CODICIS IUSTINIANI LIBRI NOUEM, AD VETERUM EXEMPLARIUM...

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
13 A
K 24

II B 126
3
13-10-c 23

Digitized by Google

CODICIS IVſtiniani libri nouem, ad veterum exemplarium cum ſcriptorum tum impreſſorũ fidem, doctorum'que virorũ annotationes, diligẽter recogniti

Ex prima editione

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Pariſiis, ex officina Claudii Cheuallonii, ſub Sole aureo in via ad diuum Iacobum

1526.

Ex libris [illegible]

Digitized by Google

13. 13. A. 24

Ludouicus Blaublommius Gorduanus, iuris ciuilis ſtudioſis. S.

CVM IVRISPRVDENTIAE elemēta ipſa pura puta, reciſis ſcilicet commentarijs, in enchiridium nuper cōtraxiſſemus, (totum enim ius ciuile ita contrahere certum eſt) dubitare- mus'que quodnam iuris ciuilis opus ſecundū pręlo mandandum foret, viſus eſt tandem Iuſtiniani Codex primus inuulgandus: vt quo frequentius nihil nec iuris ſtudioſis nec pragmaticis ipſis in manibus eſſe ſoleat: quippe qui & ęquitati maximæ (ſi modo vlla eſt in iure ciuili, quæ certe maxima eſt) innixus, & quod non minimum ei precium facit, ab imperatoribus totus eſt cōſcriptus, illuſtribus certe authoribus. Reſcripta enim imperatorū ferè ſūt leges omēs Codicis, aliorū quidē ad alios, omīa tamen inuicē cōſona, nullā'qꝫ prorſus antinomiā (ſi quidē Iuſtiniano ipſi credimꝰ) habētia. In quæ (prò pudor) non iam illuſtranda, ſed prope dixerim conſpurcāda atqꝫ obſcurāda, facto velut agmine, ac quaſi ex profeſſo, contra ſcilicet Iuſtiniani edictum, illotis manibus tot nunc irruunt cōmentatores, non modo ipſi inter ſe, ſed etiā ſibi ipſis nō ſemel cōtrarij, vt quē potiſſimū ſequaris in tanta opinionum cōtrouerſia, apud te ſtatuere nequeas. Sed age, effutiat quilibet quicquid in buccam primum venerit, typis chalcographorum edat in publicum, occurſantium'qꝫ oculis paſſim obtrudat, ne anagyrim hanc acerbius moueamus: tu interim, humaniſſime lector, agnoſce Iuſtiniani Codicem ipſum, hoc eſt à mendis (puto) vindicatum, nitori'que ſuo, quatenus fieri potuit, noſtra opera reſtitutum. Vale, & nos amare perge.

Ex inclyta Pariſiorum Lutetia, anno gratiæ. 1526. menſe Aprili.

¶ Index alphabeticꝰ rubricarum Codicis.

De litera A.

De Abigeis. ix.cclxxxvi.ij.
De Abolitionibus.ix.ccxc.ij.
De Acceptilatiōibus. viij.ccxxv.ij.
De Accu.& inſcrip.ix.ccliij.i
Ad exhibēdum. iij.cxcviij.ij.
De Aędificijs priuatis. viij.clxxxvij.i.
De Aędilitijs actionibus. iiij.cclxxvi.ij.
De Acquirēda vel retinenda poſſeſſione. vij.cxxxiiij.i.
De Actionibus empti & venditi.iiij.cclxviij.i.
De Actioni.et obli.iiij. ccxij.i
De Actore à tutore ſeu curatore dando.v.ccclxix.i.
Ad legē Corneliam de falſis. ix.cclxxvi. i.
Ad le.Cor.de ſica.ix.cclxx.ij.
Ad legem Flauiam de plagiarijs.ix.cclxxiiij.i.
Ad legem Iuliā de adulterijs & ſtupro.ix. cclx.i.
Ad legem Iuliam de ambitu. ix.cclxxxi.i.
Ad legem Iuliam de vi publica vel priuata.ix.cclxvij.i
Ad legē Iu.maie.ix.cclviij.ij.
Ad le.Iu.repetū.ix. cclxxxi.i.
Ad legē viſcelliā.ix.cclxxvi.i
Ad ſenatuſconſultū Macedonianum.iiij.ccxxxvi.i.
Ad ſenatuſconſultum Orphicianum.vi.lxxxviij.ij.
Ad ſenatuſconſultū Syllanianum.in titu. de ijs quibus vt indignis.
Ad ſena.Tertul. vi.lxxxvij.i.
Ad ſenatuſconſultum Trebellianum,& de incertis perſonis.vi.lxxiij.ij.
Ad ſena.Turpilia.ix.ccxcij.i.
Ad ſenatuſcōſultum Velleianum.iiij.ccxxxvij.i.
De Adeunda vel acquirenda hæreditate. in titu.de iure deliberandi.
De Admiſtra.tuto. v.ccclij.i.
De Adoptiōibꝰ.viij.ccxxxi.i.
De Aduocatis diuerſorū iudiciorum.ij.ciij.ij.
De Aduo.di.iudicū. ij.cvi.ij.
De Aduocatis fiſci.ij.cx.i.
De Aleę luſu & aleatoribus, in tit.de religioſis,et ſumptibus funerum,
De Alendis liberis ac parentibus,v.cccxxxvij. ij.
De Alienatione iudicij mutādi cauſa facta.ij.cxl.i.
De Alimētis pupillo pręſtandis.v.ccclxij.ij.
De Alluui. & pa.vij.cxlviij.i
An ſeruꝰ ex ſuo fa.iiij.ccxvi.i
De Annali excep. vij.cxlvi.ij
De Annonis.i.lxxxvi.ij.
De Appellatiōibꝰ. vij.clxi,ij.
De Apoſtatis.i.xlviij.ij.
Arbitriū tutelę.v.ccclxij.ij.
De Aſſertiōe tol.vij.cxxvi.i.
De Aſſeſſoribus.i. lxxxv.i.

Digitized by Google

De Authoritate pręſtanda.v. ccclxviij.i.

¶De litera.B.

De Bonis authori. iudi. poſ. vij.clxxviij.i.
De Bonis eo.qui mor.ſibi conſci.ix.ccxcviij.i.
De Bonis q̃ liberis. vi. xcvij.i.
De Bonis maternis,et materni generis.vi.xcv.ij.
De Bonis libertorum.vi. ix.i.
De Bonis ꝓſcript.ix.ccxcvi.ij
De Bono.poſ.cõtra tab.liber. q̃ pro.lib. eo. da.vi.xiij.ij.
De Bono.poſſ.cõtra tab. quã prætor lib.polli.vi. xiij.i.
De Bo.poſ.ſecũ.tab.vi. xij.ij.

¶De litera.C.

De Caducis tollendis. vi.lxxix.i.
De Calũniatoribꝰ.ix.ccxciij.i
De Carboniano edi.vi. xiiij.ij
De Codicillis.vi.lvi.i.
De Collu. detegẽ vij.cxxix.i.
De Cõmercijs & mercatoribus.iiij.cclxxx.i.
Cõminatiões, epiſtolas, &c. vij.clix.ij.
De Commodato.iiij.ccxxx.ij
Cõia de legatis.vi.lxviij.i.
Cõia de manumiſſ. vij.cxx.i.
Cõia de ſucceſſioni.vi.xciiij.i
Cõia de vſucapionibus.vij.cxxxiiij.i.
Cõia vtriuſq; iudi.iij. cxcv.i.
Cõmuni diuidũdo.iij.cxciij.i
De Cõmuni ſeruo manumiſſo.vi.cxiij.i.
De Cõmuniũ rerũ alie.iiij.cclxxij.i.
De Cõpẽſatiõibꝰ.iiij.ccxlv.ij
De Cõcubinis.v.cccxxxviij.i
De Cõdictiõe ex le.iiij.ccxi.ij
De Cõdictiõe furti.iiij.ccxi.i.
De Cõdictiõe ide.iiij.ccvij.ij
De Cõdictiõe ob cauſam datorum.iiij.ccix.i.
De Condictiõe ob turpẽ cauſam.iiij.ccx.ij.
De Cõditionibus inſertis. vi. lxxi.ij.
De Cõfirmã. tuto.v.cccxlv.ij
De Confeſſis.vij.clx.ij.
De Cõſortibus eiuſdem litis. iij.cxcvij.ij.
De Cõſtituta pecunia. iiij.ccxviij.i.
De Contractibus iudicum.i. lxxxvij.i.
De Cõtrahẽ.ẽpti.iiij.cclviij.ij
De Cõtrahen. & cõmittenda ſtipula.viij.ccxiij.ij.
De Cõtrario iudicio tutelę.v. ccclxvij.ij.
Creditorem euict. pig. nõ debere.viij. ccxxix.ij.
De Crimine expilatę hęreditatis.ix.cclxxxiij.i.
De Crimine peculatus. ix.cclxxxij.i.
De Crimine ſacrilegij. ix. cclxxxij.ij.
De Crimine ſtellionatꝰ.ix.cclxxxiiij.ij.
De Curatore furioſi.v.ccclxxiij.i.

De Cuſtodia reorū. ix.cclv.ij
¶De litera D.
Debitorē venditio pig.impe. non poſſe.viij.ccviij.i.
De Dedititia libertate tollenda.vij.cx.i.
De Defenſorib9 ciuitatum. i. lxxxviij.i.
Depoſiti vel cōtra. iiij.cclij.i.
De Dilationibus.iij.clvi.ij.
De Diſtractione pignorum. viij.ccv.ij.
De Diuerſis reſcriptis. i.lxx.i.
De Diuidēda tu.v.ccclxiiij.ij.
Diuortio facto &c. v. cccxxxvij.i.
De Dolo malo.ij. cxxiij.i.
De Donationi.viij.ccxxxix.ij
De Donationib9 ante nuptias.v.ccxc.i.
De Dona. cā mor. (q̄ et legit de mor.cā do).ix.ccxlix.ij.
De Donationib9 inter virū et vxorem.v. cccxxvij.i.
De Donatiōibus quę ſub modo.viij.ccxlvij.i.
De Dote cauta non nūerata. v.cccxxvi.ij.
De Dotis,pmiſſio.v.cccxiij.ij
De Duob9 reis ſtipulādi.viij. ccxvij.i.
¶De litera E.
De Edicto diui Adriani tollēdo.vi.lij.ij.
De Edendo.ij.xc.i.
De Emendatione codicis dn̄i Iuſtiniani. in prooemio, char.iij.fa.ij.s
De Emendatione propinquorum.ix.cclxx.ij.
De Emēda. ſeruo.ix. cclxx.i.
De Emancipationibus liberorum.viij.ccxxxiiij.i.
De Eo q̄ ꝓ tutore.v.ccclxi.ij.
De Errore aduocatorum. ij. cx.ij.
De Errore calculi.ij.ci.ij.
Etiam ob chirographariā pecuniam pignus tene. poſſe.viij.ccv. ij.
Etiam per procuratorem cauſam in integ.reſti.agi poſſe.ij.cxxxvi.i.
De Euictiōibus.viij. ccxxvi.i
De Eunuchis.iiij.cclxij.ij.
De Exceptiōibus.viij.ccxi.ij.
De Excuſationibus tutorum. v.ccclxix.i.
De Excuſationibus veteranorum.v.ccclxxij.i.
De Executorib9 litium. In titu.de ſportulis.
Ex delictis defunctorū &c. iiij.ccxviij.i.
De Executione rei iudicatæ. vij.clvij.i.
De Exhibendis & trāſmittē. reis. ix.cclv.ij.
Ex quibus cauſis infamia irrogatur.ij.cxi.i.
¶De litera F.
De Falſa cā adiecta. vi.lxx.ij.
De Falſa moneta.ix.cclxxx.i.
Familiæ erciſcundę.iij.cxc.ij.
De Famoſis libellis. ix. cclxxxvi.i.

De Epiſc[opis] [et clericis] li[b]. i. fo.

De epiſcopis et clericis libr. i. fo. 18

Digitized by Google

De Ferijs.iij.clvij.ij.
De Fide inſtrumētorum. iiij.
ccxxvi.i.
De Fideicōmiſſarijs libertatibus.vij.cvij.i.
De Fideicōmiſſis. vi.lxiiij.i.
De Fideiuſſoribus & mandatoribus.viij.cxviij.i.
De Fideiuſſoribus minorum.
ij.cxxv.ij.
De Fideiuſſoribus tutorū vel curatorū.v.cclxvij.i.
De Filiofa.minore.ij. cxxv.i.
Finium regundo. iij. cxcvij.i.
De Formulis & impetrationibus.ij.cxliij.i.
De Fructibus, & lit.expē.vij.
clv.ij.
De Fundo dot.v.cccxxxvij.i.
De Furtis, & ſeruo corrupto.
vi.ij.ij.

De litera G.

De Generali abolitione. ix.
ccxci.i.

De litera H.

De Hęredibus inſtituēdis.vi.
xxxiij.ij.
De Hęredibus tutorū vel curatorum.v.ccclxvi.i.
De Hęreditarijs actionibus.
iiij.ccxvij.i.
De Hęreditate vel actiōe vēdita.iiij.cclx.ij.
De Hęreditatib9 decurionū.
vi.ciij.ij.
De Hęreticis & Manichęis.
i.xlij.i.
De His quæ pœnę nomine:
De His qb9 vt indignis &c.
huiuſmodi quærę infra in
litera I.

De litera I.

De Iis quę pœnę nomine.vi.
lxiiij.i.
De Iis quę ſub mō.vi.lxxi.ij.
De Iis quæ vi metuſ've. ij. c
xxi.ij.
De Iis qui à non dominis.vij.
cxvi.i.
De Iis qui accuſare non poſſunt.ix.ccli.i.
De Iis qui ad eccleſiam confugiunt.i.liij.ij.
De Iis qui ad ſtatuas confugiunt.i.lxxi.ij.
De Iis qui ante apertas tabulas.vi.lxxxiij.i.
De Iis qui in eccleſijs manumittuntur.i.lv.ij.
De Iis qui in priorum creditorum &c.viij.cci.ij.
De Iis qui latrones &c. ix.cc
lxxxvij.i.
De Iis q parētes.ix. cclxxi.ij.
De Iis qui per metū iudicis.
vij.clxxvi. i.
De Iis qui potentiorū nomine.ij.cxvij.i.
De Iis qui ſibi aſſcribunt.ix.
cclxxix.i.
De Iis qui veniā ętatis impe.
ij.cxxxiiij.i.
De Iis quib9 vt indig. &c.vi.
liij.ij.
De Impuberum & alijs ſubſtitutionibus.vi.xxxvij.ij.

De In integrũ reſtitutiõe minorũ.xxv.an.ij.cxxiiij.i.
In integrum reſtitutione poſtulata &c.ij.cxxxvi.i
De In litẽ dando.v.ccclx.ij.
De In litẽ iurãdo.v.ccclxv.ij.
De In ius vocãdo ij.xci. (etſi ci.impreſſum ſit.)
In quibus caſibus tutorẽ &c. v.cccli.ij.
In quibus cau. ceſſat &c. vij. cxxxviij.i.
In quibus cau.in integ. reſtit. nõ eſt neceſſaria. ij.cxxxi. ij.
In quib9 cauſis militãtes &c. iij.clxvi.i.
In quib9 cau. pig. vel hypo. tacite cõtrahit.viij.cxcv.ij.
De In rem verſo. in tit. quod cũ eo qui in aliena &c.
De Inceſtis & inutilibus nuptijs.v.ccci.i.
De Indicta viduita. vi.lxij.ij.
De Infantibus expoſitis. viij. ccxxxviij.i.
De Infirmandis pœnis cœlibatus.viij.ccl.i.
De Inge.manu.vij.cxviij.ij.
De Ingratis lib.viij.ccxxxv.i.
De Iniurijs.ix.cclxxxv.i.
De Inofficioſis donationib9. iij.clxxvij.i.
De Inofficioſis dotibus. iij. clxxviij.ij.
De Inofficioſo teſtamẽto. iij. clxviij.i.
De Inſtitoria & exercitoria actione.iiij.ccxxxij.i.
De Inſtitutionibus & ſubſtitutionibus.vi. xxxv.ij.
De Interdictis.viij.clxxxij.ij.
De Interdicto mr̃imonio inter &c.v.ccciij.i.
De Inutilibus ſtipulationib9. viij.ccxvi.i.
De Iudæis & Cœlicolis.i. xlix.ij.
De Iudicio de moribus ſublato.in titu.de repudijs.
De Iudicijs.iij.cxlvi.i.
De Iureiurando.in titu.de rebus creditis.
De Iureiurãdo propter calũniam dando.ij.cxliij.i.
De Iure aureorum annulorũ. vi.xi.i.
De Iure deliberãdi.vi.xliiij.ij
De Iure dominij impetrãdo. viij.ccix.ij.
De Iure dotiũ. v.cccxiiij.ij.
De Iure emphyteotico. iiij. cclxxxvi.ij.
De Iure liberorum.viij.ccl.ij.
De Iuris & facti ignorãtia.i. lxvi.i.
De Iuriſdictione omniũ iudicum.iij.clix.ij.
De Iuſtiniano codice confirmãdo.in pœmio,char.ij. fa.i.

De litera L.

De Latina libertate tollenda. vij.cx.i.
De Legatis.vi.lvij.ij.
De Lege Aquilia.iij.cxc.i.

De legitimis heredib.

De Lege cōmiſ.in pig. reſcin denda.in tit.de pac.pig.
De Le.fuſia Ca.tol.vij.cvij.i.
De Lege Iulia Miſcella tol.in titu.de indicta viduitate.
De Legibus & cōſtitutionibus principū.i.lv.ij.
De Legitima tutela. v.cccxlvi.i.
De Legi.hęre. vi.lxxxix.ij.
De Liberali cā.vij. cxxi.ij.
De Libe.exhi.viij. clxxxvi.i.
De Libe.præteritis. vi.xlij.i.
De Libertis & eo. lib.vi.x.ij.
De Litis cōteſtatio.iij.clv.ij.
De Litigioſis.viij.ccxij.ij.
De Locato & conducto. iiij. cclxxxij.ij.
De Longi temporis præſcriptione &c. vij.cxxx.i.
De Luitione pig.viij.ccix.i.

De litera M.

De Magiſtratibus conueniēdis.v.ccclxxx.i.
De Magiſtratibus municipalibus.i.lxxxix.ij.
De Maleficis & mathematicis.ix.cclxxi.ij.
Mandati.iiij.ccliiij.ij.
De Mandatis princi.i.lviij.i.
De Modo mulctarum q̄ &c. i.lxxxvij.ij.
De Monopol.iiij.cclxxvij.i.
De Mulieribus quæ ſe pprijs &c.ix.cclxvi.ij.
De Mutatiōe nominis. ix.cclxxxi.i.

De litera N.

De Naturalib9 liberis.v.ccc xxxviij.i.
De Nautico fœno. iiij.ccli.ij.
Ne chriſtianum mancipium. &c.i.lij.i.
Ne comitibus rei milita. &c. i.lxxxiij.i.
Ne de ſtatu defunctorū &c. vij.cxxix.i.
Ne fideiuſſores vel mādatores dotiū dent.v.cccxxxvi.i.
Ne filius p patre &c. iiij.ccxiiij.ij.
Ne fiſcus vel reſpublica &c. ij.cxviij.i.
De Neceſſarijs ſeruis hęredibus inſtituendis.vi.xl.i.
De Negocijs geſt.ij.cxviij.ij.
Ne liceat in vna eadēq; cauſa &c.vij.clxxvi.ij.
Ne liceat potentioribus &c. ij.cxvi.ij.
Nemini licere ſignū ſaluatoris &c.i.xlix.ij.
Ne pro dote mulieris &c. v. cccxxxvij.i.
Ne quis in ſua cauſa &c. iij. cliij.ij.
Ne rei dn̄icę &c. vij.cxli.ij.
Ne ſanctum baptiſma iteretur.i.xlviij.i.
Ne ſine iuſſu principis &c. ix.ccxcvi. i.
Ne tut.vel cura. v.ccclviij.ij.
Ne vxor pro marito. iiij. ccxiiij.i.
De Nili aggeribus non rum-

pendis.i.cclxxxvi.ij.
De Nō nūe.pecu.iiij.ccxlij.i.
De Nouatiōib9.viij.ccxxi.ij.
De Noxalib9 ac.iij.cxcviij.i.
De Nudo iure Quiritum tollendo.vij.cxxxi.i.
De Noui operis nunciatiōe.viij.clxxxviij.ij.
De Nouo Codice faciēdo. in pœmio.char.i.fa.i.
De Nundinis & mercatoribus.iiij.cclxxvij.ij.
De Nuptijs.v.ccxcliij.ij.

De litera O.

De Obſequijs patrono præſtandis.vi.x.i.
De Officio ciuilſum iudicū.i.lxxxij.i.
De Officio comitis Orientis.i.lxxix.ij.
De Officio comitis rerū priuatarum.i.lxxix.i.in fi.
De Officio comitis ſacrarum largitionum.i.lxxix.i.
De Officio comitis ſacri palatij.i.lxxix.ij.
De Officio comitis ſacri patrimonij.i.lxxix.ij.
De Officio diuerſorum iudicum.i.lxxxij.i.
De Officio eius q̄ vicē alicuius iudicis vel pręſidis obtinet.i.lxxxiiij.ij.
De Officio iuridici Alexandrię.i.lxxxix.ij.
De Offi.mgr̄i mili.i.lxxvij.i.
De Off.mgr̄i offi.i.lxxviij.ij.
De Officio militariū iudicū.i.lxxxij.ij.
De Officio pręfecti auguſtalis.i.lxxx.i.
De Officio præfec. prætorio Aphricæ.i.lxxij.ij.
De Officio pręfe. pręto.Oriētis & Illyrici.i.lxxij.i.
De Officio præfecti vigilū.i.lxxxij.i.
De Officio præfecti vrbis.i.lxxvi.ij.
De Offi.pręctoris.i.lxxx.ij.
De Officio ꝓconſulis & legati.i.lxxix.ij.
De Offi.quęſtoris.i.lxxviij.i.
De Officio rectoris ꝓuincię.i.lxxx.ij.
De Officio vicarij.i.lxxx.i.
De Operibus publicis.viij.clxxxix.i.
De Operis libertorū.vi.vij.i.
De Ordie iudiciorū.iij.clv.i.

De litera P.

De Pactis.ij.xci.(etſi.ci.impreſſum ſit) i.
De Pactis conuentis &c.v.cccxxiiij.i.
De Pactis inter emptorē & vēditorem.iiij.cclxxlij.i.
De Pactis pigno.viij.ccxi.i.
De Paganis, & ſacrificijs & templis eorū.i.lij.i.
De Partu pignoris & omni cauſa.viij.cciij.i.
De Patria pote.viij.ccxxx.i.
De Patrib9 ciuitatū. in tit.de rōcinijs operū publicorū.
De Patrib9 qui filios ſuos diſ

traxerint.iiij.cclxiij.i.
De Peculio.in tit. quod cum eo qui in aliena &c.
De Peculio eius qui libertatẽ meruit.vij.cxxx.ij.
De Pedaneis iudici. iij.cliij.i.
Per quas perſonas nobis acquiritur.iiij.ccxxxv.i.
De Periculo & cõmodo rei venditę.iiij.cclxvij.i.
De Periculo tutorũ & curatorũ.v.ccclvij.ij.
De Petitione hæreditatis. iij. clxxviij.ij.
De Pignoratitia actione. iiij. ccxxxi.i.
De Pignoribus & hypothecis.viij.cxcij.ij.
De Plus petitionib9.iij.clvi.i.
Plus valere quod agitur &c. iiij.ccxxx.i.
De Pœna iudicis q male &c. vij.cliiij.ij.
De Pœnis.ix.ccxciiij.i.
De Poſthumis hæredib9 inſtituendis. vi.xliij.ij.
De Poſtliminio reuerſis. viij. ccxxxv.i.
De Poſtulando.ij.ci.ij.
De Prędijs & alijs rebus minorũ &c. v.ccclxxvi.i.
De Pręſcriptione longi temporis.vij.cxxxv.ij.
De Pręſcriptione triginta vel quadragita an.vij.cxlij.i.
De Precario,& Saluiano interdicto.viij.clxxxvi.ij.
De Precibus imperatori offerendis.i.lxvij.ij.
De Pręſcriptis verbis.in titu. de rerum permutatione.
De Prætorio pig. viij.ccij.ij.
De Priuatis carcerib9 inhibẽdis.ix.cclvij.i.
De Priuile.dotis.vij.clxxxi.ij
De Priuile. fiſci. vij.clxxx.ij.
Pro ſocio.iiij.cclviij.i.
De Probationib9.iiij. ccxix.ij
De Procuratoribus. ij.cxiij.i.
De Prohibita ſequeſtratione pecuniæ.iiij.ccvij.ij.

De litera Q.

De Quadriennij præſcriptione.vij.cxxxix.ij.
Quę res exporta.iiij.cclxij.i.
Quę res pignori obliga. &c. viij.cxcvij.ij.
Quę res vẽdi nõ poſſũt &c. iiij.cclxxxij.i.
Quę ſit lõga cõſuetudo.viij. ccxxxix.i.
De Quęſtionibus. ix.cclxxxviij.i.
Quãdo ciuilis actio criminali pıiudicet. ix.cclxxxiij.i.
Quãdo decreto opus nõ eſt. v.ccclxxviij.i.
Quando dies legati vel fideicõmiſ. cedit.vi.lxxxiij.ij.
Quãdo ex facto tutoris &c. v.ccclviij.i.
Quando fiſcus vel priua.&c. iiij.ccxvi.ij.
Q ñ libellus principi datus &c.i.lxviij.ij.
Quando liceat vnicuiq; ſine

iudice &c.iiij.clxvij.ij.
Quando liceat ab emptione diſcedere.iiij.cclxv.ij.
Qñ mulier tutelæ.v.cccl.ij.
Quando non petentium partes.vi.xij.ij.
Quando prouocare non eſt neceſſe.vij.clxxij.ij.
Quando tutores vel curatores eſſe deſi.v.ccclxviij.ij.
Quemadmodum teſtaméta aperiantur.vi.lij.i.
Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem.vi.xi.ij.
Qui aduerſus q̃s.ij.cxxxij.ij.
Qui ętate ſe excuſant.v.ccclxxij.ij.
Qui bonis cedere poſſũt.vij.clxxvij.i.
Qui dare tutores.v.cccxlix.i.
Qui legitimã perſo.iij.cliiij.ij
Qui manumittere nõ poſſũt.vij.cxvij.i.
Qui morbo ſe excuſãt.v.ccclxxij.ij.
Qui non poſſunt ad libertatẽ peruenire.vij.cxvij.ij.
Qui nũero libe.v.ccclxxij.ij.
Qui numero tutelarũ.v.ccclxxiij.i.
Qui petant tutores vel curatores.v.cccxlvij.i.
Qui potiores in pignore habeantur.viij.cxcviij.ij.
Qui pro ſua iuriſdictione iudices &c.iij.cliiij.i.
Qui teſtamenta facere poſſunt.vi.xxiij.i.
Quibus ad libertatem proclamare nõ licet.vij.cxxvij.i.
Quibus ex cauſis maiores.ij.cxxxix.ij.
Quibus ex cauſis ſerui ꝓ pręmio liber.acci.vij.cxviij.i.
Quibus nõ obijcitur longi tẽporis pręſ.vij.cxxxviij.ij.
Quibus res iudicata nõ nocet vij.clix.i.
Q̃d cum eo qui in aliena poteſtate &c.iiij.ccxxxiij.i.
Quod iuſſu.in tit.quod cum eo qui in aliena &c.
Quomodo & quando iudex ſententiã &c.vij.cxlix.i.
Quorum appellationes non recipiuntur.vij.clxxiiij.i.
Quorũ bono.viij.clxxxiij.i.
Quorũ legato.viij.clxxxiij.ij

De litera R.

De Raptu virgi.ix.cclxviij.ij
De Ratiocinijs operũ publicorum.viij.cxcij.i.
De Receptis arbitris.ij.cxl.i.
De Relationibus.vij.clxi.i.
De Religioſis, & ſumptibus funerum, & aleæ luſu, & aleatoribus.iij.cxcix.ij.
De Remiſſione pignoris.viij cciiij.i.
De Reputatiõib9.ij.cxxxv.ij
De Reiuẽdicatiõe.iij.clxxxi.i
De Rei vxoriæ actione &c. v.cccxx.i.
Rem alienam gerẽtibus &c. iiij.cclxxiij.i.
De Re iudicata.vij.clvi.ij.

Rerū amotarū.v.cccxxxvi.ij.
De Rerum permutatiōe, & de prǽſcriptis verbis.iiij. cclxxxi.ij.
De Rebus alienis nō alienandis &c.iiij.cclxxi.ij.
De Rebus creditis, & iureiurando.iiij.ccij.i.
Res īter alios actas.vij.clx.ij
De Repudianda bonorū poſſeſſione.vi.xv.ij.
De Repudianda vel abſtinenda hęreditate.vi. li.i.
De Repudijs, & iudicio de morib9 ſub. v.cccxxxi.i.
De Reqrēdis reis.ix. cclxxxvij.ij.
De Reſcindenda vēditiōne. iiij.cclxiij.i.
De Reſtitutionibus militum. ij.cxxxvi.i.
De Reuocandis donationib9 viij.ccxlvij.ij.
De Reuocādis ijs quę in fraudem &c.vij.clxxxi.ij.

De litera S.

De Sacroſāctis eccleſijs.i.ix.i
De Saluiano īterdicto.in tit. de precario.
De Satiſdando.ij.cxlij.ij.
De Secūdis nuptijs.v.cccv.i.
De Seditioſis, & de ijs q plebem cōtra rempublicam (al's qetē publicā) audēt colligere.ix.cclxxxij.ij.
De Senatuſcōſultis.lviij.i.
De Senatuſcōſulto Claudiano tollendo.vij.cxxx.ij.
De Sētētiā paſſis.ix.ccxcix.i
De Sētētia q ſn cer.vij. cliij.i.
Sententiam reſcindi non poſſe.vij.clv.i.
De Sentētijs & interlocutionib9 oīm iudicū. vij.cli.i.
De Sētentijs ex breuiculo recitandis.vij.cl.ij.
De Sententijs præfectorum prætorio.vij.cxlviij.ij.
De Sentētijs quę ꝑ eo quod intereſt ꝑferūt.vij.cliij.ij.
De Sepulchro violato.ix. cclxxiij.i.
De Seruis fugitiuis.vi.i.
De Seruis reipublicæ manumittendis.vij.cxv.ij.
De Seruitutibus & aqua.iij. clxxxvij.ij.
Si à nō cōpetēti iu.vij. cliij.i.
Si aduerſus credito.ij.cxxx.ij
Si aduerſus creditorem. vij. cxxxix.i.
Si aduerſ9 delictū.ij.cxxix.ij.
Si aduerſus dona.ij. cxxviij.i.
Si aduerſus dotem.ij.cxxix.ij
Si aduerſus fiſcum.ij.cxxx.i.
Si aduerſus liber.ij. cxxviij.i.
Si aduerſus rē iudi.ij.cxxvi.ij.
Si aduerſus ſolutio.ij.cxxix.i.
Si aduerſus tranſa. ij.cxxix.i.
Si aduerſus vendi.ij.cxxvij.i.
Si aduerſus vēditionē pignorum.ij.cxxvij.ij.
Si aduerſus vſuca. ij.cxxx.i.
Si certū petatur.iiij.cciij.ij.
Si communis res pignori data ſit.viij.ccij.ij.

Si contra ius vel vtilitatẽ publicam &c. i. lxix. ij.
Si de momentanea poſſeſſione &c. vij. clxxvi. ij.
Si dos cõſtante matrimonio. v. cccxxxvi. i.
Si ex falſis inſtrumẽ. vij. clx. i.
Si ex plurib9 tut. v. ccclviij. ij.
Si in cauſa iudicati. viij. cciij. i
Si in cõi eadẽq; cã. ij. cxxvi. ij
Si in fraudem patroni à libertis alienatio facta. vi. ix. ij
Si maior factus. v. ccclxxix. i.
Si mãci. ita fue. iiij. cclxxiv. ij
Si mancipium ita væneat. iiij. cclxxv. i.
Si mater indemnitatẽ promiſerit. v. ccclxi. ij.
Si minor ab hæreditate abſtinuerit. ij. cxxx. ij.
Si maior factus ratum habuerit. ij. cxxxv. i.
Si minor ſe maiorem dixerit. ij. cxxxiij. i.
Si nuptiæ ex reſcripto petantur. v. ccciiij. ij.
Si ꝓpter publicas. iiij. cclxvi. i
Si ſæpius in integrũ reſtitutio poſtuletur. ij. cxxxiij. ij.
Si ſeruus exportãdus vęneat. iiij. cclxxiiij. i.
De Seruo pignori dato manumiſſo. vi. cxiiij. ij.
Si aliena res pignori data ſit. viij. cxcvi. ij.
Si ãtiquior credi. viij. ccij. i.
Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti vi. lxij. i.
Si pendẽte appellatione &c. vij. clxxv. i.
Si p vim vel alio modo &c. viij. clxxxv. ij.
Si pignus pignori datum ſit. viij. cciij. ij.
Si pignoris cõuen. viij. ccix. ij.
Si plures vna ſententia cõdẽnati ſunt. vij. clviij. ij.
Si quacunq; pręditus poteſtate &c. v. ccciiij. i.
Si qs ignorans. v. ccclxxviij. ij
Si quis ĩperatori. ix. cclviij. i.
Si quis aliquẽ teſtari. vi. liij. ij.
Si quis alteri vel. iiij. cclxx. i.
Si quis eã cuius. ix. cclxvi. ij.
Si rector ꝓuin. v. cclxxxix. ij.
Si reus vel accuſa. ix. cclvij. ij.
Si ſecũdo nupſerit. v. cccxiij. i
Si ſeruus extero. iiij. cclvij. ij.
Si tutor contra voluntatem. v. ccclxij. i.
Si tutor vel curator fal. &c. v. ccclxxi. ij.
Si tutor vel curator non geſ. v. ccclxvi. ij.
Si tutor vl' cura. ĩter. ij. cxxv. ij
Si tutor vel curator reipublicæ cauſa abſ. v. ccclxxij. i.
Si vẽdito pignore. viij. ccviij. i
Si vnus ex pluri. appel. vij. clxxvi. i.
Si vnus ex pluribus hæredib9 viij. ccix. i.
Si vt omiſſã hęre. ij. cxxxi. ij.
Sine cẽſu vel reli. iiij. cclxvi. ij
De Solutionibus & liberationibus. viij. ccxxij. ij.

Si res aliena pignori data sit. 196.

Soluto m̃rimo. v.cccxxxiiĳ.i
De Sponſalibus, & arris ſpõſalitĳs, & ꝓxeneticis. vbi Alciatus lib. diſpũctionũ i.ca. xxĳ. proxenetrĳs legendũ putat, vt mulieres intelligas quę conciliãdis nuptĳs operã pręſtãt. v. cclxxxviĳ.ĳ.
De Sportulis.iĳ.clĳ.ĳ.
De Succeſſorio edi.vi.xiiĳ.ĳ
De Suffragio.iiĳ.ccvĳ.i.
De Suis & legiti. vi.lxxxv.i.
De Summa trinitate, & fide catholica.i.v.i.
De Suſpectis tuto.v.ccclix.ĳ.

De litera T.

De Tabulis exhibendis. viĳ. clxxxvi.i.
De Temporibus & repara. vĳ.clxviĳ.ĳ.
De Temporibus in integrũ reſtitutionis.ĳ.cxxxvĳ.ĳ.
De Teſtamentaria manumiſſione.vĳ.ciiĳ.ĳ.
De Teſtamentaria tutela. v. cccxlv.i.
De Teſtamẽto militis.vi.xx.i
De Teſtamentis.vi.xxv.ĳ.
De Teſtibus.iiĳ.ccxxĳ.ĳ.
De Tranſactionibus. ĳ. xcv. (etſi.cv.impſſum ſit).ĳ.
De Tutore vel curatore qui non ſatiſdedit. v.ccclix.i.
De Tutoribus vel curatorib9 illuſtrium. v.cccxlviĳ. ĳ.

De litera V.

Vbi cauſa ſtatus agi debeat. iĳ.clxiĳ.i.
Vbi cauſæ fiſcales.iĳ.clxvi.ĳ.
Vbi cõueniatur qui certo loco.iĳ.clxĳ.i.
Vbi de criminibus agi oportet.iĳ.clx.x.
Vbi de hæreditate. iĳ.clxĳ.ĳ.
Vbi de poſſeſſione.iĳ. clxi.ĳ.
Vbi & apud quem cognitio. ĳ.cxxxv.i.
Vbi de ratiocinĳs.iĳ. clxiĳ.i.
Vbi fideicõmiſſum.iĳ.clxi.ĳ.
Vbi in rem actio.iĳ.clxĳ.i.
Vbi petãtur tutores vel curatores.v.cccxlviĳ.i.
Vbi pupilli educa.v.ccclxĳ.i.
Vbi quis de curia.iĳ. clxiiĳ.i.
Vbi ſenatores vel clariſſimi. iĳ.clxiiĳ.ĳ.
Vectigalia noua inſtitui non poſſe.iiĳ.cclxxviĳ.ĳ.
De Vectigalibus & commiſſis.iiĳ.cclxxviĳ.i.
De Verborum & rerũ ſignificatione.vi.lxi.i.
De Veteri iure enucleando. i.lviĳ.i.
Vi bonorũ raptorum. ix.cclxxxiiĳ.i.
De Vidicta libertate.vi.ciiĳ.i
Vnde cognati.in tit. vnde legitimi.
Vnde legitimi, & vñ cognati.vi.xiiĳ.i.
Vnde liberi.vi.xiĳ.ĳ.
Vnde vi. viĳ.clxxxiĳ.ĳ.
Vnde vir & vxor.vi.xv.i.
De Vſucapione pro donato.

vij.cxxxij.ij.
De Vſucapione pro dote.vij cxxxij.ij.
De Vſucapione pro emptore.vij.cxxxi.ij.
De Vſucapione pro hęrede. vij.cxxxiij.i.
De Vſucapione transſformanda &c.vij.cxxxiij.ij.
De Vſufructu & habitatiõe. iij.clxxxiiij.ij.
De Vſuris.iiij.ccxlvij.i.
De Vſuris & fructibus legatorum.vi.lxxiij.i.
De Vſuris pupil.v.ccclxvi.ij.
De Vſuris rei iu. vij. clviij.i.
Vt actiões ab hę. iiij.ccxiij.i.
Vt cauſæ poſt pubertatem aſſit tutor.v.ccclxij.i.
Vt in poſſeſſionem legatorũ. vi.lxxxiiij.i.
Vt intra certum tempus criminalis q̃ſtio. ix. ccxci.ij.
Vt nemo inuitus. iij.clv.i.
Vt nemo priuatus titulos.ij. cxvij.ij.
Vt nemini liceat. ij.cxviij.i.
Vt omnes iudices tam ciuiles quàm mili.i.lxxxiij.ij.
Vt lite pendente.i.lxix.i.
Vt quæ deſũt aduocatis &c. ij.cx.ij.
Vti poſſidetis.viij.clxxxvi.i.
De Vxoribus militũ.ij.cxxxvij.i.

Finis.

Errata poſt impreſſionem animaduerſa.

¶ Libro.iiij. charta. ccxxiij.facie. ij. linea penulti. ſubſci-
ptione,pinge ſubſcriptione.Eodẽ lib.char.ccxli.lin.ix. per
ſcripturum,ſcripturam.& quinta linea ſequẽti, omnimo,
omnino:aut certe omnimodo.Eodẽ lib. char. cclxvij.fa.i.
lin.xxxij.vemditionem,venditionẽ. Lib.v.char.cccxvij.
fa.i.lin.viij.cum partem,patrem.quãquam non in omni-
bus id deprȩhendas Lib.vi.char.lij.fa.ij.lin.xxix cũ inter
inter,expunge alterũ inter. Lib.vij.char.cxliiij. fa.ij.lin.
xxviij.interrupto, ĩterruptio. Lib.viij.char.ccv.fa.ij.lin.
ix.chirogaphariam, chirographariam, Eodem lib.char.
ccxxij.fa.ij. lin. iiij.à fine,bđ ſolito, qđ ſolito.ſed non in
omnibus hoc deprȩhendes. Eodem lib.char.ccxli. fa.i.lin.
xxx. Sa auia,ſi auia. Eodem lib. char.clxxxvij. fa.i.lin.vlt.
ut per ꝓcura. aut per. Ibidẽ eadẽ lin.nũmis,nũmus. quã-
quam nec in omnibus hæc duo mẽda deprȩhendas. Eo-
dem lib.char.cxc.fa.ij.lin.xxvij.incendi.incendiũ.quãquã
nec hoc in omnibus deprȩhendas. Libro.ix.char.cclvi.
fa.ij.lin.vi.permixtos ſecnm,ſecum.& paulopoſt linea ſe-
cunda ſequenti,ſextu tamẽ,ſexu.quãquã nec hȩc in omni-
bus reperias.Eodem lib.char. cclxxx.lin.xvi. impetrante,
imperante. Siqua occurrãt alia,pro ſuo quiſque candorȩ
ſibi reſtituat:nec noſtram calumnietur diligentiam.

¶ IN NOMINE DOMINI

noſtri IESV Chriſti, Codicis domini Iuſtiniani, ſacratiſſimi principis, perpetui, auguſti, iuris enucleati ex omni veteri iure collectũ, repetitę prælectionis incipit conſtitutio prima.

¶ De nouo Codice faciendo. Titulus prim⁹.

Retro viſa cõmuniter vtilia, litiũ'q; deciſiua, audacter ſunt attentata, ſuperfluitate reſecata. Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinianus Auguſtus ad Senatum.

Lex prima.

HAEC QVAE NECESSARIO corrigenda eſſe, multis retro principibus viſa ſunt, interea tamẽ nullus eorum hoc ad effectum ducere auſus eſt: in pręſenti rebus donare cõmunibus, auxilio Dei omnipotentis, cenſuimus: & prolixitatem litium amputare: multitudine quidem conſtitutionum quę tribus codicibus, Gregoriano, Hermogeniano, atq; Theodoſiano continebantur, illarum etiam quę poſt eoſdem codices à Theodoſio diuinę recordationis, alijs'q; poſt eum retro principibus, & à noſtra etiam clementia poſitę ſunt, reſecanda: vno autem codice ſub fœlici noſtri nominis vocabulo componendo: in quem colligi tam memoratorum trium codicum, quàm nouellas poſt eos poſitas conſtitutiones oportet.

Pro magnitudine rei gerendę ſunt artifices eligendi. Salicetus.

¶ Ideo'q; ad hoc maximum, & ad ipſius reipublicę ſuſtentationem reſpiciens opus, efficiendum, elegimus tanto faſtigio laborum, tantę'q; ſollicitudini ſufficientes, Ioannem virum excellentiſſimum, exquęſtorem noſtri ſacri palatij, conſularem atq; patricium: Leontium virum ſublimiſſimum, magiſtrum militum, expręfectũ prætorio, conſularem atq; patricium: Phocam virum eminen-

tiſſimum, magiſtrum militum, conſularem atq; patricium: Baſilidem virum excellentiſſimum, exprȩfectū prȩtorio Oriētis, atq; patricium: Thomam virum glorioſiſſimum, quȩſtorem ſacri noſtri palatij, & exconſulem: Tribonianum virum magnificum, magiſteria dignitate inter Agentes decoratum: Cōſtantinum virum illuſtrem comitem largitionum inter Agentes decoratum, & magiſtrum ſcrinij libellorum, ſacrarum'q; cognitionum: Theophilum virum clariſſimum, comitem ſacri noſtri conſiſtorij, & iuris in hac alma vrbe doctorem: Dioſcorum & Prȩſentinum, diſertiſſimos togatos fori ampliſſimi prȩtoriani.

Imperator electis viris tradit formā veram vt inutiles præfationes, & ſimilia, (ex quibus non augetur effectus) & contraria, reſecarent, & ſimiliter ea quæ erant abolita rationabili cōſuetudine: & claras & apertas leges ex tribus codicibus & nouellis traderent, ipſis'q; adderent & detraherent, & earum ſenſum clariorē efficerēt vbi opus foret, & in vnū codicem componerent. Baldus.

¶ Quibus ſpecialiter permiſimus, (reſecatis tam ſuperuacuis quantum ad legum ſoliditatem pertinet, prȩfationibus, quàm ſimilibus & contrarijs, prȩterquam ſi iuris aliqua diuiſione adiuuentur: illis etiā quȩ in deſuetudinē abierunt) certas, & breui ſermone conſcriptas, ex ijſdem tribus Codicibus, & nouellis conſtitutionibus leges componere, & congruis titulis ſubdere: adijcientes quidem & detrahētes, immo & mutātes verba earū, vbi hoc rei commoditas exigeret: colligentes vero in vnam ſanctionē quȩ in varijs conſtitutionibus diſperſa ſunt: & ſenſum earum clariorem efficientes: ita tamen vt ordo temporum, earum'q; conſtitutionum, nō ſolum ex adiectis diebus conſulibus'q;, ſed etiam ex ipſa compoſitione earum clareſcat: primis quidem in primo loco, poſterioribus vero in ſecundo ponendis: & ſi quȩ earum ſine die & conſule in tribus veteribus codicibus, vel in ijs in quibus nouellȩ conſtitutiones receptȩ ſunt, inueniantur, ita his ponēdis: nulla'q; dubietate ſuper generali earum robore ex

hoc orienda: ſicut & illas vim generalis conſtitutionis obtinere palam eſt, quæ ad certas perſonas reſcriptæ, vel per pragmaticam ſanctionem ab initio datę, eidem nouo codici propter vtilitatē ſanctionis indultę fuerūt.

Imperator ſuperius poſuit ſuam intentionem, & operis commiſſionem in generali: nunc vero ponit formam in ſpeciali. & ad hoc infra titulo primo ibi dum dicit: Sub certis finibus magnum laborem commiſimus. Baldus.

¶ Hęc igitur ad veſtram notitiam ferre properauimus: vt ſciatis quāta nos diuturna ſuper rerum cōmuniū vtilitate cura ſollicitat, ſtudentes certas & indubitatas, & in vnum codicem collectas eſſe decętero conſtitutiones: vt ex eo tantummodo ſub fœlici noſtro nomine nuncupando codice, recitatio conſtitutionum in omnibus ad citiores litium deciſiones fiat iudicijs.

¶ De Iuſtiniano codice confirmando. Titulus ſecundus.

Iſta fuit epiſtola directa ad præfectum prætorio, poſtquam viri de quibus in pręcedēti dictum eſt, opus eis commiſſum expleuerunt: per quam Imperator cōfirmat codicē nouiter factū per illos: & mandat ipſum publicari & ſeruari. Paul9 de caſtro.

¶ Lex vnica.

IMPERATOR Iuſtinianus, pius, fœlix, inclytus, victor ac triumphator ſemper auguſtus Mennæ præfecto prætorio huius almę vrbis Conſtantinopolitanæ conſuli ac patricio. S.

¶ Summa reipublicę tuitio, de ſtirpe duarum rerum, armorū ſcilicet atque legum, veniens, vim'q; ſuā exinde muniens, fœlix Romanorū genus, oībus anteponi nationibus, omnibus'q; gentibus dominari, tam pręteritis effecit tēporibus, quā (Deo propitio) in ęternum efficiet. Iſtorū etenim alterū, alterius auxilio ſemper eguit: et tam militaris res legibus in tuto collocata eſt, quàm ipſę leges armorum pręſidio ſeruatę ſunt. ¶ Merito igitur ad primam communium rerum ſuſtentationem, noſtrā

ſemitam & mentem labores'que noſtros referentes, militaria quidem agmina multiplicibus & omnem prouidentiam continentibus modis correximus, tam veteribus ad meliorem ſtatum breui tempore ductis, quàm nouis non ſolum exquiſitis, ſed etiã recta diſpoſitione noſtri numinis, ſine nouis expenſis publicis cõſtitutis: legũ vero præſidia, primo ſeruãdo poſitas, deinde nouas ponẽdo, firmiſſima ſubtectis effecimus. ¶ Sed cũ ſit neceſſariũ multitudinẽ conſtitutionum tam in tribus veteribus codicibus relatarum, quàm poſt earum confectionem poſterioribus temporibus adiectarum, ad breuitatem reducẽdo, caliginem earum rectis iudicum definitionibus inſidiantem, penitus extirpare: ad hoc commune præſtãdum beneficium, Deo preſule, prono animo nos dedidim9: & electis viris glorioſiſſimis, tam doctrina legũ, quàm experiẽtia reum, ſtudio'que reipublicæ indefeſſo, & laudabili propoſito pollentibus, ſub certis finibus magnum laborẽ commiſimus: per quem tam trium veterũ, Gregoriani, Hermogeniani atque Theodoſiani codicum conſtitutiones, quàm plurimas alias poſt eoſdem codices à Theodoſio diuinæ memoriæ cæteris'que poſt eũ retro pricipibus, à noſtra etiam clementia poſitas, in vnum codicem fœlici noſtro vocabulo nuncupandum, colligi præcepimus: tollendis quidem tam præfationibus nullum ſuffragium ſanctionibus conferentibus, quàm contrarijs conſtitutionibus, quæ poſteriore promulgatione vacuatæ ſunt: ſimilibus etiam: præter eas quæ eadem penè ſanciendo, diuiſionem iuris aliquam facere noſcũtur: ex qua, diuidendo vetera, nouum aliquid naſci videtur: multis inſuper alijs ad rectam huius codicis compoſitionem pertinentibus, ijſdem prudentiſſimis viris à noſtro numine mandatis. ¶ Et noſtro ſtudio pro republica inſtituto, ſuũ præſidium Deus omnipotens annuit. Ad iſtum enim laborem, & tanti operis cõſummationem electi, vir excellentiſſimus exquæſtor noſtri palatij, conſularis atque patricius, Ioannes: & vir ſublimiſſimus, ex præfecto prætorio conſularis atque patricius, Leontius: vir quoque eminẽtiſſimus, magiſter militum, conſularis atque patricius, Phocas: & vir

excellentiſſimus, ex præfecto prætorio per Orientem & patricius, & nunc præfectus prætorio per Illyricum, Baſilides: & vir glorioſiſſimus, quæſtor ſacri noſtri palatij & exconſul Thomas: immo et vir magnific9, magiſteria dignitate inter Agentes decoratus, Tribonianus: & vir illuſtris, comes ſacrarum largitionum inter Agẽtes decoratus, et magiſter ſcrinij libellorum & ſacrarum cognitionum, Conſtantinus: & vir illuſtris ex magiſterio, & iuris doctor in hac alma vrbe, Theophilus: viri etiam diſertiſſimi togati ampliſſimi fori tuæ ſublimitatis Dioſcorus atque Præſentinus: omnia quæ eis mandauimus, cum ſedula & peruigili induſtria, moderata'que digeſtione, cum Dei auxilio ad proſperum tulerũt terminum, & eundem nouum Iuſtinianũ codicẽ nobis obtulerunt, ita compoſitum, vt & rebus profuturus eſſet communib9, & noſtro conueniſſet imperio. ¶Hũc igitur in ęternum valiturum iudicio tui culminis intimare perſpeximus: vt ſciant oẽs, tam litigatores, quàm diſertiſſimi aduocati, nullatenus eis licere decætero conſtitutiones ex veteribus tribus codicibus quorum iam mentio facta eſt, vel ex ijs quę nouellæ cõſtitutiones ad præſens tempus vocabãtur, in cognitionalibus recitare certaminibus, ſed ſolum eidem noſtro codici inſertis conſtitutionibus neceſſe eſſe vti: falſi crimini ſubdendis ijs qui contra hoc facere auſi fuerint: cum ſufficiat earundem conſtitutionum noſtri codicis recitatio, adiectis etiam veterum iuris interpretatorum laboribus, ad omnes dirimendas lites. Nulla'que dubitatione emergenda, vel eo quòd ſine die & cõſule quædam compoſitę ſunt, vel quòd ad certas perſonas reſcriptæ ſunt: cum omnes, generalium conſtitutionum vim obtinere, procul dubio eſt. Sed & ſi quæ earundem conſtitutionum detractis vel additis vel permutatis certis verbis (quod & ipſum præfatis excellentiſſimis viris ſpecialiter permiſimus) compoſitæ ſunt: nulli concedimus ex libris veterum iuris interpretatorum aliter eas habentibus, recitare, ſed ſolam iuris interpretatorum ſententiam commendare, vt tũc teneat, cum minime aduerſetur eiuſdem noſtri codicis conſtitutionibus. ¶Si quæ vero pragmati-

eæ ſanctiones quæ minime in eodem noſtro codice receptæ ſunt, ciuitatibus forte, vel corporibus, vel ſcholis, vel ſcrinĳs, vel officĳs, vel alicui perſonę impartitę ſunt: eas, ſi quidem aliquod priuilegium ſpeciali beneficio indulgēt, omnimodo ratas manere: ſi vero pro certis capitulis factæ ſunt, tunc tenere cum nulli noſtri codicis aduerſantur conſtitutioni, præcipimus. Sed & ſiqua, re geſta in tui culminis iudicio, vel in alĳs iudicĳs ciuilibus vel militaribus, vel apud principia Numerorum, pro publicis expenſis, vel quibuſcunque titulis ad publicum pertinentibus, poſita ſunt: ea etiam prout communis rei commoditas exigit, firma eſſe cenſemus. ¶Illuſtris igitur & magnifica authoritas tua pro innato ſibi circa rempublicam noſtras'que diſpoſitiones explendas ſtudio, ad omnium populorum notitiam eundem codicem edictis ex more propoſitis peruenire faciat: ipſo etiam textu codicis in ſingulas prouincias noſtro ſubiectas imperio cum noſtra diuina ſubnotatione mittendo: vt eo modo ad omnium notitiam eiuſdem noſtri codicis conſtitutiones valeant peruenire, & extantibus feſtis diebus, id eſt ex die ſextodecimo calendas Maĳ pręſentis ſeptimę indictionis conſulatu Decĳ viri clariſſimi recitationes conſtitutionum ex eodem ſolo noſtro codice fierent.

¶ De emendatione codicis domini Iuſtiniani, et ſecunda eius editione. Titu.iiii.

¶Lex vnica.

IMPERATOR Cęſar Flauius Iuſtinianꝰ, Alemanicus, Gothicus, Francus, Germanicus, Atticus, Alanicus, Vandalicꝰ, Aphricanus, Pius, Fœlix, Inclytus, victor ac triumphator ſemper auguſtus, Senatui vrbis Cōſtantinopolitanæ. S. ¶Cordi nobis eſt, patres conſcripti, ſemper noſtri animi curas rebus cōmunibus auidiſſime impēdere: vt nihil à nobis inceptū, imperfectū relinquatur. Igitur in primordio noſtri īperĳ ſacratiſſimas cōſtitutiones quæ in diuerſa volumina fuerāt diſperſæ, & quāplurima ſimilitudine necnō diuerſitate vacillabant, in vnum

corpus colligere, omni'que vitio purgare propoſuimus: & hoc iam per viros excelſos & facundiſſimos perfectum eſt: & à nobis poſtea confirmatum. quod geminæ conſtitutiones noſtræ quæ ante poſitæ ſunt, oſtendũt. ¶Poſtea vero cum vetus ius conſiderandum recepimus: tam quinquaginta deciſiones fecimus, quàm alias ad cõmodum propoſiti operis pertinentes plurimas conſtitutiones promulgauimus: quibus maximus antiquarum legum articulus emendatus & coarctatus eſt: omne'que ius antiquũ ſuperuacua prolixitate liberũ atque enucleatum in noſtris cõſtitutionibus atq; Digeſtis reddidimus. ¶Sed cum nouellę noſtrę tam deciſiones quàm conſtitutiones quę poſt noſtri Codicis confectionem latæ ſunt, extra corpus eiuſdem Codicis diuagabãtur, & noſtram prouidẽtiam noſtrum'que conſiliũ exigere videbantur: (quippe cum earum quędam ex emerſis poſtea factis, aliquam meliore conſilio permutationem vel emendationem deſiderabant) neceſſarium nobis viſum eſt per Tribonianum, virum excelſum, magiſtrũ, exquęſtorem, & conſulem, legitimum operis noſtri miniſtrum: necnon virum magnificũ, quæſtorem, & Berytenſium doctorẽ Dorotheum: Mennam inſuper & Conſtantinum & Ioannem viros eloquentiſſimos togatos fori ampliſſimę ſedis, eaſdem conſtitutiones noſtras decerpere: et in ſingula diſcretas capitula, ad perfectarum conſtitutionum ſoliditatem competentibus ſupponere titulis, & prioribus conſtitutionibus aggregare. ¶Supradictis itaque magnificis & prudentiſſimis viris permiſimus hæc omnia facere: & ſiqua emendatione opus foret, hanc facerent, non titubante animo, ſed noſtra authoritate freti: conſtitutiones vero ſuperfluas, vel ex poſterioribus ſanctionibus noſtris iam vacuatas, vel ſi quæ ſimiles vel contrariæ inuenirẽtur, circunducere: & a proprij Codicis cõgregatione ſeparare: & tam imperfectas replere, quàm noctie obſcuritatis obductas, noua elimationis luce detegere: vt vndique non ſolum Inſtitutionum & Digeſtorum via dilucida & aperta pateat, ſed etiam conſtitutionum noſtri codicis plenum iubar omnibus clareat: nulla penitus nec

ſimili, nec diuerſa, nec inuſitata relicta: quum nemini venit in dubium, quod repetita prælectio probauit, hoc ſatis validum ſatiſque eſſe formoſum. In antiquis etenim libris non ſolum primas editiones, ſed etiam ſecũdas (quas repetitas prælectiones veteres nominabant) ſubſecutas eſſe inuenimus: quod ex libris Vlpiani viri prudentiſſimi ad Sabinum ſcriptis, promptum erat quærentibus reperire. ¶His igitur omnibus ex noſtra confectis ſententia: commemoratus Iuſtinian9 codex à prædictis glorioſiſſimis & facũdiſſimis viris purgatus & candidus factus, omnibus ex noſtra iuſſione & circunductis, & additis, & repletis, necnon transformatis, nobis oblatus eſt: & iuſſimus ſecũdo eum ex integro conſcribi, non ex priore compoſitione, ſed ex repetita prælectione: & eum noſtri numinis authoritate nitentem, in omnibus iudicijs, ſolum quantum ad diuales conſtitutiones pertinet, frequentari ex die quarto calendas Ianuarij quarti noſtri fœliciſſimi cõſulatus, & Paulini viri clariſſimi: nulla alia extra corpus eiuſdem codicis conſtitutione legenda, niſi poſtea varia rerum natura aliquid nouum creauerit, quod noſtra ſanctione indigeat. Hoc etenim nemini dubium eſt, quod ſi quid in poſterum melius inueniatur, & ad conſtitutionem neceſſario ſit redigendum: hoc à nobis & conſtituetur, & in aliam cõgregationem referetur, quæ nouellarum nomine conſtitutionum ſignificetur. ¶Repetita itaq; iuſſione, nemini in poſterum cõcedimus vel ex deciſionibus noſtris, vel ex alijs conſtitutionibus quas antea fecimus, vel ex prima Iuſtiniani codicis editione, aliquid recitare: ſed quod in præſenti purgato & renouato codice noſtro ſcriptum inuenitur, hoc tantũmodo in omnibus rebus & iudicijs & obtineat & recitetur. Cuius ſcripturam, ad ſimilitudinem noſtrarũ Inſtitutionum, & Digeſtorum, ſine vlla ſignorũ dubietate conſcribi iuſſimus: vt omne quod à nobis compoſitum eſt, hoc & in ſcriptura, & in ipſa ſanctione purum atque dilucidum clareat: licet ex hac cauſa in ampliorem numerum ſumma huius codicis redacta eſt. ¶Vt igitur, ſanctiſſimi & florẽtiſſimi patres, noſtri labores vobis manifeſti fiant, & per omne

tempus obtineant: hanc præſentem legem ad frequentiſſimum ordinem veſtrum duximus deſtinandam. Datum XVI. Calen. Decemb.

Explicit Prologus.

¶ Liber Primus Iuſtiniani Codicis.

¶ De ſumma Trinitate, & fide catholica, & vt nemo de ea publice diſputare vel contendere audeat. Titulus. IIII.

Fides catholica circa Trinitatem, eſt ſeruanda ſecundum apoſtolicam doctrinã, & euãgelicam diſciplinam: & eam ſeruantes vocantur Chriſtiani: non ſeruãtes vocantur hæretici: & vt dementes & infames habentur: & à Deo & principe puniuntur. Bal. & Bar.

¶ Imperatores Gratia. & Valenti. & Theodo. aaa. ad popu. vrbis Conſtantino. Lex prima.

CVNCTOS POPVLOS QVOS clementiæ noſtrę regit imperium, in tali volumus religione verſari, quam diuum Petrum apoſtolum tradidiſſe Romanis, religio vſque adhuc ab ipſo inſinuata declarat: quam'que pontificem Damaſum ſequi claret, & Petrum Alexãdriæ Epiſcopum, virum apoſtolicæ ſanctitatis: hoc eſt, vt ſecundum apoſtolicã diſciplinam, euãgelicam'que doctrinam, Patris & Filij & Spiritusſancti vnam deitatem ſub pari maieſtate & ſub pia trinitate credant. ¶ Hanc legem ſequentes, Chriſtianorum catholicorum nomen iubemus amplecti: reliquos vero, dementes vęſanos'que iudicantes, hæretici dogmatis infamiam ſuſtinere: diuina primum vindicta, poſt etiam motus animi noſtri (quem ex cœleſti arbitrio ſumpſerimus) vltione plectendos.

Prohibet imperator locum congregationis hęreticorum: & tradit fidem ſeruandã: & punit cõtrafacientes: & repetit prohibitionẽ, vt pœnam addat. Bal.

¶ Iidem. aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex.ij.

NVllus hereticis miniſteriorũ locus, nulla ad exercendam animi obſtinatioris dementiam pateat occaſio. Sciant omnes, etiã ſi quid ſpeciali quolibet reſcripto per fraudem elicito, ab huiuſmodi hominũ genere impetratũ ſit, non valere. Arceantur cunctorum hæreticorum ab illicitis congregationibus turbæ. Vnius & ſummi Dei nomen vbique celebretur. Nicenæ fidei dudum à maioribus traditæ, & diuinæ religionis teſtimonio atque aſſertione firmatę obſeruantia ſemper manſura teneat. ¶ Is autem Nicenæ aſſertor fidei, & catholicæ religionis verus cultor accipiẽdus eſt, qui omnipotentem Deum, & Chriſtum filiũ Dei, vno nomine confitetur, Deum de Deo, lumen de lumine: qui Spiritum ſanctum (quem ex ſummo rerum parente ſperamus & accipimus) negãdo non violat: apud quẽ intemeratæ fidei ſenſus viget, & incorruptę trinitatis indiuiſa ſubſtantia, quæ græco verbo οὐσία recte credentibus dicitur. Hæc profecto nobis magis probanda, hæc veneranda ſunt. ¶ Qui vero non ijſdem inſeruiunt, deſinant affectatis dolis alienum veræ religionis nomen aſſumere, & ſuis apertis criminibus denotentur: ab omni ſubmoti eccleſiarum limine, penitus arceantur: cum omnes hæreticos illicitas agere intra oppida congregationes vetemus: ac ſi quid æruptio factioſa tentauerit, ab ipſis etiam vrbium mœnibus exterminato furore propelli iubemus: vt cunctis orthodoxis epiſcopis qui Nicenã fidẽ tenẽt, catholicæ eccleſiæ toto orbe reddãtur.

Non eſt licitum de fide catholica publice diſputare, propter duas rationes hic poſitas: & ex varietate ſeu conditione perſonarum variæ imponũtur pœnæ. Baldus.

¶ Imperator Marcianus Palladio pręfe. pręto. Lex.iij.

NEmo clericus, vel militaris, vel alterius cuiuſlibet cõditionis, de fide Chriſtiana publice turbis coadunatis & audientibus tractare conetur in poſterum, ex hoc tumultus & perfidię occaſionem requirens. Nam & iniuriam facit iudicio reuerendiſſimę ſynodi, ſi quis ſemel

Iudicata ac recte diſpoſita reuoluere & publice diſputa-
re contenderit: cum ea quę nunc de Chriſtiana fide à ſa-
cerdotibus qui Chalcedone cōuenerunt,per noſtra præ-
cepta ſtatuta ſūt,iuxta apoſtolicas expoſitiones, & inſti-
tuta ſanctorum patrum trecentorum decem & octo,&
centum & quinquaginta in hac regia vrbe,diffinita eſſe
noſcuntur. Nam in contemptores huius legis, pœna non
deerit:quia non ſolum contra fidem vere expoſitam ve-
niūt,ſed etiam Iudęis & Paganis ex huiuſmodi certami-
ne prophanant veneranda myſteria. ¶Igitur ſi clericus
erit qui publice tractare de religione auſus fuerit,à con-
ſortio clericorum remouebitur. Si vero militia pręditus
ſit,cingulo ſpoliabitur. Cæteri etiam huius criminis rei:ſi
quidē liberi ſint,de hac ſacratiſſima vrbe expellētur,pro
vigore iudiciario etiā cōpetentibus ſupplicijs ſubiugādi:
ſi vero ſerui,ſeueriſſimis animaduerſionibus plectentur.

Clariſſima eſt lex:in qua dominus Imperator reſcri
bit Papæ de fide quam nunc tenet: quam vide per te.
Et quidem per iſtam legem apparet quomodo prohi
bitæ ſunt vſuræ. Super iſta epiſtola dicit Odo quòd
ratione peccati Papa poteſt cognoſcere de quocunque
delicto.ſed tu dic vt not.per Bern. extra de pur.cano.
ca.nos inter alios. Baldus.

¶Glorioſiſſimo & clemētiſſimo filio Iuſtiniano Augu-
ſto Ioānes epiſcopus vrbis Romanę ſalutē dicit. Lex.iiij.

INter claras ſapiētiæ ac māſuetudinis veſtrę laudes,
chriſtianiſſime principum,puriore luce tanquam ali-
quod ſydus irradiat, quod amore fidei,quòd charitatis
ſtudio edocti,eccleſiaſticis diſciplinis Romanę ſedis reue
rentiam conſeruatis,& ei cuncta ſubijcitis,& ad eius de-
ducitis vnitatem:ad cuius authorem, hoc eſt apoſtolorū
primum,domino loquente, pręceptū eſt:Paſce oues me-
as. Quam eſſe omniū vere eccleſiarum caput, & patrū
regulę,& principum ſtatuta declarant,& pietatis veſtrę
reuerendiſſimi teſtantur affatus.Patet igitur in vobis im
pletum fore quod ſcripturę loquuntur:Per me reges re-
gnant,& potentes ſcribunt iuſtitiam.Nihil eſt enī quod
lumine clariore pręfulgeat, quàm recta fides in princi-

pe: nihil quod ita nequeat occaſui ſubiacere, quàm vera religio. Nam cum authorem vitę vel luminis vtraque reſpiciant, recte & tenebras reſpuunt, & neſciunt ſubiacere defectui. ¶Quam ob rem, glorioſiſſime principū, votis omnibus exorabitur diuina potentia, vt pietatem veſtram in hoc ardore fidei, in hac deuotione mentis, in hoc integræ religionis ſtudio, ſine defectu ſui in longiora tempora conſeruet. hoc enim ſanctis credimus eccleſijs expedire. ſcriptū eſt enim: Labijs regit rex. & iterum: Cor regis in manu dei eſt: & vbi voluerit, inclinabit illud. Hoc eſt enim quod veſtrum firmat imperium: hoc quod veſtra regna conſeruat. Nam pax eccleſiæ, religionis vnitas, authorem facti in ſublime prouectum, grata ſibi tranquillitate cuſtodit. Neque enim parua ei viciſſitudo à potentia diuina tribuitur, per quem nullis rugis eccleſia diuiſa ſecernitur, nullis inſertis maculis variatur. Scriptum eſt enim: Quia cum rex iuſtus ſederit ſupra ſedem, non aduerſabitur ei quicquam malignum. ¶Proinde ſerenitatis veſtræ apices per Hypaciū atque Demetrium ſanctiſſimos viros, fratres & coepiſcopos meos, reuerentia conſueta ſuſcepimus: quorum etiam relatione comperimus quòd fidelibus populis propoſuiſtis edictum amore fidei, pro ſubmouenda hæreticorum intentione: ſecundū apoſtolicam doctrinam, fratrum & coepiſcoporum noſtrorum interueniente conſenſu: quod quia apoſtolicę doctrinæ conuenit, noſtra authoritate confirmamus.

¶Textus autem epiſtolæ imperatoris talis eſt:

VIctor Iuſtinianus, pius, fœlix, inclytus, triumphator ſemper auguſtus, Ioanni ſanctiſſimo archiepiſcopo almę vrbis Romæ, & patriarchæ. S. ¶Reddentes honorem apoſtolicæ ſedi, & veſtræ ſanctitati, (quod ſemper nobis in voto fuit & eſt) & vt decet patrem, honorantes veſtram beatitudinem, omnia quæ ad eccleſiarum ſtatum pertinent, feſtinauimus ad notitiam deferre veſtræ ſanctitatis: quoniam ſemper nobis fuit magnum ſtudium vnitatem veſtræ apoſtolicæ ſedis, & ſtatum ſanctarum Dei eccleſiarum cuſtodire, qui hactenus obtinet, & incommote permanet, nulla interci-

dente cõtrarietate. ¶Ideo'que omnes ſacerdotes vniuerſi Orientalis tractus & ſubijcere & vnire ſedi veſtræ ſanctitatis properauimus. In præſenti ergo, quæ commota ſunt, (quanuis manifeſta & indubitata ſint, & ſecundum apoſtolicæ veſtræ ſedis doctrinam ab omnibus ſemper ſacerdotibus firme cuſtodita & prędicata) neceſſarium duximus vt ad notitiam veſtræ ſanctitatis perueniant. Nec enim patimur quicquam quod ad eccleſiarum ſtatum pertinet, (quanuis manifeſtum & indubitatum ſit quod mouetur) vt non etiam veſtræ innoteſcat ſanctitati, quæ caput eſt omnium ſanctarum eccleſiarum. Per omnia enim (vt dictum eſt) properamus honorem & authoritatem creſcere veſtræ ſedis. ¶Manifeſtũ igitur facimus veſtræ ſanctitati, quòd pauci quidam infideles, & alieni ſanctæ Dei catholicæ atque apoſtolicæ eccleſię, contradicere iudaice atque apoſtatice auſi ſunt aduerſus ea quæ ab omnibus ſacerdotibus ſecundum veſtram doctrinam recte tenentur & glorificantur atque prædicantur: denegantes dominum noſtrum IESVM Chriſtũ, vnigenitũ filium Dei, Deum & dominum noſtrum, incarnatum ex ſancto Spiritu, ex ſancta atque glorioſiſſima ſemper virgine dei genitrice Maria hominem factum, atque crucifixum, vnum eſſe ſanctæ & conſubſtantialis Trinitatis, & coadorandum & conglorificandum Patri & Spiritui ſancto, conſubſtantialem Patri ſecundum diuinitatem, & conſubſtantialem nobis eundem ipſum ſecundũ humanitatem, paſſibilem carne, eũdem'que ipſum impaſſibilem deitate. Recuſantes enim dominum noſtrũ IESVM Chriſtum vnigenitum filium Dei, & dominum noſtrum, fateri vnum eſſe ſanctæ & cõſubſtantialis Trinitatis, videntur Neſtorij malam ſequi doctrinam, ſecundum gratiam dicentes vnum filium Dei, & alium dicentes Deum verbum, & alium Chriſtum. ¶Omnes vero ſacerdotes ſanctæ catholicæ atque apoſtolicæ eccleſię, & reuerendiſſimi Archimandritę ſanctorum monaſteriorum, ſequentes ſanctitatem veſtram, & cuſtodientes ſtatum & vnitatem ſanctarum Dei eccleſiarum, quam habent ab apoſtolica veſtrę ſanctitatis ſede, nihil penitus immutantes

de eccleſiaſtico ſtatu qui hactenus obtinuit atque obtinet, vno conſenſu confitentur & glorificant prędicantes dominum noſtrum IESVM Chriſtum vnigenitū filium & verbum Dei, & dominum noſtrum, ante ſecula & ſine tēpore de Patre natū, in vltimis diebus deſcēdiſſe de cœlis, & incarnatū de Spiritu ſancto, & ex ſancta atq; glorioſa virgine & Dei genitrice Maria natū & hominem factum, & crucifixum, vnum eſſe ſanctę & conſubſtantialis Trinitatis, & coadorandum & conglorificandum Patri & ſancto ſpiritui. Nec enim alium Deum verbum, & alium Chriſtum cognoſcimus: ſed vnum atque eundē ipſum conſubſtantialem Patri ſecundum diuinitatem, & conſubſtantialem nobis eūdem ipſum ſecūdum humanitatem: paſſibilē carne, eūdem ipſum impaſſibilem deitate. Vt enim eſt in diuinitate perfectus, ita idem ipſe & in humanitate perfectus eſt. In vna enim ſubſtātia deitatem, ſuſcipimus & cōfitemur, quod dicūt gręci homoouſion. Et quoniam vnigenitus filius & verbum Dei, ante ſecula & ſine tempore de Patre natus, idē ipſe & in vltimis diebus deſcendens de cœlis, incarnatus de ſpiritu ſancto, & ex ſancta atque glorioſa ſemper virgine & Dei genitrice Maria homo factus dominus noſter IESVS Chriſtus, proprie & vere deus eſt: ideo & ſanctam atque glorioſam virginem Mariam proprie & vere Dei matrē eſſe dicimus: nō quia Deus verbum, principium ex ipſa ſumpſerit, ſed quia in vltimis diebus deſcendit de cœlis, & ex ipſa incarnatus & homo factus & natus eſt: quem confitemur & credimus (ſicut dictum eſt) cōſubſtantialē eſſe Patri ſecundum deitatem, & conſubſtantialē nobis eundem ipſum ſecundum humanitatem: eiuſdem miracula, & paſſiones quas ſponte in carne ſuſtinuit, agnoſcētes. ¶Suſcipimus autem ſancta quatuor concilia, id eſt trecētorum decem & octo ſanctorum patrum qui in Nicena vrbe congregati ſunt: & centum quinquaginta ſanctorū patrum qui in hac regia vrbe conuenerūt: & ſanctorū patrū qui in Epheſo primo cōgregati ſunt: & ſanctorū patrum qui in Chalcedone conuenerunt: ſicut veſtra apoſtolica ſedes docet atque prędicat. ¶Omnes ergo ſacerdotes

ſequentes doctrinam Apoſtolicę ſedis veſtrę, ita credunt & confitentur & prędicant. Vnde properauimus hæc ad notitiam deferre veſtrę ſanctitatis per Hypaciū & Demetrium beatiſſimos epiſcopos: vt nec veſtram ſanctitatem lateāt quę à quibuſdam paucis monachis male & iudaice ſecundum Neſtorij perfidiam denegata ſunt. ¶Petimus ergo veſtrum paternum affectum, vt veſtras ad nos deſtinetis literas, & ad ſanctiſſimum epiſcopum huius almę vrbis, & patriarcham veſtrum fratrem: quoniā & ipſe per eoſdem ſcripſit ad veſtrā ſanctitatē, feſtinans in omnibus ſedem ſequi apoſtolicam beatitudinis veſtrę. Manifeſtum nobis faciatis quòd omnes qui prędicta recte confitentur, ſuſcipit veſtra ſanctitas: & eorum qui iudaice auſi ſunt rectam denegare fidē, condēnat perfidiā. Plus enim ita & circa vos oīm amor, & veſtrę ſedis creſcet authoritas: et quę ad vos eſt vnitas ſctārū eccleſiarū, inturbata ſeruabitur, quādo per vos didicerint oēs beatiſſimi epiſcopi, eorum quę ad vos relata ſunt, ſinceram veſtrę ſanctitatis doctrinā. Petimus autē veſtrā beatitudinē orare pro nobis, & Dei nobis acquirere prouidentiam. ¶Itē ſubſcriptio talis fuit: ¶Deitas te conſeruet per multos annos, ſancte ac religioſiſſime pater. ¶Sequitur reſiduum epiſtolę Papę:

Liquet igitur, imperator glorioſiſſime, vt lectionis tenor, & legatorum veſtrorum relatio patefecit, vos apoſtolicis eruditionibus ſtudere, cum de religione catholicæ fidei ea ſapitis, ea ſcripſiſtis, ea protuliſtis, ea populis fidelibus publicaſtis, quę (ſicut dixim9) & ſedis apoſtolicæ doctrina, & ſanctoruū patrū veneranda decreuit authoritas, & nos cōfirmauimus in omnibus. Opportunū eſt ergo voce exclamare ꝓphetica: Iucūdetur tibi & abūdet cœlū deſuper, & effundant mōtes iucūditatē: & colles lætitia lætabuntur. Hæc igitur in tabulis cordis fideles ſcribere, hæc vt pupillas oculorū conuenit obſeruare. Neque enim quiſquam eſt in quo Chriſti charitas feruet, qui tam rectę, tam verę confeſſionis veſtræ fidei refragator exiſtat: cum impietatem euidēter Neſtorij Eutychetis'qꝫ vel omnium hæreticorum damnantes, vnam veram ca-

tholicã fidẽ, domini & Dei noſtri ſaluatoris IESV Chriſti magiſterio inſtitutam, & propheticis apoſtolicis'que prædicationibus vbique diffuſam, et ſanctorum per totũ orbem confeſſionibus roboratam, patrum atque doctorum ſententijs adunatam, et noſtræ doctrinæ conſentaneam, inconcuſſe atque inuiolabiliter deuota Deo & piamente ſeruatis. Soli etenim profeſſionibus veſtris aduerſantur, de quibus diuina ſcriptura loquitur dicens: Poſuerunt mendacium ſpem ſuam, & mendacium operiri ſperauerunt. & iterum qui ſecundũ Prophetam dicunt Domino: Recede à nobis: vias tuas ſcire nolumus. Propter quod Salomon dicit: Per ſemitas propriæ culturæ errauerunt: colligunt autem manibus infructuoſa. ¶Hæc eſt igitur vera veſtra fides: hæc certa religio: hoc beatæ recordationis (vt diximus) patres omnes præſules'que Romanę eccleſię, (quos in omnib9 ſequimur) hoc ſedes apoſtolica prædicauit hactenus, & inconcuſſe cuſtodiuit. Huic confeſſioni, huic fidei quiſquis cõtradictor extiterit, alienũ ſe ipſe à ſancta cõmunione, alienũ ab eccleſia iudicabit eſſe catholica. ¶Nos enim in Romana Cyrum cum ſequacibus ſuis inuenimus ciuitate: (qui de Cumiteſi monaſterio fuit) quos apoſtolicis ſuaſionibus ad rectã fidẽ, & velut oues que perierant, errãtes, ad ouile cõtendimus reuocare dominicũ: vt agnoſcerent, ſecundum Prophetam, linguæ balbutientes loqui quę ad pacẽ ſunt. Ad non credentes autem per nos, primus Apoſtolorum Eſaiæ prophetæ verbum dicit: Ambulate in lumine ignis veſtri, & in flammis quas ſuccendiſtis Sed obduratum eſt cor eorum (vt ſcriptũ eſt) vt nõ intelligerent: & paſtoris vocẽ oues que meę non erant, audire minime voluerunt. In quibus obſeruantes ea quæ ab ipſorũ ſunt ſtatuta pontifice, eos minime in noſtra communione recipimus, & ab omni eccleſia catholica eſſe iuſſimus alienos: niſi errore damnato, doctrinam noſtram quantocyus ſequi habita regulari profeſſione ſignauerint. Aequum quippe eſt vt qui noſtris minime obedientiam accommodant ſtatutis, ab eccleſijs habeantur extorres. Sed quia gremiũ ſuum nunquam redeuntibus claudit eccleſia: obſecro cle-

mentiam veſtram, vt ſi proprio depoſito errore, & praua intentione depulſa, ad vnitatem eccleſię reuerti voluerint: in veſtrā communionē receptis, indignationis veſtrę remoueatis aculeos: & nobis intercedētibus, benigni animi gratiam condonetis. ¶Deum autem & ſaluatorē noſtrum IESVM Chriſtū exoramus, quatenus longęuis & pacificis vos dignetur cuſtodire temporibus in hac vera religione, & vnitate & veneratiōe apoſtolicę ſedis: cuius principatū, vt chriſtianiſſimi & pij, conſeruatis in omnibus. Pręterea, ſereniſſime principum, laudamus legatorū veſtrorum perſonas, Hypacij & Demetrij, fratrum & coepiſcoporū noſtrorum: quos clementiæ veſtræ gratos fore, ipſa manifeſtauit electio. Nā tantę cauſę pōdus non niſi p̄fectis in CHRISTO potuiſſet iniungi. Tātę vero pietatis, tantę reuerentiæ plenos affatus, niſi per amantes, minime dignaremini deſtinare. ¶Gratia domini noſtri IESV Chriſti, & charitas dei Patris, & cōmunicatio ſancti ſpiritus ſit ſemper vobiſcum, pijſſime fili. Amen. ¶Item ſubſcriptio: ¶Omnipotens Deus regnū veſtrum & ſautem veſtram perpetua protectione cuſtodiat, glorioſiſſime & clementiſſime fili imperator auguſte.

¶De ſacroſanctis eccleſiis, et de reb⁹ & priuilegijs earum. Titulus quintus.

¶Quilibet in ſua vltima voluntate libere poteſt de bonis ſuis catholico collegio relinquere ꝓ libito volūtatis: quia vltimis volūtatibus defunctorū eſt fauēdū.

¶Imperator Conſtantinus auguſtus ad populum.

¶Lex prima.

HABEAT vnuſquiſque licētiam, ſanctiſſimo catholico venerabiliq́ue cōcilio decedens bonorū quod optauerit, relinquere: & non ſint caſſa iudicia eius. Nihil enim eſt quod magis hominibus debeatur, quàm vt ſupremæ voluntatis (poſt quam iam aliud velle non poſſunt) liber ſit ſtilus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium.

Humana corpora nō debent ſepeliri cum corporibus ſanctorum Apoſtolorum vel Martyrum.

¶ Imperatores Gratianus & Valentinianus & Theodoſius.aaa.Pancratio præfecto Vrbis. Lex.ij.

NEmo, Apoſtolorum vel Martyrū ſedem, humanis corporibus exiſtimet eſſe conceſſam.

Martyrum corpora, & eccleſiæ, non ſunt in commercio hominum. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. præfecto Vrbis. Lex.iij.

NEmo Martyres diſtrahat, nemo mercetur.

Numerus taxatus in eccleſijs, præſumitur taxatus ſecundum facultates eccleſię: ideo non eſt excedendus. vnde recepti ſupra numerum, non habent iura nec priuilegia aliorum canonicorum. Baldus.

¶ Iidem.aa.Niceno pręfecto pretorio. Lex.iiij.

NOn plures quàm nongenti quinquaginta decani ſacroſanctę huius ampliſſimæ vrbis deputentur eccleſiæ, nulli'que his addendi, vel mutādi, vel in defuncti locū ſubſtituēdi pateat copia: nulli alij corporatorū præter dictum numerum, per patrocinia immunitate conceſſa: negata'que omni nouationi facultate ſimilia vendicandi ijs quæ in honorem vel neceſſaria obſequia ſacroſanctę eccleſię indulta ſunt.

A ſordidis muneribus, & ſuperindictis, & etiā ab extraordinarijs, eccleſię ſunt immunes, pœna excommunicationis & perpetui exilij contrafacientibus imminente. Salicetus.

¶ Iidem.aa.Melicio pręfecto pretorio. Lex.v.

PLacet, rationabilis conſilij tenore perpenſo, diſtricta moderatione pręſcribere à quibus ſpecialiter neceſſitatibus, vrbium eccleſiæ ſingularū habeātur immunes. Prima quippe illius vſurpationis contumelia depellenda eſt, ne prędia vſibus cœleſtium ſecretorum dedicata, ſordidorum munerum fęce vexentur. Nil extraordinarium ab hinc, ſuperindictum've flagitetur: nulla tranſlationum ſolicitudo ſignetur. Poſtremo nihil pręter canonicā illationem, & quā aduentitię neceſſitatis ſarcina repentina popoſcerit, eius functionibus adſcribatur. Si quis contrauenerit, poſt debitę vltionis acrimoniam, quę erga ſacri-

legos iure promenda eſt, exilio deportationis perpetuę ſubdatur.

Interpretatio canonis vel ſtatuti de cuius mente dubitatur, pertinet ad conditorem: & canones ſunt in ſeculari foro ſeruandi. Bal.

¶ Iidem.aa.Philippo præfecto prætorio Illyrici. Lex.vi.

OMni innouatione ceſſante, vetuſtatē, & canones priſtinos eccleſiaſticos qui vſque nunc tenuerunt, per omnes Illyrici prouincias ſeruari præcipimus: vt ſi quid dubietatis emerſerit, id oporteat (nō abſque ſcientia viri reuerendiſſimi ſacroſanctę legis antiſtitis eccleſiæ vrbis Conſtantinopolitanæ, quæ Romę veteris prærogatiua lętatur) conuentui ſacerdotali ſancto'que iudicio reſeruari.

Eccleſia tenetur conferre & contribuere ad refectionem pontium & viarū. Bal.

¶ Iidem.aa. Aſclepiadoto. Lex.vij.

AD inſtructiones itinerum pontium'que, etiam diuinas domos, & venerabiles eccleſias, tam laudabili titulo libenter adſcribimus: quia non eſt inter ſordida munera muneratum.

Eccleſia capitationis munus non agnoſcit: ſub prętextu tamen priuilegij ſibi conceſſi, non debet priuatos à muneribus defenſare. Salicetus.

¶ Imperator Carus Præſidoro pręfecto præto. Lex.viij.

SAcroſancta Theſſalonicenſis ciuitatis eccleſia aperte ſciat proprię tantummodo capitationis modum beneficio noſtri numinis ſubleuandum, nec extraneorū grauamine tributorum, rempublicam, eccleſiaſtici nominis abuſione lœdendam.

Qui nō ſeruit eccleſiæ, vel fingit ſe eſſe clericum, & non eſt: non debet priuilegio clericorum gaudere: ſed eius loco alius, voluntate tamen primatis illius, eſt ſurrogandus. Iac. But.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus auguſti Cyro prę fecto Vrbis. Lex.ix.

QVi ſub prætextu decanorū ſeu collegiatorū, cum id munus non impleant, alijs ſe muneribus conātur ſubtrahere: eorum fraudibus credimus eſſe obuiādū:

ne quis ſub ſpecie muneris quod minus exequitur, alteris muneris oneribus releuetur: ne argentariorum vel nummulariorum munera declinentur ab ijs qui dici tantummodo collegiati vel decani feſtinant. Ideo'q̃ ſi quis eorũ ſub nudę appellationis velamine, collegiatum ſeu decanum ſe appellat: ſciat pro ſe aliũ ſubrogandum, qui prædicto muneri ſufficiens approbetur: ſubrogatione videlicet loco memoratorũ, vel eorũ qui moriuntur, primatũ eius qui ſubrogatur, admiſſa iudicio, ab hac diſpoſitione nemine ſe excuſante ſacroſanctarũ eccleſiarũ reuerentia.

Nauis eccleſiæ non excuſatur ab onere ferendarũ rerum vel perſonarũ pro republica: & illa quę ſubtrahitur, publicatur, etiam ſi principale reſcriptum in contrarium offeratur, quia reſcriptum contra rempublicã impetratum, eſt ipſo iure nullum. Paulus de caſtro.

¶ Iidem. aa. Florentio pręfecto pręt orio. Lex. x.

IVbemus nullam nauem vltra duorum milium modiorum capacem, ante fœlicẽ embolam, vel publicarum ſpecierum tranſuectionem, aut priuilegio dignitatis, aut religionis intuitu, aut prærogatiua perſonæ, publicis vtilitatibus excuſari poſſe ſubtractam: nec ſi cœleſte contra proferatur oraculum, ſiue annotatio ſit, ſiue diuina pragmatica ſanctio, prouidentiſſimæ legis regulas excuſare debebit. Quod etiã in omnibus cauſis cupimus obſeruari: vt generaliter ſi quid huiuſmodi contra ius vel vtilitatem publicam in quolibet negocio proferatur, non valeat. Quicquid enim in fraudem iſtius legis quolibet modo fuerit attentatum: id, nauigiũ quod excuſatur, publicatione corrigimus.

A muneribus incumbentibus propter principis aduentum, res eccleſię non ſunt immunes. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. ad Taurum præfectũ prætorio. Lex. xi.

NEminem ab angarijs vel parangarijs vel plauſtris vel quolibet munere excuſari pręcipimus cum ad fœliciſſimam expeditionem noſtri numinis, omnium prouincialium per loca quà iter arripimus, debeant ſolita nobis miniſteria exhiberi, licet ad ſacroſanctas eccleſias poſſeſſiones pertineant.

¶ Priuilegia eccleſiarum confirmantur, inducta in contrarium tolluntur, & eleemoſynę cōſuetę dari iubentur. Paulus de caſtro.

¶ Impp. Valentinianus & Marcus. aa. Palladio præfecto prætorio. Lex. xij.

PRiuilegia quæ generalibus conſtitutionibus vniuerſis ſacroſanctis eccleſijs orthodoxæ religionis retro principes præſtiterunt: firma & illibata in perpetuum decernimus cuſtodiri. ¶ Omnes ſanè pragmaticas ſanctiones quæ cōtra canones eccleſiaſticos interuentu gratiæ vel ambitionis elicitæ ſunt, robore ſuo & firmitate vacuatas ceſſare præcipimus. Et quia humanitatis noſtræ eſt egenis proſpicere, ac dare operam vt pauperibus alimenta non deſint: ſalaria etiam quæ ſacroſanctis eccleſijs in diuerſis ſpeciebus de publico hactenus miniſtrata ſunt, iubemus nunc quoque inconcuſſa & à nullo prorſus imminuta præſtari: liberalitati'que huic promptiſſimæ perpetuam tribuimus firmitatem.

¶ Noua conſtitutio Federici Imperatoris. Colla. x.

¶ Statuta contra libertatem eccleſiæ vel eccleſiaſticarum perſonarum, ipſo iure ſunt nulla: & debent abradi de volumine ſtatutorum: & puniuntur contrafacientes. & iſta authen. non ponit ius nouum, niſi in additione pœnarum. Baldus.

CAſſa & irrita eſſe denunciari per totā Italiam pręcipimus omnia ſtatuta & conſuetudines contra libertatem eccleſiæ eius'que perſonas inducta aduerſus canonicas & īperiales ſanctiōes: & ea de capitularibus ſuis penitus aboleri mandat noua conſtitutio: & decætero ſimilia attētata, ipſo iure nulla eſſe decernit. ſi quid cōtra fiat, pœnæ quæ ſtatutæ ſunt, imminebunt. Sed ſi per annum huius nouellæ conſtitutionis aliqui inuenti fuerint cōtemptores: bona eorum per totum noſtrum imperium impune ab omnibus occupentur.

¶ Omnes perſonæ etiam Deo dedicatæ poſſunt quomodocūque teſtari & relinquere tā clericis quàm quibuſcunque perſonis. Iac. Butri.

¶ Iidem. aa. Palladio præfecto prætorio. Lex. xiij.

GEnerali lege ſancim9, ſiue vidua, ſiue diaconiſſa, vel virgo Deo dedicata, vel ſanctimonialis mulier, ſiue quocunque alio nomine religioſi honoris vel dignitatis fœmina nuncupata, teſtamento vel codicillo ſuo (quod tamen alia omni iuris ratione munitum ſit) eccleſiæ vel martyrio vel clero vel monachis vel pauperibus aliquid vel ex integro, vel ex parte in quacunque re vel ſpecie crediderit relinquendum: id modis omnibus ratum firmum'que conſiſtat, ſiue hoc inſtitutione, ſiue ſubſtitutione, ſeu legato aut fideicommiſſo per vniuerſitatem, ſeu ſpeciali, ſiue ſcripta, ſiue non ſcripta voluntate, fuit derelictum: omni in poſterum in huiuſmodi negocijs ambiguitate ſubmota.

IN Authen. de monachs. §. illud quoque. collatio. i. conſti. v.

Dedicatiuus ingreſſus monaſterij, aufert dedicāti poteſtatem de bonis ſuis diſponendi. Salicetus. & eſt canonizata. xix. q. iij. c. quia ingredientibus. Paulus de caſtro.

INGRESSI monaſteria, ipſo ingreſſu ſe & ſua dedicant Deo: nec ergo de his teſtantur: vtpote nec domini rerum.

IN Authen. de ſanctiſſimis epiſcopis. §. ſiqua. colla. ix. conſtitu. xv.

Dedicatiuus ingreſſus monaſterij non aufert poteſtatem diſponendi liberos habenti: quibus legitimam nō poteſt minuere: plus autem poteſt eis dare, virili ſibi retenta. & eo non diſponente, lex prouidet vt legitima detur cuilibet liberorum. Salicetus. & eſt canoniza ta. xix. q. vlt. c. ſiqua mulier.

SIQVA mulier, aut vir, liberis non extantibus, monaſticam vitam elegerit, & monaſterium intrauerit: monaſterio quod intrauit, res eius cōpetere iubemus. ¶ Sed ſi perſona liberos habens, antequam de rebus ſuis inter eos diſponat, monaſterium intret: liceat ei poſtea inter eos diuidere, legitima nulli diminuta: & quod eis nō dederit, monaſterio competet. ¶ Sed ſi omnem ſubſtantiam inter filios diuidere voluerit: ſua perſona filijs con-

numerata, partem ſibi retineat: quæ monaſterio compe-tere debet. ¶ Sed ſi poſt ingreſſum monaſterij moriatur antequam inter eos diuidat: filij legitimam percipient, reliqua ſubſtantia monaſterio competente.

Res immobiles eccleſiæ Conſtantinopolitanæ nullo titulo poſſunt alienari, etiam ſub colore officij colorati: diuidi tamen poſſunt, coli, & augeri, vt patrimonium eccleſiæ matris fidei ſeruetur illæſum. Bartholomeus Salicetus.

¶ Impp. Leo & Antoninus. aa. Armaſio. Lex. xiiij.

IVBEMVS nulli poſthac Archiepiſcopo in hac vrbe regia ſacroſanctæ orthodoxę eccleſiæ pręſidenti, nulli œconomo cui res eccleſiaſtica gubernanda mandatur, eſſe facultatem fundos vel prædia, vrbana ſiue ruſtica, res poſtremo immobiles, aut in his prædijs colonos vel mancipia conſtitutá, aut annonas ciuiles, cuiuſcunque ſuprema vel ſuperſtitis voluntate ad religioſas eccleſias deuoluta, ſub cuiuſcunque alienationis ſpecie ad quancunque transferre perſonam: ſed ea prædia diuidere quidem, colere, augere, & ampliare: nec vlli ijſdem prędijs audere cedere: ¶ Verum ſiue teſtamento quocunque iure facto, ſeu codicillo, vel ſola nuncupatione, legato ſeu fideicommiſſo, aut mortis cauſa donatione, aut alio quocunque vltimo arbitrio, aut certe inter viuẽtes habita largitate, ſiue cõtractu venditionis, ſiue donationis, aut alio quocunque titulo quiſquam ad pręfatam venerabilem eccleſiam patrimonium ſuum, partem've certam patrimonij in fundis, prædijs, ſiue domibus, vel annonis, mancipijs & colonis, eorum'que peculijs, voluerit pertinere: inconcuſſa ea omnia ſine vlla penitus immutatione conſeruent: ¶ Scientes nulla ſibi occaſione vel tempore, ad viciſſitudinem beneficij colorati, aut gratiæ referendæ, donandi, vel certe volentibus emere, alienandi aliquam facultatem permiſſam, nec ſi omnes cum religioſo epiſcopo & œconomo clerici in earum poſſeſſionum alienationem cõſentiant. Ea enim quę ad beatiſſimę eccleſiæ iura pertinẽt, vel poſthac forte peruenerint, tanquam ipſam ſacroſanctam & religioſam eccleſiam

intacta conuenit venerabiliter cuſtodiri: vt ſicut ipſa religionis & fidei mater perpetua eſt, ita eius patrimonium iugiter ſeruetur illæſum.

Punitur emptor amiſſione precij: & titulus non excuſat eum à percipiendis. Puniendus eſt œconomus priuatione officij, & reſarcitione dãni: ad quod etiam hæres eius tenetur. Punitur tabellio pœna exilij. Puniuntur iudices & tabelliones qui ſubſcribunt acta & inſinuationes iſtius donationis prohibitę, priuatione dignitatis, & amiſſione bonorum. Baldus.

¶ Sanè ſi hæc noſtrę perennitatis ſtatuta, audaci ſpiritu, & mente ſacrilega quiſquam œconomorum vel hominum temeranda crediderit: ipſe quidem qui proteruo auſu eccleſiaſtica prædia donationis vel emptionis ſeu commutationis titulo, vel cuiuſcunque contractus alterius nomine, niſi eo modo quo nũc ſtatuimus, acquirere vel habere tentauerit, omnem huiuſmodi fructum propriæ temeritatis amittat: & precia quidẽ & munera quę ei9 rei gratia data fuerint œconomo ſiue alijs quibuſcũque perſonis, eccleſiæ lucris & commodis acquirantur: prędia autem, & in his omnia conſtituta, ab ipſis clericis & temporalibus œconomis cum fructibus ſeu penſionibus vel acceſſionibus totius medij temporis vendicentur, & tanquam penitus à nullo empta vel vendita teneantur: quia ea quę contra leges fiunt, pro infectis habenda ſunt.

Oeconomus vendens rem eccleſiaſticam contra legem, priuari debet officio: & nihilominus omne damnum illatũ eccleſię tenetur reſtituere tam ipſe quàm eius hęres. Sali.

¶ Oeconomus autem qui hoc fecerit, immo fieri paſſus fuerit, vel in quacunque prorſus huiuſmodi venditiõe ſeu donatione vel commutatione, niſi ea quã pręſenti lege concedimus, poſtremo in quacunque alienatione conſenſerit, commiſſa ſibi œconomatus adminiſtratione priuetur: de'que eius bonis, quodcũque exinde incommodum eccleſię cõtigerit, reformetur: hęredes'que eius & ſucceſſores ac poſteri ſuper hoc facto ſiue conſenſu, competenti ab eccleſiaſticis perſonis actione pulſentur:

Tabelliones inſtrumenta conficientes de contractibus vetitis, debẽt relegari. Sali.

¶ Iis tabellionibus qui huiuſmodi contractuũ vetitorum auſi fuerint inſtrumenta conſcribere, irreuocabilis exilij animaduerſione plectendis:

Iudices contractibus illicitis authorantes puniuntur bonorũ publicatione, & dignitatis amiſſione. Sali.

¶ Iis quoque iudicibus, vel ius geſtorum habentibus, qui huiuſmodi donationum vel contractuum geſta confecerint, dignitatis proprię & bonorum omnium ſpoliatione damnandis.

Res immobilis eccleſię poteſt in alium transferri quo ad vſumfructum, dum tamen per pactum ſit conuentum quòd ipſam rem reſtituet tempore conuento finito, & aliam tanti valoris, & fructus eccleſię relinquet: & de eis conficienda eſt ſcriptura: aliâs non valet. Sali.

¶ Sanè ne omnis religioſis œconomis commodę via prouiſionis, & occaſio venerandis eccleſijs profutura, videatur excluſa: id quod vtile plerunque iudicatur, ſub cautelę obſeruatiõe neceſſario procedere concedimus. Siquando igitur vir religioſus œconomus huius regiæ vrbis eccleſię perſpexerit expedire vt deſideranti cuiquam certarum poſſeſſionum atque prędiorum, vrbanorum ſcilicet ſiue ruſticorum ad ius eccleſiaſticum pertinentium, temporalis vſuſfructus poſſeſſio pro ipſius petitione pręſtetur: tunc eius temporis quod inter vtroſque conuenerit, ſiue in diem vitæ ſuæ ab eo qui deſiderat, poſtuletur, pacta cum eo qui hoc elegerit, ineat œconomus, atque conſcribat: per quæ & tempus intra quod hoc pręſtari placuerit, ſtatuatur: & manifeſtum ſit quod quiſque acceperit abinuicem huius beneficij gratia: pręſtando quidem eccleſiaſtici prædij pro tempore vſumfructũ: poſt ſtatutum autẽ tempus & placitum, ipſorum reddituum proprietate ad dominium & ius eccleſiaſticum recurrẽte firmiter: ita ſcilicet vt ſiue completo ſpatio quod fuerit inter eos conſtitutum, ſeu mortis ſuæ tempore (ſi hoc quoque conuenerit) is qui poſſeſſionem eccleſiaſticam, & cer

torum redditüum vſumfructū habendi gratia, interueniente pacto ſuſceperit: non minus quàm alterius tantæ quantitatis, quātę acceperit reddítus, cum ipſorum prędiorum dominio, & rebus immobilibus, eorum'que colonis & mancipijs eccleſię derelinquat. Niſi enim hac cōditione pacta inita fuerint; ea quoque decernimus nō valere, ſed poſſeſſionem eccleſiaſticam tanquam nullo iure tranſcriptam, in iure ipſius atque dominio permanere, & ab eccleſiaſticis œconomis vendicari.

IN Authen. de non alienandis aut permutandis. §. nos igitur. col. ij. cō. i. & in authē. de alie. & emphy. §. hoc etiam ſuper ipſis. & §. hoc vero iubemus. col. ix. cōſti. iij.

Res immobiles cuiuſcunque eccleſiæ ab Imperatore prouentæ non alienantur vel pignorantur indiſtincte: aliunde vero quæſitæ pignorantur vel alienantur debito vrgente: cum ſolennitate tamen hic ſubiecta. Salicetus.

HOc ius porrectum eſt ad omnem venerabilem locum, omne'que collegiū quod actio pia conſtituit, vt nec res eorū pignorentur: & hoc perpetuo ſeruetur in ijs imobilibus rebus quæ ab imperiali domo prædictis locis applicantur. In cęteris eatenus excipitur, ſi debitū vrget. quod ſi ex mobilibus ſolui nō poſſit, primo res imobiles ſpecialiter dentur pignori: quarum fructus creditor ſibi reputet tam in ſortem, quàm in vſuras vſque ad quartam centeſimæ. Quòd ſi nolit creditor ita accipere: tunc ordinator domus, apud eum à quo ordinatur, habitis abſque diſpendio geſtis, iuret (maiori parte ibidem ſeruientium conſentiente) & debitum exiſtere, nec ex mobilibus ſolui poſſe. Quo ſubſecuto, per viginti dies rem eccleſię eſſe vęnalem, publice ſit notum: vt plus offerēti detur: precio modis omnibus pro debito dando: (aliter enim res emptori non conceditur) & hoc inſcribatur, nihil eſſe factū in ea re ad damnū diuinæ domus. Emptore vero non inuento: res ęſtimata diſtricte, creditori detur in ſolutum, addita in precio vniuerſæ ęſtimationis decima parte, & accedente conſenſu ordinatoris, & maioris partis ibidem ſeruientium. ¶ Sit tamē ea res mediocris inter

cæteras, inſpecta ipſius qualitate, & quantitate, & onere. ¶ Et is creditor hic intelligatur, qui quod credidit, probat in vtilitatem diuinæ domus proceſſiſſe.

IN Authen. de non alienãdis aut permutandis. §. ſicut autem. coll. ij. con. prima.

Alienare, vel acquirere damnoſa eccleſiæ, pariter ſunt prohibita. Sali.

SIcut alienatio rerum eccleſiæ interdicitur: ita prohibetur nequa ſterilis ei detur poſſeſſio, aut aliâs oneroſa, veluti fiſcalium nomine vel onere.

IN Authen. de nõn alienandis. §. quia vero cognouimus. col. 1. conſti. iij. & in auth. de alie. & emphy. §. & quoniam. col. ix. conſti. iij.

Propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Vel ſic: Potentior eſt prohibitio in cauſa, quàm in cauſato. Iaco. But.

MVlto magis prohibetur ipſi9 monaſterij alienatio, qua redeat in antiquum ſtatũ, & ſecularem vſum.

IN Authen. de alienatione & emphyteoſi. §. ſi vero nõ ſint. verſi. œconomis. collatione. ix. conſtitutio. iij.

Alienatio rei eccleſiaſticæ permiſſa, incommutabiliter prohibetur in œconomũ vel ſibi coniunctũ. Sali.

QVibuſcunque modis hoc ius aliјs permittitur, interdicitur certis perſonis res huiuſmodi accipere, vt œconomo, eius'que cognatis: alioqui bona eorum, & œconomorũ, & ordinatorum quibus coniuncti ſunt, poſt mortẽ eorũ peruenient ad eccleſiã de qua rem accipiunt.

IN Authen. de non alie. aut permu. §. quia vero Leonis. col. ij. conſti. i. & colla. ix. conſti. iij. de alie. & emphy. §. ſi vero præter hæc.

Accipiens rem eccleſiaſticam titulo non lucratiuo præter legis formam, rem reſtituit: & quod dedit, perdit. accipiens vero titulo lucratiuo, reddit quod accepit, & tantundem de ſuo. Salicetus.

QVI res iam dictas non gratuito alienationis titulo citra formam legis accepit, rem quidem cum omni incremento mediј temporis reſtituat: eius autem quod dedit, nullam actionem habet contra venerabilem

locum:ſed aduerſus eum qui alienauit,habet. Donatari9 autem & rem cum omni cauſa, & fructus reſtituat,& aliud tantundem. Creditor quoque reſtituta re pignorata, crediti actionem contra ſolum pignoris datorem habeat. Emphyteoſis acceptor & ab ea cadat:nec quod dedit, repetat:immo ſtatim ſoluat quod ſoluturus eſſet vnoquoque anno ſi iure cõtraxiſſet. Sed melius dicitur omnimodo denegandas eſſe actiones huiuſmodi acceptori.

IN Authen.de alie. & emphy.§.ſi vero quædam ſunt. colla.ix. conſti.iiij.

Res eccleſiæ ruinoſa,penſione inchoãda in initio contractus,dari poteſt ĩ emphyteoſin,reficiẽda pro tertia parte pẽſionis quę colligebatur ante dirutionẽ:pẽſione vero inchoãda ędε demũ refecta,dari poteſt pro dimidia pluri pẽſionis quę ꝑ ea refecta poteſt haberi. Sali.

SIQVAS ruinas habeant memoratæ diuinæ domus, quas reędificare non valeant, hę in emphyteoſin dentur perpetuam: emphyteota vſuro materia depoſitę domus vel habitationis:vt pẽſio diminuatur in tertiã partẽ ab ea quę ſtantibus adhuc ędificijs colligebatur : aut primitus eo ędificãte,ex adiectis illic per æſtimationẽ pẽſionibus,medietas detur religioſæ domui. nam priore caſu ab initio emphyteoſeos pręſtanda eſt penſio.

IN Authen. de non alienan.§. quia vero Leonis. colla.i.conſtitu.ij.& in authen. de aliena. & emphy.§. & hoc quidem.verſi.licentiam.colla.ix.conſti.iiij.

Res immobilis eccleſiæ cuius penſio non eſt diminuta,poteſt in emphyteoſin dari diminuta ad plus illi9 penſionis ſexta parte.vbi vero pẽſio reſpectu eius qđ percipiebatur quando ad eccleſiam peruenit,ſit diminuta:dari poteſt in emphyteoſin pro pẽſione nũc ſtante:ac res precioſa,modici tamẽ fruct9, dari poteſt pro penſione iuſta per architectos ęſtimanda. Salicetus.

PErpetua quoque emphyteoſis in his permittitur rebus,ſi res in eorum geratur pręſentia,quibus hoc aſſignatur lege,iurantibus ijs quorum intereſt, ex eo contractu nihil ad læſionem diuinæ domus effici: ſolito redditu ipſius rei qui fuit cum diuino iuri dedicaretur,non minuẽ

do niſi in ſextam partem: aut ſi ob cladem diminuta fuerit, tunc pro conſtante nunc penſione in emphyteoſin detur. ¶Quòd ſi res precioſa quidem eſt, tamē parum aut nihil præſtat penſionum: res ſubtiliter ęſtimāda eſt, vt ex hac penſio iuſta conſtituatur. Ea tamē ſola dentur in emphyteoſin, quæ ad hoc congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus.

IN Authen. de non alienan. aut permutan. §. finimus igitur. col. ij. conſti. i.

Cum principe vel alia eccleſia permutatio eſt permiſſa. Salicetus.

SEd & permutare principi licet pro re maiori, meliori, vel ęquali, ſi reſpublica hoc expoſcit, pragmatica forma ſuper hoc præcedente.

IN Authen. conſtitutio. quæ ex aſſcriptitio. §. quia igitur. colla. v. conſtitutio. vij.

Permutare poteſt vna eccleſia cū alia, dum illa permutatio fiat cum vtilitate vtriuſque eccleſiæ: alioqui vna contra aliam reſtituetur. Viuianus.

ITem ſibi inuicem recte permutant cum vtriuſq; indemnitate, eorum ſcilicet conſenſu interueniente, qui ſupra referuntur.

IN Authen. de alie. & emphy. §. ſi vero quis de prędictis. col. ix. conſti. iij.

Inutile prædiū propter onus fiſcalium, poteſt eccleſia alienare ſeruata debita ſolennitate. Salicetus.

ITem prædium propter onus fiſcale inutile, alienetur, geſtis vt ſupra conficiendis: eodem iuramento pręſtito, id eſt quòd alia de cauſa non alienatur, niſi vt immunitas eiuſdem venerandæ domus ſeruetur.

IN Authē. de aliena. et emphy. §. ſi vero quis aut locator. col. ij. conſti. iij. & de non alie. §. ſcire. col. ij. cōſti. i.

Emphyteota rem deteriorās, vel non ſoluens canonem per biennium, quatuor pœnis hic contentis punitur: quia poteſt expelli, & ſic perdit vtile dominiū. Item nihilominus ſoluit quod ſoluere debebat pro tēpore præterito. Itē damnū ſeu intereſſe refundit. Item melioramenta non repetit. Paulus de caſtro.

QVi rem huiuſmodi cōductam, vel in emphyteoſin acceptam, fecerit deteriorem, aut emphyteoticum canonem per biennium non ſoluerit, hac lege repelli poteſt, vt tamen ſoluat totius temporis penſionem, et id in quo rem læſit, reſarciat: non repetiturus ſi quid impendit nomine meliorationis.

IN Authen. de alie. et emphyte. § ſi vero aliquis voluerit. col. ix. conſti. iiij.

Alienatio permiſſa eccleſiæ Conſtantinopolitanæ ſupra eodem titu. lege iubemus, extēditur ad omnem locum pium. Salicetus.

HAec vſus pręſtatio locum habet in omni domo religioſa: quo finito, res vtraque pleno iure perueniat in domum iam dictam: nec tributis quidem grauata maioribus ſit ea res quę datur inuicem: & eiuſdē redditus ſit.

Caſſatis omnibus factis tempore tyrānidis, priuilegia eccleſiarū in oībus in ſuo robore perſeuerēt. Bal.

¶ Iidem. aa. Sebaſtiano præfecto prætorio. Lex. xiiij.

DEcernimus vt antiquatis ac infirmatis funditus quę contra ipſum orthodoxæ religionis Deum quodāmodo facta ſunt, in integrum reſtituantur vniuerſa: & ad ſuum ordinem reuocentur quę ante profectionem noſtrę manſuetudinis, de orthodoxæ religionis fide, & ſanctiſſimarum eccleſiarum, & martyrū ſtatu firmiter obtinebant: ijs quæ contra hęc tempore tyrannidis innouata ſunt tam contra venerabiles eccleſias quarum ſacerdotiū gerit beatiſſimus ac religioſiſſimus epiſcopus patriarcha noſtræ pietatis pater Achatius, quàm contra cæteras quæ per diuerſas prouincias collocatæ ſunt, necnon & reuerēdiſſimos earum antiſtites, ſeu de iure ſacerdotalium creationum, ſeu de expulſione cuiuſquam epiſcopi à quolibet his temporibus facta, ſeu de prærogatiua in epiſcoporum concilio vel extra concilium ante alios reſidendi, vel de priuilegio metropolitano vel patriarchico ſub iiſdē impijs tēporibus, penitus antiquandis: vt caſſatis & reſciſſis quæ per huiuſmodi ſceleratas iuſſiōes aut pragmaticas ſanctiones aut cōſtitutiones impias ſiue formas ſubſecuta ſunt, quæ à diuinæ recordatiōis retro principibus

ante noſtrum imperiū, & deinceps à noſtra māſuetudine indulta vel conſtituta ſunt ſuper ſanctis eccleſijs, & martyribus, & religioſis epiſcopis & clericis aut monachis, inuiolata ſeruētur. ¶ Sacroſanctam quoque huius religioſiſſimę ciuitatis eccleſiam, matrē noſtrę pietatis, & Chriſtianorum orthodoxę religionis omniū, & eiuſdem regię vrbis ſanctiſſimā ſedem, priuilegia & honores omnes ſuper epiſcoporum creationibus, & iure ante alios reſidendi, & cętera omnia quę ante noſtrum imperiū, vel nobis imperantibus habuiſſe dinoſcitur, habere in perpetuum firmiter regię vrbis intuitu iudicamus & ſancimus.

Donatio alijs quidem facta, ſecundum iuris antiqui normam eſt regulāda: pijs vero locis, pauperibus, aut ciuitati cuipiam vſq; ad quingentos modo ſolidos collata, etiam ſine inſinuatione valet: maior vero ſine inſinuatione nō valet, pręterquam ſi à principe fiat. Sali.

¶ Imperator Iuſtinian9. a. Mennę pręfec. pręto. Lex. xv.

ILLVD quod ex veteribus legibus, licet obſcure poſitis, à quibuſdam attētabatur, vt donationes ſuper pijs cauſis factæ, licet minus actis intimatæ ſint, tamen valeant: certo & dilucido iure taxamus, vt in alijs quidem caſibus iura vetera ſuper intimādis donationibus, intacta maneant: ſi quis vero donationes vſq; ad quingentos ſolidos in quibuſcunque rebus fecerit vel in ſanctam eccleſiam, vel in xenodochium, vel in noſocomium, vel in orphanotrophium, vel in ptochotrophium, vel in gerontocomium, vel in brephotrophium, vel in ipſos pauperes, vel in quancunque ciuitatem: iſtę donationes etiam citra actorum confectiones conualeſcant. ¶ Sin vero amplioris quantitatis donatio ſit: (excepta ſcilicet imperiali donatione) nō aliter valeat, niſi actis intimata fuerit: nulli danda licētia, quacunq; alia cauſa quaſi pietatis iure ſubnixa, præter eas quas ſpāliter expoſuimus, introducēda, veterū ſcita ſuper intimandis donationibus, permutare.

Vaſa ſacra & veſtes ſacrę non poſſunt pignorari vel alienari pręterquā in redēptionē captiuorū, vel famis neceſſitatē: aliàs à recipiēte vēdicantur, omni exceptione remota: aut cōſumptorū ęſtimatio cōdicit. Bal.

¶ Idem.a.Demoſt.præfec.præto. Lex.xvi.

SAncimus nemini licere ſacratiſſima atque arcana vaſa, vel veſtes, cętera'que donaria quę ad diuinam religionem neceſſaria ſunt, (cum etiam veteres leges ea quæ iuris diuini ſunt, humanis nexibus non illigari ſanxerint) ad vēditionē vel hypothecam vel pignus trahere: ſed ab ĳs qui hæc ſuſcipere auſi fuerint, modis omnibus vendicari tā ꝑ religioſiſſimos epiſcopos, quàm ꝑ œconomos, necnon & ſanctorū vaſorum cuſtodes: nulla'q; eis actiōe relinquenda ſuper recipiendo precio, vel fœnore exigendo pro quo res pignoratæ ſunt, ſed omnibus huiuſmodi actionibus reſpuendis, ad reſtitutionem eorum omnibus modis coarctari. Si autem conflata ſunt vel fuerint, vel alio modo immutata vel diſperſa, nihilominus vel ad ipſa corpora, vel ad precia eorum, actionem competere, ſiue per in rem, ſiue per condictionem, ſiue per in factum actionē: (cuius tenor in multis & varĳs iuris articulis ſæpe eſt admiſſus) excepta videlicet cauſa captiuitatis & famis, in locis ĳs in quibus hoc, quod abominamur, contigerit. Nam ſi neceſſitas fuerit in redemptione captiuorum, tunc & venditionem præfatarum rerum diuinarum, & hypothecam & pignorationē fieri concedimus: cum non abſurdum ſit, animas hominum quibuſcūque cauſis vel vaſis vel veſtimentis præferri: hoc obtinente non ſolum in futuris negocĳs, ſed etiam in iudicĳs pendentibus.

IN Authen.de aliena.& emphy. §. penul.in fi.coll.ix. conſti.iĳ.

Hæc iſta Authentica addit alium caſum in quo vaſa ſacra poſſunt alienari, nempe ſi ſuperflua vaſa habeat, nec aliunde ſoluere poſſit. Bal.

PRæterea ſi habeat eccleſia ſuperflua vaſa, cum debitrix ſit, nec aliunde ſoluere poſſit: ne quid immobile alienetur vel diſtrahatur, integra ea (geſtis habitis coram eo cuius eſt loci ordinatio) vel alĳs locis venerabilibus oblata dentur, vel conflata cuilibet alĳ vendantur, quo magis debitum perſoluatur. ¶ Qui autem hęc acceperit contra hanc obſeruationē, ĳſdem pœnis ſubiaceat, quę in

rebus immobilibus ſunt proditæ.

Eccleſiæ lucratiuam inſcriptionem non ſoluunt. Baldus.

¶ Idem. a. Demoſtheni præfecto prætorio. Lex. xvij.

SAncimus res ad venerabiles eccleſias, vel xenones, vel monaſteria, vel orphanotrophia, vel gerontocomia, vel ptochotrophia, vel noſocomia, vel brephotrophia, vel ſi quod eſt aliud tale conſortiū, deſcendentes ex qualicunque curiali liberalitate, ſiue inter viuos, ſiue mortis cauſa, ſiue in vltimis voluntatibus habita, à lucratiuorum inſcriptionibus liberas immunesque eſſe: lege ſcilicet quę ſuper huiuſmodi inſcriptionib9 poſita eſt, in alijs quidem perſonis ſuum robur obtinente, in parte autem eccleſiaſtica, vel aliarum domuum quę huiuſmodi pijs conſortijs deputatæ ſunt, vigorē ſuū, pietatis intuitu, mitigāte. Cur enim non faciamus diſcrimen inter res diuinas & humanas? & quare non competens prærogatiua cœleſti fauori conſeruetur? quam oportet non ſolum in caſibus quos futurum tempus creauerit, ſed etiam in adhuc pendentibus & iudiciali termino vel amicabili compoſitione necdum ſopitis obtinere.

Eccleſia & ciuitas in rebus relictis iure hæreditario, legatis, donationibus, & venditionibus, habēt priuilegiū circa pręſcriptionem centum annorum: & circa dominij acquiſitionem ſine traditione poſſeſſionis: & habent perſonalem, hypothecariam, & etiam in rē actionem. Bar.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xviij.

VT inter diuinum publicumque ius, & priuata commoda, competens diſcretio ſit: ſancimus, ſi quis aliquam reliquerit hęreditatem, vel legatum vel fideicommiſſum, vel donationis titulo aliquid dederit vel vendiderit ſiue ſacroſanctis eccleſijs, ſiue venerabilib9 xenonibus vel ptochotrophijs, vel monaſterijs maſculorū vel virginū, vel orphanotrophijs, vel brephotrophijs, vel gerontocomijs, necnon iuri ciuitatū: vt donatorū vel venditorū vel relictorū eis ſit longæua exactio, nulla temporū ſolita præſcriptiōe coarctāda. ¶ Sed & ſi in redemptionem ca-

ptiuorū quędam pecunię vel res relicte, vel legitimo modo donatę ſunt: et earum exactionem longiſſimam eſſe cēſemus. ¶Et nobis quidem cordi erat, nullis temporum metis huiuſmodi actiones circūcludi: ſed ne videamur in infinitum hāc extendere, longiſſimū vitæ hominum tempus elegimus: et non aliter eam actionem finiri concedimus, niſi centum annorum curricula exceſſerint. tunc enim tantummodo huiuſmodi exactionem euaneſcere ſinimus. Siue itaque memoratis religioſiſſimis locis vel ciuitatibus hęreditas ſiue legatū vel fideicommiſſum fuerit relictum, vel donatio vel venditio proceſſerit in quibuſcunque rebus mobilibus vel immobilibus vel ſe mouētibus, ſiue pro redemptione captiuorum quędam fuerint derelicta vel donata: ſit eorum penè perpetua vēdicatio, & ad annos centū (ſecundum quod iam dictum eſt) extendatur: nulla alia exceptione temporis inhibenda: ſiue contra primas perſonas, ſiue contra hęredes vel ſucceſſores eorum moueatur. ¶In his autē omnibus caſibus nō ſolum perſonales actiones damus, ſed etiam in rem, & hypothecariā, ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ legatarijs & fideicommiſſarijs hypothecariam donauit: & ſupradictis omnibus vnum tantummodo terminum ſuæ vitæ imponimus, id eſt centum metas annorum. Hæc aūt omnia obſeruari ſancimus & in ijs caſibus qui vel poſtea fuerint nati, vel iā in iudicium deducti ſunt.

IN Authen. de eccle. titu. §. pro temporalibus autem. col. ix. conſti. vi.

Hodiè vbi contra priuatum haberet locum pręſcriptio decem, viginti, vel triginta ānorum: gaudet eccleſia ſpatio quadraginta annorum, ſublato centum annorum ſpatio, quod ſoli eccleſiæ Romanæ reſeruatur in priuilegium. Salicetus.

QVas actiones aliâs decennalis, aliâs vicēnalis, aliâs tricennalis pręſcriptio excludit: eę ſi loco religioſo competant, quadraginta annis excluduntur: vſucapione triennij, vel quadriennij pręſcriptione in ſuo robore durantibus: ſola Romana eccleſia gaudente centum annorum ſpatio vel priuilegio.

¶ De epiſcopis & clericis, orphanotrophiis & xenodochiis & brephotrophiis, ptochotrophiis & aſceteriis, & monachis, & de priuilegiis eorum, & caſtrēſi peculio, & de redimēdis captiuis, & de nuptiis clericorum vetitis ſeu permiſſis. Tit. vi.

Clerici extraordinaria munera nō ſubeunt, & hoſpitem recipere non tenentur. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. clericis ſalutē dicit.

Lex prima.

IVXTA ſanctionem quā dudum meruiſtis, & vos & mancipia veſtra nullus: nouis collationibus obligabit: ſed vacatione gaudebitis: præterea neque hoſpites ſuſcipietis

Clerici non vocantur ad munera ſordida: quia conueniētius eſt ꝙ bona eorū inter pauperes diſtribuātur, quàm in ſordidis muneribus vel aliàs illicite conſumantur. & hoc priuilegium datur clericis, & eorum ſeruitoribus, & vxoribus, & filijs. Iaco. Bu.

¶ Idem Auguſtus Fœlici epiſcopo. Lex. ij.

OMnis à clericis indebitæ conuentionis iniuria, & iniquę exactionis repellatur improbitas: nulla'que conuentio ſit circa eos munerum ſordidorum: & cum negociatores ad aliquam pręſtationem competentem vocantur, ab his vniuerſis iſtiuſmodi ſtrepitus conquieſcat. Si quid enim vel parcimonia, vel prouiſiōe, vel mercatura, honeſtati tamen conſcia, congeſſerint: id in vſum pauperum atque egentium miniſtrari oportet: aut id quod ex eorundem ergaſterijs vel tabernis conquiri potuerit & colligi, collectū id, religionis exiſtiment lucrum. ¶ Verū etiam hominibus eorundem, qui operam in mercimonijs habent, diui principis (id eſt mei genitoris) ſtatuta multimoda obſeruatione cauerunt: vt ijdem clerici priuilegijs pluribus redundarent. itaque extraordinariorum munerum à prędictis neceſſitas atq; omnis moleſtia conquieſcat. Ad parangariam quoque præſtationem non vocētur nec eorūdem facultates atq; ſubſtantię. ¶ Omni-

bus clericis huiuſmodi prærogatiua ſuccurrat, vt & cõiugia clericorũ, ac liberi, eorum quoque miniſteria, mares pariter ac fœminæ, eorum'que etiam filij & filiæ, immunes ſemper ab huiuſmodi muneribus perſeuerent.

Nullus laicus poteſt imponere collectam vel onera clericis, eccleſijs, vel pijs locis: nec inuadere bona eccleſiarum vel clericorum: & ſi requiſiti negligunt emendare, ſubiacent bãno imperiali: de quo non eximantur niſi debita ſatiſfactione pręmiſſa. Bal.

Noua conſtitu. Federici imperatoris de ſtatu. & conſuetu. contra liber. eccle. col. x. §. item nulla.

ITem nulla poteſtas vel perſona publica vel priuata collectas vel exactiones, angarias vel parangarias eccleſijs vel alijs pijs locis aut eccleſiaſticis perſonis imponere, aut inuadere eccleſiaſtica bona pręſumant. quod ſi fecerint, & requiſiti ab eccleſia vel imperio, emendare cõtempſerint, triplum refundant: & nihilominus banno imperiali ſubiaceant: quod abſque ſatiſfactione debita nullatenus remittatur.

Clerici pro prędijs proprijs tenentur ad fiſcalia: aliâs patiuntur tranſlationem. Sali.

Idem Augu. ad Taurum præfectũ prętorio. Lex. iij.

DE ijs clericis qui prædia poſſident, ſublimis authoritas tua non ſolum eos aliena iuga nequaquam ſtatuet excuſare: ſed etiam pro ijs prędijs quæ ab ipſis poſſidentur, eoſdem ad penſitanda fiſcalia perurgere. Vniuerſos nanque clericos poſſeſſores, duntaxat prouinciales penſitationes fiſcalium, trãſlationes'que faciendas recognoſcere iubemus.

Officiales nõ redditis publicę adminiſtrationis rationibus non poſſunt clericari, ſed redditis poſſunt. Et ſi clam fecerint ſe ad ordines promoueri, puniũtur pœna hic ſtatuta. Baldus.

Impp. Conſtantinus & Conſtans. aa. ad Taurum præfectum prætorio. Lex. iiij.

OFficiales rationales ſi exhibitione curſus, ſeu primipili neceſſitate neglecta, interuerſa etiam ratione fiſcali, ad clericatus honorem putauerint tranſeundũ: ad prio-

rem conditionem retrahãtur. Si vero obnoxij ratiocinijs vel neceſſitatibus non ſint: ſubmotione iudicum, officijs conſentientibus, ſi probabilis vitæ ſtudium id poſtulauerit, transferantur: nec ceſſionem metuant facultatum. Quòd ſi clandeſtinis artibus putauerint irrependum, duas partes ſuarum rerum concedant liberis: aut ſi proles defuerit, propinquis: ex propria ſubſtantia portionẽ tertiam ſibimet retenturi. Sin vero propinquorum neceſſitudo defuerit: geminę portiones officijs in quibus militãt, relinquantur, portione tantummodo tertia ſibi retenta.

IN Authen. de ſan. epi. §. ſed neque curialem. colla. ix. conſti. fina.

Officialis publicus vel curiæ aſcriptus nõ poteſt clericari niſi forma hic ſubiecta. Et clericus poſtea repertus vxorem ducere, vel concubinam tenere, à clero debet expelli, & curiali fortunę ſubijci. Sali.

SEd neque curialem aut officialem clericum fieri permittimus: ne ex hoc, venerabili clero fiat iniuria. Si vero tales perſonæ in clero conſtituantur: tanquam nec ad ordinationem perductæ, proprię fortunę reſtituantur: niſi monaſticam forſitan vitam aliquis eorum non minus quindecim annis impleuerit. tales enim ordinari præcipimus, quarta proprię ſubſtantiæ ſibi retenta, reliquis partibus curiæ & fiſco vendicandis, ſi in clero conſtituti monaſticam & decentem vitam impleuerint. Sed ſi poſt clericatus honorem aliquis eorum vxorem aut concubinam acceperit, ꝓpriæ fortunæ reddatur, licet tali eccleſiaſtico gradu tenebatur, in quo quis conſtitutus vxorem ducere non prohibetur. Idem eſt & in omnibus alijs monachis, licet nulli fortunę prius ſubiecti fuerint. Et generaliter quicunque in quolibet eccleſiaſtico gradu conſtitutus ad ſecularem vitam redierit, honore nudatus, curiali fortunæ proprię ciuitatis reddatur.

In atrociſſimis delictis punitur delictum attentatum, etiam ſi non ſit ſecutus effectus. Baldus.

¶ Impera. Iouian9. a. Secundo pręfecto prætorio. Lex. v.

SI quis, nõ dicã rapere, ſed attẽtare tantũ iungẽdi cauſa matrimonij ſacratiſſimas virgines auſus fuerit: ca-

pitali pœna feriatur.

Clerici cõſtituti in minoribus ordinibus, ſunt immunes à tutelis & muneribꝰ perſonalibus. Et eſt multũ notãdũ quòd habẽtes minores ordines, nõ ſuſcipiũt tutelas, nec aliquod officiũ ſeculare, ſeu onꝰ perſonale. Bal.

Impp. Valentinianus, Gratianus & Valens, ad Cataformium. Lex.vi.

PRęſbyteros, diaconos, ſubdiaconos, atque exorciſtas, & lectores & oſtiarios & acoluthos etiam perſonalium munerum expertes eſſe pręcipimus.

Epiſcopi non ſunt citandi vt teſtimonium ferant: nec venientes decet in ciuili foro recipere, ſed iudex vel miniſter ad eorum domum debet accedere: & propoſitis, non tactis ſanctis Euãgeliȷs debent deponere. Sali.

Imp. Theodoſius dixit: Lex.viȷ.

NEc honore, nec legibus epiſcopus ad teſtimonium dicendum flagitetur. Item dixit: Epiſcopũ ad teſtimonium dicendum admitti non decet. Nam & perſona oneratur, & dignitas ſacerdotiȷ exempta confunditur.

IN Authen. de ſan. epi. §. nulli vero iudicum. colla. ix. conſti. ſi.

SEd iudex mittat ad eos quoſdam de ſuis miniſtris, vt propoſitis ſacroſanctis Euãgeliȷs (ſecundum quod decet ſacerdotes) dicant ea quę nouerint, non tamen iurent.

Preſbyteri ſunt priuilegiati vt occaſione teſtimoniȷ non torqueantur, ſed in aliȷs clericis ſeruatur ius cõmune. ſi tamen falſum dixerint, puniuntur. Baldus.

Idem. a. Paulino præfecto prætorio. Lex.viȷ.

PReſbyteri citra iniuriã quęſtionis, teſtimoniũ dicant: ita tamen vt falſa non ſimulẽt. Cæteri vero clerici qui eundem gradum vel ordinem ſequũtur, ſi ad teſtimoniũ dicendum petiti fuerint: prout leges præcipiunt, audiantur. Salua tamẽ ſit litigatoribus falſi actio, ſi forte præſbyteri qui ſuo nomine ſuperioris loci teſtimonium dicere citra aliquam corporalem iniuriam ſunt pręcepti, hoc ipſo quòd nihil metuant, vera ſuppreſſerint. Multo magis etenim pœna digni ſunt, quibus quum plurimum honoris per noſtram iuſſionem delatum eſt, occulto inueniun-

tur in crimine.

IN Authenti.de ſan. epiſ.§. reuerendiſſimis. colla. ix. conſti.fi.

Presbyteri pro falſo teſtimonio in cauſa ciuili lato, per triennium ſuſpenduntur ab officio. pro lato in cauſa criminali, puniuntur pœna falſi, qua in quacunque cauſa punirentur cæteri clerici. Salicetus.

PResbyteri ſeu diaconi ſi falſum teſtimonium perhibuiſſe conuincantur: ſi quidem in cauſa pecuniaria, à diuino miniſterio dũtaxat per tres annos ſeparati, monaſterijs & verberibus tradãtur. Sed ſi in criminali: clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi ſunt. Cæteri vero clerici communi iure ab officio eccleſiaſtico repulſi, ſine delectu cauſæ, verberibus coerceantur.

¶ Impp. Valentinianus & Theodoſius. aa. Titiano præfecto prętorio. Lex.ix.

NVlla niſi emenſis quinquaginta vel ſexaginta annis ſecundum præceptum Apoſtoli, ad diaconiſſarum conſortium tranſferatur.

IN Authen.de ſan.epiſ.§.preſbyterũ. col.ix.conſti.fin.

Clerici in maioribus ordinibus conſtituti, debent eſſe ętatis hic ſcriptæ.hoc dicit cum auth.ſequẽ. Hodie ſeruatur cle.fi.extra de ęta.& quali.ordi. Salicetus.

PReſbyterũ minorem trigintaquinque annis fieri non permittimus: ſed neque diaconum vel ſubdiaconum minorem vigintiquinque annis: neque lectorem minorẽ octodecim. Item epiſcopum minorem annis trigintaquinque ordinari prohibemus.

IN Authen.de ſanc. epiſ.§.diaconiſſam vero. colla.ix. conſti. fin.

DIaconiſſam in ſancta eccleſia non ordinari præcipimus quę minor ſit annis quadraginta, aut ſi ad ſecũdas peruenerit nuptias.

Iniuriam ſacerdotibus vel miniſtris illatam intra eccleſiam tempore cultus diuini antea vel poſtea, debet præſes vindicare capitali pœna in conuictum & confeſſum inferenda. Et quilibet ad accuſandum vel denũciandum admittitur. Et vbi pręſidis poteſtas non ſuffi-

ciat: auxilium militare debet implorare. Salicetus.

¶ Impp. Arcadius et Honorius. aa. Theodoro pręfecto prætorio. Lex.x.

SI quis in hoc genus ſacrilegīj proruperit, vt in eccleſias catholicas irruens, ſacerdotibus & miniſtris vel in ipſo cultu loco'que aliquid importet iniurię: quod geritur, à prouinciæ rectoribus animaduertatur: atque ita prouincię moderator, ſacerdotum, & catholicæ eccleſię miniſtrorum, loci quoque ipſius, & diuini cultus iniuriam capitali in conuictos ſeu confeſſos reos ſentētia nouerit vindicandam: nec expectet vt epiſcopus iniuriæ propriæ vltionem depoſcat, cui ſanctitas ignoſcendi gloriam dereliquit. Sit'que cunctis laudabile, factas atroces ſacerdotibus aut miniſtris iniurias, veluti crimen publicum perſequi, ac de talibus reis vltionem mereri. ¶ Q uòd ſi multitudo violēta, per ciuilis apparitoris executionē, adminiculo etiā ordinū poſſeſſorū ve nō potuerit, flagitari, quòd ſe armis aut locorū difficultate tueatur: præſides prouinciarū etiam militari auxilio per publicas literas appetito, competentem vindictā tali exceſſui imponere nō morentur.

IN Authen. de ſanctiſ. epiſc. §. ſi quis cum ſacra. colla. ix. conſtitu. fina.

SEd nouo iure, pro tali iniuria verberatur, aut in exiliū mittitur. ¶ Sed ſi ſacra miniſteria turbauerit, vel celebrari prohibuerit, capite puniatur. ¶ Idem eſt & in litanīјs. nam pro iniuria verberatus, exilio tradat̄. ſi eas cōcuſſerit, capite plectat̄. ¶ Laicis facere litanias interdicimus ſine clericis: quę ſine orationibus & cruce fieri nō debent.

Ad eccleſiam ſunt promouendi illi qui ſunt de illa ciuitate vel opido. Baldus. Et numerus iudicio epiſcopi debet taxari. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Eutychiano pręf. præ. Lex.xi.

IN eccleſīјs quę in poſſeſſionibus (vt fieri ſolet) diuerſorum, vicis etiam, vel quibuſlibet locis ſunt conſtitutæ: clerici non ex alia poſſeſſione vel vico, ſed ex eo vbi eccleſiam eſſe conſtiterit, ordinentur: vt propriæ capitationis onus ac ſarcinam recognoſcant: ita vt pro magnitudine vel celebritate vniuſcuiuſque vici eccleſīјs certus

iudicio Epiſcopi clericorum numerus ordinetur.

Prohibitus clericari debet reuocari ad priſtinum ſtatum per manus iniectionem: & non prodeſt ei cedere bonis. Salicetus.

Iidem. aa. Eutychiano prę. prę. Lex. xij.

SI quis curialis clericus fuerit ordinatus, nec ſtatim conuentione præmiſſa priſtinę conditioni reddatur: is vigore & ſolertia iudicantium ad priſtinam ſortem veluti manu iniecta mox reuocetur. Clericis enim vlterius legem prodeſſe non patimur, quę ceſſione patrimonij ſubſecuta, decuriones clericos eſſe non vetabat.

Violans priuilegia eccleſiæ, punitur in quinque libris auri. & loquitur hæc lex in priuilegijs quę conceduntur ſingularibus eccleſijs. Bal. & Salice. & eſt canonizata. xxv. q. ij. ver. Si eccleſię. Pau. de caſtro.

Iidem. aa. Fidiano vicario. Lex. xiij.

SI eccleſię venerabilis priuilegia cuiuſquam fuerint vel temeritate violata, vel diſſimulatione neglecta: commiſſum hoc, quinque librarū auri condēnatione plectetur.

Hæc authen. venit augmentatiue ad legem codicis. nam auget pœnam violatoribus priuilegiorum eccleſiæ. Salicetus.

Noua conſtitutio Federici de ſtatu. & conſue. contra liber. eccle. §. item quęcunque. colla. x.

ITem quæcunque communitas vel perſona per annū in excommunicatione propter libertatem eccleſię fractam & violatam perſeuerauerit: ipſo iure imperiali banno ſubiaceat: à quo nullatenus extrahatur, niſi prius ab eccleſia beneficio abſolutionis obtento.

Repulſus ab epiſcopatu propter delictum cōmiſſum in rempublicā, non eſt reuocandus ad epiſcopatū.

Iidem. aa. Fidiano vicario. Lex. xiiij.

QVicunque reſidentibus ſacerdotibus fuerit epiſcopali loco & nomine detruſus: ſi aliquid contra cuſtodiam vel quietem publicam moliri fuerit depræhenſus, rurſus que petere ſacerdotium à quo videtur expulſus: procul ab ea vrbe quam conturbauerit, centum milibus vitam agat: nec noſtra adeat ſecreta: nec impetrare

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

reſcripta ſperet: ſed etiam impetratis careat: defenſoribus etiam eorum noſtram indignationem ſubituris.

IN Authen. de ſanctiſ. epiſco. §. ſi quis autem epiſcopus. colla. ix. conſtitu. fina.

SI quis epiſcopus ſacerdotio pulſus pręſumpſerit ingredi ciuitatem ex qua pulſus eſt, relinquẽs locum in quo degere iuſſus eſt: iubemus hunc monaſterio in alia regione conſtituto tradi: vt quæ in ſacerdotio deliquit, in monaſterio degens corrigat.

Conuenticula illicita eſt prohibita: & domus in qua celebratur, eſt publicanda. Salicetus.

Iidem. aa. Stadio præ. Vrbis. Lex. xv.

COnuenticulam illicitã etiam extra eccleſiam in priuatis ędibus celebrari prohibemus, proſcriptionis domus periculo imminente, ſi dominus eius in ea clericos nouam ac tumultuoſam conuenticulam extra eccleſiam celebrantes ſuſceperit.

Ruſticus aſſcriptitius alicuius domini promotus ad clericatum, poteſt deſeruire in ruralibus obſequijs per ſubſtitutum, per cuius ſeruitium repræſentatur eadem vtilitas & effectus. Baldus.

Impp. Honorius & Theodoſius. aa. Antennio pręfecto prætorio. Lex. xvi.

QVisquis cenſibus fuerit annotatus: inuito agri domino, temperet ab omni clericatu: adeò vt etiam ſi in eo vico in quo noſcit̃ manſitare, clericatus fuerit, ſub hac lege religioſum aſſumat ſacerdotium, vt & capitationis ſarcinam per ipſum dominum agnoſcere compellatur: & in ruralibus obſequijs quo maluerit ſurrogato vtatur: ea ſcilicet immunitate indulta, quæ certę capitationis venerandis eccleſijs relaxatur: nullo contra hanc legem vnquam valituro reſcripto.

Clerici non poſſunt eſſe aduocati vel procuratores in cauſis ſecularibus, niſi in cauſis proprijs, aut pro collegio ſuo. Baldus.

Iidem. aa. Maximo pręf. præ. Lex. xvij.

PLacet noſtræ clementię, vt nihil cõmune clerici cum publicis actionibus vel ad curiam pertinentibus cu-

ſus corpori non ſunt annexi, habeant. ¶Præterea ijs qui parabolani vocantur, neque ad quodlibet publicum ſpectaculum, neque ad curię locum, neque ad iudicium accedendi licentiam permittimus, niſi forte ſinguli ob cauſas proprias & neceſſitates iudicem adierint, aliquem pulſantes lite, vel ab alio ipſi pulſati, vel in communes totius corporis cauſas ſyndico ordinato: ſub ea definitione, vt ſi quis eorum hęc violauerit: & breuibus parabolanis eximatur, & competenti ſupplicio ſubiugetur, nec vnquam ad eandem ſollicitudinem reuertatur.

IN Authen. de ſanctiſ. epiſco. §. interdicimus. ij. colla. ix. conſtitutio. fina.

Clerici per ſe vel per alium non poſſunt ludere ad ludum ſubiectum fortunę, quinimmo nec inſpicere, ſub pœna hic ſubiecta. Salicetus.

INterdicimus ſanctiſſimis epiſcopis & preſbyteris & diaconibus & ſubdiaconibus & lectoribus & omnib9 alijs cuiuſlibet ordinis venerabilis collegij aut ſchematis conſtitutis, ad tabulas ludere, aut alijs ludentibus participes eſſe, aut inſpectores fieri, aut ad quodlibet ſpectaculum ſpectãdi gratia venire. ¶Si quis autẽ ex his in hoc deliquerit, iubemus hunc tribus annis à venerabili miniſterio prohiberi, & in monaſterium redigi. ſed in medio tempore ſi ſe pœnitentem oſtenderit, liceat ſacerdoti ſub quo conſtitutus eſt, tempus minuere, & hunc priori rurſus miniſterio reddere.

Hæc lex eſt localis: & breuiter dicit quòd ſexcenti medici in Alexandrina ciuitate debent iudicio antiſtitis ſtatui. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Maximo. Lex. xviij.

PArabolani qui ad curãda debilium ęgra corpora deputantur, ſexcentos conſtitui præcipimus: ita vt per arbitrium viri reuerendiſſimi antiſtitis Alexandriæ vrbis de ijs qui ante fuerant, & qui pro conſuetudine curandi gerunt experientiam, ſexcenti parabolani ad huiuſmodi ſollicitudinem eligantur: exceptis videlicet honoratis & curialibus. ¶Si quis autem ex his naturali ſorte fuerit abſumptus: alter in eius locum, voluntate eiuſdem ſacerdo-

tis, exceptis honoratis & curialibus, ſurrogetur: ita vt hi ſexcenti viri, reuerendiſſimi ſacerdotis præceptis ac diſpoſitionibus obſecundent, & ſub eius cura conſiſtant: reliquis quę dudum latę legis forma complectitur ſuper his parabolanis vel de ſpectaculis, vel de iudicijs, cæterisque, ſicut iam ſtatutum eſt, cuſtodiendis.

Cum clericis nõ debent habitare mulieres eorum caſtitatem infamantes. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Palladio. Lex. xix.

EVm qui probabilem ſeculo diſciplinam agit, decolorari conſortio ſororiæ appellationis non decet. Quicunque igitur cuiuſcunque gradus ſacerdotio fulciuntur, vel clericatus honore cenſentur, extranearum ſibi mulierum interdicta conſortia cognoſcant: hac tantum eis facultate conceſſa, vt matres, filias, atque germanas, intra domorum ſuarum ſepta contineant. In his enim nihil ſęui criminis exiſtimari fœdus naturale pmittit. ¶ Illas etiã non relinqui caſtitatis hortatur affectio, quæ ante ſacerdotium maritorum, legitimum meruere cõiugium. Neque enim clericis incompetenter adiunctæ ſunt, quæ dignos ſacerdotio viros ſui conuerſatione fecerunt.

IN Authẽ. de nuptijs. §. ſed & ſi quis inter. collatio. iiij. conſtitutione. i.

Ad coniugia non poſſunt clerici aſpirare. Solis enim cantoribus & lectoribus permittitur: dum tamen tertias non contrahant nuptias. Salicetus.

MVlto magis ergo ceſſant eorum coniugia. Soli ẽm cantores lectoresque nuptias contrahere permittuntur: alijs autem omnibus penitus interdicimus. veruntamen ſi ad ſecũdas peruenerint nuptias, nequaquam ad ſacerdotij culmen aſcendant.

IN Authẽ. quomodo opor. epiſ. §. hęc autem. verſi. neque autem. col. i. conſti. fina.

Cum epiſcopo nulla fœmina poteſt habitare. Sali.

EPiſcopo nullam mulierem ſecũ habere permittitur: ſed ſi habere probetur, ab epiſcopatu deijciatur, quo ſe fecit indignum.

Bona clericorum & religioſorum ab inteſtato de-

cedentium, poſt liberos & coniunctos & vxorem, ad eccleſiam deferuntur: ſaluo ſemper iure curię, ſi erat curialis: & iure patronatus, ſi erat libertus: & iure domini, ſi erat aſſcriptitius. Item hęres cuiuſcũq; adminiſtratoris rerum eccleſiarum tenetur reddere rationẽ. Bal.

¶ Imperatores Theodoſius & Valẽtinianus. aa. ad Taurum præfectum prętorio. Lex. xx.

SI quis presbyter aut diaconus aut diaconiſſa ſeu ſubdiaconus, vel cuiuſlibet alterius loci clericus aut monachus, aut mulier quæ ſolitariæ vitæ dedita eſt, nullo condito teſtamento deceſſerit, nec ei parentes vtriuſque ſex9 vel liberi, vel qui agnationis cognationis've iure iunguntur, vel nec vxor extiterit, bona quę ad eũ vel ad eã pertinuerunt, ſacroſanctæ eccleſiæ vel monaſterio cui forte fuerat deſtinatus aut deſtinata, omniſariã ſocientur: exceptis ĳs facultatibus quas forte cenſib9 aſſcripti, vel iuri patronatus ſubiecti, vel curiali cõditioni obnoxĳ clerici vel monachi, cuiuſcunque ſint ſexus, relinquunt. Neque enim iuſtum eſt bona ſeu peculia quę aut patrono legibus debentur, aut domino poſſeſſionis cui quis eorum fuerat aſſcript9, aut ad curias pro tenore dudum ſlatæ cõſtitutiõis ſub certa forma pertinere noſcuntur, ab eccleſĳs aut monaſterĳs detineri: actionibus videlicet cõpetentibus ſacroſanctis eccleſĳs vel monaſterĳs reſeruatis, ſi quis forte prædictis cõditionibus obnoxius, aut ex geſtis negocĳs aut ex quibuſlibet alĳs eccleſiaſticis actionibus, obligat9 obierit.

IN Authen. de monachis. §. illud quoq; collatio. prima conſti. v.

¶ Hęc authentica venit ad legem codicis correctiue in eo quòd permittebat monachis habere ꝓprium: & in eis ſolum corrigit. ſed authentica ingreſſi, ſupra titulo primo, generalius locuta eſt in quolibet ingrediente monaſterium. In presbyteris autem hęc authentica nihil innouat. Salicetus.

NVnc autem cum monachus factus eſt, hoc ipſo ſuas res omnes obtuliſſe monaſterio videt, ſi prius teſtatus non ſit: & exinde, iudicio eius ceſſante, lege diſponitur, vt ſi liberos habeat, in quos aut nihil, aut minus legi-

NVllus epiſcopus inuitus ad ciuilem vel militarem iudicem in qualibet cauſa producatur vel exhibeatur, niſi princeps iubeat. Iudex autē qui duci vel exhiberi imperauerit, poſt cinguli priuationem, viginti libras auri ecclesię illi cuius epiſcopus eſt, perſoluat: executore poſt cinguli priuationem, verberibus ſubdendo, & in exilium deportando.

Memoria iuſti debet extolli: memoria iniuſti aboleri. Salicetus.

¶ Impp. Valentinianus & Marcianus. aa. Palladio præfecto prętorio. ¶ Lex. xxiij.

QVoniam venerabilis recordationis Fabianus huius almæ vrbis epiſcopus, venerabilis ſynodi innumerabilium penè ſacerdotum qui Chalcedone conuenerūt, tanto & tali decorat9 eſt teſtimonio, vt Eutyches qui cōtra ſenſerat, cum ſceleratis dictis ſuis ab omnibus vno ore dānaretur: aboleatur quidē Eutychetis damnoſa memoria: Fabiani autem laudabilis recordatio releuetur.

Relictum pauperibus in genere valet, non obſtante quòd nulla perſona ſit ſpecificata. Bal.

¶ Iidem. aa. Palladio præfecto prætorio. Lex. xxiiij.

ID quod pauperibus teſtamēto vel codicillis relinquitur: non vt incertis perſonis relictum euaneſcat, ſed omnibus modis ratum firmum'que conſiſtat.

Clerici Conſtantinopolitani debent conueniri coram patriarcha Conſtantinopolitano vel præfecto: & nullus ali9 iudex poteſt cognoſcere de cauſis ipſorum. hoc dicit primo. Secūdo dicit quòd iſti clerici ſatiſdāt: & quòd eorum fideiuſſor eſt œconomus vſq; ad quinquaginta libras auri, abinde ſupra non ſatiſdant, nec iurant. Item œconomus non ſatiſdat pro ſe. Item dicit quòd pro executoribus iſti clerici non debent dare niſi duos ſolidos: & cum clericis mitius quàm cum laicis eſt agendum.

¶ Imp. Marcus auguſtus Conſtātino prę. prę. Lex. xxv.

CVm clericis in iudicium vocatis pateat epiſcopalis audientia: volentibus tamen actoribus, ſi actor diſceptationem ſanctiſſimi Archiepiſcopi noluerit experiri,

eminentiſſimę tuæ ſedis examen contra catholicos ſub vi ro reuerendiſſimo Archiepiſcopo huius vrbis clericos cõſtitutos, vel contra reuerendiſſimum œconomũ, tam de ſuis, quàm de eccleſiaſticis negocijs, ſibimet nouerit expetendum. qui in nullo alio foro, vel apud quenquam alterum iudicem eoſdem clericos litibus irretire, & ciuilibus vel criminalibus negocijs tentet innectere. ¶Memorati autem reuerendiſſimi clerici orthodoxarum eccleſiarum quæ ſub viro religioſiſſimo antiſtite huius inclytę vrbis ſunt: in cauſa in qua vel ipſi, vel procuratores quos ꝓ ſe dederint, ſententiarum tuarum authoritate pulſantur, executoribus per quos cœperint conueniri, fideiuſſorem ſacratiſſimæ huius vrbis eccleſię œconomũ vel defenſorẽ prębeant: qui vſq; ad quinquaginta libras auri fideiuſſor exiſtat. Ipſe vero reuerendiſſimus œconomus almę huius vrbis eccleſię lite pulſatus, fideiuſſorem pro ſe non prębeat: vtpote qui & aliorum clericorum fideiuſſor futurus eſt: ſed fidei ſuæ committatur. Quòd ſi lis diuerſorũ (excepto reuerendiſſimo œconomo) clericorum, quę agitanda ſit, memoratam ſummam videatur excedere, clericus lite pulſatus det executori pro reſidua quantitate cautionem ſuam: cui nullum tamen inſertum erit iuſiurandum: quia eccleſiaſticis regulis, & canone à beatiſſimis epiſcopis antiquitus inſtituto, clerici iurare prohibentur. Statuimus autem vt executoribus idem reuerendiſſimus œconomus, vel alij diuerſi clerici ſub beatiſſimo Archiepiſcopo huius ſplendidiſſimæ ciuitatis, ſententiarum tuarum authoritate commoniti, duos ſolidos tantummodo dent pro commonitione ſua, & pro inſtitutione procuratoris, ſi per eum voluerint litigare. Quod circa alios quoque diuerſos apparitores eminentiæ tuę, in ijs quæ ex conſuetudine prębẽtur officio, obſeruari in cauſis prędictorum clericorum iubemus: vt litis ſumptus vel expenſę à clericis pauciores humanioreſ'que prę ſtentur.

IN Authen. de ſanc. epiſco. §. ſportularum. collatio. ix. conſti. fin.

¶ Hodie clerici ſoluunt ſportulas ſecũdum modum huc prætaxatum. Salicetus.

SEd hodie nulla perſona in eccleſiaſtico officio conſtituta, in qualibet cauſa criminali vel pecuniaria cuiuſcunque quantitatis, neque diaconiſſa vel monachus, vel aſcetria vel monacha, amplius quatuor ſiliquis permittantur dare: niſi cum ex iuſſione principis ad alias prouincias vocantur: vbi non vltra vnum ſolidum accipiet executor. ¶ Epiſcopus pro rebus eccleſiæ ſuę nihil præſtat nomine ſportularum: actiones contra eccleſias propoſitas, œconomis ſuſcipientibus, vel illis qui in eã cauſam ſunt ordinati. ¶ Qui cõtra hęc exegerit: in duplum quod exactum eſt, reddet, nudandus cingulo, ſi miles eſt: ſi clericus, a conſortio clericorum remouendus.

IN Authenti. de litigioſis. §. ad excludendas. colla. viij. conſti. viij.

Non auditur actor volens offerre libellum reo, niſi caueat de lite proſequenda vſque ad finem, & de expenſis litis reſtituendis ſi appareat eum iniuſte mouiſſe litem. Iudicibus & officialibus contrafacientibus imponit pœnam. Excipit tamen vnum caſum quando vel conſenſu partium omiſſa cautione proceditur, vel ex compromiſſo. Baldus.

GEneraliter autem iudex prouideat libellum pulſato non porrigi, ſportulas've ab eo non exigi, niſi prius & in libello per ſe actor aut per tabularios ſubſcribat, & actis interuenientibus fideiuſſorem idoneum periculo cõpetentis officij præſtet, quòd vſque ad finem litis permaneat, eam'que vel per ſe, vel per procuratorem exerceat, & ſi conuictus fuerit iniuſte mouiſſe litem, expenſarum ſumptuum'que nomine decimam partem quantitatis in libello compræhenſæ pulſato reſtituat. Aut ſi fideiuſſorem dare nõ valet, ſuper ijſdem iuratoriam exponat cautionem: & tactis ſacroſanctis Euangelijs affirmet ſe fideiuſſorem dare non poſſe: pœna iudici & eius officio imminente, ſi aliter verſati fuerint, in denis libris auri. Executoris autem bona publicabuntur, & damnabitur in exilium, niſi cauſa moueatur ex conſenſu vtriuſque partis.

Reliquiæ ſanctorũ iudicio epiſcopi debent in eccleſijs collocari: nec debẽt à clericis in locis publicis vo-

luptatibus deputatis apportari. Et vnuſquiſque debet id quod eſt conſequens nomini dignitatis ſuæ, exercere. Salicetus.

¶Impera. Leo. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xxvi.

DEcernimus vt poſthac neque monachi, neq; quicũque alij cuiuſcunque ſtatus atque fortunæ, in ædes publicas, vel in quæcunque loca populi voluptatibus fabricata, venerabilem crucem, & ſanctorum Martyrum reliquias inferre conentur illicite: vel occupare audeant ea quę vel ad publicas cauſas, vel ad populi oblectamẽta cõſtructa ſunt. Cum enim religioſę ędes non deſunt, poſſunt ibi, cõſultis prius (vt oportet) religioſiſſimis epiſcopis, reliquias ſanctorum Martyrum, non quorundam vſurpapatione, ſed arbitrio reuerendiſſimorum antiſtitum collocare. ¶Ideo patientiam & modeſtiam ſuam, quam leges noſtræ, & publica diſciplina, & ipſorum monachorũ nomen expoſcit: ſtudioſe vnuſquiſque tam monachus quàm cuiuſlibet alterius profeſſionis retineat, & perpetuo obſeruare procuret.

Officiales finito officio poſſunt clericari, etiam ſi ex adminiſtratione ſunt obnoxij: niſi ſint primipilares. Salicetus.

¶Idem. a. Eutychio præfecto prætorio. Lex. xxvij.

QVisquis emẽſis militiæ ſuæ ſtipẽdijs, expletis'que officijs ſiue muneribus quæ cuicunque conditione aut conſuetudine vel lege debebãtur, ad conſortium ſe contulerit clericorum, & inter miniſtros veræ orthodoxę fidei maluerit & elegerit numerari: nullius prorſus ſentẽtiæ acerbitate reuocetur, nec à Dei templis quibus ſe conſecrauit, importunis intentionibus abſtrahatur, ſed in ijſdẽ beatiſſimis miniſterijs ſecurus permaneat & quietus, ad quę poſt longi laboris laſſitudinem, ob reliquę vitę requiem conſilio meliore pætractus eſt: ijs actionibus ſiquę contra eum eius'que patrimonium legitima intentione cõpetunt, pro iuris ordine reſpõſurus: exceptis primipilaribus, quos pręceptis tui culminis, & publicis vtilitatibus in perpetuum eſſe ſubiectos ſacratiſſimę conſtitutiõis ſtatuta ſanxerunt.

Legatum relictum in redemptiõem captiuorum valet non obſtãte incertitudine perſonarũ. hoc primo. Eius diſtributio pertinet ad commiſſarium per teſtatorem electũ. hoc ſecũdo. Sed vbi nõ eſt executor teſtamentarius, diſtribuit epiſcopus. hoc tertio. Et debet facere inuẽtariũ: & infra annũ debet fieri executio. & vbi non conſtat de origine vel domicilio teſtatoris, ille epiſcopus exequitur vbi teſtator moritur. hoc dicit hęc lex in partibus magis ſubſtantialibus. Bal.

¶ Idem ĩperator Leo Nicoſtrato prę. prę. Lex. xxviij.

NVlli licere decernimus, ſiue teſtamento heres ſit inſtitutus, ſiue ab inteſtato ſuccedat, ſiue fideicommiſſarius vel legatarius inueniatur, diſpoſitionem pij teſtatoris infringere, vel improba mente violare, aſſerendo incertum eſſe legatum vel fideicommiſſum quod redemptioni captiuorum relinquitur: ſed modis omnibus exactum, pro voluntate teſtatoris pię rei negocio proficere. ¶ Et ſi quidem teſtator ſignificauerit per quem deſiderat redemptionem fieri captiuorũ: is qui ſpecialiter deſignatus eſt, legati vel fideicommiſſi habeat exigẽdi licentiam: & pro conſcientia ſua votum adimpleat teſtatoris. ¶ Sin autem perſona non deſignata, teſtator abſolute tantummodo ſummam legati vel fideicommiſſi taxauerit quæ debeat memoratæ cauſæ proficere: vir reuerendiſſimus epiſcopus illius ciuitatis ex qua teſtator oritur, habeat facultatem exigẽdi quod huius rei gratia fuerit derelictum: pium defuncti propoſitum ſine vlla cunctatione, vt conuenit, impleturus. ¶ Cum autẽ vir religioſiſſimus epiſcopus huiuſmodi pecunias pio relictas arbitrio, fuerit conſecutus: ſtatim geſtis interuenientibus earum quantitatem, & tempus quo eas ſuſceperit, apud rectorem prouinciæ publicare debebit. ¶ Poſt vnius vero anni ſpatium, & numerum captiuorum, & data pro his precia, eum manifeſtare præcipimus: vt per omnia impleantur tam piæ deficientium voluntates: ita tamen vt religioſiſſimi antiſtites gratis & ſine vllo diſpendio prædicta geſta conficiant: ne humanitatis obtentu relictæ pecuniæ, iudiciorum diſpendijs erogentur. ¶ Quod

ſi teſtator qui huiuſmodi legatum vel fideicommiſſum non deſignata perſona reliquit, barbaræ ſit nationis, & de eius patria aliqua emerſerit ambiguitas: vir reuerendiſſimus epiſcopus ciuitatis eius in qua idem teſtator defunctus eſt, eiuſdem habeat legati ſeu fideicommiſſi petitionem, defuncti propoſitum modis omnib9 impleturus. Quòd ſi in vico vel territorio teſtator mortem obierit: illius ciuitatis vir reuerendiſſimus epiſcopus exactionem habebit, ſub qua vicus vel territoriũ eſſe dinoſcitur. ¶Et ne pium defunctorum propoſitum improba fraudatorũ calliditate celetur: quicquid pro huiuſmodi cauſa à teſtatore relictum fuerit, vniuerſi qui id quocunque modo cognouerint, vel in viri clariſſimi rectoris prouincię, vel in vrbis epiſcopi notitiam deferendi liberam habeant facultatem: nec delatoris nomen ſuſpicionẽ'que formident, cum fides atque induſtria eorum tam laude quàm honeſtate non careat, ac pariter pietate: cum veritatem in publicas auras lucem'que deduxerint.

IN Authen. de eccle. titu. §. ſiquis autẽ pro redemptione. col. ix. conſti. vi.

Etiam teſtatore inuito epiſcopus ſe ĩtromittit pro eius voluntate exequenda: & negligentes moniti priuantur commodo à defuncto percepto: & ad epiſcopum deuoluitur executio. Salicetus.

LIcet teſtator vel donator iterdixerit ei aliquod ad hoc participium in ea re habere. Idem eſt in œconomo. Sed ſi ĳ qui facere iuſſi ſunt, neglexerint: ſemel vel bis ab epiſcopo vel œconomo admoniti per publicas perſonas, amittant lucrum quod eis contingebat ex voluntate defuncti: et epiſcopus habeat licentiam vendicare illud lucrum: & illud quod diſtribui debeat, diſtribuere. quod ſi non fecerit, rationem reddere debet.

Epiſcopus debet eligi effugiens, & non appetens: et proprĳs meritis & virtutibus, non pecunia, interuenientibus: aliâs non ſolum electus, ſed etiam eligens à ſacerdotio repelluntur, & infamia notãtur. Salicetus.

¶Idem. a. Arinaſio præfe. præto. Lex. xxix.

SI quenquam vel in hac regia vrbe, vel in cæteris pro-

uincijs quæ toto orbe terrarum diffuſæ ſunt, ad epiſcopatus gradum prouehi Deo authore contigerit, puris hominum mentibus, nuda electionis cõſcientia, ſincero omniũ proferatur iudicio. Nemo gradum ſacerdotij, precij venalitate mercetur. Quantũ quiſque mereatur, non quãtum dare ſufficiat, ęſtimetur. Profecto enim quis locus tutus, & quæ cauſa eſſe poterit excuſata, ſi veneranda Dei templa pecunijs expugnentur? Quem murum integritatis, aut vallum fidei prouidebimus, ſi auri ſacra fames in penetralia veneranda proſerpit? Quid denique cautum eſſe poterit aut ſecurum, ſi ſanctitas incorrupta corrumpitur? Ceſſet altaribus imminere prophanus ardor auaritie: & à ſacris adytis repellatur piaculare flagitium. Itaque caſtus & humilis noſtris temporibus eligatur epiſcopus: vt locorum quocunque peruenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet: nec precio, ſed precib9 ordinetur antiſtes. Tantũ ab ambitu debet eſſe ſepoſit9, vt quęratur cogendus: rogatus recedat: inuitatus effugiat: ſola illi ſuffragetur neceſſitas excuſandi. Profecto enim indignus eſt ſacerdotio, niſi fuerit ordinat9 inuitus: cum ſanè ſi quis hanc ſanctam & venerandam antiſtitis ſedem pecuniæ interuentu ſubijſſe, aut ſi quis vt alterum ordinaret vel eligeret, aliquid accepiſſe detegitur: ad inſtar publici criminis & læſę maieſtatis accuſatione propoſita, à gradu ſacerdotij retrahatur. Nec hoc ſolum deinceps honore priuari, ſed perpetuæ quoque infamiæ damnari decernimus: vt eos quos par facinus coinquinat & ęquat, vtroſque ſimilis pœna comitetur.

IN Authen. de ſanctiſ. epi. §. præ omnibus. collatio. ix. conſtitutio. finali.

QVod pro hac cauſa datum eſt, & precium quod expenſum eſt, reſtituatur eccleſiæ cuius ſacerdotium voluit comparare.

¶ Hoſpitalarij ęquiparãtur tutoribus & curatoribus: & debent inuentarium facere: & adminiſtrationẽ authoritate ſuperioris recipient: & bona hoſpitalis (niſi ex cauſa vrgente) nõ debẽt nec poſſunt alienari: & tanquam patres pauperũ illius loci nõ tenentur pauperi-

c bus illius loci adminiſtrationis rationem reddere. Bal.

¶ Idem. a. Dioſcoro præfecto prætorio. Lex. xxx.

ORphanotrophos huius inclytæ vrbis, nulla ſubtilitate iuris obſiſtente, eorum quidem qui pupilli ſunt, quaſi tutores, adoleſcentium vero quaſi curatores, ſine vllo fideiuſſionis grauamine in emergentibus cauſis tam in iudicio quàm extra iudicium, vt opus exegerit, ad ſimilitudinem tutoris & curatoris, perſonas & negocia eorũ (ſiqua poſſint habere) defendere & vendicare iubemus: ita videlicet vt pręſentibus publicis perſonis, id eſt tabularijs, aut interuenietibus geſtis, in hac quidem inclyta vrbe apud virum perfectiſſimũ magiſtrũ cenſus, in prouincijs vero apud moderatores earũ vel defenſores locorum, res eorũ eis tradãtur: à quibus ſunt cuſtodiendę: vt ſi quas earũdã rerũ ꝓpter fœnus forſitan vel aliã vrgentẽ cauſam, vel eo quod ſeruari non poſſunt, alienandas eſſe perſpexerint: prius habita æſtimatione liceat eis alienationis inire contractum, vt precia earum quę exinde colliguntur, ab eiſdem perſonis cuſtodiantur. Huiuſmodi autem piũ atque religioſum officium ꝓ tempore orphanotrophos ita peragere conuenit, vt minime ratiocinijs tutelaribus ſeu curationibus obnoxij ſint. Graue enim atque iniquum eſt callidis quorũdam (ſi ita contigerit) machinationibus eos vexari, qui propter timorem Dei, parentibus atque ſubſtantijs deſtitutos minores ſuſtentare, ac velut paterna affectione educare feſtinant.

Extra ſuam prouinciam clerici non debent in ius vocari. Salicetus.

¶ Idem. a. Eutrio præfecto prætorio. Lex. xxxi.

OMnes qui vbicunque ſunt vel poſthac fuerint orthodoxę fidei ſacerdotes & clerici, cuiuſcunque gradus ſint, monachi quoque, in cauſis ciuilibus ex nullius penitus maioris minoris've ſententia iudicis commonitoria ad extranea iudicia pertrahãtur, aut prouinciam vel locum vel regionem quam habitant, exire cogantur. ¶ Nullus eorum eccleſias vel monaſteria propria quæ religionis intuitu habitant, relinquere miſerabili neceſſitate iubeantur, ſed apud ſuos iudices ordinarios, hoc eſt prouin-

ciarum rectores, in locis quibus degunt, eccleſiarum miniſterijs obſecundent, omnium'que contra ſe agentium excipiāt actiones: vt his horis ſaltem atque temporibus quibus religioſos viros à turbulenta obſeruatione prætorij vacare contigerit, cum'que eos ad tempus petitorum intentio calumnioſa laxauerit, ad ſua monaſteria & venerabiles eccleſias ſe conferentes, ſapienti animo, precatione ſolita, facilius'que de proximo ſacroſanctis altaribus obſecundent, in ſuis laribus & domicilijs conſtituti.

Clerici extranei non prouinciales in ciuitate Conſtātinopo. reperti, ibi poſſunt conueniri, & ſolum coram præfecto. Salicetus.

¶ In hac autem regia vrbe ſiquando cuiuſcunque rei cauſa epiſcopos vel preſbyteros, cæteros'que clericos qui ſacroſanctis eccleſijs obſequuntur, ſiue monachos ex alijs quibuſcunque prouincijs contigerit reperiri, quos tamen in litem quiſquam vocare voluerit: in nullo alio ſit licitū memoratos cuiquā pulſare iudicio, niſi in tuę ſublimitatis duntaxat examine: vbi eis & beatitudinis honor debitus reſeruetur, & oratorum affluens in defenſionibus copia larga pręſtetur.

Clerici citati non compelluntur dare alium fideiuſſorem de iudicio ſiſti, quàm œconomum eccleſiæ. Salicetus.

¶ Præterea cum in prouincijs, ex eius qui regit prouinciam, fuerint ſententia vel interlocutione conuenti, ſiue illi ſacerdotes, ſiue cuiuſcunque gradus clerici, ſiue monachi habeantur: dummodo approbentur orthodoxi qui in ꝓprijs cauſis cōtractibus've pulſantur: nō alios quàm eccleſię propriæ defenſores, ſeu quos œconomos appellant, fideiuſſores prębeant: ne dum executoris pertinax & auara proteruitas extraneos & idoneos fideiuſſores flagitat, multiplex innoxiæ paupertati infligatur incommodum.

Clerici extranei in vrbe Conſtātinopoli. conuēti non tenētur præſtare fideiuſſiones niſi viciſſitudinarias aut per proprias promiſſiones, cum obligatione bonorum. Salicetus.

¶In hac autem inclyta vrbe inuenti ex quacunque prouincia venientes, cum in tuæ amplitudinis iudicio (quod eis ſolũ delegauimus) lite pulſati fuerint reuerendiſſimi orthodoxę fidei ſacerdotes, ſeu œconomi eccleſię aut defenſores, ſeu clerici: in cauſis ciuilibus ſuis ſiue eccleſiaſticis, nulla præbendi fideiuſſores moleſtentur iniuria: ſed aut vicarijs fideiuſſionibus contradantur: (quas tamen ſtipulationum ſolennis cautela vallauerit) aut cautioni & profeſſioni propriæ, aut facultatum ſuarum obligationibus committantur.

Oeconomus ordinatus, in cauſa eccleſiæ eſt conueniendus. Salicetus.

¶Hoc nihilominus obſeruando, vt in cauſis eccleſiaſticis nullum alium cõueniri fas ſit, niſi eum quem diſpenſatorem pauperum, id eſt œconomum eccleſię epiſcopi tractatus elegerit. Hunc enim ſine dubio à ſacerdote conuenit ordinari: quem tamen conuentum, defenſoris eccleſiæ fidei committi pręcipimus:

Sportulę ſunt ſoluendæ ſecũdum taxationem hic ſubiectam. Salicetus.

¶Executoribus in minoribus quidem iudicijs omnibus in ipſa conuentione ſacerdotum ſeu clericorum non amplius quàm vnum ſemiſſem aut ſperantibus aut etiã audentibus accipere. Verum ſi apparitor tuæ magnitudinis, ex ſententia tuę ſedis ampliſſimę in prouincia degentes eos commouerit: iubemus non amplius eum quàm duos ſolidos ſportularum nomine percipere. In hac vero vrbe magnifica idem apparitor tuæ magnitudinis vno aureo ſportularum gratia à prouincialibus clericis contentus ſit, quantęlibet ſummæ qui conuentus fuerit, exponatur obnoxius.

Contumelię reales, verbales, vel perſonales, non debent per executores inferri citatis. Salicetus.

¶Præterea nullus executor vexare contumelijs clericos vllos, nullis impulſionib9 moleſtare, nullis exprobrare cõuicijs, aut corporalib9 iniurijs fatigare conetur: ijs qui huiuſmodi aliquid aggreſſi fuerint, poſt amiſſionem cinguli & patrimonij, vltima protinus aĩaduerſione plectẽdis.

Priuilegia circa munera eccleſijs & clericis conceſſa, per hanc legem confirmantur. Salicetus.

Priuilegijs ſanè ſingulis quibuſcunque ſacroſanctis eccleſijs orthodoxę fidei, xenodochijs ſiue ptochotrophijs tam generaliter quàm ſpecialiter attributis, perpetuo reſeruandis, nullis eas earũ'que ſacerdotes aut clericos, cuiuſlibet gradus ſint, aut monachos, ptochotrophos aut xenodochos orthodoxę fidei deputatos, extraordiarijs muneribus pręcipimus pręgrauari. Eas enim ſarcinas oneris quas pleriſq; perſonis diuerſa ratione remittimus, imponi beatiſſimis viris, noſtro ſeculo inconueniens eſſe iudicamus.

Illi qui ſuccumbũt in iudicijs cum eccleſiaſticis perſonis: ratione pręſumptæ calumnię & nimię temeritatis debent condemnari in expenſis & damnis. Bal.

Pręterea ne cui temeritas ſua lucratiua concedatur, ſed vt impudens calumniantium refrenetur audacia: iubemus vt q̃ties ij qui ſacerdotes aut clericos aut monachos cęteros'que ſuperius deſignatos, vel in tuæ magnitudinis examine, vel in iudicio prouinciali propoſita actione cõuenerint, cauſa cognita cõuicti fuerint ſine iuſta eos & legitima petitione pulſaſſe: omnes eis legitimas expenſas, ſumptus'que quos ab exordio cœptę controuerſię ipſorũ vitio toleraſſe eos conſtiterit, reddere cogãtur: vt hac ſaltem cenſuræ iuſtiſſimæ formidine reuocati, improbis aſſidue conflictationibus occupati, acquieſcant iam ſopitis clamoribus iurgiorum, magiſtra ſe deinceps neceſſitate retinere.

IN Authen. apud quos oportet cauſas dicere monachos. §. i. colla. vi. conſtitu. vij.

Monachi ad iudicium ſeculare nõ ſunt trahendi, pœna iudici, notarijs & executori contrafacientibus imminente. Salicetus.

CAuſa quæ fit cum monacho vel cum muliere qualibet in monaſterio conſiſtente, non apud iudicem ciuilem ventiletur, ſed apud epiſcopũ: qui de perſonę præſentia, quod conuenit, ſtatuet, ſiue per abbatem vel antiſtitem, vel per alios hoc fieri debeat: qui ſecundum legem

rem diſponat & ſacras regulas, ſalua debita perſonę reuerentia. Si vero contra fiat: pœnę quę ſtatutę ſunt, imminebunt. Iudex enim qui de his ſententiam proferre præſumpſerit, ab adminiſtratione depulſus, & tanquā diuinitati contumeliam faciens, pœna decem librarum auri vnà cum officio ſuo mulctabitur, ſacratiſſimo noſtro ęrario inferenda: executoribus qui admonitionem facere præſumpſerint, ab ipſis ſanctiſſimis epiſcopis in locis decanicis detrudendis, decætero nullam exactionem facere permittendis.

IN Authen. vt cle. apud propri. epi. conue. in prin. verſi. vt ſi quis habet. colla. vi. conſti. xi.

Clericꝰ in cauſa ciuili debet cōueniri apud epiſcopum: niſi natura cauſę non patiatur. ſed in criminali, ſi crimen eſt ciuile, conuenitur coram iudice ſeculari: nō tamen fit executio antequam degradetur. ſed in crimine eccleſiaſtico eſt cōueniendus coram epiſcopo. h. d. Sed hodie per auth. ſtatuimus. nec ciuiliter nec criminaliter poteſt conueniri niſi ſub epiſcopo. Bal. & Paulus de caſtro.

CLericus quoq; lite pulſatus in pecuniaria cauſa, priꝰ apud epiſcopum cōueniatur: per quem ſine damno cauſa decidatur. ¶ Quòd ſi natura cauſę vel alia ratio faciat vt negocium apud eum decidi non poſſit: per ciuilē procedat iudicem, obſeruatis clericorum priuilegijs: nec mora circa talia fiat. ¶ Sed in ciuili crimine, ciuilis pręſit iudex: vt lis vltra duos non egrediatur menſes: nec tamē puniatur, etiam ſi reus ſit inuentus, priuſquam per epiſcopum ſacerdotio ſpolietur. Si vero crimen ſit eccleſiaſticū: epiſcopalis erit examinatio & caſtigatio.

¶ Noua conſtitutio Federici imperatoris de ſtatu. & cōſue. cō. lib. ec. §. item ſtatuimus vt nullus. col. x. conſti. fi.

Hodie clericus non poteſt coram iudice ſeculari in quauis cauſa trahi, nec ei iuſtitia denegari, ſub pœna hic ſtatuta. Salicetus.

STatuimus vt nullus eccleſiaſticam perſonam in criminali queſtione vel ciuili trahere ad iudicium ſeculare præſumat contra cōſtitutiones imperiales, & canonicas

ſanctiones. Quod ſi actor fecerit: à ſuo iure cadat: iudicatum non teneat: & iudex extunc poteſtate iudicandi priuetur. ¶ Sancimus etiam vt ſi quis clericis vel eccleſiaſticis perſonis iuſtitiam denegare præſumpſerit, tertio requiſitus, iuriſdictionem ſuam amittat.

Clerici etiã in parentũ poteſtate cõſtituti, lucra occaſione clericat9 prouenietia, ſibi quęrũt: & pro libito de eis diſponũt in vltima volũtate vel inter viuos. Sali.

¶ Idem auguſt9 & cęſar Eutrio pręfe. pręto. Lex. xxxiij.

SAcroſanctæ orthodoxę fidei epiſcopi atq; preſbyteri, diaconi quoque, qui ſemel probatis moribus, integritate caſtiſſima ad hunc gradum meruerunt peruenire: ea quęcunque in eodem clericatus gradu loco'que viuentes acquirere & habere potuerint: etiam ſi in patris aui'que aut proaui poteſtate conſtituti ſint, & adhuc ſuperſtites habeãtur, tãquam bona propria vendicẽt: de his, ſiquãdo eis libitum fuerit, teſtandi, vel donandi, vel quolibet alio titulo alienandi libera facultate conceſſa: vt ea bona quoquo tempore nunquam ad diuiſionem veniant: nũquam fratribus vel ſororibus, aut ex his genitis conferantur: ſed ad eorum filios, poſteros, & quoſcũque extraneos hæredes perueniãt: nec a patrib9, auis aut proauis, ſed ab ipſorum liberis tanquam pręcipua vendicentur: & certe ĩjs lucro procedant, quibus ipſi id peculium vel inter viuos alienatione habita, vel mortis tempore vltima & iuri cognita voluntate conceſſerint.

IN Authen. conſtitutio quę de dignitate. §. palam. colla. vi. conſtitutio. ix.

Epiſcopalis dignitas & cęterę hic nominatę liberant à patria poteſtate ad proficuũ, non ad dãnũ. Sali.

SEd epiſcopalis dignitas ſoluit ius patrię poteſtatis, ſicut & cõſularis, & pręfectura virorum pręториorum, & vrbicaria, & magiſterium militare: & omnis dignitas valẽs liberare à curia, liberat à patria poteſtate: cum hoc quodcunque cingulum, ſuæ poteſtatis præmium honoratis pręſtet: ita tamen vt filij eorum poſt mortem auorum recidant in poteſtatẽ, ac ſi contigiſſet eos morte parentum, & non ex pręſenti lege ſuę poteſtatis fieri.

IN Authentica de eccle.titu.§. interdicimus. colla. ix. conſti.vi.

¶ Epiſcopi et cęteri adminiſtratores eccleſiarum de bonis quęſitis antequam habuerint adminiſtrationem, poſſunt facere teſtamentum:ſed de poſtea quęſitis non poſſunt,niſi pręſumantur quęſita non intuitu eccleſiæ, ſed perſonę,puta ex teſtamento coniunctorum vſque ad quartum gradum:in pias tamen cauſas poſſunt expendere.Baldus.

LIcentiam habeat epiſcopus,quæcunque ante epiſcopatum probatus fuerit habuiſſe, & quæcunque poſt epiſcopatum iure cognationis vſque ad quartum gradū ad eum peruenerint : ad quos voluerit vltima voluntate tranſmittere,cęteris rebus alio modo acquiſitis ab eo,dominio eccleſiæ reſeruatis,niſi in vtilitatē eccleſiæ vel opera pietatis conſumptæ ſint : eadem diſtinctione habita in adminiſtratoribus cuiuſcunque loci religioſi. ¶Item ſi quis epiſcopus aut miniſter eccleſiæ moriatur ſine teſtamento & ſucceſſore legitimo vel legitima: ſucceſſio competit eccleſię in qua conſtituti ſunt.

IN Authenti.de ſanc.epiſc. §. preſbyteros. collatio.ix. conſti.fin.

¶ De quaſi caſtrenſi peculio poſſunt clerici(licet in poteſtate ſint)tam inter viuos quàm in vltima voluntate diſponere:liberis & parentibus legitima portione ſeruata. Salicetus.

PReſbyteros , & diaconos, & ſubdiaconos ,cantores, & lectores (quos omnes clericos appellamus) res quolibet modo ad dominium venientes eorum,habere in ſua poteſtate præcipimus, ad ſimilitudinem caſtrenſium peculiorum,& donare cui volunt ſecundum leges , & in his teſtari, licet ſub parentum poteſtate ſint: ſic tamen vt horum filij,aut his non extantibus,parentes eorum legitimam ferant partem.

¶ Priuilegia hoſpitalibus retro cōceſſa,hic cōfirmātur, & noua cōceduntur, vt res hoſpitalium gaudeant priuilegijs conceſſis & concedendis rebus maioris eccleſiæ. Salicetus.

¶Idem .a. Dioſcoro pręfecto prætorio. ¶Lex. xxxiij.

OMnia priuilegia quę à retro principibus, aut à noſtra ſerenitate, vel iudiciarijs diſpoſitionibus, aut liberalitatibus pro ſingulis quibuſcunque temporibus ex conſuetudine vel conſtitutione, ſiue circa ius metatorum, ſiue in alijs quibuſlibet rebus præſtita ſunt orphanotrophijs ſiue aſceterijs, vel eccleſijs aut ptochotrophijs, ſeu xenodochijs vel monaſterijs, atque cæteris omnibus rebus iuris eorum, ad curam œconomi viri religioſiſſimi presbyteri & orphanotrophi, vel ad eos qui poſt eum loco eius ſucceſſerint, pertinentibus, ad ſimilitudinem Iotici beatiſſimę memorię (qui primus huiuſmodi pietatis officium inueniſſe dicitur) per hanc pragmaticam ſanctionẽ firma illibata'que in perpetuum cuſtodiri decernimus. Valde etenim hoc videtur eſſe neceſſarium, cum exinde ſuſtentatio vel educatio orphanis atque egenis & vſibus eccleſiaſticis ac ptochotrophijs vel aſceterijs comparetur. Domus etiam, alias'que res ſuperius nominatas ad curam memorati viri pertinentes, vel poſtmodum quolibet modo ad eius ſollicitudinem, vel eorum qui poſt eum ad eiuſdem orphanotrophij curam vocati fuerint, peruẽturas: ad inſtar maioris venerabilis eccleſiæ huius inclytę vrbis, omnibus priuilegijs quæ eadem ſancta eccleſia vel nunc adipiſcitur, vel poſtea merebitur, perpetuo potiri pietatis intuitu decernimus.

Aſſcriptitij & cenſiti non poſſunt ſine expreſſa voluntate dominorum clericari, vel ſolitariam eligere vitam. Salicetus.

¶Idem .a. Sebaſtiano pręfecto pętorio. Lex. xxxiiij.

IUbemus aſſcriptitiorum creationes ſecundum veterẽ conſtitutionem, niſi dominorum poſſeſſionum vnde oriundi ſunt, euidẽs cõcurrerit conſenſus, nullius penitus eſſe momẽti: ſed ijſdem fundorum dominis qui faciendę creationi non (ſicut dictum eſt) euidenter conſenſerint, ius propriũ, ad ſimilitudinem cęterorũ colonorum, in ſuos aſſcriptitios exercendi, tanquam ſi nulla creatio interceſſiſſet, tribui facultatẽ. ¶Ideo'que hoc ſuper illis quoq; agricolis decernim9 obſeruari, qui cum eſſent aſſcriptitiæ

nexibus conditionis adſtricti, ſolitariam vitam videlicet appetentes, quibuſlibet ſeſe monaſterijs contra voluntatẽ dominorum fundorum duxerint offerendos.

Seruus non poteſt in clericum ordinari niſi libertas clericatum pręcedat. Baldus.

¶ Seruos ſanè ſociari clericorum conſortijs, volentibus quoque & conſentiẽtibus dominis, modis omnibus prohibemus: cum liceat eorum dominis, data prius ſeruis libertate, licitum eis ad ſuſcipiendos honores clericorũ iter (ſi hoc voluerint) aperire.

Litigator debet coram iudice comparere, non iudex coram litigatore: quia eſſet opprobrium & iniuſtum. Baldus.

¶ Omnes pręterea virorum clariſſimorũ prouincias moderantium ſententijs, abſque vlla priuilegij differentia, qui tamen pręſidali iuriſdictioni ſubiecti ſunt, ſiue epiſcopi, vel quilibet clerici aut monachi, aut cuiuſlibet ſint conditionis, pariter reſpondere decernimus: nulla in poſterũ viris clariſſimis prouinciarum rectoribus ad loca in quibus incuſatę perſonę conſiſtunt, perueniẽdi neceſſitate penitus imponenda: cum non ſolum legibus, verum etiam naturali quoque iuri conueniat, quos res exegerit iudicialibus ad iudicium vocari ſententijs, non ipſos iudices (quod dici etiam iniuſtum eſt) ad ſubiectos deduci, ſed per datos ab his iudices, & per cauſæ examinationem in locis vbi incuſati degunt, procedere.

IN Authentica de ſan. epiſ. §. aſſcriptitios. collatio. ix. conſti. fina.

Aſſcriptitij poſſunt hodie clericari, per ſubſtitutũ tamen debent ſeruire. Baldus.

ASſcriptitios in ipſis poſſeſſionibus quibus ſunt aſſcripti, clericos etiam præter volũtatem dominorũ fieri permittimus: ita tamen vt clerici facti impoſitam ſibi agriculturam adimpleant, ſubrogato quem maluerint.

IN Authentica de ſanc. epiſc. §. ſi ſeruus. collatio. ix. conſti. fina.

Hęc authen. corrigit. §. ſeruos. in l. iubemus. & loquitur quando ſeruus clericatur. lex ſequens cum auth.

verum. loquitur quando monachatur. Salicetus.

SI ſeruus ſciente domino & non contradicente in cleri-cum ordinatus fuerit ab epiſcopo: ex hoc ipſo quòd cõſtitutus eſt, liber & ingenuus erit. ¶ Si vero ignorante domino ordinatus fuerit, liceat domino intra anni vnius ſpatium & ſeruilem fortunam probare, & ſuum ſeruum accipere. ¶ Si vero ſeruus ſciente vel neſciẽte domino (ſicut diximus) ideo quòd in clero conſtitutus eſt, liber factus, miniſterium eccleſiaſticum reliquerit, & ad ſecularem tranſierit vitam: ſuo domino ad ſeruiendum tradatur.

Serui poſſunt cum licentia domini monachari: ſed vitam monaſticam deſerentes, ad prioris domini ſeruitutem reſtituuntur. Salicetus.

¶ Idem. a. Sebaſtiano præfecto prætorio. Lex. xxxv.

SEruis, ſi dominorum fuerint voluntate muniti, ſolitariam vitam participandi licentia non denegetur, dum tamen eorum domini non ignorent. ¶ Quòd ſi ſeruis ſuis ad monaſteriorum cultum migrãdi tribuerint facultatẽ: eorundem ſeruorum dominio, donec ijdem ſerui in eodẽ monachorum habitu durauerint, eſſe cenſemus ſpoliandos: alioqui ſi relicta forte vita ſolitaria, ad aliam quamlibet ſeſe conditionem tranſtulerint, certũ eſt eos ad ſeruitutis iugum quam monaſticę profeſſionis cultu euaſerãt, reuerſuros.

IN Authen. de ſanctiſ. epiſ. §. ſed hæc quidem. col. ix. conſti. finali.

Non poteſt breuius ſummari. Salicetus.

EPiſcopalis ordo liberat à fortuna ſeruili vel aſſcriptitia, ſed non à curiali ſiue officiali. nam & poſt ordinationem durat: ita vt per ſubiectã vel interpoſitam perſonam officium adimpleatur, niſi curiæ vel officio reſtituatur.

IN Authẽ. de monachis. §. hinc autẽ. collatione prima conſti. v.

Seruus legitime monachatus liberatur à iugo ſeruitutis. Salicetus.

VErum & ſi legitimo probatus experimento monachus efficiatur, euadet iugũ ſeruitutis. Debent enim

per triennium antequam monachi efficiantur, in monaſterijs permanere: poſtea vero ſi monachi facti fuerint, liberi erunt.

Inſinuatio ſiue publicatio teſtamentorum debet fieri in vrbe coram magiſtro cenſus: non coram alijs iudicibus, nec eccleſiarum defenſoribus. Salice.

¶ Imp. Iuſtinianus Archelao pręfe. prætorio. Lex. xxxvi.

REpetita promulgatione, nō ſolum iudices quorumlibet tribunalium, verumetiam defenſores eccleſiarum huius almæ vrbis, quos turpiſſimum inſinuandi vltimas deficientium voluntates genus irrepſerat, remouēdos cenſemus, ne rē attingāt quæ nemini prorſus omniū ſecundum conſtitutionum pręcepta, pręterquam cenſus magiſtro competit. Abſurdum etenim clericis eſt, immo etiam opprobrium, ſi peritos ſe velint oſtendere diſceptationum eſſe forenſium: feriendis temeratoribus hui9 ſanctionis pœna quinquaginta librarum auri.

Valet inſtitutio facta de captiuis vel pauperibus in genere: nec vitiatur propter incertitudinē. Et in primo caſu capit epiſcopus hæreditatem, & diſtribuit. In ſecundo vero caſu ſi in loco ſit aliquod hoſpitale pauperum, pertinet ad illud: & ſi ſint plura, pertinet ad pauperes. Si vero nullū, idem quod in primo caſu: vt epiſcopus capiat tanquam hæres, & diſtribuat, alienando mobilia, & immobilia reſeruādo. Et ſi nominata eſſet certa perſona vel locus, ad illum pertinet: nec epiſcopus aliquid agere debet: nec debet aliquam vtilitatem ſibi appropriare de talibus relictis. Paulus de caſt.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prætorio. Lex. xxxvij.

SI quis ad declinandam legem Falcidiam, cum deſiderat totam ſuam ſubſtantiam pro redemptione captiuorum relinquere, eos ipſos captiuos ſcripſerit hęredes, ne videatur quaſi incertis perſonis hęredibus inſtitutis iudicium ſuum oppugnandum reliquiſſe: ſancimus huiuſmodi talem inſtitutionem pietatis intuitu valere, & non eſſe reſpuendam. ¶ Sed & ſi pauperes quidem ſcripſerit hæredes, & non inueniatur certum ptochotrophium, vel certæ eccleſię pauperes de quib9 teſtator cogitauerit, ſed

ſic incerto vocabulo pauperes fuerint hęredes inſtituti:ſimili modo & huiuſmodi inſtitutiõem valere, & non eſſe reſpuendam decernimus.¶Et ſi quidem captiuos ſcripſerit hęredes ciuitatis in qua teſtator larem fouere ac degere noſcitur:epiſcopus & œconomus hęreditatem ſuſcipiant: & omnimodo in redemptionem captiuorum procedat hęreditas,ſiue per annuos redditus,ſiue per venditionem mobilium ſeu ſe mouentium rerum:nullo penitus ex hoc lucro vel œconomo vel epiſcopo vel ſacroſanctę eccleſię relinquendo. Si enim propter hoc à ſpeciali hęrede receſſum eſt,vt nõ Falcidię ratio inducatur:quomodo ferendum eſt hoc quod in ſacrũ venerit, per Falcidiam vel aliã occaſionem minui?¶Vbi aũt indiſtincte pauperes ſcripti ſunt hęredes:ibi xenonem eius ciuitatis omnimodo hęreditatem nãciſci:& per xenodochũ in ęgrotantes fieri patrimonij diſtributionem, ſecundum quod in captiuis, cõſtituimus,vel per redditus annalium erogationem,vel per venditionem rerum mobilium vel ſeſe mouẽtium,vt ex his res imobiles comparentur,& annuus victus ęgrotantibus accedat.Quis enim pauperior eſt hominib9 qui & inopia tenti ſunt,& in xenone repoſiti,& ſuis corporibus laborantes neceſſariũ victum ſibi nõ poſſunt afferre? Licentia oĩmodo danda & in priore & in ſecunda ſpecie & actionem mouere,& debita exigere:vt ĩ captiuos,vel in ęgrotantes conſumantur. Si enĩ hęredũ eis & ius & nomen dedimus,ſine Falcidię tamen legis emolumento: neceſſe eſt eos & debita exigere,& creditoribus reſpõdere. ¶Sinautem ampliores in ciuitate xenones vel ptochotrophia ſint:ne incerta videatur pecuniarũ datio,tũc ei xenoni vel ptochotrophio qui pauperior eſſe dinoſcitur, eaſdem res & pecunias aſſignari ſancimus:hoc videlicet diſcutiendo à viro reuerendiſſimo locorum antiſtite, & ſub eo conſtitutis clericis.¶Sinautem nullus xenon in ciuitate inueniatur:tunc ſecundũ de captiuis ſanctiõem,pro tempore œconomus ſacroſanctę eccleſię vel epiſcopus hęreditatem accipiat,& ſine Falcidię ratione pauperibus qui in ciuitate ſunt vel penitus mendicantes, vel alia ſuſtentatione egentes,eędem pecunię diſtribuãtur. ¶Hęc tamen

omnia locũ habere ſancim⁹ quãdo nõ certi xenonis vel certi ptochotrophij, vel certę eccleſię noĩatio à teſtatore ſubſecuta eſt, ſed incertus eſt eius ſenſus. ¶ Sinautẽ in perſonã certã, vel ĩ certã venerabilẽ domũ reſpexit: ei tantũmodo hęreditatẽ vel legatũ cõpetere ſancim⁹: nulla Falcidia nec in hac parte intercedente. ¶ In omnib⁹ aũt huiuſmodi caſibus cœleſtes iracundias, ſacroſanctarũ rerum adminiſtratores expectent, ſi qualecunque lucrum ex huiuſmodi gubernationibus ſibimet acquiſierint, vel ſi hoc committi ab alio conſenſerint, & non grauiſſima pœna & interminatione quod perperam factum eſt, ſtudeant corrígere.

IN Authen. vt cum de appel. cog. §. ſi vnum de prædictis. col. viij. conſti. xi.

Negligens redimere teſtatorẽ vel cognatũ à carcere, eius ſucceſſionem ſperare non debet: quia applícatur eccleſię, expendenda in redemptionem captiuorum, ſaluis alijs capitulis teſtamẽti. parcitur tamen minori octodecim annis. & qui propriã non habet pecuniam, poteſt vendere res captiui pro ipſius redemptione: qui cogitur habere ratum. Baldus.

SI captiui alicuius liberi ſeu cognati redemptionẽ eius neglexerint: non ſolũ exhęredari poſſunt, ſed etiam lege denegatur eis ſucceſſio: & ſi fuerint ſcripti hęredes, tantum valeat teſtamentum in alijs capitulis. Hæc ergo ſucceſſio defertur eccleſię ciuitatis eius, expẽdenda ſcilicet in captiuorum redemptionẽ. Multo magis ſi extraneos inſtituerit, qui redimere ſuperſedeãt. Excipitur minor octodecim annis. ¶ Qui aũt redimere ſtudẽt, ſi ꝓprias non habeant pecunias, ſuper quibuſlibet rebus ipſius in eã cauſam recte contrahunt, etiã ſi minores vigintiquinq; annis ſint, maiores tamen octodecim: qui tamen pro maioribus vigintiquinq; hic accipiũtur. Et captiui ſi reuerſi fuerint, coguntur habere ratum contractum. Eadẽ pœna eſt parentum ſi redemptionem neglexerint liberorum.

Teſtamenta facta ſuper peculio quaſi caſtrenſi clericorũ, non ſubiacent querelę inofficioſi. hoc dicit. ſubiacent tamen condictioni ex lege vſq; ad legitimam debitam filijs & parentibus: vt ſupra eo. auth. presbyte.

e ros. quam quidam hic legunt. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xxxviij.

CVm lege Leoniana viris reuerēdiſſimis epiſcopis ac preſbyteris & diaconis peculiū quaſi caſtrēſe habere conceſſum eſt, eo addito, vt in ipſo teſtari poſſint: dubitabatur ſi huiuſmodi teſtamenta deberēt de inofficioſo querela expugnari: cum de omnibus perſonis quę huiuſmodi peculiū meruerūt, eadē fuerat quęſtio exorta. ¶ Sancim9 itaq; viris reuerēdiſſimis epiſcopis & preſbyteris & diaconis qui tale peculiū, id eſt quaſi caſtrēſe poſſidēt: super ijs tm̄modo rebus quę quaſi caſtrenſis peculij ſunt, nō ſolū vltima cōdere, ſecūdū leges tamē, elogia licere, (quod ex Leoniana conſtitutiōe deſcendit) ſed etiam eorum vltimas voluntates ſuper his tantummodo habitas, de inofficioſo querelæ minime ſubiacere.

Clerici confeſſione vel pacto poſſunt renunciare priuilegio fori, ne decipiant contrahentes: & valet renunciatio, niſi contra eam ſit lata pronunciatio, vel facta tranſactio. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. xxxix.

SI quis in cōſcribēdo inſtrumēto ſeſe cōfeſſus fuerit nō vſurū fori pręſcriptiōe, ꝓpter ſacerdotij pręrogatiuā: ſancimus nō licere ei aduerſus ſua pacta venire, & cōtrahentes decipere: cū regula ſit iuris antiqui, oēs licentiā habere, ijs quę pro ſe indulta ſunt, renūciare. Quā generalē legē in oībus caſibus obtinere ſancim9, qui necdū per iudicialem ſententiā vel amicabilē cōuentionem ſopiti ſunt.

Clerici in ſacris ordinibus cōſtituti, & etiā monachi licet non ſint clerici, ſunt imunes ab onere tutelę vel curę, vt inuiti nō cogantur ſuſcipere, dūmodo clericaliter viuāt, & eccleſię deſeruiāt: propter quod ipſum datur eis hoc priuilegium: ideo ceſſante cauſa ceſſat effectus. & ad hoc ſemper allegatur iſta. l. Paulus de Ca.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xl.

GEneraliter ſancim9 oēs viros reuerendiſſimos epiſcopos, necnō p̄ſbyteros, diaconos & ſubdiaconos, & præcipue monachos, licet nō ſint clerici, imunitatē ipo iure oēs habere tutelę, ſiue teſtamentarię, ſiue legitimę, ſiue

datiuę: & nõ ſolum tutelę eos eſſe expertes, ſed etiã curę, non ſolum pupillorũ & adultorum, ſed & furioſi, & muti, & ſurdi, & aliarũ perſonarum quibus tutores vel curatores à veteribus legibus dantur. ¶Eos tamen clericos & monachos huiuſmodi habere beneficiũ ſancim9, qui apud ſacroſctãs eccleſias vel monaſteria permanẽt, nõ diuagãtes, neq; circa diuina miniſteria deſides: cũ propter hoc ipſum beneficiũ eis indulgeamus, vt alĳs oĩbus derelictis, Dei omnipotentis inhęreãt miniſterĳs. ¶Et hoc nõ ſolum in veteri Roma, vel in hac regia ciuitate, ſed & in oĩ terra vbicunq; Chriſtianorũ nomen colitur, obtinere ſancimus.

IN Authen. de ſanc. epiſc. §. Deo autẽ amabiles. collatio. ix. conſti. fina.

Illi qui nõ coguntur ad tutelã, ſed ſponte recipiuntur ad ipſam, debent voluntatem ſuam intra quatuor menſes declarare in ſcriptis. Epiſcopi autem & monachi tutelas gerere non poſſunt. Baldus.

PReſbyteros, diaconos, aut ſubdiaconos, iure cognationis ad tutelã vel curã vocatos, ſuſcipere permittim9, ſi tamen intra quatuor menſes ex quo vocati ſunt, apud iudicẽ cõpetentẽ in ſcriptis declarauerint talẽ adminiſtrationem propria ſe voluntate ſuſcepiſſe. ¶Si quis autẽ ſic fecerit, nullum ex hoc præiudicium circa alienam tutelam vel curam patiatur. ¶Epiſcopos autem vel monachos tutelam alicuius ſubire perſonæ non permittimus.

Mulierũ dedicatarũ raptores capite puniũtur, etiã ſi mulieres fuerint volẽtes: bona'q; eorũ quo ad ꝓprietatem monaſterio vel eccleſię ipſarũ applicãtur: vſuſfructus autem ipſis mulieribus debetur: & in flagranti crimine reperti à perſonis hic nominatis, poſſunt occidi impune: ſociantes'que ipſos, conſcĳ & miniſtri pœna hic ſcripta ſunt puniendi. Salicetus.

¶Idem. a. Hermogeni magiſtro officiorũ. Lex. xli.

RAptores virginũ vel viduarũ vel diaconiſſarum quę Deo fuerint dedicatę, peſſimũ criminũ peccantes, capitis ſupplicio plectendos eſſe decernimus: quod nõ ſolũ ad iniuriã hoĩm, ſed ad ipſius oĩpotẽtis Dei irreuerẽtiã cõmittitur. ¶Qui itaq; huiuſmodi crimẽ cõmiſerint, & qui

eis auxilium tẽpore inuaſionis prębuerint: vbi inuenti fue rint in ipſa rapina, & adhuc flagrãte crimine cõpręhẽſi à parẽtibus ſanctimonialiũ virginũ vel viduarũ vel diaconiſſarũ aut earũ conſanguineis vel tutoribus ſeu curatoribus, cõuicti interficiãtur. ¶ Sinautẽ poſt cõmiſſum tã deteſtabile crimen, aut potẽtatu raptor ſe defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidẽ regia vrbe tam viri excelſi pręfecti prętorio, quàm glorioſiſſimus pręfect9 vrbis, in prouincĳs autẽ tã viri eminẽtiſſimi pręfecti prętorio per Illyricũ & per Aphricã, quàm magiſtri militũ per diuerſas noſtri orbis regiones, necnon vir ſpectabilis pręfectus Aegypti, & vicarĳ & procõſules, & nihilomin9 viri ſpectabiles duces, & viri clariſſimi rectores ꝓuinciarũ, necnon alĳ cuiuſlibet ordinis iudices qui in locis illis inuẽti fuerint, ſimile ſtudiũ cũ magna ſollicitudine adhibeãt, vt eos poſſint cõpręhẽdere: & cõpręhenſos in tali crimine, poſt probationes legitimas & iuri cognitas, ſine fori pręſcriptione duriſſimis pœnis afficiãt, & mortis cõdẽnent ſupplicio. Bona aũt eorum, ſi hoc cõmiſſum fuerit in ſctimonialẽ virginẽ quæ in aſceterio vel monaſterio degit, ſiue eadẽ virgo diaconiſſa cõſtituta ſit, ſiue nõ: eidẽ monaſterio vel aſceterio vbi cõſecrata eſt, addicẽtur: vt ex his reb9 & ipſa ſolatiũ habeat, dũ viuit, ſufficiẽs: et res oẽs ſacroſãctũ aſceteriũ ſeu monaſteriũ pleno habeat dñio. ¶ Sinautẽ diaconiſſa cuiuſcũq; eccleſię ſit, i nullo aũt monaſterio vel aſceterio cõſtituta eſt, ſed per ſe degit: raptoris eius ſubſtãtia eccleſię cuius diaconiſſa eſt, aſſignetur: vt ex his facultatibus ipſa quidẽ vſumfructũ dũ ſupereſt, ab eadẽ eccleſia cõſequatur: eccleſia vero oẽm proprietatẽ et plenã poſſeſſionẽ earũdẽ rerũ noſtro habeat beneficio: nemine vel iudice vel alia quacũq; ꝑſona hoc audẽte cõtẽnere. ¶ Pœnas aũt quas prędixim9 (id eſt mortis, & bonorũ amiſſionis) conſtituimus nõ tantũ aduerſus raptores, ſed etiã contra eos qui hos comitati i ipſa inuaſiõe & rapina fuerint. Cętetos autem oẽs qui conſcĳ & miniſtri huiuſmodi criminis reperti & conuicti fuerint, vel eos ſuſceperint, vel quancunque opem eis tulerint, ſiue maſculi ſiue fœminæ ſint, cuiuſcunq; conditiõis vel gradus vel dignitatis, pœnę

tantummodo capitali ſubijcimus: vt huic pœnę omnes ſubiaceant, ſiue volentibus, ſiue nolentibus ſanctimonialibus virginibus ſeu alijs ſupradictis mulieribus tale facinus fuerit perpetratum.

Poteſt alter ex ſponſis altero inuito religionem ingredi: & ſoluuntur ſponſalia: nec per hoc aliquam pœnam arrarum patitur: quia non videntur diſſoluta eius culpa, ſed ex iuſta & legitima cauſa. Similiter alter ex coniugibus poteſt altero inuito religionem ingredi: & diſſoluitur matrimonium: nec per hoc aliquam pœnã patitur circa dotem vel donationem propter nuptias quaſi eius culpa matrimonium ſit ſolutum: habetur tamen ingrediẽs pro mortuo vel mortua: & ſic vẽdicat ſibi locum pactum vel ſtatutum de certa parte dotis lucranda in cauſa mortis. Paulus de caſt.

¶ Idem. a. Ioanni pręfec. prætо. Lex. xlij.

DEo nobis auxilium præbente, omnia quę pro honore ſanctæ eccleſię catholicę ad Dei placitũ fieri properauimus, legibus conſtituere, & operibus adimplere deſideramus. Et iam quidem multa cum eius auxilio ſtatuimus, que eccleſiaſticę doctrinæ atq; ſtatui conueniũt: in pręſenti vero hoc pia deliberatione duximus corrigendum, quod hactenus contra Dei timorem fiebat. Cognitum etenim nobis eſt, quòd ſi quis ſponſus vel ſpõſa poſt datas vel acceptas arras voluiſſet ſe diuino deputare ſeruitio, & à ſeculari conuerſatione recedere, ac ſanctimonialẽ vitã viuere, atq; in Dei timore permanere: compellebatur vir quidem ea quæ arrarũ nomine dederat, amittere: ſponſa vero in duplum id quod acceperat, reddere. quod noſtræ manſuetudini ſatis religioni eſſe contrariũ viſum eſt. Vnde per præſentem legem in perpetuum valituram iubemus vt ſi quis ſponſus vel ſponſa deſiderauerit ſeculi iſtius vitã contemnens, in ſanctimoniali cõuerſatione viuere: ſpõſus quidem omnia quę arrarum nomine futuri cauſa coniugij dediſſet, ſine vlla diminutione recipiat: ſponſa autem nõ duplum (ſicut hactenus) ſed hoc tantum ſponſo reſtituat, quod arrarum acceperat nomine: & nihil amplius compellatur reddere, niſi quod pro-

bata fuerit accepiſſe. ¶Nam & maritis & vxoribus qui ſeculo renunciant, iam anteriore lege à nobis prouiſum eſt: vt ſiue maritus ſiue vxor religionis cauſa à coniugio receſſerit, & ſolitariam vitã elegerit: vnuſquiſq; eorũ res ſuas accipiat, quas vel pro dote, vel pro ante nuptias donatione præſtiterat: & hoc tantummodo lucri nomine cõſequatur ab eo qui ſolitariã vitam elegerit, quod debuit legitime vel ex pacto propter caſum mortis exigere.

Filiusfamilias inuito patre poteſt clericari & monachari: & retinet ius ſuccedẽdi ex teſtamento vel ab inteſtato: nec ob hoc poteſt reputari ingratus. Salicetus.

¶Hoc etiam cognitum nobis, correctione noſtra dignũ eſſe iudicamus, vt ſi quis in parentum poteſtate conſtitutus vel conſtituta, vel forſitan huiuſmodi iure abſolutus vel abſoluta, elegerit ſe vel monaſterio vel clero ſociare, & per reſiduum vitę ſuæ tempus ſanctimonialiter degere voluerit: non liceat parentibus eaſdẽ perſonas quocunque modo vel abſtrahere, vel propter hanc tãtummodo cauſam quaſi ingratum vel ingratam à ſua hęreditate vel ſucceſſione repellere: ſed neceſſe ſit eis omnimodo cũ vltimã voluntatẽ ſuã ſiue per ſcripturã ſiue alio legitimo modo conficiant, quartam quidem portionem ſecundum leges noſtras eis relinquere: (ſi autẽ & amplius voluerint eis largiri, hoc eorum voluntati concedimus) ſi vero vltimam voluntatem parentes neq; teſtamento, neq; altero vltimo elogio declaraſſe monſtrati fuerint: omnem parẽtum ſubſtantiam hæredes quibus ab inteſtato competit, ſecũdum leges noſtras ſibi defendãt, nullo eis impedimẽto ex ſanctimoniali cõuerſatione generando, ſiue ſoli, ſiue cum alijs ad ſucceſſionem vocentur.

Bona monaſterio quæſita per ingreſſum, nõ reuocantur licet ingreſſi ad ſeculare remeauerint vitã. Sali.

¶Huius autem perpetuę noſtrę legis beneficia eos volumus obtinere, qui in monaſterio vel clericatu perſeuerauerint. Nam ſi qui eorum de quibus pręſentem legẽ poſuimus, ſanctimonialem vitam elegerint, ad ſeculare autẽ conuerſationẽ poſtea remeauerint: iubemus omnes eorũ res ad iura eiuſdem eccleſiæ vel monaſterij à quo receſſe-

rint, pertinere.

Iudęis, Paganis vel hęreticis nō licet ſeruos Chriſtianos habere: quinimmo ſtatim liberi efficiuntur. Et non Chriſtianus ad catholicam fidem conuerſus, liber efficitur: nec dominus aduerſus eum reſtituitur. Sali.

¶ His ita diſpoſitis, repetita lege iubemus vt nullus Iudęus vel Paganus vel hæreticus ſeruos Chriſtianos habeat. Quòd ſi inuenti in tali reatu fuerint, ſancimus ſeruos omnibus modis liberos eſſe, ſecūdum anteriorem noſtrarum legum tenorem. ¶ In præſenti autē hoc amplius decernimus, vt ſi quis ex prędictis Iudęis vel Paganis vel hæreticis habuerit ſeruos nondum catholicę fidei ſanctiſſimis myſterijs imbutos, & prædicti ſerui deſiderauerint ad orthodoxam fidem venire: poſtquam catholicę eccleſiæ ſociati fuerint, in libertatem modis omnibus ex præſenti lege eripiant: & eos tam iudices prouinciarū, quàm ſacroſanctę eccleſiæ defenſores, necnon beatiſſimi epiſcopi defendant: nihil pro eorum precio penitus accipientibus dominis. ¶ Quòd ſi forte poſtea etiam ipſi domini eorum ad orthodoxam fidem conuerſi fuerint: non liceat eis ad ſeruitutem reducere illos qui ęos ad fidem orthodoxam præceſſerūt. Sed ſi quis talia vſurpauerit: pœnis grauiſſimis ſubiacebit. ¶ Hæc igitur omnia quæ pietatis intuitu noſtra ſanxit ęternitas: omnes iudices, & religioſiſſimi antiſtites, ſiue Aphricanę diœceſeos (in qua maxime huiuſmodi vitia frequentari cognouimus) ſiue aliarum prouinciarum, gnauiter & ſtudioſiſſime obſeruari procurent. Nam contemptores huius legis non ſolum pecuniaria mulcta, ſed & capitis ſupplicio ferientur.

¶ De epiſcopali audientia, & diuerſis capitulis quæ ad ius curam'que & reuerentiam pertinent pontificalem. Titulus ſeptimus.

In qualibet mercatura debet ſeruari mod9 in preccio: & hoc debet per epiſcopum taxari. Bal.

¶ Impp. Valentinianus & Valens. aa. ad Iulianum comitem Orientis. Lex prima.

NEGOCIATORES ſi qui ad domum noſtrã pertinent, ne commodum mercandi videantur excedere: Chriſtiani, quibus verus cultus eſt adiuuare pauperes & poſitos in neceſſitate, prouideant epiſcopi.

Clericus ante definitiuam ſententiam fruſtratorie appellans, punitur in quinquaginta libris argenti: quę pœna non applicatur fiſco, ſed debet pauperibus erogari. Bal. Salice. & Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. ad Claudium præf. prę. Lex. ij.

SI clericus ante definitiuam ſententiam fruſtratorię dilationis cauſa ad appellationis auxilium cõuolauerit: mulctam quinquaginta librarum argenti (quam contra huiuſmodi appellatores ſanctio generalis imponit) cogatur expendere. Hanc autem nõ fiſco noſtro volumus accedere, ſed pauperibus fideliter erogari.

In diebus Paſchalibus non debent captiui in carcere detineri: niſi detineantur pro crimine enormi: vel niſi ſint delinquere aſſueti. Bal. & Pau. de caſt.

¶ Impp. Gratianus, Valẽtinianus, Theodoſius & Arcadius. aaaa. Neoptomio pręfe. præto. Lex. iij.

NEmo deinceps tardiores fortaſſis affatus noſtrę perennitatis expectet: ſed exequantur iudices qđ indulgere conſueuimus: vt vbi primũ dies Paſchalis extiterit, nullum teneat carcer incluſum: omnium vincula diſſoluantur. Sed ab his ſecernimus eos à quibus contaminari potius gaudia lętitiam'que communem, ſi dimittantur, animaduertimus. Quis enim ſacrilego diebus ſanctis indulgeat? Quis adultero, vel ſtupri inceſti've reo tempore caſtitatis ignoſcat? Quis nõ raptorem virginis in ſumma quiete & gaudio communi perſequatur inſtantius? Nullam accipiat requiẽ vinculorum, qui quieſcere ſepultos quadam ſceleris immanitate non ſinit. Patiantur tormenta, veneficus, maleficus, adulter violator'q; monetæ homicida, parricida'q;, qđ fecit, ſemper expectet. Reus etiam maieſtatis, de domino aduerſus quem talia moliſtus eſt, veniam ſperare non debet. ¶His ergo tali ſub adſtrictione damnatis, indultum noſtræ ſerenitatis e-

præcepti fine concludimus, vt remiſſionem veniç, crimina niſi ſemel commiſſa nō habeant: nec in eos liberalitatis auguſtę referatur humanitas, qui impunitatem veteris admiſſi non emendationi potius quàm conſuetudini deputarunt.

¶ Imperator. Lex.iiij.

TRes tantummodo prætores electæ opinionis in hac vrbe per ſingulos annos iudicio ſenatus pręcipimus ordinari: qui competētes cauſas & debitos actus integre diſceptare atque retractare debeant.

Mimę & meretrices non debent induere hábitū mulierū Deo dedicatarū. Sali. & nota ſecundū Bal. ſuper hac.l. inter habitum meretricalem & matrimonialem eſſe diſtinctionē: & ideo poſſunt cogi meretrices portare aliquem habitū diſtinctū, vel aliquod ſignū. Bal.

¶ Impp. Theodoſius & Arcadius & Honorius Ruphino præfecto prętorio. Lex.v.

MImæ, & quę ludibrio corporis ſui quęſtum faciūt, publico habitu earum virginum quę Deo dedicatę ſunt, non vtantur.

Vetantur pręfici qui procurent negocia aulę principalis, ſeu qui annonam & penum, & quę ad victum principis palatinorum'que pertinent, emāt, niſi ijdem Chriſtiani ſint. Alcia. lib. diſpunc. iij. cap. xviij.

¶ Impp. Arcadius & Honorius Emadio pręf. pręt. Lex.vi.

ARchigerontes, & diœcetæ ἐργασίας ταμείων non niſi Chriſtiani dirigantur: quod officium tuum ſollicitis obſeruet excubijs.

Damnatos ad ſupplicium nemo poteſt eximere: ſed ſi tempora ſuffragantur, appellandi arbitrium non denegatur. Baldus.

¶ Impp. Arcadius & Honorius Ruphino pręfecto prętorio. Lex.vij.

ADdictos ſupplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli clericorum vel monachorum, eorū etiam quos ſynoditas vocant, per vim atque vſurpationem vendicare liceat ac tenere, ſed reos ad locum pœnæ ſub perſecutore pergentes nullus teneat aut defendat:

ſed ſciat ſe cognitor triginta librarũ auri mulcta, & primates officij capitali eſſe pœna feriendos, niſi vſurpatio iſta aut protinus vindicetur: aut ſi tanta clericorum aut monachorum audacia eſt, vt bellum potius quàm iudicium eſſe futurum exiſtimetur, ad clementiam noſtram commiſſa referantur: vt noſtro arbitrio mox ſeuerior vltio procedat. ¶ Ad epiſcoporum ſanè culpam (vt cętera) redundabit, ſi quid forte in ea parte regionis in qua ipſi populos Chriſtianę religionis doctrinæ inſinuatione moderantur, ex ijs quæ fieri hac lege prohibuimus, à monachis perpetratum eſſe cognouerint, nec vindicauerint. Quibus in cauſa criminali, humanitatis conſideratione, ſi tempora ſuffragantur, interponendæ prouocationis copiam non denegamus.

In epiſcopum poſſunt nõ ſubditi compromittere tanquam in arbitrum: & eius ſententia ſi lata eſt partibus prȩſentibus, debet ſeruari: ſecus ſi lata eſſet altera parte abſente etiam citata. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. Eutychiano prȩfec. prȩ. Lex. viij.

SI qui ex conſenſu apud ſacræ legis antiſtitem litigare voluerint, non vetabuntur, ſed experientur illius in ciuili duntaxat negocio arbitri more reſidentis ſponte iudicium. Quod obeſſe ijs non poterit nec debebit, quos ad prædicti cognitoris examen conuentos, potius abfuiſſe quàm ſponte veniſſe conſtiterit.

A ſententia lata per epiſcopum ex prorogatione iuriſdictionis non appellatur: quæ ſententia debet executioni mandari per iudicem ſecularē. Bal. & Pau.

¶ Impp. Arca. & Hono. Ethedȩ prȩ. præ. Lex. ix.

EPiſcopale iudicium ſit ratum omnibus qui ſe audiri à ſacerdotibus elegerint: eam'que illorum iudicationi adhibendam eſſe reuerentiam iubemus, quam veſtris deferri neceſſe eſt poteſtatibus, à quibus non licet prouocare. ¶ Per iudicũ quoque officia, ne ſit caſſa epiſcopalis cognitio, definitioni executio tribuatur.

IN Authen. de ſan. epiſc. §. ſi quis autem litigantium. colla. ix. conſti. fina.

Ab epiſcopo cognoſcẽte ex prorogatione, poteſt ap

pellari ſemel tantũ, ſi feratur ſententia confirmatoria: quę eſt executioni mandãda per confirmatorem. ſed ſi feratur ſententia infirmatoria, poteſt appellari ab iſta ſecunda ſententia. Item quãdo epiſcopus cognoſcit vt delegatus principis vel alterius, appellatur ad delegantem. Bal. & Pau. & eſt canonizata. xi. q. i. de perſona.

SI quis litigantium intra decem dies contradicat ĳs quę iudicata ſunt, tunc locorum iudex examinet cauſam: & ſi inuenerit iudicium recte factum, etiam p̱ ſententiã ſuam propriam hoc cõfirmet, & executioni propriæ tradat quæ iudicata ſunt: et non liceat ſecundo victo in tali cauſa appellare. Si vero iudicis ſententia contraria fuerit: tunc licet à ſententia iudicis appellare. ¶Si tamen ex imperiali iuſſione, aut iudiciali præcepto epiſcopus iudicat inter quaſcũque perſonas: appellatio aut ad principem, aut ad eum qui tranſmiſit negocium, tranſferatur.

Iudex debet prouidere ne carcerum cuſtos inhumaniter ſe habeat erga carceratos: pœna ſibi & eius officio imminente, & cura ad epiſcopum ſpectante. Sali.

¶Idẽ Honori9 & Theodoſi9 Cęciliano præ. præ. Lex. x.

IVdices Dominicis diebus productos reos de cuſtodia carcerali videant & interrogẽt: ne his humanitas clauſis per corruptos carcerum cuſtodes negetur. Victualem ſubſtantiam non habentibus faciant miniſtrari, libellis duobus aut tribus diurnis, vel quot exiſtimauerint Commentarienſes, decretis: quorum ſumptibus proficiant alimoniæ pauperum. quos ad lauacrũ ſub fida cuſtodia duci oportet: mulcta iudicibus viginti librarum auri, & officĳs eorũ eiuſdem ponderis conſtituta, ordinibus quoque trium librarum auri mulcta propoſita, ſi ſaluberrima ſtatuta contempſerint. Nec deerit antiſtitum Chriſtianæ religionis, cura laudabilis, quæ ad obſeruationem conſtituti iudicis hanc ingerat monitionem.

Libri improbatæ fidei debent vidente epiſcopo comburi: & artem mathematicam exercens (niſi errore dimiſſo) debet expelli de ſacro imperio: intra quod poſtea repertus, eſt deportandus. Salicetus.

¶Iidem. aa. Cæciliano præfe. præto. Lex. xi.

MAthematicos, ſi non ſunt parati codicibus erroris proprij ſub oculis epiſcoporũ incẽdio cõcrematis, catholicę religionis cultui fidem tradere, nunquã ad errorem præteritum redituri: non ſolum ab vrbe Roma, ſed etiam ab omnibus ciuitatibus expelli decernimus. Qui ſi hoc non fecerint, & contra clementiæ noſtræ ſaluberrimum conſtitutum in ciuitatibus fuerint compręhenſi, vel ſecreta erroris ſui & profeſſionis inſinuauerint: deportationis pœnam excipiant.

Ad curam epiſcoporum ſpectat vt redeũtes à captiuitate nemo iniurijs afficiat. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Theodoro præfecto prætorio. Lex. xij.

CHriſtianos proximorum locorum volumus ſollicitudinẽ gerere vt Romanos captiuos qui reuerſi fuerint, nemo teneat, nemo iniurijs vel damnis afficiat.

Pater vel dominus qui neceſſitatẽ peccandi impoſuit filiabus vel ancillis, earum poteſtate priuatur. Sali.

¶ Impp. Theodoſius & Valentinianus Florentino præfecto prætorio. Lex. xiij.

SI lenones patres vel domini ſuis filiab9 vel ancillis peccandi neceſſitatem impoſuerint: liceat filiabus & ancillis epiſcoporum implorato ſuffragio, omni miſeriarum neceſſitate abſolui.

In vrbe Conſtantinopolitana iudex clericorũ erat archiepiſcopus, vel præfectus, vt actor eligeret. Sali.

¶ Imp. Marcus. a. Conſtantino præfe. præto. Lex. xiiij.

DEcernimus vt quicunque eccleſiarum catholicarum quæ ſub viro religioſiſſimo archiepiſcopo huius almæ vrbis ſunt, vel reuerendiſſimum œconomum, (ſiue de eccleſiaſticis, ſiue de proprijs & ad ipſum ſolum pertinentibus cauſis) vel quemcunque alterum eccleſiarum earundem clericum aliqua voluerit lite pulſare: apud memoratum beatiſſimum archiepiſcopum cauſam dicat, in negocijs audiendis fidem ac ſinceritatem geminam pręſtiturum, et ſacerdotis, & iudicis. Volentibus tamen actoribus pateat epiſcopale iudicium: ac nullus qui intendit huiuſmodi in ſacroſanctas eccleſias vel in prędictos clericos actionem, ad religioſiſſimum antiſtitem co-

gnitorem ducatur inuitus.

Non poteſt eſſe aduocatus qui non eſt ver9 Chriſtianus: & iudex ſcienter hoc paſſus & ei9 officiũ punitur, & ipſe ab officio aduocatiõis depoſit9 deportatur. Sa.

¶ Impp. Leo & Antoninus Nicoſtrato prę. prę. Lex. xv.

NEmo vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quenquã iudicẽ accedat ad togatorum conſortiũ, niſi ſacroſanctis catholicę religionis fuerit imbutus myſterijs. Sin autẽ aliquid quoquo modo, vel quadã etiã machinatione factũ vel attẽtatũ fuerit: officiũ quidem ſublimitatis tuæ centum librarum auri iacturam pro cõdemnatione ſuſtineat: idem vero quicunque auſus fuerit contra prouidum noſtræ ſerenitatis decretum, officium aduocationis per ſurreptiouem arripere, & prohibitum patrocinium præſtiterit, aduocationis officio remotus, ſtilum proſcriptionis ac perpetui exilij ſpecialiter ſuſtinebit: ſcituris etiam prouinciarum rectoribus quòd is ſub cuius adminiſtratione aliquid huiuſmodi fuerit attentatum, partis bonorum dimidiæ proſcriptionem, & pœnam exilij per quinquennium ſuſtinebit.

Impedimentũ ſtans à principio, imputatur ſcienti, & non ignoranti. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Erithrio pręfecto prętorio. Lex. xvi.

SI legibus prohibitæ non ſint ſperatę nuptiæ, & poſt arras ſponſalitias ſponſa coniugium ſponſi propter religionis diuerſitatem recuſauerit: ſi quidem probatum fuerit ante datas arras eaſdem ſponſalitias, hoc idem mulierem vel parentes eius cognouiſſe, ſibi debeant imputare. Si vero ignari horum, ſponſalitias arras ſuſceperint, vel poſt arras datas talis cauſa pœnitentiæ interceſſerit: ijſdẽ tantummodo redditis, ſuper alterius ſimpli pœna liberi cuſtodiantur. Quod ſimili modo etiam de ſponſis ſuper recipiendis nec'ne arris præſtitis cuſtodiri cenſemus.

Ciuitatum defenſores non poſſunt eligi niſi orthodoxi: et quòd ita ſint, debent iurare electi. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Eutychio præfecto prętorio. Lex. xvij.

IVbemus eos tantummodo ad defenſoris curam peragendam ordinari, qui ſacroſanctis orthodoxæ reli-

gionis imbuti myſterijs, hoc in primis ſub geſtorum teſtificatione, præſente quoque religioſiſſimo fidei orthodoxę antiſtite, per depoſitiones cum ſacramenti religione celebrandas patefecerint. Ita enim eos præcipimus ordinari, vt reuerendiſſimorum epiſcoporum necnon clericorum & honoratorum ac poſſeſſorum & curialium decreto conſtituantur.

IN Authen. de defenſo. ciui. §. interim. collatione. iij. cōſtitutione. ij.

Hæc authentica declarat qui debent eligi ciuitatum defenſores, & quales, & per quos, & pœnam imponit electo declinanti: & eius officiū & iuriſdictionē annectit. Salicetus.

PRæſides gentium per vnamquamque ciuitatem præparent homines non viliſſimos, ſed nobiliores ciuitatum habitatores, quibus aliqua ratio eſt bonæ opinionis conſtituta, nominare defenſores, per circulum, vt eo expleto, ruſus ad eandem ſollicitudinem reuertātur: decreto facto cum iureiurando omnium poſſeſſorum in ea ciuitate conſiſtentium: electione facienda à Deo amabili epiſcopo, & venerabili clero, & alijs in ciuitate bonę opinioni ſtudentibus. Et nulli liceat defenſoris ordinationem declinare: alioqui quinque librarum auri pœna coercebitur: quæ in opera ciuitatis impendetur: & poſt pœnę ſolutionem, nihilominus defenſoris officium ſuſcipere cogetur, & iurabit omnia ſecundum leges & ius agere. Et confirmabitur ex præcepto glorioſiſſimorum præfectorū noſtrorū: & in biennio ſolo adminiſtrabit: & iudex potius quàm defenſor eſſe videbitur: vt etiam teſtamēta & dationes apud hunc inſinuentur, et acta apud eum componantur, & habeat vnum exceptorem, & duos officiales ex prouinciali officio: & iudicet in cauſis pecuniarijs vſque ad trecētos aureos. ¶ Pręterea habeat defenſor publicam habitationē in qua monumenta recondat, & vnū hominem qui acta conſeruet.

¶ Noua cōſtitutio Federici imperatoris de ſtatu. & conſuetu. con. lib. eccle. §. ſtatuimꝰ etiam. col. x. conſtitutio fi.

Præſides vel ciuitatum rectores debent iurare quòd

damnatos de hæreſi per eccleſiam, omnib9 viribus exterminabunt: aliâs non valent eorum ſententiæ. Sali.

STatuimus hoc edicto in perpetuum valituro, vt poteſtates, cõſules, ſiue rectores, quibuſcunque fungantur officijs, pro defenſione fidei præſtent publice iuramẽtum quòd de terris ſuæ iuriſdictioni ſubiectis vniuerſos hæreticos ab eccleſia denotatos, bona fide pro viribus ſuis exterminare ſtudebunt: ita vt amodo quandocunque quis fuerit in poteſtatem ſeu perpetuã ſeu temporalem aſſumptus, hoc teñeatur capitulum firmare iuramento: alioqui neque pro poteſtatibus, neque pro conſulibus, neque pro rectoribus habeantur: eorum'que ſententias extunc irritas iudicamus & inanes.

Vbi is contra quem debet proponi querela non numeratæ pecuniæ, ſit in adminiſtratione maiori poſitus: poteſt aduerſarius ad præſcriptionem eius interrũpendam adhibere alium adminiſtratorem, per quem ei notificetur querela ſibi delata: vel loci epiſcopũ, per quem ſimilis denunciatio fiat. Salicetus.

¶ Impera. Iuſtinianus. a. Mennæ præfe. præ. Lex. xviij.

SI perſens quidẽ ſit qui pecuniã numeraſſe, vel alias rem dediſſe ſcriptus eſt, aliquã vero adminiſtrationem in prouincijs gerat, vt difficile eſſe videatur denũciationem eidem non numeratæ pecuniæ mittere: licentiam damus ei qui memorata exceptione vti velit, alios iudices adire, & per eos manifeſtare ei cui exceptionẽ huiuſmodi obijcit, factã à ſe ſuper non numerata pecunia querelam eſſe. Quòd ſi non ſit alius adminiſtrator ciuilis vel militaris, vel per aliquam cauſam difficile ſit ei qui memoratam querelam opponit, adire eum, & ea quæ dicta ſunt, facere: licentiam ei damus & per virum reuerendiſſimum epiſcopum eandem ſuam exceptionem creditori manifeſtare, & ita temp9 ſtatutum interrũpere. ¶ Quod etiã in exceptione non numeratæ dotis locũ habere receptũ eſt.

Recolligẽtes pueros expoſitos, non efficiũtur eorum domini, ſed ſunt illi liberi, ſui iuris, & ingenui, etiã ſi ex ſeruili conditione ſint nati: & ſibi quęrũt: & quæſita etiam ad extraneos hæredes tranſmittunt. Sali.

¶ Idem. a. Demoſtheni præfecto prætorio. Lex. xix.

NEmini licere volumus, ſiue ab ingenuis genitoribus puer paruulus procreatus, ſiue à libertina progenie, ſiue ſeruili conditione maculatus, expoſitus ſit: eum puerum in ſuum dominium vēdicare, ſiue nomine dominij, ſiue aſſcriptitię, ſiue colonarię conditiōis. ¶ Sed neque ijs qui eos nutriendos ſuſtulerint, licentiam concedimus penitus cum quadam diſtinctiōe eos tollere: ſed nullo diſcrimine habito, ijs qui ab huiuſmodi hominibus educati vel nutriti vel aucti ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirant, & in poſteritatem ſuam vel extraneos hæredes omnia quę habuerint, quoquo modo voluerint trāſmittant: hæc obſeruantibus non ſolum præſidibus prouinciarum, ſed etiam viris religioſiſſimis epiſcopis.

Curator in teſtamēto furioſo datus, eſt confirmād9, & cęteris pręferēd9. nullo vero dato, ad legitimū puenit: quo vel ceſſāte, vł idoneo nō exiſtēte, iudex de alio habet puidere, & adminiſtrationem ei habet decernere, forma & ſolēnitate deſcripta hic ſeruata. Sali.

¶ Idem auguſtus Iuliano præfecto prætorio. Lex. xx.

DE creationibus curatorum qui furioſis vtriuſque ſexus dantur, neceſſarium nobis viſum eſt cōſtituere quemadmodum eas celebrari oportet. Et ſi quidem pater curatorem furioſo vel furioſæ in vltimo elogio hæredibus inſtitutis vel exhæredatis dederit: ibi fideiuſſionem ceſſare neceſſe eſt, paterno teſtimonio pro ſatiſdatione ſufficiente: vt ipſe qui datus eſt, ad curationem perueniat: ita tamen, vt in prouincijs apud prętides earum, prętentibus tam viro religioſiſſimo locorum antiſtite, quàm tribus primatibus, actis interuenientibus, tactis ſacroſanctis ſcripturis, depromat omnia ſe recte & cum vtilitate furioſi gerere, neque prætermittere quæ vtilia furioſo eſſe putauerit, neque admittere quæ inutilia eſſe exiſtimauerit: & inuentario cum omni ſubtilitate publice conſcripto, res ſuſcipiat: & eas ſecundum ſuam opinionē diſponat, ſub hypotheca rerū ad eum pertinentium: ad ſimilitudinem tutorum pupilli, & curatorū adulti. ¶ Si autem teſtamentum quidem parens non con

fecerit: lex autem curatorem (vtpote agnatum) vocauerit, vel eo ceſſante, aut non idoneo forſan exiſtente, ex iudiciali electione curatorem ei dare neceſſe fuerit: tunc ſcilicet in prouincijs apud pręſidem cuiuſcunque prouincię, & virum religioſiſſimum epiſcopum ciuitatis, necnon tres primates, creatio procedat: ita vt ſi quidem curator ſubſtantiam idoneam poſſidet & ſufficientem, ad fidem gubernationis ſine aliqua ſatiſdatione nominatio procedat. Sinautem non talis eius cenſus inueniatur: tunc & fideiuſſio, inquantum poſſibile eſt, ab eo exploretur: creatione omni modo ſacroſanctis ſcripturis propoſitis in omni cauſa celebranda: ipſo autem curatore, cuiuſcunque ſubſtantię vel dignitatis ſit, præfatum ſacramentum pro vtiliter rebus gerendis præſtante, & inuentarium publice conſcribente, & hypotheca rerum curatoris modis omnibus adhibenda: quatenus poſſint vndique res furioſi vtiliter gubernari.

Liberi dementis vel furioſi, licet in poteſtate, poſſunt contrahere nuptias, dote & donatione conſtituenda de bonis parentum ſine diſpendio aliarum expenſarum. Salicetus.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xxi.

TAm dementis, quàm furioſi liberi, cuiuſcunque ſexus, poſſunt legitimas cõtrahere nuptias, tam dote, quàm ante nuptias donatiõe à curatore eorũ præſtanda, ęſtimatiõe tamen, in hac quidẽ regia vrbe, excellentiſſimi præfecti vrbis: in prouincijs autem, virorum clariſſimorum earum præſidum, vel locorum antiſtitum, tã opinione perſonæ, quàm dotis moderatione, & ante nuptias donationis, ſtatuenda: pręſentibus tam curatoribus dementis, quàm furioſi, necnon ijs qui ex genere eorũ nobiliores ſunt: ita tamen, vt nulla ex hac cauſa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouincijs iactura ſubſtãtiæ furioſi vel dementis vel mente capti: ſed gratis omnia procedant: ne tale hominum infortunium etiam expenſarum detrimento prægrauetur.

IN Authentica vt cum de ap. cog. §. ſi quis de prædictis parentibus furioſus. col. viij. conſtitutio. fina.

Filiȷ furioſorum negligentes eorum curam, à ſucceſſione eorum priuantur, licet hæredes ſint ſcripti: deferenda ei qui furioſum in domum ſuam ſuſcepit. Salicetus.

LIberi furioſi, qui curam ei negligunt præbere, tam exhæredatione digni ſunt, quàm aliȷs pœnis legitimis. Nam ſi quis alius, atteſtatione ad eos miſſa, cum adhuc negligant, in domum ſuam eum ſuſceperit, & procurauerit: ex hoc erit ei ſucceſſor legitimus, licet teſtatus eſſet etiam in liberos forte: manentibus tamen aliȷs teſtamenti capitulis: eadem pœna parentibus imponenda, ſi quidem de liberis in furore conſtitutis curare neglexerint.

Vbi aduerſarius ſit abſens, infans, vel furioſus, vel in maxima poteſtate conſtitutus, per ſolam libelli porrectionem factam corã præſide vel epiſcopo, interrumpitur præſcriptio. Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Cõſtitutio gręca. Lex. xxiȷ.

SAncimus vt ſiquando abfuerit is qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere, & non ei licentia ſit abſente aduerſario ſuo qui rem detinet, vel infantia vel furore laborãte, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in ſumma poteſtate conſtituto, eandem rem ſua authoritate vſurpare: licentia ei detur adire præſidem prouinciæ, & libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra conſtituta tempora, & interruptionẽ temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſſimam interruptionẽ. Sin autẽ nullo poterit modo pręſidem adire, ſaltem ad epiſcopum locorum eat: & ſuam manifeſtare voluntatem ſcriptis deproperet.

¶ De hæreticis & Manichęis, & Samaritis, & ſchiſmaticis. Titulus octauus.

Qui in legem committit: priuilegium legis amittit. hoc dicit cum auth. ſequen. Sali.

¶ Impera. Cõſtãtinus ad Gratilianum. Lex prima.

PRiuilegia quæ contemplatione religionis indulta ſunt: catholicæ tantum legis obſeruatoribus prodeſſe oportet. Hæreticos non ſolum ab his priuilegŋs alienos eſſe volumus, ſed aduerſis muneribus conſtringi & ſubŋci.

IN Authētica de priuile.do .hære.mu.§. quia enim dedimus.col.viŋ.conſti.iiŋ.

ITem priuilegium dotis quo mulier creditoribus tempore prioribus anteponitur, necnon de tacitis hypothecis, & alia omnia mulieribus à lege data, claudūtur ŋs quę catholicam non participant communionem.

Mandatur vt hęretici conquieſcant, & epiſcopos nō habeant. Et hæreticus declaratur qui à minimo fidei deuiat articulo. Salicetus.

¶ Impp. Theodoſius, Valentinianus & Gratianus. aaa. Heſperio præfecto prætorio. Lex.ŋ.

OMnes vetitæ legibus diuinis & imperialibus conſtitutionibus hæreſes perpetuo conquieſcant: & nemo vlterius conetur quę reperit prophana præcepta vel docere vel diſcere: nec antiſtites eorundem audeant fidem inſinuare, quam non habent: & miniſtros creare, qui non ſunt. ¶ Nec per cōniuentiā iudicantiū, omnium'q; quibus per conſtitutiones paternas ſuper hoc cura mandata eſt, eiuſmodi audacia negligatur & creſcat. ¶ Hęreticorū aūt vocabulo continentur, & latis aduerſus eos ſanctionibus ſuccumbere debent, qui vel pro leui argumento à iudicio catholicæ religionis & tramite detecti fuerint deuiare.

Hæretici non debent habere loca in qubus conueniant, nec miſſas vel litanias dicere, pœna iudicibus non vindicantibus imminente. Salicetus.

¶ Impp. Arcadius & Honorius. aa. Clearcho præfecto vrbis. Lex.iŋ.

CVncti hæretici proculdubio nouerint omnia ſibi loca adimenda eſſe, ſiue ſub eccleſiarum nomine teneantur, ſiue diaconica appellētur, vel etiā decanica, ſiue in priuatis ædibus vel locis huiuſmodi cœtibus operam prębere videātur: his ædibus vel locis priuatis eccleſiæ catholicæ vendicandis. ¶ Ad hoc interdicatur his omnibus ad li

tanias faciendas noctu vel die prophanis coire conuentionibus: ſtatuta videlicet condemnatione centum librarum auri contra officium ſublimitatis tuæ, vel præſidale, ſi quid huiuſmodi fieri vel in publicis vel in priuatis ędibus concedatur.

De crimine hæreſis publice poteſt à quolibet accuſatio inſtitui: & reo damnato publicãtur bona: & memoria defuncti poteſt damnari: nec ei ſuccedunt filij niſi ſint catholici. hoc dicit. Salice. Sed hoc vltimũ hodie (inquit Ia.bu.) correctũ eſt per auth. gazaros. infra eo.

Iidẽ & Theo. aaa. Senecioni præfe. Vrbis. Lex. iiij.

MAnichęos vel Manichęas vel Donatiſtas meritiſſima ſeueritate perſequimur. Huic itaque hominum generi nihil ex moribus, nihil ex legibus commune ſit cum cæteris. ¶ Ac primum quidem volumus eſſe publicum crimen: quia quod in religiõem diuinam committitur, in omnium fertur iniuriam. Quos bonorum etiam omniũ publicatiõe perſequimur. Ipſos quoque volumus amoueri ab omni liberalitate & ſucceſſiõe quolibet titulo veniẽte. ¶ Pręterea nõ donãdi, nõ emẽdi, non vendẽdi, nõ poſtremo cõtrahendi cuiquã cõuicto relinquimus facultatẽ. ¶ In mortẽ quoqꝫ inquiſitio extẽdatur. Nã ſi in criminib9 maieſtatis licet memoriã accuſare defuncti: nõ immerito & hic debet ſubire tale iudiciũ. Ergo & ſuprema illius ſcriptura irrita ſit, ſiue teſtamẽto, ſiue codicillo, ſiue epiſtola, ſiue quolibet alio genere reliquerit volũtatẽ, qui Manichę9 fuiſſe cõuincitur. Sed nec filios hęredes eis exiſtere, aut adire permittim9, niſi à paterna prauitate diſceſſerint. Delicti enim veniã pœnitẽtib9 damus. ¶ In eos etiã authoritatis noſtræ aculei dirigantur, qui eos domibus ſuis damnanda prouiſione defendunt. ¶ Seruos inſuper extra noxã eſſe volumus, ſi dominum ſacrilegum euitantes, ad eccleſiam catholicam ſeruitio fideliore tranſierint.

¶ Noua conſtitutio Federici imperatoris de ſtatu. & cõſue. cõ. liber. §. ſi vero dominus. col. x. conſtitutio. fina.

Si tẽporales domini ab eccleſia moniti neglexerint hæreticos extirpare: catholicis conceditur terram eorũ occupare. Salicetus.

SI vero dominus temporalis requiſitus & admonitus ab eccleſia, terram ſuam purgare neglexerit ab hęretica prauitate: poſt annum à tempore monitiōis elapſum, terram ipſius exponimus catholicis occupandā: qui eam, exterminatis hæreticis, abſque vlla contradictione poſſideant, & in fidei puritate conſeruent: ſaluo iure domini principalis, dummodo ſuper hoc nullum pręſtet obſtaculum, nec aliquod impedimentū opponat: Eadem nihilominus lege obſeruata contra eos qui non habent dominos principales.

¶ Noua conſtitutio Federici imperatoris de ſtatu. & cōſue. cō. liber. ec. §. credentes. colla. x. conſti. fina.

Hic ſeriatim ponuntur pœnę hęreticorū: & receptantium: & defenſorum: & fautorum ipſorū. Sali.

CRedentes præterea, receptatores, defenſores & fautores hæreticorum damnamus: firmiter ſtatuētes vt ſi poſtquam quilibet talium fuerit excōmunicatione notatus, ſatisfacere contempſerit infra annum: extunc ipſo iure ſit factus infamis, nec ad publica officia vel concilia, vel ad eligendum aliquos adhibeatur, nec ad teſtimoniū admittatur. ¶ Sit etiam inteſtabilis: vt nec teſtādi liberam habeat facultatem: nec ad hæreditatis ſucceſſionem accedat. ¶ Nullus pręterea ei ſuper quocunq; negocio, ſed ipſe alijs reſpondere cogatur. ¶ Quòd ſi forte iudex extiterit: eius ſententia nullam obtineat firmitatem: nec cauſę aliquæ ad eius audientiam perferantur. ¶ Si vero fuerit aduocatus: eius patrocinium nullatenus admittatur. Si tabellio: inſtrumenta per ipſum confecta, nullius penitus momenti cenſeantur.

Tria not. Primo quòd hęretici in Romano ſolo non habent facultatem cōmorandi. Secundo quòd lex ſemper eſt in viridi obſeruantia: & ſic cotidie loquitur & diſponit: & ſuas vires emittit quantūcunque pœnalis. & hoc cum lex diſponit in futurum, & non in præteritum. Tertio quòd factum procuratoris vel domus conductoris nō nocet domino ignorāti, ſed ſcienti ſic. Sali.

¶ Imp. Theodoſius. a. & Valentinianus. c. Florentio pręfecto prætorio. Lex. v.

ARriani, & Macedoniani, Pneumatomachi, & Apollinariani, & Nouatiani, ſeu Sabbatiani, Eunomiani, Teſſeradecatitæ, Valentiniani, Pauliani, Papianiſtæ, Montaniſtæ, ſeu Priſcillianiſtæ, vel Phryges, vel Pepuzitæ, Marcioniſtæ, Borboritæ, Meſſaliani, Euchetæ ſiue Enthouſiaſtæ, Donatiſtæ, Audęani, Hydroparaſtæ, Taſcodrogitæ, Batrachitæ, Hermogeniani, Photiniani, Pauliniani, Marcelliani, Ophitę, Encratitę, Carpocratitæ, Sacrophori, & cæteri qui ad imam vſque ſcelerū nequitiam peruenerint Manichęi, nuſquam in Romano ſolo conueniendi morandi'que habeant facultatem: Manichęis etiam de ciuitatibus expellendis, & vltimo ſupplicio tradendis: quoniam nihil his relinquēdum loci eſt, in quo ipſis etiam elementis fiat iniuria: cunctis'que legibus quæ contra eos, cæteros'que qui noſtræ fidei refragantur, olim latę ſunt, diuerſis'que prolatæ temporibus, ſemper viridi obſeruantia valituris, ſiue de donationibus in hæreticorum conuenticula (quæ ipſi audacter eccleſias nuncupare conantur) factis, ſiue ex vltima voluntate rebus qualitercunq; relictis, ſiue de priuatis ædificijs in quibus vnquam domino permittente vel conniuente conuenerint, venerandę nobis eccleſiæ catholicę vendicādis: ſiue de procuratore qui hoc neſciente domino fecerit, decem librarum auri mulctā, vel exilium, ſi ſit ingenuus, ſubituro: metallum vero poſt verbera, ſi ſeruilis conditionis ſit: ita vt nec in publico conuenire loco, nec ædificare ſibi quaſi eccleſias, nec ad circūſcriptionem legum quicquam meditari valeant: omni ciuili & militari, curiarum etiam & defenſorum & iudicum ſub viginti librarū auri interminatione prohibendo auxilio: illis etiā omnibus in ſua manentibus firmitate, quæ de militia, pœnis'que varijs de diuerſis hęreticis ꝓmulgata ſūt: vt ne ſpeciale quidem beneficium aduerſus leges valeat impetratum.

¶ Idem. a. Leontio pręfec. præto. Lex. vi.

DAmnato portentuoſę ſuperſtitionis authore Neſtorio, nota congrui nominis eius inuratur gregalib9: ne Chriſtianorum appellatione abutantur, ſed quemadmodū Arriani ab Arrio lege diuę memorię Conſtantini,

& ob ſimilitudinē impietatis, Porphyriani à Porphyrio nuncupantur: ſic vbique participes nefariæ ſectæ Neſtorij, Neſtoriani vocentur: vt cuius ſcelus ſunt in deſerendo Deum imitati, eius vocabulum iure videātur eſſe ſortiti. ¶ Nec vero impios libros nefandi & ſacrilegi Neſtorij aduerſus venerabilem orthodoxorum ſectam, decreta'que ſanctiſſimi cœtus antiſtitum Epheſi habiti, ſcriptos, habere aut legere aut deſcribere quiſquam audeat. quos diligenti ſtudio requiri, ac publice comburi decernimus: ita vt nemo in religionis diſputatione aliquam ſupradicti nominis faciat mentionem: aut quibuſdam eorum, habendi concilij gratia, in ædibus aut villa aut ſuburbano ſuo aut alio quolibet loco cōuenticulam clam aut aperte præbeat, quos omni cœtus celebrandi licentia priuari ſtatuimus: ſcientibus vniuerſis violatorem huius legis, publicatione bonorum eſſe coercendum.

Non ſummatur, ſed dicit Salicetus quòd hæc lex concor. cum. l. i. ſupra eo. & quæ ibi dicit, poſſunt hic repeti.

¶ Idem. a. Florentio præfecto præto. Lex. vij.

CVriales omnium ciuitatum, oneroſis, quinetiam militiæ, ſeu diuerſis officijs facultatum & perſonalium munerum obligatos, ſuis ordinibus, cuiuſcunq; ſectę ſint, inhęrere cenſemus: ne videamur hominibus execrandis cōtumelioſo ambitu, immunitatis beneficium pręſtitiſſe: quos volum9 huius cōſtitutiōis authoritate dānari.

Non ſummatur: ſed nota tex. in verſi. iccirco. in princip. pro teſtibus concordantibus in ſententia, licet non in verbis: & diſcrepantibus in nomine, ſed cōcordantibus in corpore: vt valeat teſtimonium: de identitate tamen corporis debet conſtare. Salicetus.

¶ Impp. Valentinianus & Marcianus. aa. Palladio pręfecto prętorio. Lex. viij.

QVicunque in hac ſacra vrbe, vel in Alexandrina ciuitate, vel in omi Aegyptiaca diœceſi diuerſis'q; alijs prouincijs Eutychetis prophanam peruerſitatem ſequuntur, & ita nō credunt vt trecenti decem & octo ſancti patres tradiderunt, catholicam fidem in Nicęna ciui-

tate fundantes: centum quoque & quinquaginta alij venerabiles epiſcopi qui in alma vrbe Conſtantinopolitana poſtea conuenerunt, & ſicut Athanaſius & Theophilus & Cyrillus ſanctę recordationis epiſcopi Alexandrinę ciuitatis credebant: quos etiam Epheſina ſynodus (cui beatę memoriæ Cyrillus prę fuit: in qua Neſtorij error expulſus eſt) in vniuerſis ſecuta eſt: quos & nuper venerabilis Chalcedonenſis ſynodus eſt ſecuta, prioribus concilijs ſacerdotum ex omni prorſus parte conſentiens, nihil'que adimens ſacroſancto ſymbolo, neque adijciens, ſed Eutychetis dogmata funeſta cōdemnans: ſciant ſe eſſe hæreticos Apollinariſtas. Apollinaris enim facinoroſiſſimam ſectā Eutyches & Dioſcorus mente ſacrilega ſunt ſecuti. Ideo'que ij homines qui Apollinaris vel Eutychetis peruerſitatem ſequuntur, illis pœnis quę diuorum retro principum conſtitutionibus contra Apollinariſtas, vel ſerenitatis noſtræ poſtmodum ſanctione cōtra Eutychianiſtas, vel hac ipſa auguſtiſſima lege contra eoſdem decretę ſunt, nouerint ſe eſſe plectēdos. ¶ Iccirco Apollinariſtas, hoc eſt Eutychianiſtas (quibus etſi eſt in appellatione diuerſitas, tamen eſt in hęreſis prauitate cōiunctio, & diſpar quidē nomen, ſed idem ſacrilegium) ſiue in hac alma vrbe diuerſis'que prouincijs, ſiue in Alexandrina ciuitate, ſiue intra Aegyptiacam diœceſin ſunt, & neque ita credūt vt prędicti venerabiles patres credebant, neque viro reuerēdiſſimo Alexandrinę vrbis antiſtiti Procerio fidem orthodoxam tenenti cōmunicant: epiſcopos vel preſbyteros alios've clericos creare & habere prohibemus: ſcientibus tam his Eutychianiſtis & Apollinariſtis qui auſi fuerint cuiquam epiſcopi vel preſbyteri vel clerici nomen imponere, quàm ijs qui paſſi fuerint impoſitum ſibi nomē ſacerdotale retinere: pœnam exilij cum facultatum ſuarum amiſſione ſe ſubituros. ¶ Vniuerſi prę terea Apollinariſtę vel Eutychianiſtæ non eccleſias, non monaſteria ſibi conſtruant: paraſynaxin & cōuenticulam tam diurnā quàm nocturnam non contrahant: neque ad domum, neque ad poſſeſſiones cuiuſquam, neque ad monaſterium vel quęcunque alterum locum operaturi ſectæ funeſtiſſimę con-

gregetur. ¶Q uod ſi fecerint, & hoc factum fuiſſe domi-
no volente conſtiterit: poſt rem in examine iudicis appro
batam, domum vel poſſeſſionẽ in qua cõuenerũt, vel mo
naſterium, eius ciuitatis orthodoxę eccleſiæ in cuius terri
torio eſt, iubemus addici. ¶Si vero ignorãte domino, ſciẽ-
te vero eo qui penſionem eius domus exigit, vel actore
vel cõductore predij paraſynaxin & conuenticulã inter-
dictam collegerint: conductor vel procurator ſiue actor,
vel quicunque eos in domum vel in poſſeſſionem vel in
monaſterium receperint, ac paſſi fuerint illicitas para-
ſynaxeis conuentus'que celebrare: ſi vilis & abiectę cõdi
tionis ſunt, fuſtib9 publice & in pœnam ſuam, & in alio-
rum coerceantur exẽplum. Si vero honeſtę perſonę ſunt,
decem libras auri mulctę nomine fiſco noſtro cogantur
inferre. ¶Nullum præterea Apollinariſtam vel Eutychia
niſtam ad aliquã iubemus aſpirare militiam. Si qui vero
in quacunque militia inuenti fuerint, militari ſoluti cingu
lo, honeſtorum hominũ, & palatij cõmunione priuẽtur:
nec in alia, nec in qua nati ſunt ciuitate vel vico aut re-
gione verſentur. Si qui vero in hac alma vrbe nati ſunt:
tam ſacratiſſimo comitatu, quàm omni per prouincias
metropolitana ciuitate pellantur. ¶Nulli inſuper Euty-
chianiſtę vel Apollinariſtæ publice vel priuatim cõuocã-
di cœtus, & circulos contrahendi, & de errore hæretico
diſputandi, ac peruerſitatem facinoroſi dogmatis aſſe-
rendi, tribuatur facultas. ¶Nulli etiam contra venerabi-
lem Chalcedonenſem ſynodum liceat aliquid vel dictare
vel ſcribere vel edere atque emittere, aut aliorum dicta
vel ſcripta ſuper eadem re proferre. ¶Nemo huiuſmodi
habere libros, & ſacrilega ſcriptorum audeat monumen
ta ſeruare. ¶Q uòd ſi qui in his criminibus fuerint deprę-
henſi: perpetua deportatione damnentur. ¶Eos vero qui
diſcendi ſtudio adierint de infauſta hęreſi diſputãtes, de-
cem librarũ auri (quę fiſco noſtro inferẽdę ſunt) iubemus
ſubire diſpendium. ¶Vltimo etiam ſupplicio coerceãtur
qui illicita docere tentauerint. ¶Omnes vero huiuſmodi
chartę ac libri qui funeſtum Eutychetis (hoc eſt Apol-
linaris) fuerint dogma complexi: incendio concremen-

tur: vt facinoroſę peruerſitatis veſtigia flammis combuſta pereant. Aequum nanque eſt vt immaniſſima ſacrilegia par pœnæ magnitudo percellat: ſcientibus moderatoribus prouinciarum, eorum'que apparitoribus, defenſoribus etiam ciuitatum, quòd ſi ea quę legis huius religioſiſſima ſanctione cuſtodienda decernimus: aut neglexerint, aut aliqua permiſerint temeritate violari: denarum librarũ auri mulctam fiſco noſtro cogentur inferre: Inſuper etiam exiſtimationis ſuæ periculum ſuſtinebunt.

Si in hæreticam perſonam alienentur prædia in quibus ſint eccleſiæ vel oratoria orthodoxæ fidei: prædia illa à fiſco ſunt vendicanda. Salicetus.

Iidem. aa. Eritio præfe. præ. Conſtitutio gręca. Lex. ix.

SI qui orthodoxę religionis, emptione vera vel fictitia, aut quocunque alio iure vel titulo prædia & poſſeſſiones res'que immobiles in quibus orthodoxæ fidei eccleſię vel oratoria conſtituta ſunt, in hæreticæ ſectæ & contraria orthodoxę fidei ſentientem quancunque perſonam transferre voluerint: nullam huiuſmodi vel inter viuos habitam, vel ſecreto iudicio compoſitam valere volumus voluntatem, etiam ſi ab orthodoxæ fidei vel venditore, vel quocũque modo alienatore commẽtitio, ſub qualibet occaſione fuerit aſſignata: ſed irrita omnia huiuſmodi documenta, & tanquam nec penitus ſcripta eſſe cenſem9. Hęc enim prædia, & poſſeſſiones quæ in hęreticas perſonas quocunque modo tranſlatę fuerint vel collatę: fiſci noſtri iuribus decernimus vendicari. Siue enim apud dominos poſſeſſores've orthodoxos ea prædia maneant, ſiue ad fiſci noſtri iura peruenerint: neceſſe eſt in his eccleſias & oratoria conſtituta, diligentius & ſolicitius inſtaurari. Noſtrę etenim ſerenitatis vndique ad hunc exitum prouidentia ducit, vt omnipotentis Dei templa (in quibus noſtræ fidei inſtituta perdurant) cultu aſſiduo per omnia ſecula reditiua ſeruentur. Nec enim dubitari poteſt, ſi in hæreticos tales veniant poſſeſſiones, in quibus veræ fidei eccleſię vel oratoria conſtituta ſunt, & integritas colitur: omni modo ab his deſeri atque deſtitui, & omni cultu vacare, omnib9 ſacris & ſolitis viduari miniſterijs, omni

ſplendore priuari: nullis populorum conuentionibus, nullis clericorum obſeruationibus celebrari: & ex hoc ſine dubio eaſdem eccleſias perire, ruere, complanari. Nec enim de earum inſtauratione hæretici potuerunt aliquando cogitare, quas penitus eſſe nolebant. Quæ omnia reſecantes, ad præſentem legem peruenimus.

Liberi duntaxat orthodoxi vendicant ſibi ius ſuccedẽdi in bonis parentum: et alimentari à parentibus etiam non orthodoxis compellũtur: & dotes & donationes propter nuptias petere poſſunt. Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Demoſtheni præfecto prætorio. Conſtitutio græca. Lex. x.

COgnouimus multos eſſe orthodoxos liberos, quibus nec pater nec mater orthodoxæ ſunt religionis. Et ideo ſancimus, non tantum in caſu vbi alter orthodoxæ religionis eſt, alter alienæ: ſed etiam in ijs caſibus in quibus vterque parens alienæ ſectę ſit, id eſt pater & mater: vt ij tantummodo liberi ad eorum ſucceſſionẽ, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato vocentur, & donationes ſiue alias liberalitates ab his vel ab alijs accipere poſſint, qui orthodoxorum venerabili nomine ſunt decorati: cæteris liberis eorum qui non Dei omnipotẽtis amorem, ſed paternam vel maternam impiam affectionẽ ſecuti ſunt, ab omni beneficio repellendis: liberis autem orthodoxis non exiſtentibus, ad agnationem vel cognationem eorum, orthodoxorum tamen, eaſdem res vel ſucceſſiones peruenire: quòd ſi vel agnatio vel cognatio recta non inueniatur, tunc eaſdem res fiſci noſtri iuribus vendicari. ¶ Sed ne videamur morientibus quidem genitoribus, liberis prouidere: viuentibus autẽ nullam inferre prouidẽtiam: (quod etiam ex facto nobis cognitum eſt) neceſſitatem imponimus talibus genitoribus orthodoxos liberos ſecũdum ſui patrimonij quantitatem alere, & omnia eis pręſtare quæ ad cotidianam vitæ conuerſationem ſufficiant: ſed & dotes pro filiabus vel neptibus dare, & ante nuptias donationes pro filijs vel nepotibus pręſcribere: in omni caſu ſecundũ vires patrimonij huiuſmodi liberalitatibus æſtimãdis: ne propter diuini amoris electionem, paterna vel

materna ſint liberi prouiſione defraudati: omnibus videlicet quę noſtrę conſtitutiones de pœnis Paganorum, & Manichęorum, & Borboritarum, & Samaritarum, & Montaniſtarum, & Taſcodrogitarum, & Ophitarum, cęterorum'que hęreticorum iam conſtituerunt, ex hac noſtra lege confirmandis, & in perpetuum valituris.

IN Authen. vt cum de app. co. §. generalem. colla. viij. conſti. xi.

Si liberorum aliqui ſint orthodoxi, & aliqui non: ad orthodoxos tantum deuoluitur ſucceſſio tota, donec non orthodoxi ad fidem ſint conuerſi. Salicetus.

IDem eſt de Neſtorianis & Acephalis: quia ſi quis ex his liberos habet eccleſię ſanctę communicãtes, his ſolis ex teſtamento vel ab inteſtato hæreditatem tranſmittere poteſt. Si vero permixti ſunt: portio infidelium interim reſideat penes orthodoxos: ipſis, ſi cõuerſi fuerint, reſtituenda quidem, ſed abſque ratione fructuum & adminiſtrationis. Permanebit autẽ apud orthodoxos, ſi ipſi perſeuerent in nequitia. Si aũt omnes liberi peruerſi ſint, vocentur agnati rectæ fidei. Quibus non inuentis, ſi clericus fuerit, eccleſia intra annum admittatur: quo trãſacto, aut ſi non fuerit clericus, ſuccedat fiſcus.

IN Authen. de ſtatu. & conſuetu. §. Gazaros. colla. x. conſtitutio. finali.

Non ſummatur: ſed loco ſummarij nota quòd filij hęreticorum non admittuntur ad eorũ ſucceſſionem: ſed fiſcus. Salicetus.

GAzaros, Patarenos, Leoniſtas, Speroniſtas, Amaldiſtas, Circunciſos, & omnes hęreticos vtriuſque ſexus, quocũque nomine cenſeantur, perpetua damnamus infamia, diffidamus, atque bannimus: cenſentes vt omnia bona taliũ cõfiſcentur, nec ad eos vlterius reuertantur, ita quòd filij eorũ ad ſucceſſionẽ eorũ peruenire non poſſint: cum longe grauius ſit ęternam quàm temporalem offendere maieſtatem. ¶ Qui autem inuenti fuerint ſola ſuſpicione notabiles: niſi ad mandatum eccleſię iuxta conſiderationem ſuſpicionis, qualitatem'que perſonæ, ꝓpriã innocentiam congrua purgatione monſtrauerint, tãquam

Infames & banniti ab omnibus habeantur: ita quòd ſi ſic per annum permanſerint, extunc omnes tanquam hęreticos condemnamus.

Ad teſtimonium iudiciale contra Chriſtianos nō admittitur hęreticus: ſed in contractibus vel vltimis voluntatibus ſic. inter ſe vero poſſunt teſtes eſſe: exceptis quibuſdam hic nominatis: qui nec inter ſe poſſunt eſſe. Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prętorio. Lex. xi.

QVoniam multi iudices in dirimendis litigijs nos interpellauerūt, indigentes noſtro oraculo, vt eis referetur quid de teſtibus hæreticis ſtatuendum ſit, vtrumne accipiantur eorum teſtimonia, an reſpuātur: ſancim9, contra orthodoxos quidē litigātes nemini hæretico, vel ijs etiam qui Iudaicam ſuperſtitionem colūt, eſſe teſtimonij communionem, ſiue vtraque pars orthodoxa ſit, ſiue altera. Inter ſe aūt hęreticis vel Iudęis, vbi litigādum exiſtimauerint, concedimus fœdus permixtum, & dignos litigatoribus etiā teſtes introduci: exceptis ſcilicet ijs quos vel Manichæus furor, (cuius partem & Borboritas eſſe manifeſtum eſt) vel pagana ſuperſtitio detinet: Samaritis nihilominus, & qui illis non ſunt abſimiles, id eſt Montaniſtis & Taſcodrogitis & Ophitis: quib9 pro reatus ſimilitudine omnis legitimus actus interdictus eſt. ¶ Sed ijs quidem, id eſt Manichęis, Borboritis & Paganis, necnon Samaritis & Montaniſtis & Taſcodrogitis & Ophitis omne teſtimoniū, ſicut & alias legitimas conuerſationes, ſancimus eſſe interdictū: alijs vero hæreticis tantummodo iudicialia teſtimonia contra orthodoxos, ſecūdū quod conſtitutū eſt, volumus eſſe inhibita. ¶ Cęterum teſtamentaria teſtimonia eorum, & quæ in vltimis elogijs vel in contractibus conſiſtūt, propter vtilitatem neceſſarij vſus eis ſine vlla diſtinctione permittimus, ne probationum facultas anguſtetur.

Etiā ex militis teſtamēto non recipiunt hæretici. Sa.

¶ Idem. a. Ioanni præfe. præto. Lex. xij.

DIuinam noſtram ſanctionem per quā iuſſimus neminem errore conſtrictum hæreticorū, hæreditatē

vel legatum vel fideicommiſſum accipere: etiam in vltimis militum voluntatibus locum habere præcipimus: ſiue communi iure, ſiue militari teſtentur.

¶ Ne ſanctum baptiſma iteretur. Titu. ix.

Epiſcopus iuris errore aliâs baptizatum rebaptizans, priuandus eſt ſacerdotio. Salicetus.

¶ Impp. Valentinianus Gratianus & Valens. aaa. ad Florianum vicarium Aſiæ. Lex prima.

ANtiſtitem qui ſanctitatẽ baptiſmatis illicita vſurpatione geminauerit: ſacerdotio indignũ eſſe cenſemus. Eorum enim condẽnamus errorem, qui Apoſtolorum præcepta calcantes, Chriſtiani nominis ſacramenta ſortitos, alio rurſus baptiſmate nõ purificant, ſed inceſtant, lauacri nomine polluentes.

Scienter rebaptizans & rebaptizatus puniuntur capite. Salicetus.

¶ Impp. Honorius & Theodoſius. aa. Anthemio præfecto prætorio. Lex. ij.

SI quis rebaptizare quempiam de miniſtris catholicæ ſectæ fuerit detectus, vnà cum eo qui piaculare crimen cõmiſit, ſi tamen criminis per ætatem capax ſit cui perſuaſum ſit, vltimo ſupplicio percellatur.

Baptizantes Chriſtianum ſub alia lege, puniuntur pœna hic ſtatuta: quod iudex nõ poteſt diſſimulare vel minuere. Salicetus.

¶ Imperator Theodoſius. a. ad Florentinum præfectum prætorio. Lex. iij.

NVlli hæreticorum danda eſt licentia vel ingenuos, vel ſeruos proprios qui orthodoxorum ſunt initiati myſterijs, ad ſuum rurſus baptiſma deducendi: necnon illos quos emerint, vel qualitercunque habuerint, nedum ſuæ ſuperſtitioni coniunctos, prohibendi catholicæ ſequi religionem eccleſiæ. Quod qui fecerit: vel cum ſit ingenuus, in ſe fieri paſſus ſit: vel factum non detulerit: exilio, ac decem librarum auri mulcta damnabitur: teſtamenti & donationis faciendæ vtrique deneganda licentia. ¶ Quæ

omnia ita cuſtodiri decernim9, vt nulli iudicum liceat delatum ad ſe crimẽ minori aut nulli coerctioni mandare, niſi ipſe id pati velit quod alijs diſſimulando conceſſit.

¶ De apoſtatis. Titu. x.

Apoſtatę bona publicantur. Salicetus.

¶ Impera. Conſtan. ad Phalaſum præfe. præ. Lex. I.

SI quis lege venerabili conſtitutus ex Chriſtiano Iudęus effectus, ſacrilegis cœtibus aggregetur: cum accuſatio fuerit approbata, facultates eiuſdem dominio fiſci iubemus vendicari.

Apoſtatatus crimen poteſt accuſari poſt mortẽ vſque ad quinquennium. Salicetus.

¶ Impp. Gratianus Valentinianus & Theodoſius. aaa. ad Ipichium præfectũ prætorio. Lex. ij.

SI quis defunctum violatæ atque deſertę Chriſtianę religionis accuſat: eum'que vel ad ſacrilegia templorum, vel ad ritus Iudaicos trãſiſſe cõtendit, ea'que gratia teſtari minime potuiſſe confirmat: intra iuge quinquennium quod de inofficioſis actionibus conſtitutũ eſt, ꝓprias exigat actiones, futuri'q; iudicij huiuſmodi ſortiatur exordiũ

Apoſtatantes à fide, perdunt omnia etiam à iure cõmuni Chriſtianis conceſſa: nec admittitur pœnitentia. Salicetus.

¶ Impp. Theodoſius Valentinianus & Arcadius. aaa. Fabiano pręfecto pretorio. Lex. iij.

HI qui ſanctam fidem perdiderint, & ſanctum baptiſma hęretica ſuperſtitione ꝓphanauerint, à conſortio omnium ſegregati, ſint à teſtimonijs alieni: teſtamenti (vt ante iam ſanciuimus) non habeant factionem: nulli in hęreditate ſuccedant: à nemine ſcribantur hęredes. Q uos etiã pręcipimus procul abijci, ac longius mandari, niſi pœnę viſum fuiſſet eſſe maioris, verſari inter homines, & hominum carere ſuffragijs. Sed nec vnquam in ſtatum priſtinum reuertentur: nec flagitium horum oblíterabitur pœnitẽtia, neque vmbra aliqua exquiſitę defenſionis aut muniminis obducetur: quoniã quidem eos qui

fidem quam deo dedicauerant, polluerunt: & prodentes diuinum myſteriū, in prophana migrauerūt: tueri ea quę ſunt commentitia & concinnata, non poſſunt. Lapſis eni & errantibus ſubuenitur: perditis vero (hoc eſt ſanctum baptiſma prophanantibus) nullo remedio pœnitētiæ (quę ſolet alijs criminibus adeſſe) ſuccurritur.

Crimē apoſtatatus eſt publicum: ideo quilibet admittitur ad accuſandum: & alienationes ipſo iure ſunt apoſtatis interdictę: & poſt mortem poſſunt accuſari, bonis proximioribus fidelibus applicandis. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus Baſſo prę fecto prætorio. Lex. iiij.

APoſtatarum ſacrilegum nomen, ſingulorum vox cōtinuæ accuſationis inceſſet: & nullis finita temporibus huiuſmodi criminis arceatur indago. Quibus quanuis præterita interdicta ſufficiant: tamē etiam illud iteramus, ne poſtquam à fide deuiauerint, teſtandi, aut donādi quippiam habeant facultatem: ſed nec venditionis ſpecie facere legi fraudem ſinantur: totum'que ab inteſtato Chriſtianitatem ſectantibus propinquis potiſſimum deferatur. Intantum autem cōtra huiuſmodi ſacrilegia perpetuari volumus actiōem, vt vniuerſis ab inteſtato venientibus etiam poſt mortem peccātis, abſolutam vocē inſimulationis congruæ non negemus. Nec illud patiemur obſtare, ſi nihil in cōteſtatione prophano dicatur viuente ꝑductū. ¶ Sed ne huiuſmodi interpretatio criminis lati⁹ incerto vagetur errore: eos præſentibus inſectamur oraculis, qui nomine Chriſtianitatis induti, ſacrificia ſacrilega vel fecerint, vel facienda mādauerint: quorum etiam poſt mortē cōprobata perfidia, hac ratiōe plectenda eſt, vt donationib⁹ teſtamētis'qꝫ reſciſſis, ij quib⁹ hoc deferret legitima ſucceſſio, huiuſmodi perſonarū hęreditate potiātur.

Qui perſuaſum aut etiam inuitum ſeruum vel liberū fecerit apoſtatare à fide: puniri debet capite. Sali.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Florentino prętecto prętorio. Lex. v.

EVm qui ſeruum vel ingenuum, inuitum, ſeu ſuaſione plectenda, ex cultu Chriſtianæ religionis in ne-

phandam apoſtatarū ſectam ritum've tranſduxerit: cū diſpendio fortunarum capite puniendum eſſe cenſemus.

Etiam monachi hæretici pœnis legitimis ſunt puniendi: & de ſacro imperio expellendi. Salicetus.

Imperatores Valētinianus & Marcianus.aa. Palladio præfecto prætorio. Lex.vi.

EOs qui catholicarum eccleſiarum clerici, vel orthodoxę fidei monachi, relicto vero & orthodoxę religionis cultu, Apollinaris vel Eutychetis hęreſim & dogmata abominādā ſecuti fuerint: omnibus pœnis quę prioribꝰ legibus aduerſus hęreticos conſtitutę ſunt, iubemus teneri: & extra ipſum quoq; Romani imperij ſolū repelli: ſicut de Manichęis pręcedentium legū ſtatuta ſanxerunt.

Nemini licere ſignū ſaluatoris CHRISTI humi, vel in ſilice, vel in marmore aut inſculpere, aut pingere. Titulus.xi.

Signum crucis non debet ſculpi vel pingi in loco qui poſſit pedibus calcari. Sali.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus.aa. Eudoxio pręfecto prętorio. Lex vnica.

CVm ſit nobis cura diligens, per om̄ia ſuperni numinis religionem tueri: ſignum ſaluatoris CHRISTI nemini licere vel in ſolo, vel in ſilice, vel ī marmoribꝰ humi poſitis īſculpere vel pingere: ſed quocūque reperitur, tolli (grauiſſima pœna mulctando eo qui contrarium ſtatutis noſtris tentauerit) ſpecialiter imperamus.

De Iudęis & Cœlicolis. Titulus. xii.

Collegio Iudęorū legari non poteſt. Sali.

Impera. Anto. & Clau. aa. Hiſtrophonio. Lex prima.

QVod Cornelia Saluia vniuerſitati Iudeorum qui in Antiochenſiū ciuitate conſtituti ſunt, legauit: peti non poteſt.

Iudei irruētes in cōuerſū ad CHRISTI cultum, ſunt concremandi. Salicetus.

Impera. Coſtan. a. ad Euagium pręfectū pręto. Lex.ij.

IVdęis & Cœlicolis, & maioribus eorum, & Patriarchis volumus intimari, quòd ſi quis poſt hanc legẽ aliquem qui eorum feralem fugerit ſectam, & ad Dei cultũ reſpexerit, ſaxis, aut alio furoris genere (quod nũc fieri cognouimus) auſus fuerit attentare: mox flammis dedẽdus eſt, & cũ omnibus ſuis participibus concremandus.

Chriſtiani non debent irruere contra ſynagogã Iudęorum. Salicetus.

Impp. Valentinianus & Valens. aa. Remigio. Lex. iij.

IN ſynagogã Iudaicę legis, velut hoſpitij merito irruẽtes milites iubeas emigrare: quos priuatorũ dom9, nõ religioſarũ loca habitationum merito cõuenit attingere.

Immunitas antiquitus Iudęis conceſſa, per hac legem reuocatur. Salicetus.

Impera. Valentinianus, Theodoſi9 & Gratianus. aaa. Hypatio. Lex. iiij.

IVſſio qua ſibi Iudaicę legis hoĩes blandiuntur, per quã eis curialium munerũ debeatur ĩmunitas, reſcindatur.

Chriſtiani cum Iudęis non poſſunt matrimonium contrahere ſub pœna capitis, licentia accuſandi cuilibet conceſſa. Salicetus.

Impera. Valentinian9 Theodo. & Arca. aaa. Cinegio pręfecto prętorio. Lex. v.

NE quis Chriſtianam mulierem vxorem Iudæus accipiat: neque Iudæę Chriſtianus coniugium ſortiatur. Nam ſi quis aliquid huiuſmodi admiſerit, adulterij vicẽ commiſſi huiuſmodi crimen obtinebit: libertate in accuſandum publicis quoque vocibus relaxata.

Nuptiæ inter Chriſtianos prohibitę, ſimiliter inter Iudęos prohibentur, ſua lege ceſſante. Sali.

Iidem. aaa. Infantio comiti Orientis. Lex. vi.

NEmo Iudęorum morem ſuum in coniunctiõibus retineat: nec iuxta legem ſuam nuptias ſortiatur: nec in diuerſa ſub vno tempore coniugia conueniat.

Hęc eſt bona lex, & breuiter hoc dicit: Iudęi habent ea quæ ſunt ciuium Romanorum: & coram iudicibus Chriſtianis debent litigare: & poſſunt vnum ex eis arbitrum aſſumere. Bar.

¶ Impp. Gra. Valē. & Theo. aaa. Eutychiano. Lex. vij.

IVdęi communi Romano iure viuētes, in ijs cauſis quę tam ad ſuperſtitionem eorum, quàm ad forum & leges ac iura pertinent, adeāt ſolēni more iudicia: omnesq́ Romanis legibus conferant & excipiāt actiones. ¶ Si qui vero ex his cōmuni pactione ad ſimilitudinē arbitrorum apud Iudęos in ciuili dūtaxat negocio putauerint litigandum: ſortiri eorum iudicium iure publico non vetentur. Eorum etiam ſentētias iudices exequātur, tanquam ſi ex ſententia cognitoris arbitri fuerint attributi.

Ad curam Chriſtianorū non ſpectat ſtatuere precia rebus Iudęorum. Salicetus.

¶ Impp. Arca. & Hono. aa. ad Iudęos. Lex. viij.

NEmo exterus religionis Iudęorum, Iudęis precia ſtatuet cum vęnalia proponētur. Iuſtū eſt eni ſua cuiq; cōmittere. Itaque rectores prouinciarū vobis nullū diſcuſſorem aut moderatorem eſſe concedant. Quòd ſi quis ſumere ſibi curam pręter vos proceresq́ veſtros audeat: eū velut aliena appetentem, ſupplicio coercere feſtinent.

¶ Iidem. aa. Eutychiano pręfecto prętorio. Lex. ix.

QVicunque ex Iudęis obnoxij curiæ comprobantur: curiæ mancipentur.

Quando Iudęi celebrant ſua ſolennia, nō debent aliquid agere in contemptum Chriſtianę fidei: aliâs puniuntur. Salicetus.

¶ Impe. Honori. et Theo. aa. Anthemio pręf. pręt. Lex. x.

IVdęos quoſdam feſtiuitatis ſuę ſolennia ad penè quādam recordationem incēdere, & ſanctæ crucis aſſimilatam ſpeciem, in contemptum Chriſtianę fidei ſacrilega mente exurere, pͦuinciarū rectores prohibeāt: neve locis ſuis, fidei noſtrę ſignum imiſceant: ſed ritus ſuos citra contemptū Chriſtianę legis retineāt: amiſſuri ſine dubio permiſſa hactenus, niſi ab illicitis temperauerint.

Niſi cœlicolę conuertantur ad fidē: vt hæretici puniuntur. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Ioanni pręfecto prętorio. Lex. xi.

COelicolarum nomen inauditū quodāmodo, nouū crimen ſuperſtitiōis vendicauit. Hi niſi ad Dei cultum,

venerationē'q; Chriſtianā cōuerſi fuerint: ijs legib9 quib9 pręcipimus hęreticos adſtringi, ſe quoq; nouerint adſtringendos. Aedificia autē eorū (quæ neſcio cuius dogmatis noui conuentus habent) eccleſijs vendicentur. Certum enim eſt, quicquid à fide Chriſtianorum diſcrepat, legi Chriſtianę eſſe contrarium.

In die Sabbati & alijs feſtiuitatibus Iudęorum ipſi non poſſunt conueniri, nec alios conuenire. hoc dicit. Bar. etiam pro commodis fiſci. Salicetus.

¶ Iidem. aa. eidem Ioanni præfecto prætorio. Lex. xij.

DIe Sabbati, ac reliquis, ſub tempore quo Iudęi cult9 ſui reuerentiam ſeruant: neminē aut facere aliquid, aut vlla ex parte conueniri debere præcipimus: ita tamen, vt nec illis detur licentia eodem die Chriſtianos orthodoxos conuenire: ne Chriſtiani forte ex interpellatione Iudęorum ab officialibus præfatis diebus aliquam ſuſtineant moleſtiam: cum fiſcalibus commodis, & litigijs priuatorum, conſtet reliquos dies poſſe ſufficere.

Nec Iudęos offendere, nec bona eorum inuadere cuiquam licet propria authoritate: nec econtra. Sali.

¶ Iidem. aa. Philippo præfecto prætorio. Lex. xiij.

NVllus tanquam Iudęus, cum ſit innocens, obteratur, nec expoſitum eum ad contumeliam religio qualiſcunque perficiat: nō paſſim eorum ſynagogæ vel habitacula concrementur, vel perperam ſine vlla ratione lœdantur: cum alioqui etiamſi ſit aliquis ſceleribus implicitus, idcirco tamē iudiciorum vigor, iuris'que publici tutela videtur in medio conſtituta, ne quiſquam ſibiipſi permittere valeat vltionem. ¶ Sed vt hoc Iudęorum perſonis volumus eſſe prouiſum: ita illud quoque monendum eſſe cēſemus, ne Iudęi forſitan inſoleſcant: elati'que ſui ſecuritate, quicquam præcipites in Chriſtianam reuerentiam vltionis admittant.

Iudęus actor vel reus forum ſequitur Chriſtianū. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Aurelio præfecto prætorio. Lex. xiiij.

SIqua inter Chriſtianos & Iudęos ſit cōtentio: non à ſenioribus Iudęorū, ſed ab ordinarijs iudicib9 dirimatur.

¶ Bona Iudęi Chriſtianum circuncidentis ſunt publi canda. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Aſclepiadoro præfecto præ. Lex. xv.

IVdęi & bonorum proſcriptione, & perpetuo exilio damnabuntur, ſi noſtrę fidei hominē circuncidiſſe eos, vel circuncidendum mandaſſe conſtiterit.

¶ Impera. Theodo. & Valenti. Ioanni comiti ſacrarum largitionum. Lex. xvi.

IVdęorum primates qui in vtriuſque Paleſtinæ ſynedriis morantur, vel in aliis prouinciis degunt: periculo ſuo anniuerſarium canonem de ſynagogis omnib9, Palatinis compellētibus, exigant, ad eam formam quam Patriarchæ quondam coronarii auri nomine poſtulabant: & hoc quod de Occidentalibus Patriarchis cōferri conſueuerat, noſtris largitionibus inferatur.

¶ Iudęi non poſſunt habere aliquem honorem. Bar.

¶ Iidem. aa. Florentio præfecto præ. Lex. xvii.

HAc valitura in omne æuum lege ſancim9 neminem Iudęorū (quibus omnes adminiſtratiōes & dignitates interdictę ſunt) nec defenſoris ciuitatis fungi ſaltē officio: nec patrię honorē arripere cōcedim9: ne acquiſiti ſibi officii authoritate muniti, aduerſus Chriſtianos, & ipſos plerunque ſacræ religionis antiſtites, velut inſultantes fidei noſtræ, iudicandi vel pronunciandi quālibet habeant poteſtatem. ¶ Illud etiam pari conſideratione rationis arguentes præcipimus, nequa Iudaica ſynagoga in nouam fabricam ſurgat: fulciendi veteres permiſſa licentia, quæ ruinam minantur. ¶ Quiſquis igitur vel infulas ceperit, quæſitis dignitatibus non potiatur: vel ſi ad officia vetita ſurrepſerit, ab his pœnitus repellatur: vel ſi ſynagogam extruxerit, compendio eccleſiæ catholicæ nouerit ſe laboraſſe. Et qui ad honores & dignitates irrepſerit, habeatur (vt antea) conditionis extremæ, etſi honorariam illicite promeruerit dignitatem. Et qui ſynagogæ fabricam cœperit, non ſtudio reparandi: cum damno auri quinquaginta librarū, fraudetur auſibus ſuis. ¶ Cernat prꝑterea bona ſua proſcripta, mox pœnę ſanguinis deſtinandus, qui fidē alterius expugnauerit peruerſa doctrina.

¶ Ne Chriſtianum mancipium hęreticus vel Iudæus vel Paganus habeat vel poſſideat vel circuncidat. Titulus.xiii.

Mācipia Chriſtiana Iudęis ſunt interdicta: & ſtatim libera fiunt. mancipia vero alterius ſectæ eis ſunt permiſſa: ſed non poſſunt ea circuncidere, ſub pœna hic ſtatuta. Salicetus.

¶ Imp. Conſtātin9.a.ad Euagriū pręfe.pręt. Lex vnica.

IVDAEVS ſeruum Chriſtianum nec cōparare debebit, nec largitatis vel alio quocūque titulo conſequetur. ¶ Quòd ſi aliquis Iudęorum mancipium vel Chriſtianum habuerit: vel ſectæ alterius ſeu nationis crediderit ex quacunque cauſa poſſidendum, & id circunciderit: nō ſolum mancipij damno mulctetur, verūetiam capitali ſententia puniatur: ipſo ſeruo pro pręmio libertate donādo.

¶ De paganis, & ſacrificiis & templis eorum. Titulus decimusquartus.

Templa ad ſacrificandum Dījs, debent claudi: & ſacrificantes, conſcij, & miniſtri gladio debent puniri, & bona confiſcari: & iudices negligentes incurrunt pœnam quinquaginta librarum auri.h.d. iſta.l. & ſequēs &.l.penul.infra eo. Salicetus.

¶ Imp. Conſtantin9.a.ad Taurum pręfectum prætorio. Lex prima.

PLACVIT, in omnibus locis atque vrbibus vniuerſis claudi protinus templa: & acceſſu vetito, omnibus licentiam delinquendi perditis denegari. Volumus etiam ſacrificijs cunctos abſtinere. Quòd ſi aliqui forte huiuſmodi perpetrauerint, gladio vltore ſternātur. facultates etiā perempti fiſco decernimus vendicari: & ſimiliter puniri rectores prouinciarum ſi facinora vindicare neglexerint.

Summata eſt in lege precedenti.

¶ Impp. Gratianus, Valentinianus & Theodoſius.aaa. Oratio pręfec.præto. Lex.ij.

NE quis mortalium ita faciendi ſacrificij ſumat audaciam, vt inſpectione iecoris, extorum'que præſagio, vanę ſpem promiſſionis accipiat: vel, quod eſt deterius, futura ſub execrabili conſultatione cognoſcat. Acerbioris etenim imminebit ſupplicij cruciatus eis qui contra vetitum, præſentium vel futurarum rerum explorare tentauerint veritatem.

¶ Imp. Arc. & Hono. aa. Macrobio & Præliano. Lex. iij.

SIcut ſacrificia templorum prohibemus: ita volumus publicorum operum ornamēta ſeruari. Ac ne ſibi aliqua authoritate blandiantur qui ea conantur euertere: ſiquod reſcriptum, ſiqua lex forte prętenditur: abreptæ huiuſmodi chartę ex eorum manibus, ad noſtram ſcientiam referantur.

§ ☞ Conuentus ciuium & eorum lętitiæ & feſta conſueta non debent eis interdici. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Apollodoro proconſuli Aphricę. Lex. iiij.

VT prophanos ritus ſalubri lege iam ſubmouimus: ita feſtos conuentus ciuium, & cōmunem omnium lętitiam non patimur ſubmoueri. Vnde abſq; vllo ſacrificio atque vlla ſuperſtitione damnabili exhiberi populorum voluptates ſecundum veterem cōſuetudinem, iniri etiam feſta & conuiuia, ſiquando exegerint publica vota, decernimus.

§ ☞ Princeps poteſt publica donare: & donata in patrimonio donatarij debent perpetuo remanere. Sali.

¶ Impp. Hono. & Theo. aa. ad populum. Lex. v.

OMnia loca quæ ſacris error veterum deputauit: noſtræ reipublicæ iubemus ſociari. ¶ Quod autem ex eo iure vbicunque ad ſingulas quaſcunque perſonas vel pręcedētium principum largitas, vel noſtra maieſtas voluit peruenire: id in eorum patrimonijs æterna firmitate perduret. Ea vero quę multiplicibus conſtitutis ad venerabilem eccleſiam volumus pertinere: Chriſtiana ſibi merito religio vendicabit.

§ ☞ Chriſtianis non licet Paganos offendere, nec eorum bona rapere, ſub pœna dupli. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Aſclepiadoro. Lex. vi.

CHriſtianis qui vere ſunt, vel eſſe dicuntur, ſpecialiter demandamus vt Iudęis ac Paganis quiete degentibus, nihil tentātib9 turbulentū, legibuſ'que contrariū, nō audeāt manus inferre, religionis authoritate abuſi. Nam ſi contra ſecuros fuerint violenti, vel eorum bona diripuerint: non ea ſola quę abſtulerint, ſed conuicti, in duplum quæ rapuerint reſtituere compellantur. Rectores etiam prouinciarum & officia & principales cognoſcant, ſe, ſi non ipſi talia vindicēt, ſed fieri hęc à popularibus permiſerint: vt eos qui fecerint, puniendos.

¶ Sūmata eſt cū prima: ſed vnū nota, quòd agētes, conſentientes & miniſtri puniuntur pari pœna. Sali.

¶ Impp. Valentinianus & Marcianus. aa. Palladio pręfecto prætorio. Lex. vij.

NEmo venerandi adorandi'que animo delubra quæ olimiam clauſa ſunt, reſeret. Abſit à ſeculo noſtro nefandis execrandiſ'que ſimulacris honorem priſtinum reddi: redimiri ſertis templorum impios poſtes: prophanos aris accendi ignes: adoleri in hiſdem thura: victimas cędi: pateris vina libari: & religionis loco exiſtimari ſacrilegium. ¶ Quiſquis autem contra hanc ſerenitatis noſtrę ſanctionem, & contra interdicta ſanctiſſimarum veterum conſtitutionū ſacrificia exercere tentauerit: apud publicum iudicē reus tanti facinoris legitime accuſetur: & conuictus proſcriptionem omnium bonorum ſuorū, & vltimū ſupplicium ſubeat. ¶ Conſcij etiam criminis, ac miniſtri ſacrificiorum, eandē pœnam quę in illum fuerit irrogata, ſuſtineant: vt hac legis noſtrę ſeueritate perterriti, metu pœnę deſinant ſacrificia interdicta celebrare. ¶ Quòd ſi vir clariſſim9 rector prouinciæ poſt accuſationem legitimam, & poſt crimen in cognitione conuictum, tantum ſcelus diſſimulauerit vindicare: quinquaginta libras auri ipſe iudex, quinquaginta etiam officium eius confeſtim fiſco noſtro inferre cogatur.

Cuilibet licet de hoc crimine accuſare: & domini in quorum prædijs committitur, ſcientes puniūtur pœna hic ſcripta. Salicetus.

¶ Impp. Leo & Antonin9. aa. Dioſcoro. p. p. Lex. viij.

NEmo ea quæ ſepius Paganę ſuperſtitionis hominibus interdicta ſunt, audeat pertentare, ſciens quòd crimen publicum cõmittit qui hoc auſus fuerit perpetrare. Intantum autẽ huiuſmodi facinora volumus eſſe reſecanda, vt etiam ſi in alieno prędio vel domo aliquid tale perpetretur, ſcientibꝰ videlicet dominis: prædiũ quidem vel domus ſacratiſſimi iuribus ęrarij addicatur: domini vero pro hoc ſolo quòd ſcientes cõſenſerint ſua loca talibus contaminari ſceleribus: ſi quidem dignitate vel militia quadam decorantur, amiſſione militię vel dignitatis, necnõ rerum ſuarum proſcriptione plectantur: priuatę vero conditionis vel plebeij cõſtituti, poſt cruciatꝰ corporis, operibꝰ metallorũ perpetuo deputentur exilio.

De iis qui ad eccleſiã confugiunt, vel ibi exclamant: & ne quis ab eccleſia extrahatur. Tit. xv.

Iudæi ad eccleſias confugientes, non prius debent ſuſcipi quàm vniuerſa debita ſoluerint: vel ſuſpecti de crimine, ſe purgauerint. Salicetus.

Impp. Arca. & Hono. aa. Antelao pręf. prę. auguſtali.
Lex prima.

IVDAEI qui reatu aliquo vel debitis fatigati, ſimulant ſe Chriſtianę legi velle coniungi, vt ad eccleſias confugientes, euitare poſſint crimina vel pondera debitorum, arceantur, nec ante ſuſcipiantur, quàm debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentia demõſtrata purgati.

Qui ſunt in eccleſijs: inuiti extrahi nõ poſſunt. Bar.

Impp. Hono. & Theodo. aa. Ionio prę. prę. Lex. ij.

FIdeli deuota'que pręceptione ſancimus nemini licere ad ſacroſanctas eccleſias confugientes abducere, ſub hac videlicet definitione, vt ſi quiſquã cõtra hanc legẽ venire tentauerit, ſciat ſe maieſtatis crimine eſſe retinendũ.

Seruus alicuius ad eccleſiam confugiens, à clericis eijci debet. quod ſi non poſſunt, dño nunciẽt: cui facultas extrahendi conceditur etiam manu armata: adeò quod ſi ſeruus in pugna occideretur, delicto domini non aſcriberetur. Salicetus.

¶ Iidem.aa.Erimio pręfec.præto. Lex.iiȷ.

SI ſeruus cuiuſquam in eccleſiam altaria've armatus nullis hoc ſuſpicantibus inopinatus irruerit, exinde protinus abſtrahatur:vel continuo domino,vel ei vnde eum tam furioſa formido proripuit, indicetur: ei'que mox abſtrahendi copia non negetur. ¶Sed ſi armorum fiducia, reſiſtendi animos (inſania impellente)conceperit:arripiẽdi extrahendi'que eũ domino,quibus id poteſt efficere viribus, concedatur. Quòd ſi etiam illum configi in cõcertatione pugna'que contigerit,nulla erit eius noxa:nec conflandæ criminationis relinquetur occaſio, ſi is qui ex ſtatu ſeruili in hoſtilis & homicidæ conditionem tranſiliȷt,ſit occiſus.

Seditiones,tumultus & cõuenticulę vel conſpirationes in eccleſiȷs etiam contra priuatam perſonam non debent fieri,ſub pœna vltimi ſuppliciȷ. Salicetus.

¶ Imperator Marcianus ad populum. Lex.iiȷ.

DEnunciamus vobis omnibus vt in ſacroſanctis eccleſiȷs & in aliȷs quidem venerabilibus locis in quibus cum pace & quiete vota cõpetit celebrari, abſtineatis ab omni ſeditione:nemo conclamationibus vtatur:nemo moueat tumultum,aut impetum committat: vel cõuenticulam collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis vel vici vel cuiuſcunque loci colligere aut celebrare conetur. Nã ſi quis aliquid contra legem à quibuſdam exiſtimet perpetrari, liceat ei adire iudicem, & legitimum poſtulare præſidium. ¶Sciant ſanè omnes quod ſi quis cõtra huius edicti normam aut agere aliquid,aut ſeditionem mouere tentauerit:vltimo ſupplicio ſubiacebit.

De eccleſia nullus debet extrahi:ſed debet ibi verbaliter citari.Bar.

¶ Imperator Leo.a.Eutrio præfecto præto. Lex.v.

PRęſenti lege decernimus ꝑ oĩa loca valitura(excepta hac vrbe regia,in qua nos diuinitate ꝓpitia degentes quoties vſus exegerit inuocati ſingulis cauſis atque perſonis præſentanea conſtituta pręſtamus) nullos penitus, cuiuſcũꝗ cõditiõis ſint,de ſacroſanctis eccleſiȷs orthodoxæ fidei expelli aut trahi vel protrahi confugas: nec pro

his venerabiles epiſcopos vel religioſos œconomos exigi quę ab ipſis debeātur: ĳs qui hoc moliri aut facere, aut nuda ſaltē cogitatione atque tractatu auſi fuerint tētare: capitalis & vltimi ſupplicĳ animaduerſione plectendis. ¶Ex his ęrgo locis eorum'que finibus quos anteriorum legum præſcripta ſanxerunt: nullos expelli aut eĳci aliquando patimur: nec in ipſis eccleſĳs reuerendiſſimis ita quenquam detineri atque conſtringi, vt ei aliquid aut victualiū rerū, aut veſtis negeť, aut requies. ¶Sed ſi quidem ipſi refugæ appareant in eccleſia publice, & ſe in ſacris locis offerant quærentibus conueniendos: ipſis ſeruata locis reuerentia, iudicum quibus ſubiacent ſententĳs moneantur reſponſum daturi quale ſibi quiſque perſpexerit conuenire. ¶Quòd ſi in finibus eccleſiaſticis latitāt: religioſiſſimus œconomus, ſeu defenſor eccleſiæ, vel certe quem his negocĳs commodiorem authoritas epiſcopalis elegerit, reconditam latentem'que perſonam, decenter ſine vllo incommodo monitus, intra fines eccleſiæ (ſi inuenitur) pręſentet.

Citatus in eccleſia poteſt per ſe vel per procuratorem comparere: & ſi nō comparet; proceditur contra eum ad primum & ſecundum decretum, & ad eorum inueſtigationem ſecundum iuris ordinem. Bar.

¶Cum autem monitus fuerit in publico priuato've contractu actione ciuili: in eius ſit arbitrio, ſiue per ſe, ſiue, ſi magis elegerit, inſtructo ſolenniter procuratore directo, in eius iudicis cuius pulſatur ſententĳs, examine reſpōdere. ¶Sed ſi hoc facere detrectet aut differat: iudiciorum legum'que ſolitus ordo ſeruetur. Itaq; ſi res immobiles poſſidet: poſt edictorum ſolennium citationem, ex ſententia iudicantis, vſque ad modum debiti, bonorum eius ſiue prędiorum traditio ſiue vēditio celebretur. ¶Quòd ſi res mobiles habet, eas'q; extra terminos occultat eccleſię: ſententia iudicātis, & executoris ſollicitudine perquiſitę, quocunque loco occultētur erutę, ꝓ ęquitatis tramite, modo'q; debiti, publicis rationibus priuatis'q; proficiāt. ¶Sanè ſi intra fines habentur eccleſiæ, vel apud quemlibet ex clericis abſconditæ ſiue depoſitæ fuiſſe firmantur:

ſtudio & prouidentia viri reuerendiſſimi œconomi, ſiue defenſoris eccleſiæ diligentia inquiſitæ, quolibet modo ad ſacroſanctam eccleſiam peruenientes, proferantur: vt pari ęquitatis ordine, iiſdem ex bonis fiſco vel reipublicæ ſiue creditoribus & quibuſcunque iuſtis petitoribus ad modum debiti conſulatur. Sicubi poſitæ vel commendatę dicantur: in inquirendis tantam volumus eſſe cautelam, vt ſi ſola ſuſpicione apud aliquem aſſerantur abſconditæ: de ſua etiam conſcientia ſatiſfacere authoritate venerabilis antiſtitis iubeatur: adiicientes quòd ea quæ de principalibus perſonis decreuimus, etiam in fideiuſſorum ſeu mandatorum, ſeu rerum ad eos pertinentium, vel familiarium, & ſociorũ vel participũ, & omnimodo in iiſdem cauſis obnoxiorum perſonis præcipimus obſeruari, ſcilicet ſi ipſos quoque ſecum confugę intra eccleſiarum terminos habere voluerint: vt ex eorum quoque bonis publica debita priuata'que perſoluãtur: & per eos rerũ quę vbicunq; depoſitę ſunt, procedat inquiſitio. Et hec quidẽ de ingenuis liberis'que perſonis. ¶ Sanè enĩ ſi ſeruus aut colonus vel aſſcriptiti9, familiaris ſiue libertus, & huiuſmodi aliqua perſona domeſtica, vel conditioni ſubdita, conquaſſatis rebus certis atque ſubtractis, aut ſeipſum furat9, ad ſacroſãcta ſe loca cõtulerit: ſtatim à religioſis œconomis ſiue defenſoribus, vbi primum hoc ſcire potuerint, per eos videlicet ad quos hoc pertinet, ipſis pręſentibus, pro eccleſiaſtica diſciplina, & qualitate commiſſi, aut vltione cõpetenti, aut interceſſione humaniſſima procedente remiſſione veniæ, & ſacramẽti interuentione ſecuri, ad locum ſtatum'que proprium reuertantur: rebus quas ſecum habuerint, reformandis. diutius enĩ eos intra eccleſias non conuenit commorari: ne patronis ſeu dominis per ipſorum abſentiam obſequia iuſta denegentur: & ipſi per incommodũ eccleſiæ egẽtium & pauperum alantur expenſis. ¶ Inter hęc autem quæ ſedulo ad religioſi œconomi ſiue defenſoris eccleſiæ ſollicitudinem curam'que reſpiciũt: erit etiam illud obſeruandum, vt ſingulorum intra eccleſias confugientium perſonas cauſas'que inceſſanter conquirant, deinde iudices, vel eos ad

quos cauſę & perſonæ pertinent, inſtantius inſtruant, vt æquitati conuenientia diligentius exequantur.

¶ De iis qui in eccleſiis manumittūtur. Ti.xvi.

Minor vigintiquinque annis coram antiſtite & plebe poteſt ſeruum ſuum manumittere ſcriptura interueniente. Salicetus.

¶ Imp. Cōſtantinus.a. ad Protogenem epiſcopū. Lex.i.

IAmdudum placuit vt in eccleſia catholica libertatem domini ſuis famulis præſtare poſſint, ſi ſub aſpectu plebis, aſſiſtentibus Chriſtianorum antiſtitibus id faciant: vt propter facti memoriam, vice actorū interponatur qualiſcūqꝫ ſcriptura, in qua ipſi vice teſtiū ſignent. Vnde à vobis quoque ipſis non immerito dandæ & relinquendæ ſunt libertates, quo quiſque veſtrum pacto voluerit, dū modo veſtræ voluntatis euidens appareat teſtimoniū.

Clericis permittitur inter viuos & in vltima voluntate ſeruos ſuos manumittere: & plenam libertatem conſequuntur. Salicetus.

¶ Idem Auguſtus Oſio. Lex.ij.

QVi religioſa mente in eccleſiæ gremio ſeruis ſuis meritam conceſſerint libertatem: eandem eo iure donaſſe videantur, quo ciuitas Romana ſolennitatibus decurſis dari conſueuit. Sed hoc duntaxat ijs qui ſub aſpectu antiſtitum dederint, placuit relaxari. ¶ Clericis autem amplius concedimus, vt cum ſuis famulis tribuunt libertatem, non ſolum in conſpectu eccleſiæ ac religioſi populi plenum fructum libertatis conceſſiſſe dicantur: verumetiam cum poſtremo iudicio dederint libertates, ſeu quibuſcunque verbis dari præceperint: ita vt ex die publicatæ voluntatis, ſine aliquo iuris teſte vel interprete competat directa libertas.

¶ De legibus & conſtitutionibus principum, & edictis. Titulus.xvii.

Iudex non debet recedere à iure ſcripto propter æquitatem non ſcriptam, niſi authoritate principis, ad quem hoc pertinet, ſcilicet limitare ius ſcriptum.h.d.

ſecundum primam lecturam: quæ eſt vera: & eam tenent Bar. Pau. de caſtro, & Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. Baſſo præ. præ. Lex. i.

INter ęquitatem ius'que interpoſitam interpretationem nobis ſolis & oportet & licet inſpicere.

Priuilegia nō faciunt ius generale, ſed in ſuis terminis ſunt ſeruāda. Surreptitia interpretatio non valet, et puniuntur iudices qui referunt principi vbi referri non debet. Bal.

¶ Impp. The. & Valenti. aa. ad Senatum. Lex. ij.

QVæ ex relationibus iudicum, vel ſuggeſtionibus iudicantium, vel per conſultationem in commune florentiſſimorum ſacri noſtri palatij procerum auditoriū introducto negocio ſtatuim9, vel quibuſlibet corporibus, aut legatis, aut prouinciæ, vel ciuitati, vel curię donauimus: nec generalia iura ſint, ſed leges fiant ijs duntaxat negocijs atque perſonis, pro quibus fuerint promulgata: nec ab aliquo retractentur: notam infamiæ ſubituro eo qui vel aſtute ea interpretari voluerit, vel impetrato impugnare reſcripto: nec habituro fructū per ſurreptionem elicito. Et iudices ſi diſſimulauerint, vel vlterius litigantē audierint, vel aliquid allegādum admiſerint, vel ſub quodam ambiguitatis colore ad nos retulerint, triginta librarum auri condemnatione plectendi ſunt.

Leges generales debēt ab omnib9 obſeruari: & cēſentur generales ex quinq; vel ſex ſignis hic poſitis. Bal.

¶ Iidem. aa. ad Senatum. Lex. iij.

LEges vt generales ab omnibus ęqualiter in poſterum obſeruentur, quę vel miſſæ à nobis ad venerabilem cœtum oratione conduntur, vel inſerto edicti vocabulo nuncupātur: ſiue eas nobis ſpontaneus motus ingeſſerit: ſiue precatio, vel relatio, vel lis mota, legis occaſionē poſtulauerit. Nam ſatis eſt edicti eas nuncupatione cenſeri, vel per omnes populos iudicum programātib9 diuulgari, vel expreſſius continere quòd principes cenſuerint ea quæ in certis ſtatuta ſunt negocijs, ſimilium quoque cauſarum facta componere. ¶ Sed & ſi generalis lex vocata

eſt,vel ad omnes iuſſa pertinere, vim obtineat edicti:interlocutionibus quas in vno negocio iudicantes protulimus,vel poſtea proferemus , non in commune præiudicantibus:nec ijs quę ſpecialiter quibuſdam conceſſa ſunt ciuitatibus vel prouincijs vel corporibus,ad generalitatis obſeruantiam pertinentibus.

Princeps debet viuere ſecundum leges:quia ex lege eius pendet authoritas.Bal.

¶ Idem.aa.ad Voluſianum præfectum pręto. Lex.iiij.

Digna vox eſt maieſtate regnantis, legibus alligatū ſe principē profiteri. Adeo de authoritate iuris noſtra pendet authoritas. Et reuera maius imperio eſt,ſubmittere legibus principatum.¶ Et oraculo præſentis edicti,quod nobis licere non patimur,alijs indicamus.

Facere contra legem, & in fraudem legis,parificantur quantum ad pœnas legales. Iaco.Butri.

¶ Iidem.aa.Florentio pręfec.præto. Lex.v.

Non dubium eſt in legem committere eum qui verba legis amplexus,contra legis nititur voluntatem. ¶ Nec pœnas inſertas legibus euitabit qui ſe contra iuris ſententiam ſęua pręrogatiua verborum fraudulenter excuſat. Nullum enim pactum,nullam conuentionem,nullum contractum inter eos videri volumus ſubſecutum, qui contrahunt lege contrahere prohibente. ¶ Quod ad omnes etiam legum interpretationes tam veteres quàm nouellas trahi generaliter imperamus: vt legiſlatori qđ fieri non vult, tātum prohibuiſſe ſufficiat:cætera'ꝗ quaſi expreſſa ex legis liceat voluntate colligere:hoc eſt vt ea quę lege fieri prohibētur:ſi fuerint facta,nō ſolū inutilia, ſed pro infectis etiā habeātur,licet legiſlator fieri prohibuerit tantum,non ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere quod factum eſt. ¶ Sed & ſi quid fuerit ſubſecutū ex eo, vel ob id quod interdicente lege factum eſt:illud quoque caſſum atque inutile eſſe præcipimus. ¶ Secundum prędictam itaque regulā, qua vbicūque non ſeruari factum lege prohibente cenſuimus:certum eſt nec ſtipulationem huiuſmodi tenere,nec mandatum vllius eſſe momenti, nec ſacramentum admitti.

Fauorabile interpretationem non recipit quæ eū cui fauetur, lœdere poſſit. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Florentio præfecto prætorio. Lex.vi.

QVod fauore quorundam conſtitutū eſt quibuſdam caſibus, ad lœſionem eorum nolumus inuentum videri.

Natura legis eſt diſponere de futuro, non de pręterito. hoc primo. niſi caueatur in lege quòd extēdatur ad pręterita vel pendentia. Baldus.

¶ Iidem.aa. Cyro præfecto prætorio, & conſuli deſignato. Lex.vij.

LEges & conſtitutiones futuris certum eſt dare formam negocijs: non ad facta pręterita reuocari: niſi nominatim etiam de pręterito tempore & adhuc pendētibus negocijs cautum ſit.

Quando cōtingit caſus nouus ſuper quo oportet ſtatui, recurritur ad principem: & ille cum procerum & ſenatorum deliberatione procedet faciēdo ſuum ſtatutum redigi in ſcripturam. Baldus.

¶ Iidem.aa. ad Senatum. Lex.viij.

HVmanum eſſe probamus, ſi quid decętero in publica priuata've cauſa emerſerit neceſſariū quod formam generalem & antiquis legibus non inſertam expoſcat: id ab omnibus antea tam proceribus noſtri palatij, quàm glorioſiſſimo cœtu veſtro patres cōſcripti tractari: et ſi vniuerſis tā iudicibus quàm vobis placuerit, tunc allegata dictari: & ſic ea denuo collectis omnibus recenſeri: & cum omnes conſenſerint, tunc demum in ſacro noſtri nominis conſiſtorio recitari: vt vniuerſorum conſenſus, noſtrę ſerenitatis authoritate firmetur. ¶ Scitote igitur patres conſcripti, nō aliter in poſterū legē à noſtra clementia promulgandā, niſi ſupradicta forma fuerit obſeruata. Bene enim cognoſcimus, quod cum noſtro conſilio fuerit ordinatum, id ad beatitudinem noſtri imperij, & ad noſtram gloriam redundare.

Ab omnibus debēt ſciri iura, ad permiſſa ſectāda, & prohibita declinanda. Et legum obſcuritas vel duritia à principe eſt interpretanda & mollificanda. Salicetus.

¶Imperato. Valentinianus & Mar. aa. ad Palla. Lex. ix.

LEges ſacratiſſimæ quæ conſtringũt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent: vt vniuerſi præſcripto earum manifeſtius cognito, vel inhibita declinet, vel permiſſa ſectẽtur. ¶Si quid vero in ijſdem legibus latum fortaſſis obſcurius fuerit: oportet id imperatoria interpretatiõe patefieri, duritiam'que legum noſtræ humanitati incongruam emendari.

Vbi legis intellectus conſuetudine vel alia lege nõ eſt declaratus: princeps eſt adeundus. Salicetus.

¶Impp. Leo & Zeno. aa. Lex. x.

CVm de nouo iure quod inueterato vſu nõ adhuc ſtabilitum eſt, dubitatio emergat: neceſſaria eſt tã ſuggeſtio iudicantis, quàm ſententiæ principalis authoritas.

Sentẽtia definitiua principis lata ſuper cauſa de qua plene cognouit, & ei9 declaratio, habet vim legis generalis: & eius eſt interpretari, cuius eſt condere. Sali.

¶Impera. Iuſtinian9. a. Demoſtheni præfec. præ. Lex. xi.

SI ĩperialis maieſtas cauſam cognitionaliter examinauerit: & vtriſque partibus cõminus conſtitutis, ſententiã dixerit: omnes omnino iudices qui ſub noſtro ĩperio ſunt, ſciant hãc eſſe legem, non ſolum illi cauſę pro qua producta eſt, ſed omnibus ſimilibus. Quid enim maius, quid ſanctius imperiali maieſtate? vel quis tanto ſuperbiæ faſtigio tumidus eſt, vt regalem ſenſum contẽnat: cum & veteris iuris conditores, conſtitutiones quę ex imperiali decreto proceſſerunt, legis vim obtinere aperte dilucide'q; definiant? ¶Cũ igitur & hoc in veterib9 legibus inuenim9 dubitatum, ſi imperialis ſenſus legem interpretat9 eſt, an oporteat huiuſmodi regiã interpretationẽ obtinere: eorũ quidem ſubtilitatem vanã tam riſimus quàm corrigendã eſſe cenſuimus. Definimus autem omnem Imperatorum legum interpretationẽ, ſiue in precibus, ſiue in iudicijs, ſiue alio quocunq; modo factam, ratam & indubitatã haberi. Si enim in pręſenti tempore leges condere ſoli Imperatori cõceſſum eſt, & leges interpretari ſolũmodo dignũ imperio eſſe oportet: cur aut ex ſuggeſtionib9 procerum, ſi dubitatio in litibus oriatur, & ſeſe non eſſe idoneos vel

ſufficientes ad deciſionem litis illi exiſtiment, ad nos diſcurritur: & quare omnes ambiguitates iudicum quas ex legibus oriri euenit, aures accipiunt noſtræ, ſi non à nobis interpretatio mera procedit? vel quis legum ænigmata ſoluere, & omnibus aperire idoneus eſſe videbitur, niſi is cui ſoli legiſlatorem eſſe conceſſum eſt? ¶ Exploſis itaque huiuſmodi ridiculoſis ambiguitatibus, tam côditor quàm interpres legum, ſolꝰ imperator iuſte exiſtimabitur: nihil hac lege derogante veteris iuris conditoribus: quia & eis hoc maieſtas imperialis permiſit.

¶ De mandatis principū. Titulus.xviii.

Prætextu mādati principis, nō debet admitti quis cuiuſuis dignitatis, niſi illud probet in ſcriptis. Sali.

¶ Imperatores Valentinianus & Gratianus ad Eugeniū præfectū prætorio. Lex vnica.

SI quis aſſerat cum mandatis noſtris ſe veniſſe ſecretis: omnes ſciant nemini quicquam niſi quod ſcriptis probauerit, eſſe credēdum: nec vllius dignitate terreri, ſiue ille tribuni, ſiue notarij, ſiue comitis proferat dignitatem: ſed ſacras noſtras literas eſſe quærendas.

¶ De ſenatusconſultis. Titulus.xix.

Senatusconſulta ſunt ſeruanda: & contra ea reſcripta non valent: & impetrator punitur. Sali.

¶ Imperator. Valentinianus & Theodoſius.aa. ad Sene. Lex vnica.

QVanuis ſenatusconſultum perpetuam per ſe obtineat firmitatem: tamē noſtris legibus etiā idem proſequimur, adijcientes vt ſi quiſquam ſpeciali ſupplicatione eliciendum aliquod reſcriptum tentauerit, vt tranſire ei formam liceat ſtatutorum: tertia patrimonij parte mulctatus, & dānatus ambitus crimine, maneat infamis.

¶ De veteri iure enucleando, & authoritate iuriſprudentium qui in Digeſtis referuntur. Titulus.xx.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Triboniano quæſtori ſacri palatij. Lex prima.

DEo authore noſtrum gubernante imperium, quod nobis à cœleſti maieſtate traditum eſt, & bella fœliciter peragimus, & pacem decoramus, & ſtatum reipublicæ ſuſtentamus: & ita noſtros animos ad Dei omnipotentis erigimus adiutorium, vt neque armis confidamus, neque noſtris militibus, neque bellorum ducibus, vel noſtro ingenio: ſed omnem ſpem ad ſolam referamus ſummæ prouidentiam Trinitatis, vnde & mundi totius elementa proceſſerunt, & eorum diſpoſitio in orbem terrarum producta eſt. ¶ Cum itaque nihil tam ſtudioſum in omnibus rebus inueniatur quàm legum authoritas, quæ & diuinas & humanas res bene diſponit, et omnem iniquitatem expellit: reperimus autem omnem legum tramitem (qui ab vrbe Roma condita, & Romuleis deſcendit temporibus) ita eſſe confuſum, vt in infinitum extendatur, & nullius humanæ naturæ capacitate concludatur: primum nobis fuit ſtudium, à ſacratiſſimis retro principibus initium ſumere, & eorum conſtitutiones emendare, & viæ dilucidæ tradere: quatenus in vnum codicem congregatæ, & omni ſuperuacua ſimilitudine, & iniquiſſima diſcordia abſolutæ, vniuerſis hominibus promptũ ſuæ ſynceritatis præbeant præſidium: hoc quoque opere conſummato, et in vno volumine noſtro nomine pręfulgente coadunato: cum ex paucis & tenuioribus releuati, ad ſummã & pleniſſimam iuris emendationem peruenire properemus: & omnem Romanam ſanctionem & colligere & emendare, & tot authorum diſperſa volumina vno codice indita oſtẽdere. Quod nemo alius neque ſperare neque optare auſus eſt. Res quidem nobis difficillima, immo magis impoſſibilis videbatur: ſed manibus ad cœlum erectis, & æterno auxilio inuocato, eam quoque curam noſtris repoſuimus animis, Deo freti, qui & res penit⁹ deſperatas donare, & confirmare ſuæ virtutis magnitudine poteſt. Et ad tuæ ſynceritatis optimum reſpeximus miniſterium: tibi'que primo & hoc opus commiſimus, ingenij tui docu-

mentis ex noſtri codicis ordinatione acceptis : & iuſſim⁹ quos probaueris tã ex facũdiſſimis anteceſſoribus, quàm ex viris diſertiſſimis togatis fori ampliſſimę ſedis, ad ſociandum laborẽ eligere. ¶His itaque collectis, & in noſtrũ palatiũ introductis, nobiſ'que tuo teſtimonio placitis: totam rem faciendam permiſimus: ita tamen, vt tui vigilantiſſimi animi gubernatiõe res omnis celebretur. ¶Iubem⁹ igitur vobis antiquorum prudentium (quibus authoritatem conſcribẽdarum interpretãdarum'q́ legũ ſacratiſſimi principes præbuerunt) libros ad ius Romanum pertinentes, & legere & elimare: vt ex his omnibus materia colligatur: nulla (ſecundũ quòd poſſibile eſt) neque ſimilitudine, neq́ diſcordia derelicta : ſed ex his hoc colligi quod vnum pro omnibus ſufficiat. Qui autẽ & alios libros ad ius pertinentes ſcripſerunt, quorum ſcripturæ à nullis authoribus receptæ nec vſitatæ ſunt: neque nos eorum volumina noſtram inquietare dignamur ſanctionem. ¶Cũ'q́ hæc materia à ſumma noſtri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quaſi proprium & ſacratiſſimum templum iuſtitiæ cõſecrare: & in libros quinquaginta & certos titulos totum ius digerere, tam ſecundum noſtri conſtitutionẽ codicis, quàm edicti perpetui imitationem, prout hoc nobis commodius eſſe patuerit: vt nihil extra memoratam cõſummationem poſſit eſſe derelictum, ſed his quinquaginta libris totum ius antiquum per mille & quadringentos penè annos confuſum, & à nobis purgatum, quaſi quodam muro vallatum, nihil habeat extra ſe: omnibus authoribus iuris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogatiua ſeruanda : quia non omnes in omnia, ſed certi per certa vel meliores vel deteriores inueniũtur. ¶Sed neque ex multitudine authorum quod melius & æquius eſt, iudicatote: cum poſſit vnius forſan & deterioris ſententia & multos & maiores in aliqua parte ſuperare. ¶Et ideo ea quæ antea in notis Aemilij Papiniani ex Vlpiano & Paulo necnõ & Martiano aſſcripta ſunt, quæ antea nullam vim obtinebant : propter honorem ſplendidiſſimi Papiniani, non ſtatim reſpuere: ſed ſi quid ex his ad reple

tionem ſummi ingenij Papiniani laborum, vel interpretationem, neceſſarium eſſe perſpexeritis: & hoc ponere, legis vicem obtinens, non moremini: vt omnes qui relati fuerint in hunc codicem prudentiſſimi viri, habeant authoritatem tanquam & eorum ſtudia ex principalibus conſtitutionibus profecta, & à noſtro diuino fuerint ore profuſa. Omnia enim merito noſtra facimus: quia ex nobis om̃is eis impartitur authoritas. Nam qui ſubtiliter factum emendat: laudabilior eſt eo qui primus inuenit. ¶Sed & hoc ſtudioſum vobis eſſe volum⁹, vt ſi quid in veteribus nõ bene poſitum libris inueniatis, vel aliquid ſuperfluum, vel minus perfectum: ſuperuacua ſimilitudine remota, & quod imperfectũ eſt, repleatis, & omne opus moderatum & quampulcherrimum oſtendatis. Hoc etiam nihilominus obſeruando, vt ſi aliquid in veteribus legibus vel conſtitutionibus quas antiqui in ſuis libris poſuerunt, non recte ſcriptum inueniatis: hoc reformetis, & ordini moderato tradatis: vt hoc videatur eſſe verum & optimum, & quaſi ab initio ſcriptum, quod à vobis electum, & ibi poſitum fuerit. Et nemo ex comparatione veteris voluminis, quaſi vitioſam ſcripturam arguere audeat. Cum enim antiqua lege (quę regia nuncupabatur) omne ius omniſque poteſtas populi Romani in imperatoriam tranſlata ſit poteſtatem: nos ſanctionem omnẽ non diuidimus in alias & alias cõditorum partes, ſed totam noſtram eſſe volum⁹: ne quid poſſit antiquitas noſtris legibus abrogare. ¶Et intantum volumus eadem omnia cum repoſita ſunt, obtinere, vt etſi aliter fuerant apud veteres conſcripta, in contrarium autem in compoſitione inueniãtur: nullũ crimen ſcripturæ imputetur, ſed noſtræ electioni hoc aſſcribatur. ¶Nulla itaque in om̃ibus prædicti codicis membris antimonia (ſic enim à vetuſtate græco vocabulo nũcupatur) aliquẽ ſibi vendicet locum: ſed ſit vna concordia: vna conſequẽtia: aduerſario nemine conſtituto. Sed & ſimilitudinem (ſecundum quòd dictum eſt) ab huiuſmodi conſummatione volumus excludere: & ea quæ ſacratiſſimis conſtitutionibus quas in codicem noſtrũ redegimus, cauta ſunt,

iterum poni ex veteri iure non concedimus: cum diualiũ cõſtitutionum ſanctio ſufficiat ad eorum authoritatem: niſi forte propter diuiſionem, aut propter repletionem, vel propter pleniorem indaginem hoc contigerit: & hoc tamen perraro: ne ex continuatione huiuſmodi lapſus, oriatur aliquid in tali prato ſpinoſum. ¶ Sed & ſi quæ leges in veteribus libris poſitæ, iam per deſuetudinem abierunt, nullo modo vobis eaſdem ponere permittimus: cũ hęc tantummodo obtinere velimus, quę vel iudiciorum frequentiſſimus ordo exercuit, vel longa conſuetudo huius almę vrbis comprobauit: ſecundum Saluij Iuliani ſcripturam: quę iudicat omnes debere ciuitates conſuetudinem Romæ ſequi & leges, quę caput eſt orbis terrarum: non ipſam alias ciuitates. ¶ Romam autẽ intelligendum eſt non ſolum veterem, ſed etiam regiam noſtram, quæ Deo propitio melioribus condita eſt augurijs. ¶ Ideo'que iubemus duobus iſtis codicibus omnia gubernari: vno cõſtitutionum: altero iuris enucleati, & in futurũ codicẽ cõponẽdi: vel ſi quid aliud à nobis fuerit promulgatum Inſtitutionum vicem obtinẽs: vt rudis animus ſtudioſi ſimplicibus enutritus, facilius ad altioris prudentię redigatur ſcientiam. ¶ Noſtram autem conſummationem quę à nobis Deo annuente cõponetur, Digeſtorum & Pandectarum nomen habere ſancimus: nullis iuriſperitis in poſterum audentibus cõmentarios illi applicare, & verboſitate ſua ſupradicti codicis compendium confundere: quẽadmodum antiquioribus temporibus factum eſt, cum per contrarias interpretantium ſententias totum penè ius cõturbatum eſt: ſed ſufficiat per indices tantũmodo, & titulorum ſubtilitates (quæ paratitla nuncupantur) quędam admonitoria eius facere: nullo ex interpretatione eorum vitio oriundo. ¶ Ne autem per ſcripturam aliqua fiat in poſterum dubitatio: iubemus non per captiones ſignorũ, & compendioſa ęnigmata (quę multas per ſe & per ſuum vitium antinomias induxerunt) eiuſdem codicis textum conſcribi, etiam ſi numerus librorũ ſignificetur, aut aliud quicquam. Nec enim hæc per ſpecialia ſigna numerorum manifeſtari, ſed per literarum conſequentiam ex-

planari concedimus. ¶Hæc omnia igitur Deo placidò facere tua prudentia vnà cum alijs facundiſſimis viris ſtudeat, & tam ſubtili quàm celerrimo fini tradere: vt codex cõſummatus & in quinquaginta libros digeſtus, nobis offeratur in maximam & ęternam rei memoriam, Dei'que omnipotentis prouidentię argumentum, & noſtri imperij, veſtri'que miniſterij gloriam.

¶Imperator Flauius Iuſtinianus ad ſenatum & omnes populos. Lex.ij.

TAnta circa nos diuinæ humanitatis eſt prouidentia, vt ſemper ęternis liberalitatibus nos ſuſtentare dignetur. Poſt bella enim Parthica ęterna pace ſopita, poſt'que Vandalicam gentem ereptam, & Carthaginem, immo magis omnem Libyam Romano imperio iterum ſociatã: etiã leges antiquas iam ſenio prægrauatas, per noſtram vigilantiam præbuit in nouam pulchritudinem & moderatum peruenire compendium: quod nemo ante noſtrum imperium vnquam ſperauit, neque humano ingenio poſſibile eſſe penitus exiſtimauit. Erat enim mirabile, Romanam ſanctionem ab Vrbe condita vſque ad noſtri imperij tempora (quæ penè in mille & quadringentos annos decurrunt) inteſtinis prælijs vacillantem, hãc'que & imperiales conſtitutiones extendentes, in vnã reducere conſonantiam, vt nihil neque contrarium, neq; idem, neque ſimile in ea inueniatur, & ne geminæ leges pro rebus ſingulis poſitę vſquam appareant. Nanq; hoc cœleſte quidem prouidentiæ peculiare fuit: humanæ vero imbecillitati nullo modo poſſibile. Nos itaque more ſolito ad immortalitatis præſidium reſpeximus, & ſummo numine inuocato, Deum authorem, & totius operis præſulem fieri optauimus: & omne ſtudium Triboniano viro excelſo magiſtro officiorum & exquęſtori ſacri palatij noſtri & conſuli credidimus: ei'que omne miniſterium huiuſmodi ordinationis impoſuimus: vt ipſe vnà cum alijs illuſtribus & prudentiſſimis viris noſtrum deſiderium adimpleret. ¶Noſtra quoque maieſtas ſemper inueſtigando & perſcrutando ea quæ ab his componebantur: quicquid dubium & incertum inueniebatur, cum

numine cœleſti recte emendabat, & in competentem formam redigebat. Omnia igitur confecta ſunt, domino & deo noſtro IESV Chriſto poſſibilitatẽ tam nobis quàm noſtris in hoc ſatellitibus pręſtante. Et principales quidem conſtitutiones duodecim libris digeſtas, iam ante in Codice noſtro nomine præfulgente contulimus. ¶ Poſtea vero maximum opus aggredientes: ipſa vetuſtatis ſtudioſiſſima opera iam penè confuſa & diſſoluta, eidem excelſo viro permiſimus tam colligere quàm certo moderamini tradere. ¶ Sed cum omnia percontabamur: à pręfato viro excelſo ſuggeſtum eſt duo penè milia librorum eſſe conſcripta, & pluſquam tricies centena milia verſuum à veteribus effuſa: quæ neceſſe eſſet omnia & legere & perſcrutari: & ex his quod optimum eſſet, eligere. ¶ Quod cœleſti fulgore, & ſummæ Trinitatis fauore confectum eſt, ſecundum noſtra mandata quæ ab initio ad memoratum virum excelſum fecimus: & in quinquaginta libros omne quod vtiliſſimum erat, collectum eſt: & omnes ambiguitates deciſę ſunt, nullo ſeditioſo relicto: nomen'que libris impoſuimus Digeſtorũ ſeu Pandectarum, quòd omnes diſputationes & deciſiones in ſe habeãt legitimas. Nã quod vndique fuit collectum, hoc in ſinus ſuos receperunt, in centum quinquaginta penè milia verſuum totum opus conſummantes. Et in ſeptem partes eos digeſſimus, non perperam, neque ſine ratione, ſed in numerorum naturam & artem reſpicientes, & conſentaneam eis diuiſionem partium cõficientes. ¶ Igitur prima quidẽ pars totiꝰ cõtextus (quę gręce πρῶτον nuncupatur) in quatuor libros repoſita eſt. Secundus autem articulus ſeptem libros habet, qui de iudicijs appellatur. In tertia vero congregatione omnia quæ de rebus nominantur, contulimus, octo libris eis deputatis. Quartus autem locus, qui eſt totius compoſitionis quaſi quidam vmbilicus, reliquos octo libros ſuſcepit: in quibꝰ omnia quæ ad hypothecam pertinent, repoſita ſunt: vt nõ à pignoratitia actione in libris de rebus poſita, multũ diſtarent. Alio libro eidem inſerto volumini, qui ędilium edictum, & redhibitoriam actionem, & duplæ ſtipula-

tionem, quæ de euictionibus propoſita eſt, continet: quia hæc omnia titulis emptionum & venditionum conſentanea ſunt: & prædictæ actiones quaſi pediſſequę illarum ab initio proceſſerunt: in vetuſtioris quidem edicti ordinatione in loca deuia & multo diſtantia diuagantes: per noſtram autem prouidentiam his congregatę: cum oportuerat ea quæ de eodem penè loquuntur, in confinio ponere. ¶ Alius itaque liber poſt duos primos nobis excogitatus eſt, de vſuris, & traiectitijs pecunijs, & de inſtrumentis, & teſtibus, & probationibus, necnon præſumptionibus: & memorati tres ſingulares libri, iuxta compoſitionem de rebus poſiti ſunt. ¶ Poſt hos, ſiqua de ſponſalibus vel nuptijs vel dotibus, legibus dicta ſunt, repoſuimus, tribus librorum voluminibus ea concludentes. ¶ De tutelis autem & curationibus geminos libros conſcripſimus, & memoratam ordinationem octo librorum mediam totius operis repoſuimus, omnia vndique tam vtiliſſima quàm pulcherrima iura continentem. ¶ Quintus autem exoritur nobis Digeſtorũ articulus, in quo de teſtamentis vel codicillis tam priuatorum quàm militũ omne quicquid antiquitus dictũ eſt, inueniat quis repoſitum: qui de teſtamẽtis appellatur. ¶ De legatis autem & fideicommiſſis, quinque librorum numerus aggregatus eſt: cum'q; nihil tam peculiare fuerat, quàm legatis quidem legis Falcidiæ narratio, fideicommiſſis autem ſenatuſconſulti Trebelliani: ſingulis libris vtrique eorum applicatis, tota pars quinta in nouem libros coadunata eſt. ¶ Solum autem ſenatuſconſultum Trebellianum ponendum eſſe exiſtimauimus. Captioſas etenim, & ipſis veteribus odioſas Pegaſiani ſenatuſcõſulti ambages, & vtriuſq; ſenatuſconſulti ad ſe tã ſuperuacuas quàm ſcrupuloſas diuerſitates reſpuentes, totum ius ſuper his poſitum, Trebelliano ſenatuſconſulto adiudicauimus. Sed in his nihil de caducis à nobis memoratum eſt, ne cauſa quę in rebus non proſpere geſtis, & triſtibus temporibus Romanis increbuit calamitatibus, bello coaleſcens ciuili, in noſtris remaneat tẽporibus, quę fauor cœleſtis, & pacis vigor firmauit, & ſuper omnes gentes in bellicis victorijs poſuit:

ne luctuoſum monumentum lęta ſecula inumbrare conce datur. ¶ Sexta vero pars Digeſtorum exoritur: in qua omnes bonorum poſſeſſiones poſitę ſunt, quę tam ad ingenuos quàm ad libertinos reſpiciunt, & ius omne quod de gradibus & affinitatibus deſcendit, legitimę'que hęreditatis, & omnis ab inteſtato ſucceſſio. & Tertullianum & Orphicianum ſenatuſconſultum, ex quibus matres & filij inuicem ſibi hęredes exiſtunt, in geminos libros contulimus: bonorum poſſeſſionis multitudinem in compẽdioſum & manifeſtiſſimum ordinem concludentes. ¶ Poſt hęc, ea quę de operis noui nũciationibus, damni'que infecti, & pro ędificijs dirutis, & eorum inſidijs, & quæ de aqua pluuiali arcenda veteribus authoribus placita ſunt, necnon de publicanis, & donationibus tam inter viuos quàm mortis cauſa conficiẽdis, cauta legibus inuenimus, in librum ſingularem deduximus. ¶ De manumiſſionibus autem & de liberali cauſa alius liber reſpondet: quemadmodum de acquiſitione tam dominij quàm poſſeſſionis, & titulis qui eam inducunt, multę & varię lectiones vni ſunt inſertæ volumini, alio libro deputato ijs qui iudicati vel in iure confeſſi ſunt, & de bonorum detentionibus & venditionibus: & vt ne quid in fraudem creditorum fiat. ¶ Poſt'que hæc omnia, interdicta glomerata ſunt, & deinceps exceptiones: & de tẽporũ prolixitatib9, & de obligationibus & actionibus liber iterum ſingularis extenditur: vt præfata ſexta pars totius Digeſtorum voluminis, octo libris definiatur. ¶ Septimus autẽ & nouiſſimus articulus Digeſtorum ſex libris formatus eſt: quo de ſtipulationibus ſeu verborum obligationibus, & fideiuſſoribus & mandatoribus, necnon nouationibus, & ſolutionibus, & acceptilationibus, & de prętorijs ſtipulatiõibus omne quidem ius inuenitur gemino volumine inſcriptum eſſe: quod in libris antiquis nec numerare poſſibile fuit. ¶ Et poſt hęc, duo terribiles libri ſunt pro delictis priuatis, & extraordinarijs necnon publicis criminibus: qui omnem continent ſeueritatem, pœnarum'que atrocitatem. Quibus permixta ſunt & ea quę de audacib9 hominibus cauta ſunt, & qui ſe celare conantur, & cõtumaces exiſtunt:

& de pœnis quæ condemnatis infliguntur vel conceduntur, necnon de eorum ſubſtantijs.¶ Liber autem ſingularis pro appellationibus nobis excogitatus eſt contra ſententias tam ciuiles quàm criminales cauſas finientes.¶Cętera autem omnia quę de municipalibus vel decurionibus, & muneribus vel publicis operibus, vel nundinis & pollicitationibus, ac diuerſis cognitionibus & cenſibus & ſignificationibus verborum à veteribus inuenta ſunt, quę' que regulariter definita, in ſe recipit quinquageſimus totius cõſummatiõis perfectus.¶Quæ omnia cõfecta ſunt per virum excelſum necnon prudentiſſimum magiſtrum exquæſtorem & cõſulem Tribonianum: qui ſimiliter eloquentię & legitimæ ſcientiæ artibus decoratus, in ipſis rerum experimẽtis emicuit: nihil' que maius nec charius noſtris vnquam iuſſionibus duxit. necnon per alios viros magnificos & ſtudioſiſſimos perfecta ſunt, id eſt Conſtãtinum virum illuſtrem comitem ſacrarum largitionum, & magiſtrum ſcrinij librorum, ſacrarum' que cognitionũ: qui ſemper nobis ex bona opinione & gloria ſeſe commẽdauit: necnon Theophilum virum illuſtrem magiſtrum, iuris' que peritum in hac ſplẽdidiſſima ciuitate laudabiliter optimam legum gubernationem extẽdentem: & Dorotheum virum illuſtrem & facundiſſimum quæſtorem, quem in Berytenſium ſplendidiſſima ciuitate leges diſcipulis tradentem, propter eius optimã opinionem & gloriam ad nos deduximus, participem' que huius operis fecimus: ſed & Anatolium virum illuſtrem magiſtrũ: qui & ipſe apud Berytenſes iuris interpres conſtitutus, ad hoc opus adlectꝰ eſt, vir ab antiqua ſtirpe legitima procedẽs, cum & pater eius Leontius, & auus Eudoxius: qui poſt patricium inclytę recordationis quæſtorem & anteſeſſorem, & Leontium virum glorioſiſſimum prętorium cõſularem atque patricium filium eius, optimam ſui memoriam in legibus reliquerunt. Necnon & Cratinum virum illuſtrem & comitem ſacrarum largitionũ, & optimum anteſeſſorem huius almæ vrbis conſtitutum: qui omnes ad prædictum opus electi ſunt: vnà cum Stephano, Mẽna, Proſdocio, Eutolmio, Timotheo, Leonide, Le-

ontio, Platone, Iacobo, Conſtantino, Ioanne, viris pruden tiſſimis: qui patroni quidem ſunt cauſarum apud maximam ſedem præfecturę quæ Orientalibus prætorijs prę ſidet: omnes autem ſuę virtutis teſtimonium vndique accipientes, & à nobis ad tanti operis cōſummationem electi ſunt. & cum omnes in vnum cōuenerunt gubernatione Triboniani viri excelſi, vt tantum opus nobis authoribus poſſent cōficere: Deo ꝓpitio in quinquaginta libros opus conſummatum eſt. ¶ Tanta autem à nobis antiquitati habita eſt reuerentia, vt nomina prudentium taciturnitati tradere nullo pateremur modo: ſed vnuſquiſq; eorum qui author legis fuit, noſtris Digeſtis inſcriptus eſt, hoc tantummodo à nobis effecto, vt ſi quid in legibus eorum vel ſuperuacuum vel imperfectum, aut minus idoneum viſum eſſet: vel adiectionem, vel diminutionem neceſſariam accipiat, & rectiſſimis regulis tradatur. Et ex multis ſimilibus vel contrarijs quod rectius habere apparebat, hoc pro alijs omnibus poſitum eſt: ¶ Vna omnibus authoritate indulta: vt quicquid ibi ſcriptum eſt, hoc noſtrum appareat, & ex noſtra voluntate compoſitum: nemine audente comparare ea quæ antiquitas habebat, ijs quæ noſtra authoritas introduxit: quia multa & maxima ſunt quę propter vtilitatem rerum trāſformata ſunt: adeò vt etſi principalis cōſtitutio fuerat in veteribus libris relata: neque ei pepercimus, ſed & hanc corrigendā eſſe putauimus, & in melius reſtaurādam. Nominibus enim veteribus relictis, quicquid legum veritati decorū & neceſſarium fuit, hoc noſtris emendationibus ſeruauimus. Et propter hāc cauſam, & ſi quid inter eos dubitabatur, hoc iam in tutiſſimam peruenit quietem, nullo titubante relicto. ¶ Sed cum perſpeximus ꝙ ad portandam tantæ ſapientiæ molem non ſunt idonei homines rudes, & qui in primis legum veſtibulis ſtantes, intrare arcana earum properant: etiam aliam mediocrem eruditionem præparandam eſſe cēſuimus: vt ſub ea colorati, & quaſi primitijs omnium imbuti, poſſint ad penetralia earum intrare, & formam legum pulcherrimam conniuentibus oculis aſpicere. Et ideo Triboniano viro excelſo qui ad totius

operis gubernationem electus eſt, necnon Theophilo & Dorotheo viris illuſtribus & facundiſſimis anteceſſoribus accerſitis mandauim9 quatenus libris quos veteres compoſuerunt, qui prima legum argumenta continebant, & vndique Inſtitutiones vocabãtur, ſeparatim collectis, qcquid ex his vtile & aptiſſimũ & vndique ſit elimatum, & rebus quę pręſenti ęuo in vſu vertuntur, conſentaneum inuenitur: hoc & capere ſtudeant, & quatuor libris imponere, & totius eruditionis prima fundamenta atque elementa ponere: quibus iuuenes ſuffulti poſſint grauiora & perfectiora ſcita legum ſuſtentare. Admonuimus autem eos, vt memores etiam noſtrarum fiant conſtitutionum quas pro emendatione iuris promulgauimus: & in confectione Inſtitutionum eandem emendationem ponere non morentur: vt ſit manifeſtum & quod antea vacillabat, & quod poſtea in ſtabilitatem redactum eſt. quod opus ab his perfectum, vt nobis oblatum & relictum eſt, & prono ſuſcepimus animo, & noſtris ſenſibus non indignum eſſe iudicauimus: & pr ędictos libros, cõſtitutionũ vicem habere iuſſimus: quod in oratiõe noſtra quam eiſdẽ libris prępoſuimus, aperti9 declaratur. ¶Omnis igitur Romani iuris diſpoſitione compoſita, & in tribus voluminibus, id eſt Inſtitutionum, & Digeſtorum ſeu Pandectarum, necnon Conſtitutionum perfecta, & tribus annis couſummata: (quę vt primũ ſperari cœpit, neque in totũ decẽnium cõpleri ſperabatur) omnipotenti Deo & hanc operam ad hominum ſuſtentationem pijs obtulimus animis: vberesque gratias maximę Deitati reddidim9, quæ nobis pręſtitit & bella fœliciter agere, & honeſta pace potiri: & non tantum noſtro, ſed etiam omni æuo tam inſtãti quàm poſteriori leges optimas ponere. ¶Omnibus itaque hominibus eandem ſanctionem manifeſtam facere neceſſarium eſſe perſpeximus: vt ſit eis cogni tum, quanta confuſione & infinitate abſoluti, in quantam moderationem & legitimam veritatem peruenerunt: legesque in poſterum habeãt tam directas, quàm compendioſas, omnibusque in promptu poſitas, & ad poſſidendi libros earum facilitatem, idoneas: vt non mole diuitiarum

expẽſa poſſint homines ſuperuacuæ legum multitudinis adipiſci volumina, ſed viliſſima pecunia facilis eorum cõparatio pateat tam ditioribus quam tenuioribus, minimo precio magna prudẽtia cõparãda. ¶Si quid autem in tãta legum compoſitione quę ab immenſo librorum numero collecta eſt, ſimile forſitan raro inueniatur: nemo hoc vituperãdum exiſtimet, ſed primum quidẽ imbecillitati humanę (quæ naturaliter ineſt) hoc adſcribat: quia omnium habere memoriam, & penitus in nullo peccare, diuinitatis magis quam mortalitatis eſt. quod & à maioribꝰ dictum eſt. Demum ſciat quod ſimilitudo in quibuſdam & his breuiſſimis aſſumpta, non inutilis eſt, & nec citra noſtrum propoſitum hoc ſubſecutum. Aut enim ita lex neceſſaria erat, vt diuerſis titulis propter rerum cognitionem applicari eam oporteret: aut cũ fuerat alijs diuerſis permixta, impoſſibile erat eam per partes diſtrahi, ne ius totum cõfunderetur: & in ijs partibus in quibus perfectiſſimæ iuſſiones veterum expoſitę fuerant, quod particulatim in eas fuerat ſparſum, hoc diuidere ac ſeparare penitus erat inciuile: ne tam ſenſus quàm aures legentium ex hoc pturbarentur. Simili'que modo ſi quid principalibus conſtitutionibus cautum eſt, hoc in Digeſtorum volumine poni nullo conceſſimus modo: quaſi conſtitutionum recitatione ſufficiente: niſi hoc raro ex ijſdem cauſis quibꝰ ſimilitudo aſſumpta eſt. ¶Contrarium autem aliquid in hoc codice poſitum, nullum ſibi locum vẽdicabit: nec inuenitur, ſi quis ſubtili animo diuerſitatis ratiões excutiat: ſed eſt aliquid nouum inuentũ, vel occulte poſitum, quod diſſonantię querelam diſſoluit, & aliam naturam inducit diſcordię fines effugiẽtem. Sed & ſi quid forſitan prætermiſſum eſt, quod in tantis milibus quaſi in profundo poſitum latitabat: & cum idoneum fuerat poni, obſcuritate inuolutum neceſſario derelictum eſt: quis hoc repręhẽdere recto poſſit animo? Primo quidem propter ingenij mortalis exiguitatem. Deinde propter ipſius rei vitium: quod multis inutilibus permixtum, nullam ſibi ad erudiẽdum præbuit copiam. Demũ quia multo vtiliꝰ eſt pauca idonea effundere, quã multis inutilibus homines pręgra-

uari. ¶Mirabile autem aliquid ex his libris emerſit, quòd multitudo antiqua, pręſente breuitate paucior inuenitur. Homines etenim qui antea lites agebãt: licet multæ leges fuerant poſitę, tamen ex paucis lites proferebant, vel propter inopiam librorum, quos comparare eis impoſſibile erat: vel ꝑpter ipſam inſcientiã: & voluntate iudicũ magis quàm legitima authoritate lites dirimebantur. In pręſenti autem conſummatione noſtrorum Digeſtorum, ex tantis leges collectæ ſunt voluminibus, quorũ etiã nomina antiquiores homines non dicimus neſciebant, ſed nec vnquã audiebant: quę omnia collecta ſunt ſubſtantia amplisſima cõgregata: vt egena quidem antiqua multitudo inueniatur: opulẽtiſſima autem breuitas noſtra efficiatur. ¶Antiquę autem ſapientiæ librorũ copiam maxime Tribonianus vir excellentiſſimus prębuit: in quib9 multi fuerant & ipſis eruditiſſimis hominibus incogniti. quibus omnibus perlectis, quicquid ex his pulcherrimũ erat, hoc ſemotum in optimam noſtram compoſitionẽ peruenit. Sed huius operis conditores non ſolum ea volumina perlegerunt ex quibus leges poſitę ſunt: ſed etiam alia multa: qui nihil vel vtile vel nouum in eis inuenientes quod exceptum noſtris Digeſtis applicarẽt, optimo animo reſpuerũt. ¶Sed quia diuinę quidem res perfectiſſimę ſunt: humani vero iuris conditio ſemper in infinitũ decurrit: & nihil eſt in ea quod perpetuo ſtare poſſit: (multas etenim formas edere natura nouas deproperat) nõ deſperamus quędã poſtea emergi negocia quæ adhuc legum laqueis non ſint innodata. ¶Si quid igitur tale contigerit, auguſtum imploretur remedium: quia ideo imperialem fortunam rebus humanis Deus prępoſuit, vt poſſit omnia quę nouiter contingunt, & emendare & componere, & modis & regulis competentibus tradere. Et hoc non primũ a nobis dictum eſt, ſed ab antiqua deſcẽdit proſapia: cum & ipſe Iulianus, legum & edicti perpetui ſubtiliſſimus cõditor, ſuis libris hoc retulerit: vt ſi quid imperfectũ inueniatur, ab imperiali ſanctione hoc repleatur. Et non ipſe ſolus, ſed & diuus Adrianus in compoſitione edicti, & ſenatuſconſulti quod eam ſecutum eſt: hoc apertiſſime

definiuit, vt ſi quid in edicto poſitum non inueniatur, hoc ad eius regulas eiuſque coniecturas & imitationes poſſit noua cõſtituere authoritas. ¶ Hæc igitur om̄ia ſcientes patres conſcripti, & omnis orbis terrarum homines, gratias quidem ampliſſimas agite ſummæ diuinitati: quę noſtris temporibus tam ſaluberrimum opus ſeruauit. Quo enim antiquitas digna diuino non eſt viſa iudicio: hoc noſtris tẽporib9 indultũ eſt. ¶ Has itaq; leges & adorate & obſeruate, omnibus antiquioribus quieſcentibus: nemoque veſtrum audeat vel comparare eas prioribus: vel ſi quid diſſonans in vtroque eſt, requirere: quia omne quod hic poſitum eſt, hoc vnicũ & ſolũ obſeruari cenſemus. Nec in iudicio, nec in alio certamine vbi leges neceſſarię ſunt: ex alijs libris, niſi ex iiſdem Inſtitutionibus, noſtriſque Digeſtis, & conſtitutiõibus à nobis cõpoſitis vel promulgatis aliquid vel recitare vel oſtendere conetur, niſi temerator velit falſitatis crimini ſubiectus, vnà cum iudice qui ei audientiã accõmodauerit, pœnis grauiſſimis laborare. ¶ Ne aũt incognitũ vobis ſit, ex quibus veterum libris hęc conſummatio ordinata eſt: iuſſimus & hoc in primordijs Digeſtorum noſtrorũ inſcribi, vt manifeſtiſſimũ ſit ex quibus legiſlatoribus, quibuſque libris eorũ, & quot milib9, hoc iuſtitię Romanę templũ ędificatũ eſt. ¶ Legiſlatores autẽ vel cõmentatores eos elegimus, qui digni tanto opere fuerant, & quos anteriores piiſſimi principes admittere nõ ſunt indignati: oĩbus vno dignitatis apice ĩpartito, nec ſibi quoquã aliquã prętogatiuã vendicate. Cũ enĩ cõſtitutionum vices & has leges obtinere cenſuimus, quaſi ex nobis promulgatas: quid ãplius aut minus in quibuſdã eſſe intelligatur, cum vna dignitas, vna poteſtas om̄ibus eſt indulta? ¶ Hoc autẽ quod ab initio nobis iuſtũ viſum eſt, cũ hoc opus fieri Deo annuẽte mandabamus: tẽpeſtiuum nobis videtur & in pręſenti ſancire: vt nemo neque eorũ qui in pręſenti iuris peritiã habẽt, nec qui poſtea fuerint, audeant cõmentarios iiſdẽ legibus annectere: niſi tãtum ſi velint eas in græcã vocẽ transformare ſub eodem ordine, eadẽq; conſequẽtia ſub qua voces Romanę poſitę ſunt: hoc quod gręci κατὰ πόδα dicũt: vel ſi quid for

ſitan p titulorũ ſubtilitates annotare maluerint, & ea quę paratitla nuncupantur, componere. alias autem legum interpretationes (immo magis peruerſiones) eos tractare non concedimus: ne verboſitas eorum aliquod legibus noſtris afferat ex confuſione dedecus: quod in antiquis edicti perpetui cõmentatoribus factum eſt: qui opus moderate confectũ, huc atque illuc in diuerſas ſentẽtias producentes, in infinitum diſtraxerunt: vt penè omnem Romanam ſanctionẽ cerneres eſſe cõfuſam. Quod ſi paſſi nõ ſumus, quemadmodũ poſteritatis admittatur vana diſcordia? Si quid autẽ tale facere auſi fuerint: ipſi quidem falſitatis rei conſtituantur: volumina autẽ eorum omnimodo corrũpantur. ¶ Si quid vero (vt ſupra dictũ eſt) ambiguũ fuerit viſum: hoc ad imperiale culmen per iudices referatur: & ex authoritate auguſta manifeſtetur: cui ſoli cõceſſum eſt leges & cõdere & interpretari. ¶ Eãdẽ aũt pœnã falſitatis conſtituimus & aduerſus eos qui in poſterum leges noſtras per ſignorum obſcuritates auſi fuerint cõſcribere. Omnia enĩ, id eſt nõia prudentiũ, & titulos, & librorum numeros, per cõſequentias literarũ volumus nõ per ſigna manifeſtari: ita vt qui talẽ librum ſibi cõparauerit, in quo ſigna poſita ſunt in qualicunq; loco libri vel voluminis, ſciat inutilis ſe eſſe codicis dominũ. Neque enim licentiam aperimus, ex tali codice in iudicio aliquid recitari, qui in quacunque ſui parte ſignorũ habet malitiã. Ipſe autem librarius qui ea inſcribere auſus fuerit: non ſolũ criminali pœna (ſecundũ quod dictũ eſt) plectetur: ſed etiã libri æſtimationẽ in duplum domino reddet, ſi ipſe dominus ignorans talem librũ vel cõparauerit, vel cõfici curauerit. quod & ante à nobis diſpoſitũ eſt conſtitutiõe quã ad legum profeſſores dimiſimus. ¶ Leges autem noſtras quas in his codicibus, id eſt Inſtitutionũ ſeu elemẽtorum, & Digeſtorum vel Pãdectarum poſuimus, ſuũ obtinere robur ex tertio noſtro fœliciſſimo ſancimus cõſulatu pręſentis duodecimę indictionis tertio calendas Ianuarias, in omne æuum valituras: vnà cum noſtris conſtitutionibus pollentes: & ſuum vigorem in iudicijs oſtẽdentes in omnibus cauſis, ſiue quæ poſtea emerſerint, ſiue quæ in iudi-

ctijs adhuc pendent, nec eas iudicialis vel amicabilis forma compeſcuit. Quę enim iam vel iudiciali ſententia finita ſunt, vel amicabili pacto ſopita: hęc reſuſcitari nullo modo volumus. ¶Bene autẽ properauimus in tertiũ noſtrum conſulatum has leges edere: quia maximi Dei & domini noſtri IESV Chriſti auxilium fœliciſſimum æuũ noſtræ reipublicæ donauit: cum in hoc & bella Parthica abolita ſunt, & quieti perpetuę tradita: & tertia pars mũdi nobis accreuit. Poſt Europam enim & Aſiam, tota Libya noſtro imperio adiuncta eſt: & tanto operi legum caput impoſitum eſt: omnia'que cœleſtia dona noſtro tertio conſulatu indulta ſunt. ¶Omnes itaque iudices noſtri pro ſua iuriſdictione eaſdem leges ſuſcipiant: & tam in ſuis iudicijs, quàm in hac regia vrbe habeant & proponant: & præcipue vir excellus huius almæ vrbis præfectus. ¶Curę autem erit tribus excelſis præfectis pretorijs tam Oriẽtalib9 quàm Illyricanis necnon & Libycis, p ſuas authoritates omnibus qui ſuę iuriſdictiõi ſuppoſiti ſũt, eas manifeſtare.

¶ De iuris & facti ignorantia. Titulus. xxi.

Permittitur militi qui exceptionem peremptoriam per iuris ignorantiam ante ſententiam non obiecit, vt eam poſt ſententiam poſſit opponere. Bal. & Sali.

¶Imperator Antoninus. a. Maximo militi. Lex prima.

QVamuis cum cauſam tuam ageres, ignorantia iuris propter ſimplicitatem armatæ militiæ, allegationes competentes omiſeris: tamen ſi nondũ ſatiſfeciſti, permitto tibi, ſi cœperis ex ſententia conueniri, defenſionibus tuis vti.

Renuncians hęreditati maternę, eam poſtea non poteſt adire, licet pretendat iuris ignorantiã. Bal.

¶Idem. a. Iuliano. Lex. ij.

CVm ignorantia iuris facile excuſari non poſſis, ſi maior annis hæreditati matris tuę renunciaſti: ſera prece ſubueniri tibi deſideras.

Lapſus temporis petẽdi bonorum poſſeſſionem, in-

ducit tacitam & irreuocabilem repudiationem. Bal.

¶ Imperator Philippus. a. Marcellę. Lex. iij.

SI emãcipata à patre, intra annum bonorum poſſeſſionem petere ceſſaſti: prætendere iuris ignorantiam nullis rationibus potes.

Erronea diuiſio, errore probato non officit diuidenti. Et pręſumitur error, ſi ex poſtfacto apparet rem aliter ſe habere. Baldus.

¶ Impp. Diocletianus & Maximianus. aa. Iuliano. Lex. iiij.

SI poſt diuiſionem factam, teſtamenti vitium in lucem emerſerit: ex ijs quæ per ignorantiam confecta ſunt, præiudicium tibi non comparabitur. Oſtende igitur apud rectorem virum clariſſimum amicum noſtrum, teſtamentũ vel fide veri deficere, vel iuris ratione ſtare non poſſe: vt infirmata ſcriptura quæ teſtamenti vice prolata eſt, ſolidam ſucceſſionem obtineas.

Falſa confeſſio non immutat veritatem: ideo probata veritate non pręiudicat confitenti. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. & cc. Marcello. Lex. v.

CVm falſa demonſtratione mutari ſubſtantia veritatis minime poſſit: reſpondendo id quod paternum erat, ex maternis eſſe bonis: nihil egiſti.

Promittens plus quàm debeat per errorẽ, poteſt liberationem condicere. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. & cc. Tauro & Pallioni. Lex. vi.

SI non tranſactionis cauſa, ſed indebitam, errore facti olei materiam vos Archantico ſtipulanti ſpopondiſſe rector animaduerterit prouincię: reddito quod debetis, reſidui liberationem condicentes audiet.

Erronea confeſſio, cum erratur in facto, poteſt vſque ad ſententiam reuocari: ſed poſt rem deciſam eſt irreuocabilis.

¶ Iidem. aa. & cc. Zoę. Lex. vij.

ERror facti necdum finito negocio, nemini nocet. Nam cauſa deciſa, velamento tali non inſtauratur.

Erronea cõfeſſio nõ facit valere teſtamentũ inualidum: nec ei imponit vires: nec etiã valet per ſeipſum

vt diſponat in aliquo effectu. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Dionyſio. Lex. viij.

CVm teſtamentum nullo iure conſtiterit: ex eius qui ab inteſtato ſucceſſit, profeſſione ſola, velut ex teſtamento liberos per errorem profitentis: orcini vel proprij liberti, ſi non ipſius acceſſit iudicium, cum errātis voluntas nulla ſit, effici non potuerunt.

Qui recipit aliquid tanquam à tali, non intelligitur confiteri eum talem eſſe, ſi appareat erraſſe per cōtrariorum terminorum veritatem. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Caio & Anthemio. Lex. ix.

NOn idcirco minus quòd à vobis veluti à liberis debitam accepiſſe pecuniam Sanius dicitur: (cum nullus ſit errantis conſenſus) mouere ſtatus quæſtionē prohibentur eius heredes.

Indebitum ciuiliter tantum, facti errore non iuris ſolutum, repetitur. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Philippo. Lex. x.

CVm quis ius ignorans, indebitam pecuniam perſoluerit, ceſſat repetitio. Per ignorantiam enim facti tantum repetitionem indebiti ſoluti competere tibi, notum eſt.

Mulieribus non ſuccurritur propter ignorantiā iuris in lucris captandis, ſicut nec maſculis, niſi ratiōe minoris ętatis: quo caſu tā mulieribus quàm maſculis ſuccurritur per beneficiū reſtitutionis. Pau. de caſt.

¶ Imp. Conſtantinus Valeriano. Lex. xi.

QVanuis in lucro nec fœminis ius ignorantibus ſubueniri ſoleat: attamen cōtra ętatē adhuc imperfectā locum hoc non habere, retro principum ſtatuta declarant.

Nemo poteſt diſſimulare ſe leges neſcire. Bal.

¶ Idem. a. Valeriano. Lex. xij.

COnſtitutiones principum nec ignorare quenquā nec diſſimulare permittimus.

Mulieribus non ſubuenitur propter ignorantiam iuris vltra quàm maſculis, niſi in caſibus à iure expreſſis. Bar. & Pau. de caſt.

¶ Imperatores Leo & Antoninus. aa. Eriphirio præfe-

cto pręfecto. Lex.xiij.

NE paſſim liceat mulieribus omnes ſuos contractus retractare in ijs quæ prętermiſerint vel ignorauerint: ſtatuimus, ſi per ignoratiam iuris, damnum aliquod circa ius vel ſubſtantiam ſuam patiantur, in ijs tantum caſibus in quibus præteritarum legum authoritas eis ſuffragatur, ſubueniri.

¶ De precibus imperatori offerendis: et de quibus rebus ſupplicare liceat: & vbi. Titu.xxii.

Laudabilis fidei exemplum, & atrocitas criminis, faciunt inhabilem pro habili reputari ad impetrandum: & etiam ad proſequendum impetrata. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Firmino. Lex prima.

LICET ſeruilis conditio deferendæ precis facile capax non ſit: tamen admiſſi ſceleris atrocitas, & laudabilis fidei exemplum ſuper vindicanda cęde domini tui, nobis hortamento fuit vt pręfecto prætorio iuxta annotationis noſtrę decretum demandaremus: quem adire cura, vt auditis ijs quæ in libello contuliſti, & reos inueſtigare, & ſeueriſſimam vindictam iuxta legum cenſuram exigere curet.

Dilatoria per reſcriptum conceditur, non peremptoria. Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. Seuero præfecto prætorio. Lex.ij.

QVoties reſcripto noſtro moratoria præſcriptio remittitur, aditus ſupplicandi pandatur. ¶ Quod autem totius negocij cognitionem tollit, & vires principalis negocij exhaurit: ſine graui partis alterius diſpendio conuelli non poteſt. nec præſcriptionis igitur peremptorię relaxatio petatur.

Fiſco damnoſa, vel iuri contraria, nõ conuenit impetrari. Bal. Et eſt canonizata. xxv. q. ij. nec damnoſa.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. ad populum. Lex.iij.

NEc dãnoſa fiſco, nec iuri contraria poſtulari oportet.

☞ Qui habet dilationem a principe, tenetur ſatiſdare de ſoluendo in termino: aliter non gaudet dilationis commodo. Baldus.

¶ Impera. Gratianus & Valentinianus & Theodoſius aaa. Florentio pręfecto prætorio. Lex. iiij.

VNiuerſa reſcripta quæ in debitorum cauſis ſuper præſtandis dilationibus promulgantur: non aliter valeant, niſi fideiuſſio idonea ſuper debiti ſolutione præbeatur.

☞ Semel tantum licet ſupplicare contra ſententias pręfectorum prætorio. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens ad Voluſianũ pręfectum præto. Lex. v.

SI quis aduerſus pręfectorum prætorio ſententias duxerit ſupplicandum: victus'que denuo fuerit: nullam habebit licentiam iterum ſuper eadem cauſa ſupplicãdi.

IN Authen. vt ſponſa. lar. §. aliud. collatio. ix. conſtitutio. ij.

☞ Vbi ſupplicatur pręfecto prætorio, infra decem dies non mandatur ſententia executioni ſine ſatiſdatione: ſed vbi poſt decem dies ſupplicatur, mandatur ſententia executioni ſine ſatiſdatione. ſed ſi retractatur ſententia infra biennium, retractatur executio retro facta. Baldus.

QVæ ſupplicatio glorioſiſſimis pręfectis, vel eorum conſiliarijs, vel cauſas introducentibus, intra decem dies poſt ſentẽtiam offerenda eſt: quo ſubſecuto, ſententia non aliter executioni mandabitur, niſi victrix pars dignam fideiuſſionem prębuerit tantum reſtituendi cum legitimis augmentis, quantum fuerit in cõdemnatione, ſi legitima retractatione ſentẽtia reſoluatur. Niſi ſub hac forma ſupplicatio porrigatur: executio cauſæ ſine fideiuſſione procedet: retractationis iure illi ſeruando, qui ſe grauatum putauerit: vt infra biennium ſupplicare poſſit imperatori.

☞ Non refert à quo ſit impetratum, dũmodo à principe ſit conceſſum. Baldus.

¶Imperatores Honorius & Theodoſius.aa.Iſidoro prę fecto prætorio. Lex.vi.

VNiuerſis ſimul hanc obſeruantiam remittimus, vt à quocunque liberę conditionis conſtituto vel ſeruo ſupplicante impetratum fuerit reſcriptū: minime requiratur per quem preces oblatæ ſunt.

Reſcripta iuri contraria non valent: ſed reſcripta quę neminem lœdunt, & ſupplicantibus proſunt, valent. Item valent reſcripta quæ pœnam commiſſi criminis indulgent. Baldus.

¶Imperato. Theodo. & Valen.aa.ad ſenatū. Lex.vij.

REſcripta contra ius elicita, ab omnibus iudicibus refutari præcipimus: niſi forte ſit aliquid quod non lœdat alium, & proſit petenti, vel crimen ſupplicãtibus indulgeat.

Superflua non debent ſcribi in ſupplicatione: ſed neceſſaria tantum pro negocij inſtructione. Salice.

¶Iidem.aa. Florentio pręfec. præto. Lex.viij.

INſtrumentorum exempla non proſit precibus adiunxiſſe: ſed neceſſe ſit eorum in ſupplicatione vim exprimi: vt reſponſuro principi vera precatio rem aperiat cognoſcendã: ijs ſolis (cum neceſſitas exegerit) verbis precibus inſerendis, quorum de ſenſu inter partes ita dubitari contigerit, vt etiam merito noſtrum expectetur iudicium.

¶Quando libellus principi datus, litis cõteſtationem faciat. Titulus.xxiii.

Reſcriptum delegatorium ſupplicanti conceſſum, actiones prætorias & annales perpetuat, & eas facit ad hęredes tranſitorias. Salicetus.

¶Imperator Alexander.a. Superiori præfecto prętorio Auguſtali. Lex prima.

DVBIVM non eſt conteſtationem litis intelligi etiam ſi noſtrę fuerint tranquillitati preces oblatæ: eas'que aduerſus hæredem quoque eius in quẽ porrectæ ſunt, vel ab hærede eius qui meruit, exerceri.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.Mennę pręf.prę. Lex.ij.

TEmporales actiones quæ per oblationem precum, & ad eas reſcriptiones, perpetuātur: definire neceſſarium eſſe duxim9: ne quis putet ad alias etiam quę certis taxantur temporibus, hoc pertinere. ¶ Sciant igitur omnes eas tantummodo per oblationem precum, & ad eas reſcripta, perpetuari, quæ à prætore cōſtitutę, annali tempore coarctatæ ſunt.

¶ Vt lite pendente, vel poſt prouocationem aut definitiuam ſententiam nulli liceat Imperatori ſupplicare. Titulus.xxiiii.

Pręuenire ſententiam in ſupplicando, nō prodeſt ſi antequam princeps reſcribat, ſententia feratur. Bal.

¶ Imperator Alexander.a.Cupio. Lex prima.

LICET poſtquam ſupplicaſti, priuſquam reſcriptum impetrares, præſes prouinciæ vir clariſſimus pronunciauerit: cum tamen à ſententia non prouocaueris, reſcriptum quod poſtea ſecutum eſſe ſuggeris, ad retrahenda ea quę decreto terminata ſunt, non patrocinatur.

Lite pendente non licet ſupplicare niſi pro actorū vel ſententiæ copia denegata. Cauſa vero finita nullo modo, ſub pœna diſpendij & infamię. Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus.a.Probiano ſuo. S. Lex.ij.

SVpplicare cauſa pendente non licet, niſi vel actorum communium, vel pronunciationis editio denegetur. Qui autem terminatam reſcripto vel conſultatione queſtionem, exquiſito ſuffragio refricare conabitur: in omnē litis ęſtimationem aduerſario ſuo protinus condemnetur: omni venia deneganda ſi quis contra hæc ſupplicare tentauerit.

Non appellanti eſt impoſitum ſilentium ipſo iure: & ſi tentat per reſcriptum retractare deciſa, notatur infamia. Baldus.

¶ Idem.a.ad vniuerſos prouinciales. Lex.iij.

QVi licitam prouocationem omiſerit, perpetuo ſilere debebit, nec à nobis impudens petere per

ſupplicationem auxilium tentet. Quod ſi fecerit, deſiderio ſuo carebit, & ignominię pœna notabitur.

¶ Si contra ius vel vtilitatem publicam, vel per mendacium fuerit aliquid poſtulatum vel impetratum. Titulus. xxv.

Omiſſio nõ vitiat reſcriptum in eo quod ſi fuiſſet expreſſum, fuiſſet tamen ęque conceſſum. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Gregorio. Lex prima.

NON idcirco minus is cui ex noſtro reſcripto cognitio delata eſt, iudicare poteſt, quòd ex geſtis quędam in precibus omiſſa proponis.

Supplicantis mendacium in qualitate vel circunſtantia rei, non impedit delegatum cognoſcere, & pronunciare pro veritate tenoris. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Statio. Lex. ij.

PRæſcriptione mendaciorum oppoſita, ſiue in iuris narratione mendacium reperiatur, ſiue in facti, ſiue in tacendi fraude: pro tenore veritatis, non deprecantis affirmatione, datum iudicem cognoſcere debere, et ſecũdum hoc de cauſa conuenit ferre ſententiam.

Vbi reſcriptum dicitur falſum: recipiẽda eſt probatio ſuper obiectu: aliâs punitur iudex. h. d. ſecũdum vnum intellectum. vel non loquitur hic de falſo proprie ſumpto, ſed de mendacio impetrantis: ſuper quo iudex debet recipere probationem. h. d. ſecundũ aliam lecturam. Baldus.

¶ Impe. Conſtantinus. a. ad Baſſum. Lex. iij.

PVniri iubemus decem librarum auri mulcta iudices qui vetuerint precum argui falſitatem.

Iudex executionis habet cognitionem obreptionis. Baldus.

¶ Idem. a. ad Pontianum conſulem Campaniæ. Lex. iiij.

ET ſi non cognitio, ſed executio mandatur: de veritate precum inquiri oportet: vt ſi fraus interuenerit, de omni negocio cognoſcatur.

Priuilegium vel reſcriptum in re vel cauſa fraudulẽto mendacio impetratum, eſt nullum: et impetrans punitur. Salicetus.

Impp. Theodo. & Valen. aa. ad Senatum. Lex. v.

ET ſi legibus conſentaneum ſacrum oraculum mendax precator attulerit, careat penitus impetratis: & ſi nimia mẽtientis inueniatur improbitas, etiam ſeueritati ſubiaceat iudicantis.

Reſcriptum contra ius conſtitutionis, vel contra publicam vtilitatem, non valet. Baldus.

Impera. Anaſtaſius. a. Martio præfecto præ. Lex. vi.

OMnes cuiuſcunque maioris vel minoris adminiſtrationis vniuerſę noſtrę reipublicę iudices monem9 vt nullum reſcriptum, nullam pragmaticã ſanctionem, nullam ſacram annotationem, quæ generali iuri vel vtilitati publicæ aduerſa eſſe videatur: in diſceptatione cuiuſlibet litigij patiantur proferri: ſed generales ſacras conſtitutiones modis omnibus non dubitent obſeruandas.

De diuerſis reſcriptis & pragmaticis ſanctionibus. Titu. xxvi.

Reſcriptum in cauſa communi vni de ſupplicantibus directum, ad vtrumque porrigit ſuum effectum. Salicetus.

Imperator Alexan. a. Sipero. Lex prima.

SI libellum de communi cauſa tu frater'que tuus dediſtis: quãuis reſcriptum ad vnius perſonam directum ſit, vtrique tamen proſpectum eſt.

Reſcripta de iuſtitia ſunt perpetua, niſi in eis apponatur certum tempus. Paulus de caſtro.

Impp. Valentinianus & Theodoſius & Arca. aaa. ad Vincentium. Lex. ij.

FAlſo aſſeueratur authoritatem reſcriptorum deuoluto ſpatio anni obtinere firmitatem ſuam non oportere: cum ea quę ad ius reſcribuntur, perennia eſſe debeãt: ſi modo tempus intra quod allegari vel audiri debeant, non ſit comprahenſum.

Originalia, non exempla probant vel ſunt inſinuā da. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Criſpino præ. præ. Lex. iij.

SAncimus vt authētica ipſa atq; originalia reſcripta noſtra etiā manu ſubſcripta, non exēpla eorū inſinuētur.

Non valent reſcripta ſine die & conſule. concor. xxv. q. ij. ſi qua. vbi eſt hęc lex canonizata. Bal. & Sali.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Luſitanos. Lex. iiij.

SI qua beneficia perſonalia ſine die & conſule fuerint depręhenſa, authoritate careant.

Contemptor authoritatis imperialis vel pontificalis, pœna ſacrilegij punitur. Baldus.

¶ Impp. Valentinianus, Theodoſius & Arca. aaa. ad Vincentium. Lex. v.

SAcrilegij inſtar eſt, diuinis ſuper quibuſcunque adminiſtrationibus vel dignitatibus promulgandis obuiare beneficijs.

Reſcripta debēt eſſe ſcripta cum encauſto cocti muricis, & in chartis ſiue membranis; aliâs non valent. Et nemo priuatus tale encauſtū habere poteſt ſub pœna capitis, & bonorū amiſſione. Salicetus. ſed hodie non ſeruatur: vt in glo.

¶ Imperator Leo. a. Hilariano magiſtro officiorum & Patricio. Lex. vi.

SAcri affatus, quoſcūque noſtræ manſuetudinis in quacunque parte paginarum ſcripſerit authoritas: non alio vultu penitus aut colore, niſi purpurea tantummodo inſcriptione luſtrentur: ſcilicet vt cocti muricis & triti cōchylij ardore ſignentur. Ea'que tantummodo fas ſit proferri vel dici reſcripta in quibuſcunq; iudicijs, quæ in chartis ſiue mēbranis ſubnotatio noſtrę ſubſcriptionis impreſſerit. ¶ Hanc autem ſacri encauſti confectionem nulli ſit licitū aut conceſſum habere, aut quærere, aut à quocūque ſperare: eo videlicet qui hoc aggreſſus fuerit tyrānico ſpiritu, poſt proſcriptionem bonorum omnium, capitali nō immerito pœna plectendo.

Nō valent reſcripta principis niſi apponatur clauſula, ſi preces veritate nitantur: & puniuntur qui reſcri

pta dictant vel ſcribunt hac clauſula non appoſita.h.d. in prima parte. In ſecunda parte dicit quod pragmatica ſanctio ſeu conſiſtorialis determinatio non habet locum in cauſis ſingulorum,ſed in cauſis arduis vniuerſitatum vel corporum.h.d.& eſt no.Bal.

¶ Imperator Zeno.a.Sebaſtiano præfecto præ.Lex.vij.

VNiuerſa reſcripta,ſiue in perſonam precantium, ſiue ad quemlibet iudicem manauerint, quæ vel adnotatio, vel quæuis pragmatica ſanctio nominentur:ſub ea conditione proferri præcipimus, ſi preces veritate nitantur. Nec aliquem fructum precator mendax oraculi percipiat impetrati,licet in iudicio aſſeueret veritatẽ, niſi quæſtio fidei precum,imperiali beneficio mõſtretur inſerta. Nam & vir magnificus quæſtor, & viri ſpectabiles magiſtri ſcriniorum qui ſine præfata adiectione qualecunque diuinum reſponſum dictauerint, & iudices qui ſuſceperint, reprehenſionem ſubibunt. Et qui illicite dictata ſcribere auſi fuerint, cuiuſcunque ſcrinij memoriales,ſeu pragmaticarij,vel adiutores primicerij:amiſſione cinguli ferientur.¶Pragmaticas præterea ſanctiones non ad ſingulorũ preces ſuper priuatis negocijs proferri, ſed ſiquãdo corpus aut ſchola vel officium vel curia vel ciuitas vel prouincia vel quædam vniuerſitas hominum ob cauſam publicã fuderit preces,manare decernimus: vt in his etiã veritatis quęſtio reſeruetur.

¶ De ſtatuis & imaginibus. Titulus.xxvii.

Iudices nõ debẽt permittere erigi aliquas ſtatuas ſine principis licentia,ſub pœna hic ſtatuta. Salicetus.

¶ Impera. Arca.& Hono.aa.The.præ.præ. Lex prima.

SI quis iudicum accepiſſe ęneas vel argenteas vel marmoreas ſtatuas extra imperiale beneficium in adminiſtratione poſitus detegetur: emolumẽta quæ acceperit in ea poſitus dignitate quã polluit, cum extortis titulis vel prę ſumptis:in quadruplum fiſco noſtro inferat:ſimul'que nouerit exiſtimationis ſuæ pœnam ſe ſubiturum. ¶Nec eos ſanè a periculo pudoris haberi volumus immunes,qui adu-

landi ſtudio, aut metu inconſtantis ignauię, tranſire quæ ſunt interdicta, tentauerint.

Quando ſtatuę eriguntur in honorem principis, iudex loci debet adeſſe: non tamen ſtatuam debet adorare. Salicetus.

Impera. Theodoſius & Valentinianus. aa. & cc. Cio præfecto prætorio. Lex. ij.

Siquando noſtrę ſtatuę vel imagines erigūtur, ſiue diebus (vt aſſolet) feſtis, ſiue cōmunibus: adſit iudex ſine adorationis ambitioſo faſtigio: vt ornamētum diei & loco & noſtrę recordatiōi, ſui probet acceſſiſſe pręſentiam.

Populares non debent cogi ad conferendum pro principum ſtatuis. Salicetus.

Imperatores The. & Valen. aa. Flo. pręfe. prę. Lex. iij.

IN noſtræ ſerenitatis imaginibus ac ſtatuis erigendis priuatæ collationis iniuriam propulſari præcipimus: ne quid in eis ſuum collator agnoſcat.

Sine principis licentia non poteſt erigi ſtatua in honorem alicuius virtutum præmia merentis: & non expenſis popularium, ſed illius in cuius honorem erigitur, collocanda eſt. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. ad Notum comitem & magiſtrum officiorum. Lex. iiij.

ET virtutum præmia tribui merentibus conuenit, & aliorum honores, aliis damnorum occaſionem fieri non oportet. Idcirco quoties vel iudicibus noſtris, vel cuilibet alij ſtatua fuerit a quocunque collegio ſeu officio, vel in hac ſacratiſſima ciuitate, vel in prouincijs poſtulata: nequaquam ex deſcriptiōe ſumpt9 colligi patimur: ſed eius cuius ad honorem petitur, expenſis proprijs ſtatuam collocari præcipimus.

De iis qui ad ſtatuas confugiunt. Ti. xxviii.

Qui confugerint ad ſtatuas principis, ab omni violentia debent eſſe tuti. ſi tamen ſine iuſta cauſa ibi confugerint, veniunt puniendi. Salicetus.

Impera. Valentinianus, Theodoſius & Arca. aaa. Cinecio præfecto prætorio. Lex vnica.

QVi ad ſtatuas, vel euitandi metus, vel creãdę inuidiæ cauſa confugerint: ſi certas habuerint cauſas quibus confugere ad imperatoria ſimulacra debuerint, iure ac legibus vindicentur. Si uero probati fuerint artibus ſuis inuidiam inimicis creare voluiſſe: vltrix in eos ſententia proferatur.

¶ De officio præfecti prætorio Orientis & Illyrici. Titulus.xxix.

¶ Imperator Alexander.a. Theodoro. Lex prima.

LIbellus præfecto prætorio datus, pro litis cõteſtatione haberi nõ poteſt.

Pręfectus prætorio poteſt facere legem generalem. Salicetus.

¶ Idem.a. Reſtituto. Lex.ij.

FOrmam à præfecto prætorio datam, ſi generalis ſit, minime legibus vel conſtitutionibus contraria, & nihil poſtea ex authoritate mea innouatum eſt, ęquum eſt ſeruari.

Propter valetudinem, vel negligentiã, furtum vel baratariam, iudices poſſunt remoueri ab officio. Sali.

¶ Imperatores Valentinianus & Theodoſius & Arca.aaa. Titiano præfecto prætorio. Lex.iij.

SI quos iudices vel propter aduerſam & longinquam corporis valetudinem, vel propter negligentiam, vel furtum, vel ſimile aliquod vitium ſublimitas tua inutiles eſſe repererit: ijs ab adminiſtratione remotis, & vice eorum alijs ſubrogatis, furibus que pœnis legitimis ſubactis: ad noſtræ manſuetudinis ſententiam, non crimina, ſed vindicta referatur.

De iniuria vel iniuſtitia iudicis præfecto ſubditi cognoſcit ipſe præfectus. Salicetus.

¶ Iidem.aaa. Adoro comiti & magiſtro vtriuſque militiæ. Lex.iiij.

DE ordinario iudice ſemper illuſtris eſt cognitio pręfecturæ: licet militari viro ab eo facta fuerit iniuria.

¶ Imperatores Honorius Arcadius & Theodoſius. aaa. Anthemio pręfecto prætorio. Lex.v.

SI qui poſthac velut indebitis oneribus grauati, ad preces crediderint conuolandum, ſiue de nauiculariis rationib9, ſiue de tranſuectionib9: reſcripta quæ de omnib9 his atque huiuſmodi ordinationibus emitti contigerit, ad ſedem ſublimitatis tuę reſcribantur.

¶ De officio pręfecti ꝑtorio Aphricæ, & de omni eiuſdem diœceſeos ſtatu. Titulus. xxx.

¶ In nomine domini noſtri IESV Chriſti imperator Cęſar Flauius Iuſtinianus, Alemanicus, Gothicus, Germanicus, Francus, Atticus, Alanicus, Vandalicus, Aphricanus, pius, fœlix, inclytus, victor ac triumphator ſemper auguſtus, Archelao pręfecto prætorio Aphricę.

Lex prima.

QVAS gratias, aut quas laudes domino Deo noſtro IESV Chriſto exhibere debeam9: nec mens noſtra poteſt cõcipere, nec lingua proferre. Multas quidem & antea à Deo meruimus largitates: & innumerabilia circa nos eiuſdem beneficia confitemur: pro quibus nihil dignum nos egiſſe cognoſcimus: præ omnibus tamen hoc quod nunc omnipotens Deus per nos pro ſua laude & pro ſuo nomine demonſtrare dignatus eſt, excedit omnia mirabilia opera quæ in ſeculo cõtigerunt: vt Aphrica per nos tam breui tempore reciperet libertatem, antea cētum & quinque annos à Vandalis captiuata: qui animarum fuerant ſimul hoſtes & corporum. Nam animas quidē, diuerſa tormenta atque ſupplicia non ferentes rebaptizando, ad ſuam perfidiam transferebant: corpora vero liberis natalibus clara, iugo Barbarico duriſſime ſubiugabāt. Ipſas quoque Dei ſacroſāctas eccleſias ſuis perfidiis maculabant: aliquas vero ex eis ſtabula fecerunt. Vidimus venerabiles viros qui abſciſſis radicitus linguis, pœnas ſuas miſerabiliter loquebantur. Alii vero poſt diuerſa tormenta per diuerſas diſperſi prouincias, vitam in exilio peregerunt. ¶ Quo ergo ſermone, aut quibus operibus

dignas Deo gratias agere valeamus: qui per me vltimũ ſeruum ſuũ, eccleſię ſuę iniurias vindicare dignatus eſt: & tantarum prouinciarum populos à iugo ſeruitutis eripere: quod beneficiũ Dei, anteceſſores noſtri nõ meruerunt: quibus non ſolũ Aphricã liberare non licuit, ſed & ipſam Romam viderunt ab eiſdẽ Vandalis captã: & omnia imperialia ornamenta in Aphricã exinde tranſlata. Nũc vero Deus per ſuã miſericordiã non ſolũ Aphricã & omnes eius prouincias nobis tradidit, ſed & ipſa imperialia ornamenta quę capta Roma fuerant ablata, nobis reſtituit. Ergo poſt tanta beneficia quę nobis diuinitas cõtulit: hoc de domini Dei noſtri miſericordia poſtulam9, vt prouincias quas nobis reſtituere dignatus eſt, firmas & illœſas cuſtodiat: & faciat nos eas ſecundũ voluntatẽ ſuam ac placitũ gubernare: vt vniuerſa Aphrica ſentiat omnipotentis Dei miſericordiã: & cognoſcant eius habitatores, à quàm duriſſima captiuitate & iugo Barbarico liberati, in quanta libertate ſub fœliciſſimo noſtro imperio degere meruerunt. ¶Hoc etiã deprecãtes exoramus ſanctæ & glorioſę ſemper virginis & Dei genitricis Marię precibus, vt quicquid minus eſt reipublicę noſtrę, per nos vltimos ſeruos ſuos reſtituat in ſuo nomine Deus: & dignos nos faciat ſeruitiũ eius adimplere. ¶Deo itaq; auxiliãte, pro fœlicitate reipublicæ noſtræ per hanc diuinã legem ſancim9 vt omnis Aphrica quam nobis Deus præſtitit, per ipſius miſericordiã optimum ſuſcipiat ordinẽ, & propriam habeat prefecturam: vt ſicut Oriens atque Illyricum, ita & Aphrica, prętoriana maxima poteſtate ſpecialiter à noſtra clementia decoretur. Cuius ſedem iubemus eſſe Carthaginem: & in prefatione publicarũ chartarũ, prefecturis aliis eius nomen adiungi. quã nunc tuam excellentiam gubernare decernimus. Et ab ea, auxiliãte Deo, ſeptẽ prouincię cum ſuis iudicibus diſponantur: quarum Tingi, & quę proconſularis antea vocabatur Carthago, & Bizantium, ac Tripolis, rectores habeãt conſulares: reliquę vero id eſt Numidia, & Mauritania, & Sardinia, à preſidibus cũ Dei auxilio gubernentur. Et in officio quidem tuę magnitudinis, necnon pro tempore viri magnifici præfecti

Aphricæ trecentos nonagintaſex viros per diuerſa ſcrinia & officia militare decernimus. In officijs vero conſulatium ac præſidū quinquaginta homines per ſingula officia eſſe ſancimus. Quæ vero emolumenta, ſiue magnificentia tua, ſiue conſulares & prȩſides, & quid vnuſquiſque ex officio eorum de publico conſequi debeat, notitia ſubter annexa declarat. ¶ Optamus ergo vt omēs iudices noſtri ſecundū voluntatem & timorem Dei & noſtram electionem atque ordinationem ſic ſuas adminiſtrationes gubernare ſtudeant, vt nullus eorum aut cupiditati ſit deditus, aut violentias aliquas vel ipſe inferat iudicibus aut officijs eorum, aut quibuſcunq; alijs collatoribus inferri permittat. Licet enim per omnes prouincias noſtras Deo iuuante feſtinemus vt illæſos habeant collatores: maxime tamē tributarijs diœceſeos Aphricanȩ cōſulimus: qui poſt tantorū temporum captiuitatem meruerunt Deo iuuante per nos lumen libertatis aſpicere. ¶ Ergo iubemus omnes violentias et omnem auaritiam ceſſare: & iuſtitiam atque veritatē circa omnes noſtros tributarios reſeruari. Sic enī & Deus placatur: & ipſi poſſunt celerius ſicut collatores alij noſtræ reipublicæ releuari atque florere. ¶ Sportulas etiam ab officio tam viri magnifici præfecti Aphricani, quàm reliquorū iudicum ſic exigi iubemus, quomodo in noſtris legibus eſt diſpoſitum, & ab omni republica noſtra cuſtoditur: vt nullus audeat quocunque tempore vel quocunque modo earum excedere quantitatem. ¶ Hoc etiā in præſenti ſanctione credimus ordinandum, vt non multa diſpendia pro completione chartarum vel codicillorum, vel in noſtro laterculo, vel in ſcrinijs præfecti prætorio per Aphricam iudices ſuſtinere videantur: quia ſi ipſi diſpendijs læſi non fuerint, nullam habebūt neceſſitatem eiuſdem noſtrȩ Aphricȩ tributarios prægrauandi. ¶ Iubemus ergo vt iudices diœceſeos Aphricanȩ tam ciuiles quàm militares in noſtro laterculo pro codicillorum atque chartularum promotionis ſuæ conſuetudinibus nihil vltra quàm ſex ſolidos præbeant: at vero in ſcrinio præfectorum non vltra duodecim ſolidos cogantur inferre. Quem modū ſi quis

excesserit, ipſe quidem iudex triginta librarũ auri diſpendio ſubiacebit: officium vero eius non ſolum ſimile diſpendium, ſed & capitale periculũ ſuſtinebit. Nam ſi aliquis ex quacunque parte auſus fuerit iuſſiões noſtras excedere, & non feſtinauerit cũ Dei timore eas ſeruare: non ſolum dignitatis aut ſubſtantiæ periculum ſuſtinebit, ſed etiam vltimo ſupplicio ſubiacebit.

¶ Idem. a. Baſiliano magiſtro militum per Orientem. Lex. ij.

IN nomine domini noſtri IESV Chriſti ad omnia conſilia omnesque actus ſemper progredimur. Per ipſum enim iura imperij ſuſcepimus. Per ipſum pacem cum Perſis in æternum confirmauimus. Per ipſum acerbiſſimos hoſtes & fortiſſimos tyrannos deiecimus. Per ipſum multas difficultates ſuperauimus. Per ipſum & Aphricam defendere, & ſub noſtrum imperium redigere nobis conceſſum eſt. Per ipſum quoque vt noſtro moderamine recte gubernetur, & firme cuſtodiatur, confidimus. Vnde iam per eius gratiam etiam ciuilium adminiſtrationum iudices & officia ſingulis Aphricanis prouincijs conſtituimus: attribuentes quidem emolumentum quod vnuſquiſque percipere debeat. Ad eius igitur prouidentiam etiam nunc animum noſtrum referentes, & armatas militias, & duces militum ordinare diſponimus. ¶ Sancimus itaque vt dux militum Tripolitanæ prouinciæ in Leptimagenſi ciuitate ſedes interim habeat. Dux vero Bizancenæ prouinciæ in Capſa & Alepte ciuitatibus interim ſedeat. Dux vero Numidiæ prouinciæ in Conſtantinopolitana ciuitate ſedes interim habeat. Dux autem Mauritaniæ prouinciæ in Cæſarienſi ciuitate interim ſedeat. ¶ Iubemus autem vt in traiectu qui eſt contra Hiſpaniam, qui Septe dicitur: quantos prouiderit tua magnitudo, de militibus vnà cum tribuno ſuo homine prudente, & deuotionem ſeruante reipublicæ noſtræ, per omnia conſtituatis: qui poſſint & ipſum traiectũ ſemper ſeruare: & omnia quæcunque in partibus Hiſpaniæ vel Galliæ ſiue Francorum aguntur, viro ſpectabili duci nunciare: vt ipſe tuæ magnitudini referat. In quo traiectu

etiam dromones quantos prouideris ordinari facias. ¶In Sardinia autem iubemus ducem ordinari: & eum iuxta montes vbi Barbaricę gentes videntur ſedere, habentem milites pro cuſtodia locorum quantos & ibi tua magnitudo prouiderit. Et omnes diligenter pro commiſſis ſuæ cuſtodiæ prouincijs inuigilent: & ab omni hoſtium incurſione ſubiectos noſtros tueantur illæſos: vt feſtinent die noctu'que Dei inuocando auxilium, & diligenter laborando, vſque ad illos fines prouincias Aphricanas extendere, vbi ante inuaſionem Vandalorum & Maurorum reſpublica Romana fines habuerat, & vbi cuſtodes antiqui ſeruabant: ſicut ex clauſuris & burgis oſtenditur. Maxime autem ciuitates quæ prope clauſuras & fines antea tenebantur cum eſſent ſub Romano imperio conſtitutæ: auxiliante diuina miſericordia cum hoſtes per partes expelluntur, feſtinate comprahendere, atque munire. Et illis locis duces & milites per partes accedant, vbi antea fines & clauſuræ prouinciarum erant, quando integrę Aphricanæ ſeruabatur ſub Romano imperio prouinciæ: quod Deo annuente (cuius auxilio nobis reſtitutæ ſunt) ſperamus cito noſtris prouenire temporibus: vt & in ſecuritate & pace prouinciæ cum antiquis finibus integrę reſeruentur: & vigilijs ac laboribus deuotiſſimorum militum, & cura ſpectabilium pro tempore ducum, cuſtodiantur illæſæ: quoniã ita conuenit, vt ſemper cuſtodes fines prouinciæ ſeruent: ne detur hoſtibus licentia incurrendi aut deuaſtandi loca quę noſtri ſubiecti poſſident. ¶ Quantos autem milites ſiue pedeſtres ſiue equites, per vnumquenque limitem mitti deceat ad cuſtodiendas prouincias & ciuitates, tua magnitudo prout cõſiderauerit, ordinet: & nobis referat: vt ſi prępuiderimus ſufficientem eſſe ordinationem, confirmemus eam: ſin autem perſpexerimus & aliquid amplius fieri, vt eam augmentemus. Quid autem dux, ſtipendiorum nomine pro ſe ſuis'que hominibus, & quid eius officium conſequetur: hic in ſubdita declaratur notitia. Sicut ergo prędictum eſt, interim nunc duces ac milites ſecundũ noſtram diſpoſitionẽ in locis ſeu ciuitatibus in quibus iuſſi-

mus ſedeant, donec Deo auxiliante nobis ac reipublicȩ noſtrȩ per labores noſtros, in illis locis cōſtitui poſſint, in quibus vniuſcuiuſque prouinciȩ antiquus limes conſtitutus erat quando florente Romana republica memoratȩ prouinciæ integræ tenebantur. ¶ Pro Limitaneis vero ordinandis, neceſſarium nobis eſſe videtur, vt extra Comitatenſes milites qui per caſtra ſunt, milites Limitanei cōſtituantur, qui poſſint & caſtra & ciuitates limitis defendere, & terras colere: vt & alij prouinciales videntes eos, per partes ad illa loca ſe conferant. Et exemplum fecimus vnius numeri Limitaneorū: vt ſecundū exēplū quod nos miſimus: per caſtra & loca quæ prouiderit tua magnitudo, eos ad ſimilitudinem noſtri exempli ordinet: ſic tamē, vt ſi inueneris de prouincijs idonea corpora, aut de illis quos antea milites habebāt, Limitaneorum conſtituas numero in vnoquoque limite: vt ſi aliqua forſitan cōmotio fuerit, poſſint ipſi Limitanei ſine Comitatenſibus militibus, vnà cum ducibus ſuis adiuuare loca vbi diſpoſiti fuerint: non longe limitem exeuntes nec ipſi limitanei, nec duces eorum: vt nullum etiam diſpendium à ducibus vel ductanis prædicti Limitanei ſuſtineant: nec aliquas ſibi conſuetudines de eorum ſtipendijs, per fraudem ad ſuum lucrum conuertant. ¶ Hȩc autem non ſolum in Limitaneos volumus obſeruari, ſed etiam in Comitatenſes milites. Et vnumquenque ducem, & tribunos eorundē militum iubemus vt ſemper milites ad exercitationem armorum teneant: & non concedāt eos diuagari: vt ſi quando neceſſitas contigerit, poſſint inimicis reſiſtere: & nullum audeant duces aut tribuni cōmeatalem de ipſis dimittere: ne dū ſibi lucrum ſtudeant conficere, incuſtoditas noſtras relinquant prouincias. Nā ſi vſurpauerint memorati duces vel officia eorū ſeu tribuni cōmeatalē de militibꝰ relinquere: aut aliquod lucrū de eorū emolumētis ſibi acquirere: hoc nō ſolum in quadruplū iubemus publico rependere, ſed etiam dignitate eos priuari. Magis enī debent & duces & tribuni ſupra deputata ſibi emolumēta, ſecūdum labores ſuos, de noſtra largitate remunerationē ſperare, & non de commeatis militum aut eorum ſtipen

diīs lucrū ſibi acquirere: qm̄ ideo ordinati ſunt milites, vt per ipſos prouinciæ vindicētur: pręcipue cū ſufficiēter & ipſis ducibus & eorū officiīs emolumēta præſtitimus, & ſemper prouidemus vnūquenque ſecundum labores ſuos ad meliores gradus & ad maiores dignitates perducere. ¶Poſtquā vero Deo placuerit, & per tuam magnitudinem limes omnis in antiquum ſtatum peruenerit, & bene ordinatus fuerit: tunc vbicunque neceſſitas emerſerit, viri ſpectabiles duces inuicem ſibi, quādo vſus exegerit, auxilium præbeant: vt prouincię ſeu limites, eorum vigiliīs & laboribus (Deo iuuante) illæſi cuſtodiantur. Sicut autem iubemus audaces & feroces contra inimicos iudices ac milites noſtros eſſe: ſic volumus eos mites & beneuolos circa collatores noſtros exiſtere: & nullum damnū nullam'que læſionē in eos efficere. Sinautem quiſquam de militibus auſus fuerit quancunque læſionem tributariīs noſtris inferre: periculo viri ſpectabilis ducis ſeu tribuni ex principiīs digna vindicta afficiatur: & indēnes tributariī noſtri cuſtodiantur. Si vero pro quibuſdam cauſis interpellatio apud noſtros iudices facta fuerit: iubemos non amplius ſportularum nomine quàm noſtris legibus definitum eſt, executores accipere: pœnam eiſdem legibus inſertam, ex tranſgreſſione formidantes. ¶Cum autem Deo annuēte, Aphricanę noſtrę prouinciæ per tuam magnitudinē ſecundū noſtram diſpoſitionē ordinatę, & limites in antiquū ſtatū reducti, & omnis Aphrica ſic detenta fuerit ſicut erat: cum ergo hęc omnia (Deo iuuante) pręſente tua magnitudine diſpoſita & perfecta fuerint, & per labores tuos, antiquos fines omnis Aphrica receperit, & docuerit nos de om̄i ordinatiōe toti9 Aphricanę diœceſeos, id eſt quanti et qui milites in quib9 locis vel ciuitatibus cōſtituti ſunt, et quāti Limitanei et in quib9 locis & militiīs collocati ſunt: tunc iubemus tuā magnitudinem ad noſtram clementiam remeare. ¶Interea vero ſi aliquas ciuitates ſeu caſtella per limites cōſtituta prouiderit tua magnitudo nimiæ eſſe magnitudinis, & propter hoc non bene poſſe cuſtodiri: ad talem modum ea conſtrui diſponat, vt poſſint per paucos bene ſeruari. Cū au-

tem magnitudo tua omnibus diſpoſitis ad nos remea-
re iuſſa fuerit: tunc duces vniuſcuiuſque limitis quoties
pro componendis ciuitatibus aut caſtris, & pro ſtipen-
dijs ſuis, aut pro annonis aliquod opus habuerint: celeri9
ad virum magnificum præfectum per Aphricam ſigni-
ficent: vt ipſe quæ neceſſaria fuerint, feſtinet facere: ne ali-
qua protractio prouincijs noceat. Ea vero quę ipſe fece-
rit, vel quæ adhuc neceſſarie procuranda ſunt poſtea: &
memoratus vir magnificus præfectus Aphricæ, & viri
ſpectabiles duces, & de alijs omnibus quæ ibi aguntur,
frequenter ad nos referant: vt benefacta confirmemus,
& quę opportunius debēt fieri, ex noſtra diſpoſitiõe per-
agantur. ¶Hoc etiā decernimus, vt iudices qui ordinan-
di ſunt per Aphricanos limites, nihil amplius in ſacratiſ-
ſimo palatio cuilibet perſonæ aut dignitati, vel in præto-
rio per Aphricam pręfecturæ, vel magiſterie poteſtati
prębeant, niſi quantum ſubter annexa declarat notitia.
Nam ſi quis amplius quàm in ſubdita notitia taxatum
eſt, vſurpauerit ſeu acceperit, triginta libras auri mul-
ctę dependat nomine: cū q, & periculo indignationis no-
ſtrę ſerenitatis ſubiacebit: nulla alia qualibet perſona aut
dignitate aut officio accipiente aliquid ab eis, pręter illos
quorum nomina in ſubiecta notitia continentur. Ad hoc
iubemus vt (Deo iuuante) vnuſquiſque dux ſeu eorum
officia, ſecundum quod notitia ſubter annexa continet:
emolumenta ſua ex tributis Aphricanę prouinciæ, ex ca-
lendis Septembris inſtantis fœliciſſimę tertiędecimæ in-
dictionis percipiant. & hæc notitia Deo volente debet
delegari iudicibus & eorum officijs in Aphrica conſtitu-
tis pro annonis & captu per ſingulos annos præbendis.
Item viro clariſſimo duci Tripolitanæ prouinciæ, & ho-
minibus eius anno nonageſimo ſingula annona ſol.
quinque cap. centum quinquagintanouem ſinguli cap.
ſol. ducentos octogintaduos: aſſeſſori ducis, & officio ac
hominibus eius. xl. an. nonaginta & ſeptem. Item viro
clariſſimo duci Caſenæ & hominibus eius ſimiliter. Item
viro clariſſimo duci Numidiæ prouinciæ & hominibus
eius ſimiliter. Item viro clariſſimo duci Mauritaniæ pro-

uinciæ & hominibus eius ſimiliter. Item duci S[illegible]niæ inſulę & hominibus eius ſimiliter. Item notitia conſuetudinum quæ in ſacro laterculo & prætorio ampliſſimę præfecturę per Aphricam tam in officio magiſtri militum pro tempore ducem prębere oportet vniuſcuiuſque limitis ſicut in ſacro laterculo ſex ſol. In officijs magiſteriæ militum poteſtatis pro inſinuandis diuinis adminiſtrationibus ſeu diuinæ ſerenitatis affatibus ſoli. duodecim. Pro officio ampliſſimę præfecturę per Aphricam pro inſinuandis eius chartis ſoli. duodecim. ¶ Gloria itaque tua, quæ per hanc pragmaticam ſanctionem noſtram ſtatuuntur, ęternitatis effectui mancipari, obſeruari'que præcipimus.

De officio præfecti vrbis. Titu. xxxi.

Nota quòd licet ſpecialis officialis cõſtituatur ſuper annona vel abundantia, vel ſuper damnis datis: non propterea tollitur iuriſdictio quam poteſtas habet ſuper his ratione vniuerſalis iuriſdictionis. cum iſta concordant tex. & gloſ. in. l. fina. infra de iuriſdic. om. iudic. Salicetus.

Imperatores Valentinianus & Valens. aa. Voluſiano pręfecto pętorio. Lex prima.

STVDENTIBVS nobis ſtatum vrbis & annonariam rationem aliquãdo firmare: in animũ ſubijt eiuſdem annonæ curam non omnibus deferri poteſtatibus. ¶ Et ne præfectura vrbis abrogatum ſibi aliquid putaret, ſi totum ad officium annonarium redundaſſet: eidem pręfecturæ ſollicitudinis neceſſitatem mandamus: ſed non ita vt lateat officium annonarię pręfecturę: ſed vt ambę poteſtates, inquantum ſibi negocij eſt, tueantur ciuilem annonam: ſit'que ſocietas muneris: ita vt inferior gradus meritum ſuperioris agnoſcat: atque ita ſuperior poteſtas ſe exerceat, vt ſciat ex ipſo nomine quid præfecto debeatur annonę.

Solum obnoxij ſunt ad iudicem ducendi. Salice.

Iidem. aa. ad Pelium præfec. vrbis. Lex. ij.

QVod promulgatis ſanctionibus tua ſynceritas præſcriptum eſſe non neſcit, etiam ex præcepto noſtro competenter obſeruet, ne quaſdam perſonas de prouincijs exiſtimet aduocandas, niſi tantummodo ſuos officiales, & homines populares huius almæ vrbis, ſeditioni obnoxios.

Pręfectus vrbis pręeſt cunctis officialibus & poteſtatibus. Salicetus.

Impp. Valentinianus & Gratianus & Valens. aaa. ad Ruphinum. Lex. iij.

PRęfectura vrbis cunctis quæ intra vrbem ſunt antecellat dignitatibus & poteſtatibus: tantum ex omni parte deriuans, quantum ſine omni iniuria ac detrimēto honoris alieni vſurpat.

Vniuerſi ciues & collegia præfecto ſunt ſubdita. Salicetus.

Impp. Theodoſius Valētinianus & Arcadius. aaa. Seuerino comiti largitionum. Lex. iiij.

OMnia corporatorum genera quę in Conſtantinopolitana ciuitate verſantur, vniuerſos quoque ciues atque populares, pręfecturę vrbanæ regi moderamine cognoſcas.

Officium primicerij durat biennio: quo finito ſiue tēpore, ſiue morte, ſiue alia ratione, ſequēs in ordine matriculę locum eius debet obtinere. Salicetus.

Imp. Theodoſius Conſtantino pręfec. vrbis. Lex. v.

PRimicerius adiutor tuę ſedis officij per bienniū (qđ in eodem gradu ex conſuetudine priſcę ordinationis meruit) curam inſuper perſonarū, vſurpatione omni atq; ambitione ceſſante ſuſcipiat: hoc etiam adiecto, vt ſi quis ex memorato ordine, vel cōditionis humanæ fine pręuētus, vel alia quacunque ratione militiæ gradum propriæ amiſiſſe monſtrabitur: ſolitę ambitionis iniuria vacante, locū is qui iuxta matriculę veritatē ſequitur, obtineat.

De officio magiſtri militum. Titu. xxxii.

Impp. Valentinianus & Gratianus & Theodoſi9. aaa. Euſi. pręfec. præto. Lex prima.

VIRI illuſtres comites & magiſtri peditum & equitum, in prouinciales nullã penitus habeant poteſtatem, nec ampliſſima prefectura in militares viros.

¶ Impp. Theodoſius & Honorius. aa. ad Hypacium magiſtrum militum. Lex. ij.

PEr Oriẽtem apparitores ſtatutos officij tui, ad aliud iudicium trahi minime oportebit. Sciat ergo illuſtris magnificentia tua, ſub te, ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter appetantur, eos litigare debere.

¶ Imp. Zeno. a. Sebaſtiano prefec. preto. Lex. iij.

EOs qui vltra ſtatutos in officio magiſteriæ per Oriẽtem poteſtatis militant: ciuilium quoque iudicũ ſententijs ſuper quolibet negocio ſubiacere præcipim9: ipſis quinetiam ſtatutis in tributarijs collationibus ciuiliũ q̃q; iudicum diſpoſitionibus proculdubio parituris.

¶ Imp. Anaſtaſius Ioanni magiſtro militum per Illyricum. Lex. iiij.

MIlites de locis in quibus conſiſtunt, ad alia loca ſine ſpeciali noſtre ſerenitatis authoritate nullaten9 trãſferri precipimus: ne eorum expenſe in locis in quibus cõſiſtunt, minuãtur. Sed ſi forte quedam vrgens & neceſſaria cauſa emerſerit: vtilitati ac ſecuritati publicæ tam ampliſſimam pretorianam prefecturam, quàm tuam ſedem ſine vlla procraſtinatione proſpicere protinus oportet: & ſuggeſtiones ad noſtras aures deſtinare, indicantes tam loca de quibus milites tranſferendi ſunt, quàm ea ad que peruenire eos oportet: nomina'que fortiſſimorũ numerorum in quibus ijdem milites referũtur, necnon quãtitatem annonarum: & ante oĩa cauſam ob quam ijdẽ milites tranſferendi ſunt: vt poſt talem ſuggeſtionem à noſtra authoritate competentia procedant.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Zire viro illuſtri magiſtro militum per Armeniam & Pontum Polemoniacum. Lex. v.

CVm propitia diuinitate Romanum nobis ſit imperium delatum: ſollicita cura, cauta diligentia pertractantes perſpeximus oportere etiam partibus Armenie & ponto Polemoniaco & Gentibus proprium magiſtrũ

militum per hanc legem conſtituere. tuam'que magnitudinem, quę nobis ex antegeſtis optime commendata eſt, idoneam ad talem fore dignitatem confidentes eligimus: cæteras'que prouincias, id eſt magnam Armeniam, quę interior dicebatur: & gentes, Anticenam videlicet & Ingilenã, Hythimeniam, Sophenam, & Sophaniã, & primam & ſecundam Armeniam, & pontum Polemoniacum tuæ curę cum ſuis ducibus cõmittimus, comite Armenię penitus ſublato: cunctos'que ſubdimus numeros, non modo quos in præſenti nouos cõſtituimus, ſed & de præſentalibus & Orientalibus & aliis agminibus ſegregatos: non tamen quantitatem eorum agminum minuẽtes: ſed quia plures eis addidimus, ſine reipublicæ grauamine, & ſine augmento ſumptuum aliquantos ſubtraximus: ita tamen, vt poſt hanc ſubtractionem ampliores remanſerint quàm vſq; ad noſtra fœlicia fuerint tẽpora.

¶ De officio quæſtoris. Titulus. xxxiii.

¶ Imp. Theodoſius. a. Saluſtio quęſtori. Lex prima.

TOTIVS minoris laterculi curam ſcias ad tuę ſublimitatis ſolicitudinem pertinere: ita vt in tuo arbitratu & ſcrinio memorię, totius minoris laterculi dignitates, hoc eſt prępoſiturę & omnis tribunatus, & prefecturę caſtrorũ iuxta conſuetudinem priſcam clementię meę authoritate deinceps mittantur.

¶ Idem. a. Heliconi militi & magiſtro officiorũ. Lex. ij.

OMnes minoris laterculi dignitates quę ſub cura quidem ac ſolicitudine viri illuſtris quæſtoris eſſe antea videbantur: poſtea vero vel vniuerſę vel medię ad magiſtrorum militũ poteſtatem diſpoſitionem'q; tranſierunt: placuit nunc clementiæ meę, vetuſti temporis more renouato, ad priſca deinceps iura reuocare.

¶ Imperator Anaſtaſius. a. Euchio magiſtro officiorum. Lex. iij.

OFficia & conditiones quę pertinent ad viros deuotos in ſacro ſcrinio memoriæ militantes: nemini liceat ſub quacunq; occaſione ſine vlla diuinę ſubſcriptio-

nis liberalitate peragere: eo quicũque in hoc fuerit poſtea facinore conuictus, publicatione bonorum ſuorum mulctando: officio quoque rectoris prouinciæ in qua non allegato ſuper gerenda ſollicitudine ſacro reſcripto, aliquis auſus fuerit eãdem curam ſibimet vſurpare, trium librarum auri diſpendio feriendo.

¶ De officio magiſtri officiorum. Titu. xxxiiii.

¶ Impe. Conſtãtinus. a. ad Agentes in rebus. Lex prima.

PRiuilegijs dudum ſcholæ veſtræ indultis, integris reſeruatis, ad ducenam & centenam & biarchiam nemo ſuffragio, ſed labore vnuſquiſque perueniat: principatum vero adipiſcatur matricula decurrente: ita vt ad curas agendas & curſum illi exeant, quos ordo militiæ vocat, & eiꝰ laborũ adiutor. Pręterea, in quo totiꝰ scholę ſtatus, & magiſtri ſecuritas conſtituta eſt: idoneus probitate morum, ac bonis artibus pręditus, noſtris per magiſtrum obtutibus offeratur, vt noſtro ordinetur arbitrio.

¶ Impp. Valentinianus Theodoſius & Arca. aaa. ad Patricium magiſtrum officiorum. Lex. ij.

NEmo Agentium in rebus, ordinem militię atque ſtipendia peruertat, etiam ſi noſtri numinis per obreptionem detulerit indultum. At ſi quis formam admiſſi eiuſmodi docebitur obtuliſſe: in locum ex quo indecenter emerſerit, reuertatur: vt is gradu cæteros antecedat, quẽ ſtipẽdia meliora vel labor prolixior fecerit anteire.

¶ Impp. Theodoſius & Valentinianus. aa. Pleciio comiti & magiſtro officiorum. Lex. iij.

SCholarium noſtrorũ deuotio probata à noſtris parentibus, circa maximæ ſerenitatis noſtræ affectionẽ enituit: vnde quicquid ad fouenda ſeruanda'que eorum priuilegia poſtulatur, ſtatim credimus admittẽdum. Ideo'q; ſuggeſtionẽ tui culminis approbantes, viris ſpectabilibus comitibꝰ ſcholarũ, verberãdi degradandi've ſenatores & ducenarios, licentiã denegamꝰ. Ea nãq; quę tali cõmotione digna ſunt: ad tuę ſublimitatis volumus referri notitiã.

¶ Iidem. aa. Mono magiſtro officiorum. Lex. iiij.

CVræ tui perpetui culminis credimus iniungendum vt ſuper omni limite ſub tua iuriſdictione conſtituto, quemadmodum ſe militum numerus habeat, caſtrorum'que ac clauſurarum cura procedat: quotannis ſignificare nobis propria ſuggeſtione procuret.

¶ Impp. Iuſtinianus & Iuſtin9.aa. Titiano magiſtro officiorum. Lex.v.

IVbemus eum ad militiam deuotiſſimorum ſcholariũ decætero peruenire, qui noſtrum meruerit iudicium: nec licere pro tempore tui culminis adminiſtrationem habenti, ſine huiuſmodi probatoria aliquem inter eoſdem viros deuotos ſcholares ſuis referre præceptionibus: ſed ſciat is qui ſine ſacro reſcripto ad eandem peruenire militiam auſus fuerit: non ſolum ea ſe priuari, verumetiam pœnę viginti librarum auri ſubijci. Illud etiam obſeruari decætero volumus, vt ſi quis locus ſtatutorum ſcholarium in quacũque ſchola vacauerit: ille ſubrogetur, quem noſtra pietas per ſacrum reſcriptum vacantem ſubire locum præceperit. Ad hoc, quadrimenſtruos breues eorundem ſcholarium, cura tuę ſublimitatis & pro tempore viri excellentiſſimi magiſtri officiorum, cõſcribi volumus: & eos ſacro ſcrinio lacerculi præſtari, ibi deponendos: vt ſemper notitia eorundem ſcholarium certa ſit, neque publico damnum aliquod infligatur.

¶ De officio comitis ſacrarum largitionum. Titulus.xxxv.

¶ Impp. Arca. & Hono. aa. Limetio comiti. Lex vnica.

PAlatinis hęc cura debet eſſe pręcipua, vt periculo proprio notarijs deſtinatis, ſuper negligentia iudicum (ſi ita res exegerit) conquerantur: ne eorum ſit impunita deſidia. Iudices quoque de eorum nominibus referre conuenit, quos commodis proprijs magis quàm vtilitatibus publicis ſtudere prouiderint. Breues etiam quadrimenſtruos ad officium Palatinum nouerint dirigendos: aurum'que exactũ, ad ſacras largitiões ſine vlla dilatiõe eſſe mittẽdũ.

¶ De officio comitis rerũ priuatarũ. Ti.xxxvi.

¶ Impp. Valenti. & Valens.aa.ad Horatium comitem Bizantinum. Lex vnica.

SI quid negociorum actitatum fuerit in quibꝰ aliquid cõmodi fiſcalis appareat, ad officium rei priuatæ tua grauitas acta tranſmittat: vt inſtructione percepta, quid ſibimet iuris auxilio debeatur, agnoſcat.

¶ De officio comitis ſacri palatii. Titu.xxxvii.

¶ Impera.Arca.& Hono.aa.Minerino comiti & præfecto prætorio. Lex prima.

AD Palatinorũ curam, & Rationaliũ officia, omniũ rerum noſtrarũ & totius perpetuarũ hoc eſt ẽphyteoticarũ iuris exactio reuertat.

¶ Iidem Minericio comiti. Lex.ij.

SI quis iudicum, vir illuſtris, vel præfectus vrbis, cognitionem comitis rerum priuatarum examini debitam, ſibimet vendicandam cenſuerit, vel tuitionem cõtra eiuſdem ſedis ſtatuta præſũterit: ad quinquaginta librarum auri illationẽ pœnę nomine & officiũ eiꝰ teneatur: quã decet in articulo exigi, manſuetudinis noſtræ ęrario ſociãdã.

¶ De officio proconſulis & legati. Titu.xxxviii.

¶ Imp.Cõſtã.a.ꝓcõſuli Aphricę. Lex vnica.

LEgati non ſolum ciuiles, ſed etiam criminales cauſas audiant: ita vt ſi ſententiam in reos ferendã prouiderint, ad proconſules eos tranſmittere non morentur.

¶ De officio comitis ſacri patrimonii. Ti.xxxix.

¶ Imp. Arca & Ho.aa. Simplicio ꝓcõ. Aſiæ. Lex vnica.

OFficium Helleſponti conſularis ęternę recordationis patrem ſerenitatis noſtræ adiit: & expoſitis ſuis incommodis quibus à vicarianis apparitoribus vrgebatur, orauit ſub tuæ ſublimitatis agere poteſtate: cuius allegationes humanę procliuiꝰ pium principem commouerũt: quod & nos obtinere cenſemus.

¶ De officio comitis Orientis. Titulus.xl.

¶ Impera.Leo.a.Viuo: præfecto prætorio. Lex vnica.

TItulos qui a Lyciarchiæ & Syriarchiæ muneribus in prima Syria deputati ſunt: per officia tam viri ſpectabilis comitis Orientis, quã viri clariſſimi rectoris prouinciç flagitari prçcipimus. ¶ Lyciarchiæ quidem ludi, cura viri ſpectabilis comitis Orientis & eius officij: Syriarchiæ vero ſollicitudine viri clariſſimi moderantis prouinciam, eiuſque apparitoris, exerceantur: nulli'que penitus curialium, nec ſi voluerint, idem munus vel honorem ſubeundi licentia permittatur.

¶ De officio prçfecti auguſtalis. Titu. xli.

¶ Imperatores Valentinianus Teodoſius & Arca. aaa. Florentino prçfecto prætorio auguſtali. Lex prima.

OMnia tributa per Aegyptiacam diœceſim cura & prouidentia claritatis tuç à moderatoribus prouinciarum exigi iubemus. Si qui tamen ex poſſeſſoribus, ſiue militaribus, ſiue non militaribus, ad inferenda quç debent, audaces extiterint: eos per militare etiam auxilium (ſi opus exegerit) ad ſolutionem compelli cenſemus.

¶ Imperatores Theodoſius Arcadius & Honorius. aaa. Ruphino. Lex. ij.

PRçfectus prçtorij auguſtalis, ordinariorum ſub ſe iudicum examinandi flagitia, & ſuper his referendi, non amouendi vel puniendi habeat poteſtatem.

¶ De officio vicarii. Titu. xlii

¶ Impp. Valentinianus & Valens & Gratia. aaa. Antonio præfecto prætorio. Lex prima.

IN ciuilibus cauſis vicarios comitibus militũ conuenit anteferri: in militaribus negocijs comites vicarijs anteponi. Quotieſcunque ſocietas in iudicando contigerit, priore loco vicarius ponderetur: comes adiunctus accedat. Siquidem prçfecturç meritum cæteris dignitatib9 anteſtet: & vicaria dignitas ipſo nomine ei9 ſe trahere iudicet portionem: & ſacræ cognitionis habeat poteſtatem: & iudicationis noſtrç ſoleat repræſentare reuerentiam.

¶ Iidem.aaa.ad Heſperium præfectũ præ. Lex.ij.

RElationes vicariorum, ſiquando vſus attulerit, ad noſtram manſuetudinem referantur. Relationes enim iudicum libenter audimus: ne adminiſtratorum decreſcere videatur authoritas, ſi eorum conſulta veluti prophanorum preces à noſtris adytis repellamus.

¶ De officio prætoris. Titulus.xliii.

¶ Imperator Conſtantinus aug.ad Senatum. Lex prima.

PRætori defertur hæc iuriſdictio, ſancientibus nobis, vt liberale negocium ipſe diſceptator examinet. Sanè interponi ab eo decreta conueniet: vt ſiue in integrum reſtitutio deferenda eſt, probatis duntaxat cauſis, ab eodem etiam interponatur decretum: ſeu tutoris dandi, ſeu ordinãdi curatoris, impleatur ab eo interpoſitio decretorum: quippe cum apud eum quoque adipiſci debeat patronorum iudicio ſedula ſeruitus libertatem. Nec ſanè debita filiorum votis patrum vota ceſſabunt: vt patente copia liberos ſuos exuant poteſtate, magis proprijs obſequijs emãcipatos: cum ſeſe intelligant ijs obſequi plus debere, à quibus ſe meminerint vinculis ſacris exutos.

¶ Impp. Valẽ.& Mar.aa. Titiano prę.prę. Lex.ij.

TRes tantummodo prætores electæ opinionis in hac vrbe per ſingulos annos iudicio Senat⁹ præcipimus ordinari: qui competentes cauſas ac debitos actus integre diſceptare ac tractare debebunt. Et hi tantum tres ex ijs qui proprium larem in hac alma vrbe habeant, non ex prouincijs eligantur. Nec ſi quis forte propter alias cauſas ad hanc vrbem de prouincijs venerit, ad præturæ munus vocetur: ſed ij tantum (vt dictum eſt) qui hic domicilium fouent: ita tamen, vt nec ipſi ſumptus quoſdam inferre cogantur inuiti: ſed ſpontaneę habeant liberalitatis arbitrium.

¶ De officio rectoris ꝓuinciæ: & vt nulli patriæ ſuę adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur. Titulus.xliiii.

¶ Imperator Alexan.a. Iuliano. Lex prima.

Poteſt de falſo cauſam cognoſcens præſes prouinciæ incidentem proprietatis quæſtionem dirimere.

¶Imperator Conſtantinus. a. ad Maximum pręſidem prouinciæ. Lex.ij.

PRæſides prouinciarum oportet ſi quis potentiorum extiterit inſolentior, & ipſi vindicare non poſſunt, aut examinare aut pronũciare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certe ad prætorianæ præfecturæ ſcientiam referre: quo prouideatur qualiter publicę diſciplinę, et læſis tenuioribus conſulatur.

¶Idem. a. ad prouinciales. Lex.iij.

IVſtiſſimos & vigilantiſſimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus poteſtatem: vt honoris eis auctiores proferamus proceſſus: & econtrario iniuſtos & maleficos, querelarum vocibus accuſandi: vt cenſurę noſtrę vigor eos abſumat. Nam ſi verę voces ſint, nec ad libidinẽ per clientelas effuſę, diligenter inueſtigabimus: pręfectis pretorio, et comitibus qui per ꝓuincias cõſtituti ſunt, prouincialium noſtrorum voces ad noſtram ſcientiam referentibus.

¶Idem. a. ad eoſdem. Lex.iiij.

IN officiales pręfectorum, curſum publicum laniãtes, vel praua contra vtilitatem publicam moliẽtes, vindicandi tibi dedimus poteſtatem: ita vt pręfectos de eorum culpa facias certiores.

¶Impp. Valẽ. & Valens. aa. ad Prouianũ præfec. vrbis. Lex.v.

POtioris gradus iudicibus, ab inferioribus competens reuerentia tribuatur. ¶Sed vbi publica tractatur vtilitas: etſi minor iudex veritatem inueſtigauerit, nulla maiori irrogat̃ iniuria. ¶Sanè qui inſignia dignitatis ad hoc exercet, vt indignis iniurijs exiſtimet afficiendos eos qui officia cum poteſtate moderantur: non declinabit noſtræ indignationis aculeos.

¶Impp. Valẽ. & Gratia. & Theo. aaa. Cincio. Lex.vi.

CIuitas Phodiorum iniuriam ſuam non tam decenter quàm ſero cõqueſta eſt. Vnde inuiolabili obſeruatio-

ne ſancim⁹, vt quoniam tempore hyemis nauigatio ſępe periculoſa eſt, & ſemp incerta: in illis quinq; vrbibus quę potiores eſſe cęteris aſſeruntur, viciſſim hyemãdum ſibi iudices recognoſcant. Quòd ſi cuiquam tale exiſtat ingenium, vt pręcepta noſtra contemnat, quinquaginta ab eo argenti librę, cẽtum ab eius officio, ſi aliter factum fuerit, fiſci noſtri iuribus inferantur.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arca. Cineio pręfecto prętorio. Lex. vij.

QVi ordinariam geſſerit dignitatem: quicquid ex vẽturę delegationis titulis profligauerit, cum diſpendio pudoris atque fortunæ de proprijs facultatibus intra prouinciam poſitus inferre debebit.

¶ Iidem. aaa. Cineio præfecto prętorio. Lex. viij.

NE quis iudicum in prouincia ſua pręfectianũ vel palatinum vel militem, vel ex ijs etiam omnibus qui antea in huiuſmodi officijs fuerint commorati: interceſſorẽ Id eſt executorem cuiuſquam litigatoris petitione in quolibet ſeu priuato ſeu publico negocio putet eſſe tribuẽdũ. Nam peccantem circa conſulta cœleſtia, cum officio ſuo non ſolum detrimẽtum famæ, ſed etiam patrimoniorum damna comitentur.

¶ Iidem. aaa. Polemio pręfecto prę. Illyrici. Lex. ix.

NVllus prouinciæ moderator auguſtiſſimam vrbem ſine iuſſione noſtra adire audeat. Nã ſi quem patuerit contra decreti noſtri pręcepta veniſſe: is congrua condemnatione plectetur.

¶ Impp. Arc. & Hono. aa. Limineo comiti ſcrinij. Lex. x.

NVllum palatinis tibi obſecundantibus, cum prouincialibus volumus eſſe cõmerciũ: ſed iudices ſcire debebunt hoc ſibi præcipue eſſe cõmiſſum, vt ipſi à prouincialibus exigant, & conſueta depoſcant: palatinum vero poſſeſſor non horreat: qui non ſibi, ſed iudicibus atq; officijs pręceptus eſt imminere.

¶ Impp. Hono. & The. aa. Theodoro præfe. prę. Lex. xi.

MOderatores prouinciarum curam gerere iubemus ne quid potẽtium procuratores perperam inceſteque committant.

¶ Iidem.aa.Cronaſio prefecto pretorio. Lex.xij.

OMnes per prouincias apparitores pro inueterata authoritate iuxta motum iudicis nudatos verberib9 (ſi ita res tulerit) ſubiacere precipimus: vt & facilis executio rerum publicarum ſit, & officiorum inſolentia cōprimatur, & iudicū ſeueritati competens reddatur authoritas.

¶ Imp. Leo.a.Conſtantino. Lex.xiij.

SI quis cohortalibus adhuc obſequijs obligat9, regimen prouincie, vel cingulum cuiuſlibet militie dignitatis've quoquo modo meruerit: contra licitū vſurpatis impetratis've careat, etiam ſi vltronea noſtra liberalitate ius regende prouincie vel militie ſeu dignitatis cuiuſpiā ſibi iactauerit fuiſſe delatum.

¶ Idem.a.eidem prefecto pretorio. Lex.xiiij.

NVlli iudicū qui prouincias regunt, in ciuitatibus vbi ſacra palatia vel pretoria ſunt, liceat his relictis, priuatorum ſibi domos ad habitādū veluti prætoria vendicare: ſed ſacratiſſima modis omnibus inhabitare palatia ſeu prætoria cogātur: vt hac neceſſitate cōpellātur eorū reparationi prouidere. ¶ Vbi autem et palatiū eſt, et pretoriū: palatium quidem habitationi præſidis, prætorium autem vel ſuſcipiendis cōſeruandiſ'que ſpeciebus publicis horreorum vice, vel alij neceſſariæ rei deputetur. Quod ſi quis aliquando diſſimulare tentauerit: protinus eum atque officiū eius quinquaginta librarū auri mulctā ad reparādum ſacrū quod neglexerit palatium, ſoluere ſancimus.

¶ Idem imperator. Lex.xv.

NVlli, patriæ ſuæ adminiſtratio ſine ſpeciali permiſſu principis permittatur.

¶ De officio prefecti vigilum. Titulus. xlv.

¶ Impera. Theodo. & Arca. Nebrideo præfecto vigilū. Lex vnica.

PRæfecti vigilum huius vrbis, nihil de capitalibus cauſis ſua authoritate ſtatuere debent: ſed ſiquid huiuſmodi euenerit, culmini tue poteſtatis referre: vt de memoratis cauſis celſiore ſententia iudicetur.

¶ De officio ciuilium iudicum. Titu.xlvi.

¶ Imperā. Arca. Hono. & Theodo. aaa. Curtio præfecto prætorio. Lex prima.

HOnorati qui litem habere noſcuntur: ĳs horis vel temporibus quibus cauſarum merita vel facta panduntur, reſidendi cum iudice nō habeant facultatem.

¶ Impera. Theodoſius & Hono. aa. Anthemio præfecto prætorio. Lex. ĳ.

SI quis pro publicis functionibus quæ flagitātur, aliquo ſe defendere tentet munimine: adeat iudicem, & promat quæ duxerit aſſerenda. Quem ſi iudex (quod non arbitramur) minus audire maluerit: ipſe quidem adminiſtrator triginta librarū auri, apparitor vero eius quinquaginta feriatur diſpendio.

¶ De officio militarium iudicum. Titu. xlvii.

¶ Impp. Valētinianus Theodoſius & Arca. magiſtris & comitibus vtriuſque militię. Lex prima.

NVnquam omnino in negocĳs priuatorū vel tuitio militaris vel executio tribuatur.

¶ Impp. Theodoſius & Hono. Maximo præfecto prætorio. Lex. ĳ.

PRæcipimus nequando curialis vel priuatæ conditionis homines ad militare exhibeantur iudicium, vel cōtra ſe agentium actiones excipiant, vel litigare in eo cogātur. Interminationem autem quinquaginta librarum auri aduerſus comitianum officiū proponi decernimus ſi quid contra hoc aliquando tentauerit.

¶ Impera. Theodoſius & Valentinia. aa. Anatolio magiſtro militum. Lex. iĳ.

NEmo de ĳs qui in virorum ſpectabilium ducum officĳs militauerit, ſcholæ Agentium in rebus, quacunque ſubreptione poſt completam militiā ſocietur: nec agēdi vices viri clariſſimi principis, accipiat facultatē. Si quis autem aduerſus hæc perennitatis noſtræ decreta venire conetur: militia ſpoliatus, proſcriptionis pœna pro parte bonorum tertia conſtringatur.

¶ Iidē. aa. Nomo magiſtro & comiti officiorū. Lex. iiĳ.

DVces militum, & præcipue quibus gentes quæ maxime cauendæ ſunt, appropinquant, in ipſis limitibus commorari, & milites ad proprium redigere numerum, imminentibus magiſterijs poteſtatibus, diuturnis'que eorum exercitationibus inhærere pręcipimus. Caſtrorum quinetiam refectionis luſtratiõis'que curam habeãt. Quibus cum principibus, caſtrorũ'que præpoſitis, pro laborũ viciſſitudine, Limitaneorum militũ duodecimam annonarum partem, diſtribuendam videlicet inter eos magiſteriæ poteſtatis arbitrio, deputamus.

¶ Ne comitibus rei militaris vel tribunis lauacra prę́ſtentur. Titulus.xlviii.

¶ Impp. Arca. Hono. & The. aaa. Anthemio. Lex vnica.

OMnem inquietudinem à curijs & ciuitatib9 præcipim9 prohiberi: nec vlla priuata ab his ſuccendi balnea ad tribunorum vel ducum aliorum've militarium comitũ vſus: nec adærationem aliquam pro hac cauſa profligari. Illuſtribus enim tãmmodo viris comitib9 ac magiſtris militum (ſi tamẽ id voluerint) hoc miniſterium indulgemus: duplici pœna violatoribus huius ſanctionis imminente.

¶ De officio diuerſorum iudicum. Titu.xlix.

¶ Impera. Conſtantinus ad Domitium Celſum vicariũ. Lex prima.

NEmo iudex aliquẽ officialẽ ad eam domũ in qua materfamilias degit, cum aliquo præcepto exiſtimet eſſe mittendũ vt eandem in publicum protrahat: cum certum ſit debita eius quę intra domum conſiderato ſexu ſemet contineat, domus eius vel cuiuſcunque rei habita diſtractiõe, publicis neceſſitatibus poſſe ſeruari. Quòd ſi quis in publicum matremfamilias poſthac crediderit protrahendam: inter maximos reos citra vllam indulgẽtiam capitali pœna plectetur.

IN authen. vt nulli iudi. §. neceſſariũ. colla. ix. conſt. dx.

SEd hodie nouo iure pro fiſcalibus vel priuatis debitis nulla mulier debet includi, ſed ad iudicem veniat per

ſe, vel per procuratorem ſuum: vel mittat vnum vel alterum: quatenus negocium legitime exequantur. ¶Si contrafactum fuerit, maiores iudices viginti libris auri, minores decem puniantur. Obedientes autem eis, cingulo ſpoliabuntur, & pœnis ſubiacebunt corporalibus, & in exilium damnabuntur.

¶Imperato. Valentinianus Theodoſius & Arca. aaa. ad Principium præfec. vrbis. Lex. ij.

SInguli quique iudices ſciant celſioribꝰ viris, & ijs quorum nonnunquam iudicio prouehuntur, honorificentiam debitam eſſe præſtandam: nec in ſubſcriptionibus ſuis fratres audeant nominare: apparitione mulctanda, cuius eſt hęc cura.

¶Iidem. aaa. Conſtan. pręfec. præ. Galliarum. Lex. iij.

SCiant principes, & cornicularij, & primates officiorum, iudices etiā, ternas libras auri à ſuis facultatibus eruendas, ſi honoratis viris (quibus etiam conſiſtoriū noſtrum ingrediendi facultas præbetur) ſecretarij iudicum non patuerit ingreſſus, aut reuerentia non fuerit in ſalutatione delata, aut ſedendi cum iudice ſocietas denegata.

¶Vt omnes iudices tam ciuiles quam militares poſt adminiſtrationem depoſitam, per quinquaginta dies in ciuitatibus vel certis locis permaneant. Titulus. l.

¶Imp. Zeno. a. Sebaſtiano pręfec. præto. Lex vnica.

NEMO ex viris clariſſimis præſidibus prouinciarum, vel conſularibus aut correctoribus, ne've qui adminiſtratiōis maioris infulas meruerint, id eſt viri ſpectabiles proconſules, vel pręfectus auguſtalis, aut comes Orientis, aut cuiuſlibet tractus vicarius, aut quicunque dux, vel comes cuiuſlibet limitis, vel diuinarum comes domorum: poſtquā ſibi ſucceſſum fuerit, audeat excedere de locis quos rexiſſe noſcitur, antequam quinquaginta dierum conſtitutus numerus finiatur: ſed per id tempus præſides quidem & conſulares, necnon correctores, in metropoli: ſpectabiles vero iudices tam ciuiles quàm militares, in ciui-

tatibus adminiſtratę diœceſeos illuſtrioribus, publice,nõ domi vel intra ſacroſanctos terminos vel religiones aut potentes domos latitantes,ſed in celeberrimis locis ante omnium quos nuper gubernauerant ora verſentur:vt pateat omnibus facultas libera ſuper furtis aut criminibus querimoniam commouendi:ita vt ab omni defenſus iniuria,prouiſione poſt eum adminiſtrantis,ac periculo officij, nec minus curialium, & defenſoris ciuitatis iuratorię tantum cautioni commiſſus, poſtquam fuerit in querimoniam deuocatus,pulſare volentibus (vt dictum eſt) pro legum ratione reſpondeat. Nec vllam ante præfinitũ tempus de prouincia diſcedendi excuſationem ei tribuat vel diuinę vocis copia,vel codicilli alterius adminiſtrationis oblati,vel pręceptum ampliſſimę tuæ ſedis,vt alteriꝰ prouincię moderatoris vices obtineat:aut præceptũ pręfatæ,vel alterius ciuilis vel militaris cuiuſcunque poteſtatis, vt quamcunque ſolicitudinem publicã gerat, aut exhibeatur vel deducatur:ac poſtremo cuiuſlibet artis aſtutia,cuiuſcunque occaſionis excogitata calliditas excludatur:vt modis omnibus quæ pro vniuerſarum prouinciarum ſalute ſancimus,ſortiantur effectum.¶Quòd ſi quis temeritate punienda ſaluberrimam legem circumſcribẽdam vel violandam crediderit:licet & maieſtatis reus nõ immerito iudicetur,attamen quinquaginta librarum auri mulctam publicis calculis inferre cogetur:ſimili pœna plectendo eo qui poſt eũ adminiſtratione ſuſcepta,minime eum curauerit honeſte retinendum,aut ſuper eius fuga protinus referendum.¶Adminiſtrationem autem deponere non volumus deceſſorem antequam ſucceſſor ad prouincię fines peruenerit:licet literis ad eum,ſeu programmate,vel edicto ad officium & prouinciales vſus fuerit. ¶Ipſe autẽ qui præſentem fugiens nõ obſeruauerit legẽ: vbicunque repertus fuerit,licet in hac florentiſſima ciuitate:ad prouinciã ſine vllo obſtaculo penitus, præceptione tui culminis,cura etiam viri clariſſimi rectoris prouincię in qua repertus fuerit,deducetur,per ſex menſiũ curricula ibidem moraturus: quatenus interea minime poſſint crimina vel furta celari. ¶Officiũ etiam quod eũ,de-

bito tamen honore ſeruato, non prohibuerit contra legis tenorem diſcedere: triginta librarū auri diſpēdio ferietur. ¶Quòd ſi intra quinquaginta dierum numerū fuerit forte pulſatus, & præfato tempore elapſo, necdum finita lis fuerit: ciuiliter quidem ſuper furtorū ſceleribus pulſatus, dato procuratore inſtructo, poſt quinquaginta dies protinus habeat licentiā diſcedendi: accuſatione vero ſuper criminibus facta, per inſcriptionū laqueos irretitus, vſq; ad terminum cauſę ibidē neceſſario perdurabit. ¶Sciant autem vniuerſi iudices apud quos vel adminiſtratiōis iure, vel ex pręcepto ampliſſimę tuę ſedis, huiuſmodi controuerſiæ ciuiliter vel criminaliter ventilentur: intra viginti dierum ſpatium debere ſe pręfata litigia poſtquam orta fuerint, terminare. Nam ſi ſuperſederint, ipſos quidem decem librarum auri condemnationē ſubire cenſemus: accuſationem vero ſeu ciuilem intentionem ſemel in iudicium deductam, præfato modo legitime terminari.

IN Authen. vt iudices ſine quoquo ſuff. §. neceſſitatē. collatio. ij. conſti. ij.

SI vero antequam compleantur quinquaginta dies, fugiens capiatur, detineatur à prouincialibus: & omne quod datum fuit ei, occaſione furti hoc exigatur, præſente tamen Deo amabili epiſcopo, & cauſam ex non ſcripto examinante.

¶De officio eius qui vicem alicuius iudicis vel præſidis obtinet. Titulus. li.

¶Imp. Gordianus. a. Domitio. Lex prima.

IN CAVSA quæ ſpectat ad vtilitatem reipublicę, eum qui vice pręſidis prouinciam adminiſtrat, potuiſſe cognoſcere, in dubium nō venit. ¶Sanè ſi in aliquo captum eſt ius reipublicæ: iuxta ſcita diuorū principum, defenſores reipublicę, ſi modo adeſſe fiduciam negocio putant, reſtitutionis auxilium poſſunt flagitare.

¶Mandata imperatorum Theodoſij & Valētiniani auguſtorum, miſſa ad Antiochum pręf. pręt. referendarium: quæ ſic habent: Lex. ij.

SVggerente magnificētia veſtra, docta imperialis ęternitas debere eos qui pręceptione principali, ſeu vel trę ſedis ampliſſimæ, tueri locum rectorum prouinciarū noſcuntur, authoritatem habere tutores ſeu curatores petētibus dare, decretum etiam interponere ad alienādas minorum, ſimilium'q; eis perſonarū, ſeu curialium facultates, emācipationes quoq; legib9 celebrare, & omnia quę ad iuriſdictionem rectoris prouinciæ pertinent, actitare: pręcipere dignata eſt pro diſpoſitione veſtrę celſitudinis prefatas huiuſmodi ſollicitudines pagendi habere licētiā.

De aſſeſſoribus & domeſticis & cancellariis iudicum. Titulus.lii.

Impp. Diocletia. & Maximia. aa. Paulino. Lex prima.

STVDIORVM labor meretur vt ij qui in publicis adminiſtrationibus conſtituti, ſociari ſibi conciliorum participes cupiūt: ſpe prǽmiorum, atque honorificentia ſua prouocent eos quorum prudentiam putant ſibi eſſe neceſſariam, nō metu terribili, & neceſſitate incōgrua libertati.

Imp. Conſtantinus. a. ad Baſſum pręf. præ. Lex. ij.

PRęſides non per aſſeſſores, ſed per ſe ſubſcribant libellis. Quòd ſi quis aſſeſſori ſubſcriptionem inconſultis nobis permiſerit: mox aſſeſſor qui ſubſcripſit, exilio puniatur: prǽſidis vero nomen ad nos referri iubemus, vt in eum ſeuerius vindicetur.

Impp. Arcadi9 & Hono. aa. Meſſalę prę. prę. Lex. iij.

COnſiliarios iudicum, & cancellarios, & eos qui domeſticorum funguntur officio: poſt depoſitam adminiſtrationem, per quinquaginta dies in prouincia reſidere præcipimus. Pro confeſſo autem tenebitur, qui accuſatus huiuſmodi perſonā ſubtraxerit: ea'q; in quadruplum reſtitui iubemus, quæ docebuntur ablata: vt duplū ſpoliatus accipiat, & duplum noſter fiſcus acquirat.

Iidem & Theo. aaa. ad Cęcilianum vicariū. Lex. iiij.

DOmeſticus iudicis à publicis actibus arceat. Quod ſi neceſſitatib9 publicis ſeſe conuictus fuerit miſcuiſſe: ſtatim eum ad maioris poteſtatis examen deduci opor

tet, vt competens in eum vindicta promatur.

Impp. Hono. & Theo. aa. Seleuco pręfe. præ. Lex. v.

NEmo in puinciis qui ſemel domeſtici vel cancellarii miniſterium geſſerit, ad eandem obſeruationem aliqua ambitione iterum remeare concedatur.

Iidem. aa. Vitaliano duci Libyę. Lex. vi.

NEmo de domeſticis ducum vel comitum militarium, officiis eorum connumeratus, poſt completum ſui temporis actum, ad eandem rurſus ſolicitudinem audeat aſpirare: decem librarum auri condemnatione propoſita, ſi quis hanc violare voluerit ſanctionem: eadem pœna officio quoque eius coercendo, ſi per ambitionem vel auaritiam ex his aliquid temerarie conſenſerit.

Iidem. aa. Euſtathio præfec. præ. Lex. vii.

VElut caſtrenſe peculium filiifamilias aſſeſſores, etiã poſt patris obitum vendicent, qui conſiliis propriis adminiſtratores iuuare conſueuerunt, ſi quid licitis honeſtis'que lucris coadunare potuerint.

Iidem. aa. Aſclepiadoto præfe. præ. Lex. viii.

NVllus iudicum ad prouinciam ſibi commiſſam quẽquam ſecum ducere audeat, cui domeſtici vel cancellarii nomen imponat: nec præfectum ad ſe vndecunque ſuſcipiat: ne famę nota cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enĩ primatũ officii, cancellarios ſub fide geſtorum ex eodem officio electos, iudicibus applicari iubemus: ita vt poſt depoſitam adminiſtrationem, nec militiam deſerant, & prouincialibus præſentiam ſui exhibeant: quo volentibus ſit accuſandi eos facultas. Si enim idonea cauſa exegerit: ad detegenda iudicis flagitia, & quæſtioni ſubdi eos oportet.

Imperatores Theodoſius & Valẽtinianus. aa. ad Taurum. Lex. ix.

SI poſt depoſitam adminiſtrationem, iudicum præſentiam, vel exhibitionem domeſticorũ, querimonia prouincialium aut curialium vel alia publica neceſſitas poſtulauerit: per eoſdem adminiſtratores quorũ domeſtici fuerint, iudicio legibus'que tradantur.

Iidem. aa. Florentino præfec. præ. Lex. x.

IN conſiliarijs obſeruari cenſemus, vt in eum qui in ſua prouincia vltra quatuor mẽſes moderatoribus aſſederit aduerſus leges antiquas, & diuorum retro principum ſcita: proſcriptio bonorum, & accuſatio publici criminis immineat: niſi per cœleſte oraculum, vel ampliſſimæ tuę ſedis præceptionem ſeſe defendat.

¶ Iidem. aa. Zolio præfecto prętorio. Lex.xi.

NOn parum aſſeſſoribus maiorũ magiſtratuũ, quam ipſis iudicibus noſtræ beneuolentiæ liberalitas tribuẽda eſt. Ideo'que conſiliarios virorum illuſtrium pręfectorũ tam prętoriorũ, quàm huius inclytę vrbis, eminentiſſimorum'quę magiſtrorum militum, necnon etiam viri illuſtris magiſtri officiorum, ſiue prędicto officio iam functi ſunt, ſiue fungentur in poſterum: poſt depoſitũ etiam officium, ab omni indictionis onere ſeu ciuilium ſeu militariũ iudicum prorſus immunes eſſe præcipimus: vt nec ab ampliſſima quidem ſede tui culminis eis vlla moleſtia ſuper ſuſcipiẽdo quolibet grauamine penitus iniungatur: quinquaginta librarum auri officio tui culminis damnatione mulctando, ſi quid aduerſus ſtatuta clementiæ noſtræ innouari conceſſerit.

¶ Impp. Valentinianus & Martianus. aa. Palladio pręfecto prę. Lex.xij.

LIceat omnibus iudicibus illuſtri præditis poteſtate, conſiliarios ſibi eoſdem ſecundo ac tertio & ſæpius adiungere: quia qui ſemel recte cognitus eſt, nõ debet ob hoc ſolum quòd iam probatus eſt, improbari.

¶ Impera. Iuſtinianus. a. Demoſtheni prę. prę. Lex.xiij.

NEmo ex ijs qui aduocati cauſarum cõſtituti ſunt vel fuerint, etiam in hac regia vrbe in quocũque iudicio deputati, & in alijs omnibus prouincijs noſtro ſubiectis imperio, audeat vno eodem'que tẽpore tam aduocatione vti, quàm conſiliarij cuiuſcunque magiſtratus, quibus reſpublica gerenda committitur, curam arripere: cum ſatis abunde'que ſufficiat, vel per aduocationem cauſis perfectiſſime patrocinari, vel aſſeſſoris officio fungi: ne cum ad vtrũque feſtinet, neutrum bene peragat: ſed ſiue aduocatus eſſe maluerit, hoc cum debita ſolertia implere

poſſit. vel ſi aſſeſſionem elegerit, in ea videlicet permaneat: ita tamen, vt poſt cõſiliarĳ ſollicitudinẽ depoſitam, liceat ei ad munus aduocationis reuerti. ¶ Nec ſit conceſſum cuiquam duobus magiſtratibus aſſidere, & vtriuſq; iudicĳ curam peragere. Neque enim facile credendum eſt, duabus neceſſarĳs rebus vnum ſufficere. Nam cum vni iudicio affuerit, alteri abſtrahi neceſſe eſt: ſic'que nulli eorum idoneum in totum inueniri: ſed altera aſſeſſione penitus ſemota, vnius magiſtratus eſſe contentum iudicio. ¶ Nec callidis machinationibus huiuſmodi legem putet quis eſſe circũſcribẽdam, etſi non cõſiliarĳ ſignum quod ſolitum eſt, chartis imponat, ſed alias quaſdam literas excogitatas aſſimilauerit, exiſtimans ei licere fungi quidẽ memorato officio, ſub huiuſmodi tamen vmbra latere: cum in legem committant ĳ qui vigorem eius ſcrupuloſis & excogitatis artibus eludere feſtinant. ¶ Neque ſibi blandiri quẽquã oportet quòd etiã pręſentis legis aculeos poſſit euadere, quẽadmodum & anteriores leges ſuper hac re poſitas deludebat. Si quis enim in tali cõmiſſo fuerit inuentus: ſciat ſe de matriculis aduocatorum penitus eſſe delendum, & decem librarum auri mulctam noſtris priuatis largitionibus illaturum, per virum illuſtrem comitem rerum priuatarum exigẽdam: & aliam maiorem regalis culminis ſubiturum offenſam: cum nec ipſe iudex qui hoc fieri paſſus eſt, & ſciens prudens'que hoc commiſerit, ſine imperiali commotione remanebit. Eidem pœnæ ſubĳciendo etiam eo vel eis qui in ĳs cauſis quarũ patrocinium adepti ſunt, quibus'que aduocationẽ ſuam prę ſtiterint, aſſeſſiones cuiuſcũque magiſtratus colore audeant vel audeat vendicare: ne affectionis ſuę vel aduocationis memor, incorrupti iudicis non poſſit nomen referre.

¶ De annonis & capitatione adminiſtrantiũ, & eorũ aſſeſſorũ, aliorũ ve publicas ſolicitudines gerentium, vel eorum qui aliquas conſecuti ſunt dignitates. Titulus.liii.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. Florẽtino præfecto prætorio. Lex vnica.

OMnibus tam viris ſpectabilibus quã viris clariſſimis iudicibus qui per ꝓuincias ſiue militarem ſiue ciuilem adminiſtrationẽ gerunt, necnon comiti cõmerciorum, magiſtro ęris, ſiuę priuatę rei rationali per Ponticam atque Aſianam dioeceſim, & aſſeſſoribus iudicum ſingulorũ, in præbendis ſolatijs annonarum hic fixus ac ſtabilis ſeruabitur modus, vt ea pro annonis & captu dignitatis ſuæ debitis precia conſequantur, quę particularibus delegationibus ſolent contineri.

¶ De contractibus iudicum, vel eorum qui ſunt circa eos: & inhibẽdis donationibus in eos faciendis: & ne adminiſtrationis tẽpore proprias ędes ędificent ſine ſanctione pragmatica. Titul. liiii.

Prętores & prouinciarum rectores non poſſunt per ſe vel per alios contrahere in loco ſibi cõmiſſo, niſi pro neceſſitate victus & veſtitus. Salicetus.

¶ Impera. Iuſti. a. Mennę prę. prę. Lex vnica.

QVicunque adminiſtrationem in hac florentiſſima vrbe gerunt, emere quidem mobiles res vel immobiles, vel domos extruere non aliter poſſint, niſi ſpecialem noſtri numinis hoc eis permittẽtem diuinam reſcriptionem meruerint: donatiões vero omnimodo recuſent: ſcientes nõ eſſe validas eas, in quibuſcunque rebus, & quacunque ęſtimatione, niſi poſt adminiſtrationem depoſitam, vel ſpecialiter in ſcriptis donator eandem donationem ratam habuerit, vel tempus quinquẽnale prętericrit, in quo nulla querela ſuper eiſdem donationibus vel ab ipſo donatore vel à ſucceſſoribus eius facta ſit. ¶ Prouincias vero moderãtibus, non ſolum donationes, ſed etiam emptiones quarũcũque rerum, mobilium vel immobilium, pręter eas quæ ad alimonias vel veſtes pertinent & ædificationes, licet ſacri apices aliquid eorum permiſerint, penitus interdicimus. Nec ratum ſit quod his donatione vel vẽditione datum ſit, licet quinquennale tempus poſt depoſitam adminiſtrationem exceſſerit, vel conſenſus donatoris vel ven-

ditoris poſt eãdem adminiſtrationem adiectus ſit. ¶Hæc autem etiam ad domeſticos & conſiliarios eorum trahi neceſſarium duximus: illud etiam adijcientes, vt nec per interpoſitam perſonam aliquid eorum ſine periculo poſſit perpetrari. quod etiã ad præterita negocia referri ſancimus, niſi tranſactionibus vel iudicationibus ſopita ſint.

¶ De modo mulctarum quæ a iudicibus infliguntur. Titulus. lv.

No. glo. hic poſitam, quæ ad hoc conſueuit allegari, quòd dãnatus ex inquiſitione, nõ ſit infamis: quod clarius tenet glo. infra de ſuſpect. tu. l. fina. Salicetus.

¶Imp. Seue. & Anto. aa. Ferino. Lex prima.

MVLCTA, damnum famæ non irrogat.

Procurator Cæſaris non habet poteſtatẽ muctandi. & idem in procuratore fiſcalis vt in. l. ſeq. Salicetus.

¶Impera. Alexander. a. Decimo. Lex. ij.

PRocuratores meos, id eſt rationales, mulctę indicẽdę ius nõ habere, ſæpe reſcriptum eſt.

¶Imperator Gordianus. a. Celeri. Lex. iij.

CVrator reipublicæ (qui gręco vocabulo logiſta nuncupatur) mulctãdi ius non habet.

¶Impp. Gra. Valen. & Theo. aaa. Eutropio. Lex. iiij.

ILluſtres viros pręfectos pretorijs, vſq; ad quinquaginta librarum auri mulctam, cum peccatũ grauiſſimum erit, peruenire ſinimus.

Nota duo: primo quòd mulcta applicatur fiſco. Secundo quòd iudex poteſt mulctã in eius impoſitione in ſalarium aduocatorũ deputare, vel in refectionẽ alicuius rei ſpectantis ad rempublicam. Salicetus.

¶Impp. Valen. Theodo. & Arca. aaa. ad Tempeſtatum præfectum prætorio. Lex. v.

MVlctarum ſeuera compendia ęrario noſtro protin9 eſſe quęrẽda, nullus ignoret: niſi ipſe iudex id quod ad pœnam admiſſi facinoris exculpitur, vel publicis operibus, vel curſui publico, vel alijs neceſſarijs cauſis ſpecialiter deputauerit.

¶ Secũdum varietatem iudicum maior & minor mulcta poteſt imponi. ob correctionem tamen malorum morũ, vltra ter quis non poteſt mulctari: & contrafaciens punitur: nec mulcta impoſita poteſt minorari, niſi ob paupertatem mulctati. Salicetus.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius Meſſalę præfecto prætorio. Lex. vi.

EOs qui ordinario iure prouincias moderantur: erga eorum perſonas quos culpa reddit obnoxios, vltra duarum vnciarum auri ſummam comdemnare non patimur. ¶ Proconſularem vero poteſtatem, ſi mulctandi neceſſitas imminebit: ſenarum vnciarum auri ſumma cohibebit. In qua forma etiam comes Oriẽtis, atque præfect9 auguſtalis erit. Cæteri vero ſpectabiles iudices, & qui vice noſtra adminiſtrationis gubernacula ſuſceperint: vltra tres auri vncias ſibi intelligant licentiam denegatam. ¶ Id quoque obſeruandum à moderatore eſſe cenſemus, vt in vnius correptione perſonæ, (ſi ad id continuatio peccati impulerit) trinæ tantummodo in anno condemnationis ſub pręſtituta ſumma ſeueritas exerceatur. Quod ſi quis prædictum modũ exceſſerit: huiuſmodi authore admiſſi condemnato ad dupli reſtitutionem, fiſco noſtro ad inferendam eam quantitatem quam mulctæ nomine inflixerit, tenebitur. ¶ Nec tamen ad huius legis moderationem pertinere ſe credat, qui in peculatibus aut manubijs, id eſt deprædationibus, concuſſionibus, furtis atque alijs flagitijs (quæ coerceri ſeuerius conuenit) cõprætenſus fuerit: ſcilicet vt ſcripta per iudices memoratos, in cuiuſlibet fuerit dirigẽda diſpendium, ſententia preferatur. ¶ Nec putent factum facile eſſe, vt aut præcipiti perſuaſione condẽnent quem culpa non grauat: aut erubeſcenda varietate iudicij, pro arbitrio proprio immutandum eſſe quod lex iuſſerit, niſi paupertas condemnati hoc perſuaſerit.

¶ De defenſoribus ciuitatum. Titulus. lvi.

¶ Impp. Valens. & Valentinianus. aa. Senecæ defenſori. Lex prima.

SI quis de tenuioribus ac munuſcularijs rebus interpellandū te eſſe crediderit: in minoribus cauſis, id eſt vſque ad quinquaginta ſolidorū ſummam, acta iudicialia conficiat, ſcilicet vt ſiquando quis vel debitum iuſtū, vel ſeruum qui per fugam fuerit elapſus, vel quod vltra delegationē dederit, poſtulauerit, vel quodlibet huiuſmodi: tua diſceptatione reſtituas. Cæteras vero quę dignę forenſi magnitudine videbuntur, ordinario inſinuato rectori.

¶ Iidem. aa. & Gratianus ad Probum præ. præ. Lex. ij.

DEfenſores ciuitatum, non ex decurionum ſeu cohortalium corpore, ſed ex alijs idoneis perſonis huic officio deputentur.

¶ Iidem & Gratianus. aaa. ad Senatum. Lex. iij.

VTili ratione proſpectum eſt vt innocens & quieta ruſticitas, peculiaris patrocinij, id eſt defēſoris locorum beneficio perfruatur: vt apud eū in pecuniarijs cauſis litigandi habeat facultatem.

¶ Impp. Gratianus Valentinianus & Theodoſius. aaa. Theodoro defenſori ciuitatis. Lex. iiij.

IN defenſoribus ciuitatum vniuerſarum prouinciarum erit adminiſtrationis hæc forma: & tempus quinquennij ſpatio metiendum: ſcilicet vt in primis parentis vicem plebi exhibeas: deſcriptionibus ruſticos vrbanos'que non patiaris affligi: officialium inſolentiæ, iudicum'que procacitati (ſalua reuerentia pudoris) occurras: ingrediendi cum voles ad iudicem, liberā habeas facultatem: ſuper exigendi damna, vel ſpolia plus petentium, ab ijs quos liberorū loco tueri debes, excludas: nec patiaris quicquā vltra delegationem ſolitam ab ijs exigi, quos certum eſt niſi tali remedio non poſſe reparari.

¶ Impp. Valentinianus Theodoſius & Arca. aaa. Patromino præ. auguſtali. Lex. v.

DEfenſores nihil ſibi inſolenter, nihil indebitum vendicantes, nominis ſui tantum fungantur officio: nullas infligant mulctas: ſeueriores non exerceant quęſtiones: plebem vel decuriones ab omni improborum inſolētia & temeritate tueantur: vt id tantum quod eſſe dicun-

tur, eſſe non deſinant.

¶ Iidem. aaa. Taciano præfecto prætorio. Lex. vi.

PEr omnes regiones in quibus fera & periculi ſui neſcia latronum feruet inſania: probatiſſimi quoque & diſtrictiſſimi defenſores aſſint diſciplinæ: & cotidianis actibus præſint: qui non ſinant crimina impunita coaleſcere: remoueant patrocinia quæ feruorem reis, & auxilium ſceleroſis impartiendo, maturari ſcelera fecerint.

¶ Impp. Valē. Theo. & Arca. aaa. Cæciliano. Lex. vij.

DEfenſores ciuitatum, oblatos ſibi reos, in ipſo latrocinio, vel congreſſu violentię, aut perpetrato homicidio, aut ſtupro vel raptu vel adulterio depræhenſos, & actus publicis ſibi traditos, expreſſo crimine cum ījs à quibus fuerint accuſati: mox ſub idonea perſecutione ad iudicium dirigant.

¶ Imperatores Hono. & The. aa. Cęcilio. Lex. viij.

DEfenſores ita præcipimus ordinari, vt ſacris orthodoxæ religionis imbuti myſterījs, reuerendiſſimorum epiſcoporum, necnon clericorum, & honoratorum ac poſſeſſorum & curialium, decreto conſtituantur: de quorum ordinatione referendū eſt ad illuſtriſſimam prætorianam poteſtatem: vt literis eiuſdem magnificæ ſedis eorū ſolidetur authoritas. ¶ Quòd ſi quid à qualibet perſona contra publicam diſciplinam in læſionem poſſeſſorum fieri cognouerint dęfenſores: referendi habeant poteſtatem ad illuſtres & magnificos viros præfectos prætoriorum, & illuſtres viros magiſtros equitum et peditum, magiſtros etiam officiorum, & comites tam ſacrarū largitionum, quàm priuatarum rerum.

¶ Iidem. aa. Cęcilio pręfecto pretorio. Lex. ix.

IVbemus cura ac ſolertia defenſorum minime poſſeſſores maioribus menſuris & ponderibus à ſuſceptoribus prægrauari: ſed eos depræhenſos, ad iudicium dirigi cum ipſo commiſſę fraudis iudicio. ¶ Illud etiam fieri permittimus, vt ſi prouincialibus noſtris conteſtari iniurias ſeu læſiones ſuas cupientibus, actorum confectio à defenſoribus denegetur: licentia eis tribuatur querelæ propriæ libellum conſcriptum, eo tempore quo fuerat conteſtan-

dum, in frequẽtioribus ciuitatum locis proponendi, conueniendi'que ſcribas, tabularios, & cętera officia publica cõmonendi, (per quę libellũ colligi oportebit) atq; inuitis ſupra memoratis perſonis, ſub actorum confectione ingerendi, quorum quæſtione fides poſſit inquiri: qua probata, in eos quos geſtorum petitam confectionem negaſſe conſtiterit, vigor iudiciarius exeratur.

Non poteſt aliquis renunciare officio defenſoris ciuitatis, niſi cum authoritate principis. Bar.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Cyro præfecto prætorio. Lex.x.

NVlli defenſorum licere decernimus, ſi de publica ſollicitudine ſe voluerit liberare, niſi diuinos affatus intimauerit tuę ſublimitatis iudicio: triginta librarum auri pœnam tam moderatoribus prouinciarum, quàm cæteris iudicibus vel temeratoribus ſacri noſtri oraculi ſubituris, ſi neglecta fuerit authoritas principalis.

De magiſtratibus municipalibus. Titu.lxvii.

Imperator Conſtantinus ad Florentinum. Lex prima.

DECVRIONES ad magiſtratũ vel exactionẽ annonarũ ante tres menſes vel amplius nominari debent: vt ſi querimonia eorum iuſta videatur, ſine impedimento in abſoluendi locum alius ſurrogetur.

Imperatores Valentinianus & Valens. aa. ad Germanianum. Lex.ij.

MAgiſtratus, conficiendorum actorum habeat poteſtatem.

De officio iuridici Alexandrię. Titu.lviii.

Impp. Leo & Antoninus. aa. Alexandro duci & præfec. Auguſtali. Lex vnica.

IVBEMVS apud Alexãdrinę dũtaxat clariſſimę ciuitatis iuridicum, licitum & cõceſſum eſſe ſingulis quibuſque volentibus, donationis conſcriptæ ſolenniter inſtrumenta reſerare: eiſdem'que robur adijciet geſtorum ſeries apud eundem confecta, tãquam ſi apud virum clariſſimũ

moderatorem prouinciæ, vel magiſtratus, vel defenſorẽ plebis, habita fuiſſe dicerentur.

¶ Finis primi libri Codicis.

¶ Liber ſecundus.

¶ De edendo. Titulus Primus.

Editio petitur iudicis officio cauſa cognita exhibenda. Salicetus.

¶ Impera. Pius Antoninus Aemilio. Lex prima.

IPSE diſpice quẽadmodum pecuniam quam depoſuiſſe te dicis, deberi tibi probes. Nam quod deſideras vt rationes ſuas aduerſaria tua exhibeat: id ex cauſa ad iudicis officium pertinere ſolet.

Acta publica ſunt edenda cuilibet prætendenti intereſſe. Paulus de caſtro.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Fauſto. Lex. ij.

IS apud quem res agitur: acta publica tam in criminalia quam ciuilia exhiberi inſpicienda ad inueſtigãdam veritatis fidem iubebit.

Editio actionis debet demonſtrare ſpeciem futuræ litis: poteſt tamen emendari & mutari, prout edicti perpetui monet authoritas, & ius dicentis dictat ęquitas. Baldus.

¶ Iidem. aa. Valentiniano. Lex. iij.

EDita actio ſpeciem futurę litis demonſtrat: quã emẽdari vel mutari licet, prout edicti perpetui monet authoritas, vel ius reddentis decernit ęquitas.

Reus nõ tenetur edere actori propria inſtrumẽta ad intentionem fundandam: & actore non probante, reus abſoluitur. Alex. Bal. & Salicetus.

¶ Impera. Anto. a. Epaphrodito. Lex. iiij.

QVi accuſare volũt, probatiões habere debẽt: cũ neq; iuris, neq; ęquitatis ratio pmittat, vt alienorũ inſtrumẽtorũ inſpiciẽdorũ poteſtas fieri debeat. Actore enĩ

lectionem. Sed ſecundũ Azo. hoc intendit: Vbi de rationibus quærimus, illę eduntur indiſtincte: ſed inſtrumenta non eduntur. Baldus.

¶ Idem. a. Floro. Lex. viij.

ET quæ à diuo Antonino patre meo, & quæ à me reſcripta ſunt, cum iuris & ęquitatis rationib9 congruunt. Nec enim diuerſa ſunt vel diſcrepãtia, quòd multum interſit, an ex parte eius qui aliquid petit, qui'que doli exceptione ſummoueri ab intentione petitionis ſuę poteſt, rationes promi reus deſideret, quib9 ſe poſſe inſtruere cõtendit: (quod vtique ipſa rei ęquitas ſuadet) an vero ab eo à quo aliquid petitur, actor deſideret rationes exhiberi: quando hoc caſu non oportet originem petitionis ex inſtrumentis eius qui conuenitur, fundari.

¶ De in ius vocando. Titulus. ii.

Reuerentia quę debetur marito, debetur vxori. hoc dicit. Vel ſic: Etiã pœnalis conſtitutio ratione viri, porrigitur ad vxorem. Baldus.

¶ Imperator Alexander Atiphinię. Lex prima.

SICVT bonis moribus cõuenit, reuerentiã manumiſſoris vxori pręberi: ita re exigẽte in ius eã ſine permiſſu prętoris vocari, ꝓhibitũ eſt.

Ad quencunque tranſit ius patronatus, tranſit etiã reuerẽtia: & in delictis quę naturali ratione prohibentur, non excuſatur ruſticitas: & pœna quæ applicatur parti, non debet per principem remitti. Baldus.

¶ Imp. Gordianus. a. Noctumo. Lex. ij.

VEnia edicti nõ petita, patronum ſeu patronam, eorum'que parentes & liberos, hæredes inſuper, etſi extranei ſint, à libertis ſeu liberis eorum nõ debere in ius vocari, ius certiſſimũ eſt: nec in ea re ruſticitati venia prębeatur: cum naturali ratione honor huiuſmodi perſonis debeatur. ¶ Cum igitur confitearis patroni tui filium ſine permiſſu præſidis te in ius vocaſſe: pœnam edicto perpetuo præſtitutam, reſcripto tibi concedi temere deſideras.

Filius in poteſtate, etiam petita venia non poteſt agere contra patrem: ſecus in emancipato. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cęſares Roſanę. Lex. iij.

QVi in poteſtate patrũ agunt, aduerſus eos experiri non poſſunt. Si igitur emancipata es: venia edicti petita, hoc facere non prohiberis: quod & in matris perſona obſeruandum eſt.

De pactis. Titulus. iii.

Pactum ſuper incerto remittendo, valet. Bal.

Imperator Seuerus Aphilino. Lex prima.

CONDITIONIS incertum inter fratres, non iniquis rationibus conuentione finitum eſt. Cum igitur verbis fideicommiſſi petitum à patre tuo ꝓfitearis, vt ſi è vita ſine liberis decederet, hęreditatẽ Licinio Frontoni reſtitueret: pactũ eo tẽpore de ſextante Licinio Frontoni dando cum liberos Philinus nõ ſuſtulerit, interpoſitum, non idcirco poteſt iniquum videri, quòd facta (ſicut placuit) diuiſione, diem ſuum te filio eius ſuperſtite functus eſt.

Creditor hęreditarius qui ſponte egit cõtra emptorem hæreditatis, intelligitur paciſci de non conueniendo hæredem. Salicetus.

Imperatores Seue. & Anto. aa. Claudio. Lex. ij.

POſt venditionem hæreditatis à te factam, ſi creditores contra emptores actiones ſuas mouiſſe, probare potueris: eos'que eas ſpontanea ſuſcepiſſe voluntate: exceptione taciti pacti non inutiliter defenderis.

Seruus poteſt in domini fauorem, non in læſionẽ paciſci. Salicetus.

Iidem. aa. Reſtituto. Lex. iij.

SEruus creditoris meliorem cauſam domini facere poteſt: in deterius autem reformare nouo pacto obligationem recte conſtitutam non poteſt.

Renunciatio litis, renunciantem excludit à proceſſu cauſę, & à iure principaliter intentato: nec habet locũ pœnitentia. Baldus.

¶ Iidem.aa.Valeriæ. Lex.iiij.

POſtquam liti de prædio motę renunciaſti: cauſam finitam inſtaurari poſſe, nulla ratio permittit.

Eadem obligatio poteſt partim tolli ipſo iure per ſolutionem, & partim per pactum de non petendo: & cui damus actionem, tanto fortius exceptionem. Alexander & Salicetus.

¶ Imp. Antoninus.a.Demagoræ. Lex.v.

CReditori tuo ſi partem pecuniæ exoluiſti, de parte vero non petenda, inter te & ipſum cōuenit, ob cauſas negocia'que eius tuo patrocinio fide'que defenſa: ex obligatione partim ciuili iure, partim honorario liberatus es. Nam exceptio perpetua pacti coſuenti vel doli, reſidui petitionem repellit: cum & ſolutum per ignorantiā, repeti potuiſſet.

Pactum contra ius vel bonos mores, nullius eſt momenti. Alexander.

¶ Idem.a.Baſiliæ. Lex.vi.

PActa quę contra leges conſtitutiones'que, vel cōtra bonos mores fiunt: nullam habere vim, indubitati iuris eſt.

Si creditor debitori hęres extitit, obligatio cōfunditur. Sed ſi poſſeſſori victo hæreditatem tradidit, vt ſibi & aliȷs creditoribus ſoluatur, interueniente ſtipulatione: ex ſtipulatu agitur. Baldus.

¶ Idem auguſtus Maximo. Lex.vij.

DEbitori tuo ſi hæres extitiſti: actio quam contra eū habuiſti, adita hæreditate confuſa eſt. Sed ſi eam hęreditatem, poſteaquam in iudicio obtinuiſti, ei tradidiſti quem ſententia ſuperaueras, ea conditione pacto'que vt tam cæteris creditoribus quàm tibi in eo quod tibi deberetur ſi eam hæreditatē non adiſſes, ſatiſfaceret: pacti conuentionis'que fides ſeruanda eſt. quę ſi non ſeruatur, ex ſtipulatiōe (ſi modo pacto ſubiecta eſt) dabitur actio: vel præſcriptis verbis, ſi ſtipulatio non interuenit.

Pactum appoſitum ſuper fœtib9 pecorum inter dominum & paſtorem diuidendis, eſt ſeruandum. Baldus & Salicetus.

rei ęquitas poſtulat. Quapropter ſi conuentione quę præceſſit, diuerſa pars vſuram ſe non eſſe conſenſit, & maxime ſi (vt proponis) id etiam apud acta præſidis aſſeuerauit: actionem quæ ſuper prima conuentione fuerat, exercere non prohiberis.

Pacta appoſita incontinenti iuxta contractum, valent etiam quo ad producendam actionem: ſed ex interuallo appoſita proſunt ad excipiendum tantum. Alexander.

Imper. Maximianus. a. Mario. Lex. xiij.

IN bonę fidei contractibus ita demum ex pacto actio competit, ſi incontinenti fiat. Nā quod poſtea placuit, id non petitionem, ſed exceptionem parit.

Quando pœnalis ſtipulatio incipit à præcedenti cōuentione nuda: ſi conuentio nuda non ſeruatur, agitur ad pœnam: à qua liberatur reus ſi conuentioni nudæ pareat: aliâs condemnabitur ad pœnam. Et bona debitoris propter conuentionem non ſeruatam non debent in creditorem de facto transferri: ſed ordine iuris ſeruato. Alexander.

Imperator Gordianus. a. Cęcilio militi. Lex. xiiij.

SI pacto quo pœnam aduerſarium tuum promiſiſſe proponis ſi placito nō ſtetiſſet, ſtipulatio ſubiecta eſt: ex ſtipulatu agens, vel id quod in conuentionem deuenerat, vt fiat conſequeris: vel pœnam ſtipulatione compręhenſam, more iudiciorum exiges. Nam bona aduerſarij tui in te transferri citra ſolennem ordinem, fruſtra deprecaris.

Non valet pactum per quod pater promittit in inſtrumento dotali ſe filiam inſtituturū in ęquali portione cum filio: quia aufert liberam teſtādi facultatem. Alexander & Baldus.

Impp. Valerianus & Galienus. aa. Menio. Lex. xv.

PActum quod dotali inſtrumēto compręhenſum eſt, vt ſi pater vita fungeretur, ex ęqua portione ea quæ nubebat, cum fratre hæres patri ſuo eſſet: neque vllam obligationem contrahere, neque libertatem teſtamenti faciendi mulieris patri potuit auferre.

Fideicommiſſum fratribus reciproce iniunctum, poteſt pacto remitti: & ſufficiens cauſa eſt quòd vnus alteri, & alter alteri remittat. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Diaphanto. Lex. xvi.

CVm proponas filios teſtamento ſcriptos hęredes, rogatos eſſe vt qui primus rebus humanis eximeretur, alteri portionem hæreditatis reſtitueret: quoniam precariam ſubſtitutioné, fratrum conſenſu remiſſam aſſeris, fideicommiſſi perſecutio ceſſat.

Pactum cũ ſcriptura, & ſine ſcriptura, eiuſdem eſt efficaciæ. Vel ſic: Fides non ſcripta ſicut ſcripta eſt ſeruanda. Baldus.

Iidem. aa. Ximacho. Lex. xvij.

PActum quod bona fide interpoſitum docebitur: etſi ſcriptura non exiſtente, tamen ſi alijs probationibus, rei geſtæ veritas comprobari poteſt: præſes prouinciç ſecundum ius cuſtodiri efficiet.

Ex receptione partis debiti, ſoluti ab vno ex correis debendi, inducitur diuiſio debiti: ex qua quo ad omnes reos debendi inducitur exceptio taciti pacti: & ſic alij pro virilibus partibus tantum conueniri poſſunt. Alexander.

Iidem. aa. Iulio & Aemilio. Lex. xviij.

SI creditores veſtros ex parte debiti admiſiſſe quẽquã veſtrum pro ſua perſona perſoluentem probaueritis aditus rector prouinciæ, pro ſua grauitate, ne alter pro altero exigatur, prouidebit.

Pactum futuræ ſucceſſionis inter priuatos, nõ valet etiam pro donatione cauſa mortis: ſed inter milites ad diſcrimen belli pergentes factum contemplatione mortis, vim habet vltimç voluntatis. hoc dicit: & nõ eſt alibi, ſecundum doc. Alexan.

Iidem. aa. Victoriano militi. Lex. xix.

LIcet inter priuatos, huiuſmodi ſcriptum quo comprehenditur vt is qui ſuperuixerit, alterius rebus potiatur, ne donationis quidem mortis cauſa geſtæ efficaciter ſpeciem oſtendat: tamen cum voluntas militum ſuper vl-

timo vitæ ſpiritu, de'que familiaris rei decreto, quoquo modo contemplatione mortis in ſcripturam deducitur, vim poſtremi iudicij obtineat, proponas'que te ac fratrẽ tuum ad diſcrimen prælij pergentes, ob cõmunem mortis fortunam, inuicem eſſe pactos vt ad eum qui ſuperſtes fuiſſet, res eius cui caſus finem vitæ attuliſſet, pertinerent: exiſtente conditiõe intelligitur ex fratris tui iudicio (quod principalium conſtitutionum prompto fauore firmatur) etiam rerum eius compendium ad te delatum eſſe.

Dominium non acquiritur ſolo conſenſu vel contractu, ſed demũ traditione ſecuta, ſi tradens eſt domin9: ſi autem non eſt dominus, tũc ſecuta vſucapiõe. Alex.

¶ Iidem. aa. Maxiali. Lex. xx.

TRaditionibus & vſucapionibus dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.

Ex pacto diuiſionis non datur actio, ſed exceptio poſſidenti: quæ tollitur replicatiõe fidei nõ ſeruatę. Sa.

¶ Iidem. aa. & cc. Euſebio. Lex. xxi.

CVm proponas, inter vos ſine ſcriptura placuiſſe, fratrum tuorum ſucceſſiones æquis ex partibus diuidi: & tranſactionis cauſa probari poſſit hãc interceſſiſſe conuentionem: exceptione te tueri potes, ſi poſſides. Quòd ſi aduerſarius tuus teneat: ex hoc placito nullam actionẽ eſſe natam, ſi tibi ſtipulatione non proſpexiſti, debes intelligere: nec aduerſario tuo tranſactione vti concedendũ eſt, niſi ea quæ placita ſunt, paratus ſit adimplere.

Legitimus adminiſtrator poteſt recipiendo ſolutionem, debitorem liberare: nõ autem debitum liquidum remittere. Alexander.

¶ Iidem. aa. & cc. Archelio. Lex. xxij.

PActum curatoris, recipere minorem quãtitatem paciſcentis, adultæ ętatis ſuffragium, ne noceat efficiet. Tutores enim & curatores exigentes pupillis & adultis debitum, non etiam remittentes, præſtant obligationis liberationem.

Filius non poteſt tollere actionem competentem patri, per pactum de non petendo, vel etiam debitum recipiendo. Paulus de caſtro.

¶ Iidem.aa.&.cc.Honorato. Lex.xxiij.

FIlius paciſcendo vel debitum accipiendo,nihil detra-hit patris obligationi.

Pactum de non petendo factum aliquibus hæredibus tantum,non prodeſt alijs cohęredibus. Alexan.

¶ Iidem.aa.&.cc.Dominæ. Lex.xxiiij.

SI actionem legati vel fideicommiſſi quam aduerſus hęredes mariti quondam tui habuiſti,te affectione hęredum alijs remiſiſſe probetur:exceptionem pacti, cõtra debitores inſtituenti actiones, nocere tibi minime poſſe intelligis.

Debitores ſuper iure creditorum paciſci non poſſunt. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Eumero. Lex.xxv.

DEbitorum pactionibus,creditorum petitio nec tolli nec mutari poteſt.

Creditor non tenetur ſeruare pacta hæredum debitoris:ſed ipſi hæredes inter ſe ſeruare tenentur. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Corneliæ. Lex.xxvi.

PActo ſucceſſorum debitoris,ex lege duodecim tabularum ęs alienum hæreditarium,pro portionib9 quęſitis ſingulis,ipſo iure diuiſum: inſolidum vnum obligare creditori non poteſt.quod & in honorario ſuccedentibus iure,locum habet.De chirographis itaque communibus exhibendis,cohæredem,vel non perfectis in diuiſione placitis,conuenire quanti tua intereſt,potes.

Pactum cohęrens contractui ſtricti iuris, informat illum,adeò quòd ex eo ſic informato datur actio ad id quod in pacto deuenit. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Aurelio Chereſimo. Lex.xxvij.

PEtens ex ſtipulatione quæ placiti ſeruandi cauſa ſecuta eſt:ſeu anteceſſit pactum, ſeu poſt ſtatim interpoſitum ſit,recte ſecundum ſe ferri ſententiam poſtulat.

Pactum nudum,rei interuentu non veſtitur contra ipſum implentem:ſed veſtitur verbis:id eſt ſi ſit ſtipulatione vallatum. Alexander.

¶ Iidem.aa.&.cc.Leontio. Lex.xxviij.

SI certis annis, quod nudo pacto conuenerat, datũ fue-

rit: ad præſtandum in poſterum indebitum ſolutum, obligare non potuit eum qui pactum fecit, niſi placitis ſtipulatio interceſſerit.

Priuilegio fori à lege vel à pricipe indulto, poteſt renunciari: & iudex vel arbiter qui admittit exceptionem declinatoriam nõ admittendam, facit litem ſuam. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinia. a. Ioanni præfe. præ. Lex. xxix.

SI quis in conſcribendo inſtrumento ſeſe confeſſus fuerit non vſurũ fori præſcriptione propter cingulum militiæ ſuę vel dignitatis, vel etiã ſacerdotij prærogatiuam: licet antea dubitabatur ſiue oporteret eãdem ſcripturam tenere, & eum qui hoc pactus eſt, non debere aduerſus ſuam conuentionem venire: ſiue licentiam ei præſtari diſcedere quidem à ſcriptura, ſuo autem iure vti: ſancimus nemini licere aduerſus pacta ſua venire, & contrahentes decipere. Si enim ex ipſo prętoris edicto, pacta conuenta, quę neq; contra leges, neq; dolo malo inita ſunt, omni modo obſeruanda ſunt: quare & in hac cauſa pacta non valeant? cum alia regula ſit iuris antiqui, omnes licentiã habere, ijs quæ pro ſe introducta ſunt, renunciare. ¶ Omnes itaque iudices noſtri hoc in litibus obſeruent: & huiuſmodi obſeruatio & ad pedaneos iudices, & ad compromiſſarios & arbitros electos perueniat, ſcituros quòd ſi neglexerint, etiam litem ſuam facere intelligantur.

Pactum quo diſponitur de hęreditate viuentis, non valet, niſi ille cõſenſerit, & in eodem conſenſu perſeuerauerit vſque ad mortem. Salicetus & Alexander.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. xxx.

DE quæſtione tali à cæſarienſi aduocatione interrogati ſumus: Duabus vel pluribus perſonis ſpes alienæ fuerat hæreditatis, ex cognatiõe forte ad eos deuoluẽdę: pacta'que inter eos inita ſunt pro aduentura hæreditate: quib9 ſpecialiter declarabatur, ſi ille mortuus fuerit, & hæreditas ad eos peruenerit, certos modos in eadem hęreditate obſeruari: vel ſi forte ad quoſdam ex his hęreditatis commodum peruenerit, certas pactiones euenire. Et dubitabatur ſi huiuſmodi pacta ſeruari oporteret. Facie-

tur actio: & ſoluti inhibetur repetitio. Sali. & Alexan.

¶ Idem.a. Luctatio. Lex.ij.

CVm te proponas cũ ſorore tua de hæreditate tranſegiſſe, & ideo certam pecuniam ei te debere cauiſſe, etſi nulla fuiſſet quęſtio hęreditatis, tamen propter timorē litis tranſactione interpoſita: pecunia recte cauta intelligitur: ex qua cauſa ſi fiſco ſoluiſſes, repetere non poſſes: et ſi non ſoluiſſes, tamen iure conuenireris.

☞ Specialis tranſactio non pręiudicat vltra deducta in ea. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a. Autilię. Lex.iij.

AGe cum Geminiano, quòd pater eius curator tibi datus, negocia tua geſſerit. et ſi apud iudicem negabit ſe hac actiōe teneri, quoniam tranſactio & Aquiliana ſtipulatio interpoſita eſt: iudex contemplatione iudicij (quod bonę fidei eſt) quęret de quanta pecunia nominatim tranſactum ſit. & ſi apparuerit de minore tranſactū: quantam pecuniam reliquam ex adminiſtratione curę deberi probatum fuerit, ſoluere eum iubebit, quòd non in ſtipulationem Aquilianam obligationis curæ tantum deductū eſt, quāta erat quātitas pecuniæ quæ debebatur.

☞ Ad actionem ipſo iure per tranſactionē & acceptilationem extinctam, non datur regreſſus: ſed dolo ductus habet actionem de dolo, qua ſibi ſuccurritur, niſi ſuper dolo tranſegerit. Baldus.

¶ Idem.a. Numedio. Lex.iiij.

ACtione adminiſtratæ curæ, ab eo qui legitimæ ętatis annos compleuit, in Aquilianam ſtipulationem deducta, & per acceptilationem extincta, nullam aliam ſupereſſe niſi de dolo intra cōceſſa tempora, nō ambigitur: niſi ſpecialiter etiam de dolo tranſactum ſit.

☞ Non eſt minor probatio per confeſſionem, quàm probatio per publicum inſtrumentum. Baldus.

¶ Idem.a. Suaccatio. Lex.v.

CVm te tranſegiſſe cum hærede quondam tutoris tui profitearis: ſi id poſt legitimam ętatem feciſti, fruſtra deſideras vt à placitis recedatur. Licet enim (vt proponis) nullum inſtrumentum interceſſerit: tamen ſi

de fide cõtractus, cõfeſſione tua cõſtet: ſcriptura (quę probationem rei geſtę continere ſolet) neceſſaria non eſt.

Querela inofficioſi ſopita non poteſt inſtaurari, etiam ob non obſeruantiam promiſſorum: ſed agitur pręſcriptis verbis, vel ex ſtipulatione, vt ſeruetur promiſſa. Salicetus.

Idem.a. Pomponijs. Lex.vi.

CVm mota inofficioſi querela, matrem veſtram cum diuerſa parte tranſegiſſe, ita vt partem bonorum ſuſciperet, & à lite diſcederet, proponatis: inſtaurari quidẽ ſemel omiſſam querelam per vos qui matri hæredes extitiſtis, iuris ratio nõ ſinit: verum ſi fides placitis præſtita non eſt, in id quod intereſt, diuerſam partem recte conuenietis. Aut enim ſi ſtipulatio conuentioni ſubdita eſt, ex ſtipulatu actio competit: aut ſi omiſſa verborum obligatio eſt, vtilis actio quę præſcriptis verbis rem geſtam demonſtrat, danda eſt.

Procurator ad agendum, tranſigendo non præiudicat domino. Alexand. & Salicetus.

Imperator Gordianus.a.&.c. Licinio. Lex.vij.

TRanſactionis placitum ab eo interpoſitum cui cauſę actionem, non deciſionem litis mandaſti: nihil petitioni tuæ derogauit.

Super alimẽtis pręteritis libere trãſigitur: ſuper futuris vero authoritas prętoris requiritur. ratio eſt: quia ex futuris alimentis pendet vita hominis, non ex præteritis. Baldus.

Idem.a.&.c. Iunio militi. Lex.viij.

DE alimentis præteritis ſi quæſtio deferatur, tranſigi poteſt: de futuris autem, ſine prætore ſeu præſide interpoſita tranſactio, nulla authoritate iuris cenſetur.

Tranſactio cõditionalis valet: & ſufficit ad tranſigentem aliquid peruenire poſſe, vt tranſactio valeat. Et tranſactio parit exceptionem etiam contra realem actionem. Salicetus & Alexan.

Idem.a.&.c. Agrippino. Lex.ix.

SI ſuper poſſeſſione quæ tibi quęſita eſt, cum quæſtionem patereris à fratre vxoris tuæ, pactum conuentũ,

& ſtipulatio inter vos (vt allegas) interpoſita eſt, vt ſi intra diem certum idem aduerſarius tuus decem aureos tibi numeraſſet, poſſeſſionem ei cederes: vel ſi eam inferre quantitatem non curaſſet, vlterius quæſtionem non patereris: & is qui ita ſpopondit, promiſſo ſatis non fecit: cõſequẽs eſt te, ad quẽ res pertinet, vim ab eo pati nõ debere. Cuius rei gratia vir clariſſimus præſes prouinciç interpellatus, vim fieri prohibebit: prçcipue cum etiam ſi in rem diuerſç parti actio competeret, huiuſmodi pactione propter vtilem exceptionem poſſet ſummoueri.

Exceptio tranſactiõis impedit proceſſum: vt finis ſit litium. hoc dicit, & ad hoc ſemper alleg. iſta lex. Sali.

¶ Idem. a. Philippo Apollophaniæ. Lex. x.

FRatris tui filĳs de paterna ſucceſſione, ac ſtatu etiam nunc contra fidem ſanguinis item'que placitorũ, quçſtionem inferre parum probe poſtulas. Null9 etenim erit litium finis, ſi à tranſactionibus bona fide interpoſitis cœperit facile diſcedi.

In reciproca remiſſione çqualis ſpeciei, nullus intelligitur lœdi, nec ſenex, nec iuuenis. Baldus.

¶ Imperatores Valerianus & Galienus. aa. &. cc. Caiano militi. Lex. xi.

DE fideicommiſſo à patre inter te & fratrem tuum viciſſim dato, ſi alter veſtrum ſine liberis exceſſerit vitam, interpoſita tranſactio rata eſt: cum fratrum concordia, remoto captãdç mortis alterius voto improbabili, retinetur: & non poteſt eo caſu reſcindi tanquam circumuentus ſis, cum pacto tali conſenſeris: neque eam cui ſubueniri ſolet, ætatem agere te proponas: nec ſi ageres, ĳſdem illis de cauſis in integrum reſtitutionis auxiliũ impetrare deberes.

Adminiſtrator ciuitatis poteſt ſuper re dubia tranſigere: non autem debitum liquidum remittere. Alexan. Bal. & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Primo. Lex. xĳ.

PRæſes prouinciç çſtimabit vtrum de dubia lite tranſactio inter te & ciuitatis tuæ adminiſtratores facta ſit: an ambitioſe id quod indubitate deberi poſſet, re-

miſſum ſit. Nam priore caſu ratam manere tranſactionem iubebit: poſteriore vero caſu nocere ciuitati gratiam non ſinet.

Tranſactio facta iuſto metu, reſcinditur: metus tamen iuſtificatio, ex ſola qualitate facti in tranſactionē deducti non probatur: & inter dominum & ſeruum tranſactio non valet. Alexan. & Salicetus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Proclę. Lex. xiij.

INterpoſitas metus cauſa tranſactiones, ratas non haberi, edicto perpetuo continetur. Nec tamen quilibet metus ad reſcindenda ea quæ conſenſu terminata ſunt, ſufficit: ſed talem metum probari oportet, qui ſalutis periculum, vel corporis cruciatum contineat. Ad vim tamē vel dolum arguēdum, qualitas cauſę principalis non ſufficit. Vnde ſi nihil tale probari poteſt: conſenſu quæſtiones terminatas, minime inſtaurari oportet. ¶ Sed quoniam eum cum quo te tranſegiſſe commemoras, ex ancilla tua natum, ſeruum tuum eſſe aſſeueras: ſi vera ſunt quę precib9 complexus es, alia ratio pactum reformat. Nec enim dubij iuris eſt, dominos cum ſeruis ſuis paciſcētes, ex placitis teneri atque obligari non poſſe.

Tranſactio diſſoluitur conſenſu ſimul & actu contrario: & agitur cauſa ex integro. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Sopatrę. Lex. xiiij.

SI diuerſa pars contra placitum agere nititur, æquitatis ratio ſuadet, refuſa pecunia (cum & tu hoc deſideras) cauſam ex integro agi.

Tranſactio facta per Aquilianam ſtipulationem & acceptilationem, perimit omnem actum: & perimit ipſo iure. Secus ſi non interueniat Aquiliana ſtipulatio & acceptilatio: quia tunc non perimit ipſo iure, ſed ope exceptionis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Pontio. Lex. xv.

VT reſponſum congruum accipere poſſis, inſere pacti exemplum. Ita enim intelligemus vtrum ſola cōuentio fuerit, an etiā Aquiliana ſtipulatio necnon et acceptilatio ſecutę fuerint. Quas ſi ſubditas eſſe illuxerit, nullam aduerſarię tuę petitionem hęreditatis, vel in rem ſpe-

cialem competere, palam fiet.

Legitima tranſactio reſcripto principis non tollitur. Alexan. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. Cęcilio. Lex. xvi.

CAuſas vel lites tranſactionibus legitimis finitas, imperiali reſcripto reſuſcitari non oportet.

Ex tranſactione pœnali, cũ clauſula rato manẽte pacto, datur exceptio, & pœnę exactio: ex nõ pœnali vero ſola exceptio. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Marcello. Lex. xvij.

CVm proponas ab ea contra quam ſupplicas, litem quam tecum habuit, tranſactione deciſam, eam'que acceptis ijs quę negocij dirimendi cauſa placuerat dari, nunc de conuẽtione reſiluiſſe: ac petas vel pacto ſtari, vel data reſtitui: perſpicis, ſi quidem de his reddendis, manente tranſactionis placito, ſtatim ſtipulatione ſi contrafecerit, proſpexiſti, & vigintiquinq; annis maior fuerit: quòd exceptionem pacti, & actionem datorũ habeas. Quòd ſi nihil tale conuenit: exceptio tibi, non etiam eorum quæ dediſti, repetitio competit, parta ſecuritate.

In omni pœna ſanguinis poteſt tranſigi vel paciſci, excepta pœna adulterij: de alia pœna non, niſi falſi. Salicetus & Alexan.

Iidem. aa. & cc. Valentiniano. Lex. xviij.

TRanſigere vel paciſci de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non eſt: in alijs autem publicis criminibus quæ ſanguinis pœnam non ingerunt, tranſigere non licet citra falſi accuſationem.

Noua repertio inſtrumenti non vitiat tranſactionem: ſed dolus ipſum occultãtis eam inualidat, ſi actio prima nõ erat ipſo iure ſublata: aliâs inducit actionem de dolo. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Ireno. Lex. xix.

SVb prætextu inſtrumenti poſt reperti, tranſactionem bona fide finitam, reſcindi iura non patiuntur. ¶ Sanè ſi per ſe vel per alium ſubtractis inſtrumentis quibus veritas argui potuit, deciſionem litis extorſiſſe probetur: ſi quidem actio ſupereſt: replicationis auxilio doli ma-

li, pacti exceptio remouetur. Si vero iam perempta eſt: intra conſtitutum tempus tantum actionem de dolo potes exercere.

Tranſactio & ſententia, paris ſunt authoritatis: & valet tranſactio facta de nocte ſicut de die. Alexã.

Iidem.aa.&.cc. Antiſtię. Lex.xx.

NOn minorem authoritatem tranſactionum, quàm rerum iudicatarum eſſe, recta ratione placuit: ſiquidem nihil ita fidei congruit humanæ, quàm ea quæ placuerint, cuſtodiri. Nec enim ad reſcindendum pactum ſufficit quòd hoc ſecunda hora noctis interceſſiſſe proponas: cum nullum tempus ſanæ mentis maioris vigintiquinque annis conſenſum repudiet.

Simulata emptio ex cauſa tranſactionis facta, fictum emptorem non obligat ad preciũ ſoluẽdum. Bal.

Iidem.aa. Geminiano. Lex. xxi.

CVm ea quæ tranſactionis cauſa dari aut retineri cõuenit: velut emptorem eum quem accipere placuerat, obtinere præſcribitur: ĳs quæ ſimulate geruntur, pro infectis habitis, fruſtra ficti precĳ poſtulatur numeratio.

Proteſtatio vel cõteſtatio ſuper dolo, non facit dolum pręſumi. Salice. & Alexan.

Iidem.aa.&.cc. Alexandro. Lex.xxĳ.

SI maior tranſegiſti: ad reſcindendam tranſactionem, de dolo conteſtatio non ſufficit.

Exceptio, non ſum hæres, oppoſita creditoribus hæreditarĳs, eſt exceptio intentionis. Item cui denegatur defenſio, multo magis denegatur actio. Baldus.

Iidem.aa.&.cc. Tatiano. Lex.xxiĳ.

NEc intentio creditorum Arimedori, cui alios ſucceſſiſſe profiteris, ſi obligatus pro eo non fuiſti, tenere te poteſt: ſed hoc integro negocio tractari conuenerat. Nam cum iam quæſtionem tranſactione deciſam, & à te dari placitam, numeratam pecuniam proponas: huius indebiti ſoluti prętextu, improbe tibi petitionem decerni poſtulas: cum et ſi tantum in ſtipula-

tionem fuiſſet deducta, indebiti promiſſi velamẽto defendi non poſſes.

Solutio partis debiti ex cauſa tranſactiõis, inducit liberationẽ à toto: ſecus in confeſſione partis facta à reo. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Victorino. Lex. xxiiij.

SI quidem ex cauſa tranſactionis acceptis ijs quę inſtrumento continentur, nihil amplius peti conuenit: aduerſariam tuam exceptionis auxilio defendi perſpicis. Sin vero certam quantitatem quaſi ſolam ab ea debitam, reddere ſe debere, ſine litis deciſione confeſſa eſt: tam eam, quàm reſiduam debiti partem petere minime prohiberis.

Tranſactio non reſcinditur ob defectum cauſę nõ expreſſę. Bar. & Bal.

Iidem. aa. & cc. Sabinę & Marcellę. Lex. xxv.

SI maiores vigintiquinque annis cum patruo ſiue auunculo veſtro tranſegiſtis, vel ei debita, donationis cauſa, ſine aliqua conditione remiſiſtis: non idcirco quòd hoc eius hæreditatis captandę cauſa, id eſt ſpe futuræ ſucceſſionis vos feciſſe proponitis: alijs ei ſuccedentibus, inſtaurari finita debent.

Status liberorum, ex contractu matris non lœditur. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Dionyſię. Lex. xxvi.

TRanſactione matris, filios eius non poſſe ſeruos fieri, notiſſimi iuris eſt.

Valet tranſactio hominis ęgri ſicut ſani: dummodo ſit ſanę mentis. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Catoni. Lex. xxvij.

SAnum mente, licet ęgrum corpore, recte tranſigere manifeſtũ eſt: nec poſtulare debueras iprobo deſiderio placita reſcindi valetudinis corporis aduerſę velamento.

Ex ſolo tranſactionis pacto non datur actio: nec primitiua tollitur: qua ſi agatur, contra excipientem replicatio datur. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Appitę. Lex. xxviij.

SIue apud acta rectoris prouincię, ſiue ſine actis, ſcri-

ptura intercedente, vel non, tranſactio interpoſita eſt: hanc ſeruari cõueniet. ¶ Sed quoniam vt certum quid accipias, conueniſſe te (licet ſine ſcriptura) proponis, nec huius rei cauſa ſtipulationem ſecutam eſſe: quamuis ex pacto non potuit naſci actio, tamen rerum vendicatione pendente, ſi exceptio pacti oppoſita fuerit, doli mali vel in factum replicatiõe vſus, poteris ad obſequium placitorum aduerſarium tuum vrgere.

Tranſactio generalis generalem parit exceptionem in eo quod tunc poterat ſub actione propoſita includi: non in eo quod includi non poterat: licet actor tranſigens includi per errorẽ putaret. Alexan. & Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Martię. Lex. xxix.

SVb prætextu ſpecierum poſt repertarum, generali tranſactione finita reſcindi prohibent iura. ¶ Error autem circa proprietatem rei apud alium extra perſonas tranſigentium tempore tranſactionis cõſtitutę, nihil poteſt nocere.

Allegans ad reſcindẽdam tranſactionem propriũ dolum, repellitur: & crimen fateri videtur. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Antonio. Lex. xxx.

TRanſactione finita, cum ex partibus tuis magis dolum interceſſiſſe, quàm eorum contra quos preces fundis, confitearis: inſtaurari, graue, necnon criminoſum tibi eſt.

Clauſula generalis refertur ad ſpecificata. Vel ſic: Terminus ad quem fit relatio, reſtringit terminum proferentem ſiue referentem. hoc dicit: & eſt notabilis lex. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Proculo. Lex. xxxi.

SI de certa re pacto tranſactionis interpoſito hoc compręhenſum erat, nihil amplius peti: etſi non additum fuerat, eo nomine: de cæteris tamen quęſtionib9 integra permanet actio.

Poſt ſententiam quę tranſiuit in rem iudicatam, non poteſt tranſigi: actio tamen ex ea poteſt nouari, & acceptilatione perimi. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Cyrillo. Lex. xxxij.

SI cauſa cognita, prolata ſententia ſicut iure traditum eſt, appellationis vel in integrum reſtitutionis ſolennitate ſuſpenſa non eſt: ſuper iudicato fruſtra tranſigi, non eſt opinionis incertę. Proinde ſi non Aquiliana ſtipulatione & acceptilatione ſubſecuta, competentem tibi actionem peremiſti: præſes prouinciæ vſitato more legum rebus pridem iudicatis effectum adhibere curabit.

¶ Ratione euictionis non reſcinditur tranſactio, ſed agitur præſcriptis verbis in eo quod conuenit dari: non in eo quod cõuenit retineri. Vel ſic: Si datur fundus ex cauſa tranſactionis, debetur euictio: ſi vero dimittitur, non debetur. Iaco. Butri. & Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Euchiriphio. Lex. xxxiij.

SI pro fundo quem petebas, prædium certis finibus liberum, dari tranſactionis cauſa placuit: nec eo tempore minor annis vigintiquinq; fuiſti: licet hoc prędium obligatum poſt, vel alienum pro parte fuerit probatum: inſtaurari deciſam litem prohibent iura. Ex ſtipulatione ſanè, ſi placita ſeruari ſecuta eſt: vel ſi non interceſſit, præſcriptis verbis actione ciuili ſubdita, apud rectorem prouincię agere potes. ¶ Si tamen res ipſas apud te conſtitutas, ob quarum quæſtionem litis interceſſit deciſio, fiſcus vel alius à te vendicauit: nihil petere potes.

¶ Licet pollicitatio de inſtituendo tranſigentem hæredem, non impleatur ab eo cui tranſigitur vel donatur, tranſactio tamen vel donatio non reſcinditur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Cherillo & Ptolomaidi. Lex. xxxiiij.

CVm donationis ſeu tranſactionis cauſa, adminiſtratę tutelæ debiti ſcientes vos obligationem fratri veſtro remiſiſſe proponatis: nec vnquam volenti dolus inferatur: fruſtra de dolo querimini: nec ad implẽdum promiſſum, hæreditatis proprię pollicitatione quiſquam adſtringitur.

¶ Pręſentia amicorum inducit pręſumptionẽ quòd non interuenit metus. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Ammonito. Lex. xxxv.

TRanſactionem quæ dominij tranſlatione, vel actione parata ſeu perempta finem accepit: cũ eam ami-

cis etiam interuenientibus reuera oſtenditur proceſſiſſe: metus velamento reſcindi poſtulantis profeſſio detegit improbitatem.

Licet reo ſit pręfixus terminus in tranſactione: tamen nihilominus poterit offerre poſt terminum. h.d. notabiliter ſecundum Bal.

Iidem.aa.&.cc. Archileo. Lex.xxxvi.

SI maior annis vigintiquinque tranſegiſti: quanuis dari tibi placita, repręſentata necdum probentur, nec offerant ij qui conueniuntur: ne quid amplius ab ipſis exigi poſſit, exceptionis proficit ęquitas.

Si non impleantur promiſſa in tranſactione: pœna cum effectu exigitur. quod eſt verum ſecundum Bal. & Salice. etiam ſi pœna adiecta ſit dationi vſurarum: quia non præſumitur adiecta in fraudem vſurarum in contractu tranſactionis: vt hic. Alexan.

Iidem.aa.&.cc. Baſiliſſę. Lex.xxxvij.

PRomiſſis tranſactionis cauſa, non impletis: pœnam in ſtipulationem deductam ſi contra factum fuerit, exigi poſſe conſtat.

Tranſactio eſt cōtractus reciprocus: in quo debet aliquid interuenire hincinde. Bal. & Alexan.

Iidem.aa.&.cc. Theodociano. Lex.xxxviij.

TRanſactio, nullo dato vel retēto ſeu promiſſo, minime procedit.

In contractu tranſactionis non habet locum pœnitentia. Alexander.

Iidem.aa.&.cc. Martianę. Lex.xxxix.

QVanuis eū qui pact9 eſt, ſtatim pœniteat: trāſactio tamen reſcindi, & lis inſtaurari non poteſt: & qui tibi ſuaſit intra certum tempus licere à tranſactione recedere, falſum aſſeuerauit.

Venientes contra tranſactionem pœnalem, per quam fuit ipſo iure ſublata priſtina actio mediante Aquiliana ſtipulatione quæ in tranſactione interuenit, reſtituent data: pœnam ſoluent: ac etiam agendo priſtina actione, repellentur exceptione tranſactionis à limine iudicij. h.d. ſecundum lecturam Azo. quæ eſt

e magis communis. Alexander.

¶ Imperatores Gratianus Valētinianus & Theodoſius aaa. Eutropio. Lex.xl.

VBi pactum vel tranſactio ſcripta eſt, atque Aquilianæ ſtipulationis & acceptilationis vinculis firmitas iuris innexa eſt: aut ſubſecutis ſecundum leges accommodandus eſt conſenſus: aut pœna vnà cum ijs quæ data probantur ante cognitionem cauſæ, ſi aduerſarius hoc maluerit, inferenda eſt.

Veniens contra tranſactionem iuratā per Deum vel per principem, infamis eſt: ab actione cadit: pœnā ſoluit: & data reſtituit: & applicatur aduerſę parti trāſactionem obſeruanti. Alexan.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Ruphino prę fecto prætorio. Lex.xli.

SI quis maior annis vigintiquinque aduerſus pacta vel tranſactiones, nullo cogente imperio, ſed libero arbitrio & voluntate confectas, putauerit eſſe veniendum, vel interpellando iudicem, vel ſupplicando principibus, vel non implēdo promiſſa: eas autem inuocato Dei omnipotentis nomine eo authore ſolidauerit: non ſolum notatur infamia, verum etiam actione priuatus, reſtituta pœna quæ pactis probatur inſerta, & rerum proprietate careat, & emolumento quod ex pacto vel tranſactione illa fuerit conſecutus. itaque omnia eorum mox commoda deputabuntur eis qui intemerata pacti iura ſeruauerint. ¶ Eos etiam huius legis vel iactura dignos eſſe iubemus vel munere, qui nomina noſtra placitis inſerentes, ſalutem principum confirmationem initarum iurauerint eſſe pactionum.

Eatenus reſcinditur tranſactio iurata, quatenus eſt facta prætextu falſorum inſtrumentorum: niſi ſuper falſo tranſactum fuerit. Alexan.

¶ Imperatores Leo & Antoninus. aa. Erithrio præfecto prętorio. Lex.xlij.

SI ex falſis inſtrumētis tranſactiones vel pactiones initę fuerint: quamuis iuſiurandum de his interpoſitum ſit, tamē ciuiliter falſo reuelato, eas retractari pręcipimus.

Ita demũ,vt ſi quidẽ de pluribus cauſis vel capitulis eędẽ pactiones ſeu tranſactiones initę fuerint, illa tantummodo cauſa vel pars retractetur, quæ ex falſo inſtrumento compoſita conuicta fuerit:alijs capitulis firmis manentibus:niſi forte etiam de eo quod falſum dicitur,controuerſia orta,deciſa ſopiatur.

Quęſtio mota ſuper conditione ſeruili vel aſſcriptitia,poteſt tranſactione decidi. Alexan.

Imp. Anaſtaſius.a. Thomę pręfe.præ. Lex.xliij.

IVbemus in omnibus litigijs iam motis & pendentibus,ſeu poſtea ſuper ſeruili vel aſſcriptitia conditione mouendis,tranſactiones celebrandas vel iam celebratas, ſi non alio iuri cognito modo eas vacillare contigerit,vires ſuas obtinere:nec ob hoc videri tenorem earũ titubare,quòd ꝓ conditione ſeruili vel aſſcriptitia cõfectę ſunt.

De errore calculi. Titulus.v.

Error calculi nõ nocet etiam ſi ſępe ſit erratum,& etiam ſi ſtipulatio interuenit:niſi ſit iudicatũ vel tranſactum.Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Aureliano quarto. Lex vnica.

ERRОREM calculi,ſiue ex vno cõtractu,ſiue ex pluribus emerſerit:veritati nõ afferre præiudicium,ſępe cõſtitutum eſt. Vnde rationes etiam ſępe computatas,denuo retractari poſſe,ſi res iudicatę non ſunt,vel tranſactio non interuenit,explorati iuris eſt. ¶Sed & ſi per errorem calculi velut debitam quantitatem,cum eſſet indebita,promiſiſti:condictio liberationis tibi competit.

De poſtulando. Titulus.vi.

Sententia quæ definitum tempus non continet,perpetuum habet effectum. Vel ſic: Remotus ab officio, nunquam illud recuperat. Baldus.

Imperator Antoninꝰ.a. Artemidoro. Lex prima.

CVM à pręfecto Aegypti perpetuo cauſas agere prohibitus,non appellaueris:placitis obtempera.

¶ Etiam libertini poſſũt aduocare ſi ſunt literis eruditi. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a.Polydoro. Lex.ij.

NEc cæterorum liberti, nedum mei quidem, ſi ita ſunt literis eruditi vt patrocinia deſiderantibus prꝙſtare poſſint, prohibentur id facere.

¶ Confeſſio vel cautio facta ſub ſpe futuræ cauſæ, ęquiparatur confeſſioni factę ſpe futurę numerationis: & ideo poteſt infra tempus conſtitutum exceptio opponi, & cautio condici. Baldus.

¶ Imperator Gordianus.a.Flauiano. Lex.iij.

SI ſub ſpecie honorarij quod aduocato vſque ad certũ modum deberi potuiſſet, eam quantitatem quam deſiderio complecteris, te daturum cauiſti: & quaſi mutuã pecuniam accepiſſes, eam te redditurum promiſiſti: nec temporis ſpatio geſto negocio conſenſum ac fidem accõmodaſti: competenti exceptione non numeratę pecuniæ tutus es: & ex hac cauſa cautionem interpoſitam, vſitato more potes condicere.

¶ Abſentia aduocati non vitiat ſententiam.h.d.Fallit in aduocato fiſci.Bal.& Salicetus.

¶ Impp.Diocle.& Maximia. Theodociano. Lex.iiij.

VElamento abſentię patroni cauſæ, rurſus ad finitas quęſtiones redire quis fruſtra conatur.

¶ Aduocatus qui de quota litis paciſcitur, debet officio aduocationis priuari, ſeu priuatus declarari, & ſecundum gloſ. tanquam deprędator. Bal. Patitur etiã aliam pœnam, de qua in.l. ſi non remunerandi.§. fi.ff. manda.& idem in procuratore: vt ibi patet, & in.l.licet.de procur.ſecundum Pau.de caſt.hic.

¶ Imperator Conſtantinus.a.Beliano. Lex.v.

SI qui aduocatorum exiſtimationi ſuæ immenſa atque illicita compẽdia prętuliſſe ſub nomine honorariorũ ex ipſis negocijs quæ tuenda ſuſceperint, emolumentũ que ſibi certę partis cum graui damno litigatoris & deprædatione poſcentes fuerint inuenti: placuit vt omnes qui in huiuſmodi ſeueritate permanſerint, ab hac profeſſione penitus arceantur.

¶ Non debet eſſe idem aduocatus & iudex eiuſdem cauſæ: nec debet in contumeliam prorumpere niſi expediat: nec debet ſtudioſe litem protelare: nec debet loqui vltra quã deceat: & cum allegat, debet ſtare, & non ſedere. Baldus. Nec cõtractum poteſt lite pendente inire cum cliente: ſed exiguum clientis munus debet placide accipere. Salicetus.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens. aa. ad Olibriũ pręfectum vrbis. Lex. vi.

QVisquis vult eſſe cauſidicus, non idem in eodem negocio ſit aduocatus & iudex: quoniam aliquẽ inter arbitros & patronos oportet eſſe delectum. ¶ Ante omnia autem vniuerſi aduocati ita præbeant patrocinia iurgantibus, vt non vltra quàm litium expoſcit vtilitas, in licentiam conuiciandi, & maledicendi temeritatem prorumpant. Agant quod cauſa deſiderat: temperent ſe ab iniuria. Nam ſi quis adeò procax fuerit, vt non ratione, ſed probris putet eſſe certandum: opinionis ſuæ imminutionem patietur. Nec enim conniuentia commodanda eſt vt quiſquam negocio derelicto, in aduerſarĳ ſui contumeliam aut palam pergat, aut ſubdole. ¶ Præterea nullum cum eo litigatore contractũ, quem in propriã receperit fidem, ineat aduocatus, nullam conferat pactionem. ¶ Nemo ex ĳs quos licebit accipere vel decebit, aſpernanter habeat quod ſibi ſemel officĳ gratia libero arbitrio obtulerit litigator. ¶ Nemo ex induſtria protrahat iurgium. ¶ Apud vrbem autem Romanam etiam honoratis qui hoc officium putauerint eligendũ: eouſque liceat orare, quouſque maluerint: videlicet vt non ad turpe compendium, ſtipem'que deformem, hæc arripiatur occaſio: ſed laudis per eam augmenta quęrantur. Nam ſi lucro pecunia'que capiãtur: veluti abiecti atque degeneres, inter viliſſimos numerabũtur. ¶ Quiſquis igitur ex ĳs quos agere permiſimus, vult eſſe cauſidic9: eam ſolã quam ſumet tempore agendi, ſibi ſciat eſſe perſonam quouſque cauſidicus eſt. ¶ Nec putet quiſquam honori ſuo aliquid eſſe detractum, cum ipſe neceſſitatem elegerit ſtandi: & ipſe contempſerit ius ſedendi.

In aduocatis concedendis debet ſeruari ęquitas: & qui ſubtrahit aduocatum, præſumitur habere malam cauſam.

¶ Iidem.aa.& Gra.a.ad Olibrium præfe.vrbis. Lex.vij.

PRouidendum eſt ne ij quos in foro aut meritum nobiliſſimos fecerit, aut vetuſtas: in vna parte conſiſtāt, aliam autem à rudibus atque tyronibus neceſſe ſit ſuſtineri. atque ideo ſi in vno auditorio duo tantum præ cęteris fuerint, vel plures, quorum fama ſit hilarior: in iudicantis officio ſit, vt par cauſidicorum diſtributio fiat, & exæquetur partibus auxilium ſingulorū, & ęqua diuiſio procedat. ¶ Si quis vero monitus à iudice, ea excuſatione quę nequeat cōprobari, cuicunque parti patrocinium denegauerit, careat foro: ſciat etiam nunquam ſibi ad agēdum copiam poſſe reſtitui. ¶ Si quis autem ex litigatoribus detectus fuerit ſeparatim tractaſſe cum plurimis, & aduerſario ſuo tali fraude ſubtraxiſſe paris defenſiōis copiam, oſtendet proculdubio iniquam à ſe litem foueri: & authoritatem iudiciariam à ſe deluſam experietur.

Nullus poteſt eſſe aduocatus qui non ſit Chriſtian9: aliâs tam ipſe quàm eum recipientes puniuntur pœna hic ſtatuta. Salicetus.

¶ Impera. Leo & Ant.aa. Nicoſtrato præfecto prætorio. Lex.viij.

NEmo vel in foro magnitudinis tuæ, vel in prouinciali iudicio, vel apud quenquam iudicem accedat ad togatorum cōſortium, niſi ſacroſanctis catholicæ religionis fuerit imbutus myſterijs. Sinautem aliquid quoquo modo, vel quadam machinatione factum vel attentatum fuerit: officium quidem ſublimitatis tuæ centum librarum auri iacturā pro condemnatione ſuſtineat: idem vero quicunque auſus fuerit contra prouidum noſtrę ſerenitatis decretum, officiū aduocationis per ſubreptionem arripere, & prohibitū patrociniū præſtiterit: aduocationis officio remotus, ſtilum proſcriptionis, atque perpetui exilij ſpecialiter pœnam ſuſtinebit: ſciturus etiam prouinciarū rectoribus, quòd is ſub cuius adminiſtratiōe aliquid huiuſmodi fuerit attentatū, partis bonorum dimidię pro-

ſcriptionem, & pœnam exilĳ per quinquēniū ſuſtinebit.

¶ De aduocatis diuerſorum iudiciorū. Ti.vii.

Præuaricatio aduocati probata facit aduocatum puniri, & iterum de cauſa quæri: non probata facit accuſantem puniri, et ſententię ſtari. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Dialoni. Lex prima.

SI patronum cauſę prętuaricatum putas: & impleueris accuſationem: non deerit aduerſus eum, pro temeritate commiſſi ſententia: atque ita de principali cauſa denuo quæretur. ¶ Quòd ſi non docueris præuaricatum: & calumnia notaberis, & rebus iudicatis à quibus non eſt prouocatum, ſtabitur.

Aduocatus qui in terra ſua ad magiſtratum aſſumitur, extra eam non poteſt vagari: & in ea poteſt officium aduocationis exercere, præterquam contra rempublicam. Baldus.

¶ Imperatores Val. Gratia. & Val. aaa. ad Antoniū pręf. præ. Lex. ĳ.

QVi neceſſario patriæ ſuæ debent municipio functiones: eos decurionibus aggregatos, nolumus euagari: permittentes tamen vt in negocĳs, cauſidicorū fungantur officĳs, & in ciuitatibus proprĳs ſubeant munera curiarum: ita tamen, vt non cōtra rempublicam ciuitatis in qua honorē hunc cōſecuti ſunt, eis adeſſe permittatur.

Aduocati non poſſunt eſſe collectores collectarū, neque volentes neque nolentes. Bar.

¶ Impp. Arca. & Hono. aa. ad. Aphricanū p̄. p̄. Lex. iĳ.

NE quis ex corpore togatorum, minime curialib9 nexibus illigatus, prouinciales ſuſcipiat functiones: ſcilicet vt ambientibus claudatur ingreſſus, & inuitis neceſſitas auferatur.

Quod aduocati quærūt ex aduocatione, vel eius occaſione: quaſi caſtrenſe peculium reputatur. Bal.

¶ Impp. Hono. & Arca. aa. Euſtathio prę. prę. Lex. iiĳ.

FOri tui culminis, & vniuerſorum iudiciorum aduocati, quicquid ex huiuſmodi profeſſione vel ipſius occa-

ſione quæſierint: id etiam poſt patris obitũ, præcipuum, veluti peculium caſtrēſe, ad exemplum militum, proprio dominio valeant vendicare.

Priuilegia quibuſdam conceſſa, poſſunt ad alios per principem ſiue ſuperiorem generalibus verbis transferri. Baldus.

¶ Imperatores Teodoſi9 & Valentinianus. aa. Cyro pręfecto prætorio. Lex. v.

Qvicquid animi largitate & munificentia principali pręſtitimus togatis per Orientem eminentiſſimæ pręfecturæ, reuerentia ſtudiorum: id ſibi pręſenti ſanctione præſtitum eſſe cognoſcant patroni cauſarum illuſtris vrbicariæ præfecturę.

Aduocatis nullũ munus perſonale debet iniungi, niſi neceſſitas conſulendi, arbitrandi, & iudicandi. Bal.

¶ Iidem. aa. ad Florentinum pręfectũ pretorio. Lex. vi.

SAncimus vt aduocatis qui apud tuam magnificentiam cauſas acturi ſunt, à nullo iudice, nec ab ipſa eminentiſſima præfectura ſolicitudo vlla penitus iniungatur. Sed nec aduocatis prouinciarum vel ſpectabiliũ iudicum quiſquam exiſtimet aliquid iniungendum. ¶ Nulla igitur togatis inſpectio, nulla peræquatio ingeratur: nulla operis inſtructio, nulla diſcuſſio, nullũ ratiocinium imponatur: nullũ denique aliud eis mandetur, præter arbitriũ in eodem duntaxat loco vbi aduocationis exercent officium: quinquaginta librarum auri pœna officio feriendo quod legis illius regulas temerare tentauerit.

Concordat cum lege quicquid. ſupra eo. Baldus.

¶ Iidem. aa. Talaſio præfecto pretorio per Illyricum. Lex. vij.

IIſdem priuilegijs, ijſdem'que immunitatibus potiri togam illuſtriſſimæ per Illyricum præfecturæ, quibus fruitur toga per Orientem pretorianæ ſedis excelſę, decernimus.

Officium aduocati fiſci liberat de conditione curiali Et quod ex eo officio quæritur, quaſi caſtrenſe peculiũ eſt: nec patribus nec auis acquiritur. Baldus.

¶ Iidem. aa. Cyro pręfecto pretorio. Lex. viij.

CVm aduocatio prætoriana cẽtum quinquaginta numero togatis minime vel minuẽdo vel augendo concludatur: iubemus eos qui ex his ad fiſci patronatum peruenerint, à cohortis vel alterius vilioris conditionis nexibus cum liberis quandocunque genitis liberos cuſtodiri: poſt'que tale officiũ depoſitum, annum'que completum, aduocatorũ conſortio abſcedere, cũ comitiua conſiſtoriana: omne'que quod togatis fori celſitudinis tuæ quolibet caſu, quolibet acquiratur titulo, quaſi caſtrenſe ſibimet vẽdicare, nec patribus vel auis paternis earum rerũ commodum acquirere, legis iſtius authoritate decernimus: his omnibus etiam ad vrbicariæ præfecturæ aduocationem trahendis.

Si aduocatus ad vnum officium aſſumitur: eo finito poteſt ad aduocationis officium remeare. Bal.

¶ Iidem. aa. Apollonio præfecto prætorio. Lex. ix.

SI quis de togatis fori celſitudinis tuę vel Illyricanæ ſeu vrbicarię præfecturæ, ſiue de ĳs qui in prouincialibus iudicĳs cauſarum patrocinium profitentur, electione tuæ ſedis, regendæ prouinciæ munus poteſtatem'que ſuſceperit: poſt peractam integre ac ſine vlla opinionis labe adminiſtrationem, ad illud officium vnde abſtractus eſt, & vnde ſibi vitæ ſubſidia cõparabat, remeandi habeat facultatem: nec cauſas orare denuo, quadã ꝓhibeatur inuidia.

Quando in officio cui vnus conſueuit pręeſſe, plures eliguntur: quilibet illorum illis priuilegĳs vtitur quibus ille ſolus vtebatur. Baldus.

¶ Impp. Valentinianus & Martian9. aa. Palladiæ. Lex. x.

BInos, qui priores fori tuę ſedis inueniuntur, ad patronatum fiſci ſingulis quibuſque annis accedere, paribus dignitatis & priuilegiorum inſignibus ambiendos, præcipimus, quibus antehac vtebatur is qui ſolus fiſci creabatur patronus.

Sub colore aſſidendi, prohibitus, in cõſilium non debet aſſumi. Item nullus in aduocatorũ collegium aſſumatur, niſi prius probatum fuerit eũ non eſſe cohortali conditioni adſtrictũ, & doctoris iuramẽto fuerit approbat9: filĳs aduocatorum, & ĳs qui ſunt vltra nume

rum, in ſurrogatione præponendis. Bar.

¶ Imperator Leo. a. Iouiano. Lex. xi.

NEmini licere ſancimus aliquē ſub aſſidendi colore ſtatutis centūquinquaginta aduocatis quos ſibi eminētiſſima pręfectura in conſilium aſſumpſerit, aggregare. ¶ Non aliter vero conſortio aduocatorum tuæ ſedis aliquis aſſocietur, niſi prius in examine viri clariſſimi rectoris prouinciæ ex qua oriundus eſt, præſentibus cohortalibus geſta conficiat, quibus aperte pateat cohortali ſtatui ac fortunę eundem minime ſubiacere. Si præſes vir clariſſimus rector prouincię fuerit, in eius examine: ſi vero abſuerit, apud defenſorem ſui oppidi geſta conficiat. Iuriſperitos etiam doctores eorum iubemus iuratos ſub geſtorum teſtificatione depromere, eſſe eum qui poſthac ſubrogari voluerit, peritia iuris inſtructum. Filios autem togatorum excellentię tuę, qui vel nunc cauſas agunt, vel futuris temporibus actitauerint: cæteris ſupernumerarijs anteferri. ¶ Illud ita inſuper decernimus, vt etiam ijs qui vltra centumquinquaginta aduocatos eminentiſſimæ ſedis tuæ reperiuntur, liceat & apud virum ſpectabilem proconſulem vel pręfectum auguſtalem, vel comitem Orientis, apud viros etiā ſpectabiles vicarios, et apud rectores prouinciarum, negocia perorare.

Officium aduocati fiſci olim durabat anno: nunc durat biennio. Baldus.

¶ Iidem. aa. Euſebio pręfec. Illyrici. Lex. xij.

SAncimus patronum fiſci, iudicio celſitudinis tuæ, non iam quotannis, ſed biennio pro veteri conſuetudine finem officij ſui ſortiri: ſaluis eidem conſortio priuilegijs omnibus quę à retro principibus meruit, manentibus.

Nomina eorum qui ſunt de collegio, debent ſcribi in matricula: & item tempus in quo recipiuntur: quæ quidem matricula probat eos eſſe de collegio. Et ſi aduocatus decedit, integrum ſalarium quod à fiſco recepit, ad hæredem tranſmittitur, ſcilicet illius anni. Baldus.

¶ Impp. Leo & Antoninus. aa. Alexandro duci Aegypt iaci limitis, pręfec. vrbis. Lex. xiij.

PEtitionem virorum diſertiſſimorum aduocatorum Alexandrinæ ſplendidiſſimæ ciuitatis, quam de fori ſui matricula, & fiſci patrono obtulerunt, merito admittentes, hac ſanctione decernimus quinquaginta ſtatutos haberi: eorum'que nomina pro tempore matriculę conficiendę inſcribi: & eos aduocationis officium in iudicio tam viri ſpectabilis prefecti auguſtalis, quàm viri ſpectabilis ducis Aegyptiaci limitis petentibus adhibere: cæteros vero vltra memoratum numerum conſtitutos, apud alios iudices eiuſdem Alexandrinæ ciuitatis perorare: filijs ſcilicet ſtatutorum, in loco deficientium ſupernumerarijs anteponendis. ¶Egredientem autem poſt biennium fiſci patronum, contemplatione laborum, exconſulari moderatoris prouinciæ dignitate decorari: licentia facultate'que ei non deneganda, cum vſus exegerit, tam pro ſe, quàm pro filijs, parentibus & vxoribus, necnon etiam perſonis ex tranſuerſo latere vſque ad quartum gradum conſtitutis, patrociniū ſuum adhibere. ¶Quando autem fiſci patronum mori contigerit: gradu eum ſequentem, ſine vlla dilatione in locum eius ſubrogari: hæredibus defuncti nihil exinde ſibi commodi acquiri poſſe ſperaturis: cunctis priuilegijs quæ hactenus habuiſſe noſcuntur, necnon ijs quæ ſuggeſtio tuę magnitudinis continet, etiam in poſterum intactis inuiolatis'que ſeruandis: quatenus huiuſmodi delato eis liberalitate noſtræ ſerenitatis honore, poſſint in ocio & tranquillitate reliquum vitę ſuę tempus peragere, nulla eis inuitis ingerenda ſolicitudine.

Aduocati militibus ęquiparantur: quia per eos tanquam per milites vita & patrimonia hominum defenduntur. Baldus.

¶Iidem, a. Calliorato præfecto prætorio Illyrici. Lex. xiiij.

ADuocati qui dirimunt ambigua facta cauſarum, ſuæ'que defenſionis viribus ſępe publicis in rebus ac priuatis lapſa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quàm ſi prælijs atque vulneribus patriam parentes'que ſaluarent. Nec enim ſo-

los noſtro imperio militare credimus illos qui gladijs, clypeis & thoracibus nituntur, ſed etiam aduocatos. Militant nanque cauſarum patroni, qui glorioſæ vocis confiſi munimine, laborantium ſpem, vitam, & poſteros defendunt.

¶ Aduocatus tranſmittit ad hæredem ſalarium totius anni in quo moritur. Salicetus.

¶ Imperator Leo. a. Dioſcoro præfecto prætorio. Lex.xv.

POſt duos fiſci patronos, qui ex anterioribus conſtitutionibus ijſdem beneficijs muniuntur, ſexagintaquatuor togatos qui in præſenti ſunt, à primo vſque ad ſexageſimumquartum imperialibus beneficijs perfrui cenſemus: quibus fiſci patroni, liberi'que eorum, honorati ſunt. ¶ His quoque illud adijciendum eſſe ſtatuimus, vt ſi quis patroni fiſci adeptus gradum, fatalem diem obierit: vniuerſa totius anni ſolatia ex quo hoc idem officium peragere cœperit, ad hæredes ſeu ſucceſſores ſuos, ſiue liberi, ſiue extranei fuerint, tranſmittendi tam ex teſtamento quàm ab inteſtato, liberam habeat facultatem.

¶ Impera. Leo iunior & Zeno. aa. Iuſtiniano. Lex.xvi.

AD ſimilitudinẽ ſexagintaquatuor aduocatorum fori ampliſſimę prętorianę prętecturę, quindecim tantum ex foro tuę magnitudinis, qui in pręſenti gradus primos obtinent, poſt fiſci videlicet patronum: ijſdem priuilegijs noſtrę manſuetudinis beneficio perfruãtur, quibus fiſci patroni, liberi'que eorum muniuntur.

¶ Iidem. aa. Paulo præfec. pręto. Illyrici. Lex.xvij.

IVbemus aduocationem fori tui culminis, centumquinquaginta (ſicut antea conſtitutum fuerat) aduocatis cõcludi: eundem'que numerũ, quoties vel profeſſionis fine, vel morte, vel quocunque caſu fuerit imminutus, electione magnificę tuę ſedis impleri: ita vt in pręſenti quidem, et hinc vſque ad biennium, ad impletionem ſupra definiti numeri ſubrogãdi, ſine vlla cohortalis aut cuiuſlibet deterioris conditionis quęſtione ſuccedant: ſalua videlicet aduerſus eos apparitoribus (ſiqua competit) actione: quam

certum eſt poſtquam fiſci patronatū officio impleto exegerint, euaneſcere. ¶Poſt lapſum vero bienij, foro tuę magnificę poteſtatis inſeri poſtulantes, non aliter niſi ſub geſtorum confectione minime eos cohortali conditioni ſubiacere patefactum fuerit, admittantur. ¶Cuncta ſane priuilegia quę magnificę per Orientem prefecturæ aduocatis ex diuinis retro principum, ſeu inclytę recordationis Leonis, vel noſtris ſanctionibus indulta ſunt, tuæ quoque glorioſiſſimę ſedis cauſidicis abſque vlla diſcretione competere, per hanc in æternum valituram legem ſancimus.

¶ De aduocatis diuerſorum iudicum. Titu. viii.

Aduocati comitis rerum priuatarū principis, et proconſulis Aſię, poſt depoſitum officium, clariſſimi efficiuntur. Salicetus.

¶Imperator Anaſtaſi9. a. Euſebio magiſtro officiorum. Lex prima.

SVggeſtionē viri illuſtris comitis rerū priuatarū, & pconſulis Aſię, duximus admittēdam: per quam noſtrę ſerenitatis auribus intimauit fori ſui aduocatos communi petitione magnopere poſtulaſſe vt poſtquam aduocationis depoſuerint officiū, dignitate quadā, noſtra liberalitate potiantur. Iubemus itaque poſt depoſitum (vt dictum eſt) prefatum officium, vnūquenq; eorum qui in pręſenti ſunt vel poſtea matriculis eorū pro tēpore fuerint inſerti, clariſſimi primi ordinis comitis perfrui dignitate: quatenus & tempore quietis fructū pręteritorū laborum conſequantur: pro quo, fide atq; induſtria erga clientes ſuos cōprobata, priuatę conditionis hominum multitudine ſegregati, clariſſimis merito connumerentur.

Aduocati pręfecti in aduocatos fiſci aſſumpti, cohortali conditione liberantur tam ipſi quàm eorum liberi & eorum patrimonium. Salicetus.

¶Idem. a. Thomę pręfecto pretorio per Illyricū. Lex. ij.

ADuocatos ampliſſimę tuę ſedis qui pro tempore ad fiſci patroni gradum & officium prouehuntur: vnà cum liberis iam natis vel poſtea procreandis, ab omni cohortalis ſeu cuiuſlibet deterioris cōditionis vinculo immu-

nes ac liberos cũ patrimonio ſuo conſeruari decernimus: cum conſtet hoc iampridem tam aduocatis ampliſſimæ prętorianę per Oriẽtem, quàm magnificę vrbicarię præfecturæ ſacris conſtitutionibus eſſe indultum: & non dubium ſit, non tantũ eas, ſed etiam ſublimiſſimę tuæ ſedis, germanas eſſe poteſtates.

¶ Idem. a. Conſtantino præfecto prætorio. Lex. iij.

IVbemus pro tempore primatem aduocatorum fori viri illuſtris comitis Orientis, per biennium fiſci patroni fungi officio: & ſolatia ſibi communi conſenſu deputata, per idem biennium conſequi: hoc'que tranſacto, profeſſionem aduocationis deponere: conſortio videlicet eorundem aduocatorum ad quadraginta tantum viros redigendo: ita vt ſi qui ſuperſtui ſunt iam eidem conſortio ſociati, de aduocationis officio minime reijciãtur: nemine alio eis adijciẽdo: ne quadraginta virorum numerum, aduocatorum cõſortium excedere contingat. ¶ Ad hæc, eos qui (prout ſtatutũ eſt) fiſci patroni depoſuerint officium: poſtea quoque non prohiberi ſingulos tam pro ſe, quàm pro iugali ſua, & ſocero & ſocru, necnon genero et nuru, liberis'que proprijs, colonis & ſeruis ad ſe pertinentibus, aduocationis fungi officio: nec ędiculas eorum, metatorũ onere moleſtari: ſi tamen in vna tantummodo ſua'que domo ſinguli talem prerogatiuam ſibi vẽdicare maluerint. ¶ Pro ſportulis præterea modum quẽ notitia à nobis porrecta declarat tam pro his, quàm pro colonis & eorum ſeruis, cuſtodiri: nemini'que præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedendi: nec decętero quenquam, antequam per ſtatuta tempora, legum eruditioni noſcatur inhæſiſſe, ſupradicto conſortio ſociari: & filios aduocatorum, vel adhuc in tali conſtitutorum officio, vel eorum qui fiſci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: ei'que gratis & ſine ſumptibus ſociari: ſi & ipſi (prout diſpoſitũ eſt) ſolito tempore legũ doctrinã meruerint. ¶ Vt autẽ ijs qui fiſci patroni officiũ adepti ſunt vel fuerint, nõ tãtũ ſuperſtitibus, ſed etiã morte peremptis proſpiciatur: tam ad

hęrdes fiſci patroni, qui ſemel ad talem gradum vocatus ſit, ſolatia eius tranſire, his'que ſeruari: quam ipſos qui fiſci patronatum iam depoſuerũt, vel poſtea depoſuerint, minime cuiuſlibet actus publici ſolicitudinem nolentes ſubire compelli: nec exhibitionis ſeu deductionis onere (niſi ſpeciali authoritate noſtra) moleſtari: & in ꝓuincia incuſandos ꝑ ſentẽtias viri ſpectabilis comitis Oriẽtis, vtpote cõpetẽtis iudicis, cõueniri atq; litigare decernimus.

Hęc lex priuilegiat aduocatos fiſci. Salicetus.

¶ Idem. a. Euſtathio præfec. præto. Lex. iiij.

LAudabile, vitę'que hominum neceſſarium aduocationis officium, maxime principalibus pręmijs oportet remunerari. Ideo'que iubemus viros clariſſimos fiſci pro tempore patronos fori tuæ celſitudinis, ſolenni die feſtiuitatis calendarum Ianuariarum, ipſius tantummodo anni per quem tale peragunt officium, inter ſpectabiles ſacri noſtri conſiſtorij comites, diuina noſtræ ſerenitatis manu puncti conſequi ſolatia: & poſtquam tale depoſuerint officium: ſi quidem filios ingenuos habeant, eos clariſſimorum notariorum inſeri conſortio, tribunorum ſacras ſolitas epiſtolas ſine quadam ſuffragij ſolutione percepturos. Et ſi quis per ſententiam ſublimitatis tuæ monitus, ſuper agnito debito vel agnita cauſa quæ ingeritur ei, confeſſionem exponere paratus ſit: eam non arbitro delegato, ſed tũc temporis fiſci patronis, vel alterutri eorum, ſi alter adeſſe non poſſit, pro more tamen ſolito, ſub actorum teſtificatione intimare. Quoties'que de nũptijs ſine dotalibus inſtrumẽtis, mutuo contrahendi matrimonium animo celebratis, ſuper affectu ſuo, liberis ex huiuſmodi cõiugio iam extantibus, vel necdum procreatis, legitimis allegationibus vti maluerit: eas apud eoſdem ꝓ tempore fiſci patronos, vel alterutrum eorum (vt dictum eſt) geſtis interuenientibus commendari: ita videlicet, vt iuri cognitæ allegationes abſentibus perſonis ſiquę competunt, ſeruentur intactæ. ¶ His inſuper quicunque apud viros glorioſos pro tempore conſules mancipia ſua libertate donare voluerit: antelatos fiſci patronos, ad eaſdem liberalitates peragendas, propriam aduocationis vocem

accommodare: alijs nihilominus priuilegijs quę iampridem memoratis cauſis vel fiſci patronis vel adhuc aduocationis pro tempore peragentibus officium togatis diuerſis modis indulta ſunt: ex hac etiam ſanctione noſtra in ſua ſtabilitate duraturis.

Nullus poteſt aſſumi in aduocationis officium, niſi tempore ſtatuto ſtuduerit: quod tempus eſt quinque annorum. Baldus.

¶ Idem. a. Secto. Lex. v.

PEtitiones virorum diſertiſſimorum fori præſidalis ſecundę Syriæ prouincię aduocatorum, cum competēti moderatione cenſuimus admittendas: & iubemus pro tempore primatem eorū per biennium fiſci patroni fungi officio: & ſolatia ſibi communi conſenſu deputata, per idem biennium conſequi: hoc'que tranſacto, profeſſionem aduocationis deponere, conſortio videlicet eorundem aduocatorum ad triginta tantummodo viros redigendo: ita vt ſiqui ſuperflui ſunt iam eidem conſortio ſociati, de aduocationis officio minime rejciantur: nemine alio eis adijciēdo, donec triginta virorum numerum, aduocatorum conſortium excedere cōtingat. ¶ Ad hæc, eos qui (prout ſtatutū eſt) fiſci patroni depoſuerint officiū, poſtea quoque non prohiberi ſingulos tam pro ſe quàm iugali ſua, & ſocero & ſocru, necnō genero & nuru, liberis'que proprijs, colonis & ſeruis ad ſe pertinentibus, aduocationis fungi officio: nec ędiculas eorum, metatorum nomine moleſtari: ſi tamen in vna tantummodo ſua'que domo ſinguli talem prærogatiuam ſibi vendicare maluerint. ¶ Pro ſportulis prętereà modum quē notitia à nobis porrecta declarat tam pro his, quàm pro colonis & ſeruis eorum, cuſtodiri: nemini'que præberi licentiam eundem modum circa ſportularum exactionem contra eos excedendi: nec decętero quenquam antequam per ſtatuta tempora legum eruditioni noſcatur inhęſiſſe, ſupradicto conſortio ſociari: & filios aduocatorum vel adhuc in tali conſtitutorum officio, vel eorum qui fiſci patronatum depoſuerint, ſuperſtitum vel mortuorum, extraneis ad idem officium accedentibus anteponi: ei'que gra-

tis & ſine ſumptibus ſociari: ſi & ipſi (prout diſpoſitum eſt) ſolito tempore legum doctrinā meruerint. ¶ Vt autem ĳs qui fiſci patroni officium adepti ſunt vel fuerint, non tantum ſuperſtitibus, ſed etiam morte prȩuētis proſpiciatur: tam ad hæredes fiſci patroni, quàm qui ſemel ad talem gradum vocatus ſit, ſolatia eius trāſire, ĳſdemq́ue ſeruari: quàm ipſos qui fiſci patronatum iam depoſuerunt vel poſtea depoſuerint, minime cuiuſlibet actus publici ſolicitudinem nolentes ſubire compelli: nec exhibitionis ſeu deductionis onere niſi ſpeciali authoritate noſtra moleſtari: & in ꝓuincia incuſandos per ſentētias viri clariſſimi prouinciā in qua degūt moderantis, vtpote cōpetentis iudicis, conueniri atque litigare decernimus.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Marono prȩf. præto. Lex. vi.

RESTITUENDȨ ſunt clariſſimis eloquentiæ luminibus ſexaginta auri librȩ, quas ſub imperio Zenonis diuinæ memoriæ pedaneis deputatas arbitris, necnon fideiuſſorum vires ȩſtimantibus, tamen auferendas credidit parca poſterioris ſubtilitas principis: vt iam liberalitate noſtri numinis, viri clariſſimi fiſci patroni præfatam auri ſummam ſine fraude annis ſingulis conſequantur ab ampliſſima tua ſede, pari lance in vtrunque diuidendā. Nam vniuerſis redditur, quod pro voto omnium primatibus indulgetur. ¶ Sacras inſuper epiſtolas quibus approbantur viri clariſſimi tribuni prætoriani & notarĳ: nō vnius tantum nomine, ſed alterius quoque prȩſtandas perſpicimus: ſiue ſuos filios, ſiue alios quoſdam duxerint illuſtrandos. ¶ Ad hæc, altiore beneficio codicillos quibus illuſtris honoratur dignitas, conſequantur: quos vnius ſolum nomine eiſdem viris facundiſſimis daturos nos pollicemur, profuturos ſcilicet alteri eorum, altero cōcedente, ſeu qui ex prouincĳs ſuis, vel ex amicis voluerint, in prouincĳs tamen degentibus. ¶ Licentiā eis præterea facimus, binos homines ſingulis annis itidem offerendi noſtram adoraturos purpuram, ſtatutis inſerendos præſentibus domeſticis, vnum equitum, alterum ſcholæ peditum, in vacantem eorū locum qui diem functi ſunt: nullo dum ſupererunt, de militia vȩnundanda pacto cū eis in-

terpoſito, quorum eiuſmodi conuentiones interſint: ita tamen, vt ĳdem viri facundiſſimi cum offerẽdos eoſdem crediderint homines, bina ſolidorum pro ſingulis milia, nihil'que amplius, nouerint dependenda viris magnificis comitibus dicatiſſimorum domeſticorum: id eſt equitum quidem pro eo qui inter equites meriturus eſt: peditũ autem pro eo qui inter pedites inſerendus eſt: ſolitis videlicet ſtatim ſtipendĳs necnon cæteris ſolatĳs ĳſdem tyronibus deputandis ſine quolibet alio diſpendio. ¶ Alĳs etiã priuilegĳs potiantur quæ diuerſis temporibus conſecuti ſunt, ſiue per auguſtos apices, ſiue per diſpoſitiões & ſententias ampliſſimæ tuę ſedis. Nam qui nobis digni iudicati ſunt: ĳ multo magis in anterioribus quoque ſunt adiuuandi.

¶ Idem. a. Theodoro pręfec. prætо. Lex. vĳ.

PEr hanc legem decernimus ne antequam in octoginta tantum virorum numerum, fori tui culminis togatorum collegium deductum fuerit, aſpirare quis qualibet arte concedatur aut poſſit: niſi vel eorum filĳ qui triginta priorum obtinent numerum, facundiæ ſtudĳs eruditi, gratis videlicet, & ſine vllo ſuffragio, aut fortaſſe exteri non vltra duos per annos ſingulos facundia & ipſi conſpicui, taxati fuerint: nullo deinceps poſtquã in octoginta virorum numerum redacti fuerint, ſuperare qualibet rurſus ambitione vel aſtutia quantitatem auſuro: interdicenda quoque cunctis licentia peruertendi progreſſus ſeriem quam ipſius temporis ordo ſuppeditat: & vt in mercatorum contractibus, loca permutãdi: & adhuc tyrones iam intereſſe veteribus. ¶ Hoc etiam pronunciandum cenſemus, ne quis ex his in alĳs degat regionibus relicta obſeruatione glorificę tuæ ſedis. Nouerint enim qui poſt nomẽ impetratum patroni litiũ, vltra trium annorum ſpatium ex ſacratiſſima hac vrbe morandum duxerint: nec nuncupationem togati, nec priuilegia virorũ huiuſmodi concedenda ſibi: vt nec petitis ex induſtria prędictæ ſedis authoritatibus protrahantur, aut multiplicetur peregrinationis excurſus. Quorum omniũ ſi quid vel minimum quocunque tempore fuerit violatum: vi-

ginti primates eiuſdem ordinis, & qui pro tempore ſoli-citudinem ab actis in amplitudinis tuę gerent officio, ad-iutores etiam eorum, denis ſinguli libris auri ferientur, quòd aduerſus imperialia conſulta ſerenitatis noſtrę ten-dentibus, nòn ſtatim obiecerint interceſſionem legis prę-ſentis, aut non reſtiterint: & omnino non prohibuerint ne quid tentetur contrarium: cum nec in adminiſtrato-res ſublimiſſimę tuæ ſedis, ſi non intente cuſtodierint diſ-poſita ſalutaria, & vt non temerentur proſpexerint, pœ-na deerit decem auri librarum. ¶ Sexcenti autem aurei, quibus pro tempore fiſci patronis fori tuę celſitudinis, ad exemplum priorum temporum ex arca tui iudicij con-ſulatur: ne poſt decurſum celerem aduocationis, & labo-res glorioſos, egeni exeant: non (vt ſæpe contigit) incer-to die pręſtentur, ſed cum ad medium iter peruenerint patrocinij rerum fiſcalium, id eſt calendis Octobris per annos ſingulos ſine cunctatione ſoluantur. ¶ Quicquid inſuper priuilegiorum retro principum ſacris affatibus vel authoritate tribunalis cuius intereſt, huic eidem or-dini datum oſtenditur, inuiolatum ſeruari. ¶ Cum'que li-te quiſquam eorum pulſatus fuerit, ſeu ciuilis cauſę cer-tamine, aut criminalis quæſtionis obtentu, hic, vel in prouincijs: cum per conceſſum tempus eorum adeſſe quen-quam euenit, nullas executores ſportulas aſſequi, nec qui controuerſijs mouendis inſeruiunt, aut excipiendo, ſeu præparando, vel officio quolibet alio quocũque nomine ſumptum exigendum cenſemus.

¶ Idem. a. Archelao. Lex. viij.

NEmo excepta Menandri fiſci patroni perſona, ſpe-ret decętero permutationum ſaltibus ſuperiore gra-du captato, fruiturum ſe beneficijs quæ patronis ærarij ſeu dum officium exhibenti cauſis fiſcalibus, aut poſt ex-pletum agmen impartita monſtrantur.

¶ Impp. Iuſtinianus Ioanni præfec. præto. Lex. ix.

DE conſtitutione diuinę recordationis Iuſtini patris noſtri ſuper togatis ampliſſimę tuæ ſedis prolata, Illyricani aduocati poſtulauerunt à nobis eis clarum fie-ri ſi locum etiam circa eos poſſit habere, ſiue cum com-

meatu, ſiue ſine cõmeatu iudicio eiuſdem ſublimitatis tuę abſuerint. ¶ Sancimus itaq; talem legem generaliter etiã in perſonis eorum tenere, vt ſi quis ſine cõmeatu vltra cõtinuum biẽnium abſuerit, vel cum commeatu vltra quinquennium: de matricula penitus aboleatur: nulla licentia ei danda gradum ſuum vendicare: nec iterum viris diſertiſſimis togatis eiuſdem ſedis aſſiſtere. Perfruantur igitur aduocati eiuſdẽ ſublimitatis hac noſtra generali ſanctione.

¶ De aduocatis fiſci. Titulus.ix.

Fiſcalem cauſam aduocatus fiſci non debet deſerere prætextu ſalarĳ non ſoluti. Baldus.

¶ Impera. Antoninus. augu. Claudio. Lex prima.

CVM te fiſci cauſam agitaſſe proponas: quamuis te ſalariũ percepiſſe neges, tamen placitis acquieſce. Eos enim qui cauſam fiſci egiſſent, prohibitum eſt aduerſus fiſcum patrocinium præſtare.

Qui in vna cauſa fiſco præſtitit patrocinium, in alia poteſt contra fiſcum poſtulare. h.d. non tamen intelligas in generali aduocato fiſci. Baldus.

¶ Impera. Valerianus & Galienus. aa. Frequẽtio. Lex. ĳ.

POtes authoribus nobis aduerſus fiſcum quoque patrocinium exhibere priuatis: dum eam ſcilicet cauſam quam tu cum fiſci aduocatus fueras, forte tractaſti, ſuſcipere declines.

Aduocatus fiſci nihil debet omittere: tamẽ aliquã litem non debet per calumniam mouere. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. Aeliano primicerio Aphricæ. Lex. iĳ.

FIſci aduocatus pœnam metuens caueat ne fiſcalia cõmoda occultet, ne ve vllo negocio exiſtẽte, fiſci nomine priuatis audeat calumnias commouere.

Procurator cęſaris non debet cognoſcere abſente aduocato fiſci inter fiſcũ & priuatum: ſed aduocato pręſente. Baldus.

¶ Impera. Gratianus Valentinianus & Theodoſius. aaa.

ad Aminianum comitem rerum priuatarum. Lex.iiij.

RAtionales, priuatæ rei cauſis, vel ſacris ęrarijs pręſidentes, examen pręſente fiſci aduocato ſuſcipiant.

¶ De errore aduocatorum, vel libellorum, ſeu preces concipientium. Titulus.x.

Illud quod pręſente parte aduocatus profert, ipſa pars proferre videtur. Baldus.

¶ Impera. Alexander.a. Aureliæ. Lex prima.

EA quæ aduocati pręſentibus ijs quorum cauſę aguntur, allegant: perinde habenda ſunt ac ſi ab ipſis dominis litium proferantur.

Error ſcribentium libellum, non nocet parti probato errore. Bal.

¶ Impera. Gordianus.a. Rogato militi. Lex.ij.

ERrores eorum qui deſideria, id eſt preces ſcribũt, veritati pręiudicium afferre nõ poſſe, manifeſtum eſt. Et ideo ſi condemnationem cuius mentionem libello inſertam eſſe proponis, manifeſte probare potes non interceſſiſſe: allegationes tuas lædi non oportere, is qui ſuper negocio diſceptaturus eſt, non ignorabit.

Error aduocati poteſt reuocari vſque ad ſententiam: & etiam in cauſa appellationis. Baldus.

¶ Impera. Diocle. & Maxi.aa. &.cc. Vlpiæ. Lex.iij.

SEntentijs finita negocia, reſcriptis reuocari non oportet. Nec enim quę cõſtituta ſunt, id eſt vt aduocatorũ error litigatoribus non noceat, tibi etiam opitulari poſſunt: cum te pręſentem, neque cauſæ palam excontinenti, id eſt triduo proximo contradixiſſe, neque poſt ſententiã, appellationis remedio (ſi tibi hæc diſplicebant) vſam eſſe proponas.

¶ Vt quæ deſunt aduocatis partium, iudex ſuppleat. Titulus.xi.

Iudex ex officio ſuo allegare poteſt in iure, non in facto. Alexan.

¶ Impp. Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. ad Honoratum. Lex vnica.

NON dubitandum eſt iudicem ſi quid à litigatoribus, vel ab ijs qui negocijs aſſiſtunt, min9 fuerit dictum, id ſupplere & proferre quod ſciat legibus & iuri publico cõuenire.

¶ Ex quibus cauſis infamia irrogatur. Titu.xii.

Inquiſitio pendens non irrogat infamiam inquiſito. Baldus.

¶ Impera. Seuerus. a. Manualio. Lex prima.

INFAMIAE detrimentũ minime tibi affertur ob id ſolum quòd in carcerem coniectus es, vel vincula tibi iuſſu legitimi iudicis iniecta ſunt.

Publicanus condemnatus in duplum quia exegit indebitum, non notatur infamia. Baldus.

¶ Idem auguſtus Heremię. Lex.ij.

NEque furti, neque vi bonorum raptorum, neque peculatus damnatus intelligi poteſt, qui cum plus debito nomine tributorum exegiſſet, in duplum à pręſide condemnatus eſt.

Pœna acceſſoria diminuitur ex parte pœnę principalis. Et poteſt iudex cauſa cognita alterare pœnã delicti. Baldus.

¶ Idem. a. Metrodoro. Lex.iij.

ETſi ſeuerior ſententia dici debuit, tamen cum proconſul vir clariſſimus certis rationibus motus mitiorem ſententiam dixerit, & ordine decurionum te biẽnio abſtinere iuſſerit: tranſacto tempore, non eſſe te in numero infamium, palam eſt: eo quòd poſt biennium remiſiſſe tibi prohibitionẽ decurionatus iudex videtur.

Sententia cauſa cognita lata in minori pœna vel maiori, intelligitur ſuper infamia diſpenſare, vt non duret poſt tempus ſententię. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus aa. Venuſiano pręfecto pretorio. Lex.iiij.

SI Poſſidonium in tempus anni relegatum, ſecundum ſententiã non exceſſiſſe proconſulis probaueris: quinque annis exilio temporali damnãdum, inter infames ha-

beri nõ oportet: quoniam ſententię ſeueritas, cum cęteris damnis tranſigere videtur.

Decuriones non incurrunt infamiam ex genere pœnę: ſed incurrunt eam quę irrogatur ex genere ſententię. Iaco. Bu. & Baldus.

Iidem. aa. Ambroſio. Lex. v.

DEcuriones quidem, item filios decurionum, fuſtibus caſtigari prohibitum eſt: verum ſi iniuriam te feciſſe proconſul vir clariſſimus pronunciauerit, ignominia notatus es.

Vbi eſt cauſa famoſa, contrahitur perpetua infamia. Baldus.

Iidem. aa. Iuſto. Lex. vi.

AD tempus in opus publicum dãnati, priſtinum quidem ſtatum retinẽt: ſed damno infamiæ & poſt impletũ tempus ſubÿciuntur.

Ex eo quòd quis repudiat hæreditatem patris, nõ efficitur infamis. Salicetus.

Imperator Antoninus. a. Demetrio. Lex. vÿ.

NEmo ob id quòd bonis paternis abſtinuit, infamis eſt.

Condemnatus de furto, fit infamis: ſed condemnatus de receptatione quã ignoranter fecit, non eſt infamis. Baldus & Salicetus.

Idem auguſtus Vlpiæ. Lex. viÿ.

SI furti condemnata es, citra verbera quoque fuſtium: famæ damnum ſubÿſti. Quòd ſi res furtiua quam alter ſurripuit, apud te ignorantem comperta eſt: non læſit exiſtimationem tuam durior ſententia.

Idem auguſtus Leoni. Lex. ix.

NEminem ſequitur infamia ob nõ defenſa publica negocia patriæ ſuæ.

Condemnatus ex iniuria facta etiam perſonæ vili, eſt infamis. Baldus.

Idem. a. Seuero. Lex. x.

INiuriarum ex perſona quoque ſerui damnatus, infamia notatur.

Ceſſio bonorum non irrogat infamiam. Salicetus.

¶Imperator Alexander.a.Herino. Lex.xi.

DEbitores qui bonis ceſſerint: licet ex ea cauſa bona eorum vænierint, infames non fiunt.

Damnatus de crimine expilatæ hæreditatis, fit infamis. Baldus & Salicetus.

¶Idem.a.Donato. Lex.xij.

SI te expilaſſe hæreditatem, ſententia præſidis conſtiterit: non ex eo quòd non & alia pœna tibi irrogata eſt, furti improbioris infamiam euitaſti.

Improperium patris, filios non infamat: lædit tamen opinionem filiorum apud bonos & graues. Bal.

¶Idem auguſtus Viuentio. Lex.xiij.

EA quæ pater teſtamento ſuo filios increpans ſcripſit, infames quidem filios iure non faciunt: ſed apud bonos & graues opinioné eius qui patri diſplicuit, onerant.

Tortura non infamat. Baldus.

¶Imperator Gordianus ſemp.a.&.c.Sęuiano. Lex.xiiij.

NVllam exiſtimationis infamiam auũculus tuus pertimeſcat ictibus fuſtium ſubiectus ob crimē quæſtione habita, ſi ſententia non præceſſit ignominię maculam irrogans.

Non ſeruans luctum in habitu, non infamatur: ſecus ſi feſtinanter nubat. Baldus.

¶Idē Roman9 impator ſemp.a.&.c.Supplicię. Lex.xv.

DEcreto ampliſſimi ordinis luctu fœminarum diminuto, triſtior habitus, cętera'que hoc genus inſignia, mulieribus remittuntur: non etiam intra tempus quo his elugere maritum moris eſt, matrimonium contrahere permittitur: cum etiam ſi nuptias alias intra hoc tempus ſecuta eſt: tam ea, quàm is qui ſciens eam duxit vxorem, etiam ſi miles ſit, perpetuo edicto labem pudoris contrahat.

Ictus fuſtium ex interlocutoria lata cauſa cognita, infamat. Baldus.

¶Idem Romanus Imperator ſemper.a.&.c. Domitiano. Lex.xvi.

FVſtibus cæſum, cui per pręconem ita dictũ eſt, ἐσυκοφάντισας: vt calumniatorem videri notatum,

ideo'que eſſe famoſum, manifeſtum eſt.

Interlocutoria lata ſine cauſę cognitione, non infamat. Baldus.

Idem Romanus Imperator ſemper auguſtus &c. c. Magno. Lex. xvij.

VErbum precibus inſertum, potius verecundiam onerare, quàm vllam exiſtimationis maculam videtur aſpergere. Etenim cum non cauſa cognita dictum eſt ἐσυκοφάντισας, ſed ad poſtulatum patroni, interlocutione iudicis reſponſum ſit: nequaquam hoc infamiam irrogat.

Tranſactio in cauſa famoſa, irrogat infamiam: ſed non pactum gratuitum: nec purgatio per iuramẽtum. Baldus & Salicetus.

Idem Romanus Imperator ſemper augu. &c. c. Antiocho. Lex. xviij.

NOn damnatos quidem duntaxat iniuriæ, ſed pactos quoque, perpetuum infamat edictum. Verum pactos eos demum qui vllos aduerſario nummos pro mala conſcientia ex tranſactione numeraſſent, in hac cauſa placuit intelligi. Cęterum ſimplex eius rei gratia integram exiſtimationem pacti illibatam'que cõſeruat. Quòd ſi iureiurando deciſa contentio eſt, nemo dubitauerit quin religionem abſolutio iudicantis ſequatur.

Verba generalia, vt quis redeat ad meliorem vitam, non infamant. Baldus.

Impera. Carinus, Carus, & Numerianus. aaa. &c. ccc. Ariſtocrati. Lex. xix.

INterlocutio præſidis quę indicta eſt, infamem eum de quo quereris, feciſſe non videtur, cum non ſpecialiter ob iniuriam vel admiſſam vim condemnatus ſit: ſed ita præſidis verbis grauatus eſt & admonitus, vt ad melioris vitæ frugem ſe reformet.

Omnes vſurarij improbum fœnus exercẽtes ſunt infames. Baldus & Salicetus.

Impp. Dioc. &. Maxi. ſemp. aa. &. cc. Furtino. Lex. xx.

IMprobum fœnus exercentibus, & vſuras vſurarum illicite exigentibus, infamię macula irroganda eſt.

Aetas minor veniã meretur, vt ipſo facto infamia non irrogetur ob artem ludicram vel ioculatoriã. Bal.

¶ Iidem. aa. &. cc. Statio. Lex. xxi.

SI fratres tui minores dũtaxat ætate in ludicrę artis oſtẽ ſtatione ſpectaculum ſui populo prębuerunt: inuiolatã exiſtimationem obtinent.

Condemnatus in actione pro ſocio de fide rupta, eſt infamis. Bal. & Salicetus.

¶ Iidem. aa. &. cc. Domitiano. Lex. xxij.

FIdem rumpens ſocietatis, cũ infamiæ periculo ſuo nomine pro ſocio conuentus, ad faciẽdum ſatis, vrgetur.

¶ De procuratoribus. Titulus. xiii.

Procurator actoris, de rato tunc demum cauet cũ de eius mandato incertum eſt. Alexan. & Salicetus.

¶ Imperatores diuus Pius & Seuerus ſemper. aa. &. cc. Lex prima.

CAVTIO ratihabitiõis tunc exigitur à procuratore, quoties incertum eſt an ei negocium mandatum ſit.

Cauſa pecuniaria vxoris per maritum legitime ſatiſdantem agi poteſt: ſiue ſit cauſa principalis, ſiue cauſa appellationis. Alexander, Bal. & Salicetus.

¶ Diui fratres Sextilię. Lex. ij.

CVm rem pecuniariam eſſe dicas: potes per maritũ tuum (ſolennibus impletis) appellationi aduerſarię tuæ reſpondere: cum appellationes pecuniarię etiam per procuratores exerceri ab vtraque parte litigantium poſſint.

Non defenſo minore fit miſſio in poſſeſſionem bonorum eius: ſed negligens defenſor, ab adminiſtratione remouetur. Iaco. Bu.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus. aa. Pomponio. Lex. iij.

EVm qui res agit hæredum à quibus tibi deberi fideicommiſſum dicis, euoca ad prætorem virum clariſſimum: qui aut reſpondere tibi cogetur, aut ab adminiſtratione negociorum ſecundum formam iuriſdi-

¶ Idem. a. Manſueto. Lex. viij.

QVod quis ſibi debitum, exigere tibi mandauit: ante litis conteſtationem tu alij petendum mandare non potes.

¶ Miles actiones tam ꝓprias, quàm ex cauſa honeſta ſibi ceſſas, poteſt in iudicium deducere. Salicetus.

¶ Idem. a. Aufidio. Lex. ix.

QVi ſtipendia merent: ſuis negocijs ſupereſſe inoffenſa diſciplina poſſunt. Nec poteſt dici eum qui honeſta & verecunda præcedente cauſa mandatas ſibi actiones exercuerit, alieno negocio fungi: cum licet contentio ex perſona alterius bona fide ſumatur, hunc tamen rem ſuam gerere non ambigatur. Quod militibus meis interdici, non modo abſurdum, verum etiam iniquum eſt.

¶ Si procurator egreditur fines mandati, non prę̨iudicat ipſo iure domino: ſed ſi non egreditur, prę̨iudicat mero iure. tamen ſi fraudem vel dolum admiſit, aduerſus ipſum ſuccurritur dño per actionẽ mandati. Alexã.

¶ Idem Romanus impera. a. Caſtricę.. Lex. x.

SI procurator ad vnam ſpeciem conſtitutus, officium mandati egreſſus eſt: id quod geſſit, nullum domino præiudicium facere potuit. ¶ Quód ſi plenam poteſtatẽ agendi habuit, rem iudicatam reſcindi non oportet: cum ſi quid fraude vel dolo egerit, conuenire eum more iudiciorum non prohibearis.

¶ Tutor & curator ante litis conteſtationem ex ſua perſona non procuratorem, ſed actorem conſtituunt. Pupillus vero & adultus cum authoritate ſui adminiſtratoris procuratorem conſtituere poſſunt. Alexan.

¶ Idem. a. Sebaſtiano. Lex. xi.

NEque tutores neque curatores ex ſua perſona in rem pupilli vel adoleſcẽtis procuratorem facere poſſunt: ſed actorem conſtituere debent. ¶ Pupillus autem vel pupilla, adultus vel adulta, tam ad agẽdum, quàm ad defendendum, tutore vel curatore interueniente procuratorem ordinare poſſunt. ¶ Ipſi etiam tutores & curatores poſt litis conteſtationem à ſe factam, ad exemplum procu-

ratorum qui litem conteſtati ſunt, dare procuratores non prohibentur.

Ex parte defenſoris non requiritur mandatum, ſed ſatiſdatio iudicatum ſolui: ex parte vero actoris requiritur quòd comparens pro alio, habeat mādatum, vel quòd ſit coniuncta perſona. Et filius admittitur quanuis ſit minor, ad defendendum patrem quando contra eum poſſet perueniri ad definitiuam. Alexan.

Idem.a. Frontoni. Lex.xij.

EXigendi à filio tuo mandati qui ſe defenſioni tuæ offerebat, duplici ratione neceſſitas non fuit: aut quòd defendere quis (ſiue libertus, ſiue extraneus ſit) ſine mandato poteſt, ſatiſdatione tamē pro defenſione pręſtita, & alia proculdubio obſeruatiōe ſubiecta: aut quòd filius etiā ſi vltro actionem patris nomine dirigat, mandatum probare nō cogitur. Sanè quòd necdum legitimam ętatem idem filius tuus compleuerat: ob hoc quidem repellere à procuratione eum iudex non iniuſte potuit: ſed multo iuſtius fuit vel huiuſmodi defenſorem audire, quàm te abſentem quaſi contumacem & indefenſum graui condemnatione afficere.

Exceptio dilatoria ſeu procuratoria debet opponi ante litem conteſtatam: & ſi non fuit oppoſita in cauſa principali, non poterit in cauſa appellationis opponi. Alexander.

Imperator Gordianus.a. Iuſtino militi. Lex. xiij.

ITa demum ſuper lite perſequenda quam tibi mater mandauit, actionem intentare potes, ſi quum primo litem conteſtareris, non eſt tibi eo nomine oppoſita pręſcriptio militiæ: quod nec cum appellatio agitur, tibi obijci poteſt. Nam ſi integra res eſt, ratio perpetui edicti acceptam tibi non permittit alieno nomine actionem intendere.

Sententia lata pro perſona non legitima ratione ætatis, valet: quæ contra eam non valeret. Baldus.

Idem.a. Sabiniano. Lex.xiiij.

NOn eo minus ſententia aduerſus te lata, iuris ratione ſubſiſtit, quòd aduerſaria tua minor vigintiquinque

annis conſtituta, cauſam ſuam marito ſine curatore agendam mandauit. Minoribus enim ętas in dãnis ſubuenire, nõ in rebus proſpere geſtis obeſſe conſueuit.

Pactum de quota litis in procuratore reprobatur: & cum ab agendo repellit. Alexan.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Cornificio. Lex. xv.

Item te redemiſſe contra bonos mores, precibus manifeſte profeſſus es: cum procurationẽ quidem ſuſcipere, (quod officiũ gratuitũ eſſe debet) non ſit res illicita: huiuſmodi autẽ officia nõ ſine repręhenſione ſuſcipiãtur.

Procurator vel actor ſine ſpeciali mãdato non poteſt vendere rem in prępiudicium dñi. Alexan. & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Pacomiæ. Lex. xvi.

Procuratorem vel actorem prędij ſi non ſpecialiter diſtrahendi mandatum accepit: ius rerũ dominij vendendi non habere, certum ac manifeſtum eſt. Vnde ſi non ex voluntate domini vendentibus his, fundum cõparaſti: præuides improbum deſiderium tuũ eſſe, dominium ex huiuſmodi emptione tibi concedi deſiderantis.

Officium procuratoris quis inuitus acceptare non cogitur pro actore vel reo. Sed ſi ſponte ſuſcepit, & cõtra ſe ſententiam reportauit, appellare tenetur: non autem cauſam appellationis proſequi virtute mãdati ſimpliciter factĩ ad illam cauſam agendam.

¶ Iidem. aa. Matrinio. Lex. xvij.

Inuitus procurationẽ ſuſcipere nemo cogitur: nec eandem vltra, niſi prouocationis cauſa, extẽdere. Sed nec defenſionem abſentis ſubire compellitur: cum fidem ſuſceptam implere ſufficiat.

Mater non poteſt defendere filium pupillum: ſed ei debet tutorem petere. Bal. Salicetus & Alexan.

¶ Iidem. aa. Dionyſię. Lex. xviij.

Alienam ſuſcipere defenſionem, virile eſt officium, & vltra ſexum muliebrem eſſe conſtat. Filio itaque tuo, ſi pupillus eſt, tutorem pete.

Precium conuerſum in vtilitatem domini qui venditioni ſuę rei factæ per geſtorem ſuum, nõ conſenſit: reſtitui debet per ipſum dominum emptori. Alexander.

¶Iidem.aa.Firmo. Lex.xix.

SI precium quidem actoribus alienū fundum vel ſeruū citra mandatum domini tibi diſtrahentibus dediſti: & neque pręceſſiſſe,neque ſecuta contractum domini declaretur volūtas: in rem autē eius idē preciū ceſſiſſe pręſes pꝛuincię cauſa cognita pſpexerit: hoc tibi reſtitui iubebit.

Non refert an procurator cōſtituatur à principio ante litem conteſtatam,an poſt. Sali. & Alexan.

¶Iidem.aa.&.cc.ad Verinum pręſidem Syrię. Lex.xx.

NIhil arbitramur intereſſe, vtrum ab initio,an cœpta iam lite negocium ad perſonam procuratoris tranſitum fecerit.

Maritus poteſt agere pro vxore etiam ſine mādato:dummodo caueat de rato in quacunque cauſa vxoris:niſi habeat ab ea mandatum de agendo in quadam cauſa:quia tunc in alijs cenſetur prohibitus agere,adeò quòd in eis agere non poterit,etiam ſi caueret de rato. Alexander.

¶Imperator Conſtantinus ad conciliū prouincię Aphricæ. Lex. xxi.

MAritus citra mandatum in rebus vxoris cum ſolēni ſatiſdatione & alia obſeruatione intercedendi liberam habeat facultatem:ne fœminæ perſequendę litis obtentu,in contumeliam matronalis pudoris irreuerēter irruant:nec conuentibus virorum vel iudicijs intereſſe cogantur.¶Sinautē mandatū ſuſceperit:licet maritus ſit,id ſolū exequi debet,quod procuratio emiſſa præſcripſerit.

Procurator, per litis conteſtationem efficitur dominus litis:nec poteſt ſine cauſa remoueri.Bal.

¶Idem ad Baſſum pręfec.vrbis. Lex.xxij.

PRocuratoribus inſtitutis,& poſt conteſtatam litē dominis effectis:ij qui mandauerant,non habeant facultatem negocia perſequendi,niſi capitales inimicitiæ,vel morbus,vel alia neceſſaria cauſa interceſſerit.tunc enim etiam inuitis his transferri lis poteſt.

Mandatum procuratoris effecti domini litis,non reuocatur abſentia vel morte mandantis: & loco ſuo aliū poteſt inſtituere. Baldus.

¶ Imperator Iulianus. a. Secundo pręfec. prę. Lex. xxiij.

NVlla dubitatio eſt, poſt cauſam in iudicio agitatam, vtpote dominum litis procuratorem effectum, etiã poſt exceſſum eius qui agendam vel defendendam litem mandauerat, poſſe inchoatam cauſam iurgium'que finire: quippe cum & procuratorem poſſe eum inſtituere, veteris iuris voluerint conditores.

Exceptio falſi procuratoris reddit iudicium retro nullum: ideo poteſt quandocunq; opponi. Alexan.

¶ Imperatores Gratianus Val. & Theodo. aaa. ad Pancranum pręfec. prætorio. Lex. xxiiij.

LIcet in principio quæſtionis perſona debeat inquiri procuratoris, an ad agendum negocium mandatum à domino litis habeat: ſi tamen falſus procurator inueniatur, nec dici controuerſię ſolent, nec poteſt eſſe iudicium.

Perſonę hic enumeratæ non poſſunt per ſe litigare, ſed per procuratorem: & ſi contra fecerint, ſententia pro eis lata, non habet effectum: & iudex qui eas admiſit, pœnam hic ſtatutam patitur: & hoc hodie reſtrictum eſt vſque ad perſonas illuſtres incluſiue. Alexan.

¶ Imperatores Val. & Theodo. & Arca. Titiano pręfecto prætorio. Lex. xxv.

QVicunque pretorianę vel vrbanę præfecturę ſublime faſtigium, vel magiſterium militare, vel conſiſtorianæ comitiuę inſignia meruerit dignitatis, vel proconſulare ius dixerit, aut vicarij fuerit adminiſtratione ſuffultus: ſiquod ab eo vel infertur iurgium, vel refertur: procuratoris perſonam in negocij ſui iura ſubſtituat. Quòd ſi quis ſanctionis huius ſtatuta tranſgreſſus, iudicijs ſeſe iurgaturus ingeſſerit: careat eius litis ſorte, cuius non per procuratorẽ expectauit euentum. iudex nihilominus qui contrafecerit, nouerit à ſe viginti libras auri, ab officio quoque ſuo tantundem ponderis exigendum.

IN Authen. vt ab illuſtribus. §. i. collatione. v. conſtitutio. xviij.

HOc ius ſtabit vſque ad illuſtres ſolos. cęteri enim cõmune ius amplectuntur.

Citatus in cauſis pecuniarijs, poteſt per procurato-

rem comparere:licet hoc in citatorio non contineatur: niſi fuerit citatus vt perſonaliter compareat: quod facere poteſt iudex iuſta ex cauſa:non aliter. Alexan.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius & Theodoſius Anthemio pręfecto prætorio. Lex.xxvi.

IN pecuniarijs controuerſijs, etſi ſpecialiter hoc præcepti vel ſententię minime deſignat authoritas:paſſim vnicuique (ſi tamen ita maluerit) per procuratorem reſpondendi tribuimus facultatem: niſi forte quoſdam iuſtiores nonnunquam ob cauſas vehemētiores maximi iudicis vocabit authoritas.

¶ Ne liceat potentioribus patrocinium litigantibus præſtare, vel actiones in ſe transferre. Titulus.xiiii.

Recipiens patrocinium potentioris ad terrorē aduerſarij, debet puniri in iactura cauſę. Et patrocinium præſtans venit puniendus arbitrio rectoris prouinciæ, qui in prædictis eſt iudex etiam cōtra potentiores magiſtratus, quanuis tales iuriſdictioni rectoris prouincię regulariter non ſubeſſent. Alexander.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus Ariſtobolo ſalutem. Lex prima.

DIVINE admodum conſtituit diuus Claudius conſultiſſimus princeps parens noſter, vt iactura cauſę afficerentur ij qui ſibi potentiorum patrocinium aduocaſſent: vt hoc propoſito metu, iudicariæ lites potius ſuo marte diſcurrerent, quàm potentiorum domorum opibus niterentur. Quem palam eſt intantum prouincialium quæſtionibus eſſe cōmotum, vt huius ſanctionis rectores prouinciarum cuſtodes, & contēptę hui9 rei vindices fecerit: ſcilicet vt in actores ſeu ꝓcuratores in ſubſidia negociorum vel vſurpatos gratia, vel redemptos, ſeuera ſententia vindicarent. ¶ Quare cum interſit vniuerſe omnium, & præcipue tenuiorum, qui ſępe importunis potentium interceſſionibus opprimuntur: inter litigatores audientiam tuam impartiri debebis. Neç metuas ne præiudices

clariſſimis viris: cum diuus Claudius huius rei rectorem prouinciæ diſceptatorem, & ſi res poſtularet, vltorem ſpecialiter fecerit.

Cedens actionem ſuam potentiori ratione officij, perdit actionem illam: & ceſſio non habet effectum. Alexander.

Imperatores Honorius & Theodoſius Ioanni præfecto prætorio. Lex.ij.

SI cuiuſcunque modi actiones ad potentiorū fuerint delatę perſonas: debiti creditores iactura mulctentur. Aperta enim credētium videtur eſſe voracitas, qui alios actionum ſuarum redimunt exactores.

De iis qui potentiorum nomine titulos prædiis affigunt, vel eorum nomina in lite prætendunt. Titulus.xv.

Qui titulos ſeu inſignia potentiorum prædijs ſuis affigunt, vel eorum nomina in lite prætendunt: ſuo iure priuantur: & in metallum damnantur: & potentior ſi conſenſerit, infamatur. Bal. Salice. & Alexan.

Imperatores Arcadius & Honorius.aa. Meſſalę.

Lex vnica.

ANIMADVERTIMVS plurimos iniuſtarū deſperatione cauſarum, potētium titulos, & clariſſimę priuilegia dignitatis, ijs à quib9 in ius vocantur, opponere. At ne in fraudem legum, aduerſariorum'q; terrorem, his nominibus abutantur & titulis: qui huiuſmodi dolo ſciētes cōniuerint, afficiendi ſunt publicę ſententiæ nota. Quòd ſi nullum hac in parte conſenſum præbuerint vt libelli aut tituli eorū nominib9 vel ędibus affigātur alienis: eatenus in eos qui fecerint, vindicetur, vt affecti plumbo, perpetuis metallorum ſupplicijs deputentur. ¶Quiſquis igitur lite pulſatus, cum ipſe & rei ſit poſſeſſor & iuris, & titulum illatę ſolenniter pulſationis exceperit, cōtradictorijs libellis aut titulis alterius nomen crediderit ingerendum: eius poſſeſſionis aut cauſæ quam ſub hac fraude aut retinere aut euitare tentauerit, amiſſione mulctetur.

nec repetendę actionis (etiā ſi ei probabilis negocij merita ſuffragantur) habeat facultatē. ¶ Eos ſanè qui ſe ſponte alienis litibus inſeri patiuntur: cum his neque poſſeſſio, neque proprietas competat: veluti famę ſuę prodigos, & calumniarum redemptores notari oportebit.

¶ Vt nemo priuatus titulos prædiis ſuis vel alienis imponat, vel vela regia ſuſpendat. Titulus. xvi.

Qui titulum principis rei ſuæ imponit, illam perdit: & iuris publici illam facit. Bal. Sali. & Alexan.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Flauiano præfecto prętorio. Lex prima.

REGIAE maieſtatis eſt, vt noſtrę tantum domus & patrimonia, titulorum inſcriptione legantur. Omnes igitur intelligant publico iuri eſſe deputandum id cui nomen dominicum præſcribitur.

Imponens titulum vel vela regia rebus ab alio iuſte vel iniuſte poſſeſſis, ſi plebeius eſt, vltimo ſupplicio punitur. ſi autē eſt nobilis, deportatur. licet etiam vnicuique iſta frangere, & tollere: de quo non poterit accuſari: & iudex recipiens accuſationem, punitur pœna hic ſtatuta. Salicetus & Alexander.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. ad Florentinum præfec. pręto. Lex. ij.

NE quis vela regia ſuſpendere, vel titulum audeat ſine pręceptione iudicis competentis alienis rebus imponere, quas quocunque modo qualiſcunque perſona poſſideat: licet non dominus, licet iniuſtus poſſeſſor, vel temerarius inuaſor, qui poſſidet, doceatur. ¶ Eum autem qui hoc facere auſus fuerit: ſi plebeiꝰ eſt, vltimo ſubdi ſupplicio. ſi clariſſimus, vel curialis, vel miles, vel clericus, ꝓſcribendum deportandum'que, non ſolum ciuitate Romana, ſed etiam libertate priuari cenſemus. Executores que huius legis omnes iudices eſſe oportet. ¶ Deponendi autem vel frangendi titulos, et conſcindendi vela, non ſolum eis ad quorum præiudicium tale aliquid contra fas

contra'que leges committitur, ſed omnibus tam liberis quàm ſeruis ſine metu calumnię, vel accuſatione criminis licentiam miniſtramus: decernentes iudices eorum'q; officia tricenis libris auri mulctari, ſi talem accuſationẽ vel admittant, vel depoſitam ſcribi concedant.

¶ Vt nemini liceat ſine iudicis authoritate ſigna imprimere reb⁹ quas alius detinet. Ti. xvii.

Inſignia impoſita rei meę ſine iudicis authoritate, licet mihi propria authoritate remouere. Salicetus.

¶ Imperator Probus. a. Octauiano. Lex prima.

SAEPE reſcriptum eſt, ante ſententiam ſigna rebus quas aliquis tenebat, imprimi non oportere. Et ideo ea rebus aut fructibus apud te cõſtitutis illicite impoſita, poteris ipſe licite detrahere: vt amotis his, cauſa quę ex officio tibi infertur, terminetur.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. &. cc. Gragaſio. Lex. ĳ.

REbus quas alius detinet, imprimere ſigna nemini licet, etiam ſi ſuas, vel obligatas ſibi eas eſſe aliquis affirmet.

¶ Ne fiſcus vel reſpublica procurationem alicui patrocinii cauſa in lite præſtet. Tit. xviii.

Sub prętextu pecuniæ fiſco debitæ nõ debet fiſcus patrocinium pręſtare. Bar. autem aliter iſtã legem intelligit, & ſummat eam ſic: Actio litigioſa vel dubia non poteſt in ſolutum fiſco dari ſponte recipienti. Alc.

¶ Imperator Gor. a. legitimis & alĳs. Lex prima.

REIPVBLICAE iuribus adiuuari te ſub obtentu quãtitatis quam eidem reipublicæ debes, contra iuris rationem deſideras.

Actionem litigioſam vel dubiam ex cauſa donationis reſpublica ſuſcipere non poteſt. Alexander.

¶ Idem. a. Tertullio. Lex. ĳ.

CVm allegas partem rerum vel actionum dimidiam fiſco, quo magis eius iuribus protegaris, velle te do-

nare: huiuſmodi litium donationem admitti, temporum meorum diſciplina non patitur. vnde ius tuum ſi quod tibi competit, citra inuidiam fiſci mei tueri ſolenniter cura.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Amphioni. Lex. iij.

ABhorret à ſeculo noſtro, ſub prætextu debiti procurationem contra priuatos fiſcum præſtare.

Reſpublica non debet debitorē ſuum iuuare contra alium prætextu debiti ſui. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Achilli. Lex. iiij.

AD fraudem creditoribus faciendam, inuidiam fiſcalem, contra ſeculi noſtri trāquillitatē, implorari non decet. Redde itaque quod fiſco noſtro debes: ac ſi conuentus velut à creditore fueris, quem tibi numeraſſe pecuniā negas, exceptione non numeratæ pecuniȩ ſecundum leges vti potes.

¶ De negociis geſtis. Titulus. xix.

Expenſæ factæ pietate materna, vel affectione domeſtica, non repetuntur: quia animo repetēdi factȩ nō videntur. Alexander.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus. aa. Sopatræ. Lex prima.

CVM tutores filiorum tuorum ſuſpectos faceres, eiſdem'que tutores ſeu curatores peteres: munere pietatis fungebaris: quæ cauſa non admittit negociorū geſtorum actionem, vt ſumpt9 quos in ea lite feciſti, repetere poſſis: cum etiam ſi quis pro affectione domeſtica aliquos ſumptus fecerit, nulla ratione eos repetere poſſit.

Pupillus ex geſtione non tenetur niſi quatenus locupletior eſt effectus: & in illo etiam non tenetur ſi alius gratis erat facturus. Alexander.

¶ Iidem. aa. Ruffinæ. Lex. ij.

COntra impuberes quoque ſi negocia eorum vrgentibus neceſſitatis rationibus vtiliter gerantur: inquātum locupletiores facti ſunt, dandam actionem ex vtilitate ipſorum receptum eſt. Quæ tibi quoque iure decernitur, quòd ſumptus in pupillum quem Romam tutorum petendorum gratia duxiſti, feciſſe te allegas: ſi nō mater-

tera eiuſdē ſe facere paratā proprijs impendijs oſtēderit.

Pro eo quod quis ſoluit ſponte & vtiliter ꝑ alio: competit actio negociorū geſt. directa: ſed ſi ſoluit ex neceſſitate communionis ſeu cauſatiua, competit actio familiæ ercíſcundæ, vel communi diuidundo. Alexan.

Iidem. aa. & cc. Adriano. Lex. iij.

SIue pro fratre cohęrede pecuniam ſoluiſti, negociorū geſtorum actione experiri potes: ſiue pignoris liberandi gratia debitū vniuerſum ſoluere coactus es, actionem eandem habebis: vel iudicio familiæ erciſcunde, ſi non eſt inter vos redditum, eam quantitatem aſſequeris.

Mandatum tutoris non impedit actionem negociorum geſtorum oriri inter gerentem & dominum negociorum. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Graccho. Lex. iiij.

QVi pupillæ negocia, tutoris mandato ſuſcepit: pro tutore negocia non videtur geſſiſſe, ſed negociorum geſtorum actione pupillę tenebitur.

Libertus obſequium neceſſarium pręſtās patroni filijs, non habet actionē negociorum geſtorum. Alex.

Iidem. aa. & cc. Trophino. Lex. v.

OFficio nec minus obſequio liberti functus, negociorū geſtorum actionem contra patroni filias pupillas habere non potes.

Curator in teſtamento dari non poteſt: & ideo quod ante confirmationem gerit, venit in actione negociorum geſtorū tanquam geſtum à ſimplici geſtore. Bal.

Iidem. aa. Gallo. Lex. vi.

CVratorem tibi quidem patris teſtamento datum dicis: quod non poteſt videri iure factum. Quòd ſi (vt ꝓponis) adminiſtrationi ſe immiſcuit, negociorū geſtorū actio tā aduerſus eū quā contra hæredes eius tibi cōpetit.

Hæreditatis aditio debitum non confundit, niſi pro hæreditaria portione. vel ſic: Succeſſor in dubio non cōpenſat. Baldus.

Imperator Antoninus auguſtus Euphratæ. Lex. vij.

SI ab eo qui negocia tua geſſit, hæres ex duabus vncijs inſtitutus es: etiam ſi adeas hæreditatē, in reliquis de-

cem vnciis aduerſus cohęredem competit tibi petitio,ſi quam aduerſus defunctum habuiſti actionem.

Qui diu ſtat quòd debitum non petit: maxime ſi propter occupationes facit: debitum remittere non videtur. Baldus.

Idem. a. & c. Seuero. Lex. viij.

ADuerſus eos qui negocia tua geſſerunt, negociorum geſtorum iudicio ciuiliter conſiſte: nec tibi oberit ſi propter occupationes militares eam litem tardius fuiſſes executus: cum hoc genus actionis, longi temporis pręſcriptione excludi non poſſit.

In negocio quod eſt noſtrum ratihabitione, oritur actio negociorum geſtorum ratihabitione ſecuta. Bal.

Idem auguſtus Saluſtio. Lex. ix.

SI pecuniam tuam à debitore tuo Iulianus exegit: eamque ſolutionem ratam habuiſti: habes aduerſus eum negociorum geſtorum actionem.

Qui curat ſeruum alterius non inutilem domino: habet actionem negociorũ geſtorum. Bal. & Alexan.

Imperator Alex. Secundo & aliis. Lex. x.

SI ſeruum alienum non inutilem domino, conſtitutum ægrum curaſtis: negocium vtiliter geſſiſtis: & competenti vobis actione ſumptus recuperare poteſtis.

Quod mater expendit in alimentando filium, ab eo non repetit: quia videtur expendiſſe pietate materna, & non animo repetendi: ſecus in eo quod expendit circa res filij. Salicetus & Alexander.

Idem. a. Hęrennię. Lex. xi.

ALimenta quidem quæ filiis tuis pręſtitiſti, reddi tibi non iuſta ratione poſtulas: cum id exigente materna pietate feceris. Si quid autem in rebus eorum vtiliter & probabili more impendiſti: ſi non & hoc materna liberalitate, ſed recipiendi animo feciſſe te oſtenderis: id negociorum geſtorum actione conſequi potes.

Si filius ſoluit debitum paternum viuente patre, nõ repetit ſi conſtat quòd animo donandi ſoluerit: aliâs ſecus: quia videtur ſoluiſſe animo repetendi. Alexan.

Idem. a. Theophilo. Lex. xij.

SI filius pro patre ſuo debitum ſoluerit, nullam actionem ob eam ſolutionem habet, ſiue in poteſtate patris cum ſolueret fuit, ſiue ſui iuris conſtitutus, ſi donandi animo pecuniam dedit. Si igitur pater tuus ſui iuris conſtitutus, pro patre ſuo negocium gerens, non præcedente mandato debitum eius ſoluit: negociorū geſtorum actione agere cum patruis tuis potes.

Expenſa facta in curanda vxore, non repetitur: ſecus in expenſa funeris eiuſdem, quādo dos apud maritum non remanet. Baldus Salicetus & Alex.

¶ Idem. a. Aquiliæ. Lex. xiij.

QVod in vxorem tuam ęgram erogaſti: non à ſocero repetere, ſed affectioni tuæ debes expendere. In funus ſanè eius ſi quid eo nomine quaſi recepturus erogaſti: patrem ad quem dos redit, iure conuenis.

Idem actus reſpectu diuerſarū perſonarū poteſt parere actiones diuerſi generis. Baldus.

¶ Idem. a. Ruffo. Lex. xiiij.

SI mandatum ſolius mariti ſecutus, tā ipſius quàm vxoris eius negocia geſſiſti: tā tibi quàm mulieri inuicem negociorum geſtorum competit actio. Ipſi ſanè qui mandauit, aduerſus te mandati actio eſt: ſed & tibi aduerſus eum contraria, ſi quid forte ſupererogaſti.

Vitricus in priuignū expendens paterno affectu, non repetit: ſecus ſi geſtorio nomine. Baldus & Alex.

¶ Impera. Gor. a. Mucleno. Lex. xv.

SI paterno affectu priuignas tuas aluiſti, ſeu mercedes pro his aliquas magiſtris expendiſti: eius erogationis tibi nulla repetitio eſt. Quòd ſi vt repetiturus ea quæ in ſumptum miſiſti, aliquid erogaſti: negociorum geſtorum tibi intentanda eſt actio.

Vbi non interceſſit mandatum: ſoluenti pro alio datur actio negociorum geſtorum. Salicetus.

¶ Impp. Gallus & Voluſianus. aa. Eutychiano. Lex. xvi.

SI negocium ſororis tuæ gerens, pro ea tributa ſoluiſti: vel mandāte ea vel rogante id feciſti: negociorum geſtorum actione vel mandati id quod ſoluiſſe te conſtiterit, repetere poteris.

Obligatio contracta ratione adminiſtrationis, tranſit ad hęredem: ſed ipſum officium non tranſit ad hæredem: & per hoc non tranſit alienandi poteſtas. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Claudio. Lex. xvij.

CVratoris etiam ſucceſſores, negociorũ geſtorũ vtili conuẽtos actione, tam dolum quàm latam culpam prȩſtare debere: nec ad eos officium adminiſtrationis trãſire: ideo'que nullam alienandi eos res adultæ poteſtatem habere conuenit.

Hæc actio eſt bonæ fidei, ſiue ſpõte, ſiue ex neceſſitate geratur: ideo veniũt in ea vſuræ ex mora. Alexan.

Iidem. aa. & cc. Pomponio. Lex. xviij.

OB negocium alienum geſtum ſumptuum factorum vſuras præſtari, bona fides ſuaſit: quo iure contra eos etiam quorũ te neceſſitate cõpulſum negocium geſſiſſe proponis, per iudicium negociorum geſtorũ vteris.

Habens ratam venditionem pro parte ſuo nomine factam, agit ad precium actione negociorum geſtorum. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex. xix.

AB vno cohærede pro ſolido re veluti communi vȩnundata: de precio cohȩres venditoris negociorũ geſtorum actione, ratam faciens venditionem, agere poteſt.

Officiũ tutoris et curatoris differt ab officio geſtoris: quia illorum officium neceſſarium eſt, & neceſſitate ceſſante finitur. officium vero geſtoris eſt voluntarium, & propria voluntate finitur. Item illi actionem intentant: geſtor vero non: vterque tamen etiam de leui culpa tenetur. Salicetus & Alexan.

Iidem. aa. & cc. Octauianȩ. Lex. xx.

TVtori vel curatori ſimilis non habetur qui citra mãdatum negocium alienum ſponte gerit: quippe ſuperioribus quidem muneris neceſſitas, adminiſtrationis finem, huic autem propria voluntas facit. Ac ſatis abun'de'que ſufficit ſi cui vel in paucis amici labore conſulatur. Secũdum quæ, ſuper ijs quidẽ quæ nec tutor nec curator cõſtitutus vltro quis adminiſtrauerit, cum nõ tantũ dolũ

& latam culpam, ſed & leuem pręſtare neceſſe habeat: à te cōueniri poteſt: & ea quæ tibi ab eo deberi patuerit, cū vſuris cōpelletur reddere. De cęteris vero quæ ab alijs tui cōſtituta iuris detenta exacta nō ſunt: ab hoc qui ne agēdi quidem propter exceptionis obſtaculum, facultatem habere potuit, exigi nō poteſt: et idcirco aduerſ9 eos quos res tuas tenere dicis, detorquere tuas petitiones debes.

Obligatio perſonalis nō impedit libertatē ſerui: et factus liber nō tenetur de antegeſto. Baldus & Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Matrę. Lex. xxi.

SI cognati tui ſeruos ſuos manumiſerunt: hoc quòd eos adminiſtraſſe rem tuam contendis, eorum impedimento libertati non potuit fieri. Quin autem ex actu pręcedenti, poſt manumiſſionem, ſi vtriuſque temporis adminiſtratio non connexa, ſed ſeparata ſit: conueniri nō poſſe, procul dubio ſit.

Negociorum geſtor de caſu fortuito non tenetur: niſi hoc fuerit conuentum. Baldus, Sal. & Alexan.

¶ Iidem. aa. & cc. Eulogio. Lex. xxij.

NEgocium gerentes alienū: non interueniente ſpeciali pacto, caſum fortuitum pręſtare non compelluntur.

Pro negociorum geſtione datur actio perſonalis, non hypothecaria quę eſt in rem. Alexan.

¶ Iidem. aa. & cc. Theodoro. Lex. xxiij.

NEgocijs geſtis: non in rem, ſed in perſonam eſt actio.

Prohibitio domini tollit negociorum geſtorū actionem in ijs quę poſt prohibitionem geruntur: ſecus in ijs quę prius geſta fuerunt. Salicetus & Alexan.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni præfec. prę. Lex. xxiiij.

SI quis nolente & ſpecialiter prohibente domino rerū, adminiſtrationi earum ſeſe immiſcuit: apud magnos authores dubitabatur ſi pro expenſis quæ circa res factæ ſunt, talis adminiſtrator negociorum geſtorum habeat aliquam aduerſus dominum actionem? Quam quibuſdam pollicentibus directam vel vtilem, alijs negantibus, (in quibus & Saluius Iulianus fuit) hoc decidentes ſancimus, ſi contradixerit dominus, & eum res ſuas admi-

niſtrare prohibuerit, ſecundum Iuliani ſententiam nullam eſſe aduerſus eum vel directam vel vtilem contrariam actionem, ſcilicet poſt denunciationem quam ei dominus tranſmiſerit, non concedens ei res eius attingere, licet res bene ab eo geſtæ ſint. Quid enim ſi dominus aſpexerit ab adminiſtratore multas expenſas vtiliter factas: & tunc doloſa aſſimulatione habita eum prohibuerit, vt neque anteriores expenſas præſtet? Quod nullo patimur modo: ſed ex quo die atteſtatio ad eum facta eſt, vel in ſcriptis, vel ſine ſcriptis, ſub teſtificatione tamen aliarum perſonarum: eo die pro faciendis meliorationibus nullam ei actionem competere: ſuper anterioribus autem, ſi vtiliter factæ ſunt, habere eum actionem contra dominum concedimus, ſua natura currentem.

De iis quæ vi metus ve cauſa geſta ſunt. Titulus. xx.

Periculum interitus ſpectat ad furem, & metum inferentem. Salicetus & Alexan.

Imperator Alexander. a. Fœlici. Lex prima.

PERSECVTIONEM eorum quæ vi vel furto ablata ſunt, etiam ſi poſtea interciderint, integram eſſe, iure reſponſum eſt.

Spontanea ſolutio metum in promittendo adhibitum purgat: & ſic actionem quod metus cauſa tollit. Salicetus & Alexan.

Idem. a. Alexandro. Lex. ij.

CVm te non ſolum cauiſſe, verumetiam ſoluiſſe pecuniam confitearis: qua ratione vt vim paſſus reſtitui quod illatum eſt, poſtules: perſpici non poteſt: quando veriſimile non ſit, ad ſolutionem te properaſſe omiſſa querela de chirographo, vtpote per vim extorto, niſi & in ſoluendo vim te paſſum dicas.

Vendens, vel eius hæres, fundum propter metum venditum, repetit vtili actione in rem à quolibet poſſeſſore ſi precium offerat, & poſſidens longo tempore non præſcripſerit. Sali. & Alexan.

Impera. Gordianus. a. Gallo. Lex. iij.

SI vi vel metu fundum auus tuus diſtrahere coactus eſt: etiam ſi maxime emptor eum alĳ vendidit: ſi tamen tu auo tuo hæres extitiſti: vt tibi, reddito à te precio, reſtituatur, poſtquam placuit in rem quoque dari actionem ſecundum formam perpetui edicti: adito prę ſide prouinciæ poteris poſtulare: ſi modo qui ſecundo loco comparauit, longæ poſſeſſionis pręſcriptione non fuerit munitus.

Actio quod metus cauſa, intra annũ datur ad quadruplum ſi res nõ reſtituatur: poſt annum vero ad ſimplum ſi alia actio non competit. Bal. Sal. & Alexan.

¶ Idem. a. Primo & Eutycheti. Lex. iiĳ.

SI per vim, vel metum mortis, aut cruciatum corporis, venditio à vobis extorta eſt, & non poſtea eam conſenſu roboraſtis: iuxta perpetui formam edicti, intra annum quidem agentes, quo experiundi poteſtas eſt, ſi res nõ reſtituatur, quadrupli condemnationem referetis: ſcilicet reddito à vobis precio. Poſt annum vero cauſa cognita, eadem actio in ſimplum permittitur: quæ cauſæ cognitio eo pertinet, vt ita demum decernatur, ſi alia actio non ſit.

Actio quod metus cauſa, competit ſiue quis ſit coactus vendere, ſiue minori precio vendere: nec refert an vendatur metum inferenti, an alĳ. Sal. & Alexan.

¶ Idem. a. Ruffo militi. Lex. v.

NOn intereſt, à quo vis adhibita ſit patri & patruo tuo, vtrum ab emptore, an vero ſciente emptore ab alio, vt vi metu'ue poſſeſſionẽ vendere cogerentur. Nã ſi adhibita vi compulſi ſunt poſſeſſiones ſuas quæ maiore valebant, minimo diſtrahere: iuriſdictionis tenore, vt id quod improbe factum eſt, in priorem ſtatum reuoluatur, impetrabunt.

Ex ſola dignitate non præſumitur dolus vel metus inferri. Baldus.

¶ Impera. Dioc. & Maximian9. aa. & cc. Pollę. Lex. vi.

AD inuidiam alicui nocere nullam dignitatẽ oportet. Vnde intelligis quòd ad metum arguendum per quem dicis initum eſſe contractum, ſenatoria di-

SI per impreſſionem quis aliquẽ metuens ſaltem in mediocri officio conſtitutum, rei ſuę in eadem prouincia vel loco vbi tale officiũ peragit, ſub venditionis titulo fecerit ceſſionẽ: & quod emptum fuerit, reddatur: & nihilominus etiam pecunia retineatur: ſimili pœna ſeruanda ſi qui vel coniugis vel amici nominibus abutentes, prędã tamen, ſibi acquirant.

Extortum per potentiam, infirmatur. Baldus.

¶ Imperatores Hono. & Theo. aa. ad populũ. Lex. xiį.

VEnditiones, donationes, tranſactiones, quę per potẽtiam extortę ſunt: pręcipimus infirmari.

¶ De dolo malo. Titulus. xxi.

Si creditor pignora ſibi obligata velit iure creditoris vendere: fideiuſſor nõ debet pro ſe emere: aliâs tenetur de fide rupta: quia cẽſetur habere mandatũ ſoluẽdi, & ſic liberandi pignus: vnde ſi emat, tenetur rem debitori reddere, reſtituta ſibi ſorte cũ vſuris. Alexan.

¶ Impp. Seuer9 & Antonin9. aa. Clemẽtinę. Lex prima.

SI FIDEIVSSOR à creditore pignora emerit: oblata quãtitate ſortis & vſurarũ, tibi dñium cum fructibus quos bona fide perceperit, cõſultius reſtituet, ne fidei ruptę gratia, de dolo poſſit actio exerceri.

Actio de dolo non concurrit cum alia: & cauſa cognita competit. Baldus & Salicetus.

¶ Impera. Antoninus. a. Agrippę. Lex. ij.

DE dolo actio, quum alia nulla competit, cauſa cognita permittitur.

De vtili tempore deducitur tempus abſentię. Alex.

¶ Impera. Gordi. a. Aquilio. Lex. iij.

NOn poſſunt obeſſe tibi tempora quæ in actiõe de dolo ſolent computari, quibus reipublicę cauſa (vt alleges) occuparis: ſed exinde tibi incipiet tempus cedere, ex quo muneribus liberatus, facultatem agendi intra præſtituta tempora cœperis obtinere.

Si in contractu facio vt des, non ſeruatur fides facienti: & factum de ſe non eſt repetibile: datur actio de

dolo ad id quod intereſt eius illud factum non pręſtitiſſe. ſed ſi eſt repetibile, daretur condictio ob cauſam ad repetendum: vel ei daretur rei vendicatio ſi dominium non erat tranſlatum. Alexan.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Menandrę. Lex. iiij.

CVm proponas inter te & eũ quẽ in contubernio ancillam tuã ſibi cõiũxiſſe memoraſti, placuiſſe vt tibi ꝓ eadẽ daret mãcipiũ: intelligis quòd ſi manumiſiſti, vel ei tradidiſti, & ille manumiſit: reuocandę libertatis poteſtatẽ nõ habes: ſed ſolũ ſi necdũ ſtatutũ tẽpus exceſſit, & fidẽ placiti rumpat, deſiderare debes de dolo tibi decerni actionem. Quòd ſi penes te dominium eius remanſit: adito pręſide prouincię, cum natis eius hãc potes recuperare, ſi nulla ſtatus moueatur quæſtio.

Valet trãſactio inter filiũ emãcipatũ et patrẽ, cuiꝰ tutelã pater geſſit. ſed ſi dolus patris interuenit, talis dolꝰ purgatur ꝑ actionẽ in factũ, nõ ꝑ actionẽ de dolo. Bal.

¶ Iidem. aa. &. &. cc. Ampiroſæ. Lex. v.

SI ſuperſtite patre per emancipationem tui iuris effecta matri ſucceſſiſti, rebus'qꝫ tuis per legitimũ tutorẽ patrem eũdẽ'qꝫ manumiſſorẽ adminiſtratis, poſtea trãſegiſti cũ eo bona fide: perſpicis quòd ſi pactũ tãtũ factũ ſit, petitio tua per exceptionẽ ſubmouetur. Si vero nouatio legitimo modo interceſſit, & acceptilatio ſubſecuta eſt: nullam tibi iam ſupereſſe actionẽ. ¶ Sanè ſi læſa es immodice: liberatione ſolenniter per nouationem atque acceptilationem tributa: non de dolo, propter paternam verecundiam: ſed in factum actio tibi tribuenda eſt.

Dolus non pręſumitur niſi per indicia vrgentia probetur. Baldus, Salicetus, & Alexan.

¶ Iidem. aa. & cc. Humodię. Lex. vi.

DOlum, ex inſidijs perſpicuis probari conuenit.

Dolo inductus ad repudiandum hæreditatem, agit contra inducentem per actionem de dolo. Baldus.

¶ Iidem. a. & cc. Sebaſtiano. Lex. vij.

SI maior quinque & viginti annis hæreditatem fratris tui repudiaſti: nulla tibi facultas eius adeundę relinquitur. ¶ Sanè ſi eius vxoris tibi ſubſtitutæ dolo factum eſt:

actionem de dolo contra eam exercere potes.

Actio de dolo, hodie durat tantum biennio continuo à tempore doli commiſſi numerando: quod tẽpus currit abſenti & ignoranti: & lis infra illud biennium inchoata debet etiam terminari. Salicetus.

Imperator Conſtãtinus. a. ad Symmachum vicarium. Lex. viij.

OPtimum duximus, non ex eo die quo ſe quiſque admiſſum dolum didiciſſe memorauerit, neq; intra anni vtilis tempus, ſed potius ex eo die quo aſſeritur commiſſus dolus, intra continuum biennium de dolo actionẽ moueri: ſiue abſuerit, ſiue prę ſto ſit is qui dolũ ſe paſſum eſſe conqueritur. Omnes igitur ſciãt, neq; incipiendę poſt biennium, neque ante completum biennium cœptæ, poſt biennium vero finiendę doli actionis conceſſam eſſe licentiam.

De in integrum reſtitutione minorum viginti quinque annis. Titulus. xxii.

Minor lęſus in renunciando querelę inofficioſi teſtamenti tacite vel expreſſe, reſtituitur in integrum. Bal. & Alexander.

Imperator Alexander. a. & c. Plocianę. Lex prima.

ILLVD inſpiciendũ eſt, num inofficioſi querelę vel palam vel tacita diſſimulatione ſit renunciatum. Nec hoc autem in perſonam tuam cadere poſſe, auxilium quod ętati impartitur, oſtendit.

Liberorum numerus non ſupplet ętatem quantum ad excludẽdum à reſtitutione in integrum. Baldus, Salicetus & Alexander.

Idem. a. Alexandro. Lex. ij.

EO tempore quo ſoror tua auxilio iuuabatur ętatis, ſi patris inteſtati bonorum poſſeſſionem accipere debuit: licet quinq; filios ſuperſtites habuerit, non tamen ideo minus ad edicti prærogatiuã pertinet: ſcilicet ſi nunc per ętatem beneficium reſtitutionis largitur.

Si minor habens curatorem, contrahit ſine eo: con-

tractus eſt nullus. ſi non habet, contractus valet: ſed reſtituitur ſi lœditur. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Acciano. Lex. iij.

SI curatorem habens minor quinque & viginti annis poſt pupillarem ętatem res vęnũdediſti, hunc contractum ſeruari non oportet: cum non abſimilis ei habeatur minor curatorem habens, cui à prętore curatore dato, bonis interdictum eſt. ¶Si vero ſine curatore conſtitutus, contractum feciſti: implorare in integrum reſtitutionem, ſi necdum tempora præfinita exceſſerint, cauſa cognita non prohiberis.

Qui petit reſtitutionem in integrum ratione minoris ætatis: neceſſe habet ætatem probare quam allegat. aduerſarius vero qui vult ipſum excludere, neceſſe habet probare quòd tempus petendę reſtitutionis in integrum ſit finitum. Alexan.

Iidem. aa. & cc. Iſidoro. Lex. iiij.

SI minorem te quinque & viginti annis fuiſſe cum contraheres, oſtenderis, & tempora reſtitutionis præſtituta exceſſiſſe ab aduerſario tuo comprobatum non fuerit: præſes prouinciæ in integrũ reſtitutionis dare tibi auxilium debebit.

Minor lœſus reſtituitur etiam ſi nõ dolo aduerſarij ſit lœſus, ſed ſui facilitate. Item reſtitutio in integrũ poteſt implorari durante etiã minori ętate, nõ ſolum poſt. Alexander.

Iidem. aa. & cc. Ruffo. Lex. v.

MInoribus in integrum reſtitutio in quibus ſe eſſe captos probare poſſunt, etſi dolus aduerſarij nõ probetur, competit. Ante impletum etiam quintum & viceſimum annum, de ijs in quibus ſe minores captos exiſtimant, poſſe in integrum reſtitutionem implorare, certiſſimi iuris eſt.

Iudicium reſtitutionis in integrum inchoatum non extinguitur morte rei, ſed continuatur cõtra hæredem eius. Alexander.

Iidem. aa. & cc. Sententiæ. Lex. vi.

SI intra ętatem cui ſuccurri ſolet, in integrum reſtitutionis auxilio lis inchoata eſt, nec ei à te renunciatum eſt: mors eius contra quem hæc fuerit implorata, fraudi tibi eſſe non poteſt.

Non dicitur decipi qui credit aſſertioni quam ſcit eſſe falſam. Et ideo licet minor in liberatione tutoris & auunculi ſe maiorem aſſeruit: illa aſſertio auunculo vel tutori non patrocinatur: nec reſtitutionem minoris excludit. Baldus.

¶ Iidem. aa. &. cc. Seuerę. Lex. vij.

DE tutela auunculi, eiuſdem'q; tutoris, cui falſo ętate probata, pręſtitiſti liberationem, quē ignarum ętatis tuę non fuiſſe, tam officiũ tutelę, quàm ſanguinis proximitas arguit: ſi needũ ſtatutũ tempus exceſſit, ex cauſa in integrum reſtitutionis hæredes eius conuenire potes.

In omiſſis ex certa ſciẽtia vel ſine, minor reſtituitur. Salicetus & Alexan.

¶ Imperatores Honorius & Theodo. aa. &. cc. Iuliano proconſuli Aphricæ. Lex. viij.

MInorib9, in ijs quę vel prętermiſerint, vel ignorauerint, innumeris authoritatib9 cõſtat eſſe conſultũ.

Minor lœſus non ſui facilitate, quia facit id quod diligẽs paterfamilias faceret: nec etiam lœſus dolo aduerſarij, ſed caſu fortuito: non dicitur circunſcriptus: & ideo non reſtituitur in integrum. Alexan.

¶ Imperator Zeno. a. &. c. Aeliano. p̄. p̄. Lex. ix.

NOn videtur circunſcriptus eſſe minor, qui iure ſit vſus communi.

¶ De filiofamilias minore. Titu. xxiii.

Authoritas patris non firmat contractum filij minoris contra reſtitutionem in integrum. Bal.

¶ Idem. a. &. c. Tryphoni militi. Lex prima.

FILIVSFAMILIAS ſi minor vigintiquinq; annis pro extraneo fideiuſſit: in integrum reſtitutionē implorare non prohibetur. ¶ Sed et ſi pro patre ſuo fideiuſſor extitit, ei'q; diē ſuum functo non ſucceſſit: in integrum reſti-

tutionem poſtulare poteſt.

Filiuſfamilias minor reſtituitur aduerſus mutuum: niſi iuſſus patris interuenerit, vel iuuetur per Macedonianum. Salicetus & Alexan.

Imperator Gordianus.a. Candiano militi. Lex.ij.

SI frater tuus cum mutuam pecuniam acciperet, in patris fuit poteſtate: nec iuſſu eius, nec contra ſenatuſcōſultum contractum eſt: propter lubricum ętatis aduerſus eam cautionē in integrum reſtitutionē potuit poſtulare.

De fideiuſſoribus minorū. Titu.xxiiii.

Reſtitutio cōceſſa minori, non prodeſt fideiuſſori. ideo ſi fideiuſſor ſoluat, vel ad ſoluendū condemnatus ſit: repetere poteſt à minore, niſi minor aduerſus fideiuſſorem reſtitutionem petat. Alexan.

Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Minori.
Lex prima.

POSTQVAM in integrum, ętatis beneficio reſtitutus es, periculum euictionis emptori cui prædium ex bonis paternis vēdidiſti, pręſtare non cogeris. Sed ea res fideiuſſores qui pro te interuenerūt, excuſare non poteſt. quare mandati iudicio, ſi pecuniam ſoluerint, aut condemnati fuerint, conuenieris: modo ſi eo quoque nomine reſtitutionis auxilio non iuuaris.

Reſtitutio minoris non prodeſt fideiuſſori: nec poteſt reſtitui fideiuſſor minoris niſi ob dolū aduerſarij. Baldus.

Impp. Diocle. & Maximia. aa. Curioni. Lex.ij.

SI ea quę tibi vendidit poſſeſſiones interpoſito decreto pręſidis, ętatis tantummodo auxilio iuuatur: nō eſt dubium fideiuſſorem ex perſona ſua obnoxium eſſe contractui. verum ſi apparuerit cōtractum dolo malo interpoſitum eſſe: manifeſtum eſt vtrique perſonæ tam venditricis quàm fideiuſſoris conſulendum eſſe.

Si tutor vel curator interuenerit. Tit.xxv.

Mora petendę reſtitutionis contra aditionē hæreditatis non excludit remedium agendi contra curato-

rem qui perperam authoratus fuit minori in ipſa adi-
tione vel immixtione. Baldus.

Imperator Antoninus. a. & c. Marcianę. Lex prima.

SI IAM puberes vtriuſque ſexus parẽtum hęreditatem adijſtis: ſi etiam nunc in ea ętate eſtis, vt in eo quòd paternę hęreditati vos obligaſtis, in integrum reſtitutionis auxilium accipere debeatis: adite per ꝓcuratores veſtros pręſidem prouinciæ. ¶ Quòd ſi legitimam ętatem impleſtis: id'que temp9 quo in integrũ reſtitui poteſtis, exceſſiſtis: curatores veſtros, ſi aduerſus eos nõdũ experti eſtis, iudicio ſecundum formam iuris conuenite.

Minor circumuentus præſente tutore vel curatore in iudicio vel extra, reſtituitur. Salicetus.

Imperator Alexander. a. & c. Martiniano. Lex. ij.

MInoribus annis vigintiquinq; etiam in ijs quę præſentibus tutoribus vel curatoribus in iudicio vel extra iudicium geſta fuerit, in integrum reſtitutionis auxilium ſupereſſe, ſi circumuenti ſunt, placuit.

Minor non prohibetur reſtitui, licet indẽnitatem a ſuo tutore vel curatore poſſit conſequi. Salice.

Impp. Diocle. & Maximia. aa. Nicomedi. Lex. iij.

ETiam in ijs quę minorum tutores vel curatores male geſſiſſe probari poſſunt: licet perſonali actione à tutore vel curatore ſuum conſequi poſſint: in integrũ tamen reſtitutionis auxilium eiſdem minoribus dari, iampridem placuit.

Minor non reſtituitur contra obligationem quam in ſe ſuſcepit eius adminiſtrator. Bal.

Iidem. aa. & cc. Iſidoro. Lex. iiij.

SI creditor non veſtram perſonam, ſed curatorum ſecutus, cum ipſis cõtractum habuit: & ab ipſis ſtipulatus eſt: nullam ei prorſus aduerſus vos actionem competere manifeſtum eſt.

Licet minor poſſit reſtitui: tamen poteſt contra adminiſtratorem experiri: nec pręiudicat ſibi per electionem. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Valentino. Lex. v.

ETiam tutoribus vel curatoribus diſtrahentibus vel aliâs contrahentibus, minores tam reſtitui reb9 proprijs, quàm tutorum vel curatorum damna ſequi, nullo eis preiudicio per electionem generando, placuit.

Si in communi eadem'que cauſa in integrum reſtitutio poſtuletur. Titulus.xxvi.

Pactum ſororis non præiudicat fratri. Item reſtitutio ſororis non patrocinatur fratri. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Aphobio. Lex vnica.

NEC SI maior vigintiquinq; ānis ſoror veſtra fuit: vobis non mandantibus, nec ratam tranſactionem habentibus, de iure veſtro quicquā minuere potuit. Nam ſi cognitis quæ geſſit, ijs conſenſum poſt vigeſimumquintum annū ætatis commodaſtis: quanuis illa minor pro portione propria reſtitutionis auxilium implorare poſſit, vobis tamen ad communicādum edicti perpetui beneficium eius ętas patrocinari non poteſt.

Si aduerſus rem iudicatam reſtitutio poſtuletur. Titulus.xxvii.

Aduerſus ſententiam latam contra minorem ſuper actione tutelæ, datur reſtitutio: non ſi ſit lata cōtra maiorem. Salicetus.

Imperator Alexander.a.&.c.Iulijs. Lex prima.

MINVS ex tutelæ iudicio conſecuti, de ſuperfluo habere actionem ita poteſtis, ſi tempore iudicij minores annis fuiſtis, & nūc beneficiū ętatis vobis largitur. Cæterum ſi poſt legitimam ętatē ſententia prolata eſt: iterato eandem actionem de eiſdem ſpeciebus inferre nō poteſtis.

Minor vigintiquinq; ānis poteſt reſtitui cōtra ſententiā latā pro patre ſuper patria poteſtate. Bal. & Sa.

Imperator Gordianus.a.Serenæ. Lex.ij.

SI cum pater tuus te in ſua poteſtate eſſe, minime'que emancipationem à ſe factam valere diceret: proconſul cauſam cognoſcens, eius poteſtati te ſubiectum pronun-

ciauerit: cum aduerſus eam ſententiam in integrum reſti-tui poſtules: is qui prouinciā regit, in impartienda cogni-tione ſuas partes ſecundum leges exhibebit.

Aduerſus ſentētiam vicarij vel delegati principis ſolus princeps cognoſcit & reſtituit. Baldus & Sali.

¶ Impp. Philippus. a. & Philippus. c. Aelianæ. Lex. iij.

ADuerſus ſententiam eius qui tunc vice principis iudicauit, in integrum reſtitutionis auxiliū apud prætorem ſeu præſidem prouinciæ clariſſimum virum flagitare nequaquam potes. Nam aduerſus eius ſententiā qui vice principis cognouerit, ſolus princeps reſtituet.

Sententia lata aduerſus minores indefenſos, eſt nulla ipſo iure. ſed ſi ſunt legitime defenſi, eſt valida: ſed poſſunt reſtitui. Baldus.

¶ Impp. Diocletianus & Maxi. aa. Vrbano. Lex. iiij.

CVm & minores vos eſſe affirmetis, & indefenſos: nullum vobis præiudicum fieri preſes prouinciæ pro ſua grauitate curabit. Nā ſi iuſta defenſione tutorum vel curatorum vobis aſſiſtente, aliquid ſtatutum eſt: intelligitis in integrum reſtitutionis auxilium vobis eſſe neceſſarium: eodem obtinente etiam ſi per procuratorem veſtrū legitime ordinatum lis agitata eſt.

Sententia lata contra tutorem in cauſa pupillari, dicitur contra pupillum lata: ideo pupillus poteſt reſtitutionem petere. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Marciano. Lex. v.

IN rem pupilli vel adulti contra tutores ſeu curatores à præſide lata ſententia: reſtitutionis auxilium nō minus quam ſi quid aduerſus eos fuiſſet ſtatutum, implorare minores poſſe conſtat.

¶ Si aduerſus venditionem. Titulus. xxviii.

Si venditio ſolennis proceſſit a minore cum iuramento, excludit beneficium reſtitutionis. Baldus.

¶ Impe. Alex. Florentio militi. Lex prima.

SI MINOR annis vigintiquinque emptori prædij cauiſti nullam decætero te eſſe controuerſiam facturum: id'que etiam iur eiu-

rando corporaliter pręſtito ſeruare confirmaſti: neq; perfidiæ neque periurĳ me authorem tibi futurum ſperare debuiſti.

Contractus puberum iuramento firmati, nequeũt infirmari: niſi vis vel iuſtus metus interuenerit: vel niſi ſit iuratum de non exponenda querela maleficiorum. Baldus.

¶ Noua conſtitutio Federici.

SAcramenta puberum ſponte facta ſuper contractibus rerum ſuarũ non retractandis, inuiolabiliter cuſtodiantur. Per vim aũt vel per iuſtum metum extorta etiã à maioribus, maximę ne querimoniam maleficiorum commiſſorum faciant: nullius eſſe momenti iubemus.

Minor lœſus ſui facilitate, vel per tutoris inſidias, reſtituitur in integrum. Baldus.

¶ Imp. Conſtantinus. a. ad populum. Lex. ĳ.

IN integrum reſtitutione minoribus aduerſus commentitias vẽditiones, & aduerſus tutorum ſeu curatorum inſidias, ſanctionum præſidio cautum eſſe non dubium eſt.

¶ Si aduerſus vẽditionem pigriorum. Ti. xxix.

Si res minoris eſt vẽdita iure creditoris: minor nõ reſtituitur niſi propter enorme damnum. Bal. & Sali.

¶ Impp. Dio, & Maxi. aa. & cc. Sauinæ & alĳs. Lex. i.

ETIAM aduerſus venditiones pignorum quæ à creditoribus fiunt, minoribus ſubueniri, ſi tamen magno detrimento afficiantur, iampridem placuit. Si igitur pignori captis prædĳs, ac diſtractis, enorme damnum ex huiuſmodi venditione paſſos vos oſtenderitis: præſertim cum hodie minores vos eſſe affirmetis: auxilium reſtitutionis vobis impartietur.

Contra venditionem pignoris quod incepit ab authore minoris, minor non reſtituitur: ſed ſi creditor fuit in aliqua fraude, ſuccurritur minori contra creditorem item contra tutorem vel curatorem qui paſſi ſunt venundari. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Seuerę & Dementianæ. Lex.ij.

REm quā à patre veſtro quondam creditor eius obligatam ſibi diſtraxit, per ętatem veſtram poſtulantiū reuocari deſiderium non habet rationem. Quod iuris eſt etiam ſi extraneo ſucceſſiſtis. Nam ſi creditor non bona fide verſatus eſt, ipſum magis, vel tutores ſiue curatores veſtros qui hanc vęnundari paſſi ſunt, conuenite.

¶ Si aduerſus donationem. Titulus.xxx.

Minor non reſtituitur contra congruentem donationem propter nuptias vel nuptialia munera conſucta. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Theodoræ. Lex prima.

SI QVAE res ante nuptias cōgruēti moderatione à minore ānis vigintiquinq; marito ſpōſaliorum tempore etiam curatore præſente tibi donatæ ſunt: obtentu ętatis non reuocabuntur.

Pater non poteſt alienare res donatas filijs emancipatis: nec obeſt filio minori conſenſus in re quæ ſine decreto alienari non poteſt. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Medę. Lex.ij.

SI in te ac fratrem tuum emancipatos pater veſter donationem fecit: in alium poſtea transferēdo portionem eius, nihil vobis abſtulit: nec ſi frater tuus ſibi quæſiti prædij ruſtici partem donanti patri conſenſit, dominium ab eo diſcedere potuit, propter ſenatuſconſulti authoritatē: nec auxilium in integrum reſtitutionis hac in re neceſſarium eſt. In alijs vero rebus quæ etiam ſine decreti recitatione alienari poſſunt: ſi poſtquam ſibi donatæ fuerint, poſtea alij donanti eandem patri voluntatem in minori ętate accommodauit, nec præſtituta tempora reſtitutionis exceſſerint: hoc auxilium implorare poteſt.

¶ Si aduerſus libertatem. Titulus.xxxi.

Minor reſtituitur contra ſententiam qua pronunciatur aliquem liberandum: ſed non contra ſententiam libertatis. Baldus.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus.aa. Hāmę. Lex prima.

SI POST decretũ prætoris viri clariſſimi, qui fideicommiſſariam libertatem deberi pronũciauit, Secundus, quem conditioni non paruiſſe conquereris, manumiſſus non eſt: ętas tua litis inſtaurationem admittit. Quòd ſi libertatem, quanuis indebitam, dediſti: non poſſe eam reuocari intelligis, ſed damnum quod ob eam cauſam illatum eſt, iudicio negociorum geſtorum à curatoribus tuis eſſe ſarciendum.

Manumiſſio vindicta, id eſt cauſa cognita & cum decreto, ratiõe minoris ętatis retractari nõ poteſt. Bal.

¶ Imperator Gordianus. a. Solanæ. Lex. ij.

ETſi minor viginti annis (vt allegas) conſtituta, ſeruũ tuum, ab eo circunſcripta, in concilio manumiſiſti: tamen vindictæ impoſitio, qua libertas iuſta munitur, ne obtentu quidem ætatis reſcindi poteſt: indemnitati vero tuæ, à manumiſſo ſcilicet ſarciendę, ab eo cuius iuriſdictio eſt, quatenus iuris ratio permittit, conſuli debet.

Quod eſt nullum, non reſcinditur per reſtitutionem in integrum. Item inepte petitur reſtitutio in integrum ſuper eo quod nullum eſt. Item reſarcitio damni, & punitio criminis, poſſunt procedere ex eadem inſtantia. Baldus.

¶ Imperatores Valerianus & Galienus. aa. Matronæ & Sabitomillę. Lex. iij.

QVos retrahi in ſeruitutem poſtulatis: ſi non in concilio cauſa cognita, cum minores annis viginti fuiſſetis, manumiſiſtis: nõ per in integrum reſtitutionem, ſed ipſo iure perſequi poteſtis. ¶ Q uod ſi ꝓbata cauſa, libertas præſtita eſt: reſtitutio in integrum contra libertatem locũ habere nõ poteſt. ¶ Si tamen in ea re, culpa ſeu fraude liberti eiuſdem'que curatoris, ratio veſtra læſa ſit: ſarciri damnum ab eo qui hoc intulit, præſes prouincię curabit, non dubitaturus etiam grauiorem executionem adhibere, ſi quid tam aperta fraude commiſſum eſt, vt puniẽdum in liberto crimen depræhendatur.

Contra ſententiam libertatis procedit appellatio: ſed non in integrum reſtitutio. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Taciano. Lex.iiij.

IN iudicio de liberali cauſa ſententiam pro libertate latam, ne quidem prerogatiua minoris etatis ſine appellatione poſſe reſcindi, ambigi non poteſt.

¶ Si aduerſus tranſactionem vel diuiſionem minor reſtitui velit. Titulus.xxxii.

Minore reſtituto contra tranſactionẽ vel diuiſionem, reſtituitur aduerſarius ad veterẽ actionem. Bal.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Honorio. Lex prima.

CVM in integrum pupilla reſtituta, reſcindi tranſactionẽ vel diuiſionem placuit: tu quoque actionibus quas pridem habuiſti, vteris.

Per reſtitutionem actio eliſa roboratur aduerſario, vel denuo oritur ſi prima erat ipſo iure extincta. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Hynodæ. Lex.ij.

SI ex perſona minorum in integrum reſtitutio aduerſus tranſactum propter ætatis auxilium imploretur: tibi quoque agenti ex integro, vel replicatione contra exceptionem pacti: vel ſi peremptam eſſe conſtet priſtinam obligationem: ex inſtauratione negocij tributa tibi actione conſulendum eſt.

¶ Si aduerſus ſolutionẽ a debitore vel a ſe factã. Titulus.xxxiii.

Minor cauſa cognita reſtituitur aduerſus ſolutionem factam eius curatori. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Sateri. Lex prima.

EXEMPLO cæterorum debitorum, tutores etiam que ex adminiſtratione tutelæ debent, curatoribus ſoluentes liberantur: ſed ante tempus in integrum reſtitutioni preſtitutũ edicto perpetuo permiſſum beneficiũ implorari, an ſit tribuendũ, per cauſe cognitionẽ eſtimari poteſt.

☞ Minor reſtituitur cõtra ſolutionem debiti naturalis quam fecit lapſus errore iuris. Bal. & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Laurinç. Lex. ij.

INdebito legato, licet per errorem iuris à minore ſoluto, repetitionem ei decerni, ſi needum tempus quo reſtitutionis tribuitur auxilium, exceſſerit, rationis eſt.

¶ Si aduerſus dotem reſtitutio poſtuletur. Titulus. xxxiiii.

☞ Hæres minoris qui ſui facilitate dederat omnia bona ſua in dotem cum pacto de lucrando, vel ſine: poteſt ex perſona mulieris in integrum reſtitui: vt corrigatur exceſſus huiuſmodi. Baldus.

¶ Imp. Alexander. a. & c. Valentino. Lex vnica.

QVONIAM circunuentam dicis ſororem tuam omnia bona in dotem dediſſe: an veritas allegationi tuæ aſſiſtat, ſi ad te hęreditas ſororis tuę vel bonorum poſſeſſio pertinuit, & tem pora nõdum præterierint, intra quæ legibus conceditur ex perſona defuncti poſtulare in integrum reſtitutionem: pręſes prouinciæ pręſente aduerſa parte examinabit.

¶ Si aduerſus delictum. Titu. xxxv.

☞ Vbi minor deliquit per dolum, reſtitutio non procedit. Sed vbi per culpam, ibi ſubuenitur ei per reſtitutionem in integrum. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Longino. Lex prima.

IN CRIMINIBVS quidem, ętatis ſuffragio minores non iuuantur: (etenim malorũ mores, infirmitas animi non excuſat) ſi tamen delictum non ex animo, ſed extra venit, noxia nõ cõmittitur, etiam ſi pœnę cauſa, pecunię damnum irrogetur: & ideo minoribus in hac cauſa in integrum reſtitutionis auxilium competit.

☞ Minor non petens tutorem filio impuberi, ipſo iure ſeruatur illæſa: nec ſucceſſione impuberis eſt priuanda. Baldus.

¶Impp. Diocletian9 & Maxi.aa. &.cc. Proculę. Lex.ij.

Licet in delictis ætate neminem excuſari conſtet: matri tamen quæ filijs tutorem ętatis lubrico lapſa non petit: eorum minime denegari ſucceſſionem conuenit, cū hoc in maioribus matribus tantum obtineat.

¶Si aduerſus vſucapionē reſtitutio poſtuletur. Titulus.xxxvi.

Contra vſucapionis dānum minor reſtituitur. Bal.

¶Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Iſidoro præfecto prætorio. Lex vnica.

CONTRA eos qui res minorum tenent: ſi vſucapione dominiū acquiſierint, reſtitutionis auxilium eis decerni debet.

¶Si aduerſus fiſcum reſtitutio poſtuletur. Titulus.xxxvii.

Minor reſtituitur etiam contra fiſcum. Baldus.

¶Imperatores Seuerus & Antoninus.aa. Longino. Lex prima.

SI PROBVS in minori ętate conſtitutus, circumuentus à Ruffino diſpenſatore noſtro venditionem rei præcipiti animo precio longe minore contrahere feſtinauit: iuris publici fiſcus noſter in integrum reſtitutionis ſequetur authoritatem.

Inter priuatos cognoſcit pręſes prouincię. Tamē inter priuatum ex vna parte, & fiſcū ex altera, cognoſcit procurator cęſaris adiuncto pręſide. Baldus.

¶Imp. Alexander.a. Antiocho & alijs. Lex.ij.

SI aduerſus priuatos in integrum reſtitutionem tam tu quàm fratres tui deſideratis: præſidis prouinciæ viri clariſſimi notio eſt: is'que cauſa cognita æſtimabit an auxilium quod imploratis, conferri vobis debeat. Quòd ſi aduerſus fiſcum id poſtulatis: intelligitis procuratorem meum vnà cum præſide prouinciæ præſente fiſci patrono adire vos debere.

Si minoris res alicui eſt vēdita à fiſco iure creditorijs

minus ſolenniter & iniuſto precio: etiã poſt quinquennium retractatur debitore ſatiſfaciente fiſco. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Laurentio. Lex. iij.

EDicto quidem diui Marci parentis noſtri res minorum exceptę, nihil tuum adiuuant deſiderium: ſiquidem debiti cauſa patris minoris, vel etiam ipſius prædia vęnundata, quinquẽnij præſcriptionis nullam admittunt quęſtionem. Sed quoniam per colluſionem ſiue fraudẽ tunc temporis procuratoris noſtri numinis, exiguo nimis precio fundum tuum cum mancipijs vęnundatum aſſeueras: ſi aditus Rationalis noſter tuis adeſſe fidem allegationibus, nec ſeruatam ſolẽnitatem haſtarum animaduerterit: fiſco te ſatisfaciente reuocata venditione, fundũ tibi reſtitui iubebit.

Si aduerſus creditorem. Titulus. xxxviii.

Ipſe minor in mutuo læſus præſumitur, niſi mutuans probet verſum in rẽ minoris: & ideo minor reſtituitur. hoc dicit cum lege ſequẽti. Vel ſic: Contra fœnerantem minori, præſumitur, niſi probet mutuũ in vtilitatem minoris conuerſum: ex qua pręſumptione reſtitutio datur, & data iuſtificatur. Baldus.

Imperator Antoninus. a. Pronico. Lex prima.

CVM & ipſe profitearis cum Zenodora minore vigintiquinque annis te contraxiſſe: nec doceri potuiſſe pętorẽ virũ clariſſimũ, ex eo contractu locupletiorẽ eã eſſe factã: intelligis eam merito in integrum reſtitutam.

Imperator Gordianus. a. Caiano. Lex. ij.

SI (vt allegas) minor annis pecuniam fœnori accepiſti: nec ea in rem tuam verſa eſt: aduerſus cautionem per quam eo nomine te obligaſti, in integrum reſtitutionis auxilium potes ſolenniter poſtulare.

Si minor ab hęreditate abſtinuerit. Ti. xxxix

Filius qui ſe paternę hęreditati non immiſcuit, non eget beneficio reſtitutionis in integrũ vt abſtineat: quia tut9 eſt ipſo iure per beneficiũ pętoris. Sed ſi ſe immi-

ſcuit, vel bonorũ poſſeſſionem agnouit, & eſt minor et læſus: reſtitutio in integrum ſibi eſt neceſſaria. Baldus.

¶ Impp. Seuer9 & An. aa. Florẽtino & aliĳs. Lex prima.

SI VOS paternę hęreditati non immiſcuiſtis: ob eam rem teſtificatio neceſſaria non fuit: cum fides veritatis, verborum adminicula non deſideret. Quòd ſi pro hęrede geſſiſtis, vel bonorum poſſeſſionem accepiſtis: propter ętatem cui ſubueniri ſolet, in integrum reſtitutiõis auxilium accipere debetis.

IN Authentica vt ſpon. largi. §. ad hęc quoque. collatione. ix. conſti. ĳ.

Iſta authentica ponit modum procedẽdi quando petitur reſtitutio aduerſus aditam hæreditatem. Modus autem procedendi eſt vt citatis, citandis, & non comparentibus intra tres menſes, petenti reſtitutionem concedatur: qua conceſſa, ex officio iudicis datur curator hæreditati iacenti: qui debet inuentarium facere apud acta. Baldus.

SI omnes creditores pręſentes ſunt: vbi reſtitutio poſtulatur, à iudice vocentur, vt interſint cum minor abſtinet. Sed ſi omnes abſunt, vel quidam: ſolenniter à iudice citentur. Quibus intra tres menſes non apparentibus, minor ſine periculo ab hæreditate diſcedat: iudice prouidente vbi & qualiter res hęreditarię debeant cuſtodiri: quantitate earum in actis manifeſtanda.

Poteſt quis ab hęreditate paterna per reſtitutionem abſtinere, et auitam amplecti. Vel ſic: Hęreditates quę ex diuerſis teſtamentis vel ex diuerſo iure deferuntur, non intelliguntur inuicem coniũgi: & ideo admittitur earum ſeparatio. Baldus.

¶ Imperator Gor. a. Herodotę. Lex. ĳ.

SI quum aui tui teſtamento te hæredem reliquiſſent, hæreditates eorum non adiuiſti: liberum tibi eſt repudiata paterna ſucceſſione, per in integrum reſtitutionis auxilium, quo te ætatis iure dicis eſſe munitam, hæreditatem parentum tuorum licet antea non adĳſti, nunc obtinere.

Si vt omiſſam hæreditatem vel bonorum poſſeſſionem vel quid aliud acquirat. Titu.xl.

Minor poteſt reſtitui vt adeat hereditatem de iure ciuili, & etiam vt bonorum poſſeſſionem petat de iure prætorio: ad collationem tamen tenebitur. Salice.

Imperator Gordianus auguſtus Protę. Lex prima.

MINORES vigintiquinque annis non tantum in ĳs quæ ex bonis proprĳs amiſerunt, verũ etiam ſi hereditatem ſibi delatam non adierint, poſſe in integrũ reſtitutionis auxiliũ poſtulare, iamdudum placuit.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. & cc. Syrapi. Lex.ĳ.

AD bonorum poſſeſſionẽ in paternis rebus omiſſam, minores in integrum reſtitutiõis admitti beneficio, iampridem placuit. Reſtituti autem decreto, bona quæ habuerunt mortis tẽpore patris, debent conferre fratrib9.

In quibus cauſis in integrum reſtitutio nõ eſt neceſſaria. Titulus.xli.

Pœna inultę mortis defuncti, non habet locum in hæredibus minoribus. Baldus.

Imperator Alexander.a. Mutato. Lex prima.

MINORIBVS vigintiquinque annis, pręſertim qui per tutores & curatores non defenduntur, non obeſſe ſi mortem defuncti parentis non vlciſcantur, innumeris diuorum parentum meorum ac meis reſcriptis continetur.

Tempus mouendi querelam inofficioſi teſtamenti, ipſo iure non currit minoribus. Bal. & Sali.

Impp. Valerian9 & Galien9.aa. Theodorę. Lex.ĳ.

ADoleſcentiæ tempus non imputari in id quinquennium liberis, cuius pręſcriptio ſeram inofficioſi mouentibus quæſtionem opponi ſolet, manifeſte antea reſcripſimus. Impleta igitur ętate legitima, non eſt in integrum reſtitutio neceſſaria: quia nõ redintegratio amiſſæ cauſæ his datur, ſed integra ipſa cauſa ſeruatur.

Fauore minoris re ipſa ſine interpellatione in bonæ fidei contractibus mora contrahitur. Idem in teſtamentis: quia licet actio ex teſtamento ſit ſtricti iuris, tamen ęquiparatur actionibus bonę fidei. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Decimo. Lex. iij.

IN minorum perſona, reipſa ex ſolo tempore tardę precij ſolutionis, recepto iure moram fieri creditum eſt, in ijs videlicet quæ moram deſiderant, id eſt in bonę fidei cõtractibus, & fideicommiſſis, & legatis.

Sententia lata contra tutorem qui non cauerat rem pupilli ſaluam fore, pupillo non præiudicat ipſo iure. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Stratonicę. Lex. iiij.

SI tutor tuus qui pro tutelari officio non cauerat, iudicio expertus eſt: contra eum lata ſententia, iuri tuo offi cere non potuit: nec ea quæ ab eo geſta ſunt, vllam firmitatem obtinent. Fruſtra ergo in integrum reſtitutionis auxilium deſideras: quando ea quę ab eo geſta ſunt qui legitimi adminiſtratoris perſonam ſuſtinere non potuit, ipſo iure irrita ſunt.

Præſcriptiones à minoribus non incipiunt: & eis ipſo iure non currunt: niſi ſint præſcriptiones temporis longiſſimi, quę currunt adultis. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni pręfec. præ. Lex. v.

SAncimus, fauore imperfectę ętatis, exceptionem non numeratę pecuniæ ab initio minoribus non currere: ne dum in integrũ reſtitutionem expectamus, aliquod emergat obſtaculum per quod huiuſmodi beneficio minor vti non poſſit, vel ne ſubſtantia eius ſubuertatur. ¶ Sed humanius eſt, latius eandem legis interpretationem extendere, in omnibus caſibus in quibus vetera iura currere quidem temporales præſcriptiones aduerſus minores conceſſerunt, per in integrum autem reſtitutionem eis ſubueniebant: eas ipſo iure non currere. Melius etenim eſt intacta eorum iura ſeruari, quàm poſt cauſam vulneratam remedium quęrere: videlicet exceptionibus triginta vel quadraginta annorum in ſuo ſtatu remanentibus.

¶ Qui aduerſus quos in integrum reſtitui non poſſint. Titulus.xlii.

Vbi minor ſemiplene docuit de læſione, recurritur ad veriſimilia.ſed vbi de læſione cõſtat,veriſimilia nõ attenduntur. Baldus.

¶ Imperator Alexander.a.Cononidi. Lex prima.

IN CONSILIO quidem cognoſcentis de reſtitutione in integrum,eſſe oportet, num is qui ſe minorem annis læſum eſſe dicat, diligens paterfamilias fuerit,ac̃ubuſque publicis induſtrium ſe docuerit:vt lapſum cũ per ętatem veriſimile non ſit. Verum ſi cauſa cognita circunuentus deprę̄hendatur:propter hoc ſolum velut præſcriptiõe à ſolito auxilio remoueri nõ debet,ſcilicet quòd vrgẽtibus patriæ neceſſitatibus decurio minor annis creatus ſit, vel propagandæ ſoboli liberorum educatione proſpexerit.

Filius contra patrem,& libertus contra patronũ propter geſtum cum patre vel patrono nõ poteſt implorare reſtitutionem in integrum,tum propter reuerentiam,tum quia lex fingit eos non læſos. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus.a. Ioanni.p̃.p̃. Lex.ij.

CVm apud veteres dubitabatur an liberi parentes ſuos,vel liberti patronos in querimoniam deducere poſſint,quaſi non rite in eos verſatos:quidam exiſtimabant nullam eſſe contra huiuſmodi perſonas in integrum reſtitutionem,pondere naturali,vel patronali reuerentia huiuſmodi petulãtię refragante,niſi vel ex magna cauſa, vel aduerſus turpem eorum perſonam.alij autem perſonarum quidem vel cauſæ diſtinctionem reſpuendam eſſe cenſuerunt:tunc autem tantummodo dandam eſſe reſtitutionem putauerunt, cum minor ex ſua ſimplicitate ſe deceptum,non ex dolo patris vel patroni circũſcriptum eſſe dicat. ¶ Sed vt maneat in omnibus honor parentibus & patrono vel patronæ illibatus atque intactus: ſancimus nullo modo neque aduerſus parentes vtriuſque ſexus,neque aduerſus patronum vel patronam dari reſti-

titionem. Nam perſonarum reuerentia omnem eis excludit reſtitutionem: cũ procul dubio ſit etiam ipſas perſonas cauere ne quid ſuæ opinioni contrarium exiſtat.

¶ Si minor ſe maiorem dixerit, vel maior probatus fuerit. Titulus.xliii.

§ ☞ Aſſerens ſe maiorem per errorem, nihilominus poteſt petere reſtitutionem in integrum minori ętate ꝓbata. Baldus.

¶ Imperator Alexander.a.Maximianę. Lex prima.

SI CVM minor annis vigintiquinque eſſes, tabulis quæ ſunt tuarum profeſſionum, oblatis tibi, ętatem quaſi maior annis vigintiquinꝙ decepta probaſti: in integrum reſtitutionem intra ſtatutum legibus tẽpus, etiam poſt impletam ętatem, de omnibus intra eam ętatem aduerſus te geſtis, poſtulare apud eum cuius de ea re iuriſdictio eſt, potes.

§ ☞ Fallaciter aſſerens ſe maiorem, non poteſt poſtea petere reſtitutionem. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.&.cc. Vitaliano. Lex.ij.

SI is qui minorem nunc ſe eſſe aſſeuerat, fallaci maioris ætatis mendacio te deceperit: cum iuxta ſtatuta iuris, errantibus, non etiam fallentibus minoribus publica iura ſubueniant: in integrum reſtitui non debet.

§ ☞ Si minor dixerit ſe maiorem proprio dolo, nõ reſtituitur. ſi autẽ dolo aduerſarij, reſtituitur. ſi vero propria ſimplicitate: ſi fuit ſimplex aſſertio, reſtituitur ꝓbata læſione & ętate per teſtes & inſtrumenta. ſi autem fuit aſſertio iurata, debet probari minor ætas ſolummodo per inſtrumenta. Sed ſi eſt iurata corporaliter tactis euangelijs: excluſa eſt omnis ſpes probationis, & omnis ſpes reſtitutionis. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Theodorę. Lex.iij.

SI alterius circunueniendi cauſa, minor ętate, maiorem te probare aſpectu laboraueris: cum malitia ſuppleat ętatem, reſtitutionis auxilium tam ſacris conſtitutionib⁹

quàm reſcriptorum authoritate denegari ſtatutum eſt. ¶ Quòd ſi per iniuriam vel circunuentionem aduerſarij hoc fuerit factum, durabit beneficium quo minorib9 cauſa cognita ſubueniri ſolet. ¶ Aditus itaque præſes prouinciæ, probationis ætatis examinata cauſa, ſi tuum dolum non repererit interceſſiſſe, ac te minorem tunc fuiſſe probaueris: cauſa cognita in integrum reſtitui prouidebit. ¶ Si tamen in inſtrumento per ſacramenti religionē maiorem te eſſe aſſeueraſti: non ignorare debes excluſum tibi eſſe in integrum reſtitutionis beneficium: niſi palam et euidenter ex inſtrumentorum probatione, non per teſtiū depoſitiones, te fuiſſe minorem oſtēderis. Huiuſmodi autem ſacramento corporaliter præſtito, tibi nullum ſupereſſe auxilium, perſpicui iuris eſt.

Si reſtitutio eſt denegata propter ętatem probatā: ad reſtitutionem & probandam ętatem minor iterum admittitur. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Labeoni. Lex. iiij.

CVm circa probandum annorum numerum apud rectorem prouinciæ, erratum eſſe proponas: & in huiuſmodi cauſis etiā filijſfamilias minoribus ſubueniri admiſſum ſit: ea quæ in prece contuliſti, præſidem prouinciæ examinare conuenit. qui ſi æſtimata ętate tua, maiorem annis falſa opinione te præſumpſiſſe ex probationū luce cognouerit: erga minoris perſonā fidem veri ſequet.

¶ Si ſæpius in integrum reſtitutio poſtuletur. Titulus. xliiii.

Si reſtitutio fuit ſemel denegata: iterum non conceditur, niſi ad appellandum: vel niſi ex noua cauſa. h. d. totus titulus. Bar. & Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. & cc. Romano & alijs. Lex prima.

SI POST ſententiam proconſulis contra vos latam, deſideraſtis in integrum reſtitui, nec obtinuiſtis: fruſtra rurſus vt ea queſtio in integrum reſtitutionis agitetur, deſideratis. appellare enim debuiſtis, ſi vobis ſententia diſ-

plicebat.ſed ſi adhuc in ea ętate eſtis cui ſubueniri ſolet: appellandi vobis ius reſtituimus.

Ex noua cauſa poteſt peti reſtitutio quę aliâs fuit denegata: & nõ aliâs.h.d.cum.l.ſeq. Salice.

Imperator Alexander.a.Iuſto militi. Lex.ij.

QVanquam curatores pupillę victi ſunt cum in integrum reſtitui pupillam deſiderabant: cum tamen nouis defenſionibus cauſam inſtrui poſſe dicas, adeãt iudicem curatores vxoris tuę, & petant vt cauſas in integrum reſtitutionis agant.

Imperator Philippus.c.Amiciæ. Lex.iij.

IN vna eademq́ue cauſa iterato in integrũ reſtitutionis auxiliũ, non iure (niſi nouæ defenſiones aliquæ prætendantur) poſci, ſæpe reſcriptum eſt.

De iis qui veniam ætatis impetrauerunt. Titulus.xlv.

Authoritate principis nemo debet decipi. Baldus.

Imperator Aurelius.a.Gathadeti. Lex prima.

EOS qui veniã ætatis principali clementia impetrauerunt: etiam ſi minꝰ idonee ſuam rem adminiſtrare videantur, in integrum reſtitutionis auxilium impetrare non poſſe, manifeſtiſſimum eſt: ne ij qui cum eis contrahunt, principali authoritate circunſcripti eſſe videantur.

Maſculus probata ætate viginti annórum, fœmina vero octodecim, veniam conſequuntur ætatis: per quã tamen immobilia alienare non poterunt.h.d. Bar. quod not. Baldus.

Impe.Conſtan.a.ad Verinum pręfe.pręto. Lex.ij.

OMnes adoleſcentes qui honeſtate morum præditi, paternam frugem, vel auorum patrimonia gubernare cupiunt: & ſuper hoc imperiali auxilio indigere cœperint: ita demum ætatis veniam impetrare audeãt, cum viceſimi anni metas impleuerint: ita vt poſt impetratam ętatis veniam, ijdem ipſi per ſe principale beneficium allegantes, non ſolum pręſcriptorum annorum numerum probẽt, ſed etiam teſtibus idoneis aduocatis, morum ſuo-

rum inſtituta, probitatem'que animi, & teſtimonium vitæ honeſtioris edoceant. ¶ Fœminas quoque quas morũ honeſtas, mentis'que ſolertia commendat: cum octauum & decimum annum egreſſæ fuerint, veniam ætatis impetrare ſancimus. Sed eas, propter pudorem ac verecundiam fœminarum, cœtui publico demonſtrari non cogimus: ſed percepta ætatis venia, annos tantum ætatis probare poſſe teſtibus quinque vel inſtrumentis miſſo procuratore concedimus: vt ipſę etiam in omnibus negocijs tale ius habeant, quale & mares habere pręſcripſimus: ita tamen vt prædia ſine decreto non alienent. ¶ Sed ſenatores quidem clariſſimi viri in hac regia vrbe commorantes, apud ſublimitatem tuã: cęteri vero, apud prætorem: in prouincijs autem omnes apud earum rectores de ſuis moribus & honeſtate perdoceant. Ii vero qui contra memoratam diſpoſitionem veniã ętatis à principali clementia impetrauerint: ſciant eam nullas vires obtinere.

Sicut minor obtenta venia ętatis non poteſt alienare ſine decreto immobilia: ita nec obligare: vt hic. Baldus. vel pignori vel hypothecæ dare. Salicetus.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennę præfecto præ. Lex. iij.

EOs qui veniam ętatis à principali clementia impetrauerunt vel impetrauerint: non ſolum alienationem, ſed etiam hypothecam minime poſſe ſine decreti interpoſitione rerum ſuarum immobilium facere iubem9: in quarum alienatiõe vel hypotheca decretum illis neceſſarium eſt, qui necdum veniam ętatis meruerunt: vt ſimilis ſit in ea parte conditio minorum omnium, ſiue petita ſit, ſiue non, ætatis venia.

Verba debent intelligi naturaliter & proprie, non ciuiliter & ficte vel improprie. Baldus.

¶ Idem. a. ad Senatum. Lex. iiij.

SI quis aliquid dari vel fieri voluerit: & legitimę ętatis fecerit mentionem: vel ſi ſe abſolute dixerit perfectæ ætatis: illam tantummodo ætatem eſſe intellectam videri volumus, quę ex vigintiquinq; annorum curriculis completur, non quę ab imperiali beneficio ſuppletur. & præcipue quidem in ſubſtitutionibus vel reſtitutionibus hoc

intelligi ſancimus: nihilominus tamen & in aliȷ̃s:niſi ſpecialiter quiſquam addiderit ex venia ætatis velle aliquid procedere.

¶ Si maior factus ratum habuerit. Titu.xlvi.

Ratihabitio tempore competenti, ſupplet omnẽ defectum temporis incongrui. Baldus.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Eutychiano. Lex prima.

SI INTER minores quinque & viginti annis ſcriptura interpoſita, vel ſine ſcriptura, facta ſine dolo diuiſio eſt, eam'que poſt legitimam ætatem ratam fecerint: manere integram debere conuenit.

¶ Iidem. aa. & cc. Sortari. Lex.ȷ̃.

QVi poſt vigeſimumquintum annum ętatis ea quę in minore ętate geſta ſunt, rata habuerint: fruſtra reſciſſionem eorum poſtulant.

¶ Vbi & apud quem cognitio in integrum reſtitutionis agitanda ſit. Titulus.xlvii.

Contra ſententiam delegati vel vicarȷ̃ vel procuratoris principis, ſolus princeps reſtituit. Bal. & Sali.

¶ Imperator Antoninus. a. Seuero. Lex prima.

SI QVID à procuratore meo iudicatum eſt: id per in integrum reſtitutionem pręſidis ſententia non poteſt reſcindi. Princeps enim ſolus contra ſententiam procuratorum ſuorum in integrum reſtituere ſolet.

Agens ad diſtractum, tenetur ſequi forum rei. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & c.c. Aquilianę. Lex.ȷ̃.

QVoniam ea quæ in tranſactione dari placuerat, te tradidiſſe proponis: conſequens eſt ſi de his repetendis per in integrum reſtitutionem, vel ex quacunque alia cauſa putaueris agendum: eius adire te prouincię pręſidem, in qua domicilium habent quos conuenis.

Reſtitutio in integrum poteſt peti coram iudicibus ordinarȷ̃s, & ſpecialiter delegatis, vel ad vniuerſitatẽ cauſarum, nõ coram arbitris vel iudicibus chartularȷ̃s

c vel delegatis ab eis. Baldus.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Ioanni præfe. præ. Lex. iij.

CVm ſcimus eſſe dubitatum de reſtitutionibus quæ in integrum poſtulantur, ſiue tantummodo apud iudicem cui aliqua iuriſdictio eſt, examinari eas oportet, ſiue apud pedaneos iudices: ſiue eas minores viginti quinque annis petierint, ſiue maiores, ſecundum quòd anterioribus ſanctionibus vel veteris iuris vel noſtris declaratum eſt: ſancimus non ſolum apud iudices pro tribunali huiuſmodi cauſę cognitiones proponi, ſed etiam apud eos iudices quos auguſta dederit maieſtas, aut noſtræ reipublicę adminiſtratores, vel in hac regia ciuitate, vel in prouincijs: vt videatur ipſe qui iudicem deſtinauerit, vtpote pro tribunali cognoſcens, in integrum dare reſtitutionem, & cauſas eius examinare. Sic etenim non difficilis erit cauſarum examinatio. ¶ Sed nequis ita effuſe intellectum noſtræ conſtitutionis audiat eſſe trahendum, vt etiã apud compromiſſarios iudices vel arbitros ex communi ſententia electos, vel apud eos qui dantur à iudicibus qui propriam iuriſdictionem non habent, ſed tantummodo iudicandi facultatem, putet huiuſmodi extendi ſanctionem: cum hos generaliter velimus tales cauſas dirimere, qui vel certæ adminiſtrationi cui & iuriſdictio adhęret, præpoſiti ſunt: vel ab his fuerint dati: & multo magis ſi à noſtra maieſtate delegata eis cauſarum ſit audiẽtia. ¶ Sed ne quid penitus dubitandum relinquatur: & hoc addendum eſſe cenſemus, vt ijs tantum quos ſupra enumerauimus, liceat de in integrum reſtitutione diſceptare, ſiue hoc ſpecialiter eis fuerit mandatum: (quod & veteribus legibus non fuerat incognitum) vel ſi generaliter dati ſunt iudices: vel in alijs ſpecieb9 inciderit quędam quęſtio reſtitutionis.

¶ De reputationibus quæ fiunt in iudicio in integrum reſtitutionis. Titulus. xlviii.

Reſtitutio conceſſa minori, omnia in priſtinum ſtatum redintegrat tam pro minore quàm cõtra eum: & extẽdit etiam effectum ſuum ad tertiam perſonã. Bal.

¶ Imperator Antoninus.a.Taciano. Lex vnica.

QVI reſtituitur in integrū: ſicut in damno morari non debet, ita nec in lucro: & ideo quicquid ad eum peruenerit vel ex emptione vel ex venditione vel ex alio cōtractu, hoc debet reſtituere. ¶ Sed & ſi interceſſor minor vigintiquinque annis interuenerit: in veterē debitorem debet reſtitui actio. ¶ Sed & cum minor adijt hæreditatem, & reſtituitur: mox quicquid ad eum de hęreditate peruenit, debet preſtare. verum & ſi quid dolo eius factum eſt: hoc eum præſtare conuenit.

¶ Etiam per procuratorem cauſam in integrū reſtitutionis agi poſſe. Titulus.xlix.

Reſtitutio in integrum poteſt peti per procuratorem ad hoc ſpeciale mandatum habentem. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a.Licinio. Lex vnica.

CAVSAM in integrum reſtitutionis, ſiqua competit, etiam per procuratorem agi poſſe placet.

¶ In integrum reſtitutione poſtulata, ne quid noui fiat. Titulus.l.

Pendente cauſa reſtitutionis in integrum, nil eſt innouandum. Baldus & Salicetus.

¶ Imp. Gordia.a.Secūdino militi. Lex vnica.

POSTVLATA in integrum reſtitutione: omnia in ſuo ſtatu eſſe debere donec res finiatur, perſpicui iuris eſt: id'que curabit is ad cuius partes ea res pertinet.

¶ De reſtitutionibus militum, & eorum qui reipublicę cauſa abſunt. Titulus.li.

Abſens læſus circa bonorum poſſeſſionem per abſentiam probabilem & neceſſariam, tranſmittit beneficium reſtitutionis ad hęredem. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus.aa. &.cc. Achiloni. Lex prima.

SI VALERIANVS centurio cohortis duodecimæ Alpinorum, ante vita deceſſit quàm bonorum poſſeſſionem acciperet: hæres eius ex perſona defuncti reſtitutionis auxilium intra annum vtilem ita recte implorabit, ſi Valerianus poſt exactos dies quibus bonorum poſſeſſio defertur, in militia defunctus eſt.

Ad actionem pręſcriptam reſtituitur abſens reipublicę cauſa. Salicetus.

Imperator Alexander. a. Petronio centurioni. Lex. ij.

SI quid de bonis eorum qui reipublicæ cauſa abſentes ſunt, diminutum eſt: actione'ue qua competētе eis aliquis liberatus fuerit: in integrum reſtitutio perpetua iuriſdictione intra annum vtilem permittitur.

Si vſucapio fuit inchoata in pręſentia, & in abſentia conſummata: reuerſo datur annus vtilis: intra quem poteſt petere tempus abſentię de medio ſubmoueri, ad rem vendicandam: quo elapſo nō auditur vlterius.

Idem. a. Flauiano & Ariſtodemo militibus. Lex. iij.

QVod tempore militię de bonis alicui9 poſſeſſum ab aliquo eſt: poſteaquam is reipublicę cauſa abeſſe deſijt, intra annum vtilem amota præſcriptione temporis medij, poſſeſſionē vendicare permiſſum eſt: vltra autem ius poſſeſſoris lœdere contra eum inſtitutum, non oportet.

Abſentes cauſa reipublicę, patiuntur primum decretum, ſed ſecundum decretum nō patiuntur. Bal.

Impera. Gordi. a. Metriano. Lex. iiij.

IGnorare nō debes, eorum qui reipublicę cauſa ſine dolo malo abſunt, ſi abſentes boni viri arbitratu non defendūtur, bona tantum poſſideri: venditionem autē in id tempus differri, quo reipublicæ cauſa abeſſe deſierint.

Præſcriptio quadriennij nō currit abſentibus cauſa reipublicę, nec ſimilibus. Bal.

Idem. a. Secundino militi. Lex. v.

NEque reipublicæ cauſa abſentibus, neq; alijs maioribus ad titulum in integrum reſtitutionis pertinentibus, pręſcriptionem quadriennij poſt factam à fiſco vēdi-

ſionem obeſſe poſſe, manifeſtum eſt.

Aduerſus venditionem factam propter negligentiam commiſſam tempore abſentię iuſtę, petitur reſtitutio. Baldus.

Imperatores Valerianus & Galienus. aa. Germano centurioni. Lex.vi.

Si cum militaribus laboribus operam dares, creditoris tui heredes poſſeſſiones ſibi obligatas diſtraxerunt: poteris reſtitutionem in integrum adito pręſide prouinciæ īpetrare: retractata'que venditione, recipies poſſeſſiones, oblato ante debito vel precio, ſi minus debito fuiſſet.

Priuilegium ſucceſſoris non reſcindit factum legitimum prędeceſſoris. Vel ſic: Ex perſona ſucceſſoris nō mutatur robur contractus. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Marinæ. Lex.vij.

EA quę à patre geruntur, non decet pro diſciplina militari à filijs ad irritum reuocari: præſertim cum nec patrem tuum in rebus humanis agentē affirmes conqueſtum fuiſſe ſuper huiuſmodi contractu.

Tempus abſentiæ & occupationis reipublicæ cauſa prodeſt: non tempus pręſentiæ vel occupationis voluntarię. Salicetus.

Imperator Iuſtinianus. a. Mennę prętec. prę. Lex.viij.

SAncimus ijs ſolis qui in expeditionibus occupati ſunt, ea tantummodo tempora quæ in eadem expeditione percurrunt, tam in exceptionibus declinandis, quàm in petendis in integrū reſtitutionibus eis opitulari: illis temporibus per quæ citra expeditionis neceſſitatem in alijs locis vel in ſuis ędibus degunt, minime eos ad vendicanda memorata priuilegia adiuuantibus.

De vxoribus militum, & eorum qui reipublicę cauſa abſunt. Titulus.lii.

Vxor quę ſequitur virum militantem, gaudet beneficio mariti. Baldus.

Imperator Alexander. a. Secundinæ.

Lex prima.

TEMPORALIBVS actionibus excluſis, mulieribus quę cum maritis reipublicę cauſa abſentibus peregrinatę ſunt: ad exemplum militum ſubueniri ſolere, non eſt ignotum.

Quando vxor militis aduerſus præſcriptionem rei ſuę reſtituitur: emptor à quo res euincitur, ſaluam habet contra venditorem ad precium actionẽ. Hoc dicit ſecundum primam lecturam, quæ eſt communis. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Quintiliano. Lex. ij.

EI quę diutiſſime fuit cum marito qui militię operam dabat, non officit prędscriptio longi tẽporis. Sed quia huiuſmodi diutinę abſentię cõmenta callide adhibita atq; compoſita obeſſe omnino non debent: decernimus vt ſi talis mulier domum ad ſe pertinere monſtrauerit quæ in abſentia eius vendita eſt: refuſo precio quod reuera ſolutũ eſt, eandem recipiat.

¶ De temporibus in integrum reſtitutiõis tam minorum & aliarum perſonarũ quę reſtitui poſſunt, quam etiam heredũ eorum. Titulus. liii.

Quando vna cauſa petendę reſtitutionis ſuccedit poſt aliam: tempus petendę reſtitutionis nõ currit. Bal.

¶ Imperator Gordianus. a. Prudenti militi. Lex prima.

IN IIS in quib⁹ læſus es cũ minor annis viginti quinque eſſes: toto militaris expeditionis tẽpore auxilium reſtitutionis poſtulare potes. Tempus etenim poſt completam minorem ętatem pręſtitutum, ex die miſſionis iuxta rationem iuris computari debet.

Si minor ſuccedit maiori cauſa militię abſenti: toto tempore minoris ętatis tempus petendę reſtitutionis non currit. Baldus.

¶ Idem. a. Secundino militi. Lex. ij.

SI intra legitimam ętatem, vel ea impleta nondum exacto tempore pręſtituto, pater tuus in fata conceſſit: tu'que ei hæres extitiſti: et intra vigintiquinque annos, vel

poſt eam ætatem intra id tempus quod ad in integrum reſtitutionem defuncto ſupererat, nomen militię dediſti: præſes prouinciæ cauſa cognita per in integrum reſtitutionem ex perſona defuncti ſubueniri tibi prouidebit.

Siue in eadem perſona, ſiue in diuerſa priuilegiata tempora cōiungantur: interim tempus non currit. hoc dicit hęc lex coniuncta cum prima & ſecūda ſupra eodem. Baldus.

Idem. a. Mutiano militi. Lex. iij.

SI intra annos quibus in integrum reſtitutiōis auxilium indulgetur, conſtitutus es: vel eo tempore nomen militiæ dediſti: & in expeditione occupatus es: continuatum beneficium reſtitutionis, per vſucapionem (licet ante militiam ſuppleta ſit) non patitur te diſpendio rei familiaris affligi.

Beneficium reſtitutionis ex quacunque cauſa competens, ad hęredem tranſmittitur. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Dionyſio. Lex. iiij.

EX perſona fratrum, ſi tibi eorum quæſita eſt ſucceſſio, potes contra quem ſupplicas agere: non ignorans quòd ſi minores vigintiquinque annis militauerunt fratres tui, atque in militia diem functi ſunt: in integrum reſtitutionis tempus eis nō ceſſerit, ſed omne ad ſucceſſorem tranſmiſerunt.

Poſt veniam ętatis impetratam, & adminiſtrationem impetranti conceſſam, per iudicem de antegeſſio datur reſtitutio vſque ad quadriēnium, & vltra: donec compleuerit vigintiquinque annos. Sal.

Imperator Conſtantinus. a. ad Baſſum. Lex. v.

EA quę de tēporibus in integrū reſtitutionum legibus cauta ſunt, cuſtodiri conuenit: & ſi forte quis beneficio noſtro ętatis veniam fuerit conſecutus, ex eo die quo indulgentia noſtra in iudicio competenti fuerit intimata, ei'que adminiſtratio rei proprię permiſſa, ad perſequendas in integrum reſtitutiones, finiēdas'q; cauſas, iure tempus habeat præſtitutū: ita tamē vt nunquā minoribus vigintiquinq; annis cōſtitutis de ijs quę ante īpetratā veniā

ętatis geſſerūt, auxiliū in integrū reſtitutionis denegetur.

Tempus vtilis anni quod ſupererat ad reſtitutionē petendam defuncto, non currit eius hęredi minori: ſed demum ei facto maiori. Salicetus.

¶ Siquando ſanè in minoris iura ſucceſſerit minor: minime prohibeatur cū quintū & viceſimū ſuę ętatis annum tranſierit, in integrū reſtitutiōis beneficio vti tp̄e illibato. ¶ Quòd ſi maioris fuerit minor iura nactus: quantum ad eas pertinet cauſas quas ex perſona maioris fuerit conſecutus, tantum temporis ad exponendas in integrum reſtitutiones decidendas'que cauſas accipere debebit, quantum defuncto cuius hęres aut bonorum poſſeſſor docebitur extitiſſe, reliquum fuerat.

Maior ſuccedens minori, habet annū vtilem vel hodie quadriennium continuum ad petendum reſtitutionem ex perſona defuncti. Salicetus.

¶ Cum vero maior ſucceſſionem fuerit adeptus minoris: ſi quidem ciuili iure ab inteſtato vel ex teſtamento ſucceſſerit, mox cum fuerit adita hæreditas: ſi vero honorario iure, ex quo bonorum poſſeſſio fuerit accepta, examinando ac terminando in integrū reſtitutionis negocio ſolida ſine vlla diminutione tempora ſupputentur.

IN Authen. de tempo. non ſolutę pecunię ſuper dote. §. generaliter. colla. vij. conſti. x.

Tēpus opponēdi exceptionē dotis nō numeratæ, fauore dotis currit minoribus: aduerſus quem curſum ipſi & hęredes eorum reſtitui poſſunt intra tempora determinata per hanc authenticam. Bal.

SI minor vigintiquinque annis de dote cauta non numerata ſtatim non quęritur: reſtituitur eatenus vt nō trāſcendat à tp̄e nuptiarū duodecimū annū. Eo quoq; mortuo intra prędictū tēp9, indulgetur ann9 hęredi ei9. ¶ Sed ſi hęres ſit minor maioris ſeu minoris defuncti: quinq; annorum gaudeat ſpatio, nō expectato exitu ętatis eius.

Si petitur dilatio quæ tempus inſtantiæ non excedit: tam actori quàm reo conceditur. Quòd ſi excedat, non actori, ſed reo conceditur: poterit tamen actor vti dilatione reo conceſſa. Bart.

¶ Idem. a. ad Iulianum præfec. vrbis. Lex. vi.

PEtendæ in integrum reſtitutionis temporibus obſeruatis: ſi dilatio ab actore petatur quæ intra metam reſtitutionis valet arctari: eandem quocunque flagitante cauſis cognitis tribui oportebit. Sin vero huiuſmodi poſtulantur curricula quæ intra ſpatium receptum anguſtari nequeunt: (quippe ſi in confinio legitimi temporis petantur, & eius terminos prorogabunt) dilationem petitori denegari conueniet. In eius enim arbitrio fuerat tunc inferre litigium, cum petitę dilationis mora ſuperſtite ſpatio poſſet includi. Quòd ſi defenſio rei, dilationis ſuffragium poſtulauerit: eandem aſſerta cauſa citra obſtaculum temporis differri ſancimus: quia nequaquam ſteterat in ipſius poteſtate, quando litigio pulſaretur. Dari ergo debet etſi impetrata dimenſio ſeſe vltra temporis definitionem proferat: qua dilatione, ſi à reo impetratur, etiã actor in requirendis probationibus vti minime prohibetur.

Pro anno vtili datur hodie quadriennium continuum ad implorandum reſtitutionem in integrum, ex quocunque capite poſtuletur. De quo quadriennio minor ętas & iuſta abſentia & omne legitimum impedimentum excipitur. Bal.

¶ Imperator Iuſti. a. Ioanni pręfec. prę. Lex. vij.

SVperuacuam differentiam vtilis anni in integrum reſtitutionis à noſtra republica ſeparantes, ſancimus & in antiqua Roma, & in hac alma vrbe, & in Italia, & in alijs prouincijs quadriennium continuum tantũmodo numerari ex die ex quo annus vtilis currebat, & id tempus totius loci eſſe cõmune. Ex differentia enim locorum aliquod induci diſcrimen, ſatis nobis abſurdum eſſe viſum eſt. Quod non ſolum in minorum reſtitutionibus, (in quibus vtilis annus incipit currere ex quo viceſimiſexti anni dies illuxerit) ſed etiam in maiorũ hoc idem adhiberi ſancimus, vt & hic pro vtili anno memorata continuatio tẽporis obſeruetur ad interponendã conteſtationem, finiendam'ꝗ litem. ¶ Et quẽadmodum omnis minor ætas excipitur in minorum reſtitutionibus: ita & in maiorum,

tempus quo reipublicę cauſa abfuerint, vel alijs legitimis cauſis quę veteribus legibus enumeratę ſunt, fuerint occupati, omne excipiatur: & non abſimilis ſit in hac parte minorum & maiorum reſtitutio.

¶ Quibus ex cauſis maiores in integrum reſtituantur. Titulus.liiii.

Officium legationis eſt iuſta cauſa indulgendę reſtitutionis in integrum. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a.Milliano. Lex prima.

SI PROPTER officium legationis ad me bona fide factæ, abſens & indefenſus cōdemnatus es: inſtaurationem iudicij iure deſideras, vt ex integro defenſionibus tuis vtaris. Nam eos quoque qui legationis officio funguntur in eo priuilegio eſſe quo ſunt qui reipublicę cauſa abſunt, receptum eſt.

Detento in carcere ſuccurritur ſi propterea nō potuit comparere: & reſtituitur in integrum. Bal.

¶ Idem.a.Dionyſio. Lex.ij.

SI idcirco apud arbitrum præſentiam tuam facere non potuiſti, quia ſub cuſtodia militari iuſſu præſidis detinebaris: id'que in veritate eſſe, præſidi prouinciæ probaueris: accipies cauſæ inſtaurationem.

Maioribus in cōtractibus enormiter lœſis, officio iudicis ſubuenitur. Bal. & Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. & cc. Proculo. Lex.iij.

IN contractibus qui bonę fidei ſunt, etiam maioribꝰ officio iudicis cauſa cognita publica iura ſubueniunt.

Reſpublica ęquiparatur minori: & ideo habet beneficium reſtitutionis in integrum. Baldus.

¶ Iidem.aa. & cc. Priſciano. Lex.iiij.

REſpublica, minorum iure vti ſolet: ideo'que auxiliū reſtitutionis implorare poteſt.

Iſta lex habet duas lect. ſecundum primam.h.d. Reſtitutione habita competit vtilis reſciſſoria: quæ anno finitur.h.d. Secunda lectura hoc intendit: Ad reſtitutio-

nem in integrum petēdam datur vtilis annus: quo clapſo natiuitas reſciſſorię impeditur: vnde impoſſibile eſt quòd reſciſſoria proponatur. Baldus.

¶ Iidem. aa. &. cc. Liciano. Lex. v.

SI ab hoſtibus cum patre & matre captus, poſtea his ſibi defunctis, legis Corneliæ beneficio reuerſus ſucceſſiones eorum quęſiſti: exemplo vtilis actionis quæ in integrum reſtitutis datur, cum exceptionis annuæ (quę huic obijci ſolet) obiectu res vendicare non prohiberis.

¶ De alienatione iudicii mutandi cauſa facta.

Titulus. lv.

Facta alienatione ratione mutandi iudicij, poſſeſſor poteſt conueniri rei vēdicatione, quam poſſeſſio parit: & alienator poteſt conueniri ex edicto de alienatione iudicij ad intereſſe per actionē in factum quā parit dolus transferentis in alterū cauſa mutandi iudicij. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &. cc. Attalo. Lex vnica.

CVM IN REM actionem poſſeſſio pariat aduerſario: alienatione etiā iudicij mutandi cauſa celebrata, in integrum reſtitutio edicto perpetuo permittatur: intelligis quòd ſi rem, ne ſecum agatur, qui poſſidebat, vęnundedit, & emptori tradidit: quem elegeris, conueniendi tibi tributā eſſe iure facultatem.

¶ De receptis arbitris. Titu. lvi.

A ſentētia arbitri non appellatur: quia ex ea actio non oritur: ſed metu pœnę paretur: dummodo cōpromiſſum ſit de iure perfectum, & ſententia lata ſit intra terminum compromiſſi. Baldus.

¶ Imperator Antoninus. a. Nepotianę. Lex prima.

EX SENTENTIA arbitri ex compromiſſo iure perfecto aditi, appellari non poſſe, ſæpe reſcriptū eſt, quia nec iudicati actio inde pręſtari poteſt: & ob hoc inuicem pœna promittitur, vt metu eius, à placitis non recedatur. Sed ſi vltra diem compromiſſo compręhenſum, iudicatū

eſt:ſententia nulla eſt,nec vllam pœnam committit qui ei non paruerit.

Qui eſt contumax in non comparendo coram arbitro:incidit in pœnam compromiſſi.Baldus.

Imperatores Carus Carinus & Numerianus.aaa. Clementi. Lex.ij.

SI contra compromiſſum aduerſarius tuus apud electũ arbitrum pręſentiam ſui facere detrectauit:placitę pœnæ videtur obnoxius.

Aduerſus petitionem pœnę cõpetit exceptio doli,ſi per dolum vel ſordes fuerit arbitratum.Bald.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa.&.cc. Petro. Lex.iij.

ARbitrorum ex compromiſſo ſententiæ non obtemperans,ſi ſordes vel euidens gratia eorum qui arbitrati ſunt,interceſſit:aduerſus filiam tuam agẽtem ex ſtipulatu, exceptione doli mali vti poteris.Sed & ex doli mali clauſula quę compromiſſi ſtipulationi ſubijci ſolet,filiam tuam conuenire non vetaberis.

Si compromiſſum fuerit iuratum à partibus & ab arbitro,vel à partibus tãtum, vel ab arbitro tantũ,vel in actis fuerit aſſertũ vel confeſſum eſſe iuratũ:ex arbitri ſententia cõdemnatoria oritur actio:ex abſolutoria oritur exceptio.ſecus ſi iuratum nõ appareat in actis, licet altera pars vel arbiter aſſerat eſſe iuratũ:quia nec alteri parti nec arbitro creditur.Item ſi arbitri ſentẽtia homologatur:ex ſentẽtia arbitri ſine pœna electi,actio & exceptio oritur. Et dicit̃ homologari ſiue dicat non improbo,vel non contradico. nam non contradicere, homologationi par eſt.Baldus.

Imp.Iuſtinianus.a.Demoſtheni.p̃.p̃. Lex.iiij.

NE in arbitris,cum ſacramenti religione eligẽdis,periurium cõmittatur,& detur licentia perfidis hominibus paſſim definitiones iudicum eludere:ſanctiſſimo arbitrio & huiuſmodi rem cenſemus eſſe componendam. ¶Si igitur inter actorem & reum necnon & ipſum iudicem fuerit conſenſum vt cum ſacramenti religione lis procedat: & ipſi quidem litigatores hoc ſuis mani-

bus vel per publicas perſonas ſcripſerint, vel apud ipſum arbitrum in actis propria voce depoſuerint, quod ſacramentis præſtitis arbiter elect9 eſt: hoc etiam addito, quòd & ipſe arbiter iuramentum præſtitit ſuper lite cum omni veritate dirimenda: eius definitionem validam omnimodo cuſtodiri cenſemus: & neque reum neque actorem poſſe diſcedere, ſed tenere omnifariam, quatenus obedire ei compellantur. ¶ Si autem de arbitro quidem nihil tale fuerit vel compoſitum vel ſcriptum, ipſę autem partes literis hoc manifeſtauerint, quod iuramenti nexibus ſe illigauerint vt arbitri ſententię ſtetur: & in præſenti caſu omnimodo definitionem arbitri immutatam ſeruari: literis videlicet eorum ſimilem vim obtinentibus: ſiue ab initio hoc fuerit ab his ſcriptum, vel præfato modo depoſitum dum arbiter eligebatur, ſiue poſt definitiuam ſententiam hoc ſcriptum inueniatur, quòd cum ſacramenti religione eius audientiam amplexi ſunt, vel quòd ea quę ſtatuta fuerint, adimplere iurauerint. ¶ Sed & ſi ipſe ſolus arbiter hoc litigatoribus poſcentibus vel ſcriptis vel depoſitionibus (vt dictum eſt) manifeſtum facientibus pręſtiterit iuramentum, quòd cum omni veritate liti libramenta imponat: ſimilem eſſe & in præſenti caſu prioribus eius definitionem, & eam omnimodo legibus eſſe vallatam: & in his omnibus caſibus liceat vel in factum vel condictionē ex lege vel in rem vtilem actionem inſtituere, ſecundum quòd facti qualitas poſtulauerit. ¶ Si autem in ſcriptura quidem aut depoſitione nihil tale appareat, vna autem pars dicat iuramentum eſſe præſtitum quatenus arbitrali ſtetur ſententiæ: huiuſmodi litigatorum vel ſolius arbitri ſermones minime eſſe credendos eum & ſi quis iuſiurandum datum eſſe, non iudice ſuppoſito, nec hoc ſcriptura partium teſtante conceſſerit: incerti certaminis compoſitio (quæ inter homines imperitos ſæpe accidit) non aliquod vigoris robur rebus iudicatis inferat, ſed in huiuſmodi caſu hæc obtineant quę veteres ſuper arbitris eligendis ſanxerunt.

IN Authen. de iudicibus. §. quia vero multa. colla. vi. conſtitutio. x.

Hodie prohibetur fieri compromiſſum cum iuramento: & licet arbiter iuret, ſi male iudicat, ſolū à Deo punitur. Salicetus.

DEcernit ius nouum nullum ſic fieri poſſe arbitrum, vt cum ſacramenti religione iudicet: ſed pœnā ſtatuat: qua præſtita liceat à iudicatis recedere. Si contra hoc iudicatum fuerit: iudex qui male iudicat, ſi dolo facit, pœnam à Deo expectet. ſi ignorantia: nihil præter ſacramentum ei erit, neque litigatores rurſus damno afficientur.

Finis authenticæ: ſequitur textus. l. codicis.

Si quis autem poſt arbitri definitionem ſubſcripſerit οὐκ ἀντιλέγω: (græcis enim vocabulis hoc enarrare propter conſuetudinem vtilius viſum eſt) etſi non adiecerit ὁμολογῶ, etiā ſic omnimodo per actionē in factū eum compelli ea facere quibus conſenſit. Qualis enim differentia eſt ſi huiuſmodi verbis etiam ὁμολογῶ adijciatur, vel huiuſmodi vocabulum tranſmittatur? Si enim verba conſueta ſtipulationum, & ſubtilis immo magis ſuperuacua obſeruatio ab aula conceſſa eſt: nos qui nuper legibus à nobis ſcriptis multa vitia ſtipulationum, multas'que ambages inextricabiles, ſcrupuloſos'que circuitus correximus: cur non & in huiuſmodi ſcriptura totam formidinem veteris iuris amputamus: vt ſi quis hęc ſcripſerit, vel vnum ex his: acquieſcere eis compellatur, & ea ad effectum omnimodo perducere? cum non ſit veriſimile hæc propter hoc ſcripſiſſe, vt tantum non contradicat, ſed vt etiam ea impleat, aduerſus quæ obuiam ire nō poteſt.

Ex ſententia arbitri pacto nudo & ſine pœna aſſumpti homologata expreſſe vel tacite, oritur actio & exceptio. Item coram arbitro fit præſcriptionis interruptio: & ex actis ibi probatis coram eo, in alio iudicio inter eaſdem partes fit probatio. hoc dicit tota lex, quæ eſt notabilis & ſingularis ſecundum Bartolum & Baldum.

Idem. a. & c. Iuliano præfec. præto. Lex. v.

CVm antea ſancitum fuerat in arbitris eligendis quos neque pœna compromiſſi vallabat, neque iudex dederat, ſed nulla præcedente ſententia, communis electio vt in illorum ſententia ſtetur, procurabat: ſi quidem pro parte pulſata forma arbitralis ꝓcederet, exceptionem ei veluti pacti generari: ſinautē pro actore calculus ꝓponeretur, nihil ex eo procedere ei pręſidij: ſancimus in eos arbitros quos prædiximus, & quos talis conſenſus elegerit ſub eo pacto vel in ſcriptis vel nō in ſcriptis habito, vt eorum definitiōi ſtetur: ſi quidem ſubſcripſerint poſtquam definitio proceſſerit, quòd non diſpliceat ambabus partibus eorū ſententia: non ſolum reo exceptionem veluti pacti generari, ſed etiam actori ex noſtro nomine in factum actionem: quatenus poſſit ſententia eius executioni mandari, in hac quidē regia ciuitate ab officio eminentiſſimæ pręfecturę, vel eius cuius forum pars ſequitur fugientis: in prouincijs autem, tam per moderatores, quàm per apparitores eorum, vel per iudices quorum regimen pars pertimeſcat pulſata. ¶ Sinautē poſt ſententiam minime quidem ſubſcripſerint ſe arbitri formam amplecti, ſed ſilentio eam roborauerint, & non intra decem dies proximos atteſtatio miſſa fuerit vel iudici vel aduerſario ab alterutra parte, per quam manifeſtum fiat definitionem nō eſſe amplectendā: tunc ſilentio partiū ſententiam roboratam eſſe: & fugienti exceptionem, & agenti memoratam actionem competere. ¶ Altera autem parte recuſante ſecundum pręfatum modum, & implere ſtatuta minime cupiente, nihil fieri præiudicij, neque parari vel exceptionem reo, vel actori actionem: exceptis videlicet arbitris qui cum ſacramenti religione electi ſunt ſecundum nouellam noſtri nominis conſtitutionem. Tunc enim ea omnia ſeruari oportet quæ lege noſtra ſuper huiuſmodi audiētia definita ſunt: licet non ignoremus Iulij Pauli opinionem, & aliorum prudentum, qui tetigerunt quidem huiuſmodi quæſtionem quam in præſenti aggredimur, non autem perfectiſſime peregerunt, ſed vſque ad quaſdam temporales actiones ſtandum eſſe exiſtimauerunt. Plenius autem & generalier definimus conuentum in ſcri

ptis apud compromiſſarium iudicem factum,ita temporis interruptionem inducere,quaſi in ordinario iudicio lis fuiſſet inchoata. ¶ Ad hæc,generaliter ſancimus in iis quę apud compromiſſarios facta ſunt,ſi aliquid in actum reſpiciens,vel profeſſum eſt,vel atteſtatum : poſſe eo & in ordinariis vti iudiciis.

Mulier non poteſt eſſe arbiter. Baldus.

¶ Idem.a.&.c. Ioanni præfecto prætorio. Lex.vi.

SAncimus mulieres ſuæ pudicitiæ memores, & operũ quæ eis natura permiſit, & à quibus eas iuſſit abſtinere, licet ſummę atque optimæ opinionis conſtitutę in ſe arbitrium ſuſceperint, vel ſi fuerint patronę, etiam ſi inter libertos ſuam interpoſuerint audientiam, ab omni iudiciali agmine ſeparari, vt ex earum electione nulla pœna, nulla pacti exceptio aduerſus iuſtos earum contemptores habeatur.

¶ De ſatiſdando. Titulus.lvii.

Procurator actoris factus apud acta,non tenetur ſatiſdare de rato,ſed de defendendo. Itẽ reuocatio mandati quæ in notitiam iudicis vel aduerſarii non peruenit,iudicium non impedit : procurator vero rei, indiſtincte caueat de iudicato ſoluendo. Bar. & Bal.

¶ Impera. Diocle. & Maxi.aa.&.cc. Lex vnica.

NON EST incerti iuris,eum qui apud acta factus eſt agentis procurator, non compelli ratam rem dominum habiturum,ſatiſdare.hoc enim caſu veluti præſentis procuratorem interuenire intelligẽdum eſt. Itaque etſi poſtea mutata voluntate procuratorẽ eſſe noluerit: tamen iudicium quo quaſi procurator expertus eſt,iudex ratum habere debebit. ¶ Si autem ei ab aduerſario ſuo oppoſita fuerit in ipſo litis exordio defenſionis allegatio: etiam ipſe quaſi abſentis in hac parte ꝓcurator,ſatiſdationem ſuper excipienda lite prẹſtare cogitur. Qua non præcedente, lis quæ ei mandata eſt, vlterius procedere à iudice non conceditur. ¶ Rei autem procurator vel defenſor etiam ſub geſtorum teſtificatione factus, in ipſo litis limine iudica-

tũ ſolui ſatiſdationẽ in omnib9 cauſis præſtare cogitur.

¶ De formulis & impetrationibus actionum ſublatis. Titulus.lviii.

Rubrum ſummat totum nigrum: quia ſuperua-
cuæ formulæ ſunt ſublatæ: & non oportet actiones à
pontificibus impetrare, ſed ſufficit eas aperte ꝓponere.
hoc dicit lex prima & ſecunda. Bal. concor. Salice.

¶ Imperator Conſtantinus.a. Marcello præſidi Phœniciæ. Lex prima.

IVRIS formulæ aucupatione ſyllabarum inſidiantes, cunctorum actibus radicitus amputentur.

¶ Impp. Theodoſius & Valentinianus.aa. Hiero præfecto prætorio. Lex.ij.

NVlli prorſus nõ impetratæ actionis in maiore vel mi
nore iudicio agenti opponatur exceptio, ſi aptã rei
& propoſito negocio competentem eam eſſe conſtiterit.

¶ De iureiurando propter calumniam dando. Titulus.lix.

Siue quis exigat ab aduerſario probationem, ſiue
quis petat ad probandum ſe admitti: debet prius iura-
re de calũnia: & teſtes qui ſunt viles perſonę, non ſunt
torquendi niſi in defectum aliarum probationum. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus.a. Demoſtheni. Lex prima.

IN OMNIBVS cauſis, ſiue propter literas
fuerit apud te certatum, ſiue propter inſtru-
menta, ſiue propter quicquam aliud in quo
neceſſitas ꝓbationis incumbit: ſancimus non
aliter eaſdem probationes pręſtare compel-
li, niſi prius qui eas expoſcit, iuramentum de calumnia
pręſtiterit, quòd non cauſa differendi huiuſmodi propo-
ſuit allegationes. Nam ſacramenti timore, contentioſa li-
tigantium inſtantia compeſcitur. ¶ Ne autem perperam
in quæſtionem ſeruorum quidam venientes, ſui animi cru
delitatem exerceant: non aliter concedi. eis qui quæſtionẽ
ſeruorum expoſcunt, ad hoc venire, vel à iudicibus audi-

ri, niſi prius tactis ſacroſanctis ſcripturis deponant quòd non odio ſeruorum, vel propter offenſas cohęredum, ad hoc venerunt, ſed quia aliter rerum hæreditariarum veritatem exquirere vel oſtendere non poſſunt.

IN Authen. de ŋs qui ingre. ad app. §. finali. col. v. conſti. xi.

Iuramentum generaliter pręſtitum, videtur in quolibet articulo repetitum. Vel magis proprie loquẽdo: Genus ineſt cuilibet ſpeciei. Salicetus.

HOc ſacramentum hodie remittitur: cum in initio iuret nihil ſe calumnioſe in toto negocio exigere.

Litigantes & patroni cauſarum debent iurare de calumnia: & ſi debentes iurare, ad iudicẽ venire non poſſunt, vel non decet eos venire: debet ad eos mitti. Bal.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. ŋ.

CVm & iudices non aliter cauſas dirimere cõceſſerimus, niſi ſacroſanctis Euangeliŋs ꝓpoſitis: & patronos cauſarum in omni orbe terrarũ (qui Romano imperio ſuppoſitus eſt) prius iurare, & ita perferre cauſas diſpoſuerimus: neceſſarium duximus & præſentem legem ponere: per quam ſancimus in omnibus litibus quæ fuerint poſt præſentem legẽ inchoatæ, nõ aliter neque actorem neque fugientem in primordio litis exercere certamina, niſi poſt narrationẽ & reſponſionẽ, antequam vtriuſque partis aduocati ſacramentum legitimum pręſtent, ipſę principales perſonæ ſubeant iuſiurandum: & actor quidẽ iuret non calumniandi animo litem ſe mouiſſe, ſed exiſtimando bonam cauſam habere: reus autem non aliter ſuis allegationibus vtatur, niſi prius & ipſe iurauerit quòd putans ſe bona inſtantia vti, ad reluctandum peruenerit: & poſtea vtriuſque partis viros diſertiſſimos aduocatos (ſecundum quod iam diſpoſitum eſt à nobis) iuſiurandum pręſtare, ſacroſanctis videlicet Euãgeliŋs ante iudicem propoſitis.

IN Authen. de ŋs qui ingre. ad ap. §. finali. colla. v. conſti. xi.

Iſta authentica reſpicit formam iuramenti, & aliquid adŋcit ei. Baldus.

IN iſto iuramẽto adijciendum eſt nullam in tota lite exacturum probationem, niſi quam pro veritate putat quis neceſſario eſſe exhibendã: ne ſępius iuretur in cauſa.

IN Authentica vt litigantes iurent. § i. collatione .ix. conſtitutione .v.

¶ Principales perſonę, & illæ ad quas inſtantia & ius negocij tranſit, debent iurare de calumnia coram iudice competenti, vel coram officialibus ab eo ex cauſa miſſis, præſente aduerſario: excepta muliere, quæ ſe aduerſario non exhibet. & actor nolens iurare, perdit litem, & reus abſoluitur. econtra reus nolens iurare, condemnatur. Item adminiſtratores iurant de calumnia. Baldus.

PRincipales perſonæ, vel illæ ad quas negocium in medio migrauerit, coram iudicibus iurent quod nihil penitus cauſa patrocinij iudicibus vel alij cuicunq; perſonæ pro hac cauſa dederint, vel ꝓmiſerint, vel poſtea dabũt, vel per ſe, vel per aliam mediã perſonã: exceptis ijs quæ proprijs aduocatis pro patrocinio pręſtant, alijs' que perſonis quibus noſtræ leges dari diſponunt. ¶ Sed ſi in ſacro conſiſtorio lites vel conſultationes intromittãtur: ſub præſentia ſacri ſenatus prædictum iuſiurandum præſtetur. ¶ Sed ſi qui litigantium ad iudicem venire nequeunt: prędictum iuſiurandum pręſtent coram officiarijs ab adminiſtantibus directis ad eos cum aduerſa parte. ¶ Mulier honeſtę vitę abſente aduerſario iuret coram officialibus. ¶ Sed ſi partes in alijs locis abeſſe contingat, vel vna earum abſens fuerit: iuret ſub geſtis monumentorũ apud iudicem ꝓuincię, vel apud defenſorẽ locorum. ¶ Si quis autem litigantium prędictum iuſiurandum præſtare noluerit: per ſententiã iudicis actor caſum actionis, reus condemnationem ſuſtineat. ¶ Tutores & curatores in cauſis quas agunt, prędictum iuſiurandum præſtabunt.

¶ Finis authenticę: ſequitur textus. C.

¶ Sin autem vel dignitas vel ſexus perſonę non conceſſerit eam ad iudicem peruenire: in domo litigatoris ſacramentum procedere, altera videlicet parte vel procuratore eius pręſente.

Adminiſtratores legitimi debent iurare de calũnia ſecundum credulitatem eorum: alijs iuramentis firmis remanentibus. Salicetus

Quod obſeruari oportet & ſi tutores vel curatores vel alię quædam ſint perſonę quæ adminiſtrationem alienarum rerum authoritate legitima gerunt. Conuenit enim & ipſos iureiurando aſtici, quia ipſam cauſam ſcientes, ita ad eam peruenerint. Neque enim pupillus, neq; adultus, vel aliæ huiuſmodi perſonę: ſed ipſi qui pro eis tutelam vel curam vel aliam legitimam gerunt adminiſtrationem, ſcire poſſunt cauſam, & ita ad iudicium peruenire: eo quòd ex animi ſui ſcientia iurent. ¶Et licet verę cauſæ natura alia forſitan eſt: tamen quod quiſque credit & exiſtimat, hoc eſt iurandũ. ¶Omnib9 alijs iuramẽtis quę vel ex prę teritis deſcendunt legibus, vel à nobis diſpoſita ſunt, in ſua firmitate duraturis.

Quando cauſa per procuratorem agitatur, ſiue ex parte actoris, ſiue rei: principalis debet de calumnia iurare. Salicetus.

Sin autem abſuerit alterutra pars, & per procuratorẽ cauſa eius agitetur: non ante licẽtiam habeat actor litem exercendam ſuo procuratori mandare, niſi prius actis interuenientibus in prouincia in qua degit, ſacramentũ calumniæ ſubeat. Simili'que modo ſi reus abſuerit, & forſitan per iudicatum ſolui ſtipulationem procuratorem ordinauerit, vel defenſor pro eo interuenerit, & ipſe vel pręſente actore per ſe, vel per inſtructum procuratorem, vel etiam abſente eo, ſi hoc iudex proſpexerit, inter acta iuramentũ præſtiterit quod reum dare antea diſpoſitũ eſt.

Sacramentum calumnię non poteſt à partibus remitti: quia eſt introductũ ꝓ publica vtilitate: & quia dolus futurus remitti non poteſt. Baldus.

Sed quia veremur ne forſitã quidam colluſione aliqua vtentes, remittere videantur ſibi huiuſmodi ſacramentũ & ex prædicta diſſimulatione noſtram ſanctionem deludant: ſancimus omnes iudices, licet ex compromiſſo cognoſcant, vigorem ſuum exercentes (quia non pro commodo priuatorum, ſed pro cõmuni vtilitate præſentem

legem poſuimus) minime pati tale ſacramentum remitti, ſed omnimodo hoc & ab actore & à fugiẽte exigi: ne paulatim videatur huiuſmodi res defraudari: & ſacramẽtum vel principalium perſonarum vel aduocatorum ex quacunque parte mutilari.

Qui propter dubium mandati eſt admiſſus: cum cautione rati non releuatur quin principalem ſuum debeat facere iurare de calũnia intra tempus à iudice ſtatuendum. Salicetus.

¶ Hoc etiam huic legi addẽdum eſſe cenſemus, vt ſi quis ꝓ alio litem mouere voluerit, & nullo mãdato ꝓlato, ſed per fideiuſſionem ratam rem dominum habiturum, ſuã perſonam firmauerit: ne vel ex hac machinatione lex circunſcribi videatur, ſancim⁹ ſi quid tale in poſterum emerſerit, ſiue pro vna perſona quis litem mouere voluerit, ſiue pro aliquo corpore vel vico vel alia vniuerſitate, fideiuſſionem quidem ſolitam pręſtare, litem autem vlterius minime procedere, niſi intra à iudice ſtatuendum tempus faciat perſonas principales ſacramentum ſubire: vel præſente aduerſario, ſi hoc maluerit: vel alio pro eo agente: vel penitus altera parte ceſſante, inter acta apud defenſorem locorum huiuſmodi ſacramentum calumniæ vel ab ipſo pro quo agitur, vel plurima parte vel idonea vniuerſitatis procedat.

Si actor non vult iurare de calumnia: cadit ab actione. Reus vero nolens iurare, habetur pro confeſſo. Baldus.

¶ Quòd ſi actor noluerit ſacramentum calumniæ ſubire: & hoc legitime fuerit approbatum: non liceat ei penitus ad litem peruenire, ſed cadat ab inſtituta actiõe, quaſi improbus litigator: & triſtitia iudicum ei cum ſumma interminatione occurrat, & à iudicio eum quàm longiſſime expellat. ¶ Si autem reus hoc ſacramentum ſubire recuſauerit: in ijs capitulis quę narratione compręhenſa ſunt, pro confeſſo habeatur: & liceat iudici ſententiam proferre quemadmodum ei ipſa rei qualitas ſuggeſſerit. Sic enim non lites ſolum, ſed etiam calumniatores minuentur; ſic pro iudicijs putabunt ſeſe omnes in ſacra-

rijs ſiſti. Si enim & ipſæ principales litigantium partes per iuramentum lites exerceant, & cauſarum patroni præbeant ſacramentum: & ipſi iudices propoſitis ſacroſanctis ſcripturis tam cauſę totius faciant examinationẽ, quàm ſuum proferant arbitrium: quid aliud niſi pro hominibus Deum in omnibus cauſis iudicem eſſe credendum eſt? ¶ Antiqua itaque calumnia quieſcente & eius ambagibus, conſtitutio noſtra dilucida & compendioſa in terris clareat omnibus, & ſit maximum cauſarum dirimendarum remedium.

In litibus poſt hanc legem mouendis, hoc ſacramentum debet præſtari in primordio litis. In tunc vero pendentibus præſtari debet in primo litis ingreſſu. Et ſi vna pars tantum eſt præſens: illa ſola debet iurare. Et ſi ambę ſunt abſentes: lis ſuo marte debet diſcurrere. Salicetus.

¶ Sed prædictum ſacramentum in litibus quidem quæ necdum ſunt inchoatæ, præſtari volumus in ipſo litis primordio. Sinautem cauſæ adhuc pendentes inueniantur: vel poſt litem cõteſtatã, & poſt ſolitas iudiciales cautelas iam pręſtitas, ſi quidem pręſto fuerit vtraque perſona, & in eadem ciuitate vel territorio eius moratur: & in his litibus ſacramentum locum habere, & in primo poſt hanc legem ingreſſu compelli iuſiurandum præſtare. Sinautem vna pars abſuerit: ne videatur propter abſentiam perſonæ lis differri, & aliquid contrarium eueniat noſtro propoſito, & quod pro compendio litiũ introductum eſt, protinus hoc in aduerſariã figuram transformetur: iubemus pręſentem quidem perſonam omnimodo dare ſacramentum: abſenti autem in pendentibus duntaxat litibus (ſecundum quòd prædictum eſt) hoc cõcedi. Sinautem vtraque principalis perſona abfuerit: ne diutius lites protelentur, etiam ſine datione ſacramenti lites pendentes ſuo decurrant tramite.

¶ Finis Secundi Libri.

Liber tertius.

De iudiciis. Titulus primus.

☞ Per litis conteſtationem factam ſuper ſorte ac etiam parte vſurarum, non extinguitur ſtipulatio quo ad reliquas vſuras iam diſcurſas vel etiam diſcurrẽdas. hoc dicit ſecundum vtranque lecturam quę ponitur in gloſſa in verbo vſuratum. Alexan. de Imo.

Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Clementi.
Lex prima.

IVDICIO cœpto, vſurarum ſtipulatio non eſt perempta. Supereſt igitur vt debitores eiꝰ temporis quod non eſt in iudiciũ deductum, conuenire poſſis.

☞ Sententia generalis lata ſuper petitiõe generali reſtringitur ope replicatiõis ad proſecuta tantum. Alexan. & Sali.

Idem. aa. Valerio. Lex. ij.

Licet iudice accepto cum tutore tuo egeſti, ipſo tamen iure actio tutelę ſublata non eſt: & ideo ſi rurſus eundem iudicem petieris: contra vtilem exceptionem rei iudicatæ, ſi de ſpecie de qua agis, in iudicio priore tractatum non eſſe allegas: non inutiliter replicatione doli mali vteris.

☞ Iudex qui de cauſa ſtatus principaliter cognoſcere non poſſet: poſſet tamen incidenter. Alexander.

Imperator Alexander Fauſtinę. Lex. iij.

QVoties quæſtio ſtatus, bonorum diſceptationi concurrit: nihil prohibet quo magis apud eum quoque qui alioqui ſuper cauſa ſtatus cognoſcere non poſſit, diſceptatio terminetur.

☞ Sententia lata ſuper certa ſpecie iudicij generalis, nocet in omnibus eius acceſſorijs vel dependentibus: licet ſuper eis non fuerit diſceptatum. Alexander & Salicetus.

Idem. a. Popilio. Lex. iiij.

SI cum tibi precium prędiorum à curatoribus comparatorum reputaretur, & inſtrumẽta emptionis traderentur, quæſtionem omiſſę euictionis non mouiſti: intelligis ſemel finitam litem inſtaurari non oportere.

Delegatus ab alio quàm à principe, delegare non poteſt. Sal. & Alexander.

¶ Impera. Gordia. a. Maximo. Lex. v.

A Iudice iudex delegatus, iudicis dandi non habet poteſtatem, cum ipſe iudiciario munere fungatur: niſi à principe iudex datus fuerit.

IN Authentica vt defun. ſeu fu. eo. non iniuri. à credi. §. illud. colla. v. conſti. xiij.

Ordinarius iudex cauſæ principalis poteſt eam delegare reſeruata ſibi ſententia. Sed tunc oportet quòd lis coram eo conteſtetur: probationes producantur: & per eum cunctis in fine examinatis, ſententia per eundem proferatur: & delegatus ab eo, reliqua expediet. Iudex vero cauſæ appellationis & etiam delegatus habens de iure poteſtatem omnia ſubdelegandi, prout eſt delegatus principis, non poteſt alteri delegare reſeruata ſibi ſententia: & contrafaciens punitur. Alexan.

AD hæc, ſi adminiſtrator ſit, & publicis occupationibus impediatur: litem apud ſeſe agitandam ſaltem in conteſtatione audiat, & rurſus in medio ſemel, & in fine omnia quæ ſunt examinata, conſequenter audiat: & ſic ferat ſententiam: & appellationem, ſi fiat, ſuſcipiat. Cętera licet expediri per conſiliarios. ¶ Item iudex appellationis rem per ſe audiat. Delegatus autem omnimodo per ſe litem vnà cum conſiliarijs examinet. Si contra hoc factum fuerit, graues pœnę ſequentur. Nam adminiſtratores & delegati viginti librarum auri mulctam pręſtabũt: cõſiliarij, ſi quidẽ aduocati ſint, ab aduocatione expellentur. Si vero non ſint, ſed cingulũ habeant: cingulo priuabuntur, & decẽ libras auri pręſtabunt.

Cum ſeruis iudicium non conſiſtit. Bal. & Alexan.

¶ Idem. a. Lunæ. Lex. vi.

SErus in iudicio intereſſe nõ poteſt: nec ſi cõdẽnatio aliqua in perſona eius facta ſit, quod ſtatutũ eſt ſubſiſtit.

Contra ſeruum detentoré rei hypothecatę non po
teſt fundari iudicium ex perſona domini ſui defuncti.
ſed hærede vel alio non defendente cauſam: actor per
officium iudicis in poſſeſſionem mittetur. Alexan.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc.
Lex.vij.
Hirinę.

CVm debitoris tui ſeruum tibi pignoris iure obliga-
tum, bona domini ſui quondam rebus humanis ex-
empti tenere profitearis: aduerſus eum dari tibi actiões,
contra ius poſtulas: ſiquidem inter ſeruum & liberum cõ
ſiſtere nullum poſſit iudicium. Ad poſſeſſionem itaque
pignorum magis officio iudicis venire te conuenit, quam
illicita poſtulare.

Aequitas ſcripta, rigori ſcripto pręfertur. Bal.

Imperatores Cõſtantinus & Licinus. aa. ad Dionyſiũ.
Lex.viij.

PLacuit in omnibus rebus pręcipuam eſſe iuſtitię ęqui-
tatis' queſcriptę quàm ſtricti iuris rationem.

Religio iudicantis debet prius de rei veritate plena-
rie inſtrui per probationes, interrogationes, & reſpon-
ſiones: quàm ſententia proferatur. Baldus.

Imperator Conſtantinus. a. ad Maximum. Lex.ix.

IVdices oportet in primis rei qualitatem plena inquiſi-
tione diſcutere: & tũc vtráque parté ſępius interroga-
re, niſi quid noui addere deſiderẽt: cũ hoc ipſum ad alter-
utram partem proficiat, ſiue definienda cauſa per iudi-
cem, ſiue ad maiorem poteſtatem referenda ſit.

IN Authentica vt cum de ap. cogno. §. ſed hoc. colla-
tione. viij. conſtitutione. xi.

Dicenti ſe allegare velle, dantur tres dilatiões ſucceſ-
ſiuę: quibus elapſis iudex debet proferre ſententiam le-
gi & conſuetudini conformem. Alexan.

IVbemus vt ſiquando vna pars allegationibus ſuis re-
nunciauerit, alia vero pars ſe habere aliquid quod pro-
ponat dixerit: iudex negocij modis omnibus eam partem
quę vtitur dilatiõe, compellat intra triginta dies poſtquã
altera pars allegationibus renunciauerit, quicquid velit,
ſine aliqua intermiſſione proponere. Quod ſi non fecerit

tunc ad eius malitiam ſuperandam alius menſis indulgeatur à iudice. Si vero adhuc diſtulerit, alteri9 menſis dilatio ei prębeatur: ita vt ſi vſque ad prædictos tres mẽſes ſuas non propoſuerit allegationes: cauſę cognitor non ampli9 expectans, ſententiam omnibus modis legibus & moribus conſonantem proferat: vel ſi noluerit, referat, ne litigatoribus male tractantibus, liceat cauſarum exitus vltra protrahere.

Cauſę continentia non debet diuidi: & ideo non poteſt ſuper cauſa poſſeſſionis vnus iudex, & ſup cauſa proprietatis alius iudex impetrari: & contrafaciens punitur. Alexan.

¶ Idem. a. ad Seuerum. Lex. x.

NVlli prorſus audientia præbeatur qui cauſę continẽtiam diuidit, & ex beneficij prærogatiua id quod in vno eodem'que iudicio poterat terminari, apud diuerſos iudices voluerit ventilare: pœna ei ex officio iudicis imminente, qui contra hanc ſupplicauerit ſanctionẽ, atq; alium ſuper poſſeſſione, alium ſuper principali quæſtione iudicem poſtulauerit.

Ciuiles cauſę debent à tempore litis conteſtatę intra triennium terminari: alias perit inſtantia: exceptis cauſis fiſcalibus, & publicarum functionũ. Bal. & Sali.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano pręf. præ. Lex. xi.

PRoperandum nobis viſum eſt, ne lites fiant penè immortales, & vitę hominũ modum excedant: (cũ criminales quidem cauſas iam noſtra lex biennio concluſit: & pecuniarię cauſæ frequentiores ſunt: & ſępe ipſæ materiam criminibus creare noſcuntur) præſentem legẽ ſuper his omni orbi terrarum ponendam, nullis locorum vel temporũ anguſtijs coarctandã, ponere. ¶ Cenſemus itaque omnes lites ſuper pecuniarijs cauſis quantęcunq; quantitatis, ſiue ſuper conditionibus, ſiue ſuper iure ciuitatũ ſiue priuatorũ fuerint illatæ, ſiue ſup poſſeſſione vel dñio vel hypotheca, ſeu ſup ſeruitutibus, vel pro alijs quibuſdam cauſis pro quibus hominibus contra ſe litigandũ eſt: (exceptis tantũmodo cauſis quę ad ius pertinent fiſcale, vel quæ ad publicas reſpiciunt functiones) non vl-

ſtra triennij metas poſt litem conteſtatam eſſe protrahẽdas: ſed omnes iudices, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in prouincijs maiorem ſiue minorem peragant adminiſtrationem, ſiue in magiſtratibus poſiti ſint, vel ex aula noſtra dati, vel à noſtris proceribus delegati, non eſſe eis concedendum vlterius lites quàm triennij ſpatio extendere. Hoc enim iudicialis magis eſſe poteſtatis nemo eſt qui ignoret. Nam ſi ipſi noluerint: nullus tam audax inuenitur qui poſſit inuito iudice litem protelare.

¶ Propter actoris abſentiam lite conteſtata non prorogatur definitio cauſæ vltra triennium. & ſi de cauſa nõ liquet, abſoluitur reus ab obſeruatione iudicij: & actor abſens condemnabitur in expẽſis legitimis ſacramento rei taxandis. Si autem de cauſa liquet, fertur ſententia in fauorem illius quem conſtat iuſtitiam habere: expenſis factis à pręſente de ſententia lata pro abſente deducendis: nec à definitiua lata pro præſente licebit abſenti appellare. Salice. & Alexan.

¶ Et ſi quidem pars actoris ceſſauerit, quatenus multiplici dilatione reus fatigetur, & triennij metæ poſt litem conteſtatam iam prope finem veniant, vt ſemeſtre tempus tantum eis ſuperſit: licentia erit iudici per executores negocij actorem requirere: parte fugiente ex vna parte actoris abſentiam incuſante: & iudicibus omnimodo ſuas aures huiuſmodi quæſtionibus reſerantibus. & ſi per tres vices hoc fuerit ſubſecutum, decem dierũ ſpatio per vnumquenque introitum deſtinato, & nec ita actoris pars fuerit inuenta, & neque per ſe neque per procuratorem inſtructum peruenerit: tunc iudicem negocij acta apud ſe confecta conſpicere cenſemus: & ſi quidem nihil ſufficiens actitatum eſt ex quo poſſit termino cauſæ certa fieri coniectura: volumus non ſolum partem fugiẽtem ab obſeruatione iudicij relaxare, ſed etiam in omnes expenſas quæ conſueto modo circa lites expenduntur, actorẽ condemnare: vera quantitate earum, ſacramento fugientis manifeſtanda: & omni cautela quam ſuper lite reus expoſuit, reddenda: quæ & ſi remanſerit, viribus euacuabitur. ¶ Si autem ex geſtis apud ſe habitis, pars

actoris minime inuenta, poſſit inuenire viam ex qua manifeſtum ei fiat quid ſtatuendum ſit: etiam abſente actore, ſi eum meliorem cauſam habere perſpexerit, pro eo ferre ſententiam non moretur, & præſentem reum abſenti actori cōdemnare: expenſis tātummodo litis quas reus legitime ſe expendiſſe iurauerit, condemnatione excipiēdis: quia hanc pœnam actori etſi meliorem cauſam habēti, propter ſolam abſentiæ cōtumaciam imponimus: nullo penitus ei regreſſu ad eandem litem conſeruando. Sed actor contumax cadat omnino à lite, ſi reus abſoluatur. Si vero aliqua condemnatio contra reum pro abſente actore proferatur, quam forſitan non ſufficientem ſibi actor putauerit fugitiuus: nullo modo iterum eandem litem reſuſcitari concedimus. Et hęc quidem pœna actori fiat impoſita.

Reus ſe abſentans lite cōteſtata legitime citatus: ſi contra eum liquet de cauſa, condemnatur definitiue: & mittitur ſententia executioni in rebus ſuis: nec reuerſus auditur appellans: nec poſſeſſionem recuperabit, etiam ſi cautionem præſtare paratus ſit. & abſentia litigatoris, id eſt actoris vel rei, repletur Dei præſentia: & ideo ſi liquet de cauſa, fertur definitiua iuxta finem triennij: & verus contumax non auditur appellans. & vbi vterque ſe abſentauit, non pronunciatur definitiue, ſed abſolutiue ab obſeruatione iudicij: & tunc neutra pars condemnatur alteri in expenſis. Alexander.

¶ Si autem reus abfuerit, & ſimilis eius proceſſerit requiſitio quemadmodum pro perſona actoris ediximus: etiam abſente reo eremodicium contrahatur: & iudex (ſecūdum quod & veteribus legibus cautum eſt) ex vna parte cum omni ſubtilitate cauſam requirat: & ſi obnoxius fuerit inuentus, etiam contra abſentem promere cōdemnationem non ceſſet: quæ ad effectum perducatur: & per res & facultates fugientis victori ſatisfiat: ſiue ipſe iudex ex ſua iuriſdictione hoc facere poteſt, ſiue per relationem ad maiorem iudicem hoc referatur, & ex eo legitima via contra res contumacis aperiatur: nulla licen-

ſis ei vel aliȷ͂ perſonam eius ſolam prętendenti conceden-
da contradicendi cum in poſſeſſionem ex huiuſmodi cau
ſa actor mittitur. nec ſi reuerſus fuerit, & voluerit fide-
iuſſores dare, & poſſeſſionem recuperare: audiatur. In
huiuſmodi etenim caſibus omnem ei contradictionem
excludimus. ¶Cum autem eremodicium ventilatur, ſiue
pro actore, ſiue pro reo: examinatio cauſę ſine vllo obſta-
culo celebretur. Cum enim terribiles in medium propo-
nuntur ſcripturæ: litigatoris abſentia, Dei præſentia re-
pleatur: nec pertimeſcat iudex appellatiõis obſtaculum:
cum ei qui contumaciter abeſſe noſcitur, nulla ſit prouo
cationis licentia. quod & in veteribus legibus eſſe ſtatu-
tum manifeſtiſſimi iuris eſt. ¶Huiuſmodi autẽ ſententia
prope finem trienniȷ proferatur: pro quo & præſentem
legem induximus. Si enim anteriori tempore, in quo lar-
ga temporis ſupereſt dilatio, & ſpes abſenti relicta fue-
rit reuertendi, alterutra pars ceſſauerit: in ſola expenſa-
rum datione & abſolutione forſitan præſtetur pœnalis
ſententia: non autem tunc mors litis & condemnatio in
abſentem introducatur: quæ in ȷ͂s tantummodo caſibus
accidunt, in quibus trienniȷ͂ effluentis imminet formido.

Victus victori debet in expenſis condemnari ſacra-
mento victoris taxandis: alias iudex de ſuo reſarcire
debet. Salicetus & Alexan.

¶Siue autem alterutra parte abſente, ſiue vtraque præ-
ſente lis fuerit deciſa: omnes iudices qui ſub imperio no-
ſtro conſtituti ſunt, ſciant victum in expẽſarum cauſa vi-
ctori eſſe condemnandum, quantum pro ſolitis expen-
ſis litium iurauerit: non ignorantes quod ſi hoc præter-
miſerint, ipſi de ꝓprio huiuſmodi pœnæ ſubiacebunt, &
reddere eã parti læſę coarctabuntur. ¶Et hæc de alteru-
tra parte litigantium ſe contumaciter abſentante nobis
ſtatuere viſum eſt, ad ęquitatis rationem omnia contí-
gentibus.

Iudex negligens cauſam intra triennium termi-
nare: ſi ſit de maioribus, punitur in decem libris auri:
ſi de minoribus, punitur in tribus, fiſco applicandis: &
ab officio remouetur. Item eo mortuo, vel aliàs muta-

to intra triennium: ſi ad litem terminandam ſupererat minus anno, ſuppletur annus: aliter non. Alexan.

Sinautem vtraque parte imminente, & litem peragere cupiente, iudex eas accipere noluerit: vel propter amicitias vel inimicitias, vel turpiſſimi lucri gratia, vel propter aliud quicquam vitium quod miſerrimis animis huiuſmodi iudicum innaſci poteſt, litem ipſe auſus fuerit protelare, & propter hoc triennium fuerit tranſactum: iudex, ſi quidem in magiſtratu poſitus eſt, vel in maiori dignitate vſque ad illuſtratus gradum, decem libras auri priuatis noſtris largitionibus inferre per ſcholam Palatinam compelletur. Sinautem iudex minor fuerit: trium librarum auri mulcta plectetur, per eãdem ſcholam exigenda, & noſtro ęrario applicanda: & eo remouendo, alter iudex in locum eius ſubrogabitur, ſub ſimilis pœnæ formidine: His omnibus locum habentibus cum vnus iudex omnem cauſam ab initio peragit. Sinautem in medio triennij vel morte iudicis vel alia irrecuſabili occaſione iudicium fuerit mutatum: tunc ſi quidem ex triennio annale temp9 vel amplius reſidet, in quo alius iudex cauſæ imponitur: intra reliquũ tẽpus cauſa finiatur. Sinautẽ minus quàm annale ſit: tũc omne quod deeſt, repleatur: vt non in minore perfecti anni tempore litem poſſit ſubrogatus iudex tam diſcutere quàm terminare:

Si facto vel negligẽtia aduocati cauſa intra triennium non terminetur: aduocatus in duabus libris auri punitur: & fertur abſolutoria ab obſeruatione iudicij propter lapſum inſtantiæ, cauſa expreſſa in ſententia. Et ſi propter ſalarium non ſolutum lis retardatur: cliẽtulus iudicis arbitrio ſoluere compellitur. Alexan.

Illo proculdubio obſeruando, vt ſi neque per alterutrã litigantium partem, vel per iudicem ſteterit quo minus lis ſuo marte decurrat, ſed per patronos cauſarum: licentia detur iudici & eos duarum librarum auri pœna afficere, per ſcholam Palatinam exigenda, & ſimiliter publicis rationibus aggreganda: ipſo videlicet iudice in ſua ſententia hoc ipm manifeſtante, quòd per patronos cauſarũ vel fugientis vel agentis, dilatio facta eſt, vel per omnes

vel per quoſdam ex his:neceſſitate aduocatis imponenda,ex quo litem peragendam ſuſceperint,eam vſque ad terminum (niſi lex vel iuſta cauſa impediat) adimplere: ne ex eorũ recuſatiõe fiat cauſę dilatio:honorarijs ſcilicet à clientibus que dare poſſunt,diſertiſſimis togatis omnimodo pręſtandis: & ſi ceſſauerint,per executores negociorum exigendis: ne per huiuſmodi machinationem cauſæ merita protrahantur: niſi ipſe litigator alium pro alio patronum eligere maluerit. Hęc autem omnia in ijs omnibus à nobis cauta ſunt,quibus perfectæ ętatis conſtitutis arbitrium ſuum pro omnibus cauſis ſufficit.

Tutores, curatores vel procuratores minorum per quos factum extiterit quo minus cauſa intra triẽnium terminata fuerit,omne damnum reſtituere tenẽtur: & eis non exiſtentibus ſoluendo,minor reſtituitur in integrum. Salicetus.

Sinuero cauſæ vel pupillorum vel adultorum ſint, vel aliorum ſub cura agentium maſculorum vel fœminarũ, vt per tutores vel curatores vel actores vel eorum procuratores agantur,& eorum deſidia triennium fuerit elapſum,& à cauſa deciderint: litẽ quidem nihilominus ſuũ habere vigorem:omnẽ autem iacturam quę ex hac cauſa oritur, ad tutores & curatores & fideiuſſores eorũ hęredes'que & res eorũ,& ad oẽs q̃rũ in hac cauſa legitime intereſt,redundare. Sinautẽ non ſufficiat pupillis vel minoribus eorũ ſubſtãtia: tunc in id in q̃ fuerint detrimentum perpeſſi,placuit in integrũ reſtitutiõis auxiliũ eis ſupeſſe.

Iudices ordinarij vel delegati & arbitri compromiſſarij poſt iuramentum quod debent præſtare quòd omnia ſecundum veritatem & legum obſeruationem decident,ſancta Euangelia coram ſe tenere debent: vt conſiderent quòd illis contẽptis non magis iudicabunt quàm iudicabuntur. Et aduocati debent corporaliter iurare quod cum omni eorum virtute & ſtudio patrocinium pręſtabunt clientulis ſuis circa id quod verum & iuſtũ putauerint: et ſi cauſa eis mala fuerit viſa, cauſam deſerent:qua deſerta non eſt clienti licitum recipere alios aduocatos. & ex conſcientia poſſunt quidam

remanere, & quidam deſerere: & qui melius fecerint, apparebit ex ſententia. Salicetus & Alexander.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prę. Lex. xij.

REm non nouam neq; inſolitam aggredimur, ſed antiquis quidem legum latoribus placitam: cum vero contempta ſit, non leue detrimentum cauſis inferentem. Cui enim non eſt cognitũ, antiquos iudices non aliter iudicialem calculum accipere, niſi prius ſacramentum pręſtitiſſent omnimodo ſeſe cum veritate & legum obſeruatione iudicium eſſe diſpoſituros? ¶ Cum igitur & viam non inuſitatam inuenimus ambulandam: & anteriores leges & noſtrę quę de iuramentis poſitę ſunt, non minimã ſuę vtilitatis experientiam litigantibus prębuerũt, & ideo ab omnibus merito collaudantur: ad hanc in perpetuum valituram legem peruenimus, per quam ſancimus omnes iudices, ſiue maiores, ſiue minores, ſiue qui in adminiſtrationib9 poſiti ſunt vel in hac regia ciuitate, vel in orbe terrarum, qui noſtris gubernaculis regitur, ſiue quibus nos audientiam committimus, vel qui à maioribus iudicibus dantur, vel qui ex iuriſdictione ſua iudicandi habent facultatem, vel qui ex recepto, id eſt compromiſſo (quod iudicium imitatur) cauſas dirimendas ſuſcipiunt, vel qui arbitrium peragũt, vel ex authoritate ſententiarũ, & partium conſenſu electi ſunt, & generaliter omnes omnino iudices Romani iuris diſceptatores non aliter litium primordium accipere, niſi prius ante iudicialem ſedẽ ſacroſanctæ deponantur ſcripturæ, et hæ permaneant non ſolum in principio litis, ſed etiam in omnibus cognitionib9 vſque ad ipſum terminum, & definitiuę ſententię recitationem. Sic etenim attendentes ad ſacroſanctas ſcripturas, & Dei pręſentia conſecrati, ex maiore præſidio lites diriment, ſcituri quòd non magis alios iudicant, quàm ipſi iudicabuntur: cum etiam ipſis magis quàm partibus iudicium terribile eſt: ſiquidẽ litigatores ſub hominibus, ipſi autem Deo inſpectore adhibito cauſas proferunt trutinandas. ¶ Et hoc quidem iuſiurandũ iudiciale omnibus notum ſit: & Romanis legibus optimum à nobis accedat incrementum, & ab omnibus iudicibus obſeruandum: &

ſi prętereatur, contemptoribus periculoſum ſit.

IN Authen. de defen. ci. §. pe. colla. iij. & in authē. iuſiurandum quod præ. ab his. §. pe. colla. ij. conſti. iij.

Propter eius breuitatem non ſummatur hęc authen.

HOdie iurant ſe facturos ſecundū quod eis viſum fuerit iuſtius & melius: exceptis defenſoribus ciuitatū, qui iurant omnia ſecundum leges & iura ſe facturos.

¶ Finit authentica: ſequitur textus. l. C.

¶ Patroni autem cauſarum, qui vtrique parti ſuum præſtantes ingrediuntur auxilium: cum lis fuerit conteſtata, poſt narrationem propoſitam, & contradictionem obiectam, in qualicūque iudicio, maiore vel minore, vel apud arbitros ſiue ex cōpromiſſo ſiue aliter datos vel electos, ſacroſanctis Euangelijs tactis iuramētum pręſtent quòd cum omni quidem virtute ſua omni'que ope quod verū & iuſtū exiſtimauerint, clientibus ſuis inferre ꝓcurabūt, nihil ſtudij relinquentes quod ſibi poſſibile eſt: non autem credita ſibi cauſa cognita quòd improba ſit vel penitus deſperata, & ex mendacibus allegationibus compoſita, ipſi ſcientes prudentes'que mala conſcientia liti patrocinabuntur: ſed et ſi certamine procedente aliquid tale ſibi cognitum fuerit, à cauſa recedent, ab huiuſmodi communione ſeſe penitus ſeparantes. Hocque ſubſequuto, nulla licentia concedatur ſpreto litigatori ad alterius aduocati patrocinium conuolare: ne melioribus contemptis, improba aduocatio ſubrogetur. ¶ Sinautem plurimis patronis adhibitis, & iuramento ab omnibus præſtito, quidam ex his cauſa procedente patrocinandum eſſe crediderint, quidam recuſauerint: exeāt quidem recuſantes, volentes autem remaneāt. Cauſę etenim terminus manifeſtare poterit qui timidius qui'que audacius iudicium vel reliquerint vel protulerint: nec in hac parte litigatoribus danda licentia alios pro recuſantibus ſubrogare.

Contumax nō auditur niſi refectis expenſis. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xiij.

SAncimus omnes iudices ſiue in hac florentiſſima ciuitate, ſiue in prouincijs, ſiquando abſens perſona citata poſtea apparuerit, non aliter ei iudicialem aditum reuela

re, ſed omnem claudere ei iudiciorum copiam, niſi prius ei omnia damna reſtituat ex huiuſmodi vitio aduerſarijs eius inflicta, ſiue circa ingreſſus litis, ſiue circa honoraria aduocatorum, vel alias cauſas quæ in iudicijs vertuntur: æſtimatione iudicis quantitate eorũ definienda poſtquam iuratum fuerit ab eo qui fecit expenſas: executoribus negociorum modis omnib9 diſpoſitiones eorum adimplentibus: ſcituris iudicibus noſtris & executoribus, quòd ſi hoc prætermiſerint: ex ſua ſubſtantia huiuſmodi detrimentum lœſis reſarcire compellantur. ¶ Quod & in pedaneis iudicibus obſeruari cenſemus, licet non citati ſed requiſiti litigatores mala conſcientia abfuerint.

IN Authentica de iudi. §. oportet. collatione. vi. conſtitutione. x.

POſt iuſiurandum delatum & præſtitum non licet iudici amplius taxare. Sed & hodie ſi prius iudex taxauerit, & ita ſecundum quantitatẽ à iudice taxatam iuratum fuerit: non habeat licentiam iudex minus quàm iuratum fuerit condemnare. Sed ſi viderit iudex neutrum litigatorum ſubdi debere rationi ſumptuũ, propter negocij varietatem: ſua ſententia hoc declaret.

Iudices delegati poſſunt ex cauſa ſuſpicionis recuſari: ſed partes cogẽtur ad eligendos arbitros qui vice delegati fungantur. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. L. ex. xiiij.

APertiſſimi iuris eſt, licere litigatoribus iudices datos antequam lis inchoetur, recuſare: cum etiam ex generalibus formis ſublimiſſimę tuæ ſedis ſtatutũ ſit neceſſitatem imponi iudice recuſato partibus ad eligendos venire arbitros, & ſub audiẽtia eorum ſua iura proponere. Licet enim ex imperiali numine iudex delegatus eſt: tamen quia ſine ſuſpicione om̃es lites procedere nobis cordi eſt, liceat ei qui ſuſpectum iudicem putat, antequã lis inchoetur, eũ recuſare, vt ad alium recurratur, libello recuſationis ei porrecto: cum poſt litem cõteſtatam neque appellari poſſe ante definitiuam ſententiam iam ſtatuimus, neque recuſari poſſe, ne lites in infinitum extendantur: eodem ſcilicet executore neceſſitatem partibus

per ordinarium iudicem & omne ciuile auxilium imponéte & arbitros eligere, & apud eos venire: & ſic lite apparēte, quaſi arbitri fuerint ab imperiali culmine delegati. Quod et ſi ab imperiali maieſtate iudex delegatus non ſit, ſed ab alio culmine: obtinere cenſemus.

IN Authentica vt diffe.iu.au.interpel.all.§.ſi vero contigerit.collatione.ix.conſti.x.

Authē.iſta loquitur in iudice irrecuſabili, id eſt in ordinario: cui ratione ſuſpicionis aſſociatur epiſcopus, vt cauſam amicabiliter cōponant ſi poſſunt: aliâs cognitionaliter dirimāt.h.d. ſed de conſuetudine iſta authen. non ſeruatur. Baldus.

SI vero contigerit aliquem ſubiectorum noſtrorum in dubitationem habere iudicem: iubemus ſanctiſſimum archiepiſcopum vel epiſcopum locorum audire cauſam vna cum clariſſimo iudice: vt ambo aut per amicabilem compoſitionem diſſoluant quę dubia ſunt, aut per annotationem in ſcriptis factam, aut cognitionaliter iudicent inter litigantes: ne prouinciales recedentes a patria, ad lōginqua trahantur examina. ¶Si autem iudex epiſcopo parere noluerit, principi ſcribat: qui de eo iudice ſumet vindictam.

Magiſter militum, & alij habentes experiētiam negociorum, licet illiterati, poſſunt cauſas dirimere, & ſententias proferre. Salicetus.

¶Idem.a. Ioanni pręf.præto. Lex.xv.

CErti iuris eſt quod conceſſa eſt etiam militaribus hominibus iudicandi facultas. Quid enim obſtaculi eſt homines qui cuiuſdam rei peritiam habent, de ea iudicare: cum ſcimus & militares magiſtratus, & omnes tales homines per vſum cotidianū iam eſſe approbatos vt & audiant lites, & eas dirimant, & pro ſui & legis ſcientia huiuſmodi altercationibus finem imponant.

Libellus recuſationis debet offerri coram iudice recuſato, ſi eſt pręſens: vel coram iudice loci vbi degit ſeu eſt recuſans, qui debet partes cogere etiam ad arbitros eligendos: quorum ſententia per primum delegatum executiōi mādabitur, niſi appelletur. Et appellatio de-

bet fieri ad delegantem,non ad iudicem ſuſpectũ.Bal.

¶Idem.a.Ioanni pręfe.præt. Lex.xvi.

CVm ſpecialis iudex ſiue ab auguſta fortuna, ſiue à iudiciali culmine in aliqua prouincia vbi incuſatus degit,datꝰ ſit, & vna pars ſuſpectum eum ſibi eſſe dicat:ne forſitan abſente perſona iudicis, & in alia ciuitate eiuſdem prouinciæ commorante,compellatur longo itinere emenſo,recuſationis libellum ei incuſatus offerre : ſancimus , ſi quidem præſto eſt præſes prouinciæ in illa ciuitate vbi de ea re dubitatur, licere ei qui ſuſpectum ſibi eſſe iudicem dicit,ipſum præſidem adire , & hoc facere in actis manifeſtum. Si autem non eſt moderator prouinciæ in præfato loco:hæc eadem apud defenſorem locorum vel duumuiros municipales geſtis apud eos habitis celebrare: & iudicem quidem eum recuſare,illico autem , id eſt intra triduum proximum,ſine vlla dilatione compelli arbitrum vel arbitros eligere, & apud eos litigare:ne & datꝰ iudex remoueatur, & alter non eligatur: electione videlicet arbitri,ſi variatum inter partes fuerit , ſimili modo vel præſidis prouincię ſi adeſt, vel defenſoris locorum, vel magiſtratuum municipij arbitrio dirimenda , & executore negocij cui mandata eſt huiuſmodi cauſę examinatio,imminente, & ſtatuta ab arbitris effectui mancipante , niſi fuerit prouocatum.tunc enim ipſe qui iudicem antea dedit qui ſuſpectus viſus eſt, appellatione trutinata, formã cauſæ imponat legitimam.

¶De ſportulis & ſumptibus in diuerſis iudiciis faciendis,& de executoribus litium. Titul.ii.

Apparitor ſiue nuncius in cauſa deputatus debet in tota cauſa officio ſuo fungi:nec debet mutari.Bal.

¶Imperatores Valenti , Gratia . & Theo.aaa.ad Pontiũ vicarium. Lex prima.

QVISQVIS fuerit exhibitus : vſq; ad negocij terminũ ab eo apparitore cui primũ traditus fuerit,obſeruari eum decernimus. Siqua præſumptiõe fuerit hęc mãſuetudinis noſtrę poſthabita præceptio:primiſcrinio qui iuſſa teme-

merauerit, quinque librarum auri condemnatione mulctando.

Si executores nõ fuerint idonei ſed negligẽtes, remouentur ab officio: & alij in eorum locum ſubrogantur. Vel ſic: Executores ſeu nunc̃ negligẽtes, vel aliter in officio delinquentes poſſunt ab officio remoueri, & ſi res exegerit, mulctari etiam corporaliter, et alij eorũ loco ſubſtitui. Salicetus.

¶ Iidem. aaa. Iuliano pręfecto prętorio. Lex. ij.

OMnibus iudicibus licentiã præſtamus, ſiue ijs quibus à noſtro numine lites mandantur, illuſtribus vel ſpectabilibus vel clariſſimis, vel togatis fori cuiuſcũque pręfecturę, vel alijs quibuſque, vel ijs qui ex noſtris iudicibus delegandas lites accipiunt, executores, ſi ceſſauerint cauſas eis inſtructas offerre, & remouere ab executione eos, & alios idoneos ſupponere, vel etiam mulctis afficere: ſi quidem illuſtres ſint iudices, vſque ad ſex ſolidorum ſummam: ſinautem alij, vſque ad tres tãtummodo aureos: & ad iudices quorum intereſt, referre: quatenus militia exuti, pœnas luant corporales. ¶ Noſtris autem ampliſſimis iudicibus licentia ſit & maiores pœnas, & corporales maculas executorib9 imponere, ſi male fuerint circa lites verſati: vt ſciant non eſſe cauſas à ſe deludendas, nec lucri gratia aliquod eis vitium imponendum.

¶ De pedaneis iudicibus. Titulus. iii.

Sententia lata per delegatum ab incompetenti iudice ordinario, eſt ipſo iure nulla. Baldus.

¶ Imperator Gordian9. a. vicarijs. Lex prima.

PROCVRATORI noſtro non vice præſidis agenti, dandi iudices inter priuatas perſonas, non competere facultatem, manifeſtum eſt: & ideo ſi (vt allegatis) inter priuatas perſonas is cuius meminiſtis, arbitros dandos putauit: ſententia ab eis prolata, nullo iure ſubſiſtit.

Iſtam legem dicit Bartolus difficillimam quæ ſit in toto Codice: & hoc intendit: Cauſas medias pręſides debent audire per ſe, vel delegare reſeruata ſenten-

tia, ſi propter occupationes publicas vel cauſarum multitudinem impediatur. Cauſas vero meri & mixti īperij, & cauſas iuriſdictionis magnas iudicent per ſe ipſos: cauſas vero minimas deleget indiſtincte. h.d. cū lege ſequenti ſecundū Barto. Vel ſic: Cauſæ pecuniariæ centum aureos excedentes, quas pręſides leui cauſa impediti poterant delegare, hodie non poſſunt delegari, niſi præſides publicis occupationibus vel multitudine cauſarum ſint impediti. Cauſæ vero meri vel mixti imperij non delegātur, niſi cauſa ingenuitatis & libertinitatis. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. vicarijs. Lex. ij.

PLacet nobis, pręſides de ijs cauſis in quibus quòd ipſi nō poſſent cognoſcere, antehac pedaneos iudices dabant, notionis ſuæ examen adhibere: ita tamen, vt ſi vel propter occupationes publicas, vel propter cauſarum multitudinem, omnia huiuſmodi negocia non potuerint cognoſcere, iudices dandi habeant poteſtatem. Quod non ita accipi conuenit, vt etiam in ijs cauſis in quibus ſolebant ex officio ſuo cognoſcere, dandi iudices licentia eis permiſſa credatur. Quod vſq; adeò in præſidum cognitione retinendum eſt, vt eorum iudicia non diminuta videantur, dum tamen de ingenuitate ſuper qua poterant & ante cognoſcere, & de libertinitate, præſides ipſi diiudicent.

Iudices delegati debēt iudicare de qua cauſa cognouerint: nec poſſunt ad delegantem remittere: & ab eis poteſt appellari. Baldus.

¶ Exemplum ſacrarum literarum eorūdem auguſtorum & cæſarum ad Serapionem. Lex. iij.

PLacet vt iudicibus, ſi quos grauitas tua diſceptatores dederit, inſinues vt delegata ſibi negocia lata ſententia terminent: nec in ijs cauſis in quibus pronunciare debent; & poſſunt, facultatem ſibi patere remittendi ad iudicium præſidale cognoſcant: maxime cum & ſi iudicatio alicui litigatorum parti iniuſta videatur, interponendæ prouocationis poteſtas à ſentētia ex omni

cauſa prolata, libera litigatoribus tribuatur.

Si iudices delegati ſunt impediti, debet cauſa aliis cõmitti, vel per delegantem ad vlteriora procedi, et terminari. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Firmiano. Lex. iiij.

PLacuit, quoties pedanei iudices dati, poſt litis cõteſtationem vel ad aliud iudicium neceſſario dirigãtur, vel publicę vtilitatis ratione in alias prouincias proficiſcãtur, vel diem obierint, atque his rationibus negociis cœptis finis non poſſit adhiberi: alium in locũ eorum iudicem tribui, qui negocium examinet: ne huiuſmodi caſibus interuenientibus, impedimentum aliquod in perſequendis litibus afferatur.

Cauſæ minimæ iuriſdictionis poſſunt indiſtincte delegari. Baldus.

¶ Imperator Iulianus. a. Secundo præfecto prætorio. Lex. v.

QVædam ſunt negocia in quibus ſuperfluum eſt moderatorem expectari prouinciæ: ideoque pedaneos iudices (hoc eſt qui negocia humiliora diſceptãt) cõſtituendi damus præſidibus poteſtatem.

¶ Qui pro ſua iuriſdictione iudices dare dari ve poſſunt. Titulus. iii.

Non poteſt delegari cauſa quæ ad iuriſdictionem delegantis non pertinet: & ille cui delegatur, debet eſſe de iuriſdictione delegantis. Item cum delegatus principis ſubdelegat: appellatur ad ipſum. Baldus.

¶ Impp. Theodoſius & Valentinianus. aa. Cyro præfecto prætorio. Lex vnica.

IN CAVSARVM delegationibus illud conſultiſſime præcipimus obſeruari, vt ita valeant, ſi ad iuriſdictionem pertineant delegantis. ¶ Quòd ſi quis alienæ iuriſdictionis cauſam crediderit delegandã: nec præcepto cognitorem datum patientiam accõmodare cenſemus: & ſi contra leges obtemperauerit deleganti, omnia quæ ab ea delegatione geruntur, ita pro infectis haberi

præcipimus, ac ſi ipſi qui delegauerant, alienæ iuriſdictionis iudices reſediſſent: vt ne appellandi quidem neceſſitas victis aduerſus eas ſententias imponatur. ¶Hæc teneant, niſi iudices à nobis ſpecialiter delegantibus dati, aliis cauſas delegauerint iudicandas. Nam his delegantibus, nullo perſonarum cauſarum've habito tractatu, appellationum ad eos iure iudicia remeabunt.

¶ Ne quis in ſua cauſa iudicet, vel ius ſibi dicat. Titulus.v.

Nemo eſt iudex in cauſa propria. Baldus & Sal.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens & Gratianus aaa. ad Gracchum præfectum vrbis & vicarium.

Lex vnica.

GENERALI lege decernimus neminem ſibi eſſe iudicem, vel ius ſibi dicere debere. In re enim propria iniquum admodum eſt alicui licentiam tribuere ſententiæ.

¶ Qui legitimam perſonam ſtandi in iudiciis habeant vel non. Titulus.vi.

Sententia lata contra pupillum indefenſum, ipſo iure non tenet. Baldus.

¶ Imperator Gordianus.a. Candilę. Lex prima.

SI CVM eſſes pupillaris ætatis, ſine tutoris authoritate cum aduerſario tuo conſiſtens, præſes prouinciæ aduerſus te pronunciauit: minime authoritate iudicati nititur quod ſtatutum eſt.

Pupillus cum authoritate tutoris, et adultus cum authoritate curatoris recte poſſunt agere & conueniri. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. & . cc. Gemachæ. Lex.ij.

IN rebus quæ priuati iudicij quæſtionem habent, ſicut pupillus tutore authore & agere & conueniri poteſt: ita adultus curatore conſentiente litem & intendere & excipere debet.

Minor poteſt mouere poſſeſſorium: ſed non poteſt mouere petitorium, nec ſibi moueri ſine authoritate tutoris vel curatoris. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſi9. aa. Iuliano proconſuli aphricæ. Lex. iij.

MOmentaneę poſſeſſionis actio exerceri poteſt per quancunque perſonam. ¶ Sub colore autem adipiſcendæ poſſeſſionis, obreptitia petitio alteri obeſſe non debet: maxime cum abſque conuentione perſonæ legitimæ initiatum iurgium videatur. Nihil autem opitulatur conuentio circa minorem habita: cum id rectius circa curatorem debuerit cuſtodiri.

¶ Vt nemo inuitus agere vel accuſare cogatur. Titulus. vii.

¶ Imperator Diocletianus. a. Chariſſimo. Lex vnica.

INVITVS agere vel accuſare nemo cogitur.

¶ De ordine iudiciorum. Titulus. viii.

Si pupillo agenti petitione hęreditatis contra hæredem ſcriptum, obijcitur quòd non eſt filius: iudex debet examinare de principali & incidenti: non tamen habet de incidenti pronunciare, ſed ſolum de principali. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Marcellinæ. Lex prima.

ADITE præſidem prouinciæ, & ruptum eſſe teſtamentum Fabij præſentis agnatione filij docete. Neque enim impedit notionē eius quod ſtatus quæſtio in cognitione vertitur, etſi ſuper ſtatus cauſa cognoſcere non poſſit. Pertinet enim ad officium iudicis qui de hæreditate cognoſcit, vniuerſam incidentem quæſtionem quæ in iudicium deuocatur, examinare: quoniam non de ea, ſed de hæreditate pronunciat.

Inter patrueles, ſi quæſtio ſtatus nō refertur, hęreditas delata ęquo iure diuiditur. ſed ſi quæſtio ſtatꝰ refertur, prius de ea diſcutitur quàm ſuper petitione p̄nuncietur. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a.Magnellę. Lex.ij.

SI quęſtio tibi generis ab ijs quos fratres patrueles eſſe dicis, nō fiat: adito præſide prouincię, & accepto iudice, familiæ erciſcundę iudicio experire. Quòd ſi de ea re quæſtio erit: prius de natiuitatis veritate ſecundum iuris formam quęri, idem vir clariſſimus curę habebit.

Quando ciuilis quæſtio eſt principaliter mota, & incidens criminalis eſt: eadē ſententia terminātur. Bal.

¶ Impp. Valerianus & Galienus.aa.Demetrio. Lex.iij.

CVm ciuili diſceptationi principaliter motę quæſtio criminis inciderit, vel crimini prius inſtituto ciuilis cauſa adiungitur: poteſt iudex eodem tempore vtranque quæſtionem ſua ſententia dirimere.

Prius de criminali eſt pronūciandum quàm de ciuili cauſa cognoſcatur. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus ad Calphurnianū. Lex.iiij.

QVoniam ciuili quęſtione intermiſſa, ſępe fit vt priꝰ de crimine iudicetur, quod, vtpote maius, merito minori præfertur: ex quo criminalis quæſtio quocunque modo ceſſauerit, oportet ciuilem cauſam velut ex integro in iudiciū deductam diſtingui: vt finis criminalis negocij ex eo die quo inter partes fuerit lata ſententia, initium ciuili tribuat quæſtioni.

¶ De litis conteſtatione. Titulus.ix.

Nec poſtulatio nec libelli editio faciunt litis conteſtationem: ſed narratio cum contradictione. Iac. But.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus.aa. Valenti.
Lex vnica.

RES IN IVDICIVM deducta non videtur ſi tantum poſtulatio ſimplex celebrata ſit, vel actionis ſpecies ante iudicium reo cognita. Inter litem enim conteſtatam, & editam actionem, permultū intereſt. Lis enim tunc

videtur conteſtata, cum iudex per narrationem negocij cauſam audire cœperit.

IN Authen. de exhiben. & introdu. reis. §. ſancimus. collatio. v. conſtitu. vi.

Vocato in iudicium libellus eſt offerendus, & danda dilatio viginti dierum ad deliberandum an cedat vel contendat, in iudicem diſſentiat vel conſentiat, vel contradicat, vel fideiuſſorem præſtet: & ſine his conteſtatio facta non tenet.

OFferatur ei qui vocatur ad iudicium, libellus: & exinde præbitis ſportulis & data fideiuſſione, viginti dierum gaudeat inducijs: quibus deliberet cedat an contendat, aut iudici alium aſſociari petat, vel recuſet eum: niſi ille ſit is quem ipſe alio iam recuſato petierit. Denique præſens interrogetur an hoc tempus tranſierit. quod non modo ex ipſius reſponſione, ſed etiã ex libelli ſubſcriptione manifeſtetur, quam in initio facere debet. Litis ergo conteſtatio contra hoc indultum habita, pro nihilo habenda eſt.

IN Authentica de executo. §. i. collatione. vij. conſtitutione. vij.

Actor antequam dirigat libellum, debet ſatiſdare forma hic ſcripta. Salicetus.

LIbellum vero non aliâs actor dirigat, niſi prius & in ipſum quem dicit obnoxium, & in negocij executorem exponat cautionẽ: ſe ſcilicet vel intra duos menſes litem conteſtaturum: vel omne damnum ei qui conuenitur contingens, reſtituturum in duplum: cautione tamen non tranſcendente trigintaſex aureos.

De plus petitionibus. Titulus. x.

Si cautio eſt per dolum extorta in maiori ſumma, & ſequitur petitio ante litem conteſtatam: eſt locus pœnitentię: poſtea non. per tranſactionẽ vero & confeſſionem ſponte ſubſecutam purgatur dolus retro cõmiſſus: & ceſſat pœna huius legis. Baldus.

Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni præfecto prætorio.

Lex vnica.

ODIOSAS contrahentium calliditates ampu- tare properantes, cenſemus vt ſi quis certa quantitate ſibimet debita, ſuper ampliore pe cunia per dolum & machinationem cautionem exegerit, & ad iudicium debitorem vocauerit: ſi quidem ante inchoatam litem calliditatis eum pœniteat, & veritatem debiti confeſſus fuerit: nullo cum diſpendio prægrauari. Si autem & liti præbuit exordium, & in certaminibus negocij permanens, arguatur de adiecta falſa quantitate: non ſolum ea, ſed etiam toto debito eum fraudari: tranſactionibus ſcilicet & ſecundis confeſſionibus, ſiue inſinuatę ſint, ſiue non, etiam in hoc caſu ſuam obtinentibus firmitatem. Talibus enim cautionibus hæc obijcere non oportet.

¶ De dilationibus. Titulus .xi.

Dilatio probatoria danda eſt & moderanda ſecundum locorum diſtantiam: nec eſt in poteſtate iudicis dare vel negare: & regulariter nõ datur niſi ſemel. h.d. ſecundum Iaco. But. & Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &, cc. Dict. Lex prima.

QVONIAM plerunq; euenit vt iudex, inſtrumentorum vel perſonarum gratia dilationē dare rerum neceſſitate cogatur: ſpatium inſtructionis exhibendę poſtulatum dari conuenit. Quod hac ratione arbitramur eſſe moderandum, vt ſi ex ea prouincia vbi lis agitur, vel perſona vel inſtrumenta poſcãtur, non amplius quàm tres mēſes indulgeantur. ſi vero ex continentibus prouincijs, ſex menſes cuſtodiri iuſtitiæ eſt. In tranſmarina autem dilatione nouem menſes computari oportebit. Quod ita conſtitutum iudicantes ſentire debebunt, vt hac ratione non ſibi conceſſum intelligant dandę dilationis arbitriū, ſed eandem dilationem ſi rerum vrgentiſſima ratio flagitauerit, & neceſſitas deſideratę inſtructionis exegerit, nõ facile amplius quàm ſemel, nec vlla trahendi arte, ſciant eſſe tribuendam.

Impetrans reſcriptum, non debet habere dilatio-
nem ad producendum reſcriptum, ſed aduerſarius ei9
debet habere dilationem ad contradicendum & ad im
pugnandum. Baldus.

¶ Imperator Conſtãtinus.a.ad Ruffum vicariũ. Lex.ij.

SIquando quis reſcriptum ad extraordinarium iudicẽ
reportauerit: dilatio ei penitus deneganda eſt. Illi au-
tem qui in iudicium vocatur, danda eſt ad improbanda
precum mendacia, vel proferenda aliqua inſtrumẽta vel
teſtes: quoniã inſtructus eſſe non potuit, qui pręter ſpem
ad alienum iudicium trahitur.

IN Authen. de exhib. & introdu. reis. §.i. collatio. v. cõ-
ſtitutio. vi.

Non debet quis trahi ad extraordinarium iudicẽ
niſi prius actor ſatiſdederit ſecũdum huius authen. for-
mam. h. d. tamen iſta forma non ſeruatur de conſuetu-
dine. Baldus.

QVod fieri non debet niſi actor ſatiſdederit certam
promittens quantitatem ſe daturum ſi litem non
exequatur, aut exequens non vincat cauſam. Si igitur
poſt tempus à ſe conſtitutum intra decem dies reo præ-
ſente non occurrat: dimittatur reus, exacto eo quod pro-
miſſum eſt, & ſi quid circa litem plus impendiſſe cum ta
xatione iudicis iurauerit.

Dilationę pendente, iudicis officium conquieſcit: &
dies feriati & non feriati in dilatione computãtur. Bal-
dus & Salicetus.

¶ Idem.a. Profuturo pręfecto annonę. Lex.iij.

SIue pars, ſiue integra dilatio fuerit data: eouſque iudi-
cis officium conquieſcat, donec petiti temporis deflu-
xerint curricula. ¶ Ferię autem, ſiue repentinę, ſiue ſolen-
nes ſint, dilationum temporibus non excipiantur, ſed his
quoque connumerentur.

Dilatio quam aduerſarius negat dari debere, non
debet dari vel denegari niſi cauſa cognita & iudice ꝓ
tribunali ſedente. & iudex denegãs dilationem, ſtatim
poteſt ad vlteriora procedere. Baldus.

¶ Idem.a. ad Catullinũ ꝓconſulem Aphricę. Lex.iiij.

A Procedente iudice dilationem non conuenit poſtulari, etiam ſi vtraq; parte pręſente tribuatur: cum nõ aliâs niſi cauſa cognita indulgeri queat: & cognitio cauſę non interpellatione plenaria, ſed conſidente magis iudice legitime colligatur: vt ſi forte dilationis petitio fuerit improbata, ſuſcepta quęſtio per ſententiã iudicis dirimat.

Poſt concluſionem in cauſa, ſiue præceſſerant dilationes, ſiue non: nulla eſt danda dilatio. Bal.

¶ Idem. a. ad Maximum. Lex. v.

CVm à nobis fuerit ad appellationẽ conſultationẽ've reſcriptum: ſiue ſit primo iudicio petita dilatio, ſiue ea tributa nõ ſit, ſiue ne petita quidem: eam dari cuiquã non licebit, eadem ratione qua ne in iudicijs quidem cognitionum noſtrarum dilatio tribui ſolet.

Fiſcus in dilationibus vtitur iure communi. Bal.

¶ Imperatores Conſtantinus & Conſtans. aa. ad Patronum vicarium Aphricæ. Lex. vi.

INter priuatos & fiſcum ſi aliqua lis mota fuerit: vtriq; parti petendę dilationis per defenſores ſuos copia non eſt deneganda, ſi hoc cõmoditatis ratio poſtulauerit.

Etiam in cauſa ſtatus debet ſeruari ſpatiũ dilationum ſecundum diſtantiam locorũ à iure taxatũ. Bal.

¶ Impp. Arcadius & Hono. aa. Meſſalę prę. p̄. Lex. vij.

NEc de ſtatu ac patrimonio litigantibus in tranſmarina etiam dilatione menſium nouem ſpatia egredi concedatur.

¶ De feriis. Titulus. xii.

Tempore feriarum ſolennium & repentinarũ appellatio poteſt interponi: ſed non interpoſita exerceri: nec propter tales ferias ipſa fatalia prorogãtur. Bal.

¶ Imperatores Conſtantinus & Maximianus. aa. & Seuerus & Maxi. nobili Verino. Lex prima.

QVONIAM conſulis an ſimilis obſeruãtia à nobis adijciẽdarum feriarũ quę rebus fœliciter geſtis proueniũt, ad appellationum quoque tempora porrigenda ſit: Verine chariſſime, reſcribi placuit experiẽtię tuæ, vt in cau-

ſis prouocationum iugiter & ſine additamento vllo huiuſcemodi dierum tempora ſcias obſeruari debere, & ſupradictorum dierum in appellationum cauſis minime fieri adiectionem.

¶ Impera. Theodoſius. a. Viceno. Lex. ij.

VT in die Dominico emancipare ac manumittere liceat, reliquæ cauſæ vel lites quieſcant: & à die octauo calendarum Iulij vſque in calendas Auguſti meſſis feria concedatur: & à calendis Auguſti vſque in decimum calendarum Septembris agendarum cauſarum tribuntur licentia. A decimo autem calendarum Septembris vſque in idus Octobris vindemialis feria cōcedatur. ¶ Sanctum quoque diem Paſchæ, et diē Natalis domini, & Epiphaniæ, ſeptem qui præcedunt, & ſeptem qui ſequuntur, ſine ſtrepitu volumus obſeruari: & quod cōtra hoc factū fuerit, omnibus modis irritatur & infirmatur.

Die Dominica debēt iudices & officia artium quieſcere: opera tamen ruralia ex neceſſitate poſſunt explicari. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. Epidio. Lex. iij.

OMnes iudices vrbanęque plebes & artium officia cunctarum venerabili die Solis quieſcant. Ruri tamen poſiti, agrorum culturæ libere licenterque inſeruiāt: quoniam frequēter euenit vt non aptius alio die frumenta ſulcis, aut vineæ ſcrobibus mandentur: ne occaſione momenti pereat commoditas cœleſti prouiſione conceſſa.

Solus princeps indicit generales ferias repētinas. Baldus.

¶ Idem. a. ad Seuerum. Lex. iiij.

A Nullo iudice præſumi debet vt authoritate ſua ferias aliquas condat. Nec enim imperiales ferias vocari oportet, quas adminiſtrator edixerit: ac per hoc ſi nomine eximuntur, etiam fructu carebunt.

In publicis & fiſcalibus cauſis non ſunt obſeruandæ feriæ meſſium vel vindemiarum. Baldus & Salice.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens & Gratianus aaa. ad Olibrium præfectū prętorio. Lex. v.

Publicas ac fiſcales cauſas tua ſynceritas etiam feriatis
PVblicas ac fiſcales cauſas tua ſynceritas etiam feriatis
geminis menſibus,hoc eſt ſine aliqua intermiſſione
diſtinguat.Piſtoriis quoque cauſis iiſdem diebus ratum
in futurum examen adhibebit.

Tempore Quadrageſimæ in criminalibus cauſis
ſunt feriæ.Baldus.

¶Iidem.aaa.Iuliano vicario Macedoniæ. Lex.vi.

QVadraginta diebus qui auſpicio ceremoniarum Pa-
ſchale tempus anticipãt, omnis cognitio inhibea-
tur criminalium quæſtionum.

Omnis dies eſt iuridica niſi appareat quòd ſit fe-
riata:& enumerantur hic dies feriati.Baldus.

¶Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius
aaa. Albino præfecto vrbis. Lex.vii.

OMnes dies iubemus eſſe iuridicos.Illos tantum mane
re feriarum dies fas erit, quos geminis menſibus ad
requiem laboris indulgentior annus accepit, æſtiuos qui-
dẽ dies feruoribus mitigandis, & autũnales fructibus de-
cerpendis. Calendarum quoque Ianuariarum conſuetos
dies ocio mãcipam9. His adiicimus natalitios dies vrbiũ
maximarũ Romæ atq; Cõſtantinopolis:in quibus debẽt
iura differri,quia & ab ipſis nata ſunt. Sacros quoque Pa
ſchę dies qui ſepteno vel pręcedũt numero vel ſequũtur.
Dies etiam Natalis atque Epiphaniorũ CHRISTI: &
quo tempore commemoratio Apoſtolicæ Paſſionis toti9
Chriſtianitatis magiſtræ à cunctis iure celebratur.In qui-
bus etiam prædictis ſanctiſſimis diebus neque ſpectacu-
lorum copiam reſeramus.In eadem obſeruatione nume-
ram9 & dies Solis, quos Dominicos rite dixere maiores:
qui repetito in ſeſe calculo reuoluũtur : in quibus parem
neceſſe eſt habere reuerẽtiam, vt nec apud ipſos arbitros
vel à iudicibus flagitatos vel ſponte electos,vlla ſit cogni-
tio iurgiorum . Noſtris etiam diebus, qui vel lucis auſpi-
cia,vel ortus imperii,protulerunt.¶In quindecim autem
Paſchalibus diebus compulſio, & annonariæ functionis
omnium'que publicorum priuatorũ'que debitorum dif-
feratur exactio.

Actus voluntariæ iuriſdictionis poſſunt explicari

quolibet tempore etiam feriato. Baldus.

¶ Iidem. aaa. Taciano. Lex. viij.

ACtus oẽs, ſeu publici ſeu priuati, diebus quindecim Paſchalibus conquieſcant. In his tamen emancipandi & manumittendi cũcti licentiam habeãt: & ſuper his acta non prohibeantur.

Latro inſignis poteſt quolibet die ad furcas mitti. Baldus.

¶ Impp. Arca. & Hono. aa. Anthemio præ. præ. Lex. ix.

PRouinciarum pręſides moneantur vt in quęſtionibus latronum, & maxime Iſaurorum, nullum Quadrageſimę, nec venerabilem Paſchæ diem exiſtiment excipiendum: ne differatur ſceleratorum proditio conſiliorum, quæ per latronum tormenta quærenda eſt: cum facillime in hoc ſummi numinis ſperetur venia, per quod multorum ſalus & incolumitas procuratur.

Nullus actus iudiciarius poteſt exerceri die feriato in honorem Dei: nec etiam poſſunt celebrari lachrymoſa ſpectacula, vel circenſe certamen: pacta tamen confici poſſunt: & tranſactiones fieri: & inter partes concordiæ celebrari. Baldus & Salicetus.

¶ Impp. Leo & Anto. aa. Amaſio præfe. præ. Lex. x.

DIes feſtos, dies maieſtati altiſſimæ dedicatos, nullis volumus voluptatibus occupari, nec vllis exactionum vexationibus prophanari. ¶ Dominicũ itaque diem ita ſemper honorabilem decernimus & venerandum, vt à cunctis executionibus excuſetur: nulla quẽquam vrgeat admonitio: nulla fideiuſſiõis flagitetur exactio: taceat apparitio: aduocatio deliteſcat: ſit ille dies à cognitionibus alienus: præconis horrida vox ſileſcat: reſpirent à controuerſijs litigantes, & habeant fœderis interuallum: ad ſeſe ſimul veniant aduerſarij non timentes: ſubeat animos vicaria pœnitudo: pacta conferant: tranſactiones loquantur. Nec tamen huius religioſæ diei ocia relaxantes, obſcœnis quenquam patimur voluptatibus detineri. Nihil eodẽ die ſibi vendicet ſcena theatralis, aut circenſe certamen, aut ferarum lachrymoſa ſpectacula: et ſi in noſtrum ortum aut natalem celebranda ſolennitas inciderit, diffe-

ratur. Amiſſionem militiæ, proſcriptionemque patrimonij ſuſtinebit ſi quis vnquam hoc die feſto ſpectaculis intereſſe, vel cuiuſcunque iudicis appantor prætextu negocij publici ſeu priuati hęc quæ hac lege ſtatuta ſunt, crediderit temeranda.

¶ De iuriſdictione omnium iudicum, & de foro competenti. Titulus.xiii.

Iudex incompetens poteſt fieri competens partiũ prorogatione. Baldus.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus.aa. Seuero. Lex prima.

NON QVIDEM fuit competens iudex procurator noſter in lite priuatorum: ſed cum ipſi eum iudicem elegeritis, & is conſentientibus aduerſarijs ſententiam tulerit, intelligitis vos acquieſcere debere rei ex conſenſu veſtro iudicatę: cum & procurator iudicãdi poteſtatem inter certas habeat perſonas: & vos incongruum eum eſſe vobis iudicem ſcientes, tamen audientiam eius elegiſtis. Quod & in alijs ſimilibus iudicibus tam in actionem proponentis, quàm in exceptionẽ opponẽtis perſona locũ habebit.

Actor debet ſequi forum rei: non reus forum actoris. & poteſt reus conueniri in domicilio quod habebat tempore cõtractus, & in nouo domicilio quod poſtea acquiſiuit. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Alexandro. Lex.ij.

IVris ordinem conuerti poſtulas, vt non actor rei forũ, ſed reus actoris ſequatur. Nam vbi domicilium habet reus, vel tẽpore contractus habuit, licet hoc poſtea trãſtulerit, ibi tamen eum conueniri oportet.

Priuati non poſſunt conferre iuriſdictionem. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Iudę. Lex.iij.

PRiuatorum conſenſus iudicem non facit eum qui nulli pręeſt iudicio: nec quod is ſtatuit, rei iudicatæ continet authoritatem.

Ordinaria iuriſdictio non poteſt declinari poſt litis conteſtationem: nec recurritur ad ſuperiorem per ſimplicem querelam, ſed demum per appellationẽ. Bal.

¶Imperator Conſtan.a.ad vniuerſos ꝓuinciales. Lex.iiij

NEmo poſt litem cōteſtatam ordinarię ſedis declinet examē: nec prius pręfecti pętorio aut comitis Oriē tis vel alterius ſpectabilis iudicis imploret auxilium : ſed appellatione legibus facta, ad ſacrum auditorium veniat.

Trahens aliquem in vetito examine, perdit cauſam: & puniuntur officiales qui pręſtant milites ſuos executoribus iudicum incompetentium. Baldus.

¶Imperatores Arcadius & Honọ.aa. Vincentio præfecto prætorio Galliarum. Lex.v.

IN criminali negocio, rei forum accuſator ſequatur. ¶Is vero qui ſuam cauſam ſiue criminalē ſiue ciuilem ſine cœleſti oraculo in vetito vocauerit examine, aut executionem popoſcerit militarem: actor quidem propoſiti negocij actione mulctetur, reus vero pro condemnato habeatur: & tribuni ſiue vicarij capitalem ſibi animaduerſionem ſubeundam eſſe cognoſcant, ſi vel ſuam vel militarē executionem interdictam præbuerint.

Magiſtri militum habent iuriſdictionem inter milites. Baldus.

¶Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. Anthemio præfecto prætorio. Lex.vi.

MAgiſteriæ poteſtati, inter militares viros: vel priuato actore, in reum militarem etiā ciuilium quęſtionum audiendi cōcedimus facultatem: præſertim cum id ipſum de more eſſe litigantium videatur, conſtet que militarem reum niſi à ſuo iudice nec exhiberi poſſe, nec ſi in culpa fuerit, coerceri.

Qui ſunt in aliquo collegio ratione ꝓfeſſionis vel negociationis, iuriſdictionem eius qui præeſt collegio recuſare non poſſunt: non minus tamen ſunt ſub pręſide vel alio ſuperiore. Baldus.

¶Impe. Anaſtaſius.a. Conſtan. præfecto præ. Lex.vij.

PEriniquum & temerarium eſſe perſpicimus, eos qui profeſſiones aliquas ſeu negociationes exercere noſcū tur, iudicum ad quos earūdem profeſſionum ſeu negociationum cura pertinet, iuriſdictionem & pręceptionem declinare conati. Quapropter iubemus huiuſmodi homi-

nibus nec cuiuſlibet militię ſeu cinguli vel dignitatis prærogatiuam in hac parte ſuppetere : ſed eos qui ſtatutis in quacunque militia connumerati ſunt vel fuerint, vel qui dignitatem aliquam prætendunt, ſine aliqua fori pręſcriptione his iudicibus tã in publicis quàm in priuatis cauſis obedire compelli, ad quorum ſolicitudinem, profeſſionis ſeu negociationis quam pręter militiam vt dictum eſt exercent, gubernatio videtur reſpicere: ita tamen vt ipſis nihilominus iudicibus ſub quorum iuriſdictione militia ſiue dignitas eorum conſtituta eſt, proculdubio reſpondeant: ijs videlicet qui contra huius tenorem legis venire tentauerint, militiæ cingulo ſeu dignitatis honore pro tali conamine ſpoliandis.

¶ Quando imperator inter pupillos vel viduas vel miſerabiles perſonas cognoſcat : & ne exhibeantur. Titulus.xiiii.

Perſonæ miſerabiles non debent trahi in ius extra prouinciam: ſed ipſę alios trahere poſſunt. Baldus.

¶ Impera. Conſtan. a. ad Andronicum. Lex vnica.

SI CONTRA pupillos vel viduas vel diuturno morbo fatigatos & debiles impetratum fuerit lenitatis noſtræ iudicium: memorati à nullo noſtrorum iudicum compellantur comitatui noſtro ſui copiam facere: quinimmo intra prouinciã in qua litigator & teſtes vel inſtrumenta ſunt, experiantur iurgandi fortunam: atque omnis cautela ſeruetur, ne terminos prouinciarum ſuarum cogantur excedere. ¶ Quòd ſi pupilli vel viduę, alijq́ue fortunę iniuria miſerabiles, iudicium noſtræ ſerenitatis orauerint, præſertim cum alicuius potentiam perhorreſcunt: cogantur eorum aduerſarij examini noſtro ſui copiam facere.

¶ Vbi de criminibus agi oporet. Titulus.xv.

Cauſa criminalis tractatur altero de tribus locis: ſcilicet vbi crimen eſt cõmiſſum, vel cauſa eſt inchoata, vel vbi depręhenditur reus habere domicilium. Bal. & Sal. Additur & alius in vagabundo: vt in gl. Sal.

¶ Impera. Antoninus. a. Laurinę. Lex prima.

QVAESTIONES eorum criminum quę legibus, aut extra ordinem coercentur: vbi commiſſa, vel inchoata ſunt, vel vbi reperiuntur qui rei eſſe perhibentur criminis, perfici debere ſatis notum eſt.

De plagio cognoſcitur apud quemlibet iudicem competentem. Iaco. Bu. & Baldus.

¶ Idem. a. Nicię. Lex. ij.

SCiens liberum vęnundando plagij crimen committit. Ab eo itaque qui ſuper hoc queri poteſt, aditus competens iudex: ſi is quem puerum ingenuũ vẽdidiſſe proponis, ibi degit: cauſam cognoſcet.

IN Authentica vt omnes obe. iudi. prouin. §. hæc conſiderantes. collatione. v. conſti. xx.

Captus in loco delicti, vel in quo quis aliâs ſortitur forum, poteſt ſi ibi reperiatur, conueniri perſonali, reali, & etiam mixta actione: non obſtante quocunque priuilegio exceptionis: niſi ex cauſa publicæ vtilitatis vel neceſſitatis ipſum abſentari oporteat, vel cauſam ad conſiſtorium principis deuolui, vel niſi per appellationem legitimam fuerit deuoluta. Item pro damno per te mihi illato nomine alterius, vel illius mandato ſeu voluntate, poſſum te prȩſentem conuenire in loco damni dati. Et datur ibi terminus ad denunciandum illi vt te inſtruat de iuribus ſuis. quo non comparente, vterque condẽnatur etiam lite non conteſtata, ſi ſunt culpabiles, & ego in termino comparui: aliâs conuentus abſoluitur ab obſeruatione iudicij. Hoc dicit in effectu. Paulus de caſtro. & ſunt plura ſingularia quæ alibi non reperiuntur.

QVa in prouincia quis delIquit, aut in qua pecuniarũ aut criminũ reus ſit, ſiue de terra & de terminis, ſiue de poſſeſſione, ſiue de proprietate, ſiue de hypotheca, aut de alia qualibet occaſione vel re fuerit reus: illic etiã iuri ſubiaceat. quod ius perpetuũ eſt. ¶ Si ergo ambo & actor & re9 ſint in ꝓuincia: illic omĩ priuilegio ceſſante, res expediatur. ¶ Eo autẽ abſente ex cui9 domo iniquũ

quid patior: ipſum qui id admiſit, vel eius curatorem cõ-ueniã: cui datis induciis licet denũciare domino cauſę. qui ſi neque per ſe veniat, neque mittat: is qui primo conuentus eſt, præſentatus condemnetur in quo ſit obnoxius: inſuper & is qui mittere noluit, ſi tamen omnino appareat obnoxius. Nam & de rebus eius ſatiſfiet, ſi is qui prǫſens eſt, non ſit ſoluendo. ¶Sed ſi nec ipſe qui dominũ præſentare debuit, compareat: præconia voce vocatus condemnetur: quia cõtumacia eius pro prǫſentia eſt. ¶Quòd ſi deſit actor cũ reus venerit ſiue miſerit, abſoluẽdus eſt: vt & dãna ei reſarciantur. ¶Excipitur hic ſi forma pragmatica occaſione publicæ cauſę procedens prǫceperit quenquam principali comitatui exhiberi: aut ex lege hoc fiat quale eſt ſuper appellationibus. ¶Induciarum vero tẽpus nona cõſtitutione varium præfinitũ eſt ex diuerſitate locorũ: quatuor ſcilicet mẽſiũ ſi vicina eſt prouincia in qua hoc agitur, vna aut duabus manſionibus in medio prouinciarum conſtitutis: ſi vero maius ſit ſpatium, ſex. Si vero ex Paleſtina, aut Aegypto, aut gentium longinquarum: octo menſes ſufficiant. Si vero ex Heſperiis gentibus aut Septentrionalibus aut Libya, ſufficiẽs viſum eſt tempus nouem menſium.

¶ Vbi de poſſeſſione agi oporteat. Titu. xvi.

Summarium. Cauſa violẽtię debet tractari vbi eſt poſſeſſio, vel vbi vis illata eſt. h. d. Iaco. Bu. Bal. & Salicetus.

¶ Imperator Valẽs. a. ad Feſtum proconſulem Aphricę. Lex vnica.

VBI AVT vis facta dicitur, aut momentanea poſſeſſio poſtulanda eſt: ibi loci iudicem aduerſus eum qui poſſeſſionẽ turbauit, conuenit iudicare.

¶ Vbi fideicõmiſſum peti oporteat. Titulus. xvii.

Summarium. Vbi hæreditas eſt, ibi fideicommiſſum peti poteſt. Salicetus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Demetrio. Lex vnica.

FIDEICOMMISSVM ibi petendum eſſe vbi hæreditas relicta eſt, dubitari non oportet.

ℭ Vbi conueniatur qui certo loco dare promiſit. Titulus.xviii.

Vbi ſolutio eſt in certum locum collata: ſi alibi agitur, eſt actio arbitraria ratiõe loci: in qua officio iudicis venit intereſſe actoris vel rei. Baldus.

ℭ Imperator Alexander.a.Heraclidę. Lex vnica.

QVI certo loco ſe ſoluturum pecuniam obligat: ſi ſolutioni ſatis non fecerit, arbitraria actione & in alio loco poteſt conueniri: in qua venit æſtimatio quod alterutrius interfuerit loco ſuo potius quàm in eo in quo petitur, ſolui.

ℭ Vbi in rem actio exerceri debeat. Titu.xix.

Vẽditor debet defendere emptorẽ in foro emptoris: nec poteſt ex propria perſona declinare forum. Vel ſic: Forum quod eſt declinabile à defenſo: non eſt declinabile à defenſore. Baldus.

ℭ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.&.cc. Pancratio. Lex prima.

IN REM actio non contra venditorem, ſed contra poſſidentem competit. Fruſtra itaque deſideras non tecũ congredi, ſed cum auctore tuo, dominium vendicãtẽ, cum te poſſidere contendas. Nam ſi denunciaſti ei qui tibi vendidit: intelligis euictionis illi periculum imminere. Nec enim iuriſdictionis forma, in eadem prouincia conſtitutis tam petitore quàm poſſeſſore, ob auctoris perſonam quam in alia prouincia dicis conſiſtere, debet immutari.

Qui poſſidet alieno nomine, poteſt reali actione conuentus dominum in iudicio nominare: & datur ei dilatio ad denunciandum domino: quo non veniente, habetur lis pro conteſtata quantum ad interruptionem præſcriptionis. Et ſi citatus legitime nõ comparet: fit

¶ miſſio in poſſeſſionem: & reuerſus non auditur de poſ-
ſeſſione, ſed tantum de proprietate. hoc dicit ſecundum
Iaco. Bu. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus ad vniuerſos prouinciales. Lex. ij.

SI quis alterius nomine quolibet modo poſſidẽs, immobilem rem, litem ab aliquo per in rem actionem ſuſtineat: debet ſtatim in iudicio dominum nominare: vt ſiue in eadem ciuitate degat, ſiue in agro, ſiue in alia prouincia ſit: certo dierum ſpatio à iudice definiendo, eo'que ad notionem eius perducendo, vel ipſe in loca in quibus prędium ſitum eſt perueniens, vel procuratorem mittens, actoris intentiones excipiat. Si vero poſt huiuſmodi indultum tempus minime hoc quod diſpoſitum eſt, facere maluerit: tanquam lite quę ei ingeritur, ex eo die quo poſſeſſor ad iudicium vocatus eſt ad interrumpendam longi tẽporis pręſcriptionem, conteſtata: iudex, vtpote domino poſſeſſionis nec poſt huiuſmodi humanitatem ſui præſentiam faciente, edictis legitimis proponendis eum citare curabit: & tunc in eadem voluntate eodem permanente, negocium ſummatim diſcutiens, in poſſeſſionem rerũ actorem mittere non differat: omni allegatiõe abſenti de principali quæſtione ſeruata.

¶ In reali et perſonali actor ſequitur forum rei. Item
reus poteſt conueniri in loco vbi eſt res. Baldus.

¶ Imperatores Gratianus & Valentinianus & Theodoſius. aaa. Lex. iij.

ACtor, rei forum, ſiue in rẽ ſiue in perſonam ſit actio, ſequatur. Sed in locis in quibus res propter quas contenditur, conſtitutæ ſunt, iubemus in rẽ actionem aduerſus poſſidentem moueri.

¶ Vbi de hereditate agitur: vel vbi hæredes ſcripti in poſſeſſionem mitti poſtulare debent. Titulus. xx.

¶ Iudiciũ poſſeſſoriũ, vbi res ſunt ſitæ: iudiciũ vero
petitorium, etiã in domicilio conuẽti pñt agitari. Sali.

¶ Imperatores Val. & Gal. aa. Meſſalę. Lex vnica.

ILLIC vbi res hęreditarias eſſe proponis, hæredes in poſſeſſionem rerum hæreditariarum mitti poſtulandum eſt. ¶ Vbi autē domiciliū habet qui conuenitur: vel ſi ibi (vbi res hæreditariæ ſitæ ſunt) degit: hæreditatis erit controuerſia terminanda.

¶ Vbi de ratiociniis tam publicis quam priuatis agi oportet. Titulus. xxi.

De adminiſtratione priuata ibi debet ratio reddi, vbi adminiſtratio geſta eſt. Bal. & Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Gerontio. Lex prima.

CVM QVI aliena negocia ſiue ex tutela ſiue ex quocunq; alio titulo adminiſtrauit: vbi hæc geſſit, rationē oportet reddere.

Ibi debet reddi ratio publicę adminiſtrationis, vbi adminiſtratio geſta eſt: quia ibi habilius inſtructio ſufficiens habetur, & veriſſima poſſunt teſtimonia monſtrari. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Macedonio magiſtro militum. Lex. ij.

NEmo poſt depoſitum cingulum priuatæ vitæ redditus, ob negocium quod militiæ cauſa eſt ei exortum præſtandi ratiocinij gratia: eius numeri in quo militauit, vel quem ipſe geſſit, à quocunque pulſatus, fori præſcriptionibus vtatur. Vnumquemque enim ſuper huiuſmodi cauſis, id eſt publicis, quas dū militaret exercuit: vel ſuper ratiocinijs militaribus per quę ſuos contubernales afflixiſſe aſſeritur, in militari oportet iudicio reſpōdere: in quo & inſtructio ſufficiens, & nota teſtimonia, & veriſſima poſſunt documenta prę ſtari.

¶ Vbi cauſa ſtatus agi debeat. Titu. xxii.

Si ſeruus aufugit à domino ad aliam prouinciam: cauſa poſſeſſionis tractatur eodem loco: ſed cauſa proprietatis examinatur coram iudice vnde aufugit. h. d. ſecundum Iaco. de Are. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Ariſtocrati. Lex prima.

EA QVAE à te, cũ tibi ſeruiret, aufugit, & in aliam prouinciam ſe contulit libertatem ſibi vendicans: nõ iniuria eo loco litigare compellenda eſt, vnde quaſi fugitiua receſſit. Ideo'q; remittere eam in prouinciam in qua ſeruiret, præſes prouinciæ qui eo loco ius repræſentat, curę habebit: ſed non vbi deprehenſa eſt, audiri debet.

Procurator cęſaris non eſt iudex cõpetens in cauſa ſtatus. Pau. de Caſt.

Imperator Decius. a. Fœlici. Lex. ij.

PRocuratores noſtros, ſtatus cauſam examinare non poſſe, omnibus notum eſt.

Quando ille qui dicitur ſeruus, eſt in poſſeſſione libertatis, debet conueniri vbi eſt: & illud dicitur eius forum. h. d. cũ. l. ſeq. Vel ſic: Etiam in cauſa ſtat9 actor ſequitur forum rei: licet actor ſit ſenator. Salice.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Henonidę. Lex. iij.

SI in poſſeſſione libertatis conſtituta es: cum in ſtatus etiam quęſtione actor rei forum ſequi debeat: ibi cauſam liberalem agi oportet, vbi cõſiſtit quę ancilla dicitur, licet ſenatoria dignitate actor decoretur.

Iidem. aa. & cc. Summę. Lex. iiij.

SI ex poſſeſſione ſeruitutis in libertatẽ quis proclamet, ibi agi oportere ſtatus cauſam vbi domicilium conſtitutum habet qui ſe dominũ dicit, non eſt ambigui iuris.

Cauſa ſeruitutis & libertinitatis q̃ eſt inter fiſcum & priuatum: poteſt per procuratorem cæſaris examinari: cauſa vero ingenuitatis pertinet ad iuriſdictionẽ præſidis. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Diogeni pręfecto inſulis. Lex. v.

IAmdudum à nobis ſtatutum eſt vt ſiquæ cauſę libertinitatis & ſeruitutis in prouincijs inter fiſcum & priuatos exorirentur: ad Rationalem vel magiſtrum rei priuatę, hoc eſt vnde motę eſſent quęſtiones, remitterentur: ſiquæ vero ingenuitatis eſſent, à rectore prouinciæ examinarentur.

Etiam poſt quinquennium manumiſſus de facto po

teſt prouocare in ingenuitatē: quod olim non poterat niſi ex domini auxilio, hoc eſt ex gratia Cæſaris. Vel ſic: Contra ſtatum non præſcribitur ſpatio quinquēnali: ſed pro ſtatu ſic: vt in gloſ. Bal.

Imperator Iuſtinianus. a. Mennę. p̄. p̄. Lex. vi.

IN litibus quibus vtrum ingenuus an libertinus ſit aliquis quęritur, quinquennij præſcriptionem (poſt qđ diuino adiutorio opus eſſe veteres leges præcipiebant) in poſterū ceſſare ſancim9: & huiuſmodi lites etiā poſt memoratum tempus ad exemplum cæterarum vel in prouincijs apud earum moderatores, vel in hac alma vrbe apud competētia maxima iudicia examinari. Quod etiā ſi clariſſima perſona ſuper tali conditione vel etiam ſeruili quęſtionem patiatur, tenere cenſemus.

Vbi quis de curiali vel cohortali alia've conditione conueniatur. Titulus. xxiii.

Si curialis vel cohortalis à curia aufugerit, poteſt per eos à quibus fugerit, propria authoritate capi vbicunque reperitur, & conuictus reduci per iudicem ad priſtinum ſtatum. Baldus.

Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Floro præfecto prætorio. Lex prima.

SI QVIS vel curię vel officijs iudicum aut alijs quibuſcunque corporibus obnoxius, intra prouinciam ab ijs erit quos aufugerat comprehenſus: non expectata eiuſdem iudicis notione, ſub quo per ambitum cœperat militare, penitus'que emendicati honoris præſcriptione ſūmota, a iudice qui in locis aditus fuerit, audiatur: manifeſtatarum'que rerum probatione conuictus, eorum ſocietati quos declinauerat, aggregetur.

Homines obnoxiati, vel qui pro exactionibus vel concuſſionibus conueniuntur: non poſſunt fori præſcriptionem opponere: niſi ſint milites armatę militię, vel eis ſpecialiter ſit conceſſum. Baldus.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Cyro præfecto prætorio. Lex. ij.

HAc perpetua lege ſancimus prouincialibus iudicijs non poſſe fori præſcriptionem opponere eos qui ad curias vocantur, vel cohortalibus deberi dicuntur officijs, vel alijs corporibus obnoxij ſunt: eos etiam qui ſuperexactiones vel concuſſiones perpetraſſe firmentur: exceptis videlicet ijs qui armata militia præditi ſunt, vel alijs qui ſpeciali beneficio principali ſeſe defendunt: ita tamen vt cui ex militaribus viris curię nomen, vel cohortalis officij quęſtio ingeratur, rector ꝓuincię ſuper eius nomine tam ad ſedem tuę magnificentiæ, quàm ad magiſteriam vel competentem referat poteſtatem: vt ij qui velut debiti poſtulentur, prouinciali iudicio deſtinati, ibi euentum iudicij expectent, vbi iura moueri præcipiunt huiuſmodi quæſtiones. ¶ Super publicis autem functionibus & debitis nemini liceat fori pręſcriptionē opponere, præter eos qui ſpecialiter excepti ſunt. Cæteros, excelſę tuę ſedis & rectorum prouinciarū in quolibet negocio declinare minime poſſe iudicium decernimus: ita vt qui tam ſaluberrimam legem pertinaciter violare tentauerint, ſciāt à moderatoribus prouinciarum aduerſus ſe tanquam contumaces ſententiam proferendam.

¶ Vbi ſenatores vel clariſſimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur. Titulus. xxiiii.

Qui occaſione criminis conuenitur: occaſione dignitatis nō illuſtris, priuilegio fori non vtitur. Vel ſic: Reatus excludit omnem honorem. Bal.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Octauianum cōſulem. Lex prima.

QVICVNQVE non illuſtri, ſed tantum clariſſima dignitate pręditus, virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaſerit, vel in aliqua culpa ſeu crimine fuerit depręhenſus: intra prouinciam in qua facinus perpetrauit, publicis ſubiugetur legib9, nec fori pręſcriptione vtatur. Omnem enim huiuſmodi honorem reatus excludit.

Senatores in ciuilibus cauſis poſſunt cōueniri vbi habent domicilium vel maiorem partem bonorum:

vel vbi conuerſantur: in vrbe vero coram ſuis iudicibus. Baldus.

Imperatores Valens & Valentinianus & Gratianus aaa. ad Senatum. Lex. ij.

SEnatores in pecuniarijs cauſis, ſiue in hac alma vrbe, ſiue in ſuburbanis degunt, in iudicio tam prætorianæ quàm vrbicariæ præfecturæ, necnon magiſtri officiorum: (quoties tamẽ ad eum noſtræ pietatis emanauerit iuſſio) in prouincijs vero vbi larem fouent, aut vbi maiorem bonorum partem poſſident, aut vbi aſſidue conuerſantur, reſpondebunt.

Obtinentes dignitatem illuſtrem ex præcedenti adminiſtratione, in cauſis criminalibus arduis, in quibus non admittitur procurator, ſolum coram principe, vel cui princeps commiſerit, poſſunt accuſari: à quo commiſſario poſſunt abſolui, ſed non condemnari principe inconſulto: & eorum aduerſarij de calumnia poſſunt condemnari: niſi ſimilis dignitatis exiſtant. h.d. primo. Qui vero ſunt illuſtres ex priuilegio, non ex præcedenti adminiſtratione: poterunt ſub quibuſdam iudicibus hic nominatis in vrbe, in prouincijs vero apud earum rectores accuſari: qui poterunt abſoluere, ſed non condemnare principe inconſulto. Bal. & Pau. de Caſt.

Imperator Zeno. a. Arcadio. p.p. Lex. iij.

QVoties viro forte patricio vel expatricio, vel ei quẽ prętorianæ vel vrbicariæ ampliſſimę ſedis adminiſtratio illuſtrauit, vel conſulari viro quem tam ordinaria profeſſio quàm ſacra noſtræ pietatis pariter ſublimauit oratio, qui've magiſterię poteſtatis ſudoribus clarus factus eſt, vel ei qui magiſtri officiorum vel quęſtoris officio functus, aut ſacro noſtræ pietatis cubiculo prępoſitus, poſt depoſitam adminiſtrationem ſenatorio ordini ſociatus eſt, aut cui noſtra ſerenitas domeſticorum ſcholam regendam mandauit, cui've ſacros noſtri numinis theſauros aut res priuatas noſtrę pietatis vel ſereniſſimæ auguſtę noſtræ cõiugis gubernãdas iniũxit: poſt depoſitã videlicet adminiſtrationem crimen publicũ priuatum've cui tamen non per procuratorem reſpondere liceat, in

hac alma vrbe vel in prouincijs commoranti ingeratur: nullius alterius iudicis niſi noſtrę pietatis huiuſmodi eſſe cognitionem, vel ſacri tantũmodo cognitoris cui noſtra ſerenitas huiuſmodi negocij audientiã vice ſua ſacris apicibus mittendis mandauerit: ita tamen vt apud talem iudicem, nullius officij vel ſcholę intercedente miniſterio, more, atque habitu ſacrarum conſultationum, abſq; vlla videlicet obſeruatione dierum fataliũ introductæ cauſæ, viris deuotiſſimis ſacri noſtri ſcrinij libellenſibus ſolennia implentibus, audiantur: eo qui in crimine vocatus erit, (ne quas ante probationes iniurias patiatur) ſedendi quoq; in aliqua ſecretarij parte, quæ iudicibus inferior, altercantibus vero ſuperior eſſe videatur, habituro licentiam. ¶ Adeò autẽ tantarum honores dignitatũ duximus augẽdos, vt ne ſacro quidẽ cognitori noſtro nec poſtquam crimen fuerit patefactum, contra huiuſmodi viros vel eorũ ſubſtantias ſtatuendi aliquid concedamus facultatem: ſed hoc ſolummodo in huiuſmodi viros vice quoque principis auditori licebit, vt intentatum apud ſe crimen, ſi patefactum fuiſſet, ad principalẽ referat notionem. Vltionis autẽ tantis inferendę dignitatibus modus non niſi in principis reſidebit arbitrio: cum ſit certum oportere accuſatoris calumniam (reo videlicet protinus abſoluẽdo) inconſulta quoque noſtra ſerenitate (prout leges ſanciunt) coerceri: niſi forte accuſator quoque nõ minoris quàm reus ſit dignitatis. In hoc nanque caſu ſuper coercenda huiuſmodi accuſatoris calũnia non immerito conſulenda erit principalis authoritas. ¶ Viros autem illuſtres in hac inclyta vrbe degentes, qui ſine adminiſtratione honorarijs decorati fuerint codicillis, licet talem prærogatiuã noſtrę iuſſionis meruerint, vt quod non egerint, videãtur egiſſe: in criminalibus cauſis, magnificę tuæ ſedis, & illuſtriſſimæ vrbicariæ pręfecturæ, necnon etiam viri magnifici magiſtri officiorum (quoties tamen ad eius iudicium ſpecialis noſtræ pietatis emanauerit iuſſio) ſententijs reſpondere decernimus: ita vt huiuſmodi viri, ſedendi quidem in cognitionibus dicendis minime ſibi vendicent facultatem: ſciant autem ipſi quoque nec de ſe vel ſuis facultatib9 iu-

dicaturos aliquid: nec probatis criminibus (niſi prius ad noſtram pietatem retulerint) poſſe ſtatuere. ¶ Quoties autem viri illuſtres in prouincijs conſtituti, non ij tamen quorum cognitio ad noſtram maieſtatē vel ad iudicem vice noſtri numinis auditurum pertineat, in querimoniā fuerint criminalem vocati: & ſedēdi, cum celebratur cognitio, in ſecretarijs iudicantium ius conſequantur: & iudices, patefactis quoque criminibus, ferendis contra huiuſmodi viros illuſtres vel facultates eorum ſentētijs abſtineant, dum noſtrę pietatis ad ſuas meruerint relationes reſponſum: ſupplicio videlicet quod accuſatoribus patefacta eorum calumnia ingerendum eſt, nec apud prouinciales iudices, ſi non (ſicut ſuperius dictum eſt) ſimilem dignitatem habeant, differendo.

¶ In quibus cauſis militantes fori præſcriptione vti non poſſunt. Titulus.xxv.

Militantes etiam in curia principis, fori præſcriptionem non habent in publicis functionibus, vel ſi pro priuatis negociationibus conueniuntur: niſi tēpore cōmeatus. Baldus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus.aa. Florentino præfecto prætorio. Lex vnica.

OMNES omnino domeſticos & Agētes in rebus, & quęcunque alia prætendatur militia vel dignitas: ſub moderatoribus prouinciarū pro functionibus publicis reſpondere, nulla fori præſcriptiōe valitura, ſancimus, ſi hac qui exiguntur publica debita, vti tentauerint. Immo & in alijs priuatis actionibus occupatos volumus reſpondere, qui per prouincias ſociantur: vel cōductorum vocabulis, cum non armata militia præditi ſint, defendūtur, ſiue domorum diuinarum, ſiue virorum potentium, ſeu cuiuſlibet conditionis ſint conductores: niſi forte commeatum ad rem propriā componendam, vnius anni inducias oſtēderint ſe accepiſſe. Eadem forma ſeruāda in ijs etiam qui mercādi & militandi ſacra beneficia meruerint: vt etiam ipſi rectoribus prouinciarum reſpondeant.

¶ Vbi cauſæ fiſcales vel diuinæ domus hominumq́ue eius agantur. Titulus.xxvi.

De bonis auferendis ab hærede qui mortem defuncti non vindicauit, non poteſt agi niſi conuictis reis vel defunctis. Baldus.

¶ Imperatores Seue, & Anto.aa. Dioſcoro. Lex prima.

NON DEFENSAE mortis quæſtionē, apud procuratores noſtros non oportere tractari, quis ignorat: nec bona à fiſco peti poſſe priuſquam de crimine conſtiterit apud eum cui conuictis pœnam irrogare licet. Planè defunctis homicidij reis: apud procuratores quoque cauſam agendam eſſe ratio permittit.

Cauſa quæ pertinet ad procuratorem cæſaris: coram incompetenti iudice tractari non poteſt. Baldus.

¶ Iidem.aa. Ariſtę. Lex.ij.

NOn animaduertimus cur cauſam ad officium procuratorum noſtrorum pertinentem, ad proconſulis notionem aduocare velis. Nam cum hoc quęratur, an pater tuus mortem ſibi conſciuerit metu alicuius pœnę ac propterea bona fiſco debeant vendicari: iam non de crimine aut pœna mortui, ſed de bonis quærendum eſt.

Iudex qui non poteſt facere executionē, non habet ius pronunciandi. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a. Heliodoro. Lex.iij.

PRocurator meus, qui vice præſidis prouinciæ nō fungitur: ſicut exigere pœnam deſertæ accuſationis non poteſt: ita iudicare vt ea inferatur, ſententia ſua nō poteſt.

Quo officio cogitur quis ad ſoluendum, eodē officio cogitur ille ꝑ quo ſoluitur. h.d. ſecundū Ia. Bu. Bal.

¶ Imperator Alexander.a. Maximæ. Lex.iiij.

CVm vendente procuratore meo emiſſe te prædia dicas: precium eorum neceſſario ſoluere debes. cum ijs vero quibus mandantibus eadem prædia emiſſe te & tradidiſſe dicas, agēte te, procurator meus (ſi eius audientiam elegeris) cognoſcet: vt pecuniam quæ precij nomine tibi debetur, & vſuras quæ fiſco ſoluendę ſunt, conſe-

qui poſſis.

Inter fiſcum & priuatum procurator cæſaris cognoſcit. Salicetus.

Imperator Conſtantinus.a. Aduſino. Lex.v.

AD fiſcum pertinētes cauſas rationalis decidat: omnibus concuſſionibus prohibendis.

Procurator cæſaris cognoſcit etiam inter duos priuatos quando alter ipſorum vel ambo ſunt conductores bonorum cæſaris. h.d. cum. l. ſequen. ſecundum Albert. Paulus de caſtro.

Idem.a. ad Italicum. Lex.vi.

SI quis aduerſus conductorem noſtrū aliquid agendum crediderit: viro illuſtri comiti rerum priuatarum referri oportet: ne & iudici exiſtimationis, & officio eius ſalutis diſcrimen immineat.

De quæſtionibus vertentibus inter dominicos & patrimoniales colonos cognoſcat prę fectus, id eſt procurator cæſaris. Salicetus.

Idem.a. ad Oloferum rationalem ſummę rei. Lex.vij.

DOminicis colonis & patrimonialibus grauitatem tuam cenſemus diſceptatricem eſſe debere. Duces enim & prępoſitos militū & caſtrorū, & rectores puinciarū, euocandis & accerſendis colonis abſtinere oportet.

Leges præcedentes loquuntur in cauſa ciuili, iſta in criminali: & vult quòd colonus principis in cauſa criminali conueniatur corā præſide, pręſente tamen procuratore cæſaris. Paulus de caſtro.

Idem.a. ad Taurum. Lex.viij.

CVm aliquid colonus aut ſeruus rei priuatæ noſtrę cōtra diſciplinam publicam aſſeratur perpetrare, ad iudicium rectoris prouinciæ venire cogendus eſt: ſic videlicet, vt pręſente rationali vel procuratore domus noſtræ cet, inter eum & accuſatorē cauſa tractetur: & ſi facinus fuerit approbatum, iuris ſeueritas exeratur.

Familiares principis debent ſe abſtinere ab iniurijs prouincialibus inferendis: aliâs igne concremantur. Sa.

Imperatores Valens & Valentinianus.aa. ad Philippum virum clariſſimum. Lex.ix.

VNiuerſi fiduciam gerant vt ſi quis eorum ab actore rerum priuatarum noſtrarum ſiue à procuratore vexatus fuerit iniurijs: ſuper eius contumelijs vel deprædationibus deferre querimoniam ſynceritati tuæ vel rectori prouinciæ non dubitet, & ad publicæ ſententiam vindictæ ſine aliqua trepidatione conuolare. quæ res cū fuerit certis probationibus declarata, ſancimus & edicimus vt ſi in prouincialem hāc audaciam quiſquam moliri fuerit auſus, publice viuus concremetur.

Officiales procuratoris cæſaris in cauſa ciuili debent conueniri coram ipſo procuratore: ſed in cauſa criminali coram præſide. Paulus de caſtro.

¶ Imperatores Gratianus & Valentinianus & Theodoſius. aaa. ad Polemium præfectum præto. Lex. x.

NVllum ex officio Rationalis qui exactiōi vel chartis inſeruiat, in aliud iudicium adduci oportet: niſi forte cuiuſpiam caput accuſatio legibus inſtituta pulſauerit.

Colonus vel inquilinus ſeu ſeruus rerum priuatarū principis in cauſa ciuili vel criminali conuenitur coram procuratore cæſaris. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Artari præpoſito ſacri cubiculi. Lex. xi.

HAc lege ſancim⁹ vt ſiue agat domorum noſtrarum colonus inquilinus've aut ſeru⁹, ſiue pulſetur ab aliquo ſuper criminali ſeu ciuili negocio: nō alteri⁹ quàm tui culminis ac viri ſpectabilis comitis domorū, petatur examen: nullius allegatione ſuper fori præſcriptione penitus admittenda.

¶ Quando liceat vnicuique ſine iudice ſe vindicare, & ob publicam deuotionē reſidere. Ti. xxvii

Nocturnū depopulatorem agrorū & aggreſſorem itinerum licet occidere propria authoritate. Idem in militiæ deſertore. Nec eſt permiſſa defendendi facultas vbi offendendi eſt data libertas. h. d. cum. l. ſequen. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus & Arcadius & Theodoſius. aaa. ad prouinciales. Lex prima.

LIBERAM reſiſtendi cunctis tribuimus facultatem: vt quicũque militum vel priuatorum ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequentata, inſidijs aggreſſionis obſederit: permiſſa cuicunque licentia, digno illico ſupplicio ſubiugetur: ac mortem quam minabatur, excipiat: & id quod intendebat, incurrat. Melius eſt enĩ occurrere in tempore, quàm poſt exitum vindicare. Veſtram igitur vobis permittimus vltionem: & quod ſerum eſt punire iudicio, ſubiugam⁹ edicto: vt nullus parcat militi cui obuiare telo oporteat vt latroni.

Milites transferentes ſe ad hoſtes, poſſunt à quolibet impune capi: & reſiſtentes poſſunt impune occidi vt publici latrones. Salicetus.

Imperatores Arca. & Theodoſi⁹. aa. Adriano. Lex. ij.

OPprimendorum deſertorum facultatem prouincialibus iure permittimus. Qui ſi reſiſtere auſi fuerint: in his velox vbique iubemus eſſe ſupplicium. Cũcti etenim aduerſus latrones publicos, deſertores' que militię, ius ſibi ſciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum.

De inofficioſo teſtamento. Titulus. xxviii.

Contra fideicommiſſarium vniuerſalem qui bona poſſidet, datur filio à matre præterito vel expreſſe exhæredato inofficioſi teſtamenti querela, & exinde petitio hęreditatis. Baldus.

Impera. Seuerus & Anto. aa. Victorino. Lex prima.

CVM DE inofficioſo matris ſuæ teſtamento filius dicere velit aduerſus eum qui ex cauſa fideicommiſſi hæreditatem tenet: non eſt iniquum hoc ei accommodari, vt perinde fideicommiſſarius teneatur, ac ſi pro hærede aut pro poſſeſſore poſſideret.

Bonorum poſſeſſio cauſa litis agnoſcendæ non tribuit ius: & ideo ei⁹ virtute ſcriptis hęredibus nõ poteſt poſſeſſio auferri. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Lacentio. Lex. ij.

QVanuis de inofficioſo teſtamēto acturum te, bonorum poſſeſſionem accepiſſe proponas: tamē ſcriptis hæredibus auferre poſſeſſionem, inciuile eſt.

Iſta lex eſt ſingularis, & non eſt alibi: & breuiter hoc intendit: Poſthumus præteritus à matre quæ mutandi teſtamenti non habebat facultatem, quia in puerperio deceſſit: videtur cum alijs viriliter inſtitut9: & ideo teſtamentum non rumpitur. Sed ſi eſſent extranei inſtituti: querela agere debet: & rumpitur in totū teſtamentum. Baldus.

Iidem. aa. Ianuario. Lex. iij.

SI mater filijs duobus hæredibus inſtitutis, tertio poſt teſtamentum ſuſcepto, commutare idem teſtamentū potuiſſet, ſed hoc facere neglexiſſet: merito, vtpote nō iuſtis rationibus neglectus, de inofficioſo querelam inſtituere poterat. Sed cum eam in puerperio vitam exceſſiſſe proponas: repētini caſus iniquitas p coniecturā maternæ pietatis emendanda eſt. Quare filio tuo cui nihil præter maternum fatum imputari poteſt, perinde virilem portionem tribuendam eſſe cenſemus, ac ſi omnes filios hæredes inſtituiſſet. Sinautem hęredes ſcripti extranei erāt: tunc de inofficioſo teſtamento actionem inſtituere non prohibetur.

Reſciſſo teſtamento per querelam, non reſcindūtur libertates diu obtentę. Baldus.

Iidem. aa. Soterico & alijs. Lex. iiij.

CVm ex cauſa fideicommiſſi ſecundum prętoris decretum in libertate morati ſitis: filios'que etiam ſuſceperitis: quanuis poſtea domini veſtri teſtamentum inofficioſum ſit pronunciatum agente filio, nō eſt ęquum fieri vobis libertatis quęſtionem.

Querela pręparata tranſmittitur ad hæredem. Baldus & Salicetus.

Imperator Antoninus. a. Aelio. Lex. v.

SI pater tuus poſt litem conteſtatam, vel poſtquam ꝑpoſitum habuiſſet inofficioſum fratris teſtamentum dicere, te hęrede relicto deceſſit: cauſam cœptā vel quocunque modo illi placitam exequi non prohiberis.

Filius cui eſt relicta legitima, quæ erat olim quarta, non habet querelam inofficioſi. hoc dicit ſecundum Bal. & Salicetum.

Idem. a. Ingenuo. Lex. vi.

CVm quęritur an filij de inofficioſo patris teſtamento poſſint dicere: ſi quartam bonorum partem mortis tempore teſtator reliquit, inſpicitur.

IN Authentica de triente & ſemiſſe. §. i. collatione. iij. conſtitu. v.

Si ſunt quatuor liberi vel infra, legitima omnium eſt tertia pars totius aſſis. ſi ſunt plures quatuor, legitima eſt dimidia, inter eos ęqualiter diuidenda: quam iā relinqui ſufficit. Quo relicti titulo & eius vſufructu liberi à parentibus priuari non poſſunt. Bal.

NOuiſſima lege cautum eſt vt ſi quatuor ſint filij vel pauciores, ex ſubſtātia deficiētis triens: ſi plures ſint, ſemis debeatur eis quoquo relicti titulo, ex ęquo ſcilicet inter eos diuidēdus: cui9 portiōis nec vſufructu defraudari liberi à parentibus poſſunt.

IN Authentica de immenſis dona. §. i. colla. vij. conſtitutione. iij.

Immenſa donatio in vnum ex liberis collata, per alios vſq; ad legitimam reuocatur. Bal. & Salicetus.

VNde ſi parens in quendam liberorum vel in quoſdam donationē immenſam fecerit: quiſque tantum feret ex hæreditate nomine Falcidię quātum poterat ante donationem deberi. Licet autem ei qui largitatem meruit, abſtinere ab hæreditate, dūmodo ſuppleat ex donatione (ſi opus ſit) cęterorum portionem.

Neptis exhęredata etiam ex filio emancipato nata habet querelam. Baldus.

Idem. a. Secundo. Lex. vij.

NEptem defuncti, actione de inofficioſo teſtamento, quanuis pater eius emancipatus fuerit defunct9, experiri poſſe, ignorare non debes.

Pater poteſt hæreditatem inter filios diuidere, dū tamen aſſignet cuique legitimam: & ille qui iudicium defuncti approbat, perdit querelam. Bal.

¶ Idem.a.Florentino. Lex.viij.

PArentibus arbitrium diuidendæ hæreditatis inter liberos adimendum non eſt, dum non minus is qui pietatis ſibi conſcius eſt, partis quę ab inteſtato defuncto potuit ad eum pertinere, quartam ex iudicio parentis obtineat. ¶ Qui aũt agnouit iudiciũ defuncti, eo quòd debitũ paternum pro hęreditaria parte perſoluit, vel alio legitimo modo ſatiſfecit, etiã ſi minus quàm ei debebatur, relictum eſt: ſi is maior vigintiquinque annis eſt, accuſare vt inofficioſam patris voluntatẽ quam probauit, nõ poteſt.

Querela teſtamenti inofficioſi non habet locum in militis teſtamento. Bal.

¶ Idem .a. Romanę. Lex.ix.

DE inofficioſo teſtamento militis vel iure militari vel ciuili facto, vel centurionis, vel tribuni numeri, nec filios poſſe queri, ius certum eſt.

Querela inofficioſi competens contra hæredem ſcriptum, poteſt proponi contra fiſcum qui ſucceſſit in bonis hęredis ſcripti. Bal.

¶ Idem.a. Quintiliano. Lex.x.

SI hęredum Quintiniani quem patrem tuum eſſe dicis, aduerſus quos de inofficioſo teſtamento acturus eras, iure ſucceſſionis bona ad fiſcũ pertinent: vel ipſius Quintiniani bona, vtpote vacantia, fiſcus tenet: cauſam apud procuratorem meum agere potes.

Mores quos quis in ſe approbat, nõ poteſt in alio reprobare. Bal.

¶ Idem.a. Ingenuo. Lex.xi.

IN arenam non damnato, ſed ſua ſponte arenario conſtituto, legitimę ſucceſſiones integræ ſunt, ſicuti ciuitas & libertas manent. Sed ſi teſtamentum parens eius fecit: neque de inofficioſo teſtamento accuſatio, neque bonorum poſſeſſio ei competit. Nam talem filium merito quis indignum ſua ſucceſſione iudicat: niſi & ipſe ſimilis conditionis ſit.

Propter fideicommiſſum inuicem inter filios relictum, neuter filiorũ videtur grauatus: quia om̃es ſunt in pari ſpe: & ideo non habet locum querela inofficio-

ſi teſtamenti. Bal.

¶ Idem. a. Luciano & Diogeniano. Lex. xij.

SI pater puellę cuius vos curatores eſſe dicitis, filio ex ſemiſſe, ipſa autem ex triente, & vxore ex reliquo ſextante, ſcriptis hæredibus, fidei filiorum commiſit vt ſi quis eorum intra vigintiquinque annos ętatis decederet, ſuperſtitibus portionẽ ſuam reſtitueret: prętereа vxori vt id quod ex cauſa hæreditatis ad eã perueniſſet, filijs poſt mortẽ ſuam reſtitueret, fideicommiſit: calumnioſam inofficioſi actionem aduerſus iuſtum iudicium teſtatoris inſtituere non debetis: cum ex huiuſmodi fideicommiſſaria reſtitutione tam matris quàm fratris eius portio ad eã poterat peruenire.

Teſtamẽto reſciſſo pro parte, legata diuidua pro parte pręſtãtur: indiuidua vero pro ſolido ſunt præſtanda. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Priſtiniano. Lex. xiij.

CVm duobus hæredibus inſtitutis, vno ex quinque, altero ex ſeptem vncijs: aduerſus eum qui ex ſeptem vncijs hæres ſcriptus fuerat, iuſta querela contendiſſe, ab altero autem victum te fuiſſe alleges: pro ea parte qua reſolutum eſt teſtamentum, (cum iure inteſtati qui obtinuit ſuccedat) neque legata neque fideicommiſſa debentur: quanuis libertates & directæ competant, & fideicõmiſſarię pręſtari debeant.

Qui ſuccubuit in querela inofficioſi teſtamenti: poteſt redire ad querelã falſi: & econtra. hoc dicit ſecũdum Iaco. Bu. Bal.

¶ Idem. a. Priſco. Lex. xiiij.

EVm qui inofficioſi querelam delatam non tenuit: à falſi accuſatione non ſummoueri placuit. ¶ Idem obſeruatur et ſi ecõtrario falſi crimine inſtituto victus, poſtea de inofficioſo actionem exercere maluerit.

Prętеritio matris habetur pro exhęredatione Bal. & Salicetus.

¶ Impera. Philippus. a. &. c. Aphrodiſię. Lex. xv.

FIliam pręteritam à matre, ad ſucceſſionẽ eius citra inofficioſi querelã aſpirare nõ poſſe, explorati iuris eſt.

Donec ventilatur quæſtio ſuper ſolennitate vel nullitate teſtamenti:non currit tempus ſuper querela inofficioſi. Bal. & Pau.de caſtro.

¶ Imperatores Valerianus & Galienus.aa. Valerio nobilio & Theodocio. Lex.xvi.

CONtra maiores vigintiquinque annis duplicē actionem inferentes, primam quaſi teſtamentum non ſit perfectum,alteram quaſi inofficoſum iure,licet iure perfectum:præſcriptio ex prioris iudicij mora quinquennalis temporis non naſcitur: quæ officere non ceſſantibus non poteſt.

Filius prçteriens matrem, videtur eam exhçredare. Mater à filio prçterita poteſt vti querela. h.d.ſecūdum vnam lec. & communem. Salicetus.

¶ Imperatores Carus & Carinus & Numerianus. aaa. Floræ. Lex.xvij.

CVm filium tuum,te præterita,ſororem hæredem inſtituiſſe proponas:inofficioſi querelam apud prçſidē prouincię perſequi potes.

Non dicitur ingratitudinem committere quę non vult diuertere à marito.Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Fauſtinæ. Lex.xviij.

CVm te pietatis religionem non violaſſe, ſed mariti coniugium quod fueras ſortita, diſtrahere noluiſſe, ac propterea offenſum atq; iratum patrem, ad exhæredationis notam prolapſum eſſe dicas:inofficioſi teſtamenti querelam inferre non vetaberis.

Filia turpiter viuens poteſt à patre exhæredari.Bal.

¶ Iidem.aa. &.cc. Apollinari. Lex.xix.

SI filiam tuam eo quod turpiter & cum flagitioſa fœditate viuit, à ſucceſſione tua excludendam putes:ſi non incōſulto calore,ſed ex meritis eius ad id odium incitatus es:poſtremi iudicij liberum arbitrium habebis.

IN Authentica vt cum de ap.cog. §. ſi vero vſque ad vigintiquinq;.colla.viij.conſti.xij.

SEd ſi poſt vigeſimūquintum annum te differente filiam marito copulare, ea in ſuum corpus peccauerit, vel

ſine cōſenſu tuo, marito ſe, libero tamen, copulauerit: eam exhæredare non potes.

Non intelligitur filia ingrata eo quòd contra matris voluntatem colit concordiam cum marito. Bal.

Iidem. aa. & cc. Sabino. Lex. xx.

Filia in orbitate patris relicta: cum marito cui matre volente nupſit, colens concordiam, iuſtas offenſionis poſt eiuſdem matris pœnitentiam cauſas non præſtat: nec ex momentarijs voluntatibus matris nupta atque vidua eſſe iure compellitur.

Filij fratrum vel ſororum nō habent querelam inofficioſi teſtamenti. Bal.

Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex. xxi.

Fratris vel ſororis filij, patrui vel auunculi, amitæ etiam & materteræ, teſtamentum inofficioſum fruſtra dicunt: cum nemo eorum qui ex tranſuerſa linea veniūt, (exceptis fratre & ſorore) ad inofficioſi querelam admittatur. De falſo ſanè per accuſationem criminis queri non prohibentur.

Reſciſſa aditione hæreditatis per querelam, reuiuiſcunt actiones per aditionem confuſæ. Bal.

Iidem. aa. & cc. Tantillæ. Lex. xxij.

Si maritus tuus facto teſtamento te quidem ex aſſe hæredem ſcripſit: filia autem quam habuit in poteſtate, exhæredata facta minime iure probetur: nihil'que ei relictum eſt: neque iuſtas offenſæ cauſas præſtitiſſe conuincatur: eam de inofficioſo teſtamento patris querentem, totam hæreditatem obtinere poſſe non ambigitur. Quòd ſi iam obtinuit, vel poſtea vincat: quodcunque maritus mortis ſuæ tempore tibi debuiſſe probetur, id ab ea reddi oportet.

Qui impedit aliquem teſtari: merito poteſt exhæredari. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Philippo. Lex. xxiij.

Teſtamenti factionem per teſtationem vos interdixiſſe matri profitentes, iuſtam cauſam offenſæ manifeſte teſtamini.

Teſtamentum militis non ſubiacet querelæ. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Succeſſo. Lex.xxiiij.

TEſtamentum militis filijfamilias in caſtrenſi peculio factum,neque à patre,neque à liberis eius per inoſficioſi querelam reſcindi poteſt.

Teſtamentum factum ſecundum conſilium non poteſt expugnari per querelam neque per viam nullitatis.Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Modoxo. Lex.xxv.

FIlijs matrem quę de mariti moribus ſecus ſuſpicatur, ita poſſe conſulere iure compertum eſt,vt eos ſub hac conditione inſtituat hęredes,ſi à patre emācipati fuerint: atque eo pacto ſecundum tabulas bonorum poſſeſſionē patrem cum re accipere non videri, qui conditioni minime obtemperauerit:neque ei nomine filiorum inoſficioſi eo modo actionem poſſe competere,quibus nullam iniuriam fecerit mater,ſed potius putauerit prouidendum.et ideo reſtituere debet.

Directa ſubſtitutio poteſt filio impuberi fieri in legitima inſtituto.Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Serapioni ſuo .S. Lex.xxvi.

EX tribus vncijs hærede inſtituto filio, intra pubertatis annos directam non inutiliter à patre fieri ſubſtitutionem certum eſt.

Hęc lex notabilis eſt, & in materia propria ſingularis,& tria intēdit. Primo enī dicit quòd fratres vterini tantū,non habēt querelā inoſficioſi. Secūdo dicit quòd fratres vtrinq; cōiūcti vel cōſanguinei tm̄ habēt querelā inoſficioſi cōtra teſtamētū fratris in trib9 caſib9.Tertio quòd cōtra neceſſariū hęredē inſtitutū quanquā ſit vilis pſona,nō datur inoſficioſi teſtamēti querela.Bal.

¶ Imperator Conſtan.ad Verinum. Lex.xxvij.

FRatres vel ſorores vterini ab inoſficioſi actione contra teſtamentum fratris vel ſororis penitus arceantur. Conſanguinei autem,durante vel non agnatione ,contra teſtamentum fratris ſui vel ſororis de inoſficioſo quęſtionem mouere poſſunt , ſi ſcripti hæredes infamiæ vel turpitudinis vel leuis notæ macula aſperguntur : vel liberti , qui perperam & non bene merentes , maximiſque

beneficijs ſuum patronum aſſecuti, inſtituti ſunt: excepto ſeruo neceſſario hęrede inſtituto.

Liberi exhęredati pręſumuntur ingrati niſi probent ſe gratos. hoc primo. Parentes exhęredati præſumuntur grati: niſi probentur ingrati. hoc ſecundo. Bal.

¶ Idem. a. ad Claudium pręſidem Daciæ. Lex. xxviij.

Liberi de inofficioſo querelam contra teſtamẽtum parentum mouentes, probationẽ debent pręſtare quòd obſequium debitũ iugiter prout ipſius naturę religio flagitabat, parentibus adhibuerint: niſi ſcripti hęredes oſtendere maluerint ingratos liberos contra parentes extitiſſe. ¶ Si autem mater contra filij teſtamentum inofficioſi actionem inſtituat: inquiri diligenter iubemus vtrum filius nulla ex iuſta cauſa lœſus matrẽ in nouiſſima lœſerit voluntate, eo quòd neque luctuoſam ei & legitimã reliquerit portionem: vt teſtamento reſciſſo, matri ſucceſſio deferatur. ¶ Si tamen mater inhoneſtis factis atque indecentibus machinationibus filium forte obſedit, inſidijs'que eum vel clandeſtinis vel manifeſtis appetijt, vel inimicis eius ſuas amicitias copulauit, atque in alijs ſic verſata eſt vt inimica eius poti9 quàm mater crederetur: hoc probato, etiam inuita acquieſcat filij voluntati.

Sicut donatio propter nuptias ad ſimilitudinem dotis confertur: ita in legitimã imputatur. Bal.

¶ Imperator Zeno. a. Sebaſtiano. Lex. xxix.

Quoniam nouella conſtitutio diui Leonis ante nuptias donationem à filio conferri ad ſimilitudinẽ dotis quæ à filia confertur, præcepit: etiam ante nuptias donationem filio in quartam præcipimus imputari. Eodẽ'q; modo cũ pater vel mater ꝑ filia dotẽ, vel pro filio ante nuptias donationem, vel auus paternus aut maternus, aut auia paterna vel materna pro ſua nepte aut pro ſuo nepote, vel proauus itidem paternus aut maternus, vel proauia paterna vel materna pro ſua pronepte vel ꝑ ſuo pronepote dederit: non tantum eandem dotem vel donationem conferri, verum etiam in quartam partem ad excludẽdam inofficioſi querelam, tam dotem datam quàm ante nuptias donationem præfato modo volumus

imputari,ſi ex ſubſtantia eius profecta ſit de cuius hære-
ditate agitur.

Ille cui aliquid in teſtamento relinquitur,non poteſt impugnare:ſed debet ad ſupplemētum legitimę agere,niſi probetur ingratus.In ijs vero in quibus nihil relinquitur:iura vetera non mutantur.Item militia quæ poteſt vendi vel tranſmitti,à patre vel alio aſcendente prouenient,in legitimā imputatur:excepta militia Silentiariorum.Baldus.

¶Imp.Iuſtinianus.a.Mennę. Lex.xxx.

Omnimodo teſtatorū voluntatibus proſpicientes, magnam & innumerabilem occaſionem ſubuertendæ eorum diſpoſitionis amputare cenſemus:& in certis caſibus in quibus de inofficioſis defunctorum teſtamentis vel alio modo ſubuertēdis moueri ſolebat actio, certa & ſtatuta lege,tam mortuis conſulere,quàm liberis eorum vel alijs perſonis quib9 eadem actio competere poterat: vt ſiue adijciatur in teſtamento de implēda legitima portione,ſiue non:firmum quidem ſit teſtamentum: liceat vero ijs perſonis quæ teſtamentum quaſi inofficioſum vel alio modo ſubuertendum queri poterant,id quod minus portione legitima ſibi relictum eſt,ad implendam eā ſine vllo grauamine vel mora exigere,ſi tamen nō ingrati legitimis modis arguantur,cum eos ſcilicet ingratos circa ſe fuiſſe teſtator dixerit. Nam ſi nullam eorum quaſi ingratorum fecerit mentionem: non licebit eius hæredibus ingratos eos nominare, & huiuſmodi quęſtionem introducere.¶Et hæc quidē de ijs perſonis ſtatuimus, quarum mentionem teſtantes fecerint, & aliquam eis quantitatem in hæreditate vel legato vel fideicommiſſo, licet minorē legitima portione, reliquerint.¶Si vero vel præterierint aliquam eorum perſonam iam natam,vel ante teſtamentum quidem conceptam,adhuc vero in ventre conſtitutam:vel exhęredatione, vel alia eorum mentione facta,nihil eis penitus reliquerint:tunc vetera iura locum habere ſancimus,nullam ex præſenti promulgatione nouationem vel permutationem acceptura.

Filius computare tenetur ſibi in legitimam militiam

ſeu redditum annuum ex defuncti pecunia emptum, niſi ſit de Silentiarijs. Salicetus.

¶ Imputari vero filijs alijs'que perſonis quæ dudum ad inofficioſi teſtamenti querelam vocabantur, in legitimã portionem & illa volumus quæ occaſione militiæ ex pecunijs mortui ijſdem perſonis acquiſitę, poſſe lucrari eas manifeſtum eſt: eo quòd talis ſit militia vt vendatur, vel mortuo militante certa pecunia ad eius hæredes perueniat: ita tamen vt ille gradus eiuſdem militiæ inſpiciatur, quem in morte teſtatoris militans obtinet: vt tanta ei pecunia in legitimam portionem computetur, quãtam dari ſtatutum eſt ſi in eo gradu mortuus eſſet is qui militiã ex pecunijs teſtatoris adeptus eſt: exceptis ſolis viris ſpectabilibus Silentiarijs ſacri noſtri palatij: quibus præſtita iam ſpecialia beneficia tam de alijs capitulis, quàm de pecunijs ſuper memorata militia à parentibus eorum datis ne in legitimam portionem eis cõputentur, rata eſſe pręcipimus. In cæteris vero perſonis prædictam obſeruationem tenere volumus.

Dicta in pręcedenti lege de imputatione & ſuppletione quartę, habent locum ſiue teſtamentum fuerit in ſcriptis, ſiue nuncupatiuum. Salicetus.

¶ Idem. a. Mennę præfec. pręto. Lex. xxxi.

QVæ nuper ad teſtamenta obſeruanda nec facile retractanda ſanxiuimus, vt ratione Falcidiæ minime illis perſonis derelictæ quæ ad inofficioſi teſtamenti querelam ex prioribus vocabantur legibus, non periclitentur teſtamẽta, ſed quod deeſt legitimę portioni, id eſt quartę parti ab inteſtato ſucceſſionis, tantum repleatur: exceptis illis quibus nihil in teſtamento derelictum eſt, (in quibus priſca iura illibata ſeruamus) etiam ad teſtamenta ſine ſcriptis facienda locum habere ſancimus.

De legitima ſubducitur omne grauamen conditionis vel temporis vel alterius grauaminis. Bar.

¶ Idem. a. Mennę pręfecto præto. Lex. xxxij.

QVoniam in prioribus ſanctionibus illud ſtatuimus, vt ſi quid minus legitima portione ijs derelictum ſit qui ex antiquis legibus de inofficioſo teſtamẽto actio-

nem mouere poterant, hoc repleatur, ne occaſione minoris quantitatis teſtamentum reſcindatur: hoc in præſenti addendum eſſe cenſemus, vt ſi conditionibus quibuſdam vel dilationibus aut aliqua diſpoſitione moram vel modum vel aliud grauamen introducente, eorum iura qui ad memoratam actionem vocabantur, minuta eſſe videantur: ipſa conditio vel dilatio vel alia diſpoſitio moram vel quodcunque onus introducens tollatur, & ita res ꝓcedat quaſi nihil eorum teſtamento additum eſſet.

Qui in danda legitima quæ ſola relicta eſt, vſque ad ſententiam fuerit contumax: ipſam duplicatam reddere cogitur. Barto.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto præto. Lex. xxxiiij.

SI quis in ſuo teſtamento maximam quidem portionem libero derelinquat, minuſculam autem alij vel alijs de ſtirpe ſua progenitis, ipſam tamen legitimam, ſiue in hęreditate, ſiue in legato vel fideicōmiſſo, vt nō poſſit locus de inofficioſo teſtamento querelæ fieri: & ille quidem qui ex paruulo genitoris ſui conſequitur ſubſtantiam, eam ſuſcipere maluerit: qui autem ex maiore parte eam amplexus eſt, ſiue vnus ſiue plures ſint, non ſtatim & ſine contentioſo propoſito vel vlla mora eam reſtituere voluerit, ſed expectato iudiciorum ſtrepitu, & multis varijs'que certaminibus habitis, poſt longum tempus ex ſententia iudicis vix eam reddiderit: crudelitatem eius competenti pœna aggredimur: vt ſi hęc fuerint ſubſecuta, non tantum in id quod teſtator voluit eum reſtituere, condemnetur: ſed etiam aliam tertiam partem quantitatis quę fuerat in teſtamento derelicta, modis omnib9 reddere cogatur: vt auaritia eius legitimis ictibus feriatur: alijs omnibus quæ in eodem teſtamēto vel elogio ſcripta ſunt, pro ſui tenore ad effectum perducendis.

In poſthumo non cadit iuſta cauſa exhęredationis: cum non poſſit eſſe ingratus: nec alieno odio prægrauari. Baldus.

¶ Legis autem veteris iniquitatem tollentes, vt non diutius erubeſcat poſita lex quam Iulius Paulus in ſuis ſcripſit quęſtionibus: hanc pꝑſſimam aggredimur ſanctio-

nem. Cum enim infantem ſuũ non poſſe ingratum à matre ſua vocari ſcripſit, neque propter hoc ab vltima ſuæ matris hæreditate repelli, niſi hoc odio fecerit ſui mariti ex quo infans progenitus eſt: hoc iniquum iudicantes, vt alieno odio alius prægrauetur: penitus delendum eſſe ſancimus: & huiuſmodi cauſam liberis non tantum infantibus, ſed etiam quancunque ętatem agentibus opponi minime concedimus: cum poſſit ſub conditione emancipationis hæreditatem ſuam mater filio derelinquens, & patris odium punire, & iuri filij ſui minime nocere, nec ſuã naturam fallere. Satis enim crudele eſſe nobis videtur, eũ qui non ſentit, ingratum exiſtimari.

Querela competens, vel quæ ſperatur competere, tranſmittitur ad liberos etiam non præparata: ſed non competens vel extincta tranſmiſſionem non recipit. Baldus.

Idem. a. Ioanni pręfecto præto. Lex. xxxiiij.

SI quis filium ſuum exhæredatum fecerit alio ſcripto hærede: reliquerit autem ex eo nepotẽ vel viuum, vel in ventre nurus ſuę conſtitutum: deliberante vero ſcripto hærede filius deceſſerit: nulla hæreditatis petitione eo nomine de inofficioſo conſtituta vel pręparata, omne adiutorium nepotem dereliquit. Neque enim pater nepoti aliquod ius cum deceſſerit, contra patris teſtamentũ dereliquit: quia poſtea & adita eſt ab extraneo hæreditas, & ſuperuixit auo pater eius: vt neq; ex lege Velleia poſſit in locum patris ſui ſuccedere, & reſcindere teſtamentum. Et hoc nonnulli iuris conſulti in medium proponentes, inhumane reliquerunt. Sed nos qui omnes ſubiectos noſtros & filios & nepotes habere exiſtimamus affectione paterna & imitatione: ſecundum quod eſt poſſibile omnium cõmodis proſpicientes, iubemus in tali ſpecie eadem iura nepoti dari, quę filius habebat: & ſi præparatio facta non eſt ad inofficioſi querelam inſtituendam, tamen poſſe nepotem eãdem cauſam proponere: & ſi non hęres apertiſſimis probationibus oſtenderit ingratum patrem nepotis circa teſtatorem fuiſſe, teſtamẽto remoto, ab inteſtato eum vocari: niſi certa quantitas patri eius

minor parte legitima ei relicta eſt. Tunc etenim ſecundũ nouellam noſtri numinis conſtitutionem repletio quartę partis nepoti ſupereſt, ſiqua patri eius competebat: vt perfruatur noſtro beneficio, à vetuſtate quidẽ neglectus, à noſtro autem vigore recreatus, niſi pater adhuc ſuperſtes vel repudiauit querelam, vel per quinquennium tacuit, ſcilicet poſt aditam hæreditatem.

Conceſſio teſtandi libere, intelligitur legitime & iuris ſolennitate ſeruata. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. xxxv.

Siquãdo talis cõceſſio imperialis proceſſerit per quam libera teſtamenti factio conceditur: nihil aliud videtur principem concedere, niſi vt habeat conſuetam & legitimam teſtamenti factionem. Neque enim credendum eſt Romanum principem, qui iura tuetur, huiuſmodi verbo totam obſeruationem teſtamentorum multis vigilijs excogitatam atque inuentam velle euerti.

Per pactũ habitum inter patrẽ & filium, non poteſt tolli filio ius agendi ad ſupplementum legitimæ. ſecus ſi hoc fiat cum hęrede eius poſt mortem defuncti. Bal.

¶ Illud etiam ſancim9, vt ſi quis à patre certas res vel pecunias accepiſſet, & pactus fuiſſet quatenus de inofficioſo querela aduerſus teſtamentum paternum minime ab eo moueretur: & poſt obitum patris filius cognito paterno teſtamento non agnouerit eius iudicium, ſed oppugnãdum putauerit: veteri iurgio exploſo, huiuſmodi pacto filium minime prægrauari, ſecundum Papiniani reſponſum, in quo definiuit meritis magis filios ad paterna obſequia prouocandos, quàm pactionibus adſtringendos. Sed hoc ita admittimus, niſi tranſactiones ad hæredes paternos filius celebrauerit, in quibus apertiſſime iudicium patris agnouerit.

Qui accipit ſimpliciter quod eſt ſibi donatum vel relictum pro legitima, nõ perdit ius agendi ad ſupplemẽtum: ſecus ſi interceſſerit renunciatio ſpecialis agendi ad ſupplementũ. Baldus.

¶ Et generaliter definimus, quando pater minus legitima portione filio reliquerit, vel aliquid dederit vel mor-

tis cauſa donatione vel inter viuos, ſub ea conditione vt hæc inter viuos donatio in quartam ei computetur: ſi filius poſt obitum patris hoc quod relictum vel donatũ eſt, ſimpliciter agnouerit forte, & ſecuritatem hæredibus fecerit quod ei relictũ vel datũ eſt accepiſſe, non adijciens vllã ſibi ſupereſſe de repletione quæſtioné, nullum filium ſibi facere præiudicium, ſed legitimam partẽ repleri: niſi hoc ſpecialiter ſiue in apocha ſiue in tranſactione ſcripſerit vel pactus fuerit quòd contentus relicta vel data parte, de eo quod deeſt, nullam habeat quæſtionem. Tunc etenim omni excluſa querela, paternum amplecti compellitur iudicium. Quæ omnis ſanctio ſuas radices extendat non ſolum ad filiũ & filiam, ſed etiam ad omnes perſonas quæ de inofficioſo querelam contra mortuorũ vltima elogia poſſunt mouere.

Sicut ſi ab initio minus legitima relinquitur, agitur ad ſupplementum: ita ſi ex poſtfacto legitima minuatur per euictionem. Per Falcidiam autẽ non poteſt minui legitima. et debet fieri ſuppletio de ſubſtãtia patrimonij teſtatoris: & in legitimã non imputatur quod caſu quæritur. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto pretorio. L. ex. xxxvi.

SCimus antea conſtitutionem relatam fuiſſe qua cautum eſt, ſi pater minorem debita portione filio ſuo reliquiſſet: omnimodo, etſi non adijciatur viri boni arbitratu repleri filio, attamen ipſo iure ineſſe eandem repletionem. ¶ Quęrebatur itaque ſi quis rem donatam vel inter viuos vel mortis cauſa, vel in legatis vel in teſtamẽto relictã, agnouerit, & pro parte ſua habuerit: deinde eadẽ res euicta vel tota vel ꝑ parte fuerit: an debeat ex noſtra conſtitutiõe pars legitima poſt euictionem ſuppleri: vel ſi ex lege Falcidia minuantur legata vel fideicõmiſſa vel mortis cauſa donatiões, debet tamẽ et hoc caſu ſupplementũ introduci, ne dum totam Falcidiã accipere hæres nititur, etiam totum cõmodum hæreditatis amittat? ¶ Sancimus itaque in omnibus iſtis caſibus, ſiue in totum euictio ſubſequatur, ſiue in partem, emendari vitium: & vel aliam rem vel pecunias reſtitui, vel repletionem fieri, nulla Fal-

eidia interueniẽte:vt ſiue ab initio minus fuerit derelictũ, ſiue extrinſecus qualiſcunque cauſa interueniens aliquod grauamen imponat vel in quantitate vel in tempore, hoc modis omnibus repleri: & noſtrum iuuamen purum filiis inferri:repletionem autem fieri ex ipſa ſubſtantia patris: non ſi quid ex aliis cauſis filius lucratus eſt,vel ex ſubſtitutiõe,vel ex iure accreſcẽdi,vt puta vſuſfructus. Humanitatis etenim gratia ſancimus ea quidem omnia quaſi iure aduentitio eum lucrari: repletionẽ autem ex rebus ſubſtantię patris fieri.

Conditio inſerta fideicommiſſo vniuerſali filio relicto,vſque ad legitimã remouetur:ſed abinde infra cõditio expectatur. Baldus.

¶ Cum autem quis extraneo hęrede inſtituto, reſtituere eum filio ſuo hæreditatem ſuam cum moriatur diſpoſuerit,vel in tempus certum reſtitutionem diſtulerit:quia noſtra conſtitutio quæ antea compoſita eſt,oẽm dilationem omnem'que moram cenſuit eſſe ſubtrahendã, vt quarta pars pura mox filio reſtituatur:in huiuſmodi ſpecie quid faciendum ſit,dubitabatur. Sancimus itaque quartæ quidem partis reſtitutionẽ iam nũc celebrari,non expectata nec morte hęredis,nec temporis interuallo: reliquum autem quod poſt legitimam portionem reſtat, tunc reſtitui quando teſtator diſpoſuit. Sic etenim & filius ſuam habebit portionem integram, & qualem leges & noſtra conſtitutio definiuit: & ſcriptus hæres cõmodum quod ei teſtator dereliquit,cum legitimo moderamine ſentiet.

Quinquennium datur ad querelam mouendam: & currit à die aditæ hęreditatis: ad quam adeundam hęredi ſcripto terminus aſſignatur. Baldus.

¶ Illud præterea ſancimus,vt tempora de inofficioſi querela ab adita hęreditate ſecundum Vlpiani opinionẽ currant: Herennii Modeſtini ſententia recuſata : quia morte teſtatoris illico curſum de inofficioſo querelę temporibus dabat:vt nõ liceat hęredi quãdo voluerit adire:ne per huiuſmodi tramitem interim filius defraudetur debito naturali. ¶ Sancimus itaque vbi teſtator deceſſerit alio ſcripto hęrede, & ſperatur de inofficioſo querela:neceſſitatem ha

bere ſcriptum hæredem, ſi quidem præſto eſt in eadem commanens prouincia, intra ſex menſium ſpatium: ſin autem ſeorſum vtraq; pars in diuerſis prouincijs degit, tunc intra annale tantummodo ſpatium ſimili modo per continuum à morte teſtatoris numerandum, omnimodo adire huiuſmodi hæreditatem, vel manifeſtare ſuam ſententiam quod hæreditatem minime admittit. Expeditus etenim ita tractatus inducitur filio memoratam mouere querelam. ¶ Sin vero ſcriptus hęres intra ſtatuta tempora minime adierit: per officium quidem iudicis hærede ſcriptum compelli hoc facere: in medio tamē tempore, id eſt à morte quidem teſtatoris, ſed ante aditam hæreditatem ſi deceſſerit filius, huiuſmodi querelam (licet non præparauerit) ad ſuam poſteritatem tranſmittet: ad extraneos vero hæredes tunc tantummodo, quando antiquis libris inſertam faciet pręparationem.

Sicut in caſtrenſi, ita in quaſi caſtrenſi peculio filiuſfamilias habet duplex priuilegium: quia poteſt teſtari, & teſtamentum eius non ſubiacet querelę: ſed paterfamilias effectus, quia deſinit eſſe peculium, & cum reliquis bonis confunditur: dicta priuilegia non meretur. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prętorio. Lex. xxxvij.

CVm antiquis legibus declaratum eſt vt militaria teſtamenta de inofficioſo querelam euadant: multi alij caſus emergunt in quibus dubitationes exortas ſopiri neceſſe eſt. In caſtrenſibus etenim peculijs introducta eſt & alia ſubdiuiſio, & peculij triplex inuenitur cauſa. Vel enim paganum eſt peculium, vel caſtrenſe, vel quod medietatem inter vtrunque obtinet, quod quaſi caſtrenſe nuncupatur. In tali igitur peculio quod quaſi caſtrenſe appellatur: quibuſdam perſonis licentia conceditur condere quidem teſtamenta, ſed non quaſi militibus quo voluerint modo, ſed communi & licito & conſueto ordine obſeruando: quemadmodum fuerat in conſulibus conſtitutum, & pręfectis legionum, & pręſidibus prouinciarum, & omnibus generaliter qui in diuerſis dignitatibus vel adminiſtrationibus poſiti, à noſtra cōſequuntur manu vel

ex publicis ſalarijs quaſdam largitates. ¶Sed hę quidem perſonæ teſtamenti faciendi habent poteſtatē in ipſis tantummodo peculijs quæ iam enumerata ſunt, id eſt quaſi caſtrenſibus. Sed & veterani qui tempore quidem militię ſibi peculium acquiſierunt, militiam autem depoſuerūt: teſtari (licito tamen modo) non prohibentur. ¶In his itaque omnibus quaſi caſtrenſibus peculijs dubitabatur ſi cōtra huiuſmodi teſtamenta de inofficioſo querelam extendi oporteret. Sed prior quęſtio erat ſi omnes qui quaſi caſtrenſe peculium habent, teſtari in hoc poſſint: quia non omnibus paſſim, ſed quibuſdam perſonis hoc priuilegij loco cōceſſum eſt: quia militibus quidem & veteranis teſtamenta facere in caſtrenſi peculio vndique conceſſum fuerat: ſed militibus quidem in expeditione conſtitutis iure ſuo, veteranis autem iure communi. ¶De alijs autem perſonis omnibus quę non per ſpeciale priuilegium hoc acceperunt: ſi poſſint teſtari, dubitatum fuerat: vtputa viris diſertiſſimis patronis cauſarum, viris que deuotiſſimis memorialibus, & agentibus in rebus, necnon magiſtris ſtudiorum liberalium artium, archiatris quoque, & alijs omnibus omnino qui ſalaria vel ſtipendia percipiūt publica. ¶In his itaque omnibus ſancimus quibus ad imitationem peculij caſtrenſis quaſi caſtrenſe peculium ſit peruenit: omnib9 qui tale peculium poſſident, ſuper ipſis tantummodo rebus quæ quaſi caſtrenſis peculij ſunt, vltima condere (ſecundum leges tamen) poſſe elogia: hoc nihilominus eis addito priuilegio, vt neque eorum teſtamenta de inofficioſo querela expugnentur. Si enim patronus aduerſus res quas libertus eius ex caſtris acquiſiuit, ſui iuris indubitanter conſtitutus, etſi præteritus fuerit ab ingrato liberto, tamen contra huiuſmodi peculium contra tabulas bonorum poſſeſſionem non habet ſecundum veterum legum ſanctionem: quemadmodum oportet præfata peculia quæ ad inſtar caſtrenſis peculij introducta ſunt, de inofficioſo querelę eſſe ſuppoſita? Sed hoc obtinere oportet donec in ſacris parentum ſuorum conſtituti ſunt ij qui quaſi caſtrenſe peculium poſſident. Si enim ſui iuris efficiantur, procul dubio eſt eorū teſtamen-

ta & pro ipſis rebus quas antea ex quaſi caſtrenſi peculio habebant, poſſe de inofficioſo querelam ſuſtinere: cum neque nomen peculij permanet, ſed alijs rebus confunditur, & ſimilem fortunam recipit quemadmodum & cæteræ res eorum, & vnum congregatur ex omnibus patrimonium.

¶ De inofficioſis donationibus. Titu. xxix.

Si per inofficioſam donationem filij fraudantur in quarta, id eſt legitima portione: competit eis querela inofficioſę donationis: quę eſt introducta ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti. Bal.

¶ Imperator Philip. Nicanori & Papinianę. Lex prima.

SI (VT ALlegatis) mater veſtra ad eludendā inofficioſi querelam, penè vniuerſas facultates ſuas dum ageret in rebus humanis, factis donationibus ſiue in quoſdam liberos, ſiue in extraneos, exhauſit: ac poſtea vos ex duabus vncijs fecit hæredes: eaſque legatis & fideicommiſſis exinanire geſtiuit: nō iniuria iuxta formam de inofficioſo teſtamēto conſtitutā ſubueniri vobis, vtpote quartam partem non habentibus, deſideratis.

Si pater donat filio in poteſtate: quatenus immoderate donauit, morte non confirmatur: & ideo ad reuocandum non eſt opus querela. Si autem donauit filio emancipato, ab initio valet, & querelæ eſt locus. Bartolus & Baldus.

¶ Imperatores Galie. & Valeria. aa. Eutæ. Lex. ij.

PAter ſi omne patrimonium ſuum impetu quodam immenſæ liberalitatis in filium effudit: ſiue in poteſtate eius is permanſit, arbitri familiæ erciſcūdæ officio congruit vt tibi quartā partē debitę ab inteſtato portiōis pręſtet incolumē. Siue ante emancipatus is fuerit: quia donatio non indiget alieno adminiculo, ſed ſuis viribus nititur iuxta conſtitutiones, is qui prouinciam regit, ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamenti querelæ, auxilium tibi ęquitatis impartiet.

Propter eandem rationem ęquitatis illud quod diſ-

ponitur in cauſa teſtati, habet locum in cauſa inteſtati. Baldus.

Iidem. aa. Aeliano. Lex. iij.

PRecibus quidẽ tuis propoſita reſcripta eos parẽtes denotant, qui cum teſtamento facto, viui patrimonium ſuum immenſis donationibus exinaniſſent, inane nomen hæredum liberis reliquerunt: ſed ad inteſtatos quoq; eadem ratio ęquitatis extẽditur.

Querela inofficioſę donationis non habet locum vbi habet locum reſtitutio in integrum: & ſic auxilium minus ſubſidiariũ excludit auxiliũ magis ſubſidiariũ. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Ariſtinæ. Lex. iiij.

SI filius tuus immoderatæ liberalitatis effuſione patrimonium ſuum exhauſit: præſidis prouinciæ auxilio vteris: qui diſcuſſa fide veri, ſi in integrum reſtitutionem ex filij perſona tibi competere ob improbabilem donationis enormitatem animaduerterit, in remouendis ijs quæ perperam geſta ſunt, tibi ſubueniet. Ideo'que non eſt tibi neceſſarium aduerſus immodicas donationes auxilium ad inſtar inofficioſi teſtamenti.

Quod immoderate vni ex liberis eſt donatum: propter ſuperuenientes liberos vſque ad debitum bonorum ſubſidium reuertitur ad patrimonium donatoris. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Cartabęo. Lex. v.

SI totas facultates tuas per donationes vacuas feciſti, quas in emancipatos filios contuliſti: id quod ad ſubmouendã inofficioſi teſtamenti querelam, non ingratis liberis relinqui neceſſe eſt, ex factis donationibus detractum, vt filij vel nepotes poſtea ex quocunque legitimo matrimonio nati, debitum bonorum ſubſidiũ conſequantur: ad patrimonium tuum reuertetur.

Impeditur intentare iſtam querelam qui iudicium patris agnouit, vel aliud remedium habet, vel habet legitimam. Baldus.

Iidem. aa. Demetrianę. Lex. vi.

CVm donationibus in fratrẽ tuum collatis facultates

patris tui exhauſtas eſſe, eundemque patrem veſtrum ea quæ ſuperfuerant, codicillis inter vos diuiſiſſe proponas: ſi voluntatem eius non agnouiſti, nec beneficio ætatis aduerſus hæc iuuari poteris: nec tantum dos à patre data & fideicommiſſum continet, quantum ad ſummouendam querelam ſufficiat: de enormitate donationum, ad exemplum inofficioſi teſtamenti, prouinciæ præſes iuriſdictionis ſuę partes exhibebit.

Donatio reuocatur quatenus modus exceditur. Bal.

¶ Iidem. aa. Damiano. Lex. vij.

SI mater tua patrimonium ſuum ita profunda liberalitate in fratrem tuum euiſceratis opibus ſuis exhauſit, vt quartę partis dimidium quod ad excludendam inofficioſi teſtamenti querelam aduerſus te ſufficeret, in ijs donationibus quas tibi largita eſt, non habeas: quod immoderate geſtum eſt, reuocabitur.

Donatio facta vni ex liberis etiam re & conſilio inofficioſa, non reuocatur niſi in debitũ bonorum ſubſidiũ. h. d. primo. Item quod vxor donat de bonis viri eo conſentiente: vir, non vxor videtur donare: & perſona viri ſeu patrimonium eius attẽditur. h. d. ſecũdo. Bal.

¶ Iidem. aa. Nomiano. Lex. viij.

SI liqueat matrem tuam interuertendæ quæſtionis inofficioſi cauſa, patrimonium ſuum donationibus in vnũ filium collatis exhauſiſſe: cum aduerſus eorũ cogitationes qui conſilijs ſupremum iudicium anticipare contendunt, & actiones filiorum exhauriunt, aditum querelæ ratio depoſcat: quod donatũ eſt, pro ratione quartæ ad inſtar inofficioſi teſtamẽti conuictũ diminuetur. Nã quod vxor à marito in ſe matrimonij tempore donationis cauſa collatum, emancipato filio communi conſentiente domino donauit: velut ex bonis patris (de cuius ſubſtantia prohibente matrimonio non potuit exire) datum accipi, rationis eſt: in cuius bonis ſi idem conſilium & euẽtus compræhendantur: lex quam de patrimonio matris ediximus, obſeruabitur.

Querela inofficioſæ donationis, in temporis duratione, & in ratione ingratitudinis excluſione, ſimilis eſt

querelæ inofficioſi teſtamenti. Baldus.

¶ Imperator Conſtanti. a. Olibrio. Lex. ix.

NOn conuenit dubitari quòd immodicarum donationum omnibus querela ad ſimilitudinem inofficioſi teſtamēti legibus fuerit introducta: vt ſit in hoc actionis vtriuſque vel vna cauſa vel ſimilis exiſtimāda, vel idem & temporibus & moribus.

¶ De inofficioſis dotibus. Titulus. xxx.

Si per donationem in dotem, filij in legitima defraudantur, reuocatur per querelam inofficioſæ dotis. h. d. Bar. vſq; ad debitum bonorū ſubſidiū. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Maximo præſidi Siciliæ. Lex vnica.

CVM omnia bona à matre tua in dotem dicantur exhauſta: leges legibus concordare promptum eſt: vt ad exemplum inofficioſi teſtamenti, aduerſus dotem immodicam exercendæ actionis copia tribuatur, & filijs cōquerentibus emolumenta debita deferantur.

¶ De petitione hęreditatis. Titulus. xxxi.

Senatuſconſultum factum in petitione hęreditatis in fiſco, porrigitur ad priuatum: & bonę fidei poſſeſſor tenetur quatenus factus eſt locupletior, & non vltra. Malę fidei & bonę fidei poſt litis conteſtationē ſunt pares: & ideo tenētur de fructibus perceptis & percipiēdis, & de vſuris pecuniæ in hęreditate inuentæ, vel ex hęreditate redactę. Bal.

¶ Imperator Titus Aelius Anto. a. Augurio proconſuli Aphricæ. Lex prima.

SENATVSCONSVLTVM authore diuo Adriano auo meo factum, quo cautum eſt quid & ex quo tempore cuncta hæreditate reſtitui debeat: non ſolum ad fiſci cauſas, ſed etiam ad priuatos hæreditatis petitores pertinet. ¶ Vſuras vero pecuniarum ante litis cōteſtationem ex die venditionis hæreditariarum rerum ab eo factæ qui antea poſſidebat, collectas, necnō etiā fructus, bonæ fidei poſſeſſores reddere cogendi non ſunt, niſi ex his locuple-

ſtores extiterint. Poſt litem autem conteſtatã tam fructus non venditarum rerum, non ſolum quos perceperunt, ſed etiam quos percipere poterant, quàm vſuras precij rerum ante litis conteſtationem venditarum, ex die conteſtationis computandas, omnimodo reddere compellantur.

Malæ fidei emptor hęreditatis tenetur petitione hæreditatis titulo non obſtante. In qua petitione tanquam in vniuerſali fructus includuntur. Sed bonæ fidei emptor non tenetur de fructibus niſi ex die litis inchoatę. Et non tenetur petitione hæreditatis, ſed tenetur rei vēdicatione tanquam poſſeſſor rei ſingularis. Bal.

Imperatores Seuerus & Antoninus Marcello militi. Lex. ij.

SI poſt motam controuerſiam Menecratis bonorum partem dimidiã Muſæus ab hærede ſcripto quæſtionis illatæ non ignarus comparauit: tam ipſe quaſi malæ fidei poſſeſſor, quàm hæredes eius fructus reſtituere coguntur. ¶ Si vero venditionem lite antiquiorem eſſe liquido probetur: ex eo die fructus reſtituantur, ex quo lis in iudicium deducta eſt. Fructibus enim augetur hæreditas cum ab eo poſſidetur à quo peti poteſt. ¶ Emptor autem qui proprio titulo poſſeſſiõis munitus eſt: etiam ſingularium rerum iure conuenitur.

Excluſus à petitione hęreditatis ex vna ſucceſſione propoſita, non excluditur ſi ex alia ſucceſſione proponatur, licet ad eaſdem res. Item excluſus à querela, poteſt hęreditatem ex alia cauſa vendicare. Bal.

Iidem. aa. Epictę. Lex. iij.

HAereditas materterę petita nõ infringit alterius hæreditatis petitionem quæ venit ex alia ſucceſſione. ¶ Sed & ſi quęſtionis titulus prior, inofficioſi teſtamenti cauſam habuiſſet: iudicatę rei pręſcriptio nõ obſtaret eandem hęreditatem ex alia cauſa vendicanti.

Poſſeſſor à quo euincitur hæreditas, deducit ſumptꝰ quos ſe feciſſe probat in infirmitate & funere defuncti. Baldus. & Sal.

Imperator Anto. a. Vitelliano. Lex. iiij.

IN reſtituenda hæreditate compenſatio eius habebitur quod te in mortui infirmitatem, in ſumptum'que funeris bona fide ex proprio tuo patrimonio erogaſſe probaueris.

Poſſeſſor qui hęreditatem reſtituit, deducit qđ' creditoribus hæreditarijs hęreditario nomine ſoluit. Baldus & Salicetus.

Idem. a. Poſthumianę. Lex. v.

DE hęreditate quam bona fide poſſidebas, ſi contra te pronunciatum eſt: in reſtitutione eius detrahetur quod creditoribus eiuſdem hęreditatis exſoluiſſe te bona fide probaueris. nam repeti à creditoribus qui ſuum receperunt, non poteſt.

Ratione dubitationis tenet iudicium cum minus legitimo tutore inter auum & nepotem in eius poteſtate conſtitutum. Iaco. But. Baldus.

Imperator Alexander. a. Firmino. Lex. vi.

SI putas non iure tutores datos nepotibus tuis, eo quòd eos dicas in tua eſſe poteſtate: petere ab his hęreditatem filij tui emancipati non moreris, cuius cõmodum ad te pertinere dicis: iudice ſtatuturo an à præſidalibus actis diſcedendum ſit, qui eis tutores dedit cum in tua poteſtate negarentur eſſe.

Petitio hęreditatis non datur contra titulo poſſidentem: & ideo non excluditur pręſcriptione longi temporis: ſed ſpeciales actiones in rem contra titulo poſſidentem dantur: & ideo poſſunt excludi præſcriptione longi temporis. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Veſtituto. Lex. vij.

HAereditatis petitionem quę aduerſus pro hærede vel pro poſſeſſore poſſidentes exerceri poteſt, præſcriptione longi temporis non ſummoueri, nemini incognitum eſt: cũ mixtę perſonalis actionis ratio hoc reſpondere compellat. A cæteris autem tantum ſpecialibus in rem actionibus vendicari poſſe manifeſtum eſt, ſi non agentis intentio per vſucapionem vel longum tempus exploſa ſit.

Exceptio pręiudicialis ſtatus defuncti oppoſita ad proceſſū petitiōis hęreditatis debet ante diſcuti quàm vlterius procedatur. Vel ſic: Perſona defuncti prius eſt fundanda in iudicio quàm procedatur in petitione hęreditatis propoſita ex teſtamento. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Aſtergio. Lex.viij.

Liber nec'ne fuerit teſtator: ante omnia diſquiri debet cum hæreditas petitur.

Hęres ad quem pertinet hæreditas ex repudiatione alterius, habet contra repudiantem & quemlibet detinentem petitionem hęreditatis de iure ciuili vel pręto rio. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Demophilæ. Lex.ix.

SI ſcripti hęredes delatam ſibi ſucceſſionem cognati tui repudiauerunt, & hanc honorario vel ciuili iure quæſiſti: res hæreditarias quæ in eadem cauſa durant, hęreditatis petitione vendicare potes.

Ex diutina poſſeſſione pręſumitur ſolennitas extrinſeca pręceſſiſſe. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Theodoſio. Lex.x.

SI filiusfamilias delatam ſibi hæreditatem per longum tempus detinuit: eo ipſo (vtpote agnita hæreditate) patri ſuo eius cōmodum acquiſiſſe videtur.

Qualitatem poſſeſſionis conuentus reali iudicio nō tenetur dicere niſi in petitione hęreditatis. Bal.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius.aa. Aeternali proconſuli Aphricæ. Lex.xi.

COgi poſſeſſorem ab eo qui expetit, titulum ſuę poſſeſſionis dicere, inciuile eſt, præter eum qui dicere cogitur vtrum pro poſſeſſore, an pro hęrede poſſideat.

Quando eſt cōtrouerſia de hæreditate, legatarij poſſunt agere contra hęredem ſcriptum: & conſequuntur legatum præſtita cautione: vel poſſunt expectare litis euentū. ſed creditores agere poſſunt contra poſſeſſorem vel petitorem hæreditatis cautione non præſtitas & quod perceperint à poſſeſſore, ſi poſſeſſor poſtea ſuccumbat, deducet. ſi vero à petitore, & petitor ſuccumbat, repetet petitor à poſſeſſore hæreditatis. ſi ve-

ro petantur libertates, differuntur ad annum: poſt annum vero pręſtabuntur: & non reuocabuntur niſi teſtamentum ſit falſum. & hi ſerui ad libertatem perducti tenentur de antegeſto reddere rationem. Item petitio hęreditatis eſt bonę fidei.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni. p̄. p̄. Lex. xij.

CVm hęreditatis petitioni locus fuerat, exceptio aſſumebatur quę tuebatur hęreditatis petitionem ne fieret ei pręiudicium. Magnitudo etenim & authoritas Cētumuiralis iudicij non patiebatur per alios tramites viā hęreditatis petitionis infringi. Cum que multę varietates & controuerſiæ veterum exortæ ſint: eas certo fine concludētes, ſancimus, ſi quis hęreditatis petitionē vel ſuſceperit, vel ſuſcipere ſperat vel mouere: alius autem ſuperueniēs vel ex depoſito vel ex cōmodato vel ex legato vel ex fideicommiſſo vel ex alijs cauſis inquietare vel reum vel agentem ex perſona defuncti crediderit ſibi eſſe neceſſarium: ſi quidem pro legato vel fideicōmiſſo hoc faciat, rem expeditę quæſtionis eſſe: cum poſſit ſcriptus hęres cautione interpoſita non differre hanc petitionem: ſed recte exigi vel legatum vel fideicommiſſum ſub ea cautela vel ſatiſdatione, pro qualitate perſonarum, quòd ſi non obtinuerit eius iura, reſtituet legatarius vel fideicommiſſarius ei datam pecuniam cum vſuris ex quarta centeſimæ parte currentibus, vel agrum cum fructibus quos percepit, vel domum cum penſionibus: ſcilicet in vtroq; eorum expēſis antea neceſſarijs & vtilibꝰ deductis. Vel ſi ipſe maluerit litem quidem conteſtari, expectare autem hæreditatis petitionis euentum: hoc ei liceat facere: vt reſtitutio, ſi competeret, cum legitimis augmētis legatario vel fideicommiſſario accedat. ¶ Si autem ex contractibꝰ defuncti agatur contra poſſeſſorem hæreditatis vel eius rei de qua agitur: ſi quidem res ſint vel depoſitæ vel commodatę vel pignori datæ, vel alię, quæ extant: non differri ſub pretextu hæreditatis petitionis memoratum iudicium: quemadmodum ſi pro fœnerata pecunia, vel alia perſonali actione agatur cōtra poſſeſſorem vel petitorē, non debet iudicium differri, ſed exitum ſuum accipere.

Poſtquam enim hæreditatis petitionis iudicium finem accipiat: tunc inter petitorem hæreditatis & poſſeſſorē rationibus contractis, non aliter poſſeſſor ſi victus fuerit, hęreditatem reſtituere compellitur, niſi pro omnib9 quę rite ab eo geſta ſunt, petitor ei ſatiſfaciat. Quòd ſi petitor fuerit victus, ſimili modo à poſſeſſore iudicis officio ei ſatiſfiat: vel ſi hoc fuerit prętermiſſum, negociorum geſtorum, vel ex lege condictione. ¶ Si autem libertates vel à poſſeſſore vel à petitore fideicommiſſarię petantur, vel directę ipſo iure dicantur competere: annale tantummodo ſpatium expectetur, à morte teſtatoris numerandum. Et ſi quidem hęreditatis petitionis iudicium intra id ſpatium terminum accipiat: ſecundum euentum iudicij & libertates vel effectum habeant vel euaneſcant. Sin autem tempus annale emanauerit: tunc libertatis fauore, & humanitatis intuitu, competant quidem directæ libertates, ex fideicommiſſarijs autem in libertatem ſerui eripiantur: ita tamen, ſi non falſum teſtamentum approbetur: ſub ea ſcilicet conditione, vt ſi actores ſint, vel aliâs rationinijs ſuppoſiti, etiam poſtquam perueniant in libertatē, neceſſitas eis imponatur res hęreditarias & rationes reddere: iure patronatus videlicet competente ei qui ex legibus ad id poſſit vocari: illo (ne in poſterum dubitetur) obſeruando, vt & ipſa hæreditatis petitio omnimodo bonę fidei iudicijs connumeretur.

¶ De rei vendicatione. Titulus. xxxij.

Per ſeruum bona fide poſſeſſum poſſeſſio quæritur ex re ipſius poſſidētis & opera poſſeſſi: malę fidei vero poſſeſſor ex dictis cauſis non acquirit. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Cecilię.

Lex prima.

ETIAM PER ALIENVM ſeruum bona fide poſſeſſum, ex re eius qui eum poſſidet, vel ex operis ſerui acquiri dominium vel obligationem placuit. Quare tu quoque ſi bona fide poſſediſti eundem ſeruum, & ex nummulis mancipia eo tempore comparauit: potes ſecundum

iuris formam vti defenſionibus tuis. ¶ Mancipium autem alienum mala fide poſſidenti nihil poteſt acquirere: ſed qui tenet, non tantũ ipſum, ſed etiam operas eius, necnon ancillarum partus, & animaliũ fœtus reddere cogitur.

Superior pars ędificij cedit parti inferiori. Aedificiũ cedit ſolo. Soluto ędificio materia redit ad priſtinum dominum, non ad ędificantẽ: vel ad ędificãtem, ſi non ędificauit animo donandi. Baldus.

¶ Iidem. aa. Ariſtinę. Lex. ij.

SI inferiorem partem ędificij quæ ſolũ contingit, ad te ptinere probare potes: eã quã vicinus tuus ſupimpoſuit, acceſſiſſe dominio tuo nõ ambigitur. ¶ Sed et id qđ in ſolo tuo ædificatum eſt: quoad in eadem cauſa manet, iure ad te pertinet. Si vero fuerit diſſolutum: eius materia ad priſtinum dominum redit: ſiue bona fide ſiue mala ædificium extructum ſit: ſi non donandi animo ędificia alieno ſolo impoſita ſint.

Rem meam non nomine meo venditam vendicare poſſum: & poſſum ratum habere quo ad perdendum dominium rei meæ, & quo ad parandã actionem negociorum geſtorum in ſubſidium. Bar. & Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Dominicę. Lex. iij.

MAter tua vel maritus tu9 fundum tuum inuita vel ignorante te vendere iure non potuit: ſed rem tuã à poſſeſſore vendicare etiam non oblato precio poteris. Sinautem poſtea de ea venditione conſenſiſti, vel alio modo proprietatem eius amiſiſti: aduerſus emptorem quidem nullum habes actionem: aduerſus venditorem vero de precio negociorum geſtorum actionem exercere non prohiberis.

Ab eo qui emit res à malæ fidei poſſeſſore, poterit res vendicari, niſi vſuceperit vel præſcripſerit. Bartolus & Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Mutiano militi. Lex. iiij.

ADuerſus eos qui à malę fidei poſſeſſoribus fundum bona fide comparauerunt: ita tibi actio competit, ſi priuſquam vſucapionẽ implerent, vel longę poſſeſſionis pręſcriptionẽ adipiſcerentur, dominiũ ad te peruenerit.

Malæ fidei poſſeſſor tenetur de re & fructibus perceptis vel percipiendis, ſumptibus non computatis niſi neceſſarijs: vtiles vero per deductionem retinet. h. d. ſecundum Iaco. Bu. Baldus.

Idem. a. Heroſiano. Lex. v.

DOmum quam ex matris ſucceſſione ad te pertinere dicis, ſi ab aduerſa parte iniuria occupatam eſſe oſtẽderis: præſes prouinciæ cum penſionibus quas percepit aut percipere poterat, & cum omni cauſa damni dati reſtitui iubebit. Eius autem quod impendit, rationem haberi non poſſe, merito reſcriptum eſt: cum malæ fidei poſſeſſores, eius quod in rem alienam impendunt, nõ eorum negocium gerentes quorum res eſt, nullam habeant repetitionem, niſi neceſſarios ſumptus fecerint. Si autem vtiles: licẽtia eis permittitur ſine læſione prioris ſtatus rei eos auferre.

Res empta ex pecunia mea, non eſt mea: & ideo à me vendicari non poteſt. Baldus & Salicetus.

Idem. a. Vſtranio. Lex. vij.

SI ex ea pecunia quam depoſueras: is apud quem collocata fuerat, ſibi poſſeſſiones comparauit: ipſi'que traditę ſunt: tibi vel omnes tradi, vel quaſdam ex his compenſationis cauſa ab inuito eo in te transferri, iniurioſum eſt.

Partus ſequitur matrem quantum ad ſtatus conditionem & dominium: ſed quantum ad dignitatem & honorem ſequitur patrem: quia ex virili ſexu eos metimur. Baldus.

Idem. a. Antonio. Lex. vij.

PArtum ancillę, matris ſequi conditionem, nec ſtatum patris in hac ſpecie conſiderari, explorati iuris eſt.

Res empta ex pecunia militis, poteſt ſpeciali fauore à milite vendicari: poteſt etiam agi negociorum geſtorum, vel mãdati ſi interceſſit mandatũ. Bar. & Bal.

Idem. a. & c. Philippo præfecto militum. Lex. viij.

SI (vt proponis) pars aduerſa ex pecunia tua quędam nomine ſuo comparauit: præſes prouinciæ vtilem vendicationem obtentu militiæ tibi eo nomine impartiri deſideranti, partes ęquitatis non negabit. Idem mandati

quoque ſeu negociorum geſtorum actionem inferenti ſi-
bi iuriſdictiouem prębebit.

Res dotalis eſt in dominio mariti: non mulieris.h.d. ſecundum Ia.Bu.Baldus.

Imperatores Carus Carinus & Numerianus.aaa. Antonino. Lex.ix.

DOce ancillam de qua ſupplicas, dotalem fuiſſe, in notione præſidis: quo patefacto, dubium non erit vendicari ab vxore tua nequiſſe.

Dominium poteſt probari per teſtes vel per inſtrumenta: & interdum adhibentur tormenta. Baldus.

Impp. Diocletian9 & Maxi.aa.&.cc.Ianuario. Lex.x.

CVm ſuper vernis mancipiis nulla inſtrumenta te habere aſſeueres: in iudicio in quo negocium cœptum eſſe proponitur, id quod in precem contuliſti, poſtulare debuiſti. Iudex enim non ignorat ſeruorum dominia etiã citra inſtrumentorum exhibitionem aliis probationibus vel ipſorum interrogatione poſſe oſtendi.

Quicquid plantatur, ſeritur vel inædificatur: Omne ſolo cedit, radices ſi tamẽ egit. Vel ſic: Eius ſunt reddi-tus cuius eſt proprietas. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Caiano. Lex.xi.

SI quis ſciens agrum alienum ſeuit, vel plãtas impoſuit: poſtquam hę radicibus terram fuerint amplexæ, ſolo cedere rationis eſt. Domini enim magis ſegetẽ vel plantas, quàm per huiuſmodi factum ſolum ſuũ facit. Sanè eũ qui bona fide poſſidens hoc fecerit: per doli mali exceptionem contra vẽdicantem dominium ſeruare ſumptus, iuris authoritate ſignificatum eſt.

Licet non ſoluatur precium: res vendita & tradita vendicari vel condici non poteſt. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Alexandro. Lex.xii.

INciuile atque inuſitatum eſt quod poſtulas, vt mancipium quod tradidiſti, & hoc modo dominiũ eius tranſtuliſti: inuito eo ex noſtro reſcripto tibi aſſignetur. Vnde intelligis ancillæ ſemel emptoris factæ filios etiam poſteà natos, ei9 dominiũ ſequi cuius mater eorũ eo tẽpore fuit. Sanè de precio, ſi non hoc probatum fuerit te recepiſſe,

conueni aduerſarium tuum.

Poſſeſſorium debet prius terminari per ſententiam quàm petitorium. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Cintio. Lex. xiij.

ORdinarij iuris eſt vt mancipiorũ orta quæſtione, prius exhibitis mancipijs de poſſeſſione iudicetur, ac tunc demum proprietatis cauſa ab eodem iudice decidatur.

Pro ea parte qua quis ſuccedit defuncto: pro ea eius repræſentat perſonam, & eatenus contra factum eius venire non poteſt. Bar. & Baldus.

Iidem. aa. & cc. Septimę. Lex. xiiij.

CVm à matre domum filij te ſciente comparaſſe proponas: aduerſus eum dominium vendicantem, ſi matri non ſucceſſit, nulla te exceptione tueri potes. Quòd ſi venditricis obtinet hęreditatem: doli mali exceptione pro qua portione ad eũ hæreditas pertinet, vti nõ prohiberis.

Ille eſt potior in dominio, cui res prius traditur: licet alius in titulo pręuenerit. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Proculino. Lex. xv.

QVoties duobus inſolidum prędium iure diſtrahitur: manifeſti iuris eſt eum cui priori traditum eſt, in detinendo dominio eſſe potiorem. Si igitur antecedenti tempore te poſſeſſionẽ emiſſe, ac precium exoluiſſe apud præſidem prouinciæ probaueris: obtentu nõ datorum inſtrumentorum, expelli te à poſſeſſione non patietur. Erit ſanè in arbitrio tuo, precium quod dediſti, cum vſuris recipere, ita tamen vt perceptorum fructuum & ſumptuũ ratio habeatur: cũ et ſi ex cauſa donationis vtrique dominium rei vendicetis: eum cui priori poſſeſſio ſoli tradita eſt, haberi potiorem conueniat.

Quod in communi ædificatur, commune efficitur: ſed ædificanti bona fide, expenſę debent reſtitui. Bart. & Baldus.

Iidem. aa. & cc. Ianuario. Lex. xvi.

SI in area communi domum aliquis extruxit, hãc vobis communem iuris fecit ratio: cuius portionẽ ab eo quĩ bona fide poſſidens ędificauit, ſi velis vendicare, ſumptus afferre debes, ne doli mali poſſis exceptione ſummoueri.

☞ Denunciatio facta à domino ne quis emat, conſtituit emptorem malæ fidei poſſeſſorem. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Sabino. Lex.xvij.

SI fundum veſtrum, vobis per denunciationem admonentibus volentem ad emptionẽ accedere, quòd diſtrahẽtis non fuerit: non recte is contra quẽ preces funditis, comparauit, vel alio modo mala fide contraxit: tam fundum veſtrum cõſtitutum probantibus, quàm fructus quos eũ mala fide percepiſſe fuerit probatum, aditus pręſes prouincię reſtitui iubebit.

☞ Si dominus aliquid facit in re ſua tanquam in aliena per errorem iuris, non præiudicat ſibi in proprietate. Paulus de caſtro.

¶ Iidem.aa.&.cc. Daræ. Lex.xviij.

RE tua apud alium manente, ꝓprietatis error nihil tibi nocere potuit: niſi alia cõtra te cauſa interuenerit.

☞ Dominium probatur etiam per indicia. vel regulariter, Non minus probant teſtes, quàm inſtrumẽta. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc. Calliſtrato. Lex.xix.

INdicia certa quæ iure non reſpuuntur, non minorem probationis quàm inſtrumenta continent fidem. Quo iure, ſi de proprietate domus ambigis, negocium'que integrum eſt, vti non prohiberis.

☞ Seruus licet detineat: non poteſt conueniri rei vendicatione. Idem in monacho: quia debet iudicium cũ abbate fundari, non cum monacho. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Quintillæ. Lex.xx.

NOn ſeruum quem res tuas detinere aſſeueras, ſed eius dñm de rebus repetendis cõueniendũ eſſe perſpicis.

☞ Contra non reſtituentem in rei vendicatione iuratur in litem. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Herodi. Lex.xxi.

A Poſſidentibus vendicata mancipia quorum dominium ad vos pertinere intenditis: ſi poſteaquã impleueritis intentionem, hęc non reſtituantur: iuriſiurandi ſolennitate ſecuta, condemnatio procedere debet.

☞ Malæ fidei poſſeſſor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: bonæ fidei de extantibus: ſed poſt litẽ

contestatam de omnibus. Iaco. & Bal.

Iidem. aa. & cc. Diodoro. Lex. xxij.

CErtum eſt malæ fidei poſſeſſores, omnes fructus debere cum ipſa re præſtare: bonæ fidei vero, extantes: poſt litis autem conteſtationem, vniuerſos.

Vendicanti rem propriam, neceſſitas offerendi precij non incumbit. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Manifeto. Lex. xxiij.

SI mancipium tuum per vim vel furtum ablatum, alij ex nulla iuſta cauſa diſtraxerunt: vendicanti tibi dominium, ſoluendi precij nulla neceſſitas irrogetur.

Rei vendicationi non præſcribitur longo tempore ab eo qui non habet titulum. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Iuliano. Lex. xxiiij.

NVllo iuſto titulo præcedente poſſidentes, ratio iuris quærere prohibet dominium. Idcirco cũ etiam vſucapio ceſſet, intentio dominij non abſumitur. Vnde hoc caſu, poſtliminio reuerſo, citra beneficium actionis reſciſſoriæ directa permanet integra vendicatio.

Soluens pro alio penſionem publicam, rei dominus non efficitur. Salice.

Iidem. aa. & cc. Eugnomono. Lex. xxv.

SOlennibus penſionibus rei pro alio ſatiſfacientem, non interueniente venditione, ſolutionis cauſa minime dominum facit.

Poſſeſſio poſt litem conteſtatã cõtinuata, non prodeſt poſſidenti ad præſcriptionem. Bal. & Sali.

Iidem. aa. & cc. Heliodoro. Lex. xxvi.

MOre litis, cauſam poſſeſſoris non inſtruunt ad inducendam longæ poſſeſſionis præſcriptionem: quæ poſt litem conteſtatam in præteritum æſtimatur.

Titulus ſine traditione non eſt cauſa transferendi dominij. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Philadelpho. Lex. xxvij.

SEruum emptor non traditum, ſibi præſentem, vẽdicare non poteſt.

Actore non probante reus debet abſolui, ſiue poſſideat iuſte, ſiue iniuſte. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc.Sopatro. Lex.xxviij.

RES alienas poſſidens, licet iuſtam cauſam tenēdi nullam habeat: non niſi intentionem ſuam implenti reſtituere cogitur.

¶ De vſufructu & habitatione, & miniſterio ſeruorum. Titulus.xxxiij.

Cautionem quam vſufructuarius præſtare debet, teſtator nō poteſt remittere: & ante eam præſtitam vſufructarius pro vſufructu vel quaſi nō poteſt actionem intentare. Baldus.

¶ Impp. Seue. & Anto.aa.Poſſidonio. Lex prima.

SI VSVSFRVCTVS omnium bonorum teſtamento vxoris marito relictus eſt: quanuis cautionem à te prohibuerit exigi, tamen non aliter à debitoribus ſolutam pecuniam accipere poteris, quàm oblata ſecundum formam ſenatuſconſulti cautionē.

Dominus poteſt proprietatem ſuam obligare, licet alius habeat vſumfructum. Baldus.

¶ Iidem.aa.Fœlici. Lex.ij.

VErbis teſtamenti quæ precibus inſeruiſti, vſumfructum legatum tibi animaduertimus. Quæ res non impedit proprietatis dominum obligare creditori ꝓprietatem: manente ſcilicet integro vſufructu tui iuris.

In vſufructu perdendo attenditur mors vſufructuarij: non proprietarij. Baldus.

¶ Imperator Anto.a.Antoniano. Lex.iij.

SI patri tuo vſuſfructus legatus eſt, defuncto eo nihil ad te pertinet: cum morte eius cui fuerat legatus vſuſfructus, vel alio modo acquiſitus, ad proprietatem regredi ſoleat. Vſufructuario autem ſuperſtite: licet dominus proprietatis rebus humanis eximatur, ius vtendi fruendi non tollitur.

Ex quacunque cauſa competat vſuſfructus: habet cauere vſufructuarius quòd vtetur & fruetur arbitrio boni viri. h.d. ſecundum. Iaco. Bu. Bal. & Sali.

¶ Imperator Alexander.a.Verbitio. Lex.iiij.

VSufructu conſtituto, conſequẽs eſt vt ſatiſdatio boni viri arbitrio præbeatur ab eo ad quem id commodum peruenit, quòd nullam læſionem ex vſu proprietati afferat. Nec intereſt, ſiue ex teſtamẽto, ſiue ex voluntario contractu vſuſtructus conſtitutus eſt.

Vſuſtructus poteſt relinqui vſque ad tempus: quo finito fructus poſtea percepti debent proprietario reſtitui. Salicetus.

Idem. a. Euocato & aliis. Lex. v.

SI pater vſumfructum prædiorum in tempus veſtræ pubertatis matri veſtrę reliquit: finito vſufructu poſtquam vos adoleuiſtis, poſterioris temporis fructus perceptos ab ea repetere poteſtis, quos nulla ratione ſciens de alieno percepit.

Maritus vſumfructum in dotem recipiens, proprietatem obligare nõ poteſt. idem ſi proprietatem inęſtimatam in dotem recipiat. Si vero rẽ ęſtimatam in dotem recipit: obligare eam poteſt. Bal.

Idem. a. Sardonicę. Lex. vi.

INtereſt an vſumfructum ſolum maritus tuus in dotem acceperit, an proprietas quidem doti data ſit, verum pactum interceſſit vt moriẽte eo tibi eadem poſſeſſio redderetur. Nam vſufructuarius quidẽ proprietatem pignorare non potuit: qui autem proprietatẽ ęſtimatam in dotem accepit, non ideo minus obligare eã potuit quoniã ſoluto matrimonio reſtituenda tibi ęſtimatio eius fuit.

Modica expenſa pertinet ad vſufructuarium: magna à proprietario repetitur. Bal.

Imperator Gordian9. a. Vlpiano. Lex. vij.

EVm ad quẽ vſuſtructus pertinet: ſartatecta ſuis ſumptibus pręſtare debere, explorati iuris eſt. Proinde ſi quid vltra quàm impendi debeat, erogatum potes docere: ſolẽniter repoſces.

Vſufructuarius vel eius hæres nõ pręſcribit proprietatem. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. ad Hierony. Lex. viij.

NEque fructuarium ad obtinendam proprietatem rerum quarum vſumfructum habet, neque ſucceſſores

eius, vlla tẽporis, ex ea cauſa tenentes, pręſcriptio munit.

Vſufructuarius vel ille cui relictę ſunt operę, ſerui alienandi facultatem non habet. Bal.

Iidem. aa. & cc. Arantiſſę. Lex. ix.

VSufructu matri tuę prędiorum & mancipiorum relicto, tã alienatio quàm manumiſſio interdicta eſt. Sanè mancipia quorum teſtamẽtọ miniſterium matri relictum eſt: cum in his dominium non habeat: nec tradẽdo cuiquam, nec manumittẽdo, ad teſtatoris hæredem pertinentia quicquam facit.

Morte conducentis vſumfructum, finitur vſuſfructꝰ. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Pomponio. Lex. x.

SI domina proprietatis vxori tuę vſumfructum locauit ſub certa annua pręſtatione: morte conductricis, ei quę locauit, etiam vtendi fruendi cauſa non eſt deneganda.

Iidem. aa. & cc. Theodoro. Lex. xi.

HAbitatio morte finitur: nec proprietatẽ, qui habitationẽ habuit, legãdo, dominiꝫ vẽdicationẽ excludit.

Quando tẽpus certę ętatis apponitur iuri iam quæſito: in dubio facit tempus, non conditionem. hoc primo. & vſuſfructus morte extinguitur. hoc ſecũdo. Bar.

Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano præfecto prætorio Aphricæ. Lex. xiꝫ.

AMbiguitatem antiqui iuris decidẽtes, ſancimus, ſiue quis vxori ſuę, ſiue aliꝫ cuicunque vſumfructum reliquerit ſub certo tempore in quod vel filius eius vel quiſquã alius peruenerit: ſtare vſumfructũ in annos ſingulos in quos teſtator ſtatuit, ſiue perſona de cuius ętate cõpoſitum eſt, ad eã peruenerit, ſiue non. Neque eni ad vitã hominis reſpexit, ſed ad certa curricula: niſi ipſe cui vſuſfructus legatus ſit, ab hac luce fuerit ſubtractus. Tunc etenim ad poſteritatẽ eius vſumfructũ tranſmitti, non eſt penitus poſſibile: cum morte vſumfructum penitus extingui, iuris indubitati ſit. Sinautem talis fuerit inſerta conditio, donec in furore filius vel alius quiſquam remanſerit, vel in aliꝫs ſimilibus caſibus quorum euentus in incerto ſit: ſi quidem reſipuerit filius vel alius pro quo hoc dictum eſt,

vel conditio extiterit, vſumfructum finiri. Si autem adhuc in furore is conſtitutus deceſſerit: tunc quaſi in vſufructuarij vitam eo relicto, manere vſumfructum apud eum. Cum enim poſſibile erat vſque ad omne vitæ tempus vſufructuarij, non ad ſuam mentem venire furêtem, vel conditionem impleri: humaniſſimum eſt ad vitam eorum vſumfructum extendi. Quemadmodum etenim ſi deceſſerit vſufructuarius ante impletam conditionem vel furorem finitum, extinguitur vſufructus: ita humanũ eſt extendi eum in vſufructuarij vitam, etſi antea deceſſerit furioſus, vel alia conditio defecerit.

H Siue legetur mihi habitatio, ſiue vſuſfructus habitationis: videtur legatum ius habitandi: & per me poſſum habitare, & alij locare: non tñ proprietas ad me pertinet, niſi probetur de voluntate teſtantis. h. d. ſecundum Iaco. Bu. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Iuliano. Lex. xiij.

CVm antiquitas dubitabat vſufructu habitationis legato: & primo quidem cui ſimilis eſt, vtrum'ne vſui vel vſufructui, an neutri eorum, ſed ius proprium & ſpecialem naturam ſortita eſt habitatio: poſtea autem ſi poſſit is cui habitatio legata eſt, eandem locare, vel dominium ſibi vendicare: authorum iurgium decidentes, compendioſo reſponſo omnem huiuſmodi dubitationem reſecamus. Et ſi quidem habitationem quis reliquerit: ad humaniorem declinare ſententiam nobis viſum eſt, & dare legatario locationis licentiam. Quid enim diſtat, ſiue ipſe legatarius maneat, ſiue alij cedat vt mercedem accipiat? & multo magis ſi habitationis vſumfructum reliquerit: cum & nimię ſubtilitati ſatiſfactum videatur etiam nomine vſuſtructus addito. In tantum etenim valere habitationem volumus, vt non antecellat vſumfructum: nec dominium habitationis ſperet legatarius, niſi ſpecialiter euidentiſſimis probationibus poſſit oſtendere & dominium eius domus ſibi eſſe relictum. Tũc etenim voluntati teſtatoris per omnia obediẽdum eſt. ¶ Quam deciſionem locum habere cẽſemus in omnibus modis quibus habitatio conſtitui poteſt.

Appellatio hæredis relatiua ad id quod de ſui natu ra non eſt tranſmiſſibile ad hæredes: in perſona primi hæredis finitur. Bar.

Idem. a. Iuliano pręfecto pretorio. Lex. xiiij.

ANtiquitas dubitabat, ſi quis fundum vel aliam rem cuidam teſtamento reliquerit, quatenus vſuſfructus apud hæredem maneat ſi huiuſmodi conſtet legatum. Et quidam inutile legatum eſſe exiſtimabãt, quia vſuſfructus nunquam ad ſuam redit proprietatem, ſed ſemper apud hæredẽ remanet. Et forſitan hoc exiſtimabant quia & ſecundus hæres & deinceps, ſucceſſores vnius eſſe videntur: & non poteſt huiuſmodi vſuſfructus ſecundum veterem diſtinctionem ſolitis modis extingui. Alij autem huiuſmodi legatũ non eſſe reſpuendum exiſtimauerunt. ¶ Tales altercationes decidentes, ſancimus huiuſmodi legatum firmum eſſe: & talem vſumfructum vnà cum hærede finiri: & illo moriente, vel alijs legitimis modis eum amittente, expirare. Quare enim iſte vſuſfructus ſibi tale vendicet priuilegium, vt à generali interemptione vſuſfructus, ipſe ſolus excipiatur? Quod ex nulla induci rationabili ſententia manifeſtiſſimum eſt. Et propter hoc, & vſumfructum finiri, & ad proprietatem ſuam redire, & vtile eſſe legatum ſancientes, huiuſmodi pauciſſimis verbis totam eorum ambiguitatem deleuimus.

Si per ſeruum fuit vſuſfructus acquiſitus: alienatio eius nõ tollit acquiſitionem iam factam, nec manumiſſio, nec mors. Bal.

Idem. a. eidem. Lex. xv.

INter antiquam prudentiam diſſenſio incidit, ſi per ſeruum vſuſfructꝰ domino fuerit acquiſitus: & ex quibuſdam caſibus (multi enĩ caſus rebus incidunt mortalibus) pars huiuſmodi ſerui in aliũ peruenerit: vtrũ omnis vſuſfructus qui antea per ſeruũ ad aliquem peruenit, apud eũ remaneat: an totus tollatur, vel ex parte diminuatur, ex parte autem apud eum reſideat. Et ſuper huiuſmodi dubitatione tres ſententiæ vertebantur: vna quæ dicebat ex particulari alienatione ſerui totum vſumfructum diminui. Alia in tantum vſumfructum diminui, in quantum

ſeruus alienatur. Tertia quæ definiebat partē quidē ſerui alienari poſſe, vſumfructū aūt totū apud eum remanere qui antea ſeruū inſolidū habebat. Et in nouiſſima ſententia ſummū authorē iuris ſcientię Saluiū Iulianū eſſe inuenimus. ¶Nobis aūt hoc decidētibus placuit Saluij Iuliani admitti ſentētiā, & aliorū qui in eadem fuerūt opinione: quibus humani9 viſum eſt, nō interemptionē vſuſfructus ſtudioſam eſſe, ſed magis retentionē, quatenus etſi pars ſerui alienetur: tn̄ neq; pars vſuſfructus depereat, ſed maneat ſecundū ſuā naturā integer atq; incorruptus: et quēadmodum ab initio fixus eſt, ita & conſeruetur, ex huiuſmodi caſu nullo deterioratus modo.

Vſuſfructus non vtendo, & perſonalis actio pro eo ſeu pro patientia competens, ſpatio longi temporis finitur, nō minori ſpatio. Item vſuſfructus non finitur minima capitis diminutiōe: ſed media, quę ciuitatem adimit, vel maxima, vel morte naturali. Bal.

¶Idem. a. Iuliano prefecto prętorio. Lex. xvi.

CORruptionē vſuſfructus multiplicē eſſe, veterib9 placuit: vel morte vſufructuarij: vel capitis diminutiōe: vel nō vtēdo: vel alijs quibuſdā nō ignotis modis. Sed de vſufructu quidē hoc indubitatū fuerat: de perſonali autē actione quę ſuper vſufructu naſcitur, ſiue in ſtipulationē vſuſfructus deductus, ſiue ex teſtamento relictus eſt, dubitabatur: morte quidem vſufructuarij & capitis diminutione eam tolli, omnibus concedentibus: non vtendo autem, ſi per annum vel biennium forſitan eundem vſumfructum nō petierit vſufructuarius: vt ſic perſonalis actio tollatur altercantibus. ¶Sed nos hoc decidētes, ſancimus non ſolū actionē quę pro vſufructu naſcitur, ſed nec ipſū vſūfructū non vtēdo cadere, niſi tm̄modo morte vſufructuarij, & ipſi9 rei interitu: ſed vſūfructū quē ſibi aliquis acquiſiuit, hūc habeat dū viuit intactū: cū multę & innūerabiles cauſę rebus incidāt mortalibus per quas homines iugiter retinere quod habēt, nō poſſunt. ¶Et eſt ſatis durū per huiuſmodi difficultates amittere quod ſemel poſſeſſū eſt: niſi talis exceptio vſufructuario opponatur quę etiam ſi dominiū vēdicabat, poterat eū pręſentē vel abſentē ex

cludere. ¶Sed neq; per omnem capitis diminutionē huiuſmodi detrimentum imminere noſtris patimur ſubiectis: (quare em̄ ſi filiuſfamilias fuerit is qui vſumfructū habet, forte ex caſtrēſi peculio, vbi nec patri vſuſfructus acquiritur, ei poſſeſſum: per emācipationem eum amittat?) ſed ſecundum quod definitum eſt, tūc eum tantummodo deſinere, cum vſufructuarius vel res pereat: & tantummodo eum cum anima vel rei ſubſtantia expirare: niſi prædictę exceptionis vigor reclamauerit: excepta videlicet tali capitis diminutione quę vel libertatem vel ciuitatem Romanam poſſit adimere. tunc etenim vſuſfructus omnimodo ereptus, ad ſuā reuertitur proprietatē.

Vſuſfructus filiofamilias vel ſeruo alieno relict9, acquiritur patri & domino. & licet filius vel ſeruus moriantur, vel ſtatum mutent: reſidet nihilominus penes patrem & dominum. ſed patre mortuo, vel mediam ſeu maximam capitis diminutionem paſſo, vſuſfruct9 redit ad filium à quo habuit originem, & ad quem teſtator pręſumitur habuiſſe contemplationem. Bal.

¶Idem. a. Ioanni. p̄. p̄. Lex. xvij.

EX libris Sabinianis quæſtio nobis relata eſt per quā dubitabat̄, ſi vſuſfructus per ſeruū acquiſitus vel per filiumfamilias, capitis diminutione filij magna vel media, vel morte, vel emācipatione, vel ſerui quacunq; alienatione, vel morte, vel manumiſſione poteſt adhuc remanere. Et ideo ſancimus in huiuſmodi caſibus, neque ſi ſeruus vel filiuſfamilias in præfatos caſus inciderit, interrumpi patri vel domino vſumfructum qui per eos acquiſitus eſt, ſed manere intactum: neque ſi pater capitis diminutionem magnam vel mediam paſſus fuerit, vel morte ab hac luce fuerit exemptus, vſumfructum perire, ſed apud filium remanere, etiam ſi hæres à patre non relinquatur. Vſumfructum enim per eum acquiſitum, apud eum remanere etiam poſt patris calamitatem oportet: cum plerunque veriſimile ſit teſtatorem contemplatione magis filij quàm patris vſumfructum ei reliquiſſe.

¶De ſeruitutibus & aqua. Titu. xxxiiii.

Iſta eſt notabilis lex, & habet tres lecturas: & ſecundum primam lecturam hoc intendit: Seruitus quæ habet cauſam continuam, acquiritur ſpatio longi temporis ſi præſcribens fuerit bonę fidei. h.d. ſecundum Bart. Vel ſic ſecundũ Salice. Seruitus habens cauſam continuam, præſcribitur longo tempore ab eo qui poſſidet bona fide, quia non vi, non clam, vł precario. h.d. ſecũdum primam lecturam. Vel ſic: Libertas contra ſeruitutem altius non tollendi, longo tempore pręſcribitur ab eo qui bona fide fuit in quaſi poſſeſſione libertatis. h.d. ſecundũ ſecundam lecturam. Vel ſic: Patientia eius qui poſſidet vi, clam, vel precario: nõ ſufficit in præſcribenda ſeruitute etiã ab eo qui poſſidet bona fide. h.d. ſecundum tertiam lecturam. Salic.

¶ Imperator Antoninus. a. Calphurniæ. Lex prima.

SI QVAS actiones aduerſus eum qui ędificiũ contra veterem formam extruxit vt luminibus tuis officeret, competere tibi exiſtimas: more ſolito per iudicem exercere non prohiberis. ¶ Is qui iudex erit, longi temporis conſuetudinem, vicẽ ſeruitutis obtinere ſciet: modo ſi is qui pulſatur, nec vi nec clam nec precario poſſidet.

Seruitus quæ habet cauſam cõtinuam, acquiritur lõgo tempore, niſi fuerit interrupta: nec repetit quis expenſas quas fecit in re contemplatione ſeruitutis. Bal.

¶ Idem. a. Martiali. Lex. ij.

SI aquam per poſſeſſionem Martialis eo ſciẽte duxiſti: ſeruitutem, exemplo rerum immobilium tẽpore quæſiſti. ¶ Quod ſi ante id ſpatium eius vſus tibi interdictus eſt: fruſtra ſumptus in ea re factos præſtari tibi poſtulas: cum in aliena poſſeſſione operis facti dominium, quoad in eadem cauſa manet, ad eũ pertineat cui9 eſt poſſeſſio.

Prouinciales licet eorum prædia ſint tributaria, habent tamen dominium: & ideo poſſunt ſeruitutem cõſtituere & acquirere. Bal.

¶ Idem. a. Rucanæ. Lex. iij.

ET in prouinciali prædio conſtitui ſeruitus aquæ ductus, vel alię ſeruitutes poſſunt, ſi ea pręceſſerint quę

ſeruitutem conſtituunt. Tueri enim placita inter contrahentes debent. Quare non ignorabis, ſi priores poſſeſſores aquam duci per prædia, prohibere iure nō potuerint: cum eodem onere perferendæ ſeruitutis tranſire ad emptores eadem prædia poſſe.

Ex fundo alieno non poteſt duci aqua niſi domino volente. Baldus.

Idem. a. Cornelio. Lex. iiij.

AQuam quæ in alieno loco oritur: ſine voluntate ei9 ad quem vſus eiuſdem aquæ pertinet, prætoris edictum non permittit ducere.

In confeſſoria venit vt res in priſtinum ſtatum reducatur, & damna ſarciantur. Bal.

Imperator Philippus. a. Luciano militi. Lex. v.

SI quid pars aduerſa contra ſeruitutem ędibus tuis debitam iniurioſe extruxit: præſes prouincię reuocare ad priſtinam formam, damni etiam ratione habita, pro ſua grauitate curabit.

Ordinata charitas incipit à ſeipſo. Bal. & Salice.

Imperator Claudius. a. Priſco. Lex. vi.

PRæſes prouinciæ vſu aquæ quam ex fonte iuris tui profluere allęgas: contra ſtatutę conſuetudinis formā carere te non permittet: cum ſit durum & crudelitati proximum, ex tuis prædijs aquę agmen ortum, ſitientibus agris tuis, ad aliorum vſum vicinorū, iniuria propagari.

In aquę ductu antiqua conſuetudo ſeruanda eſt. Bartolus & Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Iuliano prçfecto præto. Lex. vij.

SI manifeſte doceri poſſit ius aquę ex veteri more atq; obſeruatione per certa loca profluentis, vtilitatem certis fundis irrigandi cauſa exhibere: procurator noſter, ne quid contra veterem formam atque ſolēnem morem innouetur, prouidebit.

Contra ſeruitutem domum non eleuo, ſed pręter ſeruitutem poſſum vſque ad cœlum. Iacobus Butriga. & Baldus.

Iidem. aa. & cc. Anigero. Lex. viij.

ALtius quidem ędificia tollere, ſi domus ſeruitutem non debeat, dominus eius minime prohibetur: in pariete vero tuo ſi feneſtram Iulianus vi vel clam feciſſe cõuincatur, ſumptibus ſuis opus tollere, & integrum reſtituere parietem compellitur.

Aedificans contra debitam ſeruitutem, cogitur ędificatum tollere. qui tamen dicit ſeruitutem ſibi deberi, debet illud probare. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Zoſimo. Lex. ix.

SI in ędibus vicini tibi debita ſeruitute, parietem altius ędificauit Heraclius: nouum opus ſuis ſumptibus per præſidem prouinciæ tollere compelletur. Sed ſi te ſeruitutem habuiſſe non probetur: tollendi altius ædificium vicino non eſt interdictum.

Seruitus aquę ductus debet ſi negetur, probari: ac etiam probata, per non vſum cõgruo tempore, poteſt amitti. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Niphidio. Lex. x.

SI tibi ſeruitutem aquę ducendę deberi præſes animaduerterit, nec hac te non vtentem ſpatio temporis amiſiſſe perſpexerit: vti te iterum iure proprio prouidebit. Nam ſi hoc minime probetur: loco proprio facto opere dominus fundi continere aquam, & facere quo minus ager tuus irrigari poſſit, non prohibetur.

Inuito domino non poteſt quis ire per agrum eius. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Aureliano. Lex. xi.

PEr agrum quidem alienum qui ſeruitutem nõ debet, ire vel agere vicino minime licet: vti autem via publica nemo recte prohibetur.

Licet prædia quibus debetur ſeruitus aquę, fuerint aucta: non tamen augetur modus aquæ ducẽdæ à principio limitatus. Paulus de Caſtro.

¶ Iidem. aa. & cc. Valeriæ. Lex. xij.

NOn modus prædiorum, ſed ſeruitus, aquę ducendæ terminum facit.

Seruitutes reales non vtendo perduntur ſpatio longi temporis, ſcilicet annorum decẽ inter præſentes, vi-

gintiinter abſentes:ſicut ſeruitus vſusfructus vel vſus.
Paulus de Caſtro.

Imperator Iuſtinianus.a.Ioanni præfecto prætorio.
Lex.xiij.

SIcut vſumfructum qui non vtendo per biennium in ſoli rebus,per annale autem tempus in mobilibus vel ſe mouentibus diminuebatur,non paſſi ſumus huiuſmodi ſuſtinere compendioſum interitum, ſed ei decem vel viginti annorum dedimus ſpatium : ita & in cæteris ſeruitutibus obtinendum eſſe cenſemus : vt omnes ſeruitutes non vtendo amittantur non biennio quia tantummodo ſoli rebus annexę ſunt,ſed decennio contra præſentes, vel viginti ſpatio annorum contra abſentes:vt ſit in omnibus huiuſmodi rebus cauſa ſimilis, differentijs exploſis:

Seruitus prædialis quę habet vſum diſcontinuum, perditur negligentia temporis duplicati. Bal.

Idem.a.Ioanni.p.p. Lex.xiiij.

CVm talis quęſtio in libris Sabinianis vertebatur.quidam etenim pactꝰ eſt cum ſuo vicino,vt liceat ei vel per ſe vel per ſuos homines per agrum vicinū tranſitum facere, iter´que habere vno tantummodo die per quinquennium,quatenus ei licentia ſit ad ſuam ſiluam inde tranſire, & arbores excidere,vel facere quicquid neceſſarium ei viſum fuerit.Et quærebatur quando huiuſmodi ſeruitus non vtendo amittatur. Et quidam putauerunt ſi in primo vel ſecundo quinquēnio per eā viam nō itum eſt,eandem ſeruitutem penitus tolli:quaſi per biennium ea non vtendo deperdita:ſingulo die quinquēnij pro anno numerando. Alij autem aliam ſententiam eligentibus:nobis placuit ita cauſam dirimere, vt quia iam per legem latam à nobis proſpectū eſt ne ſeruitutes per biennium non vtendo depereant, ſed per decem vel viginti annorum curricula: & in propoſita ſpecie,ſi per quatuor quinquennia nec vno die vel ipſe vel homines eius eadem ſeruitute vſi ſunt,tunc eam penitus amittat viginti annorum deſidia.Qui etenim in tam longo prolixo´que ſpatio ſuum ius minime conſecutus eſt : ſera pœnitentia ad priſtinam ſeruitutem reuerti deſiderat.

Si area non poteſt habere ventum niſi ex vna partet & non poteſt alibi fieri per dominum prędĳ: ipſo iure prædio vicini ſeruitus eſt impoſita per legem ne ædificando ventum impediat. Baldus.

¶ Cum autem apertiſſimi iuris eſt fructus aridos conculcatione quę in area fit, ſuam naturam & vtilitatem oſtendere: aliquis vicinũ ſuũ vetabat ita ædificiũ ſuũ extollere iuxta areã ſuã, vt ventus excluderetur, & paleæ ex huiuſmodi obſtaculo ſecerni à frugibus non poſſent, quaſi vento ſuam vim per omnem locum inferre ex huiuſmodi ędificatione vetito, cum ſecundum regionis ſitum, auxilium venti ad aream accedit. ¶ Sancimus itaque nemini licere ſic ædificare, vel alio modo verſari, vt idoneum vẽtum & ſufficiẽtem ad præfatum opus, infringat, & inutilem domino areã, & fructuum inutilitatem faciat.

¶ De lege Aquilia. Titulus. xxxv.

Damnum datum in ſiluam per ignis immiſſionem vel inciſionem, debet reſarciri propoſita actione legis Aquiliæ. Baldus.

¶ Imperator Alexan. a. Gliconidi. Lex prima.

DAMNVM per iniuriã datũ, immiſſo in ſiluam igne, vel exciſa ea, ſi ꝓbare potes, actione legis Aquiliæ vtere. Bal. & Sali.

Damnum datum in demolitione vel cõcrematiõe dom9, vel in deſtructione aquę ductus, venit in actione legis Aquiliæ. Baldus & Sali.

¶ Imperator Gordia. a. Mutiano. Lex. ĳ.

SI legis Aquiliæ actione expertus es aduerſus eũ quem domum tuã depoſuiſſe, vel incendio concremaſſe, damnoque te afflixiſſe proponis: vt id damnũ ſarciatur, cõpetentis iudicis authoritate conſequeris. ¶ Quinetiam ſi aqua per iniuriam alio deriuata eſt: vt in priorem ſtatum reſtituatur, eiuſdem iudicis cura impetrabis.

Si ex eodem facto oritur ciuilis & criminalis actio: vna non impeditur per executionem alterius. Bal.

¶ Idem. a. Dolenti. Lex. iĳ.

EX morte ancillę quã cęſã cõqueſtus es: tã legis Aqui-

liæ, damni ſarciendi gratia, actionem: quàm criminalem accuſationem aduerſus obnoxium competere tibi poſſe non ambigitur.

Actio legis Aquiliæ eſt pœnalis, id eſt in duplū, contra negantem. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Zoilo. Lex. iiij.

CONtra negantem, ex lege Aquilia, ſi damnū per iniuriā dediſſe probetur, dupli procedit condemnatio.

Vbi eſt damnum datum de non corpore in corpus, habet locum vtilis actio legis Aquilię. Baldus. & cōtra inficiantem ad duplum. Sali.

Iidem. aa. & cc. Claudio. Lex. v.

DE pecoribus tuis quę per iniuriam incluſa, fame necata ſunt vel interfecta: legis Aquilię actione in duplum agere potes.

Faciēs depaſci pratum meum, tenetur mihi actione legis Aquiliæ. Bal.

Iidem. aa. & cc. Plinio. Lex. vi.

DE ijs quę per iniuriam depaſta contendis: ex ſententia legis Aquilię agere minime prohiberis.

Familię erciſcundę. Titulus. xxxvi.

Diuiſio particularis non impedit agi iudicio familiæ erciſcundæ pro vniuerſali diuiſione. Bal.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Marciano. Lex prima.

SI NON omnem paternam hęreditatem ex conſenſu diuiſiſti, nec ſuper ea re ſententiā dicta, vel tranſactio ſubſecuta eſt: iudicio familię erciſcundę potes experiri.

Filius poſt mortem patris dotēm vxoris viuenus vel defunctæ percipit iudicio familiæ erciſcundæ. Baldus.

Imperator Antoninus. a. Victorino. Lex. ij.

VXor tua ſi mortuo patre tuo cui dotem numerauerat, cum hęres ei extiteris, adhuc in matrimonio tuo fuerit: familię erciſcundę actionē ad exequendam dotem ſecūdū iuris pridē placitū, aduerſus cohęredes tuos nact9

er: eãq; retines etiã ſi poſtea dũ tibi nupta eſt, deceſſerit.

Poſt aditam hereditatem rebus expilatis à cohære-de, debet agi familiæ erciſcundę, non crimine expilatæ hæreditatis. Baldus & Sali.

¶ Idem. a. Rufo. Lex. iij.

ADuerſus coheredes tuos diuidendę hæreditatis iudicio ſecũdum iuris formam experiri potes: & iudex datus ſi quid à coherede etiam tuę portionis ex hęreditate ſublatum fuerit probatum, factis adiudicationibus, ſecundum iuris formam eum tibi condemnabit. Expilatæ enim hęreditatis crimen fruſtra coheredi intenditur, cum iudicio familię erciſcundę indemnitati eius proſpiciatur.

Caſtrenſia non veniũt in diuiſione cum fratribus, ſed donata in peculium veniũt in diuiſione. Vel ſic: Ex qualitate rei & perſonæ pręſumitur aliquid eſſe donatum in caſtrenſi vel in ſimplici peculio. Baldus.

¶ Imperator Alexan. a. Antonio. Lex. iiij.

SI filiuſfamilias fuiſti, & res mobiles vel ſe mouẽtes quę caſtrenſis peculij eſſe poſſunt, donatę tibi à patre fuerint: eas quoque in cætero peculio caſtrenſi non cõmunes cum fratribus tuis habes. ¶ Prędia autẽ licet eunti in caſtra filio pater donauerit: peculij tamẽ caſtrenſis non ſunt. Diuerſo iure eo prędia habentur, quæ ex occaſione militiæ filijſfamilias obueniunt. hęc enim caſtrẽſi peculio cedunt.

A diſpoſitione odioſa facile receditur per diſpoſitionem fauorabilem. Baldus.

¶ Idem. a. Statiliæ. Lex. v.

IN ipſi9 mariti tui fuit poteſtate mutare quod in ſeruos ſuos iratus teſtamento cauerat, vt vnus quidem in perpetuis vinculis moraretur: alter vero exportandus venum daretur. Proinde ſi offenſam iſtam clemẽtia flexit: (quod licet ſcriptura non probetur, alijs tamen rationibus poteſt doceri) nihil impedit (pręſertim cum poſteriora eorum talia merita deprehẽduntur, vt ira domini potuerit mitigari) nouiſſimam eius voluntatem arbiter familię erciſcundę ſequatur.

Quod eſt ipſo iure diuiſum per legem, nõ poteſt miniſterio iudicis diuidi. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Pomponio militi. Lex. vi.

EA quæ in nominibus ſunt, non recipiunt diuiſionem: cum ipſo iure in portionem hęreditariã ex lege duodecim tabularum diuiſa ſint.

In iudicio familiæ erciſcũdæ veniunt prælegata. Bal.

¶ Idem. a. Aeliano. Lex. vij.

SIqua fideicommiſſorum petitio inter cohæredes conſiſtat: prętor vel pręſes ꝓuincię eius rei diſceptator conſtitutus, vel iudex familiæ erciſcundę iudicio adit⁹, vt voluntas teſtatricis ſeruetur, ſuas partes debet accõmodare.

In vno libello poteſt agi familiæ erciſcundæ iudicio pro pluribus hæreditatibus diuidendis: puta pro hæreditate paterna, & materna. Baldus.

¶ Idem. a. Talophoro. Lex. viij.

BOna quæcunque tibi ſunt communia cum fratre tuo ex hęreditaria ſucceſſione patris vel matris: cum eodem familię erciſcundæ iudicio experiens, vt diuidantur impetrabis.

Hæc actio eſt bonę fidei: & in ea veniunt fructus. Bal. & Salice.

¶ Idem. a. Verino. Lex. ix.

NOn eſt ambiguum, cum familię erciſcũdę titulus inter bonę fidei iudicia numeretur, portionem hęreditatis (ſiqua ad te pertinet) incremento fructuũ augeri.

Teſtator poteſt inter ſuos hæredes hęreditarias res diuidere ſalua Falcidia. & clauſula generalis ſequẽs determinatur per ſpecialem clauſulam præcedentẽ. Bar.

¶ Idem. a. Theleſphoro. Lex. x.

QVoties inter omnes hæredes teſtator ſucceſſionem ſuam diuidit, ac ſingulos certis poſſeſſionibus cũ mancipijs quæ in eiſdẽ ſunt cõſtituta, iubet eſſe contentos: volũtati eius, ſalua legis Falcidiæ authoritate, obtemperandum eſſe manifeſtum eſt. Nec mutat quòd in ſequentibus verbis mancipia ſua vniuerſa, nulla facta eorum diſcretione, commẽdanda putauerit hæredibus: cum vtique ijs ea videatur inſinuaſſe, quibus etiam teſtamento relinquenda eſſe decreuit.

Inter filios & filias debet hęreditas parentis æquali-

ter diuidi. Baldus.

Imperatores Philippus & Philippinus. aa. & cc. Antonio. Lex.xi.

INter filios ac filias bona inteſtatorum parentum pro virilibus portionibus ęquo iure diuidi oportere, explorati iuris eſt.

Diuiſio valet ſine ſcriptura. Baldus & Sali.

Imperato. Galie. & Voluſianus Rufo. Lex.xij.

NOn ideo diuiſio inter te & fratrem tuum (vt proponis) facta, irrita habēda eſt, quòd eam ſcriptura ſecuta non eſt: cum fides rei geſtę ratam diuiſionem ſatis affirmet.

Peculium profectitium venit inter hæredes diuidendum. Item debitum vnius fratris non onerat alios, niſi de eius peculio profectitio. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Saturnino. Lex.xiij.

CErtum eſt liberorum peculia poſt mortem patris in hæreditate diuidenda ad communionem eſſe reuocanda. Frater autem & cohęres tuus ob contractus quibus viuente patre etiam ignorante ipſo obligatus fuit, cōuenire te & alterum fratrem tuum cohæredem veſtrum vltra non poteſt, quàm vt de peculio ſuo recipiat tantam quātitatem, in quantam condemnatus eſt ijs cum quibus ipſe contraxit.

Ex diuiſione iudicis obligatur quis de euictione ſicut ex diuiſione contrahentium: niſi vnuſquiſque receperit in ſe rei euentum. Baldus.

Iidem. aa. Hermeano. Lex.xiiij.

SI familię erciſcundæ iudicio quo bona paterna inter te ac fratrē tuum ęquo iure diuiſa ſūt, nihil ſuper euictione rerum ſingulis adiudicatarum ſpecialiter inter vos conuenit: id eſt vt vnuſquiſque euentum rei ſuſcipiat: recte poſſeſſionis euictæ detrimentum fratrem & cohęredem tuum pro parte agnoſcere, pręſes ꝓuinciæ per actionem præſcriptis verbis compellet.

Ex pacto nudo diuiſionis nō oritur actio, nec trāſfertur dñium, niſi traditione ſecuta. Bal. & Pau. de ca.

Iidem. aa. Theophilo. Lex.xv.

SI diuiſionem conuentione factam etiam poſſeſſio conſenſu ſecuta,dominium pro ſolido rerum quas ad patrem tuum pertinere placuit,ei firmauit:earum vendicationem habere potes ſi patri tuo ſucceſſiſti.¶Si vero placitum diuiſionis vſque ad pactum ſtetit:arbiter familiæ erciſcundę iudicio vobis datus,communionem inter vos finiri prouidebit.

Iudex in diuidendo inter liberos,debet ſequi voluntatem defuncti etiam non ſolennem.Bar.& Bal.

¶Iidem.aa.Heraclio. Lex.xvi.

FIlij patris teſtamentum reſcindendi,ſi hoc inofficioſum probare non poſſunt,nullam habent facultatem.¶Sed & ſi tam circa teſtamentum quàm etiam codicillos judicium eius deficiat:verum quibuſcũque verbis voluntas eius declarata ſit:licet ab inteſtato ei fuerit ſucceſſum:ex ſenatuſconſulto retentionis modo ſeruato, familiæ erciſcundę iudicio aditum judicem ſequi voluntatem patris oportere,iuris authoritate ſignificatur.

Diuiſio facta inter præſentes,iuri abſentis non præiudicat.Baldus.

¶Iidem.aa.&.cc.Commodiano. Lex.xvij.

COhęredibus diuiſionem inter ſe facientib9,iuri abſentis & ignorantis minime derogari: ac pro indiuiſo portionem eam quæ in initio ipſius fuit,in omnibus communibus rebus eum retinere certiſſimum eſt. Vnde portionem tuam cum redditibus arbitrio familię erciſcundæ percipere potes,ex facta inter cohæredes diuiſione nullũ pręiudicium timens.

Quod pater nomine vnius filij vel filiæ emit,& ſibi tradidit:debet illi adiudicari.& in hoc iudicio habetur ratio ſumptuum per vnum ex cohęredibus factorum in re communi.Bar.

¶Iidem.aa.Dominę. Lex.xviij.

FIliæ cuius nomine pater res cõparauit:ſi non poſtea contrarium eius iudicium probetur, per arbitrum diuidendę hæreditatis præcipuas adiudicari ſępe reſcriptũ eſt.¶His itaque,ſi patri ſucceſſiſti quę nomine tuo quædam cõparaſſe dicis,aduerſus ſororem tuam apud præ-

ſidem prouincię (ſi res integra eſt) vti potes. ¶In communi autẽ hæreditate, quin ſumptus ab vno facti bona fide, familię erciſcũdę iudicio vel negociorum geſtorum actione ſeruari poſſint: non eſt ambiguum.

In hoc iudicio habetur ratio rerum à quibuſdam ex hæredibus ſubtractarum vel deterioratarũ. Bal.

¶Iidem. aa. Liſuratio. Lex. xix.

INcerti iuris non eſt, in familię erciſcundę iudicio earũ etiam rerum quas ex cohęredibus quidam de communibus abſumpſerunt vel deteriores fecerunt, rationem eſſe habendam, eiuſq; rei cęteris pręſtandam indẽnitatem.

Si res communis diſtrahitur communi nomine: precium venit in actione mandati vel negociorum geſtorum. Si vero proprio nomine: venit in petitione hęreditatis. Iaco. Bu. Bal. & Sal.

¶Iidem. aa. & cc. Pactulę. Lex. xx.

IN familię erciſcundę iudicio ab vno pro ſolido rei veluti communis venundatę precium non venit: ſed mandati, ſi pręceſſit, cohęres vẽditoris agere poteſt: vel negociorum geſtorum, ſi ratam fecerit venditionem. Nam ſi velut propriam vnus diſtraxit, ac preciũ poſſideat: hęreditas ab eo petenda eſt.

Pater inter filios poteſt in ſe aſſumere officium arbitri diuidentis: & ſufficit diuiſio minus ſolennis: ſed quę omittit pater, iudex ſupplet. Bal.

¶Iidem. aa. & cc. Fortunato. Lex. xxi.

SI cogitatione futurę ſucceſſionis, officium arbitri diuidendæ hæreditatis præueniendo pater communis iudicio ſuo, qualicunque indicio ſuam declarauerit voluntatem: inter eos qui ei ſucceſſerunt, exemplo Falcidię retẽtionis habita ratione, familię diuidendę cauſa datus arbiter, pro virili prętera portione eorum quę nulli ſpecialiter vel generaliter, aſſignauit facta diuiſione, in adiudicando patris ſequetur voluntatem.

Error cohęredum nõ facit alteri acquiri dominium. Vel ſic: Nõ habens titulum, non poteſt pręſcribere contra iudicium familiæ erciſcundæ. Item longa poſſeſſio & error non inducunt titulum. Bal.

¶ Iidem.aa.Dionyſio. Lex.xxij.

SEruum communem non conſentiẽtibus cohęredibus, ſed per errorem ad eum qui poſſidet,pertinere credentibus,tenens: cum omnis verus titulus deficiat,ſuum non facit:ſed in eo portiones hęreditarias aſſignatas,penes ſingulos ſucceſſores remanere manifeſtum eſt.

Pactum cohęredum non pręiudicat creditoribus:ſed inter ipſos cohęredes ſuum operatur effectum. Baldus & Paulus de caſtro.

¶ Iidem.aa.Hermogeni. Lex.xxiij.

LIcet pacto diuiſionis aduerſus ſingulos actio pro hęreditarijs portionibus creditori parata mutari non poſſit:tamen ad exhibendam fidem ijs quę conuenerant ſtipulationis & iuris adhibito remedio: qui placitum excedit,vrgeri poteſt:cum & hoc omiſſo, ſi nõ contrariũ conueniſſe probaretur,pręſcriptis verbis conueniri potuiſſet.

Famoſa & difficilis eſt hæc lex: & hoc intẽdit: Fideicommiſſum vniuerſale reſtituendum poſt conditionis euentum,conditione adueniente debet reſtitui, quarta deducta:in qua computatur hęreditaria portio fundi in peculium dati,ſecundũ antiquos:vel pręlegati,ſecũdum Io.vel mortis cauſa dati ſeu donati, ſecũdũ Azo. & acceptum cauſa conditionis implendę.h.d. ſecundũ communem lec.Iaco.Bu.Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Socrati. Lex.xxiiij.

FIlius, quem habentem fundum portionem hæreditatis,fratribus & quibuſdam alijs ſub conditione verbis precarijs reſtituere ſanxit teſtator: poſt eius conditionis euentum,hæreditaria parte prędij in quartæ ratione retẽta,compenſato præterea quod à cohæredibus vice mutua percepit, et ſi quid deeſt,in ſupplemẽtum deducto: quod à cæteris in eo fundo ſoluitur, ſupra quartam habens,reddere compellitur.

Habens titulum ſingularem,non tenetur conferre ſi non vult vniuerſaliter ſuccedere.Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Diocletiano. Lex.xxv.

EX cauſa donationis vel aliunde tibi quęſita, ſi aui ſucceſſionẽ reſpueris,cõferre fratribus cõpelli nõ potes.

Diuiſio vel diſpoſitio teſtati vel inteſtati inter libe-ros, valet etiam imperfecta, id eſt ſine ſolennitate legali. Sed ſi perſona extranei permiſcetur: quo ad extraneũ non valet. Bal.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Baſſum. Lex. xxvi.

INter omnes dũtaxat hæredes ſuos, qui ex quolibet venientes gradu, tamen pares videantur eſſe: vel emancipatos quos prætor ad ſucceſſionem vocat, (ſiue cœptum neque impletum teſtamentum vel codicillus ſeu epiſtola parentis eſſe memoretur, ſiue quocũque alio modo ſcripturę quibuſcunque verbis vel indicĳs inueniantur relictę) iudicio familię erciſcũdę, licet ab inteſtato ad ſucceſſionem liberi vocentur, ſeruato ſenatuſconſulti auxilio, defuncti diſpoſitio cuſtodiatur, etiam ſi ſolennitate legum huiuſmodi diſpoſitio fuerit deſtituta. Si vero in huiuſmodi volũtate deſignatis liberis alia ſit mixta perſona: certum eſt eam voluntatem quantum ad illam duntaxat perſonam permixtam pro nulla haberi:

IN Authen. de trien. & ſemiſ. §. & quod ſæpe. collatione. iĳ. conſtitu. v.

SI modo ſubĳciatur huic ſcripturę, vel ipſius parẽtis vel omniũ inter quos fit partitio, liberorum ſubſcriptio.

¶ Communi diuidundo. Titulus. xxxvii.

Hęc actio datur contra ſingularem ſucceſſorem: & in ea venit adiudicatio vel diuiſio ſecundum quod commodius fieri poteſt, & poſt litis conteſtationem impedit alienationem fieri. Pau. de caſtro.

¶ Imperator Anto. Lucano. Lex prima.

FRATER tuus ſi ſolam portionem prędĳ ad ſe pertinentem diſtraxit, venditionem reuocari non oportet: ſed aduerſus eum cum quo tibi idem prædium commune eſſe cœpit, communi diuidundo iudicio conſiſte: & ea actione aut vniuerſum prędium, ſi licitatione viceris, exſoluta ſocio parte precĳ, obtinebis: aut precĳ portionẽ, ſi alius meliorem conditionẽ attulerit, conſequeris. ¶ Quòd ſi diuiſio prędĳ ſine cuiuſquam iniuria commode fieri

poſ uerit, portionem ſuis finibus tibi adiudicatam poſſidebis: hoc videlicet cuſtodiendo, vt poſt litis conteſtationem nemo nec partem ſuam, cæteris eiuſdem rei dominis non conſentientibus, alienare poſſit.

Frater non poteſt obligare portionem fratris: & creditor qui reperitur in poſſeſſione rei communis, poteſt prouocari ad diuiſionem: & procedetur per licitationem vel diuiſionem: prout dictauerit æquitas iudicantis. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Auito Militi. Lex. ij.

SI probatum fuerit præſidi prouinciæ fratrem tuum vineas communes pignori dediſſe: cum partem tuam quam in vineis habes, creditori obligare non potuerit, præſes prouinciæ reſtitui tibi eam iubebit cum fructibus quos creditor de parte tua perceperit. Idem præſes prouinciæ de diuiſione vinearum inter te & creditorem fratris tui cognoſcet: & iubebit eum accepta pecunia quanti ſtatuerit partem fratris tui valere, eam partem quam de fratre tuo accepit, tibi reſtituere: aut æſtimata tua parte, ad creditorem fratris tui data pecunia quanti æſtimauerit, eam transferre.

In hoc iudicio veniunt quæ ſunt communia. Item per iudicem eſt facienda diuiſio per aſſignationem partium vel poſſeſſionum diuerſarum. Et ſi vna alteri præpõderat, venitur ad licitationem. Et ſi alter conſortiũ ex inopia non eſt par in licitando: admittitur extraneus licitator. Bal.

¶ Idem. a. Verecundiano. Lex. iij.

AD officium arbitri qui inter te & fratrem tuum pro diuidendis bonis datus fuit: ea ſola pertinent quæ manent communia tibi & illi. Nam ea quorum partem is vẽdidit, cum emptoribus tibi communia ſunt: & aduerſus ſingulos arbitrum petere debes, ſi ab illorum quoq; ſocietate diſcedi placeat. ¶ Cũ aũt regiõibus diuidi cõmode aliquis ager inter ſocios non poteſt, vel ex pluribus ſinguli: æſtimatione iuſta facta vnicuique ſociorum adiudicantur, compenſatione precij inuicem facta: eoq; cui res maioris precij obuenit, cæteris cõdemnato: ad licitationem

nonnunquam etiam extraneo emptore admiſſo: maxime ſi ſe nõ ſufficere ad iuſta precia alter ex ſocijs ſua pecunia vincere vilius licitantem, profiteatur.

Diuiſio facta ĩter fratres debet haberi rata niſi beneficio reſtitutionis reſcindatur: ſed non diuiſa debent diuidi: & in hoc iudicio habetur ratio culpæ & fructuũ. Bar. & Bal.

¶ Imperatores Diocle. & Maximia. Herodæ. Lex. iiij.

SI maior quinq; & viginti ãnis ſoror tua tecũ res cõmunes diuiſit: quanuis non inſtrumentis, ſed alijs probationibus earũ diremptam cõmunionẽ eſſe probetur, ſtari tñ finitis conuenit. ¶ Quòd ſi minor fuit, nec tempus in integrum reſtitutiõi pręfinitum adhuc exceſſit: an in integrum propter diuiſionem reſtitui debeat, cauſa cognita præſes prouinciæ ęſtimabit. ¶ Idem eorum etiam quæ vobis permanent communia, fieri diuiſionem prouidebit tam ſumptuum (ſi quis de vobis in res communes fecit) quàm fructuum. ¶ Item doli & culpæ (cum in cõmuni diuidũdo iudicio hæc omnia venire nõ ambigatur) rationẽ (vt in omnibus ęqualitas ſeruetur) habiturus.

Nemo cogitur in communione manere. Bal. & Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Secundino. Lex. v.

IN communione vel ſocietate nemo compellitur inuitus detineri. Quapropter aditꝰ pręſes prouincię ea quę cõmunia tibi cum ſorore perſpexerit, diuidi prouidebit.

¶ Cõmunia vtriuſq; iudicii tã familię erciſcundę quam communi diuidundo. Titulus. xxxviii.

Diuiſio habet inſtar ſeu ſimilitudinem emptionis. Bal. & Salicetus.

¶ Imperator Anto. a. Martio. Lex prima.

DIVISIONEM pręd iorum, vicem emptionis obtinere placuit.

Litigantes factũ à non cõpetenti iudice poſſũt cõfirmare. h. d. ſecũdũ Odofre. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Euphrato. Lex. ij.

ETiamſi is diuiſioni arbitrum dedit, cui ius dandi non fuit: tamen ſi ſocij quondam diuiſioni conſen-

ſum dederint: quod quiſque eorũ ſecũdum placita poſſedit, pro parte ſocij dominium nactus eſt.

¶ In diuiſiõib9 ſubuenitur ei qui eſt decept9 dolo aduerſarij, vel re ipſa vltra dimidiã iuſti pcij. Bar. Bal. & Sal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Mauro. Lex. iij.

MAioribus etiam, per fraudẽ & dolum vl perperã ſine iudicio factis diuiſionibus, ſolet ſubueniri: quia in bonę fidei iudicijs quod inęqualiter factum eſſe conſtiterit, in melius reformatur.

¶ Res ẽpta cõmuni pecunia, vel redacta ex rebus cõibus, nõ eſt cõmunis: nec venit cõicãda niſi inter ſocios oĩm bonorũ: ſed pecunia peti debet. Bar. Bal. et Sal.

¶ Iidem. aa. ad Maximianum. Lex. iiij.

SI patruus tu9 ex cõmunibus bonis res comparauit, negociũ ſibi gerẽs, nõ oĩm bonorũ ſoci9 cõſtitut9: pro cõpetentiũ portionũ modo, indẽnitati tuę cõſuli oportet. Et ideo rẽ emptã eũ cõmunicare cõtra formã iuris poſtulas.

¶ Penes quẽ debeant eſſe cõmunia inſtrumenta: iudex prouidere debet. Bal. Sali. & Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. Frontoni & Gaphini. Lex. v.

DE inſtrumentis quę communia fratrem veſtrũ tenere proponitis: rector prouinciæ aditus, apud quem hęc collocari debeant, exiſtimabit.

¶ Conditio iuramẽti appoſita in diuiſione, debet impleri: aliâs diuiſio non officit diuidenti. Bal. & Sal.

¶ Iidem. aa. Theſidianæ. Lex. vi.

SI cũ patruo veſtro hac cõditione diuiſionẽ feciſtis, vt ſe nullũ dolũ malũ adhibuiſſe iuraret: nec fidẽ placitis exhibuit: quo minus res indiuiſas requiratis, eorum placitũ quę in diuiſionẽ venerunt, nihil vobis nocere poteſt.

¶ Ex contractu diuiſionis quis tenetur de euictiõe, niſi aduerſari9 ſciẽs res alienas vel alij obligatas acceperit: quia tunc quis non tenetur niſi promiſerit. Bar. & Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Flauiano. Lex. vij.

SI fratres veſtri pro indiuiſo cõmune prędium citra veſtram voluntatẽ obligauerunt, & hoc ad vos ſecũdum pactum diuiſionis nulla pignoris facta mẽtione peruenit: euictis partib9 quę antę diuiſionem ſociorum fuerunt, in-

quibus obligatio tantum conſtitit, ex ſtipulatu ſi intercesſit: alioqui quanti intereſt, præſcriptis verbis contra fratres agere poteſtis. Nam ſi fundi, ſcientes obligationẽ, dominium ſuſcepiſtis: tantum euictionis promiſſionem ſolennitate verborum vel pacto promiſſam probantes, eos conueniendi facultatem habetis.

A diuiſione facta tradendo, vel poſſeſſionem dimittendo apud alterum de conſortib9, ſolo cõſenſu recedi non poteſt. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Nicomacho. Lex. viij.

SI inter vos maiores annis vigintiquinque rerum communium diuiſio, relicta vel trãſlata poſſeſſione, finem accepit: inſtaurari mutuo bona fide terminata conſenſu minime poſſunt.

Vbi non eſt communio: non cadit diuiſio. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Demetriano. Lex. ix.

FAmiliȩ erciſcundæ vel communi diuidundo iudicio ita demum ſi corpora maneant cõmunia, agi poteſt.

Verbis teſtatoris enunciatiuis non ſtatur: nec creditur ſi contrarium apparet. Pau. de Caſt.

Iidem. aa. Galliano. Lex. x.

SCriptura teſtamenti qua ſpecialiter omnia diuiſa continentur: quo minus res quarum teſtator non fecit mẽtionem, hȩredes inquirere poſſint: nihil impedit.

Officium iudicis in diuiſione eſt familias non ſeparare, & ſeparatas coniungere. Salicetus.

Imperator Conſtantinus. a. Acerillo. Lex. xi.

POſſeſſionum diuiſiones ſic fieri oportet, vt integra apud ſucceſſorem vnumquenq; ſeruorum vel colonorum aſſcriptitiȩ conditionis ſeu inquilinorum proximorũ agnatio vel affinitas permaneat. Quis enim ferat liberos à parentibus, à fratribus ſorores, à viris coniuges ſegregari? Igitũ ſi qui ſic ſociata, in ius diuerſum mancipia vel colonos diſtraxerint: in vnum eadẽ redigere cogantur.

Dos à patre profecta & ad eum reuerſa, venit inter liberos diuidẽda: niſi ratio inȩqualitatis aliud inducat. ſed cum hærede extraneo non diuiditur: ſed ad ipſos li-

beros pro quibus data fuerat, reuertitur. Iaco. Butri. & Paulus de Caſtro.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. ad Senatum. Lex. xiȷ.

ILlud ęquitatis fouere rationibus, bene nobis apparuit. Si quis etenim pro filio ſuo ante nuptias donationem conſcripſerit vel dederit, vel pro filia ſua dotem: & hoc quod dedit, iterum in eũdem reuertatur vel ſtipulatione vel lege hoc ſanciente: vel ſi alio dotem vel ante nuptias donationem dante, ſtipulationis paternę tenor vel forte legis hoc induxerit: ille autem teſtamento condito vel filios ſuos vł extraneos ſcripſerit hęredes, & nihil de huiuſmodi rebus quę ad eum reuerſę ſunt vel peruenerunt, diſpoſuerit: inueniantur autem aliȷ liberi eius res à paterna ſubſtantia lucrati vel p̱ ante nuptias donationes, vel p̱ dotes, vel militię cauſa: quas (vtpote teſtamento exiſtente) non coguntur conferre: tũc filius vel filia eaſdem res quæ ad patrem reuerſæ ſunt vel peruenerunt, habeant præcipuas, ad ſimile tamen lucrum computandas, vt in pręſenti caſu tantum habeat ipſa vel ipſe, quantum eius fratres à patre ſunt conſecuti: ſecundum eos modos quos ſupra diximus, & quos conferre propter teſtamentũ nõ coarctantur. ¶ Si autem nihil tale penitus in fratres eorũ à patre collatum eſt: neque ipſos ſibi præcipue hanc partem vendicare, ſed quaſi paternę facta ſubſtantię ſit, inter omnes ſecundum inſtitutionis tenorem diuidi. Et hoc quidem ſi inter fratres patris elogium compoſitum ſit. ¶ Si autẽ extranei ſint ſcripti hęredes: & nihil in teſtamẽto ſuo neque in hac parte teſtator dixerit: tunc omnimodo præcipuum habeat filius vel filia quod ad patrem reuertitur vel peruenit. ¶ Si tamen minus in fratres collatũ eſt, amplius autem ex huiuſmodi cauſa ad patrem peruenit: illo quod ad ſimilem quantitatem cõcurrit, excepto, cętera quaſi paternę ſubſtantiæ facta, ſecundum modum inſtitutionis diuidantur. ¶ Illo proculdubio obſeruando, quòd ſi minus ſit id quod pater ex huiuſmodi cauſa habuit, ea quantitate quę in fratres collata eſt: tota huiuſmodi portio ad eas perſonas perueniat, quarum occaſiõe res ad patrem reuertitur. ¶ Ea igitur quę in paterna perſona

dixımus: obtinere volumus etiam in auo & proauo paterno vel materno, & in matre & in auia & proauia paterna vel materna.

¶ Finium regundorum. Titu.xxxix.

Non inſpiciuntur fines antiqui, ſed fines in venditione deſignati: quia licitum eſt mutare terminos in proprijs agris. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Nicephoro. Lex prima.

REGIONEM certam fundi proprijs finibus eius mutatis, dominus eius diſtrahere, ac reſiduum retinere non prohibetur. Nec amplius emptor quàm quod ratione ſecundum venditionis fidem ad ſe peruenit, vendicare poteſt prętextu terminorum temporis antecedentis venditionem.

Varietate ſucceſſorum & cōſenſu dominorum poſſunt agrorum termini mutari. Bar. Bal. & Pau. de ca.

¶ Iidem. aa. Taciano. Lex. ij.

SVcceſſionum varietas, & vicinorum noui conſenſus, additis vel detractis agris alterutro, determinationis veteris monumenta ſępe permutant.

In judicio finium regundorum quęritur de proprietate & poſſeſſione: & menſura committitur agrimenſori: & ſecundum eius relationem poſtea iudex mandat terminos dirigi, & adiudicat. & altera parte per contumaciam abſente, poteſt iudex agrimēſionem cōmittere, & definitiuam proferre. Baldus.

¶ Imp. Conſtantius. a. ad Tertullianum. Lex. iij.

SI quis ſuper iuris ſui locis prior de finibus detulerit q̄rimoniam, quę proprietatis cōtrouerſiæ cohęret: prius ſuper poſſeſſione quæſtio finiatur: & tunc agrimenſor ire præcipiatur ad loca, vt patefacta veritate, huiuſmodi litigiū terminetur. ¶ Quòd ſi altera pars, ne huiuſmodi quęſtio terminetur, ſe ſubtraxerit: nihilominus agrimenſor in ipſis locis iuſſione rectoris prouinciæ vnà cum obſeruante parte hoc ipſum faciens perueniet.

Qui poſt litem conteſtatam in iudicio finium regũdorum occupat de alieno: illud habet reddere, & tantundem de ſuo. Iaco. But. Bal. & Salicetus.

Idem. a. ad Baſſum pręfec. vrbis. Lex. iiij.

SI conſtiterit eum qui finalem detulit quęſtionem, priuſquam aliquid ſententia determinetur, rem ſibi alienam vſurpare voluiſſe: non ſolum id quod male petebat, amittat: ſed quo magis vnuſquiſque contentus ſuo iure, rem non expetat iuris alieni: qui irreptor agrorum fuerit in lite ſuperatus, tãtum agri modum, quantum adimere tentauit, amittat.

Etiam pro modica occupatione & pro vili ceſpite terrę redditur iudicium finium regundorũ. Vel ſic: Iudicia quę redduntur in re cõmuni, reddũtur ita pro re parua, ſicut pro re magna. Baldus.

Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. Theodoro. p̃. p̃. Aphricę. Lex. v.

QVinque pedum pręſcriptione ſummota, finalis iurgij vel locorum libera peragatur intentio.

Quæſtio finium regundorum nõ tollitur niſi ſpatio triginta annorum, & non ſpatio longi temporis. Bald. & Salicetus.

Imperatores Theodoſius Arcadius & Honorius. aaa. Ruphino pręfec. præto. Lex. vi.

CVnctis molitionibus & machinationibus amputatis, decernimus in finali quęſtione non longi tẽporis, ſed triginta tantummodo annorum præſcriptionem locum habere.

De conſortibus eiuſdem litis. Titu. xl.

Licet plures ſint cõſortes eiuſdem litis: tamen quilibet poteſt pro parte agere & defendere. Bal. & Sali.

Imp. Iulianus. a. Secundo. p̃. p̃. Lex prima.

EXPLOSIS atque reiectis præſcriptionibus quas litigatores ſub obtẽtu cõſortium, ſtudio protrahendæ diſceptationis excogitare cõſueuerũt: ſiue vnius fori ſint omnes, ſiue in diuerſis prouincijs verſentur: nec adiuncta præſer-

ſta conſortis vel conſortium agendi vel reſpondendi litigantibus licentia pro parte pandatur.

Pro cõſorte poſt litis conteſtationẽ abſente poſt quis agere & defendere ſine mandato præſtitis legitimis ſatiſdationibus. Baldus.

Impp. Valen. & Valẽs. aa. Saluſtio præ. præ. Lex. ij.

COmmune negocium poſt litem legitime ordinatam etiã quibuſdã abſentibus inſolidum agi ſine mãdato poteſt ſi præſentes rem ratam dominum habiturum cauere parati ſunt, vel ſi quod ab his petitur, iudicatũ ſolui ſatiſdatione firmauerint.

De noxalibus actionibus. Titulus. xli.

Ex furto facto in ſeruitute non tenetur liber factus niſi ex noua contrectatione. Bal.

Impera. Alexander. a. Marcello. Lex prima.

SI EXTAT corpus nũmorum quos ablatos ex patris tui hæreditate ab eo quem liberum eſſe cõſtiterit, allegas: vẽdicare eos, vel ad exhibendũ agere non prohiberis. Nam quanuis aliâs noxa caput ſequatur, & manumiſſus furti actione teneatur, (quæ in hæredem non competit) cum tamen ſeruus à domino aliquid auferat, quanuis furtum committat, furti tamen actio non eſt nata: neque aduerſus ipſum ſi poſtea manumiſſus eſt, locum habet: niſi furtiuas res & poſt manumiſſionem contrectet.

Statutum diſponens ſuper eo ſuper quo diſponit ius cõmune, interpretatur ſecundum ius commune. Bal.

Imperator Gordia. a. Quintiliano & alijs. Lex. ij.

SI ſerui veſtri neſcientibus vobis vel etiam prohibentibꝰ furtim arbores ciderunt: (quibus etiã propria pœna iuxta legẽ ſaltui datam, fuerat præſtituta) fruſtra veremini ne ex perſona eorum vltra noxæ deditionẽ ſitis obſtricti: cum ex delictis ſeruorum domini ignorantes vel prohibentes ſi noxali actione conueniantur, ita condemnari debeant, vt aut noxæ dedere, aut condemnationem ſufferre, habeant in ſua poteſtate.

Pro plagio ſerui poteſt ipſe criminaliter conueniri

dominus autem ciuiliter noxaliter ſi non conſenſit. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & co. Eutychio. Lex. iij.

SI ſeruũ plagij accuſare paras ſolenniter, ꝓuinciæ præſidem adire non prohiberis: & ſiue dominũ eius, ſollicitati ſerui noxali iudicio, ſiue furti malueris cõuenire: ſuam tibi notionem pręſes prouinciæ commodabit: non ignorans quòd ſi dominũ elegeris, & eo non cõſentiente quod intendis commiſſum probaueris: vel noxæ dedendæ, vel damni ſarciendi, ac pœnæ præſtandæ habeat facultatem.

Ex rapina ſerui dominus ignorans noxaliter conuenitur. ſciens vero & prohibere valens, cõuenitur abſque beneficio dandi pro noxa. criminalis vero accuſatio ex delicto ſerui contra dominũ non ꝓtenditur. Bal.

Iidem. aa. Soſio. Lex. iiij.

SI ſeruus ignorante domino, vel ſciẽte & prohibere nequeunte, res tuas vi rapuit: dominum eius apud pręſidem ꝓuincię, ſi necdum vtilis annus exceſſit, quadrupli: quòd ſi hoc effluxit tempus, ſimpli noxali iudicio conuenire potes. qui ſi noxę maluerit ſeruum dedere: nihilominus cum ipſo, quantum ad eum peruenit, experiri non prohiberis. Nã ſi eo conſcio & prohibere valente: detracta noxę deditione cõuentus, ad ſummam condemnationis ſoluendam omnimodo compellendus eſt. Sanè ſi criminis publici accuſationem propter vxorem tuam à ſeruo raptam, intentandam putaueris: nõ contra dominum, ſed contra eum quem facinus commiſiſſe proponis: hanc inſtituere debes.

Ciuile iudicium, cum ſeruo non cõſiſtit: ſed cum domino eſt agendum. Bal.

Iidem. aa. Menophilo. Lex. v.

SI tibi per furtum nec manifeſtum ancillam ſeruus ope conſilioque domini cum alijs rebus ſubtraxit: cum inter ſeruum & liberum ciuile iudicium conſiſtere non poſſit, eum ob hoc delictum dupli pœnali actiõe, & de rebus proprijs vendicatione vel condictione conuenire potes.

Ad exhibendum. Titulus. xlii.

Actio ad exhibendum eſt præparatoria ad rei vendicationem. Baldus.

Impera. Alexander. a. Creſti. militi. Lex prima.

SI DOMINIVM ancillę de qua agis, ad matrem tuam pertinuit, nec iure à patre tuo venundata eſt, eiuſque proprietatem tibi vendicare paratus es: pręſes prouinciæ exhiberi eã iubebit vt apud iudicẽ de rei veritate quęrat.

Ratione criminis ventilandi debet perſona exhiberi. Baldus & Salicetus.

Idem. a. Sophiro. Lex. ij.

SI criminis alicui9 reus ſeruus poſtulatur per ad exhibẽdum actionem produci: à domino celari non debet.

Sentẽtia abſolutoria non nocet agẽti de nouo ex cauſa ſuper qua non fuit pronunciatum. Baldus.

Idem. a. Fœliciſſimæ. Lex. iij.

NEque ad exhibendum actio, neque proprietatis vendicatio, ſi nũc competit, propterea perẽpta eſt quòd aliquando aduerſus te ad exhibendum actione aliter pronunciatum eſt: quia cõmutatiõe litis, alia res eſſe incipit.

Contra nõ exhibentẽ inſtrumẽta, iuratur in litẽ. Bal.

Idem. a. Facillę. Lex. iiij.

NOn ignorabit iudex ſi inſtrumẽta tui iuris quę penes diuerſam partem fuiſſe probaueris, ab eiſdem non exhibeantur: iuriſiurandi in litem facultatem deferri tibi oportere.

Actio ad exhibendum proponitur contra poſſeſſorẽ & contra eum qui dolo deſijt poſſidere. Bal.

Impera. Gordia. a. Samano militi. Lex. v.

AD exhibendum actione non tantum eum qui poſſidet, ſed etiam eũ teneri qui dolo fecit quo minus exhiberet: merito tibi à non contemnendę authoritatis iuriſconſulto Modeſtino reſponſum eſt.

Inuaſor inſtrumentorum poteſt criminaliter accuſari, & ciuiliter ad exhibendum cogi. Bal. & Sal.

Imperator Philippus. a. Palemoni. Lex. vi.

INſtrumẽta ad ius tuũ pertinẽtia, partẽ diuerſam inuaſiſſe aſſeuerans: ſi quidẽ crimẽ intendis, ſolẽnibus accu-

ſationibus impletis, fidẽ aſſeuerationi tuę facito. Sinuero ad exhibendum intẽdis: iudiciorum more experire.

Qui rem deterioratam ſua culpa exhibet, in factum actione tenetur. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Vitaliano. Lex. vij.

EXhibitionis neceſſitate tenetur qui facultatem habens, culpam vel dolum in explendo præcepto committit: ita vt qui rem deteriorem exhibuit, ęquitas exhibitionis proficiat vt quamuis ad exhibendum agi nõ poſſit, in factum tamen actio contra eum detur.

Ex pacto appoſito per alium in contractu commodati vł depoſiti rei meę, acquiritur mihi directa ſi ſum hæres paciſcentis: aliâs datur mihi vtilis actio. Bal.

Iidem. aa. Photino. Lex. viij.

SI res tuas commodauit aut depoſuit is cuius precibus meminiſti: aduerſus tenentem ad exhibendum vel vendicatione vti potes. Quòd ſi pactus ſit vt tibi reſtituantur ſi quidẽ ei qui depoſuit, ſucceſſiſti iure hęreditario: depoſiti actione vti non prohiberis. Si vero nec ciuili nec honorario iure ad te hæreditas eius pertinet: intelligis nullam te ex eius pacto contra quẽ ſupplicas, actionem ſtricto iure habere: vtilis autem tibi propter ęquitatis rationẽ dabitur depoſiti actio.

Naturaliter liberatus poteſt condicere inſtrumẽtum debiti. Baldus.

Iidem. aa. Fauſtino. Lex. ix.

SI ex quocunque contractu apud pręſidem prouinciæ iure debitũ cui oportuerat te reddidiſſe probaueris: chirographa tua (ex quibus iam nihil peti poteſt) & inſtrumenta ad eum contractum pertinentia, tibi naturaliter liberationem conſecuto exhiberi ac reddi iubebit.

De religioſis, & ſumptibus funerum, & aleæ luſu, & aleatoribus Titulus. xliii.

Corpus humanum ſepultum in vno loco, poteſt in alium locũ trãſferri ſubſiſtente iuſta cauſa, & interueniente ſuperioris authoritate. Pau. de caſt.

¶ Imperator Antoni.a.Domitiæ. Lex prima.

SI VI FLVMINIS reliquię filij tui cõtingũtur, vel alia iuſta & neceſſaria cauſa interuenit: exiſtimatione rectoris ꝓuinciæ transferre eas in alium locum poteris.

Locus in quo ſepelitur corpus humanũ de voluntate domini, efficitur religioſus: & ſic definit eſſe in cõmercio, vt non poſſit vendi nec obligari: quia in nullius bonis eſt. ſecus ſi contradicente domino, vel etiam ignorante. Paulus de caſtro.

¶ Idem.a.Hilariano. Lex.ij.

INuito vel ignorante te ab alio illatum corpus in purã poſſeſſionẽ tuam vel lapidem, locum religioſum facere non poteſt. ¶ Sinautẽ voluntate tua mortuum aliquis in locum tuum intulerit: religioſus iſte efficitur. Quo facto, monumentũ neque venire neque obligari à quoquã, prohibente iuris religione poſſe, in dubium non venit.

Legatarius non tantum legatum, ſed etiam id quod expendit in infirmitate & funere teſtatoris, poteſt repetere. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a.Rimio. Lex.iij.

LEgatum à defuncto tibi relictum, & quod in funus vel morbum eius erogaſſe te boni viri arbitratu probaueris: pręſes prouinciæ ſolui tibi iubebit.

Locus religioſus vendicari nõ poteſt: quia nullus eſt dñs eius: & vendicatio non cõpetit niſi domino. Item in ſepulchro familiari qđ quis fecit ſibi et familię ſuæ, omnes hæredes etiam extranei habent ius ſepeliendi: quia cenſentur de familia: nec per diuiſionem bonorũ ad vnum tantum poteſt deuenire. Item locus prophanus licet ſit iuxta locum religioſum, non eſt religioſus. Et ſi eſt deputatus ad vſum alterius loci, dicitur etiam pars vel portio loci illi9: & pertinet ad illum ad quem pertinet ipſe locus ad cuius vſum eſt deſtinatus. Pau.

¶ Idem.a.Licinio. Lex.iiij.

SI ſepulchrum monumenti appellatione ſignificas, ſcire debes iure dominij id nullum vendicare poſſe: ſed ſi familiare fuerit, ius eius ad omnes hæredes pertinere, nec

diuiſione ad vnum hæredem redigi potuiſſe. Prophana tamē loca quę circa id ſunt: ſi ſemper vicinis ędificijs vſui hominum deſtinatis ceſſerunt: eius ſunt cui illa quorum partes eſſe iuſſę ſunt, ex diuiſione obtigerunt.

Voluntas defuncti debet obſeruari, nec poteſt omitti citra conſcientiam læſam. Bal.

Idem. a. Caſſio militi. Lex. v.

MIlitis voluntatem quam circa monumentum ſibi faciendum teſtamento expreſſit: pater vel mater eius hæredes negligere non debent. Nam etſi delatio hoc nomine præteritis conſtitutionibus amota eſt: inuidiam tamen & conſcientiam circa omiſſum ſupremum eiuſmodi officium, & contemptum iudicium defuncti, euitare non poſſunt.

In monumento hæreditario quod quis fecit pro ſe & hæredibus ſuis: liberti non habēt ius ſepeliendi ſi nō ſunt hæredes: niſi longo tempore præſcripſerint. Pau. de Caſt. & ſcripturę quæ fiunt in lapide monumēti, nō faciunt fidem. Baldus.

Idem. a. Primitiuo & alijs. Lex. vi.

MOnumentorum inſcriptiones, neque ſepulchrorum iura, neque dominium loci puri ad libertos transferunt. Præſcriptio autem longi temporis, ſi iuſtam cauſam initio habuit, vobis proficiet.

Ornare ſepulchrum non eſt prohibitum. Salicetus.

Imperator Gordianus. a. Claudio. Lex. vij.

STatuas ſepulchro ſuperimponere, vel monumento quod te extructurum profiteris, ornamenta quę putas ſuperaddere non prohiberis: cum in iure ſuo eorū quę minus ꝓhibita ſunt, vnicuiq; facultas libera non denegetur.

Sepulchrum familiare non tranſit ad cognatos non hæredes inſtitutos. Salicetus.

Imperator Philippus. a. Iuliæ. Lex. viij.

IVs familiariū ſepulchrorum ad affines ſeu ꝓximos cognatos non hęredes inſtitutos minime pertinet.

Locus religioſus ſcienter vendi non poteſt: ſed cohærentem loco religioſo quis vendere poteſt. h. d. Salicetus.

¶ Idem. a. & Philippus. c. Fauſtino. Lex. ix.

LOcum quidem religioſum diſtrahi non poſſe, manifeſtum eſt: verum agrum purum monumento cohærẽtem, profani iuris eſſe, ideóque efficaciter venundari, non eſt opinionis incertæ.

Corpus depoſitũ ſine licentia, poteſt alio exportari. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & . cc. Aquiliano. Lex. x.

SI necdũ perpetuæ ſepulturę corpus traditũ eſt: tranſlationem eius facere non prohiberis.

Reus criminis non prohibetur ſepeliri. Sal.

¶ Iidem. aa. & . cc. Gaudentio. Lex. xi.

OBnoxios criminũ digno ſupplicio ſubiectos, ſepulturę tradi non vetamus.

Mortuorum corpora non debẽt in ciuitatibus ſepeliri. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Victorino. Lex. xij.

MOrtuorum reliquias, ne ſanctum municipiorum ius polluatur, intra ciuitatem condi, iampridem vetitum eſt.

Hæredes etiam extranei habent ius ſepeliendi tam in ſepulchro familiari, quia cenſentur de familia: quàm in hæreditario, quia ſunt hæredes. Sed in familiari non habent ius ſepeliendi niſi ſint de familia, id eſt de agnatione: & etiam hæredes extranei, licet non ſint de familia. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. Dionyſio. Lex. xiij.

IVs ſepulchri tam hæreditarij quàm familiaris ad extraneos etiam hæredes: familiaris autem ad familiam etiam ſi nullus ex ea hæres ſit, non etiam ad aliũ quenquã qui hæres non eſt, pertinere poteſt.

¶ Iidem. aa. Cinegio pręfecto prętorio. Lex. xiiij.

NEmo humanum corpus ad alium locum ſine Auguſti affatibus transferat.

Alearum vſus eſt prohibitus: & qui perdit, poteſt repetere. Sali.

¶ Noua conſtitutio Iuſtiniani.

¶ Vide in hãc legẽ Ioannẽ Baptiſtã Pium annotationũ poſteriorũ ca.lxxij. & Andreã Alciatũ libro prętermiſſorũ prio, ĩ di[illegible]iõe luſũ aleę. Nã Alciatũ hic ſequimur.

ALearum vſus, antiqua res eſt, & extra operas pugnatoribus conceſſa: verum pro tempore prodijt in lachrymas, multa extranearum nationum ſuſcipiens. Quidam enim nec ludentes, nec ludũ ſcientes, ſed numeratione tantum proprias ſubſtantias perdiderunt, die noctu'que ludẽdo argento, apparatu, lapidibus, & auro. Cõſequẽter autem ex hac inordinatione blaſphemare, id eſt Deo maledicere conantur: & inſtrumẽta conficiunt. ¶ Cõmodis igitur ſubiectorum proſpicientes, hac generali lege decernimus vt nulli liceat in publicis vel priuatis domibus vel locis ludere, neq; inſpicere: et ſi cõtra factum fuerit, nulla ſequatur condemnatio, ſed ſolutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab ijs qui dederunt, aut eorum hæredibus: aut his negligẽtibus, & procuratoribus eorum, vel patribus ſeu defenſoribus, repetat fiſcus: non obſtante niſi quinquaginta annorum præſcriptione: Epiſcopis locorũ hoc prouidentibus, & prȩſidum auxilio vtentib9. ¶ Deinde vero ordinent quinque ludos, corycouelon, comodiauliõ, baſilida, catãpon, ϛέπειν λυϛέραϛ. ¶ Sed nemini permittimus etiam in his ludere vltra vnũ ſolidum, etiam ſi multum diues ſit: vt ſi quem vinci contigerit, caſum grauem non ſuſtineat. Non enim bella ſolummodo bene ordinamus, ſed & res ſacras. ¶ Sed iſtam interminantes pœnam tranſgreſſoribus, poteſtatem dando epiſcopis hoc inquirẽdi, & præſidum auxilio ſedandi: prohibemus etiam ne ſint equi lignei. Et ſi quis ex hac occaſione vincatur, hoc ipſum recuperet: domibus eorũ publicatis vbi hæc reperientur. ¶ Si autem noluerit accipere is qui dedit: procurator noſter inquirat, & in opus publicum conuertat. ¶ Similiter prouideant iudices vt à blaſphemijs & periurijs (quę eorum inhibitionib9 debent cõprimi & puniri) penitus conquieſcant.

¶ Finis Tertij Libri.

¶ Liber quartus.

¶ De rebus creditis, & iureiurando. Titulus primus.

Cauſa iuramẽto deciſa nõ retractatur prętextu periurij: niſi in caſibus in lege expreſſis. Bal.

¶ Imperator Antoninus.a.Herculiano. Lex prima.

CAVSA IVREIVRANDO ex cõſenſu vtriuſque partis vel aduerſario inferente delato & præſtito, vel remiſſo deciſa: nec periurij prætextu retractari poteſt: niſi ſpecialiter hoc lege excipiatur.

Periurus à Deo ſolo punitur: nec tenetur crimine læſæ maieſtatis. Baldus.

¶ Imperator Alexan.a.Fœlici. Lex.ij.

IVriſiurandi contempta religio ſatis Deum vltorem habet. ¶ Periculum autem corporis, vel maieſtatis crimẽ, ſecundum conſtituta diuorum parentum meorũ, etſi per principis venerationem quodam calore fuerit peieratũ, inferri non placet.

Inopia probationum emergẽte, debet deferri per iudicem iuramentum cauſæ deciſiuum. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Seuero. Lex.iij.

IN bonę fidei contractibus, necnon etiam in alijs cæteris cauſis, inopia probationum, per iudicem iureiurãdo cauſa cognita res decidi oportet.

Pupillus tutori iuramentum deferre non poteſt. Bal.

¶ Iidem.aa.Maximæ. Lx.iiij.

SI ad excludendam tutelæ actionem pupillus iuſiurandum tutori detulit, poſtea eandem litem exercere nõ prohibetur.

Relictum à tutore, videtur relictũ à pupillo: & ſi dubitatur de eo, poteſt tutori deferri iuramentum. Bal.

¶ Iidem.aa.Iuliano. Lex.v.

CVm etiam à pupillorum tutoribus velut ab ipſis pupillis relicta fideicõmiſſa videantur: ſuper fideicommiſſis preſes prouinciæ cognoſcet: & ſi id tibi relictum eſſe conſtiterit, reddi tibi efficiet. Idẽ, ſi inficietur, ad iuſiurandum (vt deſideras) tutorem adiget.

Super cauſa ſtatus poteſt iuſiurandum deferri. Salicetus.

¶ Iidem.aa.Beſſio. Lex.vi.

CVm proponas partibus placuiſſe, iuriſiurandi religione, generis & ingenuitatis quæſtionem decidi: preſes prouinciæ iuxta decretum arbitri, ad voluntatis veſtræ placitum, amitæ tuę filijs conſulet.

Filius non poteſt deferre ſacramentum in cauſam patris, niſi habeat mandatum, vel pater ratificet. Idem in alia quacunque perſona coniuncta. Bal.

¶ Iidem.aa. & .cc. Eutychianę. Lex.vij.

NEc filius, nec quiſquam alius, neque litigando, neque paciſcendo, ſed neq; iuſiurandum contra voluntatem domini rei deferendo, prꝙiudicium ei facere poteſt. Vnde ſi contra voluntatem vel mandatum tuum aliquid erga rem tuam filius tuus geſſit, nec hoc ratum habuiſti: nihil tibi oberit.

Ex iuramento naſcitur actio in factum ad inſtar iudicati. Bal. & Sali.

¶ Iidem.aa. & .cc. Alexandro. Lex.viij.

ACtori delato vel relato iureiurando, ſi iurauerit, vel ei remiſſum ſit ſacramẽtum: ad ſimilitudinem iudicati in factum actio competit.

Reus cui iuramẽtum defertur, tenetur iurare, aut deferre, vel ſoluere. Bal.

¶ Iidem.aa. & .cc. Marciano. Lex.ix.

DElata cõditione iuriſiurandi, reus (ſi non per actorẽ quo minus de calũnia iuret, ſteterit) per iudicẽ ſoluere vel iurare (niſi referat iuſiurandũ) neceſſe habet.

Etiam in actione depoſiti poteſt deferri ſacramẽtũ. Baldus & Sali.

¶ Iidem.aa. & .cc. Protogeni. Lex.x.

IN actione etiã depoſiti quæ ſup reb9 quaſi ſine ſcriptis

datis mouetur, iuſiurãdum ad exemplum cęterorum bonę fidei iudiciorum deferri poteſt.

Iuramentum delatum poteſt reuocari antequam ſit iuratum vel pronunciatum: & reuocatum non poteſt iterato deferri. Bal.

¶ Impera. Iuſtinianus. a. Demoſthe. pręfec. prę. Lex. xi.

SI quis iuſiurandum detulerit: & necdum eo præſtito, poſtea (vtpote ſibi allegationibus abundantibus) hoc reuocauerit: ſancimus nemini licere penitus iterum ad ſacramentum recurrere: (ſatis enim abſurdum eſt redire ad hoc cui renunciandũ putauit: & cum deſperauerit aliã probationem, tunc denuo ad religionem conuolare) & iudices nullo modo eos audire ad tales iniquitates venientes. ¶ Si quis autem ſacramẽtum intulerit, & hoc reuocare maluerit: licere quidem ei hoc facere, & alias probationes, ſi voluerit, præſtare: ita tamen, vt huiuſmodi licentia vſque ad litis tantummodo terminum ei præſtetur. ¶ Poſt definitiuam autem ſententiam, quæ prouocatione ſuſpenſa non ſit, vel quæ poſtquam fuit appellatum, corroborata fuerit: nullo modo reuocare iuramentum, & iterum ad probationem venire cuiquam concedimus: ne repetita lite, finis negocij, alterius cauſę fiat exordium.

Iuramentum ad deciſionem litis delatum à parte, vel in defectum probationis delatum à iudice, ante ſententiam definitiuam, vel in ipſa ſententia eſt præſtandum. Baldus.

¶ Idem. a. Demoſthe. præfecto prætorio. Lex. xij.

GEneraliter de omnibus iuramentis quæ in litibus offeruntur vel à iudice vel à partibus, definiendum eſt. Cum enĩ iam increbuit iudices in pleniſſima definitiõe ſacramẽtum imponere, euenit vt prouocatiõe lite ſuſpẽſa, ĩj quidẽ qui iuſiurandũ præſtare iuſſi ſunt, ab hac forte luce ſubtrahantur, probationes autem rerum cadant: cum multum diſcrepet iuramentum hæreditarium à principali ſacramento. ¶ Neceſſitate itaque rerum coacti, & probationibus pinguius ſubuenĩetes, ad huiuſmodi venimus ſanctionẽ. ¶ Omne igitur iuramẽtum, ſiue à iudicibus, ſiue à partibus illatum, vel in principio litis, vel in medio, vel in

ipſa definitiua ſententia, ſub ipſo iudice detur, non expectata vel vltima definitione, vel prouocatiõis formidine.

¶ Iuramento præſtito eſt ſtandum præcedente legitima delatione. ſi autem non eſt præſtitum, ſed recuſatum: ſi quidem ab eo cui refertur, habetur pro conuicto, & non appellatur. ſi autem ab eo cui defertur, poteſt per iudicem haberi pro conuicto, & contra eum pronunciari definitiue ſi iuramentum reſpicit totam cauſam, vel interlocutorie ſuper aliquod capitulum: tamen ſi credit ſe grauatum, poterit appellare, & iuſtificare appellationem. Bal.

¶ Sed iuramento illato, cum hoc à partibus fuerit factũ, & à iudice approbatum, vel ex authoritate iudicis cuicunque parti illatum: ſi quidem is cui imponitur ſacramẽtum, nihil ad hoc fuerit reluctatus: hoc præſtetur, vel referatur: neceſſitate imponẽda ei cui refertur, relationis ſubire ſacramentum: vel ſi hoc recuſauerit, quaſi illato ſacramento præſtito, cauſa vel capitulum decidatur: nullo loco prouocationi relinquendo. Quis enim ferendus eſt ad appellationis veniens auxilium in ĳs quę ipſe facienda procurauit? ¶ Sinautem is cui delatum eſt ſacramentũ vel à parte vel à iudice, hoc ſubire minime voluerit: licentiam quidem habeat ſacramentum recuſare: iudex autem ſi hoc omnimodo præſtandum exiſtimauerit, ſic cauſam dirimat quaſi volente eo ſacramẽtum ſit recuſatum: & ita cætera ſiue capitula ſiue totius negocĳ ſumma examinetur: & lis ſuo marte percurrat, nullo ei obſtaculo obuiante. ¶ Ipſe autem qui ſacramentum ſibi illatum dare recuſauerit: vel hoc atteſtetur: vel ſi forte nõ audeat recuſare, habeat ſibi in vltima prouocatione repoſitum auxilium. Et ſi iudex appellationi præſidens, bene quidem illatum iuſiurandum, non rite autem recuſatum pronunciauerit: res ſecundum quod iudicatum eſt permanebit. Sinautem non rite quidem illatum, recte autem recuſatum ſacramentum pronunciauerit: tunc ei licebit emẽdare ſententiã iudicis quę quaſi ex recuſato ſacramento proceſſit: & nihil penitus nec præiudicĳ nec iniuſti diſpendĳ cuicunque incurret, ſed & cauſę curſus ab initio vſque ad

nouiſſimum terminum non impedietur, & lis ęqua lance trutinabitur. ¶ Siue autem illatum iuramentum pręſtitũ fuerit, ſiue recuſatum: ipſi parti quæ hoc intulit, nullum prouocationis remedium in hoc reſeruabitur: cum nimis crudele eſt parti quæ hoc detulit, ꝓpter hoc ipſum quòd iudex eius petitionẽ ſecutus eſt, ſupereſſe prouocationẽ.

Iuramentum defertur abſenti, & debet venire ad iudicem, vel ad eum mitti, vt ſub actorum teſtificatione iuret, vel referat, vel recuſet. Et quę dicta ſunt de appellatione inter præſentes, dicuntur inter abſentes. Bal.

¶ His de præſentibus perſonis ſtatutis: nec abſentes nos fugiunt, ſed etiam eos huic legi ſubiugamus. Et ſi perſona præſens non inueniatur cui ſacramentum illatum eſt, lite forte per procuratorẽ vẽtilata: neceſſe eſt vel ipſam principalem perſonam, datis certis induciꝭs, ad iudicem venire: vt ea quæ de ſacramentis ſtatuta ſunt, impleat. vel ſi iudex deſtinauerit in prouinciã vbi degit, ſub actorum teſtificatione iuramentũ ab ea vel dari vel referri vel recuſari. hoc procedẽte, vt ſingulis caſibus euentus iam definitus imponatur: Licentia danda etiam parti alteri, vel per ſe, vel per procuratorem ſuper hoc ipſum ordinatũ, adeſſe ꝭs quę de iuramento aguntur: vel ſi neutrum facere maluerit, ex vna parte, ſub fide tamen geſtorum, iuramentum pręſtari, vel referri, vel recuſari: Expẽſis propter huiuſmodi cauſam præſtandis, officio iudicis trutinandis, an ab vtraqꝫ parte, an ab altera oporteat eas dependi: nullo tamen ex hoc litibus impedimento generando, ſed donec ea procedunt, alꝭs vel capitulis vel litis membris à iudice examinandis: & poſtquam fuerint ei intimata geſta ſuper iuramento ſubſecuta, tunc iterum ad hoc capitulum iudice redeunte: & eo adimpleto, ad cætera perueniente: omnibus alꝭs quę de pręſentibus ſancita ſunt, & in abſentium parte obſeruandis.

Secundum qualitatem perſonarum iudex compellit ad comparendum in iudicio perſonaliter, vel mittit ad domũ. Item lex noua in dubio non præſumitur corrigere veterem. Baldus.

¶ In omnibus autem caſibus in quibus ſacramenta præ-

ſtantur, obſeruationem iudicialem permanere cenſemus, ſecundum perſonarũ qualitatem, ſiue ſub ipſo iudice prȩſtari oportet iuramentum, ſiue in domibus, ſiue ſacris ſcripturis tactis, ſiue in ſacroſanctis oratorijs. Similique modo in ſua firmitate manere quæ de calumniȩ iureiurando vel relato ſacramento, legibus cauta ſunt, vel à nobis vel à retro diuis principibus introducta. Nõ enim vt aliquid derogetur antiquioribus legibus, hæc prolata ſunt: ſed vt ſi quid deeſſe eis videtur, hoc repleatur.

Cauſa vltimȩ voluntatis falſo iuramento deciſa, retractatur veritate reperta: & in cauſa executiõis teſtamenti poteſt obijci legis Falcidiȩ beneficium. Bal.

Idem. a. Ioanni prȩfecto præto. Lex. xiij.

CVm quis legatum vel fideicommiſſum, vtpote ſibi relictum, exigebat: & teſtamento forte non apparẽte, pro eo ſacramentum ei ab hȩrede delatum eſt: & is religionem ſuam præſtauit, affirmãs ſibi legatum vel fideicommiſſum derelictum eſſe: & ex huiuſmodi teſtamento id quod petebat, conſecutus eſt: poſtea autem manifeſtũ factũ eſt nihil ei penitus fuiſſe derelictũ: apud antiqs quȩrebatur vtrum iuriiurando ſtandum eſſet, an reſtitutus re deberet hoc quod accepit: vel ſi reuera ei relictum fuerat legatum vel fideicõmiſſum, ſi demus licentiam hȩredi Falcidiã, ſi competat, ex hoc retinere? Nobis itaq̧ melius viſum eſt repeti ab eo legatum vel fideicommiſſum, nullumque ex huiuſmodi periurio lucrũ ei accedere. Sed & ſi verum fuerit inuentum: quartȩ retentionem ei introduci, ſi tamen locum habeat: ne quis ex delicto ſibi lucrũ impium afferre, noſtris legibus concedatur.

Si certum petatur. Titulus. ii.

Onera hæreditaria inter hȩredes ꝓ hȩreditarijs portionibus diuiduntur, etiam ſi in prȩlegatis ſit inȩqualitas. Baldus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Modeſtino. Lex prima.

NEQVE ȩquam neque vſitatam rem deſideras, vt ȩs alienum patris tui nõ pro portionibus hȩreditarijs exoluatis tu & frater cohȩres tu9, ſed

pro ęſtimatione rerum pręlegatarum: cum ſit explorati iuris, hęreditaria onera ad ſcriptos hæredes pro portionibus hereditarijs, non pro modo emolumenti pertinere. Quod nec tu ipſe ignorare videris, cum creditoribus ſecundum formam veteris iuris pro portione tua caueris.

☞ Qui pecuniam alienam ſuo nomine mutuat, ſibi ſtipulando ius quærit: quod cedere tenetur. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Hermogeni. Lex. ij.

QVanuis pecuniam tuam Aſclepiades ſuo nomine crediderit, ſtipulando tamen ſibi ius obligationis quęſiuit. quam pecuniam vt poſſis petere, mandatis tibi ab eo actionibus conſequeris.

☞ Qui officium in prouincia adminiſtrat, fœnus exercere non poteſt. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Sempronio. Lex. iij.

EOs qui officia adminiſtrant, neque per ſe, neque per ſuppoſitas perſonas tempore officij ſui in prouincia fœnus agitare poſſe, ſępe reſcriptum eſt.

☞ Qui nomine domini mutuat: ſi dominus nomen debitoris ratum non habet, agit actione mandati, vel vtili, abſque ceſſione. Baldus.

¶ Imperator Philippus. a. & c. Maximo. Lex. iiij.

SI abſentis pecuniam nomine eius fœnori dediſti, ac reprobato nomine, mandatis actionibus experiris: pręſes prouinciæ iuriſdictionem ſuam præbebit. Idem ſi ceſſare mandatum animaduerterit, vtilem tibi aduerſus debitorem actionem eo nomine competere nõ negabit.

☞ Numeratio in perſona vnius non obligat alios, niſi conſtituerint ſe reos debendi inſolidum re vel verbis vel chirographo, & biennium ſit elapſum, vel inuicem fideiuſſerint. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Ariſtodomę & Proculo. Lex. v.

SI non ſinguli inſolidum accepta mutua quãtitate, vel ſtipulanti creditori ſponte vos obligaſtis: licet vni numerata ſit pecunia, vel interceſſionis nomine hanc pro reo ſuſcepiſtis obligationem, fruſtra veremini ne eius pecuniæ nomine vos conuenire poſſit, quam alij mutuo

dedit,ſi intra prçſtitutum tẽpus rei geſtç quçſtionem detuliſtis. Ac multo magis inanem timorem geritis, ſi pecunia numerata oleum ſuſceptum inſtrumento ſit collatum: cum ſi reddendi ſtipulatio nulla ſubiecta eſt, & huius rei eſt habita ſolennis conteſtatio: in ſuo ſtatu remanente eo quod vere factum interceſſit, ex olei accepti ſcriptura nihil deberi manifeſtum eſt.

Debitũ ex cauſa vna, poteſt in aliã cauſam mutui ꝑ ſtipulationem transferri, non ſimplici confeſſione, nec nudo pacto. Et licet confeſſio fiat per inſtrumentum, tamen non operatur idem quod ſtipulatio: quia ſtipulatio eſt efficacior contractus qui ſit in iure. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Meandro. Lex.vi.

SI ex precio debitç quantitatis facta nouatione, per ſtipulationem vſuras licitas ab eo contra quẽ ſupplicas, ſtipulatus es: falſa mutuo datæ quantitatis demonſtratio prçmiſſa, cum obligationis non defecerat ſubſtantia, quo minus vſque ad modum placitum vſurç poſſint exigi, nihil nocet. Si vero citra vinculum ſtipulationis tãtum mutuam pecuniam datam conſcriptum eſt, & eius prçſtari fœnus conuenit: ſimulatis pro infectis habitis, huiuſmodi placitum nihil de præcedenti mutauit obligatione.

Contractus ſubſtantia, non origo pecuniæ eſt ſpectanda. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Pactunicç. Lex.vij.

NOn vnde originem pecunia quæ mutuo datur, habet: ſed qui contraxit, ſi vt propriam numerauit, in huiuſmodi obligationibus requiritur.

Si datur ſpecies çſtimata pro pecunia mutuanda, cõtrahitur mutuum: vſura tamen promiſſa non debetur vltra: nec vitiatur intra legitimum modum: & inſufficientia pignoris nõ impedit totius debiti exactionem. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Proculo. Lex.viij.

SI pro mutua pecunia quam à creditore poſcebas, argentum, vel iumenta, vel alias ſpecies vtriuſque conſenſu çſtimatas accepiſti, dato auro pignori: licet vltra vſuram centeſimam vſuras ſtipulanti ſpopondiſti, ta-

men ſors quæ æſtimatione placito partium definita eſt, & vſurarũ titulo legitima ſumma tantum recte petitur. Nec quicquã tibi prodeſſe poteſt, quòd minoris eſſe precij pignus quod dediſti proponis, quo minus huius quantitatis ſolutioni pareas.

Si plures ſimul mutuant: cuilibet pro parte quæritur actio: niſi ſit conuentum quòd ſint plures rei credendi re vel verbis inſolidum. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex. ix.

CVm te in Gallia cum Syntropho certum auri põdus itemque numeratã pecuniam mutuo dediſſe vt Romę ſolueretur, precibus aſſeueras: aditus competens iudex ſi duos reos ſtipulãdi, vel re pro ſolido tibi quæſitam actionẽ, ſiue ab hęredibus Syntrophi procuratorem te factum animaduerterit: totum debitum, alioqui quod dediſti ſolum, reſtitui tibi iubebit.

De plurium debitis vna charta vel inſtrumento contentis, vnum ſolum poteſt exigi vł ſtipulatione nouari: nec pœnitẽtia vni9 cõtrahentiũ diſſoluit cõtractũ. Sali.

Iidem. aa. & cc. Criſpino. Lex. x.

EO quòd à multis proprij debiti ſingulorum obligationis vno tantum inſtrumento probatio continetur, exactio nõ interpellatur. Nam ſi pro pecunia quam mutuo dediſti, tibi vinum ſtipulãti qui debuerant ſpoponderunt, negocij geſti pœnitentia contractum recte habitum non conſtituit irritum.

Caſus aduerſę fortunę nõ liberat generis debitorem. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Maximiano. Lex. xi.

INcendium, ęre alieno non exuit debitorem.

Obligatus ſoluere cum alio, ſiue pro parte, ſiue inſolidum ſit obligatus, ſoluendo ſolidum, pro parte correi repetit à correo. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Theophanio. Lex. xij.

SI in rem communem cum Ioue mutuam ſumpſiſti pecuniam, nec re nec ſolennitate verborum vos obligaſtis inſolidum, & eam poſt integram ſoluiſti: de reſtituenda tibi parte, contra Iouem experiri, vt debitum poſcens,

iudice cognoſcente potes.

Actus agentium pariunt obligationem inter contrahentes, quicquid ſit actum inter vnum ex contrahentibus & tertium. h.d.no. Vel ſic: Mutuũ obligat contrahentes, non dominos rerum in quibus eſt verſum: niſi eorum contemplatione à numerante ſit factum. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Frontoni. Lex. xiij.

EVm qui mutuam ſumpſit pecuniam, licet in res alienas, creditore non contemplatione domini rerum eã fœnori dante, principaliter obligatum obnoxium remanere oportet.

Mutuatæ pecunię ſubſcriptio non nocet ſubſcribenti. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Adriano. Lex. xiiij.

MVtuę pecunię quam aliis dedit creditor, citra ſolennitatem verborum ſubſcribentem inſtrumento te non habet obligatum.

Perſonalis actio non ſequitur debitorem debitoris: & iura non mandantur Inuito. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Charidemo. Lex. xv.

NOn aduerſus te creditores, qui mutuã ſumpſiſti pecuniam, ſed eius cui hanc credideras hęredes experiri, contra iuris formam euidenter poſtulas.

Qui pecuniam iudici mutuat, præſumitur iudicem corrumpere: & qui propter honorem publicum conſequendum dat pecuniã, exilij pœna punitur. h.d. In officiale recipiente, licet adijciatur titulus mutui, præſumitur barraria. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Theodoro præfecto prætorio. Lex. xvi.

QVisquis iudici fœnebrem pecuniã mutuauerit: ſi in prouincia fuerit verſatus, quaſi emptor legũ atq; prouinciæ: vel ſi quis collectari9 honoris precium dederit ambienti: exilij pœna vnà cum ipſo iudice plectetur.

Chirographũ non probat debitũ, nec eius ſolutionẽ, nec creditur ei ſi ſit vltra quinquaginta libras auri: niſi aſſint ſibi tres ſubſcribẽtes, qui ſint bonę opinionis. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Mennę præſc. præ. Lex. xvij.

SVper chirographarijs inſtrumentis hæc pro communi vtilitate ſancienda duximus, vt ſi quis pecunias credere ſupra quinquaginta libras auri voluerit, vel ſuper reddito debito ſecuritatem accipere, cum amplius ſit memorata quantitate: ſciat non aliter debere chirographum à debitore vel creditore recipere, quàm ſi teſtimonium trium teſtium probatæ opinionis, per eorum ſubſcriptiones, idem chirographum capiat. Nam ſi cõtra huiuſmodi obſeruationẽ chirographum pro pecunijs memoratam auri quantitatem excedentibus proferatur: minime hoc admitti à iudicantibus oportet. quod in futuris creditis vel debitorum ſolutionibus locum habere oportet.

IN Authẽtica de inſtru. cau. & fide. §. oportet vero. col. vi. cõſti. iij.

Contractus ſupra librã auri celebratus in ſcriptis ab imperito literarum, quinq; teſtiũ eget ſolennitate: inter quos connumeratur tabellio. Si autem ſine ſcriptis ſit contractum, teſtibus aut iureiurando cauſa deciditur. Si autem non ſit in ciuitate contractum: propter ſimplicitatem contrahentium, vetera iura ſeruantur. h. d. tex. aut. cum ſuppletione quæ eſt in corpore vnde ſumitur. Baldus.

SEd nouo iure quinque teſtes adhibendi ſunt ſi fiat ab imperito literarum cõtractus in ſcriptis & in ciuitate, & excedat libram auri. Nam ſi quis facere quemlibet cõtractum ex non ſcripto voluerit: manifeſtum eſt quia aut per teſtes, aut per iuſiurãdum fidem percipiet, actore quidem teſtes deducente, pulſato autem iurante aut referente ſicut iudex diſpoſuerit. In agris autem quæ hactenus valuerunt apud eos, & nunc ſint firma.

De ſuffragio. Titulus. iii.

Ex nudo pacto debetur ſalarium aduocato: & ſi ſalariũ cõſiſtit in quantitate vel re mobili vel ſe mouẽte, non eſt neceſſaria certa ſcriptura promiſſionis vel traditionis: ſecus in re immobili. & ſi aduocatꝰ ſibi ius dicit, tres pœnas patitur: quia de vi punitur: poſſeſſionem reſtituit: & iure quod per promiſſionẽ meruit & patro-

ſeinſo priuatur. Baldus.

¶ Imperatores Theodoſius & Honori9. aa. Ruffino pręfecto prætorio. Lex vnica.

SI QVI deſideria ſua explicare cupientes, fieri ſibi à quoquam ſuffragium poſtulauerint, & ob referendam vicem ſe ſponſione cõſtrinxerint: promiſſa reſtituant cum ea quæ optauerint, conſequãtur: ſi artibus moras nectant, ad ſolutionem debiti coarctandi. Et ſi quid eo nomine in auro vel argento vel cæteris rebus mobilibus datum fuerit, traditio ſola ſufficiet, & cõtractus habebit perpetuam firmitatem; quoniam collatio rei mobilis inita, integra fide ac ratione cumulatur. Quòd ſi prędia ruſtica vel vrbana placitum continebit: ſcriptura quę ea in alium transferat, emittatur, ſequatur'q́ traditio corporalis, & rẽ fuiſſe completam geſta teſtentur. Aliter enim ad nouum dominum tranſire non poſſunt, neque dę veteri iure diſcedere. Quòd ſi quis dum ſolo commonitorio ſuffragio nititur, bona duxerit occupanda: reus temeritatis ac violentię retinebitur, ac in ſtatum priſtinum poſſeſſio reducetur, eo à petitione excluſo, qui non dubitauit inuadere, quod petere debuiſſet.

¶ De prohibita ſequeſtratione pecunię. Tit. iiii.

Non debet incipi à ſequeſtratione, ſed debet ſeruari ordo iuris in conueniendo prius debitorem. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. & cc. Ioanni præfecto prætorio. Lex vnica.

QVOTIES EX quolibet contractu pecunia poſtulatur, ſequeſtrationis neceſſitas conquieſcat. Oportet etenim debitorem primo conuinci, & ſic deinde ad ſolutionẽ pulſari. Quã rem non tantum iuris ratio, ſed & ipſa ęquitas perſuadet, vt probationes ſecũ afferat, debitorem'que conuincat pecuniam petiturus.

¶ De condictione indebiti. Titulus. v.

Indebitum per errorem ſolutum, niſi ſentẽtiæ authoritas refragetur, condicitur ſine vſuris. Bal.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus. aa. Mutiano. Lex prima.

PECVNIAE indebitę per errorē, non ex cauſa iudicati ſolutę, eſſe repetitionem iure condictionis, non ambigitur. Si quid igitur probare potueris patrem tuū cui hęres extitiſti, amplius debito creditori ſuo perſoluiſſe: repetere potes. Vſuras autem eius ſummæ pręſtari tibi, fruſtra deſideras. Actione enim condictionis ea ſola quantitas repetitur, quę indebita ſoluta eſt.

Delegatus indebite vero creditori delegantis, à delegante condicit. Baldus.

¶ Iidem. aa. Secundinę. Lex. ij.

SI citra vllam tranſactionem pecuniam indebitam alieno creditori promittere delegata es: aduerſus eam quę te delegauit, condictionem habere potes.

Vbi ad repetendum actio oritur, multo fortius ad retinendum exceptio producitur. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Pamphilo. Lex. iij.

CVm ſoluta indebita quantitas ab ignorante, repeti poſſit: multo facilius quantitatis indebitę interpoſitę ſcripturę condictio competit, vel doli exceptio agenti opponitur.

Qui ſoluendo vel promittendo pœnam poſſibilem negationis euadit, vt indebitum non condicit. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Heradio. Lex. iiij.

EA quæ per inficiationem in lite creſcunt: ab ignorante etiam indebita ſoluta repeti nō poſſe, certi ſimi iuris eſt. ¶ Sed & ſi cautio indebitę pecunię ex eadem cauſa interponatur: condictioni locum non eſſe conſtat.

Putatiuus ſucceſſor & filius repetit indebitum quod eo nomine ſoluit. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Attacho. Lex. v.

SI à patre emancipatus es, & ei non intra tempora pręſtituta iure honorario ſucceſſiſti: quicquid indebitum poſtea per errorem (vtpote patris ſucceſſor) dediſti, eius condictionem tibi competere non eſt incerti iuris.

Indebitum meo nomine ſolutum ratum habens condico. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Naſeo. Lex.vi.

SI per ignorantiam facti non debitam ſolutam quantitatem pro alio ſoluiſti: & hoc adito rectore prouinciæ fuerit ꝓbatum: hãc ei cuius nomine ſoluta eſt, reſtitui eo agente prouidebit.

Naturaliter tantũ debitum, facti errore ſolutum, repetitur. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Dionyſię. Lex.vij.

FIdeicommiſſum vel legatum indebitum per errorem facti ſolutum, repeti poſſe, explorati iuris eſt.

Soluenti falſo procuratori condictio non liberatio cō petit. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Ziparo. Lex.viij.

CReditoris falſo procuratori ſoluenti, aduerſus eũ indebiti repetitio, non obligationis liberatio competit.

Dominus ſoluẽdo ex contractu falſi procuratoris ſiue geſtoris ſine mandato, videtur approbare contractum. Vel ſic: Ille qui facit quod eſt faciendum ſecũdũ naturam contractus, videtur probare cõtractum. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Gratianæ. Lex.ix.

INdebitum ſolutum ſciens nõ repetit. Citra mãdatum autem ab alio re diſtracta: domin9 euicta re vel ob precedens vitium ſatis emptori faciens, nõ indebitum poteſt prætendere, ſed per huiuſmodi factum ratum contractũ habuiſſe probans, à ſe debitum oſtendet eſſe ſolutum.

Beneficium electionis non perditur facilitate erroneæ ſolutionis. Baldus.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.Iuliano præfe.præ. Lex.x.

SI quis ſeruum certi nominis, aut quantitatem quandã ſolidorum, vel aliam rem promiſerit: & cum licentia ei fuerat vnum ex his ſoluendo liberari, vtrũque per ignorantiam depẽderit: dubitabatur cuius rei datur à legibus ei repetitio: vtrum'ne ſerui, an pecuniæ: & vtrum ſtipulator, an promiſſor habeat huius rei facultatẽ. Et Vlpianus quidem electionem ei præſtat qui vtrunque accepit, vt hoc reddat quod ſibi placuerit: & tã Marcellum quàm Celſum ſibi cõſonantes refert. Papinianus autem ipſi qui vtrunque perſoluit, electionem donat: qui & antequam

dependat, ipſe habeat electionem quod velit pręſtare. & huius ſententiæ ſublimiſſimum teſtem adducit Saluium Iulianum, ſummę authoritatis hominẽ, & prætoriani edicti ordinatorẽ. ¶ Nobis hoc decidentibus, Iuliani & Papiniani placet ſententia: vt ipſe habeat electionem recipiendi, qui & dandi habuit.

☞ Ratione dubitationis oritur condictio indebiti, ſicut ratione erroris. Bal.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xi.

PRo dubietate eorum qui mente titubante indebitam ſoluerint pecuniã, certamen legũlatoribꝰ incidit, vtrũne id quod ancipiti animo ꝑſoluerint, poſſint repetere, an non? Quod nos decidentes, ſancimus omnibus qui incerto animo indebitam dederint pecuniam, vel aliam quandam ſpeciem perſoluerint: repetitionem nõ denegari: & pręſumptionem tranſactionis non contra eos induci, niſi hoc ſpecialiter ab altera parte approbetur.

¶ De condictione ob cauſam datorum. Titu. vi.

☞ Vbi non tenet contractus principalis, pacta adiacentia nil operantur. Vel ſic: Deficiente ſubſtantia, deficit accidens. Vel ſic: Deficiente cauſa quę eſt neceſſaria ad effectum producendum: deficit effectus. Bal.

¶ Impera. Antoninus. a. Calliſtheni. Lex prima.

PECVNIA quam te ob dotem accepiſſe, pactum'que quod interpoſitũ (vt fieri quũ iure matrimonium contrahitur, aſſolet) proponis: impediente quocũque modo iuris authoritate matrimonium cõſtare, nullã de dote actionem habet. Et propterea pecuniam quam eo nomine accepiſti, iure condictionis reſtituere debes: & pactũ quod ita interpoſitum eſt, perinde ac ſi interpoſitum non eſſet, haberi oportet.

☞ Si deficit modus appoſitus loco finalis cauſæ ſimpliciter vel ſecundum quid, repetitur datum. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Aſclepiadi. Lex. ij.

SI (vt proponis) pater tuus ea lege ſorori tuæ prędia cęteraque quorũ meminiſti, donauit, vt creditoribꝰ ipſa

ſatiſfaceret: ac ſi placita obſeruata non eſſent, donatio reſolueretur: eaq̧ contra fidem negocij geſti verſata eſt: nõ eſt iniquum actionem condictionis ad repetitionem rerũ donatarum tibi qui patri tuo ſucceſſiſti, decerni.

Pactum in donatiõe appoſitum ne liceat donatario alienare, operatur quòd aut pactum ſeruetur, aut res donata condicatur ab eo. Bal.

Imperatores Valerianus & Galienus. aa. Aurelio & Alexandro. Lex. iij.

EA lege in vos collata donatio, vt neutri alienandę ſuę portionis facultas vlla competeret: id efficit, ne alteruter veſtrorum dominiũ prorſus alienet: vel vt donatori vel eius hęredi condictio, ſi non fuerit conditio ſeruata, queratur.

Defectus ſperati patrocinij inducit cõdictionem ob cauſam quatenus cauſa deficit. Bal.

Iidem. aa. & Valens Aemiliæ. Lex. iiij.

SI cum exiguam pecuniã revera ſuſciperes, longe maiorem te accepiſſe cauiſti, eo quòd tibi patrociniũ aduerſarius repromitteret: cum dicas fidem promiſſi non ſecutam, vt libereris obligatione eius quod non acceptum propter ſperatum patrociniũ ſpopondiſti, per condictionem conſequeris.

Datum militi occaſione procurationis non ſecutę cõdicitur. Bal. & Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Martiali. Lex. v.

SI militem ad negocium tuum procuratorẽ feciſti, (cũ hoc legibus interdictum ſit) ac propter hoc pecuniam ei numeraſti: quicquid ob cauſam datum eſt, cauſa nõ ſecuta reſtitui tibi competens iudex curæ habebit.

Simplex donatio nõ reuocatur: ſed vbi in cauſa de facto erratur, cõdicitur per condictionẽ ob cauſam. Bal.

Iidem. aa. & cc. Chironi & Plotioni. Lex. vi.

CVm ancillam patrem veſtrum ei contra quem ſupplicatis, dediſſe proponatis: intereſt multũ vtrum'ne donandi animo dederit, an ob manumittendã filiã, quam ancillã exiſtimabat: cũ perfecta quidẽ donatio reuocari

nō poſſit: cauſa vero donādi nō ſecuta, repetitio cōpetat.

Defectus cauſæ in mente retentæ non parit condictionem ob cauſam. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Gerontio. Lex. vij.

SI repetēdi quod donabas vxori eius quē ad proficiſcendum tecum huiuſmodi liberalitate prouocare propoſueras, nullam addidiſti conditionem, remanet integra donatio: cum leuitati perfectam donationem reuocare cupientium, iure occurratur.

Defectus finalis cauſæ poſſibilis parit condictionem ob cauſam. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Flauiano. Lex. viij.

DIctam legem donationi, ſi non impoſſibilem contineat cauſam, ab eo qui hanc ſuſcepit, non īpletā, cōdictioni locum facere, iuris dictat diſciplina. Quapropter ſi titulo liberalitatis res tuas in ſponſam conferendo, certā dixiſti legem: nec huic illa, cum poſſet, paruit: ſucceſſores ipſius de repetendis quæ dederas, ſi hoc tibi placuerit, cōuenire non prohiberis.

Accipiens à libero non implens cauſam, condictione tenetur: ſecus ſi accipiat à ſeruo proprio vbi eſt hortandus, non arctandus. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Bibulo. Lex. ix.

SI liber conſtitutus, vt filiæ tuæ manumittantur, aliquid dediſti: cauſa non ſecuta, de hoc tibi reſtituendo condictio competit. Nam ſi quid ſeruus de peculio domino dederit: contra eum nullam actionem habere poteſt. Sed dominum qui ſemel accipere pecuniam pro libertate paſſus eſt, aditus prouinciæ rector hortabitur (ſalua reuerentia) fauore ſcilicet libertatis, placito ſuo ſtare.

Si propter caſum fortuitum res non ſequatur: pecunia data non repetitur. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Canonianæ. Lex. x.

PEcuniam à te datam: licet cauſa pro qua data eſt, non culpa accipientis, ſed fortuito caſu ſecuta non eſt: minime repeti poſſe, certum eſt.

Si non ſtetit per aduocatum, non reddit ſalarium. aliàs ſecus. Baldus.

❡ Iidem. aa. & cc. Stratonicę. Lex. xi.

ADuocationis cauſa datam pecuniam: ſi per eos qui acceperant, quo minꝰ ſuſceptam fidem impleāt, ſtetiſſe probetur: reſtituendam eſſe conuenit.

❡ De condictione ob turpē cauſam. Titu. vii.

Qui probat cautionem ex turpi cauſa emanatā: per conſequens probat pecuniam non numeratam. Bal.

❡ Imperator Antoninus. a. Ingenio. Lex prima.

SI EX CAVtione tua conueniri cœperis: nullam te pecuniam accepiſſe, ſed ob turpē cauſam, & quam fieri prohibitum eſt interpoſitā cautionē, ei qui ſup ea re cognitorꝰ eſt, ꝓbandū eſt: & eo adimpleto, abſolutio ſequetur.

Turpe datum nō repetitur. Vel ſic: In pari cauſa criminis vincit reus etiam tractans de lucro. Bal.

❡ Idem. a. Longino. Lex. ij.

CVm te propter turpem cauſam, contra diſciplinam temporum meorū, domum aduerſarię dediſſe profitearis: fruſtra eam reſtitui tibi deſideras, cū in pari cauſa poſſeſſoris conditio melior habeatur.

Officialis qui prætextu officij aliquid per concuſſionem accepit, acceptum reſtituit, & criminaliter punitur. Bal. & Salicetus.

❡ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Diro militi. Lex. iij.

QVod euitandi tyrocinij cauſa dediſſe te apud competentem iudicē ei de quo quereris, indubia probationis luce conſtiterit: inſtantia eius recipies. Qui memor cenſurę publicæ, poſt reſtitutionem pecuniæ, etiā cōcuſſionis crimen inultum eſſe non patietur.

In condictione ob turpem cauſam, nō veniūt vſuræ. Baldus & Sali.

❡ Iidem. aa. & cc. Ruffino. Lex. iiij.

QVoties accipientis non etiam dantis turpis inuenitur cauſa, licet hęc ſecuta fuerit: datum condici tātum, non etiam vſurę peti poſſunt.

Qui excludit ſeipſum proponendo, non eſt neceſ-

ſe quòd excludatur excipiendo: quia ex ſuo officio iudex debet eum excludere. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Bithopro. Lex. v.

MErcalem te habuiſſe vxorem proponis. vnde intelligis & confeſſionem lenocinij preces tuas cõtinere, & cautę quantitatis ob turpem cauſam, exactioni locum non eſſe. Quanuis enim vtriuſque turpitudo verſatur, ac ſolutæ quantitatis ceſſat repetitio: tamen ex huiuſmodi ſtipulatione contra bonos mores interpoſita, denegandas eſſe actiones, iuris authoritate demonſtratur.

Datum furi vt rem ſubtractam reſtituat, quaſi turpiter acceptum repeti poteſt. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Eutychię. Lex. vi.

OB reſtituenda ea quæ ſubtraxerat, accipiẽtem pecuniam, cum eius tãtum interueniat turpitudo, cõdictione conuentum hanc reſtituere debere conuenit.

Recipiẽs pecuniam vt pecora per eum occultata reſtituat: tenetur illã reſtituere per condictionem ob turpem cauſam, & pecora per condictionem furtiuam, tã extantia, quàm perempta etiam caſu fortuito. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Zenoni. Lex. vij.

EVm qui ob reſtituẽda quæ abegerat pecora, pecuniam accepit: tam hãc, quàm ea quę per hoc commiſſum tenuit, reſtituere debere cõuenit, licet mortua vł alio fortuito caſu periſſe dicãtur: cũ hoc caſu in rẽ mora fiat.

¶ De condictione furtiua. Titulus. viii.

Plures eandem rem furto ſubtrahentes, inſolidũ obligantur: et ſolutio vnius non liberat alium à pœna furti, ſed liberat à condictione furtiua. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Hermogeni. Lex prima.

PRAESES prouinciæ ſciens furti quidẽ actione ſingulos quoſque inſolidum teneri, condictionis vero nummorũ furtim ſubtractorum electionem eſſe: ac tunc demum ſi ab vno ſatiſfactum fuerit, cæteros liberari: iure proferre ſententiam curabit.

Fur eſt in mora: quę non purgatur niſi res reſtituatur. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Ariſtoncio. Lex. ij.

ANte oblationem interemptę rei furtiuę damnũ ad furem pertinere certiſſimum eſt.

De condictione ex lege ſine cauſa vel iniuſta cauſa. Titulus. ix.

Fiſcus debitorẽ debitoris ſui ex cauſa primipili præcedente diſcuſſione ſolenni exigit ante diem. Bal.

Impp. Diocle. & Maximia. aa. Vlpio. Lex prima.

LICET ANTE tempus debita exigi non poſſint: tamen ſi te ex primipilo debitorem fiſci conſtitutum, ac patrimonium tuum exhauſtum præſes prouincię compererit, vt ad ſolutionis ſecuritatem ſolum fœnebris pecuniæ ſubſidium ſupereſſe videatur: cõmonebit debitorem tuũ ſi ſaltem ipſe ſoluendo ſit, vt ante definitum tempus debita tibi repręſentet, vt fiſco (cuius ob neceſſitates publicas potiorem cauſam eſſe oportet) debita pecunia exſoluatur.

Creditor cui eſt ſatiſfactũ, tenetur reddere chirographum debitoris. Bal.

Iidem. aa. & cc. Seulatio. Lex. ij.

DIſſolutę quantitatis retentum inſtrumentum, inefficax penes creditorem remanere, & ideo per condictionem reddi oportere, non eſt ambigui iuris.

Malæ fidei poſſeſſor fructus percipiendo non facit furtum, ſed conſumendo facit furtum, & tenetur furti. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Galatiæ. Lex. iij.

MAla fide poſſidẽs, de proprietate cõuictus, pro extantibus fructibus rei vendicatione, pro cõſumptis vero condictione conuentus, eorum reſtitutioni parere compellitur.

Si pecunia nõ eſt numerata debitori, debet ei creditor reddere inſtrumentum. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex. iiij.

SI non eſt numeratum quod velut accepturum te ſumpſiſſe mutuo ſcripſiſti, & needum tranſiſſe tempus ſtatutum, vel intra hanc diem habitam conteſtationem mõſtrando, reddi tibi cautionem præſidali notione poſtulare potes.

De actionibus & obligationibus. Tit.x.

Directæ actiones procuratori in rem ſuam mandatę, mandatore mortuo abſque hęrede, iuris artificio in vtiles conuertuntur. h.d. & alibi non reperitur: & legitur tribus modis, duobus modis vt in gloſ. magna: & tertio modo vt in gloſ. parua quę incipit, pro quo forte. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Valenti. Lex prima.

DATA CERTAE PECVNIAE quantitate ei cuius meminiſti, inuicem debiti actionem tibi aduerſus debitorem ꝑ quo ſoluiſti, dicis eſſe mandatam: & antequam eo nomine litẽ conteſtareris, ſine hęrede creditorem fati munus impleſſe proponis. quæ ſi ita ſunt, vtilis actio tibi cõpetit.

Vbi nomen debitoris datur in dotem, vel datur ex cauſa venditionis: competunt vtiles actiones. Bal.

Impp. Valerianus & Galienus. aa. Celſo. Lex. ij.

NOminibus in dotẽ datis, quanuis nec delegatio pręceſſerit, nec litis conteſtatio ſecuta ſit, vtilem tamen marito actionem ad ſimilitudinem eius qui nomen emerit, dari oportere, ſępe reſcriptum eſt.

Pro debito domini non conuenitur colonus qui ſatiſfecit penſioni. Bal. & Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Ruſticiano. Lex. iij.

OB cauſam proprij debiti locatoris conueniri colonos penſionibus ex placito ſatiſfacientes, perquam iniurioſum eſt.

Bona fides præcipitur conſiderari inter contrahentes. Baldus.

Iidem. aa. Liciniæ. Lex. iiij.

BOnam fidem in contractibus conſiderari, ęquũ eſt.

Liberũ eſt contrahere & non contrahere à principio, ſed poſt obligationem contractam non eſt licitum reſilire. Bal.

Iidem. aa. & cc. Carmerino & Martiano. Lex. v.

SIcut ab initio libera poteſtas vnicuique eſt habendi vel non habendi contractus, ita renunciare ſemel conſtitutę obligationi, aduerſario non conſentiente, minime poteſt. Quapropter intelligere debetis voluntariæ obligationi ſemel vos nexos: ab hac, non conſentiente altera parte cuius precibus feciſtis mentionem, minime poſſe diſcedere.

Quãdo debitor dat ſuo creditori in ſolutum nomen debitoris ſui cuius bona erant etiam hypothecata, poteſt creditor ipſe perſequi pignora, niſi à prioribus creditoribus ſint diſtracta. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Mantico. Lex. vi.

SI in ſolutũ nomen debitoris ſui tibi debitor tuus dedit, ac te in rem tuam procuratorẽ fecit: pignora quę ſpecialiter vel generaliter habes obligata, perſequere. Quòd ſi ab ῆs quibus fuerãt obligata, (cum potiores erant) diſtracta probentur: ab emptoribus reuocari non poſſe perſpicis.

Vendita hypothecaria, dicitur vendi actio rei vẽdicationis. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Euelpiſto. Lex. vῆ.

SI à creditore nomen comparaſti: ea pignora quę venditor nominis perſequi poſſet, apud prędidem prouincię vendica. Nam ſi debitum ex eius perſona, res tibi obligatas tenentes, nõ transferant: iure cõmuni pignora diſtrahere non prohiberis. ¶ Sanè ſi à creditoribus in ordine pignorum antecedẽtibus vęnundantibus, qui poſſident ῆ comparauerunt, vel longi temporis præſcriptione muniti perhibentur, pignorum diſtrahendorum te non habere facultatem perſpicis.

Mandatum etiã remunerationis gratia, finitur morte mandantis re integra. Pe. & Cy. & Bal.

Iidem. aa. & cc. Creſcentio. Lex. viῆ.

SI quidem donationis cauſa ei quem affectione patris te dilexiſſe proponis, tuam accipere pecuniam permiſiſti: & hãc tuam liberalitatẽ ille remunerans, te à procuratore ſuo aliam pecuniam ſumere præcepit: rebus'que humanis ante præceptionem fuerit exemptus: nec quod dederas, recuperare, cum perfectam habuit donationẽ: nec quod dari tibi mandauerat, necdum tibi traditum, petere potes à procuratore. Quòd ſi mutuo dediſti, nec à delegato dari nouandi cauſa ſtipulatus es: ſucceſſores eiꝰ ſolutioni parere compellentur.

Debitum non eſt exigendum armata manu, ſed ciuiliter in iudicio. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Glyconi. Lex. ix.

NEgantes debitores nõ oportet armata vi terreri, ſed petitore quidem non implente ſuam intentionem, vel exceptione ſubmoto, abſolui: conuictos autem condemnari, ac iuris remediĳs ad ſolutionẽ vrgeri conuenit.

Electa hypotheca, non tollitur perſonalis aduerſus debitorem: & quatenus ex pignore non eſt ſatiſfactũ, remanet actio prima. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Ruphino. Lex. x.

ADuerſus debitorem, electis pignoribus perſonalis actio non tollitur, ſed eo quod de precio ſeruari potuit, ĩ debitũ cõputato, de reſiduo manet integra petitio.

Quod mutuatur à colono, nõ poteſt repeti à domino, etiam ſi caſtaldi domini fuerint præſentes. Bal.

Iidem. aa. Paulę. Lex. xi.

NImia credulitate circunuenta es, quia quod colonis in rem ſuam mutuo dediſti, à domino prædĳ poſtulare te poſſe crediſti: nec ad eum obligandum, actorum ipſius adiuuat te præſentia.

Pro debito pecuniario liber homo ſeruire non cogitur. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. Iobiano. Lex. xĳ.

OB ęs alienum ſeruire liberos creditoribus, iura compelli non patiuntur.

IN Authen. vt nulli iudi. li. habere lo. ſeruat. §. quia vero. coll. ix. conſti. ix.

Debitorem meum cepi, & detineo. quæritur an puniar, & qualiter? Reſpondetur quòd tripliciter punior: quia priuor iure meo. Secundo quia debeo tantundem dare detento vel parentibus eius. Tertio quia punior pœna corporali. h.d. Et quia non dicitur qualiter: relinquitur arbitrio iudicis. Bal. Vꝰ ſic: Triplici pœna affligitur qui debitorem ſuũ capit & retinet. Secus ſi debitor eſſet fugitiuꝰ: quia capi poteſt, vt ad iudicem ducatur: & tunc modico ſpatio debet retineri: vt not. in. l. extat. ff. quod metus cauſa. & l. interdum. ij. §. qui furem. ff. de fur. Salicetus.

IMmo à debito creditor cadit, tantundem dando vel retento vel eius parentibus: ipſo'que creditore corporalibus pœnis ſubdendo.

Accipiens mutuum obligatur mutuanti: non is ad quẽ pecunia propter mercimonia deuenit. Bal. & Sali.

Iidem. aa. Barſimio. Lex. xiij.

EVm cui mutuam dediſti pecuniam, ad ſolutionem vrgere competẽti debes actione. Nam aduerſus negociatores quos ex mercibus pecunias abſtuliſſe tuo debitori proponis, nullam habes actionem.

Creditori datur ius eligendi an agat perſonali vel hypothecaria: immo ius cumulandi perſonalem & hypothecariam in libello. Baldus. & hoc iure illo. hodie ſerua authenticam hic poſitam. Salicetus.

Iidem. aa. Hermodo & Nicomacho. Lex. xiiij.

ESt in arbitrio veſtro an perſonali debitoris hęredes actione, an eum qui ab his diſtracta ſibi'que tradita pignora tenet, in rẽ Seruiana, (ſi non longi temporis prę ſcriptione munitus ſit) an vtroſque conueniatis.

IN Authen. de fideiuſſ. §. ſed neque ad res. colla. prima. conſtitutio. iiij.

Nota quòd non modo principalis, ſed etiam fideiuſſor eſt prius excutiendus quàm perueniatur ad pignorum poſſeſſores. Salicetus.

SEd hodie nouo iure prius conueniendi ſunt omnes fideiuſſores & mãdatores & ſpõſores, quàm ad pignorum perueniatur poſſeſſores.

¶ Vt actiones ab hæredib9 & contra hæredes incipiant. Titulus.xi.

Stipulatio & legatum poſt mortem collatum incipit ab hærede: & hoc vigore huius legis, remota regula antiquorum. Baldus.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.Ioanni præfe.præ. Lex vnica.

CVM ET ſtipulationes & legata & alios contractus poſt mortem compoſitos, antiquitas quidē reſpuebat, nos autem pro cōmuni hominū vtilitate recepimus: conſentaneum erat etiam illam regulam qua vetuſtas vtebatur, more humano emendare. Ab hæredibus enim incipere actiones, vel contra hęredes, veteres nō concedebant, contemplatione ſtipulationum cęterarumque cauſarum poſt mortem conceptarum. Sed nobis neceſſe eſt, ne prioris vitŋ materiam relinquam9, & ipſam regulam de medio tollere: vt liceat ab hęredib9, & contra hæredes incipere actiones & obligationes: ne propter nimiam ſubtilitatem verborum, latitudo voluntatis contrahentiū impediatur.

¶ Ne vxor pro marito, vel maritus pro vxore, vel mater pro filio conueniatur. Titulus.xii.

Vxor conuenta ex contractu mariti, non habet neceſſe contractum infringere: quia ſiue valeat ſiue non, ex eo conueniri non poteſt. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &. cc. Aſclepiodoræ. Lex prima.

FRVSTRA dubitas de contractibus cum marito tuo habitis, vtrū ne iure ſteterint, an minime: cum tibi ſufficiat, ſi proprio nomine nullum contractum habuiſti, quo minus pro marito tuo conueniri poſſis: cum nec ſi ſponte pro eo interceſſiſſes, quicquam à te propter ſenatuſconſultum exigi iure potuiſſet.

Pro debito mariti nō poteſt fieri miſſio in bonis vxoris: tamen ſi maritus poſſidebat, habet vxor probare ſe dominam. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Theorontinę. Lex.ŋ.

OB maritorum culpam, vxores inquietari leges vetāt. Proinde rationalis noſter, ſi res quę à fiſco occupatę ſunt, dominij tui eſſe probaueris: ius publicum ſequetur.

Res traditæ ad ſuſtentationem filiæ, non præſumuntur eſſe dotales, ſed extra dotem. Bal. nec poſſunt capi pro debito mariti. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Carpophoro. Lex. iij.

CVm te poſſeſſiones non in dotem pro filia tua dediſſe, ſed ad ſuſtentandam eam extra dotis cauſam filiæ tuę predia aſſignaſſe proponas: ciuilium munerū vel onerum municipalium obtentu, ex perſona mariti eius (quomodo matres ex perſoná filiorū) interpellari nō poſſunt: cum neque maritum pro vxoris obligatione conueniri poſſe conſtet, niſi ipſe pro ea ſe obnoxium fecit. Certiſſimum enī eſt, ex alterius cōtractu neminem obligari.

Gratuita ſolutio partis non grauat in ſolutionem alterius partis. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Philontę. Lex. iiij.

CVm te ideo ex perſona filij tui commemores conueniri, quòd pro debitis eius aliquid intuliſſe videaris: defenſionibus tuis vti apud eum cui ſuper ea re notio eſt, minime prohiberis: vt is ad ſolutionem alieni debiti vrgeri te non patiatur.

IN Authentica vt non fiant pig. pro alijs. §. i. collatione v. conſtitutione. v.

Qui pro debito vnius ſua authoritate grauat alium: punitur in quadruplum, & cadit à iure ſuo. Bal. & Sal.

SEd omnino qui alium pro alio ſecundum formam pignoratiōis exigit: totum idipſum, quicquid ſit, in quadrupium vim paſſo reddet: necnon ab actione pro qua talia præſumit, cadet.

Ne filius pro patre, vel pater pro filio emancipato, vel libertus pro patrono, vel ſeruus pro domino conueniatur. Titulus. xiii.

Mutuatum filio emancipato, pater reddere non tenetur. mutuatū vero filio in poteſtate in caſu permiſſo nō iuſſu patris, pater tenetur reddere de peculio. Bal.

¶ Impe. Gordianus. a. Candido militi. Lex prima.

NEQVE EX eius filiÿ perſona qui cum ſui iuris eſſet, mutuam pecuniã accepit, pater eius, ſi non fidem ſuam obſtrinxit, cõueniri poteſt: neque ex eius quem in poteſtate habet, ſi ſine iuſſu eius contractũ eſt: neque ſi contra ſenatuſconſultum Macedonianum pecunia mutua data eſt, amplius quàm duntaxat de peculio actionem ſuſtinere cogitur. Quapropter pater quoq; tuus ſi ei pecunia à creditore fratris tui extorta eſt, ob quam reddendam non tenebatur: præſidis prouinciæ authoritate eam recuperabit.

Filius vt filius non tenetur pro debito patris, nec pro officio ab eo male geſto. Et ideo agens cõtra filium ex perſona patris, debet facere mẽtionem quòd ſit hęres: aliâs libellus eſt ineptus: vt no. in. l. ſi cum dotem. §. transgrediamur. ff. ſo. ma. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximian9. aa. Neuſtoro & Eutelono. Lex. ÿ.

NE contra iuris authoritatem, ab eo qui patrem veſtrũ à quo emãcipatos vos dicitis, ad munus ciuile deuocauerat, inquietemini, præſes prouinciæ prouidebit.

Propter officium filiÿ pater non tenetur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Theogenio. Lex. iÿ.

SI filiuſfamilias inuito patre decurio creat9 fuerit: pro eo patrem inquietari non poſſe, iure manifeſtiſſimo cautum eſt.

Viuente patre filius non tenetur ad debitum patris. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Acheno. Lex. iiÿ.

PAtris nomine ſuperſtitis filium, nec munerum ciuiliũ, nec debiti cauſa, pſonali poſſe cõueniri cõſtat actiõe.

Ex contractu patroni vel domini libertus vel ſeruus non tenetur. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Iampetio. Lex. v.

EX patroni vel domini contractu liberti vel ſerui conueniri non poſſunt.

Scholares ad legitima ſtudia procedentes, ipſi & eorũ nunciÿ poſſunt ire & ſtare libere & ſecure tanquam

bene meriti: & quorum ſcientia mundus illuminatur, præmia promerentur. eos nullus debet offendere: nec pro alio pignorare. qui contra facit, punitur. Electio quoque datur eis conueniri coram magiſtro vel domino ſuo: an corã epiſcopo: ſub quo velint. & qui eos cõtra priuilegium huius authẽticæ trahit ad iudicem, perdit cauſam. Deinde iubet hanc authenticam ſituari ſub hoc titulo. Baldus.

¶ Noua conſtitutio Frederici.

HAbita ſuper hoc diligenti inquiſitione Epiſcoporum, Abbatum, Ducum, & omnium iudicum & aliorum procerum ſacri noſtri palatij examinatione, omnibus qui cauſa ſtudiorum peregrinantur ſcholaribus, & maxime diuinarum atque ſacrarum legum profeſſoribus, hoc noſtræ pietatis beneficium indulgemus, vt ad loca in quibus literarum exercẽtur ſtudia, tam ipſi quàm eorum nuncij veniant, & in eis ſecure habitent. Dignum nanque exiſtimamus vt cum oẽs bona facientes, noſtram laudem & protectionẽ omnimodo mereantur: quorum ſcientia totus mundus illuminatur, & ad obediendum Deo & nobis ei9 miniſtris, vita ſubiectorum informatur, quadam ſpeciali dilectione eos ab omni iniuria defendamus. Quis enim eorum non miſereatur, qui amore ſcientiæ facti exules, de diuitibus pauperes, ſemetipſos exinaniunt, vitam ſuam multis periculis exponunt, & à viliſſimis ſæpe hominibus (quod grauiter ferendum eſt) corporales iniurias ſine cauſa perferunt? ¶ Hac igitur generali & in perpetuũ valitura lege decernimus vt nullus de cętero tam audax inueniatur, qui aliquam ſcholaribus iniuriã inferre pręſumat, nec ob alterius cuiuſcunq; prouinciæ delictum ſiue debitum (quod aliquando ex peruerſa conſuetudine factum audiuimus) aliquod dãnum eis inferat: ſcituris huiuſmodi ſacræ conſtitutionis temeratoribus, & etiam ipſis locorum rectoribus qui hoc vindicare neglexerint, reſtitutionem rerum ablatarum ab omnibus exigendam in quadruplũ: nota'que infamiæ eis ipſo iure irroganda, dignitate ſua ſe carituros in perpetuũ. ¶ Verũtamen ſi litem eis quiſpiam ſuper aliquo negocio moue-

reuoluerit: huius rei optione data ſcholaribus, eos coram domino vel magiſtro ſuo, vel ipſius ciuitatis epiſcopo (quibus hanc iuriſdictionem dedimus) conueniat. ¶Qui vero ad alium iudicem eos trahere tentauerit: etiã ſi cauſa iuſtiſſima fuerit, tali conamine cadat. ¶Hãc autem legem inter imperiales conſtitutiones, ſcilicet ſub titulo Ne filius pro patre &c. inſeri iuſſimus. Datum apud Roncalias anno domini. Mclviij. menſe Nouembri.

¶An ſeruus ex ſuo facto poſt manumiſſionem teneatur. Titulus. xiiii.

Contrahens in ſtatu libertatis non conuenitur poſtea liber factus. Vel magiſtralius: Illud quod eſt in potẽtia, non diſponit de actu. Baldus.

¶Impera. Seue. & Anto. aa. Tulliano. Lex prima.

QVANVIS cum ſtatulibero contraxeris: tamen ex antegeſto te non habere cum eo poſt impletam conditionem libertatis actionem, ſcire debes.

Accipiens mutuum in ſeruitute, non tenetur liber factus. Baldus & Sali.

¶Imperator Antoninus. a. Verico. Lex. ij.

CReditoribus tuis qui tibi in ſeruitute mutuã pecuniã crediderunt, nulla aduerſus te actio cõpetit: maxime cum peculium tibi non eſſe legatum proponas.

Pecunia ob libertatẽ promiſſa petitur per actionem in factum. Baldus & Salicetus.

¶Imperator Alexander Herodi. Lex. iij.

PRomiſſæ tibi pecuniæ à ſeruo tuo vt eum manumitteres, ſi poſteaquã manumiſiſti, ſtipulatus ab eo non es, aduerſus eũ petitionem per in factum actionẽ habes.

Serui delictum quod non parit actionem in ſeruitute, parit in libertate. Baldus.

¶Imperator Gordianus. a. Huroni. Lex. iiij.

LIcet ſeruitutis tempore ea quæ pecuniam matris tuæ ſurripuiſſe dicitur, ob eiuſmodi admiſſum conueniri non poterat: ad libertatẽ tamen perducta, (nam caput noxa ſequitur) furti actione tenetur.

Seruus qui coluit prædia domini, liber factus nõ tenetur. Baldus.

Idem. a. Creſto. Lex. v.

SI (vt allegas) antequam à domino manumittereris, fundos eius coluiſti: poſtea' q̃ adempto peculio libertate donatus es: ob reliqua, ſiqua pridem contracta ſunt, res bonorum quas poſtea proprijs laboribus quæſiſti, inquietari minime poſſunt.

Ex delicto commiſſo in dominum ſeruus non tenetur liber factus. Bald. Secus ſi liber factus delinqueret. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Fœliciano. Lex. vi.

SIue ſerui ſint ij quorum precibus feciſti mentionem, domi eos conueni: quia inter dominos ac ſeruos iudicium conſtare nullum poteſt. ſiue poſt delictũ manumiſſi ſint: ex antecedentibus, poſt datam libertatem eos nulla ratio iuris à dominis quondam conueniri patitur. ¶ Sanè ſi poſt manumiſſionem quid illicite commiſerint: hoc apud præſidem prouinciæ argue, accepturus ex iure ſententiam.

Quando fiſcus vel priuatus debitoris ſui debitores exigere poſſit vel debeat. Tit. xv.

Res tutoris non poſſunt in tenutam capi pro debito pupilli. Baldus & Salicetus.

Imperatores Seuerus & Antonin9. aa. Valeriano. Lex prima.

PROPTER ęs alienum pupilli, res tutoris qui nihil ex bonis eius tenet, pignori capi non oportet.

Si debitor condemnatus aliâs ſoluendo non eſt, in ſubſidium venitur ad nomina debitorum ipſius: & in ipſis nominibus fit executio exemplo iudicati. Bal.

Imperator Antoninus. a. Marco. Lex. ij.

SI in cauſa iudicati Valentis, quem tibi condemnatum eſſe proponis, nihil eſt quod ſine quæſtione, pignoris loco capi et diſtrahi poſſit: debitores eius conuenti, ad ſo-

ſutionem authoritate pręſidis prouincię compelluntur.

Per officium procuratoris cæſaris debitores debitoris fiſci compelluntur ſoluere debitum fiſco ſi fatentur. Baldus.

¶ Imperator Gordianꝰ.a.Primanio. Lex.iij.

SI debitum non inficiantur ꝗ quos obnoxios debitoribꝰ fiſci eſſe proponis: poteſt videri nõ eſſe iniquum quod deſideras, vt ad ſolutionem per officium procuratoris cõpellantur. Nam ſi quæſtio aliqua refertur: id concedi non oportere, etiam ipſe perſpicis.

Contra debitorem debitoris fiſcus non agit, niſi conſtet principalem eius debitorem non eſſe ſoluendo. Baldus & Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.&.cc. Zoſimo. Lex.iiij.

NOn prius ad eos qui debitoribus fiſci noſtri ſunt obligati, actionem fiſcalem extendi oportere, niſi patuerit principales reos idoneos non eſſe: certiſſimi iuris eſt.

Dans nomen in ſolutum, cedit vtiles, non autẽ mandat directas: niſi hoc ſpecificet. Bal. & Sali.

¶ Iidem.a.&.cc.Hauidę. Lex.v.

IN ſolutũ noĩe dato, non aliter niſi mandatis actionibus ex perſona ſui debitoris aduerſus eiꝰ debitores creditor experiri poteſt: ſuo autẽ noĩe vtili actione recte vtetur.

¶ De hęreditariis actionibus. Titulus.xvi.

Creditor debitori pro parte ſuccedens, pro aliis partibus contra hæredes agit: & ſi res obligatas teneant, auocat ab eis. Baldus.

¶ Impera.Gordianꝰ Hęrenodi. Lex prima.

PECVNIAM quã tibi à matre debitam fuiſſe dicis, ab hęredibus eius cohæredibus tuis ꝓ parte tibi competenti petere debes. Sed & res reliquę tibi ob idẽ debitum obligatę ſunt, perſequi non prohiberis.

Perſonales actiones paſſiue inter hęredes diuiduntur pro portionibus hæreditariis: reales vero poſſeſſorem ſequuntur paſſiue. Bal. & Sali.

Imperator Decius.a. Thalamachę. Lex.ij.

PRo hæreditarijs partibus hæredes onera hæreditaria agnoſcere etiam in fiſci rationibus placuit, niſi intercedat pignus vel hypotheca. Tunc enim poſſeſſor obligatæ rei conueniendus eſt.

Actio de dote contra hæredes, non contra debitores mariti dirigi debet. Bal. & Sali.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Maximæ. Lex.iij.

HAeredem mariti quondam tui de dote tibi reddẽda conueni. Perſonalem enim actionem contra debitores hæreditarios tibi decerni fruſtra poſtulas.

Aetas debitoris non infringit ius creditoris. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Criſpo. Lex.iiij.

SVb prętextu ætatis pupilli debitoris hæreditarij, creditorum exactionem differri non poſſe, nimis euidens eſt. Vnde cum te tutorem proponas: quẽadmodum à pupillis creditoribus ſatiſfiat, eniti debes.

Præpoſtera petitio nõ ꝓcedit: & qui ſe in allegatione contrariorum implicat, repellitur ab vtroq; : poteſt tamen poſtea agere ordinarie. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Iuliano. Lex.v.

VT debitum tibi ante aditam hæreditatem ſoluatur: ac tunc ſi ad te pertineret hæreditas, quęri iubeam⁹: præpoſtera petitio eſt. Etenim cum tibi ſoceri ſucceſſionẽ quæſitam patuerit: debiti petitionẽ extingui per cõfuſionem, non ambigitur.

Pro hæreditaria parte pro qua creditor debitori ſuccedit, confunditur actio, nõ in totum, niſi fuerit inſtitutus animo compenſandi. Bal. Et ſi cohæredes non ſint ſoluendo: poteſt impetrari bonorũ ſeparatio. Sal.

Iidem.aa.&.cc.Domno. Lex.vi.

SI adulta cui⁹ curam geris, pro triente patruo ſuo (quẽ etiam tutelam eius adminiſtraſſe proponis) hęres extitit, nec ab eo quicquam exigere prohibita eſt: debitum à cohęredibus eius pro beſſe petere nõ prohibetur: cum vltra eam portionem in qua ſucceſſit, petitio nõ confundatur. Nam aduerſus adultã tuã reſcindi poſtulas teſtamen-

tum, ſi quidem cohæredes eius adeuntes hæreditatem ſe etiam obligant. & ſi non ſoluendo conſtituti probentur: poſtulata ſeparatione, nullum ei damnum præſes prouinciæ fieri patietur.

Creditor non agit contra legatarios, ſed contra hęredes. Bal. & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Pauloſtro. Lex. vij.

CReditores hæreditarios aduerſus legatarios non habere perſonalem conuenit actionem: quippe cum euidentiſſime lex duodecim tabularum hæredes huic rei obnoxios faciat.

¶ Ex delictis defunctorum inquantum heredes conueniantur. Titulus. xvii.

Actiones ex delicto, poſt litem conteſtatā tranſeunt ad hæredes: ſed ante litem conteſtatam non tranſeūt niſi quatenus ad eos peruenit. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Macedonę. Lex vnica.

POST LITIS conteſtationem eo qui vim fecit, vel concuſſionem intulit, vel aliquid deliquit, defuncto: ſucceſſores eius inſolidum, alioqui inquantum ad eos peruenit, conueniri, iuris abſolutiſſimi eſt: ne alieno ſcelere ditentur.

¶ De conſtituta pecunia. Titulus. xviii.

Qui ſe pro alio conſtituit ſoluturum, obligat & ſe et ſucceſſores ſuos. Bal.

¶ Imperator Gordian9. a. Fœlici. Lex prima.

SI PRO alieno debito te ſoluturum conſtituiſti: pecuniæ conſtitutæ actio nō ſolum aduerſus te, ſed etiā aduerſus hæredes tuos perpetuo competit.

IN Authentica vt cum de ap. cogn. §. ad hoc aliud. collatione. viij. conſti. xi.

Perſonale conſtitutum tenet quo ad conſtituentem, ſi vn9 eſt, inſolidum. Si autem plures ſunt nominati copulatiue, pro parte virili: ſi autem diſiunctiue, tunc etiā inſolidum: ſed imperſonale conſtitutum non valet. Bal.

SIquando quis pro ſe vel pro alia perſona pecuniam ſe ſoluere conſtituerit vel ſpoponderit, ſic dicens, Satiſfaciam tibi: tenetur pro quantitate quã promiſit. ¶ Sinautem ſic dixerit: Satiſfiet à me & ab illo & illo: illis quidẽ quos nominauit, non conſentientibus, ſolus pro rata tantum portiõe perſoluet. ¶ Sinautem dixerit, Satiſfiet, verbo imperſonaliter prolato: non tenebitur. ¶ Sinautẽ ſic dixerit: Erit tibi ſatiſfactum aut à me, aut ab illo: illo quẽ nominauit, non conſentiente, ſolus inſolidum tenebitur.

¶ In quacunque re debita tenet conſtitutum: non in indebita. Item actio de pecunia cõſtituta durat per triginta annos: & tranſmittitur hincinde. Item ſtatuta artificum inter ſe ſunt valida. Bal.

¶ Imperator Iuſtinia. a. Iuliano præfecto præ. Lex. ij.

REceptitia actione ceſſante, quæ ſolennibus verbis cõpoſita, inuſitato receſſit veſtigio, neceſſarium nobis viſum eſt magis pecuniæ conſtitutæ naturam ampliare. Cum igitur præfata actio, id eſt pecuniæ conſtitutæ, in ijs tantummodo caſibus à veteribus concluſa eſt, vt exigere res quæ in pondere, nũero, menſura've cõſiſtunt, in alijs autem rebus nullam haberet communionem: & neque in omnibus caſibus longæua ſit conſtituta, ſed in ſpeciebus certis annali ſpatio concluderetur: & cum dubitaretur ſi pro debito ſub conditione vel in diem conſtituto eam poſſibile eſſet fieri: & ſi pure conſtituta pecunia contracta valeret: hac apertiſſima lege definimus vt liceat omnibus caſibus conſtituere non ſolum res quæ pondere, numero, menſura've ſunt, ſed etiam alias omnes, ſiue mobiles, ſiue immobiles, ſiue ſe mouentes, ſiue inſtrumenta, vel alias quaſcunque res quas in ſtipulationem poſſunt homines deducere: neque ſit in quocunque caſu annalis: ſed ſiue pro ſe quis conſtituat, ſiue pro alio, ſit & ipſa in tali vitæ menſura, in qua omnes perſonales actiones ſunt poſitæ, id eſt in annorum metis triginta: & liceat pro debito puro vel in diem vel conditionali conſtitui: vt non abſimilem penitus ſtipulationi habeat dignitatem: ſuis tamen naturalibus priuilegijs minime defraudata ſit, ſed & hæredibus & contra hæredes com-

petat: vt neque receptitiæ actionis, neque alio indigeat reſpublica in huiuſmodi caſibus adminiculo, ſed ſit pecuniæ conſtitutæ actio per noſtram conſtitutionem ſibi in omnia ſufficiens: ita tamen, vt hoc ei inhæreat, vt pro iam debito fiat conſtitutum: cum ſecūdum antiquam receptitiam actionem res exigebatur etiam ſi quid non fuerat debitum: cum ſatis abſurdum, & tam noſtris temporibus quàm iuſtis legibus contrarium ſit permittere per actionem receptitiam res indebitas conſequi, & iterū multas proponere condictiones, quæ & pecunias indebitas, & promiſſiones corrumpi & reſtitui definiunt. ¶ Vt non erubeſcat igitur tale legum iurgium: hoc tantummodo conſtituatur, quod debitum eſt: & omnia quæ de receptitia in diuerſis libris legumlatorum poſita ſunt, aboleantur: & ſit pecuniæ conſtitutæ actio omnes caſus complectens qui per ſtipulationē poſſunt explicari. Et neminem moueat quòd ſub nomine pecuniæ etiam omnes res exigi definimus: cum & in antiquis libris prudentium licet conſtituta pecunia nominabatur, tamen non pecuniæ tantum per eam exigebantur, ſed omnes res quæ pondere, numero, menſura've conſtitutæ ſunt. Sed & poſſibile eſt omnes res in pecuniam conuerti. Si enim certa domus, vel certus ager, vel certus homo, vel alia res quæ expreſſa eſt, in conſtituendis rebus ponatur: quid diſtat à nomine ipſius pecuniæ? Sed vt et ſubtilitati eorū ſatiſfiat, qui non ſenſum, ſed vana nominum vocabula amplecti deſiderant: ita omnes res veniant in conſtitutam actionem, tanquam ſi fuiſſet ipſa pecunia conſtituta: cum etiam veteres pecuniæ appellatione omnes res ſignificari definiunt, & huiuſmodi vocabulum & in libris iuris authorum, & in alia antiqua prudentia manifeſtiſſime inuentum eſt. Iis videlicet quæ argenti diſtractores & alij negociatores indefenſe cōſtituerint, in ſua firmitate ſecundum morem vſque adhuc obtinentem durantibus.

Beneficium diuiſionis quod competit pluribus fideiuſſoribus, competit pluribus conſtituentibus pro alios & de ſimilibus idem eſt iudicium. Bal.

¶ Idem.a.Ioanni præfecto pretorio. Lex.iij.

DIui Adriani epiſtolam quæ de periculo diuidendo inter mandatores & fideiuſſores loquitur, locum habere in ijs etiam qui pecunias pro alijs ſimul conſtituunt, neceſſariũ eſt. Aequitatis enĩ ratio diuerſas ſpecies actionis excludere nullo modo debet.

¶ De probationibus. Titulus.xix.

Sicut actor tenetur probare ſuam intentionem: ita reus ſuam exceptionem. Cy. Barto. & Pau.de caſt.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus .aa. Fauſtino. Lex prima.

VT CREDITOR qui pecuniã petit numeratam, implere cogitur: ita rurſum debitor qui ſolutam affirmat, eius rei probationem præſtare debet.

Agens rei vendicatione, probare debet ſe dominum: aliàs reus abſoluitur, & domin9 eſſe preſumitur. Bal. Sali. & Pau.de caſt.

¶ Imperator Anto.a. Zario. Lex.ij.

POſſeſſiones quas ad te pertinere dicis: more iudiciorum perſequere. Non enim poſſeſſori incumbit neceſſitas probandi eas ad ſe pertinere: cum te in probatione ceſſante, dominium apud eum remaneat.

Si collega fuit ſoluendo tempore depoſiti officij: alter collega non poteſt conueniri, nec eius heres. Bal.

¶ Imperator Alexan.a. Leene & Lupo. Lex.iij.

EX perſona collegæ aui veſtri conueniri non debetis, ſi eundem collegam tempore depoſiti officij ſoluẽdo fuiſſe oſtenderitis.

Dominiũ poteſt probari tam per inſtrumẽtũ quàm per teſtes, vel per alia indicia. Pau.de caſt.

¶ Idem.a. Vito. Lex.iiij.

PRoprietatis dñium nõ tm̃ inſtrumẽto ẽptionis, ſed et quibuſcũque alijs legitimis probationibus oſtenditur.

Scriptura priuata ſine alijs adminiculis non ſufficit ad probationem plenam inducendam.h.d. & vt differat à lege ſequẽti, pone caſum in ſcriptura priuata de-

bitoris cõtra quem agitur. Lex autẽ ſequẽs, & lex exẽplo, loquũtur in ſcriptura priuata ipſius agentis, vt nõ faciat fidẽ pro ſe, ſed nec ſcriptura priuata coniuncti faciat fidem contra ſe, niſi habeat alia adminicula. Pau.

Imperator Philippus. a. Seriſto. Lex. v.

INſtrumenta domeſtica, ſeu priuata teſtatio ſeu annotatio, ſi non aliis quoque adminiculis adiuuentur, ad probationem ſola non ſufficiunt.

Rationibus defuncti non ſtatur ad probandum ſibi vel hęredi vel ſcribenti debitum fuiſſe. Baldus.

Idem. a. Romulo. Lex. vi.

RAtiones defuncti quæ in bonis eius inueniuntur, ad probationem ſibi debitę quantitatis ſolas ſufficere non poſſe, ſępe reſcriptum eſt. ¶ Eiuſdem iuris eſt & ſi in vltima voluntate defunctus certam pecuniæ quantitatẽ aut etiam res certas ſibi deberi ſignificauerit.

IN Authen. de iureiurando à moriente præſtito. §. vlti. colla. v. conſtitu. ij.

Aſſertioni iuratę teſtatoris hęredes ſtare debent: creditoribus autem non poteſt imponere legem. Bal.

QVod obtinet omnimodo ſi teſtator non iurauerit: alioqui hæredes neceſſe habent teſtatoris religioni ſtare: aut minime fruentur iis quæ relicta ſunt: ſed creditoribus nihil ex hoc præiudicij comparabitur.

Ex propria ſcriptura creditoris non conuincitur debitor, etiam in fiſcali. Baldus.

Imperator Galienus. a. Sabino. Lex. vij.

EXemplo pernicioſum eſt, vt ei ſcripturę credatur qua vnuſquiſque ſibi annotatione propria debitorem conſtituit. Vnde neque fiſcum, neque alium quẽlibet ex ſuis ſubnotationib9 debiti probationẽ prębere poſſe oportet.

Reus non eſt onerandus in probatione. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & co. Publico & Optato. Lex. viij.

FRuſtra veremini ne ab eo qui lite pulſatur, probatio exigatur.

Allegans ſe minorem, debet probare ſe minorem. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem.aa. & .cc. Martianę. Lex.ix.

CVm te minorem quinque & viginti annis eſſe proponas: adire præſidem prouinciæ debes, & de ea ætate probare.

Illud quod poteſt & ſolet ab alio abeſſe, non probat illud eſſe. Vel ſic: Quãdo ſunt aliqua penitus ſeparata: vno probato, reliquum non probatur. Bal.

¶ Iidem.aa. & .cc. Iſidoro. Lex.x.

NEque natales tui, licet ingenuum te probare poſſis, neque honores quibus te functum eſſe cõmemoras, idoneam probationem pro filiæ tuæ ingenuitate continẽt: cum nihil prohibeat & te ingenuum, & eam ancillã eſſe.

Qui vitium inuiſibile obijcit teſtamento, illud probare tenetur. Baldus.

¶ Iidem.aa. & .cc. Antonię. Lex.xi.

SI ſcriptum hęredem ab amita tua, vel teſtamenti vitio, vel quacunque alia ratione non poſſe obtinere hæreditatem, probari à te poſſe confidis: de hac hæreditate apud rectorem prouinciæ agere potes.

Etiam ſine inſtrumentis poteſt probari dominium probando titulum emptionis cum precij numeratione & vacuę poſſeſſionis traditione. Bal. & Salice.

¶ Iidem.aa. & .cc. Ciconiæ. Lex.xij.

CVm res non inſtrumentis gerantur, ſed in his rei geſtæ teſtimonium conferatur: factam emptionem, & in vacuam poſſeſſionem inductum patrem tuũ, preciũq; numeratum, quibus potes iure proditis probationibus docere debes.

Literæ per quas quis mulierem quandam ſibi ſororem appellat, eam vere ſororem non faciunt, ſed probant ſeu præſumi faciunt: aliter tamen rem ſe habere probari poteſt. Item reſcriptum quo datur arbiter ad diuidendam hęreditatem inter duos velut fratrem & ſororẽ & tanquã cohęredes, nõ pręiudicat abſenti. Sa.

¶ Iidem.aa. & .cc. Iuſtino. Lex.xiij.

NOn epiſtolis neceſſitudo conſanguinitatis, ſed natalibus, vel adoptionis ſolenniate coniungitur: nec aduerſus abſentem hęreditatis diuidendæ gratia velut con-

tra fratrem pro ancilla petitus arbiter, ſubſtantiam perimit veritatis. Siue itaque quaſi ad ſororem, quam ancillam te poſſe probare confidis, epiſtolam emiſiſti: ſiue familiæ erciſcundę quaſi pro cohęrede petitus arbiter doceatur: fraternitatis quęſtio per hęc tolli nõ potuit.

Qui negat eſſe filium quem tractauit vt filium, debet probare negatiuam: qua probata veritati eſt loc9, & confeſſio in contrarium eſt irrita. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Municiano. Lex. xiiij.

NOn nudis aſſeuerationibus, nec ementita profeſſione, licet vtrique conſentiant, ſed matrimonio legitimo cõcepti, vel adoptione ſolenni filij ciuili iure patri cõſtituuntur. Si itaque hunc contra quem ſupplicas, alienũ eſſe probare confidis: per te vel per procuratorem affirmationem eius falſam detege.

Qui violenter poſſidet, ab onere probandi non releuatur, immo fortius aggrauatur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Antonio. Lex. xv.

VIs eius qui ſe dominum contendit, ad imponendum onus probationis ſeruo, minime prodeſt. ¶ Cum igitur aufugiſſe te de domo Seueri ꝓfitearis: verum nec ab illo iuſto initio, ſed per violentiam aſſeueres te eſſe detentum: inquiſito prius an in poſſeſſione libertatis ſine dolo malo conſtitutus ſis, tunc etiam onus probationis quis debeat ſubire, per huiuſmodi euentum declarabitur.

Dominium patris prȩſumitur continuatum in filiũ hȩredem: non in eum qui ſe prætendit donatariũ. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Philippo & Sebaſtiano. Lex. xvi.

SIue poſſidetis prȩdia quȩ à patre communi ſibi fratres emancipati donata contendentes vendicant, ipſis incumbit facti probationis neceſſitas. Siue ipſis ea prædia quaſi à patre veſtro ſibi donata tenentibus, vos hæredes conſtituti patris petitis: vt intentionem veſtram non conſtitiſſe detegant, vnde domini facti ſunt emergente quȩſtione, docere compelluntur.

Probatio concludens ex tempore, requirit probationem illius temporis: & probatio non concludens non eſt probatio. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Palmę. Lex.xvij.

MAtrem tuam cōſecutam libertatem, ac te poſt editam, vt ingenua probari poſſis, oſtendi conuenit. Quod enim fratribus tuis nulla moueatur quęſtio: ad defenſionem tuam nihil prodeſſe poteſt.

Statur inſtrumento donec probetur contrariū. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Volentillæ. Lex.xviij.

CVm precibus tuis ſignifices ignorante te prædium eum cuius meminiſti, ſibi velut à te donatum, inſtrumentis inſeri feciſſe: ſi vera ſunt quę precibꝰ indidiſti, nec ad nomen factæ donationis fundus iſte peruenit. Vnde adito iudice competenti, probare te oportet contra volūtatem tuam hunc fundum inſtrumento aduerſarium tuū ſibi aſſcribi laboraſſe: vt ſecundum tenorem reſcripti noſtri poſſis conſequi ſententiam.

Exceptio dilatoria in initio litis opponitur, ſed poſt litem conteſtatam venit probanda fundata intentione actoris. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Menandro. Lex.xix.

EXceptionem dilatoriam opponi quidem initio, probari vero poſtquam actor monſtrauerit quod aſſeuerat, oportet.

IN Authen. de teſtibus. §. quia vero multi. collatio.vij. conſtitutio.ij.

Poſt didicita teſtificata teſtium productio non procedit. ſed ſi non conſtat teſtificata didicita, trina productio fieri poteſt: quarta non niſi cum quadam ſolennitate: quinta nullo modo. Bal. cōcordat extra de teſtibꝰ c.in cauſis. &.c.vltra tertiam. vbi iſta auth. canonizatꝰ

AT qui ſemel produxerit teſtes aut bis aut ter, & teſtificata tractauerit, aut ab aduerſario hoc faciente diſputationem acceperit, & ex hoc teſtificata didicerit: non habebit licentiam viterius vti productione teſtiū, ex diuina etiam iuſſione. Si vero hoc non egerit: tunc danda eſt quarta productio teſtium: ſacramento ab eo prius dādo quod neque ſubtraxerit, neq; percunctatus eſt ipſe teſtificationes, vel aliquis aduocatorum eius, vel alius pro eo agens: nec per dolum nec per machinationem vel ar-

tem quartam productionem teſtium petat fieri.

Per productionẽ inſtrumenti ſubtracti nõ probatur libertas, ſed magis pręſumitur cõtra ſubtrahentẽ. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Dominæ. Lex.xx.

SI de poſſeſſione ſeruitutis, emptionis inſtrumentis ſubtractis, in libertatẽ proclamat Eutychia: cum petitori probationis onus incumbat, intentione ſua defecta, his iuuari minime poteſt. Nam ſi in ſeruitutem petatur, ad emptionis probationem non eſt indicijs alijs opus, ſed inſtrumentorum furtum monſtrare ſufficit.

Inſtrumentum nil aliud probat quàm illud quod cõtinetur in eo: & quod omittitur in inſtrumento, pręſumitur non actum inter partes. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Criſpo. Lex.xxi.

AD probationem dominij, aliena ſubtrahentes inſtrumenta, his vti minime poſſunt: quippe cum horum lectio non recitãtem, ſed quem tenor ſcripturę deſignat, adiuuet. Cum itaque nec cętera probationum indicia reprobentur: iure competenti, prędiorum quæ in quęſtionẽ veniunt, dominium ad te oſtende pertinere. Nam res vẽdicãtem ab emptore ſuos numeratos nummos aſſeuerante, erga probationem laborare non conuenit. ſiquidem huiuſmodi, licet probetur factum, tamen intentioni nullum prębet adminiculum.

Per media impertinentia non fit probatio. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Hacholeleç. Lex.xxij.

AD probationem ſeruitutis Glyconis, matrem ei9 ac fratrem ſeruilia feciſſe miniſteria, non ſufficit: cum neque ingenuorum conniuentia coniunctis neceſſitudine præiudicet, neque de ſeruis ex eadem matre natis vnus libertatem adipiſci prohibeatur.

Licet actor dicit ſe non poſſe probare, onus tamen probationis non refunditur in reum. Bal. & Salice.

Iidem.aa.&.cc.Menelao. Lex.xxiij.

ACtor quod aſſeuerat, probare ſe non poſſe profitendo, reum neceſſitate monſtrandi contrariũ non adſtringit: cum per rerum naturam factum negantis probatio nulla ſit.

Qui producit ſcripturam ſuſpectam, niſi probet eam veram, punitur iudicis officio tanquam falſarius.h.d. ſecundum vnam lecturam.ſecundũ aliam.h.d. Qui accuſat inſtrumetum de falſo, & non probat, punitur tanquam falſarius. Paulus de caſtro.

¶ Imperatores Valens, Gratianus & Valentinianus.aaa. ad Anthemium præfectum prætorio. Lex.xxiiij.

IVbemus omnes qui ſcripturas ſuſpectas comminiſcuntur: cum quid in iudicio prompſerint, niſi ipſi adſtruxerint veritatem, vt nephariæ ſcripturæ reos, quaſi falſarios eſſe detinendos.

Accuſator debet accuſationẽ ſuam probare per idoneos teſtes, vel per apertiſſima documẽta, & indicia indubitata & luce clariora. Baldus.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aa. Floro præfecto prætorio. Lex.xxv.

SCiant cuncti accuſatores eam ſe rem deferre in publicam notionẽ debere, quæ munita ſit idoneis teſtibus, vel inſtructa apertiſſimis documentis, vel indicijs ad probationem indubitatis & luce clarioribus expedita.

¶ De teſtibus. Titulus.xx.

Ingenuitas poteſt probari non ſolum per teſtes, ſed etiam per inſtrumenta & alia argumenta ſeu pręſumptiones. Paulus de caſtro.

¶ Imperator Alexander Carpo. Lex prima.

SI TIBI controuerſia ingenuitatis fiat: defende cauſam tuam inſtrumentis & argumentis quibus potes. Soli etenim teſtes ad ingenuitatis probationem non ſufficiunt.

Domeſtica teſtimonia repelluntur. Baldus & Salicetus.

¶ Impp. Valerianus & Galienus Hoſæ. Lex.ij.

ETiam iure ciuili domeſtici teſtimonij fides improbatur.

Dictum teſtis ſine redditione cauſæ non probat niſi alijs adminiculis appareat eſſe probatum. Baldus.

¶ Impp. Carus Carinus & Numerianus Aurelio. Lex.iij.

SOlam teſtationem prolatam, nec alijs legitimis adminiculis cauſam approbatam, nullius eſſe momenti certum eſt.

Veritas eſt præponenda gratiæ & potentatui: & teſtes debent eſſe veriſimiliter tales qui præferant & ꝓferant veritatem. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maxi. Candido. Lex.iiij.

EOs teſtes ad veritatem iuuandam adhiberi oportet, qui omni gratiæ & potentatui fidem religioni iudiciariæ debitam poſſint præponere.

Aſcendentes vel deſcendentes ꝓ ſe vel contra ſe non ferunt teſtimonium. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Tertullio. Lex.v.

PArentes & liberi inuicem aduerſus ſe nec volentes ad teſtimonium admittendi ſunt.

Nemo cõtra ſe cogitur producere teſtes, & adiuuare aduerſarium ſuum. Baldus & Salice.

Iidem. aa. & cc. Diogeni & Ingenuo. Lex.vi.

NImis graue eſt quod petitis, vrgeri ad exhibitionem partem diuerſam eorum per quos ſibi negociũ fiat. Vnde intelligitis quòd intentioni veſtræ proprias afferre debetis ꝓbationes, non aduerſus ſe ab aduerſarijs adduci.

Seruus non poteſt produci in teſtem contra dominũ ſuum: de facto tamen ſuo interrogari poteſt. Salı.

Iidem. aa. & cc. Diridoni. Lex.vij.

SEruos pro domino (quemadmodum aduerſus eum) interrogari non poſſe, pro facto autem ſuo interrogari poſſe, non ambigitur.

Teſti non iurato non abhibetur fides. Item vox vnius vox nullius. Baldus.

Impera. Conſtantinus ad Iulianum præ. præ. Lex.viij.

IVriſiurandi religiõe teſtes prius quàm perhibeãt teſtimonium, iamdudum arctari præcepimus: & vt honeſtioribus potius teſtibus fides adhibeatur. Simili modo ſanciuimus vt vnius teſtimoniũ nemo iudicum in quacunque cauſa facile patiatur admitti. Et nunc manifeſte ſancimus vt vnius omnino teſtis reſponſio non audiatur, etiã ſi præclaræ curiæ honore præfulgeat.

In re propria nemo eſt iudex idoneus. Bald9. nec teſtis. Salicetus.

Imperatores Valens & Gratianus & Valentinianus aaa. ad Gracchum prę. vrbis. Lex. ix.

OMnibus in re propria dicendi teſtimonia facultatem iura ſubmouerunt.

Teſtes debent eſſe liberi, & non debent eſſe ſocij vel participes criminis. & qui producunt teſtes, debent eis dare impendia. Bal. & Sali.

Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Cęciliano præfecto prætorio. Lex. x.

QVoniam liberi teſtes ad cauſas poſtulantur alienas: ſi ſocij & participes criminis non dicantur, fides tamen ab his notitię poſtuletur: in exhibitione neceſſariarum perſonarum, hoc eſt teſtium, talis eſſe debet cautio iudicantis, vt his venturis ad iudicium, per accuſatorem, vel ab ijs per quos fuerint poſtulati, ſumptus competentes dari præcipiat. ¶ Idem iuris eſt & ſi in pecuniaria cauſa teſtes ab alterutra parte producendi ſunt.

IN Authentica de teſtibus. §. ſi vero dicatur. collatione vij. conſtitutione. ij.

Propter exceptionem quę obijcitur in perſonã teſtis, non differtur teſtimonium: niſi pro opponẽte ſit de iure præſumptio, vel talis aperta probatio quæ teſtimonium etiam latum prorſus eneruaret. Baldus.

SI teſtis productus dicatur ſeruilis eſſe fortunæ, & teſtari voluerit: ipſe vero ſe liberũ eſſe affirmet: ſi quidem ex natiuitate, impleatur teſtimonium eius: vt ſi is habita diſputatione ſeruus eſſe apparuerit, reſpuatur eius teſtimoniũ. ¶ Si vero libertinũ ſe dixerit: prius inſtrumentum ſuæ manumiſſionis oſtendat, quàm teſtificetur: niſi iurauerit ſe alibi probationes habere. quo facto, teſtatio quidẽ ſeruetur: ſed niſi inſtrumentũ monſtrauerit, reſpuatur teſtimonium eius. ¶ Si vero dicatur odioſus ex lite criminis inter eos mota, & hoc apparuerit: non ante audiatur quã de crimine iudicetur. ¶ Si vero ex lite pecuniaria vel aliter eſt odioſus: procedat quidem teſtatio, tempore vero diſputationum ſeruentur huiuſmodi quęſtiones.

Libertus contra patronum non teſtificatur: immo teſtificando punitur. Baldus.

¶ Iidem. aa. Georgiæ. Lex. xi.

Libertorum aduerſus patronos illicitas atque improbas voces pœnę obiectione prędudimus, atque ita, vt non modo ſponte prodire nō audeant, ſed ne vocati quidem in iudicium venire cogantur.

Periurus teſtis delinquẽs in officijs teſtificationis efficitur de foro iudicis coram quo teſtificatur: nec habet aliquod priuilegium nec immunitatem propter quam poſſit euitare pœnā pro motu iudicis imponendā. Bal.

¶ Imp. Zeno Arcadio præfecto pretorio. Lex. xij.

Nullum penitus cum ſemel ad iudicē quemlibet (licet non ſuum) dicēdi gratia teſtimoniū fuerit ingreſſus: armatam forte militiam, vel quamlibet aliam fori pręſcriptionem ad euadendum iudicis motū, quem vel teſtimonij verborū improbitas, vel rei qualitas flagitauerit, poſſe prætēdere, precipimus: ſed omnes qui in ciuili ſcilicet cauſa ſuum prębēt teſtimonium, ſeparato, & tanquam ante iudicium interim depoſito exceptionis fori priuilegio, huiuſmodi pręſidio denudatos, ita ad iudicantis intrare ſecretum, vt quicunque aures eius offenderint, non dubitēt ſibimet formidandum, data cunctis iudicibus abſq; vllo pręſcriptiōis obſtaculo (ſic vt ſępe dictū eſt) in teſtes quorum voces falſitate vel fraude nō carere perſpexerint, pro qualitate videlicet delicti animaduertendi licentia.

Firmās vel approbans perſonam teſtis in vno actu, firmat & approbat eā in omni alio ſimili: niſi noua infirmandi cauſa ſuperuenerit. Et eſt canonizata hęc lex iiij. q. iij. ca. ſi quis teſtibus. Sali.

¶ Impera. Iuſti. a. Mennæ præfecto præto. Lex. xiij.

Si quis teſtibus vſus fuerit, ijdēque teſtes aduerſus eū in alia lite producantur: non licebit ei perſonas eorum excipere: niſi oſtenderit inimicitias inter ſe & illos poſtea emerſas fuiſſe, ex quib9 teſtes repelli leges pręcipiūt: non adimenda ſcilicet ei licentia ex ipſis depoſitionibus teſtimonium eorū arguere. ¶ Sed & ſi liquidis probationibus donatione vel promiſſione pecuniaria eos corruptos eſſe

ostēderit:etiā eā allegationē integrā ei ſeruari pręcipim⁹.

Quando debitum eſt contractum in ſcriptis, eius ſolutio probanda eſt per ſcripturam vel quinque teſtes idoneos qui deponant quomodo fuerunt pręſentes ſolutioni. Sed perdita ſcriptura & caſu ꝓbato, duo teſtes de vera numeratione deponētes ſufficiunt. Bal. & Sa.

¶ Idem.a.Mennæ præfecto prætorio. Lex.xiiij.

TEſtium facilitatem, per quos multa veritati cōtraria perpetrātur, prout poſſibile eſt reſecantes: omnibus prædicimus qui in ſcriptis à ſe debita retulerint, quod nō facile audientur ſi dicant omnis debiti vel partis ſolutionem ſine ſcriptis ſe feciſſe, velintque viles & forſitan redemptos teſtes ſuper huiuſmodi ſolutione producere: niſi quinque teſtes idonei & ſummæ atque integræ opinionis præſto fuerint ſolutioni celebratæ: hique cum ſacramenti religione depoſuerint ſub pręſentia ſua debitum eſſe ſolutum; vt ſcientes omnes ita ea ſtatuta eſſe, non aliter debitum vel partem eius perſoluant, niſi vel ſecuritatē in ſcriptis capiant, vel obſeruauerint præfatam teſtium probationem: ijs ſcilicet qui iam ſine ſcriptis debitum vel partē eius perſoluerint, a pręſenti ſanctione merito excipiēdis. ¶ Sin vero facta quidē per ſcripturā ſecuritas ſit, fortuito autē caſu vel incendij vel naufragij vel alterius infortunij perempta: tūc liceat ijs qui hoc perpeſſi ſunt, caſum peremptionis probantibus, etiā debiti ſolutionem per teſtes probare, damnūque ex amiſſione inſtrumenti effugere.

IN Authentica de teſtibus.§.& licet.colla.vij.conſti.ij.

Iſta authen.addit duo ad.l.C.ſecundū verū intellectū. Primo quòd teſtes de quibus illa lex loquitur, debent eſſe rogati, & non fortuiti ſicut in teſtamentis. Secundum eſt vt quod ibi dicitur quādo quis vult probare ſolutionem debiti de quo apparet per inſtrumentū: locū habeat & in eo qui vult probare cōfeſſionem creditoris de recepto:licet quidam aliter intelligant : vt in glo.Paulus de caſtro.

ROgati, vt in teſtamētis: non fortuiti vel tranſeuntes veniāt. Idē eſt ſi poſt ſolutionem rogati interſint cōfeſſioni creditoris dicētis pecuniā ſibi debitā ſolutā fuiſſe.

¶ Teſtes abſentes poſſunt cogi venire ad teſtificãdum etiam in cauſa pecuniaria. Et poſtquam venerint, poſſunt detineri per quindecim dies cum ſatiſdatiõe de nõ recedendo, ſi voluerint ſaltem eam præſtare: vel ſi noluerint, cum iuramento: aliàs violentia non debet eis fieri. & intra dictos quindecim dies debent iurare parte aduerſa pręſente vel citata, & deponere dicta eius: & iudex in hoc debet eſſe ſolicitus. Quod ſi factum non fuerit, poſſunt propria authoritate recedere, & ſine licentia iudicis. Et iudex qui fuerit negligens, debet puniri. Paulus de caſt.

¶ Idem. a. Iuliano pręfecto pętorio. Lex. xv.

SIquando inuitos teſtes in pecuniarijs cauſis ex noſtra lege aliquis trahere maluerit: ſi quidem ſua ſpõte fideiuſſionem ſuæ perſonæ ſine damno pręſtare velint, hoc fieri: ſin autẽ noluerint, non carcerali cuſtodia detrudi, ſed ſacramẽto eos cõmitti cenſemus. Si enim pro toto litis certamine iuriiurando teſtium credendum eſſe putauerint ĩj qui eos produxerint: multo magis præſentiam ſuam teſtibus in ſacramento eorum credere debẽt. Sed cum oportet minime teſtes in huiuſmodi caſibus protelari, et ꝓ alienis commodis ſuas inuenire difficultates: diſponimus nõ amplius teſtes obſeruare compelli iudices poſtquam fuerint admoniti, niſi tantum quindecim dies: intra quos iudices prouideant quatenus cognitionẽ ſuſcipiant in qua teſtes neceſſarij viſi fuerint: vt omnino licẽtia eis concedatur & alterutra parte ceſſante, & minime eos obſeruare volente, ſi per executores admoniti venire noluerint, teſtes accipere: & alterutra parte præſente quæ eos introducit, teſtimonia eorum capere. ¶ His autem diebus effluentibus, liceat quidem teſtibus diſcedere à iudice, nullam habente licentiam eos poſtquam abſuerint, iterum retrahere. ¶ Ipſum autem iudicem, ſi per eum ſteterit quo minus teſtimonium præſtetur: parti læſæ omnem iacturam per huiuſmodi cauſam illatam, ex ſuis facultatibus reſarcire diſponimus.

IN Authentica de teſti. §. & hic quia vero multoties. collatione. vij. conſtitu. ij.

Teſtes ante litem conteſtatam quandoque recipiuntur, & publicantur parte citata legitime: & valent ad ęternam rei memoriam. Bal.

SEd & ſi quis ab aliquo aliquid patiatur contra leges, aut aliter læſus, aut damnũ patiens, & teſtes apud iudicem producere voluerit, & eorum teſtimonia publicare: aduerſarius moneatur à iudice: & ſic eo pręſente iudex atteſtationes recipiat. Quod ſi venire noluerit: etiam eo abſente atteſtationes recipiat: & perinde valebunt ac ſi eo præſente receptæ fuiſſent: nec opponere poterit quod ex vna parte datæ ſunt.

Teſtibus examinatis coram arbitris, nõ tenetur quis ſtare coram iudice ſi viuunt, ſed poteſt petere eos iterum examinari ſi vult. Sed ſi ſunt mortui, non requiritur vlterior examinatio: ſed ſtãdum eſt eis ſicut ſi corã iudice fuiſſent recepti: ſaluo tamen iure opponendi contra perſonas & dicta. h. d. iſta lex ſingularis, quæ non eſt alibi niſi in lege penulti. ff. de arbitris. tamen illa declaratur & limitatur per iſtam. Pau. de caſt.

¶ Idem. a. Iuliano pręfecto prętorio. Lex. xvi.

CVm apud cõpromiſſarios iudices teſtes fuiſſent producti: variatum erat vtrum deberet eorum depoſitionibus in iudicio litigator vti, an non eſſet audiendus. ¶ Sancimus, ſi quidem in compromiſſo aliquid pro huiuſmodi cauſa ſtatutum eſt: hoc obſeruari. Sinautem nihil cõuentum eſt in huiuſmodi caſibus: ſi quidem ſuperſint teſtes, licentiam habere eum contra quem depoſitiones eorum proferuntur, ſi eos recuſauerit, concedere teſtes iterum adduci: & non opponi eis quòd iam teſtimonium ſuum dederint. vel ſi hoc concedere minime maluerit, depoſitiones eorum quaſi factas accipere: omni iure legitimo quod ei competit aduerſus eas, ſeruato. ¶ Sinautem omnes ab hac luce ſubtracti ſint: tunc neceſſitatem ei imponi (fide ſcripturæ approbata in qua depoſitiones eorum referuntur) eas quaſi factas accipere. ¶ Si vero res permixtæ fuerint, & quidam ex his mortui, alij viuentes ſint: tunc in ſuperſtitum quidem teſtimonio eandem electionem ſeruari litigatori aduerſus quem teſtimonia pro-

feruntur: in morientium autem perſonas depoſitiones eorum nõ eſſe reſpuendas. Omni (ſecundum quod iam prędiximus) aduerſus eas & teſtes legitimo iure quod ei cõpetit aduerſus quem proferuntur, integro reſeruato.

De fide inſtrumentorum, & amiſſione eorũ, & de apochis & antapochis faciẽdis, & de iis quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt. Titu.xxi.

Probato debito per creditorem, debet iudex ad ſolutionem compellere debitorem, non obſtante inſtrumenti amiſſione. Sali.

Imperator Antoninus.a.Marchię. Lex prima.

DEBITORES tuos quibuſcunque rationibus debere tibi pecuniam ſi probaueris, ad ſolutionem compellet aditus præſes prouinciæ: nec oberit tibi amiſſio inſtrumẽtorum, ſi modo manifeſtis probationibus eos debitores eſſe apparuerit.

Sententia lata contra vnum quòd inſtrumentum ſit falſum, non præiudicat conſorti eodem inſtrumẽto vtẽti: ſed bene poteſt accuſari, & per ſe conuinci. Bal.

Imperator Alexan.a.Manilio. Lex.ij.

SI vteris inſtrumento de quo alius accuſatus falſi victus eſt, & paratus eſt (ſi ita viſum fuerit) à quo pecuniam petis, eiuſdem criminis te reum facere, & diſcrimen periculi pœnę legis Corneliæ ſubire: non oberit ſententia à qua nec is contra quem data eſt, appellauit: nec tu qui tunc crimini non eras ſubiectus, appellare debuiſti.

Qui renunciat vſui inſtrumenti ſuſpecti, tacite videtur fateri inſtrumentum falſum: nec poteſt iterato producere. Baldus.

Idem.a.Aeliano. Lex.iij.

SI aduerſarius tuus apud acta præſidis prouinciæ cum fides inſtrumenti quod proferebat, in dubium reuocaretur, non vſurũ ſe conteſtatus eſt: vereri non debes ne ex ea ſcriptura quam non eſſe verã, etiam profeſſione eius, conſtiterit, negocium denuo repetatur.

Si debitor fiſci amiſit inſtrumentum ſolutionis,

procurator fiſci tenetur ei oſtendere librū rationū. Salí.

Imperator Gordia.a. Martiano. Lex.iiij.

ILlatæ diſpenſatori pecuniç, ſi ob inſtrumētorum amiſſorum caſum, probatione defeceris: inſpectio rationum fiſcalium fidem demonſtrabit.

Qui allegat inſtrumentum caſu perditum, debet ꝓbare: & niſi probet caſum, nō patrocinatur ei allegatio caſus: ſaluum tamen eſt ius probandi per alias ſpecies probationis. Baldus.

Idem.a. Priſco, & Marco militi. Lex.v.

SIcut iniquum eſt inſtrumentis vi ignis cōſumptis, debitores quantitatum debitarum renuere ſolutionem: ita non ſtatim caſum cōquerētibus facile credēdū eſt. Intelligere itaq; debetis non exiſtentibus inſtrumentis vel alijs argumentis, probare debere fidē precibus veſtris adeſſe.

Licet ſit perditum inſtrumentum manumiſſionis: poteſt tamē probari manumiſſio per teſtes. Pau.de ca.

Impp. Maximia. & Diocle.aa.&.cc. Lucidi. Lex.vi.

STatum tuum natali profeſſione perdita mutilatum nō eſſe, certi iuris eſt.

Aliquem eſſe militia perfunctum, & per conſequēs habere priuilegia veteranorū: amiſſis inſtrumentis, vel inde non confectis, poteſt probari per teſtes. Bal.

Iidem.aa.&.cc. Calumnç. Lex.vij.

SI ſolennibus ſtipendijs honeſte ſacramento ſolutus es: licet ſuper huiuſmodi re inſtrumenta (vt dicis) facta ꝑdita ſint: tamen ſi alijs euidentibus probationibus veritas oſtendi poteſt, veteranorum priuilegia etiam te vſurpare poſſe dubium non eſt.

Licet dominus perdat inſtrumentum proprietatis, propter hoc nihil accreſcit vſufructuario. Bal.

Iidem.aa.&.cc. Alexandro. Lex.viij.

SI conſtiterit proprietatem poſſeſſionis de qua agitur, apud vos eſſe: prouidebit iudex ex perſona fructuarij nullum præiudicium dominio veſtro comparari propter amiſſionem inſtrumentorum.

Licet non interueniat inſtrumentum, tamen diuiſio valet. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Armeſio. Lex.ix.

INſtrumentis etiam non interuenientibus ſemel diuiſio recte facta non habetur irrita.

Ea quæ poſſunt celebrari ſine inſtrumentorum confectione, non perdunt vires ex inſtrumentorum amiſſione. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Victorino. Lex.x.

CVm inſtrumentis etiam non interuenientibus venditio facta rata maneat: conſequenter amiſſis etiam quę interceſſerant, non tolli ſubſtantiam veritatis placuit.

Perditis actis poteſt emancipatio probari per teſtes. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Theagenæ. Lex.xi.

EMancipatione facta, ſi actorum tenor non exiſtat: ſi tamẽ alijs indubijs probationibus vel ex perſonis vel ex inſtrumentorum incorrupta fide factam eſſe emancipationem probari poſſit, actorum interitu veritas conuelli non ſolet.

Vacua poſſeſſionis traditio poteſt probari teſtibus & inſtrumentis. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Dionyſię. Lex.xij.

NOn idcirco minus in vacuam inductus prædij poſſionem donationis cauſa, quòd eius facti prætermiſſum inſtrumentum aſſeueratur, hanc obtinere potes.

Non debet credi proteſtanti ſuper eo quod non apparet. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Leontio. Lex.xiij.

APud eos qui rem geſtam ignorauerint, amiſſorum inſtrumentorum habita teſtatio, nihil ad probationẽ veritatis prodeſſe poteſt.

Conflictus ſcripturarũ ab eadem parte productarũ expellit ſubſtantiam probationis. Bal.

¶ Iidem. aa. &.cc. ad Seuerum comitem Hiſpaniarum. Lex.xiiij.

SCripturæ diuerſæ, & fidem ſibi inuicem derogantes, vel repugnantes, ab vna eademque parte prolatæ, nihil firmitatis habere potuerunt.

Tantum valet inſtrumẽtum ad probandũ, quantum

depoſitiones teſtium: & ecõuerſo.h.d. & iſta lex ponit regulam quę fallit in multis caſibus in quibus ad ſubſtantiam rei requiritur ſcriptura: & per cõſequens etiã ad probationem: qui ponũtur per gloſ.in.c.i. de cenſi. lib.vi. & in ſpecu.de inſtru.edi.§. rei iat.ſecundũ Pau.

¶ Imperator Conſtantinus ad populum. Lex.xv.

IN exercendis litibus eandem vim obtinent tam fides inſtrumentorum, quàm depoſitiones teſtium.

Ex contractu in ſcriptis non oritur ius, niſi completa ſcriptura munda & ſine vitio in forma in qua fieri conſueuit. & contractu abſoluto, id eſt, ꝑ perfecto habito inter partes, interim dũ dictatur, locus eſt pœnitẽtiæ, & licitum eſt recedere à propoſito, ſaluo quod pręcedentibus arris arrę ꝑduntur ex pœnitẽtia. Et hæc lex dat formã non futuris ſolum, ſed & pręteritis & perfectis: niſi quęſtio ſit ſopita tranſactione vel ſententia, & niſi in cõtractibus veterum emptionum, in quibus ſeruari debent ſtatuta veterum. Baldus.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.Mennę.p̃.p̃. Lex.xvi.

COntractus venditionum, donationum, vel permutationum quas intimari non eſt neceſſarium, donatiõis etiã arrarum, vel alterius cuiuſcunque cauſę, (illos tamen quos in ſcriptis fieri placuit) tranſactionum etiam quas in inſtrumento recipi conuenit: nõ aliter vires habere ſancimus, niſi inſtrumenta in mundum recepta, ſubſcriptionibus'que partium confirmata: & ſi per tabellionem conſcribantur, etiam ab ipſo cõpleta, & poſtremo à partib9 abſoluta ſint: vt nulli liceat priuſquam hæc ita proceſſerint, vel à ſcheda conſcripta (licet literas vni9 partis vel ambarum habeat) vel ab ipſo mundo quod necdum eſt impletum vel abſolutum, aliquod ius ſibi ex eodem contractu vel tranſactione vendicare: adeo vt nec illud in huiuſmodi venditionibus liceat dicere, quod precio ſtatuto neceſſitas venditori imponatur vel contractum venditionis perficere, vel id quod emptoris intereſt, ei perſoluere. ¶ Quę tam in poſtea conficiendis inſtrumentis, quam in ĳs quæ iam ſcripta, nondum autem abſoluta ſunt, locũ habere præcipimus: niſi iam ſuper his tranſactum ſit vel

iudicatum: quæ retractari non poſſunt: exceptis emptionalibus tantum inſtrumentis iam vel in ſcheda vel in mũdo conſcriptis: ad quę præſentem ſanctionem non extendimus, ſed priſca iura in his teneri concedimus: illud etiã adiicientes, vt in poſterũ ſiquæ arrę ſup faciẽda emptiõe cuiuſcũq; rei datę ſunt, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis: licet nõ ſit ſpãliter adiectũ quid ſuper ijſdẽ arris non procedẽte cõtractu fieri oporteat, tamẽ & qui vendere pollicitus eſt, venditionem recuſans, in duplum eas reddere cogatur: & qui emere pactus eſt, ab emptione recedẽs, datis à ſe arris cadat, repetitione earum deneganda.

¶ Iudices poſſunt committere examinationem abſentium teſtium iudici illius territorij vbi teſtes degunt, et mandare partibus quòd ibi cõpareant, & hoc ſiue teſtes producantur ad probationem, ſiue ad alicuius inſtrumenti reprobationem. Vel ſic: Teſtium vel inſtrumẽtorum exceptio poteſt ex cauſa committi iudici alterius territorij. Baldus.

¶ Idem. a. & c. eidem pręfec. prætо. Lex, xvij.

IVdices, ſiue in hac inclyta vrbe, ſiue in prouincijs, ſecũdum ea quę diſpoſuimus, vt poſſint ſi hoc pſpexerint, occaſione teſtium in alijs locis degentium, litigantes vel procuratores eorum ibi deſtinare, vt depoſitionibus ſub vtriuſque partis præſentia factis, res ad eos referatur: etiã in illis ſeruare volumus, qui prolatis inſtrumentis fidem adhibere exiguntur: vt ſi popoſcerint, in alijs locis id eis facere permittatur: & hoc ſi iuſte peti iudex inuenerit, ſimilis proferatur ſententia: vt poſtquam in locis opportunis fides inſtrumento data vel minus data fuerit, referatur negocium ad priorem iudicem,

IN Authen. de teſtibus. §. & quoniam. et §. hæc omnia. colla. vij. conſtitu. ij.

¶ Receptio teſtium poteſt committi in ciuilibus cauſis, non in criminalibus. Bal. & Salicetus.

APud eloquentiſſimum aliquem iudicem vel defenſorem ciuitatis: ſiue à prouincia in prouinciam, ſiue ab vrbe in vrbem, vel ab vrbe in prouinciam hæc petantur. Sed hoc in ciuilibus tantummodo cauſis. Nam in cri

minalibus teſtes apud iudices repręſentandi ſunt, & cum res exegerit, tormentis ſubijciendi.

Sicut creditor tenetur facere debitori ſoluenti apocham ſolutionis: ita ecõtra debitor creditori facere vnã antapocham in qua contineatur ſe ſoluiſſe debitum creditori. quod eſt neceſſarium in annuis vel mẽſtruis debitis. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Demoſtheni. p̄. p̄. Lex. xviij.

PLures apochis vel redditũ vel vſurarũ perceptis, ſi quando ſuper his dubitatio fuerit exorta, eas habere ſe negando, ius agentium faciũt vacillare: cum coloni aduerſus dominum certantes, & ſibi iniquam forte libertatem vendicantes, vel debitores creditoribus ſuis temporalem præſcriptionem opponere cupiẽtes, ad eaſdem inficiationes perueniunt. ¶ Quod reſecantes, iubemus vt in præfatis caſibus vel alijs priuatis ſimilibus ſi voluerit is qui apocham conſcripſit, vel exemplar cum ſubſcriptione eius qui apocham ſuſcipit, ab eo accipere, vel antapocham ſuſcipere: omnis ei licentia hoc facere concedatur: neceſſitate imponenda apochæ ſuſceptori, antapocham reddere: ita tamen vt ſi hoc is qui apocham conſcripſit, facere neglexerit vel non curauerit: nullum ei præiudicium ex eo quòd antapocham non recipit, generetur: cum hoc quod pro quibuſdam introductum eſt, inferre eis iacturam minime rationi conueniat ęquitatis.

Ex ſcriptura priuata prius approbata, item ex ſcriptura forenſi, id eſt facta coram iudice, & ex ſcriptura publica fit comparatio literarum. & ij qui eam faciũt, debent ſolenniter iurare quod faciant remoto odio vel gratia, id eſt abſq; corruptione alicuius precij. Bal.

¶ Idem. a. Iuliano pręfec. præ. Lex. xix.

COmparatiões literarum ex chirographis fieri & alijs inſtrumentis quę nõ ſunt publice cõfecta, ſatis abundeque occaſionem criminis falſitatis dare & in iudicijs & in contractubus, manifeſtũ eſt. ¶ Ideoq; ſancimus non aliter licere cõparationes literarum ex chirographis fieri niſi triũ teſtiũ habuerint ſubſcriptiões, & prius literis eorũ fides imponat, vel hoc ipſis deponẽtib9, ſiue cũctis, ſiue

omnimodo duobus ex his,ſiue cõparatione literarũ teſtiũ ꝓcedente: & tunc ex huiuſmodi chartula iam ꝓbata cõparatio efficiatur. Etenim aliter fieri comparationem nullo modo concedimus,licet in ſemetipſum aliquis chartã conſcriptam proferat:ſed tantũmodo vel ex forẽſibus vel publicis inſtrumẽtis, vel ex huiuſmodi chirographis quæ ẽnumerauimus,comparationem trutinandam. ¶Omnes autem comparationes non aliter fieri concedimus,niſi iuramento antea pręſtito ab ĳs qui comparationẽ faciunt, fuerit affirmatum quòd neque lucri cauſa,neque inimicitĳs,neque gratia tenti,huiuſmodi faciunt comparationẽ. Et hoc obſeruari tam in oĩbus ſacris noſtris ſcrinĳs,quàm in apparitione omnis ſublimiſſimę præfecturę,necnõ magiſteriæ poteſtatis,cęteris'que omnibus iudicĳs quę in orbe noſtro conſtituta ſunt:his omnibus in poſterum obſeruandis. Comparationes etenim iam antea factas retractari,extra periculum minime eſt.

IN Authen.de ĳs qui ingrediuntur ad appellan.§. illud etiam iudicauimus.colla.v. conſti.xi.

Adduntur ad.l.C.alia duo genera ſcripturarum ex quib9 poteſt fieri comparatio,ſcilicet de ſcriptura quæ producitur per partem aduerſam: & de ſumpta ex archiuo publico.Pau.de Caſt.

AD hæc,ex ĳs literis quibus aduerſarius tuus vtitur, & profert,recte petis examinationem fieri,item ex charta quæ profertur ex archiuo publico & teſtimoniũ publicum habet.

IN Authen.de inſtru.cau.& fide.§. oportet. &.§. ſeq. colla.vi.conſtitu.iĳ.

Ex duobus concurrentibus, ſcilicet quòd contractus ſit factus in ciuitate,& excedat libram auri,ſi produco ſchedulã manu tua ſcriptã de tali cõtractu,quam tu negas:non creditur ſoli cõparationi ſine alio argumento,id eſt ſine teſtificatione teſtium deponentium quòd viderunt eam per te ſcribi,licet non interfuerint contractui.quod olim non requirebatur:ſed ſoli comparationi ſtabatur:vt in.l.C. quæ tamen per hanc corrigitur in hoc.Paulus de Caſtro.

AT ſi contractus fiat in ciuitate, & vnam libram auri exceſſerit, omnimodo collationi aſſit argumentũ quodlibet, nec credatur ei ſoli.

Inſtrumentum cuius fides ſemel eſt approbata, debet iterum produci ſi aduerſarius dicit ſe velle & poſſe redarguere illud de falſo: & ſi non producatur, habetur pro falſo: niſi ille qui non producit, ſe perdidiſſe ſolenniter iuret: vel niſi ſit lata ſentẽtia definitiua quę in rem iudicatam tranſiuit. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano pręfec. præto. Lex. xx.

CVm quidam inſtrumẽtum protulerit vel aliam chartulam, ei'que fidem impoſuerit: poſtea autem perſona contra quam iſta chartula vel inſtrumentum prolatũ eſt, quaſi falſum hoc conſtitutum redarguere niteretur: ne diutius dubitetur vtrum neceſſitatem ei qui protulit, imponi oporteret repetita vice hoc ꝑferre, an ſufficiat ei fides iampridem approbata: ſancimus ſi aliquid tale eueniat: eum qui petit iterum eam chartam proferri, prius ſacramentum pręſtare quòd exiſtimans ſe poſſe falſum redarguere quod prolatũ eſt, ad huiuſmodi veniat petitionem: (quid em̃ ſi cum noſſet deperditã eſſe chartam, vel forte concrematam, vel alio modo diminutã: hanc requiri aſſimulãs, & ad difficultatem productionis reſpiciens, huiuſmodi faciat petitionẽ?) & poſtquam hoc ab actore vel petitore fuerit iuratum, & inſcriptionũ pagina apud competentem iudicem depoſita: tunc neceſſitatem imponi ei qui protuliſſe chartam de qua quęritur, iterum eam apud iudicem criminis proferre, quatenus poſſit apud eũ crimen falſitatis ventilari. ¶ Si autem dicat non eſſe ſibi poſſibile eam oſtẽdere, quia per fortuitos caſus huiuſmodi copia ei abrepta eſt: tunc ſubeat ſacramẽtum quòd neque habeat eandem chartulam, neque alij eam dedit, nec apud alium voluntate eius conſtituta eſt, nec dolo malo fecit quo minus appareat ea, ſed reuera ipa chartula ſine omni dolo deperdita eſt, & productio eius ſibi impoſſibilis eſt. & ſi tale ſubeat ſacramentum, ab huiuſmodi neceſſitate eum relaxari. ¶ Quod ſi prędictum iuſiurandũ ſubire minime maluerit: tunc quaſi falſa chartula, nullas ha-

beat vires aduerſus eum contra quem prolata eſt, ſed ſit penitus euacuata. Neque enim vlterius pœnam produci contra eos qui non iurauerint, volumus: cum forſitan quidam ſubtili reuerentia tenti, nec verum ſacramẽtum pręſtare patiuntur. ¶ Eãdem autem ei copiam præſtamus, donec cauſa apud iudicem vẽtilatur. Si enim iam pleniſſimum finem accepit, & neque per appellationem ſuſpenſa eſt, neque per ſolitam retractationem adhuc lis viuere ſperatur: tunc ſatis durum eſt huiuſmodi querelæ indulgeri: ne in infinitum cauſę retractentur: & ſopita iam negocia, per huiuſmodi viam iterum aperiantur: et ita contrarium aliquid noſtro eueniat propoſito.

¶ Plus valere quod agitur, quam quod ſimulate concipitur. Titulus.xxii.

Veritas pręualet ſcripturę & ſimulationi. Sali.

¶ Impera. Valer. & Galie. Ruphino. Lex prima.

IN CONTRACTIBVS, rei veritas potius quàm ſcriptura perſpici debet.

Cum obijcitur ſimulatio, debet inquiri veritas facti. Baldus.

¶ Impera. Diocletianus & Maximianus. aa. & .cc. Soterico. Lex.ij.

ACta ſimulata velut non ipſe, ſed eius vxor comparauerit: veritatis ſubſtantiã mutare non poſſunt. Quæſtio itaque facti per iudicem vel præſidem examinabitur prouinciæ.

Contractus emptionis intelligitur eſſe factus cauſa pignoris: maxime quando apponitur pactum de reuẽdendo. Barto.

¶ Iidem. aa. & .cc. Maximino. Lex.iij.

EMptione pignoris cauſa facta, nõ quod ſcriptum, ſed quod geſtum eſt, inſpicitur.

Perſona quę vere contraxit, attenditur, nõ quę ſimulate fingitur. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & .cc. Decio. Lex.iiij.

SI quis geſtum à ſe, fecerit alium egiſſe ſcribi: plus actũ quàm ſcriptum valet.

Erronea ſubſcriptio vitiat actum. Baldus.

❡ Iidem. aa. & cc. Victori. Lex. v.

SI falſum inſtrumentum emptionis conſcriptum tibi velut locationis quā fieri mandaueras, ſubſcribere te, non relegētem, ſed fidem habentē ſuaſit: neutrū contractū, in vtroque alterutrius conſenſu deficiente, conſtitiſſe, procul dubio eſt.

❡ De commodato. Titulus. xxiii.

Cōmodatarius de caſu fortuito non tenetur ſecundū ſimplicē naturam contractus, ſed ſecūdum naturā expreſſæ conuentionis poteſt teneri de caſu fortuito. Bal.

❡ Impp. Diocle. & Maximia. aa. Cicolæ. Lex prima.

EA QVIDEM quæ vi maiore auferuntur, detrimento eorum quibus res commodantur, imputari non ſolent: ſed cum is qui à te commodari ſibi bouem poſtulabat, hoſtilis incurſionis contemplatione, periculum amiſſionis ac fortunam futuri dāni in ſe ſuſcepiſſe proponatur: præſes prouinciæ, ſi probaueris eum indēnitatem tibi promiſiſſe, placitum conuentionis implere eum compellet.

Qui intentat certam ſpeciem cōtractus, debet probare formam ex qua reſultat illa ſpecies. Baldus.

❡ Iidem. aa. Eliſano. Lex. ij.

CVm eum qui temporalis miniſterij cauſa ſuſcepit ancillam, ad reſtitutionem eius bona fides vrgeat: conſequens eſt ſocerum tuum, huius rei cauſa tradidiſſe ancillam, adito præſide prouinciæ probare: vt fidem ſuſceptā is aduerſus quem ſupplicas, compellatur agnoſcere.

Cōmodatarius tenetur reſtituere rem ſibi accommodatam ad pignorandū poſtquā ſatiſfecit debitum. Bal.

❡ Iidem. aa. Soteri. Lex. iij.

DE reſtituendis rebus quas marito obligandas pro ſe dederas: poſtquā debitum fuerit extenuatū, cōmodati actionē etiam aduerſus hæredes eius exercere potes.

❡ Iidem. aa. & cc. Fauſtinæ. Lex. iiij.

PRætextu debiti, reſtitutio commodati non probabiliter recuſatur.

De pignoratitia actione. Titulus.xxiiii.

Fructus & commoda rei pignoratæ ſortem extenuant ipſo iure creditore percipiente. Baldus.

Imperator Alexander.a.Demetrio. Lex prima.

QVOD EX operis ancillæ, vel ex penſionibus domus quam pignori detineri dicis, perceptũ eſt, debiti quantitatem releuabit.

Fructus qui debuerant percipi, extenuãt ſortem ſicut percepti. Baldus.

Idem.a.Victorino. Lex.ij.

CReditor qui prædium pignori ſibi nexũ detinuit: fructus quos percepit vel percipere debuit, in rationem exonerandi debiti computare neceſſe habet: & ſi agrum deteriorem conſtituit, eo quoque nomine pignoratitia actione obligatur.

Licet ſit data vendendi facultas: non minus tamen poteſt interim auferri. Baldus.

Idem.a.Hermeo & Maximino. Lex.iij.

PActum vulgare quod propoſuiſtis, vt ſi intra certum tempus pecunia ſoluta non fuiſſet, prędia pignori vel hypothecæ data vendere liceret: non adimit debitori aduerſus creditorem pignoratitiam actionem.

Creditor non tenetur de caſu fortuito: qui tamen nõ præſumitur niſi probetur. Baldus.

Idem.a.Dioſcoræ. Lex.iiij.

SI creditor ſine vitio ſuo argentum pignori datum perdiderit, reſtituere id non cogitur. Sed ſi culpæ reus deprehenditur, vel non probat manifeſtis rationibus ſe perdidiſſe: quanti debitoris intereſt, condemnari debet.

Caſus fortuiti qui non poſſunt prȩuideri, non veniũt in contractibus bonæ fidei vel ſtricti iuris. Bal.

Idem.a.Trophoniæ. Lex.v.

QVæ fortuitis caſibus accidunt: cum prȩuideri nõ potuerint, (in quibus etiam aggreſſura latronũ eſt) nullo bonæ fidei iudicio prȩſtantur: & ideo creditor pignora quȩ huiuſmodi caſu interierint, prȩſtare non compellitur: nec à petitione debiti ſubmouetur, niſi inter con-

trahentes placuerit vt amiſſio pignorũ liberet debitorẽ.

Creditor tenetur de damno ſua culpa dato tempore obligationis. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano. Lex. vi.

CReditor qui fundos domos'que pignori vel hypothecę accepit, dãnum in decidendis arboribus, in domibus'que deſtruendis ab eo datum, in rationẽ debiti deducere cogitur. Et ſi dolo vel culpa rem ſuppoſitam deteriorem fecerit: eo quoque nomine pignoratitia actiõe tenebitur, vt talem reſtituat qualis fuerat tempore obligationis. ¶ Creditor autem neceſſarios ſumptus quos circa res pignoratitias fecit, exigere non prohibetur.

Vera amiſſio prodeſt: ſimulata non prodeſt. Bal.

¶ Impp. Phi. & Phi. aa. Saturnino. Lex. vij.

SI nulla culpa ſeu ſegnitia creditori imputari poteſt: pignorum amiſſorum diſpendiũ ad periculum eius minime pertinet. ¶ Sane ſi ſimulata amiſſione etiam nũc eadem pignora (vt aſſeueras) à parte diuerſa poſſidentur: aduerſus eam experiri potes.

Res perit dño rei: & non eſt in culpa qui facit quod fieri eſt conſuetum, vel qui facit quod facit maior pars hominum. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Georgio. Lex. viij.

PIgnus in bonis debitoris permanere, ideoque ipſi perire, in dubium non venit. Cum igitur aſſeueres in horreis pignora depoſita: conſequens eſt ſecundum ius perpetuum pignoribus debitori pereuntibus (ſi tamẽ in horreis quibus & alij ſolebant publice vti, res depoſitæ ſint) perſonalem actionem debiti repoſcendi cauſa integram te habere.

Soluto debito, vel oblato & conſignato legitime, creditor poſſidens pignus conueniri poteſt à debitore duplici via: ſcilicet rei vendicatione, & pignoratitia directa. Econtra autem ſi debitor poſſidet, nec debitum ſit ſolutũ, vel legitime conſignatum: conuenitur à creditore hypothecaria: præſcriptione longi temporis non obſtante in aliquo caſuum prędictorum. Bal.

❡ Iidem.aa.&.cc. Apollodoræ. Lex.ix.

NEc creditores, nec qui his ſucceſſerunt, aduerſus debitores pignori quondam res nexas petẽtes, reddita iure debiti quantitate, vel his non accipientibus, oblata & conſignata & depoſita, longi temporis præſcriptione muniri poſſunt. Vnde intelligis quod ſi originem rei probare potes: aduerſario tenente vendicare dominium debes. ¶ Vt autẽ creditor pignoris defenſione ſe tueri poſſit, extorquetur ei neceſſitas probãdi debiti. Vel ſi tu teneas, per vendicationem pignoris hoc idem inducitur: & tibi non erit difficilis vel ſolutione vel oblatione atque ſolenni depoſitione pignoris liberatio.

Pignoratitia competit ſoluto debito: & creditor non poteſt hypothecam ſine pacto vel iudicis decreto inuadere. Baldus.

❡ Iidem.aa.&.cc. Animiano. Lex.x.

PIgnoris cauſa res obligatas, ſoluto debito reſtitui debere, pignoratitiæ actionis natura declarat. Quo iure ſi titulo pignoris obligaſti mancipia, per eandem actionẽ vti potes: nec creditor citra conuentionem vel præſidalem iuſſionem debiti cauſa res debitoris arbitrio ſuo auferre poteſt.

Fructus extenuant ſortẽ: quod intellige quando cum ſorte recipiunt functionẽ, vel à principio, vt penſio domus: vel ex poſtfacto, quia ſunt conſumpti: vel quaſi, puta commixti ita quod non poſſunt diſcerni. Bal.

❡ Iidem.aa.&.cc. Hetruſco. Lex.xi.

QVo minus fructuum quos creditor ex rebus obligatis accepit, habita ratiõe, ac reſiduo debito ſoluto, vel ſi per creditorẽ factũ fuerit quo minus ſolueretur, oblato, cõſignato & depoſito, pignora quę in eadẽ cauſa durãt, reſtituat debitori: nullo ſpatio lõgi tẽporis defẽditur.

❡ De inſtitoria & exercitoria actione.

Titulus.xxv.

Ex contractu ſerui inſtitoris dominus tenetur inſtitoria inſolidũ. ſed ſi non eſt inſtitor, tenetur dominus quatenus in rem ſuam eſt verſum. Baldus.

¶Imperator Antoninus.a. Hermeti. Lex prima.

SERVVS tuus pecuniam mutuam accipiendo, ita demum te inſtitoria actione obligauit, ſi cum eum officio alicui vel negociationi exercendæ prçponeres, etiã vt id faceret, ei permiſſum à te probetur. Quòd ſi ea actio locũ non habet: ſi quid in rem tuã verſum probabitur, actione in eam rem propoſita cogeris exoluere.

Ex contractibus ſerui dominus de peculio duntaxat tenetur: niſi alia ratio augeat obligationẽ, vt prçpoſitio vel verſio in rem domini. Bal. & Sali.

¶Imperator Alexander Calliſto. Lex.ij.

EX contractibus ſeruorum quamuis de peculio duntaxat domini teneantur: de eo tamẽ quod in rem eorum verſum eſt, vel cum inſtitore ex cauſa cui præpoſitus fuit, contractum eſt: etiam inſolidum conueniri poſſe, dubium non eſt.

Ex depoſito facto penes inſtitorem, tenetur dominus. Salicetus.

¶Idem.a.Martio. Lex.iij.

INſtitoria tibi aduerſus eum actio competit, à quo ſeruum mẽſæ prçpoſitum dicis, ſi eius negocij cauſa quod per eum exercebatur, depoſitã pecuniã nec redditã potes probare.

Etiam mulieres tenentur inſtitoria & exercitoria. Baldus.

¶Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Antigonæ. Lex.iiij.

ET ſi à muliere magiſter naui præpoſitus fuerit: ex cõtractibus eius ea exercitoria actione ad ſimilitudinẽ inſtitoriæ tenetur. Baldus.

Ex contractu præpoſiti ad mutuum accipiendum, obligatur præponens ad exemplum inſtitoriæ. Baldus.

¶Iidem.aa. &.cc.Caio. Lex.v.

SI mutuam pecuniam accipere à te Demetriano Domitianus mandauit, & hoc poſſe probare confidis: ad exemplum inſtitoriæ eundem Domitianum apud competentem iudicem potes conuenire.

Ille qui ſequitur volũtatem alicuius, perinde eſt ac ſi ſequeretur mandatum eius. Bal.

Iidem. aa. &. cc. Dionyſię. Lex. vi.

QVi ſecutus domini voluntatem, cum ſeruo ipſius habuit contractum: ad inſtar actionis inſtitoriæ recte inſolidum dominum conuenit.

Quod cum eo qui in aliena poteſtate eſt, negocium geſtum eſſe dicetur, vel de peculio, ſiue quod iuſſu, aut de in rem verſo. Titu. xxvi.

Ex officio tutelæ vel curæ geſtæ per filiũ, pater non obligatur niſi peculio'tenus, & de in rem verſo: niſi huiuſmodi tutela ex decurionatu in quo pater conſenſerit, ſumpſit officium: quia tunc tenetur inſolidum. Bal.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Aelio. Lex prima.

CVM FILIVS FAmilias tutor aut curator datur: pater tutelæ vel negociorum geſtorum iudicio de peculio & de in rem verſo conueniendus eſt. ¶Quòd ſi voluntate eius fili9 decurio ſit creatus, & à magiſtratibus tutor conſtitutus: pater inſolidum ſatiſfacere cogitur: cum id onus exemplo cæterorum munerum ciuilium introductum intelligatur.

Actio naturaliter formata inſolidũ, ex accidenti moderatur quatenus quis facere poſſit. Bal.

Iidem. aa. &. cc. Hyanno. Lex. ij.

EIus rei noīe de qua cum filiofamilias cõtractum eſt, ſiue ſua voluntate, ſiue eius in cuius poteſtate fuit, ſiue in peculium ipſius, ſiue in rem patris ea pecunia redacta eſt: ſi paterna hæreditate abſtinuit, actionem niſi in id quod facere poſſit, non dari, perpetui edicti interpretatione declaratum eſt.

Paria ſunt mandare et ſubſcribere. h. d. tex. cũ glo. Et ſic no. quòd ſubſcriptio domini habet vim mãdati. Bal.

Imperator Antoninus. a. Artemoni. Lex. ix.

ETiamſi non mãdante neq; iubente neq; ſubſcribente dña pecuniã mutuã ſeruo Priſcę dediſſes: tñ ea quantitas ſi in rem dominę eius iuſtis erogationibus verſa eſt,

de in rem verſo apud ſuū iudicē eā conueni: conſecuturus ſecundum iuris formam id quod tibi deberi apparuerit.

Nuncius ſeu merus miniſter ex contractu nullaten9 obligatur. Et vtrum ſit nudus miniſter, cognoſcitur ex cauſa & forma. Bal.

¶ Idem. a. Lucio. Lex. iiij.

SI ex contractu patris iuſſu eius mutuam pecuniam accepiſti, teque eius hęreditate abſtines, fruſtra vereris ne à creditoribus eius conueniaris.

Filiuſfamilias poteſt fideiubere pro alio ſi ſit ętatis legitimę. Bal.

¶ Imperator Alexan. Aſclepiadæ. Lex. v.

NVlla res prohibet filioſfamilias ſi pro alijs maiores vigintiquinqne annis fideiuſſerint, actione cōpetenti aduerſus eos, teneri. Sed ſi dūtaxat de peculio tecum agatur: defenſionibus ſiquę tibi competunt, vteris.

Seruus in præiudicium domini non tranſfert poſſeſſionem rei dominicæ : & de facto immiſſum dominus poteſt expellere. Bal.

¶ Impp. Val. & Gal. & Vale. Matronæ. Lex. vi.

SI ſeruus tuus ſine permiſſu tuo accepta pecunia mutua, in vſurarum vicem habitandi facultatem creditori conceſſit: nullo iure aduerſarius tu9 hoſpitium ex hac cauſa ſibi vendicat : cum te ſerui factum non obligauerit : & ingrediens rem tuam, contra vim eius authoritate competentis iudicis protegeris.

Ex contractu ſerui tenetur dominus actione de peculio: quę poſt mortem ſerui vel eius ſtatu mutato durat anno: & ſi aliquid eſt verſum in vtilitatem domini, datur de in rem verſo: quæ durat perpetuo. Ex contractu vero cum libero geſto non obligatur dn̄s niſi pecunia in eius vtilitatem ſit verſa, vel ratum habuerit. Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & . cc. Creſcentiæ. Lex. vij.

EI qui ſeruo alieno dat pecuniam mutuam: quandiu ſupereſt ſeruus, item poſt mortem eius intra annum de peculio in dominum competere actionē: vel ſi in rem dn̄i verſa ſit hęc quantitas, poſt annum etiā eſſe honorariam

actionem, nõ eſt ambigui iuris. Quapropter, ſi quidem in rem domini pecunia verſa eſt: heredes eius conuenire potes de ea ſumma quę in rem ipſius proceſſit. Si vero hoc probare non potes, conſequens eſt vt ſuperſtite quidem ſeruo dominum de peculio cõuenias: vel ſi iam ſeruus rebus humanis exemptus eſt, vel diſtractus ſeu manumiſſus, nec annus exceſſit: de peculio quõdam aduerſus eum experiri poſſis.

Dans mutuum homini libero alterius negociũ gerẽti ſi non habuit reſpectũ ad dominũ, ſed ad illũ cũ quo cõtrahebat: ille ſolus tenetur, & non dñs: niſi in duobus caſibus: ſcilicet ſi pecunia fuiſſet in rem dñi verſa: vel ſi dominus habuiſſet ratum contractum. Pau. de caſt.

¶ Alioqui ſi cum libero rem agente eius cuius precibus meminiſti, contractũ habuiſti, & eius perſonam elegiſti: peruides cõtra dñm nullam te habuiſſe actionem, niſi vel in rẽ eius pecunia ꝓceſſit, vel hũc cõtractum ratũ habuit.

Pater tenetur inſolidũ ex cõtractu filij quãdo mãdauit vel iuſſit eũ fieri vel fideiuſſit pro eo. Aliâs nõ tenetur niſi de peculio vel de in rem verſo, niſi filium prępoſuiſſet negociationi quęſtuariæ: quia tunc etiam inſolidum exercitoria vel inſtitoria tenetur. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. & cc. Diogeni. Lex. viij.

SI mandator pro filio tuo extitiſti, vel iuſſu tuo cum eo quẽ in poteſtate tunc habuiſti, cõtractum eſt: intelligis & ſorti & vſuris te parere oportere, ſi te his omnibus obligaſti: vt res quę pignoris iure detinentur, liberari poſſint.

¶ Quòd ſi fideiuſſor creditæ pecunię interceſſiſti: teneri te ex ea obligatione, explorati iuris eſt.

Filiuſfamilias ex contractu licito tenetur inſolidum: & liberatus à poteſtate per emancipationem, ex illo cõuenitur ſolum quatenus facere poteſt: & idem de morte patris: dummodo hæres non exiſtat. Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Iſidoro. Lex. ix.

SI ex alio contractu, non ex illicita mutui datione debitor extitiſti, vel quòd patrẽ tuum in fidẽ ſuſcepiſti: tam in patris poſitus poteſtate, iure teneris, quàm etiam morte genitoris tui iuris effectus: & ſi quidẽ patris hęres exti-

tiſti, inſolidum: alioqui inquantum facere potes, ſecundū edicti formam. Sed & ſi per emancipationē tui iuris effectus es: ſimiliter conueniri te poſſe debes intelligere.

Habens liberam adminiſtrationem, poteſt alienare rem dñi: non habēs nō poteſt alienare. et quidē ſciēs rei vitium non habet iuſtum poſſeſſionis initium. Bal.

Iidem. aa. & cc. Diogeni Aphrodiſeo. Lex. x.

SI liberam peculij adminiſtrationē habētes, equas de peculio cū fœtu ſerui vēdiderunt: reprobādi contractum dñs nullā habet facultatē. Quòd ſi non habētes liberā peculij adminiſtrationē, rem dñicam eo ignorāte diſtraxerūt: neq; dñium quod nō habēt, in aliū transferre poſſunt, neque conditionē eorum ſeruilē ſcientibus emptoribus poſſeſſionis iuſtum afferunt initium. Vnde non immerito nec longi temporis præſcriptionem huiuſmodi poſſeſſoribus prodeſſe manifeſtum eſt. Ideo'que res mobiles ementes à ſeruo, etiam furti actione tenentur.

Ex cōtractu facto cū ſeruo vel ancilla īpubere, nō tenetur dñs ſimpliciter de peculio, ſed eatenus quatenus peculiū eſt locupletatū. h. d. ſecundū intellectū glo. & doct. regulariter autē actio de peculio datur contra dominum vſq; ad vires peculij: etiā ſi ex tali contractu peculiū non fuerit in aliquo locupletatū, quia in peculium non eſt verſum ex illo contractu. Pau. de caſt.

Iidem. aa. Attalo. Lex. xi.

CVm ancilla contrahenti, (quam iure non obligari poſſe conſtat) aduerſus dominum inquātum locupletius eius peculium factum eſt, ea ſuperſtite, ac poſt mortē eius intra vtilem annum dandam actionem non ambigitur.

Dominus per ſeruū non obligatur de iure ciuili: ſubtilitate tamen ex edicto prætoris tenetur de peculio & de in rem verſo. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Iactori. Lex. xij.

DOminum per ſeruum obligari non poſſe, ac tantū de peculio (deducto ſcilicet quod naturaliter ſeruus domino debet) eius creditoribus dari actionem, vel ſi quid in rem eius verſum probetur, de in rem verſo: edicto perpetuo declaratur.

Literę cõmendatitię & familiares non cẽſentur emiſſę animo obligãdi, ſed ſimpliciter commendãdi. Bal.

¶ Imperato. Hono. & Theod. Ioãni pręfec. prę. Lex. xiij.

DOminos ita conſtringi manifeſtum eſt actione prætoria quę appellatur quod iuſſu, ſi certam numerari pręceperint ſeruo actori'ue pecuniam. ¶ Igitur hac in perpetuum edictali lege ſancim9 vt qui ſeruo colono, conductori, procuratori, vel actori poſſeſſionis, pecuniam mutuam dat: ſciat dominos poſſeſſionum cultores'ue terrarum obligari nõ poſſe. ¶ Neque familiares epiſtolas, quibus homines plerũque commendant abſentem, in id trahere conuenit, vt pecuniam quam non rogatus fuerat, impendiſſe pro prædijs mentiatur: cum niſi ſpecialiter vt pecuniam præſtet, à domino fuerit poſtulatus, idẽ dominus teneri non poſſit: credita'que quãtitate mulctari volumus creditores ſi huiuſmodi perſonis, non iubẽte domino, nec fideiuſſoribus ſpecialiter acceptis, fuerit credita pecunia. ¶ Sanè creditori damus licentiam vt ſi liber à rationibus quas gerebat, fuerit inuentus actor ſeruus procurator'ue prędiorum: vtilis actio pateat de peculio.

¶ Per quas perſonas nobis acquiritur. Ti. xxvii.

Per procuratorem quæritur cauſa poſſeſſionis, non obligatio perſonalis. Ideo pacto legis commiſſoriæ vel addictionis in diẽ à procuratore interpoſito, nulla quęritur obligatio domino. Salj.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus Marcello. Lex prima.

EXCEPTA poſſeſſiõis cauſa, per liberam perſonam quæ alterius iuri non eſt ſubdita, nihil acquiri poſſe, indubitati iuris eſt. ¶ Si igitur ꝓcurator non ſibi, ſed ei cuius negocia adminiſtrabat, redintegratæ rei vendicationem pactus eſt, idque pactum etiam ſtipulatio inſecuta eſt: nulla domino obligatio acquiſita eſt. ¶ Seruis autẽ res traditæ, dominis acquiruntur.

Quæſita perſonali ſine ceſſione, ſimiliter quæritur hypothecaria. Baldus.

¶ Impera. Iuſti. Iuliano. pręfecto prętorio. Lex. ij.

CVm per liberam perſonam ſi pecunia alterius nomine fuerit numerata, acquiritur ei cuius nomine pecunia credita eſt, per huiuſmodi numerationem condictio: non autem hypotheca vel pignus quæ procuratori data vel ſuppoſita ſunt, dominis contractus acquiritur: talem differentiam expellentes ſancimus & condictionē & hypothecariam actionem vel pignus ipſo iure & ſine aliqua ceſſione ad dominum contractus peruenire. Si enim procuratori neceſſitas legibus impoſita eſt domino cōtract9 cedere actionem: quare non ab initio quemadmodum in perſonali actione ceſſio ſuperuacua videbatur: etiam in hypothecis & pignoribus ſimili modo dominus contractus habeat hypothecariam actionē, ſeu pignoris vinculum, vel retentionem ſibi acquiſitam?

Si vnus ex pluribus dominis iubet ſeruo cōmuni vt ſtipuletur ipſi iubenti: & ipſe ſtipulatur alteri, pręualet iuſſio: quia iubenti tantum acquirit. Sinautem iubet ei ſimpliciter vt ſtipuletur, & nō dicit cui: aut ſtipulatur nullo expreſſo nomine dominorum, & ſic ſibi: tūc quęrit iubenti. aut ſtipulatur expreſſim alteri, & acquirit illi. h. d. ſecundū lec. Azo. quam ſequitur glo. Sali.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pręto. Lex. iij.

SI duo vel plures cōmunem ſeruum habeant: & vnus ex his iuſſit vt nomine ſuo ſeruus ab aliquo ſtipuletur decem puta aureos vel aliam rem: ipſe autem ſeruus non eius qui iuſſit, ſed alterius ex dominis ſuis fecit mentionem, & nomine eius ſtipulatus eſt: inter antiquam ſapientiam quęrebatur cui acquiratur actio vel lucrum quod ex ea accedit cauſa: vtrū'ne ei qui iuſſit, an ei cuius ſeruus fecit mentionem, an ambobus? Cumque ex omni latere magna pars authorum multum effuderit tractatum: nobis verior eorum ſententia videtur, qui domino qui iuſſit, afferri ſtipulationem, & ei tantummodo acquiri dixerunt: quàm aliorum qui in alias opiniones deferuntur. Neque enim malignitati ſeruorum indulgendum eſt, vt liceat eis domini iuſſione contempta, ſua libidine facere ſtipulationem, & ad alium dominum qui eum forſitan

corrupit, alienum lucrum transferre: quod neque ferendum eſt, ſi ſeruus impius domino quidem qui iuſſit, minime obediendum exiſtimauerit: alij autẽ qui forſitan ignorat & neſcit, repẽtinum adducit ſolatium. Quod enim ſæpe apud antiquos dicebatur, iuſſionem domini non eſſe abſimilem nominationi: tunc debet obtinere cum ſeruus iuſſus ab vno ex dominis ſtipulationem facere, ſine nomine ſtipulatus eſt. tunc etenim ei ſoli acquirit qui iuſſit. Sin autem expreſſerit alium dominum: ſoli illi neceſſe eſt acquiſitionem celebrari. Multo enim amplius oportet valere dominici nominis mentionẽ quàm herilem iuſſionẽ.

¶ Ad ſenatuſconſultum Macedonianum. Titulus. xxviii.

Mutuans filiofamilias quem probabili ratione patrẽfamilias arbitratur: non repellitur exceptione ſenatuſconſulti propter iuſtę ignorantiæ patrociniũ. Bal.

¶ Imperator Pertinax. a. Attilio. Lex prima.

SI FILIVS cum in poteſtate patris eſſet, mutuam à te pecuniam accepit: cum ſe patrem familias diceret, eius'que affirmationi crediſſe te iuſta ratione edocere potes, exceptio ei denegabitur.

Enumerat quinque caſus in quibus ceſſat ſenatuſcõſultum Macedonianum. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Anto. Sophię. Lex. ij.

z Enodorus ſi cũ ſui iuris eſſe publice videretur, aut patris voluntate contraxit, aut in eam rem pecuniam accepit quę patris oneribus incumberet, vel ſuę poteſtatis cõſtitutus nouatione facta fidem ſuam obligauit, vel aliàs agnouit debitum: non eſſe locum decreto ampliſſimi ordinis, rationis eſt.

Si obligatio eſt licita in origine: eſt ſimpliciter licita in actibus conſecutiuis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Marino. Lex. iij.

SI filiuſfamilias aliquid mercatus, precium ſtipulanti venditori cum vſurarum acceſſione ſpondeat: nõ eſſe locum ſenatuſconſulto quo fœnerare filijſfamilias prohi-

bitum eſt, nemini dubium eſt. Origo enim potius obligationis, quàm titulus actionis conſiderandus eſt.

Filius conſentiente patre poteſt mutuum accipere, & res patris obligare: & inter creditores prioritas & ordo prælationem inducunt. Baldus.

¶ Iidem.aa. Cyrillæ. Lex.iiij.

SI permittente patre, filiofamilias pecuniam mutuam dediſti: ſenatuſconſulti poteſtas non interuenit. Et ideo perſecutio pignoris quod in bonis patris fuit, non denegabitur: præſertim cum eidem filius hæres extiterit: modo ſi nullus alius iure conuentionis vel ratione temporis & ordinis potior apparuerit.

Ratione legationis & ſtudiorum poteſt mutuari filiofamilias vſque ad debitũ & conſuetũ modũ. Bal.

¶ Imperator Alexander.a. Muſę. Lex.v.

MAcedoniani ſenatuſconſulti authoritas petitionem eius pecuniæ non impedit quę filiofamilias ſtudiorum vel legationis cauſa alibi degẽti ad neceſſarios ſumptus quos patris pietas non recuſaret, credita eſt: ſed ex contractu filij poſt mortem eius de peculio actio in patrẽ competere ita demum poterit, ſi anni vtilis ſpatium petitionem non impedit. ¶ Sanè ſi iuſſu patris datum mutuum probetur: nec in quos vſus verſa ſit pecunia, diſquiri neceſſe eſt, ſed perpetua in patrẽ (etiam mortuo filio) actio eſt.

Beneficium Macedoniani facit patrẽ de peculio efficaciter non teneri: & in diſpoſitione legali ſtatuta in filio locum habent in nepote, vbi eſt eadem ratio. Bal.

¶ Impp. Philip.a. & Philippinus.c. Theopõpo. Lex.vi.

SI filius tuus in poteſtate tua agens, contra ſenatuſconſultum Macedonianum mutuam ſumpſit pecuniam: actio de peculio aduerſus te eo nomine efficaciter dirigi nequaquam poteſt. ¶ Quod ſenatuſconſulti auxiliũ licet filijfamilias meminerit, ad nepotes & pronepotes porrigitur.

Mutuum factum filiofamilias reconciliatur patre ratum habente: quia ratihabitio retro fingitur. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus.a. Iuliano.p.p. Lex.vij.

SI filiuſfamilias citra patris iuſſionem vel mandatū vel voluntatem pecunias creditas acceperit, poſtea autē pater ratum cōtractum habuerit: veterum ambiguitatē decidentes, ſancimus, quemadmodū ſi ab initio volūtate patris vel mandato filiuſfamilias pecuniam creditam accepiſſet, obnoxius firmiter cōſtituebatur: ita & ſi poſtea ratum pater habuerit cōtractum, validum eſſe huiuſmodi contractum: cum teſtimonium paternum reſpuere ſatis iniquū eſt. Neceſſe eſt eñ patris ratihabitionē vel principali patris mandato vel conſenſui non eſſe abſimilem: cū noſtra nouella lege generaliter omnis ratihabitio prorſus retrotrahatur, & confirmet ea quę ab initio ſubſecuta ſunt. Et hęc quidē de priuatis hominibus ſancienda ſunt. ¶ Sin autem miles filiuſfamilias pecuniam creditam acceperit, ſiue ſine mandato, ſiue conſenſu vel volūtate vel ratihabitione patris: ſtare oportet contractum, nulla differentia introducēda ob quam cauſam pecunię creditæ, vel vbi conſumptæ ſint. In pluribus enim iuris articulis filijfamilias milites non abſimiles videtur hominibus qui ſui iuris ſunt: & ex pręſumptione omnis miles non creditur in aliud quicquam pecuniam accipere & expendere, niſi in cauſas caſtrenſes.

¶ Ad ſenatuſconſultum Velleianum. Titulus. xxix.

Mulieri ſe pro alio obliganti ſuccurritur, ſed ſine obligatione pro alio ſoluenti minime ſubuenitur. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Lucillę. Lex prima.

MVLIERIBVS quę alienam obligationē ſuſcipiunt vel in ſe transferunt: ſi id cōtrahentes non ignorant, ſenatuſconſulto ſubuenit. ¶ Sed ſi pro alijs, cum obligatæ non eſſent, pecuniā exſoluerint: interceſſione ceſſante, repetitio nulla eſt.

Mulier reuera principalis poteſt ſe principaliter obligare. Item & in rem ſuam intercedere poteſt. Bal.

¶ Idem. a. Nepotianę. Lex. ij.

FRuſtra ſenatuſconſulti exceptione quod de interceſ-

ſionibus fœminarum factũ eſt, vti tentaſti, quoniam principaliter ipſa debitrix fuiſti. Eius enĩ ſenatuſconſulti exceptio tũc mulieri datur, cum principaliter ipſa nihil debet, ſed pro alio debitore apud creditorem eius interceſſit. ¶ Si autem pro creditore ſuo alijs ſe obligauerunt, vel ab eo ſe vel debitorem ſuum delegari paſſę ſunt: huiuſmodi ſenatuſconſulti auxilium non habent.

Etiam ſi pro filio mater intercedat, iuuatur Velleiano. Paulus de Caſtro.

¶ Idem. a. Seruato. Lex. iij.

SI cum tu ipſe mutuam pecuniam acciperes, mater tua contra ampliſſimi ordinis ſenatuſconſultum fidem ſuã interpoſuit: exceptione tueri ſe poteſt.

Mulier iuuatur cũ alienam obligationem in ſe tranſtulit, vel bona ſua pro alio obligauit: non ſi non obligata pro alio ſoluit. Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Alexandrię. Lex. iiij.

SEnatuſcõſultum locum habet ſiue eam obligationem quæ in alterius perſona conſiſtit, mulier in ſe tranſtulerit vel participauerit: ſiue cum alius pecuniam acciperet, ipſa cõſtituit ſe ab initio ream. Quod in rerum earũ habitis pro alijs obligationibus admiſſum eſt. ¶ Sed ſi prędia tua maior annis vigintiquinque vendidiſti, & pro marito pecuniam ſoluiſti: deficit auxilium ſenatuſconſulti.

Maritus non poteſt obligare res vxoris non conſentientis: & hoc de iure cõmuni. nec ſi conſentiat expreſſe: & hoc de iure ſpeciali. Si tamen obligat res vxoris aſſerendo eas proprias vxore prę́ſente & doloſe tacente, tenet obligatio. Baldus.

¶ Idem. a. Popiliæ. Lex. v.

SI ſine voluntate tua res tuę à marito tuo pignori datæ ſunt, non tenentur. ¶ Quòd ſi cõſenſiſti obligationi ſciẽte creditrice: auxilio ſenatuſconſulti vti potes. ¶ Quòd ſi patientiam præſtitiſti, vt quaſi ſuas res maritus obligaret, decipere voluiſti mutuã pecuniam dãtem: & ideo tibi non ſuccurritur ſenatuſconſulto, quo infirmitati, non calliditati mulierum conſultum eſt.

Mater poteſt ſe obligare pro facto ſuo, ſed nõ poteſt

conſeruare tutores indemnes ab eo quod ab eis à filio debebitur. Baldus.

¶ Idem. a. Torquato. Lex. vi.

SI mater cum filiorum ſuorum gereret patrimonium, tutoribus eorum ſecuritatem promiſerit, & fideiuſſorem præſtiterit, vel pignora ſiue pecuniam dederit: quoniam quodammodo ſuum negocium videtur geſſiſſe, ſenatuſconſulti auxilio neq; ipſa, neque fideiuſſor ab ea pręſtitus, neq; res eius pignoratę adiuuantur. ¶ Si autem tutore ſe excuſare volente, ipſa ſe interpoſuit, indẽnitatem ei repromittens: auxilio ſenatuſconſulti vti minime prohibetur. ¶ Si vero tutores petĳt, & ſpõte periculũ ſuſcepit: quo minus teneatur, authoritate iuris tuetur.

Mulier conſentiens fundum ſuum pro alio obligari, inutiliter cõſentit. & cum ſit inutile, eſt inutilis venditio eius per creditorem facta: & recuperatur ab emptore non reſtituto precio: & filius vt hæres matris poteſt infringere factum patris. Baldus.

¶ Imperator Gor. a. Auiniano. Lex. vĳ.

SI ſciens creditor à marito propter proprium debitum obligari fundum mulieris, licet ea cõſentiẽte, eũ pignori accepit: propter ſenatuſconſulti auxiliũ, vendendo eum dominiũ mulieri auferre nequiuit: nec tibi neceſſe eſt precio præſtito emptori vendicare, ſi matri hæres extitiſti.

Si maſculi permixtim cum fœminis obligationẽ paternam in ſe transferunt animo nouandi, valet nouatio pro parte maſculorum: & pro ea parte pignus obligationis veteris liberatur: ſed pro parte fœminarum non valet, nec eaten9 pignus liberatur: & ſi pater pro obligatione nouante pignus conſtituit, tenetur inſolidum partim pro nouatione, partim pro non nouatione. Bal.

¶ Idem. a. Triphonio. Lex. vĳi.

SI paternam obligationem non tantum filĳ maſculini ſexus, verumetiam filię emancipatæ in ſe receperunt: quanuis filiæ ꝓ virilib9 obligationibus eximãtur propter exceptionem quę ex ſenatuſconſulto Velleiano deſcendit, tamen filios in id in qđ ſe obligauerunt, teneri: filiarum'q; ſubducta perſona, patrẽ in id conueniri poſſe in quo con-

ueniretur ſi filiæ non interceſſiſſent, dubiū non eſt. Pignora tamē patris etſi in poſteriore obligatiōe accepta ſunt, ſine dubio tenentur. Sed & ſi in priore fuerunt obligatione: quatenus ad patrem per reſtitutoriā actionem redit, eatenus tenebuntur.

Mulier poteſt pro alio ſoluere citra interceſſionem: ſecus ſi per prius interceſſerat. Bal.

Idem. a. Proculo. Lex. ix.

QVanuis mulier pro alio ſoluere poſſit: tamē ſi præcedente obligatione quam ſenatuſconſultum de interceſſionibus efficacem eſſe nō ſinit, ſolutionem fecerit, eius ſenatuſconſulti beneficio munitam ſe ignorans: locum habet repetitio.

Mulier conducens prædia, obligatur pro ſe. ſed ſi maritus conducit, non poteſt obligari pro marito. Bal.

Imperator Phi. a. & Phi. c. Triphonæ. Lex. x.

SI aduerſarius tuus non cum marito tuo, ſed tecum negocium geſſit: reliqua conductionis quæ dicis eſſe contracta, obtentu eiuſmodi obligationis non potes recuſare. Enimuero ſi cum eoſdem fundos non tibi, ſed marito tuo locaret, perſonam tuam vt idoneam ſecutus eſt: beneficio ampliſſimi ordinis quod factū eſt de interceſſionibus fœminarum, te tueri potes.

Mulier pōt renunciare iuri hypothecarū. Bal. & Sa.

Idem. a. Heboræ. Lex. xi.

ETiam conſtante matrimonio ius hypothecarum ſeu pignorum marito remitti poſſe, explorati iuris eſt.

Fauor dotis facit Velleianū ceſſare. Sali.

Impera. Valeria. & Galie. Sepio duci. Lex. xij.

SI dotare filiam volens, genero res tuas obligaſti: pertinere ad te beneficium ſenatuſconſulti falſo putas. Hāc enim cauſam ab eo beneficio eſſe remouendam, prudentes viri putauerunt.

Mulier accipiēs mutuum, obligatur ex eo: nec refert qualiter vtatur, ſed qualiter contrahat. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. Condianæ. Lex. xiij.

SI fœnebris pecunia iuxta fidem veri à creditore tibi data eſt, ſiue tota quātitas fœnoris, ſiue pars eius in vſum

mariti proceſſiſſe proponatur: decreto patrum non adiuuaris, licet creditor cauſam contractus non ignorauerit.

Exceptio Velleiani competit etiam fideiuſſori, niſi ſucceſſerit principali. Sali.

Iidem. aa. Baſilicæ. Lex. xiiij.

MVlierem contra ſenatuſconſulti Velleiani authoritatem non poſſe intercedere, denique exceptione fideiuſſorem eius vti poſſe, iuris authoritas probat. Vnde ſi mater tua marito quondam ſuo heres nõ extitit: ſatis idoneę exceptionis remedio tuta eſt.

Qui mãdato mulieris pro alio promittit, ab ipſo initio efficaciter non tenetur.

Idem. aa. Agrippino. Lex. xv.

SI vxor pro marito contra ſenatuſconſultum interceſſura, te rogauit mandatario nomine vt pro ea tuam fidẽ adſtringeres: ab initio contractus per exceptionis auxilium obligationi tuæ cohęſit ſecuritas, qua conuentus defendi potes.

Muliere ſubducta, datur in antiquum debitorem reſciſſoria. Baldus.

Iidem. aa. Ruphino. Lex. xvi.

SI mulier alienam ſuſcepit obligationem: cum ei per exceptionem Velleiani ſenatuſconſulti ſuccurratur, creditori contra priores debitores reſciſſoria actio datur.

Si nomen vxoris ſimulate eſt appoſitũ in inſtrumento loco viri: obligatio eſt ipſo iure nulla, ratione ſimulationis: vnde nõ eſt hic locus exceptioni Velleiani, ſed nullitati ipſo iure. Baldus.

Iidem. aa. Alexandro. Lex. xvij.

SI cum pater veſter à Calliſtrato mutuã ſumpſiſſet pecuniam: velut hanc eius vxor accepiſſet, inſtrumẽtum conſcriptum eſt: nec ad exceptionis tractatum ex ſenatuſconſulto venientem peruenire neceſſe eſt: cum eam veritatis ſubſtantia conſtituta potius quàm ſimulata geſta tueatur.

Mulieri creditorem decipienti non datur exceptio Velleiani. Paulus de caſtro.

Iidem. aa. Zotico. Lex. xviij.

FOeminis alienas vel veteres vel nouas obligationes aliqua ratione ſuſcipientibus ſubuenitur, niſi creditor aliqua ratione per mulierem deceptus ſit. Nam tunc replicatione doli, ſenatuſconſulti exceptionem remoueri conſtitutum eſt.

Mulier etiam ſi in eius perſona obligatio ſumat exordium, iuuatur beneficio Velleiani. Bal.

Iidem. aa. Fauſtinæ. Lex. xix.

CVm ad eas etiam obligationes quę ex mulieris perſona calliditate creditoris ſumpſerunt primordium, decretum patrum quod de interceſſione fœminarum factũ eſt, pertinere, edicto perpetuo declaratur: ſi tamen creditor qui contrahere cum alio propoſuerat, mulieris perſonam elegit: exceptione contra petitores ſecundum ea quę aſſeueras, defendi potes.

Exceptio Velleiani etiam mittitur ad hæredem. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Theodoſiano. Lex. xx.

HAeredes quoque mulieris aduerſus creditores eadẽ exceptione quæ ſenatuſconſulto introducta eſt, vti poſſe dubium non eſt.

Generalis renunciatio reſtringitur ad contractum ſuper quo interponitur. Bal.

Impe. Anaſtaſius. a. Celeri magiſtro officiorũ. Lex. xxi.

IVbemus licere mulieribus & pro vno cõtractu vel certis contractibus, ſeu pro vna vel certis perſonis ſeu rebus iuri hypothecarum ſibi cõpetenti per conſenſum proprium renunciare: quodque ita geſtum ſit, hac authoritate noſtra firmum illibatumque cuſtodiri: ita tamen, vt ſi generaliter tali renũciatione pro vno (vt dictum eſt) contractu ſeu certis contractibus, vel ad vnã vel ad certas res ſeu perſonas conſenſum proprium accommodantes vſæ ſunt vel fuerint, eadem renunciatio ad illos contractus & illas res ſeu perſonas quibus conſenſum ſuum proprium accommodauerũt vel accommodauerint, coarctetur: nec aliȷs quibuſdam contractibus quibus minime mulieres cõſenſerunt vel conſenſerint, prætendentibus eã opponendi licentia præbeatur. Iis ſcilicet omnibus quę in prçſenti per

hanc conſultiſſimam legem ſtatuimus, ad pręteritos nihilominus contractus pro negocijs & controuerſijs necdum tranſactionibus vel definitiuis ſententijs ſeu alio legitimo modo ſopitis, locum habituris.

IN Authen. vt immobilia antenupti. dona. §. ſi quis igitur. colla. v. conſti. xiiij.

Alienationi ſiue obligationi rei donatæ propter nuptias mulier conſentire non poteſt, niſi certa forma hic expreſſa, & in caſu quo dos eſt ſalua futura, non obſtāte conſenſu vel renunciatione. In dote autem nō ſolum eſt dicta prohibitio, ſed maior: quia ſi valeret renunciatio, dos eſſet peritura. & hoc in re immobili. Tertio dicitur quòd per hanc authen. non derogatur priuilegijs dotis: quia venit ad priuilegia amplianda, non minuēda. Salicetus.

SIue à me, ſiue ab alio ꝑ me fiat donatio ꝓpter nuptias: quod ex ea eſt immobile, neque alienare valeo, neque obligare. In hoc ergo contractu mulieris conſenſus nihil proficit quo minus demus mulieri in rem actionē ꝓ ſponſalitia largitate, ſoluto matrimonio: niſi & ſecundo poſt bienniū profiteatur, & aliæ res viro ſint ex quibus ei conſuli poſſit. Abſque his enim, neq; ſi frequenter cōſentiat, lœdetur: vir tamē obligabitur in alijs rebus ſuis huius obligationis ſeu alienationis occaſione: quę quantum ad mulierem pro non dicta & pro non ſcripta habetur. Et multo magis idem in dotibus locum habet, vt nō aliquid immobile pro ea alienetur vel obligetur. omnibus tamē priuilegijs doti datis, in ſua firmitate durātibus, ſiue agat mulier, ſiue nomine eius alius.

Secunda interceſſio mulieris poſt biennium facta aufert mulieri beneficium Velleiani. Bal. & Sali.

¶ Impe. Iuſtinia. a. Iulia. præfe. præto. Lex. xxij.

SI mulier perfectæ ætatis conſtituta, poſt interceſſionē vel cautionem conſcripſerit, vel pignus aut interceſſorem præſtiterit: ſancimus antiqua legum varietate ceſſante, ſi quidem intra biennale iuge tempus poſt priorē cautionem numerandum, pro eadem cauſa fecerit cautionē, vel pignus aut interceſſorem dederit: nihil ſibi pręiudica-

re quòd adhuc ex conſequentia ſuæ fragilitatis in ſecundã iacturam inciderit.¶Sinautem poſt biennium hoc fecerit, ſibi imputet ſi quod ſepius cogitare poterat & euitare, non fecit, ſed vltro firmauit. Videtur etenim ex huiuſmodi temporis prolixitate non pro aliena obligatione ſe illigare, ſed pro ſua cauſa aliquid agere: & tam ex ſecunda cautione ſeſe obnoxiam facere inquantum hoc fecit, quàm pignus aut interceſſorem vtiliter dare.

IN Authen. vt nulli iudi. lic. ha. loci ſerua. §. & illud. collatio. ix. conſtitu. ix.

Mulier conſentiens obligationi viri, vel ſe aut rem ſuam obligans, ipſo iure ſibi non præiudicat niſi quatenus probetur in rem eius verſum. Baldus.

SIqua mulier crediti inſtrumento conſentiat proprio viro, aut ſcribat, & propriam ſubſtantiam aut ſeipſam obligatã faciat: iubemus hoc nullatenꝰ valere, ſiue ſemel, ſiue multoties huiuſmodi aliquid pro eadem re fiat: ſiue priuatum, ſiue publicum ſit debitum: ſed ita eſſe ac ſi neque factum quicquam, neq; ſcriptum eſſet: niſi manifeſte probetur quod pecuniæ in propriam ipſius mulieris vtilitatem expenſę ſint.

Mulier fideiubens non gratis ſed aliquo recepto, nõ iuuatur beneficio Velleiani, ſed efficaciter obligatur: quia non videtur interceſſiſſe ex leuitate vel fragilitate ſexus, ſed pro præmio conſequendo. Et ſi hoc continetur in inſtrumento publico ſubſcripto à tribus teſtibus, ſtatur ſuę confeſſioni abſq; alia probatione. Aliquo autem iſtorum deficiente, nõ excluditur à beneficio Velleiani, niſi efficaciter probetur quòd precium vel præmium receperit, aliter quàm per eius confeſſionem: et eo caſu quo preciũ receperit: & ſic excluditur à beneficio Velleiani, ſi interceſſit transferendo in ſe obligationem animo nouandi: & ſic eſt facta nouatio. quatenus tamen mulier non eſt ſoluendo, reſtituitur actio in priſtinum debitorem. Item quando non recepit preciũ vel pecuniam: ſi non intercedit cum inſtrumento publico continente ſubſcriptionem trium teſtium, ipſo iure ſeruatur illœſa. Si autem cum tali inſtrumento, iuuatur

Velleiano: & omnes leges huius tituli tunc vendicant ſibi locum. Paulus de caſtro.

¶ Idem eidem. Lex. xxiiij.

ANtiquę iuriſdictionis retia, et difficillimos nodos reſoluentes, et ſuperuacuas diſtinctiones exulare cupientes, ſancimus mulierem ſi interceſſerit, ſiue ab initio ſiue poſtea aliquid accipiens vt ſeſe interponat, omnimodo teneri, & non poſſe ſenatuſconſulti Velleiani vti auxilio, ſiue ſine ſcriptis, ſiue per ſcripturum ſeſe interpoſuerit: ſed ſi quidem in ipſo inſtrumento interceſſionis dixerit ſeſe aliquid accepiſſe, & ſic ad interceſſionem veniſſe: & hoc inſtrumentum publice confectum inueniatur, & à tribus teſtibus conſignatum: omnimo eſſe credēdum eam pecuniam vel res accepiſſe, & non eſſe ei ad ſenatuſconſulti Velleiani auxilium regreſſum. ¶ Si autē ſine ſcriptis interceſſerit, vel inſtrumento non ſic confecto: tunc ſi poſſit ſtipulator oſtendere eam accepiſſe pecunias vel res, & ſic ſubiſſe obligationem: repelli eam à ſenatuſcōſulti iuuamine. Si vero hoc minime fuerit ab eo approbatum, tunc mulieri ſupereſſe auxilium, & antiquam actionem aduerſus eum ſeruari pro quo mulier interceſſit, vel ei actionem pari.

Mulier quæ pro fideiubēdo aliquid accipit, in ſe obligationē alterius animo nouandi transferēdo: primo debet excuti: & quatenus nō eſt ſoluēdo, reſtituitur actio contra veterem debitorem. Bal. & Sal.

¶ Sed ſi minus idoneę mulieri conſtitutę aliquis pecunias vel res dederit vt pro eo ſe obligaret: mulieri quidem quę reuera hęc accepit, nullus pateat aditus ad ſenatuſconſulti authoritatem: creditori autem liceat aduerſus eam venire: & quod poteſt, ab ea exigere: & in reliquum, debitorē antiquum aggredi, vel in partem, ſi aliquid à muliere poſſit accipere: vel in totum, ſi ea penitus inopia fatigetur.

Mulier in inſtrumento publico à tribus teſtibus ſubſcripto intercedens obligatur: tamen valet beneficium Velleiani in caſibus in quib9 dictum beneficium loquitur. Sed ſi omiſſa hac forma intercedit: ipſo iure non obligatur. Baldus.

¶Ne autem mulieres perperam ſeſe pro aliȷs interpo-nant, ſancimus non aliter in tali eas contractu poſſe pro aliȷs ſe obligare, niſi inſtrumento publice confecto, & à tribus teſtibus ſubſignato accipiant homines à muliere pro aliȷs confeſſionem. Tunc etenim tantummodo eas obligari, & ſic omnia tractari quæ de interceſſionibus fœminarum vel veteribus legibus cauta, vel ab īperiali authoritate introducta ſunt. Sin autem extra eandem obſeruationē mulieres acceperint intercedentes, pro nihilo habeatur huiuſmodi ſcriptura, vel ſine ſcriptis obligatio, tanquam nec confecta, nec penitus ſcripta: vt nec ſenatuſconſulti auxilium īploretur, ſed ſit libera & abſoluta, quaſi penitus nullo in eadem cauſa ſubſecuto.

Mulier intercedens pro libertate, tenetur efficaciter libertatem fouere. Baldus.

¶Idem eidem. Lex.xxiiȷ.

VEterum ambiguitatē decidētes, ſancimus ſi quis vt ſeruo ſuo manumiſſionē imponat, mulierem acceperit obnoxiam ſeſe pro certa quātitate faciente: ſi in libertatem ſeruū perduxerit, ſiue principalier mulier ſeſe obligauit, ſiue pro ſeruo hoc fecit, teneri eam recte oīmodo, ſenatuſconſultū Velleianū in hoc caſu tacere imperātes. Satis eteni acerbū eſt, et pietatis ratiōi contrariū, dn̄m ſerui qui credidit mulieri, ſiue ſoli, ſiue poſt ſerui promiſſionē, & libertatē ſeruo imponere, & ſuū famulū perdere, & ea minime accipere quibus fretus ad hm̄ōi venit liberalitatem.

Si maior ętate maſculus vel fœmina dotem pro muliere promiſerit: Velleianum ceſſabit. Sali.

¶Idem. a. ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & vniuerſos prouinciales. Lex.xxv.

GEneraliter ſancimus vt ſi quis maior vigintiquinque annis ſiue maſculus ſiue fœmina dotem pollicitus ſit vel ſpoponderit pro qualibet muliere cum qua matrimonium licitum eſt, oīmodo compellatur ſuam confeſſionē adimplere. Neq; enī ferendū eſt quaſi caſu fortuito interueniēte mulierē fieri indotatā, & ſic à viro forſitan repelli, & diſtrahi matrimoniū. Cū enī ſcimus fauore dotiū & antiquos iuris conditores ſeueritatē legis ſæpius mollirent

merito & nos ad huiuſmodi venimus ſanctionẽ. Nam ſi ſpontanea voluntate ab initio liberalitatem ſuam oſtẽdit, neceſſe eſt eum vel eam ſuis promiſſionib9 ſatiſfacere: vt quod ab initio ſponte ſcriptum, aut in pollicitationẽ deductum eſt: hoc ab inuitis poſtea compleatur, omni authoritate Velleiani ſenatuſconſulti in hac cauſa ceſſante.

¶ De non numerata pecunia. Titu. xxx.

Creditor non prēſumitur numeraſſe niſi probet, ſiue pignoratitia conueniatur, ſiue hypothecaria agat. Baldus & Salicetus.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus. a. Hilario. Lex prima.

SI PECVNIAM tibi non eſſe numeratam, atque ideo fruſtra cautionem emiſſam aſſeris, & pignus datum probaturus es: in rem experiri potes. Nam intentio dati pignoris, nec numeratæ pecuniæ, non aliter tenebit, quàm ſi de fide debiti cōſtiterit. ¶ Eadem'que ratione veritas ſeruetur, ſi te poſſidente pignus, aduerſarius tuus agere cœperit.

Exceptio non numeratæ pecuniæ oppoſita reſpectu partis, idem operatur quo ad partem, quod ſi opponeretur reſpectu totius ad totum. Bal.

¶ Imperator Anto. a. Maturio. Lex. ij.

MInorem pecuniam te accepiſſe, & maiorem cautionem interpoſuiſſe, ſi apud eum qui ſuper ea re cogniturus eſt, conſtiterit: nihil vltra quàm accepiſti, cum vſuris in ſtipulatum deductis, reſtituere te iubebit.

Reus conuentus ex cautione mutui confeſſati, opponens actori exceptionem non numeratæ pecuniæ vel doli, definitiue debet abſolui actore non probante numerationem. Baldus.

¶ Idem. a. Demetrio. Lex. iij.

SI ex cautione tua, licet hypotheca data, conueniri cœperis: exceptione oppoſita ſeu doli ſeu non numeratæ pecuniæ, compellitur petitor probare pecuniam tibi eſſe numeratam: quo non impleto, abſolutio ſequetur.

Qui ex interuallo cautionis præteritæ debitum agnoſcit: non poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Baſſano. Lex. iiij.

CVm fidem cautionis agnoſcẽs, etiam ſolutionem portionis debiti vel vſurarũ feceris: intelligis te de non numerata pecunia nimium tarde querelam deferre.

IN Authentica de trien. & ſemiſ. §. ſtudium vero. collatione. iiij. conſtitu. v.

Qui propriam ſcripturam vel numerationem in ea contentam negat, reus actor vel curator, de mendacio conuictus, pœna hic inſerta punitur: à qua releuatur ſi delato ei iuramento fatetur. Bal.

COntra, qui propriam ſcripturam qua conuenitur, abnegat, vel numerationem inficiatur: conuictus, in duplum condemnetur, niſi ſacramento illato confiteatur. Tunc enim non punitur niſi in expenſas circa probationes factas, actoris iuramento declarandas: ac ſi poſt numerationis inficiationem prętendat ſolutionem, omnino ſolidũ exigitur: nec prodeſt iam facta ſolutio. ¶ Contra, ſi actor literas ſuas à reo prolatas abneget, eadem ſit & pœnę & iuriſiurandi forma. Hac pœna curatori infligenda ſi de ſuis literis quęſtionem referat in cauſa eius quem curat.

Exceptio non numeratæ pecuniæ habet locũ quandocunque petitur pecunia vt mutuata: non ſi ex alia cauſa. Salicetus.

¶ Imperator Alexan. a. Hauſtiniano. Lex. v.

ADuerſus petitiones aduerſarij ſi quid iuris habes: vti eo potes. Ignorare autem non debes non numeratæ pecuniæ exceptionem ibi locum habere, vbi quaſi credita pecunia petitur. ¶ Cum autem ex præcedenti cauſa debiti in chirographum quantitas redigitur: non requiritur an tunc cum cauebatur, numerata ſit: ſed an iuſta cauſa debiti præceſſerit.

Qui ſe pro alio conſtituit debitorem principaliter vel acceſſorie, non poteſt opponere exceptionem non numeratæ pecuniæ. Bal.

¶ Idem. a. Iuſtino. Lex. vi.

FRuſtra opinaris exceptione non numeratæ pecuniæ te eſſe munitum, quãdo (vt fateris) in eius vicem qui erat obligatus, ſubſtitueris te debitorem.

Obligatio chirographi non numeratæ pecuniæ condicitur. Baldus.

Idem. a. Iuliano & Ammoniano. Lex. vij.

SI quaſi accepturi mutuam pecuniam aduerſario cauſiſtis, quæ numerata non eſt: per condictionem obligationẽ repetere poteſtis, etſi actor non petat: vel exceptione non numeratæ pecuniæ aduerſus agẽtem vti poteſtis.

Exceptio non numeratæ pecuniæ tranſmittitur ad hęredem niſi tempore ſit ſopita. Bal. & oppoſitio facta per defunctum prodeſt hęredi. Sal.

Idem. a. Materno. Lex. viij.

SI intra legibus definitum tempus qui cautionem expoſuit, nulla querimonia vſus defunctus eſt: reſiduum tẽpus eius hęres habebit tã aduerſus creditorẽ quàm aduerſus eius hęredem. Sin autem queſtus eſt, exceptio non numeratę pecunię hæredi & aduerſus hęredem eius perpetuo competit. Sin uero legitimum tẽpus exceſſit, in querimoniã creditore minime deducto: omnimodo hæres eius (etiam ſi pupillus ſit) debitum ſoluere compellitur.

Qui partem accepit, non tenetur ad ſolidũ: ſed dũtaxat ad acceptũ: dũmodo accipiat tẽpore cõpetẽti. Bal.

Impp. Diocletianus & Maximia. Zoilo. Lex. ix.

CVm vltra hoc quod accepit, re obligari neminem poſſe conſtet: & ſtipulatione interpoſita placita creditor non dederit: in factum eſſe dandam exceptionem conuenit, ſi necdum tempus intra quod huius rei querela deferri debet, trãſijt. vel ſi intra hoc proteſtãdo iuri paritum ſit: nihil vltra hoc quod accepiſti, ſortis à te nomine aditus rector vel pręſes prouincię exigi patietur.

Exceptio ſolutionis debiti etiam vltra biennium poteſt opponi: & affirmanti non neganti incumbit onus probandi. Salicetus.

Iidem. aa. Mazantio. Lex. x.

ASſeueratio debitum ſolutũ contẽdentis, tẽporis diuturnitate non excluditur. Nec huic obloquitur quod

exceptio non numeratæ pecuniæ certa die nõ delata querela prius euaneſcat: cũ inter eũ qui factũ aſſeuerãs, onus ſubijt probationis, & negantem numerationẽ (cuius naturali ratione probatio nulla eſt) & ob hoc ad petitorẽ eius rei neceſſitatem transferentem, magna ſit differentia.

Exceptio non numeratę pecunię non poteſt opponi contra tranſactionem. Bal.

Iidem. aa. Eutychiano. Lex. xi.

SI tranſactionis cauſa dare Palladio pecuniam ſtipulanti ſpopondiſti: exceptione non numeratæ pecunię defendi non potes.

Exceptio competens reo, competit cuilibet intercedenti pro reo. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. Seueriano. Lex. xij.

TAm mandatori quàm fideiuſſori non numeratę pecuniæ exceptio exemplo rei principalis cõpetit.

Confeſſio debiti ex alia cauſa quàm mutui vel dotis, eſt efficax ad probãdum: recipit tamen probationem in contrarium. Si vero non probetur, ſtare debet ſuę cõfeſſioni. Et ſi facta eſt in ſcriptis ſeu cum ſcriptura publica vel priuata, non poteſt probari directo contrariũ niſi per aliam ſcripturam ei contrariam. Pau. de caſt.

Imperator Iuſtinian9. a. Theodoro pręfec. prę. Lex. xiij

GEneraliter ſancimus vt ſi quid ſcriptis cautum fuerit pro quibuſcunque pecunijs ex antecedente cauſa deſcendentibus: eam'que cauſam ſpecialiter promiſſor edixerit: non iã ei licentia ſit cauſæ probationẽ ſtipulatorẽ exigere: cũ ſuis cõfeſſionibus acquieſcere debeat: niſi certe ipſe ecõtrario per apertiſſima rerũ argumẽta ſcriptis inſerta religionẽ iudicis poſſit inſtruere quod in aliũ quẽquam modũ, & non in eum quẽ cautio perhibet, negocium ſubſecutum ſit. Nimis enim indignum eſſe iudicamus, quod ſua quiſque voce dilucide proteſtatus eſt: id in eundem caſum infirmare, teſtimonioque proprio reſilire.

Querela non numeratæ pecuniæ eſt intra biennium continuum proponenda: quo elapſo introduci non poteſt niſi ętatis vel abſentię beneficio. Bal.

Impera. Iuſtinia. a. Mẽnę pręfecto pretorio. Lex. xiiij.

IN contractibus in quibus pecunię vel alię res numeratæ vel datę eſſe conſcribuntur, non intra quinquēnium (quod antea conſtitutum erat) nō numeratę pecuniæ exceptionem obijcere poſſit qui accepiſſe pecunias vel alias res ſcriptus ſit, vel ſucceſſor eius: ſed intra ſolum biēnium continuum: vt eo elapſo, nullo modo querela non numeratę pecuniæ introduci poſſit. Iis ſcilicet qui propter aliquas cauſas ſpecialiter legibus expreſſas, etiā lapſo quinquennio in præteritis temporibus adiuuabantur, etiam in poſterum (licet biennium pro quinquennio ſtatutum eſt) eodem auxilio potituris.

Ceſſat exceptio nō numeratę pecuniæ tribus caſib9. Primo qñ cautio fit ex cauſa depoſiti. qđ intelligo dūmodo non ſit facta fraus de contractu ad contractum: videlicet ſi cum tacite ageretur quòd eſſet mutuū, fuit appoſitum nomen depoſiti. Secundo quando publicus officialis cōfitetur ſe recepiſſe publicas functiones. Tertio quando dotem retro promiſſam maritus cōfitetur retro ſe recepiſſe, ſecundū Pe. ſed gloſ. intelligit, & melius, quando fuit gemina confeſſio: in litera tamen hoc non exprimitur. Baldus.

¶ Sed quoniam ſecuritatibus & inſtrumentis depoſitarū rerum vel pecuniarum talem exceptionem opponere litigatores conantur: iuſtum eſſe perſpeximus huiuſmodi poteſtatem in certis quidem caſib9 prorſus amputare, in alijs vero breui tempore concludere. ¶ Ideo'que ſancim9 inſtrumēto quidem depoſitionis certarum rerum vel certę pecuniæ, ſecuritatibus'q; publicarum functionum, ſiue inſolidū, ſiue pro parte ſolutę eſſe conſcribantur, illis etiā ſecuritatibus quę poſt confectionem dotalium inſtrumentorum de ſoluta dote ex parte vel inſolidum exponūtur, nullā exceptionē non numeratę pecunię penitus opponi.

Contra confeſſionem ad liberādum prætextu numerationis emanantem, necnon contra promiſſionē reddendi inſtrumenti cancellati admittitur exceptio non numeratę pecuniæ intra triginta dies tantum. Bal.

¶ Super cęteris vero ſecuritatibus quę ſuper priuatis debitis à creditore conſcribuntur, partē debiti ſortis vel vſu-

rarum nomine ſolutam eſſe ſignificantes, vel adhuc fœne ratitia cautione apud creditorem manente, ſolidi tamen debiti ſolutionem factam eſſe demõſtrantes, vel etiam futuram eſſe redhibitionem inſtrumenti fœneratitij promittentes, vel ſiqua alterius cuiuſcunq; contractus gratia in quo numeratio pecuniarum vel datio certarum ſpecierũ ſcripta eſt, ſecuritas ſimiliter data ſit, depenſas eſſe pecunias vel alias res, vel partem earum ſignificans: intra triginta tantummodo dies poſt huiuſmodi ſecuritatis expoſitionem connumerandos, exceptionem non numeratæ pecunię poſſe obijci: vt ſi hi tranſacti fuerint, eadem ſecuritas à iudicantibus omnibus modis admittatur: nec ei liceat qui ſecuritatem expoſuit, poſt exceſſum memoratorum triginta dierũ non eſſe ſibi ſolutas pecunias vel alias res dicere.

Elapſo termino iuris, non eſt manifeſtę turpitudinis nolle iurare, nec iuſiurandum referre. Baldus.

¶ Illo videlicet ſemper obſeruando, vt in quibus nõ permittitur exceptionem non numeratæ pecunię opponere, vel ab initio, vel poſt taxatum temp9 elapſum: in his nec iuſiurandum offerri liceat.

Querela non numeratę pecunię in ſcriptis eſt proponenda coram iudice loci contractus: & abſente aduerſario, & etiam ſine citatione ſola ꝓpoſitio pręſcriptionem interrumpit. Baldus.

¶ In omni enim tempore quod memoratę exceptioni taxatum eſt, ei licebit cui talis exceptio competit, vel denũciationibus ſcripto miſſis querelam non numeratę pecunię manifeſtare ei qui numeraſſe eam vel alias res dediſſe inſtrumento ſcriptus eſt: vel ſi abeſſe eũ ijs locis in quibus contractus factus eſt, contigerit, in hac quidem alma vrbe apud quemlibet ordinarium iudicem, in prouincijs vero apud viros clariſſimos rectores earum vel defenſores locorum eandem querelam manifeſtare, eo'que modo perpetuam ſibi exceptionem efficere. ¶ Sed ſi pręſens quidem ſit qui pecunias numeraſſe vel alias res dediſſe ſcriptus eſt, aliquam vero adminiſtrationem in hac alma vrbe vel in prouincijs gerat, vt difficile eſſe videatur de-

nunciationem ei mittere: licentiam damus ei qui memorata exceptione vti velit, alios iudices adire, vel in hac alma vrbe, vel in prouincijs: & p eos ei manifeſtare cui exceptionem huiuſmodi obijcit, factam à ſe ſuper non numerata pecunia querelam eſſe. Quòd ſi in prouincijs vel nō ſit alius adminiſtrator ciuilis vel militaris, vel propter aliquam cauſam difficile ſit ei qui memoratam querelā opponit, adire eum, & ea quæ dicta ſunt facere: licētiam ei damus per virum reuerendiſſimū epiſcopum eandem ſuam exceptionem creditori manifeſtare, & ita tempus ſtatutum interrumpere. Quæ etiam in exceptione nō numeratę dotis locum habere certum eſt.

IN Authen. de tempore non ſolu. pecu. ſuper do. §. ſin autem. coll. vij. conſtitu. x.

HAnc autem querelam in ſcriptis fieri oportet: & ſi quis eam in iudicio faciat, oportet eam mulieri vel omnimodo ei qui dotem conſcripſit, innoteſcere.

Verus creditor & quilibet iuſtus poſſeſſor vel petitor poteſt ciuili tantum creditori opponere exceptionem nō numeratę pecunię, etiam debitore abſente vel contradicente: in qua ſi ſuccumbat, debitori vel eius interceſſoribus non præiudicat. Bal.

Idem. a. Mennę. p. p. Lex. xv.

SI cui non numeratę pecuniæ competere poſſit exceptio: etiā eo ſupſedēte tali auxilio vti, vel præſente vel abſente, creditores eius poſſint, ſiue ipſi conueniantur (vtpote res eius detinētes) ab ijs qui debita eius exigunt cui competit huiuſmodi exceptio, vel dotis vel alterius cauſę nomine: ſiue contra alios poſſidentes, aliquam actionem ipſi moueant: in examinādo negocio ſuis aduerſarijs eandem non numeratę pecuniæ exceptionem opponere: nec eo prohibeantur quod principalis debitor ea nunquam vſus eſt: ita tamen, vt neque principali debitori, neque fideiuſſori eius aliquod præiudicium generetur, ſi is qui eā exceptionem oppoſuerit, victus fuerit: ſed poſſint illi poſtea ſi conueniantur, intra ſtatuta ſcilicet tempora eadem ſe exceptione tueri.

Confeſſus ſpe futuræ numerationis ſiue contractus

ſit mutui gratuiti,ſiue vſurarum,etiam appoſito iuramento,habet exceptionẽ non numeratę pecunię.Bal.

Idem.a.Ioanni.p̃.p. Lex.xvi.

INdubitati iuris eſt non numeratæ pecunię exceptionẽ locum habere & in talibus nominibus vel fœneratitijs vel alijs cautionibus quę etiam ſacramenti habent mentionem. Quæ em̃ differẽtia eſt in huiuſmodi exceptione, ſiue iuſiurandum poſitum eſt,ſiue non,tam in fœneratitijs cautionibus,quàm in alijs inſtrumẽtis quæ talem exceptionem recipiunt?

De compenſationibus. Titu.xxxi.

Fiſco ex diuerſa ſtatione non opponitur compenſatio.Baldus.

Imperator Antoninus.a.Dianenſi. Lex prima.

ET SENATVS cenſuit,& ſæpe reſcriptum eſt compenſationi in cauſa fiſcali ita demum locum eſſe,ſi eadem ſtatio quid debeat quæ petit.Hoc iuris propter cõfuſionem diuerſorum officiorum tenaciter ſeruandum eſt. ¶ Si quid autem tibi ex ea ſtatione cuius mẽtionem feciſti,deberi conſtiterit:quamprimum recipies.

Ex cauſa iudicati ſicut non condicitur:ita nec compenſatio ipſius admittitur. & exceptio compẽſationis poteſt opponi in executione ſententiæ.Baldus.

Idem.a.Aſclepiadę. Lex.ij.

EX cauſa quidem iudicati debitum ſolutũ repeti non poteſt:(eapropter nec compenſatio eius admitti)cũ vero qui iudicati conuenitur, compenſationem pecuniæ ſibi debitę implorare poſſe,nemini dubium eſt.

Hic enumerantur caſus in quibus ceſſat compenſatio ipſo iure in effectu.Baldus.

Imperator Alexander.a.Capitoni. Lex.iij.

IN ea quę reipublicæ te debere fateris , compenſari ea quæ inuicem ab eadem tibi debentur:is cuius de ea re notio eſt,iubebit, ſi neque ex calendario, neque ex vectigalibus,neque ex frumenti vel olei publici pecunia,neq; tributorum,neque alimentorum, neque eius qui ſtatutis

ſumptibus ſeruit, neque fideicõmiſſi ciuitatis, debitor ſis.

Compenſatio fit vſque ad concurrentes quantitates ipſo iure, & impedit curſum vſurarum. Bal.

Idem. a. Luciano. Lex. iiij.

SI conſtat pecuniam inuicem deberi: ipſo iure pro ſoluto compenſationem haberi oportet ex eo tempore ex quo ab vtraque parte debetur: vtique quo ad concurrentes quantitates: eiuſque ſolius quod amplius apud alterum eſt, vſurę debentur, ſi modo petitio earũ ſubſiſtit.

Non ſolũ actio, ſed et officium iudicis quod olim ꝓ fideicommiſſo proponebatur, poteſt per exceptionem compenſationis excludi. h. d. coniuncta l. pecuniæ verbum. §. fi. ff. de verbo. ſig. Baldus.

Idem. a. Honoratę. Lex. v.

ETiam ſi fideicõmiſſum tibi ex eius bonis deberi conſtat, cui debuiſſe te minorem quãtitatem dicis: ęquitas compenſationis vſurarum excludit computationem. Petitio autem eius quod amplius tibi deberi probaueris, ſola relinquitur.

Cauta ſed non recepta non poſſunt compenſari: nec quis tenetur ſoluere vbi poteſt compenſare. Sali.

Idem. a. Pollidenti. Lex. vi.

NEque ſcriptura qua cautum eſt accepta quę negas tradita, obligare te contra fidem veritatis potuit: & compẽſationis ęquitatem iure poſtulas. Non enim prius exſolui quod debere te conſtiterit, ęquum eſt, quàm petitioni mutuę reſponſum fuerit: eo magis, quod ea te perſequi dicis, quæ à muliere diuortij cauſa amota quereris.

Venditor petens precium, patitur compẽſationem. fallit in fiſco. Pau. de Caſt. poſt Salicetum.

Idem. a. Euxoſio. Lex. vij.

SI ex venditione precium venditori debetur: compenſationis ratio opponitur. Aduerſus fiſcum em̃ ſolummodo emptores petitioni precij compẽſationem obijcere prohibentur.

Vitricus percipiens fructus ex rebus priuigni, tenetur ei reſtituere. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Emerito. Lex. viij.

SI propter fructus ex poſſeſſione tua perceptos, vitricus tuus debitor tibi conſtitutus eſt: cum id quod à matre tua ei legatum eſt, à te petere cœperit: mutuo debitæ quãtitatis apud eum qui ſuper ea re iudicaturus eſt, compenſationem non immerito obijcies.

Nemo compenſat quod ſibi non debetur. Bal. & Sa.

¶ Idem. a. Emenidi. Lex. ix.

EIus quod non ei debetur qui conuenitur, ſed alij: compenſatio fieri non poteſt.

Qui pro liberando prædio empto aliquid ſoluit creditori, illud venditori compenſat cũ precio. Bal. & Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Nicandro. Lex. x.

QVoniam liberum fundum diſtractum tibi proponis: poſt vero, veluti præcedente emptionẽ obligatione, certum quid ſoluiſſe: ſi debitum à te apud præſidem prouinciæ petatur, compenſationem eius quod indebite ſoluiſti, potes opponere.

Quod debetur pupillo à nominatore tutoris non idonee adminiſtrantis, compẽſatur cum eo quod pupillus debet tutori ſoluenti debitum patris pupilli ex adminiſtratione primipili. Baldus.

¶ Iidem. aa. Iuliano & Paulo. Lex. xi.

SI tutores pupillis officio magiſtratus vrgente nominaſtis: ac pro his propter onus primipili pecuniam ſoluiſtis: ſuperſtitioſam geritis ſolicitudinem ne ab ipſis conuẽti, hãc eis imputare minime poſſitis, vel à vobis quicquã amplius exigatur, ſi tamen quantum eis tutores debuerunt, vel vos nomine ipſorum maiorem quantitatem dediſſe probetur.

Qui partem debiti compenſat, aliam autem partem offert, conſignat & deponit: poteſt pignus vendicare. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Corneliano. Lex. xij.

INuicem debiti compenſatione habita, ſi quid amplius debeas ſoluens, vel accipere creditore nolente offerens, & conſignatum deponens, de pignoribus agere potes.

Quod debetur reipublicę, non poteſt cõpenſari cum

eo quod officialis debet tanquam priuata & ſingularis perſona. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Baſſo. Lex. xiij.

SI velut in id debitum quod ſolennium publicarum penſitationum debueras nomine, compenſaturo tibi, nihil te petiturum poſtea Mutiano ſcripſiſti: redditis ijs quæ venerant in compenſationem, non indebiti ſoluti repetitio, ſed ante debiti competit exactio.

Debiti ad debitum admittitur compenſatio. fallit in tribus caſibus: ſcilicet quando debitum petitum eſt liquidum, exceptio autem obſcura: & tunc non debet iudex exceptionem admittere, ſed reſeruare excipiēti ius petendi. Item quando debetur ex cauſa depoſiti. Item quando debetur ex cauſa rapinæ vel furti. Baldus.

Imperator Iuſti. a. Ioan. præfe. præ. Lex. xiiij.

COmpenſationes ex omnibus actionibus ipſo iure fieri ſancimus, nulla differentia in rem vel in perſonalibus actionibus inter ſe obſeruanda. Ita tamē compenſationes obijci iubemus, ſi cauſa ex qua cōpenſatur, liquida ſit, & non multis ambagibus innodata, ſed poſſit iudici facilem exitum ſui præſtare. Satis enim miſerabile eſt poſt multa forte variaque certamina, cum res iam fuerit approbata, tunc ex altera parte quę iam penè conuicta eſt, opponi cōpenſationem iam certo & indubitato debito, & moratorijs ambagibus ſpem condemnationis excludi. Hoc itaque iudices obſeruent, & non procliuiores in admittendas cōpenſationes exiſtant: nec molli animo eas ſuſcipiāt, ſed iure ſtricto vtentes ſi inuenerint eas maiorem & ampliorē expoſcere indaginem, eas quidem alij iudicio reſeruent: litem autem priſtinam iam penè expeditam ſententia terminali componant: excepta actione depoſiti ſecundum noſtram ſanctionem: in qua nec compēſationi locum eſſe diſpoſuimus. ¶Poſſeſſionem autem alienam perperam occupantibus compenſatio non datur.

De vſuris. Titulus. xxxii.

Vſuræ per ſtipulationem promiſſę, probata interrogatione præcedente & reſponſione ſequente, debentur

ℰ Iure optimo. Baldus.

¶ Imp. Anto. Pius Euocato. Lex prima.

SI INTERROGATIONE præcedēte promiſſio vſurarum recte facta probetur: licet inſtrumento conſcripta non ſit, tamen optimo iure debentur.

ℰ Emptor ex die traditionis poſſeſſionis tenetur venditori ad vſuras precij non numerati: nec ſufficit ipſum precium minus ſolenniter depoſuiſſe. Bal.

¶ Impera. Seue. & Anto. Lucio. Lex. ij.

VSuras emptor cui poſſeſſio rei tradita eſt, ſi precium venditori non obtulerit, quanuis pecuniam obſignatam in depoſiti cauſam habuerit: ęquitatis ratione præſtare cogitur.

ℰ Si vſurę nudo pacto promittantur, non oritur actio. ſed ſi ſoluantur: nec datur repetitio, nec fit extenuatio ſortis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Iuliano. Lex. iij.

QVanuis vſuræ fœnebris pecuniæ citra vinculum ſtipulationis peti non poſſint: tamen ex pacti conuentione ſolutæ, neque vt indebitæ repetuntur, neque in ſortem accepto ferendæ ſunt.

ℰ Pignus obligatum pro minoribus vſuris, non poteſt retineri pro maioribus ex poſteriori contractu naſcentibus. Baldus.

¶ Iidem. aa. Honorio. Lex. iiij.

PEr retentionem pignoris vſuras ſeruari poſſe de quibus pręſtandis cōuenit, licet ſtipulatio interpoſita non ſit: merito conſtitutum eſt, & rationem habet: cum pignora conuentione pacti etiam vſuris obſtricta ſint. Sedenim in cauſa de qua agis, hæc ratio ceſſat: ſiquidem tempore contractus de minoribus vſuris petēdis conuenit: poſtea autem cum ſe debitor præſtaturum maiores repromiſit, non poteſt videri rata pignoris retentio: quando eo tempore quo inſtrumenta emittebantur, non conuenit vt pignus etiam ad hanc adiectionem teneatur.

ℰ Ratione minoris perceptionis vſurarū præſumitur receſſum à maiori, etiā ſi vſura debeat reipublicę. Bal.

Lex.v.

¶ Iidem.aa. Sabino & aliis.

ADuerſus creditorem vſuras maiores ex ſtipulatu petentem, ſi probetur per certos annos minores poſtea conſecutus: vtilis eſt pacti exceptio. ſecundum quod tueri cauſam poteſtis etiam aduerſus defenſores ciuitatis maiores petentes ex cautione, ſi probaueritis ſemper quincunces amitam pupillorum veſtrorum quę maiores cauerat, dependiſſe.

Vbi pręcedit oblatio & ſequitur depoſitio, ceſſant vſuræ: & abſente creditore ſufficit offerre in iudicio. Baldus & Salicetus.

Lex.vi.

¶ Imperator Anto.a. Antieneo.

SI creditrici quæ ex cauſa pignoris obligatam ſibi rem tenuit, pecuniam debitam cum vſuris teſtibus pręſentibus obtuliſti: eaque non accipiente, obſignatam eam depoſuiſti: vſuras ex eo tempore quo obtuliſti, pręſtare non cogeris: abſente vero creditrice præſidem ſuper hoc interpellare debueras.

Ex præſtatione vſurarum nō præſumitur promiſſio earum. Baldus.

Lex.vij.

¶ Idem.a. Ariſteo.

CReditor inſtrumentis ſuis probare debet quę intendit, & vſuras ſe ſtipulatum, ſi poteſt. Nec enim ſi aliquādo ex conſenſu præſtitę ſunt, obligationem conſtituunt.

Eligens ex duabus clauſulis eiuſdem contractus vnā ex illis, ſcilicet leuiorem: grauiori renunciare videtur. Baldus.

Lex.viij.

¶ Iidem.a. Deforo.

QVanuis Baſſa cum pecuniā mutuam acciperet, minores vſuras Menophano ſpoponderit: & niſi intra certū tempus eas ſoluiſſet, ampliores (licitas tamen) promiſerit: ſi poſt tempus cautioni præfinitum creditor eaſdem accepit, nec maiores ſibi dari poſtulauit, ac per hoc nō receſſiſſe à minorum pręſtatione eum probari poteſt: eas vſuras computari oportet, quarum in exactione creditor perſeuerauit.

Mora tutoris impedit curſum vſurarum quę veniūt ex mora debitoris. Baldus.

¶ Idem.a.Probo. Lex.ix.

SI per te non ſtat quo minus intra tẽpora præfinita pecuniam minorum ſolueres vſurarum, ſed per tutores filiorum creditoris qui eã accipere noluerunt: idque apud iudicem datum probaueris: ei9 temporis quo per te non ſtetiſſe apparuerit, vſuræ maiores non exigentur. Quòd ſi etiam ſortem depoſuiſti: exinde ex quo id factũ apparuerit, in vſuras non conuenieris.

Computatio vſurarum fit in fine cuiuſlibet anni. Bal.

¶ Idem.a.Donato. Lex.x.

VSuræ per tempora ſolutæ non proficiunt reo ad dupli computationem. Tunc enim vltra ſortis ſummã vſuræ exiguntur, quoties tempore ſolutionis ſumma vſurarum excedit eam computationem.

Per oblationem impediũtur vſurę: & per fructuum acceptionem extenuatur ſors, ſcilicet fructibus conſumptis. Baldus.

¶ Idem.a.populo. Lex.xi.

EX prędῆs pignori obligatis creditor poſt oblatam ſibi iure pecuniam, quam non ſuſcepit: ſi fructus accepit, exonerari ſortis debitum certum eſt.

Ex nudo pacto in frumento vel hordeo venit acceſſio. Sed quo iure petatur? Dic, ſi pactũ fuit incontinenti appoſitum, per actionem præſcriptis verbis, vel per aliquam de actionibus generalibus, puta per triticariam ſi acceſſio non eſt in pecunia: vel actione in factum, ſiue acceſſio ſit in pecunia ſiue non, vel condictione ex lege. Baldus.

¶ Imperator Alexander.a.Tyranno. Lex.xῆ.

FRumenti vel hordei mutuo dati acceſſio etiam ex nudo pacto præſtanda eſt.

In bonę fidei iudicῆs veniunt vſurę ex mora: quæ ſopito iudicio principali peti non poſſunt. Bal.

¶ Idem.a.Euſtathię. Lex.xiῆ.

IN bonę fidei iudicῆs (quale eſt negociorum etiam geſtorum) vſurarum rationem haberi certum eſt. Sed ſi finitum eſt iudicium ſententia: quanuis minoris condemnatio facta eſt nõ adiectis vſuris, nec prouocatio ſecuta

eſt: finita retractanda non ſunt: nec eius temporis quod poſt rem iudicatam fluxerit vſuræ vllo iure poſtulantur, niſi ex cauſa iudicati.

Habitatio domus pignoratę nō dicitur excedere modum legitimum vſurarum: ſecus in locatiōe ſi pluris eſt à creditore locata. Baldus.

Idem. a. Aurelio. Lex. xiiij.

SI ea pactione vxor tua mutuam pecuniam dedit, vt vice vſurarum domum inhabitaret: pacto'que ita vt conuenit, vſa eſt, non etiam locando domum penſionem redegit: referri quæſtionem quaſi plus domus redigeret ſi locaretur, quàm vſurarum legitimarum ratio colligit, minime oportet. Licet enim vberiore ſorte poterit contrahi locatio: non ideo tamen illicitum fœnus eſſe cōtractū, ſed vilius conducta habitatio videtur.

Pœna inſerta in cōtractu mutui, videtur inſerta loco vſurarum. Et vtile per inutile non vitiatur. Bal.

Imperator Gordia. a. Claudio. Lex. xv.

CVm allegas vxorem tuam ea conditione mille aureorum numero quantitatem ſumpſiſſe, vt ſi intra diem certum debito ſatis non feciſſet, cum pœna quadrupli redderet quod accepit: iuris forma non patitur legem contractus iſtius vltra pœnam legitimarum vſurarū poſſe procedere.

Fructus nomine vſurarum promiſſi non poſſunt vltra debitum modum peti. Bal.

Idem. a. Sulpitio. Lex. xvi.

CVm non frumentum, ſed pecuniam fœnori te accepiſſe alleges, vt certa modiatio tritici pręſtaretur, ac niſi is modius ſua die fuiſſet oblatus, menſurarum additamentis in fraudem vſurarum legitimarum grauatum te eſſe contendas: potes aduerſus improbam petitionem competenti vti defenſione.

IN Authentica nullum credentē agricolę tenere. §. ſancimus itaque. col. iiij. conſtitu. v.

In iſta auth. ponitur acceſſionum & vſurarū limitatio dupliciter: primo quādo mutuātur agricolis fructus aridi: ſecundo quando pecunia. Item ponitur exceſſus

modi ipſo iure irritatio. Secunda ibi in ver. ſi aliquid. & ſeipſam ſummat. Bal.

AD hęc, qui fructus aridos credidit agricolæ, vel pecuniam: in vnoquoque anno pro modio octauam partem modij: pro ſolido ſiliquam vnam vſurarum nomine accipiẽs: terrã, ſiue aliquid aliud quod pignori accepit, omnino reddat. Si aliquid præter hoc commiſerit: ab actione cadat omnimodo.

Ratione incertitudinis futurorum fructuum, aliquid iudicatur iuſtum: quod ſi appareret certum, eſſet iniuſtum. Baldus.

Imperator Philippus. a. Euxeno. Lex. xvij.

SI ea lege poſſeſſionem mater tua apud creditorem ſuũ obligauit, vt fructus in vicem vſurarum cõſequeretur: obtentu maioris percepti emolumenti, propter incertum fructuum euentum reſcindi placita non poſſunt.

Vſuræ indebitæ ſolutæ prius ſorte ſoluta, cum in ſortem cedere non poſſint, vt indebitę condicũtur. Bal.

Idem. a. Caſtori. Lex. xviij.

INdebitas vſuras etiam ſi ante ſortẽ ſolutæ non fuerint, ac propterea minuere eam non potuerint: licet poſt ſortem redditã creditori fuerint datę, excluſa veteris iuris varietate, repeti poſſe perpẽſa ratione firmatum eſt.

Oblatio debiti & conſignatio ac depoſitio tempore & loco congruo curſum vſurarum impedit: à periculo caſus fortuiti liberat debitorem: pignora diſſoluit: hypothecarię obſtat: quod etiam in traiectitia pecunia ſeruatur: creditori vero parit actionem cõtra depoſitariũ & quẽlibet detentorem. ſed ſi debitor depoſitum recuperauit, in veterem obligationem reincidit. Bal.

Idem. a. Hyereneię. Lex. xix.

ACceptam mutuo ſortem cum vſuris licitis creditoribus poſt conteſtationem offeras. at ſi non ſuſcipiant, conſignatam in publico depone: vt curſus vſurarum legitimarum inhibeatur: (In hoc autem caſu publicum intelligi oportet vel ſacratiſſimas ędes, vel vbi competens iudex ſuper ea re aditus deponi eas diſpoſuerit) quo ſubſecuto, etiam periculo debitor liberabitur: & ius pignorum

tolletur: cum Seruiana etiam actio manifeſte declaret pi gnoris inhiberi perſecutionem vel ſolutis pecunijs, vel ſi per creditorem ſteterit quo minus ſoluantur. ¶Quod etiam in traiectitijs ſeruari oportet: creditori ſcilicet actione vtili ad exactionem earum non aduerſus debitorem, niſi forte eas receperit, ſed contra depoſitarium vel ipſas cōpetente pecunias.

Mandator & fideiuſſor cōuenti vltra legitimum modum vſurarum, ſunt ipſo iure tuti ſicut reus principalis. Baldus.

¶Idem. a. Aelio. Lex. xx.

CONſtitutionibus ſacris quæ vltra certum modum vſuras fœnebris exigi pecuniæ prohibent, mandatoribus etiam vel fideiuſſoribus ſubuentum eſt: quibus quaſi mandator vel fideiuſſor conuentus vti potes.

Simpliciter ſolutum cedit in debitum vſurarum. Baldus.

¶Idem. a. Chreſimoni. Lex. xxi.

SI vſuras præſtari pignore dato conuenerat: & incontinenti numeratiōe facta, poſtea vel ante propter quod debitum ſolutionem feceras, non deſignaſti: habuit creditor in vſuras tibi accepto ferendæ ſolutæ quantitatis facultatem.

Pign⁹ obligatū pro ſorte et vſuris, poteſt pro vtroq; debito retineri: ſed pignus obligatum pro ſorte tantū, non poteſt retineri pro pœna. Bal. & Sali.

¶Idem. a. Carino. Lex. xxij.

PIgnoribus quidem interuenientibus vſuræ quæ ſine ſtipulatione peti nō poterant, pacto retineri poſſunt: verum hoc iure conſtituto, quum huiuſmodi nullo interpoſito pacto tantummodo certæ ſummæ præſtari pœnam conueniſſe proponas: nec peti nec retineri quicquā amplius poteſt: & ad pignoris ſolutionem vrgeri te diſciplina iuris perſpicis.

Non conſideratur quod caſualiter contingit: & illud quod habet in ſe potentiam plus vel minus, non dicitur excedere modum. Baldus.

¶Idem. a. Iaſoni. Lex. xxiij.

OLeo quidem vel quibuſcunque fructibus mutuo datis: incerti precij ratio additamenta vſurarum eiuſdẽ materiæ ſuaſit admitti.

Mater gerẽs negocia filij, tenetur ad vſuras pecuniæ quam adminiſtrauit. Baldus. Vel quam potuit fœnerare. Salicetus.

Idem. a. Gluciæ. Lex. xxiiij.

SI mater tua maior annis conſtituta, negocia quæ ad te pertinent, geſſerit: cum omnem diligentiam præſtare debeat: vſuras pecuniæ tuæ quam adminiſtraſſe fuerit comprobata, præſtare compelli poteſt.

Species æſtimata recipit vſuras. Bal.

Imperator Coſtan. a. ad populum. Lex. xxv.

PRo auro & argento & veſte facto chirographo licitas ſolui vel promitti vſuras iuſſimus.

Iſta lex eſt notabilis: & licet ſit correcta inquantum permittit vſuras, tamen bona notabilia extrahũtur ex ea, & principium. h. d. in ſumma. Debitor tutus præſcriptione in principali debito vel re principali, eſt etiam tutus in vſuris cum fructibus. Bal.

Imperator Iuſtinianus. a. Mennæ præfecto prætorio. Lex. xxvi.

EOs qui à principali actione per exceptionem triginta vel quadraginta annorum ſiue perſonali ſiue hypothecaria ceciderunt: iubemus non poſſe ſuper vſuris vel fructib9 præteriti temporis aliquam mouere quæſtionem, dicendo ex iiſdem temporibus eas velle ſibi perſolui, quæ non ad triginta vel quadraginta præteritos annos referuntur, aſſerẽdo ſingulis annis earum actiones naſci. Principali enim actione non ſubſiſtente, ſatis ſuperuacuum eſt ſuper vſuris vel fructibus adhuc iudicem cognoſcere.

Modus vſurarum hic taxatur: & non valet conſuetudo quæ vlteriores vſuras permitteret: & fœneratores non poſſunt aliquo prætextu fraudare taxationem huius legis, nec per interpoſitam perſonam circumuenire. Et ſi dubitatur an perſona ſit interpoſita, nec'ne: defertur iuramentum purgationis. Baldus.

¶Super vſurarum vero quantitate etiam generalem ſanctionem facere neceſſarium eſſe duximus, veterem duram & grauiſſimam earum molem ad mediocritatē deducentes. ¶Ideo'que iubemus illuſtribus quidem perſonis, ſiue eas præcedentibus, minime licere vltra tertiā partem centeſimę vſurarum nomine in quocunque contractu vili vel maximo ſtipulari. ¶Illos vero qui ergaſterijs præſunt, vel aliquam licitam negociationem gerunt, vſque ad beſſem centeſimę vſurarum nomine in quocunq; contractu ſuam ſtipulationem moderari. ¶In traiectitijs autem contractibus, vel ſpecierum fœnori datiōibus, vſq; ad centeſimam tantummodo licere ſtipulari, nec eam excedere, licet veteribus legibus hoc erat conceſſum. ¶Cæteros autem omnes homines dimidiam tantummodo centeſimæ vſurarum nomine poſſe ſtipulari: & eam quantitatem vſurarum etiam in alijs omnibus caſibus nullo modo ampliari, in quibus citra ſtipulationem exigi vſuræ ſolent. Nec liceat iudici memoratam augere taxationē occaſione conſuetudinis in regione obtinentis. ¶Si quis autem aliquid contra modū huius fecerit conſtitutionis: nullam penitus de ſuperfluo habeat actionem: ſed et ſi acceperit, in ſortem hoc imputare compelletur: interdicta licētia creditoribus ex pecunijs fœnori dandis aliquid detrahere vel retinere ſiliquarum nomine vel ſportularum, vel alterius cuiuſcunque cauſæ gratia. Nam ſi quid huiuſmodi factum fuerit: principale debitum ab initio ea quantitate minuetur, vt tam ipſa minuēda pars, quā vſurę ei9 exigi ꝓhibeātur. ¶Machinationes etiā creditorum qui ex hac lege prohibiti maiores vſuras ſtipulari, alios medios ſubijciunt quibus hoc non interdictum eſt, reſecantes, iubemus ſi quid tale fuerit attentatum, ita vſuras computari, vt neceſſe eſſet: tanquam ſi ipſe qui alium interpoſuit, fuiſſet ſtipulatus. In quo caſu ſacramenti etiam illationem locum habere ſancimus.

Lex noua trahitur ad præterita quatenus pendet de futuro: non quatenus robur & perfectionem recipit pro tempore prẹterito. Baldus.

¶ Idem.a.Mennę pręfec.præto. Lex.xxvij.

DE vſuris quarum modum iam ſtatuimus, prauam quorundam interpretationem penitus remouẽtes, iubemus etiam eos qui ante eandem ſanctionem ampliores quàm ſtatutæ ſunt vſuras ſtipulati ſunt, ad modũ eadem ſanctione taxatum ex tẽpore lationis eius legis ſuas moderari actiones: ſcilicet illius temporis quod ante eam defluxit legem, pro tenore ſtipulatiõis vſuras exacturos. ¶ Curſum inſuper vſurarum vltra duplum minime procedere concedimus, nec ſi pignora quædam pro debito creditori data ſint, quorum occaſione quędam veteres leges etiã vltra duplum vſuras exigi permittebãt. quod & in bonę fidei iudicijs cæteris'que omnibus in quibus caſibus vſuræ exiguntur, ſeruari cenſemus.

Vſura in ſortem conuerti non poteſt: & leges non imponuntur verbis, ſed rebus. Baldus.

¶ Idem.a.Demoſtheni pręfec.præto. Lex.xxviij.

VT nullo modo vſuræ vſurarum à debitoribus exigãtur, veteribus quidem legibus conſtitutum fuerat, ſed non perfectiſſime cautum. Si enim vſuras in ſortem redigere fuerat conceſſum, & totius ſummę vſuras ſtipulari: quę differentia erat debitoribus, à quibus re vera vſurarum vſurę exigebãtur? Hoc certe erat nõ rebus, ſed verbis tantummodo legem ponere. ¶ Quapropter hac apertiſſima lege definimus nullo modo licere cuidam vſuras præteriti temporis vel futuri in ſortem redigere, & earũ iterum vſuras ſtipulari: ſed & ſi hoc fuerit ſubſecutum, vſuras quidem ſemper vſuras manere, & nullum vſurarũ aliarum incrementum ſentire: ſorti autem antiquę tantũmodo incrementum vſurarum accedere.

¶ De nautico fœnore. Titulus.xxxiii.

Pro tempore quo creditor ſuſcepit periculum traiectitiæ pecunię, vſura centeſima debetur: pro tempore ſequenti cõmunis.h.d.cum gloſ. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Honorio. Lex prima.

TRAIECTITIAM pecuniam quæ periculo creditoris datur, tamdiu liberam eſſe ab obſeruatione communiũ vſurarum, quamdiu nauis ad portum appulerit, manifeſtum eſt.

A iure communi non receditur niſi pactum in contrarium reperitur. ius autem cõmune continet. l. incendium. ſupra ſi cer. peta. quod ergo in contractu non dicitur: pro non intellecto cenſetur. Bal.

¶ Iidem. aa. Coſimaniæ. Lex. ĩj.

CVm dicas te pecuniam ea lege dediſſe, vt in ſacra vrbe tibi reſtitueretur: nec incertum periculum quod ex nauigatione maris metui ſolet, ad te pertinuiſſe profitearis: non eſt dubium pecuniæ creditę vltra licitum modum te vſuras exigere non poſſe.

Iſta lex eſt multum notabilis. Qui ſuſcipit in ſe periculum nauigationis, intelligitur in ſe ſuſcipere periculum fortunæ, non culpę debitoris. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. Iuniæ. Lex. iĩj.

CVm proponas te nauticum fœnus ea conditione dediſſe, vt poſt nauigium quod in Aphricam dirigi debitor aſſeuerabat, in Salonitanorum portũ naue delata, fœnebris pecunia tibi redderetur, ita vt nauigĩj duntaxat quod in Aphricam deſtinabatur, periculum ſuſceperis: per'que vitium debitoris nec loco quidem nauigĩj ſeruato, illicitis comparatis mercibus, ea quæ nauis cõtinebat, fiſcum occupaſſe: amiſſarum mercium detrimentũ quod non ex marinæ tempeſtatis diſcrimine, ſed ex præcipiti auaritia, & inciuili debitoris audacia accidiſſe aſſeueratur, aſſcribi tibi, iuris publici ratio non permittit.

Debitor generis liberatur per interitum ſi creditor ſuſcipit in ſe periculum: aliâs non. Baldus.

¶ Iidem. aa. Euchariſto. Lex. iiĩj.

TRaiectitiæ quidem pecunię quæ periculo creditoris mutuo datur, caſus antequam ad deſtinatum locum nauis perueniat, ad debitorẽ nõ pertinet: ſine huiuſmodi vero cõuẽtiõe infortunio naufragĩj debitor nõ liberabit.

¶ Depoſiti vel contra. Titulus. xxxiiii.

Caſus verus,non caſus prætenſus liberat debitorem, etiam ſi interficiatur. Baldus.

¶ Imperator Alexander Meſteno. Lex prima.

SI INCVRSV latronum vel alio fortuito caſu ornamenta depoſita apud interfectũ perierint:detrimentum ad hęredem eius qui depoſitum accepit,qui dolum ſolum & latam culpam(ſi nõ aliud ſpecialiter conuenit) pręſtare debuit,non pertinet. ¶ Quod ſi prętextu latrocinij cõmiſſi,vel alterius fortuiti caſus,res quę in poteſtate hęredis ſunt,vel quas dolo deſijt poſſidere,non reſtituuntur: tam depoſiti,quàm ad exhibendum actio, ſed & in rem vendicatio competit.

In actione depoſiti vſurę veniũt ex mora.Bal.& Salice.quod intellige in quãtitatibus:ſecus ſi in ſpecie:vt ff.de vſur.l.in fideicommiſſi.§.fina.Baldus.

¶ Imperator Gordianus.a.Cerſino. Lex.ij.

VSuræ in depoſiti actione ſicut in cæteris bonæ fidei iudicijs ex mora venire ſolent.

Depoſitarius vtendo facit furtum:& ſi nõ conuenitur furti,ſed depoſiti:debet agere gratias exactori.Bal.

¶ Idem.a. Auſtero. Lex.iij.

SI depoſiti experiaris,non immerito etiã vſuras tibi reſtitui flagitabis:cum tibi debeat gratulari quòd furti eum actioni nõ facias obnoxium. Siquidem qui rem depoſitam inuito domino ſciens prudens'que in vſus ſuos conuerterit,etiam furti delicto ſuccedit.

Lata definitiua officium iudicis in acceſſorijs cõquieſcit.Baldus & Salicetus.

¶ Idem.a.Timotheo. Lex.iiij.

SI depoſita pecunia is qui eam ſuſcepit,vſus eſt:non dubiũ eſt etiam vſuras debere pręſtare. ¶ Sed ſi quũ depoſiti actione expertus es,tantummodo ſortis facta condemnatio eſt: vltra non potes propter vſuras experiri. Non enim duę ſunt actiones,alia ſortis,alia vſurarũ,ſed vna:ex qua condemnatione facta,iterata actio,rei iudicatę exceptione repellitur.

Inſtrumenta apud ſequeſtrum depoſita per condu-

ctorem & locatorem, debent de iure reddi conducto- ri facta ſolutione. Baldus.

Imperatores Val. & Galie. aa. Claudiano. Lex. v.

PRopter inſtrumenta quidem quæ te depoſuiſſe cum aduerſario tuo dicis, vt reſidua pecunia quę ex condu ctione debebatur, ſoluta ea reciperes: ſi id quod placuerat impleſti, ſequeſtrum potes conuenire. Quanuis autẽ hæc reddita non fuerint: tamen aduerſus eum à quo fundum conduxeras, ſi omne quod ex hoc contractu debebatur, reddidiſti: ipſis ſolutionibus tutus es.

Sequeſter inſtrumentorum tenetur ea reddere in ca- ſu reddendi. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Alexã- dro. Lex. vi.

IS penes quem vtrãque partem tranſactionis vel alia inſtrumenta commendaſſe dicis: legem qua hæc ſuſce- pit, ſeruare neceſſe habet.

Per inſtrumentum factum inter te & titium, in quo continetur quòd tu mutuaſti ei centum quę tibi depo- ſueram: probatur depoſitũ inter te & me. h. d. & eſſet difficile reperire iſtum caſum alibi. Bal.

Iidem. aa. Attico. Lex. vij.

DEſiderium tuum cum rationibus iuris nõ congruit. Nam ſi cuſtodiam pecuniæ ſuſcepiſti, quam alijs à te mutuo datam, inſtrumentum quo hanc tibi reddi con- ſcriptum profiteris, arguit: ſolutionem eius competentẽ improbe recuſas.

Actio depoſiti perſonalis debitoris non ſequitur de- bitorem. Baldus.

Iidem. aa. Alexandro. Lex. viij.

SI is qui depoſitam à te pecuniam accepit, eam ſuo no- mine vel cuiuſlibet alteri9 mutuo dedit: tam ipſum de implenda ſuſcepta fide, quàm eius ſucceſſores teneri tibi certiſſimum eſt. Aduerſus eum autem qui accepit, nulla actio tibi competit: niſi nummi extent. tunc enim contra poſſidentem vti rei vendicatione potes.

Hæreditas ſuſtinet vicem perſonæ defuncti. Bal. & Salice. & quod ei interim quæritur: hæredibus poſtea

adeuntibus quæſitum intelligitur. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Nenophilo & cæteris. Lex.ix.

CVm hęreditas perſonam domini ſuſtineat: ab hęreditario ſeruo priuſquam patri veſtro ſucceſſentis res cõmodatas, ſecundum bonã fidem ab eius qui ſuſcepit ſucceſſoribus apud rectorem prouincię petere poteſtis.

Condemnatus in actione depoſiti directa quia non reſtituebat rem, efficitur infamis. Pau. de Caſt.

¶ Iidem.aa. Septimæ. Lex.x.

QVi depoſitum non reſtituit: ſuo nomine conuentus & condemnatus, ad eius reſtitutionem cum infamiæ periculo vrgetur.

Depoſitarius ſine dilatione compellendus eſt ad reſtitutionem: nec poteſt obijcere compenſationem, vel dicere ſibi in contrarium factam proteſtationem. h. d. cõiuncta authen. hic poſita. Bal. quę lex eſt ſingularis.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Demoſtheni. Lex.xi.

SI quis vel pecunias vel res quaſdam per depoſitionis acceperit titulum: eas volenti ei qui depoſuerit, reddere illico modis omnibus compellatur: nullam'que compẽſationem vel deductionem vel doli exceptionem opponat, quaſi & ipſe quaſdam contra eũ qui depoſuit, actiones perſonales, vel in rem, vel hypothecariam prętendẽs: cum non ſub hoc modo depoſitum acceperit, vt non cõceſſa ei retentio generetur: & contractus qui ex bona fide oritur, ad perfidiam retrahatur. ¶ Sed & ſi ex vtraque parte aliquid fuerit depoſitum: nec in hoc caſu compenſationis prępeditio oriatur, ſed depoſitę quidem res vel pecuniæ ab vtraque parte quàm celerrime ſine aliquo obſtaculo reſtituatur: ei videlicet primo qui primus hoc voluerit: & poſtea legitimę actiones integræ quoque ei reſeruentur. Quod obtinere (ſicut iam dictum eſt) oportet & ſi ex vna parte depoſitio celebrata eſt: ex altera autem compenſatio fuerit oppoſita: vt integra omni legitima ratione ſeruata, depoſitę res vel pecuniæ prima fronte reſtituantur. ¶ Quòd ſi in ſcriptis atteſtatio nõ per dolum vel fraudem fuerit ei qui depoſitum ſuſcepit, ab alio tranſmiſſa, vt minime depoſitum reſtituat: hoc'que per iuſiuran-

dum affirmauerit: liceat ei qui depoſuit, ſub defenſionis cautela idonea præſtita res depoſitas quãcitiꝰ recuperare.

IN Authen. de depoſito & denunciationibus inquilinorum. §. i. col. vi. conſtitutio. fina.

Tertia perſona veniens ex tranſuerſo non poteſt extra iudicium ꝓhibere ne reddatur depoſitum, vel ne inquilinus reddat penſionem domino, vel ne præbenda vel ſalarium præſtetur ei cui debetur. Bal.

SEd iam cautum eſt ne quis extrinſecus depoſitario interdicat depoſiti reſtitutionẽ: qua ſubſecuta depoſitor poſſidens pulſari poterit ab eo qui interdixit. Si contra factum fuerit: damnum quodcunque acciderit ei qui vim paſſus eſt, præſtabitur ab eo qui interdixit, necnon & tertia centeſimæ vſurarũ nomine ex quo facta eſt huiuſmodi conteſtatio. ¶ Quibus pœnis ſubiacet qui vel inquilino dationem penſionũ, vel publicæ perſonæ panis interdicit adminiſtrationem.

Si vnus ex hæredibus deponentis recipit ſolummodo portionem quæ ſibi contingit: quicquid poſtea contra debitorem accidat, cohæredibus non tenetur. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. xiȷ.

SVperuacuam veterum differentiam de medio tollentes, ſi quis certum põdus auri vel confecti vel in maſſa cõſtituti depoſuerit, & plures ſcripſerit hæredes: & vnus ex his contingentem ſibi portionem à depoſitario acceperit, & alter ſuperſederit, vel aliâs fortuito caſu impeditus hoc facere non potuerit, & poſtea depoſitarius in aduerſam inciderit fortunam, vel ſine dolo depoſitum perdiderit: ſancimus non eſſe cohęredi eius licentiam venire contra cohæredem ſuum, & ex eius parte auellere quod ipſe ex ſua parte conſequi minime potuit, quaſi eo quod cohęres accepit, communi conſtituto: cum vbi certæ pecuniæ depoſitæ fuerant, & ſuã partẽ vnus ex cohæredibus acceperit, nemini venit in dubiũ bene eũ accepiſſe partẽ ſuam, & nõ debere aliam partem attingere. Nobis etenĩ non videtur eſſe homo obnoxius neque in maſſa, neque in ſpecie, neque in pecunia numerata, qui ſuam partem

ſuſcepit:ne induſtria pœnas deſidiæ ſoluat. Si enĩ & alius hęres tempora opportuna quemadmodum cohęres eius obſeruaſſet: & ſuum vterque debitum reciperet, & ſequẽtibus altercationibus minime locus relinqueretur.

¶ Mandati. Titulus.xxxv.

Procurator pecuniam verſam in vtilitatem domini repetit per actionem mandati. de ſalario autem prætoris eſt notio. Baldus.

¶ Imperato. Seue. & Anto. aa. Leonidæ. Lex prima.

ADVERSVS eum cuius negocia geſta ſunt, de pecunia quam de proprijs opibus vel ab alijs mutuo acceptam erogaſti, mãdati actione pro ſorte & vſuris potes experiri. De ſalario autẽ quod promiſit: apud præſidem prouincię cognitio prębebitur.

Actio mandati competit ad pecuniam ſolutã à mãdatario, & ad pignora perſequenda. Baldus.

¶ Iidem. aa. Marcello. Lex. ij.

CVm ex cauſa fideiuſſionis pecuniã patrem tuũ exoluiſſe proponas, habes mandati actionem: qua non ſolum pecuniam, ſed etiam pignora in obligationem deducta potes conſequi.

Mandatum actionum non excludit mandantem re integra ab agendo. Baldus.

¶ Iidem. aa. Germano. Lex. iij.

SI pater tuus tibi tui iuris conſtituto actionem aduerſus debitores ſuos mandauit: potuit ipſe pręſens aduerſus eos re integra experiri. Si quid itaque ab eo apud iudicem actum eſt: reſcindi nulla ratio patitur.

Procurator repetit ſumptus litis, etiã ſi in cauſa ſuccubuerit. Baldus.

¶ Impera. Alexander Vulnerato Lex. iiij.

ETiamſi contrariam ſententiam reportauerunt qui te ad exercendas cauſas appellationis procuratorẽ conſtituerunt: ſi tamen nihil culpa tua factum eſt, ſumptus quos in lite probabili ratione feceris, contraria mandati actione petere potes.

Procurator qui neglecto mandato bonorum poſſeſſionem non petijt, tenetur domino. Baldus.

Idem. a. Iuliano. Lex. v.

SI maritus ſororis tuæ tibi procurans petere bonorum poſſeſſionem noluerit, cum ipſo tibi congrediendū eſt: quam querelam ita cum effectu habes, ſi mandaſſe te vt peteretur bonorum poſſeſſio, eumque neglexiſſe arguis.

Qui patitur pro ſe alium fideiubere, videtur mandare. Baldus & Salicetus.

Imperator Gordianus. a. Soſibio. Lex. vi.

SI fideiuſſor pro reo patiente fidem ſuam adſtrinxerit: mandati cum eo poſt exolutam pecuniā vel factā condemnationem poteſt exercere actionem.

Mutuans ex mandato alterius, obligat ſibi recipientem tanquam principalem ex eo contractu: & mandātem tanquam acceſſorium per actionem mādati. Bal.

Idem. a. Aurelio. Lex. vij.

SI literas eius ſecutus qui pecuniæ actor fuerat, ei qui tibi literas tradidit, pecunias credidiſti: tam condictio aduerſus eum qui à te mutuam ſumpſit pecuniam, quàm aduerſus eum cuius mandatum ſecutus es, mandati actio tibi competit.

Ex mandato patris cōpetit actio contra hæredē. Bal.

Imperatores Vale. & Gal. aa. & Val. c. Lu. Lex. viij.

SI tibi pupillorum pater vt pecuniam in rem ſuam ſeruis eius crederes mandauit: & in hanc rem æque ipſo præcipiente pignora ſunt obligata: & mandati actione pupillos poſt mortem patris conuenire, & exequi ius obligationis pignorum poteris, ſi in ſolutione ceſſabitur.

Procurator qui dominum lœſit in cauſa etiam in minimo articulo, tenetur domino. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maxi. Marcello. Lex. ix.

CVm per procuratorem cauſam tuam lœſam eſſe dicas: mandati actio aduerſus eum tibi competit.

Hęc eſt ſolennis lex. Fideiuſſor ante ſolutionem non agit mandati, niſi ſit condemnatus, vel niſi debitor bona dilapidet, ita quòd veriſimiliter periculum ſit in mora, vel niſi ſit conuentum inter reum & ipſum quòd

possit agere quandocunque. & fideiuſſor iniuſte condemnatus appellatione non vſus, non regreditur cõtra reum. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Papio. Lex. x.

SI pro ea contra quam ſupplicas, fideiuſſor ſeu mandator interceſſiſti: & neque condemnatus es, neque bona eam dilapidare poſtea cœpiſſe comprobare poſſis, vt tibi iuſtam metuendi cauſam præbeat: neque ab initio ita te obligationem ſuſcepiſſe, vt eam poſſis & ante ſolutionem conuenire: nulla iuris ratione antequam ſatis creditori pro ea feceris, eam ad ſolutionem vrgeri certum eſt. Fideiuſſorem vero ſeu mandatorem exceptione munitum, & iniuria iudicis damnatum, & appellatione contra bonam fidem minime vſum, non poſſe mandati agere manifeſtum eſt.

Procurator tenetur de culpabiliter geſtis, & culpabiliter non geſtis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Caio. Lex. xi.

PRocuratorem non tantum pro ĳs quę geſſit, ſed etiã pro ĳs quæ gerenda ſuſcepit, & tam propter exactã ex mandato pecuniam, quàm non exactam, tam dolum quàm culpam, ſumptuum ratione bona fide habita, præſtare neceſſe eſt.

Contra tenorem mandati non valet quod procurator facit. Baldus.

¶ Iidem. aa. Firmo. Lex. xĳ.

CVm mandati negocĳ contractum certam accepiſſe legem aſſeueras: eam integram ſecũdum bonam fidem cuſtodiri conuenit. Vnde ſi contra mandati tenorem procurator tuus ad te pertinentẽ fundum vendidit, nec vẽditionẽ poſtea ratã habuiſti: dominiũ tibi auferri nõ potuit.

Procurator tenetur etiam de leuiſſima culpa. Bal.

¶ Iidem. aa. Zoſimo. Lex. xiĳ.

A Procuratore dolum & omnem culpam, non etiam improuiſum caſum præſtandum eſſe, iuris authoritate manifeſte declaratur.

Quod vni ſoluitur plurium voluntate: omnibus videtur eſſe ſolutum. Baldus.

¶ Iidem.aa.Hermiano. Lex.xiiij.

SI ſecundum mandatū Triphonis & Fœlicis equos tua pecunia comparatos,vel in ſolutum à proprio debitore tibi traditos,vni de his vtriuſque voluntate dediſti : ad parendum placitis eos mandati iudicio conuentos bona fides vrget.

¶ Iidem.aa.Precario. Lex.xv.

MAndatum re integra domini morte finitur.

☞ Si mandatum non impletur : ad intereſſe agitur.Baldus & Salicetus.

¶ Iidem.aa. Viando. Lex.xvi.

AD cōparandas merces data pecunia qui mandatum ſuſcepit:fide rupta, quāti intereſt mandatoris tenet.

¶ Iidem.aa.Georgio. Lex.xvij.

SAlarium incertæ pollicitationis promiſſum peti non poteſt.

☞ Licet cōtractus principalis ſit ſtricti iuris : acceſſorius tamen poteſt eſſe bonę fidei, & veniunt vſuræ.Baldus.

¶ Iidem.aa.Tuſciano. Lex.xviij.

POſt ſolutionem à ſe factā qui dari mutuo mandauit: ab eo pro quo interceſſit,vel ſucceſſoribus eius, quod ſolutum eſt,etiam cum vſuris poſt moram recte reddi poſtulat.

☞ Vſuræ vltra licitum modum non poſſunt deberi etiā ſi per ſtipulationem fuerint promiſſę, vel pro eis datū fuerit pignus.Pau.de caſt.

¶ Iidem.aa.Eugenio. Lex.xix.

PReciū rerum diſtractarum quas vęnales præcedente mādato acceperas,vltra licitum vſuras ex ſtipulatione vel mora pręſtare, licet pignora data probentur,compelli non potes.

☞ Illicitum ſalarium non poteſt peti,nec etiam ſumptus quos in lite improba quis fecit.Baldus.

¶ Iidem.aa.Epagato. Lex.xx.

SI contra licitum,litis incertum redemiſti:interdictæ cōuentionis tibi fidem impleri fruſtra petis. Quod ſi gratuitum mādatum ſuſcepiſti,ſecundum bonam fidem ſumptus recte poſtulas.

Condemnatus mādati directa, dicitur infamis:quia licet quis in re propria ſit moderator & arbiter,non ſic in re aliena.Baldus.

Impera.Conſtan.a. Voluſiano præſe.præ. Lex.xxi.

IN re mandata non pecuniæ ſolum,cuius eſt certiſſimū mandati iudicium,verū etam æſtimationis periculum eſt.Nam ſuę quidem quiſque rei moderator atque arbiter,non omnia negocia,ſed pleraque ex proprio animo facit: aliena vero negocia exacto officio gerūtur : nec quicquam in eorum adminiſtratione neglectum ac declinatū culpa vacuum eſt.

Ex paruitate precij ceſſio actionū pręſumitur ſimulata,& eſt inualida niſi vſque ad concurrentem quantitatem eius precij numerati. Fallit in caſibus hic expreſſis,& ſimilibus eandem rationem habentibus. Si autē ceſſio non ſit facta contemplatione precij, ſed ex mera & pura liberalitate:efficaciter tranſeūt vtiles actiones ſecundum tenorem directarum. Baldus.& eſt ſingularis lex ſecundum Paulum de caſtro.

Imperator Anaſta.a. Euſtathio pręfe.prę. Lex.xxij.

PEr diuerſas interpellationes ad nos factas, comperimus quoſdam alienis rebus fortuniſque inhiantes, ceſſiones alijs competentium actionum in ſemetipſos exponi properare: hocq; modo diuerſas perſonas litigatorum vexationibus afficere:cum certum ſit pro indubitatis obligationibus eos magis quibus ante ſuppetebant, iura ſua vendicare, quàm ad alios ea transferre velle.¶Per hanc itaque legem iubemus in poſterum huiuſmodi conamen inhiberi. Nec enim dubiū eſt redemptores litium alienarum videri eos eſſe qui tales ceſſiones in ſe confici cupiūt: ita tamen,vt ſi quis datis pecunijs huiuſmodi ſubierit ceſſionem,vſque ad ipſam tātummodo ſolutarum pecuniarum quantitatem,& vſurarum ei9 actiones exercere permittatur: licet inſtrumento ceſſionis, venditionis nomen inſertum ſit:exceptis ſcilicet ijs ceſſionibus quas inter coheredes pro actionibus hęreditarijs fieri contingit : & ijs quaſcūque vel creditor vel is qui res alienas poſſidet, pro debito,ſeu rerum apud ſe cōſtitutarum munimine ac tui-

tione accepit: necnon ĳs quas inter legatarios ſeu fideicõmiſſarios quibus debita vel actiones ſeu res aliæ relictæ ſunt, pro his fieri neceſſe ſit. Nulla etenim tali ratione intercedente, redemptor (ſicuti ſuperius declaratum eſt) magis exiliit, qui alienas pecunĳs pręſtitis ſubĳt actiões. ¶ Si autem per donationem ceſſio facta eſt: ſciant omnes huiuſmodi legi locum non eſſe, ſed antiqua iura eſſe ſeruãda: vt ceſſiones tam pro exceptis & ſpecialiter enumeratis, quàm alĳs cauſis factæ ſeu faciendæ ſecundum actionum quęcunque ceſſę ſunt vel fuerint tenorem, ſine quadam immutatione obtineant.

Si actio eſt pro parte vendita, & pro parte donata: pręſumitur ceſſio ſimulata. Idẽ ſi ſolus titul9 donatiõis ſit appoſitus: tamen clam aliquid ſit datũ nomine precĳ. His ergo caſibus ceſſionarius non agit niſi quaten9 re ipſa perſoluit. cedens etiam propter ſuam fraudem actione priuatur. Et licet de rigore iſta ſanctio deberet retrotrahi: tamen de ęquitate non trahitur retro: ſed ad futura tantum porrigitur. Bal.

¶ Imperator Iuſtinia. a. Ioan. pręfec. pręto. Lex. xxiĳ.

AB Anaſtaſio diuæ memoriæ principe iuſtiſſima cõſtitutio conſcripta eſt, tam humanitatis quàm beneuolentię plena, vt ne quis alienum ſubeat debitum ceſſione in eum facta: & ne amplius à debitore conſequatur ĳs quę pręſtauit ceſſionis authori: exceptis quibuſdã caſibus qui ſpecialiter illa ſanctione continentur. ¶ Sed cùm ĳ qui circa lites morantur, eandem piam diſpoſitionẽ in ſua natura remanere minime conceſſerint, inuenientes machinationem vt partem quidem debiti, venditionis titulo transferant in alium creditorẽ, reliquam autẽ partem per coloratam cedant donationem: generaliter Anaſtaſianę conſtitutioni ſubueniẽtes, ſancimus nulli licere partem quidem debiti cedere pecunĳs acceptis & vẽditione, actionũ habita, partẽ autẽ donationis titulo videri transferre: ſed ſi voluerit debitũ totũ pure donare, & per donationem actiones transferre: non occulte, nec per artes clandeſtinas pecunias ſuſcipere, publice autem ſimulatam donationem celebrare: ſed vndiq; purã et non diſſimulatã facere dona-

ſionem. Huiuſmodi enī ceſſionibus non aduerſamur. ¶Si quis autē occulte aliud quidē agere conatur, & pecunias pro parte accipit, & vendit particulatim actiones, partem autē donare ſimulat vel ipſi qui emptionem actionis partim ſubit, vel forſitā alij per ſuppoſitā perſonā: (quia & hoc ſæpius perpetratū eſſe didicimus) huiuſmodi machinationē penitus āputamus, vt nihil amplius accipiat quàm ipſe vero cōtractu re ipſa perſoluit: ſed oē quod ſuperfluū eſt, et per figuratā donationē trāſlatū, inutile eſſe ex vtraq; parte cēſem9: et neq; ei qui cedit actiōes, neq; ei qui eas ſuſcipere curauit, aliquid lucrari vel fieri vel remanere, vel aliquam cōtra debitorē vel res ad eum pertinentes eſſe vtrique eorum actionem: ſed & ſi quis donationem quidem om̄is debiti facere aſſimulauerit, vt videatur eſſe tota donatio, aliquid autem occulte ſuſceperit: & in hoc caſu tantummodo exactionem ſortiri ei9 quod datum eſſe comprobetur. Et ſi hoc à debitore perſoluatur, nulla contra eum vel ſubſtantiam eius ex diſſimulata donatiōe oriatur moleſtia. Et iuſtum quidem fuerat hoc remediū debitoribus ab Anaſtaſianis temporibus impartiri, ex quibus etiam lex data eſt: (quam homines aſtute lacerandam eſſe exiſtimauerunt) ſed ne videamur in tanta temporum noſtrorū beneuolentia aliquid acerbius admittere: in futuris poſt pręſentem legem caſibus hęc obſeruari cenſemus: vt omne quod contra legē Anaſtaſianā excogitatum eſt, hoc in poſterum noſtro perfruatur remedio.

¶ Si ſeruus extero ſe emi mādauerit. Tit. xxxv.

Mandatū ſerui mandantis ſe extero emi, eſt inualidū ab initio: ſed conualeſcit emptione ſecuta ex poſtfacto: & non liberatur mādatarius ſoluēdo nūmos peculiares dño, ſed dño datur electio agat mandati vt ſeruū cōſequatur: vel ex vēdito vt preciū ei detur: vtrāq; tñ actionem non poteſt cumulare obſtāte contrarietate.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximian9 aa. & cc. Dionyſiæ. Lex vnica.

SI SERVVS extero ſe mādauerit emēdum: quāuis nec ex pſona ſerui (quia hoc liber mādare non poteſt) nec ex dñi perſona (qm̄ qui

mandat vt à ſe res cõparetur, inutiliter mãdat)conſiſtere: credebatur actio: tñ optima ratione, quia nõ id agitur vt ex ipſo mandato, ſed ꝑpter mandatum ex alio cõtractu naſcatur actio: domino quæri placuit obligationem. ¶ Si itaq; dño ignorãte emi te mandaſti, ac te nũmos ſubminiſtrãte peculiares ſoluti ſunt: emptori minime liberatio per huiuſmodi factũ potuit ꝑuenire. Nec tamẽ ſi tradita, nec manumiſſa es: etiam mãdati de ancilla, & empti de precio conſequẽdo cõtrarias actiones ei exercere concedi placuit. Sane in illius arbitrio relictũ eſt, vtrũ'ne mãcipiũ, an preciũ cõſequi velit: cũ ex peculio quod ei⁹ fuit, ſolutio celebrata, obligationis vinculo ẽptorẽ liberare nõ potuerit.

¶ Pro ſocio. Titu. xxxvi.

Valet ſocietas in qua vnus pecuniã confert, alter operam. Baldus & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Aurelio. Lex prima.

SOCIETATEM, vno pecuniã conferẽte, alio operam dante, poſſe cõtrahi, magis obtinuit.

Ementes prædium communiter, videntur tacite contraxiſſe ſocietatẽ tã rei quàm onerũ ſupportandorũ propter rem. Bal.

¶ Iidem. aa. Pantoni. Lex. ij.

CVm ꝓponas te prędiũ cõiuncto dñio cũ patrono tuo cõparaſſe, in poſſeſſionẽq; tã te quàm ipſũ inductũ: iuris ratio efficit vt dñium fundi ad vtrũq; pertineat. Sane quia preciũ à te ſolo numeratũ, & ſolẽnibus penſitationibus et pręſtatiõib⁹ ceſſante ſocio ſatiſfactũ eſſe dicis: iudicio ſocietatis id qđ eo noie pręſtari oportuerit, cõſequeris

Societatis cõmoda traſeũt ad hęredẽ. Bal. & hoc verum etiã ſi ſit talis ſocietas quę ad hęredẽ non tranſeat.

¶ Iidem. aa. Victorino. Lex. iij.

CVm in ſocietatis contractibus fides exuberet, conueniatq; ęquitatis rationibus etiã cõpendia ęqualiter inter ſocios diuidi: præſes prouinciæ ſi patrẽ tuũ ſalinarum ſocietatem participaſſe, & non recepta communis compendij portione rebus humanis exemptum eſſe perſpexerit: commodum ſocietatis quod deberi iuxta fidem ve

ri conſtiterit, reſtitui tibi præcipiet.

Cauſa teſtati vel inteſtati non pertinet ad contract9. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Celeri. Lex.iiij.

SI ſocietatis iure, vel tranſactionis ſtipulatione ſubdita, bonorũ omnium ęquis partibus inter te & Fauiam diuiſionem recte fieri placuit: quo minus hęc rata ſeruẽtur, nihil intereſt vtrum teſtatus, qui fuerit obligatus, an inteſtatus rebus ſit humanis exemptus.

Durat ſocietas ad beneplacitum ſociorum. Bald9 & Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Theodoro. Lex.v.

TAmdiu ſocietas durat, quamdiu conſenſus partium integer perſeuerat. Proinde ſi iam tibi pro ſocio nata eſt actio: eam inferre apud eum cuius ſuper ea re notio eſt, non prohiberis.

Societas poteſt contrahi ſub qualibet cõditione: quia voluntates contrahentiũ ſunt ſeruandæ. Bal.

Impera.Iuſti.a.Ioanni pręfec.prętorio. Lex.vi.

DE ſocietate apud veteres dubitatum eſt ſi ſub conditione contrahi poteſt: puta ſi ille conſul fuerit, ſocietatem eſſe contractam. ¶ Sed ne ſimili modo apud poſteritatem ſicut apud antiquitatem huiuſmodi cauſa vẽtiletur: ſancimus ſocietatem cõtrahi poſſe non ſolũ pure, ſed etiam ſub conditione. Voluntates etenim legitimæ contrahentium omni modo conſeruandę ſunt.

Curator furioſi poteſt renunciare ſocietati furioſi. Et qui habet authoritatem legitimam in contractu: habet etiam in diſtractu. Baldus.

Idem.a.Ioanni præfecto prætorio. Lex.vij.

SAncimus, veterum dubitatione ſemota, licentiam habere furioſi curatorem diſſoluere ſi maluerit ſocietatẽ furioſi, & socijs licere ei renunciare. Et quemadmodum in omnibus contractibus alijs legitimam authoritatem ei dedimus: ita & in hac parte eũ permittimus competẽter commodis furioſi prouidere.

De cõtrahẽda emptiõe et vẽditiõe. Ti.xxxvii.

Valet venditio rei etiam exiſtentis in alio loco quàm vbi contractus celebratur. Bal.

¶ Impp. Valer. & Galie. aa. Paulo. Lex prima.

VENDITIONES etſi in alio loco quàm i quo poſſeſſiones conſtitutæ ſunt, fiant: non ideo irritæ eſſe creduntur.

Vbi nõ eſt conſenſus, ibi deficit ſubſtantia emptionis & venditionis. Bal.

¶ Imperato. Diocletia. & Maximia. aa. Auito. Lex. ij.

EMptionem & venditionem conſenſum deſiderare, nec furioſi vllum eſſe conſenſum, manifeſtum eſt. Intermiſſiõis autem tempore furioſos maiores vigintiquinque annis venditiones & alios quoſlibet contractus poſſe facere non ambigitur.

Si fiat donatio revera, & ſimuletur fieri venditio: valet donatio: nec poteſt reſcindi propter ſimulationẽ venditoris. Donatarius tamẽ debet implere modũ vel conditionem appoſitã in donatione. Pau. de caſt.

¶ Iidem. aa. Valeriæ. Lex. iij.

SI donationis cauſa, vẽditionis ſimulatus contractꝰ eſt: emptio in ſui deficit ſubſtãtia. ¶ Sanè ſi in poſſeſſionẽ rei, ſub ſpecie vẽditiõis, cauſa donatiõis, vt te aleret, induxiſti: ſicut ꝑfecta donatio facile reſcindi nõ poteſt: ita legi quam tuis rebus donans dixiſti, pareri conuenit.

Nemo poteſt emere rem ſuam, niſi quatenus ab eo poſſet aliquo remedio euinci. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. Luciano. Lex. iiij.

CVm res tibi donatas, ab hærede donatricis tibi diſtractas eſſe proponas: intelligere debueras duplicari tibi titulum poſſeſſionis non potuiſſe, ſed ex donatione & traditione dominum factum te fruſtra emiſſe: cũ rei propriæ emptio non poſſit conſiſtere. ¶ At tunc demum tibi profuit, ſi ex donatione te non fuiſſe dominum demonſtretur. ¶ Sanè quoniam omnia bona tibi ab ea donata & tradita dicis: ad hoc & à filio facta venditio rerum maternarum afferre perfecta etiam donatione poterit defenſionem, ne vel exemplo inofficioſi teſtamenti poſſis hæc auocare.

Tam tutor quàm vxor eius poteſt rem pupilli eme-
re palam & bona fide. Bal. & Salice.

Iidem. aa. Gregorio. Lex. v.

CVm ipſe tutor nihil ex bonis pupilli quę diſtrahi poſ-
ſunt, comparare palam & bona fide prohibetur: mul-
to magis vxor eius hoc facere poteſt.

Res perfecta non vitiatur licet perueniat ad caſum
à quo non poſſet oriri. Baldus.

Iidem. aa. Lucretio. Lex. vi.

SI Gaudentius in matrem tuam titulo venditionis ſine
quadam fraude dominium mancipij tranſtulit: non id-
circo quòd poſtea inter eos matrimonium & diuortium
ſecutum dicitur, iuri eius quicquam derogatum eſt: quod
vendicare, te matri tuę ſucceſſiſſe probans, minime pro-
hiberis.

Figmentũ veritati non præſtat impedimentũ. Bal.

Iidem. aa. Hiſoni. Lex. vij.

SI ancillam ex emptiõe ſibi quæſitam, mater tua dona-
tione eam à ſecundo marito poſtea ſe ſimulauit acce-
piſſe: tituli falſi figmẽtum dominium ei duplicare vel au-
ferre non potuit.

In contractibus nominatis non habet locum condi-
ctio ob cauſam. Bal. Vel clarius: Licet precium non ſol-
uatur, non agit venditor condictione ob cauſam ad re-
petitionem rei, ſed actione ex vendito ad ipſum pre-
cium. Paulus de Caſtro.

Iidem. aa. Diogeni. Lex. viij.

SI non donationis cauſa, ſed vere vineas diſtraxiſti, nec
precium numeratum eſt: actio tibi precij, non eorum
quę dediſti repetitio competit.

Sine precio contractus venditionis non habet ſubſtã-
tiam. Baldus.

Iidem. aa. Seuero. Lex. ix.

EMpti fides ac venditi ſine quantitate, nulla eſt. Placi-
to autem precio non numerato, ſed ſolũ tradita poſ-
ſeſſione, iſtiuſmodi contractus nõ habetur irritus. Nec id-
circo is qui comparauit, minus recte poſſidet quod ſo-
luta ſumma quam dari conuenerat, negatur. Sed & ſi

donationis gratia prædĳ facta venditione, traditio ſequatur: actione precĳ nulla competente perficitur donatio.

Contractus poteſt eſſe nullus duplici cauſa, & vtraque poteſt eodem libello proponi.h.d.no.tex.cum glo. Baldus.

Iidem.aa.Gorgio. Lex.x.

SI mater tua velut ex patris tui bonis prædiū ſuum cōparauit: cum rei propriȩ non conſiſtat emptio, & hāc ſimulatam proponas: huiuſmodi placitū mutare ſubſtantiam veritatis, & ei nocere non potuit.

Contractus non redduntur in inuitum. Bal. & Sali.

Iidem.aa.Paterno. Lex.xi.

INuitum comparare vel diſtrahere poſtulantis cauſam iuſtam non continet deſiderium.

Fideiuſſor non eſt de ſubſtātia emptionis, nec de generali natura eius, nec etiam inſtrumentum: nec etiam pœnitentia quanquam incontinenti poſt actum perfectum ſecuta inualidat ipſum contractum. Bal.

Iidem.aa.Paterno. Lex.xĳ.

NOn idcirco minꝰ emptio perfecta eſt, quòd emptor fideiuſſorem non accepit, vel inſtrumētum teſtationis vacuæ poſſeſſionis omiſſum eſt. Nam ſecundum conſenſum auctoris in poſſeſſionē ingreſſus recte poſſidet. Precium ſanè, ſi eo nomine ſatiſfactum nō probetur, peti poteſt. Nec enim, licet incontinenti facta, pœnitentiæ conteſtatio conſenſu finita reſcindit.

Contractus in alterius contrahentium voluntatē collatus, non intelligitur efficaciter celebratus. Salicetus.

Iidem.aa.Iuliano. Lex.xiĳ.

IN vendentis vel ementis voluntatē collata conditione comparandi: quia non adſtringit neceſſitate contrahentes, obligatio nulla eſt: idcirco dominus inuitus ex huiuſmodi conuentione rem propriam vel quilibet alius diſtrahere non compellitur.

Non ſolum proximis & conſortibus, ſed etiam alĳs liberum eſt arbitrium rem propriam diſtrahendi: non obſtantibus conſtitutionibus quȩ olim contrariū diſponebant. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus Gratianus & Theodoſius Flauiano prꝗfecto prætо. Lex.xiiij.

DVdum proximis conſortibus que cōceſſum erat vt extraneos ab emptiōe remouerent, neq; homines ſuo arbitrio vendenda diſtraherēt. Sed quia grauis hęc videt iniuria,(quę inani honeſtatis colore velatur) vt homines de rebus ſuis facere aliquid cogantur inuiti: ſuperiore lege caſſata, vnuſquiſque ſuo arbitratu quærere vel probare poſſit emptorem: niſi lex ſpecialiter quaſdam perſonas hoc facere prohibuerit.

¶ Si precium ad tertij arbitrium committitur: illo non arbitrante contractus redditur nullus, nec à perſona receditur: & illo arbitrante firmatur. Salice.

¶ Imperator Iuſtinianus Iuliano.p̄.p̄. Lex.xv.

SVper rebus vęnundandis, ſi quis rem ita comparauerit, vt res vendita eſſet quanti Titius æſtimauerit: magna dubitatio exorta eſt multis antiquæ prudentiæ cultoribus: quam decidentes, ſancimus, cū huiuſmodi conuentio ſuper venditione procedat, quanti ille ęſtimauerit, ſub hac conditione ſtare venditionem, vt ſi quidem ipſe qui nominatus eſt, precium definierit: omnimodo ſecundum eius ęſtimationē & preciū perſoluatur, & venditio ad effectum perueniat: ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis contractus celebretur, ſcilicet ſi huiuſmodi pactum cum in ſcriptis fuerit redactum, ſecūdum noſtrę legis definitionem per oīa completum & abſolutum ſit. ¶ Sin autem vel ipſe noluerit, vel non potuerit precium definire: tunc pro nihilo ſit venditio, quaſi nullo precio ſtatuto: nulla coniectura (immo magis diuinatione) in poſterum ſeruanda, vtrum in perſonam certam, an in boni viri arbitrium reſpicientes contrahentes ad hęc pacta venerint: quia hoc penitus impoſſibile eſſe credētes, per huiuſmodi ſanctionē expellimus. Quod etiam in huiuſmodi locatione locum habere cenſemus.

¶ De hæreditate vel actione vendita.

Titulus.xxxix.

¶ Fiſcus hæreditate vendita non tenetur creditoribus

hæreditarijs reſpondere, ſed emptor eſt conueniendus ab eis. Baldus.

¶Impp. Seuerus & Antoninus Genimio. Lex prima.

AES ALIENVM, hæreditate nomine fiſci vendita, ad onus emptoris bonorum pertinere, nec fiſcum creditoribus hæreditarijs reſpondere, certum & abſolutum eſt.

Hęres, & non emptor hęreditatis à creditoribus cõuenitur hęreditarijs: & ſi eis ſatiſfacere cõuenit, nec ad ſatiſdandum tenetur, niſi hac lege emerit. Salicetus.

¶Imperator Antoninus Floriano. Lex.ij.

RAtio iuris poſtulat vt creditoribus hæreditarijs & legatarijs ſeu fideicommiſſarijs te conuenire volentibus tu reſpõdeas: & cum eo cui hęreditatem vęnundediſti, tu experiaris ſuo ordine. Nam vt ſatis tibi detur, ſero deſideras: quoniam eo tempore quo vęnundabatur hęreditas, hoc non eſt compręhenſum. Quanuis enim ea lege emerit vt creditoribus hæreditarijs ſatiſfaciat: excipere tamen actiones hæreditarias inuitus cogi non poteſt.

Actionem ſuam poteſt quis cedere contra inuitum & ignorantem debitorem. Bal. & Salice.

¶Imperator Alexander Timotheo. Lex.iij.

NOminis venditio etiam ignorante vel inuito eo aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet.

Deceptus in contractu dolo aduerſarij, non cogitur adimplere contractum. Bal. & Salice.

¶Idem.a.Diogeni. Lex.iiij.

QVi nondum certus de quantitate hæreditatis, perſuadente emptore quaſi exiguam quantitatem, eam vendidit: bonę fidei iudicio conueniri vt res tradat, vel actiones mandet, non compellitur. nam ſuo quoque iure eorum perſecutionem habet.

Emptor hæreditatis mandatis actionibus habet directas quas concipit in perſonam mandantis, ſed non mandatis actionibus habet vtiles. Baldus.

¶Idem.a.Honeſimo. Lex.v.

EMptor hæreditatis, actionibus mandatis, eo iure vti

debet, quo is cuius perſona fungitur: quanuis vtiles etiam aduerſus debitores hæreditarios actiones emptori placuit tribui.

Poſterior in titulo, ſed prior in poſſeſſione, priori in dominio præfertur. Baldus.

Idem. a. Pomponio. Lex. vi.

QVi tibi hęreditatem vendidit: antequam res hæreditarias traderet, domin9 earum perſeuerauit: & ideo vendendo eas alijs, dominium transferre potuit. Sed quoniam contractus fidem fregit: ex empto actione conuentus, quanti tua intereſt pręſtare cogetur.

Nomen debitoris poteſt dari pignori: et ille cui datũ eſt, poteſt ipſum alteri vẽdere iure creditoris ſicut aliã rem pignoratam: & emptori datur vtilis actio ad exigendum, ſicut dabatur venditori antequam venderet. h. d. tex. cum gloſ. Pau. de Caſtro.

Impp. Diocletianus & Maxi. Manaſſę. Lex. vij.

POſtquam eo decurſum eſt, vt cautiones quoque debitorum pignori darentur: ordinarium viſum eſt poſt nominis venditionem vtiles emptori, (ſicut reſponſum eſt) vel ipſi creditori poſtulanti dãdas actiones.

Qui emit nomen, non propterea efficitur dominus rei debitę: ſed agit ad illam actione perſonali. Bal.

Iidem. aa. Iuliano. Lex. viij.

EX nominis emptione dominium rerum obligatarũ ad emptorem non tranſit: ſed vel in rem ſuam procuratore facto, vel vtilis ſecundum ea quæ pridem conſtituta ſunt, exemplo creditoris, perſecutio tribuitur.

Sicut poteſt vendi actio in perſonam, ita actio in rẽ: & generale ſtatutum generaliter debet intelligi in omñ caſu in quo poteſt ratio aſſignari. Baldus.

Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni. p̃. p̃. Lex. ix.

CErti & indubitati iuris eſt, ad ſimilitudinem eius qui perſonalem redemerit actionem, & vtiliter eã mouere ſuo nomine conceditur: etiã eum qui in rem actionẽ comparauerit, eadem vti poſſe facultate. Cum eñ actionis nomen generale ſit omnium ſiue in rem ſiue in perſonam actionum, & apud omnes veteris iuris conditores

hoc nomen in omnibus pateat: nihil eſt tale quod differentiam in huiuſmodi vtilibus actionibus poſſit introducere.

¶ Quæ res vendi non poſſunt, & qui vẽdere vel mercari vetantur. Titulus.xl.

Prohibentur vendi purpuræ quibus princeps vtitur cum ſedet in maieſtate: & priuatus hoc faciẽs punitur: vt hic. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus & Theodoſius Fauſto comiti ſacrarum largitionum. Lex prima.

HVCANDAE atque diſtrahendæ purpuræ vel in ſerico vel in lana quæ blatta vel oxobapta atq; hyacinthina dicitur: facultatem nullus poſſit habere priuatus. Si autẽ aliquis ſupradicti muricis vellus vendiderit: fortunarũ ſuarum & capitis ſciat ſe ſubiturum eſſe diſcrimen.

¶ Iidem.aa. Thoriabando duci Meſopotamiæ. Lex.ij.

COmparãdi ſerici à Barbaris facultatem omnibus (ſicut iam pręceptum eſt) pręter comitem commerciorum etiam nunc iubemus auferri.

Non licet fruſtum publici canonis alibi quàm in locis ordinatis emere. Salicetus.

¶ Impera. Arca. & Hono. ad ſenatum & populũ. Lex.iij.

QVia nonnunquam in diuerſis litoribus diſtrahi publici canonis frumenta dicuntur: vendentes & ementes ſciant capitali pœnę ſe eſſe ſubdendos, & in publicam fraudem commercia contracta damnari.

Frumentum exercitui miſſum non poteſt quis emere, ſub pœna hic ſubiecta. Salicetus.

¶ Impera. Honorius & Theodoſi9 Fau. prę. prę. Lex.iiij.

NE frumentum quod deuotiſſimo exercitui mittitur, in prędam lucrumque vertatur: hac ſanctione decernimus vt quicunque hoc fuerint forte mercati, honeſtiores quidem ſtilum proſcriptionis & omnium bonorum amiſſionem incurrant: inferiores autem vilioreſque perſonæ capitis ſupplicio ſubiaceant.

¶ Quæ res exportari non debeant. Titulus.xli.

Nullũ liquamẽ poteſt transferri ad Barbaros quan-

tumcunque modicum, etiam cauſa deguſtandi. Sali.

¶ Imperatores Valentinianus & Gratianus ad Theodoſium magiſtrum militum. Lex prima.

AD BARBARICVM tranſferēdi vini olei & liquaminis nullā quiſquam habeat facultatē nec guſtus quidē cauſa, aut vſus cōmerciorū.

Non licet vendere arma hoſtibus populi Romani, nec eorum legatis, ſub pœna capitis, & confiſcationis bonorum. Salicetus.

¶ Imperator Marcus Aulo pręfecto præ. Lex.ij.

NEmo alienigenis Barbaris cuiuſcunq; gentis ad hanc vrbem ſacratiſſimā ſub legationis ſpecie vel ſub quocunque alio colore venientibus, aut in diuerſis alijs ciuitatibus vel locis, loricas, ſcuta & arcus, ſagittas & ſpathas & gladios, vel alterius cuiuſcunqne generis arma audeat vænundare: nulla prorſus ijſdem tela, nihil penitus ferri vel facti iam vel adhuc infecti ab aliquo diſtrahatur. Pernicioſum nanque Romano imperio, & proditioni proximum eſt, Barbaros, quos indigere conuenit, telis eos, vt validiores reddantur, inſtruere. ¶ Si quis autē aliquod armorum genus quarumcunque nationum Barbaris alienigenis contra pietatis noſtræ interdicta vbicunque vendiderit: bona eius vniuerſa protinus fiſco adijci, ipſum quoque capitalem pœnam ſubire decernimus.

¶ De eunuchis. Titulus.xlii.

Tāquā homicida punitur ille qui caſtrat aliquē. Bal.

¶ Imperator Conſtantinus .a. Aurelio duci Meſopotamiæ. Lex prima.

SI QVIS poſt hanc ſanctionē in orbe Romano eunuchos fecerit: capite puniatur: mācipio tali, necnon etiā loco vbi hoc commiſſum fuerit domino ſciente & diſſimulante, cōfiſcādo.

Subditi Romano imperio in loco nullo poſſunt fieri eunuchi: nec facti in aliquem alienari, pœna capitis imminēte cōtrafacienti, & tabellioni qui inſtrumētum alienationis conſcripſerit. Barbari autē Romano imperio non ſubiecti, & extra Romanū impe-

rium eunuchi facti, vbique poſſunt vendi. Sall.

¶ Impera. Leo Viuiano præfecto præto. Lex.ij.

ROmanæ gentis homines ſiue in Barbaro ſiue in Romano ſolo eunuchos factos nullatenus quolibet modo ad dominium cuiuſquam tranſferri iubemus: pœna grauiſſima ſtatuenda aduerſus eos qui hoc perpetrare auſi fuerint: tabellione videlicet qui huiuſmodi emptionis ſiue cuiuſlibet alterius alienationis inſtrumenta conſcripſerit, & eo qui octauam vel aliquid vectigalis cauſa pro his ſuſceperit, eidem pœnæ ſubijciendo. ¶ Barbaræ autẽ gentis eunuchos extra loca noſtro ĩperio ſubiecta factos, cunctis negociatoribus vel quibuſcunque alijs emendi in cõmercijs & vẽdendi vbi voluerint tribuimus facultatem.

¶ De patrib⁹ qui filios ſuos diſtraxerit. Ti.xliii.

Pater vel alius parens non poteſt ſuos deſcendentes afficere iugo ſeruitutis vel alteri⁹ nexus libertatem impedientis. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Papiniano. Lex prima.

LIBEROS à parentibus neque venditionis neque donatiõis titulo, neque pignoris iure, aut alio quolibet modo, nec ſub prætextu ignorantię accipientis, in alium tranſferri poſſe, manifeſti iuris eſt.

Propter nimiam paupertatem & famis neceſſitatẽ poteſt pater vendere filium & filiam: ſed poſtea precio oblato, vel alio æque bono mancipio præſtito, in priſtinam libertatem repeti poteſt. Sall.

¶ Imperator Conſtantinus prouincialibus. Lex.ij.

SI quis propter nimiam paupertatem egeſtatemque victus cauſa filium filiam've ſanguinolentus vendiderit: venditione in hoc tantummodo caſu valente, emptor obtinendi eius ſeruitij habeat facultatem. Liceat autem ipſi qui vendidit, vel qui alienatus eſt, aut cuilibet alij eum ad ingenuitatem propriam repetere: modo ſi aut precium offerat quod poteſt valere, aut mancipium pro eiuſmodi præſtet.

¶ De reſcindenda venditione. Titulus.xliiii.

Reſcinditur venditio facta per metũ, maxime ſi precium reſtituitur. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Alexander Maroni. Lex prima.

SI PATER tuus per vim coactus domum vendidit: ratum non habebitur quod non bona fide geſtum eſt. Malę fidei enim emptio irrita eſt. Aditus itaque nomine tuo præſes prouincię authoritatem ſuã interponet: maxime cum paratum te proponas id quod precij nomine illatum eſt, emptori refundere.

Venditor deceptus re ipſa vltra dimidiam iuſti precij, poteſt precium reſtituẽdo rem recuperare: niſi emptor malit iuſtum precium ſupplere. Salicetus.

¶ Impera. Diocletianus & Maximianus Lupo. Lex.ij.

REm maioris precij ſi tu vel pater tu9 minoris diſtraxit: humanũ eſt vt vel preciũ te reſtituente emptoribus, fundum vænundatum recipias, authoritate iudicis intercedente: vel ſi emptor elegerit, quod deeſt iuſto precio, recipias. ¶ Minus autem precium eſſe videtur ſi nec dimidia pars veri precij ſoluta ſit.

Neque priuato neque fiſco licitum eſt recedere à contractu perfecto. Baldus. Salicetus addit, altero inuito.

¶ Iidem. aa. Marcianæ. Lex.iij.

DE contractu vẽditionis & emptionis iure perfecto alterutro inuito nullo recedi tempore bona fides patitur, nec ex reſcripto noſtro. Quo iure fiſcum noſtrum vti, ſępe conſtitutum eſt.

Per inſtrumentum emptionis quondam factæ non probatur quòd poſterior emptio ſit iniuſta: nec ꝓpterea præſumitur mala fides. Baldus.

¶ Iidem. aa. Eudoxio. Lex.iiij.

AD reſcindẽdam venditionem, & malæ fidei probationem, hoc ſolum non ſufficit, quòd magno precio fundum cõparatũ, minoris diſtractum eſſe cõmemoras.

Ratione doli contractus reſcinditur, & quicquid ſecutum eſt ex eo vel ob eum. Baldus.

¶ Iidem. aa. Ruſo. Lex.v.

SI dolo aduerſarij deceptum venditionem prędij te fe-

ciſſe præſes prouinciæ aditus animaduerterit: ſciens contrarium eſſe dolum bonæ fidei, (quę in huiuſmodi maxime contractibus exigitur) reſcindi venditionem iubebit.
¶Quòd ſi iure perfecta venditio eſt à maiore vigintiquinque annis: intelligere debes conſenſu mutuo perfectam venditionem reſolui non poſſe.

Licet quis velit reddere duplum, non reſcinditur vēditio perfecta. Baldus.

¶Iidem. aa. Gratiano. Lex. vi.

NOn eſt probabilis cauſa propter quam reſcindi conſenſu factam venditionem deſideras. Quanuis enim duplum offeras precium emptori: tamē inuitus ad reſcindendam venditionem vrgeri non debet.

Etiam militi non debet concedi per reſcriptum facultas reſcindendi venditionem perfectam: & ſi concederetur, eodem iure vti contra ſe teneretur. Sali.

¶Iidem. aa. Mucarolo militi. Lex. vij.

RAtas manere ſemper factas iure venditiones, veſtra etiam intereſt. Nam ſi oblato precio reſcindere venditionem facile permittatur: eueniet vt & ſi quid vos de laborib9 veſtris a fiſco noſtro vel à priuato comparaueritis, eadem lege conueniamini quā vobis tribui poſtulatis.

Contractus non reſcinditur niſi deceptio ſit vltra dimidiā iuſti precij inſpecto tempore contractus. Bal.

¶Iidem. aa. Enodiæ Lex. viij.

SI voluntate tua fundum tuum filius tuus vænundedit: dolus ex calliditate atq; inſidijs emptoris argui debet, vel metus mortis, vel cruciatus corporis imminens detegi, ne habeatur rata venditio. Hoc enim ſolū quòd paulo minori precio fundum venditum ſignificas, ad reſcindendam venditionem inualidum eſt. Quòd videlicet ſi contractus emptionis atque vēditionis cogitaſſes ſubſtantiā, & quòd emptor viliori comparandi, venditor cariori diſtrahendi votū gerentes, ad hūc contractū accedāt, vixque poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat, detrahēte: emptore autem huic quod obtulerat, addente, ad certum conſentiant preciū: profecto perſpiceres neque bonam fidem quę emptionis atque venditionis

conuentionem tuetur, pati, neque vllam rationem conce-dere reſcindi propter hoc conſenſu finitum contractum, vel ſtatim, vel poſt precij quātitatis diſceptationem: niſi minus dimidia iuſti precij qđ fuerat tempore venditio-nis, datum eſt: electione iam emptori præſtita ſeruanda.

Pro pecunia numeranda poſſunt dari pecora: & vi-detur datum precium. Baldus.

¶ Iidem. aa. Domitio. Lex. ix.

PRecij cauſa non pecunia numerata, ſed pro ea peco-ribus in ſolutū conſentienti datis: contractus non con-ſtituitur irritus.

Dolus conſiſtit in animi qualitate, non in rei precio. Baldus.

¶ Iidem. aa. Seuero. Lex. x.

DOlus emptoris qualitate facti, non quantitate pre-cij ęſtimatur. Quem ſi fuerit interceſſiſſe probatū: non aduerſus eum in quem emptor dominium trāſtulit, rei vendicatio venditori: ſed contra illum cum quo cōtra-xerat, in integrum reſtitutio competit.

Scienti non infertur dolus: & licet precium non ſit vſquequaq; conueniens, contractus tenet. h. d. Baldus. concordat Salicetus.

¶ Iidem. aa. Magno. Lex. xi.

VEnditor factum emptoris quod cum tempore con-tractus latuit, poſt arguendo, non quod eo tempore ſcierit quo id ageretur & conſenſit, de dolo queri poteſt. Igitur cum patrem tuum vt maius comprahenderetur inſtrumento precium, quàm rei quæ diſtrahebatur eſſe conuenerat, conſenſiſſe profitearis: propter hoc ſolum de circunſcriptione fruſtra queritur. ¶ Sanè ſi placitum pre-cium non probetur ſolutum, vel in quātitatem debiti per errorem facti compenſari cautum fuerit: hoc reddi recte poſtulatur.

Venditio facta viliori precio propter munus publi-cum vel vrgens debitum, non reſcinditur. Salice.

¶ Iidem. aa. Antiocho. Lex. xij.

NOn idcirco minus vēditio fundi, quòd hunc, ad mu-nus ſumptibus neceſſarijs vrgentibus, non viliore

precio, vel v[illegible]ente debito te diſtraxiſſe contẽdis, rata ma nere d[illegible]. Ab illicitis itaque petitionibus abſtinendo, ac preciu, ſi non integrũ ſolutũ eſt, petẽdo, facies conſultius.

Proteſtatio non habentis ius proteſtandi, non officit contractui. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Nitę. Lex. xiij.

SI maior annis vigintiquinque fundum diſtraxiſti: propter hoc ſolum quòd ementi ne compararet ſocer tuꝰ denunciauit, emptionem factam à te reſcindi bona fides non patitur.

Licet non ſeruetur modus, non reuocatur venditio: ſed agitur ad modum implendum & ęquipollens. Bal.

¶ Iidem. aa. Baſilicæ. Lex. xiiij.

EA conditione diſtractis prædijs, vt quod reipublicæ debebatur, qui comparauit reſtitueret: vẽditor à ſe celebrata ſolutione, quanti intereſt experiri poteſt: non ex eo quòd emptor non ſatiſfecit conuentioni, contractus irritus conſtituitur.

Imputet ſibi ille qui vẽdidit rem cuius precium ignorauit: quia non debuit eſſe tã negligens & ſupinus. Bal.

¶ Imperatores Gratia. Valentinia. & Theodoſius ad Hypacium præfectũ prætorio. Lex. xv.

QViſquis maior ętate prędia etiam procul poſita diſtraxerit: paulo vilioris precij nomine, repetitionis rei venditę copiam minime conſequatur. Neque enim inanibus immorari ſinatur obiectis, vt vires locorũ ſibimet cauſetur incognitas, qui familiaris rei ſcire vires vel merita atque emolumenta ante debuerat.

Publicus exactor debet res vendere gratioſe: neq; in ſubhaſtationibus fraudem cõmittere. Bal. & Sali.

¶ Imperatores Valentinianus & Theodoſius & Arca. ad Magillum vicarium Aphricę. Lex. xvi.

SI quos debitorum mole depreſſos neceſſitas publicæ rationis adſtringat proprias diſtrahere facultates: rei qualitas, & reddituũ quantitas ęſtimetur: ne ſub nomine ſubhaſtatiõis publicę, locus fraudibus relinquatur, vt poſſeſſionibus viliore precio diſtractis, plus exactor ex gratia, quàm debitor ex precio conſequatur. ¶ Hi poſtremo

ſub empti titulo perpetuo dñij iure potiãtur, qui tantum adnumerauerint fiſco, quantum exegerit vtilitas priuatorum. Etenim periniquum eſt vt alienis bonis ſub gratioſa auctione diſtractis, parum accedat publico nomini, cũ totum pereat debitori.

Furtiui et clandeſtini contractus in pręiudicium fiſci non tenent. Bal. & Salicetus.

¶ Imperatores Arca. & Hono. Meſ. debitori. Lex. xvij.

HI qui impoſita munera ciuitatum fuga deſtituunt, vel ineundos furtim exiſtimant eſſe contractus: intelligãt ſibi nihil ꝓfutura hęc eſſe commẽta, & precio emptorem fugę conſciũ mulctandũ eſſe quod dederit.

Proceres palatij ſiue conſiliarij qui ſtant ad cõſilium domini: non poſſunt emere res ſubditorũ. Bal.

¶ Imperatores Arca. Hono. & Theodoſi. Neſto rerum priuatarum comiti. Lex. xviij.

VEſtium, auri & argenti, ſeu mancipiorum coemẽdorum, ſiquando à priuatis noſtris ea contigerit vęnundari, Palatini ſciant ſibi copiam denegatam, pœna in eos amiſſionis precij exerenda.

¶ Quãdo liceat ab emptiõe diſcedere. Tit. xliiii.

Sicut emptio & venditio ſolo conſenſu contrahitur, ita ſolo diſſenſu diſtrahitur: niſi à traditione ſumat effectum: quo caſu niſi retradatur, non diſtrahitur. Bal.

¶ Imperator Gordianus. Rufino. Lex prima.

RE QVIDEM integra, ab emptione & venditione vtriuſque partis conſenſu recedi poteſt. Etenim quod conſenſu contractum eſt, contrarię voluntatis adminiculo diſſoluitur. Atenim poſt traditionem interpoſitam nuda voluntas non reſoluit emptionem, ſi non actus quoque priori ſimilis retroagens venditionẽ, interceſſerit.

Per dationem arrarum res nõ deſinit eſſe integra: ſed per ſolutionẽ partis precij deſinit eſſe integra. Bal.

¶ Impp. Diocletianus & Maximianus Fœlici. Lex. ij.

PErfectam emptionem atque venditionem re integra tantum pacto & cõſenſu poſſe diſſolui cõſtat. ¶ Ergo

ſiquidem arrę nomine aurum datum ſit: potes hoc ſolum ſecũdum fidem pacti recuperare. Sin vero partem precij perſoluiſti: ad ea quæ venditorem ex venditione oportet præſtare, magis actionem, quàm ad precij quantitatem quam te dediſſe ſignificas, habes.

¶ Si propter publicas penſitationes vẽditio fuerit celebrata. Titulus.xlv.

Venditio ſolenniter facta, ob tributa non ſoluta non reuocatur, licet à debitore vel creditore tributũ poſtea offeratur. Baldus.

¶ Imperator Anto. Materno. Lex prima.

VENDITIONEM ob tributorum ceſſationẽ factam reuocari non oportet, neque priore domino precium offerente, neq; creditore eiꝰ iura hypothecę ſiue pignoris prętendẽte. Potior eſt enim cauſa tributorum, quibus priore loco omnia bona ceſſantis obligata ſunt.

Venditio legitime facta nõ retractatur. Si aũt eſt facta minus legitime, debet quatenus de facto proceſſit, retractari: citato tamen poſſeſſore, & non aliter. Bal.

¶ Impp. Diocletianus & Maximia. Platoni. Lex.ij.

SI deſerta prædia ob ceſſationem collationum, vel reliqua tributorum, ex permiſſu pręſidis ab ijs quibꝰ periculum exactionis tributorum imminet, diſtracta ſyncera fide iuſto precio ſolenniter comparaſti: venditio ob ſolennes præſtationes neceſſitate facta, conuelli non debet. ¶ Sin autem venditio nulla, iuſta authoritate præſidis pręcedente, facta eſt: hanc ratam haberi iura non concedunt. Id itaque quod fruſtra geſtum eſt, reuocari oportet: ita vt indemnitati tributorum omnibus modis conſulatur. Quæ omnia tractari cõuenit præſente eo quem emptorem extitiſſe proponis.

Conuento debitore ac conuicto ob publicas penſitationes non ſolutas, debet ſolennis celebrari venditio. Et ſi minor ſit debitor, debet citari legitime, ſcilicet quòd compareat cum tutore vel curatore. Bal.

¶ Imp. Conſtan. Fauſto præſidi Vticæ. Lex.iij.

SI quis fundum vel mancipium aliam've rem ob ceſſationem tributorum, vel etiam ob veſtium, auri, argenti'que debitum quæ annua exactione ſoluũtur, occupata, conuento debitore, & apud iudicem interpellatione celebrata, cum ſolutio ceſſauerit, ſub haſta diſtracta comparauerit: perpetuam emptionis accipiat firmitatem. ¶ Sin autem minoris forte perſona fuerit inſerta: neceſſe ſit legitimę defenſionis venditioni perſonam adeſſe: nihil'que interſit vtrũ'ne officium ſummę rei procuratoris, an certe rectoris prouincię, id quod debitũ fuerit propoſuerit.

¶ Sine cenſu vel reliquis fundum comparari nõ poſſe. Titulus.xlvi.

Promittens ſoluere tributa rei in dotẽ datę, non tenetur ex promiſſione re ad dotatorem reuerſa. Bal.

¶ Imperator Antoninus.a.Capitoni. Lex prima.

EX CONVENTIONE quidem qua pactã nouercam tuam dicis cũ patre tuo cum fundum in dotem daret, vt ipſa tributa agnoſceret: actio tibi aduerſus eam competere nõ poteſt, etiam ſi pactum deductũ in ſtipulationẽ probetur. Sed & ſi fundus ęſtimatus (ita vt pars inſtrumẽti ſignificat) in dotem datus eſt: ex vendito actio vt placitis ſtetur, non competit.

Comparans fundum ea lege ne ſoluat cenſum vel tributum, tali pacto non excuſatur quin ſoluere cõpellatur quod pro ipſa poſſeſſione debetur. Bal.

¶ Imperator Conſtan.a.ad Marcellum. Lex.ij.

REi annonariæ emolumenta tractantes, cognouimus hãc eſſe cauſam maxime reliquorum, quòd nonnulli captantes aliquorum momẽtarias neceſſitates, ſub hac conditiõe fundos cõparant, vt nec reliqua eorum fiſco inferant, & immunes eos poſſideant. Ideo'que placuit vt ſi quem conſtiterit huiuſmodi habuiſſe cõtractum, atque hac lege poſſeſſionem eſſe mercatum: tam pro ſolidis cẽſibus fundi comparati, quàm pro reliquis vniuerſis eiuſdem poſſeſſionis obnoxius teneatur: cum neceſſe ſit eum qui comparauit, cenſum rei comparatæ agnoſcere: nec

licere cuiquam rem ſine cenſu comparare vel vendere.

IN Authentica de manda.prin.§.non permittas itaque. colla.iij.conſti.iiij.

Si emptor non eſt ſufficiens ad ſoluendũ veteres collectas impoſitas venditori, fiſcus recurrit contra venditorem, licet non poſſideat. & hoc venditor tenetur ꝓfiteri & promittere tempore contractus. Bal.

SEd & periculum in ſe recipere poteſt, ſi examinatione ante traditionem facta emptor minus idoneus inuentus fuerit. Tunc enim venditor apud geſta profiteri cogitur quia periculo ſuo tranſpoſitio fit fiſcaliũ tributorum.

Qui poſſident prædia tributorum: tenentur ſoluere tributa & publicas penſitationes, non obſtante pacto inter emptorem & venditorem appoſito. Et pro libra quę reperitur apud vẽditorem, tenetur emptor, licet in ipſum emptio tranſlata non ſit. Bal.

Impera. Iulianus. a. Secũ pręfecto prętorio. Lex. iij.

OMnes pro ijs agris quos poſſident, publicas penſitationes agnoſcant: nec pactionibus contrarijs adiuuentur, ſi venditor aut donator apud ſe collationis ſarcinam pactione illicita voluerit retinere, & ſi necdũ tranſlata ſit profeſſio cenſualis, ſed apud priorem fundi dominum forte permaneat, diſſimulantibus ipſis, vt non poſſidentes ꝓ poſſidentibus exigantur.

De periculo & cõmodo rei vẽditę. Titu. xlvij.

Perfecto contractu cõmodum & incommodum eſt emptoris: tamen ſi ex cauſa antecedẽti res euincitur, ratione euictionis agitur ſi fuerit denunciatum venditori vt adeſſet cauſæ, & emptor non fuit ex contumacia cõdemnatus. Baldus.

Imperator Alexan. Apollonio. Lex prima.

POST PERFECtam venditionem omne cõmodũ & incõmodum quod rei venditę cõtingit, ad emptorẽ pertinet. Auctor eni ex ijs tñ cauſis ſuo ordine tenetur, quę ex præcedẽti tẽpore cauſam euictionis parant, & ita, ſi ei denunciatum eſt vt cauſæ agendę adeſſet, & non abſente emptore contra eum pronunciatum eſt.

Cū vinū vēditur ad mēſurā: antequā mēſuretur, periculū mutati vini ꝑtinet ad vēditorē. Cū aūt nō vēditur ad mēſuram, ſed vt certū corpus: tūc ſtatim periculum eſt emptoris. Et quod dictum eſt in vino: idem in oleo, frumento, & cæteris ſimilibus poſt venditionem deterioratis vel penitus corruptis. Bal. & Sali.

Idem. a. Iuliano. Lex. ij.

CVm conuenit vt ſingulę amphoræ vini certo precio vęneant: antequam tradantur, imperfecta etiam tunc venditione, periculum vini mutati emptoris qui moram menſuræ faciendæ non interpoſuit, non fuit. ¶ Cum autem vniuerſum quod in horreis erat poſitum, vęniſſe ſine menſura, & claues emptoribus traditas alleges: poſt perfectam vēditionem quod vino mutato damnum accidit, ad emptorem pertinet. ¶ Hęc omnia locum habent non ſolum ſi vinum, ſed etiam ſi oleum vel frūmentum vel his ſimilia vęnierint, & ea aut deteriorata aut penitus corrupta fuerint.

Idem. a. Daphani. Lex. iij.

DOlum auctoris, bonæ fidei emptori non nocere, certi iuris eſt.

Emptione perfecta (niſi mora interueniat) periculū eſt emptoris. Baldus.

Imperator Gordi. Siluro. Lex. iiij.

CVm inter emptorem & venditorem contractu ſine ſcriptis initō de precio conuenit, mora'que venditoris in traditione non interceſſit: periculo emptoris rem diſtractam eſſe, in dubium non venit.

Caſus incendij emptione perfecta emergit emptoris periculo. Baldus.

Imperatores Diocle. & Maxi. Leontio. Lex. v.

CVm ſpeciem venditam per violentiam ignis abſumptam dicas: ſi venditionē nulla conditio ſuſpenderat, amiſſę rei periculum te non adſtringit.

Venditor interitu ſpeciei liberatur ab actione ex empto: & nihilominus emptor tenetur ei ad precium. Bal.

Iidem. aa. Cerilo. Lex. vi.

MOrtis caſus ancillę diſtractæ, etiam ante traditionē

ſine mora venditoris dilatã, nõ ad venditorem, ſed ad emptorem pertinet: & hac nõ ex prçterito vitio rebus humanis exempta, emptor ſolutioné precij non recte recuſat.

¶ De actionibus empti et venditi. Titu. xlviii.

Licet emptor non ſoluat precium, non poteſt ab eo res tradita vendicari: ſed ad precium eſt agendũ. Bal.

¶ Imperator Antoninus Delianç. Lex prima.

ADVERSVS cum cui agrum vendidiſti, iudicio venditi conſiſte. Nec enim tibi in rem actio cum emptore qui perſonaliter tibi ſit obligatus, competit.

Reſiduum precij poteſt peti non obſtante refutatione vel compẽſatione erronea. Et ſi emptor occupat fructus ad ſe non pertinentes: reſtituere tenetur. Baldus & Salicetus.

¶ Imperatores Valerianus Galienus & Valentinianus aaa. & ccc. Domitiano. Lex. ij.

VEnditi actionem ad recipiendum reſiduum preciũ intendere cum aduerſario tuo poteris: nec quod in compenſationem venerit, quaſi & tu inuicem deberes, id obeſſe tibi poterit, ſi in bonæ fidei cõtractu (in quo maiores etiam vigintiquinque annis officio iudicis in ijs quæ dolo commiſſa ſunt, adiuuãtur) iuſto errore te ductum, vel fraude aduerſarij captum, quaſi debitũ id eſſet quod reuera non debebatur, pepigiſſe monſtraueris. ¶ Fructus quoq; perceptos ante venditionem cõtractam (quos cũ venditioni non acceſſiſſent, eundem emptorem inuaſiſſe proponis) eodem iudicio repoſces.

Ex arrali contractu oritur actio perſonalis, non in rem. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. Serpodo. Lex. iij.

EX arrali pacto perſonalis duntaxat paciſcentibus actio præparatur.

Venditor ex mora traditionis tenetur ad intereſſe emptori iuxta arbitrium iudicis de cauſa cognoſcentis. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Muciano. Lex. iiij.

SI traditio rei venditę iuxta emptionis contractum ꝑ ſ cacia venditoris non fiat: quāti intereſſe compleri emptionem fuerit arbitratus pręſes prouincię, tantum in cōdemnationis taxationem deducere curabit.

Emptor qui percepit fructus rei emptæ: tenetur ad vſuras precij non ſoluti. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Secunę. Lex. v.

CVrabit præſes prouincię compellere emptorem qui nactus poſſeſſionem fructus percepit, partem precij quam penes ſe habet, cum vſuris reſtituere: quas & perceptorum fructuum ratio, & minoris ętatis fauor (licet nulla mora interceſſerit) generauit.

Venditi actio non competit ad contractum reſcindendum, niſi reſciſſio ſumat originem ex conuentione. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Neratio. Lex. vi.

VEnditi actio, ſi non ab initio aliud conuenit, non facile ad reſcindendam perfectam vēditionem, ſed ad precium exigendum competit.

Emptor ſoluens venditori ignoranti nummos proprios ipſius venditoris, non liberatur. Baldus.

Iidem. aa. Iſiodoro. Lex. vij.

SI ſeruos diſtraxiſti, ac precium de peculio eorum quod ad te pertinebat, neſciens vnde ſolueretur, accepiſti: cōſequens eſt integram te habere actionem precij: cum ꝓprij venditoris nummi ſoluti non præſtent emptori liberationem.

Emptor re non tradita non efficitur dominus, etiam ſi gerat ſe pro domino ſoluendo tributa vel etiam collectas pro ipſa: & ideo non poteſt vendicare, ſed poteſt agere perſonali ex empto vt inducatur in vacuam poſſeſſionem precio perſoluto. Baldus.

Iidem. aa. Euſebio. Lex. viij.

SI pater tuus vęnundedit portionem ſuam, nec induxit in vacuam poſſeſſionem prędij: ius omne penes ſe eum retinuiſſe certum eſt. Neque enim velut traditionis factæ vectigal exſolutum, ſi ſimulatum factum interceſſit, veritatem mutare potuit. Quapropter aditus præſes pro-

uinciæ ſi animaduerterit in vacuam poſſeſſionem neque patrem tuum neq; ſucceſſores eius emptorem vel hæredes ipſius quocunque loco factos induxiſſe: non dubitabit nihil eſſe tranſlatum pronunciare. Et ſi te ex empto ad inducendum eum in vacuam poſſeſſionem prędη perſpexerit conueniri: ęſtimabit an precium ſit exſolutum: ac ſi repererit nõ eſſe precio ſatiſfactum, hoc reſtitui tibi prouidebit.

Si venditor aſſerit minus tributum deberi, cum maius debitum ſit: tenetur emptori ignoranti ad intereſſe: ſcienti autem non tenetur. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Antipatrę. Lex. ix.

SI minor à venditore ſiue ſciente ſiue ignorante dicebatur capitatio prędη venditi, & maior inuenta ſit: intãtum conuenitur, inquantum ſi ſciſſet emptor ab initio, minus daret precη. Sinuero huiuſmodi onus & grauamẽ functionis agnouiſſet: nullam aduerſus venditorem habet actionem.

Qui carnem venditam non tradidit in termino, tenetur ad intereſſe. Baldus.

¶ Iidem. aa. Attalo. Lex. x.

CVm venditorem carnis, fide conuentionis rupta, tempore placito hanc non exhibuiſſe proponas: ex empti actione eum quanti intereſt tua ſi tunc tibi præſtita fuiſſet, apud præſidem prouinciæ conuenire potes.

Poſt venditionem ancillę vẽditor antequam tradat, eſt dominus pleno iure: & ideo poteſt manumittere. Bal. ſed tenetur emptori ad intereſſe. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Bucarpiæ. Lex. xi.

SI ancillam tibi ex cauſa venditionis traditam venditor manumiſit: libertatẽ alienę factæ pręſtare non potuit. ¶ Quòd ſi poſt venditionem ante traditionem manumiſit, pleno iure dominus conſtitutus, ciuem Romanam facere non prohibetur: tibi perſonali propter ruptam fidẽ contra venditorem actione competente.

Quando vinum venditur certę qualitatis & menſuræ: ſtatim periculum & cõmodum eſt emptoris Bal.

¶ Iidem. aa. Criſpino. Lex. xη.

SIcut periculum vini mutati quod certū fuerat cōparatum, ad emptorem: ita commodum aucti precij pertinet. Vtique hoc verum eſt, ſi certæ qualitatis ac menſuræ diſtracto vino, fidem placitis ſeruādam eſſe conuenit. Quo non reſtituto: non precij quantitatis, ſed quanti intereſt emptoris, competit actio.

Perfecto cōtractu fructus pertinent ad emptorem: ad quem pertinent etiam onera functionum. Econtrario vero ab emptore poſt moram petitur precium cū vſuris. Baldus.

¶ Iidem. aa. Alexandro. Lex. xiij.

FRuctus poſt perfectum iure contractū emptoris ſpectare perſonam conuenit: ad quem & functionū grauamen pertinet. ¶ Venditor quoq; precium tantum: ac ſi mora interceſſiſſe probetur, vſuras officio iudicis exigere poteſt.

Venditor tenetur ſe obligare particulariter & diſtincte ad omnia capitula quę ſunt de natura contractus. Baldus.

¶ Iidem. aa. Ruphoni. Lex. xiiij.

EMptor ſeruorum recte de his tradendis, & eorum fuga, item'q; ſanitate, erroneſque non eſſe, aut noxa ſolutos, repromitti ſibi recte poſtulat.

Determinata conuentio parit actionem determinato modo. Baldus.

¶ Iidem. aa. Antonio. Lex. xv.

VLtra modum tritici diſtracti citra pactum, in ſolutione mora non facta, nihil emptor exigere poteſt.

Fructus pecorum pertinent ad emptorem, & tenetur venditori reſarcire ſumptus quos fecit in pecorib9.
Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Cerilo. Lex. xvi.

POſt perfectam venditionem fœtus quidem pecorum emptori: venditori vero ſumptus ſiquos bona fide fecerit, reſtitui debere notiſſimum eſt.

Venditor non tenetur defendere emptorem à violētia quę ſibi de facto infertur. Baldus.

¶ Iidem. aa. Hermiano & Nupo. Lex. xvij.

EXpulſos vos de fundo per violētiam à Nerone, quē habere ius in eo negatis, profitētes: nullā vobis aduerſus eum ex cuius vēditione fundum poſſidetis, actionem competere probatis. Igitur ad inſtar interdicti ſeu actionis permiſſæ experiendum eſſe perſpicitis.

¶ Si quis alteri vel ſibi ſub alterius nomine, vel aliena pecunia ement. Titulus .l.

☞ Res empta ab vxore de pecunia mariti, ab hærede mariti vendicari non poteſt: ſed ad pecuniam eſt agendum. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator .a. Secundino. Lex prima.

SI PECVNIA patris fundus mancipia'que comparata ſunt: tamen cum emptiones matris tuę nomine factas eſſe proponas, ignorare non debes traditione matrem tuam dominam fuiſſe cōſtitutam. ¶ Planè ſi pecuniæ petitionem competere tibi propter numerationem precij exiſtimas, ciuiliter contende.

☞ Donatio facta filio in poteſtate, confirmatur emācipatione ſi res fuit filio tradita, vł reperitur in poſſeſſione de voluntate patris tacita vel expreſſa. Bal.

¶ Imperator Alexander Septimæ. Lex .ij.

SI emancipatis vobis fundos quos nomine veſtro cum in poteſtate ageretis pater emerat tradidit, vel in poſſeſſione corū volūtate patris fuiſtis: dominiū acquiſiſtis.

☞ Numerans precium alio emente, non quęrit ſibi dominium, niſi nomen emptoris fuerit appoſitum ſimulate. Baldus.

¶ Idem .a. Paterno. Lex .iij.

MAncipia quorum meminiſti: ſi (vt proponis) nomine tuo item'que fratris tui cui ſucceſſiſti, empta vobis tradita ſunt: licet inſtrumento emptionis matrem tuā pecunias numeraſſe contineatur, perſequi ea more iudiciorum non prohiberis.

☞ Probata ſimulatione nihil prodeſt habere penes ſe inſtrumentum: tamen in dubio non pręſumitur ſimulatio. h. d. tex. cum gloſ. Baldus.

¶ Impp. Valen. Valens & Gra. Cyrillo. Lex. iiij.

QVanuis inſtrumento emptionis ſocrus nomen inſcri pſeris: tamen ſi poſſeſſionem tenens dominꝰ effectus es: ob eam rem fruſtra calumniam mulieris, quanuis ipſa contractus tabulas habeat, reformidas.

Si vir emens in veritate, facit apponi nomen vxoris in inſtrumento ſimulate, acquiritur viro, non vxori: & vxor poſſidens tenetur reſtituere rem cum fructibus taxatis à iudice. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. Vero. Lex. v.

CVm propria pecunia tua te comparante poſſeſſionẽ, quondam vxoris tuæ nomen tantummodo accõmodaſſe dicas: eandemque, occaſione cuſtodiæ ſuæ cõmiſſorum inſtrumentorum, cõtra bonam fidem proprietatem eiuſdem fundi vſurpaſſe dicas: rector prouinciæ pro ſua exercitatione cognitum habens donationem à non domina vxore tua in filiam ſuã collatam, nullum pręiudicium dominio tuo attuliſſe, docẽti tibi veritatem precibus tuis aſſiſtere, reſtituere eandem poſſeſſionẽ, habita etiam fructuum taxatione, curabit.

Res empta per vxorẽ de pecunia viri, efficitur vxoris: tenetur tamen viro quatenus de precio eſt locupletata. ſed res empta per virum appoſito nomine vxoris in inſtrumento, pertinet ad virum qui in ſe concepit cõtractum verum. ſed ſi vir non concepit contractũ in ſe, ſed in perſona vxoris abſentis, contractus non tenet: & ideo ex eo non oritur obligatio: ſed tamẽ traditio facta ex eo transfert dominium. Baldus.

¶ Iidem. aa. Dionyſio Lex. vi.

MVltum intereſt vtrum'ne vxore tua cõparante pecuniam numeraſti, eique poſſeſſio tradita eſt: an cõtractu emptionis à te nomine tuo habito, tantum vxoris nomen poſt inſtrumentis inſcribi feceris. Nam ſi quidem vxor tua nomine ſuo emit, eiq; res traditę ſunt, neq; in te quicquam de his proceſſit: nõ niſi de precio aduerſus eam inquantum tu pauperior, & illa locupletior facta eſt, habes actionem. ¶ Quòd ſi tu quidem emiſti, & tibi tradita eſt poſſeſſio: tantum autem nomen vxoris quondam tuę

inſtrumento inſcriptū eſt: res geſta potior quàm ſcriptura habetur. ¶Si vero ab initio negocium vxoris gerēs cōparaſti nomine ipſius: empti actionē nec illi nec tibi quæſiſti: dumque tibi non vis, nec illi potes. ¶Quare in dominij quæſtione ille potior habetur, cui poſſeſſio à domino tradita eſt.

Procurator contrahere poteſt, & debet ex eo agere, vel procuratorem ad agendum conſtituere ad petitionem domini. Baldus.

¶Iidem. aa. Gerontio. Lex. vij.

CVm per eos qui negocia tua gerebant, olei materiam te comparaſſe, contractuſque fidem precio ſuſcepto rupiſſe vēditorem proponas: ſi quidem ex empto, ijs qui iuri tuo ſubiecti fuerant contrahentibus, tibi quæſita eſt actio, vel per te, vel per eum cui mandaueris. ¶Sin vero ſui iuris conſtituti, ſecundum mandatum tuum hunc contractum habuerunt, ac ſibi empti quæſierunt actionem, per eos, vel quibus illi dederint mandatum: adi competētem iudicem: qui ſecundum bonam fidem (quæ in huiuſmodi contractibus obſeruari ſolet) ſatiſfieri prouidebit.

Si vnus ex fratribus de pecunia communi emit ſuo nomine: ſibi, nō alteri fratri dominium acquiritur. Baldus & Salicetus.

¶Iidem. aa. Valentinę. Lex. viij.

QVi aliena pecunia comparat: non ei cuius nūmi fuerunt, ſed ſibi tam actionem empti quàm dominiū ſi ei fuerit tradita poſſeſſio, quęrit. ¶Cum itaque de rebus communibus fratrem patruelem tuum quędam comparaſſe contendas: de tua pecunia hunc conueniendo facies conſultius. Nam in rem de rebus ab eo comparatis, tibi cōtra eum petitio non competit.

In contrahendo inter abſentes requiritur nuncius vel epiſtola. Baldus.

¶Iidem. aa. Ruphinæ. Lex. ix.

NIhil prohibet altero pecuniam numerante, in alium, vel vtriuſque contrahentis conſenſu, vel certe venditore tantummodo volēte, dominium transferri: eo etiam manifeſte conſtituto, vt inter abſentes per mediam perſo

nam veluti per nuncium vel per epiſtolam talis contractus perfici poſſit.

¶ De rebus alienis non alienandis, & de prohibita rerum alienatione vel hypotheca. Titulus.li.

Emptor rei alienę tenetur reſtituere domino niſi probet quo iure emit, vel niſi præſcripſerit: quo caſu emptor ſecurus eſt. ſed venditor domino tenetur cōdictione ad precium. Baldus.

¶ Imperator Alexander Cantiano. Lex prima.

SI PRAESIDI prouinciæ probatum fuerit Iulianum nullo iure munitum ſeruos tuos ſcientibus vendidiſſe: reſtituere tibi emptores ſeruos iubebit. Quod ſi ignorauerint, & eorum facti ſunt: precium eorum Iulianum tibi ſoluere iubebit.

Venditio mariti ſigillantis ſigillo vxoris, non officit vxori quæ non nouit quid ſigillaretur. Bal.

¶ Imperator Gordianus Græcię. Lex.ij.

Diſtrahente marito rem tui iuris, ſi conſenſum non eſt accommodatū: licet ſigillo tuo venditionis inſtrumentum fraude conquiſita ſignaueris, eiuſmodi tamen commentū emptori, vſucapione non ſubſecuta, vel longi temporis pręſcriptione minime munito, nullam præſtitiſſe ſecuritatem poteſt.

Non poteſt hæres iure hæreditario vel proprio venire contra factum defuncti. et ſi venit & euincit, tenetur de euictione ad intereſſe. Bal. & Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & Gratia. Valeriano. Lex.iij.

VEnditrici ſuccedenti hæreditario iure, perfectam recte venditionem reſcindere, ac dominium reuocare non licet. ¶ Sed et ſi hoc ex perſona ſua vendicet: vel exceptione te doli mali (ſi hanc viam elegeris) tueri, vel euicta re, et ſi defenſione monſtrata non volueris vti, quantū tua intereſt poteris experiri.

Mater pro debito filij non poteſt res filij dare in ſolutum niſi filius ratificet. Baldus.

¶ Iidem.aa. Affabio. Lex.iiij.

MAncipia patris qui fundum à Philippo cõduxerat, ſucceſſiõe tibi quæſita, domino fundi pro debitis in ſolutum mater tua dando, nihil tibi auferre potuit: Ideoq; ſi tu maior vigintiquinq; annis effectus, ab ea negocium geſtum non feciſti ratum: oblato debito, ſi nõ hæc locator iure pignoris ſibi obligata vendidit, petere poteris.

Filius poteſt venire contra factum patris iure proprio. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem.aa. Hegio. Lex.v.

SI fundum tuum pater poſt emancipationem te non cõſentiente venundedit, neque ei ſucceſſiſti, neque poſſidens longi temporis præſcriptione munitus eſt: tibi agenti eum rector prouinciæ reddi efficiet.

Vendens rem alienam, non præiudicat domino. Sal.

¶ Iidem.aa. Ruffo. Lex.vi.

NEmo res ad te pertinentes non obligatas ſibi, nec ex officio vendendi poteſtatẽ habens, diſtrahendo quicquam tibi nocere potuit.

Prohibita alienatione ſimpliciter videtur prohibitus omnis actus per quem alteri quæritur ius rei. Baldus.

¶ Impera. Iuſti.a. Ioan. præfecto præto. Lex.vij.

SAncimus, ſiue lex alienationem inhibuerit, ſiue teſtator hoc fecerit, ſiue pactio contrahentium hoc admiſerit: non ſolum dominij alienationem, vel mancipiorũ manumiſſionem eſſe prohibẽdam, ſed & vſuſfructus dationem vel hypothecam, vel pignoris nexum penitus prohiberi: ſimilique modo & ſeruitutes minime imponi, nec emphyteoſeos contractus, niſi in ijs tantummodo caſibus in quibus conſtitutionum authoritas, vel teſtatoris voluntas, vel pactionum tenor qui alienationem interdixerit, aliquid tale fieri permiſerit.

¶ De communium rerum alienatione. Titu.lii.

Qui vendit rem communem, non præiudicat conſorti, niſi ſecuta vſucapione vel præſcriptiõe: quo tamẽ caſu in ſubſidium tenetur ad partem precij. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a. Apollodoro. Lex prima.

SI NVLLA vſucapionis pręrogatiua, vel diuturni ſilentij præſcriptio emptorem poſſeſſionis quam à cohæredibus patrui tui diſtractā ſuggeris, ꝓ portione tua munit: in rem actio incolumis perſeuerat. Aut ſi receptū ius ſecuritatem emptori pręſtiterit: arbitrium eſt tibi liberum cōueniendi eos qui pro portione tua ſatis illicitam venditionem celebrauerunt.

Ratione communionis poteſt fiſcus totam rem efficaciter vendere: ſecus in priuato etiam ſi precium in fiſci vtilitatem conuertat. Baldus.

Idem. a. Terentiano. Lex. ij.

MVltum intereſt vtrum cohęredes tui poſſeſſionem communem diſtraxerūt: an vero fiſcus cum partis dominus eſſet, ſoliditatē iuxta proprium priuilegium vēdidit. Etenim ſi à fiſco facta ſit venditio: fidem eius infringi, minime rationis eſt. Si vero cohæredes ſoliditatem vēdiderūt: licet emptor ab his delegatus partem precij fiſco ſoluerit, alterāque in cautionem deduxerit: tamen portioni tuę ea venditio non poteſt obſiſtere.

Quando aliqua communia ſunt pluribus vt ſingulis: vnuſquiſque per ſe habet partis ſuę alienandæ liberam facultatem. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Euſebio. Lex. iij.

FAlſo tibi perſuaſum eſt communis prędij portionem pro indiuiſo antequam communi diuidūdo iudicium dictetur, tantum ſocio, non etiam extraneo poſſe diſtrahi.

Miles partem rei ſuæ alienatę poteſt vendicare: ſed non ſocij partem, etiam ſi pro illa offerat precium. Sal.

Iidem. aa. Vlpiano militi. Lex. iiij.

POrtionem quidem tuam militantis frater tuus alienare nō potuit: eius autem partem precio ſoluto tibi reſtitui poſtulare, nec militari grauitati conuenit.

Vbi res pro parte euincitur, pro parte debetur euictio. Baldus.

Iidem. aa. Olympiano. Lex. v.

SI maior annis vigintiquinque velut propria neſcienti communia cum fratribus tuis prædia diſtraxiſti: licet

nullum inſtrumentum interceſſerit, nec quicquam ſpecia- liter conuenit: alienę portionis euictione ſecuta, quanti in- tereſt emptoris, ſolues.

Rem alienam gerentibus nō interdici rerum ſuarum alienationem. Titulus.liii.

Ratione officij male geſti non interdicitur venditio: ſed cum ſua cauſa res tranſfertur. Baldus.

Imperatores Seuerus & Anto. Publicę. Lex vnica.

NON EST interdictum tutoribus vel curato- ribus etſi ex eo titulo iudicati debitores ſunt conſtituti, cum ſua cauſa res ſuas alienare. Potuit ergo curator tuus fundum ſuum cum ſuo onere obligare fiſco noſtro. Nam & pri- uato potuiſſet.

De pactis inter emptorem & venditorem cō- poſitis. Titulus.liiii.

Propter moram ex pacto emptor arras perdit: & rem traditam reſtituere tenetur. Bal.

Imperator Anto. Diotinę. Lex prima.

SI EA LEGE prædium vendidiſti, vt niſi in- tra certum tempus precium fuiſſet exolu- tum, emptrix arras perderet, & dominium ad te pertineret: fides contractus ſeruanda eſt.

Valet pactum de re retro vendenda: & ex mora ve- niunt fructus. Bal.

Imperator Alexan. a. Cariſio. Lex.ij.

SI fundum parentes tui ea lege vendiderũt, vt ſiue ipſi ſiue hęredes eorum emptori precium quandocunque, vel intra certa tempora obtuliſſent, reſtitueretur, te- que parato ſatiſfacere conditioni dictæ, hæres empto- ris non paret: vt contractus fides ſeruetur, actio præ- ſcriptis verbis vel ex vendito tibi dabitur, habita ratione eorum quę poſt oblatam ex pacto quãtitatem ex eo fun- do ad aduerſarium peruenerunt.

Valet pactum vt res ad venditorem reuertatur, ſi reſiduum non ſoluatur. Baldus.

Idem.a.Fœlici militi. Lex.iij.

QVi ea lege prædium vendidit, vt niſi reliquum precium intra certum tempus reſtitutum eſſet, ad ſe reuerteretur: ſi nõ precariam poſſeſſionẽ tradidit, rei vendicationem non habet, ſed actionem ex vendito.

Qui elegit viam contractus, non poteſt reaſſumere viam pœnitentiæ & diſtractus. Bal.

Idem.a. Iuliano. Lex.iiij.

COmmiſſoriæ venditionis legem exercere non poteſt qui poſt pręſtitutũ precij ſoluendi diem non vendicationem rei eligere, ſed vſurarum precij petitionem ſequi maluit.

Vſuræ ex pacto, veniũt ex pacto. Vſuræ ex mora, veniunt ex mora. Bal.

Imperator Gor.a. Longino. Lex.v.

IN initio venditionis ſi pactus es vt is cui vendidiſti poſſeſſionem prædij, precij tardiùs exoluti tibi vſuras penſitaret: non immerito exiſtimas etiam eas tibi adito præſide prouinciæ ab emptore præſtari debere. Nam ſi in initio contractus non es pactus: ſi cœperis experiri deberi ex mora duntaxat vſuras: tam ab ipſo debitore, quàm ab eo qui in omnem cauſam empti ſuam fidem adſtrinxit, de iure poſtulabis.

Si non ſeruatur ſubſtãtiale pactum, reſcinditur quicquid eſt actum. Subſtantiale eſt quod cauſam contractui dat. Baldus.

Impp. Carus & Carinus Rimulo. Lex.vi.

CVm te fundum tuum certę rei contemplatione inter vos habita, exiguo precio in alium tãſtuliſſe cõmemores: poterit tibi ea res non eſſe fraudi, quando non impleta promiſſi fide, dominij tui ius in ſuam cauſam reuerti cõueniat. Et ideo aditus competens iudex fundum cuius mentionem facis, reſtitui tibi cum fructibus ſuis ſine vlla ludificatione ſua authoritate perficiet: præcipue cum & aduerſa pars receptis nummis ſuis nullam paſſa videri poſſit iniuriam.

Dilatio quæ vim contractus perimit, non poteſt conçedi per reſcriptum in forma communi impetratum.

Si autem non perimit, ſed prorogat, ſic. Baldus.

Imperatores Diocle. & Maxi. Muſco. Lex. vij.

SI à te comparauit is cuius meminiſti: & conuenit vt ſi intra certum tẽpus ſoluta fuerit data quantitas, ſit res inempta: remitti hac conuentionẽ reſcripto noſtro, non iure petis. Sed ſi ſe ſubtrahat, vt iure dominij eandẽ rem retineat: denũciationis & obſignatiõis depoſitionis'qꝫ remedio contra fraudem potes iuri tuo conſulere.

Illa conuentio rata habetur quæ tempore contractus celebratur, niſi poſtea reſoluatur. Bal.

Iidem. aa. & cc. Auxononi. Lex. viij.

TEmpore contractus inter emptorem & venditorem habitam conuentionem integrã ſeruari, ſi ab ea poſteriore non recedatur pacto, certum eſt.

Valet pactum quòd in loco vendito non poſſit monumentum conſtrui, vel capella ædificari: quia prope monumẽtũ & eccleſiam ſępe cõuerſantur inimici. Bal.

Imperator Iuſtinianus Ioanni pręfecto pręto. Lex. ix.

SI quis ita paciſcatur in venditionis vel alienationis contractu, vt nouo domino nullo modo liceat in loco vendito vel alio modo ſibi conceſſo monumentum extruere, vel alio modo humano iuri eum eximere: ſancimus, licet hoc apud veteres dubitabatur, tale pactum ex noſtra lege eſſe fouendum, & immutilatum permanere. Forſitan enim multum eius intererat, ne ei vicinus non ſolum quem nollet aggregetur, ſed etiam pro quo ſpecialiter interdictum eſt. Cum etenim venditor vel alter alienator non alia lege ius ſuum transferre paſſus eſt, niſi tali fretus conuentione: quomodo ferendum eſt aliquam captionem ex varia pati eum interpretatione?

Si ſeruus exportandus veneat. Titu. lv.

Emptor ſerui exportati poteſt eum manumittere antequam veniat contra pactum, non poſt: & tamen contraueniens, fiſci ſeruituti ſubijcitur: quia ad fiſcum pertinet delicta punire. Vnde om̃e delictum fiſcum habet vltorem. Baldus.

Imperatores Seuerus & Anto. Petroniæ. Lex prima.

LEGE VENDItionis exportata mancipia ſub denunciatione manus iniĳciẽdæ, libertatem ab emptore vel qui ſucceſſit in locum eius, antequam fides rumpatur, accipere poſſunt. Quæ tamen à fiſco poſt manumiſſionem vendicantur, & in perpetuã ſeruitutẽ eadem lege veniunt, cũ in ĳs ciuitatibus cõuerſantur, quas cõtrahẽtes exceperunt. Ante manumiſſionem vero iniĳciendæ manus facultas non denegatur: atque ideo non petuntur in publicum.

Pœna conuentionali debet quis eſſe contẽtus: legalis autem applicabitur fiſco. & qui cõſentit, pœnam remittit: nec etiam fiſcus petit. Baldus.

Iidem. aa. Nedineo. Lex. ĳ.

SI vt manus iniectionẽ haberes, cauiſti tibi: iure tuo vti potes. ¶Quòd ſi hoc omiſiſti, et pœnam ſtipulatus es: homo quidem fiſco commiſſus eſt, tu vero nactus es ex ſtipulatu actionem. In omnibus tamen quęritur an domini voluntate in locum prohibitum venerit.

Contra pactũ ancilla manumitti non poteſt. Baldus.

Imperator Alexander Nouio. Lex. iĳ.

ANcilla quę exportanda vęnĳt, nec exportata eſt, ſed ab emptore in eadem ciuitate morante empta & manumiſſa eſt: aduerſus legem venditionis libera fieri nõ potuit. Ideoq; aditus à te procurator meus, partibus ſuis fungetur.

Dicenti ſe vẽditum à ſeruis proprĳs, licet ab emptore manumiſſus, non creditur, niſi per eum ſic eſſe probetur. Salicetus.

Idem. a. Papię. Lex. iiĳ.

MOueor quòd te à ſeruis tuis dñm eorum vænĳſſe affirmas ſub ea lege ne in patria moreris: & ab eo cui te emptor prior vendiderat, manumiſſum eſſe dicis. ¶Quare competẽs iudex aduerſus eum quem pręſentem eſſe dicis, cognitionem ſuam præbebit: et ſi veritas accuſationi aderit: execrabile delictum, in exemplum, capitali pœna vindicabit. Sed quoadusque probaueris quæ intendis: ſtatus tuus eſſe is videtur qui in te poſt manumiſſionem deprahenditur.

Cui ex pacto interdicitur ciuitas ſua, interdicitur etiā Romana. Et cui interdicitur certa prouincia, interdicatur etiam tota Italia. Salicetus.

¶ Idem. a. Seraphiano. Lex. v.

QVi exportandus à dño de ciuitate ſua, vęnñt: nec in vrbe Romana morari debet. Qui aūt de ꝓuincia certa: nec in Italia. Si itaqꝫ cōtra legem conſtitutā factum probare potes: vtere iure quod propterea tibi competit.

¶ Si mācipiū ita vęneat, ne ꝓſtituaꝛ. Titu. lvi.

Vendita ne ꝓſtituatur: ſi cōtra fit, redit ad vēditorē: niſi conſenſerit eā proſtitui. Nam tūc fit libera. Et ſi primus emptor non proſtituit, ſed ſecūdus vel tertius: res redit ad primum, non ad immediatum venditorē. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Socrati. Lex prima.

PRAEFECTVS vrbis amicus noſter, eā quæ ita vęnñt, vt ſi proſtituta fuiſſet, abducēdi poteſtas eſſet et cui ſecundū conſtitutionem diui Adriani id competit: abducendi impartiet facultatē. ¶ Quòd ſi eū patiētiam accōmodaſſe contra legem quam ipſe dixerat, vt in turpi quęſtu mulier haberetur, animaduerterit: libertate cōpetente ſecūdū interpretationē eiuſdē principis, perduci eam ad prętorem cuius de liberali cauſa iuriſdictio eſt, vt ibi lis ordinetur, iubebit. Nec enī tenor legis quam ſemel cōpręhendit, intermittitur quòd dominium per plures emptorum perſonas ad primum qui proſtituit, ſine lege ſimili peruenit.

Iudex debet ex officio tueri libertatem ancillæ contra pactum proſtitutæ: & de hoc inquirere ex mero officio. Baldus.

¶ Idem. a. Seuero prętecto prętorio. Lex. ij.

MVlierem quā ita vęniſſe allegas, ne proſtitueretur: aut ſi proſtituta fuerit, libera eſſet: per officiū militare exhiberi apud tribunal oportet: vt ſi cōtrouerſia referaꝛ de pacto, (quod tñ ſi verū eſt, libertas mulieri exiſtente conditione cōpetit) agatur cauſa apud eū cui9 de ea re notio eſt. ¶ Hęc aūt lex et niſi tabulis vēditiōis inſerta ſit, quāuis epiſtola vel ſine ſcriptis facta oſtenditur, valet.

❧ Satis videtur proſtitui quę in caupona tenetur: & in pactis non debet committi fraus. Baldus.

¶ Idem.a. Aurelio. Lex.iij.

EAm quę ita vænit, nę corpore quæſtum faceret: nec in caupona ſub ſpecie miniſtrandi proſtitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet.

¶ Si mãcipium ita fuerit alienatum vt manumittatur, vel contra. Titulus.lvii.

❧ Conſtitutio diſponens in fauorem libertatis in venditione, trahitur ad donationem ex interpretatione extẽſiua. & poteſt diſponens pœnitere, ſed non hæres eius. & qui habet libertatem, nõ debet petere ſe liberari: ſed in libertate defendi. Baldus.

¶ Imperator Alexander.a.Patricenſi. Lex prima.

SI PATROCLIVS poſteaquam te Hermię donationis cauſa dedit, lege dicta vt ſi quindecim annis continuis ſeruiuiſſes, ad libertatem perducereris, ita vt ciuis Romanus eſſes tempore peracto: ſi modo Patroclius non cõtrariæ voluntatis fuerat, aut iam deceſſerat, ad libertatem perueniſti: quoniam placuit non ſolum ad venditos, ſed etiam ad donatos eam legẽ vt manumitterentur pertinere. Nec te potuit ſemel tranſlato dominio in Hermiam, poſtea alij Patroclius vendere. & ideo non de pręſtanda tibi libertate (quam ex conſtitutione iam fueras adeptus) litigare debuiſti: ſed libertatem quam obtinueras, defendere.

❧ Quod non fit per hominem, reputatur à lege. Bal.

¶ Idem.a. Eutychiano liberto. Lex.ij.

SI ea lege Chretes ſeruum ſuum, ſed naturalem filium, vęnundedit, vt emptor eũ manumitteret: quamuis nõ eſt manumiſſus, ex conſtitutione diuorum Marci & Cõmodi ad Aufidium Victorinum, liber eſt.

❧ Ancilla vẽdita vt certo tempore elapſo ſit libera: eo tranſacto libera efficitur, licet pactum non contineat factum emptoris in manumittendo debere interuenire. ideo poſtea ex ea natus eſt ingenuus. Salicetus.

¶ Idem.a.Fulginio. Lex.iij.

CVm Iulia Saturnino puellam nomine Firmam, agentem tunc annos ſeptem,hac lege vendiderit, vt cum haberet annos vigintiquinque,libera eſſet:quanuis factũ ab emptore præſtandę libertatis pacto non ſit inſertum, ſed vt libera eſſet, expreſſum : tamen conſtitutioni diuorum Marci & Commodi in Semeſtrib⁹ ſcriptæ locus eſt. Ideo'que impleto vigeſimoquinto anno, Firma libera facta eſt. Nec obeſt ei quòd vigeſimoſeptimo anno manumiſſa eſt,quę iam ex conſtitutione libera erat. Et is quem poſt vigeſimumquintum annum ex te conceptum enixa eſt,ingenuus eſt.

Si dominus recipit precium vt libertatem pręſtet ſeruo:mora in manumittẽdo cõmiſſa,liber efficitur.Sal.

¶ Imperator Gordianus.a.Iucundæ. Lex.iiij.

SI is qui precium pro te acceperat vt ſtatuto tempore te libertate donaret,moram repromiſſę libertati præſtitit:ex eo tempore te liberam eſſe effectam manifeſtum eſt,ex quo cũ poſſet dari libertas non eſt pręſtita. Et ideo ex te natos,ingenuos videri procreatos,non incertę opinionis eſt.

Pactũ quod reſiſtit libertati, appoſitũ venditioni ſerui proprij,impedit libertatem: pœnę tamen petitionẽ non inducit. Et citatus à iudice incompetẽti vel ſub cõditione quę non tangit eum:nõ tenetur cõparere.Bal.

¶ Idem.a.Marino. Lex.v.

EA quidem mancipia quorum venditio eam legem accepit,ne ad libertatem perducantur : etiam ſi manumittantur,nanciſci libertatem non poſſunt. Neque enim conditio quę perſonę eius cohęſit:immutari facto ei⁹ qui ea lege comparauit, poteſt. Nec tamen pœnę exactio ſi qua addita eſt conditioni non ſeruatę:iuſtam exigendi tribuit cauſam. ¶ Qua igitur ratione te poterit reuocare ad officium procuratoris,qui eam legem venditioni dedit, perſpici non poteſt:cum nec in priuatorum contractibus fiſcus ſe interponere debeat: & literę ad te miſſę,perſonę factum (ſi non ipſe manumiſeris)non contineant.

Si venditur ancilla vt manumittatur ſub pœna:licet

non manumittatur, non poteſt peti pœna: quia per cõſtitutionem effecta eſt libera. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.&. ces Ruphinæ. Lex.vi.

SI puellam ea lege vendidiſti, vt manumitteretur: & ſi manumiſſa non eſſet, centum aurei præſtarentur: non ſeruata fide, nihilominus eam raptam ex veſtigio ſeruitutis ad libertatem quę præſtari potuit, conſtitit: nec pecunia, quaſi rupta fide ſuſcepta, recte petetur: cum non mutata venditoris voluntate, conditionis poteſtatem poſt manumittẽtis factum reprę ſentari optima rõne placuit.

De ędilitiis actionibus. Titu.lviii.

Vendens ſcienter ſeruum vitioſum, tenetur non ſolum ad precium, ſed etiam damna petuntur. Bal.

Imperator Antoninus.a.Decenſi. Lex prima.

SI NON SIMPLICITER, ſed conſilio fraudis ſeruum tibi neſcienti fugitiuum vel alio modo vitioſum quis vendidit: is'que fugitiuus abeſt: non ſolum in precium ſerui venditorem conueniri, ſed etiam damnũ quod per eum tibi accidit, cõpetens iudex (vt iampridem placuit) præſtari iubebit.

Ex fuga ſerui poſt annum contingente non poteſt quanto minoris nec redhibitoria agi. Salicetus.

Imperator Gordianus.a.Pentilio. Lex.ij.

CVm proponas ſeruum quem pridem cõparaſti, poſt anni tempus fugiſſe: qua ratione eo nomine cum venditore eiuſdem congredi quæras, nõ poſſum animaduertere. Etenim redhibitoriam actionem ſex menſium temporibus, vel quanto minoris anno concludi, manifeſti iuris eſt.

De futuro caſu ſeu vitio ſerui non tenetur venditor niſi de eo promiſerit. & ſi ad venditorem reuertitur, illum reſtituere tenetur. Salicetus.

Imperatores Diocle. & Maximi. Mutiano. Lex.iij.

SI apud priorem dominũ fugiſſe mancipium nõ doceatur; fuga poſt venditionem interueniens, ad damnum

emptoris pertinet. ¶ Si autem venditor non vitioſum etiam in poſterum fieri ſeruum temere promiſerit: quãuis hoc impoſſibile eſſe videatur, tamen ſecũdum fidem antecedentis vel incontinenti ſecuti pacti experiri poſſe non ambigitur. Poſteriores enim caſus non venditoris, ſed emptoris periculum ſpectant. ¶ Verum cum ſeruum quem comparaueras, ad eum qui diſtraxerat, rediſſe cõtendas: competẽs iudex perſpectis omnibus, pro repertę rei qualitate proferre curabit ſententiam.

Res quandoque redhibetur ob pactum: quandoque ob vitium: vt fundus peſtibilis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Falſo. Lex. iiij.

SI prædium quis ſub ea lege comparauit, vt ſi diſplicuerit, inemptum erit: id, vtpote ſub conditione vẽditum, reſolui, & redhibitoriam aduerſus vẽditorem competere palam eſt. Idem obſeruatur & ſi peſtibilis fundus, id eſt peſtibiles hęrbas vel lethiferas habens, ignorante emptore diſtractus ſit. Nam in hoc etiam caſu per eandẽ actionem eum quoque redhibendum eſſe.

In redhibitoria actione debet probare emptor ſeruũ fugitiuum eſſe. Salicetus.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa. Nebridio. Lex. v.

HAbito ſemel bonæ fidei cõtractu, mancipio'que ſuſcepto, & precio ſoluto, ita demum repetendi precij poteſtas eſt ei qui mãcipium comparauit largienda, ſi illud quod dixerit fugitiuũ, poterit exhibere. Hoc eñ non ſolum in Barbaris, ſed etiam in prouincialibus ſeruis iure præſcriptum eſt.

¶ De monopoliis, & conuentu negociatorum illicito, vel artificio ergolaborum, necnõ balneatorũ prohibitis, & pactionibus illicitis. Tit. lix.

Conuẽtiones inter negociatores & artifices ne quis eorum minori precio ab eis taxato res vendat: vel ne per vnum inchoatum, per alium expediatur ſeu perficiatur: ſunt à iure reprobatæ, & pœnis hic ſtatutis ſubiectæ. Salicetus.

¶ Imperator Zeno. a. Conſtantino præfecto prætorio.
Lex vnica.

IVBEMVS ne quis cuiuſcunque veſtis vel piſcis vel pectinum forte aut echini vel cuiuſlibet alterius ad victum vel ad quencunq; vſum pertinentis ſpeciei vel cuiuſlibet materiæ, pro ſua authoritate, vel ſacro iam elicito aut in poſterum eliciendo reſcripto, aut pragmatica ſanctione, vel ſacra noſtrę pietatis adnotatione monopolium audeat exercere: ne've quis illicitis habitis conuentionibus coniuret aut paciſcatur vt ſpecies diuerſorũ corporum negociationis, non minoris quàm inter ſe ſtatuerint, vęnundentur. ¶ Aedificiorum quoque artifices, vel ergolabi, aliorum'que diuerſorum operum profeſſores, & balneatores, penitus arceantur pacta inter ſe componere vt ne quis quod alteri commiſſum ſit opus impleat, aut iniũctam alteri ſolicitudinem alter intercipiat: data licentia vnicuique ab altero inchoatum & derelictũ opus, per alterum ſine aliquo timore diſpendij implere: omnia'que huiuſmodi facinora denunciandi ſine vlla formidine, & ſine iudiciarijs ſumptibus. ¶ Si quis autem monopolium auſus fuerit exercere: bonis proprijs expoliatus, perpetuitate damnetur exilij. ¶ Cæterarum prętereà profeſſionum primates ſi in poſterum aut ſuper taxandis rerum precijs, aut ſuper quibuſlibet illicitis placitis auſi fuerint conueniẽtes huiuſmodi ſeſe pactis conſtringere: quadraginta librarum auri ſolutione percelli decernimus: officio tuæ ſedis, quinquaginta librarum auri condemnatione mulctãdo, ſi in prohibitis monopolijs & interdictis corporum pactionibus commiſſas forte (ſi hoc euenerit) ſaluberrimæ noſtrę diſpoſitionis condemnationes vęnalitate interdum aut diſſimulatione vel quolibet vitio minus fuerit executum.

¶ De nundinis & mercatoribus. Titu.lx.

Illi quibus ſunt nundinæ, non poſſunt venientes ad nundinas cauſa debiti arreſtare: nec merces eorum ſequeſtrare: nec aliquam partem mercium ratione terri-

torū accipere: nec aliquod datium imponere, vel pedagium vel gabellam. Nundinātes enim liberi ſunt tempore nundinarum, in acceſſu, mora, & receſſu. Bal.

¶ Imperatores Valens & Valentinianus ad Probum pręfectum prætorio. Lex vnica.

QVI EXERCENDORVM mercatuum aut nundinarum licentiam vel veterum indulto, vel noſtra authoritate meruerūt: ita beneficio reſcripti potiantur, vt nullum in mercatibus atque nundinis ex negociatorū mercibus conueniant, vel in vænalitijs aut locorum temporali quæſtu & commodo priuata exactione ſectentur, vel ſub prætextu priuati debiti aliquam ibidem concurrentibus moleſtiam poſſint inferre.

¶ De vectigalibus & commiſſis. Titulus. lxi.

Libertas pręſtita ante motam queſtionem commiſſi non reuocatur prætextu vectigalis non ſoluti. Sali.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Victorino. Lex prima.

SI IVRE manumiſſus es: ante queſtionem cōmiſſi motam, ſtatum tuum vectigalis nomine conuelli non eſt æquum.

Res quæ incidit in cōmiſſum, poſt quinquennium non poteſt peti. Bal.

¶ Iidem. aa. Linuo. Lex. ij.

NEque commiſſum quod ante quinquēnium factum dicitur, ſi lite res anticipata non eſt, vendicari poteſt: neq; p re quæ in cōmiſſi cauſam cecidit, ſi ipſa nō exiſtat nec dolo ſupprimatur, precium peti poteſt.

Licet milites non incidant in commiſſum: tamen ſoluere tenentur omiſſum. Baldus.

¶ Iidem. aa. Ingenuo militi. Lex. iij.

OMnibus militibus noſtris proſpeximus, ne ob omiſſas profeſſiones pœna commiſſi terrerentur. Proinde depoſito hoc metu, ſi qua portoria debere te apparuerit: exolue.

Locatio vectigalium debet fieri per triennium: & ei qui plus obtulerit in licitatione, tēpore ſtatuto debet cō

NON QVIDEM temere permittenda eſt nouorũ vectigalium exactio:ſed ſi adeo tenuis eſt patria tua, vt extraordinario auxilio iuuari debeat: allega præſidi prouinciæ quę in libellum contuliſti. Qui re diligenter inſpecta vtilitatem communẽ intuitus, ſcribet nobis quæ competerit: & an habẽda ſit ratio veſtri, & quatenus, ęſtimabim⁹.

Sola ciuitatum decreta non ſufficiunt ad noua vectigalia inſtituenda. Salicetus.

¶ Iidem.aa.Galliſtiano. Lex.ij.

VEctigalia noua nec decreto ciuitatum inſtitui poſſunt.

Vectigal illicitum non debet exigi: & exactum debet reſtitui. Salicetus.

¶ Imperatores Galie. & Valer. Iuſto & alijs. Lex.iij.

NOn ſolent noua vectigalia inconſultis principibus inſtitui. Ergo & exigi aliquid quod illicite poſcatur, competens iudex vetabit: & id quod exactum videtur, ſi contra rationem iuris extortum eſt, reſtitui iubebit.

Vectigal nõ debet exigi vltra antiquam conſuetudinem vel vltra ſtatutum à principe, ſub pœna perpetui exilij. Salicetus.

¶ Impera. Conſtan.a.ad Felicem præfe.præ. Lex.iiij.

SI prouincialium noſtrorum querela de conductorum auiditate extiterit: & probatum fuerit vltra antiquam conſuetudinem & noſtræ terminos iuſſionis aliquid eos profligaſſe: rei tanti criminis perpetuo exilio puniantur. ¶ Sub conſpectibus autem tuis, vel eorũ qui tuæ grauitati ſuccedunt, licitationis cura ſeruetur.

¶ De commercijs & mercatorib⁹. Titulus.lxiii.

Benigne & ſalua congrua honeſtate ſunt compellendi homines ad ſolutiones fiſcalium. Baldus.

¶ Imperatores Valens & Valentinianus ad Iulianum comitem Orientis. Lex prima.

NEGOCIATORES ſi qui ad domum noſtrã pertinent, potentiorum quoque homines, neceſſitatem debitam penſionum (vt honeſtas

poſtulat) agnoſcere moneantur: vt per cunctos qui emolumenta negociationibus captant, tolerabilis fiat agnoſcendæ deuotionis effectus.

Licitũ eſt ab hoſtibus furari & prędari. Bal. & cum hoſtibus populi Romani vel ſacri imperij nõ licet mercari. Salicetus.

¶ Imp. Grat. a. Taciano comiti ſacrarũ largitionũ. Lex. ij.

NOn ſolum Barbaris aurum minime præbeatur, ſed etiam ſi apud eos inuentum fuerit, ſubtili auferatur ingenio. ¶ Sed ſi vlterius aurum pro mãcipijs vel quibuſcunque ſpeciebus ad Barbaricum fuerit tranſlatum à mercatoribus: nõ iam damnis, ſed supplicijs ſubiugentur. ¶ Et ſi id iudex repertum non vindicat: tegere vt conſcius criminoſa feſtinat.

Potentiores & nobiliores debẽt ſe à negociationibus abſtinere, vt plebeij facilius poſſint negociari. Sali.

¶ Impp. Theo. & Hono. aa. Theodoro præ. prę. Lex. iij.

NObiliores natalibus, & honorum luce conſpicuos, & patrimonio ditiores, perniciosũm vrbibus mercimonium exercere prohibemus: vt inter plebeios & negociatores facilius ſit emendi vendendique commercium.

Non eſt licitum mercationis cauſa conuerſari cũ gentibus non gratis populo Romano: ne credantur Romani exploratores arcanorum regni alieni. Et nota pœnã hic imponi ſubditis de eo quod faciunt extra territorium partis. Baldus.

¶ Iidem. aa. Anthemio pręfecto prætorio. Lex. iiij.

MErcatores tam imperio noſtro quàm Perſarum regi ſubiectos, vltra ea loca in quibus fœderis tempore cum memorata natione nobis conuenit: nũdinas exercere minime oportet: ne alieni regni (quod non conuenit) ſcrutentur arcana. ¶ Nullus igitur poſthac imperio noſtro ſubiectus, vltra Nyſibin, Callinicu, & Artaxatã, emendi ſeu vẽdẽdi ſpecies cauſa proficiſci audeat, nec pręter memoratas ciuitates cũ Perſa merces exiſtimet cõmutãdas: ſciente vtroq; qui cõtrahit, & ſpecies quę pręter hęc loca fuerint venundatæ vel comparatę, ſacro ęrario noſtro vẽdicandas: & pręter earum ac precij amiſſionem, quod

immunis. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & Gratia. a. ad Archelaum comitem Orientis. Lex. vij.

EX præſtatione vectigalium nullius omnino nomine quicquam minuatur, quin octauas more ſolito conſtitutas, omne hominum genus quod commercijs voluerit intereſſe, dependat: nulla ſuper hoc militarium perſonarum exceptione facienda.

Ambaſſiatores pro rebus quas portant non ſui vſus gratia ad locum ad quem vadunt, tenentur ſoluere vectigal: non pro ijs quas portant de loco vnde reuertuntur. Salicetus.

¶ Imperatores Valens & Gratia. & Theodoſius Palladio comiti ſacrarum largitionum. Lex. viij.

A Legatis gentium deuotarum, ex ijs tantum ſpeciebus quas de locis proprijs vnde conueniunt huc deportant: octauarij vectigal accipiant. Quas vero ex Romano ſolo, quæ ſunt tamen lege conceſſæ, ad propria deferunt: has habeãt à pręſtatione immunes ac liberas.

Licet vectigal hodie per Aegyptum non ſoluatur, tamen tranſductio animalium olim prohibita non permittitur. Salicetus.

¶ Iidem. aaa. eidem conſuli. Lex. ix.

VSurpationem totius licentiæ ſubmouemus circa vectigal Arabarchiæ per Aegyptum atque Auguſtaneam conſtitutum, nihilque ſuper tranſductione animalium (quæ ſine ꝓhibitione ſolita minime permittẽda eſt) temerarie per licentiam vendicari concedimus.

Quod cõceditur ciuitati ad anguſtias ſumptuum releuandas, firmum eſſe debet. Baldus.

¶ Imperatores Arca. & Honorius. aa. Amphe. præfecto prætorio. Lex. x.

VEctigalia quæcunque quælibet ciuitates ſibi ac ſuis curijs ad anguſtiarum ſuarum ſolatia quęſierunt, ſiue illa functionibus curialium ordinum profutura ſunt, ſiue quibuſcunq; alijs earũdẽ ciuitatum vſibus deſignantur: firma his, atque ad habendum perpetua manere præcipimus, neque vllam contrariam ſupplicãtium ſuper his

fuerit numeratū vel cōmutatū, exilij ſe pœnę ſempiternæ ſubdendum: non defutura contra iudices eorūque apparitores per ſingulos contractus qui extra memorata loca fuerint agitati, triginta librarū auri condēnatiōe, per quorum limitē ad prohibita loca mercandi gratia Romanus vel Perſa commeauerit: exceptis videlicet ijs qui legatorum Perſarū quolibet tempore ad noſtram clementiam mittendorum iter comitati merces duxerint commutandas: quibus humanitatis & legationis intuitu extra pręfinita etiam loca mercandi copiam non negamus: niſi ſub ſpecie legationis diutius in qualibet prouincia reſidentes nec legati reditum ad propria comitentur. Hos enī mercaturę inſiſtentes, non imerito vnà cū ijs cum quibus contraxerint ſeu reſederint, pœna hmōi ſanctiōis pſequetur.

§ Mercatores ad domum principis pertinentes debent eſſe quingentiſexagintatres. qui à muneribus perſonalibus ſunt immunes. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Etio pręfecto prętorio. Lex. v.

CEſſante omni ambitione, omni licentia quingētorum ſexagintatrium collegiatorum numerus maneat: nulli'ꝗ his addendi, mutandi've, vel in defuncti locū ſubſtituendi pateat copia: ita vt iudicio tuę ſedis ſub ipſorū pręſentia corporatorum, in eorum locū quos humani ſubtraxerint caſus, ex eodem quo illi fuerint corpore, ſubrogētur: nulli alij corporatorum pręter dictum numerum per patrocinia immunitate conceſſa.

§ Tranſgrediētes ciuitates ꝓhibitas, vel negociationes prohibitas ſuſcipientes, cuiuſcunque ſint dignitatis, puniuntur pœna exilij, & publicatione bonorū. quod not.

¶ Iidem. aa. Maximo comiti ſacrarum largitionū. Lex. vi

SI qui inditas nominatim vetuſtis legibus ciuitates trāſgredientes ipſi, vel peregrinos negociatores ſine comite commerciorum ſuſcipientes fuerint depręhenſi: nec ꝓſcriptionem bonorum, nec pœnam perennis exilij vlterius euadant. Ergo omnes pariter, ſiue priuati, ſiue cuiuſcūꝗ piam dignitatis, ſiue in militia conſtituti, ſciant ſibi aut ab huiuſmodi temeritate penitus abſtinendum, aut ſupradicta ſupplicia ſubeundum.

¶ De rerum permutatione, & de pręſcriptis verbis. Titulus.lxiiii.

In permutatione rei vęnalis, ob euictionem cõdictio ob cauſam non datur: ſecus in non vęnali. Bal.

¶ Imperator Gordianus.a.Theraſę. Lex prima.

SI CVM patruus tuus vęnalem poſſeſſionem haberet, pater tuus precij nomine, licet non taxata quantitate, aliam poſſeſſionem dedit: idque quod comparauit, non iniuria iudicis, nec patris tui culpa euictum eſt: ad exemplũ ex empto actionis, non immerito id quod tua intereſt, ſi in patris iura ſucceſſiſti, cõſequi deſideras. Atenim ſi cum vęnalis poſſeſſio non eſſet, ꝑmutatio facta eſt: idq́ quod ab aduerſario prę ſtitum eſt, euictum eſt: quod datum eſt (ſi hoc elegeris) cum ratione reſtitui poſtulabis.

Permutatio eſt ſimilis vẽditioni: & ex ea oritur actio præſcriptis verbis: quę eſt bonæ fidei. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.Primitiuæ. Lex.ij.

PErmutationem re ipſa (vtpote bonæ fidei) conſtitutam, ſicut commemoras: vicem emptionis obtinere non eſt iuris incogniti.

In contractibus innominatis cauſa habetur loco conditionis: ſecus in cõtractibus nominatis. Loquimur quo ad originem actionis, non quo ad alia. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Leontio. Lex.iij.

EX placito permutationis nulla re ſecuta, cõſtat nemini actionẽ competere, niſi ſtipulatio ſubiecta ex verborum obligatione quæſierit partibus actionem.

Condictio ob cauſam non datur contra ſingularem perſonam ſucceſſoris: nec actio prę ſcriptis verbis: quia perſonalis actio non ſequitur fundum. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.eidem. Lex.iiij.

CVm precibus tuis expreſſeris placitum inter te & alium permutationis interceſſiſſe: cum'que fundum à te datum vendidiſſe proponas: contra emptorem quidem nullam te habere actionem perſpicis, cum ab eo ſuſcepe-

rit dominium, cui te tradidiſſe titulo permutationis non negaſti:ſed ſi ſecundum fidem placiti ſtipulatio ſubiecta eſt,ſucceſſores eius cum quo contractum habuiſti,conuenire non prohiberis. ¶Si vero nulla ſtipulatio interceſſit: præſcriptis verbis actio eſt: vt vel fides placiti tibi ſeruetur:vel quod alterius accipiendi fundi gratia dediſti, cauſa non ſecuta reſtituatur.

Qui impleuit permutationem: poteſt agere contra non implentē pręſcriptis verbis vt impleat:vel per condictionem ob cauſam vt data reſtituat. Sali.

¶Iidem.aa.&.cc.Theodolanæ. Lex.v.

QVoniam aſſeueras patrem tuum ei contra quē preces fundis,hac conditione dediſſe fundum, vt inuicem domum certam acciperet: aditus pręſes prouincię placitis eum parere: vel ſi cauſam propter quam fundus datus eſt,ſequi non perſpexerit:conditionis ratione datū reſtituere(ſicut poſtulas)iubebit.

Re tradita vt impleantur conuenta: pręſcriptis verbis actio competit.Sali.

¶Iidem.aa.&.cc.Protogeni. Lex.vi.

REbus certa lege traditis:ſi huic non pareatur,pręſcriptis verbis incertam ciuilem dandam actionem,iuris authoritas demonſtrat.

Emptio non eſt ſine precio:ideo ſi frumentum datur pro oleo,eſt permutatio. Salicetus.

¶Iidem.aa.&.cc.Timotheo. Lex.vij.

EMptionem rebus fieri non poſſe, pridem placuit. Igitur cum frumenti certam modiationem Callimacho & Achamacho te dediſſe, vt tibi repræſentent olei deſignatum pondus, aſſeueres: ſi placitis citra ſtipulationis ſolennitatem non exhibeant fidem: quantum dediſti,cauſa non ſecuta condicere pro deſiderio tuo potes.

Ex pacto in traditione rei appoſito tanquam veſtito,agitur præſcriptis verbis vt conuenta impleantur. Salicetus.

¶Iidem.aa.&.cc.Paulinę. Lex.viij.

EA lege rebus donatis Candido, vt quod placuerat menſtruum ſeu annuum tibi pręſtaret:cum huiuſmo

di conuentio non nudi pacti nomine cenſeatur, ſed rebus proprijs dictæ legis ſubſtantia muniatur: ad implendum tibi placitum (ſicut poſtulas) præſcriptis verbis competit actio.

De locato & conducto. Titulus.lxv.

Locator horrei non tenetur de caſu fortuito vel violento: ſed bene tenetur de culpa præſumpta. Bal.

Imperator Antoninus.a. Agrippino. Lex prima.

DOMINVS horreorum, periculum vis maioris, vel effracturam latronum, cōductori præſtare non cogitur. His ceſſantibus: ſi quid extrinſecus ex depoſitis rebus, illœſis horreis, perierit, damnum depoſitarum rerum ei reſarcire debet.

In locato veniunt vſurę ex mora. Sali.

Idem.a. Epicteto. Lex.ij.

ADuerſus eos à quibus extruenda ędificia conduxiſti, ex conducto actione contendens, eo iudicio quod eſt bonę fidei, debitum cum vſuris ſolitis conſequeris.

Inquilinus qui ſoluit penſionem, non poteſt per dominum durante locatione expelli, niſi propter neceſſitates domini, vel propter neceſſariam refectionem rei, vel culpam inquilini abutentis. Bal.

Idem.a. Calimophoniæ. Lex.iij.

AEde quam te conductā habere dicis, ſi penſionē dño inſolidū ſoluiſti, inuitū te expelli nō oportet: niſi proprijs vſibus dñs eā neceſſariā eſſe probauerit: aut corrigere domū maluerit: aut tu male in re locata verſatus es.

Tenetur dominus horreorum exhibere cuſtodes: & eis exhibitis liberatur. qui cuſtodes ſi reperiūtur culpabiles, debent puniri per præfectum prætorio, ſi inferior iuriſdictio non ſufficit: & ad eum remitti. Tamen ſi domin9 promiſit cuſtodiam, tenetur iuxta promiſſum. Baldus.

Imperator Alexander.a. Sauino. Lex.iiij.

EX diui Pij Antonini literis certa forma eſt, vt domini horreorum effractorum, eiuſmodi querelas defe-

rentibus cuſtodes exhibere neceſſe habeant, nec vltra periculo ſubiecti ſint. ¶ Quod vos quoque adito præſide prouinciæ impetrabitis. Qui ſi maiorem animaduerſionem exigere rem deprehenderit: ad Domitium Vlpianum præfectum prætorio & parētem meum reos remittere curabit. ¶ Sed quia domini horreorū nominatim etiā ipſi cuſtodiam repromiſerunt: idem exhibere debent.

Inuecta & illata coloni obligantur pro mercede domino ſcienti: inquilino etiam ignoranti. Bal.

¶ Idem. a. Petroniæ. Lex. v.

Certi iuris eſt, ea quæ voluntate dominorum coloni in fundum conductum induxerint: pignoris iure dominis prędiorum teneri. ¶ Quādo autem domus locatur, non eſt neceſſaria in rebus inductis vel illatis ſcientia domini. Nam ea quoque pignoris iure tenentur.

Conductor poteſt rem conductam alteri locare, niſi ſit actum quòd alteri locare non poſſit. Bal.

¶ Idem. a. Victorino. Lex. vi.

Nemo prohibetur rem quam conduxit, fruendam aliȷ̄ locare: ſi nihil aliud conuenit.

Fideiubens in prima conductione, non tenetur in ſecunda: ſiue ſit prorogata, ſiue innouata, etiam ex conſequentia primę. Bal.

¶ Idem. a. Terentiano. Lex. vii.

Si cum Hermes vectigal octauarum in quinquennium cōtinuum conduceret, fidem tuam obligaſti: poſteaq́ꝫ ſpatio eius tēporis expleto, cū idem Hermes in cōductione vt idoneus detineretur, non conſenſiſti, ſed cautionē tibi reddi poſtulaſti: non oportere te de poſterioris temporis periculo adſtringi, competens iudex non ignorabit.

Propter ſterilitatē fit remiſſio, niſi cum vbertate cōpenſetur. Baldus.

¶ Idem. a. Higino. Lex. viii.

Licet certis annuis quantitatibus fundum conduxeris: ſi tamen expreſſum non eſt in locatione (vt mos regionis poſtulabat) vt ſiqua lue tempeſtatis, vel alio cœli vitio damna accidiſſent, ad onus tuum pertinerent: & quæ euenerunt ſterilitates, vbertate aliorum annorum re-

penſatę non probabuntur:rationem tui iuxta bonam fidem haberi recte poſtulabis:eam'que formam,qui ex appellatione cognoſcet, ſequetur.

Emptor fundi non tenetur abſque pacto ſtare colono. Salicetus.

Idem.a.Fuſco. Lex.ix.

EMptorem quidem fundi neceſſe non eſt ſtare colono cui prior dominus locauit,niſi ea lege emit:verum ſi probetur aliquo pacto cõſenſiſſe vt in eadem conductione maneat,quanuis ſine ſcripto:bonę fidei iudicio,ei qđ placuit,parere cogetur.

Hæres obligatur ex locatione & cõductione defuncti,tam perpetua quàm temporali.Baldus.

Imperator Gordianus.a.Pomponio. Lex.x.

VIam veritatis ignoras,in conductionibus non ſuccedere hęredes conductoris exiſtimans:cum ſiue perpetua conductio eſt,etiam ad hæredes tranſmittatur: ſiue temporalis,intra tempora locationis hæredi quoque onus contractus incumbat.

Reconducere nemo tenetur inuitus.Baldus.

Imperator Philippus.a.Theodoſio. Lex.xi.

INuitos conductores ſeu hæredes eorum poſt tempora locationis impleta non eſſe retinendos,ſæpe reſcriptum eſt.

Damnum in rebus coloni pertinet ad colonum,non ad dominum. Baldus.

Idem.a.Nicę. Lex.xij.

DAmnum quod per aggreſſurã latronum in poſſeſſionibus locatis rei tuæ illatum eſſe proponis: à domina earundem poſſeſſionum quã nullius criminis ream facere te dicis,reſarciri tibi nulla ratione deſideras.

Diuiſio contractus inducit diuiſionem obligationis. Et correi habent beneficium cedendarum actionum pro rata.Baldus.

Impp.Valer.Galie.& Valens.aaa.Eradio. Lex.xiij.

SI diuiſa conductio fuit,& in ſingulis pro partibus facta:alieno nomine conueniri vos non oportet. ¶Si autem omnes qui cõducebant,inſolidum locatori ſunt obli-

gati: ius ei competens conueniendi quem velit, non debet auferri. Habetis ſanè vos facultatem locatori offerẽdi debitum: & vt transferantur in vos ea quæ ob hanc conductionem ab ijs quorum nomine inquietamini, obligata ſunt, poſtulandi.

Qui locat operas, tenetur operari demum percepta mercede: quia tunc intelligitur fidem fallere, & non ante. Baldus.

Iidem. aaa. & ccc. Iulio. Lex. xliij.

SI ij qui à vobis redemerant frumentum & hordeum annonę inferendum, accepta pecunia fidem fefellerũt: ex locato agere cum his poteſtis.

Conductor indebite expulſus, debite petit pœnam promiſſam: & reponitur in fruitiõe ſi ſit appoſita clauſula rato manente pacto: & ſi non ſoluit penſionẽ, poteſt eam retinere pro pœna: & gratis fruetur fructib9 conductis. Baldus.

Iidem. aaa. & ccc. Euphroſynę. Lex. xv.

SI de fundo à locatore expulſa es, cum eo agere ex conducto potes: pœnam'que à locatore quam præſtari rupta conuentionis fide placuit, exigere ac retinere potes.

Qui remanet vltra ſuum tempus in re conducta, videtur de nouo conduxiſſe. Salicetus.

Iidem. aaa. Timotheo. Lex. xvi.

LEgem quidem conductionis ſeruari oportet, nec penſionum nomine amplius quàm conuenit repoſci. Sin autẽ tẽpus in quo locatus fund9 fuerat, ſit exactum, & in eadem locatione conductor permanſerit: tacito conſenſu eandem locationem vnà cum vinculo pignoris renouare videtur.

Cõductor indilate tenetur ſoluere penſionẽ, & vſuras ex mora. Baldus.

Impp. Diocle. & Maximia. Oſſalio. Lex. xvij.

PRæſes prouinciæ ea quę ex locatione debentur, exſolui ſine mora curabit: non ignarus ex locato & conducto actionem (cum ſit bonæ fidei) poſt moram vſuras legitimas admittere.

Propter edacitatem vermium fit remiſſio mercedũ,

& in penſionibus ſeruanda eſt conſuetudo. Baldus.

¶ Iidem. aa. Amno. Lex. xviij.

EXcepto tempore quo edaci locuſtarum pernicie ſterilitatis vi[illegible]um interceſſit: ſequentis temporis fructus quos tibi iuxta præteritam conſuetudinem deberi conſtiterit, reddi tibi præſes prouinciæ iubebit.

Conſuetudini & ſtatuto renunciari poteſt expreſſe. Nam in tacitis ſemper conſuetudo & ſtatutum videntur ineſſe: & renũciatio vnius non facit alteri iniuriam. Baldus.

¶ Iidem. aa. Valerio. Lex. xix.

CIrca locationes atque conductiones maxime fides cõtractus ſeruanda eſt, ſi nihil ſpecialiter exprimatur cõtra conſuetudinem regionis. ¶ Quòd ſi alij remiſerint contra legem contractus, atq; regionis conſuetudinem penſiones: hoc alijs præiudicium non poſſit afferre.

Rei propriæ per ignorantiam facta conductio, viribus non ſubſiſtit. Baldus.

¶ Iidem. aa. Carpophoro. Lex. xx.

QVi rem propriam conduxit, exiſtimans alienam, dominium non transfert, ſed inefficacem conductionis contractum facit.

In contractu locationis non habet locum pœnitẽtia, etiam ſi non ſit proprie locatio, ſed contractus innominatus. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Antoniæ. Lex. xxi.

SI olei certa ponderatione fructus anni locaſti: de contractu bona fide habito, propter hoc ſolum quod alter maiorem obtulit ponderationem, recedi non oportet.

Qui promittit operas: tenetur ſeruare bonam fidem. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Papiniano. Lex. xxij.

SI ij contra quos ſupplicas, facta locatione certi temporis ſuas tibi locauerint operas: quatenus bona fides patitur, cauſa cognita competens iudex conuentionem ſeruari iubebit.

Per inſtrumenta locationis non probatur dominiũ. Et qui rem propriam à ſe poſſeſſam conducit: non mu

ſtat ſibi poſſeſſionis cauſam. Baldus.

¶ Iidem. aa. Priſco. Lex. xxiij.

AD probationem rei propriæ ſiue defenſionem non ſufficit locatio ei facta qui poſt de dominio cœperit contendere: cum inſcientia domini proprij & errãtis nullum habeat conſenſum. ſed ex euentu ſi victus fuerit: contractus locationis nõ conſtitiſſe magis declaratur. Nemo enim ſibi iure poſſeſſionem mutare poteſt.

Ex conductione mariti non tenetur vxor: ſed ſi ipſa conduxit, tenetur. Ba...us.

¶ Iidem. aa. Antoniæ. Lex. xxiiij.

COntractus locationis conductionis'que non interuenientibus etiam inſtrumentis ratus habeatur. ſecundũ quod hæredes conductoris, etſi non interuenerint inſtrumenta, non vxorem conuenire debes. Sanè de poſteriori tempore quo conductricem ipſam proponis fuiſſe: adeſſe fidem precib9 tuis probans, pẽſiones integras ab ea pete.

Conductor debet prius domum ſeu poſſeſſionem reſtituere, quàm de proprietate litigare ſeu obijcere. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Pagato. Lex. xxv.

SI quis conductionis titulo agrum vel aliam quãcunque rem accepit: poſſeſſionem prius reſtituere debet, & tunc de proprietate litigare.

Impleta fide conductionis finitę agi poteſt cõtra locatorem, vt retenta vel abrepta reſtituat. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Oploni & Hermoni. Lex. xxvi.

SI conductionis impleſtis fidem: eiuſdem rei gratia factum inſtrumẽtum euanuit. Quòd ſi quid veſtrum in fundo fuit, vel vi direptum eſt: hoc reſtitui vobis præſes prouinciæ iubebit.

Si ſoluerim pro colono tuo, & tu mihi ꝓmittis per ſtipulationem: teneris efficaciter. ſecus ſi nudo pacto ſi deiubes. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Neoni. Lex. xxvij.

SI tibi quæ pro colonis conducti prædij pręrogaſti, dominus fundi ſtipulanti dare ſpopondit: competens iudex reddi tibi iubebit. Nam ſi conuentio placiti fine ſti-

tit: ex nudo pacto perſpicis actionem iure noſtro naſci non poſſe.

In contractu locationis non veniunt ſarcienda fortuita. Baldus.

Iidem.aa.eidem Neoni. Lex.xxviij.

IN iudicio tam locati quàm conducti, dolum & cuſtodiam, non etiam caſum cui reſiſti non poteſt, venire conſtat.

Deſtructa per conductorem, debent reſtitui per ſe, & eius hęredem. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc. Iuliano. Lex.xxix.

CVm conductorem ędificia quę ſuſcepit integra, deſtruxiſſe proponas: hęc etiam hæredes eius præſes prouincię inſtaurare, ędificiorum inter vos habita ratione, iubebit.

Qui prohibetur eſſe principalis: prohibetur eſſe acceſſorius. Baldus.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus.aa. Florentio præfecto prętorio. Lex.xxx.

CVrialis, neque procurator, neque conductor alienarũ rerum, nec fideiuſſor aut mandator conductoris exiſtat: alioqui nullam obligationem neque locatori neq; cõductori ex huiuſmodi contractu competere ſancimus.

Milites non debẽt omittere vſum armorum: nec eſſe graues vicinis eorum. Et illi qui aluntur à republica, debent militare pro ipſa, non contra ipſam vel honorem ipſius. Baldus.

Imperator Leo Aſpari magiſtro militum. Lex.xxxi.

MIlites noſtros, alienarum rerum conductores ſeu procuratores, aut fideiuſſores vel mandatores conductorum fieri prohibemus: ne omiſſo armorũ vſu, ad opus rureſtre ſe cõferant, & vicinis graues præſumptione cinguli militaris exiſtant. ¶ Armis autem, nõ priuatis negocijs occupentur: vt numeris & ſignis ſuis iugiter inhęrentes, rempublicam à qua aluntur, ab omni bellorum neceſſitate defendant.

Non tenetur dominus relocare eidem ſi nõ vult: niſi per pactum in ſcriptis factum adſtrinxerit ſe ad refor-

mandum. nam tunc compellitur: & alij locare non poteſt. h. d. & eſt valde not. lex pro contractibus emphyteoticis in quibus promittitur renouatio. Baldus.

¶ Imperator Zeno Adamantio præfecto præ. Lex. xxxij.

NE cui liceat qui aliquam domum alienam vel locum aut ergaſterium nomine conductionis accepit: alteri qui poſt eum domini voluntate ad eandem conductionẽ acceſſit, litem inferre, quaſi rem illicitam, aut agenti damnoſam tẽtauerit: ſed patere facultatem dominis domos ſuas vel ergaſteria vel loca cui voluerint locandi: ipſis nihilominus qui conduxerint, ab omni ſuper hoc moleſtia liberis conſeruandis: niſi forte pacta per ſcripturam ſpecialiter inita cum dominis vel cum ijs qui poſtea conduxerint, legibus videlicet cognita, agentis intentionibus ſuffragentur. ¶ Quòd ſi quis huiuſmodi cõtrouerſiam ſacris iuſſionibus interdictam, crediderit commouendam: ſi priuatus eſt, acriter cæſus exilij ſubeat pœnam: ſi militat, decem librarum auri diſpendio feriatur.

Qui rem conductam non reſtituit ante condemnatoriam ſententiam, poſtea tenetur etiam ad eius æſtimationem quaſi inuaſor. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Sebaſtiano præfecto prætorio. Lex. xxxiij.

COnductores alienarum rerum, ſeu alienam cuiuſlibet rei poſſeſſionem precario detinentes, ſeu hæredes eorum, ſi non eam dominis recuperare volentibus reſtituerint, ſed litem vſque ad definitiuam ſententiam expectauerint: non ſolum rem locatam, ſed etiam æſtimationem eius victrici parti ad ſimilitudinẽ inuaſoris alienæ poſſeſſionis, præbere compellantur.

Milites prohibentur à conductiõe rerum alienarum: aliâs tam ipſi quàm locatores puniuntur pœna hic ſcripta vel inſerta: & quilibet poteſt eos accuſare. Sali.

¶ Imperator Iuſtinianus. ad Senatum. Lex. xxxiiij.

LIcet retro principes multa de militib9 qui alienas poſſeſſiones vel domos conductionis titulo procurandas ſuſcipiunt, ſanxiſſe manifeſtum eſt: tamen quia res ſic eſt contempta, vt neque interminationis ſacratiſſimæ conſtitutionis milites memores, ad huiuſmodi ſordida audeant

venire miniſteria, & relictis ſtudijs publicis, ſignisque victricibus, ad conductiones alienarum rerum proſilire, & armorum atrocitatem non in hoſtes oſtendere, ſed contra vicinos, & forſitan etiã aduerſus ipſos miſeros colonos quos procurandos ſuſceperint, conuertere: neceſſariũ duximus ad hanc ſacratiſſimam venire conſtitutionem, altius & plenius huiuſmodi cauſam corrigentes. ¶Iubem9 itaque omnes omnino qui ſub armis militant, ſiue maiores, ſiue minores, (Milites autem appellam9 tam eos qui ſub excelſis magiſtris militum tolerare noſcuntur militiã, quàm qui in vndecim deuotiſſimis ſcholis taxati ſũt, necnon eos qui ſub diuerſis optionibus fœderatorum nomine ſunt decorati) ſaltem in poſterum ab omni conductione alienarum rerum temperare: ſcituros quòd ex ipſo contractu ab initio ſine aliquo facto vel aliqua ſententia cadant à militia, & non ſit regreſſus eis ad priſtinum gradũ neque beneficio imperiali, neque conſenſu vel permiſſu iudicis ſub quo tolerandam ſortiti ſunt militiam: ne dum alienas res cõductionis titulo eſſe gubernãdas exiſtimãt, ſuas militias ſuamque opinionem amittant, ex militibus pagani, ex decoratis infames conſtituti: & quod poſt huiuſmodi conductionem (quam penitus interdicimus) à publico ſuſceperint, & hoc ſine aliqua mora vel procraſtinatione reddere cõpellãtur: ſcituris & ipſis qui ſuas facultates poſt hanc legem eis ad conductionem permiſerint: noſtra lege eorum conamine violata, quòd nulla eis exactio contra eos concedatur: vt qui alieni appetens conſtitutus, militem procuratorem elegerit, & à ſuis cadat redditibus. ¶Pateat autem omnibus huiuſmodi copia apud competentes iudices accuſationis: vt qui in hac cauſa delator exiſtat, laudandus magis quã vituperãdus intelligatur: pœna quam contra milites noſtrorum pręceptorum contemptores, & ipſos qui eis conductiones rerum ad ſe pertinentium permiſerint ſtatuimus, in futuris cauſis obtinente.

¶De iure emphyteotico. Titulus.lxvi.

Contractus emphyteoticus propriam habet naturã

atque figuram: exigitque ſcripturam: et propter particulare damnum emphyteota non liberatur à canone. Baldus.

¶ Imperator Zeno. a. Sebaſtiano præ. præ. Lex prima.

IVS EMPHYTEOTICARIVM neq; conductionis neque alienationis eſſe titulis adijciendum: ſed hoc ius tertium conſtitutum, ab vtriuſque memoratorũ contractuum ſocietate ſeu ſimilitudine ſeparatum, cõceptionem definitionéque habere propriam, & iuſtum eſſe validumque contractum: in quo cuncta quę inter vtraſque contrahentium partes ſuper omnibus vel etiam fortuitis caſibus, pactionibus ſcriptura interueniẽte habitis placuerint, firma illibataq; perpetua ſtabilitate mobis omnibus debeant cuſtodiri: ita vt ſi interdũ ea quę fortuitis caſib9 (ſicut fit) eueniũt, pactorũ non fuerint cõuentione concepta: ſi quidem tanta emerſerit clades, quæ prorſus ipſius etiã rei quæ per emphyteoſim data eſt, faciat interitum: hoc non emphyteoticario, cui nihil reliquum permanſit, ſed rei domino qui quicquid fatalitate ingruebat, etiã nullo intercedente contractu habiturus fuerat, imputetur. ¶ Si uero particulare vel aliud leue damnum contigerit, ex quo nõ ipſa rei penitus lædatur ſubſtantia: hoc emphyteoticarius ſuis partibus non dubitet aſſcribendum.

Pacta emphyteotica ſeruanda ſunt: quibus ceſſantibus ſeruãda eſt natura contractus: quę eſt vt ſi per triẽnium canon non ſoluatur, poſſit dñs expellere emphyteotam, niſi ſteterit per dominum, & emphyteota depoſuerit cenſum. Baldus.

¶ Imperator Iuſti. Demoſtheni præ. præ. Lex. ij.

IN emphyteoticarijs contractibus ſancimus ſi quidem aliquę pactiones in emphyteoticis inſtrumentis fuerint cõſcriptę: eaſdem & in omnibus alijs capitulis obſeruari, & de reiectione eius qui emphyteoſim ſuſcepit, ſi ſolitam penſionem vel publicarum functionum apochas non pręſtiterit. ¶ Si autem nihil ſuper hoc capitulo fuerit pactũ, ſed per totum triennium neque pecunias ſoluerit, neque apochas domino tributorum reddiderit: volenti ei licere

eum à prędiis emphyteoticariis repellere:nulla ei in poſte rum allegatiõe nomine melicrationis vel eorum quæ emphyteomata dicuntur, vel pœna opponẽda:ſed omnimodo eo (ſi dominus voluerit) repellendo:neq; prætendente quòd non eſt ſuper hac cauſa inquietatus: cum neminem oporteat cõuentionem vel admonitionem expectare, ſed vltro ſeſe offerre, & debitum ſpontanea voluntate perſoluere:ſecundum quod & anteriore lege noſtri nominis generaliter cautum eſt. ¶ Ne autem ex hac cauſa dominis facultas oriatur emphyteotas ſuos repellere, & redditum minime velle ſuſcipere, vt ex huiuſmodi machinatione triennio elapſo, ſuo iure is qui emphyteoſim ſuſcepit, cadat:licentiam ei concedimus, atteſtatione pręmiſſa, pecunias offerre:hiſque obſignatis, & ſecundum legem depoſitis, minime deiectionis timere periculum.

Emphyteota poteſt ius ſuum vendere vel non, ſecundum tenorem pactorum. Ceſſante autem ſuper hoc pacto, dominus eſt requirendus an velit emere pro tali precio quod ab alio inuenitur: & expectandus eſt per duos menſes. & ſi non vult emere, ſed conſentire:debet pro conſenſu inueſtituræ noui emphyteotę habere quinquageſimam. & ſi non vult emere, nec conſentire, licitum eſt emphyteotæ poſt duos menſes iura ſua vendere perſonæ non prohibitæ. & ſi aliter vel aliis vendat quàm liceat, ſua iura perdit. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano prefecto prętorio. Lex. iii.

CVm dubitabatur vtrum emphyteota debeat cũ domini voluntate ſuas meliorationes (quę gręco vocabulo emphyteomata dicuntur) alienare, vel ius emphyteoticũ in alium transferre, an eius expectare conſenſum: ſancimus ſi quidẽ emphyteoticum inſtrumẽtũ ſuper hoc caſu aliquas pactiones habeat, eas obſeruari. ſin autẽ nullo modo huiuſmodi pactio interpoſita eſt, vel forte inſtrumentum emphyteoſeos deperditum eſt, minime licere emphyteotæ ſine cõſenſu domini meliorationes ſuas aliis vendere, vel ius emphyteoticum transferre. ¶ Sed ne hac occaſione accepta, domini minime cõcedant emphyteotas ſuos accipere precia meliorationũ quæ inuenerũt, ſed

eos deludant, & ex hoc commodum emphyteotę depereat: diſponimus atteſtationē domino tranſmitti, & prędicere quantum precium ab alio revera accipi poteſt. Et ſi quidem dominus hoc dare maluerit, & tātam pręſtare quantitatem quantā ipſe revera emphyteota ab alio accipere poteſt: ipſum dominum omnimodo hoc cōparare. ¶Si autem duorum menſium ſpatium fuerit emenſum, & dominus hoc facere noluerit: licentia emphyteotæ detur vbi voluerit, & ſine conſenſu domini, meliorationes ſuas vendere, ijs tamen perſonis quæ nō ſolent in emphyteoticis contractibus vetari ad huiuſmodi venire emptionem. ¶Neceſſitatem autē habere dominos, ſi alijs melioratio ſecundum præfatum modum vendita ſit, accipere emphyteotam: vel ſi ius emphyteoticum ad perſonas nō prohibitas, ſed conceſſas, & idoneas ad ſoluendum emphyteoticum canonem, tranſponere emphyteota maluerit, non contradicere, ſed nouum emphyteotam in poſſeſſionem ſuſcipere, non per conductorem vel per procuratorē, ſed ipſos dominos per ſe, vel per literas ſuas: vel ſi hoc non potuerint vel noluerint, per depoſitionem in hac quidem ciuitate apud virum clariſſimū magiſtrum cenſuū, vel pręſentibus tabularijs per atteſtationem: in prouincijs autem per præſides vel defenſores celebrandam. ¶Et ne auaritia tenti domini, magnam molem pecuniarum propter hoc efflagitent: (quod vſque ad præſens tempus perpetrari cognouimus) nō amplius eis liceat pro ſubſcriptione ſua vel depoſitione niſi quinquageſimam partem precij vel æſtimationis loci qui ad aliam perſonam transfertur, accipere. ¶Si autem nouum emphyteotam vel emptorem meliorationis ſuſcipere minime dominus maluerit, & atteſtatione facta, intra duos menſes hoc facere ſuperſederit: licere emphyteotæ etiā nō conſentientibus dominis ad alios ſuum ius vel emphyteomata transferre. ¶Sin autem aliter fuerit verſatus quàm noſtra conſtitutio diſpoſuit, iure emphyteotico cadat.

Finis Libri Quarti.

¶Liber Quintus.

¶De ſponſalibus,& arris ſponſalitiis,& proxeneticis. Titulus primus.

Diſſolutis ſponſalibus de futuro,licitum eſt alĳ nubere.Bal.

¶Imperatores Diocletian9 & Maximia.aa.&.cc.Annonari. Lex.i.

ALII DESPONSATA renunciare conditioni, & nubere alĳ,non prohibetur.

Sponſa ſponſum abſentem tenetur per biennium expectare: quo elapſo alteri nubit impune.Baldus.

¶Imp.Conſtan.a.&.c.ad Capri.pręfec.vrbis. Lex.ĳ.

SI is qui puellam ſuis nuptĳs pactus eſt,intra biennium exequi nuptias in eadem prouincia degens ſuperſederit:eius que ſpatĳ fine decurſo,in alterius poſtea coniunctionem puella peruenerit:nihil fraudis ei fit quę nuptias maturando,vota ſua diutius eludi non paſſa eſt.

Caſus non facit quem perdere arras ſponſalitias:niſi culpa illius caſum præcedat.quod not.Salice.

¶Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa.&.ccc.Eutropio præfec.præto. Lex.iĳ.

ARris ſponſaliorum nomine datis,ſi interea ſponſus vel ſponſa deceſſerit:quæ data ſunt,iubemus reſtitui:niſi cauſam vt nuptiæ non celebrentur,defuncta perſona iam præbuit.

Tutor vel curator nō poterit diſſoluere ſponſalia cōtracta per patrem puellæ. Salicetus.

¶Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. ad Maximianum. Lex.iiĳ.

SI pater pactum de filiæ nuptĳs inierit:& humana forte conſumptus, ad vota non potuerit peruenire:id inter ſponſum & ſponſam firmum ratum'que permaneat, quod à patre docebitur deſtinatum:nihil'que permittatur habere momenti,quod cum defenſore ad quem mi-

noris commoda pertinebant, docebitur fuiſſe trāſactum. Periniquum eſt etenim vt contra patriā voluntatem, redē pti forſitan tutoris aut curatoris admittatur arbitrium: cū plerunque etiam ipſius fœminæ aduerſus commoda propria inueniatur laborare conſilium.

¶ Qui contraxit ſponſalia, & ea non vult exequi: ſi eſt ętatis legitimę, arras quas recepit, reſtituit duplicatas: ſi minor, ſolum quas recepit. Si autē pater vel auus vel alius aſcendēs receperūt, & per eos ſtetit: ipſi reſtituūt duplicatas, niſi legibus vel moribus vel alia ex cauſa probabili de nouo in notitiam perueniēta vel nouiter emergente ſponſalia non mittantur executioni. Et olim erat pœna quadrupli: hodie dupli: niſi partes de quadruplo vel triplo conuenerint: extra quam pœnam partes paciſci non poſſunt. Bal.

¶ Imperatores Leo & Antoninus. aa. &. cc. Erithrio præfecto prætorio. Lex.v.

MVlier iuris ſui conſtituta, arrarum ſpōſalium nomine vſq; ad duplum teneatur, id eſt in id quod accepit, & aliud tantūdē, nec amplius, ſi poſt completū vigeſimūquintum annum, vel poſt impetratam veniam ętatis, atque in competenti iudicio comprobatam, huiuſmodi arras ſuſcepit. In ſimplum autem, id eſt tantūmodo in id quod accepit, ſi minoris ętatis eſt: ſiue virgo, ſiue vidua ſit: ſiue per ſe, ſiue per tutorē aut curatorem aut aliā perſonam eaſdem arras acceperit. Patrem vero vel matrem legitimę ętatis conſtitutos, ſiue ſimul, ſiue etiam ſeparatim arras pro filia ſuſceperint, auum etiam vel proauum ſi pro nepote vel pro nepte, in duplum tantummodo conuenit teneri. Quæ ita cuſtodiri cenſemus, ſi non propter perſonam vel conditionem vel aliam cauſam legibus vel generalibus conſtitutionibus interdictam, futurum matrimonium conſtare prohibetur. Tunc enim quaſi nullo facto: vtpote ſine cauſa eaſdem arras præſtitas, tantummodo reddi conſequens eſſe pręcipimus. ¶ His illud quoq; adĳcimus, vt etiam ſi legibus prohibitæ non ſint ſperatæ nuptiæ: poſt arras autem ſponſalitias ſponſa cōiugium ſponſi propter turpem vel prodigam vel impudicam conuer-

ſationē, aut religionis vel ſectę diuerſitatem, recuſauerit, vel eo quòd quaſi vir coitum (ex quo ſpes ſobolis oritur) facere non potuerit, vel ob aliam iuſtam excuſationis cauſam: ſi quidem probatum fuerit ante datas eaſdem arras ſponſalitias hoc idem mulierem vel parentes eius cognouiſſe, ſibi debeant imputare. Sinuero horum ignari ſpōſalitias arras ſuſceperint, vel poſt arras datas aliqua iuſta cauſa pœnitentiæ interceſſerit: ijſdem tantummodo redditis, ſuper alterius ſimpli pœna liberi cuſtodiantur. ¶Quæ omnia ſimili modo etiam de ſpōſis ſuper recipiendis nec'ne arris preſtitis cuſtodiri cenſemus: quadrupli videlicet pœna quę in anterioribus legibus definita erat, (in qua & arrarum quantitas imputabatur) ceſſante: niſi ſpecialiter aliud ex communi conſenſu inter contrahentes de eadem quadrupli ratione placuerit. ¶Extra deſinitionem autem huius legis ſi cautio pœnam ſtipulationis continēs fuerit interpoſita, ex vtraque parte nullas vires habebit: cum in contrahendis nuptijs libera poteſtas eſſe debeat.

¶ Si rector prouincię vel ad eum pertinētes ſponſalitias dederint arras. Titulus.ii.

Rector prouinciæ vel aſſiſtens cui ipſe præbet fauorem, perdit arras quas pro matrimonio contrahendo dedit ſponſæ renuenti: ſed finito officio matrimonium contrahi non eſt prohibitum. Bal.

¶Imperatores Gratia. Valenti. & Theodoſius. aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex vnica.

SI QVIS IN poteſtate publica poſitus atq; honore adminiſtrãdarum prouinciarum, qui parentibus aut tutoribus aut curatoribus aut ipſis quę matrimonium contracturę ſunt, poteſt eſſe terribilis, arras ſponſalitias dederit: iubemus vt deinceps ſiue parentes ſiue eædem mutauerint voluntatem: non modo iuris laqueis liberentur, pœnęque ſtatutę expertes ſint, ſed & extrinſecus data pignora lucratiua habeant, ſi ea non putent eſſe reddenda. Quod ita late patere volumus, vt non ſolum circa adminiſtrantes, ſed etiam circa adminiſtrãtium filios, nepotes ac pro-

pinquos, participes, id eſt conſiliarios, domeſticoſque, locum habeat, quibus tamen adminiſtrator operam dederit. ¶ Impleri autem id poſtea matrimoniũ non vetamus, quod tempore poteſtatis ob eas perſonas de quibus locuti ſumus, artis fuerat obligatum, ſi ſponſarum conſenſus accedat.

¶ De donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & ſponſalitiis. Titulus.iii.

Donatio ante nuptias poteſt in dotem conuerti: niſi donatio in tempus matrimonij ſit collata. Bal.

¶ Impp. Seuerus & Antoni. aa. Metrodoro. Lex prima.

MVLTVM intereſt ſi ea quæ donat vir futur9, tradiderit vxori, & poſtea in dotem acceperit: an vero donandi animo dotem auxerit, vt videatur accepiſſe quod non accepit. Priore enim caſu donatio non impeditur, & res quæ in ea cauſa ſunt, dotis effectæ, iudicio de dote peti poſſunt. Poſteriore autem caſu nihil actum eſt donatiõe: & quod in dotem datum non eſt, repeti non poteſt.

Donatio facta ob cauſam nuptiarum, cauſa non ſecuta repetitur. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a. Attalo. Lex.ij.

SI præſidi prouinciæ probaueris, vt Thendã vxorem duceres, munera te parentibus eius dediſſe: niſi tibi Thenda nupſerit, reſtitui tibi quod dediſti, iubebit.

Mulier quæ virum in dote circunuenit, donationẽ hac contemplatione factã non petit à viro, nec ab eius hærede. Baldus.

¶ Idem.a. Marcellæ. Lex.iij.

POllicitatione à fratre quondam tuo ſponſalium cauſa facta, etſi in ſtipulationem deducta ſit, ideo præſtanda non fuit, quoniam in dote vxor maritum fefellit. Exceptionem itaque doli aduerſus actionem ex ſtipulatu recte obijcies.

Donatio facta ſponſæ in tempus matrimonij collata non valet. Salicetus.

¶ Imperator Gordianus.a. Marco. Lex. iiij.

QVod ſpōſę ea lege donatur, vt tūc dominiū eius adi piſcatur, cū nuptię fuerint ſecutę: ſine effectu eſt.

Donatio facta ob modū impoſſibilem, nō valet: nec poteſt quis duas vxores habere. Sali.

Imperatores Valer. & Gal. aa. Theodoræ. Lex. v.

EA quæ tibi vt ſponſæ daturum ſe promiſit is qui te ſancto cœlibatu (cum aliam matremfamilias domi reliquiſſet) ſolicitauit ad nuptias: petere cum effectu non potes, cum tu ſponſa (vxore domi poſita) non fuiſti.

Pręmitte ad euidentiam, quòd ſponſę de futuro poteſt donari: ſed contracto matrimonio per verba de præſenti, non poteſt donari. hoc dicit. & iſta lex non eſt alibi. Baldus.

Imperator Aurelius. a. Donatæ. Lex. vi.

CVm in te ſimplicem donationem dicas factā eſſe die nuptiarum: & in ambiguū poſſit venire vtrum à ſpōſo, an à marito donatum ſit: ſic diſtinguendum eſt: vt ſi in tua domo donum acceptum eſt, ante nuptias videatur facta eſſe donatio. Quòd ſi penes ſe dedit ſponſus, retrahi poſſit. Vxor enim fuiſti.

Verbum remaneat, ponitur pro verbo reddatur ſiue reſtituatur. Bal.

Impp. Carus Carinus & Nume. aaa. Lucianę. Lex. vij.

SI cum ante nuptias munera darentur, ita conuētū eſt, atque huiuſmodi conſcripta eſt pactio, vt ſiqua ſors extitiſſet contra voluntatem eius, & matrimonium diſtraxiſſet: tunc quæ data erant, apud eum qui dediſſet hęredem've eius remanerent: poteſt qui hęreditatem eius accepit cui pacta puella munera prædicta lege ſuſceperat, eadem iure poſtulare.

De re donata & tradita non poteſt donator teſtari: ſupple in pręiudicium donatarij. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Euphraſio. Lex. viij.

SI ante matrimonium maior quinq; & viginti annis cōſtitutus, ſponſę ſuę licet ante ſponſalia fundū donauit, eam'que in vacuam duxit poſſeſſionem: poſtea nullo titulo ſuperſtitem, vel teſtamento eundem relinquētem alie-

nare potuiſſe, certi ac manifeſti iuris eſt.

Perfecta donatio, per reſcriptū principis non poteſt reuocari. Salicetus.

¶ Imperatores Seuerus & Anto.aa. Iuliano. Lex.ix.

CVm te ſponſę filij tui quædā donaſſe confitearis: perfectam donationē reſcindi nec noſtro oportet reſcripto, quam tua voluntas iuris'que authoritas fecit ratam.

Donatio ſimplex facta ſponſæ nō reuocatur licet matrimonium non ſequatur. hoc dicit. de quo quid iuris, dicetur infra eo.l. cum veterum. Sali.

¶ Impp. Diocle. & Maxi.aa.&.cc. Dionyſio. Lex. x.

SI filiæ tuę ſponſus, ei mancipium donauit: ac tu in eum iumenta liberalitatis ratione contuliſti: nec nuptijs ſecutis, contra iuris rationem quod dederat abſtulit: non inuicem datorum reſtitutio, ſed eius quod illicite rapuit repetitio competit.

Mors ſponſi non facit donationem ſponſalitiam reuocari. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Neę. Lex.xi.

SI tibi res proprias liberalitatis cauſa ſponſus tuus tradidit: eo quòd ab hoſtibus poſtea interfectus eſt, irrita donatio fieri non poteſt.

Donatio facta à ſocru, ſi perfecta eſt, non reuocatur. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Timotheę & Cleocimeę. Lex.xij.

SI mater veſtra filię ſuę ſponſo vel marito prędia ſine vlla repetendi lege donauit: & eum in vacuam induxit poſſeſſionem: nuptijs diuortio ſolutis, perfecta non diſſoluitur donatio.

Sponſus rem donatam ſponſę ſequentibus creditoribus obligare non poteſt. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Alexandro. Lex.xiij.

DE rebus in ſponſam donationis gratia collatis, creditores mariti facti, ſi non prius obligatas eas ſibi probent: eam conuenire minime poſſunt.

Mater conſentiens donationi rei ſuę: venire cōtra nō poteſt etiam precium rei offerendo. Bal.

¶ Iidem.aa. Aurelię. Lex.xiiij.

SI conſentiente matre ſua ſponſus filię tuę mancipia donauit: & his acceptis in dotem non ęſtimatis, in matrimonio poſt deceſſit: mater eadem'q; hęres eius precium offerens, reſtitutionem eorum improbe recuſat.

Donatio inter ſpōſos pręſumitur eſſe largitas ſpōſaliorū: & matrimonio non ſecuto, donatum redditur donatori: niſi per ipſum donatorem ſteterit quòd matrimonium non ſequatur. Bal.

¶ Imp. Conſtan. a. ad Maximum pręfec. vrbis. Lex. xv.

CVm veterū ſentētia diſpliceat, quę donatiões in ſponſam nuptijs quoque nō ſecutis decreuit valere: etiā ea quę largiendi aïo inter ſpōſos & ſpōſas iure celebrantur, redigi ad huiuſmodi cōditiões iubemus, vt ſiue affinitatis coeundę cauſa datę ſint, ſiue nō ita: vel in poteſtate patris degētes, vel vllo modo proprij iuris cōſtituti, tāquā futuri cauſa matrimonij aliquid ſibiipſis, vel cōſenſu parentum mutuo largiātur: ſi quidē ſpōſus vel parēs eius ſortiri filiū noluerit vxorē: id quod ab eo donatū fuerit, nec repetatur traditū: et ſi quid promiſſum apud donatorē reſederit, ad ſpōſam & hęredes eius ſummotis ambagib9 trāſferatur. ¶ Quòd ſi ſpōſa, vel is in cuius agit poteſtate, cauſā nō cōtrahendi matrimonij prębuerit: tunc ſponſo eiuſque hęredibus ſine aliqua diminutione per condictionem aut per vtilē actionē in rem redhibeatur. Quę ſimiliter obſeruari oportet & ſi ex parte ſpōſę in ſponſum donatio facta ſit.

Dictū eſt ſupra in. l. pręcedēti qñ p pœnitētiā matrimoniū non cōtrahitur: ſequebatur videre quid iuris qñ per caſum. Et nūc determinat hęc lex quòd quādo ſpōſus donauit ſponſę, & nō interuenit oſculum: repetitur omne datum. Sed ſi interuenerit oſculum, repetitur dimidia pars: aliam lucratur ſponſa ratione oſculi. Bal.

¶ Idem. a. ad Tyberium vicarium Hiſpaniæ. Lex. xvi.

SI à ſponſo rebus ſponſæ donatis interueniente oſculo, ante nuptias vel hunc vel illam mori contigerit: dimidiam partem rerum donatarum ad ſuperſtitem pertinere præcipimus: dimidiam ad defuncti vel defunctæ hæredes, cuiuſlibet gradus ſint, et quocunq; iure ſucceſſerint: vt donatio ſtare p parte dimidia, & reſolui pro parte di-

midia videatur. Oſculo vero non interueniente, ſiue ſponſus ſiue ſponſa obierit: totam infirmari donationē: & donatori ſponſo vel hęredibus eius reſtitui. ¶Quod ſi ſponſa interueniente vel non interueniente oſculo, donationis titulo (quod raro accidit) fuerit aliquid ſponſo largita, & ante nuptias hunc vel illam mori contigerit: omni donatione infirmata, ad donatricem ſponſam ſiue eius ſucceſſores donatarum rerum dominium transferatur.

Donatio ante nuptias facta mulieri in minori ętate, non indiget inſinuatione. Salicetus.

¶Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Hiero prępecto prętorio. Lex. xvij.

MInoribus ętate fœminis etiā actorū teſtificatione in ante nuptias donatione ad eas facta omiſſa: ſi patris auxilio deſtitutę ſint, iuſte cōſulit vt firma dōatio ſit.

Quod ad alterū ex coniugib⁹ reuertitur de eo quod dedit, non tenet filijs primi matrimonij reſeruare. Bal.

¶Imperator Zeno. a. Sebaſtiano. p̄. p̄. Lex. xviij.

SI liberis ex priore matrimonio procreatis, pater ad ſecundas migrauerit nuptias, vel non migrauerit: nihil omnino filijs prioris coniugij ex donatione ante nuptias quam ipſe vel alius pro ipſo vxori quondam eius, matri communium liberorum donauerit, ſeruare cogitur: quoniam & mater liberis ex priore matrimonio extantibus, poſt ſecundas nuptias, multo'que amplius ſi non fuerit alteri marito ſociata, nihil ijſdem filijs ex dote quam patri eorum ipſa vel alius pro ea obtulerit, ſeruare cōpellitur.

Conſtante matrimonio dos & donatio propter nuptias poſſunt de nouo augeri, & de nouo conſtitui, & pacta de nouo apponi, vel vetera prorogari: & hypothecę ex die augmenti contrahi: & econtrario poſſunt dos & donatio minui, niſi iſta diminutio fieret in fraudem filiorum primi matrimonij. Bal. & Salicetus.

¶Imperator Iuſtinianus. a. Archelao. p̄. p̄. Lex. xix.

SI conſtante matrimonio conſilium augendę dotis inierit vel vxor forte, vel eius nomine quilibet ali⁹: nihilominus marito quoque liceat ſeu pro marito cuilibet alij tanto donationem ante nuptias additamento majorem

facere,quāto dotis augetur titulus. Nec obſit in huiuſmodi munificentijs interdictas eſſe liberalitates tempore nuptiarum. Indulgendum eſt nanque conſenſui communi partium:ne cum negetur augendę poteſtas donationis, dotis etiam pigrius conſtituatur augmentum. ¶Idem licere præcipimus etiam in ijs matrimonijs in quibus interdum accidit ante nuptias quidem donationem nullā eſſe, ſolam vero dotem marito mulierem obtuliſſe:vt etiam tunc muliere dotem augēte,liceat marito quoque donationem in vxorem ſuam eiuſdem quantitatis facere,quātū aucta dos continere dinoſcitur:pactis videlicet de redhibitione vel retētione auctę dotis vel donationis (prout partes conſenſerint) pro iam ſtatuto modo ineundis:ſiue iniungendis veterib9 pactis quæ initio nuptiarum de ante nuptias donatione & dote principaliter conſtituenda inita ſunt. ¶Iura etiam hypothecarum quę in augēda dote vel donatione fuerint: ex eo tempore initium accipiāt, ex quo eędem hypothecę contractę ſunt: & non ad prioris dotis vel ante nuptias donationis tempora referantur. ¶Sed et ſi econtrario maritus & vxor ad diminuendam dotem & ante nuptias donationem cōſenſerint:licere eis ad ſimilitudinem diminutionis quæ in dote fit,etiam ante nuptias minuere donationem : vt pacta de amborum diminutionibus ineunda,firma & legitima eſſe intelligātur:exceptis videlicet ijs caſibus in quibus aut maritus ex priore matrimonio liberos habens,ad ſecundas migrauerit nuptias:aut vxor ſimiliter ex anteriore matrimonio liberis extantibus , ſecundo marito ſe iunxerit. In hoc enī ſecundo matrimonio vel à parte mariti vel à parte mulieris vel ab vtraq; (ſi hoc etiam acciderit) interdictam eſſe diminutionem dotis vel ante nuptias donationis , ne aliquid aduerſus filios prioris matrimonij machinari videatur, cenſemus.

IN Authen. de ęquali.do. & propter nup.do.§.aliud. colla.vij.conſtitu.viij.

¶Dictum eſt in lege ſi conſtāte.quòd licitum eſt ſi cōſtante matrimonio dos augetur:augere vel facere donationem propter nuptias.In hac authen.in.i. reſpon-

dicitur quòd hoc non ſolum eſt permiſſum, ſed eſt neceſſe. ſed ſtatim quęritur in quib9 reb9 poſſit fieri iſtud augmentū? Pone quòd vir eſt grauatus ęre alieno: mulier vult facere augmentum dotis, vt excludat anteriores creditores mariti: vt infra qui po. in pig. ha. l. aſſiduis. an iſtud augmētū poterit fieri in qualibet re? Reſpō. quòd hoc caſu deberet fieri in re immobili, non in quātitate. nam ſi fiat in re mobili vel quantitate, in iſto augmento nō vtetur aliquo priuilegio contra creditores mariti. Baldus.

SEd iam neceſſe eſt ſi alia pars augmentum pręſtat, alteram quoque partem incrementum celebrare. Et ſi quidem vir alieno ęre non impediatur, in rebus quibuſlibet procedat augmentum. At ſi debitor ſit: ne fraudis erga creditores ſuſpicio ſubeſſe poſſit, omnino res immobiles incremento proficiant. Si enim mulier immobilis ſubſtantiæ dña res mobiles in augmētum dederit: in hac parte dotis nullo vtetur aduerſus alios creditores priuilegio.

Donatio quę olim ante nuptias dicebatur, hodie ꝓpter nuptias appellatur, ꝓprio vocabulo ei impoſito, & poteſt fieri conſtante matrimonio. Et pacta dotalia id eſt in dote apposita, in iſta donatione correlatiua tacite intelliguntur repetita. Et poteſt donatio ꝓpter nuptias inſinuari tam ante quàm poſt matrimoniū, quocunque modo durante matrimonio. Baldus.

¶ Idem Iuſtinianus. a. Ioanni. p̄. p̄. Lex. xx.

CVm multę nobis interpellationes factæ ſint aduerſus maritos qui decipiendo ſuas vxores faciebant donationes quas ante nuptias antiquitas nominauit, inſinuare autem eas actis interuenientibus ſuperſedebāt, vt infectæ maneant: & ipſi quidem dotis commoda lucrentur, vxores autem ſine nuptiali remedio relinquantur: ſancimus nomine prius emendato, ita rem corrigi, & non ante nuptias donationem eam vocari, ſed propter nuptias donationem. Quare enim dotem quidem etiam conſtante matrimonio mulieri marito dare cōceditur: donationem autem marito niſi ante nuptias facere non permittatur? & quæ huius rei differentia rationabilis poteſt inueniri?

cum melius erat mulieribus propter fragilitatem ſexus quàm marib9 ſubueniri. Sicut enim dos propter nuptias fit, & ſine nuptijs quidem nulla dos intelligitur, ſine dote autem nuptiæ poſſunt celebrari: ita & in donationibus quas mariti faciunt, vel pro his alij, debet eſſe aperta licẽtia & conſtante matrimonio talem donationem facere: quia quaſi antipherna hęc poſſunt intelligi, & non ſimplex donatio. Ideo enĩ et antiqui iuris conditores inter donationes etiam dotes connumerãt. ¶Si igitur & nomine & ſubſtãtia nihil diſtat à dote, ante nuptias donatio: quare non etiam ea ſimili modo & matrimonio cõtracto dabitur? ¶Sancimus itaque omnes licentiam habere, ſiue priuſquam matrimonia cõtraxerint, ſiue poſtea donationes mulieribus dare propter dotis donationem: vt non ſimplices donationes intelligantur, ſed propter dotem, & propter nuptias factæ.

IN Authen. vt immo. antenupt. do. §. ſi quis. colla. v. conſtitutio. xiiij.

Pro donatione propter nuptias competit in rem actio mulieri. Baldus.

PErmiſſa eſt & in rem actio pro tali donatione mulieri aduerſus omnes poſſeſſores.

¶Finit authen. ſequitur textus Codicis.

¶Simplices etenim donationes nõ propter nuptias fiũt, ſed propter nuptias vetitę ſunt, & propter alias cauſas, et libidines forſitan, vel vnius partis egeſtatem, non propter ipſarum nuptiarum affectionẽ efficiuntur. ¶Si igitur dote iam præſtita, maritus nulla ante nuptias donatione facta, donare mulieri res maluerit, ita tamen vt dotis quantitatem non excedant, & hoc ipſum ſignificauerit, quòd non ſimplicem faciat donationem, ſed propter dotem iã conſcriptam & ipſe ad donationem venerit: licebit hoc ei facere: & ſupponatur pactis dotalibus huiuſmodi donatio. Et ſi quidem hoc ſpecialiter fuerit expreſſum, pacta conuenta ſeruari oportet. ¶Sin autẽ donatio quidẽ talis facta ſit, vtpote dotali inſtrumẽto antecedẽte, nulla autẽ pacta tali donationi poſt nuptias inſerantur: re ipſa videatur hoc eſſe pactum, vt ſecundũ dotales cõuentiones

intelligantur & in tali donatione pacta fuiſſe conuēta: vt ęquis paſſibus vtraque ambulet tam dos quàm donatio: ita tamen, vt Leoniana conſtitutio quæ ſuper exęquatione pactionum loquitur, non in quantitate, ſed in partibus maneat in his caſibus intacta: & non ſolum ea immutilata cuſtodiatur, ſed etiam noſtra quam de interpretatione eius fecimus, ambiguitatem eius tollentes. Diſparibus etenim pactionibus factis, maiorem lucri partem ad minorem deducendam eſſe cenſemus: vt eodem modo vterque minorem partem lucretur.

IN Authentica vt exact. inſtan. do. §. illud. collatio. vij. conſtitutio. v.

Nota. eſt valde: & dicit quòd dos data meretur donationem propter nuptias coęqualem ſibi in quantitate & quotitate & pactis. ita intelligit glo. Secundo dicit quòd ſi mulier non dedit dotē, ſed promiſit, & vult dare & offerre: deponit & cōſignat, ſi res conſignabilis eſt: vel offert tantū, ſi imobilis: (quod ſimile eſt danti) & promeretur donationem. ſed ſi differt dotis præſtationem, non meretur propter nuptias largitionem. Baldus.

DOs data, donationē ꝓpter nuptias meretur. ¶ Pręterea ſi pars mulieris dotem ſoluere ſit parata, cum ex diuerſo recuſetur: & mulier hoc conteſtetur: cumq; ſit res mobilis, ſignaculo impoſito recondat: aut ingrediens iudicium, hoc petat fieri, vt parti viri denūcietur: nequaquam declinā da eſt donationis exactio. At ſi per dilationem dos viro nō detur: etiā donatio prorſus denegetur.

¶ Finit authen. ſequitur textus Codicis.

¶ Similiꝗ; modo ſi facta quidē fuerit talis donatio quæ antea quidem ante nuptias vocabatur, nunc autem propter nuptias: non autem fuerit actis interuenientibus inſinuata: licebit etiam cōſtante matrimonio eam inſinuare: nullo obſtaculo penitus ex nuptiarum interuentu faciendo. Si enim fieri eas poſt nuptias concedatur: multo magis inſinuari. ¶ Similiꝗ; modo & ea conſtitutio quam ꝓ augendis tam dotibus quàm ante nuptias donationibus fecimus, intacta illibataꝗ; conſeruetur: omibus videlicet

quę de ſimplicibus donationibus inter maritum & vxorem cõſtante matrimonio vel à veteribus vel à nobis ſtatuta ſunt, in ſuo robore duraturis.

IN Authen. vt ſpon. lar. in principio. colla. ix. cõſti. ij. & in authen. vt fra. filij. §. illud quoque. colla. ix. conſti. vij.

Iſta authentica continet ius poſitiuum. Primo præmittit quoddam præambulum, ſcilicet quòd donatio propter nuptias eſt ſpecialis cõtractus, id eſt proprius diſtinctus & validus & iuſtus. Secũdo ſubdit quòd vbi facta eſt donatio propter nuptias in qua eſt appoſitum pactum de lucrando, cõſimile pacto dotis: mulier quę non inſinuat donationem propter nuptias, nõ meretur pœnam quin exiſtente conditione lucretur: ſed vir qui non inſinuat, meretur pœnã quòd ſibi non prodeſt pactum lucrandę dotis. Baldus.

EO decurſum eſt, vt ſpõſalitia largitas, ſpecialis ſit cõtractus, nec inſinuationem deſideret, etiam ſi ab alio detur, licet in viri perſonam donatio fiat quatenus ipſe in hunc contractum conſcribat. Hoc quãtum ad mulierem. ¶ At ſi vir vel alius qui dederit eam, non inſinuet, cum ea ſit quantitas: & pacta dotalium concedant parti viri: nullam habere ſuper eis actionem.

PAter donationem propter nuptias quam contulit in vxorem, non cogitur ſeruare liberis prioris matrimonij, etſi ad ſecundas nuptias migrauerit. Aliud eſt ſi apud maritum aliquid ex dote, vel apud mulierem ex donatione reſedit. Illud enim ſeruare liberis prioris matrimonij debet.

IN Authentica de ęquali. do. §. aliud. collatione. vij. conſtitutione. viij.

NVnc inhibetur diminutio: ne fraus fiat liberis prioris matrimonij: quorum vnicuique etiam cui minus datum eſt, dare tantum cogitur, quantum ſecundę vxori. Ita etiam à parte vxoris.

De nuptiis. Titulus. iiii.

Quando ſuper maritanda puella diſcordant conſanguinei & tutor: arbitrium iudicis eſt neceſſarium. qui

debet eligere quod eſt vtilius puellæ, & non pati quod eſt inutile. Baldus.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Portio. Lex prima.

CVM DE nuptijs puellæ quæritur, nec inter tutorem & matrem & propinquos de eligendo futuro marito conuenit: arbitrium præſidis prouinciæ neceſſarium eſt.

Etiam ſine ſubſcriptione paterna valet conſenſus patris in nuptijs per filiam cõtrahendis. Bal.

¶ Iidem. aa. Trophinę. Lex. ij.

SI nuptijs pater tuus conſenſit: nihil oberit tibi quòd inſtrumento ad matrimonium pertinenti nõ ſubſcripſit.

Libertus nec patronam, nec eius filiam, neptem vel proneptem poteſt ducere in vxorem. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Valeriæ. Lex. iij.

LIbertum qui patronam ſeu patroni filiam vel coniugẽ vel neptem vel proneptem vxorem ducere auſus eſt, apud cõpetentẽ iudicem accuſare poteris, moribus temporum meorum congruentem ſententiam daturum, quę huiuſmodi cõiunctiones odioſas eſſe merito duxerunt.

Concubina patris non debet eſſe vxor filij. Sali.

¶ Imperator Alexander. a. Perpetuo. Lex. iiij.

LIberi cõcubinas parentum ſuorum vxores ducere nõ poſſunt: quia minus religioſam & probabilem rem facere videntur. Qui ſi contra hoc fecerint, crimen ſtupri committunt.

Taciturnitas patris habetur pro conſenſu in filij nuptijs. Salicetus.

¶ Idem. a. Maximæ. Lex. v.

SI (vt proponis) pater quondã mariti tui (in cuius fuit poteſtate) cognitis nuptijs veſtris nõ cõtradixit: vereri non debes ne nepotem ſuum non agnoſcat.

Matrimonium inualidum validatur ex nouo conſenſu adhibito tempore quo ceſſauit cauſa impediens. Sal.

¶ Imperator Gordia. a. Valeriæ. Lex. vi.

ETſi contra mandata principum cõtractum ſit in prouincia conſentiente muliere matrimoniũ: tamen poſt depoſitũ officium, ſi in eadem volũtate perſeuerauerint,

iuſtæ nuptię efficiuntur: & ideo poſtea liberos ſuſceptos, natoſque ex iuſto matrimonio, legitimos eſſe reſponſum viri prudentiſſimi Pauli declarat.

Sicut conſenſus patris neceſſarius eſt in matrimonio contrahendo à principio, ſic in diſſoluto reparãdo. Sal.

Idem.a.Apro. Lex.vij.

SI (vt proponis) poſt querelam de marito à filia tua ad te delatam, diſſolutum eſt matrimonium: nec te cõſentiente ad eundẽ regreſſa eſt: minus legitima coniũctio eſt ceſſante patris volũtate in cuius eſt poteſtate: atque ideo non petente filia, petitionẽ dotis repetere non prohiberis.

Non curatorum vel conſanguineorũ, ſed ſolius puellæ conſenſus in eius nuptijs ſpectatur. Sali.

Idem.a.Romano. Lex.viij.

IN copulandis nuptijs nec curatoris (qui ſolã rei familiaris ſuſtinet adminiſtrationem) nec cognatorum vel affinium vlla authoritas poteſt interuenire, ſed ſpectanda eſt eius voluntas de cuius coniunctione tractatur.

Nati ex ea quæ eſt vel pręſumitur vxor: ſi ſunt nati in domo patris, pręſumuntur legitimi. Bal.

Imperator Probus.a.Fortunato. Lex.ix.

SI vicinis vel alijs ſcientibus, vxorem liberorum procreandorum cauſa domi habuiſti: & ex eo matrimonio filia ſuſcepta eſt: quanuis neque nuptiales tabulę, neque ad natam filiam pertinentes factæ ſunt: non ideo minus veritas matrimonij, aut ſuſceptæ filię, ſuam habet poteſtatẽ.

Mulier nobilitatem quam acquiſiuit propter virum, ſtatim perdit cum alteri inferiori nubit. Sali.

Idem.a.Paulinæ. Lex.x.

CVm te non ex ſenatore patre procreatam, ſed ob matrimonium cum ſenatore contractum, clariſſimæ fœminę nomen adeptam dicas: claritas quæ beneficio eius mariti tibi parata eſt, ſi ſecundi ordinis virum poſtea ſortita es redacta ad prioris dignitatis ſtatum, depoſita eſt.

Maritus repetit ſuam vxorem etiam à patre: maxime cum pater retinet eam reluctantem. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi.aa. Alexãdro. Lex.xi.

SI inuita detinetur vxor tua à parentibus ſuis: interpel-

latus rector prouinciæ amicus noſter, exhibita muliere, voluntatem eius ſecutus, deſiderio tuo medebitur.

Filius non cogitur inuitus ad aliquā vxorem ducendam, ſed quam vult, dum tamen patris conſenſus accedat. Baldus.

Iidem. aa. Sabino. Lex. xij.

NEc filium quidem familias inuitum ad vxorem ducēdam cogi, legū diſciplina permittit. Igitur (ſicut deſideras) obſeruatis iuris præceptis, ſociare coniugio tuo quam volueris, non impedieris: ita tamen, vt contrahendis nuptijs patris tui conſenſus accedat.

Per inſtrumenta contracta ſuper dote, non contrahitur matrimonium. Item & ſine inſtrumentis matrimonium contrahitur: & per indicia probari poteſt. Bal.

Iidem. aa. & cc. Honeſimo. Lex. xiij.

NEque ſine nuptijs inſtrumenta facta matrimonij ad probationem ſunt idonea, diuerſum veritate continēte: neq; non interpoſitis inſtrumentis, iure contractū matrimonium, irritum eſt: cum omiſſa quoque ſcriptura, cętera nuptiarum indicia non ſint irrita.

Matrimonium debet eſſe liberum. ad hoc allegatur. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Attilio. Lex. xiiij.

NEque ab initio matrimonium contrahere, neque diſſociatum reconciliare quiſquā cogi poteſt. Vnde intelligis liberam facultatem contrahendi atque diſtrahendi matrimonij transferri ad neceſſitatem non oportere.

Manumiſſor poteſt accipere in vxorem ſuam libertam. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Titiano. Lex. xv.

VXorem libertam ſuam manumiſſori (ſi nō ſit ex ijs perſonis quæ ſpecialiter prohibentur) ducere non eſt interdictum: & ex eo matrimonio iuſtos patri filios naſci certiſſimum eſt.

IN Authē. vt liberti decętero. §. ſi quis aūt. col. vi. cō. vi.

Nulla dignitas prohibet cum libertis nuptias contrahi. ratio eſt: quia redacti ſunt liberti hodie ad ius ingenuorum. Baldus.

SEd nouo iure nulla dignitas prohibet cum liberta nuptias contrahi dotalibus inſtrumentis confectis.

Si pater qui filiam expoſuit, non conſentit nuptiis contrahendis cum filio nutritoris: tenetur impenſam alimentorum ſoluere. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Rhodoni. Lex. xvi.

PAtrem qui filiam expoſuit, hãc nũc adultam ſumptibus & labore tuo factam, matrimonio coniungi filio tuo deſiderantis fauere voto conuenit: qui ſi renitatur, alimentorũ ſolutioni in hoc ſolummodo caſu parere debet.

Hæc lex ponit quæ ſunt perſonæ cum quibus matrimonium non conſiſtit. Baldus.

¶ Idem. aa. & cc. Lex. xvij.

NEmini liceat contrahere matrimonium cum filia, nepte, vel pronepte, itemque cum matre, auia, vel proauia: & ex latere amita ac matertera, ſorore, ſororis filia, & ex ea nepte: præterea fratris tui filia, & ex ea nepte: itemque ex affinibus priuigna, nouerca, nuru, ſocru, cęteriſque quæ iure antiquo prohibentur: à quibus cũctos volumus ſe abſtinere.

Ponitur hic forma qualiter viduę debent contrahere matrimonium, & qualiter virgines: & de quorum conſenſu. Aduerte tamen quia iſta forma non eſt ſubſtantialis quãtum ad ſubſtantiam matrimonij, ſed eſt quędam forma continens quandam iuſtitiam publicæ honeſtatis. Baldus.

¶ Impp. Valer. & Gra. aa. ad Senatum. Lex. xviij.

VIduæ intra quintum & viceſimum annum degẽtes etiamſi emancipationis libertate gaudent: tamen in ſecundas nuptias ſine patris ſententia non conueniant. ¶ Quòd ſi in coniunctionis delectu mulieris voluntas patris repugnat ſententię & propinquorum: placet admodum (vt in virginum coniunctionibus ſancitum eſt) habẽdo examini authoritatem quoque iudiciariæ cognitionis adiungi: vt ſi pares ſint genere ac moribus petitores, is potior exiſtimetur, quem ſibi conſulens mulier approbauerit. ¶ Sed ne forte ij qui gradu proximo ad viduarum ſucceſſionem vocantur, etiam honeſtas nuptias impediant: ſi

huiuſmodi rei ſuſpicio proceſſerit, eorum volumus authoritatem iudicium'que ſuccedere, ad quos etiamſi fatalis ſors interceſſerit, tamen hæreditatis commodum peruenire non poſſit.

Inter conſobrinos conſiſtit matrimonium: dicit glo. iure Romano, ſed nõ diuino: & ideo nati ex conſobrina ſunt inceſtuoſi, & non ſuccedunt ſecundũ Cy. Bal.

¶ Imperatores Arca. & Hono. aa. Eutychiano præfecto prætorio. Lex. xix.

CElebrandis inter conſobrinos matrimonĳs, licentia legis huius ſalubritate indulta eſt: vt reuocata priſci iuris authoritate, reſtinctiſque calumniarum fomentis, matrimonium inter cõſobrinos habeatur legitimum, ſiue ex duobus fratribus, ſiue ex duabus ſororib9, ſiue ex fratre & ſorore nati ſint: & ex eo matrimonio editi, legitimi & ſuis patribus ſucceſſores habeantur.

In matrimonio per filiam contrahendo patris expectatur arbitrium, ſuus'que conſenſus exigitur. ſed ſi patre caret, matris & propinquorum eſt iudicium requirendum: quibus non extantibus, ſi puella curatorem habet, ipſo & propinquis aſſiſtentibus, ſi puella cultu verecundiæ ſponſum ſibi non eligit, iudici eſt deliberare permiſſum. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Theodoro prefecto pretorio. Lex. xx.

IN coniunctione filiarum in ſacris poſitarum, patris expectetur arbitriũ. ¶ Sed ſi ſui iuris puella ſit, intra quintum & vigeſimum annum cõſtituta: ipſius quoque aſſenſus exploretur. Si patris auxilio deſtituta: matris et propinquorum, & ipſius quoque requiratur adultę iudicium. Si vero vtroque orbata parente, ſub curatoris defenſione cõſtituta ſit: et inter honeſtos competitores matrimonĳ oriatur forte certamen, vt quæratur cui potiſſimũ puella iungenda ſit: ſi puella cultu verecundię propriam noluerit voluntatem depromere, coram poſitis propinquis iudici deliberare permiſſum eſt cui melius adulta ſocietur.

Milites etiã caligati ſine antiqua ſolennitate poſſunt nuptias contrahere. Salicetus.

¶Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Baſſo præfecto prætorio. Lex.xxi.

A Caligato milite vſque ad protectoris perſonam ſine aliqua ſolennitate matrimoniorum liberam cum ingenuis duntaxat mulieribus contrahendi coniugij permittimus facultatem.

Pōpa matrimonij non facit ad eſſe matrimonij. Bal.

¶Iidem. aa. Hiero. Lex.xxij.

SI donationum ante nuptias vel dotis inſtrumēta defuerint: pompa etiam alia'que nuptiarum celebritas omittatur: nullus exiſtimet ob id deeſſe recte aliâs inito matrimonio firmitatem, vel ex eo natis liberis iura poſſe legitimorum auferri, inter pares honeſtate perſonas nulla lege impediente conſortium, quod ipſorū conſenſu, atque amicorum fide firmatur.

Clementia decet principem. Reſtitutio natalibus, omnem abſtergit maculam. Infectio parentum inficit filium poſt conceptum. Inter pares & ſine dotalibus inſtrumentis conſiſtit matrimonium. Bal.

¶Impa. Iuſti. a. Demoſtheni pręfecto prę. Lex.xxiij.

IMperialis beneuolentiæ ꝓpriū hoc eſſe iudicantes, vt omni tempore ſubiectorum cōmoda tam inueſtigare, quàm eis mederi procuremus: lapſus quoque mulierum per quos indignam honore conuerſationem imbecillitate ſexus elegerint, competenti moderatione ſubleuandos eſſe cenſemus: minime'que eis ſpem melioris conditionis adimere, vt ad eam reſpiciētes, improuidam & minus honeſtam electionē facilius derelinquāt. Nam ita credimus Dei beneuolētiam, & circa genus humanum nimiam clementiam, quantum noſtræ naturę poſſibile eſt, imitari, qui cotidianis hominum peccatis ſemper ignoſcere dignatur, & pœnitētiam ſuſcipere noſtram, & ad meliorem eam ſtatū deducere. ¶Quod ſi circa noſtro ſubiectos imperio nos etiam facere differamus: nulla venia digni eſſe videbimur. ¶Itaque cū iniuſtum ſit ſeruos quidē libertate donatos, poſſe per diuinam indulgentiam natalibus ſuis reſtitui: poſt'q̃ huiuſmodi principale beneficiū ita degere quaſi nunquā ſeruiſſent, ſed ingenui nati eſſent: mu-

lieres autem quę ſcenicis quidem ludis ſeſe ante immiſcue rint, poſtea vero ſpreta mala conditione, ad meliorem mi grauere ſententiā, & inhoneſtam profeſſionē effugerint, nullam ſpem principalis habere beneficij quod eas ad illū ſtatum reduceret in quo ſi nihil inhoneſti peccatum eſſet, commorari potuerunt:

Scenicę mulieres ad frugem melioris vitę reuertētes poſſunt impetrare à principe vt eis liceat cum cæteris matrimonium cōtrahere: quo impetrato, ad priſtinum ſtatum intelligūtur reductę: & nomen ſcenicarum deſi nunt habere, & matrimoniū cū eis poteſt contrahi impune: & filij ex eis nati erunt legitimi: poſſunt tamen etiam poſt impetrationē à cōtrahēdo ſe abſtinere. Sali.

¶ Pręſenti ſanctione clemētiſſima principale beneficium eis ſub ea lege condonamus, vt ſi derelicta mala & inhoneſta conuerſatione, commodiorem vitam amplexę fuerint, honeſtati'que ſeſe dederint: liceat eis noſtro ſupplicare numini, vt diuinos affatus ſine dubio mereātur, ad matrimonium eas venire permittentes legitimum: ijs qui eis cō iungendi ſunt, nullo timore tenendis, ne ſcitis præteritarū legum infirmum eſſe videatur tale coniugium, ſed ita validum huiuſmodi permanere matrimoniū cōfidentibus, quaſi nulla præcedēte inhoneſta vita vxores eas duxerint: ſiue dignitate pręditi ſint, ſiue alio modo ſcenicas i matrimoniū ducere ꝓhibeantur: dum tamē dotalibus oīmodo inſtrumentis non ſine ſcriptis tale ꝓbetur cōiugiū. Nam omni macula penitus direpta, & quaſi ſuis natalib9 hmōi mulieribus redditis, neque vocabulum inhoneſtum eis inhęrere decętero volumus, neque differētiam aliquam eas habere cum ijs quę nihil ſimile peccauerunt: ſed & liberos ex tali matrimonio ꝓcreandos, ſuos & legitimos patri eſſe: licet alios ex priore matrimonio legitimos habeat: vt bona eius tā ab inteſtato quàm ex teſtamēto iſti quoque ſine vllo ipedimēto percipere poſſint. ¶ Sed & ſi tales mulieres poſt diuinū reſcriptum ad preces earum datum, ad matrimoniū venire diſtulerint, ſaluam eis nihilomin9 exiſtimationē ſeruari pręcipim9, tam in alijs omnibus, quàm ad tranſmittendam quibus voluerint ſuam ſubſtantiam,

& ſuſcipiendam competentē ſibi legibus ab alijs relictam vel ab inteſtato delatam hæreditatem.

IN Authentica ſcenicas non ſolum ſi fideiuſſores .§.ij. colla.v.conſti.iiij.

Iſta auth.continuatur ad.l.C.hoc modo: Dictū eſt ſupra in.l.Codicis quòd ſcenicę pœnitētes poſſunt ſupplicare principi vt eis reſtituat famā, vt poſſint nubere honeſtis perſonis. Nunc dubitatur quid ſi illa mulier iurauerit ſemꝑ permanere in illo vitio & in illo opprobrio & libidinis infamia: nūquid iuramētum impediat quin poſſit priuilegiū ĩpetrare? Determinat quòd iuramētū non valet, quia eſt illicitum: & dicitur quòd potius eſt puniendus ille qui exigit tale iuramentum, quàm illa quæ iurat. Baldus.

QVod eis permittitur etiam ſi iurauerint in tali profeſſione ſe pſeueraturas: quia legibus expreſſum eſt illicitę rei iuſiurandum ſeruari non oportere: & pœna periurij, ſiqua eſt, in eum conuertenda eſt qui exigit.

¶ Finis auth. Sequitur textus Codicis.

Qui conſequitur dignitatem, tacite videtur reſtitutus ad famam. Bal.

¶ Similes vero tale merētibus ab imperatore beneficium mulieribus, illas etiam eſſe volumus quę dignitatem aliquā habent, etſi non sereniſſimo principi ſupplicauerint, vltroneam tamē donationem ante matrimonium meruerint. Ex qua dignitate et aliā etiam omnem maculam per quam certis hominibus legitime coniungi mulieres prohibentur, aboleri penitus oportet.

Non dicitur ſcenicę filia quę cōcepta eſt abſterſa macula: ſed tantum illa quę nata eſt vigente macula. Bal.

¶ His illud adiungimus, vt & filię huiuſmodi mulierū, ſi quidē poſt expurgationē prioris vitę matris ſuę natę ſint: non videātur ſcenicarū eſſe filię, nec ſubiacere legibus quæ prohibuerunt filias ſcenicarū certos homines in matrimoniū ducere. ¶ Si vero ante ꝓcreatę ſint, liceat eis preces offerentibus inuictiſſimo principi, ſacrū ſine obſtaculo vllo mereri reſcriptū, per quod eis ita nubere ꝑmittatur, quaſi nō ſint ſcenicę matris filiæ: nec iā ꝓhibeātur illis copulari,

quibus ſcenicę filias, vel dignitatis vel alteri9 cauſæ gratia vxores ducere interdicitur: vt tamen omnimodo dotalia inter eos etiā inſtrumēta conficiātur. ¶Sed & ſi à ſcenica matre ꝓcreata, quę vſq; ad mortē ſuam in eadē profeſſione durauerit, poſt eius obitū preces īperatorię clementiæ obtulerit, & diuinam indulgentiā meruerit, liberationem maternæ iniuriæ, & nubendi licētiam ſibi condonantem: iſtā quoq; poſſe ſine metu priorū legū in matrimonio illis copulari qui dudū ſcenicę filiā vxorē ducere ꝓhibebātur.

Remotis veteribus legibus quæ diſponebant matrimonia ſine dotalibus inſtrumentis, inter impares honeſtate perſonas non valere: ſtatuit imperator ea valere: exceptis nefarĳs, inceſtis, & alĳs prohibitis. Bal.

¶Immo & illud remouēdum eſſe cenſemus, quod etiam in priſcis legibus (licet obſcurius) conſtitutū eſt, vt matrimonia inter impares honeſtate perſonas contrahenda, nō aliter quidem valeant niſi dotalia inſtrumenta confecta fuerint: his vero intercedentibus, omnimodo firma ſint, ſine aliqua diſtinctione perſonarum, ſi modo liberę ſint & ingenuæ mulieres, nulla'que nefariarum vel inceſtarū coniunctionū ſuberit ſuſpicio. Nam nefarios & inceſtos coitus omnibus modis amputamus, ſicut & illos qui prętеritarum legum ſanctione ſpecialiter vetiti ſunt: exceptis videlicet ĳs quos præſenti lege permittimus, legitimi'que matrimonĳ iure muniri præcipimus.

IN Authentica vt lice. ma. & a. §. quia vero legem. collatione. vĳ. conſtitu. vlti.

Maximis dignitatib9 prędıti debēt matrimonia contrahere cū dotalibus inſtrumentis. Excipiuntur ab iſta ſolennitate Barbari ſubiecti Romano imperio. Baldus.

MAximis decorati dignitatibus vſque ad illuſtres, nō niſi dotalibus inſtrumentis conſcriptis rite contrahunt nuptias: licet ante contractas retineant: exceptis Barbaris. Reliqui omnes affectu ſolo recte contrahunt matrimonium.

¶Sequitur Textus. C.

Hæc lex trahitur etiam ad matrimonia iam contracta poſt imperium Iuſtiniani, non ante. Bal.

¶ His itaque per hanc generalem legem ita conſtitutis, & decętero conſeruandis, prӕteritas etiã hmôi coniunctiones, & ex ſubiecto tẽpore factas, ſecũdũ prędictam diſpoſitionem iudicari pręcipimus: vt ſi quis talem vxorem ab initio noſtri imperij (prout dictum eſt) iam duxerit, & liberos ab ea procreauerit: iuſtos eos & legitimos, & tam ab inteſtato quàm ex teſtamento ſucceſſores habeat: & legitima in poſterum nihilominus ea vxore permanente, procreati quoque liberi legitimi ſint.

Vbi ſit mentio nuptiarum, non ſufficit nubilis ętas: ſed oportet quòd matrimoniũ re ipſa contrahat̃. Bal.

¶ Idem. a. ad Senatum. Lex. xxiiij.

SAncimus, ſi quis nuptiarum fecerit mẽtionem in qualicunque pacto quod ad dandum vel ad faciẽdum vel non dandum vel non faciendum concipitur: ſiue nuptiarum tempus dixerit, ſiue nuptias nominauerit: nõ aliter intelligi eſſe conditionem adimplendam vel extenuandã, niſi ipſa nuptiarum accedat feſtiuitas: & non eſſe temp9 inſpiciendum in quo nuptiarũ ętas vel fœminis poſt duodecimum annum acceſſerit, vel maribus poſt decimumquartum annum completum: ſed ex quo vota nuptiarũ re ipſa proceſſerint. Sic enim & antiqui iuris contentio dirimetur: & immenſa librorum volumina ad mediocrem modum tandem peruenient.

Filię vel filij furioſi vel mente capti, ſine conſenſu patris matrimonium cõtrahere poſſunt: & dotem & donationem ante nuptias cum authoritate curatoris conſtituere: & gratis debet procedere: ne afflicto detur afflictio. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Iuliano. p̃. p̃. Lex. xxv.

SI furioſi parentis liberi, in cui9 poteſtate conſtituti ſunt, nuptias poſſint contrahere: apud veteres agitabatur. Et quidem filiam furioſi marito poſſe copulari, omnes penè iuris antiqui conditores admiſerũt. Sufficere enim putauerunt ſi pater non contradicat. In filio autem familias dubitabatur: & Vlpianus quidem retulit conſtitutionem imperatoris Marci: quӕ de furioſo non loquitur, ſed generaliter de filijs mente capti, ſiue maſculi ſiue fœminę

ſint qui nuptias contrahunt, vt hoc facere poſſint etiã nõ adito principe: Et alia dubitatiõe ex hoc emergẽte, ſi hoc quod de mente capto conſtitutio induxit, etiam in furioſis obtinendum ſit: quaſi exemplo menti capti, & furioſi filios adiuuante. ¶His itaque dubitatis, tales ambiguitates decidentes, ſancimus hic repleri quod diui Marci conſtitutioni deeſſe videtur, vt non ſolum dementis, ſed etiã furioſi liberi cuiuſcunque ſexus poſſint legitimas contrahere nuptias, tam dote quàm ante nuptias donatiõe à curatore eorum pręſtãda, ęſtimatione tamẽ in hac regia vrbe excellentiſſimi præfecti vrbis, in prouincijs autem virorum clariſſimorum earum præſidum, vel locorum antiſtitum, tam opinione perſonę, quàm moderatione dotis & ante nuptias donationis conſtituenda, præſentib9 tam curatoribus dementis vel furioſi, quàm ijs qui ex genere eorũ nobiliores ſunt: ita tamen, vt nulla ex hac cauſa oriatur vel in hac regia vrbe vel in prouincijs iactura ſubſtantiæ furioſi vel mente capti: ſed gratis omnia procedãt: ne tale hominum infortunium etiam expenſarum detrimento prægrauetur.

Poteſt quis alumnam ſuã ducere in vxorem: ſed non eam quam de ſacro fonte leuauit. Baldus.

¶Idem. a. Iuliano. p̄. p̄. Lex. xxvi.

SI quis alumnam ſuam libertate donauerit, & in matrimonio ſuo collocauerit: dubitabatur apud antiquos vtrum huiuſmodi nuptię legitimę eſſe videantur, an nõ? ¶Nos itaque vetuſtam iſtam ambiguitatem decidentes, non eſſe vetitum matrimonium cenſemus. Si enim ex affectu omnes introducantur nuptiæ, & nihil impium nec legibus contrarium in tali copulatione ſpectamus: quare prædictas nuptias inhibendas exiſtimaremus? Nec enim homo ſic impius inuenitur, vt quam ab initio loco filiæ habuit, eam poſtea in ſuo collocauerit matrimonio: ſed ei credendum eſt quia eam ab initio non vt filiam educauit, & libertate donauit, & dignam eſſe poſtea ſuo putauit matrimonio: ea videlicet perſona omnimodo ad nuptias venire prohibẽda, quam aliquis (ſiue alumna ſit, ſiue nõ) à ſacroſancto ſuſcepit baptiſmate: cum nihil aliud

ſic inducere poteſt paternam affectionem, & iuſtam nuptiarum prohibitionem, quàm huiuſmodi nexus per quē Deo mediante animæ eorum copulatę ſunt.

Poteſt quis accipere vxorem ſexagenariam vel decrepitæ ętatis conſtitutam. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni prę fec. præto. Lex. xxvij.

SAncimus nuptias quæ inter maſculos & fœminas maiores vel minores ſexagenarijs vel quinquagenarijs lege Iulia vel Papia prohibitę ſunt, homines volentes contrahere, & ex nullo modo vel ex nulla parte tales nuptias impediri.

Noua dignitas mariti vel ſoceri matrimonium non diſſoluit: quia fœlicitas viri debet vxori prodeſſe. & ſimiliter fœlicitas vxoris debet prodeſſe viro: & ſimiliter fœlicitas ſoceri debet nurui prodeſſe. Baldus.

¶ Idem. a. eidem. Lex. xxviij.

SI libertam quis vxorem habeat: deinde inter ſenatores ſcribatur, dignitate illuſtrat9: an ſoluatur matrimoniū, apud Vlpianum quęrebatur: quia lex Papia inter ſenatores & libertas ſtare cōnubia nō patitur. ¶ Nos igitur Dei ſequentes iudicium, non patimur in vno eodem' que connubio mariti fœlicitatem vxori fieri infortunium: vt quātum vir in altum tollatur, tantum coniunx eius decreſcat, immo magis penitus depereat. Abſit itaq; à noſtro tempore huiuſmodi aſperitas: & firmum maneat matrimonium: & vxor marito concreſcat: & ſentiat eius fulgorem: immutabile' q; maneat matrimonium, ex huiuſmodi ſuperuentu minime diminutum. ¶ Simili modo ſi priuati hominis filia ad liberti veniat cōnubium: & poſtea pater mulieris ad ſenatoris dignitatem fuerit elatus: taceat Papiæ legis crudeliſſima ſanctio: & neque per hunc modum diſſoluatur matrimonium inter facti ſenatoris filiam & libertum: ne ſoceri proſperitas ſine genero inueniatur. Melius enim eſt legis Papię ſeueritatem in vtroq; caſu compeſcere, quàm eam ſequendo, hominum matrimonia diſpergere, non ex vitio mulieris & mariti, ſed ex proſpera alterutrius partis fortuna. Cum enim ex vna radice vitium naſcitur: cōſequens eſt vt vna lege tollatur.

¶De inceſtis & inutilibus nuptiis. Titu.v.

Liberta vxor patroni non poteſt diuertere inuito patrono, & cum alio contrahere matrimoniū. Baldus.

¶Imperator Alexander. a. Amphigono. Lex prima.

LIBERTA EADEMQVE vxor tua ſi à te inuito diſceſſit: connubium cum alio non habeat, ſi modo vxorem eam habere velis.

Binas habens ſeu tenens vxores, eſt infamis. Baldus.

¶Impp. Diocle. & Maxi. aa. Sebaſtiano. Lex. ij.

NEminem qui ſub ditione ſit Romani nominis, binas vxores habere poſſe, vulgo patet: cum etiam in edicto prætoris huiuſmodi viri infamia notati ſint. quam rē competens iudex inultam eſſe non patietur.

Inter liberum & ſeruam matrimoniū non conſiſtit: & filij qui naſcuntur ex ſerua, dicuntur ſerui: quia ſequuntur conditionem matris. Decurio qui contraxit matrimonium cum ſerua, deportatur: bona eius curiæ confiſcantur: puniuntur actores & procuratores locorum ſcientes qui paſſi ſunt in domib9 dominorum ſuorum huiuſmodi libidinem exerceri: punitur etiam dominus ſi fuit ſciens & nō denuncians: & in publicatione fundi veniunt acceſſoria mācipia & pecora illi fundo deputata: & magis punitur delictum cōmiſſum in ciuitate quàm in agro. Baldus

¶Imperator Conſtantinus. a. Patroclo. Lex. iij.

CVm ancillis non poteſt eſſe connubium. Nam ex huiuſmodi contubernio ſerui naſcuntur. Ideo'que præcipimus ne decuriones in gremia potētiſſimarum domorum libidine ſeruarum ducente confugiant. Si enim decurio clam actoribus, & procuratoribus neſcientibus, alienę fuerit ſeruæ coniunctus: & mulierem in metallum detrudi per ſententiam iudicis iubemus, & ipſum decurionem in inſulam deportari: omnibus bonis eius ciuitati cuius curialis fuerat, mancipandis, ſi patria poteſtate fuerit liberatus, nullos'que habeat liberos vel parētes vel etiam propinquos qui ſecundum legum ordinem ad eius ſucceſſio-

nem vocentur. ¶ Quòd ſi actores vel procuratores loci in quo flagitiũ admiſſum eſt, fuerint cõſcij, vel compertum facin9 promere noluerint: metallo eos cõuenit implicari. ¶ Si vero domin9 loci hoc fieri permiſit, vel poſtea cognitum celauit: ſi quidẽ in agro id factum eſt, fundus cũ mancipijs & pecoribus cęteris'q; rebus quę cultui ruſtico ſuſtinentur, fiſci iuribus vendicetur. Si vero in ciuitate id factũ eſt: dimidiã bonorum omniũ partem pręcipim9 confiſcari: pœnam augentes quoniam intra domeſticos parietes ſcelus admiſſum eſt, qd' noluit mox cognitũ publicare.

Ex matrimonio reprobato lucra matrimonialia non procedũt: ſed veniũt potius confiſcãda. Idẽ in donatiõe ſimplici, niſi ętas, ſex9, vel iuſta ignorãtia excuſet. Bal.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. ad Andromachũ comitem rerũ priuatarũ. Lex. iiij.

QVi contra legum præcepta, vel contra mandata cõſtitutiones'q; principum nuptias forte contraxerit: nihil ex eodem matrimonio ſiue ante nuptias donatũ, ſiue deinceps quoq̃ modo datum fuerit, cõſequatur: id'q; totum quod alterius liberalitate in alterum proceſſerit, vt indigno indignę've ſublatum, fiſco vendicari ſancim9: exceptis tã fœminis quàm viris qui aut errore acerrimo non affectato inſimulato've, neque ex vili cauſa, decepti ſunt, aut ętatis lubrico lapſi: quos tamẽ ita demũ legis noſtrę laqueis eximi placuit, ſi aut errore comperto, aut vbi ad legitimos peruenerint annos, coniunctionem huiuſcemodi ſine vlla procraſtinatione diremerint.

Fratris pręmortui vxorem, vel vxoris pręmortuę ſororem non licet ducere in vxorem: licet pręmortui fratris vxor virgo permanſerit. Salicetus.

¶ Idem. aa. Cynegio. Lex. v.

FRatris vxorem ducendi, vel duabus ſororibus coniungendi, penitus licentiam ſubmouemus, nec diſſoluto quocũque modo coniugio.

Inceſtas nuptias cõtrahentes nõ perdunt ipſo iure ꝓprias facultates: tamen in hoc puniuntur quia non poſſunt teſtari: nec poſſunt habere ſucceſſores, niſi ꝑſonas hic declaratas: quibus nõ exñtibus, ſuccedit fiſcus. Bal.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Eutychiano præfecto prætorio. Lex.vi.

SI quis inceſti vetitique coniugij ſeſe nuptijs funeſtauerit: proprias quãdiu vixerit teneat facultates: ſed neque vxorem neque filios ex ea editos habere credatur. Nihil prorſus prædictis ne per interpoſitam quidem perſonam vel donet ſuperſtes, vel moriturus derelinquat. Dos ſiqua forte ſolenniter aut data aut promiſſa fuerit: iuxta ius antiquum, fiſci noſtri commodis cedat. Teſtamento ſuo extraneis nihil relinquat: ſed ſiue teſtato ſiue inteſtato legibus ei & iure ſuccedant ſiqui forte ex iuſto & legitimo matrimonio editi fuerint, hoc eſt de deſcendentibus filius, filia: nepos, neptis: pronepos, proneptis: de aſcendẽtibus autem pater, mater: auus, auia: de latere frater & ſoror, patruus, amita. Teſtandi ſanè ita demum habeat facultatem, vt ijs tantummodo perſonis pro iuris ac legum quod voluerit arbitrio relinquat, quas ſuccedere imperialis præcepti tenore mandauimus: ita tamen, vt ab hæreditate defuncti penitus arceatur ſi quis ex ijs quos memorauimus, in contrahendis inceſtis nuptijs conſiliũ iniſſe mõſtrabitur: ſucceſſuro in locum illius qui poſt eum gradu proximus inuenitur. ¶ Ea ſanè quæ de viris cauimus: etiã de fœminis quę prędictorum ſeſe conſortijs commaculauerint, cuſtodiantur. ¶ Memoratis vero perſonis non extãtibus, noſtro fiſco locus pateat.

IN Authen. de inceſtis et nefarijs nuptijs. §. i. collatione ij. conſtitutione finali.

ISta authen. dicit quòd bona contrahentium inceſtas nuptias, ipſo facto ſunt confiſcata. Item dicit quòd filij eorum legitimi ipſo facto ſunt effecti ſui iuris. Item dicit quòd iſti debent poni in exilio. Item dicit quòd licet pater ſit exul: filius tamen debet eum alere. Bal.

INceſtas nuptias contrahentis pœna eſt confiſcatio bonorum tam cæterorum quàm dotis: exilium etiam, & cinguli (ſiquo potitur) ſpoliatio: verberatio quoq;, ſi vilis eſt: fœmina quoq; talia ſcienter peccãte, ſimili pœnæ ſubiuganda. Subſtãtia ſic amiſſa, liberis hocipſo ſui iuris effectus, ſiquos habet legitimos, applicet: vt tñ inde pater ali

eis alatur. quibus non extantibus, fiſco defertur.

IN Authentica qui.mo.natu.effi.ſui.§. finali, collatione vij.conſtitutione.i.

Nefarij inceſtuoſi & ſpurij non ſuccedunt nec alun-tur.h.d.In.c.cum haberet.extra de eo qui duxit in ma-trimonium quam pol.per adulte. dicitur quòd ſpurij ſunt alendi de ęquitate canonica: tamen hoc non puto verum in nefarijs inceſtuoſis, ſed in ſpurijs ſimpliciter. Baldus.

EX complexu nefario aut inceſto ſeu damnato liberi, nec naturales ſunt nominandi: omnis paternæ ſubſtã-tiæ indigni beneficio, vt nec alantur à patre.

Pauper ſi aliâs eſt dignus, non dicitur vilis & abiecta perſona: ſed illæ perſonæ dicuntur viles, quę malis mo-ribus vileſcunt. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus & Martianus.aa. Palladio præfecto prætorio. Lex.vij.

HVmilem vel abiectam fœminam minime eam iudi camus intelligi, quæ licet pauper, ab ingenuis tamẽ parentibus nata ſit. Vnde licere ſtatuimus ſenatoribus & quibuſcunque ampliſſimis dignitatibus prędititis, ex inge-nuis tamen parentibus natas, quanuis pauperes, in ma-trimonium ſibi accipere, nullamque inter egenos & opu-lentiores ex diuitijs & fortuna eſſe diſtantiam. ¶ Humiles vero abiectaſque perſonas eas tãtummodo mulieres eſſe cenſemus, ancillã, ancillæ filiã: libertã, libertæ filiã: ſcenicã, ſcenicæ filiam: tabernariam, tabernarię filiã: tabernarij vel lenonis aut arenarij filiã: aut eã quæ mercimonijs publice præfuit. ideoq; huiuſmodi inhibuiſſe nuptias ſenatoribus harum fœminarum quas modo enumerauim9, ęquũ eſt.

Vxorẽ fratris & virginem frater ſuperſtes nõ poteſt ducere in vxorem: non obſtãte conſuetudine Aegypti vel reſcripto principis.h.d. cum.l.ſequenti quę incipit, Ab inceſtis.

¶ Impera. Zeno.a. Epinico prefecto pr. Lex.viij.

LIcet quidam Aegyptiorum idcirco mortuorum fra-trum ſibi coniuges matrimonio copulauerint, quòd poſt illorum mortem virgines manſiſſe dicebantur: arbi-

trati ſcilicet (quòd certis legum cōditoribus placuit) cum corpore non cōuenerint, nuptias nō videri re eſſe contractas: & huiuſcemodi connubia tunc tēporis celebrata, firmata ſunt: tamen præſenti lege ſancimus, ſiquæ huiuſmodi nuptiæ contractæ fuerint, eas, earumque contractores, & ex his progenitos, antiquarū legum tenori ſubiacere, nec ad exemplum Aegyptiorū (de quibus ſupra dictum eſt) eas videri fuiſſe firmatas, vel eſſe firmandas.

Reſcriptum permittēs inceſtuoſum matrimonium, eſt ipſo iure nullum. Sali.

Imperator Alexander Seueriano præfe. prę. Lex. ix.

AB inceſtis nuptijs vniuerſi qui noſtro reguntur imperio, nouerint temperādum. Nam reſcripta quoque omnia vel pragmaticas formas aut conſtitutiones impias quæ quibuſdam perſonis tyrannidis tempore permiſerūt ſceleſto conturbernio matrimonij nomē imponere, vt fratris filiam vel ſororis, vel eam quæ cum fratre quondam nuptiali iure habitauerat, vxorem legitimam turpiſſimo conſortio liceret amplecti, aut vt alia huiuſmodi committerentur: viribus carere decernimus: ne diſſimulatione culpabili nefanda licentia corroboretur.

De interdicto matrimonio inter pupillam & tutorem ſeu curatorem filioſque eorum. Tit. vi.

Inter pupillam & tutoris filium prohibitum eſt matrimonium: nec prętextu ignorantię excuſatur. Sali.

Impp. Seue. & Anto. aa. Mario. Lex prima.

SENATVSCONSVLTI authoritatē quo inter pupillam & tutoris filium connubium ſaluberrime ſublatum eſt, circunueniri ruſticitatis & imperitiæ velamentis non oportet.

Inter matrem pupillæ & eius tutorē non eſt prohibitum matrimonium: & loquitur expreſſe hic quod vitricus poteſt eſſe tutor priuignæ ſuæ. Bal.

Imperator Alexander. a. Buirio. Lex. ij.

MAter pupillæ cum tutore filiæ ſuæ vel filio tutoris nuptias contrahere non prohibetur.

Matrimonium rite contractum, ex ſuperuenienti ca-

ſu retractari non debet. Baldus.

¶ Iidem. a. Rogatiano. Lex. iij.

CVm proponas ei quam matrimonio tuo iunctã ſugageris, poſt liberos ſuſceptos, curatorem patrem tuum datum, quem contendis nec te in poteſtate habuiſſe: cum rite contractum matrimonium ex poſtfacto vitiari non potuerit, iuſtam interpretationem metuere non debes, ne liberi quos habetis, non ex iuſto matrimonio ſuſcepti videantur. Vt autẽ omnis ſcrupulus auferatur: inſiſtere pater tuus debet, necnon & vxor tua, vt alius loco eius detur. Habebit enim facultatem repetẽdæ rationis negociorum geſtorum ab eo qui fuerit ſubſtitutus.

Appellatione filiorum, etiam naturales filij continentur. Baldus.

¶ Imperator Philippus. a. Higiæ. Lex. iiij.

LIbertinum qui filio ſuo naturali, quem in ſeruitute ſuſceperat, poſtea manumiſſo, pupillam ſuam, eandemque patroni ſui filiam, in matrimonio collocauit: ad ſententiam ampliſſimi ordinis qui huiuſmodi nuptijs interdicendum putauit, pertinere, dubitari non oportet.

Curator adulto ſuo poteſt in vxorem filiam ſuam dare. Baldus.

¶ Imperatores Philip. & Phili. aa. Apuleio. Lex. v.

CVratorem adulto ſuo filiam ſuam nuptui collocare non poſſe, falſo tibi perſuaſum eſt.

Non reddita ratione vel etiã reddita nõ poteſt filius tutoris matrimonium contrahere cũ pupilla donec ipſa vigintiquinq; annos exceſſerit: niſi pater puellę hoc diſpoſuerit. Salicetus.

¶ Imperatores Valer. & Galie. aa. Lucio. Lex. vi.

SI patris tui pupillam nondum reddita tutelæ ratione, vel poſt redditam nõdum exacto quinto & viceſimo anno, necnõ etiam vtili anno, vxorem duxiſti: nec matrimonium cum ea habuiſſe, nec filium ex huiuſmodi coniunctiõe procreaſſe videri potes. ¶ Sanè ſi hoc pater puellæ cum decederet, poſtulauit: & nuptiæ rite contractę, & filius videtur iure ſuſceptus.

Tutor vel curator qui pupillam vel adultam ſuam

ſibi vel filio ſuo collocat matrimonio: ipſo facto fit infamis ex dolo ſuo preſumpto. Nam ideo preſumitur contraxiſſe, vt non reddat rationem adminiſtrationis ratione fraudis commiſſe. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &. cc. Paregonio. Lex. vij.

SI tutor vel curator pupillam vel adultam quondam ſuam ſibi vel filio ſuo nullo diuino impetrato beneficio in matrimonio collocauerit: manet infamia cõtra eũ veluti confeſſum de tutela quia huiuſmodi coniunctione fraudem adminiſtratiõis tegere laborauit: & dos data, per cõdictionem repeti poteſt.

Prohibitio facta de tutore vel curatore, non extenditur ad protutorem ſiue negociorum geſtorem. Sali.

¶ Imperatores Leo & Anto. aa. Erithrio præfecto prætorio. Lex. viij.

SI quis tutoris vel curatoris nomine vſurpato: id eſt pro tutore ſeu curatore negociorumve geſtore res pupillæ adminiſtrauerit: eamque ſibi filiove ſuo copulauerit: tales nuptias ſtare, & non ad exemplum tutorum infirmari ſancimus: ne ex huiuſmodi ſubtili vel maligno tractatu matrimonia, ſeu proles ex his progenita, vel dos ſuper his data vel promiſſa, aliquam læſionem vel calumniam patiantur.

¶ Si quacumque preditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerint nuptias. Titulus. vii.

Qui ſibi ſubiectam ratione iuriſdictionis per metum vel terrorem nititur vxorem accipere, punitur pœna decem librarum auri, & perdit officiũ ſeu dignitatem ſine ſpe recuperationis: quam ſi denuo vſurpat, expellitur de prouincia in qua deliquit: & tam mulier quam alij de domo mulieris ab eius iuriſdictione eximuntur in omnibus quæſtionibus ciuilibus & criminalibus: & alium iudicem ſortiuntur. Bal.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa. Theodoro præfecto prætorio. Lex vnica.

SI QVIS ordinaria vel qualibet præditus poteſtate, circa nuptias inuitis ipſis vel parentibus earum contrahendas, (ſiue pupillæ, ſiue apud patrem virgines ſiue viduæ erunt, ſiue ſui iuris viduæ, denique cuiuſcũque ſortis) occaſione poteſtatis vtatur, & minacem fauorem ſuum inuitis ijs quorum vtilitas agitur, exhibere aut exhibuiſſe detegetur: hunc, licet prohibitas nuptias nõ peregerit, attamen pro tali conamine mulctę librarũ auri decem obnoxium ſtatuimus: & cum honorem ambierit, peractam dignitatem vſurpare prohibemus: tali ſcilicet pœna, vt ſi circa honorem eum quo male vſus eſt, vendicandum, noſtris ſtatutis parere noluerit: eam prouinciam in qua ſibi vſurpauerit, habitare per iuge biennium non ſinatur: illo videlicet adijciendo, vt in poteſtate adhuc conſtituto, liceat perſonę quam huiuſmodi ambitu circunuenire tentauerit, cõfeſtim conteſtatione propoſita, cum ſua ſuorũque domo iuriſdictionẽ eius euitare: curaturis hoc vniuſcuiuſque ciuitatis defenſoribus, & eiuſdem iudicis apparitoribus. Et quidem ſi hæc prauitas ordinarij iudicis erit: vniuerſa domus eius ratio, atque omnia vel ciuilia vel criminalia negocia, quãdiu idem in adminiſtratione fuerit, vicario competant. Sinautem vicarius vel ſimilis poteſtatis vim huiuſmodi matrimonio contrahendo molietur: viciſſim ordinarius iudex interceſſor exiſtat. Sinautem erũt vtrique ſuſpecti: ad illuſtrem præfecturam ſpecialiter talium domorum, quandiu ibidem adminiſtrauerint, tuitio pertineat.

¶ Si nuptiæ ex reſcripto petantur. Titulus. viii.

Per reſcriptum principis mulier inuita nõ contrahit nuptias: & impetrantis bona publicantur ſine ſpe veniæ: & filij ex tali coniunctione nati ſunt illegitimi: impetranti tamen permittitur vt ſponſalia patris conſenſu celebrata impleantur, vel data nomine arrarum reddantur. Salicetus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Theodoro præfecto prętorio. Lex prima.

QVIDAM VEtuſti iuris ordine prætermiſſo, obreptione precum nuptias quas ſe intelligũt non mereri, à nobis exiſtimant poſtulandas, ſæpe habere puellę conſenſum confingentes. Quapropter tale ſponſalium genus præſentis legis definitione prohibemus. ¶ Si quis igitur cõtra hãc definitionem nuptias precum ſubreptione meruerit: amiſſionem bonorum, & pœnam deportationis ſubiturum ſe eſſe non ambigat: & amiſſo iure matrimonij quod prohibita vſurpatione meruerit, filios ſe ex hac cõiunctione ſuſceptos, iuſtos non habiturum: nec vnquam poſtulatæ indulgentiæ annotationis've indulto efficacem ſe venię effectum meruiſſe: exceptis ijs qui parentum ſponſionem de nuptijs filiarum impleri deſiderant: vel ſponſalia, hoc eſt arrarum data nomine, reddi ſibi præcepto legũ cum ſtatuta pœna depoſcunt.

Reſcriptum per quod inceſtæ nuptiæ conceduntur, non eſt impetrandũ: nec impetratũ eſt ſeruandum. Sal.

¶ Imperator Zeno. a. Baſilio pręfecto pręto. Lex. ij.

NEfandiſſimum ſcelus fratris ſororis've filiæ nuptiarum (quod ſacratiſſimis conſtitutionibus ſub grauiſſimæ pœnæ interminatione damnatum eſt) iterato pręſentis diuinæ ſanctionis tenore modis omnibus prohibemus. Precandi quoque in poſterum ſuper tali coniugio (immo potius contagio) cunctis licentiam denegamus: vt vnuſquiſque cognoſcat impetrationẽ quoque rei cuius eſt denegata petitio, nec ſi per ſubreptionem poſt hanc diem obtinuerit, ſibimet profuturam.

¶ De ſecundis nuptiis. Titulus. ix.

Mulier nubens ſecundo viro intra tempus luctus, punitur pœnis hac lege expreſſis. Bal.

¶ Imperatores Gratia. Valenti. & Theodoſius. aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex prima.

SI QVA MVLIER nequaquam luctus religionem priori viro, nuptiarum feſtinatione, pręſtiterit: ex iure quidem notiſſimo ſit infamis. ¶ Præterea ſecũdo viro vltra tertiã par-

teri bonorum in dotem non det: neque ei teſtamento plus quàm tertiam partem relinquat. ¶Omniũ præterea hæreditatum, legatorum, fideicommiſſorum ſuprema voluntate relictorum, mortis cauſa donationum, ſit expers. Nanque hęc omnia ab hęredibus vel cohęredibus aut ab inteſtato ſuccedentibus vendicari iubemus: ne in ĳs in quibus correctionem morum induximus, fiſci videamur habere rationem. ¶ Iis etiam amittendis, quæ prior maritus ei ſuprema voluntate reliquerit: quanquam hæc quæ mulieri à priori viro relinquuntur, & per immaturũ matrimonium vacuata eſſe cœperunt, primo à decẽ perſonis edicto prætoris enumeratis, id eſt aſcendentibus & deſcendentibus, ex latere autem vſque ad ſecundum gradum, ſcilicet gradibus ſeruatis, deinde præſumi à fiſco iubemus. ¶Eandem quoque mulierem infamem redditam, hæreditates ab inteſtato vel legitimas vel honorarias non vltra tertium gradum ſinimus vendicare.

IN Authentica de nupt. §. ſinautem tutelã. collatio. ĩĩĩ. conſtitu. i. & ſecunda pars huius authẽticę habetur col. ĩĩĩ. conſtitu. vi. de reſtitu. & ea quę parit in. xi. mẽſe. §. fin.

Vidua quę intra annum luctus parit: & certum eſt quòd non ex priore viro: patitur omnes pœnas quas patitur nubens intra annum luctus. Item mater quæ ſuſcepta liberorum tutela, contra ſacramentum denuo nubit non petito tutore, & ratione non reddita: ſimiliter patitur omnes pœnas quas patitur nubens intra annum luctus. Baldus.

EIſdem penis ſubĳcitur etiam ea quæ parit intra luctꝰ tempus: ſi modo indubitatum ſit ſobolem hãc ex defuncto non exiſtere. Nam & vſufructu antenuptialis donationis priuatur. Item & ea quæ ſuſcepta liberorum tutela, contra ſacramentum ſecundo nubit, non prius tutorem petens, & rationem reddẽs, & exſoluens omne quicquid debet. ¶Sed hodie vlteriori iure ſacramentum ab ea non exigitur, ſed contractis nuptĳs à tutela repellitur.

Tempus luctus intra quod mulier nõ poteſt nubere, eſt annus: intra quem nubens, vltra infamiam perdit omnia lucra nuptialia à primo marito habita. Sali.

¶ Iidem.aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex.ij.

SI qua ex fœminis perdito marito, intra anni ſpatium alteri feſtinauerit nubere: (paruum eni tempus poſt decem menſes ſeruandum adijcimus, tametſi id ipſum exiguum putemus) probroſis inuſta notis, honeſtioris nobiliſque perſonæ decore & iure priuetur: atq; omnia quæ de prioris mariti bonis vel iure ſpõſalium vel iudicio defuncti coniugis conſecuta fuerat, amittat.

Mulier tranſiẽs ad ſecunda vota, tenetur reſeruare filijs primi matrimonij vel vni ex eis lucra omnia à primo viro peruenta, etiam ſi donationem ꝑpter nuptias alius dederat ei pro viro. ſed hoc hodie non vni tantum poteſt relinquere, ſed inter omnes diſtribuitur. Sali.

¶ Iidem.aaa. Thoro præfecto prætorio. Lex.iij.

FOeminę quę ſuſceptis ex priore matrimonio filijs, ad ſecundas poſt tempus luctui ſtatutum tranſierint nuptias: quicquid ex facultatibus priorũ maritorũ ſponſaliũ iure, quicquid etiam nuptiarũ ſolẽnitate perceperint, aut quicquid mortis cauſa donationibus factis, aut teſtamẽto iure directo, aut fideicommiſſi vel legati titulo, vel cuiuſlibet munificæ liberalitatis præmio, ex bonis (vt dictum eſt) priorum maritorum fuerint aſſecutæ, id totum ita vt perceperint, integrum ad filios quos ex pręcedenti coniugio habuerint, tranſmittãt, vel ad quemlibet ex filijs (dũmodo ex ijs tantum quos tali ſucceſſione digniſſimos iudicamus) in quem contemplatione meritorum, liberalitatis ſuæ iudicium mater crediderit dirigendũ. ¶ Nec quicquam eędem fœminę ex ijſdem facultatibus alienandi in quamlibet extraneam perſonam, vel in ſucceſſionem ex alterius matrimonij coniunctione ſuſceptam præſumant atque habeant poteſtatem: poſſidendi tantum atque fruẽdi in diem vitę, non etiã alienãdi facultate conceſſa. Nã ſi quid ex ijſdẽ rebus in aliũ quẽlibet fuerit ab ea trãſlatũ: ex maternis redintegrabitur facultatib9: quo illibata ad hos quos ſtatuimus liberos, bona et incorrupta perueniant.

Mulier tranſiens ad ſecunda vota, tenetur alijs filijs ex primo matrimonio reſeruare quæſita ex ſucceſſione liberorum dicti matrimonij. Et ex his nullo ſuperſtite

pro libito de bonis illis poteſt diſponere. Salicetus.

¶ Illud etiam addimus huic legi, vt ſi aliquis ex eiſdem filijs quos ex priore matrimonio ſuſceptos eſſe conſtabit, forte deceſſerit, matre iam ſecūdis nuptijs funeſtata, alijs etiam ex eodem matrimonio progenitis liberis ſuperſtitibus: id quod per eandem ſucceſſionem ab inteſtato vel ex teſtamento ſuæ poſteritatis mater videbitur conſecuta, in diem vitę ſuæ pro ſibi debita portione ſola tantum poſſeſſione delata, omne ijs qui ſupererunt ex priore ſuſceptis matrimonio filijs relinquat: nec ſuper huiuſmodi facultatibus teſtandi in quamlibet extraneam perſonam, vel quicquam alienandi habeat poteſtatem. ¶ Quòd ſi nullam ex priore matrimonio habuerit ſucceſſionem, vel natus nata've deceſſerint: omne quod quoquo modo perceperit, pleno proprietatis iure obtineat, atque in his naſciſcendi dominij, & teſtandi circa quem voluerit liberam habeat facultatem.

IN Authentica de nuptijs. §. ſi vero expectet. collatio. iiij. conſtitu. prima.

Iſta authen. ſe habet ad l. C. hoc modo: Dictum erat in l. Codicis quòd ſi interuenit pactū de donatione propter nuptias lucranda liberis exiſtentibus, vel ſimpliciter, quod mater lucratur præmortuo viro in matrimonio: tamen ſi poſtea tranſit ad ſecunda vota, tale lucrum debet reſeruare filijs primi matrimonij: & ipſa dum viuit habet duntaxat poteſtatem ad vtendum & fruendum. tamen tex. in lege. C. non declarauerat vtrū iſta poteſtas ſit dominium, an vſuſfructus. & quidam dicebant quòd erat dominium ad vtendum & fruendum. Alij dicebant quòd erat vſuſfructus formalis. Modo iſta authentica decidit quòd dominium ipſo facto eſt perditum: quia deſerit ipſam ꝓprietas. ergo remanet ipſa ſimplex vſufructuaria formalis. Bal.

IN donatione propter nuptias, etiam ſi alius pro viro dederit, deſerit eam proprietas.

IN Authen. collatione, conſtitutio. & §. quibus ſupra, verſi. venient autem talia.

Hæc authen. continuatur ad l. C. quia dictum erat

Ibi quòd mater tranſiẽs ad ſecunda vota poterat teſtari inter liberos & diſponere, & alterũ ipſorũ pro qualitate meritorum eligere: ſed iſta authentica determinat quòd legis diſpoſitio ipſo iure diſtribuit inter liberos talia lucra: & ipſa mater poteſtatem diſtribuendi non habet. & idem in patre lucrante, quòd ſi tranſeat ad ſecunda vota, dos ab eo lucrata æqualiter pertinet ad liberos ſuperſtites: & pater non habet aliter diſtribuendi arbitrium. Baldus.

Verum hoc æqualiter inter liberos lege diſtribuitur, non arbitrio parentis permittitur.

IN Authen. de nup. §. hinc nos. col. iiij. cõ. i. & de nõ eli. ſecun. nuben. §. cum igitur. collatio. prima, conſtitu. ij.

Iſta eſt bona authentica, & diuiditur in duas partes. Prima loquitur qualiter mulier quæ tranſit ad ſecunda vota, ſuccedit liberis communibus ex teſtamento. Secunda qualiter ab inteſtato. Secunda ibi, ab inteſtato quoque. Secunda ſubdiuiditur in duas partes: quia prima loquitur qualiter ſuccedat ab inteſtato in bonis primi viri. Secunda qualiter ſuccedat ab inteſtato in bonis aliunde quęſitis. Baldus.

EX teſtamento quidem ſuccedit mater liberis ſuis quę conuolauit ad ſecundas nuptias, ſicut inſtitutus quilibet. Ab inteſtato quoq; vocatur, ſiue ante mortem filij, ſiue poſtea ſecundas ineat nuptias. Sed ab inteſtato eorum ſolum vſumfructum percipit, quæ ex paterna ſubſtantia ad filium peruenerũt. ¶ Quãtum vero ad antenuptialem donationem pertinet, erit ſimiliter vt in reſiduis: omnino ingratitudine & hic contra matrem fratres' que inſpecta.

IN Authen. de non eli. §. hoc autẽ. colla. prima. cõ. ij. & de nup. colla. iiij. con. i. §. quoniam infirmas.

Quod debuit lucrari vir vel vxor in caſu non exiſtentium liberorum: debet lucrari ſi ex poſtfacto res redeat ad eũ caſum. Vel ſic: Quod iuris eſt de toto quo ad totũ, ſit de parte quo ad partẽ. h. d. Iaco. But. ſecũdũ Bal.

SEd et ſi quis ex his pręmoriatur abſque progenie: redit ad matrem dominiũ quantum acquiritur ex pacto nõ exiſtentiũ liberorũ: reſiduũ autem conceditur quibuſlibet

defuncti hęredibus. Si quid ergo ex his alienauerit pro ſupraſcripta portione: confirmatur alienatio. Quare ſi ſola hæres extiterit: inſolidum vel ad ipſam redit, vel alienationem ſequitur.

Ex quocunque coniugio ſuſcepti filij, à ſuis parentibus collatas ſponſalitias largitates ſibi vendicant præcipuas. Baldus.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. &. cc. Marino præfecto prætorio. Lex. iiij.

CVm alijs ſanctionibus iuſſerimus materna bona integra ad liberos peruenire: quod tamen mulier mariti largitate perceperit, ex eo tantũ liberi coniugio procreati ſibi ſpeciale tanquam paternum nouerint patrimonium vendicandum. ¶ Itaq; ſi habens filios, ad ſecundas nuptias fortaſſe tranſierit: ſpõſalitiam largitatem quã vir ſecundus contulerit in vxorem, tantummodo filij qui ex ſecũdo mřimonio ſuſcepti ſunt, pro ſoliditate poſſideant: nec proſit liberis ex priore ſuſceptis matrimonio, ꝙ mulier in tertia minime vota migrauerit. ¶ Quòd ſi poſterior vir ſine liberis ex eodem matrimonio ſuſceptis deceſſerit: quicquid ab eo ex ſponſalium largitate vxor fuerit conſecuta, id ſibi iuri ſque ſuo ſciat eſſe collatum, etiam ſi ex priore matrimonio donator filios reliquiſſe doceatur. ¶ Ad maternas ſanè veniens vel ex hoc vel ex alio quolibet titulo facultates omnis poſteritas ex quocunq; ſuſcepta viro, ꝓ debita ſibi portione, vt à matre, vel ſpõtanea largitate vel per teſtamentũ eius fuerit collata, poſſideat. Nos enim hac lege id pręcipue cuſtodiendũ eſſe decernimus, vt ex quocunque coniugio ſuſcepti filij, patrum ſuorum ſponſalitias retineant facultates.

Sicut mater tranſiens ad ſecunda vota, lucra prioris matrimonij tenetur reſeruare filijs eiuſdem matrimonij: ita vir tranſiens ad ſecunda vota tenetur reſeruare filijs eiuſdem matrimonij lucra dotis: alienandi facultate penitus interdicta, adminiſtratione tamen permiſſa patri dum viuit: & etiam poteſtate eligendi ac etiam diuidendi. Baldus.

¶ Impp. Theo. & Val. aa. Florentino. p. p. Lex. v.

GEneraliter cenſemus, quocunque caſu conſtitutiones ante hanc legem mulierem liberis cõmunibus, morte mariti matrimonio diſſoluto, ea quæ de bonis mariti ad eam deuoluta ſunt, ſeruare ſanxerunt: iiſdem caſibus maritum quoq; quę de bonis mulieris ad eum deuoluta ſunt morte mulieris matrimonio diſſoluto, communib9 liberis ſeruare. Nec intereſt ſi alter pro marito donationẽ ante nuptias, vel pro muliere dotem crediderit offerendam. ¶Hoc obſeruari præcipimus licet res ante nuptias donatæ (vt aſſolet fieri) in dotem à muliere redigantur. ¶Dominium autem rerum quæ liberis per huius legis vel præteritarum conſtitutionum authoritatem ſeruantur, ad liberos pertinere decernim9. ¶Itaque defuncto eo qui eas liberis reſeruabat, extantes ab omni poſſeſſore liberi vendicabunt: conſumptas vero ab hęredibus eius exigent qui eas ſeruare debuerat. ¶Alienandi ſanè vel obligandi ſuo nomine eas res quæ liberis ſeruari præceptæ ſunt: eis qui reſeruaturi ſunt, adẽpta licẽtia eſt. ¶Negocia vero liberorũ patri vtiliter adminiſtrare cõcedimus. ¶Diuidendi ꝗcꝗ res inter eos liberos ipſis parẽtib9 ꝑ ſuo arbitrio, vel eligendi quẽ voluerint, licentiã nõ denegamus.

Lucra quę debent reſeruari filiis primi matrimonii, pertinent ad eos, ſiue ſint hæredes præmorientis, ſiue lucrantis. Baldus.

¶In iis autem caſibus in quibus res vt paternas mater liberis communibus ſeruare præcepta eſt: (hoc eſt vbi morte mariti matrimonio diſſoluto, mulier ad alias nuptias peruenerit) vel vbi res vt maternas patrem liberis cõmunibus ſeruare cenſuimus: (hoc eſt vbi morte mulieris matrimonio diſſoluto, vir ad alias nuptias venerit) ſi hæreditatem eius parentis qui prior mortuus eſt, non adierint liberi: licebit eis, tanquam eius tantum res fuerint qui poſterior moritur, eas ſibimet vendicare, ſcilicet ſi eius qui poſterior moritur, hæreditatem crediderint adeundam: ne quod fauore liberorum inductum eſt, quibuſdam caſibus ad læſionem eorũ videatur inuentum.

IN Authen. de nup. §. ſi vero expectet. &. §. quoniam infirmas. &. §. ſoluto. colla. iiii. conſtitu. i.

HAe res lucro cedunt liberis, licet hæredes non ſint patris aut matris aut vtriuſque, niſi fuerint ingrati, & probetur ingratitudo.

¶ Finit authen. ſequitur textus Codicis.

Qui non tranſit ad ſecunda vota, poteſt lucra libere alienare & conſumere. ſi vero non alienat nec conſumit, poſſunt liberi illius matrimonij tanquam reſeruata vendicare. Baldus.

¶ Illud etiam humanis ſenſibus huic legi credidimus inſerendum, vt eo quoque caſu quo lucratur vel mulier res quæ ad eam à marito perueniunt, vel maritus eas quę ex bonis mulieris ad eũ tranſeunt: (hoc eſt vbi primum matrimonium alterius morte diſſoluitur, nec ſuperſtes ad ſecundas nuptias peruenit, ſi res vel maritus vel vxor (hoc eſt qui ſuperſtes eſt) non cõſumpſerit vel alienauerit: (q͠d eis ad ſecundas nuptias non venientibus, quaſi rerum dominis conceſſum eſſe non dubium eſt) liberis liceat res à patre ꝑfectas, vt paternas: à matre, vt maternas accipe.

IN Authen. neque virum quod ex do. §. propterea igitur. colla. viij. conſti. fina.

Iſta authen. dicit quòd lucrum dotis & donationis propter nuptias omnino eſt reſeruãdum filijs illius matrimonij, ſiue matrimonium diſſoluatur morte, ſiue diuortio. Baldus.

VXore mortua: quod vir ex dote lucratur, filijs communibus omnimodo reſeruatur quãtum ad ꝓprietatem, vſufructu patri conceſſo. Idem eſt ex parte mulieris, ſi lucretur ex ſponſalitia largitate. Item ſi aliter matrimonium ſoluatur, ſuper ijſdem lucris loquitur hæc eadem conſtitutio.

IN Authen. vt fratrum filij. §. quia vero mulieres. colla. ix. conſtitu. vij.

Iſta authen. dicit quòd mulier quę non tranſit ad ſecunda vota, non ſolum habet vſumfructum lucratorũ ex cauſa donationis propter nuptias: ſed etiã habet virilem ꝓprietatis partẽ ſecundũ numerũ liberorũ: Bal.

SI tamen abſtineat mater à ſecundis nuptijs: habebit & ipſa proprietatis portionem pro numero liberorum.

¶Idem in patre obtinet, & in omnibus aſcēdentibus à ſecundis nuptijs abſtinentibus.

H Coniunx tranſiens ad ſecunda vota, non poteſt vllo titulo in ſecundum coniugem transferre plus quàm reliquerit vni ex filijs primi matrimonij cui minus reliquerit: & quod vltra reliquerit, non valet: ſed inter liberos ęqualiter diuiditur. Salicetus.

¶Imperatores Leo & Anto. aa. Erithio. Lex. vi.

HAc edictali lege in perpetuum valitura ſancim9, Si ex priore matrimonio procreatis liberis, pater mater've ad ſecunda vel tertia aut vlterius repetiti matrimonij vota migrauerit: non ſit ei licitum nouercę vel vitrico teſtamēto, vel ſine ſcriptura, ſeu codicillis, hęreditatis iure, ſiue legati vel fideicommiſſi titulo plus relinquere, nec dotis aut ante nuptias donationis nomine, ſeu mortis cauſa habita donatione conferre, nec inter viuos conſcribendis donationibus, (quæ etſi cōſtante matrimonio, ciuili iure interdictæ ſint, morte tamen donatoris ex certis cauſis confirmari ſolent) quàm filio vel filię, ſi vnus vel vna extiterit. Quòd ſi plures liberi fuerint, ſingulis ęquas partes habentibus, minime plus quàm ad vnumquenq; eorum peruenerit, ad eorum liceat vitricum nouercam've transferre. ¶Sinautem non æquis portionibus ad eoſdem liberos memoratæ tranſierint facultates: tunc quoque non liceat plus eorum nouercę vel vitrico teſtamento relinquere vel donare, ſeu dotis vel ante nuptias donationis titulo conferre, quàm fili9 vel filia habet cui minor portio vltima voluntate derelicta vel data fuerit aut donata: ita tamē, vt quarta pars quæ eiſdem liberis debetur ex legibus, nullo modo minuatur, niſi ex ijs cauſis quæ de inofficioſo excludunt querelā. ¶Quam obſeruationem in perſonis etiam aui vel auiæ, proaui & proauiæ, nepotum vel neptum, item pronepotum vel proneptum, ſiue in poteſtate, ſiue emancipati emācipatę've ſint, ſiue ex paterna vel materna linea venientibus, cuſtodiri cenſemus. ¶Si vero plus quàm ſtatutum eſt, aliquid nouercę vel vitrico relictum vel donatum aut datum fuerit: id quod plus relictum vel donatum vel datum fuerit,

tanquam non ſcriptum neque derelictum aut donatum vel datum ad liberorum perſonas deferri, & inter eas diuidi iubemus: omni circunſcriptione (ſi qua per interpoſitam perſonam vel alio quocunque modo fuerit excogitata) ceſſante.

¶ Si mulier tranſit ad ſecunda vota, proprietas rerum à primo viro prouentarum in liberos primi matrimonij transfertur: & ipſa vſufructuaria efficitur, quæ pro mobilibus tenetur ſatiſdare forma hic ſcripta: & ea nõ ſatiſdante poſſeſſio tranſfertur in filios ſatiſdantes: & neutro ſatiſdante poſſeſſio remanet penes matrem: & omnibus liberis morientibus proprietas redit ad matrem. Salicetus.

¶ His illud adiungimus, vt mulier in ijs caſibus in quib9 ante nuptias donationes, cęteras etiam res à marito ad ſe deuolutas, ſecundum priorum ſtatuta legum liberis communibus vt paternas ſeruare cõpellitur: (hoc eſt vbi morte mariti matrimonio diſſoluto, ad alias nuptias venerit) immobilium rerum, & mãcipiorum, annonarum quoq; ciuilium vſufructu duntaxat vitę ſuę tẽporibus potiatur, alienatione earũ penitus interdicta: mobilium vero rerũ iuſſis precijs ęſtimatione habita, per eos quos vtraq; pars elegerit arbitros iudicaturos interpoſito ſacramento, ſimili modo vſumfructum habeat, ſi idoneam fideiuſſionem prębuerit quòd eaſdem res mobiles vel earũ precium filijs vel filiabus ex eodẽ matrimonio procreatis: vel poſt mortem eorum, nepotibus & neptibus ex ijſdem filijs procreatis, ſiue omnibus, ſiue vno vna've ſuperſtite mori contigerit, ſecundũ legum modũ reſtituat: vel certe ſi fideiuſſiones idoneas præſtare diſtulerit, aut nequiuerit: prædictę res mobiles nondũ matri à liberis traditę, apud eoſdem manebunt. Solutę vero eidem matri, vel ab eadẽ detentę, reſtituentur liberis, ſi tamen ab his fideiuſſio idonea matri fuerit oblata, qua caueri debet quòd eidẽ ſuperſtiti pro vſufructu earũdẽ rerum mobiliũ, vel precio quo taxatę ſunt, vſurarum nomine centeſimę partẽ tertiã annuis quibuſcunque tẽporibus præſtare non differant: ita tñ, vt in eadem fideiuſſiõe hoc q̃q; caueatur, quòd à filijs

filiabusve vel ex his ꝓgenitis liberis, ſi ante eandẽ matrẽ omnes eos obire contigerit, omnes res prędictæ mobiles ſecundum legum moderationem matri, vt ad eandem lucrum redeat luctuoſum, reſtituantur. ¶Erit itaque licitũ vtrilibet parti quæ fideiuſſionem prębuerit, ſi ſibi commodum eſſe perſpexerit, his rebus mobilib9 vtifrui, eaſdemque dare, vel mutuo obligare, vel vendere: vt ex his maxime liberi acquirentes poſſint materno affectui ſine ſuo incommodo deſeruire. ¶Sinautem vtraque pars prædictã fideiuſſionem diſſimulauerit, aut forte offerre nequiuerit: eædem res apud mulierem vſque in diem vitæ ſuæ manebunt.

IN Authen. de non eligẽ. §. aliud. col. i. conſtitu. ĳ. & in authen. de nupt. §. & quia parum. col. iiĳ. conſt. i.

Hæc authen. vult quòd ſi maritus aurum vel pecuniam certam promiſit ex cauſa donationis propter nuptias, & non ſoluit: quòd ſi in ſubſtantia viri non reperiatur quãtitas auri vel argenti promiſſa, quòd mulier volens illam exigere (quia ex pacto eſt lucrata) nõ poſſit illam exigere ab hæredibus: ne compellantur ſubſtãtiam vendere: ſed teneantur hæredes cautionem vſurarum præſtare: ſecus ſi quantitas illa eſt reperta in hærede. Salicetus.

SEd ſi aurum fuerit in donatione propter nuptias ſcriptum: cautio vſurarum exponitur, non autem aurum exigitur: niſi forte viri ſubſtantia ſit habens aurum, & cætera quæ ſcripta fuere.

¶Finit authen. ſequitur textus codicis.

Bona matris ad ſecunda vota tranſeuntis ſunt obligata filiĳs pro rebus ab eorum patre ad matrem peruenientis à die qua res illę ad matrẽ peruenerũt: & ideo ſi illas alienet, filiĳ vendicare poterunt vt potiores. Sali.

¶Omnibus videlicet ĳſdem maritalibus facultatibus, ſ:ꝗs etiam quas habet habiturave eſt, tanquam ſi iure pignoris vel hypothecæ ſuppoſitę ſint, ſuper eadẽ ante nuptias donatione, vel rebus aliĳs ad eam ex mariti ſubſtantia deuolutis, ex eo die quo eędem res ad eam peruenerint, liberis obligatis: vt ſi qui poſt traditas matri vel detentas

ab ea res (ſi ita contigerit) contractum aliquem cum eadem muliere inierint quę ſe repetitis nuptiis copulauerit: in vendicandis iiſdē ſuppoſitis rebus poſteriores habeantur liberis qui ex eodē matrimonio procreati ſunt: nepotibus quoq; neptibusve qui ex iiſdem liberis geniti ſunt, ſine dubio præponendis.

Pater vel mater non tranſiens ad ſecūda vota, poteſt de lucris nuptialibus diſponere pro libito: & eo vel ea non diſponente poſſunt filii vendicare: licet hæreditatē primi parentis repudiauerint. Sali.

¶ Sin vero liberorum ſuorum affectione ſeruata, pater mater've ad alias nuptias migrare noluerit: neque vir iis quæ de bonis vxoris ad ſe tranſeunt, neque mulier rebus quæ ex ſubſtantia mariti ad ſe peruenerint, pro ſuo arbitrio vti, vel eas vendere, aut quocūque modo vel iure alienare, vel pignoris iure ſeu hypothecę (ſi voluerint) obligare, vtpote domini earum, prohibebuntur. ¶ Extantes autem prædictas res, ſi non fuerint alienatæ vel conſumptę vel ſuppoſitę, licebit liberis vendicare, etiam non adeuntibus hęreditatem parentum.

Filius tranſmittit ad deſcendentes ſus vendicandi lucrum ſibi proueniens propter tranſitum quem parens fecit ad ſecunda vota, aſcendentibus & collateralibus excluſis. Salicetus.

¶ Imperator Zeno .a. Sebaſtiano præfecto prætorio.

Lex. vii.

IN quibus caſibus pater dotem, mater ante nuptias donationem, vel alias res ad ſe ex altera parte deuolutas filiis vtriuſque ſexus ſeruare pręcepti ſunt: ſi quem ex filiis vel filiabus ante patris vel matris obitum mori contigerit, ſiue ante ſecundas nuptias, ſiue poſtea, filio vel filia nepote vel nepte aut vno aut pluribus patre ſuo adhuc viuo vel matre ſuperſtite derelictis: portionem quæ defuncto filio vel filię debebatur, vel lucrū ex ea, non ad fratres vel ſorores mortui, ſed ad filios eius vel filias vel nepotes vtriuſque ſexus aut pronepotes auis vel proauis ſuperſtitibus peruenire decernimus: eligēdi videlicet quos voluerint ex liberis ſuperſtitibus, non adempta licentia.

Sicut non ſuccedunt fratres, ſed liberi: ita nec parentes: & quotquot liberi exiſtūt ex vno filio pręmortuo, vni9 loco habentur. h. d. vſque ad. §. illud etiã. addendo principiũ iſtius. l. ad finẽ ſummarij. l. pręcedentis. Item additur hic quòd omnes nepotes ex vno filio, ad vnam partem vocantur, & patruus ad alteram. Bal.

Imperator Iuſti. a. Mennę prędecto prędo. Lex. viij.

SI quis prioris matrimonij filiorum ante ſecundas nuptias patris vel matris mortuus fuerit, filijs à ſe vel nepotibus vel pronepotibus relictis: partem eius non ad fratres eius: vel ſi nullus alius frater vel ſoror ſit, non ad patrem vel matrem eius peruenire, ſed ad filios vel nepotes vel pronepotes eiuſdem mortuæ perſonę, ſancimus: vt ſiue vnus, ſiue plures ſint, eam tantummodo partem vendicare poſſint, quę mortuo competit.

Iſtum. §. habuimus etiam in ſuperioribus: & dicit quòd lucrans qui nõ tranſit ad ſecunda vota, poteſt de ipſis lucris diſponere & alienare. ſi vero non diſponit nec alienat: in defectum prouiſionis hominis ſuccedit prouiſio legalis reſeruans hęc lucra filijs & nepotibus. Baldus.

Illud etiam certa ſanctione definire cenſemus, vt ſi quis vel ſiqua ex aliquo matrimonio filijs procreatis, minime ad ſecũdas nuptias venerit: eodẽ modo liceat quidẽ genitori vel genitrici res ex priore cõiugio ſibi acquiſitas quoquo modo voluerit alienare vel adminiſtrare. Siquę vero earum minime ſint alienatę, poſſint liberi etiam non adeuntes paternam vel maternam hęreditatem, eas vendicare.

Iſte. §. continuatur ad pręcedentia ſic: Dictum eſt ſupra quòd lucrans qui nõ tranſit ad ſecũda vota, poteſt libere alienare res lucratas. modo poſſet dubitari vtrũ hęredem inſtituendo ſiue filium ſiue extraneum, intelligatur alienare? Reſpõ. quòd ſiue ſpecialiter relinquat, ſiue hęredem inſtituat, alienaſſe videtur. Bal.

Certum eſſe ſancimus, quòd etiam illa decętero videbitur earundem fuiſſe rerum alienatio, quę in teſtamẽto genitoris vel genitricis vel ſpecialiter relinquendo, vel gene-

taliter hęredem inſtituendo, facta ſit.

IN Authentica de nup. §. deinceps. &c. §. ſoluto. collatio ne. iiij. conſtitutione. i.

Hęc authen. corrigit quod ſupra de inſtitutione hęredis dixit. nam hodie ſiue hęredem inſtituẽdo, ſiue generaliter bona ſua relinquendo, nõ dicitur hęc lucra nuptialia alienare, ſeu in aliũ velle tranſferre: niſi expreſſe de eis faciat mentionem: ſed pręſumitur liberis ſeruare. Salicetus.

NVnc autem niſi expreſſim tranſponat in alios: praeſumitur ipſis conſeruare talia lucra.

¶ Finis authen. Sequitur textus codicis.

Iſte. §. reputatur difficilis propter varietatẽ lecturarum. & vt intelligas, vide Bal. & Sali.

¶ Talem vero licentiam datam filijs, vt etiam non adeũtes paternam vel maternam hęreditatem, lucra vendicarent quae parens eorũ ex matrimonio quod ſecundo thoro minime mutauit, ſibi acquiſita non alienauit, nullo modo eis concedimus ſi paternam vel maternam haereditatẽ ab inteſtato ex parte (ſi forte alij etiã ex anteriore matrimonio morienti parenti filij ſint) ſibi acquiſierint.

Bona parentum ad ſecunda vota tranſeuntium ſunt liberis quibus debẽt lucra reſeruari, tacite obligata: nec patria poteſtas impedit iſtam tacitam hypothecam: tamen pater filio ad reddẽdam rationem adminiſtrationis non cogitur. Baldus.

¶ In illo etiam veterem ſanctionem adimplentes, praecipimus exemplo matris cuius res poſt ſecundas nuptias filijs ex priore matrimonio natis in hypotheca ſuppoſitae ſunt: ad conſeruanda eis lucra quę ex priore matrimonio ad eam peruenerunt, patris quoque bona quę habet, habiturusque eſt, filijs ex priore matrimonio natis, poſt ſecundas eius nuptias, ad ea cõſeruanda quę ex eorum matre lucratus eſt, ſuppoſita eſſe. ¶ Illius etiam patris qui in ſua poteſtate talem liberum vel liberos habens, maternam eis ſubſtantiam vel ex materna linea ad eos deuolutam ſeruare cõpellitur: bona ijſdem liberis ſuppoſita eſſe ad conſeruandas eaſdem maternas res. decernimus, ita ta

men, vt occaſione talium hypothecarum, neq; patris neque matris filij valeant adminiſtrationem perſcrutari, vel aliquam eis mouere ſuper hoc quęſtionem: cum perſpicui iuris ſit etiam ſi alienata ſint eorum bona quæ extra memorata lucra vel maternas res ſunt, ius hypothecę integrum ijſdem manere filijs.

Iſta lex concernit. l. hac edictali. & h. d. Totum quod vltra modum ſecundæ coniugi datur vel relinquitur: tanquam non datum, liberis vtriuſque matrimonij applicatur. in hoc corrigitur. l. hac edictali. §. ſi vero. quæ dicebat quòd applicabatur ſolū filijs offenſis per trāſitum ad ſecunda vota. hodie corrigitur hæc. l. & redit ad. l. hac edictali. per authen. de nup. §. optime. verſi. & hoc decernens. & per authen. ad eos. hic poſitam. vnde corrigens corrigitur, & ad priſtinum ſtatum ius reducitur. Baldus.

¶ Idem. a. Mennę pręfecto prętorio. Lex. ix.

QVoniam præteritę leges omnia quę liberis ex priore matrimonio procreatis mulier quidem ſecundo marito, vir autem ſecūdę vxori dotis vel ante nuptias donationis nomine vel alio quocunque modo dederit vel reliquerit ampliora ijs quę vni filio vel filię ex anteriore matrimonio progenitis danda vel relinquenda ſunt, reuocanda ad ſolos filios vel filias ex priore matrimonio natos peruenire cōſtituerunt: nullaq; in hac parte filiorū ex ſecūdo matrimonio natorū mētio facta eſt: hoc quoque corrigentes, omnia quæ memorato modo reuocantur, non ſolum ad filios prioris matrimonij, ſed etiam ad eos qui ex ſecundis nuptijs nati fuerint, pertinere, & in capita inter omnes diuidi ſancimus:

Statuta in lucris nuptialibus matrimonio morte ſoluto, locum habent etiam ſi ſoluatur diuortio. Sali.

¶ Ad hæc, lucra quę marito vel vxori ex dote vel ante nuptias donatione occaſione repudij accedunt, indiſtincte poſt ſecundas eorum nuptias liberis ex priore coniugio procreatis, ad ſimilitudinē primi matrimonij morte diſſoluti ſeruari, nec decętero repudij cauſam requiri, vel aliā in ea re exquiſitionem fieri.

IN Authen. de nupt.§.i.&.§. nec illud. & .§. optime. colla.iiij.conſtitutio.i.

Iſta authen.corrigit.l.codicis, & redit ad legem,hac edictali. Et ratio eſt:quia ſoli iniuriam paſſi debent conſequi lucrum in recompenſationē iniuriæ. Salicetus.

AD eos ſolos etiam nūc pertinet: & ſi quis ex eis præmoritur relicta ſobolę,portio eius ad eam defertur.

Ne naturę iniuriarētur leges:liberi qui ſunt vere ingrati,non habent beneficium.l.hac edictali.Baldus.

¶ Idem.a.Demoſtheni.p̄.p̄. Lex.x.

CVm apertiſſime legibus caueatur, ingratos liberos à maiorum ſuorū hæreditate merito eſſe repellendos:ſi hoc idem in ſuis elogijs conſcripſerint, & reuera hoc fuerit reuelatum:reclamare videtur huiuſmodi ſanctioni diualis conſtitutio Leonis inclytę recordationis,quam ſup filijs ex priore matrimonio procreatis conſcripſit. Nam cum neceſſitas eſt patri vel matri qui ad ſecunda vota migrauerunt,tantum præſtare per quamcunque cauſam ſecundo marito vel nouercæ,quātum filio vel filiæ ex anterioribus nuptijs progenitis qui partem minimā habiturus eſt,reliquerit:maxima iniquitas ex hac ſanctione contra genitores efficiebatur. Liberi etenim ſcientes quòd omnimodo aliquid ſibi à genitoribus ſuis etiam nolentib9 relinquendum eſt,& tantum , quantum ſecundus maritus vel nouerca acceperit : omni licentia & laſciuia ſuos genitores iniurijs afficiebant. Quapropter ſancimus ingratos reuera liberos neque hoc beneficium quod diualis conſtitutio Leonis auguſtę memoriæ eis præſtitit, in poſterū poſſe ſibi vendicare:ſed quaſi ingratos ab omni huiuſmodi lucro repelli. Quam obſeruationem in perſonis etiam aui & auię,proaui & proauiæ,nepotū vel neptū, item pronepotū vel proneptū,ſiue in poteſtate,ſiue emācipati emancipatę ve ſint,ex paterna vel materna linea venientibus,cuſtodiri cenſemus. ¶ Sed quemadmodum genitoribus prouidemus: ita & innocuam poſteritatem nullis affici iniurijs patimur:vt non genitores qui ſeſe ſecundis nuptijs deuouerint, irrationabile odium ad priores liberos forſitan habentes,ſine iuſta rationę eos ingra-

ſos vocare concedãtur. Etení liberos huiuſmodi beneficio defraudari volumus, qui re ipſa ingrati circa ſuã antiquitatem ab hæredibus genitorũ liquidis & indubitatis probationibus conuicti fuerint ex eiuſmodi caſibus qui antea priſcis legibus enumerati ſunt.

¶ Si ſecũdo nupſerit mulier cui maritus vſumfructum reliquit. Titulus .x.

Mulier tranſiẽs ad ſecunda vota, vſumfructũ ſibi relictum à primo marito perdit: et liberis prioris matrimonij reſtituitur: et ſi eſt in mora expreſſa vel tacita reſtituendi, condẽnatur ad omes fructus quos percepit indebite: ſecus ſi fuerat lucrata plenum dominium: nam tunc vſumfructũ non perdit. Bal.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arca. aaa. Taciano præfecto prætorio. Lex vnica.

SI VSVMFRVCTVM maritus rerũ ſuarum decedẽs vxori reliquerit: ea' q; in ſecundas nuptias conſortiũ' q; conuenerit: vſumfructũ quẽ ex priore marito cõſecuta fuerit, amittat: atq; eum filijs ex eo die quo nupſerit, mature reſtituat. ¶ Quòd ſi liberos ex priore matrimonio adhuc imbecillitas habebit infantię, nec muniat eos tutoris auxiliũ, ac per huiuſmodi occaſionẽ mater quæ relicta fuerant vſurpauerit: omia legitime repetantur, & cum cõpetentibus fructibus ad liquidum deducta ratione reſtituat. Hæc de vſufructu quem vir extremã conſtituens voluntatẽ, de rebus proprijs vxori reliquerit. ¶ De vſufructu vero rerum ante nuptias donatarum, ea obſeruari quæ anteriores conſtitutiones decreuerunt, ſancimus.

IN Authentica de nuptijs. §. ſi vero ſolum. collatio. iiij. conſtitutione prima.

Iſta authentica ſecundum vnã lectio. legis diuiditur in duas partes. Nam in prima loquitur in vſufructu relicto vxori. In ſecunda loquitur in vſufructu qui datur inter viuos vel per ſe vel cũ proprietate. Bal.

HOc locum habet ſi datus vel relictus fuerit ea lege vt ex ſecundis nuptijs interiret; alioqui perſeuerat, ſiue

relictus eſſet, ſiue donatus quib9 caſibus licuit. ¶ Sed vſuſ fructus in dote ſiue ante nuptias donatiōe lege permiſſus, non poteſt à teſtatore derogari.

¶ De dotis promiſſione, & nuda pollicitatione. Titulus.xi.

Dos in certa re & genere, ex pacto nudo non poteſt peti, etiam ſi nudum ſit pactum in ſcriptura redactum. Baldus.

¶ Imperator Alexander.a.Claudio. Lex prima.

FRVSTRA exiſtimas actionem tibi competere quaſi promiſſa dos tibi, nec præſtita ſit: cum neq; ſpecies vlla, neq; quantitas promiſſa ſit, ſed hactenus nuptiali inſtrumento aſſcriptum ſit, quòd ea quæ nubebat, dotem dare promiſerit.

Qui promittit vſuras dotis, videtur ipſam dotem ꝓmittere. Baldus.

¶ Imperator Gordia.a. Herodoto pręfec.pręto. Lex.ij.

SI pro dote promiſſa vſuras dare ſocer tuus ſpopondit: id quod deberi oſtenderis, competens iudex ſolui tibi præcipiet.

Qui committit ſe in arbitrium ſtipulatoris, videtur ſe committere tanquā in arbitrium boni viri. Bal. Etiam ſi promittens ſit extraneus. Sali.

¶ Idem.a.Claudio. Lex.iij.

SI quū ea quę tibi matrimonio copulata eſt, nuberet: is cuius meminiſti, dotem tibi, non addita quātitate, ſed quodcūq; arbitrat9 fuiſſet, pro ea daturū ſe rite promiſit: & interpoſitæ ſtipulationis fidem non exhibet: competentibus actionibus vſus, ad repromiſſi emolumentum iure iudiciorum peruenies. Videtur enim boni viri arbitrium ſtipulationi inſertum eſſe.

Ille qui cōfitetur ex cauſa dotis plus recepiſſe quàm recepit: poteſt agere vt id quod non recepit, recipiat. Baldus. & non eſt alibi.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. Ruſo. Lex.iiij.

SI voluntate dotantis in dotali inſtrumento plura tibi tradita ſcripſiſti quàm ſuſcepiſti: itelligis de ĩis quę deſunt petendis pactum eſſe conſecutum.

Ex promiſſione dotis agit maritus, nõ mulier. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Daſumianę. Lex. v.

SI pro te pater marito tuo ſtipulanti promiſit dotem: non tibi, ſed marito tuo contra ſucceſſores ſoceri competit actio.

Ex nudo pacto dotis pręſtandę oritur actio. Bal.

¶ Impp. Theo. & Valen. aa. Hierio pręfec. pre. Lex. vi.

AD exactionem dotis quã ſemel pręſtari placuit, qualiacunque ſufficere verba cenſemus, ſiue ſcripta fuerint, ſiue non: etiam ſi ſtipulatio in pollicitatione rerũ dotalium minime fuerit ſubſecuta.

Pater ſimpliciter dotando filiam, non exprimẽdo de quo patrimonio: videtur dotaſſe de ꝓprio patrimonio ipſi9 patris. Si vero expreſſit quòd dotabat de proprio patrimonio & filię: tunc ſi eſt ſoluendo, intelligitur dotaſſe de ꝓprio. Si vero non eſt ſoluendo, intelligitur dotaſſe de patrimonio filię. h. d. iſta lex ſingularis & vnica, & vna de quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani. Bal.

¶ Impera. Iuſtinianus. a. Ioanni pręfec. pręto. Lex. vij.

SI pater dotem pro filia ſimpliciter dederit, vel pro filio ante nuptias donationẽ fecerit: habeat autẽ filius vel in poteſtate cõſtitutus vel forte emancipatus res maternas, vel ex alio modo tales quę acquiſitionẽ effugiũt, quarum vſuſfructus ſolus apud patrẽ remanet, vel quocunq; alio modo poterat quaſdã actiones cõtra patrẽ habere: dubitabatur apud veteres vtrũ'ne videatur pater ex hoc ĩpo debito dotis vel ante nuptias donationis feciſſe promiſſionẽ vel donationem, vt ſeſe ab hmõi nexu liberaret: an debitũ quidẽ remaneat in ſua natura, liberalitas autẽ paterna dotẽ vel ante nuptias donationẽ dare ſuggeſſit. ¶ Et in tali dubitatiõe multa pars legũlatorũ ſeſe diuiſit: alio etiam incremento huiuſmodi queſtioni addito, ſi forte dixerit in inſtrumẽto dotali ex rebus paternis & maternis dotẽ vel ante nuptias donationẽ dare: vtrum pro dimidia parte videatur datio vel promiſſio facta eſſe, an pro rata portiõe

vtriuſque ſubſtantię. ¶ Vtráque igitur dubitationẽ certo fini tradẽtes, ſancimus, ſi quidem nihil addendũ exiſtimauerit, ſed ſimpliciter dotẽ vel ante nuptias donationẽ dederit vel ꝓmiſerit: ex ſua liberalitate hoc feciſſe intelligi, debito in ſua figura remanẽte. Neqꝫ enĩ leges incognitę ſunt quibus cautũ eſt om̃imodo paternum eſſe officiũ, dotem vel ante nuptias donationẽ pro ſua dare ꝓgenie. Liberalitas itaque talis remaneat vera & irreuocabilis, vt puro noĩe liberalitas & debitũ ſuã ſequantur fortunã. ¶ Vbi aũt ex rebus tam ſuis quàm maternis, vel aliis quę non acquiruntur, vel ex ſuis debitis dixerit ſe feciſſe huiuſmodi liberalitates: tunc ſi quidem penitus inopia tentus eſt, ex illis videri rebus dotẽ vel ante nuptias donationẽ eſſe datam, quæ ad filios vel filias pertinent. Si vero & ipſe ſubſtantiam idoneam poſſidet: in hoc caſu de ſuo patrimonio dotem vel ante nuptias donationem dediſſe intelligatur. Poterat enĩ ſecundum ſuas vires dotem pro filia, vel ante nuptias donationem pro filio dare, & conſentire filiis ſuis quando voluerint partẽ vel forte totam ſubſtantiã quam habẽt, paternę liberalitati ꝓ dote vel ante nuptias donatione aggregare: vt revera appareat quid ipſe vult dare: & quid de ſubſtantia filiorũ proficiſcitur: ne dũ effuſo ſermone ſeſe iactet, in promptum incidat ſui periculum.

¶ De iure dotium. Titulus.xii.

Vbi conſtitutio dotis incipit à promiſſione: re euicta poteſt agi de euictione. Sed vbi incipit à traditione: de euictione nõ agitur, niſi res ęſtimata ſit data, vel dolus dantis dotem vel tradentis interceſſerit. Bal.

¶ Impp. Seuerus et Antoninus. aa. Nicophoro. Lex pria.

EVICTA RE quæ fuerat in dotem data: ſi pollicitatio vel promiſſio fuerit interpoſita: gener contra ſocerum vel mulierem ſeu hæredes eorum condictione vel ex ſtipulatione agere poteſt. ¶ Si autem nulla pollicitatio vel promiſſio interceſſerit: poſt euictionem eius, ſi quidem res æſtimata fuerit, ex empto competit actio. Si vero hoc non eſt factum: ſi quidem bona fide eadem res in dotem

data eſt, nulla marito competit actio. Dolo autem dantis interpoſito, de dolo actio aduerſus eum locum habebit, niſi à muliere dol9 interpoſitus ſit. tũc enĩ ne famoſa actio aduerſus eam detur, in factum actio competit.

Filia quæ ſibi fuit ſtipulata partem dotis maternæ de matris voluntate, non prohibetur illam petere, etiam ſi à matre fuerit inſtituta in minori parte: niſi probetur quòd mater eam inſtituit ne à viro ei9 peteret. Sali.

Imperator Anto. a. Alabiadi. Lex. ij.

SI ſtipulatio de reſtituenda portione dotis datę ſubiecta eſt: conditio'q; eius extitit: habet is ex ea actionẽ in cui9 perſona vtiliter concepta cõmiſſa'q; eſt. Secundũ quod, ſi Polla ſoror tua de reſtituenda ſibi parte dotis habet actionem, eo quòd mater veſtra donãdi animo paſſa eſt partẽ dimidiã dotis poſt obitũ matris filiã ſtipulari, metuere nõ debet doli exceptionẽ quòd matris ſuę quę pactũ interpoſuit, hęres ex minore quàm dimidia portione extitit: niſi liquido ꝓbatũ fuerit matrẽ eius mutaſſe dotis pacti voluntatẽ, contentãq; eſſe voluiſſe filiã ſuã ꝓ portiõe hęreditatis, pręlegatiõib9, maritũq; ſuũ ex actiõe liberari voluiſſe.

Seruus dotalis poteſt per virum in teſtamento & inter viuos manumitti. Bal. & Salicetus.

Imperator Alexan. a. Euphemio. Lex. iij.

ETſi dotis exactio, defuncta in matrimonio filia, potuiſſet ad patrem pertinere: dotalibus tamen ſeruis maritus teſtamento directam & fideicommiſſariam libertatem iure dedit: & præſtita reuocari non debuit: cum & inter viuos manumittendi mancipia dotalia conſtante matrimonio liberam habeat maritus facultatem.

Breuis eſt, & per ſe patens. Dicit enim quòd mulier marito ſuo poteſt dare in dotem omnia bona ſua: quod intelligo non ſolum pręſentia, ſed & futura, ſi de futuris cauetur expreſſe: aliàs in vniuerſali diſpoſitione trãſlatiua dominij futura non veniunt. Bal.

Idem. a. Valenti. Lex. iiij.

NVlla lege prohibitum eſt vniuerſa bona in dotẽ marito fœminam dare.

Si res æſtimata eſt in dotem data: ſoluto matrimo-

nio res retinetur per virū ſi ęſtimatio offeratur. Baldus.

Idem. a. Statię. Lex. v.

QVoties res æſtimatæ in dotem dantur: maritus dominium conſecutus, ſummæ veluti precij debitor efficitur. Si itaque non conuenit vt ſoluto matrimonio res reſtituerētur, & iure æſtimatæ ſunt: retinebit eas, ſi pecuniam tibi offerat.

Extraneus dotans, ex nudo pacto incontinenti appoſito ſibi actionem quærit: pater vero communē actionem patris & filiæ ſibi nudo pacto conſolidare non poteſt. Baldus.

Idem. a. Sulpitio. Lex. vi.

AVia tua, eorum quę pro filia tua in dotem dedit, etſi verborum obligatio non interceſſit, actionem ex fide conuentionis ad te, ſi hęres extitiſti, tranſmittere potuit. Nec enim eadem cauſa eſt patris & matris paciſcentium: quippe matris pactum, actionem præſcriptis verbis conſtituit: patris pactum, dotis actionem profectitiæ nomine competentem, conuentione ſimplici minime creditur innouare.

Ius filię quęſitum facto patris, non poteſt ex poſtfacto ea non conſentientemutari. Bal.

Imperator Gordia. a. Marco. Lex. vij.

CVm à ſocero tuo pro vxore dos tibi daretur: ſi ea in ſtipulationem deducta non eſt ſub tempore dationis, ſed poſtea ſocer tuus tecum paciſcendo: ſi id non ex volūtate filiæ ſuæ fecit, conditionem eius lœdere non potuit. Quandoque enim ſola filia de dote experiens, id pactum non debere ad ſui diſpēdium operari, de iure defenditur.

Senſum magis ſpectamus quàm verba. Et pacta inita in aliquo ſubiecto, intelliguntur repetita in eius augmento. Salicetus.

Idem. a. Agrippinę. Lex. viij.

ETiam ſi non dotē reddi ſibi mater, ſed ea quæ in dotē data ſunt, vt eā ſequerentur, vel ad ſe pertineāt in matrimonio defuncta filia, ſtipulata ſit: durāte matrimonio filia decedente, actionē ex ſtipulatu videri quęſitam, ęquiſſimū eſſe iudicamus. cui cōſequēs eſt vt etiā id quod addi-

tamenti cauſa in dotẽ datum eſt, eadẽ actione repetatur.

Mulier in dote pręfertur fiſco poſterius contrahenti. Salicetus.

Imperator Decius Cęſar Vrbicarię. Lex.ix.

DOtis tuæ potiorem cauſam magis eſſe cõuenit quã reipublicæ cui poſtea idem maritus obnoxius factus eſt.

Vbi res ęſtimata datur in dotem, tenetur mulier viro actione ex empto: & commoda & incommoda rei pertinent ad maritum. Baldus.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Ingenuo. Lex.x.

CVm dotem te ęſtimatam accepiſſe profitearis: apparet iure cõmuni per pactum quod doti inſertum eſt formato cõtractu, ex empto actionem eſſe. Quis em̃ dubitet ęſtimationem à te mulieri deberi, cum periculo tuo res deteriores fiant, vel augmenta lucro tuo recipiãtur?

Si res dotalis vi aufertur, marito quęritur actio. Bal.

Iidem. aa. & cc. Seuero. Lex.xi.

DE ĳs quę in dotem data, ac direpta cõmemoras: mariti tui eſſe actionem, nulla eſt dubitatio.

Fundus emptus ex pecunia dotali, non efficitur vxoris. ideo ſola pecunia repetitur, vel eius reſiduum vbi pars reſtituta fuit. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Ruphinæ. Lex.xĳ.

EX pecunia dotali fundus à marito tuo comparatur, non tibi quęritur: cum neque maritus vxori actionẽ empti poſſit acquirere: at dotis tantum actio tibi competit. Vnde aditus præſes prouinciæ ſi nõ te trãſegiſſe repererit, ſed ex maiore parte dotem conſecutã: reſiduum reſtitui prouidebit.

Mater non poteſt in præiudicium filiorum tradere pro ſua dote res eorum. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Catulæ & Statuæ. Lex.xiĳ.

SI à matre veſtra ſuperſtite aliquid ad vos pertinens, in dotem ſcienti vitrico veſtro datum eſt: intelligitis nullam firmitatem iuris, dationem habere, ſi neque pollicitatio neque ſtipulatio interceſſit.

Mater non cogitur dotare filiam niſi ex cauſa: pater

ſic:ſed non poteſt de alieno, domino inuito. Salice.

¶ Iidem.aa.Baſilidæ. Lex.xiiij.

NEque mater pro filia dotem dare cogitur, niſi ex magna & probabili cauſa, vel lege ſpecialiter expreſſa: neque pater de bonis vxoris ſuæ inuitę vllam dandi habet facultatem.

Amiſſio inſtrumentorum dotalium nõ nocet, ſi aliæ ſunt probationes. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Vlpiano. Lex.xv.

CVm citra fidem etiam inſtrumentorum datam dotẽ aliũde probanti, poſt diuortiũ quõdam vxori tuę ſecundum bonam fidem reſtitui debere cõſtet: amiſſis etiã inſtrumentis, ſine dubio cætera probationum indicia iure prodita non habentur irrita.

Soror habens bona indiuiſa cum fratre, poteſt partẽ ſuam in dotẽ dare etiã fratre ignorante vel inuito. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Aemilio. Lex.xvi.

ANte diuiſionem ſoror tua inteſtato patri etiam ipſa ſuccedens, pro indiuiſo portionem fundi communis in dotem dare non prohibetur.

Dans proprietatem in dotem retento vſufructu, nõ poteſt in præiudicium proprietarij vendere vel alio modo diſponere. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Sabino. Lex.xvij.

REs quas vſufructu ſibi deducto, ſocrus in dotem dedit, vęnundando, auferre tibi nihil poteſt.

Si vir ab vxore recipit nudam ꝓprietatem cum pacto de lucrando à ſocero vſumfructum: ſoluto matrimonio morte mulieris, nihil reſtituit: ſecus ſi vſumfructum non recipit in dotem: quia tunc ei nõ prodeſt pactum de lucrando. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Meneſtrato. Lex.xviij.

SI ſocrus tua fundum deducto vſufructu vxori tuæ donauit: tibi'que in dotem vxor quidem proprietatem, ſocrus autem vſumfructum dedit: vxore tua rebus humanis in matrimonio exempta, fundum apud te remanſiſſe ſecundum placiti inter vos fidem non ambigitur. Nam ſi acceptura certum quid annuum, filię ſuæ vſumfructum

locauit: mortua conductrice vſuſfructus extingui minime potuit.

Ex pacto vel ſtipulatione patris non quæritur actio filiæ emancipatę, & teſtator poteſt grauare hæredem ne actione ſua agat: ſalua tamen Falcidia. h.d. ſecundum lec. gloſ. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Achilli. Lex. xix.

CVm partem pro filia dotem tibi dãtem, ſi poſt mortem ſuã in matrimonio conſtituta rebus humanis eadem eximatur, partem dimidiam dotis Hammię reddi pactum proponas: poſt vero teſtamento facto, cum alijs etiam Hammiam hæredem ſcripſiſſe, nec Hammiam quicquam ex ſtipulatu petere velle ſanxiſſe: ſi quidẽ hãc ſibi reddi ſecundum fidem pacti ſtipulatam Hammiam non probetur, ex alieno pacto nec prorſus ei vlla competit actio. Si vero ex verborum conceptione ſibi quæſiuit obligationem, ac tibi teſtatorem proſpexiſſe probetur: contra eam ex ſtipulatu poſt euentum conditionis petentem, quatenus accepit ex defuncti voluntate quę fuit ſtipulata, exceptione ſalua Falcidia vti potes.

Fructus dotis cedunt lucro mariti: nec poſſunt vxori donari. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Tyberio. Lex. xx.

PRo oneribus matrimonij, mariti lucro fructus dotis totius eſſe quos ipſe percepit: vel ſi vxori capere donationis cauſa permiſit, eum inquãtum locupletior facta eſt, poſſe agere, manifeſtiſſimi iuris eſt.

Res dotalis ęſtimata, deteriorationis gratia repetitur ſoluto matrimonio, & non ęſtimatio. Salice.

¶ Iidem. aa. & cc. ad Geminium. Lex. xxi.

SI inter virum & vxorem pactum ſit interpoſitum, vt ſi matrimonium intra quinquennij forte tẽpora quoquo modo eſſet diſſolutũ, ſpecies ęſtimatæ doti datæ ſub precijs quibus ęſtimatæ ſunt, redderentur: manifeſtũ eſt non precia ſpecierum dari, ſed ipſas ſpecies debere reſtitui: cum in placito ſpecierum reddendarum idcirco preciorum nomen videatur annexum, ne ſi ſpecies aliqua diminuta fuiſſet aut deperdita, alio precio quàm quo taxa-

ta fuerat, poſceretur.

Pater rem quam ꝓ filia dedit in dotem nec recepit, alienare non poteſt. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Populianę. Lex. xxij.

REm quam pater in dotem genero ꝓ filia dedit, nec recepit: alienare non poteſt.

Vxor nõ poteſt vendere prædium dotale, nec vendenti conſentire marito non conſentiẽte. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Diogeni. Lex. xxiij.

SI prædium vxor tua dotale vęnundedit, ſponte nec'ne contractum ratum habuit, nihil intereſt: cum rei tibi quęſitę dominiũ auferre nolenti minime potuerit.

Vbi mulier ex culpa perdit doté, dos non reuertitur ad eum qui dedit, niſi ille ſibi prouiderit. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Aureliano & Liſymacho. Lex. xxiiij.

SI dotem marito libertę veſtræ dediſtis, nec eam reddi ſoluto matrimonio vobis incontinenti pacto vel ſtipulatione ꝓſpexiſtis: hanc, culpa vxoris diſſoluto matrimonio, penes maritum remanſiſſe conſtitit: licet eam ingratam circa vos fuiſſe oſtenderitis.

Defectus cauſę impulſiuæ non impedit ius agendi: nec habetur loco contractus formalis: nec loco conditionis: nec loco cauſę finalis. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Eutychiano. Lex. xxv.

SI mulier dotem à viro dari ſtipuletur, vt de ea teſtari poſſit: cum ordinationis teſtamenti cogitatio, mortis antecedens tempus ſignificet: nec conditionem, ſed cauſam contineat: inteſtata quoq; muliere defuncta ſtipulationem committi proficiet.

Pręter intentionem agentis, & cõtra prohibitionem iuris non quæritur actio. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Demoſtheni. Lex. xxvi.

SI genero dotem dando pro filia pater communis eam reddi tibi extraneo conſtituto ſtipulatus eſt: nec ſibi ceſſante voluntate, nec tibi prohibente iure quærere potuit actionem.

Onera hæreditaria ſpectant ad hæredes, non ad maritum dotem lucrantem. Salicetus.

¶ Iidem.aa.& cc.Pompeio. Lex.xxvij.

Licet dos iure penes maritum remanſerit: pro rebus tamen hæreditarijs ſucceſſores non maritus quondã ſolennibus penſitationibus parere debent.

Cum authoritate generalis vel ſpecialis curatoris poteſt dos conſtitui: licet curator vel fideiuſſor minus habeant in bonis quàm ſint res in dotẽ conſtitutę. et idem in donatione propter nuptias. Baldus.

¶ Imperator Zeno.a. Aemiliano.p̄.p̄. Lex.xxviij.

Mulier in minore ętatẽ conſtituta, dotem marito cõſentiente generali vel ſpeciali curatore recte dare & exigere poteſt: licet ipſe tempore creationis fideiuſſorem in minorem quàm dos eſt quantitatem dicitur præſtitiſſe. ¶ Hoc idem obſeruatur & ſi minor ante nuptias donationem conſentiente (vt dictũ eſt) curatore fecerit.

Lex eſt not. & vtilis, & habet omnia bona ſecum. Viro vergente ad inopiam, etiam conſtante matrimonio mulier poteſt dotẽ exigere, & hypothecaria agere, ſicut poſſet matrimonio diſſoluto. debet tamen dos exacta pro oneribus matrimonij deſeruire: & alienari nõ poteſt pactis dotalibus in caſum ſoluti matrimonij reſeruatis. idem in donatione propter nuptias. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus.a. Mennę.p̄.p̄. Lex.xxix.

Ubi adhuc matrimonio conſtituto maritus ad inopiã ſit deductus: & mulier ſibi proſpicere velit: res'que ſibi ſuppoſitas pro dote & ante nuptias donatione, pro rebus' ꝗ extra dotem conſtitutis tenere: non tantũ mariti res ei tenenti, & ſuper his ad iudicium vocatę, exceptiõis præſidium ad expellendum ab hypotheca ſecundum creditorem præſtamus: ſed etiam ſi ipſa contra detentatores rerum ad maritum ſuum pertinentium, ſuper iiſdem hypothecis aliquam actionem ſecundum legũ diſtinctionẽ moueat, non obeſſe ei matrimoniũ adhuc conſtitutũ ſancimus, ſed ita eam poſſe eaſdẽ res vendicare vel à creditoribus poſterioribus, vel ab alijs qui non potiora iura legibus habere noſcuntur, vt potuiſſet ſi matrimonium eo modo eſſet diſſolutum, quo dotis & ante nuptias donationis exactio ei competere poterat: ita tamen, vt eadem

mulier nullam habeat licentiam eas res alienandi viuente marito, & matrimonio inter eos conſtituto: ſed fructibus earum ad ſuſtentationem tam ſui quàm mariti filiorumque (ſi quos habeant) abutatur: creditoribus ſcilicet mariti contra eum eiuſque res (ſiquas poſtea forte acquiſierit) integra ſua iura habentibus: ipſis etiam marito & vxore poſt matrimonij diſſolutionẽ ſuper dote & ante nuptias donatione pro dotalium inſtrumentorum tenore integro ſuo iure potituris.

IN Authentica de ęqua. do. §. illud. collatione. vij. conſtitutione. viij.

Marito vergente ad inopiam, mulier donationẽ propter nuptias vendicat vt domina. Sali.

DOnationem quoque propter nuptias in hoc caſu cõſtante matrimonio vendicare poteſt.

Mulieri etiam ſoluto matrimonio pro rebus dotalibus etiam ęſtimatis competit rei vendicatio & hypothecaria: in quibus pręfertur creditoribus ex tempore anterioribus: nec ei vlla currit præſcriptio antequam agere poſſit, ſoluto vel conſtãte matrimonio. Sali.

¶ Idem. a. Demoſtheni pręfecto prętorio. Lex. xxx.

IN rebus dotalibus ſiue mobilibus ſiue immobilibus ſeu ſe mouẽtibus (ſi tamen extãt) ſiue ęſtimatę ſiue inæſtimatę ſint, mulierem in his vendicandis omnẽ habere poſt diſſolutũ matrimoniũ prærogatiuã iubem9, & neminem creditorum mariti qui anteriores ſunt, poſſe ſibi potiorẽ cauſam in his per hypothecam vendicare: cum eędem res & ab initio vxoris fuerint, & naturaliter in eius permãſerint dominio. Non enim quòd legum ſubtilitate tranſitus earum in mariti patrimonium videtur fieri, ideo rei veritas deleta vel confuſa eſt. ¶ Volumus itaque eam in rem actionem in huiuſmodi rebus quaſi proprijs habere, & hypothecariam omnibus anteriorem poſſidere: vt ſiue ex naturali iure eiuſdem mulieris res eſſe intelligantur, ſiue ſecundum legum ſubtilitatem ad mariti ſubſtantiam peruieniſſe videantur: per vtramque viam, ſiue in rem, ſiue hypothecariam, ei pleniſſime conſulatur. ¶ Omnis autem temporalis exceptio, ſiue per vſucapionem inducta, ſiue

per decem ſiue per viginti annorum curricula, ſiue per triginta vel quadraginta annorum metas, ſiue ex alio quocunque tempore maiore vel minore introducta, ea mulieribus ex eo tempore opponatur, ex quo poſſint actiones mouere: id eſt opulentis quidem maritis conſtitutis, poſt diſſolutum matrimonium: minus autem idoneis, ex quo eis hoc infortunium illatum eſſe claruerit: cum conſtante etiam matrimonio poſſe mulieres contra maritorum parum idoneorum bona hypothecas ſuas exercere, iam noſtra lege humanitatis intuitu definitum ſit: ficti diuortij falſa diſſimulatione in huiuſmodi cauſa quam noſtra lex amplexa eſt, ſtirpitus eruenda.

Quando extraneus, id eſt non habẽs in poteſtate, dat dotem pro muliere: talis datio reſpectu viri dicitur donatio ob cauſã: reſpectu mulieris donatio ſimplex: nec indiget inſinuatione: licet olim ſecus. Sali.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prętorio. Lex. xxxi.

CVm quidam dotes pro mulieribus dabant, ſiue matres, ſiue alij cognati, ſiue extranei: recte quidem eas mariti ſine monumentorum obſeruatione ſuſcipiebant. Cum autem mulier redhibitionem caſus ſtipulabatur, & huiuſmodi fortuitus caſus eueniſſet: ipſa mulier, vtpote à ſe non facta donatione, propter hoc quòd monumẽta deerant, neceſſitatem habebat actiones in huiuſmodi caſu ad eum qui dotem dedit, per ceſſionẽ transferre, vel ipſas res reddere: & ita inueniebatur forſitan poſt prolixa matrimonij annorũ curricula, & liberos forte editos, infœlix mulier indotata. ¶ Sancimus itaque in omnibus huiuſmodi caſibus nullis monumentis rem indigere: ſed in omni perſona ratas eſſe huiuſmodi donationes: & mulierem ipſam dotem ſuam habere, cum fortuitus caſus hoc lucrum ei addiderit: & firmiter hoc apud eam permanere: niſi ipſe qui ab initio dotem dederit, ſibi dari in huiuſmodi caſum ſtipulatus ſit. Tunc etenim, cum neque ab initio ſuſpicio aliqua liberorum concurrit, ſed ſibi omnem rem ille qui dotem dedit, pepigerit: huiuſmodi tractatus habere locum non poteſt. Atque in alijs omnibus caſibus in quibus ipſe nõ eſt ſtipulat9, triſtitię ſuę mulier hoc pro-

prium habeat ſolatium per actionem dotis.

Donatio propter nuptias excedens legitimam ſummam debet inſinuari: & inſinuatio facta cum principali, prodeſt ei cui in conficiendo eſſet donatum. Sali.

¶ Simili quoque modo ſi quis extraneorum (id eſt qui eum pro quo dat, non in poteſtate habeat) pro alio ante nuptias donationē nupturę dederit mulieri, & neceſſaria monumenta adhibuerit: cum excedat ſummam legitimā donatio, vel non minor materfamilias nuptura ſit: nō ſolū ad eam cui ante nuptias donatio datur, monumenta ſuam habeant firmitatem, ſed etiam ad illum pro quo dedit: vt ſi lucrū ei ex dotalibus pactis acceſſerit, hoc nō cedat donatori, ſed in ſuum lucrum hoc maritus cōuertat, firmūq; & irreuocabile habeat: niſi donator & hoc ſibi reddi in huiuſmodi caſum fuerit ſtipulat9: ne & in præfato caſu ſimile anteriori vitiū oriatur. ¶ Sin autē minor quātitas ſit: vel ita res geſta ſit, vt monumentorū ex omni parte nulla ſit vtilitas: & tūc donatio ad vtrāque perſonā valeat: & maritus caſū lucretur: niſi & hic donator eā ſibi ſtipulatus ſit.

Singularis. §. eſt & cotidianus. Curſus biennij in pręſtatione dotis neglecta moram inducit, & decurſum vſurarum vſque ad tertiam partem centeſimę. Bal.

¶ Pręterea ſancimus ſi quis in dotem vel prædia vel certum redditum vel ædes vel panes ciuiles ſpoponderit vel promiſerit: ſi ex tempore matrimonij biennium tranſactū ſit, illico reddituum vel penſionum necnon panis ciuilis quæſtum eum præſtare, etiā ſi non fuerint adhuc res principales traditæ: & ſi tota dos in auro ſit, itidem poſt biennium vſuras vſque ad tertiam partem centeſimæ præſtari. ¶ Sin autem aliæ res pręter immobiles vel aurum fuerint in dotem datæ, ſiue in argēto, ſiue in muliebribus ornamentis, ſiue in veſte, ſiue in alijs quibuſcunque: ſi quidem æſtimatæ fuerint, ſimili modo poſt biennium & earum vſuras ex tertia parte centeſimę currere: ęſtimatione earum (quia & hoc apertius declarari oportet) ea intelligenda, quæ pro ſingulis ſpeciebus facta eſt, vel pro vnoquoque genere dotalium ſpecierum, id eſt pro argento, vel ornamentis, vel veſte, vel alijs ſpeciebus: & nō

eſſe expectādā poſt ſingulas æſtimationes vnam coadunationem totius calculi: quod ſatis ſcrupuloſum, & per nimiam ſubtilitatem pernicioſum eſt. ¶Sinautē minime res mobiles fuerint æſtimatæ: ea poſt biennium obſeruari quæ leges poſt litem conteſtatam pro omnibus huiuſmodi rebus definiunt. ¶Si vero res permixtæ fuerint, & partim in auro, partim in alijs rebus mobilibus vel immobilibus: pro iam facta diuiſione omnia procedere: licentia minime deneganda marito quando voluerit dotem petere. Nec is qui debet, putet ſibi licentiam eſſe redditus vel penſiones vel vſuras vel alias acceſſiones ſoluenti, dotis ſolutionē ꝓtelare: ſed ſiue ante bienniū, ſiue poſtea voluerit dotē pars mariti petere: queat & ſcd̄m leges eā exigere.

¶ De rei vxoriæ actione in ex ſtipulatu actionē transfuſa, & de natura dotibus præſtita. Tit. xiii.

Pro dote competit actio ex ſtipulatu, etiam ſi ſtipulatio non interceſſerit, vel interceſſit inutiliter. Baldus.

¶ Imperator Iuſti. a. ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ & vniuerſos prouinciales. Lex prima.

REM IN pręſenti non minimā aggredimur: ſed in omni penē corpore iuris effuſam, tam ſuper rei vxorię actione, quàm ex ſtipulatu: earum communiones & differentias reſecātes, & in vnū tramitē ex ſtipulatu actionis totū rei vxorię ius quod dignū eſſe valere cenſemus, concludentes. ¶Rei vxorię itaque actione ſublata: ſancimus omnes dotes per ex ſtipulatu actionem exigi: ſiue ſcripta fuerit ſtipulatio, ſiue non: vt intelligatur re ipſa ſtipulatio eſſe ſubſecuta. Eodēque modo et ſi inutiliter facta eſt ſtipulatio. Adiuuari em̄ eā magis quàm euaneſcere oportet. Si em̄ cū vna in inſtrumento ſtipulatio valida inueniatur, & alijs inutilibus ſuā noſcatur præſtare fortitudinē: quare nō ex noſtra lege huiuſmodi ſtipulatiōibus robur accedat legitimum? Eſt enim cōſentaneū nobis qui cenſemus vbi ſtipulatio ſuppoſita nō eſt, intelligi eam fuiſſe adhibitam: multo magis etiam ſi inutilis eſt, validam eam effici.

Pro dote bona ſunt tacite obligata. Bal.

¶ Et vt plenius dotibus ſubueniatur: quemadmodum in adminiſtratione pupillarium rerum, & in alijs multis iuris articulis tacitas hypothecas ineſſe accipimus, ita & in huiuſmodi actione damus ex vtroque latere hypothecã, ſiue ex parte mariti pro reſtitutiõe dotis, ſiue ex parte mulieris ꝑ ipſa dote pręſtãda, vel reb⁹ dotalibus euictis: ſiue ipſę principales perſonæ dotes dederint vel promiſerint vel ſuſceperint, ſiue aliæ pro his perſonę, & dos ſiue aduẽtitia ſiue profectitia ſit, ſecundum veteris iuris nominationem. Ita enim & imperitia hominum & ruſticitas nihil eis poſſit afferre præiudicij: cum nos illis ignorantibus & neſcientibus in hoc caſu noſtrã induxerimus prouidentiam. Sicut enim & ſtipulationes & hypothecæ ineſſe dotibus intelliguntur, & inutiles ſtipulationes emendãtur: ſic & in poſterũ cauſa inueniatur valida & perfecta, quaſi omnibus dotalibus inſtrumentis à prudentibus viris confectis. ¶ Et nemo putet nos hoc ſancire in ijs tantũmodo dotib⁹ quę inſtrumẽtis receptę ſunt. Nihil eñ prohibet & ſi ſine ſcriptis dos vel detur vel promittatur vel ſuſcipiatur: ſimili modo intelligi factã ſtipulationem & hypothecam ex vtraque parte quaſi fuerit ſcripta. ¶ Et natura quidem ex ſtipulatu actionis hęc intelligatur: rei vxorię in poſterum ceſſante.

Actio ex ſtipulatu pro dote, eſt bonę fidei: item actio rei vxorię eſt ſublata: tamen quod erat vtile in ea, trãſfuſum eſt in actionẽ ex ſtipulatu. Bal.

¶ Sed etſi non ignoramus ex ſtipulatu actionem ſtricto iure eſſe vallatam, & non ex bona fide deſcendere: tamen quia nouam naturam de dote ſtipulatio ſibi inuenit, accõmodetur ei à natura rei vxorię, etiã bonę fidei beneficiũ: & omnes quidem euentus quos dos ex ſtipulatu habet, maneat pro ſua natura exercens. Si quid autem optimũ ex rei vxoriæ actione inuenimus, hoc in pręſenti ſpecialiter ei addimus: vt ſit & noua iſta ex ſtipulatu quam compoſuimus, & non propria tãtum, ſed etiam veteris actionis pulchritudine decorata.

Vir legans vxori, in dubio nõ intelligitur legare pro dote: & ideo vtrumque conſequitur. Baldus.

¶Primum itaque quid naturale ſit ex ſtipulatu actiõis, exponatur: & ita ſi quid ex actione rei vxoriç ſuperuenerit, addatur. ¶Sciẽdum itaque eſt edictum prętoris quod de alterutro introductum eſt, in ex ſtipulatu actiõe ceſſare: ita vt vxor & à marito relicta recipiat, & dotẽ conſequatur: niſi ſpecialiter pro dote ei maritus ea dereliquit: cum manifeſtiſſimum ſit teſtatorem qui non hoc addidit, voluiſſe eam vtrunque conſequi.

Actio ex ſtipulatu pro dote tranſit ad ſucceſſores. Salicetus.

¶Maneat ex ſtipulatu actionis ius ad ſucceſſores & ſine mora tranſmiſſionis incorruptum.

Dos nõ poteſt retineri ob malos mores mulieris, nec ob res donatas, nec res amotas, nec propter liberos, nec propter ipẽſas vtiles vel voluntarias: ſed ꝑpter neceſſarias ſic: quia dotẽ minuunt ipſo iure. Itẽ poteſt retineri per pactum de lucrando ſi mulier poſt decedit. Bal.

¶Taceat in ea retentionum verboſitas. Quid enim opus eſt inducere ob mores retentionem, alio auxilio ex conſtitutiõibus introducto? Vel ex qua cauſa ob res donatas retentio introducatur: cũ ſit donatori facultas per actionẽ in rem directam, vel per vtilem, vel per condictionẽ ſuo iuri mederi? ¶Sed nec retentio ob res amotas neceſſaria eſt, cum pateat omnibus maritis rerum amotarum iudicium. ¶Sileat ob liberos retentio: cum ipſe naturalis ſtimulus parẽtes ad liberorum ſuorum educationem hortetur: ne varium genus culpę mariti contra vxores excogitent, vt poſſint eadem retentione contra eas vti: cum iam imperialibus conſtitutionibus ſtatutum ſit, ſi culpa mulieris diſſolutum ſit matrimoniũ, quid fieri oporteat. ¶Sed nec ob impenſas in res dotis factas, retẽtio nobis ſatis videtur eſſe idonea. Cum enim neceſſarię quidem expenſæ, dotis minuant quantitatem: vtiles autem expenſę non aliter in rei vxorię actione detinebantur, niſi ex volũtate mulieris: non abs re eſt, ſi quidem mulieris volũtas intercedat, mandati actionem à noſtra authoritate marito cõtra vxorem indulgeri: quatenus poſſit per hanc hoc quod vtiliter impenſum eſt, obſeruari. Vel ſi non intercedat mulieris

S

voluntas, vtiliter tamen res geſta eſt: negociorum geſto- rũ aduerſus eam ſufficit actio. ¶ Quòd ſi voluptarię ſint, licet ex voluntate eius expenſæ: deductio operis quod fe- cit, ſine læſione tamen prioris ſpeciei, marito relinqua- tur: vt ſit omnium retẽtionum expeditus tractatus, & ex ſtipulatu actio merito ſecundum ſui naturam nullam ac- cipiat retentionem.

Muliere mortua in matrimonio: actio ex ſtipulatu ſecundum ſuam naturam tranſit ad hæredes. Sali.

¶ Illo proculdubio in ex ſtipulatu actione ſeruando, vt ſi deceſſerit mulier conſtante matrimonio, dos non in lucrũ mariti cedat, (niſi ex quibuſdam pactionibus) ſed ad hæredes mulieris ex ſtipulatu actio ſecundum ſui natu- ram tranſmittatur, ſiue expreſſa fuerit, ſiue ex hac lege ineſſe intelligatur.

Hæc actio contra virum datur inquantum facere poteſt: & rerum mobilium & iurium reſtitutio de- bet fieri intra annum: rerum vero immobilium incon- tinenti: & vſuræ debentur à tempore morę: fructus ve- ro à tempore ſoluti matrimonij. Salicetus.

¶ Cum autem in exactione dotis ex ſtipulatu quidem actio naturaliter reſtitutionem dotis à parte mariti vxo- ri illico & inſolidum fieri iubebat, rei vxoriæ autem a- ctio annua bima trima die in ijs quæ pondere numero menſura've conſiſtunt, exactionem pollicebatur, & nõ inſolidum, ſed inquantum maritus facere poteſt, ſi non dolo malo ſuam diminuerit ſubſtantiam: in hac parte eudem figuram ex ſtipulatu damus actioni: vt ſi ma- trimonium fuerit diſſolutum nullo pacto adhibito, in- tantum quidem maritus condemnetur, inquantum face- re poteſt: quia hoc æquiſſimum eſt, & reuerentiæ debi- tum maritali, ſi non dolo malo verſatus eſt: cautione vi- delicet ab eo exponenda quòd ſi ad meliorem fortunam peruenerit, etiam quod minus perſoluit, hoc reſtituere procuret. ¶ Exactio autem dotis celebretur non annua bi- ma trima die, ſed omnimodo intra annum in rebus mo- bilibus vel ſe mouentibus vel incorporalibus: cæteris vi- delicet rebus quæ ſolo continentur, illico reſtituẽdis: quod

communeVtriuſque fuerat actionis. Sinautem ſuperſederit res mobiles vel ſe mouentes vel incorporales poſt annale tempus reſtituere, vel cæteras res, ſtatim poſt diſſolutum matrimonium: etiam vſuras æſtimationis omnium rerum quæ extra immobiles ſunt, vſque ad tertiam partem centeſimæ: ex bona fide introducendas maritus præſtet: fructibus videlicet immobilium rerum parti mulieris ex tempore diſſoluti matrimonij præſtandis: ſimili'que modo penſionibus vel vecturis nauium ſiue iumentorum, vel operis ſeruorũ, vel quęſtu ciuilium annonarũ, & alijs quę ſunt eis ſimilia, parti mulieris reſtituendis.

Vxor inſtituta à viro, in ratione Falcidię dotem vt ęs alienum poteſt deducere. Salicetus.

¶ Igitur et in ſequenti capitulo ſua ex ſtipulatu actio vtatur natura: vt ſi mulier à marito fuerit hæres inſtituta, & legis Falcidiæ ratio emerſerit: etiã dotis debitum liceat ei ſicuti alia debita ex ſubſtantia mariti ſubtrahere, & ſic quartam partem deducere.

Partus ancillarum dotalium, & etiã per ſeruos dotales quæſita extra operas eorum vel res mariti, pertinẽt ad mulierẽ: fœtꝰ vero & fructus ꝑtinent ad maritũ: ſed pro rata tẽporis vltimi anni veniũt diuidendi ſi dos fuit inęſtimata: & ſi tẽpore diuiſionis alter filiorũ dotẽ vxoris vel nurus detinuerit, pręcipuã cautionẽ de defendendo præſtare tenetur cohæredibus. Sali.

¶ Cumque ex ſtipulatu actio in ijs caſibus quos enũerauimus, propriam habeat naturam: neceſſarium eſt in ſequenti tractatu ea exponere quę vel cõmunia ſunt vtriuſque actionis, vel quæ in ſolam ex ſtipulatu actionem colligi oportet: vel propria quidem rei vxoriæ actionis, exinde autem ex ſtipulatu actioni accommodãda. ¶ Itaque partus dotalium ancillarũ, id eſt quę æſtimatæ non ſunt, vel quæ ſerui dotales ex quacunque cauſa niſi ex re mariti vel operis ſuis acquiſierint, ad mulierem pertinere, vtraque actio ſimiliter voluit. ¶ Fœtus autem iumentorum, & omnia quæ fructuum nomine continentur, ad lucrum mariti pertineant pro tempore matrimonij, ſiue æſtimata ſint, ſiue non ęſtimata. ¶ Sed & nouiſſimi anni

in quo matrimonium ſoluitur, fructus pro rata temporis portione vtrique parti debere aſſignari, commune vtriuſque actionis eſt: in rebus ſcilicet non æſtimatis. Aeſtimatarum enim rerum maritus quaſi emptor & commodum ſentiat, & diſpendium ſubeat, & periculum expectet:

Præcipiens dotem tenetur cohęredem conſeruare indēnem. Baldus.

Cautione videlicet defenſionis in ſpecie in qua dotem ſuæ vxoris vel nurus in familiæ erciſcundæ iudicio præcipuam filius defuncti detrahit: ſecundum propriam naturam ex ſtipulatu actionis cohęredibus ſuis prȩſtanda.

Actio ex ſtipulatu pro dote profectitia competens, per patris obitum conſolidatur in filiam emancipatam etiam exhæredatam. Bal.

Videamus igitur, quali incremento ei de rei vxoriæ actione accedente, formari deceat ex ſtipulatu actionem. Cumque iuris certi atque indubitati ſit, ſi parens per virilem ſexum aſcendens, dote pro filia vel nepte præſtita emancipauerit eam, vel ipſe deceſſerit, in rei vxorię actione dotem omnimodo ad mulierem pertinere, etiam ſi fuerit exhæredata: (quod non erat in ex ſtipulatu actione: ibi etenim velut aliæ actiones in omnes cohæredes actio diuidebatur) æquiſſimum nobis viſum eſt & in ex ſtipulatu actione mulierem dotem ſuam præcipuam accipere, etiam ſi emancipata vel exhęredata ſit, vel cum alijs hæredibus ſcripta.

Dos quæ ad filiam reuertitur, ei in legitima imputatur. Baldus.

Quo à nobis recepto, & aliæ multæ ſpecies promptum accipiunt exitum: cum dos poſſit & de inofficioſo actionem excludere, maxime ſi ſufficit ad quartam: & in collationem ferri, ſi inteſtatus paterfamilias deceſſerit: et teſtamento facto, quando hoc teſtator dixerit. Quę omnia ex ſtipulatu actio à rei vxoriæ actione accepit.

Extraneus dans dotē, niſi ſibi paciſcatur, donare cenſetur: & videtur mulier tacite ſtipulata. Bal.

Accedit ei & alia ſpecies à rei vxoriæ actione. Siquan-

do etenim extraneus dotem dabat nulla ſtipulatione vel pacto pro reſtitutione eius in ſuam perſonam facto: quiſquis is fuerat, mulier habebat rei vxoriæ actionem: quod antea in ex ſtipulatu actiõe non erat. Stipulatiõe autẽ vel pacto interpoſito, ſtipulator vel is qui paciſcebatur, habebat vel ex ſtipulatu, vel præſcriptis verbis ciuilẽ actionẽ. In præſenti autẽ nõ ſic eſſe volumus: ſed ſi non ſpecialiter extraneus dotem dãdo in ſuã perſonã dotẽ ſtipulatus eſt, vel pactũ fecerit: tunc prȩſumatur mulierem ipſam ſtipulationem feciſſe, vt ei dos ex huiuſmodi caſu accedat. Neque enim in hac ſpecie volumus videri extraneum tacitam ſtipulationem feciſſe: ne quod pro mulieribus introduximus, hoc aduerſus mulieres conuertatur. ¶ Immo magis in huiuſmodi dotibus quæ ab extraneis dantur vel promittuntur, ipſa mulier feciſſe videatur tacitam ſtipulationem: niſi expreſſim extraneus ſibi dotem reddi pactus fuerit vel ſtipulatus: cum donaſſe magis mulieri, quàm ſibi aliquod ius ſeruaſſe extraneus non ſtipulando videatur. ¶ Extraneum autem intelligimus oẽm citra parentem per virilem ſexum aſcendentẽ, & in poteſtate dotãdam perſonam habentem. Parenti enim tacitam ex ſtipulatu actionem damus.

☞ Actio ex ſtipulatu pro dote conſolidatur in perſona filiæ, ſicut actio rei vxoriæ mortuo patre. Sali.

¶ Et hoc ex rei vxoriæ actione ſimili modo ex ſtipulatu actioni accommodandum eſt. Siquando etenim poſt ſolutum matrimonium dos à patre eius petebatur: ſi quidem rei vxoriæ fuerat actio, non poterat ſolus pater ſinȩ conſenſu filiæ ſuæ agere: & ſi necdum actione mota, ab hac luce fuerat ſubtractus, & lis conteſtata eſſet: ad filiam quaſi proprium patrimonium dos reuertebatur: quod non erat in ex ſtipulatu actione. Ibi enim & ſolus actionem habebat, conſenſu filię non expectato: & ſi decedebat, ad hæredes ſuos tranſmittebat. Sed rei vxoriæ ius & in ex ſtipulatu actionẽ tranſponere, ſatis humanum, ſatis pium, ſatis vtile matrimonijs eſt.

IN Authentica de æqua. dotis. §. quia vero iam. collatione. vij. conſtitutione. viij.

Patri dotem filiæ ad ſe reuerſam ea denuo nubente non licitum eſt minuere:niſi eius patrimonium fortuito fuerit diminutum. Baldus & Salicetus.

SEd quanuis dos poteſtatis ſiue pactionis iure ad patrẽ redeat:non tamen licet ei filia denuo nubente diminuere priorem dotis menſuram:niſi forte ſubſtãtia ſua decreſcat aliqua fortuita clade. Tunc enim amplius ſecũdo marito in dotem præſtare non cogitur,niſi quantum facultates eius patiuntur.

¶ Finit authen.ſequitur textus legis Codicis.

Res dotalis non poteſt obligari vel alienari etiã mulieris accedente conſenſu:licet in alijs rebus mariti mulier poſſit renunciare iuri hypothecarum. Baldus.

¶ Et cum lex Iulia fundi dotalis Italici alienationem prohibebat fieri à marito nõ cõſentiente muliere, hypothecã autẽ nec ſi mulier conſentiebat:interrogati ſumus ſi oporteat huiuſmodi ſanctionem nõ ſuper Italicis tantũmodo fundis,ſed pro omnibus locum habere. ¶ Placet itaq; nobis eandem obſeruationem non tantũ in Italicis fundis, ſed etiam in prouincialib9 extendi. ¶ Cum autẽ hypothecam etiam ex hac lege donauimus:ſufficiens habet remedium mulier & ſi maritus fundum alienare voluerit. Sed ne ex conſenſu mulieris hypothecę eius minuantur:neceſſarium eſt in hac parte mulieribus ſubuenire: hoc tantũmodo addito,vt fundum dotalem non ſolum hypothecę titulo dare nec conſentiente muliere maritus poſſit,ſed nec alienare:ne fragilitate naturę ſuæ in repentinam deducatur inopiam. Licet enim Anaſtaſiana lex de conſentientibus mulieribus vel ſuo iuri renunciantibus loquitur: tamen eam intelligi oportet in res mariti vel dotes ęſtimatas,in quibus dominium & periculũ mariti eſt. In fundo autem inęſtimato,qui & dotalis proprie nuncupatur, ius maneat intactum,ex lege quidem Iulia imperfectum, ex noſtra autem authoritate plenũ,atq; in omnibus terris effuſum: & non tantũ in Italicis,ſed in omnibus: & nõ ſolum in hypotheca,ſed etiam in alienatione concluſum.

Pacta dotalia quæ dotis conditionem deteriorẽ non reddunt,ſunt ſeruanda. Baldus.

¶ Illud etiam generaliter præſenti addere ſanctioni neceſſarium eſſe duximus, vt ſiqua pacta interceſſerint vel pro reſtitutione dotis, vel pro tempore, vel pro vſuris, vel pro alia quacunq; cauſa quę nec contra leges, nec contra conſtitutiones ſunt: ea obſeruentur. ¶ Si autē repudio matrimonium fuerit diſſolutum: om̄ia iura quę ex Theodoſiana vel noſtra lege deſcendunt, immutilata cuſtodiātur. ¶ Simili'que modo ea quę Anaſtaſiana lege pro ĳs quæ bona gratia ſeparantur, enumerata ſunt: firma illibata'q; permaneant. Et generaliter quicquid ſacratiſſimis conſtitutionibus vel libris prudentum cautum eſt, quod nō contrarium huic legi inueniatur: & hoc in ſua maneat firmitate, & ex ſtipulatu actioni aggregetur, licet in re vxoria tractatum eſt. ¶ Quę omnia in ĳs tantūmodo dotibus locum habere cenſemus, quæ poſt hanc legem datæ fuerint vel promiſſę, vel etiam ſine ſcriptis habitæ. Inſtrumenta enim iam confecta, viribus ſuis carere non patimur, ſed ſuum expectare euentum.

¶ De pactis conuentis tam ſuper dote quam ſuper donatione ante nuptias, & paraphernis.

Titulus. xiiii.

Iſta lex eſt de verbo ad verbū ſupra de pac. &. h. d. Pacta nuda etiam ſuper dote non ſunt ſeruanda: & nō dicitur nudum quod cohęrentia contractus ſeu traditionis eſt veſtitum. Salicetus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. & cc. Nicę.

Lex prima.

LEGEM QVAM dixiſti cum dotem pro alūna dares, ſeruari oportet: nec obeſſe tibi debet quod dici ſolet ex pacto actionem non naſci. Tunc enim hoc dicimus, cum pactum nudū eſt: alioqui cum pecunia datur, & aliquid de reddenda ea conuenit, vtilis eſt condictio.

Maritus aſſignare debet fructus dotis vxori pro ſuis alimentis: nec poteſt eos condicere. Baldus.

¶ Imperator Antoninus. a. Theodoræ. Lex. ĳ.

FRuctus prædiorum in dotem datorum ſi ſecundum

pactum ſumptibus tuis tuorum'que ſeruierunt: repeti non poſſe, ambigere non debes.

Pactum de dote retinenda, prætextu liberorum ipſi mulieri dotem repetenti non obeſt. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Torquatę. Lex. iij.

QVanuis pater tuus cum te nuptui collocaret, pactus ſit vt ſi maritus tuus ſuperſtitibus filijs communibus in matrimonio deceſſiſſet, pars dotis liberorum nomine retineatur: eiuſmodi tamen conuentio, quo minus actionem integrę dotis habeas, proficere non poteſt.

Ex pacto matris filio non quęritur actio. Bal.

Iidem. a. Agatho. Lex. iiij.

PActum dotale quo matrem cōueniſſe cum patre tuo proponis, vt ſi in matrimonio deceſſiſſet, tibi & fratribus tuis dos reſtitueretur: ſi ſtipulatio ex perſona veſtra cum in poteſtate patris conſtituti non eſſetis, minus legitima interceſſit: defuncta ea in matrimonio, actionem vobis quęrere non potuit. Sed ſi obligatione verborum rite intercedēte, dotis petitionem habere potuiſti, maxime ſi ad vinculum poteſtatis patrię non attingis: petitionem exequi non prohiberis.

Pactum inutile nō habet vim pacti, nec vim vltimæ voluntatis. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Claudio. Lex. v.

HAereditas extraneis teſtamento datur. Cum igitur affirmes dotali inſtrumento pactum interpoſitum eſſe vice teſtamenti, vt poſt mortem mulieris bona eius ad te pertinerent quę dotis titulo tibi non ſunt obligata: intelligis te nulla actione conuenire poſſe hæredes ſeu ſucceſſores eius vt tibi reſtituantur quæ nullo modo debent.

Pater poteſt iuri ſuo præiudicare per pactum in dote quam dedit pro filia. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Rupho. p. p. Lex. vi.

SI conuenit vt in matrimonio vxore defuncta, dos penes maritum remaneret, profectitiæ dotis repetitionē huiuſmodi pactum inhibuiſſe, explorati iuris eſt: cum deteriorem cauſam dotis in quem caſum patri ſoli repetitio

competit, pacto poſſe fieri, authoritate iuris ſępiſſime ſit reſponſum.

Ex ſtipulatione aui poteſt quęri nepotibus ſuis. Bal.

¶ Iidem. aa. &. cc. Phileto. p̄. p̄. Lex. vij.

PAter pro filia dotem datam genero, ea prius in matrimonio defuncta, nepotibus pactus reſtitui: licet his actionem quærere nō potuit, tamen vtilis eis ex ęquitate accommodabitur actio.

In rebus paraphernis muliere prohibente vir ſe non poteſt immiſcere. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Ormiſdę pręfec. præto. Lex. viij.

HAc lege decernimus vt vir in ijs reb9 quas extra dotem mulier habet: (quas gręci parapherna dicunt) nullam vxore prohibente habeat cōmunionem, nec aliquam mulieri neceſſitatem imponat. Quanuis enim bonum erat mulierem quę ſeipſam marito committit, res etiam eiuſdem pati arbitrio gubernari: attamē quoniam conditores legum ęquitatis conuenit eſſe fautores, nullo modo (vt dictum eſt) muliere prohibente virum in paraphernis ſe volumus immiſcere.

Pacta de lucrando ſuper dote & donatione propter nuptias interpoſita debēt eſſe ęqualia in quoto, non in quanto, à quocunque dos vel donatio detur: hodie vero in his authenticę ęqualitas ſeruatur. Salicetus.

¶ Imperatores Leo & Anto. Nicoſtrato. Lex. ix.

EX morte cuiuſcunq; perſonę, ſiue mariti ſiue mulieris, eandem partem, non pecuniæ quantitatem, tam virum ex dote, quàm mulierem ex ante nuptias donatione lucrari decernimus: veluti ſi maritus mille ſolidorum ante nuptias donationem confecerit, licebit mulieri & minoris & amplioris quantitatis dotem offerre: & marito ſimiliter ante nuptias donationem. ¶ Hoc tamē obſeruādum eſt, vt quantam partē mulier ſtipuletur ſibi lucro cedere ex ante nuptias donatione ſi priorē maritum mori contigerit: tantam & maritus ex dote partem, non pecuniæ quantitatem ſtipuletur ſibi ſi conſtante matrimonio prior mulier in fata collapſa fuerit. & ſi pactum contra

vetitum fuerit ſubſecutum, infirmum atq; inualidum hoc eſſe, vt nulla ex eo procedere poſſit exactio, præcipimus. ¶Eadem cuſtodiri cẽſemus ſiue pater pro filio, ſiue mater, ſiue ipſe ducturus vxorẽ ſui iuris conſtitutus, ſiue quilibet alius pro eo ante nuptias donationem nupturæ dederit ſeu promiſerit. Simili'q; modo ſiue pater pro filia, ſiue mater, ſiue ipſa pro ſe, ſui iuris videlicet conſtituta, ſiue quilibet alius ꝓ ea vxorem ducturo dotem dederit ſeu promiſerit: quoniam & alio pro ea offerente dotem, ipſa eam pro ſe videtur offerre. Quod adeò verum eſt, vt & ipſa ab alio pro ſe oblatam dotem in lucrum ſuum repoſcat: niſi forte is qui eam obtulerit, ſtatim, id eſt tempore oblationis ſeu promiſſionis ſtipulatus vel pactus ſit vt ſibi dos prædicta reddatur.

IN Authen. de ęqua. do. §. i. colla. vij. conſti. viij.

Hodie inter dotem & donationem propter nuptias debet eſſe ęqualitas tam in conſtituendo quàm in eius augmento, quàm etiam in pactis de lucrãdo. h. d. hodie per conſuetudinem derogatur: quia vel nulla datur donatio, vel minor. Salicetus.

AEqualitas omnimodo ſeruanda eſt in dote & in donatione nuptiali, non tantum in lucris exinde prouẽturis, ſed etiam in præſtatione & conſtitutione vtriuſq;. Augmentum quoq; vel prorſus non fiat, vel ab vtraque parte celebretur: pari ſcilicet quantitate: ne vel eo modo ſubuertatur ęqualitas.

IN Authentica de non eligen. ſecundo nubẽtes. §. fina. colla. i. conſtitutio. ij.

SEd quæ nihil ex dote conſcripta pręſtitit: nihil omnino viro mortuo percipiat ex donatione. Item quę minus quàm profeſſa eſt, dedit: pro quantitate præſtita & lucrum ſentiat.

Maius pactum de lucando ſuper dote vel donatione non inualidatur, ſed ad paritatem cum minori reducitur. Salicetus.

¶Imperator Iuſtinianus. a. Mennę. p̄. p̄. Lex. x.

LEge Leonis diuinę memoriæ pacta lucrorum dotis & ante nuptias donationis paria eſſe ſanciente, nec

adijciente quid fieri oporteat ſi hoc minime obſeruatum ſit: nos omnia clara eſſe cupientes, præcipimus diſparib9 eis factis, maiorem lucri partem ad minorem deduci: vt eo modo vterque partem minorem lucretur.

Maritus poteſt mouere actiones paraphernales quarum ſibi ſunt tradita inſtrumēta, & exigere debita: pro quibus reſtituendis bona ſua ſunt tacite obligata: licet vſuras inde perceptas poſſit in ſuam & vxoris vtilitatem conuertere: niſi mulier aliter ſibi proſpexerit: quia prouiſio hominis, legis prouiſionē excludit. h. d. & non habemus hunc caſum alibi. Bal.

¶ Idem. a. Ioan. præfecto prætorio. Lex. xi.

SI mulier marito ſuo nomina, id eſt fœneratitias cautiones quę extra dotē ſunt, dederit, vt loco paraphernorū apud maritū maneant: & hoc dotali inſtrumento fuerit aſſcriptum: vtrum'ne habeat aliquas ex his actiones maritus, ſiue directas ſiue vtiles, an penes vxorem omnes remaneant, & in quem euentum dandę ſint marito actiones, quęrebatur. ¶ Sancimus itaque ſi quid tale euenerit: actiones quidem apud vxorem omnimodo manere, licētiam autem marito dari eaſdem actiones mouere apud competentes iudices, nulla ratihabitione ab eo exigenda: & vſuras quidem earum circa ſe & vxorem expendere, pecunias autem ſortis quas ipſe exegerit, ſeruare mulieri, vel in cauſas ad quas ipſa voluerit diſtribuere: et ſi quidē in dotali inſtrumento hypothecę pro his nominatim à marito ſcriptę ſint, his eſſe mulierem ad cautelam ſuam contentam. Si autem hoc minime ſcriptum inueniatur: ex pręſenti noſtra lege habeat hypothecam contra res mariti ex quo pecunias ille exegit. Antea enim habeat mulier ipſa facultatem (ſi voluerit) ſiue per maritum ſiue per alias perſonas eaſdem mouere actiones, & ſuas pecunias percipere, & ipſas cautiones à marito recipere, ſecuritate ei competente facienda. ¶ Dum autem apud maritum remanent eædem cautiones: & dolum, & talem diligentiam maritus circa eas præſtare debet, qualem & circa ſuas res habere inuenitur: ne ex eius malignitate vel deſidia aliqua mulieri accedat iactura. Quod ſi euenerit: ipſe

eandem de proprio reſarcire compelletur.

De dote cauta non numerata. Titulus. xv.

Dos nuda confeſſione non conſtituitur, ſed numeratione. Baldus.

Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. & cc. Dionyſio. Lex prima.

DOTEM NVMERATIO, nõ ſcriptura dotalis inſtrumenti facit: & ideo non ignoras ita demum te ad petitionem dotis admitti poſſe, ſi dotem à te re ipſa datam probatura es.

Dos & eius augmentum confeſſata animo donandi, confirmatur morte confitentis. Sali.

Imperator Alexander. a. Papiniano. Lex. ij.

QVod de ſuo maritus conſtante matrimonio donandi animo in dotem aſſcripſit: ſi eandem donationem legitime confectam nõ reuocauit qui incrementum doti dedit, & durante matrimonio mortem obijt: ab hæredibus mariti quaten9 interpoſita liberalitas munita eſt, peti poteſt.

Exceptio non numeratæ dotis debet opponi intra ãnũ à die matrimonij morte vel repudio diſſoluti. Bal.

Imperator Iuſti. a. Mennę prępecto præ. Lex. iij.

IN dotibus quas datas eſſe dotalibus inſtrumentis conſcribi moris eſt: cum adhuc nulla datio, ſed pollicitatio tantum ſubſecuta ſit, liceat non numeratæ pecunię exceptionem opponere non ſolum marito contra vxorem vel eius hęredes morte mulieris vel repudio diſſoluto matrimonio, ſed etiam hęredibus mariti cuius morte diſſolutum eſt matrimonium: ſocero etiam vel eius hæredibus, ſi cum filio ſuo dotem ſuſcepiſſe dotalibus inſtrumentis ſcriptum ſit: omnique perſonæ quam dotem ſuſcepiſſe vnà cum marito conſcribitur, & eius ſimiliter hæredibus: ita tamen, vt intra annum tantum continuum à morte mariti vel mulieris vel miſſione repudij computandum, ea licentia detur.

IN Authen. de temp. non ſo. pe. ſuper dote. §. generaliter. colla. vij. conſti. x.

Annus de quo in.l.C.nō corrigitur quādo ante biennium matrimonium ſoluitur. Quod ſi durat vltra biennium, & non excedit decennium, locus eſt querelę vſq; ad tres menſes: & biennium computatur in his annis. Quòd ſi matrimonium diſſoluatur poſt decennium, querela denegatur. Et minori currit hoc tempus: ideo reſtitutio eſt neceſſaria. Baldus.

QVod locum habet ſi intra biennium ſoluatur matrimonium. ſi autem vltra biennium vſque ad decimum annum extendatur: & ipſi marito & hæredi eius intra tres menſes querela permittitur. Sed ſi decennium tranſcurrerit: omnino querela denegatur: permiſſa reſtitutione in integrum præfinita: & ſpecialiter ſi minor ætas interueniat.

De donationibus inter virum & vxorem, & a parentibus in liberos factis, & de ratihabitione. Titulus.xvi.

Licet fiſcus occupet bona vt vacantia: tamen donatio facta in vxorem, vires non perdit. Baldus.

Imperator. Antoninus. a. Triphonę. Lex prima.

BONA QVONDAM mariti tui fiſcus ſi nemine ei ſucceſſore exiſtente vt vacantia occupauerit: donationes ab eo factæ, ſi vſque ad finem vitę in eadem voluntate permanſit, reuocari non poſſunt.

Miles non poteſt donare focarię, id eſt cōcubinę. Bal.

Idem. a. Marco militi. Lex.ij.

SI ancillam nummis tuis comparatam eſſe præſidi prouinciæ probaueris, donationiſque cauſa focariæ tuę nomine inſtrumentum emptionis eſſe conſcriptum: eam tibi reſtitui iubebit. Nam licet ceſſante iure matrimonij donatio perfici potuerit: milites tamen meos à focarijs ſuis hac ratione fictiſque adulationibus ſpoliari nolo.

Donatio facta ab vxore, confirmat̄ morte: & ſi erat in patris poteſtate, etiam patris mors requiritur: licet à principio conſenſerit. & donatio facta à ſocero in generum quōdam, ſtatim perficitur. Bal. & Sali.

¶ Idem.a.Epitheo. Lex.iij.

DOnatio mancipiorum aliarumque rerum quas tibi ab vxore tua donatas dicis: ſi modo ſuæ poteſtatis cum donaret fuit, vel patris ſui voluntate id fecit: & in eadem voluntate donationis vſque ad vltimum diem ſuæ vitæ perſeuerauit: & ex mea & ex diui Seueri patris mei conſtitutione confirmata eſt. Sinautem poſt mortem filię facta eſt donatio à quõdam ſocero tuo: etiam inter viuos ea perfici potuit.

Donatio facta inter ſoceros vel eorum iuri ſubiectos, non valet. Salicetus.

¶ Idem.a.Claudiano. Lex.iiij.

NEc inter eas quidem perſonas quarum iuri ſubiecti ſunt vir & vxor, qui quęve in eorum poteſtate ſunt, donationes iure ciuili fieri poſſunt.

Donatio inter coniuges diuortio infirmatur: vel eorũ reſpectu inter prohibitos diuortio infirmatur. Bal.

¶ Idem.a.Quintillę. Lex.v.

SI (vt proponis) pater tuus in cuius poteſtate fuiſti, marito tuo genero ſuo inſtrumentum debitoris donationis cauſa dedit: iſque matrimonio durãte vita functus eſt, ac poſtea à marito diuertiſti: quod geſtum eſt, non valet.

Licet vir deponat rem nomine vxoris, non perdit dominium. & donatio facta vxori, ſi vxor pręmoritur, reuocatur. Item quicquid acquirit vxor conſtante matrimonio, de bonis mariti pręſumitur. Bal. & Sal.

¶ Imperator Nepotianus.a.Satyro. Lex.vi.

ETiam ſi vxoris tuæ nomine res quę tui iuris fuerunt, depoſitę ſunt: cauſa proprietatis ea ratiõe mutari nõ potuit, etſi donaſſe te vxori res tuas ex hoc quis intelligat: cum donatio in matrimonio facta, prius mortua ea quę liberalitatẽ accepit, irrita ſit. ¶ Nec eſt ignotũ, quòd cum probari non poſſit vnde vxor matrimonij tempore honeſte quęſierit: de mariti bonis eam habuiſſe, veteres iuris authores merito crediderunt.

Vxor illicita viro donare non poteſt effectualiter: nec etiam poteſt talis donatio confirmari. h.d. & nota hunc notabilem caſum. Baldus.

¶ Idem.a.Theodorę. Lex.vij.

SI ex voluntate patris tui filio tutoris nupta es, collata in maritum donatio ipſo iure irrita eſt. Sed ſi matrimonium iure non valuit:licet ipſo iure donatio tenuerit, quia tamen indigna perſona eius fuit, qui nec maritus poteſt dici,vtiles actiones ſuper reuocandis his tibi competunt.

Fructus conſumpti ex cauſa donationis, nõ veniunt reſtituendi:ſed extantes ſic.Bal.

¶ Idem.a.Leoni. Lex.viij.

SI fructus eorum prędiorum quæ in dotem accepiſti, matrimonij tempore vxorem tuam percipere paſſus es:eoſque vxor tua cõſumpſit:reſtitui tibi poſt diuortium oportere, nulla ratione contendis . Sinautem ex his locupletior facta eſt:intantum poteſt conueniri.

Licet maritus emat rem vxori de pecunia ſua: tamẽ quęritur vxori dominium.Baldus.

¶ Imperator Gordia.a.Origeni. Lex.ix.

ETſi de tua pecunia mancipia vxori tuæ comparata ſunt:tamen ſi ei tradita ſunt, eorum dominium non ad te,ſed ad eam pertinet: pecuniæ autem tantummodo repetitionem habes, ſiue negocium eius gerens numerationem feciſti, ſiue in eam donationem conferens quantitatem precij largitus es. Etenim vel inſolidum, vel quatenus locupletior facta eſt, actione cum ea competenti experiri poteris.

Spoliatus,ante omnia eſt reſtituendus : & ſeparatorum ſeparata debet eſſe ratio. Sali.

¶ Idem.a.Valerio. Lex.x.

SI maritus quondam vxoris tuæ cum ſui iuris eſſet, in eam prædia vel cætera donationis titulo contulit : & in ea voluntate vſque ad mortem ſuam durauit : ex oratione diui Seueri patris mei confirmata eſt donatio. At ſi eas res pater defuncti iniurioſe abſtulit, per præſidẽ prouinciæ eas reſtituere cogetur . Nec enim quaſi maleficijs eius ſit maritus extinctus crimen intendens, ſub prætextu accuſationis quæ donata ſunt auferre debuit : cum cauſa liberalitatis à criminatione ſeparata ſit.

Donatio inter virum & vxorem non cõfirmatur ad

agendum, ſed ad poſſidendum. Baldus.

Idem. a. Maximo. Lex. xi.

SIcut ceſſat petitio quantitatis quã de ſuo maritus vxori in mẽſes ſingulos vel annos ſingulos ꝓprĳ vſus eius gratia promittit: ita & ex ea cauſa nummi ſoluti erogatique non dari repetitionem manifeſtum eſt.

Specialis obligatio reuocat donationem inter virum & vxorem. Baldus.

Idem. a. Secundinę. Lex. xĳ.

SI maritus tuus creditores ſortitus, poſt factam in te donationem, fundum quem ex donatione iuri tuo vendicas, ĳſdem ſpecialiter obligauit: eãdem obligationem defenſionis tuæ firmitatem irrumpere intelligere debes: cũ ſit manifeſtum non ſolum ex huiuſmodi obligatione, ſed etiam ex donatione vel venditione, vel alio quolibet modo rebus alienatis, reuocatam eſſe à viro in mulierem factam donationem.

Obligatio non impedit tranſlationem dominĳ: ſed dñĳ tranſlatio precedens impedit obligationem. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Rufinę. Lex. xiĳ.

SI quidem ante donationem poſſeſſionis in te iure (vt dicis) à marito collatam, prædium ab eodem creditori obligatum fuerit: alienationem eius ſaluo iure debiti (ſi tamen iuris ratio actionem eius creditoris non excludit) factam eſſe non dubium eſt. ¶ Quòd ſi donatione iure celebrata, eo quòd vel ante nuptias facta eſt, vel in ĳſdem caſibus in quibus etiam conſtante matrimonio donatio procedere poteſt, obligatio inſecuta: factum mariti quẽ diem ſuum obiſſe memoraſti, iuri tuo officere non poſſe certum eſt.

Confirmatio donationis inter virum & vxorem facta in teſtamento, non intelligitur eſſe noua diſpoſitio, ſed veteris corroboratio: & retrotrahitur. Bal.

Iidem. aa. Octauianæ. Lex. xiiĳ.

EX verbis quæ in poſtremis iudicĳs inſerũtur, licet ad fideicommiſſum vel legatum vtilia ſint, non tamen omnimodo legati vel fideicommiſſi perſecutio datur: ſed

ſta demum, ſi relinquendi ſtudio huiuſmodi verba fuerint aſſcripta. Vnde te voluntatis, non iuris queſtionem in preces tuas contuliſſe palam eſt. ¶ Cum igitur teſtamento lecto animaduertimus maritum tuum ex præcedẽte donatione dominium tibi reſeruaſſe, ſecuritati'que tuæ ad obtinendam ꝓprietatem cauiſſe: inditorum verborum conceptio non fideicõmiſſum relictum oſtendit, ſed ex ſenatuſconſulti authoritate liberalitatẽ mariti tui, cui cuſtodiẽdæ etiã moriẽs proſpexit, quatenus firmare potuit dominium, mortis tempore tibi eſſe addictam.

Pretextu donationis vxor non poteſt defendere rem donatam quo minus fiſcus agat in ſubſidium: ſed pretextu donationis infirmatæ nullo modo defendit eam. Baldus.

¶ Iidem. aa. Iuſtine & alijs. Lex. xv.

SI non verum contractũ pater veſter geſſit, ſed ſub ſpecie venditionis donationẽ poſſeſſionis in matrẽ veſtrã contulit: nec ex bonis quæ in perſona patris veſtri permãſiſſe videbantur, ob primipilum indẽnitati fiſcali ſatiſfieri potuit, licet in eadem donandi voluntate perſeueraſſe eũ probari poſſit: ex eadẽ tamen poſſeſſione ad ſupplendam pecuniã quæ ex bonis ab eo relictis colligi nequiuerit, conferendum eſt. ¶ Quòd ſi liberalitatis tenorẽ mutata voluntate pater tuus interrupit: in hæreditate eius dominiũ reſediſſe nulli dubium eſt.

Preſumitur emptio ſimulata ſi eſt appoſit9 titulus in perſona vxoris, & traditio eſt facta ipſi marito. ſecus ſi traditio & titulus in perſona vxoris concurrunt: quia tunc ei acquiritur dominium. Bal.

¶ Iidem. aa. Theodoro. Lex. xvi.

SI filij tui emãcipati matris hereditatẽ ſibi acquiſierunt: proba apud preſidẽ ꝓuincię non donandi animo te nomine vxoris tuę predia cõparaſſe: ſed nois dũtaxat eius titulo vſum, per poſſeſſionẽ rerũ à venditoribus tibi traditarum dñium eſſe effectũ: vt cõprehenſa filiorũ tuorũ iniuria, ꝓprietatis ius incolume pſeueret. Nã ſi largiẽdi aĩo id te feciſſe cõſtiterit: pecunię tibi perſecutio competit.

Preſumitur vxor donare viro res quas patitur cum

consumere. Secus in reb9 paraphernalibus quas retinet sibi saluas. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Capitolinę. Lex. xvij.

DE ijs quę extra dotē in domū illata, à marito erogata cōmemoras: ſi quidē te donante cōſumpta ſunt, intelligis aduerſus hæredes non niſi inquantū locupletior fuit, habere te actionem: ſi vero contra volūtatem tuam, omnia tibi reſtitui oportere.

Intercedente diuortio pręmoriente donataria: & per reuocationē donatio inter coniuges infirmatur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Maternę. Lex. xviij.

A Marito in vxorem donatione collata matrimonij tēpore, nec initio dominium transferri poteſt: nec poſt ſi diuortium interceſſerit, vel prior perſona quæ liberalitatem accepit, rebus humanis fuerit exempta, vel ab eo qui donauit, fuerit reuocata, poteſt conualeſcere.

Mater poteſt donare filio etiā viuente marito. intellige quando ſic donat quòd patri nihil quęratur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Dionyſię. Lex. xix.

SI conſtante matrimonio tibi mater domū tradidit: hāc in tuis bonis fecit.

Sicut maritus nō poteſt donare vxori, ita nec alij donanti accedere conſentiendo circa donationem rei propriæ. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Claudię. Lex. xx.

CReditor debito ſoluto, de pignore liberato nihil ad vxorē debitoris quondā transferre potuit. Sed nec conſenſus eiuſdem debitoris accedens, per eum qui creditor fuit, imaginarię factę venditioni, ad dominium transferendum prodeſſe quicquam potuit: cum tam ea quæ ſimulate aguntur, quàm quæ in vxorem à marito donationis cauſa tempore matrimonij procedunt, propter iuris ciuilis interdictum (cum proponas vxorem ſuperſtite marito rebus humanis exemptam) pro infectis habeantur.

Quod expēditur ab vxore pro marito, non repetitur ſi in eius vtilitatem non conuertitur. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Mancaliæ. Lex. xxi.

SI proprĳs habitis contractibus, quam acceperas mutuam pecuniam, pro marito donationis cauſa erogaſti: cum hæc ad dignitatem profuerit, nec locupletior ſit factus: intelligis nullam tibi contra eum cõpetere actionẽ.

Ex iure patronatus non cenſetur locupletior donatarius. Salicetus.

¶ Iidem. aa. &. cc. ad Synoen. Lex. xxĳ.

MAritus manumiſſionis cauſa ſeruum mulieri conſtante matrimonio donare poteſt.

Donatio valet inter ſocrum & nurũ: nec reuocatur ex pœnitentia. Salicetus.

¶ Iidem. aa. &. cc. Cęcilianæ. Lex. xxiĳ.

SI te in vacuam poſſeſſionem prędĳ ſocrus tua titulo donationis ante matrimonium vel poſt induxit: ad reſcindendã donationem pœnitentia nihil proficit.

Licet vir dãnetur ad vltimum ſupplicium: non incorporãtur fiſco res vxori à viro donatę. Sed ſi vir ſuperuiuit, interim donatio pendet. Bal.

¶ Imperator Conſtanti. a. Petronio. Lex. xxiiĳ.

REs vxoris quę vel ſucceſſione qualibet, vel emptiõe, vel etiam largitione viri in eã ante reatum iure peruenerant: dãnato ac mortuo ex pœna marito, vel in ſeruilem conditionem ex pœnæ qualitate deducto, illibatas eſſe pręcipio: nec alieni criminis infortunio adſtringi vxorẽ: cum paternis maternisve ac proprĳs bonis perfrui eã integro legũ ſtatu, religioſum ſit: & donatio maritalis quæ eſt ante tempus criminis ac reatus collata in vxorem, quia pudicitię præmio ceſſit, obſeruanda eſt tanquam ſi maritum eius natura non pœna ſubduxerit. ¶ Si autem aqua & igni ei interdictum fuit, vel deportatio illata, non tamen mors ex pœna ſubſecuta: donationes à viro in vxorem collatæ, adhuc in pendenti maneant: quia nec matrimonium huiuſmodi caſibus diſſoluitur: ita vt ſi vſque ad vitæ ſuæ tempus maritus eas non reuocauerit, ex morte eius confirmetur: fiſco noſtro ad eaſdem res nullam in poſterum communionem habituro.

IN Authentica de nuptĳs. §. quod autem. collatione. iiĳ. conſtitutione prima.

SEd hodie nemo bene natus à principio, ex ſupplicio fit ſeruus: & ideo matrimonium non diſſoluitur.

Donationes inter viuos quę ſola morte confirmãtur, trahuntur retro, ſed illę quę confirmantur in vltima voluntate: quæ per mortẽ inter viuos valere non poſſunt, non habent tractum retro. Bal.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennę pręfecto pretorio. Lex. xxv.

DOnationes quas parentes in liberos cuiuſcunque ſexus in poteſtate ſua conſtitutos conferunt, vel vxor in ſuum maritum, vel maritus in ſuam vxorem: vel alteruter eorum in aliam perſonam cui conſtante matrimonio donare non licet: vel aliæ perſonæ in eam cui donare non poterant: ita firmas eſſe per ſilentium donatoris vel donatricis ſancimus, ſi vſque ad quantitatem legitimam, vel eam excedẽtes in actis fuerint intimatæ. Nam amplioris quantitatis donationem minime intimatam, nec per ſilentiũ eius qui donauit confirmari concedimus. ¶ Si uero ſpecialiter eas in ſuprema voluntate donator vel donatrix confirmauerit, ſine vlla diſtinctione ratæ habebuntur: ita tamen, vt ſi quidem vltra lege finitam quantitatem expoſitæ, minime in actis inſinuatæ fuerint, ſpecialis earum confirmatio ex eo tempore vim habeat, ex quo eædem donationes confirmatæ ſunt. ¶ Si vero vel non amplior ſit donatio: vel cum amplior eſſet, in actis inſinuata ſit: tunc & ſilentium donatoris vel donatricis, & ſpecialis confirmatio ad illud tempus referatur, quo donatio conſcripta ſit: ſicut & alias ratihabitiones negociorum geſtorum ad illa reduci tempora oportet in quibus contracta ſunt. Nec in cæterũ ſubtilem diuiſionem facti vel iuris introduci poſſe.

Contractus qui celebrantur cum imperatore vel auguſta, habent vim legis. & hunc textum non habes alibi. Baldus.

¶ Idem. a. Mennę pręfecto pretorio. Lex. xxvi.

DOnationes quas diuus imperator in pijſſimam reginam ſuam coniugem, vel illa in ſereniſſimum maritum contulerit: illico valere ſancimus, & pleniſſimam habere firmitatem: vtpote imperialibus contractibus le-

gis vicem obtinētibus, minime'que opitulatione quadam extrinſecus egentibus.

Princeps debet eſſe humanus, & non ſuperbus. Bal.

Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xxvij.

SI vnus ex ijs qui matrimonio fuerāt copulati, in alium donatiōe facta, ab hoſtibus captus eſt, & in ſeruitutem deductus, & poſtea ibi morte peremptus: quærebatur an huiuſmodi liberalitas quam antea fecit, ex hoc roborari videatur, an vacillare: & iterum ſi donator quidem in ciuitate Romana conſtitutus deceſſerit, mortis autem eius tempore is qui donationem accepit, in captiuitate degebat: & poſtea reuerſus eſt: an videatur & tunc donatio rata haberi. Cum itaque in vtroque caſu oporteat auguſto remedio cauſam dirimi: cum nihil aliud tam peculiare eſt imperiali maieſtati quàm humanitas, per quam ſolam Dei ſeruatur imitatio: in ambobus caſibus firmā eſſe donationem cenſemus.

De repudiis, & iudicio de moribus ſublato. Titulus. xvii.

Deportatio non facit ſoluere matrimoniū: nec vxor perdit dotem ob deportationem mariti. Bal.

Imperator Alexander. a. Abutianę. Lex prima.

MATRIMONIUM quidem deportatione, vel aquę & ignis interdictione nō ſoluitur, ſi caſus in quem maritus incidit, non mutet vxoris affectionem. Ideo'q; dotis exactio ipſo iure non competit: ſed indotatam eam eſſe cuius laudandum propoſitum eſt, nec ratio æquitatis nec exempla permittunt.

Mulier non tenetur ſponſum vltra trienniū expectare: ideo poſtea poterit nubere ſine pœna. Sali.

Impp. Valer. & Gal. aa. Valerio & Paulinę. Lex. ij.

LIberū eſt filiæ tuæ ſi ſponſum ſuū poſt tres peregrinationis annos expectandū ſibi vltra non putet: omiſſa ſpe huius coniunctionis, matrimonium facere: ne opportunum nubendi tēpus amittat: cum poſſit nunciū remittere, etiam ſi præſente illo conſilium mutare voluiſſet.

Diuortium fraudulentum non impedit pactum in caſum mortis collatum. Baldus.

Impp. Diocle. & Maximia. aa. Tullio. Lex. iij.

DVbium non eſt omnia omnino quę cōſilio recte geruntur: iure merito'ꝙ effectu & firmitate niti. Quare ſi tu dotem pro muliere dediſti, & ex morte eius repetitionem ſtipulatus es: circūſcribendi autem tui cauſa ficto repudio matrimonium breui tempore reſciſſum eſt: res dotales quas ante nuptias obtuliſti, præſes prouinciæ recipere te non dubitabit. Certum eſt enim daturum operam moderatorē prouinciæ, vt quę contra fas geſta ſunt, fructum calliditatis obtinere non poſſint: cum nobis huiuſmodi commenta diſpliceant. Imaginarios enim nuncios, id eſt repudia nullius eſſe momenti, ſiue nuptijs fingant ſe renunciaſſe, ſiue ſponſalibus: etiam veteribus iuris authoribus placuit.

Iidem. aa. & cc. Piſoni. Lex. iiij.

FIliæ diuortium, in poteſtate matris non eſt.

Diuortium filiæ non eſt in poteſtate patris, niſi ex magna & iuſta cauſa: & ſi fuerit emancipata, tunc nullo modo. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Sicioni. Lex. v.

DIſſentientis patris qui in initio conſenſit matrimonio, cum marito concordante vxore filiafamilias, ratam non haberi voluntatem, diuus Marcus pater noſter religioſiſſimus imperator conſtituit: niſi magna & iuſta cauſa interueniente hoc pater fecerit. Inuitam autem ad maritum redire, nulla iuris præcipit cōſtitutio. Emācipatę vero filiæ pater diuortium in arbitrio ſuo nō habet.

IN Authen. de nuptijs. §. eſt quoque. collatio. iiij. conſtitutio i.

Filiuſfamilias non poteſt diſſoluere matrimonium niſi patre conſentiente: emancipatus ſic. Salicetus.

EContra ſi filijfamilias diſtrahuut patre nolente, quid iuris ſit, exprimit noua cōſtitutio de nuptijs. ſ. ne matrimonia diſtrahantur in læſionem parentum qui dotem vel ante nuptias donationem obtulerint aut ſuſceperint ſoli aut cum filijs: quia ſicut in contrahendo matrimonio

conſenſus parentum exigitur, ita & in diſſoluendo.
Citatio ad domum valet licet in citati notitiam non peruenerit. h. d. textus cum gloſ. Salicetus.
¶ Iidem. aa. & . cc. Phœbo. Lex. vi.
LIcet repudij libellus non fuerit traditus vel cognitus marito: diſſoluitur matrimonium.
Mulier quæ de marito per quadriennium noua non habuit: palam nubens, adulterij & cæteras pœnas euitat. Salicetus.
¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Maſinaciũ. Lex. vij.
VXor quæ in militiam profecto marito, poſt interuẽtum annorum quatuor nullũ ſoſpitatis eius potuit habere indicium, atque ideo de nuptijs alijs cogitauit, nec tamen ante nupſit quàm libello ducem ſuper hoc ſuo voto conuenit: non videtur nuptias inijſſe furtiuas, nec dotis amiſſionem ſuſtinere, nec capitali pœnę eſſe obnoxia, quæ poſt tam magni temporis iugitatem nõ temere nec clanculo, ſed publice conteſtatione depoſita nupſiſſe firmatur. ¶ Ideo'que obſeruãdum eſt vt ſi adulterij ſuſpicio nulla ſit, nec coniunctio furtiua detegatur: nullum periculum ab ijs quorum coniugio erant copulatę, vereãtur: cũ ſi conſcientia maritalis thori furtim eſſet violata, diſciplinę ratio pœnam congruam flagitaret.
IN Authen. vt li. ma. & . a. §. quod autem à nobis. colla. viij. conſtitutio. finali.
Hodie mulier habens virum in expeditione militiæ nõ poteſt licite nubere etiam ſi diu eum expectauerit: niſi formam huius legis ſeruauerit. Salicetus.
HOdie quantiſcunque annis maritus in expeditione manſerit, mulier ſuſtinere debet, licet neque literas neque reſponſum ab eo acceperit. Sed ſi mortuum audierit: nõ prius nubat, quàm per ſe vel per alium eũ ſub q̃ militabat adiens interrogauerit ſi pro veritate mortuus eſt: vt apud geſta deponatur cum iureiurando ſi mortuus ſit: quo ſubſecuto, poſt annum nubat. ¶ Si vero præter hæc nupſerit: tã ipſa, quàm qui eã duxerit, velut adulteri puniantur. ¶ Sed qui iurauerit: ſi falſo iuraſſe cõuincatur, militia nudatus, decem libras auri ſoluet illi quem mortuũ

fuiſſe mentitus eſt: eo licentiam habente ſi voluerit ſuam vxorem recipere.

Matrimonium non poteſt ab altero cõiugum diſſolui ſine cauſa legitima hic expreſſa: & vxor contra faciens dotem perdit, & donationem propter nuptias reſtituit: nec intra quinquẽnium nubere poteſt. Vir autẽ cõtra faciẽs dotẽ reſtituit, & donationẽ ꝑdit. Et ad ꝓbationẽ cauſę admittũtur domeſtici, & aliâs inhabiles: lucrans'qꝫ debet lucrũ liberis reſeruare. & pacta cõtra hanc legem inita ſunt ipſo iure nulla. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Ormiſdę pręfecto prætorio. Lex. viij.

COnſenſu licita matrimonia poſſe contrahi: contracta non niſi miſſo repudio diſſolui præcipimus. Solutionem etenim matrimonij difficiliorem debere eſſe, fauor imperat liberorum. Cauſas autem repudij hac ſaluberrima lege apertius deſignamus. Sicut enim ſine iuſta cauſa diſſolui matrimonia iuſto limite prohibem9: ita aduerſa neceſſitate preſſum vel preſſam, quanuis infauſto, attamẽ neceſſario auxilio cupim9 liberari. ¶ Siqua igitur maritum ſuum adulterum, aut homicidam, aut veneficum, vel certe contra noſtrum imperium aliquid molientem, vel falſitatis crimine condemnatũ inuenerit, ſi ſepulchrorum diſſolutorem, ſi ſacris ędibus aliquid ſubtrahentem, ſi latronem, vel latronũ ſuſceptorem, vel abactorem, aut plagiarium, vel ad contemptum ſui domus've ſuæ ipſa inſpiciente cum impudicis mulierib9 (quod maxime etiã caſtas exaſperat) cœtum ineũtem, ſi ſuę vitæ veneno aut gladio aut alio ſimili modo inſidiantem, ſi ſe verberibus (quę ab ingenuis aliena ſunt) afficientẽ probauerit: tunc repudij auxilio vti, neceſſariam ei permittimus libertatẽ, & cauſas diſſidij legibus comprobare.

IN Authen. vt li. ma. & a. §. cauſas. colla. viij. conſtitu. fina. aliâs. §. quia vero quædam. in fine.

SEd nouo iure vir qui ſine cauſa hoc fecerit, ex alia ſubſtantia ſua etiã conſtãte matrimonio tantũ dabit vxori quantum tertia pars facit antenuptialis largitatis. ſed matrimonium ob id non ſoluitur.

¶ Finit authen. ſequitur textus legis Codicis.

¶ Vir quoque pari fine claudetur: nec licebit ei ſine cauſis apertius deſignatis propriam repudiare iugalē. Nec vllo modo expellat, niſi adulterā, vel veneficam, aut homicidam, aut plagiariam, aut ſepulchrorum diſſolutricē, aut ex ſacris ędibus aliquid ſubtrahentem, aut latronum fautricem, aut extraneorum virorum ſe ignorante vel nolente conuiuia appetentem, aut ipſo inuito ſine iuſta & probabili cauſa foris ſcilicet pernoctantem, vel circenſib9 vel theatralibus ludis vel arenarum ſpectaculis in ipſis locis in quibus hæc aſſolent celebrari, ſe prohibente gaudentem, vel ſibi veneno vel gladio aut alio ſimili modo inſidiatricem, vel contra noſtrum imperium aliquid machinantibus conſciam, ſeu falſitatis crimini ſe immiſcentem inuenerit, aut manus audaces ſibi probauerit ingerentem. Tunc enim neceſſariam ei diſcedendi permittimus facultatem, & cauſas diſſidīj legibus comprobare. ¶ Hęc niſi vir & mulier obſeruauerint, vltrice prouidentiſſimæ legis pœna plectentur. Nam mulier ſi contempta lege repudium mittendum eſſe tentauerit: ſuam dotem & ante nuptias donationem amittat, nec intra quinquēnium nubendi habeat denuo poteſtatem. Aequum eſt enim interim eam carere connubio, quo ſe monſtrauit indignam. ¶ Quòd ſi præter hęc nupſerit, erit ipſa quidem infamis: connubium vero illud nullum volumus nuncupari. Inſuper etiā arguendi hoc ipſum volenti concedimus libertatem. ¶ Si vero cauſam probauerit intentatam: tunc eam & dotem recuperare, & ante nuptias donationem lucro habere, aut legibus vendicare vtiliter cenſemus: & nubendi poſt annū ei (ne quis de prole dubitet) permittimus facultatem. ¶ Virum etiam ſi mulierem interdicta arguerit attentantem: tam dotem quàm ante nuptias donationē ſibi habere ſeu vendicare, vxorem'que ſi velit ſtatim ducere, hac iuſta definitione ſancim9. ¶ Sin autem aliter vxori ſuę renunciare voluerit, dotē redhibeat, & ante nuptias donationē amittat: ſeruis etiā ſeu ācillis puberib9 ſi crimē adulterīj vł maieſtatis ingeritur tam viri quàm mulieris, ad examinandam cauſam repudīj, quo veritas aut faci-

ſius eruatur, aut liquidius detegatur, ſi tamen alia documenta defecerint, quæſtionibus ſubdẽdis. ¶Super plagiis etiam (vt dictum eſt) illatis ab alterutro commouendis, eaſdem probationes (quoniam non facile quæ domi geruntur, per alienos poterunt confiteri) volumus obſeruari. ¶Si vero filio vel filiis, filia vel filiabus extantibus repudium miſſum eſt: om̃e quicquid ex nuptiis lucratum eſt, filio ſeu filiæ, filiis ſeu filiabus poſt mortem accipientis ſeruari. Idem ſi pater temere repudium miſerit, donationem ante nuptias à matre ſeruari. Si autem mater, dotem ipſam eidem vel eiſdem filio ſeu filiæ patre moriente dimitti cenſemus: patri videlicet vel matri in ſcribendis his filiis hæredibus, vnum ſeu vnam vel omnes ſcribere, vel vni ex his donare ſi velit, electione ſeruata: nec vllam alienandi ſeu ſupponendi memoratas res permittimus facultatem. Sed ſi aliquid ex iiſdem rebus defuerit: ab hæredibus ſeu earum detentatoribus (ſi tamen nõ ipſos hæredes ſcripſerit, aut ſcripti filii non adierint) reſarciri præcipimus: vt etiam hoc modo inconſulti animi à repudio mittendo detrimento retrahantur. ¶Pactiones ſanè ſi quæ aduerſus præſentia ſcita noſtræ maieſtatis fuerint attentatę: tanquam legib9 contrarias nullam habere volumus firmitatem.

¶ Iure iſto matrimonium poteſt diſſolui mutuo cõſenſu vxoris & mariti. Salicetus.

¶Imperator Anaſtaſius Theodoro. Lex.ix.

SI conſtante matrimonio communi conſenſu tam mariti quàm mulieris repudium ſit miſſum, quo nulla cauſa continetur quæ conſultiſſimæ conſtitutionis diuæ memoriæ Theodoſii & Valentiniani inſerta eſt: licebit mulieri non quinquennium expectare, ſed poſt annum ad ſecundas nuptias conuolare.

IN Authentica vt li. ma. & auię. §. quia vero ex conſenſu. collatione. viii. conſtitutione finali.

¶ Communi conſenſu non diſſoluitur matrimonium niſi religionis & caſtitatis cauſa. Sali.

QVod hodie non licet niſi caſtitatis cõcupiſcentia hoc fiat: tam dote quàm ante nuptias donatione filiis

conſeruatis. Quæ ſi alias poſtea nuptias contrahere, vel luxurioſe viuere inueniantur: liberis tradendę ſunt earum facultates: delinquentibus earum proprietatem amittentibus. Filijs autem non extãtibus, fiſco applicantur. Et qui talia deliquerint, legitimis ſubijciuntur pœnis.

Propter impotentiam coitus poteſt impune diuortium fieri prius triennio tranſacto. hoc dicit cum authẽtica. Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Mennę pręfe. præ. Lex. x.

IN cauſis iamdudum ſpecialiter definitis ex quibus recte mittuntur repudia, illã addimus, vt ſi maritus vxori ab initio matrimonij vſque ad duos annos continuos computandos coire minime propter naturalem imbecillitatem valeat: poſſit mulier vel eius parentes ſine periculo dotis amittendę repudium marito mittere: ita tamen, vt ante nuptias donatio eidem marito ſeruetur.

IN Authentica de nupti. §. per occaſionem. collatione iiij. conſtitutio. i.

SEd hodie non biennium ſolum, ſed triennium enumerari volumus, ex ipſo tẽpore copulationis cõputandũ.

Solo conſenſu etiam abſque dote contrahitur matrimonium: & repudians vxorem indotatam ſine cauſa, punitur in quarta bonorum mulieri applicanda: ita tamen quòd centum libras auri non excedat. & idem econtra in vxore indotata virum repudiante. & hoc lucrum debet reſeruari liberis eiuſdem matrimonij ſi extant. & iudicium de morib9 eſt ſublatum: & alię cauſę ad diuortium ſunt additæ. Sali.

¶ Idem. a. Hermogeni magiſtro officiorum. Lex. xi.

IVbemus vt quicunque mulierem cum voluntate parẽtum: aut ſi parentes non habuerit, voluntate ſua maritali affectione in matrimonium acceperit: etiam ſi dotalia inſtrumẽta non interceſſerint, nec dos data fuerit, tanquam ſi cum inſtrumentis dotalibus tale matrimonium proceſſiſſet, firmum coniugium eorum habeatur. Non enim dotibus, ſed affectu matrimonia contrahuntur. ¶ Si quis autem eam quam ſine dote vxorẽ acceperat, à coniugio ſuo repellere voluerit: nõ aliter ei facere hoc licebit, niſi

talis culpa interceſſerit quæ noſtris legibus condemnatur. ¶Si vero ſine culpa eam reiecerit, vel ipſe talem culpam contra innocentem mulierem commiſerit: compellatur ei quartã partem propriꝫ ſubſtantiꝫ pro rata portione perſoluere: vt ſi quidem quadringentarum librarum auri vel amplius vir ſubſtantiam habeat, centũ libras auri mulieri prꝫſtet: & nihil amplius, etſi quantãcunque ſubſtantiam poſſideat. Si vero minus quadringẽtis libris auri puta ſubſtantia eius fuerit: tũc quarta pars cõputatione facta purꝫ ſubſtantiæ eius vſq; ad minimã quantitatẽ mulieri detur: ¶Eodem modo ſeruando & in mulieribus quæ indotatæ conſtitutæ ſunt, ſi ſine culpa mariti cõſtitutionibus cognita eos repudiauerint, vel ipſæ culpam innocenti marito prꝫbuerint: vt ex vtraque parte ꝫqua lance & æquitas & pœna ſeruetur: Hoc lucro quartæ partis, filiĳs quidem nõ extantibus, ipſi viro & mulieri competẽte, & ab his quomodo voluerint diſponẽdo: filiĳs autem & deinceps perſonis ex eodem matrimonio interuenientibus, eis ſeruando: ad ſimilitudinem dotis & propter nuptias donationis per omnia quæ ſuper his ſtatuta ſunt. ¶Inter culpas autẽ viri & vxoris conſtitutionibus enumeratas, & has addimus, ſi forte vxor ſua ope vel induſtria abortũ fecerit: vel ita luxurioſa eſt vt commune lauacrũ cum viris libidinis cauſa habere audeat: vel dum eſt in matrimonio, aliũ maritum ſibi fieri conata fuerit. Et in his enim caſib9 locũ habere conſtitutiones ſancim9 quꝫ de culpa tã mariti quàm vxoris loquũtur: vt quemadmodum dos & donatio propter nuptias perit, ita & mulieres indotatæ in quartam partem (quam & viris & mulierib9 ex hac lege deſtinauimus) amiſſionis periculum ſuſtineant: iudicio de moribus (quod antea quidem in antiquis legibus poſitũ erat, nõ autem frequẽtabatur) penitus abolito. Omnibus eteñi cauſis requiſitis & perlectis quas antiquitas ĩtroducebat, nihil validum prꝫter eas quas anteriores conſtitutiones & præſens diſpoſitio introduxit, inuenimus.

¶ Soluto matrimonio quemadmodum dos petatur. Titulus. xviii.

Quando agitur de ipſa re data in dotem reddenda: æſtimatio non facit quin in reſtitutione veniat partus rei puta ancillę. Baldus.

Imperatores Seuer9 & Anto.aa. Germinę. Lex prima.

DUBIUM non eſt, poſt æſtimationem dotis pactione vel ſtipulatione interpoſita vt ſi ipſę res diſſoluto matrimonio extarent, vxori reddantur: & ancillas cum partu ex ſtipulatu iudicio reſtitui oportere.

Hęres viri, & etiam hæres hæredis, & etiam fiſcus qui occupat bona, tenetur ad reſtitutionem dotis. Bal.

Iidem. aa. Aquiliæ. Lex. ij.

SEcundum rationem iuris exiſtimas reſtitui tibi debere dotem à fiſco qui bona damnati patris tui ſuſcepit. Licet enim viro quondam tuo pater tuus hæres extiterit: attamen iuri tuo hoc derogare non poteſt, cum & ipſe pater ſine voluntate tua nec exigere nec accipere dotem poterat.

Liberi nati ex matrimonio putatiuo ſunt ſpurij. Bal.

Imperator Antoninus. a. Hoſtilię. Lex. iij.

SI ignorans ſtatum Erotis, vt liberum duxiſti, & dotem dediſti: iſque poſtea ſeruus eſt iudicatus: dotem ex peculio recipies, & ſi quid prętereа eum tibi debuiſſe apparuerit. Filij autem tui, vt ex libera nati, incerto tamen patre, ſpurij ingenui intelliguntur.

Per obitum filiæ dos data à patre reuertitur ad patrem. Baldus.

Idem. a. Apollonio. Lex. iiij.

DOs à patre profecta, ſi in matrimonio deceſſerit mulier filiafamilias, ad patrem redire debet.

Captiuitas vxoris non facit locum repetitioni dotis: ſed eius mors naturalis. Sali.

Imperatores Valerianus & Gal. aa. & Valerianus comes Tauro. Lex. v.

SI quidem viuit apud hoſtes vxor tua: nondum frater eius quaſi hęres dotem repetere poteſt. Si vero diem functa eſt, & hæreditatē eius poſſit vēdicare: dotis quoq; repetitio ei iure competit, cum in ſtipulatum deducta ſit.

In dote agitur ad recipiendum. Bal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Alexandro & Neroni. Lex. vi.

SI circumſcripta matre veſtra, viliori precio dotales res æſtimatæ ſunt: quid ſuper huiuſmodi contractus vitio ſtatutum ſit, vulgo patet. Proinde ſi doloſis artibus mariti circunuentam matrem veſtram, iniqua æſtimatione circũſcriptam apud præſidẽ prouinciæ euidentibus probationibus oſtenderitis: quando poſſidentibus vobis ad obtinenda prædia etiam doli mali exceptionis poteſtas opituletur, ſciet quatenus religionẽ iudicationis ſuæ temperare debeat. ¶ Sinautem etiam maritus in æſtimatione grauatũ ſe alleget: veritate examinata, non amplius quàm precium iuſtum reſtituere compellatur. ¶ Hæc tunc locũ habẽt cum res in rerum natura ſunt. ſi enim extinctæ ſint, precium quod dotali inſtrumento inditum eſt, conſiderabitur.

Pater non poſt adimere filiæ dotem. Bal.

Iidem. aa. & cc. Herotio. Lex. vij.

FIliæ pecuniam adimere quam habes in poteſtate, minime prohiberis. Nam ſi pro ea dotem dediſti: hanc conſtante matrimonio, ne conſentiente quidem ipſa: matrimonio autẽ diſſoluto, eadẽ inuita repetere non potes.

Pinguior fortuna mariti facit quòd poteſt denuo cõueniri ad reſiduum dotis. Bal.

Iidem. aa. & cc. Saluſtiæ. Lex. viij.

NEc maritus licet poſt diuortium inquantum facere poſſit, cõdemnãdus eſt: poſt idoneus factus, qui non reddiderat integrum, reſidui probabiliter ſolutionem recuſat. At cum eius hęredes inſolidum conueniendos non ambigitur: ne cum his ſoluendo factis experiri non poſſis, ſuperi titioſam geris ſolicitudinem.

Soluto matrimonio dominium rei dotalis reuertitur ipſo iure, ſed non poſſeſſio. & ideo non poteſt ingredi eam ſine iudicis authoritate. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Martiæ. Lex. ix.

DOtis actione ſucceſſores mariti ſuper eo quod ei dotis nomine fuerat datum, conuenire debes. Ingrediẽ

di enim poſſeſſionem rerum dotalium, hæredibus mariti non conſentientibus, ſine authoritate competentis iudicis nullam habes facultatem.

Socer qui recipit dotem pro filio, tenetur eam reſtituere. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Epigorio. Lex. x.

SI ſocero filiæ tuæ dotem dediſti: licet in eius poſitus poteſtate gener tuus rebus humanis exemptus ſit, tamen non de peculio, ſed inſolidum à te conſentiente filia tua cõuentum eum ſatis oportet facere.

Mortuo viro res debet integra reſtitui mulieri. Sali.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Maximiano præfecto prætorio. Lex. xi.

SI conſtante matrimonio maritus fatali fuerit ſorte conſumptus: dos quæ data dicitur vel ꝓmiſſa ex eius vxoris facultatibus, ad eam reuertatur: nihilque ſibi ex hoc defuncti hęres audeat vendicare quod ad mulierem recurrere obitus fecit maritalis.

¶ Si dos conſtante matrimonio ſoluta fuerit. Titulus. xix.

Dos conſtante matrimonio nõ poteſt vxori reſtitui: & reſtituta cum fructibus interim perceptis repetitur. Salicetus.

¶ Impp. Hono. & Theo. aa. Rufinę. Lex vnica.

SI CONSTANTE mãtrimonio à marito vxori dos ſine cauſa legitima refuſa eſt: (quod legibus ſtare non poteſt: quia donationis inſtar perſpicitur obtinere) eadem vxore defuncta, ab eius hæredibus cum fructibus ex die refuſę dotis marito reſtituatur: ita vt proprietas eiuſdem liberis ex eadem ſuſceptis competens, alienari contra leges à marito non poſſit.

¶ Ne fideiuſſores vel mandatores dotium dentur. Titulus. xx.

Satiſdatio pro dote conſeruanda non debet dari: & ſi eſt data, non tenet. Baldus.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa. Cynço. Lex prima.

SIVE EX IVRE, ſiue ex conſuetudine lex proficiſcatur vt vir vxori fideiuſſorem ſeruãdæ dotis exhibeat: eam iubemus aboleri.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. ij.

GEnerali definitione conſtitutionẽ priſtinam amplian tes ſancimus nullam eſſe ſatiſdationem vel mandatum pro dote exigendum vel à marito, vel à patre eius, vel ab omnibus qui dotem ſuſcipiunt. Si enim credendã mulier ſeſe ſuam'que dotẽ patri mariti exiſtimauit: quare fideiuſſor vel alius interceſſor exigitur, vt cauſa perfidiæ in connubio eorum generetur?

¶ Rerum amotarum. Titulus. xxi.

☞ Maritus conuentus actione de dote & rebus amotis, poteſt compenſationem obijcere. Salicetus.

¶ Imperator Alexander Polidentę. Lex prima.

COMPENSATIONIS ęquitatem iure poſtulas. Non enim prius exſolui quod debere te conſtiterit, ęquum eſt, quàm petitioni mutuæ reſponſum fuerit: eo magis quòd ea te ꝓſequi dicis, quæ diuortij cauſa amota conquereris. Cum igitur apud competentem iudicem ex ſtipulatu conueniaris: apud eundẽ doce tui iuris res ablatas eſſe.

☞ Actio rerum amotarum non competit, niſi ſoluto matrimonio. Baldus. Matrimonio vero conſtante competit in factum. Salicetus.

¶ Impp. Diocletianus & Maximia. aa. Sereno. Lex. ij.

DIuortij cauſa rebus vxoris à marito amotis, vel ab vxore mariti: rerum amotarum edicto perpetuo permittitur actio. Cõſtante enim matrimonio neutri eorum neque pœnalis, neque famoſa actio competit, ſed de damno in factum datur actio.

☞ Succeſſores mulieris tenentur actione rerum amotarum, quatenus ad eos peruenit. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Quartioni. Lex. iij.

DE rebus quas diuortij cauſa quōdā vxorem tuā abſtuliſſe proponis: rerū amotarū actione contra ſucceſſores eius nō inſolidū, ſed in quātum ad eos peruenit: quòd ſi res extent, dñij vendicatione vti non prohiberis.

¶ Ne pro dote mulieris, bona quondam mariti addicantur, id eſt in ſolutum dentur. Titu. xxii.

In dote exigenda debet iuris ordo ſeruari, nō citra ſolennitatē debent vxori bona addici. Sal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Apollinariæ. Lex vnica.

VT VXORI pro dote addicantur bona quondā mariti, iure p̄hibitū eſt. ¶ Sanè ſi nullo relicto ſucceſſore, nō idoneus deceſſit: ſecūdū iuris formā quaten9 ſucceſſiōis modus patitur, indēnitati tuę cōſulere non prohiberis.

¶ De fundo dotali. Titu. xxiii.

Vbi electio eſt reſeruata mulieri, fundus dotalis licet æſtimatus non poteſt alienari. Sal.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus. aa. Didę. Lex prima.

SI AESTIMATA prędia data eſſent ī dotē, & conueniſſet vt electio mulieri ſeruetur: nihilominus lex Iulia locum habet. ¶ Eſt autem alienatio omnis actus per quem dominium transfertur.

Maritus non prouocat ad diuiſionem fundi dotalis, ſed prouocatur. Baldus.

¶ Imperator Gor. a. Domitiæ. Lex. ij.

MAriti qui fundum cōmunē cū alio in dotē inęſtimatum acceperūt, ad cōmuni diuidundo iudiciū prouocare non poſſunt, licet ipſi poſſint prouocari.

¶ Diuortio facto, apud quem liberi morari vel educari debeant. Titulus. xxiiii.

In arbitrio iudicis eſt apud quem alantur liberi facto diuortio. Hodie ſeruatur authē. hic poſita. Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Cœleſtinæ. Lex vnica.

LICET NEque noſtra neque diuorũ parentũ noſtrorũ vlla conſtitutione caueatur vt per ſexum liberorum inter parentes diuiſio celebretur: competens tamen iudex ęſtimabit vtrum apud patrem, an apud matrem matrimonio ſeparato filij morari ac nutriri debeant.

IN Authentica vt li.ma. & auię.§.illud. collatione. viij. conſtitu. fina.

Mater poteſt petere quòd pater alimentet filiũ. Bal.

SI pater cauſam diuortij pręſtiterit, apud matrẽ ad ſecũdas nuptias non venientẽ liberi nutriantur patris expẽſis. Si vero contra: tunc apud patrẽ matris locupletis expenſis: niſi pater minus idoneus ſit. Tunc enĩ apud matrẽ locupletem nutriantur. Nam queadmodum locupletes filij matrem alere cogũtur egentem: ita iuſtũ decernimus & à matre filios paſci. ¶Quod de matre & filijs indigentibus dictum eſt, hoc quoq; in oĩbus aſcendentibus & deſcendẽtibus pſonis vtriuſq; naturę decernimus obſeruari.

¶ De alendis liberis ac parentibus. Titu.xxv.

Filij diuites tenentur alere parentes. Salicetus.

¶Imperator Pius Baſſo. Lex prima.

PARENTVM neceſſitatib9 liberos ſuccurrere iuſtum eſt.

¶Diui fratres Celeri. Lex.ij.

COmpetẽs iudex à filio te ali iubebit, ſi ĩ ea facultate eſt vt tibi alimẽta pręſtare poſſit

Mater agere poteſt contra maritũ vt alat filiũ. Sali.

¶Iidem.aa.&.cc.Tatianæ. Lex.iij.

SI competenti iudici eum quem te ex Claudio enixam eſſe dicis, filium eius eſſe probaueris: alimenta ei pro modo facultatum pręſtari iubebit. Idem an apud eũ educari debeat, ęſtimabit.

Pater iudicis officio tenetur alere filium non ingratum: & vbi negatur filius, debet de filiatione prius conſtare. Salicetus.

¶Imperatores Seuerus & Anto.aa. Sabino. Lex.iiij.

SI patrem tuum officio debito promerueris: paternam pietatem tibi non denegabit. Quod ſi ſponte non fece-

rit: aditus competens iudex alimenta pro modo faculta-
tum prẽſtari tibi iubebit. Quòd ſi patrem ſe negabit: quę-
ſtionem iſtam in primis idem iudex examinabit.

¶ De concubinis. Titulus.xxvi.

Non licet marito concubinam habere.h.d. & in hoc Imperator fauet vxoribus. Sali.

¶ Imperator Conſtantinus.a.ad populum. Lex vnica.

NEMINI licentia concedatur conſtante matrimonio concubinam penes ſe habere poſſe.

¶ De naturalibus liberis, & matribus eorum, & ex quibus cauſis iuſti efficiantur. Titulus.xxvii.

In dignitate poſiti non poſſunt nuptias contrahere cum perſonis hic nominatis: aliâs notantur infamia: nec valet matrimonium: & collata liberis ex tali coniugio, vel etiã talibus vxoribus, reuocantur per legitimas perſonas: quibus negligentibus venit fiſcus. Hodie vero tenet matrimonium: & collata non reuocantur. Sali.

¶ Imperator Conſtan.a.ad Gregorium. Lex prima.

SENATORES ſeu præfectos vel quos in ciuitatib9 duũuirilitas, vel ſacerdotiũ, id eſt Phœniciarchię vel Syriarchiæ ornamenta cõdecorant: placet maculã ſubire infamię, & alienos à Romanis legibus fieri, ſi ex ancilla, vel ancillæ filia: vel liberta, vel libertę filia: vel ſcenica, vel ſcenicę filia: vel tabernaria, vel tabernariæ filia: vel humili vel abiecta perſona, vel lenonis aut arenarij filia, vel quæ mercimonijs publice prẽfuit, ſuſceptos filios, in numero legitimorum habere voluerint aut proprio iudicio, aut noſtri prẽrogatiua reſcripti: ita vt quicquid talibus liberis pater donauerit, ſeu illos legitimos, ſeu naturales dixerit, totum retractũ legitimę ſoboli reddatur, aut fratri, aut ſorori, aut matri, aut patri. ¶ Sed & ſi vxori tali quodcũq; datũ quolibet genere fuerit, vel etiã emptione collatũ: etiam hoc retractum reddi prẽcipimus. ¶ Ipſas etiã quarũ venenis inſi

ciuntur animi perditorū (ſi quid quęritur, vel cōmendatū dicitur, quod ījs reddendum eſt quibus iuſſimus, aut fiſco noſtro) tormētis ſubījci iubemus. ¶ Siue itaque per ipſum donatum eſt qui pater dicitur, vel per aliū ſiue per interpoſitā perſonā, ſiue ab eo emptū eſt vel ab alio, ſiue ipſorum noie cōparatū: ſtatim retractū reddatur quibus iuſſimus: aut ſi non exiſtunt, fiſci iuribus vendicetur. ¶ Quòd ſi exiſtant, & in præſentia rerū conſtituti agere noluerint: pacto vel iureiurando excluſi, totū ſine mora fiſcus inuadat. ¶ Quibus tacētibus & diſſimulantibus, ad defenſionē fiſcalē duorū menſiū tempora limitentur: intra quę ſi non retraxerint, vel propter retrahendū rectorē prouincię nō interpellauerint: quicquid talibus filījs vel vxoribus liberalitas impura contulerit, fiſcus noſter inuadat, donatas vel commendatas res ſub pœna quadrupli ſeuera quęſtione perquirens.

IN Authentica vt li. ma. & auię. §. quia vero legem. collatio. viīj. conſtitu. fina.

SEd nouo iure huiuſmodi mulieres cum omnibus hominibus contrahere nuptias poſſunt, etiam cum præditis magnis dignitatibus, dum tamen dotalia inſtrumenta ſuper hoc conficiātur ab illuſtribus. ¶ Reliqui vero citra eos qui maioribus decorati ſunt dignitatibus, ſolo affectu nuptias contrahere poſſunt: dum tamen liberę ſint, cum quibus licet nuptias celebrare.

Iure iſto ſi quis habet matrem vel filios legitimos, nō poteſt naturalibus & eorum matri relinquere vltra vnciam. Et ipſis naturalibus non extantibus ſolū ſemunciam concubinę poteſt relinquere: & vltra relictum redit ad ſucceſſores. Sali.

¶ Imperatores Arcadi. & Honorius. aa. Antennio præfecto pretorio. Lex. īj.

MAtre vel legitimis filījs vel nepotibus vel pnepotibus cuiuſcunqꝫ ſexus vno pluribus've exiſtentibus: bonorū ſuorū vnā tm vnciā pater naturalibus filījs ſeu filiabus eorum'que genitrici: vel ſi ſola ſit concubina, ſemūciam largiendi vel relinquendi habeat poteſtatem. Quicquid vero vltra modum conceſſum relictum ſit: legitimis

filĳs vel matri vel cęteris ſucceſſoribus iure reddatur.

IN Authentica qui.mo.na.effic.ſui.§.ne igitur.collatione.vĳ.conſtitu.prima.

NVnc ſoli liberi naturales legitimi ad hunc modum coarctant,non etiam mater.

Pater qui filios naturales tradidit curię ꝓprię ciuitatis,vel ei quę ſit caput prouincię:quando ortũ habet ex regia vrbe,poteſt illos inſolidum hęredes inſtituere:nec poterunt illi conditionem curialem recuſare ſi reperiuntur paterna bona poſſidere.Et idem ſi filiã naturalẽ alicui curiali tradidit in matrimonium. Sali.

¶Imperatores Theodoſius & Valẽtinianus.aa.ad Apollonium præfec.præto. Lex.iĳ.

SI quis ſeu liber ipſe,ſeu curiæ ſit nexibus obligatus: & tradendi filios naturales vel om̃es vel quos quẽ ve maluerit eius ciuitatis curiæ vnde ipſe oritur, & inſolidum hęredes ſcribendi liberam ei concedimus facultatẽ. ¶Quòd ſi cui nõ ex vrbe,ſed ex vico vel poſſeſſiõe qualibet oriundo naturales liberi cõtigerũt: eoſque velit ſub definitione prædicta curiæ ſplendore honeſtare, & hæreditatis opibus adiuuare:eius ciuitatis aſſcribendi ſunt ordini ſub qua vicus ille vel poſſeſſio cẽſetur. ¶Quòd ſi alterutram regalium ciuitatũ patriam ſortiatur:ſit ei liberum ſuſceptam ex inęquali coniugio ſobolem cuiuſcunque ciuitatis decurionibus immiſcere:dũmodo ciuitas quę eligitur,totius prouincię teneat principatũ. Indignum enim eſt vt qui ſacratiſſimæ vrbis vbere gloriatur, naturales ſuos non illuſtris ordine ciuitatis illũinet. & hoc ſiue poſtrema definiat voluntate,ſiue donationẽ cuiuſlibet quantitatis in liberos naturales pater conferat.¶Et quod de ſubeunda ſorte curiali ſeu teſtamento ſeu actorũ fide conſtituit:ita ratum eſſe, ſtabiliter'ꝗ volumus obſeruari, vt ſiue abſtinẽdo ab hæreditatibus,ſiue abdicando donationes , naturales liberi curialem voluerint euitare fortunam,poſtea'que paternarũ opum vel inſolidum vel ex parte reperti fuerint poſſeſſores:licet eas alienauerint, omnimodo ad conditionem in qua pater eos amplificatis opibus eſſe voluit,etiam inuiti cogantur accedere. Et ſi filiam naturalem vel filias habue

rit: & eam vel eas curiali vel curialibus ciuitatis ex qua oriundus eſt, vel ſub qua vicus vel poſſeſſio vnde oritur conſiſtit, vel eius ciuitatis quæ principatum totius prouinciç tenet, matrimonio collocauit: hęc eadem & in perſona eius vel earum ad exemplum marium obtinebunt. Quid enim intereſt vtrum per filios, an per generos commoditatibus ciuitatum conſulatur, & vtrum nouos lex faciat curiales, an foueat quos inuenit?

Naturalis per patrem curię deputatus, ſi onus agnoſcit, hæreditatem patris non poteſt repudiare. Sali.

¶ Imperatores Leo & Antoninus. aa. Armaſio præfecto prætorio. Lex. iiij.

QVoniam deſideria morientium, ex arbitrio viuentium non ſine iuſta ratione colligimus: & is qui naturalem filium habens, hortantibus legibus vltro ad inſtar legitimi filij municipalibus eum voluit aggregare muneribus, & donare patriæ, principalem manifeſtauit, notum'que fecit ſine dubio profeſſione certiſſima facultatum ſuarum omnium elegiſſe ſe affectione debita ſucceſſorem: cum certe huiuſmodi perſonis adeò ſacratiſſima conſtitutione ſubuentum ſit, vt nec renunciandi eis, aut alienandi aut repudiandi paternas hæreditates aut donationes in fraudem curiæ concedatur facultas, ſed muneribus patriæ ſuſceptis, patrimonia ſubire cogantur: nullam e diuerſo calumniantium vocem penitus patiemur admitti, ſed ipſum Philocalum & paternorum bonorum omnium ab inteſtato hæredem, & noſtræ ciuitatis curiæ principalem iniuncta vel iniungēda ſibi munera ſubire: ex eo'que genitos vel naſcituros filios, ſimiliter paternæ conditioni ſubiacere præcipimus. ¶ Et huiuſmodi formam in omnibus cauſis quę ſimiliter in quocunque ciuitatis ordine curiaque contigerint, in poſterum decernimus obſeruari.

Per ſubſequens matrimonium poſſunt legitimari liberi iam procreati. Quod olim erat in contrarium ſtatutum à Conſtantino, corrigitur, & ſolum pręteritis caſibus reſeruatur. h. d. Iſta lex eſt correcta per .l. cum quis. infra eodem. Bal.

¶Imperator Zeno.a.Sebaſtiano.p̄.p̄. Lex.v.

Diui Conſtantini qui veneranda Chriſtianorum fide Romanum muniuit imperium:ſuper ingenuis concubinis ducendis vxoribus,filijs quinetiam ex eiſdem vel ante matrimonium vel poſtea ꝓgenitis,ſuis ac legitimis habendis,ſacratiſſimam conſtitutionem renouantes,iubemus eos qui ante hanc legem ingenuarum mulierum nuptijs minime intercedentibus electo contubernio cuiuſlibet ſexus filios procreauerit : quibus nulla videlicet vxor eſt,nulla ex iuſto matrimonio legitima proles ſuſcepta:ſi voluerint eas vxores ducere quę ante fuerant concubinę, tam coniugium legitimum cū huiuſmodi mulieribus ingenuis(vt dictum eſt)poſſe contrahere,quàm filios vtriuſq; ſexus ex earundem mulierum priore cōtubernio ꝓcreatos,mox poſtquam nuptię cum matribus eorum fuerint celebratę,ſuos patri,& in poteſtate fieri, & cum ijs qui poſtea ex eodem matrimonio ſuſcepti fuerint,vel ſolos ſi nullus alius deinde naſcatur,tam ex teſtamento volentibus patrib9 etiam ex integro ſuccedere,quàm ab inteſtato petere hæreditatem paternam:pactis quæ matrimonij tempore ſuper dotalibus vel ante nuptias donationis rebus ſubſecuta fuerint,etiam ad ipſorū perſonas pertinentibus: vt vnà cum fratribus ſuis poſtea ex eiſdem parentibus forte progenitis,aut ſoli ſi nullus alius ſit ꝓcreatus,dotis & ante nuptias donationis pro tenore legū nec minus pactorum emolumenta percipiant. ¶Ii vero qui tempore huius ſacratiſſimæ iuſſionis necdum prolem aliquam ex ingenuarum concubinarū conſortio meruerint, minime huius legis beneficio perfruantur : cū liceat eaſdē mulieres ſibi prius iure matrimonij copulare non extantibus legitimis liberis aut vxorib9:& legitimos filios,vtpote nuptijs præcedentibus procreare: nec debeant quos ex ingenua concubina dilato poſt hanc legem matrimonio naſci voluerint,vt iuſti ac legitimi poſtea videantur, magnopere poſtulare.

☞Per arrogationem poteſt filius naturalis legitimari. hoc correctum eſt per legem ſequentem: quia per hoc aperiretur via libidini.Baldus.

¶Imperator Anaſtaſius.a.Sergio.p̄.p̄. Lex.vi.

IVbemus eos quibus nullis legitimis exiſtentibus liberis in præſenti aliquæ mulieres vxoris loco habētur: ex his ſibi progenitos ſeu procreādos, ſuos, & in poteſtate ſua, legitimos'q̧ hos hr̄e, proprias'q̧ ſubſtantias ad eos vel p̱ vltimas voluntates vel per donationes ſeu p̱ alios legi cognitos titulos (ſi voluerint) transferre: ab inteſtato quoq̧ ad eorum hæreditatem vocandos: nec aliquam quæſtionis ſeu altercatiōis exercēdę ſub qualibet aſtuta ſubtili'q̧ legum vel conſtitutionum occaſione ſuper his vel agnatis ſeu cognatis genitoris eorum vel quibuſdam alijs ſupereſſe facultatem. ¶In poſterum nihilominus quiſquis huiuſmodi mulierem vxoris loco dotalibus inſtrumentis cōfectus habuerit: pro eius ſobole ſimilem eandem'q̧ formam cuſtodiri: nec adimatur ei licentia ſibi quemadmodum voluerit per liberos proprium ſuum patrimonium acquirendi. ¶Filios inſuper vel filias iam per diuinos affatus à patribus ſuis in arrogationē ſuſceptos vel ſuſceptas huius prouidentiſſimæ noſtrę legis beneficio & iuuamine potiri cenſemus.

Lex quę caſſatur, intelligitur caſſari quo ad futura, & non quo ad præterita. Baldus.

¶Imperator Iuſtinianus.a.Marino. Lex.vij.

LEgem Anaſtaſij diuinę recordationis, quæ ſuper naturalibus filijs emiſſa eſt, in ijs valere tantum caſibus concedimus, qui nunc vſque ſubſecuti ſunt, pro eiuſdem legis tenore in matrimonijs tunc conſtantibus vel poſtea contractis: ita tamen, vt non aliunde progenitis ſubueniſſe credatur, quàm non ex nefario nec inceſto coniugio. ¶Naturalibus inſuper filijs vel filiabus ex cuiuſlibet mulieris cupidine non inceſta nō nefaria procreatis, & in paterna per arrogationem ſeu per adoptionem ſacra ſuſceptis, ex diuinis iuſſionibus, ſiue antequam eadem lex irrepſerit, ſiue poſt eandem legem vſq̧ ad præſentem diem: non ſine ratione duximus ſuffragandum: vt adoptio ſeu arrogatio firma permaneat, nullis prorſus improbanda quęſtionibus, quaſi quod impetratur, lege quadam interdictum ſit: quoniam & ſiqua prius talis emergebat dubi-

tatio, remittenda fuit: mouente miſericordia, qua indigni non ſunt qui alieno laborant vitio. Sint itaque poſt eandē arrogationē ſeu adoptionem ſui, & in poteſtate patrum: ſucceſſiones'que tam ab inteſtato quàm ex teſtamento capiant: prout in arrogatis ſeu adoptatis conſtitutum eſt. ¶In poſterum vero ſciant omnes legitimis matrimonijs legitimam ſibi poſteritatem quærendam, ac ſi prædicta conſtitutio lata non eſſet. Iniuſta nanque libidinum deſideria nulla decætero venia defendet: nullum ſubleuabit nouum adminiculum præter anteriorum diſpoſitionum ordinem: non ante lata ſanctio, quam ex hoc die reſecādam pia ſuggerit ratio: non arrogationū vel adoptionum prętextus, quæ vlterius minime ferendæ ſunt: non aſtutiæ ſiue diuinis affectandę literis, ſiue quibuſdā illicitis ambiendę machinationibus: cum nimis indignum, nimis impiū ſit flagitijs præſidia quęrere: vt & petulantiæ ſeruire liceat, & ius nomen'que patris (quod eis denegatum eſt) id altero legis colore præſumant.

Iure illo non extante matre neque liberis legitimis & naturalibus, permittitur patri inter viuos vel in vltima voluntate filijs naturalibus tantum dare vſque ad ſex vncias tātum. ab inteſtato vero in nihilum poſſunt ſuccedere. Salicetus.

¶Idem. a. Mennę pręfecto prætorio. Lex. viij.

HVmanitatis intuitu naturalibus patribus hoc indulgemus, vt liceat eis nulla legitima ſobole vel matre ſubſiſtente, naturalem vel naturales filios, matrem'qꝫ eorum nō tantū ex tribus vncijs (quod præteritę leges permittebant) ſed etiam ex duplici portione, id eſt ſex vncijs hæredes ſcribere: vt licet ab inteſtato nullam cōmunionē ad patris naturalis ſucceſſionem haberent: ex ſuprema tamen eius voluntate permittatur eis vſque ad prædictas ſex vncias (ſi hoc ſcilicet naturalis pater voluerit) hæreditatem eius capere: ita tamen, vt memoratam ſex vnciarū quantitatem in omnibus naturalibus filijs & matre eorū minime teſtator excedat. quam & in legatis & in fideicōmiſſis eis relinquendis & dotibus & donationibus tam alijs quàm ante nuptias vſque ad ſex vnciarum ęſtima-

ſtionem liberam ſimiliter naturalibus eorum patribus damus poteſtatem. ¶ Hæc autem in futuris tantũmodo teſtamentis vel vltimis voluntatibus vel dotibus vel donationibus locum habeant.

IN Authen. quib. mo. nat. effi. ſui. §. ſi vero filios. &c. §. ſi na. colla. vij. conſtitu. i.

LIcet patri ſine legitima prole ſeu parente cui relinqui neceſſe eſt decedenti, naturalibus totam ſubſtantiam ſuam vel inter viuos largiri, vel in teſtamento transmittere. ¶ Quòd ſi parẽtes dũtaxat ei ſupſint: legitima pte parentibus relicta, reliquũ inter naturales diſtribui permittitur. ¶ Ab inteſtato vero cum deſit ſoboles ciuilis, nec ſuperſit coniunx legitima: ſi naturales ex concubina extant quæ ſola fuerit ei indubitato affectu coniuncta: in duas paternæ ſubſtantię vncias ſuccedant: vt matri inter eos virilis portio (ſi ſupereſt) detur. Huiuſmodi enim naturales filios paſci boni viri arbitrio eſt neceſſe: ſiue legitimi extant, & ſuccedũt: ſiue cõiuge viua quilibet alij ſunt hæredes. Hi ergo & parentibus parem præſtent (ſi opus ſit) pietatem. Sed qui ex damnato ſunt coitu, ab omni prorſus beneficio ſecludantur.

Legitimatus per oblationem curię, conſequitur iura legitimorum ſolum reſpectu legitimantis, non reſpectu cæterę cognationis. Ille autem qui legitimatur per matrimonium, efficitur legitimus quo ad omnes: quia iſta legitimatio naturam imitatur. Baldus.

¶ Idem. a. Mennæ pręfec. præto. Lex. ix.

COmmunium rerum eſſe vtilitatem recte iudicantes, lucidis & om̃i ambiguitate ſegregatis legibus vti noſtro ſubiectos imperio: ad præſentem ſanctionem venimus: per quam omni dubitatione amputata quæ vſque adhuc obtinebat, certiſſimum facim9, vt quoties naturales filij curiali fortunę patriæ ſui genitoris aſſignantur, vel adhuc viuente patre, vel poſt eius obitum, pro diſpoſitione teſtamẽti ab eo conditi: etiã eo modo legitima iura in paterna ſucceſſione adipiſcantur. ¶ Quod recte fieri minime dubium eſt, licet illuſtrem dignitatem ex qua curialis fortunæ liberatio competere nõ poteſt, naturales filij an-

te meruerint. Non autem permittatur eis cõtra ſubſtantiam ab eodem naturali patre deſcendentiũ vel aſcendentium, vel ex latere cognationis vel agnationis iure eidem patri coniunctorũ (licet ipſi legitimi filij ſucceſſores eidẽ naturali patri per memoratam fortunã efficiantur) aliqđ ius ſibi vẽdicare. ¶Quod & in ijs locum habebit qui iam à naturali patre curiali conditioni traditi, & adhuc ſuperſtites ſunt: eodẽ ſcilicet modo nec illis contra ſubſtantiam eiuſdem naturalis filij, vel ex eo deſcendentium vel aſcendentium, vel à latere coniunctorum, aliquod ius ſibi vendicare valentibus:

Filio legitimato per oblationem curiæ, decedenti ab inteſtato ſuccedũt eius liberi, portione quarta curię dãda ſi dicti eius liberi non ſint curiales: nati tamen poſtquam eorum pater fuit oblatus curię, efficiuntur curiales. Salicetus.

¶Sed ſi quidem iſte naturalis filius ſiue poſtquam legitimus ſucceſſor patri effectus ſit, ſiue in antecedenti tẽpore filios ex legitimo matrimonio vel alios deſcendentes liberos habeat: eos modis omnibus ad eius ſucceſſionẽ ſine teſtamento morientis vocari, nec curiæ locum eſſe, præterquam ſi quarta portio bonorum eiuſdem curię debeatur, eo quòd nullus forte ex mortui liberis curialia munera pagere cogitur: illo videlicet obſeruando, vt ij quos iſte naturalis filius poſteaquam fortunæ curiali datus eſt, procreauerit: & decuriones ſine dubio ſint: & curialia peragere munera compellantur.

Si legitimatus per oblationem curię, decedat ſine liberis, ſuccedit mater in tertia: in reliquũ curia. Si vero mater nõ ſupereſt, ſuccedit in paternis curia: cognati in reliquis. & ſi eius cognatus curię ſe offerat: omnia etiã paterna ad curiam deuoluenda habebit: etiam eo caſu ſi mater ſuperſit, ad omnia bona extra ſubſtantiam patris quęſita cum cęteris ſuccedit. Salicetus.

¶Si vero ſine liberis cuiuſcunq; gradus inteſtat9 deceſſerit: ſi quidem matre ſuperſtite, tertiam quidẽ partem bonorum eius matrem habere: duas vero alias partes curiã cui à patre datus eſt. ¶Sinautẽ mater quidẽ defuncti non

ſupereſt: alij vero cognati ex materna linea deſcendentes vel aſcendētes vel ex latere venientes ad eius vocētur ſucceſſionē: tunc ea quidē quę à patre naturali ad eum peruenerunt, eidem curię cōpetere. Si quid vero filio poſtea legitimo ſucceſſori effecto, vel à matre ſua vel aliūde quocunq; legitimo modo acquiſitum ſit: hoc ad ꝓximos maternos eius cognatos peruenire: ¶ Illo videlicet obſeruando, vt ſiue matre eius ſuperſtite, ſiue ea ante filiū mortua, aliquis ex eius gn̄e eiuſdē curiæ fortunam ſubire paratus ſit: liceat ei offerenti ſe eidem curiæ, bona mortui quæ de ſubſtantia patris ad eū peruenerunt, capere, muneraque peragere curialia. quo decedente mater defuncti ſi adhuc ſuperſit, nō ſolū tertiam partē eorum quæ extra paternā ſubſtātiam filius eius aliunde acquiſiuerit, ſed etiā omnia ea vel ipſa ſola vel cum cohæredibus ſuis capiet.

Hac. l. ſtatuta non habent locum in iam mortuis, ſed morituris. Sali.

¶ Ea vero quę de ſucceſſione naturalis filij poſt curialem conditionem morientis conſtituimus: non tantum in ijs locum habere debent, qui poſtea à patre ſuo naturali curiæ dati fuerint: ſed etiam in illis qui iam dati ſunt, ſi tamē adhuc ſuperſint. Quòd ſi ante pręſentem ſanctionē mortui ſunt, minime ad eorum ſucceſſionem eādem noſtram ſanctionem extendimus.

Etiam habens filios legitimos poteſt naturalem curiæ tradere: ſed non poteſt ei plus relinquere vel donare quàm vni ex filijs legitimis & naturalibus cui minus dederit. Salicetus.

¶ Et quoniam omnimodo fauendum eſt curijs ciuitatū: illud etiam in hac parte addendum eſſe cēſemus, vt liceat patribus naturales filios curiæ patriæ ſuæ tradere: non ſolum nulla eis legitima ſobole exiſtente, ſed etiā ſi filios vel alios liberos ex legitimis matrimonijs ꝓcreatos habeāt: & eo modo naturales quoq; filios ſibi legitimos ſucceſſores efficere: ita tamen, vt minime eiſdem patribus liceat per donationem vel vltimam voluntatem amplius eidem naturali filio dare vel relinquere quàm vni filio ex legitimo matrimonio procreato dederint vel reliquerint cui mini-

ma portio data vel relicta ſit.

Per matrimonium legitimantur liberi naturales primogeniti: & ſuccedunt æqualiter cum liberis poſtea naſcituris. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Demoſtheni præfecto prætorio. Lex. x.

CVm quis à muliere libera, & cuius matrimoniũ non eſt legibus interdictum, cuiuſque conſuetudine gaudebat, aliquos liberos habuerit, minime dotalibus inſtrumẽtis compoſitis: poſtea autem ex eadem affectione etiã ad nuptialia peruenerit inſtrumenta: & alios iterum ex eodem matrimonio liberos procreauerit: ne poſteriores liberi qui poſt dotem editi ſunt, ſibi omne paternum patrimonium vendicare audeant, quaſi iuſti & in poteſtate effecti fratres ſuos qui ante dotem fuerant nati, ab hęreditate paterna repellentes: huiuſmodi iniquitatem amputãdam cenſem9. Cũ enim affectio prioris ſobolis & ad dotalia inſtrumenta efficienda, & ad poſteriorem filiorum edendam progeniem præſtiterit occaſionem: quomodo non eſt iniquiſſimum ipſam ſtirpem ſecundæ poſteritatis priorem quaſi iniuſtam excludere: cum gratias agere fratribus ſuis poſteriores debeãt, quorum beneficio ipſi ſunt iuſti filij, & nomen & ordinem conſecuti? Neque enim veriſimile eſt eum qui poſtea vel donationem vel dotem conſcripſit: ab initio talem affectionem circa mulierem non habuiſſe, quę eam dignam eſſe vxoris nomine faciebat. ¶ Quapropter ſancimus in huiuſmodi caſibus omnes liberos, ſiue ante dotalia inſtrumẽta editi ſint, ſiue poſtea, vna eademque lance trutinari, & omnes filios ſuos in poteſtate ſuis exiſtere genitoribus: vt nec prior nec iunior vllo habeatur diſcrimine: ſed qui ex ijſdem matrimonijs procreati ſunt, ſimili perfruantur fortuna.

Iſta lex tollit dubium quod inſurgit ex. l. pręcedenti: & hoc intendit: Per ſequens matrimonium filij nati ex cõcubina legitimantur, etiã ſi ex eo matrimonio nullus poſtea naſcatur, vel natus viuens non reperiatur tẽpore mortis patris: & ſi ante nati legitimãtur, multo magis qui erant in vtero tẽpore mrĩmonij: & tẽpus cõceptionis vl' natiuitatis inſpicitur prout liberis eſt vtilius. Sali.

¶Idem.a.Iuliano præfecto prætorio. Lex.xl.

NVper legem conſcripſimus qua iuſſimus ſi quis mulierem in ſuo contubernio collocauerit, non ab initio affectione maritali, eã tñ cũ qua poterat habere cõnubiũ, & ex ea liberos ſuſtulerit: poſtea vero affectiõe procedente, etiam nuptialia inſtrumenta cum ea fecerit: filioſq; vel filias habuerit: non ſolum ſecũdos liberos qui poſt dotem editi ſunt, iuſtos, & in poteſtate eſſe patrib9, ſed etiã anteriores, qui & ĳs qui poſtea nati ſunt, occaſionem legitimi nominis præſtiterunt. ¶Quam legem quidam putauerunt ſic interpretari, ſiue nõ progeniti fuerint poſt dotem conſcriptam liberi, ſiue iam ab hac luce ſubtracti: non anteriores filios iuſtos haberi, niſi vtroque tempore viuentes & ſuperſtites liberi inueniantur. Quorum ſuperuacuam ſubtilitatem penitus inhibendam cenſemus. Sufficiat etenim talem affectionem habuiſſe, vt poſt liberorũ editionem, et dotalia efficiant inſtrumenta, & ſpem tollendę ſobolis habeant. Licet enim hoc quod ſperatum eſt, ad effectũ non peruenerit: nihil anterioribus liberis fortuitus caſus derogare cõcedatur. Et multo magis ſi quis mulierem quam in cõtubernio ſuo habuerat, pręgnantẽ fecerit: poſtea autem adhuc grauida muliere conſtituta, dotalia fecerit inſtrumenta: & puer vel puella editus vel edita ſit, iuſta patri ſoboles naſcatur, & in poteſtate efficiatur, & hęres exiſtat morienti, ſiue ab inteſtato, ſiue ex teſtamẽto. Satis enim abſurdum eſt ſi filĳ poſt dotem progeniti anterioribus liberis adiutorium afferant, ipſum puerum vel puellam ſibi opitulari non poſſe. ¶Et generaliter definimus, & quod ſuper huiuſmodi caſibus variabatur, definitione certa cõcludim9, vt ſemper in huiuſmodi quęſtionibus in quibus de ſtatu liberorum eſt dubitatio: non conceptionis, ſed partus tempus inſpiciatur. Et hoc fauore facimus liberorum: & editionis tempus ſtatuimus eſſe ſpectandum: exceptis ĳs tantummodo caſibus, in quibus cõceptionem magis approbari, infantium conditionis vtilitas expoſtulat.

IN Authentica de inceſtis nup.§.dubitatum. collatione ĳ.conſti.vi.

Filij legitimi non impediunt naturales legitimari per ſequens matrimonium.h.d.niſi illi naturales eſſent nati ex ancilla: vt in auth. ſed noua. quod tñ permittitur ſi dotalia conficiantur inſtrumēta:vt in auth.noua alia. quę corrigit aut.ſed noua. & auth.ſed noua.limitat auth.quod ius. Sali.

QVod ius locum habet et ſi ante hoc conſortiū,legitimorum pater ſit ex alia coniuge,à qua ſeparatus ſit legitime,vel mortua ſit.

IN Authen.de trien.& ſe.§.pe.col.iij.conſti.v.

SEd noua conſtitutio non permittit hoc in ancilla,niſi ei qui ſine legitimis alijs reperitur.

IN Authentica vt liber. decę.§. ſi quis autē. collatione vi.conſtitutione.vi.

NOua alia cōſtitutio hoc generaliter inducere videtur & in ijs qui ex ācilla ſunt, vt ex ipſa dotis inſcriptione ſimul & libertas tribuatur, & ius ſuorum.

IN Authētica quibus mo.na.effi.legiti.§.ſi vero is qui.&.§.ſed & aliud.colla.vi.conſti.i.

Baſtardi non poſſunt legitimari à comite exiſtentib9 legitimis.qđ credo verū niſi cōſentiētib9 legitimis.Bal.

PRęterea qui legitimam non habet prolem, ſed ex huiuſmodi conſuetudine duntaxat naturales : poteſt eos precibus principi datis legitimos ſibi conſtituere, & ſine matrimonio, ſi mulier iā defuncta ſit,vel deliquit,vel occultetur, vel aliâs venire prohibeatur, vel quoquo modo matrimonium impediatur,vt ſacerdotio.

IN Authen.qui.mo. nat.effi.leg.§.illud autē. collatione vi.cōſtitutione.i.

Hic additur nouus modus per quem filij legitimantur.Baldus & Salicetus.

ITem ſine legitimis decedens,in teſtamēto ſcribens velle ſe naturales filios fore legitimos ſucceſſores,licētiam habeat vt poſt mortem eius filij principi ſupplicent teſtamentū oſtendentes,& principis & legis dono fiant hæredes, ſi tamen filij voluntatem patris amplectantur. quod generaliter obſeruatur. Sed ſi alij quidē volūt legitimi fieri,alij nō:volētes fiant:cęteri in iure naturali remaneant.

IN Authentica vt liceat matri & auię.§.ad hoc autem collatione.viij.conſtitutione finali.

SI quis liberos habens naturales ex muliere libera quæ vxor ei poterat eſſe, dicat in inſtrumento ſiue publice ſiue propria manu conſcripto, habente ſubſcriptionē triū teſtium fidedignorū, ſiue in teſtamento, ſiue in geſtis monimentorum hos ſuos eſſe, nec adiecerit naturales: huiuſmodi filij ei legitimi & ſucceſſores erunt. Et ſi vni ex multis filijs teſtimoniū quodlibet ex prędictis modis prębuerit: cęteris ex eadē muliere natis ad legitima iura ſufficiet.

Vbi ſit mentio de filio reſpectu certæ qualitatis, non continetur nepos qui eſt alterius qualitatis. Baldus.

¶ Idem. a. Ioan. præfecto prętorio. Lex.xij.

CVidā qui iuſtū filiū habebat, nepos acceſſit naturalis. Si nepotis nomē huiuſmodi ſoboli legibus accōmodādum eſt, quęrebatur. Volebat enim tali naturali nepoti ex ſuo legitimo filio iam defuncto progenito, totā ſuam ſubſtantiam relinquere: quaſi ſacris conſtitutionibus tantummodo in filijs naturalibus prohibentibus totum patrimonium ſiue quantam partem voluerit eis relinquere, & certo fine partes eorum concludentibus. Huiuſmodi autem dubitatio & in alia dubitationis ſpecie ventilata eſt. Quid enim ſi ex naturali filio nepotem habet auus legitimum patri ſuo vel naturalem? In omnibus itaque talibus dubitationibus cum nulla legitima conſequentia in huiuſmodi perſonis cuſtodiatur, ſed interuentu ſobolis naturalis nullum ius legitimum ſubeſſe poteſt vt neceſſitas relinquendi aliquid eis ex legibus immineat: liceat eis quantum voluerint ſuę ſubſtantię in eos conferre, ſcilicet nulla legitima ſobole ſubſiſtente. Filijs enim naturalibus relinqui conſtitutiones quantum voluerint ideo prohibuerunt, quia vitium paternum refrenandum eſſe exiſtimauerunt. In nepotibus autem nō eadem obſeruatio in pręfatis ſpeciebus cuſtodienda eſt, vbi legitima ſoboles minime facit impedimentum. Ea enim ſubſiſtente, veterum conſtitutionum tenorem in naturalibus filijs ſtatutum, & in nepotes extendimus. ¶ Sed hoc in ijs tantūmodo ſancimus in quibus voluntate aliquid conſecuti ſunt. Iura etenī ab inteſtato in

aui ſucceſſionē nemini eorū penit9 aperimus. Et hoc non ſolū eis accedere cēſem9 à ſubſtātia aui paterni naturalis: ſed etiā paui vel eius cognatiōis, ſi quis ſaltem huiuſmodi vocabulū in tam degeneres homines extendere maluerit.

¶ De teſtamentaria tutela. Titulus.xxviii.

Tutor non legitime datus in teſtamento, non tenetur ſi non immiſcet ſe adminiſtrationi. Si autē ſe immiſcet, tenetur actione negociorum geſtorum. Bal.

¶ Imperatores Seuerus & Anto. Spatę. Lex prima.

QVEM DICIS tibi tutorē in teſtamēto patronę datū, ſi adminiſtrationi ſe nō īmiſcuit: nulla actiōe tibi teneť. neq; enī iure datus tutor fuit. Quòd ſi adminiſtrauit ſponte res tuas: experiri aduerſ9 eū actiōe negociorū geſtorū potes.

Pater dando poſteriorem tutorem, non intelligitur remouere priorem. Baldus.

¶ Imperator Anto. a. Sabino. Lex. ij.

ETſi à patre tuo teſtamēto iure tibi tutor dat9, eo tpe quo hęres extitiſti, in rebus humanis fuit: tn̄ codicillis alius tutor recte datus eſt: & vterque propter voluntatē teſtatoris tutor erit, niſi teſtamēto datū, pater aliū codicillis dādo, reprobauerit. Tunc em̄ poſterior ſolus tutor erit.

Frater ipuberis tutorē teſtamētariū nō excludit. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Gęorgio & alijs. Lex. iij.

SI tutores teſtamento vobis dati ſunt: quanquam vnus veſtrum ſuæ ętatis factus ſit, id eſt pupillarem ætatem exceſſerit: tutela tamen veſtra ad eum non pertinet.

Mater non dat tutorē filio niſi eū hęredem inſtituat: datum tamen iudex cum inquiſitione confirmat: & nō confirmatus tenetur protutelæ ſi gerat. Sali.

¶ Idem. a. Fœlicianę. Lex. iiij.

MAter teſtamēto filijs tutores dare nō pōt, niſi eos hęredes inſtituerit. Qn̄ autē eos hęredes non inſtituit: ſolet ex volūtate defunctę dat9 tutor, à pręſidib9 cōfirmari. Nullo vero ex his interueniente, ſi res pupillares qui dati ſunt adminiſtrauerint: protutelę actione tenentur.

Si ſeruus alien9 cum libertate à patre tutor filio da-

tur, debet redimi & manumitti, & vt curator vel tutor alteri adiungi. Salicetus.

Imperatores Valerianus & Gali.aa. Daphinę. Lex.v.

SI pupillorum pater alienum ſeruum de quo poſtulas, & tutorem eſſe voluit, & liberum, manente tñ alio tutore pupillis ante dato: & redimi et manumitti hũc apud pręſidem ꝓuincię, & curatorem adiungi oportet.

Tutor recte datus tenetur etiam de negligẽtia. Sali.

Impp. Diocletia. & Maximia.aa. Domię. Lex.vi.

SI tibi pater auunculũ teſtamẽto recte tutorẽ dedit, nec is excuſatus eſt: eũ tutelæ iudicio tam de adminiſtratis quàm de neglectis cũ adminiſtrari deberẽt, apud cõpetẽte iudicẽ cõueni, ſecũdũ bonã fidẽ tibi ſatiſfacere iuſſurũ.

Tutor recte datur in teſtamẽto, non curator, licet cõfirmetur. Salicetus.

Iidem.aa. Triphenę. Lex.vij.

TVtelę actione contra tutorẽ mota, quẽ in teſtamẽto patris in cuius fuiſti poteſtate, datũ ꝓponis: reddi tibi ſi quid debetur, competens iudex aditus iubebit. Curatorem enim inutiliter in teſtamento dari nõ ambigitur.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Floro prefecto prætorio. Lex.viij.

TVtores etiam græcis verbis licet in teſtamentis relinquere: vt ita tutores dati videãtur, ac ſi legitimis verbis eos teſtator dediſſet.

De confirmando tutore. Titulus.xxix.

Tutor inutiliter datus, excuſatione nõ indiget: niſi ex die confirmationis. Cum caſu ſummario concordat.l. Caius teſtamẽto.ff. de excu. tuto. Bal. & Sali.

Imperator Alexander .a. Priſco. Lex prima.

TESTAMENTO matris tutores dati, excuſare ſe neceſſe nõ habẽt, niſi decreto ſecũdum voluntatem defunctę, & quidem inquiſitione habita, dati fuerint.

Nec epiſtola nec teſtamento imperfecto datur tutor legitime: ideo excuſationis tempus non cedit antequam confirmetur. Sali.

Idem.a. Valentiniano. Lex.ij.

NEq; per epiſtolā, neq; ex īperfecto teſtamēto tutorē recte dari, indubitati iuris eſt. ¶ Sed volūtas patris in conſtituendis tutoribus vel curatoribus in huiuſmodi caſibus à iudice ad cuius officium hęc res pertinet, ſeruari ſolet. ¶ Secundum quæ, vereri non debes ne tempus antequam confirmareris, tibi ceſſerit.

Legitime facta non reuocantur: & confirmatio tutoris conſiſtit in deliberatione iudicis: quia omnino eſt cōfirmandus. Salicetus.

¶ Idem. a. Soſiano. Lex. iij.

SI (vt proponis) pupillo cuius meminiſti, pater inutiliter teſtamento tutores dedit: & priuſquam hi confirmarentur, alij ab eo cuius intereſt dati ſunt: id quidē quod iure geſtū eſt, reuocari nō poteſt: an aūt qui iudiciū patris habeāt, curatores eidē pupillo cōſtitui debeāt, aditus cōpetens iudex perſpectis vtilitatibus eius æſtimabit.

Tutor datus à patre filio naturali, debet petere ſe cōfirmari: & confirmatus ſolum habet adminiſtrationem in prouentis à patre. Sali.

¶ Imperator Iuſti. a. Iuliano pręfec. pręto. Lex. iiij.

NAturalibus liberis prouidentes, damus licentiā patribus eorū in ijs reb9 quas quocūq; modo eis dederint vel reliquerint, ſcilicet intra præfinitū noſtris legibus modum, etiā tutorē eis relinquere: qui debet apud cōpetentē iudicem ſe confirmare, & ita res gerere pupillares.

¶ De legitima tutela. Titulus. xxx.

Tutela legitima ex lege duodecim tabularum deferebatur ad agnatos, non ad cognatos: & ſic ad patruos, non ad auunculos. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. aa. Firminæ. Lex prima.

AD AVVNculos nec maſculorū tutelę ex lege duodecī tabularū deferūtur: cū ſolūmodo patruis, ſi non ſe excuſauerint, id ius tributū ſit.

IN Authentica de hære. ab inteſta. §. ex his. collatione. ix. conſtitu. prima.

Hodie tutela legitima defertur ſecundū ordinem ſucceſſionis: vt ſic proximior vocetur, dum tamen ſit ido-

neus. Et pluribꝰ extātibus in eodem gradu, magis ido neo committitur adminiſtratio aliorum periculo, & cū tacita hypotheca bonorum. Salicetus.

SIcut hæreditas agnatione nō inſpecta proximis defertur: ſic & tutelę onus comitatur emolumētū ſi maſculi & perfectę ſint ætatis, & nulla lege ꝓhibeantur ſuſcipe. ¶Quòd ſi plures ſint eiuſdem gradus, & ad tutelā vocantur: iubemꝰ cōmuniter apud iudicē cōuenientibus, vnum vel plures eligi: & eū vel eos adminiſtrare: vt magis idoneo vel idoneis committatur tutela: periculo omnibus imminente qui ad tutelā vocantur: & ſubſtantijs eorū minoribus tacite ſubiacētibus pro huiuſmodi gubernatione.

Etiam minima capitis diminutio iure iſto excludit à tutela. Sali.

¶Iidem. aa. Aſclepiodoro. Lex. ij.

AD agnatos pupilli iure legitimo ſolicitudinem tutelæ pertinere, niſi capitis diminutionem ſuſtinuerint, manifeſtiſſimum eſt.

Etiam ad pupillarum tutelam vocantur maſculi reiecta contraria conſtitutione Conſtantini: quam tamē non habemus. Salicetus.

¶Imperator Leo Erythrio pręfec. præto. Lex. iij.

COnſtitutione diuinę memorię Cōſtātini lege Claudia ſublata: ꝓ ātiqui iuris authoritate, ſaluo manēte agnationis iure, tā cōſanguineus, id eſt frater, quàm patruus cęteri'ꝗ legitimi, ad pupillarem fœminarū tutelā vocātur.

Frater emācipatus eſt legitimus tutor alterꝰ fratris in poteſtate retenti, & filiorum eius. Bal.

¶Imperator Anaſtaſiꝰ Polycarpo pręfec. prę. Lex. iiij.

FRater emancipatus qui in germani ſui vel ſororis ſucceſſione oēs inferiores ſeu prolixiores gradus, nō tantum cognatorū, ſed etiā agnatorū antecedere à nobis pro noſtra diſpoſitione iuſſus eſt: etiam ad legitimam fratrum & ſororum, necnō liberorū fratrum tutelā, quaſi minime patris poteſtate per ius emancipationis relaxatus, ſi non alia iuri cognita excuſatione munitus ſit, vocari: nec ſub prætextu capitis diminutionis alienum ab huiuſmodi onere ſemetipſum eſſe, contendere ſancimus.

Qui non eſt legitimæ ætatis, tutor eſſe non poteſt: & à ſucceſſione propter hanc cauſam non repellitur. Baldus.

¶Imperator Iuſtini. a. Demoſtheni pręfecto prę. Lex. v.

NEmo neque frater neque alius legitimus in tutelam ſiue ingenui ſiue liberti vocetur antequam quintum & viceſimum ſuæ ętatis annum impleat. Immineat enim cuique pro ſua tantummodo adminiſtratione periculum, ne alieno onere alius pręgrauetur. Sic etenim & pupillis & adultis competens gubernatio inducetur, & naturalis ordo per omnia conſeruabitur. Cui enim ferendū eſt eundem eſſe tutorem, & ſub tutela conſtitui: & iterum eundem eſſe curatorem, & ſub cura agere? Hæc certe & nominum & rerū fœda cōfuſio eſt. ¶Diſcretis itaque omnibus, vel datiui vel legitimi fiant tutores vel curatores q̄ qui talis ætatis ſunt, cui ſuarum rerum adminiſtratio cōmittitur, quorum'que res poſſunt pleniſſimo iure hypothecarum teneri: omnibus quæ de ſucceſſionibus tam ingenuorum quàm libertorum prioribus legibus diſpoſita ſunt, in ſuo robore duraturis, nec aliquam imminutionem ex præſentis legis ſanctione accepturis: maxime in libertorum ſucceſſionibus: ne videantur ex eo quòd ad tutelæ grauamen non veniunt, ſucceſſionis emolumentum amittere.

¶Qui petant tutores vel curatores. Titu. xxxi.

Volens cum adulto litigare, debet ipſum admonere: & ipſe adultus poteſt petere curatorem ſibi dari. Salicetus.

¶Imperator Anto. a. Chryſandę. Lex prima.

ADMONE adoleſcentē aduerſus quem conſiſtere vis, vt curatores ſibi dari poſtulet: cum quibus ſecundum iuris formā conſiſtas. qui ſi in petendis his ceſſabit, potes tu competētem iudicem adire, vt in dandis curatoribus officio ſuo fungatur.

Libertus omittens petere tutores filiis patroni, ſubiacet periculo deſerti obſequiꝭ. Salicetus.

¶ Idem. a. Epaphrodito. Lex. ij.

PAtroni tui filij ſi eius ętatis ſunt vt res eorum per tutores adminiſtrari debeāt: cura adire prætorem, & nomina edere ex quibus tutores conſtituantur: ne ſi ceſſaueris, obſequij deſerti periculum ſubeas.

Tutore mortuo, mater pupilli debet petere aliū dari

¶ Idem. a. Atalantæ. Lex. iij.

IN locum tutoris defuncti vel in perpetuū relegati, aliū dari tutorē filijs tuis idoneū ex eadē prouincia à iudice competente poſtula: qui ſecundum officium ſuum vtilitatibus eorum prouidebit.

Creditor in ſubſidium petit tutorē dari pupillo debitoris ſui. Salicetus.

¶ Idem. a. Domno. Lex. iiij.

SI filijs debitoris tui non ſunt neceſſarij qui tutores petant: potes ipſe curare vt accipiant per quos legitime defendantur.

¶ Imperator Alexander. a. Fuſcianę. Lex. v.

AMita tutores petere filijs fratris ſui nō ꝓhibetur.

Mater debet tutores petere filijs ſuis, & inueſtigare qualiter adminiſtrant, non autem curatores. Sali.

¶ Idem. a. Otalicię. Lex. vi.

MAtris pietas inſtruere te poteſt quos tutores filio tuo petere debes: ſed & obſeruare ne quid ſecus quàm oportet, in re filij tui pupilli agatur. ¶ Petendi autē filijs curatores neceſſitas matribus impoſita non eſt: cum puberes minores annis vigintiquinq; ipſi ſibi curatores (ſi res eorum exigit) petere debeant.

Volens reddere rationē adminiſtrationis, adulto poteſt petere curatorē dari, cui reddatur ratio. Sali.

¶ Imperator Gordianus. a. Dionyſio. Lex. vij.

ADmone eam quę quondam pupilla tua fuit, cum eā non tantū viripotentē eſſe, ſed etiam nupſiſſe ꝓponas: vt ſibi petat curatorē. Quòd ſi ea petere neglexerit: quo maturius poſſis rationem reddere adminiſtrationis, adito eo cuius ſuper ea re notio eſt, petere curatorem nō vetaberis.

Impedimentum ſuperueniens in perſona procurato

tis ad tutorem petendũ miſſi, excuſat matrẽ. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. aa. Multio. Lex. viij.

CVm à matribus ſedulum petendi tutoris officiũ exigatur, nõ fortuiti caſus impedimẽtis aſſcribantur: ꝓponas'ꝗ ꝓcuratorem qui ad petendũ pupillo tutorem à matre fuerat conſtitutus, à latronibus interfectũ: petitionem'que ex neceſſitate demoratam eſſe: ab hæreditatis ſucceſſione matrem repelli, cuius nullum vitium interceſſiſſe aſſeris, perquam durum eſt.

Non imputatᵉ matri ſi nõ petat tutorẽ filio hñti. Sal.

¶ Iidem. aa. Aſclepiodoro. Lex. ix.

CVm iure habenti tutorem, tutor dari non poſſit: intelligis matrem non officiũ pietatis in petendo tutorem deſeruiſſe, ſed iure munitam merito filio ſuo tutorem non poſtulare.

Negligente matre poſſunt agnati pupillę eius petere tutorem dari. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Priſco. Lex. x.

NEpotibus fratris tui ſi eorum mater in petẽdis tutoribus debito non fungatur officio, petere tutores ſolenniter potes.

Mater debet petere tutorem filio naturali ſicut legitimis: aliâs ei non ſuccedit. Baldus.

¶ Imperator Zeno. a. Dioſcoro. p̄. p̄. Lex. xi.

MAtres naturalibus etiã filijs ad ſimilitudinem eorũ qui ex iuſtis ac legitimis nuptijs ſunt procreati, petendorũ tutorũ neceſſitatibus ſubiaceant: nulla eis ignorãtia iuris ad euitanda legibus vel ſacris conſtitutionib9 definita, ſi petitionẽ tutorũ minus curauerint, profutura.

¶ Vbi petantur tutores vel curatores.

Titulus. xxxii.

In loco originis vel domicilij cõſtituitur tutor & curator minoribus: non vbi non habent originem vel domicilium. Baldus.

¶ Imperator Anto. a. Ariſtobolę. Lex vnica.

MAGISTRATVS eius ciuitatis vnde filij tui originẽ per conditionem patris ducunt, vel vbi

eorum ſunt facultates, tutores vel curatores his quamprimum ſecundũ formã perpetuam dare curabunt. ¶Quòd ſi filij tui neque poſſident quicquam in prouincia vbi morantur, neq; vnde originẽ ducunt: reſtituti, apud patriam ſuam, & vbi patrimonium habent, morabũtur, & ibi defenſores legitimos ſortientur.

¶De tutoribus vel curatoribus illuſtrium vel clariſſimarum perſonarum. Titu. xxxiii.

Non exiſtente teſtamentario vel legitimo: tutor vel curator dandus illuſtri in vrbe Romana nominandus eſt, per decem ex ſenatoribus eligendus, & per præfectum vrbis: & per eos nominatus, ab ipſo præfecto cõfirmatur: & ei ſic cõfirmato per prætorem decernitur adminiſtratio: nec iſti tenentur in ſubſidiũ propter illius malam adminiſtrationẽ. In prouincijs vero tutores vel curatores clariſſimarũ perſonarum nominãtur per curiales, qui in ſubſidium ex nominatione tenẽtur. Sali.

¶Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. Proculo. p. p. Lex prima.

ILLVSTRIBVS præfectus vrbis adhibitis decem viris è numero ſenatus ampliſſimi, & prętore clariſſimo viro qui tutelarib9 cognitionib9 præſidet: tutores curatores've ex quolibet ordine idoneos faciat retentari: & ſanè id libero iudicio, expertes'q; damni conſtituant iudicantes. ¶Et ſi in regendis pupillaribus ſubſtantijs ſinguli creandorum pares eſſe non poſſunt: plures ad hoc ſecũdum veteres leges cõueniet aduocari: vt quem cœtus ille adminiſtrandis negocijs pupillorum digniſſimũ iudicabit, ſola ſententia obtineat præfecturæ: ſuper cuius nomine ſolẽnitate ſeruata, poſtea per prętorem interponatur decretũ. ¶Itaq; hoc modo remoti à metu qui conſilio affuerint, permanebunt: & paruulis adultis'q; clariſſimis iuſta defenſio ſub hac prudentium deliberatione perueniet. ¶Quod tamen circa eorum perſonas cenſuiſſe nos palam eſt, quib9 ſanè neque teſtamentarij defenſores, neq; legitimi, vita, ętate, facultatibus ſuppetũt. Nam vbi forte hmõi homines oſſe

runtur: ſi nihil ad defenſionē ſuis priuilegijs cōparabunt, vt teneri poſſint, iure preſcribimus. ¶ Ceterum alia que in cauſis minorū antiquis legib9 cauta ſunt: manere intemerata decernimus. ¶ In prouincijs autem curiales in nominādis tutoribus & curatorib9 clariſſimarū perſonarum exhibeant debitam cautionē: & diſcriminis ſui memores cognoſcant indemnitati minorum obnoxias etiam ſuas deinceps eſſe facultates.

Curiales tutores dari illuſtribus prohibētur. Sali.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. Aurelio preſec. præto. Lex. ij.

GEnerali lege proſpectum eſt ne qui ad illuſtriū ſenatorum tutelam curialibus occupati neceſſitatibus vocentur.

¶ Qui dare tutores vel curatores, & qui dari poſſunt vel non. Titulus. xxxiiii.

Ratione dubitationis etiam ſeruis poteſt dari curator ad litem. Baldus.

¶ Imperator Alexander. a. Bibulo. Lex prima.

CVM TIBI IN EA etate cōſtituto, vt ſi de ſtatu tuo cōſtaret, per tutores ſiue curatores negocia tua adminiſtrari deberent, libertatis cōtrouerſiam fieri alleges: non ideo oportuit impediri quo magis liberali cauſa ordinata, quia interim pro libero habebaris, curator tibi daretur, per quē defendi cauſa tua poteſt.

Maritus non poteſt eſſe curator vxoris. Salice.

¶ Idem. a. Arthemiſiæ. Lex. ij.

MAritus etſi rebus vxoris ſue debeat affectionem: tamen curator ei creari non poteſt.

Carens viſu nō poteſt eſſe curator. Bal. Secus ſi vnū oculum tantum amiſiſſet: vt in gloſ. Salicetus.

¶ Imperator Philippus. a. Dolenti. Lex. iij.

LVminibus captum curatorem haberi debere, falſo tibi perſuaſum eſt.

Vbi eſt defectus perſone, ibi non poteſt quis ſibi vendicare nomē tutelæ vel cure, ſed ſimplicis geſtiōis. Bal.

¶ Idem.a. Emerito. Lex.iiij.

MIlitiæ armatę muneribꝰ occupatus:neque ſi legitimus ſit,neq; ſi ex teſtamento datus fuerit,nec alio modo,& ſi voluerit,tutor aut curator fieri poteſt:ſed ſi errore ductus res adminiſtrauerit,negociorum geſtorum actione conuenitur.

Tutor non poteſt dari à iudice qui non eſt ſuppoſitus iuriſdictioni ſuæ. Salicetus.

¶ Impp. Diocletianus & Maxi.aa. Aellanę. Lex.v.

NEque à pręſide alterius prouinciæ, neq; à magiſtratibus municipalibus,tutorē ortū ex alia ciuitate,nec domicilium vbi nominatur habentem,iure dari poſſe ab eo cuius iuriſdictioni ſubiectus non eſt,certiſſimi iuris eſt: neque ceſſatio iniuncti perperam officij , ad periculum eius pertinet.

Matre negligente filij tutorem petere,alij ad petendum admittuntur : & poteſt præſes tam per ſe quàm per magiſtratum eis tutorem dare.Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Leontio. Lex.vi.

QVod dicis matrem filijs tutores nolle petere, ſuper hac re adi præſidem prouincię:qui ſi eam negleXiſſe perſpexerit,etiam ipſe magiſtratꝰ dare tutores, vel nomina mittere,vt ab ipſo decreto tribui poſſint,iubere non prohibetur.

Seruus non poteſt dari à iudice tutor vel curator. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Rupho. Lex.vij.

IN ſeruili conditione conſtitutū tutorē vel curatorem à pręſide dari nō poſſe,nullam habet iuris dubitationē.

Iure iſto creditor poteſt eſſe tutor debitoris , & ſibi ſoluere tutela durante. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Eumelphi. Lex.viij.

CReditorem debitoribuſ tutorem datum,non tantum petitionem non amittere,ſed etiam ipſum ſibi poſſe ſoluere non ambigitur.

IN Authētica vt ij qui ob.ſe.ha.per.§.ſed & ſi quis.collatione.vi.conſti.ij.

Creditor vel debitor minoris non debet eius curam

ſuſcipere: & ſi ſuſcipiat & taceat, creditor actionē perdit. Si debitor taceat, ſolutione interim facta non iuuatur: & ſi poſt adminiſtrationem ſuſceptam creditor vel debitor eiꝰ efficiatur, curator ei adiungitur: & ſi ceſſionem aliquam contra minorem receperit, illa vti nō poterit: ſed minoris lucro cedit. Salicetus.

MInoris debitor, vel is cui minor tenetur, aut qui minoris res tenet, à curatiōe prohibetur. Nam & ante curator ſi minoris creditor efficiatur, non ſine adiūcto curatore adminiſtrabit. Hoc autem ab initio vel probet, vel iuret ſe credere minorem obligatum, vel res eius habere. Nā ſi taceat, actiōis ſuſtinebit iacturam. ¶ Item ſi debitor taceat: nec redhibitione, nec alia tēpore curationis ſolutione iuuabitur. ¶ Sed & ſi actionis ceſſionē aduerſus minorem ſuſcipiat: nec poſt curā quidē depoſitam ea permittitur vti: nec vero is qui ceſſit, agere debet: cū in legem cōmiſerit, licet ceſſio pro iuſtis cauſis facta ſit: ſed minor lucrabitur: His valentibus in omni cura, prodigorum forte, aut furioſorū, aut demētiū, & oīm quas introducūt leges.

Habēti legitimū tutorē, nō pōt dari datiuus. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Maximiano. Lex. ix.

SI ſororis tuæ filijs tutore legitimo patruo cōſtituto, nec vllo excuſato priuilegio, tutor datus es: cum habēti tutorem, alium dari prohibeant iura: neceſſitatē adminiſtrationis ad eū pertinere, nec te datione teneri, non ambigitū.

In locū tutoris vel curatoris non poteſt alius niſi cauſa cognita ſubrogari. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Florentino militi. Lex. x.

CVratorem habenti, neque adiungi niſi cauſa cognita, neq; in locum eius alium ſubſtitui niſi anteriore remoto, ambigui iuris non eſt: teque ad futurū damnum quod medio tempore negocijs pupillaribus contingit, eſſe ſuccedaneum, cū actore periculo tuo conſtituere debueras: nec iure magiſtratus in abſentia tua alium creaſſe, certum eſt.

Iudicium debet legitime inchoari ad hoc vt poſſit iuridice terminari. Baldus.

¶ Imperatores Conſtantinus & Conſtantius ad Baſſum præfectum vrbis. Lex. xi.

IN vniuerſis litibus placet non prius puberem iuſtã habere perſonam, niſi interpoſito decreto adminiſtrandi gratia patrimonij aut in litem fuerit curator datus: vt iuxta præcedentia noſtrę pietatis ſtatuta legitime initiatæ litis agitata in iudicijs cõtrouerſia finiatur.

Curator generalis non poteſt in lite mota facere ordinari ſpecialem tutorem. Baldus.

¶ Imperatores Gra. Valẽ. & Theodoſius. aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex. xij.

CVrator adoleſcenti ordinatus, poſt inchoatam litẽ nõ põt ſub prætextu ſpecialis curatoris à ſe nominati, aut litẽ cõteſtatã deſerere, aut ab adminiſtratiõe ſe ſubtrahere.

Principis colonus nec alius priuilegiatus debet tutor dari. Salicetus.

¶ Impp. Hono. & Theo. aa. Menaxio prę. vrbis. Lex. xiij.

NE magiſtratuum vlterius procedat licentia, plenius deſignamus ne patrimonialem colonum ſiue alium qui priuilegio ab hac nuncupatione defenditur, tutelę muneris adſtringat officium.

¶ Quando mulier tutelę officio fungi poteſt. Titulus. xxxv.

Mulier de iure communi non poteſt tutelæ officio fungi. Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Otaliciæ. Lex prima.

TVTELAM adminiſtrare, virile mun⁹ eſt: & vltra ſexum fœmineæ infirmitatis tale officium eſt.

Olim mater nõ poterat eſſe tutrix niſi per priuilegium impetraret, & renunciaret ſecundis nuptijs & Veleiano & omni alio auxilio: & habet hoc locũ in matrib⁹ tam legitimorum quàm baſtardorum. Baldus.

¶ Impp. Valen. & Theo. & Arca. Tatiano p̄. p̄. Lex. ij.

MAtres quæ amiſſis viris tutelam adminiſtrãdorum negociorum in liberos poſtulant: priuſquam confirmatio officij talis in eas iure eueniat, fateantur in actis ſacramento pręſtito ad alias ſe nuptias non venire. ¶ Sanè

in optione huiuſcemodi nulla cogatur, ſed libera in conditiones quas præſtituimus, voluntate deſcendat. Nam ſi maluerit alia optare matrimonia, tutelas filiorũ adminiſtrare nõ debet. ¶Sed ne ſit facilis in eas poſt tutelam iure ſuſceptã irruptio: bona eius primitus q tutelã gerẽtis affectauerit nuptias, in obligationẽ venire, & teneri obnoxia rationibus paruulorũ pręcipim9: ne quid incuria, ne quid fraude depereat. ¶His illud adiũgimus, vt mulier ſi ętate maior eſt, tunc demũ tutelę petendę ius habeat, cũ tutor teſtamentari9 vel legitim9 defuerit, vel priuilegio à tutela excuſet, vel ſuſpecti gñe ſubmoueat, vel nec ſuis quidẽ pro animi aut corporis valetudine adminiſtrãdis facultatibus idoneus inueniatur. ¶Quòd ſi fœminę tutelas refugerint, & pręoptauerint nuptias: tunc demũ vir illuſtris præfectus vrbis accito pętore qui impartiẽdis tutoribus pręſidet, ſiue iudices qui in ꝓuincĳs iura reſtituũt, de alio ordine ꝑ inquiſitionẽ dari minoribus defenſores iubebũt.

IN Authen. de hęre ab inteſta. §. ex his. col. ix. cõſti. i.

Mater & auia renũcians inter acta nuptĳs & Velleiano non extantibus teſtamentarĳs præfertur legitimis & datiuis, fœminis alĳs interdictus. Sali.

MAtri & auiæ ſecundum ordinem tutelã etiam ante agnatos ſubire ꝑmittim9, ſi inter geſta nuptĳs alĳs & ſenatuſcõſulti Velleiani auxilio renũciauerit: ſolis teſtamẽtarĳs tutoribus eas præcedentib9, legitimis & datiuis poſtpoſitis. Defuncti nãq; volũtatẽ pręponi volum9. Pręter has aũt alĳs mulierib9 ĩterdicim9 officiũ tutelę ſubire.

IN Authen. vt ſine prohi. ma. debit. & credi. §. ꝓpterea igitur. collatione. vĳ. cõſti. iiĳ.

SAcramentum quidem non exigitur, ſed contractis ſecundis nuptĳs expelli eã à tutela conuenit: ſalua minoribus omni alia (prout iuris eſt) cautela.

IN authen. colla. & conſti. quibus ſupra.

Matris debitum non impedit eius tutelam, etiam ſi ſit naturalis tantum: agere tamen debet omnia quę in legitimis ſunt definita. Sali.

AD hæc & ſi debitũ inter ipſam & filios quoquo modo vertitur: tutela materna nõ ideo minus admitti-

tur, debito in ſua natura durante. Poteſt etiam mater naturalium filiorum tutelam agere, omnia agens quæcunque in legitimis definita ſunt filijs.

Etiam filijs naturalibus tantum matres poſſunt eſſe tutrices omnia faciendo quę in legitimis ſunt cauta. Sali.

¶ Imperator Iuſti. a. Iuliano præfecto præto. Lex. iij.

SI pater naturalis ſecundum noſtrā conſtitutionē naturalibus liberis in ijs rebus quę ab eo in eos ꝑfectæ ſunt, tutorem nō reliquerit: mater autem voluerit eorum (ſiue maſculi ſint, ſiue fœminæ) ſubire tutelam: ad exemplum legitimę ſobolis liceat ei hoc facere: quatenus actis ſub cōpetenti iudice interuenientibus, iuramentum antea pręſtet quòd ad nuptias non perueniat, ſed pudicitiam ſuam intactam conſeruet, & renunciet ſenatuſconſulti Velleiani pręſidio, omnique alio legitimo auxilio, ſuamque ſubſtantiam ſupponat. & ita filiorum ſuorum vel filiarū ſuarum naturalium tutricem eam exiſtere ſancim9: omnibus quæ pro matribus & liberis earum ex legitimo matrimonio progenitis, diualibus cōſtitutionibus cauta ſunt, in huiuſmodi matribus obſeruandis. Si enim in filijs iuſtis in quibus & teſtamentariæ & legitimæ ſunt tutelę, tamen matribus, his deficiētibus, ad prouidentiā filiorū ſuorū venire conceditur: multo magis in huiuſmodi caſibus vbi legitima tutela euaneſcit, ſaltē alias eis dare humaniſſimū eſt.

¶ In quibus caſibus tutorem vel curatorem habenti, tutor vel curator dari poteſt. Titu. xxxvi.

Curator datus in locum abſentis, eo reuerſo deponit officium. Baldus.

¶ Imperator Anto. a. Tyberiano & Rufo. Lex prima.

SI IN LOCVM eius tutoris ad tempus dati eſtis qui reipublicæ cauſa aberat: iſque iam finito munere quod ei iniunctum eſt, abeſſe deſijt: quin ad eius officium curamque pertineāt negocia pupillę, ambigere non debetis: ſed cōſultius feceritis ſi præſidem prouinciæ virum clariſſimum adieritis, vt is ad adminiſtrationem tutelæ compellatur.

In locum tutoris excuſati poteſt curator dari: cuius

℥ officium finitur pubertate pupilli. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a. Valentiniano. Lex.ij.

POtuit quidem & debuit competens iudex in locū excuſati tutoris, licet pupillus alios quoſcunque haberet tutores, curatorem dare. Quāuis autem curator cum alijs in locum excuſati tutoris ſubſtitutus ſis: tamē periculo adminiſtrationis vltra pubertatis tempora non adſtringeris.

☞ Propter latitudinem ſeu diffuſionem patrimonij curator poteſt adiungi curatori. Sali.

¶ Idem.a. Hylæ. Lex.iij.

PRopter late diffuſum, id eſt in diuerſis locis conſtitutum patrimonium, vel quòd ſolus adminiſtrationi nō ſufficias, an tibi tutelam adminiſtranti adiungi aliquos curatores oporteat: præſes prouinciæ ſi te non ſufficientem deprehenderit, æſtimabit.

☞ Loco tutoris remoti, defuncti, vel relegati, alius debet ſubſtitui. Salicetus.

¶ Impera. Valer. & Gal. Euphœbo. Lex.iiij.

LIcet tutorem habenti, tutor dari non poteſt: tamen certis ex cauſis alius idoneus ſubſtitui ſententia cōpetentis iudicis ſolet in locum ſuſpecti qui conuictus ac remotus eſt, & in locum excuſati vel defuncti vel relegati tutoris.

☞ Propter augmētum facultatum, tutori curator ſolet adiungi: tutor tamē non tenetur de geſtis à concuratore exiſtente ſoluendo tempore finitę tutelæ. Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Zenoni. Lex.v.

CVm ob augmentum facultatū, curatores adiungi ſoleant: nō prius tutores dati ab adminiſtratiōe eorum liberantur. ¶ Sanè ſi is qui adminiſtrauit, tempore finitæ tutelæ fuit ſoluendo: ſecuti temporis periculum ad te pertinere non potuiſſe, manifeſtum eſt.

¶ De adminiſtratione tutorum vel curatorum & pecunia pupillari fœneranda vel deponenda. Titulus.xxxvii.

IN Authentica vt ij qui ob.ſe.ha.§.quoniam.collatione vi.conſti.ij.

Hc auth. non facit ad.l.C. ſed ad ſecundã partem rubricę: melius tamẽ ſtetiſſet poſt.l. tutores. infra eodẽ. & ibi eã legit Cy. & hoc intendit: Vbi redditus prędiorũ ſufficiunt pupillo vel adulto: adminiſtrator eius non tenetur pecuniam fœnerare, ſed caute recondere. Sali.

NOVISSIME cautum eſt, à curatore pecuniã pupillarem non eſſe fœnerandam. quod ſi fecerit, mutui ſubiacebit periculo: niſi mobilis ſit ei9 ſubſtãtia cuius cura adminiſtratur. Tũc enim curator illud ſolum mutuare cogatur, quod ad diſpenſationem ſufficiet adoleſcentis, eiuſque rebus. quod vero plus eſt, caute recõdatur.

Vnus officialis non tenetur de eo quod fecit alius in alio officio, & non eodem. Baldus.

Impera. Seue. & Anto. Modeſto. Lex prima.

FRuſtra times adminiſtrare res adoleſcentis cuius curator es, ne ex hoc aliquis exiſtimet commune periculum prioris temporis te recepiſſe: ſed ea quæ agenda putas, age: & (quod magis intereſt omnium partium) inſta vt iudex inter te & tutores datus, quamprimũ partibus ſuis fungatur.

Durante officio curę non agitur vt adminiſtrationis vniuerſalis ratio reddatur. Sali.

Iidem. aa. Timoni & Helphidophoro. Lex. ij.

ADuerſus curatorẽ adoleſcentis cuiſ collegę dati eſtis: quãdiu adminiſtratio communis durat, exerceri iudicium non poteſt.

Expenſę legitimę in pupillũ factę veniunt in rationibus cõputãdæ, licet ꝑ iudicẽ tũc nõ fuerint decretę. Sal.

Imperator. a. Emuſo. Lex. iij.

SVmptus in pupillum tuũ neceſſario & ex iuſtis honeſtisq; cauſis iudici qui ſuper ea re cogniturus eſt, ſi probabuntur facti: accepto ferentur, etiam ſi prętoris decretum de dandis eis nõ ſit interpoſitum. Nam id quod à tutoribus ſiue curatoribus bona fide erogatur, potius iuſtitia quàm aliena authoritate firmatur.

Libertus tutor debet à ſe exigere quod debuit: aliâs remouetur vt ſuſpectus, & venit puniendus. Salicetus.

¶ Idem. Anto. a. Proculę. Lex. iiij.

NIſi eã pecuniam quã conſtiterit libertũ paternũ tutorẽ filię tuę ratiocinijs eiuſdẽ debere, vel depoſuerit, vel in prędiorũ cõparationẽ cõuerterit, remittet ad pręfectũ vrbis, ſecũdũ ea quę cõſtituta ſũt, arbitrio ei9 puniẽd9.

Tutores quondã nõ iuſte recuſant ſoluere adulto, cũ poſſint authoritate pręſidis vel eius pręcepto. Sali.

¶ Idem. a. Rufino. Lex. v.

FRuſtra tutores quondã adoleſcentiũ quorũ curã adminiſtras, iudicatũ facere detrectãt: cum exacta pecunia poſſit authoritate pręſidis in depoſiti cauſam haberi.

Tutores vel curatores qui iuſtam cauſam litigãdi nõ habuerint: licet alieno nomine egerint: proprio tamen nomine debent in expenſis condẽnari. Sali.

¶ Imperator Alexan. a. Paconio. Lex. vi.

NOn eſt ignotũ tutores vel curatores adoleſcentium ſi noĩe pupillorum vel adultorũ ſcientes calũnioſas inſtituãt actiones, eo nomine cõdẽnari oporterę: ne ſub prętextu nominis eorum propter ſuas ſimultates ſecure lites ſuas exercere poſſe exiſtiment.

Contra formam datam à teſtatore non debet tutor rem pupilli vendere. Sali.

¶ Idem. a. Valerio. Lex. vij.

TVtelam pupillorũ tuorum ſic adminiſtrare debes, ne ædificium quod his relictum eſt, cõtra formam alienandi teſtamento datam vendas.

Ignorans ſe tutorẽ datum nõ tenetur: ſciens vero ſic: & de neglectis conueniri poteſt cum alijs. de geſtis vero ab alijs conueniri poteſt gerentibus prius excuſſis. Hoc dicit cũ gloſ. Salicetus.

¶ Idem. a. Aprili. Lex. viij.

ETſi ſciſſes te curatorẽ datũ, nec adminiſtraſſes: ceteris curatoribus & adminiſtrationẽ peragentib9, & ſufficientibus dãno pręſtando, contra te actio dari nõ poteſt. ¶ Sinautẽ neſciſſes te curatorẽ datũ: etiã ſi ſoluẽdo cæteri non ſint, damni periculum ad te non redundabit.

Adulta agit contra curatores vt conſtituant ſibi dotem. Baldus.

¶Idem.a.Militię. Lex.ix.

SI curatores habes, hicq; dotare te de bonis tuis ceſſant: adito pręſide prouinciæ impetrabis vt quod moderatũ eſt honeſtæ perſonæ, præſtare cogantur.

Libertus fraudulenter adminiſtrãs remouetur & punitur. Salicetus.

¶Idem.a.Rufinę. Lex.x.

SI liberti eiuſdem'q; curatoris culpa vel fraude ratio veſtra læſa ſit: ſarciri dãnum ab eo qui dedit, pręſes ꝓuincię curabit: non dubitaturus etiam grauiorem executionẽ adhibere ſi quid tam aperta fraude commiſſum eſt, vt puniendum in liberto crimen depręhendatur.

Tutor in bona cauſa tenetur appellare & proſequi. Bal. & Salicetus.

¶Imperator Gordi.a.Cæcilio. Lex.xi.

SI bonam cauſam ea cuius tutor es, habuit: & aduerſus latam ſententiam nõ appellaſti, ſeu poſt appellationẽ ꝓuocatiõis ſolẽnia implere ceſſaueris: tutelę iudicio indemnitatem pupillæ præſtare debes.

Defectus legitimæ ætatis in iudicijs & rerum ſuarũ adminiſtratione non ſuppletur ex nũero liberorũ. Sal.

¶Idem.a.Octauianæ. Lex.xij.

DE ijs quæ in fraudẽ adminiſtrationis à tutore geſta, vel negligenter acta à curatoribus eorũ quibus ſucceſſiſti, allegas, agere debes, ſi modo annos legitimę ętatis impleſti. Neq; enim ignoras non multum patrocinari fœcunditatẽ liberorũ fœminis ad rerum ſuarum adminiſtrationem ſi intra ętatem legitimam ſunt conſtitutę.

Tutor agens pro pupillo non tenetur cauere de rato. Hoc dicit cum glo. Sali.

¶Idem.a.Longino. Lex.xiij.

TVtores debita pupillaria ſeu depoſita repoſcẽtes, ad ſatiſdationẽ compelli non poſſe, manifeſtum eſt.

Durante adminiſtratione curator non cogitur rationes reddere. Sali.

¶Impp.Philip. & Philip.aa. & cc. Clemẽti. Lex.xiiij.

RAtiones curę adminiſtratęante impletum quintum & vigeſimum annum durante officio poſci iure nõ

poſſe manifeſtum eſt.

Subſcribens ſe tanquam curator, proprio nomine nõ tenetur. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Licinio. Lex. xv.

SI nõ ſubſcripſiſti quaſi fideiuſſor: fruſtra vereris ne ex ea interceſſione quam ſignaſti vt curator, olim liberatus, vt affirmas, ſententia præſidis ex officio curatoris conueniri poſſis.

Tutor nõ habet poteſtatẽ donãdi niſi ex cauſis à iure permiſſis: aliâs nõ prębet iuſtã cauſam poſſidẽdi. Sali.

Iidem. aa. & cc. Proculo. Lex. xvi.

NOn omni titulo res pupilli poteſtatẽ alienandi tutores habẽt: ſed adminiſtrationis tantum cauſa diſtrahentes quę eis vęnundare licet, iuſtam cauſam poſſidendi cõparantibus præſtant. Cũ itaque donandi nulla ratione res eorum quorum adminiſtrant negocia, poteſtatẽ habeant: vendicare dominium à poſſidentibus nõ prohiberis.

Tutelę officium non ꝓhibet tutorem teſtari, nec ſua donare. Salicetus.

Iidem. aa. Martiali. Lex. xvij.

DE ſucceſſione ſua tutores fruſtra timent: cũ ijs qui tutelãadminiſtrauerunt, teſtamẽti factio non denegetur: nec de bonis ſuis donare aliquid prohibentur.

Periculũ noĩm ſpectat ad tutorẽ: ideo debet eſſe ſolicitus vt ſoluant, & eis denunciare, & poſtea ſecundum iura pignora vendere. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Soterico. Lex. xviij.

DEbitoribus pupillæ pro officij ratione tutorem te cõſtitutum aſſeuerãs, ad te nominũ periculo pertinẽte, parere ſolutioni denuncia. Qui ſi ſatis non fecerint, in venditione pignorum vti communi iure potes.

Tutor poteſt dari in abſentia. Bal.

Iidem. aa. & cc. Vindiciano. Lex. xix.

TVtor licet abſens decreto datus, ſi ſciẽs ſolẽniter ſe nõ excuſauerit, adminiſtrationi conſtituitur obnoxius.

Bona tutoris & curatoris ſunt tacite obligata, etiam ſi non ſuſcepiſſet tutelam neceſſariam, nec vnquam aliquid promiſiſſet. Baldus.

¶ Imperator Conſtan.a.Euphemianæ. Lex.xx.

PRo officio adminiſtratiõis, tutoris vel curatoris bona, ſi debitores exiſtãt, tãquã pignoris titulo obligata minores ſibimet vendicare minime prohibentur. ¶ Idem eſt et ſi tutor vel curator quis conſtitutus, res minorum non adminiſtrauerit.

Tutor non implens cõditionem vtilem pupillo, tenetur ad intereſſe. Salicetus.

¶ Idem.a.Maximo pręfecto pretorio. Lex.xxi.

PVpillorum ſeu minorũ defenſores ſi ꝑ eos donationũ conditio neglecta eſt: rei amiſſę periculum præſtent.

Bona pupillorũ quę poſſũt ſeruãdo ſeruari, nõ debẽt alienari, niſi cauſa neceſſitatis, pręcedente inquiſitiõe, & cauſę ꝓbatiõe, & ſubſecuta decreti ĩterpoſitiõe. Bal.

¶ Idem.a.ad populum. Lex.xxij.

LEx quæ tutores curatores'q; neceſſitate cõſtrinxit vt aurũ, argẽtũ, gẽmas, veſtes, cętera'q; mobilia ꝓcioſa, vrbana etiã prędia et mãcipia, domos, balnea, horrea, atq; oia quę intra ciuitatẽ ſunt, vẽderẽt, oia'q; ad nũmos redigerẽt pręter prędia et mãcipia ruſtica, mſtũ minorũ vtilitati aduerſa eſt. ¶ Pręcipim9 itaq; vt hęc oia nulli tutorũ curatorũ've liceat vendere, niſi hac forte neceſſitate & lege, qua ruſticũ prędiũ atq; mãcipiũ vẽdere vel pignorare vel in donationẽ ꝓpter nuptias vel ĩ dotẽ dare ĩ pręteritũ licebat, ſcilicet ꝑ inquiſitionẽ iudicis, & probationẽ cauſę, interpoſitionẽ'q; decreti, vt fraudi locus nõ ſit. ¶ Ante oia igitur, vrbana mancipia, quæ totius ſupellectilis notitiam gerũt, ſemꝑ in hęreditate et in domo retineãtur. Nã boni ſerui fraudẽ fieri ꝓhibebũt: mali (ſi res exegerit) ſub quæſtione poſiti, poterunt ꝓdere veritatem: atq; ita oia obſeruabũt vt nec inuẽtariũ minuere, nec mutare, vel ſubtrahere aliquid tutor valeat: quod in veſte, margaritis, gẽmis, & vaſculis, cętera'q; ſupellectili neceſſariũ eſt. ¶ Et tolerabili9 eſt, ſi ita cõtigerit, ſeruos mori dñis ſuis, quàm ſeruire extraneis. quorũ fuga potius tutori aſcribitur, ſiue negligentia diſſolutã patiatur eſſe diſciplinã, ſiue duritia vel inedia atq; verberib9 eos afficiat. Nec eñ dños execrant, ſed magis diligũt: ita vt hęc lex per hoc quoq; melior an-

tiqua ſit. Tunc enim remota ſeruorum cuſtodia, etiã vita minorum ſępius prodebatur. ¶Nec vero domum vendere liceat in qua defecit pater, minor creuit, in qua maiorũ imagines aut nõ videre fixas, aut reuulſas videre ſatis eſt lugubre. ¶Ergo & domus & cętera oĩa immobilia in patrimonio minorũ permaneant: nullũ' q; ędificĳ gen9 quod integrũ hęreditas dabat, collapſũ tutoris fraude depereat. ¶Sed et ſi parẽs vel ille cuiuſcũq; hęres eſt mĩor, reliquerit deformatũ ędificiũ: tutor teſtificatiõe operis ipſius & multorũ fide id reficere cogatur. Ita eñ annui reddit9 pl9 minorib9 cõferẽt, quàm p fraudes precia diminuta. ¶Serui etiã qui aliqua ſunt arte prędití, opas ſuas cõmodo minoris inferãt: & reliqui qui in vſum minoris dñi eſſe non poterũt, quibuſq; ars nulla eſt, partim labore ſuo, partim alimoniarũ taxatiõe paſcant. ¶Lex eñ non ſolũ cõtra tutores, ſed etiã cõtra fœminas ĩmoderatas atq; intẽperatas pſpexit minoribus: quę plerũq; nouis maritis nõ ſolũ res filiorũ, ſed etiam vitã addicũt. ¶Huic accedit quòd ipſius pecuniæ (in qua robur omne patrimoniorum veteres poſuerunt) fœnerandi vſus vix diuturnus, vix continuus & ſtabilis eſt: quo ſubſecuto, intercidente ſæpe pecunia, ad nihilum minorum patrimonia dęducuntur. ¶Iam ergo venditio tutoris nulla ſit ſine interpoſitione decreti: exceptis ĳs duntaxat veſtibus quæ detritę vſu ſeu corruptę ſeruando ſeruari non poterunt. ¶Animalia quoque ſuperuacua minorum quin væneant, non vetamus.

Imputatur tutori ſi res emphyteotica propter canonẽ non ſolutum redit ad dominum. Salicetus.

¶Idem. a. Fœlici. Lex. xxiĳ.

SI tutoris vel curatoris culpa vel dolo, eo quòd vectigal prædio emphyteotico impoſitũ minime depẽdere voluiſſent, minoris prædium fuerit amiſſum: damnũ quod ei contigerit, ex ſubſtantia eorum reſarciri neceſſe eſt.

Tutor & curator quãprimũ poſſunt debẽt inuẽtariũ facere de reb9 & inſtrumẽtis ſeu iurib9 pupillorum: & mobilia quę ſeruantur, in tuto collocare: et ex pecunĳs prædia idonea (ſi poſſunt) emere: aliâs ſub vſuris eas collocare. Salicetus.

¶ Impp. Arca. & Hono. aa. Eutychiano. Lex. xxiiij.

TVtores vel curatores mox quum fuerint ordinati, ſub præſentia publicarũ perſonarũ inuẽtarium rerũ omniũ & inſtrumentorũ ſolenniter facere curabunt. Aurum, argentum'q;, & quicquid vetuſtate temporis non mutatur, ſi in pupilli ſubſtantia reperiatur, in tutiſſima cuſtodia collocent: ita tamen, vt ex mobilib9 aut prædia idonea cõparentur: aut ſi forte (vt aſſolet) idonea nõ potuerint inueniri, iuxta antiqui iuris formã vſurarũ creſcat acceſſio: quarũ exactio ad periculum tutorũ pertinet.

Debitor pupilli ſoluẽs tutori ex pręcepto iudicis, pleniſſimã conſequitur liberationem. idẽ ſi ſine iudice ſoluat annuum redditum, vel alicuius rei penſionẽ. Sali.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano. p̄. p̄. Lex. xxv.

SAncimus, creatione tutorũ & curatorũ cum om̃i procedẽte cautela, licere debitorib9 pupillorũ vel adultorum ad eos ſolutionẽ facere: ita tamen, vt prius ſententia iudicialis ſine om̃i damno celebrata hoc permiſerit. quo ſubſecuto, ſi & iudex hoc pronũciauerit, & debitor perſoluerit: ſequitur hmõi cauſam pleniſſima ſecuritas: vt nemo in poſterum inquietetur. Non em̃ debet quod rite & ſecundũ leges ab initio actum eſt, ex alio euentu reſuſcitari. ¶ Non autẽ hanc legem extẽdimus etiam in ĩjs ſolutionibus quæ vel ex redditibus, vel ex penſionib9, vel ex alĩjs hmõi cauſis pupillo vel adulto accedunt, ſed ſi extraneus debitor ex fœneratitia forſitan cautione, vel alĩjs ſimilibus cauſis ſolutionem facere, & ſe liberare deſiderat. tunc em̃ eandem ſubtilitatem obſeruari cenſemus.

Licet tutor interponat authoritatẽ vel curator adulto: ius tamen ſuum curator non perdit. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prætorio. Lex. xxvi.

CVm quędam mulier teſtamẽto condito filium ſuum præteriſſet: idem autẽ filius qui pręterit9 erat, vel fratris vel extranei eſſet tutor vel curator. qui ſcriptus à matre tutoris fuerat hæres: in præſenti ſpeciẽ manifeſtũ erat ſtare tutorem vel curatorẽ in pręcipiti loco. Siue enim authoritatem ſuã vel conſenſum de adeũda hęreditate pręſtare vel pupillo vel adulto minime voluerit, ne ex hac cã

iura ſua aliquod patiantur prꝫiudicium:ſatis ei imminet periculum tutelę,vel vtilis negociorum geſtorū actionis, ne pupillus vel adultus,vtpote ex illius tarditate læſus,litem ei ingerat. Siue huiuſmodi timore perterrit⁹, author fuerit pupillo vel adulto,aliud ei periculū emergebat. Dū enim alīj conſentit:ipſe ſua iura perdit. Videbatur etenim confirmare matris ſuę iudicium,quod oppugnandū eſſe exiſtimabat.¶Et multę alię inſup ſpecies oriūtur, ex quibus verendū eſt tutori vel curatori circa ſuas res prꝫiudicium parari, puta in hypothecis, & alījs varījs cauſis. ¶Inuenimus autē generaliter definitū, poſt officium depoſitum omnes actiones quas tutor vel curator ex neceſſitate officīj ſubierit,in quondam pupillū vel adultū trāſferri. Quare tam optimo exemplo argumentati,necnon & alījs omnibus caſib⁹ in quibus veretur tutor vel curator nē prꝫiudicium ei aliquod fiat:timorem eius remouemus.¶Damus igitur eis cū ſumma fiducia res pupillorū vel adultorū gubernare:ſcituris quòd lex noſtra ſua eis iura immutilata reſeruat:nihil ex huiuſmodi authoritate vł conſenſu prꝫiudicīj ſubituris.

Hæc lex gloſat.l. ſancimus. ſupra eo. & hoc intēdit: Lex ſancim⁹,ſupra eo.in fi.quę loquitur de fœneratitia cautione,habet locū in principali debito, nō in vſuris: quia illę poſſunt ſolui ſine iudice, ſicut pēſiones & annui redditus:dūmodo etiam in vnū collectę non excedant ſummam centū ſolidorū,nec biennīj metas. Sal.

¶Idem eidem. Lex.xxvīj.

COnſtitutionem quā nuper fecimus diſponentes quēadmodum debēt ſolutiones in cōtractibus minorum fieri,ſiue ex redditibus,ſiue ex pēſionibus,ſiue ex alījs ſimilibus cauſis:etiam in vſuras extendim⁹, quę tamen nō ſummatim,neque ex multis annis collectę iam debētur, biennales metas,& centum ſolidorum quantitatem minime excedentes.

Tutor litem cœptam nō poteſt deſerere. Si pendente lite tutor vel curator efficitur furioſus:alius ſubrogatur,qui litem exequitur.Baldus.

¶Idem eidem. Lex.xxvīīj.

SAncimus neminē tutorū vel curatorū pupilli vel adulti vel furioſi aliarū'q; perſonarum quibus tam ex veteribus quàm ex noſtris legibus vel cōſtitutionibus creātur curatores: defenſionē quam pro lite ſuſceperit, recuſares ſed ab initio litis modis oībus memoratas perſonas defendere: & litem præparatā ſecundū leges inſtruere: ſcientes quòd hoc munus neceſſarium eſt tam tutelæ quàm curationi. Et ſi hoc recuſauerint, vel ſubire diſtulerint: non ſolū (vtpote ſuſpecti) amoueātur, amiſſa eorū exiſtimatione: ſed etiam ex ſubſtantia ſua omne detrimentum qđ antelatæ perſonæ ex recuſatione defenſionis ſuſtinent, reſarcire cogantur.

Siue lite cōteſtata ſiue ante (ſatiſdatione tamen præſtita) conuētus factus ſit demens vel furioſus, ita quòd indiget curatore: debet ei curator ad litem dari per iudicem coram quo lis vertitur. Salicetus.

¶ Sed & ſi quis ex quadam interpellatione admonitus, pro litis inſtructione conſuetam cautelam expoſuerit: vel poſt litem conteſtatam, quam per ſe, non per pcuratorē ſuſceperit, vel demens vel furioſus factus fuerit: ſancimus cōtinuo curatorē ei in cōpetenti iudicio ordinari, cura & prouiſione tam iudicis ſub quo lis vertitur, quàm cognatorum & ppinquorum, & actoris ſi voluerit: vt non ab eo inſtituta lis diutius ptrahatur: neceſſitatē habēte creato curatore defenſionem ſubire, & cętera litis adimplere.

Ad curam eius qui tenetur petere tutorem ordinarī pupillo, ſpectat etiam facere petitos & ordinatos compelli vt pupillum defendāt in lite. Et ſi cōtingat illū remoueri, debet facere aliū idoneum ſubſtitui. ; alī.

¶ Perſonis etiā quę periculo pprio vel ſuæ ſubſtantię tutores vel curatores petierūt, ſiue matres forte fuerint, ſiue quidā alij, cōpellendis eos quos ordinauerint tutores vel curatores, pręparare talem ſubire defenſionē. vel ſi illi noluerint hoc facere, & propter hmōi defenſionis recuſationem à tutela vel curatione remoueātur, neceſſitatē imponimus memoratis perſonis alios tutores vel curatóres ordinare in ipſis geſtis in quibus tutores vel curatores creantur, ex ſua confeſſione declarantes talē ſubire defenſionē.

¶Ne autē tales perſonę ſine prouiſione debita relinquantur, vel contra eos agentiū iura diutius protelentur: ſancimus cōtinuo, id eſt poſt recuſationē defenſionis, in caſib9 videlicet in quibus (ſicut dictū eſt) hoc fieri poſſit, creationem aliorū tutorū vel curatorū celebrari: cognatis alijs'que ꝓpinquis & affinibus vel creditorib9 vel alijs quorū intereſt, adeuntibus vel admonentib9 eos qui ſecundū leges ius habent tutores vel curatores conſtituere.

☞ Tutores vel curatores non tenentur de iudicato ſoluendo ſatiſdare, ſed tantū de iudicio ſiſti: & in eam cauſam bona minorum poſſunt ſine decreto obligare. Sa.

¶Defenſionem autē & nomen eius in hoc caſu apertius declarātes, ne forte putauerint tutores vel curatores grauamen ſibimet imponi: illam decernimus defenſionē eos ſubire, quę nō ſatiſdatione ꝑ euentu litis conſtituitur, ſed vt tantūmodo litē ſecundū legum ordinē pro pupillo vel adulto alijs'ꝗ perſonis inſtruant: licentiā ex hac noſtra authoritate habentes ſine decreto res quarum gubernationē gerunt, pro cautela litis ſubſignare.

☞ Tutores & curatores tēpore ſuę decretionis debent ſpecialiter & expreſſim promittere quòd defēſionem minorum ſuſcipient ſine vlla dilatione. Salicetus.

¶Omnem autē dubitationē pro defenſione pupillorū & adultorum aliarū'ꝗ perſonarū penitus amputātes, ſancimus omnes tutores vel curatores nō aliâs creari, niſi pri9 eum alijs ſolēnibus verbis quę pro gubernatiōe rerū tam in geſtis quàm in cautionibus ab his conſcribūtur, & hoc ſpecialiter expreſſerint, quòd omnimodo ſine dilatione vlla defenſionē pro pupillis & adultis alijs'que ſupra memoratis perſonis ſubire eos neceſſe eſt.

☞ Tutores & curatores poſſunt vendere fructus rerū minorum ſine decreto pro precio tunc currenti in loco in quo diſtrahuntur. Salicetus.

¶Hiſ'ꝗ adijcimus (nullam neꝗ in hoc capitulo ambiguitatem relinquētes) tutorib9 & omnibus curatoribus licere fructus, ſiue qui ex redditibus prędiorum colliguntur, ſiue qui ex ſubſtantia perſonarum quarū gubernationem habent, inuenti fuerint, id eſt vinum & oleum & frumen

tum, vel cuiuſcunque ſpeciei ſunt, ſine decreto diſtrahere iuſto precio quod in ijs locis in quibus venditio celebratur, tunc temporis neſcitur obtinere: & quę ex venditione eorundem fructuum colligũtur pecunię, cum alia pupillorum vel adultorum aliarum'que perſonarũ ſubſtantia adminiſtrentur.

ℭ De periculo tutorum & curatorum. Titulus.xxxviii.

Etiam ad tutorẽ datum cauſa notitiæ, pertinet periculum ſi alios adminiſtratores non inſtruxit, vel ſuſpectos gerere permiſit. Baldus.

ℭ Imperator Alexander. a. Quinto. Lex prima.

ET QVI NOTITIAE cauſa liberti tutores dantur: quanuis ſoli adminiſtrãdorum negociorum pupillorum ſiue adultorũ facultatem interdum non accipiant, propter tenuitatem ſui patrimonij: periculo tamen oĩes ſunt obligati: ſiue ea quę ſcire debent, ex vtilitate eorũ tutores ſiue curatores diſſimulauerint, ſiue fraudẽ aliquam adhibuerint, vel cũ alijs participauerint: aut cum ſuſpectos facere deberẽt, in officio muneris vel debito obſeqo ceſſauerint.

Tutor vnius prouincię non tenetur de facto tutoris alterius prouinciæ. Baldus.

ℭ Idem. a. Saturnio. Lex.ij.

AD eos qui in alia prouincia tutelã adminiſtrant, periculum adminiſtrationis ex perſona tutorum qui in alia prouincia res pupilli gerunt, non porrigitur.

Tutor qui ſeruat non ſeruanda, tenetur de periculo caſus fortuiti. Baldus.

ℭ Impp. Philip. & Phi. aa. & .cc. Gratiano. Lex.iij.

SI res pupillares quas in horreo cõditas habere, aut etiã vęnundare debuiſti, in hoſpitio tuo (vt aſſeueras) vi ignis abſumptę ſunt: culpam ſeu ſegnitiem tuam non ad damnum tuum, ſed ad pupilli tui ſpectare diſpendium, minus probabili ratione depoſcis.

Tutor ſeu curator non tenetur dé caſu fortuito. Bal.

ℭ Iidem. aa. Floro. Lex.iiij.

TVtoribꝰ vel curatoribus fortuitos caſus aduerſꝰ quos caueri non potuit, imputari nõ oportere, ſæpe reſcriptum eſt.

❧ Negligentia non aſſcribitur ignorãti, nec periculum temporis ignoti. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Seuero. Lex. v.

SI tutor petitus vel teſtamento datus tutorem te conſtitutum eſſe non ex remiſſioris negligentię vitio, ſed iuſtę ignorationis ratione non didiciſti: idque liquidis probationibus oſtenderis: periculo eius temporis quod ignorante te tranſmiſſum eſt, non teneberis.

❧ Tutela finita finitur periculum adminiſtratiõis. Bal.

¶ Iidem. aa. Epicteto. Lex. vi.

TEmporis quod inſequitur poſt tutelæ tranſlationem, adminiſtrationis officio finito, ad eos qui fuerũt tutores gerendę rei, non pertinere periculum, rationis eſt.

¶ Quando ex facto tutoris vel curatoris minores agere vel conueniri poſſunt. Titulus. xxxix.

❧ Sententia lata contra tutorem vel curatorem finito officio nõ mãdat̃ executioni in eos, ſed in dñm principalẽ. Bal. Niſi dolũ cõmiſerint, vł nouauerint: vt in gl. Sa.

¶ Imperator Anto. a. Septimo. Lex prima.

IVLIANA cuius tibi curatores condemnati ſunt: ſi vigeſimumquintũ annũ ętatis egreſſa eſt, actio iudicati vtilis aduerſus ipſam bonaque eius tibi exercẽda eſt. Nã tutores curatoreſque finito officio non eſſe conueniendos ex adminiſtratione pupillorum adoleſcentiumque, ſæpe decretum eſt.

❧ Ex ſtipulatione tutoris ſuper re pupilli pupillo quęritur vtilis actio. Salicetus.

¶ Idem. a. Zoandro. Lex. ij.

ET ſi tutores tui cum pecuniam pupillarem crederẽt, ipſi ſtipulati ſunt: vtilis actio tibi dabitur.

❧ Si pecunia mutuo ſumpta per tutorem in vtilitatẽ pupilli eſt cõuerſa: in pupillum competit actio. Sali.

¶ Imperator Gordi. a. Prudentiano. Lex. iij.

SI in rem minoris pecunia profecta ſit quæ curatori vel tutori ei9 nomine minoris mutuo data eſt: merito perſonalis in eundem minorem actio danda eſt.

Si finito officio tutor perſeuerat in adminiſtratione, ipſe tenetur: & ex eius contractu vtilis actio domino quęritur. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Maximianę. Lex. iiij.

SI hi qui te in pupillari ætate conſtituta fuerunt tutores, poſtea in adminiſtratione perſeuerantes vel curatores conſtituti tua prędia locauerunt: eos competenter cõueni. Sed & ex eorum contractu vtilis tibi quęri potuit contra ſucceſſores conductoris actio.

Iidem. aa. & cc. Honeſimę. Lex. v.

PEr tutorem pupillo actio niſi certis ex cauſis quæri non poteſt.

Si ex pluribus tutorib9 vel curatoribus om̃es vel vnus agere pro minore vel conueniri poſſint. Titulus. xl.

Vnus ex tutoribus poteſt cauſam defendere alijs negligentibus. Salice.

Imperator Anto. a. Militiadi. Lex prima.

AB VNO ex tutoribus vel curatoribus poſſe cauſam minorũ defendi cum alij tutores vel curatores eum defendere noluerint: ignorare non debes.

Quando adminiſtratio eſt diuiſa à teſtatore vel à iudice, non debet vnus pro rebus ad adminiſtrationem alterius ſpectantibus conueniri. Sali.

Imper. Conſtan. a. & Licini9. c. ad. Symmachũ. Lex. ij.

SI diuiſum adminiſtrationis periculum per prouincias ſit: his tantum omnibus inſinuari conuenit, & ab ipſis inferri litem, qui in ea prouincia tutelæ vel curæ officium ſuſtinent: ne de alijs prouincijs defenſores minorum ad iudicia perducantur.

Ne tutor vel curator vectigalia conducat. Titulus. xli.

Tutor vel curator ꝓhibetur vectigalia cōducere tutela non finita vel ratione non reddita, ſub pœna falſi: quam euitat ſi ſponte ſatiſfecerit vtrique: ante tutelam vero conducens excuſatur à periculo. Salicetus.

Imperator Anto. a. Sexto. Lex vnica.

COMPETENS iudex non ignorat non eſſe admittendos ad vectigalia cōducēda eos qui pupillorum vel adoleſcentium tutelam ſeu curam adminiſtrant, vel qui eius adminiſtrationis rationem nondum reddiderūt. Sed quāuis contra interdictū ad vectigal conducendū acceſſeris, tñ qm̄ vltro me adijſti, ſi tam vectigali quàm pupillis ſatiſfeceris, falſi crimine carebis. Cū aūt fiſco te iā obſtrictū, poſtea tutorē eſſe factū dicas: ꝑiculo te excuſare poteris.

De tutore vel curatore qui non ſatiſdedit. Titulus. xlii.

Tutor vel curator qui non ſatiſdedit cum debet: adminiſtrare prohibetur, & ad ſatiſdandū cōpellitur. Sal.

Impp. Val. & Gal. aa. Tito & Flauiano. Lex prima.

SI NONDVM vobis etas legitima completa eſt: ſatiſdationem ab ijs quos min9 idoneos curatores vobis ab aduerſario cum magiſtratu fungeretur datos dicitis, poſtulate. Prohibētur enim ab adminiſtratione, niſi ſecuritati veſtrę ſatiſdatione proſpexerint.

Tutor non ſatiſdans inopia, remouetur à tutela ſine infamię nota: ſecus ſi fraude: & in locum defuncti idoneus debet ſubrogari: qui à defuncti hæredibus tenetur rationem exigere. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Euploro. Lex. ij.

EVm tutorem qui ſupereſt, ſi ſecundum pręſidis pręceptum & iuris formam ſatis non dat, remoueri à tutela, ſi inopia hoc faciat, ſine infamia: ſi fraude, etiam cum nota, aditus prouinciæ rector iubebit: & in locum defunctorum alios idoneos ſubſtitui præcipiet: præſertim cum patrimoniū pupilli noua hęreditate auctū eſſe proponas. Tutores autem dati, ab hęredibus eorum quos deceſſiſ-

ſe dicis, rationem tutelæ depoſcent.

Geſta à tutore qui non ſatiſdedit, ſunt ipſo iure nulla in prçiudicium minoris. Sali.

Impp. Diocle. & Maximianus. aa. Stratonicç. Lex. iij.

IN dubium non venit, tutores qui teſtamento dati non ſunt, adminiſtrandi poteſtatem niſi ſatiſdatione emiſſa ſaluam tutelam fore, non habere. ¶ Si igitur tutor qui pro tutelari officio nõ cauerat, iudicio expertus eſt, aduerſus eum lata ſententia iuri tuo officere non potuit: nec ea quç ab eo geſta ſunt, vllam firmitatem obtinẽt. Fruſtra igitur in integrum reſtitutionis auxilium deſideras, quando ea quç ab eo geſta ſunt, ipſo iure irrita ſunt.

De pluribus tutoribus quorum nullus ſatiſdare tenetur: ſi vnus ſatiſdet, ille in adminiſtratione prçfertur. Sali.

Iidem. aa. & . cc. Tertulliano. Lex. iiij.

NOn omnium tutorum par ſimiliſque cauſa eſt. Quapropter? Cum exemplo teſtamentarij cõfirmatum à prçſide, vel datum ex inquiſitione, non onerari ſatiſdatione rem pupillorum ſaluã fore, manifeſtum ſit. ¶ Pluribus autem datis ex inquiſitione tutoribus, illum qui ſatis ſecũdum formam edicti rem pupilli ſaluam fore dedit, in adminiſtratione prçferri iamdudum obtinuit.

Tutor antequam ſatiſdet, officiũ nõ exercet niſi circa tempore peritura, vel ea quç prçiudiciũ afferre non poſſunt. Baldus.

Imperatores Conſtantinus & Maximianus. aa. Seuero & Maximo. Lex. v.

TVtor qui ſatiſdationem cũ ſatisdare debuit, minime interpoſuit: nihil omnino ex bonis pupilli alienare poteſt. ¶ Poſtquã autem ad tutelç adminiſtrationẽ electus eſt, & ſatisdedit, bonorum poſſeſſionem pupilli nomine agnoſcere eũ potuiſſe, & cætera quç eius tempore arctarentur, perſequi debuiſſe, aperte claret.

De ſuſpectis tutorib⁹ vel curatorib⁹. Ti. xliii.

Tutor durante tutela accuſatur de ſuſpecto: & ea finita cõuenitur tutelç iudicio. Sali.

Imperator Anto. a. Domicinç. Lex prima.

LIBERTVM tuum & tutorem filij tui ſi frau dulēter res eius adminiſtrare exiſtimas: ſuſpectū facere potes, modo ſi officiū eius pubertate pupilli finitū nō eſt. Nā ſi eo iure tutor eſſe deſijt: is iudicio tutelæ conueniendus eſt.

Periculū curę neglectę ſpectat ad curatores: & ceſſā tes gerere fraude vel dolo, pñt remoueri vt ſuſpecti. Sa.

Idem. a. Longino. Lex. ij.

CVratores quidem ſuo periculo quanto tardius ad eos tutela tranſfertur, ceſſant. Quòd ſi in fraudem id eſſe factum exiſtimas, ſuſpectos eos poſtula. Qui ſi ſubmoueri meruerint, in locum eorum alios accipies.

Tutores poſſunt compelli ad adminiſtrandum: & in contumacia perſeuerantes remouentur vt ſuſpecti. Sal.

Imperator Alexander. a. Fortunatę. Lex. iij.

PRæſes prouinciæ tutores filiorum tuorum ſtrictioribus remedijs adhibitis omnimodo adminiſtratiōis officium compellet agnoſcere. Quòd ſi in eadem contumacia perſeuerauerint: ſuſpectos poſtulare, vt alij in locū eorum petantur, non prohiberis.

Idem. a. Thalidæ. Lex. iiij.

ETiam teſtamento patris tutorem datum, ſuſpectum poſtulare potes, ſi fraudem tutoris argueris.

In tutore principaliter attenditur perſona, ſecūdario patrimonium. Baldus.

Idem. a. Aſclepiadę. Lex. v.

IN poſtulandis ſuſpectis tutoribus ſeu curatoribus non vires patrimoniorū principaliter, ſed an nihil ſegniter, nihil fraudulenter geratur, perpendi oportet.

Accuſatio de ſuſpecto eſt publica. Baldus.

Imperator Gordi. a. Fœlici. Lex. vi.

PIetatis fungeris munere, qui fratris tui filios (vt neceſſitudo ſanguinis ſuadet) protegere conaris. Si igitur tutores vel curatores eorū non recte adminiſtrant: ſuſpectis eis poſtulatis atque oſtenſis, vt alij in locum eorū conſtituantur, facile impetrabis. Quòd ſi nihil in fraudem egerunt, verum ita egeni ſunt vt in eorum adminiſtratione, fratris tui filiorū ſubſtantia periclitetur: an eis adiūgen

dus ſit curator qui idoneus facultatibus ſit, rector prouinciæ ęſtimabit. ¶ Remouendi autem licētia non ſolum parētibus vtriuſq; ſexus, ſed etiam cognatis & extraneis & affinibus, & ipſi cuius res adminiſtrantur, ſi nō impubes ſit, arbitrio cognatorum bonæ opinionis conſtitutorum conceditur.

Pendente cauſa ſuſpecti debet tutori adminiſtratio interdici. Baldus.

¶ Idem. a. Gorgonicę. Lex. vij.

EVm quem vt ſuſpectum tutorē vel curatorem accuſas, pendente cauſa cognitionis abſtinere ab adminiſtratione rerū tuarum donec cauſa finiatur, præſes puinciæ iubebit. Alius tamen interea in locum eius in adminiſtratione rerum ordinandus eſt.

Vnus tutor non poteſt petere ab altero adminiſtrationis rationem durante tutela. Baldus.

¶ Impp. Philip. & Phi. aa. Proculo. Lex. viij.

SI non ſuſpectum contutorē tuum poſtulare, ac remouere ab adminiſtratione bonorū pupilli curaueris: admitti nequaquam poteſt ratio deſiderij tui iam nunc poſtulantis tutelā tibi nomine eiuſdem pupilli reſtitui.

Remotus ob dolum eſt infamis, nō ob culpā. Sali.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Damiano. Lex. ix.

SVſpectos tutores ex dolo, non etiam eos qui ob negligentiam remoti ſunt, infames fieri manifeſtum eſt.

¶ De in litem dando tutore vel curatore.

Titulus. xliiii.

Tutor poteſt agere contra pupillum alio contutore authore: & ſi nullum contutorem habet, dabitur ei curator ad litem illam defendendam. Salicetus.

¶ Imperator Antoninus. a. Miltiadi. Lex prima.

SI QVAS PETITIONES aduerſus pupillos tuos habes: dirigere eas potes aſſiſtētibus cauſam'q; defendentibus contutoribus tuis: cum et ſi alios tutores non haberent, ad hoc genus litis defendendę curatores accipere deberēt.

Tutor pupilli cuius pater vendidit fundū ſecum cō-

munē: cōſultius faciet ſi tutela durāte partē ſuā nō vendicet. ſi tamen vult vendicare: debet petere curatorem dari, qui emptorem pupilli nomine defendat aduerſus ipſum tutorem fundum vendicantem. Salicetus.

Imperator Alexan. a. Enarecto. Lex. ij.

AN tibi partis fundi paterni vēdicatio cōpetat: is cui⁹ de ea re notio eſt, ęſtimabit. ¶Reſpicere autē debes officiū in quo te eſſe tutorē dicis: ne ob eiuſmodi petitionē euictiōe ſecuta, vltra precij quātitatē auctoris hęredē pupillū tuū oneres, qui laudatus per te defēdi debeat: cū aut cōpenſationis rationē habere, aut contrario tutelæ iudicio experiri poſſis. ¶Sed ne tuū ius (ſi quod habes) impediatur: ad eam rem defendendā quæ aduerſus te vendicantē agenda erit, curatores pupillo petantur.

Curator datus certę rei vel liti, non tenetur de alia geſtione. Baldus.

Imperator Galienus. a. Valerio. Lex. iij.

AD ꝓtegendā cauſam tutor ſiue curator datus, conueniri non poteſt adminiſtrationis periculo, cum ſola ſuſcepti negocij tutela mandata eſt. Si nihil igitur (vt allegas) pręter negocium geſſiſti: fruſtra conueniris.

Curator ad litē, ſūpt⁹ repetit quos bōa fide fecit. Sal.

Idem. a. Herennio. Lex. iiij.

AD litem datus tutor, ſi quid bona fide erogaſti: à contutoribus more ſolito exigere potes.

Vbi tutor teſtamentarius vel legitimus eſt cum pupillo litigaturus, debet ei de curatore ad litē facere ꝓuideri: vel poteſt pupillus illi⁹ authoritate procuratorem conſtituere, qui eū ſit defenſurus: & ſi res exegerit, alius tutor ordinabitur. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Tigrani. Lex. v.

SIue ex teſtamēto ſiue ex iure legitimo fratris tui filiorū tutelę onus ad te perueniat: vereri nō debes de ijs quæſtionibus quas aduerſus fratrē tuum quondā tibi fuiſſe dicis: cum ſiqua emerſerit lis, procuratore dato, et illis curatore ad litem conſtituto, & ſolēnitati iuris vbi tutor exigitur, & indēnitati vtriuſque proſpici poſſit.

¶ De eo qui ꝑ tutore negocia geſſit. Titu.xlv.

Mulier quæ tutrix eſſe nõ poteſt: ſi ſe gerat vt tutrix, actione protutelę tenetur. Salicetus.

¶ Imperatores Vale. & Gal. aa. Marcello. Lex prima.

ETIAM MVlieres ſi res pupillares pro tutore adminiſtrauerint: ad præſtandam rationem tenentur.

Exceptio tutoris illegitimi poteſt opponi in quacunque parte iudicij. Salicetus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Marco. Lex.ij.

NOn vtiliter nominatus tutor pupillorũ noĩeq; agendo, licet ex eorum perſona iniunctam impleat intentionem, exceptione, ſi tutor non eſt, ſubmouetur.

¶ Si mater indẽnitatem promiſerit. Titu.xlvi.

Licet mater petierit tutorem dari filio eius periculo: non propterea tenetur ex illo facto niſi hoc expreſſum fuerit iudicis decreto. h.d.cum.l.fi. Sali.

¶ Imperator Alexan. a. Brutę. Lex prima.

SVO POTIVS periculo magiſtratus tutores quos petiſti, dederunt: quàm tu contra ſexus conditionem alicui ex ea obligatiõe obſtricta es, quòd tuo periculo tutores filijs tuis dari poſtulaſti.

Tutor matri pupilli vel auo adminiſtrationẽ cõmittens, ab eis indẽnitatis promiſſionem recipiẽs, officio finito cõuenitur: & ipſe ab eis conſeruabitur indẽnis. Sa.

¶ Imperatores Philippus & Phi. aa. & cc. Aſclepiadi & Menandro. Lex.ij.

QVædam pupillorum veſtrorũ à matre item'que auo materno adminiſtrata, eorum'que nomine indẽnitatem vobis promiſſam eſſe aſſeueratis. Quę ſi ita ſunt, & ijdem pupilli legitimæ ætatis effecti, non aduerſus matrem ſuam item'que auum, ſed contra vos congredi maluerint: non immerito indemnitatem ab ijs pręſtari deſiderabitis, quos etiam adminiſtrationem ſuo periculo pridẽ ſuſcepiſſe proponitis.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Caiano. Lex.iij.

OB tutorẽ nõ idoneũ à matre petitũ fruſtra vobis eã te'neri cõtẽditis: cũ nõ niſi ſpecialiter eius periculo dari decreto fuerit cõprehẽſum, ex ea obligatiõe obſtricta eſt.

¶ Si tutor ꝯtra mr̄is volũtatẽ dat⁹ ſit. Tit. xlvii.

Cõtra matris volũtatẽ tutor filio dari nõ poteſt. Bal.

¶ Imperatores Seuerus & Anto. aa. Tertio. Lex vnica.

SI CONTRA matris vltimam volũtatẽ Fiſciniũ filio cõmuni tutorẽ datũ probaueris: eũ ſine dãno exiſtimatiõis à tutela remouẽdũ prætor decernet. quæ reſcriptio, ſi in fraude conuictus fuerit, non ſuffragabitur.

¶ Vt cauſę poſt pubertatẽ aſſit tutor. Ti. xlviii.

Tutor cauſam pupilli inchoatã proſequi tenetur etiã poſt pupillarem ætatẽ ſi inſtrumenta curatori non reddiderit. Salicetus.

¶ Imperator Philippus. a. Dextro. Lex vnica.

TVTORES qui necdum adminiſtrationis rationẽ ad curatores trãſtulerũt, defenſioni cauſarũ pupillariũ aſſiſtere oportere ſæpe reſcriptum eſt. Et ideo ſi (vt proponis) inſtrumẽta quibus aſſeri poſſunt cauſæ ꝓuocationis, etiã nũc ĩ quorum meminiſti, apud ſe detinent: aditus præſes prouinciæ periculo ſuo eos admoneri pręcipiet.

¶ Vbi pupilli educari debeant. Titulus. xlix.

Pupilli educari debent apud matrem, niſi ad ſecunda vota tranſiuerit. Baldus.

¶ Imperator Alexan. a. Dioni. Lex prima.

EDVCATIO pupillorum tuorum nulli magis quàm matri eorũ, ſi non vitricum eis induxerit, cõmittẽda eſt. ¶ Quãdo autẽ inter eã & cognatos & tutores ſuper hoc orta fuerit dubitatio: aditus pręſes prouinciæ, inſpecta perſonarũ qualitate & cõiunctiõe, perpendet vbi puer educari debeat. Si autẽ exiſtimauerit apud quẽ educari debeat: in neceſſitatẽ habebit hoc facere quem præſes iuſſerit.

Vbi pupillus educetur, eſt in iudicis arbitrio: de eo tamen qui ei ſuccedere debet, eſt iuſta ſuſpicio. Sall.

VTrũ nepos tuus ex filia apud te, an apud patruũ ſuũ morari debeat: ex ſingulorũ affectiõe, & qui magis ad ſuſpicionẽ ex ſpe ſucceſſionis propior ſit, æſtimabitur.

De alimentis pupillo preſtandis. Titu.I.

Tutor iudicis officio cogitur alimẽta prçſtare pupillo, licet pendeat quęſtio de ſtatu ſuo. Sali.

Imperator Anto.a.Fauſtino. Lex prima.

PVPILLVS, SI EI alimenta à tutore ſuo non præſtantur, præſidẽ prouinciæ adeat: qui ne in alimentorum pręſtatione fiat mora, partibus ſuis fungetur. Idem eſt et ſi de ſtatu pupilli ſeu adulti & de bonis eius controuerſia pendeat.

Pupillus pręſumitur alimentatus à tutore, & nõ præſumitur de nihilo vixiſſe, vel ſine ſumptibus ſtuduiſſe. Baldus.

Imperator Alexan.a. Aufidio. Lex.ij.

QVod plerunque poſtulatur, vt arbitrio prætoris alimenta pro modo facultatum pupillis vel iuuenibus conſtituantur: pro officio ſuo ĳ qui aliena negocia gerunt, ne apud iudicẽ cõtrouerſiã habeãt, faciunt. Cæterum ſi bonus vir & innocens tutor arbitrio ſuo aluit pupillos: (quod interdum etiam neceſſe eſt fieri, ne ſecreta patrimonĳ & ſuſpectum æs alienum pãdatur: quod melius eſt interim taceri, quàm cum de modo bonorum quæritur, vltro proferri, & apud acta ius dicentis contra vtilitatem pupillorũ deſignari) ſine dubio accepto ferre debebũt ea quæ vir bonus arbitrabitur digne ac merito ad exhibitionem educatiõis, & ad miniſteria ſtudia' que erogata eſſe. Nec ferẽdus eſt iuuenis, qui cum pręſens eſſet, ſtudiiſque eruditus, atque alitus eſt, ſi ea per alium ſe conſecutũ non probet, ſumptuſque recuſet, quaſi vento vixerit, aut nullo liberi hominis ſtudio imbui meruerit.

Arbitrium tutelæ. Titulus.II.

Non ſecundum teſtatoris æſtimationem, ſed ſecundum veritatem tenetur tutor reddere rationem. Sali.

Imperator Anto.a.Leoni. Lex prima.

CVM TVTELAE adminiſtratæ ratio à te peti cœperit: neque veritati neque iuſtis probationibus officit, quòd (vt dicis) teſtator modum patrimonij ſui verbis teſtamẽti ampliauit vel minuit.

In exigendis nominibus debitorũ tutor tenetur tantum de lata culpa. Salicetus.

Idem.a. Præſentino. Lex.ij.

NOmina paternorum debitorum ſi idonea fuerint in initio ſuſceptæ tutelæ, & per latam culpam tutoris minus idonea tempore tutelæ eſſe cœperunt: iudex qui ſuper ea re datus fuerit, diſpiciet: & ſi palam dolo tutoris vel negligentia manifeſta ceſſatum eſt, tutelæ iudicio damnum quod ex ceſſatione accidiſſet, pupillo præſtandum eſſe ſtatuere curabit.

Minoris eſt electio vtrum petat rem emptam ex pecunia ſua, licet non nomine ſuo: an pecuniam ipſam cũ vſuris centeſimis. Salicetus.

Idem.a. Vitalio. Lex.iij.

CVratorem qui poſt decretũ præſidis ſublata pecunia quæ ad poſſeſſionis comparationem fuerat depoſita, prædium ſibi comparauit: elige vtrum malis in emptione eum negocium tibi geſſiſſe: an quia in vſus ſuos pecuniæ conuerſæ ſunt, legitimas vſuras ab eo recipere: ſecundum quæ iudex tutelæ iudicio datus partem religionis implebit.

Licet minor conſequi poſſet vel conſecutus fuerit dãnum ſibi illatum à tutore eo à paterna hæreditate abſtinente: non propterea poteſt ipſe à creditoribus hæreditarijs conueniri. Salicetus.

Idem.a. Aglao. Lex.iiij.

EVm qui à bonis paternis ſecundũ edicti formam abſtentus eſt, hæreditarijs actionibus conueniri nulla ratio ſuadet. Nec ad rem facit quòd aduerſus curatores vel tutores, ſi non conſulte abſtentus ſit, actio ei competat. Nihil quippe in ea actiõe quæ ex officio geſta ſũt vel geri debebunt, veniet, ſed culpa ſolummodo: quanti'que interfuit eius non fuiſſe abſtentum, æſtimabitur. Cui conſe-

quens eſt vt ſi propter eam cauſam tranſegiſti cum tutoribus vel curatoribus: nulla aduerſus te creditorib9 patris tui petitio competat.

Quando plures tenentur eodem iure & ratione eiuſdem officij: omnes ſunt ad eundem iudicem remittendi. Baldus.

Imperator Gordi.a. Victorino. Lex.v.

OMnes tutores ſeu hæredes eorum qui adminiſtrauerunt tutelam: ad eundem iudicem ire debere iampridem cõſtitutum eſt. Cũ igitur patrem tuum cum alio tutelam adminiſtraſſe alleges: preſes prouinciæ eundem iudicem aduerſus te atque hæredes contutorum patris tui dare debebit: quatenus vnuſquiſque condemnari debeat, examinaturum.

Minor poteſt approbare contractum qui nõ tenet ſi vult, & ad reliquum precium agere contra adminiſtratorem. Baldus.

Impp. Diocletia. & Maximia. aa. Cononi &c. Lex.vi.

CVm interdictæ venditionis vitium cum precij fraude tutor veſter accumulaſſe proponatur: non dubitabit præſes prouinciæ quando venditionem confirmare voluiſtis, reſiduum precium cum vſuris vẽditæ à tutore poſſeſſionis celeriter vobis reſitui iubere. ¶ Quod autem petitis ab hæredibus eius qui vendidit, precium vobis exolui: ſuperfluo à nobis deſideratis: quia nec præſidis experientiam poſſit latere, tutores qui geſſerunt, ſiue hæredes eorũ, ob ea negocia quæ per eos adminiſtrata ſunt, principali loco conueniri debere, cæteris ob culpæ rationẽ non ſeruati detrimenti periculo ſubſtitutis: vel ſi pariter adminiſtraſſe doceantur, etiam aduerſus vnum liberum experiundi arbitrium cõpetere: ita vt actiões quas aduerſus alios habetis, ad electum transferatis.

Tutor vel curator necdum tenetur de damno illato, ſed etiam de lucro omiſſo: & in actione tutelę vel vtili actione negociorũ geſtorũ venit etiam leuis culpa. Sali.

Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex.vij.

QVicquid tutoris vel dolo vel lata culpa vel leui ſiue curatoris minores amiſerint, vel cum poſſint non

acquiſierint:hoc etiam in tutelę ſiue negociorum geſtorum vtile iudicium venire,non eſt incerti iuris.

A ctioni tutelę non pręſcribitur longo tẽpore. Sali.

Iidem.aa.&.cc. Dalmatio. Lex.viij.

TVtores tutelę cõueniri, longi tẽporis præſcriptio nõ prohibet. Vnde ſi his tranſactione vel nouatione aut acceptilatione liberationẽ non pręſtitiſti:apud rectorem puincię quęcunq; tibi debentur,petere nõ prohiberis.

Contra tutorem debet pupillus agere,non contra eũ qui indemnitatem promiſit. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Iuliano. Lex.ix.

TVtorem quondam vt tam rationem quàm ſi quid reliquorum nomine debet reddat,apud prætorẽ potes conuenire. Quanuis eñ matrem tuam ſuſceptis bonis veſtris indẽnitatem pro hac adminiſtratione tutori ſe pręſtituram promiſiſſe ꝓponatur,tamen aduerſus tutorem tibi tutelę,non aduerſus matris ſucceſſores ex ſtipulatu competit actio.

Quæſita à tutore tutela durante,non pręſumuntur quęſita de bonis pupilli:ideo non ea vendicare, ſed tutelę iudicio agere debet. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Pomponio. Lex.x.

SI defunctus tutelam veſtram adminiſtrauit:nõ rerum eius dominiũ vendicare vel tenere potes,ſed tutelę cõtra eius ſucceſſores tibi cõpetit actio : debitum autẽ aliis iudiciis comprobari oportet. Nam quòd neq; ipe neque vxor eius quicquam ante adminiſtrationẽ habuerunt,nõ idoneũ huiuſmodi continet indicium. Nec eñ pauperibus induſtria vel augmentũ patrimonij (quod laboribus & multis caſibus quæritur) interdicendum eſt.

Tutor tenetur etiã poſt tẽpus tutelę tranſactę.Bal.

Iidem.aa.Croſiano. Lex.xi.

TVtor poſt puberẽ ętatem puellę ſi in adminiſtratiõe connexa perſeuerauerit:tutelę actione totius temporis rationem pręſtare cogetur. Sinautem poſt finitam adminiſtratione in iiſdem rebus minime ſe immiſcuerit:tẽporis quod inſequitur periculum ad eũ non pertinet.

Iidem.aa.Quintillæ. Lex.xij.

TVtelæ actio tam hæredibus quàm contra ſucceſſores competit.

Confeſſio profitẽtis maiorem eſſe quantitatẽ patrimonij pupilli quàm ſit, nõ pręiudicat ſibi: niſi inuentarium fecit ſcribi: quia tunc probatio in contrarium non admittitur. Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinianus. aa. Iuliano. p̄. p̄. Lex. xiij.

VEteris iuris dubitationẽ decidentes, ſancimus ſi quidem tutor vel curator pro ſubſtãtia pupilli vel adulti aliquid vbicunq; dixerit ad maiorem quantitatẽ eam reducens, ſiue pro vtilitate pupilli vel adulti, ſiue per ſuã ſimplicitatem, ſiue per aliã quacunq; cauſam: nihil veritati pręiudicare, ſed hoc obtinere quod ipſius rei inducit natura, & menſura pupillaris vel adulti oſtendit ſubſtantię. ¶ Sin autẽ inuẽtario publice facto, res pupillares vel adulti inſcripſerit: & ipſe per hm̃oi ſcripturam confeſſus fuerit ampliorem quantitatem ſubſtantiæ nõ eſſe aliud inſpiciendum niſi hoc quod inſcripſerit: & ſecundũ vires eiuſdem ſcripturę patrimoniũ pupilli vel adulti exigi. Neq; enim ſic homo ſimplex (immo magis ſtultus) inuenitur, vt in publico inuẽtario ſcribi cõtra ſe aliquid patiatur.

Tutor vel curator ante adminiſtrationem ei decretam & confectionẽ inuẽtarij ſibi à teſtatore nõ remiſſi non poteſt adminiſtrare: & inuentariũ non cõficiens remouetur vt ſuſpectus, niſi teſtator remiſerit. Sali.

¶ Illo proculdubio obſeruando, vt non audeat tutor vel curator res pupillares vel adulti aliter attingere, vel vllã ſibi cõmunionẽ ad eas vẽdicare, niſi prius inuentario publice facto ſecundũ morẽ ſolitũ res ei tradãtur: niſi teſtatores qui ſubſtantiã tranſmittũt, ſpecialiter inuẽtariũ cõſcribi vetuerint: ſcituris tutoribus & curatorib9 quod ſi inuẽtariũ facere neglexerint, & quaſi ſuſpecti ab officio remoueãtur, & pœnis legitimis quę cõtra eos interminatę ſũt, ſubiacebũt, & poſtea ꝑpetua macula infamiæ notabunt, neq; ab imperiali bñficio abſolutione hm̃oi notæ fruituri.

¶ De diuidenda tutela, & pro qua parte quiſq; tutor conueniatur. Titulus. lii.

Si tutor qui tenebatur per prius, tẽpore officij depoſiti eſt ſoluendo: collega non tenetur. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Optato. Lex prima.

SI POST FINITVM adminiſtrationis officium, collegę tui indemnitati præſtandę idonei fuerint, poſtea' ꝙ dum nõ conueniũtur, min⁹ idonei effecti ſunt: vitiũ alienæ ceſſationis ad diſpendiũ tuũ pertinere, iuris ratio nõ patiẽ.

Vbi adminiſtratio nõ eſt diuiſa, omnes tutores tenẽtur ęque principaliter, & per prius: ſed vbi eſt diuiſa à teſtatore vel à iudice, non tenetur vnus pro alterius geſtione, niſi in caſibus ſpecialibus. diuiſio vero quam tutores inter ſe propria authoritate faciunt, pupillo non officit. Baldus.

Imperatores Carus Carinus & Numerianus. aa. Primogenio. Lex. ij.

SI diuiſio adminiſtrationis inter tutores ſiue curatores in eodem loco ſeu prouincia conſtitutos necdum fuit: licentiam habet adoleſcens & vnum eorũ eligere, & totum debitũ exigere: ceſſione videlicet ab eo aduerſus cæteros tutores ſeu curatores actionũ ei competentiũ faciẽda. ¶In diuiſionem autẽ adminiſtratione deducta ſiue à prę ſide, ſiue teſtatoris voluntate, vnumquẽꝙ pro ſua adminiſtratione conuenire potes, periculum inuicẽ tutorib⁹ ſeu curatoribus non ſuſtinentibus, niſi per dolum aut culpam ſuſpectum non remouerunt, vel tarde ſuſpicionis rationem mouerũt, cum alter eorum non ſoluendo effectus ſit, vel ſuſpicionis cauſam agendo, ſua ſponte iura pupilli prodiderunt. Nec prodeſt eis dicentibus contutorem ſuũ nõ adminiſtraſſe res pupillares. ¶Sin vero ipſi inter ſe res adminiſtrationis diuiſerunt: non ꝓhibetur adoleſcẽs vnũ ex his inſolidum cõuenire, ita vt actiones quas aduerſus alios habet, ad electum transferat.

Pacto tutorum non obſtante prius conuenitur gerẽs & eius hæredes quàm non gerens. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Zotico. Lex. iij.

LIcet tutorum conuentione mutuum periculum minime finiatur: tamen eum qui adminiſtrauit, ſi ſoluen-

do ſit, primo loco, eius'que ſucceſſores conueniendos eſſe non ambigitur.

¶ De in litem iurando. Titulus. liiii.

Contra hęredem tutoris ob dolum vel latam culpā inſtrumenta non reſtituentē iuratur in litem. Sali.

¶ Impp. Seuerus & Anto. aa. Aſclepio. Lex prima.

ADVERSVS hæredes tutoris ad transferendam tutelam iudicē accipiens, tēpore litis inſtrumenta ad puberem pertinētia reſtitui deſiderabis. Quod ſi dolo non exhibeantur, in litem iurandi tibi facultas erit: modo ſi quondam pupillo debitam affectionem ad vincula quoq; religionis extendere volueris.

Nemo inuitus iurat in litem: & cōtra hęredem tutoris, etiam ſi ſit hęres hęredis, ob dolum vel latam culpā non reſtituentē iuratur in litē: & vbi dol9 & lata culpa ceſſant, aliter per iudicē de veritate inquiritur. Sali.

¶ Imperator Antoninus. a. Seuero. Lex. ij.

IS qui rationem tutelę ſeu curæ repoſcit, inuitus in litē iurare compelli nō poteſt: ſed volens ita demum audiēdus eſt, ſi hęres per longam ſucceſſionē tutoris inſtrumenta pupillaria dolo circunueniendi pupilli gratia exhibere non vult. Sin vero neque dolus neq; lata culpa neq; fraus hęredis conuincitur: omiſſa iuriſiurandi facultate, iudex de veritate cognoſcet: quæ etiam argumentis liquidis inueſtigari poteſt.

Pupillus vel adultus non poteſt liquidum debitum gratis remittere. Baldus.

¶ Idem. a. Priſciano. Lex. iij.

SVmma ſententia compręhenſa, quam ceſſantibus curatoribus quondā tuis iudex ſecutus, iuriſiurandi à te prolati religionem in condemnationē deduxit: minui pacto non potuit.

Contra tutorem etiam propter leuem culpā iuratur in litem, contra vero tutoris hæredem propter dolum & latam culpam tantū: niſi lis fuiſſet conteſtata cum tutore defuncto: quia tunc contra eius hæredem iurabitur propter leuem eius culpam. Salicetus.

¶ Imperator Gordianus.a.Mutiano. Lex.iiij.

ALio iure eſt tutor, alio hęres eius. Tutor enim inuentarium cætera'q; inſtruměta ſi nō proferat, in litem iuſiurandum aduerſus ſe poteſt admittere: atenim hæres eius ita demũ, ſi reperta in hęreditate, dolo malo nō exhibeat. Sed cũ aduerſus ipſum tutorě litem conteſtatã eſſe dicatis: tranſſerentibus vobis in hęredes eius actionẽ, pręſes prouinciæ partes ſuas exhibebit: non ignorãs niſi exhibeantur inſtrumẽta, quatenus iuxta formam conſtitutionum partes ſuas debeat moderari.

Propter dolũ defuncti nō iuratur cōtra hęredes. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi.aa. Archimedoro. Lex.v.

LIcet aduerſus hæredes ob non factũ inuentarium iuſiurandum in actione tutelæ prętermitti placuerit: iudicem tamen datũ, velut ex dolo tutoris alijs indicijs inſtructum, aduerſus eos ferre ſententiam conuenit.

¶ De hęredibus tutorũ vel curatorũ. Tit.liiii.

Hęredes tutoris nō tenenẽ ex leui culpa tutoris. Bal.

¶ Impp. Seuerus & Anto.aa. Fauſtino. Lex prima.

HAEREDES TVTORVM ob negligentiã quæ non latę culpæ cōparari poſſit, condẽnari non oportet: ſi non contra tutorem lis inchoata eſt: neq; ex damno pupilli lucrum captatum, aut gratia præſtitum ſit.

De non geſto à tutore tenetur eius hæres. Sali.

¶ Imp. Antoninus.a. Valentino & Martino. Lex.ij.

PAter veſter tutor vel curator datus, ſi ſe non excuſauit: non ideo vos minus hæredes eius tutelæ vel vtili iudicio conueniri poteſtis, quòd eum tutelam ſeu curam non adminiſtraſſe dicitis. Nam & ceſſationis ratio reddenda eſt. Prius tamen propter actum ſuum eos conueniendos eſſe qui adminiſtrauerunt, ſępe reſcriptũ eſt.

Hæredes tutoris tenẽtur de eo quod defunctus à ſe vel ab alio non exegit. Salicetus.

¶ Idem.a. Vitæ. Lex.iij.

ADuerſus hæredes quondam tutoris tui tutelæ actione conſiſte. In iudicium autem veniet etiam id quod tibi tutor ex cauſa fideiuſſionis debuit.

Hæredes tenentur ad eos peruenta reſtituere, & de neglectis à defuncto rationem reddere. Sali.

Imperator Alexander. a. Frontino. Lex. iiij.

HAeredes eorum qui tutelam vel curam adminiſtrauerunt: ſi quid ad eos ex re pupilli vel adulti peruenerit, reſtituere cogũtur. ¶ In eo autem quod tutor vel curator adminiſtrare debuit, nec adminiſtrauit: rationem eos reddere debere, non eſt ambigendum.

Si tutor vel curator non geſſerit. Titulus. lv.

Qui admittitur ad accuſandum, poteſt eſſe promotor inquiſitionis, & poteſt implorare officiũ iudicis in locum deficiẽtis accuſatiõis. quod eſt nota. dignũ. Bal.

Imperator Alexander. a. Zotico. Lex prima.

CERTVM eſt non ſolũ eos qui geſſerunt, ſed etiam qui gerere debuerunt, tutelæ teneri etiam in ea quæ à contutoribus ſeruari nõ potuerunt: ſi modo cum eos ſuſpectos facere deberent, id officium omiſerunt. ¶ Tu autem etſi contra patronum tuum famoſam actionẽ inſtituere nõ potuiſti, ꝓuidere tñ ne quid tutelæ deeſſet, neceſſarijs poſtulatiõib9 apđ eũ cui9 de ea re iuriſdictio fuit, potuiſti

Contutor ꝓ geſtis à contutore idoneo non tenetur in ſubſidium: pro neglectis ab vtroque pariter tenetur cũ illis. Salicetus.

Idem. a. Iulio. Lex. ij.

QVi ſe non immiſcuerunt tutelæ vel curæ: ex perſona eorum qui geſſerunt, & idonei ſunt, non onerantur. Siqua vero ſunt quæ cũ geri debuerint, omiſſa ſunt: latæ culpæ ratio omnes ęqualiter tenet.

De vſuris pupillaribus. Titulus. lvi.

Si tutor pecuniam pupilli in vſus ſuos conuertit, ad vſuras tenetur. Sali.

Imperator Anto. a. Præſentino. Lex prima.

TVTOREM vel curatorem pecuniæ quam in vſus ſuos conuertit, legitimas vſuras præſtare debere olim placuit.

Tutor teneť ad vſuras etiã eius quod à

contutore debetur, vel pro contutore debet. Sali.

Imperator Alexander.a. Ampliato. Lex.ij.

EIus quod ex cauſa tutelæ debetur vſuras pſtari oportere dubium non eſt: quanuis alijs pro participe muneris neceſſitas ſolutionis irrogetur: quia non id aliâs contingit, quàm ſi ceſſatio contutori in ſuſpecto faciendo imputari poſſit.

Non imputatur tutori ſi non potuit negociari cũ pecunia pupillari ſed tenuit eam mortuam. Bal.

Idem.a. Vitalo. Lex.iij.

SI pecuniam pupillarem neque idoneis hominibus credere, neque in emptionẽ poſſeſſionũ conuertere potuiſti: nõ ignorabit iudex vſuras eiꝰ à te exigi nõ oportere.

Obligatus ad rationẽ reddendam, aduerſa parte nolente agere, poteſt petere teſtes recipi ad ęternam rei memoriam, per quos fiet probatio ſui iuris. h.d. ſecũdũ vnam lecturam. Et itẽ quòd aſſignetur aduerſario terminus ad agendum. h.d. ſecundum aliam. ſed primam notabiliorem puto. Baldus.

Impp. Dio. & Maxi. aa. Ditacio & Aurelio. Lex.iiij.

PVpillus agere vobiſcum actione tutelæ compelli non poteſt: verum aduerſus futuram calumniam, vt et ſi quid ei debetis, curſus inhibeatur vſurarum, denunciationibus frequẽter interpoſitis, ad iudicium eum prouocate: ac ſi rem diſſimulatione proferat, actis apud pręſidẽ prouinciæ factis, voluntatis veſtræ rationem declarate. quo facto, tam vobis ipſis quàm ſecuritati filiorum veſtrorum conſuletis. Quod & in curatoribus locum habet.

De fideiuſſoribus tutorum vel curatorum. Titulus. lvii.

Cum tutore & cum fideiuſſore non poteſt pupillus in ſolidum agere. Salicetus.

Imperator Alexander.a. Fœlici. Lex prima.

ELIGERE debes vtrum cum ipſis tutoribus vel curatoribus ſeu hæredibus eorum, an cũ ijs qui ꝓ ipſis ſe obligauerũt, agere debeas: vel ſi ita mauis, diuide actionem. Nam inſo-

lidum & cum reo & cũ fideiuſſoribus agi iure nõ poteſt.

Pro ea parte quam tutor ſoluit, liberatur fideiuſſor ſuus: ſiue ſit ſimpliciter acceptus, ſiue rem pupilli ſaluã fore, vel indẽnitatem promiſit. Sali.

¶ Idem. a. Priſco. Lex. ij.

NOn eſt ambigui iuris, electo reo & ſoluente, fideiuſſorem liberari. Et ideo ſi ſimpliciter acceptus eſt fideiuſſor in id quod tutor ſeu curator debiturus eſſet: cũ proponas tutorẽ ſeu curatorem condẽnatũ ſoluiſſe, quid dubiũ eſt fideiuſſorem liberatum eſſe? ¶ Planè ſi ſtipulatio rem ſaluam pupillo fore, interpoſita eſt: vel cautum eſt in id quod à tutore vel curatore ſeruari nõ poteſt: manet fideiuſſor obligatus ad ſupplendam tibi indemnitatem.

¶ De contrario iudicio tutelæ. Titulus lviii.

Actio extincta cedi non poteſt. Baldus.

¶ Impp. Seue. & Anto. aa. Stratoni. Lex prima.

SI PRO cõtutore iudicato pecuniã ſoluiſti, nullum iudiciũ tibi contra pupillũ cõpetit, vt delegetur tibi aduerſus liberatum actio. Quòd ſi nomen emiſti: in rem ſuam procurator datus, hæredes iudicati poteris conuenire.

Tutor non ex propria ſed contutoris culpa condẽnatus ſoluens habet bñficiũ ceſſionis & vtilis actiõis. Sali.

¶ Imperator Anto. a. Promptino. Lex. ij.

SI non ex propria culpa ſolus pupillę condemnatus es, ſed abſens & indefenſus acquieuiſti: cũ ex cauſa iudicati ſatiſfacere cœperis, actiões aduerſus cõtutores tuos mãdari tibi à pupilla deſiderabis, vel vtili actione vteris.

Pro illa parte ad quã pupillus ſuccedit tutori, extinguitur actio tutelæ, & nõ in pluri: & erogata à tutore bona fide, poſſunt per cohęredem pupillo compenſari, vel contrario iudicio repeti. Sali.

¶ Idem. a. Theſidi. Lex. iij.

SI pater tuus, quẽ & priuigni ſui tutelam adminiſtraſſe proponis, teſtamento recte facto pupillo etiam quondam ſuo hærede inſtituto deceſſit: quoniam non niſi pro portione hæreditaria tutelæ petitionem confuſione cõitat

extingui, pro reſidua parte ſuccedentem patri, tutelę te cõuenit apud competentem iudicem reddere rationem: qui ſecundum bonam fidem, eorum etiam quę patrem tuum in rem eius erogaſſe dicis, admiſſa compẽſatione, reliqui ſi quid amplius debetur, faciet condemnationem. Quod ſi ſciens amplius in rem ſuã erogatum, agẽdũ propterea tutelæ non putauerit: eũ cõtrario iudicio conuenire potes.

¶ De authoritate pręſtanda. Titulus.lix.

Pupillus poteſt ſibi ſtipulari ſine tutore, ſed nõ actionem remittere.h.d.cum.l.ſeq. Sali.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus aa. Antonino. Lex prima.

NEQVE TVTORIS neque curatoris abſentia quicquã ſtipulationi pro pupillo vel adulto habitæ nocet.

¶ Idem.aa.&.cc. Serenæ. Lex.ĳ.

NEque actiones ſine tutoris authoritate in ætate pupillari conſtituta remittendo quicquã amittere poteris.

Emens à pupillo ſine tutore, non pręſcribit. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc. Caio. Lex.iĳ.

EVm qui à pupillo ſine tutoris authoritate diſtrahente comparauit, longi temporis ſpatium nõ defendit.

Minor non poteſt eſſe in iudicio criminali ſine tutoris vel curatoris authoritate. Sali.

¶ Imperator Iuſti.a. Ioanni pręfe.præ. Lex.iiĳ.

CLarum poſteritati facientes ſancimus omnino debere & agentibus & pulſatis in criminalibus cauſis minoribus vigintiquinq; annis adeſſe curatores vel tutores in quibus etiam caſibus leges pupillos accuſari concedũt: cum cautius & melius eſt cum ſuaſione perfectiſſima & reſponſa facere minores, & litem inferre: ne ex ſua imperitia vel iuuenili calore aliquid vel dicant vel taceant quod ſi fuiſſet prolatum vel non expreſſum, prodeſſe eis poterat, & à deteriore calculo eos eripere.

In omnibus actibus ſufficit authoritas vnius tutoris: niſi adminiſtratio ſit diuiſa, & niſi authoretur ſuper eo quod finit officium. Baldus.

¶ Idem eidem. Lex.v.

Veterem dubitationem amputantes, per quam teſtamentarij quidem vel per inquiſitionem dati tutoris vnius authoritas ſufficiebat, licet plures fuerant, non tamen diuerſis regionibus deſtinati: legitimi autem vel ſimpliciter dati omnes conſentire compellebantur: ſancimus ſi plures tutores fuerint ordinati ſiue in teſtamento paterno, ſiue ex lege vocati, ſiue à iudice vel ex inquiſitiõe vel ſimpliciter dati, vnius tutoris authoritatem pro omnibus tutoribus ſufficere vbi nõdum diuiſa eſt adminiſtratio vel pro regionibus, vel pro ſubſtantiæ partib9. Ibi etenim neceſſe eſt ſingulos pro partibus ſuis vel regionibus authoritatem pupillo præſtare: quia in hoc caſu nõ abſimiles eſſe teſtamentarijs & per inquiſitionẽ datis legitimos & ſimpliciter datos iubemus: eo quod fideiuſſionis onere prægrauantur, & ſubſidiariç actionis adminiculum ſperatur. ¶ Sed hęc omnia ita accipienda ſunt, ſi nõ res quæ agitur, ſolutionem faciat ipſius tutelæ: vtputa ſi pupillus in arrogationem ſe dare deſiderat. Etenim abſurdum eſt ſolui tutelam non conſentiente, ſed forſitan ignorãte eo qui tutor fuerat ordinatus. Tunc enim ſiue teſtamẽtarij, ſiue per inquiſitionẽ dati, ſiue legitimi, ſiue ſimpliciter creati ſunt: neceſſe eſt omnes ſuam authoritatem præſtare: vt quod omnes ſimiliter tangit, ab omnibus comprobetur. ¶ Quæ omnia ſimili modo & in curatoribus obſeruari oportet.

¶ Quando tutores vel curatores eſſe deſinant. Titulus.lx.

Finitur officium adiuncti ſimul cum officio eius cui adiungitur. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a. Hermidæ. Lex prima.

SI CVRATORES tutoribus adiuncti ſunt, pubertate pupilli tam tutorũ quã curatorum adiunctorum officiũ finiri, ideoque alios propter ætatis infirmitatẽ curatores eſſe dandos, manifeſtiſſimum eſt.

Pupillus non poteſt caſſare tutorem. Sali.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Menippo. Lex.ij.

TVtoris officium ex ſola voluntate pupilli non finiri, certiſſimum eſt.

¶ Imperator Iuſti.a. Mennę præfecto præto. Lex.iij.

INdecoram obſeruationē in examinanda mariũ pubertate reſecantes, iubemus quemadmodum fœminę poſt impletos duodecim annos oĩmodo pubeſcere iudicantur: ita & mares poſt exceſſum quatuordecim annorũ puberes exiſtimētur: indagatione corporis inhoneſta ceſſante.

¶ De actore a tutore ſeu curatore dãdo. Tit. lxi.

Tutor pro rebus pupilli petendis non conſtituit procuratorem, ſed actorem. Salicetus.

¶ Imperato. Diocle. & Maxi. aa. Alphociano. Lex vnica.

SI SVI IVris cõſtituti filij tui matri ſucceſſerunt: licet te tutorē eorũ eſſe probetur, tñ nõ per ꝓcuratorē, ſed ꝑ actorē decreto conſtitutum à te, res eorum te abſente peti conuenit.

¶ De excuſationibus tutorum & curatorum, & temporibus earum. Titulus. lxii.

Spado non excuſatur à tutela. Salicetus.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Violæ. Lex prima.

FALSA SVAſione credis te propterea quòd ſpado ſis, immunitatē à tutelis habere.

Curator generaliter & ſimpliciter datus intelligitur etiam datus ad bona extra prouinciam ſituata: ſed de facili ab illis obtinebit liberationem. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Habentiano & Oſconio. Lex. ij.

SI curatores dati eſtis generaliter: nec decreto ſignificatum eſt Italicarũ tm̃ rerum vobis munus iniunctum: adire debetis competētem iudicē, vt vos à prouinciali adminiſtratione liberet. Quod ſi factum fuerit, petent ſibi in prouincia curatores adoleſcentes.

Ingenuus excuſatur à tutela libertini: & ſi excuſatio reijciatur, debet appellare: aliâs tenetur. Sali.

¶ Iidem. aa. Criſpino. Lex. iij.

EXcuſationis quidē tuę, ſi ingenuus libertino tutor datus es, certa cauſa eſt: ſed cũ te pręſes ꝓuīcię audiēdũ

&

non putauerit ꝓpter præſcriptionẽ quaſi tardius adiret nec à decreto ꝓuocaueris: intelligis parendũ eſſe ſentẽtię.

Si maritus ignorãs curator detur vxori: excuſatur à pœna ſenatuſcõſulti: dũ tamen aliũ petat ſubſtitui. Sali.

¶ Imperator Anto.a. Agatho Domioni. Lex.iiij.

AMpliſſimi ordinis conſulto, qui pupillã ſuã vxorẽ ducit, nuptias contrahere nõ intelligitur: & tñ infamis cõſtituitur. Sed ſi tu Demetrię, cũ eã in matrimonio haberes, abſens & ignorãs curator cõſtitutus es: potes eſſe ſecurus, dũ tamen alius ſubſtituatur. Non enim debet ignorãtia maritorum, ampliſſimi ordinis conſulto fraus quæri.

Libertus nullam habet excuſationem à tutela vel cura filiorum patroni: & ideo licet fuerit eorum tutor, nõ prohibetur eis eſſe curator. Sali.

¶ Imperator Alexan.a. Baſilio, Lex.v.

Libertos à tutela vel cura liberorũ patroni ſeu patronę nullã excuſationẽ impetrare poſſe, ampliſſimus ordo authore diuo Marco cenſuit. Et ideo nec illud ꝓdeſſe debet quo minus curatores etiam muiti patroni ſeu patronę liberis dẽtur, quòd eorundẽ tutelã adminiſtrauerunt.

Terminus ad excuſandũ ſe nõ labitur ignoranti. Bal.

¶ Idem.a. Maximo. Lex.vi.

QVinquaginta dies qui præfiniti ſunt ad profeſſionem excuſatiõis: ꝗs qui tutores ſeu curatores dati ſunt, ex eo die cedere, ex quo decretum prætoris aut teſtamentum parentis notũ factum fuerit ei qui ad munus vocatꝰ fuerit, ipſa cõſtitutio quæ hoc induxit, ſanxit. Sed ſi quis in eius temporis computatione ab eo cuius de ea re notio fuit, iniuriam paſſus non ꝓuocauit: acquieſcere rebus iudicatis debet.

Iure illo debitum vel creditũ nõ excuſat à tutela, ſed alium facit adiungi. Sali.

¶ Idem.a. Anto. Lex.vij.

NEque à tutela neq; à cura ideo quis excuſatur, quòd creditor ſiue debitor eiꝰ eſt cui tutor ſiue curator datus eſt: ſed participẽ in munere habere debet: vt ſi res exegerit, is qui alieno auxilio eget, defendatur.

Colonus fiſci non excuſatur à tutela. Sali.

¶ Idem.a.Maximo. Lex.viij.

COloni, id eſt conductores prędiorum ad fiſcum pertinentium, hoc nomine excuſationem à muneribus ciuilibus non habent: ideo'que iniunctæ tutelæ munere fungi debent.

Monoculus non excuſatur à tutela vel cura. Sali.

¶ Idem.a.Romano. Lex.ix.

FRater tuus non ideo à tutela vel cura excuſari debet, quod oculum amiſit. Proinde intelligis munus ſuſceptum eum deſerere non poſſe.

Exactor tributorum durante tẽpore exactionis excuſatur à tutela vel cura. Salicetus.

¶ Idem.a.Criſpino. Lex.x.

EXactores tributorum tanto tempore quanto rationẽ tributariam tractauerint, non ſolum ab oneribus, ſed etiam à tutelis vacationem habere, dubitare non debuiſti.

Tutor teſtamẽtarius tenetur bona adminiſtrare etiã extra ꝓuinciam conſtituta: niſi ab hoc ſe excuſauerit: propter tñ inſufficientiam curator adiungitur. Sali.

¶ Idem.a.Hylæ. Lex.xi.

TEſtamento tutor datus, vt à bonis ijs excuſareris quę pupilli tui in alia ꝓuincia quàm vnde es vbi'que moraris, poſſident: intra quinquageſimum diẽ poſtulare debuiſti. Quod ſi facere ceſſaſti: excuſatio quidem, temporis præſcriptione ſubmouetur, ſed propter late diffuſum patrimonium an tibi adiungi aliquos curatores oporteat, pręſes ꝓuinciæ ſi te inſufficientẽ depręhẽderit, ęſtimabit.

Habens priuilegiũ circa plura, per actum cõtrarium in vno actu ſpecialiter factũ, nõ perdit in alijs. Baldus.

¶ Imperator Gordi.a. Valentino. Lex.xij.

VOluntariæ tutelæ munera priuilegijs nihil derogant.

Liberti non excuſantur à tutela quia gerunt patronorum negocia: niſi patronus ſit ſenator: et tũc vnus tantum excuſatur. Salicetus.

¶ Idem.a. Apollinari. Lex.xiij.

NEc ſenatorum quidem liberti, nedum cæterorum ꝓpterea quia patronorum negocia gerunt, à muneribus ciuilibus habent immunitatem. Tãtummodo etenim

vnus ſenatoris libertus qui patroni negocia gerit, à tutela ſiue cura vacationem habet.

Qui nominat aliquem ad munera vt eum redimere faciat, criminaliter punitur. Qui vero nominat vt lite fatigetur, ad expenſas ei reficiẽdas ciuiliter tenetur. Sal.

Idem. a. Tradialę. Lex. xiiij.

SEueriter pręſes prouinciæ exequetur ſi animaduerterit auunculum tuum propterea nominari tutorem, vt metu huiuſmodi creationis, à magiſtratib9 iniuriam redimat. ¶ Quinetiam ſi aliqua ei excuſatio competit, & non alia cauſa nominat9 eſt quàm vt lite fatigetur: quod in eã rẽ abſumptum fuerit, is qui eum nominauit, iuxta formã conſtitutionum ei reddere cogetur.

Finita tutela durat quæſtio inchoata propter periculum medij temporis. Bal.

Idem. a. Tauro. Lex. xv.

QVanquam in tutela detentus eo quòd excuſatio quam obijciebas, non eſt admiſſa, prouocationis auxilium flagitaueris: & in medio tempore ij quorum meminiſti, in adulta ætate agere ceperint: tamen non eo minus cauſa interpoſitæ prouocationis propter periculum adminiſtrationis eius temporis iudiciorum more examinanda eſt.

Propter litem maioris partis bonorum quis excuſatur à tutela. h. d. de hoc dic hodie vt in auth. minoris. ſupra qui tuto. da. poſ. Salicetus.

Imperator Philip. a. Theodoro. Lex. xvi.

SI (vt allegas) ijs tutor datus es cum quibus diſceptationem hæreditatis tibi eſſe proponis: & tempora antiquitus excuſationibus præſtituta, etiã nunc opitulantur: adire præſidem prouinciæ potes, formæ ſuper ea re ſtatutorum principalium obtemperari pro ſua grauitate iuſſurum.

Datus curator nurui ſuę, debet ſe excuſare: aliàs incidit in infamiam. Sali.

Impp. Va. & Galienus. aa. Epagatho. Lex. xvij.

LIcet oratiõis ſub diuo Marco habitæ verba deficiãt: is tñ qui poſt contractas nuptias nurui ſuæ curator da-

tur, excuſare ſe debet: ne manifeſtam ſententiã eius offendat, & labem pudoris contrahat.

A creatione tutoris non appellatur, ſed excuſatio ꝓponitur. Et inopia pupilli non excuſat à tutela. Sal.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. aa. & cc. Epato. Lex. xviij.

TVtores nominatos appellationem interponere neceſſe non habere, certiſſimi iuris eſt. Quapropter licet non appellaſti: ſiquam te excuſationem habere confidis, intra tempus quod diui Marci conſtitutione pręſcriptum eſt, hac excuſatione apud præſidem prouinciæ vti non ꝓhiberis. Nam quòd omnium bonorũ patrẽ pupilli vſumfructum reliquiſſe quondam vxori ſuæ proponis: ad excuſandum vos à tutela non eſt idoneum.

Debitum matris nõ excuſat à tutela filij. Bal. & Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Dionyſio. Lex. xix.

INuſitatam rem deſideras, de tutela filiæ te dimitti poſtulans, quòd te poſſe contrario tutelæ iudicio matrem eius conuenire contendis.

A cura eius cuius tutor fuit, iuſte ſe quis excuſat. Sa.

¶ Iidem. aa. & cc. Carino. Lex. xx.

CVrator adultis nominatꝰ quorum tutor antea fueras, inuitus in adminiſtratione teneri non potes. Proinde ſi dies excuſationis pręfinitus nõdum exceſſit, vti competenti defenſione potes.

Communio non excuſat à tutela. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Paramoni. Lex. xxi.

QVòd res cum vterinis fratribus tibi communes eſſe profitearis, ad excuſationem tutelæ non eſt idoneum: cum harum diuiſio curatore dato fieri poſſit.

Periculum tutelæ non ſpectat ad eum cuiꝰ excuſatio fuit approbata. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Hermodoro. Lex. xxij.

SI tutor nominatus decreto præſidis, habens excuſationem abſolutus es: ad te non pertinere periculum adminiſtrationis, manifeſtum eſt.

Nõ cogitur quis ſuſcipere tutelam vel patrocinium contra fratres vel filios fratris: nec etiam diceretur confidatus in cauſa. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Neophyto. Lex. xxiij.

HVmanitatis ac religionis ratio non permittit vt aduerſus ſororem vel filios ſororis actionū neceſſitates tutelę occaſione ſuſcipias: cum & ipſius etiam pupilli cui tutor datus es, aliud exigere videatur vtilitas: ſcilicet vt eum tutorem potius habeat, qui ad defenſionē eius nō inhibeatur affectu. Iuxta formā igitur quam conſulti dedimus, prętorem adiri oportet: vt & iuſto tuo deſiderio, & pupilli ipſius commodo conſulatur.

Nauicularij excuſantur à tutela extraneorum: non eorum qui ſunt de corpore ſuo. Salicetus.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Flauiano prefecto prætorio. Lex. xxiiij.

EXcuſationem nauiculariјs tutelæ ſiue curę hactenus ipſis tribuimus, vt in huiuſmodi officijs minoribꝰ ſui tantum corporis obligentur.

Conſiliarij principis excuſantur à tutela. Salice.

¶ Imperator Anaſtaſius. a. Antiocho præpoſito ſacri cubiculi. Lex. xxv.

VIros clariſſimos ſacri noſtri palatij Silentiarios circa latus noſtrum militantes, de tutelis & curationibus excuſari ſancimus.

¶ Si tutor vel curator falſis allegationibus excuſatus ſit. Titulus. lxiii.

Approbatio excuſationis ex falſis allegationibus interpoſita, non prodeſt tutori: & ideo periculum tutelæ ſpectat ad eum. Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Symmacho & Diono. Lex prima.

SI ABSENTIBVS neceſſarijs perſonis vel ijs qui ſua ſponte vos defendere volebant, nō competentibus allegationibus qui vobis tutores aut curatores dati erant, liberati eſſe à munere iuſſi ſunt: ne eis circūueniſſe iudicis religionem proſit, præſes prouincię audiet vos: & ſi iniuſtū decretum extorſiſſe eos apparuerit, exinde ad eos periculū adminiſtrationis pertinere pronūciabis, ex q̊ dati ſunt.

❧ Poſt ſumptam adminiſtrationem fruſtra quis ſe excuſat. Salicetus.

¶ Im. Philip.a. & Phi.c. Aulicano. Lex.ij.

TVtores quos poſtea quã bona pupillorũ adminiſtrauerunt, à præſide prouinciæ quaſi re integra excuſari ſe impetraſſe aſſeueras: periculum adminiſtrationis euitare minime poſſe manifeſtum eſt.

❧ Excuſatio per ambitionem obtenta, nõ ꝓdeſt. Sal.

¶ Iidem. aa. &. cc. Octauio. Lex.iij.

SI (vt proponis) pars diuerſa ab adminiſtratione tutelæ ſeu curæ tuæ item'que fratris tui, ambitione potius quàm iuris ratione ſe excuſauit: periculo iniuncti muneris minime liberata eſt.

¶ Si tutor vel curator reipublicæ cauſa abfuerit. Titulus.lxiiii.

❧ A tutela ſuſcepta debet tutor petere ſe excuſari ſi ſit abſuturus reipublicę cauſa: aliâs periculum ſpectat ad ipſum. & reuerſi, à noua tutela ſuſcipiẽda habẽt vacationem per annum. Salicetus.

¶ Imperator Gordianus.a. Curtio. Lex prima.

QVI TVTORES vel curatores dati, reipublicę cauſa abſuturi ſunt: ad tempus ſe excuſare debent à tutela: ne etiam medij tẽporis periculo obſtringantur. Quod quidem ſi tu feciſti: eius interualli quo abfuiſti periculũ nõ debes pertimeſcere. Quòd ſi id prętermiſiſti: vt priore loco is conueniatur qui adminiſtrauit, de iure poſtulabis.

¶ Idem.a. Regioni. Lex.ij.

CErtum eſt eos qui reipublicæ cauſa abeſſe deſierunt: ab omni noua tutela anno vacare debere.

¶ De excuſationibus veteranorũ Titu.lxv.

❧ Veterani excuſantur à tutelis præterquam filiorum veteranorum vel cõmilitonum ſuorum: & vnam tantum tunc ſuſcipere compelluntur. Salicetus.

¶ Imp. Antoninus.a. Saturnino. Lex.i.

QVI CAVSARIA miſſione ſacramento poſt viginti annorum ſtipendia ſoluuntur: & inte-

gram famam retinent, & ad publica priuilegia veteranis conceſſa pertinent.

Licet lex vel ſtatutum dicat quòd aliquis non poſſit compelli: debet intelligi cum vtitur ſuis defenſionibus, aliâs poteſt cogi. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Celeri veterano. Lex. ij.

QVod placuit veteranos tantummodo conueterani filiorum ſeu militum, & quidē vnam tutelam ſeu curam eodem tempore adminiſtrare compelli: eo pertinet, vt ſi alijs dati fuerint, intra ſolennia tempora cauſas excuſationis ad competentē iudicem deferant.

Qui numero liberorum ſe excuſant. Titulus. lxvi.

Tres liberi in Roma, quatuor in Italia, quinq; in prouincia excuſant parentes à tutela: & mortui non computantur, neq; nepotes ex filio ſuperſtite. Sali.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Herodiano. Lex prima.

QVI AD TVTELAM vel curam vocatur: Romę quidem trium liberorum incolumnium numero, de quorum etiam ſtatu non ambigitur, in Italia vero quatuor, in prouincijs autem quinq;, habent excuſationem.

Imperator Antoninus. a. Marcello. Lex. ij.

NEque filia amiſſa, in numero prodeſt ad declinanda municipalia munera: neq; nepotes numerātur quorum pater ſupereſt: cum ſuo nomine patri proſint.

Qui morbo ſe excuſant. Titu. lxvii.

Propter morbos hic ſcriptos quis excuſatur à tutela vel cura. Salicetus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Sabino. Lex vnica.

LVMINIBVS CAPTVS, aut ſurdus, aut mutus, aut furioſus, aut perpetua valetudine tētus, tutelę ſeu curæ excuſationem habent.

Qui ętate ſe excuſant. Titu. lxviii.

Septuagenarius excuſatur à tutela & cura. Sali.

Imp. Philip. a. & Phi. c. Seio. Lex vnica.

PATER TVVS ſi maior eſt annis ſeptuaginta, ad tutelam ſeu curam euocatus, excuſare ſe ſolenniter poteſt.

¶ Qui numero tutelarum. Titu.lxix.

Plura imperfecta non faciunt vnum perfectum.ad hoc allegatur.Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus . aa . Seuero. Lex vnica.

SI TRES TVTELAS vel curas eodem tempore non defunctorie ſuſceptas adminiſtras: onere quartę tutelæ ſeu curationis pupillorũ ſeu adoleſcentium non grauaberis. Finito autẽ officio pubertate pupillorũ, vel ętate adoleſcentium,aliæ ſubſtitui poſſunt,licet nondum ratio tutelæ ſeu curę adminiſtratæ reddita ſit. Sed imperfectę diuerſę ſpecies vacationis,licet permixtę,ad excuſationem non proficiũt. ¶ Scire igitur debes eum qui duos filios habet,& duas tutelas adminiſtrat:excuſationẽ nõ mereri.

¶ De curatore furioſi vel prodigi. Tit.lxx.

Poſt vigeſimumquintum annum datur curator furioſo vel prodigo. Salicetus.

¶ Imperator Antoninus.a.Martiano. Lex prima.

CVRATORES IMPLETA legitima ętate prodigis vel furioſis ſolent tribui.

Iura loquentia de minoribus, extenduntur ad furioſos & prodigos, Baldus.

¶ Imp.Gordianus.a. Auicio. Lex.ij.

ORationis diui Seueri beneficium quo poſſeſſiones ruſticas pupillorum ſeu adoleſcẽtium ſine decreto præſidis diſtrahi vel obligari prohibitum eſt: non iniuria etiã ad agnatum furioſi porrigitur. ¶ Si igitur citra decretum præſidis fundus mente capti etiam ab agnato eius tibi pignore nexus eſt, vinculum pignoris in eo non conſiſtit: vtilem tamen aduerſus eum perſonalem actionem,ſi ob eius vtilitatẽ pecunia mutua accepta eſt,poteris habere.

Ad petitionem filij datur curator patri mente capto. Baldus.

¶ Idem. a. Aureliæ. Lex. iij.

SI pater tuus mentis compos non eſt, pete ei curatores: per quos ſi quid geſtum eſt quod reuocari oporteat, cauſa cognita in priſtinum ſtatum reſtitui poſſit.

Mater nõ poteſt adminiſtrare res filij furioſi vel mẽte capti, nec filium obligare. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Aſclepiado. Lex. iiij.

CVm repudiante furioſa ſui iuris conſtituta maritũ qui ſolus repudiare potuit, quædam matrem furioſæ marito quendam eius inſtrumenta confeciſſe ſignifices: intelligis nihil eam contra furioſam diſponere potuiſſe, cum eius ad eam iure non pertinuerit defenſio.

Frater eſt legitimus curator fratris furioſi vel mente capti. Baldus.

¶ Imperatores Antoninus & Anaſtaſius. aa. ad populum. Lex. v.

NE lucrum quidem antea indebitæ ſucceſſionis emancipato vel emancipatis deputaſſe, nihil vero de oneribus tutelæ proſpexiſſe videamur: curatores nihilominꝰ eos per duodecim tabularum legem furioſis fratribus & ſororibus vtpote legitimos exiſtere hac legis ſanctione decernimus.

Curator furioſi habentis dilucida interualla, dicitur curator etiam dum iſte habet dilucida interualla: tamen adminiſtrare non poteſt. Vna eſt ergo cura continua, ſed adminiſtratio eſt diſcontinua. Baldus.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. vi.

CVm alijs quidem hominibus cõtinuum furoris infortunium accidit, alios autẽ morbus non ſine laxamẽto aggreditur, ſed in quibuſdã temporibus quędam eius intermiſſio peruenit: & in hoc ipſo multa eſt differentia, vt quibuſdam breues inducię, alijs maiores ab huiuſmodi vitio inducantur: antiquitas diſputabat vtrum'ne in medijs furoris interuallis permaneat eius curatoris interceſſio: an cum furore quieſcente finiatur, & iterum morbo adueniente redintegretur. ¶ Nos itaq; eius ambiguitatem de-

cidentes, ſancim9 (cũ incertũ eſt huiuſmodi furoris homines quando reſipuerint, ſiue ex longo, ſiue ex propinquo ſpatio, cum poſſibile eſt & in confinio furoris & ſanitatis eũ ſæpius conſtitui, & per longum tempus ſub eadẽ eſſe varietate, vt in quibuſdã videatur etiam penè furor eſſe remiſſus) curatoris creationem non eſſe finiendã, ſed manere quidẽ eã donec talis furioſus viuit, quia non eſt penè tempus in quo huiuſmodi morbus deſperetur: ſed per interualla quæ perfectiſſima ſunt, nihil curatorem agere, ſed ipſum poſſe furioſum, dum ſapit, & hæreditatem adire, & omnia alia facere quæ ſanis hominibus competunt. ¶ Sinautem furor ſtimulis ſuis iterum eum accenderit: curatorem in cõtractu ſuo coniungi: vt nomẽ quidem curatoris in omne tempus habeat, effectum autẽ quoties morbus redierit: ne crebra vel quaſi ludibrioſa fiat curatoris creatio, & frequẽter tã naſcatur quàm deſinere videatur.

Furioſo in poteſtate patris conſtituto nõ datur curator, ſed eius pater eſt legitimus adminiſtrator. ei vero exiſtenti ſui iuris pater curator dabitur. Baldus.

¶ Iidem eidem. Lex. viij.

CVm furioſus quẽ morbus detinet perpetuus, in ſacris parentis ſui conſtitutus eſt, indubitate curatorem habere non poteſt: quia ſufficit ei ad gubernationem rerum quę ex caſtrenſi peculio vel aliter ad eum peruenerint, vel ante furorẽ ei acquiſitæ ſunt, vel in furore obueniũt, vel in ĳs quorũ proprietas ei tantũmodo cõpetit, paterna verecundia. Quis enim talis affectus extraneus inueniatur, vt vincat paternũ? vel cui alĳ credendum eſt res liberorũ gubernãdas eſſe parentibus derelictis? ¶ Licet Tertullianus iuris antiqui interpres libro ſingulari quẽ de caſtrẽſi peculio cõdidit, tali tractatu propoſito videatur obſcure eãdẽ attingere ſentẽtiã: nos tñ hoc apertiſſime introduximus.

Pater poteſt furioſo ſubſtituere exemplarie, & relinquere curatorem. & ſi filius eſt in poteſtate, quęritur ei paterna hęreditas ipo iure. Baldus.

¶ Sinautem parentes ab hac luce decedere contigerit: noſtra conſtitutio quam promulgauimus de ĳs quę in teſtamento furioſo relinquenda ſunt, vel ſubſtitutione eorum,

in ſuo robore permaneat. ¶Sinautem perpetuo furioſus ſui iuris ſit: tūc in paterna quidē hæreditate, quę quaſi debita ad poſteritatē ſuā deuoluit, nulla eſt iuris veterū dubitatio: cū illico appareat, & ſu⁹ hęres ſuis exiſtat parētib⁹.

Curator furioſi cui eſt delata hęreditas extranei, poteſt agnoſcere bonorū poſſeſſionē nomine furioſi. Bal.

¶Sinautem ex alia quacunque cauſa hæreditas ad eum vel ſucceſſio perueniat: tunc magna & inextricalis vetuſtiſſimi iuris dubitatio exorta eſt, ſiue hæreditatem adire, vel bonorū poſſeſſionē petere furioſus poſſit, ſiue nō, & ſi curator eius ad bonorū poſſeſſionem petendam admitti debeat. & iuris authores ex vtroque latere magnum habuerunt certamen. ¶Nos itaque vtrāq; aciē authorū certo fœdere compeſcētes, ſancimus furioſum quidem nullo modo poſſe vel hæreditatem adire, vel bonorum poſſeſſionem agnoſcere: curatori aūt ei⁹ licentiā damus (immo magis neceſſitatē imponimus) ſi vtilē ei eſſe ſucceſſionē exiſtimauerit, eam bonorum poſſeſſionē agnoſcere quæ antea ex decreto dabatur: & ad ſimilitudinem bonorum poſſeſſionis habere: cum petitio bonorum poſſeſſionis Conſtantinana lege ſublata eſt, & ab ea introducta obſeruatio pro antiqua ſufficit petitione.

Curator poteſt dari furioſo in patris teſtamento, & non tenetur ſatiſdare: debet tamen antequam adminiſtret, obſeruare & iurare hic ſcripta. Et ſi nullus ei à patre ſit datus, peruenitur ad legitimū idoneum: aliàs ad datiuum: qui forma hic ſcripta debet creari. Sal.

¶Sed cum antiquitas in curatore furioſi multas ambages conſtituit quemadmodum ab eo cautio vel ſatiſdatio detur, vel ꝑ quibus rebus, & quibus perſonis, & ſi omnis curator talem præſtabat cautelam: neceſſarium nobis viſum eſt vt humano generi conſulētes, omnē quidem obſcuritatem & inextricabilem circuitū tollamus, compendioſo autem & dilucido remedio totum complectamur. ¶Et prius de creatione curatoris qui furioſis vtriuſque ſexus datur, ſancientes: tunc & aliis certū finem imponemus. ¶Et ſi quidē parens curatorem furioſo vel furioſę in vltimo elogio hæredibus inſtitutis vel exhæredatis dede-

tit(vbi & fideiuſſionem ceſſare neceſſe eſt,paterno teſtamento pro ſatiſdatione ſufficiēte)ipſe qui datus eſt, ad curationem perueniat:ita tamē,vt in hac florentiſſima ciuitate apud vbicariam præfecturam deducatur: in prouincia autem apud pręſidem eiuſdem prouinciæ præſente etiam tam viro religioſiſſimo locorum antiſtite,quam tribus primatibus: & actis interuenientibus,tactis ſacroſanctis ſcripturis,edicat omnia ſe recte & cum vtilitate furioſi agere,& neque prætermittere ea quę vtilia furioſo eſſe putauerit,neque admittere quæ inutilia exiſtimauerit.

IN Authentica vt ĳ qui obli.§.penultimo.collatione.vi. conſtitutione.ĳ.

QVod nunc generale eſt circa omnes curatores,vt iurent quidem, non tamen à ratiocinĳs ſint exempti.Idem eſt in tutore.

¶ Sequitur textus Codicis.

¶ Et inuentario cum omni ſubtilitate publice conſcripto res ſuſcipiat,& eas ſecundum ſui opinionē diſponat, ſub hypotheca rerum ad eum pertinentium, ad ſimilitudinē tutorum,& adulti curatorum. ¶ Sinautem teſtamentum quidem parens eius non confecerit,lex autem curatorem vtpote agnatum vocauerit:vel eo ceſſante,vel nō idoneo forſitan exiſtente,ex iudiciali electione curatorem ei dari neceſſe fuerit: tunc ſecundū præfatam diuiſionem in hac quidem florentiſſima ciuitate apud glorioſiſſimam vrbicariam præfecturam creatio procedat. ¶ Sed ſi quidem nobilis ſit furioſi perſona,etiam florentiſſimo ſenatu conuocando:vt ex inquiſitione curator optimę atque integrę opinionis nominetur. ¶ Sin vero nō talis perſona ſit,etiam ſolo viro glorioſiſſimo præfecto vrbis præſidēte hoc procedat. Et ſi quidem curator ſubſtātiam idoneam poſſidet & ſufficientem ad fidem gubernationis: etiam ſine aliqua ſatiſdatione nominationem eius procedere. ¶ Sinautē nō talis eius cenſus inueniatur: tunc etiam fideiuſſio(inquantum poſſibile eſt)ab eo exploretur: creatione quidē omnimodo ſacris ſcripturis propoſitis in omni cauſa celebranda : ipſo autem curatore, cuiuſcunque vel ſubſtantiæ vel dignitatis eſt, præfatum ſacramentum pro vtiliter rebus

gerendis præſtante, & inuentarium publice conſcribentes quatenus poſſint vndiq; res furioſi vtiliter gubernari. ¶ In prouincijs vero his omnibus obſeruandis, vt apud præſidē prouinciæ cuiuſcūque, & virū religioſiſſimū epm ciuitatis necnon tres primates memorata creatio procedat: eadem obſeruatiōe & pro iureiurādo & ꝑ inuentario & ſatiſdatione & hypotheca rerū curatoris modis oībus adhibēda.

Hæreditas furioſo delata poteſt per eius curatorē adiri: ita vt ſi furioſus efficiatur ſane mētis, poſſit eā ſibi retinere vel reſpuere. & ſi reſpuerit, vel in furore deceſſerit, ad ſubſtitutū deuoluitur. & ſi nullus ſit ſubſtitutus, deuoluitur ad eos qui ſuccederent ſi furioſus in medio non fuiſſet. legata vero ad eius hæredes trāſmittit cum poteſtate repudiandi. Salicetus.

¶ Tali itaq; ordinatiōe in curatore furioſi diſpoſita, ſiquid poſtea ad furioſum peruenerit ſiue ex hæreditate, vel ſucceſſione, vel legato, vel fideicōmiſſo, vel alio quecunque modo, hoc furioſo accedat, & hoc cū alia ei9 ſubſtantia in manibus curatoris tradatur, inuētario etiam ſuper his rebus ſcilicet faciēdo: & ſub eius cura cōſtituatur: quatenus ſi quidē reſipuerit furioſus, & acquiſitionem admiſerit, ipſi reſtituatur: ſinautē in furore diem ſuum obierit, vel in ſuam ſanitatē perueniens, eā repudiauerit: ſi quidem ſucceſſio eſt, ad eos referatur, volentes tamē, id eſt vel ad ſubſtitutū, vel ad ab inteſtato hæredes, vel ad noſtrū ærariū: eo ſcilicet obſeruando, vt ij veniant ad ſucceſſionem, qui mortis tempore furioſi propinquiores exiſtūt ei ad cuius bona vocabantur ſi nō in medio erat furioſus: omni ſatiſdatione vel cautione quā per inextricabilē circuitum veteris iuris authores induxerūt, radicitus exciſa: legatis aūt proculdubio & fideicommiſſis, cæteriſque acquiſitionibus, furioſo acquirendis, & ſubſtantiæ eius aggregandis: ſinautē ipſe reſipuerit, & ea admittere noluerit, & aperte hæc reſpuerit, vel hæres eius hoc fecerit: à ſubſtantia eius illico ſeparandis, quaſi nec fuerint ab initio ad eum deuoluta: & per legitimum tramitem ambulātibus: ſubſtantiā furioſi neque prægrauantibus neque adiuuantibus.

Mortuo curatore furioſi, vel eo vt ſuſpecto remoto

debet alius ſubrogari. Sali.

Sinautem curator furioſi ſecundũ noſtram legẽ nominatus deceſſerit, ſub eodem modo eademque obſeruatione alius creabitur: quẽadmodum & ſi ſuſpectus reperiatur, alter ſurrogatur: quod etiã veteribus legibus placuit.

Diſpoſitio legis huius habet locũ in curatoribus poſt hanc legẽ creãdis, non in prius creatis. Sali.

Hęc autem omnia quę de creationibus curatorum per nouam definitionem introducta ſunt, futuris caſibus imponantur: & neque antea facti curatores remoueãtur, neque aliquid eis nouum accedat, ſed antiquo ordine ſtatuti in antiquos quantum ad creationem permaneant terminos: cautione videlicet vel ſatiſdatiõe quæ antiquitus fuerat introducta, ſuper poſtea venientibus ad furioſos ſucceſſionibus minime præſtanda.

De prędiis & aliis reb⁹ minorum ſine decreto non alienandis vel obligandis. Titulus. lxxi.

Prohibitio alienationis rerum minoris ſine decreto non extenditur ad alienationes neceſſarias: ſed ex cauſa dabitur reſtitutio. Salicetus.

Imperator Antoninus. a. Minutiano. Lex prima.

VENDITIO quidem prædij quod iure pignoris, vel in cauſa iudicati captum & diſtractũ eſt: ad ſenatuſconſultum quod de non alienandis prædijs pupillorum vel adoleſcentium niſi authore prętore vel præſide prouincię factũ eſt, non pertinet: ſed ſi etiã nunc in ea ætate es cui ſubueniri ſolet, aditus cõpetens iudex an te in integrum reſtituere debeat, prę ſente diuerſa parte cauſa cognita diſpiciet.

Vbi venditio pignoris eſt ipſo iure nulla, reſtitutio ratione ętatis nõ eſt ipſo iure neceſſaria. ſecus ſi ſit aliqua: & ſi interuenit lœſio nõ modica: vel fraus cum emptore ſit participata. Sali.

Impera. Gordia. a. Clearcho & Effrodiſio. Lex. ij.

NOn eſt vobis neceſſaria in integrum reſtitutio, ſi tutores vel curatores veſtri poſſeſſionem, licet pignori nexam, vendiderunt ſine decreto. Quòd ſi creditores id

fecerunt:ita demum iuxta formam edicti beneficium tibi impartietur,ſi fraudulenta venditione,participante conſilium emptore,dãnum tibi inflictum eſſe doceatur.

Pater non poteſt alienare rem ſuā ſine decreto.Bal.

¶ Impp.Vale.& Gal.aa.Theodoſiano & alijs. Lex.iij.

CVm emãcipatis vobis prędiū acquiſitū foret,alienari à patre eodẽque curatore ſine prędidis authoritate nõ potuit:maxime ſi tanquam ſuū eſſet,non tanquã pupillare vendiderit.itaq; illibata vobis pſecutio ei9 manet.

Minor frater nõ poteſt alienare in fratrem maiorem ſine decreto rem prohibitam alienari.Bal.

¶ Iidem.aa.Mithridati. Lex.iiij.

NOn ſolum per venditionem ruſtica prędia vel ſuburbana pupilli vel adoleſcentes alienare prohibentur: ſed neq; tranſactionis ratione,neq; permutatione,& multo magis donatione vel alio quoquo modo ea transferre ſine decreto à dominio ſuo poſſunt. ¶ Igitur & tu ſi fratribus tuis per tranſactionẽ fundum dediſti, vendicare eū potes:ſed ſi quid inuicem ab eis ex eodem pacto conſecutus es,id mutuo reſtituere debes.

Decretum ex falſa cauſa alienationi interpoſitū,non tenet.Baldus.

¶ Iidem.aa.Mutiano. Lex.v.

ETſi præſes prouinciæ decreuerit alienãdum vel obligãdum pupilli ſuburbanū vel ruſticū prędiū, tamen actionem pupillo,ſi falſis allegationibus circunuentam religionem eius probare poſſit,ſenatus reſeruauit:quam exercere tu quoque non vetaberis.

Non ſufficit cauſam alienationis proponi coram iudice:ſed eſt neceſſe vt apud acta probetur,& vt decretum interponatur.Sali.

¶ Impp.Carus Car.& Numeria.aaa.Varo. Lex.vi.

MInorū poſſeſſiõis vẽditio p pcuratorẽ delato ad prętorẽ vel prędidẽ puiciq; libello fieri nõ potuit: cū ea res aliter cõfici recte nõ põt, niſi apud acta cauſis pbatis q̃ vẽditiõis neceſſitatẽ iferãt,decretū ſolẽniter iterponatr.

Sicut minor non põt alienare rem non alienabilem: ita nec eam poteſt refutare vel finire.Baldus.

¶ Iidem.aaa.Iſidoro. Lex.vij.

SI ad reſoluendā donationē quā in emancipatū te pater contulerat,minor vigintiquinq; annis cautionē ei emiſiſti: cum huiuſmodi ſcriptura contra ſenatuſconſulti authoritatem data ſit,non oberit iuri tuo.

Etiam propter nuptias nō poteſt minor alienare ſua authoritate rem non alienandam. Baldus.

¶ Impp.Diocle.& Maxi.aa.Theodoræ. Lex.viij.

PRædia ruſtica quę contra ſenatuſconſultū donata eſſe ante nuptias ſponſaliorū nomine precum tuarū confeſſio oſtendit,cum proprietas ad te propter iuris interdictum tranſire non potuerit,in dominio mariti permanſiſſe palam eſt.

Licet ex priuilegio non obligetur fideiuſſor,cui priuilegium non competit obligatur.Baldus.

¶ Iidem.aa.Mutiano. Lex.ix.

ETſi is quem prædium ruſticū minoris diſtraxiſſe affirmas,curatoris officio functus id fecit:vēditio tamē contra diui Seueri orationē facta, præſidis ſententia non immerito reſciſſa eſt. Pignora ſanè quæ ob euictionis periculum idem curator ex rebus proprijs tibi obligauit: non prohiberis perſequi.

Minor rem non rite alienatam vendicat,nec reſtituit precium niſi quatenus recepiſſe probatur. Bal.

¶ Iidem.aa.Grato. Lex.x.

PRędiorum quę ſine decreto alienata ſunt,dn̄ium tibi perſequēti pręſes opem feret.apud quē ſi illuxerit nō vniuerſa precia quę curatori tuo data ſunt,in patrimoniū tuū ꝓceſſiſſe:pro ea duntaxat pecuniæ parte te conueniri permittet,quā in facultates tuas erogatā eſſe cōſtiterit.

Vbi alienatio eſt nulla,minori reſtitutio nō eſt neceſſaria,ſecus ſi ſit aliqua, & læſio in precio ſit ſecuta. Sal.

¶ Iidem.aa.Triphonio. Lex.xi.

SI quidē ſine decreto minor annis patronus tuus ruſticū prędium vęnūdedit,ſuperuacuū eſt de vili precio tractare:cū ſenatuſconſulti authoritas retēto dn̄io alienandi viam obſtruxerit. Sin vero iure interpoſito decreto venditionē vili precio eius poſſeſſionis cui9 vires ignorabat,

fecit: iuxta edicti perpetui authoritatem in integrum reſtitutio tantum cauſa cognita ei prębebitur.

Ob ęs alienum & ſimilem cauſam poſſunt alienari res minorum. Salicetus.

Iidem. aa. Leontio. Lex. xij.

OB ęs alienum tantum cauſa cognita pręſidali decreto prędiũ ruſticũ minoris ꝓuinciale diſtrahi ꝑmittitur.

Minor non poteſt vendere ſuam emphyteoſim ſine decreto. Baldus.

Iidem. aa. Zenouillæ. Lex. xiij.

ETiam vectigale vel patrimoniale ſiue emphyteoticũ prędium ſine decreto pręſidis diſtrahi non licet.

Etiam ex contractu mutui ſecuta traditione propter reciprocam pręſtationẽ cauſatur ius retinẽdi. Bal.

Iidem. aa. Frontino. Lex. xiiij.

VTere viri prudentiſſimi Papiniani reſponſo, cęterorum'q; quorũ precibus feciſti mentionẽ, ſentẽtijs: ac doli mali exceptionem oppone, precium ob eorũ debitũ ſolutum probans: ſi ſortem cũ vſuris quę fiſco debebantur pupilli non offerentes, fundos prouinciales citra decretũ præſidis vęnundatos cum fructibus petant.

Non poteſt minor ſoluere ſine decreto aliud pro alio in ijs quę non poſſunt alienari. Bal.

Iidem. aa. & cc. Sabinę. Lex. xv.

SI minor vigintiquinq; annis prędium ruſticũ, cũ aliud deberes, ſine decreto in ſolutũ dediſti: dñium à te diſcedere non permittit ſenatuſconſulti authoritas.

Minor qui ex precio fundi venditi ſoluit onera & tributa, preciũ nõ recuperat niſi reſtituat qđ accepit. Bal.

Iidem. aa. Eutychię. Lex. xvi.

SI prędium ruſticũ vel ſuburbanum (qđ ab vrbanis nõ loco, ſed qualitate ſecernitur) in pupillari ętate cõſtituta, tutore authore, vel adulta ſine decreto pręſidis prouinciæ in qua ſitum eſt, vęnundediſti: ſecundum ſententiã ſenatuſconſulti dominiũ eius ſiue ius à te diſcedere non potuit: ſed vendicationem eius & fructuũ, vel his non extantibus condictionem cõpetere conſtitit. Emptor autem ſi probare potuerit ex cæteris facultatibus obedire te mune-

ribus ſiue oneribus nõ potuiſſe, ad vtilitates pręterea tuas ceſſiſſe pecuniã quam precij nomine ſumpſeras, doli exceptionis auxilio preciũ cum vſuris quas præſtatura eſſes & ſumptus meliorati prędij ſeruare tm̃modo poteſt.

☞ Non poteſt minor diuidere immobilia, niſi prouocetur à maiore. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Philippo. Lex.xvij.

INter omnes minores nec cõmune prædium ſine decreto pręſidis ſententia ſenatuſconſulti diſtrahi patitur. Nã ad diuiſionis cauſam prouocante tm̃modo maiore ſocio eius alienationem & ſine decreto fieri iampridẽ obtinuit.

☞ Propter debitum fiſcale (puta propter datia & collectas) poteſt alienari res minoris interueniente decreto. Baldus.

¶ Imperator Conſtantinus.a.& Conſtantinus.c. ad Seuerum. Lex.xviij.

SI minores vel ex patris nomine vel ex ſuo debitis duntaxat fiſcalibus ingruentibus, vel ex priuatis contractibus reperiantũ obnoxij: decreti interpoſitio à Cõſtantiniano prętore celebranda eſt, probatis examinatiſq; cauſis: vt patefacta rerum fide, firma venditio perſeueret.

¶ Quando decreto opus non eſt. Tit.lxxii.

☞ Emptor mandauit reſtitui rem emptam refuſo precio. poteſt hoc fieri licet hęres ſit minor, quia voluntas teſtatoris operatur idem quod decretũ iudicis. Bal.

¶ Imp. Antoninus.a. Valentino. Lex prima.

SI PROBARE potes patrem pupilli cuius tutores conueniſti, cõſenſiſſe vt reddito tibi prędio preciũ recuperaret: id quod conuenit, ſeruabitur. Neq; enim in ea re authoritas præſidis neceſſaria eſt, vt tutorum ſolicitudini conſulatur, ſi voluntati pareatur defuncti.

☞ Conceſſio principis ſpecialis habet vim decreti. Sal.

¶ Imp. Aurelius.a. Pulchro. Lex.ij.

ILlud requirẽdum eſt, an adito principe Saturninus vir clariſſimus ſpecialiter ius vẽditionis accepit. Ad inſtar enim præſidalis decreti conceſſio principalis accedit.

Alienatio facta ex patris volũtate vel teſtatoris, valet ſine decreto. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Stratonico. Lex. iij.

PRædium ruſticum vel ſuburbanum à minore viginti quinque annis alienari ſine decreto præſidis (niſi parẽtis voluntas vel teſtatoris ex cuius bonis ad minorem peruenit, ſuper alienando eo aliquid mandaſſe depræhendatur) nulla ratione poteſt.

Veſtes detritę & animalia ſuperuacua poſſunt alienari ſine decreto. Salicetus.

¶ Imp. Conſtantinus. a. ad populum. Lex. iiij.

ET ſine interpoſitione decreti tutores & curatores quarũcunq; perſonarum veſtes detritas & ſuperuacua animalia vendere permittimus.

¶ Si quis ignorans rem minoris eſſe, ſine decreto comparauerit. Titu. lxxiii.

Qui emit rem minoris tanq̃ minoris, non pręſcribit: ſi autem tanq̃ maioris bona fide, pręſcribit. Bal.

¶ Imp. Gordianus. a. Fœlici. Lex prima.

SI EA QVAE hæreditario vel honorario titulo in iura tutoris ſucceſſit, poſſeſſionem tuam vendidit: ſi vt pupillarẽ diſtraxit: emptor qui ſciens à tutoris hęrede mercatus eſt, cũ officiũ morte finiatur, alienam rem comparando, de temporis interuallo nullam potuit acquirere defẽſionem. Si vero vt ſuam diſtraxit, ignoransq; rem alienã emptor comparauit: neq; ſtatim per traditionem poſſeſſionis dominus effectus eſt, ſed tantũmodo aduerſus te ſtatuti tẽporis (cum te legitimę ætatis eſſe non diffitearis) poteſt vti præſcriptione.

Rem alienatam ſine decreto vẽdicat minor cum fructibus, niſi emptor fuerit bonę fidei. Salice.

¶ Idem. a. Criſpinæ. Lex. ij.

SI contra ampliſſimi ordinis decretum poſſeſſiones tuæ diſtractę ſunt, conueni earum poſſeſſorem: vt ſi ita ꝓbaueris geſtum, & poſſeſſio retrahatur, & fructꝰ vniuerſi reuocentur: ſi non bona fide emptorem fuiſſe qui emit

conſtiterit.

Minus legitime alienata vendicantur etiam à ſecũdo emptore, niſi ſit munitus pręſcriptione. Sali.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Agathę. Lex. iij.

POſſeſſiones ruſticę vel ſuburbanę ſine cauſæ cognitione & interpoſitione decreti cõtra ſenatuſconſultum alienatę: nec à ſecundo emptore recte tenentur, niſi ſtatuti temporis ſpatium interceſſerit.

Emens à donatario minoris poteſt pręſcribere ſi habet bonam fidem: & continuat poſſeſſionem longo tẽpore. Baldus.

Iidem. aa. Alexandro. Lex. iiij.

QVoniam aduerſus emptorem ad quẽ ex perſona eius cui contra ſenatuſconſultum donata res eſt, iuſto titulo interueniente ea res de qua lis eſt, trãſitum fecit: requirere oportebit an præſente priore domino & maiore effecto ſine controuerſia bona fide decennio, vel abſente viginti annis qui quæſtionẽ patitur, poſſeſſor fuiſſe monſtretur. Quod ſi apud grauitatem tuam manifeſte conſtiterit, ſine vlla cunctatione habita longi temporis præſcriptione petitorem oportebit excludi.

Si maior factus alienationem factam ſine decreto, ratam habuerit. Tit. lxxiiii.

Licet minor factus maior ratam habeat alienationẽ prædij intra dimidiam iuſti precij vẽditi, poteſt nihilominus ipſum vendicare, niſi ſibi iuſtum precium ſuppleatur, vel in debito compenſetur. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Licinię. Lex prima.

CVM PROPONAS curatorem patris tui nõ interpoſito præſidis decreto prædium ruſticũ hæredi creditoris ſeu tutori eius deſtinaſſe vęnundare: eam'que venditionem deceptũ patrẽ tuum ratam habuiſſe: ſi minore precio diſtractum prædium eſt, & inconſulto errore lapſum patrem tuum perperam venditioni conſenſum dediſſe cõſtiterit, non abs re erit ſuperfluum precij in compenſationem deduci. quod præſidis prouiſione fieri conuenit: cuius ſoler-

tię congruum eſt ſi diuerſa pars bonam fidem non amplectatur, in arbitrio eius ponere an velit poſſeſſionem cum fructibus reſtituere: ita vt fœnebris pecunia cū competētibus vſuris reſtituatur.

Prędium minoris minus legitime alienatum reuocatur, niſi præſcriptio vel ratihabitio poſt maiorem ętatē interuenerit. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Alexandro. Lex. ij.

SI ſine decreto pręſidis prouinciæ prædia tua à tutore tuo alienata ſunt: nec ſpāli cōfirmatiōe, vel ſi bona fide fuiſſet poſſeſſor, ſtatuti temporis excurſu id quod perperam eſt actum, fuerat ſtabilitū: pręſes prouincię poſſeſſionem in ius tuum retrahet.

Re immobili minoris alienata titulo oneroſo, ꝑcedit cōfirmatio cōtractus & traditionis taciturnitate quinquēnij poſt ętatem legitimam inchoandi. Si autem titulo lucratiuo: ad confirmationem traditionis & tituli requiritur ſilentium longi temporis. Baldus.

¶ Impera. Iuſti. a. Mēnę pręf. præt. Lex. iij.

SIquando ſine decreto minorum vel adhuc ſub curatoribus cōſtitutorum, vel per veniam ætatis eorum curam excedentium res alienantur vel ſupponuntur, & ad perfectam ętatem ijdem minores prouecti longo ſilentio querelam huiuſmodi tradiderunt, vt inutilis alienatio vel ſuppoſitio diuturno ſilentio roboretur: certū tēpus ad talę cōfirmationē præfinitū eſſe cenſemus. Ideo'que præcipim⁹ ſi per quinque continuos annos poſt impletā minorē ętatem. i. poſt vigintiquinq; annos cōnumerādos nihil cōqueſtus eſt ſuper tali alienatione vel ſuppoſitione is qui eam fecerit, vel hæres eius, minime poſſe retractari eā occaſione prętermiſſionis decreti, ſed ſic tenere quaſi ab initio legitimo decreto fuiſſet res alienata vel ſuppoſita. ¶ Cū autē donationes à minorib⁹ nec cū decreto celebrari poſſint: ſi minor, vel poſt veniā ætatis, rē immobilem donationis titulo in aliū (excepta propter nuptias donatiōe) tranſſcripſerit: nō aliter hoc firmitatē habebit niſi poſt vigintiquinq; annos impletos inter pręſentes quidē decēniū, inter abſentes aūt vicēniū donatore acquieſcēte effluxerit: vt tamē in hę

redis perſonā illud tātūmodo tēpus accederet, quod poſt eiuſdē ętatem hæredis minoris ſilētio tranſactum ſit.

ℭ De magiſtratibus conueniendis. Titulus.lxxv.

Minores in ſubſidium habent regreſſum contra magiſtratus qui eis tutores vel curatores dederūt, & cōtra fideiuſſores quos illi de indemnitate receperunt. Sali.

ℭ Imperat. Anto.a.Mutiano. Lex prima.

SI MAGISTRATVS à tutoribus ſeu curatoribus quos tibi dederint ſeu nominauerint, ſtipulati ſunt ſe eo nomine indēnes futuros: & ſi quid prę ſtitiſſent, repetituros: in'qꝫ eā rē fideiuſſores acceperūt: extra rem ſaluā fore ſatiſdationem actio quam aduerſus tutores ſeu curatores tuos inſtituiſti, alienam obligationē nō reſoluit: ſed aduerſus magiſtratus qui curatorem dederūt, actio vtilis ita demū cōpetit, ſi vniuerſis bonis excuſſis, reuocatis'que quæ eū alienaſſe in fraudem cōſtiterit, indēnitati tuę inſolidum ſatiſfieri non potuit. Quam ſi exercueris, mandatis tibi ab eis actionibus aduerſus fideiuſſores quos acceperunt cōſiſtere potes, licet vtilem actionem ſine ceſſione habeas.

Ex lata culpa magiſtrat9 tenetur eius hęres, nō ex leui. Salicetus.

ℭ Impera. Alexan.a.Paterno. Lex.ij.

IN hæredes magiſtratus cuius non lata culpa idonee cautum pupillo non eſt, actio non ſolet dari.

Magiſtratus qui ſunt ſoluendo, habent beneficium diuiſionis. Salicetus.

ℭ Impera. Gordia.a.Prouiano. Lex.iij.

SI tu & collega tuus cū magiſtratu fungeremini, minus idoneum dediſtis tutorem, cautionēqꝫ idoneam nō exegiſtis, nec aliâs ſeruari pupillo indēnitas poteſt, & vtriqꝫ ſoluendo eſtis: pro virili parte in vos actionem dari nō iniuria poſtulabis.

Contra magiſtratum agitur in ſubſidiū.i. excuſſis tutoribus, collegis, & fideiuſſoribus. Salicetus.

ℭ Idem.a.Frontiano. Lex.iiij.

ADuerſus nominatorem tutoris vel curatoris minus idonei nō ante perueniri poteſt, quàm ſi bonis nominati, itemque fideiuſſoris eius, necnon collegarum quoque (ad quorum periculum conſortium adminiſtrationis ſpectat) excuſſis, non ſit indemnitati pupilli vel adulti ſatiſfactum.

❧ Sufficit tutores fuiſſe ſoluendo tempore depoſiti officij vt ad magiſtratum non poſſit perueniri. Sali.

¶ Imperatores Dio. & Maxi. aa. Eugeniæ. Lex. v.

IN magiſtratus municipales tutorum nominatores, ſi adminiſtrationis finito tempore non fuerunt ſoluendo, nec ex cautione fideiuſſionis ſolidum exigi poſſit: pupillis quondam in ſubſidium indẽnitatis nomine actionem vtilem competere ex ſenatuſconſulto quod authore diuo Traiano parente noſtro factum eſt, conſtitit.

❧ Si notarius qui inuentarium ſcripſit, minorem æſtimationem rerum fecerit: & ſecundũ illam fideiuſſorem recepit: tenetur minori actione in factum: nec ex hoc viciatur datio curatoris. Salicetus.

¶ Impera. Zeno. a. Aemiliano prę. præt. Lex. vi.

CVm ſit adiecta prętoris ſententia generalem curatori adminiſtrationem mãdantis, & quod eam pro more ſequitur decretum pariter ſit compoſitũ: manifeſtum eſt non curatoris dationem fuiſſe inualidam, ſed in æſtimanda adultæ ſubſtantia ſcribæ vitium qui tanquam non amplius ducentis libris auri patrimonium valeret, fideiuſſorem acceperat, interceſſiſſe. in quo caſu non curatoris erit ratio repręhendenda ſiqua læſio rebus minoris illata fuiſſe aduerſus legum ordinem cõprobetur: ſed ſuper negligentia vel dolo ſcribę qui veram ſubſtantię taxationem paſſus eſt occultari, legibus erit agendum.

Finis libri quinti Codicis.

IVSTINIANI CODICIS Liber Sextus.

De ſeruis fugitiuis, & libertis mancipiis'que ciuitatũ artificibus, & ad diuerſa opera deputatis, & ad rem priuatã vel dominicam pertinentibus. Titulus Primus.

Fuga ſeruum afficit vt vſucapi vel præſcribi non poſſit. Baldus.

Imperatores Diocletian9 & Maximianus.aa. Aemilio. Lex prima.

SERVVM fugitiuum, ſui furtum facere, & ideo non habere locum nec vſucapionem, nec longi tẽporis pręſcriptionem, manifeſtum eſt: ne ſeruorum fuga dominis ſuis ex quacũque cauſa fiat damnoſa.

Officio iudicis conceditur dominis poteſtas perſequẽdi ſeruos proprios fugitiuos in domibus alienis. Baldus & Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Pomponio. Lex.ij.

REquirendi fugitiuos poteſtatem fieri dominis, pręſidalis officij eſt.

Serui ad Barbaros fugientes, in actu fugę depræhẽſi, grauiter pro motu iudicis puniuntur, mutilatione ſcilicet pedis, aut pœna metalli, vel ſimili. Baldus & Sali.

Imperator Conſtantinus.a.ad Probum. Lex.iij.

SI fugitiui ſerui depręhendantur ad Barbaros tranſeuntes: aut pede amputato debilitentur, aut metallo dentur, aut qualibet alia pœna afficiantur.

IN Authentica vt nulli iudicum.§. quia vero nos oportet.colla.ix.conſti.ix.

Hodie loco pedis ſuccedit manus abſciſſio: pro furto vero ſola fuſtium caſtigatio: ſed pro latrocinio furca. Salicetus.

SEd nouo iure ſi criminis qualitas, membri abſciſſionẽ exigat: vna ſola manus abſcindetur: ſed pro furto nec morietur, nec aliquod membrum abſcindetur, ſed aliter caſtigabitur. ¶ Fures autem vocantur qui occulte & ſine armis huiuſmodi delinquunt. Qui autem violenter aggrediuntur, aut cum armis, aut ſine armis: in domib9, aut in itineribus, aut in mari: pœnis legalibus ſubijciantur.

Suſcipientes ſeruũ fugitiuum ſcienter, pro ſingulo ſeruo, & vice qualibet puniuntur: tamen de delicto tutoris vel curatoris, ipſe punitur, & nõ dominus. & qui non poteſt ſoluere in ęre, luit in corpore. errãti parcitur. & ſi à domino cœpit malitia, punitur, ſeruo priuabitur, & veritas eruetur per ſerui fugitiui torturam. Bal.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Valerianum. Lex. iiij.

QVicunque fugitiuum ſeruum in domũ vel in agrũ inſcio domino eius ſuſceperit: eum cum alio pari vel viginti ſolidis reddat. Sinuero ſecundo vel tertio eum ſuſceperit: præter ipſum, duos vel tres alios, vel prędictã ęſtimationem pro vnoquoqꝫ ſeruo dño repręſentet: in minorum perſona, tutoribus vel curatorib9 pœna ſimili imminente. ¶ Quòd ſi ad prędictam pœnam ſoluendam is qui ſuſceperit, minime ſufficiat: ęſtimatione competentis iudicis caſtigatio in eum procedat. ¶ Quòd ſi ſeruus fugitiuus ingenuum ſe eſſe mẽtitus, ſub mercede apud aliquem fuerit: nihil is qui eum habuerit, poterit incuſari. Sanè mancipium torqueri oportet, vt manifeſtet vtrum propter lucrum capiendum callide à domino ad domũ vel ad agrũ eius qui eũ ſuſcepit, imiſſus ſit, an nõ. Quod ſi maligne factũ eſſe, ex ſerui interrogatione patuerit: ſeruo etiam ſuo eum qui hoc fecerit, priuari oportet: & ad fiſcum pertinere mancipium.

Officialis in ſuo officio negligens, condemnatur: nec poteſt abſolutorium reſcriptum impetrare: nec iſta abſolutio dat iudici regreſſum contra partem cui fauit iniuſte. Baldus.

¶ Idem. a. ad Ianuarium. Lex. v.

MAncipia diuerſis artibus prędita, quæ ad rempublicam pertinent, in iiſdem placet ciuitatibus perma-

nere:ita vt ſi quis tale mancipium ſolicitauerit, vel auocã-dum crediderit:cũ ſeruo altero ſolicitatum reſtituat: duo-decim ſolidorum ſumma inferenda reipublicę illius ciui-tatis cuius mancipium abduxerit : libertis quoq; artifici-bus,ſi ſolicitati fuerint, cum eadem forma ciuitati redden-dis:ita vt pro fugitiuo ſeruo,ſi ſolicitudine defenſoris non fuerit requiſitus & reuocatus, idem defenſor duo vicaria mancipia exigatur:nec beneficio principali,nec venditio-ne in eius perſona iam decætero valituris.

Si repetenti ſeruum fugitiuũ cum pœna,quæſtio do-minĳ refertur : per torturam ſerui illico aperta veritate dirimitur. Baldus & Salicetus.

¶ Idem.a. ad Tyberianũ comitem Hiſpaniarũ. Lex.vi.

CVm ſeruum quiſpiam repetit fugitiuũ: & alius eui-tandæ legis gratia quæ in occultantes mancipia,cer-tam pœnam ſtatuit,proprietatem opponit,& in vocem li-bertatis eum animauerit: illico nequiſſim9 verbero ſuper quo ambigitur,tormentis ſubĳciatur: vt aperta veritate, diſceptationi terminus fiat. Quod nõ ſolum vtriſque iur-gantibus proderit,ſed etiam ſeruorum animos à fuga po-terit deterrere.

Qui occultat ſeruum fiſci, pœna huius legis tene-tur. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus Valens & Gratianus. aaa. ad Fœlicem conſularem. Lex.vĳ.

SI quis ſeruum fiſcalem putauerit occultandum:non ſo-lum eum reſtituere,ſed etiam duodecim libras argen-ti pœnę nomine fiſci iuribus dependere compellatur.

Si ſeruus publicis operibus deputatus, connubiũ cõ-trahit cum ancilla : ipſe,vxor & liberi in publicũ retra-huntur. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. Albino prę fecto vrbis Romę. Lex.viĳ.

SI qui publicorum ſeruorum fabricis ſeu alĳs operibus publicis deputati,tanquam proprię conditionis imme-mores,domibus ſe alienis, & priuatarum ancillarum con-ſortĳs adiunxerint: tam ipſi quàm vxores eorum & libe-ri confeſtim cõditioni priſtinę labori'q; reſtituantur.

De furtis, & ſeruo corrupto. Titu.ii.

Actor vnā ex pluribus actionibus ſibi contrariis neceſſario eligit, nec poſtea variat, ſed electione ſibi præiudicat. Salicetus.

Imperatores Seuerus & Antoninus.aa. Theogeni.
Lex prima.

SI ex pecunia tua mandantibus ſeruis tuis quidam prędia cōparauerunt: eligere debes vtrū furti actionem & condictionem, an mandati potius inferre debeas. Neq; enim æquitas patitur vt & criminis cauſam perſequaris, & bonæ fidei contractum impleri poſtules.

Qui emit rem furtiuam, tenetur eam reſtituere: nec poteſt eā pro precio retinere. & ſolitus à furibus emere, ſuſpectus habetur. Baldus.

Iidem.aa. negociatoribus. Lex.ij.

INciuilem rem deſideratis, vt agnitas res furtiuas, non prius reddatis, quàm precium fuerit ſolutum à dominis. Curate igitur cautius negociari: ne nō tantū in damna huiuſmodi, ſed etiam in criminis ſuſpicionem incidatis.

Per deſtinationem dedicationis nō tranſit res in templum, nec templo quæritur actio. Iaco. But. ſecundum Baldum.

Imperator Antoninus.a. Secundino. Lex.iij.

SI nōdum rem templo diuino dedicatam, vitricus tuus furto abſtulit: habes aduerſus eum furti actionem.

Solicitans tantum ſeruum, actione ſerui corrupti: ſolicitatum vero occultans, etiam furti poteſt conueniri. Salicetus.

Imperator Alexander.a. Aurelio Herodi. Lex.iiij.

ADuerſus eum dūtaxat quem ſeruum tuum ſolicitaſſe dicis: ſi eum deterioris animi fecit, ſerui corrupti agere potes. Quòd ſi ſolicitatum occultauerit: etiam furti cum eodem agere potes. quas actiones etiam per procuratorem exercere minime prohiberis.

Poſſeſſor rei furtiuę auctorem ſuum ex vrbanitate tenetur in iudicio nominare, ſi vult euitare ſuſpicio-

nem,quę à bono viro debet eſſe remota. Baldus & Salicetus.

Idem.a.Cornelio. Lex.v.

Ciuile eſt quod à te aduerſarius tuus exigit, vt rei quã apud te fateris fuiſſe, exhibeas venditorem. Nam à tranſeunte & ignoto emiſſe te dicere non conuenit volenti euitare alienam boni viri ſuſpicionem.

Vendens vel donans ſeruũ alienum,domino non præiudicat:& ſi contrectat,furtum facit.Baldus.

Idem.a.Pithodoro. Lex.vi.

Alienum ſeruũ ſine voluntate domini qui ſciens vendiderit ſeu donauerit, vel alio modo alienauerit: nihil domino diminuere poteſt:& ſi contrectet,vel apud ſe detineat,etiam furtum facit.

Qui pecuniam quam ad alium perferẽdam accepit,in vſus ſuos conuertit,furti tenetur.Bal.& Sali.

Idem.a.Dato. Lex.vij.

SI is cui te pecuniam ad matrem tuam perferẽdam dediſſe proponis,parua quantitate numerata, reliquam in vſus ſuos conuertit:furtum fecit.

Tributorum exactor ſciens nil deberi, aliquid exportans,tenetur furti:exportatum'que,furtiuum efficitur, nec vſucapitur , ſed à domino vendicatur. Salicetus.

Idem.a.Valentino. Lex.viij.

ETiam furti actione tributorum exactor tenetur , ſi te nõ ceſſante in tributoria exactione, ſciens quòd nihil deberetur , ancillam tui iuris abduxit aut vendidit : quæ res facit vt nec emptor vſucapere poſſit , vendicatio'que tibi ipſius competat.

Rei furtiuæ vel vi poſſeſſę periculum , ad furem & violentum pertinet:niſi moram offerendo purgauerit. Baldus & Salicetus.

Imperatores Diocle.& Maxi.aa.Dediſio. Lex.ix.

SVbtracto furto, vel vi abrepto mancipio , quãuis hoc rebus humanis,non oblatum, fuerit exemptum : tam ad raptorem,quàm ad furem periculum redundabit : & vterq; eorum pœna legitima coercebitur.

Subtracta, vel plagio exportata, non vſucapiuntur vt vitioſa: ſed domino & eius hæredi debent reſtitui. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Valerio. Lex. x.

SI abducta mancipia furto, vel plagio venundata, præſes prouinciæ perſpexerit: cũ nec ab emptore propter cohæres vitium, antequam ad dominum poſſeſſio reuertatur, hæc vſucapi poſſint: & te ei cuius fuerũt, ſucceſſiſſe repererit: reſtitui tibi prouidebit.

Quod poſt aditam hæreditatem, & poſſeſſionem appræhenſam, nouerca abſtulit: in furti actionem venit. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Demoſtheni. Lex. xi.

DE ĳs quę ſubtraxiſſe nouercam pupilli tui, precibus ſignificas: rectorẽ adi prouinciæ: qui ſi eam, poſteaquam dominus rerum is pro quo ſupplicas, factus eſt, aliquid furatam cognouerit: non ignorat in quadruplum furti manifeſti: nec manifeſti vero, dupli actione furti conſtituta, condemnationem formare.

Partus ancillæ furtiuę editus penes furẽ, eſt furtiuus, & nõ poteſt vſucapi: & pro eo competit condictio furtiua, & rei vẽdicatio, & furti actio: & perſecutoria nõ tollitur per pœnalem, nec econtra: & dicitur etiam fur qui à fure ſcienter mercatur. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Quintę. Lex. xĳ.

ANcillę ſubtractæ partus apud furem editi, priuſquã à domino poſſideantur, vſucapi nequeunt. Matris furem, etiam eorũ cauſa furti actione teneri cõuenit. quapropter furti actione & condictione, vel aduerſus poſſidentem rei vendicatione, de mancipĳs vti non prohiberis: cum altera pœnam continens, alterius electione minime tolli poſſit. Nam extra pœnam, rei perſecutionem eſſe, nulla iuris quæſtio eſt: cum etiam ĳ qui aliena mancipia comparauerint, ſi hanc cauſam non ignorent, furti actione teneantur.

Tranſactio, non partis perceptio, impedit petitionem reſidui. Baldus & Salicetus.

¶ Iidm. aa. & cc. Domio. Lex. xiĳ.

POſt deciſionẽ furti, leges agi prohibent. Quòd ſi non tranſegiſti, ſed de ſublatis partem tantũ accepiſti: reſiduum vendicare vel condicere, & actione furti apud præſidem prouinciæ agere potes.

Receptator furtorum tenetur furti. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Dionyſio. Lex. xiiij.

EOs qui à ſeruo furtim ablata ſcienter ſuſceperint: nõ tantùm de ſuſceptis conuenire, ſed etiam pœnali furti actione potes.

Actio pœnalis non tranſit cõtra ſucceſſores: ſecus in perſecutoria. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Socranę. Lex. xv.

FVrti actione minime teneri ſucceſſores, ignorare non debueras. de inſtrumẽtis autem ablatis, in rem actione tenentes conuenire potes.

Si paſtor efficitur lupus, tenetur furti. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Artemidoro. Lex. xvi.

SI ſeruum veſtrum nutriendum qui ſuſceperat, venum dedit: furtum commiſit.

Crimen expilatę hęreditatis non poteſt contra vxorem defuncti intentari: ſed rei vendicatio intentabitur. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Cononi. Lex. xvij.

QVanuis etiam expilatæ hæreditatis crimine promiſcuus vſus exemplo actionis furti ream vxorẽ nõ patiatur fieri: tamen hęredes ĳdem'q; filĳ ſuper ĳs quę de patris bonis poſſidet, aduerſus eam in rẽ actione experiri non prohibentur.

Qui ex naufragio vel incendio ſurripit, intra annum ad quadruplum: poſt annum tenetur ad ſimplum: & poterit criminaliter conueniri. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Diomodoro. Lex. xviij.

IN eum qui ex naufragio vel incendio cepiſſe, vel in his rebus damni quid dediſſe dicitur: intra annum vtilem ei cui res abeſt, quadrupli: poſt annum in ſimplum actionem proditam præter pœnam olim ſtatutam, edicti forma perpetui declarat.

¶Noua cōſtitutio Federici imperatoris de ſtatutis & cōſuetudinibus contra eccleſię libertatē editis, tollendis. collatio. x.

§ Res naufragorum auferri non poſſunt prætextu alicuius cōſuetudinis vel ſtatuti, niſi eſſent res piratarū, vel hoſtium Chriſtiani nominis vel imperij: & puniuntur transgreſſores. Baldus.

NAuigia quocunq; locorum peruenerint, ſi quo caſu contingente rupta fuerint, vel aliâs ad terram peruenerint: tam ipſa nauigia, quàm nauigātium bona illis integra reſeruētur ad quos ſpectabant antequā nauigia huiuſmodi periculum incurriſſent: ſublata penitus omnium locorum conſuetudine quæ huic aduerſatur ſanctioni: niſi talia ſint nauigia quæ piraticam exerceant prauitatē, aut ſint nobis ſiue Chriſtiano nomini inimica. Trāſgreſſores autem huius noſtrę cōſtitutionis, bonorū omniū publicatione mulctentur: & ſi res exegerit, eorum audacia iuxta mandatum noſtrum modis alijs compeſcatur.

§ Quod falſo procuratori ſoluitur: tanquā à fure cōdicitur, & ad pœnam dupli tenetur. Bal. & Sal.

¶Iidem. aa. & cc. Aneſtio. Lex. xix.

FAlſus procurator depoſitum recipiendo, vel ęs alienū exigendo citra domini voluntatem, furtum facit, ac præter rei reſtitutionem, actione dupli nec manifeſti furti conuenitur.

§ In delictis quæ poſſunt trahi in exemplū, punitur factum, licet non ſit perfectum. Baldus.

¶Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. xx.

SI quis ſeruo alieno ſuaſerit vt aliquam rem domini ſui ſurriperet, & ad ſe deferret: ſeruus autem hoc domino manifeſtauerit, & domino concedente res eius ad iniquum huiuſmodi ſuaſionis authorem pertulerit: & ipſe inuentus fuerit rem detinens: quali teneatur actione is qui res ſuſceperit, vtrum'ne pro occaſione furti, an pro ſeruo corrupto, quia cum corrumpere voluerit: an non ſolum furti, ſed etiam ſerui corrupti is obligetur: veteres dubitauerunt. Nobis itaq; altercationes eorum decidētibus, placuit non ſolum furti actionem, ſed etiam ſerui corrupti

contra eum dari. Licet enim ſeruus deterior minime factus eſt, tamen conſilium corruptoris ad perniciem probitatis ſerui introductum eſt: & queadmodum ſecūdum iuris regulas, furtum quidem non eſt commiſſum, quia is videtur furtum cōmittere, qui cōtra domini voluntatem res eius cōtrectat: ipſe autem furti actione propter dolum ſuum tenetur: ita & ſerui corrupti contra eum actio propter ſuum vitium non abs re extendatur: vt ſit ei pœnalis actio impoſita, tanquam re ipſa fuiſſet ſeruus corruptus: ne ex huiuſmodi impunitate & in alium ſeruū qui facile poſſit corrumpi, hoc facere pertentet.

Pro ſeruo bona fide poſſeſſo cōuenitur bonæ fidei poſſeſſor furti noxali dum eū poſſidet. hoc dicit vſque ad vet. ſinautem. Ipſo vero deſinente poſſidere, poteſt agi furti contra verum dominum. h. d. vſque ad. §. de eo. Vltimo dicit quòd pro libero homine non habet locum actio noxalis. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex. xxi.

APud antiquos quærebatur, ſi ſeruus quem bona fide aliquis poſſidebat, furtum cōmiſerit alienarum rerum, vel ipſius apud quem conſtitutus eſt: ſi ipe qui bona fide eum detinet, noxalem furti actionem aduerſus verū dominum habet: vel ipſe ab eo qui furtum paſſus eſt, prędicta cōueniatur actione. ¶ Cum'que generalis regula ab antiqua prudentia expoſita eſt huius hominis gratia pro quo noxalem furti actionem ſuſcipere quis compellitur, aduerſus alium furti actionem habere non concedēs: quidam ita eam per coniecturam interpretati ſunt, aduerſus bonæ fidei quidem poſſeſſorem nullo modo furti actionē extendi: ipſi autem ſi furtum fuerit paſſus, aduerſus verū dominum furti actionem noxalem recte decerni. Tunc autem bonæ fidei poſſeſſorem, furti nomine quod paſſus eſt, noxalem actionem contra dn̄m habere poſſe, quando ſeruus ſub domini ſui fuerit cōſtitutus poſſeſſione: & pro his rebus poſſe eum aduerſus dominum habere actionē: non ſolum pro ijs quas ſeruus ſubtraxerit iam apud eum cōſtitutus: ſed & pro ijs quas furatus eſt quādo fugit quidem à bonæ fidei poſſeſſore, adhuc autē nondum ſub ma

nibus domini ſui fuit cõſtitutus. Quam interpretationem priſca quidem iura per coniecturam introducebant: nos autem altius & verius ad eam reſpicientes, generalem regulam ſic ab initio eſſe prolatam accipim9. ¶Cum igitur bonæ fidei poſſeſſor, domini cogitatione furem poſſidet: merito donec apud eum cõſtitutus eſt, & aliјs tenetur noxali actione, ſi extranei furtũ à ſeruo fuerint paſſi: & ipſe aduerſus verum dominum nõ habet actionem, ſecũdum regulam dicentem: Qui habet aduerſus alios furti actionem, ipſe ea teneri non poteſt. ¶Sinautem deſinat eſſe in ſerui retentione, & ille apud verum dominum fuerit inuẽtus: tunc ipſe quidem noxali furti actione minime poteſt teneri: aduerſus autem verum dominum habet ipſe furti noxalem actionẽ pro rebus quas vel tunc furatus eſt cum eſt apud verũ dominum, vel ante, poſtquam bonæ fidei poſſeſſoris retentionem exceſſerit, necdum apud verum dominum factus eſt. Sic igitur iterum regulæ generali caſus euenit conſentaneus: Qui enim habet tunc furti actionem aduerſus dominum: ipſe aliјs teneri furti actione nõ poteſt. Et ſic ex tẽpore omnibus diſcretis, vetuſtiſſima dubitatio noſtro fœdere conquieſcat: & bonę fidei poſſeſſor in parte certa temporis habeat actionem: & non teneatur actione: & ipſe dominus in alio tempore non teneatur actione, & in alio ſub actione conſtituatur. ¶De eo autem qui liber cõſtitutus, ab alio bona fide tenetur: ſi furtum cõmiſerit, recte & ſine aliqua dubitatiõe dicitur poſſe eum qui eſt liber cognitus, & ab ipſo qui bona fide eum detinet, pro furto conueniri: & bonę fidei poſſeſſorẽ ſi extraneo furtum liber commiſerit, non poſſe cõueniri: ſed ipſum pro furto ſuo reſpondere: quia generalis regula de ſeruo prolata eſt: & pro eo qui non ſeruus, ſed liber & ſuę poteſtatis eſt, noxalem moueri actionem, impoſſibile noſtris que legibus incognitum eſt.

Prętendentibus intereſſe ex iuſta cauſa & probabili, cõpetit actio furti: & re cõmodata ſubtracta, domino datur electio agendi contra furem vel cõmodatarium: quorum vno ſcienter electo, vel à cõmodatario dño ſatiſfacto, ei non cõpetit amplius ius variandi. Salicetus.

¶Idem.a.Iuliano præfecto prætorio. Lex.xxij.

MAnifeſtiſſimi quidẽ iuris eſt, furto perpetrato ei cõpetere furti actionem, cuius intereſt ne furtum committatur: ſed quærebatur apud antiquos legum interpretes, ſi quis commodauit alij rem ad ſe pertinẽtem, & ipſa res ſubtracta eſt: an furti actio aduerſus furem inſtitui poſſit ab eo qui rem vtendam accepit, idoneo ſcilicet conſtituto: quia & ipſe cõmodati actione à domino pro ea re conueniri poteſt? Et hoc quidem penè iam fuerat conceſſum, vt habeat ipſe actionem, niſi inopia dinoſcatur laborare. tunc enim furti actionem quidam domino competere dicebant. ¶Sed ea ſatis increbuit dubitatio, ſi eo tẽpore quo furtum committebatur, idoneus erat is qui rem commodatam accepit, poſtea autem ad inopiam peruenit antequam moueatur actio quæ ei antea competebat: an debeat actio quæ ſemel et acquiſita eſt, firmiter apud eũ manere, vel ad dominum reuerti. cum & hoc quærebatur an in hoc caſu furti actio ambulatoria ſit, nec'ne. Sed omnẽ talem tractatum alia ſequitur ſubdiuiſio: Si ex parte ſoluendo ſit is qui rem vtendam accepit, vt poſſit non in totum, ſed particularẽ ſolutionem ei facere: an habeat furti actionem, an non? ¶Tales itaque ambiguitates veterũ, immo magis (quod melius dicendum eſt) ambages nobis decidentibus, in tãta rerum difficultate ſimplicior ſententia placuit: vt in domini ſit voluntate ſiue commodati actionem aduerſus res accipiẽtem mouere deſiderat: ſiue furti aduerſus eum qui rem ſurripuit: & alterutra earum electa, dominum non poſſe ex pœnitentia ad alteram deuenire: ſed ſi quidem furem elegerit, illum qui rem vtendam accepit, penitus liberari. ſinautem quaſi commodator veniat aduerſus eum qui rem vtendam accepit: ipſi quidem nullo modo competere poſſe aduerſus furem furti actionem: eum autem qui pro re commodata conuenitur, poſſe aduerſus furem furti habere actionẽ: ita tamen, ſi dominus ſciens rem eſſe ſubreptam, aduerſus eum qui eam cõmodato accepit, perueniat. Sinautẽ neſcius, & dubitans rem non eſſe apud eum, commodati actionem inſtituerit: poſtea autẽ re cõperta voluerit remittere quidẽ

commodati actionem, ad furti autem peruenire: tunc licentia ei cõcedatur & aduerſus furem venire, nullo ei obſtaculo opponendo: quoniam iam incertus cõſtitutus mouit aduerſus eum commodati actionem, qui rem vtẽdam accepit: niſi domino ab eo ſatisfactum eſſet. tunc etenim omnimodo furem à domino quidem furti actione liberari: ſuppoſitum autem ei eſſe qui pro re ſibi cõmodata domino ſatisfecit: cum manifeſtiſſimum ſit, etiã ſi ab initio dñs actionẽ inſtituerit cõmodati, ignorans rem eſſe ſurreptã: poſtea autẽ hoc ei cognito, aduerſus furẽ tranſiuerit: omnimodo liberari eum qui rem commodatam ſuſceperit, quemcunque cauſæ exitum aduerſus furem dominus habuerit: eadem definitione obtinente, ſiue in parte, ſiue inſolidum ſoluendo ſit is qui rem commodatam accepit.

Si commodatarius à fure rem & pœnam exigit: nõ tenetur domino pœnam reddere: quia ſuo periculo eſt expertus. Baldus & Salicetus.

Sed cum in ſecundam dubitationem incidebant, quid ſtatuendum ſit ſi quis rem cõmodatã habuerit quam aliquis furto ſubtraxerit: & lite pulſatus, cõdẽnationem paſſus fuerit, non tantum in rem furtiuam, ſed etiam in pœnam furti: & poſtea dominus rei venerit omnem condemnationem accipere deſiderans, vtpote ex ſuę rei occaſione ortam: alia dubitatio incidit veteribus, vtrum'ne rẽ tantũmodo ſuam vel eius ęſtimationem conſequatur, an etiam ſummam pœnalem. Et licet ab antiquis variatum eſt, & ab ipſo Papiniano in contrarias declinante ſententias: tamen nobis hoc decidentibus, Papinianus licet variauerit, eligẽdus eſt, non in prima, ſed in ſecunda eius definitione, in qua lucrum ſtatuit minime ad dominum rei peruenire. Vbi enim periculum, ibi & lucrum collocetur: ne ſit damno tantummodo deditus, qui rem commodatam accepit: ſed liceat ei etiam lucrum ſperare.

Si marito res commodata, ab vxore ſubtrahatur: ſi vxor à domino eligatur, cõuenitur furti. ſi eligatur maritus, tenetur ei vxor actione in factũ propter res amotas: nec poteſt vxor eligi à domino rei, ſi maritus extiterit ſoluendo, etiam ſi hoc affectauerit maritus. hoc

dicit. Et nota ſingularem caſum de iſto furto domeſtico quod fit per vxorem viro de re aliena cuius periculum pertinebat ad maritum, quod non agitur furti niſi in ſubſidium Baldus.

¶ Cum autem in confinio earum dubitationũ tertia exorta eſt quęſtio: quare non & eam decidimus? Cum enim apertiſſimi iuris ſit, nõ poſſe maritum cõſtãte matrimonio furti actionem contra ſuam vxorem habere, quia lex ita atrocem actionẽ dare in perſonas ita ſibi cõiũctas erubuit: huiuſmodi incidit veterũ ſenſibus quęſtio. Quidam etenim re ſibi cõmodata, huiuſmodi rei furtum à ſua muliere paſſus eſt. & dubitabatur vtrum'ne domino rei, furti actio cõtra mulierem pręſtaretur: an propter neceſſitatẽ cauſę, & maritus eius, vtpote actioni commodati ſuppoſitus, poſſit habere furti actionem. Et authores quidẽ iuris ſatis & in hac ſpecie contra ſe iurgium exercuerunt: ex præſenti autem lege & anterioribus noſtris deciſionibus quæ in iſta poſitæ ſunt conſtitutione, poteſt & hæc ſpecies apertius dirimi. Siquidẽ domino dedimus electionem ad quem velit peruenire, ſiue ad eum qui rem commodatam accepit, ſiue contra eum qui furtum commiſit: vt in hac ſpecie maritus quidem propter matrimonĳ pudorẽ nõ furti, ſed rerum amotarum actionem habeat, ſi ipſum dominus elegerit: dñs autem oẽm licentiam poſſideat, ſiue aduerſus maritum commodati, ſiue aduerſus mulierem furti actionem extendere: ita tamen, vt ſi ipſe qui rẽ commodatam acceperit, ſoluendo ſit, nullo modo aduerſus mulierem furti actio extendatur: ne ex huiuſmodi occaſione inter maritum & vxorem qui non bene ſecum viuunt, aliqua machinatio oriatur: & ne forſitan marito nolente vxor eius extrahatur, & furti patiatur pœnalem condemnationem.

¶ De operis libertorum. Titulus. iii.

Operę promiſſæ debent pręſtari, non earum precium, niſi ex cauſa neceſſitatis Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Romano.

Lex prima.

SI tempore manumiſſionis operę tibi impoſitę ſunt: ſcis te eas præſtare debere. ¶Solet autem inter patronos & libertos cõuenire, vt ꝓ operis aliquid prę ſtetur: licet preciũ peti non poſſit, niſi quando propter inopiam pro alimentis id extra ordinem peti neceſſitas ſuaſerit: cum etſi operæ non erant impoſitę, defectis tamen facultatibus patroni, cum alere cogebaris.

Non præſtat beneficium qui impendit debitum: & ideo præmium nõ meretur: & erronea promiſſio operarum non valet Baldus.

¶Iidem. aa. Eutycheti. Lex. ij.

MAnumiſſionis cauſa traditus, neque in ſeruitutem reduci à manumiſſore poteſt, neq; impoſitas operas præſtare cogitur.

Operarum indebita præſtatio condicitur. Vel ſic: Ei qui manumittit acceptis ab extraneo nummis, operę non debentur. Baldus.

¶Iidem. aa. Quintiano. Lex. iij.

QVi nummis acceptis ab extraneo, ſeruum ſuum manumiſit, & pro operis pecuniam ab eo accepit: ſiue fuerant operę impoſitę, ſiue non, vt indebitam ſolutã reddere cogitur.

Precium operarum promiſſum poteſt peti: tamen exigens perdit ius patronatus: & non tenet promiſſio facta cauſa libertatis onerandę. Baldus

¶Iidem. aa. Valeriano. Lex. iiij.

SI quam tibi pecuniam à liberto tuo ex venditione operarũ deberi probaueris: reſtitui tibi à liberto tuo pręſes iubebit. Ex hoc enim liberam teſtamenti factionem libertus habet: modo ſi non onerãdę libertatis gratia emiſſam eſſe cautionem probabitur.

Manumittens ex neceſſitate, operas non imponit: ſed manumittens ante tempus, ſicut facit gratiam temporis: ita interim imponere poteſt operas: in ſeruitutẽ tamen reuocare non poteſt. Baldus.

¶Iidem. aa. Tertio. Lex. v.

MAter tua ab eo quem ex cauſa fideicõmiſſi manu-

miſit, operas impoſitas petere non poteſt, niſi eius tantūmodo temporis quo eum ante manumiſit quàm dies fideicommiſſæ libertatis exiſteret. Sed niſi ei honorẽ patronis debitum exhibuerit, adeat competentem iudicem pro modo admiſſi vindicaturum.

Pro operis futuris non licet mercedem accipere: pro præteritis ſic. & duo filij ab operarum præſtatione liberant. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Minutio. Lex. vi.

NEc patronis pro operis mercedẽ accipere licet: quãuis ſi indictæ operæ præſtitę nõ ſint, ad pecuniæ exactionem, obſequij non præſtiti æſtimatio conuertatur. ¶ Qui autẽ duos filios in poteſtate, vel diuerſis temporibus habuerit: lege Iulia de maritandis ordinibus, obligatione operarum liberatur.

Emptus ſuis nũmis & manumiſſus, non debet operas, nec reuocatur in ſeruitutem vt ingratus: licet vere ſit libertus. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Auguſtino. Lex vij.

SI tuis nummis emptus es ab eo à quo manumiſſus es: neque operas ei debes, neque puniri ab eo vt ingratus potes: patronum tamen tuum eſſe eũ, negari non poteſt.

Vxor non debet operas marito: ſed eo inuito non poteſt diuertere. Baldus.

¶ Idem. a. Litorio. Lex. viij.

LIbertę tuę, ducendo eam vxorem, dignitatem auxiſti: & ideo non eſt cogenda operas tibi prçſtare: cum poſſis legis beneficio cõtẽtus eſſe, quòd inuito te, alij non poſſit iuſte nubere.

Lex iſta legitur duobus modis. ſecundũ primam lec. h. d. Qui honoratur commodo non pecuniario, nõ poteſt onere fideicommiſſi grauari. Legitur ſecundo modo ſic: Tẽpus adiectum libertati, videtur repetitum ad limitandum præſtationem in conditione libertatis adiectam. Vel ſic: Tempus appoſitum principali depoſito, intelligitur repetitum in qualibet eius cohęrẽtia vel appendice. Bal.

¶ Idem. a. Herculiano. Lex. ix.

TItius ſi cũ teſtamentum faceret, ſeruo ſuo Caio libertatem cum cõditione hac dedit: Caium ſeruum meũ à die mortis meę annis trib9 peractis, manumitti volo, ita tamen, vt præſtet hæredibus meis ſicut me viuo præſtabat. et cum idem ſeruus teſtatori diurnum quiddam pręſtaret: & poſt mortem ejus vſque ad diem præſtandæ libertatis etiam hæredib9 pręſtiterit: manifeſtum eſt quòd adeptus libertatem, ad eandem præſtationem compelli non poſſit.

Operę perſonam principaliter concernentes, ad hęredem non tranſmittuntur extraneum: nec marito debentur ex perſona vxoris. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Cecilio. Lex. x.

LIberti libertę'que defunctorum, operas neque extraneis hęredibus patronorum, neque maritis patronarum debent.

Natus ex liberta, eſt ingenu9: & cõſentiens ei vt nubat, operas non exigit: iura tamen patronatus retinet. Salicetus.

¶ Imperator Gordi. a. Aphricano. Lex. xi.

QVod ex liberta muliere naſcitur: ingenuum eſt. ¶ Is autem qui libertæ ſuę nubendi cõmodauit aſſenſum: quanuis operas ab ea exigere non poſſit, iura tamen patronatus non amittit.

Libertus poteſt morari vbique: dum tamen operas pręſtet quas debet: nec per filios patroni poteſt in ſeruitutem reuocari, niſi probetur ingratus. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximian9. aa. Venerię. Lex. xij.

QVi manumittuntur: liberum vbi voluerint commorandi arbitriũ habẽt: nec à patronorum filijs, quibus ſolam reuerentiam debent, ad ſeruiendi neceſſitatem redigi poſſunt, niſi ingrati probentur: quum neque cum patrono habitare libertos iura compellant.

Qui alienum libertũ occultat, tenetur loco ipſius ad operarum pręſtationem. Baldus & Salicetus.

¶ Imperatores Gratianus Valẽtinianus & Valẽs. aaa. ad

Probum. Lex.xiij.

IN redhibitione operarum maneat pœna in eum qui libertum alienum recipiendum eſſe duxerit.

¶ De bonis libertorum, & iure patronatus. Titulus.iiii.

Datio pecuniæ, & pactum de manumittendo cum futuro domino, impedit contra tabulas: ſecus ſi cum præſenti. Item fiſcus ſuccedit in iure patronatus, Bald9.

¶ Impp. Seuerus & Antoninus.aa. Secundæ. Lex prima.

MVLTVM intereſt vtrum quis ſuis nummis emptus ac manumiſſus ſit ab emptore: an à domino ſuo data pecunia mereatur libertatem. Priore enim caſu ad bona eius contra tabulas admitti patronum non placet, poſteriore autem omnia iura patronatus retinet. Et ideo cum Sabiniani patroni filij, qui plenum ius habuit, vt hoſtis publici bona fiſco vendicata ſint: ſecũdum ea quæ diuo Pertinaci placuerunt, & nos ſecuti ſumus, in iura libertorum eius fiſcus noſter ſucceſſit.

Diſſimulans, pro conſentiente habetur: & ius ſuũ perdit. Bal. & Salicetus.

¶ Imperatores Valẽtinianus & Valens.aa. ad Florianum comitem rerum priuatarum. Lex.ij.

SI liberti conniuentibus patronis conſortium cum ancillis colonis'ue noſtris elegerint: ſciant illi ſe deinceps commoda patronatus amiſſuros.

Qui remittit ius patronatus: omne ius perdit præter reuerentiam, & ius reuocandi in ſeruitutẽ ob ingratitudinem. ſed reſtitutus natalibus, quaſi meram ingenuitatem conſequitur: & in ſeruitutem reuocari nõ poteſt. Baldus. Et perdẽti ius patronatus propter eius delictum, nullus honor debetur. Salicetus.

¶ Imperator Iuſtinianus.a. Demoſtheni præfecto prætorio. Lex.iij.

SI quis patronorum in poſterum huiuſmodi narrationem conceperit vel in libertatib9 quæ inter viuos actitantur, vel in ijs quæ ex teſtamento vel codicillis ſcriptis

vel ſine ſcriptis habitis proficiſcuntur, vt liberti eorum à iure patronatus liberentur: antiqua interpretatione ſemota, non dubitet patronatus ius ex ſola tali verborum conceptione libertis eſſe remittendum: nec eorum ſucceſſionibus quæ ab inteſtato deſcendunt, (quas veteres etiam poſt huiuſmodi actus ſeruari in libertorum bonis decreuerunt) à nobis patronis integris reſeruandis. ¶Sed quemadmodum in natalium reſtitutione, omne ius tollitur patronatus: ita & in huiuſmodi verbis eandem vim eſſe obſeruandam omnes non ignorāt. ¶Idem'que iuris eſt ſi inter viuos manumiſſione impoſita, in vltimis voluntatibus conceſſio data fuerit patronatus: ita tamen, vt in omnibus natalium reſtitutiones (ex quibus penè ſolis ingenuitas mera libertis competit) tam obtineāt, quàm in noſtra republica polleant: cum nobis cordi eſt, ingenuis magis hominibus quàm libertis eam frequentari: reuerentia tamen quæ à libertis patronis debetur, & iure quod aduerſus ingratos libertos patronis competit, integris reſeruandis, etſi per verborum conceptionem, ſecūdum à nobis inductum modum, ius patronatus fuerit amiſſum: cū etiam hęc ingenuitatis præmio tollantur, quam penè ſola nataliū reſtitutio inducit: ījs videlicet caſibus per quos pœnalibus modis ius patronatus quaſi ab indignis patronis eripitur, in ſuo robore duraturis.

¶ Si in fraudem patroni a libertis alienatio facta ſit. Titulus. v.

Alienata in fraudem patroni, reuocantur vſq; ad legitimam portionem. Baldus & Salicetus.

¶Imperatores Diocle. & Maximian9. aa. & cc. Claudio.

Lex prima.

SI IN fraudem patroni libertus aliquid alienauerit: quatenus legitima pars diminuta eſt, reuocādi tributam cōuenit eſſe poteſtatem.

Patronus hæres liberti poteſt per Caluiſianā reuocare alienata in fraudē eius: niſi alienationem habuit ratam. Bal. quia tunc non poteſt: nec ejus hęres: Sali.

¶Iidem.aa.&.cc.Iuliano. Lex.ij.

DEfuncto quidẽ liberto patronus inteſtato ſuccedens, per actionem Caluiſianam in eius fraudem alienata reuocare poteſt. Verum cum patronum poſt liberti ſui mortem, ab eo fundi collatam donationẽ habuiſſe ratam aſſeueras: manumiſſoris factũ infirmare ſucceſſores eius minime poſſunt.

¶De obſequiis patrono pręſtandis. Titu.vi.

¶Imperator Alexander.a.Zotico. Lex prima.

CONTRA patronũ tuum famoſam actionẽ inſtituere non potes.

Liberta patroni voluntate nupta, vel de iure, non tenetur ei obſequia præſtare. Salicetus.

¶Idem.a.Leontogono. Lex.ij.

Libertę quę voluntate patroni, aut iure nuptę ſunt: non coguntur officium patronis ſuis pręſtare.

¶Idem.a.Xantho. Lex.iij.

ETiam qui pactione data, à dominis manumittũtur: mero iure obſequium omne patronis debent.

Libertus non debet contra patronum vim vel audaciam exercere: ſed ſine atrocitate verborum æquitatẽ ſuę petitionis exponere ius dicenti. Baldus.

¶Idem.a.Victorino, Lex.iiij.

SI manumiſſori tuo vim & audaciam obiecisti, ei qui te beneficio ſuo ex ſeruitute liberando, vt aduerſarium te haberet, fecit: pręſes prouincię quatenus coercere eiuſmodi temerariam licentiam debeat, æſtimabit. Nam ſiqua tibi pecunia debebatur, ſiue de rebus aduerſus patronum diſceptatio fuerat, nõ protinus ad litigandum currere debueras: maxime autẽ ſi hoc facere auderes, ſine atrocitate certe verborum, æquitatem petitionis tuæ cõmendare iudici potuiſti, omni honore patrono debito reſeruato.

Patrono damnato tenetur libertus præſtare reuerentiam liberis eius. Salicetus.

¶Impera.Gordi.a.Sulpitię. Lex.v.

ETiam liberis damnatorum conſuetum obſequium li

bertos paternos præſtare debere, in dubiũ non venit. Proinde ſi non agnoſcunt reuerentię debitę munus: nõ immerito videntur ipſi aduerſus ſe prouocare ſeueritatem.

Libertus tenetur ad obſequium, non ad operas nõ impoſitas: nec poteſt per patronum inuinculari. Sali.

¶ Idem. a. Cornelio. Lex. vi.

LIbertos ſiue libertas, maxime quibus impoſitæ operę non ſunt, conſuetum potius obſequium quàm ſeruile miniſterium manumiſſoribus exhibere debere, neq; vincula perpeti, non eſt opinionis incertę.

Priuignis & filiis patroni debetur reuerentia: aliâs punitur libertus. Baldus & Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Metrodoro. Lex. vij.

NEque libertis nouercę, iniurię inferẽdę, priuignis eius libera facultas eſſe debet. Paternos etiam libertos (ſicut dicis) iniurioſos tibi fuiſſe, ferendum nõ eſt. Pręſes igitur prouincię vindictam tibi perſonarum conditioni congruentem impartiri non dubitabit.

¶ Iidem. aa. Nerinę. Lex. viij.

NEc patronæ tuæ obſequiis refragari te fas eſt.

¶ De libertis, & eorum liberis. Titu. vii.

Qui ex neceſſitate manumittit: ius reuocandi in ſeruitutẽ non habet. Bal. ſed ex voluntate ſic. Sali.

¶ Imperator Antoninus. a. Daphno. Lex prima.

NON eſt ignotum quòd ea quæ ex cauſa fideicommiſſi manumiſit, vt ingratum libertum accuſare non poteſt: cum id iudicium extra ordinem præbeatur ei qui voluntate ſeruo ſuo libertatem gratuitam præſtitit, non qui debitam reſtituit.

Pro leui iniuria in faciendo commiſſa libertus in ſeruitutem reuocatur. quod non nocet filiis ante natis, ſed poſtea naſcituris. nec poterit ſine licentia principis vlterius ad libertatem perduci: quia per ſententiam eſt priuatus. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Cõſtantinus. a. ad Maximũ pręf. pręt. Lex. ij.

Si manumiſſus ingratus circa patronum ſuum extiterit, & quadam iactantia vel contumacia ceruicem aduerſus eum erexerit, aut leuis offenſæ cõtraxerit culpam: à patrono rurſus ſub imperiũ ditionẽqꝫ mittatur, ſi in iudicio vel apud pedaneos iudices patroni quærela exorta ingratum eum oſtẽdat: filijs etiam qui poſtea nati fuerint, ſeruituris: quoniam illis delicta parentum non nocent, quos tunc eſſe ortos conſtiterit, dum libertate illi potirentur. ¶Sanè ſi is qui in noſtro cõcilio vindicta liberatus eſt, poſt coerctionem ex pœnitentia dignũ ſe præſtiterit vt ei ciuitas Romana reddatur: non prius fruetur beneficio libertatis, quàm ſi hoc patronus eius oblatis precibus impetrauerit.

Reuerẽtia debetur etiã hęredibus extraneis: & eis competit officiũ iudicis pro ingratitudine arcẽda. Bal.

¶Imperatores Hono. & Theodo. aa. ad ſenatũ. Lex. iij.

Liberti nõ modo aduerſus patronos nõ audiantur, verũetiam eandem quam patronis ipſis debent reuerẽtiam, pręſtẽt hæredibus patronorum: quibus ingrati actio ſicut ipſis manumiſſoribus, deferetur, ſi illi datæ ſibi libertatis immemores, nequitiã receperint ſeruilis ingenij.

Ingenuus liberti filius propter ingratitudinem viuẽte patre commiſſam, poteſt reuocari in ſeruitutem: & hoc operatur conditio patris. Salicetus.

¶Imperatores Theodo. & Valẽ. aa. Baſſo p̄. p̄. Lex. iiij.

Libertinæ conditionis homines, vel eorum filij, etiam ſi militantes docebũtur, ingrati, ad ſeruitutis nexum proculdubio reducentur.

¶De iure aureorum annulorũ, & de natalibus reſtituendis. Titu. viii.

Ciuitas nõ poteſt quem natalibus reſtituere. Baldus.

¶Impp. Diocle. & Maxi. aa. Philadelpho. Lex prima.

NATALES antiquos & ius ĩgenuitatis nõ ordo p̄ſtare decurionũ, ſed à nobis peti potuit.

Ius aureorum annulorũ nõ eſt vera reſtitutio natalium: ſed habet ſimilitudinẽ eius. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Eumeni. Lex.ij.

AVreorum vſus annulorū beneficio principali tributus, libertinitatis quoad viuunt imaginem, non ſtatum ingenuitatis præſtat. ¶ Natalibus autē antiquis reſtituti liberti, ingenui noſtro conſtituuntur beneficio.

IN Authentica vt liberti decætero.§.i.&.§.illud.colla. vi.conſtitu.vi.

Hodie ſola manumiſſione quilibet libertus conſequitur ius aureorum annulorum. Salicetus.

SEd hodie quia manumittētes ſeruos ſuos ciues denūciant Romanos (non enim aliter licet) ex ipſa manumiſſione, aureorū annulorū & regenerationis ius habēt: vt ſint quidē liberi & ingenui, ſed iure patronatus illæſo.

¶ Qui admitti ad bonorum poſſeſſionem poſſunt: & intra quod tempus. Titu.ix.

Filius ignorāte patre poteſt bonorum poſſeſſionem ſibi debitam petere: quę patri ratum habenti quęritur: & curſu temporis non petita perditur. Salicetus.

¶ Imperat. Seue. & Anto.aa. Macrinę. Lex prima.

BONORVM poſſeſſio filiofamilias delata, cū ignorāte quoq; patre poſſit peti, emolumētū etiam patri allatura ſi ratam petitionem pater habuerit: amittitur tranſacto tempore.

Bonorū poſſeſſio habet tempus à iure limitatum. Baldus.

¶ Iidem.aa. Criſpino. Lex.ij.

SI bonorum poſſeſſio tibi dūtaxat competit proximitatis nomine: habuiſti ſpatium centum dierum vtilium ex quo eum defunctum ſciſti, ad bonorum poſſeſſionem amplectendam.

Bonorum poſſeſſio per tutorē nomine infantis agnita, etiam perfecte acquiritur: & ideo ad eius hęredem tranſmittitur. Alexander.

¶ Imperat. Diocle. & Maxi.aa. Creſcentio. Lex.iij.

INfantis nomine agnitam bonorum poſſeſſionem, & antequam loqueretur diem functi, recte cōpetere, nulla dubitatio eſt.

Emancipati debent intra annum agnoſcere bonorũ poſſeſſionem vnde liberi: aliâs ipſi & eorum ſucceſſores ſunt excluſi. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Marcello. Lex.iiij.

EMancipata ſi nõ agnouit intra annum vnde liberi bonorum poſſeſſionem: nullam ad hęredes vendicationem ſucceſſionis tranſmittere potuit.

Ignorans non poteſt agnoſcere: nec labitur ei tempus. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Maximo. Lex.v.

QVandiu per facti quęſtionem incertum eſt vtrum'ne ſecũdum tabulas, an ab inteſtato, & ex quo capite poſſeſſio ſit delata: ne tibi tempus agnoſcendę bonorum poſſeſſionis præfinitum cedat, ſuperſtitioſam geris ſolicitudinem.

Ignorantia iuris non prodeſt mulieri intra tempus legitimũ bonorum poſſeſſionem nõ agnoſcẽti. Salice.

Iidem.aa.&.cc.Frontinę. Lex.vi.

IVris ignorantiã nec mulieribus prodeſſe in edicti perpetui curſu de agnoſcenda bonorum poſſeſſione, manifeſtum eſt.

Tutor ſolus poteſt agnoſcere bonorum poſſeſſionem pupillo delatam: nec econtra poteſt ſolus pupillus agnoſcere ſine tutore, niſi iudex ex certa ſcientia defectum tutoris suppleat. Bal. Sali. & Alexan.

Pars epiſtolę Conſtan. & Maxi. auguſtorum, & Seue. & Maxi. nobiliſſimorum cæſarum. Lex.vij.

BOnorum quidem poſſeſſionẽ pupilli nomine agnoſcere tutorem potuiſſe, aperte declaratur: ipſe autem pupillus bonorum poſſeſſionem ſine tutoris authoritate amplecti non poteſt, niſi etiam impuberi ſine tutoris authoritate hoc poſtulanti, ſciens hoc competens iudex dederit bonorũ poſſeſſionem. tunc enim emolumẽtum ſucceſſionis videtur ei prętorio iure quęſitum eſſe.

Ruſticitas, ignorantia facti, & alia iuſta ratio impediunt currere tempus præfixum ad bonorum poſſeſſionem agnoſcendam. Alexan.

Imperator Conſtan. a. ad Dionyſium. Lex.viij.

QVicunq; res ex parentum vel proximorũ ſucceſſione iure ſibi competere cõfidit: ſciat ſibi nõ obeſſe ſi per ruſticitatem, vel ignorãtiam facti, vel abſentiam, vel quancunq; aliam rationem, intra præfinitum tempus bonorum poſſeſſionem minime petiſſe noſcatur: quoniam hęc ſanctio huiuſmodi cõſuetudinis neceſſitatẽ mutauit.

Hodie ſufficit bonorũ poſſeſſionis agnitio facta coram iudice ſine eius decreti interpoſitione: dummodo agnoſcatur intra legitimũ tempus: quod currit ſecundo ſtatim cũ excluditur primus: & agnitio ſecũdi intra tẽpus primi nondũ excluſi, non prȩiudicat illi. Salice.

¶ Idem. a. ad populum. Lex. ix.

VT verborũ inaniũ excludimꝰ captiones: ita hoc obſeruari decernimus, vt apud quelibet iudicẽ, vel etiã apud duumuiros, qualiſcunq; teſtatio amplectendę hereditatis oſtendatur, ſtatutis priſco iure tẽporibus coarctanda: eo addito, vt etiamſi intra alienam vicem, id eſt prioris gradus, properantius exeratur, nihilominus tamẽ efficaciam parem quaſi ſuis ſit vſa curriculis, conſequatur.

¶ Quando non petentium partes, petentibus accreſcant. Titulus. x.

In ſucceſſionibus, non petentium portiones accreſcunt petentibus. Salicetus.

¶ Imperator Gordianus. a. Martanę. Lex vnica.

QVOTIES pluribus liberis, ceſſante legitima ſucceſſione, bonorũ poſſeſſio defertur: beneficium edicti perpetui quibuſdã omittentibus, ĩjs ſolis qui bonorum poſſeſſionem agnouerunt, portionem non petentium accreſcere, in dubium non venit.

¶ De bonorum poſſeſſione ſecundum tabulas. Titulus. xi.

Donec cauſa falſi per appellationẽ diſcutitur, bonorum poſſeſſio agnoſci non poteſt. Bal. & Sali.

¶ Imperator Alexander. a. Vitali. Lex prima.

PENDENTE appellatione à ſententia qua falſum teſtamentum pronunciatum eſt: incerto adhuc an defunctus inteſtatus deceſſerit: proximitatis nomine bonorum poſſeſſioni locus non eſt.

Vbi teſtamentum in ſcriptis conditũ eſt, habet locum directa bonorum poſſeſſio ſecundum tabulas. Si autem teſtamentum fuit conditum ſine ſcriptis per nũcupationem: tunc habet locum bonorum poſſeſſio ſecundum nuncupationem, ſeu bonorum poſſeſſio ſecũdum tabulas vtilis. Alex.

Imperator Gordianus. a. Cornelio. Lex. ij.

BOnorum quidem poſſeſſionẽ ex edicto prætoris non niſi ſecundum eas tabulas quę ſeptem teſtium ſignis ſignatæ ſunt, peti poſſe, in dubium non venit: verum ſi eundem numerum affuiſſe ſine ſcriptis teſtamento cõdito doceri poteſt: iure ciuili teſtamẽtum factum videri, ac ſecundum nuncupationem bonorum poſſeſſionem deferri, explorati iuris eſt.

De bonorum poſſeſſione contra tabulas, quã prætor liberis pollicetur. Titulus. xii.

Rupto teſtamẽto per bonorum poſſeſſionem contra tabulas, adhuc debentur legata relicta liberis & parentibus ſeu alijs coniunctis perſonis in edicto prętoris expreſſis. Alex.

Imperator Alexander. a. Ruffo. Lex prima.

LIBERI, contra tabulas parentum bonorum poſſeſſione admiſſa, ſolis parentib9 & liberis legata præſtare ſecundum edictum debent.

Natiuitate poſthumi præteriti, teſtamentum rumpitur ipſo iure: & nihilomin9 intentari poteſt bonorum poſſeſſio cõtra tabulas: quæ ſi petita fuerit, ceſſare facit bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas. Baldus, Salicetus & Alex.

Idem. a. Clarę. Lex. ij.

POſthumo nato qui neque hęres inſtitutus à patre, neque nominatim exhæredatus eſt, teſtamentum rum-

pitur. Et ſi contra tabulas bonorum poſſeſſio infantis nomine à tutore petita eſt: ſecundum tabulas bonorum poſſeſſio locum habere non poteſt.

¶ De bonorum poſſeſſione cõtra tabulas liberti quæ patronis liberis'que eorũ datur. Titu.xiii.

Etiã patronus qui ex neceſſitate manumiſit: ſi fuit à liberto præteritus, habet bonorum poſſeſſionem contra tabulas: per quam auocat ab hærede ſcripto legitimam portionem tantum: à qua excluditur per operarũ & munerum exactionem. hoc dicit cum. l. ſeq. Alexander, poſt Baldum & Salicetum.

¶ Imperator Gordianus. a. Herculiano. Lex prima.

LICET ex. cauſa fideicommiſſi manumiſſus ſit is quem ex voluntate patris cum ſorore te manumiſiſſe proponis: tamen ſi extraneos ſcripſit hæredes, partis legitimæ contra tabulas eius bonorum poſſeſſionem petendo, vel contra nuncupationem, ſi teſtamentum ſine ſcriptis conditum eſt: intra tempora edicto præſtituta eam partem poteris obtinere.

¶ Imperator Teodoſius. a. Aſclepiadoro. Lex. ij.

PAtronus liberti muneribus electis & operis, à contra tabulas bonorum poſſeſſione repellitur.

¶ Vnde liberi. Titulus. xiiii.

Bonorum poſſeſſio vnde liberi, filios agnoſcentes pro rata facit hæredes: & donec eſt loc9 ſucceſſioni deſcendẽtium, nullus alius poteſt ſuccedere: & quouſque ſperatur cauſa teſtati, ceſſat cauſa inteſtati. hoc dicit cũ lege ſequenti. Alex.

¶ Imperatores Diocle. & Maximianus. aa. Sarpedoni. Lex prima.

SI AVVS tuus relictis trib9 emãcipatis filijs, deceſſit: hi'que bonorum poſſeſſionem vnde liberi acceperunt: pro rata portione hæredes eos extitiſſe, palam eſt.

¶ Iidem. aa. & cc. Zoſimo. Lex. ij.

EX teſtamento vel ab inteſtato exiſtēte filio vel nepote ſuo hęrede,nemo pōt ab inteſtato hęres exiſtere.

Si nepos hæreditatem paternam repudiat,auitam hæreditatem quæ patri delata eſt, conſequi non poteſt de iure ciuili:ſed per bonorum poſſeſſionem vnde liberi,de iure prętorio. Alex.Baldus & Salicetus.

Impp.Conſtā.a.ad Leonem comitem Oriētis. Lex.iij.

QVi ſe patris pōſt auum inteſtatum defuncti negat hæredem:mortui aut paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maxime emancipatus: niſi per bonorum poſſeſſionem ad huiuſmodi beneficium peruenerit.

Vnde legitimi,& vnde cognati. Titu.xv.

Cognati per lineam tranſuerſalem , vt ſunt conſobrini:ſiue per lineam deſcendentium,vt ſunt nepotes ex filia,ſuccedunt cognatis tam tranſuerſalibus quàm aſcēdentibus de iure prętorio per bonorum poſſeſſionem vnde cognati.hoc dicit cū duabus ll.ſequentib9 . Alex.

Imperator Alexan.a. Vulpio. Lex prima.

CONSOBRINORVM tuorū inteſtatorum bona ſi ad prioris neceſſitudinis neminem iure ptinuerint:tu qui eorū poſſeſſionem agnouiſti,perſequi non prohiberis.

Ad hęreditatem nati ex conſobrina,non puenitur ſine bonorum poſſeſſione de iure prętorio. Sali.

Imperato. Diocle.& Maxi.aa.&.cc.Zenoni. Lex.ij.

CVm propiorem ſobrinum, id eſt natum à cōſobrina, rebus humanis inteſtatum defunctum proponas:intelligis ſine auxilio bonorum poſſeſſionis eius te ſucceſſionem vendicare non poſſe.

Nepotes ex eadem filia nati, ſuccedunt auo in virili per vnde cognati. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Fœlici. Lex.iij.

NEpotibus aui materni pro virili portione etiam iure honorario ſucceſſio defertur.

Probatio debet eſſe de neceſſario concludentibus ad hoc allegatur ſecundum Baldum & Salicetum.

Idem.aa.&.cc.Suriſtę. Lex.iiij.

NOn hoc, an tenuerit quis res hæreditarias, nec'ne, ſinẽ voluntate acquirẽdæ ſibi hæreditatis, quęrẽdum eſt: ſed an admiſerit hæreditatem vel bonorũ poſſeſſionem.

Linea cognatorum non poteſt ſuccedere niſi de iure prætorio per bonorum poſſeſſionem: quam nemo inuitus agnoſcere compellitur. Alex. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Platoni. Lex. v.

CErtum eſt quidẽ cognationis iure citra admiſſionem bonorum poſſeſſiõis, neminem poſſe ſuccedere: defuncti vero cognati ſuccedere nolentes, petere bonorum poſſeſſionem non vrgentur.

¶ De ſucceſſorio edicto. Titulus. xvi.

Excluſo primo vel priore in ordine, admittitur ſequens in gradu vel in capite. Baldus & Salicetus.

¶ Imperator Alexander. a. Iuliano. Lex prima.

SI MATER tua propter furorem ſuũ, patrui ſui bonorum poſſeſſionem non accepit: tu filius eius ad eorũdem bonorum patrui magni poſſeſſionem ex edicto quo prioribus non petentibus, ſequẽtibus permittitur, admiſſus es.

Si primus non agnouit bonorum poſſeſſionem: vel agnouit, ſed non vt debuit: ſequens admittitur per ſucceſſorium edictum. ſecus ſi agnouit vt debuit. Alexander, Baldus, & Salicetus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. & cc. Firmio. Lex. ĩĩ.

SI auię frater, eorum de quorum ſucceſſione agitur, velut ex teſtamẽto adĩjt hæreditatem, quos inteſtatos deceſſiſſe, ac falſum teſtamentum prolatum contẽdis: & ab inteſtato non petita bonorũ poſſeſſione, vita functus eſt: ac tu licet quinto gradu conſtitutus, ex ſucceſſorio capite petijſti bonorum poſſeſſionem, vel necdum excluſus petas: eorum ſucceſſionem potes vẽdicare. Nam ſi is quem quarto gradu conſtitutum eſſe non ambigitur, ex edicto petĳt, nec hoc te latuit: fruſtra nobis ſupplicaſti.

¶ De Carboniano edicto. Titulus. xvii.

Si filio impuberi mouetur quęſtio ſtatus & hęreditatis: debet ex Carboniano edicto differri quęſtio in tempus

pubertatis: & impubes præſtita cautione, ſi non poſſidet, conſtituitur poſſeſſor bonorum hæreditatis: vel ſi poſſidet, eius poſſeſſio cõfirmatur. Si vero nõ ſatiſdat, erunt vnà cum eo in poſſeſſione illi qui contradicunt. Alexander, poſt Baldum & Salicetum.

¶ Iidem. aa. & cc. Floræ. Lex prima.

SI TIBI ac filio tuo ſtatus ab ĳs cõtra quos ſupplicas, mouetur quæſtio: perſpicis præmature rerum quas velut de patris ſucceſſione filius tuus vendicat, reſtitutionem poſtulari: cum ſi in pupillari permaneat ætate, ſecundum formam edicti Carboniani data bonorum poſſeſſiõe, ſatiſdatione impleta, tunc demum in poſſeſſionem eum cõſtitui conueniat: vel hac non oblata, portionem ab oĩbus quam vendicat, poſſideri: ſeruitutis vero quæſtionem in tempus pubertatis differri.

Ex ſummaria cognitione peruenitur ad Carbonianum. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. ad Ruffum præfectum prætorio. Lex. ĳ.

CArbonianum edictum, ſub perſonis legitimis ex indubitato matrimonio cuſtodito partu, & probata legitima ſucceſſione, defertur: ſcilicet vt in poſſeſſione nouus hæres conſtitutus, vſque ad pubertatis annos ſine inquietudine rebus vtatur interdum alienis.

¶ Vnde vir & vxor. Titulus. xviii.

Coniũctis deficiẽtibus, vir & vxor ab inteſtato vocatur ex quarto capite edicti. Vel ſic: Deficiẽtibus cõiũctis, vir & vxor inuicem ſuccedunt ex edicto, fiſco excluſo. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Hierico. Lex vnica.

MARITVS & vxor ab inteſtato inuicem ſibi inſolidum pro antiquo iure ſuccedant, quoties deficit omnis parẽtum vel liberorum ſeu propinquorum legitima vel naturalis ſucceſſio: fiſco excluſo.

Vbi matrimonium fuit ſine dote, & coniunx pręmoriens eſt locuples, & ſuperſtes laborat inopia: licet extent filij defunctę perſonę tam ex eodem matrimonio, quàm ex alio: coniunx ſuperſtes ſuccedit in quarta parte, ſi liberi nõ ſunt vltra tres: aliâs ſuccedit in virili cum liberis: & legatum ſibi factum à defuncto, computatur in ipſam quartam. Alexan.

IN Authentica de exhibendis & introducendis reis, §. quoniam vero. in fi. colla. v. conſti. vi. & colla. viij. conſtitu. vlti. vt li. matri. & a. §. quia vero. ij.

PRęterea ſi matrimonium ſit abſque dote: coniunx autem præmoriens locuples ſit: ſuperſtes vero laboret inopia: ſuccedet vnà cum liberis cõmunibus alterius've matrimonij in quartam, ſi tres ſint vel pauciores. quòd ſi plures ſint, in virilem portionem: vt tamen eiuſdem matrimonij liberis proprietatem ſeruet, ſi extiterint: his vero non extantibus, vel ſi nullos habuerit, potietur etiam dominio: & imputabitur legatum in talem portionem.

De repudianda bonorum poſſeſſione, Titulus. xix.

In repudiando bonorum poſſeſſionem, nõ requiritur præſentia aduocati. Baldus, Sal. & Alexan.

Imperatores Diocletianus & Maximia. aa. & cc. Theodoro. Lex prima.

EMANCIPATVS, repudiata bonorum poſſeſſione, abſentię patroni cauſę velamento rurſus ad eandem redire quæſtionem fruſtra conatur.

Pater non poteſt iura filij repudiare, in iudicio vel extra. Baldus.

Iidem. aa. Theodoro. Lex. ij.

FIlio delatam bonorum poſſeſſionem, patri ad fraudẽ filij repudiare non licet.

De collationibus. Titulus. xx.

Vbi ex teſtamento cum effectu ſucceditur, collatio ceſſat. Baldus.

Imperator Alexander. a. Deuterię. Lex prima.

EMANCIPATOS liberos teſtamento hæredes ſcriptos, & ex eo ſucceſſionem obtinẽtes: à patre donata, fratrib9 cõferre non oportere, ſi pater vt hoc fiat, ſupremis iudicijs nõ cauit, manifeſti iuris eſt.

☞ Hodie ex teſtamẽto non ceſſat collatio niſi pater vetuit: ideo dotis & aliorum datorum fit collatio. Sali.

IN Authentica de triente & ſe. §. illud quoque bene. colla. iij. conſti. vi.

EX teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis & aliorum datorum collatio ita demum ſi parens hoc deſignauit expreſſim: alijs quę de collatione dicta ſunt, ſuum robur obtinentibus.

☞ Dotis promiſſę & nõ ſolutę fit collatio, per modum liberandi à neceſſitate prę ſtandi. hoc dicit. vel de indemnitate cauendi: vt in glo. Salicetus.

¶ Idem. a. Primo. Lex. ij.

SI pater inteſtatus deceſſerit relictis duobus filijs, & filia, cuius nomine dotem promiſerat: portiones hęreditatis ęquæ ſunt: & dos nihilominus ita conferenda eſt, vt pro portionibus fratres eius à neceſſitate præſtandæ eius dotis liberentur.

☞ Pactum quòd filia dote contenta, patri ab inteſtato non ſuccedat, non valet: & ideo hoc non obſtãte ſuccedet, dummodo dotem conferat. Alexander, Baldus, & Salicetus.

¶ Idem. a. Alexandro. Lex. iij.

PActum dotali inſtrumento comprę henſum, vt contẽta dote quę in matrimonio collocabatur, nullũ ad bona paterna regreſſum haberet, iuris authoritate improbatur: nec inteſtato patri ſuccedere filia ea ratione prohibetur. Dotem ſanè quam accepit, fratribus qui in poteſtate manſerunt, conferre debet.

☞ In ſucceſſione ab inteſtato, vel per contra tabulas, locum habet collatio, & non ex teſtamẽto iure iſto: & dos aduentitia & profectitia confertur fratribus in poteſtate: emancipatis vero vel non ſuis profectitia tantum. Salicetus.

¶ Imperator Gor. a. Maximo. Lex. iiij.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, ſi vel ab inteſtato ſuccedant, vel contra tabulas petant. Nec dubium eſt profectitiam ſeu aduentitiam dotem à patre datam vel conſtitutam, fratribus qui in poteſtate fuerunt, conferendam eſſe. Iis etenim qui in familia defuncti non ſunt, profectitiam tãtummodo dotem poſt varias prudentum opiniones conferri placuit.

Dos data cõfertur cõſtãte matrimonio, minus accipiendo de portione hæreditatis. Alex. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Alexandro. Lex. v.

DOtis quidem petitio perſeuerante matrimonio tibi non cõpetebat. Quãuis enĩ eam inteſtato patre defuncto, fratri cõferre debueras: non tamen eo nomine aduerſus maritũ tibi actio potuit eſſe: cum eo minus in partem tibi delatæ ſucceſſionis patris auferre potueris.

Hæc authen. limitat legem Codicis dicentem quòd filia imputat totam dotem in portione ſuę hæreditatis, & quòd dos remanet exigenda ſuo periculo: vt habeat locum in duobus caſibus. Primus, quando maritus eſt idoneus & ſoluendo tempore collationis faciendę. Secũdus, quãdo non erat idoneus, ta men filię poterat imputari culpa quare dotem non exegit viro vergente ad inopiam, ſi fuit in facultate mulieris exigere dotem. & hoc vſque ibi: Quod ei licet. Ibi autẽ ponit caſus in quibus fuit in ſua poteſtate exigere. Primus eſt ſi filia erat ſui iuris, & legitimæ ætatis. Si autem erat in poteſtate patris: adhuc in tribus caſib9 exigere poteſt. Primus, ſi pater conſenſit filiæ vt exigeret. Secũdus, quando non conſenſit, tamen dos erat aduẽtitia, puta data à matre, non à patre. Tertius, quãdo dos erat data à patre, & erat magna. nam tunc filia poteſt exigere etiam inuito patre. & hoc ſit loco ſummarij. Alexander.

IN authen. de ęqualitate dotis. §. illud quoque. colla. vij. conſti. viij.

QVod locum habet ſiue pars viri ſit idonea, ſiue mulieri poſſit imputari quare marito ad inopiã vergente, ex lege Iuſtiniani etiam conſtãte matrimonio non

exegerit dotem:quod ei licet:cum & ſui iuris ſit, & legitimæ ætatis:& cum mater obtulerit dotem:& pater ei conſentiat agenti. His ceſſantibus,ſolam actionem licet inanem conferens,partem ex hæreditate feret. Hoc cum dos parua ſit. Sed dotem magnā quę conferri ſperatur,inuito etiā patre filia exigere poteſt. ¶Hęc obſeruantur vbicunque collationis ratio emergit,etiam ſi auita ſit ſucceſſio.

Emancipatus conferre tenetur ea tantum bona quæ habuit tempore mortis illius de cuius hęreditate tractatur,ære alieno deducto. Alexander.

¶Idem.a.Claudio. Lex.vi.

EA demum ab emancipatis fratribus, ĳs qui remanſerunt in poteſtate,conferri conſueuerunt, quę in bonis eorum fuerunt eo tempore quo pater fati munus impleuit:exceptis ĳs videlicet quæ ab ipſis alĳs debentur.

In ſucceſſione ex teſtamento, iure iſto ceſſat collatio:niſi pater expreſſim dixerit. Salicetus.

¶Imperator Philippus Taurianę. Lex.vĳ.

FIliam teſtamēto patris inſtitutam hęredem, fratribus ĳſdem'que cohæredibus dotem conferre non oportere,niſi pater hocipſum ſpecialiter deſignauerit, explorati iuris eſt.

Si diuiſio facta eſt,& collatio per errorē vel per deceptionem omiſſa:debet officio iudicis compelli ad cōferendum ille qui conferre tenebatur. Alexan.

¶Imperatores Dio.& Maxi.aa.&.cc.Calippo. Lex.viĳ.

SI ſoror tua in paternorum bonorum diuiſione te fefellit: nec dotē quam acceperat à patre veſtro īteſtato diē functo,contulit:pręſes prouinciæ examinatis partium allegationibus,cum bonis dotē confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam eſſe aīaduerterit,tibi reſtitui iubebit.Idē eſt & ſi arbitro dato diuiſio celebrata ſit.

Emancipati,inuicem non conferunt: ſed emancipati ſuis conferunt ſi ab inteſtato ſuccedunt.Baldus.

¶Iidem.aa.&.cc.Curſino. Lex.ix.

SI emācipati vtriq; à patre fuiſtis:collatio ceſſat. Sin autem frater tuus in poteſtate mortis tempore fuerat:nec vllum teſtamentum relictū eſt,vel nouiſſimum iudicium

communis patris: te que emancipatum probatum fuerit: ab inteſtato te ad ſucceſſionem paternam venientem, ad collationem forma perpetui edicti certo iure prouocat.

Relictum in codicillis filia capit, licet dotem non conferat. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Perinæ. Lex. x.

A Patre verbis precarijs in codicillis relictum, extero iure capiẽs filia, ad collationẽ dotis vrgeri nõ poteſt.

Emancipatus confert non ſolum iam nato, ſed etiam poſthumo poſtquam natus fuerit: & non conferẽti denegantur actiones. Alex. poſt Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Arthumiæ. Lex. xi.

POſthumo præterito patris teſtamẽtum rumpenti, atque inteſtato ſuccedẽti: emãcipatum petita bonorum poſſeſſione conferre debere bona ſua, perpetuo edicto cauetur: cum ijs etiam qui ſui futuri eſſent ſi viuo patre nati fuiſſent, conferri debere manifeſte ſignificatur: & emancipatis, ſi legi datæ collationis non pareant denegandas actiones non eſt ambigui iuris.

Qui tenetur conferre: ſi partem hęreditatis petat, collationem offerre debet: aliás à petitione remouetur. & peculium profectitium filio conceſſum, non confertur, ſed tanquam res communis ſeu hæreditaria diuiditur: caſtrenſia vero & legata non conferuntur nec diuiduntur, ſed præcipua ſunt. Alex.

¶ Iidem. aa. & cc. Nilanciæ. Lex. xii.

FIliæ, licet maneat in ſacris, ſi dotem nõ conferat quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia conſtitutis: actiones hæreditarias denegari non ambigitur. Vnde conſulte, ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis quos in patris communis mortis tẽpore fuiſſe poteſtate proponis, offeres. ¶ Quòd autẽ fratres tui durantes in familia patris, peculium (ſi hoc neque caſtrenſe, neque relictum eis doceatur) præcipuum habere non poſſint, ſed in diuiſionem paternæ veniat hæreditatis, nec quicquam mutet, penes quẽ res ex hoc proficiſcentes, & in eadem cauſa durantes, conſtitutæ reperiãtur: abſoluti manifeſti' que iuris eſt.

❧ Quæſita poſt mortẽ patris nõ conferũtur: & conceſſa in peculiũ profectitiũ filię, diuiduntur inter filios ſuccedentes patri. Baldus, Salicetus & Alexander.

¶ Iidem. aa. & cc. Antiſtię. Lex. xiij.

SI donatione tibi poſt mortem patris fundum quæſiſti: ſoror tua portionẽ eius vẽdicare non poteſt. Nam ſi is filięfamilias conſtitutæ tibi à patre donatus eſt: cum ſorore patri communi ſuccedens, eum pręcipuum habere, cõtra iura poſtulas.

❧ Ius petendi collationem, tranſit ad hęredes: & non conferenti denegantur actiones per quas ſuam portionem hæreditatis conſequi poſſet. Alexan.

¶ Iidem. aa. & cc. Stratonicę. Lex. xiiij.

SI maritus quondam tuus, ab inteſtato patri ſuo hæres extitit: & ei poſthum9 à te editus, ſucceſſit: actiones hęreditarias amitę filij veſtri quã habuit patris ſui mortis tẽpore, dotem nõ conferenti, denegare pręſes nõ dubitabit.

❧ Quæſita poſt mortem defuncti, non conferũtur. Baldus, Salicetus & Alexander.

¶ Iidem. aa. & cc. Philippo. Lex. xv.

NEc emancipati poſt mortem cõmunis patris quæſita conferre coguntur: ſed hæc retinentes, eius bona pro hæreditaria diuidunt portione.

❧ Codicilli non impediunt collationem: & relicta in eis, non veniunt conferenda. Salicetus & Alexan.

¶ Iidem. aa. & cc. Socrati. Lex. xvi.

FIliam cũ fratribus ſuis cohæredibus ab inteſtato patri ſuccedentem, vltra relictum codicillis non conferentẽ dotem, iudicio familiæ erciſcundæ nihil poſſe conſequi, ſumma cum ratione placuit.

❧ Quando ab inteſtato ſuccedıtur: dos & donatio propter nuptias inter liberos cuiuſcunq; gradus & cuiuſcunq; ſexus, tam exiſtẽtes in poteſtate illius de cuius hęreditate agitur, quàm non exiſtentes, debet conferri ſi tractatur de ſucceſſiõe illius qui dotem aut donationem propter nuptias conſtituit. donatio autem facta filio emancipato ab emancipãte tempore emancipationis vel poſt, cõfertur eo modo quo per iura vetera con-

ferebantur cætera bona emancipatorum. Alexan.

¶ Impera. Leo Erithrio præfe. præto. Lex. xvij.

VT liberis tam maſculini quàm fœminini ſexus, ſiue iuris ſui, ſiue in poteſtate conſtitutis, quocunque iure inteſtatæ ſucceſſionis, id eſt aut teſtamēto penitus nō condito, vel ſi factum fuerit, contra tabulas bonorum poſſeſſione petita vel inofficioſi querela mota reſciſſo, ęqua lance pari'que modo proſpici poſſit: hoc etiam æquitatis ſtudio præſenti legi credidimus inſerēdum, vt in diuidendis rebus ab inteſtato defunctorum parētum, tam dos, quàm ante nuptias donatio conferatur, quam pater vel mater, auus vel auia, proauus vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiſerit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla diſcretione intercedente vtrum in ipſas ſponſas pro liberis ſuis memorati parentes donationem contulerint, an in ipſos ſponſos earum, vt per eos eadem in ſpōſas donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab inteſtato defuncti parētis cuius de hęreditate agitur, eadē dos vel ante nuptias donatio ex ſubſtantia eius profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis vtriuſque ſexus pro tenore præcedētium legum ea quæ in ipſa emācipatione à parentibus ſuis (vt aſſolet fieri) conſequuntur, vel poſt emancipationem ab eiſdem acquiſierint, collaturis.

Quocūque modo liberi ſui iuris efficiātur, ad collationem vt emancipati vocantur. Sali. & Alex.

¶ Imp. Anaſtaſius. a. Conſtantino prę. prę. Lex. xviij.

LIberos qui per noſtræ legis authoritatem per oblationem precum & imperiale reſcriptum ſui iuris effecti fuerint: ad ſimilitudinē cæterorum qui emancipati ex antiquo iure ſunt, ſibi collationes facere iubemus compelli ſecundum ea quæ ſuper cæteris emancipatis ſtatuta ſunt.

Nepotes ex filia, qui ſuccedūt auo materno cum materteris & auunculis in illa portione in qua ſuccederet mater ſi viueret, excepta tertia parte quæ accreſcit auunculis & materteris: item nepotes ex filio vel filia, qui ſuccedunt auiæ vnà cum patruis auunculis amitis & materteris, cum dicta diminutione tertię partis: do-

bent adinuicem conferre tam dotem quàm donationẽ propter nuptias datam ipſis patruis auũculis amitis & materteris per ipſos conferẽdam nepotibus aui, quàm etiam dotem vel donationem propter nuptias datam patri vel matri dictorum nepotum conferẽdam per dictos nepotes dictis patruis. Alexan.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennę pręfe. pręto. Lex. xix.

ILlam merito dubitationem amputare duximus, quæ ſuper collatione dotis vel ante nuptias donationis inter certas perſonas ſatis iã vẽtilata eſt. Nam ſi inteſtat9 quis defunctus eſſet filio vel filĳs, vel filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia cuiuſcũq; ſexus aut numeri nepotibus: vel ſi qua inteſtata defuncta eſſet, filio quidẽ vel filĳs ſimiliter relictis, ex mortuo vero filio vel filia itidem nepotib9 cuiuſcunq; ſexus aut numeri: de modo quidem ſucceſſionis minime dubitabatur, ſed palam erat quòd huiuſmodi nepotes duas partes paternæ vel maternæ portionis tantũmodo haberent, tertiam partẽ patruis ſuis vel auunculis vel amitis vel materteris pro iam poſita conſtitutione concedentes: de collatione vero dotis vel ante nuptias donationis quam defuncta perſona pro filio vel filia ſuperſtitibus, & pro mortuo vel mortua filio vel filia dediſſet, multa dubitatio orta eſt: ſuperſtitibus quidem filĳs defunctæ perſonæ, non debere ſe dotem vel ante nuptias donationem pro ſe datam à ſuo patre vel matre, conferre filĳs mortui fratris ſui vel mortuę ſororis ſuæ, contẽdentibus, eo quòd nulla conſtitutio ſuper huiuſmodi collatione poſita eſt: nepotibus vero mortuæ perſonæ non tantum huic reſiſtentibus, ſed etiam illud aſſerẽtibus, quòd onus collationis conſtitutione Arcadĳ & Honorĳ diuinæ memorię ſibi impoſitũ, in perſonis tantũmodo ſuorum auunculorum, non etiam patruorum amitarũ vel materterarũ locum habere poteſt. ¶ Talem igitur ſubtilem dubitationẽ amputãtes, pręcipimus tam filios vel filias defunctæ perſonæ, dotem & ante nuptias donationẽ à parentibus ſuis ſibi datam, conferre nepotibus vel neptibus mortuę perſonæ: quàm eoſdẽ nepotes vel neptes patruis ſuis aut auũculis, amitis etiam & materteris, dotẽ & ante nuptias do-

nationem patris ſui vel matris, quam pro eo vel ea mortua perſona dedit, ſimiliter conferre: vt cõmixtis huiuſmodi collationibus cum bonis mortuæ perſonæ, duas quidẽ partes nepotes vel neptes habeant illius portionis quę patri vel matri eorum ſi ſupereſſent deferebatur: tertiam verò eiuſdem portionis partem vnà cum ſibi competẽtibus portionibus filij vel filiæ defunctæ perſonæ cuius de hęreditate agitur, capiant.

IN Authentica de triente & ſemiſſe. §. neq; illo. colla. iij. conſtitu. v.

QVæ tertiæ portionis diminutio, correctionem nouo iure capit, ad æqualitatis iuſtitiã redacta in omnibus talibus perſonis.

Quæ condito teſtamento in legitima computantur, debent etiam conferri quando ab inteſtato ſucceditur: non econtra illa quæ ab inteſtato conferũtur, debent in legitimam imputari facto teſtamento: niſi hoc reperiatur expreſſe cautum: & donatio ſimplex facta deſcendenti ab aſcẽdente, nõ confertur, niſi fuerit expreſſe dictum: vel niſi frater vel ſoror petẽs collationem, habeat dotem vel donationem propter nuptias, quam illi conferre tenentur. Alexander.

¶ Idem. a. Mennę pręfe. pręto. Lex. xx.

ILlud ſine ratione à quibuſdam in dubietatẽ deductũ, plana ſanctione reuelamus, vt omnia quæ in quartam portionem ab inteſtato ſucceſſionis computantur ijs qui ad actionem de inofficioſo teſtamẽto vocantur: etiã ſi inteſtatus is deceſſerit ad cuius hæreditatem veniunt, omnimodo cohæredibus ſuis conferãt. Quod tã in alijs, quàm in ijs quæ occaſione militiæ vni hęredum ex defuncti pecunijs acquiſitę lucratur is qui militiã meruit, locũ habebit: vt lucrũ quod tẽpore mortis defuncti ad eũ peruenire poterat, nõ ſolum teſtamento cõdito quartæ parti ab inteſtato ſucceſſionis cõputetur, ſed etiã ab inteſtato cõferatur. ¶ Hæc autẽ regula, vt omnia quę portioni quartæ cõputantur, etiã ab inteſtato cõferantur: minime econtrario tenebit, vt poſſit quis dicere etiã illa quæ cõferũtur, omnimodo in quartã partẽ ijs cõputari qui ad inofficioſi quę-

telam vocantur. Ea enim tantūmodo ex ijs quæ conferū-tur, memoratę portioni cōputabuntur, pro quibus ſpecialiter legibus vt hoc fieret expreſſum eſt. ¶ Ad hæc, cū ante nuptias donatio vel dos à patre data vel matre vel alijs parentibus pro filio vel filia, nepote vel nepte, cęteriſque deſcendentibus, conferatur: ſi vnus quidem vel vna liberorum ante nuptias tantūmodo donationē vel dotem, nō etiam ſimplicem donationē accepit vel acceperit: alter vero vel altera neq; dotem neq; donationem ante nuptias à parēte ſuo ſuſcepit vel ſuſceperit, ſed ſimplicem tantūmodo donationem: ne ex eo iniuſtum aliquid oriatur, ea quidem perſona quę ante nuptias donationē vel dotem ſuſcepit, cōferre eam cogenda eſt: illa vero quæ ſimplicem tantūmodo donationem meruit, ad collationē eius minime coarctāda. ¶ Si quid huiuſmodi accidit vel acciderit: iubemus ad ſimilitudinē eius qui ante nuptias donationē vel dotem cōferre cogitur, etiā illā perſonā quę nulla dote vel ante nuptias donatione data, ſolam ſimplicem donationē à parētib9 ſuis accepit, cōferre eā, nec recuſare collationē: eo quòd ſimplex donatio nō aliter cōfertur, niſi huiuſmodi legē donator tēpore donatiōis ſuę indulgētię ipoſuerit.

Aduentitia hodie nō conferūtur, ſicut nec caſtrenſia vel quaſi caſtrenſia. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xxi.

VT nemini decętero ſuper collatiōe dubietas oriatur: neceſſarium duximus cōſtitutioni quam iam fauore liberorum fecimus, hoc addere, vt res quas parentibus acquirēdas eſſe prohibuimus, nec collationi poſt obitum eorum inter liberos ſubiaceant. Vt enim caſtrenſe peculiū in cōmune cōferre in hæreditate diuidenda, ex priſci iuris authoritate minime cogebantur: ita & alias res quæ minime parētibus acquirūtur, ꝓprias liberis manere cēſemus.

¶ De teſtamento militis. Titu. xxi.

Inſtitutus à milite ſpecifice in paganicis, nō habet ius accreſcendi in caſtrenſibus: nec econuerſo: ſiue in illis aliquis fuerit inſtitutus, & repudiauerit: ſiue nullus fuerit inſtitutus, vnde pertinent ad venientes ab inteſtato.

to:cum miles poſſit decedere pro parte teſtatus, & pro parte inteſtatus. Alexan.

¶Impera. Anto.a. Floro militi. Lex prima.

FRATER tuus miles ſi te ſpecialiter in bonis quæ in paganico habebat, hæredem fecit: bona quæ in caſtris reliquit, petere nõ potes, etiã ſi is qui eorũ hæres inſtitutus eſt, adire ea noluerit: ſed ab inteſtato ſuccedẽtes veniunt: modo ſi in eius locũ ſubſtitutus nõ es, & liquido probetur fratrem tuum caſtrenſia bona ad te pertinere noluiſſe. Nam volũtas militis in expeditione occupati, pro iure ſeruatur.

☞ Inſtitutio non trahit ad ſe inſtitutionem in diuerſis hereditatibus æque principalibus. Baldus.

¶Idem.a. Septimo militi. Lex.ij.

MIles ſi caſtrẽſium tantũmodo bonorũ cõmilitonem ſuum inſtituit herede: cætera bona eius, vt inteſtati defuncti, mater eius iure poſſidebit. ¶Quòd ſi extraneũ ſcripſit heredem, iſque adijt hæreditatem: bona eius in te transferri, non iure deſideras.

☞ Inſtitutio heredum à milite facta, potius ſecũdum ius cõmune quàm militare interpretatur. Sali.

¶Idem.a. Vindiciano. Lex.iij.

QVanquã militũ teſtamenta, iuris vinculis non ſubijciantur, cũ propter ſimplicitatẽ militarẽ, quomodo velint, & quomodo poſſint, ea facere his cõcedatur: tamen in Valeriani quondã cẽturionis teſtamẽto inſtitutio etiã iure cõmuni accepit authoritatẽ. Nam cũ paterfamilias filiã ex duabus vncijs, vxorẽ ex vncia heredes ſcripſerit, nec de reſiduis portionib9 quicquam ſignificauerit: in tres partes diuiſiſſe eũ apparet hereditatẽ: vt duas habeat quę ſextãtẽ accepit, tertiã quę ex vncia heres eſt inſtituta.

☞ Priuilegium militis nõ tollit legem eius fauore inductam, ob imbecillitatem conſilij. Bal. & Alexã.

¶Imperator Alexander Iunio. Lex.iiij.

SI Ruffinus vir clariſſimus tribunus laticlauius maior annis lege definitis, faciens teſtamentum, te manumiſit: iuſtam tibi libertatem competiſſe ſcire debes. ¶Quòd ſi minor annis ex lege conſtitutis fuerit cum faceret teſta-

mentum: lege impediente, nullam libertatem adeptus eſt: quæ in hac parte ne militib9 quidem remiſſa eſt. ¶Quòd ſi idem teſtator cauſam manumittẽdi te habuit, quæ probabilis viuo manumittente concilio futura eſſet: quia per fideicommiſſum data libertas à quolibet minore annis et cuius cauſa probari potuit, præſtari debet: ex teſtamento militis eiuſmodi ſeruis iuſtam libertatem cõpetere conſequens eſt.

Ex teſtamento militis quando valet iure militari, quilibet capere põt, niſi ſit ſpecialiter ꝓhibitum. Alex.

¶Idem. a. Zemozeno. Lex. v.

EX teſtamento militis, ſiue adhuc in militia, ſiue intra annum miſſus honeſte deceſſit, hæreditas & legata omnibus quibus relicta ſunt, debentur: quia inter cætera quæ militib9 conceſſa ſunt, liberum arbitrium quibus velint relinquendi ſupremis iudicijs ſuis, conceſſum eſt: niſi lex ſpecialiter eos prohibuerit.

Subſtitutio reciproca ſiue breuiloqua facta perſonis imparibus, cõtinet vulgares ſubſtitutiones tantum, quę poterãt fieri cuilibet eorum: ſed pupillarem ſubſtitutionem quę nõ poterat fieri niſi tantum alteri eorum, non continet: nec etiam cõtinet ſubſtitutionem militarem, quãuis illa potuiſſet fieri ex priuilegio militum cuilibet eorum: quia in dubio pręſumitur miles velle vti iure cõmuni, & non priuilegio: & hoc niſi aliter de voluntatẽ militis probetur. Alexander.

¶Idem. a. Valentino. Lex. vi.

IN teſtamẽto quidem eius qui non miles fuit, ſi duobus hæredibus inſtitutis, altero cui potuit vſque ad tempus pubertatis parens facere teſtamentum, altero cui poſteaquam hæres extitit, ſubſtituere non potuit, inuicem ſubſtitutio eiſdem verbis facta eſt: in eum ſolum caſum eam locum habere, ex ſententijs prudentum virorum, & cõſtitutionibus diuorum parẽtum meorum placet, quo vtrique pari ratione potuit ſubſtitui. ¶Sed cum ex teſtamento militis cõtrouerſiam eſſe proponas, defuncta paruula eius filia poſteaquam hæres extitit patri, cum qua ſimul æquis partibus hęres inſtitutus eras, ſubſtitutione inuicem facta

& mater quidẽ inteſtatæ filiæ ſibi ſucceſſionem defendat: tu autem ex ſubſtitutione ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifeſta eſt licere militibus proprio priuilegio etiam hęredibus extraneis poſteaquam hæredes extiterint, mortuis ſubſtituere: ſed tibi probandum eſt an ita frater tuus ſenſerit.

Verba enunciatiua principaliter propter aliud, & non propter ſe emiſſa, non inducũt diſpoſitionem in teſtamẽto pagani, ſed in teſtamẽto militis ſic, cõcurrente fauore libertatis: niſi probetur error. Alex.

Idem. a. Fortunato. Lex. vij.

EX his verbis, Fortunato liberto meo do lego: vẽdicare tibi libertatem non potes, ſi pagani teſtamentum proponatur. Atenim cum teſtatorem militem fuiſſe proponas: ſi non errore ductus libertum te credidit, ſed dãdæ libertatis animum habuit: libertatem equidem directam cõpetere tibi: ſed & legati vendicationem habere te, prerogatiua militaris priuilegij pręſtat.

Miles poteſt decedere pro parte tẽporis teſtatus, & pro parte temporis inteſtatus. Salicetus.

Imperator Gordianus. a. Ethrinio militi. Lex. viij.

CErti iuris eſt, militem ad tempus etiam hæredem inſtituere poſſe.

Præteritio militis facta de filio quẽ ſcit ſe habere, pro exhæredatione habetur, fauore militis, & validitate ſui teſtamenti. ſecus ſi filium ſe habere ignorat: quia tunc teſtamentum erit nullum, ſicut teſtamẽtum pagani. pręſumitur autem ſciuiſſe eoipſo quod filium nominans ei legauerit. hoc dicit cum lege ſeq. Alex.

Idem. a. Valerio. Lex. ix.

SIcut certi iuris eſt, militem qui ſcit ſe filiũ habere, aliosque ſcripſit hæredes, tacite eũ exhæredare intelligi: ita ſi ignorans ſe filium habere, alios ſcribat hæredes, non obeſſe filio ademptam hæreditatem. Sed minime valente teſtamento, ſi ſit in poteſtate, eum ad ſucceſſionem venire, in dubijs non habetur.

Poſthumus vel iam natus à milite ignorante præteritus, ab inteſtato ei ſuccedit: eo ſciẽte, habetur pro ex-

hæredato: & ſcientia eius probatur ſi de eo fecit mentionem in teſtamento. h.d. Sali. concor. Bal.

¶ Impp. Philippus. a. & Philipp9. c. Iuſtino militi. Lex. x.

SI cũ vel in vtero haberetur filia, inſcio patre milite ab eo præterita ſit: vel cum in rebus humanis eam nõ eſſe falſo rumore perlato pater putauit, nullã eius in teſtamento fecit mentionem: ſilentium huiuſmodi, exhæredationis notam nequaquam infligit. ¶ Is autem miles qui teſtamẽto filiam ſuam appellauit, ei' que legatum dedit: non inſtituendo eam hæredem, exhæredauit.

Captatoria inſtitutio non valet etiam in militis teſtamento. Baldus & Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Aemilio militi. Lex. xi.

CAptatorias inſtitutiones etiam in militis teſtamento nullius eſſe momenti, manifeſtum eſt.

In teſtamẽto militis ceſſat Falcidia: & hæres facto inuentario, vltra vires hęreditarias non tenetur. Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Domitiæ. Lex. xĳ.

IN teſtamento militis legem Falcidiam & in legatis & in fideicommiſſis ceſſare, explorati iuris eſt. ¶ Sanè ſi quid vltra vires patrimonĳ poſtulatur: competenti defenſione tueri te potes.

Reſeruatio teſtamẽti facta militi damnato de crimine capitali, non extenditur niſi ad caſtrenſia: & ab inteſtato ſuccedit fiſcus in paganicis. Alexan.

¶ Impp. Valerianus & Galienus. aa. Claudię. Lex. xiĳ.

ET militibus noſtris, centurionib9 quoq;, ob flagitium militare damnatis: nõ aliarum quam caſtrenſium rerum teſtamenta facere permittitur: & inteſtatis iure proprio ſuccedıtur à fiſco.

In teſtamento militis non requiritur ſolennitas iuris communis. Alex. Et hæres ſcriptus in eo præfertur ſuccedenti ab inteſtato. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. hæredibus Maximæ. Lex. xiiĳ.

SI à fratre ſuo militante mater veſtra ſcripta hæres, ſucceſſionem eius ſibi quæſiuit: quãuis teſtamenti ſcriptura non cõtineat iuris obſeruationem, hãc tamen hæredita-

tem fratrem teſtatoris vel eius filios ab inteſtato euincere non potuiſſe, iure conſtitit.

Milites in expeditiõe degẽtes, priuilegium habẽt vt teſtari valeant quomodo volunt, & quomodo poſſunt: & ideo quod in vagina vel clypeo vel puluere cũ gladio ſcripſerint, habetur pro teſtamẽto ſolẽni. Alex.

Imperator Conſtantinus.a.ad populum. Lex.xv.

MIlites in expeditione degentes, ſi vxores aut filios aut amicos aut cõmilitones ſuos, poſtremo cuiuſlibet generis homines amplecti voluerint ſupremæ voluntatis affectu: quomodo poſſint ac velint, teſtẽtur: nec vxorum aut filiorum eorum, cum voluntatem patris reportauerint, meritum aut libertas dignitas've quæratur. ¶Proinde, ſicut iuris rationibus licuit ac ſemper licebit, ſi quid in vagina aut clypeo literis ſanguine ſuo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inſcripſerint gladio, ſub ipſo tẽpore quo in prælio vitæ ſortem derelinquunt: huiuſmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet.

Notarij & apparitores militum non gaudent priuilegio militari, licet in matricula militum deſcripti ſint. Alexan.

Imperator Anaſta.a.Purio pręfecto pretorio. Lex.xvi.

SCriniarios vel apparitores qui virorum magnificorũ magiſtrorum militum iuſſionibus vel actibus obtemperant: etſi nomina eorum matriculis militaribus referri videãtur, nullatenus tamẽ in vltimis à ſe conficiendis voluntatibus, iuris militaris habere facultatem decernimus.

Miles non militans non gaudet priuilegio militiæ. Baldus, Salicetus & Alexan.

Imperator Iuſti.a.Mennę pręfecto prætorio. Lex.xvij.

NE quidam putarent in omni tempore licere militib9 teſtamẽta quoquo modo voluerint componere: ſancimus ijs ſolis qui in expeditionib9 occupati ſunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiẽdas beneficium.

Pupillus licet ſit tribunus ſeu capitaneus militũ, non poteſt teſtari. hoc dicit. Alexan. concordat Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xviij.

LIcet antiquis legibus permittebatur pupillis ſi tribunatus numerum mereantur, vltimum elogium conficere poſſe: attamen indignum noſtris temporibus eſſe videtur, eum qui ſtabilem mentem nondum adeptus eſt, propter priuilegia militum, ſapientum hominū iura pertractare: & in tā tenera ætate ex tali licētia parētib9 forte ſuis vel aliȷ̃s propinquis nocere, propriā ſubſtātiam extraneis relinquēdo. Ideo'que hoc fieri nullo modo cōcedim9.

¶ Qui teſtamēta facere poſſunt vel nō. Ti. xxii.

Societas vel communio incidens, vel ex conuentione procedens, non impedit ius teſtandi. Salicetus.

¶ Imperator Gordia. a. Peculiano. Lex prima.

QVANQVAM omnium bonorū ſocer tuus item'que frater eius, ſociȷ̃ fuerint: tamen non eo minus idem frater eius cū fati munus impleret, teſtamento ſuo potuit ſibi hæredē inſtituere quem vellet. Item non idcirco minus is teſtamēti factionem habet, quòd indiuiſam ſucceſſionem cum ſorore ſua dicatur habuiſſe.

Licet teſtator ſeipm̄ interficiat: teſtamentū tn̄ eius non irritatur ſi tempore quo teſtatus eſt, erat ſanę mentis: niſi ſe interfecerit metu futurę pœnę alicuius delicti per eum commiſſi. Alexan.

¶ Imperatores Diocletianus & Maxi. aa. & cc. Marori & Pontię. Lex. ȷ̃ȷ̃.

SI is qui te cum vxore tua hæredem ſcripſit: quando teſtamentū ordinabat, ſanę mentis fuerit, nec poſtea alicuius ſceleris conſcientia obſtrictus, ſed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie cōſtrictus, ſe præcipitem dederit: eius'que innocentia liquidis probationibus commēdari poteſt: à te, adſcitę mortis obtentu, poſtremum eius iudicium cōuelli non debet. Quòd ſi futurę pœnę metu, voluntaria morte ſupplicium anteuerterit: ratam volūtatem eius conſeruari leges vetant.

Senectus aut corporis infirmitas factionem teſtamenti non impediunt in homine ſanę mentis: ſed pa-

tria poteſtas bene impedit. hoc dicit. Alexander. cõcor. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Licinio. Lex. iij.

SEnium quidẽ ętatis, vel ęgritudinem corporis, ſynceritatem mentis tenentibus, teſtamenti factionem certũ eſt non auferre. ¶ Filium autem qui in poteſtate eſt, teſtamentum facere non poſſe, indubitati iuris eſt.

Pupillus non poteſt teſtari, ſed ille qui exceſſit pupillarem ætatem, poteſt, licet malitia non suppleat, vel licet nondum ſit ętatis vigintiquinque annorum. h. d. ſecundum glo. & doc. Alexander.

¶ Iidem. aa. & cc. Radoni. Lex. iiij.

SI frater patruelis tuus ante decimumquartum annum ætatis ſuæ deceſſit, cum facere teſtamentũ non potuit: nihil ex eius poſtremo, recte poſtulatur iudicio. Nam ſi hanc ætatem egreſſus, licet vigoris nondum emerſiſſent veſtigia, ſuum ſolenniter ordinauit iudicium: hoc euellere fruſtra conaris.

Inhabilitas ad generandum, non inhabilitat ad teſtandum. Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Ruffinum præfectum prætorio. Lex. v.

EVnuchis liceat facere teſtamentum: componere poſtremas exemplo omnium voluntates: conſcribere codicillos: ſalua teſtamentorum obſeruantia.

Qui imperatorem ſibi fecit hæredem, non prohibetur aliũ ſibi inſtituere, & imperatorẽ reuocare. Sali.

¶ Idem. a. ad Voluſium præfec. prętor. Lex. vi.

SI quis imperatorem forte hæredem inſtituerit, habeat mutãdi iudicij facultatem, & quencunque voluerit ſecundum leges in teſtamento ſuo hęredem ſcribendi.

Imperator & auguſta in teſtamenti factione paſſiua & actiua vtuntur iure communi: ideo mutari & mutare hæredes poſſunt. Salicetus.

¶ Imperatores Valẽtinianus & Valens & Gratian9. aaa. Maximo. Lex. vij.

CVm hęredes inſtituuntur: imperator ſeu auguſta ius cõmune cum cæteris habeant. Quod & in codicillis

& fideicommiſſarijs epiſtolis iure ſcriptis obſeruandum erit. ¶Et ſicuti priſcis legib⁹ cautum eſt, imperatori quoque & auguſtę teſtamentum facere liceat & mutare.

Cęci vtroque lumine ex accidēti vel à natura, poſſunt ſuas vltimas voluntates per nuncupationem condere, ſeruatis tamen ſolennitatibus in hac lege comprę hensis. Alexan.

¶Impera. Iuſtinianus. a. Demoſtheni pręfe. prę. Lex. viij.

HAc conſultiſſima lege ſancimus vt carētes oculis ſeu morbo vitio've, ſeu ita nati: per nūcupationē ſuę cōdāt moderamina volūtatis, præſentib⁹ ſeptē teſtib⁹: quos alijs quoque teſtamentis intereſſe, iuris eſt: tabulario etiā pręſente: vt cunctis ibidem collectis, primum ad ſe conuocatos omnes, vt ſine ſcriptis teſtentur, edoceāt: deinde exprimant nomina ſpecialiter hæredum, & dignitates ſingulorum, & indicia: ne ſola nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte vel ex quot vncijs in ſucceſſionem admitti debeāt: & quid vnūquenque legatarium ſeu fideicommiſſarium aſſequi velint: omnia denique palam edicant quę vltimarum capit diſpoſitionum ſeries lege conceſſa. Quibus omnib⁹ ex ordine peroratis vno eodem'que loco & tempore, ſed & tabularij manu conſcriptis ſub obtutu ſeptem (vt dictum eſt) teſtium, & eorūdem teſtiū manu ſubſcriptis, dehinc conſignatis tam ab eiſdem teſtibus quàm à tabulario, plenum obtinebit robur teſtātis arbitrium. ¶Quæ in eūdem modum erunt obſeruanda quāuis non hæredes inſtituere, ſed legata ſolum vel fideicommiſſa, & in ſumma, quę codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. ¶At cum humana fragilitas, mortis præcipue cogitatiōe perturbata, minus memoria poſſit res plures conſequi: patebit eis licētia voluntatem ſuā ſiue in teſtamēti ſiue in codicilli tenore compoſitam, cui velint ſcribendam credere: vt in eodem loco poſtea conuocatis teſtibus & tabulario, re etiam (vt dictū eſt) patefacta cuius cauſa conuocati ſunt, etiā chartula promatur: quam ſuſceptam teſtatori recitabit tabularius, ſimul & teſtibus: vt vbi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipſe ſuum profiteatur agnoſcere,

& ex animi ſui quę lecta ſunt diſpoſuiſſe ſententia : & in fine ſubſcriptio ſequatur teſtium, necnon omnium ſignacula, tam teſtium, prout dictum eſt, quàm tabularij. ¶ Sed quia tabulariorum copia non in omnib9 locis datur quærentibus: iubemus, vbi tabularius reperiri non poſſit, octauum adhiberi teſtem : vt quod tabulario pro ſupradicto modo cõmiſimus, id per octauum teſtem effectũ capiat: libera poteſtate concedenda voluntates ſuas in prędictũ modum ordinantibus, chartulam ita ſubſcriptam, ita denique conſignatam vt antelatę formę declarat, cui velint ex teſtibus cuſtodiendam mandare. Sic fieri nanque confidimus, vt non recipiat ſe tantum in cæcis teſtandi licentia: ſed ne locum quidẽ vllum relinquat inſidijs tot oculis ſpectata, tot inſinuata ſenſibus, tot inſuper in tuto locata manibus.

Furioſus habens dilucida interualla, poteſt in illis interuallis condere teſtamentum : dummodo antequã furor ſupuenerit, cœperit teſtari, & finierit. ſed ſi antequam compleret, ſuperueniat furor: quod ante factum eſt, pro nihilo habetur: ideo ceſſante furore non poterit complere: ſed habebit neceſſe de nouo incipere. Alexã.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano pręfe. præto. Lex. ix.

FVrioſum in ſuis iudicijs vltimum condere elogium poſſe, licet ab antiquis dubitabatur, tamen et retro principibus & nobis placuit. ¶ Nunc autem hoc decidendum eſt quod ſimili modo antiquos animos mouit, ſi incepto teſtamento furor eum inuaſit. Sancimus itaque tale teſtamentũ hominis qui in ipſo actu teſtamenti aduerſa valetudine tentus eſt, pro nihilo eſſe. Si vero voluerit in dilucidis interuallis aliquod condere teſtamentum, vel vltimam voluntatem: & hoc ſana mẽte inceperit facere, & conſummauerit nullo tali morbo interueniente: ſtare teſtamentum ſiue quãcunque vltimam voluntatem cenſemus, ſi & alia omnia acceſſerint quę in huiuſmodi actibus legitima obſeruatio requirit.

Surdus & mutus à natura, teſtari non poteſt. Si vero ex accidenti, poteſt, dummodo ſcribere ſciat, & manu ſua ſcripſerit voluntatem ſuam. Ille vero qui mut9 non

eſt, ſed tantum ſurdus à natura vel ex accidenti, poteſt indiſtincte teſtari, etiam ſi neſciat ſcribere, ſi ſuam intẽtionem verbis exprimere poteſt. Mutus autem qui ſurdus non eſt: teſtari non poteſt, niſi ſcribere ſciat, & manu ſua ſcripſerit. Alexander.

¶ Idem. a. Iuliano prefecto pręt. Lex. x.

DIſcretis ſurdo & muto, quia non ſemper huiuſmodi vitia ſibi concurrunt: ſancimus, ſi quis vtroque morbo ſimul laborat, id eſt vt neque audire, neq; loqui poſſit: & hoc ex ipſa natura habeat: vt neque teſtamẽtum facere neque codicillos, neque fideicommiſſum relinquere, neq; mortis cauſa donationem celebrare cõcedatur, nec libertatem ſiue per vindictam ſiue alio modo imponere: eidem legi tam maſculos quàm fœminas obedire imperantes. ¶ Vbi autem in huiuſmodi vitijs, non naturalis ſiue maſculo ſiue fœminæ accidit calamitas, ſed morbꝰ poſtea ſuperueniens & vocem abſtulit, & aures concluſit: ſi ponamus huiuſmodi perſonam literas ſcientem: omnia quę priori interdiximus, hęc ei ſua manu ſcribenti permittimus. ¶ Sin autem infortunium diſcretum eſt, (quod ita raro cõtingit) & ſurdis, licet naturaliter huiuſmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere & in teſtamentis, & in codicillis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus alijs permittimus. Si enim vox articulata ei à natura conceſſa eſt: nil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia ſcimus quoſdam iuriſperitos & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullum eſſe expoſuiſſe qui penitus non exaudiat, ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur: ſecũdum quod Iubentio Celſo placuit. ¶ In eo autem cui morbus poſtea ſuperueniẽs auditum tantũmodo abſtulit: nec dubitari poteſt quin poſſit oĩa ſine aliquo obſtaculo facere. ¶ Sin vero aures quidem apertę ſint, & vocem recipiẽtes, lingua autem penitus prępedita: licet à veteribꝰ authoribus ſæpius de hoc variatum eſt: attamen ſi hunc peritum literarum eſſe proponamus, nihil prohibet eum ſcribentem hęc omnia facere, ſiue naturaliter, ſiue per interuẽtum morbi huiuſmodi infortunium ei acceſſerit: nullo diſcrimine neque in maſculus neque in fœminis in omni

iſta conſtitutione obſeruando.

Filiuſſamilias non poteſt teſtari vel codicillari in aduentitiis:ſed in caſtrenſibus vel quaſi bene poteſt.h.d. cum lege ſequen. Alexander.

Idem.a.Ioanni pręfecto prętorio. Lex.xi.

NEmo ex lege quam nuper promulgauimus,in rebus quę parẽtibus acquiri non poſſunt,exiſtimet aliquid eſſe innouandum, aut permiſſum eſſe filiiſſamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus teſtamenta facere,ſiue ſine patris conſenſu bona poſſideant,ſecundũ legis noſtrę diſtinctionem:ſiue cum eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus: ſed antiqua lex per omnia conſeruetur,quę filiiſſamilias (niſi in caſibus certis) teſtamenta facere nullo modo concedit, & niſi in iis perſonis quę huiuſmodi facultatem habere iam conceſſę ſunt.

Idem.a.Ioanni præfecto prætorio. Lex.xii.

OMnes omnino quibus quaſi caſtrenſia peculia habere ex legibus conceſſum eſt,habeant licentiam in ea tãtummodo vltimas voluntates condere ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem,quę talibus teſtamentis de inofficioſi querela immunitatem præſtitit.

De teſtamentis:& quemadmodum teſtamẽta ordinentur. Titulus.xiii.

Valet teſtamentum ad quod teſtis ſeruus cõmuni opinione reputatus tũc liber,fuit adhibitus. Alex.

Imperator Adrianus.a.Catonio. Lex prima.

TESTES,ſerui,an liberi fuerint, nõ in hac cauſa tractari oportet:cum eo tempore quo teſtamentum ſignabatur,omnium conſenſu, liberorum loco habiti ſint : nec quiſquam eis vſque adhuc ſtatus controuerſiam mouerit.

Scriptura teſtamenti publicata fidem facit, etiam ſi originalis ſcriptura ſit deperdita. hoc dicit. Alexander: concor.Bal.& Sali.

Imperator Alexander.a.Expedito. Lex.ii.

PVblicati ſemel teſtamenti fides, quãuis ipſa materia in qua primum à teſtatore ſcriptum relictum fuit,ca-

ſu qui probatur,intercidit:nihilominus valet.

Licet imperator legibus ſit ſolutus, tamẽ viuere vult legibus: & ideo non admittitur ex imperfecto teſtamento. Salicetus.

Idem.a.Antigono. Lex.iij.

EX imperfecto teſtamẽto nec imperatorem hęreditatem vendicare poſſe,ſępe cõſtitutum eſt. Licet enim lex imperij,ſolennibus iuris imperatorẽ ſoluerit: nihil tamẽ tam proprium imperij eſt,quàm legibus viuere.

Error in nomine proprio vel appellatiuo ſeu deſignatiuo ſingularis rei vel perſonę, nõ officit teſtamẽto,niſi reddat diſpoſitionẽ omnino incertam.Baldus.

Impera.Gordia.a.Ruffino. Lex.iiij.

SI in nomine vel pręnomine ſeu cognomine ſeu agnomine teſtator errauerit,nec tamẽ de quo ſenſerit, incertum ſit:error huiuſmodi nihil officit veritati.

Aſſeueratio alterius non facit filium eum qui nõ eſt: & quod relinquitur alicui vt filio,non debetur ſi appareat illum non fuiſſe filium. Alexan.

Imperatores Valerian9 & Galien9.aa.Lucilio. Lex.v.

NEq; profeſſio neq; aſſeueratio nuncupantium filios qui nõ ſunt,veritati præiudicant: & quę vt filijs teſtamẽto relinquũtur,iuxta ea quę à principibus ſtatuta ſunt, non deberi,certi iuris eſt.

Verba enunciatiua teſtatoris non inducunt diſpoſitionem in pręiudicium eorum quos grauare non poterat. Alexander.

Impp.Diocle. & Maxi.aa.&.cc.Terẽtię. Lex.vi.

VErba teſtamenti quibus mater veſtra decedens nihil ſe cuiquã donaſſe ſignificauit:ſi res ſe aliter habet,fidem veri non pręſtringunt.

Error ſcribentis,veritati nõ nocet:& ideo ſi apparet de voluntate teſtatoris,licet per errorem ſcribentis ſcripta nõ fuerit,habetur pro ſcripta.Alexander.

Iidem.aa.&.cc.Ruffinę. Lex.vij.

ERrore ſcribentis teſtamentum,iuris ſolennitas mutilari nequaquam poteſt,quãdo minus ſcriptum, plus nuncupatũ videtur. & ideo recte teſtamẽto condito,quã

quam deſit hęres eſto: cōſequens eſt exiſtēte hęrede lega ta ſeu fideicōmiſſa iuxta volūtatē teſtatoris oportere dari.

Propter neceſſitatē diſpoſitio iuris interdū ſuſpen ditur: non autem in totum tollitur. Sali. & Alexan.

Iidem. aa. & cc. Marcellino. Lex. viij.

CAſus maioris ac noui contingentis ratione, aduerſus timorem contagionis quæ teſtes deterret, aliquid de iure relaxatum eſt: non tamen prorſus reliqua etiam teſta mentorū ſolennitas perempta eſt. Teſtes enim huiuſmodi morbo oppreſſos, eo tēpore adiūgi atq; ſociari remiſſum eſt: nō etiā conueniendi numeri eorū obſeruatio ſublata.

Teſtes adhibiti ad teſtamētum, debent eſſe in prę ſentia teſtatoris, & vno & eodem contextu fungi offi cio teſtium, niſi ex priuilegio patrię conceſſo aliud per mitteretur. Alexander.

Iidem. aa. & cc. Patroclię. Lex. ix.

SI non ſpeciali priuilegio patriæ tuę, iuris obſeruatio re laxata eſt: & teſtes nō in conſpectu teſtatoris teſtimo niorū officio functi ſunt: nullo iure teſtamentū valet.

Teſtamentum iure perfectum non reſcinditur per reſcriptum. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Menophiliano. Lex. x.

SI teſtamētum iure factum ſit: & hęres ſit capax: autho ritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet.

Furtum non vitiat teſtamētum ſubtractum. Vel ſic: Vitium furti, vt extrinſecū, non habet vitiare teſtamē tum. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Zenoni. Lex. xi.

NOn idcirco minus iure factum teſtamētum ſuas obti net vires, quòd poſt mortem teſtatoris ſubtractum probatur.

Defectus ſolennitatis facit totum teſtamentum defi cere: raſura vero vel interlineatura aut cancellatio non dicitur defectus ſolennitatis: ideo non facit teſtamentū deficere. & ſi quęratur an deficere faciat partem illam quæ cancellata reperitur, diſtinguitur an fuerit cancella ta à teſtatore ex propoſito: & tunc facit deficere: ſecus ſi per inaduertentiam, vel ab alio extraneo. h. d. cū ſup-

pletionibus opportunis. Alexander.

¶ Iidem.aa. &.cc. Matronę. Lex. xij.

SI vnus de ſeptem teſtibus defuerit, vel coram teſtatore omnes eodem loco teſtes ſuo vel alieno annulo non ſignauerint: iure deficit teſtamentum. ¶ De ijs autem quæ interleta ſiue ſupraſcripta dicis: non ad iuris ſolennitatem, ſed ad fidei pertinet quæſtionem: vt appareat vtrum teſtatoris voluntate emendationem meruerint, vel ab altero inconſulte deleta ſint: an ab aliquo falſo hæc fuerint cõmiſſa.

Nemo poteſt facere quo minus leges in ſuo teſtamento locum habeant. Alexan.

¶ Iidem.aa. &.cc. Euriphidę. Lex. xiij.

TEſtandi cauſa de pecunia ſua, legibus certis facultas eſt permiſſa: non iuriſdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

Qui hęredes facit, videt velle teſtari. Vel ſic: Rei qualitas, agentis intentionem demonſtrat. Bal.

¶ Iidem.aa. &. cc. Achilleo. Lex. xiiij.

NOn codicillum, ſed teſtamentum auiam veſtram facere voluiſſe, inſtitutio & exhęredatio factæ probãt euidenter.

Hodie in inſtitutione hęredis non requiritur ſolennitas verborum: ſed ſufficiunt quælibet verba voluntatem teſtatoris exprimentia, ſiue imperatiui modi, ſiue indicatiui: aut directa, aut obliqua. Alexan.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad populum. Lex. xv.

QVoniam indignum eſt ob inanem obſeruationẽ irritas fieri tabulas & iudicia mortuorũ: placuit adẽptis ijs quorum imaginarius vſus eſt, inſtitutioni hæredis verborum non eſſe neceſſariam obſeruationem, vtrũ imperatiuis & directis verbis fiat, an inflexis. Nec enim intereſt ſi dicatur, hęredem facio, vel inſtituo, vel volo, vel mando, vel cupio, vel eſto, vel erit: ſed quibuſlibet confecta ſentẽtijs vel in quolibet loquendi genere formata inſtitutio valeat, ſi modo per eam liquebit volũtatis intentio. Nec neceſſaria ſunt momenta verborum, quę forte ſemineccis & balbutiens lingua profudit. ¶ Et in poſtremis ex-

go iudicijs ordinandis amota erit ſolẽnium verborum neceſſitas: vt qui facultates ꝓprias cupiunt ordinare, in quacunq; inſtrumẽti materia conſcribere, & quibuſcunq; verbis vti liberam habeant facultatem.

Dignitas inſtituti vel legatarij nõ vitiat inſtitutionem vel legatum: & approbatio hęredis approbantis teſtamentum non ſolenne, facit ipſum ad præſtationẽ compelli. Alexander.

Imperatores Gratianus & Valentinianus & Theodoſius. aaa. Etropi pręfecto pętorio. Lex. xvi.

NOn dubium nec incertum eſt, ſicut imperatoribus, ita qualibet dignitate vel poteſtate decoratis viris tã hęreditatem quàm legatum ſeu fideicõmiſſum relinquẽ poſſe. ¶ Illud etiam adijciendum eſt, vt qui ex teſtamento vel ab inteſtato hęres extiterit: etſi voluntas defuncti circa legata ſeu fideicõmiſſa ſeu libertates legibus nõ ſit ſubnixa, tamen ſi ſua ſponte agnouerit, implendi eam neceſſitatem habeat.

Superflua non vitiant: ſed omiſſio neceſſariorum omnem diſpoſitionem vitiat. Alexan.

Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Eternali proconſuli Aſiæ. Lex. xvij.

TEſtamentũ nõ ideo infirmari debebit, quòd diuerſis hoc deficiens nominibus appellauit: cũ ſuperflua nõ noceant. Nanq; neceſſaria prætermiſſa immlnuũt cõtractus, & teſtatoris officiũt volũtati, nõ abũdans cautela.

Inſinuatio facta coram non cõpetenti iudice, non tenet. Baldus.

Iidem. aa. Aphricano pręfe. pręto. Lex. xviij.

TEſtamenta omnia, cętera'q; quæ apud officium cenſuale publicari ſolent, in eodem loco reſeruentur, nec vſquam permittatur fieri vlla trãſlatio. Mos nanq; retinẽdus eſt fideliſſimę vetuſtatis: quem ſi quis in hac vrbe voluerit immutare, irritã mortuorũ videri faciet voluntatẽ.

Teſtamentum factum coram principe, ſeu principi per oblatas preces inſinuatum, valet tanquam ſolenniſſimũ, etiam ſine ſolẽnitate teſtium: licet princeps ad ſupplicationem nil reſcripſerit: dum tamen illud teſta-

mentum ſit vltimum: & hęres ſcriptus in eo poteſt nedum bonorum poſſeſſionē ex eo agnoſcere, ſed etiam hęreditatem adire, & omnia facere quæ ſcriptis hęredibus competunt: dūmodo teſtator habuerit factionem teſtamenti: & nullus alius defectus interuenerit quàm numeri teſtium: requiritur tamen quòd per alios teſtes probetur quòd principi fuerit inſinuatum teſtamentū, ſi de hoc dubitetur.h.d. Alexā.poſt Bal.& Sali.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. Ioanni præfecto prętorio. Lex.xix.

OMnium teſtamentorum ſolennitatem ſuperare videtur, quod inſertum mera fide precibus inter tot nobiles probatas ꝗ perſonas etiam conſcientiam principis tenet. ¶ Sicut ergo ſecurus erit qui actis cuiuſcunꝗ iudicis aut municipum, aut auribus priuatorū, mentis ſuę poſtremum publicauit iudicium: ita nec de eius vnquam ſucceſſione tractabitur, qui nobis medijs, & toto iure (quod in noſtris eſt ſcrinijs conſtitutum) teſte ſuccedit. ¶ Nec ſanè illud hęredibus nocere permittimus, ſi reſcripta noſtra nihil de eadem voluntate reſponderint. Voluntates etenim hominū audire volumus, non iubere: ne poſt ſententiam noſtram inhibitum videatur cōmutationis arbitrium: cū hoc ipſum quod per ſupplicationem noſtris auribus intimatur, ita demum firmum ſit, ſi vltimum comprobetur, nec contra iudicium ſuum defunctus poſtea veniſſe detegatur. ¶ Ne quid ſanè prętermiſiſſe credamur: huiuſmodi inſtitutionis ſucceſſoribus deſignatis, omnia quæ ſcriptis hęredibus cōpetunt, iubemus eos habere: nec ſuper bonorum poſſeſſionis petitione vllam cōtrouerſiam naſci: cum pro hęrede agere cunctis ſufficiat, & ius omne ipſa complere aditio videatur. Omnibus etenim prędtandū eſſe cēſemus, vt libero arbitrio cui teſtandi facultas ſuppetit, ſucceſſorem ſuū oblatis poſſit precibus declarare: & ſtabile ſciat eſſe quod fecerit. Nec inſtitutus hæres pertimeſcat, cum oblatas preces ſecūdum voluntatē defuncti idoneis poſſit teſtibus approbare: ſi ei alia nocere non poſſunt.

Teſtamentū primū validū nō rumpitur per aliud ſequens non ſolenne, licet in ipſo ſequēti fuerit ſcriptus

hęres princeps, vel alius vir magnę potentię. h.d. ſecundum intellectum glo. & Bar. ſed ſecũdum alium intellectum quẽ approbant omnes alij doctores, hoc dicit: Teſtamẽtum in ſcriptis ſolenniter conditum, non tollitur per ſequens etiam ſolenne ſine ſcriptis conditum in quo princeps vel alius potẽs diceretur inſtitutus. Alex.

¶ Iidẽ. aa. edictũ ad populũ & oẽs prouinciales. Lex. xx.

NOlumus conuelli deficientium ſcriptas iure ac ſolenniter voluntates, dum quoddam morientis ſupremũ & non ſcriptũ proceſſiſſe confirmatur arbitrium tanquã patrimonium ſuum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim priuatis & militantibus interdicimus ne huiuſmodi perhibeãt teſtimonia: & falſi criminis reos teneri pręcipimus, ſi cum ſcriptę iure ac ſolenniter deficientium extiterint voluntates, non ſcriptũ aliquid ſub noſtrorum nominum mẽtione falſo adſtruere moliantur. ¶ Nemo itaq; relictus hęres, vel legibus ad ſucceſſionem vocatus, noſtrũ vel potentiũ nomen horreſcat: nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere in geſtis huiuſmodi voces audeat noſtro vel etiã priuatorũ potentiũ nomine.

Teſtamentum in ſcriptis fieri debet ſecũdum formam hac lege traditam. Alexan.

¶ Impera. Theo. & Valẽ. aa. Florẽtio. p̃. p̃. Lex. xxi.

HAc conſultiſſima lege ſancimus licere per ſcripturã conficientibus teſtamentũ, ſi nullum ſcire voluerint ea quæ in eo ſcripta ſunt, cõſignatam vel ligatam vel tantum clauſam inuolutam'q; proferre ſcripturam, vel ipſius teſtatoris, vel cuiuſlibet alterius manu conſcriptã: eam'q; rogatis teſtibus ſeptẽ numero, ciuibus Romanis, puberibus, omnibus ſimul offerre ſignandam & ſubſcribẽdam: dum tamen teſtibus præſentib9 teſtator ſuum eſſe dixerit teſtamentum quod offertur: ibi'q; ipſe coram teſtibus ſua manu in reliqua parte teſtamenti ſubſcripſerit: quo facto, & teſtibus vno eodem'q; die ac tempore ſubſcribentibus & conſignantibus, valere teſtamentũ: nec ideo infirmari, q; teſtes neſciãt quæ in eo ſcripta ſunt teſtamẽto. ¶ Quòd ſi literas teſtator ignoret, vel ſubſcribere nequeat: octauo ſubſcriptore pro eo adhibito, eadẽ obſeruari decernimus.

¶In omnibus autem teſtamentis quæ pręſentibus vel abſentibus teſtibus dictantur: ſuperfluum eſt vno eodem'q́ tempore exigere, teſtatorem & teſtes adhibere, & dictare ſuũ arbitrium, & finire teſtamentũ: ſed licet alio tẽpore dictatum ſcriptum've proferatur teſtamẽtũ: ſufficiet vno tempore eodem'que die, nullo actu extraneo interueniẽte, teſtes omnes videlicet ſimul nec diuerſis temporibus ſubſcribere, ſignare'que teſtamentum. ¶Finem autem teſtamenti, ſubſcriptiones & ſignacula teſtium eſſe decernimus. ¶Non ſubſcriptum autem à teſtib9 ac non ſignatum teſtamentum, pro infecto haberi conuenit

Teſtamentum imperfectum ratione ſolennitatis valet inter liberos tantum. Alexander.

¶Ex imperfecto autem teſtamento volũtatem teneri defuncti, niſi inter ſolos liberos à parentibus vtriuſque ſexus habeatur, non volumus. ¶Si vero in huiuſmodi voluntate liberis alia ſit extranea mixta perſona: certum eſt eam voluntatem defuncti quantum ad illam duntaxat permixtam perſonam pro nullo haberi, & liberis accreſcere.

Hodie teſtamentum in ſcriptis minus ſolenne inter liberos conditum, ita demum valet, ſi forma hic ſcripta ſeruatur: & tũc in eo legata & fideicommiſſa ac libertates quibuſcunque relinqui poſſunt. Sali. & Alex.

IN Authentica de teſtamentis imperfectis. §. nos igitur omnia. colla. viij. conſtit. iij.

QVod ſine ſubſcriptione ita procedit, ſi parens literas doctus, manu propria non ſignis, ſed literarum conſequentia declaret & tempus, & liberorum nomina, item vnciarũ numerum, ſeu ſigna rerũ ſpecialium: in quo & alijs legari & fideicommitti & libertas relinqui poeſt.

Teſtamentum factum inter liberos non reuocatur per aliud teſtamentum: niſi ſecundum teſtamentum ſit ſolenne, & teſtator in ſecũdo declaret ſe nolle illud pri9 teſtamentum valere. Alexander.

IN Authentica de teſtamentis imperfectis. §. & ſi quidem. colla. viij. conſti. iij.

HOc inter liberos teſtamentum ita infirmatur, ſi parens ſeptem teſtibus adhibitis declaret ſe nolle tale

teſtamentum valere, & aliam diſponat volūtatem vel in teſtamento perfecto, vel in non ſcripta perfecta volūtate.

¶ Finit textus authenticę: ſequitur textus codicis.

Teſtamentum nuncupatiuum fieri debet coram ſeptem teſtibus ad hoc conuocatis, & teſtatoris voluntatem audientibus. Alexan.

¶ Per nuncupationem quoque (hoc eſt ſine ſcriptura) teſtamēta non aliâs valere ſancimus, quàm ſi ſeptem teſtes (vt ſupra dictum eſt) ſimul vno eodem'que tempore collecti, teſtatoris voluntatem & teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint.

Primum teſtamētum perfectum & ſolēne nō tollitur per ſecundum imperfectum, niſi tribus concurrētibus, ſcilicet quòd in primo teſtamento ſolenni fuerūt inſtituti extranei: & quòd in ſecundo non ſolenni fuerunt inſtituti venientes ab inteſtato: & quòd ſaltem in ſecundo interfuerunt quinque teſtes. quibus concurrentibus, adhuc ſecundum teſtamētum non valet vt teſtamentum, ſed vt voluntas inteſtati. Alexan.

¶ Si quis autem teſtamēto iure perfecto, poſtea ad aliud peruenerit teſtamentum: non aliâs quod ante factum eſt, infirmari decernimus, quàm ſi id quod ſecundo facere teſtator inſtituit, iure fuerit cōſummatū: niſi forte in priore teſtamēto ſcriptis ĳs qui ab inteſtato ad teſtatoris hæreditatē vel ſucceſſionem venire non poterāt, in ſecūda voluntate teſtator eos ſcribere inſtituit qui ab inteſtato ad eius hęreditatem vocantur. Eo enim caſu licet imperfecta videatur ſcriptura poſterior, infirmato priore teſtamēto: ſecūdam eius volūtatem non quaſi teſtamētum, ſed quaſi voluntatem vltimam inteſtati valere ſancimus: in qua voluntate quinq; teſtium iuratorum depoſitiones ſufficiunt. Quo non facto valebit primum teſtamentum, licet in eo ſcripti videantur extranei.

Poteſt quis teſtari gręce & latine. Baldus & Salice.

¶ Illud etiam huic legi proſpeximus inſerendum, vt etiā gręce omnibus liceat teſtari.

In teſtameuto poſſunt relinqui legata tam dictatoribus teſtamēti quàm teſtibus eiuſdē teſtamēti. Alex.

¶ Imperator Zeno. a. Sebaſtiano præfecto prę. Lex. xxij.

Dictantibus teſtamẽta vel aliam quanlibet vltimam volũtatem, legatum vel fideicommiſſum vel quodcũque aliud quolibet legitimo titulo teſtatorem poſſe relinquere, minime dubitandum eſt. ¶ Teſtibus etiam ad efficiendam voluntatem adhibitis, pro ſuo libito quod voluerit teſtator relinquere non prohibetur.

Pro inſiuatione ſeu publicatione teſtamenti nil ſolui debet magiſtro cenſus ſi hæreditas ſummam centum aureorum non excedit: & talis inſinuatio fieri debet coram magiſtro cenſus: & facta coram alio iudice eccleſiaſtico vel ſeculari, non valet ipſo iure, tanquam facta coram iudice incompetenti: tamen per hoc non prȩiudicatur vltimæ voluntati quin de nouo inſinuari poſſit coram competenti iudice. Alexander.

¶ Imperator Iuſti. a. Archelio. Lex. xxiij.

Conſulta diualia quibus conſideratè proſpectum eſt ne voluntates vltimȩ deficientium in hac regia vrbe confectæ, apud alium aperiri poſſint quàm apud virum clariſſimum pro tempore cenſus magiſtrum, monumentis interuenientibus pro iuris ordine: ne ve in hæreditate cuius ſumma centum aureorum preciũ non excedit, mercedis quicquam aut ſumptuum cenſum adminiſtrantes aut cenſualis apparitio ſuper intimandis ijſdem elogijs audeant aſſequi, firma nũc quoque dicimus: ac repetita promulgatione non ſolum iudices quorũlibet tribunalium, verum etiam defenſores eccleſiarum, quos turpiſſimum intimationis genus irrepſerat, præmonẽdos cenſemus ne rem attingant quȩ nemini prorſus omnium ſecũdum cõſtitutionum præcepta quàm cenſus magiſtro competit. Abſurdum eſt nanque ſi promiſcuis actibus rerum turbẽtur officia: & alij creditũ, alius ſubtrahat: ac prȩcipue clericis, quib9 opprobrium eſt ſi peritos ſe velint diſceptationum eſſe forenſium oſtendere. Pœna etiam feriendis temeratoribus prȩſentis ſanctionis quinquaginta librarum auri. Nec enim concedendum eſt vt ſuprema vota deficientium, euerſionis quicquam ex incongrua inſinuatione contrahant, dum res ab incongruis vſurpatur audacter.

Verborũ ambiguitas, vel ordinis peruerſio, ſi à ta bellionis errore procedãt, non vitiant. Alex. & Sali.

Idem. a. Mennę pręfecto pręcorio. Lex. xxiiij.

AMbiguitates quę vel imperitia vel deſidia teſtamenta conſcribẽtium oriuntur, reſecãdas eſſe cenſemus: & ſiue inſtitutio hæredũ poſt legatorum donationes ſcripta ſit, vel alia prætermiſſa ſit obſeruatio, non ex mẽte teſtatoris, ſed vitio tabellionis vel alterius qui teſtamentum ſcribit: nulli licẽtiam concedimus per eam occaſionem teſtatoris voluntatem ſubuertere vel minuere.

Tranſpoſitio verborum non vitiat cõtractum neque vltimam voluntatem. Bal. Sali. & Alex.

Idem. a. Mennę pręfecto pręcorio. Lex. xxv.

PRæpoſteri repręhenſionem, quam nouella conſtitutio diui Leonis in dotalibus inſtrumentis ſuſtuliſſe noſcitur: in alijs quoque omnibus tam cõtractibus quàm teſtamentis tollimus: vt tali exceptione ceſſante, & ſtipulatio & alij cõtractus, & teſtatoris volũtas, indubitate valeãt: exactione videlicet poſt conditionem vel diem cõpetẽte.

Valet teſtamẽtum nuncupatiuum licet teſtator non exprimat corã teſtib9 illa formalia verba, ſcilicet ipſos teſtes eſſe vocatos eo quia vult ſine ſcriptis teſtari. Alc.

Idem. a. Mennę pręfecto pręcorio. Lex. xxvi.

IN teſtamentis ſine ſcriptis faciẽdis, omnem formalem obſeruationem penitus amputamus: vt poſtquam ſeptem teſtes cõuenerint, ſatis ſit voluntatem teſtatoris vel teſtatricis ſimul omnibus manifeſtari, ſignificãtis ad quos ſubſtantiam ſuam peruenire velit, vel quibus legata dare, vel fideicõmiſſa vel libertates diſponere: etiam ſi non ante huiuſmodi diſpoſitionem prædixerit teſtator vel teſtatrix illa formalia verba, ideo eoſdẽ teſtes cõueniſſe, quod ſine ſcriptis ſuam volũtatem vel teſtamentum componere cenſuit.

Teſtamẽtum perfectum, ſolo curſu tẽporis non tollitur, ſed per ſequens perfectum teſtamẽtum, vel per ſolam contrariam voluntatem in actis vel coram tribus teſtibus declaratam cum tranſcurſu decennij ex tẽpore facti prioris teſtamenti. Alex. poſt Bal. & Sali.

¶ Idem.a.Iuliano præfecto prætorio. Lex.xxvij.

SAncimus, ſi quis legitimo modo cõdidit teſtamẽtum, & poſt ei9 confectionem decẽnium profluxerit: ſi quidem nulla innouatio vel contraria voluntas teſtatoris apparuerit, hoc eſſe firmum. Quòd enim nõ mutatur, quare ſtare prohibetur? Quẽadmodum em̃ qui teſtamẽtum fecit, & nihil voluit contrariũ: inteſtatus efficitur? ¶ Si autem in medio tempore contraria teſtatoris voluntas oſtenditur: ſi quidem perfectiſſima eſt ſecundi teſtamenti confectio, ipſo iure prius tollitur teſtamentum. ſi autem teſtator tantummodo dixerit non voluiſſe prius ſtare teſtamẽtum: vel alijs verbis vtendo, contrariam aperuerit volũtatem: & hoc vel per teſtes idoneos non minus trib9, vel inter acta manifeſtauerit: & decennium fuerit lapſum: tunc irritum eſt teſtamentum tam ex cõtraria voluntate quàm ex curſu temporali. Aliter etenim teſtamẽta mortuorum per decẽnij tranſcurſionem euaneſcere nullo patimur modo: prioribus conſtitutionibus quę ſuper huiuſmodi teſtamentis euacuãdis latæ fuerant, penitus antiquandis.

Modicum interuallum, ſiue actus contrarius ex neceſſitate naturæ proueniẽs teſtatori vel teſtibus, non vitiat teſtamentum. Sali.

¶ Idem.a.Iuliano prefecto pretorio. Lex.xxviij.

CVm antiquitas teſtamenta fieri voluit nullo actu interueniente: & huiuſmodi verborum compoſitio nõ rite interpretata, penè in perniciem & teſtãtium & teſtamẽtorum procederet: ſancimus in tempore quo teſtamẽtum conditur, vel codicillus naſcitur, vel vltima quædam diſpoſitio ſecũdum priſtinam celebratur obſeruationem: (nihil enim ex ea penitus immutandum eſſe cenſemus) ea quidem quæ minime neceſſaria ſunt, nullo procedere modo: quippe cauſa ſubtiliſſima propoſita, ea quę ſuperflua ſunt, minime debent intercedere. Si quid autem neceſſarium euenerit, & ipſum corpus laborantis reſpiciẽs cõtigerit, id eſt vel victus neceſſarij vel potionis oblatio, vel medicaminis datio vel impoſitio, quibus relictis ipſa ſanitas teſtatoris periclitetur: vel ſi quis neceſſarius naturæ vſus ad depoſitionem ſuperflui põderis immineat vel

teſtatori vel teſtibus:non eſſe ex ea cauſa teſtamentũ ſubuertendum:licet morbus comitialis (quod & factum eſſe comperimus) vni ex teſtib9 contigerit:ſed eo quod vrget & imminet repleto vel depoſito, iterũ ſolita per teſtamẽti factionem adimpleri.¶Et ſi quidem à teſtatore aliquid fiat teſtibus pauliſper ſeparatis, cum coram his facere aliquid naturale teſtator erubeſcat : iterum introductis teſtibus conſequentiam factionis teſtamẽti procedere.¶Si tamen in quẽdam vel quoſdam teſtium aliquid tale contingat: ſi quidem ex breui temporis interuallo neceſſitas poteſt tranſire, iterum eorundem teſtiũ reuerſum expectari, & ſolennia peragi. ¶Si autem longiori ſpatio refectio caſus fortuiti indigeat, & maxime ſi ſalus teſtatoris periclitantis immineat : tunc illo vel illis teſtibus circa quos aliquid tale euenit ſeparatis, alios ſurrogari : & ab eo vel ab eis tã teſtatorem quàm alios teſtes ſciſcitari ſi ea quę eorum præſentiam antecedunt, omnia coram his proceſſiſſent, Et ſi hoc fuerit vndique manifeſtum:iubemus tunc eos vel eum vnà cum alĳs teſtibus ea quæ oportet facere, etſi in medio ſubſcriptiones teſtium iam fuerant ſubſecutæ. Sic etenĩ & naturæ medemur, & mortuorum elogia in ſuo ſtatu facimus permanere.

Olim teſtator neceſſario habebat ſubſcribere manu propria : & hoc hodie verum eſt,niſi ſcribat teſtamentum manu propria,quia tunc non habet neceſſe ſubſcribere.hoc dicit ſecũdum Old. Et ſic nota ꝙ in ſcriptura priuati teſtatoris non requiritur ſubſcriptio.Bal.

¶Cum autem conſtitutione quæ de teſtamentis ordinandis proceſſit,caueatur quatenus ſeptem teſtium pręſentia in teſtamẽtis requiratur,& ſubſcriptio à teſtatore fiat,vel ab alio pro eo: & cõſtitutio ſic edixit,Octauo ſubſcriptore adhibito : & quidam teſtamentum ſuum omne manu propria conſcripſit: & poſt eius literas teſtes adhibiti ſuas ſubſcriptiones ſuppoſuerunt: aliaque omnia ſolenniter in teſtamẽto peracta ſunt: & teſtamẽtum ex hoc de quo dubitabatur,irritum factum eſt: eandem cõſtitutionem corrigẽtes ſancimus, ſi quis ſua manu totum teſtamẽtum vel codicillum conſcripſerit: & hoc ſpecialiter in ſcriptura re-

poſuerit,quòd hoc ſua manu cōfecerit:ſufficiat ei totiꝰ teſtamenti ſcriptura, & non alia ſubſcriptio requiratur,neque ab eo,neque pro eo ab alio: ſed ſequantur huiuſmodi ſcripturam & literæ teſtiū, & omnis quæ expectatur obſeruatio:& ſic teſtamentū validum,& codicillus, ſi quinque teſtium literæ teſtatoris ſcripturę coadunentur, in ſua firmitate remaneāt:& nemo callidꝰ machinator huiuſmodi iniquitatis in poſterum inueniatur.

¶ H. In teſtamento in ſcriptis nomen cuiuſlibet hęredis inſtituti debet eſſe ſcriptum manu teſtatoris,aut eiꝰ voce nuncupatum corā teſtibus,& ab iſtis teſtibus in ſubſcriptionibus declaratum:alioqui illius hæredis inſtitutio nulla eſt in cuius perſona hęc forma ſeruata nō fuit. quod in futuris tantum teſtamentis poſt hanc legem locum habet.& notarius qui cōtrafecerit, falſi pœna punitur. Alexander.

¶ Idem.a. Iuliano pręfecto pręt. Lex.xxix.

IVbemus omnimodo teſtatorem, ſi vires ad ſcribendum habeat, nomen hæredis vel hæredum in ſua ſubſcriptione vel in quacunque parte teſtamēti ponere:vt ſit manifeſtum ſecundum illius voluntatem hęreditatem eiꝰ eſſe tranſmiſſam. Sinautem forſitan ex morbi acerbitate, vel literarū imperitia,hoc facere minime potuerit:teſtibꝰ teſtamēti pręſentibꝰ nomen vel noīa hęredis vel hæredum ab eo nūcupari:vt oīmodo ſciāt teſtes,ſi nō ipſe ſubſcribere pōt,qui ſint ſcripti hæredes: & ita certo hæredis vel hęredū noīe ſucceſſio ꝓcedat. Si em̄ talis eſt teſtator q neqꝫ ſcribere, neque articulate loqui poteſt,mortuo ſimilis eſt: & falſitas in elogijs cōmittitur.Quam,vt exul fiat à republica noſtra,maxime in teſtamentorum confectione,cupientes,hanc edictalem legem in orbem terrarum ponimus.Quod ſi non fuerit obſeruatum: & nomen hæredis vel hæredum non fuerit manu teſtatoris ſcriptum,vel voce coram teſtibus nuncupatum:hoc teſtamētum ſtare minime patimur,vel in totum,ſi tota hęredum nomina fuerint prętermiſſa: vel in eius hęredis inſtitutione cuius nomen neque lingua neque manꝰ teſtatoris ſignificauit.Sed ne aliqua forſitan obliuio teſtium animis incumbat,plu-

tibus interdum nominibus hæredum expreſſis: ipſi teſtes in ſuis ſubſcriptiõibus: (cum teſtator nõ hæc ſcripſerit, ſed nuncupauerit) eorum nomina ſubſcribere non differant ad æternam rei memoriam. ¶ Si vero ipſe teſtator in qualicunque parte teſtamenti nomina hæredum (ſicut dictum eſt) ſcripſerit: ſuperuacuum eſt poſtea teſtes in ſua ſubſcriptione hæc exprimere: cum forſitan neſcire eos teſtator ſuos hæredes voluerit: & ſemel cauſa ex ipſius teſtatoris ſcriptura appareat. Oportet enim omnimodo vel ex literis teſtatoris, vel ex voce quidem teſtatoris, literis aũt teſtiũ qui ad elogium conficiẽdum fuerint conuocati, nomina manifeſtari hæredum. Quemadmodum enim in elogio quod ſine ſcriptura conficitur, neceſſe eſt teſtatorẽ voce exprimere nomẽ vel nomina hęredum: ita & in teſtamentis per ſcipturam conficiendis, cum ipſe teſtator manu ſua ſcribere hæredes vel noluerit vel minime potuerit, voce tamen eius eos manifeſtari oportet. ¶ Quę in poſterum tantummodo obſeruari cenſemus: vt quę teſtamẽta poſt hanc nouellam noſtri numinis legem conficiẽtur, hęc cum tali obſeruatione procedãt. Quid enim antiquitas peccauit, quæ præſentis legis inſcia, priſtinam ſecuta eſt obſeruationem? Scituris & tabellionib9 & ĳs qui conficienda teſtamenta procurant, quòd ſi aliter facere auſi fuerint, pœnam falſitatis non euitabunt, quaſi doloſe in tã neceſſaria cauſa verſati.

IN Authentica vt ſponſa. lar. §. quia vero. colla. ix. conſtitu. ĳ.

Hodie teſtator non tenetur nuncupare nomen hęredis quando teſtatur in ſcriptis. Salicetus & Alexan. Et ſatis eſt quòd per ſe vel per quencunque alium ſcribat nomen hęredis. Alexan.

ET non obſeruato eo, ſubuenitur teſtamentis, ſiue per ſe, ſiue per alium quis inſcribat nomen hęredis.

Si teſtator teſtamẽtum iure factum inciderit, vel ſigna remouerit conſulto: tunc non valebit teſtamentũ: aliâs autem remanebit validum. Alexander.

N ¶ Idem. a. Ioanni prȩfecto prȩtorio. Lex. xxx.

NOſtram prouiſionem maxime circa vltima elogia

defunctorum, nunc etiam extendi properamus. ¶ Vnde cum inuenimus quaſdam controuerſias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter teſtamentum quod legitimo modo conditum, ſeptem'que teſtium ſigna habens, poſtea fortuito caſu vel per ipſius teſtatoris operam lino toto, vel plurima eius parte inciſa, in ambiguitatem incidit: ſolitum ei prębemus remedium: ſancientes, ſi quidem teſtator linum vel ſignacula inciderit vel abſtulerit, vtpote voluntate eius mutata, teſtamentum non valere. ſin autem ex alia quacunque cauſa hoc contigerit, durante teſtamento: ſcriptos hæredes ad hæreditatem vocari: maxime cum noſtra conſtitutio quam ſuper tuitione teſtamẽtorum ꝓmulgauimus, teſtatorem diſpoſuerit vel ſua manu nomen hæredis ſcribere: vel ſi imperitia literarum vel aduerſa valetudine ſeu alio modo hoc facere non poſſit, teſtes ipſos audito noīe hæredis ſub præſentia ipſi9 teſtatoris nomen hæredis ſuis ſubſcriptionib9 declarare.

Ruſticani in locis in quibus eſt raritas literarum, teſtari poſſunt ſecundum eorum conſuetudinem: dum tamen ſeptem literati ſe ſubſcribentes adhibeãtur ſi haberi poſſunt: aut non literati, ſi alij haberi non poſſunt, ſaltem quinque adhibeantur, qui mutua vice ſubſcribant. Alexander.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prętorio. Lex. xxxi.

ET ab antiquis legibus, & à diuerſis retro principibus ſemper ruſticitati conſultum eſt, & in multis legum ſubtilitatibus ſtricta obſeruatio eis remiſſa: quod ex ipſis rerum inuenimus documentis. Cum enim teſtamentorum ordinatio ſub certa definitione legum inſtituta ſit: homines ruſtici, & quibus non eſt literarum peritia, quomodo poſſunt tantam legum ſubtilitatem cuſtodire in vltimis ſuis voluntatibus? ¶ Ideoq; ad Dei humanitatem reſpiciẽtes: neceſſarium duximus per hãc legem eorum ſimplicitati ſubuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus & caſtris vrbis Romæ, vbi & leges noſtræ manifeſtę ſunt, & literarum viget ſcientia: omnia quę in libris noſtrorum Digeſtorum ſeu Inſtitutionum, & imperialibus ſanctionibus, noſtris'que diſpoſitionibus, in con

dendis teſtamentis cauta ſunt, obſeruari, nullam'que ex pręſenti lege fieri innouationem. In illis vero locis in quibus raro inueniuntur homines literati: per pręſentem legem ruſticanis concedimus antiquam eorum conſuetudinem legis vicem obtinere: ita tamen vt vbi ſcientes literas inuenti fuerint ſeptem teſtes, (quos ad teſtimonium conuocari neceſſe eſt) adhibeantur: & vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat. ¶Vbi autem non inueniuntur literati ſeptem teſtes: etiam ſine ſcriptura teſtimonium adhibentes admitti. ¶Sin autē in illo loco minime inuenti fuerint ſeptem teſtes, vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus: minus autem, nullo modo cōcedimus. ¶Si vero vnus aut duo vel plures fuerint literati: liceat eis pro ignorātibus literas, pręſentibus tamē, ſubſcriptionem ſuam interponere: ſic tamen vt ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: & maxime quem vel quos hæredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortem teſtatoris iurati deponant. ¶Quod igitur quiſque ruſticorū ſicut pręrdictum eſt, pro ſuis rebus diſpoſuerit: hoc omnimodo, legum ſubtilitate remiſſa, firmum validum'que conſiſtat.

De hæredibus inſtituendis: & quæ perſonæ hæredes inſtitui non poſſunt. Titu. xxiiii.

Inſtitutio deportati habetur pro non ſcripta: quia deportatus eſt incapax aditionis hæreditatis. Alex.

Imperator Titus Aurelius Antoninus. a. Antiſtiano.

Lex prima.

QVI DEPORTANTVR: ſi hæredes ſcribantur, tanquā peregrini capere non poſſunt, ſed hæreditas in ea cauſa eſt in qua eſſet ſi ſcripti hæredes non fuiſſent.

Appellatione reſidui totum continetur quādo non reperitur pars in cuius defectum poſſit verbum illud verificari. Alex.

Imperator Antoninus. a. Cęcilio. Lex. ij.

PAter tuus ſi ex reſidua parte hæres inſtitutus eſt, quā alter hæres ſcriptus capere nō poſſet: is'que ad nullam

partem hæreditatis propter cõditionem ſuam admitti potuit: ex aſſe hæres extitit. nam reſidui commemoratio etiã totum admittit.

Subſtitutus vulgariter ſeruo teſtatoris & alterius quem teſtator tãquam proprium libertum inſtituerat, admittitur vel repellitur ſecũdum quod de mente teſtatoris fuiſſe probatur. Alexan.

Impera. Alexander. a. Vitali militi. Lex. iij.

CVm proponas Alexandrum equitem teſtamẽto primo loco Iulianum vt libertũ ſuum hęredẽ inſtituiſſe, ei'que ſubſtituiſſe his verbis: Quòd ſi ex aliqua cauſa primus hęres hęreditatẽ meam adire noluerit vel non potuerit: tunc in locum eius ſecũdum hæredem ſubſtituo Vitalem: poſt mortẽ autem teſtatoris, Iulianum ſeruum cõmunem fuiſſe defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu ex ſubſtitutione admittaris, volũtatis eſt quęſtio. Nam ſi credens eum propriũ & ſuum libertum, hæredẽ inſtituit, nec per eũ ad alium quenquã hęreditatem pertinere voluit: extitit conditio ſubſtitutionis: tibi'q; hęreditas delata eſt. ¶Quòd ſi verba ſubſtitutionis ſubſcriptæ, ad ius retulit: vt ſi nec per ſemetipſum alium feciſſet hęredẽ, (potuit enĩ, quãuis iubẽte domino, nolle adire) ita demũ ſubſtitutus vocaretur, ſi tamen paruerit domino, & adierit: ſubſtitutioni locus non eſt.

Inſtitutio facta de aliquo tanquã de filio vel de fratre cum non ſit, habetur pro non facta, & hęreditas eſt in cauſa inteſtati. h. d. cum. l. nec apud. infra eo. Alexan.

Impera. Gordia. a. Vlpio. Lex. iiij.

SI pater tuus eum quaſi filiũ ſuum hæredẽ inſtituit, quẽ falſa opinione ductus, ſuum eſſe credebat, non inſtituturus ſi alienũ noſſet: is'q; poſtea ſubdititius eſſe oſtenſus eſt: auferẽdam ei ſucceſſionẽ, diuorũ Seueri & Antonini placitis continetur.

Nõ vitiatur inſtitutio ſi vxor appellatã affinis. Alexã.

Idem. a. Caſſiano. Lex. v.

NOn ideo minus vxor tua iure hęres videtur inſtituta, quòd non vxor, ſed affinis teſtamento nominata eſt.

Inſtitutio facta de parte hęreditatis animo cõpenſan

di totum debitum, petitionē debiti excludit. Alexan.

¶ Impera. Philippus. a. & Philippus. c. Antonio. Lex. vi.

SI cōpenſandi debiti gratia vxor maritum fecit hęredē: deſiderio tuo, pręter portionē hæreditatis, debitū quoque reſtitui poſtulantis, non tantum iuris ſeueritas, verum etiam defunctę voluntas refragatur.

Non poteſt quis adoptari vt frater: & inſtitutus vt frater à teſtatore errante, nihil debet habere. Sali.

¶ Imperato. Diocle. & Maxi. aa. Zizoni. Lex. vij.

NEc apud peregrinos fratrē ſibi quiſquā per adoptionem facere poterat. Cum igitur quod patrē tuum voluiſſe facere dicis, irritum ſit: portionē hęreditatis quā is aduerſus quē ſupplicas, velut adoptatus frater heres inſtitutus tenet: reſtitui tibi pręſes prouincię iubebit.

Collegium non approbatū nō poteſt inſtitui. Alexā.

¶ Iidem. aa. Adriano. Lex. viij.

COllegium ſi nullo ſpeciali priuilegio ſubnixum ſit: hęreditatem capere non poſſe, dubium non eſt.

Poteſt quis hęres inſtitui cum ipſemet inſtitutus morietur. h. d. ſecundū primam lecturam gloſſę: ſecūdum quam non debet eſſe in textu dictio quis. & ſecundum aliam lecturam hoc intendit: Poteſt quis inſtitui cum teſtator morietur. Alexan.

¶ Iidem. aa. Iulię. Lex. ix.

EXtraneum etiam cum quis moritur, hęredem ſcribi placuit.

Qui per ſe capere nō poteſt, etiam per alium capere nō poterit: & ignotus poteſt hęres inſtitui: & ciuitates poſſunt capere relicta vniuerſalia & particularia. h. d. cum duabus. ll. ſequē.

¶ Iidem. aa. Aſclepiadę. Lex. x.

NEque per ſe, hęredes inſtitutos, quibus hoc cōceſſum non eſt: neq; per ſeruos proprios hæreditatem poſſe quęrere, iuris ratio dictat.

Ignotus poteſt hęres inſtitui. Sali.

¶ Impp. Theodo. & Valē. aa. Hierio. p̄. p̄. Lex. xi.

EXtraneum etiam penitus ignotum, hęredem quis inſtituere poteſt.

Ciuitates poſſunt capere relicta tam vniuerſalia quàm particularia, corporalia & incorporalia. Bal.

Impera. Leo. a. Erithrio pręfecto prętorio. Lex. xij.

HAereditatis vel legati ſeu fideicõmiſſi aut donationis titulis, dom⁹ aut annonę ciuiles aut quælibet ędificia vel mancipia ad ius inclytę vrbis vel alterius cuiuſlibet ciuitatis peruenire poſſunt.

Inſtitutus in re certa, habetur loco legatarij, vniuerſaliter inſtituto hęreditatem adeunte. Sali.

Impera. Iuſtinia. a. Mennę pręfecto pręto. Lex. xiij.

QVoties certi quidem ex certa re ſcripti ſunt hęredes, vel certis reb⁹ pro ſua inſtitutiõe cõtenti eſſe iuſſi ſunt, (quos legatariorũ loco haberi certũ eſt) alij vero ex certa parte, vel ſine parte: (qui pro veterũ legũ tenore, ad certam vnciarũ inſtitutionem referũtur) eos tantũmodo omnibus hęreditarijs actionibus vti vel cõueniri decernimus, qui ex certa parte vel ſine parte ſcripti fuerint: nec aliquã diminutionẽ earundẽ actionum occaſione hęredũ ex certa re ſcriptorum fieri.

Inſtitutio quę nõ poteſt ſaluari ſecundũ propriũ directum ſignificatũ verborũ, ſaluatur ſecundũ impropriũ & indirectum, ſi fieri poteſt: aliâs redditur nulla potius quàm ſuſtineatur prætextu erroris teſtatoris, ſi eſt talis error qui oſtendit fatuitatem. Alexan.

Idem. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. xiiij.

CVm in libris Vlpiani quos ad Maſuriũ Sabinum ſcripſit, talis ſpecies relata ſit: hanc apertius expedire nobis viſum eſt: Quidam teſtamentũ faciẽs, ita inſtituit: Sẽpronius plocij hęres eſto. Veteres quidã exiſtimabant errorem nominis eſſe: & ſic inſtitutionẽ valere quaſi teſtator Plocius nominaretur, & Semproniũ ſibi ſcripſiſſet hęredẽ. Sed huiuſmodi ſententiã groſſiorẽ eſſe exiſtimam⁹. Neq; enim ſic homo ſupin⁹, immo magis ſtultus inuenitur, vt ſuũ nomen ignoret. ſed ſi quidẽ ipſe teſtator Plocio cuidã hęres extitit, manifeſtũ eſt ſibi Semproniũ hæredẽ inſtituiſſe: vt per mediã ipſius teſtatoris perſonã, Plocij hęres efficiat. Et hoc argumẽtamur ex antiqua regula, quæ voluit hæredẽ hæredis, teſtatoris eſſe hęredẽ. ¶ Si autẽ ni-

hil tale factũ eſt: ſupuacuã & inanẽ hmõi inſtitutionẽ eẽ: niſi pri9 herede Plocio ſibi inſtituto, ſic adiecerit: Sẽproni9 Plocij heres eſto. Tũc eteni exiſtimãdũ eſt eũ dixiſſe: ſi nõ Plocius heres ſibi fuerit, tũc Sẽproniũ in locũ partem've Plocij ex ſubſtitutione vocari: vt ita ex cõſequentia verborum Plocius quidẽ inſtitutus, Sẽpronius autẽ ſubſtitutus inueniatur. ¶ Si autẽ neq; ipſe teſtator Plocio heres extitit, neq; Plocium heredẽ antea ſcripſit, & ſic Semproniũ Plocio heredem voluit eſſe: nullius eſſe momẽti talẽ inſtitutionẽ: cũ nõ ſit veriſimile in ſuũ nomẽ quenq̃ erraſſe.

¶ De inſtitutionibus & ſubſtitutionibus & reſtitutionibus ſub conditione factis. Titu. xxv.

Cõditio mixta dependẽs ex facto inſtituti & alteri9 tertij, debet impleri vel impediri ex facto illius tertij ad hoc vt inſtitutus poſſit adire. Salice. & Alexan.

¶ Impp. Seuerus & Antonin9. aa. Alexãdro. Lex prima.

CVM auum maternũ ea conditione filiam tuã heredẽ inſtituiſſe proponas, ſi Antilli filio nupſiſſet: non prius eam hæredẽ exiſtere, quàm conditioni paruerit, aut Antilli filio recuſante, matrimoniũ impeditũ fuerit: manifeſtũ eſt.

Vbi conditio non eſt turpis, debet heres inſtitutus parere: aliâs ſubſtitutus admittitur: & inſtitutus à succeſſione repellitur. Sali. & Alexan.

¶ Impera. Anto. a. Taſſiæ. Lex. ij.

CОnditioni ſub qua teſtamento matris tuę heres inſtituta es, ſi non paruiſti: ſubſtitutio locum habet. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpiũ nuptiarũ viduitatem tibi indixiſſe: cũ te filio ſororis ſuę conſobrino tuo probabili conſilio matrimonio iungere voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges: cum ex his precibus quas libello complexa es, declaretur nõ per eum ſtetiſſe quo minus ſupremę voluntati matris tuę teſtatricis ſatiſfieret.

Cõditio emancipationis verificatur etiã per mortẽ naturalẽ patris vel eius deportationẽ. Sali. poſt Bal.

¶ Idem. a. Maxentio & alijs. Lex. iij.

SI mater vos ſub conditione emãcipationis hæredes in-

ſtituit:& priuſquam voluntati defunctę pareretur,ſenten tiam deportationis pater meruit, vel aliter defunctus eſt: morte eius vel alio modo patria poteſtate liberati,ius ad eundę hęreditatis cum ſua cauſa quęſiſtis.

Filius in poteſtate non poteſt hęres inſtitui à patre ſub cõditione quę in eius poteſtate nõ ſit, vt eſt caſualis vel etiã mixta quę pẽdet ex facto inſtituti & à caſu fortuito. & ſi aliter fiat, nõ valet teſtamentũ:& hæreditas ab inteſtato poteſt adiri,niſi filius fuerit in defectum illius conditionis exhæredatus. Alexan.

Impera. Alexan.a. Aemilio. Lex.iiij.

SI pater filiũ quem in poteſtate habebat, ſub cõditione quæ in ipſius poteſtate nõ erat,hęredem ſcripſit,nec in defectũ eius exhęredauit:iure teſtatus nõ videtur. ¶Cum autem trans mare & longe te agentem ſub hac conditione hęredem ſcriptum eſſe dicas,ſi in patriã quæ in prouincia Mauritania erat,regreſſus fuiſſes:nec exhęredatum te alleges ſi in eum locum non rediſſes:manifeſtũ eſt multis caſibus nõ volũtarijs ſed fortuitis euenire potuiſſe vt eam implere nõ poſſes:& ideo adire hęreditatẽ nõ ꝓhiberis.

Conditio dirimendi matrimoniũ, tanquã turpis reijcitur de inſtitutione, & remanet inſtitutio pura. & ſi de facto fuerit impleta conditio, non cogitur in implemẽto perſiſtere:immo licet ab implemento recedat,hæreditatem habet ſicut ſi nõ impleuiſſet. Alexan.

Impp. Valerian9 & Galienus.aa. Maximo. Lex.v.

REprę hẽdẽda tu magis es,quàm mater tua. Illa enim ſi hęredem te ſibi eſſe vellet:id quod eſt inutile, matrimonium te dirimere cum viro nõ iuberet. tu porro voluntatẽ eius diuortio cõprobaſti. Oportuerat autẽ etſi conditio huiuſmodi admitteretur, præferre lucro cõcordiam maritalẽ. Enimuero cũ boni mores hæc obſeruari vetent: ſine vllo damno cõiunctionẽ retinere potuiſti. Redi igitur ad maritũ,ſciens hęreditatẽ matris, etiã ſi redieris, retẽturã: quippe quã retineres licet prorſus ab eo nõ receſſiſſes.

Diſiunctiua poſita inter conditiones negatiuas, reſoluitur in coniunctiuam fauore liberorũ: quod ad extraneos eſt extenſum. Saliceſus.

¶ Impera. Iuſtinia. a. ad Senatum. Lex. vi.

GEneraliter ſancimus, ſi quis ita verba ſua cōpoſuerit vt dicat, Si filius vel filia inteſtat9 vel inteſtata, vel ſine liberis, aut ſine teſtamēto, vel ſine nuptĳs deceſſerit: & ipſe vel ipſa liberos ſuſtulerit, ſiue nuptias cōtraxerit, ſiue teſtamētum fecerit: firmiter res poſſideri, & nō eſſe locū ſubſtitutiōi eorū, vel reſtitutiōi. Si enim nihil ex his fuerit ſubſecutū: tūc valere cōditionē, & res ſecundū verba teſtamēti reſtitui: vt incertus ſucceſſionis morientis exitus, videatur certo ſubſtitutionis vel reſtitutionis fine concludi. Cui enim ferendus eſt intellectus, ſi forſitan teſtamētum quidē non fecerit, poſteritatē autē habuerit: propter huiuſmodi verborum anguſtias, liberos eius omni penè fructu paterno defraudari? ¶ Viam itaq; impiam obſtruētes, vt ne quis alius deuiet, huiuſmodi facimus ſanctionē: & hāc legē in perpetuū valiturā inducimus, tam patribus quàm liberis gratā: quo exēplo & alĳs pſonis, licet extraneę ſint de quibus huiuſmodi aliquid ſcriptū fuerit, medemur.

Subſtitutio facta per fideicōmiſſum generale vel particulare liberis nedū legitimis & naturalib9, ſed etiā naturalib9 tantū poſt mortē eorū: intelligit facta ſi ipſi liberi ſine legitimis deſcēdentibus deceſſerint. Alexā.

¶ Cum autem inuenimus excelſi ingenĳ Papinianum in huiuſmodi caſu in quo pater filĳs ſuis ſubſtituit, nulla liberorū ex his procreandorū adiectione habita, optimo intellectu diſpoſuiſſe euaneſcere ſubſtitutionem, ſi is qui ſubſtitutione pręgrauatus eſt, pater efficiatur, & liberos ſuſtulerit: intelligentem non eſſe veriſſimile patrem ſi de nepotibus cogitauerit, talem feciſſe ſubſtitutionem: humanitatis intuitu hoc & latius & pinguius interpretandum eſſe credidimus: vt ſi quis naturales habuerit filios, & partem eis reliquerit vel dederit vſque ad modum quem nos ſtatuimus, & ſubſtitutioni eos ſubiugauerit nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euaneſcere ſubſtitutionem, liberis eam excludētibus, & intellectu optimo ĳs qui ad ſubſtitutionem vocantur obſiſtente, & non concedente ad eos eam partem venire, ſed ad filios vel filias, nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis

tranſmittente, & non aliter ſubſtitutione locum accipien te, niſi ipſi liberi ſine iuſta ſobole deceſſerint: vt quod inter iuſtos liberos ſancitum eſt, hoc & in naturales filios extendatur. ¶Quę omnia & in legatis & fideicōmiſſis ſpecialibus locum habere ſancimus.

Sufficit conditionem caſualem vel poteſtatiuam nō facilem impleri viuo teſtatore vt hæreditas legatū vel fideicommiſſum poſtea debeatur. Salicetus.

¶Idem.a.Ioanni præfecto prętorio. Lex.vij.

SI quis hæredem ſcripſerit ſub tali conditione, ſi ille cōſul fuerit factus vel prętor: vel ita filiam ſuam hęredem inſtituerit, ſi nupta fuerit: viuo autem teſtatore vel ille cōſul proceſſerit, vel prætor fuerit factus: vel filia eius nupta fuerit: & adhuc viuo teſtatore conſulatū quidem vel prętura ille depoſuerit, filia autem eius à marito diuerterit: omni dubitatione veterum exploſa, ſancimus, quādocūq; impleta fuerit cōditio, ſiue viuo eo, ſiue mortis tempore, ſiue poſt mortem, conditionem videri eſſe completam. Quod & in legatis & fideicommiſſis & libertatibus obtinendum eſſe cenſemus: ne dum nimia vtimur circa huiuſmodi ſenſus ſubtilitate, iudicia teſtantium defraudentur.

Accidentia deficientia non vitiant teſtamentum. hoc dicit ſecundum Iaco.But. Vel ſic: Licet teſtator omiſerit exprimere conditiones quas pollicitus fuit dicere, non vitiatur teſtamentum: ſed poſtea in quacunque parte teſtamenti adiectę, diſpoſitionem reddunt conditionalem. Salicetus.

¶Idem.a.Ioanni præfe.prę. Lex.viij.

SI teſtamentum ita ſcriptum inueniatur: Ille hæres eſto ſecundum cōditiones infra ſcriptas: ſi quidem nihil eſt adiectum, neque aliqua conditio in teſtamento poſita: ſuperuacuam eſſe conditionum pollicitationem ſancim9, & teſtamentum puram habere inſtitutionem. Et argumento vtimur quod Papinianus reſpondit vicos reipublicæ relictos qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommiſſo minus deberi, quòd teſtator fines eorū, & certaminis formam quod celebrari ſingulis annis voluit,

alia ſcriptura ſe declaraturum promiſit, ac poſtea morte præuentus non fecit. ¶Sin autem conditiones quaſdam in quauis parte teſtamenti poſuit: tunc videri ab initio cõditionalem eſſe inſtitutionem: & ſic omnia compleri tanquam ſi teſtator ipſas inſtitutiones ĳſdem conditionibus copulaſſet quę infra conſcriptæ ſunt.

Tacita pupillaris non admittitur contra matrem dũ viuit: ſed ſi mater ante mortem impuberis exĳt de medio, admittitur ſubſtitutus. hoc dicit ſecũdum communem opinionem gloſſatorum & doctorum. Alexãder. concor. Baldus & Salicetus.

¶Idem. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex.ix.

CVm quidam pręgnantem habens cõiugem, ſcripſit hæredem ipſam quidem vxorem ex parte, ventrem vero ex alia parte: & adiecit ſi non poſthumus natus fuerit, alium ſibi eſſe hæredem: poſthumus autem natus impubes deceſſit: dubitabatur quid iuris ſit: tã Vlpiano quã Papiniano viris diſertiſſimis voluntatis eſſe quæſtionem ſcribentibus: cum opinabatur Papinianus eundẽ teſtatorẽ voluiſſe poſthumo nato & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire ſucceſſionem, quàm ſubſtitutum. Si enim ſuę ſubſtãtiæ partem vxori dereliquit: multo magis & luctuoſam hęreditatẽ ad matrẽ venire curauit. ¶Nos itaque in hac ſpecie Papiniani dubitationem reſecantes, ſubſtitutionem quidem in huiuſmodi caſu vbi poſthum⁹ natus adhuc impubes viua matre deceſſerit, reſpuendam eſſe cenſemus: tunc autem tantummodo ſubſtitutionem admittimus, cũ poſthumus minime editus fuerit, vel poſt eius partum mater prior deceſſerit.

¶De impuberum & aliis ſubſtitutionibus. Titulus.xxvi.

Portiones aſſignatæ in inſtitutione videntur repetitę in ſubſtitutione reciproca. Baldus.

¶Imperator Titus Aurelius Antoninus. a. Secundo. Lex prima.

CVM hęredes ex diſparibus partibus inſtituti, & inuicem ſubſtituti ſunt, nec in ſubſtitu-

tione facta eſt vllarum partium mentio: verum eſt non alias partes teſtatorem ſubſtitutioni tacitę inſeruiſſe, quã quæ manifeſte in inſtitutione expreſſæ ſunt.

Subſtitutio breuiloqua ſeu reciproca facta perſonis imparibus, non continet pupillarem in perſona impuberis: ſed in perſona omnium continet vulgarem tãtum, quę poterit omnibus fieri. Alexander.

Imperatores Seuerus & Anto. aa. Fronimę. Lex. ij.

HAereditatem quidẽ defuncti inteſtati filij delatã tibi dubitari non oportet. Subſtitutio em̃ teſtamẽto patris facta, ad pubertatis tẽpora porrigi non põt: quia ipſo & alijs non eiuſdem conditionis hæredib9 inſtitutis & inuicem ſubſtitutis, propter eorum perſonam quib9 in vnũ caſum duntaxat ſubſtitui poteſt: etiam in filio idem debere obſeruari & ratio ſuadet, & diu9 Marc9 pater cõſtituit.

Verba, ſi hæres non erit, intelliguntur ſcilicet ex teſtamento: & ideo ſubſtitutio vulgaris cauſam inteſtati excludit. Baldus.

Imperator Alexander. a. Archilę. Lex. iij.

HAeres inſtituta matris teſtamẽto, ſi ſucceſſionem ex teſtamento omiſiſti, & ab inteſtato bonorum poſſeſſionis ius habere voluiſti: ſubſtituto locum quin feceris, in dubium nõ venit. Proinde ſi ſubſtitutus hæreditatem amplexus eſt: actionibus quę tibi aduerſus matrem competebant, ipſum cõuenire, non ſucceſſionem ab inteſtato potes vendicare.

Natura copulę eſt reſtringere copulata ad vniformem interpretationem iuris, non ad difformẽ. Baldus.

Idem. a. Firmiano. Lex. iiij.

QVanuis placuerit ſubſtitutionẽ impuberi qui in poteſtate teſtatoris fuerat, à parente factam ita, ſi hęres non erit, porrigi ad eum caſum quo poſteaquam hæres extitit, impubes deceſſit, ſi modo non contrariam defuncti voluntatem extitiſſe probetur: cum tamen proponas ita ſubſtitutionem factam eſſe, ſi mihi Firmianus filius & Aelia vxor mea (qđ abominor) hęredes nõ erũt, in locum eorum Publius Firmianus hæres eſto: manifeſtũ eſt in eum caſum factam ſubſtitutionem, quo vtrique hę-

redum ſubſtitui potuit.

Per aditionē hęreditatis extinguitur vulgaris ſubſtitutio. Salicetus & Alex.

¶ Imperato. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Adrianę. Lex. v.

POſt aditam hæreditatem directę ſubſtitutiones nō impuberibus filijs factæ, expirare ſolent.

Inter inſtitutos qui adinuicem ſunt ſubſtituti .habet locum etiam ius accreſcendi. hoc dicit Alexander: concordat Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Quintino. Lex. vi.

TEſtamento iure facto multis inſtitutis hæredibus & inuicē ſubſtitutis, adeūtibus ſuam portionem, etiam inuitis, cohęredum repudiantium accreſcit portio.

Per ſubſtitutionem pupillarem ſucceditur pupillo ex teſtamento: & venientes ab inteſtato, repelluntur. h. d. Alexander. concor. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Fœliciano. Lex. vij.

SI teſtamento iure facto, intra pupillarem ętatem & in ſua poteſtate conſtitutę filiæ, ſi intra pubertatem deceſſerit, directis verbis pater ſubſtituit: hæredem te factum ex teſtamēto poſt euētum conditionis, inteſtati ſucceſſionem excluſiſſe conſtat.

Subſtitutus vulgariter, per aditionem hęredis inſtituti excluditur: nec admittitur ex tacita pupillari ſi mater pupilli erat ī medio. Ille vero qui fuit expreſſe pupillariter ſubſtitutus, per aditionem hęreditatis non excluditur: ſed matre excluſa admittitur ad hæreditatem pupilli in pupillari ętate decedentis. Idem ſi ſit compendioſe ſubſtitutus, & pupillus deceſſit in pupillari ætate. Si vero deceſſit poſt, non admittitur ſubſtitutus ex pupillari ad hęreditatem pupilli, ſed ex fideicommiſſaria ad bona tantum teſtatoris ſibi reſtituenda per matrem quæ fuit hæres ab inteſtato filij. Alex.

¶ Iidem. aa. Patronæ. Lex. viij.

PRecibus tuis manifeſtius exprimere debueras: maritus quondam tuus miles defunctus, quem teſtamēto facto hæredem cōmunem filium veſtrum inſtituiſſe proponis, & ſecundum hæredem ſcripſiſſe: verum'ne in pri

mum caſum, an in ſecundum filio ſuo quem habuit in po teſtate mortis tempore, ſi intra decimumquartum ętatis ſuę annū aut poſtea deceſſerit, ſubſtituit. Nam non eſt incerti iuris, quod ſi quidem in patris militis poſitus poteſtate, primo caſu tantum habuit ſubſtitutum, & patri hæres extitit: eo defuncto ad te omnimodo eius pertineat ſucceſſio. Si vero ſubſtitutio in ſecundum caſum vel expreſſa vel compendioſa, non vſque ad certam ętatem facta reperiatur: ſi quidem intra pubertatem deceſſerit, eos habeat hęredes quos pater ei conſtituit: & ſi adierit hęreditatem. ſi vero poſt pubertatem: te eius ſucceſſionem obtinente velut ex cauſa fideicommiſſi: bona quę cum moreretur, patris eius fuerint, à te poſſunt peti.

H Parentibus vtriuſque ſexus permittitur filijs mente captis ſaltē in legitima inſtitutis ſubſtituere directo, ad ſimilitudinem pupillaris: cum illi per ſe non poſſint teſtari, ſicut nec pupillus: & finitur ſubſtitutio cū peruenerint ad ſanam mentem: non tamen debent ſubſtituere extraneum ſi tales mente capti haberent filios, ſed alterum de filijs: vel ſi non haberēt filios, ſed fratres, alterum de ipſis. Alexander.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Mennæ præfe. præto. Lex. x.

HVmanitatis intuitu parentibus indulgemus vt ſi filium vel filiam, nepotem vel pronepotem cuiuſcunque ſexus habeant, nec alia proles deſcendentium eis ſit: iſte tñ filius vel filia, nepos vel neptis, pronepos vel proneptis mente captus vel mente capta perpetuo ſit: vel ſi duo vel plures iſti fuerint, nullus vero eorum ſaperet, liceat ījſdem parentibus legitima portione ei vel eis relicta, quos voluerint his ſubſtituere: vt occaſione huiuſmodi ſubſtitutionis, ad exēplum pupillaris, nulla querela cōtra teſtamētum eorum oriatur: ita tamen vt ſi poſtea reſipuerint, talis ſubſtitutio ceſſet: vel ſi filij aut alij deſcendentes ex huiuſmodi mēte capta perſona, ſapientes ſint, non liceat parenti qui vel quæ teſtatur, alios quàm ex eo deſcendentes vel vnū vel certos vel omnes ſubſtituere. ¶ Si vero etiā alij liberi teſtatori vel teſtatrici ſint ſapientes: ex ījs vero perſonis quæ mente captæ ſunt, nullus deſcenderit: ad fratres

eorum vnum vel certos vel omnes eandem fieri ſubſtitutionem oportet.

Subſtitutus pupillariter duob⁹ impuberibus cum expreſſiõe nominis collectiui, ſcilicet ſi ambo ſeu vterque deceſſerit in pupillari ętate, non admittitur ſi vnus primo deceſſerit in pupillari ętate altero ſuperſtite: niſi etiã alter, & ſic vterque, in pupillari ætate decedat. Alexander poſt Baldum & Sali.

¶ Idem.a.Ioanni præfecto prætorio. Lex.x.

CVm quidam duobus impuberibus filijs ſuis hæredibus inſtitutis adiecit, ſi vterque impubes deceſſerit, illum ſibi hæredem eſſe: dubitabatur apud antiquos legum authores vtrum'ne tunc voluit ſubſtitutum admitti cum vterque filius eius in prima ætate deceſſerit: an alterutro decedente, illico ſubſtitutum in eius partem ſuccedere. Et placuit Sabino ſubſtitutionem tunc locum habere, cum vterque deceſſerit. cogitaſſe enim patrem primo filio decedente, fratrem ſuum in eius portionem ſuccedere. ¶ Nos eiuſdem Sabini veriorem ſentẽtiam exiſtimãtes, non aliter ſubſtitutionem admittẽdam eſſe cenſemus, niſi vterque eorum in prima ætate deceſſerit.

Subſtitutus proprio nomine, cum hæredibus inſtitutis per verba diſtributiua, Quiſquis mihi hæres erit, admittitur pro virili: & pater adiectus vnà cũ filijs, ad vnam virilem tantum. Salí.

¶ Idem.a.Ioanni pręfe.pręto. Lex.xi.

SI quis duobus hæredibus inſtitutis, filio ſuo impuberi eos vnà cum alio tertio ſubſtituerit, & verba teſtamẽti ita compoſuerit: Quiſquis mihi hæres erit, & titius, filio meo hæres eſto: ſecundum quod apud Vlpianum inuenimus: mortuo impubere filio, quęrebat̃ quomodo ad ſubſtitutionem vocentur tres ſubſtituti: vtrũ'ne duo priores qui à patre hæredes fuerant ſcripti, in dimidiam vocẽtur, tertius in reliquam dimidiam: an tres ſubſtituti, vnuſquiſque ex triente, ad ſubſtitutionem vocentur? Alia applicata dubitatione, ſi quis hęredem ita ſcripſerit: Titius vnà cum filijs ſuis & Sempronius hęredes mihi ſunto. In præſenti etenim ſpecie quęrebatur ſecundum Vlpianum voluntas

teſtãtis,vtrũ'ne titium vnà cum filĳs ſuis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam:an omnes in virilem portionem?¶Nobis autem in prima quidem ſpecie videtur tres ſubſtitutos vnumquemque in trientem vocari:in ſecunda autem ſpecie, (cum natura pater & filiꝰ eadem eſſe perſona penè intelligantur) dimidiam quidem partem Titio cum filĳs ſuis, alteram autem partem Sempronio aſſignari.

¶ De neceſſariis ſeruis hæredibus inſtituendis vel ſubſtituendis. Titulus.xxvii.

Inſtitutio de ſeruo non ſpecialiter pignorato facta ab oĩno non exiſtente ſoluendo,facit eum liberum & hęredem neceſſarium etiã in prȩiudicium creditoris. Salĩ.

¶ Imperator Pertinax.a.Lucretio. Lex prima.

HIS QVI ſoluẽdo nõ eſt, hęredem neceſſarium etiam in fraudem creditorum relinquere poteſt. Sed ſi pignori datus fuiſti, & in eadẽ cauſa permanſiſti: ne ab eo quidem debitore qui ſoluendo non fuit, liber & hæres neceſſarius exiſtere potuiſti.

In inſtitutione qui ſcienter enũciatiue dicit ſeruum ſuum eſſe liberum , videtur ei libertatem relinquere, fauore libertatis & inſtitutiõis, quę eſt caput & fundamẽtum teſtamẽti.ſecus igitur in legato. Alex.

¶ Imperator Antoninus.a. Aufidio. Lex.ĳ.

CVm ſerui conſtituti,ſub appellatione libertorum hęredes ſcripti eſſetis: ea ſcriptura,benigna interpretatione, perinde habenda eſt ac ſi liberi & hæredes inſtituti fuiſſetis:quod in legato locum non habet.

¶ Tutor non poteſt ſeruum pupilli ſui facere ſibi neceſſarium hæredem.ſi tamen ipſum inſtituit, remanet ſeruus: & iuſſu pupilli poteſt adire, & ſibi hæreditatem acquirere. Alexander.

¶ Idem.a.Fœlici. Lex.iĳ.

SI tutor ancillam tuam cõtubernio ſuo cõiunxit,ac poſt hæredem eam inſtituit:neque dominium ex huiuſmodi facto tibi auferri potuit. Et vt eiꝰ aditione iuſſu tuo tibi

per hãc ſucceſſio quęrat: iure cõceſſam habes facultatem.

Licet ſeruus pupillo ſubſtitutus à gradu inſtitutorum adeuntium ſit conſecutus directam libertatem: tamen poſtea ex ſubſtitutione pupillari efficitur pupillo hæres neceſſarius. h. d. Alex. poſt Sali.

Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano pręfe. pręto. Lex. iiij.

CVm quidam ſuũ pupillum hæredem inſtituit: & ſeruo directis verbis libertatem reliquit: & in ſecundo gradu in quo pupillarem ſubſtitutionem faciebat, ipſum ſeruũ ſine libertate pupillo ſuo ſubſtituit: quęrebatur inter prudentes ſi ex huiuſmodi ſubſtitutione hęres neceſſarius pupillo exiſtat. Cauſa enim altercationis ex veteri regula orta eſt, qua omnibus placuerat hũc ſeruum neceſſarium hæredem domino fieri, cui in eodem gradu & hęreditas & libertas relinquebatur. In pręſenti autem non in vnum tam libertas quàm ſubſtitutio congregata eſt: ſed in aliũ & alium gradum. ¶Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile viſum eſt ſi quis putet ex huiuſmodi ſcrupuloſitate impediri teſtatoris volũtatem, maxime domini, & exiſtimet non fieri ſeruum hæredem neceſſarium, ſed ei licentiam pręſtet & libertatem conſequi, & hæreditatem reſpuere, & domini voluntati reclamare: qui ſi hoc facere tentauerit, etiam puniendus eſt. Sit itaque & viuo pupillo liber, quia teſtator hoc voluit: & mortuo pupillo neceſſarius hęres, quia & hoc voluit teſtator.

Inſtitutio facta de ſeruo proprio, tacite eidem tribuit libertatẽ, ſicut tacita tutoris factio de eo: nec reuocatur per ſimplex legatum de eo poſtea factum. Sali.

Idem. a. Ioanni pręf. pręt. Lex. v.

QVidam cum teſtamentum conderet, duobus hæredibus ſcriptis, vnum quidem ex parte inſtituit, ſeruum autem ſuum (cuius & nomen addidit) ex reliqua parte ſine libertate ſcripſit hæredem: & poſtea eũdem ſeruum alij legauit: vel poſt inſtitutionẽ hęredis, ſeruũ per legatum alij aſſignauit, & tunc hęredem eum ſine libertate inſtituit. Dubitabatur ſi huiuſmodi legatum vel inſtitutio aliquas vires poſſet habere: & cui acquiratur legatum vel inſtitutio. Dubitationis autem materia erat, quod adhuc

ſeruum ſuum conſtitutum, hæredem ſine libertate ſcripſe-rat. Et tanta inter veteres exorta eſt contentio, vt vix poſſibile ſit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hęc altercantem relinquẽdo, nobis alius mod9 huius deciſionis inuentus eſt: quia ſemper veſtigia voluntatis ſequimur teſtatorum. ¶Cum igitur inuenimus noſtro iure hoc eſſe inductum, vt ſi quis ſeruum ſuum tutorem filijs ſuis reliquerit ſine libertate, ex ipſa tutelę datione pręſumatur etiam libertatem ei fauore pupillorum impoſuiſſe: quare non hoc etiam in hæreditate & humanius & fauore libertatis inducimus, vt ſi quis ſeruum ſuum ſcripſerit hęredem ſine libertate, omnimodo ciuis Romanus efficiatur? Quo inducto, neque acquiſitio, neque tam effuſus veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat. Neque enim ferendum eſt ſupponere quoſdam ita eſſe ſupinos, vt eundem ſeruum & hæredem inſtituant ſine libertate, & item alij per legatum eundem ſeruum aſſignent.

Vtiliter datum, ex inutili confirmatione non vitiatur. h. d. Iac. Bu. ſecũdum Baldum.

¶Sed cum veteres & aliam propoſuerunt ambiguitatẽ, dicentes: Si quis ſeruum ſuum in teſtamento quidem hęredem ex parte ſine libertate ſcripſiſſet, in codicillis autem libertatem ei reliquiſſet: ſi poſſit inſtitutio valere, & ille tam hæres quàm liber fieri: ne videatur per codicillos hęreditas confirmari, in quibus hæreditas dari ſecundum veterem regulam nõ poteſt. ¶Nos itaque in tali diſpoſitione, licet in codicillis fuerit ſcripta, & libertatem & hęreditatem ſimul ſeruis per noſtram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus, vt gratulentur cũ non ſerui remaneant, ſed & liberi & hæredes efficiantur: cum tanta in eos noſtri numinis beneuolentia effuſa eſt, vt etſi libertas eis neque teſtamento neque codicillis data ſit: tamen hęreditate ſeruis relicta, quaſi iniunctam eſſe libertatem videri poſſit.

Licet legatũ factũ ſeruo proprio ſine libertate, nõ valeat de rigore iuris: nec vlla actio ꝓ illo cõpetat: impius tamẽ & ingrat9 eſt hęres qui illud ſoluere negat. Alex.

¶ Illo videlicet obſeruando, vt ſi legatum vel fideicommiſſum eis ſine libertate relinquatur, maneant in ſeruitute: non tamen ita impῃ hæredes exiſtant, vt liberalitatem teſtatoris & ſeruiles laboresq; debita remuneratiõe defraudare conentur, & non derelictum licet adhuc ſeruis conſtitutis donent.

Si ſeruus à primo gradu legatus eſt, & poſtea pupillariter ſubſtituatur: pendet legatum ex euentu pupillaris cõditionis: quia ſi cõditio eueniat, erat liber, & hæres pupillo: & legatum deficiet. aliâs autem valebit legatum. Alexander.

¶ Quę iuris noſtri definitio etiam ad aliam ſpeciem dubitatam benigne extendatur. Si quis etenim in principali teſtamento ſeruum ſuum cuidam legauerit: in pupillari autem ſubſtitutione eundem ſeruum filio ſuo ſine libertate ſubſtituerit: quærebatur ſiue vtilis eſſet talis ſubſtitutio, & per ſeruũ legatũ ſubſtitutio poſt mortẽ pupilli legatario acquiratur: ſiue inutilis eſſet huiuſmõi ſubſtitutio, quia ſine libertate in ſeruum proprium facta eſt. Melius itaque nobis videtur legatario eum non ſtatim acquiri ſancire, ſed expectandum eſſe ſubſtitutionis euentum: & ſi quidem pupillo mortuo locus fuerit ſubſtitutioni, vt liber & hæres efficiatur. ſinautem ſubſtitutio minime locum habuerit, forſitan pupillo iam in pubertatem perueniẽte, tũc ad legatarῃ dominium tranſeat. Quemadmodum enim veteres, ſi cum libertate ſubſtitutio fuiſſet, hoc inducebant quatenus in ſuſpẽſo fiat libertas, & ſtatuliber intelligatur: ita ex noſtra interpretatione & ſineq; adiectione q; libertatis in ſubſtitutione, & liber & hęres pupillo exiſtat.

Si ſeruo pure inſtituto à domino relinquatur libertas ſub conditione quæ non exiſtat: ſi quidem erit poteſtatiua, non erit hæres, nec liber. Si autem caſualis vel mixta, & per eum non ſtat quo minus exiſtat: erit liber, & non hęres ſi hęreditas eſt ſoluendo: ſed ſi non eſt ſoluendo, erit hęres & liber. Alexander.

¶ Idem. a. Ioanni pręf. prę. Lex. vi.

Deciſione noſtra quam fecimus ſancientes eum qui à domino ſuo ſine libertate hæres inſtituitur, videri li-

bertatē accepiſſe, in propria firmitate durante: ſi quis ſeruum ſuum pure quidē hęredem inſtituerit, libertatem autem ſub cōditione ei donauerit: ſi quidem cōditio talis ſit quæ in poteſtate ſerui poſita ſit: ille autē eam neglexerit, minime'que compleuerit: & libertate eum & hæreditate ſua culpa defraudari. Sinautem caſualis eſt cōditio, & ex fortunę inſidijs defecerit: tūc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: hęreditatem aūt, ſi quidem ſoluendo ſit, ad alios venire quos leges vocant ſi non aliquis fuiſſet ſubſtitutus. Sinautem ſoluendo non ſit: vt neceſſarius hæres inſtitutus ſimul & libertatem & hæreditatem obtineat. Tunc enim ſecundum definitionē tam veteris quàm noſtræ deciſionis & liber' & hæres neceſſarius exiſtat.

¶ De liberis præteritis vel exhæredatis. Titulus.xxviii.

Exhęredatio ab omnibus gradibus facta expreſſe vel tacite, facit valere gradus qui aliâs ratione præteritionis vitiarentur. & in dubio intelligitur facta ex omnibus gradibus, ſi eſt facta poſt omnes gradus: niſi de contraria ratione appareat. h. d. Alexāder poſt Baldum & Salicetum.

¶ Imperator Antoninus. a. Fauio. Lex prima.

CVM poſt omnes hęredum gradus exhęredatio ſcribatur: ſi adijciat teſtator ab omnibus ſe gradibus exhæredare, non dubitatur iuri ſatiſfactum eſſe. Et ideo etiam ſi id non adijciatur, appareat tamen eum id eo cōſilio ſcripſiſſe, vt ab omnibus exhæredaret: recte factum teſtamētum videtur. Proinde cum paterfamilias filijs inſtitutis & inuicem ſubſtitutis filium exhæredauerit: intelligēdus eſt exhæredationem ab vtroque gradu feciſſe. Nam cū ijdē hæredes inſtituti ſunt: nulla ratio reddi poteſt quare videatur in poſteriore tantum caſu exhæredare voluiſſe.

Nepos qui poſt mortem patris incipit tenere primū locum in ſuitate: ſi reperitur pręteritus, teſtamentum rumpit. Alexander.

¶ Imperator Alexander. a. Heracliæ. Lex. ij.

SI auus tuus qui patrem tuũ & nouercam ęquis portionibus hæredes inſtituit: cum te quoque haberet in poteſtate, teſtamento nominatim non exhæredauit: mortuo patre tuo viuo auo, ſine impedimento legis Velleiæ ei ſuccedendo in patris tui locum, rupiſti aui tui teſtamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit.

Interpretatio non debet fieri ad literam, ſed ad ſenſum: quia ſenſus verbis pręualet. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano pręfe. pręto. Lex. iij.

SI quis filium proprium ita exhæredauerit: Ille fili9 meꝰ alienus meę ſubſtãtię fiat: talis filius ex huiuſmodi verborum cõceptione non præteritus, ſed exhęredatus intelligitur. Cũ em manifeſtiſſim9 eſt ſenſus teſtatoris: verborũ interpretatio nuſquam tñ valeat vt melior ſenſu exiſtat.

Hęc lex eſt obſcura, & hoc intendit: Sublatis aliquibus vitijs antiquis, hodie idem ſtatuitur in filijs maribus quod in fœminis, & econtra, tam in ſucceſſionibus ex teſtamento, quàm ab inteſtato, & in iure dicendi nullum, vel contratabulandi, ac etiam in modo exhæredandi: quod obtinet etiam in nepotibus & in iam natis vel naſcituris. Salice.

¶ Idem. a. Ioanni pręf. pręt. Lex. iiij.

MAximum vitium antiquæ ſubtilitatis pręſenti lege corrigimus: quæ putauit alia eſſe iura obſeruanda in ſucceſſione parentum, ſi ex teſtamento veniant, in maſculis, & alia in fœminis: cũ ab inteſtato ſimile ius vtriq; ſexui ſeruauerint. Et alijs verbis exhæredari filium debere ſanxerunt, alijs filiam: & inter nepotes exhæredandos alia iura ciuilia, alia pretoria introduxerunt. Et ſi præteritus fuerat filius: vel ipſo iure teſtamentum euertebat, vel contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum accipiebat. Filia autem præterita ius accreſcẽdi ex iure veteri accipiebat: vt eodem momento & teſtamẽtum patris quodammodo ex parte iure accreſcẽdi euerteret: & ipſa quaſi ſcripta legatis ſupponeretur: ex prætore autem habebat contra tabulas bonorum poſſeſſionem in totum. ¶ Conſtitutio autem magni Antonini eam in tantum coarctabat

ſinquantum ius accreſcendi competebat. Qui enim tales differentias inducunt, quaſi naturę accuſatores exiſtunt, cur nō totos maſculos generauit, vt vnde generarētur nō ſiant. Nam hoc corrigentes, maiorum noſtrorum ſequimur veſtigia, qui eandem obſeruationem colere maniſeſtiſſime viſi ſunt. Scimus etenim antea ſimili modo & filiū & filiā & alios oēs inter cęteros exhęredatos ſcribere eſſe conceſſum. ¶Tū etiam Centumuiri aliam differentiam introduxerunt. Et ex hac iniquitate vitium emerſit quale ex libris Vlpiani quos ad edictum prętoris fecit, inuentum à Triboniano viro glorioſiſſimo noſtro quęſtore cæteriſque viris facūdiſſimis compoſitoribus iuris enucleati, ad noſtras aures relatum eſt. Nam cum vltimum adiutorium de inofficioſi querela poſitum eſt: & nemo ex alio orſus præſidio, ad hanc decurrere poſſit: inuenta fuerat filia præterita minus habens quàm filia exhęredata. Cum enim per contra tabulas bonorum poſſeſſionem, vel ius accreſcēdi, ſemiſſem ſubſtantiæ filia prȩterita accipiebat, & omnibus legata prȩſtare compellebatur, ſcilicet vſque ad dodrantem ſuę portionis: remanebat ei ſeſcūcia tantūmodo in ſua ſucceſſiōe. Quòd ſi fuiſſet exhæredata: quarta pars omnimodo totius ſubſtantię ei relinqui debebat. Et quam iniuria dignam pater exiſtimabat, amplius habebat ea quam taciturnitate in inſtitutione prȩterijt. Et ſi ſecundum noſtræ conſtitutionis definitionem quam de ſupplemento quadrantis poſuimus, repletio fuerat introducta: ſimili modo exhæredatæ in quartam partem repletio accedebat. Et ita vitium permāſit, vt nec ex noſtra conſtitutione emendationem aliquam ſentiret. ¶Sancimus itaque quemadmodum in ſucceſſionibus parentum quę ab inteſtato deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocantur, ita & in ſcriptura teſtamentorum eas honorari, & ſimilibus verbis exhæredationes nominatim procedere, & contra tabulas bonorum poſſeſſionem talem habere qualem filius vel ſuus vel emancipatus: vt & ipſa ſi fuerit prȩterita, ad inſtar filij emancipati vel ſui vel teſtamentum ipſo iure euertat, vel per contra tabulas bonorū poſſeſſionem ſtare hoc non patiatur. ¶Et

hoc non ſolum in filiabus obtinere, ſed etiam in nepotibus & neptibus & deinceps obſeruari cenſemus, ſi tamen ex maſculis progeniti ſunt. ¶ Sed quia & aliud vitium fuerat ſub obtentu differentię introductum, & alia iura exhęredationis in poſthumis, alia in iam natis obſeruabantur: cũ neceſſe fuerat poſthumã inter cęteros exhęredatam, etiã legato honorari: filiam autẽ iam progenitam, etiam ſine datione legati: & hoc breuiſſimo incremento verborũ ad pleniſſimam definitionem deduximus, ſancientes eadem iura obtinere & in poſthumis exhæredandis, ſcilicet ſiue maſculini, ſiue fœminini ſexus ſint, quæ in filijs & filiabus iam ſtatuimus: vt etiam ipſi vel ipſæ nominatim exhæredentur, id eſt poſthumi vel poſthumę facta mẽtione.

IN Authen. vt cum de ap. cog. §. aliud quoque capitulũ. cum ſequentibus. §§. colla. viij. conſti. xij.

In exhęredatione requiritur expreſſio cauſę legitimę quę ab hęrede probari debet: aliâs exhęredatio non valet. Sali. & Alex.

NOn licet parenti aliquẽ ex liberis exhęredare vel pręterire niſi is probetur ingratus, & ingratitudinis cauſas nominatim inſerat teſtamento. ¶ Cauſæ vero ingratitudinis noua conſtitutione expreſſę ſunt quatuordecim.

IN Authen. vt cũ de ap. cog. §. aliud. & §. ſeq. & §. ſiue igitur. & §. & hęc. in fine. colla. viij. conſti. xi.

Propter breuitatem non ſummatur, ſed poteſt diuidi in tres partes. Primo vnum dictum ponit: ſecundo illud limitat & reſtringit: tertio dubium remouet. ſecũda ibi: quãtum. tertia ibi: cętera. Alex.

EX cauſa exhęredationis vel pręteritionis irritum eſt teſtamentum quantum ad inſtitutiones: cętera nãque firma permanent.

¶ De poſthumis hæredibus inſtituẽdis vel exhæredandis vel præteritis. Titu. xxix.

Per natiuitatem poſthumi pręteriti teſtamẽtum rũpitur, & legata non debẽtur. Alexander poſt Baldum & Salicetum.

¶ Imperator Antoninus. a. Brutatio. Lex prima.

SI POST teſtametum factum quo poſthumorum ſuorum nullam mētionem teſtator fecit, filium filiam've ſuſcepit: inteſtato vita functus eſt: cum agnatione poſthumi vel poſthumæ cuius non meminit, teſtamentum ruptum ſit.

¶ Ex rupto autem teſtamento nihil deberi nec peti poſſe, explorati iuris eſt.

Abortiuus non rumpit teſtamentum, ſed natus viuus, licet illico deceſſerit. Alex. poſt Bal. & Sali.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Soterico. Lex. ij.

VXoris abortu teſtamētum mariti non ſolui: poſthumo vero prçterito, quāuis natus illico deceſſerit, nō reſtitui ruptum: iuris euidentiſſimi eſt.

Poſthumus natus viuus, licet illico decedat, rūpit teſtamentum ſi ipſe ad nullū declinat monſtrum vel prodigium. Sali. & Alex.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano prçfe. prçto. Lex. iij.

QVod certatū eſt apud veteres, nos decidimus. Cum igitur is qui in vētre portabatur, prçteritus fuerat: qui ſi ad lucem fuerit redactus, ſuus hçres patri exiſteret ſi non alius eum antecederet, & naſcēdo ruptum teſtamētum faciebat: ſi poſthumus in hunc quidem orbem deuolutus eſt, voce autem non emiſſa ab hac luce ſubtract9 eſt, dubitabatur ſi is poſthumus ruptum facere teſtamentum poſſet. Veterū animi turbati ſunt quid de paterno elogio ſtatuēdum ſit. Cum'que Sabiniani exiſtimabant, ſi viuus natus eſt, & vocem non emiſerit, rumpi teſtamētum: apparet quòd & ſi mutus fuerat, hoc ipſum faciebat. eorum etiam nos laudamus ſentētiam: & ſancimus, ſi viuus perfecte natus eſt, licet illico poſtquam in terram cecidit, vel in manib9 obſtetricis deceſſerit, nihilominus teſtamētum rumpi: hoc tantummodo requirendo, ſi viuus ad orbem totus ꝓceſſit, ad nullū declinās mōſtrum vel prodigium.

In vltimis volūtatibus caſus omiſſus habetur pro expreſſo ſi non ſit diuerſitatis ratio, & tractetur de fauore, non de odio. Sali.

¶ Idem. a. Iuliano prçfe. prçto. Lex. iiij.

QVidam cum teſtamētum faciebat, his verbis vſus

eſt: Si filius vel filia intra decem menſium ſpatium poſt mortem meam fuerint editi, hæredes ſunto. vel ita dixit: Filius vel filia qui intra decem menſes proximos mortis meę naſcētur, hęredes ſunto. Iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum eſt an videātur non cōtineri teſtamento, & hoc ruptum facere. ¶Nobis itaque eorum ſententias decidētibus, cum frequentiſſimas leges poſuimus teſtatorum voluntates adiuuantes: ex neutra huiuſmodi verborum compoſitione ruptum fieri teſtamentum videtur: ſed ſiue viuo teſtatore, ſiue poſt mortem eius intra decem menſes à morte teſtatoris numerandos, filius vel filia fuerint progeniti, maneat teſtatoris voluntas immutilata, ne pœnam patiatur prȩteritionis qui filios ſuos non præterijt.

¶ De iure deliberandi, & de adeunda vel acquirenda hæreditate. Titulus.xxx.

Iure iſto emācipatus non efficitur hęres ab inteſtato ex ſola manumiſſione vel alia geſtione. Sali.

¶Imperator Antoninus.a.Titiæ. Lex prima.

SI A PATRE emancipata, eo defuncto bonorum poſſeſſionem nō agnouiſti: fruſtra vereris ne hęreditati paternę ſis obligata, quòd ſeruum eius nullo iure manumiſiſti, res quoque & mancipia quædam propter funeris impenſas diſtraxiſti.

Filius ſoluens ſimpliciter debitum patris defuncti prȩſumitur ſoluere vt hæres. Sali. poſt Bal.

¶Imperator Alexander.a.Florentino militi. Lex.ij.

CVm debitum paternum te exſoluiſſe alleges: ꝓ portione hæreditaria agnouiſſe te hæreditatem defuncti non ambigitur.

Filius in poteſtate ſtatim mortuo patre efficitur hæres ipſo iure: & hęreditatem tranſmittit ad hęredes, etiā ſi de immixtione aliter non appareat: & ſic excludūtur alij veniētes ab inteſtato à ſucceſſione patris: ſecus ſi eſt emancipatus. Alex.

¶Imperator Gordianus.a.Florentino militi. Lex.iij.

SI fratris tui filius mortis tempore in patris ſui fuerit poteſtate: ſiue ex aſſe hæres inſtitutus eſt, etiam clauſis tabulis hęres potuit exiſtere: ſiue ex parte, nihilominus ſtatim ſuus hęres extitit ei: nec ea propter quòd intra paucos dies mortis patris ſui cõceſſit in fatum, tu ad eiuſdem fratris tui potes accedere ſucceſſionem. ¶ Quòd ſi cũ iuris ſui eſſet, ante aditam hęreditatem deceſſit: tu'que fratri tuo legitimus hęres extitiſti, ſiue intra tempora edicto pręfinita bonorum poſſeſſionem agnouiſti quę hęreditariarum facultatum ſunt, vel quę ab alio iniuria detinẽtur: præſidis diligentia tibi reſtituentur.

Non refert an aliquid faciam, an voluntate mea fiat. Baldus.

¶ Impera. Decius. a. Thenaïdi. Lex. iiij.

FIliofamilias delata hæreditate: ſi pater pro hærede voluntate filij geſſit, ſolennitati iuris ſatiſfactum videri, ſępe reſcriptum eſt.

Hæreditatem delatam pupillo debet pupillus adire cum authoritate tutoris: & alter ſine altero adire nõ poteſt. h. d. Alex. concor. Baldus & Sali.

¶ Imperatores Valerian9 & Galien9. aa. Paulo. Lex. v.

POtuit pupillus pro hęrede tutore authore gerẽdo, cõſequi ſucceſſionem: ſed ipſius actus & voluntas fuit neceſſaria. Nam ſi quid neſciente eo tutor egerit: illi hæreditatem non potuit acquirere.

Qui de hæreditate ſibi relicta teſtatur, eo ipſo ipſã adire videtur. Baldus.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. Philippo. Lex. vi.

SI auia tua patrem tuum ex duabus vncijs ſcripſit hæredem: ex ſola animi deſtinatione pater tuus hæres fieri poterat. Igitur ſi teſtamento ſuo eaſdem vncias ad te pertinere decreuit, apud rectorem prouincię duarum vnciarum ius perſequi poteris.

Hereditas fratris non adita, nõ tranſmittitur. Baldus & Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Euſebio. Lex. vij.

QVoniam ſororem tuam prius defunctam eſſe proponis quàm cognoſceret an à fratre ſibi aliqd hę-

reditatis fuiſſet relictum : manifeſtum atque euidens eſt antequam pro hęrede gereret , vel bonorum poſſeſſionē admitteret , defuncti ſucceſſionem eam non potuiſſe ad hæredes ſuos tranſmittere.

Non videtur qui diu tacuit, renunciaſſe hęreditati paternę. Baldus.

¶ Iidem. aa. &. cc. Claudio. Lex. viij.

Licet incontinēti ſui hęredes ſe paternis non immiſcuerint bonis : tamen ignorātes delatam ſibi eſſe hęreditatem, longi temporis præſcriptione quo minus hanc recte vendicent, excludi non poſſunt.

Ille cui delata eſt hæreditas ad inſtātiā creditorū, interrogari poteſt an velit eſſe hęres , vel non: & ſi petat terminum ad deliberandum , debet ſibi moderate ſtatui per iudicē. h. d. Alexander: concordat Bal. & Sal.

¶ Iidem. aa. &. cc. Platoni. Lex. ix.

SI curatoris quondam tui teſtamento iure facto , vel ab inteſtato legitima delata eſt ſucceſſio : hoc caſu ei qui nō repudiauit hęreditatem, eam licet adire. Rector igitur prouinciæ aditus, ſi hęreditati necdum ſunt obligati: eos, an hęredes ſint, interrogare debebit. At ſi tempus ad deliberandum petierint, moderatum ſtatuet.

Expulſus ſiue ſpoliatus non eſt propterea à ſuis creditoribus liberatus. h. d. quia violentia tertij non excuſat debitorem nec inopia. Iac. But. ſecūdum Baldum.

¶ Iidem. aa. &. cc. Sabinę. Lex. x.

SI te bonis paternis maior quinq; & viginti annis immiſcuiſti: nec inopia patris te excuſat , neq; vis fratris portionem tuam vel teſtamentum eripientis arcere te de exactione creditorum qui iure ciuili pro hæreditaria portione te conueniunt, poteſt.

Pater hęreditatem filio delatam , ſine filij voluntate repudiare non poteſt. Alexan . Vel ſeruos hæreditarios manumittere. Bal. & Salice.

¶ Iidem. aa. &. cc. Philomenę. Lex. xi.

REnitente te, pater tuus in cuius fuiſti poteſtate , neq; ſpem delatę tibi legitimę quęrende ſucceſſionis abſumere, neque hæreditarios manumittēdo ſeruos, his prę-

ſtare libertatem potuit.

Agnoſcens bonorum poſſeſſionē de iure prętorio cōſequitur in effectu illud quod cōſequitur ille qui adit de iure ciuili.h.d.ſecundū vnum intellectū. Vel ſic ſecū dū intellectū Bar. Qui agnoſcit de iure prętorio, videtur adire de iure ciuili. h.d.ſecūdū Bar.ſubdētē hoc eſſe verū niſi primo fuiſſet excluſus de iure ciuili. Alexan.

¶ Iidem.aa.&.cc. Antonio. Lex.xij.

PVberem agnoſcētē bonorū poſſeſſionē poſteaquā ei fuerit hæreditas delata, ꝓ hęrede gerere nō ambigit.

Omiſſo prætoris beneficio, poteſt ſuus hæres ſuccedere de iure ciuili. Bal. & Sali.

¶ Iidem.aa. &.cc. Sclepolidi. Lex.xiij.

SVum hæredem omiſſa bonorum poſſeſſione paternā ſucceſſionem obtinere potuiſſe, certi iuris eſt.

Hęreditas poteſt quæri licet bona non poſſideantur. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Flauię. Lex.xiiij.

SI ſorori ſuæ frater tuus ciuili vel honorario ſucceſſit iure: licet res ex eius bonis deſcendētes nō ꝓbetur tenuiſſe, hęres tamē effectus, contra poſſidētes experiri poteſt.

In quærendo hęreditatis cōmodo, tēpus aditionis inſpicitur. Baldus.

¶ Impera. Conſtā.a.ad Leontiū comitē Oriētis. Lex.xv.

NOn eſt dubium, ſi priuſquam filiꝰ iuſſu patris adierit hæreditatem, proprię poteſtatis effectus ſit: arbitrio ſuo eundem hanc ſibi potuiſſe quęrere.

Ad contrahēdum vel quaſi, nemo inuitus compellitur. Baldus & Sallicetus.

¶ Imperatores Arcad. & Hono.aa. Synodo. Lex.xvi.

NEc emere, nec donatum aſſequi, nec dānoſam quiſquam hæreditatem adire compellitur.

Quolibet die poteſt hęreditas adiri. Sali. & Alex.

¶ Imperator Theodoſius Anthemio.p̄.p̄. Lex.xvij.

CRetionum ſcrupuloſam ſolennitatem hac lege penitus amputari decernimus.

Hęreditatem infanti delatā, aſcendens per lineam paternam (ſiue in eius poteſtate ſit, ſiue non) ſolus po-

teſt adire tã viuo infante & illi9 infantis nomine, quàm eo mortuo, & tunc ſuo proprio nomine, tanq̃ ad ipſum tranſmiſſam. Si vero talem aſcendentem non habet, ſed habet tutorem: tũc tutor poteſt adire tutoris nomine viuente infante. ſed eo mortuo hæreditate non adita, non trãſmittitur hæreditas: & perinde eſt ac ſi hęreditas nõ fuiſſet delata infanti. & idẽ ſi tutorem non haberet. Delatam vero pupillo maiori nec ſolus pater nec ſolus tutor adire poteſt: ſed ipſe pupillus cum illorũ cõſenſu. & ſi neutrũ eorum habet, tunc authoritate iudicis. Alex.

¶ Imperatores Theo. & Val. aa. ad Senatũ. Lex xviij.

SI infanti, id eſt minori ſeptem annis, in poteſtate patris vel aui vel proaui conſtituto vel cõſtitutę, hęreditas ſit derelicta, vel ab inteſtato delata à matre vel linea ex qua mater deſcẽdit, vel alijs quibuſcũq; perſonis: licebit parẽtibus eius ſub quorũ poteſtate eſt, adire eius nomine hęreditatem, vel bonorum poſſeſſionẽ petere. ¶ Sed ſi hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans deceſſerit: tunc parẽtem quidẽ ſuperſtitem omnia ex quacunq; ſucceſſione ad eundem infantem deuoluta, iure patrio quaſi iam infanti quęſita capere. Parente vero non ſubſiſtẽte: ſi quidẽ poſt eius obitum tutor infanti ſit, vel datus fuerit: poſſe eum etiam adhuc infante pupillo cõſtituto eius nomine adire hęreditatẽ, ſiue viuo parẽte, ſiue poſt mortem eius ad eum deuolutã: vel bonorum poſſeſſionẽ petere: & eo modo eidem infanti hæreditatem quęrere. ¶ Si uero vel non ſit tutor: vel cum ſit, ea facere neglexerit: tunc eodem infante in ea ętate defuncto, omnes hęreditates ad eum deuolutas & non agnitas ita intelligi quaſi ab initio non eſſent ad eũ delatę: & eo modo ad illas perſonas perueniant, quæ vocabantur ſi minime hęreditas infanti fuiſſet delata. ¶ Ea vero quæ de infante in poteſtate parẽtum conſtituto ſtatuimus, locum habebunt & ſi quacunq; cauſa ſui iuris idem infans inueniatur. ¶ Si autẽ ſeptẽ annos ætatis pupillus exceſſerit: & priore parẽte mortuo, in pupillari ętate fati munus impleuerit: ea obtinere pręcipim9 quæ veteribus legibus continẽtur: nulla dubietate relicta quin pupillus poſt impletos ſeptem annos ſuæ ætatis ipſe

adire hæreditatem, vel bonorum poſſeſſionẽ petere conſentiente parente, ſi ſub eius poteſtate ſit: vel cũ tutoris authoritate, ſi ſui iuris ſit, poſſit: vel ſi non habeat tutorẽ, adire prætorem, & eius decreto hoc ius conſequi.

Ius deliberãdi currit ſolum ſcienti: & cũ patre ſuperextanti regulariter. hodie à quocunq; tranſmittitur in quẽcunq;: quod olim erat in filijs ſpeciale. Sali.

Imperator Iuſti. a. Demoſtheni pręfe. pręto. Lex. xix.

CVm in antiquioribus legibus, & pręcipue in quęſtionibus Iulij Pauli inuenerimus filiosfamilias paternã hæreditatem deliberantes, poſſe & in ſuam poſteritatem hanc tranſmittere: alijs etiam quibuſdã adiectis quæ in huiuſmodi perſonis præcipua ſunt: eam deliberationem in omnes ſucceſſores ſiue cognatos ſiue extraneos duximus eſſe protelandã. Ideo'q; ſancimus, ſi quis vel ex teſtamento vel ab inteſtato vocatus, deliberationẽ meruerit: vel ſi hoc quidẽ non fecerit, non tamẽ ſucceſſioni renũciauerit, vt ex hac cauſa deliberare videatur: ſed nec aliquid geſſerit quod aditionem vel pro hęrede geſtionem inducit: prędictum arbitrium in ſucceſſionẽ ſuam tranſmittat: ita tamen vt vnius anni ſpatio eadem tranſmiſſo fuerit concluſa. Et ſi quidẽ is qui ſciens hæreditatẽ vel ab inteſtato vel ex teſtamento ſibi eſſe delatam, deliberatione minime petita, intra annale tẽpus deceſſerit: hoc ius ad ſuam ſucceſſionem intra annale tempus extendat. Si enim ipſe, poſtquam teſtamẽtum fuerit inſinuatũ, vel ab inteſtato vel ex teſtamento vel aliter ei cognitum ſit hæredẽ eum vocatũ fuiſſe, annali tẽpore trãſlapſo nihil fecerit ex quo vel adeũdam vel renũciandam hæreditatem manifeſtauerit: is cũ ſucceſſione ſua ab huiuſmodi beneficio excludatur. Sin autem inſtante annali tempore deceſſerit, reliquum tempus pro adeunda hæreditate ſuis ſucceſſoribus ſine aliqua dubietate relinquat: quo completo, nec hæredibus eius alius regreſſus in hæreditatem habendam ſeruabitur.

Inſtitutus in diuerſis partibus, nõ poteſt vnã partẽ amplecti, & alterã repudiare. hoc primo. Inſtitutus & pupillariter ſubſtitut9, nõ poteſt inſtitutionẽ amplecti, & ſubſtitutionẽ repudiare. h. d. ſecũdum Oldra. Bal.

¶ Idem. a. Ioan. pręfecto prętorio. Lex. xx.

QVidam elogio cōdito hęredem ſcripſit in certas vncias: & poſt certa verba teſtamenti eundē in alias vncias, vel tantas, vel quātaſcūq;: & tertio vel in aliā partem hæreditatis, vel in quēdam vnciarū modum. ille autē vnam inſtitutionem vel duas admittens, vnam vel duas vel quātaſcunq; reſpuendas eſſe cenſuit. quęrebatur apud veteres ſi hoc ei facere permittatur. Similiq; modo dubitabatur ſi impuberem quis filium ſuum hæredem ex parte inſtituit, & quendam extraneum in aliam partem, quē pupillariter ſubſtituit: & poſtquam teſtator deceſſit, pupillus quidem patri hęres extitit, extraneus autem hęreditatem adijt: & poſtea adhuc in prima ætate pupillus conſtitutus, ab hac luce ſubtractꝰ eſt: & pupillaris ſubſtitutio locum ſibi vendicauit. cumq; ſubſtitutus eādem partem admittere noluit: quęſitum eſt ſi poteſt iam hęres ex principali teſtamento factus, pupillarem ſubſtitutionem repudiare. Vtranq; igitur dubitationē, ſimul decidendam eſſe cenſemus. Placuit etenim nobis, ſiue in inſtitutionibus, ſiue in pupillari ſubſtitutione, vt vel omnia admittantur, vel omnia repudientur, & neceſſitas imponatur hæredi particulari facto, vel aliam vel alias partes hęreditatis admittere, vel etiam ſubſtitutionem pupillarem.

Obedientia ad vnum effectum, nō extendit ſe ad alium. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prętorio. Lex. xxi.

CVm aliquis ſcripſit hæredē eum qui de ſua conditione ei qui dominium eius vēdicabat, in iudicio aduerſabatur: is autem qui dominum ſe eſſe dicebat, adire eum hereditatem imperabat, vt acquiſitio hęreditatis per eum celebraretur: indignatꝰ eſt quaſi domino ei parere. dubitatio veteribꝰ exorta eſt ſiqua pœna ei imponatur huiuſmodi inſolentiæ. Veteres in multas trahuntur ſententias: ſed nos eorum diſcordiam ſic eſſe decidendam cenſemus, vt diſtinctio ſubtilis cauſæ ei imponatur: vt ſiquidem ita ſcripta eſt inſtitutio: Illum ſeruum illius, hæredem inſtituo: quia apertiſſimū eſt intuitu domini inſtitutionem eſſe cōſcriptam, neceſſe ſit omnimodo per competentē iudicem

eum compelli adire quidem hæreditatem, & eam acquirere: nulli autẽ ex poſtfacto ſubijci grauamini, ſi liber pronũcietur: ſed omne ſiue lucrum ſiue damnum ad eum redũdare qui in ſeruitutem eum trahebat: & denegari ei & aduerſus eũ omnes hæreditarias actiones: nullo ei ex hoc prẹiudicio generando. Sinautem quaſi liber inſtitutus eſt, nulla domini vel ſerui mentione in inſtitutione habita: tũc nullo compelli modo eum adire hẹreditatem: nec denegari ei liberale iudicium: ſed & hæreditatẽ per ſuum ius decurrere, & liberale iudicium ſuam expectare ſententiam, ſiue agente eo, ſiue pulſato: vt ſi quidem ſeruus pronũcietur, tũc domino ſuo hẹreditatem acquirat: ſinautem liber, eam adipiſcatur, ſi adire maluerit.

Ex cauſis in hac lege expreſſis eſt inductũ quòd certus de viribus hæreditarijs poteſt adire eam vel repudiare pro libito voluntatis abſque alia ſolẽnitate, prout ſibi magis expedire videbitur. Dubius vero ſi velit caute agere vt non teneatur vltra vires hæreditarias, debet conficere inuentarium ſecũdum formam hic traditam. Alexander.

¶ Idem. a. ad Senatum. Lex. xxij.

SCimus iam duas eſſe promulgatas à noſtra clementia conſtitutiones: vnam quidem de ijs qui deliberandum pro hæreditate ſibi delata exiſtimauerint: aliam autem de improuiſis debitis, & incerto exitu p diuerſas ſpecies eis impoſito. ¶ Sed & veterem conſtitutionem non ignoramus quam diuus Gordianus ad Platonem ſcripſit de militibus qui per ignorantiam hæreditatem adierunt: quatenus pro ijs tantũmodo rebus conueniantur, quas in hẹreditate defuncti inuenerint: ipſorum autem bona à creditoribus hæreditarijs nõ inquietẽtur. Cuius ſenſus ad vnã præfatarum conſtitutionum à nobis redactus eſt. Arma etenim magis quàm iura ſcire milites ſacratiſſim9 legiſlator exiſtimauit. ¶ Ex omnibus itaq; iſtis vnam legem colligere nobis apparuit eſſe humanum: & non ſolum milites adiuuare huiuſmodi beneficio, ſed etiã ad omnes hoc extẽdere, non tantum ſi improuiſum emerſerit debitum, ſed etiam ſi onerosam quis inueniat eſſe quam adierit hæ-

reditatem. Ita enim nec ſatis neceſſariũ erit deliberationis auxiliũ, niſi hominibus formidoloſis, qui & ea timent quæ nulla ſunt ſuſpicione digna. ¶ Cũ igitur hæreditas ad quendam ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato fuerit delata, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte: ſi quidem recta via adire maluerit hęreditatẽ, & ſpe certiſſima hoc fecerit, vel ſeſe immiſcuerit, vt non poſtea eam repudiet: nullo indiget inuẽtario, cum omnibus creditoribus ſuppoſitꝰ ſit, vtpote hæreditate ei ex ſua voluntate infixa. ¶ Similiꝙ modo ſi nõ titubante animo reſpuendam vel abſtinẽdam eſſe crediderit hęreditatem: & apertiſſime intra trium menſiũ ſpatium ex quo ei cognitum fuerit ſcriptum ſe eſſe vel vocatum hęredẽ, ei renunciet: nullo nec inuẽtario faciendo, nec alio circuitu expectando, ſit alienus ab huiuſmodi hæreditate, ſiue oneroſa, ſiue lucroſa ſit. ¶ Sinautem dubius eſt vtrum'ne admittenda ſit nec'ne defuncti hęreditas: nõ putet ſibi eſſe neceſſariam deliberationẽ, ſed adeat hæreditatem, vel ſeſe immiſceat: omni tamen modo inuentarium ab ipſo cõficiatur: vt intra triginta dies poſt apertas tabulas, vel poſtquã nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam ſibi ab inteſtato hęreditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat inuentariũ ſuper ijs rebus quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuẽtarium intra alios ſexaginta dies modis omnibus impleatur ſub pręſentia tabulariorum cæterorumꝙ qui ad huiuſmodi confectionem neceſſarij ſunt. Subſcriptionem tamen ſupponere hæredem neceſſe eſt, ſignificantem & quantitatem rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta vel facienda, res apud eum remaneant: vel ſi ignarus ſit literarum, vel ſcribere præpeditur: ſpeciali tabulario ad hoc ſolum adhibẽdo, vt pro eo literas ſupponat, venerabili ſigno crucis antea manu hęredis prępoſito, teſtibus videlicet aſſumendis qui hęredem cognoſcant, & iubente eo tabularium pro ſe ſubſcribere, interfuerint. ¶ Sinautem à locis in quibus res hæreditarię vel maxima pars earum poſita eſt, hæredes abeſſe contigerit: tunc eis vnius anni ſpatium à morte teſtatoris numerãdum damus ad huiuſmodi inuentarij conſummationẽ. Sufficit enim pręfatũ tem-

pus etſi longiſſimis ſpacijs diſtant. Tamen placuit dari eis facultatem inuentarij conſcribendi vel per ſe, vel per inſtructos procuratores, in loca vbi res poſitæ ſunt, mittendos.

Heres qui ſolenniter conficit inuentarium: vltra vires hæreditatis non tenetur: & Falcidia vtitur: & ſatiſfacere poteſt legatarijs & creditorib9 qui prius venerint, licet alijs poſteriores in tempore fuerint: reſeruātur tñ poſterioribus creditorib9 iura ſua: & opportunis remedijs cōtra legatarios quib9 prius ſatiſfactū eſt, agere poſſunt, & cōtra poſteriores creditores: ſed cōtra ipm hęredē vel eū qui emit ab eo, regreſſus nō datur. Alex.

¶Et ſi pręfatam obſeruationem inuentarij faciēdi ſolidauerint: hæreditatem ſine periculo habeant, & legis Falcidię aduerſus legatarios vtantur beneficio: vt intantum hęreditarijs creditoribus teneantur, inquantum res ſubſtātiæ ad eos deuolutę valeant: & eis ſatiſfaciant qui primi veniant creditores: & ſi nihil reliquum eſt, poſteriores venientes repellantur: & nihil ex ſua ſubſtantia penitus hęredes amittant: ne dum lucrum facere ſperant, in damnū incidant. ¶Sed & ſi legatarij interea venerint: eis ſatiſfaciant ex hęreditate defuncti, vel ex ipſis rebus, vel ex earū forſitan venditione. ¶Sin vero creditores qui poſt emenſum patrimonium necdum ſunt completi, ſuperueniant: neque ipſum heredem inquietare cōcedantur, neque eos qui ab eo comparauerint res quarum precia in legata vel fideicommiſſa vel alios creditores proceſſerunt: licentia crditoribus non denegāda aduerſus legatarios venire, & vel hypothecis vel indebiti condictione vti: & hæc quæ acceperint, recuperare: cum ſatis abſurdum ſit, creditoribus quidem ius ſuum perſequentibus, legitimum auxiliū denegari: legatarijs vero qui pro lucro certāt, ſuas ptes leges accōmodare. ¶Sin vero hęredes res hęreditarias creditoribus hęreditarijs pro debito dederint in ſolutū, vel per dationem pecuniarum ſatis eis fecerint: liceat alijs creditoribus qui ex anterioribus veniunt hypothecis, aduerſus eos venire, & à poſterioribus creditoribus ſecundum leges eas abſtrahere vel per hypothecariam actionē, vel

per cōdictionem ex lege, niſi voluerint debitum eis offer re. Contra ipſum tamen hæredem (ſecundum quòd ſæpius dictum eſt) qui quātitatem rerum hęreditariarū expenderit, nulla actio extendatur. Sed nec aduerſus emptores rerum hæreditariarum quas ipſe hæres pro ſoluendis debitis vel legatis vendidit, venire alijs concedatur: cū ſatis anterioribus creditoribus à nobis prouiſum eſt, vel ad poſteriores creditores, vel ad legatarios peruenietib9, & ſuum ius perſequentibus.

Expenſa funeris, teſtamēti, & inuentarij, & aliarum cauſarum neceſſariarum, facta per hæredem qui facit inuentarium, ante omnia deducatur de hęreditate: & quod hæredi debetur à defuncto, conſequi poteſt hæres concurrendo cum alijs creditoribus. Alexander.

¶In computatione autem patrimonij damus ei licentiā excipere & retinere quicquid in funus expendit, vel in teſtamēti inſinuationem, vel in inuētarij confectionem, vel in alias neceſſarias cauſas hæreditarias approbauerit ſeſe perſoluiſſe. ¶Si vero & ipſe aliquas contra defunctum habebat actiones: nō hę cōfundātur, ſed ſimilem cū alijs creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum tamen prærogatiua inter creditores ſeruanda:

Creditores & legatarij probare poſſunt maiorem eſſe ſubſtantiam quàm in inuentario ſit deſcripta: ad quod etiam de domo hęredis probatio ſumi poteſt: & ſi hęredes dolum fecerint, in duplum refundent. Alex.

¶Licentia danda creditoribus vel legatarijs vel fideicōmiſſarijs, ſi maiorem putauerint eſſe ſubſtātiam à defuncto derelictam quàm hęres in inuentario ſcripſit, quibus voluerint legitimis modis quod ſuperfluum eſt approbare, vel per tormenta forſitan ſeruorum hæreditariorum ſecundum anteriorem noſtram legem quæ de quæſtione ſeruorum loquitur, vel per ſacramentum illius, ſi aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquiſita, neque lucrum, neque damnum aliquod hæres ex huiuſmodi ſentiat hæreditate: illo videlicet obſeruando, vt ſi ex hæreditate aliquid hæredes ſurripuerint vel celauerint vel amouendum curauerint: poſtquam fuerint conuicti, in du-

plum hoc reſtituere, vel hæreditatis quantitati computare compellantur.

Intra tempus datum ad confectionem inuentarij, non poteſt hæres à creditoribus vel legatarijs conueniri: & ideo interim tempus agendi creditoribus nõ currit. Alexander.

Donec tamen inuentarium conſcribitur: vel ſi res præſto ſint, intra tres menſes: vel ſi abſuerint, intra annale ſpatium ſecundum anteriorem diſtinctionem, nulla erit licẽtia neque creditorib9 neque legatarijs vel fideicõmiſſarijs eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hæreditarias quaſi ex hypothecarum authoritate vẽdicare: ſed ſit hoc ſpatium ipſo iure pro deliberatione hæredibus cõceſſum: nullo ſcilicet ex hoc interuallo creditoribus hæreditarijs circa temporalem præſcriptionem præiudicio generando.

Qui inuentarium ſolẽniter non facit, creditoribus inſolidum tenetur, & Falcidiam non detrahit. Alexã.

Si vero poſtquam adierint vel ſeſe immiſcuerint, præſentes vel abſentes inuentarium facere diſtulerint, & datũ iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eoipſo quòd inuentarium ſecundum formam pręſentis conſtitutionis nõ fecerint, & hæredes eſſe omnimodo intelligantur, & debitis hæreditarijs inſolidum teneantur: nec legis noſtræ beneficio perfruãtur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt.

Tempus ad deliberandum, quod hodie non eſt neceſſarium volentibus ſolenniter conficere inuentarium, eſt tempus anni quãdo impetratur à principe: ſed quãdo impetratur à iudice, eſt tempus nouem menſium: nec ſępius conceditur. Alexan.

Et hęc quidẽ de ijs ſancimus qui deliberationẽ nullam petẽdam eſſe curauerint: quã putamus quidẽ penit9 poſt hãc legẽ eſſe ſuperuacuã, & debere ei derogari: (cũ em̃ liceat eis & adire hęreditatẽ, & ſine dãno ab ea diſcedere ex pręſentis legis authoritate: quis locus deliberatiõi relinquitur?) ſed quia quidam vel vana formidine vel callida machinatione pro deliberando nobis ſupplicandum

neceſſarium eſſe exiſtimant, quatenus eis liceat annale tē pus tergiuerſari, & hęreditatem inſpicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus aſſertionibus repetita prece ſępius accipere: ne quis nos putauerit antiquitatis penitus eſſe contemptores, indulgem⁹ quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à noſtris iudicibus: non tamen amplius ab imperiali quidē culmine vno anno, à noſtris vero iudicibus nouem menſibus: vt neque ex imperiali largitate aliud tē pus eis indulgeatur: ſed & ſi fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non ſępius eam peti concedimus.

Qui petit tempus ad deliberandum: licet inuentarium fecerit, & hæreditatem adierit, vel intra dictum tempus nō repudiauerit: (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus hæreditariis inſolidum: & vtitur Falcidia ſicut olim. Si vero inuentarium non confecit, ſed ſolum tempus ad deliberandum petierit: & non repudiauerit: (quod pro aditione habetur) tenetur creditoribus inſolidum: & Falcidiam perdit. Si autem repudiauerit: tunc tenetur res hæreditarias reſtituere. Alex.

¶ Sinautem hoc aliquis fecerit, & inuētarium conſcripſerit: (neceſſe enim eſt omnimodo deliberantem inuentarium cum omni ſubtilitate facere) non liceat ei poſt tempus præſtitutum (ſi non recuſauerit hæreditatem, ſed adire maluerit) noſtrę legis vti beneficio, ſed inſolidum ſecūdum antiqua iura oībus creditoribus teneatur. Cum enim gemini tramites inuenti ſint, vnus quidem ex anteriorib⁹ qui deliberationem dedit: alter autē rudis & nouus à noſtro numine repertus, per quem adeuntes ſine damno cōſeruantur: electionem ei damus, vel noſtram conſtitutionem eligere, & beneficiū eius ſentire: vel ſi eam aſpernandam exiſtimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & ſi non intra datum tempus recuſauerit hæreditatem, omnibus inſolidum debitis hęreditariis teneatur: & non ſecundum modum patrimonii, ſed etiamſi exiguus ſit cenſus hęreditatis, tamen quaſi hęredem eum in totū obligari. & ſibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamē. Et ideo ad ipſam

deliberatiōis dationem, & diuinum reſcriptum ſuper hac promulgatum, hoc adijci volum9, vt ſciāt oēs ꝙ oīmodo poſt petitā deliberationē, ſi adierint, vel pro hęrede geſſerint, vel non recuſauerint hęreditatem: oib9 inſolidū hæreditarijs oneribus teneātur. ¶Si quis autem temerario propoſito deliberationē quidem petierit, inuentarium autem minime cōſcripſerit: & vel adierit hęreditatē, vel minime eam repudiauerit: non ſolum creditoribus inſolidū teneatur, ſed etiā legis Falcidiæ beneficio minime vtaī. Quòd ſi poſt deliberationē recuſauerit, inuentario minime conſcripto: tunc res hęreditarias creditoribus vel ijs qui ad hęreditatem vocantur, legibus reddere compelletur: quantitate earum ſacramento res accipientium manifeſtanda, cum taxatione tamen à iudice ſtatuenda.

Per hanc conſtitutionem eſt derogatum tribus cōſtitutionibus de quibus eſt facta mētio in principio huius legis: quarum ſumma ad hanc redacta eſt: & miles propter ſimplicitatem militarem non ſeruans ſolennitatem huius legis, nihilominus non tenetur creditorib9 hæreditarijs vltra vires hæreditarias. Alexander.

¶Notiſſimum autē eſt hac cōſtitutione, quæ omēs caſus continet, noſtris ſanctionib9 iam pro ijſdem capitulis promulgatis, eſſe derogatū: quarum altera etiam Gordianæ cōſtitutionis ſenſus continebatur. Cum enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus ſit: & tribus conſtitutionibus in vnum cōgregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: eapropter ex anterioribus inquietari noſtro ſubiectos imperio non patimur: ſcilicet vt milites etſi propter ſimplicitatem pręſentis legis ſubtilitatem non obſeruauerint, intantum tamen teneātur, quātum in hæreditate inuenerint. ¶Quā, patres cōſcripti, in hmōi caſib9 in poſterum obtinere ſancimus.

¶De repudianda vel abſtinenda hæreditate. Titulus. xxxi.

Suus à paterna hæreditate abſtentus pręſumitur per actum cōtrarium abſtentionem reuocare, & velle adire, niſi probet contrarium. Sali.

¶Imperator Antoninus.a.Mutiano. Lex prima.

SI PATERNA hęreditate abſtinuiſſe te cõſti terit:& non vt hæredẽ in domo, ſed vt inquilinum vel cuſtodem, vel ex alia iuſta ratione habitaſſe liquido fuerit probatum:ex perſona patris cõueniri te, ꝓcurator meꝰ prohibebit.

Suus pręſumitur abſtentionem reuocare quãdo reperitur ex cauſa noua poſſidere. Vel ſic:Poſſidens vt emptor,non obligatur vt hęres. Sali.

¶Idem.a. Aemiliano. Lex.ij.

SI paterna hęreditate abſtinuiſti: non ideo quòd à creditoribus fundos comparaſti:(ſi modo id bona fide feciſti) à poſterioribus qui ſub ijſdem obligationibus pecuniam patri crediderunt,iure conueniris.

Inutilis tranſactio non habet in ſe pactum.Bal.

¶Impp.Diocle.& Maxi.aa.Theodoro. Lex.iij.

SVus hęres exceptione pacti,qui teſtamẽtum iniuſtum aſſeuerãs,poſtea nihil ſe de paterna ſucceſſione petiturum,nõ ex cauſa donationis, ſed tranſigẽdi animo in iure profeſſus eſt : cum reſpuere quæſitam nequiret hereditatem,& tranſactio nullo dato vel retento ſeu promiſſo minime procedat,ſubmoueri non poteſt.

Semel hęres,per repudiationem nõ deſinit eſſe hęres.ſed cõfeſſus in iudicio,pro iudicato habetur.Bal.

¶Iidem.aa.Modeſtino militi. Lex.iiij.

SIcut maior quinque & viginti annis antequam adeat hæreditatem,delatã repudiãs ſucceſſionem,poſt quærere non poteſt:ita quæſitam renũciãdo, nihil agit:ſed ius quod habuit,retinet. Nec quod confeſſos pro iudicatis haberi placuit:ad vocem repudiãtis hæreditatem,ſed ad certam quantitatem ſe debere confitentem pertinet.

Pupillus hæreditatem etiam damnoſam repudiare non poteſt.Baldus.

¶Iidem.aa.Claudianę. Lex.v.

PVpillorum repudiatio delatæ hæreditatis ſine tutore authore facta,nihil eis nocet.

Suus abſtentionem nõ reuocat vbi res ſunt alienatæ,niſi beneficio minoris ætatis. Vbi autẽ non ſunt alie-

natæ, reuocare poteſt vſque ad triennium, quod minori currit poſt viceſimũnonum annum. Sali. & Alex.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. vi.

SI quis ſuus hęres recuſauerit paternã hęreditatem, deinde maluerit eam adire: fuerat indiſtincte ei permiſſum donec res paternæ in eodem ſtatu permanerent, hoc facere: & poſt multum temporis licebat ei ad eãdem hæreditatem redire. ¶ Hoc corrigẽtes, ſancimus ſi quidẽ res iam vẽditę ſint, vt nullus aditus ei ad hęreditatem reſeruetur. quod etiam antiquitas obſeruabat. Sinautem res alienatę non ſint: ſi quidẽ maior annis conſtitutus eſt, vt tẽpora reſtitutionis nulla ei ſuperſint: intra triũ annorum tantũmodo ſpatium hmõi ei detur licẽtia. Sinautem vel minor eſt, vel in vtili tẽpore conſtitutus: tũc poſt impletum quadriẽnium (quod ſpatiũ pro vtili anno qui reſtitutionibꝰ dabatur, pręſtitutum eſt) aliud triẽnium ei indulgeri poteſt: intra quod poteſt rebꝰ in ſuo ſtatu manẽtibus adire hæreditatem, & ſuam abdicationẽ reuocare. Quo tẽpore tranſacto, nullus aditus penitus ad paternã hęreditatem ei reſeruetur: niſi forte adhuc in minore ętate eo conſtituto res venditę ſint. Tunc em̃ per in integrum reſtitutionem non denegatur ei adire hęreditatem, & res recuperare, & creditoribus paternis ſatiſfacere.

¶ Quemadmodum teſtamenta aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur. Titulus. xxxii.

Teſtamentũ petitur aperiri per officiũ iudicis. Alex.

¶ Imperator Antoninus. a. Proculę. Lex prima.

VT TESTAMENTVM qđ dicis factũ, ꝓferat & publice recitet̃: cõpetẽs iudex iubebit.

Teſtamẽta debẽt aperiri ſecundum conſuetudinem loci vbi ſit apertio: & abſentibus teſtibꝰ ſit coram viris honeſtis. h. d. Alexander: concor. Bal. & Sali.

¶ Imperatores Vale. & Galie. aa. Alexandro. Lex. ij.

TEſtamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas vt in patriam perferantur affirmãs, potes illuc perferre, vt ſecundum leges moreſque locorum inſinuẽtur: ita ſcilicet

vt teſtibus non pręſentib9 adire prius vel pro tribunali vel per libellum rectorem prouincię procures : ac permittẽte eo, honeſtos viros adeſſe facias : quibus pręſentibus aperiantur: & ab his rurſus obſignentur.

Qui petit apiri teſtamẽtũ, debet iurare de calũnia, aſſerẽdo putare ſua intereſſe. & non omnes partes teſtamẽti debẽt aperiri, vt in textu declaratur : nec datur copia diei & conſulis. & idem eſt in codicillis quod in teſtamento. h.d. cum. l. ſeq. Alex.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Ariſtoteli. Lex.iij.

EIus quod ad cauſam nouiſſimi patris veſtri iudicij ptinet, de calũnia tibi iuranti, pręter partẽ quam aperiri defunctus vetuit, vel ad ignominiam alicui9 pertinere dicitur, inſpiciendi ac deſcribẽdi, præter diem & conſulem, rector prouincię facultatem fieri iubebit.

Eodem modo publicantur & aperiuntur codicilli quo & teſtamentum. Bal. & Sali.

Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa. ad Heſperium pręfe. pręto. Lex.iiij.

COdicillos, ſeu ſcripturã quolibet tenore formatam, ea oportebit obſeruatione in publicum proferri, qua teſtamenta panduntur.

De edicto diui Adriani tollẽdo: & quẽadmodum ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur.

Titulus. xxxiii.

In adipiſcẽda poſſeſſione inſtitutus pręfertur ſubſtituto vulgari. h.d. Alex. concor. Bal. & Sali.

Imperatores Seuerus & Anto. aa. Lucilio. Lex prima.

CVM INTER inter inſtitutum & ſubſtitutum cõtrouerſia moueatur: eum qui primo loco inſtitut9 eſt, induci in poſſeſſionem oportet.

Vitium teſtamẽti inuiſibile non impedit hæredem mitti in poſſeſſionẽ. h.d. Alexan. Sali. addit niſi de vitio doceatur incontinenti.

Imperator Alexander. a. Eutatico. Lex.ij.

QVanuis quis ſe filium defuncti præteritum eſſe alleget; aut falſum vel inofficioſum teſtamentum, ſeu

alio vitio ſubiectu.: vel ſeruus defunctus eſſe dicatur: tamen ſcriptus hæres in poſſeſſionem mitti ſolet.

Edictum diui Adriani cum ſua viceſima & eius ambagibus eſt ſublatum : & ſcriptus hæres, ex ſola inſpectione teſtamenti carentis omni vitio viſibili, mittēdus eſt in poſſeſſionē rerum quæ tempore mortis per defunctum tenebantur: ſi non apparet legitimus cōtradictor. Si autem apparet, mittitur cauſa cognita ſi allegationes illius contradictoris non ſunt legitimæ : ſecus autem ſi ſunt legitimę, vt quia oſtendat ſe habere potiora iura, vel præſcripſiſſe bona in quorum poſſeſſionem hęres mitti ſe poſtulat. Alexan.

¶ Impera. Iuſti. a. Iuliano prępecto pręto. Lex. iij.

Edicto diui Adriani quod ſub occaſione viceſimę partis hęreditatis introductum eſt cum multis ambagibus & difficultatibus & indiſcretis narrationibus, penitus quieſcente, (quia & viceſima hęreditatis ex noſtra receſſit republica) antiquatis nihilominus & alijs oībus quę circa repletionem vel interpretationem eiuſdem edicti promulgata ſunt: ſancimus vt ſi quis ſcriptus hæres ex aſſe, vel ex parte inſtitutus, competenti iudici teſtamentum oſtenderit non cancellatum neque abolitum, neque ex quacūque ſuę formæ parte vitiatū, ſed quod in prima figura ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtiū legitimi numeri vallatum ſit : mittatur quidem in poſſeſſionem earum rerum quę teſtatoris mortis tempore fuerunt, non autē legitimo modo ab alio detinentur: & eam cum teſtificatiōe publicarum perſonarum accipiat. ¶ Sin autem aliquis contradictor extiterit: tunc in iudicio cōpetēti cauſæ in poſſeſſionem miſſionis & ſubſecutæ cōtradictionis vētilentur, & ei poſſeſſio acquiratur qui potiora ex legitimis modis iura oſtenderit: ſiue qui miſſus eſt, ſiue qui antea detinens, contradicendum putauerit: nullis anguſtijs temporum huiuſmodi miſſione coarctāda : ſed ſiue tardius, ſiue pręmature aliquis miſſus eſt, legis tantummodo arbitrium requiratur, & cauſa vnde vel miſſio vel cōtradictio exoritur. Siue enim poſt annale tēpus, ſiue poſt maioris cui curricula aliquis fuerit miſſus: ſi tamē

ex legitime formato teſtamento miſſio procedat, nullum ei temporis obijciatur obſtaculū: niſi tantum temporis effluxerit quod poſſit vel poſſeſſori pleniſſime ſecuritatem etiam ſuper dominio pręſtare: vel ipſi qui miſſus eſt, omnem intentionem excludere. Si enim vel ex vna parte vel ex vtroque latere temporis prolixitas occurrerit: manifeſtum eſt non ſolum miſſionem, ſed etiam ipſam principalem cauſam eſſe ſopitam.

¶ Si quis aliquem teſtari prohibuerit vel coegerit. Titulus.xxxiiii.

Compellens aliquem teſtari, punitur criminaliter. & venienti ab inteſtato qui defunctum teſtari prohibuit, hęreditas aufertur velut indigno. & inſtitutio facta à teſtatore qui ad hoc blādo ſermone inductus eſt, non cenſetur vitioſa. Alexan.

¶ Impera. Alexan. a. Seuero. Lex prima.

CIVILI diſceptationi crimen adiūgitur, ſi teſtator non ſua ſpōte teſtamētum fecit, ſed cōpulſus ab eo qui hæres inſtitut9 eſt, eū vel quoſlibet alios quos noluerit ſcripſerit hæredes.

Priuatur ſucceſſione qui impedit aliquē quo minus teſtetur. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Nicagorę. Lex. ij.

EOs qui ne teſtamentum ordinetur, impedimēto fuiſſe monſtrantur: velut indignas perſonas à ſucceſſionis compendio remoueri, celeberrimi iuris eſt.

Inſtitutio facta blando ſermone, non eſt vitioſa. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Eutichidi. Lex. iij.

IVdicium vxoris poſtremum in ſe prouocare maritali ſermone, non eſt criminoſum.

¶ De iis quibus vt indignis hæreditates auferuntur: & ad ſenatuſconſultum Syllanianum. Titulus.xxxv.

Hæres qui non vindicauit necem defuncti, conuict9 de negligētia, tenetur reſtituere hæreditatem fiſco vnà cum fructib9 integris, ſicut malę fidei poſſeſſor: & etiā

tenetur à die litis motæ ad vſuras ſemiſſes pecuniarũ redactarum ex venditione rerum hęreditariarũ. Alexã.

Impera. Seue. & Anto. Celeri. Lex prima.

HAEREDES quos necem teſtatoris inultam omiſiſſe conſtiterit: fructus integros cogãtur reddere. Neque enim bonæ fidei poſſeſſores ante controuerſiam illatam vidẽtur fuiſſe, qui debitũ officiũ pietatis ſcientes omiſerũt. ¶ Ex hęreditate aũt rerũ diſtractarũ, vel à debitoribus acceptę pecunię poſt motã litẽ, bonorũ vſuras inferãt. qđ in fructibus quoq; locum habere quos in prædijs hæreditarijs inuẽtos aut exinde perceptos vendiderint, procul dubio eſt. Vſuras autem ſemiſſes dependere ſatis eſt.

Factum defuncti maioris non retractatur ex perſona hæredis minoris. Et ſi tutor in accuſatione falſi teſtamenti ſuccubuit, pupillum hæreditatem perdere facit, & applicari fiſco: & tutor eo caſu tenebitur ad ſatiſfactionem damni actione tutelę: & de calumnia punietur. Alexander.

Iidem. aa. viro Pollę. Lex. ij.

POlla quidem liberam habuit adminiſtrandi patrimonij ſui poteſtatem: nec idcirco quòd pupillus illi hęres extitit, ea quæ ab ipſa finita ſunt, reuocari in diſceptationẽ oportet. Sed ſi pupilli nomine falſum dicere vis teſtamentum de quo per Pollam tranſactum eſt, potes experiri: dũ memineris quidem, ſi in cauſa non obtinueris, & portionem quam ex eo teſtamento pupillus habet, te ei ſaluam facturum, (quam adimi pupillo neceſſe erit ſecũdum iuris formam) & de calumnia tua præſidem deliberaturũ, quãuis pupilli nomine agere videaris, cũ retractes ea quę finita ſunt per cohęredem.

Si ante habitam quæſtionẽ de ſeruis ſuper morte defuncti occiſi à familia, tabulæ teſtamenti apertę & recitatę ſunt: (ſubaudi & hæreditas adita ſit) illa aufertur hæredibus vt indignis, niſi ſint pupilli. h. d. Alexan. poſt Baldum & Salicetum.

Imperator Alexan. a. Antophiano. Lex. iij.

SI ea quæſtio infertur filijs eius quam cõſobrinam tuam

eſſe dicis, quòd tabulæ teſtamẽti patris eorũ qui à familia interfectus dicebaẽ, priuſquã queſtio de ſeruis haberetur, apertę & recitatę ſunt: propter ampliſſimi ordinis cõſultũ, hæreditas à fiſco vendicaẽ: & ideo agi cauſa apud procuratorem meũ debet, quia non eo tẽpore pupilli fuerũt.

Hæreditas in codicillis directo adimi non poteſt. ſed ſi in eis hęredes reputantur indigni: aufertur eis hæreditas, & applicatur fiſco: & libertates in codicillis dari poſſunt. Alexan.

Idem. a. Philomuſo. Lex. iiij.

HAereditas in teſtamento data, per epiſtolam vel codicillos adimi non potuit. Quia tamen teſtatrix voluntatem ſuam non mereri vnum ex hæredibus ſuis declarauit: merito eius portio non iure ad alium tranſlata, à fiſco vendicata eſt. Libertates autẽ in eadem epiſtola datę, peti poterunt.

Qui expẽſas funeris non facit vt teſtator iuſſit, nõ propterea remouetur vt indignus. Bal. Sali. &. Alex.

Idem. a. Tyranno. Lex. v.

NOn oportet vt indignis hęredibus ſucceſſiones auferri prætextu quòd in ſepultura ſupremis iudicijs vel voluntatibus defunctorũ obtemperatum nõ fuiſſet.

Crimen inultę necis non obijcitur minoribus, ſed maioribus: & appellationẽ interpoſitam ab aduerſario minor habet proſequi pietatis officio, ſed de neceſſitate non tenetur: maior vero ſic. Sal. & Alexan.

Idem. a. Venuſto. Lex. vi.

MInoribus quinq; & viginti annis hęredibus nõ obeſſe crimen inultæ mortis, placuit. Cum autẽ vos etiam accuſationem pertuliſſe, & quoſdam ex reis punitos proponatis: licet is qui mãdaſſe cędem dicitur, prouocauerit: vereri nõ debetis ne quã hęreditatis paternę quęſtionem à fiſco meo patiamini. Conuenit enim pietati veſtræ reſpondere cauſam appellationis reddenti. Quòd ſi maioris ętatis fuiſſetis: etiam ex neceſſitate prouocationis certamen implere deberetis, vt poſſetis adire hęreditatẽ.

Si occiſores non reperiuntur: non punitur hęres ſi eos non accuſat. Alexan.

¶ Idem.a.Vitalę. Lex.vij.

SI ideo vltio necis teſtatoris non eſt deſiderata, quia cædis authores reperiri non potuerunt: obeſſe hęredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet.

Delictum perſiſtentię purgatur per deſiſtentiā: & non dicitur perfectum niſi per perſeuerantiā. Bal.

¶ Imperator Gordia.a.Tacię. Lex.viij.

ALia cauſa eſt eius qui falſi inſtituta accuſatione, ad finem vſq; quod inſimulabat perduxit, & cōtrariam ſententiam meruit: alia eius qui inchoatam accuſationem nō pertulit: cum in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem qui cōtrariam iudicis ſentētiam non ſuſtinuit, ſuę partis non perdat perſecutionem.

Si occiſores ignorentur, poteſt hęreditas adiri impune: & cū poſtea ad notitiam deuenerint, debent per hęredes accuſari, ſi nolunt hęreditate priuari. Alex. poſt Baldum & Salicetum.

¶ Imperatores Diocle.& Maxi.aa. Aelianę. Lex.ix.

CVm fratrem tuum veneno peremptū eſſe aſſeueres: vt effectus ſucceſſionis eius tibi nō auferatur, mortē eius vlciſci te neceſſe eſt. Licet enim hæreditatem eorum qui clandeſtinis inſidijs perimuntur, ij qui iure vocantur, adire non vetantur: tamē ſi interitum non fuerint vlti, ſucceſſionem obtinere non poſſunt.

Hęrede ſcripto à legitimo pręuēto, non aufertur hęreditas à fiſco ſi mora vel culpa non poſſit ei imputari. Salicetus.

¶ Iidem.aa.& cc. Syluanę. Lex.x.

SOrorem, fratris necem iure licito vindicantē, euincerē ab vxore recte ſcripta ſucceſſionē non cōuenit. Secundum quæ, ſi fiduciam innocentiæ geris, & neq; dolo malo tuo maritū necatū, neq; aliâs indignam te ſucceſſionē poſſe probari confidis: aduerſus omnem calumniam maximam habes ſecuritatem.

Legalis dilatio nemini debet eſſe dānoſa: & mora hęredis non officit libertatibus eorū quibus eſt relicta libertas, vel genitorū ex ipſis, nec etiam legatis & fideicōmiſſis inde pendentibus vel alijs quibuſcunq;. Bal.

¶ Impera. Iuſtinia. a. Ioanni prę fe. prę. Lex. xi.

CVm Syllanianum ſenatuſconſultum à nobis tam laudandum quàm corroborãdum eſt, necnon diui Marci oratio quæ circa id facta eſt: inuenimus autem nullam in ea mentioné libertatis factam: & veteres mouit quędã de libertatibus relictis in teſtamento necati teſtatoris quęſtio: neceſſariũ nobis viſum eſt etiã hanc dirimere. Ii enim qui libertate fuerant in hoc teſtamento donati: ſi eam accepiſſent, lucrum quod eis in medio tempore accidit, poterant ſibi acquirere: interea autem procraſtinatiõe propter necis vindictam habita, hoc minime ad eos peruenit: & poſtea in libertaté deducti periclitabãtur. Sed ne medium tempus fieret eis damnoſum, & maxime ſi ancillę in medio pepererint, & poſtea hęreditas adita ſit: belliſſimũ nobis videtur diui Marci prudentiſſimi principis orationem & in libertatibus producere: ne princeps Philoſophię plenus aliquid videatur imperfectum ſanxiſſe: ſed ita in hęreditatibus & legatis & fideicommiſſis, & maxime libertatibus (quas ſemper Philoſophia amplectitur) extendatur eius oratio, vt & lucrum quod in medio accidit, eis poſt libertaté acceptam reſtituatur: & partus liber & ingenuus eſſe intelligatur: nulla'qꝫ machinatiõe huiuſmodi prępeditio damnum aliquod irrogare concedatur: & vt libera eorũ poſteritas, ſi in medio fuerint ab hac luce ſubtracti, ſuorum genitorum cõmodum cõſequatur. Merito enim nobis ſacratiſſimi Marci per omnia conſtitutionem replere placuit. Nihil etenim actum eſſe credimus dum aliquid ſupereſt addendum.

§ Sicut puniũtur ſerui qui erant ſub eodem tecto in quo dominus fuit occiſus, vel erant pręſentes, & ipſi auxilium non præſtiterunt: ita etiam ſi erant in quocunqꝫ loco vbi vocem clamantis audire potuerunt, & inſidias ſentire: quaſi tunc ſatis intelligantur eſſe ſub eodé tecto ſeu pręſentes. Alexan. poſt Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. xij.

TAlis de antiquo iure dubietas noſtræ ſerenitati ſuggeſta eſt propter ſenatuſcõſultũ Syllanianũ, & propter ſeruos qui ſupplicio afficiuntur ſub eodem tecto cõ-

morantes, & nō ſuum auxilium domino per inſidias occiſo prębentes. Veteres enim certum non faciunt quis intellect9 de verbis Sub eodē tecto, ſignificatur: ſiue in eodē cubiculo, ſiue in triclinio, vl' in porticu, vel in aula, hęc appellatio accipi debeat: adījciētes, ſi domin9 in via vel in agro fuerit interfectus, eos ſeruos puniri qui pręſto erant & nō auxilium ad prohibendum periculū prębuerunt: nulla diſtinctione ſuper qualitate pręſentię ſeruorū vtētes. ¶ Nos igitur omnem eis occaſionem ad declinanda ſupplicia ſuper negligentia ſalutis domini ſui, amputantes, ſancimus omnes ſeruos, ex quocūq; loco, ſiue in domo, ſiue in via, ſiue in agro, poſſint clamorem exaudire, vl' inſidias ſentire, & non auxilium tulerint: ſupplicio ſenatuſcōſulti ſubiacere. Oportet enim eos vbicunq; ſenſerint dominum periclitantem, ad prohibendas inſidias concurrere.

ℂ De codicillis. Titu. xxxvi.

Natiuitate poſthumi præteriti rūpitur teſtamētū, & etiā codicilli ab eo dependētes rūpuntur: & ſi teſtator teſtamentū ruptum cōfirmat corā quinq; teſtibus, ipm iure codicillorū valere facit. Alex. poſt Bal. & Sali.

ℂ Impera. Alexan. a, Mecinio & alījs. Lex prima.

RVPTO quidem teſtamēto poſthumi agnatione, codicillos quoq; ad teſtamētum pertinentes non valere, in dubium non venit: ſed cum poſt ruptum teſtamentum, patrem pupillorum veſtrorū literas emiſiſſe proponatis, quibus pręcedens iudicium confirmauit: prętor nihil contra ius fecit ſi nouiſſimam eius voluntatem ſecutus, relictum teſtamēto reipublicę fideicōmiſſum, velut ex codicillis relictum, pręſtandum eſſe pronunciauit.

In codicillis nō poteſt directo dari vel adimi hæreditas, ſed per fideicōmiſſum ſic. Bal. Sali. & Alexan.

ℂ Impera. Philippus. a. Aſclepiodotę. Lex. ij.

HAereditatem quidem neq; dari neq; adimi codicillis poſſe manifeſtum eſt: verbis tamen precarijs per huiuſcemodi etiā nouiſſimi iudicij ordinationē iura nō faciunt irrita voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis ro-

gatam eſſe vt quibuſdam rebus cõtenta, portionem quã teſtamẽto fueras conſecuta, aliјs reſtitueres, falſo tibi perſuaſum eſt.

Per ſequentes codicillos non derogatur pręcedentibus, niſi quatenus inuicem ſunt contrarij. h.d. Alexan. concor. Bal. & Salice.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Hyacintho. Lex. iij.

CVm proponatis pupillorũ veſtrorum matrem diuerſis tẽporibus ac diſſonis volũtatibus duos codicillos ordinaſſe: in dubium nõ venit, id quod priori codicillo inſcripſerat, per eum in quem poſtea ſecreta voluntatis ſuæ contulerat, ſi à prioris tenore diſcrepat, & contrariam voluntatem continet, reuocatum eſſe.

In vltima volũtate non requiritur pręſentia grauati vel onerati: nec etiam pręſentia coniunctorũ. Bal.

Iidem. aa. & cc. Strabonico. Lex. iiij.

NOn idcirco minus quòd ab inteſtato te abſente codicillos mater tua fecit: ij quibus precarijs verbis adſcripta ſunt, relicta capiunt.

Quilibet præſumitur eſſe talis qualis naturaliter eſſe debet ſeu ſolet: & ideo quilibet ſanę mentis præſumitur, niſi contrarium probetur. h.d. ſecundum Nico. de Mat. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Flauię. Lex. v.

NE codicillos quidem furentem poſſe facere, certiſſimi iuris eſt. Si igitur ſcriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, vt aliquid ex hac peti poſſit: aſſeuerationi tuæ, mentis eum compotem fuiſſe negantis, fidem adeſſe probari conuenit.

Codicilli cõfirmati in teſtamẽto valẽt, ſiue præcedat teſtamentũ, ſiue ſequatur. Alex. cõcor. Bal. & Sali.

Iidem. aa. Demoſtheni. Lex. vi.

SIue initio quæ fuerat codicillis relictum generaliter, ſiue nouiſſime relicta ſeruari mandauerit: confirmatione munitus, nullam iuſtam gerere ſolicitudinẽ potes.

Illa quæ habent diuerſa nomina, & quæ habẽt diuerſos tractatus, dicũtur habere diuerſos effectus. Alexan. concor. Bal. & Sali.

¶ Impera. Conſtan. a. Maximo prę. prę. Lex. vij.

SI idem codicilli quod teſtamẽta poſſent: cur diuerſum his inſtrumentis vocabulum mandaretur, quę vis ac poteſtas vna ſociaſſet? Igitur ſpecialiter codicillis inſtituendi ac ſubſtituẽdi poteſtas iuris authoritate data nõ eſt.

Ex eadem ſcriptura nõ poteſt quis petere hęreditatem ex teſtamento & ex codicillis: ſed vna via intentata, tollitur altera: niſi intẽtator ſit de coniunctis perſonis: & teſtamẽtum ratione ſolennitatis imperfectũ, nõ valet etiam iure codicillorum: niſi ſit dictũ. & in omni vltima voluntate ſufficiunt quinque teſtes excepto teſtamento. ſi tamen vltima voluntas conficitur in ſcriptis: teſtes debẽt ſe ſubſcribere. Salice.

¶ Impera. Theo. a. Aſclepiadoto pręf. pręt. Lex. viij.

SI quis agere ex teſtamento quolibet modo ſiue ſcripto ſiue ſine ſcriptura confecto, de hæreditate voluerit: ad fideicommiſſi perſecutionẽ aſpirare cupiens minime permittatur. Tãtum enim abeſt vt aditum cuiquam pro ſuo migrandi deſiderio concedamus: vt etiam illud ſanciamus, ſi teſtator faciens teſtamentum, in eodem pro codicillis etiam id valere cõplexus eſt: qui hæreditatem petit, ab ipſis intentionis exordijs vtrum velit eligendi habeat poteſtatem, ſciens ſe vnius electione, alterius ſibi aditum pręcluſiſſe: ita vt ſiue bonorum poſſeſſionem ſecundum tabulas, ſiuę ſecundum nuncupationem cæteraſque ſimiles poſtulauerit, aut certe mitti ſe in poſſeſſionem ex more petierit: ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia propoſitũ ſuę intentionis explanet. ¶ Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator qui decreuit facere teſtamentum: ſi id implere nequiuerit, inteſtatus videatur eſſe defunct9: nec tranſducere liceat ad fideicommiſſi interpretationem velut ex codicillis vltimam voluntatem: niſi id ille cõplexus ſit, vt vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere: illo iure videlicet electionis perdurante, vt qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare nõ poſſit. ¶ Si quis vero ex parentibus vtriuſque ſexus ac liberis vſque ad quartum gradum agnationis vinculis alligatus, vel cognationis nexu conſtrictus vſque ad tertium

gradum, ſcriptus hæres fuerit vel nuncupatus, in eo videlicet teſtamento quod teſtator vicem quoque codicillorū voluit obtinere: licebit ei ſi de hęreditate ex teſtamento ſecundum mortui voluntatem agens fuerit forte ſuperatus, vel certe ſi ipſe forte ſponte voluerit, ad fideicommiſſi ſubſidium conuolare. Non enim par eadem'que ratio videtur, amittere debita, & lucra non capere. ¶In omni autem vltima voluntate (excepto teſtamento) quinque teſtes vel rogati, vel qui fortuito venerint, in vno eodem'q; tempore debent adhiberi: ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis volūtas conficiatur: teſtibus videlicet quādo in ſcriptis voluntas cōponitur, ſubnotationem ſuam accōmodātibus.

¶ De legatis. Titulus. xxxvii.

Conditio mixta deficiens per caſum, non facit deficere relictum alimentorum. Vel ſic: Alimenta relicta legatariis quouſque cum Titio morati fuerint: etiā debentur pro tempore ſecuto poſt mortem Titij. Alexan.

¶ Impera. Anto. Pius. a. libertis Sextilię. Lex prima.

QVANVIS verbis his quoad cum Claudio Iuſto morati eſſetis, alimēta vobis & veſtiarium legatum ſit: tamen hanc fuiſſe defuncti cogitationem interpretor, vt & poſt mortem Iuſti Claudij eadem vobis præſtari voluerit.

Venditio hęreditatis hęredem nō liberat, licet cōtra emptorem regreſſum habeat. Bal. & Alex.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Sabiniano. Lex. ij.

QVanuis hęres inſtitutus hęreditatem vendiderit, tamen legata & fideicōmiſſa ab eo peti poſſunt: & quod eo nomine datum fuerit, vēditor ab emptore vel fideiuſſoribus eius petere poterit.

Obligatio rei legatę non extinguit legatum. Salic.

¶ Iidem. aa. Victorino. Lex. iij.

QVI poſt teſtamētum factum prędia quę legauit, pignori vel hypothecę dedit: mutaſſe volūtatem circa legatariorum perſonam non videtur. Et ideo etiam ſi in perſonam actio electa eſt: recte placuit ab hærede prędia liberari.

☞ Legatum factum ſeruo ſine libertate, non valet: nec conualeſcit ſi poſt mortem teſtatoris efficiatur liber. Alexan. concor. Baldus & Salice.

¶ Imperator Antoni. a. Sulpitio. Lex iiij.

SEruis teſtamẽto dominorum non data libertate, legatum ſeu fideicommiſſum relictum non valet. Nec conualeſcere poteſt, licet poſt mortem teſtatoris libertatem aliqua ratione conſecuti ſint.

☞ Legatarius ſubtrahẽs rem legatam per hæredem appręhenſam, perdit illam, & eius actionem. Sali.

¶ Idem. a. Donato. Lex. v.

NOn eſt dubium denegari actionem legatorũ ei pro portione cõpetẽti in ijs rebus quas ſubtraxiſſe eum de hęreditate apparuerit.

☞ Subſtitutio vulgaris facta in legato, expirat per agnitionem primi legatarij. Bal. & Alexan.

¶ Idem. a. Iuliano. Lex. vi.

SI legata relicta primus legatarius agnouit: ſubſtitutio eorum in perſona Pontianę facta euanuit.

☞ Coniuncti re, faciunt ſibi partem per concurſum: & error in nomine non vitiat ſi de corp[or]e conſtat. Baldus & Alexan.

¶ Idem. a. Fauſtino. Lex. vij.

SI Fortidianum fundum primo pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi legauit: concurſu dominiũ eius tibi quoque quæritur. ¶ Error autem nominum in ſcriptura factus, ſi modo de mancipijs vel poſſeſſionibus legatis non ambigitur, ius legati dati non minuit.

☞ Qui propter militiam mandatum teſtatoris exequi prohibetur, non propterea perdit legatum. Bal.

¶ Idem. a. Demetrio. Lex. viij.

AB adminiſtratione tutelę, religio ſacramenti Marcellum quem vobis à patre tutorem datum teſtamẽto proponitis, eripit. Quę res, quo minus legatum conſequatur, non impedit. Nec enĩ iuſte ab ea petitione repellitur: cum etiam ſi vellet tutelam adminiſtrare, prohibeatur.

☞ Hæres tenetur ſoluere legata, licet quęſtio de hęreditate moueatur. debet tamen ei pręſtari cautio de reſti-

tuendo ſi ei hæreditas euincatur. ſed cautio ſi cui pluſ quam per legem Falcidiam ſolutum ſit, pręſtatur etiã ſi queſtio hæredi de hæreditate non moueatur. h. d. Alexander poſt Baldum & Sali.

¶ Imperator Alexander. a. Antiocho. Lex. ix.

SI in fraudem eorum quæ teſtamẽto relicta ſunt, admiſſus eſt accuſator qui teſtamentum falſum diceret: pręſes prouinciæ ſecũdum iuriſdictionis formam ſolui legata iubebit, interpoſita cautione, ſi euicta fuerit hæreditas, ea reſtituturum: quãuis aliàs tunc cautioni locus ſit, cum ſine controuerſia legata ſoluantur.

Legatum rei alienæ ſciẽter factum valet: ſed ignoranter factum non valet: niſi ſit factum coniunctæ perſonæ vel vxori ſeu alĳ cui eſt veriſimile teſtatorem voluiſſe legare etiam ſi ſciuiſſet alienam rem eſſe. Alex.

¶ Idem. a. Ingenuæ. Lex. x.

CVm rem alienam quis reliquerit: ſi quidẽ ſciens, tam ex legato quàm ex fideicõmiſſo ab eo qui legatum vel fideicõmiſſum meruerit, peti poteſt. Quòd ſi ſuã eſſe putauit: non aliter valet relictum, niſi proximæ perſonæ vel vxori vel alĳ tali perſonæ datum ſit, cui legaturus eſſet etiam ſi ſciſſet alienam rem eſſe.

Si legatum factum pro dote, detur filiæ in dotem ab ipſomet patre viuente: non poteſt amplius eo mortuo peti. Alex. poſt Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Albiano. Lex. xi.

FIlia, legatorum nõ habet actionem, ſi ea quę ei in teſtamento reliquit, viuus pater poſtea in dotẽ dederit.

Hæres qui partẽ hęreditatis in qua fuit inſtitutus, repudiauit: totum prælegatum conſequitur. Alex.

¶ Idem. a. Mutiano. Lex. xij.

CVm reſponſo viri prudẽtiſſimi Papiniani quod precibus inſertum eſt, pręceptionis legatum etiã omiſſa parte hęreditatis vendicari poſſe declaretur: intelligis deſiderio tuo iuxta iuris formam eſſe conſultum. Verba vero reſponſi hæc ſunt: Filiæ mater prædium ita legauit: Præcipito, ſumito extra partem hæreditatis. Cum hęreditati matris filia renunciaſſet: nihilominus eam recte legatum vẽ-

dicare viſum eſt.
Res propria nemini poteſt legari. Salicetus.
¶Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Seuero. Lex. xiij.
PRoprias tuas res legari vel fideicommitti tibi non potuiſſe, certum eſt.
Non monumentum, ſed ius inferendi mortuum poteſt legari. Salicetus.
¶Iidem. aa. Taciano. Lex. xiiij.
MOnuméta quidẽ legari non poſſe, manifeſtum eſt: ius aũt mortuũ inferendi, legare nemo prohibetur.
Nemo relinquit quod non habet. Baldus.
¶Iidem. aa. Terentiano. Lex. xv.
SI vniuerſę facultates quas pater veſter reliquit, debito fiſcali aut priuato abſumũtur: nihil ex ijs quæ teſtamẽto ei⁹ adſcripta ſunt, valere poteſt. ¶Quòd ſi deducto debito, in relictis bonis ſuperfluum eſt: libertates impediri, iuris ratio non permittit: quinetiam legata necnon fideicommiſſa (ſalua lege Falcidia) pręſtanda ſunt.
Si debitor legat creditori rem pignoratam, nõ tenetur creditor reſtituere eam hæredi etiam oblato vel ſoluto precio. Alexan.
¶Iidem. aa. Syllę. Lex. xvi.
CReditor ſi à debitore ſuo rem quam pignoris nomine ſuſceperat, legatam ſibi cõtendit: etiam debito ab heredibus eius oblato, quo min⁹ reſtituat, defendi poteſt.
Sicut legata fieri poſſunt: ita & adimi. h. d. Alex. concor. Baldus & Salice.
¶Iidem. aa. Eutychiano. Lex. xvij.
DAtum legatum adimi, tam pure, quàm ſub conditione, non libertis tantum, ſed etiã ingenuis placuit.
Ille cui legatur nomen debitoris, habet vtilẽ actionem ſuo nomine: non autem directam, niſi ſit mandata vel ceſſa. Alexander.
¶Iidem. aa. Iuſtiniano. Lex. xviij.
EX legato nominis, actionibus ab ijs qui ſucceſſerunt non mandatis: directas quidem actiones legatarius habere non poteſt: vtilibus autem ſuo nomine experietur.
Breuitas temporis quo matrimonium durauit, non

impedit ab altero coniugum alteri poſſe legari Salice. & Alexander.

¶ Iidem.aa.&.cc.Niconi. Lex.xix.

NOn tantum duorum mẽſium, ſed etiam minoris tẽporis maritus vxori teſtamento ſcript9 ſuccedit: nec legata vel fideicommiſſa ſeu donationes temporis huius anguſtia capi prohibet.

Si quis legat rem in qua vſumfructum habet: illud ius tantum quod habet, legaſſe videtur, licet morte finitum ſit. Hoc dicit ſecundum glo. Alexander.

¶ Iidem.aa.Eutychiano. Lex.xx.

VXor patrui tui ſi teſtata deceſſerit: res tuas, tantummodo vſumfructum earũ habẽs, legare non potuit.

Verborum ſolennitas non curatur etiam in legatis. Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus.a.ad populum. Lex.xxi.

IN legatis vel fideicommiſſis neceſſaria non ſit verborum obſeruantia: ita vt nihil prorſus interſit quis talem voluntatem verborum caſus exceperit, aut quis loquẽdi vſus effuderit.

Appellatione hȩredis veniunt hȩredes in infinitũ. Alexan.concor.Bal.& Salice.

¶ Imperator Iuſtinia.a.Mennȩ prȩf.prȩt. Lex.xxij.

IN annalibus legatis vel fideicommiſſis quȩ teſtator nõ ſolũ certȩ perſonæ, ſed & eius hæredib9 prȩſtari voluit: eorum exactionem omnibus hæredibus, & eorum hȩredũ hȩredibus ſeruari, pro voluntate teſtatoris prȩcipim9.

Si vni legatur totum, alteri poſtea pars eiuſdem totius: cenſetur illa pars de toto adempta. Alexan.

¶ Idem.a.Iuliano prȩf.prȩt. Lex.xxiij.

CVm quȩſtio talis de ſignificatiõe verborum animos veterum mouit, ſi quis quendam agrum, Cornelianum puta vel alium cuidam inſolidum legauerit, deinde alij partem eius dimidiam: quantam portionem primus, quantam ſecundus legatarius conſequatur: ſimili dubitatione & in hæreditate & in fideicommiſſis habita. Cumque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignȩ: nos huiuſmodi cõputationes quaſi

ſupfluas & contrarias volūtati teſtatorū, oēs eſſe ſopiēdas cenſemus. Cum eñ manifeſtum eſt eū qui ab initio duodecim vncias rei cuidā reliquit, aliȷ aūt poſtea ſex, receſſiſſe illum quidē à priore volūtate, voluiſſe aūt minui eam ſex vnciȷs cū aliȷ eas obtulit: & pręſens caſus exitū apertiſſimum inueniet. Si quis itaq; vel agrum vel hęreditatē reliquerit, primo quidē in totū, ſecūdo aūt in partē dimidiam: vtrūq; in ſex vncias eſſe vel dñm rei legatæ vel hæredem: & ſi tota re primo relicta, tertiam partē ſecūdo reliquerit: ſecūdum prędictū modū octo quidē vncias vel agri vel hęreditatis apud primū remanere: tertiā aūt partem (id eſt quatuor vncias) ad ſecūdum migrare. Et ſic in oībus ſtatuēdum eſt, id eſt in hęreditatibus vel legatis vel fideicōmiſſis. Veſtigia enim voluntatis teſtatoris non aliter niſi per huiuſmodi viam æſtimanda ſunt.

Plures nominationes de eodē vniformiter factę, non faciūt ipm ad maiorem portionem vocari. Alex.

¶ Sed & aliā diſceptationem iuris antiqui nō abſimilem cōſtitutam decidere nobis humanum eſſe apparuit. Agitabatur eñ ſi quis agrū Cornelianum vel forte aliā quandam rem cuidā legauerit, & poſtea iterū vel ſępius ei eandem rem per legatū vel fideicōmiſſum dederit: poſt alia aūt verba teſtamenti Sēpronio eūdem agrū vel aliā rem legauerit: vt ſæpius quidē fuiſſet Titiȷ mentio, ſemel autē Sēproniȷ: quid ſtatuēdum eſt: & quid iuris ſit ſi cōiūctim aut ſeparatim eis relinquatur, ſiue in legato hoc conſiſtat, ſiue in hęreditate. Huiuſmodi igitur decidētes antiquā cōtrouerſiam, ſancimus, cuicūq; fuerit vel hęreditas vel ager in memoratis caſib9 ſiue cōiūctim, ſiue ſoli, ſiue ſępius eidem relictus: ęqua lance & hęreditatē & agrū vel aliam quācūq; rem diuidi, & ad dimidiam partem vnūquēq; vocari: niſi ſpecialiter expreſſerit & dixerit teſtator tantas quidē partes velle vnum, tantas aūt alterū habere. In oīb9 etenī teſtatoris volūtatē quę legitima eſt, dñari cenſemus.

A ſubſtituto exhęredati nō poteſt legari vel fideicōmitti, etiā ſi exhęredato pater aliquid legauerit. Sali.

C ¶ Idem. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. xxiiȷ.

Vm quidā ſuū filiūfamilias impuberem exhęreda-

ſum fecit, aliȷs hæredibus ſcriptis: eidem autē pupillo aliū ſubſtitutum reliquit, maximam ſcilicet oſtendens ad filiū ſuum affectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit, ſed poſt exhæredationis iniuriam etiam ſubſtitutionem addidit, & à ſubſtituto legatum reliquit: quęrebatur ſi huiuſmodi legatum vel fideicōmiſſum poſſet valere. ¶Sed & ſi legatum eidem exhęredato filio pater reliquerit, & ſubſtituerit ei exhęredato facto aliquem extraneum: iterum certabatur ſi ſaltem per eundem modum fideicōmiſſum poſſet relinquere. ¶Cum igitur antiquitas quidē hoc diuerſe tractare maluerit, nobis autem huiuſmodi iurgia ſuperuacua eſſe videant̄: ſancim9, nullo legato, nullo fideicōmiſſo hm̄oi ſubſtitutum qui exhęredato pupillo datus eſt, pręgrauari, nec ſi ipſam rem quam pupillo legauit à ſubſtituto eius, vel legare vel fideicommittere voluerit.

Legatarius celās teſtamētum, priuatur legato, & remanet hęredi ſcripto. Vel ſic: Illud quod auſertur ab indigno propter caſum concernentem fauorem certę perſonę, debetur illi, & non fiſco. Sal.

¶Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xxv.

SI legatarius vel fideicommiſſarius celauerit teſtamentum, & poſtea hoc in lucem emerſerit: an poſſet legatum ſibi relictum is qui celauerit, ex eo teſtamēto vendicare, dubitabatur: quod omnimodo inhibendum eſſe cenſemus: vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis qui voluit hęredem hęreditate ſua defraudare: ſed huiuſmodi legatū illi quidē auferatur, maneat autem quaſi pro non ſcripto apud hæredem: vt qui aliȷ nocēdum eſſe exiſtimauit, ipſe ſuā ſentiat iacturam: quēadmodum ſi legatarius cui propter tutelam gerēdam aliquid relictum ſit, non ſubierit tutelam: ei quidem legatum aufertur, pupillo autē aſſignatur cui ille vtilis eſſe noluit.

Valet relictum factum ad tēpus certum vel incertū: quo finito, ad hęredem reuertitur: & ei de re reſtituēda finito tempore caueri debet. Alex. & licitum eſt arguere de contractibus ad vltimas voluntates. Sali.

¶Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. xxvi.

ILlud quod de legatis vel fideicommiſſis temporalibus

(vtpote irritis) à legum conditoribus definitum eſt, emen dare proſpeximus: ſanciētes etiā talem legatorū vel fidei cōmiſſorum ſpeciem valere, & firmitatem habere. Cum enī iam cōſtitutum ſit fieri poſſe temporales donationes & contractus: conſequens eſt etiā legata vel fideicōmiſſa quę ad tēpus relicta ſunt, ad eādem ſimilitudinem confirmari: poſt completum videlicet tēpus ad hęredem ijſdem legatis vel fideicōmiſſis remeantibus: neceſſitatem habē te legatario vel fideicōmiſſario cautionem in perſonam hęredis exponere vt ei poſt tranſactum tēpus res non culpa eius deterior facta reſtituatur.

De verborū & rerū ſignificatione. Ti. xxxviii.

Legato fundi inſtructi non continentur venalia, neq; caſu tranſlata: ſed quę ex propoſito teſtatoris ibi ſunt parata gratia ipſius teſtatoris vel ipſius prędij. h. d. cum. l. ſequenti. Baldus.

Impera. Antoninus auguſtus Antipatrę. Lex prima.

PRAEDIIS inſtructis legatis: quāuis ex fructibus oleum & vinū in eodē fundo habuerit, tamen ſi id venale fuerit, item ea quę ad tēpus propter incurſionem latronum tutelę cauſa in prędium tranſlata ſunt, legato nō cedere, iuris authoribus placuit. ¶ Vinum vero quod in apothecis fuit, ſi ideo illic habuit vt cum in prędium veniſſet paterfamilias, eo vteretur: legato cedere ignorare non debes.

In legato fundi inſtructi veniunt inſtrumenta tam fundi quàm patriſſamilias. Sali.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. & cc. Ruffino. Lex. ij.

FVndo ſicut inſtructus eſt legato ſiue per fideicommiſſum relicto: villicum, homines que, & oia quæ velut ipſe paterfamilias cū ibi ageret, vel vt fundus eſſet inſtructus, non temporis cauſa in eo habuit, relicta eſſe, iuris authoritate definitum eſt. Ea etiam quæ tam fructuum colligendorum quàm ſeruādorum, item pecora ſtercorādi vel paſcendi cauſa ibi conſtituta ſunt, vt fructus de his capiātur, vel fundus ſit inſtructior: fideicommiſſo cedere, certi iuris eſt.

¶ Cautionis verbo ſimplex cautio ſignificatur. Bald.

¶ Impera. Iuſtinia. a. Iuliano præfe. præto. Lex. iij.

SAncimus cautionis nomine non eſſe fideiuſſoris dationem interpretandam, niſi hoc ſpecialiter vel in græcis vel in latinis verbis ſcriptum fuerit: niſi enim vel generaliter de ſatiſdatione, vel de fideiuſſione ſpecialiter nominatum ſit: cautione vel cautela minime fideiuſſionem, ſed nudam promiſſionem ſignificari.

¶ Diſiunctiua appoſita inter perſonas, ponitur pro coniuncta: ſecus ſi inter res. idem in contractibus. Bal.

¶ Idem auguſtus Ioanni præf. præt. Lex. iiij.

CVm quidam ſic vel inſtitutionem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel libertatem, vel tutelam ſcripſiſſet: ille vel ille mihi hæres eſto: vel illi aut illi do lego vel dari volo: vel illum aut illum liberum vel tutorem eſſe volo vel iubeo: dubitabatur vtrum'ne inutilis ſit huiuſmodi inſtitutio & legatum & fideicommiſſum & libertas & tutoris datio: an occupantis melior conditio ſit: an ambo in huiuſmodi lucra vel munera vocentur: & an ſecundum aliquem ordinem admittantur: an vterque omnimodo: cum alij in inſtitutionibus primum quaſi inſtitutum admitti, ſecundum quaſi ſubſtitutum: alij in fideicommiſſis poſteriorem ſolum accepturum fideicommiſſum exiſtimauerint, quaſi recentiore voluntate teſtatoris vtentes. Et ſi quis eorum altercationes ſigillatim exponere maluerit, nihil prohibet non leue libri volumen extendere: vt ſic explicari poſſit tāta authorū varietas: cū nō ſolū iuris authores, ſed etiā ipſæ principales cōſtitutiones quas ipſi authores retulerunt, inter ſe variaſſe videātur. Melius itaque nobis viſum eſt omni hmōi verboſitate exploſa, cōiūctionē aut, ꝓ &, accipi: vt videatur copulatiuo modo eſſe plata, & magis ita vt & primā pſonā inducat, & ſecūdā nō repellat. Quēadmodū eñi (verbi gr̄a) in interdicto qđ vi aut clā, aut cōiūctio, pro &, aptiſſime poſita eſt: ita & in omnib9 hmōi caſibus ſiue inſtitutionū ſiue legatorū ſiue fideicōmiſſorū vel libertatū ſeu tutelarū hoc eſt intelligēdū: vt ambo veniāt æqua lance ad hæreditatē: ambo legata ſimiliter accipiāt: fideicōmiſſum in vtrūque diuidatur:

libertas vtrũq; capiat: tutoris ambo fungantur officio: vt ſic nemo defraudetur à cõmodo teſtatoris: & maior prodentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur apud quẽ debeat eſſe tutela, in medio res pupillorũ depereant. ¶Sed hoc quidẽ ſancimus cũ in perſonas huiuſmodi proferatur ſcriptura. Si autem vna quidẽ eſt perſona, res autẽ ita derelictę ſunt: Illam aut illam rem illi do lego, vel per fideicõmiſſum relinquo: tunc ſecũdum veteres regulas & antiquas definitiones, vetuſtatis iura maneãt incorrupta, nulla innouatiõe eis ex hac cõſtitutiõe introducẽda. ¶Quod etiam in contractibus locum habere cenſemus.

¶Quando verbum familię ſonat in perſonis, intelligitur de propinquis ſecũdum ordinem proximitatis, & de quibuſdam affinibus in ſubſidiũ vocandis. Sed quãdo nomen familię ſonat pro rebus, intelligitur pro ſubſtantia bonorum. Baldus.

¶Idem. a. Ioanni pręfe. pręto. Lex. v.

SVggeſtioni Illyricianę aduocationis reſpondentes decernimus familię nomẽ talem habere vigorem, parentes & liberos omneſq; propinquos, & ſubſtantiam, libertos etiam & patronos necnon ſeruos per hanc appellationem ſignificari: & ſi quis per ſuum elogium fideicõmiſſum familiæ ſuæ reliquerit, nulla ſpeciali adiectione ſuper quibuſdam certis perſonis facta: non ſolum propinquos, ſed etiam his deficientibus generum & nurum. Eos enim nobis humanum eſſe videtur ad fideicommiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimoniũ morte filĳ vel filię fuerit diſſolutum. Nullo etenim modo poſſunt gener vel nurus filĳs viuentibus ad tale fideicõmiſſum vocari: cum hi proculdubio eos antecedant: & hoc videlicet gradatim fieri vt poſt eos liberti veniant. Hoc eodem valente & ſi quis rem immobilẽ cuidã legauerit vel fideicõmiſerit, eam'q; alienari prohibuerit: adĳciens vt ſi hoc fideicõmiſſarius pręterierit, familię ſuę res acquiratur. In alĳs autẽ caſibus nomẽ familię pro ſubſtantia oportet intelligi: quia & ſerui & alię res in patrimonio vniuſcuiuſq; eſſe putantur.

¶Si omiſſa ſit cauſa teſtamenti. Titu. xxxix.

Si inſtitutus, in fraudẽ legatariorum repudiat hęreditatem, & vadit ad ſubſtitutum vulgarem: ipſe ſubſtitutus adiẽs tenetur ad legata ab inſtituto relicta ſi dolus fuit cõmunis participatus cum ipſo: ipſe etiam inſtitutus tenetur ſi pecuniam accepit. Bal.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Ianuarię.

Lex prima.

SI IN fraudẽ legatorum tranſmiſſam hęreditatem ad ſubſtitutũ probatura es: vtilis actio aduerſus eum cum quo fraudis conſiliũ participatum eſt, tibi competit. Planè ſi pecunia accepta omiſit aditionem: legata & fideicõmiſſa præſtare cogitur.

Si hęreditas quę adiri poterat, repudietur ĩ fraudẽ legatorũ: habet locũ hoc edictũ. h. d. Bal. Secus ſi nõ potuit adiri ex defectu teſtamẽti vel hęredis inſtituti. Sali.

¶ Impera. Phil. a. & Phil. c. Victorię. Lex. ij.

EVm qui cum ex teſtamento poſſet obtinere hęreditatem, ab inteſtato ius ſucceſſionis voluit amplecti: libertatibus eodem teſtamento datis obeſſe non poſſe, iam pridem placuit. Quòd ſi cum iam neq; adiri ex teſtamẽto hæreditas, neq; bonorum poſſeſſio peti poſſit, iudiciũ defuncti non vſurpabitur, ſed ad irritum iuris ratione reuocatum eſt: petitio relictorum nullo iure procedit. Si vero iure facto teſtamento, ceſſante hærede ſcripto alter ab inteſtato adijt hęreditatẽ: neq; libertates neq; legata ex teſtamento poſſe præſtari manifeſtum eſt.

Beneficium iſtius edicti tranſmittitur ad hęredem cum ſua cauſa. Baldus.

¶ Impera. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Ap. & Pię. Lex. iij.

SI Proculiana patri veſtro cuius eſtis hæredes, teſtamento quid reliquit: & ſcripti iure ſecũdum eius iudicium vel omiſſa cauſa teſtamenti ſucceſſerint ab inteſtato: aditus competens iudex, quatenus legis Falcidię modus patitur, vobis relicta reſtitui iubebit.

¶ De indicta viduitate & lege Iulia Miſcella tollenda. Titulus. xl.

¶ Conditio viduitatis non ſpernitur ſi legatum non adſcribitur mulieri, ſed alteri. Baldus.

¶ Imperator Gordia. a. Bono. Lex prima.

LEGATVM alij ſub conditione ſic relictũ : Si vxor nuptui ſe poſt mortẽ mariti nõ collocauerit : contractis nuptijs conditione deficitur: ideo'q; peti nequaquam poteſt.

¶ Cõditio quæ viduitatem indicit, vitiatur, & non vitiat : & lex Iulia Miſcella cum iuramento & cautione Mutiana quę pręſtabatur, ceſſat. h. d. Sali.

¶ Impera. Iuſti. a. Ioan. pręfe. pręto. Lex. ij.

AMbiguitates legis Iulię Miſcellę generali lege tollentes, nullum cõcedimus fieri iuramentũ ſecundũ prędictam legem, ſed penitus ea vnà cum Mutiana cautione ſuper hac cauſa quieſcente, licere mulieribus etiam maritorum ſuorum interminatione ſpreta quæ viduitatem eis indicit, & nõ dato ſacramẽto, procreandę tamẽ ſobolis gratia, ad ſecũdas migrare nuptias: pœna huiuſmodi ceſſante ſiue habeant liberos, ſiue non: & ea percipere quæ maritus dereliquit. Quorum omniũ manifeſtum eſt dominium minime eas liberis exiſtẽtibus habere, vſufructu tantummodo apud eas remanẽte, & ad liberos prioris thori proprietate eorum deferẽda, ſecũdum ea quæ de ſecũdis nuptijs & lucris quæ ex his mulieribus obueniunt, ſtatuta ſunt: ne ex neceſſitate legis & ſacramento colorato periuriũ cõmittatur. Cũ enim mulieres ad hoc natura progenuerit, vt part9 ederẽt, & maxima eis cupiditas in hoc cõſtituta ſit: quare ſcientes prudentes'q; periuriũ cõmitti patimur? ¶ Tale igitur iuramentum cõquieſcat : & lex Iulia Miſcella cedat cum Mutiana cautione ſuper hoc introducta, à noſtra republica ſeparata. Augeri etenim magis noſtram rẽpublicam, & multis hominibus legitime progenitis frequẽtari, quàm impijs periurijs affici volumus: cũ ſatis eſſe inhumanum videatur, per leges quę periuria puniunt, viam periurijs aperiri.

IN Authentica de nup. §. quæ vero nunc ſequitur. col. iiij. conſtitu. i.

¶ Hodie conditio viduitatis in vidua non ſpernitur:

¶ & legatum ei forma hac lege ſtatuta debetur. Sall.

CVi relictum quid fuerit à coniuge vel à qualibet perſona ne ſecūdas ineat nuptias: intra annum quidē nō petat, niſi ſpes nuptiarū deficiat: poſt annum vero capiat præſtita cautione rei cum fructibus reſtituendæ ſi cōtrafecerit. Pro immobili re iuratoria cautio fiat cū hypothecis: pro mobili (ſi pſona ſit idonea) eadē eſt cautio: alioqui & fideiuſſor exigitur, ſi præſtari poteſt. Contractis nuptijs res data vendicari poteſt: quod ſic amittitur ac ſi ei relictum vel ordinatum non eſſet.

¶ Lex Iulia Miſcella correcta ī muliere, eſt correcta in viro: & conditio in viduitate appoſita, ſi perſeuerantiam non requirit, eſt expectanda. Bal.

¶ Idem eidem. Lex.iij.

LEgem iuliam Miſcellam quēadmodum in fœminis ſuſtulimus: ita & in maſculis eſſe ſublatam, pertinere quidem ad ſenſum noſtræ legis quam ſuper hoc promulgauimus, non eſt incertum. Ne tamē quædā ambiguitas ſimplices animos moueat: etiam expreſſim ſancimus legem Iuliam Miſcellam & ſenatuſcōſultū quod circa eam factum eſt, necnon Mutianam cautionem quæ ſuper talibus nuptijs introducta eſt, non ſolum in fœminis, ſed etiā in maſculis ceſſare. ¶ Sed quia apud Vlpianū in libris Sabinianis inuenimus quædam verba quæ effugiunt legis Miſcellę obſeruationem: ne quis & ea ſublata eſſe putauerit, ſancimus, cū huiuſmodi verbis mulieribus aliquid relinquetur, ſi vidua erit, vel quoties vidua erit, vel cum vidua erit: vel econtrario maribus, ſi amiſerint vxores, vel quando ad cœlibatum peruenerint: nō vetari ea vendicare vel legitimo modo ſumere quæ eis derelicta ſunt. Neque enim vt permaneant vel fœminę in viduitate, vel maſculi in cœlibatu, videtur eſſe relictum, vt locum ante noſtram legem habeat lex Iulia Miſcella, quę iam perempta eſt: ſed cum primum hoc euenerit, illico competat talibus perſonis eius quod relictum eſt perſecutio: quia ſub conditione relictum eſſe videtur, ſiue ſemel, ſiue in annos ſingulos hæc liberalitas fuerit conſcripta quaſi pro ſolatio ſuæ triſtitiæ.

¶ De iis quæ pœnę nomine in teſtamento vel codicillis relinquuntur. Titu.xli.

Relictum vel in alium tranſlatum pœnæ nomine, valet; niſi ob turpem cauſam vel impoſſibilem conditionem relinquatur.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.Mennę prę.prę. Lex vnica.

SVPERVACVAM obſeruationē veterū legū per quā teſtatorū volūtates ad effectū duci impediebātur, amputamus, pręcipiētes nullum valere dicendo pœnę nomine quędā eſſe relicta vel adempta in ſupremis teſtantiū volūtatibus, eas infirmare: ſed licere teſtanti pro implēda ſua voluntate vel pecunias dari pręcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit tam in adimēdis hereditatibus vel legatis vel fideicōmiſſis vel libertatibus, quàm in pręcipiendo ad alias perſonas ea transferri ab eo cui relicta ab initio ſunt: vel aliquid aliīs ab eo dari, ſi minus diſpoſitionibus ſuis hęres vel legatarius vel libertate donatus paruerit. ¶ Quod ſi aliquid facere vel legibus interdictū vel aliâs probroſum vel etiam' impoſſibile iuſſus aliquis eorum fuerit: tunc ſine vllo damno, etiā neglecto teſtatoris præcepto, ſeruabitur.

¶ De fideicōmiſſis. Titu.xlii.

Triennalis præſtatiò alimētorum ex certa ſcientia fideicōmiſſum eorum roborat, validum qualificat, & declarat. Salicetus.

¶ Imperator Anto.a.Demetrio. Lex prima.

SI PROBAVERIS Demetriū petiīſſe de matre hærede'q; ſua vt tibi alimēta menſtrua & veſtiariū annuū pręſtaret: eam'q; ſecutā volūtatem filiī ſui, per multū tēporis, id eſt nō minus in tali cauſa triennio ea pręſtitiſſe: vt in futurum quoq; ea præſtentur, & ſiqua in pręteritum pręſtita non ſunt, vt exſoluantur, impetrabis.

Agnoſcens minus ſolenem volūtatem, & ſoluēs, non repetit. Bal. Vel ſic: Volūtas vltima non ſolēnis nō retractatur in agnitis. Salicetus.

¶ Idem.a.Eupatriç. Lex.ij.

ETſi inutiliter fideicõmiſſum relictum ſit: tamen ſi hę redes comperta volũtate defuncti, prædia ex cauſa fideicõmiſſi auo tuo præſtiterunt: fruſtra ab hæredibus eius de ea re quæſtio tibi mouetur: cũ non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex conſcientia relicti fideicommiſſi, defuncti voluntati ſatisfactum eſſe videatur.

Fideicõmiſſum vniuerſale tranſmittitur licet non ſit facta reſtitutio: & debitore ſuccedente creditori, confunditur actio. Baldus.

¶ Idem.a.Rufinç. Lex.iij.

CVm ſecũdum volũtatem defunctæ Chryſidem puellam ab hæredibus manumiſſam, eam'q; priuſquam ei reſtitueretur hęreditas, inteſtatam vita functam proponas: ad manumiſſores eius ſucceſſio pertinet. Qui ſi adierint eius hæreditatem: confuſis actionibus, fideicommiſſo ſunt liberati.

Prohibita vẽditione extra familiã, prohibetur etiã donatio niſi fiat in familia. Sali.

¶ Impera. Alexan.a. Victorino. Lex.iiij.

VOluntas patris prohibẽtis liberos fundos extra familiam vendere, vel pignori dare: fratrẽ ſorori donare prohibuiſſe non videtur.

Directa pupillaris expirat pubertate, non fideicõmiſſaria. Bal. & Sali.

¶ Idem.a.Reginç. Lex.v.

SI frater tuus poſteaquã patri hæres extitit, pubes iã factus ſine liberis deceſſit: ex pupillari ſubſtitutione tibi hęreditas eius delata non eſt. Sed ſi verbis fideicõmiſſi aliqua parte teſtamẽti confirmata eſt: fideicõmiſſum ab hæredibus petere non prohiberis.

Obligata per fideicõmiſſum à teſtatore ſciente relicta tenetur hæres luere: & ſi ſunt diſtracta, tenetur precium ſoluere. Salicetus.

PRædia obligata per legatum vel fideicõmiſſum relicta heres luere debet: maxime cum teſtator conditionem eorũ non ignorauit: aut ſi ſciſſet, legaturus tibi aliud quod non minus eſſet, fuiſſet. Si vero à creditore diſtra-

cta ſunt: precium hęres exoluere cogitur, niſi cõtraria defuncti voluntas ab hærede oſtendatur.

Interpretatio vltimę voluntatis ſpectat ad iudicẽ. Baldus.

Idem. a. Septimo. Lex. vij.

VOluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione iudicis eſt.

Vt legatum non ſit inutile, non prius cedit dies legati quàm libertatis. Bal.

Idem. a. Maſculo. Lex. viij.

QVi fideicommiſſariam libertatẽ meruit: legata vel fideicommiſſa à defuncto ſibi data, iure ſuo perſequitur.

Non honoratus cõmodo pecuniario, non poteſt grauari fideicommiſſo. Sali.

Imperator Gordianus. a. Paulianæ. Lex. ix.

AB eo qui neque legatum, neque fideicõmiſſum, neque hæreditatem vel mortis cauſa donationem accepit: nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt.

Senſus intellectualis perficit orationem quæ in ſuo conſtructu perfecta non eſt. Salice.

Idem. a. Firmio. Lex. x.

VErbum volo, licet deſit: tamẽ quia additum perfectũ ſenſum facit, pro adiecto habendum eſt.

Cum omnium prohibitorum conſenſu fit venditio: ſi non ſupereſt perſona quæ poſſit reuocare alienationẽ, prohibita alienatio conualeſcit: & adde quòd firma eſt alienatio facta contra teſtatoris voluntatem. Baldus.

Idem. a. Papiniano. Lex. xi.

QVoties ab omnibus qui alienatione facta ad fideicõmiſſi petitionẽ aſpirare poſſunt, venditio celebratur, aut quibuſdam vendentibus alij conſenſerint: authoritas contractus conuelli nequaquam poteſt.

Rogatus reſtituere poſt mortẽ, poteſt reſtituere prius retenta vel omiſſa quarta. Salice.

Impera. Philip. a. & Philip. c. Ruffino. Lex. xij.

POſt mortem ſuam rogatã reſtituere hæreditatem: defuncti iudicio & antequam fati munus impleat, poſſe

ſatiſfacere, id eſt reſtituere hæreditatem etiam quarta parte vel retenta, vel omiſſa ſi voluerit, explorati iuris eſt.

Inſtitutus non præſtat legata à ſubſtituto relicta. Bal.

Idem. a. & c. Sempronio. Lex. xiij.

QVoties principali loco hæres inſtitutus, teſtatori ſuccedit: legata ſeu fideicommiſſa ſubſtituto data poſci iure non poſſunt.

Vbi inſtitutio per errorem teſtantis eſt nulla: legata & fideicommiſſa intelliguntur repetita à venientibus ab inteſtato. Azo.

Impera. Val. r. & Gali. aa. Falconi. Lex. xiiij.

EA quam frater tuus inſtituerat, ſiue quæſita ſiue non quæſita hæreditate deceſſerit: cum tamen ſimpliciter antequam duodecimum ætatis annum impleuiſſet, verbis precarijs teſtamento facto, nonnullos ei voluerit ſubſtitutos: nihil prohibet fideicommiſſum peti vel ab ipſius heredibus, vel ab ijs qui bona inteſtati tenent. Tunc enim locum habet quod regulariter traditur, ea quæ in teſtamẽto relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hereditas, non valere: cum verbis relicta directis adiri potuit hereditas, non cum illa ipſa ſic data eſt vt eſſet ab inteſtato ſucceſſoribus poſtulanda. Quod reſcripſimus ſequentes aſſeuerationem tuam, quaſi ſcripta hæres non fuerit iure adoptata: alioqui ſi in familia relicta hæres facta deceſſerit: & conſequenter ipſius hæredes petitioni fideicõmiſſi reſpondere coguntur.

Pater rogatus de emancipãdo filium hæredem à rogante inſtitutum: videtur rogatus de reſtituendo hæreditatem. Salicetus.

Iidem. aa. Philocrati Lex. xv.

QVanuis ſimpliciter te ac fratrem tuũ aliquis inſtitueret hæredes: eius'que hereditatis commodum pater ex tua fratris'que perſona pro portionibus veſtris poteſtatis ratione quæſierit: tamen quia inferioribus verbis teſtamenti vos ſui iuris facere teſtator curauit, intelligi poteſt reſtituendi hæreditatis commodi fideicomiſſo patrẽ obſtrictum eſſe.

Ex fideicõmiſſo vniuerſali debentur prælegata etiã

poſtea facta, ſi verba fideicommiſſi ſint apta comprę-hendere illa: niſi aliud appareat de voluntate teſtatoris. Salicetus.

¶ Impera. Carus Carinus & Numerianus. aaa. Iſidoræ.
Lex. xvi.

CVm virum prudentiſſimum Papinianum reſpondiſſe non ignoremus etiam legata huiuſmodi fideicommiſſo contineri, id eſt vbi hæres rogatus fuerit quicquid ex hęreditate ad eum peruenerit, poſt mortem reſtituere: animaduertimus etiam præceptionis compendiũ teſtatoris verbis compręhenſum eſſe. ¶ Sanè quoniam in fideicommiſſis voluntas magis quàm verba plerũque intuẽda eſt: ſiquas pro rei veritate præterea probationes habes ad cõmendandam hanc patris voluntatem quã fuiſſe aſſeueras, apud pręſidem ꝓuincię experiri nõ vetaris.

Diſpoſitio liberationis de futuro, inducit exceptionẽ de pręſenti. Baldus.

¶ Impera. Dio. & Maxi. aa. Fortunato prę. prę. Lex. xvij.

SI creditoris voluntas iure ſubnixa liberari te debito volentis doceri poteſt: etiam antequam ſolenniter tibi liberatio à ſucceſſore prę ſtetur, exceptionem tibi ex volũtate defuncti deſcendentem competere manifeſtum eſt.

Tutor liberandus non tenetur reddere rationẽ. Bal.

¶ Iidem. aa. Polauſto. Lex. xviij.

CVm neceſſitatem reddendę rationis defunctus remittendam tibi eſſe petierit: manifeſti iuris eſt voluntatẽ defuncti immutatam eſſe debere.

Qđ pendet ex futuro, ex vltimis ſumit effectũ. Bal.

¶ Iidem. aa. Amplidio. Lex. xix.

CLari & aperti iuris eſt in fideicommiſſis poſteriores voluntates eſſe firmiores.

Relictum à tutore, intelligitur relictũ à pupillo. Sali.

¶ Iidem. aa. Firmio. Lex. xx.

ETiam à pupillorũ tutoribꝰ velut ab ipſis relicta fideicommiſſa debentur.

Si dies fideicommiſſi ceſſit viuente fideicommiſſario: fideicommiſſum tranſit ad eius hæredem etiã tunc in rerum natura non exiſtẽtem. Sali.

❡Iidem.aa.&.cc.Tyberio. Lex.xxi.

SI in perſonã patris tui cui te ſucceſſiſſe proponis, fideicommiſſi dies vtiliter ceſſit: licet tempore quo fuerat datum, necdum te natum fuiſſe probetur: vxorem patrui tui quem contendis rogatum fuiſſe patri tuo ſi ſine liberis deceſſerit, ab auo tuo relicta reſtituere: ſi ei ſucceſſerit, de fideicommiſſo conuenire debes. Nam ſi patrui etiam hæreditas tibi quæſita eſt: non de fideicommiſſo quęrẽdũ eſt, ſed hæreditas ab ea vendicanda eſt.

Fideicommiſſum poteſt relinqui in qualibet vltima voluntate legitimo numero teſtium comprobata. Sali.

❡Iidem.aa.Plociano. Lex.xxij.

ET in epiſtola, vel breui libello, vel ſine ſcriptura, immo etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt.

Ex minus ſolenni voluntate non debentur fideicommiſſa niſi per hæredem ſcienter fuerint agnita. Sali.

❡Iidem.aa. Stratonico. Lex.xxiij.

SI veritas vel ſolennitas iuris deeſt, nec amplexus parẽtis voluntatem relicta dediſti, vel tranſactionis cauſa ſtipulantibus promiſiſti, negocium'que integrum eſt: ad ſolutionem vrgeri non potes.

Inſtrumenta emptionalia rei legatæ debent remanere penes hæredes, pręſtita cautione de illis exhibendis cũ fuerit neceſſe. Salice.

❡Iidem.aa.&.cc.Meneſtrato. Lex.xxiiij.

INſtrumenta prædiorum per fideicommiſſum relictorum, quæ ad probationem originis eorum pertinẽt, hęredes præſtare neceſſe non habent: cautionem tamen pręſtare debent, quòd ſi opus fuerit, legatario ſeu fideicommiſſario ipſa (ſi habeant) proferant.

Teſtator poteſt ita legare rem hæredis ſicut propriã. Salicetus.

❡Iidem.aa.&.cc.Iuliano. Lex.xxv.

HAeredum etiam res proprias per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ambigitur.

Repudiatio patris non nocet filio cui eſt legatũ. Sali.

❡Iidem.aa.&.cc.Fortunato. Lex.xxvi.

EX repudiatione fideicommiſſi, doli mali exceptio iuſta cauſa intercedente tunc opponitur, quãdo ipſe cui fideicommiſſum relictum eſt, repudiatione vſus fuerit. Vnde cum hoc non te, ſed patrem feciſſe aſſeueres, qui tibi nocere non potuit: nihil tibi obeſſe poteſt.

Sola pœnitẽtia reuocat fideicõmiſſũ & legatũ. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Olympiadi. Lex. xxvij.

FIdeicõmiſſum, eius qui reliquerat pœnitentia probata, ſucceſſores nunquam prȩſtare compelluntur.

Fideicõmmiſſum relictum ſeruo proprio, non tenet: quia libertatem ei non tribuit. Salice.

¶ Iidem. aa. & cc. Tyberio. Lex. xxviij.

EX fideicommiſſo ſub conditione ſine libertate ſeruis proprijs inutiliter dato, libertas peti non poteſt.

Inualidum teſtamentum vim codicillorũ non habet: & eſt ratio, quia non ſunt eiuſdem generis, formȩ, vel naturȩ. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Achilleo. Lex. xxix.

EX teſtamento quod iure non valet: ne fideicommiſſum quidem, ſi non ab inteſtato quoque ſuccedentes rogati probentur, peti poteſt.

Deſcendentes teſtatoris grauati poſt mortem ſuam reſtituere hæreditatem, intelliguntur grauati ſi deceſſerint ſine liberis. Sali.

¶ Impera. Iuſtinian9. a. Demoſtheni prȩfe. prȩt. Lex. xxx.

CVm acutiſſimi ingenij vir, & merito ãte alios excellens Papinianus in ſuis ſtatuerit reſponſis, ſi quis filiũ ſuũ hæredẽ inſtituit, & reſtitutionis poſt mortẽ oneri ſubegit: nõ aliter hoc videri diſpoſuiſſe, niſi cũ filius eius ſine ſobole vitam ſuã reliquerit: nos hmõi ſenſum merito mirati, pleniſſimum ei donam9 euẽtum: vt ſi quis hoc diſpoſuerit, non tãtum filium hæredem inſtituens, ſed etiã filiã, vel ab initio nepotẽ vel neptem, vel pronepotem vel proneptem, vel aliam deinceps poſteritatem, & eam reſtitututionis poſt obitũ grauamini ſubiugauerit: non aliter hoc ſenſiſſe videatur, niſi ij qui reſtitutiõe onerati ſunt, ſine filijs vel filiabus, vel nepotibus vel pronepotibus, neptibus vel proneptibus fuerint defuncti: ne videatur teſtator alie-

nas ſucceſſiones proprijs anteponere.

Legata & fideicommiſſa relicta à filio præterito non debentur. Sali.

¶Idem. a. Ioanni præfe. præto. Lex. xxxi.

QVidam filium ſuū à ſacris paternis remiſit: & poſtea teſtamento condito eum præterijt, nullo ei penitus reiecto, alijs hęredibus derelictis: ipſum aūt quē neque hęredē neq; exhęredatū fecit, fideicōmiſſo prægrauauit. quęrebatur ſi vtile eſt hmōi fideicōmiſſum. Tota igit̃ antiqua dubitatione ſuper hoc exploſa, nobis in hoc caſu placuit vt emancipatus (vtpote iniuria à patre affectus) non compellatur fideicōmiſſum à ſua perſona relictum præſtare. ¶Quod etiam in alijs perſonis quas exhæredari vel inſtitui neceſſe eſt, locum habere cenſemus.

Hæres negans fideicommiſſum fore relictum, fideicōmiſſario volente ſtare eius iuramento, cogitur iurare vel ſoluere: nec auditur volens nunc ſe tueri ex minus ſolenni voluntate. h.d. ſecundum lec. glo. Vel ſic: Vbi teſtator eſt confiſus de ſola fide hæredis, cogitur hęres ſoluere legatum: & negans fideicommiſſum, cogitur iurare vel ſoluere. Salicetus.

¶Idem eidem. Lex. xxxij.

QVæſtionem ex facto emergentem reſecantes, & voluntati mortuorum proſpicientes, ſancimus, ſi ſine ſcriptura & pręſentia teſtiū fideicōmiſſo derelicto, fideicōmiſſarius elegerit hæredis iuramentum, vel forſitan legatarij vel fideicōmiſſarij, quoties ab eo relictum eſt fideicōmiſſum ſiue vniuerſitatis ſiue ſpeciale: neceſſe habere hæredem vel legatarium ſeu fideicōmiſſarium prius iurelurando de calumnia præſtito, vel ſacramētum ſubire, & omi inquietudine ſeſe relaxare: vel ſi recuſandū exiſtimauerit ſacramētum, aut certam partem vel quātitatem manifeſtare fideicommiſſario derelictam noluerit: ſi forſitan maiorem fideicōmiſſarius expetat, omnimodo exactioni fideicōmiſſi ſubiacere, & eum ad ſatiſfactionem cōpelli: cum ipſe ſibi iudex & teſtis inueniatur, cuius religio & fides à fideicommiſſario electa eſt: nullis teſtibus nullisque alijs aduentitijs probationibus requiſitis. ¶Sed ſiue quin-

que ſint teſtes, ſiue minores, vel nemo: cauſam per illius ſacramētum vel dādum vel recuſandum ſuam habere tam firmitatem quàm exactionem: ſiue pater ſit qui fideicommiſſum dederit, ſiue extraneus: vt æquitatis ratio cōmuniter in omnes procedat. Cum enim res per teſtium ſolennitatem oſtēditur: tūc & numerus teſtium & nimia ſubtilitas requirēda eſt. Lex etenim, ne quid falſitatis incurrat per duos forte teſtes cōpoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtulat: vt per ampliores homines perfectiſſima veritas reueletur. ¶ Cum autē is qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur, & maxime ipſe hęres (cui ſumma authoritas totius cauſę commiſſa eſt) dicere compellitur veritatem per ſacramenti religionem: qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneam fidem decurratur, propria & indubitata relicta? Cum & in leges reſpeximus, quæ iuſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnimodo hęredes obedire cōpellūt: & ſic ſtrictius cauſam exigūt, vt etiam amittere lucrum hęreditatis ſanciant eos qui teſtatoribus ſuis minime paruerint.

IN Authen. de hæredi. & Falci. §. ſi quis autem non implens. colla. i. conſti. i.

¶ Hęres poſt iuſſum iudicis intra annū non exequens iuſtum teſtatoris iudicium, priuatur omni lucro hæreditario perſonis hic enumeratis applicando. Sali.

HOc amplius, qui defuncti iudicium lege non repræſentatum monitus à iudice intra annum nō implet, excluditur eo quod præter debitum naturale perceperit ex eodem iudicio. Hoc autem cum onere ſuo, danda ſuper hoc cautione, defertur primo ſubſtitutis, mox ordine ſeruato cohęredibus adeūtibus, vel generali fideicōmiſſario vel legatario ſoli, vel ex pluribꝰ in pte potiori, vel ſpeciali fideicommiſſario vel legatario maioris emolumēti, vel oībus, vł volētibus, vel libertate in teſtamēto donatis, prout quiſq; eorū prior nominatus eſt: exhęredatis ne hic quidem reſpectis: poſtremo defertur extraneo vel fiſco.

¶ Communia de legatis & fideicommiſſis: & de in rem miſſione tollenda. Titulus. xliii.

❧ Pro re teſtatoris legata & ad grauatum peruenta cõpetunt tres actiones, ſcilicet actio perſonalis ex teſtamento: rei vendicatio: & hypothecaria: varietate legãdi ſublata. Sali.

❡ Imperator Iuſtinian9.a. Demoſtheni pręfecto pretorio.

Lex prima.

CVM ĳ qui legatis vel fideicõmiſſis honorati ſunt, perſonalem actionem plerũque habere noſcãtur: quis vel vẽdicationis, vel ſinẽdi modi, aliorũ que generum legatorum ſubtilitatem prono animo admittat, quam poſteritas optimis rationibus vſa nec facile ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit? Quis in rem miſſionis ſcrupuloſis vtatur ambagibus? Rectius igitur eſſe cenſemus in rem quidem miſſionem penitus aboleri: omnibus vero tam legatarĳs quàm fideicõmiſſarĳs vnam naturam imponere: & non ſolũ perſonalẽ actionem pręſtare, ſed & in rem: quatenus eis liceat eaſdem res, ſiue per quodcũq; gen9 legati, ſiue per fideicõmiſſum fuerint derelictæ, vendicare in rem actione inſtituenda: & inſuper vtilẽ Seruianam, id eſt hypothecariã ſup ĳs quę fuerint derelicta, in res mortui pręſtare. Cum eñ iam hoc iure noſtro increbuit, licere teſtatori hypothecam rerũ ſuarum in teſtamẽto quib9 voluerit dare: & iterũ nouellę cõſtitutiones in multis caſib9 & tacitas hypothecas introduxerũt: nõ abs re eſt etiã nos in præſenti cauſa hypothecariam donare actionem: quæ etiam nullo verbo pręcedẽte poſſit ab ipſa lege induci. Si enim teſtator ideo legata vel fideicommiſſa dereliquit, vt oĩmodo perſonæ ab eo honoratæ ea percipiãt: apparet ex eius volũtate etiã præfatas actiões cõtra res teſtatoris eſſe ĩſtituẽdas, vt oĩb9 modis volũtati ei9 ſatiſfiat: & pręcipue cũ talia ſunt legata vel fideicõmiſſa quę pĳs actibus ſunt deputata. ¶ Et hęc diſponim9 non tñ ſi ab herede fuerit legatũ derelictũ vel fideicõmiſſum: ſed & ſi à legatario vel fideicõmiſſario vel alia pſona quã grauare fideicõmiſſo poſſum9, fideicõmiſſum cuidam relinquatur. Cum eñ nõ aliter valeat niſi aliquid lucri afferat ei à quo derelictũ eſt: nihil eſt graue etiã aduerſus eum non tñ perſonalem,

ſed etiã in rem & hypothecariã extēdere actionē in reb9 quas à teſtatore cōſecutus eſt. ¶In oībus aūt hmōi caſib9 intãtum & hypothecaria vnūquēque cōueniri volumus, inquantum perſonalis actio aduerſus eum cōpetit: & hypothecam eſſe non ipſius hæredis vel alteri9 perſonæ quę grauata eſt fideicōmiſſo, rerum, ſed tantummodo earum quæ à teſtatore ad eum peruenerint.

Exæquata ſunt legata & fideicommiſſa, verborum varietate reiecta. Sali.

¶ Idem. a. Iuliano prefecto prętorio. Lex. ij.

OMne verbū ſignificãs teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicōmittere volētis, vtile atq; validū eſt, ſiue directis verbis, quale eſt iubeo forte: ſiue pcarijs vtatur teſtator, quale eſt rogo, volo, mãdo, fideicōmitto: ſiue juramētum interpoſuerit: cū & hoc nobis audiētibus vētilatū eſt, teſtatore quidē dicente, ἐξορκίζω σε, partib9 aūt hmōi verbū huc atque illuc lacerãtibus. ¶Sit igitur (ſecūdum quod diximus) ex omni pte verborū non inefficax volūtas, ſecūdum verba legãtis vel fideicōmittētis: & oīa quę naturaliter inſunt legatis, ea & fideicōmiſſis inhęrere intelligãtur: & ecōtrario quicquid fideicōmittitur, hoc intelligatur eſſe legatū: & ſi quid tale eſt quod nō habet naturam legatorū, hoc ei ex fideicōmiſſis accōmodetur: vt ſit oīb9 perfectus euētus, & ex oīb9 naſcãtur in rem actiones, & ex oīb9 hypothecariæ, & ex oīb9 perſonales. Vbi aūt aliquid cōtrarium in legatis & fideicōmiſſis eueniat, hoc fideicōmiſſo quaſi humaniori aggregetur, & ſecūdū ei9 dirimatur naturã. & nemo moriēs putet ſuã legitimã volūtatem reprobari, ſed noſtro ſemper vtatur adiutorio. & quēadmodum viuētib9 prouidimus, ita & morietib9 proſpiciatur: & ſi ſpecialiter legati tãtūmodo faciat teſtator mētionem, hoc & legatum & fideicōmiſſum eſſe intelligatur: & ſi fidei hæredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum eſſe videatur. Nos enim non verbis ſed ipſis rebus leges imponimus.

Vbi plures quibus optio eſt relicta, diſcordãt in eligendo: ſorte dirimitur. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prætorio. Lex. iij.

SI duobus vel trib9 hominibus vel pluribus forte optio ſerui vel alterius rei fuerit relicta: vel ſi vni quidē legatario optio ſerui vel alterius rei relicta eſt, ipſe autem moriens plures ſibi reliquerit hęredes: dubitabatur inter veteres ſi inter legatarios vel hęredes legatarij fuerit certatū, & alter alterum ſeruum vel alterā rem eligere velit, quid ſit ſtatuendum. ¶Sancimus itaque in omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercātes adhibendam: vt quem ſors prętulerit, is quidem habeat poteſtatem eligēdi: cęteris autem ęſtimationem præſtet contingentium eis partium: ſeruis quidem & ancillis maioribus decem annis, ſi ſine arte ſint, viginti ſolidis ęſtimandis: minoribus vero decem annis, nō amplius quàm in decem ſolidos computandis: ſinautem artifices, vſque ad triginta ſolidos æſtimatione eorum procedente, ſiue maſculi, ſiue fœminę ſint: exceptis notarijs & medicis vtriuſque ſexus: cum notarios quidem quinquaginta ſolidis ęſtimari volumus: medicos autem & obſtetrices ſexaginta: eunuchis minorib9 quidem decem annis, vſque ad triginta ſolidos valentibus: maioribus vero, vſque ad quinquaginta: ſinautē artifices ſint, vſque ad ſeptuaginta.

Quando optio rei legatæ committitur tertio: illo nō eligente intra annum, vel morte præuento, electio transfertur in legatarium: qui non poterit eligere meliorem, ſed mediocrem. Salice.

¶Sed & ſi quis optionem ſerui vel alteri9 rei reliquerit non ipſi legatario, ſed quem titius forte elegerit: titius autem vel noluerit eligere, vel non potuerit, vel morte fuerit præuentus: & in hac ſpecie dubitabatur apud veteres quid ſtatuendum ſit: vtrū'ne legatū expiret: an aliquod ei inducatur adiutorium vt viri boni arbitratu procedat electio. ¶Cenſemus itaque, ſi intra annale tempus ille qui eligere iuſſus eſt, hoc facere ſuperſederit, vel minime potuerit, vel quandocunque deceſſerit: ipſi legatario videri eſſe delatam electionem: ita tamen vt non optimum ex ſeruis vel alijs rebus quicquam eligat, ſed medię ęſtimationis: ne dum legatarium ſatis eſſe fouēdum exiſtimam9, hęredis commoda defraudentur.

Rei reſtitutiõi ſubiectę pure vel ſub certa die aliena-tio, pignoratio, & manumiſſio, nõ tenet ipſo iure. Sali.

¶ Sed quia noſtra maieſtas per multos caſus legatarijs & fideicõmiſſarijs proſpexit, & actiões tã perſonales quàm in rem & hypothecariã dedimus: & in rem miſſionis tenebroſiſſimus error abolitus eſt, & ad hanc legem peruenimus. ¶ Nemo itaq; hęres ea quę per legatũ vel pure vel ſub certo die relicta ſunt, vel quæ reſtitui alijs diſpoſita ſunt, vel ſubſtitutioni ſuppoſita: ſecũdum veterem diſpoſitionem putet eſſe in poſterum alienanda, vel pignoris vel hypothecę titulo aſſignanda, vel mancipia manumittenda: ſed ſciat hóc quod alienum eſt, non ei licere, vtpote ſuĩ patrimonij exiſtens, alieno iuri applicare: quia ſatis abſurdum eſt & irrationabile, rem quam in ſuis bonis pure nõ poſſidet, eam ad alios poſſe transferre, vel hypothecæ pignoris've nomine obligare, vel manumittere, & alienam ſpem decipere.

Res quę ſubiacent reſtitutioni, ſub conditione vel ſub die incerta poſſunt interim alienari vel obligari: ſed aduenieute caſu reſtitutionis fingitur retro nullum quod eſt factum. Salicetus.

¶ Sinautem ſub conditione vel ſub incerto die fuerit relictum legatũ vel fideicõmiſſum vniuerſitatis vel ſpecialẽ vel ſubſtitutione vel reſtitutione: melius quidẽ faciet ſi & in his caſibus caueat ab omni venditione vel hypotheca: ne ſe grauioribus oneribus euictionis nomine ſupponat. ¶ Sinautẽ auaritię cupidine propter ſpem conditionis minime implendę, ad venditionẽ vel hypothecam proſiluerit: ſciat quòd conditione impleta, ab initio cauſa in irritũ deuocetur: & ſic intelligẽda eſt, quaſi nec ſcripta, nec penitus fuerit celebrata: vt nec vſucapio, nec longi tẽporis prę ſcriptio cõtra legatarium vel fideicõmiſſarium procedat. ¶ Quod ſimiliter obtinere cẽſemus in huiuſmodi legatis quæ ſiue pure, ſiue ſub die certo, ſiue ſub conditione, ſiue ſub incerto die relicta ſunt. ¶ Sed in his omnib9 caſibus legatario quidem vel fideicõmiſſario omnis licentia pateat rem vendicare, & ſibi aſſignare: nullo obſtaculo ei à detẽtatoribus opponendo.

IN Authenti. de reſtitu. & ea quæ pa. §. quam ob rem præſentem. colla. iiij. conſti. vi.

Res quæ ſubiacent reſtitutioni, hodie in caſibus hic ſubiectis poſſunt irreuocabiliter alienari. Sali.

RES quę ſubiacēt reſtitutioni, ꝓhibētur alienari quidē vel obligari: ſed ſi liberis portio legitima nō ſufficit ad dotis ſiue donatiōis propter nuptias obligationē: permittitur res prędictas in eam cauſam alienare vel obligare, pro modo honeſtati perſonarū congruo. Ea enim quæ cōmuniter omnibus proſunt: ijs quæ ſpecialiter quibuſdā vtilia ſunt, præponimus.

¶ Finis authenticę. Sequitur textus legis codicis.

Sciēter emens rem reſtitutioni ſubiectam, illa euicta habet actionem ad precium tantum, non ad duplum: etiam ſi fuerit promiſſum. Salicetus.

¶ Emptor autem ſciens rei grauamē, aduerſus venditorē actionem habeat tantūmodo ad reſtitutionē precij: neq; duplę ſtipulatione, neq; melioratione locum habēte: cum ſufficiat ei ſaltem pro precio quod ſciens dedit pro aliena re, ſibi ſatiſfieri: creditori nihilominus pignoratitia cōtraria actione aduerſus debitorem competente: vt ex omni parte omni'q; ſtudio id quod ſemper properamus, ad effectum perducatur: & vltima elogia defunctorum legitimum finem ſortiantur: bonę fidei proculdubio emptoribus integra iura, & nullo modo ex hac cōſtitutione diminuta, contra venditores habentibus.

¶ De falſa cauſa adiecta legato vel fideicommiſſo. Titulus. xliiii.

Cauſa cohęrens legato, falſa probata vitiat legatum: non aliter. Salicetus.

¶ Imperator Anto. a. Septimo. Lex prima.

VERBA teſtamenti quę inſeruiſti: aut ſolutam pecuniam debitam teſtatori declarāt, aut voluntatem eius liberare volentis debitorem maniſeſte oſtendūt. Et ideo aut peti quod ſolutū eſt, nō poteſt: aut ex cauſa fideicōmiſſi vt debitor liberetur, agēdum eſt: niſi liquido probari poſſit eū

nō liberari debitorem voluiſſe,ſed errore lapſum ſolutam ſibi pecuniam exiſtimaſſe.

Falſa demonſtratio nō perimit legatū vbi certa quātitas eſt expreſſa de ſe vel per relationē ad aliud: ſecus ſi omnino ſit incerta. Salicetus.

Imperator Alexan.a.Fauſtinę. Lex.ij.

ETiamſi veritas debiti nō ſubeſt,falſa tamē demōſtratio non perimit legatum: & ex teſtamēto eius quoq; nomine competit actio.

Si maritus legat dotem vxori certa quātitate nō expreſſa,oportet vxorem probare numerationem: quod non habet neceſſe ſi certa quātitas ſit expreſſa: quia illa debetur.h.d.Sal.poſt Baldum.

Idem.a.Ferinę. Lex.iij.

SI non deſignata certa quātitate dotem tibi legauit maritus,ſed quodcūq; ad eum dotis nomine perueniſſet, peruenturum've eſſet: & id ex teſtamento petis: neceſſaria probatio eſt numeratę pecunię. Quòd ſi quantitatem expreſſit,debetur. Et ſi in dotē datū nō eſt: quaſi aliquod aliud legatum,non eo iure quo dos fungitur.

Mortua filia in matrimonio,dos debet reddi patri vl' eius hęredibus: & ipſe poteſt legare liberationē.Bal.

Imperator Gordi.a.Alexandro. Lex.iiij.

SI dotem (vt proponis) defuncta in matrimonio vxore tua,patri eius reddidiſti: vel etiam ea non reddita,teſtamenti verbis (vt aſſeueras) munitus es,quibus ſe recepiſſe dotem vniuerſam quōdam ſocer tuus ſignificauit: ne hoc nomine conueniaris,ſolicite agere non debes: cum aut ſoluta dote nulla ſuperſit actio: aut non reddita,aduerſus petentem, iuxta defuncti volūtatem parata ſit exceptio.

Si legatur dos: facta relatione ad inſtrumentū dotis, nihil aliud requiritur niſi quòd inſtrumētum loquitur: ſed ſi ſit relatio ad dotem,inquiritur veritas.Bal.

Imperatores Diocle.& Maxi.aa.&.cc.Seuero. Lex.v.

REfert largiter, an dotem tibi reddi maritus, an quæ inſtrumento dotali conſcripta ſunt,legati ſeu precarijs verbis ſtatuit: quippe ſuperiori quidē caſu datum probanti, repeti tātum: poſteriore vero (nihil nocēte falſa de-

monſtratione) ſignificatum inſtrumento poſtulari poſſit.

¶ De iis quę ſub modo legata vel fideicõmiſſa relinquuntur. Titulus.xlv.

Modus & cõditio in effectu ęquiparantur: & ſi non ſtat per implere debentem, ei nõ imputatur. Sali.

¶ Imperator Anto.a.Saturninę. Lex prima.

IN LEGATIS quidẽ & fideicõmiſſis etiam modus aſſcriptus pro conditione obſeruatur. Sed ſi per te non ſtat quo minus volũtati teſtatoris pareas, ſed per eum cui nubere iuſſa es: quo minus id quod tibi relictũ eſt obtineas, non oberit.

Pro relicto ſub modo aliquid alteri dandi vel faciendi, ei cõpetit actio & exceptio in cuius perſona aliquid debet dari vel fieri. Sali.

¶ Impera.Gordi.a.Ammonio pręfe.pręto. Lex.ij.

EX his verbis, Titio decẽ milia vel inſulam relinquo ita vt quinq; milia ex his, vel eãdem inſulam Meuio reſtituat: licet antea neq; legati neq; fideicõmiſſi petitio naſcebatur, tamẽ in libertate à diuo Seuero hoc admiſſum eſt. Sed & in pecuniarijs cauſis, volũtatis tuẽdę gratia, nõ immerito recipiẽdum eſt vt etiam ex huiuſmodi verbis, ſiue ad conditionem ſiue ad modum reſpiciant, ſiue ad dandum vel ad faciendum aliquid: fideicõmiſſi actio omnifariam naſcatur, videlicet in conditionibus poſt exitũ earum. ¶ Si uero legato aut fideicommiſſo relicto, teſtator legatarium ſeu fideicõmiſſarium prohibuerit vel hæredẽ ſuum vel alium quẽdam debitum exigere: habet debitor aduerſus legatarium vel fideicommiſſarium agẽtem vſq; ad quantitatem relicti ſiue fideicommiſſi ſiue legati exceptionem.

¶ De conditionibus inſertis tam legatis quam fideicõmiſſis & libertatibus. Titu.xlvi.

Conditio ſi quis deceſſerit ſine liberis, deficit ex mente ſolum vno nepote ex filia exiſtente. Sali.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus.aa.Claudio.

Lex prima.

CVM teſtatorem fideicõmiſſum Tralliano ab eo quem pro parte hęredem inſtituerat, ita reliquiſſe proponas, ſi ſine liberis inſtitutꝰ diem obijſſet: iſq; nepotem quem ex filia ſuſceperat, hæredem inſtituerit: conditionẽ aſſcriptã fideicommiſſo, defeciſſe manifeſtum eſt: niſi alia defuncti voluntas euidenter probetur.

Caſus omiſſus relinquitur in diſpoſitione iuris cõmunis: nec abſurdus intellectus vel qui ſit cõtrarius iuri vel contra formam edicti, debet ſumi. Salice.

Idem. aa. Galliano. Lex. ij.

CVm patremfamilias fideicommiſſi nomine quod in diem certã reliquit, ita cauere pręcepiſſe proponas, ſi à marito non diuertiſſet: iuriſdictionis originẽ perinde ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea re ſcriptum fuiſſet. Nec exemplum legati vel hæreditatis in quibus conditio diuortij nonnunquam remitti ſolet, huic rei comparandũ eſt: cum abſurdum ſit ideo perpetui edicti negligi formã, quia patris ſui voluntati non obtemperatur.

Defectus conditionis per factum implere debentis, eum impedit habere legatum. Sali.

Imperator Antoninus. a. Aurelio militi. Lex. iij.

SI ea conditione Aulicanus legata teſtamento præſtari voluit, ſi cum focaria ſua matreq; eius moraretur: & per eum ſtetit quo minus volũtati teſtatoris pareret, cum ſua ſponte ſcripturæ teſtamenti non obtemperauerit: ad petitionem non admittitur.

Si conditio deficit per caſum fortuitum contingentẽ in perſona eius in cuius perſona debet impleri, deficit legatum. Salicetus.

Imperator Alexander. a. Licinię. Lex. iiij.

LEgatum ſeu fideicõmiſſum à patruo tuo relictum tibi ſub conditione ſi filio eius nupſiſſes: cum mortuo filio priuſquam matrimoniũ cum eo contraheres, conditio defecerit: nulla ratione deberi tibi exiſtimas.

Fideicõmiſſum relictũ mulieri cum nupſerit, acquiritur patri in cuius eſt poteſtate tẽpore nuptiarũ. ſed ſi

tūc erat ſui iuris, acquiritur mulieri & hæredibus eius. Baldus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Fauſtino. Lex.v.

SI vxor tua tempore nuptiarum in patria poteſtate fuiſſe mōſtretur: fideicōmiſſi cōmodum ei relictum cum nupſerit: nullo alio diem eius cedere prohibēte, patri quęſitum non ambigitur. Quod ſi à patre ante nuptias emancipata fuerit, ac poſtea deceſſerit ſuperſtite patre & marito ac liberis: actionem fideicōmiſſi ſibi competentem, ad hæredes ſuos tranſmiſit.

Impletio cōditionis nō prodeſt niſi implenti. Bal.

¶ Imperator Iuſtini. a. Ioanni prę. prę. Lex.vi.

SI plures perſonę vnam cōditionem implere fuerint iuſſę: apud Vlpianū dubitabatur vtrum'ne omnes ſimul eandem facere debeant: an ſinguli quaſi ſoli implere eam compellātur. Videtur autem nobis vnūquemq; neceſſitatem habere conditionē implere, & pro portione ſibi contingente accipere quicquid ex hoc cōmodi eſt: vt ij quidē qui compleuerint iuſſa, ad lucrū vocentur: qui autē neglexerint, ſibi imputēt ſi ab huiuſmodi cōmodo repellantur.

Iuſſus liber eſſe, ſi certum quid hæredi dederit: illo pereunte caſu fortuito, ſtatim liber efficitur: & pro re perempta ad æſtimationē tenetur: & oblatiōe facta & non recepta, à prǽſtando in futurum liberatur: & ſi per eum ſtaret quo minus conditionem impleret, libertatē non conſequitur.

¶ Idem eidem. Lex.vij.

CVm quidam teſtamēto condito libertatem ſeruo ſuo dereliquit ſub conditione ſi ſuo hęredi certum numerum ſolidorum pręſtaret, vel aliam quādam ſpeciem, vel vicarium ſeruum: ille autem ſeruus nō in eodem loco conſtitutus vbi etiam hæres fuerat, herili teſtamento cognito properabat ad hæredē cū ipſo quod iuſſus erat dare hęredi, ſed in medio latronū vel hoſtiū incurſione vel alio fortuito caſu peremptū eſt q̄d portabat: quęrebatur inter antiquos ſi prępeditur libertas quia hoc dare ſeru9 nō poteſt propter memoratū fortuitū caſum. Itaq; veterū dubietate quieſcēte, nobis placuit vt & libertas omnimodo cōpetat

& commodum quod hæredi vel extraneo relinquitur, non abſtrahatur. Ex quacunque igitur cauſa impediatur, ſiue per hęredem, ſiue per eum cui dare aliquid iuſſus eſt, ſiue per fortuitos caſus : in libertatem quidem ipſe omnimodo perueniat, niſi ipſe ſeruus noluerit adimplere conditionem: obnoxius tamen conſtituatur poſt libertatem hæredi vel ei cui dare aliquid iuſſus eſt : niſi & ipſe oblatas pecunias non ſuſceperit. Quod enim ſemel repudiatū ab eo eſt, redintegrari minime concedimus: quatenus hoc quod dare iuſſus eſt, omnimodo adimplere compellatur, vel in ipſo mancipio pręſtādo, ſi extat, vel in ęſtimatione eius non amplius quàm in quindecim ſolidos cōputanda, vel in alia re, ſi & ipſa appareat: vel ſi non exiſtat, vera eius ęſtimatione præſtanda.

¶ De vſuris & fructibus legatorum ſeu fideicōmiſſorum. Titulus.xlvii.

Vſuræ legatorum debentur à tempore litis conteſtatę, ſi antea hæres non fuit in mora : & etiam fructus & mercedes ſeruorum. Sali. poſt Bal.

¶ Imperato. Seue. & Anto.aa.Maximo. Lex prima.

LEGATORVM ſeu fideicommiſſorum vſuras ex eo tempore quo lis conteſtata eſt, exigi poſſe manifeſtum eſt: ſed & fructus rerum, & mercedes ſeruorum qui ex teſtamento debētur, ſimiliter præſtari debent.

Hęres excuſatur ab vſuris propter dubium legis Falcidię, niſi legatarius paratus ſit ſatiſdare de reſtituendo quanto plus receperit: vel niſi iudex pręfinierit certum diem, intra quem nō præſtiterit: vel ſi Falcidia reperiatur locum non habere. Sali.

¶ Impera. Antoninus.a.ad liberos Caſſiani. Lex.ij.

ADuerſus eos qui ſub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notiſſimum eſt iuris auxilium. Si igitur propoſita ſtipulatione cauere cum ſatiſdatione poteſtis vos reſtituturos quanto amplius quàm per eam legem licet, acceperitis: is iudex qui de fideicōmiſſis ius dicit, ſolida vobis legata præſtari iubebit. Quòd ſi ſatiſdationem

implere nõ potueritis: arbitro dato, certũ diem vobis pręfiniet: intra quem altera parte ceſſante, partibus ſuis fungetur: et ſi conſtiterit legi Falcidiæ locum non eſſe, & vſuras & fructus poſt litem conteſtatam percipietis.

Moroſus tenetur etiam de caſu fortuito. Salicetus.

Impera. Alexan. a. Paterno. Lex. iij.

SI homines certi per fideicõmiſſum tibi relicti fuerint: poſt moram, periculo debitoris fideicommiſſi ſunt.

Non ex die mortis teſtatoris, ſed à die litis conteſtatę fructus rei legatę debentur. Sali.

Impera. Gordia. a. Dionyſio. Lex. iiij.

IN legatis & fideicommiſſis fructus poſt litis conteſtationem, non ex die mortis conſequuntur, ſiue in rem, ſiue in perſonam agatur.

Ad ſenatuſconſultum Trebellianum, & de incertis perſonis. Titulus. xlviii.

Hęres qui ſoluit creditoribus: poſt hæreditatem reſtitutam à fideicommiſſario repetit pro rata. Bal.

Impera. Seue. & Anto. aa. Prono. Lex prima.

SI EX ſenatuſconſulto quartam partem hæreditatis retinuiſti, & dodrantem fideicommiſſario reſtituiſti: quod creditoribus hæreditarijs pro nouem vncijs præſtiteris, à fideicõmiſſario petere potes.

Fideicommiſſarius cui portio hæreditatis reſtituitur, pro rata tenetur ad onera & legata. Sali.

Impera. Philip. a. & Philip. c. Iuliano. Lex. ij.

AD eum cui ex Trebelliano ſenatuſconſulto pars hæreditatis reſtituitur, ſucceſſionis onera ſeu legatorũ pręſtationem pro cõpetenti portione ſpectare, indubitati iuris eſt.

Quęlibet ciuitas dicitur habere rem publicã: cui poteſt legari vel fideicommitti. Baldus.

Imper. Carus, Cari. & Nu. aaa. Zotico & alijs. Lex. iij.

SI per fideicommiſſum hæreditas reipublicę relicta eſt: ex Trebelliano ſenatuſcõſulto (quod ab inteſtato quoque locum habet) quartæ partis, & fructus eius vobis re-

ſtitutio competit.

Iuſſus de adeundo in perſona hęredis recuſantis adire, transfert onus reſtitutiõis in ſubſtitutum vulgarem & cohęredem eius ſine quartę retentione.

Imperatores Dio.& Maxi.aa.Quintianę. Lex.iiij.

NOn iuſtam te gerere ſolicitudinem per fideicommiſſum relictæ portionis hæreditatis perſpicimus, verentem ne fructum amittas relicti fideicõmiſſi,quia auia teſtatoris ex parte hæres ſcripta, & tibi rogata reſtituere, callíditate ac fraude repudiauit,vt ad alium nepotem eũdem'que cohęredem deuoluatur portio, à quo tibi nominatim non fuerat fideicommiſſum relictum: & coacta ſuſpectam hæreditatem adire,priuſquam pro hærede gereret,reb9 ſit humanis exempta:cum diuo Antonino parenti noſtro deberi etiam à ſubſtitutis fideicommiſſum cõtẽplatione iudicij teſtatoris, quaſi tacite ab his repetitum, iamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem quã illa quę repudiauit hęreditatem adire coacta vt ſuſpectam,retinere non potuit,timere debes.

A ſuccedentibus ab inteſtato fideicommiſſum poteſt relinqui,& ab eiſdem quarta retineri: & quarta intelligitur id quod ſupereſt ęre alieno deducto. Sali.

Iidem.aa.&.cc.Veriſſimo. Lex.v.

ET ſine ſcriptura per fideicommiſſum hęreditas recte relinquitur. Igitur ſi vxor tua te & priuignum ſuum in diſcrimine mortis conſtituta deſignauit velle ſucceſſionem obtinere:vſque ad dodrãtem ei9 volũtatem ratã ſeruari conuenit:cum ab inteſtato ei ſuccedentes,de reſtituẽdo fideicommiſſo conuentos, vltra quartam, ęre alieno deducto,quantum penes eos ſententia ſenatuſconſulti relinqui præcepit,tantum obtinere poſſe obtinuerit.

Liberi primi gradus non tenentur ſibi fructus computare in quartã:nec tenentur ſatiſdare de fideicõmiſſo niſi in certis caſibus. Sali.

Impera. Zeno.a.Dioſcoro prę f.prẹt. Lex.vi.

IVbemus quoties pater vel mater filio filia've, ſeu filijs filiabus've ex ęquis vel inæquis partibus hæredibus inſtitutis,inuicem ſeu ſimpliciter quoſdam ex his aut quen-

dam rogauerit qui prior ſine liberis deceſſerit, portionẽ hæreditatis ſuæ ſuperſtiti ſeu ſuperſtitibus reſtituere: vt modis omnibus retenta quarta pro authoritate Trebelliani ſenatuſconſulti non per imputationem redditurum, (licet hoc teſtator rogauerit vel iuſſerit) ſed in ipſis rebus hæreditarijs dodrans reſtituatur. ¶ Idem'que in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere iubem9 & ſi pater vel mater filio vel filia inſtitutis ſicut ſupra dictum eſt hęredibus rogauerit eos eas've nepotibus vel neptibus pronepotib9 vel proneptibus ſuis ac deinceps reſtituere hęreditatem.

Filius vel filia non tenetur ſatiſdare nepoti de reſtituendo fideicommiſſo paterno vel materno: niſi iſte filius vel filia tranſeant ad ſecunda vota, vel niſi teſtator iuſſerit ſatiſdari. Baldus.

¶ In ſupradictis autem caſibus fideicommiſſorum ſeruãdorum ſatiſdationem ceſſare iubemus, ſi non ſpecialiter eandem ſatiſdationem teſtator exigi diſpoſuerit: & cum pater vel mater ſecundis exiſtimãt nuptijs non abſtinendum. In his enim duobus caſibus, id eſt cum teſtator ſpecialiter ſatiſdari voluerit, vel cum ſecũdis ſe pater vel mater matrimonijs iũxerit: neceſſe eſt vt eadẽ ſatiſdatio pro legum ordine prębeatur.

Vnicus filius excludit ſubſtitutum ſicut multitudo liberorum, licet teſtator fecerit mentionem de liberis in plurali. Baldus.

¶ Si autem is qui fideicommiſſaria reſtitutione grauatus eſt, vno filio ſuperſtite, vel nepote ex filio ſeu filia nato, vel pronepote vel poſthumo relicto deceſſerit: non videtur extitiſſe conditio: & ideo deficit fideicommiſſi petitio.

Priuilegium conceſſum filijs non extenditur ad nepotes: quia hęc lex prohibet. Baldus.

¶ Illud etiã admonemus, ea quę de Falcidiæ portione nõ per redditus, ſed per ipſas res hæreditarias retinendas, & de ſatiſdatiõe fideicommiſſorum (ſicut ſupra dictum eſt) concedenda diximus, nõ vlterius quàm in ijs perſonis & caſibus quorum quarum'que ſuperius mentio facta eſt, oportere perduci.

IN Authentica de ſan.epiſco.§.ſed & hoc præſenti.col. ix.conſti.ſi.

Si rogatus de reſtituendo ſi nuptias non contraxerit vel liberos non habuerit,ingrediatur monaſterium:deficit fideicommiſſum niſi alteri venerabili loco debeat reſtitui. Salicetus.

NIſi rogati reſtituere datũ dotis cauſa vel propter nuptias donationis, vel relictum ſub cõditione nuptiarum vel liberorum, monaſterium vel alium locum venerabilem ingrediãtur: ſiue reſtitutio aut ſubſtitutio fiat ſub prædictis conditionibus, ſiue in redemptionem captiuorum,ſeu in egentium alimenta.

IN Authentica de reſti.§.nobis ergo recte.collatio.viij. conſti.iiij.

Rogatus de reſtituendo quod ei ſupererit ex hæreditate,tenetur ſaltem quartam partem reſeruare: & ſi eam diminuit(prçterquam in caſibus hic permiſſis) de bonis ei9 ſuppletur: & in ſubſidium contra acceptorem agitur. Salicetus.

COntra, rogatus quis vt ſine liberis decedens, quod tunc ex hçreditate ſupereſt, reſtituat, vel aliјs huiuſmodi fideicommiſſi verbis grauatus, quartam inſtitutionis fideicommiſſario reſtituere cogitur. Super hoc igitur & cautionẽ(niſi à defuncto remiſſa ſit) exponet. Quòd ſi contingat eam diminui, aut ex ipſius ſubſtantia ſuppletur:aut ea deficiente, in rem actio & hypothecaria fideicommiſſario permittitur aduerſus rerum acceptores. ¶Ex cauſa tamen dotis ſeu propter nuptias donatiõis ſeu captiuorum redemptionis, vel ſi non habeat vnde faciat expenſas,huius quartç permittitur diminutio.

Soli tutori poteſt hçreditas reſtitui ſi pupillus neſcit fari:idem in curatore furioſi: & idem ecõtra ſi ipſi ſunt de reſtituendo grauati. Sali.

¶Imperator Iuſti.a.Iuliano prçſ.prçt. Lex.vij.

SAncimus licentiam eſſe etiam ſoli tutori recte fieri fideicommiſſi nomine vniuerſitatis reſtitutionem quod pupillo relictum eſt, & ſine onere fideiuſſionis, vbi tamẽ pupillus fari nõ poſſit, vel abeſſe noſcitur: ne dum nimia

ſubtilitate circa res vtimur pupillares, ipſa ſubtilitas ad perniciem eorum cõuertatur. ¶Idem'que iuris eſſe oportet & ſi furioſo fideicommiſſaria debeatur hæreditas: vt reſtitutio curatori ei9 ſoli, nomine ſcilicet furioſi, celebretur. Quis enim ſenſus, quę vox certa furioſo eſſe intelligitur? Cum in vtroque caſu reſtituẽtes pleniſſimam conſequantur ex noſtra lege ſecuritatem. Hoc eodem obſeruãdo & ſi ipſi pupilli vel furioſi reſtitutione grauati ſunt.

Si hæres de reſtituendo grauatus, per contumaciam ſit abſens: vel ſi primus fideicommiſſarius in reſtituendo ſecundo ſit moroſus, vel quis eorum antequam reſtituat, ſine hęrede decedat: ipſo iure transferuntur vtiles actiones. Salicetus.

¶Cum autem aliquis hæreditatem reſtituere iuſſus eſt: & dolo malo vel poſt litem conteſtatam vel antea ſeſe cõtumaciter celauerit: vel ſi ſuppoſitus fideicommiſſarię reſtitutioni, antequam reſtitueret hęreditatem, ab hac luce ſubtractus eſt nullo hærede vel ſucceſſore ei exiſtente: vel fideicommiſſarius cui reſtituta eſt ex Trebelliano ſenatuſconſulto hæreditas, alij per fideicommiſſum reſtituere iuſſus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionũ tranſlatio celebretur in tribus iſtis caſibus, apud veteres dubitabatur: & Domitius Vlpianus conſtituendum eſſe ſuper his putauit. Sancimus itaque vt ſiue per contumaciam abfuerit is cui reſtitutio impoſita eſt, ſiue morte præuent9 nullo relicto ſucceſſore fuerit, ſiue à primo fideicommiſſario in ſecundum tranſlatio celebrari iuſſa eſt: ipſo iure vtiles actiones transferantur.

Rogatus de reſtituendo fideicommiſſum vniuerſale & ſpeciale, totum debet reſtituere abſque ſpeciali detractione: & fideicommiſſarius ſpecialis contra vniuerſalem cui reſtitutio eſt facta, poteſt agere. Salice.

¶Idem. a. Ioanni pręf. pręt. Lex. viij.

QVidam teſtamento condito iuſſit hæredem omnem hæreditatem quã ei dereliquit, alij reſtituere: ſpeciale autẽ fideicõmiſſum alteri adſcripſit: & quærebatur, ſpecialis fideicõmiſſarius, id quod ei derelictũ eſt, à quo conſequi debeat, vtrũ'ne ab hærede: vt poſt reſtitutionem

eius, alias res vniuerſitatis fideicommiſſarius accipiat: an vnà cum alijs reb9 oporteat & hoc generali fideicōmiſſario aggregari: vt ipſe ſpeciali fideicōmiſſario hoc tradat, ſiue in rebus, ſiue in pecunijs fideicōmiſſum relictum ſit. Sancimus itaque totam quidem ſubſtantiam ſecundum ſenatuſconſulti Trebelliani authoritatem reſtitui generali fideicōmiſſario: illum autem ſpeciali fideicōmiſſario id quod ei derelictum eſt, dependere.

¶ Ad legem Falcidiam. Titulus. xlix.

Soluens ſcienter quod per Falcidiam retinere poterat, non dicitur plus debito ſoluere. Sali.

¶ Imperatores Seuerus & Anto. aa. Priſco. Lex prima.

SCIRE debes, omiſſa Falcidia quo pleniorem fidem reſtituẽdæ portionis exhiberes: non videri plus debito ſolutum eſſe.

Falcidia minuit omnia legata pro rata. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Sauciano. Lex. ij.

FAlcidiæ rationem aduerſus omnes pro modo legatorum & fideicommiſſorum locum habere, certi & explorati iuris eſt.

Ablata hęredi tanquam ab indigno, legata nō minuunt neque augent. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Hermagorę. Lex. iij.

ETiamſi tacitum fideicommiſſum hęredem adminiſtraſſe apparuerit: legata tamen ſeu fideicōmiſſa quę teſtamẽto relicta ſunt, pręſtãda eſſe, ambigi non oportet, ad eum videlicet modum quem lex Falcidia patitur: cum quartam quæ aufertur hæredi qui cōtra legem fidem ſuã obtulit, legatarijs proficere non placuit.

De legatis principi dandis detrahitur Falcidia. Salicetus poſt Baldum.

¶ Idem. a. Fœliciano. Lex. iiij.

ET in legatis principi datis legem Falcidiam locũ habere, merito diuo Adriano placuit.

De donatione cauſa mortis, detrahitur Falcidia. Baldus & Salicetus.

¶ Idem. a. Dimoſatæ. Lex. v.

SI mortis cauſa immodicas donationes in ſororem tuã matrem cõtuliſſe probare potes: legis Falcidiæ ratione ſecũdum conſtitutionem diui Seueri aui mei vti potes.

Primo detrahitur æs alienum etiam de rigore aditionis confuſum: de ſuperfluo legata præſtantur deducta Falcidia de quolibet legato pro rata. Bal.

¶ Idem. a. Secundinæ. Lex. vi.

IN imponenda ratione legis Falcidiæ omne æs alienum deducitur, etiam quod ipſi hæredi mortisq́ tẽpore debitum fuerit, quãuis aditione hæreditatis confuſæ ſint actiones. ¶ Oĩa aũt legata quãuis in operibus publicis conficiẽdis ſtatuisq́ue ponendis data ſint: ad contributionem dodrantis pro rata ſuæ cuiuſque quantitatis reuocantur: nec ſi quid vltra ſolidum hæres pręſtiterit aut perfecerit, legitimæ computationi præiudicatur.

Iure iſto ceſſat Falcidia in teſtamento militis: heres tamen poteſt deducere bona ſua per defunctum poſſeſſa. Sali.

¶ Idem. a. Pomponio. Lex. vij.

IN teſtamento quidẽ militis ius legis Falcidię ceſſat: ſed ſi ea quę ad vos pertinẽt, defunctus tenuit: bonorum ei9 videri minime poſſunt: & ideo recte rationẽ eorũ vt ęris alieni haberi deſideratis.

IN Authen. de hęre. & Falc. §. hinc nobis. &. §. ſequenti. collatione. i. conſtitutione. i.

Hæres Falcidiam non detrahit cum teſtator prohibuit: & ſi ei9 volũtati non obtẽperet, hęreditas aliĳs defertur. teſtatore non prohibẽte Falcidiam detrahit ſi inuẽtarium legitime conficiat: aliàs ad integra tenetur legata, etiã vires hęreditatis excedentia: nulla huiuſmodi lite annum tranſcendẽte: & hęres ſciẽter quędam ex legatis integra ſoluens, de aliĳs Falcidiam non detrahit: nec ei ſolutorum repetitio competit. Sali.

SEd cũ teſtator hoc expreſſim vetuit, non ignarus quis modus ſit ſui patrimonĳ, ceſſat Falcidia: & ſi hęres in hoc defuncto non pareat, defertur hęreditas perſonis enumeratis ſub titulo de legatis & fideicommiſſis. ¶ Item ſi

hæres quædam legata, ſubſtantiæ menſuram ſubtiliter agnoſcẽs, pręſtat inſolidum: neque ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio, niſi inopinatum quid emergat. ¶ His ceſſantibus locus eſt Falcidię, ſi fiat inuentarium ſecundum modum tempus'que ſtatutum in adſtione: hac quoque adhibita obſeruatiõe, in pręſentia omnium ipſius ciuitatis in qua fiat, legatariorum, aut pro eis agẽtium, ſi perſonę ratio ſit habenda: vel ſi quis abſit ex ipſis, aut intereſſe noluerit, ſuccedat præſentia trium teſtium itidem ipſius ciuitatis locupletũ & bonę opinionis, abſque pręiudicio tamen veritatis inquirendæ per ſeruorum quæſtionem, & hęredis teſtium'que iuſiurandum. Quo non obſeruato, ſolida legata pręſtet etſi fines hęreditarios excedant. Nulla autem quæſtionum talium vel litium excedat annum. Anno enim culpa hęredis tranſacto, cadet à relictis.

IN Authen. vt ſpon. largitas. §. ſiquando. collatione. ix. conſtitutione. ij.

De re prohibita per legatarium vel fideicommiſſarium alienari, non detrahitur Falcidia vel Trebellianica: & iſte caſus eſt valde notabilis & cotidianus: tamẽ aduocati & doctores cõmuniter non aduertũt ad hunc caſum. Baldus.

SEd & ĩ ea re ceſſat Falcidia quę ita relicta eſt ne alienetur ſed permaneat apud ſucceſſores eius cui relicta eſt.

IN Authen. de eccle. tit. §. ſi autem hęres. collatione. ix. conſtitutione. vi.

De relictis ad pias cauſas, nõ detrahitur Falcidia. Salicetus.

SImiliter Falcidia ceſſat in ijs quæ ad pias cauſas relicta ſunt.

Grauamen de reſtituendo teſtatori in morte iniunctum, non facit irritum eius teſtamentum: ſed fideicõmiſſum detrahitur tanquam ęs alienum: & de reſiduo ſoluuntur legata detracta Falcidia. Sali.

¶ Idem. a. Aurelio. Lex. viij.

IRritum quidem propterea teſtamẽtum fratris tui eſſe non poteſt, quod ex cauſa fideicommiſſi obligatus fuit

vt ſi ſine liberis prior decederet, paternam tibi hæreditatem redderet: ſed licet te hęredem ſcripſerit, in imponenda tamen legatorum ratione quibus te oneratum eſſe ſuggeris, fideicommiſſum debitum, æris alieni loco deduci oportet: inſuper'que in reſiduo, legis Falcidię beneficium vendicabis.

Error facti non impedit quartam Falcidię repeti: ſed certa ſciētia, vel iuris ignorantia ſic. Sali.

¶ Imperator Gordianus. a. Mentiano. Lex. ix.

ERror facti, quartæ ex cauſa fideicommiſſi non retentę repetitionem non impedit. ¶ Is autem qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit, cōdictionē non habet: quinetiam ſi ius ignorauerit, ceſſat repetitio.

Hæres grauatus de reſtituendo, tranſmittit ad ſuos ſucceſſores id quod poterat retinere ratione legis Falcidię. Salicetus.

¶ Idem. a. Diogeni. Lex. x.

QVanquam pater tuus fratrem tuum rogauerit vt ſi ſine liberis diem ſuum fungeretur, portionem hęreditatis tibi reſtitueret: tamē inteſtato eo diem ſuum functo, id quod beneficio legis Falcidię habere potuit, ad ſucceſſorem inteſtati pertinere: ideo'que non immerito ſororem tuam quę ſimul tecum ab inteſtato ei ſucceſſit, emolumenti quod retinere potuit portionem ſibi vendicare, manifeſtum eſt.

Teſtator non poteſt Trebellianicam prohibere. Bal.

¶ Idem. a. Maximę. Lex. xi.

SI (vt allegas) pater tuus eam portionem ex qua te fecit hæredem, fratribus tuis reſtituere iuſſit, certiſque ſpeciebus pro Falcidia pręcepit eſſe contentam: auxilium legis Falcidię quod imploras, apud ſuum iudicem nō prohiberis flagitare.

In donationib9 morte confirmatis, habet locum Falcidia. Sali. poſt Bal.

¶ Imperato. Dio. & Maxi. aa. Iuſtino. Lex. xij.

IN donationibus inter virum & vxorem factis, legem Falcidiam habere locum, quando fideicommiſſi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis cōpræhenſum eſt.

Agnoſcēs ſibi relictum vt manumittat ſeruum proprium, cogitur illum manumittere: & in legato Falcidiam patitur, licet minus iuſto precio conſequatur: non ſi rogetur extraneum manumittere: quia tunc precium quo cogitur illum redimere, debet conſequi ſine aliqua detractione. & ideo de eo tantum quod ſupereſt, Falcidia detrahi poteſt. Salicetus.

Idem. aa. & cc. Zero. Lex. xiij.

SI ea cuius filium tuum ſeruū ſignificas, ex iudicio defuncti quem dicis fideicōmiſſariam libertatem ei reliquiſſe, aliquid conſecuta eſt: ad reſtituendam fideicōmiſſariam libertatem nō immerito obnoxia conſtituta debet vrgeri. Nam fideicōmiſſum ei relictum, vſq; ad eum modum poteſt petere, quē deducto precio ſeruorū quos fuerat rogata manumittere, relictorū ſubſtantia patitur.

Pro rata qua creditor ſuccedit defuncto, extinguitur actio, & pro reſiduo cōtra hæredes competit actio: ſed vt ſciatur an legatum integrū debeatur, debitum antea detrahitur; & de reſiduo legatum prę ſtatur. Sali.

Iidem. aa. & cc. Fauſtinę. Lex. xiiij.

LIcet adieris patris hęreditatē, & confuſione pro parte qua eidem ſucceſſeris, extinguatur actio quā tibi aſſeris competere eo quòd ex adminiſtratione tutelæ multa eum debuiſſe contendis: pro reſiduis tamē partibus cohæredes conuenire non prohiberis: & fundum à te relictum catenus quo deducta quarta, reſidui ſubſtātia patitur, prę ſtare neceſſe habes.

Nec de dote prędiorum, nec de inſtrumētis Falcidia detrahitur. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Pomponio. Lex. xv.

SI prędiorum dotis apud te iure remanētis inſtrumenta verbis precarijs vel teſtamento vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium ſucceſſores implere compellentur: cum inſtrumentis prędiorum domino relictis, Falcidię nulla poſſit interuenire quęſtio.

Si ęs alienū abſorbet totam defuncti ſubſtantiam, legatā nō debētur: & fruſtra de Falcidia quęritur. Sali.

Iidem. aa. & cc. Dionę. Lex. xvi.

SVcceſſores legata vel fideicõmiſſa, ſi ęs alienum hęreditarium defuncti ſubſtãtię fines occupauerit, Falcidię legis iuſſio peti, item Trebelliani ſenatuſconſulti pręceptũ exigi non concedit.

De pręlegatis deducitur Falcidia. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Caio. Lex. xvij.

A Cohęredib9 relicta legata, quaten9 modus legis Falcidię pręſtitut9 patitur, poſſe peti, certiſſimi iuris eſt.

Sicut teſtator iure iſto non poteſt prohibere Falcidiã directo: ita nec per indirectũ: & de mortis cauſa capione detrahiť Falcidia ſicut de mortis cauſa donatiõe. Sa.

¶ Impera. Iuſti. a. Ioan. prefe. prẹto. Lex. xviij.

SI quis quadringẽtorum forte ſolidorum habens ſubſtãtiam, iuſſerit hæredem nõ aliter adire hereditatem niſi prius trecentoſoctoginta ſolidos cuidã perſoluat, vel aliã quãtitatem quę diminuere Falcidię rationẽ poteſt: ſancimus hęredem ſi adierit, legis Falcidię beneficio ſuſtentatum, repleri quidẽ qđ ad Falcidiam deeſt: & prius eo dato vel retẽto, ſiue vna datio eſt quæ celebrari diſpoſita fuerit, ſiue in multas diuiditur perſonas, pręfatę legis immutilatum habere beneficium. Si enim cũ mortis cauſa donatio procedat, & hæc modum legis Falcidię excedat, hęres poſt aditionem repetit eam pecuniam quę vltra modum legis Falcidię corporaliter quidẽ data eſt, lege autẽ in patrimonio teſtatoris permanſit: quare non in præſenti caſu & viuẽtibus & morientibus prouidemus, & eorũ vltima elogia conſeruãtes, & cõmodũ hęreditariũ nõ minuẽtes?

Ita agnoſcit legatum qui ſolidum promittit, ſicut qui integraliter ſoluit. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni prẹfe. pręto. Lex. xix.

CVm certum ſit hęredem qui plenam fidem teſtatori exhibet, inſolidum legata dependentem, non poſſe poſtea rationẽ legis prętendentẽ Falcidię, repetitione vti, quia videtur voluntatem teſtatoris ſequi: iubemus hoc ſimili modo firmum haberi & ſi cautionem ſuper integra legatorum ſolutione fecerit: qđ veteribus legibus in ambiguitatem deductum eſt. In vtroq; etenim caſu, id eſt ſiue ſoluerit, ſiue ſuper hoc cautionem fecerit: æquitatis ra-

tio ſimilia ſuadere videtur.

De caducis tollendis. Titu.I.

In prima pte ponit procœmiũ, & ſtatuta legis Papiæ & quędam ſenatuſconſulta corrigens, & ſtatuens vt ante apertas tabulas cedat dies adeundæ hęreditatis & legatorum: ne obtentu caducitatis, propter nõ apertas tabulas, interim hęrede vel legatario defũcto, hęreditas vel legatum deferatur in fiſcum. Baldus.

Imp. Iuſtinianus. a. Senatui vrbis Conſtãtinopolitanæ.

Lex vnica.

ET NOMEN & materiam caducorũ ex bellis ortam & auctam ciuilibus quę in ſe populus Romanus mouebat, neceſſariũ duximus, Patres conſcripti, in pacificis noſtri imperij tẽporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas ſopiret. ¶ Et queadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata fuit, & per deſuetudinẽ abolita: ita & à nobis circa caducorum obſeruationẽ inuidioſum ſuum amittat vigorem, qui et ipſis prudẽtiſſimis viris diſplicuit, multas inueniẽtibus vias per quas caducum non fieret. Sed & ipſis teſtamentorũ conditoribus ſic grauiſſima caducorum obſeruatio viſa eſt, vt & ſubſtitutiones introducerent, ne fiant caduca: & ſi facta ſint, ad certas perſonas recurrere diſponerent, vias recludentes quas lex Papia poſuit in caducis. quod & nos fieri cõcedimus. ¶ Et cum lex Papia ius antiquũ quod ante eam in omnibus ſimpliciter verſabatur, ſuis machinationibus & anguſtijs circũcludens, ſolis parentibus & liberis teſtatoris vſq; ad tertium gradum, ſi ſcripti fuerant hęredes, ſuum imponere iugum erubuit, ius antiquũ intactum eis conſeruans: nos quoq; hoc omnibus noſtris ſubiectis ſine differentia perſonarum concedimus.

Lege Papia & ſenatuſcõſultis circa eam & materiã caducorum verſantibus correctis ſtatuitur vt hęreditas defuncti poſſit adiri clauſis tabulis: & vt legata pura vel in diem certam relicta cedãt quo ad tranſmiſſionẽ

à morte teſtantis, & fiſco nõ debeantur. Salicetus.

¶ Cum igitur materiam & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus quæ circa defunctorũ hæreditates procedebant, ſumpſit: & ideo non à morte teſtatoris, ſed ab apertura tabularum dies cedere legatorũ ſenatuſconſulta quæ circa legem Papiam introducta ſunt, conceſſerũt: vt id quod in medio deficiat, hoc caducum fiat: primũ hoc corrigẽtes, & antiquũ ſtatũ renouantes, ſancimus omnes habere licẽtiam à morte teſtatoris adire hereditates: ſimiliq; modo diem legatorũ vel fideicõmiſſorum pure vel in diem certam relictorum, à morte teſtatoris cedere.

Vltimę voluntates quæ deficiunt ex parte honorati, quãdoq; ſunt pro non ſcriptis, videlicet quãdo relinquitur iam mortuo. Quandoq; ſunt quaſi caducę, vt quando legatarius deceſſit poſt teſtamẽtum ante confirmationẽ per mortẽ teſtatoris. Quædã ſunt caducę, vt quæ poſt mortẽ teſtatoris deficiunt vel repudiantur. Bal.

¶ Et cũ triplici modo ea quæ in vltimis elogijs relinquũtur, contingebat deficere: conſentaneũ eſt & tẽpora eorũ & noĩa manifeſte exponere: vt quod vel tollitur vel reformatur, non ſit incognitũ. Ea etenim vel ijs relinquebãtur qui in rerum natura tunc tẽporis cum condebãtur vltima elogia, non fuerãt, forte hoc ignorãtibus teſtatoribus: eaq; pro nõ ſcriptis eſſe leges exiſtimabant. Vel viuo teſtatore is qui aliquid ex teſtamento habuit, poſt teſtamẽtum ab hac luce ſubtrahebatur: vel ipſum relictum expirabat, forte quadam conditione ſub qua relictũ fuerat, deficiente: quod veteres appellabant in cauſam caduci. Vel mortuo iam teſtatore, hoc quod relictũ eſt, deficiebat: quod aperta voce caducum nuncupabatur.

Pro non ſcriptum primo defertur ſubſtituto: ſecũdo cõiuncto: tertio remanet apud grauatum: & onus non comitatur ipſum, quia nunquam habuit radicem fundamenti. Baldus.

¶ In primo itaq; ordine vbi pro non ſcriptis efficiebãtur ea quæ perſonis iam ante teſtamentum mortuis teſtator donaſſet, ſtatutum fuerat vt ea omnia maneant apud eos à quibus fuerant derelicta: niſi vacuatis vel ſubſtitutus ſup

poſitus,vel coniunctus fuerat aggregatus. Tunc enim nō deficiebāt,ſed ad illos perueniebant,nullo grauamine(niſi perraro)in hoc pro non ſcripto ſuperueniente: quod & noſtra maieſtas quaſi antiquę beneuolētię cōſentaneum, & naturali ratione ſubnixum,intactum atq; illibatū præcepit cuſtodiri,in omni ęuo valiturum.

Olim quaſi caduca deuoluebantur ad fiſcum: hodie deuoluūtur ad ſubſtitutum coniunctum vel grauatum cum onere ſuo. Baldus.

¶Pro ſecundo vero ordine in quo ea vertūtur quę in cauſam caduci fieri contingebat: vetus ius corrigentes, ſancimus ea quę ita euenerint, ſimili quidem modo manere apud eos à quibus ſunt derelicta,hęredes forte vel legatarios,vel alios qui fideicommiſſo grauari poſſunt:(niſi & in hūc caſum vel ſubſtitutus vel coniūctus eos antecedat) ſed omnes perſonas quibus lucrum per hunc ordinem defertur,eas etiam grauamen quod ab initio fuerat complexum,omnimodo ſentire:ſiue in dando ſit conſtitutum,ſiue in quibuſdā faciendis,vel in modo,vel conditionis implendæ gratia vel alia quacunq; via excogitatum. Neq; enim ferēdus eſt is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit.

Hæreditas poteſt adiri etiam clauſis tabulis. & quo ad adeundum cedit dies à morte teſtatoris: ſed quo ad tranſmittendum iura vetera ſeruātur vt legata & fideicommiſſa tranſmittantur:ſed in hęredibus ſeruantur vt non cedat dies quo ad tranſmittendū niſi ab adita hęreditate. fallit in liberorum perſonis. item fallit quoties ius deliberandi tranſmittitur.

¶In nouiſſimo autē articulo vbi proprie caduca fiebant, ſecundum quod prædiximus: etiam clauſis tabulis tam exiſtere hæredes, quàm poſſe adire, ſiue ex parte ſint ſiue ex aſſe inſtituti,cenſemus, & diem legatorum & fideicommiſſorum(ſecūdum quod prædiximus)à morte defuncti cedere. Hęreditatem etenim,niſi fuerit adita,tranſmitti nec veteres concedebant,nec nos patimur:exceptis videlicet liberorum perſonis, de quibus Theodoſiana lex ſuper huiuſmodi caſibus introducta loquitur: ĳs nihilo-

min9 quę ſuper ĳs qui deliberantes ab hac luce migrant, à nobis conſtituta ſunt, in ſuo robore manſuris.

Legatum libertatis cedit ab adita hęreditate: item legatum quod dependet ex libertate. Baldus.

¶ Libertatibus proculdubio & poſt pręſentem ſanctionē propter ſui naturam, quę aditionem hæredis expectāt, ab adita hęreditate vnà cū alĳs quæ ſeruis in teſtamento manumiſſis vel alĳs legatis relicta ſunt, competētibus. Excepto etiam vſufructu: qui ſui natura ad hæredes legatarĳ transmitti nō patitur, quia neq; à morte teſtatoris, neq; ab adita hæreditate quātum ad tranſmiſſionem dies eius cedit. ¶ Sed hæc omnia in ĳs obſeruari ſancimus ſecundum prefatam diſpoſitionem, quę pure vel in diem certum relicta fuerint.

Dies legatorum & fideicōmiſſorum cedit à morte ſi legatum & fideicōmiſſum eſt purum. ſed ſi cōditionale vel in diem incertum, non cedit niſi adueniente cōditione vel die incerto. & ſi interim decedit legatari9 vel fideicōmiſſarius, non tranſmittitur: ſed vadit ad ſubſtitutum vel coniunctum: vel remanet hęredi teſtatoris. idem in donatione cauſa mortis: in qua etiam ſubſtitui poteſt. Baldus.

¶ Si autem aliquid ſub conditione relinquatur vel caſuali vel poteſtatiua vel mixta, quarum euentus ex fortuna, vel ex honoratę perſonę voluntate, vel ex vtroq; pēdeat, vel ſub incerto die: expectari oportet cōditionis euentum ſub qua fuerit derelictum, vel diem: vt tūc cedat cum vel cōditio impleatur, vel dies incertus extiterit. ¶ Quod ſi in medio is qui ex teſtamento lucrū ſortitus eſt, decedat: vel eo ſuperſtite conditio defecerit: hoc quod ideo non pręualuit, manere diſponimus ſimili modo apud eos à quibus relictum eſt: niſi & hoc vel ſubſtitutus relictum accipiat, vel coniunctus ſiue hęres ſiue legatarius hoc ſibi acquirat: cū certi iuris ſit & in inſtitutiōib9 & in legatis & in fideicōmiſſis & in mortis cauſa donationibus poſſe ſubſtitui.

Omne quod deciſum eſt ab aliquo: ſi ad ſua initia reuertitur, taliter reuertit̄ qualiter emanauit ab illis. Bal.

¶ Sed vt manifeſtetur pro qua parte manere oportet hoc

quod fuerit defectum, apud eos à quibus ſit derelictum: ſancimus, ſi quidem ad hæredes lucrum perueniat, pro parte hęreditaria fieri ei9 diſtributionem: cũ & ab ipſis ſimili modo ſi valuiſſet pręſtaretur, niſi nominatim ab vno vel a certis hęredibus fuerat relictum. Tunc enim quemadmodum ſolus vel ſoli præſtabant: ita & lucrum ſentiãt. ¶ Sinautem legatarij vel fideicommiſſarij ſint vel mortis cauſa donatione honorati, vel alia forte perſona quę fideicommiſſo prægrauari poteſt, & hoc euaneſcat: manere hoc apud enumeratas perſonas ſancimus pro virili omnimodo portione, id eſt pro numero perſonarum.

Onus quod poteſt per alium impleri, migrat de ſubiecto in ſubiectum: id eſt ambulat de legatario cui9 eſt legatũ caducum vel quaſi, in ſubſtitutum vel coniũctũ eius vel grauatum: apud quem remanet emolumentũ: ſecus in grauamine quod ab alio impleri nõ poteſt. nã illud non migrat de ſubiecto in ſubiectum.

¶ Ne autem hoc quod nõ ineleganter ſummi ingenij vir Vlpianus in hac parte cum omni ſubtilitate diſpoſuit, prætereatur: noſtra ſanctione apertius hoc inducimus. Cum enim iam ſtatuimus hoc cum ſuis oneribus ad eum qui lucratur, peruenire: ſancimus, ſi quidem conditio vel aliud grauamen in dando ſit conſtitutum: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoſcere. Sinautem in faciendo aliquid impoſitum eſt: ſi quidem hoc etiã per aliũ impleri poſſit, ſimili modo & à lucrante agnoſci: puta ſi honorata perſona iubeatur inſulam vel monumẽtum vel aliud tale ſuis ſumptib9 facere vel hęredi vel legatario vel alij forte quem teſtator voluerit vel rem ab hęrede teſtatoris emere, vel locationẽ vel fideiuſſionẽ ſubire, & ſi quid huiuſmodi facti ſimile ſit. Nihil enim refert ſiue per eum de quo teſtator locutus eſt, ſiue per alium eiuſdem lucri ſucceſſorem adimpleatur. ¶ Sinuero talis eſt verborũ conceptio & facti natura, vt quod relictum eſt, ab alio adimpleri non poſſit: tunc etſi lucrum ad aliquem peruenerit, non tamen & grauamen ſequi: quia hoc neque ipſa natura concedit, neque teſtator voluit. Quid enim ſi teſtator iuſſerit eum in certum locum abire, vel liberalibus ſtudijs

Imbui, vel domum ſuis manib9 extruere vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia teſtatoris voluntas in ipſius ſolius perſonam intelligitur concluſiſſe, cui & ſuam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, vt pro ſimili parte & lucrum ſentiant, & grauamem (vbi hoc poſſit procedere) ſubeant: & hoc locum habēte omni quidē modo in ĳs quę in cauſam caduci vel caduca (ſecundū quod ſupra dictum eſt) fiebant: in pro non ſcriptis autem non omnibus, ſed quibuſdam: quia eorum quędam etſi talia ſint, tamen cum ſuo onere veniebant: quę & nos in noui iuris compoſitione ſpecialiter enumerari iuſſimus: ne quis veteris iuris prolixitatem quaſi reb9 neceſſariam, pro eorum reuoluat ſcientia.

Non ſolum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiūctiuo: id eſt ſeorſum verbis ſeu orationibus ſeparatis. Item dicit quòd in pari coniunctione vel pari diſiunctione pariter habet locum ius accreſcēdi cū ſuo onere. Item dicit quòd ſi aliqui ſunt coniūcti re & verbis: & aliqui verbis diſiuncti: ſi deficit aliquis ex coniunctis, accreſcit collegę: ſi ex diſiunctis, accreſcit omnibus. Item dicit quòd ratio differentię quare magis accreſcit coniuncto, eſt vnitas ſermonis, quę ſignificat coniunctos eſſe quaſi vnum corpus: diſiuncti autem nō ſunt vnum corpus: & ſeparatorum ſeparata eſt ratio. Et hęc vera ſunt inter cohęredes quib9 inuitis accreſcit. Baldus.

¶ His ita definitis, cum in ſuperiori parte noſtræ ſanctionis in plurimis locis coniuncti fecimus mentionem: neceſſarium eſſe duximus omnem inſpectionem huius articuli latius & cum ſubtiliore tractatu dirimere: vt ſit omnibus & hoc apertiſſime conſtitutum. Non enim tantum coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiunctiuo. In his itaque, ſi quidem cohæredes ſunt oēs coniunctim, vel omnes diſiunctim vel inſtituti vel ſubſtituti: hoc quod fuerit quocunque modo euacuatum, ſi in parte hæreditatis vel partibus conſiſtat, alĳs cohæredibus cum ſuo grauamine pro hæreditaria parte, etiam ſi iam defuncti ſunt, acquiratur: & hoc nolentibus ipſo iure ac-

creſcat, ſi ſuas portiones iam agnouerint: cum ſit abſurdũ eiuſdem hęreditatis partem quidem agnoſcere, partẽ vero reſpuere: ſecundum quod in diuinis noſtri numinis deciſionibus ſtatutum eſt. ¶Si vero quidam ex hæredibus inſtitutis vel ſubſtitutis permixti ſunt, & alĳ coniunctim, alĳ diſiunctim nuncupati ſunt: tunc ſi quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad ſolos coniunctos cum ſuo veniat onere: id eſt pro parte hęreditatis quę ad eos peruenit. ¶Sinautem ex ĳs qui diſiunctim ſcripti ſunt, aliquid euaneſcat: hoc non ad ſolos diſiunctos, ſed ad omnes tam coniunctos quàm diſiunctos, ſimiliter cum ſuo onere pro portiõe hęreditatis perueniat. Hoc ita tam varie, quia coniuncti quidem propter vnitatem ſermonis quaſi in vnum corpus redacti ſunt, & partem coniunctorum ſibi hęredum quaſi ſuam præoccupant: diſiuncti vero, ab ipſo teſtatoris ſermone apertiſſime ſunt diſcreti: vt ſuum quidẽ habeant: alienum autem nõ ſoli appetant, ſed cum omnibus cohęredibus ſuis accipiant. Et hęc in hęredibus tantummodo ſtatuenda ſunt.

Inter legatarios & fideicõmiſſarios eſt locus iuri accreſcendi: tamen non accreſcit inuitis. volentib9 autem accreſcit pro virilibus portionibus cum ſuo onere. ſed ſi ſunt verbis diſiuncti, non dicitur proprie accreſcere: ſed non decreſcere. & ideo non ſentit onus quod nõ eſt ad ſuam perſonã appoſitũ, nec ſuo legato annexũ. Bal.

¶Vbi autem legatarĳ vel fideicommiſſarĳ duo forte vel plures ſunt quibus aliquid relictum ſit: ſi quidem hoc coniunctim relinquatur, omnes veniant ad legatum: & pro ſua portione quiſque hoc habeat. Si vero pars quędam ex his deficiat: ſancimus eã omnibus (ſi habere maluerint) pro virili portiõe cum omni ſuo onere accreſcere: vel ſi oẽs noluerint, tunc apud eos remanere à quibus derelictum eſt. Cum vero quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus ſolummodo id totum accedere. ¶Sinautem diſiunctim fuerit relictum: ſi quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, ſuam quiſque partẽ pro virili portione accipiat. & nõ ſibi blandiantur, vt vn9 quidem rem, alĳ autem ſinguli ſolidam eius rei æſtima-

tionem accipere deſiderent: cum huiuſmodi legatariorũ auaritiam antiquitas varia mente ſuſcepit, in vno tantũmodo genere legati eam accipiens, in alijs reſpuendam eſſe exiſtimans. ¶Nos autem omnimodo repellimus, vnã omnibus naturam legatis & fideicommiſſis imponẽtes, & antiquam diſſonantiam in vnam trahentes concordiã. ¶Hoc autem ita fieri ſancimus, niſi teſtator apertiſſime & expreſſim diſpoſuerit vt vni quidem res ſolida, alijs autem æſtimatio rei ſingulis inſolidum præſtetur. ¶Sin uero non omnes legatarij quibus ſeparatim res relicta ſit, in eius acquiſitionem concurrant, ſed vnus forte eam accipiat: hęc ſolida eius ſit: quia ſermo teſtatoris omnib9 prima facie ſolidum aſſignare videtur: alijs ſuperuenientib9 partem à priore abſtrahentibus: vt ex aliorum quidem cõcurſu prioris legatum minuatur. ¶Sinuero nemo alius veniat vel venire potuerit: tunc non vacuabitur pars quę deficit nec alij accreſcit, vt eius qui primus accepit, legatum augeri videatur: ſed apud ipſum qui habet, ſolida res remaneat, nulli9 concurſu diminuta. Et ideo ſi onus fuerit in perſonam eius apud quem remanet legatum, adſcriptum: hoc oĩno adimpleat, vt volũtati teſtatoris pareatur. ¶Sinautem ad deficientis perſonam hoc onus fuerit collatum: hoc non ſentiat is qui non alienum, ſed ſuum tantum legatum imminutum habet. ¶Sed & varietatis non in occulto ſit ratio: cũ ideo videatur teſtator diſiunctim hoc reliquiſſe, vt vnuſquiſque ſuum onus, non alienum agnoſcat. Nam ſi contrarium volebat, nulla erit difficultas coniunctim ea diſponere.

Iura de ijs quibus vt indignis, per hanc legem reſeruantur intacta. Salice.

¶Quę autem antiquis legib9 dicta ſunt de ijs quę vt indignis auferuntur: & nos ſimili modo intacta ſeruamus: ſiue in noſtrum fiſcum, ſiue in alias perſonas perueniant.

Hæreditas non adita debetur ſubſtituto: & eius defectu venientibus ab inteſtato: & vltimo fiſco. Sali.

¶Cum autem in ſuperiore parte legis non aditam hereditatem minime (niſi exceptis quibuſdã perſonis) ad hæredes defuncti tranſmitti diſpoſuim9: neceſſe eſt ſi quis ſu-

ſidam hæreditatem non adierit: hanc, ſi quidem habeat ſubſtitutum, ad eum, ſi voluerit & potuerit, peruenire. Quòd ſi hoc non ſit: vel ab inteſtato ſucceſſores eam ſuſcipiant: vel ſi nulli ſint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad noſtrum ærarium deuoluatur.

Omnia in hac lege ſtatuta habent locum in qualibet vltima voluntate poſt hanc legem facta. Sali.

¶ Hęc autem omnia locum habere cenſemus tam in teſtamentis ſiue in ſcriptis ſiue ſine ſcriptis habitis, quàm in codicillis, & omni vltimo elogio, vel ſi quid ab inteſtato fuerit derelictum, necnon in mortis cauſa donationibus. Tantum etenim nobis ſupereſt clementię, quòd ſcientes etiam fiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vendicationem vocari: tamen nec illi pepercimus, nec auguſtum priuilegium exercemus, ſed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ noſtrę vtilitati pręferendum eſſe cenſemus: noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes. ¶ Locum autem huic legi conſtituimus in ĳs defunctorum elogĳs quę poſthac cõpoſita fuerint. anteriores etenim caſus ſuo marte diſcurrere concedimus. ¶ Hæc omnia ad vos, Patres conſcripti, duximus eſſe ſancienda, vt nemini maneat incognitꝰ noſtrę beneuolentię labor: ſed edictis ex ſolennitate à noſtris magiſtratibus propoſitis, omnibus innoteſcat.

¶ De iis qui ante apertas tabulas hæreditatem tranſmittunt. Titulus. li.

Hęreditas aſcendentium etiam non adita tranſmittitur ad poſteros per liberos inſtitutos morientes etiam clauſis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommiſſis. Salicetus.

¶ Imper. The. & Valē. aa. Ormiſdę pręf. pręt. Lex vnica.

PER HANC iubemus ſanctionem in poſterũ valituram, filios ſeu filias, nepotes aut neptes, pronepotes aut ꝓneptes, à patre vel à matre, auo vel auia, proauo vel proauia ſcriptos hæredes, licet non ſint inuicem ſubſtituti: ſeu cũ extraneis, ſeu ſoli ſint inſtituti: & ante apertas tabulas de-

functi (ſiue ſe nouerint ſcriptos hęredes, ſiue ignorauerit) in liberos ſuos, cuiuſcunque fuerint ſexus vel gradus, derelictam ſibi hæreditariam portionem poſſe tranſmittere: memorataſque perſonas, ſi tamen hęreditatem non recuſant, nulla huiuſmodi prę́ſcriptione ſibi obſtāte, eā tanquā debitam vendicare. Quod ſcilicet etiam ſuper legatis ſeu fideicommiſſis à patre vel à matre, auo vel auia, proauo vel proauia derelictis locum habet. Siquidem perindignū eſt fortuitas ob cauſas vel caſus humanos, nepotes aut neptes, pronepotes aut proneptes, auita vel proauita ſucceſſione defraudari, aliosque aduerſus auitum vel proauitū deſiderium vel inſtitutum, inſperato legati commodo vel hæreditatis gaudere. Habeant vero ſolatium triſtitię ſuę quibus eſt merito conſulendum.

❡ Qñ dies legati vel fideicōmiſſi cedit. Ti. lii.

Legata annua ab initio cuiuſlibet anni ſunt ſoluenda. Butriga. Baldus & Salicetus.

❡ Imperatores Seue. & Anto. aa. Agrippæ. Lex prima.

SI COMPETENTI iudici annua legata vel fideicommiſſa tibi relicta probaueris, ab initio cuiuſque anni exigendi ea habebis facultatem.

Quod libere capit, reſtitutioni non ſubiacet. Baldus.

❡ Iidem. aa. Priſco. Lex. ij.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus: & cautum eſſe vt ad eū qui ſuperuixiſſet, res pertineret. Quicunque igitur is fuit, ad hęredem ſuum dominium tranſmiſit: nec tali fideicommiſſo adſtringitur vt hęredibus eorum reſtituat ſicut ipſe fuit reſtitutus ab illis.

Legatum relictum ſi ad certam ætatem peruenerit, impletis diebus tranſmittitur ad hęredem. Bal.

❡ Iidem. aa. Heliæ. Lex. iij.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit cui legatum vel fideicommiſſum relictum erat, petitionem ad hęredes tranſmiſit, licet ante deceſſerit quàm conſequeretur legatum vel fideicommiſſum.

Sufficit quòd conditio in momento temporis ſit

impleta. Baldus.

Iidem. aa. Annuæ. Lex. iiij.

CVm vxori vſuſfructus fundi legatur, & ei9 proprietas cum liberos habuerit: nato filio, ſtatim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obeſt ſi is decedat.

Quando tempus certę ætatis adijcitur poſt pręcedētem diſpoſitionem puram, non facit conditionem, ſed differtur in tempus impletum: & ideo interim non impedit tranſmiſſionem. Bal.

Imperator Alexander. a. Maximo. Lex. v.

EX his verbis, do lego Aelię Seuerinę filię meę & Secundę decem: quę legata accipere debebunt cum ad legitimum ſtatum peruenerint: non conditio fideicommiſſo vel legato inſerta, ſed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. Et ideo ſi Aelia Seuerina filia teſtatoris cui legatum relictum eſt, die legati cedēte, vita functa eſt: ad hæredem ſuum actionem tranſmiſit: ſcilicet vt eo tempore ſolutio fiat, quo Seuerina, ſi rebus humanis ſubtracta non fuiſſet, vigeſimumquintum annum ætatis impleſſet. Non eñ cœptum annū, ſed impletum (ſi de emolumento relicti fideicōmiſſi tractetur) expectandum eſſe Iuriſprudentibus placuit.

Fideicōmiſſum etiā ab inteſtato relictum, poſt diem eius cedentem tranſmittitur ad hęredem etiā per ignorantiam, ſalua quarta Trebellianica. Sali.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Euſebio. Lex. vi.

SI fideicommiſſum ab inteſtato fuerit ſorori tuæ relictum codicillis: & poſteaquam dies fideicommiſſi ceſſit, rebus humanis (licet ignorans fideicommiſſum) exceſſerit: actionē hmōi acquiri potuiſſe, diſſimulare non poteris: ſalua ſcilicet ab inteſtato ſuccedenti quarta portione.

Vt in poſſeſſionē legatorum vel fideicommiſſorum, ſeruandorū cauſa, mittatur, & quando ſatiſdari debeat. Titulus. liiii.

Ex ſummaria cognitiōe venitur ad ſatiſdationem legatorum. Baldus.

Diuus Pius Saluio. Lex prima.

QVONIAM nihil actor ãplius poſtulat quàm vt fideicõmiſſi nomine ſatiſdetur: non debet is qui iuri dicendo præeſt, ſubtiliter cognoſcere debeatur nec'ne fideicõmiſſum, ſed tãtum decernere vt ſatiſdetur.

Satiſdatio de fideicommiſſis & legatis præſtandis poteſt per teſtatorem remitti. Sali.

Diuus Marcus Stratonicæ. Lex.ij.

IPſis rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere vt ſatiſdationes quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis & fideicommiſſis introductæ ſunt: eorundem voluntate remitti poſſint. Quocũque enim iudicio volũtatis, cautio legati vel fideicõmiſſi remitti poteſt.

Prius inductus in poſſeſſionem ex pignore prætorio, potior eſt quàm emptor vel creditor poſterior ſe. Baldus.

Imperatores Seuerus & Anto.aa. Symphoro. Lex.iij.

SI poſtquam ſeruandi legati ſeu fideicommiſſi gratia in poſſeſſionem inductus es, pignoris obligatio aut venditio ab hærede interuenerit: præcedere cauſam tuam quã iure prætorio veluti pignus habuiſti, manifeſtum eſt.

Cautio nomine fideicommiſſi debet præſtari per hæredem rogatum, non per debitores hęreditarios conditione fideicommiſſi pendente. Bal.

Iidem.aa. Pythagorę. Lex.iiij.

CVm Archimedoram patri pupillorum tuorum hæredem extitiſſe proponas: quãuis vt fideicommiſſariam hęreditatem his cum moreretur reſtituere petita ſit: nullam tamen aduerſus debitores hęreditarios habent pupilli tui actionem. Planè vt ſatis fideicommiſſorum nomine Archimedora det, (ſi modo teſtator id fieri non prohibuerit) apud ſuum iudicem conueniri poteſt.

Miſſus in poſſeſſionẽ non nanciſcitur proprietatem: ſed debet adire iudicem qui ad ſoluendum compellat hæredem. Sali.

Imperator Alexander.a. Paulinæ. Lex.v.

QVi legati ſiue fideicõmiſſi cauſa in poſſeſſionem

mittuntur:non proprietatem nanciſcuntur,ſed ius pignoris. Vt autem & poſt acceptum pignus ſatiſfiat defuncti voluntati,competens iudex te adeunte prouidebit.

☞Propter primam contumaciam hæredis fit miſſio in bonis hæreditarijs etiam dolo alienatis vel dimiſſis poſſideri,& poſt ſex menſes in bonis hæredis.Bal.

¶Idem.a.Donato. Lex.vi.

CErta eſt forma iuriſdictionis qua fideicommiſſi ſeruandi cauſa,in poſſeſſionem rerum quæ in cauſa hæreditaria ſunt,aut dolo malo eſſe deſierūt, is cui legati vel fideicommiſſi nomine ſatis nō datur,mittitur,vel in proprias res hæredis, ſi fideicommiſſo ſatis non fit poſt ſex menſes quàm peti cœperit ſecundum diui Antonini patris mei conſtitutionem.

☞Cautio legatorum poteſt per teſtatorem remitti, ſed non cautio fruſtratoria.Baldus.

¶Idem.a.Proculiano. Lex.vij.

SCire debetis fideicommiſſi quidem & legati ſatiſdationem remitti poſſe,diuum Marcum & diuum Commodum conſtituiſſe: vt autem boni viri arbitratu is cui vſuſfructus relictus eſt,vtatur fruatur:minime ſatiſdationem remitti teſtamento poſſe.

☞Pro legato reipublicæ tenentur adminiſtratores ſatiſdationem petere: quod ſi non faciant, tenentur ad intereſſe. Salicetus.

¶Idem.a.Zenodoro. Lex.viij.

COntra eos ſiue ſucceſſores eorum qui rem publicam adminiſtrātes,per officij neceſſitatem ciuitati ſub cōditione relicti fideicōmiſſi ſatis accipere debuerunt: quāti reipublicæ intererit ſatis acceptum non eſſe,dirigēdam certum eſt actionem.

¶De ſuis & legitimis liberis & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus. Titulus.liii.

☞Legitima ſucceſſio non excluditur licet intra centum dies bonorum poſſeſſio non petatur.Bal.

¶Imperatores Seuerus & Antoninus.aa.Criſpinæ.
Lex prima.

SI FRATRI TVO legitima hęres eſſe poteſt cẽtum dierum pręfinitione non excluderis ab acquirenda hęreditate.

Nepotes ex diuerſis filiȷs ſuccedunt auo in ſtirpes. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Aniæ. Lex ſecunda.

NEpotes ex diuerſis filiȷs variȷ numeri auo ſuccedentes ab inteſtato: non ꝑ virilib9 portionibus, ſed ꝑ ſtirpibus ſuccedunt.

Filius filiȷ præmortui ſuccedit æqualiter auo cum ſuperſtite eius filio. Baldus.

¶ Iidem. aa. Frontoni. Lex. iiȷ.

VT inteſtato defuncto filius, ac nepos ex alio filio qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur, manentes in ſacris, pariter ſuccedant: euidenter lege duodecim tabularũ cauetur: quod & honorariȷ iuris obſeruatio ſequitur.

Filius poſthumus pręfertur ſorori defuncti. Bal.

¶ Iidem. aa. Marcellæ. Lex. iiiȷ.

INteſtato defuncto poſthumum ſuum hęredem, quàm ſororem, licet conſanguineam, haberi potiorem ordo ſucceſſionum lege duodecim tabularum factus, nimis euidenter demonſtrat.

Adoptiuus admittitur ad ſucceſſionem cum filiȷs legitimis & naturalibus, tam natis ante adoptionem, quàm poſt. Baldus.

¶ Iidem. aa. Appiano. Lex. v.

SI te parens in cuius fuiſti poteſtate, ſolenniter in adoptionem dedit: cum filiȷs naturalibus adoptiui patris ante vel poſt quęſitis defuncto inteſtato ſuccedere potes.

Natus ex libera & ſeruo, non ſuccedit, vt ſpurius: licet patri dignitas ſuperueniat. Sali.

¶ Iidem. aa. Poſſidonio. Lex. vi.

EX libera conceptus & ſeruo, velut ſpurius habetur: nec vt decurionis fili9 (quãuis pater ei9 naturalis manumiſſus, & natalibus ſuis reſtitutus, hunc adeptus fuerit honorem) defendi poteſt.

Libertus filiū habet in poteſtate: & ideo ad eius ſucceſſionem admittitur vt legitimus. Sali.

Iidem. aa. Aemilianę. Lex. vij.

FIlium habere ſuum libertus in poteſtate non prohibetur: cum ob præteritum ſtatū ex legitimis nuptijs ingenuorū exemplo filios habere liberto nō ſit interdictū.

Exiſtentia ſui hęredis operatur tranſmiſſionem de filia ad matrem. Vel ſic: Si filia ſe immiſcuit bonis patris apud hoſtes defuncti, hęres extitit, licet certitudinaliter mortem eius tunc neſciuit. Salicetus.

Iidem. aa. Carino. Lex. viij.

APud hoſtes patre defuncto, filia cōmunis vobis quo caſu mortis ſcientia nō poſtulatur, hęres extitit ſua, & ad te tranſmiſit ſucceſſionem.

Auo vel auię ab inteſtato morienti ſuccedūt nepotes ex filia cum auunculis & materteris cum diminutione tertię partis eius portionis in qua parens ſuccederet ſi viueret: & eis pręteritis vel exhęredatis, cōtra teſtamētū cōpetit idem ius quod parēti eorum cōpeteret ſi viueret. Salicetus.

Imperatores Valē. Arc. et Theodo. aaa. Conſtātino prefecto pretorio Gallię. Lex. ix.

SI defunctus, cuiuſcunq; ſexus aut numeri reliquerit filios, & ex filia diem functa cuiuſcunq; ſexus aut numeri nepotes: eius partis quam defuncta filia ſuperſtes patri inter fratres ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequantur nepotes ex eadē filia, tertia pars fratribus ſororibus've eius quæ defuncta eſt, id eſt filijs filiabus'q; eius de cuius bonis agitur, auūculis ſcilicet ſiue materteris eorum quorum cōmodo legem ſancimus, accreſcat. Hęc eadem quę de aui materni bonis cōſtituim9: & de auię maternę ſiue etiam paternę ſimili æquitate ſancimus: niſi forte auia elogia inurēda, impijs nepotibus iuſta ſemotis ratione, dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. ¶Nō ſolum autem ſi inteſtatus auus auia've deceſſerit, hęc nepotib9 quę ſancimus iura ſeruamus: ſed & ſi auus vel auia quibus huiuſmodi nepotes erant, teſtati obierint, & pręterierint nepotes aut exhęredauerint. Eadem & de iniuſto auorū teſta-

mento. Et ſiquæ filię poterant vel de re vel de lite competere actiones, nepotibus deferimus ſecundum iuſtum noſtrę legis modum: quæ de parentum inofficioſis teſtamentis competunt filijs.

Emãcipatio nõ excludit à ſucceſſione eius qui emancipatum non habuit in poteſtate, ſed emancipantis tantum. Salicetus.

Imperatores Hono. & Theodo. aa. Maximo. Lex. x.

VBi auiarum ſucceſſio morte interueniẽte diſcutitur: capitis diminutio paterna quęrẽda nõ eſt. Tũc enim in huiuſmodi hæreditatibus filiorũ ſtatus aut perſona ſpectatur, quoties de eius bonis qui poteſtatẽ familię potuit habere, tractatur.

Patri & matri filius & filia ipſo iure ſuccedũt. Bal.

Imperatores Theo. & Valen. aa. Maxi. p̄. p̄. Lex. xi.

SI matre ſuperſtite filius vel filia qui quę ve moritur, filios dereliqrit: omnimodo patri ſuo matri ve ſuæ ipſo iure ſuccedant. quod ſine dubio & de pronepotibus obſeruandum cenſemus.

Deſcendentes etiam quibus nõ competit bonorum poſſeſſio vnde liberi, potiores ſunt de iure ciuili quàm collaterales agnati. Salicetus.

Impera. Iuſti. a. Mennę prefe. preto. Lex. xij.

QVoties aliquis vel aliqua inteſtat9 vel inteſtata mortuus vel mortua fuerit, nepotib9 vel pronepotib9 cuiuſcunq; ſexus, vel deinceps alijs deſcendentibus derelictis, quibus vnde liberi bonorum poſſeſſio minime cõpetit: & inſuper ex latere quibuſcunq; agnatis: minime poſſint ijdem agnati quartã partem hęreditatis mortuæ perſonæ ſibi vendicare: ſed deſcendẽtes ſoli ad mortui ſucceſſionem vocẽtur. Quod tantum in futuris, nõ etiam in prętertitis negocijs ſeruari decernimus.

IN Authentica de hæredibus ab inteſta. §. i. colla. ix. con ſtitu. i.

Hodie ad ſucceſſionem defuncti primo vocantur liberi, ſublata differẽtia ſexus, & patriæ poteſtatis. Sali.

IN ſucceſſione mortui patriſfamilias ſiue filijfamilias, liberi eius, ſi ſunt, omnibus alijs prælati ſuccedunt. Primi

quidem gradus ęqualiter ſuccedunt:nepotes & vlteriores in ſtirpes:non diſtincto ſexu,vel iure poteſtatis,ſed ſola naturali cauſa inſpecta.

¶ Ad ſenatuſconſultũ Tertullianũ. Titu.lv.

Mater ſuccedit filio infanti ab inteſtato morienti, & econtra. Salicetus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi.aa. Viuianę. Lex prima.

LICET liberi matribus ab inteſtato ita demum per ſe hęredes exiſtant ſi fari poſſint:tamẽ matres liberis etiam ſi infantes naturæ conceſſerint,poſſe ſuccedere,nulla dubitatio eſt.

Pater præfertur matri in ſucceſſione filij. h.d.hodie autem concurrunt:vt in auth.defuncto.infra eodem. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Rheſę. Lex.ij.

IN ſucceſſione filij vel filię cõmunis ſine liberis & fratribus vel ſororib9 moriẽtis:pater manumiſſorq;, quia ei ſit vetus ius ſeruatum,matri pręfertur.

Exceptio tutoris non petiti non excludit matrẽ à ſucceſſione filij poſtea facti adulti. Salicetus.

¶ Impera. Conſtan.a.Catilio pręfe.p̄to. Aphri. Lex.iij.

MAtres quæ puberes amiſerunt filios:licet impuberibus eis tutores nõ petierint, præſcriptione tamẽ nõ petiti tutoris,ad excludẽdam eorum ſucceſſionẽ minime debere pręſcribi certum eſt.

Mulier nubens intra tempora luctus,efficitur infamis:nec valet remiſſio infamię & cæterarum pœnarũ facta à principe vbi liberos ex priore viro habuit, niſi omnium ſuarum facultatum tempore ſecundarum nuptiarum extãtium medietatem ſine aliqua conditione eis dederit.& eorum altero decedente,ad ſuperſtitẽ debet peruenire:& omnibus ab inteſtato morientibus,ad matrem debet redire. Salice.

¶ Imperatores Gratianus & Valen. & Theodo.aaa. Eutropio præfecto prætorio. Lex.iiij.

SIqua mulier nequaquam religionẽ priori viro ex quo filios ſeu filias non habet, nuptiarum feſtinatione præ-

ſtiterit: ex iure quidem notiſſimo ſit infamis, niſi huiuſmo di maculam imperiale beneficium ei remittat. ſinautem ei filij erunt ſeu filię, & impetrauerit indulgentiam, ei infamię abolitionem permittimus, & cęterarum pœnarum antiquationem, ſi facultatum omnium quę fuerũt tempore nuptiarũ, medietatẽ filio vel filię, filijs ſeu filiabus donauerit, quos habeat ex viro priore ſuſceptos: pure ſcilicet, & omni donationis ſolẽnitate completa, nec retento quidem vſufructu. ¶Quem quidem ſemiſſem ſi duobus filijs ſeu filiabus pluribus've donauerit: & ſorte fatali vnus vel vna ſeu alius vel alia ex eiſdem inteſtatus vel inteſtata obierit: ſemper ad ſuperſtites fratres vel ſorores volumus pertinere. ¶Sinautem vniuerſi vel vniuerſę inteſtati diem obierint: durę fortunę ad matrem ſolatia ex integro reuertantur: ita ſcilicet vt hũc ſemiſſem quẽ filijs vel filiab9 donauerat, ab inteſtato diẽ filijs ſeu filiabus obeũtib9, rurſus ipſa ſeparatim ab vltimi filij vel filię hęreditate pręſumat.

Mater quæ ſuccedit filio: ſi alteri non nubat, hęreditatẽ retinet pleno iure. ſi vero nupſerit: in bonis à marito prouenientibus ſolum habet vſumfructum: in alijs ius plenum. Salicetus.

¶Impp. Theodoſius & Valẽtinianus. aa. Senatui. Lex. v.

MAter quæ defuncto filio filię've ſine liberis, ex teſtamento vel ab inteſtato ſuccedit: ſi matrimonium ſecundum poſt mortem filij vel filię non contraxerit, omnia filij ſeu filiæ morte delata vel derelicta, pleno iure acquirat. Sin vero alterius elegerit coniugium mariti: extrinſecus quidẽ quæſita filio filię've, ſimili firmitate poſſideat: rerum vero paternarum defuncti ſolo vſufructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem ſororibus & fratribus tranſmiſſura defuncti.

Mater tutrix filij priuatur ei9 hæreditate ſi trãſiuit ad ſecũda vota antequã tutorẽ aliũ fecerit ei ordinari. Sali.

¶Iidem. aa. Florentio. Lex. vi.

OMnem matri ſiue ab inteſtato ſiue iure ſubſtitutionis ſi filius impubes moritur, denegandam volumus ſucceſſionem, ſi ea legitima liberorũ tutela ſuſcepta, ad ſecundas contra ſacramẽtum pręſtitum aſpirauerit nuptias an-

tequam tutorem alium ei fecerit ordinari : eiq; quod debetur ex ratione tutelę geſtę, ſoluerit.

¶ Fratres defuncti nõ excludũt eiꝰ matrẽ, ſed cũ ea ſuccedũt ꝓ virili: ſorores vero in ſtirpes. & ſi ſimul concurrãt cũ matre fratres & ſorores: tũc oẽs admittũtur ꝓ virili, patruo excluſo: & hoc vbi pater defuncti nõ cõcurrit. Si vero cõcurrat: aliter ſeruaẽ ſi defũctꝰ erat ſui iuris: aliter ſi ĩ poteſtate. hodie ſeruãẽ authẽticę hic poſitę. Sa.

¶ Impera. Iuſtini. a. Mennę pręfe. pręto. Lex. vij.

SIquis vel ſiqua matre ſupſtite, & fratre, vel legitimo, vel ſola cognationis iura habẽte, inteſtatus vel inteſtata deceſſerit: nõ excludi à filij ſucceſſiõe matrẽ, ſed vnà cum fratre mortui vel mortuę, ſi ſupſtes vel filiꝰ vel priuignus ipſius ſit, ad eã ꝑuenire, ad ſimilitudinẽ ſororũ mortui vel mortuę: ita tamen, vt ſi quidẽ ſolę ſorores agnatæ vel cognatæ & mater defuncti vel defunctę ſupſint: pro veterũ legum tenore dimidiã quidẽ mater, alteram vero dimidiã partem omnes ſorores habeant. ¶ Sin vero matre ſupſtite & fratre vel fratribus ſolis vel etiã cũ ſororibus, inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hæreditas: nec liceat matri occaſione ſororũ mortui vel mortuę ampliorẽ partẽ ſibi vẽdicare quàm rata portio capitũ exigit : patruo ſcilicet mortui vel mortuæ, & eius filio vel nepote, nullũ ius ad eius hęreditatẽ, matre eius hęrede exiſtẽte, habẽtibus: nec ex veteribus legibus vel ex cõſtitutionibus partẽ matris minui. ¶ Sinautem defuncta perſona non ſolum matrẽ & fratres & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiã patrẽ: ſi quidẽ ſui iuris deceſſit, quia patris pſona interueniẽs, matris iura ſuperare videtur: omnibꝰ pio animo prouidentes, ſancimus fratres quidem & ſorores mortuæ perſonæ ad ſucceſſionem proprietatis ſolos pro virili portione vocari: patri autẽ & matri vſumfructum totius ſucceſſiõis pro beſſe competere, ęqua lancę inter patrem & matrẽ diuidendum: reliqua parte vſufructus apud fratres & ſorores remanente. ¶ Sin vero defuncta perſona in ſacris patris conſtituta deceſſerit: pater quidẽ vſumfructũ quem & viuẽte filio habebat, teneat donec viuat incorruptũ: mater autẽ quia hũc vſumfructũ habere viuẽte patre

nõ poteſt, totũ apud patrẽ cõſtitutum: vnà cũ fratribus defunctę perſonę ad proprietatẽ vocetur ſcilicet cũ ſororib9 ſola in dimidiã: cum fratribus vel promiſcui generis ſecũdum ſupradictã diſtributionẽ in virilem portionẽ: omnibus videlicet quæ de mulieribus ad ſecundas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus.

IN Authentica de nupt. §. & quoniam mater. coll. iiij. conſtitu. i.

Cum fratribus & ſororibus defuncti filij ſuccedit mater in virili. Salicetus.

ET cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cum permixtis, vocantur matres in virilem portionem.

IN Authenti. vt cũ de appella. cogno. §. ſancimus itaq;. &. §. ſi vero contigerit. colla. viij. conſti. xi.

In teſtamento filij nõ debet pater hodie exhæredari: niſi ex cauſa iuſta in iure expreſſa. aliâs rumpitur teſtamentum quo ad inſtitutionem tantum. Sali.

IN teſtamẽto quoq; non licet liberis parẽtes excludere niſi iuſta cauſa exhęredationis inſeratur quę ſeptenario numero noua conſtitutione diſtribuitur. alioqui reſcinditur teſtamentũ circa inſtitutiones: nã in cæteris pſeuerat.

IN Authen. de hęre. ab inteſta. venien. §. conſequens. & §. ſequen. colla. ix. conſti. i.

Filio hodie ſine liberis defuncto ſuccedunt parentes fratres & ſorores forma hic ſcripta. Salicetus.

DEfũcto ſine liberis filio, parẽtes, ſi ſoli ſũt, ſuccedũt, ſalua gradus ſui pręrogatiua. ſi pari gradu ſũt, pariter ſuccedũt: paternis quidẽ dimidia, maternis vero alia dimidia delata: licet ſit diſpar eorum numerus. ¶ Sed ſi cũ parentibus fratres & ſorores vtrinque defuncto coniuncti ſuperſint, vocantur cum aſcendẽtibus in gradu proximis: ita vt viriles portiones fiant: excluſa prorſus omni differentia ſexus & patrię poteſtatis, vbi nulla ſecundarũ nuptiarum ſit mentio.

¶ Ad ſenatuſcõſultũ Orphicianum. Titu. lvi.

Ad ſucceſſionem matris primo vocatur filius quàm defunctæ mater vel frater. Salicetus.

¶ Imperator Alexan. a. Agellio. Lex prima.

SI INTESTATAE mulieri cõſanguinei exiſtant, & mater & filia: ad ſolam filiam ex ſenatuſconſulto Orphiciano hæreditas pertinet.

Non numerus liberorum, ſed hęreditatis aditio deſignat portiones. Bald.

¶ Impera. Dio. & Maxi. aa. & cc. Metrodoro. Lex. ij.

NOn pro numero ſuperſtitum mortis matris tempore, ſed ſuccedentium, materna ſcinditur hęreditas. Quapropter ſi mater veſtra te & vno fratre emancipatis, duobus autem alijs in patria poſitis poteſtate ſuperſtitibus, diem functa eſt: & ij qui in poteſtate patris fuerunt, priuſquam maternam hęreditatem ſibi quęrerent, rebus humanis exempti ſunt: inter duos tantum viriles nõ ambigitur factas portiones.

Ius ciuile non excluditur tempore, licet prætoriũ excludatur. Baldus.

¶ Iidem. aa. Iulianę. Lex. iij.

MAtri inteſtatę defunctę, ſecundum Orphicianũ ſenatuſcõſultum citra bonorum poſſeſſionem filia pro hærede gerendo, ſuccedere non prohibetur.

Deſcendentes pręferuntur aſcendentibus. Baldus.

¶ Impera. Grat. Valen. & Theo. aaa. ad Hilariũ. Lex. iiij.

QVoties de emancipati filij filię've ſucceſſione tractatur: filijs ex his genitis deferatur intacta pro ſolido ſucceſſio: neque vlla defuncti defunctę've patri matri'que concedatur inteſtatę ſucceſſionis hęreditas.

Mulieri illuſtri ſpuri9 legitimis extãtib9 nõ ſuccedit: ſecus ſi ex legitimo cõcubitu ſit natus & ex illuſtri. Bal.

¶ Impera. Iuſtinia. a. Demoſthe. pręf. pręt. Lex. v.

SIqua illuſtris mulier filium ex iuſtis nuptijs procreauerit, & alterum ſpurium habuerit, cui pater incertus ſit: quemadmodum maternę res ad eos perueniant, ſiue tantummodo ad liberos iuſtos, ſiue etiã ad ſpurios, dubitabatur. ¶ Sancimus itaque vt neque ex teſtamento, neque ab ĩteſtato, neq; ex liberalitate ĩter viuos habita, iuſtis liberis exiſtẽtib9, aliquid penit9 ab illuſtrib9 matribus ad ſpurios perueniat: cum in mulieribus ingenuis & illuſtribus (quibus caſtitatis obſeruatio pręcipuum debitum eſt) & no-

minati ſpurios ſatis iniurioſum, ſatis'que acerbum, & noſtris temporibus indignum eſſe iudicamus: et hanc legem ipſi pudicitię, quam ſemper colendam cēſemus, merito dedicamus. ¶ Si autem concubina liberę conditionis conſtituta, filium vel filiam ex licita conſuetudine ad hominem liberum habita procreauerit: eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona ea quę iure legitimo in ſuo patrimonio poſſidet, nulla inuidia eſt.

☞ Nati ex ancilla manumittenda facta iam mora libertati, naſcuntur ingenui & ſucceſſibiles actiue & paſſiue. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano pręf. pręt. Lex. vi.

QVidam ancillę ſuæ per fideicommiſſum libertatem reliquit. eo autem à quo libertas relicta eſt, morā in libertate præſtanda faciēte, peperit ancilla. Et eſſe quidem ingenuum puerum vel puellam qui poſt moram nati ſunt, omnes veteris iuris authores conſentiunt: dubitabatur autem inter eos, ſi matri morienti poſſet ſuccedere. Huiuſmodi itaque dubitationem eorum decidentes, vlterius eam procedere non patimur: ſed ſancimus eandem matris ꝓgeniem, hęredem ab inteſtato poſſe ei exiſtere, ſaluo iure legitimo ex authoritate ſenatuſcōſulti Orphiciani proli ſeruando: & tam matre ex ſenatuſconſulto Tertulliano, quàm prole ex Orphiciano ſenatuſconſulto inuicem ad ſuas hæreditates venientibus.

¶ De legitimis hęredibus. Titulus. lvii.

☞ Titulo conſanguinitatis vel cognationis ita ſuccedit ſoror etiam dotata, ſicut frater. Baldus.

¶ Impera. Alex. a. Caſſio & Hermoni. Lex prima.

IN SVCCESSIONE titulo conſanguinitatis, vel in bonorum poſſeſſione quę proximitatis nomine competit, tam fratres quā ſorores pari iure eſſe, licet non ex eadem matre ſuſcepti ſunt, ius certum eſt. Nec huic derogat quòd amitas veſtras ab auo veſtro dotatas fuiſſe proponitis.

☞ Poſtquam filius repudiauit hæreditatem paternā,

potest extraneam ſibi viuente patre delatam adire, & ſeparationem bonorum petere. Sali.

¶ Idem. a. Thracianę & alijs. Lex. ij.

SI eius quę vos hęredes inſtituit, patri non quęſiſtis hęreditatem, poſtea'que mortuo patre, ac repudiata eius hęreditate, defunctę ſucceſſionem agnouiſtis: ea quę bonorum ſunt defunctæ, ab ijs ſeparari quæ patris veſtri fuerunt, præſes prouincię non ignorabit.

Soror fratris filio antefertur ciuili ac prętorio iure ex gradus prioritate. Baldus.

¶ Imperator Decius. a. Aſclepiodotę. Lex. iij.

COnſanguinitatis iure & fœminas ad inteſtatorũ ſucceſſionem admitti poſſe, explorati iuris eſt. Proinde cum fratris tui inteſtati mortui ad te conſanguinitatis iure hæreditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem ſucceſſionem aſpirare deſiderant. Nam & ceſſante iure agnationis in perſona omnium, prætorij iuris beneficio ad te potius quę ſecundum gradum obtines, hęreditas pertinet: quàm ad fratris tui filios, qui tertio gradu conſtituti ſunt.

IN Authentica de hæredi. ab inteſt. ve. §. reliquum. coll. ix. con. i. & vt fra. fi. §. i. colla. ix. conſt. vij.

Vbi non ſubſiſtunt deſcendentes vel aſcendentes: fratres & ſorores vtrinque coniuncti, & eorum qui ex his prẹmortui ſunt filij reliquis agnatis & cognatis omnibus præferuntur: qui fratrum filij vocantur in ſtirpes. h. d. vſque ad. §. & cum proximis. Ibi autẽ dicit quòd vocantur cum aſcendentibus in gradu proximis. vſque ibi: Et quidem. Ibi autem dicit quòd filius fratris vtrinque coniunctus prẹfertur fratribus & ſororibus coniũctis ex vno latere tatum. vnde non ſeruatur gradus, ſed qualitas conditionis fortioris & duplicis: quia duæ rationes vincunt vnam. Baldus.

CEſſante ſucceſſione lineæ deſcendentis, & eius quę ſola ſit aſcendentis, vocantur primo frater fratriſque præmortui filij in ſtirpes. ¶ Dico autem de fratre eius'que fratris filijs, qui ex vtroque parente contingunt eum de cuius hæreditate agitur: quę perſonę veniunt &

ſine defunctę nunc perſonę parentibus, & cum proximis gradu aſcendentib9. ¶Et quidem prædicti fratris filius & ſi tertio gradu ſit: pręfertur fratribus defuncti qui ex vno tantum parente coniuncti ſunt. In hac ſucceſſione omnis differentia ſexus & emancipationis ceſſat.

IN Authentica de hære.ab inteſt.§.his autem non.&.§. illud.collat.ix.conſti.i.

Deficientibus aſcendentibus & deſcendentibus & fratribus vtrinque coniunctis & eorum filijs, veniunt fratres ex vtroque parente cõiuncti, & eorum filij:qui filij excludunt patruos & auunculos defuncti. Sali.

POſt fratres autem ex vtroque parente & eorum filios admittuntur ex vno latere fratres ſorores've:cum quibus & filij eorum, ſi qui ex eis iam deceſſerint. Hi autem fratrum filij cum pares ſint defuncti fratribus, præferuntur proculdubio eiuſdem defuncti patruis, & alijs ſimilibus. Et in his ſucceſſionibus omnino ceſſat ſexus & agnationis ratio.

IN Authentica de hære.ab inteſta. venien.§. ſi vero neque. collatio.ix.conſti.i.

Vltra fratres & filios fratrum vocantur gradatim proximiores in capita, & non in ſtirpes. Sali.

POſt fratres fratrum'que filios vocantur quicũque gradu ſunt proximiores: vt pares in gradu pariter admittãtur, ſublata differentia maſculorũ & fœminarum. Sola nãque cognatio ſpectatur in talibus. Fiet autem diuiſio in capita, & non in ſtirpes.

Hęreditas agnationis iure delata, poteſt adiri de iure ciuili ſine agnitione bonorum poſſeſſionis. Sali.

¶Impera.Dio.&.Maxi.aa.&.cc.Cecilio. Lex.iiij.

SI aut nullum teſtamentum nepos patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos conſtitutus fecit, & agnationis iure ſucceſſio eius tibi delata eſt:etiam citra bonorum poſſeſſionis ſubſidiũ legitimo iure ſubnixus es.

De iure iſto agnati præferuntur cognatis.h.d.hodie ſecus:vt ſupra eo.authen.poſt fratres.i.Sali.

¶Imperato.Diocletianus & Maximia.aa.&.cc.Cyrillę. Lex.v.

AD inteſtati ſucceſſionem agnationis iure quàm proximitatis venientes haberi potiores certum eſt.

Filijs abſtinentibus vel repudiantibus frater defuncti admittitur.h.d. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Claudiano. Lex.vi.

DEfunctis ſuis extantibus hæredibus & abſtinentib9 vel repudiantibus hæreditatem, frater iure cõſanguinitatis ſuccedere poteſt.

Iure iſto potiores ſunt agnati quàm cognati: & ideo patruus pręfertur matertetę. Sali.

Iidem.aa. Amiano. Lex.vij.

PAtruo ac matertetę tertio cõſtitutis gradu non pariter inteſtati ſucceſſio defertur, ſed patris frater agnationis iure ſorori matris anteponitur.

Agnati vocantur ad ſucceſſionem defuncti apud hoſtes, beneficio legis Corneliæ. Sali.

Iidem.aa.&.cc. Syllano. Lex.viij.

SI ijs de quorum ſucceſſione agitur, apud hoſtes defunctis, ſecũdum legis Corneliæ beneficium iure agnationis adita hęreditate, vel petita bonorũ poſſeſſione, ſucceſſiſti: ſubſtãtiam eorum vendicare non prohiberis.

Soror pręfertur auo & auię maternis. hodie corrigitur. Baldus.

Iidem.aa.&.cc. Demagoræ. Lex.ix.

IN ſucceſſione inteſtatę, ſororem, quàm auiã vel auum maternum, haberi potiorem, non ambigitur.

Si ſuccedere volentes pupillo, ei intra annum à morte teſtatoris numerãdum, tutorem non petierint: priuãtur eius ſucceſſione ſi moriatur in pupillari ætate. Sali.

Impera. Theod. & Vale. ad Florianum pręf.pręt. Lex.x.

SCiant qui ad ſucceſſionẽ vocãtur pupilli mortui, ſi defuncto ei9 patre tutorẽ ei ſecũdum leges non petierint intra annum: oẽm eis, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutiõis, ſucceſſionem ei9, ſi impubes moritur, denegãdam.

Reſcriptum principis reſeruãs emãcipato iura agnationis ſiue ius ſuccedẽdi, intelligitur reſeruare tam actiue quàm paſſiue. Sali.

Imperator Anaſtaſius Conſtãtino pręfe.pręto. Lex.xi.

SI ab eo qui ex ſacro reſcripto ſecūdum noſtram cōſtitutionem fieri poſtulauerit emācipationem liberorū, petitum ſit quatenus ei qui emācipādus emācipāda'ue eſt, minime legitima iura per emācipationem extinguantur: eadem iura tam emācipato vel emancipatę cōtra pſonas alias hoc modo ſibi coniunctas, quàm alijs itidem contra eum vel eam in hæreditatibus vel ſucceſſionibus & tutelis necnon cęteris ſeruentur intacta.

Partus natus ex muliere etiā quinquagenaria eſt legitimus: & ideo ad ſucceſſionem admittitur. Sali.

Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni prefe. prẹto. Lex. xij.

SI maior quinquagenaria partū ediderit: ſi debet hmōi ſoboles ſuo patri ſuccedere, & hereditatem eius nanciſci: à Cęſariana aduocatiōe interrogati ſum9. Et ſancimus licet mirabilis hmōi partus inueniatur, & raro contingat: nihil tamen eorū quę probabiliter à natura noſcuntur eſſe producta, reſpui: ſed oīe ius quod ex quacūque lege liberis prẹſtitum eſt, hoc merum atque immutilatum hmōi filijs vel filiab9 ſeruari in omnibus ſucceſſionibus, ſiue ex teſtamēto, ſiue ab inteſtato: & ſummatim, non abſimiles alijs fiant, quos ſimilis natura efficit: maxime cum & anteriore noſtra lege huiuſmodi nuptias permiſimus, impares eas videri minime concedentes.

Si filius emancipatus per ſacrum reſcriptum, deceſſerit ſuperſtitibus: patre & fratribus, pater eius hæreditatis habet vſumfructum, fratres vero proprietatem: exceptis bonis maternis, in quibus vterini prẹferūtur alijs fratribus. Salicetus.

Idem. a. Ioanni præfecto prętorio. Lex. xiij

DE emācipatis filijs qui ex ſacro reſcripto pr̄ib9 ipartito, hoc à ſuis genitorib9 meruerūt, dubitatum eſt: Cum enī Anaſtaſiana lex iura fratribus legitima noſcitur ſeruare: ſi quis ex his ſine teſtamēto & liberis deceſſerit, vtrū'ne ad fratrē vel ſororē ei9 ſucceſſio deuoluatur, an ad ſupſtitem patrē, dubitabat. Hmōi dubitationē cōpēdioſo reſpōſo duxim9 eſſe finiēdam. Ideoq; ſancimus ad ſimilitudinem maternarum rerū aliarū'que de quib9 iam à nobis lex poſita eſt, etiā hmōi hęreditatem iure quidē domi

nꝗ ad fratres vel ſorores in totū peruenire: vſumfructū autem ei9 patri totum, ſiue priorem thorum ſeruauerit, ſiue ad ſecūdas migrauerit nuptias, acquiri: ſiue per ſacrū oraculum emācipatio procedat, ſiue alio legitimo modo à ſacris paternis fuerint abſoluti. Cum enim & pater vtitur vſufructu, & votum eius eſt ad filios ſuas res peruenire: eapropter cum ex lege Anaſtaſiana in alium articulum fratribus proſpectum eſt, nūc à nobis in hac ſpecie plenius eis ſubuenitur: vt pater habeat vſūfructum: fratres aūt vel ſorores dñium rerum relictarum: exceptis maternis reb9: in quibus ſi ex eadem matre fratres vel ſorores ſint, eos ſolos vocari oportet. Si autē non ſuperſint, tunc ad ſimilitudinem aliarum rerum, in totam fraternitatem dominiū earum cedere: vt ſit apertiſſim9 in oīb9 tractatus, & non per differētiam pſonarum vel rerū vacillare noſcatur.

¶ Fœminæ iure agnationis pariter vt maſculi admittūtur, ſublato quodā iure contrarium diſponēte poſt legē duodecim tabularū. Et filij ſororis cōſanguineæ vel vterinæ, cū de hęreditate patrui vl' auunculi tractat, & tūc nec frater nec ſoror defuncti ſuperſunt, iura agnationis conſequūtur: & ſucceſſio inter filios fratrum diuiditur in capita. h. d. & primo cōmēdat legē duodecim tabularum: vſque ibi: Sed poſteritas. ibi arguit & vituperat mediam iuris prudētiam: vſque ibi: Huiuſmodi. ibi tertio ponit ſtatutum nouum, reducendo nos ad ius antiquum: & rōnes annectit: vſque ibi: In his igit. ibi quarto vnum gradum agnationis addit cognationi, procedendo in diſpoſitione ſui noui ſtatuti: vſque ibi: Cæteris. ibi confirmat alias ſucceſſiones in ſtatuto nouo non comprehenſas: vſque ibi: Si qui. vbi vltimo dicit hāc legem locum habere in futuris caſibus, vſque ad finem. Sali.

¶ Idem. a. Ioanni prefecto pretorio. Lex. xiiij.

LEge duodecim tabularū bene humano generi proſpectum eſt, quę vnā conſonātiam tam in marib9 quàm in fœminis legitimis, & in eorum ſucceſſionibus, necnon & in liberis obſeruandam eſſe exiſtimauit: nullo diſcrimine in ſucceſſionib9 habito: cū natura vtrūque corpus ediderit vt maneat ſuis vicibus imortale: & alterum alterius

auxilio egeat:vt vno ſemoto alterum corrūpatur. Sed po
ſteritas dum nimia vtitur ſubtilitate,nō piam induxit diſ-
ferētiam: ſicut Iulius Paulus in ipſo principio libri ſingula
ris quē ad ſenatuſconſultum Tertullianum fecit,apertiſſi-
me docuit. Cui enim ferēdum eſt,ab inteſtato ſucceſſioni-
bus ſuas quidē filias ad ſimilitudinem maſculinæ ſobolis
in parētis vocari ſucceſſionem:& iterū germanas iure cō
ſanguinitatis eādem ſibi vēdicare prærogatiuam: deinceps
aūt legitimas fœminarū perſonas ſi iura conſanguinitatis
non poſſidēt, à ſucceſſione legitima repelli, cum maribus
eadem ſucceſſio pateat? Quare enim patris ſoror non ad
ſucceſſionem filij fratris ſui vnà cū maſculis vocatur, ſed
aliud ius in amitis, aliud in patruis obſeruatur? Vel qua ra
tione fratris filius ad ſucceſſionem patrui vocatur: germa
na aūt eius ab eadem ſucceſſione recluditur? Huiuſmodi
itaq; legis antiquę reuerētiam & nos anteponi nouitati le
gis cenſemus:& ſancimus oēs legitimas perſonas (id eſt
per virilem ſexū deſcēdētes) ſiue maſculini ſiue fœminini
generis ſint, ſimili modo ad iura legitimæ ſucceſſionis ab
inteſtato vocari ſecundum gradus ſui prærogatiuam:non
ideo excludēdas quia cōſanguinitatis iura ſecūdū germa
næ obſeruationē non habeāt. Cum em̄ vni⁹ ſanguinis iura
remaneāt per virilē ſexum incorrupta: quare naturā offē-
dimus, & legitimo iuri derogamus? Cum & aliam maxi-
mam iniuriam res in ſe cōtinet, pleriſq; quaſi vulnus inte-
ſtinum incognitum. Cū em̄ ad earū mulierum ſucceſſio-
nem maſculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earū
quidē hęreditatem ad eos legitimo iure deferri: ipſas vero
nec inuicē ſibi, nec maſculis eodē iure poſſe ſuccedere, ſed
ꝓpter hoc ſolū puniri quod fœminę natę ſunt, & paterno
vitio (ſi hoc vitiū eſt) prolem innocētem grauari? ¶ In his
igitur caſib⁹ legē duodecim tabularū ſequētes, & nouum
ius nouiſſimo iure corrigentes: etiā vnum gradū (pietatis
intuitu) transferri à iure cognatiōis in legitimam volum⁹
ſucceſſionem: vt nō ſolū fratris fili⁹ & filia (ſecūdū quòd
iam definiuimus) ad ſucceſſionem patrui ſui vocētur: ſed
etiā germanę conſanguineę vel ſororis vterinę fili⁹ & filia
ſoli, & non deinceps pſonę, vnà cū his ad iura auūculi ſui

puenīant: & mortuo eo qui patruus quidē eſt fratris ſui fi liis, auūculus aūt ſororis ſuę ſoboli, ſimili modo ab vtroq; latere ſuccedāt, tāquam ſi oēs legitimo iure veniāt, ſcilicet vbi frater & ſoror ſupſtites non ſunt. His etenim perſonis pręcedētibus & hęreditatē admittētib9: cęteri gradus remaneāt penitus ſemoti. Illo proculdubio obſeruādo, vt ſucceſſio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur: & hic gradus in ordinem legitimū transferatur, cęteris oībus ſucceſſionibus ſecūdum ius vſq; ad pręſens tēpus obſeruatū in ſuo ſtatu manētibus. Si qui aūt caſus iam euenerūt: ſecūdum quod priſtina iura volebāt, eorum fiat diſtributio.

Primo exordiēdo ponit effectum conſtitutionis præcedētis: vſq; ibi: Cum igitur. ibi ſecūdo ſtatuit filiū emācipatum pariter ſuccedere cū ſuis tam patri quàm fratribus & ſororibus: vſq; ibi: Sed nec fratrem. ibi tertio ſtatuit fratres vterinos admitti ad ſucceſſionem fratris. & cum fratribus defuncti admittūtur filii fratrum emācipatorum: & etiam filii fratris vterini vel ſororis vterinæ: vſq; ibi: Quas aūt. ibi quarto diſponit quòd qui vocantur ad ſucceſſionem, vocantur ad tutelam. Sali.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto prętorio. Lex. xv.

MEminimus antea diuinam promulgaſſe cōſtitutionem per quā ad veſtigia legis duodecim tabularū totā progeniem ex legitima ſobole deſcendētem, ſiue maſculinam, ſiue fœmininam, legitimo iure hęreditatem adipiſci ſanximus: vt quēadmodum ipſis à legitimis perſonis ſucceditur, ita & ipſę legitimarum perſonarum amplectātur ſucceſſionem. In qua cōſtitutione vnum gradū ex cognatis in ius legitimū reduxim9: id eſt germanę cōſanguineę filios & filias, & ſororis vterinę filios ac filias. Quam cōſtitutionem in ſuo robore ꝑmanere cenſemus: cū & in noſtris inſtitutionibus tenor eius à nobis relatus eſt. Sed ſubtiliore tractatu habito neceſſarium duximus et ſi quid ex pretoria iuriſdictione frugi inuētum eſt: & hoc cū perfectiſſima definitione diſpoſito, noſtras leges ampliari. ¶ Cum igitur prętorem filiū emancipatum, licet ſubtili iure capite fuerat diminutus, attamē in patris ſucceſſionem ſine vlla diminutione vocare manifeſtum eſt: non eodem

autem iure etiā ad fratrum ſuorum ſucceſſionem ab eo vocabatur, ſed nec filij ei9 iure legitimo ſuis patruis ſuccedebant: neceſſarium duxim9 hoc primum corrigere: & legem Anaſtaſianam iuſto incremento perfectam oſtendere: vt emancipati filius & filia non ſolum in paternis bonis ad ſuorum ſimilitudinem ſuccedant: ſed etiam in fratrum vel ſororum ſuarum ſucceſſione, ſiue omnes ſui, ſiue oēs emancipati ſint, ſiue permixti ſint cū emancipatis, ęquo iure omnes inuicem ſibi ſuccedant, & non ſecundū legem Anaſtaſianam parte aliqua diminuta. Et hęc quidē de filijs emancipatis ſancire, belliſſimum nobis viſum eſt. ¶Sed nec fratrem vel ſororem vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. Cum enim tam proximo gradu ſunt, merito eos ſine vlla differentia tanquam ſi cōſanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & ſororibus vocādos eſſe ſancimus: vt ſecūdo gradu conſtituti, & legitima ſucceſſione digni reperti, alijs omnib9 qui ſunt vlterioris gradus, licet legitimi ſint, pręcellant. Et hęc quidem de ſecundi gradus ſucceſſione ſatis abundéque à nobis cum ſumma vtilitate diſpoſita ſunt. ¶Cum autem tertio gradu ex tranſuerſa linea fuerit locus, vbi patruis & filijs fratrum & ſororum locum antiquitas dedicauit: vnà cum illis tam emancipati fratris, quàm emancipatę ſororis filium tantummodo & filiam, ſiue emancipatos, ſiue ſuos patribus ſuis conſtitutos, & neminem alium vlterius: necnon fratris vterini & ſororis germanę vel vterinę filium & filiam tantummodo ex legitima linea inuicem vocari cenſemus: ſicut iam ſanximus vt omnes qui vel ab antiquo iure vel à noſtra liberalitate in legitimorum quidem poſiti ſunt prærogatiua, & eodem tertio gradu ſunt, ſimili iure vocentur: ſucceſſionis videlicet iure & in hac parte ſeruando: vt ſi qui ex ſecundo gradu vocati, renunciauerint hæreditati, & noluerint eam adire, nullúſque alius ſit in ſecūdo gradu qui ſuccedere poteſt & vult; tūc ij, quos pręſenti lege enumerauimus, ex tertio gradu in locum recuſantium ſuccedant. Illo etiam obſeruando, vt ſucceſſio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur: cęteris oib9 ſucceſſionibus ſecūdum ius vſque ad pręſens

tempus obſeruatum procedentibus: & nullo ex cognatis prçter ſupra memoratos gradus, ad iuris agnatitij formam redigendo, ſed ſuum ordinem ſuam'que proximitatem retinēte incorruptam. ¶Quas autem perſonas ex iure cognationis in legitimas ſucceſſiones tranſueximus, eas etiam tutelę grauamini viciſſim ſupponimus: ſcilicet ſi maſculi ſint, & perfectę ætatis, ſecundum noſtrę conſtitutionis tenorem: vt non ſolū lucrū nō ſentiant, ſed etiam grauamini ſubiugentur. ¶Si qui autem caſus iam euenerūt, & per iudicialē ſententiā, vel amicabilē tranſactionē ſopiti ſunt: nullam ſentiant ex hac lege retractationem.

¶ Communia de ſucceſſionibus. Titu. lviii.

Ad ſucceſſionem fratris emancipati pariter vocatur frater emācipatus cū ſorore in poteſtate exiſtēte. Sali.

¶Imperatores Diocletianus & Maxi. aa. & cc. Vraniç.

Lex prima.

SCIRE debuiſti fratre emācipato potiorem eā quæ in familia manſit, in alterius emancipati bonis non haberi: ſed eos pariter, ſi ſolenniter petierint bonorum poſſeſſionem, ſuccedere.

Tutor propioris conſobrini poteſt cōueniri ab agnato eius hęrede vt reddat rationem adminiſtrationis tutelę. Baldus.

¶Iidem. aa. & cc. Apollinari. Lex. ij.

SI pater tuus propiori ſobrino tuo agnato conſtituto, & inteſtato defuncto, ciuili iure adita hęreditate, vel hoc ab initio nō interueniēte, ſeu capitis diminutione perēpto, ſolenniter bonorū poſſeſſione admiſſa ſucceſſit, ac tibi patris tui hęreditas quęſita eſt: adire pręſidem prouinciç debes, ac tutores eius de tutela conuenire.

¶Vitrico non defertur priuigni ſucceſſio. Salicetus.

¶Iidem. aa. & cc. Vlpiano. Lex. iij.

VItrico priuigni ſucceſſionem inteſtati ciuili vel honorario iure non deberi, certiſſimum eſt.

Seruo nemo ſuccedit. h. d. Idem in monacho: vt in authē. ingreſſi. ſupra de epiſcopis & clericis. & omnia iura loquentia in ſeruo, habent locum in monacho, ſecundum Innocen. in cap. cū olim. extra de priuilegijs. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Aſterio. Lex.iiij.

SEruus ſucceſſorem habere non poteſt.

Priuignus non ſuccedit nouercę per ſe, ſed per mediã perſonam natorũ ex ea, qui ſunt fratres ſui ex latere patris. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Iuſtinę. Lex.v.

AMitę cui ſucceſſiſſe filios ſuos proponis, hæreditatẽ tuo nomine nõ recte petis. Sed quoniam hos etiam inteſtatos diem functos aſſeueras: ſi quidem ij quos priuignos eiuſdem amitę dicis, eorum cõſanguinei fuerint: fratres tam agnationis quàm cognationis iure ſecũdo gradu conſtitutos, tibi pręferri non ambigitur. Nam ſi amitinis tuis alio etiam patre natis, nunquam eorum matris priuigni ſunt: admiſiſſe te bonorum poſſeſſionem probas, eorum vendica ſucceſſionem.

Auunculus prefertur filijs materterę. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc. Publicano. Lex.vi.

AVunculo priori qui eſt in tertio gradu, quàm conſobrino qui ſequentem occupat, deferri ſucceſſionem inteſtati, certi iuris eſt.

Affines qui habentur ratione vxoris, viro non ſuccedunt. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Nicolao. Lex.vij.

AFfinitatis iure nulla ſucceſſio permittitur.

Quamdiu ſuccedi poteſt ex teſtamẽto, ceſſat ſucceſſio ab inteſtato. Salicetus.

¶ Iidem.aa.et.cc. Iuſtę. Lex.viij.

ANtequam ſcriptus hæres cuiuſcunque portionis capax repudiet hęreditatem, vel alia ratione quęrendę facultatem amittat: ei qui teſtamẽtum reliquit, ab inteſtato nemo ſuccedit. Igitur perſpicis quòd teſtamẽtarię ſucceſſionis ſpe durante, inteſtati bona defuncti non recte vendicentur.

Per contubernium cum non conſtat matrimonium, ſucceſſio non defertur. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Socrato. Lex.ix.

ANcillę dominus, liberi hominis cum quo contubernium hęc habuit, per hanc coniunctionem ſucceſſio-

nem vendicare non poteſt.

Iure nutricationis ſucceſſio nō acquiritur. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Danubio. Lex. x.

NVtritoribus hoc nomine nec ciuili nec honorario iure defertur hęreditas.

IN Authentica de ſtatu. & conſue. §. omnes peregrini. colla. x. conſtitu. ſi.

Si aduenę peregrini decedant teſtati: eorum volūtas ſeruari debet. & ſi inteſtati, veniūt proximiores ſibi. & bona quę ſecum habent, epiſcopo loci debent tradi, ſucceſſoribus defuncti ſeruaturo, vel in pias cauſas erogaturo: hoſpitātibus eos, ab eorum bonis ſub pœna tripli ſemotis. Salicetus.

OMnes peregrini & aduenę libere hoſpitentur vbi voluerint. Et hoſpitati, ſi teſtari voluerint, de rebus ſuis liberam ordinādi habeant facultatē. quorum ordinatio inconcuſſa ſeruetur. ¶ Si vero inteſtati deceſſerint, ad hoſpitem nihil perueniat: ſed bona ipſorum per manus epiſcopi loci tradātur, ſi fieri poteſt, hęredibus, vel in pias cauſas erogentur. ¶ Hoſpes vero ſi aliquid ex talium bonis cōtra hanc conſtitutionē noſtram habuerit: epiſcopo triplū reſtituat, quibus viſum ei fuerit, aſſignādum: non obſtante ſtatuto aliquo aut conſuetudine ſeu priuilegio quæ hactenus contrarium inducebāt. ¶ Si qui autē contra hanc noſtram conſtitutionē venire pręſumpſerint: eis de rebus ſuis teſtandi interdicimus facultatem: vt in eo puniātur, in quo deliquerūt: aliâs prout culpę qualitas exegerit, puniendi.

Iure iſto ad ſucceſſionē fratris etiam in poteſtate morientis tā in lucris nuptialibus quàm in bonis maternis primo veniūt eius liberi, ſecūdo ei9 fratrés, tertio pater: vſuſfructus tamē debetur ei in cui9 fuit poteſtate. Sali.

¶ Imperator Iuſti. a. Demoſtheni pręfe. pręto. Lex. xi.

SAncimus quēadmodum de ijs rebus quæ liberis in ſacris cōſtitutis, ex occaſione maritali acquiſitę ſunt, certus ordo deſtinatus eſt, vt ſi quis ex his ab hac luce fuerit ſubtractus, pars eius quā lucrat9 eſt, ad eius liberos vel nepotes vel pronepotes concedatur: quibus nō extantibus, ad fratres ſuos ex eodē matrimonio progenitos: vel ſi etiā

non ſuperſint, ad fratres ex aliis nuptiis procreatos, et cum'q nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrem perueniat: ita & de iis quæ ex materna linea per quãcunq; occaſionem ſunt acquiſita, vel inter viuos, vel p vltimas diſpoſitiones, vel ab inteſtato deſcẽdunt, ſimilis ordo ſeruetur, primo in filii vel filiæ ſucceſſionẽ eius poſteritate vocanda: ea'q; nõ inuenta, fraterno cõſortio eiuſdem vel alieni matrimonii ſecundum prædictum ordinem accerſito: tunc ad vltimũ locum pater à legibus conclametur: & ſui filii nõ gratam hęreditatem relictam, ſed triſte lucrum ſibi lugeat acquiſitum: in omnibus videlicet caſibus, ſcilicet in ſuperſtite ſobole liberorum, & fratribus adhuc viuẽtibus qui ad hęreditatem defuncti patrẽ antecedunt: vſufructu rerũ quarũ dominiũ ad eos peruenit, apud parẽtes remanſuro.

IN Authentica de conſang. & vte. frat. §. i. colla. vi. conſtitu. xii.

Fratres ex vtroq; parẽte coniuncti, in ſucceſſione fratris inteſtati præferuntur aliis ex altero tantum parente coniunctis in omnibus bonis. Sali.

ITaq; mortuo quoque patre ſi filius decedat inteſtatus ſine liberis, relictis fratribus & ſororibus aliis conſanguineis, aliis vterinis, & quibuſdam ex vtroq; parente cõiunctis: in eos ſolos tranſmittit hęreditatem, qui ex vtroq; latere coniuncti ſunt.

¶ De bonis maternis, & materni generis. Titulus. lix.

In rebus maternis delatis filio in poteſtate conſtituto pater habet hodie ſolum vſumfructum: & pro ipſis rebus perſequendis etiam in iudicio pater habet legitimã perſonam ac ſi earum perfectum haberet dominiũ: nõ tamen poteſt illas alienare in pręiudicium filiorum, ſed ſui. ſic & eius fideiuſſoris. Salice.

¶ Imperator Conſtan. a. cõſuli Libyę. Lex prima.

RES quæ ex matris ſucceſſione ſiue ex teſtamẽto ſiue ab inteſtato fuerint ad filios deuolute, ita ſint in parẽtum poteſtate, vt vtendi fruendi duntaxat habeant in diem vitę facul

tatem: dominio videlicet earū ad liberos pertinente. ¶Parētes autem penes quos maternarum rerum vtendi fruendiq; tantum poteſtas eſt, omnē debent tuendę rei diligentiam adhibere: & quod iure filijs debetur, in examine per ſe vel p procuratorē poſcere: & ſumptus ex fructibus impigre facere: & litem inferētibus reſiſtere: atq; ita omnia agere tāquam ſolidum perfectum'q; dominiū eorum eis acquiſitum fuiſſet, & perſonam gerant legitimam: ita vt ſiquā rem alienare voluerint, emptor vel is cui res donatur, obſeruet ne vnquā partem earum rerum quas alienari prohibitum eſt, ſciēs accipiat vel ignorās. Docere enim pater debet proprij iuris eā rem eſſe quā donat aut diſtrahit. & emptori, ſi velit, fideiuſſorem licebit accipere: quia nullam poterit pręſcriptionem opponere filijs quādocūq; rem ſuam vendicantibus:

IN Authenti. de nupt. §. ſi vero expectet. verſic. interminatur. colla. iiij. conſti. i.

Iſta authentica dicit expreſſe quòd poſſeſſor dicitur dominus completa præſcriptione: quæ tamen non currit filio in poteſtate poſito. Baldus.

NIſi tricennale tempus tranſeat, quo poſſeſſor dominꝰ fit: & detētatio accipiētes dominos faciat vel conſtituat: tempore incipiente filijs currere ex quo ſuę poteſtatis eſſe apparuerint: niſi tamē aliquē impuberē ętas adiuuet.

Prouenta filio ex genere materno quocūq; titulo, patri acquirūtur ſolum quo ad vſumfructū, eius morte finiendum: & ideo per patrem non poſſunt alienari: nec eo mortuo tenetur filius illa conferre. Salicetus.

¶Imperatores Arca. & Hono. aa. Floro. p̄. p̄. Lex. ij.

QVicquid auus auia, proauus proauia ex materna linea veniētes, nepoti nepti, pronepoti pronepti, teſtamēto vel fideicōmiſſo, legato, donatiōe, vel alio quolibet titulo largitiōis, vel etiā inteſtati ſucceſſiōe cōtulerint: pater filio filię've integra illibata'q; cuſtodiat: vt vendere, donare, relinquere, alteri obligare, ſicut nec materna bona, nō poſſit: vſufructu dūtaxat ad eū pertinēte: ita vt quemadmodum ipſe ſuper his rebus licentiam totius poteſtatis amittit defuncto eo: ita filio filię've pręcipua cōputentur:

nec ab illis qui ex patre ſunt coheredes, vẽdicentur.

¶ Si omnes filij quibus aliquid peruenit ex ſucceſſione materna, ſunt in poteſtate: pater totius habet vſumfructum. ſi autem omnes ſint emãcipati, in vſufructu admittitur pro virili. ſi vero ſunt mixti, vſumfructum portionis eorum qui ſunt in poteſtate, retinet in totũ: emancipatorum vero pro virili. & hæc habent locum in nepotibus & pronepotibus. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. ad ſenatum vrbis Romę. Lex. iij.

SI viua matre emancipati ſunt filij, & poſtea mater deceſſerit: quoniã omni cõmodo deſtituitur pater, neq; retinet vſumfructum, viriles ei inter filios (ſiue vnus, ſiue plures ſint) vſuſfructus tribuimus portiões. ¶ Sin vero mulier moriẽs alios ex filijs emancipatos à patre, alios in patria poteſtate dimiſerit: in hoc caſu diſpari vtetur maritus defunctę beneficio: quo caſu vtriq; pręſcripſim9: id eſt circa eorũ quidẽ portionẽ qui adhuc in ſacris retinenẽ, vſumfructum ex legum authoritate retinebit pater: & pręmiũ delatę emancipationis cum volet accipiet. In eorum vero parte quos exiſſe de poteſtate viua matre cõſtiterit, vſumfructũ virilis inter eos portionis ſecundũ præſcripta percipiet. ¶ In nepotibus etiam vel neptibus hoc obſeruãdum eſſe cenſemus, vt maritus qui vxore mortua nõ exiſtentibus filijs, cum ſolis nepotibus vel neptibus ex hac lege ad emolumẽtum vocandus eſt: ſi vnus vel vna, pluresve nepotes ex filio vno vel pluribus qui in poteſtate defecerũt, procreati ſunt: hoc iure vtatur quod de filijs conſtitutum eſt. Nam licet hoc nouum præſens lex conſtituat in nepotes: nõ tamẽ abs re eſt vt in hoc caſu deteriores eſſe nepotibus filij non ſinantur. ¶ Habeat igitur auus veniens cum nepotibus in poteſtate durantibus, vſumfructum bonorũ omniũ quæ ex defunctę auię ſucceſſione delata ſunt. ¶ Cũ vero his quoq; libertatẽ emãcipatiõe largitur: ſimiliter & ab ipſis (ſicut de filijs conſtitutũ eſt) pręmiũ manumiſſionis accipiat. Vel ſi ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet: ex parte manumiſſorum legitimũ pręmiũ, ex parte vero in poteſtate manentium retineat vſumfructum.

¶Quòd ſi nepotes ſint neptes've, aut ex emácipato filiò aut ex filia ꝓcreati, aut ab ipſo auo auia viuēte à ſacris di miſſi: idē auꝰ virilis cū ipis portiōis habeat vſūfructū. ¶Si vero ex nepotibꝰ neptibus've tpe quo in auię ſucceſſionē vocanī, alij in aui ſunt poteſtate, id eſt mariti defūctę: alij ſui iuris ſunt: circa perſonas quidem eorū qui in poteſtate conſiſtunt, & in vſufructu conſequendo, & in emancipationis præmio acquirendo, ratio ſupradicta ſeruetur: in ijs vero qui ſui iuris ſunt, facultas capiendi vſumfructum virilis inter eos portionis habeatur. ¶Eadem autē & de pronepotibus vtriuſque ſexus ſancimꝰ: manēte definitione quę de ſingulis ſancita eſt, & ſi filij ſint pariter ac nepotes.

Pater per tranſitum ad ſecunda vota, non perdit vſumfructum ſibi quęſitum in rebus filiorum. Sali.

¶Imperat. Leo. a. Calliſtrato. Lex.iiij.

OMnem ambiguitatis confuſionem amputantes, hac liquida & compendioſa lege ſancimꝰ circa vſumfructum maternarum rerum nullam eſſe differentiam, ſiue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, ꝑmanere voluerit, ſiue nouercā filijs ſuperinduxerit: legibus quæ de maternis bonis latę ſunt, ſuam habentibus firmitatem. Patres igitur vſumfructum maternarum rerum, etiam ſi ad ſecūdas migrauerint nuptias, ſine dubio habere debebunt: nec vllam filijs vel quibuſlibet ex perſona eorum contra parētes improba voce accuſationē poſſe cōpetere.

¶De bonis quæ liberis in poteſtate patris conſtitutis, ex matrimonio vel alias acquiruntur, & eorum adminiſtratione. Titulus.lx.

Lucra nuptialia non quęruntur patri per filium niſi quo ad vſumfructum, ſicut nec bona materna. Sali.

¶Impe. The. & Val. aa. ad ſenatū vrbis Rome. Lex.i.

CVM VENERANDAE leges vetuerint patribus iure poteſtatis acquiri quicquid eorum filijs auus auia proauꝰ ꝓauia à linea materna venientes, ex quocunq; titulo cōtuliſſent: hoc quoque conuenit obſeruari, vt quicquid vel

vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in poteſtate poſitę quocunque titulo vel iure contulerit ſiue tranſmiſerit: hoc patri nullatenus acquiratur: atque ideo in eiꝰ tantum cui delatum eſt iure durabit.

Quanuis lucrũ ex coniugio filio in poteſtate quæſitum, patri non acquiratur niſi quo ad vſumfructum, tamen dos vel donatio propter nuptias ipſi lucranti ab ipſo patre data vel conſtituta, ad patrem redit. Sali.

¶ Iidem. aa. Hiero pręf. prꝏt. Lex. ij.

CONſtitutionis nouę capitulũ. ¶ Clariore interpretatione ſancimꝰ vt quę per filios nepotes vel pronepotes, item'que per filias neptes ꝓneptes (quis in poteſtate ſint) minime acquiri decreuimus à marito vel vxore quocunque titulo collata, ſiue vltima voluntate tranſmiſſa: nullꝰ ad id quoque ꝑtinere exiſtimet, quod ab ipſo parẽte datum vel dotis vel ante nuptias donationis cauſa pro vna ex memoratis perſonis prę ſtitum fuerit: vt minime ad eũ (ſi caſus tulerit) reuertatur. Proſpiciendum eſt enim ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur: ſed vt his poteſtatis iure ad parentes reuerſis, cęterarum rerum quę ex ſubſtantia ſpeciali coniugis ad ſuperſtitem deuenerant, quanuis idẽ in ſacris ſit, vſufructu tamen ſolo atque vſu parentibus deputato, dominiũ ei qui à coniuge, vel quæ à marito meruit, reſeruetur: parente per emancipationis beneficium (ſi voluerit) ſicut in maternis rebus vel quæ per eãdem lineam veniũt, præmium habituro.

Filijfamilias in lucris nuptialibus liberos ſuos habent hæredes. hoc primo. Si dicti liberi poſtea moriuntur: auus eorum paternus in dictis lucris retinet vſumfructum: maternus vero auus eorum in proprietate à ſe datorum ſuccedit. Bal.

¶ Iidem. aa. Florentino. Lex. iij.

QVod ſcitis prioribus continetur: nec à filia quæ in poteſtate eſt, donationẽ ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri: eo addito cõfirmamꝰ, vt defunctis his adhuc in poteſtate patris, ſi liberis exiſtẽtibus moriantur, ad liberos eorum eędem res iure hæreditatis, non ad pa-

tres iure peculij tranſmittantur:nec per nepotes auo videlicet acquirendæ. ¶Sinautem idem nepos ſuperſtitibus tam patre quàm auo paterno diem ſuum ſine liberis obierit: eorum dominium quę ad ipſum ex matre vel ab eius linea ꝑuenerint,nõ ad auũ,ſed ad patrem eius perueniat, vſufructu videlicet in huiuſmodi caſibus auo, dum ſupererit,reſeruando.

Lucra nuptialia vel alia quælibet filijs obuenta quæruntur quo ad vſumfructum parentibus qui habent in poteſtate lucrantes. & ſi dicti lucrantes poſtea moriũtur, nihilominus perſeuerat, ſed proprietas primo defertur liberis lucrantis, ſecundo fratribus conſanguineis & vterinis,tertio vterinis tantum, quarto ad parẽtes proxime defunctorũ, quinto iure peculij reuertitur ad parentes qui lucrantes in poteſtate habuerunt: alienatione videlicet interim interdicta habentibus vſumfructum.Baldus.

¶Impera.Leo & Anto.aa.Heritrio præf.prę. Lex.iiij.

QVęcũq; res ad filiũ vel filiã,nepotes ſiue pronepotes vtriuſque ſex9 in poteſtate cõſtitutos, ex priore vł ſecundo aut tertio ſeu numeroſiore coniugio peruenerint ex dote vel quacũq; donatiõe,ſeu hęreditate vel legato vł fideicõmiſſo: earũ rerũ vſq; in diẽ vitę ſuę pr̃i vel au9 vel ꝓau9 vſũfructũ habeãt: eaſdẽ res quocũq; modo alienãdi,vel pignoris ſeu hypothecę iure obligandi facultate eis penitus interdicta: dominio videlicet earundem rerum apud filios & nepotes ſiue pronepotes vtriuſq; ſex9 ꝑmanente, etiam ſi ex eodem matrimonio procreati non ſint ex quo eędem res ad parentes eorũ qui quę've in poteſtate ſunt,fuerint deuolutę: ¶Eo videlicet obſeruando,vt morietium fratrũ ſororum've portiones qui quę've ex eodẽ mr̃imonio ꝓgeniti vł progenitę ſunt,primo qdẽ ad liberos eorum(vt dictum eſt)ſi tamen fuerint: deinde his nõ extantibus,ad ſuperſtites tantummodo fratres vel ſorores eorum perueniant, aut ad ſuperſtitem, ſi ex ijſdem fratribus aut ſororib9 vnus vna've remanſerit. ¶Omnibus autem qui ex eodem coniugio fuerint procreati, defunctis: tũc demum ad eos qui ex alio ſunt matrimonio editi,eaſ-

dem res pro virili parte peruenire ſtatuim9: nullo autẽ ex memoratis perſonis exiſtente, parentes eorum eas percipere. ¶ Parẽtibus vero quorum ſub poteſtate ſunt, vſumfructum duntaxat habituris, memoratas res iure poteſtatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis ijſdem liberos quandocunque ſui iuris fuerint, nulla temporali prẹſcriptione obſiſtente, eaſdem res omnibus modis vendicare: niſi forte poſtquam à poteſtate parentum eos contigerit liberari, tantum temporis effluxerit vt ex continua & inconcuſſa tenentis poſſeſſione eorum excludatur intentio.

§ Sicut quæſita à marito, vxor non acquirit patri niſi quo ad vſumfructum: ſic nec quæſita à ſponſo. Sali.

¶ Iidem. aa. Nepoti. Lex. v.

NOn ſine ratione de negocio quod inter matremfamilias cuius veſtra ſuggeſtio meminit, & germanum eius vertitur: magnitudo tua diuerſis legibus ex vtraque parte prolatis, noſtram credidit cõſulendam eſſe clementiam: cum mulier diuerſis iuris lectionibus eundem intelligi maritum & ſponſum niteretur probare: german9 autem mariti nomen illi ſoli qui nuptias contraxerit, ex recitatiõe cõſtitutionis diuorũ retro principum Theodoſij & Valentiniani (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor in poteſtate conſtituti, inuicem ſibi reliquerint, non patri acquiri, ſed ad eorum ius pertinere) imponi. ¶ Quanuis ergo ſignificatione nominis, marit9 vel vxor poſt cœptum matrimonium intelligatur, (ex quo videlicet inducta eſt dubietas) attamen quia conſequens eſt in ambiguis atque legum diuerſis interpretationibus titubantes cauſas benigne atque naturalis iuris moderamine temperare: nõ piget nos in prẹſenti quoque negocio de quo ſublimitas tua ſuggeſſit, ẹquitati cõuenietẽ Iuliani tantẹ exiſtimationis viri atque diſertiſſimi iuriſperiti opinionem ſequi: qui de dotali prẹdio tractatu propoſito, idem ius tam de vxore, quã de ſponſa obſeruari arbitrat9 eſt, licet lex Iulia de vxore tantum loquatur. Qua ratione tam ſpõſalitiam donationem, quàm hæreditatem quam memorat9 ſponſus ſuam ſponſam lucrari voluit: nõ acquiri patri, ſed ad eam

peruenire, benignius eſſe perſpicimus.

¶ Hodie bona vndecunque quæſita (dummodo non ex patris ſubſtantia) filiuſfamilias non quærit patri niſi quo ad vſumfructum, exceptis caſtrenſibus vel quaſi: quæ pleno iure remanent filijs: & exceptis alijs tribus caſibus in authen. hic poſitis. Sali.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Demoſtheni. Lex. vi.

CVm oportet ſimilē prouidentiā tam patribus quàm liberis deferri: Inuenimus autem in veteris iuris obſeruatione multas eſſe res quæ extrinſecus ad filioſfamilias veniunt, & minime patribus acquiruntur: quemadmodum in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniunt: ita & in ijs quæ ex alijs cauſis filijſfamilias acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaque filiuſfamilias vel patris ſui vel aui vel proaui in poteſtate cōſtitutus, aliquid ſibi acquiſierit, non ex eius ſubſtantia cuius in poteſtate cōſtitutus ſit, ſed ab alijs, quibuſcūque cauſis quæ ex liberalitate fortunæ vel laborib9 ſuis ad eum perueniant: ea ſuis parentibus non in plenum (ſicut antea fuerat ſancitū) ſed vſque ad vſumfructum ſolū acquirat: & eorum vſuſfructus quidem apud patrem vel auum vel proauum quorum in ſacris ſit conſtitutus, permaneat: dominium autem filijſfamilias inhęreat, ad exēplum tam maternarum quàm ex nuptialibus cauſis filijſfamilias acquiſitarum rerum. Sic etenim & parenti nihil derogabitur, vſumfructum rerum poſſidenti: & filij non lugebunt quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferenda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis eſſe videtur. Exceptis caſtrenſib9 peculijs: quorum nec vſumfructum patrem vel auum vel proauum habere veteres leges concedunt. In his enim nihil innouamus, ſed vetera iura intacta ſeruamus. Eadem obſeruando etiā in ijs peculijs quę quaſi caſtrenſia peculia ad inſtar caſtrenſis peculij acceſſerunt.

IN Authentica vt liceat matri & auię. in prin. colla. vij. conſtitutione finali.

¶ Contra voluntatem teſtatoris vel contrahētis patri non acquiritur vſuſfructus. Bal.

EXcipitur quod eis datur vel relinquitur ab aliquo parentum hac conditione adiecta, ne ad patrem perueniat vſuſfructus:

IN Authen. de hęre. ab inteſt. ve. §. ſi vero cum. colla. ix. conſtitutione. i.

Quãdo pater habet conſortium proprietatis: non habet vſumfructum in filĳ portione. Bal.

ITem hæreditas fratris ſororis ve ad quam vnà cum patre admittitur, & forſan ſi aliũde quęrat lege prędicta.

IN Authen. vt nulli iudicum. §. quia vero. collatione. ix. conſtitutione. ix.

Hic habes caſus in quibus patri non quæritur vſuſfructus. Baldus.

Item eſt in ĳs quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præſumentibus ſoluere matrimonium ſine cauſis lege definitis.

¶ Finis Authen. ſequitur textus legis Codicis.

¶ Sub hac tamen definitione hũc legis articulum inducimus, vt in ſucceſſione quidem earum rerum quę extrinſecus filĳſfamilias acquiruntur: iura eadem obſeruentur quæ in maternis & nuptialibus rebus ſtatuta ſunt.

Pro rebus filĳ quas pater adminiſtrat ratione ſui vſuſfructus, filius hypothecam nõ habet in rebus paternis, nec rationem adminiſtrationis à patre poteſt exigere, nec patrem impedire de acquiſitis ex prędictis rebus quomodo voluerit diſponere. & ſi pater remiſerit vſũfructum filio, cęteri filĳ ab eo non poſſunt petere etiam patre mortuo. Sali.

¶ Non autem hypothecam filĳfamilias aduerſus res patris viuentis adhuc ſeu iam mortui ſperare audeãt, nec ratiocinia ei ſuper adminiſtratione inferre: ſed tãtummodo alienatione vel hypotheca ſuo nomine patribus denegata, rerum habeat parens pleniſſimam poteſtatem, vti fruique ĳs rebus quę per filioſfamilias ſecundum prędictum modum acquiruntur: & gubernatio earum ſit penitus impunita: et nullo modo audeat filiuſfamilias vel filia vel deinceps perſona, vetare eum in cuius poteſtate ſunt, eaſdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: (vel ſi

hoc fecerit: patria poteſtas in eos exercēda eſt)ſed habeat pater vel alię perſonę quę ſuperiꝰ enumeratę ſunt, pleniſſimam poteſtatē vti frui, gubernare'que res prędicto modo acquiſitas. Et ſi quid ex vſu earum pater auus vel proauus collegerit: habeat licentiam quemadmodum cupit hoc diſponere, & in alios hęredes trāſmittere: vel ſi ex earum rerum fructibꝰ res mobiles vel immobiles vel ſe mouentes cōparauerit, eas etiam quomodo voluerit habeat & tranſmittat, & in alios transferat, ſiue extraneos, ſiue liberos ſuos, ſeu ad quālibet perſonam. ¶ Sin autem res ſibi memorato modo acquiſitas parens noluerit retinere, ſed apud filiū aut filiam vel deinceps perſonas reliquerit: nullam poſt obitum eius licentiam habeant hæredes alij patris vel aui vel proaui eundem vſumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit, (vtpote patri debitum) ſibi vendicare: ſed quaſi diuturna donatione in filium celebrāda qui vſumfructum detinuit quem patrem habere oportuerat, ita cauſa intelligatur, vt eūdem vſumfructum poſt obitum patris ipſe lucretur: parente ius exactionis quaſi ſibi debitę à filio qui vſumfructum conſenſu eius poſſidebat, ſuę poſteritati vel ſucceſſioni minime tranſmittente: quatenus in omni pace inter ſe ſucceſſio eius permaneat: nec altercationis cuiuſdam (maxime inter fratres) oriatur occaſio.

Pater habet ſolū hodie dimidiam vſusfructus in præmium emancipationis, etiam ſi nihil in emancipatione dictum fuerit. Salicetus.

¶ Cum autem Conſtantiniana lege cautum erat, ſi filijfamilias ab ijs qui eos in poteſtate habeant, nexu paterno per emācipationem liberētur, debere patrē tertiā partem bonorū quę acquiri non ſolent, quaſi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere: & ex hac cauſa iterū pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur: ſancimus huiuſmodi caſu interueniente, & emācipatione liberis impoſita, nō tertiam partem dominij rerum minime acquiſitarum, ſed dimidiam vſusfructus apud maiores qui emancipationem donant, reſidere: exceptis & in hoc caſu caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus tantummodo peculijs:

quibus nihil nec ex hac cauſa diminuitur. Sic enim nec liberis cuiuſcunque ſexus aliquid dominij auferetur: & patrib9 amplioris patrimonij vſuſfructus aſſignabitur. Hoc obtinente & ſi in emācipatione ſibi parentes hoc minime ſeruauerint. Sed niſi ſpecialiter vel in emancipatione huic pręmio renunciauerint, vel donatione facta ſeſe & ab huiuſmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc tranſtulerint: manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vſuſfructus retinendi: vt poſt obitum eorum vſuſfructus in omnibus memoratis cauſis, ad eos perueniat quorum dominium eſt, ſcilicet ſecūdum quod iam diximus: in ſuc ceſſionibus eorum omnibus ſeruandis quæ de maternis & nuptialib9 bonis conſultiſſimis legibus definita ſunt.

Tacita hypotheca in rebus patris filio conceſſa, competit à tempore inchoatæ adminiſtrationis, non à tempore malæ geſtionis. Sali.

¶ Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges in quibuſdam certis caſibus introduxerint, quàm nos in maternis cęteris'que donationib9, quas ſeruare neceſſe eſt: & dubitabatur ex quo tempore hypothecas competere oportet, vtrum'ne ab initio, an ex eo tempore ex quo male aliquid geſtum eſt: compendioſa narratione interpretamur initium gerendę vel deferendę adminiſtrationis vel obſeruationis eſſe ſpectandum, & non tempus ex quo aliquid male fuerit geſtum.

Donata à principe vel ab auguſta, non quęrūtur patri etiam quo ad vſumfructum, ſicut nec caſtrenſia. Salicetus poſt Baldum.

¶ Idem. a. Iuliano pręfecto pretorio. Lex. vij.

CVm multa priuilegia imperialib9 donationibus iam præſtita ſunt: dignum incrementum & his conferre noſtra dignata eſt clementia. Si quis igitur à sereniſſimo principe vel à pijſſima auguſta, ſiue maſcul9 ſiue fœmina donatiōes ſit cōſecut9 vel cōſecuta, ſiue mobiliū, ſiue immobiliū, ſiue ſe mouētium rerū, filiuſfamilias tamen cōſtitutus vel conſtituta: habeat huiuſmodi res omni acquiſitione abſolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vſūfructum pater vel auus vel proauus ſibi vēdicet: ſed ad ſi-

militudinem caſtrenſis peculij, omnem facultatem in eas filij vel filię familias habeant. Vt enim imperialis fortuna omnes ſupereminet alias: ita oportet principales liberalitates culmen habere pręcipuum.

¶ Filio in poteſtate maiore annis vigintiquinque hęreditatem recuſante adire vel quęrere: id quod quæſitum quæreretur patri quo ad vſumfructum, pater ſolus poteſt ſibi quęrere. & ei & in eum dabūtur actiones, non in filium: ſimiliter & contra. cogitur tamen pater filio in iudicio agenti conſentire. Sali.

¶ Idem. a. Ioanni pręfecto pretorio. Lex. viij.

CVm non ſolum de maternis rebus quæ filijſfamilias deferuntur, ſed etiam de alijs omnibus quæ acquiſitionem effugiūt, (& maxime poſt nouellam noſtri numinis legē, quæ oīa quæ extrinſecus ad filioſfamilias perueniunt, & non ex paterna ſubſtantia ſunt, non eſſe acquirenda patribus ſtatuit, niſi tantūmodo ad vſumfructum) variæ altercationes exortę ſint, & varius euētus, variuſque continetur contractus, & ſemper in iudicijs verſantur: neceſſe eſt vtiliter & apertiſſime omnia dirimere. ¶ Sancimus itaque in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominij acquiſitionem, ſed vſuſfructus tantummodo patri offertur vel alijs parentibus à filiofamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus: ſiue pater adire filiumfamilias integrę ætatis compellit, & ille reclamandum exiſtimat: ſiue filiuſfamilias adire cupit, & pater in cōtrarium inclinat: liberam habere licentiam & patrem ipſum ſibi adire hæreditatem recuſante filio, & omne ſiue damnum ſiue lucrum in ſuā habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generādo. Siue econtrario patre recuſante filius adire hæreditatem voluerit: nullam acquiſitionem nec vſumfructum patri offerri, ſed ipſum filium ſibi imputare ſi quid ex hoc contigerit: nulla actione neque cōtra patrem danda vbi aduerſus eius voluntatem filius hęreditatem, vel legatum, vel fideicōmiſſum, vel aliud quicquā, ex quocūque titulo, ſiue donationis, ſiue contractus alterius, ſibi acquirere maluerit: neque aduerſus filium ſimili modo actione extendenda vbi recuſante eo pater ſua authoritate hęc ſibi vēdicet:

huiuſmodi aditionis tramite ex preſenti lege patri competente: ſed habeat pater omnem licentiã & actiones mouere, & ab alijs pulſari, vbi ad eum totum commodum aduenit: et filius ſimili modo in agendo & pulſando ſolus habeat & detrimentum & commodum: neceſſitate per officium iudicis patri imponēda tãtũmodo filio cõſentire vel agēti vel fugiēti: ne iudicium ſine patris volũtate videatur conſiſtere. et hoc quidem ſi plenę ætatis filius eſt qui paternam voluntatem ſequi non patitur.

Filio minore annis vigintiquinque recuſante adire adit pater: & econtra: & vtroque caſu fili9 poteſt reſtitui: & patre nolente bona filij adminiſtrare, debet curator ei dari. Sali.

¶ Sinautem in ſecunda ętate adhuc filius eſt: & hæreditate ei delata, pater conſentire adeũti hęreditatem noluerit: vel patre volente ipſe reclamauerit: ſi quidem recuſauerit filius, licentiam damus patri ſimili modo hæreditatem adire, & pleno iure eam habere: ijs omnibus quæ ſuperius diximus, locum habentibus. ¶ Sinautem patre recuſante filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. Nolente autem patre res filij gubernare: propter cauſę neceſſitatem, habeat facultatem filius adire cõpetentem iudicem, & ab eo petere curatorem hæreditati dari: per quem gubernatio rerum ad eũ delatarum procedat: in vtroque caſu in integrum reſtitutionis auxilio minime ei denegando.

Si filius miles recuſet adire hęreditatē caſtrēſē: pater ad adeũdũ admittitur tanquã hęres inſtitutus. Sali.

¶ Simili'que modo in milite filiofamilias qui recuſauerit aditionem hæreditatis quæ ei ex caſtrēſibus occaſionibus veniat: patri danda licētia adire hęreditatem, vt ad ipſum perueniat pleno iure, tam per vſumfructum quàm per dominium eandem hęreditatem poſſeſſurum, quaſi ipſe pater ab initio fuiſſet hęres inſtitutus: eo videlicet ſubiacente omnibus oneribus hęreditarijs, & omnia cõmoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. ¶ Et hęc quidē in ijs caſibus obſeruanda ſunt, quibus diſcordia inter patrem & filium vertitur.

Vbi voluntas patris & filij concurrit in adeundo:pa ter habet tantum vſumfructũ, & actiones intentat conſenſu filij: & ſumptus facit de ſuo proprio. Salice.

¶ Vbi autem in vnum voluntas eorũ concurrit: & pater vſumfructum, & filius habeat proprietatem: & in agẽtibus & fugientibus pater quidẽ ſuſcipiat actiones & moueat, cuiuſcunq; ętatis filius inueniatur: adhibeatur autem etiam filiorum cõſenſus, niſi adhuc in prima ętate ſunt cõſtituti, vel longę abſunt: ſumptibus videlicet à patre propter rerum incremẽta faciẽdis. Cum enim nuda proprietas apud filium inueniatur: ex qua ſubſtantia poſſibile eſt eum ſumptus litis dependere?

Si ęs alienum eſt in hęreditate aduẽtitia: vt ſoluatur, permittitur patri bona vendere: qui ſi ſit in mora, cogitur de ſuo vſuras ſoluere. legata vero & fideicommiſſa annalia ex redditibus, ſi ſint ſufficientes, debent ſolui: aliâs bona minoris & reddit9, licet ſint precioſiora, debent vendi: & mancipia hęreditaria per ipſum patrem debent ali: & à redditione rationũ & cautione fructuaria pater releuatur. Salicetus.

¶ Sin autem ęs alienum ex defuncti perſona deſcẽdit: cũ etiã apud veteres hęc eſſe ſubſtantia intelligatur, quę poſt detractum ęs alienum ſuperſederit: habeat pater licẽtiam ex rebus hæreditarijs primũ quidem mobilib9: ſin autem non ſufficiũt, ex immobilibus ſufficientem partem nomine filij vęnũdare, vt illico reddatur ęs alienum, & nõ vſurarum onere pręgrauetur. ¶ Quòd ſi pater hoc facere ſuperſederit: ipſe vſuras vel ex redditibus vel ex ſubſtantia ſua omnimodo dare cõpelletur. ¶ Sin autem legata vel fideicõmiſſa ſiue annalia ſiue ſemel relicta immınẽt huiuſmodi perſonis: ſi quidẽ tales redditus ſunt, qui ſufficiũt ad annalia legata: pater ex huiuſmodi redditibus hoc dependere compelletur. ¶ Sin autem non habeat ſubſtantia ſufficientem redditum ad legatorum vel fideicõmiſſorũ præſtationem: vel minime redditus vel alias acceſſiones contineat, ſint tamen res mobiles vel immobiles ſteriles quidẽ, nõ tamẽ inutiles, veluti domus in prouincijs precioſę, vel vbicũq; poſita ędificia vel ſuburbana, ex quibus huiuſmo

di legata poſſint explicari, licentia dabitur patri ſufficientem partem eorum ſimiliter filij nomine vẽdere, & ſatiſfacere legatis: ¶ Hoc proculdubio obſeruando, vt & mancipia ipſe vſufructuarius alere debeat, & oia circa vſumfructum facere quæ nullo modo proprietatẽ poſſint deteriorem facere: paterna reuerentia eum excuſante & à ratiocinijs, & à cautionib9, & ab alijs omnibus quę ab vſufructuarijs extraneis à legibus exigunt ſecundũ noſtrę cõſtitutionis tenorẽ quã ſuper huiuſmodi caſibus tulimus.

Pater tenetur alere filios, & econtra. nec poteſt pater licet habeat vſumfructum, bona filij alienare, niſi in ſolutione ęris alieni, vel ſi ſunt oneroſa hęreditati: nec econtra filius bona in quibus pater habet vſumfructum, poteſt alienare pręter eius conſenſum. Salicetus.

¶ Ipſum autem filium vel filiam, filios vel filias, & deinceps, alere patri neceſſe eſt: non propter hęreditates, ſed propter ipſam naturam, & leges, quæ à parentibus alendos eſſe liberos imperauerunt, & ab ipſis liberis parentes, ſi inopia ex vtraque parte vertitur. ¶ Sed pater quidem in prædictis tantummodo cauſis habeat licẽtiam rite res filiorũfamilias vendere filij nomine: vel ſi emptorẽ non inuenerit, rite pignori ſupponere: nullo modo licẽtia concedenda filijs eaſdẽ venditiones vel hypothecas retractare: non autem licentia parentibus danda, extra memoratas cauſas res quarum dominiũ apud eorum poſteritatem eſt, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: ſi hoc fecerint, ſcituri quod neceſſe eſt eos in legũ laqueos incidere quib9 huiuſmodi vẽditiones vel hypothecæ ſunt interdictę: exceptis videlicet rebus mobilib9 vel immobilib9 quę oneroſę hęreditati ſunt, vel quocũq; modo dãnoſę: quas ſine periculo vẽdere patri cum paterna pietate licet: vt precium earum vel in res vel in cauſas hęreditarias procedat, vel filio ſeruetur. ¶ Filijs autẽ familias in ijs dũtaxat caſibus in quibus vſuſfructus apud parẽtes conſtitutus eſt, donec parentes viuunt, nec de ijſdẽ rebus teſtari p̄mittimus, neq; citra voluntatẽ eorum quorũ in poteſtate ſunt, vlla licẽtia eis cõcedẽda dominiũ rei ad eos ꝑtinẽtis alienare, vel hypothecę titulo dare, vel pignori aſſignare.

Melius enim eſt coarctare iuueniles calores, ne cupidini dediti, triſtem exitum ſentiant qui eos poſt diſperſum expectat patrimonium. Cum enim (ſicut dictum eſt) parentes alere eos ſecūdum leges & naturā compellātur: quare ad venditionem rerum ſuarum proſilire deſiderant?

Pater hęreditatem infanti delatam poteſt ſolus infantis nomine adire vel repudiare: aduerſus tamē repudiationem vel aditionem filius adultus vel ſui iuris effect9 poteſt reſtitutionem implorare: qua conceſſa amplius nō auditur etiā beneficio ætatis. pater tamen qui adiuit vbi filius repudiauit: ſolus oneribus remanet implicatus. Salicetus.

¶ Vbi autem puerilis ętas patri licētiam pręſtat etiā ſine conſenſu filij hęreditatem nomine eius adire: ſi hoc fecerit pater, damus quidem filio in integrum reſtitutionē poſtquam patria fuerit poteſtate liberatus, vel adoleuerit: patrem autem omnibus oneribus hęreditarijs (licet nomine filij adijt) modis omnibus alligamus. Quare enim talem hęreditatem adijt, qualem nec ipſe nec nunc filius idoneā ſibi eſſe exiſtimat? ¶ Non autem filio damus licētiam ſi in integrum reſtitutionem petat, reſpuendam credēs eſſe hęreditatem: adhuc minoribus curriculis inſtātibus, iterum per aliam reſtitutionem adire pręfatam hęreditatē: ne ludibrio leges ei fiant, ſępius eandē & amplecti & reſpuere hęreditatem cupienti. Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc reſtitutus eſt: quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectēs quod poſt patris voluntatem contraria affectione ſpernendum eſſe exiſtimauit? ¶ Sin vero pater quidē hęreditatem repudiauerit infante filio conſtituto, ipſe autē filius poſtea vel adhuc in ſacris cōſtitut9, vel patria poteſtate liberatus, adeūdam eſſe crediderit eandē hęreditatem: licentiam damus ei, vel ſi ſui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus hæreditatem adire: nullo præiudicio ex recuſatione paterna ei generādo: ſimili modo & in hac parte nulla ei vel tutoribus vel curatoribus eius licentia concedenda contra priorem ſuam voluntatē in integrum reſtitutionē petere. Quę & in legatis & in fideicōmiſſis tā ſpecialibus quàm

per vniuerſitatē relictis, & in aliȷs cauſis quas ſupra enumerauimus, ſimilibuſq; eis, obſeruāda ſunt. ¶In ſeruis autē qui filiȷs vel filiabusfamilias donātur, ſiue cōſtante matrimonio, ſiue ab extraneis, ſub ea cōditione vt ſtatim eos in libertatem perducant: nullū impedimētum paterna faciat authoritas. Qualis enim vſuſfructus poteſt ei acquiri, qui momētarius eſſe oſtenditur? Si enim in ipſo momēto neceſſe habeat eū & poſſidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vſuſfructus patri poteſt acquiri?

¶De hęreditatibus decurionū, nauiculariorū, cohortalium militum, & fabricenſiū. Titu. lxi.

Hæc lex cum ſequentibus dicit quòd collegiū ſuccedit collegiato decedēti ab inteſtato ſine alio hærede, excluſo fiſco. Bal. Item eccleſia ſuccedit clerico, excluſo fiſco: vt ſupra de ep̄is & clericis. l. ſiquis preſbyter. Vel ſic: Regulariter in ſucceſſionibus ab inteſtato poſt vxorem vocatur fiſcus. fallit in quibuſdā collegiatis in his legibus nominatis. Salicetus.

¶Impera. Conſtantinus. a. Martiano pręfecto Annonę.

Lex prima.

SI QVIS nauicularius ſine teſtamēto & liberis vel ſucceſſoribus defunctus ſit: hęreditatē eius nō ad fiſcum, ſed ad corpus nauiculariorum ex quo fatali ſorte ſubtractus eſt, deferri præcipimus.

¶Idem. a. Bonoſo magiſtro equitum. Lex. ij.

VNiuerſis tā legionibus quàm vexillationibꝰ comitatenſibus ſeu cuneis inſinuare debebis, vt cognoſcant cū eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atq; inteſtatus, ſi ſine legitimo hærede deceſſerit, ad vexillationem in qua militauit, res eiuſdem neceſſario peruenire.

¶Idem. a. Rufino pręfecto pętorio. Lex. iij.

SI quis cohortali conditione grauatꝰ, ſine teſtamēto vel quolibet alio ſucceſſore vltimū diem obierit: ſucceſſionem eius nō ad fiſcum, ſed ad cæteros cohortales eiuſdem prouincię pertinere iubemus.

¶Impp. Theo. & Valen. aa. Floren. p̄. p̄. Lex. iiij.

INteſtatorum curialium bona, ſi ſine hęrede moriantur, ordinibus patrię eorum adipiſci pręcipimus.

¶ Iidē.aa.&cc. Aureliano comiti rerū priuatarū. Lex.v.

SI quis fabricenſis ſine liberis vel legitimo hęrede deceſſerit non condito teſtamēto: eius bona, cuiuſcūq; ſūmę ſint, ad eos ꝑtinere ſancim⁹ qui velut creditores decedētiū attinentur: qui fiſco pro intercepto reſpondere coguntur. Hoc enim facto cōtingit vt reipublicę ratio ſalua permaneat: & fabricēſes collegarum ſuorum ſolatijs perfruātur, qui damnis ac detrimentis retinentur obnoxij.

¶ Finis libri ſexti.

¶ Liber ſeptimus.

¶ De vindicta libertate, & apud concilium manumiſſione. Titulus primus.

☞ Manumiſſus apud cōcilium, ſui iuris efficitur: nec ei obijcitur cauſę defectus.h.d.Bal. Vel ſic: Decretū ex falſa cauſa interpoſitū, fauore libertatis non reſcindit. Sali.

¶ Imperator Antoninus.a.Tertio, Lex prima.

EORVM QVI APVD CONCIlium manumittuntur: poſt cauſam à iudicibus probatam, & manumiſſionem ſecutam, non ſolet ſtatus in dubium reuocari ſi dicātur falſa demonſtratione liberati.

☞ Rei perfectæ nihil poteſt ſuperaddi.Bal. Vel ſic: Libertas ſemel pręſtita, non reiteratur nec augetur. Salicetus.

¶ Imperatores Diocle.& Maxi.aa. Saluſtio. Lex.ij.

NIhil ciuitati Romanę ſemel pręſtitę vel addere vel detrahere ſecundam manumiſſionem potuiſſe, certiſſimum eſt.

☞ Simplex adminiſtratio nō cōfert manumiſſionē.bal.

¶ Iidem.aa.&cc. Attonitę. Lex.iij.

NEc mulierē per maritū, nec aliū per procuratorē vindicta manumittere poſſe, nō eſt ambigui iuris.

Apud prȩſides & magiſtratus manumiſſio fieri poteſt. Salicetus.

Impera. Conſtan. a. Maximo prȩfe. prȩto. Lex. iiij.

APud concilium noſtrum, vel apud cōſules, prætores, prȩſides, magiſtratus've earum ciuitatū quibus huiuſmodi ius eſt, adipiſci poteſt patronorum iudicio ſedula ſeruitus libertatem.

De teſtamentaria manumiſſione. Titu. ii.

Confirmatio codicillorum futurorum facta tempore inhabili, nō impedit libertatem poſtea in eis prȩſtari tempore congruo. Salicetus.

Imperatores Seue. & Anto. aa. Primo. Lex prima.

SI CODICILLOS maior viginti annis feciſſet, confirmationis tempus libertati nón nocere certū eſt. Nec enim poteſtas iuris, ſed iudicij conſideratur.

Non adita hæreditate libertates relictæ non debētur. Idem ſi memoria defuncti dānetur. Sali.

Iidem. aa. Phileto. Lex. ij.

EX teſtamento defuncti libertates prȩſtari non poſſunt hæreditate non adita: vel ſi rei memoria propter crimen quod morte non intercidit, damnata eſt.

Reſtitutio ad aditionem hæreditatis non obeſt libertati iam competenti. Sali.

Iidem. aa. Euphoſimo. Lex. iij.

LIbertas teſtamēto defuncti data, adita hæreditate cōtingit: & licet hæres ſcriptus per in integrū reſtitutionē abſtinuerit hæreditate, tamē nihil ea res libertati obeſt.

Sicut liber factus de antegeſto non tenetur reddere rationem, ſic nec eius hęres: & is cui libertas ſub conditione reddendarum rationum eſt relicta, non cōſequitur libertatem niſi rationes reddiderit, & reliqua reſtituerit. Salicetus.

Iidem. aa. Achillao. Lex. iiij.

CVm teſtamēto directam libertatē pater tuus ſit conſecutus: quamuis ei hæres extiteris, fruſtra tamen rationes quas tempore ſeruitutis geſſit, vt reddas compel-

leris, cum non ea cõditione acceperit libertatem. ¶Is autẽ cui libertas ſeu fideicommiſſaria ſeu directa, ſi rationes reddidiſſet, relicta eſt: ante reliqua illata, & ea quę malo conſilio amota ſunt, ad libertatem non poteſt peruenire. Sinautem non debitor ex rationibus fuerit repertus: poſt aditam hæreditatem quaſi puram libertatem cõſequitur.

☞ Qualitas hæredis non facit conualeſcere teſtamẽtum. Baldus.

¶Imperator Alexander. a. Quintiano. Lex. v.

IN fraudem creditorum teſtamẽto datę libertates: quãuis debitori hæres qui ſoluendo eſt extiterit, per legem Aeliam Sentiam non valent.

☞ Si hæreditas repudiatur quia non eſt ſoluẽdo: poteſt ſeru9 libertate donat9 petere bona ſibi addici cauſa ſuę libertatis conſeruandę, ſatiſdationem de ſoluendo creditoribus præſtando. Salice.

¶Impera. Gor. a. Piſiſtrato. Lex. vi.

SI hæreditas eius à quo teſtamento dicis te eſſe manumiſſum, ob æs alienum ſpernitur ab hæredibus: conſeruandę libertatis gratia, non iniuſta ratione creditoribus hæreditariis ſati ſofferens, iudicium teſtatoris obſeruari tibi poſtulabis: maxime cum id etiam à diuo Marco cõſultiſſimo principe ſit conſtitutum. Quod in extranei quoq; perſona obſeruari oportet.

☞ Contra voluntatem defuncti non debet libertas ab hæredibus pręſtari. Salice.

¶Idem. a. Luſtæ. Lex. vii.

COntra volũtatem matris tuę libertatem in eum cõferre, quem illa liberum fieri prohibuit, non debes: ne videaris iura pietatis violare.

☞ Si libertas relinquitur in tempus nuptiarum alicui9, intelligitur relicta ſi ille vere nuptias contraxerit: non cum ad tempus habile ad nuptias contrahendas peruenerit. Sali.

¶Imperatores Phi. & Phi. aa. & cc. Cemellio. Lex. viii.

CVm teſtator libertatem tempore nuptiarum filii ſui vel filię, ſeruo dari iuſſit: nõ tempus præſtandę libertati pręſtitit, ſed potius conditioni locum fecit: vt non inſe-

cutis nuptijs, libertas iure poſci non poſſit.

{ Alieno ſeruo non poteſt libertas relinqui directe, etiā ſi ſit hæredis. Sali.

Imperato. Carus & Cari. & Numerianus. aaa. Mauro. Lex. ix.

SEruo tuo defunctus, licet te hæredem ſcripſiſſe proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare. Iure enim directo libertatē ſeruis alienis nemo poteſt dare.

{ Inueſtitura prima non inducit diſpoſitionem, vbi cætera deſunt quæ debent adeſſe. Baldus.

Imperato. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Germano. Lex. x.

DIrectis verbis iure data libertate, non ſolum impoſitione pilei, ſed & adita hæreditate (ſi nulla iuris impediat conſtitutio) liberti conſtituuntur Orcini.

{ Teſtamentum inualidum ad cauſam inteſtati nō trahitur niſi ſit clauſula inteſtati adiūcta. ſubaudi: vel ęquipollens vt iuramentum. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Laurinę. Lex. xi.

SI iure non ſubſiſtit teſtamentum: in hoc nec libertates, cum non fuiſſe adiectum vt pro codicillis ſcriptum valeret, proponas: recte datas conſtabit.

{ Colluſio hæredis non præiudicat libertati, ſiue hoc faciat poſt aditam hęreditatem, ſiue ante: dummodo faciat in fraudem. Salice.

Iidem. aa. & cc. Rhyſo. Lex. xij.

SI hæredes iure facto teſtamento ſolenniter adierint hæreditatem: ex teſtamento tibi libertas quęſita, poſtea colludentibus tam ſcriptis hęredib9 quàm ab inteſtato vēdicantibus ſucceſſionem, adimi non potuit. Quòd ſi ſpōte repudiauerint ſibi delatam ſucceſſionem: omnia quę in teſtamento fuerant ſcripta, defeciſſe conuenit. Si vero vt vos defraudarēt hęredes libertate, colluſiſſe eos pręſes animaduerterit: ſecūdum hęc quę diuus Pius Antoninus cōſtituit, libertatibus conſuli prouidebit.

{ Statuliber non poteſt alienari in præiudicium libertatis conſequendę condititione eueniente. Sal.

Iidem. aa. & cc. Martiali. Lex. xiij.

STatuliberis datam libertatem adimi ab hærede nō poſ

ſe, certum eſt: nec alienatio nec vſucapio ſtatulibero quo minus exiſtente conditione libertatem conſequatur, nocere poteſt.

Tam gręcis quàm latinis verbis libertas relinqui poteſt. Sali.

Imperato. Theo. & Valen. aa. Florentino. Lex. xiiij.

Directas libertates gręcis verbis liceat in teſtamentis relinquere: vt ita libertates directę datę videatur, ac ſi legitimis verbis eas teſtator dari iuſſiſſet.

Primo recitat in effectu conſtitutionem diui Marci, ſecundo circa illam dubitationes exortas decidit. Salicetus.

Impera. Iuſti. a. Ioanni pręf. pręt. Lex. xv.

Cum conſtitutio diui Marci declaret, ſi quis condito teſtamento, vel ſine teſtamento moriens vt locus fiat ab inteſtato ſucceſſioni, libertates reliquerit, nemo autem adire velit defuncti hęreditatem, eo quòd ſuſpecta eſſe videatur: & fuerint libertates forſitan & ſine ſcriptis fideicõmiſſarię relictę, licere vel cuilibet extraneo vel vni ex ſeruis, qui & ipſe libertate donatus eſt, & pro ſua periclitatur conditione, adire hæreditatem ſub hac cõditione & ſatiſdatione, quòd & creditoribus omnibus ſatiſfaciat, & libertates imponat ijs quibus voluerit teſtator: variæ dubitationes ex hac cõſtitutione emerſerunt. Nam ſi res hæreditarię hęrede minime inuento vęnierint: an & poſt vẽditionem earundem rerum poſſibile eſt vel ſeruũ vel quẽlibet alium adire, & recuperare quidem ab emptoribus res, ſatiſfacere autem libertatibus & creditoribus, quærebatur. Et licet diuus Seuerus ſemel rebus venditis hoc non admiſit: nobis tamẽ Vlpiani ſentẽtia admodum placuit, (maxime propter libertates, ne depereant) & poſt venditionem rerum annale remedium dare diui Marci conſtitutioni, intra quod creditoribus oĩbus ſatiſfiat, & emptores nihil noui patiãtur, qui annalẽ ſępe ſentiebãt reſciſſionem: & licere ſeruo qui libertate donatꝰ eſt, vel alij cuidã extraneo, vel ante vẽditionẽ rerũ vel poſt vẽditionẽ intra annale tp̃s adire hæreditatẽ, & res recuperare, prius ſatiſdatione dãda vt tã libertatibꝰ quã creditoribꝰ ſatiſfaciat.

¶Sinautem libertatibus quidem omnib9 ſatiſfacere quis polliceatur, creditoribus autem nõ inſolidum, ſed in partem ſoluere creditum: illi auté huiuſmodi pactionem admiſerint: ſancimus & in huiuſmodi caſu cõſultiſſimi principis locum habere conſtitutionem: & eum modis omnibus admittendum eſſe cenſemus: maxime cum ex voluntate creditorum hæc interponitur. Nolentibus etenim creditoribus admitti talem pactionem nullo modo concedimus. ¶Sin vero quidam ex ſeruis libertatem amplexi fuerint, alij autem cenſuerint eſſe reſpuendam: & in hunc caſum extẽdẽda eſt diui Marci oratio: & proculdubio & in hac ſpecie audiendus eſt petitor hæreditatis: & maneat liberum arbitriũ ſeruorũ, ſiue ad libertaté venire volunt, ſiue in ſeruitute remanere. Licet eñ Romanam ciuitatem recuſare nemini ſeruorum licitum ſit: tamẽ in hoc caſu ne propter quorundam indeuotionem alij maneant in ſeruitute: volentibus quidem omnibus ſeruis licere in libertatẽ peruenire, nolentibus autem quibuſdam vel recuſantibus ſpontaneam ſeruitutem imminere oportet: & quem patronum habere noluerint, dominum ſuũ & forſitan acerbum ſentiant. ¶Si vero non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, ſed certum numerum ſeruorum ex ijs qui ad libertatem venire ſunt iuſſi: melius eſt, ſi quidem res hæreditarię ſufficiunt ad implendos creditores, etiam omnibus ſeruis dare libertatem, etſi hoc pollicitus nõ eſt. ¶Sinautem deeſt in exoluendis creditoribus, humanius eſt vt pauci ſaltem ꝑueniant ad libertatem. ¶Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium inuenimus: belliſſimam autem repletionem pręfatę conſtitutioni donãtes, ſancimus vt ſi non vnus veniat hęreditatis petitor, ſed plures quidẽ vno momẽto, vterque, vel ampliores: omnibus detur communiter hęreditatem adire licentia, prius ſatiſdatione ab omnibus danda vt creditoribus & libertatibus ſatiſfaciãt. Sinautem per interualla temporum hoc fiat: qui primus veniat, habeat pręrogatiuam, ſi etiam ſatiſdationem pręſtare poteſt. Illo autem ceſſante hoc facere, alij gradatim ſecundum tempora petitionis ſuccedant. & hoc intra annale tẽpus obſeruetur. ¶Sinautem vno pollicente

quoſdam liberos facere, non autem totos, alius emerſerit ſatiſdationenem paratus idoneam præſtare quòd omnibꝰ creditoribus & omnibus libertatibꝰ ſatiſfaciat: æquiſſimū eſt eum admitti, vt omnes libertates indiſtincte celebrentur. Quod priuilegium damus nō ſolū ſeruo qui libertate donatꝰ eſt, ſed etiā ei cui nulla libertas relicta eſt: vt aliquid venuſtum eueniat: vt per eum cui relicta libertas non eſt, alijs libertas imponatur. Sed ſi quidem antequā prior hæreditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: ſecundo petitori vel tertio vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum cenſemus. ¶ Sin autem iam rebus ſeruo qui primus petijt hæreditatem, datis, & libertatibꝰ ab eo quibuſdam ſeruis hæreditarijs impoſitis, quidam ſeruꝰ alius hæreditarius vel liber extraneus hoc facere maluerit, licebit quidē hoc ei impetrare, & ſub maioribus pollicitationibus & ſatiſdationibus hæreditatem accipere: ſed prior in libertate petitor maneat, licet res ab eo diſtrahantur: his omnibꝰ intra annum (ſecūdum quod dictum eſt) celebrandis ex quo prior petitor iudicem adierit.

¶ De lege Fuſia Caninia tollenda. Titulus. iii.

Statutum in cōtractibꝰ ſi eſt magis fauorabile quàm ſtatutum in vltimis voluntatibus, debet porrigi ad vltimam voluntatem. Baldus.

¶ Idem. a. Mennę præf. præt. Lex vnica.

SERVORVM libertates in teſtamento relictas tam directas quàm fideicōmiſſarias ad exemplum inter viuos libertatum, indiſtincte valere cenſemus, lege Fuſia Caninia de cætero ceſſante, nec impediente teſtantiū pro ſuis ſeruis clemētes diſpoſitiones effectui mancipari.

¶ De fideicommiſſariis libertatibus. Titul. iiii.

Hæreditate non adita, libertas in teſtamento relicta non debetur, niſi fuerit ab inteſtato repetita, vel hæres corruptus pecunia omiſerit. Sali.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Primo.

Lex prima.

CVM PROPONAS hæreditatem eius teſtatoris aditam non eſſe, à quo tibi fideicommiſſariam libertatem relictam dicis: & ab inteſtato alium quàm qui ſcriptus erat, hęreditatem poſſediſſe: ſi nõ à legitimo quoque hærede fideicommiſſaria libertas repetita eſt, nullo iure præſtari eã ab eo qui rogatus non eſt, deſideras. Planè ſi pecunia accepta hęredem inſtitutum omiſiſſe hæreditatem docueris: libertatem tibi præſtare cogetur.

Ex falſa cauſa dominium trãſfertur, & libertas data non reuocatur. Baldus.

Impera. Anto. a. Valerio. Lex. ij.

QVanuis codicilli quibus auunculo defunctę legatus eſſe videris, falſi pronũciati ſunt: tamẽ ſi ante motam criminis quæſtionem, iuſtam libertatem es à legatario conſecutus, poſterior euentus non infirmat ita datam libertatem. Planè ſecundum diui Adriani cõſtitutionem datur hæredi viginti aureorum repetitio.

Natus ex ancilla ſub conditione libera, ante conditionis euentum eſt ſeruus. Salice.

Impera. Alex. a. Lucio. Lex. iij.

CVm libertatem mulieribus ſub cõditiõe datam proponas: quid dubium eſt eos qui ex his ante impletam eam eduntur, ſeruos naſci, & pertinere ad hęredes iure dominij? his enim demum ſuccurſum eſt, qui poſt morã pręſtandæ libertatis progeniti ſunt, vt liberi & ingenui nati videantur.

Si ancilla ab hęrede manumittẽda, eius voluntate moretur vt libera, liberum parit: aliàs ſecus. Sali.

Idem. a. Adriano. Lex. iiij.

SI voluntate domini in libertate eſt morata cui fideicõmiſſaria libertas relicta fuit, ſecundum ſenatuſconſultum & conſtitutiones ad id pertinentes ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed ſi nunquam ab ea libertas petita eſt: ſibimet imputare debet cur interea progeniti ex ea ſerui ſunt.

Iure iſto minor viginti annis non poterat in teſtamento relinquere libertatem. Sali.

¶ Idem. a. Dionyſio. Lex. v.

MInor annis lege definitis, nec per fideicōmiſſum libertatem ſupremis ſuis elogijs relinquere poteſt, niſi ijs quorum cauſam probare poteſt.

Poteſt per fideicōmiſſum ſeruo alieno libertas relinqui: & licet dominus nolit vendere legatum, non abrūpitur, ſed differtur in craſtinum, donec forte mutauerit propoſitum voluntatis. Bal.

¶ Idem. a. Maximo. Lex. vi.

DEberi etiam alienę ancillę fideicōmiſſariam libertatem placuit. Nec deficit hoc debitum ſi interim domina (ſi modo nihil ex iudicio eius qui quæ've reliquerit libertatem, perceperit) noluit vēdere: quia poſſit tempore procedente, vbicunque occaſio redimendæ ancillę fuerit, pręſtari libertas.

Manumiſſus ex fideicōmiſſo, libert9 efficitur manumittentis. Sali.

¶ Idem. a. Nicomedi. Lex. vij.

HI quibus per fideicōmiſſum libertas ſupremis iudicijs relinquitur, eorum liberti efficiuntur à quib9 manumittuntur.

Libertas peti poteſt etiam ſi cohęres cui9 placito vel volūtate eſt appoſita, hęreditatem non adeat: dūmodo iuſte non contradicat. Sali.

¶ Idem. a. Eutycheti. Lex. viij.

CVm proponas fideicōmiſſariam libertatem ita tibi datam, ſi vxori teſtatoris placuiſſet: licet ea nō adeūte hęreditatem, pertinere cœperit ad filium ſolida hęreditas: nō refragante tamen vxore teſtatoris, potes petere libertatem.

Seruus tutor datus videtur in teſtamento per fideicōmiſſum liber eſſe iuſſus ſi teſtator eius cōditionem non ignorauit. Sali.

¶ Imperatores Vale. & Galie. aa. Daphni. Lex. ix.

ETſi non aſſcripta libertate teſtator ſeruum ſuū tutorem filijs ſuis dederit: receptum eſt tñ & libertatis & pupillorum fauore, vt per fideicommiſſum manumiſiſſe eum videatur. Et ſi non ſuum proprium, ſed alienum ſer-

uum, cõditionem eius ſciens, tutorem aſcripſerit: ęque ſi deicõmiſſariam libertatem datam (niſi aliud euidẽter defunctum ſenſiſſe appareat) prudentibus placuit.

Libertas non perit, licet moriatur ille in cuiꝰ perſona tempus certum pręſtãdæ libertatis erat appoſitum: ſed cum tempus aduenerit, debetur. Sali.

Iidem. aa. Mercuriali. Lex. x.

FIdeicommiſſaria quidem libertas ita tibi relicta cum teſtatoris filius ad annum viceſimũquintum perueniſſet, non intercidit licet hæredem intra pręſtitutam ętatem deceſſiſſe proponas: tempore quippe quo ſi viueret, prę finitam ętatem impleturus foret, ſpem libertatis nõ intercidere, vetus placitum eſt.

Fideicommiſſaria libertas eſt pręſtanda: non autem competit ipſo iure. & ſi latitat qui pręſtare debet, ſeruo ſubuenitur à iure. Sali.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Flauiano. Lex. xi.

SI ſeruus fuiſti, ac tibi per fideicõmiſſum libertas relicta fuerit: peruides ſine manumiſſione te ad libertatẽ peruenire non potuiſſe. Quapropter ſi verbis precarijs cõſtitutus ſeruus libertatem accepiſti, adire præſidem prouinciæ te oportet: vt cauſa cognita, ſi tibi deberi libertatem perſpexerit, ad manumittendum eum qui debet, vrgeat: vel ſi latitet, cõtra latitantem interpoſito decreto tibi proſpiciat.

Verbum commendo, non inducit diſpoſitionem, ſed quandam congratulationem. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Ireno. Lex. xij.

EX verbo commendo, teſtamẽto vel codicillis non videri fideicommiſſariam libertatem relictam eſſe, authoritate iuris declaratur.

Agnoſcens legatum tenetur parere iudicio defuncti. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Pythagoridę. Lex. xiij.

SI te donatam ante matrimonium vxori ſuæ, poſtea ei legato relicto, teſtamẽto manumitti, ſeu codicillis, ſeu verbis precarijs à ſucceſſoribus voluit: tam eos ad redemptionem & manumiſſionem, quàm eam quæ in capien-

dis relictis defuncti cõſenſit, iudicio teneri, tibi'que fideicommiſſariam deberi libertatem non ambigitur.

In vẽtre exiſtenti directo & per fideicommiſſum poteſt libertas relinqui. & ſi plures naſcantur, ſunt liberi. Salicetus.

Imperator Iuſtinianus. a. Iuliano. Lex. xiiij.

CVm inter veteres dubitabatur ſi fideicommiſſariam libertatem poſſibile eſſet relinqui ſeruo qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri ſperaretur: nos vetus iurgium decidentes, libertatis fauore cenſemus & fideicommiſſariam necnon directam libertatem ſuam firmitatem habere, ſiue in maſculo, ſiue in fœmina, qui quæ've adhuc in ventre vehitur: vt cum libertate ſolem reſpiciat etſi mater ſua adhuc in ſeruitute conſtans eum vel eam ediderit. Sin autem plures creati vel creatę ſint, ſiue vnius fecit mentionem, ſiue pluraliter nuncupauit: nihilominus omnes ad libertatem à primis veniant cunabulis: cum in ambiguis ſenſibus meli9 ſit, & maxime in libertate, fauore eius, humaniorem amplecti ſententiam.

Factum iudicis ſupplet factum hoīs ad damnum & non ad commodum contumacis. Bal.

Idem. a. Iuliano pręf. prę. Lex. xv.

ANcillam ſiue ſeruum, cum fideicõmiſſaria libertas ei relicta ſit, ſancimus ſi mora libertatis à debitore facta fuerit, ſententia præſidis eripi in libertatem, & nullo facto aut voluntate ab hærede expectanda, ſed talem habere eos libertatẽ, quaſi ab ipſo teſtatore directis verbis fuerint libertatem conſecuti: cum ſatis impium atque abſurdum eſt hęredes teſtatoris differre voluntatẽ, maxime cũ ad libertatem reſpiciat.

Si libertas fideicommiſſaria eſt relicta vni ex liberis ancillę, quem hęres elegerit: illo moriẽte nulla facta electione, omnes ad libertatem perducuntur. Sali.

Idem. a. Iuliano pręfe. prę. Lex. xvi.

SI quis in teſtamento ſuo rogauerit ſuum hæredem, ex liberis ancillę ſuę quam nominauerit, vnum quem elegerit, ad libertatem perducere: & cum ancilla vnum vel plures enixa eſt, hęres neque dum ſupereſt, in libertatẽ ali-

quem adduxerit : vel cum deliberat quis ad libertatē perſcendus eſt, ab hac luce fuerit ſubtractus ; dubitabatur ab antiquis vtrum'ne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. Sed veteris quidem iuris altercatio multa ſibi ſuper huiuſmodi caſibus reſonauit : nos autem hæredis coercentes malignitatem , ſi non voluntatem teſtatoris adimpleuerit , & mox cum potuerit non elegerit vnum ex liberis ancillę, & eum libertate donauerit: ſancimus compelli non ſolum eum, ſed etiam hæredes vel ſucceſſores eius , omnes ancillæ liberos in libertatem perducere. Neque enim hoc contrarium eſt ſententię teſtatoris. Cum enim omnimodo quendam ex his liberum eſſe diſpoſuerit , & non ad certum corpus, ſed ad oēs reſpexerit: ſi non pareatur eius voluntati, ſine dubio ex ſententia teſtatoris omnes ad libertatem perueniunt . ¶Similem'que eſſe definitionem cenſemus & ſi non ab hærede, ſed à legatario vel fideicommiſſario teſtator rogauerit libertatē imponi. Sic etenim iuſto timore hęredes & legatarij vel fideicōmiſſarij perterriti, & voluntatem teſtatoris adimplere procurent , & ſibi non ex omnium libertate quandam afferri patiantur iacturam . Quòd ſi reclamauerint , ſibi tale diſpendium imputent, non ex noſtra lege, ſed ex ſua lugentes inſtantia.

Fatuus eſt ille iudex qui cum res petitur, in ęſtimationem cōdēnat, ſi res pręſtari poteſt & debet. Vel ſic: Sententia debet eſſe conformis libello: aliâs eſt iniuſta. Baldus.

¶Idem.a.Iulia.pręf.præ. Lex.xviij.

CVM quidam ſeruum ſuum ita legauerit vt legatari9 libertatē ei imponat : & hęres ad hmôi legatum improbe verſatus, ſeruum dare legatario dedignatus eſt, vt etiā lite pulſetur: & iudex non in ipſum ſeruū , ſed in ęſtimationem litis cōdemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant ne quod obſtaculum libertati ex hac cauſa procedat: et ſi placuerit eandem deberi libertatem, à quo dāda eſt : vtrum'ne ab hęrede , an à legatario: et ſi hęres imponat libertatē: an legatari9 quod ex pecuniaria cōdēnatione accepit, firmiter detineat, ſiue in totum, ſiue

ex parte, ſiue etiam nihil. ¶ Talē itaq; altercationē reſecantes, miramur quare iudex qui præpoſitus eſt in prædicta cauſa, non omnimodo condemnationē in ſeruū, ſed in æſtimationem eius fecerit: cum ipſius vitiū etiam huiuſmodi præbuit altercationi occaſionē. Vnde ſi talis quæſtio emerſerit: nullum quidē iudicem ita eſſe ſtultū putamus, vt huiuſmodi proferat condēnationem. Sed ſi legatarius immineat quatenus ei ſeruus reſtituatur, & poſt litem conteſtatam duorum mēſium ſpatium effluxerit: cenſemus illico ad libertatem eripi ſeruum: & illum quidē liberum eſſe: hæredem autem pro ſua indeuotione in omnes expenſas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: iure patronatus integro legatario ſeruando.

¶ De dedititia libertate tollenda. Titu.v.

Dedititij libertini erant qui per manumiſſionē minorem libertatem cōſequebantur: quia liberi efficiebantur, ſed toto tēpore vitæ ſuæ ſeruire tenebantur. Hanc conditionem libertinorū tollit lex iſta: & vult quòd eo modo ſint liberti quo ſimpliciter manumiſſi, & ab eis non diſferant. Salicetus.

¶ Idem.a. Iuliano præfe.præto. Lex vnica.

DEDITITIA conditio nullo modo in poſterū noſtrā rempublicam moleſtare cōcedatur, ſed ſit penitus deleta: quia nec in vſu eſſe reperimus, ſed vanū nomē huiuſmodi libertatis circūducitur. Nos enī qui veritatē colim9: ea tātūmodo volum9 in noſtris eſſe legib9 quæ re ipſa obtinēt.

¶ De Latina libertate tollēda, & per certos modos in ciuitatē Romanā tranſfuſa. Titu.vi.

Primo exordiū: ſecūdo ſtatuit. ſecūda ibi, ſancimus.

¶ Impera. Iuſti.a. Ioanni præ.p. Lex vnica.

CVM dedititij liberti iam ſublati ſint: eapropter impfecta Latinorū libertas incertis veſtigijs titubat, & quaſi per ſatyram inducta adhuc remanet: & nō inutilis quidē pars eius diminuitur: quod autē ex ipſa rationabile eſt, hoc in ius perfectū dedu

citur. Cum enim Latini liberti ad ſimilitudinē antiquę Latinitatis quæ in colonis miſſa eſt, videntur eſſe introducti: (ex qua nihil aliud reipublicę niſi bellū acceſſit ciuile) ſatis abſurdū eſt ipſa origine rei ſublata, eius imaginem derelinqui. ¶ Cum igitur multis modis & penè innumerabilibus Latinorū introducta eſt cōditio, & leges diuerſę, & ſenatuſcōſulta introducta ſunt, & ex his difficultates maximę emergebāt, tā ex lege Iunia, quàm ex Largiano ſenatuſcōſulto, necnon ex edicto diui Traiani: quorū quidē plenę fuerant noſtræ leges, non autē in rebus eorū fuerat experimētū: ſtudioſiſſimū nobis viſum eſt hęc quidē omnia & Latinam libertatē reſecare: certos autē modos eligere ex quibus antea quidem Latina cōpetebat libertas, in præſenti autē Romana defertur conditio: vt his præſenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis naſcētibus, cęteri omnes modi per quos Latinorū nomen inducebatur, penitus cōquieſcant, & nō Latinos pariant, ſed pro nullis habeātur. Quis enim patiatur talem eſſe libertatem, ex qua in ipſo tempore mortis in eādem perſonam ſimul libertas & ſeruitus concurrant: & qui quaſi liber moratus eſt, eripiatur non ſolum in mortem, ſed etiam in ſeruitutem?

Per ſcripturam ſeu epiſtolā a quinq; teſtibus ſubſcriptam, & ab ipſo patrono ſcriptā vel ſubſcriptam, conſequi poteſt ſeruus etiam abſens libertatē a domino quaſi ex vltima voluntate. Salicetus.

¶ Sancimus itaq;, ſi quis per epiſtolā ſeruum ſuū in libertatem perducere maluerit: licere ei hoc facere quinq; teſtibus adhibitis: qui poſt eius literas, ſiue in ſubſcriptione poſitas, ſiue p totū textū effuſas, ſuas literas ſupponētes, fidē perpetuā poſſint chartulę prębere: & ſi hoc fecerit, ſiue p ſe ſcribendo, ſiue p tabulariū, libertas ſeruo cōpetat, quaſi ex ipſa imitatione codicilli delata: ita tamē, vt ipſo patrono viuēte & libertatem & ciuitatē Romanā habeat.

Etiam inter amicos ſeruo præſenti poteſt libertas in præſentia quinq; teſtiū dari, tam in iudicio apud acta, quam extra: dummodo fiat ſcriptura. Salicetus.

¶ Sed & ſi quis inter amicos libertatē dare ſeruo ſuo maluerit: licebit ei ſimiliter quinq; teſtib9 adhibitis ſuam ex-

planare voluntatẽ: & quòd liberũ eum eſſe voluerit, dicere. & ſiue hoc inter acta fuerit teſtificatus, ſiue teſtiũ voces atteſtationes ſunt amplexę, & literas tã publicarũ perſonarum quàm teſtium habeant: ſimili modo ſerui ad ciuitatem Romanam perducãtur, quaſi ex codicillis ſimiliter libertatem adipiſcentes.

Seruus languidus à domino de domo eiectus, & nemini in curam datus, conſequitur hodie libertatem, nullo iure patronatus domino reſeruato. Salicetus.

¶ Sed ſcimus hoc etiã in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductũ, quòd ſi quis ſeruũ ſuum ægritudine periclitantẽ, à ſua domo publice eiecerit, neq; ipſe eũ procurans, neq; alij eum cõmendans, cum erat ei libera facultas ſi nõ ipſe ad eius curam ſufficeret, in xenonem eũ mittere, vel quo poterat modo eũ adiuuare: huiuſmodi ſeruus in libertate Latina antea morabatur: & quẽ ille morientẽ antea dereliquit, eius bona iterũ cũ moreretur accipiebat. Talis itaque ſeruus libertate neceſſaria domino etiam nolente re ipſa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondã domino reſeruetur. Quẽ enim à ſua domo ſua'q; familia publice repulit, neq; ipſe eũ procurans, neq; alij cõmendãs, neq; eum in venerabilẽ xenonem mittens, neq; cõſueta ei prębẽs ſalaria: maneat ab eo eius'q; ſubſtantia penitus ſegregatus, tam in omni tempore vitę liberti, quàm cum moriatur, necnon poſtquã iam in fata conceſſerit.

Ancilla vendita ſub pacto ne proſtituatur, proſtituta libera efficitur. & idem ſi vendẽs ſibi reſeruauit manus iniectionem, & ipſe poſtea eam proſtituit: nec aliquod ius patronatus ei ſeruatur. Salicetus.

¶ Simili'q; modo ſi quis ancillam ſuam ſub hac cõditione alienauerit, ne ꝓſtituatur: nouus autem dominus impia mercatione eam proſtituendã eſſe tentauerit: vel ſi priſtinus dominus iniectionẽ manus in tali alienatiõe ſibi reſeruauerit: & cum ad eum fuerit reuerſa, ipſe ancillam proſtituerit: illico in libertatẽ Romanã eripiatur: & qui eam ꝓſtituerit, ab omni iure patronat9 repellatur. Qui enim ita demũ degener & impius conſtitutus eſt, vt talem exerce

ret. mercationem: quomodo dignus eſt vel ancillam vel libertam eam habere?

☞ Serui pileati cadauer domini antecedentes, vel in lecto cadaueris ſtantes, liberi efficiuntur. Salicetus.

¶ Sed & qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer ventilare videntur: ſi hoc ex voluntate fiat vel teſtatoris vel hęredis, fiant illico ciues Romani. ¶ Et ne quis vana liberalitate iactare ſe concedat̃, vt populus quidem eum quaſi humanum reſpiciat, multos pileatos in funus procedētes aſpiciens, omnibus autem deceptis maneāt illi in priſtina ſeruitute, publico teſtimonio defraudati: fiant itaq; & hi ciues Romani: iure tamen patronatus patronis integro reſeruato.

☞ Non attenditur voluntas manumittentis in ea parte qua dicit ſe velle illum Latinum libertum eſſe. Salice.

¶ Illo proculdubio obſeruando, vt ſi quis ſiue teſtamento ſiue vindicta quendam manumiſerit: licet hoc dixerit vel ſcripſerit quòd voluerit eũ eſſe Latinum, ſuperuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: ne modi qui ab antiqua obſeruatione in ciuitatem Romanā homines perducebant, per priuatorum voluntates diminui videantur.

☞ Si hæres manumittit ſeruum: pendēte conditione libertatis ſibi relictę tenet libertas. ſed cuius ſit libertus, demonſtrabit conditionis euentus. Sali.

¶ Sed & ſi ſub conditione quidem libertatē ſeruo ſuo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus hæres libertatē ei impoſuerit: nō (vt antea) Latinus, ſed ciuis fiat Romanus. Et ſi quidem conditio defecerit, ipſius hęredis qui libertatem impoſuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta conditio: ne eripiatur liberis forſitan & cognatis ius patronatꝰ, Orcinus libertꝰ videatur: & ad eũ iura patronatus perueniant cui leges concedunt.

☞ Si precium recipit dominus vt ſeruꝰ in libertate moretur, vel eum manumittat: hodie libertus Latinus non erit, ſed ſimplex libertus. Sali.

¶ Illud etiam ſatis acerbum nobis viſum eſt, quod putabat antiquitas, ſi in liberali iudicio ſuperatus fuerat ſeruus

à domino, deinde ſerui precium ab aliquo ei ſolutum eſt, in Latinitate eum remorari. Quemadmodū enim rationabile eſt & precio eum perfrui, & mortis liberti tempore denuo eum in ſeruitutem deducere, cum non ſint ambo caſus ſibi cōſentanei? Et in pręſenti igitur caſu libertas Romana ei accedat: iure patronatus minime ei ſubnixo, quia ipſe quodammodo ſibi libertus inuenitur.

Si dominus iungat ancillam libero: libera efficitur. Salicetus.

¶ Sed & ſi quis homini libero ſuam ancillā in matrimoniū collocauerit, & dotē pro ea conſcripſerit: (quod ſolitū eſt in liberis perſonis ſolum procedere) ancilla nō Latina ſed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc quod frequentiſſime in ciues Romanas, & maxime in nobiles perſonas fieri ſolet, id eſt dotalis inſtrumēti cōſcriptio, & in hac perſona adhibita eſt: neceſſarium eſt cōſentaneum effectum huius ſcripturę obſeruari.

IN Authen. de nup. §. ſi vero ab initio. & §. aſſcriptitio. col. iiij. conſtitu. i.

Si quis recipit ancillam in matrimoniū vt liberam: vel econtra mulier recipit ſeruum vt liberum domino ſciente & patiente: liber efficitur, & tenet matrimonium: quod non procedit in aſſcriptitio. h. d. Secūdū canones diſtinguitur an ſciatur inter coniuges, & tunc tenet matrimonium. an neſciatur: & tunc nō tenet. xxix. queſt. ij. c. ſi quis liber. Salicetus.

AD hoc, qui ſuam ancillam credēti tradidit in matrimoniū tanquā liberam: ſiue confecerit dotalia inſtrumenta, ſiue nō: aut ſciens eam duci, tacuit ex ſtudio: dominium eius amittit: ea'que ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de ſeruo. ¶ Si vero nec domini volūtas, nec taciturnitas ſtudioſa interueniat: & quis credidit liberę ſe iūgi perſonę: illa vero famula exiſtere declaretur: ipſo iure matrimonium non tenet. ¶ Aſſcriptitio autem alieno nubere liberam non licet ignorante vel ſciente vel conſentiente domino: immo datur licentia domino per ſe vel per præſidē abſtrahere aſſcriptitium ſuum, & plagis mediocribus eū caſtigare. ¶ Finis Authenticę.

Affirmās apud acta ſeruū ſuū eſſe eius filiū, facit eū liberū, & non Latinū: licet eū non faciat ſibi filiū. Sali.

Simili'q; modo ſi dominus inter acta quędam ſeruum ſuum filium nominauerit: voci eius quātum ad liberā conditionē credendū eſt. Si enim ipſe tali affectione fuerit accenſus, vt etiam filium ſeruū ſuum nominare nō indignetur, & hoc non ſecreto neq; inter ſolos amicos, ſed etiam actis interuenientibus & quaſi in iudicij figura nominauerit: quomodo poteſt eum ſeruum iterum ſaltem morientē habere? ſed perducatur & ipſe in ciuitatem Romanā, vera libertate, & non falſo ſermone domini ſui ſuſtentatus.

Si dominus inſtrumenta ſeruitutis tradat ſeruo, vel corrumpat in pręſentia quinq; teſtium: ſeruus liber efficitur, iure patronatus domino illæſo ſeruato. Salicetus.

Ille autem nouiſſimus antiquę Latinitatis modus in ciuitatem Romanā tranſlatus eligēdus eſt, ſi quis inſtrumēta ex quibus ſeruus oſtēdebatur: vel dederit ſeruo, vel corruperit. ¶Sed ne furādi occaſio ſeruis forſitā detur, & ſua malignitate in libertatem perueniāt: talis modus certa & indubitata probatione manifeſtetur, vt teſtibus pręſentib9 non minus quinq; dominus inſtrumenta vel det famulo ſuo, vel deleat, aut alio modo corrūpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam competere cenſemus, ſaluo iure patronatus tam in hac ſpecie, quàm in cęteris: niſi vbi ſpecialiter hoc patronis denegauimus.

Hic caſſat omnes alias leges de Latina libertate loquentes: & ſubiūgit quòd hæc lex habeat locū in libertis futuris, non autē pręſentibus vel iam mortuis. Sali.

His tantūmodo caſibus ex omni iure Latinitatis antiquę electis, cęteri omnes modi qui in libris prudētum vel conſtitutionibus enumerati ſunt, penitus conquieſcāt: nec Latini ab eis procedāt, ſed maneant (vt dictum eſt) ſerui in ſua conditione, nec tali remedio abuti concedantur. Et ne in poſterū aliquod ius Latinę libertatis noſtris legibus incurrat, lex Iunia taceat, Largiano ſenatuſconſulto ceſſante. Sileat edictū diui Traiani, quod ex ea ſequebatur. Et ſiqua alia lex vel ſenatuſconſultū vel etiam conſtitutio loquitur de Latinis: ea inefficax quātum ad eam partē re-

maneat: & triplex antea via libertatis, quę multiplices introducebat ambages, vno directo tramite diſcat ambulare. ¶Quòd ſi aliqua lex vel cōſtitutio libertatis faciat mētionem, nō autem Latinitatis: ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur. ¶Sed ſi quidā liberti iam mortui ſunt, & bona eorum quaſi Latinorū ĳs quorum intererat, aggregata ſunt: vel adhuc viuūt: nihil ex hac lege innouetur, ſed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vendicanda. ¶In futuris autem libertis pręſens conſtitutio locum ſibi vendicet.

¶De cōmuni ſeruo manumiſſo. Titu.vii.

¶Olim ſi ſocius legabat libertatē cōmuni ſeruo: ſi erat miles, eius hęres cōpellebatur illum emere, & libertatē dare. quod non erat in priuato. & ex aduerſo ſocius cōpellebatur vendere, ne libertas deficeret: & ſi non cōueniebant de precio, iudex illud arbitrabatur. Hodie vero ſiue ſit miles ſiue priuatus qui vel inter viuos vel in vltima voluntate ſeruū cōmunem vellet manumittere, cōpellitur ſoci9, ſiue ſit vn9 ſiue plures, illū ei vel ei9 hęredi vendere: nec pro precio ad iudicem recurritur: quia lex iſta caſſatur in verſi. ne autem quantitas. & ſi precium oblatum nō recipiat, ſufficit in ędē ſacra deponi: vt hic in verſi. ſin autem ſocius. & peculium ſerui inter ſocios pro rata dominĳ debet diuidi. & ſi ſeru9 ratiocinĳs erat ſuppoſitus, tenetur prius reddere rationes intra tēpus à iudice prętaxandum. Salicetus.

¶Idem. a. Iuliano pręfe. pręto. Lex prima.

IN COMMVNES ſeruos, eorum'qꝫ libertates quādo cuidam domino pars libertatē imponētis accreſcit, nec'ne, & maxime inter milites qui huiuſmodi imponunt libertates: ambiguitas multa exorta eſt apud veteres iuris authores: & inuenta eſt conſtitutio apud Martianū in conſtitutionibus diui Seueri per quā idem imperator diſpoſuit neceſſitatem imponi hæredibus militis comparare partem ſocĳ, & ſeruum libertate donare. ¶Sed & alia cōſtitutio diuorum Seueri & Antonini principum reper-

ta eſt ex qua generaliter neceſſitas imponebatur ſocio partem ſuam ſocio vendere, quatenus libertas ſeruo imponatur: licet nihil lucri ex ſubſtantia ſocij morientis alij ſocio accedat: precio videlicet arbitrio prætoris cõſtituẽdo, ſecũdũ ea quę & Vlpianus li.vi. fideicommiſſorũ, & Paulus lib.iij. fideicõmiſſorũ refert: vbi & hoc relatum eſt quod & Sextus Aelius iuris antiqui conditor definiuit, ſocium per prætorem compelli ſuam partem vendere, quatenus liber ſeruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianũ in ei9 Digeſtis notat: hoc que Marcellum cum Iulianum notaret, retuliſſe, palam eſt. ¶His itaque apud veteres iuris authores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter ſancimus vt nulla inducatur differẽtia militis ſeu priuati in ſeruis communibus: ſed in omnibus communibus famulis, ſiue inter viuos, ſiue in vltima diſpoſitione libertatem quis legitimam imponere cõmuni ſeruo voluerit, hoc faciat, neceſſitatem habente ſocio vẽdere partem ſuã quantam in ſeruo poſſidet, ſiue dimidiam, ſiue tertiam, ſiue quantamcunque. Et ſi plures ſint ſocij: vno ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes neceſſitatem habere partes ſuas quas in ſeruo poſſident, vendere ipſi qui libertatem ſeruo imponere deſiderat, vel hęredi eius: licet & ipſe communis ſeruus hæres inſtitutus ſit, & hoc moriturus dixerit: ita tamẽ, vt omnimodo ipſe qui partes alias comparauerit, vel hæredes eius libertatem imponant. ¶Sinautem ſocius vel ſocij recuſauerint precium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas perſonas: & ſigillo impreſſo, in ędem ſacram deponere: & ſic habere facultatem ſeruum libertate donare: & eum habere pleniſſimam libertatem, & ciuitate Romana perfrui: & nullum timere ex ſocijs. Sibimet enim imputent, ſi cum liceret eis lucrari preciũ, hoc accipere diſtulerũt. ¶Sed ne circa peculium ſerui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes ſocios peruenire iubemus ex partibus pro quibus quiſque dominium ſerui poſſidet: licentia concedenda ei qui libertatem moriens imponit, etiã eius peculium quod ei attingit, liberto concedere: iura autem patronatus proculdubio pro ſuo ordine ad eum venire qui libertatem do

nauit. ¶Sinautem ſeruus ratiocinijs ſuppoſitus eſt: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præſidē prouinciæ vel competentem iudicem tempus ſtatuere oportet intra quod debeat ratiocinijs ātea factis, & debitis quę ex his apparuerint redditis, ita ad libertatē venire. ¶Ne autē quantitas ſeruilis precij ſit incerta, ſed manifeſta: ſancim⁹ ſerui precium ſiue ancillæ, ſi nulla arte ſunt imbuti, viginti ſolidos taxari: ijs videlicet qui vſque ad decimum annū ſuę venerint ętatis, in decem tantumodo ſolidis ponendis. Sinautem aliqua arte prędit i ſunt: exceptis notarijs & medicis, vſque ad triginta ſolidos precium eorum redigi, ſiue in maſculis, ſiue in fœminis. Sinautem notarius ſit vel medicus ſiue maſculus ſiue fœmina: notarius quidem vſque ad quinquaginta, medicus autem vſque ad ſexaginta taxetur. Sinvero eunuchi ſint ſerui communes, maiores decem annis: ſi quidem ſine arte ſint, in quinquaginta ſolidos cōputentur: ſinautē artifices, vſque ad ſeptuaginta Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta ſolidis ęſtimari volumus. Et eorum partem competentem ſocij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

Vbi vnus ex ſocijs primo petijt ſeruū manumittere: poſtea alius idem poſtulat: potior eſt primus. ſed vbi omnes concurrunt à principio vel ex poſtfacto, omnes compelluntur ſine precio: & tunc omnib⁹ ſeruatur ius patronatus illæſum. Salice.

¶Sinautem vno ex ſocijs libertatem ſiue imponere ſiue relinquere ſeruo cupiente, & precium dante, alter vel alteri ex his ipſi ſe velle dixerint libertatē imponere, & precium dare: melior quidem cauſa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamen ſub obtentu libertatis & ipſi ad hoc proſiluerint: tunc iudicem competentem omnes compellere ſine precio, ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes ſecundum partem dominij diſtribuendo: iura autē patronatus ſecundū ſui naturā omnibus qui libertatem impoſuerit, æqualiter habētibus.

Vbi vnus ex dominis communi ſeruo libertatem legabat, partem ſuam amittebat, & ſocio accreſcebat:

quod hodie eſt correctum per hanc legem: & libertas cõpetit eo modo quo ſupra: vt inſti. de dona. §. fi. Sali.

¶ Ius autem accreſcendi quod antiqua iura in communibus ſeruis manumittendis introducebant, nullius eſſe momenti, nec in poſterum frequentari penitus concedimus.

Qui legat ſeruo communi ſeipſum: videtur ei legare libertatem. Item quãdo verba poſſunt dupliciter intelligi, debẽt interpretari in humaniorem partem. Bal.

¶ Idem. a. Iulia. præfecto pretorio. Lex. ij.

CVm apud omnes iuriſperitos hoc placitum eſt, vt ſeruus communis apud vnumquenque dominum partim ſit proprius, partim alienus, vt ex hac cauſa poſſit & ipſe legato honorari, & ipſe legari: huiuſmodi ĩcidit queſtio: Duo vel plures domini communem ſeruum habebant: ſed vnus ex his ipſi ſeruo ſuam partem quam in eo habebat, legauit. & ſemel accepta dubitatiõis occaſione, hoc veſtutas in magnum extulit certamen. Nos igitur ſenſum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum eſſe opinamur. Aut enim putauit teſtator liberũ fieri poſſe ex parte ſeruum, qui huiuſmodi legatum ei reliquit: aut ſi hoc minime cogitauit, affectu ſocij fecit, vt ei acquiratur: hæredes autem ſuos eundem ſeruum poſſidere minime voluit: vt ſit manifeſtum à ſuo patrimonio penitus eſſe eũ alienatum. In tali itaque comparatione nos qui fautores libertatis ſumus, ſic ambiguam teſtatoris interpretamur voluntatem, tanquam ſi voluerit eum libertate in ſua parte donare. Et cum iam de communibus ſeruis manumittendis ſtatuimus quid in huiuſmodi caſibus fieri oporteat: ex illius ſanctionis tenore & huiuſmodi ſpecies ſit definita. Fiat itaque liber, ex parte quidem teſtatoris, ſecundum eius voluntatem: ex altera autem parte, ex noſtra definitione, precio (ſecundum prædictę conſtitutionis tenorem) vel ſocio vel ſocijs ab hęrede pręſtãdo, vel ſi accipere noluerint, tam offerendo quàm conſignãdo, & periculo eorum deponendo: cum ſatis abunde que imperiale eſt humaniorem ſententiã pro durioribꝰ ſequi.

¶ De ſeruo pignori dato manumiſſo. Titu. viii.

Maritus dotis dñs ſeruum dotalem manumittit, ſed non inuita vxore cui ſpecialiter pignori dedit. Sali.

Impera. Seue. & Antoni. aa. Proculo. Lex prima.

LICET DOTALE mancipium vir qui ſoluendo eſt, poſſit manumittere: tamen ſi te pignori quoque datum mulieri apparuerit, inuita ea non poſſe libertatem aſſequi, non ambigitur.

Quod ſpecialiter declaratur, validius operatur quàm quod in genere prędicatur. Baldus.

Iidem. aa. Abaſcanto. Lex. ij.

Libertas à debitore fiſci ſeruo data qui pignori non eſt ex conuentione ſpeciali, ſed tãtum priuilegio fiſci obligatus: non aliter infirmatur quàm ſi hoc fraudis conſilio effectum detegatur.

Etiam expreſſa generalis obligatio bonorum non impedit ſeruum manumitti: ſed ſpecialis eiuſdem ſerui ſic. Salicetus & Baldus.

Iidem. aa. Antonio. Lex. iij.

AB eo qui bona ſua pignori obligauit quę habet quęque habiturus eſſet: poſſe ſeruis libertatem dari, certum eſt. Non idem iuris eſt in ijs ſeruis qui pignoris iure ſpecialiter traditi vel obligati ſunt.

Conſentiente creditore debitor iure manumittit ſeruum quem ſpecialiter pignori dedit. Sali. & Baldus.

Imperator Alexander. a. Sabiniano. Lex. iiij.

SI (vt proponis) conſentiente creditore cui pignoris iure cum alijs mancipijs obligatus fuiſti, à debitore manumiſſus es: potuiſti ad libertatem peruenire.

Ad reſcindendum aliquod factum nõ poteſt quis ſuam vel quaſi ſuam turpitudinem allegare. Baldus.

Idem. a. Extritatiano. Lex. v.

SI creditoribus ſatiſfactum fuerit: ancillę quæ pignori obligatæ à debitore manumiſſę erãt, liberæ fiunt. Nã ipſe manumiſſor ſi fraudem ſe feciſſe creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, nec hæredes eius.

Serui empti à tutore de pecunia pupilli, intelligũtur

ei ſpecialiter obligati: & ideo non poſſunt à tutore ma numitti. Bal. & Sali.

Idem. a. Auctioni. Lex. vi.

SI tutor tuus de pecunia tua ſeruos emptos manumiſit quoniam huiuſmodi ſerui, ſicut cęteræ res pupillaribus pecuniȷs emptæ, iure pignoris ex conſtitutionibus diuorũ parẽtum meorum obligati ſunt, fauore pupillorum liberi facti non ſunt.

Res dotalis eſt in dominio & adminiſtratione mariti. Itẽ res empta ex pecunia dotali, quia dotalis proprie eſt mariti, efficitur ipſius mariti iure dominȷȷ. Baldus.

Imperator Gordia. a. Iulianę. Lex. vȷȷ.

SIue cum nupſiſſes, mãcipia in dotem dediſti: ſiue poſt datam dotem, de pecunia dotis maritus tuus quędam comparauit: iuſtis rationib9 dominia eorum ad eum peruenerunt: ideo'que fruſtra quæſtionem ſuper ſtatu manumiſſorum conaris inferre: qui eius facti qui comparauit vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.

De ſeruis reipublicę manumittendis. Tit. ix.

Seruus ciuitatis poteſt manumitti ab ordine decreto prȩſidis interueniente: nec fuga vicarȷȷ eſt iuſta cauſa ipſum reuocandi in ſeruitutem. Salicetus

Imperator Gordianus. a. Epigono. Lex prima.

SI ITA VT lege municipali conſtitutionibuſque principum compræhenditur: cum ſeruus publicus eſſes, ab ordine, conſentiente etiam prȩſide prouincię, manumiſſus es: non ex eo quod is quem dederas vicarium, in fugam ſe conuertit, iugo ſeruitutis quod manumiſſione euaſiſti, iterato cogeris ſuccedere.

Manumiſſus ſolenniter à ciuitate, poteſt matrimonium cõtrahere: & nati ex eo, ſunt liberi, & in poteſtate patris. Salicetus.

Idem. a. Adriano. Lex. ȷȷ.

SI decretum ordinis, authoritas rectoris prouinciæ cõprobauit, quo is libertatem acceperat cui poſtea fueras (vt proponis) matrimonio copulata: natam ex huiuſ-

modi matrimonio, & ciuem Romanā eſſe, & in patris poteſtate, non eſt opinionis incertę.

Sine cauſa iuſta libertus etiam municipum non reuocatur in ſeruitutem: & non eſt iuſta cauſa tabellionatus officiū, licet tabellio ſeru9 public9 appelletur. Et natus ex matrimonio contracto cū liberto, naſcit ingenuus, & ideo ad decurionatū aſpirare non prohibet. Sali.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Philadelpho. Lex. iij.

Titulis non pręcedentibus quibus dominia ſeruorum quæri ſolent: municipum libertus ſeruus non efficitur. Si itaque ſecūdum legem Vectibulici (cuius legis poteſtatem ſenatuſconſulto Iubentio Celſo iterū & Neratio Marcello conſulibus facto, ad prouincias porrectam conſtitit) manumiſſus ciuitatem Romanam conſecutus es: poſt vero vt libertus tabulariam adminiſtando libertatē quam fueras conſecutus, non amiſiſti: nec actus tuus filio ex liberis ingenuo ſuſcepto, quo minus decurio eſſe poſſit, obfuit.

De iis qui a non dominis manumiſſi ſunt. Titulus. x.

Scienter manumittens ſeruum alienum vt proprium, tenetur domino hoc eligenti ad precium. Sali.

Impera. Anto. a. Cornelio. Lex prima.

CVM QVI ſeruos alienos ac ſi ſuos manumittit: vt precium eorū dominis, ſi hoc elegerint, dependat, vel quanti ſua intereſt, ſæpe reſcriptum eſt teneri.

Si procurator emit ſibi ſeruos: antequā tradat domino, poteſt manumittere illos. Salicetus.

Impera. Alexander. a. Mercuriali. Lex. ij.

FOeliciſſima quam mandante te ſeruum emiſſe dicis, ſi dominium ſerui quem manumiſit, nondum ad te tranſtulerat: fruſtra petis vt denegata libertate, eius quem manumiſſum dicis, poſſeſſio tibi tradatur.

Non venditione hęreditatis, ſed traditione rerum transfertur dominium. Bal. & Sali.

Idem. a. Pōpeio. Lex. iij.

QVi tibi hęreditatem vendidit:antequam res hęreditarias traderet,domin9 earũ perſeuerauit: & ideo manumittẽdo libertatem ſeruo hęreditario pręſtitit.

Habens precarium vſum,non adipiſcitur dñium: & ideo rem alienare,vel ſtatũ mutare,non poteſt.Bal.

Imperatores Vale. & Gali.aa.Zoilo. Lex.iiij.

SI non proprietatem donaueras, ſed miniſterium ancillæ dederas:libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vſum habebat,dominio tuo nihil pręiudicauit. Nemo enim alienum ſeruum,quãuis vt proprium manumittat,ad libertatem perducere poteſt.

Donator poſt traditionem deſinit eſſe dñs & adminiſtrator.Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.&.cc. Marcellinæ. Lex.v.

SI tradita ſunt ex donatione mancipia:ius manumittẽdi donatrix non habuit.

Pater non poteſt ſupplere defectum filij qui in ętate reperitur.Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Milio. Lex.vi.

SI pater ſeruũ veſtrũ licet vobis minorib9 viginti annis cõſentiẽtib9manumiſit:ei libertatẽ pręſtare nõ potuit.

Decretum obreptitium non valet:& ſi princeps fallitur,impetrans punitur. ſed ſi actus geſtus tẽporis diuturnitate firmetur: tam ciuilis quàm criminalis pœna funditus euaneſcit.Baldus.

Imperator Conſtantinus ad Baſſum. Lex.vij.

SI à non dominis libertas detur mancipio alieno:ſi quidem ab ijs iudicibus impetrabitur quib9 dandi ius eſt, ſine vlla trepidatiõe pœnæ, facilis diſſolutio eſt. ¶Si vero iubentibus nobis quicquam lege actum eſſe doceatur:& non dominus vt alienum mãcipium manumitteretur, petiſſe probetur:tunc eodem qui in conſpectu noſtro libertatem monſtrabitur à non domino conſecutus, ei protinus ad cui9 proprietatem pertinet, reſtituto:is qui mãcipium alienum, fallendo principis conſcientiam,manumiſit:mãcipia duo cogatur domino eius dare, eiuſmodi ſexus,ętatis,atque artis cuius conſtiterit eſſe manumiſſum: & alia

tria fiſco eadem ratione ſimilia. Quæ mulcta non ſemper imponitur,ſed potius conquieſcit ſi forte manumiſſus inferẽtem ſibi quęſtionem ſtatus,obiecta legitima pręſcriptione potuerit excludere:cũ ſibi amiſſi mancipij damna debeat imputare is qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmauit.

¶ Qui manumittere non poſſunt:& ne in fraudem creditorum manumittatur. Titulus.xi.

☞ Fraudis nomine continetur conſilium & euẽtus.Bal.

¶ Imperator Alexander.a.Antiocho. Lex prima.

CERTVM IVS eſt non aliâs directas libertates per legẽ Aeliam Sẽtiam,quæ ſunt in fraudem creditorum manumiſſorum datę,reuocari,niſi & conſilium fraudis, hoc eſt animus manumittẽtis , & euẽtus damni ſuũ recipere volẽtium ſequatur.¶Inter creditores aũt etiã eos numerãdos eſſe quibꝰ fideicõmiſſum debetur,olim placuit.

☞ Seruus etiam per interpoſitam perſonam ſeruum peculiarem non manumittit.Sali.

¶ Idem.a.Nataliano. Lex.ij.

SEruos meos nec per interpoſitam perſonam ad libertatem perducere homines peculij ſui poſſe,mãdatis principum compræhenditur.

☞ Quod fit in ſpectaculo & populi tumultu,pro infecto debet haberi.Baldus.

¶ Idem.a.Iuſtinę. Lex.iij.

DIuo Marco authore ampliſſimꝰ ordo cenſuit ne quis in ſpectaculo quod edatur,actorem ſuũ alienum'ue ſeruũ manumitteret:& ſi factũ eſſet,ꝓ infecto haberet.

☞ Minor annis viginti non poteſt tradere ſeruum ad manumittendum.Sali.

¶ Idem.a.Fœliciſſimo. Lex.iiij.

SI minor annis viginti ad libertatem præſtandam homines tradidiſti:ſenatuſcõſulto,quod geſtum eſt,irritum conſtituitur.

IN Authentica vt ſponſa.largitas.§.& hoc quoque.collatione.ix.conſtitutione.ij.

SEd hodie ex quo teſtari poſſunt: & libertates poſſunt relinquere, antiqua lege ceſſante.

Non dicitur fraudatus ille qui pretium recipit. Bal.

¶ Idem. a. Priſco.

Lex. v.

SI in fraudem eorum quę fiſco debebantur, probari poteſt libertas data, nō valet. ¶ Sed ſi pecuniam is quem patrem tuum appellas, emptori dedit: & ab eo redeptus, ad libertatem perductus eſt: nihil videtur bonis defuiſſe eius qui fiſci debitor dicitur.

Solus tutor non præſtat libertatem à pupillo debitam. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Olympio.

Lex. vi.

NEc fideicōmiſſariam libertatem à pupilla ſua ſeruis debitam tutorem poſſe præſtare, certi iuris eſt. Vnde ſi hos quos tu rogata fueras manumittere, tempore certo ætatis tuę ad libertatem non perduxiſti, ſed tutor manumiſit, remanſerunt in ſeruitute.

In fideicommiſſarijs libertatibus fraus conſideratur ex euentu tantum. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Zotico.

Lex. vij.

SI debitor ex adminiſtratione curæ dominus tuus non ſoluēdo conſtitutus, fideicommiſſariam tibi reliquit libertatem: cum in fideicommiſſarijs libertatibus euentum inſpici tātum obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodeſſe poteſt.

¶ Qui non pñt ad libertatem peruenire. Titu. xii.

Serui damnati ad perpetua vincula, non poſſunt ad libertatem perduci: nec damnati ad tempus, durante tēpore pœnę: ſed finito ſic: & libertas medio tempore eis relicta, tunc eis prodeſt. Salicetus.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Torquato. Lex prima.

CVM DIVVS Claudius pater me9 conſtituerit, à præſidibus prouinciarum, vel qui coercēdorum maleficiorū poteſtatem habet, in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non poſſe: ij qui intra tempora pœnæ liberi & hæredes eſſe iuſſi ſunt, aut legatum fideicōmiſſum've acceperunt: neque libertatē adipiſci, neq; quicquam eorū

quæ his data ſunt, capere poſſunt. Quòd ſi pœnæ tempus compleuerint:iam omni vinculo exoluti, & quaſi ad priſtinam vel ſimplicem ſeruitutis cōditionem redacti & libertatem,ſiqua teſtamētis dominorum illo tempore defunctorum acceperunt,ſine vlla queſtione pœnę præteritæ conſequantur.

Prohibitus in pœnam à teſtatore manumitti,non poteſt etiam per emptorē ad libertatē perduci. Prohibitus vero ꝓpter aliquod miniſteriū familiare,officij neceſſitate ceſſante nō prohibetur vęnire & manumitti. Sali.

¶ Imperatores Vale. & Gal.aa. Theodoro. Lex.ij.

IS.quidem qui in teſtamēto vetitus eſt manumitti,ad libertatem non poteſt peruenire:ſed in propoſito intereſt vtrum'ne eos quos cū filio educatos eſſe teſtator expreſſit, propter familiare miniſterium & vſum filiorum neceſſarium & vęnire & manumitti vetuerit:an quaſi male meritis pœnam irrogauerit. Nam priore caſu morte eius cui conſulebatur,obſequij neceſſitate finita,libertas poteſt peruenire:poſteriore autē caſu,id quod pœnę cauſa in ſeruos ſtatutum eſt,neceſſe eſt vires ſuas obtinere: quū diuis parentibus meis placuerit huiuſmodi teſtamentorū leges perpetuā ſeruitutē malemeritis ſeruis irrogare: vt nec per ſuppoſitū emptorem ad libertatem perduci poſſint.

¶ Quibus ex cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt. Titu.xiii.

Seruus qui vindicauit necē domini, pro pręmio conſequitur libertatem ſententia contra occiſores lata, & non ante. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianꝰ. aa. Firmino. Lex prima.

QVONIAM religioſa ſolicitudo ad augēdam prouocandam'q; fidei obſeruationē, iuris pręmio affici debet:ſi ad vlciſcendam necem domini incorruptis probationibus ac ſtrenuo nixu cōſtiteris:libertatem quā ijs qui dominorū cędem vindicant, iampridem ſenatuſconſultis & ſtatutis principum pręſtari ſancitum eſt,etiam tu pro tam ingen-

tibus meritis, non ex ipſo facto, ſed aditione & ſententia præſidis reportabis.

Seruus alienus qui defert falſatorẽ monetę, libertatẽ conſequitur, & domino fiſcus dat preciũ ſerui. Bal.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Ianuarium. Lex. ij.

SErui qui monetarios adulterinam monetam clandeſtinis ſceleribus exercentes in publicũ detulerint: ciuitate Romana donẽtur, vt eorũ domini preciũ à fiſco pcipiant.

Collige ex hac lege quòd de raptu virginis poteſt transſigi: tamẽ maleficiũ non remanet impunitum. Bal.

¶ Idem. a. ad populum. Lex. iij.

SI quis ſeruus raptus virginis facinus diſſimulatiõe prę teritum, aut pactione tranſmiſſum detulerit in publicum: libertate donetur.

Deſertor militię poteſt à quolibet accuſari: & ex hoc ſeruus conſequitur libertatem. Bal.

¶ Imperatores Gratianus Valentinia. & Theodo. aaa. ad Siagrium pręfe. pręto. Lex. iiij.

SI deſertorẽ militię ſeruus prodiderit: libertate donetur.

¶ De ingenuis manumiſſis. Titu. xiiii.

Ingenuus teſtamento manumiſſus nõ efficitur libertinus: & tamẽ tenetur manumittẽti reſtituere quicquid de eius domo vel eius contẽplatione meruit. Bal.

¶ Impera. Alexan. a. Phileto. Lex prima.

SI INGENVVM te ex teſtamẽto manumiſſum eſſe dicas: apud ſuos iudices cauſã agere debes, ſi tamen iuſtum cõtradictorem habes, id eſt eum qui ſe patronum tuum eſſe dicit: memor ſenatum cenſuiſſe, vt qui poſt manumiſſionem originem repetierint, ea quæ de domo manumiſſoris habent, ibi relinquant. In qua cauſa etiam legata vt liberto data, eſſe, iuriſprudentibus placuit.

Obſequia ſeruitutis nõ faciunt ingenuũ ſeruũ. Sali.

¶ Imperator Gordia. a. Pompeię. Lex. ij.

INgenuã natã, neq; nutrimẽtorũ ſumptus, neq; ſeruitutis obſequiũ faciunt ancillã, neq; manumiſſio libertinã.

Si manumiſſa eſt poſtea ex antiqua cauſa pronũciata ingenua: liberi ante nati probãtur ingenui. Sali.

¶ Imperator Philippus.a.Fœlicíſſimo. Lex.iij.

SI auiam tuam vti ancillam manumiſſam,poſtea ingenuam eſſe ſolẽniter conſtiterit: ſtatum'q; eius iuſtę ſententię tuetur authoritas:filios eius , quãuis ante ſentẽtiam ſuſceptos,ingenuam libertatẽ nõ immerito flagitare,ſi cũ peritioribus tractatum habuiſſes,facile cognoſceres.

In hoſtilitate inter duas ciuitates conſiſtente captus, nõ efficitur ſeruus. Salicetus.

¶ Impp.Diocle.& Maxi.aa.&.cc.Agripp. Lex.iiij.

CVm cognatũ tuum ingenuũ natum ex Palmyrenę factiõis dominatiõe redẽptum, velut captiuũ diſtractũ eſſe dicas:præſes,puincię ingenuitati ſuę reddi eũ efficiet.

Diffamanti alienum ſtatum terminus aſſignatur ad proponendũ & probandum de iure ſuo.quo nõ probãte , imponitur ei ſilẽtium ne vlteri9 infamet vel inquietet.qui ſi non paret ſententię,mulcta afficitur.Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Creſcenti. Lex.v.

DIffamari ſtatũ ingenuorũ ſeu errore ſeu malignitate quorũdam,periniquũ eſt:pręſertim cũ affirmes diu pręſidem vnum atq; alterum interpellatum à te,vocitaſſe diuerſam partem,vt contradictionẽ faceret ſi defenſionibus ſuis confideret. Vnde cõſtat merito rectorem prouincię cõmotum allegationib9 tuis,ſententiã dediſſe ne decętero inquietudinẽ ſuſtineres. Si igitur adhuc diuerſa pars perſeuerat in eadem obſtinatione: aditus pręſes prouincię ab iniuria temperari pręcipiet.

Famulatus liberi hominis etiam per tempus longũ, non facit eum ſeruum. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Dionyſio. Lex.vi.

SCientis conditionẽ, liberũ non poſſe fieri ſeruũ,euidentiſſimi iuris eſt . Cũ igitur proponas patrem pupillorũ quorum precibus feciſti mentionem,velut liberum te penes ſe habuiſſe in miniſterium : licet in actu longi temporis,non præcedente vero titulo quo dominia quęri ſolent, mutare tuam conditionem minime potuit.

Non renunciatio cauſę , ſed natalium veritas probat quem ingenuum. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Matronę. Lex.vij.

SI te & filios tuos ingenuos eſſe conſtat, natalium veritas vos tuetur. Nam qui ſeruitutis mouerat queſtioné: apud acta cauſe renunciando, ad ingenuitatis probationé nec nocere quicquam nec prodeſſe poteſt.

Serui vel liberi ex pacto nõ efficiũtur ingenui. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Calimampho. Lex. viij.

INgenui naſcũtur: libertini manumiſſione tantũ conſtituũtur. Pactum autem nec ſeruis nec libertinis ingenuitatem aſſignat: nec ijs qui tranſactioni non conſenſerunt, quicquam preiudicare poteſt.

Ex libertina matre natus eſt ingenuus: nec ei reuerſo obeſt quòd in captiuitate hoſtium fuit. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Potamoni. Lex. ix.

LIbertina matre procreatam, ingenuam naſci natalibus, euidentis ac manifeſti iuris eſt. Cum igitur te matre libertina editam, deinde ab hoſtibus captam, poſtliminio reuerſam proponas, & nunc tibi ſeruitutis moueri queſtionem: conſequens eſt adiri preſidem prouincie: qui de cauſa liberali cognoſcet, iure laturus ſententiam: ſciens neq; huiuſmodi matris conditionem, neq; captiuitaté, reuerſis, de ſtatu priſtino quicquam poſſe detrahere.

Nomina ſunt inuenta ad recognoſcédum, non ad faciendum quem ſeruum vel ingenuum. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Antenodore. Lex. x.

AD recognoſcédos ſingulos nomina cõparata publico cõſenſu, ob celandos natales ingenuis ſi mutetur, minime nocet: natoſq;, licet in miniſterio ſeruitutis libere cõditionis, nõ ſeruos poſſeſſio, ſed ſtat⁹ ingenuos edi pficit.

Locatio operarũ nec facit nec probat qué ſeruũ. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Maxime. Lex. xi.

SI veſtram poſſeſſionem nullus preceſſit titulus, ſed ingenui cõſtituti operas mercede placita locaſtis: nec ſtatui veſtro quicquam derogatum eſt, nec ad conuentionis implendam fidem ſolenniter agere prohibemini.

Plagio abducta ingenuitatem non perdit. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Quiete. Lex. xij.

AD mutandum libere ſtatum, cõmiſſum plagij nihil promouet: ſed abductam, natales quibus nata eſt,

poſt hunc etiam caſum obtinere conuenit.

Abſolutoria lata quia non probatum, non propterea præſumitur quod reus aſſerebat, eſſe verum. Item ſuccũbens in cauſa ingenuitatis, non prçiudicat ſibi in cauſa libertinitatis quin illam poſtea mouere poſſit. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc.Melandro. Lex.xiij.

INgenuum ſe contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem.

Etiam per titulũ fauorabilẽ ſtatus nõ amittitur. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Ariſto. Lex.xiiij.

STatui ingenuç ex eo ſolo quòd velut ancilla ſpõſaliorũ nomine data proponiſ, prçiudicari nulla ratiõe poteſt.

¶ Communia de manumiſſionibus. Titu.xv.

Si proprietarius & vſufructuarius ſimul libertatẽ ſeruo imponant, pleno iure liber efficitur. at vbi ſolus proprietarius hoc fecerit, ipſius libertus erit, & quaſi ſeruus apud proprietariũ permanebit: & interim aliũde quçſita quàm ex operis ſuis & re fructuarij, ſibi quçrit: & ea ad legitimũ eius ſucceſſorẽ trãſmittit. Vbi vero ſol⁹ fructuarius manumittit: ſi contẽplatione ſerui, tũc quãdiu vſuſfructus duraſſet, ꝑprietario ſeruire nõ tenetur, ſed poſtea ſic. & ĩterim extra opas quçſita, dño quçrit. Sa.

¶ Impera.Iuſti.a.Iuliano prçfe.prçto. Lex prima.

SANCIMVS ſi proprietarius ſeruo cuius vſuſfructus ad aliũ pertinebat, libertatẽ impoſuerit: nõ ſecundũ antiquã obſeruationẽ & libertate carere, & eũ ſine domino eſſe intelligi, ſed nec inueniri perſonã cui res ad ſe veniẽtes acquirat: ſed ſi tam proprietarius quàm vſufructuarius libertatẽ ei cõſentientes impoſuerint, pleno iure liberũ eum effici: & ſi quid poſtea ſibi acquiſierit, hoc in bonis ſuis habere. ¶ Sin autẽ proprietarius ſolus libertatem impoſuerit, vſufructuario minime cõſentiente: ſit quidẽ ille qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos ꝑprietarij cõnumeratus: & ſi quid in medio poſſidet, hoc ſibi acquirat, ſibiq́ habeat, & ſuæ poſteritati relinquat: ſaluo patronatus iure per omnia cuſtodiendo: niſi hoc ei legibus fuerit remiſſum. Ipſe tamen libertus quaſi ſeruus apud vſufru-

ctuarium permaneat, donec vſufructuarius viuit, vel vſuſfructus non illegitimo modo peremptus eſt. Etenim ſi finem vſuſfructus quocunq; modo accipiat: tūc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. ¶Si vero adhuc ſuperſtite vſufructuario ab hac luce fuerit libertus exēptus: hęreditas eius legitimū tramitem ſequatur. ¶Sin autē vſufructuarius tantūmodo libertatem impoſuerit: ſi quidem hoc modo vt cedat vſumfructū proprietario, pleniſſimū ius habeat in ſeruo ꝓprietarius: vt omnia ei ſeruus acquirat ſecūdum ea quæ generaliter in ſeruos & dominos conſtituta ſunt. ¶Sin vero gratias agēdo vſufructuarius eū ab vſufructu liberauerit, & libertate donauerit: tunc maneat quidem ſeruus proprietario ſuo annexus: ſed non neceſſitas ei imponatur donec viuit vſufructuarius, vel vſuſfruct9 conſtare poteſt, obſeruare proprietariū, & quędam miniſteria ei adimplere: ſed iudices noſtri eum in quiete tueantur. Poſt vſufructuarij autē mortem, vel vſuſfructus quocunq; modo interemptionē, tūc ſeruiat quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum peruenerint, hæc ſuo domino acquirat. Et ſit ex noſtra conſtitutione hęc ſeparatio inter ſeruos & liberos: & non ſecundum ius antiquū idem ſeruus remaneat & nullum reſpiciat dominum.

Poteſt pater & mater per filium & filiam apud iudicem vel aliter ſeruum manumittere. Bal.

¶Illud quoq; huic legi adijcimus, vt exploſa antiqua perſonarum differentia, liceat parētibus tam maſculis quàm fœminis, filijs filiabuſ ve ſuis in ſacris conſtitutis ſiue emācipatis cuiuſcunq; gradus, mādatum imponere quatenus ſeruos in libertatē perducant, ſiue apud iudicem, ſiue in ſacris eccleſijs, ſiue ſecundū alium quem mandator voluerit legitimum modum. Cum enim & in ſucceſſionibus & in alijs penè omnibus nulla eſt inter liberos diſcretio: oportet hoc obſeruari & in præſenti caſu, maxime pro libertate, quā & fouere & tueri Romanis legibus & præcipue noſtro numini peculiare eſt.

Poteſt manumitti tam in eccleſia quàm apud iudicē vel in teſtamento etiam infans & ignorans, vt ſit ciuis Romanus. Bal. Vel ſic: Seruus cuiuſcunq; ętatis manu-

mitti poteſt à domino. Salicetus.

Idem.a.Iuliano præfecto prætorio. Lex.ij.

SI quis ſeruo ſuo libertatem imponat, ſiue in eccleſia, ſiue in ęde ſacra, ſiue ad qualecunque tribunal, vel apud eum iudicem qui libertatem imponere legibus habet licẽtiam, ſiue in teſtamento vel alio vltimo elogio, directam vel fideicõmiſſariam: nullo coerceatur modo eorũ qui ad libertatem veniunt ætatem requirere. Neque enim eum tantummodo ciuitatem Romanam adipiſci volum9, qui maior triginta annis exiſtit: ſed quemadmodum in eccleſiaſticis libertatibus non eſt huius ętatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, ſiue in extremis diſpoſitionibus, ſiue per iudices, vel alio legitimo modo, hoc obſeruari ſancimus, vt ſint omnes ciues Romani conſtituti. Ampliandam enim magis ciuitatem noſtram quàm minuendam eſſe cenſemus.

Si exiſtens ſine vxore ancillam propriam in concubinam habeat: et de eius vel ſobolis libertate vel ſeruitute nihil diſpoſuerit: ad libertatẽ poſt eius mortem perducuntur. Salicetus.

Idem.a, Ioanni pręfecto prętorio. Lex.iij.

SI quis ſine vxore conſtitutus, ancillam ſuam ſub nomine habeat concubinę, & in eadem vſque ad mortem ſuam conſuetudine permãſerit, & forſitan liberos ex ea ſuſtulerit: ſancimus omnimodo non cõcedi hæredibus defuncti eandem vel liberos eius (ſi etiã liberos habuerit) in ſeruitutem deducere: ſed poſt mortem domini ſub certo modo eripiatur in libertatem vnà cum ſobole ſua, ſi etiam eã forſitan habuerit. Ipſi etenim domino, dum ſupereſt, damus licentiã quomodo voluerit vti tã ancilla ſua quàm ex ea progenita ſobole: & in ſuo vltimo elogio quicquid voluerit circa eos diſponere, id eſt quaſi ſeruos eos aliijs legare, ſiue in ſeruitutem hæredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate eos prętererit, tunc poſt mortem eius ad libertatem eripiãtur: vt ſit mors domini, libertatis eorũ exordium. Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel libertas vel ancillas habere, nec antiqua iura nec noſtra concedunt.

¶ De liberali cauſa. Titulus.xvi.

Pater poteſt venire contra factum ſuum illicitum & inhoneſtum, in fauorem filiorum, qui non potuerũt per patrem affici iniuria. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a. Saturnino. Lex prima.

REM QVIDEM illicitam et inhoneſtam admiſiſſe te confiteris, quia proponis filios ingenuos à te vęnundatos: ſed quia factum tuum filijs tuis obeſſe non debet, adi competentem iudicem ſi vis vt cauſa agatur ſecũdum ordinem iuris.

Sententia inter duos ſuper proprietate ſeruorum lata, non præiudicat ſeruis in libertatem proclamantibus. Salicetus.

¶ Idem.a. Veroniano. Lex.ij.

SI ij quos ſeruos tuos eſſe dicis, liberi eſſe à diuerſa parte dicantur: de ſtatu eorum more ſolito quæri oportet. Nec enim res iudicata qua de proprietate eorum pronunciatum eſt, opponi cauſæ liberali poteſt.

Ex conturbernio ancillæ alienę liber homo non trãſit in alterius dominiũ. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a. Quirino. Lex.iij.

SI liber homo alienæ ancillæ contubernium ſequatur, licet ei fuerit denunciatum vt ſe abſtineret, ſeruus domini mulieris non fit.

Si ſententia pro libertate data tranſit in rem iudicatam, amplius de ea non quæritur: ſecus ſi ab ea fuerit appellatum. Salicetus.

¶ Idem.a. Iucundo. Lex.iiij.

SI is quem in ſeruitutem petebas, liber (quanuis abſente te) cauſa cognita pronunciatus eſt: ſecunda in ſeruitutem petitio eius dari tibi non debet. Sed ſi poſtea quàm cognouiſti, de ſententia iudicis appellaſti: an iure lata ſit, in auditorio quæretur.

Venditio fiſci nõ pręiudicat cauſæ liberali. Item probationis onus incumbit non poſſidenti: quo non probãte, poſſeſſio rei manet inconcuſſa. Bal.

¶ Idem.a. Sabino. Lex.v.

NOn ideo minus in libertatem proclamare poteſt ea quam ancillam tuam eſſe dicis, quòd eam vendente fiſco comparaſti. ¶Sed nec hodie ad pręſcriptionem operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cum ætatis allegatio non aliàs poſſit præſcriptionem aduerſus ciuem Romanum accõmodare, quàm ſi participandi precij gratia conſenſum ſeruituti dediſſe probetur. Probationis ſanè on9 cum ex ſeruitute in libertatem aſſeritur, ad ſe recipit: quæ ſi affirmationem ſuã non impleat, inconcuſſum poſſeſſionis ius obtinebis.

Si ſpõtanea confeſſio non valet: multo min9 facta coacte vel in tormentis. Baldus.

¶Imperatores Valerianus & Gal. aa. & Valens nobilis .c. Verſimeno. Lex. vi.

NEc ſi volens ſcripſiſſes ſeruum te eſſe, non liberũ: pręiudicium iuri tuo aliquod comparaſſes: quanto nunc magis cum eã ſcripturã dare compulſum te eſſe teſtaris?

Contra libertatẽ pręſtitam à defuncto hęres non poteſt venire, etiam ſi ſeruus fuerit hæredis: quia adeundo hæreditatem, confirmat libertatem. Sal.

¶Imperator Aurelius. a. Secundo. Lex. vij.

SI ab eo cuius ſeruus fuiſti, manumiſſus es: fruſtra libertatis controuerſiã ſuſtines, maxime ab hærede eius qui te manumiſit: cum etſi iure libertas non proceſſerit, reſpectu tamen aditæ hæreditatis voluntatem defuncti ſuo cõſenſu firmare debuit.

Ex pacto facto cum ſeruo proprio de ſe vel filio manumittẽdo, et dato nummo, dominus nõ adſtringitur, licet à iure hortetur. Salicetus.

¶Impp. Diocle. & Maximia. aa. & cc. Verinę. Lex. viij.

CVm affirmes placuiſſe quondam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo certę quantitatis, vos manumitteret: & te tantummodo liberauit: aditus rector prouincię hortabitur eum, ſalua reuerẽtia quam patrono liberti ſolent exhibere, placito ſuo ſtare.

Aſſertum in libello habet vim confeſſionis, & ei ſtatur contra proferentem: & ſi in diuerſis libellis contraria dicit, ſtatur ei quod nocet. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Proculo. Lex. ix.

CVm precum tuarum conceptio, licet eum contra quẽ ſupplicas, ex ancilla tua natum eſſe expreſſerit, tamẽ nomini cognomen quo liberi duntaxat nuncupantur, addiderit, & eum nõ ſeruum eſſe, ſed ſeruili macula aſperſum eſſe compræhenderit: contra eum qui ſeruus non eſt, ſupplicaſſe te intelligis.

Non valet pactum libertatem infringẽs: & ſic nemo eſt dominus ſuiipſius. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Straconio. Lex. x.

Liberos priuatis pactis vel actu quocunque adminiſtrationis non poſſe mutata conditione ſeruos fieri, certi iuris eſt.

Illicita aſpiratio ad honores publicos, nõ facit ſeruũ libertum. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Fauſtino. Lex. xi.

NOn mutant ſerui ſtatum ſi ad ciuiles honores illicite atque improbe aſpirauerint. Vnde ſi ſtatus moueatur quęſtio: intelligere vobis licet nihil prodeſſe poſſe quòd pater veſter ciuiles honores geſſit. Solennibus itaque ordinatis, apud præſidem prouinciæ de ſtatu veſtro cognoſcetur.

Venditio non facit ingenuum ſeruum: nec precium à ſeruo emptori ſuo traditum, facit eum liberum. Sal.

¶ Iidem. aa. & cc. Proculo. Lex. xij.

SI ex liberta te natum aliquis comparauerit: ſtatum retines quem ante habuiſti. Si vero ex ancilla editum naturalis pater idem'que dominus diſtraxit, ac poſt emptori precium ſoluiſti: non idcirco libertatem conſecutus es.

Status quæſtio defuncto iam principaliter non mouetur, ſed poteſt ſecũdario de ipſa diſputari propter res & ſtatũ filiorum. Baldus.

¶ Iidem. aa. Paulo. Lex. xiij.

PRincipaliter de ſtatu defuncti agi non poteſt. Si vero ex peculio quondam eius quam tu bona reliquiſſe commemoras, res vendicentur, vel eius filijs moueatur ſtatus quæſtio: hæc omnia ſolenniter præſidali notione decidi debent.

Pendente lite de ſtatu, ſeruus habetur ꝓ libero. Bal.

Iidem. aa. Quintiano. Lex. xiiij.

LIte ordinata, in poſſeſſione libertatis is de cuius libertate quęritur, cōſtituitur, et interim ꝓ libero habetur.

Ingenuitas probatur non tantum per ſcripturam factam de natiuitate, ſed etiam per teſtes & alias legitimas probationes. Salicetus.

Iidem. aa. Palladio. Lex. xv.

NEc omiſſa profeſſio probationem generis excludit, nec falſa ſimulatio veritatem minuit. Cum itaque ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præſes prouincię ſolennibus ordinatis, prout iuris ratio patitur, cauſam liberalem inter vos decidi prouidebit.

Si inſtrumentum dotale de liberta ſit ſcriptum vt de ancilla, non præiudicat ei ignoranti, cuiuſcunque ſit ętatis: nec ſcienti ſi ſit minor annis viginti. Sali.

Iidem. aa. & cc. Diogenæ. Lex. xvi.

SI miniſterium tuū quaſi libera exhibuiſti, ac te neſciente quaſi ancilla in dotem data, conſcriptum inſtrumentum eſt: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerunt: maxime cum te minorem ætate fuiſſe commemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare poſſe ſtatum ac pro liberis ſeruos fieri: ne ante libertatem incōſulte amittant, quam alij propter ætatis rationem ſine cōſilio præſtare non poſſunt.

Ingenuitas vnius ex fratribus, non arguit ingenuitatem alterius: quia hæc ſtant ſimul, vt vnus ſit liber, & alter ſeruus. Salicetus.

Iidem. aa. Rheſino. Lex. xvij.

MVltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, poſt delictis vel caſibus interuenientibus, ſingulorū cauſæ ſtatus ſeparātur. Nihil itaque prohibet eundē & tibi non mouere quæſtionē ſtatus, & eos quos fratres tuos aſſeueras, in ſeruitutē vēdicare ſiue retinere. Igitur ad demonſtrandā fratrum tuorū libertatē, alię ſunt probatiōes neceſſarię. Nam quòd tibi non mouetur quæſtio libertatis, eorum non idoneam conſtat habere probationem.

Licet ſeruus conducat rem à domino, per hoc non probatur libertas: nec per locationem operarũ probãtur ſeruitutes. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Zotico. Lex. xviij.

AD probationem ingenuitatis ab eo contra cuius ſucceſſores poſtulas, facta tibi locatio non ſufficit: nec tamen hoc ſolum ad ſeruitutis vinculum argumentum eſt idoneum.

Si manumiſſus ab vno, prouocetur in ſeruitutem ab alio: manumiſſo contradicenti datur propria defenſio: aliâs ſi prouocanti cõſentit, eum inuitum manumiſſor defendit. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Paulo. Lex. xix.

PRincipaliorẽ cauſam eius de quo ſupplicas eſſe quàm tuam perſpicimus. Nam cum te eum ad libertatem perduxiſſe profitearis, illius intereſt magis ſolenniter ſuũ tueri ſtatum: & cõſequenter tua etiã agetur cauſa. Nam ſi ab eo contra quem fundis preces, ſeruus dicatur, ei'que libertas ex manumiſſione tua vendicetur: probatio ſeruitutis originis, & beneficium manumiſſionis libertatem illi aſſignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. Si vero conſentiat ſeruituti: tunc iure conceſſo adito præſide prouinciæ eum inuitum etiam defendere poteris.

Actus præſtandę libertatis iocoſus libertatem non tribuit. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Aeternali. Lex. xx.

SIcut ſemel pręſtitam libertatem reuocari non licet: ſic per ea quæ nõ manumittẽdi cauſa domini cum ſeruis proprijs agunt, nihil ſibi detrahunt.

Qui doloſe poſſidet libertatem, in poſſeſſione ſeruitutis eſſe nõ videtur. Itẽ ex libelli cõceptione apparet vtrum quis prouocet ex poſſeſſione ſeruitutis in libertatem, an prouocetur ex poſſeſſione libertatis in ſeruitutem. Nam ſemper reus præſumitur eſſe in poſſeſſione, niſi tenor libelli dicat contrarium. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Thaſillæ. Lex. xxi.

EAm quæ in poſſeſſione libertatis non ſine dolo malo reperitur, in ſeruitutẽ conſtitutę ſimile habere prę·

iudicium edicto perpetuo cauetur. Sed ſi cõtrouerſia erit vtrum ex ſeruitute in libertatem petatur, an ex libertate in ſeruitutẽ: ſui cõceptione manifeſte probatur: nec quicquam iuris ancillę dolus proprijs dominis aufert.

Nemo ſibi poteſt patrem aſſignare, ſed natura aſſignat. vnde qui ſe vocat ex alio parente natum, nõ officit veritati. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Pardalæ. Lex. xxij.

PArentes, natales, non confeſſio aſſignat. Quapropter ſi ex ancilla nata, poſt ad libertatem manumiſſa perueniſti: te ſeruam profeſſa velut ex ancilla altera natam, huiuſmodi ſimulatione vel errore quęſitam manumiſſione libertatem amittere minime potuiſti: cum ſerui naſcãtur ratione certa, non confeſſione conſtituantur.

Ex ſeruitio vni ex heredibus præſtito à ſeruo libertate donato non fit prçiudicium libertati. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Muſciæ. Lex. xxiij.

SI tibi teſtamento directa libertas à domino relicta eſt, & ex eo ſucceſſerunt ſcriptæ filiæ: non idcirco quòd ſecundum eius voluntatem vel contra de filiabus vni præſtas obſequium, cæterę filiæ tuam reſcindere poſſunt libertatem.

Confeſſio apud acta non in modum iudicij facta nõ officit: ſecus ſi fieret ſolẽniter in figura iudicij. Bal.

Iidem. aa. & cc. Sebaſtiano. Lex. xxiiij.

INterrogatam & profeſſam apud acta ſe eſſe ancillã, huiuſmodi factum defenſionẽ libertatis nõ excludit.

De eſſentia manumiſſionis nõ eſt ſcriptura: & ideo illa omiſſa vel deperdita non nocet. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Licentiano. Lex. xxv.

SIcut prætermiſſa inſtrumenta manumiſſionis recte factæ nullum afferunt præſtitę libertati præiudicium: ita ſi ſeruum ad libertatem perduxiſti, inſtrumẽtorum amiſſio nihil ei nocere poteſt.

Inſtrumenta manumiſſionis cogitur patronus præſtare manumiſſo. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Modeſto. Lex. xxvi.

SIcut datam libertatem manumiſſis adimere patronus

nō poteſt:ita manumiſſionis inſtrumentū pręſtare cogit.

Sententia pro libertate lata obſtat victo qui vincentem in ſeruitutem repetit. Et cohęredis confeſſio ſuper ſtatu defuncti, non pręiudicat cohęredi contrarium aſſerenti. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc. Auſterio. Lex.xxvij.

ARrianus ſi mota ſibi quæſtione à Leonide, liber fuit pronunciatus: in ſeruitutem à victo iterum non recte petitus eſt. Cohæres etiam tibi ab Arriano datus, colludens cum eo ſiue hæredibus ipſius qui ſtatus ei mouerat quęſtionem, nihil tibi obfuit: nec ea quę in confeſſione inter eos venerunt, ſtatum veritatis vel nomen ſubſtantię defuncti mutare potuerunt.

In cauſa liberali conditio matris nō patris debet ſpectari: nec dignitas aui coadiuuat. Sali.

Iidem.aa.&.cc. Euromedanti. Lex.xxviij.

AVi paterni magiſtratu functi dignitas, ad libertatis probationē nihil nepoti prodeſt: ſiquidem in liberali cauſa matris non patris inſpicitur conditio. ſed nec materni aui ſola conditio ſufficit: cum licet auia quoq; libera probari poſſit, multis tñ ex cauſis ſtatus mutari cōſueuit.

Qui redimit ancillam vt eam teneat in cōcubinatu, non propterea eam manumittit. Baldus.

Iidem.aa.&.cc. Troilæ. Lex.xxix.

DE ancilla matre natam, & ab eo redemptam in cuius fuit contubernio: ſi non manumittitur, in ſeruitute permanere non ambigitur.

Licet libertus non pręſtet patrono operas obſequiales: non tñ propterea in ſeruitutem redigitur. Bal.

Iidem.aa.&.cc. Eutychiæ. Lex.xxx.

SOlo obſequij non præſtiti velamento, data libertas reſcindi non poteſt.

De calumnia mouentis improbe quæſtionem ſeruitutis, poteſt criminaliter & ciuiliter agi pendente cauſa liberali: ſed lite cōteſtata differtur donec pro libertate pronuncietur. qua pronunciatione facta, etiam de rebus direptis reſtitutio poteſt peti. Salice.

Iidem.aa.&.cc, Caſſianæ. Lex.xxxi.

SI tibi ſeruitutis improbe moueatur quæſtio: ſolennibꝰ ordinatis, de calumnia vel iniuria (prout vindictæ viã elegeris) habita cõteſtatione, poſtea quàm ſeruus nõ eſſe fueris pronunciatus, aduerſus eam ſententiam poſtulare potes: tunc demũ etiam de ĳs quę direpta ꝓbaueris, reſtitutionem cũ pro libertate fuerit pronunciatũ, petiturus.

Libertati nil addere vel detrahere poteſt ſubſcriptio filiorum manumittentis. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Antonio. Lex. xxxĳ.

SVbſcriptio filĳ domini manumittentis, nec addere ſecuta, nec omiſſa detrahere libertati quicꝗ poteſt.

Etiam per pecuniam poteſt fieri manumiſſio. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Melicianæ. Lex. xxxiĳ.

LIcet accepta pecunia dominus te manumiſit: tamen tributa libertas reſcindi non potuit.

Concubina libera, per hoc non efficitur ſerua.

¶ Iidem. aa. & cc. Etimonæ. Lex. xxxiiĳ.

LIbera, concubinatus ratione non cõſtituitur ancilla.

Licet ſeruus tutoris officio fungatur de facto in perſona domini ſui: non tamen efficitur libertinus. Vel ſic: Pupillus tutorem quõdam ſuum poteſt dicere ſeruum: ſed non econtra. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Atellio. Lex. xxxv.

NOn idcirco minus quòd pupilli res velut tutor adminiſtraſſe dicitur, ex eius perſona ſeruitutis pati quæſtionem poteſt.

Pactum inter ancillam & dominam non neceſſitat: nec pactum liberę vt filĳ ſui teneantur ſeruire. Sali.

¶ Iidem. aa. Theodoro. Lex. xxxvi.

POſt certi temporis miniſterium ancillę, liberam eam eſſe cum ea paciſcendo, conuẽtionis obtẽperandi legi domina nullam habet neceſſitatẽ. vt ꝗ hoc verum eſt, ita econtrario ſi filios ſuos conſtituta cũ his libera in miniſterium tibi tradere promiſiſſe probetur: parere placitis non compellitur.

Inter cognatos pręſumitur ſciẽtia, & participes eiuſdem criminis inuicem ſe non accuſant. Baldus.

¶ Iidem. aa. Olympio. Lex. xxxvĳ.

SI filium tuum liberum genero vendidiſti, qui tam ꝓxima neceſſitudine cõiunctus, ei⁹ cõditionis ignorantiã ſimulare nõ poteſt: vtriſq; ſocijs criminis accuſator deeſt.

Limenarchę officiũ non facit ſeruum liberũ. Sali.

¶ Iidem.aa.Phileſarphi. Lex.xxxviij.

NOn idcirco minus quòd te limenarcha creato nemo contradixit, reipublicæ nomine moueri tibi ſtatus quæſtio poteſt.

¶ Iidem.aa.Poteſentico. Lex.xxxix.

LIberos velut ſeruos ſe profitentes, ſtatum eorum mutare non poſſe conſtat.

In cauſa libertinitatis & ingenuitatis etiã altera parte abſente poteſt procedi, & definitiue pronũciari. Sa.

¶ Exemplum ſacrarũ literarũ ad Verutũ. Lex.xl.

IVxta edicti noſtri continentiam, in liberalibus quoque negocijs, ſiue de libertinitate, ſiue de ingenuitate quæſtio moueatur: abſente nihilominus vna parte cauſam diſcuti, & ꝓ iuſtitię ratione ſententiã proferri nihil ꝓhibet.

Dñs poteſt eũ qui fuit decurio, & cui ſcripſit vt decurioni, vẽdicare vt ſeruũ: & de iure ſuo poteſt docere per teſtes & illius natiuitatem vel originẽ, ac etiam ꝑ eius confeſſionẽ factam corã competenti iudice. Sali.

¶ Imperatores Cõſtãtinus & Luci.aa.ad Euticum prę ſidem Cappadociæ. Lex.xli.

IVbemus omñes epiſtolas actricis quas ad Aelium tanq̃ principalem fecerat, inanes ac vacuas eſſe, atq; in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiuſdem Aelij requiri: nec mulieri id obeſſe quòd ad eum tanq̃ decurionem ac principalem ſcripſerit: vel id quòd idem ſe finxerit decurionem vel principalem: maxime cum nõ ſolum teſtium profeſſione & cognationis eius, iugum ſeruile cognoſcitur, verum etiam voce propria eiuſdem Aelij apud aliud iudicium patuerat quòd conditionis ſeruilis videretur.

Sententia matris pręiudicat filijs pendẽte lite natis, non antea. Salicetus.

¶ Imp.Conſtantinus.a.ad Maximũ.p.p̃. Lex.xlij.

PLacuit eos qui naſcuntur, matrum conditionibus vti quarum mox viſceribus exponuntur: ante verò litem

nati, ſuo nomine omnes in quæſtionem vocentur: quoniã hos ſolos qui in lite nati erũt, omnem fortunam matrum complecti oportet, & aut iuſtis tradi dominis, aut liberta te cum lucis authoribus frui.

¶ De aſſertione tollenda. Titulus .xvii.

Leges de aſſertoribus adhibẽdis in cauſa liberali, caſſantur: & ſtatuitur vt qui de poſſeſſiõe libertatis in ſeruitutem prouocatur, per procuratorem poſſit reſpondere. Qui autem de poſſeſſione ſeruitutis prouocat in libertatem, cauſam per ſe tantũ oportet agere: & à ſentẽtijs ſuper his latis debet ꝓuocari, & cognoſci vt in alijs negocijs. aliâs ſententia remanet in ſua firmitate. Sali.

¶ Impera. Iuſtinia. a. Mennæ præfecto præto. Lex prima.

LITES ſuper ſeruili conditione mouendas, ad clemẽtiorem tam examinationem quàm terminũ tranſferimus: iubentes, ſi quis vel adhuc ſeruiens liberum ſe eſſe dixerit, vel in libertate commorans ad ſeruitutẽ vocatus fuerit, aſſertoris difficultatem in vtroque caſu ceſſare, ipſum'que per ſe, ad intentionẽ eiꝰ qui dominum ſeſe aſſerit, reſpondere: et ſi ex poſſeſſione libertatis ad ſeruitutẽ ducitur, etiã procuratorem dare minime prohiberi. quod ijs qui ex ſeruitute ad libertatem proſiluerint, penitus interdicimus. illis legibus quæ dudum ſecunda & tertia vice aſſertorias lites examinari præcipiebant, in poſterum conquieſcentibus: cum ſit iuſtum primam definitionem in ſuis manere viribus, cum prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta, ad ſimilitudinem aliorum negociorum iudex ad quẽ res ex prouocatione deducitur, eã examinabit: cuius & ipſius iudicium ad ſecundam exquiſitionem minime deducetur occaſione legum quæ ſuper aſſertorijs litibꝰ poſitæ ſunt.

Res prouocantis ſe de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem, debent in tuto collocari pro diſpoſitione iudicis. Res vero prouocati de libertate in ſeruitutem, non collocantur penes alium ſi paratus eſt fideiuſſorem de eis præſtare. & vbi non poteſt fideiuſſorem dare: ſuæ iuratoriæ cautioni debet committi. Salicetus.

¶ Super peculio etiam eorũ vel alijs rebus aut cauſis ve-
terẽ defenſionis obſeruationem tollimus: præcipientes il-
lorum tantũmodo peculia qui ex poſſeſſione ſeruitutis ſu
per libera conditione litigant, aliaſque res quæ vendican-
tur, in tuto pro diſpoſitione iudicis collocari. Omnes vero
qui pro libertate periclitantur, ſiquidẽ poſſunt fideiuſſorẽ
dare, eũ exigi. Sin vero reuera datio eius impoſſibilis eis
ſit, hocque iudici manifeſte oſtendatur: iuratoriæ cautio-
ni committi:

Si aſſertus ſeruus legitime citatus, per annum cõtu-
max fuerit, dominio aduerſarij ſubiugabitũ: & ſi ille qui
ſeruum ſuum aliquem dicit, eum conueniat coram vno
iudice, & poſtea eum cõueniat apud alium: priuandus
eſt dominio ſuo: niſi ſeruus cauſam prẽſtiterit. Sali.

¶ Scientes quòd ſi poſt huiuſmodi expoſitionẽ abfuerint,
& edictis citati, in abſentia nihilominus per vnum annũ
durauerint, omnimodo ſeruituti obnoxij erunt, & eius do
minio qui litem eis intulit, ſine vlla dubitatione aſſigna-
buntur. ¶ Scire vero eos volumus qui aliquem ad ſeruitu-
tem vocant, quòd ſi poſt primam accuſationem in quocũ
que iudicio vel ex diuali iuſſione factam, & admonitionẽ
ei oblatam qui ſeruus eſſe dicitur, in alio iudicio eum accu
ſauerint: (præterquam ſi eius occaſionem ipſe qui ſeruus
eſſe dicitur, præſtiterit) etſi dñi ſint, ſuo iure priuabũtur.

Si is qui de ſeruitute proclamat in libertatem, mo-
riatur lite pendente: finitur cauſa: & poteſt poſſeſſor
qui ſe dominum defendit, experiri contra eum qui ſibi
vendidit: vt vel doceat ſeruum vendidiſſe: vel eo non
docente, quaſi defuncta perſona libera fuerit pronũcia-
ta, euictionem ſoluat. Salicetus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. ij.

EXpeditam antea quæſtionem, in præſenti autem ex
noſtra lege quam de aſſertiõe tollenda poſuimus, in
quandam difficultatem incidere periclitante, compẽdio-
ſo remedio fulciendam eſſe cenſemus. Cũ eteni per aſſer-
tores ſuper libertate iudiciũ agitabatur, ſi in medio, aſſer-
tore litem agente, aſſertus ab hac luce fuerat ſubtractus,
neceſſitas imponebatur nihilominus aſſertori litem imple

re:vt emptor ſi victus erat, & pro libertate fuerat pronūciatum, habeat regreſſum aduerſus vēditorem: vt ei quaſi liberæ perſonæ vēditor reddat id quod emptionali inſtrumento cōtinebatur, vel natura contractus exigebat. ¶In præſenti autem quia aſſertorū vana nomina reiecta ſunt: ſi perſona pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium poteſt adimpleri vna tantummodo perſona in iudicium veniente? Sancimus itaque in præſenti caſu licentiam eſſe emptori aduerſus ſuū actorē venire, quatenus vel oſtendat venditor ſeruum ſe vendidiſſe: vel ſi non pōtuerit, quaſi libera perſona vendita, cuictionis periculum ad eum reuertatur.

¶ Quibus ad libertatem proclamare non licet: & de rebus eorum qui ad libertatem proclamare non prohibentur. Titulus. xviii.

Si venditus non eſt precium participatus, in libertatem ſe proclamat: aliâs ſecus. Sali.

¶ Imperator Gordia. a. Proculo. Lex prima.

DISPAR CAVSA eſt eius qui diſſimulata cōditione ſua diſtrahi ſe paſſus eſt: & eius qui precium participatus eſt. Nam ſuperiori quidem non denegatur libertatis defenſio: poſteriori aūt etſi ciuis Romanus ſit, & participatus eſt precium, libertas denegatur. Eandemque & in eo diſtinctionem adhibendam cui fideicommiſſaria libertas debetur, meritiſſimi iuris authores reſponderunt.

Serui effecti propter delictum inſigne, non poſſunt in libertatem proclamare. Salicetus.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Melanæ. Lex. ij.

DE latronū familijs deſcēdentibus, ex largitione principali vel authoritate fiſcali ſeruis factis, retro principes libertatem denegari decreuerunt.

Si prouocans ſe in libertatem, fatetur de rebus apud eū conſiſtentibus aliquas eſſe eius qui ſe dominū dicit: ſtatim ei debent reſtitui. Si vero neget, in tuto debent collocari apud ſequeſtrū. & ſi pro libertate poſtea fuerit pronunciatum, peculium quod ei vt ſeruo fuerat cō

ceſſum, debet domino reſtitui: & de eo & eius iuribus
bona ratio redditur. alia vero ex teſtamento vel dona-
tione quęſita libero pronũciato debẽt aſſignari. à ſeque
ſtro tñ ꝓdicto liberatur cautionẽ idoneã pręſtãdo. Sal.

¶ Imperator Conſtan.a.ad Maximia.præfe.præ. Lex.iij.

SI quis in libertatem ꝓclamauerit: id quod apud ſe eſſe
eius qui ſe dominum dicit, profitebitur: quoniã non de
eo dubitatur, reddi ac referri iudex protinus pronũciabit.
Quod vero petitur, ſi fuerit negatione dubium, per cau-
tionem cõſeruabitur: ac petitio differetur: vt ſi fuerit ap-
probata libertas: quoniam & ipſis qui his rẽ commiſerũt
medendum eſt, geſtarum rerum ab eodem ratio, atque
omne quod debetur, repoſcatur: vt ſeruitute depulſa, qui
pro domino quondam fuerat, habeat quod vt ſeruo domi
nij iure largitus eſt, & quę ex earum rerum quæſtu ac fru
ctibus cõgregata ſunt, & que de furtiuis cõpendijs obſcu
re capta ac parata ſunt, cũ liberũ eſſe non oporteat quod
apud ſeruũ dominus peculij nomine collocauerat. Ea ve-
ro quæ teſtamẽto vel donatione quæſita ſunt, aut quæ ex
earum rerũ emolumentis empta cõfectaque ſunt, eidem
ingenuo deputentur. Quæ tamen vniuerſa, exacto liberta
tis iudicio, quatenus à ſupradictis rebus diſcernũtur, in ſe-
queſtro eſſe oportet: vt his ab vtroque deductis, atque in
mediũ collatis, ad eorũ proprietatem vterque contendat.

¶ De ordine cognitionum. Titulus.xix.

Pendente lite ſuper ſtatu, non poteſt dictus ſeruus de
crimine ſuum accuſare aduerſarium. Salicetus.

¶ Imperator Alexander.a. Vitalo. Lex prima.

CVM ET ipſe cõfeſſus es ſtatus te controuer-
ſiam pati: qua ratiõe poſtulas priuſquã de cõ
ditione conſtaret tua, accuſandi tibi tribui po
teſtatem contra eum qui te ſeruum eſſe con-
tendit? Cum igitur (ſicut allegas) ſtatu tui ge-
neris fretus es, iuxta ius ordinarium pręſidem pete: qui co
gnita prius liberali cauſa, ex euẽtu iudicij quid de crimi-
ne ſtatuere debeat, non dubitabit.

De libertate prius quàm de hæreditate cognoſcitur

ſi de ea principaliter quæratur: ſecus ſi incidenter, & de hæreditate principaliter. Sali.

Idem. a. Gallo. Lex. ij.

SI de hæreditate & libertate controuerſia eſt: prius agi cauſa libertatis debet. Sed ſi de hęreditate ageretur: ordinanda prius quidē eſt cauſa libertatis: ſed ſufficit ei qui libertate vtitur, ad victoriam de hæreditate ſecundum eū eſſe pronunciatum.

Quando pœna delicti dependet à ſtatu, quęſtio ſtatꝰ eſt prius determinanda. Baldus.

Idem. a. Valeriano. Lex. iij.

SI crimen aliquod inferatur ei quam ingenuam eſſe dicis: ãte liberalis cauſa ſuo ordine agi debet, cognitionē ſuam præſide prębente: quoniā neceſſe eſt ante ſciri, ſi delictum probatum fuerit, vtrū, vt in liberam & ingenuam, an vt in ancillam conſtitui oportet iudicium.

Quæſtio ſtatus mota impedit accuſationē inchoari, & iā inchoatā terminari, donec de ſtatu ſit cognitū. Sa.

Imperator Gordia. a. Menedemo. Lex. iiij.

SI ſtatus controuerſiam pateris: lite prius liberali terminata, ſi pro te fuerit pronunciatum, agere etiam aduerſus eum qui ſe dominū tuum eſſe cōtendit, nō ꝓhiberis. Quòd ſi ideo te ab accuſatione elidat, quaſi ſeruum non proprium, ſed alienum: liberale quidem iudicium ceſſat: cauſę aūt examinatio apud eū qui iudicat, oſtēdet vtrū'ne accuſatio induci debeat ꝓpter ſtatū pſonæ, an euaneſcat.

Patiens quæſtionem ſtatus, non poteſt interim petere debitum à debitore: quia incertum eſt vtrum petere ſibi pertineat, an aduerſario. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Alphęo. Lex. v.

CVm ſtatus quęſtionē tibi moueri, & te debita velle petere cōmemores: ordinarium eſt priꝰ ſolēnibus interpoſitis, ſi hoc iuris admiſerit ratio, cauſam liberalē apud præſidem prouinciæ decidi: vt ſi liber fueris vel ſeruus non eſſe pronūciatus, tunc tibi iure debita reſtitui iubeat: cum hoc incerto, vtrū'ne tibi libero conſtituto, an domino tuo (ſi ſeruum te ſententia declarauerit) debeatur, ad ſolutionem debitorem tuum vrgeri non oporteat.

De rebus raptis ab ijs quos ſeruos tuos cõtendis, nõ prius quæritur quàm cauſa ſeruitutis & libertatis decisa fuerit. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Alexandriæ. Lex. vi.

SI res tuas raptas vel amotas eſſe dicis ab ijs quos ſeruos tuos eſſe contendis, hi'qꝫ in libertatem proclamauerint: cauſa liberalis prius aduerſus eos, & tunc damni dati rerum'qꝫ amotarum lis apud præſidẽ prouinciæ contestanda eſt: vt ſi quidem liberi vel ſerui non eſſe pronuncientur, tunc demũ damni dati & amotarum rerũ procedere poſſit adhibita probatione condemnatio. Si vero ſecus, quæſtio rerum amotarum euaneſcat.

Si poſſeſſorium rei recuperãdæ & petitoriũ ſuper libertate ſimul intententur ab eodem: petitorium prius deciditur, & ex eius euentu ad poſſeſſoriũ reuertitur. Sinautem poſſeſſoriũ ab vno, & petitorium ſuper ſeruitute ab aduerſario intentetur: poſſeſſorium prius terminatur, & poſtea ad petitorium tranſitur. Sali.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Baſſum. Lex. vij.

SIquando negocium ſtatus fuerit exortũ: ſi ab eius parte qui dicitur ſeruus, aliquid dicatur dominus abripuiſſe: prius conſiderari placet vtrum de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem reclamandum putet, an vero ex poſſeſſione libertatis in ſeruitutem vocetur. Ac ſi eum de obſequijs ſeruilibus libertatem conſtiterit flagitare, ante decidi ſtatus conuenit cauſam, atqꝫ ita præberi direptorũ negociorum (ſi res exegerit) audientiam. ¶ Quòd ſi ei qui ad ſeruitutem vocatur, quicq̃ direptum eſſe memoretur: vniuerſa quæ conſtiterit ablata, ita demum reddi conuenit ei qui ſeruus eſſe contenditur, ſi modo ſaluam rem futuram per idoneos fideiuſſores promiſerit. Nam ſi tales dare non potuerit: tunc ea conuenit de quibus in iudicio tractabitur, ſequeſtrari in eum diem quo controuerſia ſopiatur: ita vt ex ijſdem (ſi alia facultas eſſe non poterit) tantum litis ſumptus & alimoniæ homini ſubminiſtretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æſtimatum. Cum autẽ necdum lite de ſtatu mota, res ab aliquo direptæ ſunt: & ſentẽtia de reſtituẽda poſſeſſione rerum

lata ille ne huic ſententię ſatiſfieret, de ſtatu cõtrouerſiam mouit: neceſſitatem habebit & ſine ſatiſdatione eaſdem res reddere: & tunc liberalem cauſam ſecundum iuris ordinem exercere.

¶ De colluſione detegenda. Titu. xx.

Mendaciũ in ſubſtantiali cauſa vel principali motiuo priuilegij vel reſcripti reddit priuilegium nullum. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maximia. aa. Theodoro. Lex prima.

CVM SERVVM matris tuę & ſtupro violaſſe dominam ſuã, & turpis coniunctionis maculam, excogitãdę ingenuitatis colluſione, ac falſę captiuitatis velamento, apud cõpetẽtem iudicem obtegere voluiſſe ꝓponas, nec libertatem ei matrem tuam dediſſe, ſed in ſolam ingenuitatẽ eum nudæ voluntatis mendacio producere niſam aſſeueres: ſeruum eſſe palam eſt: quoniam etiam diui Pij reſcriptum ſuper captiuitate emiſſum, (quam non interceſſiſſe ſignificas) ingenuum feciſſe non videatur: nec aſſeueratio conſenſus tui, ingenuitatis ius tribuere potuit.

Per pactum libertinus non efficitur ingenuus: & detegens colluſionẽ efficitur eius patronus. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Mileſio. Lex. ij.

LIbertinæ conditionis conſtitutis, priuatis pactis immutare ſtatum ſuum nõ licere, Numiano ſenatuſcõſulto, contra colluſorem pœna ſtatuta, pręmioque detegẽti promiſſo, manifeſtę declaratur.

¶ Ne de ſtatu defunctorum poſt quinquẽnium quęratur. Titulus. xxi.

Pręſcriptio quę tueť auctorẽ, ei9 ſucceſſorẽ tueť. Bal.

¶ Impp. Seuerus & Antoni. aa. Niconi. Lex prima.

ADITVS COMpetens iudex cauſam pręſcriptionis examinabit: et ſi Domitiæ patronum, qui vt ciuis Romanus vſque in diem mortis vixit, annos quinque antequam lis bonorum mulieris inchoaretur, vita deceſſiſſe conſtiterit: libertę ſtatus ex perſona manumiſſoris nõ retractabiť.

Si de ſtatu matris defunctæ nõ poteſt quæri propter

lapſum quinquennium, nec etiam filij. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Maximo. Lex. ij.

SI is qui te hæredem fecit, propter matris conditionem ſeruus dicitur: & mater ante quinque annos litis motæ vita deceſſit, præſcriptioni locus erit: cum quæri de ſtatu non poſſit niſi de conditione matris tractetur. Hoc ita, ſi quãdiu vixit, ſine interpellatione vt ciuis Romana egit.

Queſtio ſtatus mota in vita alicuius, durat poſt eius mortem, vt ſciatur quem habeat ſucceſſorem. Sal.

Imperator Alexan. a. Olympiadi. Lex. iij.

QVamuis defunctus ſit maritus quondam tu9, cui ſtatus quæſtio inferebatur: cauſa tamen etiam poſt obitum eius propter emolumentum ſucceſſionis durat: eam'que apud eum qui de hereditate vel de ſingulis reb9 iudicaturus eſt, decidi oportet.

Qui vt ciuis Romanus vixit, per quinquennium ei9 ſucceſſio non poteſt in dubium reuocari: ſecus ſi non ſit quinquennium lapſum. Bal.

Idem. a. Martiano. Lex. iiij.

SI is quem ſeruum tuum fuiſſe, & à fratre tuo manumiſſum atque hæredem ſcriptũ eſſe proponis, poſt manumiſſionem vt ciuis Romanus vixit, nec intra quinquennium poſt mortem eius ſtatus queſtionem mouere cœpiſti: intelligis neq; hæredibus ab eo ſcriptis, neque ijs quos liberos eſſe voluit, controuerſiam te contra formam ſenatuſconſulti facere poſſe. Quòd ſi priuſquam iã id temporis ſpatium excederet, agere cœpiſti: & peculium eius more iudiciorum perſequi, & cum manumiſſis ordinata lite, ſecundum formam edicti experiri non prohiberis.

De emancipatione ingenui defuncti etiam poſt quinquénium poteſt queri. Salicetus.

Imperator Gordi. a. Seuero. Lex. v.

QVod eſt conſtitutũ, poſt quinquennium de ſtatu defunctorũ quæſtionem incipere nõ poſſe: ad ſpeciẽ emancipationis, iure necne perfecta ſit, minime pertinet.

An defunctus vixerit vt ingenuus, inſpicitur tempus mortis eius: & ſufficit probari quòd communis opinio ſic ſe habuerit. Salicetus.

¶ Imperatores Valerianus & Galienus.aa.Pollæ. Lex.vi.

SI mater tua quaſi ingenua communi opinione vixit, & quinquennium à die mortis eius exceſſit: potes rempublicam & pupillos ſi tibi ſtatus quæſtionem mouere tentauerint, nota prę́ſcriptione repellere. An autē pro ingenua in die mortis egerit, in iudicio requiretur. Quòd ſi varietas interueniat: poſteriora tempora ſpectari conuenit.

Etiam contra fiſcum currit hæc prę́ſcriptio quinquē nalis: & conteſtatio facta apud iudicem incompetentē, non interrumpit prę́ſcriptionem. Sali.

¶ Impp. Diocletia. & Maximia.aa.Heliodoro. Lex.vij.

SI pater tuus velut ingenuus vixit, nec ſtatus controuerſiam quaſi fiſci ſeruus eſſet, apud prę́ſidem prouinciæ qui ſuper hmōi quę́ſtionibus iudicare ſolet, ſed apud ꝓcuratorem reipublicæ non competentē iudicem paſſus eſt: poſtq̄ eius mortē quinquenniū effluxerit: ſtatus tuus ex præſcriptione quę ex ſenatuſcōſulto emanat, ꝓtectus eſt.

Res quæ nullo titulo poſſidentur, non prę́ſcribuntur. Item ſtatus eius qui deceſſit in fuga & latitatione, non conualeſcit temporis curſu. Bal.

¶ Iidem.aa.Theodoro. Lex.viij.

REpetitio peculij rerum ſerui tui, ſi nullo iuſto titulo intercedente corpora poſſideantur ab aliquo, nulla temporis præſcriptione mutilabitur. Nec enim ſenatuſcō ſultū quod ſuper nō retractādis defunctorum ſtatibus ſancitum eſt, interuenit, ſi defunctus in fugam conuerſus atque latitans deceſſit.

¶ De longi tēporis prę́ſcriptione quę pro libertate & nō aduerſus libertatē opponitur. Tit.xxii.

Moratus in libertate mala fide, non iuuatur longi tēporis prę́ſcriptione. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi.aa.&.cc.Mutiano. Lex prima.

MALA FIDE morato in libertate diu, ꝓdeſſe non poteſt longi temporis præſcriptio. Vnde cum confitearis fuga te ab eo cui9 meminiſti, receſſiſſe: intelligis ex hoc ſolo ſine dolo malo in poſſeſſione te libertatis non eſſe.

Si bona fide per annos viginti ſine interpellatione ſeruus ſit moratus in libertate, liber efficitur. Sali.

¶ Iidem.aa. &.cc.Carcino. Lex.ij.

PRæſtat firmam defenſionem libertati ex iuſto initio longo tempore obtenta poſſeſſio. Fauor enim libertati debitus, & ſalubris iampridem ratio ſuaſit vt ijs qui bona fide in poſſeſſione libertatis per viginti annorum ſpatium ſine interpellatione morati eſſent, præſcriptio aduerſus inquietudinem ſtatus eorum prodeſſe deberet, vt & liberi & ciues Romani fiant.

Contra libertatem hominis nō præſcribitur etiam ſexaginta annis. Salicetus.

¶ Exemplum ſacrarum literarum Conſtantini & Licinij aa.ad Dionyſium vicariū pręfec.agentem. Lex.iij.

SOla temporis longinquitate, etiam ſi ſexaginta annorum curricula exceſſerint, libertatis iura minime mutilari oportere congruit æquitati.

¶ De peculio eius q libertatē meruit. Tit.xxiii.

Peculium ſi nō ſit ademptū, ſequitur manumiſſum inter viuos, non in vltima voluntate. Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &. cc. Rufino. Lex vnica.

LONGE DIuerſam cauſam eorum qui à ſuperſtitibus manumittuntur, item illorum quibus teſtamento libertas relinquitur, eſſe, diſſimulare non debueras: cum ſuperiore quidem caſu conceſſum tacite peculium, ſi non adimatur: poſteriore vero, niſi ſpecialiter fuerit datū, penes ſucceſſores remanere, iuris ſit euidentiſſimi.

¶ De ſenatuſconſulto Claudiano tollendo. Titulus. xxiiii.

Olī mulier libera ſeruili amore capta vel bacchata, ſi ei denūciatū eēt à dn̄o ſerui ne ſeruo ſuo cōmiſceret, & iudex ſup eo eā admonuiſſet: quę tn̄ nō deſiſtebat à cōplexu; ſuā ſubſtātiā pdebat, & libertatē amittebat. Fiebat eni cōſerua. Qd quia indignū erat, ſublatū eſt: quia nec bōa pdit, nec amoris feruore libera eſſe deſinit. Bal.

¶ Imperator Iuſtinia. a. Hermogeni magiſtro officiorũ. Lex vnica.

CVM IN NOſtris tẽporib9, in quibus multos labores pro libertate ſubiectorũ ſuſtinuimus, ſatis eſſe impiũ credimus quaſdam mulieres libertate ſua fraudari: & quod ab hoſtium ferocitate cõtra naturalẽ libertatẽ inductũ eſt, hoc ad libidinem nequiſſimorũ hominũ inferri: Claudianũ ſenatuſconſultũ & oẽm eius obſeruationẽ circa denũciationes & iudicũ ſententias conquieſcere in poſterũ volumus: ne ea quæ libera conſtituta eſt, vel ſemel decepta, vel infœlici cupidine capta, vel alio quocũque modo contra nataliũ ſuorũ ingenuitatẽ deducatur in ſeruitutẽ, et ſit peſſimum dedecus cognationis ſuę fulgori, vt quę forſitã decoratos dignitatibus habeat cognatos, hęc in alienũ cadat dñium, & dñm ꝑtimeſcat forſitan cognatis ſuis inferiorẽ. Quod & in libertis obſeruari oportet. Semel etẽm libertate potitã, per tale dedecus in ſeruitutem deduci, religio tẽporũ meorũ nullo patitur modo. Sed ne ſerui vel aſſcriptitij putẽt ſibi ĩpunitũ eſſe tale conamẽ (qđ maxime ĩ aſſcriptitio aſſerẽdũ eſt, ne liberarũ mulierum nuptijs ab his excogitatis, paulatim hmôi hoĩm conditio decreſcat) ſancim9 ſi quid tale fuerit vel à ſeruo vel ab aſſcriptitio ꝑpetratũ, habere liberam poteſtatẽ dñm eius ſiue per ſe ſiue per pręſidẽ prouincię talẽ ſeruũ vel aſſcriptitiũ caſtigatione competenti corrigere, & abſtrahere à muliere tali. Quod ſi neglexerit: ſciat in ſuum damnum huiuſmodi deſidiam reuerſuram.

¶ De nudo iure Quiritũ tollẽdo. Titu. xxv.

Nudum nomen quod quis in ſeruis habebat: per hanc legem tollitur, & plenum dominium in ſeruis cõceditur. Salicetus.

¶ Impator Iuſti. a. Iuli. pręfec. prę. Lex vnica.

ANTIQVAE SVBtilitatis ludibrium per hãc deciſionem expellentes, nullam eſſe differentiã patimur inter dominos apud quos vel nudum ex iure Quiritũ nomen, vel tantũmodo

in bonis reperitur: quia nec hmõi volumus eſſe diſtinctiõnem, nec ex iure Quiritũ nomen: quod nihil ab ęnigmate diſcrepat, nec vnquam videtur, nec in rebus apparet, ſed vacuum eſt & ſuperfluum verbum, per quod animi iuuenum qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti, ex primis eorũ cunabulis inutiles legis antiquę diſpoſitiones accipiunt: ſed ſit pleniſſimus et legitimus quiſque dominus, ſiue ſerui, ſiue aliarum rerum ad ſe pertinentiũ.

De vſucapione pro emptore vel tranſactione. Titulus. xxvi.

Qui emit rem ab eo qui nõ habet ius vẽdẽdi, dñium non acquirit, nec etiam vſucapit, ſed illicite emit. Bal.

Imperator Anto. a. Flauiano. Lex prima.

MANCIPIA TVA ſi ab eis diſtracta ſunt qui ius vendendi non habuerunt, vendicare ea potes. Nec enim vſucapi ab emptoribus potuerunt, cum illicita venditione furtum contractum ſit.

Prohibitio alienatiõis p defunctũ facta cũ rationabili cauſa, impedit rei ſic prohibitę vſucapionem. Sali.

Imperator Alexan. a. Marcellino. Lex. ij.

SI contra defuncti voluntatem ſeruos quos propter perfectæ artis peritiam hæredibus ſuis defunctus ſeruari teſtamento præcepit, tutores vendiderunt: vſucapi non potuerunt.

Partus ancillæ furtiuæ apud bonæ fidei emptorẽ conceptus & editus, eſt vſucapibilis. Sal. & Bal.

Idem. a. Nepotillæ. Lex. iij.

SI matrem eius cuius nomine te quæſtionem pati dicis, bona fide emptam poſſidere cœpiſti: etiã ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea conceptum apud te partum vſucapere potuiſti.

Tria tuentur poſſeſſorem, ſcilicet dominium, conſenſus, & vſucapio. Bal.

Idem. a. Achilleo. Lex. iiij.

VEnditioni ancillę ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando contractum quem ipſa

ratum habuit, non audietur. ſed & hac probatione ceſſante, ſi bona fide emptam ancillam à vēditore bona fide diſtrahente longi tēporis ſpatio vſuceperis, intentio proprietatem vendicantis tenere non poteſt.

Malæ fidei poſſeſſor partem quam poſſidet, nō præſcribit: bonæ fidei autem poſſeſſor præſcribit niſi res eſſet vi poſſeſſa. Item præſcriptio nondum completa nō tuetur poſſeſſorem contra dominum vendicantē. Bal.

Imperator Gor. a. Marino. Lex. v.

SI partem poſſeſſionis malæ fidei poſſeſſor vendidit: id quidem quod ab ipſo tenetur, omnino cum fructibus recipi poteſt: portio autem quæ diſtracta eſt, ita demum recte petitur à poſſidente, ſi ſciens alienam comparauit, vel bona fide emptor nondum impleuit vſucapionē. Violenter enim poſſeſſione amiſſa, priuſquam in domini poteſtatem perueniat: vſucapio emptori (etſi bona fide mercatus eſt) non competit.

Vitium furti non purgatum impedit rem vſucapi etiam ab emptore bonę fidei. h. d. cum. l. ſeq. Sal.

Imperator Phi. a. cū Cœlio collocutus dixit: Lex. vi.

CVm ſit probatum rem pignori fuiſſe obligatam, & poſtea à debitore diſtractam: palā eſt non potuiſſe eā quaſi furtiuam vſucapi.

Vitium furtiuitatis officit poſſidenti non ratione malę fidei, ſed ratione vitij quod non eſt purgatum. Bal.

Idem. a. & c. Compedi. Lex. vij.

SCiens ſeruum alienum contra domini voluntatem vænundans, furtum cōmittit: quod rei vitium priuſquam ad dominum eius reuertatur poſſeſſio, non permittit vſucapionem fieri, licet bona fide poſſideatur.

Titulus trāſactionis ex quo ſecuta eſt traditio, eſt idoneꝰ ad pręſcribēdū: ſecꝰ ſi nō cōtinet traditionē, ſed liberationē à cōtrouerſia mota: quia ꝑ hoc nō daī titulꝰ in ipſa re. Iſte ē tex. ſingula. i. l. ſi ꝓ fūdo. ſupra de trāſ. Bal.

Idem. a. Seuero. Lex. viij.

EX cauſa tranſactionis habētes iuſtam cauſam poſſeſſionis vſucapere poſſunt.

Emens à pupillo ſiue à tutore, non vſucapit rem: ta-

men non reſtituit niſi ei reſtitutatur pecunia in qua locupletior factus eſt. Salicetus.

Idem.a.Caio. Lex.ix.

EVm qui à pupillo ſine tutoris authoritate diſtrahente comparauit, nullum temporis longi ſpatiũ defendit. Sed ſi locupletior ẽptoris pecunia factus, poſt pubertatem occaſionẽ iuris ad iniquum trahat compendium: doli mali ſummouetur exceptione.

De vſucapione pro donato. Tit.xxvii.

Traditione & vſucapione ꝑ donato dominiũ quæritur: idem in aliĳs titulũ habentibus: vt ſupra de pac.l. traditionibus. Baldus.

Imperator Alexander.a.Macedoni. Lex prima.

SIVE FVERIT dominus qui tibi loca de quibus ſupplicaſti, donauit: ſiue à nõ domino bona fide donata ſuſcepiſti: ea'qꝫ vſucepiſti: auferri tibi quod iure quęſitũ eſt, non poteſt.

Res affecta vitio furti, non vſucapitur titulo pro donato. Salicetus.

Impp. Diocle.& Maxi.aa.Capitonio. Lex.ĳ.

DOnantem ancillam alienam, nihil domino diminuere non eſt ambigui iuris: furtum etiam contrahere citra voluntatem domini contrectantem: vt eius rei nec vſucapio poſſit procedere.

Ex donatione putatiua ſiue erronea non ꝓcedit vſucapio. Salicetus.

Iidem.aa.& cc. Rhodano. Lex.iĳ.

IRritam facere donationem perfectam nemini licet. Vtiqꝫ hoc verum eſt, ſi error falſę cauſæ ratione bonæ fidei non defenditur: quod & in dominio pro vſucapiõe quærendo ſeruatur.

De vſucapione pro dote. Titu.xxviii.

Res mobilis in dotem data, ſi vitium vſucapionem non impedit, vſucapitur. Baldus.

Imp. Alexander.a.Taurino. Lex vnica.

RES MOBILES in dotem datæ, quanuis alienę, ſi ſine vitio tamen fuerint à bonę fidei accipien-

te pro dote acceptæ, vſucapiuntur.

De vſucapione pro hærede. Tit. xxix.

Sicut ſuus hæres non vſucapit titulo pro hærede: ita nec hęres hæredis etiam extraneus ex perſona defūcti. Baldus.

Imp. Antoninus. a. Theophilo. Lex prima.

CVM PRO HAEREDE vſucapio locum non habeat: intelligis neq; matrem tuam cui hæres extitiſti, neq; te vſu mancipia ex ea cauſa capere poſſe.

Vſucapio p hęrede nō pcedit in filijs in ptāte. Sali.

Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Maurinę. Lex. ij.

NIhil pro hærede poſſe vſucapi ſuis hęredibus exiſtentibus magis obtinuit.

Error non facit ius pręſertim in lucro captādo. Bal.

Iidem. aa. & cc. Diodoro. Lex. iij.

OPinione falſa mortis pro hęrede gerēdo, poſſeſſio rerum abſentis procedere non poteſt.

Putatiuus hęres non vſucapit pro hęrede: nec ſine titulo procedit pręſcriptio. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Serapioni. Lex. iiij.

VSucapio non pręcedente vero titulo procedere non poteſt: nec prodeſſe neq; tenenti, neq; hęredi ei9 poteſt: nec obtentu velut ex hæreditate eſſet, qđ alienū fuit, dominij intentio vllo temporis longi ſpatio abſumitur.

Cōmunia de vſucapionibus. Tit. xxx.

Colonus corporaliter tenet: ſed non poſſidet ſibi, ſed domino: & ideo non pręſcribit. Bal.

Imp. Alexander. a. Sauino. Lex prima.

QVI EX CONDVCTO poſſidet: quanuis corporaliter teneat, non tamen ſibi, ſed domino rei creditur poſſidere. Neq; enim colono vel conductori prædiorum longę poſſeſſionis præſcriptio acquiritur.

Mancipium fiſcale non vſucapitur. Baldus.

Idem. a. Oneſimę. Lex. ij.

IAmpridem quidem mancipiū de quo ſupplicas, com-

paraſſe te dicis: ſed ſi cogitaueris rem fiſci mei vſucapi nō poſſe, reſpōdere te actionibus fiſci mei intelligis: nec aliâs poſſe rei proprietatem obtinere, quàm ſi non ex ancilla fiſcali natum fuiſſe conſtiterit.

Mala fides auctoris nocet ſucceſſori ſingulari volenti vti actione ſingulari. Baldus.

¶ Idem. a. & c. Pantino. Lex. iij.

SI mala fide ſeruum tuum ſciens Antiochus tenuit: intētionem tuam cōtra ſucceſſorē eius, licet bona fide poſſideat, propter initiū vitium vſucapio nō abſumat.

¶ De vſucapione trāſformāda, & de ſublata differentia rerū mancipi & nec mancipi. Tit. xxxi.

Semotis aliorum temporū articulis, res mobilis vſucapitur triennio: res immobilis longo tempore bona fide. mala fides interrūpit pręſcriptionem: & ſublata eſt differentia rerum prouincialium & Italicarum. Bal.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Ioanni. p̄. p̄. Lex vnica.

CVM NOSTRI ANIMI vigilantia ex iure Quiritum nomen & ſubſtātiā ſuſtulit, vt cōmunes exceptiones in omni loco valeant decem vel viginti vel triginta annorum, vel ſi quæ ſunt alię maioris ęui continentes prolixitatem: ſatis inutile eſt vſucapionem in Italicis quidē ſoli rebus admittere, in prouincialibus autem recludere. ¶ Sed & ſi quis res alienas, Italicas tamen, bona fide poſſidebat, per biennium miſeri rerum domini excludebātur: & nullus eis ad eas reſeruabatur regreſſus. quę & neſciētibus dn̄is procedebant. quo nihil inhumanius erat, ſi homo abſens & neſciens tam anguſto tempore ſuis cadebat poſſeſſionibus. ¶ Ideo p̱ pręſentem legē & in Italicis ſoli rebus quę imobiles ſunt vel eſſe intelligūtur, ſicut annalem exceptionē, ita & vſucapionē tranſformādam eſſe cenſemus: vt tantummodo & his decē vel viginti vel triginta annorū & aliarum exceptionū tempora currant, hm̄oi anguſtijs penitus ſemotis. ¶ Cū autem antiqui & in rebus mobilibus vel ſe mouentib⁹ quæ fuerant alienatę, vel quocūq; modo, bona tn̄ fide detentę, vſucapionē extendebāt nō tantū

In Italico ſolo nexu, ſed in omnem terrarũ orbem, & hãc annali tẽpore concludebãt: & eam duxim9 eſſe corrigendam: vt ſi quis rem alienã mobilẽ ſeu ſe mouentẽ in quacunq; terra ſiue in Italica ſiue in ꝓuinciali bona fide ꝑ cõtinuum trienniũ detinuerit: is firmo iure eam poſſideat, quaſi per vſucapionem eam acquiſitam: hoc tantũmodo obſeruando, vt in his oĩbus caſibus ab initio eam bona fide capiat ſecundũ quòd exigit lõgi temporis prę̨ſcriptio, & vt cõtinuetur ei poſſeſſio etiam anterioris iuſti poſſeſſoris, & cõnumeretur in decẽnium vel viginti annorum ſpatium vel tricenniũ. quod & in rebus mobilibus obſeruandum eſſe cẽſemus: vt in omnib9 iuſto titulo poſſeſſionis anteceſſoris iuſta detentio quam in re habuit, non interrumpatur ex poſteriore forſitan alienę rei ſciẽtia, licet ex titulo lucratiuo ea cœpta eſt. Ita etem̃ ampliatur quidem longi temporis materia, quę ei ſubdita eſt: minuitur autẽ vſucapionũ compẽdioſa dominis iactura, & eius iura nocẽtia: cum etiã res diuidi mancipi & nec mancipi ſanè antiquum eſt: & merito antiquari oportet, vt ſit rebus & locis omnibus ſimilis ordo, inutilibus ambiguitatibus & differentijs ſublatis.

¶ De acquirenda vel retinenda poſſeſſione. Titulus. xxxii.

☙ Per liberam perſonã ignoranti poſſeſſio acquiritur: ſed ſolum ſcienti vſucapiendi conditio. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. & cc. Attico. Lex prima.

PER LIBERAM PERSONAM ignoranti quoq; acquiri poſſeſſionẽ, & poſtquam ſcientia interuenerit, vſucapionis conditionem inchoari poſſe: tam ratione vtilitatis, quàm iuriſprudentia receptum eſt.

☙ Patiẽtia obligati tradere, ꝓ traditione habeẽ: licet inſtrumento quòd tradita fuerit nõ contineatur. Sali.

¶ Imperator Alexander. a. Mauro. Lex. ij.

MInus inſtructus eſt qui te ſolicitum reddidit quaſi in vacuã poſſeſſionẽ eius quod per ꝓcuratorẽ emi-

ſti,non ſis inductꝰ: cũ ipſe proponas te diu in poſſeſſione fuiſſe,omniaque vt dominum geſſiſſe. Licet enim inſtrumẽto nõ ſit cõpræhenſum quod tibi tradita ſit poſſeſſio, ipſa tamen rei veritate id conſecutus es ſi ſciente venditore in poſſeſſione fuiſti.

Poſſeſſio infanti quęritur per ſeipſum authoritate tutoris,vel per procuratorem, vel per ſeruum.Bal.

¶ Imperator Decius.a.Rufino. Lex.iij.

DOnatarum rerum à quacunque perſona infanti vacua poſſeſſio tradita corpore quęritur.Quãuis enim ſint authorum ſententiæ diſſentientes : tamen conſultius videtur interim, licet animi plenus non fuiſſet affectus, poſſeſſionem per traditionẽ eſſe quęſitam : alioqui (ſicuti cõſultiſſimi viri Papiniani reſponſo cõtinetur)nec quidem per tutorem poſſeſſio infanti poteſt acquiri.

In acquiſitione poſſeſſionis requiritur animꝰ & corpus:in retentione ſufficit ſolus animus.nec videtur poſſeſſionem deſerere qui agri culturam metu deſerit. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Nepotiano. Lex.iiij.

LIcet poſſeſſio nudo animo acquiri non poſſit , tamen ſolo animo retineri poteſt. Si ergo deſertam prædiorum poſſeſſionem non derelinquẽdi affectione, tranſacto tempore non coluiſti, ſed ex metus neceſſitate culturam eorum diſtuliſti,præiudicium tibi ex tranſmiſſi temporis iniuria generari non poteſt.

Nullus poteſt ſibi cauſam poſſeſſionis mutare nulla cauſa extrinſecus accedente.Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Nemoni. Lex.v.

CVm nemo cauſam ſibi poſſeſſionis mutare poſſit: proponaſque colonum nulla extrinſecus accedente cauſa,excolendi occaſione ad iniquæ venditionis vitium eſſe prolapſum:præſes prouincię inquiſita fide veri,dominij tui ius conuelli non ſinet.

Ingreſſus ſine cauſa agrum alienũ,tenetur reſtituere illum non præſcriptum cum omni ſua cauſa. Sali.

¶ Iidem.aa. Valerio. Lex.vi.

SI nulla iuſta ex cauſa ingreſſum agrum tuum ſiue vineas eũ cuius meminiſti, pręſes repererit, nec vlla præſcriptione tua interpellatur petitio: reſtituere tibi poſſeſſionem cum omni cauſa non dubitabit.

Ius vſucapiendi non tribuit improba poſſeſſio. Bal.

Iidem. aa. & cc. Aſſerente. Lex. vij.

IMproba poſſeſſio firmum titulum poſſidenti præſtare nullum poteſt. Vnde ingredientem in vacuam poſſeſſionem alieni fundi non conſentiente domino vel authore qui eius rei concedendæ poteſtatem habuit, cauſam iuſtã poſſeſſionis adipiſci non potuiſſe certum eſt.

Poſſeſſio & dñiũ quæri poteſt per procuratorẽ. Sali.

Iidem. aa. & cc. Cyrillo. Lex. viij.

PEr procuratorem vtilitatis cauſa poſſeſſionẽ: & ſi proprietas ab hac ſeparari non poſſit, dominium etiam quæri placuit.

Vbi deficit titulus, non procedit vſucapio. Bal.

Iidem. aa. & cc. Sergio. Lex. ix.

NEc ex vera venditione poſſeſſionem quam non fuerat emptor adeptus, improbe retinere põt: ac multo minus is qui aſſeueratione falſa velut emptor, cum ſine obligatione pignoris pecuniam mutuo dediſſet, fundum irrumpit alienum, retinendi iuſtam cauſam habet.

Vſucapio legitime inchoata procedit, niſi interrupta fuerit. Salicetus.

Impera. Conſtan. a. ad Maternum. Lex. x.

NEmo ambigit poſſeſſionis duplicem eſſe rationem: aliam quæ iure conſiſtit: aliam quę corpore: vtrãque autem ita demum eſſe legitimã, cum omnium aduerſariorum ſilentio & taciturnitate firmatur: interpellatione vero & cõtrouerſia progreſſa, nõ poſſe eum intelligi poſſeſſorem, qui licet poſſeſſionem corpore teneat, tamen ex interpoſita conteſtatione, & cauſa in iudicium deducta, ſuper iure poſſeſſionis vacillet ac dubitet.

Vitium reale in perſonam auctoris contractum deſcendit in omnem ſucceſſorem. Bal.

Imperatores Arca. & Hono. aa. & cc. Petronio vicario Hiſpaniarum. Lex. xi.

VItia poſſeſſionum à maioribus contracta perdurāt, & ſucceſſorem auctoris ſui culpa comitatur.

Dolus procuratoris, coloni vel inquilini aut alterius poſſeſſionem relinquentis dolo aut deſidia: domino cuius nomine poſſidebat, non præiudicat. Bal.

Imperator Iuſti. a. Ioan. præfecto prætorio. Lex. xij.

EX libris Sabinianis quæſtionem in diuinas noſtri numinis aures relatam tollentes, definim9 vt ſiue ſeruus ſiue procurator vel colonus vel inquilinus vel quiſpiam alius per quem licentia eſt nobis poſſidere, corporaliter nactam poſſeſſionem cuiuſcūque rei dereliquerit, vel alij prodiderit, deſidia forte vel dolo, vt locus aperiatur alij eandem poſſeſſionem detinere: nihil penitus domino præiudicij generetur: ne ex aliena malignitate alienum damnū emergat: ſed & ipſe, ſi liberæ conditionis eſt, competentibus actionibus ſubiugetur: omni iactura ab eo reſtituenda domino rei, vel ei circa quē negligēter vel doloſe verſatus eſt. ¶ Si autem necdum ſub manibus procuratoris vel coloni vel inquilini vel ſerui poſſeſſio facta eſt, ſed ipſe eam accipere deſidia vel dolo ſuperſedit: tunc & ipſe qui eum tranſmiſit, ex mala ſua electione præiudiciū circa eam poſſeſſionem patiatur ex memoratarum perſonarū vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenī tātūmodo ſancimus vt dn̄s nullo modo aliquod diſcrimē ſuſtineat ab ijs quos trāſmiſerit: non vt etiā lucrū ſibi per eos aliquod acquirat: cū & antiqua regula iuris quæ definiuit deteriorē conditionem per ſeruum dn̄o nullo modo fieri, tunc locū habeat cū dn̄s de damno periclitetur, non cum ſibi lucrum per ſeruum acquiri deſiderat: ſalua videlicet in hoc caſu domino rei, vel ei qui ad eam detinēdam præfatas tranſmiſerit perſonas, aduerſus eas omni actione ſiqua ex legibus ei competit, ſeruata.

De præſcriptione longi temporis decem vel viginti annorum. Titulus. xxxiii.

Iure iſto mala fides auctoris non impedit præſcriptionem longi temporis in perſona emptoris à ſe præſcriptionem inchoantis. Sali.

¶ Imperatores Seue. & Antoninus. aa. Iuliano præfecto prętorio. Lex prima.

CVM POST motam & omiſſam quęſtionē res ad noua dominia bona fide tranſierint, & exinde noui viginti anni interceſſerint ſine interpellatione: nō eſt inquietāda quę nunc poſſidet perſona: quę ſicut acceſſione prioris domini non vtitur qui eſt inquietatus, ita nec impediēda eſt quòd ei mota cōtrouerſia ſit. Quòd ſi prior poſſeſſor inquietatus eſt: etſi poſtea per longū tempus ſine aliqua interpellatione in poſſeſſione remanſit, tñ nō pōt vti longi tēporis pręſcriptione. qđ etiā in republica ſeruari oportet.

IN Authen. vt ſpon. largi. §. rurſus. colla. ix. conſti. ij.

Hodie mala fides auctoris in præſcriptione longi temporis nocet ſingulari ſucceſſori ſi dñs rei fuit ignorans. Salicetus.

MAlę fidei poſſeſſore alienante, ceſſat lōgi temporis præſcriptio, ſi verus dominus ignoret ſuum ius, & alienationem factam. ſpectatur ergo triginta annorū defenſio. ¶ Si vero is qui putabat eaſdem res ſibi competere, hoc cognoſcens, intra decem annos inter pręſentes, & viginti inter abſentes, litem non fuerit conteſtatus: poſſeſſor pręſcriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN Authentica vt ſpon. largi. §. de præſcriptione. col. ix. conſtitutione. ij.

Illa pars decennij in qua dominus eſt abſens, duplicatur: vt præſcriptio longi temporis cucurriſſe intelligatur. Salicetus.

QVòd ſi quis quibuſdā annis pręſens ſit, quibuſdam abſens: adijciūtur ei ſuper decenniū tot anni quot annis ex decennio fuit abſens.

Præſcriptio ſortitur effectū re poſſeſſa bona fide cū titulo per longum tempus non interruptum. Bal. Interrumpitur autem per litis conteſtationem. Sali.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. & cc. Lex. ij.

LOngi temporis pręſcriptio ijs qui bona fide acceptā poſſeſſionem & continuatā nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, ſolet patrocinari.

Dominus vendicat à quocunque rem niſi ſit præſcri-pta, aut aliud canonicum ſibi obſiſtat. Bal.

Iidem. aa. Anto. Lex. iij.

SI vineę quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit, tuæ proprietatis ſunt, nec vlla præſcriptio ex tranſacti temporis prolixitate adoleuit: præſes prouinciæ reſtitui tibi eas efficiet.

Sine titulo non procedit vſucapio longi temporis. Bal. & Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Hermogeni. Lex. iiij.

Dlutiua poſſeſſio tantum iure ſucceſſionis ſine iuſto titulo obtenta, prodeſſe ad præſcriptionem hac ſola ratione non poteſt.

Error domini præſtans patrocinium alteri in re propria, vel etiam affectus nõ tribuit poſſeſſori titulũ. Bal.

Iidem. aa. & cc. Soterico. Lex. v.

NEc petentem dominium ab eo cui petentis ſolus error cauſam poſſeſſionis ſine vero titulo pręſtitit, ſilẽtiũ longi tpis præſcriptiõe repelli, iuris euidentiſſimi eſt.

Dolus dans cauſam cõtractui bonę fidei, inualidat titulum ad præſcriptionem temporis longi. Sali.

Pars ex epiſtola Diocletiani & Maximiani. aa. & cc. ad primos pręfectos Syrię. Lex. vi.

SI fraude & dolo, licet inter maiores vigintiquinque annis facta venditio eſt, hanc cõfirmare non potuit conſequens tempus: cum longi temporis pręſcriptio in malę fidei contractibus locum non habeat.

Non nocet amiſſio inſtrumentorum ſi de iure poſſeſſoris aliter poteſt probari. Bal.

Iidem. aa. & cc. Antheę. Lex. vij.

LOngi temporis poſſeſſione munitis, inſtrumentorum amiſſio nihil iuris aufert: nec diuturnitate poſſeſſiõis partã ſecuritatem, maleficiũ alterius turbare poteſt.

Titulus iniuſtus propter errorem iuris vſucapiendi conditionem non parit. Bal.

Iidem. aa. & cc. Celſo. Lex. viij.

SI is contra quem ſupplicas, matris tuę quondam mãcipia quaſi fili9 ex cauſa tãtum adoptionis defendit: affe

ctio deſtinatẹ & illicitẹ adoptionis ad horum dominiū ac quẹrendum ſola non ſufficit. quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens temporis præſcriptionē: ſi hoc tantum initio præcedente, contra quem ſupplicas, bonorum poſſeſſionem adeptus eſt.

Exceptio prẹſcriptionis non poteſt opponi in initio, ſed probanda venit fundata intentione actoris. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Demoſtheni. Lex. ix.

EMptor bona fide cōtra prẹſentē decēnij prẹſcriptione (cui9 in initio conteſtationē haberi ſufficit) poſtea quàm impleuerit ſuam intētionem petitor, adhibita ꝓbatione iuſtẹ poſſeſſionis defenſus abſolui recte poſtulat.

Vſucapio longi temporis, litis conteſtatione interrumpitur. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Rhegino. Lex. x.

NEc bona fide poſſeſſionem adeptis, longi temporis præſcriptio poſt moram litis conteſtatæ cōpleta ꝓficit: cū poſt motā cōtrouerſiā in prẹteritum æſtimetur.

Poſſeſſio continua longi temporis decem vel viginti annorum, interueniente etiā titulo lucratiuo & bona fide, ſufficit ad vſucapionem inchoandam & etiam cōplendam: & etiam tēpus auctoris ei additur. Baldus.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennẹ prẹfec. prẹto. Lex. xi.

SVper longi temporis præſcriptione quæ ex decem vel viginti annis introducitur, ꝑſpicuo iure ſancimus vt ſiue ex donatione ſiue ex alia lucratiua cauſa bona fide quis per decē vel viginti annos rem detinuiſſe probetur, adiecto ſcilicet tempore etiam prioris poſſeſſoris: memorata longi temporis exceptio ſine dubio ei competat, nec occaſione lucratiuẹ cauſẹ repellatur.

Iſta lex eſt Iuſtiniani, & eſt vna de quinquaginta nouis conſtitutionib9: & decidit tres quæſtiones antiquorum: & eſt pulchra: & breuiter hoc intendit: Tunc dicitur perfici præſcriptio longi temporis inter præſentes quando præſcribens & is contra quē præſcribitur, ſunt eiuſdem prouinciẹ: nec requiritur præſentia rerum, aut ſcientia eius contra quem præſcribitur. Bal.

¶ Idem. a. Ioanni prẹfecto prætorio. Lex. xij.

CVm in longi temporis præſcriptione tres emergebãt veteribus ambiguitates: prima propter res vbi poſitę ſunt: ſecũda propter perſonas: ſiue vtriuſq;, ſiue alterutrius præſentiam exigimus: & tertia ſi in eadem prouincia vel in eadem ciuitate debent eſſe perſonæ tam petentis quàm poſſidentis, & res pro quibus certatur: omnes eas præſentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eam relinquatur. ¶Sancimus itaque debere in huiuſmodi ſpecie vtriuſque perſonæ tam petentis quàm poſſidentis ſpectari domicilium: vt tam is qui dominij vel hypothecę quęſtionem inducit, quàm is qui res poſſidet, domicilium habeat in vno loco, id eſt in vna prouincia. Hoc etenim magis nobis eligendũ videtur, vt non ciuitate concludatur domiciliũ, ſed magis prouincia. Et ſi vterq; domicilium in eadẽ habeat ꝓuincia, cauſam inter pręſentes eſſe videri, & decennij magis præſcriptione agentem excludi. ¶De rebus autem de quib9 dubitatio eſt, nulla erit differẽtia ſiue in eadẽ ꝓuincia ſint, ſiue in vicina, vel trans mare poſitę, vel longo ſpatio ſeparatę. ¶Si autem non in eadem ꝓuincia vterq; domiciliũ habeat, ſed alter in alia, alius in altera: tunc vt inter abſentes cauſam diſceptari, & locũ eſſe viginti annorũ exceptioni. Nihil enĩ ꝓhibet ſiue in eadem ꝓuincia res conſtitutæ ſint, ſiue in alia, ſuper his controuerſiam in iudicio ꝓuinciali moueri, & multo magis in hac florentiſſima ciuitate. Quid em̃ prodeſt in ipſa prouincia eſſe poſſeſſionem, an in alia: cum ius vẽdicationis incorporale eſt: & vbicunque res poſitę ſint, & dominium earũ & vinculũ ad dominũ vel creditorẽ poſſit reuerti? Ideo em̃ noſtri maiores ſubtiliſſimo animo & diuino quodã motu ad actiones & earum iura peruenerũt, vt incorporales cõſtitutę poſſint vbicunq; ius ſuũ & effectũ corporalẽ extẽdere. ¶Sit igitur ſecũdũ hãc definitionẽ cauſa perfectiſſime cõpoſita: & nemo poſthac dubitet neq; inter pręſentes neq; inter abſentes quid ſtatuẽdũ ſit: vt bono initio poſſeſſionem tenẽtis, & vtriuſq; partis domicilio requiſito, ſit expedita quęſtio ꝑ reb9 vbicũq; poſitis: nulla ſciẽtia vel ignorãtia expectanda: ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occaſio. Eodem obſeruando & ſi

res non ſoli ſint, ſed incorporales quæ in iure conſiſtunt, veluti vſuſfructus, & cęteræ ſeruitutes.

¶ In quibus cauſis ceſſat longi temporis pręſcriptio. Titulus. xxxiiii.

Colonus ſubtrahendo inſtrumenta conductionis, nõ per hoc mutat cauſam poſſidendi: & ideo non præſcribit. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Marcellinæ. Lex prima.

SI IS CVI colendum fundũ dediſti, poſt inſtrumenta quibus dominium ad te pertinere probari poſſet, per nouercã tuã ſubtraxit: hoc ſolo pręſcriptione longi tẽporis defendi nõ poteſt.

Res mobilis vſucapitur triennio, nec expectatur curſus longi temporis. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Dionyſio. Lex.ij.

IN ſeruorum ꝓprietatis negocio cum vſucapio locum habeat, ad quæſtionem longi temporis præſcriptionis ſuperfluo peruenitur.

Actioni mixtę nõ pręſcribitur longo tempore. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Apollinario. Lex.iij.

VNus indiuiduũ cõmune ꝓ ſolido poſſidẽs, interuallo longi temporis quo minus ſocius portionem vendicare, vel cũ cõmuni diuidundo iudicio ꝓuocare poſſit, non defenditur: cũ neq; familiæ erciſcundę iudicium, neq; cõi diuidundo actio excludatur longi tp̃is pręſcriptione.

Petitioni hæreditatis non præſcribitur longo tempore, ſaluo niſi poſſeſſor cum titulo & bona fide dominiũ vſuceperit. Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc. Libroę. Lex.iiij.

HAereditatẽ quidẽ petẽtibus lõgi tp̃is pręſcriptio nocere non poteſt: verum ijs qui nec ꝓ hærede nec pro poſſeſſore, ſed ꝓ empto vel donato ſeu alio titulo res quæ ex hereditate ſunt vel fuerũt, poſſident, cũ ab his ſucceſſio vendicari non poſſit, nihil hęc iuris definitio nocet.

Qui nõ poſſidet ex animo vt quæratur ei dominiũ, non vſucapit longo tempore. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Hoſimo. Lex.v.

SI puerũ non ꝓ derelicto habitum,ſed ab hoſtib9 vulneratũ,ſumptibus tuis (ſicut aſſeueras) liberũ exiſtimãs curaſti:longi temporis præſcriptione quo min9 dominus eius offerens erogata recte vẽdicet,defendi nõ potes.

¶ Quibus non obiicitur longi temporis præſcriptio. Titulus.xxxv.

☞ Si præſcriptio cõſummatur in abſentia perſonali iuſta:impetrari poteſt in integrum reſtitutio ex clauſula generali.h.d.cum.l.ſeq.Bal.

¶ Imperator Alexan.a. Venuleio. Lex prima.

TEMPVS EXPEditionis aduerſus petitiones ſi quæ competiſſe iuſte probari poſſunt, præſcriptionem non parit.

☞ Fruſtra precib9 ĩpetraĩ qđ ꝑ reſtitutionẽ in ĩtegrũ cõcediĩ. et hoc nõ repitur alibi de iure cõi.Itẽ habẽti de iure cõi,nõ dicitur fieri gr̃a.Bal.

¶ Impp.Diocletia.& Maximia.aa.&.cc.Aurelio.Lex.ij.

CVm per abſentiam tuam eos de quib9 quereris,in res iuris tui irruiſſe aſſeueres:te'que ob medendi curam à comitatu noſtro diſcedere non poſſe palam ſit: præfectus prætorio noſter accerſitis ijs quos cauſa contingit, inter vos cognoſcet.Nõ neceſſario autem petis ex lõgi tẽporis diuturnitate prẹſcriptionem tibi non opponi: quando iuſtę abſentiæ ratio,& neceſſitatis publicæ obſequiũ ab huiuſmodi prẹiudicio te defendat.

☞ Prẹſcriptio longi temporis non currit minori.Sal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Numidio rectori Italiæ. Lex.iij.

NOn eſt incognitum,id temporis quod in minori ętate tranſmiſſum eſt,lõgi temporis præſcriptioni non imputari.Ea enim tunc currere incipit quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit.

☞ Abſenti reipublicæ cauſa vel fortuito, non obſtat præſcriptio.Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Criſpino. Lex.iiij.

SI poſſeſſio inconcuſſa ſine controuerſia perſeuerauit, firmitatem ſuam teneat obiecta præſcriptio, quam cõ

tra abſentes vel reipublicæ cauſa, vel maxime fortuito caſu, nequaquam valere decernimus.

Actioni perſonali non præſcribitur lōgo tēpore. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Ianuario. Lex. v.

NEque mutui neque commodati aut depoſiti ſeu legati vel fideicommiſſi vel tutelæ ſeu alij cuilibet perſonali actioni longi temporis præſcriptionem obijci poſſe, certi iuris eſt.

Reuerſus de captiuitate rem non præſcriptam vendicat actione directa: præſcriptam vero vtili reſciſſoria reſtitutione præhabita. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Dulco. Lex. vi.

AB hoſtibus captus, ac poſtliminio reuerſus, actione in rem directa vel qualibet alia dominium vendicando, temporis aduerſarij poſſeſſionem fruſtra times: cum aduerſus eos qui reſtitutionis auxilio quacunque ratione iuuantur, huiuſmodi factum non opituletur.

Pręſcriptio lōgi tpis cōtra pręſentē, finiē annis decē, contra abſentē annis viginti: de quo debet deduci oē tēpus quod debet reſtitui beneficio reſtitutionis. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Caſſandro. Lex. vij.

PRęſcriptione, bona fide poſſidentes, aduerſus præſentes, annorū decē: abſentes aūt, viginti muniūtur: quòd tempus (ſi ex alicui⁹ perſona de petitorū parte reſtitutionis prętendatur auxiliū) deducto eo quo ſi quid fuerit geſtum, ſuccurri ſolet, reſiduum computari rationis eſt.

Militibus in expeditione degētibus aduerſus præſcriptionem contra eos inchoatam ſuccurritur, non militibus delicatis in domo ipſorū manētibus. Bal.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennę pręfec. pręto. Lex. viij.

SAncimus ijs ſolis militibus qui expeditionib⁹ occupati ſunt, ea tantūmodo tēpora quę in eadem expeditione percurrunt, in exceptionibus declinandis opitulari: illis tēporibus per quæ citra expeditionum neceſſitatem in alijs locis vel in ſuis ædibus degunt, minime eos ad vendicandum hoc priuilegium adiuuantibus.

¶ Si aduerſus creditorem. Titu. xxxvi.

Tertius poſſeſſor contra hypothecariã aduerſus creditorem prȩſcribit longo tempore. actio vero perſonalis contra debitorem ſalua permanet. Baldus.

Imp. Gordianus. a. Veneriæ. Lex prima.

DIVTVRNVM ſilentium longi tẽporis præſcriptione corroboratũ, creditoribus pignus perſequentib9 inefficacem actionẽ conſtituit prȩterq̃ ſi debitores vel qui in eorum iura ſuccesſerunt, obligatȩ rei poſſeſſioni incumbant. Vbi autem creditori à poſſeſſore longi temporis prȩſcriptio obĳcitur, perſonalis actio aduerſus debitorem ſalua ei competit.

Actio perſonalis contra ſolum obligatum dirigitur & eius hȩredes: hypothecaria contra poſſeſſorem qui longo tẽpore aduerſus creditorẽ prȩſcribit. Bal.

Imp. Diocle. & Maxi. aa. Marcellȩ. Lex. ĳ.

SI debitori hæres non extitiſti, ſed iuſta viginti annorũ poſſeſſione collata in te donatio corroborata eſt: neq; perſonali actione, quia debitori non ſucceſſiſti, conueniri te iuris ratio permittit: neq; data pignori prȩdia poſt interuallum longi tẽporis tibi auferenda ſunt: quando etiã prȩſentibus creditorib9 decem annorũ præſcriptionẽ opponi poſſe tam reſcriptis noſtris quàm priorum principũ ſtatutis probatum ſit.

De quadriennii prȩſcriptione. Titu. xxxvii.

Contra fiſcum præſcribitur quadriennio continuo. & habens cauſam à principe, nulla eſt inquietudine laceſſendus. Baldus.

Imp. Conſtantinus. a. ad Orphitum. Lex prima.

NOTVM EST à fiſco quȩſtionẽ poſt quadriẽnium continuũ ſuper bonis vacantibus inchoandam non eſſe. Additum eſt & eos qui noſtra largitate nituntur, nulla inquietudine laceſſendos: nec his à fiſco noſtro cõtrouerſiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo eaſdem res poſſederint.

Prætendens cauſam onerofam vel lucratiuã à fiſco

modo quocunq; qui excogitari poſſit, perpetuo eſt tutus: ſed domino contra fiſcum datur regreſſus vſq; ad quadriennium. Baldus.

Imp. Zeno. a. Aeneę comiti rerū priuatarū. Lex. ij.

OMnes qui quaſcunq; res mobiles vel immobiles ſeu ſe mouentes, vel in actionibus aut quocunq; iure conſtitutas, à ſacratiſſimo ęrario cōparauerint: eos quinetiā quibuſcunq; res mobiles ſeu imobiles ſeu ſe mouētes aut in actionibus vel quocunq; iure conſtitutę munificentiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegijs quę ex diuinis ſanctionib9 inclytæ recordatiōis Leonis & noſtrę pietatis ſup certis patrimonijs antea emptores cōſecuti ſunt, perpotiri ſancim9: & ita cunctos hmōi bñficijs ſeu priuilegijs perfrui, tanq̄ ſi ſup ſingulis ſubſtātijs ſeu patrimonijs etiam nūc vel poſtea data fuiſſet huiuſmodi diſpoſitio: nec poſſe cōtra emptores pręfictarū rerum factos iam vel futuros, vel cōtra eos quibus ſuper huiuſmodi rebus largitas noſtra delata eſt vel fuerit, aliquas actiones in rem dominij vel hypothecę gratia, vel in perſonas ciuiles ſeu prætorias, vel ex legibus ſeu ſacratiſſimis conſtitutionibus deſcendētes, vel quaſlibet alias (licet nominatim pręſenti ſanctione nō ſint cōpręhenſę) moueri: data volentibus licētia intra quadrienniū contra ſacratiſſimum ęrarium ſi quas ſibi competere actiones exiſtimant, exercere: ita tamen, vt poſt elapſum quadrienniū nec ſacratiſſimum fiſcum licere ſibimet quibuſlibet actionibus pulſare cognoſcant.

Si officialis fiſci vendens confiteatur ſibi preciū eſſe numeratum, perpetuo eſt ſecurus emptor: nec poteſt ſibi obijci exceptio non numeratę pecuniæ. Bal.

Ad hæc, fiſcalium rerum emptoribus cum ratione iuſtitiæ conſulentes, iubemus quoties competens ſcrinium geſtis interuenientibus diſtractarū rerum precia ſeſe depoſuerit ſuſcepiſſe: minime poſt huiuſmodi ſolutę pecuniæ depoſitionem emptores quaſi non numeratis pecunijs moleſtari, vel neceſſitatem ijſdem emptorib9 imponi, licet non ſolennem conſecuti fuerint ſecuritatem, ſoluta fuiſſe precia probare. Sed cum ſit in arbitrio precia ſuſ-

cipientis, minime deponere ſeſe quod nõ acceperit ſuſcepiſſe: ita conuenit nec emptores pleniſſimam ex huiuſmodi depoſitione ſuper precij ſolutione ſecuritatem conſecutos, nullum (ſicut dictum eſt) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

Quod ſupra proxime ſtatutum eſt in ijs qui emunt à fiſco, habet etiam locum in ijs qui emunt vel alio titulo receperunt ab auguſto vel principe vel eorum procuratoribus. Bart.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro viro illuſtri curatori dominicę domus, & Macedonio viro illuſtri curatori ipſius dñicę domus sereniſſimę Auguſtę. Lex. iij.

Bene à Zenone diuæ memorię fiſcalibus alienationib9 proſpectum eſt, ne homines qui ex noſtro ęrario donationis vel emptionis vel cuiuſlibet alienationis titulo quicq̃ accipiunt, ſi quid circa cõtractum contrariũ emerſerit vel euictiõis vel alterius inquietudinis gratia ad dominium vel hypothecã reſpiciens, aliquod ſuſtineant detrimentum: ſed aduerſus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienatiõis quicquã detinentes, minime quęcũq; actiones moueantur, ſed tãtummodo contra ęrarium vſq; ad quadriennium tantum: quo tranſlapſo, neq; aduerſus fiſcũ aliqua remaneat actio. ¶ Sed ſancimus hoc quidem in fiſcalibus alienationibus gnauiter obſeruari: ſed non ſimili modo rem fuiſſe obſeruatam circa eas res quæ à ſacratiſſimis imperatoribus non à fiſcalibus rebus, ſed ex priuata eorum ſubſtantia procedunt. quod ſatis irrationabile eſt. Quæ enim differentia introducitur, cum omnia principis eſſe intelligantur, ſiue ex ſua ſubſtantia, ſiue ex fiſcali fuerit aliquid alienatum? Eodẽq; modo & ſi à sereniſſima auguſta aliquid alienetur, quare non eadem vtatur prærogatiua? Sed curatores noſtri per quos ſolem9 ſubſtantiã noſtrã gubernare, neceſſe habent in venditionibus rerum & euictionẽ & alia quę ſunt priuatę vtilitatis pacta, emptionalib9 inſtrumentis addere, vel quaſdam tales obligationes in alienationum inſtrumẽtis agnoſcere, vel in permutationib9,

vel in tranſactionib9, ſi & hoc fuerit celebratum. Hoc eñ eſt eorum qui nec maieſtatem imperialem agnoſcũt, nec quantum inter priuatam fortunam & regale culmẽ medium eſt, & qui noſtros curatores per q̃s res diuinarũ domuum aguntur, aliquibus iniurijs vel damnis afficere conantur. ¶ Quę omnia reſecãtes per hanc generalem & in perpetuum valituram legem, ſancimus omnes alienationes de aula procedentes, ſiue à noſtra clementia, ſiue à ſereniſſima auguſta cõiuge noſtra, ſiue ab ijs qui poſtea digni fuerint nomine imperiali, ſiue iam alienatum quidem eſt, ſiue poſtea fuerit, ſine omni inquietudine permanere: ſiue res eis p̃ noſmetipſos, ſiue per p̃curatores ex epiſtalmate tñ noſtro fuerint aſſignatę. ¶ Et nemo audeat eos q̃ res accipiunt per quęcunq; titulum alienationis, ſiue mobiles ſiue immobiles ſeu ſe mouẽtes, vel iura incorporalia, vel panes ciuiles, iudicijs afficere, vel ſperare aliquam contra eos eſſe ſibi viam apertã: ſed omnis aditus pręcludatur, omnis motus, & ſpes huius petulantiæ. Sed aduerſus domos noſtras habeant intra quadrienniũ tantum, ſecundũ imitationẽ fiſci, ſi quas exiſtimant poſſe ſibi cõpetere actiones, in rem vel hypothecariã: vt ex noſtra iuſſio ne cauſa moueatur, & cõpetentem mereatur effectum. Quòd ſi quadrienniũ fuerit emẽſum: nec aduerſus domũ noſtram habeat quis quãcũq; actionẽ. ¶ Quia igitur multa ſcimus tam noſmetipſos quàm ſereniſſimã auguſtam coniugẽ noſtram varijs perſonis iam donaſſe & vendidiſſe, & per alios titulos aſſignaſſe, & maxime ſacroſanctis eccleſijs & xenonibus & ptochotrophijs & epiſcopis & monachis & alijs innumerabilibus perſonis eandẽ liberalitatem ex noſtra ſubſtãtia ſiue ſereniſſimę cõiugis noſtrę eſſe confectã: ſancimus etiã eos firmo iure habere q̃d conſecuti ſunt: ita vt contra illos quidẽ nulla moueatur actio: intra quadrienniũ autem ex pręſenti die numerandũ pateat omnib9 aditus cõtra nr̃as diuinas domos ſuas actiones ſuper eiſdem reb9 mouere: ſcituris quòd pręfato quadriẽnio finito, neq; aduerſus domos noſtras aliquis eis reſeruetur regreſſus. Cum eñ multa priuilegia auguſta fortuna meruit & in donationibus ſine inſinuatione geſtorũ

omnem firmitatem habentibus, & ſuper rebus quas pro tempore ſereniſſimus princeps diuinæ auguſtæ conſtãte matrimonio donauerit, vel ipſe à ſereniſſima auguſta per donationis titulum conſequatur, vt maneat illico donatio plena, nullo alio confirmationis tempore expectando: ita & hoc videatur imperiale eſſe priuilegiũ. Qui eñ ſuis cõſilijs ſuis'q; laboribus pro toto orbe terrarum die noctuq; laborãt, quare nõ habeant dignã ſua prerogatiua fortunam? ¶ Quę ergo pro auguſto honore & cautela res accipientiũ noſtra ſtatuit ęternitas, hæc tam ſublimitas tua quàm cęteri omnes iudices noſtri obſeruare feſtinent, ex eo tempore valitura quo nutu diuino imperiales ſuſcepimus inſulas.

ℭ Ne rei dominicę vel tẽplorum vendicatio tẽporis pręſcriptione ſubmoueat. Tit. xxxviii.

Serui liberti & coloni principis de eiuſdẽ poſſeſſionibus recedẽtes ac eorũ ſoboles nullo tẽpore pręſcribũtur: ſed ſi ad aliquã militiam aſpirant, debẽt exui. Bal.

ℭ Imperatores Valentinianus & Valẽs. aa. ad Probum præfectum præto. Gal. Lex prima.

SAEPENVMERO præceptum eſt vt ſerui atq; liberti coloni'q; præterea rei noſtrę necnon etiam eorũ ſoboles ac nepotes quicunq; de noſtris poſſeſſionibus receſſiſſent, ac ſe ad diuerſa militiæ genera cõtuliſſent: cingulo in quod obrepſerant fraudulẽter, exuti, ſi ad aliquas fortaſſe tranſcẽderint dignitates, omni temporis definitione ſummota, noſtro patrimonio reddantur.

Res emphyteoticarię Cęſaris, reipublicę, vel tẽplorum, nullo titulo oneroſo vel lucratiuo alienari poſſunt vt præſcribantur: immo à comparantibus auocãtur ſine reſtitutione precij. Baldus.

ℭ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. Dextro comiti rerum priuatarum. Lex. ij.

VNiuerſas terras quę à colonis ſiue emphyteoticarijs dominicis, iuris reipublicæ, vel iuris ſacrorũ tẽplorum, in qualibet prouincia vẽditę vel vllo alio pacto alie-

natę ſunt: ab ijs qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis præſcriptione officiente iubemus reſtitui, ita vt nec precium quidem iniquis comparatoribus repoſcere liceat.

☞ Diminutio cenſus ſoliti ad modum conſuetum reducitur reſcripto obtento illicito nō obſtante. Iac. But.

¶ Impera. Arca. & Hono. ad Paul. co. do. Lex. iij.

SIqua vnquam loca ad ſacrum dominium pertinentia cuiuſlibet temeritas occupauerit: ſecundum veteris cēſus fidem in ſua iura retrahantur. Reſcripta igitur obreptionibus impetrata, cum præſcriptione longi temporis & noui cenſus præiudicio ſummouebit authoritas tua, atque ita omnia ſuo corpori quę ſunt auulſa reſtituet. Neq; enim incubatio diuturna, aut nouella profeſſio, proprietatis noſtrę priuilegium abolere poterit.

¶ De præſcriptione triginta vel quadraginta annorum. Titulus. xxxix.

☞ Si fiſcus vendit rem alienam vt alienam minus ſolenniter, poteſt peti reciſio per dominum ſi nō obſtet ſibi prꝗſcriptio vel exceptio. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Arrianę. Lex prima.

CVM ASSEVERES te abſente eos qui oculos prędijs tuis impoſuerant, operam dediſſe vt annonarię collationis prętextu, vili precio ab officio prꝗſidali prędia tua diſtraherentur: ſi legitimi temporis ſpatium ex venditionis die fluxit: qui prouinciam regit, inter vos cognoſcet: & quod publico iuri præſcriptum eſt, ſtatuet. ¶ Si autē nondum ex die publicę venditionis legitimum tempus tranſmiſſum ſit: iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit ſequetur: non ignarus ſi iniuſtam eſſe emptionē perſpexerit, precium quod pro vitioſo contractu datum eſt, ſecundum principalium ſtatutorum tenorem malę fidei emptoribus reſtitui non oportere.

☞ Qui non poſſidet, nullo tempore prꝗſcribit. Bal.

¶ Impp. Valē. & Valens. aa. ad Voluſianū. Lex. iij.

extinguantur quę perpetuę videbantur, non illę quę antiquis temporibus limitabantur. ¶Poſt hanc vero temporis definitionem nulli mouendi vlterius facultatē patere cenſemus, etiam ſi ſe legis ignorantia excuſare tentauerit.

Omnes actiones quæ triginta annorū ſpatio vel minori non tolluntur, quadraginta annorum ſpatio tolluntur. Bartolus.

¶Impera. Anaſtaſius.a. Matroniano præ. præ. Lex.iiij.

OMnes nocendi quibuſlibet modis artes omnibus amputantes, cunctas quidem tēporales exceptiones quę ex veteri iure vel ex principalibus decretis deſcēdunt: tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter ac nominatim fuiſſent enumeratæ, cum ſuo robore durare: & ſuum cunctis quibus competunt vel in poſterum competere valuerint, ꝑ ſuo videlicet tenore prę∫idium perpetuum deferre decernimus. ¶Quicquid autem præteritarum præſcriptionum verbis vel ſenſibus minus continetur implentes, per hanc in perpetuum valituram legem ſancimus vt ſiquis cōtractus vel ſiqua ſit actio quæ cū nō eſſet expreſſim ſupradictis temporalibus præſcriptionibus concepta, quorūdam tamen vel fortuita vel excogitata interpretatione ſępe dictarum exceptionū laqueos euadere poſſe videatur, huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorum curriculis proculdubio ſopiatur: nullumque ius priuatum vel publicum in quacunque cauſa vel quacunque perſona quod prædictorum quadraginta annorum extinctum eſt iugi ſilentio, moueatur: ſed quicūque ſuper quolibet iure quod per memoratum tempus incōcuſſum eſt, & ſine vlla reipſa illata iudiciaria conuentione poſſedit, ſuperq; ſua cōditione qua per idē tēpus abſq; vlla iudiciali ſententia ſimili munitione potitus eſt, ſit liber, & prę∫entis ſaluberrimę legis pleniſſima munitione ſecurus.

Curialis libertatem nullo tempore prę∫cribit, ſed ſuæ patrię debet reddi. & ſic lex pręcedēs limitatur per hāc in caſu iſto. Baldus.

¶Idem.a.ad Thomam præſe.præ. Lex.v.

PRæſcriptionem quadraginta annorū ab ijs qui ad curialem conditionem vocantur, opponi non patimur:

Hypothecaria quę contra extraneum poſſeſſorē tollitur annis triginta, contra debitorem vel eius hęredem poſſidentem tollitur per quadraginta annos tantū, niſi pręſcriptio fuerit interrupta per miſſionem executoris: aut interuenerit ętas pupillaris: actionibus perſonalibus in ſuo ſtatu manentibus. Salicetus.

Quamobrē iubemus hypothecarum perſecutionē quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores conſiſtentium, vel apud debitorū hęredes, non vltra quadraginta annos ex quo cōpetere cœperit, ꝓrogari, niſi cōuentio aut ætas (ſicut dictum eſt) interceſſerit: vt diuerſitas vtriuſ rerū perſecutionis quæ in debitorem aut hæredes eius, quęque mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorū numero: verū in alĳs omnibus ambę ſimiles ſint: in actione ſcilicet pſonalĳs cuſtodiēdis quę priſca conſtitutionum ſanxit iuſtitia.

Creditor ſecundus præſcribit hypothecarię actioni contra primum ſi debitor cuius perſonam ſecundus repręſentat, tanto tempore vixit: aliâs pręſcribit triginta annis, nō computato tempore ſui auctoris. Quod ſi cōputare velit, quadraginta anni ſunt neceſſarĳ. Sali.

Sed cū illud etiā in forenſibus controuerſĳs ventilabatur, an creditor anteriora iura prętēdēs poteſt poſteriorē creditorē hypothecā tenentē etiā vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginē debitoris obtinentem, eiq; poſſidentem: neceſſariū duxim9 & hoc dirimere. Et ſancim9 donec cōmunis debitor viuit, non poſſe creditori anteriori triginta ānorū exceptionē opponi: ſed locū eſſe quadraginta ānorū pręſcriptioni: quia dū ille viuit, merito anterior creditor cōfidit, vtpote apud debitorē ei9 poſſeſſiōe ꝑ poſteriorē creditorē cōſtituta. Ex quo aūt in fata ſua debitor deceſſerit, ex eo quaſi ſuo noīe poſſidentē poſteriorē creditorē merito poſſe triginta annorū opponere pręſcriptionem: et ſecundum hanc diſtinctionem computatione temporū adhibenda: vt ex perſona quidem ſua poſterior creditor triginta annos ꝑ quos ipſe poſt mortē debitoris poſſedit, opponat: ſinautem coniungere voluerit ſuæ poſſeſſioni quam poſt mortē debitoris habuit, etiam tempus quo viuente debitore vel ipſe creditor vel communis

debitor detinuit, tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari: & quantum deeſt ad quadraginta annorum poſſeſſionem, per quam & ipſe debitor creditorem repellere poterat, hoc ſe poſſediſſe oſtendat:

In pręſcriptione iuris offerendi opponenda per poſſeſſorem primum creditorem ſecundo creditori ſeruatur tempus dictum. in. §. pręcedenti. Sali.

¶ Eodem iure pro temporum computatione obſeruando et ſi poſterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus eſt, et is creditor longęuam poſſeſſionis præſcriptionem ei opponere conatur

In obligationibus cõditionalibus vel in diem, incipit currere præſcriptio in diei vel conditionis euentum, tã in perſonalibus, quàm in hypothecarĳs actionibus. Sa.

¶ Illud autem plus quàm manifeſtum eſt, quòd in omnibus contractibus in quibus ſub aliqua conditione vel ſub die certa vel incerta ſtipulationes & promiſſiones vel pacta ponuntur: poſt conditionis exitum vel poſt inſtitutæ diei certæ vel incerte lapſum, pręſcriptiones triginta vel quadraginta annorum quę perſonalibꝰ vel hypothecarĳs actionibus opponuntur, initium accipiunt. Vnde euenit vt in matrimonĳs in quibus redhibitio dotis vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis vel repudĳ differri ſolet, poſt coniugĳ diſſolutionem earũdem curricula pręſcriptionum perſonalibus itidem actionibus vel hypothecarĳs opponendarum initium accipiant.

Per poſſeſſionẽ rei obligatæ & per ſecundã cautionẽ & debiti agnitionem fit interrupto pręſcriptionis. Bal.

¶ Immo & illud procul dubio eſt, quòd ſi quis eorũ quibus aliquid debetur, res ſibi ſuppoſitas ſine violẽtia tenuerit: per hanc detentionem interruptio fit pręteriti temporis, ſi minꝰ effluxit triginta vel quadraginta annis: & multo magis quàm ſi eſſet interruptio per conuentionem introducta: cum litis conteſtationem imitetur ea detentio.

¶ Sed & ſi quis debitorum ad agnoſcendum ſuum debitum ſecundam cautionem in creditorem expoſuerit: tempora memoratarum præſcriptionum interrupta eſſe videbuntur quãtum ad priorem cautionẽ pertinet: quę ſci-

licet innouata permanſit tam in perſonalibus quàm in hypothecarĳs actionibus. Nãque improbum eſt debitorem hunc contradicere, qui ne ſub accuſatione creditoris more debitoris fiat, ſecundam in eum ſuper eodẽ debito cautionem expoſuit.

In obligationibus annuis & menſtruis non initium obligationis, ſed ceſſationis inſpicitur: & tenens vt emphyteota aut conductor ſeu quolibet alio titulo, non prçſcribit. Bal.

¶ In ĳs etiã ꝓmiſſionibus vel legatis vel alĳs obligationibus quç dationem per ſingulos annos vel menſes, aut aliquod ſingulare tempus continent, tempora memoratarũ præſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cuiuſque anni vel menſis vel alterius ſingularis temporis cõputari manifeſtum eſt: nulla ſcilicet danda licẽtia vel ei qui iure emphyteotico rem aliquam per quadraginta vel quoſcunque alios annos detinuerit, dicendi ex trãſacto tempore dominium ſibi in ĳſdem rebus quçſitum eſſe, cum in eodem ſtatu ſemper manere datas iure emphyteotico res oporteat: vel conductori ſeu ꝓcuratori rerum alienarum dicendi ex quocunque temporum curriculo nõ debere ſe domino volenti poſt completa conductionis tẽpora poſſeſſionem recipere, eandem reddere.

Prçſcriptione longi temporis quæritur præſcriptorĩ ius rem vendicandi à quocunque poſſeſſore. Sal.

¶ Idem Iuſti.a. Mennç prçfecto prçtorio. Lex.viĳ.

SI quis emptionis vel donationis vel alterius cuiuſcunque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem vel viginti annos poſſederit: & longi temporis exceptionẽ contra dños eius vel creditores hypothecam eius prçtendentes ſibi acquiſierit: poſtea'que fortuito caſu poſſeſſionem eius rei perdiderit: poſſe eum etiam actionẽ ad vendicandam eandem rem habere ſancimus. Hoc eñ & veteres leges (ſi quis eas recte inſpexerit) ſanciebant.

Præſcriptione longiſſimi temporis quæritur prçſcriptori ſi malam fidem habuit ab initio, ſola retinendi exceptio. Si vero ab initio bonam fidem habuit, quæritur ei ius vendicandi à quocunque prçterquã ab eo contra

quem prǫſcripſit: ſiue dominus fuerit, ſiue creditor qui hypothecariam habuerit. In eo caſu quo malam fidem habuit: ſi cadat à poſſeſſione, tunc poteſt prior domin9 vel creditor ab iniuſto poſſeſſore illam vẽdicare: niſi & ipſe ꝓpria tueatur prǫſcriptione. Salicetus.

¶ Quod ſi quis eam rem deſierit poſſidere cuius domin9 vel is qui ſuppoſitam eã habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulſus eſt: prǫdictum auxilium non indiſcrete ſed cum moderata diuiſione ei prǫſtari cenſemus: vt ſi quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, ſimili poſſit vti prǫſidio: ſin vero mala fide eam adeptus eſt, indignus eo videatur: ita t men vt nouus poſſeſſor ſi quidẽ ipſe rei dñs ab initio fuit, vel ſuppoſitã eã habebat, & memoratǫ exceptionis neceſſitate expulſus eſt, cõmodum detẽtionis ſibi acquirat. ¶ Si vero nullum ius in eadẽ re quocunque tempore habuit, tunc licentia ſit priori domino vel creditori qui nomine hypothecǫ rem obligatam habuit, & hǫredibus eorum ab iniuſto detentatore eã vendicare: non obſtante ei quòd poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum remouerat: niſi ipſe iniuſtus poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum ex eo tẽpore computandorum ex quo prior poſſeſſor qui vicit, ea poſſeſſione cecidit, exceptione munitus ſit.

Hic textus eſt ſingularis, & non eſt alibi in iure. Agẽti petitorio nomine nõ obſtat exceptio dominĳ quãdo agens agit contra ſpoliantem. Baldus.

¶ Sed hǫc ſuper illis detentatoribus cenſemus, qui ſine violentia eandem rem nacti ſunt. Nam ſi quis violenter eã abſtulerit, omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione eam vendicare.

In reali ille cõtra quem eſt facta miſſio ex primo decreto, eam recuperat intra annum: poſt annum non auditur niſi de proprietate. Bar.

¶ Sed & ſi quis non per vim ſed per ſententiam iudicis eã detinuerit: ea tamen occaſione quòd abſens prior poſſeſſor & ad litem vocatus minime reſpondit, licebit ei ad ſimilitudinem cæterorum qui rei dominium habent, intra vnum annum ſe offerenti, cautionem'que ſuſcipiendǫ li-

tis danti, eandem rem recipere, ſuper'que ea cognitiona-lia ſubire certamina.

Preſcriptio in vſuris incipit currere à tẽpore quo inceperunt deberi & non ſunt ſolutę. Salicetus.

¶ Exceptionem etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere ſancimus, ex quo debitor vſuras minime perſoluit.

Per litis conteſtationem interrumpitur præſcriptio: & per quadraginta annos à tempore ceſſationis à lite inchoandos perpetuatur actio: quæ perpetuata etiam ad hæredem extraneum eſt tranſitoria. Salicetus.

¶ Idem. a. Demoſtheni præfecto pretorio. Lex. ix.

SAepe quidam ſuos obnoxios in iudicium vocantes, & iudiciariis certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant, ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam forte fugientium, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcũque caſus (cum ſortes humanę multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt: deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo quòd poſt cognitionem nouiſſimam triginta annorum ſpatium effluxerit: & huiuſmodi exceptione oppoſita, ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, merito quidem ſine remedio ante lugebant. ¶ Quod nos corrigentes, eandem exceptionem quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minime patimur. Sed licet perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamen in quadrageſimum annum extendimus: cum non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei qui poſtulationem depoſuit, & in iudicium venit, & ſubiit certamina, litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt. ¶ Sed licet ipſe actor defecerit, tamen ſuę poſteritati huius cauſæ curſum eum relinquere poſſe definimus: vt eius hæredibus vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere: nullo modo triginta annorum exceptione ſublata. ¶ Quod tempus (id eſt quadraginta annorum ſpatium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſſima proceſſit cognitio poſtquã vtraque pars ceſſauit.

¶ De annali exceptione Italici contractus tollenda, & de diuerſis temporibus & exceptionibus & pręſcriptionibus & interruptionibus earum. Titulus.xl.

Per hanc legem tollitur annalis exceptio quæ cõtra actiones natas ex Italico contractu erat introducta: & non valenti agere ꝓpter impedimentum iuris, non currit pręſcriptio: & actionum perſonalium regulariter vita eſt triginta annorũ. hoc dicit tota iſta lex, quę eſt bona, & eſt noua conſtitutio ſecũdũ Bal.

¶ Imperator Iuſtinia. a. Iuliano pręfec. pręto. Lex prima.

SVPER ANNALI exceptione quę ex Italicis contractibus oritur, tantę moles altercationum in omnibus iudicijs exortę ſunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impoſſibile eſt. Primum etenim natura eius obſeruationis cum omni ſcrupuloſitate et difficultate compoſita eſt: cum multa concurrere debeant vt ea naſcatur. Deinde illud ſpatium annale alij quidem ita effuſe interpretabãtur vt poſſet vſque ad decenniũ extendi. Alij iudicantes vſq; ad quinquennium ſtandum eſſe putauerunt. Et in noſtris temporibus ſępius ſuper huiuſmodi calculo à iudicibꝰ variatum eſt. Vnde nec facile ſuum effectum in litigijs oſtendere huiuſmodi exceptio valuit. ¶ Cum itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel pręſcriptiones ſufficiant: huiuſmodi difficultatibus illigari noſtro ſubiectos imperio minime patimur. Ideo'que memorata annali exceptione penitus quieſcente, aliæ omnes legitimæ exceptiones & præſcriptiones in iudicijs ſuum vigorem oſtendant, ſiue quæ ſuper decennio vel viginti vel triginta vel quadraginta annis introductæ ſunt, ſiue quæ minoribus ſpatijs concluduntur.

Annaliſ exceptio ſuꝑ Italico cõtractu tollitur, et alię pręſcriptiones legitimę cõfirmãtur. Vel ſic: Actiones perſonales & mixtæ tolluntur triginta annorum tpe, niſi pręſcriptio ſit interrupta: hypothecaria quadraginta annis durante contra debitorem vel eius hęredem: et

interruptio per litis conteſtationem in.xl.an. perpetuat actionem. Salicetus.

¶ Ad hæc, cum nihil prohibet etiam ea quę aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendioſis ſanctionibus renouare: iubemus omnes perſonales actiones quas verboſa quorūdā interpretatio extēdere extra metas triginta annorū conabatur, triginta annorum ſpatijs concludi: niſi legitimus modus qui et veteribus & noſtris legibus enumeratus eſt, interruptionē tpis introduxerit: ſola hypothecaria actione quadraginta annorum vtente curriculis. Nemo itaque audeat neque actionē familiæ erciſcundæ, neque iudicium communi diuidundo, neque finium regundorum, neque pro ſocio, neque furti, neque vi bonorum raptorum, neque alterius cuiuſcunque perſonalis actionis vitam longiorem eſſe triginta annis interpretari: ſed ex quo ab initio competit, & ſemel nata eſt, & non iteratis fabulis ſæpe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur, poſt memoratum tempus finiri: exceptis omnibus actionibus, licet perſonales ſint, quæ in iudicium deductæ ſunt, & cognitionalia acceperunt certamina, & poſtea ſilentio traditę ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos ex quo nouiſſime litigatores tacuerunt, noſtra lex antea promulgauit.

In rebus quæ quæruntur filijſfamilias, eis non currit præſcriptio. Salicetus.

¶ Ne autem imperfecta ſanctio videatur, cum in maternis quidē reb9 filijſfamilias tempora exceptionum currere diſpoſitum erat ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt: in alijs autem quæ minime acquiri poſſunt, hoc non fuerat ſpecialiter conſtitutum: apertiſſima definitione ſancimus filijſfamilias omnibus in ijs caſibus in quibus habent res minime patribus ſuis acquiſitas, nullam temporalem exceptionem opponi, niſi ex quo actionem mouere potuerint, id eſt poſtquam manu paterna vel eius in cuius poteſtate erant conſtituti, fuerint liberati. Quis enim incuſare eos poterit ſi hoc non fecerint quod et ſi maluerint, minime adimplere lege obuiante valebant?

Si poſſeſſor prȩſcribens conueniri nõ poteſt propter abſentiam, potentiam, infantiam, vel furorem: poteſt fieri interruptio prȩſcriptiõis per denũciationẽ factam præſidi, vel epiſcopo, vel defenſori loci, & vltimo ad domicilium poſſeſſoris in forma hic tradita. Bal.

Idem. a. Ioanni prȩfecto prætorio. Lex. ij.

VT perfectius omnibus conſulamus, & nemini abſentia vel potentia vel infantia penitus aduerſarij ſui noceat, ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differentia: ſancimus ſiquando abfuerit is qui res alienas vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere, vt non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet vel infantia vel furore laborãte, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna poteſtate cõſtituto, ſua authoritate eas res vſurpare: ſed licentia ei detur adire præſidem prouinciæ, vel libellum ei porrigere, & hoc in querimoniã deducere intra conſtituta tempora, & interruptionem temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſſimam interruptionem. ſinautem nullo potuerit modo prȩſidẽ adire, ſaltem ad locorũ epiſcopum eat, vel defenſorem ciuitatis: & ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. ſinautem abfuerit vel prȩſes vel epiſcopus vel defenſor ciuitatis: liceat ei ꝓponere publice vbi domicilium habet poſſeſſor, ſeu cũ tabulariorũ ſubſcriptione: vel ſi ciuitas tabularios non habeat, cũ triũ teſtiũ ſubſcriptione: & hoc ſufficere ad oẽm tẽporalẽ interruptionẽ ſiue triennij ſiue longi tẽporis, ſiue triginta ſiue quadraginta annorũ ſit. Omnib9 alijs quȩ de lõgi temporis prȩſcriptione, vel triginta vel quadraginta annorũ curriculis cõſtituta ſunt ſiue ab antiquis legũ conditoribus ſiue à noſtra maieſtate, in ſuo robore duraturis.

Generalis petitio re quantitate vel cauſa citatione ſecuta ſufficit ad interrumpendũ prȩſcriptionẽ in omnibus quȩ ſub illa petitione poſſunt includi. h. d. & eſt hȩc lex ſingularis, ideo notanda. Sali.

Idem. a. Ioan. præfecto prȩtorio. Lex. iij.

SI ex multis cauſis quidam obnoxium habens, & maxime ex ſimilibus quantitatibus, in vnius quidem cauſæ

ſumma libellum conuentionis compoſuerit, cauſam tamẽ
non expreſſerit: apud veteres agitabatur an videatur oẽs
cauſas in iudicium deduxiſſe, an vetuſtiſſimã earum, aut
omnino nihil feciſſe: cum eius ſenſus eſſe apparebat incer
tus. Sed in iudicijs in multis caſib9 tales altercationes ven-
tilatas inuenimus: & maxime propter longi temporis in-
terruptionem. Si enim perſonalis forte fuerat mota actio,
hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat:
quidam putabant perſonalem quidem eſſe temporis in-
terruptione perpetuatam: hypothecariam autem euane-
ſcere taciturnitate ſopitã. ¶ Et ſi quis generaliter dixerat
obnoxium ſibi aliquẽ conſtitutum: aliȩ dubitationes emer
gebant, ſi omnes ei competẽtes actiones huiuſmodi nar-
ratione cõtineri credantur, an vero quaſi ſilentio circa eas
habito, tempore expirare, nullo ex incerta libelli cõfectio-
ne adminiculo ei acquiſito. ¶ Sancimus itaque nullam in
iudicijs in poſterum locum habere talem cõfuſionem: ſed
qui obnoxium ſuum in iudicium clamauerit, & libellum
conuentionis ei tranſmiſerit, licet generaliter nullius cau-
ſæ mentionem habentẽ, vel vnius quidem ſpecialiter, tan-
tummodo aũt perſonales actiones vel hypothecarias con
tinentem, nihilominus videri ius ſuum omne eum in iudi-
cium deduxiſſe, & eſſe interrupta temporum curricula:
cũ contra deſides homines & ſui iuris cõtemptores odio-
ſæ exceptiones oppoſitȩ ſunt.

¶ De alluuionibus & paludibus & paſcuis ad aliũ ſtatum tranſlatis. Titulus.xli.

Flumen alio auertere eſt prohibitum: ripam aũt prȩ-
munire eſt pmiſſum. & mutato alueo nõ pdit dñium
fũdi circuiti p ĩpum: niſi paulatim accreuerit alteri. Sa.

¶ Impera. Gordia. a. Marco. Lex prima.

QVANVIS fluminis naturalem curſum ope-
re manu facto aliò non liceat auertere, tñ ripã
ſuã aduerſus rapidi amnis impetũ munire p-
hibitum nõ eſt. Et cũ fluuius priore alueo de-
relicto aliũ ſibi facit: ager, quẽ circuit, prioris
dñi manet. Quòd ſi paulatim ita auferat vt alteri parti ap

plicet,id alluuionis iure ei quęritur cui9 fundo accreſcit.

Cui accreſcit emolumentum per alluuionem,accreſcit & onus.Baldus.

¶Imperatores Arcadius & Honorius & Theodoſius aaa.Cęſario præfecto præto. Lex.ij.

HI quos inūdatio Nili fluminis reddiderit ditiores:ꝑ terris quas poſſident,tributorū præſtationē agnoſcant.¶Et qui ſuum deplorant patrimonium imminutū, alieno ſaltem functionis onere liberentur: & noſtrę ſerenitatis largitate defenſi,locorum etiam poſſeſſione contenti,pro agitādi cenſus examine deuotioni reſpōdeant:

Latentia incrementa ad fiſcum nō pertinent:nec ſeparatim de his cenſetur,aut pro his cēſus exigitur:nec eſt augendus cenſus licet poſſeſſio efficiatur fertilior ſumptu & ſolicitudine poſſeſſoris: pœna contradicentibus imminente. Baldus.

¶Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Cyro præfecto prætorio. Lex.iij.

EA quæ per alluuionem,ſiue in Aegypto per Nilum, ſiue in aliīs prouincīs per diuerſa flumina poſſeſſoribus acquirūtur:neq; ab ęrario vendi,neq; à quolibet peti,nec ſeparatim cenſeri,vel functiones exigi, hac perpetuo valitura lege ſancimus:ne vel alluuionum ignorare vitia,vel rem noxiam poſſeſſoribus videamur inducere. ¶Similiter nec ea quidem quę paludib9 antea vel paſcuis videbantur aſſcripta,ſi ſumptibus poſſeſſorum nunc ad frugum fertilitatem tranſlata ſunt:vel vendi vel peti vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri,vel functiones exigi concedimus:ne doleant diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam intelligant. ¶Cuius legis temeratores, quinquaginta librarum auri condemnatione coerceri decernimus:inter quos habendum eſt officium quoq; tuæ ſedis excelſę ſi aliquid huiuſmodi ſuggeſſerit diſponendum,vel ſi preces introduxerit petitoris.

¶De ſententiis præfectorum prætorio. Titulus.xlii.

Non appellatur à ſentētia pręfecti prætorio, ſed ſupplicatur principi: & ſi ſententia lata ſit pro republica, durat biennio hæc potentia ſupplicandi. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximian9. aa. Thalaſio præfecto prætorio Illyrici. Lex vnica.

LITIGANTIBVS in ampliſſimo prętorianæ præfecturę iudicio, ſi contra ius ſe læſos affirment: non prouocandi, ſed ſupplicandi licentiam miniſtramus: licet pro curia vel qualibet publica vtilitate ſeu alia cauſa dicatur prolata ſententia. Nec enim publice prodeſt ſingulis legum adminicula denegari: ita videlicet vt intra biennium tantū noſtro numini contra cognitionales ſedis prætorianę pręfecturæ ſententias poſt ſucceſſionem iudicis numerandū ſupplicandi eis tribuatur facultas.

Quomodo & quando iudex ſententiam proferre debeat præſentibus partibus vel vna parte abſente. Titu. xliii.

Iudex poteſt ferre ſententiam contra abſentem ſeruatis ſeruandis, non tamen ſemper compellitur. Paulus de Caſtro.

Imp. Titus Aelius Antoninus Publicio. Lex prima.

NON SEMPER compelleris vt aduerſus abſentem pronuncies propter ſubſcriptionē patris mei qua ſignificauit etiam contra abſentes ſentētiam dari ſolere. Id enim eò pertinet, vt etiam abſentē damnare poſſis, non vt omnimodo neceſſe habeas.

Vbi eſt præſentia perſonarū, ibi non requiritur peremptorium. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Seuero. Lex. ij.

CEſſante quoq; cauſa peremptorij edicti, aduerſus eos qui admoniti iudicio adeſſe noluerunt, ſentētiam à iudice poſſe proferri certum eſt.

Standum eſt ſententiæ à qua non eſt appellatum: licet ſit lata contra abſentem indefenſum & ignorantē, ſolenniter tamen citatum. Baldus.

¶ Idem.a. Antiſtio. Lex.iij.

AB eo iudicato recedi non poteſt quod vobis abſentibus & ignorantibus atq; indefenſis dicitis eſſe ꝓlatum: ſi vbi primum cognouiſtis, nõ illico de ſtatutis querelam detuliſtis. Ita enim firmitatem ſententia quę ita ꝓlata eſt, non habebit, ſi ei nõ ſit accõmodatus aſſenſus.

Sentẽtia nulla, iudicis delegati iuriſdictionem extinguit: & cauſa poterit alteri delegari. Bart.

¶ Imperator Philippus. a. Domitiano. Lex.iiij.

SI (vt ꝓponis) pars diuerſa die feriato abſente & ignorante te à iudice dato ferri ſentẽtiam pro partibus ſuis quaſi contumaciter deeſſes, impetrauit: non imerito pręſes denuo negocium alterius iudicis notioni terminandum commiſit.

Mutatio loci excuſat quẽ à contumacia ex qua redditur ſententia nulla. Bart.

¶ Idem. a. & Philippinus. cc. Longino. Lex.v.

SI (vt proponis) præſes prouincię cum certum locum cauſæ cognoſcendæ dediſſet, alibi per obreptionẽ aditus ſententiam aduerſus te abſentem protulit: quod ita geſtum eſt, ad effectum iuris ſpectare minime oportet.

Sententia cancellationis actorum vel appellationis desertę non poteſt ferri contra minorem indefenſum. Baldus.

¶ Impp. Valer. & Gal. aa. Domitio. Lex.vi.

SI pręſes quaſi deſertam ab adultis tuis cauſam appellationis quæ ab adiutore ſuo facta fuerat, circunduxit eo tempore quo adulti curatores non habebant: repetitus notionem ſuam exhibebit. Neq; eñ debet adultis nocere quicquid eo tempore ſtatutũ eſt, quo defenſione iuſta & curatoris auxilio fuerant deſtituti.

Vbi ceſſat vera & ficta contumacia, ibi cõtra abſentem non poteſt ferri ſententia. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Marino. Lex.vij.

EA quæ ſtatuuntur aduerſus abſentes non per contumaciam, ſcilicet denunciationibus nequaq; ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatẽ non obtinere certũ eſt.

¶ Reus conuentus reali abſens poſt litem conteſtatam debet in contumacia ſolenniter conſtitui: & tunc cõtra eum poterit alterũ de tribus remedijs exerceri: vel perſonę captio, vel poſſeſſionis tranſlatio, & ſententię definitiuę prolatio. h. d. ſecundũ Iaco. But. & Bar. & Pau. de Caſt. & eſt ſingularis lex & famoſa.

¶ Iidem. aa. Claudiæ. Lex. viij.

COnſentaneum iuri fuit, temporibus ad præſentiã partis aduerſę pręſcriptis, præſidẽ prouincię impleta iuris ſolennitate, & aduerſario tuo ternis literis, vel vno ꝑ omnibus peremptorio edicto vt præſentiam ſui faceret cõmonefacto, ſi in eadẽ contumacia perſeuerauerit, præſentis allegationes audire: quod vel ſucceſſor eius facere curabit. A quo ter citatus ſi contumaciter præſentiam ſui facere neglexerit: non abs re erit vel ad cogendum eũ vt ſeſe repręſentet, poſſeſſionem bonorum, cui incumbit, ad te tranſferre, & aduerſariũ petitorem conſtituere: vel auditis defenſionibus tuis, id quod iuris ratio exegerit iudicare.

IN Authen. de litigioſis. §. omnem. col. viij. conſti. vij.

¶ Actore abſente & reo præſente proceditur in cauſa poſt legitimas citationes, etiam lite non conteſtata: & liquidato negocio, deuenitur ad definitiuam: & cõtumace reuerſo in expenſis grauatur: & iterato contumacia pœnam exigit. Baldus.

QVi ſemel actionem proponit ſiue conuentione iudiciaria, ſiue precibus principi oblatis, iudici'qꝫ inſinuatis, & per eum aduerſario cognitis: neceſſe habet vſqꝫ ad finem litem exercere. Qui ſi cauſam perſequi differat: reo poſtulante, tribus edictis citetur per interualla triginta dierum: quia vox præconia paucis innoteſcit. Quæ citatio & per principem delegatis permittitur. Quod locum habet & ſi lis cœpta non ſit. ¶ Quòd ſi vocatus litem detrectat, ei aliud anni ſpatiũ indulgetur: intra quod ſi ceſſat, iudex auditis allegationibus præſentis & perquiſita veritate pronunciet. Sed nec intra annum veniens auditur, niſi prius ręo litis expenſas quas ſuſtinuerit inferat. His quoqꝫ pręſtitis ſi interrupto duntaxat anno denuo li-

tem deſerit:poſt triū edictorum & anni vnius ſpatij obſeruationem ab omni cadat actione.

Tres denunciationes obtinēt vim peremptorij. Bar. Baldus & Salicetus.

Iidem.aa.Leontio. Lex.ix.

TRes denūciationes ad peremptorij edicti vicem aduerſus cōtumaces cōualeſcere ſalubriter ſtatutū eſt.

Sententia lata contra abſentem probabili & neceſſaria cauſa legitime citatum valet:ſed reſtituitur. Salicetus & Baldus.

Iidem.aa.Bleſio. Lex.x.

CVm non voluntatis tuę arbitrio,ſed neceſſitate profectus ſis:quicquid contra te abſentem ſtatutum fuerit, quando abſentiæ cauſa neceſſaria fuit,officere tibi iuris ratio non permittit.

Non poteſt venire contra ſententiam qui de procuratore legitimo tempore non conqueritur. Bar.

Iidem.aa.&.cc.Valerio. Lex.xi.

CVm præſentibus partibus litem inchoatā proponas: ſi poſtea quàm contra te (licet abſentem)pronunciatum eſt,intra pręfinitum diem non appellaſti:latam ſententiam reſcindi poſtulanti,multæ ſacrę cōſtitutiones refragantur.

Vide in ſequentem rubricā Alciatum lib.diſpūctionum.i.cap.xxi. Hactenus etenim lectum eſt,de ſentētijs ex periculo recitandis. perperam, vt doctiori cuiuis ſatis liquet.

De ſentētiis ex breuiculo recitādis. Ti.xliiii.

Sententia ſcripta,& verbo promulgata,ipſo iure nō tenet.& omiſſa prouocationis mora, ex integro iudicatur.Baldus.

Imp. Valer.& Gaſ.aa.Quinto. Lex prima.

ARBITRI NVLLA ſententia eſt quam ſcriptam edidit litigatoribus,ſi non ipſe recitauit. Si igitur nihil fallis:omiſſa prouocationis mora, ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ.

Sententia primo ſcripta & poſtea recitata non poteſt corrigi vel mutari: & quidam propter eminētiam dignitatis poſſunt per alios definitiuas ſententias recitare. Baldus.

Imperatores Valentinian9 Valens & Gratianus. aaa. ad Probum. p̄. p̄. Lex. ij.

HAc lege perpetua credimus ordinandum vt iudices quos cognoſcendi & pronūciandi neceſſitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negociū ſententias ponderatas ſibi ante formarent, & emēdatas eas ſtatim in libellum ſecuta fidelitate conferrent, ſcriptasq́ʒ ex libello partibus legerent. Sed nec ſit eis poſthac copia corrigendi vel mutandi: exceptis tam viris eminētiſſimis præfectis prętorio, quàm alijs illuſtrem adminiſtrationē gerentibus, cæterisq́ʒ illuſtribus iudicibus: quibus licentia conceditur etiam per officiū ſuum & eos qui miniſteriū ſuum eis accōmodant, ſentētias definitiuas recitare.

Non ſufficit ſententiā ſcribi niſi legatur & verbis ꝓferatur: nec ſufficit verbis proferri, niſi ante ſcribatur. Baldus.

Iidem. aaa. ad Probum. p̄. p̄. Lex. iij.

STatutis generalibus iuſſimus vt vniuerſi iudices quib9 reddendi iuris in prouincijs permiſimus facultatem: cognitis cauſis vltimas definitiones de ſcripti recitatiōe ꝓferant. Huic adijcimus ſanctioni, vt ſententia quæ dicta fuerit cū ſcripta nō eſſet: nec nomen quidem ſentētię habere mereatur, nec ad reſciſſionem perperam decretorū appellationis ſolennitas requiratur:

IN Authen. de man. princi. §. ſit tibi. colla. iij. conſti. iiij. & col. vi. conſti. xi. vt clerici apud. §. i.

In cauſis breuibus ſcriptura non requiritur. Sali.

NIſi breues ſint lites, & maxime vilium perſonarū vel cauſarum (tunc eñ ſine ſcriptis, & ſine aliqua expēſa cognoſcere pręſidem oportet) & niſi epiſcopus cognoſcat inter ſuos ſubditos.

De ſententiis & interlocutionibus omnium iudicum. Titulus. xlv.

Sententia omiſſo procuratore lata contra dominum qui in iudicio nõ fuit, ipſo iure non valet. Baldus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Quintiliano. Lex prima.

NON VIDETVR nobis rationẽ habere ſentẽtia prędeceſſoris tui: qui cũ cognouiſſet inter petitorem & procuratorẽ: non procuratorẽ, ſed ipſam dominã litis condẽnauit, cuius perſona in iudicio non fuit. Potes igitur vt re integra de cauſa cognoſcere.

Exiſtẽs in poſſeſſione libertatis poteſt eſſe iudex delegatus: nec vitiatur iudicium licet poſtea ſtatus ſeruilis detegatur. Baldus.

Imperator Antoninus. a. Sextilio. Lex. ij.

SI arbiter datus à magiſtratib9, cum ſententiã dixit, in libertate morabatur: quanuis poſtea in ſeruitutẽ depulſus ſit, ſñia tñ ab eo dicta habet rei iudicatę authoritatẽ.

Sentẽtia quę non cõtinet condẽnationem rei vel abſolutionem: nõ habetur pro definitiua. Baldus.

Imperator Alexander Vectio. Lex. iij.

PRęſes prouinciæ non ignorat definitiuam ſententiam quæ condemnationem vel abſolutionem nõ continet, pro iuſta non haberi.

Vbi omittitur ordo ſubſtantialis & neceſſarius, vel prępoſteratur, non valet ſententia ipſo iure. Bal.

Idem. a. Seuero. Lex. iiij.

PRolatam à præſide ſententiam cõtra ſolitũ iudiciorũ ordinẽ, authoritatẽ rei iudicatę nõ obtinere certũ eſt.

Valet ſententia lata ſub modo niſi per appellationẽ reſcindatur. Bar. & Baldus.

Imp. Philip. a. & Philip. c. Montano. Lex. v.

CVm eorum qui principaliter fiſco tenebãtur, bona ea lege fideiuſſoribus procurator tradi iuſſerit, vt ipſi indemnitatẽ fiſco pręſtarent: nec à ſententia eius interceſſerit prouocatio: conſequẽs eſt datę formæ obtẽperari.

Sententia quę non eſt lata in loco maiorum nec pręſentibus officialibus, eſt ipſo iure nulla. Barto.

Impp. Carus & Carinus & Numerianus. aaa. Honorio. Lex. vi.

CVm ſententiam præſidis irritam eſſe dicis, quòd non publice, ſed in ſecreto loco officio eius non præſente ſententiam ſuã dixit: nullum tibi ex ijs quę ab eo decreta ſunt præiudicium generandum eſſe conſtat.

Præſes concordiã ſuadendo non videtur velle actionem tollere, nec poteſt. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Iſidorę. Lex. vij.

EX ſtipulatione parta actione, paciſci proximis perſonis ſuadendo præſes prouincię verborum obligationem quam certo iure tolli tantũ licet, extinguere non poteſt: nec vox omnis iudicis iudicati cõtinet authoritatem: cum poteſtatem ſententię certis finibus concludi ſępe cõſtitutum ſit. Quapropter ſi nihil cauſa cognita ſecundũ iuris ratione pronunciatũ eſt: vox paciſci ſuadentis pręſidis actionẽ tuã perimere (ſi quam habuiſti) minime potuit.

Regreſſus mihi competens cõtra auctorem meũ re euicta, non reddit ſententiam nullam, ſed agitur actione ex empto ſi fuit empta: ſed ſi in ſolutũ data ſit, agitur veteri actione. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Licinio. Lex. viij.

LIbera quidem Theodora quam ex emptiõis cauſa vel in ſolutum creditori traditam proponis, pronunciata, citra prouocationis auxilium ſententia reſcindi non poteſt: verum ſi mota quæſtione pręmiſſa denunciatione ei qui auctor huiuſmodi mulieris fuit, iudicatũ proceſſit: quanti tua intereſt, empti, ſi emiſti: vel ob debitum reddẽdum, ſi in ſolutum data eſt, repetere non prohiberis.

Sententia definitiua ſuper negocio ſemel deciſo non valet: nec lata in poſſeſſorio pręiudicat in petitorio: & interlocutoria non definit: ideo in contrario imperio reauditur. Salicetus.

Iidem. aa. & cc. Donno. Lex. ix.

POſt ſententiã quæ finibus certis concluditur, ab eo qui pronunciauerat vel eius ſucceſſore de quęſtione quę iam deciſa eſt ſtatuta rei iudicatæ non obtinent authoritatem. Nã nec de poſſeſſione pronunciata, proprietati vllũ præiudicium afferunt: nec cauſam vllam interlocutiones

plerunque perimunt.

Qui non poteſt ſtatuere:non poteſt relegare. Salſi.

Iidem.aa.&.cc.Menodoro. Lex.x.

NVlli qui ſtatuendi non habet facultatem, interdicere patria cuiquam permittitur.

Iuſſus de iurando non definit cauſam.Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Liciano. Lex.xi.

CVm iudex in definitiua ſententia iuſiurandum ſolummodo prçſtari præcipiat,nõ tamen addat quid ex recuſatione vel præſtatione ſacramenti fieri oportet : huiuſmodi ſententiam nullam vim obtinere palam eſt.

Sententia poteſt proferri grçce & latine.dicit gloſſa, græce inter grçcos,latine inter latinos.Bal.

Impp.Arca.& Hono.aa.Iuliano ꝓcero Aſiæ.Lex.xij.

IVdices tam latina quàm græca lingua ſententias proferre poſſunt.

Non exemplis ſed legibus eſt iudicandum. Bar.Bal. & Salicetus.

Imperator Iuſti.a.Demoſtheni præ.præ. Lex.xiij.

NEmo iudex vel arbiter exiſtimet neque cõſultationes quas non rite iudicatas eſſe putauerit,ſequẽdum, & multo magis ſententias eminentiſſimorum præfectorum vel aliorum procerum, (non enim ſi quid non bene dirimatur,hoc & in aliorum iudicum vitium extẽdi oportet: cũ non exemplis,ſed legibus iudicandũ eſt)neq; ſi cognitionales ſint ampliſſimæ præfecturæ vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſententie:ſed oẽs iudices noſtros veritatem,& legum & iuſtitiæ ſequi veſtigia ſancimus.

Secundum iura codicis fit iudex competens per reconuentionem qui non erat: & ceſſat exceptio incõpetentię iudicis.Bal.Et finis iſtius.l.eſt canonizatus.iij.q. viij.cuius in agendo.

Idem.a.Demoſtheni præfe.præ. Lex.xiiij.

CVm Papinianus ſummi ingenij vir in quæſtionibus ſuis rite diſpoſuit nõ ſolum iudicem de abſolutione rei iudicare,ſed & ipſum actorẽ ſi ecõtrario obnoxius fuerit inuentus,condemnare:huiuſmodi ſententiam non ſolum roborandam, ſed etiã augendam eſſe ſancimus : vt liceat

Iudici vel cõtra actorem ferre ſententiam, & aliquid eum daturum vel facturum pronunciare: nulla ei opponenda exceptione quòd non competens iudex agẽtis eſſe cognoſcatur. Cuius enim in agendo obſeruat arbitrium: eum habere & contra ſe iudicẽ in eodẽ negocio non dedignetur.

IN Authen. de executoribus.§. fin. collatione.vij. conſtitutio.vij.

Is qui reconuenire vult, nõ poteſt niſi coram eodem iudice, & ſtatim, non poſtea. Si igitur vult coram alio agere: expectet terminum litis primæ, niſi iudex ſit recuſatus vt ſuſpectus: & tũc fiet recõuentio coram ſubrogato. Baldus.

ET conſequenter ego ab aliquo conuentus, ſi viciſſim ipſum pulſare velim, ſtatim quidem hoc non licet, niſi apud eundem iudicẽ. Qui ſi diſpiceat, intra viginti dies recuſari poteſt, aliuſque mereri, apud quẽ ruſus vtrũq; negociũ ventiletur. Alioqui lite contra me mota prius vẽtilata & terminata, tunc demum & ego admittar.

Coniunctio copulatiua non debet poni inter ea circa quę non poteſt vniformiter diſponere. Bal.

¶ Idem. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex.v.

CVm ſolitum eſt in ſentẽtijs iudicum ſic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam ſententiam ad appellationis vel recuſationis venire auxilium: quidã putabant non licere ante litẽ cõteſtatã nec iudicem recuſare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cũ enim ſimul vtrunque vocabulum ponitur tam appellationis quàm recuſationis, ꝓuocatio autem ante litẽ conteſtatam non poteſt porrigi: putabant quòd nec recuſare quidem iudicem cuiquã concedatur ante litem conteſtatam: quod minime vetitum eſt. ¶ Caueãt itaq; iudices huiuſmodi ſermonẽ ſimul & ſine certa diſtinctione ꝓferre.

¶ De ſententia quę ſine certa quantitate prolata eſt. Titulus.xlvi.

Valet ſñia de futuro ſi depẽdeat à iure qđ eſt de pręſẽti.h.d.ſecũdũ vltimã lecturã hic poſitã ĩ gl. quę eſt vera ſecũdũ Bar. et eã approbat & cõfirmat Pau.de.Caſ.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Aelianę. Lex prima.

CVM IVDICEM quoad pecunia condemnationis ſoluta fuiſſet, de pendendis vſuris legē dixiſſe profitearis: non contra iuris formam ſententiam datam palam eſt.

Sententia lata ſuper libello non continente certam quantitatem non opponente reo contra libellum valida eſt de iure: dūmodo cōtineat aliquod factū quod in executione ſentētię poſſit poſtea declarari. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Marcellino. Lex. ij.

QVanquam pecunię quantitas ſententia curatoris reipublicę non continetur, ſententia tamen eius rata eſt: quoniam indēnitatem reipublicę prętari iuſſit.

Sententia & mens iudicantis talis eſſe pręſumitur, qualis & quanta ex allegatis & ꝓbatis cōcipitur. Bal.

¶ Imperator Gordia. a. Aemilio. Lex. iij.

HAec ſententia, omnem debiti quantitatem cum vſuris competentibus ſolue, iudicati actionem pręſtare non poteſt: cum apud iudices ita demum ſine certa quantitate facta condemnatio authoritate rei iudicatę cenſeatur, ſi parte aliqua actorum certa ſit quātitas cōpręhēſa.

Licet cauſa dotis ſit priuilegiata, intelligitur ſi cōſtat de dote: aliâs debet reus abſolui. Bal.

¶ Iidem. a. Saturninę. Lex. iiij.

HAec ſententia, quę bona fide accepiſti, ſolue: cum incertum eſſet quid accepiſſet, & quantum ab eo peteretur: præſertim cum ipſe qui extra ordinem iudicabat, interlocutus ſit dotem datam quæ repeteretur, non liquidam eſſe: iudicati authoritate non nititur. ¶ Cum igitur is qui poſtea iudicabat, contra te certam ſententiam protulerit, neque à ſtatutis prouocaueris: ipſa tuo facto confirmaſti iudicatum.

¶ De ſententiis quæ pro eo quod intereſt proferuntur. Titulus. xlvii.

Iſta lex eſt de difficilioribus totius Codicis, & hoc. d. Prolixitates antiquę circa intereſſe, ceſſant per hanc legem: & in caſibus certis venit totum quod intereſt,

& habetur ratio lucri & damni. Bartolus.

¶Imperator Iuſti.a.Ioanni. Lex vnica.

CVM PRO EO quod intereſt, dubitatiōes antiquę in infinitum productæ ſunt: melius nobis viſum eſt huiuſmodi prolixitatem prout poſſibile eſt in anguſtū coarctare. ¶Sancimus itaque in omnibus caſibus qui certam habent quantitatem vel naturam, veluti in venditionibus et locationibus & in omnibus contractibus, hoc quod intereſt, dupli quantitatem minime excedere: in alijs autem caſibus qui incerti eſſe videntur, iudices qui cauſas dirimendas ſuſcipiunt, per ſuam ſubtilitatē requirere: vt hoc quod reuera inducitur damnum, hoc reddatur: & non ex quibuſdam machinationibꝰ & immodicis peruerſionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum cōputatio reducitur, pro ſua ĩpoſſibilitate cadat: cum ſcimꝰ eſſe naturę congruum, eas tantūmodo pœnas exigi, quæ vel cum competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur. ¶Et hoc non ſolum in damno, ſed etiam in lucro noſtra amplectitur conſtitutio: quia & ex eo veteres quod intereſt ſtatuerūt. Et ſit omnibus (ſecundum quod dictum eſt) finis antiquę prolixitatis huius conſtitutionis recitatio.

¶ Si a non cōpetēti iudice iudicatū eſſe dicatur. Titulus.xlviii.

Sententia à non ſuo iudice lata, eſt ipſo iure nulla. Bartolus.

¶Imperator Alexander.a.Sabiniano. Lex prima.

IVDEX SI AD certam rem datus, ſi de alijs pronnuciauit quàm quod ad eam rem pertinet, nihil egit.

Sententia delegati ab incompetenti delegante, non valet: etiam ſi delegatus ſit magiſter militum. Salicetus.

¶Imperator Gordianus.a.Licinię. Lex.ij.

SI militaris iudex ſuper ea cauſa de qua ciuilibus actionibus diſceptandum fuit, nō datus à quo dari poterat,

cognouit: etiam remota appellatione, id quod ab eo ſtatutum eſt, firmitatem non habet iudicati.

Delegatus ad cauſam proprietatis non poteſt cognoſcere de cauſa poſſeſſionis ſuper qua non fuit delegatus. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Philetæ. Lex. iij.

SI de ꝓprietate datus iudex, aduerſus te nihil ſuper hac ſtatuit: rector prouinciæ aditus hanc cauſam cognoſcere, ſuaque decidere ſententia curabit: cum & ſi quid de poſſeſſione pronunciatum probetur, hoc cauſæ proprietatis minime noceat.

Et in publicis & in priuatis cauſis ſententia à nō ſuo iudice lata non valet. Sal.

¶ Imperatores Valentinia. Grati. & Theodoſius. aaa. ad Pontium Mutium. Lex. iiij.

ET in priuatorū cauſis huiuſmodi forma ſeruetur, ne quenquam litigatorum ſententia non à ſuo iudice dicta conſtringat.

¶ De pœna iudicis qui male iudicauit, vel eius qui iudicem vel aduerſarium corrumpere curauit. Titulus. xlix.

Qui diffidentia iuſtæ ſententiæ, in pecuniæ corruptelam prorumpit, litem perdit, ſiue priuata ſit lis, ſiue publica, ſiue fiſcalis. Bal.

¶ Imperator Anto. a. ad Gaudium. Lex prima.

CONSTITIT IN quacunq; cauſa, ſiue priuata, ſiue publica, ſiue fiſcali, vt cuicunque data fuerit pecunia, vel iudici, vel aduerſario: amittat actionē is qui diffidētia iuſtę ſententię, in pecunię corruptela ſpem negocij repoſuerit.

IN Authen. vt litigātes in exordio litis iurēt. §. ſi quis autem ex litigatoribus. collatione. ix. conſtitutione. v.

Si corrumpēs iudicem aliquo dato vel promiſſo; ſeipſum defert, & probat: veniā meretur: et iudex in cauſa ciuili triplici pœna punitur: in criminali omnibus bonis cōfiſcatis, in exiliū datur. Et vbi deferens nō ꝓbat:

ſi delatus iurauerit ſe non recepiſſe, liberatur: & deferens, in ęſtimatione litis punitur: & nihilominus per ſententiam poterit de corruptela doceri. Et ſi delatus per iuramentum ſe purgare recuſauerit, punitur ac ſi cõtra eum probatum fuerit. Salicetus.

NOuo iure qui dicit ſe dediſſe alicui vel promiſiſſe, & perſonam declarauerit, & hoc ꝓbauerit: veniã meretur. ¶ Sed qui accepit vel promiſſionem ſuſcepit, ſi cauſa pecuniaria ſit: dati triplũ, ꝓmiſſi duplum à comite priuatarum rerũ exigatur, dignitate ſeu cingulo amiſſo. ¶ Si vero criminalis cauſa fuerit: confiſcatis omnibus bonis, in exilium mittatur. ¶ Sed ſi datum vel promiſſum probare litigator nequiuerit: ꝑſona quæ dicitur ſuſcepiſſe, iuret quòd neque per ſe neque per aliam perſonam accepit, aut promiſſionem habuit: & ſic libera ſit. ¶ Sed litigator qui oſtẽdere non potuit: in cauſa pecuniaria æſtimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur: lite ſuſtinente proprium euentũ: in criminali bonis omnibus confiſcatis: cauſis apud competentem iudicem legitime terminandis. ¶ Sed ſi perſona à litigatore manifeſtata, prędictum iuſiurandum refutauerit, memoratis ſubiaceat pœnis. ¶ Sed ſi quis litigantium iurauerit ſe non dediſſe vel promiſiſſe: ſi intra decem menſes poſt ſententiam memoratam oſtendatur dediſſe vel promiſiſſe, memoratis pœnis dantes & accipientes ſubiacebunt.

Iudex corrupt9 famã ꝑdit, et dãna reſarcit. Bal. et Sa.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Fœlicem. Lex. ij.

DE eo qui precio deprauatus aut gratia, perperã iudicauerit: ei vindicta quem læſerit, non ſolum ęſtimationis diſpendij, ſed etiam litis diſcriminis prębeatur.

¶ Sententiã reſcindi nõ poſſe. Titulus. I.

Nemo poteſt ſuam vel anteceſſoris ſui ſentẽtiam reuocare: & ſi reuocat, non eſt appellare neceſſe. Bal.

¶ Imperator Gordia. Secundo. Lex prima.

NEQVE SVAM, neque prædeceſſoris ſui ſententiam quenquã poſſe retractare, in dubium nõ venit: nec neceſſe eſſe ab eiuſmodi

decreto interponere ꝓuocationem, explorati iuris eſt.

Exceptio peremptoria ſi non admittitur, ſententia non reſcinditur niſi reſtitutionis vel appellationis remedio. Bartolus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Alexandro. Lex. ij.

PEremptorias exceptiões omiſſas in initio, antequam ſententia feratur opponi poſſe, perpetuum edictum manifeſte declarat. Quòd ſi aliter actum fuerit, in integrũ reſtitutio permittitur. Nam iudicatum cõtra maiores annis vigintiquinque, non oppoſitę pręſcriptionis velamẽto citra remedium appellationis reſcindi non poteſt.

Reſcripta poſt ſentẽtiam impetrata, ad reſciſſionem ſententiæ non valent. Bal.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Proculum. Lex. iij.

IMpetrata reſcripta non placet admitti ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia quam prouocatio nulla ſuſpendit: ſed eos qui talia reſcripta meruerint, etiam limine iudiciorum expelli.

¶ De fructibus, & litium expenſis. Titu. li.

Fructus dicuntur deductis ſumptibus. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Alexandro. Lex prima.

HOC FRVCTVVM nomine continetur, qđ iuſtis ſumptibus deductis ſupereſt.

Poſt litem cõteſtatam poſſeſſor tenetur de fructibus perceptis & percipiendis: & idem in hærede eius. Bar.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens. aa. Olibrio præfecto prætorio. Lex. ij.

LItigator victus qui poſt cõuentionẽ rei incũbit alienę: nõ in ſola rei redhibitione teneatur, nec tantũ fructuũ præſtationem eorum quos ipſe percepit agnoſcat: ſed etiam eos quos percipere potuiſſet, non quos eum redegiſſe conſtat, exoluat ex eo tẽpore ex quo re in iudicium deducta ſciẽtiã malæ fidei poſſeſſionis accepit. ¶ Hęredis quoque ſuccedentis in vitium, par habenda fortuna eſt.

Poſt definitiuam ſententiam non eſt de expenſis tractandum:niſi iudex hoc in ſententia reſeruauit.Bart.

Impp.Honorius & Theod.aa.Aſclepiodoto. Lex.iij.

TErminato tranſacto'q; negocio, poſthac nulli actio neq; ex reſcripto ſuper ſumptuum petitione pręſtetur,niſi iudex qui de principali negocio ſententiam promulgauit,cõminus partibus conſtitutis,iuridica pronunciatione ſignificauerit victori cauſę reſtitui debere expenſas,aut ſuper his querelam inre competere. Poſt abſolutum enim dimiſſum'q; iudicium nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis primæ materia.

Contra actorem non proſequentem vel defendentẽ litem,vel perdentẽ,profertur ſentẽtia calumnię,dãnorum,& expenſarum.Bart.

Imperatorum Valentiniani & Arcadij auguſtorum edictum ad populum. Lex.iiij.

NOn ignorat is cuius ex interpellatione aliquis ſecundum datam formã in longinqua protractus fuerit examina, q; ſi culpa ſua fuerit dilata cognitio, vel minime actioni ſuę affuerit,vel delata non probauerit:pro calumnia quidem pœnã luat legibus conſtitutã:pro pecuniaria vero cauſa poſt ſumptus (conſiderata quantitate poſtulatorũ,vel medij itineris interuallo) condemnationem pro ęſtimatione iudicis ſuſtinebit.

In iudicijs debet eſſe ęqualitas: & ideo reſcriptũ ad vnum litigatorũ porrigitur ad alium.Iaco.But.

Imp.Anaſta.a.Stephano magiſtro militũ. Lex.v.

CVm quidam per leges ſacras'q; conſtitutiones,alij ꝑ ſpeciales largitates ſibi præſtita priuilegia prætendũt tam ſuper ſportulis pro cõuentionibus vſq; ad certã quãtitatem præbendis,q̃ ſuper expenſis litium vel minuẽdis vel penitus non agnoſcendis:per hanc legem decernim9 vt quicunq; hmõi priuilegio munitus eſt,vel poſtea talẽ pręrogatiuã modo quolibet meruerit,ſciat & ſi quos ipſe vtpote obnoxios ſibi pro quacũq; criminali vel ciuili cauſa conſtitutos in accuſationem deduxerit, hos nihilomin9 ijſdem priuilegijs potituros : quoniam non eſt ferendum eos qui præfatas prærogatiuas(vt iam antelatũ eſt)præ-

tendunt, aliquid plus ab aduerſarijs ſuis quęrere conceſſi, quàm ipſi ab alijs pulſati facere patiantur: ita ſcilicet vt hæc quidem forma modis omnibus obſeruetur ſuper priuilegijs per liberalitates vel generaliter quibuſdam officijs aut ſcholis ſeu dignitatibus, vel ſpecialiter certis perſonis præſtitis vel poſtea præbendis: ſiue hoc ipſum expreſſum principalibus diſpoſitionibus vel affatibus inſertum, ſiue pręter miſſum ſit vel fuerit.

De re iudicata. Titulus. lii.

Aequitas noui caſus nouũ inducit remediũ. Bal.

Imperator Antoninus. a. Stellato. Lex prima.

REBVS QVIDEM IVDICATIS ſtandum eſt: ſed ſi probare poteris eum cui condemnatus es, id quod furto amiſiſſe videbatur, recepiſſe: aduerſus iudicati agentem, doli exceptione oppoſita tueri te poteris.

Error calculi ſententiam non vitiat. Bal. & Salice.

Idem. a. Pacatiano. Lex. ij.

RES iudicatę ſi ſub prætextu computationis inſtaurẽtur, nullus erit litium finis.

Etiam ſi ſententia continet pœnam, ſtandum eſt ei niſi appelletur. Bart.

Idem. a. Demetrio. Lex. iij.

SI pecuniam quam mala ratione intercepiſſe vos apparuerit, iuſſi ſitis inferre cum pœna, & comperto pręcepto pręſidis, non prouocaueritis, vniuerſam quantitatem debetis inferre.

Propter inſtrumenta de nouo reperta non retractatur ſententia iam lata. Bal. Sali. & Pau. de Caſt.

Imp. Gordianus. a. Antonino. Lex. iiij.

SVb ſpecie nouorum inſtrumentorum poſtea repertorum, res iudicatas reſtaurari, exemplo graue eſt.

Qui petit dilationem ad ſoluendum, ſententiæ conſentire videtur: & ideo appellare nõ poteſt: & ſi appellauit, videtur renunciare. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Valentino. Lex. v.

AD ſolutionem dilationem petentem, acquieuiſſe ſententiæ manifeſte probatur: ſicut eũ qui quolibet modo ſententiæ acquieuerit. Nec enim inſtaurari finita, rerũ iudicatarum patitur authoritas.

Geſta publicata perpetuam fidem habent in eadem inſtantia & in alia. Baldus.

Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Iuliano ꝓconſuli Aphricæ. Lex. vi.

GEſta quæ ſunt tranſlata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatẽ. Neq; eñ morte cognitoris perire debet publica fides.

De executione rei iudicatę. Titu. liii.

Exceptio nullitatis poteſt opponi in executione. Bartolus.

Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Iuſtino. Lex prima.

NIMIS PROPERE iudex pignora Marcellæ capi ac diſtrahi iuſſit ante rem iudicatam. Prius eſt ergo vt ſeruato ordine actionem aduerſus eam dirigas, & cauſa cognita ſententiam accipias.

Sentẽtia habet paratam executionem, niſi ſit nouata. Bartolus.

Iidem. aa. Agrippę. Lex. ij.

SI cauſam iudicati non nouaſti: rem iudicatam præſes prouinciæ etiã pignoribus captis ac diſtractis, ad emolumentum perduci iubebit. Quod ſi nouata cauſa eſt, ex ſtipulatu tibi actio competit: & iudice accepto ſecũdum iuris formam experire.

Creditor in ſubſidium admittitur ad accipiendum in ſolutum pignora capta pro ſententia exequenda. Salicetus.

Iidem. aa. Agrippæ. Lex. iij.

ORdo rei geſtæ, & mora ſolutionis quæ interceſſit, cõſtantius deſiderat remedium. Si itaq; præſidem prouinciæ qui rem iudicatam exequi debet, adieris, & allegaueris res ſoli quę pignori datę ſunt, diu ſubhaſtatas ex cõ

pacto ſiue ambitione diuerſę partis emptorem inuenire non potuiſſe:in poſſeſſionem earū te mittet, vt vel hoc remedio res tandiu protracta ad effectum perducatur.

Publica ſtipendia non venduntur, nec in ſolutum adiudicantur niſi in ſubſidium. Bal. & Salice.

Iidem.aa.Marcello militi. Lex.iiij.

STipendia retineri propterea quòd condemnatus es, non patietur præſes prouinciæ: cum rem iudicatā poſſit alijs rationibus exequi.

Nomen debitoris poteſt capi pignori in cauſam iudicati. Baldus.

Imperator Gordianus.a.Amando. Lex.v.

ETiam nomen debitoris in cauſa iudicati capi poſſe ignotum non eſt.

Pronunciatio executoris non infirmat ſententiam. Bartolus.

Imperator Philippus.c.Titiano. Lex.vi.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor datus partes ſibi iudicis vendicauit, & cōtra ea quæ pridem pro partibus tuis fuerunt ſtatuta, aliquid pronūciandum putauit: ſentētia ab eo dicta vim rei iudicatę obtinere nequaquam poteſt.

Interitus & naturalis acceſſio rei veniūt in mora iudicij. Baldus.

Impp.Diocle.& Maxi.aa.Theodoro. Lex.vij.

SI longis apertis'q; fruſtrationibus partis aduerſę reſtitutio remorata eſt, etiam ſeruis rebus humanis exemptis: à fruſtratore ęſtimatio eorū reſtituenda eſt: animalia quoq; cū fœtib9 tibi interceſſu pręſidis repręſentabūtur.

Executor eſt qui rē diſpoſitā mandat effectui. Bal.

Iidem.aa.&.cc.Nicomacho. Lex.viij.

EXecutorem eum ſolum eſſe manifeſtum eſt, qui poſt ſententiam inter partes audita omni & diſcuſſa lite prolatam, iudicatæ rei vigorem ad effectum videtur adducere.

Conuicto debitore & condemnato pignora capiuntur & diſtrahuntur, debito tñ tempore. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Glyconi. Lex.ix.

EOs quos debitores tuos eſſe contendis, apud rectorē conueni prouincię: qui ſiue debitum confeſſi, ſiue negantes & conuicti fuerint condemnati, nec intra ſpatium ſtatutum ſolutioni ſatiſfecerint: cū latę ſententiæ pignoribus etiam captis ac diſtractis ſecundum ea quę ſępe conſtituta ſunt, meruerint executionem, iuris formam tibi cuſtodiet.

De vſuris rei iudicatę. Titu.liiii.

Mora ſolutionis poſt ſentētiam & quadrimeſtre tēpus parit effectum vſuræ centeſimę. Baldus.

Imp. Anto.a.procuratorib9 hęreditatū. Lex prima.

IS QVI BONA ſecundū dictam ſententiā proſequitur: eas quoq; rationes habitur9 eſt, vt qui poſt legitimū tempus placitis nō obtemperauerit, vſuram centeſimā tēporis qđ poſtea fluxerit ſoluat.

Non appellanti, à die ſententiæ currit tēpus quadrimeſtre: appellanti vero, à die cōfirmationis ſententiæ: & poſtea currunt vſurę centeſimę, omni alia vſura ceſſante. Salicetus.

Imperator Iuſtinianus.a.Mennę.p̄.p̄. Lex.ij.

EOs qui condemnati ſolutionem pecuniarū quas depēdere iuſſi ſunt, vltra quatuor mēſes à die condēnationis: vel ſi prouocatio fuerit porrecta, à die cōfirmationis ſententiæ connumerandos diſtulerint, centeſimas vſuras exigi præcipimus: nec priſcis legibus quæ duas centeſimas eis inferebant, nec noſtra ſanctione quæ dimidiam centeſimæ ſtatuit, locum in eorū perſonam habētibus.

Centeſima vſura currit pro ſorte, non pro vſura primi contractus: etiam ſi fuerit in condemnatione deducta. Baldus.

Idem.a.Ioanni.p̄.p̄. Lex.iij.

SAncimus ſi quis condemnatus fuerit poſt datas à nobis quadrimeſtres inducias, cēteſimas quidem vſuras ſecundum naturam iudicati eū compelli ſoluere, ſed tantūmodo ſortis, & non vſurarum quę ex priſtino cōtractu in condemnationē deductæ ſunt. Cū enim iam conſtituimus vſurarū vſuras penitus eſſe delendas: nullum caſum

relinquimus ex quo huiuſmodi machinatio poſſit induci. Si enim ſine emendatione relinquatur, aliquid abſurdum atq; inelegans neceſſe eſt euenire: cũ vſuræ vtiliter ex contractibus deſcendentes, plerunque minores centeſimę ex noſtra lege factę ſunt: & neceſſe eſt minoribus vſuris grauiores ſupponi. Si eñ ex iudicati actione cẽteſimæ omnimodo currunt vſuræ: ex contractibus autem hoc raro contingit: in capitulis lege noſtra tantummodo exceptis huiuſmodi iniquitatem ipſa rerum neceſſitas introducebat: et ideo pio remedio cauſam corrigentes, ſancimus ſortis tantummodo vſuras vſque ad centeſimam currentes, ex iudicati actione profligari, non autẽ vſurarum quantaſcũque vſuras. Si enim nouatur iudicati actione prior cõtractus, neceſſe eſt vſurarum quidem quæ anterioris contractus ſunt curſum poſt ſentẽtiam inhiberi: alias aũt vſuras ex iudicati actione tantummodo ſortis procedere: & non ideo quòd forſitan conſummata eſt quãtitas ſortis & vſurarũ, toti9 ſũmæ vſuras poſtea colligi, ſed ſortis tm̃modo.

Tẽpus quadrimeſtre quod datur reis principalibus, datur & eorum fideiuſſoribus. Sali.

¶ Et cum antiquitas peſſimo exemplo reis quidem condemnatis laxamentum duorum mẽſium præſtabat, fideiuſſores autem eorum eodem vti beneficio non concedebat, vt liceret victoribus, relictis propter legem condemnatis perſonis, à fideiuſſoribus eorum vel mãdatoribus ſtatim pecunias vel res in cõdemnatione poſitas exigere: huiuſmodi acerbitatẽ reſecantes, ſancimus quadrimeſtres inducias quas dedimus condẽnatis, etiam ad fideiuſſores eorum & mãdatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cũ enim interuentor ſoluere cõpellebatur, & ipſe reum coercebat ad inuitam ſolutionem, nullum condemnatus habebat ſenſum noſtræ humanitatis: quia per mediũ fideiuſſorem ſtatim pecunias perſoluere compellebatur.

¶ Si plures vna ſententia condemnati ſunt. Titulus. lv.

Pluralis locutio diuidit condemnatos in partes viriles. Baldus.

¶Imperator Alexander.a.Victori. Lex prima.

SI NON ſinguli inſolidum,ſed generaliter tu & collega tuus vna & certa quantitate cōdemnati eſtis,nec additum eſt vt quod ab altero ſeruari non poſſet,id alter ſuppleret: effectus ſententię ꝑ virilibus portionibus diſcretus eſt. Ideoque parens pro tua portione ſententiæ: ob ceſſationē alterius, ex cauſa iudicati conueniri non potes.

Sententia contra plures tutores lata,in viriles intelligitur diuiſa. Salicetus.

¶Imperator Gordia.a.Anniano. Lex.ij.

QVoties à tutoribus ſingulis procuratoribus datis ſequitur in oīm perſona condemnatio: periculum ſententię videtur eſſe diuiſum. Ideoq; quod ab vno ſeruari non poterit, à cęteris exigi non poſſe explorati iuris eſt.

¶Quibus res iudicata non nocet. Titulus.lvi.

Sententia lata contra coniunctam perſonā,non prçiudicat coniunctę perſonæ:niſi habeat mandatum, vel ratificet.Baldus.

¶Imperator Alexander.a.Maſelino. Lex prima.

SI NEQVE mandaſti fratri tuo defenſionem rei tuç:neq; quod geſtum eſt, habuiſti ratum: præſcriptio rei iudicatę tibi nō oberit: & ideo non prohiberis cauſam tuam agere ſine præiudicio rerum iudicatarum.

Sententia ſuper iure tertij lata non patrocinatur neq; nocet alteri.Baldus & Salicetus.

¶Imperator Gordia.a.Athemio. Lex.ij.

REs inter alios iudicatæ, neque emolumentum afferre ijs qui iudicio nō interfuerūt,neque præiudicium ſolent irrogare.Ideoque nepti tuæ prçiudicare non poteſt quod aduerſus cohęredes eius iudicatum eſt,ſi nihil aduerſus ipſam ſtatutum eſt.

Sententia in criminali cum vno lata,non prçiudicat alij.Baldus & Salicetus.

¶Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa.&.cc. Honorato. Lex.iij.

IVris manifeſtiſſimi eſt & in accuſationibus ĳs qui congreſſi in iudicio non ſunt, officere non poſſe ſi quid forte præiudicĳ videatur oblatum.

Non exemplis ſed legibus eſt iudicandum. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc. Soterę. Lex.iiĳ.

NEc in ſimili negocio res inter alios actas, abſenti prę iudicare ſępe conſtitutum eſt.

¶ Comminationes, epiſtolas, programmata, ſubſcriptiones, authoritatem rei iudicatæ non habere. Titulus.lvii.

Verba cōminatoria obligationem nō inducunt. Bal.

¶ Imperator Anto.a.Rogatiano. Lex prima.

NEC VIM ſtipulationis obtinere poteſt comminatio iudicis qui certas vſuras pręſtituros eos dixit qui intra certum diem debitū non exoluiſſent.

Per epl'am non poteſt ferri ſententia etiam in fauorē reipublicæ. Baldus & Salicetus.

¶ Impera. Alexan. Maxi. Lex.ĳ.

REi iudicatæ effectum non habet quòd per epiſtolam rector ꝓuincię ſoluere vos pecuniā reipublicę iuſſit.

Sentētia definitiua nō reuocatur iudicis ſubſcriptione. Baldus & Salicetus.

¶ Idem.a. Zotico. Lex.iĳ.

EA quæ cauſa cognita ſtatuuntur, ſubſcriptionibus reuocari non poſſe ſæpe reſcriptum eſt.

Verbum iudicis indiſtincte prolatum neceſſitatē nō importat etiam ſcriptum in actis. Bal.

¶ Imperator Gor.a. Aſclepio. Lex.iiĳ.

INterlocutio præſidis apud acta ſignata, niſi ſolutioni debiti is qui conuenitur obſequium præſtitiſſet, duplū ſeu quadruplum inferat: voluntas potius cōminantis quā ſententia iudicantis eſt: cū placitum eiuſmodi, ne rei iudicatæ authoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

Iudex debet audire & examinare, non fulminare. Baldus.

¶ Idem.a. Iucundo. Lex.v.

IVdex qui diſceptationi locum dederat, partium allegationes audire & examinare debuit. Nam ſubſcriptionē ad libellum datam, talem quæ diuerſam partem in poſſeſſionem fundi mitteret: vicem rei iudicatę non obtinere non ambigitur.

Literę pręſidis in pręſidali palatio poſitæ, vel in prouinciam miſſę, terrorem cōtinentes, vel ipſius meram authoritatē reſpiciētes, nō habēt vim rei iudicatę. Sali.

Impp. Phi. & Phil. aa. Caſſiano. Lex. vi.

PRogramma ſiquod à præſide propoſitum eſt, vim rei iudicatę nequaquā obtinere poteſt: nec comminationem vim rei iudicatę obtinere manifeſtum eſt.

Per ſententiam altera partium confligitur, & alteri victoria datur: ideo cū paucis literis & ſine magna deliberatione ad illam non proceditur. Sali.

Impera. Conſtan. a. ad Baſſum p̄. p̄. Lex. vij.

QVod magno cōflictu ſententia decerni ſolet: id paucis literis temere, deſcriptis definiri fas non eſt.

Si ex falſis inſtrumentis vel teſtimoniis iudicatum ſit. Titulus. lviii.

Sentētia lata ex falſis teſtibus vel inſtrumentis, reuocatur falſo probato, & quòd iudex tulit ſententiam ex eo: niſi de crimine falſi ante fuerit cognitum. Bal.

Impera. Seuerus & Anto. aa. ad Baſſianū. Lex prima.

SI TABVLAS teſtamenti, quas ſecutus proconſul vir clariſſimus ſentcatiam dixit, falſas dicere vis: præbebit notionē ſuam, non obſtāte pręſcriptione rei iudicatę, quia nondum de falſo quæſitum eſt.

Appellatione non interpoſita ſubuenitur victo ex falſis inſtrumētis, per reſtitutionē in integrū. Bal. & Sal.

Imperator Alexan. a. Optato. Lex. ij.

ET qui non prouocauerunt, ſi inſtrumentis falſis ſe victos eſſe probare poſſunt, cum de crimine docuerint, ex integro de cauſa audiuntur.

Sentētia lata prętextu falſarum atteſtationum, reſcinditur dum probabitur iudex vſus illis fuiſſe. Bal.

Idem.a.Clementi. Lex.iiij.

FAlſam quidem teſtationem qua diuerſa pars in iudicio aduerſus te vſa eſt, vt proponis, ſolito more arguere non prohiberis: ſed cauſa iudicati in irritum non deuocatur, niſi probare poteris eum qui iudicauerat, ſecutū eius inſtrumenti fidem quod falſum eſſe conſtiterit, aduerſus te pronūciaſſe.

Pendente cauſa reſtitutionis in integrum in qua crimen falſi allegatur: cum ſit præiudicialis ſententia, non poteſt executioni mandari. Bal.

Imperator Cordia.a.Herēnio. Lex.iiij.

IVdicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio ſi falſis inſtrumentis circunuentam eſſe religionem iudicātis, crimine poſtea falſi illato, manifeſtis probationibus fuerit oſtenſum.

De confeſſis. Titulus.lix.

Confeſſus, pro iudicato habetur: & hinc eſt quòd à propria confeſſione recedere nemo poteſt. Baldus.

Imperator Anto.a.Iuliano. Lex vnica.

CONFESSOS in iure pro iudicatis haberi placet. quare ſine cauſa deſideras recedi à cōfeſſione tua, cum & ſoluere cogeris.

Res inter alios actas vel iudicatas, aliis non nocere. Titulus.lx.

Agnitio ſeu ſolutio debiti facta per vnum ex hæredibus, non præiudicat cohæredibus negantibus. Sali.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Epigrato. Lex prima.

INTER alios res geſtas, aliis non poſſe facere præiudicium, ſæpe conſtitutum eſt. Vnde licet quoſdam de hæredibus eius quem debitorem tuum fuiſſe ſignificas, ſoluiſſe commemores: tamen cæteri nō aliâs ad ſolutionē vrgentur, niſi debitum probatum fuerit.

Tranſactio cum vno facta, alteri non præiudicat: & qui rem quam donauit, poſtea cum alio diuidit: in præ-

Iudicium donatarij nihil agit. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.eidem. Lex.ij.

INter alios factam tranſactionem, abſenti non poſſe facere præiudicium, notiſſimi iuris eſt. Quapropter adito præſide prouinciæ auiam tuam mancipium tibi donaſſe proba: ac ſi hoc iure ad te pertinere perſpexerit, reſtitui tibi prouidebit. Neque enim ſi te abſente diuiſionem eius fecerunt, aliquid iuri tuo derogari potuit.

Frater non præiudicat fratri paciſcendo vel agendo ſine mandato. Salicetus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Fortunatę. Lex.iij.

SI cũ fratre tuo matri ſucceſſiſti: frater pro portione tua cũ debitoribus hæreditarijs paciſcẽdo vel agendo non ex tua voluntate, pro hæreditaria parte tibi quæſitam obligationem extinguere non potuit.

¶ De relationibus. Titulus.lxi.

Habens referre, pronunciare non poteſt. Item ſi primo pronunciauit, relatio ſua appellationem non impedit. Item debet referre factum inſtructum, non inſtruendum. Item copia relationis partibus edi debet. Et ſi diſpliceat alicui, contradicat incontinenti. Bal.

¶ Imperator Cõſtan.a.Futuro pręfec.annonę. Lex prima

SI QVIS IVDIcum duxerit eſſe referendũ, nihil inter partes pronunciet: ſed magis ſuꝑ quo hæſitandum putauerit, noſtram conſulat ſcientiam: aut ſi tulerit ſententiam, minime poſtea ne à ſe prouocetur, relatione præmiſſa terreat litigantes: ſciens quòd ſi hoc fecerit, nihilominus iure appellationis res agitabitur. ¶ Sed nec ad nos mittatur aliquid quod plena inſtructione indigeat. ¶ Quoties autem ad noſtram ſcientiam iudex ſe polliceatur relaturum, conſultationis exemplum litigatoribus illico edi apud acta iubeat: vt ſi cui forte relatio minꝰ plena vel contraria videatur, is refutatorias preces ſimiliter apud acta ſine aliqua fruſtratoria dilatione offerat.

IN Authentica vt iudices non expec. ſacras iuſſi.§. primo.colla.ix.conſtitutio.iiij.

NOuo iure cauſa perfecte examinata, ſententia termi-netur: quæ executioni legitimę demandatur, niſi ab ea fuerit appellatum.

Relatio dicitur plena quando plena veritas in ea continetur & in cauſa eſt concluſum lapſu omnium terminorum, vel partium conſenſu. Bal.

Impp Valentinianus. & Valens. aa. ad Viuentium prę fectum. prętorio. Lex. ij.

SVper delictis prouincialium nūquam rectores prouinciarum ad ſentētiā principum putent eſſe referendum niſi ediderint prius conſultationis exemplum: quippe tūc demum relationibus plena veritas eſt, cum vel allegationibus repelluntur, vel probantur aſſenſu.

Pendente relatione, iudicis officium conquieſcit. Bal.

Iidem. aa. & cc. ad Podemium. Lex. iij.

SIquando ratio aut neceſſitas in negocijs eſt noſtra iudicia requirendi, expectandi'q; reſponſa: omnes omnino cauſas, relationis ſeries compręhēdat: vt recitata conſultatione quæ ita eſt dirigenda, propemodum actorum receniſione non opus ſit: actis etiam neceſſario ſociandis.

De appellatiōibus & conſultationib⁹. Ti. lxii.

Quando peruertitur ordo vnius cauſæ ad aliam, ſententia tenet, licet poſſit per appellationē reſcindi. Bar.

Sentētia diui Seueri data in perſona Marci Priſci idibus Ianuarij Pomponio Auito & ſuis. Lex prima.

PRIVS DE POSSESſione pronūciare, & ita crimen violentiæ excutere præſes prouinciæ debuit: quod cum non fecerit, iuſte ab eo prouocatum eſt.

A ſententia lata ſecūdum reſponſionem principis factam relationi ſeu conſultationi iudicantis, poteſt appellari. Salicetus.

Imperator Alexander. a. Plariano. Lex. ij.

NOuum, quod poſtulas, non eſt, quòd etſi reſcripti mei authoritas interceſſerit, prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

In pręiudiciū appellatiōis interponēdę vel etiā inter-

ſ poſitę, etiã ſi ſit reiecta, nihil debet inouari. Bal. & Sali.

¶ Imperator Gordia. a. Victori. Lex. iij.

APpellatione interpoſita: licet à iudice repudiata ſit, in pręiudicium deliberationis nihil fieri debere, et in eo ſtatu omnia eſſe quo tempore pronunciationis fuerunt, ſę piſſime conſtitutum eſt.

ſ Nominat9 ad dignitatem vel officium vtroque modo publicum, ſi putat ſe grauatum, poteſt ab ipſa nominationeq; appellare. Salicetus.

¶ Imperator Philip. a. Probo. Lex. iiij.

SI ad ſcribatum nominatus, non prouocaſti: conuelli ſtatuta non poſſunt.

ſ Caſus fortuitus excuſat à pœna illum qui mãdatum iniunctũ non poteſt adimplere ꝓpter caſum. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Valenti. Lex. v.

PRæſes prouinciæ ad quem appellaſti: ſi non vitio negligentiæ veſtræ tempus quod ad reddendos apoſtolos, præſcriptum eſt, exẽptum eſſe animaduerterit, ſed ex fatalis caſus neceſſitate diẽ functo eo qui eos perferebat, id accidiſſe cognouerit: iuxta perpetui iuris formam deſiderio veſtro medebitur.

ſ Iudex ad quem, non debet remittere appellationem terminandã iudici à quo: ſed ſua ſententia debet pronũciare prouocationem iuſtam vel iniuſtam fore. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. dicunt: Lex. vi.

EOs qui de appellationibus cognoſcent ac iudicabunt, ita iudiciũ ſuũ prębere conueniet, vt intelligant quòd cum appellatio poſt deciſam litẽ ſententia interpoſita fuerit, non ex occaſione aliqua remittere negocium ad iudicẽ ſuum fas ſit, ſed omnẽ cauſam propria ſententia terminare conueniat: cum ſalubritas legis cõſtitutę ad id ſpectare videatur, vt poſt ſententiam ab eo qui de appellatione cognoſcit, recurſus fieri non poſſit ad iudicem à quo fuerit prouocatum. Quapropter remittendi litigatores ad prouincias remotam occaſionem atque excluſam penitus intelligant: cum ſuper omni cauſa interpoſitã prouocationẽ vel iniuſtam tantum liceat pronunciare vel iuſtam.

ſ Nõ allegatũ vł nõ ꝓbatũ i cã prĩcipali, p̃t allegari et

probari in cauſa appellationis: & ſi teſtes producantur, eis impendia ſunt per producentem faciēda. Salicetus.

¶ Si quid autem in agēdo negocio minus ſe allegaſſe litigator crediderit: qđ in iudicio acto fuerit omiſſum, apud eum qui de appellatiōe cognoſcit, perſequatur: cū votum gerentib9 nobis aliud nihil in iudicijs quàm iuſtitiam locū habere debere, neceſſaria res forte tranſmiſſa, nō excludēda videatur. ¶ Si quis autem poſt interpoſitam appellationē neceſſarias ſibi putauerit eſſe pſonas per quas apud iudicem qui ſuper appellatione cognoſcet, veritatem poſſit oſtendere quam exiſtimauit occultam: hoc'que iudex fieri perſpexerit: ſumptus ijſdem ad faciendi itineris expeditionē præbere debebit, cum ipſa iuſtitia pſuadeat ab eo hoc recognoſci, qui euocari pſonas ſua itereſſe crediderit.

In cauſis capitalib9 qui idoneos fideiuſſores nō dat, pendēte appellatione detinetur in carcere. Bar.

¶ Super ijs vero qui in capitalibus cauſis conſtituti appellauerint: (quos tamen & ipſos, vel qui pro his prouocabunt, non niſi audita omni cauſa atque diſcuſſa poſt ſententiam dictā appellare conueniet) id obſeruandum eſſe ſancimus, vt inopia idonei fideiuſſoris retentis in cuſtodia reis, opiniōes ſuas iudices & exempla appellatoribus edita, ac refutatorias eorum, ad ſcrinia quorum intereſt trāſmittant: quibus geſtarum rerum fides manifeſta relatione pandatur: vt meritis eorum conſideratis, pro fortuna ſingulorum ſententia proferatur.

Qui fruſtratorie appellauit, extra ordinem punitur. Bar. & Pau. de Caſt.

¶ Ne temere autem ac páſſim prouocandi omnibus facultas præbeatur; arbitramur eum qui malam litē fuerit pſecutus, mediocriter pœnam à cōpetēti iudice ſuſtinere.

Iure iſto in cauſa propria debet appellari intra biduum: in aliena intra triduum, & in ſcriptis, ſi nō illico appellauerit. Bal. & Sali. & Pau. de caſt.

¶ Si autem in iudicio propriam cauſam quis fuerit perſecutus, atque ſuperatus voluerit prouocare: eodem die vel altero libellos appellatorios offerre debebit. Is vero qui negocium tuetur alienum: ſupradicta conditione etiā

tertia die prouocabit.

IN Authentica de appel. & intra quæ temp. §. primo colla.iiij.conſtitutione.ij.

Hæc authen.venit correctiue ad id quod dicit in. §. ſi autem in iudicio. de appellatione interponenda intra biduum vel triduum. Nam tempus illud corrigitur, & vniformiter cuilibet decem dies dãtur à tempore allegati grauaminis. Salicetus.

HOdie autem cuilibet tribuitur ſpatium decem dierũ à ſententię recitatione numerandum.

¶Finis authen. ſequitur textus.l.C.

Iudex debet dare apoſtolos etiã non petenti: & cautio de rato de exercẽda appellatiõe nõ interponit. Bar.

¶Apoſtolos autem poſt interpoſitam prouocationẽ etiam non petente appellatore ſine aliqua dilatione iudicem dare oportet: cautione videlicet de exercenda prouocatione in poſterum minime præbenda.

Valet ſententia lata cõtra priuilegiatum: & ſi appellat, tenetur de priuilegio ſuo docere.Bal.

¶Iidem.aa.Neroni. Lex.vij.

HI qui ad ciuilia munera vel decurionatum vel honores euocantur: licet vacationem à principibus acceperint, ſi appellationis auxilio non vtãtur, cõſenſu ſuo nominationem confirmant. ¶Cum igitur ad munus vocatus appellaueris: apud præſidem prouinciæ iuſte te appellaſſe oſtende.

Si conſtat appellationem non proſecutam, elapſis temporibus proſequendi ſententia mãdatur executioni: niſi interim ſit tranſactum.Bal.

¶Iidem.aa.&.cc.Opiniano. Lex.viij.

SI contra maiorẽ vigintiquinq; annis ſententia prolata, prouocationis ſecutę tempore præfinito cauſas non eſſe repręſentatas, nec appellatione pendente, tranſactione finitum negocium rector prouinciæ animaduerterit: res iudicatas exequi curabit.

Appellationem à procuratore interpoſitam domin9 proſequi poteſt.Bar.& Salicetus.

¶Iidem.aa.&.cc.Haberad.clariſſi.nobili. Lex.ix.

DOminus litis cauſam appellationis quam procurator ſuus litigando interpoſuit, etiam abſente procuratore exequi poteſt.

Expletis finibus mandati, ceſſat mandatū. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Titiano. Lex. x.

SI actor à curatore ordinatus, deteriorem calculum reportauerit: tam ipſe quàm curator ad prouocationis auxilium poſſunt peruenire: curator vero ſolus prouocationis litem exercebit. ¶ Sinautem interim adoleſcens veniam ętatis impetrauerit, vel ad legitimam ętatem peruenerit: poteſt ſuo nomine appellationem exercere.

Manifeſta excuſatio non prodeſt non appellanti à munere publico. Salicetus.

¶ Iidem. aa. & cc. Aurelio. Lex. xi.

CIues & incolæ manifeſtas etiam excuſationes habentes, ſi ſub iuſta nominatione non appellauerint: ad ꝓbationem earum non admittuntur.

Condemnatus in ciuili, nō debet in carcere detineri: ſecus in criminali ſi fideiuſſores non habeat. Bart.

¶ Imp. Conſtantinus. a. ad Catullinum. Lex. xij.

MInime fas eſt vt in ciuili negocio libellis appellatorijs oblatis, aut carceris cruciatus, aut cuiuſlibet iniuriæ genus ſeu tormenta vel etiam contumelias perferat appellator: abſq; ijs criminalibus cauſis in quibus etiam ſi poſſit prouocare, eum tamē ſtatum debet obtinere, vt poſt prouocationem in cuſtodia, ſi fideiuſſoris idonei copiam non habeat, perſeueret.

Pendente lite principali vel appellationis, non licet alicui partium ſupplicare: & ſupplicatum non debet admitti. Salicetus.

¶ Idem. a. Patronio. Lex. xiij.

EX illo tempore quo ex ciuilibus cauſis quę etiam inter priuatos mouentur, cōſultaturum vel relaturū te eſſe promiſeris, vel appellationis à te interpoſitę ſolennia completa fuerint: nihil poſthac ſpeciale tibi quodlibet ac requiſitum, vel quibuſcunq; modis fauoris gratiam pręferens audiendum eſt: ſed obſeruandum eſt vt iuxta priora ſtatuta ſolennitatis more expleto, geſta ad comitatum

omnia dirigantur.

Si appellatio fiat:illico fieri poteſt viua voce ſine libello. Baldus & Salicetus.

Idem. a. ad Baſſum. Lex. xiiij.

LItigatoribus copia eſt etiam non ſcriptis libellis illico appellare voce, cum res popoſcerit iudicata, tam in ciuilibus q̄ in criminalibus cauſis.

Vbi Imperator ex plena relatione cognoſcit, nulla eſt danda amplius dilatio appellandi. Baldus.

Idem. a. ad Seuerum. Lex. xv.

NE cauſas quæ in noſtram venerint ſcientiam, ruſus transferri ad iudicia neceſſe ſit: inſtructiones neceſſarias plene actis inſeri pręcipimus. Nam cogimur à proferenda ſentẽtia temperare: quoniam verendũ eſt ne lis incognito negocio dirimatur adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur iudex notis ſi cuncta quæ litigatores inſtructionis probationis'qꝫ cauſa recitauerint, indita actis vel ſubiecta non potuerint inueniri.

A delegato principis poteſt appellari ad principẽ: licet repræſentet imaginẽ principis à quo appellari non poteſt. Bar. Bal. Salice. & Pau. de Caſtro.

Idem. a. ad Maximum. Lex. xvi.

EOs etiam qui imaginẽ principalis diſceptationis accipiunt, appellationũ adminicula neceſſe eſt accipere.

A prętoribus ad pręfectum appellatur. Bart. Baldus & Salicetus.

Idem. a. ad Iulianum. p̄. p̄. Lex. xvij.

SI apud vtrũqꝫ prætorem dum quæſtio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: præfecturę vrbis iudicium ſacrũ appellator obſeruet.

Contra debitores fiſci iubendo proceditur: & ſi appellent, appellatione deſerta confeſtim fit executio cõtra eos. Baldus.

Idem. a. Victori. Lex. xviij.

QVoniam nõnulli fiſci debitores cum iuſſi fuerint debitam ſummã exſoluere, interpoſito prouocationis auxilio vim executionis eludũt: nec iam opinionis exẽplum nec refutatorias preces curãt petere vel offerre: pla

euit vt ſi intra dies ſolennitatibus prçſtitutos ad facienda hçc appellatoris cura defuerit, deſerta ab eo prouocatio exiſtimetur, mox'q; debitum exigatur.

A maioribus & minorib9 iudicibus appellatur, prçterq̃ à prçfecto prçtorio: & ſi iudex à quo, non recipit appellationem: iudex ad quẽ, nihilomin9 eſt adeũdus: & coram eo proſecutio eſt faciẽda. & ſi in appellatione ſuccũbit, notatur infamia. ſi autẽ vincit, punitur iudex qui appellationi non detulit. Salicetus.

¶ Idem. a. ad vniuerſos prouinciales. Lex. xix.

A Procõſulibus & comitibus & ijs qui vice prçfectorum cognoſcũt: ſiue ex appellatione, ſiue ex delegatione ſiue ex ordine iudicauerint, prouocari permittim9: ita vt appellanti iudex prçbeat opinionis exemplum, & acta cum refutatorijs partiũ ſuis'q; literis ad nos dirigat. ¶ A præfectis autem prætorio prouocari non ſinimus. ¶ Quòd ſi victus oblatam nec receptam à iudice appellationem affirmet, præfectos adeat: vt apud eos de integro litiget tanq̃ appellatione ſuſcepta. Superatus em̃ ſi iniuſte appellare videbitur, lite perdita notatus abſcedat: aut ſi vicerit, contra eũ iudicem qui appellationẽ non receperit, ad nos referre neceſſe eſt, vt digno ſupplicio puniat̃.

Etiam in paruis grauaminibus appellatur: nec propterea iudici infertur iniuria. Salicetus.

¶ Idem. a. Albino. Lex. xx.

ET in maiorib9 & in minoribus negocijs appellãdi facultas eſt. Nec enim iudicem oportet iniuriã ſibi fieri exiſtimare eo quòd litigator ad prouocationis auxiliũ conuolauit.

Iudex appellationem non recipiẽs punitur in triginta libris auri, & in totidem eiuſdem officialis, niſi pertinaciter ei contradicendo reſiſteret: & cauſas reſiſtentiç apud acta debet inſerere. Salicetus.

¶ Idem. a. ad Iulianum. Lex. xxi.

QVoniam iudices ordinarij prouocationes exiſtimãt reſpuendas: placet vt ſi quis appellationem ſuſcipere recuſauerit quç non contra executionem, ſed aduerſus ſentẽtiam intentionẽ iurgium'q; terminantẽ fuerit in-

terpoſita: triginta pōdo auri cogatur largitionib9 noſtris inferre: triginta alia officio ei9 itidem ſoluturo, niſi ei pertinaciter reſtiterit, atq; actis cōtradixerit, & quid iure ſit conſtitutum oſtenderit.

Siue fiſcus petat bona tanq̄ vacātia, ſiue tanq̄ ab indignis, licitum eſt à ſententia appellare. Baldus.

Idem. a. ad Voluſianum. Lex. xxij.

LAta ſententia quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea quæ vt indignis legibus cogentibus auferuntur: ſi quis putauerit prouocandū, vox eius debebit admitti.

In prouincijs hic nominatis appellatur ad præfectū vrbis. Sali. & ſecundū Bal. nihil valet hęc lex.

Idem. a. ad Senatum. Lex. xxiij.

CVm appellatio interpoſita fuerit per Bithyniam, Paphlagoniam, Lydiā, Helleſpōtum, inſulas etiam, ac Phrygiam, ſalutarē Europam, ac Rhodopen, & Hęmū montem, præfecturę huius vrbis iudicium ſacrum appellator obſeruet.

Iudices debent appellationes recipere, & apoſtolos intra triginta dies à die latę ſententiæ numerandos appellantibus dare. aliâs vna cum eorum officio mulctabuntur. Salicetus.

Imperatores Valens & Valentinianus. aa. & cc. ordini ciuitatis Carthaginenſis. Lex. xxiiij.

IVdicibus non ſolū appellationis ſuſcipiendę neceſſitas videtur impoſita, verum etiam triginta dierum ſpatia ex die ſententiæ definita ſunt, intra quę geſta vnà cū relatione litigatoribus conuenit præſtari: iudice & officio ei9 ſi ſtatuta fuerint in aliqua parte mutilata, mulctæ ſubiacentibus.

Ab iniuſta iudicis mulcta poteſt appellari. Baldus & Salicetus.

Imperatores Gratianus & Valentinianus & Theodoſius. aaa. ad Siagrium. p̄. p̄. Lex. xxv.

ET in mulctis à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti.

Ratione mediocritatis negocij, & propter diſtantiā loci fit commiſſio ad partes. Baldus.

¶ Iidem.aaa.ad Pelagium. Lex. xxvi.

CVm poſt ſententiam diſcuſſoris vel rationalis fuerit prouocatum, ad ſynceritatem tuam negociū trāſferatur: vt ſi mediocritas negocij, aut longinquitas regionis ad iudicium tuū litigatores venire non patiatur, iudicio rectoris prouincię quem ipſe probaueris, negocium deleges.

Ab electione inualida nō eſt neceſſe appellare. Bar.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius. aa. Enodio proconſuli Aphricæ. Lex.xxvij.

NOminationes libellis vel edictis factæ citra cōcilium publicum non valent: de quibus nec appellare neceſſe eſt ſi ſolennitas deeſt.

Appellationē interpoſitā licet reuocare, & ab ea in totum recedere, vel etiā ad aliū iudicē appellare. Sali.

¶ Iidem. aa. Nebridio proconſuli Aphricæ & Aſiæ. Lex.xxviij.

SI quis libellos appellatorios ingeſſerit, ſciat ſe habere licentiam arbitrium cōmutandi, & ſuos libellos recuperandi: ne iuſtę pœnitudinis humanitas amputetur.

Damnati ad ſupplicium non ſunt vi eximendi: ſed ſi per errorem vel gratiam cognitoris oppreſſa putetur eſſe iuſtitia, poteri t per quemlibet appellari ſi tempora ſuffragantur: & iudex appellationis mandabit executioni ſententiam confirmatam. Baldus.

¶ Iidem. aa. Lex.xxix.

ADdictos ſupplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli per vim atq; vſurpationem vendicare liceat ac tenere: quibus in cauſa criminali humanitatis conſideratione, ſi tēpora ſuffragantur, interponendæ ꝓuocationis copiā non negamus: vt ibi diligentiꝰ examinetur, vbi cōtra hoīs ſalutem per errorē vel grām cognitionis oppreſſa putat̄ eſſe iuſtitia: ea cōditione, vt ſi ꝓcōſul, vel comes Oriētis, vel prefectꝰ auguſtalis vel vicarij fuerint cognitores: nō tam ad clemētiam noſtrā q̄ ad ampliſſimas poteſtates ſciant eſſe referendū. Eorum eñ de his plenum volumus eſſe iudicium. quòd ſi ita res eſt, & crimen exegerit, rectius poſſint punire damnatos.

¶ Ab iniuſta ſentētia poteſt appellari: item propter iniuriam facti poteſt appellari, & in totum iuriſdictio iudicis recuſari. h. d. ſecūdū lec. Pla. quę eſt magis notabilis ſecundū Bar. & Pau. de caſt.

¶ Idem. aa. Theo. p̄. p̄. Lex. xxx.

SI quis ꝓuocatiōe interpoſita ſuſpecti iudicis velit prolatam euitare ſententiam, in hac voce liberam habeat poteſtatē, nec timeat cōtumeliam iudiciorum: cum & ab ipſa iniuria poſſit facile prouocare: & maxime cum à ſolo tantum præfecto prætorio non ſine diſpendio cauſę ꝓuocare permiſſum ſit. ¶ Sciant igitur cūcti ſibi ab iniurijs & ſuſpectis iudicibus & in capitali ſupplicio ac fortunarum diſpendio prouocationem eſſe conceſſam.

¶ Si appellatio non recipitur, vel apoſtoli non dantur, ad interponendam querimoniā de hoc ſecundū diuerſitatem iudicum diuerſa tempora ſtatuuntur. Bar.

¶ Imperatores Theodoſius & Honorius. aa. ad Aſclepiodotum. Lex. xxxi.

SI appellationem oblatam in qua vel tuæ amplitudinis vel vrbicariæ præfecturę ſacrum auditorium poſtulatur, iudex non ſuſceperit, vel ſuſcepta appellatione apoſtolorum copiam denegauerit: ad deponēdam ſuper hac iniquitate querimoniam, necnon etiam cōueniendum aduerſariū ex ſententia prolata iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator. vel ſi huiuſmodi appellatio ſuſcepta nō fuerit in qua inferiorum iudicū ſacra deſideratur auditio: ad hæc eadem facienda ſex menſes habeat litigator. Si vero arbiter appellationem ſuſcipere, aut relationem dare contempſerit: quatuor menſium tempora obſeruentur: vt ijs quæ ſtatuimus actitatis, pareat appellator temporibus quę de appellationibus definita noſcuntur.

¶ Princeps pluribus intētus, appellationes ad eum deuolutas per legem iſtam committit quandoque vni, & quandoque pluribus: vt in hac lege diſponitur. & quādoque in conſiſtorio cognoſcitur. Sali.

¶ Impp. Theodo. & Valen. Cyro præfe. prę. Lex. xxxij.

PRæcipimus ex appellationibus ſpectabilium iudicum quæ per cōſultationes noſtri numinis diſceptationem

implorant, non noſtram vlterius audientiam expectari, ne noſtris occupationibus quibus pro vtilitate mũdi à ſingulorũ nonnũquã negocijs auocamur, aliena defraudari cõmoda videantur. ¶ Sed ſi à proconſulibus vel augustali vel comite Orientis vel vicarijs fuerit appellatum: virũ illuſtrem præfectum prætorio qui in noſtro eſt comitatu, virũ etiam illuſtrẽ quęſtorem noſtri palatij ſacris iudicijs pręſidentes diſceptationem iubemus arripere, eo ordine, ea obſeruatione, ijſdemque tẽporibus quibus cętere quoque lites fatali die poſt appellationem in ſacris auditorijs terminantur: & hoc licet quidam prædictorum iudicum ſpectabilium iure conceſſo vt ſacri iudices appellationes acceperint. ¶ Quod ſi à duce fuerit appellatum: ſi idem & præſes ſit, præfectura neceſſario tantum iure ordinario in ſacro auditorio iudicabit. In his autẽ omnibus iudicijs quę conſultationum introduximus loco, vel apoſtolos vel ea quę apud eum geſta ſunt contra cuius ſententiam dicitur appellatum, ſuſcipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illuſtres prædictos iudices: & ea quę gerũtur excipere, ſcribere, ſcriptaq; litigatoribus edere noſtros epiſtolares præcipimus: officijs videlicet eorũ cum quibus vir illuſtris quęſtor iudicat, exequẽtibus iudicata. Hęc, ſi appellatio fuerit oblata iudici qui nõ ex delegatione cognoſcit. Eorum enim ſententijs appellatione ſuſpenſis, qui ex delegatione cognoſcũt: neceſſe eſt eos ęſtimare iuſte nec'ne fuerit appellatum qui cauſas delegauerint iudicandas. ¶ Huic ſaluberrimæ legi illud etiã cõſultiſſime credidimus inſerendum, vt ſi priuato non illuſtri vni pluribusve (vt aſſolet) noſtra ſerenitas adita delegauerit cauſam: & eius eorũve definitio fuerit appellatione ſuſpẽſa: vir quidẽ magnificus præfectus prętorio qui in noſtro eſt comitatu, cum viro illuſtri quæſtore temporali iudicet die: noſtri vero libellenſes quę apud arbitros geſta ſũt, ſuſcipiant, cognitiones inducant, & ea quę geruntur excipiant, ſcribant, ſcriptaq; litigatoribus edant: qui etiã apud arbitros (licet illuſtres ſint) ex delegatiõe noſtra cognoſcẽtes excipiũt, ſi in ſacratiſſimo noſtri numinis comitatu eſſe dicãtur. ¶ Sanè ſi illuſtrium ac magnificorũ iudicũ ſen-

tentię fuerint appellatiōe ſuſpenſę, (eorum videlicet quorum ſententias licet appellatione ſuſpendi) per conſultationem noſtram volumus audientiam expectari: licet antea priuato homini, id eſt nō illuſtri, lite à nobis delegata, is poſtea tempore definitionis illuſtri decoratus dignitate reperiatur. Eodem obſeruando & ſi alter ei coniunctus ſit arbiter qui nō illuſtrem meruit dignitatē. ¶ Quicquid aūt hac lege ſpecialiter non videtur expreſſum: id veterū legū conſtitutionumque regulis oēs relictum intelligant.

De appellatiōe interpoſita à prę ſidis ſententia ſuper ſtatu apparitoris magiſtri militum lata cognoſcit prę fectus vnà cum magiſtro militū, etiam ſi magiſter ipſi præſidi delegaſſet. Sali.

¶ Iidem eidem. Lex. xxxiij.

EO caſu quo apparitor magiſterię poteſtatis de curia vel officio cohortali de ſtatu in prouincia patitur controuerſiam, vel vt tributa vel functiones debens in prouincia detinetur: ſi ſententia rectoris prouincię fuerit appellatione ſuſpenſa: cum tua ſublimitate viro quoque magnifico magiſtro militum cognoſcente, cauſæ iubemus merita pōderari: licet magiſter militum rectori prouincię cauſam delegauerit perorandam.

Quādo princeps ſuper aliqua cauſa cōſulitur, ab ei9 cōſiliariis partib9 pręſentibus vel abſentibus cauſa examinatur: & ab eorū cōſultationibus nō appellatur. Bar. & Paulus de caſtro.

¶ Impera. Iuſti. a. Demoſtheni præfe. præ. Lex. xxxiiij.

IVbemus ſiqua ſuggeſtio maioris vel minoris iudicis ad noſtram referatur clementiam de negocio quod iudicandum ei tradidimus, vel de quo pro ſua iuriſdictione iudicauerit, petentis à noſtro numine finē eidem imponi negocio quod ab eo diſceptatū eſt: ſiue additum ſit eidem ſuggeſtioni quid referenti placeat, (dum id partibus per ſententiæ ſuæ recitationē manifeſtum non fecit) ſiue nihil huiuſmodi adiectum ſit, ſed ſimpliciter noſtri numinis reſponſum expectat: non prius eam decerni quàm per ſacram pragmaticam noſtri numinis iuſſionem duo magnifici viri, vel patricij, vel cōſulares, vel pręfectorij quos

pro tempore nos elegerim9, iubeãtur adiungi viro illuſtri pro tempore queſtori noſtri palatij: & vnà cum eo in ſcriptis relationem decernere, ſiue preſentibus partibus hanc perſpexerint, ſiue abſentib9: & reſpõſum relationi dandũ ſua ſententia manifeſtare: vt tamen diſpoſitio huiuſmodi excellentiſſimorum iudicũ omnimodo rata ſit: nulli dãda licentia contra prouocationẽ eorũ proferre ſententiã, vel aliam quamcũque dubitationem introducere. Quã obſeruationem nõ ſolum ſi vnus iudex ſuggeſtione vel relatione vſus fuerit, tenere cenſemus: ſed etiam ſi duob9 vel amplioribe9 datis iudicib9, in vnã ſententiã minime oẽs cõuenijt, ſed diuerſas ſentẽtias ſuas vnuſquiſqꝫ noſtre mãſuetudini retulerit, vel oẽs nos conſuluerint quid decernẽdũ ſit.

In cauſis quæ ſunt vſque ad decem libras auri, ſolum vnus iudex cognoſcit. In cauſis que ſunt vſqꝫ ad viginti libras, principium nõ mutatur. In cauſis que ſunt vltra viginti libras, totũ auditorium principis expectatur. Et ad appellationem introducendam eſt biennium conſtitutum: & noue probationes recipiuntur. Bar.

¶ Idem. a. Menne prefecto pretorio. L. xxxv.

IN offerendis prouocationibus ex quibus conſultationũ more negocium in noſtrum ſacrum palatium introduci ſolebat: hoc addendum eſſe cenſemus, vt ſi quidem non excedat litis eſtimatio decem librarum auri quãtitatẽ, ex ipſa ſcilicet ſententia iudicis decernendam: non duobus, ſicut antea, magnificis viris iudicibus, ſed vni tãtummodo diſceptatio negocij deputetur. ¶ Sin vero memoratã excedens quantitatem, viginti libris auri terminetur: duob9 tradaẽ diſceptatio magnificis iudicibus, viris ſcilicet deuotis epiſtolaribus cognitionalia certamina excipientib9, ita tamen, vt ſi diſſentirent, virũ illuſtrem pro tp̃e quæſtorẽ adhibeant, vt eo dubietatem dirimente finiatur negociũ. ¶ His videlicet litibus quarũ eſtimatio viginti librarũ auri quantitatem excedit, in cõmune auditorium florentiſſimorum ſacri noſtri palatij procerum introducendis: vt tamen ſecũdum iam ſtatuta liceat quidem nõ ſolum victo, ſed etiam victori conſultationem ad vnum vel duos iudices mittẽdam intra biẽnij tempus ei vel eis intimare. Poſt

exceſſum em̄ memorati tẽporis huiuſmodi licentiã amputamus. Quę vero fuerint ab eo vel ab eis decreta, nulla ꝓuocatione ſuſpendãtur. Nouas em̄ aſſertiones à partibus apud eundẽ vel eoſdẽ iudices addi, ad exemplũ conſultationis ad ſacrũ noſtrũ palatiũ introducẽdę permittimus.

Si appellatur à duce, ſiue ſit illuſtris ſiue ſpectabilis, ſolum magiſter officiorum cognoſcit: & in hoc corrigitur lex pręcipimus. Bar.

¶Idem. a. Demoſtheni præfe. prę. Lex. xxxvi.

SIquando duciano iudicio appellatio fuerit oblata, ſiue ab ipſa qualitate iudicis, ſiue ex diuina delegatione viro ſpectabili duci deſtinata: ſiue inter ſpectabiles idem dux connumeretur, ſiue illuſtri dignitate decoretur, ſiue etiam maiore: (cum etiam magiſteriæ poteſtatis homines, necnon conſulares, ſæpe vtilitate publica ita poſcente, ad huiuſmodi curam perueniant) nullo diſcrimine habito, non dignitatem, ſed ducatus magiſtratum ſpectari: & appellationem ex quocunque duce peruenientem, non vt ante erat diſpoſitum, ſed apud virum ſublimiſſimum magiſtrum officiorum necnon virum excellentiſſimum noſtri palatĳ quæſtorem communi audiẽtia propoſita, in ſacro auditorio more cõſultationũ viris deuotis epiſtolaribus excipientibus ventilari ſancimus: nulla veteris legis in hac cauſa obſeruatione cuſtodiẽda, ſed apud eoſdẽ tantummodo excellentiſſimos iudices cauſa trutinanda.

Appellatur à tanto, & diſcutitur de toto: quia appellatio eſt communis etiam parti quæ nõ appellauit. h. d. ſecundum Bal. & non eſt alibi.

¶Idem. a. Iuliano pręfecto prętorio. Lex. xxxvĳ.

AMpliorẽ prouidentiã ſubiectis conferentes quã forſitan ipſi vigilantes inueniũt, antiquã obſeruationem emẽdamus: cũ in appellationũ auditorĳs is ſolus poſt ſententiã iudicis emẽdationẽ meruerat, qui ad prouocationis cõuolaſſet auxiliũ: altera parte quę hoc non feciſſet, ſentẽtiã ſequi qualiſcũque fuiſſet compellenda. Sancimus itaq; ſi appellator ſemel in iudiciũ venerit, & cauſas appellationis ſuę ꝓpoſuerit: habere licẽtiã & aduerſariũ eius ſi quid iudicatis opponere maluerit, ſi prę ſto fuerit, hoc facere: &

iudiciale mereri pręſidium. Sinaūt abſens fuerit, nihilominus iudicem per ſuum vigorem eius partes adimplere.

Libelli appellatorij nō debēt eſſe verboſi: nec ſuperflua, ſed neceſſaria tantum cōtinere: quibus omiſſis puniūtur offendentes arbitrio iudicis. h. d. ſecundū primā expoſitionem, quę eſt magis amica literę. Sali.

¶ In refutatorijs autem libellis qui ſolent maxime in ſacro auditorio prudentiſſimorum noſtrorum procerum recitari, caueant tam litigatores quàm libellorum dictatores verboſis vti aſſertionibus: & ea quæ iā perorata ſunt, iterum reſuſcitare: ſed hęc ſola eis inſcribere quę compendioſa narratione cauſas prouocationis poſſunt explanare, vel aliquid noui continent, vel addere quod relictum eſt: ſcituri quòd ſi hoc fuerit prætermiſſum, non deerit aduerſus libellorum cōditores ampliſſimi iudicij competens indignatio: quòd ſufficiant geſtorum volumina introducta & virorum ſpectabiliū magiſtrorum ſcriniorum breuea omnia apertiſſime oſtendere.

Si tempore ſentētiæ ſumma reperiatur maior quàm prima facie videbatur: nō impeditur iudex ſuper toto ꝓnūciare. h. d. notabiliſſim9. §. iſte, quē bene nota. Bar.

¶ Sed cum ſcimus legem noſtram eſſe ꝓmulgatam per quam more cōſultationum in cauſis quidem quę vſq; ad decem libras auri extenduntur, vnū iudicē ſancimus ſupponi: viginti autē, duos ſublimiſſimos iudices: ſed cū prima quidem facie videbatur non tantam ſummam excedere, in definitiua autem ſententia apparebat iudici vel iudicibus etiam maiorem quantitatē debere imponere: non erat eis poſſibile formā qua erant concluſi excedere. ¶ Sed nos definimus & omnem eis damus facultatē ſi hoc fuerit ita ſubſecutum, licere eis & ampliorem ſummam prędicta quantitate in qua dati ſunt iudices excedere: & nō ad modum ſuę rationis, ſed ad veritatis indaginem ferre ſententiam: ne tāti iudices quaſi vinculis prępediti nō poſſint legum veritati & iudiciali vigori per omnia ſatiſfacere.

¶ De temporibus & reparationibus appellationum ſeu conſultationum. Titulus. lxiii.

Tempus exercendę appellationis interpoſitę à nomi nátione ad munera, eſt duorum menſium à tempore ſcientię. Bartolus.

¶Imperator Conſtãtinus.a.ad Criſpinum. Lex prima.

SI QVIS PER ABſentiam nominatus, vel ad duũuiratus aliorum'que honorum infulas & munus aliquod euocatus, ad prouocationis auxiliũ cucurrerit: ex eo die interponendę appellationis duorum mẽſium ſpatia ei computanda ſunt, ex quo cõtra ſe celebratam nominationem didiciſſe monſtrauerit. Nam pręſenti, qui factam nominationem cognouerit, & appellare voluerit: ſtatim debent duorum menſium ſpatia computari.

Tempora fatalia introducendę appellationis in verã ipſius proſecutionem ſecundum qualitatem iudicum à quibus appellatur, diuerſa ſtatuuntur. Bal.

¶Imperatores Theodoſius & Valentinianus. aa. Cyro præfecto prętorio. Lex.ij.

TEmpora fatalium dierum pro ſeculi noſtri beatitudine credidimus emendanda, vbique dilationum materias amputantes. ¶Et primi quidem fatalis diei tempora poſt appellationẽ ſiue à viro clariſſimo rectore ꝓuinciæ, ſiue à ſpectabili iudice fuerit appellatũ, ſex menſium eſſe iubem9. ¶Quòd ſi primo fatali die lapſus eſt appellator: triceſimũprimũ diem alterũ volum9 eſſe fatale. ¶Quòd ſi eo quoque appellator exciderit, tertium ſimiliter totidẽ diebus intermiſſis fatalem obſeruari decernimus. ¶Quòd ſi terti9 quoque lapſus fatalis dies fuerit temporalis: quartum etiã fatalẽ poſt triceſimũprimũ diem ſimiliter obſeruari decernimus. ¶Quòd ſi ita contigerit vt quatuor fatalibus diebus qui appellauit exciderit: tũc intra trium aliorum menſium ſpatium à noſtro numine reparationẽ peti præcipimus: qua petita nec aduerſarium decernimus admoneri, nec temporalem diem ad petitionẽ reparationis numerari, ſed triũ mẽſiũ ſpatio ex quarto fatali numerando cauſam induci pręcipimus licet ante vnum diẽ reparatio fuerit impetrata: licet allegata in iudicio virorum illuſtrium pręfectorũ nõ fuerit. Nec hoc parti nocebit aduer-

ſæ: cū nō dubius, ſed notus omnibus dies fatalis appareat. Et hoc ſi aduerſus viri clariſſimi rectoris ꝓuincię vel ſpectabilium iudicū ſententias fuerit appellatū. ¶Quòd ſi ab arbitro in ꝓuincia ex delegatione ſacra diſceptāte appellatio ſubſequatur: poſt priorē fatalē lapſum tres alij tantū fatales dies ſimiliter vt ſupra dictum eſt ſeruabuntur: nulla repatione à noſtro numine poſtulāda: ita vt nonaginta tribus diebus elapſis iudicata cōgruę executiōi mādetur. ¶Sinautē ex ſentētia prętorianę prefecturę, vel magiſtri officiorū, vel ab alio illuſtri dignitate decorato arbiter in hac ſacratiſſima ciuitate fuerit delegatus, et appellatio cōtra definitionē vel ſententiā eius ſubſecuta fuerit: primus quidem fatalis dies duorum menſium, alij vero tres ad ſimilitudinem ſupradictorū fatalium numerētur. ¶Qui vero à delegato vel à ſpectabili iudice ſeu pręſide ꝓuincię arbitrum appellauerit: primum quidem fatalem diem duorum menſium, tres vero alios ad ſimilitudinem prędictorum fatalium dierū habeat. ¶Illud etiā circa obſeruationē fatalium dierū cuſtodiri decernimus, vt ſi forte tēporales in feriatos dies quoquo modo inciderint: pręcedentes eos dies vt temporales a litigātib9 obſeruētur. ¶Quòd ſi quis ſecus quàm iura pręcipiūt, lapſus dies fuerit tꝑalis: et hoc primo loco vel à pręſente aduerſario vel etiam à iudice ſi ſolus litigat appellator, fuerit oppoſitum probatum'que: pro eo habebitur appellator ac ſi ſententiam quoquo modo non coactus ſuſceperit.

IN Authentica de ijs qui ingrediū. ad appella. §. i. collatione. v. conſtitu. xi.

Hęc auth. dicit ꝙ tēpus exercēdę & finiēdę appellatiōis eſt annus, & ex cauſa ſcilicet īpedimēti eſt bieniū: intra quod tempus vtraq; et altera pars poteſt cauſam ꝓſequi: quo tꝑe tranſacto iudice appellationis nihil ꝓnūciāte, ſententia prima trāſit in rē iudicatā. Si ergo appellās vult abſente aduerſario ꝓnūciari, ne ſentētia prima cōfirmetur, debet vltimo mēſe cōparere, & facere aduerſarium citari. Iudex vero ſententiā infirmabit vel confirmabit prout acta dictabūt, abſente ſemper propter abſentiam condemnando in expenſis. Bal.

EI qui appellat, impartitur annus: intra quem ſecundũ ſe communiter've cum aduerſario litem exequatur: aut ſi iuſta cauſa interceſſerit, ali9 annus indulgeatur: quo tranſacto, lite non completa rata manet ſentẽtia. ¶ Appellatore ceſſante, cum vnus menſis ſupereſt ex biennio: licet victori ingredi vt reus quæratur. quo ſiue inuento ſiue nõ, ſuas afferat allegationes: & vel confirmetur vel reſcindatur ſententia: in omni caſu abſente in expenſis condemnãdo ſecundum tempora fatalium dierum. Neutro vero occurrẽte poſt ſecũdũ fatalem, permanet ſentẽtia rata.

IN. Authentica de appellationibus. §. primo, colla. iiij. conſtitutione prima.

Iſta authentica dicit quòd pendente compromiſſo tẽpus inſtantię appellationis non labitur quotcunque annis durauerit compromiſſum. Bal.

SI tamen in medio cauſæ apud iudicẽ appellationis motæ vel non motæ aliqui eligantur arbitri: & propterea biennium tranſeat intra quod oporteat appellationem finiri: & per quamlibet occaſionem ad iudicẽ appellationis cauſa reuertatur: non lœdatur ex curſu temporis, ſed exerceatur, & terminum legitimum ſuſcipiat, etſi decies milies plus quàm bienniĳ tranſierit tempus, niſi biennium ceſſerit poſtquam arbitrium fuerit deſertum.

IN Authentica de appel. & intra quæ tempo. §. ad hæc ſancimus. colla. iiij. conſtitu. ij.

Si ſtat per principẽ, non currunt tẽpora appellatiõis donec princeps conſtituat quis cognoſcat. Bal.

SEd et lis quę ſperatur in conſiſtorium principis inferri, abſque damno morę maneat intacta donec ipſe faciat eam introduci & à pceribus ſecundum morem dirimi.

IN Authentica vt ſponſa. lar. §. hoc quoq;. collatione. ix. conſtitutio. ij.

Si ſtat per iudicem appellationis, non currunt fatalia. Baldus.

SI appellatiõe ſecuta, nouiſſima induciarũ die aut pars vtraque aut ſolus qui appellatione vſus eſt, occurrerit, & ſuam præſentiam manifeſtauerit iudici futuro appellationis examinãti negocium, vel eius cõſiliarĳs, aut ĳs qui

ſites intromittunt, & iudex in definitis dieb9 eum ſuſcipere differat: nullum præiudicium partibus aut vni earum ex hoc penitus volumus fieri, ſed poſt hoc examinari appellationes huiuſmodi, & legitima ſententia terminari.

Ad appellationem exercendam poſt tempora ſtatuta ſupra eo. l. ij. non conceduntur alia. Et tẽpus appellationis introducẽdę eſt dimidietas tpis exercẽdę. Sal.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Appioni. Lex. iij.

NEmo arbitretur in poſterum licentiam futuram conſultationibus vltra ſtatuti temporis viuẽdi ſpatia: neque per oblationem precum, neque per ſacrum reſcriptũ ſuper reparatione temporum indulgendũ, neque ſub prætextu quodam altero, ſed omnibus incumbendum eſſe vigilanti diligentia quo prouocationes eorum intra ſtatutum tempus introducantur: ita vt etiam geſta in iudicio contra quod prouocatum eſt, non prope finem temporis tradantur ſcrinio ſacrarum epiſtolarum, ne prępediatur ꝑ aſtutias fatalis rei terminus, ſed aut ſtatim poſtquam appellatum ſit, aut non minus quàm ante dimidiam partem temporis præbeantur ſcrinio: ne (quod per anguſtias cõtingit temporum) tardus appellationis fautor ſuo diſpẽdio refutetur.

In cauſa appellationis licet vtrique parti non propoſitum proponere, & non probatum probare ſi actionẽ antiquam reſpiciat: aliâs ſecus. Bar.

¶ Idem. a. Taciano magiſtro officiorum. Lex. iiij.

PEr hanc diuinam ſanctionem decernimus vt licentia quidem pateat in exercendis conſultationibus tam appellatori quàm aduerſę parti nouis etiã aſſertionibus vtẽdi, vel exceptionibus quæ non ad nouum capitulum pertinent, ſed ex illis oriuntur & illis coniunctę ſunt quæ apud anteriorem iudicem noſcuntur propoſitæ. ¶ Sed & ſi qua dicta quidem allegatio monſtrabitur vel inſtrumentum aliquod prolatum, probationes tamen illo quidem defuerint tempore, verum apud ſacros cognitores ſine procraſtinatione præberi poterunt: id quoque eos admittere: quo exercitatis iam negocijs pleniore ſubueniatur veritatis lumine.

Tempus appellationis intimãdę quod per.l.ij. ſupra co. erat varium ex diuerſitate iudicum, hic variatur ex diuerſitate locorum: & pro quinque fatalibus dieb9 qui per. d. l.ij. introducebantur, per iſtam vnus fatalis terminus decem dierum ſtatuitur propter labilem hominũ memoriam. Salicetus.

¶ Idem.a.Triboniano quæſtori ſacri palatij. Lex.v.

CVm anterioribus legibus ex omni prouincia ad hunc noſtrum ſacratiſſimum comitatũ ſimilis curſus ad appellationes exercendas impartitus eſt, neceſſarium nobis viſum eſt huiuſmodi ſpatijs iuſtum imponere libramentum. Sancimus itaq; ſi quidem ab Aegyptiaco vel Libyco limite, vel Oriẽtali tractu vſque ad vtraſq; Cilicias numerãdo, vel Armenijs gẽtibus, & om̃i Illyrico, cauſa fuerit more appellationum tranſmiſſa: primum ſemeſtre ſpatiũ in antiqua definitione permanere, & nihil penit9 neq; diminui neq; accreſcere. ¶ Si autem ex alijs noſtri imperij partibus, ſiue Aſianę ſiue Ponticę ſiue Thracię diœceſeos lis ꝓuocatione ſuſpenſa in hanc regiam vrbem ꝑueniat, ꝓ ſemeſtri ſpatio tantummodo duorum menſiũ ſpatium eis indulgeri: alijs triũ menſium ſpatijs, id eſt nonagintatribus diebus ſimili modo ſequentibus ſiue ſemeſtre impartiatur tẽpus ſiue tres priores menſes ſecundũ locorum definitionem quam deſignauimus, ſed & alijs tribus menſibus qui ex reparatiõe ab aula concedi ſolent, in ſuo robore duraturis, & prioribus accedentib9: vt partim annale numeretur, partim nouẽ menſium ſpatium cõſequatur. ¶ Et cum antea in fine cuiuſcunque tẽporis vnus fatalis dies ex antiquis legibus conſtitutus eſt, & ſępe eueniebat (cum multæ ſint occaſiones mortales appellationum) vel ęgritudine vel ſpatij ꝓlixitate vel ꝑ alias cauſas (quas nec dici nec enumerari facile ſit) eũdem diẽ fatalẽ nõ obſeruari, & lites expirare, et huiuſmodi luctuoſis infœlicitatibus patrimonia hoim titubare: ꝓpter hoc fortunę releuãtes inſidias, ſancimus nõ in vnũ diẽ fatalẽ ſtãdũ eſſe in poſterũ, ſed ſiue ante quartũ diẽ fatalis luminis & ipſum fatalem, ſiue poſt quinq; dies ex quo ort9 fatalis effluxerit, appellator venerit, & litem inſtituendã curauerit, & eã in

competẽs iudicium deduxerit: legi videri ſatiſfactum: ne ingemiſcat mortuę cauſæ diſpendio, ſed noſtro gaudeat beneficio: cum nobis cognitum ſit etiã, ex errore calculi dierum quẽ officium habuit, ſępe eſſe cauſas periclitatas. Quod in poſterum non fieri, ex remedio legis præſentis ſperandum eſt. Eodem beneficio & in omnibus fatalibus alĳs qui vel à pedaneis iudicib9 vel ab alĳs dãtur, quos leges ſuis ſanctionibus enumerauerũt, cuſtodiendo vel obſeruando: vt decem fatales dies pro vno vbiq; inſtituant.

Vbi olim biennium dabatur ad introducendũ appellationẽ in cõſiſtorio principis: p hanc legẽ datur annus tam appellatori q̃ appellato ſi voluerint cauſam introducere. Salicetus.

¶ In ĳs autẽ caſibus in quibus bienniũ conſtitutum eſt, quatenus more cõſultationum in regia vrbe ſub cõmuni audientia florentiſſimorũ ſacri noſtri palatĳ procerũ ventilentur: biennĳ metas, vnius anni termino coarctam9: vt intra eum & geſta colligere, & ea viris deuotis epiſtolaribus tradere, & refutatorios libellos ſi voluerint offerre, & litem in ſacrũ noſtrum conſiſtoriũ introducere cogantur: nulli licentia deneganda victrici, parti ſi voluerit, ſecũdum ꝙ iam conſtitutũ eſt, etiã præmature cauſam inducere, neq; annali ſpatio expectato.

Si in conſiſtorio principis cauſa appellationis eſt inchoata: tempora quibus ius nõ redditur, ipſo iure non currunt. Salicetus.

¶ Si tamen in noſtro ſacro conſiſtorio lis exordiũ cœperit: etiam ſi non fuerit in eodẽ die completa, tñ perpetuari eam concedimus: cũ iniquum ſit ꝓpter occupationes florentiſſimi ordinis quas circa noſtrę pietatis miniſteria habere noſcitur, cauſas hominum deperire.

In appellatione exercenda alibi q̃ in conſiſtorio principis, datur annus: quo elapſo firma manet prima ſententia: niſi iuſta cauſa fuerit appellator impeditus: quo caſu datur ſecũdus annus, in quo omnẽ ſuam diligentiam debet facere appellator præſtando iudici vt ꝓſequatur. Et in cauſa appellationis eſt ſpeciale vt poſſit abſq; litis conteſtatione ferri ſententia. Item ſtatuta in

ꝶ cauſa appellationis, habēt locum in cauſa ſupplicatio
ꝶ nis interpoſita à præfecto prętorio. Salice.

¶ Illud etiam merito addendū huic legi cenſemus, vt ſi quis fatali die apud appellationis iudicem introductus, ſiue ex parte vna, ſiue cognitionaliter cauſę appellationis imponat exordium, deinde relicta ea diſcedat, & in deſidia reliquum tēpus permaneat, & annale temp9 poſt inchoatam litem prętererit, victore neq; ſententiā ad effectum perducere valēte propter litē inchoatam, neq; iam terminum accipere inueniente, cum appellatoris abſentia eam finiri non facile cōcedit: huiuſmodi iniquitatem amputantes, cum aduerſarius poteſt etiam minime præſente appellatore litem exercere, (quia hoc ſpeciale priuilegium eius eſt qui appellationi examinandæ præſidet, poſſe ex vna parte cauſam dirimere) iubemus eundē appellatorem niſi obſeruauerit iudicium, & cauſam vſq; ad finem peregerit: ſi per eum ſteterit quo minus omnia litis certamina impleantur, appellatione defraudari, & ſentētiam contra eū latam in ſuo robore durare, & ad effectū perduci, tanq̄ ſi ab initio minime fuerit prouocatum: niſi ipſe appellator euidentiſſimis ꝓbationibus poſſit oſtendere ſe quidem ſūma ope niſum voluiſſe litem exercere, per iudicem autem ſtetiſſe, vel aliam inexorabilē cauſam ſubſecutam ꝓpter quam hoc facere minime valuit. Tunc etenim aliud ei annale tempus indulgemus: quo effluente, & lite minime finem accipiente, cadere eum de appellatorio iuuamine diſponim9: cum ſit ei apertiſſima facultas & noſtram adire maieſtatem, & tarditatē iudicis in querelam deducere, & noſtro beneficio perpotiri.

☞ Statuta in cauſa appellationis, habent locum in cau
ꝶ ſa ſupplicationis interpoſitę à præfecto prętorio. Sali.

¶ Cui conſentaneum eſt vt & in ſententijs omnium ampliſſimorum præfectorum prętorio ex diuino oraculo retractandis eadem obſeruatio quę ſupradicta eſt, poſt ingreſſum vnius vel vtriuſq; partis tam ꝓpter abſentiam perſonarum q̄ propter ſtatuta tempora teneat.

☞ Iuri appellādi poteſt per pactum renunciari, ac etiā
ꝶ conueniri ne vllum fatale ſeruetur. Salicetus.

¶ Sinautem partes inter ſe ſcriptura interueniente paciſcendum eſſe crediderint nemini parti licere ad prouocationis auxilium peruenire, vel vllum fatale obſeruare: eorum pactionem firmam eſſe cenſemus. Legum etenim auſteritatem in hoc caſu volumus pactis litigantium mitigari.

¶ Quando prouocare non eſt neceſſe. Titulus. lxiiii.

Contra ſententiam quæ tranſiuit in rem iudicatam, pronunciari non poteſt: ideo à pronunciato appellari opus non eſt. Salicetus.

¶ Imperator Alexãder. a. Apollinario & aliis. Lex. i.

LATAM SENTENTIAM dicitis quã ideo vires non habere contẽditis, ꝙ contra res priꝰ iudicatas à quibus ꝓuocatum non eſt, lata ſit. Cuius rei probationem ſi promptam habetis: etiam citra ꝓuocationis adminiculum quod ita pronunciatum eſt, ſententiæ authoritatẽ nõ obtinebit.

Sententia lata contra ius conſtitutionis, eſt ipſo iure nulla: ſecus ſi contra ius litigatoris. Bart.

¶ Idem. a. Capita. Lex. ii.

SI cum inter te & auiam defuncti quæſtio de ſucceſſione eſſet, iudex datus à præſide prouinciæ pronunciauit potuiſſe defunctũ etiã minorem quatuordecim annis teſtamentum facere, ac per hoc auiam potiorẽ eſſe: ſentẽtiam eius contra tam manifeſti iuris formam datam, nullas habere vires palam eſt: & ideo in hac ſpecie nec ꝓuocationis auxilium neceſſariũ fuit. ¶ Quòd ſi cum de ętate quæreretur, impleſſe defunctum quartũdecimum annũ, & per hoc iure factum teſtamentũ pronũciauit, nec ꝓuocaſti, aut poſt appellationis impletam cauſam deſtitiſti: rem iudicatam retractare non debes.

Cauſa præiudicialis impedit electionem ad munera. Bartolus.

¶ Imperator Gordianus. a. Ingenuo. Lex. iii.

SI (vt proponis) ſuſpenſa apud ampliſſimos iudices cognitione prouocationis quam te ob id interpoſuiſſe di

cis ꝙ decurio nominatus eſſes, ad duũuiratum vocatus es: manifeſtum eſt præiudicium futuræ notioni memoratorum iudicum fieri non potuiſſe.

Non valet ſentẽtia plurium delegatorum niſi oẽs ſententient. Bartolus.

¶ Impp. Val. Gal. & Valeri. aaa. Iul. Lex. iiij.

CVm magiſtratus datos iudices, & vnum ex his pronunciaſſe proponas: nõ videtur appellandi neceſſitas fuiſſe, cum ſententia iure non teneat.

Impoſitio mulctę vltra quàm iudex poſſit ex ſua iuriſdictione, eſt ipſo iure nulla. Bart.

¶ Imperatores Carus & Carinus & Numerianus. aaa. Domitiano. Lex. v.

CErta ratione & fine mulctare præſides poſſũt. Quòd ſi aliter & cõtra legis ſtatutum modũ prouincię præſes mulctam vobis irrogauerit: dubium nõ eſt id quod cõtra ius geſtum videtur, firmitatem non tenere, & ſine appellatione poſſe reſcindi.

Non valet ſententia lata per iudicẽ delegatum extra tẽpus cõmiſſionis: & quod dicit cũ nõ eo die: idem dicas ſi nõ eadẽ hora: quia tẽpus cũ omni actu cõcurrit, & in naturam illius actus conuertitur: vt patet in præſcriptionibus: & ad nõ tempus ſequitur nõ ens. Bal.

¶ Iidem. aaa. Germano. Lex. vi.

CVm non eo die quo præſes prouinciæ præcepit, iudex ab eodem datus pronũciauerit, ſed ductis diebus alieniore tempore ſentẽtiam dediſſe proponatur: ne ambages fruſtra interpoſitę ꝓuocationis vlterius negocium protrahant, præſes prouinciæ ſuperſtitioſa appellatione ſummota, ex integro inter vos cognoſcet.

Sententiæ latę precio, ſunt ipſo iure nullę: ſecus ſi eſſent latę gratia. Bart.

¶ Impp. Diocletianus & Maxi. aa. Nicagorę. Lex. vij.

VAenales ſententias quæ in mercedem à corruptis iudicibus proferuntur: etiam citra interpoſitæ prouocationis auxilium iampridem à diuis principibꝰ infirmas eſſe decretum eſt.

Minor ętate vocatꝰ ad decurionatum, eſt ſine appel-

latione tutus mero iure: maxime ſi pater non conſentit. Baldus.

Iidem. aa. Conſtantino. Lex. viij.

SI pater tuus cum decurio creareris non cōſenſit: & decimumquintū annum ętatis agis: aditus præſes ꝓuinciæ ſi inhabilem te ad eundē decurionatus honorem eſſe perſpexerit: quando huiuſmodi ętati etiam prætermiſſa appellatiōe ſubueniatur, iniquā nominationē remouebit.

Veteranus habens immunitatem vacationis non tenetur ſi contra immunitatem vocatur ad munus. h. d. & eſt ſpeciale in militibus. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Ruphino. Lex. ix.

VEteranis qui in legione vel vexillatione militantes poſt viceſima ſtipēdia honeſtam vel cauſariam miſſionem conſecuti ſunt: onerum & munerum perſonaliū vacationem conceſſimus. Huiuſmodi autem indulgentię noſtræ tenore remunerantes fidā deuotionem militū noſtrorum, etiam prouocandi neceſſitatē remiſimus.

Appellationibus ſuperuacuis non vtimur: vt non iniuria ſed honor iudicibus inferatur. ideo vbi victus appellauit ſuper ſorte, non appellat victor ab abſolutoria expenſarum: ſiue victus ꝓſequatur appellationem, ſiue non: quia iudici appellationis eſt data licentia appellantem in ſumptibus non condemnatum condemnandi. Salicetus.

Imp. Iuſtinianus. a. Mennę. p̄. p̄. Lex. x.

OMnem honotem ſaluū iudicibus reſeruantes, ſiquando vna pars quaſi lœſa per definitiuam eorū ſententiam, prouocatiōe vſa fuerit: interdicim9 alteri parti quæ vicit, pro hoc tantūmodo ꝙ nihil capere pro ſumptibus litis vel detrimentis, vel minus quàm oportuerat, iuſſa eſt, prouocationem offerre: cum & ipſa deciſionem litis rectē factā eſſe confiteatur: iudicibus ſcilicet ſiue florentiſſimis ꝓceribus ſacri noſtri palatij, ſiue ijs quibus pro minore litium ęſtimatione conſultationes delegantur, ſi perſpexerint adiuuandum eſſe victorem ſuper ſumptuum perceptione, etiam ſine prouocatione eius hoc ſtatuentibus, & iuſtam eorundē ſumptuū quantitatē definiētib9.

¶Sed nec occaſione cõſultationis introducẽdæ victori ꝓuocare cõcedimus: cũ & priſcis legibus liceat ei ſine prouocationis auxilio eãdẽ cõſultationẽ differente ſuo aduerſario introducere: & nos ei nihilominus hoc ꝑmittim9: iniuriã ex ſuperuacua prouocatiõe iudicibus fieri ꝓhibẽtes.

¶Quorũ appellationes nõ recipiuntur. Tit.lxv.

Contumax in non veniendo, non auditur appellans. Salicetus.

¶Imperator Anto.a.Sabino. Lex prima.

EIVS QVI per contumaciam abſens cum ad agendam cauſam vocatus eſſet, condemnatus eſt: negocio prius ſummatim ꝑſcrutato, appellatio recipi non poteſt.

Ad hoc vt quis nõ poſſit appellare, requirit quòd ſit cõuictus & ſponte confeſſus: & ſi quod eorum defecerit, appellatio admittetur. Bar.

¶Imperator Conſtantinus.a.ad Eriodem. Lex.ij.

OBſeruare curabis ne quis homicidarũ, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itemque eorũ qui manifeſtam violentiam commiſerunt, argumentis conuictus, teſtibus ſuperatus, voce etiam propria vitium ſceluſque confeſſus, audiatur appellans. Sicut eñ hoc obſeruari diſpoſuimus: ita ęquũ eſt teſtibus productis, inſtrumentiſq; prolatis, aliiſque argumentis pręſtitis, ſi ſententia contra eum lata ſit, & ipſe qui condẽnatus eſt, aut minime voce ſua cõfeſſus ſit, aut formidine tormentorũ territus contra ſe aliquid dixerit, prouocandi licentiã ei nõ denegari.

Qui male geſſit officium, cõuictus & condemnatus non appellat. Baldus.

¶Imperatores Valentinianus & Valens.aa.ad Modeſtũ præfectũ prætorio. Lex.iij.

NVlli officialium à ſententia proprij iudicis prouocatio tribuatur, niſi in eo tantum negocio quod ratione ciuili ſuper patrimonio forte apud proprium iudicem inchoauerit: ſcilicet vt in eo tantum negocio à ſententia eius cui paret iudicis quiſquis velit officialis appellet: quod ꝑ procuratorem perſequi iure tribuitur.

In cauſa fiſcali vel in cauſa principis cōdemnatus nō appellat. Baldus Sali. & Pau. de caſtro.

¶ Imperator Valen. & Gordia. ad Olibrium. Lex. iiij.

ABſtinendum prorſus ab appellatione ſancimus quoties fiſcalis calculi ſatiſfactio poſtulatur, aut tributariç functionis ſolenne munus expoſcit, aut publici vel etiā priuati, dummodo euidentis atque cōuicti, redhibitio debiti flagitatur: vt neceſſario in contumacem vigor iudiciarius excitetur.

Ab executione ſententię definitiuæ non appellat̃ niſi executor excedat modum executionis: quo caſu appellatur. et ſi quæſtio erat de re mobili, aufertur reo, nō tamen traditur actori, ſed deponitur reddēda ei qui obtinebit. Si vero erat immobilis, ſequeſtrātur fructus ſimiliter tradendi victori. & ſi appellatū fuerit indebite vel calumnioſe, punitur appellans pœna hic contenta. Paulus de caſtro.

¶ Imperatores Valen. Gra. & Valens. aaa. ad Thalaſum proconſulem Aphricæ. Lex. v.

AB executione appellari nō poſſe, ſatis & iure & cōſtitutionibus cautum eſt: niſi forte executor ſentētię modum iudicatiōis excedat. A quo ſi fuerit appellatum: executione ſuſpenſa decernendum putamus vt ſi res mobilis eſt ad quam reſtituēdam executoris opera fuerit indulta, appellatione ſuſcepta poſſeſſori res eadē detrahat̃, & ſequeſtro idoneo collocetur, reddenda ei parti pro qua ſacer cognitor iudicauerit. ¶ Quòd ſi de poſſeſſione vel de fundis executio ceſſauerit, & eā ſuſpenderit ꝓuocatio: fructus oēs qui tp̄e interpoſitę ꝓuocationis capti vel poſtea nati erunt, in depoſito collocentur: iure fundi penes eū qui appellauerit, cōſtituto. ¶ Sciāt autem procuratores ſe vel ab executione appellātes, vel ab articulo: ſi eos perperam intentionem cognitoris ſuſpendiſſe claruerit, quinquaginta librarum argenti animaduerſione mulctandos.

Ne teſtamentum aperiatur, vel ne ſcriptus hæres in poſſeſſionem mittatur, non appellatur: & punitur tam appellans quàm appellationi deferens. Bar. Bal. Salice. & Paulus de caſtro.

¶ Impera. Gor. Valē. & Theo. ad Hypacium. Lex. vi.

QVisquis ne voluntas defuncti teſtamento ſcripta referetur, vel ne ij quos ſcriptos patuerit hęredes, in poſſeſſionem mittantur, auſus fuerit prouocare: interpoſitamque appellationem is cuius de ea re notio erit, recipiendam eſſe crediderit: viginti librarum argenti mulcta & litigatorē qui tam importune appellauerit, & iudicē qui tam ignauam conniuentiam adhibuerit, inuoluat.

Ante definitiuam non appellatur. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aaa. & Arcadius ad Pelagium comitem rerum priuatarum. Lex. vij.

ANte ſententiæ tempus, & ordinē euentus, nec à diſcuſſore nec à rationali appellare liceat.

Publicus debitor manifeſte conuictus non appellat. Bar. & Pau. de caſtro.

¶ Imperatores Arca. & Hono. aa. Apollodoro comiti rerum priuatarum. Lex. viij.

ET publicarum neceſſitatum & priuati ęrarij depoſcit vtilitas, ne commoda quę domui noſtræ debētur, callidis debitorum artibus differatur. Quāobrē appellatione eorum reiecta qui aperte manifeſteq; conuicti ſunt, hoc obſeruari pręcepti huius authoritate cenſemus, vt ei quē conſtiterit eſſe publicū debitorem, appellationis beneficium denegetur.

¶ Si pendente appellatione mors interuenerit. Titulus. lxvi.

Inſtantia cauſæ appellationis tranſit ad hæredē. Bartolus & Paulus de caſtro.

¶ Imperator Alexander. a. Iuliano. Lex prima.

ETIAM POST mortem eius qui appellauerit, neceſſe eſt hæredibus eius vel reddere cauſam prouocationis, vel ſtatutis acquieſcere.

Requiſitus & annotatus ſi appellauerit: eo mortuo pēdente appellatione, bona eius tranſeunt ad hęredes, nō ad fiſcum. Bal. & Sali.

¶ Idem. a. Marcellinæ. Lex. ij.

EIus qui requirendus annotatus appellauerit, & ante

actam cauſam mortu9 eſt, bona ad ſucceſſorem pertinere parentibus meis placuit.

Expreſſa ademptio bonorum, morte appellantis nõ perimitur: ſecus in tacita. Bar.

Idem. a. Vulpio. Lex. iij.

SI is qui ademptis bonis in exilium datus appellauit, pendente prouocatione defunctus eſt: quanuis crimen in perſona eius euanuerit, tamẽ cauſam bonorũ agi oportet. Nã multum intereſt vtrũ capitalis pœna irrogata, bona reo quoque adimat, (quo caſu morte eius extincto crimine, nulla quæſtio ſupereſſe poteſt) an vero nõ ex dãnatione capitis, ſed ſpeciali prꝫſidis ſententia bona auferantu . Tũc etenim ſubducto reo, ſola capitis cauſa ꝑimitur, bonorum remanente queſtione.

Cauſa honoris vel officij morte ſoluitur. Bal.

Imperator Gordi. a. Alexandro. Lex. iiij.

SI pater tuus ad decurionatum euocatus, appellationẽ interpoſuit, eaque pendente conceſſit in fatum: honoris eius quæſtio morte finita eſt.

Licet moriatur ancilla petita cũ peculio: durat tamẽ cauſa appellationis propter peculium. Pau. de caſt.

Idem. a. Fœlici. Lex. v.

QVanuis ancilla de cuius dominio diſceptabatur & à rectore prouinciæ contra te ius dictatum fuerat, in fatũ conceſſerit: tamẽ cũ appellationẽ ſuper ea re interpoſitã fuiſſe, & in numero cognitionũ pẽdere proponas, ea ꝓuocatio ſuo ordine ꝓpter peculiũ ãcillę audiri debet.

Vltra tempus quod datur ad proſequendam appellationem, dantur hæredi appellantis quatuor menſes. Paulus de caſtro.

Imperator Conſtan. a. ad Baſſum prę. prę. Lex. vi.

SI vnus ex litigatoribus adhuc pendente appellatione defunctus ſit: nõ reſiduum tantum temporis hæredes eius habeant, ſed etiam alios quatuor menſes. ¶ Si autem ad deliberationem hęreditatis certum temp9 indulgetur, poſt elapſum eius temporis quatuor menſium numerabitur ſpatium: ne ignorantes negocium, vel etiam ſuper adeunda hæreditate dubitantes, priuſquam aliquod com-

modum ſentiant, damnis affici compellantur.

❡ De iis qui per metum iudicis non appellauerunt. Titulus. lxvii.

Vbi princeps, ibi ſecuritas. & illa formido vana eſt quę formidoloſo nõ patrocinatur. Bal.

❡ Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Drophano. Lex prima.

SI CONTRA te iure pronunciatum eſt, nec appellationis auxilium imploratum eſt: intelligis acquieſcere te ſtatutis oportere. In ſacro enim comitatu noſtro timere nihil potuiſti.

Vana formido non prodeſt. h. d. primo. Sed iuſtus met9 facit vt proteſtatio facta intra tempus appellandi, habeat vim appellationis. Bal.

❡ Imperator Iulianus. a. Germiniano. Lex. ij.

IIs qui tempore competenti non appellant: redintegrandę audiẽtię facultas denegetur. Omnes igitur qui cõtra pręfectos vrbis, magiſtros officiorum, vel magiſtros militum, ſeu ꝓconſules, ſeu comites, ſeu pręfectos Oriẽtis, ſeu vicarios auguſtales, vel alium iudicem ſub ſpecie formidinis prouocationem non arbitrantur interponendam: à reuocanda lite repellantur. Qui vero vim ſuſtinuerunt: conteſtatiõe publice propoſita, intra dies videlicet legitimos quibus appellari licet, cauſas appellationis euidenti affirmatione diſtinguant: vt hoc facto, tanquam interpoſita appellatione ijſdem ęquitatis adminicula tribuantur.

❡ Si vnus ex pluribus appellauerit. Titu. lxviii.

Vbi eſt defenſio cõmunis, & eadem ratio vincendi: appellatio vnius omnibus prodeſt: ſed reſtitutio minoris non ſuffragatur maiori. Bal.

❡ Imperator Alexander. a. Licinio. Lex prima.

SI IVDICI probatum fuerit vnam eandemq; condemnationem eorum quoque quorũ appellatio iuſta pronunciata eſt, fuiſſe, nec diuerſitate factorum ſeparationem accipere: emolumẽtũ victoriæ, ſecũdũ ea quę ſępe cõſtituta ſunt, ad te quoq; qui nec ꝓuocaſti, ꝑtinere nõ ignorabit.

¶ Idem. a. Sereno. Lex. ij.

SI in vna eadem'q; cauſa vnus appellauerit, eius'q; iuſta appellatio ꝓnunciata eſt: ei quoq; prodeſt qui non appellauerit. ¶ Quòd ſi ętatis auxilio vnus contra ſententiam reſtitutionem impetrauerit: maiori qui ſuo iure nõ appellauerit, hoc reſcriptum non prodeſt.

¶ Si de momentanea poſſeſſione fuerit appellatum. Titulus. lxix.

Sententia lata in poſſeſſorio, etiam appellatione interpoſita ſtatim ſortitur effectum: ita tamen poſſeſſio reformaẽ, vt quæſtio ꝓprietatis integra ſeruetur. Bal.

¶ Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arcadius aaa. ad Euſigium. p̄. p̄. Lex vnica.

CVM DE POSSESSIONE & eius momento cauſa dicatur: etſi appellatio interpoſita fuerit, tamen lata ſentẽtia ſortiatur effectum. Ita tamen poſſeſſionis reformationem fieri oportet, vt integra omnis proprietatis cauſa ſeruetur.

¶ Ne liceat in vna eadem'q; cauſa tertio prouocare, vel poſt duas ſententias iudicum quas definitio præfectorum roborauit, eas retractare. Titulus. lxx.

Qui ſuccubuit in duplici appellatione, nõ poteſt tertio appellare ſuper eiſdem articulis, & etiam ſupplicare. Et recuſatio iudicis nõ numeratur in numero appellationum. Bart. Bal. Sali. & Pau. de Caſt.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Mennę. p̄. p̄. Lex vnica.

SI QVIS IN quacunq; lite iterum prouocauerit, non licebit ei tertio in eadem lite ſuper ijſdem capitulis prouocatione vti, vel ſentẽtias excellentiſſimorum pręfectorum prętorio retractare: licentia danda litigatoribus, arbitro dato, ipſius audientiam qui eum dedit, ante litem conteſtatam inuocare: & hmõi petitione minime prouocationis vim obtinente.

¶ Qui bonis cedere poſſunt. Titulus. lxxi.

Ceſſio bonorum non liberat debitorem, ſed facit ne poſſit detrudi in carcerem. Bar.

¶ Imperator Alexan. a. Hyreneo. Lex prima.

QVI BONIS ceſſerint: niſi ſolidum creditor receperit, non ſunt liberati. In eo enim tantummodo hoc beneficium eis prodeſt, ne iudicati detrahantur in carcerem.

Verbum temere dictum nõ præiudicat. vel ſic: Debitũ ſoluẽti nõ preiudicat ceſſio bonorũ. Bal.

¶ Imperator Phil. & Phil. cc. Abaſi. Lex. ij.

SI quantitatem quam, licet reipublicę condemnatus, debebas, inferre parat9 es: fruſtra vereris ne verbũ bonorum ceſſiõis temere à te prolatum priuare te necdum diſtractis facultatibus iuris rationibus poſſit.

Propter debitum contractum in ciuili officio admittitur ceſſio: quę in bonis filij cedẽtis nõ prẹiudicat. Bar.

¶ Imperatores Valeria. & Galienus. aa. Iuliano. Lex. iij.

SI pater tuus bonis ceſſit propter onera ciuilia, ipſius facultates oportet inquiri: non patrimonium quod tibi emancipato quæſitum dicis, inquietari. Quod vt fiat: implorare ęquitatem prẹſidis debes.

Facta ceſſione bonorum non poſſunt creditores bona propria authoritate tenere iure dominij: ſecus ſi data fuerint in ſolutum. Bar.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Thiloni. Lex. iiij.

LEgis Iuliæ de bonis cedendis beneficium: conſtitutionibus diuorum noſtrorum parentum ad prouincias porrectum eſſe, vt ceſſio bonorum admittatur: notum eſt. Non tamen creditoribus ſua authoritate diuidere hęc bona, & iure domnij detinere: ſed vẽditionis remedio, quatenus ſubſtantia patitur, indẽnitati ſuę conſulere permiſſum eſt. ¶ Cum itaque contra iuris rationem res iure dominij teneas, eius qui bonis ceſſit te creditorem dicens: longi temporis prẹſcriptione petitorem ſubmoueri non poſſe manifeſtum eſt. Quòd ſi non bonis eum ceſſiſſe, ſed res ſuas in ſolutum tibi dediſſe mõſtretur: prẹſes p

uincie poterit de proprietatibus tibi accõmodare notionẽ.

Vt quis euitet onera vel munus publicum, nõ poteſt cedere bonis: ſed debet pro quantitate bonorum onera publica ſubire. Pau. de caſt.

Iidẽ. n. aa. & cc. Myroni. Lex. v.

PRopter honorem municipalẽ vel munus bonis cedentium inuidioſam admitti ceſſionem minime conuenit: ſed his obnoxios pro modo ſubſtantię fungi.

Ceſſio bonorum poteſt fieri ſolo verbo, et ſine aliqua ſolennitate. Pau. de caſt.

Apud acta Imperator Theodoſius dixit: Lex. vi.

IN omni ceſſione bonorum ex qualibet cauſa facienda ſcrupuloſitate priorum legum exploſa, profeſſio ſola quærenda eſt. Idem dixit: In omni ceſſione ſufficit voluntatis ſola profeſſio.

Filiusfamilias ſiue habeat caſtrenſe peculiũ ſiue non, poteſt cedere bonis. Bar.

Impa. Iuſti. a. Iuli. præfecto prętorio. Lex. vij.

CVm & filijfamilias poſſint habere ſubſtantias quę patribus acquiri vetitę ſunt, necnon peculium, vel caſtrẽſe, vel quod patre volente poſſident: quare ceſſio bonorũ eis deneganda ſit: cum etſi nihil in ſuo cenſu ij qui in poteſtate parentum ſunt, habeant: tamen ne patiantur iniuriã, debet bonorum ceſſio admitti? Si enim & paterfamilias admittendus eſt propter iniuriarum timorem ad ceſſionis flebile veniens adiutorium: quare filijsfamilias vtriuſq; ſexus hoc ius denegamus: cum apertiſſimi iuris eſt & inter patresfamilias et inter alieno iuri ſubiectos ſi quid poſtea eis pinguius acceſſerit, hoc iterum vſque ad modũ debiti poſſe à creditoribus legitimo modo auelli?

An detur dilatio, vel admittatur ceſſio, ſtatur maiori parti creditorum, inſpecto cumulo debiti, vel numero perſonarum. quod ſi vtriuſque eſt paritas, ſententia benignior admittitur. Bar.

Idem. a. Ioanni pręfecto prętorio. Lex. viij.

CVm ſolito more à noſtra maieſtate petitur vt ad miſerabile ceſſionis bonorum homines veniant auxilium: & electio detur creditoribus vel quinquennale ſpatium

eis indulgere, vel bonorum accipere ceſſionem, ſalua eorum videlicet exiſtimatione, & omni corporali cruciatu ſemoto:quotidie dubitabatur ſi quidā ex creditoribus voluerint quinquennales dare inducias, alīj autem iam nunc ceſſionem accipere velint:qui audiendi ſunt. In tali itaque dubitatione nemini putamus eſſe ambiguum quod ſentimus, & quòd humaniorem ſententiam pro duriore eligimus, & ſancimus vt vel ex cumulo debiti, vel ex numero creditorum cauſa iudicetur. Et ſi quidē vnus creditor alījs omnibus grauior in ſumma debiti inueniatur, vt omnibus in vnum coadunatis, & debitis eorum computatis, ipſe alios antecellat:ipſius ſententia obtineat, ſiue indulgere tēpus, ſiue ceſſionē accipere deſiderat. ¶Si vero plures quidem ſint creditores, ex diuerſis autē quātitatibus: etiā nūc amplior debiti cumulus minori ſūmę pręferatur, ſiue par, ſiue diſcrepans numerus eſt creditorum: cum non ex frequentiſſimo ordine fœneratorum, ſed ex quantitate debiti cauſa trutinetur. ¶Pari autem quantitate debiti inuenta, diſpari vero creditorum numero:tunc amplior pars creditorū obtineat:ita vt quod pluribus placeat, hoc ſtatuatur. ¶Sin vero vndiq; ęqualitas emergat tā numeri quàm debiti creditorū : tunc eos anteponi qui ad humaniorē declinant ſententiā, non ceſſionem exigentes, ſed inducias:nulla quidem differētia inter hypothecarios & alios creditores quantū ad hanc electionē obſeruanda:in rebus autem officio iudicis partiendis, ſuam vim ſingulis creditoribus habentibus, quam eis legum præſtabit regula : nullo præiudicio creditorum cuiquam ex quinquennīj dilatione circa temporalem præſcriptionem generando.

¶De bonis authoritate iudicis poſſidendis ſeu venūdādis, & de ſeparationib⁹ bonorū. Ti.lxxii.

Defuncti hæredes legatarījs pręferuntur. Baldus.

¶Imperator Anto.a.& c.Athichę. Lex prima.

IN BONIS MORtui potiorem eſſe cauſam legatariorum:qui eum (vtpote hæredē) conuenire potuerunt:quàm eorū quibus ipſe hęres legauit, manifeſtum eſt: cū pri⁹ legatum

quaſi ęs alienum exigitur: legatum autem à mortuo relictum, poſt debiti detractionem inducitur.

Creditores defuncti impetrant ſeparationem à bonis ſi fidem hęredis non ſunt ſecuti. Pau. de caſt.

Imperator Gordi. a. Ariſtoni. Lex. ij.

EST iuriſdictionis tenor prõptiſſimus, indẽnitatis'que remedium edicto prætoris creditoribus hæreditarijs demonſtratum, vt quoties ſeparationẽ bonorũ poſtulant, cauſa cognita impetrent. Reportabis igitur conuenientem deſiderij tui fructum, ſi te non hęredũ fidẽ ſecutum, ſed ex neceſſitate ad iudiciũ eos ꝓuocare demõſtraueris.

Qui cedit bonis, ex antegeſto non poteſt conueniri niſi de eo quod poſtea ſuperlucratus eſt deducto ne egeat. Bartolus.

Idem. a. Claudianę. Lex. iij.

EX cõtractu qui ceſſionẽ rerũ anteceſſit, debitorẽ contra iuris rationẽ cõuenies: cũ eũ ęquitas auxilio exceptionis muniat. At tunc demum iterata poſſis deſiderare conuẽtionẽ, cum tantũ poſtea quęſiuit quod pręſidem ad eius rei licentiam debeat promouere.

Non eſt cogendus vnus ex pluribus bona ſuſcipere, & cæteris creditoribus reſpõdere. Bal. & Bar. & Sali.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Clearinæ. Lex. iiij.

INciuile eſt quod poſtulas, vt vnus ex chirographarijs creditoribus debitoris bona compellatur ſuſcipere ſatis cæteris eius creditoribus facturus.

Si bona vacantia non deferuntur, creditores in poſſeſſionem mittuntur. Bal.

Iidem. aa. & cc. Abidimo. Lex. v.

SI bona debitoris tui vacare conſtet: & hæc à fiſco non agnoſcantur: in poſſeſſionem eorum mitti te à competenti iudice recte poſtulabis.

Creditores hypothecarij chirographarijs pręferuntur: porro chirographarij ſimul concurrũt vt pro rata debiti omnibus ſatiſfiat. Bal.

Iidem. aa. & cc. Agathemaro. Lex. vi.

PRo debito creditores addici ſibi bona ſui debitoris, nõ

iure poſtulant. Vnde ſi quidem debitoris tui cæteri creditores pignori res acceperunt: potiores eos quàm te chirographarium creditorem haberi nõ ambigitur. Quòd ſi ſpecialiter vel generaliter nemini probētur obligatæ, ac ſine ſucceſſore communis debitor vel eius hæres deceſſit: non dominij rerum vendicatione, ſed poſſeſſione bonorum, itemque venditione, ęquali portione, pro rata debiti quantitate omnibus creditoribus conſuli poteſt.

Vbi creditor ſuccedit debitori pro parte: pro ea parte debitum confunditur, & nõ vltra: niſi eſſet relictum animo compenſandi. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Domno. Lex. vij.

SI vxor tua pro triente patruo ſuo hæres extitit: nec ab eo quicquam exigere prohibita eſt: debitum à cohæredibus pro beſſe petere non ꝓhibetur: cum vltra eam portionem qua ſucceſſit, actio non confundatur. Sin autem cohæredes ſoluendo nõ ſint: ſeparatione poſtulata nullum ei damnum fieri patiatur.

Miſſus in poſſeſſionem ex primo decreto, non acquirit dominium. Pau. de caſt. Etiam ex cauſa dotis.

¶ Iidem. aa. & cc. Aelidę. Lex. viij.

IN poſſeſſionem rei ſeruandæ cauſa vxor defuncti vel alij creditores miſſi, dominium ex ea cauſa tenẽtes adipiſci minime poſſunt.

Si citatus debitor comparet, ordinarie proceditur cõtra eum ad ſententiam ferendam & exequendam. Si non comparet, proceditur ad miſſionem & venditionem. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Tyrontio. Lex. ix.

CVm proponas eum contra quem ſupplicas, ex adminiſtratione negociorum tibi obligatum: hunc ſecundum iuris rationem adito rectore prouinciæ potes conuenire. Nam ſi ad circumſcriptionem tui iuris latitat, nec defenditur, & eum tuum eſſe debitorem conſtat: ad exemplum edicti, bonorum eius poſſeſſionem poteris impetrare. Tempore autem tranſacto, etiam venditionem eorum à competenti iudice poſtulare non prohiberis.

IN Authen. de exhiben. & introducen. reis. § ſi vero ſemel. colla. v. conſti. vi.

Hodie contra contumacem fit miſſio in poſſeſſionem ſolũ pro menſura debiti declarati: quam non recuperat reuerſus: nec auditur niſi ſatiſdet, & expenſas refundat. Salicetus.

ET qui iurat ſe vẽturum ad iudicem: ſi ſe ſubtraxerit, iudex ipſe ſi adminiſtrator ſit, vel is qui iudicem dedit, iubeat eum exhiberi. Si vero omnino abſit: examinet iudex vbi ſit, inducijs datis: intra quas ſi non occurrat, ſecũdum vnã partem examinato negocio, mittet actorem in poſſeſſionem rerũ eius iuxta mẽſuram declarati debiti. Quod ſi redeat antequam proſequatur cauſam, reſarciet actori omne damnũ: præſtabit' que fideiuſſorem de lite proſequenda: & res ſuas ſuſcipiet.

Miſſo vno ex creditorib9 in poſſeſſionem ex primo decreto, cæteri venientes debito modo & congruo tẽpore, videntur in poſſeſſionẽ miſſi: & ſi procedatur ad venditionem bonorũ authoritate iudicis fiendam per ipſum miſſum, & plus ex ꝓcio percipiatur quàm miſſo debeatur: illud debet in ędem ſacram deponi: & ne qua fraus in venditione cõmittatur, debet ſeruari ſolẽnitas huius legis. Baldus.

¶ Imp. Iuſtinianus. a. Ioann. ꝑ. ꝑ. Lex. x.

CVm apud veteres quæſtionem ortã inuenimus ſuper pecunijs debitis pro quibus hypothecę nõ ſunt conſtitutę propter res ad debitorem pertinentes, dum is ſeueriores creditores formidãs ſeſe celauerit, & illi de reb9 ad eum pertinentibus cõpetentia ingrediantur iudicia, poſtulent'q; in poſſeſſionem rerũ ſeſe trãſmitti: ſi etiam alij creditores quibus obnoxius eſſe videtur, poſſint quandã habere cõmunionem in rerũ poſſeſſione: huiuſmodi dubitationem amputantes, cenſemus per præſentem diuinã generalem conſtitutionẽ, vt ſi non omnes huiuſmodi debita pretendentes, ſed ex his certi ab iudiciali ſententia in poſſeſſionem rerum mittantur: non ſolum hi, ſed etiam alij omnes talia debita prætendentes, eadem cõmoditate potiantur, vt poſſint cum prioribus rerum detentatori-

bus cõmunionem habere in rebus de quibus ſicut ſuperius declaratur, prolata fuerit ſententia. Quid enim iuſtius eſt quàm omnes qui ad res debitoris mitti debent, eſſe participes hmõi commoditatis? ¶ Vt autem non in perpetuum aliorum negligentia illi qui pro ſuis debitis alacriores creditoribus alijs oſtenduntur fuiſſe, prægrauentur: rectum nobis eſſe videtur tunc cõmunionem habere in poſſeſſionem rerum alios creditores qui non hoc peregiſſe noſcuntur, cum præſentes quidem in vna eadem'que degentes prouincia in qua & poſſeſſores rerum commorãtur, intra duorũ annorum ſpatia: abſentes autẽ intra quadriennium creditoribus poſſeſſionem antelato modo detinentibus ſuum debitum certum faciant, & expenſas ſecundum quantitatem debitorum perſoluant eis qui ſententias conſecuti ſunt, per ſacramentum eorũ manifeſtandas qui eas adipiſcendę gratia poſſeſſionis rerum ſuſtinuerunt: quia & ſecundum debita ſatis eis fieri, explorati iuris eſt. Poſt completum autem memoratũ tempus nullam eis eſſe licentiam eos qui poſſeſſionẽ adepti ſunt moleſtare, vel aliquibus damnis afficere: actiones autẽ quas ex legibus ſibi competere putauerint, contra ſuos exercere debitores.

Si miſſus ex primo decreto veniat ad venditionem, debet primo ex precio ſibi ſatisfieri: & reſiduum (ſi qđ eſt) debet deponi in ęde ſacra, vt creditoribus venientibus & debitũ oſtendentibus poſtea ſatisfiat: & de prędictis omnibus debet fieri publicum inſtrumentũ cum ſolẽnitate hic ſtatuta in.§.ñ.h.d.tota iſta lex. & .§. quæ eſt ſatis verboſa, tamẽ vtilis: quia iſti creditores qui habentur pro immiſſis, non tenentur facere nouum proceſſum, immo virtute primi facta fide de debito debet ſatisfieri eis: requiritur tamen plena probatio per teſtes vel inſtrumenta. Bart. & Pau. de Caſt.

¶ Sin autem ij qui detinent poſſeſſiones: vel ex ſententia iudicis res vendiderunt, vel alio quocunque legitimo modo omne ius quod in his rebus habere noſcuntur, in alias perſonas poſt definitum à nobis tempus tranſtulerint, & certas pecunias acceperint: quicquid ſuperfluum inuen-

ſtum fuerit, & amplius quàm eis debetur, hoc modis omnibus neceſſe eſt eos præſentibus tabularijs ſignare, & in cimiliarchio ſanctæ eccleſię illius ciuitatis in qua huiuſmodi contractus celebratur deponere, atteſtatione videlicet prius per memoratos tabularios conſcribenda, præſente etiam eo qui res eas vendiderit, vel in alias perſonas trāſtulerit, vt per eam manifeſtetur tam quantitas pecuniarum quæ pro venditione rerum vel tranſlatione præſtitæ ſunt: quàm earum quæ ſuperfluę poſt diſſolutum debitum inueniantur: vt ſi quis poſtea creditor apparuerit, & debiti cautionem oſtenderit: poſſit ex his ſatis ſibi facere: prius ſcilicet rectore prouinciæ ſine aliquo damno cauſæ faciente examinationem, & non concedente nec viros reuerēdiſſimos œconomos vel cimiliarchos ſanctæ eccleſiæ in qua pecuniæ deponuntur, aliquod detrimentum vel diſpendium ſuſtinere: per ſuam autem interlocutionem creditorem præcipiente ſecundum modum debiti ex depoſitis pecunijs ſuum accipere debitum. ¶ Vt autem non liceat creditoribus in vēditione vel tranſlatione rerum dolum vel aliquam machinationem vel circumſcriptionem facere: iubemus atteſtationē ſuper hoc celebrandam, apud defenſorem locorum geſtis interuenientibus inſinuari: ſiue tantum ex precio quantum debetur, ſiue plus, ſiue minus colligitur, & præſentibus non tantū (ſicut dictum eſt) tabularijs, ſed etiam viro reuerendiſſimo cimiliarcho: apud quem (ſi ita contigerit) ſuperfluæ pecuniæ ſignatę deponendę ſunt: iuſiurandum ſacroſanctis Euangelijs propoſitis venditore vel tranſlatore rerum pręſtante, quod neque per gratiam emptoris, vel eius ad quem res iure ceſſionis transferuntur, nec aliquo dolo interueniēte minorem iuſto precio rerum quantitatem acceperit, ſed eam quam reuera cum omni ſtudio potuerit inuenire.

¶ De priuilegio fiſci. Titulus. lxxiii.

Propter debita mariti res quas vxor probat eſſe paraphernales, nō capiūtur pignori, ſed ſeparatę reſtituuntur mulieri. Baldus.

¶Imperator Antoninus.a.Eutropio. Lex prima.

BONA MARITI TVI ſi ob reliqua admi niſtratiõis primipilariæ à fiſco occupata ſũt: res quas tuas eſſe liquido ꝓbaueris, ab aliis ſeparatæ tibi reſtituantur.

Ratione paris priuilegii priuilegiati rediguntur ad ius commune. Baldus.

¶Idem.a.Valerianæ. Lex.ii.

QVanuis ex cauſa dotis vir quondam tuus tibi ſit cõ demnatus: tamen ſi priuſꝗ res eius tibi obligaren tur, cum fiſco contraxit, ius fiſci cauſam tuam præuenit. Quòd ſi poſt bonorũ eius obligationem, rationibꝰ meis cœpit eſſe obligatꝰ, in eius bona ceſſat priuilegium fiſci.

Vxor ſoluens fiſco pro marito, non ſuccedit in hypo theca fiſci, niſi ceſſa ſit actio: & ideo ſi maritus denuo cõduxit vectigalia fiſci, potior eſt cauſa fiſci quàm mu lieris. Baldus & Salicetus.

¶Idem.a.Iulianæ. Lex.iii.

SI cum pecuniam ꝓ marito ſolueres, neꝗ ius fiſci in te transferri impetraſti, neq; pignoris cauſa domũ vel a liud quid ab eo accepiſti: habes perſonalem actionẽ: nec potes præferri fiſci rationibus à quo dicis ei vectigal de nuo locatum eſſe: cum eo pacto vniuerſa quæ habet ha buit've eo tẽpore quo ad conductionẽ acceſſit. pignoris iure fiſco teneantur. Salua igitur indemnitate fiſci, debi torem tuum pro pecunia quam pro eo fiſco ſoluiſti, mo re ſolito conuenire non prohiberis.

Priuilegium fiſci nõ extenditur ad bona debitorum vendita anteꝗ contraherent cum fiſco. Bal. & Sali.

¶Idem.a. Conto. Lex.iiii.

SI debitor cuius fuiſſe fundum ipſe cõfiteris, prius eum diſtraxit quàm fiſco aliquid debuit: inquietandũ te nõ eſſe procurator meus cognoſcet. nam etſi poſtea debitor extiterit: non ideo tamen ea quæ de dominio eius exceſſe runt, pignoris iure fiſco potuerunt obligari.

Fiſcus poteſt reuocare pecuniam alii creditori ſolu tam ſine vſuris. Bart.

¶Idem.a.Magnæ. Lex.v.

PEcunia quam creditor à debitore ſuo recepit, ſi poſtea ex iuſta cauſa fiſco reſtituenda erit, ſine vſuris debetur: quia nõ fœnus contractum, ſed ſuum recuperatũ extraordinario iure aufertur.

Fiſcus alienata reuocat per ſuum debitorẽ cauſa dotis conſtituendę. Bartolus.

¶ Imperator Gordianus. a. Seuero. Lex. vi.

CVm patrem tuum fiſci debitorem fuiſſe demonſtres, eumq́ꝫ nubẽti tibi poſſeſſionem dediſſe alleges: procuratorem ius fiſci exequentem, eam iure pignoris reuocare potuiſſe intelligis.

Iudex poteſt ſoluenti fiſco iudicis mãdato, cedere iura fiſci. Baldus & Salicetus.

¶ Imperatores Valerianus & Galienus. aa. Diodoro prę fecto prętorio. Lex. vij.

SI in te ius fiſci, cum reliqua debitoris ꝓ quo ſatiſfaciebas, tibi competens iudex aſſcripſit & trãſtulit: ab ijs creditoribus quibus fiſcus potior habetur, res quas eo nomine tenes, non poſſunt inquietari.

¶ De priuilegio dotis. Titu. lxxiiii.

Priuilegium dotis non tranſit ad hæredem extraneũ mulieris. Salicetus.

¶ Imperatores Seue. & Anto. aa. Firmo. Lex vnica.

SCIRE DEBES priuilegium dotis quo mulieres vtuntur, in actione de dote ad hæredem nõ tranſire.

¶ De reuocandis iis quæ in fraudem creditorũ alienata ſunt. Titulus. lxxv.

Alienatis bonis à debitore in fraudẽ creditorũ, ſupeſt poſtea creditori actio perſonalis contra debitorẽ, et reuocatoria cõtra eum in quẽ facta eſt alienatio. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Ceſſię. Lex prima.

HAERES QVI poſt aditam hęreditatem ad eum cui res ceſſit, corpora hęreditaria trãſtulit: creditoribus permanſit obligatus. Si igitur in fraudem tuam id fecit: bonis eius excuſſis, vſitatis actionib9, ſi tibi negociũ geſtũ

fuerit, ea quę in fraudem alienata probabũtur, reuocabis.

Pater non poteſt dotare filiam in pręiudicium creditorum: nõ tamen actio perſonalis ſequitur fundum, ſed reuocatoria ſic. Baldus.

¶ Imperator Alexander. a. Sempronio. Lex. ij.

SI ſucceſſione patris abſtenta fuiſti: ob ea quę in dotem data ſunt, cõuenire te creditores nequeunt, quibus pignorata in dotẽ data nõ docentur: niſi bonis defuncti non ſufficientibus, in fraudem creditorum dotem conſtitutam probabitur.

Filius qui nihil poſſidet de bonis paternis nec titulo donationis nec alio, non poteſt à creditoribus paternis conueniri. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Accindi. Lex. iij.

SI paterna hęreditate te abſtinuiſti, nec quicquã in fraudẽ creditorũ ex bonis ei9 in te donationis iure trãſcriptum eſt: à priuatis creditoribus pręſes prouincię conueniri te non patietur.

Nõ licet filio allegare turpitudinem patris cuius eſt hæres. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Epagato. Lex. iiij.

FIlios debitoris ei ſuccedẽtes, veluti in creditorum fraudem alienatorum facultatem reuocandi non habere notiſſimi iuris eſt.

In titulo oneroſo requiritur fraus dantis & accipientis: ſed in lucratiuo ſolius dãtis ſufficit cõſilium cũ fraudis euentu. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Criſt. Lex. v.

IGnoti iuris non eſt, aduerſus eum qui ſententia condemnatus, intra ſtatutũ tempus ſatis nõ fecit nec defenditur, bonis poſſeſſis itemque diſtractus per actionem in factum contra emptorem qui ſciens fraudem cõparauit, & contra eum qui ex lucratiuo titulo poſſidet, ſcientię mentione detracta creditoribus ſuis eſſe conſultum.

Contra debitorem liberatum in fraudem creditorũ datur reuocatoria illius naturę & vitę cuius erat actio qua primo tenebatur. Bar. & Pau. de caſtro.

¶ Iidem.aa.&.cc.Mennę. Lex.vi.

SI actu ſolenni pręcedentem obligationē peremiſti: perſpicis aduerſus fraudatorem intra annum in quantum facere poteſt, vel dolo malo fecit quo minus poſſit, edicto perpetuo in tantum actionem permitti.

¶ Finis ſeptimi libri.

¶ Liber Octauus.

¶ De interdictis. Titulus primus.

Statutum prętoris per rationis identitatē interpretationem recipit extenſiuam. Bal.

¶ Imperator Anto. Euocato. Lex prima.

CVM PROPONAS radicibus arborū in vicina Agathāgeli area poſitis creſcētibus, fundamētis domus tuę periculum afferri: pręſes ad exēplum interdictorum quę in albo propoſita habet prętor, ſi arbor in alienas ędes impendebit, item ſi in alienum agrū impendebit: quibus oſtenditur nec per arboris quidem occaſione vicino noceri oportere: rem ad ſuā ęquitatē rediget.

Pręſes prouinciæ inter ſibi non ſubditos ius non reddit. Baldus.

¶ Impp. Valer. & Galie. aa. Maſſę. Lex.ij.

PRęſes prouinciæ in eū qui eiuſdem prouincię non eſt: nec ex interdicto poteſt cognoſcere.

Si petitorium & poſſeſſorium ſimul intententur, debet cauſa poſſeſſionis prius terminari: vt petitorij quęſtio ordinetur. Bar.

¶ Impp. Dio & Maxi. aa. &. cc. Pōpeio pręf. præ. Lex. iij.

INcerti iuris nō eſt, orta ꝓprietatis & poſſeſſionis lite, prius poſſeſſionis decidi oportere quęſtionem competentibus actionibus: vt ex hoc ordine facto, de dominij diſceptatione ꝓbatiōes ab eo qui de poſſeſſione victus eſt, exigātur. ¶ Interdicta autem licet in extraordinarijs iudicijs proprie locum non habent, tamen ad exemplum co-

tum res agitur.

Ille qui proponit interdictum, in limine iudicij tene- tur actionem exprimere. Bal.

Imperatores Arca. & Hono. Aemilio. p̃. p̃. Lex. iiij.

SI quis quodlibet interdictum efflagitet: ruptis veterib9 ambagibus, inter ipſa cognitionum auſpicia actionem exprimere, ac ſuas allegationes iubeatur proponere.

Quorum bonorum. Titulus. ii.

Preteritus cui decreta fuit contra tabulas: licet tunc probauerit ſe filium, tamen cum agit interdicto quorũ bonorũ cõtra ſcriptum qui poſſidet pro hærede, debet de iuſta filiatione docere. Baldus.

Impp. Seue. & Anto. aa. Iuſto. Lex prima.

HAEREDITATEM eius quem patrẽ tuũ fuiſſe dicis petiturus, iudicibus qui ſuper ea re cogniturí erũt, de fide intentionis allega. Quanuis enim bonorum poſſeſſionem vt pręteritus agnouiſti: tamen interdicto quorum bonorum non aliter poſſeſſor cõſtitui poteris, quàm ſi te defuncti filium eſſe, & ad hæreditatem vel bonorum poſſeſſionem admiſſum probaueris.

Succedens ab inteſtato ſorori patrueli per bonorum poſſeſſionẽ vnde agnati, bona hęreditatis auocat ab iniuſtis poſſeſſoribus p̲ interdictũ quorũ bonorũ. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Marco. Lex. ij.

SI ex edicto ſororis patruelis inteſtatę ſine liberis defunctę recte petita bonorum poſſeſſione quęſiſti ſucceſſionem, ac negocium integrum eſt: quæ, cũ moreretur, eius fuerunt, ſecundum interdicti quorum bonorum tenorem ab ijs qui pro hęrede vel pro poſſeſſore poſſident, dolo ve malo fecerint quo magis deſierint poſſidere: tibi rector prouincię reſtitui efficiet.

Vir qui tenet bona vxoris, tenetur ea reſtituere conſanguineis vxoris. Baldus.

Impp. Honorius & Arca. aa. Patrono vicario. Lex. iij.

COnſtat virũ à bonis inteſtatę vxoris ſuperſtitibus conſanguineis eſſe extraneum: cum prudentiũ omnia re-

ſponſa & lex ipſa naturę ſucceſſores eos faciat. Ergo iubemus vt omnibus fruſtrationib9 amputatis, per interdictū quorum bonorum in petitorem corpora transferātur: ſecunda actione proprietatis non excluſa.

¶ Quorum legatorum. Titulus.iii.

Legatarius propria authoritate ante aditam hæreditatem occupans rem legatam tenetur eā reſtituere hæredi vt Falcidiam detrahat. Bal.

¶ Impp. Dio. & Maxi. aa. & cc. Latinę. Lex vnica.

HAEREDI SCRIPTO ſatis idonee lege Falcidia, ſi exhauſta legatis ſucceſſio probetur, per quartæ retentionem proſpectū eſt. Vnde ſi legatarius vel fideicōmiſſarius non conſentiente patre tuo (quem aſſeueras teſtatori ſucceſſiſſe, & bonorum poſſeſſionem accepiſſe) relicta ſibi legata vel fideicommiſſa detinuit: ſecundum ſententiā interdicti quod aduerſus legatarios ſcriptis hæredibus propoſitum eſt, oblata ſatiſdatione quam præſtari oportet, in poſſeſſionem te conſtitui, vt ita retentione competenti vtaris, experiri potes.

¶ Vnde vi. Titulus.iiii.

Licitum eſt ſe contra vim tueri cum moderamine inculpatę tutelę. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Theodoro. Lex prima.

RECTE poſſidenti, ad defendendam poſſeſſionem quam ſine vitio tenebat, inculpatæ tutelæ moderatione illatam vim propulſare licet.

Hoc interdictum eſt annale, & non datur cōtra hæredes niſi quatenus ad eos peruenit. Bar.

¶ Iidem. aa. & cc. Alexandro. Lex.ij.

VI pulſos reſtituendos eſſe interdicti exemplo, ſi necdū vtilis annus exceſſit, certiſſimi iuris eſt, & hæredes teneri in tantum quantum ad eos peruenit.

Improbo poſſeſſori nō debet dari authoritas retinendi. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Vlpiæ & aliјs. Lex.iij.

AVthoritatem vobis reſcripti noſtri tenẽdę poſſeſſionis quam vos per violentiã adeptam profitemini, accommodari nimis improbe poſtulatis.

Expellens alium de poſſeſſione, poteſt accuſari criminaliter, & conueniri ciuiliter hoc interdicto: & tenetur de fructibus perceptis & percipiendis. Bar.

Iidem. aa. & cc. Vgino. Lex. iiij.

SI de poſſeſſione vi deiect9 es: eũ & legis Iulię vis priuatæ reum poſtulare, & ad inſtar interdicti vnde vi conuenire potes: quo reum cauſam omnẽ pręſtare oportet: in qua fructus etiã quos vetus poſſeſſor percipere potuit, non tantũ quos prędo percepit, venire nõ ambigitur.

Inuadens dolo, tenetur ad pœnam: inuadẽs vero per errorem, tenetur ſolum ad relaxationem. Sali.

Imperator Conſtantinus. a. ad Tertullum. Lex. v.

INuaſor locorũ, pœna teneatur legitima, ſi tamẽ vi loca eadẽ inuaſiſſe cõſtiterit. Nam ſi per errorẽ aut incuriã domini loca ab aliis poſſeſſa ſunt, ſine pœna poſſeſſio reſtitui debet.

Si authoritate reſcripti iniuſti vel iniuſtę ſẽtẽtię quis poſſeſſionẽ ingreditur: ſuo iure priuatur. & delictũ adminiſtratoris nõ nocet minori, ſed ipſe punit. & ſpoliatus iniuſte, authoritate iudicis ãte oĩa eſt reſtituẽd9. Bar.

Imperatores Gratianus Valẽ. & Theo. aaa. Peneratio præfecto prætorio. Lex. vi.

MEminerint cuncti ſiue vulgato reſcripto manſuetudinis noſtrę, ſiue ſententia cuiuſlibet iudicis vtãtur: in cauſis conueniendos dominos locorum eſſe: aut ſi forte defuerint, eorum actores ad inſinuandas ſententias procuratoreſque eſſe quęrendos: ne inde iniuriarum naſcatur occaſio, vnde iura naſcũtur. Quod ſi præcepta noſtra implere neglexerint: omni negocio de quo iurgare cœperãt, priuabuntur. Sin autem habito plerunque colludio, curatores vel tutores minorũ his rẽ debitam ea occaſione inuadãt, vt pupillis vel adultis iurgãdi copia & fruct9 adimatur: his eaten9 ſubuenim9, vt eoſdẽ nõ atterat dãno culpa temeritatis alienę, ſed illico qdẽ poſſeſſio ei à quo eſt ablata reddatur: curatores aũt vł tutores ęterna deportatio-

ne punitos, bonorum quoque publicatio perſequatur.

Inuadens poſſeſſionem violenter, eam reſtituere tenetur. & ſi dominus erat, priuatur dominio. ſi non erat dominus, tenetur poſſeſſionem reſtituere: & condēnatur in ęſtimationē rei. Baldus.

Imperatores Valentinianus Theodoſius & Arca. aaa. ad Meſſalam co. re. priua. Lex. vij.

SI quis in tantam furoris peruenerit audaciam vt poſſeſſionem rerum apud fiſcum vel apud homines quoſlibet conſtitutarum, ante euentum iudicialis arbitrij violenter inuaſerit: dominus quidem cōſtitutus poſſeſſionē quā abſtulit, reſtituat poſſeſſori, & dominiū eius rei amittat. Si vero alienarum rerum poſſeſſionem inuaſit: non ſolum eam poſſidentibus reddat, verumetiā ęſtimationem earūdem rerum reſtituere compellatur.

Pro momentanea poſſeſſione recuperanda proponens interdictum, ſe inſcribere non tenetur.

Impp. Arca. & Hono. aa. Paſiphilo. Lex. viij.

MOmentarię poſſeſſionis interdictum, quod nō ſemper ad vim publicam pertinet vel priuatam: mox audiri, interdum etiam ſine inſcriptione, meretur.

Si damnum illatum tempore inuaſionis, non poteſt liquido probari: iudex inſpecta pſona & negocij qualitate debet illud taxare: & poſtea iuramentum actori deferre: & eius iuramento vſque ad quantitatem taxatam ſtabitur. Salicetus.

Imperator Zeno. a. Seba. prae. prę. Lex. ix.

SI quādo vis in iudicio fuerit patefacta: deinde ſuper rebus abreptis vel inuaſis, vel damno tempore impetus, queſtio proponatur: ſi non potuerit qui vim ſuſtinuit, quę perdidit ſingula cōprobare: taxatione à iudice facta, pro pſonarum atq; negocij qualitate, ſacramēto ęſtimationē rerū quas perdidit manifeſtet: nec liceat ei vltra taxationē à iudice factam iurare: & quod huiuſmodi iureiurādo dato fuerit declaratum, iudicem condemnare oportet.

Colonus vel inquilinus ſeu precario tenens ab alio ſi vſq; ad ſentētiā in reſtitutiōe moratᷣ ſine cauſa, cōdēnādus eſt vltra rei reſtitutionē in ipſi9 rei ęſtimationē. Sa-

¶Idem.a.eidem. Lex.x.

NOn abs re eſt queadmodum poſſeſſionis alienę inuaſores tã vetus quàm præſens ſacra conſtitutio cenſuit eſſe puniẽdos: ita nec cõductoribus, & poſſeſſionis alienę detẽtatoribus impune cedere ſi locatoribus forte, vel poſſeſſionẽ rerũ ſuarũ quã apud alios precario modo eſſe cõceſſerant, recuperare ſecundũ leges volentibus: cum nulla ſibimet cognita legibus allegatio cõpeteret, duxerint reſiſtendum: & non ꝑtinus, id eſt non expectato iudiciorũ ordine, alienã poſſeſſionẽ recte eã recuperãtib9 cedere patiantur. Eos nanq; iubemus pro tanta ſuæ iniquitatis impudentia, ſi cognitionis iudiciarię euentu fuerint condẽnati: rei cuius poſſeſſionem ſponte reſtituere vſque ad definitiuam ſententiam minime paſſi ſunt, æſtimationem victrici parti vnà cum ipſa re prębere compelli.

Occupans poſſeſſionẽ vacantẽ, tenetur eã reſtituere domino, queadmodum tenetur inuaſor vel fur. h.d.no. & eſt vna de quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani. Bal.

¶Imperator Iuſti.a.Ioanni pręfecto pretorio. Lex.xi.

CVm quærebatur inter Illyricanam aduocationẽ quid fieri oporteret ꝓpter eos qui vacuam poſſeſſionẽ abſentium ſine iudiciali ſentẽtia detinuerunt: quia veteres leges nec vnde vi interdictum, nec quod vi aut clam, vel aliam quandam actionẽ ad recipiẽdam talem poſſeſſionem definiebant, violentia in ablatã poſſeſſionẽ minime pręcedente: niſi domino tantũmodo in rẽ actionẽ exercere permittentes: nos non cõcedẽtes aliquem alienas res vel poſſeſſiones per ſuam authoritatem vſurpare, ſancimus talẽ poſſeſſorem vt pręedonem intelligi: et generali iuriſdictione ea teneri quæ pro reſtituenda poſſeſſione contra huiuſmodi perſonas veteribus declarata ſunt legibus. Ridiculum etenim eſt dicere vel audire quòd per ignorãtiã alienam rem aliquis quaſi propriam occupauerit. ¶Omes autem ſcire debẽt quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere: cũ talis diſpoſitio in furti actione iadudum veteribus legibus definita eſt, dicẽtibus, Si quis alienam rem aduerſus domini voluntatẽ attigerit, furti actione teneatur. ¶His videlicet quę ſuper recipiẽda poſſeſſio-

ne à nobis diſpoſita ſūt, locū habētib⁹ ſi nō ex die ex quo poſſeſſio detēta eſt, triginta annorū exceſſerint curricula.

¶ Si per vim vel alio modo abſentis perturbata ſit poſſeſſio. Titulus. v.

Dicit Bu. Mirabilia ponit hęc lex. Quòd ad recuperādam poſſeſſionē abſentis admittūtur carētes mādato: ſupple cauētes de rato: & ſerui qui aliâs in iudicio eſſe nō poſſūt. Sed licet admittātur ad cauſā poſſeſſiōis: nō tñ admittunt̄ ad cām ꝓprietatis. h.d. et nō eſt alibi. Bal.

¶ Imperator Anto. a. Seuero. Lex prima.

IVDICES, ABSENTIVM qui cuiuſlibet rei poſſeſſione priuati ſunt, ſuſcipiant in iure perſonas: & authoritatis ſuę formidabile miniſterium obijciant: atque ita tueantur abſentes, vt id ſolum diligenter inquirāt, an eius qui quolibet modo peregrinatur, poſſeſſio ablata eſt, quam propinquus, vel parēs, vel proximus, vel amicus, vel colonus, vel libertus, ſeu ſeruus quolibet titulo retinebat. Nec eos qui deiecti ſunt abſentium nomine poſſidentes, quia minime ipſis deciſio cauſę mandata ſit, ab experiunda re ſecludant: nec ſi ſerui ſint, eorum reijciāt in iure perſonas quia huiuſmodi conditionis hominibus cauſas perorare fas non ſit: ſed poſt elapſa quoque ſpatia recuperandę poſſeſſioni legibus præſtituta litigium eis inferentibus largiri conuenit: vt eos momentariæ perinde poſſeſſioni ſine vlla cunctatione reſtituant, ac ſi reuerſus dominus litigaſſet. Cui tamen domino quolibet tempore reuerſo, actionem poſſeſſionis recuperandæ indulgemus: quia fieri poteſt vt reſtitutio propter ſeruos infideles, vel negligentes propinquos, vel parentes, vel proximos, vel amicos, vel colonos, vel libertos, interea differatur. Abſentibus enim officere non debet tempus emenſum quod recuperandę poſſeſſioni legibus pręſtitutum eſt: ſed reformato ſtatu qui per iniuriam ſublatus eſt, oīa quæ ſupererunt ad diſceptationem litigij, immutilata permaneant: iudicio ſeruato iuſtis legitimiſque abſentibus perſonis: cū valde ſufficiat poſſeſſionem tenentibus abſentium nomi-

ne contra præſentium violentiam ſubueniri.

¶ Nec authoritate reſcripti, nec authoritate interlocutorię iudicis poteſt non citatus de poſſeſſione repelli. Baldus.

¶ Imperatores Arcadius & Honorius.aa. Patrono vicario Hiſpaniarum. Lex.ij.

NEc imperiale reſpõſum quod ſupplicatio litigatoris obtinuit, nec interlocutio cognitoris ex quacunque parte innouare poſſeſſiõis ſtatũ eo qui rẽ tenet abſente ꝑmittit: quia negociorũ merita partiũ aſſertione pãdũtur.

¶ Vti poſſidetis. Titu.vi.

Interdicto vti poſſidetis ille eſt in poſſeſſione tuẽdus qui poſſidet non vi, nõ clam, non precario ab aduerſario. Item intentato petitorio ſi non ſatiſdatur, poſſeſſio in agentem transfertur. Bal.

¶ Imperatores Diocletia. & Maxi. Quirillo. Lex vnica.

VTI POSSIDETIS fundum de quo agitur, cũ ab altero nec vi, nec clam precario poſſidetis, nec rector ꝓuincię vim fieri prohibebit: ac ſatiſdatiõis vel trãſferẽdę poſſeſſiõis, edicti perpetui forma ſeruata, de ꝓprietate cognoſcet.

¶ De tabulis exhibendis. Titu.vii.

Pupillari ſubſtituto ſi pupillus in pupillari ętate deceſſit, datur interdictum de tabulis teſtamenti exhibendis. Baldus.

¶ Imperatores Valeria. & Gal.aa. Gemeri. Lex vnica.

SI IN POTESTATE patris fuerunt impuberes filij: & vos eis eſtis ſubſtituti: atq; ita ad vos, intra pubertatem illis decedentibus, cœpit hæreditas pertinere: de exhibẽdis teſtamẽti tabulis interdicto vti poteſtis.

¶ De liberis exhibendis ſeu deducendis, & de libero homine exhibendo. Titu.viii.

Filio cui nõ infertur quęſtio ſtatus, competit hęreditatis petitio cõtra poſſidentem bona materna: & ſi ali-

quis dicit eum eſſe in ſua poteſtate, competit interdictum de liberis exhibendis. Bal.

Imperator Anto.a.Iuſtino. Lex prima.

SI (VT PROPONIS) cum tuę poteſtatis eſſes, ſuper reb9 maternis obtinuiſti: potes eos qui tibi condemnati ſunt conuenire. Quòd ſi extiterit qui te filium & in ſua poteſtate eſſe contendit: interdicto in eam rem propoſito de fide intentionis eius quęretur.

Contra tenẽtem filium alterius competit interdictũ de liberis exhibendis & deducẽdis. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. & cc. Cyrillę. Lex. ij.

ADi præſidem prouinciæ, ac poſtula filios tuos exhiberi.

Interdictum de vxore exhibẽda competit contra patrem puellę qui habet eam in ſua poteſtate. Bal.

Iidem. aa. & cc. Enodio. Lex. iij.

SI ad inſtar interdicti, de exhibenda filia Philippi eum conueniẽdum putaueris: rector prouinciæ aditus ſuam vobis accommodabit notionem.

De precario, & Saluiano interdicto. Titu. ix.

Saluianum interdictum competit pro rebus tacite obligatis contra ipſum colonum & inquilinum: ſed actio Seruiana competit contra quemlibet poſſeſſorẽ rei obligatę. Bal.

Imperator Gordia. a. Ariſtoni. Lex prima.

SI TE NON remittẽte pignus, debitor tuus ea quę tibi obnoxia ſunt vęnũdedit: integrũ tibi ius eſt ea pſequi, nõ interdicto Saluiano, (id em̃ tm̃modo aduerſus cõductorẽ debitorẽ ve cõpetit) ſed Seruiana actione: vel quę ad exẽplũ ei9 inſtituitur vtilis aduerſus emptorẽ exercenda eſt.

Hęres precario rogantis poſſeſſionẽ nõ reſtituẽs tenetur interdicto de precario. Bal. Bar. & Sal.

Impp. Diocle. & Maximia. aa. & cc. Fabiano. Lex. ij.

HAbitantis precario hæredes ad reſtituendum habitaculum teneri, cõtra eos interdicto propoſito manifeſte declaratur.

¶ De ędificiis priuatis. Titu.x.

Conſtructio balneorum, & ędificiorum ſuperimpoſitio eſt permiſſa: dummodo vſitatum modum non excedat. Salicetus.

¶ Impp. Seuerus & Anto.aa.Tauro. Lex prima.

ET BALNEVM(vt deſideras) extruere, & ędificiũ ei ſuperponere potes, obſeruata tamẽ forma qua cęteris ſuper balneum ędificare ꝑmittitur: id eſt vt concameratis ſuperinſtruas: & ipſum concameres: nec modum vſitatum altitudinis excedas.

Aedificia nõ poſſunt demoliri gratia negociãdi, nec ſic vt publicus deformetur aſpectus. Licet tamen quędam de vna domo tollere, & ad aliam tranſferre. Sal.

¶ Imperator Alexan.a.Diogeni. Lex.ij.

NEgociandi cauſa ędificia demoliri, & marmora diſtrahere, edicto diui Veſpaſiani & ſenatuſcõſulto vetitum eſt. Cæterũ de alia domo in aliã tranſferre quędã licere, exceptũ eſt. Sed nec dñis ita trãſferre licet vt integris ędificijs depoſitis, publicus deformetur aſpectus.

An ſi dom9 dicatur ruinoſa, totalis dom9 debeat deſtrui, vel ea deſtructa facies debeat reſtitui: reſidet ĩ iudicis arbitrio: qui debet inſpicere conſuetudinem loci. Sa.

¶ Idem.a.Euocato. Lex.iij.

AN in totũ ex ruina domus licuerit nõ eãdẽ faciẽ in ciuitate reſtituere, ſed in ortũ cõuertere: et an hoc conſenſu tũc magiſtratuũ nõ ꝓhibẽtiũ itẽ vicinorũ factũ ſit: præſes probatis ijs quæ in oppido frequẽter in eodẽ gñe cõtrouerſiarũ ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet.

Si ſocius noĩe cõmuni domũ refecerit: ad ſumpt9 ꝓ rata agere poteſt, vel per quatuor mẽſes expectare: intra quos ſi ſumptus ſibi pro rata non fuerint redditi, dominium totius ſibi vendicare poterit. Sal.

¶ Imperator Philip.a. Victorino. Lex.iiij.

SI(vt proponis) ſocius ędificij ad refectionem eius ſumptus cõferre detrectat: non neceſſario extra ordinem tibi ſubueniri deſideras. Etenim ſi ſolus ędificaueris: nec intra quatuor menſiũ tẽpora cum cẽteſimis vſuris nummus

pro portiõe ſocij erogatus reſtitutus fuerit, vel quo min9 id fieret, per ſocium id ſtetiſſe conſtiterit: ius dominij pro ſolido vendicare vel obtinere iuxta placitum antiquitatis poteris.

Qui reędificat ſcienter ędificium commune nomine ꝓprio, ſumptus nõ repetit, & ędificatũ ſolo cedit. Sali.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Octauiano. Lex. v.

SI is contra quem preces fundis, ſciens prudenſq; ſoli partem ad te pertinere, nõ quaſi ſocius vel collega, cõmunis operis ſolicitudine, ſolidam balneorũ extructionẽ ea mente vt ſumptus pro portione tua nõ reciperet, aggreſſus eſt, ſed vt totius loci dominiũ vſurparet, & collapſum balneũ refabricare eniſus eſt: cum ędificia quę alieno loco imponuntur, ſolo cedant, nec impenſę ijs qui improbe id fecerint, reſtitui debeant: antiquato diui Adriani edicto præſes prouincię memor iuris publici in dirimẽda diſceptatione legum placita cuſtodiet.

De ciuitate ad villam non licet transferre ędificiorũ ornamenta: de ciuitate vero vna ad aliam poteſt, ſi de labẽti aufertur ędificio: de vna villa ad aliam licet, etiã ſi per ciuitatem tranſitũ faciat. Salicetus.

Imperator Conſtantinus Philippo agenti vicem præfecti prætorio. Lex. vi.

SI quis poſt hanc legem, ciuitate ſpoliata, ornatum, hoc eſt marmora vel columnas ad rura tranſtulerit: priuetur ea poſſeſſione quam ita ornauerit. ¶ Si quis autem ex alia in aliam ciuitatẽ labentium parietũ marmora vel, columnas de ꝓprijs domibus in proprias transferre voluerit: quoniam vtrobiq; hęc eſſe publicum decus eſt, licenter hoc faciat: data ſimiliter facultate etiam de poſſeſſione ornatum huiuſmodi ad poſſeſſionẽ aliam tranſferẽdi, quanuis per muros vel etiam per mediam ciuitatẽ ea transferre neceſſe ſit: ita vt ea ſolummodo quæ illata fuerint ciuitatibus, exportentur.

Imp. Iulianus ad Vitianũ vicariũ Aphricæ. Lex. vij.

NEmini columnas vel ſtatuas cuiuſcũque materię ex alia eadẽq; prouincia vel auferre liceat vel mouere.

Curiales vrbium tenentur in eis domos proprias ha.

bere: & ideo vel antiquas reędificare, vel nouas conſtruere tenentur: nõ curiales vero ſolum ad antiquarũ reędificationem arctantur. Salicetus.

¶ Imperatores Valerianus & Gratianꝰ.aa.Modeſto prę fecto prætorio. Lex.viij.

SIngularũ vrbiũ curiales etiã inuiti vel reparare intra ciuitates quas olim habuerunt domos, vel de nouo ędificare cogãtur: illic ſemꝑ munijs inſeruituri, & aucturi ꝓpriarum frequentiam ciuitatum. Poſſeſſores vero qui nõ erunt curiales: in vrbibus in quibꝰ domos poſſident, eaſdẽ domos dirutas neglectaſq; reparẽt: iudiciaria ad conſeruandum hoc præceptum authoritate retinendi.

☞ Inter ędes ſacras vel publicas & ędificium priuatũ debet eſſe ſpatium quindecim pedum. Sali.

¶ Impp. Arcadius & Honorius.aa. Aemilio. Lex.ix.

SI cui loci proprietas ędificandi iuxta publicas ędes animum dederit: is quindecim pedum ſpatio interiecto inter publica & priuata ędificia, ita ſibi nouerit fabricandum, vt tali interuallo & publicæ ędes à periculo vendicentur, & priuatus ędificator velut perperã fabricato loco, deſtructionis quoq; futuræ non timeat detrimentũ.

☞ Quilibet poteſt locũ propriũ circũdare muris. Sali.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. Mennę pręfecto prætorio. Lex.x.

PEr prouincias Meſopotamiam, Oſdroenam, Euphratenſem, Syriam ſecundã, Phœniciam Libanenſem, Ciliciam ſecundã, vtranq; Armeniam, vtranq; Cappadociam, Pontum Polemoniacũ, atq; Helleſpõtum (vbi magis hoc deſideratur) cęteraſq; prouincias, cunctis volentibus permittatur murali ambitu fundos proprios ſeu loca ſui dominij conſtituta vallare.

☞ Inter męnianum & męnianum debet eſſe ſpatium decem pedum, quãdo ambo ſunt priuatorum: ſed vbi alterum ſit publicũ cui appropinquatur priuatũ, debet eſſe ſpatium quindecim pedum. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Gen. pręfec. præto. Lex.xi.

MAeniana (quæ græco vocabulo orthas appellant) ſiue olim conſtructa, ſiue in poſterum in prouincijs

conſtruenda, niſi ſpatium inter ſe per decem pedes liberi aeris habuerint: modis omnibus detruncentur. In ijs vero locis in quibus ędificia priuatorum horreis publicis videntur obiecta obſtructione męnianorū, quindecim pedum interualla ſeruētur. Quem intercapedinis modū ędificaturis quoq; ꝓponimus: ita vt ſi quis intra definitum ſpatium, id eſt decem pedū menſuram ędificare, vel intra quindecim pedū męnianū poſſidere tentauerit, ſciat non ſolum fabricam demoliendam, ſed etiam ipſam domū fiſco noſtro aſſcribendam.

Lex Zenonis de ſeruitutibus loquens eſt generalis, licet ſit miſſa ad præfectum vrbis. Salicetus.

¶ Imp. Iuſtinianus Ioanni. p̄. p̄. Lex. xij.

CVm dubitabatur vtrum cōſtitutio Zenonis diuę memoriæ ad Amantiū præfectum vrbis conſcripta quę de ſeruitutibus loquit̄, localis eſſet, & huic florentiſſimæ vrbi dedicata, & deberent illius quidē iura in hac obſeruari: antiqua vero quę contraria ſunt, locū habere in prouincijs: indignum eſſe noſtro tēpore putantes aliud ius in hac regia ciuitate de huiuſmodi obſeruari, aliud apud noſtros eſſe prouinciales: ſancimus eandem cōſtitutionem in omnibus vrbibus Romani imperij obtinere, & ſecundum eius definitionem omnia procedere, & ſi quid ex ea lege innouatum eſt à veteri diſpoſitiōe, hoc & in prouincijs à præſidibus earum obſeruari: cæteris videlicet omnibus quæ non per Zenonianam legem innouata ſunt, ſed veteribus legibus compræhenſa, in ſua firmitate in omni loco manentibus.

¶ De noui operis nunciatione. Titu. xi

Si nūciator noui operis ſit paratus ſtatim de iure ſuo docere, debet audiri, & de cauſa cognoſci, & intra tres menſes terminari: quibus peractis auditur ędificator ſi offerat ſatiſdationē de opere demoliendo. Salice.

¶ Idem. a. eidem. Lex vnica.

DE OPERIS noui nunciatione quādam antiquis ortam fuiſſe dubitationem noſtra cognouit tranquillitas, dicētibus, ſi quis denū-

ciationē ad inhibendum opus miſerit,nō poſſe eum poſt annum elapſum ex quo denunciatio miſſa eſt,iterum ędificationem ꝓhibere. Quod dupliciter iniquum nobis eſſe videtur. Siue etenim non recte opꝰ prohibuerit,decet nō per totum annum hoc impediri:ſiue recte denunciationē emiſerit,etiam poſt annum licentiam habere ędificationem prohibere. Talem igitur iniquitatem inhibētes,ſancimus,ſi quis denunciationem emiſerit, in hac quidē regia vrbe præfectum vrbis feſtinare,in prouincia vero rectorem eius,intra trium mēſium ſpatium cauſam dirimere: ſin vero aliquod fuerit quocūq; modo ad deciſionē ambiguitatis impedimētum, licentiam habere eum qui ędificationem deproperat,opus de quo agitur efficere,priꝰ fideiuſſore ab eo dato officio vrbicariæ pręfecturę vel ꝓuinciali,vt ſi nō recte ędificauerit, omne opus quod poſt denūciationem fecerit,ſuis ſumptibus deſtruet. Sic enim & opera non per inanes denunciationes prohibebuntur, & recte denunciantibus conſuletur.

¶ De operibus publicis. Titu.xii.

Iudex non poteſt immunitatem concedere ab opere publico. Salicetus.

¶ Imperatores Conſtans & Conſtantinus.aa.Catullino. Lex prima.

PLVRIMI immunitates operum publicorum conceſſione iudicū adepti ſunt: & ideo iubemus in poſterum illicitas immunitates nullius eſſe momenti.

Impenſa de qua conſtat,à commētarienſi eſt approbanda. Salicetus.

¶ Iidem.aa.ad Marcellinum cōmentarienſem. Lex.ij.

QVę operibus publicis impēſa cōſtiterit,accepto ferri oportere cognoſcas.

Prætoria & domus publicę non debent in vſus priuatos conuerti. Salicetus.

¶ Iidem.aa.Elici pręfecto Aegypti. Lex.iij.

PRætoria iudicum & domos publicas oportet publico iuri atq; vſui ſemper vendicari.

Sumptu publico non poteſt iudex nouum opus inchoare ſine principis licentia, ſed antiqua reſtaurare ſic. Salicetus.

¶ Imperatores Valētinianus & Valens.aa.ad Symmachū præfectum prętorio. Lex.iiij.

INtra vrbem Romanam veterem & nouam nullus iudicum nouū opus informet quoties ſerenitatis noſtræ arbitria ceſſabunt, niſi ex ſuis pecunijs hm̄oi opus conſtruere voluerit. Ea tamen inſtaurādi quæ iam deformibus ruinis intercidiſſe dicūtur, vniuerſis licentiā damus.

Etiam per principis reſcriptū non licet occupare locum publicum ędificando contra decorā faciem ciuitatis, nec allegari poteſt præſcriptio. Salicetus.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius aaa.ad Proculum. Lex.v.

PRęſcriptio temporis, iuri publico non debet obſiſtere, ſed ne reſcripta quidem: atque ideo diruenda ſunt omnia quæ per diuerſas vrbes vel in foro, vel in publico quocunq; loco cōtra ornatum & commodum ac decoram faciem ciuitatis extructa noſcuntur.

Ad conſtructionem aquęductus vel portus, ſeu murorum refectionem, quilibet conferre tenetur, non obſtante dignitatis priuilegio. Salicetus.

¶ Iidem.aaa. Cynęo.p̄.p̄. Lex.vi.

AD portus & aquęductus & murorū inſtaurationē ſiue extructionem om̄es certatim facta operarum collatione inſtare debent, neq; aliquis ab huiuſmodi conſortio dignitatis priuilegijs excuſari.

Ille qui pręeſt operi publico conſtruendo, tenetur de operis vitio intra quindecim annos in futurum apparituro. Salicetus.

¶ Iidem.aaa. Arcadio & Cynęo. p̄.p̄. Lex.vij.

OMnes quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum, vel pecunia ad extructionem ſolito more credita: vſq; ad annos quindecim ab opere perfecto cū ſuis hæredibus teneantur obnoxij, ita vt ſi quid vitij in ędificatione intra præſtitutū tēpus puenerit, de eorū patrimonio (exceptis tn̄ ijs caſib9 qui ſunt fortuiti) reformetur.

¶ Licentia diruendi domos alienas pro fabricatione operis publici,nō extenditur ad domos excedētes quinquaginta libras argenti:ideo tunc princeps eſt cōſulendus. Salicetus.

¶ Imperatores Arcadius Theodoſius & Honorius. aaa. Aurelio præfecto prætorio. Lex.viij.

SIquando conceſſa à nobis licentia fuerit extruendi: id ſublimis magnificentia tua ſciat eſſe ſeruandum,vt nulla domus inchoandę publicę fabricæ gratia diruatur,niſi vſque ad quinquaginta libras argenti precij æſtimatione taxabitur. De ædificijs vero maioris precij,ad noſtrā ſciētiam referatur: vt vbi amplior poſcitur quantitas, imperialis extet authoritas.

¶ Maieſtatem principis lædit qui nomen ſuum in opere publico inſcribi facit. Salicetus.

¶ Iidem.aaa.Ruphino p̄.p̄. Lex.ix.

SI qui iudices perfecto publicis pecunijs opere ſuū nomen ſine noſtri numinis mentione inſcripſerint: maieſtatis teneantur obnoxij.

¶ Ad refectionem publicorum mœnium & thermarū princeps deputat tertiam partem reddituum feudorū reipublicæ illius ciuitatis. Sali.

¶ Imperatores Arca. & Hono. aa. Euſebio comiti ſacrarum largitionum. Lex.x.

NE ſplendidiſſimę vrbes vel oppida vetuſtate labantur:de redditibus fundorum iuris reipublicæ tertiam partem reparationi publicorū mœnium, & thermarum ſubſtitutioni deputamus.

¶ Incolæ ciuitatis debent pro rata ſui ęſtimi conferre ad conſtructionē operis publici. Sali.

¶ Iidem.aa.&.cc.Cęſario præfecto prætorio. Lex.xi.

OMnes prouinciarum rectores literis moneantur vt ſciant ordines atque incolas vrbium ſingularum muros vel nouos debere facere,vel veteres firmius renouare: ſcilicet hoc pacto impendijs ordinandis,vt aſſcriptio currat pro viribus ſingulorum:deinde aſſcribantur pro æſtimatione operis futuri territoria ciuium: ne plus poſcatur aliquid quam neceſſitas imperauerit,ne've minus: ne in-

ſtans impediatur effectus. Oportet nãque per ſingula nõ ſterilia iuga certa quoque diſtribui: vt par cunctis præbendorum ſumptuum neceſſitas imponatur: nemini excuſatione vel alia prçſumptione ab huiuſmodi immunitate prçbenda.

Iudices non poſſunt ſua authoritate opus nouum inchoare: nec ornamenta ædiũ de ſuo loco tranſferre ſub pœna hic poſita. Sali.

¶ Iidem. aa. Theodoſio. Lex. xiȷ.

NEmo iudicum in id temeritatis irrũpat, vt inconſulta pietate noſtra, noui aliquid opis exiſtimet inchoãdum: vel ex diuerſis operibus ornamenta aut marmora vel quãlibet ſpeciem quæ fuiſſe in vſu & ornatu probabitur ciuitatis, eripere vel alio trãſferre ſine iuſſu ſublimitatis tuç audeat. Etenim ſi quis contrafecerit, ſex libris auri mulctabitur. Similis etiam condemnatio ordines ciuitatũ manebit, niſi ornamentum genitalis patriç decreti huiuſmodi authoritate defenderint. Horreorum autem vel ſtabulorum fabricas arbitratu ꝓprio prouinciarum iudices ſtudio laudandæ deuotionis arripiant.

Aedificia cohçrẽtia operibꝰ publicis propter quç formidari poſſunt incendia vel inſidiç, vel ꝑ quç anguſtantur ſpatia platearum, debent proſterni & dirui. Sali.

¶ Iidem. aa. Seuero præfecto prçtorio. Lex. xiiȷ.

AEdificia quæ vulgo parechomena nũcupãtur, vel ſi qua alia opera mœnibꝰ vel publicis operibꝰ ita ſociata cohçrẽt, vt ex his incẽdiũ vel inſidias vicinitas reformidet, aut anguſtentur ſpatia platearum, vel minuatur porticibus latitudo: dirui ac proſterni præcipimus.

Conceſſio generalis facta à principe de opere publico, intelligitur de deſtructo & diruto: quod tamen non ſit in vſu publico. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Eutychiano præfecto prætorio. Lex. xiiiȷ.

SI aliquando homines emergant qui à noſtra clementia opus publicum ſibi prçberi poſtulauerint: non niſi diruta, penituſque deſtructa, & quç parum ſunt in vſu ciuitatum, percipiant: intimandis huiuſmodi reſcriptis iudicio ampliſſimç tuç ſedis.

¶ Quãdo opus publicum indiget reparatione, licitum eſt imaginem principis eo inconſulto deponere: debet tamen poſtea in ſuum locum reponi. Sali.

¶ Iidem.aa. Aemiliano præfecto prętorio. Lex.xv.

SI quando vſus exegerit vel porticus vel quaſlibet ędes ætatis ſenio ſeu fortuitis concuſſas caſibus reparare: liceat etiam inconſulta clementia noſtra cum reuerentia ſui imaginẽ deponere vel noſtrã vel retro principũ, reportatã'que poſt refecta ędificia loco proprio denuo collocare.

¶ Loc9 ad vſũ priuatorũ in palatio publico fabricatus dirui mandatur: & in poſterum fieri prohibetur. Sali.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Monaxio pręfecto prætorio. Lex.xvi.

QVicũque locus in palatio huius vrbis priuatis ędificijs incommode occupatus eſt: is quàm primum ſubrutis omnibus quæ in eo ſunt ædificijs palatio reformetur: quod priuatorum nõ eſt parietibus coarctandum. Nam imperio magna ab vniuerſis ſecreta debentur: vt ij tantum locum habeant habitãdi, quos legitimus maieſtatis noſtrę vſus & reipublicæ diſciplina delegit: in futurum etiã vniuerſis ab huiuſmodi vſurpatione prohibendis.

¶ Turres & muri ꝓ munitione ciuitatum in terris priuatorum fabricati, illorum vſui debẽt deſeruire: & eorum cura & ſumptu debent reparari. Sali.

¶ Iidem.aa. Anthemio præfecto prætorio. Lex.xvij.

TVrres noui muri qui ad munitionem ſplendidiſſimę vrbis extructus eſt, completo opere præcipimus eorum vſui deputari per quorũ terras idẽ murus ſtudio ac prouiſione tuę magnitudinis ex noſtræ ſerenitatis arbitrio celebratur: eadem lege in perpetuum & conditione ſeruãda, vt annis ſingulis hi vel ad quorum iura terrulæ dẽmigrauerint, ꝓprio ſumptu eorum inſtaurationem ſibimet intelligant procurandam: eorumque vſu publico beneficio potientes, curã reparationis ac ſolicitudinem ad ſe nõ ambigant pertinere. Ita enim & ſplendor operis & ciuitatis munitio cũ priuatorum vſu & vtilitate ſeruabitur.

¶ Per hanc. l. redditus certarum domorum in publico porticu conſtructarum deputantur ad lumina præſtan-

ę da ſeu ædificia reparanda. Sali.

¶ Impera. Theodo. a. Seuero præfe. præ. Lex. xviij.

QVia plurimę domus cum officinis ſuis in porticibus Zeuxippi eſſe memorãtur: redditus memoratorũ locorum pro quantitate quę placuit, ad prębenda luminaria, & ędificia ac tecta reparanda, regię huius vrbis lauacro ſine aliqua iubemus excuſatione conferri.

Quis non poteſt ſibi vſurpare portum vel porticum publicũ ſine principis licẽtia ſub pœna infra ſcripta. Sa.

¶ Impera. Theodo. & Valen. Cyro præ. præ. Lex. xix.

QVi ſine authoritate diuini reſcripti ad iudicium tuę celſitudinis deſtinãdi, angiportus integros vel partes ſuis domibus incluſerũt, ſeu porticus vſurparunt: proculdubio iura priſtina ſacratiſſimę reddere ciuitati iubemus: mulcta auri quinquagita librarũ nõ defutura ſi quis poſthac in ſimilem audaciam prodire tentauerit.

In domo regia vel in ſacra eccleſia non poſſunt alicuius imagines pingi: nec ſtationes fieri: nec equi introduci: nec conuiuia nuptiarum fieri. Sali.

¶ Iidem. aa. eidem. Lex. xx.

BAſilicam inauratã & mamoribus decoratã, liberã in perpetuũ manere, neq; alicuius imaginis aut pictarũ cuiuſlibet honoris tabularum obumbratione fuſcari iubemus: neque in aliqua parte eiuſdẽ baſilicę tabulato quicquam opere ſtationes ergaſteria've cõſtitui ſancimus. Illud quoque decemim9, ne in eam equos liceat intromitti, vel nuptias celebrari.

Iudex non debet prius opera noua inchoare, quàm inchoata perficere. Sali.

¶ Imperator Leo. a. Erythrio. p̄. p̄. Lex. xxi.

NEmini iudicum liceat in hac inclyta vrbe vel in prouincijs noua opera inchoare priuſquam ea quæ incepta inuenerit à deceſſore vel prędeceſſoribus ſuis vetuſtate diruta, aut deſidia derelicta, diligenti ſtudio inſtantiaq; compleuerit: cum ex hoc plurimum laudis acquirat, ſi ea culta & perfecta reddiderit, quæ vetuſta ſunt & inſtaurationem requirunt, quę'que ab alijs initiata & impfecta reſederant.

De ratiociniis operum publicorum, & de patribus ciuitatum. Titulus. xiii.

Prouinciarum rectores & cęteri viri ſpectabiles prohibetur diſcuſſores eſſe operum publicorum, & etiam ſiliquam pro ſolido recipere, vt olim faciebant: huius rei cura defenſoribus ciuitatū imminente. & debitor operis publici etiam ex ſola pollicitatione compellitur illud ſoluere vel implere: nec ſuper erogatione ſumptuum operis facti examinari debet ipſe. & rectores prouinciarum & cæteri contrafacientes puniuntur pœna hic ſcripta. Salicetus.

Impera. Zeno. a. Arcadio. p̄. p̄. Lex vnica.

IVBEMVS prouinciarū quidē rectores & ſingule diœceſeos viros ſpectabiles iudices, id eſt præfectum auguſtalē, & comitē Oriētis, & vtroſque proconſules & vicarios vnā cum ſuis apparitoribus pro tenore generalium magnificæ tuæ ſedis diſpoſitionum, diſcutiendis publicis operibus vel aquęductibus qui ex ciuilibus redditibus, vel à quolibet ſpontanea munificentia facti ſunt vel fuerint, modis omnibus abſtinere, nec aliquid quolibet modo vel quolibet tēpore in diſcutiendo ciuiles redditus, vel facta opera, vel quę fieri aſſolent, vnam ſiliquam ſibi ex ſingulis erogandis ſolidis vendicando, aut quodcunqꝫ lucrum captando, cum huiuſmodi rebus habere commune, vtpote patribus ciuitatum & curæ eorum deputatis. ¶Qui vero opus aliquod pro ſua liberalitate ſe facturos promiſerint: licet certum ſit eos ex ſola pollicitatione vel pactione ad implendum ſuę munificentię opus neceſſitate iuris teneri, nullum tamen eos vel hæredes eorum ſuper facto opere ratiocinium vel diſcuſſionem aliquam vtpote non integra promiſſa quantitate ad id opus erogata, vel inutiliter facto opere, aut alia quacunque ratione, quocunque modo, quocunque tempore inquietudinem ſuſtinere cōcedim9. ¶Quod ſi vir clariſſimus prouinciæ moderator vel eius officium redditus publicos vel opa publica contra vetitū diſcutiendo, vel vnā ſiliquā aut

quodlibet ex ijſdem redditibus vel operibus vendicando ſacratiſſimæ noſtrę legis præcepta traſierint, quinqꝫ quidem officij primates exilio damnati perpetuo bona ſua ciuitati quam læſerint non dubitent vendicanda, rector vero ꝓuinciæ quinquaginta librarū auri ferietur diſpendio: hac eadem pœna ſpectabilibus quoqꝫ iudicibus, licet illuſtri dignitate fuerint decorati, & eorum officijs (ſicut ſuperius diſtinctum eſt) imminente.

De pignoribus & hypothecis. Ti.xiiii.

Debitor non liberatur licet velit creditori pignus dimittere pro ſoluto. Baldus.

Imp. Seuerus & Anto. aa. Timotheo. Lex prima.

DEBITOR QVI pignoribus profitetur ſe creditoribus cedere, nihilo magis liberabitur.

Non eſt alibi. Primus creditor habens ſpecialem hypothecam in quibuſdam, & in alijs generalem, ſi ad debitum ſufficiunt bona ſpecialiter obligata: contra ſecundum creditorem habentem in alijs ſpecialem hypothecam non agit. Baldus.

Iidem. aa. Lucio. Lex. ij.

QVanuis conſtet ſpecialiter quędam, & vniuerſa bona generaliter aduerſarium tuū pignori accepiſſe, & ęquale ius in omnibus habere: iuriſdictio tamen tēperanda eſt. Ideo'qꝫ ſi certum eſt poſſe eum ex ijs quę nominatim ei pignori obligata ſunt, vniuerſum redigere debitum: ea quæ poſtea ex ijſdem bonis pignori accepiſti, interim tibi non auferri prę ſes ꝓuincię iubebit.

Ex pacto concedi poteſt quòd creditor ſua authoritate rei obligatę poſſeſſionem accipiat, vrbanius tamē facit ſi authoritate prętoris hoc faciat. Baldus.

Iidem. aa. Maximo. Lex. iij.

CReditores qui non reddita ſibi pecunia, conuentionis legem, ingreſſi poſſeſſionem, exercent: vim quidē facere non videntur, attamē authoritate præſidis poſſeſſionem adipiſci debent.

Vbi obligatio principalis eſt ſpontanea, præſumitur qꝫ quęlibet acceſſoria ſit ſponte contracta. Bal.

¶Iidem.aa.Bellio Lex.iiij.

CVm te pecuniam accepiſſe, et agros tuos obligaſſe fa tearis: non habet rationẽ quòd quereris vi te coactum pignori dare. Si igitur recipere vis rem tuam; ſolue credi tori tuo pecuniam debitam.

Sententia lata cõtra debitorem ſciente creditore, in duobus caſibus non prȩiudicat creditori, ſcilicet quando debitor colluſit, & quando ſuccumbit ex cauſa quæ non prȩiudicat creditori. Bal.

¶Imperator Antoninus.a.Domitio. Lex.v.

PRæſes prouinciæ vir clariſſimus ius pignoris tui exequentem te audiet: nec tibi oberit ſententia aduerſus debitorem tuũ dicta, ſi eum colluſiſſe cũ aduerſario tuo, aut (vt dicis) non cauſa cognita, ſed prȩſcriptione ſuperatum eſſe conſtiterit.

Illud quod creditor prȩſtat ꝑ re obligata auget, debitum. Baldus.

¶Idem.a.Quinto. Lex.vi.

IN ſumma debiti computabitur etiam id quod propter poſſeſſiones pignori datas ad collationem viarum muniendarum, vel quod aliud neceſſarium obſequium præſtitiſſe creditorem conſtiterit.

Vſucapio dominij non reſoluit hyppothecam. Bal.

¶Imperator Gordia. Marco. Lex.vij.

VSucapio, pignoris conuentionem non extinguit.

Licet debitor ſit condemnatus ſi nõ ſoluit, non tollitur ius pignoris. Bartolus.

¶Idem.a.Feſto. Lex.viij.

QVanuis perſonali actione expertus aduerſus reũ vel fideiuſſores ſeu mãdatores eius feceris condẽnationem: pignoris tamen adhuc habes perſecutionem.

Emptor agens rei vendicatione contra creditorem facit quòd creditor compenſat in debito fructus perceptos ex re. Bal.

¶Idem.a. Attico. Lex.ix.

SI dominium eius poſſeſſionis quȩ cum pignori data eſſet, à debitrice domina ad te tranſlatum eſt: eã'q; poſtea creditor vel eius hæredes detinere cœperunt: vendica

eam rem, prҿſide prouinciҿ curante vt fructuum deducta ratione, reſiduo'que à te oblato, ſi fuerit ſatiſfactum, ea poſſeſſio tibi reddatur.

De vrbanitate ante ingreſſum iudicij debet cōueniendus requiri extra iudicium. Bal. & Sal.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Alexandro. Lex. x.

DEbitores prҿſentes prius denunciationibus conueniendi ſunt. Igitur ſi conuenti debito ſatis non fecerint: perſequenti tibi pignora ſeu hypothecas quas inſtrumento ſpecialiter comprҿhenſas eſſe dicis, cōpetētibus actionibus rector prouinciæ authoritatis ſuæ auxilium impartiri non dubitabit.

Non licet eligentibus ad munera, pignora inobedientis capere ſine prҿſidis authoritate. Sal.

Iidem. aa. & cc. Euphroſyno. Lex. xi.

NOminatori pignori capere ſine prҿſidis authoritate res nominati non licet.

Vir ſuccedens vxori res quas vxor obligauerat, ſoluto debito recuperat. Bal.

Iidem. aa. & cc. Euſebio. Lex. xij.

SI vxor tua pro pecunia quam accepit mutuo, res proprias obligauit pignori: eiꝗ tu ſucceſſiſti: licet in inſtrumento eius facti teſtimoniū collatum non ſit, ſoluto debito creditorē de his tibi reddēdis ſolēni iure conuenies.

Si pignus eſt datum creditori in ſolutum: incommutabiliter tenet datio. Bal.

Iidem. aa. & cc. Matrono. Lex. xiij.

CVm dominam non minorem vigintiquinque annis ea quæ obligauerat, tibi iure dominij poſſidere permiſiſſe, & in ſolutum dediſſe, precibus ſignifices: dominҿ cōtractus & voluntas ad firmitatem tibi ſufficit.

Si debitor vendit pignus: creditor habet in poteſtate vtrum debitorem conueniat perſonali, an emptorem hypothecaria. h. d. lex. C. Hoc verum niſi debitor offerat: quia offerendo impedit hypothecariam cōtra emptorem. h. d. auth. huc poſita. Bal.

Iidem. aa. & cc. Appio. Lex. xiiij.

DIſtractis à debitore pignoribus : creditores poteſtatem habere vtrum'ne perſonaliter obligatos ſibi, an pignora poſſidentes in rem actione conuenire velint: non eſt incerti iuris.

IN Authentica de litigioſis. §. ab hoc autem. collatione viij. conſtitu. vij.

HOc ita ſi debitor ei non ſatiſfaciat ex precio rei venditę: quod vt fiat, permittitur ei vendere.

Non poteſt debitor contrahendo vel teſtando hypothecę creditoris derogare. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Baſilicę. Lex. xv.

DEbitorem neque vendentem neque donantem neque legantem vel per fideicōmiſſum relinquentem poſſe deteriorem facere creditoris conditionem certiſſimum eſt. Vnde ſi tibi obligatam rem probare poſſe confidis: pignora perſequi debes.

Actio hypothecaria nō quæritur ei cui non quęritur perſonalis. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Hęroidę. Lex. xvi.

ETſi frater tuus non ſuam ſed ad te pertinentem pecuniam mutuā ſuo noīe dedit, ac pignus accepit: tamen tibi pignoris obligationem quęrere non potuit.

Res empta alterius pecunia non eſt domino pecunię obligata. Bal.

¶ Iidem. aa. Pontię. Lex. xvij.

QVanuis ex ea pecunia quam à te mutuo frater tuꝰ accepit, compauit prędium: tamen niſi ſpecialiter vel generaliter hoc tibi obligauerit, tuę pecunię nūeratio in cauſam pignoris non deduxit. Sanè perſonali actione debitum apud prędidem petere non prohiberis.

Actio hypothecaria eſt in rem. h. d. & iſta actio in rē ſequitur poſſeſſorem. Bal. & Sal.

¶ Iidem. aa. Endio. Lex. xviij.

PIgnoris vel hypothecę perſecutio eſt in rem.

Creditor non tenetur de caſu fortuito pignorum: ſed de dolo & culpa. Bal.

¶ Iidem. aa. Maxi. Lex. xix.

SIcut vim maiorem pignorum creditor pręſtare non

habet neceſſe: ita dolum & culpam ſed & cuſtodiam exhibere cogitur.

Creditor non cogitur agere: tamen oblato ei debito cogitur pignus reddere. Bal.

Iidem. aa. Alexandro & alijs. Lex. xx.

CReditor ad petitionem debiti vrgeri iure minime poteſt. Quapropter eo qđ vos hęredib9 Enodiani debere cõfiditis, oblato: & ſi nõ velit accipe, cõſignato atq; de poſito: de reddẽdo pignore hos pręſidali notiõe cõuenite.

Extraneus luendo pignora non acquirit dominium pignorum. Bal.

Iidem. aa. Vito. Lex. xxi.

REs obligatas exterus debito ſoluto liberando, datum petere, non earum dominium adipiſci poteſt.

Secundus creditor offerendo priori debitũ, ius ſuum confirmat. Baldus.

Iidem. aa. Antiochiano. Lex. xxij.

SEcundus creditor offerẽdo priori debitũ, cõfirmat ſibi pignus: & à debitore ſortẽ, eiuſq; tantũ vſuras quę fuiſſent pręſtandę, non etiam vſurarũ vſuras accipere poteſt.

Nudo pacto hypotheca tollitur ipſo iure. Bal.

Iidem. aa. Macedoni. Lex. xxiij.

MAior annis vigintiquinque pignoris conuentionem remiſſam, cũ hoc ſolũ pactum vel iuriſdictio ſecundum ipſius voluntatem tueatur, perſequi non poteſt.

Poteſt creditor eligere hypothecariam omiſſa perſonali. hoc dicit lex Codicis. Sed per ius authenti. diſtinguitur: aut poſſidet debitor: & eſt in poteſtate creditoris an agat perſonali: vel hypothecaria: vel vtraq;. aut poſſidet extraneus: & tunc debet primo fieri excuſſio bonorum debitoris & fideiuſſorum antequam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores. dicit gloſſa: quod dixi de excuſſiõe, eſt verum niſi debitor ſit abſens, ita quòd in eo domicilio nõ poſſit excuti. h. d. duę gloſſę no. ſecundũ Bal. cũ authentica ſequenti.

Iidem. aa. Marco. Lex. xxiiij.

PErſecutione pignoris omiſſa, debitores actione perſonali conuenire creditor vrgeri non poteſt.

IN Authentica de fideiuſſ. §. ſed neque ad res. collatione prima conſtitu.iiij.

Hodie priuſquam perueniatur ad extraneos pignorum poſſeſſores, debent excuti principales debitores, & eorum fideiuſſores. Sal.

HOc ſi debitor poſſideat: alio vero poſſidente, inhibetur hypothecaria donec perſonaliter actum ſit cum reo & interceſſore. Et ſi nec ex hypothecis debitoris ſatiſfiat: tunc demum interceſſoris hypothecę ſi quę ſunt petantur. Quod ius & in hæredibus locum habet.

Interitu pignorum non liberatur debitor. Bal.

¶ Iidem.aa. Heracontio. Lex.xxv.

SEruo qui fuerat pignori obligatus, defuncto: debiti ꝑmanet integra petitio.

Si ſeruus pignoratus ſurripitur, creditor poteſt agere contra furem. Bal.

¶ Iidem.aa. Mauritio. Lex. xxvi.

SI tibi notarium pignoris titulo debitor tuus obligauit: eum à quo mãcipium abreptũ proponis, apud rectorem prouincię conueni.

Non eſt alibi niſi in iſta authen. hic poſita. Pro pecunia mutuata in emptionem militię, ſub hypotheca bonorum compręhenditur ipſa militia: ſiue ſit empta nomine debitoris, ſiue nomine filij ſui vel cognati vel etiam extranei. Et talis hypotheca eſt priuilegiata. Bal.

¶ Imperator Iuſtini.a. Mennę pręfecto pręto. Lex.xxvij.

SVper hypothecis quas argenti diſtractores vel metaxarij vel alij quarumcunque ſpecierum negociatores pecunias ſibi credentibus dare ſolent, hoc ſpecialiter ſuper amputanda omni machinatione ſancimus, vt ſi poſt huiuſmodi contractum liberis ſuis vel alio modo cognatis quamcunque militiam ijdem negociatores acquiſierint, eam tamen quę vendi, vel ad hæredes ſub certa definitione transmitti poteſt: liceat creditoribus eorum etiam non probantibus ex pecunijs eorundem negociatorum liberos eorum vel cognatos militaſſe, dum tamen cõtrarium non probetur, alios ex ſuo patrimonio dediſſe pecunias: creditum ab ijs qui militarent exigere, vel tantũ eos eſſe

gitare quanti vendi eadem militia poſſit. ¶ Quod ita obtinere ſancimus et ſi extraneis quibuſdam ĳdem negociatores de ſuis pecunĳs huiuſmodi militiam acquiſiſſe probentur: vt quod generaliter in ipſis debitoribus militantibus talem militiam quæ vendi vel ad hæredes tranſmitti poteſt, permiſſum eſt, vt liceat creditoribus & adhuc viuentium debitorum iure hypothecę vendicare militias niſi ſibi ſatiſfiat, & poſt mortem eorum exigere quod pro ĳſdem militĳs ꝓ tenore cõmunis militantium placiti, vel diuinę ſanctionis tale pręſtantis beneficium dari ſolet: hoc in negociatorum perſonis, licet ipſi militantes minime debito obnoxĳ ſint, integrum creditoribus eorum ſeruetur. ¶ Quod ſcilicet in futuris militĳs, nõ etiam in ĳs quas liberi vel cognati eorũdem negociatorum vel extranei pecunĳs eorum meruerint, tenere ſancimus.

IN Authenti. colla. v. conſti. vi. de exhibẽ. & introducẽ. reis. §. optimũ quoq;. Eſt etiã ex titulo de ęqualitate dotis et ꝓpter nup. do. col. vĳ. cõſt. viĳ. §. quia vero et hmõi.

☞ Alia auth. ponit illud tertiũ quod dixi in caſu, ſcilicet de priuilegio pręlatiõis: & dicit quòd in hypotheca primo pręfertur mutuans: ſecundo dos: tertio veniunt alĳ creditores qui ad hoc nõ mutuarũt, tamẽ ex eorum pecunia res empta eſt., vel empta pręſumitur. Bal.

QVod obtinet ſi ad hoc mutuauerit pecuniam vt militia emeretur: alioqui filĳ aut vxor defuncti oĩbus præponentur. Sed ſi nullus prædictorum fuerit: tunc alĳs creditoribus hoc damus.

¶ In quibus cauſis pignus vel hypotheca tacite contrahitur. Titu. xv.

☞ Pro cẽſibus & tributis ſunt obligata omnia bona debitoris. Baldus.

¶ Imperator Anto. a. Sperato. Lex prima.

VNIVERSA BONA eorũ qui cẽſentur, vice pignorum tributis obligata ſunt.

☞ Bona contrahentis cum fiſco ſunt tacite obligata. Baldus & Sali.

¶ Idem. a. Proculo. Lex. ĳ.

CErtum eſt eius qui cum fiſco contrahit bona veluti pignoris titulo obligari, quanuis ſpecialiter id non exprimatur.

Fructus extantes rei pignoratę ſunt tacite obligati ꝓ debito, tamen res empta ex ipſis fructibus efficitur ꝓpria ipſius emptoris. Baldus.

¶ Pars ex reſcripto Alexandri.a. Demoſtheni. Lex.iiј.

QVanuis fructus pignori datorum prædiorum (etſi id aperte non ſit expreſſum) etiam ipſi pignori credantur tacita pactione ineſſe: prędia tamen quę emũtur ex fructuum precio, ad eandem cauſam venire, nulli prudentium placuit.

Pro debito primipili bona dotalia ſunt tacite obligata, tamen in vltimũ ſubſidium deuenitur ad ea. Bal.

¶ Impp. Carus & Carinus & Numerianus. Lex.iiiј.

SAtis notum eſt, & ratione cõſtitutum, bona earum in dotem data quæ nuptę ſunt ijs qui primipili ſarcinam ſubeunt, obnoxia neceſſitati eius teneri, verum certo ordine, vt ſcilicet tunc demum ad hoc periculũ mulieris patrimoniũ reſpiciat, ſi vniuerſis viri ac nominatorũ facultatibus exhauſtis, nihil reſiduum inueniatur.

Pro penſione non ſunt tacite obligata bona quæ non ſunt in fundo, ſed inuecta & illata vt ibi ſint. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi.aa. Corinthio. Lex.v.

SI non inducta & illata in fundum quæ pignoris teneri cauſa placuerat mancipia fuiſſent, nec hæc ſpecialiter obligata monſtrentur: rector prouinciæ ea rei tutui iubebit. Nec enim prætextu debiti penſionum, reſtitutionẽ eorum morari poteſt: cum ſi quid ſibi deberi domina fundi ex penſionibus vel quacũ rationе probare poſſit, huius ſolutionem ſolenniter fieri conueniat.

Si tutrix ſecundo nubit non reddita ratione, bona ſecundi viri ſunt tacite obligata pupillo pro ipſa adminiſtratione reddenda: & eſt hic caſus ſpecialis in quo vir ſecundi matrimonij tenetur ꝓ debito ſuę vxoris. Bal.

¶ Impp. Theo. & Valẽ.aa. ad Florentiũ.p̄.p̄. Lex.vi.

SI mater legitima liberorum tutela ſuſcepta, ad ſecundas contra ſacramentum præſtitũ aſpirauerit nuptias

anteq̄ eis tutorem alium fecerit ordinari, eis'q; quod debetur ex ratione tutelę geſtę, perſoluerit: mariti quoq; ei9 prӕteritę tutelę ratiocinijs bona iure pignoris tenebuntur obnoxia.

Non ſolum in Italia, ſed et in ꝓuincia & vbiq; locorum inuecta & illata ſunt iuris prӕſumptione tacite obligata. Baldus.

¶ Imp. Iuſtinianus Ioanni. p̄. p̄. Lex. vij.

SAncimus de inuectis à conductore rebus & illatis quę domino pro penſionibus tacite obligantur, non ſolum in vtraq; Roma & territorio earum hoc ius locum habere, ſed etiam in noſtris prouincijs. Tali enim iuſta pręſumptione etiam omnes noſtros prouinciales perpotiri deſideramus.

¶ Si aliena res pignori data ſit. Tit. xvi.

Procurator citra mandatum rem domini obligare non poteſt: tamen ſi pecunia eſt in rē domini verſa, poteſt pignus pro debito retineri. Baldus.

¶ Impp. Seuerus & Anto. aa. Carpo. Lex prima.

PROCVRATOR citra domini voluntatem domum pignori fruſtra dedit: ſi tamen pecuniam creditoris in rem domini verſam conſtabit, non inutilis erit exceptio, duntaxat q̄d numeratum eſt exſolui deſideranti.

Res aliena non poteſt pignori obligari, niſi domino in fraudem diſſimulante. Baldus.

¶ Iidem. aa. Latinӕ. Lex. ij.

SI probaueris prӕſidi prędia vel ortos de quibus agebatur, tuos eſſe: intelligis obligari eos creditori ab alio non potuiſſe, ſi non ſciens hoc agi in fraudem creditoris ignorantis diſſimulaſti.

Tutor vel curator pro cauſa ꝓpria, pupilli vel adulti bona non poteſt obligare. Baldus.

¶ Imperator Antoninus. a. Martio. Lex. iij.

CVrator adulti vel tutor pupilli, propriam rem mobilem eius cuius negocia tuetur, pignoris iure obligare non poteſt, niſi in rem eius pecuniam mutuā accipiat.

Filius non poteſt obligare rem patris. Baldus.

Imp. Alexander. a. Secundo. Lex. iiij.

NEc ſi maior annis vigintiquinque fuiſſet filius tuus qui in poteſtate tua erat, te inuito rem tuam obligare potuit.

Iſta lex portat coronam totius materiæ quid probãdum ſit in hypothecaria: & h. d. Si res quæ non erat in bonis tempore obligationis, poſtea de bonis fiat, hypotheca conualeſcit, non de iuris rigore, ſed de ęquitate ſcripta. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Eutychio. Lex. v.

CVm res quæ necdũ in bonis debitoris eſt, pignori data ab eo, poſtea in bonis eius eſſe incipiat: ordinariam quidem actionẽ ſuper pignore non competere manifeſtũ eſt, ſed tamen ęquitatem facere vt facile vtilis perſecutio exemplo pignoratitię detur.

Mater non poteſt obligare rem quam prius donauerat filio. Baldus.

Iidem. aa. Zoſimo. Lex. vi.

QVæ prædium in filios à ſe titulo donationis tranſlatum, creditori ſuo dat pignori: ſe magis contrario pignoratitio obligat iudicio, quàm quicq̃ dominis nocẽat: cum Seruiana etiam actio declaret euidenter iure pignoris teneri non poſſe niſi quæ obligantis in bonis fuerint: & per aliũ rem alienam inuito domino pignori obligari non poſſe, certiſſimum eſt.

Tutor pro facto proprio non poteſt rem pupilli obligare, niſi pupillus legitimæ ętatis effectus talem obligationem approbet. Baldus.

Iidem. aa. Cornelio. Lex. vij.

SI in rem ſuam accepta pecunia mutua tutor mancipiũ tuum pignori dedit, nec huic poſt perfectã ętatem cõſenſum accõmodaſti, pignori res obligari nõ potuit.

Perſona quę de iure poteſt obligare, eſt illa quæ põt inducere nexũ pignorũ, ſecus ſi nõ põt de iure. Bal.

Impp. Theo. & Hono. aa. Ioanni. p̄. p̄. Lex. viij.

NExum non facit prædiorum niſi perſona quæ iure potuit obligare. Per ſeruũ autẽ aut per procuratorẽ

colonum vel actorem ſeu conductorem vllum præiudicium poſſeſſioni inuito vel inſcio domino imponi non poſſe, & iure & legum authoritatibus declaratur.

¶ Quæ res pignori obligari poſſunt vel non, & qualiter pignus contrahatur. Titulus.xvii.

In generali obligatione non venit quod nemo ſani capitis ſpecialiter obligaret. Baldus.

¶ Impp. Seuerus & Anto. Optato. Lex prima.

ALVMNOS TVOS & cæteras res quas neminem credibile eſt pignori ſpecialiter datum fuiſſe, generali pacti conuentione quę de bonis tuis facta eſt, in cauſa pignoris non fuiſſe, rationis eſt.

Obligato inſtrumento intelligitur obligatum ius in eo contentum. Bart. & Salicetus.

¶ Iidem.aa. Rogato. Lex.ij.

CVm conſtet pignus conſenſu cõtrahi, non dubitam9 eum qui emptiones agrorum ſuorũ pignori poſuit, de ipſis agris obligandis cogitaſſe.

Res ſacra vel religioſa non poteſt obligari. Bal.

¶ Imperator Antoninus Reſtituto. Lex.iij.

SI monumento corpus filię tuæ intuliſti, religioſum id feciſti: quo facto obligari à quoquam, prohibente iuris religione, nõ poſſe in dubium non venit.

Nomen debitoris generaliter & ſpecialiter obligari poteſt: & niſi ſoluat ſuo principali, poteſt ſoluere creditori creditoris ſui qui habet eũ obligatum. Bal.

¶ Imp. Alexander.a. Euocato. Lex.iiij.

NOmen quoq; debitoris pignorari & generaliter & ſpecialiter iampridem poſſe placuit. Quare ſi debitor is ſatis nõ fecerit cui tu crediditi: ille cuius nomẽ tibi pignori datum eſt, niſi ei cui debuit ſoluat, nondũ certior à te de obligatione tua factus: vtilibus actionibus ſatis tibi facere vſque ad id quod tibi deberi à creditore eius ꝓbaueris, compelletur, quatenus tamen ipſe debet.

Stipendium ſeu præmium futuræ victorię non poteſt ſpecialiter vel generaliter obligari. Salicetus.

Idem.a.Septimo. Lex.v.

SPem eorum præmiorum quæ pro coronis athletis pẽſitanda ſunt, priuata pactione pignorari minime admittendum eſt. Et ideo nec ſi generale pactum de omnibus bonis pignori obligandis interuenerit, tenet.

Res quæ non ſunt in bonis noſtris, non poſſunt obligari. Bartolus.

Imperatores Diocletianus & Maximian9.aa.Rupho. Lex.vi.

QVi filios veſtros vel liberos homines pro pecunia quam vobis credebat, pignoris titulo accepit, diſſimulatione ſe iuris circunuenit: cum ſit manifeſtum obligationem pignoris non conſiſtere niſi in ijs quæ quis de bonis ſuis facit obnoxia.

Pro executione ſentẽtiæ non poſſunt capi boues aratorij, & alia quæ ſunt neceſſaria ad agriculturam, vt ſunt ligones & inſtrumenta ferrea: (ſed cotidie faciunt contrarium baiuli tributorum) quia ſi boues non ararent, non ſoluerentur tributa & alia onera. Baldus.

Imperator Conſtantinus. a. ad vniuerſos prouinciales. Lex.vij.

EXecutores à quocunque iudice dati ad exigenda debita ea quæ ciuiliter poſcuntur, ſeruos aratores, aut boues aratorios, aut inſtrumentum aratorium pignoris cauſa de poſſeſſionibus non abſtrahant exquo tributorũ illatio retardatur. Si quis igitur interceſſor aut creditor vel præfectus pagi vel vici vel decurio in hac re fuerit deꝑtectus, ęſtimando à iudice ſupplicio ſubiugetur.

Hæc lex eſt declarata ſupra.l. proxima: & loquitur generaliter tam in ꝓuincia quàm in Italia. in quibuſdã autem partibus ſeruatur ad vnguẽ, in quibuſdam vero in nullo ſeruatur. Baldus.

Imperatores Honorius & Theodoſius.aa.Probo comiti ſacrarum largitionum. Lex.viij.

PIgnorum gratia aliquid quod ad culturam agri pertinet, auferri non conuenit.

IN authen.colla.x.de ſtatutis & cõſue.contra eccleſię libertatẽ editis.§.agri cultores. & eſt cõſtitutio Federici.

Ruſticus donec laborat agrum, non poteſt capi pro debito: aliâs contrafaciens auſu temerario punitur. Bal.

AGri cultores circa rem ruſticam occupati, dum villis inſident, dum agros colunt, ſecuri ſint in quacunque parte terrarũ: ita vt nullus inueniatur tam audax vt perſonas, boues, & agrorũ inſtrumenta, aut ſi quid aliud ſit quod ad agrorum operam ruſticam pertineat, inuadere aut capere aut violenter auferre præſumat. Si quis autem huiuſmodi ſtatutum auſu temerario violare præſumpſerit: in quadruplum ablata reſtituat: & infamiæ notã ipſo iure incurrat: imperiali animaduerſione nihilominus puniendus.

Iſta eſt vna de quinquaginta deciſionibus Iuſtiniani: & nõ eſt alibi. Quibuſcũque verbis cõſtet de volũtate, hypotheca contrahitur: & in hypotheca generali veniunt pręſentia & futura. Bal.

¶ Imperator Iuſti. a. Mennę præ. præ. Lex. ix.

SIquis in cuiuſcunque contractus inſtrumento ea verba poſuerit: fide & periculo rerum ad me pertinentium: vel, per earum exactionem ſatiſfieri tibi promitto: ſufficere ea verba ad rerum tam earum quas in pręſenti debitor habet, quàm futurarũ hypothecam ſancimus: nec ex prioribus ſanctionibus minus habere ſpecialis hypothecę memoriam videri: cum ſit iuſtum voluntates cõtrahentium magis quàm verborum conceptionem inſpicere. ¶ Super qua generali hypotheca illud quoque ad conſeruandam contrahentium voluntatem ſancimus, vt ſi res ſuas ſupponere debitor dixerit, non adiecto tam pręſentes quàm futuras: ius tamen generalis hypothecę etiam ad futuras res producatur.

¶ Qui potiores in pignore habeãtur. Ti. xviii.

Prior tempore, potior eſt iure: niſi poſterior priori offerat. Baldus.

¶ Imperatores Seuerus & Anto. Secũdo. Lex prima.

QVI PIGNVS ſecũdo loco accepit: ita ius ſuum confirmare poteſt, ſi priori creditori debitam pecuniam ſoluerit: aut cum obtuliſſet, is'que ac-

cipere noluiſſet, eam obſignauit & depoſuit, nec in vſus ſuos conuertit.

Habens pignus prætorium pręfertur habenti iudiciale, ſi eſt prior tempore. Bal.

Impe. Anto. a. Chreſto. Lex. ij.

SI decreto prętoris qui de fideicõmiſſo ius dixit, in poſſeſſionem fundi hæreditarij, fideicommiſſi conditionalis ſeruãdi gratia, prius inducti eſtis quàm aduerſarius veſter in cauſam iudicati eiuſdẽ fundi pignus occupauerit: iuſſu eius qui iure ſententiam exequebatur, tempore potiores eſtis. Nam cum de pignore vtraque pars contendat: pręualet iure qui pręuenit tempore.

Reſpublica miſſa ex cauſa iudicati pręfertur creditori qui contraxerat cum defuncto in poſſeſſionem non miſſo. Baldus.

Idem. a. Siluano. Lex. iij.

CVm rempublicam Heliopolitanorũ propter emolumentum ſententiæ in rerũ tam hæredis quàm hæreditariarũ poſſeſſionẽ miſſam eſſe proponas: intelligis quanuis pater tu9 cũ Soſiano cõtraxerit, tamẽ ſi pſonali actione eum habuit obligatum, pręponi rempublicam iure pignoris in ijs quę ex authoritate eius qui iubere potuit, ſeruandi iudicati cauſa occupauit.

Priuatus prior tẽpore pręfertur reipublicæ quæ eſt poſterior tẽpore. Bal. Eodem modo pręfertur regi & imperatori. Bar.

Idem. a. Varo. Lex. iiij.

SI fundum pignori accepiſti antequam reipublicæ obligaretur: ſicut prior es tempore, ita potior iure.

Prior creditor nõ tenetur offerre poſteriori, ſed poſterior poteſt offerre priori. Baldus.

Imperator Alexander. a. Septimo. Lex. v.

PRior quidem creditor compelli non poteſt tibi qui poſteriore loco pignus accepiſti, debitũ offerre: ſed ſi tu illi id omne quod debebatur ſolueris, pignoris tui cauſa firmabitur.

Prouidentia generalis facit vt prior tempore pręferatur habenti prouiſionẽ ſpecialem tpe poſteriore. Bal.

¶Imperatores Valer. & Gal.aa.Philoxino. Lex.vi.

SI generaliter bona ſint obligata: & poſtea res alij ſpecialiter pignori dentur: quoniã ex generali obligatione potior habetur creditor qui antea contraxit: ſi ab illo qui prior eſt tempore, tu comparaſti: nõ oportet te ab eo qui poſtea credidit, inquietari.

Prædium emptum ex pecunia creditoris ſi fuit ei ſpecialiter obligatum, cęteris antefertur. Baldus.

¶Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa.Iuliano. Lex.vij.

LIcet iiſdem pignoribus multis creditoribus diuerſis temporibus datis, priores habeantur potiores: tamen eum cuius pecunia prędium cõparatum probatur quod ei pignori eſſe ſpecialiter obligatũ ſtatim conuenit, omnibus anteferri iuris authoritate declaratur.

IN Authentica de trien. & ſemiſ.§.illud quoque in iudicijs.col.iij.conſti.v.

Hic eſt caſus in quo prior tẽpore efficitur poſterior in iure propter mendacium. Poſſeſſor conuentus hypothecaria ſi negat rem in bonis debitoris fuiſſe hypothecatam: tanquam prior in tempore non auditur, ſed prius debet poſſeſſionem transferre. Bal.

ITem poſſeſſor pignoris negans rem eius cuius actor eam eſſe aſſeuerat: ſi probata ea intentiõe nitatur rem retinere, dicens ex hypotheca vel alia cauſa in eandẽ perſonam delata ſe propinquiorẽ eſſe quàm qui mouet cauſam: prius transferat poſſeſſionẽ quàm ius ſuũ ꝓponat.

Donec prior debitor habet hypothecam: ſecundus creditor non habet ius diſtrahendi: niſi priori creditori ſatisfaciat. Baldus.

¶Iidem.aa.Fabricio. Lex.viij.

DIuerſis temporibus eadem re duobus iure pignoris obligata, eũ qui prius data mutua pecunia pignus accepit, potiorem haberi certi ac manifeſti iuris eſt: nec aliâs ſecundum creditorem diſtrahendi poteſtatem huius pignoris conſequi, niſi priori creditori debita fuerit ſoluta quantitas.

Hypotheca præfertur omnibus priuilegijs perſona-

libus. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Aſclepiadi. Lex. ix.

EOs qui acceperunt pignora: cum in rem actionem habeant, priuilegijs omnibus quę perſonalibus actionibus competunt, præferri conſtat.

Soluto matrimonio mulier in cauſa dotis omnibus anteferturicreditores & chirographarij hypothecam non habent. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Polydoro. Lex. x.

CVm tibi pro dote quam acceperat maritus, res obligauit: eo mortuo ij quibus eaſdē pignori dederat, non offerentes debitum nulla poſſunt perſequi ratione. Nam chirographarios creditores nec in rem nec in perſonā eos qui debitori non probantur ſucceſſiſſe, vlla ratione conuenire poſſe manifeſtum eſt.

Iſta eſt melior lex quàm habueris toto hoc anno: & hoc intendit: Scriptura priuata cum cauſa, cum de ipſa conſtat, vim probationis obtinet. tamen ſi ex vna parte ſit ſcriptura publica, præualet: niſi priuata ſit trino teſte notata. Baldus.

¶ Imperator Leo. a. Eutrio. Lex. xi.

SCripturas quę ſæpe aſſolent à quibuſdam ſecrete fieri, interuenientibus amicis nec'ne, tranſigendi vel paciſcēdi ſeu fœnerandi vel ſocietatis coeundę gratia, ſeu de alijs quibuſcunque cauſis vel contractibus conficiuntur, (quæ idiochira gręce appellantur) ſiue tota ſeries earum manu contrahentium vel notarij vel alterius cuiuſlibet ſcripta fuerit, (ipſorum tamen habeant ſubſcriptiones, ſiue teſtibus adhibitis ſiue non, licet conditionales ſint, quos vulgo tabularios appellāt) ſiue nō: quaſi publice conſcriptas, ſi perſonalis actio exerceatur, ſuum robur habere decernimus. Sinautē ius pignoris vel hypothecę ex huiuſmodi inſtrumentis vendicare quis ſibi contenderit: eum decernimus qui inſtrumentis publice confectis nititur, præponi etiam ſi poſterior is contineatur: niſi forte probatę atque integrę opinionis trium vel amplius virorum ſubſcriptiones eiſdem idiochiris contineantur. tunc enim quaſi publice confecta accipiuntur.

IN Authen. de inſtrumentorũ cautela & fide.§.ſi quis igitur.&.§.ſed & ſi quis.colla.vi. conſtitutio.iij.quam poſuit hic Albertus.

Iſta authen.addit alium caſum ad.l. C.Quia interdũ priuata ſcriptura debitoris facta eius manu oportet ꝙ probetur per comparationem literarum: ideo ex qua ſcriptura fiat comparatio literarum,determinatur hic: quia ex ſcriptura ſolẽni in qua ſunt ſcripti tres teſtes, ex ea non fit cõparatio:& ſi iiii teſtes ſunt mortui vel non veniãt,per tres teſtes extrinſecus poteſt illi ſubſcriptioni fides imponi.& ſic teſtes extrinſeci vincunt intrinſecos & eorum ſubſcriptiones. quod nota.Bal.

SIquis vult caute deponere:non ſoli credat accipientis ſcripturę,ſed aduocet etiam teſtes idoneos & fide dignos nõ pauciores trib9.¶Sed & ſi quis aut mutui inſtrumentum aut alterius cuiuſpiam contractus fecerit,& noluerit hoc ſpecialiter in publico confiteri : non ex ipſo videatur credibile quod ſcribatur ſuper mutuo documentũ, niſi etiam trium teſtium adhibeatur pręſentia fide dignorum : vt ſiue veniant & ſubſcriptionibus proprijs atteſtentur,ſiue alij quidam teſtificentur quia eis pręſentibus confectum eſt documentum : fidem eandem ex vtroque cauſa percipiat. Si tamen quiſquã aut deponens, aut mutuans,aut aliâs contrahens contentus ſit ſola ſcriptura eius cum quo contrahit:ſciat ſcripturam non ſufficere ad probationem.

Mulier in dote omnibus priuilegiatis actionibus perſonalibus atque realibus antefertur : quod priuilegium tranſmittit ad liberos. & vbi inter duas dotes eſt queſtio, prior tempore potior eſt in iure.Bal.

¶Imperator Iuſtinia.a.Ioan.præ.præ. Lex.xij.

ASſiduis aditionibus mulierum inquietati ſumus,per quas ſuas dotes deperditas eſſe lugebãt, & ab anterioribus creditoribus ſubſtantias maritorũ detentas. Nos itaq; ad antiquas leges reſpexim9, in perſonalibus actionibus rei vxorię actioni quam in pręſenti ſuſtulimus,magnam prærogatiuam præſtantes: vt contra omnes penè perſonales actiones habeant priuilegia,& creditores alios

antecedant, licet fuerint anteriores. Et hoc cum in perſonalibus ſtatuerant actionibus: ſi ad hypothecam reſpiciebant, illico iuſtitię vigorem relaxabant: & ſenioribus hypothecis nouas mulierum hypothecas, ſi habebant actiones, expellebant, nec ad fragilitatem muliebrem reſpicientes, nec quòd & corpore & ſubſtãtia & omni vita ſua maritus fungitur: cum penè mulieris tota ſubſtantia in dote conſtituta eſt. Oportebat enĩ diſponi maritos creditoribus ſuis ex ſua ſubſtantia ſatiſfacere, non de dote mulieris, quam ad ſuos victus ſuas'que alimonias mulier poſſidet, vel à ſemetipſa datam, vel pro ea ab alio. ¶ Ad hæc omnia reſpicientes, & reminiſcentes quòd & alias duas conſtitutiones fecimus pro dotibus, mulieribus ſubuenientes, & hęc om̃ia in vnũ colligentes, ſancimus ex ſtipulatu actionem quam mulieribus iam pro dote inſtituẽda dedimus, cui'que etiam tacitam donauimus ineſſe hypothecam: potiora iura contra omnes habere mariti creditores, licet anterioris ſint temporis priuilegio vallati. Cum enim in perſonalibus actionibus (ſecundum quod diximus) tali priuilegio vtebatur res vxoria: quapropter non in hypotheca hoc mulieri etiam nũc indulgeamus, beneficium licet res dotales vel ex his alię comparatę non extent, ſed quocunque modo diſſipatę vel conſumptę ſunt, ſi tamen reipſa fuerint parti mariti datę? Quis enim earum non miſereatur propter obſequia quæ maritis præſtant, propter partus periculum, et ipſam liberorum procreationẽ? pro quibus multa noſtris legibus inuenta ſunt priuilegia. ¶ Et ideo quod antiquitas dare incepit, ad effectum autem non pertulit: nos pleno iuris articulo conſummauimus: & ſiue liberos habeat mulier, ſiue ab initio non habuit, ſiue progenitos amiſit, hoc ei priuilegiũ indulgem9: exceptis videlicet contra nouercas anterioris matrimonij filijs: quibus pro dote matris ſuæ iam quidem dedim9 hypothecas contra paternas res vel eius creditores: in præſenti autem ſimilem prærogatiuam ſeruamus, ne ius quod poſteriori datũ eſt vxori, hoc anteriori denegetur, ſed ſic maneat eis ius incorruptum quaſi adhuc viuente etiam matre eorum. Duabus enim dotibus ab eadem

ſubſtantia debitis, ex tempore prærogatiuā manere volumus. ¶Hæc autem tantum ad dotem ſancimus, non ad ante nuptias donationem: quam ſuo tempore ſeruire diſponimus, & habere inter creditores ſui temporis ordinem. Non enim pro lucro fouemus mulieres, ſed ne damnum patiantur, ſuiſque rebus defraudentur, curamus. ¶Quam legem ex præſenti tempore locum habere ſancimus: & non retrorſum referimus.

IN Authen. de æquali. do. & propter nupt. dona. §. his conſequens. &. §. ſequenti. colla. vij. conſti. vij.

Mulier etiam ijs quorum pecunia res eſt empta aut refecta, præfertur: niſi militia empta eſſet: & hoc in ſcriptis probetur. Baldus.

QVo iure vtitur & aduerſus eos qui perſonali priuilegio muniuntur, veluti quorū pecunia res emptæ ſunt ſiue refectæ: niſi qui noua cōſtitutiōe ſunt excepti: ſicut qui emēdæ militiæ cauſa marito in ſcriptis mutuarūt.

IN Authentica vt exac. inſtan. do. §. his igitur. collatione vij. conſtitutione. v.

Quod dictum eſt in lege aſſiduis. vt liberi anterioris matrimonij præferantur in dote materna nouercæ ſuam dotem repetenti vel eius liberis: vēdicat ſibi locum vbi nihil ex dote ſecunda apparet. Nam in apparenti præfertur mulier cuius dos fuit. Sali.

SI quid ex rebus ipſius dotis appareat: mulieri, cui & in rem actio competit, vel filijs eius ſeruetur: alioqui ſiue ſuperſint ambæ mulieres, ſiue defecerint, ſiue altera duntaxat extet: prior omnino ſeu quælibet ſoboles eius ſuperior habeatur: quod noua conſtitutione factum eſt apertius.

De iis qui in priorum creditorum locum ſuccedunt. Titulus. xix.

Secundus creditor cuius pecunia peruenit ad priorem, non ſuccedit in hypotheca prioris creditoris: niſi actum ſit quod ſuccedat in ipſa. Bal.

Imperatores Seuerus & Antoninus Antoninæ.

Lex prima.

NON OMNIMODO ſuccedunt in locum hypothecarij creditoris ij quorū pecunia ad creditorem tranſit. Hoc enim tunc obſeruatur cū is qui pecuniam poſtea dat, ſub hoc pacto credit vt id pignus ei obligetur, & in locum eius ſuccedat. Quod cum in perſona tua factum nō ſit, (iudicatū eſt em̄ te pignora nō accepiſſe) fruſtra putas tibi auxilio opus eſſe cōſtitutiōis noſtrę ad eam rē pertinentis.

Filius ſoluens fiſco pro patre vt in eius locum ſuccedat, conſequitur ius pręlationis & hypothecæ quod habebat fiſcus. Salicetus.

Imperator Antoninus. a. Fœlici. Lex. ij.

CVm pro patre in cuius poteſtate non eras, pecuniam fiſco intuleris: & iure priuilegio eius ſucceſſiſti, & eius locum cui pecuniam numeraſti, conſecutus es: nec ij creditores patris tui qui perſonalem habuerunt actionē, vel cum eo poſtea ſub pignoribus contraxerunt, pignora tua te ignorāte diſtrahēdo, iuri tuo aliquid derogauerūt. Vnde intelligis ſi quid tuo nomine te abſente ab actoribus tuis ſolutum eſt: vt indebitū numeratum reſtitui, pignora'que tibi nexa perſequi te poſſe.

Emens à debitore rem alteri obligatam cum pacto vt ex precio ſoluatur creditori: precio illi ſoluto ſuccedit in locum illius. Salicetus.

Imperator Alexan. a. Valentino. Lex. iij.

SI potiores creditores pecunia tua dimiſſi ſunt quibus obligata fuit poſſeſſio quam emiſſe te dicis, ita vt precium perueniret ad eoſdem priores creditores: in ius eorum ſucceſſiſti: & contra eos qui inferiores illis fuerunt, iuſta defenſione te tueri potes.

Poteſt ſecundus creditor offerre etiam fiſco priori: et hoc ipſo ſuccedit in locum eius. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. Carpophoro. Lex. iiij.

SI prior reſpublica contraxit, fundus'que ei eſt obligatus: tibi ſecundo creditori offerendi pecuniam poteſtas eſt: vt ſuccedas etiam in ius reipublicę.

Si antiquior creditor pign⁹ vēdiderit. Tit. xx.

Leuis eſt,ſed in aliquibus ſingularis. Emens à priore creditore, à ſecundo inquietari non poteſt. Sed ſi prim9 creditor emit à debitore, cõueniri poteſt hypothecaria per creditorem ſecundum oblato debito. Bal.

Imperator Alexan.a. Antemoni. Lex prima.

SI VENDIDISSET qui ante pign9 accepit: perſecutio tibi hypothecaria ſupereſſe nõ poſſet. Cũ autẽ debitor ipſi priori creditori eadẽ pignora in ſolutũ dederit vel vẽdiderit: nõ magis tibi perſecutio adempta eſt quàm ſi alĳs eaſdẽ res debitor vẽdidiſſet: ſed ita perſequens res obligatas audieris, ſi quod eidem poſſeſſori propter pręcedentis cõtractus authoritatem debitum eſt, obtuleris.

Poſt rem venditam iure creditoris, ceſſat ius offerendi. Baldus.

Imperatores Diocletia. & Maxi.aa. Eudęmię. Lex.ĳ.

OBligata pignoris iure creditore recte diſtrahente, poſt debitor emptori precium offerens, vel creditori quod debuit, euincere non poteſt.

Proteſtatio minus ius habentis, non obeſt plus iuris habenti. Baldus.

Iidem.aa. Theophilo. Lex.iĳ.

QVo minus creditor qui antea pignus accepit, diſtrahat: non offerendo ſecũdus priori debitum, interpellare non poteſt.

Si cõmunis res pignori data ſit. Titu.xxi.

Frater vnus non poteſt obligare alterius fratris portionem, ſed ſuam propriam ſic. Bal.

Imperator Antoninus.a. Venuſto & alĳs. Lex vnica.

FRATER VESTER ſicut vobis inuitis portionem competentem obligare nõ potuit: ita ſuam dãdo, obligationem creditori quæſiuit. vnde intelligitis contractum eius nullum pręiudicium dominio veſtro facere potuiſſe.

De prętorio pignore: & vt in actionibus debitorũ miſſio prętorii pignoris pcedat. Titu.xxii.

Pignus cadit non ſolum in rebus corporalibus, ſed etiam in nominibus debitorum. Baldus.

Imperator Iuſti.a. Mennę prę̨fec. prę̨to. Lex prima.

SI PRAETORIVM pignus quicunque iudices dandum alicui perſpexerint: nō ſolum ſup mobilibus rebus & immobilibus & ſe mouētibus, ſed etiam ſuper actionibus quæ debitorī cōpetūt, prę̨cipimus hoc eis licere decernere.

Cadens à detentione pignoris prę̨torij, eam recuperat per hypothecariam actionem. Bal.

Idem.a. Iuliano prę̨fecto præto. Lex.ij.

VEteris iuris dubitationem decidentes, ad duplum genus hypothecarū reſpeximus: vnū quidem quod ex conuentionibus & pactis hominum naſcitur: aliud quod à iudicibus datur, & prætorium nuncupatur. Et cū inuenimus in conuentionalibus pignoribus vel hypothecis nō ſolum tenentem creditorem adiuuari, ſed etiam ſi ab ea poſſeſſione cadat, ſiue ſua culpa ſiue non, ſiue fortuito caſu: humanius eſſe perſpeximus & in prę̨torio pignore dare recuperationem creditori, quocūque modo poſſeſſionem amittat, ſiue culpa ſua ſiue nō, ſiue fortuito caſu. Licet enim debuerat incumbere ſuo pignori ne aliquam patiatur inde iacturam: tamen ne quid amarum in creditoribus cōſequatur, benignius cauſam interpretamur, & eī recuperationem donamus.

Si in cauſa iudicati pign⁹ captū ſit. Tit.xxiiii.

Idem operatur iudicis decretum & authoritas quod operatur contractus partium. Bal.

Imperator Anto.a. Sabinę. Lex prima.

RES OB CAVSAM iudicati datas, eius iuſſu cui ius iubendi fuit, pignoris iure teneri ac diſtrahi poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. Nam in vicem iuſtę obligatiōis ſuccedit ex cauſa cōtractus authoritas iubentis.

Pignus prę̨torium debet vendi cum iudicis authoritate: non cum authoritate creditoris in poſſeſſionem miſſi. Baldus.

Imperator Alexan.a. Valeriano. Lex.ij.

CVm in cauſa iudicati aliqua res pignori capitur, per officium eius qui ita decreuit, venundari ſolet, nõ per eum qui iudicatum fieri poſtulauit. Et ſi alio emptore non exiſtente, vel exiſtente quidẽ, ſed non dignũ precium offerente, is cui iudicatus ſatis non fecit, ad licitationem ſecundum conſtituta fuerit admiſſus, cuiuſlibet alterius vice ex officio emere debet.

Cum reperitur emptor, debet res in cauſa iudicati accepta vendi. Et ſi nõ reperitur, poteſt ex ſecundo decreto adiudicari creditori. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Antigono. Lex. iij.

IN cauſa iudicati pignora ex authoritate præſidis capta potius diſtrahi quàm iure dominij poſſideri conſueuerunt. ſi tamen per calliditatem condẽnati emptor inueniri non poteſt, tunc authoritate principis dominium creditori addici ſolet.

¶ Si pignus pignori datum ſit. Titu. xxiiii.

Hæc eſt lex no. Pignus pignori dari poteſt: & ſic conſtat in ius vſuſfructus ſi tandiu durat ſecũdum pignus donec reſoluatur primũ, quia reſoluto iure priori reſoluitur ius ſucceſſoris. Et ſi habens pignori poſſeſſionem vendit proprietatem, non tenet venditio: quia nomine poſſeſſionis ipſa res poſſeſſa ſignificatur. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Lamponi. Lex prima.

ETIAM ID QVOD pignori obligatum eſt, à creditore pignori obſtringi poſſe, iamdudum placuit: ſcilicet vt ſequẽti creditori vtilis actio detur, tandiu' quoad eũ is qui ius repræſentat tueatur, quãdiu in cauſa pignoris manet eius qui dedit. Sed ſi vos vſumfructum poſſeſſiõis tantũmodo pignori dediſtis, iſq; qui accepit, alij eam poſſeſſionem cuiꝰ vſumfructum nexũ habebat, ſine veſtra voluntate pignorauit: creditor eius id in quo pignoris vinculum non conſtitit diſtrahens, dominio vos priuare nequit. Quòd ſi nõ fuit veſtro creditori vſuſfructus, ſed ipſa poſſeſſio pignorata: & ante exſolutã à domino pecuniam creditor ſecũdus pignus acceptum vendidit: non poſſe venditionem

poſt ſolutam pecuniam reſcindi, diuorum principum placitis continetur.

☞ Si pignus pignori datur, dominiū non amittitur. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Gemello. Lex. ij.

SI creditor poſſeſſionem quę à parentibus tuis pignoris iure fuerat obligata, non vendidit, ſed alij creditori pignori dedit: examinata fide veri, poteris eam ſoluto eo quod ex hac cauſa creditori debetur, interceſſu præſidis prouinciæ recuperare.

¶ De partu pignoris & om̄i cauſa. Tit. xxv.

☞ Partus ancillæ pignoratę pignoratus intelligit̄. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Mennę. Lex prima.

PARTVS pignoratæ ancillæ, in pari cauſa eſſe qua mater olim fuerat, placuit.

☞ Opera vltra ſumptum excedens extenuat debitum. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Nonoſo & Antonino. Lex. ij.

CVm pignoris titulo mancipia vos obligaſſe pro mutua quam accepiſtis pecunia ꝓponatis: horum mancipiorum operis quas creditor accepit, vel eis quas percipere potuit, in vſuras computatis, & poſt in ſortem eius extenuato debito reſiduum offerētibus, vel ſi non accipiat conſignatum deponentibus, mancipia vobis præſes prouinciæ reſtitui iubebit.

¶ De remiſſione pignoris. Titu. xxvi.

☞ Fauore libertatis ſcientia abſq; contradictione, habetur pro conſenſu. Baldus.

¶ Impp. Seuerus & Anto. aa. Proculo. Lex prima.

SI TE MANVMISSVM & in libertate moratum ſciente ea cui pignoris nomine obligatus diceris, pręſidi probaueris: ex conſenſu creditricis remiſſam pignoris obligationem apparebit: & per hoc iure te manumiſſum, nec ab hęrede debitricis in ſeruitutē peti poſſe certum eſt.

☞ Creditor qui conſentit debitori alienāti, pignoris ius perdit. Baldus.

¶ Imperator Antoninus.a. Materno. Lex.ij.

SI probaueris te fundum mercatum, poſſeſſionē q̧ eius tibi traditam ſciente & conſentiente ea quæ ſibi eum à venditore obligatum dicit, exceptione eam remouebis. Nam obligatio pignoris conſenſu & contrahitur & diſſoluitur.

Prior creditor habens hypothecam etiam generalē, præfertur fiſco poſtea contrahenti. Butrig.

¶ Idem.a. Tauro. Lex.iij.

SI ignorante vel inuito te debitor tuus qui vniuerſa bona ſua ob pecuniam debitam tibi obligauerat, cū republica poſtea contraxit, ius tuum non lœſit.

Sciens & cōſentiens alienationi rei pignoratę, ius pignoris perdit, niſi denuo obligatum. Baldus.

¶ Imperator Gordianus.a. Aquilinæ. Lex.iiij.

CVm te à debitore mercatum proponas eam rem quæ aliȷ pignorata erat: ſi ſciente eo, ac pignus ſuum remittēte, eam mercatus es: cum eius cōſenſu nexus euanuerit, ſi non noua voluntas interceſſerit quæ denuo obligationem pignoris conſtitueret, ea res velut obſtricta non poteſt vendicari.

Si principale inutile, ergo & acceſſoriū. Vel ſic: Inutilis remiſſio pignoris, ius pignoris nō extinguit. Butrig.

¶ Idem.a. Aſclepiadi. Lex.v.

DEbitum cuius meminiſti, quod per pacti conuentionem inutiliter factā remiſiſti: etiam nunc petere nō vetaberis, & vſitato more pignora vendicare.

Qui non cōparet in termino, re non integra poſt terminum non auditur. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Argio. Lex.vi.

SI eo tempore quo prædium diſtrahebatur, ꝓgrammate admoniti creditores, cum pręſentes eſſent, ius ſuum executi non ſunt, poſſunt videri obligationem pignoris amiſiſſe.

Qui reddit chirographū debitori, ius pignoris amittit. Baldus.

¶ Iidem. aa. Paulino. Lex.vij.

CReditricem patrui tui ſub obligatione fundi qui per

chirographum nexus pignori fuerat, iubentem eandem cautionem reddi, pignoris etiam ius remiſiſſe videri manifeſtum eſt.

Fiſco diſtrahente ſi ſciunt creditores ius ſuum, ipſum perdunt. Baldus.

Iidem. aa. Apollonio. Lex. viij.

SI hypothecas fiſco diſtrahente, creditores ſilentio tradiderunt negociū, palam eſt actionem ſuam amiſiſſe eos quam in rem habebant. Nam fiſcalis haſtę fides facile cōuelli non debet.

Qui pro alio ſoluit, ſi creditor rem tradit, & ipſe eam reddit debitori: ius hypothecę non habet. Baldus.

Iidem. aa. Hermiano. Lex. ix.

CVm ex cauſa mādati pro ſocero tuo te fœnebrem pecuniam exſoluiſſe proponas, curabit præſes ꝓuinciæ in reſtituenda pecunia quam pro eo exſoluiſti, necnō etiā in vſuris eius indēnitati tuæ proſpicere. Nam ſi recepta à creditore mancipia quæ pignori fuerant data, hac mente ſocero tuo tradidiſti, vt pignoris vinculū diſſoluatur: obligatio ſemel extincta inſtaurari non poteſt.

Debitor citra cōſenſum creditoris alienando, ius pignoris non diſſoluit. Baldus.

Iidem. aa. Quintiliæ. Lex. x.

REs pignoris hypothecę've iure creditoribus obnoxias, citra conſenſum eorū debitores alienantes præcedentem non diſſoluunt obligationem.

Iſta lex eſt ſingularis, & nō eſt alibi ſecūdum Bal. & h. d. Res hypothecata à debitore alienata creditore conſentiente, poſtmodum reacquiſita non recadit in generalem obligationem etiam futurorū. Et multi hunc caſum ſingularem ignorantes, cōtrarium reſponderēt. vnde obliuioni non eſt tradenda. Salicetus.

Imp. Iuſtinianus. a. Ioanni. p̄. p̄. Lex. xi.

SOlita prouidentia vtimur etiam de pignoribus vel hypothecis rerum quę quibuſdā creditoribus ſuppoſitæ poſtea à debitoribus vendūtur, vel alio modo transferuntur creditore ſuū conſenſum contractui prębente, & quodam legitimo poſtea modo ad priorem dominum re-

uertuntur. In hoc etenim caſu diuerſę ſententiæ à legum prudentibus habitę ſunt: quibuſdam dicentibus ius pignoris creditori renouari propter verbum futurarum rerum quod in generalibus hypothecis poni ſoltum eſt: aliĵs penitus extingui. Nobis autẽ viſum eſt eum qui ſemel cõſenſit alienationi hypothecę, & hoc modo ſunm ius reſpuit: indignum eſſe eandem rem (vtpote ab initio ei ſuppoſitam) vendicare, vel tenentem inquietare.

¶ Etiam ob chirogaphariam pecuniam pignus teneri poſſe. Titulus. xxvii.

Pignus obligationis nouatę non tranſfertur in nouatione niſi ex pacto: quo caſu non ſolum poteſt retineri pro ea pecunia, ſed pro chirographaria quo ad excludẽdum debitorẽ à pignoratitia: ſed nõ quo ad excludendum ſecundum creditorem offerentem. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Feſto. Lex vnica.

PIGNVS INTERCIDIT ſi nouatione facta in alium obligationis ius tranſtuliſti, nec vt ea res pignoris nomine teneretur tibi cautũ eſt. Quòd ſi pactũ inter te eum'qꝫ qui poſtea dominus fundi cõſtitutus nouam obligationem ſuſceperat, interceſſit, vt idem fundus tibi pignoris nomine teneatur: quanuis perſonali actione expertus feceris cõdemnationem, pignoris tamẽ habes perſecutionem. At ſi in poſſeſſione fueris conſtitutus: niſi ea quoqꝫ pecunia tibi à debitore reddatur vel offeratur quę ſine pignore debetur, eam reſtituere propter exceptionem doli mali non cogeris. Iure enim cõtendis debitores eam ſolam pecuniam cuius nomine ea pignora obligauerunt, offerentes audiri non oportere niſi pro illa etiam ſatiſfecerint quam mutuam ſimpliciter acceperunt: quod in ſecundo creditore locum non habet. nec enim neceſſitas ei imponitur chirographarium etiam debitũ priori creditori offerre.

¶ De diſtractione pignonũ. Titu. xxviii.

Fructus rei pignoratę extenuant ſortẽ ipſo iure. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Pacatę. Lex prima.

FVNDVM pignori obligatum, ſi creditor ex fructibus debitum conſecutus eſt, quũ ipſo iure pignus obligatione liberatum ſit, diſtrahere minime poteſt.

Creditor qui pignus precario cõcedit debitori, non amittit ius pignoris vendendi. Bal.

¶ Idem. a. Maximiano. Lex. ij.

CReditor qui hypothecę ſeu pignori rem ſibi nexã vendidit: litigioſam rem non videtur vẽdere, quia precario debitor poſſidet.

Per venditionẽ pignoris non ſufficientis ad debitum nõ tollitur actio perſonalis contra eum vel fideiuſſores eius. Baldus.

¶ Idem. a. Luciano. Lex. iij.

HYpothecis vel pignoribus à creditoribus vænundatis: in id quod deeſt, aduerſus reũ vel fideiuſſorẽ eius actio competit.

Creditor venditionẽ pignoris quam facere intendit, debitori debet denunciare, & omnia bona fide gerere. Salicetus.

¶ Idem. a. Creſcenti. Lex. iiij.

CReditor hypothecas ſiue pignus cum proſcribit, notum debitori facere, & ſibi bona fide rem gerere, & quando licet teſtato dicere debet. Si quid itaque per fraudem in pignore villę venditę commiſſum probare potes: vt inferatur actio quę eo nomine competit, adi eum cuius de ea re notio eſt.

Si debitor eſt paratus ſoluere reſiduum debiti, pignꝰ vendi non poteſt. Baldus.

¶ Idem. a. Soſiano. Lex. v.

SI reſiduum debiti paratus es ſoluere, præſes prouinciæ dabit arbitrum: apud quem quãtum ſit quod ſupereſt ex debito, examinabitur: & ſiue ad iudicem venire aduerſa pars ceſſauerit, ſiue oblato ſuperfluo ad venditionem proſiluerit, improba alienatio proprietatis tuę ius non aufert.

Particularis ſolutio debiti pignus non diſſoluit. Sali.

¶ Imperator Gordianus Rogato. Lex. vi.

QVandiu non eſt integra pecunia creditori numerata: etiam ſi pro parte maiore eam conſecutus ſit, diſtrahendi rem obligatam non amittit facultatem.

Licet creditor vendat mala fide: ſi emptor non participat fraudem, venditio reſcindi non poteſt: quia non participat de fraude. Baldus.

Idem. a. Caro. Lex. vij.

SI ceſſante ſolutione creditor non reluctante lege cõtractus ea quę ſibi pignori nexa erant, diſtraxit, reuocari venditionem iniquum eſt: cum ſi quid in ea re fraudulenter fecerit: non emptor à te, ſed creditor conueniendus ſit.

Oblatio debiti venditionem præcedens impedit venditionem pignoris futuram: ſed ſequens oblatio nõ reſoluit iam factam. Bal.

Idem. a. Maximiano. Lex. viij.

SI priuſquã diſtraheretur pignorata poſſeſſio, pecuniã creditori obtuliſti: eo'que nõ accipiente, facta conteſtatione eam depoſuiſti, & hodie in eadem cauſa permanet: pignoris diſtractio non valet. Quòd ſi prius quàm offerres, legem vẽditionis exercuit: quod iure ſubſiſtit, reuocare non debes.

Venditio pignoris debet fieri ſolẽniter & bona fide: & ſi precium non ſufficit, reſidui petitio competit. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. aà. Syllo. Lex. ix.

QVę ſpecialiter vobis obligata ſunt, debitoribus detrectantibus ſolutionem, bona fide debetis & ſolẽniter vendere. Ita enim apparebit an ex precio pignoris debito ſatiſfieri poteſt. Quòd ſi quid deerit: non prohibemini cętera etiam bona iure conuentionis conſequi.

Iſta eſt ſolẽnis lex, & hoc intẽdit: Creditor nõ poteſt vendere pignus ſibiipſi, nec interpoſitę à ſe perſonę ſimulate: quę ſimulatio pręſumitur ſi creditor ſemp poſſidere probetur: & ideo oblato debito debitor eum cõuenit pignoratitia: nõ obſtante ſimulato contractu, & reiecta ſimulati emptoris allegatione. Bal.

Iidem. aa. Rufo. Lex. x.

ET qui ſub imagine alterius perſonę quam ſuppoſuerat, iugiter tenet: cum ſibi negocium gerat, alienaſſe

non videtur. Iure enim pignoris obligatum prędium, neq; ſi per ſubiectam perſonam creditor comparauerit, neque ſi ſibi addixerit, debitori affert præiudicium, ſed in eadem cauſa permanet in qua fuit ante huiuſmodi colluſionem. ¶ Sane ſi debitore diſtrahēte cōparauerit: cōſenſu emptionem perfectam, ſi neque dolus aduerſarij, neque metus cauſa geſta arguētur, reuocari exēplo graue eſt. Si igitur poteris euidentibus probationibus monſtrare creditorem per ſuppoſitam imaginarij emptoris perſonam ſemper poſſeſſionem tenuiſſe, nec vēdita bona fide prędia poſtea ſynceriter comparaſſe: potes oblata pecunia cū vſuris ad reſtitutionem creditorem compellere.

Dolus facit ceſſare beneficium legis. Bal.

¶ Iidem. aa. eidem. Lex. xi.

MVlier licet ſpecialiter res pignori dederit pro alio, creditor eas diſtrahendi non habet facultatem: niſi diſſimulatione, marito obligante velut proprias, creditoris ignorantiam circunſcripſerit.

Debitor inuito creditore vēdere poteſt ſaluo iure creditoris. Baldus.

¶ Iidem. aa. Hoctico. Lex. xij.

SI debitor rem tibi iure pignoris obligatam, te non conſentiente diſtraxit, dominium cum ſua cauſa tranſtulit ad emptorem.

Qui non eſt inductus in poſſeſſionem rei: dominiū non habet. Baldus.

¶ Iidē. aa. Theodoro. Lex. xiij.

QVi prædium obligatum à creditore comparauit: ſi in vacuam poſſeſſionem inductus non eſt, nullam in rem actionem habet.

Creditor poteſt vendere pignus apud debitorem cōſtitutum. Bal.

¶ Iidem. aa. Modeſto. Lex. xiiij.

SI in hoc quod iure tibi debetur, ſatiſfactū non fuit, debitoribus res obligatas tenētibus: aditus pręſes prouincię tibi diſtrahendi facultatem iubebit fieri.

Poſtquā creditor vendidit & tradidit: ius rei emptori & non creditori competit. Baldus.

¶ Iidem. aa. Auianæ. Lex. xv.

OBligatis pignori mancipiis à creditore diſtractis ac traditis: ſi poſt debitor quondam hęc ſollicitauerit: nō venditori, ſed emptori contra poſſidentem in rem competit actio.

Licet vnus ex hęredib9 debitoris totam partem ſuā ipſius debiti ſoluat: venditionem pignoris etiā ꝓ parte ſua non impedit. Bal.

¶ Iidem. aa. Siluanę. Lex. xvi.

VNus ex multis debitoris qui pignora tradiderat hæredib9, ꝙ ab eo perſonali actione peti potuit ſoluēdo, res obligatas diſtrahēdi creditori facultatē nō ademit.

Creditor non amittit poteſtatem vendendi propter iniuſte vendentem. Bal.

¶ Iidem. aa. Agrippæ. Lex. xvii.

REi creditor obligatę generali ſiue ſpeciali conuentione, per creditorem alium cui nō fuerat nexa vęnundantem, non amittit perſecutionem.

Creditor proprietatem tranſfert in emptorem. Bal. vel ſic. Qui iure emit à creditore, nō habet euictionē timere. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Caiano. Lex. xviii.

QVi à creditore pignori obligatū prędium iure emit: de proprietate vinci non poteſt.

Licet pecunia mutuata ſit vxoris, tamē nomen debitoris non eſt vxoris. Bal.

¶ Iidem. aa. Libyę. Lex. xix.

SI maritus tuus mutuam (licet tuam) dedit pecuniam eorum quę pignoris titulo accepit: ſi ei non ſucceſſiſti, diſtrahendi nomine tuo nullam habes facultatem.

Res empta ex ſuperfluo pignore vendito, efficitur emptoris. Baldus.

¶ Iidem. aa. Sabino. Lex. xx.

SEcundum placiti fidem, ſi nihil conuenit ſpecialiter, pignoribus à creditore maiore quàm ei debebatur precio diſtractis: licet ex eo fundus comparatus ſit, non ſuper hoc in rem, ſed in perſonā, id eſt pignoratitia de ſuperfluo competit actio.

Debitorem venditionem pignoris impedire non poſſe. Titulus.xxix.

Teſtamentum debitoris non infringit ius creditoris. Baldus.

Imperatores Seue. & Anto.aa.Marcello. Lex prima.

SI SVNT qui emere prędia tibi obligata velint: non impediuntur ſcriptura teſtamenti qua cōplexus eſt debitor nulla à ſe prędia vęnundari, & pœnam addidit vt fiſci fierēt. Nec enim potuiſſe eum huiuſmodi lege ius creditoris facere deterius, manifeſtum eſt.

Proteſtatio debitoris non infringit ius creditoris. Baldus.

Imperator Gordianus.a.Nepoti. Lex.ij.

DEbitoris denunciatio, qui creditori ſuo ne ſibi rem pignori obligatam diſtrahat, vel ijs qui ab eo volunt comparare, denūciat: ita demum efficax eſt, ſi vniuerſum tam ſortis quàm vſurarum offerat debitū creditori: eo'qȝ non accipiente, idonea fide probationis ita vt oportet depoſitum oſtendat. Nam ſi vel modicum de ſorte vel vſuris in debito perſeueret: diſtractio rei obligatę non poteſt impediri: neque ea ratione emptor tametſi ſciat interpoſitam à debitore creditori denunciationem, malæ fidei fit poſſeſſor.

Si vendito pignore agatur. Titulus.xxx.

Si creditor vendit pignus mala fide, ipſe creditor tenetur pignoratitia, nō emptor: niſi duo concurrant: ſcilicet quòd creditor non ſit ſoluendo: & ꝙ emptor participauerit fraudem. nam tūc debitor oblato precio cū vſuris, recuperabit rem ſuam. Bal.

Imperator Alexander.a.Agrippę. Lex prima.

PRAESES prouinciæ aditus, ſi fuerit probatum tuum creditorem cui ius diſtrahendi pignora fuit, dolo malo fundum vēdidiſſe: quāti tua intereſt, reſtituere tibi eundem creditorē iubebit. Quòd ſi de bonis creditoris condēnati ſolui pecunia non potuerit, & probatum fuerit empto-

rem mala fide emiſſe: offerente te pecuniam cum vſuris: quanti fundus vęnit, reſtituere tibi fundum cum fructibus malę fidei emptorem iubebit.

Debitor vel eius hæres pignus non iure diſtractum poteſt vendicare niſi ſit vſucaptum: & tunc ſolum agit contra creditorem ad precium. Sali.

Idem. a. Aemilio. Lex. ij.

SEruos quos nullo iure à creditore vęniſſe dicis: pater tuus, vel tu, ſi hæreditas eius ad te pertinet, à poſſeſſoribus petere potes. Quòd ſi vſucapti ſunt: petat pater tu9 precium eorum à creditore qui non iure eos vendidit.

Emptor qui participat fraudem, tenetur in ſubſidiū ſi creditor non eſt ſoluendo. Sal.

Idem. a. Claudiano. Lex. iij.

SI vxor tua pręſidi prouinciæ probauerit cum aureos triginta deberet, ſeruos tuos amplioris precij per gratiam aureis viginti creditorē vendidiſſe, eum'que ſoluendo non fuiſſe: iubebit emptores recepto precio reſtituere ſeruos.

Debitor pignus non iure diſtractum poteſt à poſſeſſoribus vendicare, vel pignoratitia cum creditore agere. Salicetus.

Imperator Gordi. a. Enodio. Lex. iiij.

CVm contra bonam fidem venditionem obligatę poſſeſſionis à creditore factam alleges, nō obſeruatis quæ in diſtrahendis pignoribus celebrari conſueuerunt: adito pręſide prouinciæ experire actione competēti, non tantū aduerſus creditorem, verum etiam aduerſus poſſeſſorem ſi fraudem eum participaſſe cum creditore docere potueris: vt reuocatis que mala fide geſta cōſtiterit, & fructuū ratio & damni quod irrogatū apparuerit, haberi poſſit.

Iuſtus emptor non debet pati controuerſiam: ſed debet conueniri creditor vel eius hęres. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Nonio. Lex. v.

SI creditore pignus priuſquam ei ſatiſfieret diſtrahente, nō per colluſionem emptor cōparauerit: ſucceſſor eius de ſuperfluo, non emptoris hęres qui rem poſſidet, conueniendus eſt.

¶ De luitione pignoris. Titu.xxxi.

In perſonis hęredum obligationis conditio non mutatur. But. & Bal.

¶ Imperatores Seue. & Anto.aa. Antiocho. Lex prima.

QVI PRO parte hæres extitit: niſi totum debitum exoluat, ſuam portionem ex pignoribus recipere nõ poteſt.

Inuenitur hypothecaria per ſe ſtans ſine perſonali, ſiue ſublata perſonali. Bal.

¶ Imperator Gordia.a. Domitio. Lex.ij.

INtelligere debes vincula pignoris durare perſonali actione ſummota.

Soluto debito vel aliter ſatiſfacto poteſt creditor pignoratitia conueniri. Bal.

¶ Imperatores Diocle. & Maximia.aa. Floro. Lex.iij.

SI reddita debita quantitate, vel rebus in ſolutū datis ſiue diſtractis, & cõpẽſato precio, ſatis ei cõtra quẽ ſupplicas factum eſſe adito pręſide prouincię probaueris: vel ſi quod reſiduū debetur, obtuleris: ac ſi nõ acceperit, depoſueris conſignatum: reſtitui tibi res pacto pignoris obligatas prouidebit: cum etiam edicto perpetuo actione propoſita, pecunia ſoluta creditori, vel ſi per eum factum ſit quo minus ſolueretur, ad reddenda ea quæ pignori acceperat, iure eum ſatis euidente vrgeri manifeſtum eſt.

¶ Si vnus ex pluribus hęredibus creditoris vel debitoris partem ſuā debiti ſoluerit vel acceperit. Titulus.xxxii.

Pignꝰ nec actiue nec paſſiue recipit diuiſionem inter hęredes. h.d. totus titulus. Bal.

¶ Impatores Valẽs & Valẽtinia.aa. Tauro. Lex prima.

MANIFESTI & indubitati iuris eſt defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem perſonalẽ inter eos ex lege duodecim tabularum diuidi, pignus vero inſolidum vnicuique teneri.

Actio perſonalis contra obligatum tãtum dirigitur: realis contra poſſeſſorem. Bal.

❡Impera. Diocletia. & Maxi. Claudio. Lex. ij.

ACtio quidē perſonalis inter hęredes pro ſingulis portionibus quęſita ſcinditur: pignoris autē iure multis obligatis rebus, quas diuerſi poſſidēt: cum eius vēdicatio non perſonam obliget, ſed rem ſequatur: qui poſſident tenentes non pro modo ſingularum rerum ſuſtantię conueniuntur, ſed inſolidum, vt vel totum debitum reddant, vel eo quod detinent cedant.

❡ Si pignoris conuentionem numeratio ſecuta non fuerit. Titulus. xxxiii.

Debitor poteſt creditorē qui pecuniā nō numerauit, ad reſtitutionē pignoris cōuenire. Nec ille poteſt exceptiōe dati pignoris ſe tueri: niſi probet ſe pecuniam numeraſſe. quod obtinet etiā debitore poſſidente. Sali.

❡Imperatores Seue. & Anto. a. Hilaro. Lex prima.

SI PECVNIAM tibi non eſſe numeratā, atq; ideo fruſtra cautionem emiſſam aſſeris, & pignus datū probaturus es: in rē experiri potes. Nam intentio dati pignoris neq; redditæ pecunię non aliter tenebit quàm ſi de fide debiti conſtiterit. Eadē'que ratione veritas ſeruetur ſi te poſſidente pignus, aduerſarius tuus agere cœperit.

Hypotheca & cautio eſt inanis ſi pecunia numerata non fuit. Sali.

❡Imp. Alexander. a. Peregrino. Lex. ij.

SI (vt nunc aſſeueras) nihil creditor nūerauit vxori tuæ quæ pign9 dedit, ſed inanem extorſit cautionē: mēdaci ſcriptura contra fidē veritatis obligari eius res nō poteſt.

❡ De iure dominii impetrādo. Titu. xxxiiii.

Impetrās poſſidere pignus iure dominij, debet exprimere noīa debitorum ceſſantium, & ſolēnia peregiſſe: nec poteſt de oībus generaliter īpetrari. Bal.

❡Imperator Alexan. a. Nicolę. Lex prima.

DOMINII IVre pignora poſſidere deſiderās, nomina debitorū quos in ſolutione ceſſare dicis, exprimere, et an ſolennia peregiſti, ſignificare debuiſti: dūmodo ſcias omnia bona debi-

totis quę pignori dedit, vt vniuerſa dominio tuo generaliter addicantur, impetrare te non poſſe.

Per vnum actū cōtrariū receditur à priuilegio. Bar.

¶ Imperator Gordia. a. Iuſtę. Lex. ij.

SI creditor pignus iure dominij à noſtra ſerenitate poſſidere petijt: & poſt formam reſcripti alio anno vſuras à vobis accepit: à beneficio impetrato receſſiſſe videtur.

Antiqua obſeruatione ſublata, debitor moneatur vt certo tēpore ſoluat: quo elapſo, à principe dominiū impetratur: poſt quā impetrationē debitor intra biennium auditur: & res legitime ęſtimatur: vt ſi quid vltra habet, id reſtituat: & q̄d min9 acceperit, cōſequatur. Bar.

¶ Imperator Iuſti. a. Demoſtheni. Lex. iij.

VEtuſtiſſimam obſeruationem quę nullatenus in ipſis rerū claruit documētis, penitus eſſe duximus amputandam: immo magis clarioribus remedijs corrigendam. Igitur in pignoribus quę iure dominij poſſidere aliquis cupiebat: ꝓſcriptio publica, & annus luitionis antiquitus introducti ſunt: pignus autem publice proſcriptum neq; vidimus, neque (niſi tantummodo ex librorū recitatione) audiuimus. ¶ Sācimus itaque ſi quis rem creditori ſuo pignorauit: ſi quidem in pactiōe cautū eſt quemadmodum debet pignus diſtrahi: ſiue in tp̄e ſiue in alijs cōuentionib9 ea obſeruari ꝓ quibus inter creditorē et debitorē conuentum eſt. Sin autē nulla pactio interceſſerit, licētia dabitur fœneratori ex denunciatione vel ex ſententia iudiciali poſt biennium ex quo atteſtatio miſſa vel ſententia prolata eſt numerandum eam vendere. Sin vero nemo eſt qui comparare eam maluerit, et neceſſarium fiat creditori ſaltem ſibi eam iure dominij poſſidere: in huiuſmodi caſibus hanc cauſam eſſe obſeruandā cenſemus, vt ſiue pręſens ſit debitor, denunciatio ei ſcilicet poſt biennium mittatur: ſiue abſuerit, prouinciale tribunal creditor petat, & iudicē certiorare feſtinet quatenus ille eū requiſierit, certo tp̄e ſuper hoc ab eo ſtatuendo vt fiat debitori manifeſtū per apparitionem iudicis quod à creditore petitū eſt: & certum tempus ſtatuatur intra quod ſi fuerit inuētus debitor, debet is qui pecunias creditas accepit, debitum offerre, et p̄ſ

gnus recuperare. ¶ Sinautẽ nullatenus fuerit inuentus: iudex certũ tẽpus definiat intra quod ei licentia dabitur ſeſe manifeſtare, et offerre pecuniam, & pignus à pignoratione liberare. ¶ Sinautẽ tẽpore ſtatuto minime fuerit inuẽtus, vel creditã pecuniam totam offerre noluerit: tunc creditor adeat culmen principale, & precibus porrectis iure dominij à noſtra ſerenitate habere eandem rem expetat, habeat'que ex diuino oraculo eam in ſuo dominio: & poſtquam hoc fuerit ſubſecutum, pietatis intuitu habeat debitor intra biennij tempus in ſuam rem humanum regreſſum ex die ſacri oraculi numerandum: & liceat ei creditori qui iam domin9 factus eſt, offerre debitũ cum vſuris & dãnis vitio eius creditori illatis: quorum quantitatẽ creditor debet ſuo iuramento manifeſtare, & ſuũ pignus recuperare. Sinautẽ biennium fuerit elapſum, pleniſſime habeat rem creditor idẽ'que dominus iam irreuocabilem factã. ¶ Sed ſi quidẽ minus in pignore, plus in debito inueniatur: in hoc quod noſcitur abũdare, ſit creditori om̃is ratio integra. Sinautẽ ex vtraq; parte quãtitas ęqua inueniatur: ſine om̃i dubitatione totã rẽ antea pignoratã retineat. Sinautẽ minus quidẽ in debito, amplius autẽ in pignore fiat: tũc in hoc q͞d debitũ excedit, oĩa debitori iura integra lege noſtra ſeruabũtur: creditoribus quidẽ fœneratoris nõ ſuppoſitũ: alijs aũt debitoris creditoribus vel ipſi debitori ſeruatũ. ¶ Et ne ex cõmunione fiat aliqua difficultas: licentia dabitur creditori ſeu domino ęſtimationẽ ſuperflui debitori vel creditori debitoris cũ competenti cautela in eũ exponẽda offerre. Sin vero creditor poſtquam iure dominij hoc poſſideat, vendere hoc maluerit: liceat quidem ei hoc facere: ſi quid aũt ſuperfluũ ſit, debitori ſeruare. ¶ Sinautem dubitatio exorta fuerit pro venditione, vtpote viliore precio facta: ſacramenti religionẽ creditor pręſtare compellatur quòd nulla machinatione vel circũſcriptione vſus eſt, ſed tanti vẽdiderit rem quanti potuerit vęnire: & hoc tantũmodo reddi debitori quod ex iuramento ſuperfluum fuerit viſum. Sinautem ex iureiurando etiam minus habuiſſe creditor inueniatur: in reſiduo habeat integrã actionẽ. ¶ Aeſtimationẽ autem pignoris donec apud cre-

ditorem eũdem'que dominum permaneat: ſiue amplioris ſiue minoris quantum ad debitum quantitatis eſt, iudicialis eſſe volumus diſceptatiõis:vt quod iudex ſuper hoc ſtatuerit,hoc in ęſtimationem pignoris obtineat.

De pactis pignorum, & de lege commiſſoria in pignoribus reſcindenda. Titu.xxxv.

Pactum eſt potius interpretãdũ eſſe ſuperfluũ quàm iuri contrarium.Bal.

Imperator Alexan.a.Victorino. Lex prima.

QVI PACTVS eſt niſi intra certũ tempus pecuniam quam mutuã accepit ſolueret, ceſſurum ſe creditorib9: hypothecę venditionem non contraxit, ſed id comprehẽdit quod iure ſuo creditor in adipiſcędo pignore habiturus erat. Cõi itaq; iure creditor hypothecam vendere debet.

Pactum quòd ſi res vendita non euincatur, alia res pro ea obligata debitori reddatur,eſt validũ & ſeruandum.Baldus.

Impp.Diocletia.& Maxim.aa.&.cc.Dionyſio.Lex.ij.

SI fundi nomine quem vendideras, emptori ab alio mota proprietatis quęſtiõe alterum fundum pro eius euictione pignoris hypothecę've titulo emptionis inſtrumentis ea lege dediſti,vt quem ſecundo tradideras, ſi is quem vendideras,euictus non fuerit,obtineas: de hoc contra eũ qui mouerat quæſtionem lata ſententia emptori parta ſecuritate, circa eum quem obligaueras reſtituendum conuentionis fidem impleri(ſi negocium integrũ eſt)præſes iubebit.

Pactum legis commiſſorię eſt reprobatum in pignoribus: & habet locum hæc lex in præteritis & futuris. But.Bar.& Salicetus.

Imperator Conſtan.a.ad populum. Lex.iij.

QVoniam inter alias captiões pręcipue commiſſorię pignorum legis creſcit aſperitas:placet infirmari eam,& in poſterũ omnẽ eius memoriam aboleri. Si quis igitur tali contractu laborat,hac ſanctione reſpiret : quæ cum pręteritis pręſentia quoque repellit, & futura prohi-

bet. Creditores enim re amiſſa iubemus recuperare quod dederunt.

De exceptionibus ſeu præſcriptionibus. Titulus. xxxvi.

Licet obligatio diuidatur ipſo iure inter hæredes, tamen ſi debitor ſoluit vni ex heredibus cui creditor nomen prelegauit, aduerſus alios tuetur exceptione doli. Salicetus.

Imperator Antoninus. a. Claudiano. Lex prima.

DEBITORES QVIDEM hæreditarij vnicuiſque heredum pro portione hæreditaria antiqua lege obligati ſunt: ſed ſi eis hæredibus omnem pecuniam exſoluiſti quibus nomen patris tui teſtator in diuiſione aſſcripſerat, doli mali exceptione aduerſus alios agentes tueri te potes.

Licet vnus ex fratribus ſuccumbat in iudicio, nō preiudicat alteri fratri. Baldus.

Idem. a. Iuliano. Lex. ij.

PRo portione tua qua domum ad te pertinere dicis, ſi iudicatum non eſt, actiones dirigere potes. Nam exceptio rei iudicatę ei demū obſtat vel ſucceſſorib9 eius inter quos cognitum ſuper ea re & pronunciatum eſt.

Aduerſus exceptionem pacti poteſt agēs dolo inductus vti replicatione doli. h. d. ſecundū primam lecturā quæ verior eſt. Salicetus.

Idem. a. Vitali. Lex. iij.

ADuerſus fratrem tuum quondam tutorem legitimū tutelæ iudicio ſi expertus non es, propoſita actione cōſiſte: nec timueris exceptionem pacti, ſi in ea fraudem dolum'qꝫ admiſſum ꝓbare potes. nam replicatio doli oppoſita, bonę fidei iudicium facit, & commentum fraudis repellit.

Cauſa nōdum finita, poteſt opponi exceptio peremptoria. Salicetus.

Imp. Alexander. a. Iuliano & alijs. Lex. iiij.

CVm nondum finitam ſententia cauſam, ſed dilatā allegetis: nō eſt dubiū oēs integras defēſiōes vobis eſſe.

Quæ annua ſunt ad agendum, ſunt perpetua ad excipiendum. Bart. Bal. & Salicetus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Baſilio. Lex. v.

LIcet vnde vi interdictum intra annum locum habeat, tamen exceptione ꝑpetua ſuccurri ei qui per vim expulſus poſt retinuit poſſeſſionem, authoritate iuris manifeſtatur.

Replicatio & duplicatio non expirant tēpore. Bal.

¶ Imperator Val. a. Helenæ. Lex. vi.

SI pactum interceſſit in exceptione: ſine temporis pręfinitione de dolo replicari poteſt.

Refutatio generalis per ſpecialem ſatiſfactionem reſtringitur. Baldus.

¶ Idem. a. Menandro. Lex. vij.

SI ex maiore debiti quantitate minor tibi ſoluta eſt, nec liberationem debitori tuo præſtitiſti: petere qđ non ꝓbatur redditū, contra exceptionem pacti replicatione tuā adiuuans intentionem, minime prohiberis.

Exceptio peremptoria poteſt opponi quandocunq; priuſq̄ feratur ſententia definitiua. Baldus.

¶ Idem. a. Aurelio. Lex. viij.

PRæſcriptionem peremptoriam quam antea cōteſtari ſufficit, omiſſam, priuſquam ſentētia feratur obijcere quandoque licet.

Iſta eſt difficilis lex, & quaſi difficilior ĩ materia, nec reperitur vtilior iſta. Si reus eſt certus ꝙ actor non poteſt probare, debet denegare, nō excipere. ſed ſi dubitatur, poteſt vtrūq; cumulare, ſcilicet negando: & ſi probetur, excipiendo. Baldus.

¶ Idem. a. Quintiano. Lex. ix.

SI quidem intentionem actoris probatione deficere confidis, nulla tibi defenſio neceſſaria eſt. Si vero de hac cōfitendo, exceptione te munitum aſſeueras: de hac tantum agi conuenit. Nam ſi etiam de intentione dubitas: habita exceptionis conteſtatione, tunc demum cum intētionem ſuam ſecūdum aſſeuerationem ſuam petitor probauerit, huic eſſe locum monſtrari conuenit.

Sicut reus iuuatur exceptionibus, ita actor replicationibus. Baldus.

Idem. a. Aquilinæ. Lex. x.

NOn exceptionibus actores, quibus reis auxilium tribuitur certis ex cauſis, ſed replicationibus ſuam intẽtionem (ſi quam habeant) muniant.

Defenſio rei competit fideiuſſori, niſi re9 redimatur ab obligatione per mutationem ſtatus. Baldus.

Idem. a. Neoni. Lex. xi.

DEfenſiones ſiue exceptiones ad interceſſores extendi, quibus reus principalis integro manẽte ſtatu munitus eſt, conſtat.

Punitur temerarius aduocatus qui patrocinium pręſtat de exceptione præpoſtera. Baldus.

Imp. Iulianus. a. ad Iulianũ comitẽ Orientis. Lex. xij.

SI quis aduocatus inter exordia litis prætermiſſam dilatoriam præſcriptionem poſtea voluerit exercere, & ab huiuſmodi opitulatione ſubmotus, nihilominus perſeueret, atq; præpoſterę defenſioni inſtiterit: vnius libræ auri condemnatione mulctetur.

Exceptio iudicis incompetentis, ante litem conteſtatam debet opponi. Vel ſic: Declinatoria iuriſdictionis debet ante litem conteſtatã opponi & terminari. Bal.

Imp. Honorius. a. ad Symmachum. Lex. xiij.

PRæſcriptiones fori in principio à litigatoribus opponẽdas eſſe, legum decreuit authoritas.

De litigioſis. Titulus. xxxvii.

Simplex denũciatio extra iudiciũ non tenet: vel quæ fit in iudicio, rem litigioſam non facit. Baldus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Paulinę. Lex prima.

CVM CREDITOR pignus vendit, non poteſt videri litigioſę rei emptio contrahi etſi debitor interdicat ne venditio perficiatur.

IN Authen. de litigioſis. §. i. collatio. viij. conſti. viij.

Hæc authen. definit quæ res eſt litigioſa. & res litigioſa eſt de cuius dominio queſtio mouetur, iudiciaria conuentione coram ordinario vel delegato facta ſuper

ea petitione. Baldus.

Litigioſa res eſt de cuius dominio cauſa mouetur inter poſſeſſorem & petitorem iudiciaria cõuentione, vel precibus principi oblatis, & iudici inſinuatis, & per eum futuro reo cognitis.

Pendente lite rei vel actionis, non poteſt fieri alienatio quaſi ſit facta litigioſa. Salicetus.

Imp. Conſtantinus. a. ad prouinciales. Lex. ij.

Lite pendente actiones quæ in iudicium deductę ſunt, vel res pro quibus actor à reo detentis intendit, in cõiunctam perſonam vel extraneam donationibus vel emptionibus vel quibuſlibet aliis cõtractibus minime transferri ab eodem actore liceat, tanq̃ ſi nihil factum ſit: lite nihilominus peragenda.

Vbi legatur res quæ alienari non poteſt propter iudicium pręcedens, debetur ęſtimatio. h. d. Iſta lex corrigitur per ſeq. & lex ſequens corrigitur per authen. nũc ſi hæres. Baldus.

Impp. Gratianus & Val. aa. Titiano. Lex. iij.

Qvicunq; rem litigioſam vel ambiguũ chirographũ quodlibet denique mobile vel immobile fiſco noſtro vel potentiori ſeu aliis perſonis in teſtamento ſiue codicillo legauerit fidei've cõmiſerit, aut per hæreditatem reliquerit: nullam fiſcus noſter vel alia perſona licentiam habeat iurgiorum, nec iudicium ſubeat, ſed ęſtimatio eius litis ineatur, præſtanda iis quibus actiones vel res litigioſę relictę ſunt. Eandem litem ipſi hęredes peragant, ſuarũ actionum periculo ea quę litigioſa fuerant relicta vendicantes. Quod & de chirographis placet: vt hæredes relictorum fiſco vel aliis perſonis præſentẽ pecuniã numerẽt, & iudicio eos quos obnoxios exiſtimant perſequantur.

Emens ſciẽter rem litigioſam, tenetur illam reſtituere: nec precium repetit, ſed illud & tantũdem venditor fiſco ſoluit: emens vero ignoranter, precium repetit, & vltra illud tertiã partẽ, alienatione irrita remanẽte. Sal.

Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni. Lex. iiij.

Cenſemus vt ſi quis lite pendente vel actiones vel res quas poſſidet, ad alium quędam tranſtulerit ſiue ſciẽ-

tem ſiue ignorantem: vitio litigioſi contractus ſubiacere: diſtinctione quadam inter contrahentes obſeruanda, vt ſi quis ſciēs vel ad vēditiones vel ad donationes, ſeu ad alios contractus acceſſerit, cognoſcat ſe compellendum nō tantum rem redhibere, ſed etiam precio eius priuari: non vt lucro cedat ei qui rem alienauit, ſed vt etiā alia tanta quātitas ab eo fiſci iuribus inferatur. Sinautem ignorans rem litigioſam emerit, vel per aliam ſpeciem contractus eam acceperit: tunc irrita rei alienatione facta, precium cum alia tertia parte recipiat. Iuſtum eſt etenim propter doloſam mentem & abſconditam machinationem, cum non emptori manifeſtauerit rem in iudicium deductā fuiſſe, in tertia parte precij (ſicut iam etiam diſpoſuimus) eum puniri: tali videlicet pœna non ſolum in alijs contractibus verum etiam in donationibus porrigenda, vt vera ęſtimatione facta, cum precij datio non eſt, rem ad alium transferens mulctetur: omnibus inſtrumentis quæ ſuper hoc cōficiuntur, nullam vim obtinentibus: exceptis videlicet huius ſanctionis diſpoſitione ijs qui vel dotis nomine, vel ante nuptias donationis, vel tranſactionis, aut diuiſionis rerum hæreditariarum factæ, vel per legati vel per fideicommiſſi cauſam tales res vel actiones dederint vel acceperint.

IN Authentica de litigioſis. coll. viij. conſtitu. viij. §. & hoc autem præſenti.

Hodie re litigioſa legata, ſolum debetur litis euetus: ideo hæres caſum proſequitur, & ſecundum euentum aut res debebitur, aut nihil. Salicetus.

NVnc ſi hęres in lite victor extiterit, rē ipſam cuius dominus eſſe apparet, legatario pręſtet: qui nihil conſequitur ſi victus fuerit hęres: cum litis euentus ei videatur relictus. igitur liti adeſſe poteſt, ne colludatur.

De contrahenda & committenda ſtipulatione. Titulus. xxxviii.

Per epiſtolam probatur actus qui in ea cōmemoratur: qui etiā pręſumitur ſolenniter celebratus. Baldus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Secundinę. Lex prima.

LICET epiſtolę quam libello inſeruiſti, additũ non ſit ſtipulatum eſſe eum cui cauebatur: tamen ſi res inter preſentes geſta eſt, credẽdum eſt precedentem ſtipulationem vocem ſpondentis ſubſecutam eſſe.

Pater ſtipulando filio, videtur ſtipulari ſibiipſi. Bal.

¶ Iidem.aa.Petronio. Lex.ij.

SI filię tuę quam in poteſtate habebas, pecuniã dari ſtipulatus es: paratam obligationem exercere non prohiberis.

Alteri ſtipulari nemo poteſt: & qui pecuniã alterius exigit, negociorum geſtorum actione tenetur. Bar.

¶ Imperator Anto.a. Adriano. Lex.iij.

SI cum pecuniam tuã crederes accommodato nomine Iuliani, ſtipulatio in perſonam eius abſentis directa eſt: cum nihil ſit actum ea verborum conceptione, intelligis ſuperfuiſſe tibi rei contractę obligationem: ac propterea ſi pecuniam à debitore tuo Iulianus exegerit, eam'que ſolutionem ratam habuiſti, habes aduerſus eum negociorũ geſtorum actionem.

Qui ſtipulatur cum morietur ei cui velit dari, ſibi & hæredi ſuo intelligitur ſtipulari.h.d.& non eſt alibi ſecundum Baldum.

¶ Imperator Alexan.a. Sabinę. Lex.iiij.

SEcundũ reſponſum Domitij Vlpiani pręfecti annonæ iuriſconſulti amici mei, ea quę ſtipulata eſt cum moreretur partem dimidiã dotis cui velit relinquere, reddi ſibi cum moreretur eam partem dotis ſtipulata videtur.

Ex nuda conuentione non datur actio, ſed lite ſuper ea mota, licet de facto committitur ſequẽs pœnalis ſtipulatio. Salice.

¶ Impp. Diocle.& Maxi.aa. Iſidoro. Lex.v.

NVda pollicitatione ſecundum ea quę ſæpe conſtituta ſunt, ad pręſtanda ea quę promiſerat vrgeri quẽquam non ſemper iura permittunt. Verum quoniam pręterea ſi contra pactum fecerit, quanti ea res fuerit dari tibi ſtipulãti aduerſarium tuum promiſiſſe proponas: huiuſmodi etiam obligationis poſt motam litẽ extitiſſe con-

conditionem, & eius ſummę quę in hac quoque ſtipulatione continetur petitioni locum factum eſſe conueuit.

Promiſſum ſolẽniter ex cauſa tranſactionis, ſi eſt certum, petatur per certi cõdictionem: ſed incertũ petitur per actionem ex ſtipulatu. Baldus.

Iidem. aa. Aeditio. Lex. vi.

SCire debuiſti quę ſub tranſactione dari placita ſunt: certi vel incerti ſtipulatione ſubſecuta peti poſſe.

Abſentia tutoris cõmodum pupilli nõ impedit. Bal.

Iidem. aa. Anto. Lex. vij.

NEque tutoris neque curatoris abſentia quicquam ſtipulationi nocet: cum & fœminam minorem viginti quinq; annis abſente curatore ſtipulari poſſe nõ ambigat.

Impoſſibile ſecundum naturam non poteſt promitti: ſed ęſtimatio hominis mortui poteſt promitti. Bal.

Iidem. aa. Poſſidonio. Lex. viij.

NOn moriturum pręſtari ſeruum, impoſſibilis promiſſio eſt. Poſt mortem autem eius ſtipulatus, recte ſolutionem poſtulat.

Metus mortis vel cruciatus corporis ſtipulationem vitiat, non metus motæ vel mouendę litis. Bal.

Iidem. aa. Capitoni Lex. ix.

SI quidem Zenoni ſtipulãti, mortis vel cruciatus corporis territus timore ſpopondiſti: aduerſus experientem exceptione propoſita defendi potes. Si vero nihil tale probetur, accuſationis inſtitutę vel futurę prętextu, nõ ob turpem ſed probabilem cauſam habita ſtipulatione, promiſſio non infirmatur. Sinautem ob non inſtituendam accuſationem criminis, pecunia promiſſa ſit: cum de huiuſmodi cauſis paciſci non liceat, petitio denegatur.

Stipulatio per quęcũque verba concepta valet. Sali.

Imperator Leo. a. Eritio præ. præ. Lex. x.

OMnes ſtipulationes etiam ſi non ſolennibus vel directis, ſed quibuſcunque verbis conſenſu contrahentiũ compoſitæ ſunt, legibus cognitę: ſuam habeant firmitatẽ.

Stipulatio concepta per mortem vel in morte vel in mortis articulo, eſt valida de iure. h. d. Et omnes iſtę leges quę ſequuntur, ſunt Iuſtiniani, & ſunt optimę. Bal.

¶Imperator Iuſtinianus. a. Mennæ præfecto prætorio.
Lex.xi.

SCrupuloſam veterum inquiſitionem vtrũ poſt mortẽ,an cũ moreretur, vel pridie quàm moreretur ſtipulatus ſit aliquis,vel in teſtamento legati vel fideicommiſſi nomine aliquid dereliquerit,penitus amputãtes: oĩa quę vel in quocunque cõtractu vel ſtipulati vel pacti ſunt cõtrahentes , vel teſtator in ſuo teſtamento diſpoſuit,etiam ſi poſt mortẽ vel pridie quàm moreretur ſcripta eſſe noſcuntur,nihilominus pro tenore contractus vel teſtamenti valere præcipimus.

Interpellatio hominis non eſt neceſſaria vbi dies ſit appoſita : ideo poſt lapſum diei committitur pœna. Salicetus.

¶Idem.a.eidem. Lex.xij.

MAgnam legum veterum obſcuritatem quę protrahendarum litium magnam occaſionẽ vſque adhuc prębebat,amputantes:ſancimus vt ſi quis certo tempore facturũ ſe aliquid vel daturũ ſtipulet, vel quę ſtipulator voluit promiſerit, & adiecerit ꝙ ſi ſtatuto tempore minime hęc perfecta fuerint,certam pœnam dabit: ſciat minime ſe poſſe debitor ad euitandam pœnam adijcere quod nullus eum admonuit : ſed etiam citra vllam admonitionem eidem pœnę pro ſtipulationis tenore fiet obnoxius: cum ea quæ promiſit,ipſe in memoria ſua ſeruare,non ab alijs ſibi manifeſtari debeat poſcere.

Stipulationes faciendi tranſeunt de hæredibus in hæredes.Baldus.

¶Idem.a.eidem. Lex.xiij.

VEteris iuris altercationes decidentes,generaliter ſancimus omnem ſtipulationem, ſiue in dando, ſiue in faciendo , ſiue mixta ex dando & faciendo inueniatur, & ad hæredes & contra hæredes tranſmitti:ſiue ſpecialis hæredum fiat mentio, ſiue non.Cur enim quod in principalibus perſonis iuſtum eſt, non ad hæredes & aduerſus eos tranſmittatur , & ſic exiſtimentur huiuſmodi ſtipulationes quaſi tantummodo in dando fuerint conceptæ, cũ nihilominus & hæredes factũ poſſint adimplere? illa ſub-

tili & ſuperuacua ſcrupuloſitate exploſa per quam puta-bant non eſſe poſſibile factum ab alio compleri quod alij impoſitum eſt. Et quare cum pene ſimilis omniū hominum natura eſt, non etiam facta omnes vel plus vel paulominus adimplere poſſint? ne ex huiuſmodi ſubtilitate cadant hominum voluntates.

Verba enunciatiua in contractibus appoſita probāt inter contrahentes donec contrarium probetur. Sali.

Idem. a. Ioanni præfecto prætorio. Lex. xiiij.

OPtimam quæſtionem, & frequenter in iudicijs verſatam, ſatis humanum eſt ſaltem in pręſenti dirimere, ne diutius noſtram rempublicam moleſtare concedatur. In multis etenim contractibus, & maxime in fœneratitijs cautionibus ſolitum eſt aſſcribi ſtipulationes per certos ſeruos celebrari: ſed quidam indeuotione tenti, ex hoc materiam altercationis acceperunt: & alij quidem non eſſe ſeruum adhibitum contendebant: alij vero non eius ſeruum ad quem pertinere ſcriptura proteſtabatur. Et ſi nō per ſeruum, ſed inter pręſentes celebratā eſſe rem fuerat ſcriptum: & hic iterū dubitabatur debere oſtendi partes eſſe pręſentes. Cum itaque ſatis vtile eſt in contractibus & ſeruos adhiberi, & pręſentes ꝑſonas aſſcribi, forte propter perſonas dignitate excellſas, vel mulieres: (quas naturalis pudor non omnibus perperam ſeſe manifeſtare concedit) ſancimus tales ſcripturas omnifariam eſſe credendas: & ſiue aſſcriptus fuerit ſeruus, & ad quandam perſonam dicitur pertinere, credi omnimodo & ſeruum adfuiſſe & feciſſe ſtipulationē, & eam eſſe ſcripto domino acquiſitam, & nō dubitari ſi ſeruus ipſe pręſto fuerit, vel eius dominus fuerit is pro quo ſcriptus eſt feciſſe ſtipulationem: et ſi inter pręſentes partes res acta eſſe dicitur, & hoc eſſe credendum: ſi tamen in eadem ciuitate vtraque perſona in eo die commanet in quo huiuſmodi inſtrumētum conſcriptum eſt: niſi is qui dicit ſeſe vel aduerſarium abfuiſſe, liquidis ac manifeſtiſſimis ꝓbationibus, & melius quidem ſi per ſcripturam vel ſaltem per teſtes vndiq; idoneos & omni exceptione maiores oſtenderit ſeſe vel aduerſarium ſuum eo die ciuitate abfuiſſe: ſed huiuſmo-

di ſcripturas propter vtilitatem contrahentium eſſe credendas.

Sicut promiſſio dandi facta cũ promittens morietur valet: ita promiſſio facti. & ſenſum magis ſpectamus quàm verba. Sali.

Idem. a. eidem. Lex. xv.

SI quis ſpoponderit inſulam cum moriebatur ædificare ſtipulatori, impoſſibilis veteribus videbatur huiuſmodi ſtipulatio: ſed nobis ſenſum contrahentium diſcutientibus, veriſimile eſſe videtur hoc inter eos actum vt incipiat quidem contra morientem obligatio, immineat autẽ hęredibus eius donec ad effectum perducatur. Nemo em̃ ita ſtultus inuenitur vt tali animo faceret ſtipulationẽ, vt putaret poſſe tantum ædificium in vno momento horę extollere: vel eũ qui moritur, talem habere ſenſum quòd ipſe ſufficeret ad huius operis completionem. Sancimus itaque ſi quid tale euenerit, hæredes eius teneri vt factum quod mortis tẽpore facere promiſit, hoc hęredes eius adimpleant, quaſi ſpeciali hęredis mentione habita, licet hoc minime fuerit expreſſum. Quẽadmodum enim ſi in dando concepta fuerat ſtipulatio, & contra hęredes tranſmittebatur: ita et ſi in faciendo eſt, licet in mortis tempore colligatur, attamen ad ſimilitudinem in dando conceptę ſtipulationis & hæredes obligari: vt non diſcrepet factum à datione, ſed ſit lex noſtra per omnia ſibi conſentanea. Quod et in legatis ſimili modo relictis obſeruari cẽſemus.

De inutilibus ſtipulationib⁹. Titulus. xxxix.

Iſta lex tractat de materia pupillari, & eſt quędam materia per ſe: & h. d. Pupillus ſine tutoris authoritate promittens non obligatur. Baldus Bar. & Salice.

Imperator Anto. a. Paulo. Lex prima.

EX STIPVLATIONE in qua impubes ſine tutore authore ſpopondiſti: non es obligatus.

Stipulatio pœnalis non valet in matrimonijs. Bartolus.

Imperator Alexander. a. Meriophi. Lex. ij.

LIbera matrimonia eſſe antiquitus placuit: ideoq́ pacta ne liceret diuertere, nõ valere, & ſtipulatiões quibus pœnę irrogarẽtur ei qui quę ve diuortium feciſſet, ratas non haberi conſtat.

Inter abſentes ſtipulatio non contrahitur: & alter alteri ſtipulari non poteſt. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Iſidoro. Lex. iij.

VT inter abſentes verborũ obligatio contrahi non poteſt, ita alteri cuius iuri ſubiectus non eſt, aliquid dari vel reſtitui (niſi ſua interſit) nemo ſtipulari poteſt. Cum igitur defuncta in matrimonio filia tua, ſuperſtitis filij nomine partem dimidiam dotis à marito detineri, alterã vero partem nepoti tuo, vel ſi is in rebus humanis non eſſet, Iuliano reſtitui, per pactum conueniſſe proponas: pręuentoq́ morte nepote, etiam ſtipulationem ad Iulianum factam ob abſentiam eius nõ valuiſſe ſignifices: ac propterea ex perſona ac ſtipulatione tua qua reſtitui cuncta iuxta pactorum tenorem prouideras, reddi tibi deſideres: ſuper ſtipulatu tuo adi præſidem prouinciæ, vt examinatis partium allegationibus, quanti conſtiterit intereſſe tua iuxta placiti fidem dotis portionem Iuliano fuiſſe reſtitutã, ob incertę actionis effectum concludat condemnationem taxatæ quantitatis.

Non valet inſtrumentum cõtra bonos mores factũ, vt cum quis ſe obligat ad aliquem hæredem inſtituendum. Vel ſic: Pactum factum de futura ſucceſſione, eſt nullum. Bal. & Salicetus.

¶ Iidem. aa. Donato. Lex. iiij.

EX eo inſtrumento nullam vos habere actionem, in q̃ contra bonos mores de ſucceſſione futura interpoſita fuit ſtipulatio, manifeſtum eſt: cum omnia quæ contra bonos mores vel in pactũ vel in ſtipulationẽ deducũtur, nullius momenti ſint.

Dolus vel metus nõ reddit contractum ipſo iure nullum, ſed annullandum. Baldus.

¶ Iidem. aa. Aquilinę. Lex. v.

DOlo vel metu adhibito actio quidem naſcitur ſi ſubdita ſtipulatio ſit, per doli mali tamen vel metus ex-

ceptionem ſubmoueri petitio debet.

Non poteſt quis alteri ſtipulari, fallit in poſito in eius poteſtate. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Septimo. Lex. vi.

SI auia veſtra ſibi & Euſtolio quam mutuā dederat pecuniā dari fuit ſtipulata: nihil ei cuius ſubiecta iuri non fuerat, quęrere potuit. Sanè ſi ipſe quod ei ſolui placuerat, in ſtipulationē ſuo nomine deduxit: obligationem in eius etiā perſonam conſtitiſſe non ambigitur.

¶ De duobus reis ſtipulandi & promittendi. Titulus. xl.

Duobus inſolidum conſtituentib9 obligationem, creditor poteſt alterum inſolidum conuenire: & ſoluēti datur regreſſio contra correum. Bal.

¶ Impatores Diocletia. et Maxi. aa. Diogeni. Lex prima.

CREDITOR prohiberi nō poteſt exigere debitum, cum ſint duo rei promittēdi eiuſdē pecuniæ, à quo velit. Et ideo ſi probaueris te cōuentum inſolidum exoluiſſe: rector prouincię iuuare te aduerſus eū cum quo cōmuniter mutuam pecuniam accepiſti, non cunctabitur.

IN Authentica de duobus reis, in principio, & .§. ſequē. collatione. vij. conſti. ix.

Duo rei conſtituūtur ſi agatur vt quilibet inſolidum teneatur: quo nō acto, quilibet pro parte tenetur: & eo acto, ita demum ab vno inſolidum fit exactio ſi alter ſit abſens vel non ſoluendo. Sali.

HOc ita, ſi pactum fuerit ſpeciale vnumquē que teneri inſolidum: et ſi alter inops ſit inſolidum vel in partem, vt id ſaltem ab altero petatur: vel ſi abſens ſit. Cū em ambo aſſunt: per iudicem producuntur, negociumque communiter examinatur, & ſententia communiter infertur. quod fiet per adminiſtratorem ſi iudex ſit delegatus. Sinautem non conuenerint ſpecialiter: ex ęquo ſuſtinebunt onus. Sed ſi conuenerint vt vterque eorum ſit obligatus: ſi ambo præſentes ſint & idonei, ſimul cogēdi ſunt ad ſolutionem.

Obligatio ſolidi non contrahitur contra plures ſi hoc agatur. But.

¶ Iidem. aa. Fabiano. Lex. ij.

EXprimere debueras tuis precibus vtrum'ne in partē an inſolidum ſinguli vos obligaueritis, ac duo rei promittendi extiteritis: cum ſi quidem ab initio vnuſquiſq; pro parte ſit obligatus, egredi contractus fidē non poſſit: ſi vero inſolidum, electio reſcripto adimi nō debeat.

Licet pecunia vni numeretur: tamen alij poſſunt ſimul inſolidum obligari. Sali.

¶ Iidem. aa. Lex. iij.

PRopter mutuam vni datam pecuniam alijs reis promittendi factis, ob non numeratā ſibi pecuniā obligationem remitti deſiderio poſtulantiū iura refragantur.

Interruptio facta per vnum correorum, vel contra vnum ipſorum, alijs prodeſt & nocet. Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Lex. iiij.

CVm quidam rei ſtipulandi certos habebant reos promittendi, vel vnus forte creditor duos vel plures debitores habebat, vel econtrario multi creditores vnum debitorem: & alij ex reis promittēdi ad certos creditores debitū agnouerūt vel per ſolutionē vel per alios modos quos in anterioribus ſanctionibus interruptiōis inuenimus poſitos: & nos ampliauimus, vel forte ad vnū creditorē quidā ex debitoribus deuotionē ſuā oſtenderunt: vel cū plures eſſent creditores, debitor qui ſolus exiſteret, ad vnū ex his vel quoſdā debitū agnouit: et quęrebatur ſi eis vel ei daretur licētia aduerſus alios indeuotionē ſuā exercere, et quaſi tpe emenſo exactionē recuſare, vel quibuſdā ex debitoribus debitū agnoſcētibus, vel in iudicio pulſatis, deberēt & alij ab omni contradictiōe repelli: nobis pietate ſuggerente videtur eſſe humanū ſemel in vno eodē'que contractu qualicūq; interruptione vel agnitiōe adhibita, omnes ſimul compelli ad perſoluendū debitum, ſiue plures ſint rei ſiue vnus, ſiue plures creditores ſiue nō amplius quàm vnus. Sancimus in omnibus caſibus quos noſter ſermo cōplex9 eſt, aliorū deuotionē vel agnitionē vel ex libello admonitionē alijs debitoribus pręiudicare, & alijs prodeſſe

creditoribus. Sit itaq; generalis deuotio, & nemini licet at alienam indeuotionem ſequi, cum ex vna ſtirpe vnoq; fonte vnus effluxit contractus, vel debiti cauſa ex eadem actione apparuit.

De fideiuſſoribus & mandatoribus. Titu. xli.

Publicatio bonorum debitoris fideiuſſorem non liberat. Bartolus.

Imperatores Seue. & Antoninus Lyſiæ. Lex prima.

SI LYSIAS adempta parte bonorum exulare iuſſus eſt: non niſi pro parte quam retinuerit, creditoribus obligatus eſt. Verum qui pro eo fidem ſuam aſtrinxerunt: iure priſtino conueniri poſſunt.

Licitum eſt creditori habenti pignora agere contra fideiuſſorem: tamen debet ei pignora cedere, niſi in aliud debitum poſſit retinere. Bal.

Iidem. aa. Plautio. Lex. ij.

CReditori qui pro eodem debito & pignora & fideiuſſorem accepit: licet, ſi malit, fideiuſſorem conuenire in eam pecuniam in qua ſe obligauerit. Quod cũ facit: debet ius pignorum in eum transferre. Sed cum in alia quoque cauſa eadẽ pignora vel hypothecas habet obligatas, non prius compellendus eſt tráſferre pignora quàm omẽ debitum exoluatur.

Expreſſio eorũ quę tacite inſunt, nihil operatur. Et quoties plures ſinguli fideiubẽt, quilibet inſolidum videtur fideiubere. Bal.

Iidem. aa. Maximo. Lex. iij.

NOn recte procuratores noſtri ſi allegationi tuæ fides adeſſet, audire te noluerunt ex bonis fideiuſſoris quę ad fiſcũ peruenerũt pecuniã repetentẽ, ſed reũ principalẽ conuenire iuſſerunt: cũ electiõis poteſtas permittatur creditori. Sed cũ duos fideiuſſores accepiſſe te proponas: ſi alter idoneus eſt, intelligis te diuiſa quãtitate partẽ cõpetẽtẽ à ꝓcuratore noſtro petere debere, et aduerſus aliũ fideiuſſorem experiri. Nã licet ſignifices adiectum eſſe in obligatione vt ſinguli inſolidũ tenerẽtur: tamẽ nihil hæc res mutat cõditionẽ iuris & conſtitutionẽ. Nam et quũ hoc non

adĳciatur, ſinguli tamen inſolidum tenentur: ſed vbi ſunt omnes idonei, in portionem obligatio diuiditur.

IN Authen. de fideiuſ. & mãda. §. ſi quis igitur. &c. §. nõ ſolum. colla. prima conſtitu. iiĳ.

Iure nouo prius conuenitur principalis ſi eſt pręſens: & demum eo diſcuſſo fideiuſſor. Bal.

PRæſente tamen vtroq; non permittitur interceſſorem cõueniri priuſq̃ reus inuentus eſt minus idoneus ſiue in totũ ſiue in partẽ. Abſentę autẽ reo pręſens interceſſor iure quidẽ conuenitur: ipſo tamen deſiderãte iudex definiet tẽpus intra quod deducat reũ primo cõueniẽdũ, ipſo in ſubſidiũ reſeruando. Nam tranſacto tẽpore cõpellitur interceſſor ſatiſfacere, ceſſis ſibi à creditore actionibus, abſq; diſtinctione contractus ſiue interceſſionis.

Obligatione nouata fideiuſſores non ſunt obligati: niſi ipſi ſe de nouo obligauerint. Bal.

Imperator Antoninus. a. Maximę. Lex. iiĳ.

NOuatione legitime pfecta debiti in aliũ trãſlati, prioris contractus fideiuſſores vel mandatores liberatos eſſe nõ ambigitur, ſi modo in ſequenti ſe nõ obligauerũt.

Poteſtas à iure conceſſa, per pactum poteſt modificari. Bal.

Idem. a. Patamoni. Lex. v.

IVre noſtro eſt poteſtas creditori relicto reo eligendi fideiuſſores: niſi inter cõtrahẽtes aliud placitũ doceatur.

Subſcribens ſe vt teſtis, non dicitur fideiubere. Sali.

Idem. a. Pollę. Lex. vi.

SI pater tuus pro Cornelio cũ pecuniam mutuã acciperet, ſe non obligauit: fruſtra ex eo quòd tabulas obligationis vt teſtis ſignauit, conueniris.

Mandator non obligatur ex forma ſtatuti, vel omiſſa forma mandati. Bal.

Idem. a. Heroti. Lex. vĳ.

SI creditor conditioni mandato aſſcriptę, cum pecuniam mutuam daret, in accipiendis hypothecis non paruit, fruſtra te iudicio mandati conuenit: quando non aliâs te obligaſſe intelligaris, quàm ſi pignoribus contraheretur obligatio.

Filiusſamilias poteſt pro patre fideiubere. But. et. Sa.

¶ Imperator Alexander. a. Longo. Lex. viij.

FIliusſamilias qui pro patre, quanuis in venditione fundi, fideiuſſit: tenetur.

Licet actum ſit hypothecaria, non liberatur fideiuſſor. Baldus.

¶ Idem. a. Ariſtocrati. Lex. ix.

ETiam ſi de iure obligationis pignorum actum fuerit: fideiuſſoribus liberatio non contingit.

Si fideiuſſor interceſſit in ſortẽ & in vſuras, tenetur in totũ: & habet beneficium hoc diuiſionis. Bal.

¶ Idem. a. Vitali. Lex. x.

FIdeiuſſor ſeu mãdator ſi in vſuras quoq; obligatus eſt, iuſtã cauſam recuſandi eas ſoluere non habet. Vt autẽ is qui cũ altero fideiuſſit, non ſolus cõueniatur, ſed diuidatur actio inter eos qui ſoluendo ſunt: ante condemnationẽ ex ordine poſtulari ſolet.

Fideiuſſor ſoluens ſolidum, non agit contra fideiuſſores niſi actiones ſint ceſſę: & vt cedantur, poteſt petere tam à fiſco creditore quàm à priuato. Bal.

¶ Idem. a. Saluſtio. Lex. xi.

CVm alter ex fideiuſſoribus inſolidũ debito ſatiſfaciat: actio ei aduerſus eũ qui vnà fideiuſſit, non cõpetit. Potuiſti ſanè quum fiſco ſolueres, deſiderare vt ius pignoris quod fiſcus habuit, in te transferretur: & ſi hoc ita factum eſt, ceſſis actionibus vti poteris. Quod et in priuatis debitis obſeruandum eſt.

Fideiuſſor obligatur etiã per hęc verba, quid ni faciã, vt patet. ff. de verbo. obligatio. l. i. §. ſi quis ita interroget.

¶ Idem. a. Theodoro. Lex. xij.

BLanditus tibi eſt qui nõ teneri te perſuaſit quòd cũ ꝓ alio interuenires, quid ni faciã? dixiſti: cũ & his verbis obligationẽ verborũ poſſe contrahi, pridẽ receptũ eſt.

Qui promittit latronem inuenire, videtur promittere in iudicio ſiſti: & ſi non ſiſtit, punitur. But.

¶ Pars epiſtolę Gordiani. a. ad Auxium. Lex. xiij.

SI Barſatoram latronem Lyſanias decurio inuenturũ ſe ſpopondiſſet: aut exhibere compellendus eſt, aut trans

mittendus ad pręfectũ prętorio vel praeſidem prouincię.
Sola ſolutio non acquirit fideiuſſori hypothecariam vel perſonalem niſi cedantur. Bal.
Idem.a.Salmano. Lex.xiiij.
MAndati actio perſonalis eſt:quę ſi nomine fideiuſſoris vel aduerſus debitorem ſeu hęredes eius competit:pręſes prouincię quę deberi compererit,reddi iubebit. Pignora etenim quę reo ſtipulãdi nexa fuerant: ita demũ ad vos tranſeunt ſi facta nominis redemptione ſolutio celebrata eſt,vobiſque mandatę ſunt actiones. Quod ſi factum eſt:ea quoque vobis perſequẽtibus, aduerſus pignorum poſſeſſores extraordinariam iuriſdictionem idem vir clariſſimus impartietur.
Fideiuſſor ſoluens indebitum,agit condictione indebiti. Item ſi fiſcus ſuccedit reo debendi, & ſoluit,liberat fideiuſſores.Bal.
Idem.a.Claudiano. Lex.xv.
SI indebitam pecuniam quaſi ex cauſa fideiuſſionis obſtrictus in cautiõem per errorẽ deduxiſti:tam doli mali exceptione vti,quàm cõdicere vt obligatio tibi accepto feratur,potes.Non eſt autem dubium fideiuſſorem , rei promittendi bonis ad fiſcum deuolutis,ſi idẽ fiſcus ob debitum reſtituendum fuerit conuentus & ſoluerit, liberari.
Actio per litis conteſtationem diuiſa,integrari non poteſt. Baldus.
Idem.a.Maximo. Lex.xvi.
LIberũ fuit antequã lis aduerſus oẽs fideiuſſores conteſtaretur:vnũ eorum eligere creditori,ſi modo cęteros minus idoneos exiſtimaret.At nũc poſt litis cõteſtationẽ petitionem diuiſam redintegrari iuris ratio non patitur.
Omiſſo pignore põt cõueniri fideiuſſor:niſi contrariũ ſit actũ.h.d.hoc eſt correctũ, quia eouſq; poteſt ad bona debitoris ſine controuerſia haberi recurſus: & nõ põt fideiuſſor ĩquietari:vt ſupra eo.auth.pręſente.Bal.
Idem.a.Braſi. Lex.xvij.
OMiſſis quoque pignoribus fideiuſſorem à creditoribꝰ vtiliter conueniri,niſi in id tantum quod ex his refici non poterit acceptus ſit,explorati iuris eſt.

Creditor qui vendit rem obligatam minus iuſto precio, totum iuſtum ſibi computare tenetur. Baldus.

Imp. Philippus. a. Smyrnę. Lex. xviij.

SI (vt proponis) fundum ob debitum obligatum, nõ iuſto precio vendidiſti: reſiduam quantitatẽ quam ex pcio eiuſdem ſeruare potuiſſes, refundi tibi à fideiuſſore nõ iure poſcis.

Suſcipiens obligationem pro alio, poteſt conueniri omiſſo reo principali qui accepit pecuniã mutuo. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Sabino. Lex. xix.

SI alienam reo principaliter conſtituto obligationem ſuſcepiſti, vel fideiuſſorio ſiue mandatorio vel quocũque alio nomine pro debitore interceſſiſti: nõ poſſe creditorẽ vrgere eum qui mutuã accepit pecuniam, magis q̃ te conuenire, ſcire debueras: cum ſi hoc in initio contract9 ſpecialiter non cõplacuit, habeat liberam electionem.

Licet principalis ſit confiſcatus, poteſt conueniri fideiuſſor. Baldus.

Iidem. aa. Aureliano. Lex. xx.

SEntentia bonorum omnium ademptionem cõtinente rei damnati principalis intercceſſores eligendi creditori poteſtas non adimitur.

Sicut ſubuenitur creditori vt eligere poſſit fideiuſſores: ita ſubuenitur fideiuſſori vt fiat pignorũ ceſſio. Bal.

Iidem. aa. Iuliano. Lex. xxi.

SIcut eligẽdi fideiuſſores creditor habet poteſtatem, ita interceſſorem poſtulantẽ cedi ſibi hypothecę ſiue pignoris obligata iure, non prius ad ſolutionem niſi mandata ſuper hac re fuerit perſecutio, conuenit vrgeri.

Non poteſt teneri mandator vltra quàm principalis teneatur. Baldus.

Iidem. aa. Hermiano. Lex. xxij.

SI vltra hoc quod accepit ea pro qua te mandatorio nomine interceſſiſſe cõmemoras, daturum te ſcripſiſti: præſes prouinciæ ex hoc quod vltra mãdatum tuum numeratum eſt, à te nihil exigi patietur.

Siue eligatur principalis ſiue acceſſorius, non prohibetur creditor ad alium eorum accedere, nec ad electũ

reuerti. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Antonino. Lex.xxiij.

REos principales, vel mãdatores ſimpliciter acceptos eligere, vel pro parte conuenire, vel ſatis non faciente contra quem egeras primo, poſt ad alium reuerti (cum nullus de his electione liberetur) licet.

Fideiuſſoris obligatio tranſit ad hæredem. ſed ſi fideiuſſor debitori ſuccedit: obligatio fideiuſſoris confunditur, & non poteſt ammodo vt fideiuſſor, ſed vt principalis conueniri. Baldus.

¶ Iidem.aa. Procampio. Lex.xxiiij.

FIdeiuſſoris quidem hæres exemplo rei principalis tenetur: ſed ſi idem vtriſq; ſuccedat, interceſſionis obligatione finita, velut principalis tantum debitoris hæres conueniri poteſt.

Si pignora diſtracta ſint vſucapta, fideiuſſor nõ prohibetur conueniri. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Philippo. Lex.xxv.

PIgnoribus datis à reo principali diſtractis, nec poſt lõgi temporis interuallum reſiduum à fideiuſſore creditor petere prohibetur.

In iudicio ſtipulatio pœnalis habens diem, pœna cõmittitur, & purgatur: quod locum habet in pręparatorijs, non in deciſorijs. Baldus.

¶ Imp. Iuſtinianus.a. Iuliano.p̄.p̄. Lex.xxvi.

SAncimus ſi quis pro alio ſpoponderit quatenus eum intra certũ tempus tradat, vel certam quantitatẽ pecuniarum pro eo inferat: & tempore ſtatuto iam effluente nõ potuerit eum repræſentare: non ſtatim pecunias ꝓ eo ſtipulatas inferre, ſed cõpetere quidem poſt temporis lapſum omnimodo pœnalem actionem: non autem ſtatim ſummam pro qua fideiuſſor admiſſus eſt, profligari: ſed ſi quidem vſq; ad ſex menſium ſpatiũ tempus ſtatutũ ſit, aliud tantũ ei indulgeri ſancimus: intra quod ſi poſſit perſonam exhibere & eam tradere, pœna ſit liberatus. Si autem amplius q̃ ſex menſium tẽpus ab initio conſtitutum eſt: tunc quanticunq; temporis curricula data ſunt, tamẽ poſt lapſum eorũ ſemeſtres tãtum habere eum inducias,

intra quas ſit ei licentia perſonam & non pecunias reddere. Sinautem & ſecunda adiectio temporis excedat, tunc omnimodo pœnam pecuniariam perſoluat. Sed ſi quidem poſt ſtatutum ab initio tẽpus completum maluerit reum pro quo conuenitur defendere: licere ei hoc facere, niſi pacti tenor ad hoc reclamauerit, ſi forſitan ſine defenſione facienda pro eo fideiuſſit. Sed ſi defenſionem ſubierit, eam vſq; ad finem implere: nulla ei licentia concedẽda in medio perſonam tradere, & pecuniarũ dationem effugere. Sinautem & ſecundũ tempus effluxerit, nullo modo ei licentia concedatur nec ad defenſionis venire præſidium, ſed omnimodo pœnam cõferat, niſi intra primum tempus quod ſtatutum eſt, reus principalis ab hac luce fuerit ſubtractus. tunc em̃ penitus ab exactione pœnę liberũ cũ cuſtodiri oportet. Quòd ſi ſecundo tempore inſtante mortuus fuerit, nihilominus pœna iam cõmiſſa à fideiuſſore exigatur: omnibus quę in fideiuſſores quãdo tali pœnę fuerint illigati ſtatuimus, & in hæredes pro vtilitate eorum obtinentibus.

¶ Fideiuſſor de iudicio ſiſti ſi non eſt inde confecta ſcriptura fideiuſſionis, licet poſtea apparet confeſſio in ſcriptis, non tenetur: niſi intra duos menſes lis initietur: & hoc eſt in cauſa priuata, ſed in cauſa publica perpetuo tenetur. Baldus.

¶ Idem. a. Iuliano. Lex. xxvij.

SI fideiuſſor nullam quidem cautionem faciat oſtendẽs ſe fideiuſſorem extitiſſe: præſentibus autem tabularijs hoc confeſſus eſt quòd in fide ſua eum ſuſcepit: dubitabatur à Paleſtina aduocatione vtrum'ne poſt duos mẽſes liberetur, quaſi ſine ſcriptis fideiuſſione facta, ſecundũ generalia edicta ſublimiſſimę prętorianę ſedis: an, vtpote ſcriptura interueniẽte, teneatur. Et diuiſio alia introducebat, ſi idem iuris eſſe debeat tam in publicis cauſis q̃ in priuatis. Sancimus itaq; niſi confeſſio literis expoſita fuerit à fideiuſſoribus ex repræſentatione perſonarum, licet atteſtatio ſuper hoc proceſſerit, attamen adhuc ſine ſcriptis eſſe fideiuſſionem, videlicet in cauſis priuatis, exiſtimari: & duobus mẽſibus effluentibus, ab huiuſmodi nexu fideiuſ-

ſores liberari, niſi in tẽpus certum data eſt fideiuſſio. Tũc enim intantum eã extendi in quantũ etiam atteſtatio fuerit expreſſa. Sinautem in publica cauſa neceſſitas interueniat, tunc omimodo atteſtationem pro ſcriptura haberi. Multis etenim priuilegijs ꝓpter publicas neceſſitates publico iuri pręſtitis, non abs re eſt & nos huiuſmodi pręrogatiuam ei condonare.

Conteſtatio facta cõtra alterum principaliter vel acceſſorie obligatum, non liberat alterum. Et illud quod cotidie conſueuit apponi in inſtrumentis, debet haberi pro appoſito. Baldus.

Idem. a. Iuliano. Lex. xxviij.

GEneraliter ſancimus quẽadmodum in mandatorib⁹ ſtatutum eſt vt conteſtatione contra vnum ex his facta alter non liberetur: ita & in fideiuſſoribus obſeruari. Inuenimus etenim & in fideiuſſorum cautionib⁹ plerũq; ex pacto huiuſmodi cauſę eſſe proſpectum. Et ideo generali lege ſancimus nullo modo electione vnius ex fideiuſſoribus vel ipſius rei alterũ liberari, vel ipſum reum fideiuſſoribus vel vno ex his electo liberationem mereri niſi ſatiſfiat creditori, ſed manere ius integrum donec inſolidũ ei pecunię perſoluãtur, vel alio modo ſatis ei fiat. Idem'q; in duobus reis promittendi conſtituimus, ex vnius rei electione præiudicium creditori aduerſus alium fieri non cõcedentes, ſed remanere & ipſi creditori actiones integras & perſonales & hypothecarias, donec per omnia ei ſatiſfiat. Si enim pactis conuẽtis hoc fieri conceditur, & in vſu cotidiano ſemper hoc verſari aſpicimus: quare nõ ipſa legis authoritate hoc permittatur, vt nec ſimplicitas ſuſcipientium contractus ex quacunque parte poſſit ius creditoris mutilare?

De nouationib⁹ & delegationib⁹. Tit. xlii.

Delegatio inuito debitore fieri nõ poteſt, ſed iurium ceſſio poteſt fieri eo inuito. Baldus.

Imp. Alexander. a. Timotheo. Lex prima.

DELEGATIO debiti niſi conſentiente & ſtipulanti ꝓmittente debitore iure perfici nõ poteſt.

Nominis autem venditio ignorante vel inuito eo aduerſus quem actiones mandantur, contrahi ſolet.

Delegans facta delegatione contra delegatum non retinet ius agendi. Baldus.

¶ Imperator Gordianus. a. Firmino. Lex. ij.

EX contractu pecuniæ creditæ actio inefficax dirigitur, ſi delegatione perſonę rite facta, iure nouationis vetuſtior contractus euanuit.

Ceſſio actionū non liberat debitorē, ideo cedenti poteſt ſolui, prętereq̄ in tribus caſibus hic poſitis. Delegatio vero ſolenniter facta debitorem liberat, & ipſum nouo creditori obligat. Salicetus.

¶ Idem. a. Mutiano. Lex. iij.

SI delegatio nō eſt interpoſita debitoris tui, ac propterea actiones apud te remanſerunt: quanuis creditori tuo aduerſus eum ſolutionis cauſa mandaueris actiones, tamē anteq̄ lis cōteſtetur, vel aliquid ex debito accipiat, vel debitori tuo denunciauerit, exigere à debitore tuo debitam quantitatē non vetaris, & eo modo tui creditoris exactionem contra eum inhibere. Quòd ſi delegatione facta, iure nouationis tu liberatus es: fruſtra vereris ne ex eo ꝙ quaſi à cliente ſuo non faciat exactionem, ad te periculum redundet: cum per verborum obligationem volūtate nouationis interpoſita, à debito liberatus ſis.

Procurator cōſtitutus ad exigendum, non poteſt remittere non exacta, niſi habeat generale mandatum cū libera. Baldus.

¶ Idem. a. Suratro. Lex. iiij.

NOn abſtulit tibi procurator tuus actionem, ſi cum ei mandaſſes exactionē pecunię quam ij tibi debebant contra quos ſupplicas: parte accepta, de reliquo eos liberauit: cum neq; contra voluntatē tuam nouationē facere, neq; in eo quod nō ſoluebatur eos liberare potuerit.

Non debet quis mihi fidem rumpere, licet ſibi rumpatur ab alio. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Maximo. Lex. v.

SI pater tuus cui te ſucceſſiſſe ꝓponis, creditori ꝓ Alexandro ſuſcepto nomine certam pecuniam ſtipulanti

ſpopondit:licet per improbitatem Alexãder ei ſatis nõ fecit,tñ ſummę repromiſſę nimis improbe ſolutio negatur.

Etiam creditori creditoris debitor inuitus non delegatur.Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Derzi. Lex.vi.

NEc creditoris creditori quiſquam inuitus delegari poteſt.

Perſonalis actio nõ ſequitur debitorẽ debitoris.Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc.Zoilo. Lex.vij.

SI ſoluere tibi pecuniam delegatus Eucarpus, dare ſpopondit,vel debitum conſtituit: ſuo nomine conueniri poteſt:alioqui aduerſus eum experiri pro chirographario debitore tuo fruſtra conaris.

Obligatio per obligationem nõ nouatur etiam ſi noua perſona interueniat,vel obligationi aliquid addatur vel detrahatur.vnde naturalibus verbis,id eſt expreſſis debet fieri nouatio:nõ per ſubauditum ſeu extrinſecum verbis ipſis intellectum.vel ſic:Olim fiebat nouatio noua perſona interueniente addita vel mutata quãtitate: hodite non,niſi hoc agatur expreſſe.Bal.

¶ Imperator Iuſtinianus.a.ad Senatum. Lex.viij.

NOuationum nocentia corrigentes volumina, & veteris iuris ambiguitates reſecantes,ſancimꝰ ſi quis vel aliam perſonam adhibuerit vel mutauerit, vel pignus acceperit, vel quantitatem augendam vel minuendam eſſe crediderit,vel conditionem ſeu tempus addiderit vel detraxerit,vel cautionem minorem acceperit,vel aliquid fecerit ex quo veteres iuris conditores introducebant nouationes:nihil penitus prioris cautelę innouari,ſed anteriora ſtare, & poſteriora incremẽtũ illis accedere: niſi ipſi ſpecialiter remiſerint quidem priorem obligationem, & hoc expreſſerint quòd ſecundam magis pro anterioribus elegerint. Et generaliter definimus voluntate ſolum eſſe non lege nouandum , etſi non verbis exprimatur vt ſine nouatiõe(qđ ſolito vocabulo ἄνευ καινότητος Gręci dicũt) ſa procedat. Hoc enim naturalibus ineſſe rebus volumus, & non verbis extrinſecus ſuperuenire.

¶ De ſolutionibus & liberationibus. Titu.xliii.

Debitor ex pluribus cauſis poteſt eligere tempore ſolutionis in quā cauſam ſoluat. et ſi ipſe non eligit, poteſt eligere creditor in quam cauſam accipiat. et ſi nemo eligit, lex præſumit electionē in duriorē cauſā: & ſi eſt debitū vſurariū, priꝰ in vſuras, deinde in ſortē. Bal. & Sa.

Imperator Anto.a. Ariſtoni. Lex prima.

IN POTESTATE eius eſt qui ex pluribus contractibus pecuniam debet, tēpore ſolutionis exprimere in quā cauſam reddat. Quòd ſi debitor id nō fecit, cōuertitur electio ad eū qui accepit. Si neuter volūtatē ſuā expreſſit: priꝰ in vſuras id quod ſoluit, deinde in ſortē accepto feret.

Si fiſcus ſuccedit debitori & creditori, confunditur obligatio. Baldus.

Imperator Alexander.a. Baſſę. Lex.ij.

Liberari fideiuſſores quoties fiſcus tam debitori quàm creditori, licet diuerſis ſtationibus, ſuccedit: ius certū eſt. Quod & in tua perſona procuratores mei cuſtodient.

Seruo mutuanti poteſt mutuum reddi ſi peculium non eſt ei ademptum. Baldus.

Imperator Gor.a. Apollonio. Lex.iij.

SI cum ſeruus liberam peculij adminiſtrationem haberet, mutuam ab eo accepiſti pecuniam: eiq́ue ante ademptum peculium, vel priuſquam ademptum cognoſceres, eam exoluiſti: ea ſolutione liberatus es.

Siue ſoluatur creditori ſiue alij eius mandato, liberatur ſoluens, licet inſtrumenta penes creditorem remaneant non inciſa nec cancellata. Bal.

Idem.a. Rufino. Lex.iiij.

NIhil intereſt vtrum creditori mutuam pecuniam ſolueris, an ex eius voluntate ſeruo numeraueris. Nec enī ex eo quòd creditor conceſſit in fatum priuſquā inſtrumēta redderet, euacuatę obligatiōis vires reparari queūt.

Non poteſt quis compellere alienum creditorem vt ſibi cedat actionem contra eius debitorem. Sali.

Idem.a. Celſo. Lex.v.

NVlla tibi aduerſus creditorem alienum actio ſupereſt eo quòd ei debitam quantitatem offerens, ius obliga

tionis in te tranſferri deſideras: cum ab eo te nomen comparaſſe non ſuggeras, licet ſolutione ab alio facta nomine debitoris euaneſcere ſoleat obligatio.

Confeſſio totius per errorem facta nõ pręiudicat niſi in parte recepta. Sali.

Idem. a. Alexandro. Lex. vi.

SI inter patrem tuũ eoſq; quos debitores eſſe dicebas, non de dubia lite tranſactio facta eſt, ſed parte tãtummodo recuperata vniuerſum ſe recepiſſe cauit, nec de ſuperfluo eos quos verbis obligauerat, per acceptilationem liberauit, nec donationis cauſa id factum eſt: exuberantis debiti integra ei repetitio competit.

Ne currant vſurę vel quicquã pœnale, fit compenſatio ipſo iure. Baldus.

Idem. a. Antiocho. Lex. vij.

EIus quantitatis cuius petitionẽ ratio compenſationis excludit: vſuras non poſſe repoſci manifeſtum eſt.

Hæc lex legitur duobus modis, ſecundũ Bal. & vtraque lectura eſt notabilis. Prima lectura eſt talis: Qui pmittit certo loco ſoluere: nõ poteſt denuo cogi alibi ſoluere. Secunda lectura: Creditor non poteſt compellere debitorem vt ſoluat alibi quàm in loco deſtinato. etiã ſi alibi poſſet ſolui & offerri, tamen creditor non cogitur nouare contractum. Bal.

Idem. a. Rupho. Lex. viij.

VSuras quę quotannis in vrbe numerandę ſunt, promittere alio loco dependi, niſi ex iuſta cauſa, exempli ratio minime ſinit.

Locus congruus offerendi eſt locus ſoluendi, & non alius. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Caſſio. Lex. ix.

OBſignatione totius debitę pecuniæ ſolenniter facta, liberationem contingere manifeſtum eſt: ſed ita demũ oblatio debiti liberationem parit, ſi eo loco quo debetur ſolutio fuerit celebrata.

Datio in ſolutum ex pacto nõ poteſt per pœnitentiã reuocari. Baldus.

Idem. aa. Ambroſio. Lex. x.

SVcceſſores eius qui maior viginti & quinque annis in ſolutum pro debito iure mācipia dedit: hæc reuocare non poſſe conſtat.

Quod debetur vxori, nō poteſt ſolui marito ſine voluntate vxoris etiam ſi vxor ſit minor vigintiquinque annis. Baldus.

Iidem. aa. Capitolinę. Lex. xi.

CVm maritum tuum à debitoribus tuis minoris vigintiquinque annis conſtitutæ velut ex cauſa tibi debiti aliquas accepiſſe quātitates, nec tamē te cōſenſum accōmodaſſe ſignifices: nullum tibi pręiudicium potuit fieri, niſi factam ſolutionem poſt maiorem ętatem ratam feceris.

Quod mihi debes, alij ſoluere non potes niſi me mandante vel ratum habente. Baldus.

Iidem. aa. Eutychio. Lex. xij.

INuito vel ignorante creditore qui ſoluit alij, ſe non liberat obligatione. Quòd ſi hoc vel mādante vel ratum habente eo fecerit: non minus liberationem conſequitur quàm ſi eidem creditori ſoluiſſet.

Simulata liberatio non eſt liberatio. Bal.

Iidem. aa. Capitoni. Lex. xiij.

SI obligatum hominem ex cauſa mandati, non per ſtipulationē facta nouatiōe poſt acceptilationē liberaſti, ſed tātū receptā ex eadem cauſa debitā quātitatē falſo ſcripſiſti: figmēto, veritatis extingui non potuit obligatio.

Plus probat confeſſio debiti recepti quàm inſtrumēti redditio. Sali.

Iidem. aa. Heretæ Lex. xiiij.

PEcunię ſolutę profeſſio collata inſtrumento, maiorem geſtę rei probationem continet quàm ſi chirographū acceptę pecuniæ mutuę fuiſſet redditum.

Chirographum redditum debitori ſine volūtate creditoris, non liberat debitorem: & ex ipſo inſtrumento quod ipſe debitor tanquam pro ſe producit, conuincitur, & ad ſoluendum compellitur.

Iidem. aa. Quartino. Lex. xv.

QVod debitori tuo chirographū redditū cōtra volūtatē tuā aſſeueras: nihil de iure tuo diminutū eſt.

Quibuſcunq; itaq; argumentis iure proditis hãc obligationem tibi probanti, cũ pro huiuſmodi facto liberationẽ minime conſecutũ iudex ad ſolutionẽ debiti iure cõpellet.

Ius pro re inuito creditore cedi non poteſt. Bal.

¶ Iidem. aa. Chadi. Lex. xvi.

EVm à quo mutuam ſumpſiſti pecuniam, in ſolutum nolentem ſuſcipere nomen debitoris tui compelli iuris ratio non permittit.

IN Auth. de fideiuſſo. & mã. § quod aũt. col. i. cõſt. iiij.

Hęc authẽ. in principio excipit caſũ. Et no. ꝙ colligitur in lege præcedenti: & h. d. Si debitor quantitatis non habet aliunde vnde ſoluat, poteſt rem meliorẽ quã habet in ſolutũ dare creditori ꝓ ęſtimatione diſtrictius fienda per iudicẽ, & cum cautela de euictione. & ſi creditor reperit emere volentem, non compellitur tunc in ſolutum recipere, ſed debitor tenebitur illi vendere cautela adhibita quòd de precio ſatiſfiet creditori. Sali.

HOc niſi debitor in pecunia vel alia re mobili ſoluere nequeat. tunc enim res immobilis quam debitor habet meliorem, ſolui poteſt, facta per iudicem ſubtili eius cauſę ęſtimatione: vt rem prædictam & debitori ſoluere, & creditori liceat petere: præſtanda creditori cautela de euictiõe quę debitori poſſibilis ſit. quod eſt in omni actione. At ſi creditor paratus ſit emptorem rei pręſtare: oportet debitorẽ cautela iudicis arbitrio creditori prębita, rem tunc diſtrahere vt ſatiſfiat creditori.

Aliud ꝓ alio volẽti creditori ſolui poteſt. Bal. & Sa.

¶ Iidem. aa. Caſſio. Lex. xvij.

MAnifeſti iuris eſt tam alio ꝓ debitore ſoluente, quã rebus pro numerata pecunia cõſentiente creditore datis tolli paratam obligationem.

In generali ſermone non continetur perſona loquentis. Bal. & ad hoc allegatur.

¶ Iidem. aa. Domitio. Lex. xviij.

INquiſitio veritatis tolli non potuit quòd chirographa quę fecerat procurator tuus, recepta, tibiq; reſtituta ab ipſius hærede proponas cum ſubſciptione procuratoris ſignificante quòd nihil creditoribus debeatur: cũ nihil præ-

hibeat & creditoribus ſatiſfactũ eſſe, & nõ veſtrę pecunię ſed ipſius cui negocium gerendum mandaueras, proceſſiſſe ſolutionem.

Solutum ſeruo recipiendis pecunĳs præpoſito, liberat ſoluentem: & licet chirographum debiti ſit apud dominũ, non caſſum ſcilicet nec cancellatum, tamen eius vigor intrinſecus ſublatus eſt: quia eius obligatio extincta. Baldus.

Iidem. aa. Diogeni. Lex. xix.

SI actore ſeruo tam mutuis dandis pecunĳs quàm debitis recipiẽdis prępoſito, in hoc quod ſuſceperas, eius dominę per ipſum ſatiſfeciſti: inſtrumẽtum inane ſolutione celebrata nihil tibi nocere poteſt. Aliter enim ſoluentes ſeruo, de actiõe dominę liberare ſe minime poſſunt.

Operarum exceptio poteſt cum pecunia compenſari. Baldus.

Iidem. aa. Euphrati. Lex. xx.

SI operas certi ſerui pro pecunia ſumpta ſibi in debitũ compenſare placuit creditori: his ſecundum conuentionis fidem prędtitis, de mancipio reſtituẽdo pacti tenor ſeruari debet.

Solutio partis nõ liberat à toto, licet ibi ſit ſpe futurę numerationis confeſſio. Sed ſi pro parte in totum trãſigitur, in totum actio tollitur. Bal.

Iidem. aa. Rufo. Lex. xxi.

INtereſt multum vtrum'ne ſpe futurę numerationis ſuſcepiſſe te quod inſtrumento cõtinetur, ſcripſiſti: an accepta minore quantitate, tantum quantum lectio probat in ſcriptura conferri placuit. Nam ſuperiore caſu reſidui petitio debiti manet integra, poſteriore vero cõſenſu trãſactionis finitis ſtare conuenit.

Non refert vtrum inſtrumẽtum ſit inductum & cancellatum: ſiue etiam non inductum, nec cancellatum: dummodo debitum ſit ſolutum. Bal.

Iidem. aa. Grato. Lex. xxĳ.

INductum (id eſt cancellatum) nec'ne ſit chirographũ, vel iram ſolutionẽ ſemel debiti cauſa factam ei qui exigendi poteſtatem habuit probantium nihil intereſt.

Si creditor ſcripſit ſe recepiſſe debitum contemplatione literarum miſſarum ad ſoluere debẽtem: illo non ſoluente, integra manet petitio debiti. Sal.

Iidem. aa. Baſſo. Lex. xxiij.

SI literarum Auxenonis contẽplatione quas ad Ariſtonem de numeranda tibi pecunia dederat, recepiſſe te ſcripſiſti debitum: ab Ariſtone mandato non impleto, cũ petitio debiti maneat integra, nihil legitimam exactionẽ impedire poteſt.

Non debet quis id petere cuius contrariũ poſtulaturus non eſſet, niſi ſit actum. hoc dicit cum glo. ſecundum Butri.

Iidem. aa. Rufo. Lex. xxiiij.

CVm pro pecunia quam mutuo acceperas, ſecundum placitum Euandro te fundum dediſſe profitearis: eius induſtriam, vel euẽtum meliorem, tibi, non ipſi prodeſſe, contrarium non poſtulaturus ſi minoris diſtraxiſſet, non iuſte petis.

Qui excipit de ſolutione, debet probare. Bal.

Iidem. aa. Aurelio. Lex. xxv.

SOlutionẽ aſſeueranti, probationis onus incumbit: quo facto, chirographum condicere poteſt.

De acceptilationibus. Titulus. xliiii.

Liberatus per acceptilationem, errore facti vel iuris poſtea ſoluens repetit. Bal.

Imperator Anto. a. Primo. Lex prima.

IAM TIBI SCRIPSI POSSE apud iudicem quęri an ſolennibus verbis, tutoris authoritate interueniente, ſoror tua acceptilatione debitorem ſuum liberauerit. Quare ſi in repetenda pecunia quam exſoluit, diuerſa pars perſeuerauerit: vteris defenſionibus competentibus.

Acceptilatio facta ex cauſa donationis, omnem viam agendi perimit. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. Claro. Lex. ij.

SI donationis gratia nouatione facta per acceptilationẽ pręſtitiſti liberationẽ, omnis agendi via perempta eſt.

Interuenient Aequiliana ſtipulatione, & acceptilatio

ne ſequente:niſi creditor ſit talis ætatis cui reſtitutio indulgeatur, omnis agendi via præcluditur. Bal.

Iidem.aa.Demetrię. Lex.iij.

PEr Aquilianam ſtipulationem pacto ſubditā, obligatione pręcedente ſublata, & acceptilatione quæ fuit inducta, perempta: ei qui ex nulla cauſa reſtitui poteſt, omnis agendi via pręcluditur.

De euictionibus. Titulus.xlv.

Emptor vniuerſitatis non agit pro euictione rei ſuæ, nec ad ſumptus litis, niſi hoc ſpecialiter ſit promiſſum & conuentū.h.d.iſta ſingularis lex ſecundum Bal.

Imperatores Seue.& Anto.aa.Mutiano. Lex prima.

EMPTOR HAEREDITAtis rem à poſſeſſoribus ſumptu ac periculo ſuo perſequi debet. Euictio quoq; non pręſtatur in ſingulis, cum hæreditatē iure vęniſſe conſtet: niſi aliud nominatim inter contrahentes conuenit.

Etiam ſi iſta lex daretur in punctis, eſſet aurata: & breuiter hoc dicit: Donator tenetur de euictione ſi per ſtipulationem de euictione promiſit: ſecus ſi nudo pacto. Baldus.

Iidem.aa.Cartę. Lex.ij.

QVoniam auus tuus cum pędia tibi donaret, de euictione eorum cauit: potes aduerſus cohęredes tuos ex cauſa ſtipulationis conſiſtere ob euictionē prædiorū pro portione ſcilicet hæreditaria. Nudo autem pacto interueniēte, minime donatorē hac actione teneri certū eſt.

Antequam res euincatur, de euictiōe nō agitur, etiā ſi res ſit alij obligata. Bal.

Iidem.aa.Aurelio. Lex.iij.

QVi rem emit, & poſt poſſidet: quādiu euicta nō eſt, auctorem ſuū propterea quod aliena vel obligata res dicatur, conuenire non poteſt.

Pro pędio dato in ſolutum & euicto agitur de euictione vtili ex empto. Salicetus.

Imperator Anto.a.Gęorgio. Lex.iiij.

SI pędium tibi, p ſoluto datum, alijs creditoribus fuerat obligatum: cauſa pignoris mutata nō eſt. Igitur ſi hoc

iure fuerit euictũ: vtilis tibi actio contra debitorẽ cõpetit. Nam hmõi contractus vicem vẽditionis obtinet.

Emptor cui res eſt tradita, poteſt agere vt libera tradatur: & ſi conuenitur de precio, poteſt excipere de re non tradita. Baldus.

¶ Iidem.a.Petroniç. Lex.v.

EX ĳs prędĳs quæ mercata es, ſi aliqua à venditore obligata, et necdũ tibi tradita ſunt: ex empto actione cõſequeris vt ea à creditore liberẽtur. Idem etiam fiet ſi aduerſus venditorem ex vendito actione precium petẽtem doli exceptionem oppoſueris.

Licet venditor non obligauit ſe de euictione: tamen ex natura contractus tenetur de euictione. Bal.

¶ Imperator Alexan. Octauiano. Lex.vi.

NOn dubitatur et ſi ſpecialiter venditor euictionem non ꝓmiſerit: re euicta ex empto cõpetere actionẽ.

Fideiuſſor euictus poteſt conueniri ſolum denunciatione facta venditori. Sal.

¶ Idem.a.Hilario. Lex.vĳ.

AVctore laudato, ſi euicta res eſt: fideiuſſorem, etiã ſi agi cauſam ignorauerit, conueniri euictionis nomine poſſe, non ambigitur.

Tria faciunt ceſſare periculum euictionis, omiſſa denunciatio emptoris, eius abſentia, iudicis iniuria. Bal.

¶ Idem.a. Clementi. Lex.viĳ.

EMptor fundi niſi auctori aut hæredi eius denũciauerit: euicto prędio, neque ex ſtipulatu, neq; ex dupla, neque ex empto actionem contra venditorem vel fideiuſſorem eius habet. Sed & ſi iudicio emptor non adfuit, aut pręſens per iniuriam iudicis victus eſt abſente auctore vel fideiuſſore, regreſſum aduerſus eum non habet.

In cauſa euictiõis poteſt agi etiam pro intereſſe meliorationis. Salicetus.

¶ Idem.a.Terentio. Lex.ix.

SI controuerſia tibi poſſeſſionis quam bona fide te emiſſe allegas, ab aliquo mouetur, auctori hæredi've eiꝰ denuncia: & ſi quidem obtinueris, habebis quod emiſti. Sin autem euictum fuerit, à venditrice ſucceſſore've eius

conſequeris quanti tua intereſt: in quo continetur etiam eorum perſecutio quæ in rem emptam à te vt melior fieret erogata ſunt.

Quicquid eſt intra fines demonſtratum, videtur venditum: & ſi quid euincatur, debetur euictio: tamen ſi finium regundorũ agatur, propterea nihil debetur. Bal.

Idem. a. Largo. Lex. x.

SI fines agri venditor demonſtrauit, & legem dixit intra eos neminem ingreſſurum: ſi quid inde euincatur, periculo ſit auctoris. Quòd ſi finibus ſuis quos demonſtrauit, agrum vendidit: lis finalis ad venditorem non pertinet.

Exceptio, quem de euictione tenet actio, etiam locũ habet contra fideiuſſorem. Sal.

Idem. a. Clementię. Lex. xi.

EXceptione doli recte eũ ſubmouebis, quẽ ab auctore tuo fideiuſſorem accepiſti, ſi eius nomine controuerſiam refert, quaſi per vxorem ſuam antequam tu emeres comparauerit, qui vẽditioni adeò conſenſum dedit vt ſe etiam pro euictione obligauerit.

Iſta lex ponit de pacto de quo non habetur alibi in iure. Valet pactum quòd ſtatim re vẽdita lite mota reddatur precium emptori. vel ſic: Regulariter non agitur de euictione niſi euictio ſit ſecuta, aut exceptio iudicata. Baldus.

Imperator Gordia. a. Philippo. Lex. xij.

SIue in libertatem euictus eſt ſeruus quem mercatus es, ſiue cum comparares conuenit vt ſiqua quæſtio nomine eius relata eſſet, & ſi necdũ euictus eſſet, vt precium recuperares: præſes prouinciæ quod tibi præſtandum animaduerterit, reſtitui iubebit.

Res vendita in cauſa iudicati, non poteſt per debitorem euinci: & ſi euincatur ab alio, tenetur debitor de euictione. Vel ſic: Factum iudicis reputatur factũ partis. ad hoc allegatur. Bal.

Idem. a. & . c. Zollo. Lex. xiij.

SI ob cauſam iudicati pignora capta ſunt ex eius authoritate cui pręcipiendi ius fuit, eaque de quibus cõplecteris tu mercatus es: fruſtra ab ea quę cõdemnata eſt, vel

qui in eius locum ſucceſſit, eorum refertur quæſtio: quãdoquidem et ſi euictio eorum ab alio ſubſecuta fuiſſet, aduerſus eos debuiſſe dari actionem quibus preciȷ ſolutio proficit, meritiſſime reſponſum eſt.

Filius non poteſt euincere rem quam pater vendidit cuius ipſe eſt hæres. Baldus.

¶ Idem. a. Secundino. Lex. xiiiȷ.

SIue poſſeſſio vẽditoris fuit, filius eiuſdem'q; patris hæres fruſtra quæſtionem mouet: ſiue non patris, ſed filiȷ eius poſſeſſio fuit, de qua iure hęreditario auctor laudari poteſt, controuerſiam mouere non poteſt.

Re rite euicta tenetur de euictione venditor, & in pignus data ab eo. Baldus.

¶ Imp. Philippus. a. Menandro. Lex. xv.

SI non iniuria iudicantis, ſed iuris ratione ſuperatus es: pignus ob euictionẽ acceptũ ſolenniter perſequi potes.

Re euicta vel ei9 parte, venditor tenetur de euictione: in qua veniunt impenſę factę ad perpetuam rei vtilitatem, deductis fructibus: ipſe autem euincens non tenetur ad reſtitutionem preciȷ. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Alexandro & Diogeni. Lex. xvi.

SVper empti agri quęſtione diſceptabit præſes prouinciæ: & ſi portionem diuerſę partis eſſe cognouerit, impenſas quas ad meliorandam rem vos erogaſſe conſtiterit, habita fructuũ ratione reſtitui vobis iubebit. Nam ſuper precio euictę portionis non eum qui dominium euicerit, ſed auctricem conueniri conſequens eſt.

Re euicta venditor certioratus tenetur de dãno emptoris. Baldus.

¶ Iidem. aa. Mutiano. Lex. xviȷ.

SI cum quæſtio tibi ſuper eo quem comparaueras moueretur, auctorẽ tuum certum feciſti, nec citra iudicis diſceptationem eum quem emeras tradidiſti: præſes prouincię in damnis quę te toleraſſe meminiſti, medelam iuris adhibebit.

Emptor ſerui eo pronunciato libero agit de euictione, ſecus ſi eſſet pronunciatus ſeruus. Baldus.

¶ Iidem.aa.Euthioco. Lex.xviij.

SI ſtatus tibi ſuper homine vẹnũdato mota quæſtio eſt: ſolennibus quæ iuris admittit ratio interpoſitis, ſi ſecũdum libertatem fuerit lata ſententia, poteris de euictione eius quem comparaueras, ſi neſciens eius conditionẽ comparaſti, ſine aliqua dubitatione auctorẽ vel eius fideiuſſores hæredes've eorum conuenire. Quòd ſi fuiſſe ſeruum ſententia declarauerit, intelligis ad venditorem te reuerti non poſſe.

Emptor q̃ præſcripſit, debet ſe tueri exceptione præſcriptionis: & qui eandem omittit, de euictione regreſſum non habet. Baldus.

¶ Iidem.aa.Theodoſiano. Lex.xix.

SI obligata prædia vẹnundediſti, & longi temporis præſcriptione ſolita emptores ſe tueri poſſunt: euictionis periculum timere non potes.

Ex perſona venditoris iudicium cum emptore ſopitum non retractatur: tamen emptor non habet regreſſum de euictione, niſi venditori denũciauit. Baldus.

¶ Iidem.aa.Solidio. Lex.xx.

SI parentes veſtri mancipia vẹnundederũt, & quæſtio dominij mota eſt: emptorib9 adeſſe, ac defendere cauſam non prohibemini. Quòd ſi eis hæc iam euicta ſunt, inſtauratio litis ex perſona veſtra ſi appellationẽ non interpoſuiſtis, contra ius deſideratur. Empti ſanè iudicio pro euictione ſi conueniri cœperitis, nec vobis negociũ vt defendatis denunciatum probetur: intelligitis quatenus voſmetipſos tueri debeatis.

Licet res poſt longa tempora ſit euicta, non impeditur emptor agere de euictione. Baldus.

¶ Iidem.aa.Eladio. Lex.xxi.

EMpti actio, longi temporis præſcriptione nõ ſubmouetur, licet poſt multa ſpatia rem euictam emptori fuerit comprobatum. Si itaq; is quem te comparaſſe cõmemoras, nunc in libertatem proclamet: interpellare venditorem ſiue ſucceſſorem eius debes, vt tibi aſſiſtant, cauſam'q; inſtruant. Quem ſi liberum eſſe, vel ſeruũ non eſſe fuerit pronunciatum, nec te conuentione remiſiſſe periculum

lum euictionis fuerit comprobatum: præſes prouinciæ (ſi res integra eſt) quanti tua intereſt reſtitui tibi ꝓuidebit.

Ex ſtipulatione de indemnitate poteſt emptor agere pro eo quod ſoluit ob liberationẽ rei emptæ. h. d. ſed non de euictione. Salicetus.

Iidem. aa. Iuliano. Lex. xxij.

CVm tibi liberum vęnũdatum fundũ ab auctore ꝓponas: ſi ex antecedente obligatione quod debebatur iure, ſoluiſti: ſtipulationem quã ſubiectam emptiõi de indẽnitate ꝓponis, ipſi9 cõceptio cõmiſſã manifeſte declarat.

Re euicta, poſt denunciationem abſente reo vel abſente actore ad intereſſe agitur, necnõ ad preciũ. Bal.

Iidem. aa. Euſtochiæ. Lex. xxiij.

CVm ſucceſſores etiam venditoris pro euictione teneri poſſint, ſi velut obligata ſibi reſpublica Theſſalonicenſium pignoris inſtituat iure perſequi quæ comparaſti: auctoris hæredibus quocunq; gradu conſtitutis aſſiſtere negocio denuncia. Quòd ſiue præſentibus his fundus quẽ emiſti fuerit euictus, ſiue abſentibus: poſtea quanti tua intereſt rem euictam non eſſe, teneri, non quãtum precij nomine dediſti, ſi aliud non placuit, publice notum eſt.

Cum in limine contractus imminet euictio, emptor precium ſoluere non tenetur vel reſiduum precij: & ſi ſoluit, repetit: niſi ei de euictione ſatiſdatur. Bal.

Iidem. aa. Eutychio. Lex. xxiiij.

SI poſt perfectam venditionem ante precium numeratum rei vęnundatę mota fuerit quæſtio, vel mancipia vendita proclament in libertatem: cum in ipſo limine contractus immineat euictio, emptorẽ, ſi ſatis ei non offeratĩ, ad totius reſidui precij ſolutionem nõ cõpelli, iuris authoritate monſtratur. Vnde cũ parte precij numerata, dom9 quam emiſti, ſibi velut pignoris iure obligatę, ne ad emptionem accederes, denũciatum ab aliquo ꝓponas: iudex tibi quę ex emptione veniunt, præſtari prouidebit.

Fauore libertatis venit quis contra proprium factũ: & licet de euictione teneatur, attamen eum non excludit exceptio. Baldus.

Iidem. aa. Saturninæ. Lex. xxv.

SI tibi liberam Saturninus conditionem eius ignorans diſtraxit, ac nūc eam defendit in libertatem: hac libera pronunciata, venditorē vel ex ſtipulatione duplæ quantum in hanc deductum eſt, vel empti actione quanti tua intereſt conuenire potes.

Homo mortuus nō poteſt euinci, & ideo de euictione non agitur. Baldus.

Iidem. aa. Neoni. Lex. xxvi.

SI quis tibi ſeruum vendidit, poſtquam is rebus humanis exemptus eſt, cum euictiōis periculum finitum ſit, à te conueniri non poteſt.

Iſta lex eſt not. in ſua materia: &. h. d. Qui ſcienter emit rem alienam vel alīj obligatā, ſibi imputet, niſi expreſſe de euictione ſit ſtipulatus. ignorans enim ſemp habet regreſſum de euictione. Baldus.

Iidem. aa. Theophilo. Lex. xxvij.

SI fundum ſciens alienum vel obligatum comparauit Anthenodes, neque quicq̄ de euictione conuenit: quod eo nomine dedit, contra iuris poſcit rationem. Nam ſi ignorans, deſiderio tuo iuris forma negantis hoc reddi refragatur.

Emptor ex perſona venditoris habet ius defenſionis. Vel ſic: Omnis defenſio venditoris tranſit ad emptorem. Baldus.

Iidem. aa. Maximiano. Lex. xxviij.

EMptori etiam venditoris iura prodeſſe non ambigitur. Si igitur vobis propter rei proprietatē mota fuerit quæſtio, tam proprijs q̄ venditoris defenſionibus vti poteritis.

In contractu permutationis venit euictio, dum tamē interueniat denunciatio. Baldus.

Iidem. aa. Ruphino. Lex. xxix.

SI permutationis gratia prędia curatoribus quondam fratris tui mater tua dedit: ijs quæ in eorum vicem accepit, poſteaq̄ ad defenſionem fuerit denunciatum, vel cū eorum non haberet facultatem euictis, quanti intereſt eos conueniri poſſe rationis eſt.

Stipulatio duplę pro euictione non facit emptorem

præſumi malæ fidei. Salicetus.

Iidem.aa. Aſtygio. Lex.xxx.

NOn ex eo ꝙ duplum is qui à matre tua mancipium comparauit, euictionis nomine ſtipulatus eſt, alienæ rei ſcientia conuincitur, nec opinio eius ex hoc læditur, vt malæ fidei emptor exiſtimetur. Aliis itaque indiciis ſi vis probare debes.

Quem de euictione hæreditario nomine tenet actio: eundẽ agẽtem proprio nomine nõ repellit exceptio. Bal.

Iidem.aa. Agathoni. Lex.xxxi.

HAeredem fideiuſſoris rerum pro quibus defunctus apud emptorem interceſſerat pro venditore, factũ eius cui ſucceſſit, ex ſua perſona dominium vendicare nõ impedit, ſcilicet euictionis cauſa durante actione.

Creditorem euictionẽ pignoris non debere. Titulus.xlvi.

Creditor vendens iure creditoris rem quam putabat eſſe debitoris, non tenetur de euictione, niſi expreſſe promiſerit. Item creditor vendens iure creditoris, nec ex perſona ſua, nec ex perſona alterius creditoris cui ſucceſſit euincere poteſt. Salicetus.

Imp. Alexander.a. Publicio. Lex prima.

CVM IVRE CREDITORIS propter fiſci debita prædium obligatum procurator meus vęnundedit, euictio non debetur, quia & priuatus creditor eodem iure vtitur: niſi nominatim hoc repromiſſum à priuato fuerit creditore. Si tamen fiſcus in ius alterius creditoris ſucceſſit, emptori non iuſta nomine fiſci mouetur controuerſia, ſiue quia potior fuerat quãdo vẽdebat, ſiue quia infirmior: quoniam hoc vtique præſtare debet qui pignoris iure vẽdit, potiorem ſe cæteris eſſe creditoribus.

Creditor vendens iure pignoris, tenetur de euictione duobus caſibus, ſcilicet quando expreſſe ſe obligauit de euictione, item quando mala fide contraxit ſciens rem eſſe alterius, & non debitoris. Baldus.

Imperator Gordianus.a. Sabinę. Lex.ii.

SI à creditrice iure pignoris fundos obligatos pater tuus comparauerat: euictis prędiis ita demum petitionem aduerſus creditricem habere iure potes, ſi cum vendidit, de euictione rei promiſit, vel etiam dolo malo cũ ſciẽs prudẽs'que eſſet rem ſine vitio nõ eſſe, eam patri tuo cui ſucceſſiſti vęnundedit. Nam ſicut genus huiuſmodi contractus inſciũ creditorẽ vinculo euictionis non adſtringit: ita eum qui fraudem admiſit, vel decepit, non excuſat.

De patria poteſtate. Titulus.xlvii.

Patientia non ſolum inducit pręſumptionem conſenſus, ſed inducit pręſumptionem veritatis & ſolennitatis. Baldus.

Imperator Antoninus.a.Titio. Lex prima.

SI FILIVM tuum in poteſtate tua eſſe dicis: præſes prouinciæ æſtimabit an audire te debeat, cum diu paſſus ſis vt patriſfamilias res eius agi per ęos qui teſtamẽto matris tutores nominati fuerunt.

Quod habet filius, præſumitur ad patrem pertinere, niſi probetur de rebus ad patrem non pertinentibus. Baldus.

Imperator Antoninus.a.Matronę. Lex.ij.

EIus quod in poteſtate patris agens habuiſti, dominiũ ad patrem tuum pertinuit, extra ea quæ non acquiruntur.

Filius res acquiſitas alienare non poteſt. & ſi patrem offendit, poteſt caſtigari per patrem. et ſi eſt neceſſaria ſeuerior caſtigatio, patre petẽte iudex debet eum punire ea pœna quã pater dictauerit. Bal.

Imperator Alexander.a. Arthemidoro. Lex.iij.

SI filius tuus in poteſtate tua eſt: res acquiſitas tibi alienare non potuit. Quem, ſi pietatem patri debitam nõ agnoſcit: caſtigare iure patrię poteſtatis non prohiberis, acriore remedio vſurus ſi in pari contumacia perſeuerauerit, eum'que pręſidi prouincię oblaturus, dicturo ſentẽtiam quam tu quoque dici volueris.

Quęſtiones domeſticę, inter matrẽ & filium debent

dirimi:ſed ſi neceſſarium eſt iudiciū, in ciuili cauſa ſeruabitur iudiciorum ordo. Si vero alius exceſſus contra matrē deprehenditur, ſeuerius per iudicē plectitur. Bal.

Imperatores Valer. & Gali. aa. Calę. Lex. iiij.

COngruentius quidem videtur intra domum inter te ac filios tuos ſi quę controuerſiæ oriuntur, terminari. Sed ſi ita res fuerit, vt pro iniurijs eorū & ad ius experiēdum & ad vindictam proceſſeris: aditus pręſes prouincię ſuper diſceptationibus quidem pecuniarijs conſuetū exerceri iubebit ordinem iuris: reuerentiam autem debitam exhibere matri filios coget. Et ſi prouectam ad inclementiores iniurias improbitatem deprēhēderit: lœſam pietatem ſeuerius vindicabit.

Filia tenetur alere matrem pauperem. & vocat iſta lex alimenta ſubſidium vitę. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Donato. Lex. v.

FIlia tua non ſolum reuerentiam, ſed etiam ſubſidium vitę vt exhibeat tibi, rectoris prouincię authoritate cōpelletur.

Coniunctio naturę nō poteſt ſeparari: nec filius à patre vendi. Salicetus.

Iidem. aa. Hermogeni. Lex. vi.

ABdicatio quę gręco more ad alienādos liberos vſurpabatur, & ἀποκήρυξις dicebatur: Romanis legibus nō comprobatur.

Licit filius ſit miles, nepos natus ex eo eſt in aui poteſtate, & nō in poteſtate patris ſui militis, donec auus viuit. Baldus.

Iidem. aa. Iulianę. Lex. vij.

SI maritus tuus licet militans in patria poteſtate conſtitutus filium ex legitimis ſuſcepit nuptijs: eū in poteſtate aui perſeueraſſe non ambigitur.

Nat⁹ legitime ex liberto, eſt in liberti poteſtate. Bal.

Iidem. aa. Criſpino. Lex. viij.

LIbertos exemplo ingenuorum filios ſuos poſt libertatē ex legitimis nuptijs natos, in poteſtate habere non eſt prohibitum.

Licet quis neget aliquē eſſe filiū ſuū, ei nō poteſt de-

negare alimenta quę pater filio poſt triennium pręſtare debet. Baldus.

Iidem.aa.ad Senatum. Lex.ix.

NEc filium negare cuiquam eſſe liberum ſenatuſconſulta de partu agnoſcendo, ac denūciata pœna, item pręiudicium edicto perpetuo propoſitum, & remedium alimentorum apud præſidem maiori trimo petēti nomine eius monſtratum, iure manifeſto declarant.

Pater non poteſt derogare libertati filĳ: olim vero libertati nō ſolū derogare licebat, ſed etiā occidere. Bal.

Imperator Conſtan.a.ad populum. Lex.x.

LIbertati à maioribus tantū impenſum eſt, vt patribus quibus ius vitę in liberos, necis que poteſtas olim erat permiſſa, libertatem eripere non liceret.

De adoptionibus. Titulus.xlviii.

Actus legitimus adoptionis non poteſt explicari niſi coram eo qui ſuper eo actu habet plenitudinem iuriſdictionis. Baldus.

Imperator Gordianus.a.Mennæ. Lex prima.

HI QVI IN aliena poteſtate ſunt: iuxta ius ciuile non niſi apud eum apud quem plena legum actio eſt, adoptari poſſunt.

Arrogatio authoritate principis fieri debet, cauſis arrogationis examinandis per præſidem iuſſu principis qn̄ impubes arrogatur: & talis arrogatio valet ac ſi eſſet corā toto pp̄lo Romano facta. Bal.

Imperatores Diocle.& Maxi.aa.Timotheo. Lex.ĳ.

IMpuberem quem ad vicem naturalis ſobolis arrogare deſideras: ſi ĳ qui ſanguinis neceſſitudine ſibi iungunt, id ei expedire apud præſidem prouinciæ confirmauerint, filium habebis: ita vt bonorum tuorum quarta pars tam in poſtremo iudicio tuo, quàm ſi à te emancipatus fuerit, ei prębeatur, et ſuper patrimonio eius idoneis fideiuſſoribus datis ſeruo publico caueatur: ne ſub copulādę adoptionis obtentu in facultates ei9 (quę ei diligenti puiſione ſeruandę ſunt) irruas. Arrogatio etenim ex indulgentia principali facta perinde valet apud pretorem vel pręſidem in-

timata,ac ſi per populum iure antiquo facta eſſet.

Non debet admitti ſupplicatio quando aliquid ſupplicatur contra ius non expreſſa cauſa diſpenſationis. Baldus.

Iidem.aa.Martiano. Lex.iij.

CVm eum quem arrogaueris,libertum tuum eſſe profitearis, nec vllam idoneam cauſam precibus addideris,id eſt quòd liberos non habeas:intelligis iuris authoritatem deſiderio tuo refragari.

Tabellio ex vi tabellionat9 nullam habet iuriſdictionem:nec poteſt authoritatem interponere in legitimis actibus.Balbus.

Iidem.aa.Proculo. Lex.iiij.

ADoptio non tabulis,licet per tabellionem conficiendis,ſed ſolenni iuris ordine apud prҽſidem ſolet copulari.

Mulier non poteſt adoptare quem in filium,niſi permiſſu principis in ſolatium liberorum amiſſorum. Bal.

Iidem.aa.Syræ. Lex.v.

MVlierem quidem quæ nec ſuos filios habet in poteſtate:arrogare non poſſe certum eſt. Verum quoniam in ſolatium amiſſorum tuorum filiorum priuignũ tuum cupis in vicem legitimæ ſobolis obtinere : annuimus votis tuis ſecundũ ea que annotauimus, & eum perinde ac ſi ex te progenitum,ad fidem naturalis legitimiq; filij habere permittimus.

Arrogatio nõ poteſt fieri ſine principis authoritate, nec in vrbe vbi princeps reſidet,nec alibi.Bal.

Iidem.aa.Melicio. Lex.vi.

ARrogatiões eorũ qui ſui iuris ſunt,nec in regia vrbe, nec in ꝓuincijs,niſi ex reſcripto principali fieri pñt.

Per adoptionem patri additur,non detrahitur: additur ciuilis,& non detrahitur patria naturalis.Bal.

Iidem.aa.&.cc.Atticio. Lex.vij.

IN adoptionem quidem alienҽ ciuitatis ciui recte dato additur non mutatur patria : ac propterea ius originis in honorum ac munerum obſequio per adoptionem non minui perſpicis.

Maritus libertę poteſt cõmunem filium in adoptionem dare patrono libertę: mulier autem adoptare non poteſt, niſi ex principis reſcripto. Bal.

Iidem. aa. &. cc. Ixioni. Lex. viij.

IN adoptionem patre in cuius eſt poteſtate libertę filiã dãte, matris ſuę patronus adoptare eã non prohibetur. Nam ſui iuris arrogatio fœminæ niſi ex noſtro reſcripto nunquam procedit.

Id quod eſt factum authoritate principis, poteſt diſſolui authoritate ſuperioris de partium conſenſu. Bal.

Iidem. aa. &. cc. Martiano. Lex. ix.

ADoptatum, licet ex beneficio noſtro, emancipatione ſolenni ſeparare à familia ſua pater adoptiuus minime prohibetur.

In adoptionem extraneo datus non perdit iura ſuccedendi patri naturali ex teſtamẽto nec ab inteſtato, neq; contra teſtamentũ. datus vero coniunctę perſonæ perdit iura ſuccedendi cõtra patris naturalis voluntatẽ. & hoc quandiu durat adoptio: nõ ſi ſit finita: quia tũc oĩa iura aduerſus patrem naturalem recuperat. Sali.

Imperator Iuſtinianus. a. Ioanni p̃. p̃. Lex. x.

CVm in adoptiuis filijs, qui filijfamilias conſtituti à patribus naturalibus alijs in adoptionem dãtur, antiquę ſapientiæ incidat quędam dubitatio ſi oportet talem filiũ qui præteritus à naturali patre fuerat, habere contra eius teſtamẽtum de inofficioſo actionem: (quam Papinianus quidem negat, Paulus autẽ ſine effectu derelinquit, Martianus vero diſtinguit, ne ex hac cauſa vtriuſq; patris perderet ſucceſſionem: naturalis quidem, volũtate eius circũuẽtus: adoptiui, propter egeſtatem quam forte habebat) & iterum aliud vitium erat exortum: (ſi enim poſt patris naturalis obitum pater adoptiuus per emãcipationis modum ius adoptionis diſſoluiſſet, nulla ſpes ei remanebat. neque enim contra patris naturalis voluntatem, quia mortis eius tempore in aliena fuerat familia conſtitutus: neq; contra adoptiuum patrem, quia per emãcipationem eius familia exemptus eſt) ideo talem dubitationem reſecantes, & tale vitium corrigẽtes, ſancimus per adoptionem

quidem ad extraneam perſonam factā, iura naturalis patris minime diſſolui: ſed ita eum permanere quaſi nō fuiſſet in alienam familiam tranſlatus. Cum enim tanta fragilitas eſt adoptionis vt poſſit in ipſo die & filius fieri, & extraneus per emancipationem inueniri: quis patiatur iura patris naturalis nexu diuino copulata, ludibrio defraudari? Cum in hoc caſu & contradicendi filio ex iure veteri datur licentia, & inuitus tranſire ad aliam non cogitur familiam. Omnia igitur (ſecundū quod iam diſpoſuim9) cum ad extraneum patrem filius per adoptionem tranſfertur, maneant integra iura, ſiue ad inofficioſi querelam, ſiue ad alias omnes ſucceſſiones ſiue ab inteſtato ſiue ex teſtamento quę liberis deferuntur: vt ipſe poſſit & prodeſſe patri naturali, & ab eo naturalia debita percipere. Si vero pater naturalis auo materno filij ſui: vel ſi ipſe fuerit emancipatus, etiam paterno, vel proauo ſimili modo paterno vel materno filium ſuum dederit in adoptionem: in hoc caſu quia in vnam perſonam concurrunt naturalia & adoptionis iura, maneat ſtabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis nodo conſtrictum. Et ad eum modum ſolum reſpiciat filius cui eum & natura aggregauit, & lex per adoptionem aſſignauit: et Papiniani ſententia in hac ſpecie procedat: & ad eum tantummodo filius adoptiuus ſpem totam extendat: & non patris naturalis ſucceſſionem moleſtare concedatur, ſed auita & proauita tantūmodo reuerentia protegatur: ei'que acquirat quæ poſſunt acquiri & prodeſſe. Et is ei ſolus pater intelligatur, quem lex facit, & natura nō derelinquit. Neque enim Martiani diſtinctioni locum eſſe in hoc caſu inuenimus, vbi nullius circunuentionis ſuſpicio poteſt aliquam ſibi vendicare licentiam, auita & proauita affectione hæc omnia reſecante: ſed hæc omnia manere integra, niſi auus & proauus emancipatum fecerint filium adoptiuum. Tunc etenim neceſſe eſt iterum ad patrem naturalem eum reuerti, cum emancipationis interuentu adoptio in quacunque perſona facta diſſoluitur.

❧ Datus in adoptionem extraneo, ei poteſt ſuccedere

ex teſtamento, ſed contra teſtamentum nullo modo ve nire poteſt: ab inteſtato vero huic patri adoptiuo ſuccedit ſi durat adoptio. Et etiã patri naturali ſuccedit ab inteſtato de iure prætorio, non ciuili, quia inter eos fini ta erat agnatio, & de agnato cognatus eſt effect9. Sa.

¶ Sed ne articulum adoptionis in extraneam perſonam factę, ſine lege relinquamus: licentiam damus tali adoptiuo patri (id eſt extraneo) ſi voluerit, nihil ei ex teſtamẽto ſuo relinquere, ſed quicquid ei reliquerit, hoc liberalitatis ſit, & non legitimo vinculo adſtrictum. Cum enim per omnia naturę ſuę filium aggregauimus: manifeſtum eſt quòd & acquiſitiones omnium rerum quæ ad filiumfamilias perueniunt, ſecundum leges noſtras non adoptiuo extraneo patri, ſed naturali vſq; ad modum vſuſfructus perueniant, & permaneãt in ſacris patris naturalis quaſi imaginaria quadam & noua affectiõe ei acquiſita, non priſtinę cognationis diminutiõe introducta. Sed ſi quidem remaneat in tali adoptione, nulla interueniẽte emancipatione: in hoc tantummodo prodeſſe ei volumus adoptionẽ, vt non ſucceſſione ab inteſtato patris extranei adoptiui defraudetur, ſed habeat acceſſionem fortunę ex patris naturalis ſibi voluntate acquiſitam. Neque enim ex veteri iure, cognationis nexus naturalis patris per adoptionẽ filio diſſoluebatur, ſed accedebant iura adoptiua certis reliquiis ex iure naturali remanentibus: & qui legitimus erat familiæ adoptiuę, is naturali fuerat cognatus. Quis enim materna iura poſſet abolere, cum videbatur & antiquo iure pátrem quidem habere adoptiuum, matrem autem eam quam natura cognoſcit? Et ideo ſancim9 etſi habeat huiuſmodi filius iura integra naturæ, tamen ſi inteſtatus pater extraneus adoptiuus deceſſerit, habere eum etiam ſui hæredis ius ad eius tantummodo ſucceſſionem: vt nõ etiam legitima iura ad familiam extranei patris adoptiui habeat, nec ipſa ad eum communionem aliquã habeat, ſed quaſi extraneus ita ad illam familiam inueniatur.

Supra dixit de adoptiuo retento in adoptione vſque ad mortem: hic dicit quòd ſecus eſt in emancipato. Baldus.

¶ Si autem per emancipationem iura adoptiua fuerint diſſoluta, tunc nullus ei penitus regreſſus ad adoptiuum extraneum patrem, etſi moriatur inteſtat9, relinquatur: ſed maneat tantummodo patrem naturalem cognoſcẽs, tanquam non fuiſſet ab initio in adoptionem tranſlatus.

Dicta ſuperius habent locum in adoptiuis extantib9 & maſculis. Salicetus.

¶ Quæ autem de alijs adoptiuis diximus, hæc ſancimus etiã de ijs qui ex Sabiniano ſenatuſconſulto ex tribus maribus fuerant ab extraneo adoptati, nulla penitus differentia inter alios adoptiuos & eos introducenda.

Dicta ſuperius in filio ĩ adoptionem dato extraneo, habent locum in filia nepote & nepte & deinceps. Nepos tamen iſte demum ſuccedit auo naturali ſi pater eius eum non pręcedat in gradu. Nam patre eum præcedente non auditur. Sali.

¶ Quę in filio dixim9 in adoptionem à patre dato, hæc et in filia & in nepote & nepte & deinceps perſonis vtriuſque ſexus in ſacris patris conſtitutis extendimus, ſi tamen tẽpore mortis aui ſui parentes eos vel eas non antecedant. Si enim patres eos antecedunt, (vbi nec imponitur neceſſitas auo aliquid nepoti vel nepti relinquere) maneant omnia iura adoptiua ei intacta. Hæc enim omnis ſanctio de filio & filia, & nepote & nepte & deinceps perſonis in ſacris conſtitutis introducta eſt, vbi dubitabatur quid ſtatuendum eſſet, quaſi duobus patribus ei, vno ex natura, & altero ex lege, impoſitis.

Superius dicta locũ habent in adoptato, non in arrogato in quo iura vetera remanẽt illibata & firma. Sal.

¶ Vbi aũt homo ſui iuris conſtitutus, per arrogationẽ ex auguſtali liberalitate ſeſe dederit in adoptionẽ: tunc om̃ia iura patris adoptiui habeat intacta. Cum enim nullum inter patres inducitur diſcrimen: ſit ſuus hęres adoptiuus patri arrogatori, & familię eius aggreget, et oĩa quę ad filiũ arrogatum veteres legumlatores introduxerunt, intacta illibata'que in eorum perſonis reſeruentur.

Quod poteſt per veritatem diſponi, nõ debet diſponi per fictionem. Item fruſtra fit per plura quod po-

teſt fieri per pauciora. Baldus.

Idem. a. Ioanni præfecto prętorio. Lex. xi.

VEteres circuitus in adoptionibus quę per tres emancipationes & duas manumiſſiones in filijs, aut per vnam emãcipationem in cęteris liberis fieri ſolebant, corrigentes ſiue tollentes, cenſemus licere parenti qui liberos in poteſtate ſua cõſtitutos in adoptionem dare deſiderat, ſine veteri obſeruatiõe emancipationum & manumiſſionum hocipſum actis interuenientibus apud competẽtem iudicem manifeſtare præſente eo qui adoptatur, & non contradicente, necnon eo qui eum adoptat.

De emancipationibus liberorum. Titu. xlix.

Conſuetudo dat iuriſdictionem voluntariam quę extenditur ad forenſes ſeu nõ ſubditos conſentientes. Bal.

Impp. Diocletia. & Maxi. aa. Herennio. Lex prima.

SI LEX MVNICIPII in quo te pater emãcipauit, poteſtatem duũuiris dedit vt etiã alienigenę liberos ſuos emancipare poſſint: id qđ à patre factũ eſt, ſuam obtinet firmitatem.

In emãcipationibus & etiã donationibus potius attenditur veritas quàm ſcriptura. Bal.

Iidem. aa. & cc. Seuero. Lex. ij.

IN emancipationibus liberorum, necnon donationibus non tam ſcriptura quàm veritas conſiderari ſolet.

Vbi reqritur ſolẽnitas, ea omiſſa nõ valet actus. Bal.

Iidem. aa. Heliodoro. Lex. iij.

NOn nudo conſenſu patria liberi poteſtate, ſed actu ſolẽni vel caſu liberantur: nec cauſę quibus motus pater emancipauit filium, ſed actus ſolennitas quęritur.

Non eſt de mente principis tribuere beneficia in alterius iniuriam. Baldus.

Iidem. aa. Colonę. Lex. iiij.

NEc auus neptẽ ſuã liberare poteſtate cogitur, nec in cuiuſquã iniuriã beneficia tribuere moris eſt noſtri.

Abſens & infans non poſſunt emancipari niſi ex reſcripto principis reſcribentis præſidi vel iudici competenti vt partibus pręſentibus authoritate principis in-

terponat decretum emancipationi: infantis autem conſenſus non requiritur. Bal.

Imperator Anaſtaſius. Lex.v.

IVbemus licere parentibus, id eſt patri, auo paterno, ſeu proauo, cęteris'q; vlterius per maſculini ſex9 perſonas cõtinua generis ſerie coniunctis, ſi liberos quos habent in poteſtate ꝓpria, id eſt filium vel filiam, nepotem ſeu neptem ex filio, pronepotę ſeu ꝓneptẽ, cęteros'que itidem per maſculini ſexus perſonas cõtinua generis linea ſibi cõiunctos, per emãcipationẽ vel abſentes vel peregre degẽtes, vel in ĳſdem locis ſeu regionibus et ciuitatibus cõmorantes, in iudicio vero non præſentes, iuris ſui conſtituere maluerint: ſupplicationibus porrectis mereri ſuper hoc diuinum oraculum, hoc'que apud cõpetentem iudicem ad cuius iuriſdictionem actus emancipationis pertinet, inſinuare, ſuper'que precibus à ſemet oblatis apud eum deponere: vt hoc ſubſecuto, authoritate præcedẽte principali, pleniſſimum robur emancipatio ſortiatur, & perſonæ in quas talis liberalitas collata ſit, de aliena poteſtate quaſi à parentibus ex emancipatione manumiſſę liberentur, ſi tamen ipſę nihilominus ſub geſtorũ teſtificatione vel apud eũdem iudicẽ, vel apud alium quẽlibet, propoſito parentum ſuam etiam voluntatem conſonare, vel ante preces oblatas & ſacros apices promulgatos, vel poſtea depoſuerint: niſi infantes ſint, qui & ſine cõſenſu etiam hoc modo ſui iuris efficiuntur.

Vana obſeruatione ſublata emancipationes poſſunt fieri coram iudicibus cõpetentibus, & emancipatis poteſt etiam donari, & per emancipationem non ſoluuntur iura agnationis. Bal.

Imperator Iuſti. a. Ioanni pręfecto præ. Lex.vi.

CVm inſpeximus in emancipationibus vanã obſeruationem cuſtodiri, et venditiones in liberas perſonas figuratas, & circunductiones inextricabiles, & iniurioſa rhapiſmata, quorũ null9 rationabilis inuenitur exitus: iubemus hm̃oi circuitu in poſterũ quieſcẽte, licentiã ei eſſe qui emãcipare vult, vel ex lege Anaſtaſiana hoc facere, vel ſine ſacro reſcripto intrare competẽtis iudicis tribunal, vel

eos adire magiſtrat9 quib9 hoc facere vel ex legib9 vel ex longa cõſuetudine pmiſſum eſt, et filios ſuos vel filias, nepotes vel neptes, vel deiceps progeniẽ in poteſtate ſua cõſtitutã, à ſua manu dimittere, & legitima iura oĩmodo habere: et ſi nõ ſpecialiter hoc ſibi ſeruauerit, & peculiũ donare, vel alias res liberalitatis titulo in eos trãſferre, & eas res quę acquiri indignãtur, per vſumfructũ ſecũdũ noſtrę cõſtitutionis modũ detinere, & oĩa facere, vana tãtũmodo (ſecundum quod iam dictũeſt) obſeruatione ſublata.

¶ De ingratis liberis. Titulus. l.

Filius emancipatus propter ingratitudinem reducitur in patriam poteſtatem. Bal.

¶ Imperatores Valẽtinian9 Valens & Gratia. ad Prętextatum præfectum prætorio. Lex vnica.

FILIOS ET FILIAS cęteros'q; liberos contumaces, qui patres vel acerbitate conuicij, vel cuiuſcunq; atrocis iniurię dolore pulſaſſent: leges (emancipatione reſciſſa) damno libertatis immeritę mulctari voluerunt.

¶ De poſtliminio reuerſis, & redemptis ab hoſtibus. Titulus. li.

Conceptus in captiuitate patris & matris, reuertens cum patre & matre, ſequitur patris originẽ. Et ſi reuertitur ſolum cum matre, & pater apud hoſtes moritur, matris tantum originem imitatur. Bal.

¶ Imperatores Seuerus & Antonin9 Mennę. Lex prima

EX DVOBVS captiuis Sarmacia nata, patris originẽ ita ſecuta videbatur, ſi ambo parentes in ciuitatẽ noſtram redijſſent. Quanquam enim iure proprio poſtliminium habere nõ poſſit quę capta nõ eſt: tñ parentũ reſtitutio reddet patri filiam. qui cum ab hoſtibus interfectus ſit, matris dũtaxat conditionem quæ ſecum filiam duxit, videtur neceſſario ſecuta. Nã fictio legis Cornelię quę legitimos apud hoſtes defuncto conſtituit hæredes: ad eam quæ illic ſuſcepta eſt, non pertinet: cum eo tẽpore quo captus eſt, diem ſuum pater obijſſe exiſtimetur.

Redempt⁹ ab hoſtib⁹, loco pignoris retinetur donec redimatur: & ſi quis redimit liberam mulierem quam ſibi poſtea in matrimonio copulauit, videtur nexum pignoris remiſiſſe. Baldus.

Imperator Gordianus. a. Publicio. Lex. ij.

AB hoſtibus redempti, quoad exſoluatur preciū, magis in cauſa pignoris conſtituti, quàm in ſeruilem cōditionem eſſe detruſi videntur: & ideo ſi nummi eo nomine expenſi donatio intercedat, priſtinę conditioni eos reddi manifeſtum eſt. Proinde ſi ab hoſtibus redēptam, poſt diſſolutum veluti naturalis pignoris vinculum habere in matrimonio cœpiſti: nihil eſt quod de ſtatu eius ſeu liberorum cōmunium debeas pertimeſcere.

Capto ab hoſtibus debet dari curator ſub idoneo fideiuſſore ad bona conſeruanda ne diſſipentur. Bal.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Vartoni. Lex. iij.

CVm cognatos tuos nondum poſtliminio regreſſos affirmes, ſed adhuc in rebus eſſe humanis, & bona eorū fraudibus diuerſę partis diſſipari: interpellatus rector prouinciæ prouidebit eum ſub obſeruatione conſueta conſtituere qui ſtipulante ſeruo publico ſatis idonee dederit.

Incertus de morte teſtatoris vel eius cui ab inteſtato ſuccederet, hæreditatem adire non poteſt, nec diſtrahere nec paciſci ſuper ipſa hæreditate: ſecus factum ipo iure non tenet: & cum poſtea erit certum de morte, poterit hęreditas adiri, & bonorū poſſeſſio peti, etiam ſi per prius eſſet renunciatū tempore dubij antedicti. Bal.

Iidem. aa. Hermogeni. Lex. iiij.

NEc nos pręterijt hęreditatem eius quam incognitum erat ab hoſtib⁹ interfectā, an captam eſſe, à filio adiri non potuiſſe: quoniam eorū bona qui in hoſtium poteſtatē rediguntur, eo demum tempore ſucceſſionis iure acquiri poſſunt, cū captos apud hoſtes mortuos eſſe cognoſcitur. Nec ſuper facultatibus eius cuius incerta vita ac fortuna fuit, tranſigi vel iudicari potuit. Vnde poſteaq̄ apud hoſtes materteram veſtram fati mun⁹ impleſſe innotuit, tunc vobis licentia permittitur agnoſcendę per bonorum poſſeſſionē ſucceſſionis. Nō officientibus em̄ ijs quę per-

peram geſta ſunt, ſi priorem gradum obtinetis, ſucceſſionis compendium ad vos pertinet.

Filius præfectus legionis reſtitutus à Barbaris recuperat priſtinam libertatem, nihilo propterea dato præfecto legionis. Baldus.

Iidem. aa. Claudio. Lex. v.

CVm non redemptum ab hoſtibus filium tuum, ſed ſine vllo contractu traditum à Barbaris præfecto legionis dicas: poſtliminij ius locum habuit, & ilico ingenuitati ſuę reddi eum præſes prouinciæ iubebit.

Quolibet offerente redemptionis precium, debet redemptus priſtinę reſtitui libertati. Baldus.

Iidem. aa. Iuſto. Lex. vi.

CVm & poſtliminij ius, & cõmunis vtilitatis ratio exigat, vt ſi qui captos ab hoſtibus redemerint, accepto precio redemptos ſuę ingenuitati reſtituant: proponas'q; redemptorē tuū noluiſſe oblatū preciū à te vel ab alio recipere: præſes ꝓuinciæ efficaci inſtantia cõpellet eum legibus obtemperare, & percepto eo quod precij nomine dependitur, ſtatus ſecuritatem non inquietare.

Mulier quę redimit puellā ab hoſtibus, & proſtituit: preciū perdit, & illa proſtituta ab ea iuſte aufugit. Bal.

Iidem. aa. Claudio. Lex. vij.

FOediſſimę mulieris nequitia ꝓmouemur. Cum igitur filiam tuā ab hoſtibus captam, ac proſtitutā ab ea quę eam redemerat, ob retinendę pudicitię cultum, ac ſeruandam natalium honeſtatem ad te cõfugiſſe proponas: præſes prouinciæ ſi filię tuæ ſupradictam iniuriam ab ea quæ ſciebat ingenuam eſſe, inflictam cognouerit: cum huiuſcemodi perſona indigna ſit precium recipere propter odiū deteſtabilis quęſtus: etiam ſi precium compenſatum non eſt, ex neceſſitate miſerabili cuſtodita ingenuitate natæ tuę, aduerſus flagitioſę mulieris turpitudinem tutam eam defenſam'q; præſtabit.

Nati ex redempta naſcuntur ingenui. Baldus.

Iidem. aa. Matronæ. Lex. viij.

PRæſes prouincię ne vlterius in ſeruitutis iugo detinearis, curę habebit. qui pro ſolertia ſua parum ignorat, ſi-

liorum tuorum ſtatum tueri quos poſteaq̃ redempta es enixã te eſſe ſignificas: cum eos qui poſt redemptionem naſcuntur, ne pignoris quidem vinculo ob precium quod pro his datum non eſt teneri vllis authoribus viſum eſt.

Reuerſus fingitur nunq̃ captus, & patri licet antea defuncto ſuccedit ex teſtamento & ab inteſtato: & ei reuerſo currit præſcriptio. Salicetus.

Iidem. aa. & . cc. Gregorio. Lex. ix.

CAptum ab hoſtibus filium, patre mortuo medio tempore, lex Cornelia reuerſum, ſi in poteſtate patris tempore quo capiebatur fuit, ſuum facit hæredem. Vnde ſiue ex teſtamento ad te ſiue ab inteſtato ſucceſſionem patris tui pertinere apud præſidem prouinciæ probaueris: reſtitui tibi res hæreditarias iubebit, ſi non tantum poſtq̃ reuerſus es tempus effluxit quantum intentionem tuam temporis prolixitate conquieſcere faciat.

Seruus reuerſus ab hoſtibus reſtituitur domino ſicut filius patri. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. & . cc. Apollonio. Lex. x.

SIcut liberis captis ab hoſtib9 ac poſtliminio reuerſis ſtatus priſtin9 reſtituitur, ſic ſerui domino. Vnde ſi hęc cuius meminiſti, ancilla patris tui fuit, nec cõmercio redempta eſt: reuerſa dominũ vel eius ſequitur ſucceſſorem qui per captiuitatem hanc amiſerat.

Gratis dimiſſus non efficitur libertus redẽptoris, ſed durat ingenuus. Baldus.

Iidem. aa. & . cc. Eutropio. Lex. xi.

SI liberum captum te ab hoſtibus, cõmercio redemit Sabinus, & eum vinculum pignoris ſuperſtitem remiſiſſe tibi probetur: non libertus effectus, ſed ingenuitati quã amiſeras reſtitutus, nullum filijs eius obſequiũ debes.

Qui virtute militum liberantur, nõ efficiuntur libertini, ſed ſuam retinent libertatem. Baldus.

Iidem. aa. Quintianæ. Lex. xij.

AB hoſtibus capti, & non cõmercio redempti, ſed virtute militum noſtrorum liberati, illico ſtatum quem captiuitatis caſu amiſerant, recipiunt: ſerui autem dominis ſuis reſtituuntur. Receptos enim eos, non captos iudi-

care debemus, & militem noſtrum defenſorem eorum decet eſſe, non dominum.

Omnis pater ex naturali affectu deſiderat habere filium legitimum. Baldus.

Iidem.aa. &.cc. Lex.xiij.

SI is qui te ab hoſtibus ingenuam captã cõmercio redemit, ſibi matrimonio coniunxit: dignitate nuptiarũ, & voto futurę iuſtę ſobolis vinculo pignoris tibi remiſſo red ditos natales priſtinos rationis eſt.

Filia iure poſtliminij ſuccedit matri. Vel ſic: Filia reuerſa ab hoſtibus ſuccedit matri in ciuitate mortuę. purgatur enim defectus captiuitatis poſtliminij fictione. Bal. Et res hæreditarias vendicat. Salicetus.

Iidem.aa. Seuero. Lex.xiiij.

IVs poſtliminij filiam, rebus humanis exempta matre dũ in ſeruitutis ipſa neceſſitate per captiuitatis cauſam fuit, euentus purgato vigore, ad eius legitimã inuitat hæreditatem: nec tibi medij temporis fortuna quo min9 res maternas ſucceſſione quæſitas perſequi poſſis, iniuriam fieri patimur.

Redemptus, etiam anteq̃ offerat precium redẽptionis ſuę, ſuccedit parentibus ſuis. Baldus.

Iidem.aa. &.cc. Macracho. Lex.xv.

IS qui liber conſtitutus captus ab hoſtibus cõmercio redimitur: etiã anteq̃ reſtituatur pro eo data pecunia, ſucceſſionis iura ſibi vendicare fauore ingenuitatis poteſt, vt ex ea poſſit precium pro ſe datum exſoluere.

Filius ſequitur conditionem matris quo ad libertatem. Baldus.

Iidem.aa. &.cc. Baſilinæ. Lex.xvi.

COmmercio redemptę fœminę filios licet ex ſeruo medio ſuſceptos tempore, origini ingenuitatis matris, iuxta ea quæ benigne placuerunt, reddi conuenit.

Lex notabilis, &.h.d. Redemptus à captiuitate debet precium pro redimendo ſolutum reddere redẽptori, niſi mater redimeret filium: quia tunc præſumitur feciſſe cauſa pietatis, & nõ animo repetendi. Baldus.

Iidem.aa. Diogeni. Lex.xvij.

LIber captus ab hoſtibus, & cõmercio redemptus, tũc demum cum precium ſoluerit, vel ei hoc qualicunq; remittatur iudicio, ſtatũ priſtinũ recipit. Quo genere matre filium redimente, cum huiuſmodi contractus non de mercede, ſed de triſtitia repudiãda cogitatur: voti recipiẽdi filium cogitatio cum optabili conditione filiũ illico matri reſtituit, ita vt a ciuilium obſequio munerum propter caſum prçteritum filius non excuſetur. Proprietatis itaq; ratione ab hoſtibus redempto filio, facti te pœnitere, ac de precio quicq̃ tractare non conuenit: dotem tamen ab eo debitam iure conceſſo reddi poſtulas.

Captus ab hoſtibus ſi rediens inuenit rẽ non eſſe vſucaptam, vendicat eam. ſi autem inuenit eam vſucaptã vel præſcriptam: primo debet petere reſtitutionem in integrum, ſecundo agat reſciſſoria. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Tryphoni. Lex. xviij.

AB hoſtibus captis, ac poſtliminio reuerſis, pro huiuſmodi caſu amiſſa, quæ in eadem quidem cauſa durant, omnimodo directa: quę vero per vſucapionem vel liberationem ex bonis ſubtracta, vel non vtendo finita eſſe videntur, intra annum vtilem experiẽtibus actione reſciſſoria reſtituuntur.

Inuiti ducti ab hoſtibus habent ius poſtliminij, id eſt reuerſi recuperant bona: ſecus in ijs qui finxerunt ſe capi, vel tranſfugerũt ad hoſtes: quia bona perdũt, & ius poſtliminij non habent. Baldus.

Impp. Gratianus & Valen. aa. ad Seuerũ. Lex. xix.

SI quos forte neceſſitas captiuitatis abduxit, ſciant ſi nõ tranſierint, ſed hoſtilis irruptionis neceſſitate tranſducti ſunt, ad proprias terras feſtinare ſe debere, recepturos iure poſtliminij ea quæ in agris vel mãcipijs ſeu alijs reb9 ante tenuerunt, etſi à fiſco noſtro poſſideantur: nec timeat quiſquam alicuius contradictionis moram, cum hoc ſolum requirendum ſit, vtrum aliquis cum Barbaris voluntate fuerit, an coactus.

Redempti ab hoſtibus debent ſoluere precium redẽptionis, vel ſeruire per quinquenniũ redemptori: alimẽta autem eis præſtita, reddere nõ tenentur. Baldus.

¶Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. Theodoro.
Lex.xx.

DIuerſarum homines prouinciarum, cuiuſlibet ſexus, conditionis, ętatis, quos Barbarica feritas captiuitatis neceſſitate tranſuexerat, inuitos nemo retineat, ſed ad propria redire cupientibus libera ſit facultas. Quibus ſi quicquam in vſum veſtiū vel alimonię impenſum eſt, humanitati ſit pręſtitum: nec maneat victualis ſumptus repetitio: exceptis ĳs quos Barbaris vēdentibus emptos eſſe docebitur: à quibus ſtatus ſui precium propter vtilitatem publicam emptoribus ęquum eſt redhiberi. Nequando enim damni conſideratio in tali neceſſitate poſitis negari faciat emptionem, decet redemptos aut datum pro ſe precium emptorib9 reſtituere, aut laboris obſequio, vel opere quinquennĳ, vicē referre beneficĳ: habituros incolumē (ſi in ea nati ſunt) libertatem. Reddantur igitur ędibus proprĳs ſub moderatione quam iuſſimus: quibus iure poſtliminĳ etiam veterum reſponſis incolumia cuncta ſeruanda ſunt. Si quis itaque huic præcepto fuerit conatus obſiſtere, actor, cōductor, procurator'que, dari ſe metallis cum pœna deportationis non ambigāt: ſi vero poſſeſſionis dominus, rem ſuam à fiſco nouerit vendicandā, ſe'que deportādum. Et vt facilis executio perueniat: Chriſtianos proximorum locorum volumus huiuſmodi rei ſolicitudinem gerere. Curiales quoq; proximarum ciuitatum placuit admoneri, vt emergentibus talibus cauſis, ſciāt legis noſtræ auxilium deferendum: ita vt nouerint rectores vniuerſi decem libras auri à ſe, & tantundem à ſuis apparitoribus exigendum ſi pręceptum noſtrum neglexerint.

¶ De infantibus expoſitis, liberis & ſeruis: & de ĳs qui ſanguinolentos nutriendos acceperunt. Titulus.lii.

ALens partum expoſitum non tenetur eum reſtituere domino niſi receptis ſumptibus, & etiam mercede data ob aliquod artificium addiſcēdum. Bal.

¶Imperator Alexander.a. Claudio. Lex prima.

SI INVITO vel ignorãte te partus ancillę vel aſſcriptitiæ tuæ expoſitus eſt, repetere eum non prohiberis Sed reſtitutio eius(ſi non à fure vendicaueris)ita fiet, vt ſiqua in alendo eo, vel forte ad diſcendũ artificium iuſte conſumpta fuerint, reſtituas.

Exponens ſobolem propriam quam nutrire tenetur, venit puniendus: nec dominus recuperat ſeruum quẽ expoſuit. Sali.

¶ Imperatores Valen. & Gratia. aa. ad Probum. Lex. ij.

VNuſquiſque ſobolem ſuam nutriat. Quòd ſi exponẽdam putauerit: animaduerſiõi quę cõſtituta eſt ſubiacebit. Sed nec dominis vel patronis repetendi aditũ relinquimus, ſi ab ipſis expoſitos quodammodo ad mortẽ, volũtas miſericordię amica collegerit. Nec enim ſuũ quis dicere poterit, quem pereũtem contempſit.

Suſcipiẽs expoſitum, nõ efficitur dominus eius, etiã ſi ea mente vel proteſtatione ſuſcipiat. & ideo talis expoſit9 ſi erat ingenuus, remanet ingenuus, & poteſt ſuccedere, contrahere, & teſtari in quãcunque perſonam etiam præterito ipſo alimentante. Bal.

¶ Imperator Iuſti. a. Demoſtheni. Lex. iij.

SAncim9 nemini licere ſiue ab ingenuis genitorib9 puer paruulus procreatus ſiue à libertina progenie, ſiue ſeruili conditione maculatus, expoſitus ſit: eum puerum in ſuum dominium vendicare, ſiue nomine dominij, ſiue aſſcriptitię ſiue colonarię conditionis. Sed neque ijs qui eos nutriendos ſuſtulerint, licentiam concedimus penitus cũ quadã diſtinctione ita eos tollere, & educationem eorum procurare, ſiue maſculi ſint ſiue fœminę, vt eos loco ſeruorum, aut loco libertorum, vel colonorum aut aſſcriptitiorum habeant: ſed nullo diſcrimine habito, ij qui ab huiuſmodi hominibus educati ſunt, liberi & ingenui appareant, & ſibi acquirãt, & in poſteritatẽ ſuam vel in extraneos hæredes omnia quę habuerint quomodo voluerint tranſmittant, nulla macula ſeruitutis vel aſſcriptitiæ aut colonarię cõditionis imbuti. Nec quaſi patronatus iura in rebus eorum ijs qui eos ſuſceperint, prætendere concedi-

mus:ſed in omnem terram quę Romanę ditioni ſuppoſita eſt, hoc obtinere. Neque enim oportet eos qui ab initio infantes abiecerunt, & mortis forte ſpem circa eos habuẽ ſunt, incertos conſtitutos ſi qui eos ſuſceperint: hos iterum ad ſe reuocare conari, & ſeruili neceſſitati ſubiugare. Neque ĳ qui eos pietatis ratione ſuadente ſuſtulerunt, ferẽdi ſunt denuo ſuam mutantes ſententiam, & in ſeruitutem eos pertrahentes, licet ab initio huiuſmodi cogitationem habẽtes ad hoc proſiluerint: ne videantur quaſi mercimonio contracto ita pietatis officium gerere. Hæc obſeruantibus tam viris clariſſimis pręſidibus prouinciarũ, quàm viris religioſiſſimis epiſcopis, necnon officĳs pręſidalibus, & patribus & defenſoribus ciuitatũ, & omni ciuili auxilio.

IN Authentica cõſt. quę ex aſſcriptitio. §. i. collatione. v. conſtitutione. vĳ.

Iſta authẽ. dicit quòd nati ex libera perſona & aſſcriptitio, ſũt aſſcriptitĳ ex iure veteri. & nihil innouat iſta authen. Baldus.

ANtiqua lex erat quæ dicebat ex perſona libera & altera aſſcriptitia natos, aſſcriptitiam ſequi cõditionẽ: quod per Iuſtinianum ad ius commune liberi ventris redactum eſt.

¶ Quę ſit longa conſuetudo. Titulus. liii.

Conſuetudo rationabilis extenditur de caſu expreſſo ad caſum tacitum in quo eadem ratio reperitur. Bal.

¶ Imperator Alexander. a. Proculo. Lex prima.

PRAESES prouinciæ probatis ĳs. quę in oppido frequenter in eodem controuerſiarũ genere ſeruata ſunt, cauſa cognita ſtatuet. Nam & conſuetudo pręcedens, & ratio quę cõſuetudinẽ ſuaſit, cuſtodienda eſt. Et ne quid contra longam conſuetudinem fiat: ad ſolicitudinem ſuam reuocabit pręſes prouinciæ.

Magna eſt authoritas conſuetudinis: tamen non tãta quòd vincat rationabilem legem. Bal.

¶ Impe. Conſtan. ad Proculum. Lex. ĳ.

COnſuetudinis vſus'que lōgęui nō vilis authoritas eſt: verum non vſque adeò ſui valitura momento, vt aut rationem vincat, aut legem.

☞ Conſuetudo legem imitans & antiquitus approbata, tenaciter eſt ſeruanda, & habet vim cōceſſionis collegiorum vel curiarum. Baldus.

¶ Imperatores Leo & Anto. aa. Alexandro. Lex. iĳ.

LEges quoque ipſas antiquitus probata & ſeruata tenaciter conſuetudo imitatur & retinet: & quod officĳs, curĳs, ciuitatibus, vel collegĳs præſtitū fuiſſe cognoſcitur, perpetuę legis vicem obtinere ſtatuimus.

¶ De donationibus. Titulus. liiii.

☞ Qui tradit inſtrumentum: videtur tradere poſſeſſionem rei. Baldus.

¶ Imperatores Seue. & Anto. Lucio. Lex prima.

EMPTIONVM mancipiorum inſtrumentis donatis & traditis, & ipſorum mācipiorum donationem & traditionē factam intelligis: & ideo potes aduerſus donatorē in rē actionem exercere.

☞ Vbi donatur vel ceditur actio; nō eſt neceſſarius cōſenſus debitoris contra quē actio ceditur vel donatur. Baldus.

¶ Imperator Gordi. Leonidi. Lex. ĳ.

SI nominis perſecutionē in te emancipatam pater tuus titulo donationis trāſtulit: fruſtra prętēdit qui debitori tuo hęres extitit, conſenſum fuiſſe debitoris neceſſariū: cū ſatis fuerit actiones eo nomine tibi mandatas fuiſſe.

☞ Ius conditionale poteſt cedi & donari: & iura conditionalia appellātur ſpes, vt inſti. de verbo. obli. § ex cōditionali. Baldus.

¶ Impera. Decius. a. Marcello. Lex. iĳ.

SPem futuræ actionis plena intercedente donatoris voluntate poſſe tranſferri non immerito placuit.

☞ Solutio datarum & collectarū facta ab eo cuius res non eſt, non tribuit dominium. Baldus.

¶ Imperator Probus. a. Martię. Lex. iiĳ.

SI functiones, exactiones vel tributa per eum cui donata res non erat, vel ab actoribus ipſius nomine celebratę ſunt: tibi obeſſe non poteſt.

☞ Commemoratio donationis inter viuos facta in teſtamento, ſi nō apparet de donatione inter viuos, habet vim teſtamenti. Baldus.

¶ Impp. Carus Carinus & Nume. aaa. Flacco. Lex. v.

SI donatio per epiſtolā facta non apparet: verba tamen teſtamenti quibus liberalitas teſtatricis confirmata eſt, fideicommiſſum continere non ambigitur.

☞ Donatio poteſt fieri inter abſentes: & adepta poſſeſſione ex ea cauſa tranſit dominium. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Ariſtianæ. Lex. vi.

NEc ambigi oportet donationes etiam inter abſentes (& maxime ſi ex voluntate donantium poſſeſſiones ĩ quibus donatum eſt nanciſcantur) validas eſſe.

☞ Poſſeſſio cenſualis non nocet domino niſi cōſentiat: quo caſu tacite donare videtur. Bal.

¶ Iidem. aa. Iuliano. Lex. vij.

CEnſualis quidem profeſſio domino pręiudicare nō ſolet: ſed ſi in cenſum velut ſua mancipia deferenti priuigno tuo conſenſiſti, donationem in eum contuliſſe videris.

☞ Conſenſus præſtitus ſimulate, non inducit donationem. Baldus.

¶ Iidem. aa. Florę. Lex. viij.

SI pręſes prouinciæ non donādi voluntate filiorum tuorū nomine prædia in cenſum detuliſſe te manifeſtis ꝓbationibꝰ cognouerit: quod fides veri ſuggeſſerit, ſtatuet.

☞ Vt pactum donationis impleatur, ex ſtipulatiōe vel præſcriptis verbis agitur. Bar.

¶ Iidem. aa. Auguſtiæ. Lex. ix.

LEgem quam rebus tuis donando dixiſti: ſiue ſtipulatione tibi proſpexiſti, ex ſtipulatu: ſiue nō, incerto iudicio, id eſt præſcriptis verbis apud præſidem prouinciæ debes agere vt hanc impleri prouideat.

☞ Potentior eſt veritas quam ſcriptura: & actus agentium non operatur deficiente conſenſu. Bal.

¶ Iidem.aa.Ethionnę. Lex.x.

NEc ignorans nec inuitus quiſq̄ donat. Vnde ſi de hoc fundo non cogitaſti cuius velut donationi te conſenſiſſe cõtinetur inſtrumẽto:maiores veritate rei quàm ſcriptura vires obtinente,intelligis de quo non cogitaſti,nec ſpecialiter ſubſcripſiſti,nihil te perdidiſſe.

Donatio facta filio in poteſtate,eſt potius quędã donandi deſtinatio quàm perfecta donatio. Sed ſi filius eſt emancipatus,donatio eſt perfecta.Baldus.

¶ Iidem.aa.Sabino. Lex.xi.

CVm de bonis tuis partem quidem penes te retinuiſſe, partem vero in eum quẽ in poteſtate habes,donationis titulo contuliſſe cõmemores:non eſt incerti iuris in eũ qui in ſacris familiæ tuę remanet, deſtinatione magis paternæ voluntatis factam q̄ perfectam donationem peruenìſſe.Delegationes autem nominum in emancipatum collatę,perfectam donationẽ actionum efficiunt.

Portio pro indiuiſo poteſt donari. Baldus.

¶ Iidem.aa. Aureliano. Lex.xij.

POrtionem propriam rebus nondum diuiſis nemo ꝓhibetur titulo donationis in alium transferre.

Breuitas ſcripturæ non officit donationi. Vel ſic:Tãtum valet vnum verbũ effectiuũ q̄tum mille. Bal.

¶ Iidem.aa. Varroni. Lex.xiij.

SI aliquid per epiſtolam donatum tibi probetur,breuitas chartulæ donationis,ſi hæc recte facta probetur,nihil quicquam derogat.

Nemo tranſfert quod non habet: & ideo ſi filius donat ſponſę ſuæ rem patris, non pręiudicat patri. Bal.

¶ Iidem.aa. Tacito. Lex.xiiij.

SI filius tuus res ad te pertinentes ſponſę ſuæ te non conſentiente donauit,ad eam quod non habuit transferre non potuit.

Donatarius certę rei non tenetur ad onera debitorũ quæ non ſequuntur fundum:ſed debet cõueniri vniuerſalis hęres donatoris.Baldus.

¶ Iidem.aa. &.cc. Lex.xv.

AEris alieni quod ex hęreditaria cauſa venit,non eius

qui donationis titulo poſſidet, ſed totius iuris ſucceſſoris onus eſt. Si itaque neminiobligata prædia, per donationem conſecuta es: ſuperuacuam geris ſolicitudinem ne vel hæredes donatricis vel eius creditores te iure poſſint conuenire.

Debilitas corporis ratione ætatis ſenio cōfectę donationē non vitiat. Bal.

Iidem. aa. Lex. xvi.

SEnectus ad donationem faciendam ſola non eſt impedimento.

Si pater nō adimit in emancipatione ea quę donauit filijs in poteſtate, nō poteſt poſtea reuocare. Sal.

Iidem. aa. Herinæ. Lex. xvij.

SIue emancipatis filijs res donaſti, ſiue in poteſtate conſtitutis, & ſui iuris effectis ac tenentibus non ademiſti: blandiri tibi non debes velut res donatas ex pœnitentia liceat auferre. Sanè ſi ea quæ in tua poſitis poteſtate donaueras, poſt emancipationem contra tuā tenuerint voluntatem: horum penes te dominium remāſit: ſiquidem nec tēpore quo voluiſti, propter vinculū poteſtatis ſibi quicq̄ quærere, nec poſt te inuito de rebus tuis potuerunt.

Gratuita remiſſio actionis ex maleficio, eſt donatio. Baldus.

Iidem. aa. And. Lex. xviij.

SI donatiōis cauſa furti actionem tibi remiſſam probetur: ſuperuacuam geris ſolicitudinem.

Rem fuiſſe progenitorum nihil operatur ex quo res ad alia dominia tranſiuit. Bal.

Iidem. aa. & cc. Lex. xix.

SA auia veſtra proprias res quacūque ratione factas, titulo liberalitatis in eū cōtra quē preces funditis, contulit: quo minus hæc rata maneant, quòd ex origine patris vel aui veſtri deſcenderunt, nihil prodeſt.

Paria ſunt per ſe ſubſcribere, vel alium ſubſcribere vice eius. Bal.

Iidem. aa. Paulo. Lex. xx.

VIce donatricis alio voluntatem eius ſubſcribente, iure facta donatio non habetur irrita.

Lex notabilis. Mulier conſtante matrimonio dotem ſuam donare non poteſt. Bal.

¶ Iidem.aa. Antonino. Lex.xxi.

COnſtante matrimonio dotem penes maritum ſuum conſtitutam auia tua tibi donare non potuit.

Ex pacto donationis non quæritur actio extraneo: ſed ipſe donator pacto nõ ſeruato agit ad itereſſe. Bal.

¶ Iidem.aa. Antonino. Lex.xxij.

CVm res filio tuo emancipato ea conditione vt creditorib9 tuis ſolueret, te donaſſe ꝓponas: ſi ſtipulatiõe vel incõtinẽti habito pacto huic rei ꝓſpexiſti: creditorib9 quidem non contra eum ex placito veſtro, ſed aduerſus te competit actio: eum autẽ cui certa lege prædia donaſti, incerta ciuili actione ad placitorũ obſequia vrgeri ſecundum legem donationibus dictam conuenit.

Acta poſteriora prioribus derogant. Bal.

¶ Iidem.aa. Olibrio. Lex.xxiij.

SI ea quę donaueras, poſteriori placito qui acceperat dono tibi reddidit: donationis antecedens inſtrumentum actis ſequentibus nihil obeſſe poteſt.

Si pater donat res filij, non præiudicat illi ſibi nõ ſuccedenti. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Lex.xxiiij.

SI patri tuo hęres non extitiſti: ex facta ab eo liberalitate titulo donationis non poſſe iura tua lœdi, manifeſtiſſimi iuris eſt.

Donatio cum ſuis pactis ſeruari debet ſi pacta de iure ſubſiſtunt: aliàs ſpretis pactis donatio valet: & in inſtrumentis donationis debet apponi nomen donatoris & donatarij, & res quæ donatur: nec debẽt fieri donationes clãdeſtinæ, ſed interueniẽtibus teſtibus vel actis vbi iura acta requirũt. Dicit hic ĩperator ꝙ donatio ſiue inter viuos, ſiue cauſa mortis, ſiue ſub cõditiõe, ſiue in diẽ, ſiue ex die, ſiue ſit pura, obſeruari debet cũ ſuis pactis, ſi pacta ſint talia quæ res vel bonos mores non reſpuũt. Itẽ dicit hæc lex ꝙ quãdo fit ſcriptura de donatiõe, quia conuenitur inter partes ꝙ ſcriptura fiat, ꝙ ſcriptura debet cõtinere ſubſtantialia & ſolennia. Bal.

¶Imperator Conſtan.a.ad Maximum. Lex.xxv.

DOnatio ſiue directa ſit ſiue mortis cauſa inſtituta, ſiue conditione faciendi aut non faciendi ſuſpenſa, ſiue ex aliquo notato tempore promiſſa, ſiue animo dantium, accipientium'ue ſententijs (quantum ius ſinit) cognominata: ſub hac fieri debet obſeruatione, vt quas leges indulgent actiones, conditiones, pactiones'que cõtineat. Hiſque penitus cognitis, vel recipiantur ſi cõplacitę ſunt, vel reijciantur ſi ſunt moleſtæ. In conſcribendis autem donationibus, nomen donatoris, ius, ac rem notari oportet: neq; id occulte aut priuatim, ſed aut tabulę, aut quodcunque aliud materię tempus dabit, vel ab ipſo, vel ab eo quẽ ſors miniſtrauerit, perſcribatur: actis etiam annectendis: quæ apud iudicem vel magiſtratus conficienda ſunt vbi hoc leges expoſtulant.

Sũma. Infanti emancipato poteſt pater donare adhibito ꝑ infante aliquo qui pro ipſo recipiat donationem. Nam infans pro ſe conſentire non poteſt: quia non habet affectum, id eſt affectionem. Bal.

¶Idem.a. Lex.xxvi.

SI quis in emancipatum minorem priuſquam fari poſſit, aut habere rei quæ ſibi donatur affectum, fundum crediderit conferendum: omne ius compleat, inſtrumentis ante præmiſſis. Quod per eum ſeruum quem idoneum eſſe conſtiterit, tranſigi placuit, vt per eum infanti acquiratur.

Sũma. Non ſolum inter extraneos, ſed etiam inter coniunctas perſonas requiritur inſinuatio donationis excedẽtis legitimam ſummam. Ratio eſt, vt maxime coniunctarum perſonarum fraudibus & calliditatibus obuietur. Baldus.

¶Idem.a.ad Senatum. Lex.xxvij.

DAta iampridem lege ſtatuimus vt donationes interueniente actorum teſtificatione conficiantur: quod vel maxime inter neceſſarias coniunctas'q; perſonas conuenit cuſtodiri: ſiquidem clandeſtinis ac domeſticis fraudibus facile quiduis pro negocij opportunitate cõfingi poteſt, vel id quod vere geſtũ eſt aboleri. Cũ igitur nec libe-

ros quidem ac parētes lex noſtra ab actorum confectione ſecernat: id quod neceſſario ſuper donationibus apud acta conficiendis iampridem ſtatuimus, vniuerſos teneat: geſta autem confici ſuper rebus etiam alibi collatis vbicunque ſufficit.

Iſta lex, & lex ſi quis argētum. §. ſed ſi quidem. infra eo. non ſunt alibi. &. h. d. Retentio vſuſfructus traditionē poſſeſſionis quę erat penes tradentem, inducit. Bal.

¶ Imperatores Hono. & Theo. aa. Monaxio. Lex. xxviij.

QVisquis rem aliquam donando vel in dotem dando vel vendēdo, vſumfructū eius retinuerit: etiā ſi ſtipulatus non fuerit, eam continuo tradidiſſe credatur: nec quid amplius requiratur quo magis videatur facta traditio, ſed omnimodo idem ſit in his cauſis vſumfructum retinere quod tradere.

Etiā in perſonas extraneas & ignotas valet collata donatio. Baldus.

¶ Imperatores Theo. & Valen. aa. Euocato. Lex. xxix.

IN extraneos & ſæpe ignotos donationem collatam valere receptum eſt: & ſi ſine ſcripto donatum quid fuerit, adhibitis aliīs idoneis documentis hoc quod geritur comprobatur.

Donationes factę in vrbe debēt inſinuari apud magiſtrum cēſus. Sed donatiōes quę fiūt in ꝓuinciīs, debent inſinuari apud pręſides, defenſores, vel magiſtrat9 municipales eorū municipiorū vbi fiunt: & ibi inſinuatæ effectum ſuum extendunt vbicunque locorum. Bal.

¶ Imperator Leo. a. Hierio. Lex. xxx.

IN hac ſacratiſſima vrbe conſcriptę donationes vbicunque poſitarum rerū, apud magiſtrū cenſus inſinuētur. In aliīs vero ciuitatib9, ſiue abſens ſiue pręſens rector ꝓuincię ſit, ſiue eadē ciuitas habeat magiſtratus, ſiue nō habeat, & defenſor tm̄modo ſit: donator habeat libertatē donationē rerū ſuarū vbicunqꝫ poſitarū, ſiue apud moderatorē cuiuſlibet ꝓuincię, ſiue apud magiſtratus, ſiue apud defenſorē cuiuſcūqꝫ ciuitatis ꝓut maluerit publicare. Atqꝫ vt ipſa donatio ſita eſt in voluntate donantis, ita ei liceat donationē ſuā apud quēcūqꝫ ex memoratis voluerit inti-

mare. Et eę donationes quę in diuerſis prouincijs & ciuitatibus apud quęlibet ex prædictis fuerint publicatæ, obtineant inconcuſſam ac perpetuam firmitatem.

In donatione quę fit apud acta, nõ oportet teſtes adhiberi: & donatio facta extra acta in ſcripturam ſine teſtibus redacta, ſubſcriptionem donatoris requirit, etiã ſi à tabellione ſcripta fuerit. Sali

Imperator Zeno. a. Sebaſtiano. Lex. xxxi.

IN donationibus quę actis inſinuantur, non eſſe neceſſarium iudicam⁹ vicinos vel alios teſtes adhibere. Nam ſuperfluum eſt priuatũ teſtimonium, cum publica monumẽta ſufficiãt. Verũ & illas donationes quas geſtis nõ eſt neceſſariũ alligari: ſi forte ꝑ tabellionẽ vel aliũ ſcribantur, & ſine teſtium ſubnotatione valere præcipimus, ita tamẽ ſi ipſe donator vel alius voluntatem eius ſecundum ſolitã obſeruationẽ ſubſcripſerit: donationibus quæ ſine ſcriptis conficiuntur, ſuam firmitatem habentibus ſecundum conſtitutionem Theodoſij & Valentiniani ad Hierium prefectum pretorio promulgatam.

Inſinuatio facta corã iudice incõpetenti nõ valet, nec acta nec teſtimonia prębita ſuper ipſa. Bal.

Imperator Anto. a. Euphemio. Lex. xxxij.

SEcundum diui Leonis conſtitutionẽ donationes apud virum clariſſimum magiſtrum cenſus tantũmodo inſinuari præcipimus: huiuſmodi forma in illis inſtrumentis obſeruãda quæ in hac regia vrbe confecta ſeu celebrata fuerint: nec concedi quenquam vel apud defenſores ſeu magiſtratus aliarum ciuitatum, vel in alijs quibuſcunque locis præter memoratum iudicium inſinuare: ſcientibus tã ijs qui ad huiuſcemodi inſinuationẽ peruenerint, quàm ijs qui eam ſuſceperint, necnon tabellionibus quicunq; teſtimonium ſuum non in cõpetenti (vt dictum eſt) loco vel iudicio præbuerint, vicenarum librarum auri mulcta & alia grauiſſima indignatione ſe eſſe feriendos.

Mortuo procuratore facto in rem ſuam re integra non finitur mandatum, ſed tranſit ius ad hæredes: & talis procurator in rem ſuam etiam ante litem conteſtatã facit alium procuratorem. Bal.

¶ Imperator Iuſti.a.Mennę præfecto præto. Lex.xxxiij.

ILlam ſubtilem obſeruationem amputamus, per quam donationis titulo ceſſiones actionum accipientes, non aliter ſuis eas tranſmittere hæredibus poterant niſi litem ex his conteſtati eſſent, vel ius conteſtationis diuino reſcripto meruiſſent. Nam ſicut venditionis titulo ceſſas actiones, etiam ante litis conteſtationem ad hæredes trāſmitti pmittitur, ſic ſi modo & donatas ad eos trāſferri volum9, licet nulla conteſtatio vel facta vel petita ſit. ¶ Quod etiā in procuratore conſtituendo ad mouendas eaſdem ceſſas actiones ſimiliter obſeruādum erit, vt minime quis impediatur procuratorē ceſſarum ſibi ſuper donatiōe actionū dare, licet nulla litis conteſtatio facta vel petita ſit. Quę in ijs tantum perſonis locum habere cenſemus quę ſuſceptis per donationem ceſſionibus adhuc ſupereſſe noſcuntur. Nam mortuis huiuſcemodi perſonis, vetera iura ſub ijſdē ceſſionibus poſita ſeruari concedimus.

§ Olim donationes nō valebāt vltra ducētos aureos ſine inſinuatiōe: hodie valēt vſq; ad trecētos. ſunt tamen quidā caſus in quibus valent vſq; ad quingentos. hoc dicit prima pars huius legis vſq; ibi. Si autē non in auro. Et hæc vera ſunt quādo donatio conſiſtit in quantitate numerali ſiue diſcreta: ſed quando conſiſtit in alia re quę debebat æſtimationem, tunc ad ęſtimationem eſt veniēdū. Et ſi pro parte valebat donatio, pro parte nō: ſtatuit quis modus ſit in donatiōe tenēdus. Et hoc facit vſq; ad. §. Si quis autē per diuerſa tempora. Bal.

¶ Idem.a.Demohſteni. Lex.xxxiiij.

SAncimus omnem donationem ſiue cōmunem ſiue ante nuptias factam vſque ad trecentos ſolidos cumulatam, non indigere monumentis, ſed communē formā habere, vt nō vſque ad ducentorum ſolidorum ſummam teneat, ſed in huiuſmodi obſeruatiōe ſimiles ſint tā communes quàm ante nuptias donationes. Si quid autē ſupra legitimā definitionem fuerit donatum, hoc quod ſuperfluū eſt tātummodo non valere: reliquā vero quātitatem quę intra legis terminos conſtituta eſt, in ſuo robore perdurare, quaſi nullo penitus alio adiecto: ſed hoc pro non ſcripto

vel nõ intellecto eſſe credatur:exceptis donationibus tam imperialibus quàm ĳs quę in cauſas pĳſſimas procedunt: quarum imperiales quidem donationes merito indignari ſub obſeruatione monumentorum fieri tam à retro principibus quàm à nobis ſancitum eſt,ſed firmam habere ꝓpriam maieſtatem.

IN Authen.vt non fiant pigno.§.ĳ. aliàs.§. illud quoq;. collatio.v.conſtitutio.v.

ITem & à priuatis in principem etiam ceſſantibus actis fit donatio.

¶ Finis authenticę:ſequitur textus legis Codicis.

¶ Alias vero quę ad pietatem reſpiciunt,vſq; ad quingẽtorum ſolidorum ſummã & ſine monumẽtis eſſe validas cẽſemus:ĳs inſuper ante nuptias donationib9 quę in adultas minores ſui iuris conſtitutas cuiuſcunq; ſummę procedunt,ſecundũ veterum legũ ſcita etiam,niſi actis interuenientibus corroboratę ſint, ſuam retinẽtibus firmitatem. ¶ Sinautẽ non in auro res donationis fuerint datæ,ſed per res mobiles vel immobiles vel ſe mouentes, quantitatem earum ęſtimari: & ſi quidem vſq; ad legitimam ſolidorũ ſummam erigatur, validam eam eſſe, & ſine monumentis conſeruari. Sinautem amplioris ſummę inueniatur, & minime actis cõprobata eſt,ſuperfluum tantũ vacuari.

Si ratione donatiõis incidatur in cõmunionem,quia pars pro indiuiſo eſt donata, datur facultas maiorem partem habenti offerendi ęſtimationem partis ſuę conſocio:quo non offerente fieri debet diuiſio,ſi commode fieri poteſt:aliàs minorem partẽ habens offerre poteſt maiorem partem habenti. Salicetus.

¶ Ne autem cõmunione inducta,donatori & ei qui liberalitatem ſuſcepit,aliqua oriatur cõtentio:electionem damus ei qui ampliorem ſummã in re donata habuerit, reliquam ęſtimationis quantitatem offerre ei qui minorem cauſam habuit,& totum poſſidere. Sinautem hoc minime facere maluerit,tunc om̃imodo res diuidi ſecundum quantitatem vtriq; parti cõpetẽtem,ſi res diuidi ſine ſuo periculo poſſibilis eſt. Sinautem in huiuſmodi caſibus in quibus partitio vtiliter celebrari minime poteſt,amplioris

ſummę dominus noluerit offerre ęſtimationem: tunc licebit etiam ei qui minoris ſummę habet poteſtatem, offerre precium, & totum ſibi vendicare.

Hoc quod ſequitur, eſt etiam valde notabile. Diuerſitas temporũ pluralitatem donationũ inducit: & ideo quot ſunt ſummę, tot donationes: et non fit cumulatio. Baldus.

Si quis autem per diuerſa tempora in eandem perſonã iam multas faciat liberalitates, quarum ſingulæ quidem legitimam quantitatẽ non excedunt, in vnum autẽ compoſitæ & prædicto modo exaggeratę redundare videntur, & maioris eſſe quantitatis: non videatur eas oportere in vnum coadunare, & introducere modos per quos non valeant & in irritum reuocentur, ſed econtrario & plures intelligantur, & ſingulę ſecundum ſui naturam obtineãt, & monumentorũ obſeruatione nõn indigeãt. Cum enim à veterib9 ſuper hac re variatum eſt, alĳs multas, alĳs vnã eam definientibus: nobis cauſa placuit humanior, vt multę intelligantur, & omnes validę: & ĳ qui liberalitates accipiunt, ſciant veros non falſos ſuos eſſe donatores.

Donatio facta ad vitã donatoris & donatarĳ de certa annua quantitate non excedente legitimã ſummam non indiget inſinuatione, ſecus ſi ex vtraq; parte vel ex altera hęredis fiat mentio. & nõ reperitur alibi. Bal.

Si quis autem talem receperit donationem in qua ſtipulatus fuerit annuam quandã ſibi præſtari quantitatẽ tantę ſummę quæ non excedit legitimũ donationis modum: variabatur vtrum eũ ex particulari donatione multas feciſſe donationes exiſtimandũ eſt, & eas actis non indigere: an ex totius ſtipulationis fundamento & fonte eius ex quo annuę donationes profluxerunt, & vnam eſſe donationẽ putandum, & proculdubio monumentorum obſeruatione vallandam. Quod veteres quidem ſatis abunde'que variauerunt. Nos autem omnia certa diuiſione concludimus, vt ſi huiuſmodi quidem fuerit donatio vt intra vitam perſonarũ ſtetur vel dantis vel accipientis: & multę intelligantur donationes, & liberæ à monumentorum obſeruatione. Incertus etẽm fortunę exitus hoc nobis ſug-

geſſit, vt poſſibile ſit vnius anni tantũmodo, vel breuioris vel etiam amplioris temporis metas ſuperuiuere vel donatorem vel eum qui donationem accepit, & ex hoc inueniri etiam totam ſummã donationis non excedere legitimam quantitatẽ. ¶ Sinautem etiam hęredum ex vtraque parte fuerit mentio, vel adijciatur tempus vitæ vel donatoris vel eius qui donationem accepit: tunc ei quaſi perpetuata donatione, & çontinuatione eius magnam & opulentiorem eam efficiente, & vna intelligatur donatio, & quaſi denſioribus donationibus cumulata excedere legitimum modum, & om̃imodo acta depoſcere, & aliter minime conualeſcere.

Qui cauſa donationis promiſit certum pondus argẽti, poteſt illud dare in maſſa vel ſcyphis iuſto precio ęſtimandis. Salicetus.

¶ Idem. aa. Iuliano. p̄. p̄. Lex. xxxv.

SI quis argentum donauerit, certum'qꝫ pondus nominauerit, non autem aliâs vel generaliter vel ſpecialiter expreſſerit: neceſſitatem ei imponimus om̃imodo præfatũ pondus argenti dare, ſiue in vaſis quibus voluerit, (nõ tamen peioribus ęſtimatione maſſæ) ſiue in ipſa ęſtimatiõe quę pro maſſa rudi in illis locis frequentata eſt.

Donans certum annuum redditum ex poſſeſſionibꝰ ſuis, neceſſe habet dare fundos mediocres eiuſdem redditus. h. d. & notabiliter. Salicetus.

¶ Si vero redditum certum ex poſſeſſionibus donauerit, non tamen nomina poſſeſſionum edixerit: neceſſe habere de ſua ſubſtantia fundos tradere tantum redditum inferre valentes quantum in donatione poſuerit: in talibus tamẽ agris qui nec omnibus quos habet in poſſeſſione anteponuntur, nec deteriores omnibus ſunt, ſed ſtatus mediocris inueniuntur.

Donator certi numeri ſeruorum tenetur ad mediocres, non ad meliores: nec poteſt dare ꝓteruos. Sali.

¶ Simili'qꝫ modo ſi quis certum numerum ſeruorum donauerit, non tamen & hic nominatim ſeruos inſcripſerit: & hic mediocris figuræ ſeruos tradere, & neqꝫ tales quos non habere magis quàm habere prodeſt, nec iterum eos

qui omnem ſeruorum familiam donatoris antecellunt:ſed & hic mediocritas ſpectetur.

Si donator non habet argentum vel annuum redditum ſeu numerū ſeruorum quem donauit, ad eius ęſtimationem hic taxatam recurritur: & ſi ęſtimatio non excedit legitimam ſummam,non indiget inſinuatione: aliâs ſic. Salicetus.

¶ Sinautem donator neque argentum neque ſeruos habens,vel non tantum quantum donauit,fecerit eorum donationem: ęſtimationē in his celebrari pro eo quod deeſt, ita tamen,vt argenti quidem (ſecundū qđ prædiximus) ęſtimatio detur : in ſeruis autem non amplius nec minus quindecim ſolidis quantitas pro ſingulis detur. In redditibus autem in quindecim annos ęſtimationem pręſtet. Sed in his omnibus,ſi quidem intra legitimam ſummā donatio fiat,nulla monumenta requirantur. Sinautem amplioris ſummę,tūc ad acta publica recurratur:ita vt in ĳs quę amplioris ſunt ęſtimationis,ſecundum noſtram legem nō totum,ſed ſolum ſuperfluum euaneſcat.

Valet donatio vniuerſalis ſiue quotę ſiue totæ ſubſtātiæ: tamen requirit inſinuationem. Baldus.

¶ Sed & ſi quis vniuerſitatis faciat donationem,ſiue beſſis,ſiue dimidię partis ſuæ ſubſtantię,ſiue tertię ſiue quartę ſiue quantęcunq;,vel etiam totius:ſi non de inofficioſis donationibus ratio ad hoc reclamauerit,coarctari donatorem legis noſtrę authoritate tantum quantum donauit præſtare: obſeruatione & hic monumentorum (ſecūdum quod iam ſanximus) omīmodo requirenda.

Si donator retinuit ſibi vſumfructum rerum donatarum,intelligitur illas tradidiſſe: & ſi non retinuit,cogitur illas tradere etiam ſi nudo pacto promiſerit. quod obtinet etiā in donatione ad pias cauſas: & donationes tranſeunt ad hæredes actiue & paſſiue. Salicetus.

¶ Sed ſi quidem in omnibus ſupradictis caſibus vſuſfructus fuerit à donatore retentus: & traditionem iure intelligi fieri.

Hic dicit Imperator ꝙ licet donatio non ſit vallata ſtipulatione vel traditione,ſed nudo pacto:tamen agi-

tur ex eo, & maxime ad pias cauſas: et iſta actio appel latur condictio ex lege. Baldus.

¶ Si autem hoc minime donator expreſſerit: ſi quidē ſtipulatio donationi inſerta ſit, ex huiuſmodi authoritate traditionē compelli fieri. Sin vero & hoc prætermiſſum ſit, & vſumfructum minime detinuerit: nihilominus ex lege noſtra neceſſitatem ei imponi etiam tradere hoc quod donare exiſtimauit: vt nō ex hoc inutilis ſit donatio quòd res non traditę ſunt, nec confirmetur ex traditione donatio, ſed liberalitatem plenam & ſecundum legē noſtram perfectiſſimam conſtitutam neceſſarius traditionis effectus ſequatur, & neceſſitatem habeat donator omnimodo res vel partem ſubſtantiæ quam nominauerit, vel totam ſubſtantiam tradere. Cum enim in arbitrio cuiuſque ſit hoc facere quod inſtituit, oportet eum vel minime ad hoc proſilire: vel cum ad hoc venire properauerit, non quibuſdam excogitatis artibus ſuum propoſitum defraudare, tantam'que indeuotionem quibuſdam quaſi legitimis velamentis protegere. Tanto'que magis hæc firma eſſe ſi pījs actibus vel religioſis perſonis donatio deputata ſit: monumentorum obſeruatione in his modis (ſecundum quod ſpecialiter à nobis in huiuſmodi caſibus prædictum eſt) obſeruanda: ne in præfatis pījs cauſis ex quibuſdam machinationibus non ſolum indeuotus ſed etiam impius donator intelligatur, pœnas'que non ſolum legitimas, ſed etiam cœleſtes expectet: res'que donatas in omnibus ſupradictis caſibus non ſolum eos dum ſuperſunt, ſed etiam eorum ſucceſſores reddere compelli non tantū ijs in quos donatio facta eſt, ſed etiam eorum hæredibus.

Datum vel promiſſum in redemptionem captiuorum, inſinuationem non exigit, nec donatum à duce belli ſeu à magiſtris militum, nec datum vel promiſſum pro refectione domus vel ædificij incendio vel ruina corrupti. h. d. in prima parte. Secundo dicit quòd hodie eſt regula generalis quòd quęlibet donatio valet ſine inſinuatione vſq; ad quingentos aureos. Baldus.

¶ Idem. a. Ioanni præfecto prętorio. Lex. xxxvi.

Si quis pro redemptione captiuorum pecunias dederit

ſiue per cautionem dare promiſerit, cuiuſcunque quantitatis: cognoſcat ſe neque repetitionem habere, neq; exactionem cautionis poſſe declinare, vtpote geſtis ſicut in donationibus non ſubſecutis ſuper inſinuatione eiuſdem quantitatis: eo videlicet qui pecunias accepit, vel prima vice vel poſt cautionem neceſſitatem habente pĳſſimam adminiſtrationem adimplere: nulla ei moleſtia vel inquietudine inferēda vel ab eo qui pecunias prębuit, vel ab alĳs ex authoritate legum permiſſis hoc requirere: ſed tātummodo ſacramentum pręſtare quòd reuera omnem quantitatem ſine dolo malo vel aliqua diminutione ad redemptionem dederit captiuorum. ¶ Simili etiam modo à geſtorum abſoluimus ordinatione donationes rerum mobilium vel ſe mouentium quas viri glorioſiſſimi magiſtri militum fortiſſimis pręſtant militibus tam ex ſua ſubſtantia, quàm ex ſpolĳs hoſtium, ſiue in ipſa bellorum occupatione, ſiue in quibuſcunque locis degere noſcuntur. ¶ Eandē'que liberalitatē noſtræ legis indulgemus etiam ĳs quorū domus incēdio vel ruina corruptæ ſunt: quibuſdam forte pecunias cuiuſcunque quantitatis prębentibus, vel cautionem conficientibus: vt & ipſi nec repetitionem timeant, verum etiam exactionem pecuniarum cōfeſſioni inſertarum facere poſſint, licet geſta non fuerint ſubſecuta: nulla eis licentia danda pecunias ad alias cauſas niſi ad refectionem domorum erogare. Quòd ſi aliqua dubitatio orta fuerit vtrum tota quantitas, an pars eius in ædificĳs expenſa ſit: hęc domini domus ſacramento dirimetur. Cęteris etiam donationibus quæ geſtis interuenientibus minime ſunt inſinuatæ, ſine aliqua diſtinctione vſque ad quingentos ſolidos valituris. Hoc etenim tātummodo ad augendas huiuſmodi donationes addendū eſſe ex præſenti lege decernimus, anteriori tempore noſtra lege præcedente moderando, qua vſque ad trecentos ſolidos factę donationes, & ſine inſinuatione firmitatem obtinere iuſſę ſunt.

Verba ſuperflua omiſſa non vitiant: nec etiam ſi apponantur, habent vitiare. Baldus.

¶ Idem. a. eidem. Lex. xxxvĳ.

VErba ſuperflua quæ in donationibus poni ſolebant, ſcilicet ſeſtertij nummi, vnius aſſis vel quatuor, penitus eſſe reijciēda cenſemus. Quid em̃ verbis opus eſt quæ rerum effectus nullus ſequitur? Sancim⁹ itaque nullo modo eorum verborum mentionem vel in imperialibus donationibus vel in omnibus alijs decætero fieri: ſed ſi quiſquam per verboſitatem aliquid tale inſcripſerit ſiue remiſerit, nulla differentia ſit.

¶ De donationibus quæ ſub modo vel cōditione vel certo tempore conficiuntur. Titulus.lv.

Si donatarius non præſtat alimenta donatori quę ex pacto prę ſtare tenetur, donatio reuocatur, & poteſt donans rem ſuam vendicare. Bal.

¶ Imperator Valens.a. Vanici. Lex prima.

SI DOCEAS (vt affirmas) nepti tuæ ea lege eſſe donatum à te, vt certa tibi alimenta præberet: vendicationem etiam hoc caſu vtilem, eo quòd legi illa obtemperare noluerit, impetrare potes, id eſt actionem qua dominium priſtinum tibi reſtituatur. Nam non ſolum condictio quidem hoc caſu, id eſt in perſonam actio iure procedit: verum etiam vendicationem quoque diui principes in hoc caſu dandam eſſe ſanxerūt.

Si donatur alicui ad vitam ſuam: poſt mortem eius res redit ad donatorem. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. &.cc. Zenoni. Lex.ij.

SI rerum tuarum proprietatem dono dediſti, ita vt poſt mortem eius qui accepit, ad te rediret, donatio valet: cum etiam ad temp⁹ certum vel incertum ea fieri poteſt, lege ſcilicet quæ ei impoſita eſt conſeruanda.

Lex ſingularis. Ex pacto celebrato inter donantem & donatarium, acquiritur vtilis actio ſequenti ſecundo donatario ſine aliqua ceſſione. Bal.

¶ Iidem.aa.&.cc. Marcello. Lex.iij.

QVoties donatio ita cōficitur vt poſt tempus id quod donatum eſt, alij reſtituatur: veteris iuris authori-

tate reſcriptum eſt ſi is in quem liberalitatis compẽdium conferebatur, ſtipulatus non ſit: placiti fide non impleta, ei qui liberalitatis author fuit, vel hęredibus eius condictitiæ actionis perſecutionem competere. Sed cũ poſtea benigni iuris interpretatione diui principes ei qui ſtipulatus non ſit, vtilem actionem iuxta donatoris volũtatem competere admiſerint: actio quæ ſorori tuæ ſi in rebus humanis ageret competebat, tibi accommodabitur.

Poſtquam donatio eſt perfecta, forma ſubſtantialis ipſius non poteſt mutari voluntate vnius. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Lex. iiij.

PErfecta donatio conditiones poſtea non capit. Quare ſi pater tuus donatione facta quaſdam poſt aliquãtulum tẽporis feciſſe cõditiones videatur: officere hoc nepotibus eius fratris tui filijs minime poſſe non dubium eſt.

Etiam in contractibus ſufficit aliquid fieri per æquipollens. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Dexippo. Lex. v.

SI quid mater filię ſuę in poteſtate patris conſtitutę ſub hac conditione, ſi fuerit intra biennium emancipata, donauerit: licet hoc matris voluntate ſui iuris effecta non tenuit: tamẽ prius marito defuncto, ſui iuris quocũque modo effecta, ad ſimilitudinem legati ita relictũ rem donatã firmiter habere vel vendicare poteſt.

¶ De reuocandis donationibus. Titulus. lvi.

Libertus ingratus perdit res donatas. ſed ſi fuit gratus donec vixit, ingratitudo hæredum nihil nocet. Bal.

¶ Imperator Philippus Coſmiano. Lex prima.

ETSI PERFECTIS donationibus in poſſeſſionem inductus libertus quantolibet tempore ea quæ ſibi donata ſunt, pleno iure vt dominus poſſederit: tamen ſi ingratus ſit, omnis donatio mutata patronorum voluntate reuocanda eſt. Quod obſeruabitur & circa ea quæ libertorum nomine, pecunia tamen patronorum & beneficio comparata ſunt. Nam qui obſequijs ſuis liberalitatem patronorum prouocauerunt, non ſunt digni quòd eam retineant

eum cœperint obſequia negligere: cũ magis in eos collata liberalitas ad obſequiũ eos inclinare debeat, quàm ad inſolentiã erigere. Hoc tamen ius ſtabit inter ipſos tantũ qui liberalitatem dederint: cęterum neque filij eorum neque ſucceſſores ad hoc beneficium pertinebũt. Neque enĩ fas eſt vllo modo inquietari donationes quas is qui donauerat, in diem vitæ ſuę non retractauit.

Licet inſtrumenta ſint combuſta, tamen donatio remanet firma. Baldus.

Imperator Probus. a. Fœlici. Lex. ij.

SI apud prouincię pręſidem auiam filię tuę quaſi pœnitentia ductam ſubtracta inſtrumẽta donationum igne exuſſiſſe conſtiterit: vereri te non oportet ne id quod iure vires acceperat, ex poſtfacto poſſit in dubium reuocari.

Donator rem donatam & traditam, vni non poteſt donare alteri. Bal.

Imperatores Carus & Carinus & Numer. aaa. Ianuario & Fœlici. Lex. iij.

POſſeſſionem quam in vos emancipatos per donationem mater contulit, ex pœnitentia ſola alienare non potuit.

Non licet donatori allegare turpitudinem ſuam ad reuocandum donationem. Sali.

Imperatores Diocle. & Maxi. Probo. Lex. iiij.

CVm profitearis in fraudẽ te alterius donaſſe, profeſſionem inhoneſtam continere intelligis. Itaque ſi donationem perfeciſti: eam reuocare non potes ex memorata allegatione ſub obtentu pœnitentię.

Donatio perfecta non reſcinditur obtentu reſcripti principis. Baldus.

Iidem. aa. Epagatho. Lex. v.

SI donationem rite feciſti: hanc authoritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet.

Bona lex. Donatio perfecta per matrẽ vni ex filijs marito & alijs filijs abſentibus valet, nec propter abſentiam eorum reſcinditur. Baldus

Iidem. aa. Herenniæ. Lex. vi.

VElles nec'ne filio tuo prędia item'que mancipia donare: fuit in initio tibi liberum. Deſine itaque poſtulare vt donatio quam perfeceras, reuocetur ſub prætextu mariti & liberorum abſentiæ: cum huiuſmodi firmitas ipſorum præſentia non indigeat.

Lex optima. Mater quæ donauit filio ingrato, poteſt reuocare donationem, niſi poſt mortem mariti viuat inhoneſte, vel nubat ſecundo. Sed ſi filius antequam ſit ingratus, alienet in alium: tale alienatum mater obtētu ingratitudinis ſubſequentis non reuocat. Bal.

¶ Imperator Conſtan. Philip. Lex. vij.

HIs ſolis matribus quę non in ſecundi matrimonij fœdus nupſerint, ſed vnius tātum matrimonij ſunt, reuocandarum donationum quas in filios fecerint, ita decreuimus facultatem, ſi eos ingratos circa ſe eſſe oſtenderint. Quicquid igitur is qui à matre impietatis arguitur, ex titulo donationis tenet: ex eo die quo controuerſiæ qualecunque principium iuſſu iudicantis datur, matri cogatur reddere. Cæterū ea quę adhuc matre pacifica iure perfecta ſunt, & ante inchoatū cœptum'que iurgium vendita, donata, permutata, in dotem data, cæteris'que cauſis legitime alienata: minime reuocam9. Actionem vero matris ita perſonalem eſſe volumus, vt vendicationis tantum habeat effectum: nec in hæredem detur, nec tribuatur hæredi. De cæteris autem quę portentoſę vilitatis abiectę'que pudicitiæ ſunt, ſatis etiam tacite cautum putamus. Quis eſt enim qui his aliquid arbitretur tribuendum eſſe: cum etiam illis quæ iure, ſecundas tamen contraxerunt nuptias, nihil ex his priuilegijs tributum eſſe velimus?

IN Authentica de nupt. § mater tamen. collatione. iiij. conſtitutione. i.

In tribus caſibus hic enumeratis matri ſecundo nubenti competit donati reuocatio. Sali.

QVod mater filio donat, ex ingratitudine non reuocat poſtquam tranſit ad ſecundas nuptias, niſi ex tribus cauſis. Prima, ſi vitæ eius inſidiatur. Item ſi manus impias in eam intulerit. Tertia, ſi totius ſubſtantiæ molitus eſt iacturam.

Donatio facta liberto per patronum carẽtem liberis ipſo iure reuocatur nato poſthumo. Bal.

Idem. a. ad Orphicianum. Lex.viij.

SI vnquam libertis patronus filios non habens bona omnia vel partem aliquam facultatum fuerit donatione largitus, & poſtea ſuſceperit liberos: totum quicquid largitus fuerit, reuertatur, in eiuſdem donatoris arbitrio ac ditione manſurum.

Donationes non reuocantur propter ingratitudinem niſi ex cauſis ingratitudinis lege contentis & enumeratis. Baldus.

Imperator Theodoſius. a. ad Senatum. Lex.ix.

DOnatiões circa filium filiam've, nepotem neptẽ've, vel pronepotẽ proneptem've emancipatos celebratas pater vel auus vel proauus reuocare non poterit, niſi edoctis manifeſtiſſimis cauſis quibus eam perſonam in quam collata donatio eſt, contra ipſam venire pietatem, & ex cauſis quæ legibus continentur, fuiſſe conſtabit ingratam.

Donatio reuocatur ex quinque cauſis in hac lege inſertis. Et non reuocata per defunctum, non poteſt reuocari per hæredem. hoc dicit ſecundũ Sali. hæc lex ſingularis, cui non eſt ſimilis in declaratione cauſarũ. concor. c. fi. extra de dona.

Imperator Iuſti. a. Iuliano præfecto prætorio. Lex.x.

GEneraliter ſancimus omnes donationes lege confectas, firmas illibatas'que manere, ſi non donationis acceptor ingratus circa donatorem inueniatur, ita vt iniurias atroces in eum effundat, vel manus impias inferat, vel iacturę molem ex inſidijs ſuis ingerat, quæ non leuem ſenſum ſubſtantię donatoris imponat: vel vitæ periculum aliquod ei intulerit: vel quaſdam conuentiones, ſiue in ſcriptis donationi impoſitas, ſiue ſine ſcriptis habitas, quas donationis acceptor ſpopondit, minime implere voluerit. Ex his eñ tantũmodo cauſis, ſi fuerint in iudicio dilucidis argumẽtis cognitionaliter approbatæ, etiam donationes in eos factas euerti concedimus: ne ſit cuiquam licentia & alienas res capere, & frugalitatem irridere dona-

toris, & ipſum iterum donatorem ſuas'que res perdere, & præfatis malis ab ingrato donationis acceptore affici. Hoc tamen vſque ad primas perſonas tantummodo ſtare cenſemus, nulla licentia concedenda donatoris ſucceſſorib9 huiuſcemodi querimoniarum primordium inſtituere. Etenim ſi ipſe qui hoc paſſus eſt, tacuerit: ſilẽtium eius maneat ſemper, & non à poſteritate eius ſuſcitari conce datur vel aduerſus eum qui ingrat9 eſſe dicitur, vel aduerſus eius ſucceſſores.

¶ De donationibus cauſa mortis. Titulus. lvii.

In donatione cauſa mortis poteſt per fideicõmiſſum ſubſtitui. Bar. & Sal.

¶ Imperator Alexan. a. ad populum. Lex prima.

SI DONATIONE contineatur vt altero defuncto, ad alterum portio eorum quæ donabantur pertineret: exiſtente conditione ſi mortis cauſa donatio perficiebatur, fideicommiſſi actio competit.

Pulcher caſus. Mater licet ex primo marito habeat filios, dotem ſuã recuperat: & aliȷ nubere poteſt. Sed ſi facit extraneum hanc dotem ſtipulari animo donandi cauſa mortis: ea mortua donatio reuocatur vſque ad debitum bonorum ſubſidium: niſi in reſiduo patrimonio inueniatur debitum bonorum ſubſidium. Bal.

¶ Imperator Gordia. a. Zoilo. Lex. ij.

INteſtata mortua quõdam nuru tua, neptis tua quę ex ea filio'ꝗ tuo quęſita eſt: quãdoque poteſt ad eius venire ſucceſſionem: nec tamen ea poſt mortem filiȷ tui ex quo quæſierat filiam, aliȷ nuptui ſe collocando, dotem dans prohibeatur quam velit conditionem eidem doti adȷcere. ¶ Sed ſi mortis cauſa donationem in fratrem ſuũ conferens, in caſum mortis ſuæ eam dotem eundem fratrem ſuum ſtipulari paſſa eſt: cum diui Seueri cõſtitutione etiam in mortis cauſa donationibus, ſi de cętero patrimonio quãtum Falcidia iubet hęres non habet, prouiſum ſit: is qui nurui tuę hęres extiterit, eius conſtitutionis beneficium non prohibetur poſtulare.

Pro morte non ſolum ſua ſed alterius (puta fratris) poteſt quis cauſa mortis donare. Bal.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Honorio. Lex.iij.

NEc fratris ſui mortis cauſa recte factam donationē ſorori reſcindere licet.

Donatio cauſa mortis ęquiparatur legatis, & nō requirit inſinuationem: tamen requiruntur quinq; teſtes: ſaluo quòd inter liberos ſufficiūt duo teſtes ſicut in vltimis voluntatibus. Baldus.

¶ Imperator Iuſti.a.Ioanni. Lex.iiij.

CVm de mortis cauſa donatione dubitabatur, & alij quidem inter vltimas voluntates eam poſuerunt, & legatis aggregandam eſſe cenſuerunt: alij autem inter donationes quæ inter viuos conſiſtunt, eam poſuerūt: dubietate eorum exploſa, ſancimus omnes mortis cauſa donatiões, ſiue iuxta mortem facientis fuerint celebratę, ſiue à longiore cogitatione mortis ſubſecutę ſunt, actis minime indigere, neque expectare publicarum perſonarum præſentiam, & ea quæ ſuper huiuſmodi monumentis ſolent adhiberi: ſed ita res procedat, vt ſi quinque teſtibus pręſentibus vel in ſcriptis vel ſine literarum appoſitione aliquis voluerit mortis cauſa donationem facere, & ſine monumētorum acceſſione: res geſta maneat firmitate vallata, & nullam calumniam accipiat: neque propter hoc quòd ei geſta nō acceſſerunt, inefficax eſſe atque inutilis videatur: & omnes effectus ſortiatur quos vltimę habent liberalitates, neq; ex quacūq; parte abſimilis eis intelligatur.

¶ De infirmādis pœnis cœlibatus & orbitatis, & decimariis ſublatis. Titulus.lviii.

Olim viri cœlibes vel mulieres viris orbatę capere non poterant ex mortis cauſa donatione: hodie ſic. Sal.

¶ Imperator Conſtan.a.ad populum. Lex.i.

QVI IVRE VETERI cœlibes habebātur: imminentibus legum terroribus liberentur, atq; ita viuant ac ſi numero maritorum matrimonij fœdere fulcirentur: ſit'que omnibus ęqua

conditio capeſſendi quod quiſque mereatur. Nec vero quiſquã orbus habeatur: & propoſita huic nomini dãna non noceãt. Quam rem & circa fœminas exiſtimamus: earum'que ceruicibus impoſita iuris impena, velut quædam iuga ſoluimus promiſcue omnibus.

Iſta lex declarat primam, quia declarat ſtatutum legis Papię: & h. d. Olim eius quod vir reliquebat vxori liberos non habenti, & ecõtra, decima debebatur fiſco: quod hodie per hanc. l. corrigitur. Sal.

Impp. Hono. & Theodo. aa. & cc. Iſidoro. Lex. ij.

INter virum et vxorem rationem ceſſare ex lege Papia decimarum: & quanuis non interueniant liberi, ex ſuis quoque eos ſolidum capere teſtamentis (niſi forte lex alia minuerit derelicta) decernimus. Tantum igitur poſthac maritus vel vxor ſibi inuicem derelinquant, quantum ſuperſtitis amor exegerit.

De iure liberorum. Titulus. lix.

Olim quãdo pater emancipabat filium, impetrabat à principe ius liberorum: hodie non eſt neceſſe, quia remanet ei ſaluum. Bal.

Iidem. aa. & cc. eidem. Lex prima.

NEMO POSTHAC A NOBIS IVS liberorum petat: quod ſimul hac lege omnibus concedimus.

Mater ſuccedit filio per Tertullianũ. Bal.

Impera. Iuſti. a. Demoſtheni prę. prę. Lex. ij

ILlam iniuriam quæ contra matrem defuncti vel defunctæ præteritis fiebat tẽporibus, pro iuſtitię ratione amputamus: & legitima iura quæ ex Tertulliano ſenatuſconſulto ei præſtantur, omnimodo eam habere ſancimus, licet tres liberos ingenua, vel libertina quatuor minime pepererit.

Finis Libri Octaui.

Liber Nonus.

De iis qui accuſare non poſſunt. Titulus.i.

Quando duo crimina intentãtur quorum vnum eſt præiudiciale ad aliud, ſuper grauiori proced itur. Bar.

Imperatores Seuerus & Anto.aa. Silo. Lex prima.

PRIVS EST VT CRIMInib9 quę tibi vt grauiora ab aduerſario tuo obijciuntur, cędis atque vulnerum, reſpondeas: & tunc ex euentu cauſę iudex ęſtimabit an tibi permittendum ſit eundem accuſare, tametſi prior inſcriptionem depoſuiſti.

Tutor & curator pro intereſſe pupilli vel adulti poteſt de falſo proprio nomine non alieno accuſare. Nec punitur non probando niſi de calumnia euidenti.h.d.ſecundũ glo. Bal.

Imperator Anto.a.Iuliano. Lex.ij.

SI cautiones quibus Secundinus ſolutam Eugenio pecuniã probare ſe dicit, tutores vel curatores tui ſuſpectas vt falſas habent: proprio nomine (cum non liceat alieno) non prohibentur in crimine falſi ſubſcribere. Nec enim facile tutores vel curatores qui ex officio, et periculo ſuo, res pupillorum vel adoleſcentium adminiſtrant, ſententia notantur, niſi euidens eorum calũnia iudicanti apparebit.

Accuſator debet ſe inſcribere ad pœnam talionis, & dare fideiuſſorem de lite proſequenda. quam ſi non p̄ſequitur, monẽd9 eſt, & ex cõtumacia extra ordinẽ puniendus, & aduerſario in legitimis expenſis condẽnandus. Baldus.

Imperator Alexan.a.Rufo. Lex.iij.

QVi crimen publicum inſtituere properãt: non aliter ad hoc admittantur niſi prius inſcriptionum pagina pręceſſerit, & fideiuſſor de exercenda lite adhibitus fuerit. Sinuero poſt ſatiſdationem pręſentes non fuerint: edicto admonendi ſunt vt veniãt ad cauſam agendã. Et ſi

non affuerint: non ſolum extra ordinem ęſtimatione iudicis puniendi ſunt, ſed etiam ſumptus quos in eam rem & circa ipſum iter ad litē vocati fecerūt, dependere cogētur.

Mulier pōt accuſare interfectores ſui conſobrini. Sa.

Idem. a. Dionyſio. Lex. iiij.

VXor tua ſi conſobrini ſui necem vindicandam exiſtimat, adeat prēſidem prouinciæ.

Accuſatio falſi exiſtentibus tutoribus vel curatorib9 non pertinet ad matrē: & ideo mater non auditur, quia res, id eſt iſtud officium non pertinet ad eam. Baldus.

Idem. a. Marcello. Lex. v.

SEnatuſconſulto permiſſum non eſt mulieri legis Corneliæ crimine reum facere, niſi res ad eam pertineat. Cum igitur filij tui tutores vel curatores habeant: ipſi deliberare debent an inſtrumenta ex quib9 aduerſarium filiorum tuorum obtinuiſſe dicis, falſa eſſe accuſare debeāt.

Qui profeſſus eſt in iudicio ſe ab accuſatione inſtituta diſcedere, ad eam redire non poteſt. Baldus.

Idem. a. Probo. Lex. vi.

ACcuſationem à qua diſcedere te profeſſus es, repetere non debes.

Accuſatori differenti ſtatuitur terminus ad procedēdum in cauſa: & ſi non procedit in termino, poſt non auditur. Baldus.

Idem. a. Fœlici. Lex. vij.

SI ea quæ crimen intendit, cognitionem moratur: certa perferendę accuſationi tempora iudex cōpetens prēſtet: intra quæ ſi agere ſuperſederit, renunciaſſe cauſæ intelligitur.

Miles ad accuſandum admittitur, ſi ſuorum iniuriā proſequatur: ſe tamen tenetur inſcribere. hoc dicūt ambę leges. Salicetus & Barto.

Imp. Gordianus. a. Caio militi. Lex. viij.

NOn prohibentur milites accuſationem quæ publici iudicij inſtar obtineat intendere, ſi ſuam ſuorum'que iniuriam exequantur. Ideo'q; conſobrini tui necem defendere tibi permittimus.

Quis non debet admitti vt talis, niſi prius probet ſe

talem. Barto. & Salicetus.

Idem. a. Seuero. Lex. ix.

NOn ignorat competens iudex eam quæ vltionem & mortem filij perſequi allegat, non temere ad accuſationem eſſe admittendã, niſi prius matrẽ ſe eſſe ꝓbauerit.

Ab auditorio prætoris repellitur accuſator qui non vult ſe inſcribere. Baldus.

Idem. a. Machabeoni militi. Lex. x.

SI crimen ad tuam tuorum'q; iniuriam pertinens exequaris: ſolennibus te inſcriptionibus adſtringe, vt præſidem prouinciæ habere iudicem poſſis.

Incendiarius doloſus punitur lege Cornelia de ſicarijs. Bart. Bal. & Salicetus.

Impp. Philippus & Probus. aa. & cc. Lex. xi.

DAta opera partis aduerſę res veſtras incendio exarſas eſſe aſſeuerantes crimen legis Corneliæ de ſicarijs exequi poteſtis.

Mulier poteſt accuſare in certis caſibus, vt vbi ſuã vel ſuorum iniuriam proſequitur. Item in certis caſib9 mulier accuſans non tenetur ſe inſcribere. Baldus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Corinthio. Lex. xij.

DE crimine quod publicorum fuit iudiciorũ, mulierĩ accuſare non permittitur, niſi certis ex cauſis, id eſt ſi ſuam ſuorum'q; proſequatur iniuriam ſecundum antiqui iuris ſtatuta tantũ, de quibus ſpecialiter ei conceſſum eſt, non exacta ſubſcriptione. Vnde aditus præſes prouinciæ in primis examinabit an tale ſit crimen cuius accuſationem mulier ſubire non prohibetur.

Frater non accuſat fratrem de crimine capitali. Baldus & Salicetus.

Iidem. aa. Aſclepiado. Lex. xiij.

SI magnum & capitale crimen ac non leue frater cõtra fratrem ſuum inſtituit: non ſolum audiendus non eſt, ſed etiam exilij pœna plectendus eſt.

Mater poteſt accuſare filium ſibi inſidiantem. Bal.

Iidem. aa. Heliæ. Lex. xiiij.

PRopter inſidias quas tuę vitæ paratas cõtendis, accuſationem apud præſidem prouincię contra filium tuũ

ſi pietas & ratio naturalis animi tui non reuocat intentionem, conſtituere potes.

Ille qui eſt integrę famę, admittitur ad accuſandum: tamen ſi calumniatur, debet puniri. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Lupioni. Lex. xv.

CRiminis accuſationem inſtituere cũ periculo calũniæ ſi tibi exiſtimatio integra eſt, minime prohiberis.

Qui duas accuſationes contra diuerſos inſtituit, ipſis pendentib9 tertiam accuſationẽ inſtituere non poteſt: niſi ſuam vel ſuorum iniuriam ꝓſequatur. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Gallitico. Lex. xvi.

CVm rationibus iuris cõgruit deſiderium tuum poſtulantis accuſationem tertiam ei qui duos reos delatos habet, non permitti contra legis præſcripta, niſi ſuas ſuorum'q; iniurias quis perſequatur.

Alimentatus à tenera ętate, alimẽtatorem ſuum nõ accuſat, ciuiliter tamen agere poteſt. Baldus.

Pars ſententiæ eorundẽ. aa. & cc. Lex. xvij.

INiquum, & longe à ſeculi noſtri beatitudine eſſe credimus, vt Thamaſius accuſandi eius haberet facultatem, in cuius domo eum (licet ingenuum) à prima tamẽ ætate fuiſſe conſtabat. Quare ex nomine Thamaſij mentio ſuper conflictu criminis cum Symmacho cõquieſcat. Si quam ſanè ciuilem petitionẽ idem Thamaſius ſibi cõpetere confidit: iudicio præſidali poterit experiri.

Temerarie cõmiſſa, congrua vltione plectãtur. Bal.

Iidem. aa. & cc. Iuliano. Lex. xviij.

SI ſororem tuam leuiorum cõmiſſorum ream facis: accuſationem non prohiberis exercere in iudicio pręſidali, quo temerarie cõmiſſa congrua vltione plectantur.

Pendente accuſatione non poteſt accuſatus reaccuſare de pari vel minori crimine, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam pſequatur: libellum tamen porrigere poteſt, & inſcribere ſe, ſed non proſequi. Baldus.

Imperatores Valentinianus & Valẽs. aa. Lauditio prę fec. præto. Sardiniæ. Lex. xix.

NEganda eſt accuſatis, qui nõ ſuas ſuorum'q; iniurias exequuntur, licentia criminãdi in pari vel minori cri-

mine, priuſq̃ ſe crimine quo premuntur exuerint, ſecundũ ſcita veterum iuris conditorum, ita tamẽ vt & ipſi inſcriptiones contra eos etiam pendente accuſatione deponere poſſint.

Excepto maieſtatis crimine, familiares & ſerui non poſſunt dominos accuſare, aliâs puniuntur. Salice.

Impp. Arcadius & Hono. aa. Eutychiano. Lex. xx.

SI quis ex familiaribus vel ex ſeruis cuiuſlibet domus cuiuſcunq; criminis delator atq; accuſator emerſerit, ei9 exiſtimationẽ, caput atq; fortunas petitur9, cuius familiaritati vel dominio inhęſerit: ante exhibitionem teſtiũ, atq; examinationem iudicij, in ipſa expoſitione criminũ atq; accuſationis exordio vltore gladio feriatur. Vocem enim funeſtam amputari oportet poti9 q̃ audiri. Maieſtatis autem crimen tantum excipimus.

Libertus non poteſt accuſare patronum nec eius hęredem, & contrafaciens punitur. Salicetus.

Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. conſulibus, prætoribus, & tribunis plebis. Lex. xxi.

SI liberti accuſatores manumiſſorum hæredum've eſſe præſumpſerint: eodem quo ſerui ſupplicio tenebuntur, luituri pœnas ante prohibitę delationis exordium.

De accuſationib9 & inſcriptionibus. Tit. ii.

Euulſor finalium terminorũ extraordinarie arbitraria pœna punitur: Baldus.

Imp. Alexander. a. Marcello. Lex prima.

EOS QVI TERMINOS effoderunt, extraordinaria animaduerſione coerceri debere pręſes p̃uinciæ non ignorabit.

Dominus poteſt defendere ſeruum ſuum accuſatum de crimine capitali. Baldus.

Idem. a. Syro. Lex. ij.

SI cuiuſdam criminis obnoxius ſeruus poſtulatur: dominus eum defendere poteſt, & in iudicio ſiſtere, accuſatoris intentionibus reſponſurus. Poſt probationem autem criminis, non ipſe dominus, ſed ſeruus pro ſuo delicto cõdemnationem ſuſtineat. Ideo enim ſeruum ſuum domino

defendere permiſſum eſt, vt pro eo poſſit competētes allegationes offerre.

Admittitur procurator abſentis ad allegādum abſentiam in cauſa capitali. h. d. tex. Item ad excuſandum de pœna contumaciæ, ſed non à pœnis criminis. Baldus.

Idem. a. Saturnino. Lex. iij.

REos capitaliū criminū abſentes etiam per ꝓcuratorem defendi, leges publicorū iudiciorū permittūt.

Abſolutoria lata accuſatoribus abſentibus nō per cōtumaciam, eſt ipſo iure nulla. Bartolus.

Imperator Gordianus. a. Archelao. Lex. iiij.

SI accuſatoribus abſentibus, & non per cōtumaciā adeſſe iudicio ceſſantibus, ex vna poſtulatiōe aditus præſes prouinciæ non cauſa cognita ſentētiam dixit, qua eum de quo querimoniam detuliſti, liberandū exiſtimauit: criminatione etiam nunc perſeuerante quæ contumacia vel ceſſatione accuſatorum nō interueniente auferri non potuit, cauſa intentati criminis apud eundem vel ſucceſſorem eiꝰ more iudiciorum tractabitur.

Delinquens ꝓpter mandatū alteriꝰ nō excuſat. Bar.

Idem. a. Paulino. Lex. v.

NOn ideo minus crimine ſiue atrocium iniuriarum iudicio tenetur is qui in iuſtam accuſationem incidit, quòd dicit alium ſe huiuſmodi facti mandatorē habuiſſe. Nanq; hoc caſu præter principalem reū, mādatorem quoq; ex ſua perſona conueniri poſſe, ignotum non eſt.

Contra abſentem in cauſa capitali non poteſt ꝓcedi niſi per annotationem bonorū: & ſi ad condēnationem fuerit proceſſum, ſententia nulla eſt: & quatenus de facto proceſſit, à ſuperiroi reſcinditur. Baldus.

Idem. a. Arbidiano. Lex. vi.

ABſentem capitali crimine accuſari non poſſe, ſed requirendum tantūmodo annotari ſolere ſi deſit, vetꝰ ius eſt. Et ideo cum abſentem & ignorantē cui nunq̄ vllū crimen denunciatū eſſet, per iniuriam à præſide prouinciæ in metallum damnatū eſſe dicas: quo magis præſenti iure te agente (vt aſſeueras) iam nunc fides veri poſſit illuminari, præfectum prætorio adire cura: qui quicquid nouo

more & contra formam conſtitutionum geſtum deprę-hẽderit, pro ſua iuſtitia reformabit.

In non notorio iudex per viam accuſationis procedẽs debet procedere ſolenniter. Baldus.

¶ Idem. a. Proculo. Lex. vij.

EA quidem quę per officium pręſidibus denũciantur, & citra ſolennia accuſationũ poſſe perpẽdi incognitum non eſt: verum ſi falſis nec notorijs inſimulatus, id eſt accuſatus ſit, perpenſo iudicio diſpici debet.

Coram præſide debet quis accuſatorium libellum producere, non coram ſtationarijs. Baldus.

¶ Exemplum ſacrarum literarum Diocletiani & Maximiani. aa. Lex. viij.

SI quis ſe iniuriam ab aliquo paſſum putauerit, & querelam deferre voluerit: nõ ad ſtationarios decurrat, ſed præſidalem adeat poteſtatẽ, aut libellos offerens, aut querelas ſuas apud acta deponens.

Accuſatus ab vno de eodem crimine, non poteſt accuſari ab alio, ſed de diuerſo, licet ortum habente ab eodem facto: non tamen prius iudex de altero pronunciabit quàm de vtroque plene cognouerit. Sali.

¶ Iidem. aa. Honorio. Lex. ix.

QVi de crimine publico in accuſationẽ deductus eſt, ab alio ſuper eodem crimine deferri non poteſt. Si tamen ex eodem facto plurima crimina naſcuntur, & de vno crimine in accuſationẽ fuerit deductus: de altero non prohibetur ab alio deferri. Iudex autem ſuper vtroque crimine audientiam accommodabit. Nec enim licebit ei ſeparatim de vno crimine ſententiam proferre, priuſquam pleniſſima examinatio ſuper altero quoque crimine fiat.

Qui promittit ſe facturum quòd iudex feret ſententiam in aliquo: tenetur ſicut qui dat pecuniam pro ſententia obtinenda. Baldus.

¶ Iidem. aa. Vrſcio. Lex. x.

QVi explicãdi negocij ſpem, cuius finis in iudicis poteſtate ac motu ſitus eſt, pollicetur: non minus ob illicitam ſponſionẽ crimen contrahit, quàm qui ad huiuſmodi promiſſionis commercium contra diſciplinam pu-

blicam aſpirat.

Accuſatus, & quia nõ fuit probatũ abſolutus, poteſt ab alio de pręuaricatione primi primo docentis iterum accuſari de eodem crimine. de alio vero crimine poteſt accuſari ſi doceatur vel non doceatur de pręuaricatiõe vel colluſione primi. Bal.

Iidem. aa. liberis Criſpini. Lex. xi.

SI quis homicidij crimen exiſtimat perſequẽdum: ſecũdum iuris publici formã debebit eũ qui in primordio homicidij poſtulauerit reum neque probauerit, ideo'que reus abſolutus eſt, pręuaricationis arguere. Id enim ſalubriter ſtatutis principum parentum noſtrorum iuris'que forma pręſcriptum eſt. Vel ſi id non putauerit agendum: ad ſequens crimen, id eſt paſtorum latronum've deſcendere eum coges, atque id exequi iudicio tuo: cum ſi quidem id ab incuſato appareat eſſe commiſſum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiat.

Se præcipitaus abſque conſcientia criminis, nõ nocet ſucceſſoribus. Sali.

Iidem. aa. & cc. Aurelio. Lex. xij.

FActũ ſponte ſe præcipitantis, innocenti criminis periculum afferre non poteſt.

Accuſatus non debet torqueri ſi accuſans ſe non inſcripſit. Baldus.

Imperator Gratia. a. Marco. Lex. xiij.

SI quis ſeruos crediderit accuſandos: non prius ad corporũ tormenta veniatur, quàm ſe vinculo ſubſcriptionis adſtrinxerit.

Etiã in criminalibus non iudicatur exemplis & ſimplici relatione: etiam ſi perſona referẽtis ſit publica, nõ creditur, ſed de rei veritate cognoſcitur. Sali.

Idem. a. Marthę & Egilleni. Lex. xiiij.

SInguli vniuerſi'que iudices cognoſcant in publicis criminibus non oportere emẽdicatis vti ſuffragijs decretorum, aut relationibus à publicis perſonis deſtinãdis credere, ſed rei veritatem inquirere.

In publicis iudicijs etiam potẽtiores viri debent perſonaliter adeſſe: licet in ciuili cauſa poſſint mittere pro-

curatorem. Baldus.

Idem. a. Traiano præfecto prætorio. Lex. xv.

TVnc conuenit potentiores viros adeſſe iudicijs, cum eorum præſentiam in criminibus publicis per inſcriptionem cauſa depoſcat: licet in pecuniarijs cauſis per procuratores litem ſuſtineant.

In criminalibus cauſis requiritur inſcriptio, & facti & temporis deſignatio. ſupple & etiam loci depoſitio. Baldus.

Impp. Arca. & Hono. aa. Paſiphilo. Lex. xvi.

IN cauſis criminalibus dignum eſt vt inſcriptiones proponātur quę magnitudinem videlicet criminis tempuſque deſignent: vt alterutram partem digna legum terrere poſſit authoritas. Quòd ſi fuerit ſtatutum forte contemptum: ij qui ex officio ingrediuntur ſecretarium, quinque librarum auri condemnatione ferientur.

Accuſator debet ſe inſcribere, & detineri ſicut accuſatus, donec cauſa examinetur: & qui torquetur, nō debet interrogari de ſocijs. Bar.

Imperatores Seuerus & Antoninus. aa. Cōſtantino tribuno plebis. Lex. xvij.

ACcuſationis exordium iamdudum legibus inſtitutū ſeruari iubemus: vt quicunque in diſcrimen capitis accerſit, nō ſtatim reus qui accuſari potuerit exiſtimetur, ne ſubiectam innocentiam feriamus: ſed quiſquis ille eſt qui crimen intendit, in iudicium veniat: nomē rei indicet: vinculum inſcriptionis arripiat: cuſtodię ſimilitudinē (habita tamē dignitatis æſtimatione) patiatur: nec impunitā fore nouerit licentiam mentiendi: cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij. Nemo tamen ſibi blandiatur obiectu cuiuſlibet criminis, de ſe in quæſtione confeſſus, veniā ſperās propter flagitia adiuncti, vel pro cōmunione criminis conſortiū perſonæ ſuperioris optans, aut inimici ſupplicio in ipſa ſupremorum ſuorum ſorte ſociandus, aut eripi ſe poſſe confidens aut ſtudio aut priuilegio nominati: cum veteris iuris authoritas de ſe confeſſos, ne interrogari quidem de aliorum conſcientia ſinat. Nemo igitur de proprio crimine confitentem, ſuper con-

ſcientia ſcrutetur aliena.

De exhibendis & tranſmittendis reis. Tit.iii.

Miles à preſide captus eſt magiſtro militum ſub fida cuſtodia remittendus. Bal.

Impp. Valēs. & Valen. cōſu. Pincemæ Lex prima.

SI MILES IN prouincia repertus crimen publicum cōmiſerit, eū rector prouinciæ ſub cuſtodia conſtituat: atque ita vel cauſę meritum vel etiam perſonæ qualitatem ad magiſtrum militum referat.

Non eſt quis in carcere ligandus antequam conuincatur: non eſt quis accuſandus antequā inſcribatur: non eſt quis ad iudicem tranſmittendus antequam triginta dierum ſpatium eidem ad componendum mœſtos penates aſſignetur: & tam reus quàm accuſator ex vinculis ęqualiter cauſam dicūt: in quibus debent detineri donec reperiatur celebrata cognitio veritatis. Bal.

Impp. Gratianus & Valenti. aa. Erythrio. p̄. p̄. Lex. ij.

NVllus in carcerem priuſquam conuincatur omnino vinciatur. Ex longinquo ſi quis eſt acciēdus, nō prius inſimulāti, id eſt accuſatori accōmodetur aſſenſus, quàm ſolenni lege ſe vinxerit. Ei vero qui reducendus erit ad diſponendas res ſuas, componendos'que mœſtos penates: ſpatium coram loci iudice aut etiam magiſtratibus ſufficientium dierum non minus tamen triginta tribuatur: nulla remanente apud eum qui ad exhibēdum miſſus eſt, copia nundinādi. Qui poſtea quàm ad iudicem venerit, adhibita aduocatione ius debebit explorare quęſitum: ac tandiu pari cum accuſatore fortuna rętineri, donec repererit cognitio celebrata diſcrimen.

Nullus debet exhiberi vt reus ad iudicium niſi præceſſerit iudicis mandatum. Sali.

Impp. Theo. Valē. & Arca. aaa. Arphi. p̄. Aph. Lex. iij.

NEminem in iudicio exhibendū eſſe præcipimus niſi de cuius exhibitione iudex pronunciauit.

De cuſtodia reorum. Titulus. iiii.

Siue per accuſationē ſiue per inquiſitionem proce-

datur, cauſa debet celeriter examinari, & nõ debet differri: & interim reus in carceribus poſitus non debet iniuriari, nec in locis tenebroſis de die poni, nec alias iniurias pati. Bartolus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. ad Florianũ. Lex prima.

IN QVACVNQVE cauſa reo exhibito, ſiue accuſator exiſtat, ſiue eũ publicæ ſolicitudinis cura produxerit, ſtatim debet quæſtio fieri, vt noxius puniatur, innocens abſoluatur. Quòd ſi accuſator aberit ad tẽpus, aut ſociorũ præſentia neceſſaria videatur: id quidẽ debet quàm celerrime procurari. Interea vero reo exhibito non ferreas manicas & inhęrentes oſſib9 mitti oportet, ſed prolixiores catenas, ſi criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem poſtulauerit: vt & cruciatio deſit, & permaneat ſub fida cuſtodia. Nec vero ſedis ĩtimę tenebras pati debebit incluſus, ſed vſurpata luce vegetari, id eſt ſubleuari: & vbi nox geminauerit cuſtodiam, in veſtibulis carcerum, & ſalubribus locis recipiatur: ac reuertẽte iterũ die, ad primum Solis ortum illico ad publicum lumen reducis ne pœnis carcerum perimatur: quod innocẽtibus miſerũ, noxijs non ſatis ſeuerũ eſſe dinoſcitur. ¶ Illud etiam obſeruabitur, vt neque ijs qui ſtratorum funguntur officio, neq; miniſtris eorum liceat crudelitatẽ ſuam accuſatoribus vẽdere, & innocentes intra carcerũ ſepta letho dare, aut ſubtractos audiẽtię longa tabe conſumere. Non eñ exiſtimationis tantũ, ſed etiam periculi metus iudici imminebit, ſi aliquẽ vltra debitũ tempus inedia aut quocunq; modo aliquis ſtratorũ exhauſerit, & nõ ſtati eũ penes quẽ officiũ cuſtodię eſt, atq; ei9 miniſtros capitali pœnę ſubiecerit.

Si quis de crimine conuincitur, debet apud tribunal duci vt crimen confiteatur, & certum appareat. Bar.

¶ Idem. a. & c. ad Vagum. Lex. ij.

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit depręhenſus quòd dign9 clauſtris carceris & cuſtodię ſqualore videatur: auditus apud acta, cum de admiſſo cõſtiterit, pœnam carceris ſuſtineat: atque ita poſtmodum eductus, apud acta audiatur. Ita enim quaſi ſub publico teſtimonio comme-

moratio admiſſi criminis fiet vt iudicibus immodice ſęuientibus freni quidem temperies adhibita videatur.

Carcer mulierum debet eſſe ſeparatus à carcere maſculorum. Baldus.

¶ Idem. a. Acend. præfecto prætorio. Lex. iiij.

QVoniam vnum carceris conclaue permixtos ſecum criminoſos includit: hac lege ſancimus vt etiam ſi pœnę qualitas permixtione iniungenda eſt: ſexu tamen diſpares diuerſa clauſtrorum habere tutamina iubeantur.

IN Authentica vt nulli iu. §. neceſſarium. collatione. ix. conſtitutione. ix.

Mulier nunquam poteſt in carcere detineri in cauſa ciuili. Baldus.

HOdie nouo iure nullam mulierem pro pecunia fiſcali, ſeu priuata cauſa, aut pro crimine quolibet modo in carcerem mitti, aut includi, aut cuſtodiri concedimus. Sed ſi pro fiſcali aut priuato debito pulſetur, per virū ſuū aut quem alium legitime reſpōdeat. Quòd ſi noluerit vel reſpōdere, vel perſequi litem ſuam: legitime in rebus ſuis executio procedat. Si vero tale ſit crimen quod neceſſe ſit eam cuſtodiri: ſi quidem fideiuſſorē dare poteſt, ipſi credatur: ſi vero iurauerit fideiuſſorem dare ſe nō poſſe, iuratoriam cautionem pręſtet de iudicij obſeruatione. Sed ſi crimen grauiſſimum ſit de quo accuſatur: in monaſteriū vel aſceterium mittatur, vel mulieribus tradatur per quas cuſtodiatur. ¶ Iudices autem qui hęc non ſeruant, ſi maiores ſunt, viginti librarum auri pœnam: ſi minores, decem ſoluant. Obedientes autem eis in prędictis caſibus, ſpoliati cingulo dentur in exilium.

Cuſtos carcerum fracto carcere per negligētiam ſui cuſtodis, non euitat pœnam eum exhibendo: ſed ſubit ſupplicium quod qui fugit eſſet ſubiturꝰ: niſi iſte cuſtos ex cauſa neceſſitatis abeſſet. Baldus.

¶ Impp. Valē. & Gratia. aa. ad Probum p̄. p̄. Lex. iiij.

AD commentarienſem receptarum perſonarum cuſtodia obſeruatio'que pertineat: nec putet hominē abiectum atque vilem obijciēdum eſſe iudici, ſi reus modo aliquo fuerit elapſus. Nam ipſum volumus huiuſmodi

pœna conſumi qua obnoxius docebitur fuiſſe qui fugerit. ¶Si vero commentarienſis neceſſitate aliqua procul ab officio egerit: adiutorem eius pari iubemus inuigilare cura, & eadem ſtatuimus legis ſeueritate conſtringi.

Cauſæ carceratorum debent velociter terminari: & ſingulis triginta diebus cuſtos carcerũ debet cauſas & nomina carceratorum iudici deferre: pœna non referẽti & iudici negligenti imminente. Bal.

¶Impp. Gra. & Valen. aa. Eutropio. p̄. p̄. Lex. v.

DE his quos tenet carcer incluſos, id aperta definitiõe ſancimus, vt aut cõuictos velox pœna ſubducat, aut liberandos cuſtodia diuturna nõ maceret. Iubemus autẽ vt intra triceſimum diem ſemper commentarienſis ingerat numerum perſonarum, varietatem delictorum, clauſorum ordines, ętatem'q; vinctorũ. Quòd ſi hęc prętermiſerit, officium quidem viginti libras auri ęrario noſtro iubemus inferre: iudicem deſidem, ac reſupina ceruice tãtum titulum gerentem, extorrem impetrata fortuna, decem libris auri mulctandum eſſe cenſemus.

¶ De priuatis carceribus inhibẽdis. Titu. v.

Priuati carceris crimen committẽtes, afficiendi ſunt vltimo ſupplicio. Et datur facultas iudici de hoc crimine inquirendi: & iudex qui cognitum crimen non vindicauit, crimen lœſę maieſtatis committit. Sal.

¶Imperator Zeno Palio pręfecto prętorio. Lex vnica.

IVBEMVS NEMINI penitꝰ licere per Alexãdrinam ſplẽdidiſſimam ciuitatẽ vel Aegyptiacam diœceſim, aut in quibuſlibet imperij noſtri prouincijs, vel in agris ſuis, aut vbicũq; domi priuati carceris exercere cuſtodiã: viro ſpectabili pro tempore pręfecto auguſtali, & viris clariſſimis omnium prouinciarum rectoribus daturis operã ſemper'que futuris in ſpeculis, vt ſępedicta nefandiſſimorum hominum arrogãtia modis omnibus opprimatur. Nam poſt hanc ſaluberrimam cõſtitutionem & vir ſpectabilis pro tempore pręfectus auguſtalis, & quicũque prouincię moderator maieſtatis crimen proculdubio incurſurus eſt

qui cognito huiuſmodi ſcelere læſam nõ vindicauerit maieſtatem. Primatib9 inſuper officiorum eiuſdem criminis laqueis conſtringendis, qui ſimul atque nouerint memoratum interdictum facinus in quocunque loco committi, proprios iudices de opprimendo nefarioſiſſimo ſcelere non protinus curauerint inſtruẽdos. Nam illud perſpicuum eſt, eos qui hoc criminis genus commiſerint, etiam ꝑ veterum legum & conſtitutionum tenore tanquam ipſis maieſtatis violatores vltimo ſubiugandos eſſe ſupplicio.

¶ Si reus vel accuſator mortuus fuerit. Titu. vi.

Poſſunt plures de eodem crimine accuſari in vno libello: & vno mortuo pendente proceſſu, nihilominus durat inſtantia quo ad reliquos. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Eutychiano. Lex prima.

ETSI MARCELLVS qui crimine falſi poſtulabatur, vita functus eſt, ac per hoc crimen in perſona eius ſit extinctum: accuſatio tamen non eſt abolita: cum tam vxorẽ eius quàm te eodem crimine poſtulatos eſſe proponas.

Accuſator non proſequens accuſationem propter caſum ſuperuenientem in perſona accuſati, non incidit in Turpilianum. Baldus.

¶ Idem. a. Proculo. Lex. ij.

SI is quẽ homicidij ſeu cuiuſuis criminis poſtulaſti reũ, vita functus eſt: fruſtra ob pœnam deſertę accuſationis conueniris: cum morte eius crimẽ cum pœna ſit extinctũ: ac per hoc tibi adempta eſt neceſſitas accuſationis.

Etiã eo mortuo q fabricauit falſũ inſtrumẽtũ, ſi quis illo inſtrumẽto vtatur ſciẽter, põt accuſari de falſo. Bal.

¶ Imperator Alexan. a. Verociano. Lex. iij.

SI (vt proponis) cauſa pecuniaria ad emolumentum tuum ſpectat: licet Anianus cui falſi crimen actor tuus intendebat, vita functus ſit, non prohiberis ſi aliquis aduerſum te inſtrumento quod in dubium vocatur vti cœperit, accuſationem inſtituere. Quanuis enim in perſona principalis rei morte ſubducti iam ſubſiſtere nõ poſſit, tamen ſi quis illo vti voluerit, intelligit ſe periculo crimi-

nis eſſe ſubiectum.

Mortuo reo non proceditur ſuper delicto, niſi is ſibi mortem conſciuit. Salicetus.

Idem. a. Rufo. Lex. iiij.

DEfunctis reis publicorū criminum, ſiue ipſi per ſe ea commiſerunt, ſiue alijs mandauerūt: pendente accuſatione, prǽterquam ſi ſibi mortem conſciuerint, bona ſuceſſoribus eorum non denegari, notiſſimi iuris eſt.

Vbi fit ademptio bonorum, venit in conſequentiam pœnę quę morte tollitur. Poſt mortem non durat quæſtio etiam ratione bonorum. Si vero venit ęque principaliter, tunc ſic. Baldus.

Idem. a. Iuliano. Lex. v.

SI quis quū capitali pœna vel deportatione dānatus eſſet, appellatione interpoſita & in ſuſpenſo cōſtituta fati diem functus eſt, crimen morte finitum eſt. Idem obſeruatur & ſi accuſator pendente appellatiōis tēpore vltimū diem obijſſet. Sinautem relegationis pœnam ſuſtinuit, & in partem bonorum damnatus appellatione vſus eſt: etiam poſt mortem eius nihilominus appellationis ratio examinabitur, cum deſideretur vtrum valeat nec'ne particularis publicatio.

Si quis imperatori maledixerit. Titu. vii.

Ex leuitate vel inſania maledicēs principi, non punitur: ſed ſi per iniuriam, principis eſt ęſtimatio vtrum & qualiter puniatur: quod facit ex cauſis & perſonis. Bal.

Impp. Theo. Arca. et Ho. aaa. Rufo prę. prę. Lex vnica

SI QVIS MODEſtiæ neſcius, & pudoris ignarus, improbo petulanti'que maledicto nomina noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentia turbulentus obtrectator temporum noſtrorū fuerit: eum pœnę nolumus ſubiugari, neq; durum aliquid nec aſperum volumus ſuſtinere: quoniam ſi id ex leuitate proceſſit, contemnendum eſt: ſi ex inſania, miſeratione digniſſimum: ſi ab iniuria, remittendum. Vnde integris omnibus hoc ad noſtram ſcientiam referatur: vt ex perſonis hominis dicta penſemus, & vtrum prǽter-

mitti an exquiri debeant cenſeamus.

¶ Ad legem Iuliam maieſtatis. Titu.viii.

Iudex qui iudicat contra legem,non propterea tenetur crimine lœſę maieſtatis.Bal.

¶Imperator Alexan.a.Paulino. Lex prima.

ETIAM EX ALIIS cauſis maieſtatis crimina ceſſant meo ſeculo: nedum etiam admittã te paratum accuſare iudicem propterea crimine maieſtatis,quòd contra cõſtitutionem meam eum dicis pronunciaſſe.

Deferens temerarie ſacramentum non tenetur crimine lœſę maieſtatis.Bal.

¶Idem.a.Fauſto. Lex.ij.

ALienam ſectę meę ſolicitudinẽ concepiſti, quaſi crimen maieſtatis ſuſtineres ſi ſeruo tuo iratus eſſe non perſeueres,quod ſemper te facturum incõſulte iuraueris.

Accuſator & eius inſtigator niſi doceant per manifeſta indicia delictũ accuſati de crimine lœſę maieſtatis, ſunt torquendi,& per torturam qualiter res proceſſerit examinandi.Bal.

¶Imperator Conſtan.a. ad Maxi.pręfec. pręto. Lex.iij.

SI quis alicui maieſtatis crimen intenderit: cũ in huiuſcemodi re conuictus minime quiſq̃ priuilegio dignitatis aliciuꝰ à ſtrictiore inquiſitione defendatur, ſciat ſe quoq; tormẽtis eſſe ſubdẽdũ,ſi alijs manifeſtis indicijs accuſationẽ ſuã nõ potuerit cõprobare. Cũ eo q̃ hmõi eſſe temeritatis depręhẽditur, illũ quoq; tormẽtis ſubdi oportet cuiꝰ cõſilio atq; inſtinctu ad accuſationẽ acceſſiſſe videbit̃: vt ab oibus cõmiſſi cõſcijs inſtituta vĩdicta poſſit reportari.

Priuilegiatus poteſt ſuũ priuilegiũ allegare, excepto crimine lœſę maieſtatis, & excepto ſi torqueretur de principis conſcientia. & hoc innuitur in principio legis à contrario ſenſu ſecundũ Bal.

¶Impp. Valẽ.& Vale.aa.ad Olibriũ pręfec.prę. Lex.iiij

NVllus oĩno cui inconſultis ac neſciẽtibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militię vel generis aut dignitatis defenſione vti prohibeatur: excepta tantũ maieſtatis cauſa,in qua ſola omnibus ęqua conditio eſt.

Cōſpirās cōtra principē vel eos qui ſunt ad lat9 principis, incidit in crimen lœſę maieſtatis ſola ordinatione & tractatu, licet nō ſequatur euētus. Vnde vltore gladio debet puniri, & oīa bona ſua efficiuntur fiſci. Bal.

Imperatores Hon. &. Arca. aa. Eutrochio. Lex. v.

QVíſquis cū militib9 vel priuatis vel barbaris ſceleſtā inierit factionē, aut factiōis ipſi9 ſuſceperit ſacramentū vel dederit, de nece etiā virorū illuſtriū qui cōſiliīs et cōſiſtorio noſtro interſunt, ſenatorum etiā, (nam et ipſi pars corpis noſtri ſunt) vel cuiuſlibet poſtremo qui nobis militat cogitauerit: (eadem enī ſeueritate voluntatē ſceleris qua effectū puniri iura voluerūt) ipſe qdē vtpote maieſtatis re9 gladio feriat̄, bonis eius oībus fiſco nr̄o addictis:

Filiȷs eius de miſericordia reſeruatur vita, ſed nulla bona poſſunt habere vel accipere ex aliqua ſucceſſione inteſtati vel teſtati: & perpetuo ſunt infames, & ab omnibus honoribus & officȷs excluſi. Bal.

Filiȷ vero eius, quibus vitā imperatoria ſpecialiter lenitate concedimus, (paterno enī deberent perire ſupplicio, in quibus paterni, hoc eſt hęreditarȷ criminis exēpla metuuntur) à materna vel auita, omnium etiam proximorū hæreditate ac ſucceſſione habeantur alieni: de teſtamentis extraneorum nihil capiāt: ſint perpetuo egētes & pauperes: infamia eos paterna ſemper comitetur: ad nullos prorſus honores, ad nulla ſacramēta perueniant: ſint poſtremo tales vt his perpetua egeſtate ſordētibus ſit et mors ſolatium, & vita ſupplicium.

Supplicans principi pro eis, punitur pœna perpetuę infamię. Baldus.

Deniq; iubemus etiam notabiles eſſe ſine venia qui pro talibus vnquam apud nos interuenire tentauerint.

Cum filiabus eius diſpenſatiue proceditur vt poſſint ex bonis maternis obtinere Falcidiam. Bal.

Ad filias ſanè eorum, quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris, ſiue teſtata ſiue inteſtata deceſſerit, volumus peruenire, vt habeāt mediocrem potius filiæ alimoniam quàm integrum, emolumentum ac nomen hęredis. Mitior enim circa eas debet eſſe ſentētia,

quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidim⁹.

Poſt illud crimen attentatum pater non poteſt emancipare filium, nec aliquam alienationem facere. Bal.

¶ Emãcipationes quoq; quę à prædictis ſiue in filios poſt legem duntaxat latam, ſiue in filias fuerint collatę, non valeãt, Dotes & donationes, quarũlibet poſtremo rerũ alienationes, quas ex eo tempore qualibet fraude vel iure factas eſſe conſtiterit, quo primum memorati de ineunda factione ac ſocietate cogitauerint, nullius ſtatuimus eſſe momenti.

Vxores iſtorum nõ debent perdere dotes ipſarum, immo recuperant eas. Vel ſic: Donationes nuptiales in caſu quo erant ſeruandę liberis, applicãtur fiſco: in quibus filię etiam legitimam poſſunt petere. Baldus.

¶ Vxores ſanè prędictorum recuperata dote, ſi in ea conditione fuerint vt quæ à viris titulo donationis acceperũt, filijs debeant reſeruare tempore quo vſuſtructus abſumitur: omnia ea fiſco noſtro ſe relicturas eſſe cognoſcãt quæ iuxta legem filijs debebantur: & Falcidia ex his etiam rebus filiabus tantum, non etiam filijs deputata videatur.

Conſcij ſatellites & miniſtri in pœna ſunt ſimiles delinquenti. Baldus.

¶ Id quod de prædictis eorum'q; filijs cauimus, de ſatellitibus conſcijs ac miniſtris filijs'q; eorum ſimili authoritate cenſemus.

Reuelans coniurationes huiuſmodi in initio, prēmiatur: ſed ſi ex poſtfacto, id eſt non incontinenti, ſed poſt aliquod tempus reuelet ſecretum, ſibi parcitur, non tamen præmiatur. Baldus.

¶ Sanè ſi quis ex his in exordio initę factionis, ſtudio verę laudis accenſus ipſe prodiderit factionẽ, & præmio & honore à nobis donabitur. Is vero qui vſus fuerit factione, ſi vel ſero, incognita tamen adhuc, conſiliorum arcana patefecerit: abſolutione tamen ac venia dignus habebitur.

Crimẽ læſę maieſtatis poſt mortem obijci poteſt: et in hoc crimine ſerui torquentur in caput domini. Bal.

¶ Paulus lib. de publicis iudicijs. Lex. vi.

MEminiſſe oportebit ſi quid contra maieſtatem Im-

peratoris commiſſum dicatur, etiam poſt rei mortem id crimen inſtaurari ſolere, poſteaq̃ diuus Marcus Epigrani vtputa ſenatoris qui Caſſiani furoris ſocius fuerat, bona poſt mortem fiſco vẽdicari iuſſit, & noſtro tempore multis hæredibus ablata ſunt. In hoc item crimine quod ad læſam maieſtatem Imperatoris pertinet, etiam in caput domini ſerui torquentur.

Etiam poſt mortem crimẽ læſę maieſtatis poteſt inchoari, & memoria conuinci atq; damnari. hoc primo. Criminoſus huius criminis in ipſo criminis exordio perdit ipſo facto omniũ ſuarũ rerum adminiſtrationem. hoc ſecundo. Per incertitudinem ſucceſſoris bona interim ſequeſtrantur. Baldus.

¶ Martianus libro primo de publi. iudi. tit. ad legẽ Iuliam maieſtatis. Lex. vij.

POſt diui Marci conſtitutionem hoc iure vti cœpimus, vt etiam poſt mortem nocentiũ hoc crimen inchoari poſſit: vt conuicto mortuo memoria eius damnetur, & eius bona ſucceſſori eius eripiantur. Nam ex quo ſceleratiſſimum quis conſiliũ accepit, exinde quodammodo ſua mente punitus eſt. Sic & diui Seuerus & Antoninus cõſtituerunt ex quo quis tale crimen contraxit, neq; alienare neq; manumittere eum poſſe: nec ei ſoluere iure debitorẽ magn9 Antonin9 reſcripſit. ¶ In hac cauſa in caput domini ſerui torquentur, id eſt propter cauſam maieſtatis. Et ſi deceſſerit quis: propter incertam perſonã ſucceſſoris, bona obſeruantur, ſi in cauſa maieſtatis fuiſſe mortu9 arguatur: vt Seuerus & Antoninus literis ad rationales miſſis reſcripſerunt.

¶ Ad legem Iuliam de adulteriis & ſtupro. Titulus. ix.

Vxor nõ poteſt maritum de adulterio accuſare, nec vxorio iure, quia non cauetur in lege: nec iure extranei, quia mulier. Hoc dicit textus cũ glo. ſecundũ Bal.

¶ Impp. Seuerus & Anto. aa. Aſiæ. Lex. i.

PVBLICO IVDICIO nõ habere mulieres adulterij accuſationem, quanuis de matrimonio ſuo

violato queri velint, lex Iulia declarat. Quæ cum maſculis iure mariti accuſandi facultatẽ detuliſſet, non idem fœminis priuilegium detulit.

Retinens vxorem quam in adulterio inuenit, punitur vt leno: ſecus ſi non inuenit, ſed habet eam ſuſpectam. Vel ſic: Sciens punitur, nõ autem qui ſuſpicatur. & facit pro receptantibus bãnitos: qui ad hoc vt puniantur requiritur ꝙ ſciant, non ꝙ ſuſpicentur. Baldus.

Iidem. aa. Cyro. p̄. p̄. Lex. ij.

CRimen lenocinij contrahunt qui deprẹhẽſam in adulterio vxorem in matrimonio retinuerunt, non qui ſuſpectam adulteram habuerunt.

Serui mulieris quæ dicitur adulterium cõmiſiſſe, & etiam patris eius, pro eruenda veritate ſunt torquendi, ideo intra ſexaginta dies prohibẽtur manumitti vel diſtrahi. Accuſator tamen prius debet cauere de ipſorum emendatione totali, vel deteriorationis emendatione in caſu abſolutionis ſubſecutæ. Salicetus.

Imp. Antoninus. a. Iuliano. p̄. p̄. Lex. iij.

NOn ſolũ verba legis Iuliẹ de adulterijs coercẽdis, ſed etiã ſentẽtia per quæſtionẽ quoq; ſeruorum ſiue ancillarum crimen admiſſum probari volentis, ad earum tãtum perſonarum ſeruos ei rei exhibẽdos pertinet, de quibus ſpecialiter cõprẹhendit, id eſt mulieris, & patris eius, non naturalis, ſed iuſti duntaxat: quos intra ſexageſimum diem ex diſſolutione matrimonij numerãdum, manumitti vel diſtrahi prohibet, & quorum dominis caueri prẹcipit ſi defuncti fuerint in quæſtione, vel facti deteriores, ſecuta abſolutione.

Occidens adulterum lege permittente, non cenſetur homicida. hoc primo. Occidens adulterum in caſu non permiſſo, mitius punitur. hoc ſecundo. Baldus.

Imp. Alexander. a. Iuliano procura. Car. Lex. iiij.

GRacchus quem Numius in adulterio noctu deprẹhẽſum interfecit, ſi eius conditionis fuit vt per legem Iuliam impune occidi potuerit: qđ legitime factum eſt, nullam pœnam meretur. Idem'q; filijs ei9 qui patri paruerunt, præſtandum eſt. Sed ſi legis authoritate ceſſante, in-

conſulto dolore adulterum interemit: quanuis homicidium perpetratum ſit, tamen quia nox & dolor iuſtus factum eius releuant, poteſt in exilium dari ſine die.

Adulter poſt quinquennium accuſari non poteſt. Et exceptio præſcriptionis quę competit parti, debet ei p iudicem obſeruari, & non auferri. Baldus.

Idem. a. Audanti. Lex. v.

ADulter poſt quinquēnium q̄ cōmiſſum adulteriū dicitur, (quod continuum numeratur) accuſari nō poteſt. Eaſq; præſcriptiones legibus reis datas auferri non oportet.

Maritus poteſt accuſare adulterum intra ſexaginta dies vtiles: quibus elapſis admittitur in reliquum tempus ad accuſandum iure extranei. & quando accuſat, eſt habenda quęſtio de ſeruis. Vel ſic: Si habens duo iura perdit vnum, admittitur ad reliquū. Vel ſic: Qui nō admittitur vt vir, admittitur vt extraneus. Bal.

Idem. a. Sebaſtiano. Lex. vi.

IVre mariti adulterij accuſare volēti ſexaginta dies vtiles computantur, quibus in publico eius facultas fuerit, apud quem reus vel rea poſtulari poteſt. Et cum præterierint dies iſti vtiles, maritus quoq; iure extranei agere poteſt. Et qui confidit accuſationi, calūniæ notam timere nō debet. Nam ad probationē ſceleris, diui parētes mei quęſtionem de mancipijs eodem modo haberi permiſerunt, quaſi iure mariti ageretur.

Qui tempore cōmiſſi delicti non erat maritus nec ſponſus, non poteſt vt maritus vel ſponſus accuſare, licet ſit maritus vel ſponſus, ſed ipſa puella cum authoritate tutoris accuſabit. Baldus.

Idem. a. Iulio. Lex. vij.

PRopter violatam virginem adultā qui poſtea marit9 eſſe cœpit, accuſator iuſtus non eſt: & ideo iure mariti crimen exercere non poteſt, niſi puella violata ſpōſa ei9 fuerit. Sed ſi ipſa iniurias ſuas adſiſtentibus curatoribus per quos etiam negocia eius gerenda ſunt perſequatur, præſes prouincię pro debita tanto delicto (ſi probetur) ſeueritate examinabit.

Maſculus & fœmina nō poſſunt ſimul de adulterio accuſari propter exceptionem ordinis. Baldus.

Idem. a. Fœlici. Lex. viij.

REos adulterij duos ſimul marem & fœminā ex eadem cauſa fieri, lex Iulia de pudicitia vetat, ſed ordine peragi vtroſq; licet.

Pœna per definitiuam impoſita eſt perpetua. Et qui ducit damnatam de adulterio vel reducit, intelligitur eſſe leno, & punitur crimine lenocinij. Baldus.

Idem. a. Proconſuli. Lex. ix.

CAſtitati temporum meorum conuenit, lege Iulia de pudicitia damnatam in pœnis legitimis perſeuerare. Qui autem adulterij damnatam, ſi quocunq; modo pœnam capitalem euaſerit, ſciens duxerit vxorem vel reduxerit, eadem lege ex cauſa lenocinij punietur.

Dans pecuniam vt euadat ab accuſatione adulterij, & accipiens pecuniam pro comperto ſtupro, pœna legis Iulię coercetur. Baldus.

Idem. a. Demetriano. Lex. x.

DE crimine adulterij paciſci non licet: & par delictū eſt accuſatoris, pręuaricatoris, & refugientis veritatis inquiſitionem. Qui autem precium pro comperto ſtupro accepit, pœna legis Iulię de adulterijs tenetur.

Iure iſto maritus vxorem quam retinet in matrimonio, non accuſat de adulterio, ſec9 de iure nouo. Et ſi nō probet: ſimilitudine ſupplicij debet affici. Salicetus.

Idem. a. Narbono. Lex. xi.

CRimen adulterij maritum retenta in matrimonio vxore inferre non poſſe nemini dubium eſt.

IN Authen. vt liceat matri & auię. §. quia vero plurimas. colla. viij. conſtitu. fina.

SEd nouo iure poteſt: & ſi accuſatio vera eſſe oſtendatur, tunc repudium mittere debet: & in ſcriptis eam accuſare debet. Si vero illatam adulterij accuſationem maritus non probauerit, illis ſubijciatur ſupplicijs quæ eſſet paſſura mulier ſi accuſatio comprobata fuiſſet.

Sententia lata cōtra adulterum, non officit nec infamat adulteram. Vel ſic: Condēnatio vnius ex pluribus

¶ qui tenentur eodem crimine, non nocet alteri. Baldus.

¶ Idem. a. Baſſo. Lex. xij.

ETſi crimine adulterij damnatus reſtitutus non eſſet vt proponis: ſi tamen ſoror tua cum qua adulterium commiſſum dicebatur, non eſt accuſata: nec pœnę nec infamię ſubijci potuit: & multo magis cũ & accuſatorem vita eſſe functum proponas.

❧ Adultera in abſentia poteſt recipi inter reos. Bal.

¶ Idem. a. Siluano. Lex. xiij.

ADulteram, ſi poſteaquã crimen cõtra eam inchoatũ eſt, prouinciam excesſerit: etiam abſentem inter reos recipi poſſe explorati iuris eſt.

❧ Non poteſt ſumi accuſationis initium à nupta niſi ¶ denunciatio prçceſſiſſet. & ibi adulter debet puniri vbi ¶ eſt commiſſum adulterium. Bal.

¶ Imperator Gordia. a. Aquilę. Lex. xiiij.

SI dum in tuo matrimonio vxor tua eſſet, ſe adulterio polluit: in ea prouincia in qua idipſum factum eſt adulterium more ſolito perſequi debes. Nec enim ab ea quę iam nupta & adulterium paſſa eſt, exordiũ accuſationis ſumi poteſt, ſi denunciatio criminis nuptias non pręceſſit.

❧ Contra adulteram non poteſt procedi in abſentia: & ¶ remiſſio quę fit in delictis, nõ debet fieri ad iudicem in¶ competentem, ſed ad iudicem rei. Bal.

¶ Idem. a. Hyrilici militi. Lex. xv.

SI quondam vxor tua antequam crimine adulterij accuſaretur, prouinciã exceſſit: neq; abſens accuſari poteſt, neque in eam prouinciam in qua ſtipendium facis, tranſmitti iure depoſcitur. Sanè cum per occupationem militarem non licuerit, accuſare eam ſolenniter poteris. Nec enim tempus quo muneribus militaribus occuparis, vindictam tibi quam maritali dolore percuſſus depoſcis, debet auferre.

IN Authentica vt nulli iudi. §. ſi vero quis. collatione. ix. conſtitutione. ix.

❧ Abſens accuſatus legitime eſt euocandus: & eo non ¶ veniente procedetur vt à iure permittitur. & in delictis ¶ fit remiſſio ad locũ vbi quis deliquit. quod ſi iudex lo-

ci vbi reus degit, facere neglexerit: punitur ipſe & eius officium forma & pœna hic ſcripta. Salice.

SI vero criminis commiſſi occaſione latuerit, aut prouinciam illam reliquerit in qua deliquit: iubem9 legitimis edictis à iudice vocari eum: & ſi nõ audiat, illa in eũ procedere quę noſtris legibus ſunt definita. Si vero cognoſcatur quòd in alia prouincia degat: iubemus prouinciæ illius iudicem in qua crimen commiſſum eſt, epiſtola publica vti ad prouincię illius iudicem in qua delinquẽs degit. Ille vero qui publicas ſuſceperit literas, periculo ſuo & officij ſui compręhendet eũ, & ad iudicẽ prouinciæ tranſmittet in qua peccauit, ſupplicijs legitimis ſubijciendum. Si vero qui publicam epiſtolam ſuſceperit, neglexerit hoc facere, aut officium eius tradere, aut imperata neglexerit: tunc & ipſum iudicem tres libras auri, & officiũ eius alias tres pro pœna inferre iubemus. Sinautẽ iudex aut aliquis officialium ſuorum propter lucrum eum non compręhenderit, aut compræhendens non tranſmiſerit, & hoc feciſſę conuincatur: ſpolietur cingulo, & exilio tradatur.

Maritus qui de adultero accuſauit, ſine abolitione nõ poteſt deſiſtere. hoc primo. Et deſiſtens ab accuſatione eſt excluſus perpetuo. hoc ſecundo. Bal.

Imperatores Valerianus & Galienus. aa. Archeſilao. Lex. xvi.

ABolitionem adulterij criminis poſtulans, præſidem in cuius officio accuſatio fuit inſtituta, adire debes. Cæterum erras tu marite exiſtimans etiam ſi ſimpliciter id eſt ſine abolitione deſtitiſſes, ſenatuſconſulto in perſona tua futurum locum non fuiſſe. diuerſum enim diui principes ſæpe ſanxerunt. Quin hoc amplius ſcias, nullam fuiſſe tibi vlterius poteſtatem inſtituendi huiuſmodi accuſationes: quia & decreto patrum & lege Petronia ei qui iure viri delatum adulterium non peregit, nunquam poſtea hoc crimen deferre permittitur.

Poteſt maritus re integra libello accuſatorio renunciare ad quem offerendum ex leuitate & ſola ſuſpicione proceſſit, & ſibi reconciliare vxorem. Bal.

Iidem. aa. Victori. Lex. xvij.

SIne metu legis Iulię de adulterĳs coercendis reuocare vxorem in matrimoniū potes, cū nihil amplius quàm libellos accuſationis obtuliſti: quia poſtea comperiſſe te affirmas, quòd vana indignatione ad accuſationem incitatus fueris. Is enim committit in pœnam quam lex certo capite denunciat, qui vel publice adulterio damnatam habet, vel adulteram ſciens, vt ignorantiam ſimulare non poſſit, retinet vxorem.

In delictis cōſideratur animus & merū factum, non iuris effectus: ideo vxoratus ſcienter accipiens aliā vxorem punitur, non mulier ignorans: immo res in dotem datas repetit: licet ſibi promiſſa petere non poſſit. Sali.

¶ Iidem. aa. & cc. Ioanni. Lex. xviĳ.

EVm qui duas ſimul habuit vxores, ſine dubitatione comitatur infamia. In ea nanque re non iuris effectus quo ciues noſtri matrimonia cōtrahere plura prohibent, ſed animi deſtinatio cogitatur. Veruntamē ei qui te, ficto cœlibatu, cum aliam matremfamilias in prouincia reliquiſſet, ſolicitauit ad nuptias: etiam crimen ſtupri (à quo tu remota es, ꝙ vxorē te eſſe credebas) ab accuſatore legitimo ſolēniter inferetur. Cæterum res tuas omnes quas ab eo interceptas matrimonĳ ſimulatione deploras, reſtitui tibi omni exactionis inſtātia impetrabis à rectore prouinciç. Nā ea quidē quæ ſe tibi vt ſponſæ daturum promiſit: quomodo repetere cum effectu potes quaſi ſponſa?

Exceptio procuratoria in crimine non poteſt opponi poſt concluſum vel quaſi concluſum in cauſa. iſta eſt ſœcūda lex, Vel ſic: Exceptio procuratoria in criminali non poteſt opponi crimine non liquidato. h. d. & nota. l. optimam. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. ad Pomponium. Lex. xix.

QVanuis indubitati iuris ſit quandocunque adulterĳ crimen intēditur, prę́ſentiam accuſatoris prę́cedere oportere: tamen quoniam ex literis tuis cognouimus Materiam Prępoſiti Viatoris vxorē habitis quæſtionib9 cum Iuliano quōdam adulterium commiſiſſe detectam, ſub ipſa prolatione ſententiæ Viatoris ipſius præſentiam poſtulaſſe: non putamus confecto penè in iudicio faci-

nore, et agitata quæſtione conuicto, Præpoſitum ab ex‑cubijs limitis reuocandum.

Tolle volūtatem de medio, & omnis actus eſt indif‑ferens. Baldus.

Iidem. aa. & cc. Dionyſio. Lex. xx.

FOedisſimam earū nequitiam quæ pudorem ſuū alie‑nis libidinibus proſternunt, non etiam earum quę per vim ſtupro compreſſę ſunt, irrepręhenſa voluntate leges vlciſcuntur: quinetiam inuiolatę exiſtimationis eſſe, nec nuptias earum alijs interdici merito placuit.

Tempus vtile non currit abſenti in cauſa militię: ſed bene currit reuerſo. Bal.

Iidem. aa. & cc. Siliano. Lex. xxi.

OB commiſſa adulteria atque accuſandas vxores certa tempora quę vtiliter cōputari ſolent, pręſcripta ſunt. Si igitur per occupatiões publicas accuſationem inſtitue‑re non potuiſti, nec ante creditum tibi munus præſcripta tempora tranſacta ſunt: poſt depoſitam ſolicitudinē qua detineris, integrā accuſandi poteſtatē habebis: ad quā cū vacare cœperis, properare debebis: ne effrenata licētia ad terrendā aduerſariā futurę accuſationis ſpeciē prætendas.

Stuprum punibile nō cōmittitur cū meretrice. Bal.

Iidem. aa. & cc. Obſimo. Lex. xxij.

SI ea quę ſtupro tibi cognita eſt, paſſim vænalem for‑mam exhibuit, ac proſtituta meretricio more vulgo ſe prębuit: adulterij crimen in ea ceſſat.

Matrimoniū quod non eſt, violari nō poteſt: & redi‑mens ſuam vexationē, quod dedit repetit, & vltra cri‑minaliter punitur accipiens. ſed redimens ſuum pecca‑tum ſuper quo non poterat tranſigere, quod dedit non repetit: & punitur tam ipſe quàm accipiens. Bal.

Iidem. aa. & cc. Proculo. Lex. xxiij.

SErui ob violatum contubernium ſuum, adulterij crimi‑ne accuſari nō poſſunt. Is autem qui poſt diſſociatum matrimonium vxorem licito iure duxerit, ob'que intēta‑tę accuſationis, ac potentis patrocinij metum, ei qui accu‑ſationem inſtituerat, aurum & argētum dedit: ad recipiē‑dum id, vlciſcendam'que turpis lucri cupiditatem, adire

præſidem poteſt: qui examinatis partium allegationibus, & inquiſita fide veri, ſi quidem id ab eo qui innocens eſt, ob illati criminis timorem datum eſſe cognouerit, quemadmodum ſententiā formare debeat, ex euidentibus iuris placitis inſtruetur. Si vero conſtiterit corrupti matrimonij velut mercedem, ad captādam impunitatē ſolutam pecuniam eſſe: eum qui etiam aduerſus ſenatuſcōſulti cenſuram cum fœdiſſimo flagitio accepit, puniri iubebit.

Exceptio nullitatis matrimonij excludit actū ab accuſatione adulterij. Baldus.

Imperator Arcadius. a. Dionyſio. Lex. xxiiij.

SI eius à quo nunc adulterij rea poſtularis, contra iuris formam contubernio hęſiſſi, innumeris authoritatibus te tueri potes.

Damnatus de libidine cōmiſſa cum ancilla, nō efficit infamis. Bal. ſed opinionem tantū aggrauat. Sali.

Idem. a. Soſiano. Lex. xxv.

ETſi libidine intemperatæ cupiditatis ex actorum lectione exarſiſſe te cognitum eſt: tamen cum ancillas compreſſiſſe, & non liberas ſtupraſſe detectum ſit, ex eiuſmodi ſentētia grauatam potius opinionē tuam, quàm infamia afflictam eſſe manifeſtum eſt.

De emergenti & incidenti prius eſt agitādum quàm de cauſa prima. Baldus.

Idem. a. Criſpino. Lex. xxvi.

QVoniam Alexādrum qui in crimen vocabatur, etiā præſcriptionem eſſe pollicitum eo nomine quòd accuſator vxorem poſt comprehenſum adulterium penes ſe habuiſſe videatur, & de ſtatu ſuo agere nunc velle perſpeximus: ita ordo quæſtionis dirimendus videtur, vt in primis quidē de ſtatu Alexādri quęratur, ita vt ſi liberum eum eſſe adhibita audientia depręhenderis, præſcriptiōis ei obijciendę facias poteſtatem. Sin vero eundem eſſe ſeruum cognoueris, remotis pręſcriptionis impedimentis, in adulterum crimen protinus debebis inquirere: ac ſi eum detectum in eo flagitio eſſe perſpexeris, pœnam decernere quam in adulterij crimen legum ſanctio ſtatuit.

Matrimonium ſubſequens nō purgat delictum prę-

cedens. Baldus.

¶ Idem. a. Folio. Lex. xxvij.

COmmiſſum antea adulterium cum eo cui ſe poſtea nuptijs ſociauit: velamento matrimonij nõ extinguit.

In crimine adulterij debet iudex admittere tres exceptiones, ſcilicet præſcriptiõis, lenocinij, & ordinis: alias vero debet reijcere. quod relatiuũ alias, intelligitur de his diuerſis non ſolũ ſubſtantia ſed etiã ratione: non aũt alias in quib9 ſimilis vel maior eſt ratio admittẽdi. Bal.

¶ Idem. a. Cecordio rectori prouinciæ. Lex. xxviij.

ITa nobis cordi pudor eſt, vt remoueamus priſci iuris ambages, & conſtituamus in adulterij quæſtione abolitis de medio cæteris præſcriptionibus, pręter quinquennij tẽporis, & lenocinij quod marito obijcitur exceptionem, illam etiam quę poſt ſolutum prius matrimonium ante denunciationem nuptę competit, fidem criminis noſci. Indignum eſt enim vt vltionem pudoris pręſtigia verſuti iuris excludant.

Adulterium cum domina cauponę, eſt punibile: ſed nõ commiſſum cum famula: quę propter ſui vilitatem legum laqueis non innodatur. Bal.

¶ Imperator Conſtan. Aphricano. Lex. xxix.

QVę adulterium cõmiſit, vtrum domina cauponę, an miniſtra, fuerit requiri debebit, & ita obſequio famulata ſeruili vt plerunq; ipſa intemperantiæ vina præbuerit: vt ſi domina tabernę fuerit, non ſit à vinculis iuris excepta. Si vero potãtibus miniſterium prębuerit: pro vilitate eius quę in reatum deducitur accuſatione excluſa, liberi qui accuſantur abſcedant: cum ab ijs fœminis pudicitię ratio requiratur quę iuris nexibus detinentur, & matriſfamilias nomen obtinent. Hę autem immunes à iudiciaria ſeueritate & ſtupri & adulterij pręſtentur, quas vitę vilitas dignas legum obſeruatione non credidit.

Non omnibus permittitur accuſatio adulterij pariter & æque, ſed primo coniunctis neceſſarijs que perſonis. Et inter illas primo permittitur hoc marito: quia magis proprie proprium dolorem exequitur, & qui ſine inſcriptione & ſola ſuſpicione poteſt accuſare. Item

non licet matrimonium ſub falſis contumelijs deforma-
re: & adulter debet decapitari. Bal.

¶ Idem. a. ad Euagrium. Lex. xxx.

QVanuis adulterij crimẽ inter publica iudicia refera-
tur, quorum delatio in cõmune omnibus ſine ali-
qua legis interpretatione cõceditur: tamen ne volentibus
temere liceat fœdare connubia, proximis neceſſarijs' que
perſonis ſolũmodo placet deferri copiam accuſandi: hoc
eſt patri, fratri, nec'non patruo, & auunculo, quos verus
dolor ad accuſationem impellit. Sed etiam his perſonis le
gem imponimus, vt crimen abolitione ſi voluerint com-
peſcant. ¶ In primis maritum genitalis thori vindicem eſ-
ſe oportet: cui quidem ex ſuſpicione ream coniugẽ facere
licet: vel eam, ſi tantum ſuſpicatur, penes ſe retinere non
prohibetur: nec inſcriptiõis vinculo cõtineri: quũ iure ma-
riti accuſare veteres retro principes annuerũt. Extraneos
autem procul arceri ab accuſatione cenſemus. Nam etſi
omne genus accuſationis neceſſitas inſcriptionis adſtrin-
gat: nonnulli tamen proterue id faciunt, & falſis cõtume-
lijs matrimonia deformant. ¶ Sacrilegos autem nuptiarũ
gladio puniri oportet.

IN Authentica vt nulli iudi. §. ſi vero quando. collatio-
ne. ix. conſti. ix.

Pro adulterio non imponitur mulieri pœna capitis,
ſed in monaſterium detruditur ad pœnitentiam pera-
gendam, bonis eius inter liberos, ſi quos habet: & mo-
naſterium & parentes, ſi liberos non habet, diuidendis
pro portione hic deſignata: pactis dotalibus poſt mor-
tem etiam valituris. Bal.

SEd hodie adultera verberata in monaſteriũ mittatur:
quam intra bienniũ viro recipere licet. Biennio tranſ-
acto, vel viro priuſquam reduceret ream mortuo, adulte-
ra tonſa monaſtico habitu ſuſcepto ibi dũ viuit pmaneat:
duabus partibus propriȩ ſubſtantiȩ liberis, ſi habet, appli-
candis: tertia monaſterio. Sed ſi liberos non habet, paren-
tibus extantibus huiuſmodi iniquitati non conſentiẽtibus
tertia pars applicabitur, duæ monaſterio. Quibus prædi-
ctis non extãtibus, oĩs eius ſubſtãtia monaſterio quȩretur.

Pactis dotalium instrumētorū in omni caſu viro ſeruādis.

IN Authentica vt lic. mat. & auię. §. his quoque. collatione. viij. conſti. ſi.

Maritus ei quem habet de vxore ſuſpectum, poteſt denunciare ne cum ea loquatur. Si ille ſpernit denūciationem: ſi quidem inuenitur cum muliere in loco ſuſpecto, poteſt occidi: ſi in alio loco in quo non poſſunt carnaliter coniungi licet vellent, poteſt accuſari iudici, & debet puniri. Si autē in eccleſia, poteſt capi, & tradi cuſtodi vel defenſori illius loci: qui debet eum cuſtodire, & eum ad iudicem tranſmittere. Bal.

SI quis ei quem ſuſpectū habet de ſua vxore, ter in ſcriptis denūciauerit ſub pręſentia trium teſtiū fide dignorum: & poſt inuenerit eum conuenientē vxori ſuæ in domo ſua vel vxoris vel adulteri, vel ī popinis, aut in ſuburbanis: ſine periculo eū perimat. Si alibi inueniat, tribus teſtibus conuocatis tradat eum iudici: qui nulla alia ratione quęſita habet puniendi licentiam. ¶ Si tamen in ſacro oratorio loqui inueniantur: poſt tres (vt dictum eſt) denūciationes liceat marito vtraſque perſonas defenſori eccleſiæ tradere, aut alijs clericis: vt ad eorum periculum diuiſim iſti ſeruentur donec iudex cognoſcēs hoc mittat epiſcopo ciuitatis, quatenus ei iſti tradantur vt debeant ſubire tormentum: vt nuncietur per eum ad pręſidem: qui ſecundū leges pœnam imponat legitimam.

Pro peccato contra naturam imponitur pœna mortis. Baldus.

¶ Imperator Conſtan. a. ad populum. Lex. xxxi.

CVm vir nubit in fœminam vires porrecturam: quid cupiat vbi ſexus perdit locum: vbi ſcelus eſt id quod non proficit ſcire: vbi venus mutatur in alteram formā: vbi amor quæritur nec videtur? Iubemus inſurgere leges: armari iura gladio vltore: vt exquiſitis pœnis ſubdantur infames qui ſunt vel qui futuri ſunt rei.

Pro veritate eruenda tota familia eſt torquenda in adulterij quæſtione. Salicetus.

¶ Imperatores Gratianus Valentinianus & Theodoſius Gintrio pręfecto pręttorio. Lex. xxxij.

IN adulterij quæſtione ab omni familia non ſolum mariti ſed etiam vxoris(quæ tamen tunc temporis domi fuerit quo adulterium dicatur admiſſum)quærendum eſt ſine defenſione cuiuſquam.

Quæſtio repetitionis dotis vel alterius debiti non poteſt obijci ad retractandum accuſationem adulterij. Vel ſic: Quæſtio ciuilis non retractat proceſſum in criminali. Baldus.

¶Imperatores Honorius & Theodoſius.aa. Rufino præfecto prætorio. Lex.xxxiij.

ADulterij accuſatione propoſita, præſcriptiões ciuiles quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliqua aliquod debitum flagitatur: ea quæ occurrere atque perſtrepere examini conſueuerunt, iuſſimus ſequeſtrari, nec eorum obice aliquid negocio tarditatis afferri, ſed accuſatione fundata ,hoc eſt cum conſtiterit quo iure, id eſt mariti an extranei: quo've tempore accuſatio fuerit intro miſſa, diſcutiatur crimen, facti qualitas publicetur: cũ & iurgia quę magnitudine ſuperantur, & ciuilis actio criminali iure poſtponatur: idẽ tamen cum cõpetere cœperit habitura momenti, dũmodo non obſit huic examini.

Si is qui repulit accuſationem adulterij quia coniunctus mulieri, reperitur poſtea in vxorem illam ducere: puniendus eſt tanquam confeſſus. Sal.

¶Iidem.aa. Rufino pręfecto prætorio. Lex. xxxiiij.

SI qui adulterij fuerint accuſati, & obtentu proximitatis intentata depulerint, per cõmemorationem neceſſitudinis crimini fidem derogando dũ exiſtimatur non debere credi quod allegatur, vel non potuiſſe committi: hi ſi poſtmodum in nuptias ſuas conſortium'que cõuenerint, facinus illud in quo fuerint accuſati, manifeſta fide atque indicijs euidentibus publicabunt. Vnde ſi qui eiuſmodi reperti fuerint, iuſſimus in eoſdem ſeueriſſime vindicari, & veluti conuictum facinus confeſſum'que puniri.

Marit9 admittitur ad accuſandũ vxorẽ quõdã de ſtu pro cõmiſſo poſtq̃ diuertit ab eo.h.d.ſecũdũ lec. gl. Sa.

¶Impp. Hono. & Theo.aa. Palla.prę.prę. Lex.xxxv.

SI mulier repudij oblatiõe ſine vlla legitia cauſa à ſe dati

diſceſſerit:ne viduitatem ſtupri procacitate cõmaculet: accuſationem repudiato marito iure deferimus.

Etiam mortua adultera ſerui adulterę intra duos mẽſes manumitti nõ poſſunt:quia durat poſt mortẽ quæſtio adulterij propter dotem. Poſt duos autem menſes iſti poſſunt manumitti, & ſubtrahi quęſtioni, niſi per ſubterfugia adulterij iſtud tempus ſit elapſum. Bal.

Imperator Iuſti. Ioanni prǽfecto prǽto. Lex.xxxvi.

Libertatem ſeruorum qui ad dominium pertinẽt vxoris vel mariti vel parentum eorum, repudio miſſo ꝓpter ſuſpicionem criminis adulterij, legum conditores intra duorum menſium ſpatium poſt miſſionem repudij numerandum ſuſpendi definiunt,propter tormentorũ quæſtionem ſi opus exegerit eis imponẽdam. Sin vero vxor tua matrimonio ſub præfato modo diſſoluto,rebus humanis exempta fuerit:nihil de tempore quouſque ſeruos eos propter memoratam cauſam permanere deceat,adijciũt. Nobis vero neceſſarium eſſe videtur certum tempus etiã in hoc caſu ſtatuere propter dotis quæſtionem vtrum in lucrũ marito cedat, an hæredibus mulieris reſtituatur. Sancimus itaq; duos etiã menſes poſt mortem mulieris ſeruari,vt intra eos antedicti ſerui ꝑmaneant:et facultatẽ marit9 habeat ꝓbationes adulterij per eos pręſtare. Trãſacto vero memorato tẽpore,licẽtiam habere hæredẽ mulieris libertatem eis imponere: niſi per culpam eius maritus prohibitus fuerit cauſam adulterij tempore videlicet imminente exercere.

Si quis eã cuius tutor fuerit corruperit. Tit.x.

Si tutor quondam committit ſtuprum cum adulta, debet deportari,bonis omnibus confiſcatis.Bal.

Imp. Conſtan.a. ad Baſſum vicariũ Italię. Lex vnica.

SI TVTOR PVpillam quondam ſuam violata caſtitate ſtuprauerit,deportationi ſubiugetur,atque vniuerſę eius facultates fiſci iuribus vendicentur: quanuis eam pœnam debuerit ſuſtinere quam raptori leges imponunt.

De mulierib9 q̃ ſe ꝓpriis ſeruis iũxerĩt. Tit.xi.

Seruus qui concubuit cum domina, debet comburi, & domina decapitari: & filij inde nati ſunt ſpurij, & inſucceſſibiles matri: & eorum ſucceſſio defertur alijs legitimis ſucceſſoribus. Bal.

Imperator Conſtan.a.ad Populū. Lex vnica.

SIQVA CVM ſeruo ſuo occulte rem habere detegitur, capitali ſententię ſubiugetur, tradendo ignibus verberone. Sit'que omnibus facultas crimen publicum arguendi: ſit'que officio copia nunciandi: ſit etiam ſeruo licētia deferendi: cui probato crimine libertas dabitur. Filij etiam quos ex hac coniunctione habuerit: exuti omnibus dignitatis inſignibus, in nuda maneāt libertate: neq; per ſe neq; per interpoſitam perſonam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Succeſſio autem mulieris ab inteſtato, vel filijs, ſi erunt legitimi: vel proximis cognatis deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit. Id autē & quod ille qui cōdemnatus eſt, & quod ex eo ſuſcepti filij quolibet caſu in ſua videantur habuiſſe ſubſtantia, mulieris dominio ſociatum: à memoratis ſucceſſoribus vendicetur.

Ad legē Iuliā de vi publica vel priuata. Ti. xii

Ob debitum viri res vxoris capi non poſſunt, & capiens vim committit. Bal.

Imperatores Seuerus & Anto. Pelio. Lex prima.

OB DEBITVM viri, vel ciuile munus, res vxoris qui pignori capiūt, vim cōtrahere videnť.

Fiſcus ꝑ quota bonorum ad eū perueniēta tentur creditoribus. Sali.

Imperator Anto.a. Varroni. Lex.ij.

TVtoris tui lege Iulia de vi priuata damnati ſi tertia pars bonorum fiſco vendicata eſt, tutelę actionem ꝑ ea portione aduerſus fiſcum dirige: modo ſi nulla præſcriptio locum habeat. Nam ſucceſſio pro oneribus portionis ſuæ reſpondet.

Socer pōt agere de rapina ſpōſę: et pater poteſt agere de incluſione ſiue incarceratione filij ſui. Baldus.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Bianori. Lex.iiij.

SI confidis ſponſam filij tui raptam eſſe, vel filiū tuū incluſum: inſtituere ſolenni more legis Iuliç de vi accuſationem apud præſidem prouinciæ non prohiberis.

Ex delicto ſerui criminaliter accuſatur ipſe ſeru9, nō dominus: ſed ſi dominus etiam deliquit (puta verberando) poteſt ipſe de ſuo delicto conueniri. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Libatio. Lex.iiij.

SI criminis accuſationē ꝑpter res à ſeruo raptas intētādā putaueris: non cōtra dominū, ſed cōtra eū quē facinus cōmiſiſſe ꝓponis, hanc inſtituere debes. Sed qm̄ à Fiſcinulo etiā te verberibus afflictū aſſeueras: ſi hoībus coactis hoc fecerit, de hoc etiā ſi legis Iuliç de vi priuata reū deferendū putaueris, apud pręſidē ꝓuinciç age, nō ignarum quēadmodū criminibus ꝓbatis res vindicari debeat.

Titulus crediti non excuſat ingredientem vi. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Apollonio. Lex.v.

IN poſſeſſionem fundi licet creditor per vim ingrediatur, Iuliç legis vis priuatę reus deferri poteſt.

Accedens ad rem ab alio poſſeſſam cauſa expellendi illum de poſſeſſione: ſi ea occaſiōe homicidium interuenit, ſiue ex parte inſiſtentis, ſiue ex parte reſiſtētis: eſt ad mortem condēnandus: & appellare nō poteſt. Bal.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Catullinum. Lex.vi.

QVoniam multa facinora ſub vno violētię noīe continētur: cū alijs vim inferre certātibus, alijs cū indignatione reſiſtētibus, verbera cędeſq; crebro detegantur admiſſę: placuit ſi forte quis vel ex poſſidētis parte, vel ex eius qui poſſeſſionē temerare tētauerit, interemptus ſit: in eum ſuppliciū exerceri, qui vim facere tētauerit, & alterutri parti cauſam malorū præbuerit: & nō iam relegatione aut deportatione inſulæ plectatur, ſed ſupplicium capitale excipiat: nec interpoſita prouocatione ſententiam quæ in eum fuerit data ſuſpendat.

Expulſus, contra expulſorē poteſt tā ciuiliter agere quàm criminaliter accuſare, ī criminali legitime ſe ſubſcribēdo. hoc primo. Si expulſus ex interuallo ſuum de-

iecit expulſorem, poteſt interdicto recuperatorio ciuiliter conueniri, & cauſa per condemnationem terminata criminaliter deportandus accuſari: exinde ſi veniat criminaliter condemnandus. Baldus.

¶ Idem. a. ad Baſſum. Lex. vij.

SI quis ad ſe fundum vel quodcunq; aliud aſſerit pertinere, ac reſtitutionem ſibi competere poſſeſſionis putat: aut ciuiliter ſuper poſſidendo agat, aut impleta ſolennitate iuris crimen violentiæ opponat, nō ignarus eam ſe ſententiam ſubiturū ſi crimen obiectum non potuerit cōprobare, quā reus deberet excipere. Quòd ſi omiſſa interpellatione vim poſſidenti intulerit, ante omnia violentiæ cauſam examinari pręcipim9, & in ea requiri qd ad quē peruenerit poſſidentem: vt ei quem cōſtiterit expulſum, amiſſę poſſeſſionis iura reparentur: eadem'q; protinus reſtituta, ſi criminalis quæſtio agitetur, violentus pœnę non immerito deſtinat9, in totius litis terminum differatur, vt agitato negocio principali ſi contra eum fuerit iudicatū, in inſulam deportetur, bonis omnibus abrogatis.

Seruus qui proprio motu vim intulit, debet mori: ſi hortatu vel iuſſu domini, pœna mitigat̄, & ideo dānatur in metallum. hoc primo. Viles perſonę quæ bis aut ſępius violentiam cōmiſerunt, debent atrocius puniri q̄ cum ſemel tantū. hoc ſecundo. Punitur iudex qui vim illatam differt vindicare, vel remittit, vel imponit mitiorem pœnam q̄ debeat imponere. Baldus.

¶ Impp. Valentinianus & Theo. aa. & cc. Lex. viij.

SEruos qui feciſſe violentiam cōfeſſionibus teſtium aut proprijs docebuntur, ſi id inſcio domino cōmiſerint, poſtremo ſupplicio deditos luere perpetrata cēſemus. Quod ſi illi metu atq; exhortatione dominorū violentiam adm[illegible]ſerint, palam eſt ſecundū legem Iuliam dominū infamem pronunciatum loci ac originis proprię dignitate non vti: ſeruos vero quos furoribus talibus paruiſſe cōſtiterit, metallo poſt ſententiam dedi. Viles autem infames'q; perſonę, & ij qui bis aut ſępius violentiā perpetraſſe conuincētur, conſtitutionum diualiū pœna teneantur. Iudicem vero noſſe oportet φ graui infamia ſit notandus, ſi violētiæ

crimen apud ſe probatum diſtulerit ſeu omiſerit, vel impunitate donauerit, aut molliorē quàm præſtituimus pœnam protulerit.

Par crimen eſt rapere, & rapinam ſcienter receptare. Baldus.

Impp. Honorius & Theo. aa. Aurelio. Lex. ix.

CRimen non diſſimile eſt rapere, & ei qui rapuit raptā rem ſcientem delictum ſeruare.

Malandrinos & homines malę conditionis quis non debet retinere nec receptare, aliàs punitur. Bal.

Impp. Leo & Anto. Nicoſtrato. Lex. x.

OMnibus per ciuitates & agros habendi buccellarios vel Iſauros armatos'qꝫ ſeruos licentiā volumus eſſe pręcluſam. Quòd ſi quis prętar hæc quę noſtra manſuetudo ſalubriter ordinauit, armata mācipia ſeu buccellarios aut Iſauros in ſuis prædiis, aut iuxta ſe habere tentauerit: poſt exactam centū librarum auri condēnationem vindictam in eū ſeueriſſimam ꝓferri ſancimus. Viri qꝫ clariſſimi prouinciarū rectores in ſpeculis eſſe debebunt, ne quis audeat hæc ſtatuta noſtrę māſuetudinis in aliquo violare: ſcientes ꝙ ex diſſimulatione, dignitatis & adminiſtrationis cingulo priuabuntur, & poſt centum librarū auri mulctam ſalutis vitę'qꝫ ſuæ periculum ſuſtinebunt: primatibꝰ videlicet apparitionis ſuæ perſonis pręter amiſſionem fortunarū ſuarū capitali quoqꝫ ſupplicio feriēdis.

De raptu virginum ſeu viduarum, necnon ſanctimonialium. Titulus. xiii.

Pro raptu mulieris honeſtę imponitur pœna amiſſionis capitis. Et depręhenſus in flagranti crimine, id eſt in inſtanti, poteſt à coniunctis perſonis & tutoribus & curatoribus mulieris occidi impune. Fugiens vbicunqꝫ cōpręhendi poteſt, & debet ad mortem dānari. Res vero rapientium nō publicantur, ſed ſi rapta nō ſit ingenua, ſucceſſoribus reſeruantur. ſi autem ſit ingenua, ipſi applicantur. & pœna quę imponitur rapiēti, imponitur pręſtantibꝰ eidem auxiliū & fauorem in ipſo raptu. et rapta nō poteſt nubere raptori. hoc dicit tota lex in effe

ctu. & hoc vltimū dictum debet præcedere primum dictum. Baldus.

¶ Imperator Iuſtinianus. a. Hermogeni magiſtro officiorum.

Lex vnica.

RAPTORES VIRGINVM honeſtarum vel ingenuarum, ſiue iam deſponſatę fuerint ſiue non, vel quarumlibet viduarum fœminarum, licet libertinę vel ſeruæ alienę ſint: peſſima criminū peccantes, capitis ſupplicio plectendos decernimus, & maxime ſi deo fuerint virgines vel viduę dedicatę. Quod non ſolū ad iniuriam hominū, ſed ad ipſius omnipotentis dei irreuerentiam cōmittitur: maxime cum virginitas vel caſtitas corrupta, reſtitui nō poſſit. Et merito mortis damnantur ſupplicio, cum nec ab homicidij crimine huiuſmodi raptores ſint vacui. Ne igitur ſine vindicta talis creſcat inſania, ſancimus per hanc generalē conſtitutionem, vt ij qui hmōi crimen cōmiſerint, & qui eis auxilium inuaſionis tempore præbuerint, vbi inuenti fuerint in ipſa rapina & adhuc flagranti crimine, compræhenſi à parentibus virginum, vel ingenuarū vel viduarū vel quarumlibet fœminarū, aut earum conſanguineis aut tutoribus vel curatoribus vel patronis vel dominis, conuicti interficiantur. Quę multo magis contra eos obtinere ſancimus, qui nuptas mulieres auſi ſunt rapere: quia duplici tenentur crimine, tam adulterij ſcilicet q̄ rapinę: & oportet acerbius adulterij crimen ex hac adiectione puniri. Quibus connumeramus etiam eum qui ſaltem ſponſam ſuam per vim rapere auſus fuerit. ¶ Sin autē poſt commiſſum tam deteſtabile crimen aut potentatu raptor ſe defendere, aut fuga euadere potuerit: in hac quidem regia vrbe tam viri excelſi præfecti prętorio, q̄ vir glorioſiſſimus præfectus vrbis, in prouincijs autē tam viri eminētiſſimi præfecti prętorio per Illyricum & Aphricam, q̄ magiſtri militum per diuerſas noſtri orbis regiones, necnō vir ſpectabilis pręfectus Aegypti, & comes Orientis, & vicarij, & proconſules, & nihilominus omnes viri ſpectabiles & duces, & viri clariſſimi rectores prouinciarum, necnon alij cuiuſlibet ordinis iudices qui in illis locis inuenti fuerint, ſimile ſtudiū

cum magna ſolicitudine adhibeant, vt eos poſſint cõpręhendere: & cõprehenſos in tali crimine poſt legitimas & iuri cognitas probatiões ſine fori præſcriptione duriſſimis pœnis afficiant, & mortis condẽnent ſupplicio. Quibus et ſi appellare voluerint, nullam damus licentiam ſecũdum antiquę Conſtantinianę legis definitionem.

Hæc eſt ſecũda pars principalis in qua tractat de bonis raptoris, diſtinguẽs inter raptũ nõ ingenuę, & ingenuę. prohibet etiã nuptias cũ raptorib9. Item diſtinguit inter eos qui ſe aſſociauerunt ad ipſum delictum cõmittendum, & eos qui aliâs ſunt culpabiles. Dicit etiam ꝙ conſenſus mulieris raptę nõ operatur. Vltimo derogat alijs legibus de materia rapinę loquentibus. Baldus.

¶ Et ſi quidem ancillę vel libertinæ ſint quę rapinam paſſę ſunt, raptores tantũmodo ſupradicta pœna plectẽtur, ſubſtantijs eorũ nullam diminutionẽ paſſuris. Sin autem in ingenuam perſonã tale facinus perpetretur, etiam oẽs res mobiles ſeu etiam immobiles & ſe mouentes tam raptorum ꝙ eorũ ſodalium, comitũ vel ſequentium, & qui eis auxiliũ pra buerint, ad dominiũ raptarum mulierum liberarum transferantur prouidentia iudicũ, & cura parẽtum earũ vel maritorum vel tutorũ ſeu curatorum. Et ſi non nuptę mulieres, alij cuilibet præter raptorem legitime coniungentur, in dotem mulierum liberarum eaſdem res, vel quantas ex his voluerint, procedere: ſiue maritum nolentes accipere, in ſua pudicitia manere voluerint, pleno dominio eis ſancimus applicari: nemine iudice vel alia quacunq; perſona hoc audente contẽnere. Nec ſit facultas raptę virgini vel viduæ vel cuilibet mulieri raptorẽ ſuum ſibi maritum expoſcere: ſed cui parentes voluerint, excepto raptore, eam legitimo copulent matrimonio: quoniã nullo modo nullo'q; tempore datur à noſtra ſerenitate licẽtia eis cõſentire qui hoſtili more in noſtra republica matrimonia ſtudent ſibi coniungere. Oportet etenim vt quicunq; vxorem ducere voluerit, ſiue ingenuam, ſiue libertinam, ſecundum noſtras leges & antiquam conſuetudinem parentes vel alios quos decet petat, & cum eorum voluntate fiat legitimũ coniugium. Pœnas autẽ quas pre-

diximus,id eſt mortis & bonorum amiſſiónis non tantũ aduerſus raptores,ſed etiam contra eos qui hos comitati in ipſa inuaſione & rapina fuerint,conſtituimus:cæteros autem omnes qui conſcij & miniſtri huiuſmodi criminis reperti & cõuicti fuerint,vel qui eos ſuſceperint,vel quicũq; opem eis tulerint,ſiue maſculi ſiue fœminę ſint, cuiuſcunq; conditionis vel gradus vel dignitatis,pœnę tantummodo capitali ſubijcimus:vt huic pœnę omnes ſubiaceant,ſiue volentibus ſiue nolentibus virginibus ſiue alijs mulieribus tale facinus fuerit perpetratum. Si em̃ ipſi raptores metu vel atrocitate pœnę ab hmõi facinore ſe tẽperauerint,nulli mulieri ſiue volenti ſiue nolenti peccandi locus relinquetur:quia hoc ipſum velle mulierũ,ab inſidijs nequiſſimi hominis qui meditatur rapinã inducitur. Niſi etenim eam ſolicitauerit,niſi odioſis artibus circũuenerit, non facit eam velle in tantũ dedec9 ſeſe prodere: parentibus(quorũ maxime vindicta intererat)ſi patiẽtiam præbuerint,ac dolorem remiſerint,deportatione plectendis. ¶Sed & ſi quis inter hęc miniſteria ſeruilis cõditionis fuerit compręhenſus,citra ſexus diſcretionem eũ concremari iubemus:cum hoc etiã Cõſtantiniana lege recte fuerat proſpectum:om̃ibus legis Iuliæ capitulis quę de raptu virginũ vel viduarũ ſiue ſanctimonialiũ ſiue in antiquis legũ libris,ſiue in ſacris conſtitutionibus poſita ſunt,decætero abolitis:vt hæc tantũmodo lex in hoc capite pro omnib9 ſufficiat,quam de ſanctimonialibus etiam virginibus & viduis locum habere ſancimus.

¶ De emendatione ſeruorum. Tit.xiiii.

Dominus ſeruum poteſt caſtigare ſiue emẽdare,ſed non poteſt ipſum dolo malo occidere.h.d. & nota in hac.l. quot modis homo poteſt occidi. Baldus.

¶Imp.Conſtantinus ad Baſſum. Lex vnica.

SI VIRGIS AVT loris dominus ſeruum afflixerit,aut cuſtodię cauſa in vincula coniecerit: dierum diſtinctione ſiue interpretatione depulſa,nullum criminis metum ſeruo mortuo ſuſtineat.Nec vero immoderate ſuo iure vta-

tur,ſed tunc reus homicidij ſit ſi voluntate eum ictu fuſtis aut lapidis occiderit,vel certe telo vſus lethale vulnꝰ inflixerit,aut ſuſpẽdi laqueo pręceperit,vel iuſſione tetra pręcipitandum mandauerit,aut veneni vitus infuderit,vel dilaniauerit pœnis publicis corpus,ferarum vnguibus latera perſecando,vel exurendo oblatis ignibus membra, aut tabeſcentes artus atro ſanguine permixta ſanie defluẽtes prope in ipſis adegerit cruciatibus vitam relinquere ſęuitia immanium Barbarorum.

De emendatione propinquorũ. Titulus. xv.

Propinquis ſenioribus licet corrigere minores errantes: niſi facti atrocitas exigat iudicium vltionis iudiciarię. Baldus.

Impp. Valen. & Valẽs. aa. ad Senatum. Lex vnica.

IN CORRIGENDIS minoribus pro qualitate delicti ſenioribus propinquis tribuimus poteſtatem: vt quos ad vitę decora, domeſticę laudis exempla non prouocant, ſaltem correctionis medicina compellat. Neque nos in puniendis minorum vitijs poteſtatem in immenſum extẽdi volumus: ſed iure patrio authoritas corrigat propinquũ iuuenis erratum, & priuata animaduerſione compeſcat. Quòd ſi atrocitas facti, ius domeſticę emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni.

Ad legem Corneliam de ſicariis. Titu. xvi.

Probans non animo occidendi ſe percuſſiſſe, nõ punitur pœna homicidij, ſed minori. Bal.

Impe. Anto. Herclerimo & alijs militibus. Lex prima.

FRATER veſter rectius fecerit ſi ſe præſidi prouinciæ obtulerit. Qui, ſi probauerit nõ occidendi animo hominem à ſe percuſſum eſſe: remiſſa homicidij pœna, ſecundum diſciplinã militarem ſententiam proferet. Crimen enim contrahitur ſi & voluntas nocendi intercedat. Cæterum ea quę ex improuiſo caſu potius quàm fraude accidunt: fato plerũque non noxę imputantur.

Aggreſſus in dubio vitę diſcrimine cõſtitutus poteſt

ſuum occidere aggreſſorē. Si ergo erat certus quòd nō erat in dubio diſcrimine vitę, nō potuiſſet occidere aggreſſorem: quia excederet modum. Bal.

¶ Imperator Gordianus Quintiano. Lex. ij.

IS qui aggreſſorem vel quęcunque alium in dubio vitæ diſcrimine conſtitutus occiderit: nullam ob id factū calūniam metuere debet.

Poteſt quis gladio ꝓpriam ſalutem defendere, & repellere aggreſſorem. h. d. Et not. hanc legē: & vide quę ſcribit Innocen. extra de reſtitu. ſpolia. ca. olim. i. Bal.

¶ Idem. a. eidem. Lex. iij.

SI quis percuſſorem ad ſe venientem, gladio repulerit: non vt homicida tenetur: quia defenſor proprię ſalutis in nullo peccaſſe videtur.

Licet occidere latronem telo reſiſtentem. Bal.

¶ Imperator Gordia. a. Manacio. Lex. iiij.

SI (vt allegas) latrocinātē peremiſti: dubiū nō eſt eū qui inferēdę cędis volūtate præceſſerat, iure cęſum videri.

Non pręſumitur quòd ille qui cum calce ſola percuſſit, percuſſerit animo occidēdi, ſi ipſe hoc allegat quòd non percuſſerit animo occidendi. Bal.

¶ Exemplum ſacrarum literarum Diocletiani & Maximiani. aa. Agatho. Lex. v.

EVm qui aſſeuerat homicidium ſe non voluntate, ſed caſu fortuito feciſſe, cū calcis ictu mortis occaſio prębita videatur: ſi hoc ita eſt, neque ſuper hoc ambigi poterit, omni metu ac ſuſpicione quam ex admiſſę rei diſcrimine ſuſtinet, ſecundum id quod annotatione noſtra compræhenſum eſt, volumus liberari.

Adultus homicida tenetur pœna legis Cornelię de ſicarijs. Baldus.

¶ Iidem. aa. & cc. Agorio. Lex. vi.

SI quis te reum legis Corneliæ de ſicarijs fecerit: innocētia purgari crimen, nō adulta ætate defendi conuenit.

Inſultus cū telo factus animo occidēdi, punitur pœna homicidij. Bal. licet hoc ſit verū de rigore, tn̄ non ſeruatur de cōſuetudine, ſecundum Speculatorem.

¶ Iidem. aa. & cc. Philiſco. Lex. vij.

IS qui cum telo ambulauerit hominis necandi cauſa: ſicut is qui hominem occiderit, vel cuius dolo malo factũ erit cõmiſſum: legis Corneliæ de ſicarijs pœna coercetur.

Aggrediens infantem cauſa occidẽdi, punitur vt homicida. Baldus.

Impp. Valen. & Valens. aa. & cc. ad Probũ. Lex. viij.

SI quis necãdi infantis piaculum aggreſſus aggreſſa've ſit: ſciat ſe capitali ſupplicio eſſe puniendum.

Ad probandum quod vir vxorẽ voluit occidere, vel econtra: ſerui vtriuſque ſunt torquendi. Sali.

Imperatores Gratia. & Valẽ. Arcadio. Lex. ix.

SI forte mulier marito mortis paraſſe inſidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuiſſe inueniatur: vel ſi forte maritus eodem modo inſectetur vxorẽ: in eadem quæſtione ab omni familia non ſolũ mariti, ſed etiam vxoris ſuę, quę tamen tunc temporis domi fuerit, quęrendum eſt ſine cuiuſquam defenſione.

De iis q parẽtes vel liberos occiderĩt. Tit. xvii.

Parricida & ſimiles debẽt inſui ĩ culleo vbi ſit canis, gallus, vipera, & ſimia: & pijci debent in flumen. h. d. Sed iſta pœna non eſt in vſu. Bal.

Imperator Cõſtan. ad vniuerſos puinciales. Lex vnica.

SI QVIS parentis, aut filij, aut filię, aut omnino affinitatis eius quæ nuncupatione parentũ cõtinetur, fata pręparauerit, ſiue clam ſiue palam id eniſus fuerit: pœna parricidij puniatur: & neq; gladio, neque ignibus, neque vlli alij ſolenni pœnæ ſubiugetur, ſed inſutus culleo cum cane & gallo gallinaceo & vipera & ſimia, et inter eas ferales anguſtias compręhenſus, ſerpẽtum contubernijs miſceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare vel in amnẽ proijciatur: vt omniũ elementorũ vſu viuus carere incipiat: & ei cœlum ſuperſtiti, terra mortuo auferatur.

De maleficis & mathematicis & cæteris ſimilibus. Titulus. xviii.

Atrocius eſt venenare quàm occidere gladio. Bal.

Imperator Antoninus. Lex prima.

DOLVS eſt hominem extinguere veneno, quā occidere gladio.

¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Tyberio. Lex. ij.

ARtē Geometriæ diſcere atq; exercere publice intereſt. Ars autē mathematica damnabilis eſt, & interdicta omnino.

Diuinatores concrementur: & eos euocātes cum publicatione bonorum deportentur. Sali.

¶ Imperator Conſtan. a. ad Maximū. Lex. iij.

NVllus haruſpex, nullus ſacerdos, nullus eorū qui huic ritui aſſolent miniſtrare, ad limē alterius accedat, nec ob alterā cauſam: ſed huiuſmodi hominū amicitia (quanuis vetus) repellatur: concremādo illo haruſpice qui ad domum alienā acceſſerit: & illo in inſulam deportando poſt ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit ſuaſionib9 vel prēmijs. Accuſatorem autem huiuſmodi criminis, nō delatorem eſſe, ſed dignum magis prēmio arbitramur.

Facientes incantationes ad finem mali, ſunt puniēdi: non ſi faciant ad finem boni. de iure vero canonico etiā ſi faciant ad finem boni. xxvi. q. ij. ca. illos. et. c. ex tuarū. extra de ſortilegis. & c. fi. e. ti. vbi gloſa Ber. Sali.

¶ Idem. a. ad Baſſum præfectū prætorio. Lex. iiij.

EOrum eſt ſcientia puniēda & ſeueriſſimis merito legibus vindicanda, qui magicis accincti artibus, aut contra ſalutem hominum moliti, aut pudicos animos ad libidinem deflexiſſe deteguntur. ¶ Nullis vero criminationibus implicanda ſunt remedia humanis quæſita corporibus, aut in agreſtibus locis innocēter adhibita ſuffragia ne maturis vindemijs metuerentur imbres, aut ventis grandinis'que lapidatione quaterentur: quibus non cuiuſquā ſalus aut exiſtimatio lœderetur, ſed quorum proficerent actus ne diuina munera & labores hominū ſternerētur.

Nullus debet conſulere diuinatorem: & quilibet à diuinando debet ceſſare: & contrafaciens punitur. Sal.

¶ Imperator Conſtan. ad populum. Lex. v.

NEmo haruſpicem cōſulat aut mathematicum, nemo hariolum. Augurū & vatum praua confeſſio conti-

ceſcat. Chaldęi ac magi & cæteri quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnis perpetuo diuinandi curioſitas. Etenim ſupplicio capitis ferietur gladio vltore proſtratus quicūq; iuſſis noſtris obſequium denegauerit.

Qui dęmones inuocāt, vel imagines cereas incantāt, puniuntur. Sali.

Idem. a. ad populum. Lex. vi.

MVlti magicis artibus vſi, elemēta turbare, vitam inſontium labefactare non dubitant: & Manibus accitis audent ventilare vt quiſque ſuos conficiat malis artib9 inimicos. Hos, quoniam naturæ peregrini ſunt, feralis peſtis abſumat.

Nulla dignitas excuſat maleficos & mathematicos quin ſubījciantur tormentis. Bal.

Idem. a. & c. ad Taurum præ. præto. Lex. vīj.

ETſi excepta tormentis ſint corpora honoribus præditorum, præter illa videlicet crimina quæ legib9 demonſtrantur: etſi homines magi in quacunque ſint parte terrarum, humani generis inimici credendi ſunt: quoniam tamen qui in comitatu noſtro ſunt, ipſam pulſant propemodum maieſtatem: ſi quis magus, vel magicis carminibus aſſuetus (qui maleficus vulgi cōſuetudine nuncupatur) aut haruſpex, aut hariolus, aut certe augur vel mathematicus, aut enarrādis ſomnīj s occultans artem aliquā diuinandi, aut certe aliquid horum ſimile exercens in comitatu meo vel cæſaris fuerit depręhenſus: præſidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. Si vero conuictus, proprium facinus detegentibus repugnauerit pernegando: ſit equuleo deditus, vnguliſq; ſulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore.

Ars magica non poteſt diſci nec doceri. Sali.

Imperatores Valentinianus & Valens. aa. ad Modeſtinum præfectum prętorio. Lex. viīj.

CVlpa ſimilis eſt tam prohibita diſcere quàm docere.

Maleficum licet cuicunque capere, & iudici pręſentare: ſed nemini licet occidere. Bal.

Impp. Arca. & Theodo. aa. Albino præ. præ. Lex. ix.

QVicunq; maleficiorum labe pollutũ audierit, deprę-
hẽderit, occupauerit: illico ad publicum pertra-
hat, & iudicum oculis cõmunis hoſtem ſalutis oſtendat.
Quòd ſi quiſquam ex agitatoribus.i.aurigis, ſeu ex quo-
libet alio genere hominum, cõtra hoc interdictum venire
tentauerit, aut clandeſtinis ſupplicijs etiam manifeſtũ reũ
maleficę artis oppreſſerit: vltimum ſupplicium non eua-
det, geminę ſuſpicioni obnoxius, quòd aut publicum re-
um, ne facinoris ſocios publicaret, ſeueritati legum & de-
bitæ ſubtraxerit quęſtioni: aut proprium fortaſſis inimi-
cum ſub huiuſmodi vindictę nomine conſilio atrociore
confecerit.

De ſepulchro violato. Titulus.xix.

Contrectãs res effectas religioſas, tenetur crimine lœ-
ſę religionis: nec excuſat eum titulus: cum ſit nullꝰ. Bal.

Impera. Gordi. a Zenoni. Lex prima.

RES RELIGIONI deſtinatas, quinimmo iã religionis effectas, ſciẽtes qui contigerint, et emere & diſtrahere non dubitauerint: tãetſi iure vẽditio non ſubſiſtat, lœſæ tamẽ religionis inciderunt in crimen.

Proprius motus aggrauat delictum: ſed iuſſus domi-
ni ipſum attenuat: & cõfiſcari debet ędificium in quo
aliquid facit ſacrum ędificari. Bal.

Impera. Conſtan. a. ad Tacianum pręfec. pręto. Lex.ij.

SI ſeruus in demoliendis ſepulchris fuerit depręhenſus: ſi id ſine domini ſcientia faciat, metallo addicatur. Sin vero domini authoritate vel iuſſione vrgetur, relegatione plectatur. Et ſi forte detractũ aliquid de ſepulchro ad domum eius villã'ꝗ; prouectum reperitur: villa ſiue domus aut ędificium quodcũque erit, fiſci iuribus vendicetur.

Iudex qui negligit punire violatorẽ ſepulchri, debet
condẽnari in viginti libris auri. Bal.

Idem. a. ad Olibrium pręfectum pętorio. Lex.iij.

SI quis ſepulchrum violaturus attigerit, locorum iudices ſi hoc vindicare neglexerint: non minus nota, quàm viginti librarum auri in ſepulchrorum violatores ſtatuta pœ-

na mulctetur: vt eã largitionibus noſtris inferre cogantur.

Violator ſepulchri intelligitur offendere mortuum & viuentem: & punitur in decem libris auri, & in omni alia pœna antiquitus cõſtituta. Idem eſt in violatore cadaueris & reliquiarum. Bal.

Idem a. ad populum. Lex. iiij.

QVi ſepulchra violant, domos (vt ita dixerim) defunctorũ: geminũ videtur facinus perpetrare. Nã & ſepultos ſpoliant deſtruendo, & viuos polluunt fabricando. Si quis igitur de ſepulchro abſtulerit ſaxa vel marmora vel columnas aliã've quamcunque materiam fabricandi gratia, ſiue id fecerit venditurus, decem pondo auri cogatur fiſco inferre: ſiue quis propria ſepulchra defendens hanc in iudicium querelam detulerit, ſiue quicunque aliꝰ accuſauerit, vel ad officiũ nunciauerit. Quę pœna priſcę ſeueritati accedit. Nihil enim derogatum eſt illi ſupplicio quod ſepulchrum violantibus videtur impoſitum. Huic autem pœnę ſubiacebunt et qui corpora ſepulta aut reliquias contrectauerint.

Proprie ſacrilegium eſt defraudare defunctorũ corpora vel ſepulturam. Bal.

Imperator Iulianus ad populum. Lex. v.

PErgit audacia ad buſta defũctorũ & aggeres cõſecratos: cũ et lapidẽ hinc mouere, et terrã euertere, et ceſpitẽ euellere, ꝓximũ ſacrilegio maiores noſtri ſemꝑ habuerint: ſed & ornamenta quædã tricliniꝭ aut porticibus auferre de ſepulchris. Quibus primo cõſulẽtes, ne in piaculũ incidat contaminata religio defunctorum, hoc fieri prohibemus, pœna ſacrilegij cohibentes.

Ratione debiti ſepulchra defunctorum non poſſunt impediri. Et confeſſio, fideiuſſio, vel ſolutio ex hoc extorta debet viribus euacuari. Bal.

Imperator Iuſti. a. Theodoro. Lex. vi.

CVm ſit iniuſtũ, & noſtris alienum tẽporibus, iniuriã fieri reliquijs defunctorũ ab ijs qui debitorẽ ſibi eſſe mortuũ dicendo, debitũ'que exigendo, ſepulturã eius impediunt: ne in poſterum eadem iniuria ꝓcederet, cogẽdis ijs ad quos funus mortui pertinet, ſua iura ꝑdere: ea qui-

dem quę mortuo poſito ante ſepulturã eius facta fuerint vel exigendo quod debitũ eſſe dicitur, vel cõfeſſiones aliquas aut fideiuſſorẽ aut pignora capiẽdo, penitus amputari pręcipimus: redditis vero pignoribus vel pecuniis quę ſolutę ſunt, vel abſolutis fideiuſſoribus, et generaliter oĩbus ſine vlla innouatione in priſtinũ ſtatum reducẽdis, principale negociũ ex integro diſceptari: eũ vero qui in huiuſmodi fuerit depręhẽſus flagitio, quinquaginta libras auri depẽdere: vel ſi minus idoneus ad eas ꝑſoluendas ſit, ſuo corpore ſub cõpetenti iudice pœnas luere.

IN Authenti. vt defunct. ſeu fu. §. ſancimus ergo. & §. ſi vero. colla. v. conſtitu. xiij.

Hæc authen loquitur in caſu. l. C. ſcilicet ante corpus debitoris traditũ ſepulturę: & addit ad. l. C. quæ iponit priuationẽ iuris vbi illa nõ imponebat. Itẽ iponit pœnã publicationis tertiæ partis bonorũ. Itẽ non ſolũ impedienti ſepulturã, ſed etiam ſua authoritate ſignãti res mortui imponit hanc pœnã. & not. iſtam. auth. Bal.

ITem qui domum moribundi aſcendit, ipſum alios've qui eius ſunt moleſtans, aut in rebus eius non ſeruato legali officio ſignacula imponit: ab actione poſt mortem illius cadat, & alterum tantundem exigatur ab hæredibus iniuriati: publicanda tertia parte bonorum, ipſo'que infamia notato. Eiſdem pœnis ſubiaceat qui eo moriẽte circa funus peccat, cum prohibeat exequias.

IN Authentica vt cum de ap. cog. §. meminimus. collatione. viij. conſti. xi.

SEd neque ante nouem dies ab obitu numerandos vlla prorſus fiat moleſtia aduerſus quẽlibet ex perſona defuncti. Siqua enĩ cautio, ſi quid ſimile fiat, inutile erit: ex hoc nullo pręiudicio creditori generando.

Phaniam vocant hanc legẽ Beroaldus, Perottus, Caſtellianus Cotta: Flauiã vero (id quod magis placet) Põponius lætus, vir ætatis ſuæ doctiſſimus, à Flauio quopiam tribuno plebis.

Ad legem Flauiã de plagiariis. Titulus. xx.

Vendẽs ancillam alienam ſubtractam poteſt conue-

niri rei vendicatione, quia dolo deſijt poſſidere: & criminaliter coerceri propoſita actiõe legis Flauię de plagiarijs. Bal.

Imperator Anto. a. Placido. Lex prima.

PATER TVVS aduerſus eum à quo ſolicitatam ancillam, plagio'que facto exportatam queritur, apud ſuum iudicem ciuiliter in rem actione inſtituta conſiſtat. Si vero in cauſa tenuerit, etiã legis Flauię crimẽ perſequi poterit Quod ſi per violentiam mãcipium abreptum eſt, accuſationem eius non prohibetur intendere.

Actio legis Flauię nõ poteſt per procuratorem inſtitui, ſed in actione ciuili ſerui corrupti bene admittitur procurator. Bal.

Idem. a. Aurelio. Lex. ij.

SI ab Aeliano ſeruum tuum ſuſceptum, & aliquãdiu occultatum, mox'que eo ſuadente fugę datũ probare potes: legis Flauię crimen per te, vel actionem ad eã rẽ ꝓpoſitã, id eſt ſerui corrupti, per ꝓcuratorẽ tuũ pſequi potes.

Via ordinaria in crimine legis Flauię proceditur. Sa.

Imperator Alexan. a. Cornelio. Lex. iij.

VT legis Flauię pœna debeatur, in crimine ſubſcriptio & accuſatio & ſententia neceſſaria eſt.

Procurator cæſaris de hoc crimine non cognoſcit niſi gerat vices prẹſidis. Salicetus.

Imperator Gordia. a. Paulino. Lex. iiij.

NOn valet ꝓcuratoris ſẽtẽtia, ſi vicẽ prẹſidis nõ tueatur, qui legi Flauię locum eſſe ꝓnunciauit: cũ eius legis diſceptatio ad prẹſidis prouincię pertineat notionem.

Frater poteſt accuſare detentionem & occultationẽ fratris. Baldus.

Imperatores Val. & Gal. aa. & cc. Iuliano. Lex. v.

SI fratrem tuum aduerſarius tuus ſupprimit, legis eum Flauię adito prẹſide prouinciæ reum debes poſtulare.

Seruũ in fuga cõſtitutũ vendẽs incidit in legẽ Flauiã de plagiarijs: in quam non inciditur ſi alienatio ſit neceſſaria, vel in tempus licitum conferatur. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Marco. Lex. vi.

IN fuga ſeruum conſtitutum neque vendere neq; donare licet. Vnde intelligis te in legem incidiſſe quæ ſuper huiuſmodi delictis certam pœnā fiſco inferendam ſtatuit: exceptis cohęredibus & ſocijs, quib9 in diuiſione commūnium rerum licitationem de fugitiuo ſeruo inuicem facere permiſſum eſt. Ita vero liceat fugitiuum ſeruum vendere, vt tunc venditio valeat, quādo ab emptore requiſitus fuerit & depręhenſus.

Alienās ſeruum vel liberum quem plagio abduxit, punitur capite: & de hoc crimine iudex poteſt inquirere. Salice.

¶ Iidem. aa. Maximo. Lex. vij.

QVoniam ſeruos à plagiarijs alienari ex vrbe ſignificas, atque ita interdū ingenuos homines eorum ſcelere aſportari ſolere perſcribis: horum delictorum licentię maiori ſeueritate occurrēdum eſſe decernimus. Ac propterea ſi quem in huiuſmodi facinore depręhenderis, capite eū plectere nō dubitabis: vt pœnę genere deterreri cæteri poſſint quo minus iſtiuſmodi audacia vel ſeruos vel liberos ab vrbe diſtrahere atque alienare audeant.

Quęſtio ciuilis criminis excluſiua pri9 determinatur quàm de crimine cognoſcatur. Vel aliter: Obijciens exceptionem peremptoriam quæ habet examinari ſeorſum a crimine, impedit proceſſum in criminali. Bal.

¶ Iidem. aa. eidem. Lex. viij.

PRęſes prouincię, diſcreto pri9 iure dominij, intelligat an audiendū ſit plagij crimen, nec'ne. Nam ſi ꝓprietatis tuę mancipium eſſe conſtiterit, expiraſſe criminis intentionem emerſa dominij luce manifeſtabit. Si vero ſeruum alienum eſſe conſtiterit: poſt diſceptatam proprietatis quæſtionem, & criminis cauſam audiet.

Celans mancipium alienum, committit in legem Flāuiam de plagiarijs. Bal. & Sali.

¶ Iidem. aa. Eugenio. Lex. ix.

EVm qui mancipium alienum celat, Flauię legis crimine teneri non eſt incerti iuris.

Bonę fidei emptor nō incidit in crimen legis Flauiæ de plagiarijs à plagiario comparans. Bal.

¶ Iidem.aa.Diogeni. Lex.x.

COmparantem ab eo qui abduxit plagio mancipia,ſi delicti ſocius nõ ꝓbetur, nullo crimine teneri cõuenit.

L elictum rei ſubtractę non mutat ſtatum. Bal.

¶ Iidem.aa.Pręliatæ. Lex.xi.

ABducti plagio facta venditio ſtatum non mutat. Liberę enim perſonæ ſolicitatione crimen cõmittitur, non conditioni præiudicatur.

Seruum receptans fugitiuũ,vt fur ad rem & ad pœnam tenetur:& etiam criminaliter poteſt de plagio accuſari.Baldus.

¶ Iidem.aa.Mutiano. Lex.xij.

SI quis ſeruum fugitiuũ ſciens cum rebus furtiuis ſuſcepit:cum harum nomine furti actione teneatur,hæc tibi rector prouinciæ cũ ſolita pœna reſtitui efficiet. Sed & ſi criminis plagij accuſationem inſtitueris,tibi audientiam præbere non dubitabit.

Plagij criminis accuſatio publica eſt. Baldus.

¶ Iidem.aa. Seuerino. Lex.xiij.

PLagij criminis accuſatio publici ſit iudicij.

Crimen plagij committit doloſus,non ad accipiẽdum iuſta ratione motus. Salicetus.

¶ Iidem.aa. Calliſtheni. Lex.xiiij.

PLagij criminis accuſatio ceſſat ſi ſeruos ſuos vel liberos aſſeuerent ij qui ſuppreſſiſſe dicuntur non cõmiſſi velandi cauſa,ſed ad hanc opinionem iuſta ducti ratione.

Scienter vendens liberum hominem,plagium committit. Baldus.

¶ Iidem.aa.Pompeio. Lex.xv.

LIberum,ſciens conditionem eius,inuitum vęnundando,plagij criminis pœna tenetur.

Illi qui cõmittunt plagium in filio alieno,ſi nõ faciũt hoc de conſuetudine,puniuntur pœna metalli.ſi autem de cõſuetudine faciũt,ſerui vel liberti debent ſubijci beſtijs,ingenui vero debent decapitari Baldus.

¶ Imp.Conſtantinus.a.ad Celſum. Lex.xvi.

PLagiarij qui viuentium filiorum miſerandas infligunt parentibus orbitates,metalli pœna cum cæteris ante

cognitis ſupplicijs teneantur. Si quis tamen huiuſmodi reus fuerit oblatus: poſteaq̃ ſuper crimine claruerit, ſeru9 quidem vel libertate donatus beſtijs ſubijciatur, ingenuus autem gladio conſumatur.

Hæc lex alibi vocaẽ lex Iulia Miſcella, vt patet ſupra de indicta viduitate tol. per totũ titulũ: & alijs itẽ locis.

¶ Ad legem Viſcelliam. Titu. xxi.

Seruus vel libertus ad publicos honores tacita veritate promotus, incidit in legem Iuliam viſcelliam, niſi libertus impetraſſet ius annulorũ aureorum: à tutela tamen patroni & honoribus municipalibus non excuſatur libertus. Primo enim iſta lex tractat de honoribus, ſecundo de oneribus. Baldus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Baccho. Lex vnica.

LEX VISCELLIA libertinæ conditionis homines perſequitur, ſi ea quæ ingenuorũ ſunt circa honores & dignitates auſi fuerint attentare, vel decurionatum arripere: niſi iure aureorum annulorum impetrato à principe ſuſtenten tur. Tunc eñ quoad viuunt, imaginem, non ſtatum ingenuitatis obtinent & ſine periculo ingenuorum etiam officia peragunt publica. ¶ Qui autem libertinus ſe dicit ingenuum: tam de operis ciuiliter, quã etiam ex lege Viſcellia criminaliter poterit perurgeri. ¶ In curiam autẽ ſe immiſcens, damno quidem cum infamia afficitur: muneribus vero perſonalibus in patria patroni, quæ congruunt huiuſmodi hominibus, ſingulos pro viribus adſtrictos eſſe non dubium eſt.

¶ Ad legẽ Corneliam de falſis. Tit. xxii.

Accuſatio ſubiecti partus propter impubertatẽ pueri non differtur: & veriſimile eſt ꝙ cauſam capitalem ille quem tangit, agat ex fide. Vel ſic: Vbi agitur de ſalute alicuius, veriſimile eſt quòd totis viribus ſe defendat. Baldus.

¶ Imp. Antoninus. a. Seuerino. Lex prima.

SI PARTVS ſubiecti crimen diuerſę parti obijcitis: cauſa capitalis in tempus pubertatis pueri

differri non debuit: ſicut iampridem mihi & diuo Seuero patri meo placuit. Neque enim veriſimile eſt eam quę arguitur, non ex fide cauſam ſuam defenſuram, cum periculum capitis ſubeat.

Si repellatur exceptio, falſi tamē accuſatio poteſt inſtitui, ſi fuit à iudice reſeruatum ius accuſandi. Bal.

Imp. Alexander. a. Valerio. Lex. ij.

SAtis aperte diuorum parentum meorum reſcriptis declaratum eſt, cum morandę ſolutionis gratia à debitore falſi crimen obijcitur, nihilominus ſalua executione criminis debitorem ad ſolutionem compelli oportere.

Filius legatum conſecutus ex teſtamento quod verū putauit, non præiudicat ſibi illo falſo probato. Sali.

Idem. a. Caſſio. Lex. iij.

LIcet ex tabulis quas ſub nomine patris tui vxorem eius, id eſt nouercam tuam, ſurrepto vero teſtamento falſas protuliſſe allegas, cum crimen admiſſum ignores, legatum adſcriptum tibi conſecutus ſis: tamen non impediris accuſationem contra eam impletis ſolennibus inſtituere.

Plus punitur vtens falſo reſcripto, quàm ſi vteretur alio ſimplici inſtrumento. Qui vero vtitur ignoranter, excuſatur à falſo. Baldus.

Idem. a. Maximo. Lex. iiij.

MAiorem ſeueritatem exigit vt merita eorum qui falſis reſcriptionibus vtūtur, digna coerceantur pœna: ſed qui deceptus eſt per alium, ſi ſuam innocētiam pbat, & eum à quo accepit exhibet, ſe liberat.

De falſo non poteſt filius agere contra matrem criminaliter, ſed ciuiliter. Salicetus.

Idem. a. Petronio. Lex. v.

FAlſi quidem crimen vel aliud capitale mouere vos matri veſtræ ſecta mea non patitur, ſed ea res pecuniarium compendium non aufert. Si enim de fide ſcripturæ vnde eadem mater veſtra fideicommiſſum ſibi vendicat, dubitatio eſt: inquiri fides veritatis etiam ſine metu criminis poteſt.

Ex teſtamento quod quis reprobauit vt falſum, ſe

℥ iuuare non poteſt. Baldus.

¶ Imp. Philippus. a. Concolio. Lex. vi.

QVi falſas tabulas dixerit, nec obtinuerit: ad defuncti iudicium aſpirare non poteſt.

Tranſactio ſuper inſtrumento de cuius fide tranſigẽs ℥ dubitabat, repellit eum à contraueniendo. Baldus.

¶ Impp. Valerianus & Gal. aa. Heliodoro. Lex. vij.

IPſe ſignificas cum primum aduerſarij inſtrumenta protulerunt, fidem eorum te habuiſſe ſuſpectam. Facta igitur tranſactione difficile eſt vt is qui prouinciam regit, velut falſum cui ſemel acquieuiſti tibi accuſare permittat.

Fabricatione falſi inſtrumenti irremediabiliter quis ℥ tenetur de falſo: ſed ſi ratione vſus, remedium eſt quòd ℥ deſiſtatur ab vſu. h. d. iſta lex, quę non eſt alibi. Bal.

¶ Iidem. aa. Marino. Lex. viij.

SI falſos codicillos ab ijs contra quos ſupplicas factos eſſe contendis: non ideo accuſationem euadere poſſunt quòd ſe illis negent vti. Nam illis prodeſt inſtrumenti vſu abſtinere qui non ipſi falſi machinatores eſſe dicuntur, & quos periculo ſolus vſus adſtrinxerit. Qui autem compoſitis per ſcelus codicillis in ſeueritatem legis Corneliæ inciderunt, non poſſunt defenſiones eius recuſando crimen euitare.

Succedens ab inteſtato tenetur præſtare fideicõmiſ℥ ſa relicta in codicillis, niſi codicillꝰ arguatur de falſo, cri℥ minaliter accuſando, vel ciuiliter excipiendo. Bal.

¶ Imperatores Carus Carinus & Numerianus. aaa. Meſſio. Lex. ix.

SI docueris apud præſidem prouincię ab inteſtato te hęredem eius extitiſſe qui codicillos ſcripſerat, ordinariũ eſt vt in hæreditatis poſſeſſione conſtitutus fideicommiſſa præbeas quæ iurę relicta ſunt, niſi conſilium eſt codicillos falſos arguere. Quòd ſi criminaliter conceptum iudicium interuentu indulgentię ſopitum eſt, habes tamen reſiduam indagationem, & potes de fide ſcripturę ciuiliter queri.

In criminalibus probat actor, non reus. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Legitonio. Lex. x.

CVm ſuppoſiti partus crimẽ patrui tui vxori moueat, apud rectorẽ prouinciç inſtituta accuſatiõe id proba.

Quæſtio falſi incidẽter poteſt coram pedaneo iudice agitari. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Iſidoro. Lex.xi.

SI lis pecuniaria apud pedaneos iudices remiſſa eſt, etiã de fide inſtrumenti ciuiliter apud eos iuxta reſponſum viri prudentiſſimi Pauli requiretur.

Accuſatio falſi poteſt vſq; ad viginti annos inſtitui, quemadmodum & criminales actiones regulariter inſtituuntur. Vel ſic: Accuſationes regulariter viginti annis viuunt, & non vltra. Baldus.

Iidem.aa.et.cc.Primo. Lex.xij.

QVerela falſi tẽporalibus prçſcriptionibus non excluditur niſi viginti annorum exceptione, ſicut cætera quoq; ferè crimina.

Debitor ſcribens in perſonam debitoris falſam apocham de recepto, tenetur pœna falſi. Baldus.

Iidem.aa.Marco. Lex.xiij.

QVi veluti præſentem ſcripſiſſe res recepiſſe ſuas, cũ abſens eſſet, cõſcripſerit: non ignoranti quicq̃ auſert, ſed ſe criminis obligat periculo.

Contrectans codicem teſtamenti, inuoluitur crimine falſi. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Germanæ. Lex.xiiij.

EVm qui celauit vel amouit teſtamentum, committere crimen falſi publice notum eſt.

Falſitas in tempore intelligitur falſificare in totum negocium. Vnde mutans veritatem in tempore, mutat in toto. Baldus.

Iidem.aa.&.cc.Ruphino. Lex.xv.

SI creditor colludens cum debitore ſuo tibi prçdium vçnundedit, falſum cõmiſit: & tibi nihil offecit, ſed ſe magis criminis accuſationi fecit obnoxium.

Si de falſo ciuiliter queritur, procurator poteſt interuenire, non ſi criminaliter. & ciuiliter conuentus non prohibetur criminaliter accuſari. Salicetus.

Iidem.aa.&.cc.Fortunato. Lex.xvi.

DE fide teſtamenti querenti, duplex via litigandi tributa eſt. Quanuis itaque per procuratorem accuſationem perſequi non potes, diſceptatione tamen priuata de eiuſdem fide queri non prohiberis: cum reus ita conuēctus, non tantum ab alio iuſte, ſed etiam ab eo qui ciuiliter egit, ſolenniter accuſari poſſit.

Veritas & falſitas curſu temporis non mutantur: & nō eſt incipiendum à tormētis, ſed ab indicijs. Vel ſic, Curſus temporis nō immutat ſubſtantiā veritatis. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Menelio. Lex. xvij.

SIcut falſi teſtamenti vel codicillorum ſcriptura temporis interuallo firmari non poteſt: ita vera quę iure ſubſiſtit, non euaneſcit. Si itaque de fide delicti vel per accuſationem, vel per priuatum iudicium quereris: rector prouinciæ tunc demum eos exhiberi de quibus interrogatio fieri poteſt iubebit, ſi prius de cęteris indicijs fuerit commotus.

Falſus titulus non eſt titulus: & ex eo nec vſucapiendi cōditio, nec aliquis paratur effectus. Vel ſic, Habens falſum titulum, non intelligitur iuſtus poſſeſſor: & etiā poteſt accuſari de falſo. Bal.

¶ Iidem. aa. & cc. Maximo. Lex. xviij.

EX initio falſi commiſſi iuſta poſſeſſio non paratur. Vnde contra eos quos de dominio fundi tecum contendere proponis, accuſationem inſtituere potes.

Fœmina non poteſt accuſare de falſo ratione ſolius affectionis: ſed ita demum ſi ſuam vel ſuorum iniuriā proſequatur. Baldus.

¶ Iidem. aa. Coſmę. Lex. xix.

ET ſi ad te negocium pertinuit, etiam atque etiam tecum deliberare debueras, ne improbam inſtitueres accuſationem, hoc inſtrumentum in quo ſubſcripſeras, falſum arguere cōtendens. At cum mulieribus in aliena cauſa falſi non ſit conceſſum accuſare, tu autem hæc eadem prædia te prius alij donaſſe proponas: fieri tibi facultatem accuſandi contra iuris poſtulas formam.

Error ſcribentis vel ſubſcribentis nō inuoluit eum in crimine falſitatis, nec derogat veritati. Vel ſic, Falſum

ubi ceſſat dolus,nõ punitur vt falſum.Itẽ vbi eſt error, ibi neceſſario ceſſat dolus.Item error nõ præiudicat veritati.Baldus.

¶ Iidem.aa.&.cc.Rufino. Lex.xx.

NEc exemplum editionis precum aliter per errorem ſcriptum,cum non niſi dolo malo falſum committẽtes crimini ſubiugentur, cognitionẽ dati iudicis moratur.

Dignitas decurionatus antecedens vel ſequens, à tormentis non excuſat accuſatũ de falſo.& veritas ſcripturę per authorem comprobatur.Sali.

¶ Imperator Conſtan.a.Correctinę Lucanię. Lex.xxi.

SI quis decurio teſtamentum vel codicillos aut aliquam deficientis ſcripſerit voluntatem,vel cõſcribẽdis publicis priuatis'que inſtrumentis prębuerit officiũ:ſi falſi quęſtio moueatur,decurionatus honore ſepoſito,quęſtioni(ſi ita popoſcerit cauſa)ſubdatur.Sed non ſtatim deſinit eſſe decurio qui in huiuſmodi facto fuerit.Quantum enim ad municipales pertinet neceſſitates,decurio permanet:quãtum ad rem geſtam & veritatem reſerãdam,vti decurionatus honore nõ poterit.Nec vero is qui ante fuerit tabellio, ad eludendam quęſtionem ſuper ijs quæ ante ſcripſerit.factus decurio defendi hac poterit dignitate:quoniam ſcripturę veritas (ſi res popoſcerit) per ipſum debet probari authorem.

In crimine falſi acerrima fit indagatio etiam per torturam,& nõ ſolum accuſati,ſed etiam accuſantis. Nec iudex debet animi ſui finalem motum exprimere niſi in prolatione ſentẽtię: quam proferre debet intra biennium à die exordij quæſtionis:& ſecũdum delicti atrocitatem reo conuicto vel accuſatori calumnianti pœna imponitur.Baldus.

¶ Idem.a.ad Maximum. Lex.xxij.

VBi falſi examen inciderit: tunc acerrima fiat indago argumentis,teſtibus,ſcripturarum collatione,alijſq; veſtigijs veritatis.Nec accuſatori tantum quæſtio incumbat,nec probationis ei tota neceſſitas indicatur: ſed inter vtraque perſonam ſit iudex medius:nec vlla interlocutione diuulget quæ ſentiat: ſed tanquã ad imitationẽ relatio-

nis, quę ſolum audiendi mandat officium, prębeat notionem: poſtrema ſententia quid ſibi liqueat proditurus. Vltimum autem finem ſtrepitus criminalis compēdioſo ſpatio limitamus: quem litigātem diſceptantem'que fas non ſit excedere: cuius exordium naſcetur auſpicio conteſtatę accuſationis apud iudicem competentem: poſt probationem ſupplicio capitali, ſi id exigat magnitudo commiſſi, vel deportatione ei qui falſum commiſerit imminente.

De falſo poteſt ciuiliter & criminaliter agi. & electa via ciuili, debet ſuperſederi in criminali: ſed ea finita poteſt criminalis quæſtio inchoari, & conuictus ſubijci pœnis legitimis. Sali.

Impp. Valen. & Gratia. aa. ad Maximū. Lex. xxiij.

DAmus licentiam litigantibus, ſi apud iudicem proferatē ſcriptura de qua oritur aliqua diſputatio, vtrū de falſo criminaliter ſtatuat qui dubitet de inſtrumenti fide, experiri, an ciuiliter. Quòd ſi expetens vindictam, falſi crimen intenderit: tūc quæſtione ciuili per ſententiā terminata, criminis fiat indago: vt ſi quis tabulas teſtamēti, chirographa, atteſtationes'que, necnon & rationes priuatas vel publicas, pacta & epiſtolas, vel vltimas volūtates, donationes, venditiones'que, vel ſi quid prolatum aliud inſtituere conabitur, habeat accuſandi facultatem. Ciuilis autem inquiſitionis inter vtraſque partes confligentium leuior examinatio procedat: cum iudex qui præerit quæſtioni, intentiones actoris falſas, & conuicta crimina reorum ex legibus pœnis competentibus poſſit vlciſci.

Producenti inſtrumētum ſuſpectum, imminet prius probatio quòd ſit verū: & aduerſario imminet poſtea probare contrarium. Baldus.

Imperatores Valen. & Theodo. aa. Proculo. Lex. xxiiij

PRębemus licentiam, vt ſiue ciuiliter, ſiue criminaliter, vt actor elegerit, ſuper prolatis codicillis vel alijs inſtrumentis requiratur: & incumbat probatio fidei inſtrumenti ei primitus qui ſcripturam obtulerit: deinde ei qui ſtricta inſtantia falſum arguere paratus ſit.

De iis q ſibi aſſcribūt in teſtamento. Tit. xxiii.

Filius emancipatus ſibi aſſcribens in teſtamento patris patre dictante, de ęquitate à pœna legis Corneliæ excuſatur: quia idem eſſet habiturus ſine delicto quod cum delicto. Vel ſic, Factum quod ex ſpeciali æquitate fouetur, non incidit in delictum, licet ſit de genere prohibitorum. Baldus.

Imperator Alexander. a. Bellatio. Lex prima.

QVANQVAM ita interpretentur iuriſperiti, vt contra legē Corneliam videatur ſe ſcribere hæredem emãcipatus filius patre dictãte: tamen cum & ſi teſtamentũ non eſſet ſcriptum, iuſtus ſucceſſor futurus eſſet accepta bonorum poſſeſſione fili9 patri, perinde habebitur atque ſi ſua manu pater tuus te hæredem ſcripſiſſet functus dulci officio.

Vbi teſtator ſcribenti codicillos aſſcribit, ceſſat pœna: ſed vbi ſcribens ſibi aſſcribit, & teſtator in eadē voluntate vel in alia hoc recognoſcit: ſcribēti parcitur. Bal.

Imperator Anto. Antiocho. Lex. ij.

SI teſtator codicillis quos ſcripſiſti, legatum quoque ſeu fideicõmiſſum reliquiſſe tibi ſua manu aſſcripſit: nõ videris in pœnam ſenatuſconſulti incidiſſe. Quod ſi teſtamētum dictaſſe te, codicillis ſignificauit: legato quidē vel fideicõmiſſo abſtinere debes: pœna vero falſi tibi principali beneficio remittitur.

Vere ignorantiam alleganti, & à delicto deſiſtenti pœna remittitur quam incurrerat quia ſibi aſſcripſerat. Baldus.

Idem. a. ad Bathum. Lex. iij.

SEnatuſconſulto & edicto diui Claudij prohibitum eſt eos qui ad ſcribenda teſtamēta adhibentur, quãuis dictante teſtatore aliquod emolumentũ ipſis futurũ ſcribere: & pœna legis Corneliç faciēti irrogata eſt: cuius veniã deprecãtibus ob ignorãtiã, & ꝓfitētibus à relicto diſcedere, ampliſſim9 ordo vel diui principes veniã raro dederũt.

Maritus ſibi aſſcribens in teſtamēto vxoris, incidit in pœnam: & iſta ſcriptura non valet. Bal.

Idem. a. Creſcenti. Lex. iiij.

QVæ in teſtamento vxoris maritus ſua manu legata ſibi aſſcripſerit, pro non ſcriptis habentur: & legis Corneliæ pœna, ſi venia impetrata nõ eſt, locum habet.

Miles ſibi aſſcribens prǽſumitur iuris errore non malitia in legem incidiſſe: & ideo ſibi parcitur quo ad pœnam: ſed relictum non poteſt petere. Bal.

¶ Idem. a. Gallo militi. Lex. v.

QVód adhibitus ad teſtamentum commilitonis ſcribendum, iuſſu eius ſeruum tibi aſſcripſiſti, pro nõ ſcripto habetur: & ideo id legatum petere non potes: ſed ſecuto tenorẽ indulgentiæ meæ, pœna legis Corneliæ tibi remittitur: in quã credo te magis errore q̃ malitia incidiſſe.

Parcitur ei qui ſibi libertatẽ aſſcribit domino impetrante: tamen quod ſcribit, habetur pro nõ ſcripto. Bal.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. & cc. Antiphilo. Lex. vi.

SI libertatem tibi manu tua impetrante dño aſſcripſiſti: cũ ꝓponas dominũ nõ ſubſcripſiſſe, & ſuis literis tuã libertatẽ expreſſim agnouiſſe ad impetrandã libertatem ſenatuſconſulti authoritas tibi obeſt: pœna tamen falſi tibi remittitur, qm̃ nõ potueras cõtra dñi voluntatẽ venire.

¶ De falſa moneta. Titulus. xxiiii.

Fabricantes falſam monetam, puniendi ſunt vltimo ſupplicio ſine appellandi remedio: & domus in qua fabricatur, eſt publicanda: ſiue dominus ſciuerit, ſiue ignorauerit: dum tamen proximus loco fuerit. Fallit in domibus viduarum & pupillorum: tutores tamen eorum tenẽtur. Salicetus.

¶ Imperator Conſtantinus. a. Adiano. Lex prima.

QVONIAM nonnulli monetarij adulterinam monetam clandeſtinis ſceleribus exercent: cũctis cognoſcant neceſſitatem ſibi incumbere huiuſmodi homines inquirendi: vt inueſtigati tradantur iudici: facti conſcios per tormenta illico prodituri, ac ſic dignis ſupplicijs addicendi. Accuſatoribus etiam eorum immunitatem permittim9 Cuius modus, quoniam diſpar patrimonium eſt, à nobis per ſingulos ſtatuitur. ¶ Si quis autẽ militum huiuſmodi perſonam

ſuſpectam de cuſtodia exire fecerit, capite puniatur. Appellandi etiã priuato licentia denegetur. Si vero miles aut promotus in gradu huiuſmodi crimen incurrerit: ſuper eius nomine & gradu ad competentes iudices referatur. ¶ Domus vero vel fundus in quo hæc ꝑpetrata ſunt, ſi dominus in proximo conſtitutus ſit, (cuius incuria vel negligentia punienda eſt & ſi ignoret) fiſco vendicetur, niſi dominus ante ignorans, vt primum repererit ſcelus prodiderit perpetratum. Tunc enim poſſeſſio vel domus ipſius proſcriptionis iniuriæ minime ſubiacebit. Sin vero longiſſime ab ea domo vel poſſeſſiõe abfuerit, nullum ſuſtineat detrimentum: actore videlicet fundi, vel ſeruis, vel incolis, vel colonis qui ad hoc miniſterium præbuerint, cum eo qui fecit ſupplicio capitali plectendis. ¶ Viduas autem ac pupillos ſpeciali dignos indulgentia credimus, vt viduæ nec in proximo cõſtitutę domo ſua vel poſſeſſione careãt ſi nulla apud ipſas tam grauis conſcientiæ noxa reſideat. Impuberes vero etiam ſi conſcij fuerint, nullum ſuſtineãt detrimentum: quia ætas eorum quid videat ignorat. Tutores tamen eorum ſi in proximo fuerint, quoniam ignorare eos quid in re pupilli geritur, non oportet: hæc pœna expectabit: vt de rebus eorum, ſi idonei fuerint, tãtum fiſco inferatur, quantum à pupillo fuerat inferendum.

Falſans monetam cęſaris, eſt reus lœſę maieſtatis: & debet igne comburi: & omnia eius bona debent confiſcari. Baldus.

¶ Idem. a. ad Tertullianum Lex. ij.

Siquis nũmos falſa cõfuſione formauerit, vniuerſas eius facultates fiſco noſtro præcipimus addici. In monetis etenim tantũ noſtris cudendæ pecuniæ ſtudium frequentari volumus: cuius obnoxij, maieſtatis crimen cõmittũt: & præmio accuſatoribus propoſito, quicunque ſolidorũ aduiter poterit reperiri, vel à quocũque fuerit publicatus, illico omni dilatione ſummota flammarum exuſtionibus mancipetur.

Obreptitium reſcriptum impetratum non excuſat à crimine lœſæ maieſtatis, nec à pœna. Bal.

¶ Impp. Valen. & Valens. aa. Rufino. Lex. iij.

SI quis ſuper cudendo ęre vel reſcripto aliquo vel etiam annotatione noſtra ſibi arripuerit facultatem: non ſolū fructum propriæ petitiōis amittat, verum etiam pœnam quam meretur excipiat.

De mutatione nominis. Titu. xxv.

Mutatio nominis non fraudulosa libero homini eſt permiſſa. Bal.

Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Iuliano. Lex vnica.

SICVT IN INItio, nominis, cognominis, prænominis, recognoſcendi ſingulos, impoſitio libera eſt priuatis: ita eorum mutatio innocentibus periculoſa non eſt. Mutare itaque nomē vel prænomen ſiue cognomen ſine aliqua fraude licito iure, ſi liber es, ſecūdum ea quæ ſępe ſtatuta ſunt, minime prohiberis, nulli ex hoc præiudicio futuro.

Ad legem Iuliam de ambitu. Titu. xxvi.

Qui honores repetit, in legē ambitus incidit, & pœnam legitimam ſubit. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. Ponſtiano. Lex vnica.

NVLLVS OMNIno principatū vel nūeratū ſeu cōmentarienſis gradū vel cętera officia repetere audeat: cū publicę diſciplinæ ſemel geſta ſufficiant. At ſi quiſpiā promotorū denuo ad munus etiam per ſacras literas irrepſerit quod ante docebitur geſſiſſe: caſſatis quæ hoc modo ſunt impetrata, ad ſolutionem debiti primitus vrgetur: & qui contra fecerint, pœnam deportationis ad inſtar legis Iulię ambitus excipiant.

Ad legem Iuliā repetundarum. Titu. xxvii.

Delinquentes in officio ibi debent remitti puniendi: & ad quadruplum pecuniæ per ſe vel per miniſtros receptæ tenentur. Sal.

Impp. Gra. & Valē. aa. Macro pręſidi ꝓuincię. Lex. i.

ET VNIVS pœna, metus poſſit eſſe multorum: iudicem qui male egit, ad ꝓuinciā quā nudauerit, cū cuſtodia cōpetenti ire præcipimus: vt nō

ſolũ quod eius non dicã domeſticus, ſed etiã manipularius & miniſter acceperit, verũetiam quod ipſe à ꝓuincialibus nris rapuerit aut ſuſtulerit, in quadruplũ exſoluat inuitus.

Pœna pecuniaria delinquentis in officio, tranſit in hæredes. Salicetus.

Iidem. aa. Marco. Lex. ij.

SCiant iudices ſuper admiſſis ꝓprijs, aut à ſe aut ab hæredibus ſuis pœnam eſſe repetendam.

Iudex corruptus pecunia, puniendus eſt huius legis pœna. Salicetus.

Iidem. aa. ad Marcellum. Lex. iij.

OMnes cognitores & iudices à pecunijs atque patrimonijs manus abſtineãt: neq; alienũ iurgiũ putẽt ſuã prædã. Etẽm priuatarum quoq; litiũ cognitor idẽ' q; mercator ſtatutam legibus cogetur ſubire iacturam.

Concuſſionem inferens, & proceſſum vænalem faciens, vel ſententiã vænalem proferens, poteſt à quolibet accuſari, dignis ſubijciẽd9 pœnis: accuſatore ex hoc gloriam & honorem reportante. Bal.

Iidem. aa. Arcadio. Lex. iiij.

IVbemus atque hortamur vt ſi quis forte honoratorũ, decurionum, poſſeſſorum, poſtremo etiam colonorũ, aut cuiuſlibet ordinis à iudice fuerit aliqua ratiõe cõcuſſ9, ſi quis ſcit vænalem fuiſſe de iure ſentẽtiam, ſi quis pœnã vel precio remiſſam, vel vitio cupiditatis ingeſtã, ſi quis poſtremo quacũque de cauſa improbum iudicẽ potuerit approbare: is vel adminiſtrãte eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam in publicum prodeat: crimen deferat: delatum approbet: cum probauerit, & victoriam reportaturus & gloriam.

Si procurator cæſaris pecuniam extorquet à colonis vel alijs ſibi ſubditis, poteſt conueniri intra annum à tẽpore depoſitæ adminiſtrationis, non poſtea. Sal.

Imperatores Valentinianus. Theodoſius & Arcadius aaa. Seuero. Lex. v.

VNuſquiſque procurator, præpoſitus gynæcio, tabularius, ſuſceptor, colonus, vel quicunque ſe à comite domorum meminerit eſſe concuſſum: cum ipſe cui pecu-

niam numerauit, ab adminiſtratione deceſſerit, intra anni ſpatium ad iudiciū ſpectabilitatis tuę quicquid dederit repetiturus occurrat: vt ꝓſit penſionibus quicquid ille reddiderit. Si vero ex tempore depoſitę adminiſtratiōis præſtituti temporis curricula tranſfluxerint, nulla vox aduocationis emergat, ſed ipſos procuratores, præpoſitos, colonos, tabularios, ſuſceptores, obnoxios ad ſolutionem volumus coarctari.

Accedentes ad regendas prouincias debēt iurare forma hic ſcripta: & de contrario poſtea conuicti, in quadruplum ſunt puniendi. Sal.

¶ Imperator Theo.a. Floro præfecto præto. Lex.vi.

SAncimus eiuſmodi viros ad prouincias regendas accedere, qui ad honoris inſignia non ambitiōe vel precio, ſed probatę vitę & amplititudinis tuæ ſolent teſtimonio promoueri: ita ſanè vt ij quibus honores per ſedis tuę vel per noſtram fuerint electionem commiſſi, iurati inter geſta depromant ſe pro adminiſtrationibus ſortiendis neq; dediſſe quippiam, neque daturos vnquam poſtmodum fore ſiue per ſe ſiue per interpoſitam perſonam in fraudē legis ſacramenti'que, aut venditionis donationis've titulo, aut alio velamento cuiuſcunque contractus: & ob hoc (exceptis ſolis ſalariјs) nihil penitus tam in adminiſtratione poſitos, quàm poſt depoſitum officium, pro aliquo pręſtito beneficio tempore adminiſtrationis quam gratuito meruerūt, accepturos. Et licet neminem diuini timoris contēnendo iusiurandū arbitramur immemorē, vt ſaluti ꝓprię vllum cōmodū anteponat: tamen vt ad ſalutis timorē etiā neceſſitas periculi ſubiūgatur, ſi quis auſus fuerit præbita ſacramēta negligere, non modo aduerſus accipientem ſed etiam aduerſus dantē accuſandi cunctis tanquā crimen publicū, concedimus facultatē, quadrupli pœna eo qui conuictus fuerit modis omnibus feriendo.

¶ De crimine peculatus. Titulus.xxviii.

Pecunias publicas ſurripiētes, & qui miniſteriū tunc vel poſtea prębuerint, pœna capitali puniuntur. Sali.

¶ Imperatores Theodo. & Hono.aa. Rufino. Lex vnica.

IVDICES QVI tẽpore adminiſtrationis publicas pecunias ſubtraxerunt, lege Iulia peculatus obnoxij ſunt: & capitali animaduerſioni eos ſubdi iubemus: ijs quoque nihilominus qui miniſterium eis ad hoc adhibuerunt, vel qui ſubtractas ab his ſcientes ſuſceperunt, eadem pœna percellendis.

¶ De crimine ſacrilegii. Titulus. xxix.

Errans in articulis fidei, punitur vt ſacrilegus. Sal.

¶ Imperatores Valentinianus & Gratianus. Lex prima.

QVI DIVINAE legis ſanctitatẽ aut neſciendo dimittunt, aut negligẽdo violant & offendunt: ſacrilegium committunt.

Præſumitur dignus qui eſt electus à principe. Baldus.

¶ Iidem. aa. Symmacho proconſuli. Lex. ij.

DIſputari de principali iudicio nõ oportet. Sacrilegij enim inſtar eſt dubitare an is dignus ſit quem elegerit imperator.

In prouincia propria quis non debet adminiſtrationẽ aſſumere, niſi ex certa ſcientia ſibi concedatur à principe. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Eutropio pręfecto pretorio. Lex. iij.

NE quis ſine ſacrilegij crimine deſiderãdum intelligat gerendę ac ſuſcipiendę adminiſtrationis officium intra eam prouinciam in qua prouincialis & ciuis habetur: niſi hoc cuiquam vltronea liberalitate per diuinos affatus imperator indulgeat.

¶ De ſeditioſis, & de iis qui plebem contra rempublicam audent colligere. Titu. xxx.

Suſcipiens populum contra rempublicam, grauiſſime eſt puniendus. Sal.

¶ Impp. Gratia. Valen. & Arca. aaa. Floro. Lex prima.

SI QVIS CONTRA euidẽtiſſimam iuſſionem ſuſcipere plebem, & aduerſus publicã diſciplinã defendere fortaſſe tentauerit, multam grauiſſimam ſuſtinebit.

Prouocãs tumultum & clamorem in populo, debet mori pœna ſeditionis. Et etiã quod fit ad clamorem populi, non ſortitur iuris effectum. Bal.

Imperator Leo Erythrio præfec. prȩto. Lex. ij.

IN nullis locis aut ciuitatibus tumultuoſis clamorib9 cuiuſquam interpellatio contumelioſa procedat, nec ad ſolam cuiuſquã inuidiam petulantia verba iactentur: ſciturís ijs qui huiuſmodi voces emiſerint, mouerint'que tumultus, ſe quidẽ fructũ ex ijs quæ poſtulãt nullatenus habituros, ſubdẽdos autẽ pœnis ijs quas de ſeditionis & tumultus authoribus vetuſtiſſima decreta ſanxerunt.

Quando ciuilis actio criminali prȩiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri poſſit. Titu. xxxi.

In criminib9 publicis & in priuatis ciuilis intẽtata de re familiari, non tollit criminalem, nec econtra. Sal.

Imperatores Valẽ. & Gratia. Conſtantino. Lex vnica.

A PLERISQVE PRVDENTIVM generaliter definitum eſt, quoties de re familiari & ciuilis et criminalis cõpetit actio, vtraq; licere experiri, ſiue prius criminalis, ſiue ciuilis actio moueatur: nec ſi ciuiliter fuerit actum, criminalem poſſe comſumi: & ſimiliter econtrario. Sic deniq; & per vim de poſſeſſione deiectus, ſi de ea recuperanda interdicto vnde vi fuerit vſus: non prohibetur tamen etiam lege Iulia de vi publico iudicio inſtituere accuſationẽ. Et ſuppreſſo teſtamento cum ex interdicto de tabulis exhibendis fuerit actum, nihilominus ex lege Cornelia teſtamentaria poterit crimen inferri. Et cum libertus ſe dicit ingenuum: tam de operis ciuiliter, quàm etiam lege Viſcellia criminaliter poterit perurgeri. Quo in genere habetur furti actio, & legis Flauiæ conſtitutio. Et plurima alia ſunt, quæ numerari non poſſunt, vt cum altera prius actio intentata ſit, per alteram quæ ſupererit, iudicatum liceat retractari. Qua iuris definitione non ambigitur etiam falſi crimẽ de quo ciuiliter iam actum eſt, etiam criminaliter eſſe repetendum.

De crimine expilatȩ hȩreditatis. Titu. xxxii.

Poſt aditam hæreditatem & appræheſam poſſeſſionem ceſſat hoc crimen: & de ſpecie ad ſpeciem nõ admittitur compenſatio: & de compenſato reiecto poteſt principaliter moueri quæſtio. Salicetus.

Impp. Seuerus & Anto. aa. Euphemio. Lex prima.

EXPILATAE QVIDEM hæreditatis crimẽ intentare non potes, quando cõmunis arcę rebus inſpectis claues traditas cohęredi profitearis. Sed cum de his exhibendis apud iudicem quęreretur, rationem compenſationis induci non oportuit. Exhibitis enim quæ deſiderantur ſuis iudicibus, directa quæſtio relinquenda eſt.

Priuignus poteſt agere contra vitricum crimine expilatę hæreditatis. Baldus.

Imp. Antoninus. a. Primo. Lex. ij.

EXpilatę hæreditatis crimen aduerſus vitricum adito præſide prouinciæ non prohiberis perſequi.

Reuerentia nouercę non facit hoc crimen ſilere quãdo de alia q̃ de mariti agitur hęreditate. Salicetus.

Idem. a. Gloriano. Lex. iij.

SI aui tui hęreditatem adiſti, expilatę hæreditatis crimine aduerſus nouercam quondam tuam experiri non prohiberis.

Vxor defuncti non poteſt conueniri ab hęrede crimine hæreditatis expilatę, ſed res & fructus extantes poſſunt vendicari, & conſumpti poſſunt cõdici. Sali.

Imp. Gordianus. a. Baſſo. Lex. iiij.

ADuerſus vxorem, quæ ſocia rei humanę atq; diuinæ domus ſuſcipitur, mariti diem ſuum functi ſucceſſores expilatę hæreditatis crimen intendere non poſſunt. Et ideo res quas per eandem abeſſe quereris, competenti in rem actione: vel ſi dolo malo fecerit quo minus res mobiles poſſideret, ad exhibendum perſequere. Fructus autem rerum quas mala fide tenuit, licet expilatę hæreditatis nõ teneatur crimine, ſuos non facit: ſed extantes quidem vendicari, conſumptos vero condici poſſe procul dubio eſt.

Legata non minuũtur licet hæreditas expiletur. Sal.

Imp. Philippus Supplicio. Lex. v.

OBtentu expilatę hæreditatis emolumentum legatorũ maxime ſuſpenſa cognitione legatarijs ijſdem'q; libertis defuncti auferri non oportet.

Hæc accuſatio eſt ſubſidiaria. Salicetus.

Idem.a.Baſſo. Lex.vi.

EXpilatę hæreditatis crimen loco deficientis actionis intendi conſueuiſſe non eſt iuris ambigui.

Vi bonorum raptorum. Tit.xxxiii.

Actio vi bonorum raptorum habet locum pro vi illata in rebus mobilibus tantum. Salicetus.

Imp.Gordianus.a. Valentino. Lex prima.

VI BONORVM raptorum actionem, quæ cum pœna ſua retrahit ablata, potius ad mobilia mouentia'q; quàm ad fundos per iniuriam occupatos ſpectare explorati iuris eſt.

Hæres donatoris à donatario auferre res non poteſt. qđ ſi facit, donatario intra annum tenetur ad quadruplum, poſt annum in ſimplum. Baldus.

Impp. Valeria.& Gal. Longino. Lex.ij.

SI res mobiles quarum in te fuerat dominium perfecta donatione tranſlatum, violenter hæres donatricis abripuit: vi bonorum raptorum actionem intra annum quidem quo experiũdi poteſtas fuit, in quadruplum: poſt annum in ſimplum intendere non vetaris.

Etiam rapiens res ſibi obligatas intra annum, tenetur ad quadruplum. Salicetus.

Impp.Diocle.& Maxi.aa. Accepto. Lex.iij.

REs obligatas ſibi creditorem vi rapientem non rem licitam facere, ſed crimen cõmittere conuenit: cũ'q; etiam vi bonorum raptorum intra annum vtilem in quadruplum, poſt ſimpli actionę cõueniri poſſe nõ ambigit.

De raptis à ſeruo dominus ignorans tenetur noxaliter ad quadruplum intra annum. Salicetus.

Iidem.aa. Attalo. Lex.iiij.

DE ijs quæ ſeruus alienus neſciente domino vi rapuiſſe dicitur, intra annum in quadruplum vi bonorum raptorum, et poſt in ſimplum dominus eius noxali actio-

ne apud competentem iudicem conueniri poteſt.

☞ Venditionem rei raptę poteſt dominus ratam habere, & agere ad ſimplum: vel improbare, & agere vi bonorum raptorum ad quadruplum. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Du. Lex. v.

SIue negociorum geſtorum contra nouercam tuam, ſiue actione vi bonorũ raptorum (quæ in quadruplum intra annum vtilem, ac poſt in ſimplum cõſtituta eſt) putaueris agendum: notione pręſidali poteris experiri.

¶ De crimine ſtellionatus. Tit. xxxiiii.

☞ Diſſimulanter rem aliquam pignorans pluribus ſucceſſiue, tenetur crimine ſtellionatus: cuius pœnam euitat, ſi creditoribus debitum offerat. Salicetus.

¶ Imp. Alexander. a. Alexandro. Lex prima.

IMPROBVM QVIDEM & criminoſum fateris, eaſdem res pluribus pignoraſſe, diſſimulãdo in poſteriore obligatione quòd eędẽ alijs pignori tenerentur: verum ſecuritati tuæ conſules, ſi oblato om̃ibus debito, criminis inſtituendi cauſam peremeris.

☞ Etiam rem filij donatam ſi pater obligat ignoranti, tenetur crimine ſtellionatus. Baldus.

¶ Imperator Gordianus Valerio. Lex. ij.

SI pater tuus in te donationem contulerit: & cum emãcipatus eſſes, traditionibus dominium corporum in te tranſtulit: poſteaq; creditorem ſortitus, quaſdam earum rerum ſine volũtate tua velut proprias ſuas obſtrinxerit: ius tuum non lœſit. Nec tamen iniuria ſtellionatus crimine plectetur, cum ſciens alienam rem te non conſentiente velut propriam ſuo nexuerit creditori.

¶ Idem. a. Adriano. Lex. iij.

STellionatus accuſatio inter crimina publica non habetur.

☞ Crimen cõmittit qui rem obligatam priori, obligat ſecundo ignoranti: vel qui animo decipiendi creditorẽ cum alio fingit anteriorem obligationem. Sali.

¶ Imp. Philippus. a. Eutropio. Lex. iiij.

IGnorantia creditoris cui res pridem apud alios obligatę, pignoris ſeu hypothecę iure obligatur, non ſine periculo capi conſueuit. Etenim hmõi fraudes ad extraordinariam criminis executionem ſpectare, ac ſtellionatus commiſſum ſeueriſſime eſſe vindicãdum ſæpe reſcriptum eſt. Proinde ſiue ignorantiam tuam debitor circũuenire tentauerit, ſiue obligatione rite perfecta, participato fraudis cõſilio, per ſubiectam quaſi anteriorem perſonam diſpendium tuum ad occultum compendium ſuum trahere pertentat: adire ſuum iudicem potes congruẽtem, iuri ac debitę religioni ſententiam relaturus.

De iniuriis. Titulus.xxxv.

Actiue vel paſſiue non licet ſeruis iniuriam facere. Salicetus.

Imp. Alexander.a.Sitanæ. Lex prima.

NEC SERVIS QVIDEM alienis licet facere iniuriam.

Pro iniuria illata filiæ coniugatę, marito & patri cõpetit iniuriarum actio. Salicetus.

Idem.a.Claudio. Lex.ij.

INiuriarum actio tibi duplici ex cauſa competit, cũ & maritus in vxoris pudore, & pater in exiſtimatione filiarum propriam iniuriam pati intelligantur.

Qui alium dicit falſum delatorem, & mentitur, iniuriarum tenetur. Salicetus.

Imp. Gordianus.a.Dionyſio. Lex.iij.

SI non es nunciator, vereri non debes ne eapropter ꝙ iniurię faciendę gratia quidam te veluti delatorem eſſe dixerunt, opinio tua maculata ſit: quinimmo aduerſus eos quos minuendę opinionis tuæ cauſa aliquid cõfeciſſe cõperietur, more ſolito iniuriarum iudicio experiri potes.

Qualitas perſonæ & habitus iniuriati facit iniuriam atrocem iudicari. Salice.

Impp. Valer. & Gal.aa. Vindicio. Lex.iiij.

ATrocem ſine dubio iniuriam eſſe factam manifeſtũ eſt, ſi tibi illata eſt cum eſſes in ſacerdotio & dignitatis habitum & ornamenta proferres: & ideo vindictam

potes eo nomine perſequi.

Verba ſui natura iniurioſa præſumūtur animo iniuriandi prolata, niſi contrarium probetur. & hæc actio anno tollitur. Salicetus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. &.cc. Victoriano. Lex.v.

SI non conuitīj conſilio te aliquid iniurioſum dixiſſe ꝓbare potes, fides veri à calumnia te defendit. Si autem in rixam inconſulto calore prolapſus, homicidīj cōuitium obiecisti, & ex eo die annus exceſſit: cum iniuriarū actio annuo tempore pręſcripta ſit, ob iniuriæ admiſſum conueniri non potes.

Patronus vel eius hæres iniuriam liberto facere non poteſt. Salicetus.

Iidem.aa. &.cc. Flauio. Lex.vi.

CVm nec patronos iniuriam facere libertis, iuris ęquitas permittat, proponasq́ꝫ patronę hæredes eum qui libertatem à defuncta acceperat, iniurīјs afficere: curabit præſes prouincię contumeliam hęredum cōpeſcere.

Hoc crimen eſt priuatum. Salicetus.

Iidem.aa. Potentiæ. Lex.vīj.

INiuriarum cauſa non publici iudicīj, ſed priuati continet querelam.

Pro atroci iniuria in perſonā ſerui illata dominus poteſt agere ciuiliter & criminaliter ad vindictam. Sali.

Iidem.aa. &.cc. Maximo. Lex.viīj.

DOminū pro atroci iniuria quam ſeruus eius paſſus eſt, edicti perpetui actione ꝓpoſita (qua damni etiā haberi rationem verbis euidēter exprimitur) agere poſſe conuenit.

Qui liberum dicit ſeruū infamandi cauſa, tenetur iniuriarū, niſi ſic eſſe faciat pronūciari.h.d.cū.l.ſeq. Sali.

Iidem.aa. Mennę. Lex.ix.

QVi liberos infamandi gratia dixerint ſeruos, iniuriarum actione conueniri poſſe non ambigitur.

Dicens alicui verba iniurioſa per viam iudicīj, ſi deſiſtit à ꝓcedendo, poteſt iniuriarū cōueniri. ſed ſi nō deſiſtit, non pōt cōueniri, donec iudiciū terminetur. Bal.

¶ Iidem. aa. Paulo. Lex. x.

SI quidem auiam tuã ancillam (infamandi cauſa) reipublicę ciuitatis Comanẽſiũ dixit Zenodorus, ac receſſit: iniuriarum actione ſtatim conueniri poteſt. Nam ſi perſeueret in cauſa facultatem habens agendi, ſuper hac re deferri querelam, ac tunc demũ ſi non eſſe ſerua fuerit pronunciata, poſtulari conuenit.

In crimine iniuriarum criminaliter moto illuſtres & eorum liberi & vxores viuente marito illuſtri poſſunt per procuratorem comparere: & nihilominus in dominum fertur ſententia. Cęterę vero perſonæ quę iure cõmuni cenſentur, per ſe debent in hoc iudicio comparere. Baldus.

¶ Imperator Zeno. a. Alexandro. Lex. xi.

SI quando iniuriarum actio (quam inter priuata delicta veteris iuris authores connumerant) à quibuſlibet illuſtribus viris militantibus, ſeu ſine cingulo conſtitutis, vel vxoribus eorum, vel liberis maſculini ſexus, vel filiab9, ſuperſtitibus videlicet patribus aut maritis illuſtribus, vel ſi aduerſus aliquam huiuſmodi perſonam criminaliter forte mouetur: ipſos quidem qui ſuper iniuria querũtur, inſcribere, alia' que omnia quę in huiuſmodi cauſis de more ꝓcedunt, ſolenniter obſeruare decernimus: licere aũt illuſtri accuſatori vel reo vel vxori vel liberis maſculini ſexus, ſeu filię itidem illuſtris ſuperſtitis cauſam iniuriarum in quocunque iudicio competenti per procuratorem criminaliter ſuſcipere vel mouere: ſententiam iudice contra eum qui procuratorem dederit, etſi ipſe non adeſſet iudicijs, ſed cauſam per procuratorem diceret, legibus prolaturo: ita tamen vt nullus alius idem ſibi audeat vendicare, vel à noſtro numine poſtulare. Sed in cęteris mos iudiciorũ qui hactenus obtinuit, & in poſterum ſeruetur intactus.

¶ De famoſis libellis. Titulus. xxxvi.

Qui famoſum carmen de aliquo inuenerit, illud pandere nõ debet: aliâs punitur pœna capitali niſi docuerit vera eſſe quę dixit vel pandit. Sali.

¶ Imperator Valens. a. ad Decium. Lex vnica.

SI QVIS famoſum libellum ſiue domi ſiue in publico vel quocunque loco ignarus repererit: aut corrumpat priuſquā alter inueniat, aut nulli confiteatur inuentum. Si vero non ſtatim eaſdem chartulas vel corruperit vel igni conſumpſerit, ſed vim earum manifeſtauerit: ſciat ſe quaſi authorem huiuſmodi delicti capitali ſententiæ ſubiugandū. ¶ Sanè ſi quis deuotionis ſuę ac ſalutis publicæ cuſtodiam gerit: nomē ſuum profiteatur, & quę per famoſum libellum perſequenda putauerit, ore proprio edicat: ita vt abſque vlla trepidatione accedat: ſciens quidem quòd ſi aſſertionibus ſuis veri fides fuerit opitulata, laudem maximam & prę miū à noſtra clementia conſequetur. Sin vero minime hæc vera oſtenderit, capitali pœna plectetur. Huiuſmodi autē libellus, alterius opinionem non lædat.

De abigeis. Titulus. xxxvii.

Crimen abigeatus ſine inſcriptione poteſt proponi. Salicetus.

Impp. Arca. & Hono. Paſiphilo. Lex vnica.

ABACTI ANIMALIS accuſatio non ſolum cū inſcriptionibus, ſed etiam ſine ea obſeruatione proponitur.

De Nili aggerib⁹ nō rumpendis. Ti. xxxviii.

Rumpētes aggeres Nili, vel eius aquā vltra ſolitum occupantes, concremantur: & eius criminis participes deportantur ſine ſpe veniç. Sali.

Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. Antonino præfecto prætorio. Lex vnica.

SI QVIS poſthac per Aegyptū intra duodecimū cubitū fluminis Nili valla fluentis de ꝓpriis ac vetuſtis vſibus prçter fas prçter que morē antiquitatis vſurpauerit, flammis eo loco conſumatur in quo vetuſtatis reuerentiam & propemodum ipſius imperii appetierit ſecuritatē: conſciis & conſortibus eius deportatione conſtringendis: ſic vt nunquam ſupplicandi eis, vel recipiendi ciuitatem vel dignitatem vel ſubſtantiam licentia tribuatur.

¶ De iis qui latrones vel aliis criminibus reos occultauerint. Titulus. xxxix.

Eadem pœna puniuntur receptatores qua rei principales: in bonorum vero diſpendio, qui reum ſuperſederit offerre in iudicio. Sali.

¶ Impp. Valen. & Gratianus. aa. Sulpitio. Lex prima.

EOS QVI ſecum alieni criminis reos occultãdo, eum eam've ſociarunt: par ipſos & reos pœna expectet. Et latrones quiſquis ſciẽs ſuſceperit, & eos offerre iudicibus ſuperſederit: ſupplicio corporali, aut diſpẽdio facultatum, pro qualitate perſonæ & iudicis æſtimatione plectetur, prout iuris eſt.

¶ Imperator Arcadius. a. Palladio. Lex. ij.

SI qui latrones ſeu alijs criminibus obnoxij in poſſeſſione degunt ſeu latitant: dominus poſſeſſionis ſi præſto eſt, aut procuratores ſi dominus abeſt, ſeu primates poſſeſſionis vltro eos offerant: aut ſi ſcientes hoc ſponte nõ fecerint, cõueniãtur à ciuili officio vt tradant prouinciali iudicio eos qui requiruntur, prout iuris eſt, ſub examine iudicis arguendos, & pœnas poſt documenta cõgrua ſubituros. Si vero exhibere eos domini vel procuratores aut primates poſſeſſionis diſtulerint: tunc ad detinendos eos adito rectore prouinciæ omnia ciuilia dirigantur auxilia. Sinautẽ propter multitudinẽ forte eorũ qui in prędio ſũt, ciuile adminiculum ſufficere non poſſe cõſtiterit, & memorati audaces executoribus obiecerint manus, vel aliâs parere diſtulerint: tunc iudex prouinciæ memor periculi ſui, à viro deuoto tribuno ſeu primatibus militũ qui in locis ſunt, auxiliũ poſtulet: vt per militarem manum correpti accuſati, ſine damno atque læſione cuiuſlibet legibus offerantur, & conuicti pœnas ſubeant competentes: non ignaro iudice quòd ſi aduerſus innocẽtẽ ob aliam cauſam pręter latronum vel aliorum nocentium inueſtigationem militare auxilium poſtulauerit, aut diſpẽdijs affici prouinciales conceſſerit, cõmotiõe ſeueriſſima (prout tua celſitudo iudicauerit) ferietur. Tribuni etiã ſeu primates nume-

rorum vel officiorũ qui in locis ſunt, admoniti per literas iudicis ſi adminiculũ militare prębere noluerint, aut ſi ab ipſis militibus damna prouincialibꝰ inflicta fuerint: & dãna & læſiones reſtituent, & acerrima cõdemnatione pro arbitrio virorum illuſtrium magiſtrorum militum ferientur. Domini etiam prædiorũ ſeu procuratores vel primates poſſeſſionum impunes non manebunt, ſi pręſentes & ſcientes vltro non obtulerint nocẽtes, vel admoniti eos exhibere diſtulerint. Nam dominus quidem poſſeſſionis dominio priuabitur: procurator vero ſeu primates perpetuo exilio ſubiacebunt. ¶ Ipſi quoque procuratori vel domino vel primatibus poſſeſſionis ſi ſe ad comprimendam multitudinem ruſticanorum ſufficere non poſſe firmauerint, & id prouinciali iudicio palam fecerint: militare auxiliũ rector prouincię à tribuno vel à primatibus numeri faciet dari, ſi ciuilia non poſſe ſufficere perſpexerit. Si vero poſt exhibitionem eorum qui accuſantur, innocentes eos eſſe & nihil criminis admiſiſſe patuerit: accuſatores pœnam quæ in calumniatores exercenda eſt, ſubire cogantur. Exemplo enim graue eſt ſic latronem requirere vt innocentibus periculum fiat.

¶ De requirendis reis. Titulus. xl.

Contra abſentem de graui crimine accuſatũ non fertur definitiua: ſed citati non comparentis bonorũ annotatio debet fieri: quæ recuperat ſi intra annum veniens ſe purgat: & ad hæredem ea tranſmittit ſi interim decedat. Salicetus.

¶ Imperator Antoninus Ruffino. Lex prima.

CVM ABSENTI reo grauia crimina intentantur: ſententia feſtinari non ſolet, ſed annotari, vt requiratur non vtique ad pœnam, ſed vt poteſtas ei ſit purgandi ſe, ſi potuerit. Poſtquã vero requirẽdus factus intra annũ redierit: ſi ſe crimine purgauerit, res arbitrio iudicis ſignatas recipiat. Sinuero intra id tempus reuerſus, poſt intimationem ſuã fuerit defunctus: ſi necdum ſe purgauerit, ad hæredes proprios res tranſmittat.

Annotati bona intra annũ nõ comparentis irreuocabiliter confiſcantur: & poſtea veniens repertus nocens punitur: innocens vero abſoluitur, non propterea bona recuperans. Salicetus.

Imperator Conſtantinus. a. Adiano. Lex. ij.

QVicunque ex eo die quo reus fuit in iudicio petitus, intra anni ſpatium noluerit adeſſe iudicio: res eius fiſco vendicentur. Et ſi poſtea repertus nocẽs fuerit deprę henſus, ſeueriori ſententiæ ſubiugetur. Sed & ſi argumentis euidentibus & probatione dilucida innocentiã ſuã purgauerit, nihilominus facultates ei9 penes fiſcũ remaneãt.

Cõtumax in ciuili cauſa non notaẽ etiã facti infamia: cõtumax vero in cauſa criminali afficiẽ ĩfamia facti. Sa.

Impp. Hono. & Theodo. aa. Palladio. Lex. iij.

IN pecuniarijs cauſis edictum contra latitantem propoſitum, exiſtimationem eius non lædit. Criminalis vero programmatis tenor hãc tantam ferat de iure cenſuram, vt inter reos annotati non tantum patrimonium debeant transferre, ſed famę exiſtimationem lædere.

De quæſtionibus. Titulus. xli.

Regulariter etiam in criminalibus ſerui non torquentur in dominos. fallit in caſibus hic exceptis. Sali.

Impp. Seue. & Anto. aa. Antigonę. Lex prima.

QVAESTIONEM de ſeruis cõtra dominos haberi non oportet, exceptis adulterij criminibus, item fraudati cenſus accuſationibus, & crimine maieſtatis quod ad ſalutem principis pertinet. In cęteris autem, quanquam ea quæ ſeruus contra dominum dixit, iudicaturi ſententiã formare non debeãt, tamen ſi alijs quoque probationibus fides veritatis inueſtigetur, præſcriptionis inuidia euaneſcit. In pecuniarijs vero cauſis nec inopia probationũ ſeruos contra dominum interrogari poſſe manifeſtum eſt.

Serui non audiuntur contra tutorem vel matrem domini ſui. h. d. Fallit vbi agitur de tutela. Bal.

Iidem. aa. Catulo. Lex. ij.

INſolitum eſt & graue exemplo, audiri ſeruos aduer-

ſus tutores vel matrem dominorum ſuorum: niſi tutela agatur.

Pręcedentibus indicijs veriſimilibus mulier quæ de maleficio mariti impetitur, eſt torquenda. Bal.

Imperator Antoninus. a. Lex. iij.

CVm cognitionaliter audiſſet, dixit: Primum ſerui alieni interrogabuntur, ſi prꝑſtita fuerint ex tanto ſcelere argumenta, vt videātur accedere ad veriſimilia cauſę crimina. ipſa quoq; mulier torquebitur. neq; enim ægre feret ſi torqueat̃, quę venenis ſuis viſcera hominis extinxit.

Non eſt credendum de facili confeſſo de ſe & ſocijs: ſed ſi allegat euidentem rationem vel aliud veriſimile quod inſtruat iudicē, debet procedere ad inueſtigationem veritatis. Baldus.

Pars ex reſcripto Imperatoris Antonini. Lex. iiij.

SIcuti conuictis confeſſis'q; ad ſocietatem ſcelerum vocantibus eos à quibus apprȩhenſi cuſtoditi've ſunt, facile credi non oportet: ita ſi euidentibus rationibus poſt cōmiſſum cōiter facinus, ad euitandā de ſe ſentētiā id feciſſe fuerint probati, publicæ vindictæ non ſunt ſubtrahendi.

Etiam ſi de nece defuncti vindicanda tractatur, ſerui libertate donati non indiſtincte torquentur. Sali.

Iidem. aa. Nicoſtrato. Lex. v.

NEc ſi mors teſtatoris vindicanda eſt, quęſtioni indiſcrete ſubijciuntur ij qui libertatem ſupremo iudicio acceperunt.

Seruus vel libertus non torquetur in dominū vel patronum, vel pro eo. Salicetus.

Imp. Gordianus. a. Hermodiano. Lex. vi.

PRidem placuit domeſtica ſeruorum ſeu libertorū ꝑpriorum vel maternorum interrogatione in cauſis ad dominos vel patronos pertinentibus abſtinendum eſſe: vt neq; pro his, neq; aduerſus eos in capitalibus vel pecuniarijs quęſtionibus veritatis vim obtinere poſſit quod in cōfeſſionem ab eis fuerit deductum.

Seruus non torquetur contra dominum volētem vel inuitum. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxi. aa. Vrbanę. Lex. vij.

SEruos qui proprij indubitate iuris tui probabuntur, ad interrogationem nec offerente te produci ſineremus, tantum abeſt vt etiam inuita te contra dominam vocem rumpere cogantur.

Milites etiam veterani & eorum filij necnon cæteri in dignitate poſiti etiam præcedentibus indicijs non debēt torqueri, niſi à militia ignominioſe ſint dimiſſi: nec in cæteris ad torturam proceditur non præcedentibus legitimis indicijs. Sal.

¶ Iidem.aa.ad Saluſtium præſidem. Lex.viij.

MIlites neque tormētis neq; plebeiorum pœnis in cauſis criminū ſubiungi concedimus, etiam ſi non emeritis ſtipendijs videantur eſſe dimiſſi: exceptis ijs qui ſcilicet ignominioſe ſunt ſoluti. Quod & in filijs militū & veteranorum ſeruabitur. ¶ Oportet autē iudices nec in ijs criminib9 quæ publicorum iudiciorum ſunt, ad inueſtigationem veritatis à tormentis initium ſumere, ſed argumentis primum veriſimilib9 probabilibus'que vti. Et ſi his veluti certis indicijs ducti, inueſtigandę veritatis gratia ad tormenta putauerint eſſe veniendum: tunc id demum facere debebūt ſi perſonarum cōditio patiatur. Hac enim ratione etiā vniuerſi prouinciales noſtri fructū ingenitę nobis beneuolentię conſequentur.

In cauſa ingenuitatis ad torturā poteſt pueniri. Sall.

¶ Iidem.aa.ad Cat. præfectum præto. Lex.ix.

SVper ſtatu ingenuitatis per omnia interrogationum & quæſtionum veſtigia decurrendum eſt, ne alienę forte ſordidę ſtirpes ſplendidis & ingenuis natalibus audeāt ſubrogari, vel propria ac debita per compoſitam quęſtionem quibus competit ſucceſſio denegetur.

Super falſitate teſtamenti poteſt ſeruus hæreditarius torqueri: etiam ſi ei libertas ſit pręſtita. Sal.

¶ Iidem.aa.Ptolemeo. Lex.x.

CVm teſtamētum falſum eſſe proponas, ad illuminandam veritatem ſeruos hęreditarios, etſi libertas eis ab eo qui ſe hęredem eſſe affirmat præſtita eſt, etiam per tormenta interrogari, cōſtitutionibus principū eſt pmiſſum.

In dignitate vel pręeminentia poſiti, & eorum libe-

ri vſq; ad pronepotes, nec pœnis plebeiorum nec quæ- ſtionibus debent ſubijci. Si tamen pręcedēs in gradu eſt aſperſus aliqua violati pudoris macula: nec ad eum nec ad ſequentem in gradu porrigitur priuilegij pærogatiua. Salicetus.

Idem. aa. & cc. Boetho. Lex. xi.

Diuo Marco placuit eminētiſſimorum quidē necnon etiam perfectiſſimorum virorum vſque ad pronepotes liberos plebeiorum pœnis vel quæſtionibus non ſubijci, ſi tamen propioris gradus liberos per, quos priuilegium ad vlteriorem gradum tranſgreditur, nulla violati pudoris macula aſpergit. In decurionibus autem & filijs eorum hoc obſeruari vir prudentiſſimus Domitius Vlpianus in publicarum diſceptationū libris ad perennē ſcientiam & memoriam refert.

Si inter duos eſt quęſtio de dominio ſerui, poteſt ipſe torqueri. Salicetus.

Iidem. aa. Becco. Lex. xij.

Quoties de dominio mancipiorum tractatur: ſi alijs probationibus veritas illuminari non poſſit, de ſe ipſa eiſe cū tormentis interroganda iuris authores ꝓbant.

Si quęſtio ſit inter duos ſe contendētes hæredes, ſerui hæreditarij poſſunt torqueri. Si autem inter duos ſe fatentes cohæredes quęſtio ſit an res aliqua ſit hæreditaria: ſerui iure iſto torqueri non poterunt, cum ſeruus communis niſi ex caſu homicidij pro vno contra alterum non poſſit torqueri. Sal.

Iidem. aa. Philippo. Lex. xiij.

Hoc quod placet, ſi de hęreditate quęratur, hæreditarios ſeruos interrogari: tibi opitulari non poteſt. Vbi enim de dominio incertū eſt ad quem ex hęreditate pertineat, merito per interrogationē hæreditarij ſerui ad veritatis indaginem peruenitur. Tu autem aſſeuerando ſeruū communem eſſe, non dubitas portionem ad eum pertinere; contra quem interrogari eum cupis. Quę res quęſtionem haberi ab eo non permittit: cum nec communis ſeruus aduerſus dominum, qui nō occidiſſe ſocium ſuum dicatur, interrogari poſſit.

Nedum pro domino præſenti,ſed nec pro præterito ſeruus poteſt torqueri. Sal.

¶ Iidem.aa.Conſtantino. Lex.xiiij.

SEruos non ſolum pro dominis ſub quorum dominio ſunt cōſtituti,ſed nec pro ijs quorum antea fuerunt interrogari poſſe conſtat.

Vbi de facto ſerui quęritur,ipſe poteſt torqueri. Sal.

¶ Iidem.aa.Maximo. Lex.xv.

INterrogari ſeruos de facto ſuo non ſolum in criminali cauſa,ſed etiam in pecuniaria (veluti quādo per eos depoſiti vel commodati nomine vel alijs cauſis legibus cognitis res alijs pręſtitę ſunt) poſſe non ambigitur.

Decuriones prohibentur torqueri,niſi contra principem vel rempublicam dicantur moliti: pœna capitis imminente iudici in contumeliā ordinis torquenti. Sal.

¶ Imperatores Valentinianus et Valēs & Gratia.aaa.ad Anto.pręfectū prætorio. Lex.xvi.

DEcuriones ſiue ob alienum ſiue ob ſuū debitū exortes omnino earum volumus eſſe pœnarum quas fidiculę & tormenta conſtituunt. Quod quidem capitale iudicium erit ſi in contumeliam ordinis exitium'q; tentetur. Maieſtatis tm̄modo reos,&(quę nefanda dicta ſunt) conſcios aut moliētes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio.

Nec gratia nec pecunia iudex debet innocentes vel dignitate munitos torquere: et memoria priſtinę dignitatis prodeſt. Sal.

¶ Imperatores Arca.& Hono.aa.Meſſenio. Lex.xvij.

NIhil ſibi deflectens à iuſtitia indignatio cognitorum, nihil vęnalis exigentium terror,in eas quę aut innocētia ſecurę, aut principali ſunt honore munitę, intelligat licere perſonas ad inferendas iniurias corpales. Habeat hāc mercedem laboris multorum munerum teſtimonijs commendata deuotio. Idem'que eſt & ſi munera decurionatꝰ quis depoſuerit. Nam & ipſe propter priſtinam dignitatem quæſtionem non patitur.

In quęſtiōe hęreditatis vel de rebus hęreditarijs ſerui hęreditarij poſſunt torqueri priꝰ pręſtito ſacramēto à

ℰ petēte torqueri quòd hoc non petit animo calūniç. Bal.
¶ Imperator Iuſti. a. Demoſtheni prçfec. prç. Lex. xviij.

DE tormētis hæreditariorum ſeruorum ſancimus nullo diſcrimine ſecundū anteriores leges & cōſtitutiones interpoſito, ſiue de iure hæreditatis aliqua moueatur inter hæredes quçſtio, ſiue de corporibus tantum hæreditarijs, ſiue de vtroque eorum, ſeruos de corporibus tantū hæreditarijs interrogari: & licere ſeruos eos tātummodo qui res gerendas detinent, ſiue in ſeruitute relicti ſunt, ſiue libertatem adipiſci per vltimam teſtatoris voluntatē præcepti ſunt, in quçſtionem rerum hçreditariarum deduci, & ex his ea quæ occulta ſunt reuelari, prius ſacramento ſuper his à nobis ſtatuto præſtando.

¶ De abolitionibus. Titul. xlii.

ℰ Accuſatio cuius abolitio eſt conceſſa à prçſide, nō repetitur, niſi à principe impetretur. Sal.
¶ Imperatores Diocletianus & Maximianus. aa. & cc. Patronç. Lex prima.

PRAESES PROVINciæ ſi pſpexerit abolitionē ad omnia crimina quæ mota ſunt pertinētem, a ſe impetratam: ne ſemel finita inſtaurentur, interceſſione authoritatis ſuç proſpiciet. Supplicatione vero porrecta nutui principali, prçfata abolitione ſopitum crimē ab eadem perſona reuocari poteſt.

ℰ Abolitio priuata cōcedenda eſt à iudice cauſa cognita: & iuſte denegatur quando per calumniam ad accuſandum ꝓſiluit impetrator, vel à reo corruptus fuerit: niſi vel ſuam vel ſuorū iniuriam proſecutus fuerit. Sall.
¶ Impera. Conſtan. a. Adriano. Lex. ij.

ABolitio prçſentibus partibus cauſa cognita nō à principe ſed à competenti iudice poſtulari debet, id eſt ſi per errorem ſeu temeritatem ſeu calorem ad accuſationē proſiluerit. hoc enim accuſator explanans abolitioni locū faciet. Sinautem per deceptionem, vel pecunijs à reo corruptus ad poſtulandam abolitionem venit: redemptç miſerationis vox minime admittatur, ſed aduerſus nocētem

reum inquiſitione facta pena competens ingeratur. Hi autem qui ſuam ſuorūq; iniuriam defendunt, & qui cognatos ſuos in accuſationem deducunt: omnimodo abolitionē petere non prohibentur.

Per calūniam accuſanti non debet abolitio concedi: nec etiam mēte ſyncera accuſanti ſi reus iam fuerit carceratus vel aliquod grauamen corporale paſſus, niſi cōſentiat impetranti: & poſt torturam teſtium non debet concedi, nec etiam in criminibus hic enumeratis. Sal.

Imperatores Valen. & Valens. aa. ad Probū. Lex. iij.

FAllaciter incuſantibus accuſationis abolitio non dabitur. Si autem ſyncera mēte accuſationem inſtituerit: & reus aliquid iniurię inſcriptionis illatę tolerauerit, id eſt ſi vel carceres ſuſtinuerit vel tormēta vel verbera vel catenas, abolitio non petet: niſi forte ille qui hęc paſſus eſt, ſuū cōſenſum ad petendā abolitionē accōmodauerit. Quādo autē reus nihil tale paſſus eſt: poſtquam fuerit officij cuſtodię traditus, intra dies triginta accuſatori petēti etiam inuito reo dari permittitur. Poſt hoc vero tempus, niſi reus conſentiat, cenſemus non eſſe tribuendam. Quòd ſi ingenuorum vel plebeiorum qui cōſcij vel participes criminū non erant, teſtimonij gratia corpora fuerint laceſſita verberibus, tormētis'que vexata: abolitionem etiam duarum partium conſenſu petitam, iubemus vigore iudicis denegari: & crimen propoſitum cuius examen tormentis iam cœperat, agitari. Si autem teſtibus tormēta minime ſunt illata: etiam ſic abolitio non dabitur in illis criminibus, vt in violata maieſtate, aut patria oppugnata vel ꝓdita, aut peculatus admiſſo, aut ſacramentis deſertis, omniaq; quę iure veteri continentur: in quibus iudex non minus accuſatorem ad docenda quæ detulit, quàm reum ad purganda quę negat debet vrgere.

De generali abolitione. Titulus. xliii.

Generali abolitiōe finita intra triginta dies accuſatio poteſt repeti, & non vltra. Sal.

Imperator Antoninus. a. Iuliano conſuli. Lex prima.

QVI POTENTATVS ET vis aliorum'que criminum reum fecit: ſi poſt abolitionem ex forma ſolita reorum factam, & edicta propoſita, intra diem ſtatutũ repetere ſuperſederit: perſequi crimina volens non eſt audiendus.

Generalis abolitio concernit proceſſus pręſentes, nõ futuros. Bal.

¶ Imperatores Diocle. & Maximia. aa. Paulino. Lex. ij.

CVm eo tempore quo indulgẽtia noſtra crimina extinxit, accuſatio à te inſtituta nõ fuerit: publicę abolitionis pręſcriptio ceſſat.

Indulgentia remittit pœnam, non infamiam. Sal.

¶ Imperato. Valen. & Valens. aa. ad Senatũ. Lex. iij.

INdulgentia, Patres cõſcripti, quos liberat, notat: nec infamiam criminis tollit, ſed pœnæ gratiam facit.

¶ Vt intra certum tempus criminalis quæſtio terminetur. Titu. xliiii.

Non ꝓſequẽs accuſationẽ intra tempus legitimũ, in quarta parte bonorũ mulctatur, & infamia notaẽ. Sal.

¶ Impera. Valenti. & Theo. aa. Deſidio vicario. Lex. i.

QVISQVIS accuſator reum ĩ iudicium ſub inſcriptione detulerit: ſi intra ſtatutum tempus accuſationem cœptam perſequi ſuperſederit, vel (quod eſt contumacius) vltima die adeſſe neglexerit: quarta bonorum omnium parte mulctatus, aculeos cõſultiſſimę legis incurrat, ſcilicet manente infamia quam veteres iuſſerant ſanctiones.

Dilationes neceſſarias non ſuperuacuas debet iudex dare vtrique parti: & accuſator intra tempus legitimũ non proſequẽs, vltra pœnam bonorũ notatur infamia niſi ſic ſit vilis perſona quòd infamia ei non ſit iniuria: quia tũc in exiliũ datur, niſi abolitio fuiſſet ĩpetrata. Sa.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. & cc. Cęcilio præfecto prætorio. Lex. ij.

NOuerint iudices cuilibet culmini honori've pręſidẽtes, neceſſarijs vtriq; parti (ſi petantur) dilationibus non negatis, præcedentibus ſcilicet inſcriptionibus, intra

certum tempus criminales cauſas limitandas: quo emenſo ſubeat accuſator qui deſtitit, pœnam legibus cōſtitutā. Et ſi perſona vilior fuerit, cui damnum famę non ſit iniuria, pœnam patiatur exilij: niſi forte intra ſtatuti temporis metas conſenſus partium abolitionem popoſcerit. Iudicū autem debet eſſe diligētia, vt ſi nulla rationabilis à reo vel accuſatore dilatio poſtuletur: vrgeant talium cauſarū notionem non expectatis moris.

Cauſæ criminales debent intra biennium terminari: & hoc tempus eſt improrogabile: nec valet definitiua ſententia lata poſt id tempus, ſed debet ferri abſolutoria ab obſeruatione proceſſus: & imminet genus pœnę iudici per cuius negligentiam ſteterit quo minus cauſa terminetur. Baldus.

Imp. Iuſtinianus. a. Mennę. p̄. p̄. Lex. iij.

CRiminales cauſas omnimodo intra duos annos à conteſtatione litis cōnumerandos finiri cenſemus, nec vlla alia occaſione ad ampliora produci tempora, ſed poſt biennij exceſſum minime vlterius lite durāte, accuſatum abſolui: ſcientibus iudicibus eorum'q; officijs quòd ſi litigatoribus admonentib9 ipſi litis introductionem vel examinationem diſtulerint, pœna vicenarum librarum auri feriantur.

Ad ſenatuſconſultū Turpilianū. Tit. xlv.

Deſiſtens præter abolitionem à cauſa criminis publici iudicij, incidit in Turpilianum. Salicetus.

Imp. Antoninus. a. Amato. Lex prima.

IS DEMVM in ſenatuſconſultum incidiſſe videtur, qui crimen publici iudicij detulit, et cauſa criminis ordinata, id eſt inſcriptionib9 depoſitis, & fideiuſſore de exercēda lite pręſtito, eo'q; qui accuſatur ſub cuſtodia officij facto, nō impetrata abolitione ab executione criminis deſtitit.

Fideiuſſor datus pro lite proſequenda accuſatore nō proſequente, nō tenetur niſi ad illam quantitatem quā promiſit ſi accuſator non proſequeretur: & in hoc caſu fideiuſſor ſoluendo non liberat principalem. Baldus.

¶ Imp. Gordianus. a. Apto. Lex. ij.

SI pro eo qui in crimen ſubſcripſit, fidem tuam adſtrinxiſti, is'que deſtitit, & cõmiſſa ſtipulatio eſt: nõ vltra quãtitatem quam ſpopondiſti obligatus es: eo qui deſtitit, infamia nihilominus notando, & extra ordinem ſecundũ iudicialem motum puniendo.

Deſiſtens ab accuſatione criminali ſub prætextu certę finalis cauſæ, non poteſt ad illam reuerti, quanuis eã non proſequatur. h. d. ſecus eſſet in ciuili cauſa: vt ſupra de tranſac. l. ſiue apud acta. Baldus.

¶ Imp. Va. & Ga. aa. Syllano. Lex. iij.

QVanuis eum ordinem ſcriptura contineat, vt primo abolitio criminis poſceretur, & tunc dehinc omnibus placitis obtemperaretur: non obſeruantibus tamẽ aduerſarijs pactorum fidem, inſtaurare accuſationem minime potes à qua ipſe deſtitiſti.

Qui accuſationem deſeruit, amplius illam non repetit. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Patrophilo. Lex. iiij.

SI is de quo ſupplicas, contra parentes veſtros deſertam (vt dicis) accuſationem cœperit perſequi: præſcriptio illi in iudicio prętidis deſtitutę rei poterit opponi.

Mulier pacto deſiſtẽs ab accuſando, incidit in Turpilianum. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Matronę. Lex. v.

SI fœmina ſuam ſuorum'que iniuriam exequatur: cũ ipſa pacto contra vètitum deſtitiſſe profiteatur, in ſenatuſconſulti Turpiliani pœnam eã incidiſſe certi iuris eſt.

Ille dicitur deſtitiſſe qui depoſuit animum proſequẽdi, non qui aliquantiſper diſtulit.. Baldus.

¶ Iidem. aa. Lucilio. Lex. vi.

IN executionibus criminũ obtinuiſſe videtur illos deſtitiſſe qui animũ accuſationis implendę prorſus deſeruerunt. Cum igitur alijs ex cauſis, vel ſimplicitatis ratione, necdum te ad finem vindictæ perueniſſe preces tuę teſtẽtur: poteris poſtpoſita formidine impedimenti ſuper aliquantulo ſilentio, inſtitutam accuſationem ſecundum leges proferens quã ꝓbabis tibi debitã vindictã reportarę.

De calumniatoribus. Titulus.xlvi.

Accuſatoris calumnia iudicis officio mercenario puniẽda eſt tẽpore quo fertur abſolutoria, nõ poſtea. Sal.

Imp. Alexander.a. Sabino. Lex prima.

CALVMNIA eo tempore coerceri ſolet, quo de cauſa pręſente accuſatore iudicatur. ideoq́ poſteaq̃ de cauſa iudicatũ eſt, cõtra cõſuetudinẽ calũniã accuſatoris puniri deſideras.

Doloris immenſitas & officium debitum permittũt quem accuſare impune. Baldus.

Iidem.a. Apollonio. Lex.ij.

MAter inter eas perſonas eſt quæ ſine calũniæ timore necem filij ſui vindicare poſſunt. Id'q́ beneficiũ ſenatuſconſulti & in alijs publicis iudicijs ſeruatum eſt. Sed extraneus hæres qui ſuſpicionem quam de morte ſua habuiſſe defunctus cauit exequitur, hoc nomine à calũnia excuſatus eſt: cum inter voluntariam accuſationẽ, & officij neceſſitatem hæredis, multum interſit.

Non probans crimen quod intendit, non infamatur, niſi de calumnia damnetur. Salicetus.

Idem.a. Aemilio. Lex.iij.

QVi non probaſſe crimen q̃d intendit pronunciatur: ſi calumniæ non damnetur, detrimẽtum exiſtimationis non patitur. Non enim ſi reus abſolutus eſt, ex eo ſolo etiam accuſator qui poteſt iuſtam habuiſſe veniendi ad crimen rationem, calumniator credendus eſt.

Filius accuſans de morte patris, excuſatur à pręſumpta calumnia. Baldus.

Impp. Carus & Carinus.aa. Arcadio. Lex.iiij.

CAlumnię pœna in paternę mortis accuſatione ceſſat.

In cauſa criminali non probans punitur de calũnia, non in cauſa ciuili etiam liberali. Salicetus.

Impp. Diocle. & Maxi.aa. Ceſſio. Lex.v.

QVi calumniatores pronunciantur: in publicorũ dũtaxat iudiciorum quæſtionibus, non etiam in liberalibus cauſis quæ priuatas diſceptationes cõtinent, periclitari ſolent.

Faciens torqueri ſeruos alienos per calumniam, tenetur ad duplum. Baldus.

Iidem. aa. Domitio. Lex. vi.

DOminis ſeruorum per accuſatoris calumniã tortorũ aduerſus eum pœna dupli lege Iulia prouidetur.

Ante inſcriptionẽ accuſatoris nedum reus nõ debet adduci, ſed nec accuſatio recipi. Salice.

Impp. Valen. & Val. aa. ad Valerianũ. Lex. vij.

NOn prius quenq̃ ſynceritas tua ad tuæ ſedis examen iubebit adduci, quàm ſolennibus ſatiſfecerit qui nititur fidem doloris aſſerere: cum iuxta formam iuris antiqui, ei qui cœperit arguere, aut vindicta propoſita ſit ſi vera detulerit, aut ſupplicium ſi fefellerit.

Accuſator licet ſubmiſſus, à pœna calũnię non excuſatur. Salicetus.

Iidem. aa. Menandro vicario Aſiæ. Lex. viij.

NOſtris & parentum noſtrorum conſtitutionibus cõpræhenſum eſt eos qui accuſationem alienis nominibus præſumpſiſſent, delatorũ numero eſſe adijciendos: atq; ideo calumnioſum caput & perſonam iudicio irritę delationis infamiæ ſupplicium ſequatur: quo poſthac ſinguli vniuerſiq; cognoſcant non licere in eo quod nõ poſſit oſtendi, iudicum animos cõmoueri.

Per calumniam accuſantibus non proſunt beneficia abolitionum etiam à principe conceſſa. Salice.

Iidem. aa. Floro. Lex. ix.

FAllaciter incuſantibus, maxime poſt exhibitionem accuſati, nullius iuris color velut deriuata excuſatione proficiat: non publica quidem abolitio, non priuata talib9 proficiat ſubueniatq; perſonis, non ſpecialis indulgentia: nec beneficium quidem eos generale ſubducat.

Nemo poteſt mẽtiri impune. Baldus. Vel ſic: Pœna calumniæ eſt ſimilitudo ſupplicij. Salicetus.

Imperatores Honorius & Theodoſius conſulib9, prætoribus, tribunis plebis ſalutem dicunt. Lex. x.

QViſquis crimen intendit, non impunitam fore nouerit licentiam mentiẽdi: cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij.

¶ De pœnis. Titulus.xlvii.

Deportatus, & in opus publicum aliud quàm metalli damnatus, ęquiparantur. Salicetus.

¶ Imperatores Theodoſius & Aelianus & Antoninus aaa. Lucio. Lex prima.

ETIAM IN OPVS perpetuum damnati, non diſſimilis conditionis ſunt ab ijs qui deportantur in inſulam.

Procurator Cęſaris non poteſt in exilium mittere: & ſententia à non ſuo iudice lata, non valet. Sali.

¶ Imp. Antoninus. a. Valerio. Lex. ij.

PRocurator meus qui vice præſidis nõ fungebatur, exilij tibi pœnam non potuit irrogare: ac propterea fruſtra vereris ſententiã quæ nulla iuris ratione ſubnixa eſt.

Decuriones non afficiuntur pœnis plebeiorũ. Sali.

¶ Idem. a. Senatui. Lex. iij.

DEcurionem in opus publicum dari nõ oportere manifeſtum eſt.

Calamitas matris non nocet filio ante concepto, licet poſtea nato ſic. Salicetus.

¶ Idem. a. Marinæ. Lex. iiij.

SI ante conceptus eſt puer de quo libellos dediſti, quàm mater eius in metallum condemnaretur, natus conditionis eius eſt cuius ante condemnationẽ mater eius fuit.

Veterani & eorũ liberi primi gradus priuilegiãtur ne in metallum vel opus publicum damnentur. Sali.

¶ Idem. a. Senatui. Lex. v.

HOnor veteranis etiam in eo habitus eſt, vt liberi eorum vſque ad primum duntaxat gradum pœna metalli vel operis publici non afficiantur, ſed in inſulam relegentur.

Liber homo non debet damnari ad perpetuum carcerem. Salicetus & Baldus.

¶ Idem. a. Alphio. Lex. vi.

INcredibile eſt quod allegas, liberum hominem vt vinculis perpetuis cõtineretur eſſe damnatum. Hoc enim vix in ſola ſeruili conditione procedere poteſt.

Aetas non releuat à pœna quando delictum poteſt cadere in perſonam. Salicetus.

Imperator Alexander.a.Iſidoro. Lex.vij.

IMpunitas delicti propter ætatem nõ datur, ſi modo in ea quis ſit in quã crimen quod intẽditur cadere poteſt.

Bona deportati confiſcantur, non relegati. Sali.

Idem.a. Victori. Lex.viij.

DEportatorũ in inſulam ab eo cui id faciendi ius erat, bona fiſco vendicantur: relegatorum autem non niſi ſententia ſpecialiter adempta fuerint.

In metallum vel miniſterium metallicorũ non dãnantur filiæ decurionum. Sali.

Idem.a.Demetrio. Lex.ix.

SI matrem tuam decurionis filiam fuiſſe probatum fuerit: apparebit eam non oportuiſſe in miniſterium metallicorum nec in opus metalli dari.

Seruus ad vincula ſimpliciter damnatus, intelligitur perpetuo damnatus. Salicetus.

Idem.a.Catulo. Lex.x.

SEruus ſub pœna vinculorum ſine temporis præfinitione domino reddi iuſſus ſententia prȩſidis ꝓuinciæ, perpetuo vinctus eſſe debet.

Tam liberi quàm ſerui poſſunt in metallum damnari. Salicetus.

Imperator Gordianus.a.Titiano. Lex.xi.

MEtalli ſupplicium tã ad perſonas liberas quàm etiã ad ſeruiles pertinet conditiones.

Ad clamorem populi præſes non debet illicita perpetrare. vnde magis debet adhærere legibus quàm clamori populi. Baldus.

Imperatores Diocletianus & Maximianus.aa. in conſiſtorio dixerunt: Lex.xij.

DEcurionum filij non debent beſtijs ſubijci. Cum'que à populo exclamatum eſt, iterũ dixerunt: Vanæ voces populi nõ ſunt audiendȩ. nec enim vocibus eorũ credĩ oportet quando aut noxium crimine abſolui, aut innocentem condemnari deſiderant.

Pœna per quàm dominus non priuatur ſerui domi-

nio, non priuat eum ſeruitio. Salicetus.

Iidem. aa. Vrſino. Lex. xiij.

SEruo ex ſententia damnato, ſi quoquo modo ex ſententia proprietatis ius amputatum non ſit: domino ſuo obſequi eum par eſt.

Iudex non poteſt corrigere ſententiã ſuam circa tempus. Vel ſic, Iudex non poteſt facere gratiam de tẽpore nec de pœna. Baldus.

Iidem. aa. Vicario. Lex. xiiij.

SI operis publici temporalis pœnę ſententia præfinitus nondum exceſſit dies, hunc expectari cõuenit: cũ non remitti pœnam facile, publice interſit, ne ad maleficia temere quiſquam proſiliat.

Pœnam temporalem vel perpetuam iudex nõ reuocat vel minuit poſt ſententiam. Sali.

Iidem. aa. Agatho. Lex. xv.

POenam ſua dictam ſententia præſidi prouinciæ reuocare non licet.

Ad pœnalem ſentẽtiam non peruenitur niſi reus fuerit cõfeſſus, vel probationibus clariſſimis cõuictus. Sa.

Imperator Conſtan. a. Catello. Lex. xvi.

QVi ſententiam laturus eſt, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiã promat ſeueram'que ſentẽtiam, quã in adulterij vel homicidij vel maleficij crimine aut ſua confeſſione, aut certe omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint dediti in vnũ conſpirantes concordantes'que rei finem, conuictus ſit, & ſic in obiecto flagitio depręhenſus, vt vix etiam ipſe ea quæ commiſerit negare ſufficiat.

Nemo eſt ſignandus in fronte: quia non debet facies hominis ad ſimilitudinem dei formata fœdari. Bal.

Iidem. a. Eutumelio. Lex. xvij.

SI quis in metallum fuerit pro criminum depręhenſorũ qualitate damnatus, minime in eius facie ſcribatur: cũ & in manibus & in ſuris poſſit pœna damnationis vna inſcriptione compręhendi: quo facies quæ ad ſimilitudinẽ pulchritudinis eſt cœleſtis figurata, minime maculetur.

Crimine liquidato nõ debet ſententia differri, ne de-

tur materia ſupplicandi. Salicetus.

¶ Impator Conſtan. a. Theodoro. p̄. Arabiæ. Lex. xviij.

CVm reis manifeſta probatione cõuictis ſpatium temporis ante ſententiam datur: facultas ſupplicandi, vel quibuſdam malignis artibus tam præſidum quàm officialiū pœnas euitãdi crimino ſiſſimis patet: cum & in homicidij crimine & in alijs detectis grauioribus cauſis vltio differenda non ſit. Igitur decætero iuxta criminis qualitatem legē oportet ſeruari, & in ſceleroſos & noxios proferri iure ſententiam.

In pœnã deiicti non debet quis alicui corpori vel collegio congregari vel transferri. Sali.

¶ Imperatores Gratia. & Valenti. aa. Olibrio. Lex. xix.

NE quis pro coerctione delicti vel piſtoribus vel cuicunque alteri corpori, cū alterius ſit corporis, addicatur: ſed vnuſquiſque pro crimine in quo fuerit deprehēſus, motum congruę ſeueritatis excipiat.

Si princeps reſcribat aliquem puniri vltra modū regularem, debet iudex vſque ad dies triginta differre: vt videat ſi princeps pœnam relaxet. Sali.

¶ Imperatores Gratianus & Valēti. & Theodoſius. aaa. Flauio. p̄. p̄. Illyrici. Lex. xx.

SI vindicari in aliquos ſeuerius contra noſtram conſuetudinem p̄ cauſę intuitu iuſſerimus: nolumus ſtatim eos aut ſubire pœnã, aut excipere ſententiam: ſed per dies triginta ſuper ſtatu eorum ſors & fortuna ſuſpenſa ſit. Reos ſanè excipiat vinciatq; cuſtodia, & excubijs ſolertibus vigilanter obſeruet.

De venali perfidia apparitores licet abſentes debent damnari. Salicetus.

¶ Iidem. aaa. Lex. xxi.

NE diu apparitorū praua admodum vęnaliſq; perfidia impune in publica commoda deſæuiat, cenſemus etiã in abſentes eos pro competenti vltione debere conſurgi.

Pœna non debet egredi delinquentem, ſed ſuos tenere authores. h. d. multum no. Sali.

¶ Impp. Arca. Theo. & Hono. aaa. Eutychio. Lex. xxij.

SAncim9 ibi eſſe pœnã vbi & noxia eſt. Propinquos, notos, familiares, ꝓcul à calumnia ſubmouem9: quos reos ſceleris ſocietas non facit. Nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur ſuos teneant authores: nec vlterius progrediatur metus, quàm reperiatur delictum. Et hoc ſingulis quibuſque iudicibus intimetur.

Tempus quo quis eſt in carcere, computatur in tempus quo quis debet eſſe in exilio. Bal.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. ad Antoniũ præfectũ prætorio. Lex. xxiij.

OMnes quos damnationis conditio diuerſis exilijs deſtinatos, metas temporis prꝗſtituti in carceris impleſſe cuſtodia deprꝗhẽderit: ſolutos pœna, vinculis'que laxatos, cuſtodia liberari prꝗcipimus, nec formidare miſerias vllas exilij. Sit ſatis immenſorum cruciatuum ſemel luiſſe ſupplicia: ne ij qui diu priuati ſunt aurꝗ cõmunis hauſtu, & lucis aſpectu, non intra breue ſpatium catenarum põderibus prꝗgrauati: etiam exilij pœnam ſuſtinere iterum compellantur.

Ille qui ſtetit in exilio quãtũ debuit, nõ debet incarcerari poſtea. Vel ſic, Cõpleto tempore pœnꝗ quis reponitur in priſtinum ſtatum. Bal.

¶ Iidem. aa. Maximo præfecto prætorio. Lex. xxiiij.

REctores prouinciarum cõueniri prꝗcipimus vt ij qui pro ſuo criminꝗ pœnã exilij ſub certo temporis ſpatio ſubire decreti ſunt, exacto præfinito tempore nec clauſtris carceralibus, nec in locis quib9 exules verſati ſunt teneantur.

Puniendi ſunt capite qui Barbaros docẽt nauigia fabricare. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Maximo. p̄. p̄. Lex. xxv.

IIs qui conficiendi naues incognitam ante peritiã Barbaris tradiderint, capitale ſupplicium proponi decernimus.

¶ Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare. Titulus. xlviii.

tur materia ſupplicandi. Salicetus.

Impator Conſtan. a. Theodoro. p̄. Arabiæ. Lex. xviij.

CVm reis manifeſta probatione cõuictis ſpatium temporis ante ſententiam datur: facultas ſupplicandi, vel quibuſdam malignis artibus tam prẹſidum quàm officialiũ pœnas euitãdi criminoſiſſimis patet: cum & in homicidij crimine & in alijs detectis grauioribus cauſis vltio differenda non ſit. Igitur decætero iuxta criminis qualitatem legẽ oportet ſeruari, & in ſceleroſos & noxios proferri iure ſententiam.

In pœnã delicti non debet quis alicui corpori vel collegio congregari vel transferri. Sali.

Imperatores Gratia. & Valenti. aa. Olibrio. Lex. xix.

NE quis pro coerctione delicti vel piſtoribus vel cuicunque alteri corpori, cũ alterius ſit corporis, addicatur: ſed vnuſquiſque pro crimine in quo fuerit deprẹhẽſus, motum congruẹ ſeueritatis excipiat.

Si princeps reſcribat aliquem puniri vltra modũ regularem, debet iudex vſque ad dies triginta differre: vt videat ſi princeps pœnam relaxet. Sali.

Imperatores Gratianus & Valẽti. & Theodoſius. aaa. Flauio. p̄. p̄. Illyrici. Lex. xx.

SI vindicari in aliquos ſeuerius contra noſtram conſuetudinem ꝓ cauſẹ intuitu iuſſerimus: nolumus ſtatim eos aut ſubire pœnã, aut excipere ſententiam: ſed per dies triginta ſuper ſtatu eorum ſors & fortuna ſuſpenſa ſit. Reos ſanè excipiat vinciatq̃ cuſtodia, & excubijs ſolertibus vigilanter obſeruet.

De vẹnali perfidia apparitores licet abſentes debent damnari. Salicetus.

Iidem. aaa. Lex. xxi.

NE diu apparitorũ praua admodum vẹnaliſq̃ perfidia impune in publica commoda deſæuiat, cenſemus etiã in abſentes eos pro competenti vltione debere conſurgi.

Pœna non debet egredi delinquentẹm, ſed ſuos tenere authores. h. d. multum no. Sali.

Impp. Arca. Theo. & Hono. aaa. Eutychio. Lex. xxij.

SAncimꝰ ibi eſſe pœnā vbi & noxia eſt. Propinquos, notos, familiares, ꝓcul à calumnia ſubmouemꝰ: quos reos ſceleris ſocietas non facit. Nec enim affinitas vel amicitia nefarium crimen admittunt. Peccata igitur ſuos teneant authores: nec vlterius progrediatur metus, quàm reperiatur delictum. Et hoc ſingulis quibuſque iudicibus intimetur.

¶ Tempus quo quis eſt in carcere, computatur in tempus quo quis debet eſſe in exilio. Bal.

¶ Imperatores Honorius & Theodoſius. aa. ad Antoniū præfectū prætorio. Lex. xxiij.

OMnes quos damnationis conditio diuerſis exilijs deſtinatos, metas temporis pręſtituti in carceris impleſſe cuſtodia depręhēderit: ſolutos pœna, vinculiſ'que laxatos, cuſtodia liberari pręcipimus, nec formidare miſerias vllas exilij. Sit ſatis immenſorum cruciatuum ſemel luiſſe ſupplicia: ne ij qui diu priuati ſunt aurę cōmunis hauſtu, & lucis aſpectu, non intra breue ſpatium catenarum pōderibus pręgrauati: etiam exilij pœnam ſuſtinere iterum compellantur.

¶ Ille qui ſtetit in exilio quātū debuit, nō debet incarcerari poſtea. Vel ſic, Cōpleto tempore pœnę quis reponitur in priſtinum ſtatum. Bal.

¶ Iidem. aa. Maximo præfecto prætorio. Lex. xxiiij.

REctores prouinciarum cōueniri pręcipimus vt ij qui pro ſuo criminę pœnā exilij ſub certo temporis ſpatio ſubire decreti ſunt, exacto præfinito tempore nec clauſtris carceralibus, nec in locis quibꝰ exules verſati ſunt teneantur.

¶ Puniendi ſunt capite qui Barbaros docēt nauigia fabricare. Salicetus.

¶ Iidem. aa. Maximo. p̄. p̄. Lex. xxv.

IIs qui conficiendi naues incognitam ante peritiā Barbaris tradiderint, capitale ſupplicium proponi decernimus.

¶ Ne ſine iuſſu principis certis iudicibus liceat confiſcare. Titulus. xlviii.

Exceptis ſummis magiſtratibus nemo iudicũ poteſt omnia bona alicuius confiſcare niſi principe ſpecialiter cõcipiente. Vel ſic, Iudices merum imperiũ non habentes non poſſunt ſuo officio præter legem exercendo bona cõfiſcare.h.d.ſecundũ verã lecturã Io. & Azo. Sali.

Imperatores Theodoſius & Valentinianus.aa.ad Germanum præfectũ prætorio. Lex vnica.

NVLLI IVDICVM liceat (exceptis ĳs qui in ſumma adminiſtratiõis ſunt poſiti poteſtate) proſcriptionis tempeſtate totius ſubſtantiæ aliquem percellere, niſi ad noſtras aures hoc ipſum referatur.

De bonis proſcriptorum ſeu damnatorum. Titulus.xlix.

Quãdo ſeruus capitaliter damnatur, peculiũ domino non aufertur: immo executio differtur donec ab eo domino acceleranti reddatur ratio adminiſtratiõis. Sa.

Imperator Anto.a.Marco. Lex prima.

SERVORVM capitis crimine damnatorum peculia dominis non auferri notum eſt. Sed quod ſeruum domin9 habuiſſe probauerit, recipiet, precium'que rerum ſi quæ ab eo diſtractę ſunt. Ipſius quoque præſentię poteſtas ei dabitur quoad rationes per eum adminiſtratæ reddantur ac diſponantur. Sed meminiſſe dominum oportebit inſtare vt id velocius fiat, vt pœnę ſuæ reddi poſſit.

Deportatus in quæſitis poſt deportationem non habet hæredem. Baldus.

Imperator Alexander.a.Frontoni. Lex.ĳ.

DEportati ne earum quidem rerum quas poſt pœnã irrogatam habuerint, hæredem habere poſſunt: ſed & hæ publicabuntur.

Peculium caſtrenſe filĳ deportati non debetur fiſco, ſed patri. Salicetus.

Idem.a.Iuliano præfecto prætorio. Lex.iĳ.

SI filius tu9 cum eſſet in tua poteſtate, in inſulam deportari meruit: peculium eius nec quod in caſtris acquiſi-

uit, vel quod ei militaturo donaſti: auferri tibi debet.

Damnatus in metallum, ſeruus efficitur: et publicantur bona: quæ non reſtituuntur niſi ſola principis indulgentia. Salicetus.

¶ Imperator Gordia. a. Callimorpho. Lex. iiij.

IN metallum damnatus, pœnę ſeruus efficitur, & ideo eiuſmodi ſententiam paſſi bona vendicātur rationibus fiſci. Quare ſi quid rerum habuit is quem poſtea noſtra indulgentia liberatū eſſe ꝓponis, ad ius fiſci potius quàm ad ipſius dominium pertinet.

Publicatis bonis alicuius, obligationes tranſferuntur in fiſcum: & cōpetens iudex eſt procurator cęſaris. Sa.

¶ Imperator Philip. a. Arriano præfec. præ. Lex. v.

SI (vt proponis) bona eius qui tutelam tuam adminiſtrauit ſententiam paſſi ad fiſcum ſunt deuoluta: procuratorem noſtrum adire cura: qui ſi quid iure poſci animaduerterit, non negabit.

Bona matris deportatę nō reſeruantur filijs. Baldus.

¶ Imperatores Diocle. & Maxi. aa. Caio. Lex. vi.

DE bonis matris deportatę, filijs nihil deberi iuris abſolutiſſimi eſt.

Docet qualiter bona deportati debent deſcribi, & qualiter debent ad principem referri: & punit negligentem. Baldus.

¶ Imperatores Valentinianus & Valens & Gratia. ad Probum præfec. præto. Lex. vij.

SI quis intra prouinciam pro qualitate delicti ſtilum ꝓſcriptionis incurrerit: per ordinarij officij ſolicitudinē bonorum eius indago diligentiſſime celebretur, ne quid rei priuatę commodis per grātiam atque colludium furto ſubducatur: & plena deſcriptio comprehendat quod ſpatium, & quod ſit ruris ingeniū, quid aut incultum ſit, aut colatur: quid ĩ vineis, oliuis, aratorijs, paſcuis, ſiluis, fuerit inuētū: quæ etiam gratia et quę amœnitas ſit locorū; quis in ędificijs ac poſſeſſiōibus ſit ornatus: quę ve mācipia in prædijs occupatis, vel vrbana vel ruſtica, vel quarū artiū generibus imbuta teneātur: quot ſint cenſuarij vel coloni: quot boum exercitijs terrarū atq; vomeribus inſiſtentiū:

quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuerſitate numerati ſint: quantum auri & argenti, veſtium ac monilium vel in ſpecie vel in pōdere, & in quibus ſpeciebus: quid've in apothecis ſit repertū. tunc demum omnia ea quæ velle nos perſpicis, inquiſitiōe conſtructa rationalis rei priuatę tradātur officio, aut Palatinis ſuper hac cauſa miſſis, noſtro nectenda patrimonio: mox vero ad nos ſub literis publici iudicis ſigillatim de omnibus nominatim'que referatur: proculdubio negligentia mulctanda. Nam ſi quid poſt factam à prædicto officio inueſtigationem rationalis rei priuatę cui inquiſitio ſecunda mandata eſt, amplius fortaſſis inuenerit: officium fraudulentum ea condēnatione ferietur, vt aliud tantum quātū fuerat ſubtractum, ex proprijs facultatibus inferat.

Emancipati non admittuntur ad bona damnatorum patrum quæ reſeruantur liberis ex gratia, niſi exiſtentibus in poteſtate conferant quæ à patre receperāt. Sa.

¶ Imperatores Gratianus & Valenti. aa. Eutropio præfecto prætorio. Lex.viij.

SI deportatus ſuos & emancipatos filios habuerit: pars quæ ex bonis eius liberis conceſſa eſt, ad eos tātum qui in poteſtate erant transferatur, ſi emancipati ea quæ conſecuti erant emancipationis tempore, damno ſuo exiſtimant conferenda. Sinautem confuſionē bonorum & donationis elegerint: ea omnia quæ fiſcus liberis dānati concedit, ęquę diuiſionis partibus ſortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ vel neptis ex filio deportati conferēda cuſtodienda erit.

Marito deportato res paraphernales vxoris & dos eius non debent fiſco incorpari, nec etiā donata vxori, nec etiam donata emancipatis liberis ante tempus criminis. Reliqua vero bona incorporanda ſunt. Bal.

¶ Imperatores Arca. & Hono. Cæſario. Lex.ix.

SI quis poſthac ſtilum (quod abſit) proſcriptionis exceperit: vxor eius res proprias ex quocūq; titulo ſibi quęſitas, veluti manu iniecta mox vendicet, aut certe quoquo modo occupatas ſtatim recipit. Dos etiā, non quę aliquoties inaniter dotalium inſtrumentorum tenore conſcribi-

tur, ſed quam ſe corporaliter tradidiſſe docuerit, repręſentetur. Ea etiam quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit, vel durãte matrimonio largitiõe viri ad eam ante proſcriptionem peruenerint, apud eam firmiter permaneant.

Donata filijs emãcipatis ante reatum patris, non reuocantur: & de donationibus in filios collatis principi reſcribitur. Salicetus.

¶ Si quid etiam in emãcipatos liberos ante tempus criminis ac reatus patrem contuliſſe claruerit, integrum ijſdem citra inquietudinem reſeruetur. Quod vero nec vxor nec emancipati liberi potuerint vendicare: captum à publicis perſonis, ita ad me referri ſpecialiter cenſeo, vt illud quoque addatur vtrum filios habeat qui dãnatus eſt, ſimul'q́ adijciatur vtrum ijdem apud ſe ex cauſa donationis aliquid vendicauerint.

Quando bona publicantur pro ratiocinijs, vxor & filij ſibi donata ante actus initium retinent præcipua à fiſco non inquietanda, niſi is qui adminiſtrauit fuerit de Cęſarianis. Sal.

¶ Sed in ijs qui fiſcalibus actibus nexi ſunt, & pro ratiocinijs proſcribuntur & condemnãtur: placuit ſi quid proprium vxor habuerit, vel à marito datum ante initium actus ex quo origo fraudis ac vitij in iudiciũ deducta eſt: ſi quid deinde in emancipatos filios donatione collatum eſt antequam crimen oriatur, intemeratum apud accipientium iura perſiſtere. nec quicquam fiſco in qualibet cauſa teneatur obnoxium, niſi quod in dominio ꝓprio cum obligari cœpit habuerit, vel q̃d agens tã ſuo quàm vxoris ſuę vel filiorum vel cuiuſcunque præterea nomine comparauerit: exceptis dũtaxat Cæſarianis .i. Catholicianis: qui ab omni iuris beneficio excluduntur, niſi probata à me purgata'que ratiocinia fuerint: vt quod innoxie habuerint, tranſmittendi copiam habeant.

Quãdo bona dãnati de crimine capitali veniũt publicada: ſi liberos habet, debetur dimidia, niſi dãnatus fuerit de numero curialiũ vel decurionũ: quia tũc ſeruatur forma hic ſcripta: crimine læſę maieſtatis excepto. Sal.

¶ Impatores Theo. & Valē. Lyrio præfecto ptæ. Lex. x.

QVando quis quolibet crimine damnatus capitalē pœnam deportationē've ſuſtineat: ſi quidē ſine liberis mortuus ſit, bona eius ad fiſcum perueniant. Sinuero filŋ vel filiæ vel nepotes ex defunctis filŋs relicti erunt: dimidia parte ęrario vendicata, alia eis reſeruetur. Idem eſt & ſi poſthumos dereliquerit. Decurioni vero qui hoc incurrerit: ſi liberos nō habeat, ſuccedat curia, bona'que vniuerſa detineat: aut ipſa per ſe, aut ſuo ordinatura periculo munera ſubiturum. Sinautem erit ſoboles curiali, etſi ea necdum procreata eſt, integris patris fortunis fulciatur. Si filia vel filię fuerint, pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum, altera dimidia ad curiam. Sinautem mares curiales fuerint intermixti: dimidia pars eis curię nomine deferatur, & alia (quam in cōmune omnibus tribuit indulgentia) principalis, pro virili diuidatur portione. Excepta ſola maieſtatis quæſtione: quam ſi quis ſacrilego animo aſſumpſerit, iuſte pœnā ad ſuos etiā poſteros tranſmittet.

IN Authentica vt nulli iudi. §. fina. collatione. ix. conſtitutione. ix.

¶ Hodie bona damnatorū debentur aſcendentibus & deſcendentibus vſque ad tertium gradum: excepto crimine lœſę maieſtatis. Salicetus.

BOna damnatorum ſeu proſcriptorum non fiunt lucrū iudicibus aut eorum officŋs: neq; ſecundū veteres leges fiſco applicantur, ſed aſcendentibus & deſcendentib9 & ex latere vſq; ad tertium gradum ſi ſuperſint. Vxores vero eorum dotem & ante nuptias donationē accipiant. Si vero ſine dote ſint, de ſubſtantia viri accipiant partem legibus definitam, ſiue filios habeant ſiue non. Sed ſi neminem prędictorum habent qui deliquerunt, eorum bona fiſco ſociantur. In maieſtatis vero crimine cōdemnatis veteres leges ſeruari iubemus.

¶ De bonis eorū q morté ſibi cōſciuerūt. Titu. l.

¶ Bona occidētis ſeipſum nō metu criminis, ſed ex inſania vel dolore, non auferuntur hæredibus. Baldus.

¶ Imperator Antoninus. a. Aquilię. Lex prima.

EORVM DEMVM bona fiſco vendicantur qui conſciētia delati admiſſi'que criminis, metu'q; futurę ſententię manus ſibi intulerūt. Ea propter fratrem vel patrem tuum, ſi nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tędio vitę, aut furóre vel inſania, aut aliquo caſu ſuſpendio vitam finiſſe conſtiterit, bona eorū tam ex teſtamēto quàm ab inteſtato ad ſucceſſores pertinebunt.

¶ Imperator Alexan.a.Rufo. Lex.ij.

EOrum qui in reatu diē ſuū functi ſunt, ſi non perduellionis cauſam ſuſtinuerūt, nec ob metū criminis mortem ſibi conſciuerunt, bona ad ſucceſſores tranſmittātur.

¶ De ſententiam paſſis & reſtitutis. Titu.li.

Reſtitutio à principe conceſſa dānato, reſtituit eum in priſtinum ſtatū etiam quo ad honores & bona. Bal.

¶ Imperator Antoninus.a. Lex prima.

CVM SALVTAtus eſſet à Daciano et Aucto & Oppellio Macrino præfectis prætorio clariſſimis viris, itē amicis & principalibus officiorum, & vtriuſque ordinis viris, & proceſſiſſet, oblatꝰ eſt ei Iulianus Licinianꝰ à Belliano Vlpiano tūc legato in inſulam deportatus. Tunc Antoninus auguſtus dixit: Reſtituo te in integrū ꝓuincię tuę. Et adiecit: Vt aūt ſcias quid ſit in integrū reſtituere, honoribus & ordini tuo & omnibus cæteris te reſtituo.

Indulgentia ſolam pœnam remittit, nō autem bona reſtituit niſi dictum ſit. Salicetus.

¶ Idem.a.Quieto. Lex.ij.

CVm patrem tuum in metallum dānatum fuiſſe ꝓponas, eius'que bona merito à fiſco occupata ſint: non ideo quòd ex indulgentia mea pœna tantummodo metalli liberatus eſſet, etiam bonorum reſtitutionem impetrauit: niſi ſpeciale beneficium ſuper hoc fuerit impetratum.

Recuperās bona per viā quotę tenetur creditoribus pro rata, nō ſi recuperet aliquid in ſingulari. & quando ꝓpter debita bona alicuius tranſeūt in fiſcū, ille nō liberatur à creditoribus, ſecus ſi propter delictum. Sali.

¶ Impatores Theo. & Valē. Lyrio præfecto præ. Lex. x.

QVando quis quolibet crimine damnatus capitalē pœnam deportationē've ſuſtineat: ſi quidē ſine liberis mortuus ſit, bona eius ad fiſcum perueniant. Sinuero filij vel filiæ vel nepotes ex defunctis filijs relicti erunt: dimidia parte ærario vendicata, alia eis reſeruetur. Idem eſt & ſi poſthumos dereliquerit. Decurioni vero qui hoc incurrerit: ſi liberos nō habeat, ſuccedat curia, bona'que vniuerſa detineat: aut ipſa per ſe, aut ſuo ordinatura periculo munera ſubiturum. Sinautem erit ſoboles curiali, etſi ea necdum procreata eſt, integris patris fortunis fulciatur. Si filia vel filię fuerint, pars dimidia ad eas deuoluatur facultatum, altera dimidia ad curiam. Sinautem mares curiales fuerint intermixti: dimidia pars eis curię nomine deferatur, & alia (quam in cōmune omnibus tribuit indulgentia) principalis, pro virili diuidatur portione. Excepta ſola maieſtatis quæſtione: quam ſi quis ſacrilego animo aſſumpſerit, iuſte pœnā ad ſuos etiā poſteros tranſmittet.

IN Authentica vt nulli iudi. §. fina. collatione. ix. conſtitutione. ix.

Hodie bona damnatorū debentur aſcendentibus & deſcendentibus vſque ad tertium gradum: excepto crimine lœſę maieſtatis. Salicetus.

BOna damnatorum ſeu proſcriptorum non fiunt lucrū iudicibus aut eorum officijs: neq; ſecundū veteres leges fiſco applicantur, ſed aſcendentibus & deſcendentib9 & ex latere vſq; ad tertium gradum ſi ſuperſint. Vxores vero eorum dotem & ante nuptias donationē accipiant. Si vero ſine dote ſint, de ſubſtantia viri accipiant partem legibus definitam, ſiue filios habeant ſiue non. Sed ſi neminem prędictorum habent qui deliquerunt, eorum bona fiſco ſocientur. In maieſtatis vero crimine cōdemnatis veteres leges ſeruari iubemus.

¶ De bonis eorū q mortē ſibi cōſciuerūt. Titu. l.

Bona occidētis ſeipſum nō metu criminis, ſed ex inſania vel dolore, non auferuntur hæredibus. Baldus.

¶ Imperator Antoninus. a. Aquilię. Lex prima.

EORVM DEMVM bona fiſco vendicantur qui conſciētia delati admiſſi'que criminis, metu' q; futurę ſententię manus ſibi intulerūt. Ea propter fratrem vel patrem tuum, ſi nullo delato crimine, dolore aliquo corporis, aut tędio vitę, aut furore vel inſania, aut aliquo caſu ſuſpendio vitam finiſſe conſtiterit, bona eorū tam ex teſtamēto quàm ab inteſtato ad ſucceſſores pertinebunt.

¶ Imperator Alexan. a. Rufo. Lex. ij.

EOrum qui in reatu diē ſuū functi ſunt, ſi non perduellionis cauſam ſuſtinuerūt, nec ob metū criminis mortem ſibi conſciuerunt, bona ad ſucceſſores tranſmittātur.

¶ De ſententiam paſſis & reſtitutis. Titu. li.

Reſtitutio à principe conceſſa dānato, reſtituit eum in priſtinum ſtatū etiam quo ad honores & bona. Bal.

¶ Imperator Antoninus. a. Lex prima.

CVM SALVTAtus eſſet à Daciano et Auēto & Oppellio Macrino præfectis prætorio clariſſimis viris, itē amicis & principalibus officiorum, & vtriuſque ordinis viris, & proceſſiſſet, oblat9 eſt ei Iulianus Licinian9 à Belliano Vlpiano tūc legato in inſulam deportatus. Tunc Antoninus auguſtus dixit: Reſtituo te in integrū puincię tuę. Et adiecit: Vt aūt ſcias quid ſit in integrū reſtituere, honoribus & ordini tuo & omnibus cæteris te reſtituo.

Indulgentia ſolam pœnam remittit, nō autem bona reſtituit niſi dictum ſit. Salicetus.

¶ Idem. a. Quieto. Lex. ij.

CVm patrem tuum in metallum dānatum fuiſſe ppo-nas, eius'que bona merito à fiſco occupata ſint: non ideo quòd ex indulgentia mea pœna tantummodo metalli liberatus eſſet, etiam bonorum reſtitutionem impetrauit: niſi ſpeciale beneficium ſuper hoc fuerit impetratum.

Recuperās bona per viā quotę tenetur creditoribus pro rata, nō ſi recuperet aliquid in ſingulari. & quando ppter debita bona alicuius tranſeūt in fiſcū, ille nō liberatur à creditoribus, ſecus ſi propter delictum. Sali.

¶ Imperator Alexander.a. Stratoni. Lex.iij.

SI debitor pœnam ſententiæ paſſus eſt, quam bonorum ademptio ſecuta eſt: quanuis poſtea ciuitati Romanæ reſtitutus non totam ſubſtantiam, ſed aliquid ex indulgentia principis vt haberet impetrauit, æris tamē alieni ex præcedenti tempore pœna liberatus eſt. Si vero partem bonorum accepit, pro rata portione eius tenetur. Quòd ſi ob pecuniam debitam fiſco, bona eius occupata ſunt: manſit vnà cū ſuis fideiuſſorib9 proprijs creditorib9 obligatus.

Indulgentia non reſtituit obligationes contra reuerſum etiam in poſtea quęſitis. Salicetus.

¶ Idem.a. Valentinæ. Lex.iiij.

TVtor filiorum tuorum quorum te bonorum poſſeſſionem accepiſſe dicis, in metallum dānat9, & poſtea ex indulgentia generali regreſſus, q̄q̄ locupletior ſit, actione tutelæ adminiſtratę tibi non tenetur, ſi non ex gratia ſententiæ facta ſpecialiter ſtatum priſtinum cum bonis omnibus recuperauerit.

Deportatus cui remiſſum eſt exilium, nō poteſt agere ex antegeſto. Baldus.

¶ Idem.a. Iuliano. Lex.v.

SI ademptis bonis in inſulam deportatus ſis: quanuis ex indulgentia cōmuni redijſti, actiones tamen quaſcūq; habuiſti, remanent in cauſa bonorum publicatorum: nec ex ordine eſt quod petis vt contra hæredes tutorū actiones tibi præſtentur.

Indulgentia conceſſa filio deportato non reſtituit eū in patriam poteſtatem. Salicetus.

¶ Imperator Gordianus.a. Fabiano. Lex.vi.

IN inſulam deportato filio, hac'q; ratione vinculo paternæ poteſtatis exempto, ſi poſtea ex indulgentia diui Adriani (vt proponis) reditus in patrium ſolum, præcedens'q; dignitas reſtituta ſit, poteſtas tamen patria repetita non videtur.

Indulgētia pricipis nō reſtituit militiā neq; famā. Sa.

¶ Imp. Philippus.a. Caſſio. Lex.vij.

GEneralis indulgentia noſtra reditum exulibus ſeu deportatis tribuit, nō etiam loca militię pridem adem-

pta conceſſit, neque integram atq; illibatam exiſtimationem reſeruauit.

Seruus in metallum damnat⁹ deſinit eſſe domini: & indulgentia ei conceſſa, priori domino eū non reſtituit. Si quid tamē tenet quod ad priorem dominū ſpectet, procurator Cæſaris cognoſcet inter eum & fiſcum, cuius cœpit eſſe mancipium. Salicetus.

¶ Impp. Valer. & Gal. aa. Seleucio. Lex. viij.

FRuſtra adhuc ſeruū eſſe tui iuris exiſtimas, qui in metallum damnatus pœna eius poſtea liberatus eſt. Per huius enim indulgentiæ occaſionem integrari dominium prius non placuit: verum idcirco tamen impune tibi eum pręſes prouinciæ iniurioſum eſſe nō patietur. Quòd ſi qd rerum tuarum tenet, procurator vobis iudex erit. fiſci em̄ cœpit eſſe mancipium.

Per deportationem patris, filij liberantur à patria poteſtate: quam nō recuperat ex ſola indulgentia ſibi conceſſa. Salicetus.

¶ Impp. Diocle. & Maxi. aa. Reſtituto. Lex. ix.

SI pater veſter in inſulam deportatus, generali indulgentia reſtitutus eſt, nec vt liberos in poteſtatem reciperet ſpecialiter impetrauit: in dubium nō venit hæreditatis cōmodum per vos ei acquiri, quos ſententia contra eum ꝓlata patresfamilias effecit, nequaq̄ potuiſſe.

Indulgentia ſimplex tollit pœnam, ſed non abolet infamiam, niſi ſpecialiter & ipſa ſit remiſſa. Salice.

¶ Iidem. aa. & cc. Demetrio. Lex. x.

CVm indulgentia noſtra interueniente ſis reuerſus ad lares tuos, fruſtra vereris ne ex annotatione præſidis quæ iam abolita eſt, calumniam patiaris.

Actor interim deportatus & reſtitut⁹ poteſt ad priorem actionem redire. Salice.

¶ Iidem Romani Imp. Philippo. Lex. xi.

CAſus eius qui fundi mouerat quæſtionem, & ex benignitate noſtra facta in eum cum bonis reſtitutio, ſtatū priſtinum cauſæ non immutauit.

Reſtitutus in integrum non poteſt ſe tueri contra creditores ſuos. Baldus.

¶ Iidem.aa.Tryphoni.p̄.p̄. Lex.xij.

SI deportationis ſentētiæ veniam indulgentia noſtra cō- ſecuta ſuam recepit ſubſtantiam,ſe protegere ſceleris pœna contra creditores quo minus iure debitum ſoluat, improbe conatur.

Si deportatus reſtituatur in integrum,recuperat patriam poteſtatem,dignitatem,& bona.Baldus.

¶ Imp.Conſtantinus ad Maximum.p̄.p̄. Lex.xiij.

IN quæſtione teſtamenti quod deportati filius remeante patre feciſſet,remotis Vlpiani atq; Pauli notis,Papiniani placet valere ſententiam, vt in patris ſit filius poteſtate,cui dignitas ac bona reſtituta ſunt:

Geſta per filium tēpore deportationis paternæ,ſunt valida donec filius fuerit ętatis legitimę.ſi enim nō fuiſſet ætatis legitimæ,non ſortirentur immutabilem effectum.Baldus.

¶ Ita tamen vt geſta per filiū cuius conſiliū legitima ętas firmauerat,rata ſint eodem in poteſtatem patriam redeūte:ne eorum reſciſſio efficiat(quod eſt maxime abſurdū) eodem tempore nec in patris nec in ſua quenquam fuiſſe poteſtate.

Tutor & curator dati filio deportati,patre reſtituto deponunt officium tutelę & curæ,& pater reaſſumit ius legitimæ adminiſtrationis,niſi pater eſſet prodigus & vitiorū ſeruus,quia tunc nec tutela nec cura finitur, nec ius adminiſtratiōis ad patrem reuertitur, vt luctuoſior filijs ſit paterna reſtitutio q̄ fuerit eius deportatio. Baldus.

¶ Minores enim ętate iure quicquam agere prohibentur. Quibus ſi damnato patre tutor dat9 eſt,neceſſe eſt vt ab officio ſuo recedat regreſſo eo:quem non ſolum nomine redire,ſed etiam officium ſuum nulla prauitate corruptū liberis præbere oportet,vt eorū bona tueatur & augeat. Nam ſi patria poteſtate corrumpendi atq; effundēdi patrimonij licentia abutatur:vt furioſo ac dementi,item'que prodigo,libidinum omium vitiorum'q; ſeruo,nō eſt eorū pecunia cōmittenda:ſed ab adminiſtratione fugiat,neque tutor eſſe deſinat,omnia'q; minoris diſpēdia ſuis ipſe

damnis prȩſtet. Sententia vero deportationis nullo patrẽ præiudicio diminuat.

Quicquid deportatio abſtulit, reſtitutio reſtituit, niſi ſit aliqua cauſa ab extrinſeco impediens. Baldus.

¶ Quem ſi comperta integritas vt natura ita officio liberis reſtituerit, ei gubernacula rerum tradenda ſunt, cuiꝰ ad imitationem publici iuris prouiſa cuſtodia eſt. Quæ niſi bonis patribus detur, luctuoſior erit filijs reditus, quàm diſceſſus. Ideoq; tantum ad reſtitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem ſententia valuit: vt'q; deportationis ipſum per ſe nomen rerum omnium ſpoliatio eſt: ita indulgentiȩ reſtitutio, bonorum ac dignitatis, vno nomine amiſſorum omnium ſit recuperatio: & filij emãcipationem à patribus cum officijs petant, vt libertatem non damnationis, ſed lenitatis paternæ teſtem habeant.

FINIS. LAVS DEO.

Apud inclytam Pariſiorũ Lutetiam, ex officina Claudij Cheuallonij, anno gratiæ. 1526. menſe Aprili.

C·C
C·CHEVALLON

¶ Quod ad hunc indicẽ ſpectat, humaniſſime lector, primus numerus librum ſignificat, ſecũdus chartam, tertius faciem: hoc pacto, A caligato milite. v. ccxcvii.ii. hoc eſt, A caligato milite. libro v. charta. ccxcvii. facie. ii.

A Caligato milite. v.ccxcvij.ij.
A cohæredib9 relicta. vi.lxxviij. ij.
A iudice iudex. iij.cxlvi.ij.
A legatis gẽtiũ. iiij.cclxxix.i.
A marito i vxorẽ. v.cccxxix. ij.
A nullo iudice præſumi. iij. clviij.i.
A pr̃e verbis. vi.xvij.ij.
A pleriſque prudentium. ix. cclxxxiij.i.
A poſſidẽtibus. iij.clxxxiij.ij.
A procedente. iij.clvij.ij.
A procõſulibus & comitib9. vij.clxiiij.ij.
A procuratore dolũ. iiij.cclv. ij.
Ab adminiſtratiõe tutelę. vi. lviij.i.
Ab Anaſtaſio di. iiij.cclvij.i.
Ab eo qui bõa fide. vij.cxv.i.
Ab eo qui neque. vi.lxv.i.
Ab eo iudicato. vij.cxlix.ij.
Ab executione appellari. vij. clxxiij.ij.
Ab hoſtibus captis. viij.ccxxxvij.ij.
Ab hoſtib9 cap. vij.cxxxix.i.
Ab hoſtib9 redempti. viij.ccxxxv.ij.
Ab inceſtis nuptis. v.ccciij.i.
Ab vno cohærede. ij.cxx.ij.
Ab vno ex tutoribus. v.cccl-viij.ij.
Abacti aialis. ix.cclxxxvi.ij.
Abdicatio quæ græco. viij. ccxxx.ij.
Abducti plagio. ix.cclxxxvi. ij.
Abhorret à ſeculo noſtro. ij. cxviij.ij.
Abolitio pr̃ſẽtib9. ix.ccxc.ij.
Abolitionem adulterij. ix.cclxij.ij.
Abſentem capitali crimine. ix.ccliij.ij.
Abſtinẽdũ prorſus. vij.clxxiiij.ij.
Acceptã mutuo. iiij.ccxlix.ij.
Accuſatiõis exordium. ix.cclv.i.
Accuſatiõis inſtitutæ. ij.cxxij ij.
Accuſationem a qua diſcedere. ix.ccli.ij.
Acta ſimulata. iiij.ccxxx.i.
Actio quidẽ perſonalis. viij. ccix.ij.
Actionẽ ei q abſẽs. ij.cxiij.ij.
Actione adminiſtratæ. ij.xcvi.i.

Actor q̃d aſſeue.iiij.ccxxij.i.
Actor rei forū.iij.clxij.ij.
Actori delato.iiij.ccij.ij.
Actus omnes ſeu.iij.clix.i.
Ad agnatos pupilli.v.cccxlvi ij.
Ad auūculos nec.v.cccxlvi.i.
Ad Barbaricum.iiij.cclxij. ij.
Ad bonorum poſſeſſionē. ij. cxxxi.ij.
Ad cōmētarieſem. ix.cclvi.ij
Ad comparandas merces.iiij ccl.i.
Ad eū cui ex Trebelliano.vi. lxxiij.ij.
Ad eos qui ĩ alia.v.ccclvij.ij.
Ad exactionem dotis.v.cccxiiij.i.
Ad exhibendum actione.iij. cxcix.i.
Ad fiſcū ptinētes. iij.clxvij.i.
Ad fraudem creditoribus.ij. cxviij.ij.
Ad inſtructiões itinerū.i.x.i.
Ad inteſtati ſucceſſ.vi.xci.i.
Ad inuidiam alicui.ij.cxxij.i.
A legem Falcidiā. vi.lxxvi.i.
Ad litem datus.v.ccclxi.i.
Ad mutandū liberę.vij.cxcix ij.
Ad officiū arbitri.iij.cxciiij.ij
Ad Palatinorū curā.i.lxxix.ij
Ad port9 & aquęduct9.viij. clxxxix.ij.
Ad ꝓbationem dominij.iiij. ccxxij.i.
Ad probationē ingenuitatis. vij.cxxiij.ij.
Ad ꝓbationē rei.iiij.cclxxxv.i.
Ad probationem ſeruitutis. iiij.ccxxij.i.
Ad protegendam. v.ccclxi.i.
Ad recognoſcēdos.vij.cxix.ij
Ad reſcindendam venditionem.iiij.cclxiij.ij.
Ad ſimilitudinē tam.i.xxiij. (etſi.xiij.impreſſum ſit).ij
Ad ſimilitudinem.ix. ij.cxi.i.
Ad ſolutionem dilationē.vij. clvij.i.
Ad tempus in opus. ij.cxi.ij.
Adi præſidem prouinciæ.viij clxxxvi.ij.
Addictos ſupplicio.i.xxxvij. ij.
Addictos ſuppli.vij.clxv.ij.
Adite pręſidem pro. iij.clv.i.
Adit9 cōpetēs iu. vij.cxxix.i.
Admone adoleſcētem.v.cccxlvij.i.
Admone eā quę.v.cccxlvij.ij
Adoleſcētię tēpus.ij.cxxxi.ij.
Adoptatū licet.viij.ccxxxij.i
Adoptio non tabulis.viij.ccxxxi.ij.
Aduerſus cohęrdes. iij.cxci.i.
Aduerſus creditorem.iiij. ccxlviij.i.
Aduerſ9 curatorē ado.v.ccclij.ij.
Aduerſ9 debitorē.iiij.ccxiij.i.
Aduerſus eū cui9.iiij.ccliij.ij
Aduerſus eū cui agrū.iiij.cclxviij.i.
Aduerſus eū dūtaxat. vi.ij.ij.

Aduerſus eos à quibꝰ. iiij.cc lxxxij.ij.
Aduerſus eos qui à malę.lij. clxxxi.ij.
Aduerſus eos qui negocia.ij. cxix.i.
Aduerſus eos qui ſub ob. vi. lxxiij.i.
Aduerſus fratrem tuũ quondam.viij.ccxi.ij.
Aduerſꝰ hęredes.v.ccclxv.ij.
Aduerſꝰ hęredes.v.ccclxvi.i.
Aduerſus nominatorẽ.v.ccclxxx.ij.
Aduerſus petitio.iiij.ccxlij.ij.
Aduerſus ſentẽtiã.ij.cxxvij.i.
Aduerſus vxorem que ſocia ix. cclxxxiij.ij.
Adulter poſt quinquẽnium. ix.cclxi.i.
Adulteram ſi poſteaquã. ix. cclxij.i.
Adulterij accuſatione. ix. cclxvi.i.
Aduocatiõis cauſa.iiij.ccx.ij.
Aduocati q dirimunt.ij.cv.ij
Aduocatos ãpliſſimę.ij.cvi.ij
Aede quã te.iiij. cclxxxij.ij.
Aedificia q̃ vulgo.viij.cxc.ij.
Aes alienum hęreditate. iiij. cclxi.i.
Aeris alieni qđ ex.viij.ccxl.ij.
Affinitatis iure.vi.xciiij.ij.
Age cũ geminiano. ij.xcvi i.
Agrum pluribꝰ relictum.vi. lxxxiij.ij.
Alearum vſus.iij.cci.ij.
Alia cauſa eſt eius.vi.lv.i.
Alienã ſectę meę.ix.cclviij.ij
Alienam ſuſcipere.ij.cxv.i.
Alienum ſeruum ſine.vi.iij.i.
Alimenta quidem.ij.cxix.ij.
Alij deſpõſata.v.cclxxxviij.ij
Alio iure ẽ tutor.v.ccclxvi.i.
Altiꝰ quidẽ ędificia.iij.clxxxix.i.
Alumnos tuos & cęteras.viij cxcvij.ij.
Ambiguitatem antiqui.iij. clxxxv.ij.
Ambiguitates legis.vi.lxiij.i.
Ambiguitates quę.vi.xxx.ij.
Amita tutores.v.cccxlvij.ij.
Amitę cui ſucceſ. vi.xciiij. ij.
Ampliorem prouidentiã.vij. clxviij.i.
Ampliſſimi ordinis conſulto v.ccclxix.ij.
An in totum ex ruina.viij. clxxxvij.i.
An tibi partis.v.ccclxi.i.
Ancilla quę exportanda.iiij. cclxxiij.ij.
Ancillæ dominus. vi.xciiij.ij.
Ancillæ ſubtractæ.vi.iij.ij.
Ancillam ſiue ſeruũ.vij.cix.i.
Animaduertimus plurimos. ij.cxvij.i.
Ante diuiſionem. v.cccxvi.ij
Ante oblationem. iiij. ccxi.ij.
Ante ſententiæ tempus. vij. clxxv.i.
Antequãſſcriptus. vi.xciiij.ij.
Antiq iuriſdictiõis.iiij.ccxli.i.
Antiquę ſubtilita. vij.cxxxi.i.
Antiquitas dubi.iij.clxxxvi.ij

clxxxvi.ij.
Antiſtitem qui ſanctitatem.i.
xlviij.i.
Appellatione interpoſita.vij.
clxij.i.
Apertiſſimi iuris eſt.iij.cli.ij.
Apoſtatarũ ſacrilegũ.i.xlix.i.
Apud antiquos quærebat.vi.
v.i.
Apud concilium noſtrum.vi.
ciij.ij.
Apud eos qui rẽ.iiij.ccxxvij.i
Apud hoſtes pr̃e. vi.lxxxvi.i.
Aquã q̃ i alieno.iij. clxxxviij.
ij.
Arbitri nulla ſentẽtia.vij.cl.ij.
Arbitrorum ex cõpromiſſo.
ij.cxl.ij.
Archigerontes.i.xxxvij.ij.
Arrian9 ſi motu.vij.cxxiiij.ij
Arriani & macedo.i.xliij.i.
Arris ſpõſaliorũ.v.cclxxxviij
ij.
Arrogatiões eorũ.viij.ccxxxi
ij.
Artẽ gęometrię. ix.ccxxvij.i.
Aſſeueratio debi.iiij.ccxliij.i.
Aſſiduis aditionib9.viij.cc.ij.
Atrorẽ ſine du. ix.cclxxxv.i.
Auctore laudato.viij.ccxxvi.
ij.
Auia tua eorum.v.cccxv.ij.
Aui paterni magiſtratu.vij.
cxxiij.ij.
Aureorum vſus.vi.xi.ij.
Authoritatem vobis reſcripti
viij.clxxxiij.i.
Auunculo priori.vi.xciij.ij.
Baſilicam inaurata. viij.cxci. ij.
Benè à Zenone diuę.vij.cxl.ij.
Binos,q priores.
ij.ciij.ij.
Blanditus tibi eſt.viij.ccxix.i.
Bona mariti tui.vij.clxxxi. i.
Bona quęcũq; tibi.iij.cxci.ij.
Bona quondam mariti.v.
cccxvij.i.
Bonam fidem.iiij.ccxij.ij.
Bonorum poſſeſſio.vi.xi.ij.
Bonorum quidẽ poſſ. pupilli
vi.xij.i.
Bonorum quidem poſſ.ex.vi
xiij.i.
Calũnia eo tpe.ix.
ccxxxiij.i.
Calũnię pęna. ibi.
Captatorias inſtitutiões.vi.xxij.i
Captum ab hoſtibus.viij.
ccxxxvi.ij.
Carbonianum edictum.vi.
xv.i.
Caſſa & irrita eſſe.i.xi.i.
Caſus eius qui fundi.ix.ccc.i.
Caſus maioris.vi.xxvi.ij.
Caſtitati temporum meorum
ix.cclxi.ij.
Cauſa iureiurando.iiij. ccij.i.
Cauſã in integrũ. ij.cxxxvi.i.
Cauſas vel lites.ij.xcviij.i.
Cautio ratihabitiõis.ij.cxij.i.
Celebrandis inter.v.ccxcvij.i.
Cenſualis quidẽ profeſſio.viij
ccxl.i.

Cenſemus vt ſiquis lite. viij. ccxiij.i.
Certa eſt forma iuriſdicti. vi. lxxxv.i.
Certa rõne et fine.vij.clxxiij.i
Certum eſt eius.viij.cxcvi.i.
Certum eſt eos.v.ccclxxij.i.
Certũ eſt liberorũ.iij.cxcij.i.
Certũ eſt malę. iij.clxxxiiij.i.
Certũ eſt nõ ſolũ.v.ccclxvi.ij.
Certũ eſt quidem.vi.xiiij.ij.
Certum ius eſt non aliâs. vij. cxvij.i.
Certi & indubitati.iiij.cclxi.ij
Certi iuris eſt.iiij.cclxxxiij.i.
Certi iuris eſt militẽ.vi.xxi.ij.
Certis iuris eſt ꝙ.iij.clij.i.
Ceſſante omni.iiij.cclxxxi.i.
Ceſſante q̃cq; cauſa.vij.cxlix.i.
Chriſtianis qui vere.i.liij.i.
Chriſtianos ꝓximo.i.xxxix.i.
Circa locationes.iiij.cclxxxiiij ij.
Ciuile eſt quod à te.vi.iij.i.
Ciues & ĩcolæ manifeſtas.vij clxiij.ij.
Ciuili diſceptationi.vi.liij.ij.
Ciuitas phodiorum.i. lxxxi.i.
Clarũ poſteritati.v.ccclxviij.i
Clari & aperti.vi.lxvi.i.
Codicillos ſeu ſcripturam.vi. lij.ij.
Cœlicolarum nomen.i.l.ij.
Cogi poſſeſſorem.iij.clxxx.i.
Cognouimus multos.i.xlvi.ij
Cohęredibus diuiſionem. iij. cxcij.ij.
Collegiũ ſi nullo. vi.xxxiiij.ij.
Coloni,id eſt.v.ccclxx.i.
Cõmercio red.viij.ccxxxvij.i
Commiſſorię venditionis.iiij. cclxxiij.ij.
Commiſſum antea adulteriũ ix.cclxiiij.ij.
Cõmune negociũ.iij.cxcviij.i
Communium rerum eſſe.v. cccxli.ij.
Cõparandi ſerici.iiij.cclxij.i.
Cõparantẽ ab eo.ix.cclxxv.ij
Comparationes literarũ. iiij. ccxxviij.ij.
Compenſationis ęquitatẽ. v. cccxxxvi.ij.
Compenſationes ex omnibus iiij.ccxlvij.i.
Cõperit noſtra ſerenitas. vij. cxliij.(etſi. cxlv. ĩpreſſum ſit).ij.
Competens iudex à filio. v. cccxxxvij.ij.
Cõpetẽs iudex nõ.v.ccclix. i.
Cõditiõis incertũ.ij.xci.(etſi cl.impreſſum ſit).i.
Cõditioni ſub qua.vi.xxxv.ij.
Conductores alienarum. iiij. cclxxxvi.i.
Confeſſos in iure.vij.clx.ij.
Congruentius quidẽ videtur. viij.ccxxx.ij.
Conſanguinitatis iure.vi.xc.i
Conſenſu licita.v.cccxxxij. ij.
Conſentaneũ iuri fuit.vij.cl.i.
Cõſiliarios iudicum.i.lxxxv.i
Conſobrinorũ tuorũ.vi.xiiij.i
Cõſtante mr̃imo.viij.ccxli.ij.
Conſtat virum à bonis iure.

viij.clxxxiij.i.
Conſiſtit in quacunque. vij. cliij.ij
Cōſtitutiōis nouę.vi.xcvij.ij.
Conſtitutionē quā.v.ccclvi.i.
Conſtitutiōe diuinę. v.ccccxl-vi.ij.
Cōſtitutiōes pricipū.i.lxvij.i.
Cōſtitutionib9 ſacris.iiij.ccl.i.
Conſuetudinis vſus'que. viij. ccxxxix.ij.
Conſulta diualia.vi.xxx.i.
Contra eos qui res minorum ij.cxxx.i.
Contra eos ſiue ſucceſſo. vi. lxxxv.i.
Cōtra impuberes quoque.ij. cxviij.ij.
Contra maiores vigintiquin-que.iij.clxx.ij.
Contra negantem. iij.cxc.ij.
Contra pronū tuum.vi.x.i.
Contra voluntatem matris. vij.cv.i.
Contractus locationis. iiij.cc-lxxxv.i.
Contractus vēditionum. iiij. ccxxvij.ij.
Conuenticulā illicitā.i.xxi.ij.
Cordi nobis eſt &c. in procemio.iij.ij.in rubrica de emē datione codicis &c.ſub inſcriptione Imperator Cæſar &c.
Corruptionē vſuſfr.iij.clxxx-vij.i.
Credentes præterea. i.xliij.ij.
Creditor ad petitionem. viij. cxciij.ij.
Creditor debito.v.ccccxxix.ij.
Creditor hypothecas. viij.ccvi.i.
Creditor prohiberi.viij. ccx-vij.i.
Creditor qui fundos. iiij. cc-xxxi.ij.
Creditor qui hypothecę. viij. ccvi.i.
Creditor qui prędium.iiij.cc-xxxi.i.
Creditor ſi à debitore.vi.lix.i.
Creditoris falſo.iiij.ccviij.ij.
Creditori qui pro eodem.viij ccxviij.i.
Creditori tuo ſi partē.ij.xcij.i.
Creditorē debitoribus.v. ccc-xlix.ij.
Creditores hæreditarios. iiij. ccxviij.i.
Creditor inſtrumentis.iiij. cc-xlviij.i.
Creditores qui non reddita. viij.cxcij.ij.
Creditoribus tuis.iiij.ccxvi.i.
Creditricē patrui tui. viij. cc-iiij.ij.
Cretionum ſcrupuloſam. vi. xlvi.i.
Crimē adulterij maritum.ix. cclxi.ij.
Crimen lenocinij contrahunt ix.cclx.ij.
Crimen non diſſimile. ix.cc-lxviij.ij.
Criminis accuſationē.ix.cclij. ij.

Criminales cauſas omnimodo.ix.ccxcij.i.
Cuidã qui iuſtũ. v.cccxliiij.ij.
Culpa ſimilis eſt.ix.cclxxij.ij.
Cũ à mr̃e domũ.iij.clxxxiij.i.
Cum à matribus ſedulum. v. cccxlviij.i.
Cum à nobis fuerit.iij.clvij.ij.
Cũ à prefecto egypti. ij.ci.ij.
Cum à ſocero.v.cccxv.ij.
Cum abſenti reo grauia.ix. cclxxxvij.ij
Cum acutiſſimi ingenij. vi. lxvij.i.
Cũ ad eas etiã.iiij.ccxxxix.ij.
Cũ aduocatio pretoriana. ij. ciiij.ij.
Cum affirmes placuiſſe. vij. cxxij.i.
Cum allegas partẽ rerum. ij. cxviij.i.
Cũ allegas vxorẽ.iiij. ccxlix.i
Cũ alter ex fideiuſſorib9.viij. ccxix.i.
Cũ alijs quidẽ.v.ccclxxiij.ij.
Cũ alijs ſanctiõib9.v.cccvij.ij
Cũ aliquid colon9.iij. clxvij.i.
Cũ aliquis ſcripſit.vi. xlvij.ij.
Cum ancilla contrahenti. iiij. ccxxxiiij.ij.
Cũ ãcillã patrẽ.iiij.ccix.ij.
Cũ ancillis nõ poteſt.v.ccci.i.
Cũ antea ſancitum.ij.cxlij.i.
Cum anteriorib9 legibus. vij. clxxi. i.
Cũ ãtiquis legib9.iij.clxxvi.i.
Cũ antiquitas dubitabat. iij. clxxxvi.i.
Cũ ãtiqtas teſtamẽta.vi.xxxi.i
Cũ appellatio interpoſita.vij clxv.i.
Cũ aptiſſie legib9.v.cccxij.ij.
Cũ apđ oẽs iuriſp.vij.cxiiij.ij
Cum apud veteres dubi. ij. cxxxij.ij.
Cum apud veteres queſtionẽ vij.clxxix.ij.
Cũ archimedorã. vi .lxxxiiij. ij.
Cum aſſeueres te abſente.vij. cxlij.i.
Cũ auũ maternũ.vi.xxxv.ij.
Cum certum ſit hæredem. vi lxxviij.ij.
Cũ circa ꝓbãdũ.ij. cxxxiij.ij.
Cum citra fidem.v.cccxvi.ij.
Cũ ciuili diſceptatiõi.iij.clv.ij
Cum clericis in iudicium. i. xxiij.i.
Cum cognatos tuos nõdum. viij.ccxxxv.ij.
Cum cognatũ tuũ. vij.cxix.i.
Cum cognitiõaliter audiſſet. ix.cclxxxviij.ij
Cũ cõductorẽ.iiij.cclxxxv.ij.
Cũ cõſtet pignus.viij. cxcvij. ij.
Cum cõſtitutio diui.vij.cvi.i.
Cum contra bonam fidẽ.viij. ccviij.ij.
Cum conuenit vt ſingule. iiij. cclxvij.ij
Cũ creditor pign9. viij. ccxij. ij.
Cum de bonis tuis partẽ.viij. ccxl.ij.

Cũ de inofficioſo.iij. clxviij.i.
Cũ de mortis cauſa.viij.ccl.i.
Cũ de nouo iure.i.lvij.ij.
Cum de nuptijs.v.ccxcv.i.
Cũ de poſſeſſione & eius.vij.
clxxvi.ij.
Cum debitoris tui.iij.cxlvij.i.
Cũ debitũ paternũ.vi.xliiij.ij
Cũ deditit liberti.vij. cx.i.
Cũ dicas te pecuniã.iiij.cclij.i
Cũ diu9 Claudius.vij.cxvij.ij
Cum dominam non minorẽ.
viij.cxciij.ij.
Cũ donationis ſeu tranſactio-
nis.ij.c.i.
Cum donatiõibus in fratrem.
iij.clxxvij.ij.
Cum dotem te.v.cccxvi.i.
Cum dubitabatur vtrũ. viij.
clxxxviij.ij.
Cum dubitabatur vtrũ ẽphy.
iiij.cclxxxvij.ij.
Cũ duob9 hęredib9.iij.clxx.i.
Cum emancipatis vobis.v.
ccclxxvi.ij.
Cum ea quæ tranſactionis.ij.
xcviij.ij.
Cum eo tempore quo indul-
gentia.ix.ccxci.i.
Cum eum quẽ arrogaueris.
viij.ccxxxi.ij.
Cũ eũ qui tpalis.iiij.ccxxx.ij.
Cũ eorũ qui principaliter.vij
cli.ij.
Cum & filijfamilias poſſint.
vij.clxxvij.ij.
Cũ et ipſe cõfeſſ9vij.cxxvij.ij
Cũ et ipſe ꝓfitearis.ij.cxxx.ij
Cum & iudices.ij.cxliij.ij.
Cũ & miores vos.ij.cxxvij.i.
Cum & poſtliminij ius. viij.
ccxxxvi.i.
Cũ & ſtipulatiões.iiij.ccxiiij.
i.
Cum etiam à pupillorũ. iiij.
ccij.ij.
Cum ex cauſa fideicom. iiij.
clxviij.ij.
Cũ ex cã fideiuſ.iiij.ccliiij.ij.
Cum ex cã mãdati.viij.ccv.i.
Cum falſa demonſtratione.i.
lxvi.ij.
Cũ fidẽ cautionis.iiij.ccxlij.ij.
Cum filiuſfamilias tutor. iiij.
ccxxxiij.i.
Cum filium tuum.iij. clxx.ij.
Cũ fratrẽ tuũ veneno. vi.lv.i.
Cũ furioſus quẽ.v.ccclxxiiij.i
Cũ hęredes ex diſparibus. vi.
xxxvij.ij.
Cum hęredes inſtituuntur.vi.
xxiij.ij.
Cum hæreditas perſonã. iiij.
ccliij.ij.
Cum hæreditatis petitiõi.iij.
clxxx.ij.
Cũ ij qui legatis.vi.lxviij.ij.
Cum ignoratia.i.lxvi.i.
Cũ i adoptiuis.viij.ccxxxij.i.
Cũ i antiquioribus.vi.xlvij.i.
Cũ i cã iudicati.viij. cciij.ij.
Cũ indulgẽtia noſtra.ix.ccc.i
Cum in libris.vi.xxxv.i.
Cum in integrum pupilla.ij.
cxxix.i.
Cũ in lõgi tpis.vij.cxxxvij.ij.

Cū in noſtris. vij. cxxxi.i.
Cum in rem actione.ij.cxl.i.
Cum in ſocietatis.iiij.cclviij.i.
Cum in te ſimplicē. v.ccxc.ij.
Cum inſpeximus in emā. viij ccxxxiiij.ij.
Cum inſtrumentis etiam.iiij. ccxxvij. i.
Cum interdictę vēditionis.v. ccclxiij. ij.
Cū inter ēptorē.iiij.cclxvij.ij.
Cum inter inſtitutū. vi.lij.ij.
Cum inter veteres.vij.cix. i.
Cum ipſe tutor.iiij .cclix.ij.
Cum iudex in definitiua. vij. clij.ij.
Cum iudicē quoad.vij.cliij.ij.
Cum iure creditoris propter. viij.ccxxix.ij.
Cū iure habēti.v.cccxlviij.i.
Cū Iuſta Saturnino.iiij.cclxxvi.i.
Cū lege Leoniana.i.xxxiiij. i.
Cum libertatē mulierib9. vij. cvij.ij.
Cum magiſtratus datos. vij. clxxiij.i.
Cū mādati negocij.iiij.cclv.ij
Cum maritum tuum à debito. viij.ccxxiiij.i.
Cū mota inofficioſi.ij. xcvi.ij
Cū multa priuilegia.vi.c.ij.
Cum multę nobis.v. ccxciij.i.
Cum neceſſitatem reddendę. vi.lxvi.i.
Cum nec patronos iniuriam. ix.cclxxxv.i.
Cū nēo cauſā. vij. cxxxiiij.ij.
Cū nō eo die quo. vij. clxxiij. i.
Cum nō frumētū.iiij.ccxlix.i.
Cum non redemptum. viij. ccxxxvi.i.
Cū nō ſolū de mīnis. vi.ci.i.
Cū nō volūtatis tuę.vij.cv.ij.
Cū nondum finitam ſentētia. viij.ccxi.ij.
Cū noſtri animi.vij.cxxxiij.ij
Cū notiſſimi iuris. vij. cxliij. (etſi.cxlv.impreſſum ſit)ij
Cum ob augmetū.v.ccclij.i.
Cum oīa bona.iij.clxxviij.ij.
Cū oportet ſimilē.vi.xcix.i.
Cum Papinianus ſummi.vij. clij.ij.
Cū patrē pro filia. v.cccxvij.i
Cū patrēfa.fideicō. vi.lxxij.i.
Cum patrem tuum fiſci. vij. clxxxi.ij.
Cū patrē tuum in metallum. ix.ccxcix.i.
Cum per abſentiam tuā. vij. cxxxviij.ij.
Cum per eos qui negocia.iiij cclxxi.i.
Cum per liberam perſonam. iiij.ccxxxv.ij.
Cū per ꝓcuratorē.iiij.cclv.i.
Cū pignoris titulo.viij.cciiij.i
Cum poſt motā.vij.cxxxvi.i.
Cum poſteaquam.ij.xcij.ij.
Cum poſt omnes hæredum. vi.xlij.i.
Cum poſt ſententiā diſcuſſoris.vij.clxv.ij.
Cū precū tuarū.vij.cxxij.ij.

Cum precib9 tuis. iiiį.ccxxi.į
Cum precibus tuis expreſſe-
ris.iiiį.cclxxxi.į.
Cū pñtibus partibus.vį.cl.į.
Cum ꝓ eo quod intereſt.vį.
cliiį.i.
Cum pro hærede vſucapio.
vį.cxxxiiį.i.
Cū ꝓfitearis in fraudem.viiį.
ccxlviiį.i.
Cum pro patre in cuius. viiį.
ccį.i.
Cum pro pecunia quam mu
tuo.viiį.ccxxv.į.
Cū ꝓpitia diuinitate.i.lxxvį.
į.
Cum propiorem ſobrinū.vi.
xiiį.i.
Cū ꝓponas ab ea. į. xcviiį.i.
Cum proponas Alexandrū.
vi.xxxiiį.i.
Cum ꝓponas curatorem. v.
ccclxxix.i.
Cū ꝓponas ei.v.ccciį.į
Cum proponas fideicō. vį.
cviiį.i.
Cum ꝓponas filios. į. xciį.
(etſi.ciį.impreſſum ſit).į.
Cum ꝓponas hæreditatem.
vį.cvį.į.
Cum proponas inter te et eū
quem.į.cxxiį.į.
Cum ꝓponas inter.į.xciiį.i.
Cum ꝓponas eum cōtra quē
ſup.vį.clxxix.i.
Cū ꝓponas ptibus.iiiį.ccį. į
Cum ꝓponas radicibus. viiį.
clxxxį.į.
Cum proponas ſeruum. iiį.
cclxxvi.į.
Cum ꝓponas te nauticū.iiiį.
cclį.i.
Cum proponas te prędium.
iiį.cclviiį.i.
Cū ꝓponatis pupillorum.vi.
lvi.į.
Cum quędā mulier.v.ccclv.į
Cum quærebatur inter. viį.
clxxxv.i.
Cū ꝓpria pecunia. iiį.cclxx.
į.
Cū quęritur an filį.iį.clxix.i.
Cum quæſtio talis.vi.lix.į.
Cum quidā dotes.v.cccxix.i.
Cū quidā duobus.vi.xxxix.į
Cum quidam inſtrumētum.
iiį.ccxxix.į.
Cum quidam per leges. vį.
clvi.i.
Cum quidam prægnantem.
vi.xxxvį.į.
Cum quidam rei ſtipulandi.
viiį.ccxvį.į.
Cum quidam ſeruum ſuum.
vį.cix.į.
Cū quidā ſic vel.vi.lxi.į.
Cum quidam teſtamento.vi.
lxxį.į
Cum quidā ſuum.vi.xl.į.
Cum quidam ſuum.vi.lx.i.
Cū qs à muliere. v. cccxliį.i.
Cū quis iuſ ignorans.i.lxvį.i.
Cum quis legatū. iiį.cciiį.į.
Cum rationib9 iuris cōgruit.
ix.cclį.į.
Cū reis manifeſta.ix.ccxcv.į

Cum repudiāte.v.ccclxxiij.ij.
Cum res filio tuo.viij.ccxli.ij.
Cum res nō inſtrumentis.iiij.
ccxx.ij.
Cum res quę necdū. viij.cxc-
vij.i.
Cū res tibi donatas.iiij.cclix.i
Cum rem alienā.vi. lviij.ij.
Cū rē pecuniariam. ij .cxiij.i.
Cum rempubli.Heliopo. viij
cxcix.i.
Cum reſpōſo viri.vi.lviij.ij.
Cū ſecūdūvolūtatē.vi.lxiij.ij
Cum ſcimus eſſe dubitatum.
ij.cxxxv.ij.
Cum ſpeciem venditam. iiij.
cclxvij.ij.
Cum ſit nobis.i.xlix.ij.
Cū ſalutatus eſſet.ix.ccxcix.i
Cum ſententiam præſidis.vij
clij.i.
Cum ſerui conſtituti.vi.xl.i.
Cum ſeruum matris tuę. vij.
cxxix.i.
Cum ſeruum quiſpiā.vi.ij.i.
Cum Syllanianum. vi.lv.ij.
Cum ſit adiecta.v. ccclxxx.ij
Cum ſit iniuſtū.ix. cclxxij.ij
Cum ſit ꝓbatū.vij. cxxxij.i.
Cū ſoluta īdebita. iiij. ccviij.i
Cum ſolito more à noſtra.vij
clxxvij.ij.
Cum ſolitū eſt in ſentētijs.vij
cliij.i.
Cū ſpecialis iudex. iij.clij.ij.
Cū ſtat9 qſtionē.vij.cxxviij.i
Cum ſucceſſores etiam. viij.
ccxxvij.ij.
Cū ſuper vernis.iij. clxxxij.ij
Cū ſuppo.pt9.ix.cclxxvij.ij.
Cū talis queſtio.iij.clxxxix.ij
Cum te à debitore mercatū.
viij.cciij.ij.
Cū te domus.ij.ccxxij.ij.
Cū te fiſci cauſam.ij.cx.i.
Cū te fūdū tuū.iij. cclxxiij.ij
Cum te ideo.iij.ccxiij.ij.
Cū te in Gallia.iij.ccvi.i.
Cum te minorem quinꝗ.iiij.
ccxx.ij.
Cum te nō ex.v.ccxcv.ij.
Cum te nō ſolum cauiſſe.ij.
cxxi.ij.
Cum te pecuniam accepiſſe.
viij.cxcij.i.
Cum te pietatis.iij. clxx.ij.
Cū te poſſeſſiōes. iiij. ccxiij.
ij.
Cum te proponas cum foro-
re.ij.xcvi.i.
Cum te propter. iij.ccx.ij.
Cum te ſponſę filij. v.ccxci.i.
Cum te tranſegiſſe. ij.xcvi.i.
Cum teſtamentum. i.lxvij.i.
Cum teſtamentum falſum.
ix.cclxxxix.i
Cū teſtamento directam.vij.
ciij.ij.
Cū teſtator libertatē.vij.cv.i.
Cum teſtatorem fideicō. vi.
lxxij.i.
Cū tibi in ea.v.ccexlix.i.
Cum tibi liberū vęnundatū.
viij.ccxxviij.ij.
Cum tibi ꝓ dote.viij.cc.i.
Cum tutelæ adminiſtratę.v.

ccclxiij.i.
Cũ tutores filiorũ.ij.cxviij.ij.
Cum vendente procuratore. iij.clxvi.ij.
Cum venditorem carnis.iiij. cclxix.i.
Cum venerandę.vi.xcvij.i.
Cũ veterũ ſententia.v. ccxci. ij.
Cum vir nubit in fœminã.ix. cclxv.ij.
Cum virum prudẽtiſſimum. vi.lxvi.i.
Cũ vltra hoc.iiij.ccxliij i.
Cũ vxori vſuſfruct9.vi.lxxxiiij.i.
Cuncti hæretici.i.xlij.ij.
Cunctis molitionibus.iij.cxcvij.ij.
Cunctos populos i.v.i.
Curabit pręſes. iiij.cclxviij.ij.
Curator adoleſcenti.v.cccl.ij.
Curator adulti.vij.cxcvi.ij.
Curator adultis.v.ccclxxi.i.
Curator reipublicę.i.lxxxvij. ij.
Curatoris etiam ſucceſſores. ij.cxx.ij.
Curatorẽ adulto.v.ccciij.ij.
Curatorem habenti.v.cccl.i.
Curatorẽ qui poſt.v.ccclxiij.i
Curatorẽ tibi quidẽ. ij.cxix.i.
Curatores impleta.v.ccclxxiij.i.
Curatores quidẽ. v.ccclx.i.
Curæ tui perpetui.i.lxxix.i.
Curiales omnium.i.xliiij.ij.
Curialis neq;. iiij.cclxxxv.ij.
DAmus licentiam litigantibus.ix. cclxxix.i.
Damnato portetuoſę.i.xliij.i.
Damnum per iniuriam . iij. cxc.i.
Damnũ quod per aggreſ.iiij. cclxxxiij.ij.
Data iampridem lege . viij. ccxlij.i.
Data certę pecũię. iiij.ccxij.i.
Data opera partis. ix.cclij.i.
Datum legatum.vi.lix.i.
De alimentis prętetitis.ij.xcvi.ij.
De ancilla mr̃e.vij.cxxiij.ij.
De bonis matris deportatæ. ix.ccxvij.i.
De cõſtitutione diuinę.ij.cix. ij.
De contractu venditionis.iiij cclxiij.ij.
De creationibus curatorũ, i. xli.i.
De crimine adulterij paciſci. ix.cclxi.ij.
De crimine quod publicorũ. ix.cclij.i.
De dolo actio,qui i.ij.cxxiij.i.
De emancipatis filijs.vi.xci. ij.
De eo qui precio.vij.clv.i.
De fide teſtamenti.ix. cclxxvij.i.
De fideicõmiſſo.ij.xcvij. i.
De hæreditate quam bona. ij.clxxix.ij.

De inofficioſo teſtamẽto.iĳ.clxix.ĳ.
De inſtrumentis quę.iĳ.cxcv ĳ.
De ĳs clericis qui. i. xviĳ.ĳ.
De ĳs quę extra.v.cccxxix.ĳ
De ĳs quę in dotẽ.v.cccxvi.i.
De ĳs quę in fraudẽ.v.ccclĳ.ĳ.
De ĳs quæ per iniuriam.iĳ.cxc.ĳ.
De ĳs quæ ſeruus alienus.ix.cclxxxiĳ.i.
De ĳs quæ ſubtraxiſſe. vi.iĳ.ĳ.
De ĳs quos tenet.ix.cclvĳ.i.
De latronum inſidĳs.vĳ.cxxvĳ. i.
De opis noui.viĳ.clxxxviĳ.ĳ
De ordinario iudice. i.lxxĳ.i.
De pecoribus tuis.iĳ.cxc.ĳ.
De quęſtione tali.ĳ.xcv.(etſi cv. impreſſum ſit) i.
De reb9 in ſpõſam. v.ccxci.i.
De reb9 quas diuortĳ.v.cccxxxvĳ. i.
De reſtituendis. iiĳ.ccxxx.ĳ.
De ſocietate apud. iiĳ.cclviĳ.ĳ.
De ſucceſſiõe ſua.v.ccclviĳ.i.
De tormentis hæreditariorũ.ix.ccxc.ĳ.
De tutela auunculi. ĳ.cxxv.i.
De vſuris quarum. iiĳ.ccli.ĳ.
Deberi etiã alienæ.vĳ.cviĳ.i.
Debitoris denunciatio. viĳ.ccviĳ.i.
Debitori tuo ſi hęres.ĳ.xcĳ.i.
Debitorem neq; vendentem.viĳ.cxciiĳ. i.
Debitores pręſentes pri9.viĳ cxciĳ.ĳ.
Debitores qui bonis. ĳ.cxĳ.i.
Debitores quidem hæreditarĳ.viĳ.ccxi.ĳ.
Debitores tuos.iiĳ.ccxxvi.i.
Debitorum pactionibus. ĳ.xciiĳ.ĳ.
Debitorib9 pupillę.v.cccliiĳ.i.
Debitũ cuius meminiſti.viĳ.cciiĳ.ĳ.
Decernimus vt antiquatis.i.xv.ĳ.
Decernim9 vt poſthac.i.xxv.ĳ.
Decernimus vt quicunque.i.xxxix.i.
Deciſione noſtra.vi.xli.ĳ.
Decreto ampliſſimi. ĳ.cxĳ.i.
Decurionẽ i op9.ix.ccxciiĳ.i.
Decuriones ad magiſtratũ.i.lxxxix.ĳ.
Decuriones quidem.ĳ.cxi.ĳ.
Decuriões ſiue ob.ix.ccxc.i.
Decurionũ filĳ.ix. ccxciiĳ.ĳ.
Dedititia conditio. vĳ.cx.i.
Defenſiones ſiue exceptiones viĳ.ccxĳ.ĳ.
Defenſores ciuitatum.i.lxxxviĳ.ĳ.
Defenſores ciuitatum.i.lxxxix.i.
Defenſores ita. i.lxxxix.i.
Defenſores nihil.i.lxxxviĳ.ĳ.
Defũcto quidẽ liberto.vi.x.i.

Deſūctis reis publicorum.ix. cclviiij.i.
Defunctis ſuis extantibus.vi. xcl.i.
Delata conditione. iiij.ccij.ij.
Delegatio debiti. viij.ccxxi.ij
Denunciamus vobis. i.liiij.i.
Deo nobis auxiliū.i. xxxv.ij.
Deportati nec earū.ix. ccxcvi.ij.
Deportatorum in inſulam.ix. ccxciiij.ij.
Deſiderium tuum.iiij.ccliij.i.
Dictam legem donationi.iiij ccx.i.
Dictantibus teſtamenta. vi. xxx.i.
Die ſabbati.i.li.i.
Dies feſtos.iij.clix.i.
Diffamari ſtatum.vij.cxix.i.
Digna vox eſt.i.lvi.ij.
Directas libertates.vij.cvi.i.
Directis verbis iure.vij.cv.ij.
Diſcretis ſurdo.vi.xxv.i.
Diſſentiētis pris.v.cccxxxi.ij.
Diſſolutæ quātitatis.iiij.ccxl.ij.
Diſpar cauſa eſt.vij. cxxvij.i.
Diſputari de principali. ix. cclxxxij.ij.
Diſtractis à debitore. viij. cxciiij.i.
Diſtrahēte marito.iiij.cclxxi.ij.
Diuerſarum homines. viij. ccxxxviij.i.
Diuerſis pignoribus.viij.cxcix.ij.
Diui Adriani.iiij.ccxix.ij.
Diui Conſtantini. v.cccxl.i.
Diuo Marco placuit.ix. cclxxxix.ij.
Diuo Marco authore.vij.cxvij.i.
Diuine admodum.ij.cxvi.ij.
Diuinam noſtram. i.xlvij.ij.
Diuiſionem prędiorum.iij. cxcv.i.
Diuortij cauſa rebus. v.cccxxxvi.ij.
Diutina poſſeſſio.vij.cxxxvi.ij.
Diuturnū ſilētium. vij.cxxxix.ij.
Doce ancillam de qua. iij. clxxxij.ij.
Dolus emptoris.iiij. cclxiiij.ij
Dolum auctoris.iiij. cclxvij.ij.
Dolū, ex inſidijs.ij. cxxiiij.ij
Dolo vel metu.viij.ccxvi.ij.
Domeſtic9 iudicis. i.lxxxv.i.
Dñicis colonis.iij.clxvij.i.
Dominij iure pignora. viij. ccix.ij.
Dominus horreorum.iiij. cclxxxij. ij.
Domin9 litis cauſam.vij.clxiij.ij.
Dominum per ſeruum. iiij. ccxxxiiij.ij.
Dñm ꝑ atroci.ix.cclxxxv.ij.
Dominos ita conſtringi. iiij. ccxxxv.i.
Domum quam ex matris.iij. clxxxij.i.

309

Donantē ancillā. vij. cxxxij. ij.
Donatarum rerum. vij. cxxxiiij. ij.
Donatio mācipiorum. v. cccxxvij. ij.
Donatio ſiue directa. viij. ccxlij. i.
Donationes circa filium. viij. ccxlix. i.
Donationes quas diuus. v. cccxxx. ij.
Donationes quas parētes. v. cccxxx. ij.
Dos à patre profecta. v. cccxxxv. i.
Dotis actione ſue. v. cccxxxxv ij.
Dotis quidem petitio. vi. xvi. ij.
Dotis tuæ potiorem. v. cccxvi. i.
Dotē numeratio. v. cccxxvi. ij.
Dubium non eſt. i. lxviij. ij.
Dubium non eſt omnia. v. cccxxxi. ij.
Dubium non eſt poſt. v. cccxxxv. i.
Duces militum. i. lxxxiij. i.
Dudum proximis. iiij. cclx. ij.
EA conditione diſtractis. iiij. cclxv. i.
Ea demum ab emancipatis. vi. xvij. i.
Ea lege in vos. iiij. cclx. ij.
Ea lege rebus. iiij. cclxxxij. i.
Ea quam frater. vi. lxv. ij.
Ea quę à patre. ij. cxxxvij. i.
Ea quæ à te. iij. clxiij. ij.
Ea quæ aduocati. ij. cx. ij.
Ea quæ cauſa cognita. vij. clix. ij.
Ea quę de tēporibus. ij. cxxxviij. i.
Ea quę in nominibus. iij. cxci. ij.
Ea quæ pater. ij. cxij. i.
Ea quæ per alluuionem. vij. cxlviij. ij.
Ea quę per inficiationem. iiij ccviij. i.
Ea quę ſtatuūtur. vij. cxlix. ij.
Ea q̄ tibi vt ſponſę. v. ccxc. ij.
Ea quidem mancipia. iiij. cclxxvi. i.
Ea quidē quę. iiij. ccxxx. ij.
Ea quidem quę per officium ix. ccliij. i.
Eam quæ in poſſeſſione. vij. cxxiij. ij.
Eam quæ ita venit. iiij. cclxxv. ij.
Edes, edificia, & huiuſmodi. quære in Ae.
Edicto diui Adriani. vi. liij. i.
Edicto quidē diui. ij. cxxx. ij.
Edita actio ſpeciem. ij. xc. i.
Educatio pupillorum. v. ccclxij. i.
Eius quantitatis cuius. viij. ccxxiij. ij.
Ei quę diutiſſime. ij. cxxxvij. ij.

Ei qui ſeruo alieñ.iiij. ccxxx-iij. ij.
Eius qui per contumaciam. vij.clxxiiij.i.
Eius qui requirēdus.vij.clxx-v.i.
Eius quod ad cauſam. vi. liij. ij.
Eius quod ex cauſa. v.ccclx-vij. i.
Eius quod in poteſtate. viij. ccxxx.i.
Eius quod non.iiij.ccxlvi.ij.
Eius rei noīe.iiij.ccxxxiij.i.
Eligere debes.v.ccclxvij. i.
Emancipata ſi non.vi.xij.i.
Emancipatur repudiata . vi. xv.ij.
Emācipatos liberos.vi. xvi.i.
Emancipatione facta. iiij.cc-xxvij. i.
Empti actio longi. viij.ccxx-viij.i.
Empti fides.iiij. cclix.ij.
Emptionem & vēditionem. iiij.cclix.i.
Emptionē rebus. iiij. cclxxx-ij.i.
Emptione pignoris . iiij . cc-xxx.i.
Emptionum mancipiorum . viij.ccxxxix.ij.
Emptor bona fide. vij.cxxx-vij.i.
Emptor fundi niſi. viij.ccxx-vi. ij.
Emptor hęreditatis.iiij.cclxi. i.
Emptor hæreditatis rē. viij. ccxxvi.i.
Emptor ſeruorū.iiij.cclxix.ij
Emptori etiā venditoris.viij. ccxxix. i.
Emptorē. iiij.cclxxxiij.ij.
Eo caſu quo apparitor. vij. clxvij.i.
Eo ꝙ à multis. iiij.ccvi.i.
Eo tēpore quo ſoror.ij. cxx-iiij.ij.
Eorum demum bona fiſco.ix ccxcix.i.
Eorum eſt ſciētia.ix.cclxxij.i.
Eorum qui apud.vi.ciiij.i.
Eorum qui in . ix. ccxcix.i.
Eos etiam qui imaginem.vij clxiiij.i.
Eos qui à principali.iiij.ccl.ij.
Eos qui à ſeruo.vi.iiij. i.
Eos qui acceperunt.viij. cc.i.
Eos qui cōdenati.vij.clviij.i.
Eos qui de appellationibus vij.clxij.i.
Eos qui ne teſta.vi.liij.ij.
Eos qui officia.iiij. ccv.i.
Eos q ordinario. i.lxxxviij.i.
Eos q ſecū ali.ix.cclxxxvij.i.
Eos qui terminos. ix.ccliij.i.
Eos qui veniā ętatis. ij.cxxx-iiij.i.
Eos qui veniā ętatis. ij.cxxx-iiij.ij.
Eos q̊s debitores.vij.clviij. i.
Eos qui vltra.i. lxxvij.ij.
Eos teſtes.iiij.ccxxiij.i.
Epiſcopale iudicium. i. xxx-viij.i.

Error facti.i.lxvi.ij.
Error facti quartę. vi.lxxvij. ij.
Errorem calculi.ij.ci.ij.
Errore ſcribentis.vi.xxvi.i.
Errores eorum.ij.cx.ij.
Es, eris, & huiuſmodi, quęre in Ae.
Eſt in arbitrio.iiij.ccxiij.ij.
Eſt iuriſdictionis tenor. vij. clxxviij.ij.
Et ab antiquis.vi.xxxiij.i.
Et balneum vt deſideras.viij clxxxvij. i.
Et conſequẽter ego.vij.cliij.i.
Et in epiſtola.vi.lxvi.ij.
Et in legatis principi.vi. lxxvi.i.
Et in maioribus.vij.clxiiij.ij.
Et in multis à iudicibus.vij. clxv.i.
Et in priuatorum.vij.cliiij.ij.
Et in ꝓuinciali.iij. clxxxviij. i.
Et militibus noſtris.vi.xxij.i.
Et nomen & materiam. vi. lxxix.i.
Et publicarum neceſſitatum vij.clxxv.i.
Et q̄ à diuo Antonino. ij.xci. (etſi.ci. impreſſum ſit) i.
Et qui nõ prouocauerũt.vij. clx. i.
Et qui notitiæ cã.v.ccclvij.ij.
Et qui ſub imagine.viij.ccvi. ij.
Et ſenatus cenſuit. iiij.ccxlv. ij.
Etſi à muliere.iiij.ccxxxij.ij.
Etſi à patre tuo teſta. v.ccc xlv.i.
Et ſi ad te negociũ. ix. cclxxviij.i.
Et ſi cõtra mãdata.v.ccxcv.i.
Et ſi crimine adulterij. ix. cclxij.i.
Et ſi dotis exactio.v.cccxv.i.
Et ſi excepta tormẽtis.ix. cclxxij. ij.
Et ſi de tua.v.cccxxviij. i.
Et ſi frater tuus non ſuã.viij. cxciij.i.
Et ſi inutiliter fideicom. vi. lxiiij. ij.
Et ſi is quem prędium.v.ccclxxvij.i.
Et ſi legibus conſentaneum.i. lxx.i.
Et ſi libidine intemperatę.ix. cclxiiij.i.
Et ſi Marcellus qui cri.ix. cclvij.ij.
Et ſi minor.xxv.an.ij.cxxviij ij.
Et ſi non aſſcripta.vij.cviij.i.
Et ſi non cognitio.i.lxix.ij.
Et ſi perfectis donationibus. viij.ccxlvij.ij.
Et ſi pręſes prouinciæ. v.ccclxxvi.ij.
Et ſi ſciſſes te.v.cccliij.i.
Et ſi ſeuerior.ij.cxi.i.
Et ſi tutores tui.v. ccclviij.i.
Et ſine interpoſitione.v. ccclxxviij.ij.
Et ſine ſcriptura.vi.lxxiij.i.

Et virtutum pręmia.i.lxxi.ij.
Etiam à pupillorũ.vi.lxvi.i.
Etiam aduerſus vẽditionem. ij.cxxvij.ij.
Etiã cõſtãte.iiij. ccxxxviij.ij.
Etiã ex alijs cau.ix.cclviij.ij.
Etiã furti actione.vi.iij.i.
Etiã in id quod pignori. viij. cciij.ij.
Etiam in ijs quę minorum.ij. cxxvi.i.
Etiã in opus ꝓpe.ix.ccxciiij.i.
Etiã iure.iiij.ccxxij.ij.
Etiam liberis dãnatorũ.vi.x.i
Etiam mulieres.v.ccclxi.ij.
Etiã nomẽ debito.vij.clvij.ij.
Etiã per alienum. iij.clxxxi.i.
Etiam poſt mortem eius.vij. clxxv.i.
Etiam qui pactione.vi.x.i.
Etiã ſi cõtrariam.iiij.cliiij.ij.
Etiã ſi de iure.viij.ccxix.i.
Etiam ſi fideicõmiſſum.iiij. ccxlvi.i.
Etiã ſi is diuiſioni.iij. cxcv.i.
Etiam ſi nõ dotẽ.v.cccxv.ij.
Etiam ſi non mandante.iiij. ccxxxiij.i.
Etiam ſi tacitum.vi.lxxvi.i.
Etiam teſtamento patris.v. ccclx.i.
Etiam ſi veritas.vi.lxxi.i.
Etiam ſi vxoris.v.cccxxvij.ij
Etiam tutoribus.ij.cxxvi.ij.
Etiã vectigale.v.ccclxxvij.ij.
Eũ à ꝗ mutuã.viij.ccxxiij.ij.
Eũ ad quẽ vſuſfr.iij. clxxxv.i
Eũ cui mutuam.iiij. ccxiij.ij.
Eum qui à bonis. v.ccclxiij.i.
Eum qui à pupillo. v.ccclx viij.i.
Eũ qui à pupillo.vij. cxxxij.ij
Eũ qui aliena.iij.clxiij.i.
Eũ qui aſſeuerat.ix.cclxxi.i.
Eũ qui celauit.ix. cclxxvij.ij.
Eũ qui cũ ex teſta.vi.lxij.ij.
Eũ qui duas ſimul.ix.cclxiij.i
Eum qui inofficioſi.iij.clxx.i.
Eũ qui mãcipiũ.ix.cclxxv.i.
Eum qui mutuam.iiij.ccvi.ij.
Eum qui ob.iiij.ccxi.i.
Eum qui ꝓbabilem.i.xxij.ij.
Eum qui res agit.ij.cxiij.i.
Eum qui ſeruum.i.xlix.i.
Eum qui ſeruos alienos.vij. cxvi.i.
Eum quem vt ſuſpectum.v. ccclx.ij.
Eum tutorẽ qui ſupereſt.v. ccclix.i.
Euicta re.v.cccxlij.ij.
Eunuchis liceat.vi.xxiij.ij.
Ex arrali pacto.iiij.cclxviij.i.
Ex cauſa donatiõis.iij.cxciij. ij.
Ex cauſa quidẽ. iiij.ccxlv.ij.
Ex cauſa trãſactiõis.vij.cxxxij.i.
Ex cõplexu nefario. v.ccclij.ij
Ex cõtractu pecuniæ. viij.ccxxij.i.
Ex cõtractu qui ceſſionẽ.vij. clxxviij.ij.
Ex contractibus ſeruorũ.iiij. ccxxxij.ij.
Ex cõuentiõe quidẽ.ij.xcij.ij.

Ex conuẽtiõe quidẽ.iiij.cclxvi.ij.
Ex diui Pij.iiij.cclxxxij.ij.
Ex duobus captiuis. viij. ccxxxv.i.
Ex eo inſtrumẽto. viij.ccxvi.ij.
Ex fideicõmiſ. ſub.vi.lxvij.i.
Ex his verbis,do lego.vi.lxxxiiij.i.
Ex his verbis,fortuna.vi.xxi.ij
Ex his verbis,titio. vi.lxxi.ij.
Ex illo tempore quo ex. vij.clxiij.ij.
Ex imperfecto.vi.xxvi.i.
Ex initio falſi.ix.cclxxviij.i.
Ex ijs prędijs q̃ mercata.viij.ccxxvi.ij.
Ex legato nominis.vi.lix.i.
Ex libera cõceptus.vi.lxxxv.ij.
Ex libris Sabinianis.iij.clxxxvij.ij.
Ex libris Sabini.vij.cxxxv.ij.
Ex morte ancillę.iij.cxc.i.
Ex morte cuiuſcũque.v.cccxxv.i.
Ex nõis emptiõe.iiij.cclxi.ij.
Ex prõni vel dñi. iiij.ccxv.i.
Ex pecunia dotali.v.cccxvi.i
Ex pſona collegę. iiij.ccxix.ij
Ex perſona fratrum.ij. cxxxviij.i.
Ex placito permutationis.iiij cclxxxi.ij.
Ex pręcepto huius almę &c. ſeu vt nos impreſſimus,imperator Iuſtinian9 &c.Mẽnæ præfecto prætorio &c. aut(vt & hoc interim moneam) Mennæ expræfecto prætorio huius almę vrbis cõſtã.cõſuli ac patricio &c. ita enim in vetuſto quodã exẽplari ſcripto reperi: vt hoc totũ inſcriptio ſit:quod vero ſequitur, ſũma reipublicæ tuitio &c. ipſa conſtitutio. Ridiculũ eſt em̃ aſſerere ex p̃cepto Cõſtantini ſummam reip.tuitionẽ de ſtirpe duarum rerũ, armorum ſcilicet ac legũ venire, ac non potius naturę prouidẽtia, atq; rerũ ordine. Tu quod voles ſeq̃re.In procemio char.ij.fa.i.
Ex prædijs pignori. iiij.cexlviij.ij.
Ex pręſtatione vectigalium. iiij.cclxxix.i.
Ex ſtipulatione in qua.viij.ccxvi.i.
Ex repudiatione.vi.lxvij.i.
Ex ſententia arbitri.ij.cxl.i.
Et ſtipulatiõe parta.vij.clij.i.
Ex teſtamento defuncti.vij.ciiij.ij.
Ex teſtamẽto militis. vi.xx.ij
Ex teſtamento quod iure.vi.lxvij.i.
Ex teſtamẽto vł ab.vi.xiiij.i.
Ex tribus vncijs.iij.clxxi.ij.
Ex verbo cõmendo.vij.cviij.ij.
Exverbis quę in poſtremis.v.

cccxxviij.ij.
Exactores tributorum.v.ccc-
lxx.i.
Excepta poſſeſſionis.iiij. cc-
xxxv.i.
Exceptione doli recte.viij.
ccxxvij.i.
Exceptionem dilatoriam.iiij.
ccxxi.ij.
Exceptis ijs vectigalibus.iiij.
cclxxix.ij.
Excepto tpe.iiij.cclxxxiiij.ij.
Excuſationis quidem. v.ccc-
lxix.i.
Excuſationē nauiculariis.v.
ccclxxi.ij.
Executorem eum ſolum. vij.
clvij.ij.
Executores à quocunque.viij
cxcviij.i.
Exemplo cęterorū.ij.cxxix.i.
Exēplo perniciosum. iiij. cc-
xx.i.
Exhibitionis neceſſitate.iij.
cxcix.ij.
Exigendi à filio.ij.cxiiij. (etſi
cxx.impreſſum ſit).ij.
Expedita antea.vij.cxxvi.ij.
Expilatę quidem hæreditatis
ix.cclxxxiij.ij.
Expilatæ hæreditatis.ibidē.
Expilatæ hęreditatis crimen
ix.cclxxxiiij.i.
Exploſis atque.iij.cxcvij.ij.
Exprimere debueras. viij.cc-
xvij.ij.
Expulſos vos.iiij.cclxx.i.
Extraneū etiā . vi.xxxiiij .ij.
Extraneū etiam penitus. vi.
xxxiiij.ij.
FActum ſponte ſē
ix.ccliij.ij.
Fallaciter incuſā-
tibus.ix.ccxci.i.
Fallaciter incuſan
tibus.ix.ccxciij.ij.
Falſam quidē teſta.vij.clx.ij.
Falſa ſuaſione.v.ccclxix.i.
Falſus procurator.vi.iiij.ij.
Falſi qdē crimē.ix.cclxxvi.ij.
Falſo aſſeueratur.i.lxx.i.
Falſo tibi perſuaſum.iiij. cc-
lxxij.ij.
Falcidiæ rationē.vi.lxxvi.i.
Familię erciſcūdæ.iij.cxcvi.i.
Fœdiſſimæ mulieris.viij. cc-
xxxvi.i.
Fœdiſſimam earum nequitiā
ix.cclxiij.ij.
Fœliciſſima quam.vij.cxvi.i.
Fœminæ quę ſuſceptis.v.ccc-
vi.i.
Fœminis alienas.iiij. ccxxxix
ij.
Fidem rumpēs.ij.cxiij.i.
Fideli deuotaque.i.liij.ij.
Fideicōmiſſum ei9.vi.lxvij.i.
Fideicōmiſſum ibi.iij. clxij.i.
Fideicommiſſum vel legatū.
iiij.cviij.ij.
Fideicōmiſſaria quidem.vij.
cviij.ij.
Fideiuſſor ſeu mandator.viij
ccxix.i.
Fideiuſſoris quidē hæres.viij.
ccxx.ij.

Filia legatorum.vi.lviij.ij.
Filia in orbitate.iij.clxxi.i.
Filia tua nō ſolū.viij.ccxxx.ij
Filiam cū fratribus.vi.xviij.i.
Filiā pręteritam.iij.clxx.i.
Filiam teſtamento. vi.xvij.i.
Filię cuius nomine.iij.cxcij.ij
Filiæ diuortiū.v.cccxxxi.ij.
Filiæ dotem in medium. vi. xvi.ij.
Filiæ licet maneat.vi.xvij.ij.
Filiusfamilias.ij.cxxv.i.
Filius paciſcendo.ij.xciiij.ij.
Filiæ pecuniam adimere.v. cccxxxv.ij.
Filius quē habētē. iij.cxciij.ij.
Filij patris teſtamentum. iij. cxcij.ij.
Filio delatam.vi.xv.ij.
Filiū habere ſuū. vi.lxxxvi.i.
Filijs matrem.iij.clxxi.ij.
Filios & filias.viij.ccxxxv.i.
Filios debitoris ei.vij.clxxx-ij.i.
Filiofamilias delata. vi.xlv.i.
Filiusſfami.qui pro patre.viij. ccxix.i.
Fiſci aduocatus pœnā.ij.cc.i.
Fori tui culminis.ij.ciij.ij.
Formam à præfecto.i.lxxij.i.
Fructus prædiorum.v.cccxx-iiij.i.
Frater emancipatus.v.cccxl-vi.ij.
Frater tuus miles.vi.xx.ij.
Frater tuus ſi ſolā.iij.cxciiij.i.
Frater tu9 nō ideo.v.ccclxx.i.
Frater vi rectius.ix.cclxx.ij.
Frater veſter ſicut.viij.ccij.ij.
Fratris tui filijs.ij.xcvij.i.
Fratris vel ſororis. iij. clxxi.i.
Fratris vxorem.v.ccci.ij.
Fratres vel ſorores.iij.clxxi.ij
Fructus poſt perfectū.iiij.cc-lxix.ij.
Frumenti vel hordei.iiij.ccxl-viij.ij.
Fruſtra adhuc ſeruū.ix. ccc.i.
Fruſtra dubitas.iiij.ccxiiij.i.
Fruſtra exiſtimas.v.cccxiij.ij
Fruſtra opinaris. iiij.ccxliij.i.
Fruſtra SC.iiij.ccxxxvij.i.
Fruſtra times adminiſtrare. v.ccclij.ij.
Fruſtra tutores.v.cccliij.i.
Fruſtra veremini.iiij. ccxx.i.
Fucandæ atque.iij.cclxij.i.
Fūdo ſicut inſtructus.vi.lxi.i.
Fundum pignori obligatum. viij.ccvi.i.
Furioſum in ſuis. vi.xxiiij.ij.
Furti actiōe minime. vi.iiij.i.
Fuſtibus cæſum.ij.cxij.i.
Generalis indulgē-tia.ix.ccxcix.ij
Generali defini-tiōe.v.cccxxx-vi.ij.
Generali lege decer. iij.cliiij. ij.
Generali lege proſpectum.v. cccxlix.i.
Generali lege ſancimus ſiue. i.xi.ij.
Generater autem.i.xxv.i.
Generaliter cenſemus quo-

euncꝙ.v.cccvliij.i.
Generaliter de omnibus. iiij. cciij.i.
Generaliter ſancimus om̄es. i.xxxiiij.i.
Generaliter ſancimus om̄es. viij.ccxlix.i.
Generaliter ſancimus,ſiquis. vi.xxxvi.ij.
Generaliter ſancimus.iiij.ccxli.ij.
Generaliter ſancimus quemadmodū.viij.ccxxi.ij.
Generaliter ſancim9 vt ſiqd. iiij.cxliij.ij.
Geſta quę ſunt tranſlata.vij. clvij.i.
Gracchus quem Numius.ix. cclx.ij.
HAbeat vnuſquiſꝙ licētiā.i.ix.i.
Habitātis precario.viij. clxxxvi.ij.
Habitatio mor.iij. clxxxv.ij.
Habito ſemel.iiij. cclxxvij.i.
Hac cōſultiſſima.vi.xxviij.ij
Hac cōſultiſſima.vi.xxiiij.i.
Hac lege decernimus.v.cccxxv.i.
Hac ꝑpetua lege.iij.clxiiij.ij.
Hac edictali.v.cccix.i.
Hac lege ꝑpetua cre.vij.cli.i.
Hac lege ſancim9.iij.clxvij.ij
Hac valitura.i.li.ij.
Hęc q̄ neceſſario.i proce. i. i.
Hæc ſentētia,oēm.vij.cliij.ij.
Hæc ſnia,q̄ bona.vij.cliij.ij.
Hæres inſtituta. vi.xxxviij.i.
Hæres qui poſt aditam.vij. clxxxi.ij.
Hæredi ſcripto ſatis. viij. clxxxiij.ij.
Hęredem fideiuſſoris.viij.ccxxix.ij.
Hęredē mariti.iiij.ccxvij.ij.
Hæredes eorum qui.v.ccclxvi.ij.
Hęredes quoque mulieris.iiij ccxxxix.ij.
Hæredes quos necē.vi.liiij.i.
Hęredes tutorū.v.ccclxvi.i.
Hæredum etiam eos. lxvi.ij.
Hæreditas in teſtamento.vi. liiij.ij.
Hęr̄ditas materterę.iij. clxxix.i.
Hæreditas extraneis. v. cccxxiiij.ij.
Hæreditatis petitionem. iij. cxxix.ij.
Hæreditatem quidem defuncti.vi.xxxviij.i.
Hæreditatis vel le.vi.xxxv.i.
Hæreditatem ei9 quē patrē. viij.clxxxiij.i.
Hæreditatem quidē. vi.lvi.i.
Hęreditatem quidem petentibus.vij.cxxxviij.i.
Hi qui ad ciuilia munera.vij. clxiij.i.
Hi qui in aliena poteſtate ſūt viij,ccxxxi.i.
Hi qui ſanctam.i.xlviij.ij.
Hi quib9 ꝑ fideicō. vij.cviij.i
Hi qui impoſita. iiij.cclxv.ij.

Hi quos inundatio.vij.cxlviij ij.
Hiſdē priuilegijs.ij.ciiij.i.
His qui cōficiēdi.ix.ccxcvi.i.
His qui tempore competēti. vij.clxxvi.i.
His ſolis matribus quæ non, viij.ccxlviij.ij
Hypothecis vel pignoribus. viij.ccvi.i.
Hoc amplius, qui defuncti.vi lxviij.i.
Hoc fructuū nomine.vij.clv. ij.
Hoc qđ placet. ix. cclxxxix. ij.
Honor veteranis.ix. ccxciiij.i
Honorati qui litem.i. lxxxij. ij.
Humanitatis intuitu.vi.xxxix.i.
Humanitatis intuitu. v. cccxli.i.
Humanitatis ac.v.ccclxxi.ij
Humanum eſſe probamus.i. lvij.i.
Humilem vel abiectam. v. ccciij.ij.

IAmdudum à nobis.iij.clxiij.ij.
Iamdudum placuit.i.lv.ij.
Iampridē quidē. ij.cxxxiij.i.
Id quod pauperibus. i. xxiiij. i.
Iam tibi ſcripſi poſſe, viij. ccxxv.ij.
Ignorantia creditoris. ix. cclxxxv.i.
Ignorare non debes.ij.cxxxvi ij.
Ignoti iuris non eſt.vij.clxxx. ij.i.
Ii qui in aliena poteſtate. viij. ccxxxi.i.
Iiſdem priuilegijs.ij.ciiij.i.
Iis qui tempore competenti. vij.clxxvi.i.
Illam iniuriā quæ contra.viij. ccl.ij.
Illam merito.vi.xix.i.
Illam ſubtilem obſeruationē. viij.ccxliij.ij.
Illatæ diſpenſatori.iiij.ccxxvi ij.
Illic vbi res.iij.clxiij.i.
Illud ęquitatis.iij. cxcvi.ij.
Illud inſpiciendum.ij.cxxiiij.i
Illud quod de legatis.vi.lx.ij.
Illud quod ex veteribus.i.xvi i.
Illud requirendum eſt. v.ccclxxviij.i.
Illud ſine ratione. vi. xix.ij.
Illuſtres viros.i.lxxxvij.ij
Illuſtribus pręfectus.v.cccxlviij.ij.
Imperator Iuſtinianꝰ &c.ſeu vt in alijs editionibus incipit, Ex pręcepto huiꝰ almę vrbis. vt vero alij legunt, Summa reipublicæ tuitio. vt quę pręcedūt, vice inſcriptionis ſeu tituli ſint. i.ij.i.
Imperialis beneuolentiæ.v.

ccxcvĳ.ĳ.
Impetrata reſcripta. vĳ.clv.ĳ
Improba poſſeſſio.vĳ. cxxx-v.i.
Improbũ fœnus.ĳ.cxĳ.ĳ.
Improbum quidem & crimi-noſum.ix.cclxxxiiĳ.ĳ.
Impuberem quẽ ad vicẽ.viĳ. ccxxxi.i.
Impũitas delicti.ix.ccxciĳ.ĳ
In actione etiam.iiĳ.ccĳ.ĳ.
In adoptionem patre.viĳ. cc-xxxĳ.i.
In adoptionem quidem. viĳ. ccxxxi.ĳ.
In annalibus.vi.lix.ĳ.
In arenam non damnato.iĳ. clxix.ĳ.
In bonę fidei contractibus. ĳ. xciĳ.(etſi.ciĳ.ipreſſũ ſit).i.
In bonę fidei contractibus.iiĳ ccĳ.i.
In bonę fidei iudiciĳs. iiĳ. cc-xlviĳ.ĳ.
In bonis mortui.vĳ.clxxviĳ.i
In cauſa iudicati.viĳ.cciĳ.ĳ.
In cauſarũ dele.iĳ.cliiĳ.i.
In cauſis criminalibus. ix.ccl-v.i.
In cauſis iãdu.v. cccxxxiiĳ.i.
In ciuilibus cauſis.i.lxxx. i.
In cõmunes ſeruos.vĳ.cxiĳ.i.
In cõmunione.iĳ. cxcv.i.
In coniũctione filiatum. v.cc-xcvĳ.i.
In conſiliariĳs obſeruari.i. lxxxvi.i.
In conſilio quidẽ.ĳ.cxxxĳ.ĳ
In contractibus in quibus.iiĳ-ccxliiĳ.i.
In contractibus qui bonæ.ĳ. cxxxix.ĳ.
In cõtractib9 rei.iiĳ.ccxxx. i.
In copulandis.v.ccxcv.ĳ.
In corrigendis minoribus.ix. cclxx.ĳ.
In criminali negocio.iĳ.clx.i.
In criminibus quidem.ĳ.cxx-ix.ĳ.
In defenſoribus ciuitatum.i. lxxxviĳ.ĳ.
In donationibus inter.vi.lxx-vĳ.ĳ.
In donationib9 quæ actis.viĳ ccxliĳ.i.
In eccleſĳs quæ. i.xx.ĳ.
In extraneos & ſępe. viĳ. cc-xlĳ.ĳ.
In dotibus quas datas.v. ccc-xxvi.ĳ.
In dubium non venit. v.ccc-lix.ĳ.
In emãcipationibus liberorũ. viĳ.ccxxxiiĳ.i.
In emphyteoticariĳs. iiĳ. cc-lxxxvĳ. i.
In eum qui ex naufragio.vi. iiĳ.i.
In ĳs in quibus.ĳ. cxxxvĳ.ĳ
In iudicio tam locati. iiĳ.cc-lxxxv.ĳ.
In ea quæ reip.iiĳ.ccxlv.ĳ.
In executionibus criminum. ix.ccxcĳ.ĳ.
In exercendis litib9. iiĳ.ccc-vĳ.ĳ.

In familiæ erciſcū. iudicio.iij. cxciij.i.
In fuga ſeruū.ix.cclxxv.i.
In fraudem creditorum. vij. cv.i.
In hac ſacratiſſi.vt.cōſcriptę. viij.ccxlij.ij.
In hęredes magiſtratus . v. xxxviij. i.
In imponēda ratione.vi. lxxvi.ij.
In initio vēditiōis.iiij.cclxxiij ij.
In inſulā deporta.ix.ccxcix.ij
In integrum reſtitutione . ij. cxxvij.ij.
In ipſius mariti tui.iij. cxci.i.
In iudicio de liberali.ij.cxxix.i
In legatis & fidei. vi.lxxiij.ij.
In legatis quidem.vi.lxxi.ij.
In legatis vel fideicommiſ.vi. lix.ij.
In litibus quibus.iij.clxiiij.i.
In locum tutoris.v.cccxlvij.ij
In magiſtratus municipales. v.ccclxxx.ij.
In metallum damnatus. ix. ccxcvij.i.
In minorū pſona.ij.cxxxij.i.
In nullis locis aut ciuitatib9. ix.cclxxxiij.i.
In nomie domini noſtri.i.lxxiiij.i.
In noſtræ ſerenitatis.i. lxxi.ij.
In offerendis ꝓuocationibus. vij.clxvij.ij.
In officiales præfectorum. i. lxxxi.i.
In omni ceſſione bonorū.vij. clxxvij.ij.
In omnibus cauſis.ij. cxliij.i.
In pecuniarijs cauſis. ix.cclxxxviij.i.
In pecuniarijs controuerſijs. ij.cxvi.i.
In poſſeſſione fundi. ix. cclxvij. ij.
In poſſeſſionem rei ſeruādæ. vij.clxxix.i.
In poſtulandis.v.ccclx.i.
In poteſtate eius eſt. viij.ccxxiij.i.
In quacūque cauſa reo. ix.cclvi.i.
In quæſtione teſtamenti. ix. ccxxx. ij.
In quibus caſibus.v. cccx.ij.
In redhibitione.vi.ix.i.
In rem actio non.iij. clxij.i.
In rem pupilli. ij.cxxvij.i.
In re mandata.iiij.cclvi.ij.
In rebus dotalibus.v.cccxviij ij.
In reb9 quę priuati. iij.cliij.ij
In ſeruili cōditōe.v. cccxlix.ij
In ſeruorum proprietatis.vij. cxxxviij.i.
In ſynagogam.i. l.i.
In ſucceſſiōe filij.vi.lxxxvij.i.
In ſucceſſione inteſtatæ . vi. xci.i.
In ſucceſſione titulo. vi.lxxxix.ij.
In ſolutū nomine.iiij.ccxvij.i.
In ſumma debiti.viij. cxciij.i.
In teſtamēto militis.vi.xxij.i.

In teſtamento quidẽ.vi.xxi.i.
In teſtamẽto quidem militis. vi.lxxvi.ij.
In teſtamentis ſine.vi.xxx.ij.
In vendẽtis vel emẽtis.iiij.cclx.i.
In vna eadem'que cauſa.ij.cxxxiiij.i.
In vniuerſis litibus. v. cccl.ij.
Incendium ęre. iiij.ccvi.i.
Incerti iuris non.iij.cxciij.i.
Incerti iuris non eſt orta. viij. clxxxij.ij.
Inciuile atque inuſitatum. iij. clxxxij.ij.
Inciuile eſt quod poſtulas.vij. clxxviij.ij.
Inciuilem rem.vi.ij.ij.
Incredibile eſt qđ.ix.ccxciij.i
Indebitas vſuras.iiij. ccxlix.ij
Indebitum ſolutum.iiij.ccviij ij.
Indebito legato.ij.cxxix.ij.
Indecoram obſeruationem. v ccclxix.i.
Indubitati iuris. iiij.ccxlv.ij.
Inductum (id eſt cancellatũ) viij.ccxxv.i.
Indulgẽtia patres.ix. ccxci.ij
Infamię detrimentum.ij.cxi.i
Infantis nomine. vi.xi.ij.
Ingenuam natã.vij. cxviij.ij.
Ingenui naſcuntur.vij.cxix.ij
Ingenuum ſe contẽdẽdo. vij. cxx.i.
Iniquum, & longe. ix.cclij.ij.
Iniuriarum actio tibi. ix. cclxxxv.i.
Iniuriarũ cã nõ.ix. cclxxxv.ij
Iniuriarum ex perſona. ij.cxi. ij.
Inquiſitio veritatis. viij.ccxxiiij .ij.
Inſolitum eſt & graue. ix.cclxxxviij.i.
Inuitus agere.iij.clv.i.
Inſtitoria tibi.iiij. ccxxij.ij.
Inſtrumenta ad ius tuum.iij. cxcix.i.
Inſtrumenta domeſtica. iiij. ccxx.i.
Inſtrumenta prædiorum.vi. lxvi.ij.
Inſtrumentis etiam.iiij. ccxxvij.i.
Inſtrumentorum exempla.i. lxviij.ij.
In adulterij quęſtione. ix. cclxvi.i.
Intelligere debes vincula. viij ccix.i.
Inter alios factam.vij.clxi.i.
Inter alios res geſtas.vij.clx ij
Inter antiquam prudentiã.iij. clxxxvi.ij.
Inter claras ſapientię.i.vi.i.
Inter ęquitatem.i.lvi.i.
Inter filios ac filias.iij. cxcij.i.
Inter omnes duntaxat. iij. cxciij.i.
Inter oẽs minores. v. ccclxxviij.i.
Inter priuatos.iij.clvij.ij.
Inter virum & vxorem rationẽ.viij.ccl.ij.
Intereſt an vſumfructum. iij.

clxxxv. i.
Intereſt multum vtrũ'ne ſpe. viij.ccxxv.i.
Interlocutio.ij.cxij.ij.
Interlocutio p̃ſidis. vij.clix. ij
Interpoſitas metus.ij. xcvij.ij
Interrogari ſeruos.ix.ccxc.i.
Interrogatam & profeſ.vij. cxxiiij.i.
Inteſtata mortua quondam. viij.ccxlix.ij.
Inteſtato defũcto.vi.lxxxv.ij
Inteſtatorum curialium.vi.ciiij.i.
Intra vrbem Romanam. vij clxxxix.ij.
Inuaſor locorũ.viij.clxxxiiij.i
Inuicem debiti.iiij.ccxlvi.ij.
Inuitum cõparare. iiij. cclx.i.
Inuitus procuratione͂.ij.cxv.i
Inuito vel ignorante.iij.cc.i.
Inuito vel ignorãte.viij.ccxxiiij.i.
Inuitos conductores. iiij. cclxxxiij.ij.
Inuſitatam rem.v.ccclxxi.i.
Ipſe diſpice.ij.xc.i.
Ipſe ſignificas.ix.cclxxvij.i.
Ipſis rerum experimentis.vi. lxxxiiij. ij.
Irritã facere.vij.cxxxij.i.
Irritum quidem ꝓpterea.vi. vi.lxxvij.i.
Is apud quem.ij.xc.i.
Is penes quem.iiij.ccliij.i.
Is qui aggreſſore͂.ix. cclxxi.i.
Is qui bona ſecũdũ.vij.cliij.i
Is demum in ſenatuſcon.incidiſſe.ix. ccxcij.i.
Is qui cũ telo.ix.cclxxi.ij.
Is qui liber cõſtitutus. viij.ccxxxvij.i.
Is quidem qui in teſta. vij.cxviij.i.
Is qui rationem.v.ccclxv.ij.
Is qui ſoluendo non.vi.xl.i.
Ita demũ ſuper.ij.cxiiij.(etſi cxx.impreſſum ſit).i.
Ita nobis cordi.ix.cclxiiij. ij.
Item quęcunque cõmunitas. i.xi.i.
Iubemus aduocationem. ij.cvi.i.
Iubemus apud.i.lxxxix.ij.
Iubemus aſſcriptitiorum. i. xxxi.i.
Iubemus atque hortamur.ix. cclxxxi.ij.
Iubemus cura.i.lxxxix.i.
Iubemus cũ ad.i.lxxix.i.
Iubemus eos qbus.v.cccxl.ij.
Iubemus eos tantummodo.i. xxxix.ij.
Iubemus in omnibus litigijs. ij.ci.ij.
Iubemus licere.iiij.ccxxxix.ij
Iubemus licere parẽtibus.viij ccxxxiiij.ij.
Iubemus memini penitus. ix. cclvij.i.
Iubemus ne qs.iiij. cclxxvij.ij
Iubemus nullam naue͂.i.x.ij.
Iubemus nulli poſthac.i.xij.i.
Iubemꝰ oe͂s ep̃las.vij.cxxv.ij
Iubemus oe͂s qui.iiij.ccxxij.ij
Iubemus oĩmodo.vi. xxxij.i.

Iubem⁹ ꝓuĩciarũ.viij.cxcij.i
Iubemus ꝑ tpe.ij.cij.i.
Iubem⁹quoties pr̃.vi.lxxiiij.i
Iubemus ſiqua ſuggeſtio.vij.clxvij.i.
Iubemus vt quicũque. v.cccxxxiiij.i.
Iudæus ſeruum.i.lij.i.
Iudæi cõmuni.i.l.ij.
Iudæi & bonorũ.i. li.ij.
Iudæi qui reatu.i.liij.ij.
Iudæorũ primates.i.li.ij.
Iudæis & cœlicolis.i. l.i.
Iudæos quoſdã.i .l.ij.
Iudicati executio.vij. clx. ij.
Iudex ad certã.vij.cliiij.i.
Iudex q diſceptatiõi.vij.clx.i.
Iudices abſentium qui. viij.clxxxv.ij.
Iudices dominicis.i.xxxviij.ij
Iudices oportet.iij. cxlvij.i.
Iudices qui pro tempore admi.ix.cclxxxij.ij.
Iudices ſiue in hac. iiij.ccxxviij.i.
Iudices tã latina.vij.clij.ij.
Iudicibus non ſolũ.vij. clxv.i.
Iudiciũ vxoris.vi.liij.ij.
Iudicio capto.iij.cxlvi.i.
Iudicia certa.iij. clxxxiij.ij.
Iuliana cuius.v.ccclviij.i.
Ius emphyteoticarium . iiij.cclxxxvij.i.
Ius familiariũ.iij. cc.ij.
Ius poſtliminij filiã. viij .ccxxxvij.i.
Ius ſepulchri.iij.cci.i.
Iuris formulæ.ij.cxliij.i.
Iuris ignorantiam.vi.xij.i.
Iuris manifeſtiſſimi eſt. vij.clix.ij.
Iuris ordinem.iij.clix.ij.
Iure mariti adulterij.ix.cclxi.i.
Iure noſtro eſt poteſtas. viij.ccxviij.ij.
Iuriſiurandi contempta. iiij.ccij.i.
Iuriſiurandi religione.iiij. ccxxiij.i.
Iuſſio qua ſibi.i.l.i.
Iuſtiſſimos & vigilãtiſſimos.i.lxxxi.i.
Iuſtum eſt deſideriũ. ij.xc.ij.
Iuxta edicti noſtri. vij.cxxv.ij.
Iuxta ſanctionem.i.xviij.i.
LAta ſentẽtia quæ ꝑtinet.vij.clxv.i.
Latam ſententiã dicitis.vij.clxxij.ij.
Laudabile,vitæq;.ij.cvij.i.
Legati non ſolũ.i.lxxix.ij.
Legatum à defuncto. iij.cc.i.
Legatum alij.vi.lxiij.i.
Legatum ſeu fideicõ. vi.lxxij.i.
Legatorum ſeu fideicom.vi.lxxiij.i.
Lex quæ tutores. v.cccliiij.ij.
Lex Viſcellia.ix.cclxxvi.i.
Legis Iuliæ de bonis.vij.clxxvij.i.
Legem Anaſtaſij.v.cccxl.ij.

Legem Iuliam Miſcellam.vi. lxiij.ij.
Legem quã dixiſti.ij.xcij.ij.
Legem quã dixiſti.v. cccxxiiij.i.
Legem quã rebus,viij.ccxl.i.
Legem quidem cõductionis. iiij.cclxxxiiij.i.
Lege duodecim tabularum. vi.xcij.i.
Lege Leonis diuinæ. v. cccxxv.ij.
Lege venditionis expor. iiij. cclxxiiij.ij.
Leges & cõſtitutiones.i.lvij.i.
Leges quoq; ipſas.viij.ccxxxix.ij.
Leges ſacratiſſimę.i.lvij.ij.
Leges vt generales.i.lvi.i.
Libellus præfecto.i.lxxij.i.
Liber captus ab hoſtibus.viij ccxxxvij.ij.
Liber nec'ne fuerit. iij.clxxx.i.
Libera,concubinatꝰ.vij.cxxv.i.
Libera matrimonia eſſe.viij. ccxvi.ij.
Libera quidẽ Theodora. vij. clij.i.
Liberã reſiſtendi. iij.clxviij.i.
Liberari fideiuſſores.viij.ccxxiij.i.
Liberi cõcubinas.v.ccxcv.i.
Liberi cõtra tabulas.vi.xiij.i.
Liberi de inofficioſo.iij.clxxij.i.
Liberos à parentibus.iiij. cclxiij.i.
Liberos priuatis. vij.cxxij.ij.
Liberos qui per noſtræ.vi. xviij.ij.
Liberos velut ſeruos.vij.cxxv.ij.
Libertas à debitore. vi.cxv.i.
Libertas teſtamento.vij.ciiij.ij.
Libertati à maioribus.viij.ccxxxi.i.
Libertatẽ ſeruorũ.ix.cclxvi.ij
Liberta eadem'q;.v. ccci.i.
Libertę quę volũtate.vi.x.i.
Libertæ tuę ducẽdo.vi.viij.i.
Libertum qui patronam. v. ccxcv.i.
Libertum tuũ &c. v.ccclx.i.
Liberti libertæq;.vi.viij.ij.
Liberti non modo.vi.xi.i.
Libertorum aduerſus. iiij.ccxxiij.i.
Libertos à tutela.v.ccclxix.ij
Libertos exẽplo.viij.ccxxx.ij
Libertos ſiue libertas. vi.x.ij.
Libertina matre.vij.cxix.ij.
Libertinę conditionis.vi.xi.i.
Libertinę cõditionis.vij.cxxix.i.
Libertinũ qui filio.v.ccciij.ij.
Liberũ eſt filiæ.v.cccxxxi.i.
Liberum fuit anteq̃. viij. ccxix.ij.
Liberum ſciens cõditionem. ix.cclxxv.ij.
Liceat omnibus iudicibus.i. lxxxvi. i.

Licet accepta pecunia. vij.cxxv.i.
Licet adieris p̄ris.vi.lxxviij.i.
Licet aduerſ9 hęredes.v.ccclxvi.i.
Licet ante tempus.iiij.ccxi.ij.
Licet antiquis legibus.vi.xxiij.i.
Licet certis ānuis. iiij.cclxxxiiij.i.
Licet dos iure.v.cccxviij.i.
Licet dotale māci.vij.cxv.i.
Licet epiſtolæ.viij. ccxiiij.i.
Licet ex cauſa fideicom. vi. xiij.ij.
Licet ex tabulis quas. ix.cclxxvi.ij.
Licet ijſdem pignoribus.viij. cxcix.ij.
Licet incontinenti.vi.xlv.ij.
Licet ī delictis ętate.ij. cxxx. i.
Licet in principio.ij. cxvi.i.
Licet inter priuatos. ij. xciij. (etſi.ciij. impreſſum ſit) ij.
Licet iudice accep.iij.cxlvi.i.
Licet liberi matrib9. vi.lxxxvij.i.
Licet neq̃ nr̄a.v.cccxxxvij.ij
Licet orationis. v.ccclxx.ij.
Licet pacto diuiſiōis.iij. cxciij.ij.
Licet poſſeſſio nudo . vij . cxxxiiij.ij.
Licet poſtq̄.i. lxix.i.
Licet quidam ægyptiorum. v.ccccij.ij.
Licet repudij.v.cccxxxij.i.
Licet retro.iiij.cclxxxvi.i.
Licet ſeruilis.i.lxvij.ij.
Licet ſeruitutis tempore.iiij. ccxvi.i.
Licet tutorem habēti. v.ccclij.i.
Licet tutorum conuentione. v.ccclxv.i.
Licet vnde vi.viij.ccxij.i.
Liquet igitur, Imp̄ator &c. i.viij.i.
Litem te redemiſſe.ij.cxv.i.
Lite ordinata.vij.cxxiij.i.
Lite pendente actiones.viij. ccxiij.i.
Litigantibus in ampliſſimo. vij.cxlix.i.
Litigator victus.vij.clv.ij.
Litigatoribus copia eſt. vij. clxiiij.i.
Locum quidem religioſum. iij.cci.i.
Longe diuerſam.vij.cxxx.ij.
Longi temporis poſſeſſione. vij.cxxxvi.ij.
Longi temporis pręſcriptio. vij.cxxxvi.i.
Luminib9 captū.v.cccxlix.i.
Luminib9 captum.v.ccclxxij.ij.
Macedoniani ſena. iiij.ccxxxvi.ij.
Męniania q̄ græco . viij . clxxxviij.i.
Magiſteriæ poteſtati.iij.clx.i.
Magiſtratus,conficiendorū.i. lxxxix.ij.

317

Magiſtrat9 eius.v.cccxlviij.i.
Maior an.xxv.viij.cxciij.ij.
Maiorem ſeueritatem.ix. cclxxvi.ij.
Maioribus etiã.iij.cxcv.ij.
Magnam legum veterũ.viij. ccxv.i.
Mala fide morato.vij.cxxx.i.
Mala fide poſſidẽs. iiij.ccxi.ij
Male agitur cũ dominis.vij. cxlij.ij.
Mancipia diuerſis.vi.l.ij.
Mancipia patris.iiij.cclxxij.i.
Mancipia quorũ.iiij.cclxx.i.
Mancipia tua ſi ab eis.vij. c-xxxi.ij.
Mandatum re integra.iiij.cc-lvi.i.
Mãdati actio perſonalis.viij. ccxix.ij.
Manichęos vel.i.xliij.i.
Manifeſti & indubitati. viij. ccix.i.
Manifeſti iuris eſt tam alio. viij.ccxxiij.ij.
Manifeſtiſſimi quidẽ. vi.vi.i.
Manumiſſiõis cauſa.vi.vij.ij.
Maritus citra mandatum.ij. cxv.ij.
Maritus & vxor.vi.xv.i.
Maritus etſi reb9.v.cccxlix.i.
Marit9 manumiſſiõis.v. ccc-xxx.i.
Mariti qui fũdum.v.cccxxx-vij.i.
Mater inter eas perſonas.ix. ccxciij.i.
Mater quę defuncto.vi.lxxx-vij.ij.
Mater teſtamẽto.v. cccxlv.i.
Matręs naturalibus.v. cccxl-viij.i.
Mater pupillę.v.ccciij.i.
Mater tua ab eo.vi.vij.ij.
Mater tua vel maritus. iij. c-lxxxi.ij.
Mathematicos,ſi nõ.i.xxxix. i.
Matris pietas.v.cccxlvij.ij.
Matri inteſtatæ defunctæ.vi. lxxxix.i.
Matre vel legitimis. v. ccc-xxxviij.ij.
Matrem tuam conſecutam. iiij.ccxxi.ij.
Matres quę amiſſis.v.cccl.ij.
Matres quę puberes.vi.lxxx-vij.i.
Matrimoniũ quidem.v. ccc-xxxi.i.
Maximum vitiũ.vi.xlij.ij.
Meminerint cũcti.viij.clxxx-iiij.i.
Meminimus antea.vi. xciij.i.
Meminiſſe oportebit ſiquid. ix.cclix.ij.
Męniana q̃ gręco.viij. clxxx-viij.i.
Mercalem te habuiſſe. iiij.cc-xi.i.
Mercatores tam imperio.iiij. cclxxx.ij.
Metalli ſupplicium. ix. ccxc-iiij.ij.
Metum nõ iacta.ij.cxxij.ij.
Moueor ꝙ te.iiij.cclxxiiij.ij.

Militiæ armatę.v.cccxlix.ij.
Miles ſi caſtrenſium.vi. xx.ij.
Militis voluntatem.iij.cc.ij.
Militē nec pro patre.ij. cxiij.
ij.
Milites de locis.i.lxxvij.ij.
Milites in expeditione.vi.xx-
ij.ij.
Milites neq; tormentis.ix.cc-
lxxxix.i.
Milites noſtros. iiij. cclxxxv.
ij.
Mimę & quę.i.xxxvij.ij.
Minime fas eſt. vij.clxiij.ij.
Minor annis lege.vij.cviij.i.
Minorē pecunia.iiij.ccxlij.i.
Minores.xxv.an.ij.cxxxi.ij.
Minorum poſſeſſionis.v.ccc-
lxxvi.ij.
Minoribus annis. xxv.ij.cxx-
vi.i.
Minoribus ętate.v.ccxcij.i.
Minoribus in ijs.ij.cxxv.i.
Minoribus in integrū.ij.cxx-
iiij.ij.
Minoribus quinq; &.vi.liiij.
ij.
Minoribꝰ.xxv.an.ij.cxxxi.ij.
Minus ex tutelæ.ij.cxxvi.ij.
Minꝰ inſtructꝰ.vij.cxxxiiij.i.
Moderatores prouinciarū. i.
lxxxi.ij.
Momentaneæ poſſeſſionis.
iij.clv.i.
Momentarię poſſeſſionis.viij
clxxxiiij.ij.
Monumēta quidem.vi.lix.i.
Monumentorum inſcriptio-
nes.iij.cc.ij.
Morę litis, cauſam.iij. clxxx-
iiij.i.
Mortis caſus.iiij.cclxvij.ij.
Mortuorū reliquias.iij.cci.i.
Mulcta, damnū.i.lxxxvij.ij.
Mulctarum ſeuera.i.lxxxvij.
ij.
Mulier ī minore.v.cccxviij.i.
Mulier iuris ſui.v.cclxxxix.i.
Mulier licet ſpecialiter. viij.
ccvij.i.
Mulierē cōtra.iiij.ccxxxix.i.
Mulierem quā ita.iiij. cclxx-
v.i.
Mulierem quidem q̄ nec.viij.
ccxxxi.ij.
Mulieribus quæ alienam.iiij.
ccxxxvij.i.
Multi magicis artibus. ix.cc-
lxxij.ij.
Multis rationibus natalibus.
vij.cxxiij.i.
Multum intereſt ſi.v.ccxc.i.
Multum intereſt vtrum cohę
redes.iiij.cclxxij.ij.
Multū intereſt vtrum'ne vxo
re.iiij.cclxx.ij.
Multum intereſt vtrum quis
vi.ix.i.
Mutuę pecunię.iiij.ccvi.ij.
NAtales antiquos.
vi.xi.i.
Naturalibus libe
ris prouidētes.
v.cccxlvi.i.
Ne cauſas quę in noſtrā.vij.
clxiiij.i.

Ne codicillos quidē. vi.lvi.ij.
Ne contra iuris.iiij.ccxv.i.
Ne quis Chriſtianam.i.l.i.
Ne diu appitorū.ix.ccxcv.ij.
Ne frumentum. iiij.cclxij.i.
Ne in arbitris,cum.ij.cxl.ij.
Ne lucrū quidē. v.ccclxxiiij.ij
Ne magiſtratuum . v.cccl.ij.
Ne paſſim liceat.i.lxvij.ij.
Ne quidā putarēt.vi.xxij.ij.
Ne qs ex corpe toga.ij.ciij.ij.
Ne quis iudicum.i.lxxxi.ij.
Ne quis mortalium.i.lij.ij.
Ne quis pro coerctiōe.ix.ccxcv.ij.
Ne quis ſine ſacrilegij. ix. cclxxxij.ij.
Ne quis vela regia.ij.cxvij.ij.
Ne cui liceat.iiij.cclxxxvi.i.
Ne ſplēdidiſſimę vrbes. viij. cxc,i.
Nec ambigi oportet . viij.ccxl.i.
Nec apud peregrinos. vi. xxxiiij.ij.
Nec auus neptem ſuam. viij. ccxxxiiij.i.
Nec bona fide poſſeſſionem vij.cxxxvij.i.
Nec cęterorum liberti.ij.cij.i
Nec creditoris creditori. viij. ccxxij.ij.
Nec creditores.iiij.ccxxxij.i.
Nec damnoſa.i.lxviij.i.
Nec de ſtatu.iij.clvij.ij.
Nec emācipati poſt.vi.xviij.i
Nec emere.vi.xlvi.i.
Nec ex vera venditione. vij. cxxxv.i.
Nec exemplum editiōis. ix. cclxxviij.ij.
Nec fideicommiſſariam. vij. cxvij.ij.
Nec filius,nec quiſquam.iiij. ccij.ij.
Nec filium negarę cuiquam. viij.ccxxxi.i.
Nec filium quidem fa.v.ccxcvi.i.
Nec fratris ſui mortis. viij. ccl,i.
Nec honore.i.xix.ij.
Nec ignorās nec inuitus.viij. ccxl.ij.
Nec imperiale reſpōſum.viij clxxxvi.i.
Nec in ſimili negocio.vij.clix ij.
Nec intentio creditorum.ij. xcviij.ij.
Nec inter eas quidē.v.cccxxvij.ij.
Mec maritus licet.v.cccxxxv. ij.
Nec mulierem per maritum. vi.ciiij.i.
Nec nos pręterijt.viij.ccxxxv.ij.
Nec omiſſa ꝓfeſſio. vij. cxxiiij.i.
Nec patronę tuę.vi.x.ij.
Nec patronis pro operis.vi. viij.i.
Nec petentem dominiū.vij. cxxxvi.ij.
Nec ſenatorū quidem. v.ccc-

lxx.i.
Nec ſi maior.ij.cxxvi.ij.
Nec ſi maior ã.xxv.viij.cxc-vij.i.
Nec ſi mors teſtatoris. ix.cc-lxxxviij.ij.
Nec ſi volens.vij.cxxij.i.
Nec vim ſtipulationis obtine re.vij.clix.ij.
Nefandiſſimũ ſcel9. v.cccv.i.
Neganda eſt accuſatis.ix. cc-lij.ij.
Negantes debito.iiij. ccxiij.i.
Negociandi cauſa.viij.clxxx-vij.i.
Negociatores ſi.iiij. cclxxx.i.
Negociatores ſiqd.i.xxxvij.i
Negocium gerentes alienum ij.cxxi.i.
Negocijs geſtis,nõ.ij. cxxi.i.
Nemo Agẽtium.i.lxxviij.ij.
Nẽo alienigenis. iij.cclxij.ij.
Nemo ambigit poſſeſſionis. vij.cxxxv.i.
Nemo,apoſtolorũ.i.ix.ij.
Nemo arbitretur in poſterũ. vij.clxx.ij.
Nemo clericus.i.v.ij.
Nẽo de domeſticis.i.lxxxv.ij
Nemo de ijs qui in virorũ.i. lxxxij.ij.
Nemo ea quæ ſæpi9.i.liij.ij.
Nemo ex ijs qui aduocati.i. lxxxvi.i.
Nemo ex lege.vi.xxv.ij.
Nemo ex viris.i.lxxxiij.ij.
Nemo excepta Menandri.ij. cix.ij.
Nemo exterus.i.l.ij.
Nemo haruſpicẽ.ix.cclxxij.i.
Nemo humanum.iij.cci.i.
Nemo in puincijs.i.lxxxv.ij.
Nemo Iudęorũ.i.l.i.
Nemo iudex ali.i.lxxxiij.i.
Nemo iudex vel arbiter.vij. clij.ij.
Nemo iudicũ in id.viij.cxc.ij
Nemo martyres.i.ix.ij.
Nemo neq; fra.v.cccxlvij.i.
Nemo ob id.ij.cxi.ij.
Nemo poſt depoſitũ.iij.clx-iij.i.
Nemo poſthac à nobis. viij. ccl.ij.
Nemo poſt litem.iij.clx.i.
Nemo probibetur rem.iiij. cclxxxiij.i.
Nemo res ad te. iiij.cclxxij.i.
Nemo vel in foro.i. xxxix.ij.
Nemo vel in foro.ij.ciij.i.
Nemo venerandi.i.liij.i.
Nemini colũnas. viij. clxxx-vij.ij.
Nemini iudicum liceat.viij. cxci.ij.
Nemini liceat contrahere.v. ccxcvi.ij.
Nemini licentia. v. cccxxx-viij.i.
Nemini licere.i.xli.i.
Nemini licere ſancim9 ali.ij. cv.i.
Neminem ab angarijs. i.x.ij.
Neminẽ in iudicio. ix.cclv.ij.
Neminem qui ſub.v.ccci.i.
Neminẽ ſequitur.ij.cxi.ij.

Nepotes ex diuerſis.vi.lxxxv.ij.
Nepotibus aui.vi.xliij.i.
Nepotibus f̃ris.v. cccxlviij.i.
Neptem defuncti.iij. clxix.i.
Neque à præſide.v.cccxlix.ij
Neqꝫ à tutela.v.ccclxix.ij.
Neque ab initio.v.ccxcvi.i.
Neque actiões. v.ccclxviij.i.
Neqꝫ ad exhibẽdum.iij. cxcix.i.
Neqꝫ commiſſum quod.iij. cclxxviij.i.
Neque ex eius filij.iij.ccxv.i.
Neque filia amiſſa.v.ccclxxij.ij.
Neqꝫ fructuariũ.iij.clxxxv.i.
Neque furti, neque vi.ij.cxi.i
Neqꝫ libertis nouercę. vi.x.ij.
Neque mater pro filia.v.cccxvi.i.
Neque mutui neque commodati.vij.cxxxix.i.
Neque natales tui.iij.ccxx.ij
Neque pacto, neque.ij.xcv. (etſi.cv. impreſſum ſit) .ij.
Neque per epiſtolã. v.cccxlvi.i.
Neque per ſe hęrdes.vi.xxxiij.ij.
Neque profeſſio. vi.xxvi.i.
Neqꝫ reip.cã.ij.cxxxvi.ij.
Neque ſcriptura.iij. ccxlvi.i.
Neqꝫ ſine nuptijs. vi.ccxcvi.i
Neque ſuã neqꝫ prę.vij.clv.i.
Neque tutoris.v.ccclxviij.i.
Neque tutoris neque curatoris.viij.ccxiij.ij.
Neque tutores neqꝫ. ij.cxiij. (etſi cxx.impreſſum ſit).i.
Nexũ non facit. viij.cxcvij.i.
Nihil arbitramur.ij.cxv.ij.
Nihil ciuitati Romanæ.vi. ciij.i.
Nihil intereſt vtrũ creditori. viij.ccxxiij.i.
Nihil ꝑ hærede.vij.cxxxiij.i.
Nihil prohibet altero.iij.cclxxi.i.
Nihil ſibi deflectẽs. ix.ccxc.i.
Nimia credulitate.iij.ccxij.i
Nimis graue eſt.iij.ccxxiij.i.
Nimis propere iudex.vij.clvij.i.
Niſi eã pecuniam. v.cccliij.i.
Nobiliores natalibus. iij.cclxxx.ij.
Nolumus cõuelli. vi.xxviij.ij
Nomen quoqꝫ debitoris.viij. cxcvij.ij.
Nominis venditio.iij.cclxi.i.
Nomina paternorũ. v.ccclxiij.i.
Nominibꝰ in dotẽ.iij.ccxij.i.
Nominatiões libellis. vij.clxv.ij.
Noiatori pignori. viij.cxciij. ij.
Non abs re eſt queadmodũ. viij.clxxxv.i.
Non abſtulit.viij.ccxxij.i.
Non aduerſus te.iij.ccvi.ij.
Non animaduertimꝰ. ij.clxvi.ij.
Non codicillum.vi.xxvij.i.
Nõ cõuenit dubitari.ij.clxx-

viij.ij.
Non dãnatos quidẽ. ij.cxij.ij.
Non deféſę mortis.iij.clxvi.ij
Nõ dubitandum eſt.ij.cxi.ij.
Non dubitatur & ſi ſpecialiter.viij.ccxxvi.ij.
Non dubium.i.lvi.ij.
Non dubiũ nec incertum.vi. xxvij.ij.
Non eo minus.ij. cxiiij. (etſi cxx.impreſſum ſit).i.
Nõ epiſtolis.iiij.ccxx.ij.
Nõ eſt ambiguum.iij.cxci.ij.
Non eſt ambigui iuris.v.ccclxvij.ij.
Nõ eſt dubium denegari. vi. lviij.i.
Non eſt dubium ſi priuſquã. vi.xlvi.i.
Non eſt ignotum ꝙ.vi.x.ij.
Non eſt ignotum tutores.v. cccliij.i.
Non eſt incerti iuris.ij.cxlij.ij
Non eſt incognitum id tẽporis.vij.cxxxviij.ij.
Nõ eſt interdictũ.iiij.cccliij.i.
Non eſt nouũ.ij.xc.ij.
Non eſt probabilis. iiij. cclxiiij.i.
Non eſt vobis neceſſaria. v. ccclxxvi.i.
Non exceptionibus actores. viij.ccxij.ij.
Non ex eo quod duplum.viij ccxxix.ij.
Nõ hoc,an tenuerit.vi.xliij.ij
Non idcirco minus.i.lxvij.i.
Non idcirco minus.iiij.ccxxvij.i.
Non idcirco minus.iiij.cclx.i.
Nõ idcirco minus.iiij.cclxiij ij.
Nõ idcirco minus is cui.i.lxix. ij.
Non idcirco minus iure. vi. xxvi.ij.
Non idcirco minus quòd ab. vi.lvi.ij.
Non idciro minus quòd pupilli.vij.cxxv.i.
Nõ idcirco minꝰ.vij.cxxv.ij.
Non ideo diuiſio.iij.cxcij.i.
Non ideo minus crimine.ix. ccliij.ij.
Non ideo minus in libertã.vij cxxij.i.
Nõ ideo minꝰ vxor. vi.xxxiiij.i.
Non ignorat competens.ix. cclij.i.
Nõ ignorat is cuiꝰ.vij.clvi.i.
Non ignorabit iudex.iij.cxcix.i.
Non intereſt à q̃ vis.ij.cxxij.i
Nõ iuſtã te gerere.vi.lxxiiij.i
Non minorem authoritatem ij.xcviij.ij.
Non modus prædiorum.iij. clxxxix.i.
Non moriturum pręſtari.viij ccxiiij.ij.
Nõ mutatur ſerui.vij.cxxij.ij
Nõ nudo cõſenſu.viij.ccxxxiiij.i.
Non nudis aſſeuerationibus iiij.ccxxi.i.

Non omni titulo.v.ccclıiij.i.
Non omnimodo ſuccedunt. viij.ccij.i.
Nõ omniũ tutorũ.v.ccclix.ij.
Non oportet vt indignis.vi. liiij.ij.
Non parũ aſſeſſoribꝰ.i.lxxxvi.i.
Non plures quàm.i.ix.ij.
Nõ poſſunt obeſſe.ij.cxxiij.i.
Non prius ad eos.iiij.ccxvij.i
Non prius quenquã ſynceritas.ix.ccxciij.ij.
Nõ pro numero.vi.lxxxix.i.
Nõ ꝓhibẽtur milites.ix.ccli.ij
Non quidem fuit.iij.clix.ij.
Non quidem temere.iiij. cclxxx.i.
Non recte procuratores.viij. ccxviij.i.
Non ſemper compelleris.vij cxlix.i.
Non ſeruũ quẽ.iij.clxxxiij.ij.
Non ſine ratione.vi.xcviij.ij.
Non ſolent noua.iiij.cclxxx.i
Non ſolum barbaris aurũ.iiij cclxxx.ij.
Non ſolum per venditionem v.ccclxxvi.ij.
Nõ ſolũ verba legis.ix.cclx.ij
Non tm̃ duorum.vi.lix.ij.
Non valet procuratoris.ix. cclxxiiij.ij.
Non videtur circunſcriptus. ij.cxxv.i.
Non videtur nobis rationem vij.cli.ij.
Non vnde originẽ. iiij.ccv.ij.
Noſtrã prouiſionẽ.vi.xxxij.ij
Noſtris & parentum noſtrorum.ix.ccxciij.ij.
Notũ ẽ à fiſco.vij.ccxxxix.ij.
Nouatiõe legitime perfecta. viij.ccxviij.ij.
Nouationum nocẽtia.viij.ccxxij.ij.
Nouerint iudices cuilibet.ix. ccxci.ij.
Nouũ qđ poſtulas.vij.clxi.ij.
Nuda pollicita.viij.ccxiiij.i.
Nulla lege ꝓhibitũ.v.cccxv.i
Nulla niſi emẽſis.i.xx.i.
Nulla dubitatio eſt. ij.cxvi.i.
Nulla res ꝓhi.iiij.ccxxxiij.ij.
Nulla tibi aduerſus credi.viij ccxxiij.i.
Nullã exiſtimationis.ij.cxij.i.
Nullꝰ hẹreticis mini.i.v.ij.
Nullus haruſpex.ix.cclxxij.i.
Nullꝰ in carcerem. ix.cclv.ij.
Nullus iudicum ad prouinciã i.lxxxv.ij.
Nullꝰ oĩno cui in.ix.cclviij.ij.
Nullꝰ oĩno principatum. ix. cclxxxi.i.
Nullus prouinciæ.i.lxxxi.ij.
Nullus tãquam iudẹus. i.li.i.
Nulli defenſorũ .i.lxxxix.ij.
Nulli hæreticorum.i. xlviij.i.
Nulli iudicum.i.lxxxij.i.
Nulli iudicum liceat exceptis ix. ccxcvi.ij.
Nulli licere decerni. i.xxvi.ij.
Nulli officialium à ſententia. vij.clxxiiij.i.
Nulli,patriæ ſuæ.i.lxxxij.i.

Nulli prorſus audientia.iij. cxlvij.ij.
Nulli proſus non.ij.cxliij.i.
Nulli qui ſtatuẽdi. vij.cliij.ij.
Nullũ ex officio. iij.clxvij.ij.
Nullum Palatinis.i.lxxxi.ij.
Nullum penitꝰ. iiij.ccxxiiij.i.
Nullo iuſto titu.iij.clxxxiiij.i.
Nũquam omnino.i.lxxxij.ij.
Nuper legem conſcripſimus. v.cccxliij.ij.
Nutritoribꝰ, hoc nomine.vi. xcv.i.

OB ęs alienũ tantũ v.ccclxxvij.ij.
Ob cauſam ꝓprij iiij.ccxij.i.
Ob cõmiſſa adulteria.ix.cclxiij.ij.
Ob debitum viri.ix.cclxvij.i.
Ob ęs alienum.iiij.ccxiij.i.
Ob maritorum.iiij . ccxiij.ij.
Ob negociũ alienũ . ij.cxx.ij.
Ob reſtituenda.iiij.ccxi.i.
Ob tutorem non idoneum.v. ccclxij.i.
Obligata pignoris.viij.ccij.ij
Obligatis pigno. viij.ccvij.ij.
Obnoxios criminum.iij.cci.i.
Obſeruare curabis ne qs.vij. clxxiiij.i.
Obſignatione totius. viij.ccxxiij.ij.
Obtẽtu expila.ix.cclxxxiiij.i.
Odioſas contrahentium.iij.clvi.ij.
Officia & conditiones. i.lxxviij.i.
Officiales rationales.i.xviij.ij
Officio nec minus.ij.cxix.i.
Officiũ Helleſponti.i.lxxix.ij
Oleo quidem.iiij.ccl.ij.
Omiſſis quoque pignoribus, viij.ccxix.ij.
Omne verbum ſignificãs.vi, lxix.i.
Omnem ambiguitatis.vi.xcvij.i.
Omnem honorẽ ſaluum . vij. clxxiij.ij.
Oẽm iquietudinẽ. i.lxxxiij.i.
Omnem matri. vi.lxxxvij.ij.
Omnes adoleſcẽtes.ij . cxxxiiij.i.
Oẽs cognitores. ix.cclxxxi.ij.
Omnes cuiuſcunque. i . lxx.i.
Omnes dies iubemus . iij.clviij.ij.
Omnes iudices vrbanęque.iij. clviij.i.
Omnes minoris.i.lxxviij.i.
Omnes nocendi quibuſlibet, vij.cxliij. i.
Omnes omnino.vi.xxv.ij.
Omnes omnino.iij.clxvi.i.
Omnes p ꝓuincias.i.lxxxij.i.
Omnes pro ijs agris. iiij.cclxvij.i.
Omnes prouinciarum rectores.viij.cxc.i.
Omnes qui quaſcunque.vij. cxl.i.
Oẽs qui vbicunque.i.xxvij.ij.
Omnes quibus vel cura. viij. clxxxix.ij.
Omnes quos damnatiõis.ix.

ccxcvi.i.
Omnes ſtipulationes etiam. viij.ccxiiij.ij.
Omnes tutores.v.ccclxiiij.ij.
Omnes vetitę.i.xlij.ij.
Omni innouatione.i.x.i.
Omnimodo teſtatorum. iij. clxxij.ij.
Omnia loca quæ.i.lij.ij.
Om̄ia corporatorū. i.lxxvij.i
Omnia priuilegia.i. xxxi.i.
Omnia tributa.i.lxxx.i.
Omniū rerū ac perſonarū.iiij cclxxviij.ij.
Omnium teſtamētorum. vi. xxviij.i.
Omnib9 in re propria.iiij. ccxxiij.ij.
Oībus militib9.iiij.cclxxviij.i
Oībus iudicibus licentiam.iij. cliij.i.
Omnibus per ciuitates.ix.cclxviij.ij.
Om̄ibus tam viris.i.lxxxvij.i
Opinione falſa.vij.cxxxiij.i.
Opprimendorum deſertorū. iij.clxviij.i.
Optimam quæſtionem.viij. ccxv.ij.
Orationis diui.v.ccclxxiij.i.
Ordinarij iuris ē. iij.clxxxiij.i
Ordo rei geſtę.vij.clvij.i.
PActū curatoris. ij xciiij.i.
Pactum dotale.v cccxxiij.ij.
Pactum dotali.vi xvi.i.
Pactum quod bona. ij. xciij. (etſi.ciij.impreſſum ſit)ij.
Pactū qđ dotali.ij. xciij.(etſi ciij.impreſſum ſit).i.
Pactū vulgare.iiij. ccxxxi.i.
Pacto ſucceſſorum.ij. xciiij.ij
Pacta nouiſſima.ij.xcij.ij.
Pacta quę cōtra.ij.xcij.i.
Parabolani qui &c.i.xxij.i.
Parētes & liberi.iiij.ccxxiij.i.
Parentes natales.vij. cxxiiij.i.
Parentum neceſſitatibus. v. cccxxxvij.ij
Parētibus arbitriū.iij.clxix.ij.
Partus pignoratę.viij. cciiij.i.
Partū ancillę.iij.clxxxij.i.
Pater p̄ filia dotē.v.cccxxv.i.
Pater ſi omne.iij.clxxvij.i.
Pater tuus aduerſus eum.ix. cclxxiiij.ij.
Pater tuus ſi ex.vi.xxxiij. ij.
Pr̄ tu9 ſi maior.v. ccclxxiij.i.
Pater veſter tutor. v.ccclxvi.i.
Patris noīe.iiij.ccxv.i.
Patrem qui filiam.v.ccxcvi.ij
Patronus liberti.vi.xiij.ij.
Patroni tui filij.v.cccxlvij.ij.
Patruo ac materterę. vi.xci.i.
Pecunia quam creditor. vij. clxxxi.ij.
Pecunia quā te.iiij. ccix.i.
Pecuniam à te datam. iiij.ccx.i.
Pecuniam quam tibi. iiij. ccxvij.i.
Pecunię indebitę.iiij.ccviij.i.
Pendēte appellatiōe. vi.xiij.i.

Penes illum vectigalia.iiij.cc-lxxviij.ij.
Per agrum quidem.iij.clxxx-ix.i.
Per Aquilianā ſtipulationē. viij.ccxxvi.i.
Per diuerſas interpellationes. iiij.cclvi.ij.
Per hanc iubemus ſanc.vi. lxxxiij.i.
Per hanc legem decernimus. ij.cix.i.
Per hanc diuinam ſanctionē. vij.clxx.ij.
Per liberam perſonam. vij.c-xxxiiij.i.
Per om̄es regiones.i.lxxxix.i.
Per Orientem.i.lxxvij.ij.
Per procuratorem vtilitatis. vij.cxxxv.i.
Per ꝓuincias Meſopotamiā. viij.clxxxviij.i.
Per retentionem pignoris.iiij ccxlvij.ij.
Per tutorē pupillo.v. ccclviij. ij.
Pecuniæ ſolutæ profeſſio.viij ccxxiiij.i.
Peremptorias exceptiōes. vij clv.ij.
Perfecta donatio cōditiones. viij.ccxlvij.ij.
Perfectam emptionem .iiij. cclxv.ij.
Pergit audacia. ix,ccxciij.ij.
Periniquū.iij.clx.i.
Permutationē re ipſa.iiij.cc-lxxxi.ij.
Perſecutionem.ij.cxxi.ij.
Perſecutione pignoris. viij.c-xciiij.ij.
Petēdę in integrū.ij.cxxxix.i.
Petens ex ſtipulatione. ij. xciiij.ij.
Petitionem virorum.ij. cv.ij.
Petitiones virorum.ij.cviij.i.
Pietatis fungeris.v. ccclx.i.
Pignus in bonis.iiij.ccxxxi.ij.
Pignus intercidit.viij.ccv.ij.
Pignoris cauſa.iiij.ccxxxij.i.
Pignoris vel hypothecæ. viij. cxciiij.i.
Pignorum gratia aliquid.viij cxcviij.i.
Pignorib9 datis à reo. viij.cc-xx. ij.
Pignoribus quidem. iiij.ccl.i.
Placet nobis,pręſides.iij.cliij. ij.
Placet noſtrę clementiæ.i.xxi ij.
Placet,ratiōabilis cōſilij.i.ix. ij.
Placet vt iudicibus .iij.cliij.ij.
Placuit eos qui naſcuntur.vij cxxv.ij.
Placuit in omnibus. i.lij.i.
Placuit in om̄ibus.iij.cxlvij.i.
Placuit,quoties.iij. cliij.ij.
Plagiarij qui viuentium.ix. ccLxxv.ij.
Plagij criminis. ix. cclxxv.ij.
Plagij criminis.ibidem.
Plus eſt hominem.ix.cclxxij. i.
Plures apochis.iiij. ccxxviij.ij.

Plurimi immunitates. viiij.c lxxxix.i.
Pœnã ſua dictam.ix. ccxcv.i.
Polla quidem liberam.vi. liiij i.
Pollicitatiõe à fratre.v. ccxc.i
Portionem quidem tuam.iiij. cclxxij.ij.
Portionem propriam rebus. viij.ccxl.ij.
Poſſeſſionẽ quam in vos.viij. ccxlviij.i.
Poſſeſſiones quas.iiij.ccxix.ij
Poſſeſſiones ruſticę.v.ccclxx ix.i.
Poſſeſſionum diuiſiones. iij. cxcvi.i.
Poſthumo nato.vi.xiij.i.
Poſthumo pterito.vi. xvij.ij.
Poſt aditam hæreditatem. vi xxxviij.ij.
Poſt certi tpis.vij.cxxv.i.
Poſt deciſionẽ.vi.iiij.i.
Poſt diui Marci.ix.cclx.i.
Poſt duos fiſci.ij.cvi.i.
Poſt litis cõteſta.iiij.ccxviij.i.
Poſt mortem ſuam roga.vi. lxv.i.
Poſt perfectam.iiij. cclxvij.i.
Poſt perfectamq; vẽditionem. iiij.cclxix.ij.
Poſtquam eo decurſum.iiij. cclxi.ij.
Poſtq̃ in integrum.ij.cxxv.ij.
Poſtquam liti de pędio. ij. xcij.i.
Poſt ſententiam quæ finibus. vij.clij.i.
Poſt ſolutionẽ à ſe factam.iiij cclvi.i.
Poſt venditionẽ hæreditatis. ij.xci.(etſi.ci. ipreſſũ ſit).i.
Poſtulata i itegrũ.ij.cxxxvi.i.
Potes authoribus. ij.cx.i.
Poteſt de falſo.i.lxxxi.i.
Potioris gradus.i.lxxxi.i.
Potuit pupillus.vi.xlv.i.
Potuit quidẽ.v.ccclij.i.
Prębemus licẽtiam vt ſiue.ix. cclxxix.i.
Precib9 quidem tuis.iij. clxx vij.ij.
Precibus tuis manifeſtius. vi. xxxviij.ij.
Precij cauſa non. iij. cclxiiij. ij.
Precij rerum diſtractarũ .iiij. cclvi.i.
Pręcipimus ex appellationi bus.vij.clxvi.i.
Pręcipimus neq̃.i.lxxxij.ij.
Pędia obligata.vi. lxiiij.ij.
Pędia ruſtica. v. ccclxxvij.i.
Pędijs inſtructis. vi.lxi.i.
Pędiorũ q̃ ſine.v.ccclxxvij.i.
Pędium ruſticum vel. v.ccc lxxviij.ij.
Pręfectus pętorij. i. lxxx.i.
Præfectus vrbis amicus.iiij. cclxxv.i.
Pręfectus vrbis(quod nos im preſſimus pfectura vrbis) i.lxxvij.i.
Pręfecti vigilũ.i.lxxxij.i.
Pręfectura vrbis.i.lxxvij.i.ali âs præfectus vrbis.

SS ij

Penes illum vectigalia.iiij.cclxxviij.ij.
Per agrum quidem.iij.clxxxix.i.
Per Aquilianã ſtipulationẽ.viij.ccxxvi.i.
Per diuerſas interpellationes.iiij.cclvi.ij.
Per hanc iubemus ſanc.vi.lxxxiij.i.
Per hanc legem decernimus.ij.cix.i.
Per hanc diuinam ſanctionẽ.vij.clxx.ij.
Per liberam perſonam.vij.cxxxiiij.i.
Per omes regiones.i.lxxxix.i.
Per Orientem.i.lxxvij.ij.
Per procuratorem vtilitatis.vij.cxxxv.i.
Per puincias Meſopotamiã.viij.clxxxviij.i.
Per retentionem pignoris.iiij ccxlvij.ij.
Per tutorẽ pupillo.v.ccclviij.ij.
Pecuniæ ſolutæ profeſſio.viij ccxxiiij.i.
Peremptorias exceptiões.vij clv.ij.
Perfecta donatio cõditiones.viij.ccxlvij.ij.
Perfectam emptionem.iiij.cclxv.ij.
Pergit audacia.ix,ccxcij.ij.
Periniquũ.iij.clx.i.
Permutationẽ re ipſa.iiij.cclxxxi.ij.
Perſecutionem.ij.cxxi.ij.
Perſecutione pignoris.viij.cxciiij.ij.
Petẽdę in integrũ.ij.cxxxix.i.
Petens ex ſtipulatione.ij.xciiij.ij.
Petitionem virorum.ij.cv.ij.
Petitiones virorum.ij.cviij.i.
Pietatis fungeris.v.ccclx.i.
Pignus in bonis.iiij.ccxxxi.ij.
Pignus intercidit.viij.ccv.ij.
Pignoris cauſa.iiij.ccxxxij.i.
Pignoris vel hypothecæ.viij.cxciiij.i.
Pignorum gratia aliquid.viij cxcviij.i.
Pignorib9 datis à reo.viij.ccxx.ij.
Pignoribus quidem.iiij.ccl.i.
Placet nobis,pręſides.iij.cliij.ij.
Placet noſtrę clementiæ.i.xxi ij.
Placet,ratiõabilis cõſilij.i.ix.ij.
Placet vt iudicibus.ij.cliij.ij.
Placuit eos qui naſcuntur.vij cxxv.ij.
Placuit in omnibus.i.lij.i.
Placuit in omibus.ij.cxlvij.i.
Placuit,quoties.ij.cliij.ij.
Plagiarij qui viuentium.ix.cclxxv.ij.
Plagij criminis.ix.cclxxv.ij.
Plagij criminis.ibidem.
Plus eſt hominem.ix.cclxxij.i.
Plures apochis.iiij.ccxxviij.ij

Plurimi immunitates. viij.c lxxxix.i.
Pœnã ſua dictam.ix. ccxcv.i.
Polla quidem liberam.vi. liiij i.
Pollicitatiõe à fratre.v. ccxc.i
Portionem quidem tuam.iiij. cclxxij.ij.
Portionem propriam rebus. viij.ccxl.ij.
Poſſeſſionẽ quam in vos.viij. ccxlviij.i.
Poſſeſſiones quas.iiij.ccxix.ij
Poſſeſſiones ruſticę.v.ccclxxix.i.
Poſſeſſionum diuiſiones. iiij. cxcvi.i.
Poſthumo nato.vi.xiij.i.
Poſthumo ꝑterito.vi. xvij.ij.
Poſt aditam hæreditatem. vi xxxviij.ij.
Poſt certi tp̄is.vij.cxxv.i.
Poſt deciſionẽ.vi.iiij.i.
Poſt diui Marci.ix.cclx.i.
Poſt duos fiſci.ij.cvi.i.
Poſt litis cõteſta.iiij.ccxviij.i.
Poſt mortem ſuam roga.vi. lxv.i.
Poſt perfectam.iiij. cclxvij.i.
Poſt perfectamq; vẽditionem. iiij.cclxix.ij.
Poſtquam eo decurſum.iiij. cclxi.ij.
Poſtq̄ in integrum.ij.cxxv.ij.
Poſtquam liti de prędio.ij. xcij.i.
Poſt ſententiam quæ finibus. vij.clij.i.
Poſt ſolutionẽ à ſe factam.iiij cclvi.i.
Poſt venditionẽ hæreditatis. ij.xci.(etſi.ci. ĩpreſſũ ſit).i.
Poſtulata ĩ ĩtegrũ.ij.cxxxvi.i.
Potes authoribus. ij.cx.i.
Poteſt de falſo.i.lxxxi.i.
Potioris gradus.i.lxxxi.i.
Potuit pupillus.vi.xlv.i.
Potuit quidẽ.v.ccclij.i.
Prębemus licẽtiam vt ſiue.ix. cclxxix.i.
Precibꝰ quidem tuis.iij. clxxvij.ij.
Precibus tuis manifeſtius. vi. xxxviij.ij.
Precij cauſa non. iiij. cclxiiij. ij.
Precij rerum diſtractarũ .iiij. cclvi.i.
Pręcipimus ex appellationibus.vij.clxvi.i.
Pręcipimus neq̄.i.lxxxij.ij.
Prędia obligata.vi. lxiiij.ij.
Prędia ruſtica. v. ccclxxvij.i.
Prędijs inſtructis. vi.lxl.i.
Prędiorũ q̄ ſine.v.ccclxxvij.i.
Prędium ruſticum vel. v.ccclxxviij.ij.
Pręfectus prętorij. i. lxxx.i.
Præfectus vrbis amicus.iiij. cclxxv.i.
Pręfectus vrbis(quod nos impreſſimus ꝑfectura vrbis) i.lxxvij.i.
Pręfecti vigilũ.i.lxxxij.i.
Pręfectura vrbis.i.lxxvij.i.alias præfectus vrbis.

Prępoſteri reprehenſionem. vi.xxx.ij.
Preſbyteri citra.i.xix.ij.
Preſbyteri ſeu diaconi.i.xx.i
Preſbyteros, diaconos.i.xix.ij
Pręſcriptio temporis iuri.viij. clxxxix.ij.
Præſcriptione bona fide. vij. cxxxix.i.
Pręſcriptionem perēptoriã. viij.ccxij.i.
Pręſcriptionē quadraginta. vij.cxliij.(etſi.cxlv. impreſſum ſit).i.
Pręſcriptione mēdaciorum.i. lxix.ij.
Preſcriptiões fori. viij.ccxij.ij
Pręſenti lege.i.liiij.i.
Pręſes prouincię.iiij.ccl.i.
Pręſes ꝓuicię ad ap.vij.clxij.i
Pręſes ꝓuincię aditus.viij.ccviij.i.
Præſes prouincię diſcreto. ix. cclxxv.i.
Pręſes ꝓuincię ea.iiij.cclxxxiiij.i.
Præſes prouinciæ æſtimabit. ij.xcvij.i.
Præſes prouincię in eum qui. viij.clxxxij.ij.
Præſes prouinciæ ne vlterius. viij.ccxxxvi.i.
Pręſes prouinciæ nõ ignorat. vij.cli.ij.
Præſes prouinciæ ꝓbatis. viij ccxxxix.i.
Præſes prouinciæ ſi perſpexerit.ix.ccxc.ij.
Præſes ꝓuincię tuto.v.cccix.i
Pręſes ꝓuicię vir.viij.cxciij.i.
Præſes ꝓuincię vſu.iij.clxxxviij.ij.
Pręſides nõ per.i.lxxxv.i.
Pręſides ꝓuinciarũ.i.lxxxi.i.
Pręſtat firmam.vij. cxxx.ij.
Prętextu debiti.iiij.ccxxx.ij.
Prętoria iudicũ.viij. clxxxix.i
Pridem placuit domeſtica.ix. cclxxxviij.ij.
Primicerius adiutor.i. lxxvij.i.
Principaliorem cauſam.vij.cxxiij.ij.
Pricipaƀr de ſtatu.vij.cxxij.ij
Prior quidem creditor.viij.cxcix.i.
Priuatorũ conſenſus. iij.clix.ij
Priuilegia quæ.i.xlij.ij.
Priuilegia quæ generalibus.i. xi.i.
Prius de poſſeſſiõe. vij.clxi.ij
Pri9 eſt vt criminib9.ix.ccli.i.
Pro auro & argēto. iiij.ccl.ij.
Pro debito creditores. vij. clxxviij.ij.
Pro dubietate eorũ.iiij. cclx.i.
Pro hæreditarijs partibus.iiij ccxvij.ij.
Pro oneribus matrimonij. v. cccxvij.i.
Pro officio adminiſtrationis. v.cccliiij.ij.
Pro portione tua qua domũ. viij.ccxi.ij.
Procurator citra domini.viij. cxcvi.ij.

Procurator meus. iij. clxvi.ij.
Procurator meus qui vice.ix. ccxciiij.i.
Procurator priuatę.ij .xc.ij.
Procuratori noſtro.iiij. cliij.i.
Procuratorem non tantũ.iiij. cclv.ij.
Procuratorem vel actorem.ij cxv.i.
Procuratores meos.i.lxxxvij. ij.
Procuratores noſtros.iij. clxiij.ij.
Procuratoribus inſtitutis. ij. cxv.ij.
Programma ſiquod.vij.clx.i.
Prolatam à prçſide.vij. cli.ij.
Promiſſę tibi pecu.iiij.cxvi.i.
Promiſſis trãſactionis cauſa. ij.c.ij.
Propandũ nobis.iij.cxlvij.ij.
Propter ęs alienũ.iiij.ccxvi.ij
Propter honorem municipalem.vij.clxxvij.ij.
Propter inſidias quas tuę.ix. cci ij.i.
Propter inſtrumẽta quidem. iiij.ccliij.i.
Propter late diffuſũ.v.ccclij. i.
Propter mutuã.viij. ccxvij.ij.
Propter violatam virginem. ix.cclxi.i.
Proprias tuas.vi.lix.i.
Proprietatis dñiũ.iiij.ccxix.ij
Prouidẽdum eſt ne ij.ij. ciij.i.
Prouinciarum præſides. iij. clix.i.
Puberem agnoſcẽtẽ.vi.xlvi.i.
Publicas ac fiſcales.iij.clviij.ij
Publicati ſemel. vi.xxv.ij.
Publico iudicio nõ habere.ix. cclx.i.
Puniri iubemus.i.lxix.ij.
Pupillus agere.v. ccclxvij.i.
Pupillus ſi ei.v.ccclxij.ij.
Pupillorum repudiatio. vi.li. ij.
Pupillorum ſeu minorum.v. cccliij.ij.
QVadraginta diebus.iij.clviij.ij.
Quę adulterium cõmiſit. ix. cclxiiij.ij.
Quæ ex relationibus.i. lvi.i.
Quę fortuitis.iiij.ccxxxi.i.
Quæ in teſtamẽto vxoris.ix. cclxxx.i.
Quæ nuper ad te. iij.clxxiij.i.
Quæ operibus publicis .viij. clxxxix.i.
Quæ prædium in filios. viij. cxcvij.i.
Quæ ſpecialiter vobis. viij. ccvi.ij.
Quædam pupillorum.v. ccclxi.ij.
Quędã ſunt negocia.iij.cliiij.i
Quęſtionem de ſeruis. ix. cclxxxviij.i.
Quęſtionẽ ex facto.vi.lxvij.ij
Quęſtiones eorum.iij.clxi.i.
Quando quis quolibet.ix.ccxcviij.ij.
Quandiu per factũ.vi. xij.i.

Quandiu non eſt integra.viij ccvi.ij.
Quanquã curatores. ij.cxxxiiij.i.
Quãquã in tutela.v.ccclxx.ij.
Quanquam ita interpretentur.ix. cclxxix.ij.
Quanquam militum teſta.vi xx.ij.
Quanquam omniũ bonorũ. vi.xxiij.i.
Quanquam pater tuus fratrẽ vi.lxxvij.ij.
Quanquã pecuniç.vij.cliij.ij.
Quas gratias,aut quas.i.lxxij.ij.
Quanuis adulterij crimen.ix. cclxv.i.
Quanuis ancilla de cuius.vij. clxxv.ij.
Quãuis Baſſa.iiij.ccxlviij.i.
Quanuis codicilli quibus.vij. cvij.ij.
Quãuis cum cãm. i.lxvi.i.
Quanuis conſtet ſpecialiter. viij.cxcij.ij.
Quãuis cum ſtatulibero.iiij. ccxvi.i.
Quanuis de inofficioſo. iij.clxvij.ij.
Quãuis defunct9 ſit. vij.cxxix.ij.
Quãuis etiã expilatç.vi.iiij.i.
Quanuis eum ordinem. ix. ccxcij.ij.
Quanuis eũ qui pactus.ij.c.ij
Quanuis ex cauſa dotis.vij. clxxxi.i.
Quanuis ex ea pecunia. viij. cxciij.i.
Quanuis fluminis naturalẽ. vij.cxlviij.i.
Quanuis fructus pignori.viij cxcvi.i.
Quanuis hçres inſtitutus.vi. lvij.ij.
Quanuis indubitati iuris.ix. cclxiij.i.
Quanuis in lucro.i.lxvij.i.
Quanuis inſtrumẽto. iiij. cclxx.ij.
Quãuis mulier p.iiij. ccxxxviij.ij.
Quãuis pr̃ tuus.v.cccxxiiij.ij.
Quanuis pecuniam.iiij.ccv.i.
Quanuis perſonali actione. viij.cxciij.i.
Quãuis placuerit.6.xxxviij.i
Quanuis quis ſe filiũ.vi.liij.ij.
Quanuis ſenatuſcõſultum.i. lviij.i.
Quãuis ſimpliciter.vi.lxv.ij.
Quanuis verbis his.vi.lvij.ij.
Quanuis vſurç.iiij.ccxlvij.ij.
Quem dicis tibi.v.cccxlv.i.
Querela falſi temporalibus. ix.cclxxvij.ij.
Quia abſente te.ij.cxiij.ij.
Quia nonnunq̃.iiij.cclxij.i.
Quia plurimç domus. viij.cxci.ij.
Qui à creditore pignori.viij. ccvij.ij.
Qui accuſare volunt.ij.xc.i.
Qui ad ſtatuas.i.lxxij.i.
Qui ad tutelam.v.ccclxxij.ij

Qui aliẽa pecũia. iiij.cclxxi.i.
Qui bonis ceſſerint. vij.clxx-vij.i.
Qui calumniatores. ix. ccxc-iij.i.
Qui cauſaria.v.ccclxxij.i.
Qui certo loco. iij.clxij.i.
Qui cõtra legũ.v.ccci.ij.
Qui crimen publicũ inſtitue-re.ix.ccli.i.
Qui de crimine publico. ix. ccliiij.i.
Qui deportãtur. vi.xxxiij. ij.
Qui depoſitũ nõ.iiij.ccliij.ij.
Qui diuinę legis ſanctitatem. ix. cclxxxij.ij.
Qui ea lege prędiũ.iiij.cclxx-iij.ij.
Qui exercendorũ. iiij. cclxx-viij.i.
Qui ex cõducto.vij.cxxxiij.i.
Qui explicãdi negocij.ix. cc-liiij.i.
Qui exportandus.iiij. cclxx-v.i.
Qui falſas tabulas. ix. cclxx-vij.i.
Qui fideicõmiſſariam liber-tatẽ. vi.lxv.i.
Qui filios vios.viij.cxcviij.i.
Qui in poteſtate patrũ.ij.xci (etſi.ci.impreſſum ſit) i.
Qui iure veteri cœlibes. viij. ccl.i.
Qui legati ſiue fideicõmiſſi. vi.lxxxiiij.ij.
Qui liberos infamandi.ix. cclxxxv.ij.
Qui licitam prouocationẽ.I. lxix.i.
Qui manumittũtur.vi.viij.ij.
Qui neceſſario patrię.ij.ciij.ij
Qui nõ probaſſe crimen.ix. ccxciij.i.
Qui nondũ cert9. iiij.cclxi.i.
Qui nũmis acceptis.vi.vij.ij.
Qui ordinariam.i. lxxxi.ij.
Qui pactus eſt niſi.viij.ccxi.I.
Qui pignus ſecundo.viij.cxc-viij.ij.
Qui poſt teſtamẽtũ.vi.lvij.ij.
Qui poſt vigeſimumquintũ. ij.cxxxv.i.
Qui potentatus & vis.ix. cc-xci.ij.
Qui prædium obligatũ. viij. ccvij.i.
Qui pro parte hęres.viij.cc-ix.i.
Qui pupillæ nego.ij.cxix.i.
Qui rem emit.viij. ccxxvi.i.
Qui rem propriã.iiij.cclxxx-iiij.ij.
Qui religioſa.i.lv.ij.
Qui reſtituitur.ij.cxxxvi.i.
Qui ſe non immiſcuerunt.v. ccclxvi.ij.
Qui ſe patris poſt auum.vi. xiiij.i.
Qui ſecut9 dñi.iiij.ccxxxiij.i.
Qui ſententiam laturus . ix. ccxcv.i.
Qui ſepulchra violãt.ix. ccx-lxxiij.ij.
Qui ſine authoritate diuini. viij.cxci.ij.

Qui ſtipēdia merēt. ij. cxiiij. (etſi cxx. impreſſum ſit) i.
Qui ſub prætextu.i.x.i.
Qui tibi hereditatem. iiij.cc-lxi.ij.
Qui tibi hereditatē. vij.cxvi.ij.
Qui tutores vel curatores.v.ccclxxij.i.
Qui veluti præſentem. ix.cc-lxxvij.ij.
Quicquid animi largitate.ij.ciij.i.
Quicquid au9 auia.vi.xcvi.i.
Quicquid contra vectigales.iiij.cclxxix.ij.
Quicqd tutoris.v.ccclxiij.ij.
Quicunq; adminiſtrationē.i.lxxxvij.i.
Quicunque ex eo die.ix.cc-lxxxviij.i.
Quicunq; ex iudeis.i.l.ij.
Quicunq; fugitiuū.vi.i.ij.
Quicūq; in hac ſacra.i.xliij.ij.
Quicunque locus in palatio.viij.cxci.i.
Quicunq; maleficiorum.ix.cclxxiij.i.
Quicunq; nō illuſtri.iij.clxiij ij.
Quicūq; pretorianę.ij.cxvi.i.
Quicunque res ad filium.vi.xcviij.i.
Quicunq; rē litigioſam.viij.ccxij.i.
Quicunq; res ex parentum.vi.xij.ij.
Quicunq; reſidentib9.i.xxi.i.
Quidam ancillæ ſuę.vi.lxxx-ix.ij.
Quidam cum teſtamentum.vi.xl.ij.
Quidam cum teſtamentum.vi.xliij.i.
Quidam elogio.vi.xlvij.ij.
Quidā filiū ſuum.vi.lxvij.ij.
Quidam teſtamento cōdito.vi.lxxv.ij.
Quidam vetuſti.v.cccv.i.
Quinquaginta dies.v.ccclx-ix.ij.
Quinq; pedum.iij.cxcvij.ij.
Quiſquis accuſator reum.ix.ccxci.ij.
Quiſquis cenſibus.i.xxi.ij.
Quiſquis crimen intendit.ix.ccxcij.ij.
Quiſquis cum militibus.ix.cclix.i.
Quiſquis emenſis.i.xxv.ij.
Quiſquis fuerit exhibitus.iij.clij.ij.
Quiſquis iudici.iiij.ccvi.ij.
Quiſquis maior.iiij.cclxv.i.
Quiſqs ne voluntas.vij.clxx-v.i.
Quiſquis rem aliquā donan-do.viij.ccxlij.ij.
Quiſquis vult eſſe.ij.cij.ij.
Quod adhibitus ad teſtamē-tum.ix.cclxxx.i.
Quod certatū eſt.vi.xliij.i.
Quod Cornelia.i.xlix.ij.
Quòd debitori tuo chirogra-phum.viij.ccxxiiij.i.

Quod de ſuo maritus. v.cccxxvi.ij.
Quod dicis matrem.v.cccxlix.ij.
Quod eſt conſtitutum.vij.cxxix.ij.
Quod euitandi.iiij.ccx.ij.
Quod ex liberta.vi.viij.ij.
Quod ex operis ancillæ.iiij.ccxxxi.i.
Quod fauore quorundam.i.lvij.i.
Quod in vxorẽ tuã.ij.cxx.i.
Quod magno conflictu. vij.clx.i.
Quod placuit veteranos. v.ccclxxij. ij.
Quod plerũq; poſtulatur.v.ccclxij.ij.
Quod ꝓmulgatis.i.lxxvij.i.
Q đ quis ſibi debitũ. ij.cxiiij.(etſi.cxx.impreſſum ſit) i.
Quod res cũ vterinis . v.ccclxxi.i.
Quod ſcitis prioribus.vi. xcvij.ij.
Q đ ſponſę ea lege.v.ccxc.ij
Quod tempore militiæ.ij. cxxxvi.ij.
Quo minus creditor.viij.ccij.ij.
Quo minus fructuũ. iiij.ccxxxij.i.
Quoniam aduerſus emptorẽ v.ccclxxix. i.
Quoniam Alexandrum . ix.cclxiiij.i.
Qm̃ aſſeueras.iiij.cclxxxij.i.
Quoniam auus ſuus cũ prędia.viij.ccxxvi.i.
Quoniam circunuentam.ij.cxxix.ij.
Quoniam ciuili quęſtione.iij clv.ij.
Qm̃ conſulis.iij.clvij.ij.
Quoniam deſideria. v . cccxxxix.ij.
Qm̃ ea quę.ij.cxxxv.i.
Quoniam in prioribus.iij. clxxiij.i.
Qm̃ indignum.vi.xxvij.i.
Quoniam inter alias captiones.viij.ccxi.i.
Quoniam iudices ordinarij. vij.clxiiij.ij.
Quoniã liberi teſtes.iiij. ccxxiij.ij.
Quoniam liberum. iiij. ccxlvi.ij.
Quoniã multa facinora . ix. cclxvij.ij.
Qm̃ multi.i.xlvij.ij.
Quoniã nihil actor.vi.lxxxiiij.ij.
Quoniam nonnulli fiſci.vij. clxiiij.i.
Quoniã nonnulli monetarij. ix.cclxxx.i.
Qm̃ nouella.iij.clxxij.i.
Quoniam plerunque. iij. clvi.ij.
Quoniam præteritę leges.v. cccxij.i.
Qm̃ religioſa. vij.cxviij.i.
Quoniam ſeruos à plagiarij ix.cclxxv.i.

Quoniam ſororem tuam.vi.xlv.i.
Quoniam venerabilis.i.xxiiij.i.
Quoniam vnum carceris.ix.cclvi.ij.
Quos retrahi.ij.cxxviij.ij.
Quoties à tutoribꝰ.vij.clix.i.
Quoties ab omnibus.vi.lxv.i.
Quoties accipientis.iiij.ccx.ij.
Quoties aliquis vel aliqua.viij.lxxxvi.ij.
Quoties certi.vi.xxxv.i.
Quoties de dominio mancipiorum.ix.cclxxxix.ij.
Quoties de emancipatis.vi.lxxxix.i.
Quoties donatio ita conficitur.viij.ccxlvij.i.
Quoties duobꝰ.iij.clxxxiij.i.
Quoties ex quolibet.iij.ccvij.ij.
Quoties inter om̃es.iij.cxci.ij.
Quoties pluribus liberis.vi.xij.ij.
Quoties principali.vi.lxv.ij.
Quoties quæſtio ſtatus.iij.ccxlvi.i.
Quoties res ęſtimatæ.v.cccxv.ij.
Quoties reſcripto.i.lxvij.ij.
Quoties viro for.iij.clxv.i.
Raptores virginũ.i.xxxiiij.ij.
Raptores virginũ.ix.cclxix.i.
Ratas manere ſemper.iiij.cclxiiij.i.
Ratio iuris poſtu.iiij.cclxi.i.
Rationes curę.v.cccliij.ij.
Rationes defuncti.iiij.ccxx.i.
Rationales, priuatę.ij.cx.ij.
Rebus quidem iudicatis.vij.cclvi.ij.
Receptitia actione.iiij.ccxviij.ij.
Reddentes honorẽ.i.vi.ij.ſub inſcriptione, Victor Iuſtinianus &c.
Recte poſſidẽ.viij.clxxxiij.ij.
Rectores ꝓuinciarũ cõueniri.ix.ccxcvi.i.
Refert largiter.vi.lxxi.i.
Regię maieſtatis.ij.cxvij.ij.
Regionẽ certam.iij.cxcvij.i.
Relatiões vicariorũ.i.lxxx.ij.
Renitente te.vi.xlv.ij.
Repetita promulgatione.i.xxxij.ij.
Reos adulterij.ix.cclxi.ij.
Reos capitaliũ cri.ix.ccliij.ij.
Reos principales.viij.ccxx.ij
Repetitio peculij.vij.cxxx.i.
Repręhẽdẽda tu.vi.xxxvi.i.
Requirendi ſeruos.vi.i.i.
Rei annonariæ.iiij.cclxvi.ij.
Rei creditor ob.viij.ccvij.ij.
Rei iudicatę effectum.vij.cclix.ij.
Reipublicę iuribꝰ.ij.cxviij.i.
Rem in pręſenti.v.cccxx.i.
Rem maioris precij.iiij.cclxiiij.ij.

326

Rem non nouam.iij. cl.ij.
Rem quã à patre.ij. cxxviij.i
Rem quam pater.v. cccxvij. ij.
Rem quidem illicitam. vij.c-xxi.ij.
Re quidẽ integra. iiij. cclxv. ij.
Re tua apud alium.iij.clxxx-iij.ij.
Res alienas poſſidens. iij. c-lxxxiiij.ij.
Res in iudicium deducta.iij. clv.ij.
Res inter alios iudicatæ. vij. clix.i.
Res iudicatę ſi ſub. vij.clvi.ij.
Res mobiles.vij.cxxxij.ij.
Res ob cauſam.viij.cciij.i.
Res obligatas.viij.cxciiij.ij.
Res obligatas.ix.cclxxxiiij.i.
Res pignoris hypothecæve. viij.ccv.i.
Res quę ex mñis.vi.xcv.ij.
Res religioni de.ix.cclxxiij.i.
Res vxoris quæ. v.cccxxx.i.
Rebus certa le. iiij.cclxxxij.i.
Rebus quas alius. ij.cxviij.i.
Reſcripta contra ius.i.lxviij. ij.
Reſpublica minorũ.ij.cxxxix ij.
Res quas vſufr.v.cccxvi.ij.
Reſtituẽdę ſunt clariſſimis.ij. cviij.ij.
Reũ criminis cõſti.ij. cxiij.ij.
Romanæ gentis.iiij.cclxiij.i.
Rupto quidem teſta. vi.lvi.i.

SAcramẽta puberũ. ij.cxxvij. ij.
Sacri affatus.i. lxx.ij.
Sacrilegij inſtar eſt.i.lxx.ij.
Sacroſancta Theſſalonicẽſis. i.x.i.
Sacroſctẽ orthodoxę.i.xxx.i.
Salarium incertæ.iiij.cclvi.i.
Sancimus cautionis.vi.lxi.ij.
Sancimus creatiõe.v.ccclv.ij.
Sãcimus de inuectis.viij.cxc-vi.ij.
Sancimus fauore. ij.cxxxij.i.
Sancimus eiuſmodi viros.ix. cclxxxij.i.
Sancimus ibi eſſe pœnam.ix. ccxcvi.i.
Sãcimus ijs ſolis.ij.cxxxvij.i.
Sãcimus ijs ſolis. vij.cxxxix.i
Sancimus licentiã.vi.lxxv.i.
Sancimus mulieres.ij.cxlij.ij.
Sancimus nemini licere, viij. ccxxxviij.ij.
Sancimus nemini lice.i.xvi.ij
Sancimus neminẽ.v.ccclvi.ij.
Sancimus nuptias.v.ccc.ij.
Sancimus oẽm donationem. viij.ccxliij.ij.
Sancimus omnes iudices.iij. cli.i.
Sancimus patronum. ij.cv.i.
Sancimus queadmodum.vi. xcv.i.
Sãcimus res ad vene. i.xvij.i.
Sancimus ſiquis condemnatus.vij.clviij.i.

Sancimus ſi proprietari9.vij.
cxx.i.
Sancimus ſiquis legitimo.vi.
xxxi.i.
Sancimus,ſiquis nup.v.ccxc-
ix.ij.
Sancimus,ſiquis pro alio ſpo
pon.viij.ccxx.ij.
Sācim9,ſiue lex.iiij. cclxxij.i.
Sācimus veterū.iiij. cclviij.ij.
Sācim9 vt aduocatis.ij.ciiij.i.
Sancimus vt authen.i.lxx.ij.
Sancimus vt ſiqn̄.i.xlij.i.
Sanum mente.ij.xcix.i.
Satis apte diuo.ix.cclxxvi.ij.
Satis notum eſt. viij. cxcvi.i.
Scholariū nr̄orū.i.lxxviij.ij.
Sciāt cuncti accuſatores.iiij.
ccxxij.ij.
Sciāt iudices ſuper admiſſis.
ix.cclxxxi.ij.
Sciant principes.i.lxxxiij.ij.
Sciant qui ad ſucceſſ.vi.xci.i.
Scimus antea.iij.clxxv.i.
Scimus iam duas.vi.xlviij.i.
Scire debes omiſſa.vi.lxxvi.i
Scire debes priuilegium.vij.
clxxxi.ij.
Scire debetis fideicō.vi.lxxx-
v.i.
Scire debuiſti fratre.vi.xciij.i
Scire debuiſti quę ſub.viij.cc-
xiiij.ij
Sciens liberum.iij.clxi.i.
Sciens ſeruū alie.vij.cxxxij.i.
Scientis cōditionē. vij.cxix.i.
Scriniarios.vi.cxxij.ij.
Scriptura teſtamenti. iij.cxc-
vi.i.
Scripturæ diuerſæ. iiij. ccxx-
vij.i.
Scipturas quæ ſæpe. viij.cc.i.
Scrupuloſam veterum. viij.
ccxv.i.
Sępenumero pręceptum eſt.
vij.cxli.ij.
Sępe quidā ſuos. vij.cxlvi.i.
Sæpe reſcriptum.ij.cxviij.i.
Secūdus creditor.viij.cxciij.
ij.
Secundum diui Leonis.viij.
ccxliij.i.
Secundum placiti fidem.viij.
ccvij.ij.
Secundum reſponſum Domi
tij.viij.ccxiiij.i.
Secundum rationem. v. ccc-
xxxv.i.
Senatores in pecuniarijs. iij.
clxv.i.
Senatores ſeu p̄fectos.v.ccc-
xxxviij.i.
Senatuſconſultū authore.iij.
clxxviij.ij.
Senatuſcōſultum locum.iiij.
ccxxxvij.ij.
Senatuſcōſulti authoritatem.
v.ccciij.i.
Senatuſcōſulto & edicto.ix.
cclxxix.ij.
Senatuſcōſulto permiſſum.ix
ccli.ij.
Senectus ad donationem.viij
ccxli.i.
Senium quidem ętatis.vi.xx-
iij.ij.

327

Sẽtentia bonorũ omniũ. viij.
ccxx.i.
Sententijs finita.ij.cx.ij.
S eruus creditoris.ij. xci.(etſi
ci.impreſſum ſit).i.
Seruus in iudicio.iij.cxlvi. ij.
Seru9 ſub pœna.ix.ccxciij.ij
Seruus ſucceſſorẽ.vi.xciij.ij.
Seruus tu9 pecuniam. iij.cc-
xxxij.ij.
Seruum cõmunẽ. iij.cxciij.ij.
Seruũ emptor. iij. clxxxiiij.i.
Seruo ex ſententia.ix.ccxcv.i
Seruo qui fuerat pignori.viij
cxcv.i.
Seruo tuo defunctus.vij.cv.ij
Serui ob violatũ. ix.cclxiij.ij.
Serui qui moneta.vij.cxviij.ij
Seruorũ capitis .ix.ccxcvi.ij.
Seruorũ libertates.vij.cvij.i.
Seruis ſi dominorũ. i.xxxij.i.
Seruis teſtamento.vi.lviij.i.
Seruos meos nec . vij.cxvij.i.
Seruos nõ ſolũ.ix.ccxc.i.
Seruos pro dño.iij. ccxxij.i.
Seruos q feciſſe. ix.cclxviij.i.
Seruos q ꝓprij.ix.cclxxxix.i
Seruos quos nullo.viij.ccviij.
ij.
Seruum fugitiuum.vi.i.i.
Seueriter præſes.v.ccclxx.ij.
Si à creditore nomẽ.iiij.ccxij
ij.
Si à creditrice iu.viij.ccxxx.i.
Si à fratre ſuo.vi.xxij.i.
Si à matre veſtra ſuperſtiti.v.
cccxvi.i.
Si à non dominis libertas. vij.
cxvi.ij.
Si à patre emãcipata.vi.xliiij
ij.
Si à patre emancipatus.iiij.
ccviij.i.
Si à ſponſo rebus.v.ccxci.ij.
Si à te cõpara. iiij. cclxxiiij.i.
Si ab æliano ſer.ix.cclxxiij.ij.
Si ab eo qui ex ſacro. vi.xci.ij
Si ab eo qui negocia.ij.cxix.i
Si ab eo cui9 ſeru9.vij.cxxij.i.
Si ab hoſtibus cum patre.ij.
cxl.i.
Si abducta mancipia.vi.iij.ij.
Si abſentis pecunia. iiij.ccv.i.
Si abſentibus neceſſarijs.v.
ccclxxi.ij.
Si actionem legati.ij.xciij.ij.
Si actor à curatore. vij.clxiij.
ij.
Si actore ſeruo.viij.ccxxv.i.
Si accuſatoribus abſentibus.
ix.ccliij.ij.
Si ad excludendam.iij.ccij.i.
Si ad inſtar interdicti. viij.cl-
xxxvi.ij.
Si ad reſoluendam.v.ccclxx-
vij.i.
Si ad ſcribatũ.vij.clxij.i.
Si ademptis bonis in inſulã.ix
ccxcix.ij.
Si aduerſarius tu9.iij. ccxx.i.
Si aduerſarius tu9. iiij.ccxxx-
viij.ij.
Si aduerſ9 priuatos.ij.cxxx.i.
Si adulta cuius.iiij. ccxvij.ij.
Si alienam reo. viij.ccxx.i.
Si aliquando hoies.viij.cxc.ij

Si aliquid per epiſtolam.viij. ccxl.ij.
Si alterius circun. ij.cxxxiij.i.
Si ancillã ex emptiõe. iiij. cclix.ij.
Si ãcillã nummis.v.cccxxvij.i
Si ancillam tibi.iiij.cclxix.i.
Si ante cõceptus.ix.ccxciij.i.
Si ãte matrimoniũ.v.ccxc.ij.
Si appellationem oblatã.vij. clxvi.i.
Si apud priorẽ. iiij.cclxvij.ij.
Si apud prouinci.præſi. auiã. viij.ccxlviij.i.
Si apud vtrunq̧ prętorem. vij.clxiij.i.
Si aquã p poſ.iij.clxxxviij.i.
Si arbiter datus.vij.cli.ij.
Si auia tua patrẽ.vi.xlv.i.
Si auia vr̃a ꝓprias.viij.ccxli.i
Si auia vr̃a ſibi. viij.ccxvij.i.
Si auiæ frater.vi.xiiij.ij.
Si auiam tuam vti.vij.cxix.i.
Si auus tuus.vi.xlij.ij.
Si auus tuus relictis.vi.xiij.ij.
Si aui tui hereditatem.ix. cclxxxiij.ij.
Si aut nullum teſta.vi.xc.ij.
Si Barſatoram. viij. ccxix.ij.
Si bona debitoris tui.vij.clxxviij.ij.
Si bona cauſam. v.ccclij.ij.
Si bonorum poſſeſ.vi.xi.ij.
Si cauſa cognita,ꝓlata.ij.c.i.
Si cauſam iudicati .vij.clvij.i.
Si cautiões quibus Secũdinꝰ. ix.ccli.i.
Si certis annis.ij.xciij.ij.
Si ceſſante ſolutiõe. viij.ccv. ij.
Si circunſcripta.v.cccxxxv.ij.
Si citra vllam tranſactionem. iiij.ccviij.i.
Si clericus ante.i.xxxvij.i.
Si codicillos maior.vij.ciiij.ij.
Si cogitatiõe futu. iij.cxciij.i.
Si cognati tui ſeruos. ij.cxxi.i
Si compenſandi.vi.xxxiiij.ij.
Si competẽti iudici ãnua.vi. lxxxiij.ij.
Si competenti iudici cum.v. cccxxxvij.ij.
Si conductionis impleſtis.iiij. cclxxxv.i.
Si confidis ſpõſã. ix.cclxvij.ij
Si cõſentiẽte mr̃e.v.ccxci.ij.
Si cõſtrante mr̃i. v.ccxcij.i.
Si cõſtãte matri.v.cccxxix.ij.
Si conſtante mr̃i. maritus.v. cccxxvi.i.
Si conſtante matri. à marito. v.cccxxxvi.i.
Si cõſtãte mr̃i.v. cccxxxiij.ij.
Si cõſtat pecuniã.iiij.ccxlvi.i.
Si cõſtiterit cũ.iij.cxcvij.ij.
Si cõſtiterit ꝓp.iiij.ccxxvi.ij.
Si contra ãpl̃iſ. v.ccclxxviij.ij
Si cõtra cõpromiſ.ij. cxlvi.ij.
Si cõtra defuncti.vij.cxxxi.ij
Si cõtra licitum. iiij.cclvi.i.
Si contra maiorẽ.xxv.an.vij. clxij.i.
Si cõtra mr̃is.v.ccclxij.i.
Si contra pupillos.iij.clx.ij.
Si contra te iure. vij.clxxvi.i.
Si cõtrouerſia. viij.ccxxvi.ij.

Si cõuenit vt in.v.cccxxiij.ij
Si creditrici quæ.iiij.ccxlviij.i
Si creditor col. ix.cclxxvij.ij.
Si creditor conditioni.viij.ccxviij.ij.
Si creditor non ve.ij.cxxvi.i.
Si creditor pignus. viij.ccx.i.
Si creditor poſſeſ.viij.cciiij.i.
Si creditor ſine.iiij.ccxxxi.i.
Si creditoris volun. vi.lxvi.i.
Si creditore pig.viij. ccviij.ij.
Si creditores veſtros.ij.xciij. (etſi.ciij. impreſſum ſit)x.
Si creditoribus ſatiſfactũ.vij. cxv.i.
Si crimen ad tuam. ix.cclij.i.
Si crimẽ aliquod.vij.cxxviij.i
Si criminis accuſationem. ix. cclxvij.ij.
Si criminis alicuiꝰ. iij.cxcix.i.
Si cui loci ꝓp.viij.clxxxviij.i.
Si cui non numeratę.iiij. ccxlv.i.
Si cuiuſcunqꝫ modi.ij.cxvij.i.
Si cuiuſdã criminis obnoxius. ix.ccliij.i.
Si cum ãte nuptias.v.ccxc.ij.
Si cũ eſſes pupillaris. iij.cliiij. ij.
Si cum exiguam. iiij.ccxc.ij.
Si cum fratre tuo matri.vij. clxi.i.
Si cum hermes.iiij.cclxxxiij.i
Si cum inter te & auiam.vij. clxxij.ij.
Si cũ militaribꝰ.ij.cxxxvij.i.
Si cũ minor ãnis.ij. cxxxiij.i.
Si cũ pater tuus te.ij.cxxvi.ij
Si cũ pater vr̃.iiij.ccxxxix.i.
Si cum patruus tuus. iij.cclxxxi.ij.
Si cũ patruo vr̃o.iij.cxcv.ij.
Si cum pecuniam ꝓ marito. vij.clxxxi.i.
Si cum pecuniã tuã credens. viij.ccxiiij.i.
Si cũ queſtio tibi.viij.ccxxvij ij.
Si cũ ſeruꝰ libe. viij.ccxxiij.i.
Si cũ tu ipſe.iiij.ccxxxvij.ij.
Si cum tibi preciũ.iij.cxlvi.ij.
Si cum vel in vtero.vi.xxij.i.
Si curatoris quõdã. vi.xlv.ij.
Si curatores dati. v.ccclxix.i.
Si curatores habẽs.v.cccliij.ij
Si curatorem habẽs minor.ij. cxxiiij.ij.
Si curatores tutoribus.v. ccclxviij.ij.
Si intra ætatem.ij.cxxv.i.
Si intra legitimã.ij.cxxxvij.ij.
Sicut ab initio.iiij.ccxij.ij.
Sicut certi iuris eſt.vi.xxi.ij.
Sicut ceſſat petitio.v.cccxxviij.ij.
Sicut datã liber.vij.cxxiiij.i.
Sicut falſi teſtamẽti.ix.cclxxviij.i.
Sicut in initio no.ix.cclxxxi.i.
Sicut in rẽ ſpeciales. vij.cxlij. ij.
Sicut iniquũ eſt.iiij.ccxxvi.ij.
Sicut inſtrumẽta pretermiſſa (quã nos impreſſimꝰ,ſicut pretermiſſa inſtrumenta) vij.cxxiiij.i.

Sicut liberis captis. viij. ccc-
xxxvi.ij.
Sicut maior quinque. vi.li.ij.
Sicut piculū vini.iiij.cclxix.ij
Sicut prętermiſſa (quæ aliâs incipit, ſicut īſtrumēta prętermiſſa) vij.cxxiiij.i.
Sicut ſacrificia.i.lij.ij.
Sicut ſemel præſtitā. vij.cxx-
iij.ij.
Sicut vim maiorem.viij.cxc-
iiij.i.
Sicut vſūfr.qui.iij.clxxxix.ij.
Sicuti conui. ix.cclxxxviij.ij.
Si de certa re pacto.ij.xcix.ij
Si de fundo à locatore.iiij.cc-
lxxxiiij.i.
Si de hęreditate & liberta.vij
cxxviij.i.
Si de poſſeſſione. iiij.ccxxij.i.
Si de poſſeſſiōe vi.viij.clxxx-
iiij.i.
Si de proprietate datus. vij.
cliiij.ij.
Si debitor cuius fuiſſe.vij.
clxxxi.i.
Si debitor ex admi. vij.cxvij.
ij.
Si debitor pœnam ſententię.
ix.ccxcix.ij.
Si debitori hæres.vij.cxxxix.
ij.
Si debitorem tibi iure.viij.cc-
vij.i.
Si debitū non.iiij.ccxvij.i.
Si decretū ordinis. vij.cxv.ij.
Si decreto præto.viij.cxcix.i.
Si defunctus cuiuſcūque. vi.
lxxxvi.i.
Si defunctus tutelam. v.ccc-
lxiiij.i.
Si delegatio non.viij.ccxxij.i.
Si deportatiōis ſentē.ix.ccc.ij
Si deportatus ſuos.ix.ccxcvij
ij.
Si depoſita pecunia.iiij. cclij.
ij.
Si depoſiti experiaris.iiij.cc-
lij.ij.
Si deſerta prędia.iiij.cclxvi.i.
Si deſertorē mili.vij.cxviij.ij.
Si diuerſa pars.ij.xcvij.ij.
Si diuiſa cōdu.iiij.cclxxxiij.ij
Si diuiſio adminiſtrationis.v.
ccclxv.i.
Si diuiſionē conuentione.iij.
cxcij.ij.
Si diuiſum adminiſtrationis.
v.ccclviij.ij.
Si doceas (vt affirmas) viij.
ccxlvij.i.
Si docueris apud præſidem.
ix.cclxxvij.i.
Si dolo aduerſa. iiij.cclxiij.ij.
Si domina prop. iij.clxxxv.ij
Si dominiū ancillę.iij.cxcix.i.
Si dominiū poſ.viij.cxciij.i.
Si donatio p̄ epiſto.viij.ccxl.i
Si donationis cau.iiij. cclix.i.
Si donationis cau.viij.ccxli.i.
Si donationis gratia. viij.cc-
xxv.ij.
Si donationis vel trāſ.ij.cxxij
ij.
Si donationē rite feciſti. viij.
ccxlviij.i.

 329

Si donatione contineatur.viij ccxlix.ij.
Si donatione tibi.vi.xviij.i.
Si donationum ante nupt.v. ccxcvij.ij.
Si dotare filiam.iiij.ccxxxviij ij.
Si dotem marito libertæ.v. cccxvij.ij.
Si dotem (vt proponis) vi. lxxi.i.
Si dum in tuo matrimonio.ix cclxij.i.
Si duo vel plures.iiij.ccxxxv. ij.
Si duobus vel tribus.vi.lxix.ij
Sicut eligẽdi fideiuſſores. viij ccxx.i.
Si ea cõditiõe Aulicanus. vi. lxxij.i.
Si ea cuius filium. vi.lxxviij.i
Si ea lege Chretes.iiij.cclxxv ij.
Si ea lege poſſeſſionem. iiij. ccxlix.ij.
Si ea lege prædium. iiij. cclxxiij.i.
Si ea quæ crimen intendit.ix. ccli.ij.
Si ea quæ donaueras. viij. ccxli.ij.
Si ea quę hæreditario. v. ccclxxviij.ij.
Si ea quæ ſtupro.ix.cclxiij. ij.
Si ea quęſtio infertur. vi. liiij. i.
Si ea quæ tibi vendidit. ij. cxxv.ij.
Si eo tempore quo prędium. viij.cciij.ij.
Si eccleſię venerabilis.f.xxi.i.
Si eius à quo nunc adulterij. ix.cclxiij.i.
Si eius quæ vos hæredes. vi. xc.i.
Si emancipata.i.lxvi.ij.
Si emancipati vtriq;.vi.xvij.i
Si emancipatis vobis. iiij.cclxx.i.
Si ęſtiata p̃dia.v.cccxxxvij.i.
Si ex alio contractu. iiij. ccxxxiij.i.
Si ex cautione.iiij.ccx.ij.
Si ex cautione tua. iiij.ccxlij. i.
Si ex contractu patris. iiij.ccxxxiij.ij.
Si ex ea pecunia.iij.clxxxij.i.
Si ex edicto ſoro. viij. clxxxiij.i.
Si ex falſis inſtrumentis.ij.ci.i
Si ex libertate.vij.cxxij.ij.
Si ex maiore debiti.viij.ccxij. i.
Si ex pactione vxor.iiij.ccxlix.i.
Si ex pecunia tua mandantibus.vi.ij.ij.
Si ex perſona minorum. ij. cxxix.i.
Si ex poſſeſſione ſeruitutis.iij clxiij.ij.
Si ex precio debitę.iiij.ccv.ij.
Si ex quocunque. iij.cxcix.ij.
Si ex ſenatuſconſulto.vi.lxxiij ij.

Si ex venditione.iiij.ccxlvi.i.
Si ex voluntate patris.v. ccc-xxviij.i.
Si extat corpus.iij. cxcviij.i.
Si falſum inſtrumentum. iiij. ccxxx.ij.
Si falſos codicillos. ix. cclxx-vij.i.
Si familiæ erciſcundæ. iij. c-xcij.i.
Si fideicõmiſſum ab inte.vi. lxxxiij.i.
Si fideiuſſor.ij. cxxiij.i.
Si fideiuſſor nullam. viij. cc-xxi.i.
Si fideiuſſor pro reo.iiij.cclv.i.
Si filię tuæ quã in poteſtate. viij.ccxiiij.i.
Si filiæ tuæ ſponſus. v.ccxci.i
Si filiam tuam eo.iij. clxx.ij.
Si filiuſfamilias.iiij.ccxv.i.
Si filiuſfamili. aliquid. iiij.cc-xxxvi.i.
Si filiuſfamili.citra.iiij.ccxxx-vij.i.
Si filiuſfamilias delatam.iij.c-lxxx.i.
Si filiuſfamilias fuiſti. iij.cxci.i.
Si filius tuus cum eſſet.ix. cc-xcvi.ij.
Si filius cũ in. iiij. ccxxxvi.i.
Si filius pro patre.ij.cxx.i.
Si filius tuus immoderatę.iij. clxxvij.ij.
Si filius tuus in. iiij. ccxxxvi.ij.
Si filius tuus in poteſtate.viij. ccxxx.i.
Si filius tuus res ad te.viij.cc-xl.ij.
Si filij tui emancipati. v. ccc-xxix.i.
Si filium tuũ in poteſtate.viij ccxxx.i.
Si filium tuum liberum. vij. cxxv.ij.
Si filijs debitoris. v. cccxlvij.ij.
Si fines agri.viij. ccxxvij.i.
Si fœmina ſuã ſuorũ'que. ix. ccxcij.ij.
Si fœnebris pecunia. iiij. cc-xxxviij.ij.
Si forte mulier marito.ix. cc-lxxi. ij.
Si fortidianũ.vi.lviij.i.
Si frater patruelis.vi. xxiij.ij.
Si frater tuus cum mutuam. ij.cxxv.ij.
Si frater tu9 poſteaquam. vi. lxiiij.ij.
Si frater tuus propiori. vi.xc-iiij.i.
Si fratris tui filius.vi. xlv.i.
Si fri tuo legitia. vi. lxxxv.ij.
Si fratrem tuũ aduerſarius.ix cclxxiij.ij.
Si fratres tui miores.ij.cxiij.i.
Si fratres veſtri.iij. cxcv.ij.
Si fraude & do.vij.cxxxvi.ij.
Si fructus eorũ. v.cccxxviij.i.
Si fugitiui ſerui.vi.i.i.
Si functiones,exactiões. viij. ccxl.i.

33°/

Si fundi nomine quem vēdideras.viiĳ.ccxi.i.
Si fundum parētes. iiĳ.cclxxiiĳ.i.
Si fundum pignori.viĳ.cxcix i.
Si fundum ſciens alienū. viĳ. ccxxix.i.
Si fūdum tuum pater.iiĳ. cclxxĳ.i.
Si fūdum veſtrum. iĳ.clxxxiiĳ.ĳ.
Si furioſi parētis. v.ccxcix.ĳ.
Si furti condemnata. ĳ. cxi. ĳ.
Si Gaudentius.iiĳ.cclix.ĳ.
Si generaliter bona. viĳ. cxcix.ĳ.
Si genero dotem. v. cccxvĳ. ĳ.
Si hæredes iure facto.vĳ. cv. ĳ.
Si hæredum Quintiniani. iĳ. clxix.ĳ.
Si hæreditas ei9.vĳ.cv.i.
Si hypothecas fiſco.viĳ.ccv.i
Si ignorās ſtatum.v. cccxxxv.i.
Si ignorante vel inuito. viĳ. cciiĳ.ĳ.
Si homines certi.vi.lxxiĳ.ĳ.
Si iam puberes vtriuſque.ĳ. cxxvi.i.
Si idcirco apud.ĳ.cxxxix.ĳ.
Si idem codicilli.vi.lvĳ.i.
Si ideo vltio.vi.lv .i.
Si imperialis maieſtas.i.lvĳ. ĳ.
Si in area cōmuni. iĳ. clxxxiiĳ.i.
Si in cauſa iudicati. iiĳ. ccxvi ĳ.
Si in ędib9 vicini.iĳ.clxxxix.i
Si in fraudem eorum.vi.lviĳ ĳ.
Si in fraudē eorum.vĳ.cxvĳ ĳ.
Si in fraudem legatorum.vi. lxĳ.ĳ.
Si in fraudem patroni. vi. ix. ĳ.
Si in hoc quod iure. viĳ.ccvĳ i.
Si in locum eius.v.cccli.ĳ.
Si in nomine.vi.xxvi.i.
Si in perſonam patris. vi.lxvi.ĳ.
Si in poſſeſſione libertatis.iiĳ. clxiĳ.ĳ.
Si in poteſtate patris. viĳ. clxxxvi.i.
Si in rem communem. iiĳ. ccvi.i.
Si in rem minoris.v. ccclviĳ. ĳ.
Si in rem ſuam accepta. viĳ. cxcvĳ.i.
Si in ſolutum nomen.iiĳ. ccxĳ.ĳ.
Si in te ac fratrem.ĳ. cxxviĳ. i.
Si in te ius fiſci.vĳ.clxxxi.ĳ.
Si in vna eadē que cauſa.vĳ. clxxvi.ĳ.
Si incurſu latronum. iiĳ.cclĳ. ĳ.

Si indebitam pecuniam.viĳ. ccxix.ĳ.
Si infanti, id eſt.vi. xlvi.ĳ.
Si inferiorem partem . iĳ. clxxxi.ĳ.
Si ingenuum te . vĳ. cxviĳ. ĳ.
Si inter minores quinque. ĳ. cxxxv.i.
Si iter patrem tuum. viĳ.ccxxiĳ.ĳ.
Si inter virum & vxorem.v. cccxvĳ.i.
Si inter vos maiores. iĳ. cxcvi.i.
Si interrogatione.iiĳ.ccxlvĳ. ĳ.
Si inteſtatę mulieri.vi.lxxxix i.
Si intra annos qbus. ĳ. cxxxviĳ.i.
Si intra legibus.iiĳ.ccxliĳ.i.
Si inuita detinetur. v .ccxcv. ĳ.
Si inuito vel ignorãte. viĳ.ccxxxviĳ.ĳ.
Si is contra quē preces.viĳ.clxxxvĳ.ĳ.
Si is contra quem ſupplicas. vĳ.cxxxvi.ĳ.
Si is de quo ſuppli.contra parentes.ix.ccxcĳ.ĳ.
Si is qui ademptis.vĳ. clxxv. ĳ.
Si is qui depoſitam. iiĳ.ccliĳ. i.
Si is qui minorem nunc. ĳ.cxxxiĳ.i.
Si is qui puellam. v. cclxxxviĳ. ĳ.
Si is quē ſeruum tuum fuiſſe. vĳ.cxxix.ĳ.
Si is qui te ab hoſtibꝰ. viĳ.ccxxxvĳ.i.
Si is qui te cum.vi. xxiĳ.i.
Si is qui te hæredem.vĳ.cxxix.ĳ.
Si is qui precium . iiĳ. cclxxvi.i.
Si is cui colendum. vĳ. cxxxviĳ.i.
Si is cui te pecu.vi.iĳ.i.
Si is quem homicidĳ. ix. cclvĳ.ĳ.
Si is quem in ſeruitutem.vĳ. cxxi.ĳ.
Si ĳ contra quos. iiĳ. cclxxxiiĳ.ĳ.
Si ĳ qui à vobis . iiĳ. cclxxxiiĳ.i.
Si ĳ qui te.v.ccclviĳ.ĳ.
Si ĳs de quorum ſucceſ. vi. xci.i.
Si ĳs quos ſeruos tuos.vĳ . cxxi.ĳ.
Si ita vt lege.vĳ. cxv.ĳ.
Si iudici probatum fuerit.vĳ. clxxvi.i.
Si iure manumiſſꝰ.iiĳ. cclxxviĳ.i.
Si iure non ſubſiſtit. vĳ . cv. ĳ.
Si legata relicta.vi.lviĳ.i.
Si legatarius vel fideicom.vi. lx.ĳ.
Si lex municipĳ. viĳ. ccxxx

iij.i.
Si legis Aquilię.iij.cxc.i.
Si legibus prohibitæ.i.xxxix.ij.
Si lenones patres.i.xxxix.i.
Si libellum de communi.i.lxx.i.
Si liberam peculij.iiij.ccxxxiiij.ij.
Si liber conſtitutus.iiij.ccx.i.
Si liber homo alienæ.vij.cxxi.ij.
Si liberum captum te.viij.ccxxxvi.ij.
Si liberis ex priore.v.ccxcij.i.
Si libertam quis.v.ccc.ij.
Si liberti accuſatores.ix.ccliij.i.
Si liberti conniuentibus.vi.ix.i.
Si liberti eiuſdem'que.v.cccliij.ij.
Si libertatem tibi manu tua.ix.cclxxx.i.
Si liqueat matrem.iij.clxxviij.i.
Si lis pecuniaria.ix.cclxxvij.i.
Si Lyſias adempta.viij.ccxviij.i.
Si literarum Auxenonis.viij.ccxxv.ij.
Si literas eius ſecutus.iiij.cclv.i.
Si longis apertis'que.vij.clvij.ij.
Si magiſtratus à tutoribus.v.ccclxxx.i.
Si magnum & capitale.ix.ccliij.i.
Si maior annis.xxv.fundum.iiij.cclxv.i.
Si maior annis.xxv.tranſegiſti.ij.c.ij.
Si maior quinque.iij.cxcv.i.
Si maior quinque &.xx.an.ij.cxxiij.ij.
Si maior tranſegiſti.ij.xcviij.ij.
Si maior quinquagenaria.vi.xci.ij.
Si maior.xxv.annis velut.iiij.cclxxij.ij.
Si maiores vigintiquinq; an.ij.xcix.i.
Si mala fide ſeruum.vij.cxxxiij.ij.
Si mancipium tuũ.iij.clxxxiiij.i.
Si mandator pro filio.iiij.ccxxxiij.i.
Si mandatum ſolius.ij.cxx.i.
Si manifeſte doceri.iij.clxxxviij.ij.
Si manumiſſori tuo.vi.x.i.
Si manumiſſus ingratus.vi.xi.i.
Si maritus quondam.v.cccxxviij.i.
Si maritus quondam.vi.xviij.i.
Si maritus ſororis.iiij.cclv.i.
Si maritus tuus.iij.clxxi.i.
Si maritus tuus.v.cccxxviij.ij.

Si maritus tuus licet. viij.ccxxx.ij.
Si maritus tu9 mutuam.viij.ccvii.ij.
Si mater cũ filiorum. iiij. ccxxxviij.i.
Si mr̃ filijs.iij.clxviij.ij.
Si mater legiti.viij. cxcvi.i.
Si mater tua maior.iiij.ccl.ij.
Si mater tua patrimonium. iiij.clxxviij. i.
Si mr̃ tua propter.vi.xliij.ij.
Si mr̃ tua quaſi.vij.cxxx.i.
Si mater tua velut. iiij.cclx.i.
Si mater vr̃a filię. v.ccxci.i.
Si mater vos.vi.xxxv.ij.
Si matrem eius. vij. cxxxi.ij.
Si matrem tuam decurionis. ix.ccxciij.ij.
Si matre ſuperſtite filius. vi. lxxxvi.ij.
Si militaris iudex. vij.cliiij.i.
Si miles in puincia. ix.cclv.ij
Si militem ad negocium. iiij. ccix.ij.
Si miniſterium tuum. vij. cxxiij.i.
Si minor annis.xx.ad liberta. vij.cxvij.i.
Si minor an.xxv. emptori.ij. cxxviij.i.
Si minor à venditore.iiij. cclxviij.ij.
Si minor.xxv.an. v.ccclxxvij ij.
Si minorẽ te quinq3.ij.cxxiiij. ij.
Si minores vel.v.ccclxxviij.i.
Si monumento corpus. viij. cxcvij.ij.
Si mortis cauſa. vi.lxxvi.ij.
Si mulier alie.iiij.ccxxxix.i.
Si mulier dotẽ.v. cccxvij.ij.
Si mulier mari. v.cccxxvi.i.
Si mulier pfectę.iiij.ccxl.i.
Si mulier repudij. ix.cclxvi.i.
Si mutuam pecuniã accipere iiij.ccxxxij.ij.
Si necdum ppetuæ. iiij.cci.i.
Si negocium ſororis. ij.cxx.i.
Si neq3 mandaſti.vij.clix.i.
Si nominis perſecutionẽ.viij. ccxxxix.ij.
Si non cõuitij conſilio. ix. cclxxxvi.ij.
Si non deſignata.vi.lxxi.i.
Si non donationis cauſa. iiij. cclix. ij.
Si nõ es nunciator.ix.cclxxxv. i.
Si non eſt numeratum.iiij.ccxij.i.
Si non ex propria.v.ccclxvij. ij.
Si non inducta.viij.cxc.i.
Si non iniuria iudicantis.viij. ccxxvij.ij.
Si non omnem.iij.cxc.ij.
Si non proprietatẽ.vij.cxvi.ij
Si non ſimpliciter. iiij. cclxxvi.ij.
Si non ſinguli inſolidum. iiij. ccv.i.
Si non ſinguli inſolidum.vij. clix.i.
Si nõ ſpeciali.vi.xxvi.ij.

Si nō ſubſcripſiſti.v. ccćliiij.i.
Si non ſuſpectū.v.ccclx.ij.
Si non tranſactionis.i.lxvi.ij.
Si non verum cōtractum.v. cccxxix.i.
Si nondū rem.vi.ij.ij.
Si nondum vobis.v.ccclix.i.
Si nulla culpa.iiij.ccxxxi.ij.
Si nulla iuſta.vij.cxxxv.i.
Si nulla vſucapiōis.iiij.cclxxij.ij.
Si nuptijs pater.v.ccxcv.i.
Si ob cauſam iudicati.viij.ccxxvij.i.
Si obligata prædia.viij.ccxxviij.i.
Si obligatum hominem.viij. ccxxiiij.i.
Si olei certa.iiij.cclxxxiiij.ij.
Si operas certi ſerui.viij.ccxxv.i.
Si operis publici temporalis. ix.ccxcv.i.
Si pactum interceſſit.viij.ccxij.i.
Si pacto quo pœnam.ij.xciij. (etſi.ciij.impreſſum ſit) i.
Si parentes veſtri mancipia. viij.ccxxviij.i.
Si partem poſſeſſionis.vij.cxxxij.i.
Si part9 ſubiecti.ix.cclxxvi.i
Si paſcenda pecora.ij.xcij.ij.
Si pater dotē pro filia.v.cccxiiij.i.
Si pater filiū quē.vi.xxxvi.i.
Si pater inteſtatus.vi.xvi.i.
Si pater naturalis.v.cccli.ij.
Si pater pactū.v.cclxxxviij.ij.
Si pater puellæ.iij.clxx.i.
Si pater ſeruum veſtrum.vij.cxvi.ij.
Si pater tu9 ad decurionatū.vij.clxxv.ij.
Si pater tuus bonis ceſſit.vij.clxxvij.i.
Si pater tuus cū decurio.vij.clxxiij.ij.
Si pr̄ tuus cui te.viij.ccxxij.i.
Si pater tuus cū.vi.xxxiiij.i.
Si pater tuus in te donationē. ix.cclxxxiiij.ij.
Si pater tuus mētis.v.ccclxxiij.ij.
Si pater tuus per vim.iiij.cclxiij.ij.
Si pater tuus poſt litem.iij.clxviij.ij.
Si pater tuus ꝓ Cornelio.viij ccxviij.ij.
Si pater tuus quem.v.ccclxvij.ij.
Si pater tuus tibi.iiij.ccliiij.ij.
Si pater tuus vęnundedit.iiij. cclxviij.ij.
Si pater tu9 velut.vij.cxxx.i.
Si pater veſter in inſulam.ix. ccc.i.
Si pater vſumfr.iij.clxxxv.i.
Si patris tui pupil.v.ccciij.ij.
Si patri tuo hęres non extitiſti.viij.ccxli.ij.
Si pr̄i tuo vſuſfr.iij.clxxxiiij.ij
Si patrem tuū officio.v.cccxxxvij.ij.

Si paterna hæreditate abſtinuiſti.vi.li.ij.
Si paterna hæreditate abſtinuiſſe.vi.li.ij.
Si paterna hæreditate te.vij.clxxxij.i.
Si paternam obligationē. iiij. ccxxxviij.i.
Si paterno affectu.ij. cxx.i.
Si patronū cauſę. ij.ciij.ij.
Si Patroclius.iiij.cclxxv.ij.
Si patruus tuus.iij.cxcv.ij.
Si pecunia patris. iiij.cclxx.i.
Si pecuniam pupillarem . v. ccclxvij.i.
Si pecuniam quam mala.vij. clvi.ij.
Si pecuniam tibi. iiij.ccxlij.i.
Si pecuniam tibi nō eſſe.viij. ccix.ij.
Si pecuniam tuā à debitore. ij.cxix.ij.
Si per fideicōmiſſum hæreditas.vi.lxxiij.ij.
Si per ignorantiā. iiij.ccviij.ij
Si per impreſſionē.ij.cxxiij.i.
Si per te nō ſtat.iiij.ccxlviij.ij
Si p vim vel metū.ij.cxxij.i.
Si permittente patre. iiij. ccxxxvi.ij.
Si permutationis gr̄a.viij.ccxxix.i.
Si plures perſonæ vnam.vi. lxxij.ij.
Si Pontionilla. vi.lxxxiij.ij.
Si poſſeſſio inconcuſſa . vij. cxxxviij.ij.
Si poſſidoniū.ij.cxi.i.
Si poſt decretū.ij.cxxviij.ij.
Si poſt depoſitam.i.lxxxv.ij.
Si poſt diuiſionem.i.lxvi.ij.
Si poſt finitum.v.ccclxv.i.
Si poſt motam.iij.clxxix.i.
Si poſt perfectam venditionem.viij.ccxxviij.ij.
Si poſtq̄ ſeruandi.vi.lxxxiij. ij.
Si poſt ſententiā.ij.cxxxiij.ij.
Si poſt teſtamentū.vi.xliij.i.
Si potior respub . contraxit. viij.ccij.i.
Si potiores cre.viij.ccij.i.
Si precium quidē.ij. cxv.ij.
Si prędiū quis.iiij. cclxxvij.i.
Si prædium tibi pro ſoluto. viij.ccxxvi.i.
Si prædiū vxor.v.cccxvij.ij.
Si prędiū ruſticum. v.ccclxxvij.ij.
Si prædiorum dotis.vi.lxxviij.i.
Si præſes prouinciæ non donandi.viij.ccxl.i.
Si præſes quaſi deſertam.vij. cxlix.ij.
Si prędidi prouincię.v.ccxc.i.
Si prędidi ꝓuincię.iiij.cclxxi. ij.
Si præſens quidem.i.xl.ij.
Si prætorium pignus.viij.cclxxxij.i.
Si priuſq̄ diſtraheretur . viij. ccvi.ij.
Si pro alieno.iiij.ccxviij.i.
Si pro contutore. v. ccclxvij. ij.

Si p̄ dote p̄miſſ. v.cccxiij.ij.
Si pro ea cõtra quam. iiij.cc-
lv.ij.
Si pro eo qui in crimen. ix.
ccxcij.ij.
Si pro fundo quem petebas.
ij.c.i.
Si pro mutua pecunia. iiij.
ccv.ij.
Si pro te pater.v.cccxiiij.i.
Si probare potes. v.ccclxxv-
iij.i.
Si probatũ fuerit.iij.cxciiij.ij.
Si probaueris Demetriũ. vi.
lxiiij.i.
Si probaueris pręſidi prędia.
viij. cxcvi.ij.
Si probaueris te fundum.viij
cciiij. ij.
Si Prob9 in minori.ij.cxxx.i.
Si Proculiana patri. vi.lxij.ij
Si procurator ad vnã.ij.cxiiij
(etſi.cxx.impreſſum ſit) i.
Si p̄prijs habitis.v.cccxxx.i.
Si p̄pter officiũ.ij. cxxxix.ij.
Si prouincialium noſtrorum.
iiij.cclxxx.i.
Si puellã ea le.iiij.cclxxvi.ij.
Si puerũ nõ p̄.vij.cxxxviij.ij
Si pupillorum p̄r.v.cccxlv.ij.
Si putas nõ iure.iij. clxxix.ij.
Siqua beneficia perſonalia.i.
lxx.ij.
Siqua cum ſeruo ſuo. ix. cc-
lxvij.i.
Siqua ex fœminis.v. cccvi.i.
Siqua fideicommiſſorum.iij
cxcl.ij.
Siqua illuſtris. vi.lxxxix.i.
Siqua inter chriſtianos.i.lI.i.
Siqua mulier.v.cccv.i.
Siqua mulier nequaquã. vi.
lxxxvij.i.
Si qua per calumniã. i. xxiij.
(etſi.xiij.impreſſum ſit) ij.
Si quã tibi pecuniã.vi.vij.ij.
Siquæ res ante nup. ij. cxxv-
iij.i.
Siquas actiões.iij.clxxxviij.i.
Si quæſtio tibi generis. iij.cl-
v.ij.
Siquando cõceſſa. viij. cxc.i.
Siqua vnq̄ loca.vij.cxlij.i.
Siqñ duciano. vij.clxviij.i.
Siqñ iniuriarum actio. ix.
cclxxxvi.i.
Siquãdo inuitos.iiij. ccxxv.i.
Siqñ negocium.vij.cxxviij.ij
Siqñ quis reſcriptũ.ij.clvij.i.
Siquãdo ratio aut neceſſitas
vij.clxi.ij.
Siqñ ſine decre.v.ccclxxix.ij
Siqñ talis.iij.clxxiiij.ij.
Si quando vis in iudicio.viij.
clxxxiiij.ij.
Siqñ vſ9 exegerit.viij.cxci.i.
Si quantitatem quã licet.vij.
clxxvij.i.
Si quas petitiones.v.ccclx.ij.
Si quaſi acceptu. iiij.ccxliij.i.
Si quenq̄ vel in hac.i.xxvi.ij.
Si qd à p̄curato.ij.cxxxv.i.
Si quid de bonis eorum.ij.
cxxxvi.ij.
Si quid mater filiæ. viij.ccxl-
vij.ij.

Si quid negociorũ.i. lxxix.ĳ.
Si qd pars aduerſa.iĳ. clxxxviĳ.ĳ.
Si quidem ante donationem. v.cccxxviĳ.ĳ.
Si quidem auiã tuam ancillã ix.cclxxxvi.i.
Si quidẽ donatio.iiĳ. ccxiĳ.i.
Si quidẽ ex cauſa tranſactionis.ĳ. xcix.i.
Si quidem intentionem. viĳ. ccxĳ.i.
Si quidẽ ſine decreto. v. ccclxxvĳ.i.
Si quidẽ viuit.v. cccxxxv.i.
Si qdẽ Zenoni. viĳ.ccxiiĳ.ĳ.
Si quis ad declinan.i.xxxĳ.ĳ.
Si qs ad ſe fũdũ.ix. cclxviĳ.i.
Si quis aduerſus conduc.iĳ. clxvĳ.i.
Si quis aduerſ9 pręfectorũ.i. lxviĳ.i.
Si quis aduocatus inter. viĳ. ccxĳ.ĳ.
Si qs agere ex teſta.vi.lvĳ.i.
Si quis aliquid dari. ĳ. cxxxiiĳ.ĳ.
Si quis alicuĩ maieſtatis. ix. cclviĳ.ĳ.
Si quis alterius.iĳ.clxĳ.ĳ.
Si quis alumnam.v.ccc.i.
Si quis argentum donauerit. viĳ.ccxlv.i.
Si quis cohortali.vi.ciĳ.ĳ.
Si quis aſſerat.i.lviĳ.i.
Si quis cohortalib9.i.lxxxĳ.i.
Si qs cõductio.iiĳ.cclxxxv.i.
Si quis contra euidẽtiſſimã. ix.cclxxxĳ.ĳ.
Si quis curialis.i.xxi.i.
Si quis de tenuiorib9.i .lxxxviĳ.ĳ.
Si quis de togatis.ĳ. ciiĳ.ĳ.
Si quis decurio teſtamentũ. ix.cclxxviĳ.ĳ.
Si quis defunctũ.i.xlviĳ.ĳ.
Si quis duobus.vi.xxxix.ĳ.
Si quis emptionis. vĳ.cxlv.i.
Si quis ex familiaribus.ix. ccliĳ.i.
Si quis famoſum libellũ. ix. cclxxxvi.ĳ.
Si quis filiũ ꝓpriũ.vi.xlĳ.ĳ.
Si quis filiũ ſuũ. iĳ. clxxiiĳ.i.
Si quis fundum vel mãcipiũ. iiĳ.cclxvi.ĳ.
Si quis geſtũ à ſe.iiĳ.ccxxx.i.
Si quis hæredem ſcripſerit. vi.xxxvĳ.i.
Si quis homicidĳ crimen.ix. ccliiĳ.ĳ.
Si quis impatorẽ.vi.xxiĳ.ĳ.
Si qs in cõſcriben. i. xxxiiĳ.i.
Si quis in conſcribẽdo.ĳ.xcv. (etſi.cv.impreſſum ſit) i.
Si quis in cuiuſcunq; contractus.viĳ.cxcviĳ.ĳ.
Si quis in ea culpa. ix.cclvi.i.
Si quis in emancipatum.viĳ. ccxlĳ.i.
Si quis in hoc gen9 ſacrilegĳ. i.xx.ĳ.
Si qs in libertatẽ.vĳ.cxxvĳ.ĳ
Si quis in metallum fuerit.ix. ccxcv.i.
Si quis ĩ poteſtate pub.v. cc

lxxxix.ij.
Si quis in quacunq; lite. vij. clxxvi.ij.
Si quis in ſuo teſtamento. iij. clxxiij.ij.
Si quis in tantam furoris.viij. clxxxiij.i.
Si quis in teſtamēto.vij.cix.i.
Si quis inceſti.v.cccij.i.
Si quis intra prouinciam. ix. ccxcvij.i.
Si quis ita paciſcatur. iiij. cclxxiij.i.
Si quando nrę ſtatuę.i.lxxi.ij.
Si quos iudices.i.lxxij.i.
Si quis iudicū.i.lxxix.ij.
Si quis iudicum accepiſſe.i. lxxi.i.
Si quis iudicum duxerit.vij. clxi.i.
Si quis iuſiurandum detulerit.iiij.cciij.i.
Si quis lege venerabili. i. xlviij.ij.
Si quis libellos appel. vij.clxv.ij.
Si quis maior an.xxv. aduerſus.ij.ci.i.
Si quis modeſtię neſcius.viij. cclviij.i.
Si quis naulcularius. vi. ciij. ij.
Si quis nolente.ij.cxxi.i.
Si quis necandi.ix.cclxxi.ij.
Si quis non dicam.i.xix.i.
Si quis nummos falſa. ix. cclxxx.ij.
Si quis ordinaria.v.ccciij.ij.
Si quis parentis aut filij. ix. cclxxi.ij.
Si quis patronorū.vi.ix.i.
Si quis per abſentiam. vij. clxix.i.
Si quis percuſſorem. ix. cclxxi.i.
Si quis poſthac ſtilum. ix.ccxcvij.ij.
Si quis poſthac ꝑ Aegyptū. ix.cclxxxvi.ij.
Si quis poſthac velut.i.lxxij. ij.
Si quis poſt hanc.iiij.cclxij.ij.
Si quis poſt hanc legem ciuitate.viij.clxxxvij.ij.
Si quis preſbyter aut. i. xxiij. (etſi impreſſum ſit.xiij.) i.
Si quis prioris. v.cccxi. i.
Si quis pro publicis.i.lxxxij.ij
Si quis pro redemptione. viij ccxlvi.i.
Si quis propter nimiam.iiij. cclxiij.i.
Si quis prouocatione.vij.clxvi.i.
Si quis quadringētorum. vi. lxxviij.ij.
Si quis quodlibet interdictū. viij.clxxxiij.i.
Si quis quum capitali. ix.cclviij.i.
Si quis rebaptizare.i.xlviij.i.
Si quis ſciēs agrum.iij.clxxxij.ij.
Si quis ſe iniuriam.ix.ccliiij.i.
Si quis ſepulchrum violaturus.ix.cclxxiij.i.

Siquis ſeru9 raptus. vij.cxviij ij.
Si quis ſeruo alieno.vi. iiij.ij.
Si quis ſeruo ſuo.vij.cxxi.i.
Si quis ſeruum certi nominis. iiij.ccviij.ij.
Si quis ſeruū fiſcalem. vi.ij.i.
Si quis ſeruum fugitiuum.ix. cclxxv.ij.
Si quis ſeruos crediderit.ix. ccliiij.ij.
Siquis ſeu liber.v.cccxxxix.i.
Si quis ſine per.iiij.cclxxix.ij.
Si quis ſine vxore. vij.cxxi.i.
Si quis ſpoponderit inſulam. viij.ccxvi.i.
Si quis ſuus hæres.v.lij.i.
Si quis ſup cudē.ix.cclxxxi.i.
Si quis ſup iuris.iij.cxcvij.i.
Si quis te reū legis.ix.cclxxi.i
Si quis tibi ſeruum vendidit. viij.ccxxix.i.
Si quis teſtibus vſus.iiij.ccxxiiij.i.
Si quis tutoris.v.ccciiij.i.
Si quis vel curiæ.iij.clxiiij.i.
Si quis vel pecunias.iiij.ccliij.ij.
Si quis vel ſiqua.vi.lxxxviij.i
Si qui aduocatorum exiſt. ij.cij.i.
Si qui adulterij fuerint.ix.cclxvi.i.
Si qui deſideria.iiij.ccvij.ij.
Si qui ex cōſenſu.i. xxxviij.i.
Si qui inditas.iiij.cclxxxi.i.
Si qui iudices perfecto.viij.cxc.i.
Si qui latrones ſeu alijs.ix.cclxxxvij.i.
Si qui orthodoxæ.i.xlvi.i.
Siqui publicorum.vi.ij.i.
Si quondam vxor tua. ix.cclxij.i.
Si quos debitorū. iiij.cclxv.i.
Si quos forte neceſſitas. vij.ccxxxvij.ij.
Si quum aui tui.ij.cxxxi.i.
Si quū ea quę tibi.v.cccxiij.ij
Si reddita debita quantitate. viij.ccix.i.
Si repetendi quod.iiij.ccx.i.
Si rerum tuarū proprietatē. viij.ccxlvij.i.
Si res mobiles.ix.cclxxxiiij.i.
Si res pupillares.v.ccclxxvij.ij.
Si res tuas commodauit. iij.cxcix.ij.
Si res tuas raptas.vij.cxxviij.ij.
Si reſiduum debiti.viij.ccvi.i.
Si Ruffinus. vi.xx.ij.
Si ſciens creditor. iiij. ccxxxviij.i.
Si ſcriptum hæredem. iiij.ccxx.ij.
Si ſcripti hæredes. iij.clxxx.i.
Si ſecundum mandatum. iiij. cclvi.i.
Si ſepulchrum monumēti.iij.cc.i.
Si ſeru9 cuiuſquā.i.liiij.i.
Si ſeruus extero. iiij.cclvij.ij.
Si ſeruus fuiſti.vij.cviij.ij.
Si ſeruus ignorā.iij.cxcviij.ij.

Si ſeruus in demoliendis.ix.cclxxiiij.i.
Si ſeruus tuus ſine.iiij. ccxxxiij.ij.
Si ſeruum alienum.ij.cxix.ij.
Si ſeruum plagij.iij.cxcviij.ij
Si ſeruum veſtrũ.vi.iiij.i.
Si ſerui veſtri neſcientibus.iij.cxcviij.i.
Si ſeruos diſtraxiſti. iiij.cclxviij.ij.
Si ſine volũtate.iiij.ccxxxvij.ij.
Si ſocietatis iure.iiij.cclviij.ij.
Si ſocero filiæ.v.cccxxxvi.i.
Si ſocr9 tua fũdũ.v.cccxvi.ij.
Si ſolennibus ſtipendijs. iiij.ccxxvi.ij.
Si ſoror tua in paternorũ. vi.xvij.i.
Si ſororis tuæ.v.cccl.i.
Si ſorori ſuę frater. vi.xlvi.i.
Si ſororem tuam leuiorum.ix cclij.ij.
Si ſtatus contro.vij.cxxviij.i.
Si ſtatus tibi ſuper. viij.ccxxviij.i.
Si ſub ſpecie honorarij.ij.cij.i
Si ſucceſſiõe pa. vij.clxxxij.i.
Si ſui iuris conſtituta.v.ccclxix.i.
Si ſũt qui emere. viij.ccviij.i.
Si ſuper poſſeſſione.ij.xcvi.ij
Si ſuperſtite patre.ij.cxxiij.ij.
Si tabulas teſtamẽti.vij.clx.i.
Si te bonis paternis. vi.xlv.ij.
Si te & filios tuos.vij.cxix.ij.
Si te expilaſſe.ij.cxij.i.
Si te donatam.vij.cviij.ij.
Si te in vacuã.v.cccxxx.i.
Si te manumiſſũ. viij.cciij.i.
Si te nõ remittẽte. viij.clxxxvi.ij.
Si te parẽs in cuius. vi.lxxxv.ij.
Si tẽpore manumiſ.vi.vij.ij.
Si teſtamẽtum ita ſcriptum.vi.xxxvij.i.
Si teſtamentũ iure.vi.xxvi.ij.
Si teſtamento iure facto.vi.xxxviij.ij.
Si teſtator codicillis.ix.cclxxix.ij.
Si tibi ac filio tuo. vi.xv.i.
Si tibi controuerſia.iiij.ccxxij ij.
Si tibi liberã Saturninus. viij.ccxxix.i.
Si tibi notariũ pignoris. viij.cxcv.i.
Si tibi pater auunculũ. v.cccxlv.ij.
Si tibi per ſeruũ.iij. cxcviij.ij.
Si tibi pupillorũ.iiij.cclv.i.
Si tibi quę pro colonis. iiij.cclxxxv.i.
Si tibi res proprias. v.ccxci.i.
Si tibi ſeruitutis.vij.cxxv.i.
Si tibi ſeruitutẽ. iij.clxxxix.i.
Si tibi teſta.dire.vij.cxxiiij.i.
Si totas facultates.iij.clxxvij.ij.
Si tradita ſunt. vij.cxvi.ij.
Si trãſactionis cauſa.iiij.ccxliij.ij.
Si tu & collega. v.ccclxxx.i.

Si tres tutelas.v.ccclxxiij.i.
Si tuis nūmis empt9.vi.viij.i.
Si tutor ancillā.vi.xl.i.
Si tutor noiatus.v.ccclxxi.i.
Si tutor petitus.v.ccclviij.i.
Si tutor pupillam quondam ix.cclxvi.ij.
Si tutor tuus.vij.cxv.ij.
Si tutor tuus qui.ij.cxxxij.i.
Si tutor vł curator.v.ccciiij.i.
Si tutoris vel cura.v.ccclv.i.
Si tutores pupillis.iiij.ccxlvi.ij.
Si tutores teſtamē.v.cccxlv.i.
Si Valerian9 cēturio.ij.cxxxvi.ij.
Si velut in id.iiij.ccxlvij.i.
Si vēdidiſſet qui ante.viij.ccij ij.
Si veritas vel ſolennitas.vi.lxvi.ij.
Si vero dn̄s tpalis.i.xliij.ij.
Si veſtram poſſeſſionem.vij.cxix.ij.
Si vi fluminis.iij.cc.i.
Si vi vel metu.ij.cxxij.i.
Si vicinis vel aliīs.v.ccxcv.ij.
Si vindicari in aliquos.ix.ccxcv.ij.
Si vineæ quas.vij.cxxxvi.ij.
Si virgis aut loris.ix.cclxx.i.
Si viua matre emācipati.vi.xcvi.ij.
Si vltra hoc quod accepit.viij ccxx.i.
Si vniuerſę facultates.vi.lix.i
Si vnquā liberis.viij.ccxlix.i.
Si vnus de ſeptem.vi.xxvij.i.
Si vnus ex iīs.v.cccxxxi.i.
Si vnus ex litigatoribus.vij.clxxv.ij.
Si volūtate domini.vij.cvij.ij
Si voluntate dotā.v.cccxiij.i.
Si voluntate tua fundum.iiij.cclxiij.i.
Si vos paternę.ij.cxxxi.i.
Si vſuras præſtari.iiij.cd.i.
Si vſuſfructus oīm.iij.clxxxiiij.ij.
Si vſumfr.marit9.v.cccxiij.i.
Si(vt allegas) antequam.iiij.ccxvi.ij.
Si(vt allegas)iīs tutor.v.ccclxx.ij.
Si(vt allegas) latrocinātē.ix.cclxxi.i.
Si(vt allegas)minor.ij.cxxx.ij.
Si (vt allegas) pater tuus.vi.lxxvij.i.
Si (vt allegatis) mr̄.iij.clxxvij.i.
Si vt man9 inie.iiij.cclxxiiij.ij
Si(vt nūc aſſeueras)nihil.viij ccix.ij.
Si(vt proponis) bona eius.ix ccxcvij.i.
Si(vt pponis) cauſa pecu.ix.cclvij.ij.
Si(vt proponis) cōſentiente.vij.cxv.i.
Si(vt proponis)cum tuæ.viij clxxxvi.ij.
Si(vt proponis)fundum.viij.ccxx.i.
Si(vt proponis) pars diuerſa

vij.cxlix.ij.
Si(vt proponis)pr̄.v.ccxcv.i.
Si(vt ꝑponis)pars.iij.clxxxij.i.
Si (vt proponis) pars.v.ccclxxij.i.
Si(vt proponis)pr̄.iiij.ccix.i.
Si(vt proponis) pater.v.cccxxvij.ij.
Si(vt proponis)poſt.v.ccxcv.ij.
Si (vt proponis) prꝫſes prouin.vij.cxlix.ij.
Si(vt ꝑponis) pupillo.v.cccxlvi.i.
Si(vt ꝑponis)rerū.vij.clvij.ij
Si (vt proponis) ſocius.viij.clxxxvij.i.
Si(vt proponis)ſuſpenſa.vij.clxxij.ij.
Si vteris inſtru.iij.ccxxvi.i.
Si vxor tua prꝫ.viij.ccxviij.ij
Si vxor tua ꝑ pe.viij.cxcij.ij
Si vxor pro ma.iiij.ccxxxix.i
Si vxor tua tpe.vi.lxxij.ij.
Si vxor tua pro triente.vij.clxxix.i.
Sine decreto prꝫ.v.ccclxxix.ij
Sine metu legis.ix.cclxij.i.
Singularū vrbium curiales. viij.clxxxviij.i.
Singuli quiqꝫ iudi.i.lxxxiij.ij.
Singuli vniuerſiqꝫ.ix.ccliij.ij.
Siue apud acta.ij.xcix.i.
Siue cum nupſiſſes.vij.cxv.ij.
Siue emācipatis filijs.viij.ccxli.i.
Siue ex iure.v.cccxxxvi.ij.
Siue ex mltis cau.vij.cxlvij.ij
Siue ex teſtamēto.v.ccclxi.i.
Siue fuerit dn̄s.vij.cxxxij.ij.
Siue initio.vi.lvi.ij.
Siue in libertatē euictus.viij.ccxxvij.i.
Siue negocio.ix.cclxxxiiij.ij.
Siue pars ſiue inte.iij.clvij.i.
Siue poſſeſſio venditoris.viij.ccxxvij.ij.
Siue poſſidētis prꝫ.iiij.ccxxi.i
Siue pro fratre.ij.cxix.i.
Siue ſerui ſint.iiij.ccxvi.ij.
Societatem vno.iiij.cclviij.i.
Sola temporis.vij.cxxx.ij.
Solam teſtationē.iiij.ccxxiij.i
Solennibus penſionibus.iij.clxxxiiij.i.
Solita prouidentia. viij.ccv.i.
Solo obſequij.vij.cxxiiij.ij.
Solutionem aſſeueranti. viij.ccxxv.ij.
Sororem fratris necē.vi.lv.i.
Spem eorum præmiorū.viij.cxcviij.ij.
Spem futuræ.viij.ccxxxix.ij.
Statuas ſepulchro.iij.cc.ij.
Statui ingenuę.vij.cxx.i.
Statum tuū na.iiij. ccxxvi.ij.
Statuimus hoc edic.i.xl.ij.
Statuimus vt nul.i.xxix.ij.
Statuliberis.vij.cv.ij.
Statutis gn̄alibus iuſ.vij.cli.i.
Stellionat⁹ ac.ix.cclxxxiiij.ij.
Stipendia retineri.vij.clvij.ij.
Stipulatio de reſti.v. cccxv.i.
Studentibus nobis ſtatum.i.lxxvi.ij.

Studiorum labor meretur.i.
lxxxv.i.
Sub ꝑtextu æta. iiij.ccxvij.ij.
Sub prætextu inſtrumenti.ij.
xcviij.i.
Sub prætextu ſpe.ij.xcix.ij.
Sub ſpecie nouorū.vij.clvi.ij.
Subſcriptio filij.vij.cxxv.i.
Subtracto furto.vi.iij.i.
Succeſſionum varietas. iij.c-
xcvij.i.
Succeſſores ei9qui maior.viij
ccxxiiij.i.
Succeſſores legata.vi.lxxviij.
ij.
Suggerente magnificentia.i.
lxxxv.i.
Suggeſtionem viri illuſtris.ij.
cvi.ij.
Suggeſtionem illyricanæ.vi.
lxij.i.
Sūma reipublicę tuitio.ī ꝓœ-
mio.char.ij.fa. i. in rubrica
de Iuſtiniano codice confir.
ſub inſcriptione Imperator
Iuſtinianus &c.
Summa ſentētia.v.ccclxv.ij.
Sumptus in pupillum.v.ccc-
lij.ij.
Super annali exceptione. vij.
cxlvi.ij.
Super chirographarijs.iiij.cc-
vij.i.
Super delictis ꝓuincialium.
vij.clxi.ij.
Super empti agri quæſtione.
viij.ccxxvij.ij.
Super hypothecis quas argē-
ti.viij.cxcv.i.
Sup longi tpis.vij. cxxxvij.i.
Super rebus vænūdandis.iiij.
cclx.ij.
Super ſtatu ingenuitatis.ix.
cclxxxix.i.
Superuacuā differentiam. ij.
cxxxix.i.
Superuacuam obſeruationē.
vi.lxiiij.i.
Supuacuā veterū.iiij.ccliiij.i.
Su9 hęres exceptione.vi.li.ij.
Suū hæredē omiſſa.vi.xlvi.i.
Suo potius.v.ccclxi.ij.
Supplicare cauſa pendente.i.
lxix.i.
Suſpectos tutores. v.ccclx.ij.

TAlis de antiquo.
vi.lv.ij.
Tam dementis.i.
xli.ij.
Tandiu ſocietas.
iiij.cclviij.ij.
Tā mādatori.iiij.ccxliij.ij.
Tanta circa nos.i.lx.ij.
Tempora fataliū.vij. clxix.i.
Tēporales actiones.i.lxix.i.
Temporalibus actionibus.ij.
cxxxvij.ij.
Tēporis quod inſequitur. v.
ccclviij.i.
Tempore cōtractus inter.iiij.
cclxxiiij.i.
Tēpus expeditiōis. vij.cxxx-
viij.ij.
Terminato tranſ.vij.clvi.i.
Teſtamenta oia.vi.xxvij.ij.
Teſtamēti factionē.iij.clxxi.i

Teſtamenti tabulas. vi.lij.i.
Teſtamẽto iure facto.vi.xxxviij.ij.
Teſtamẽto matris.v.cccxlv.ij
Teſtamẽto tutor.v.cclxx.i.
Teſtamentum militis. iij. clxxi.ij.
Teſtamentum non ideo.vi.xxvij.ij.
Teſtandi cauſa.vi.xxvij.i.
Teſtes,ſerui.vi.xxv.ij.
Teſtes ſup ſeruili.vij.cxxvi.i.
Teſtiũ facilitati.iij. ccxxiij.ij
Titius ſi cum teſtamentum. vi.viij.ij.
Titulis non pręcedẽtibus.vij.cxvi.i.
Titulos qui à.i.lxxx.i.
Totius minoris.i.lxxviij.i.
Traditionibus et vſucapionibus.ij.xciij.i.
Traiectitię quidem. iij.cclij.i
Traiectitiam pecuniam.iij.cclij.i.
Tranſactio,nullo.ij.c.ij.
Tranſactione finita.ij.xcix.ij.
Tranſactiõe matris.ij. xcix.i
Trãſactionẽ quæ dñij.ij.c.i.
Tranſactiõis placitum.ij. xcvi.ij.
Tranſigere vel paciſci. ij.xcviij.i.
Tres denunciationes. vij.cl.ij
Tres tantummodo prętores. i.xxxvij.ij.
Tres tantummodo prętores. i.lxxx.ij.
Tunc conuenit potentiores. ix.cclv.i.
Turres noui muri.viij. cxci.i.
Tutelæ actio.v.ccclxiiij.ij.
Tutelam admĩſtrare.v.cccl.ij
Tutelam pupillorũ.v.cccliij.i
Tutelæ actione contra .v.cccxlv.ij.
Tutor filiorum tuorum.ix.ccxcix.ij.
Tutor licet abſens.v.cccliiij.i.
Tutor poſt puberem. v. ccclxiiij.i.
Tutor qui ſatiſdationem.v.ccclix.ij.
Tutoris officium. v.ccclxix.i.
Tutoris tui lege. ix. cclxvij.i.
Tutori vel curatori. ij.cxx.ij.
Tutorẽ quondã.v.ccclxiiij.i.
Tutorem vel curatorem.v.ccclxvi.ij.
Tutores debita.v. cccliij.ij.
Tutores etiam græcis. v.cccxlv.ij.
Tutores noĩatos.v.ccclxxi.i.
Tutores q necdũ.v. ccclxij.i.
Tutores quos poſtea. v. ccclxxij.i.
Tutores tutelæ.v. ccclxiiij.i.
Tutores vel curatores, v.ccclv.ij.
Tutoribus vel curatoribus.v.ccclviij.i.
VAenales ſententias.vij. clxxiij.i.
Vbi adhuc matrimonium . v.cccxviij.i.
Vbi auiarum ſucceſſio. vi.

lxxxvi.ĳ.
Vbi aut vis.iĳ.clxi.ĳ.
Vbi fal.examē.ix.cclxxviĳ.ĳ
Vbi pactum vel tranſactio. ĳ.ci.i.
Vectigalia noua.iiĳ.cclxxx.i
Vectigalia quęcunque. iiĳ. cclxxix.i.
Velamento abſentiæ.ĳ.cĳ.i.
Velles nec'ne filio. viĳ. ccxlviĳ.ĳ.
Velut caſtrenſe. i.lxxxv.ĳ.
Venditi actio.iiĳ.cclxviĳ.ĳ.
Venditi actionem. iiĳ. cclxviĳ.i.
Venditio quidē. v.ccclxxvi.i
Vēditioni ancillę.vĳ.cxxxi.ĳ
Vnditionem ob tributorum. iiĳ.cclxvi.i.
Venditiones, donationes. ĳ. cxxiĳ.i.
Venditiones etſi.iiĳ. cclix.i.
Venditor factū.iiĳ.cclxiiĳ.ĳ.
Venditrici ſuccedenti.iiĳ.cclxxi.ĳ.
Venia edicti.ĳ.xci.(etſi. ci.impreſſum ſit).i.
Verbum precibus.ĳ. cxĳ.ĳ.
Verbum volo.vi.lxv.i.
Verba legis Iulię(quam nos ad vetuſtorum exemplariū fidē ac imitationem impreſſimus, non ſolum verba legis &c.)ix.cclx.ĳ.
Verba ſupflua. viĳ. ccxlvĳ.i.
Verba teſtamenti.vi.xxvi.i.
Verba teſtamenti quę inſeruiſti.vi.lxx.ĳ.
Verbis teſtamēti.iĳ,clxxxiiĳ ĳ.
Veſtium, auri.iiĳ.cclxv.ĳ.
Veteranis qui in legione. vĳ. clxxiĳ.ĳ.
Veteres circuitus.viĳ.ccxxxiiĳ.i.
Veteris iuris altercatiōes.viĳ ccxv.i.
Veteris iuris dubitatiōem.v. ccclxiiĳ.ĳ.
Veteris iuris dubitationem. viĳ.cciĳ.i.
Veterem dubitationē.v. ccclxviĳ.ĳ.
Veterum ambiguitatem.iiĳ. ccxli.ĳ.
Vetuſtiſſimā obſeruationē. viĳ.ccx.i.
Vi bonorum raptorum act. ix.cclxxxiiĳ.i.
Viā veritatis.iiĳ. cclxxxiĳ.ĳ.
Vice donatricis.viĳ.ccxli.i.
Viri illuſtres comi.i.lxxvĳ.ĳ.
Victor Iuſtinianus &c. i.vi.ĳ
Viduæ intra quintum.v. ccxcvi.ĳ.
Viros clariſſimos. v.ccclxxi. ĳ.
Vis eius qui ſe.iiĳ. ccxxi.i.
Vitia poſſeſſionū.vĳ.cxxxv. ĳ.
Vitrico priuigni.vi.xciiĳ.i.
Vltra modū triti.iiĳ.cclxix.ĳ
Vniuerſa bona eorum.viĳ.cxcv.ĳ.
Vniuerſa reſcripta.i.lxviĳ.i.
Vniuerſa reſcripta.i. lxxi.i.

Vniuerſas terras.vij.cxli.ij.
Vniuerſi fiduciā.iij.clxvij.ij.
Vniuerſi prouinciales. iiij.cc-
lxxviij.ij.
Vniuerſis ſimul.i.lxviij.ij.
Vniuerſis tam legionibus.vi.
ciij.ij.
Vnus ex multis.viij.ccvij.ij.
Vnus idiuiduū.vij.cxxxviij.i
Vnuſquiſque procurator. ix.
cclxxxi.ij.
Vnuſquiſque ſobolē. viij.cc-
xxxviij.ij.
Voluntarię tutelę.v.ccclxx.i.
Volūtatis defuncti.vi.lxv.i.
Volūtas patris.vi.lxiiij.ij.
Vſucapio non prępcedēte.vij.
cxxxiij.i.
Vſucapio pigno.viij. cxciij.i.
Vſurę in depoſiti.iiij.cclij.ij.
Vſurę per tpa.iiij. ccxlviij.ij.
Vſuras emptor.iiij. ccxlvij.ij
Vſuras quæ quotannis. viij.
ccxxiij.ij.
Vſurpationem totius. iiij. cc-
lxxix.i.
Vſufructu conſtituto. iij. c-
lxxxv.i.
Vſufructu mrī.iij. clxxxv. ij.
Vt ab inteſtato defuncto. vi.
lxxxv.ij.
Vt creditor qui pecuniā.iiij.
ccxix.ij.
Vt debitū tibi .iiij.ccxvij. ij.
Vt in die dn̄ico.iij.clviij.i.
Vt iter abſentes.viij.ccxvi.ij.
Vt inter diuinum.i.xvij.i.
Vt legis Flauiæ pœna. ix.
cclxxiiij.ij.
Vt liberis tam maſculini. vi.
xviij.ij.
Vt nemini decętero.vi.xx.i.
Vt nullo modo.iiij. ccli.ij.
Vt perfectius omnibus. vij.
cxlvij.ij.
Vt prophanos ritus.i. lij.ij.
Vt pulſos reſtituendos. viij.
clxxxiij.ij.
Vt reſponſum congruum. ij.
xcvij.ij.
Vt teſtamentum.vi.lij.i.
Vt verborum inanium.vi.xij
ij.
Vt vnius pœna.ix.cclxxxi. i.
Vt vxori pro dote.v.cccxxx-
vij. i.
Vtere viri prudentiſſimi. v.
ccclxxv ij.ij.
Vti poſſidetis fundum. viij.
clxxxvi.i.
Vtili ratione.i.lxxxviij.ij.
Vtrum nepos tuus.v.ccclxij.
ij.
Vxor patrui.vi.lix.ij.
Vxor quę in militiam.v. ccc-
xxxij.i.
Vxor tua ſi conſobrini. ix.cc-
li.ij.
Vxor tua ſi mortuo.iij. cxc.ij
Vxoris abortu.vi. xliiij.i.
Vxorem libertam.v. ccxcvi.i

Z

Eenodorus ſi cum.iiij.
ccxxxvi.i.

Finis.

¶ Index alphabeticus conſtitutionũ ex Authenticis depromptarum, varijs ſub rubricis. C. inſertarũ, nẽpe vt ad pręſens quęque negociũ faceret, legẽ ſcilicet cui annectitur vel aſſerens, vel ampliãs, vel reſtringẽs, vel abrogans, & ſi quid eſt eiuſmodi.

AD eos ſolos. lib. v. charta. cccxij. facie. ij.
Ad hæc & ſi debitum. v. cccli. i.
Ad hæc, ex ijs. iiij. ccxxix. i.
Ad hæc, q fruct9. iiij. ccxlix. ij
Ad hæc, ſi adminiſtrator. iij. cxlvi. ij.
Ad hoc, qui ſuã. vij. cxij. i.
Aequalitas oĩmõ. v. cccxxv. ij
Agri cultores. viij. cxcviij. ij.
Alearum vſus. iij. cci. ij.
Antiqua lex erat. vij. ccxxxix. i.
Apud eloquentiſſimum. iiij. ccxviij. i.
Aſſcriptitios in ipſis. i. xxxi. ij
At qui ſemel. iiij. ccxxi. ij.
At ſi contractus. iiij. ccxxix. ij
BOna damnatorum. ix. ccxcviij. ij.
CAuſa quę fit cum monacho. i. xxix. i.
Ceſſãte ſucceſſione. vi. xc. i.
Clericus quoq; lite. i. xxix. ij.
Cõtra, qui ꝓpriã. iiij. ccxlij. ij
Cõtra rogatus. vi. lxxv. i.
Credẽtes pręterea. i. xliij. ij.
Cui relictum quid fuerit. vi. lxiij. ij.
DEcernit ius nouũ. ij. cxl. i.
Defuncto ſine liberis. vi. lxxxviij. ij.
Diaconiſſam in ſancta. i. xx. i
Donationem qu[illegible]que. v. cccxviij. ij.
Dos data donationem. v. ccxciij. i.
EContra ſi filijfa. v. cccxxxi. ij.
Ei q appellat impertit. vijclxx. i.
Eiſdem pœnis. v. cccv. ij.
Eo decurſum eſt. v. ccxciij. ij.
Epiſcopalis ordo. i. xxxij. i.
Epiſcopo nullã. i. xxij. ij.
Et cõſequẽter. vij. cliij. i.
Et cũ ſolis fratribus. vi. lxxxviij. ij.
Et nõ obſeruato. vi. xxxij. ij.
Et qui iurat ſe venturum. vij. clxxix. ij.
Ex cauſa exhæredationis. vi. xliij. ij.
Ex complexu. v. cccij. ij.
Ex teſtamento & ab. vi. xvi. i
Ex teſtamẽto quidem ſuc. v. cccvij. i.
Excipitur qđ eis. vi. xcix. ij.

GAzaros.i.xlvij.i.
Generaliter autē.i.xxv.i.
HAbita ſuper hoc.iiij.ccxv.ij.
Hæc vſus pręſtatio.i.xv.ij.
Hæres lucro.v.cccviij.ij.
Hāc autem querelam.iiij.ccxlv.i.
Hoc inter liberos.vi.xxix.i.
Hoc ita ſi debi.viij.cxciiij.i.
Hoc ita ſi pactū.viij.ccxvij.i
Hoc locū habet.v.cccxiij.i.
Hoc ius ſtabit.ij.cxvi.i.
Hoc ius porrectū.i.xiij.ij.
Hoc niſi debitor.viij.ccxxiiij.ij.
Hoc ſacramētum.ij.cxliij.ij.
Hoc ſi debitor poſſideat.viij.cxcv.i.
Hodie autem cuilibet.vij.clxiij.i.
Hodie iuratur.iij.cli.i.
Hodie nouo iure nullā.ix.cclvi.ij.
Hodie quantiſcunque.v.cccxxxij.i.
IDē eſt de Neſtorianis.i.xlvij.i.
Idem eſt in ijs.vi.xcix.ij.
Immo à debito.iiij.ccxiij.ij.
Inceſtas nuptias.v.cccij.i.
In donatiōe ꝓpter.v.cccvi.ij
In iſto iuramento.ij.cxliij.i.
In ſucceſſiōe mortui.vi.lxxxvi.ij.
In teſtamēto quocꝫ.vi.lxxxviij.ij.
Ingreſſi monaſteria.i.xi.ij.
Interdicimꝰ ſctiſſimis.i.xxij.i
Itacꝫ mortuo quocꝫ.vi.xcv.ij
Itē & à priuatis.viij.ccxliij.i
Itē hęreditas fratris.vi.xcix.ij
Item nulla poteſtas.i.xviij.ij.
Itē poſſeſſor pignoris.viij.cxcix.ij.
Itē prædium propter onus.i.xv.i.
Item priuilegiū.i.xlij.ij.
Item quęcūque cōitas.i.xxi.i
Item qui domum moribūdi.ix.cclxxiiij.i.
Item ſibi inuicem.i.xv.i.
Itē ſine legitimis.v.cccxliij.i.
Iubemus vt ſiqñ.iij.cxlvij.i.
LIbellum vero.iij.clvi.i.
Liberi furioſi.i.xlij.i.
Licētiam habeat epiſcopus.i.xxx.ij.
Licet patri ſine legitima.v.cccxli.ij.
Licet teſtator.i.xxvi.ij.
Litigioſa res eſt.viij.ccxiij.i.
Lucrum hoc ęqualiter.v.cccvij.i.
MAlę fidei poſſeſſore.vij.cxxxvi.i.
Matri & auiæ.v.cccli.i.
Maximis decora-

ti.v.cccxix.i.
Minoris debitor.v.cccl.i.
Multo magis ergo.i.xxij.ij.
Multo magis prohi.i.xiiij.i.
NAuigia quocūq;. vi.iiij.ij.
Niſi breues ſint lites.vij.cli.i.
Niſi rogati reſtituere.vi.lxxv.i.
Niſi tricēnale.vi.xcvi.i.
Non licet parenti.vi.xliij.ij.
Noua alia conſtitutio.v.cccxliij.i.
Nouiſſima lege.iij.clxix.i.
Nouiſſime cautū.v.ccclij.ij.
Nouo iure cauſa perfecte.vij clxi.ij.
Nouo iure qui dicit.vij.clv.i.
Nunc autem cū monachus.i. xxiij.(etſi īpreſſū ſit.xiij).i
Nunc autem niſi.v.cccxi.ij.
Nunc inhibetur.v.ccxciij.ij.
Nūc ſi hæres ī li.viij.ccxiij.ij
Nunc ſoli liberi.v.cccxxxix.i.
OFferatur ei qui vo. iij.clvi.i.
Omnes peregrini.vi.xcv.i.
PAter donationē. v.ccxciij.ij.
Permiſſa eſt et.v. ccxciij.ij.
Perpetua quoque emphyteoſis.i.xiij.ij.
Poſt fratres autē.vi.xc.ij.
Poſt fratres fratrū'q;.vi.xc.ij.
Poſt iuſiurandū dela.iij.cli.ij.
Preſbyterū minorem.i.xx.i.
Preſbyteros, diaco.i.xxxiij.ij
Preſbyteros & diaco.i.xxx.ij
Pręſente tamē.viij.ccxviij.ij.
Pręſides gentium.i.xl.i.
Pręterea qui legi.v.cccxliij.i.
Pręterea ſi matrimo.vi.xv.ij.
Præterea ſi habeat.i.lx.ij.
Principales perſo.ij.cxliij.i.
QVa in prouincia. iij.clxi.i.
Quę ſupplicatio. i.lxviij.i.
Quę tertię portionis.vi.xix.ij.
Quas actiones aliâs.i.xvij.ij.
Qui rem huiuſmodi.i.xv.ij.
Qui res iā dictas.i.xiiij.i.
Qui ſemel actionem.vij.cl.i.
Quibuſcūque modis.i.xiiij.i.
Quo iure vtitur.viij.cci.ij.
Quod eis pmit.v.ccxcviij.ij.
Quod fieri nō debet.iij.clvij.i
Quod hodie.v.cccxxxiij.ij.
Quod ius locū.v.cccxliiij.i.
Qđ locū habet.v.cccxxvij.i.
Quod locum habet.vi.xij.ij.
Quod mī filio.viij.ccxlviij.ij
Quod nūc gñale.v.ccclxxv.i
Quod obtinet oī.iiij.ccxx.i.
Quod obtinet ſi.viij.cxcv.ij.
Quod pro hac cau.i.xxvij.i.
Quod ſi quis q.vij.cxxxvi.i.
Quod ſine ſubſcri.vi.xxix.i.
REs quę ſubiacēt.vi. lxx.ij.
Rogati, vt in teſtamentis.iiij.ccxxiij.ij.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

SAcramēta pube-
rū.ij.cxxvij.ij.
Sacramentū qui-
dem.v.cccli.i.
Sed cum teſtator.
vi.lxxvi.ij.
Sed epiſcopalis digni.i.xxx.i
Sed & in ea re.vi.lxxvij.i.
Sed & lis quæ ſpe. vij.clxx.i.
Sed & periculū. iiij.cclxvij.i.
Sed & permutare prī.i.xv.i.
Sed & ſiquis ali.iiij. ccxxv.ij.
Sed et ſi quis ex. v.cccvij.i.
Sed hodie adultera.ix.cclxv.i
Sed hodie ex quo. vij.cxvij.ij
Sed hodie nemo.v.cccxxx.ij.
Sed hodie non.v.cccxxxiiij.i.
Sed hodie nouo. iiij.ccxiij.ij.
Sed hodie nouo iu.i.lxxxiij.i.
Sed hodie quia.vi.xi.ij.
Sed hodie nulla.i.xxv.i.
Sed iam cautū.iiij.ccliij.i.
Sed iam neceſſe.v.ccxciij.i.
Sed iudex mittat.i.x.ij.
Sed neque ante.ix.cclxxiij.i.
Sed noua cōſtitu.v.cccxliiij.i
Sed nouo iure.i.xx.ij.
Sed nouo iu.v. cccxxxviij.ij.
Sed nouo iure nul.v.ccxcvi.ij
Sed nouo iure pōt.ix.cclxi.ij.
Sed nouo iure quī.iiij.ccvij.i.
Sꝫ nouo iur̄ vir.v.cccxxxij.ij.
Sed nouo iure ſi crimi. vi.i.ij.
Sed omnino qui.iiij.ccxiiij.ij.
Sed quę nihil.v.cccxxv.ij.
Sed quāuis dos.v. cccxxiij.ij.
Sed ſi aurum.v.cccx.i.
Sed ſi poſt.xxv.iij.clxx.ij.
Si appellatione ſe. vij.clxx.i.
Si minor.xxv.ā.ij.cxxxviij.ij
Sed neque curialem.i.ix.i.
Si captiui alicuius.i. xxxiij.ij.
Si modo ſubiicia. iij.cxciij.i.
Si omnes credito.ij.cxxxi.i.
Si pater cauſā.v.cccxxxvij.ij.
Siqua mulier aut vir.i.xi.ij.
Siqua mulier cre. iiij. ccxl. ij.
Siqñ quis proſe.iiij.ccxvij.ij
Siquas ruinas.i.xiiij.ij.
Si quid ex rebus.viij.cci.ij.
Si quis ei quē ſu.ix.cclxv.ij.
Si quis epiſcopus.i.xxi.ij.
Si quis in aliquo do.ij.xc.ij.
Si quis liberos.v.cccxliiij.ij.
Si quis litigantiū.i.xxxviij.ij.
Si quis vult caute.viij.cc.ij.
Si ſeruus ſciēte dn̄o. i.xxxij.i.
Si tamen abſti.v.cccviij.ij.
Si teſtis ꝑductꝰ.iiij. ccxxiij.ij
Si tamen in medio.vij.clxx.i.
Si vero antequā.i.lxxxiiij.ij.
Si vero cōtigerit.iij.clij.i.
Si vero criminis.ix. cclxij.ij.
Si vero dn̄s tp̄alis.i.xliij.ij.
Sicut alienatio.i.xiiij.i.
Sicut hæreditas. v.cccxlvi.ij.
Similiter falcidia. vi.lxxvij.i.
Siue à me,ſiue.iiij.ccxl.i.
Statuimus hoc edicto.i.xl.ij.
Statuimus vt nul.i.xxix.ij.
VErum & ſi legi-
timo.i.xxxij.i.
Vnde ſi parens.
iij.clxix.i.
Vxore mortua. v. cccviij.ij.

Finis.

Digitized by Google

Cav. G. DI GIACOMO
Restauro del Libro Antico
PESCARA

Digitized by Google